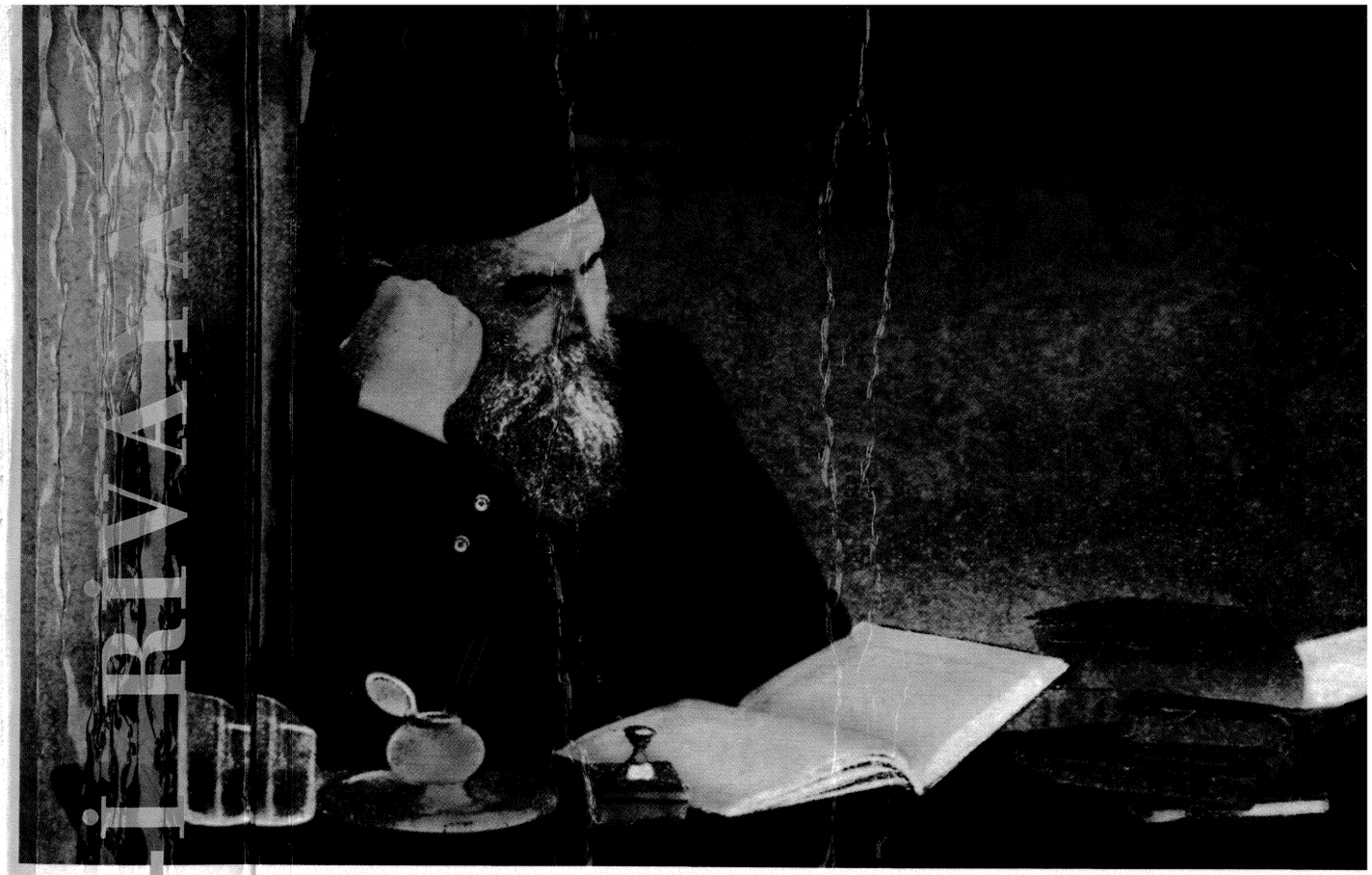
Sabancı Üniversitesi
3010100467860

su'-i zan
esaret
gençlik
teehhül
felsefe-i zenan
gönül
mihnetkeşan
firkat
yeniçeriler
ölüm allah'ın emri
bir gerçek hikâye
bir fitnekâr
nasip
bekârlık sultanlık mı dedin?
bahtiyarlık
cinli han
obur
bir tövbekâr
çingene
çifte intikam
para
kismetinde olanın kaşığında çıkar
diplomalı kız
dolaptan temaşa
iki hud'akâr
emanetçi sıtkı
cankurtaranlar
bir acibe-i saydiye
ana - kız

ISBN 975-454-038-1

LETAİF-İ RİVAYAT
PL
248
.A3173
L48
2001

ÇAĞRI YAYINLARI

AHMET MİTHAT EFENDİ

LETAİF-İ RİVAYAT

AHMET MİTHAT EFENDİ

LETAİF-İ RİVAYAT

Hazırlayanlar

Dr. Fazıl GÖKÇEK
Dr. Sabahattin ÇAĞIN

ÇAĞRI YAYINLARI
Divanyolu Cad. Işık Sok. No: 10
34400 Sultanahmet- **İSTANBUL - TÜRKİYE**
Tel: (212) 516 20 80-81 Fax: (212) 516 20 82
http://WWW.cagriyayinlari.com
e-mail: Cagri@cagriyayinlari.com

Çağrı Yayınları: 71
Edebî Eserler : 1

Sabancı Üniversitesi
3010100467860

PL
248
.A3173
L48
2001

©: Çağrı Yayınları - Şaban KURT

ISBN: 975-454-038-1

Sayfa Tasarım: Sevim KURT
Baskı: Enes Ofset 2001 İstanbul

İÇİNDEKİLER

Ahmet Mithat Efendi ve Letaif-i Rivayat
(Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel) VII
Letaif-İ Rivayat Hakkında (Fazıl Gökçek) IX
1. Suizan 1
Esaret 13
2. Gençlik 29
Teehhül 42
3. Felsefe-i Zenan 56
4. Gönül 87
Mihnetkeşan 105
5. Firkat 116
6. Yeniçeriler 165
8. Ölüm Allah'ın Emri 195
9. Bir Gerçek Hikâye 225
Bir Fitnekâr 244
10. Nasip 259
Bekârlık Sultanlık mı Dedin? 269
11. Bahtiyarlık 282
12. Cinli Han 338
13. Obur 383
14. Bir Tövbekâr 413
15. Çingene 437
16. Çifte İntikam 497
17. Para! 520
18. Kısmetinde Olanın Kaşığında Çıkar 563
19. Diplomalı Kız 593
20. Dolaptan Temaşa 663
21. İki Hud'akâr 703
22. Emanetçi Sıtkı 733
23. Cankurtaranlar 765
24. Bir Acibe-i Saydiye 788
25. Ana - Kız 823

AHMET MİTHAT EFENDİ VE LETAİF-İ RİVAYÂT

Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel

Roman ve hikâyemizin başındaki isim olan Ahmet Mithat Efendi ve eserleri üzerinde çok şey söylendi ve yazıldı. Bunlarda çoğu zaman onun bir romancı olmaktan ziyade bir terbiyeci olduğu, esasen okuyucunun kültürünü yükseltmek amacını taşıdığı sık sık vurgulandıktan sonra eserlerindeki aslî fikir ve temalar sayılıp döküldü. Roman ve hikâyelerdeki tipler veya şahıs kadrosu da uzun bir zaman böyle bir anlayışla değerlendirildi.

Ama acaba Ahmet Mithat Efendinin bir romancı olarak değeri neydi ya da onun eserleri nasıl bir sanat değerine sahipti? Bu noktalar üzerinde yeterince düşünüldüğünü sanmıyorum. Tanpınar elbette ki bu konuda bir istisnadır. 19. Asır Türk Edebiyat Tarihi'ndeki Ahmet Mithat'a ve romancılığına ayırdığı sayfalar kanaatimce bugün bile aşılamamış değerlendirmeler ihtiva etmektedir. Ama Tanpınar'ın bir edebiyat tarihi kadrosu içerisinde yazarımıza ayırdığı bu sayfalar, Ahmet Mithat hakkında söylenecek şeyleri tüketmiş midir? Buna evet demek mümkün değildir; çünkü böyle bir şey bir tarafıyla tarihin malı olan, bir tarafıyla da canlı kalan edebiyatın tabiatına aykırıdır. Dolayısıyla Ahmet Mithat hakkındaki okuma ve değerlendirmeler devam edecektir ve devam etmek zorundadır.

Bu okuma ve değerlendirmelerin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi elbette ki büyük ölçüde edebî ve gayrı edebî eserlerinin doğru bir şekilde yeni harflerle yayımlanmasına bağlıdır. Ne yazık ki hikâye sahasındaki ilk eserinin yayımlanmasından bu yana 130 yıl geçmiş olmasına rağmen bugün hâlâ Ahmet Mithat'ın en azından edebî eserlerinin bile ilmî bir neşrine sahip değiliz. Bu şüphesiz bizim kültür ya da edebiyat dünyamızın bir ayıbıdır ve bu ayıptan bir an önce kurtulmamız lâzımdır.

Böyle bir metin neşrini bir tarafından tamamlamaya çalışan doktora öğrencilerim Yard. Doç. Dr. Sabahattin Çağın ve Yard. Doç. Dr. Fazıl Gökçek, uzun bir süreden beri Letaif-i Rivayat'ın bütün ciltlerini yeni yazıya çevirerek güvenilir bir metin neşri yapmaya çalışıyorlardı. Bu çalışmanın nihayet tamamlandığını, yayına hazır bir hâle geldiğini görmekten büyük bir memnuniyet duyuyorum. Çağın ve Gökçek, bu seri içindeki -bir tiyatro eseri olan yedinci cüz hariç- yirmi dokuz hikâye ve romanı ihtiva eden yirmi dört kitabı diline hiçbir şekilde müdahale etmeyerek yeni harflere aktarmışlardır. Letaif-i Rivayat'ın ortaya çıkması ve yazarın diğer hikâye, roman ve tiyatrolarının da bu şekilde yayımlanması -ki bunların bir kısmı yayımlanmıştır- yeni yorum ve değerlendirmelerin, dolayısıyla edebiyatımızda birtakım gelişmelerin yolunu açacaktır.

Bilebildiğime göre Letaif-i Rivayat serisi içindeki büyük hikâye ve romanlardan yalnızca Obur, Esaret ve Felsefe-i Zenan -ki bunlardan ilki sadeleştirilmiş bir şekildedir- yayımlanmıştır. Diğerlerinde ise sadeleştirilmiş bile olsa yeni harflerle bir neşir yapılabilmiş değildir.

Ben bir hikâye ve romancı olarak Ahmet Mithat'ın günümüzde de ilgiyle okunabilecek orijinal bir yazar olduğuna kaniim. Aradan bu kadar zaman geçmesine rağmen eserlerinden hâlâ tad alan kişilerin bulunması, edebiyat araştırıcılarının ve eleştiricilerin Türk roman ve hikâyesinden söz ederken sık sık onu zikretme ihtiyacını hissetmesi zaten bunu göstermektedir. Hikâye anlatmanın geleneksel yollarına ne kadar bağlı kalmış olursa olsun Ahmet Mithat, okuru bir tarafından yakalamanın yolunu daima bulmuş ve dolayısıyla onu kendi roman dünyasının içine çekebilmiştir. Bu özelliğini sadece dilinin sıcaklığına ve okuruyla başarılı bir iletişim kurmuş olmasına bağlamak yanlış olacaktır. Aslında o, sanıldığından daha fazla roman tekniği üzerinde kafa yoruyor ve buna bağlı olarak da roman ve hikâyelerinde farklı kurgulama yolları deniyordu. Bunu yaparken de merak ve heyecan unsurlarının idaresine, okurun ilgisini canlı tutmaya dikkati çekecek ölçüde önem veriyordu. Bundan dolayı hikâye ve romanlarının roman sanatı açısından incelenmesi ve eserlerindeki kurgusal yapı ve anlatım teknikleri üzerinde ciddî şekilde durulması, roman ve hikâye tarihimiz açısından kaçınılmaz bir gereklilik olarak ortada durmaktadır.

Böyle bir incelemede hikâye ve romanların olay örgüsü, karakterizasyon ve kişilerin mekân ve zaman bakımından içinde yer aldığı dünya üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmalıdır. Tabiî bunu yaparken incelemenin bir süre sonra bir muhteva incelemesi hâline dönüşmesi tehlikesine karşı daima uyanık olmak gerekir. Ahmet Mithat'ın özellikle vak'a veya yeni terimiyle olay örgüsü icadında dikkate şayan bir varlık gösterdiği öteden beri zaten söylene gelmektedir. Bu noktada yapılacak şey, romanlarının olay örgüsü kuruluşunda gösterdiği farklılıklar ve romandan romana değişen şeyler muvacehesinde bu farklılıkların eserlere kazandırdığı anlam ve değerlerin tespiti meselesidir. Olay örgülerinin incelenmesi konusu tabiî büyük ölçüde karakterizasyon ve dünya konularıyla ilgilidir. Dolayısıyla ideal bir incelemede olay örgüsü, kişiler ve mekân (dünya) arasındaki ilişkilere de açık seçik bir şekilde dikkat çekilmiş olmalıdır. Teorik konulara vukufu gerektiren böyle bir çalışmanın yapılması, şüphesiz roman ve hikâyemizin gelişme tarihi için çok önemli bir başlangıç oluşturacaktır.

Romandan çok bir hikâye gibi kabul edilen ve yazarın diğer romanlarının yanında fazla ele alınmayan Letaif-i Rivayât'ın orijinal hâliyle okur karşısına çıkması, belki de Ahmet Mithat araştırmalarına yeni bir hız kazandıracak ve bir zamanlar var olan Ahmet Mithat tiryakiliğine yeni bir yol açacaktır.

Böylesine titiz bir çalışmayı gerçekleştirdikleri için Yard. Doç. Dr. Sabahattin Çağın ve Yrd. Doç. Dr. Fazıl Gökçek'i gönülden kutluyor, Ahmet Mithat'ın bir vakitler kültür dünyamızda başlattığı "roman okuma saati"nin onun eserleri için tekrar işlemeye başlayacağını kuvvetle umuyorum.

LETAİF-İ RİVAYAT HAKKINDA

Fazıl Gökçek

Letaif-i Rivayat, Ahmet Mithat Efendinin 1870-1894 yılları arasında neşrettiği yirmi beş kitaptaki otuz hikâye ve romandan meydana gelen külliyatın ortak adıdır. *Letaif-i Rivayat*'ın dördüncü cüz'ünün başında yer alan "Kariîn-i Kirama Suret-i Mahsusada Teşekkür" başlıklı yazıda yazarın belirttiğine göre, bu seri aslında üç kitaptan meydana gelecek şekilde düşünülmüş, fakat bu üç kitapta yer alan hikâyelerin ilgi görmesi üzerine yazar başka adlarla ve müstakil olarak neşredeceği eserlerini de *Letaif-i Rivayat* üst başlığı altında yayımlamıştır. Dolayısıyla *Letaif-i Rivayat* ortak adı bu eserlerin ortak bir tema veya düşünce etrafında kaleme alınmış olduğu anlamına gelmemektedir. Aynı yazıda yer alan, "Asıl maksat asar-ı naçizanemi meydan-ı intişara koymak olduğuna göre nam ve ünvanın hiçbir ehemmiyeti olmaması..." şeklindeki ifade de yazarın böyle bir amacının bulunmadığını göstermektedir. Bunları, Ahmet Mithat Efendinin yine aynı yıllarda müstakil olarak yayımladığı romanlardan farklı kılan, belki hacim itibariyle daha kısa eserler oluşlarıdır. İçlerinde hacmi, kurgusu ve zengin kişi kadrosu veya kişilerin geniş bir çerçevede verilişi ile roman olarak değerlendirilebilecek eserler de bulunmakla birlikte, bunların çoğunu "büyük hikâye" kategorisine koyabiliriz. Bu hikâyelerin çoğu, konusunu bizim hayatımızdan almakla birlikte içlerinde konusu Fransa'da geçen ve dolayısıyla kişi kadrosu yabancılardan oluşanlar da bulunmaktadır. Külliyatın yedinci kitabı ise bir tiyatro eseridir.

Külliyatta yer alan hikâyelerin hemen tamamı telif olmakla birlikte, bazılarında vak'anın Avrupa'da geçmesi ve şahıs kadrosunun yabancılardan oluşması, bunların Fransızca bazı eserlerden adapte edilmiş olabileceklerini düşündürmektedir. Esasen bazı hikâyelerin başında bu konuda açıklama vardır. Onuncu cüz'ün ilk hikâyesi *Nasip*'in bir Fransız şairine ait bir gazete yazısından ve on sekizinci cüz'de yer alan *Kısmetinde Olanın Kaşığında Çıkar* hikâyesinin de Paris'in Büyük Madamları adlı Fransızca bir romandan mülhem olduğu belirtilmiştir. Buna dayanarak konusu Fransa'da geçen diğer hikâyelerin de tercüme olmayıp taklit veya adaptasyon oldukları sonucuna varabiliriz.[1]

1. Cevdet Kudret'in incelemesinde, konusu Avrupa'da geçen ve kişileri yabancılardan oluşan bu hikâyelerin çeviri olduğu belirtilmiştir. "Ahmet Mithat Hayatı, Sanatı, Eserleri", *Edebiyat Kapısı*, İstanbul, 1997, s. 501. Nüket Esen de "Ahmet Mithat Bibliyografyası"nda bu hikâyeleri çeviri olarak niteler. *Ahmet Mithat, Karı Koca Masalı ve Ahmet Mithat Bibliyografyası*, İstanbul, 1999, s. 191. Mustafa Nihat Özön'ün *Türkçede Roman*'ında bu bakımdan bir tutarsızlık görülmektedir. Yazar, Ahmet Mithat Efendinin eserlerinin listesini verirken bu hikâyeleri "yabancı dilden esasları alınmış" eserler olarak işaretlemiş, fakat sonraki sayfalarda bunların bazılarının çeviri olduğunu belirtmiştir. *Türkçe'de Roman*, 2. bs., İstanbul, 1985, s. 155, 158, 165

Külliyatın birinci kitabında iki hikâye yer almaktadır. Bunlardan ilki, *Suizan* adında, yukarıda sözünü ettiğimiz, konusu Paris'te geçen hikâyelerden biridir. Yeni evlenen bir arkadaşının yazlığına giden bir adamın, burada arkadaşının karısının, kendisine kadının akrabası diye tanıtılan yakışıklı bir gençle kocasını aldattığı izlenimine kapılması ve sonunda bu izleniminin yanlışlığını anlaması üzerine kurulmuş, güldürü unsurları ağır basan bir hikâyedir. Daha çok karşılıklı diyaloglardan oluşan bu hikâyede yazar, işin aslını bilmeden, dışarıdan ve alelâde bir gözlemle bir konu hakkında karar vermenin insanı nasıl gülünç bir duruma düşürebileceğini göstermek istemiştir.

Kitabın ikinci hikâyesi (*Esaret*), adının da işaret ettiği üzere, Tanzimat dönemi Türk roman ve hikâyesinin en sık işlediği konulardan biri olan esaret hakkındadır. Bu hikâye Tanzimat döneminde esaret konusunu ele alan ilk eser olması[2] bakımından edebiyat tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Zeynel Bey adında bir Osmanlı efendisinin küçükken satın aldığı Fatin ve Fitnat adında biri erkek diğeri kız iki köleyi evinde eğitip yetiştirmesi ve büyüdüklerinde bunları birbiriyle evlendirmesi ve küçük yaşta Kafkasya'dan getirilmiş olan bu çocukların, evlendikleri gece birbirlerinin kardeşi olduklarını öğrenmeleri üzerine intihar etmelerinin anlatıldığı hikâyede köleliğin yarattığı bir trajedi sergilenmiştir. Hikâyenin bir diğer önemli tarafı, kendisi de Fıtnat'a âşık olan Zeynel Beyin onu odalık almakla Fatin'le evlendirmek arasında düştüğü ikilem ve bunun doğurduğu iç çatışmanın basit ve acemice de olsa işlenmiş olmasıdır. Tanpınar bu çatışmayı "hikâyenin en mühim tarafı" olarak nitelemiştir.[3] Tanpınar'a göre bu hikâye, Zeynel Beyin evliliği değil odalıkla yaşamayı tercih etmesi ile evlilik kurumunun geleneklerine bir başkaldırıyı ifade etmesi, Fitnat'ın evde özel bir odasının, dolayısıyla ferdî bir hayatının bulunması, çocuk ve çocuk terbiyesi üzerinde durması ile de edebiyat tarihimiz için önemlidir.[4]

Letaif-i Rivayat'ın ikinci cüz'ünde yer alan *Gençlik* ve *Teehhül* adlı hikâyelerden birincisinde komik, ikincisinde trajik bir olay çerçevesinde toplumun evlilik konusundaki gelenek ve görenekleri eleştirilmiştir. Modern Türk edebiyatında Şinasi'nin Şair Evlenmesi oyununda ilk kez görülen ve Tanzimat dönemi yazarlarının sıklıkla işlemeye devam edecekleri bu konunun hikâyedeki -*Esaret*'te kısmen değinilmiş, fakat işlenmemişti- ilk örnekleri olmaları bakımından bu eserler edebiyat tarihimiz açısından önemlidir. Bu hikâyelerden ilkinde, arabada peçe arkasından gördüğü bir kadına çeşitli işaretlerle ilgisini belirten ve karşılık alan bir gencin daha sonra bu kadınla buluşmak için evine gittiğinde karşısına kendi teyzesinin çıkması ve peşine düştüğü kadının teyzesi olduğunu anlayan gencin utancı gülünç bir tarzda anlatılmıştır. Esasen geleneksel ahlâk anlayışının savunucusu olarak bilinen ve Şerif Mardin'in ifadesiyle "Osmanlı sessiz çoğunluğunun değerlerini meşrulaştırmaya çalışan"[5] Ahmet Mithat Efendinin, hikâyenin kahramanına söylettiği, devrin Türk toplumunda kadın erkek ilişkilerindeki dinî/geleneksel sınırlamaların gençler açısından doğurduğu zorluğa işaret eden şu sözler, onun geleneksel ahlâk anlayışında gerçekleşmesini istediği bir değişimi de haber vermektedir:

"Bir hanımın karşısına geçip göz kıpış, temenna ediş, bıyık büküş, söz atış... Buna arz-ı muhabbet mi derim? Bu âdeta rezalet. Hem de ne büyük rezalet. Muhabbet ve meveddetini celbe çalıştığımız hanımı âleme teşhir ediyoruz. Doğrusu buna denaetten başka bir şey denmez... Denmez ama a gözüm, böyle olmaz ise başka ne yolda arz-ı muhabbet edelim. Mektup yazmış olsak okumak bilmezler. Okusalar cevap yazamazlar. Böyle yazar okur hanım binde bir bulunmaz. Vakıa çerçi ve bohçacı kadınlar vasıtasıyla bir dereceye kadar yol çıkarılabilir ise de bu da bir emr-i asîr."

Teehhül hikâyesinde yine evlilikle ilgili, iki gencin intiharıyla sonuçlanan bir vak'a anlatılır. Ailesinin isteklerine karşı çıkamadığı için sevmediği bir kızla evlenmek zorunda kalan Mazlum Bey adındaki genç, sevgilisinin kendisine gönderdiği ve intihar edeceğini bildiren bir mektup üzerine onunla aynı kaderi paylaşmak için bileklerini keserek hayatına son verir. Böylece hem Mazlum Beyin ve sevgilisinin aileleri yanlış tutumları dolayısıyla çocuklarının ölümüne sebep olurlar hem de Mazlum Beyin istemeden evlendiği Sabire Hanım genç yaşında dul kalır. Hikâyede, ayrıntılarını anlatmamakla birlikte, Mazlum Bey ile sevdiği genç kız arasında gizli görüşme ve yazışmalarla gelişen aşk ilişkisini yazar açıkça tasvip eder. Bu da Ahmet Mithat Efendinin, toplumun genel kabullerine aykırı olarak gençlerin birbirini namus ve iffet dairesi içinde kalmak koşuluyla tanıyarak evlenmelerinin gerekliliğine inandığını ortaya koyar.

Osmanlı toplumunda o gün yorumlanan biçimiyle dinin ve geleneğin, birbirinin mahremi olmayan kadınla erkeğin bir arada bulunmasını yasaklamış olması Tanzimat dönemi roman ve hikâyesinde önemli bir problem ortaya çıkarmış, dönemin yazarları romanlarında Müslüman kadına yer vermekte güçlüklerle karşılaşmışlardır. İlk romanlarda cariyeler, yabancı veya Osmanlı vatandaşı gayrimüslim kadınlar, düşmüş kadınlar gibi roman kişilerinin olağandan daha çok yer alması, başka sebepler de (örneğin esaret eleştirisi gibi) olmakla birlikte, bu güçlükle ilgilidir. Öyle ki bu durum roman ve hikâyelerin konuları için de çoğu kez belirleyici olmuştur. Bu yüzden Tanzimat romanında evlilik ve kadın erkek ilişkileri ile ilgili geleneksel tutuma yönelik eleştirilerin daha ilk örneklerden itibaren görülmeye başlaması anlamlıdır.

Letaif-i Rivayat'ın üçüncü kitabındaki *Felsefe-i Zenan* adlı hikâye de bir başka bakımdan yine kadın ve evlilik konusu ile ilgilidir. Bir kadının bakış açısından, evlilik kurumuna başkaldırının dile getirildiği eserde bu başkaldırının arkasındaki sebep, kadının toplumda bir birey olarak kendi kimliğiyle

2. İsmail Parlatır, *Tanzimat Edebiyatında Kölelik*, 2. bs., Ankara, 1992, s. 49
3. *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 5. bs., İstanbul, 1982, s. 464.
4. a. g. e., s. 464.
5. Ş. Mardin, "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma", *Türk Modernleşmesi*, 2. bs., İstanbul, 1992, s. 73.

yer alamaması, iradesinin yok sayılmasıdır. Hürriyetini bir erkeğin eline vermemek için evlenmeyen Fazıla Hanımın ve evlâtlık alarak yanında büyüttüğü Akile ve Zekiye adındaki iki genç kızın hikâyesinin anlatıldığı eserde Ahmet Mithat Efendiyi âdeta feminist bir yazar tavrıyla görürüz. Fazıla Hanımın, evlilik aleyhindeki görüşlerini açıklarken, içinde bulunduğu toplumda kadının konumunu sorgulaması ve evliliğin kadını âdeta bir esir derekesine düşürdüğünü ileri sürmesi, hikâyenin 1870'de yayımlandığı düşünülürse, o günün toplumunda bir kadından pek de beklenmeyecek cesur sözlerdir. Fazıla Hanımın kendisi evlenmediği gibi yetiştirdiği kızlara da evlenmemelerini tavsiye ederken "hürriyet-i şahsiye"den söz etmesi ve evlenme arzusunu "cahillik" olarak nitelemesi, ondaki bu fikirlerin felsefî diyebileceğimiz bir temele dayandığını göstermektedir. *Teehhül* hikâyesinde Sabire Hanımda gördüğümüz evlilik aleyhtarlığı, onun yaşadığı bir yanlış evlilik tecrübesinden kaynaklanıyordu ve bu yüzden şahsî bir durumdu. Bu hikâyede ise Fazıla Hanım kötü bir evlilik deneyiminden sonra bu tür görüşler edinmiş birisi değildir. Yazar onu bize zamanına göre iyi derecede eğitim almış, sürekli okuyarak kendisini yetiştirmiş bir kadın olarak tanıtmaktadır. Dolayısıyla onun bu fikirleri okuduğu eserlerden ve bunların ışığında, içinde bulunduğu topluma dair gözlemlerinden kaynaklanmaktadır.[6] Türk roman ve hikâyesinde kadın probleminin, daha 1870 yılında, yani bu türün ilk örneklerinden birinde, üstelik Ahmet Mithat Efendi gibi muhafazakâr bilinen bir yazar tarafından bu şekilde ele alınmış olması bu eseri son derece önemli kılmaktadır. Eserde Fazıla Hanımın ölümünden sonra onun vasiyeti hilâfına evlenen Zekiye'nin bu evlilikte aradığını bulamaması ve nihayet evlilik hayatında yaşadıklarının etkisiyle genç yaşta ölmesi yazarın evlilik karşıtı fikirlere haklılık kazandırma çabası olarak değerlendirilmelidir. Buradan hareketle Ahmet Mithat Efendinin evlilik ve aile kurumunun aleyhinde olduğu gibi bir genel sonuca gitmek istemiyoruz. Onun birçok eserinde aile kurumunu yücelttiği bir gerçektir. Fakat bu eserde konunun bir başka boyutunu gündeme getirdiği de gözden kaçırılmamalıdır. Esasen hikâye kişilerinin, özellikle de Fazıla ve Akile Hanımların evlilik aleyhtarlığı, toplumun kadını ikinci sınıf bir varlık olarak kabulünden kaynaklanmaktadır. Aklının değil gönlünün arzularına uyarak evlenmeye karar veren Zekiye'ye Akile bu kararının yanlış olduğunu ısrarla söylerken hep toplumun erkek egemen yapısını ileriye sürmektedir. Dolayısıyla eleştiri konusu edilen, teorik olarak evlilik kurumu değil erkek egemen toplumun kadına bakışıdır. Bu bakış açısı diğer Tanzimat dönemi romanlarında da yaygın bir eleştiri konusu olmaya devam edecektir. Felsefe-i Zenan'dan

6. Fazıla Hanım ile, yazarın son romanı *Jön Türk*'te feminist bir genç kız olarak gördüğümüz Ayşe Ceylan arasındaki fark, Ahmet Mithat Efendinin yenilikçiliğinin çerçevesini veya sınırlarını göstermesi bakımından ilginçtir. Fazıla Hanım iyi bir eğitim almıştır, ama bu yerli ve millî bir eğitimdir. O, batılı yazarları okuyarak kendi kültürüne yabancılaşmış biri değil, içinde yaşadığı toplumu gözlemleyerek aksaklıkları tespit eden yerli bir kahramandır. Ayşe Ceylan ise batının ikinci sınıf bilim adamlarını veya romancılarını okuyarak "bozulmuş" bir feministtir. Bu fark, Ahmet Mithat Efendinin Türk toplumunda gerçekleşmesini istediği değişimin niteliğini bize gösterir.

iki yıl sonra yayımlanan *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*'ta kadının erkekler tarafından bir meta gibi alınır satılır bir varlık olduğu fikri dile getirilir.[7] Şu var ki Şemsettin Sami'nin romanında bu fikirler, kocası tarafından evden kovulan bir kadının yaşadığı acının ona söylettiği sözlerdir. Bu yüzden söz konusu romanda konunun felsefî boyutu ve sosyal derinliği yoktur. Felsefe-i Zenan'da ise konu doğrudan doğruya hürriyet fikriyle ve sosyal yapı ile ilişkilendirilmiştir. Eserde "hürriyet", "hürriyet-i şahsiye", "hürriyet-i asliye", "hürriyet-i tamme", "sevda-yı hürriyet" ve bunların mukabili olarak "esaret", "ribka-i esaret" gibi kelime ve terkiplerin hemen her sayfada tekrar edilmesi, kahramanların bu konuda belli bir bilince sahip olduklarını göstermektedir.

Felsefe-i Zenan, büyük bir kısmının Akile ile Zekiye'nin birbirine yazdıkları mektuplardan meydana gelişi dolayısıyla romanımızda mektup tarzının uygulandığı ilk eserdir. Türk romanında teknik olarak birçok ilki gerçekleştiren Ahmet Mithat Efendi bu eseriyle romanda mektup tarzını kullanmanın da ilk örneğini vermiştir.[8]

Gönül ve *Mihnetkeşan* adlı iki hikâyeden meydana gelen dördüncü cüz'de ilk hikâyenin konusu Fransa'da geçmektedir. Avrupa'da sınıf farklarının kuvvetle yaşandığı bir dönemde halktan bir gençle asilzade sınıfından bir kızın birbirini sevmesi ve aralarındaki sınıf farkının getirdiği engellere baş kaldırarak evlenmelerinin anlatıldığı, herhangi bir hususiyeti olmayan basit bir hikâyedir.

Mihnetkeşan'ın konusu ise hayat kadınlarıdır. Toplumumuzda batılılaşmanın getirdiği ahlâkî yozlaşmanın sonuçlarından biri olarak gördüğü bu konuya Ahmet Mithat Efendi daha sonra yazacağı birçok eserinde temas edeceği gibi *Henüz On Yedi Yaşında* romanında bu konuyu daha geniş bir çerçevede ve toplumsal boyutlarıyla işleyecektir. Henüz On Yedi Yaşında romanında Ahmet Efendinin, gittiği genelevde Ahmet Mithat'ın *Mihnetkeşan*'ını hatırlaması ve bu hikâyenin etkisi ile genelev kadınlarının yaşantılarının görünmeyen yüzünü öğrenme çabası içine girmesi, yazarımızın bu konuyu bilinçli olarak takip ettiğini bize göstermektedir. Sadece Ahmet Mithat Efendinin eserlerinde değil, medeniyet değiştirmenin doğurduğu krizlerle daima birlikte yürüyen Türk romanında, birçok romancımızın üzerine eğildiği bu konunun ilk kez *Mihnetkeşan*'da ele alınmış olması bu eseri de *Letaif-i Rivayat*'ın önemli hikâyelerinden biri yapmaktadır. Bu hikâyeyi "devri için hakikî bir kanat darbesi" olarak değerlendiren Tanpınar'ın belirttiği gibi, "Onunla edebiyatımıza yeni bir tema gelmiş olur. Acıma hissi, kökünü dinden alan bir ahlâkın ötesine geçer. Bu manâda bakılırsa *Mihnetkeşan* sadece mevzuuyla, bizde insanî ahlâkın ilk uyanışı ve istiklâlidir."[9]

Bu hikâyenin dikkati çeken bir diğer tarafı da, hikâye kişilerinden birinin doğrudan doğruya yazarın kendisi olmasıdır. Başka bir deyişle, burada

7. Robert P. Finn, Ş. Sami'nin eserinin bu bakımdan önemini belirtir. (*Türk Romanı – İlk Dönem/1872-1900*, İstanbul, 1984, s. 20).
8. Tanpınar bunu, Ahmet Mithat Efendinin "kadına mahsus hususî bir itiraf dili" aramasına bağlar. a. g. e., s. 465.
9. a. g. e., s. 290. Ahmet Mithat Efendinin, ikinci karısı Melek Hanımla bu hikâyede anlatılana benzer şekilde evlendiği bilinmektedir.

anlatıcı ile yazar birleşmiştir. Ahmet Mithat adındaki anlatıcı, hikâyenin kahramanı Dakik Beyin arkadaşı ve dert ortağıdır. Gerçi burada bilinçli olarak yeni bir tekniğin denendiğini söyleyemeyiz. Bu durum, henüz yazarlığının ilk yıllarında olan Ahmet Mithat Efendinin bir roman veya hikâyede anlatıcı ile yazarın aynı kişi olmadığı gerçeğinin farkında olamadığı şeklinde de değerlendirilebilir. Fakat daha sonra yazacağı eserlerle roman ve hikâyenin teknik ve anlatım problemleri üzerinde daima düşündüğünü ve birtakım yenilikler denediğini bildiğimiz yazarın olgunluk dönemi eserlerinden *Müşahedat*'ta uygulayacağı ve anlatıcının aynı zamanda roman kişilerinden biri olarak göründüğü, dünya romanında da o zamana kadar uygulanmamış bir tekniğin -basitçe de olsa- ilk kez görülmesi dolayısıyla Mihnetkeşan, üzerinde durulması gereken bir eserdir.

Beşinci cüz, *Firkat* adlı tek bir hikâyedir. Hacmi ve vak'anın geniş bir zamana yayılması dolayısıyla bir roman sayılması belki daha doğru olur. Eserin kahramanı Memduh ile Ahmet Mithat Efendinin çocukluğu arasındaki benzerlikler dolayısıyla otobiyografik bir yönü de olan *Firkat*, yine yazarın kendi yetişmesini hatırlatacak şekilde, sonraki birçok eserinde göreceğimiz, zekâsı ve çalışkanlığı ile her güçlüğü yenen ve kendi kendini yetiştiren ideal gencin ilk örneğini vermesi ile dikkati çeker. Bu eserle romanımıza ilk kez Kafkasya coğrafyası girer. Vak'anın önemli bir kısmı Kafkasya'da Çerkezlerin arasında geçer ve yazar Çerkezlerin verdiği söze sonuna kadar bağlı kalma, misafirperverlik vb. gibi değerlerini takdir ederken bazı âdetlerini de eleştirir. Romanın kahramanları Memduh ve Guşacuk'un hazin sonunu hazırlayan da bu eleştirilen göreneklerden biridir. Şöyle ki, Memduh Kafkasya'ya gittiğinde yanlarında misafir kaldığı ailenin evlâtlığı olur. Çerkezlerin bu arızî akrabalıkla gerçek akrabalık arasında hiç fark gözetmemeleri, evin kızı -ve artık kardeşi- Guşacuk'u seven Memduh'un önüne aşılması imkânsız bir engel çıkarır. Arada geçen birçok maceradan sonra ve tesadüflerin de yardımıyla nihayet Memduh Guşacuk'la evlenir, fakat göreneğin baskısından kendisini kurtaramayan Guşacuk, Memduh'un da aynı yolu izlemesini isteyerek intihar eder. Memduh'la Guşacuk'un evlenmelerini sağlayan S. Paşa'nın iki gencin ölümü üzerine yaptığı şu değerlendirme yazarın görüşlerini yansıtmaktadır:

"Sulb-i sahih oğulluk kızlık, öz karındaşlık kız karındaşlık üzerine bir de süt oğlu, süt karındaşı, ahret oğlu, ahret kızı, ahret karındaşı gibi sıhriyet-i ca'liyelere riayet, encamı bu gibi yürekler dayanmaz hâlâta sebebiyet gösterir."

Tanpınar'ın "Türkçe'de ilk tarihî roman" olarak kabul ettiği[10] *Yeniçeriler*, konusu III. Selim zamanında geçen bir eserdir. Nizam-ı Cedid'in kuruluşuna ve yeniçerilerin buna karşı duyduğu tepkiye, kendi içlerinde bölünmelerine ve birbirleriyle çarpışmalarına yer vermesiyle kısmen o devri yansıtan bir yönü bulunmakla birlikte daha çok ferdî bir macera romanıdır. Bizce bu eserin en önemli tarafı, romana konuşma dilinin rahatlığını getirmiş olmasıdır. Hikâyede sıkça başvurulan diyaloglarda kişilerin kendi kültürel seviyelerine uygun ve yapmacıksız bir tarzda konuşturulmuş olmaları, roman dilinin oluşumuna bir katkı olarak kabul edilmelidir.

10. a. g. e., s. 286.

Sekizinci cüz'de yer alan *Ölüm Allah'ın Emri* başlıklı hikâyede, birbirine âşık olan Sıtkı adlı gençle Sinesaf adlı cariyenin, Behice Hanım adındaki düzenbaz bir kadının kurduğu entrikalar yüzünden başlarına gelenler ve sonunda beklenmedik şekilde kavuşmaları anlatılır. Merak unsurunun çok başarılı bir şekilde sürekli canlı tutulmasıyla bugün de zevkle okunabilecek bir hikâyedir. Felsefe-i Zenan'da olduğu gibi bu hikâyede de yazar kişileri arasındaki haberleşmeyi sağlamak için mektuplara başvurur. Burada Felsefe-i Zenan'dan farklı olarak mektup, toplumun yukarıda kısaca değindiğimiz mahremiyet anlayışı dolayısıyla, aynı mekânı paylaşamayan kişiler arasında iletişimi sağlayan bir unsur olarak işlevsel bir yere sahiptir.

Ölüm Allah'ın Emri'ni önemli kılan bir özellik de yazarın burada kullandığı yeni anlatım tekniğidir. Yazarın hikâyenin başında yaptığı açıklama, bu tekniği bilinçli olarak kullandığını gösteriyor. Bu ön sözde okuyucuya seslenen yazar, hikâye anlatmanın hemen tek yöntemi hâline gelmiş olan, vak'aya başından başlayıp geliştirerek bir sonuca bağlama biçimindeki geleneksel usulden söz eder. Âdeta bir mecburiyet hâline gelmiş olan bu yöntemin yazarın yazma konusundaki özgürlüğünü kısıtladığını düşünen Ahmet Mithat, bu hikâyede farklı bir yöntemi kullanacağını belirtir. "Bazıları diyorlar ki İstanbul'da roman, yani imkân dahilinde hikâye tasvir ve tahririne ben başlamışım. Bu hüsn-i zanna teşekkür ederim. Öyle ise mukaddimeden evvel neticeyi gösterip de erbab-ı mütalâaya mukaddimatı aratmak yolunu dahi -hem de bihakkın- ben açmış olayım" sözlerinde ifadesini bulan bu yöntemin getirdiği yenilik, hikâyeye sondan başlanıp geriye doğru gidilmesidir. Aslında bu, bildiğimiz anlamda bir hikâye veya romanda geriye dönüş tekniğinin kullanılmasıdır. Bir roman veya hikâyede roman kişileri veya anlatılan olayla ilgili olarak geçmişteki bir durumu veya bir yaşantıyı aktarmak biçimindeki geriye dönüşler yazarın önceki eserlerinde de vardır. Buradaki farklılık ve yazarın da eser boyunca sık sık hatırlatarak üzerinde durduğu nokta, hikâyenin tamamının bir geriye dönüşle anlatılmasıdır. Ahmet Mithat Efendiye göre bu yöntem yazarı geleneksel anlatım biçiminin dayattığı "esaret belâsı"ndan kurtaracaktır. Bu yöntem, yazarın da belirttiği üzere bizim edebiyatımız için yeni ve alışılmadık bir tarzdır.

Külliyatın dokuzuncu cüz'ünün ilk hikâyesi *Bir Gerçek Hikâye*'nin konusu, yine iki genç arasındaki aşktır. Rum nüfusun yaşadığı Ege adalarından birinde görev yapan Ali adındaki onbaşıya âşık olan bir Rum kızının, aradaki din farkına rağmen anne ve babasını da razı ederek bu gençle yaptığı evlilik, adada devlet işlerini yürütmekle görevli memurun merkezî idareye bu evliliğin halk arasında infiale yol açtığı biçimindeki yazısı üzerine Ali Onbaşı'nın adadan uzaklaştırılması ile bozulur. İki ayrı kişinin anlatımıyla sunulan hikâyenin birinci kısmında bu olay verildikten sonra, ikinci kısımda gençlerin evliliğine engel olan söz konusu memurun, yaptığı kötülüğün cezasını nasıl ödediği anlatılmıştır. Hikâyede din farkının doğurduğu sosyal problem-

ler üzerinde pek durulmamıştır. Yazarın konunun sosyal boyutunu vermek gibi bir amacı veya kaygısı yoktur. Asıl amacı, dünyada yapılan kötülüklerin karşılıksız kalmayacağı tezini ispatlamaktır. Yazarın, anlattığı hikâyenin yaşanmış bir olaydan alındığını sık sık hatırlatmasının sebebi de budur. Bir taraftan olayı farklı kişilere anlattırarak gerçeklik izlenimi yaratmaya çalışırken diğer taraftan kendisi de yer yer araya girerek olayın yaşanmışlığını vurgular. Eserin kurgusuna zarar veren bu müdahaleler bize Ahmet Mithat Efendinin roman anlayışı konusunda bilgiler vermesi bakımından önemlidir. Şöyle ki, yazarımız hikâyenin ikinci kısmında, adı geçen memurun görevinden ayrılıp İstanbul'a gelmesinden sonra karısının evin uşağı ile kendisini aldatmasının hikâyesini anlattıktan sonra bunu ilâhî adaletin tecellisine bağlar ve buradan hareketle, yapılan her kötülüğün daha bu dünyada cezasının verildiği şeklinde genel bir sonuca ulaşır. Yazara göre bu âdeta istisnası olmayan ilâhî bir kanundur. Fakat davranışları üzerinde düşünen insan, başına bir felâket geldiğinde bunun daha önce kendisinin yaptığı bir kötülüğün karşılığı olduğunu anlayarak bundan ders alırken kimi insanlar meselenin bu yönünü idrak edemedikleri için haksızlığa uğradıklarını zannederler:

"Herkes bi-gayri hakkın ettiği seyyiatın değil hatta bi-gayri hakkın düşündüğü ve henüz icrasına çıkarmadıkları fenalıkların dahi yine ayniyle cezasını çekmektedir. Ancak herkes kendi hususiyet-i hâlini yine kendisi için medar-ı ibret olmak üzere nazar-ı tetkikte imtihan etmediği cihetle hiç ummadığı taraftan bir belâya duçar olunca nasıl bir sille-i te'dibe duçar olmuş idüğünü bilemeyerek kaza ve kaderden şikâyete başlar. Bazı pek cesaretli olanlar bu şikâyette küfür derecelerine dahi varırlar."

Bu değerlendirmenin, Ahmet Mithat Efendinin roman anlayışıyla ilgili olarak bizim için dikkate değer tarafı, yazarın bu görüşten hareketle kendi romancılığına dair eleştirilere verdiği cevaptır:

"İşte size sahihü'l-vuku bir hikâye ki, sıhhati beş altı kadar mevsukü'l-kelim efendilerin, beylerin şehadetleriyle müspettir. Bazı hikâyelerimizde nokta-i nazarımız daima edenin ettiğini bulduğu cihetinde olmasına şayet bir şey demek isteyenler bulunur, yani bu hakikati inkâr etmek istenir ise nefsü'l-emr ve tabiat-i maslahatın dahi hükmü bundan ibaret olduğunu vukuat-ı sahiha ile ispat etmek için bu fıkrayı neşre lüzum gördük."

Ahmet Mithat Efendinin hikâye ve romanlarında iyilerin daima kazanıp kötülerin kaybetmesinde Romantik edebiyat anlayışının payı elbette büyük olmakla birlikte konunun bir de temelini toplumun dinî-ahlâkî geleneğinden alan yönünün bulunduğunu dikkate almak gerektiğini göstermesi bakımından bu ifadeler önemli olmalıdır.

Dokuzuncu cüz'ün ikinci hikâyesi *Bir Fitnekâr*'da da Ahmet Mithat Efendinin, Bir Gerçek Hikâye'deki izleği devam ettirdiğini görüyoruz. Yine başkalarına kötülük eden ve yine cezasını daha bu dünyada iken gören bir insanın hikâyesi. Bu kez kötülüğü yapan, velinimetine ihanet eden bir köledir. Efendisinin genç ve tecrübesiz, -yazarımızın birçok eserinde ısrarla üzerinde durduğu üzere- iyi bir eğitim almadığı ve kitap okuma alışkanlığı bulunmadığı için hayatın gerçek yüzünü tanımayan kızını, kendisini sevdiği gençle birleştireceği vaadiyle kandırıp namusunun lekelenmesine ve bu olay yüzünden babasının intiharına ve annesinin cinnet geçirmesine, kısacası bütün bir ailenin felâkete sürüklenmesine sebep olan Mansur adındaki bu köle hikâyenin sonunda bir lokma ekmeğe muhtaç vaziyette son nefesini verir ve böylece ilâhî adalet yerini bulmuş olur.

Tanpınar'ın, kendisinin zamanla oluşturduğunu belirttiği okuyucu kitlesinin onun tarzına alışmaya başlaması ve belki değişiklikler beklemesiyle ilgili olsa gerek, bu hikâyede de yazar vak'aya sondan başlar. Beyoğlu'nda bir kahvehanede vakit geçiren birkaç arkadaş, eli yüzü ve kılığı kıyafeti düzgün bir adamın dilendiğini görünce merak edip gizlice peşine düşerler. Adamın topladığı parayı bir eve bıraktıktan sonra kendi evine gittiğini görünce iyice meraklanarak (Tabiî gençlerle birlikte okuyucu da meraklanır.) adamın evine gider ve bunun sebebini sorarlar. Bu noktada yani daha hikâyenin ilk sayfalarında yazar-anlatıcı, anlatıcılık görevini hikâyenin kişilerinden olan bu adama devreder. Anlatıcı yine üçüncü şahıstır, ama yazar-anlatıcı değildir. Hikâyenin sonunda bu adamın, Mansur'un ihaneti sonucu felâkete uğrayan ailenin uşağı olduğunu ve yaşanan faciadan sonra Mansur için, dilenci derekesine düşmesi, hatta dilenemeyecek kadar perişan olarak onun adına kendisinin dilencilik yapması için beddua ettiğini, o gün bu yüzden dilenciliğe çıkmış olduğunu öğreniriz. Bu hikâyede vak'anın kendisinden ziyade anlatılış biçimi önem taşımaktadır. Yukarıda değindiğimiz hususu biraz açacak olursak; hikâyeye sondan başlamak ve merak unsurunu tahrik etmek suretiyle yazar eserinin sonuna kadar gerilimi veya aksiyonu canlı tutmayı başarabilmiştir. Hikâyeyi anlatan kişinin bizzat onu yaşayanlardan biri olduğunu sonuna kadar saklı tutmuş, sonunda anlatıcının, yaşadığı bir olayı anlattığını öğrenen okuyucu nezdinde hikâyenin yaratacağı gerçeklik izlenimi güçlenmiştir. Ancak bu gibi teknik konularda yazarımızın acemilikleri henüz devam etmektedir. Şöyle ki, yazar-anlatıcının ve ilâhî bakış açısının egemen olduğu anlatılarda anlatıcı sınırsız bir bilme gücüne sahiptir ve dolayısıyla hikâyeyi anlatırken her türlü anlatım tekniğinden özgürce yararlanabilir. İsterse kişilerin konuşmalarını nakleder veya özetler, isterse kendisini geriye çekerek kişileri karşılıklı konuşturabilir, tiyatro türünün anlatım yöntemlerine başvurabilir. Fakat yazar olayı hikâye kişilerinden birine anlattırma yolunu seçtiğinde bu sınırsız özgürlük ortadan kalkar. Çünkü artık anlatıcı, her şeyi bilen yazar-anlatıcı değildir. Dolayısıyla kişileri konuştururken anlatıcı aradan tamamen çekilemez. Nakleden kişi olarak varlığı belli olmak zorundadır. Oysa Ahmet Mithat Efendi bu hikâyede vak'ayı hikâye kişilerinden birine anlattırdığı hâlde ona yazar-anlatıcının yetkilerini vermiştir. İsmail Ağa (hikâyeyi anlatan kişi) tarafından vak'a anlatılırken kişilerin karşılıklı konuşmaları, kendisi hiç araya girmeden ve kesintisiz olarak nakledilmiştir. Ahmet Mithat Efendinin yazarlığının bu ilk yıllarında henüz bu teknik inceliklerin farkında olmadığı anlaşılıyor. Elbette okuyucusu da bu dönemde ondan bu tür incelikler bekleyebilecek düzeyde değildir.

Onuncu cüz'de *Nasip* ve *Bekârlık Sultanlık mı Dedin?* adlarını taşıyan iki hikâye bulunmaktadır. Yazar, ilkini "Fransa şuarasından birisinin tertip eylemiş olduğu fıkradan iktibas" ettiğini belirtmiştir. Adının da işaret ettiği üzere, insanın kendi nasibinin dışına çıkamayacağı fikrini ispatlamak amacı taşıyan bir hikâyedir. "Takdirin tedbir ile tağyiri mümkün olamayacağı" biçimindeki dinî-geleneksel anlayışı doğrulayan yaşanmış bir örnek olay olmak üzere sunulmuştur. Hikâye veya roman sanatı bakımından herhangi bir hususiyeti bulunmayan bir anlatıdır.

Aynı cüz'deki *Bekârlık Sultanlık mı Dedin?* adlı hikâye ise Ahmet Mithat Efendinin ve Tanzimat dönemi romanının en çok işlediği konulardan biri olan yanlış batılılaşma veya alafrangalık üzerinedir. Dolayısıyla mekân Beyoğlu'dur ve Mihnetkeşan'da bir yüzünü gördüğümüz ve *Felatun Beyle Rakım Efendi*de daha ayrıntılı tanıdığımız sefahatle karışmış eğlence hayatına bir süre için kapılıp yaşadıklarından sonra aklını başına toplayarak düzenli bir aile hayatına kavuşan bir genç adamın hikâyesidir. Felatun Beyin bu âlemde her şeyini kaybetmesine ve bir memuriyete razı olarak İstanbul'dan ayrılmasına karşılık, bu hikâyenin kahramanı Süruri Efendi on beş yıl kadar Anadolu'da çeşitli yerlerde memuriyetlerde bulunduktan sonra biriktirdiği parayla Beyoğlu'na gelir. Felatun Bey gibi bir mirasyedi değildir. Onun kadar genç ve tecrübesiz de değildir. Bu yüzden bir müddet bu dünyanın içinde yaşadıktan sonra, başlangıçta evliliğin aleyhinde olduğu ve aile hayatını insana büyük sorumluluklar yükleyen bir yük olarak gördüğü hâlde, sonunda saadetin ancak evlenip bir aile kurmak suretiyle mümkün olabileceğini anlar. Ahmet Mithat Efendinin romanlarındaki erkek kahramanların birçoğu böyle bir tecrübe yaşadıktan sonra "ıslah-ı nefs" ederler. Söz gelişi *Müşahedat* romanının kahramanı Refet, uzun süre sefahat âlemlerinde yaşayıp bu hayatın çirkinliğini gördükten sonra olgunlaşmış ve âdeta mükemmel bir genç örneği olmuştur. *Çengi*'de Cemal Bey bütün servetini sefahat âlemlerinde tüketiktikten sonra hatasını anlamış ve sonunda dürüst ve namuslu, emeğiyle geçinen ve kazandığı kadar harcayan biri olmuştur. Gerçi Cemal Bey sonunda yine servetine kavuşmuş ve çalışmaya ihtiyacı kalmamıştır. Ama yazar bu gibi sürpriz sonların ancak romanlarda görülebileceği, gerçek hayatta ise bir kez servetini kaybettikten sonra onu geri kazanmanın âdeta imkânsız olduğu konusunda okuyucularını uyarmayı ihmal etmez. Beyoğlu eğlencelerini veya Beyoğlu hayatını tanımanın Ahmet Mithat'ın kişilerine hayatın gerçek yüzünü göstermek gibi olumlu bir işlevinin bulunduğunu söyleyebiliriz.[11]

11. Ahmet Mithat Efendi bazı romanlarında erkek kahramanlarını alafranga hayatın yaşandığı mekânlara sokarak bu hayatı tanımalarını ve olgunlaşmalarını sağlarken, genç kızların, toplumun yapısı ve yazarın ahlâk anlayışı buna izin vermediğinden, roman okuyarak hayatın gerçeklerini tanımalarını sağlar. Bazı romanlarında İngiliz ve Fransızların bu konudaki tutumlarını örnekleyerek Fransızların kızlarına eğitimleri sırasında roman okutmadıklarını, bu yüzden Fransız kızlarının evlenip ebeveynlerinden ayrıldıktan sonra birdenbire yabancısı oldukları bir dünya ile karşılaşarak bocaladıklarını, çoğunlukla da eşlerini aldattıklarını, buna karşılık İngilizlerin kızlarına roman okutarak hayatı tanımalarını sağladıklarını, dolayısıyla İngiliz kızlarının evlendikten sonra eşlerine ve evlerine daha bağlı olduklarını yazar. Bir örnek olmak üzere *Bahtiyarlık*'tan aldığımız şu cümleler yazarın bu

Süruri Efendiyi, hesabını bilmesi ve kazancı ile giderinin denk olmasına özen göstermesi bakımından Rakım Efendiye, Beyoğlu hayatına özenmesi ve bir süre bu hayatın içinde yaşaması dolayısıyla da Felatun Beye benzer özellikler gösteren bir tip olarak değerlendirebiliriz. Süruri Efendi, bu özellikleri dolayısıyla romanımızın alafranga tipleri arasında ihmal edilmemesi gereken bir kahramandır.

Bekârlık Sultanlık mı Dedin?, anlatıcı-yazar ile okuyucu arasındaki diyalogun başarılı bir şekilde yürütüldüğü bir eser oluşuyla da dikkati çekmektedir. Hikâye boyunca okuyucu yazar-anlatıcıya eşlik eder. Süruri Efendinin davranışlarının bir süre sonra onu hangi noktaya götüreceğini tahmin etmeye çalışan, yer yer yazara itiraz eden veya onun fikirlerine katılan biri olarak okuyucu sürekli anlatının içindedir. Yazar-anlatıcının, ""Ne o, buna taaccüp ettiniz galiba!", "Bu hesabı da beğendiniz ya!", "Hakkı da yok mu ama?" gibi okuyucuyu muhatap alan cümleleri veya "Aman Allah'ı severseniz, evlenmeye mi karar verdi?", "Vay! Demek oluyor ki Süruri Efendi hâlâ bekârlığın sultanlık olmasına kanidir!", "Ey, işin nihayeti?" gibi okuyucudan yazar-anlatıcıya yöneltilen ifadelerle yazar anlatımı monotonluktan kurtarmıştır. Ahmet Mithat Efendinin birçok roman ve hikâyesinde başvurduğu, batılı romantik yazarların eserlerinden gelen bu yöntem onun okuyucuyla yakınlık kurmasını sağlar.[12]

düşüncesini göstermektedir: "...Fransızlar kızlarına asla roman okutmazlar. Kocaya varıncaya kadar kızlarını bir esaret-i külliye içinde bulundururlar. İngilizler ise bilâkis kızlarını her türlü romanları okumadan menetmedikleri gibi kocaya varıncaya kadar her türlü harekât ve sekenatta hürriyetlerini asla tahdit etmezler. Bu halin neticesi olmak üzere Fransızlar meyanında şan-ı zevciyete mutaassıbane riayet eden zevce pek az bulunarak kadınlardan ağlebinin kendi hâllerince birer gönül eğlencesi olur. İngilizlerde ise nisvanın pek azı bu hâlde bulunup ağlebi birer zevce-i sadıka ve lâyıka olmağa lâzım gelen hal ve tavırda bulunur. Bunun hikmeti kızlara dünyayı ve dünyanın fenalıklarını öğretmemek ile tamam dünya içine girdikleri zaman her türlü taarruzat-ı maddiye ve maneviyeye karşı müdafaa kudretinden Fransız kızlarının âciz kalarak bir kere bir hata eyledikten sonra artık o hataların yekdiğerini takip etmesine mümanaat edememeleri ve İngiliz kızlarının ise okuduğu romanlar ve gördüğü adamlar ile dünyanın iyisini de fenasını da öğrenerek asıl dünya evine girdikleri zaman kendilerine ilk vaki olacak zilleden tedafüe muktedir olacak kadar vakıf-ı ahval bulunmaları kaziyesinden ibarettir. Yani Fransızlar kızlarını birer hayal adamı olmak üzere terbiye ederek sonra bunlar hakikat âlemine girdikleri zaman o âlemi kendi hayallerine muvafık bulamazlar. İngilizler ise kızlarını evvelden hakikat âleminde terbiye ederek sonra o âleme girdikleri zaman her şeyi evvelden görüp öğrenmiş oldukları surette bulurlar. Doğrusu da aranır ise İngilizlerde bulunur. Zira insanların cihanda gözleri kapalı yaşayabileceklerine ihtimal vermek göz göre irtikab-ı hata demek olup bir gün gözleri delilsiz, mürşidsiz açılacağına ve o hâlde birdenbire cihanı görmekten kamaşan gözleri asıl mehaliki dahi göremeyeceğine bedel evvelen açıkgöz bulunmak elbette müreccahtır." Yazar, *Karnaval* romanında da benzer görüşleri tekrar eder. Fakat burada, gizlice okuduğu romanlarla ahlâkı bozulan Şehnaz Hanımı örnek göstererek yaratılışın ve ebeveyn veya mürebbiyelerin yönlendirmesinin de önemli olduğunu belirtir. Şehnaz'ın karşısına, okuduğu romanlardan olumlu etkilenen Hesna'yı çıkararak iddiasını kanıtlamaya çalışır. Bkz. *Karnaval*, İstanbul, 1298, ss. 50-51.

12. Bu yöntemin kullanıldığı en ilginç eserlerinden biri olan *Karı Koca Masalı*'nın yazar okur ilişkisi bakımından değerlendirmesi için bkz. Jale Parla, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İstanbul, 2000, ss. 76-80.

On birinci cüz'de yer alan *Bahtiyarlık* özellikle iki bakımdan önemli, fakat bu önemi bugüne kadar pek de fark edilmemiş bir eserdir. İlk olarak, vak'anın bir kısmının köyde geçmesi sebebiyle ilk köy romanıdır.[13] İkincisi, eserin kahramanlarından Senai, Tanzimat romanının en önemli tiplerinden alafranga züppenin Felatun Beyden sonra daha gelişmiş bir örneğidir.

Şiirde yine Jan Jacques Rousseau'dan ve diğer Fransız romantiklerinden gelen bir etkiyle Abdülhak Hamid'in *Duhter-i Hindu* ve Özellikle *Sahra*'daki *Hoşnişinan* manzumesinde kendini gösteren şehrin dışında, tabiatın kucağında yaşama isteği romanda ilk kez Bahtiyarlık'ta belirgin bir şekilde görülür. Romanın kahramanı Şinasi'nin, insanın ancak köyde, elinin emeği ile kazanarak bahtiyar olabileceği iddiası ve bu iddiayı romanın sonunda gerçekleştirmesi, romantik edebiyattan gelen etkilerle açıklanabilir. Öte yandan yine batılı romantiklerin eserlerinden, özellikle Robenson Crusoe'den gelen, tabiatın zor şartları ile mücadele ederek başarıya ulaşan insan fikri de romanda Şinasi'nin yaşantı ve mücadelesi çerçevesinde verilmiştir. Ancak Orhan Okay'ın da belirttiği gibi[14] Ahmet Mithat Efendi köy hayatını yüceltirken teknik ve medeniyetteki gelişmelere karşı olumsuz bir tavır almaz. Tam tersine Şinasi modern tarım alet ve yöntemlerini kullanır, köylülere de bu bakımdan örnek olur. Sonuç olarak, kahramanlarından birinin köyde yaşamayı seçmesi, -köylülerle olan ilişkileri tasvir veya tahkiye edilmeyip basmakalıp birkaç cümle ile geçiştirilmesine rağmen- köylülerle karışması ve bir köylü gibi yaşaması dolayısıyla Bahtiyarlık, bir kısmıyla da olsa, konusunu köy hayatından alan ilk romanımızdır.

Bahtiyarlık'ın bugüne kadar üzerinde fazla durulmamış bir özelliği de alafranga züppe tipinin Felatun Beyden daha ileri bir örneğini vermiş olmasıdır. Şinasi'nin şehirli bir devlet memurunun oğlu olduğu hâlde köy hayatını tercih etmesine karşılık, bir köylü çocuğu olduğu hâlde şehirde yaşamayı seçen, daha bu ilk tercihiyle kendi mahallî kültürüne yabancılaşan, İstanbul'u bile özlediği alafranga hayatı yaşamasına uygun olmayan büyük bir köy olarak değerlendirmesiyle de bir anlamda ülkesine ve milletine yabancılaşan kimliğiyle Senai, tam bir alafranga örneğidir. Hemen bütünüyle eğlence merkezli hayat tarzıyla Felatun Beye benzeyen Senai, bu hayat tarzını gerçekleştirmek ve idame ettirmek için hile ve entrikalara başvurması, çevresini aldatma çabası ve bu konudaki başarısı ile Felatun Beyden ayrılır. Felatun Bey de Senai de mirasyedidirler, fakat birincisi bütün varlığını tükettikten sonra bir memuriyet maaşına razı olur ve hatta biriktireceği parayla borçlarını ödemeyi tasarlarken Senai mevcut varlığını tükettikten sonra da ıslah olmaz. Güya

13. Bizde ilk köy romanının Nabizade Nazım'ın *Karabibik*'i olduğu şeklinde, lise kitaplarına kadar girmiş yaygın bir kabul vardır. Ahmet Mithat Efendinin bu konudaki öncülüğüne ilk dikkati çeken Orhan Okay olmuştur. Bu konudaki yazısında *Bahtiyarlık*'ı Rousseau'dan gelen romantik edebiyat çizgisine bağlayan Okay, bu eserin ihmal edilmesini Ahmet Mithat Efendinin "ikinci sınıf bir yazar olarak gösterilmiş olması" ile açıklar. "Türk Romanına Köy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim: Ahmet Mithat Efendi", *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, İstanbul, 1990, s. 111.

14. a. g. e. , s. 115.

hukuk tahsili için gittiği Avrupa'da vaktini tamamen eğlence âlemlerinde geçirerek servetini tüketip İstanbul'a dönmek zorunda kaldığı hâlde, zenginliğini öğrendiği Nusret Hanıma kendisini Avrupa'da eğitim görmüş başarılı bir avukat olarak takdim etmeyi ve nihayet onunla evlenmeyi başarır. Evliliğin ardından bir süre çevresine güven telkin ettikten sonra bu güveni kullanarak zengin kayın pederinin adına aldığı borçlarla yine Avrupa'ya kaçmanın yolunu bulur. O, Felatun Bey gibi saf değildir. Kurnazdır ve bu bakımdan Hüseyin Rahmi'nin alafranga tiplerinin, özellikle de Meftun Beyin habercisidir.

Türk romanında alafranga tipin gelişimini incelediği yazısında Berna Moran[15], bu tipi "alafranga züppe" ve "alafranga hain" olmak üzere iki evrede ele almış, Meftun Beyin (Hüseyin Rahmi, Şıpsevdi) "Ahmet Mithat ve Recaizade Ekrem ile Peyami Safa ve Yakup Kadri arasında bir köprü" olduğunu belirtmiştir. Bu hükme gerekçe olarak da "Meftun Bey[in] eski züppe tipinin bir devamı olduğu kadar 1920'lerdekilerin de [Peyami Safa ve Yakup Kadri'nin kahramanları] ilk örneği" olmasını göstermiştir.[16] Oysa *Bahtiyarlık* romanını değerlendirmeye dahil ettiğimizde bu "köprü"nün çok daha önce kurulduğu görülmektedir. Senai, meselâ kendisini babasının arazilerinin bulunduğu yerin adına nispetle Berrak Pınar Senyörü (Senai De Berrakpınar!) olarak adlandırması, hatta bu adı taşıyan kartvizit bastırması ile gülünçtür, fakat Felatun Beyin Ziklas ailesi karşısında düştüğü maskaraca hâllere düşecek kadar beceriksiz de değildir. Bilim ve medeniyet dili olarak değil, fakat günlük muaşeret dili olarak Fransızca'yı bilir. Türkçe'yi küçümsemesi ile *Kiralık Konak*'ın Servet Beyini hatırlatır. Kısacası o, sadece servetini tüketen saf bir alafranga değil, aynı zamanda çevirdiği entrikalarla para kazanan bir tip, Meftun Bey gibi bir dolandırıcıdır. Onun, hikâyenin sonunda Şinasi'ye yazdığı mektubu, Felatun Beyin pişmanlıkla İstanbul'dan ayrılışını hatırlayarak okuduğumuzda bu iki tip arasındaki değişimi görebiliriz:

"Azizim Şinasi Efendi,

Medeniyet ve bedavet hakkında daha mektepte iken ettiğimiz mübahasatın neticesi bu defa fiilen ve maddeten istintaç olunmuştur. Siz bedavet âleminde bahtiyar oldunuz. Zira gösterdiğiniz gayret yüz binde bir adamın göze aldıramayacağı bir gayret-i fevkalâdedir. Ben dahi medeniyet âleminde sizin bu bahtiyarlığınıza muadil olabilecek bir bahtiyarlık kazanmak için yine sizin gayretinize muadil gelebilecek bir cür'ete muhtaç olduğumu gördüm. Ve o cür'et sayesinde on yedi bin lira nükud ile İsviçre'ye kapağı attım. Hani ya mektepte iken Cenab-ı Hakk'ın herkese arzusunu hâsıl etmesi için dua etmiyor mu idik? İşte dualarımız kabul olundu. Siz bu kadar emek sarfıyla vücuda getirdiğiniz esbab-ı refahı elden kaçırmayacağınıza ben ne kadar emin isem benim dahi bu felâketlerden sonra ele geçirdiğim şu serveti elden kaçırmayacağıma siz de emin olunuz. Zira bu miktara yakın bir sermayeyi batıran acemi Senai hiç olmaz ise şu servet-i saniyesini muhafazaya muktedir olacak kadar tecrübe sahibi olmuştur."

15. "Alafranga Züppeden Alafranga Haine", *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul, 1983, ss. 219-226.

16. a. g. e., s. 219.

Külliyatın on ikinci kitabı olan *Cinli Han*'ın konusu Fransa'da bir köyde geçmektedir. Nişanlısı askere giden bir genç kızın köyün papazı ve papazın akrabası bir gencin hazırladıkları bir tuzakla kaçırılması, bütün zorluklara rağmen iffetini muhafaza etmesi ve askerden dönen nişanlısı tarafından kurtarılmasının hikâyesidir. Macera ve gerilim unsurunun akıcılığı sağladığı bu hikâyenin bunun dışında dikkate değer bir özelliği yoktur.

On üçüncü cüz'deki Obur, adının da işaret ettiği gibi, doymak bilmeyen iştihasıyla alay konusu edilen bir adamın komik bir tarzda anlatılmış hikâyesidir. Yazarın, İstanbul halkının eğlence ve şaka anlayışıyla ilgili eleştirilerini de veren bu hikâyenin edebî-estetik açıdan önemli bir özelliği yoktur. Fakat geleneksel meddah üslubunu Ahmet Mithat Efendinin nasıl başarıyla modern hikâyeye uyguladığını göstermesi bakımından önemlidir.

On dördüncü cüz'deki Bir Tövbekâr, evli bir kadını baştan çıkarmaya çalışan, bunda başarılı olamayınca tehditle genç kadına sahip olmak isteyen bir adamın başına gelenlerin yine komik bir tarzda anlatıldığı bir hikâyedir. Bu hikâyede Ahmet Mithat Efendi, Bekârlık Sultanlık mı Dedin? adlı hikâyedeki gibi, evlenip düzenli bir hayat yaşamanın önemi ve gerekliliğini vurgular. Yazım ve anlatım tekniği bakımından bu hikâyede de herhangi bir yenilik yoktur.

Hacmi ve kurgusuyla bir roman olan Çingene, Ahmet Mithat Efendinin, yazarlığının en önemli amaçlarından biri olarak belirlediği eğitim konusu üzerinedir. Bu hikâyenin kahramanı Şems Hikmet adlı genç, toplumun Çingenelere yüklediği olumsuz imajı reddederek, o gün için eğitimsizlikleri dolayısıyla insan olup olmadıkları bile tartışılan Çingenelerin, diğer insanlardan farklı olmadığı, iyi bir eğitimle bir Çingene kızının bile bir hanımefendi olabileceği fikrini ispatlamaya çalışır. On beş on altı yaşındaki bir Çingene kızını, ailesinden izin alarak, tanıdığı bir kadının evinde eğitip ileride onunla evlenmek isteyen Şems Hîkmet'in önüne toplumun Çingeneler konusundaki ön yargıları çıkar. En yakın arkadaşları bile onun bu isteğini makul bulmaz. Genç adam toplum tarafından alay konusu edilir. Hikâyenin sonunda toplumun bu ön yargılarının galip gelerek Şems Hikmet'in intihardan başka çözüm bulamaması, Ahmet Mithat Efendinin, okuyucu kitlesini oluşturan bu ön yargının sahipleri ile çatışmak istemediğini göstermektedir. Hikâyenin, yazarın eserlerinin çoğunda gördüğümüz mutlu sonla bitmemesinin bu şekilde açıklanabileceğini düşünüyoruz. Zira Ahmet Mithat Efendi de diğer Tanzimat dönemi yazarları gibi toplumun yaşantı ve zihniyet olarak değişmesinden yanadır. Fakat eserleriyle bu değişime hizmet ederken çoğunluk değerleriyle çatışmak yerine uzlaşmacı bir tavır sergiler. Çingene'de Şems Hikmet Bey ölür, fakat ölümünden sonra onun eğittiği Çingene kızı Ziba'yı tanıyan toplumsal çevre genç adama hak verir. Böylece aslında sonuçta yine yazarın tezi galip gelir. Hikâyenin bir yerinde, o gün insanlığın henüz bütün insanların yaratılıştan eşit oldukları fikrini kabul edecek seviyede olmadıklarını söyleyen yazar, geleceğin medeniyetinin bu anlayışa ulaşacağına inandığını belirtmiş, hatta millet farklarının ve ülkeler arasındaki sınırların bile ortadan kalkacağını ve bir dünya vatandaşlığı fikrinin egemen olacağını iddia etmiştir.

Çifte İntikam, konusu Fransa'da geçen ve şaşırtıcı bir sonla bitmesinin dışında gerek kurgusu ve gerekse anlatımı bakımından önemli bir özellik göstermeyen hikâyelerden biridir.

On yedinci cüz'de yer alan Para adlı hikâyede yazar, Felatun Bey ile Rakım Efendi'nin kahramanları veya Bahtiyarlık'taki Senai ve Şinasi gibi iki zıt tipi karşılaştırmıştır. Fakat söz konusu eserlerde batılılaşmayı doğru ve yanlış anlayan, başka bir deyişle yerli ve yabancılaşmış iki tip karşılaştırılırken Para'da Sulhi ve Vahdeti adlı gençlerin ikisi de yerli tiplerdir. Aralarındaki fark, birinin çalışarak ve düzenli bir eğitimle toplumda kendisine yüksek bir konum ve maddî zenginlik elde etmek isterken diğerinin çalışmadan, dolandırıcılıkla zengin olmak istemesidir. Birçok bakımdan batılılaşma problemi çerçevesinde kişileştirilen tiplerle benzerlik gösterseler de, bu hikâyede her iki kahraman da geleneksel veya yerli hayatımıza ait tiplerdir.

Kısmetinde Olanın Kaşığında Çıkar, yine konusu Fransa'da geçen ve kişileri de yabancılardan oluşan hikâyelerden biridir. Bu hikâyenin de dikkate değer bir özelliği yoktur.

Diplomalı Kız, Çingene gibi, fakat farklı bir bağlamda, yine kültür ve eğitimin önemi ile ilgilidir. Konusu Fransa'da geçen ve kişileri yabancı olan bu hikâyede, yüksek düzeyde bir eğitim alan, fakat bazı şanssızlıklar dolayısıyla iş bulamadığı için kendisi ve ailesi büyük zaruretler yaşayan bir genç kızın, çiçekçilik gibi basit bir işle hayatını kazanmak zorunda kalışı, fakat aldığı eğitim ve yüksek kültür sayesinde bu işten büyük paralar kazanmasını anlatır. Böylece yazar, eğitimin insan hayatında her zaman pratik bir faydasının da bulunduğunu göstermiş olur. Diğer taraftan, hikâye kahramanının bir genç kız oluşu dolayısıyla kız çocuklarının eğitiminin gerekliliği de vurgulanmıştır.

Dolaptan Temaşa, Balat ve Hasköy gibi İstanbul'un Yahudilerin çoğunlukta bulunduğu semtlerinden bir kesit de sunan, dolayısıyla yazarın birçok eserinde yer alan gayrimüslim Osmanlılar içinde Yahudilere bakışı konusunda da fikir veren bir hikâyedir. Ahmet Mithat'ın birçok eserinde olduğu gibi, merak unsurunun ve gerilimin çok başarılı bir şekilde kullanıldığı bu hikâye, geleneksel toplumumuzun eğlence anlayışına ve bunun olumsuz taraflarına dair yazarın eleştirilerini de yansıtmaktadır.

Yazarın yine konusunu yabancı bir eserden alarak geliştirdiği İki Hud'akâr adlı hikâyede şehir hayatını sıkıcı bulan ve şehirli insanlar arasındaki ilişkilerin yapaylığından kaçan bir genç kızla bir delikanlının ücra bir kasabada tesadüfen tanışmaları ve aslında her ikisi de zengin ve asil ailelere mensup oldukları halde bunu birbirlerinden saklayarak iki yoksul genç olarak evlenmeleri anlatılır.

Emanetçi Sıtkı, yüz güzelliğinin değil ahlâk güzelliğinin önemli olduğu fikri üzerine kurulu, gereksiz ayrıntılarla kurgunun sıkça zedelendiği bir hikâyedir. Letaif-i Rivayat'taki, konusunu yerli hayatımızdan alan eserler içerisinde en başarısızı olduğu söylenebilir.

Cankurtaranlar, hikâye kişileri tarafından anlatılan üç ayrı olayın, anla-

tımda gerilim unsurunun kullanılışıyla ilgili bir karşılaştırma üzerine kuruludur. Hikâyede anlatılan üç olaydan her biri, dinleyiciler tarafından, merak ve gerilimin canlı tutulması ve sürpriz bir sonla bitişiyle bir öncekinden daha fazla beğeni kazanır. Böylece bir bakıma Ahmet Mithat Efendi, devrin okuyucusunun bir hikâyeden beklediği en önemli unsurun, merak ve gerilimin bir hikâyeci tarafından nasıl ayarlanabileceğinin bir örneğini vermiş olur.

Bir Acibe-i Saydiye, Letaif-i Rivayat'taki en başarısız hikâyedir. Yazarının amacının bir hikâye anlatmaktan çok Afrika coğrafyası hakkında okuyucularını bilgilendirmek olduğu anlaşılmaktadır. Ahmet Mithat Efendi, roman ve hikâyelerinin hemen tamamında, bir hikâye çerçevesinde okuyucularını çeşitli konularda bilgilendirme amacı taşır. Fakat bu eserde bilgi verme kaygısı tahkiyenin önüne geçmiş hatta tahkiyeyi hemen tamamen yok etmiştir.

Ana - Kız, yine konusunu Fransız hayatından alan, namuslu ve erdemli yaşamakla fuhuş ve ahlâksızlık arasında bir karşılaştırma üzerine kurulu bir hikâyedir. Yine yazarın müdahaleleriyle kurgunun epeyce zedelendiği eserlerden biridir.

Sonuç olarak, burada kısaca değerlendirmeye çalıştığımız hikâye ve romanlar, Tanzimat dönemi Türk roman ve hikâyesinde önemli bir yeri bulunan eserlerdir. Ahmet Mithat Efendinin Türk romanındaki yeri, diğer romanlarıyla birlikte Letaif-i Rivayat serisinde çıkan eserleri üzerinde de gerek muhteva ve gerekse anlatı tekniği bakımından yapılacak daha ayrıntılı incelemelerle bir bütün olarak tespit edilebilecektir.

SUİZAN[1]

İşbu hikâyeyi bir Fransızdan şu vechle dinledim ki: Bir gün Paris şehrinde bir maslahat zımnında çarşıda gezer iken hava birdenbire kararda ve bulutlar yekdiğerine muhacim eden ordular gibi birbirine karıştı. Şimşeklerin çakışı, göğün gürleyişi binlerce top bataryalarının bir yerde nöbet-i ateş edişlerine dahi kıyas kabul etmeyecek bir hâle geldi. Yağmur boşandı.

Ben tufan-ı Nuh'dan nişan veren işbu nagehanî vak'adan şaşırıp kaldım ve gökyüzünde bağteten ilân ve mübaşeret olunan şu muharebe-i azimenin yeryüzüne yağdırdığı tanelerden sipar almak için der-akap bir mağazaya daldım. Lâkin mağazanın bir tarafında bulunan büyük saate bakarak gurub-ı şemse iki saat kalmış olduğunu görünce ve gideceğim mahalli tasavvur eyledikçe efkârımı bayağı hayret aldı.

Çünkü mevsim fasl-ı baharın evasıtını geçmiş olduğundan Paris ahalisinin ekserîsi sayfiyelerine çıkmış oldukları gibi ben dahi familyamız halkıyla Paris'e araba ile bir buçuk saat mesafede kâin sayfiyemize gitmiş olduğumdan akşam sayfiyeye ricat etmek behemehal ya yağmurun kesilmesine veyahut gayet mahfuz bir araba tedarikine muhtaç idi.

İşte bu vechle efkârım hayrette ve yağmur dinmez veyahut mahfuzca bir araba geçmez de o gece Paris'te kalırım ve otel ve sair mahallerde kendi hanem gibi rahat edemedikten başka habersiz Paris'te kaldığımdan dolayı familyam halkını merak ve telâşa düşürmüş olurum havfıyla bayağı ıstırap ve zucrette iken nagâh mağazanın önünden süratle bir araba geçtiğini gördüm.

Arabanın sürat-i müruru şekil ve heyetini muayeneden insanı menedecek bir derecede idiyse de, nasıl oldu anlayamam, zihnimde nice karar vermişim bilemem, aman şu arabayı elden kaçırmayıp binebileyim diye mağazadan dışarı fırlamışım ve durup beni alması için arabacıya bağırmışım. Lâkin sicim gibi yağıp hayvanları layenkat' kamçılayan yağmurun şiddet-i darbından hayvanlar zapt olunmak ve durdurulmak muhal değilse muhal derecesinde müşkül olmasıyla arabacı "Yetişip binebilir isen bin yoksa hayvanları zapt edemem ki durayım" dedi. Artık şu hâl üzerine araba süratle gider iken yetişip binebilmek için var himmeti bacağa vererek koştum. Nasılsa arabayı yakalayıp içine can atmak istedim.

Bu esnada şiddet-i heyecanımdan mıdır nedir, gözlerim mi kararmış ne olmuş bilmem, yalnız onu hissedebildim ki kapıyı açıp içeriye kendimi atar atmaz başımı bir yere şiddetle çarptım ve çarpar çarpmaz kendimi kaybettim. Ben bu hâlde yani başım arabanın içinde ve ayaklarım dışarıda perişan bir surette iken bile araba durmayıp yine evvelki süratle gider ve fakat arabacı be-

1. Letaif-i Rivayat, 1. cüz, 4. bs., İstanbul, 1315/1899, 44 s. (Esaret'le birlikte)

ni tanımış ve birkaç kere dahi sayfiyeye götürmüş olduğundan sayfiye yoluna tebaiyet eder imiş.

Hulâsa-i kelâm birkaç saniye sonra aklımı oldukça başıma alarak gözümü açtım. Yanımda diğer bir adamı daha gördüm ve dikkatlice yüzüne baktığımda bizim Simon olduğunu tanıdım.

—Vay! Bonjur Mösyö Simon.

—Bonjur dostum. Aman bizde bu hâl nedir?

—Vallahi bilmem. Arabanın sağ kapısından kendimi attığım gibi başımı sol tarafına vurmuşum. Hâlâ sersem gibi bir hâldeyim.

—Acaip. Sol taraf dediğiniz şey işte benim başımdır. Bir kere baksanız a! Avurdum fırladı şişti.

—Bu nasıl lâkırdı?

—Nasıl olacak. Sen arabanın sağ kapısını açıp telâş ile içine atlar atlamaz ben de diğer taraftan sol kapısını açıp kendimi senin üzerine atmışım. İşte bu hâlde baş başa bir müsademe vuku bulmuş.

—Güzel ama sen bu arabanın nereye gideceğini biliyor mu idin?

—Evet biliyordum. Senin sayfiyene.

—Âlâ! Demek oluyor ki sen bu gece benim misafirimsin.

—Hayır! Estağfurullah sen...

—Vay bu ne demek? Çocukluktan beri seninle dost olalım da seni bir gece misafir etmeye muvaffak olamayım mı?

—Yok a canım...

—Yoksa iki üç aydan beri gaybubet etmiş olduğumdan bu müddet zarfında bizim dostluk mu bozuldu?

—Hayır a efendim madde öyle değil! Mesele...

—Lâkin vallahi hatırım kalır. Fakat teessüf ederim. İki üç ay gaybubetle beni bu kadar hatırdan çıkaracağınızı memul etmezdim.

—Aman a birader, bana laf bırakmıyorsun ki! Dur azıcık, biraz da beni dinle.

—Maşallah nasıl dinleyim? Kırk yılda sana bir rica ettim. Artık bu ricamın reddi yolunda söyleyeceğin lâkırdı dinlenir mi?

—Canım daha söylemedim: Ricayı reddetmiyorum. İş öyle değil, mesele başka.

—Ey nedir?

—Bu gece sen beni misafir etmeyeceksin, ben seni misafir edeceğim.

—Vay o nasıl lâkırdı?

—Evet çünkü sizin sayfiyeye daha bir saat mesafe var. Bizimki ondan yakın ve daha müferrih. Bak hava açılmaya başladı. Yağmur dindi. Bu gece gider bizde eğleniriz.

—Ha demek oluyor ki, siz de bu yaz sayfiyeye çıktınız.

—Hem de nasıl çıktık! Bilsen pek memnun olursun.

—Aman nasıl çıktınız?

—Evet senin haberin yoktur. Çünkü burada yok idin. Ben de seni görüp söyleyemedim. Artık kusurumu af buyurursunuz.

—A birader, şimdi bu ağızların vakti mi ya. Söyle bakayım şu sayfiyeye nasıl çıktınız? Çünkü mesele bu renge döküldüğü gibi çehrenizde bir beşaşet hissettim.

—İşte hani bizim Matmazel Polin yok mu idi? Hani ben onu sever idim. O da beni sever idi. Nihayet birbirimiz ile izdivaç ettik.

—Aman pek memnun oldum. Allah mübarek eylesin. Hakikat o kız seni pek sever idi. Pekâlâ, ey bu iş nasıl ve ne vakit oldu?

—Vallahi pek garip bir şey oldu. Malûm ya bu kız benim dengim değildir. O büyük bir familyadan bu kadar emlâk ve akar sahibi bir adamın kızı. Ben ise...

—Aman sözünü bal ile kestim. Madamın pederini pek de tahattur edemiyorum.

—Canım Mösyö Pol de Belvil. Kendisinin Paris'te şöhret ve itibarını bilmez misin? Ne kadar muteber ne kadar sahib-i servet ve erbab-ı izz ü namu ve vakardan bir adamdır.

—Maşallah nasıl bilmem, nasıl bilmem.

—İşte o. Hulâsa her ne kadar gerek Mösyö ve gerek Madam Pol ve hu susiyle kız beni pek ziyade severler idiyse de kendilerine nispetle benim gibi pespaye çocuğa öyle kızı hiç verirler mi? Lâkin takdir-i ilâhi bozulmaz. Olacağa bak. Geçen yaz bir gün kendilerinin sayfiyelerine giderim. Bir de bakarım ki, o bizim hınzır Frederik, hani şu kız için çıldıran ve yanıp tutuşan herif orada. Ben bunu görünce aklım başımdan gider ve her ne kadar Matmazel Polin'in onu asla sevmediğini ve gönlü bende olduğunu bilir isem de gece gündüz külhan gibi yanan yüreğe öyle rakibin cananla bir yerde olmasını görmek elvermediğinden gözlerim kararıkça kararır. Hâsılı ne edeceğimi ve âleme karşı bir rezalet çıkarmamak için hangi tarik-i tedbire gideceğimi şaşırmış kalmışım. Polin beni şu hâlde gördükte onun dahi can başına sıçrar ise de ne çare habis herifin itibar ve haysiyetine hürmeten aşikâren tahkir etmek istemeyip kendisi kalbinin nice bin ilkaat ve teşvikatına mukavemet ederek nasıl renk vermek istemiyor ise benim dahi o muamelede bulunmaklığımı bana tefhime çalışıyor idi.

—Aman! O hâlde bunu nasıl tefhim edebiliyor idi?

—A birader bunu da sormak lâzım mı ya? Böyle bir hâlde âşık ile maşukanın birbirine gösterdiği evza' ve ahval ikisi arasında tercüman-ı hâl olamaz mı? Her ne ise, ben baktım ki buna tahammül etmeye takat yok, bari bir belâ çıkarıp da âleme rezil olmamak için hemen geldiğim gibi geri dönüp hayvanıma bindim. O hâlde dahi gözlerim arkada olduğu gibi kızın dahi gözleri bende olduğundan hayvan üzerinde ve haylice bir mesafede iken Polin'e kalben bir veda eyledim. Onun dahi mukabele-i vedaı yeis ve füturdan başka bir şey ile tercüme edilmek mümkün olmayan bir nim tebessüm oldu. İşte ben bu hâl ile sayfiyeden ayrılarak Paris'e geldikten iki gün sonra Polin'den şu mektubu aldım, deyip mektubu koynundan çıkardı ve ber-vech-i atî kıraat eyledi.

Azizim Simon'a
Sevgili Simon,

Geçen gün bizim sayfiyeye geldiğinizde çehrenizin muhasama alâmeti olarak i'lâ ve ilân olunan i'lâm-ı hun-famdan başka hiçbir şeye teşbih kabul etmeyen humreti hâlinizi bana i'lâm eylediği gibi kalbinizin ilkaatına mukavemet edemeyerek ve muahharen kalbim ve kalıbımla size tavsiye eylediğim sabır ve sükûta da muvaffak olamayarak der-akap çıkıp gitmeniz keyfiyeti benden sonra bilcümle sayfiye halkına dahi ilân eyledi. Eyledi de ne oldu? Bence hiçbir şey olmadı. Çünkü ol rakib-i div-siretin servet ve iktidarı ve haysiyet ve itibarı mutlaka iki kalbi birbirine raptetmeye müstait bir rabıta mıdır? Haşa! İki günlük irtibatı sizde gördüğüm ve gördüğümden dolayı pek büyük müftehir olduğum safvet-i kalp ve selâmet-i efkâr ve istikamet-i tab' ve besalet-i fıtriyeden başka bir şeyle mümkün olamaz. O gün sayfiyede lâzım olan sabır ve sebattan sizi caydırmış olan şeytan henüz kalbinizde cay-gir olduğunu bildiğimden şimdi şu mektubu mütalâa eder iken ihtimal ki iğvayı yine ele alarak suret ve reviş-i ifademle musaddak olan ihtisasımı size inkâr ettirmeye çalışsın. Lâkin bu şeytanın iğvasına bugün firifte olursanız yarın ettiğinize pişman ve benden mahcup olursunuz. Zira ben babamın bir tanesi olduğum hâlde kendisine edeceğim rica geri dönmez ve artık keyfiyet bir kere bu suretle meydana çıktıktan sonra Polin husul-i matlap yolunda fedakârane çalışmaktan geri durmaz. Hulâsa-i kelâm ben vak'ayı olduğu gibi babama hikâye edeceğim ve söyler iken kendimi zapt edemeyerek gözlerimden kanlar akacak ise de artık hiçbir şeye bakmayarak talebimde ısrar edeceğim. Babam seni familyamız idadına ithal etmeyi kendisine zül addeder mi zannedersiniz? Ben bunu asla zannetmem. Çünkü yarın ben canıma su'-i kast ettiğim zaman âleme şayi olacak rezaleti tercih edecek kadar herif ahmak değildir. İşte şimdi bu kadar söylerim ve o günkü hâl üzerine aleyhimde hâsıl olduğu ra'na malûmum olan su'-i efkârınızı bu kadar sözle men' ve defetmez iseniz iktiza eden şeyleri badehu yazarım.

İmza
Polin

Ah birader, şu mektubu alıncaya kadar sahihan pek meyus bir hâlde idim. Artık sen karındaşım makamındasın ya! Senden saklamam. Huda alîm o gün sayfiyeden avdet ettiğim zaman zihnimde karar vermiş olduğum şey kendimi telef etmek idi. Hatta mahsus bunun için çifte bir de tabanca aldım ve itlaf-ı nefsi sahihan kararlaştırdım. İki gün tehirim ise mücerret vasiyetnamemi yazmak için idi. Lâkin şu mektup geldikten sonra kararım büsbütün değişti ve düşündüm ki bunun üzerine kendimi itlaf etmiş olsam Polin yanında pek mahcup ve âdeta mesul kalacağım. Artık Polin'in bu mektuptaki sözlerine kemaliyle emniyet ederek kararımdan büsbütün vazgeçtim ve keyfiyetin encamına muntazır oldum. Şu hâlin üzerine aradan iki ay geçti. Mösyö Pol familyasıyla beraber Paris'e avdet etti. Ha sahih, sen bu vak'aları bilmelisin.

—Vallahi birader biraz kulağıma çalınmış idi. Ama hakkıyla malûmat alamamış idim.

—Evet evet hakkın var. Çünkü ben bu meselede ketm-i esrarı pek kavî kararlaştırmış olduğumdan sana bile söyleyemedim. Nihayet aradan ferah ferah üç ay geçtikten sonra bir de baktım ki, bir gün Mösyö Pol'ün ehass-ı ehibbasından Mösyö Piyer odama geldi. Hemen kalktım, kendisine borçlu olduğum tazimat ve tekrimatı ifa eyledim. Aradan hâl ve hatır istifsarına dair birkaç lâkırdı geçtikten sonra Mösyö Piyer keyfiyetin ciddî cihetini açarak benim kimsesiz bir çocuk olduğumdan ve fakat namus ve iffetim ve refiklerim meyanında her hususta rüçhanım Mösyö Pol'ün dahi malûm ve müsellemi bulunduğundan hakkımda olan muhabbet-i fevkalâdesine mebni ben şayet Matmazel Polin'e dest-i izdivacı uzatarak mukabele beklemiş olsam Matmazel Polin'in buna muvafakat edeceği gibi Mösyö Pol'ün dahi izdivaçtan pek ziyade memnun olacağını bir suret-i nazikânede gayet edibane olarak beyan eyledi. Bunun üzerine yine Mösyö Piyer'in nasihat ve tavsiyesi mucibince hareket ederek bi-inayetullahi taalâ Mösyö Pol'e damat oldum.

—Aman birader sen meselenin en mühim yerlerini müphem geçtin. Nasıl olmuş ki Mösyö Piyer sana böyle bir delâlette bulunmuş? Mutlaka bu delâlet Mösyö Pol'ün emir ve tavsiyesiyle vuku bulmuş olduğunu hükmetmek isterim.

—Maşallah öyle ya! Bak ben burasını söylemedim. Evet evet,öyle olmuş, öyle olmuş. Kız bana bu mektubu yazdıktan sonra müsveddesini masa üzerinde unutmuş imiş. Meğer Mösyö Pol beni sevdiği cihetle daha öteden beri Polin'i bana tezviç etmeyi arzu eder imiş ise de benim pespayeliğimi zihnince mâni görür imiş. Fakat o gün sayfiyede ben Frederik'i gördüğüm zaman duçar olduğum hâl Mösyö Pol'ün eski kararını takviye eylediği gibi muahharen masa üzerinde Polin'in bana yazdığı mahut müsveddeyi görünce artık Polin'in temin-i efkârı hususunda isticali vacip görmüş ve keyfiyeti Polin kendisine açar ise birbirleriyle yüz göz olarak bu ise böyle bir familyanın ahlâk ve âdât-ı dirinesine muhalif olmağla bu dahi Mösyö Pol'ü ta'cil-i emre bir kat daha mecbur etmiş olduğundan Mösyö Piyer bi'l-müzakere keyfiyeti bu suretle hal' ve tesviye eylemiş.

—Birader sahihan memnun oldum ve ne kadar memnun olduğumu siz dahi takdir edersiniz zannederim. Lâkin zihnimi bir şey işgal ediyor. Bu bapta efkârımı temin etmek ister isem de bu derece lâubalîyane konuşmak nezaket ve edebe pek de tevafuk etmez diye endişe ediyorum.

—Allah! Allah! Seninle de artık teklif ve tekellüf ile mi konuşacağız ya!

—Yok elhamdülillâh artık bizim muhabbetimiz derece-i uhuvvete vardı. Bunun için ben senden ziyade müteşekkirim. Sormak istediğim şey şu ki her vakit işittiğimize ve bazı hikâye kitaplarında dahi okuyup gördüğümüze göre insan sevgilisiyle izdivaç ettikten sonra alâkaları âdeta bir muhabbet-i zevciye derecesinde kalır imiş. İnşallah şu rivayet yalandır. Veyahut eğer bu bir kaide ise bile inşallah siz bu kaideden müstesna kalmışsınızdır.

—Aman birader! Sen ne diyorsun? İşte sayfiyeye geldik. Şimdi görürsün. Bizi görenler aşk ve muhabbet ve hüsn-i imtizaç ilâhları zanneder. Dünyada zevcem için benden ve benim için ondan gayrı eş olamaz. Akşamları yarım saat geç kalsam sabır ve kararı kalmayarak beni istikbal için bir çeyrek

mahalle kadar yayan gelir. Ben gidip yek nazarda onu görmesem dünya başıma zindan olur. İzdivacımızdan beri bizim muhabbetimiz eksilmedi arttı.

Dostum mumaileyh ile sohbet bu merkeze geldikte araba durdu ve arabacı, dostuma "Buyurunuz Mösyö Simon siz ininiz de refikinizi dahi sayfiyesine götüreyim" dedi. Fakat ben o gece orada kalacağımı arabacıya ifade ederek ve bizim sayfiyeye kadar gitmesi için kirasını vererek o gece Mösyö Simon'da kalacağımı familyam halkına haber vermesini tembih ettikten sonra ikimiz dahi arabadan indik ve Simon'la beraber sayfiyeye girdik.

Bu zamana kadar yağmur dinmiş, hava açılmış ve çayırlar çimenler ağaçlar yıkandığı cihetle ortalık âdeta bir hayat-ı taze kesp eylemiş idi. Sayfiye ise altlı üstlü iki kat olarak yapılmış kutu gibi gayet güzel bir şey olup bundan başka yekdiğerinden fasılalı ve güzel bir tenasüp üzerine bina kılınmış mutfak ve ahır ve ambar gibi beş altı kıta binalar dahi mevkie başkaca ziynet vermekte bulunmuş idi.

Vakıa Simon'un dediği gibi zevcesi Polin besbelli şiddet-i iştiyakından olmalıdır ki bizi hane kapısından istikbal edip beni evvelden dahi tanıdığı cihetle zevcinin takdim ve tarifine hacet bile kalmaksızın kemal-i nezaket ve edeple el ele verişerek ve selâmlaşarak üst kata salona çıktık.

Salonda oturup istirahat ve gerek Simon'la ve gerek zevcesi Polin'le müşafehe ve sohbet eder iken salonun diğer kapısından gayet güzel giyinmiş genç ve yakışıklı bir delikanlı dahi salona girdi ve bana doğru teveccüh eyledi. Bunun üzerine dostum Simon hemen ayağa kalkıp mumaileyhin elinden tutarak elini elime verdi ve "Zevcemin dayısı oğlu Mösyö Şarl'ı size takdim ederim" diyerek mumaileyhi bana ve "Küçükten beri birlikte büyüdüğüm ve dostluğu dahi geçip kendisiyle âdeta uhuvvet peyda eylediğim efendiyi size takdim ederim" diye beni dahi mumaileyhe takdim eyledi.

İşbu muarefe dahi bu suretle icra olunduktan sonra dördümüz birden salonda oturup sohbete başladık ve Polin kemal-i nezaket ve iltifatla düğün olalı iki ayı tecavüz eylediği ve Simon'la hukukumuz uhuvvet derecesinin dahi fevkinde bulunduğu hâlde şimdiye kadar kendilerine bir vizite bile vermediğime itiraza başladığından, ben de iktidarımın yettiği ve nezaketimin kifayet ettiği mertebe mukabeleye kalkışıp üç dört aydan beri li-maslahatin dışarıda bulunduğumu ve bu kere Paris'e gelişim henüz on beş günü tecavüz etmediğini irad eyledim ve Polin'in bu itirazından istidlâl ettim ki mahut Mösyö Piyer, Simon'a gelip teklif-i izdivaç ettikten sonra hemen düğün olmayıp aradan dört beş, belki altı ay daha vakit geçmiş de badehu düğün kurulmuştur.

Sayfiyeye duhulümüz tamam gurub-ı şems hengâmında olduğu cihetle bir taraftan uşakların sessizce bir telâş ile büyücek bir hazırlıkta bulunmalarından ve diğer taraftan dahi gâh Polin ve gâh Mösyö Şarl'ın aralık aralık kalkarak öteye beriye koşuşmalarından evvel emirde sayfiyede yalnız biz olmayıp bizden maada dostumun kayın validesi, kayın pederi gibi daha birtakım kalabalık olduğunu zannettim ise de meğer bunlar yeni gelin güvey oldukları cihetle bir iki ay tenhaca rahat etmeleri için sayfiyeye yalnız gelmişler ve bizden başka hiç kimse yok imiş.

Ben gâh sayfiyenin hüsn-i intizamını ve gâh Polin'in nezaket-i etvar ve

iffet-i evza'ını ve aralıkta bir dahi mumaileyh Mösyö Şarl'ın hüsn-i endam ve letafet-i ahvalini birer birer nazar-ı dikkate alarak dostumun böyle bir saadete mazhar olmasından dolayı hulûs ve hususiyetim hasebiyle nasıl memnun olacağımı bilmez idiysem de Polin'in Şarl'a ve Şarl'ın Polin'e pek dikkatle nazar etmekte olduklarına ve iktiza edip de yekdiğerine bir şey söyleyecek ve birbirinden bir şey isteyecek olsalar "İki gözüm Şarl! Elmasım! Gözüm nuru Polin!" gibi muhabbet-i kâmileye delâlet eden elkap kullanmakta bulunduklarına dahi dikkat eder ve doğrusu şu hâli pek de beğenemez idim.

Hele biraz sonra bu habbeyi zihnimde büyülte büyülte kubbe derecesine vardırdıktan sonra artık ber-vech-i atî derin derin birtakım tahayyülâta daldım:

"Vakıa dostum Simon'un şu saadeti büyük bir saadet ve Polin'in Şarl'a ve Şarl'ın Polin'e gösterdikleri measir-i muhabbet dahi pek büyük bir terbiye ve edep!. Lâkin ne diyeyim bilmem, pek de günahlarına girmek istemem. Fakat acaba bu derece muhabbet ve bu mertebe temellük ve ünsiyet muhabbet-i sıhriye eseri midir? Vakıa bunlar hısım akraba oldukları için şu hâle muhabbet-i sıhriye semeresi demek lâzım. Ancak bunların ikisi de pek genç! Kız oğlandan, oğlan kızdan ve alelhusus dostum Simon'dan daha güzel. İşte işin burası pek dakik. Hele karabetleri de pek uzaktan uzağa bir şey! Hatta çok defa vuku bulur ki bir kızı dayısı oğluna nikâh dahi ederler. Hulâsa meselenin ehemmiyet götürecek yerleri pek çok, ama Mevlâ akıbetini hayr eyleye".

Batınen şu tasavvuratla iştigal ve zahir-i hâlde hane sahiplerine kat'an ve katıbeten renk vermeyerek sohbet edip vakit dahi gurub-ı şemsten iki saat kadar mürur eyledikten sonra sofracı dahi gelip bizi yemeğe davet eyledi.

Bunun üzerine cümlece kalkıp sofraya gittik. Gündüzki hava bilkülliye değişmiş ve ortalık pek ziyade letafet kesp eylemiş olduğundan tabiatın şu letafetinden istifade için o geceye mahsus olmak üzere Polin'in tensibi üzerine sofra bahçeye nazır genişçe bir balkon üzerine kurulmuş idi. Gece ise tamam ayın on beşinci gecesi olduğundan gündüzün güneşine bedel, gece dahi tam daire olarak ay doğup gündüzün geceden hiçbir farkı kalmamış ve bahusus kurs-ı kamerin uzaktan cereyan etmekte bulunan Sen nehri vasıtasıyla nazarımıza aksettirdiği ziya-yı simîni şua'-ı şems kadar nazlı olmayıp da âleme arz-ı didar eylediği zaman kendisini doya doya görmekten nazarı menetmemesi, gündüze nispetle başkaca bir meziyet addedilebilmekte bulunmuş idi. Temaşa-gâh-ı semanın benat-ı ecramı perde-i sehabı büsbütün kaldırarak saha-yı temaşada icra-yı lu'biyat arzusunda iken geriden kamer nasılsa nazargâh-ı nuzzara daha ziyade sokulmaya besbelli evvelce yol bulmuş olduğundan diğerleri uzakça kalmış ve bundan bayağı canları sıkılarak aralıkta bir gözlerini yumup kıpıştırdıklarına bakıldıkça âdeta ağlamak derecesine gelmiş oldukları anlaşılmakta bulunmuş idiyse de kulûb-ı erbab-ı temaşa ıslah-ı beyn için bunların dahi uzaktan uzağa icra-yı lu'biyat etmelerine razı olmuş idi. Fakat çare ne? Bu temaşa-gâhda kamer yine yalnız kalmayıp evvelâ tabiatı kendi tarafına celp ederek badehu bahçelik ve ağaçlık içinde olan ve cins ve miktarlarının tayin ve tadadı en büyük muhasiplerin bile havsala-yı aklâmından hariç kalan kuşlar dahi tabiata tebaiyetle mehtabiye faslından icra-yı

ahenk etmeye başlamalarıyla ecram-ı sairenin hatırı kalmasın ama nüzzar, nazarlarını yalnız kamere hasr ve tahsis etmekte bulunmuşlar idi.

İşte böyle bir gecede, öyle bir sayfiyede Simon gibi canımdan aziz bir dostumun yanında mumaileyhin canından ziyade sevdiği ve halâvet-i etvarına ve letafet-i evza'ına tabiatın bile hayran kaldığı zevcesinin huzurunda ettiğim şu taamın cennet taamına kaç bin kat tefevvuk ettiğini tarif edemem.

Ne çare ki yukarıda salonda iken efkârımı perişan etmiş olan mahut tasavvurat sofra başında gördüğüm bazı halât üzerine teceddüt ve teekküt ederek efkârımı ne suretle temin edeceğimi ve şu tasavvuratım sahih ve vaki olduğu surette canımla beraber sevdiğim dostumu bu belâ-yı takat-güdazdan nasıl kurtaracağımı bilemez idim. Çünkü sofraya oturup da bintü'l-ineb hicabından göbeğe kadar pancar kesile kesile ve letafet-i humrette kendisine bin kere faik olduğunu çar-na-çar itiraf ve teslim ede ede Polin'in dudaklarını birkaç kere takbil ettikten sonra artık Polin gül gibi açılmaya ve Mösyö Şarl dahi bülbül gibi şakımaya başladı.

Derdin en büyüğü şurası ki bunların şu hâli beni ne derece dil-gîr etmekte ise dostum Simon'u bilâkis o kadar memnun ederek aralık aralık cümlemizin kadehlerini doldurur ve "Bu gece şu cemiyetin bu suretle in'ikadı benim vücudumla vuku bulmuştur. Bakınız bakınız şu cemiyet ne cemiyettir ki bunda aşk ve alâka-yı sıhriye sırma gümüşü gibi saf olan kulûbun istişhadıyla ispat ve temin ediliyor" diye meydana koymak istediği efkâr ve meaniyi istiaba kâfi olmayacak birtakım elfazdan mürekkep makaleler iradıyla bize bade sunar ve Polin dahi "Beni Simon'a rapteden ol rabıta-ı mukaddese bütün familyamızı dahi kendisine raptetmiştir. İşte Şarl şahidimdir ki, beni canından ve eniştesini benden ziyade sevdiğini kendisi itiraf eder" diye aklımı büsbütün çilesinden çıkaracak başka bir yolda mukabelelerle cümlemiz bir ağızdan bade içtiğimizi gördükçe Simon sevincinden çıldırır idi.

Dostum Simon öyle ahmak ve sağını solunu bilmez bir adam olmayıp gençliğini gençlik hâlinin icap ve ilcasına tebaiyetle geçirmiş ne kadar vakayi-i garibe ve halât-ı acibe görmüş bir adam olduğundan benim derunumu yakan şu hâlleri nazar-ı memnuniyetle gördükçe ve bu bapta olan emniyet ve itimadını her kadehte yüz derece arttırdıkça bir raddeye kadar müteselli olur idiysem de kendisine pek ziyade ihtisasım olup ona gelen bir keder aynıyla bana gelmiş olacağından ve Polin ve Şarl meselesinde efkârımı bir türlü geri alamadığımdan doğrusu Polin aleyhinde hâsıl olan su'-i tasavvur ne tahrir ve ne de takrire sığamayacak bir dereceye geldi. Nihayet kendimi zapt edip kimseye renk vermeyerek yemek yenildikten ve birkaç parti bilârdo dahi oynadıktan sonra Polin gündüz yağmur zahmetinden ve yol yorgunluğundan erkence yatmak ve yatıp rahat etmek lüzumunu arz eyledi ve bu suretle zahiren bize bir hizmet etmiş oldu ise de ben bu hizmetin gençlik hasebiyle mahza bir kendisi ve bir de tenhaca sohbetine can attığı ... ile tenhaca çekilmek maksadına mübtenî olduğunu anladım ve kendisi ber-minval-i muharrer pek genç olmakla ve bahusus şecere-i zindegânisinin semere-i celilesini iktitaf edebilmeye henüz başlamış bulunmasıyla öyle kalabalık içinde edilen sohbetten hoşlanmamakta hakkını teslim eyledim ise de bu teslim Simon'a mahsus olup

bir de mezburenin Simon'u uyuttuktan ve avuttuktan sonra Şarl ile birleşmek ihtimali hatıra hutur ettikçe teessüf ve telehhüfüm tarif edilemeyecek bir dereceye vasıl oldu.

Yukarıda da dediğim gibi her ne hâl ise bunlar yanında hâlimden asla renk vermedim. Velâkin herkes yerli yerine yatmaya gittiği gibi ben de alt katta bulunan yatak odama gidip de yatağa girdikten sonra artık uyku muyku gözüme girmeyerek dostum bîçarenin hâlini ber-vech-i atî tasavvur ve muhakemeye başladım:

"Zihi hikmet! Acip hâl! Aman ya Rab... Bu ne hâl?... Bu ne? Bîçare Simon! Yahu bakınız zavallı çocuk ne kadar bel bağlamış. Hınzır karı buna karşı ne hâlde bulunuyor. Artık buna lam cim sığar mı ya? Ama dayısı oğlu imiş. İster ise emmisi oğlu olsun, bunların birbirlerine gösterdiği muamele âşık ile maşukun muamelesi değil de nedir? Aman yarabbi ne yapayım?

Of of! Yarabbi bu ne ihtilâf? Allah'ım bu ne zıddiyet! Şu âlemde her şey bir nispet tahtında olaydı ne olur idi. Hiçbir yerde görülmemiş ki, karı koca birbirine eş ve çift ve yar ve yaver olsun. Yalnız karı koca değil ya, her şey böyle, hepsi böyle! Babasına bakarsın melek! Oğluna bakarsın ifrit! Canım bir karındaşın diğer bir karındaşa bile hiç münasebeti yok. Halbuki bunların ikisi de bir tabiatın tohumu, ikisi de bir karnın mahsulüdür.

Ya Rab bu ne garip hâl! Vakıa bu da senin bir cilve-i Rabbaniyen. Lâkin halk seni "Cenab-ı neseksaz-ı âlem" diye telkip ediyorlar. Bu ne? Haydi diyelim ki bir cürüm ve isyandan halî olmadığımız için bize bu yolda ibretler gösteriyorsun. Acaip! Uğruna bir kavmi berbat eylediğin Cenab-ı Lut dahi bizim gibi cürüm ve günah... Yarabbi hepsi senden, senin başın için yemin ederim ki senden.

"Ben dünyada bunu saadet mi addederim ki her cihetten kendimi saadetmend zannedeyim de halbuki hakikatte en bahtsız, en bîçare ben olayım? Ben ne o nimeti, ne o saadeti istemem. Yarabbi sen erhamerrahimsin. Bu bîçare Simon'a merhamet etmiyor musun? Aman istemem, istemem, âlemde teehhül denilen şey bundan ibaret ise aman kimse teehhül etmesin"

İşte ben şu tasavvuratla hab ve rahatımı kaybederek aradan bir iki saat geçtikten sonra bir de üst katın divanhanesinden doğru bir hışıltı işitilmeye başladı. Acaba bu hışıltı nedir diye hanenin methaline nazır olan pencereye koştum. Ne koşayım? Ne göreyim? Polin az telâşe ile merdivenden aşağı iniyor. Henüz ütülenmiş olan beyaz gecelik gömleğinin hışıltısı bahçede nesim-i lâtifin tahrikiyle yaprakların bir iki saatten beri kuvve-i samiaya halâvet-bahş olan şakırtısına rekabet ve tefevvuk ediyor. Mezburenin gecelik hâliyle perişanlığı ve saçlarının kargaşalığı şuaranın olanca şuurunu ihlâl ederek vasf ve tarifden âciz kalacakları bir hâlde idi. Aklım başımdan gitti. Gece yarısı böyle bir hâle ne manâ vereceğimi şaşırdım. Yattığım odanın kapısı bahçeye açıldığından ve Polin dahi dışarıya doğru teveccüh eylediğinden doğrusu Simon'a hıyanet gibi bir yüz karalığını benim yüzüme dahi sürmesi fikri bile hayalhane-i vicdanımda bayağı yer tuttu ise de mezbureyi nazarımda bu kadar dahi terzil edemedim. Lâkin şeytan bu ya! Hayal bu ya! Mezbure bahçeye çıkarak bizim odanın bulunduğu sol cihete doğru döndüğü gibi artık zih-

nim başka bir şey hükmedemedi. Fakat iffet ve istikametime ve Simon'a olan sıdk-ı hulûsuma bak ki ömrümün hiçbir dakikasına benzetemeyeceğim o dakikada şeytan bana galebe edemeyip ben şeytana galebe eyledim. Sayfiyede sakin olduğum cihetle daima yanımdan ayırmamayı itiyat eylemiş olduğum altı patlar revolveri hazırladım. Mezbure odama gelir de yüzümün nur-ı iffetini sevad-ı hıyanetle tesvid ve telvise kalkışır ise ne olur ise olsun kurşunla vurup öldürmeyi kat'iyen kararlaştırdım. İşte ben bu derece bir halecan ve heyecan içinde ve mezbure dahi odamın kapısına yaklaşıp kapının önünde ve iki tarafından çıkılır ve inilir bir surette olan merdivenin sol tarafından birinci ve ikinci basamağına çıkmış olduğum cihetle artık büsbütün gözlerim kararmış ve efkârım perişan olmuş bir hâlde, yani hemen odamın kapısını açacağı intizarında iken bir de baktım ki diğer taraftan inerek evvelki gibi hanenin sol tarafına doğru az telâşe ile gitmeye devam eyledi.

Ey kariîn! Şimdi şu hâlde ben ne oldum biliyor musunuz? Hayır bilmezsiniz. Çünkü ben de bilmem ki ne oldum. Zira büsbütün bîhuş oldum. Bir saniye evvelki su'-i efkârımdan nedamet geldi.

Lakın mezburenin su'-i hâli hakkında olan efkârımdan bir şey eksilmeyip belki bir kat daha arttı ve müşted oldu. Çünkü gece yarısı bu hâlde kocasının yatağından çıkıp dışarıya giden bir karının hüsn-i hâline kim kefil olur?

Hulâsa acaba mezbure nereye gidiyor diye arkasından baktım. Nereye gitse iyi? Gide gide hanenin ber-minval-i muharrer sol cihetinde ve kırk elli metre bir mesafede müstatilü'ş-şekl köy kulübesi hâlinde bir yere girdi ve şu hâlde artık ayaklarım suya erdi. Çünkü hiç şüphem kalmadı ki, mezburenin hıyaneti yalnız Simon'a olmayıp canım gözüm diyerek arz-ı measir-i aşk ve muhabbetten halî kalmadığı Şarl'a dahi hıyanet ediyor. Zira gece yarısı zikr olunan köylü kulübesinde ne bulacak? Elbette ve elbette nâr-ı aşkıyla yanıp yakıldığı ve Simon'dan da Şarl'dan da pek çok ziyade sevdiği bir köylü delikanlısını bulacak

Bunun üzerine artık ihtiyarım elden gidip her saniyede bir fikir ve karara tahvil-i zihin etmeye başladım. Gâh kalkıp mezkûr kulübeye giderek Polin'i her kimle bulur isem ikisini dahi vurup öldürmeyi düşünür idim ve gâh la havle velâ kuvveteyi çekerek akibet-i hâle terakkup etmeyi tasvip eder idim. Nihayet keyfiyeti etrafıyla bir mütalâa etmek için birkaç saniye tevakkuf ederek yine yüz bin hülyalar arasında yuvarlanıp yürür iken nagâh üst katta vaki salonda mukaddema işitmiş olduğum hışıltının aynı olarak bir ikincisini dahi işitmeye başladım. Bir de merdiven tarafındaki pencereye seğirterek bakayım ki Şarl! Kendisi! Artık şu hâl üzerine çıldırmadığıma hem taaccüp hem de teşekkür ederim. Ey artık bundan sonra şüpheye mahal kaldı mı? Kız evvelce inip mezkûr kulübeye girmiş olması üzerine arkasından Şarl'ın dahi böyle inmesine ne manâ verilir? Alelhusus Şarl merdivenden iner inmez bir baş doğruca mezkûr kulübeye koştu ve girdi. "Eyvahlar olsun Simon'un namus-ı mukaddesi gözümün önünde hâk ve telvis edildi" dedim. Kalkayım gideyim şunların ikisinin dahi kurşunla cezalarını tayin edeyim. Yok, yok! Bu da cehalet! Öyle öfke ile kalkan zarar ile oturur. İnşallah sabah olsun keyfiyeti Simon'un gözü önüne koyayım. Böyle bir namussuzluğu kendisi kabul eder ise o başka şey! Yoksa dostumu şu belâdan kurtarayım.

Yahu ölü benzinde nur-ı hayat arayınız da karı yüzünde nur-ı iffet aramayınız. Hey gidi dünya hey!

Vak'ayı kariînin nazar-ı mütaalasına güzelce vaz'la teessür-i derunumu hakkıyla anlatabilmek için sözü uzattım ise de bu vak'ada vakit ve zaman böyle uzanmamış idi. Şöyle ki Polin'in mezkûr kulübeye girmesiyle Şarl'ın inmesi arasından ancak iki dakika geçmiş mi idi bilmem. Bir de baktım ki, yukarıda üst katta bir gürültüdür koptu. Pencereye koştum. Ne bakayım? Kimi göreyim? Bizim Simon telâş ile aşağı iniyor. Eyvah Simon işi anladı dedim ve hiç şüphe etmedim ki mezkûr kulübeye gidip bir rezalet çıkaracak. Burası güzel ama Simon hâli gözüyle gördüğü gibi nasıl tahammül edecek! Aman yarabbi... Hiç olmaz ise kan dökülmesini menedebilmek için oda kapısının önüne çıkıp hazırlandım ve Simon öyle telâş ve halecanla geçer iken hemen önüne çıkıp kolundan yakaladım. Bîçare beni bu hâlde gördüğü gibi şaşkın şaşkın bir kere irkilerek "Aman karındaşım bu hâl nedir!" dedi.

—Ne olacak görüyorsun ya!

—Aman canım ben ne yapacağımı şaşırdım. Bu ne belâ?

—Aman Simon! Artık tahammül lâzım! Gece yarısı bir gürültü çıkarma. Yarın çaresine bakarız.

—Canım sen ne söylüyorsun Allah'ı sever isen? Buna tahammül olunur mu?

—Artık bu bapta tahammül vacip! Gel şeytana uyma kardeşim!

—Canım buna şeytan meytan sığar mı ya? Çatlayacağım.

—Canım ne yapalım? İşte bir iştir olmuş! Birkaç dakika daha sabret.

—Allah Allah sen sabredebildin mi ki, ben sabredeyim?

—Çare ne? Ben sabrediyorum. Benim senden evvel haberim oldu. Fakat yarın meseleyi senin gözün önüne koymak ve bu bapta ne yapmak lâzım ise onu da sana havale etmek için şimdilik sabrediyorum.

—Canım sen çıldırdın mı? Böyle bir sıkıntı sabaha kalır mı? diye hiddetle beni silkip atmak istedi ise de ben daha ziyade tutarak ve sımsıkı sarılarak:

—Allah aşkına olsun gel şeytana uyma! Beni dinle tek kan dökülmesin.

—Vay sen kan mı döktün?

—Hayır boş yere kan dökmek istemedim.

—Çok şey! Demek oluyor ki senin evvelden basurun var imiş. Yoksa erik böyle kanlı basur getirir mi?

Şu lâkırdı üzerine aklım başımdan gitti. Bîçare çıldırmış dedim. Baksana? Abuk sabuk saçmalamaya başladı. Artık ben var kuvveti pazuya verdim. Kollarından güzelce yakaladım.

—Canım Simon aklını başına al, biraz tahammül et. Yahu çocuk değilsin ya? Bunda çıldıracak ne var?

—Sen çıldırmışsın be herif! Bırak şimdi yakamı, sonra konuşuruz. Tutma diyorum.

—Canım Simon ne oldun?

—Ne olacak karımı, kaynımı görmedin mi?

—Evet gördüm a canım. Fakat ne yapalım gidelim ikisini de öldürelim mi?

—Allah Allah onlardan ne istiyorsun, onların da benim gibi başları belâya uğradı, diyerek ve beni var kuvvetiyle silkip atarak elimden kurtuldu gitti. Ben arkasından bakakaldım. Acaba hangisini öldürecek diye derya-yı hayrete daldım.

Bir de bir iki dakikadan sonra Polin ve Şarl kulübeden çıkıp gülüşe gülüşe yerlerine gittiler ve şu hâlde efkârımı bin kat daha perişan ettiler. Vakıa re'yü'l-ayn gördüm ki madde benim zannettiğim gibi değil. Ya nasıl? Nasıl olduğunu da henüz anlayamadım. Heyecan-ı efkârımı hâlâ teskin edemedim. Efkârımı temin etmek mümkün değil. Ya Rab bu hâl ne idi? Düşünüp durur iken Simon dahi oradan çıkıp yanıma geldi ve benimle ber-vech-i atî müşafeheye başladı:

—Canım sen deli mi oldun? Çıldırdın mı?

—Vallahi ne oldum ben de bilmem. Allah aşkına aşağıya niçin indiniz!

—Allah Allah daha anlayamadın mı?

—Hayır. Anladım idi, ama iş benim anladığım gibi çıkmadı. Hem de bereket versin ki çıkmadı. Şimdi sen anlat da anlayayım.

—Canım akşam sofrada biz az erik mi yedik.

—Aman o girdiğiniz kulübe nedir?

—Ne olacak helâlar.

—Ey!

—Ey mey lâzım mı ya? Gece yarısı cümlemizi bir buruntu aldı. Çatlamak işten bile değil. Karım, kaynım benden beter. Birbirimiz ardınca helâya taşındık durduk.

—Çok şey! Hay Allah hayırlar versin.

—Ne oldun?

—Ne olacağım bereket versin ki çıldırmadım.

"Aman Allah'ı sever isen ne oldun?" deyince sabır ve tahammülüm kalmadı. Maddeyi saklayamadım. Macerayı baştan başa naklettim. Simon kahkaha ile güldü ve Polin ile Şarl sahihan birbirini pek ziyade severler ise de bunlar küçükten beri karındaş gibi bir yerde büyümüş olduklarından muhabbetleri karındaşlık muhabbeti olduğunu ve bahusus Mösyö Şarl'ın sevgilisi ve nişanlısıyla bugün yarın nikâh edilmek üzere bulunduğunu birer birer ve uzun uzadıya naklederek efkârımı güç hâl ile temin eyledi. Meğer Simon'u ben yakalayıp gece yarısı kan dökülmemek üzere koyuvermemek istediğim zaman "Aman çatlıyorum, patlıyorum". demesi veca'dan şikâyet imiş. Ben bunu hiddetten zanneder idim ve kezalik bana "Sana bir şey oldu mu?" demesi, erikten benim dahi veca'a müptelâ olup olmadığımı istifsar olup halbuki ben bunu gördüğüm zaman vak'a-yı fecia üzerine müteessir olup olmadığımı sual zannıyla "Nasıl olmadım, ben de hiddetimden çatlayacağım!" der imişim ve o dahi bu lâkırdıdan benim de karın ağrısına müptelâ olduğumu zannederek "Sen nasıl tahammül ediyorsun?" diye taaccüp eder imiş.

İşte bir adam hakikat-i hâle muttali olmaksızın bir suizanna düşer ve bu bapta hülya ve evhamına âdeta vücut verir ise sonu böyle gülünç olur.

İntiha

ESARET[2]

Bu vak'ayı ehibbadan ve kibardan Zeynel Bey şu suretle nakil ve hikâye eyledi ki: Âlemin hâlinden, yani şu zamanda zevcin zevceye tagallübü âdet-i kadimesi kesb-i itidal eder iken hudud-ı lâzımenin dahi haricine çıkarak âdeta zevcenin zevce tagallübü suretini kesp etmiş olmasından dolayı hâlimi dahi bildiğimden teehhül ve tezevvüce bir vechle cesaret edemeyerek otuz beş yaşına kadar tecerrüdü ihtiyar eyledim.

Bu müddet zarfında valide ve biraderim ve bir dul hemşirem bulunduğu cihetle tecerrüdden öyle mücerret müteferridler kadar zahmet ve meşakkat çekmeyip konağımda her şeyim gayet mükemmel bir hâlde ve her vechle istirahatim yerinde idi. Alelhusus istirahatimin en büyük ciheti bir kadının pençe-i tagallübü altında bulunmamak keyfiyeti olduğundan vakitli vakitsiz ve haberli habersiz bir yerde kalmış olsam ertesi gün valide ve hemşireye yalnız "filân mahalde kalmış idim" demek kifayet edip eve gelmediğim geceler nerede kaldığımı ve geceyi nasıl geçirdiğimi istintak gibi bir belâ-yı mübrem altında değil idim.

İşte otuz beş yaşıma kadar bu suretle kemal-i hürriyet ve zevk ve safa ve istirahat-i kalp ve selâmet-i hatırla yaşayıp giderek muahharen valide ve hemşire vefat etmesiyle haremde yalnız bir ben ve bir de aşçı arap kaldık.

Vakıa şu âlem daha sadece ve min-cihetin daha tuhaf ve rahatça bir âlem olup valide ve hemşiremin ateş-i iftirak ve iştiyakı birkaç ay zarfında müntafî olup gittikten sonra bir müddete kadar sessizce ve sedasızca vakit geçirdim ve gayet sade ve bir ev içinde kadınların hevayicini bi't-tesviye memnuniyetlerini celp edebilmek gibi ağır bir belâdan azade olarak yaşadım ise de bizim vücudumuz familya ve ıyal dağdağa ve velvelesine alışmış olduğundan mıdır nedir, biraz müddet sonra gözlerim ve kulaklarım evi pek tenha ve pek ıssız görüp hissetmeye başladı.

Ahbabımdan yalnız bir zevcesi olan, fakat konağını müteaddit beyaz ve arap cariyelerle ve birtakım küçücük Çerkez kızcağızlarıyla doldurmuş ve bunların dağdağasına tahammül gibi bir bar-ı giran altında ezilip kalmış bulunan bir zat, haremi vefat ettikten sonra evi barkı ve cariyeleri satıp savıp hâsıl olan esmanını mevcut akçesiyle birleştirerek ve konsolid alarak ayda otuz beş lira getirmek yolunu bulup Kalekapısı'nda güzelce bir hanede mütevattın ve bir ana ve bir oğuldan ibaret bir Rum familyasının hanesinden bir odayı isticar ve çamaşırının dahi orada yıkanmasını pazarlık ederek öğle ve akşam taamını dahi Beyoğlu'nda büyük caddede kâin Valori lokantasıyla kontrato etmiş ve bu suretle âlemde istirahat-i kalp ve selâmet-i hatırla yaşamak yolu-

2. Letaif-i Rivayat, 1. cüz, 4. bs., İstanbul, 1315/1899, 45-104 s. (Suizan'la birlikte)

nu bulmuş olması benim için dahi kabul ve imtisal edecek bir numune idiyse de memleketimiz bu suretle intiaşı henüz hoş görebilecek istidatta bulunmadığından gönül bunu reddetmiş ve "Adam dünyada bir de şunu tecrübe edelim, bakalım evlenelim, bu âlem dahi nasıl âlem imiş bir kere de onu görelim" demeye başlamış idi.

Şu mütalâat öyle bir günde, bir haftada, bir ayda hâsıl olmuş olmayıp efkârım beş altı ay bu vadilerde dönüp dolaşmış ve bu aralık bunun daha birtakım cihetlerine baş vura vura yorulmuş ve âdeta perişan kalmış olduğundan eğerçi benim kendi hâlimden lâyıkıyla haberim yok ise de ahbabım efkâr ve etvarımda gördükleri perişanlık üzerine cümlesi ağzı ve sözü bir ederek etrafımı aldılar ve gayet tatlı mukaddemat ile teehhülü teklif ederek öteden beriden sigar kibardan kızlar dahi haber verdiler. Ben ise gönlümün ber-minvali muharrer ilhah ve ibramı üzerine biraz yola yattım ve âdeta teehhülü kurdum ise de doğrusu öyle denizdeki balığı pazarlık edercesine körü körüne evlenmeye güvenemedim. Çünkü bir bîçareyi istinkâh edip de muahharen ahval ve etvarı matluba muvafık çıkmadığı gibi tatlik etmek benim için bir kızı görmeksizin ve derece-i terbiyesini ve etvarını ve efkârını lüzumu vechle tecrübe ve imtihan etmeksizin alıvermeye razı olmaktan daha güç idi.

Hulâsa işi odalığa döktük ve on beş yirmi yaşından beri esaret denilen şu fiil-i feci' ve kerihin aleyhinde bulunur iken ondan sonra buna kendimiz razı olduk. Lâkin ne çare, bunu bir hüsn-i suretle tevil yolunu dahi bulup ol vechle irtikap eyledik. Şöyle ki ehibbadan birisi bizim için bir cariye aldı ve konağa gönderdi. Mezburenin hüsn ü anı matluba tevafuk eylediği gibi bir iki ay müddet devam eden tecrübe ve imtihan üzerine ahlâk ve etvarını dahi beğendiğimden ve bu bapta kendimi aldatmak için bîçareyi kayd-ı esirden kurtarmayı da eser-i hamiyet ve insaniyet addeylediğimden ahbabım mumaileyhin işbu hediyesine mukabil biz dahi seksen yüz kese kıymet ve değeri olan dört odalı bir haneyi kendisine hediye yollu terk eyledik. Cariyeyi aldık. Hulâsa-i kelâm tevilli mevilli bir evlendik.

Vakıa kızdan memnun oldum. Pek rahat etmeye başladım. Nasıl rahat etmeyeyim? Eğerçi ben buna asla esir nazarıyla bakmamayı kalbimden pek kavî bir surette kararlaştırdım ise de bîçare bu kararın keyfiyet ve derecatını takdir edebilir mi? Ne mümkün? Hatta esaret hakkındaki fikrimin künh ve hakikatine vakıf olacak olsa bu suret kendisine belki de garip görünür ve belki "Yine esir değil miyim, ister ise öldürür bile" efkârında devam eder. Zavallı kız bu fikirde bulundukça var himmetini beni memnun etmeye ve bu suretle kahır ve tedmirimden kurtulmaya nasıl çalışmaz.

Evet! Odalık sıfatında bulunan cariyelerin bir de başka türlüsü vardır. Bunlar bilemem hangi nokta-i istinada müsteniden bir başka hâl ve tavırda bulunurlar. Fakat âlemde her sınıf nev' nev' değil mi? İşte cariye kısmı dahi birkaç nev' olup en büyük kısmı, yani esaret ne demek olduğunu bilenleri bizim odalık tavır ve efkârında olduğundan mezbure dahi onlar idadındadır.

Bahsimiz odalığın ahvalini tariften ibaret ve ona münhasır değil ya? İşin asıl bahsimizi taalluk eden ve eyvah ki aklıma geldikçe hâlâ derunumu yakan

cihetine bakalım. Teehhülden memnun olduk dedik ya? Lâkin bizde valide yok, hemşire yok. Hâsılı idare-i umur-ı beytiyeye muktedir kimse yok. Odalık çocuk! Bir kâhya kadın al! Dünyada zıddım bir şey var ise o da bu! Gençlerin ahlâkını ifsad etmekten başka bir işe yaramayan o denî meşrep kadınları eve sokmak benim için mümkün ve mutasavver değil! Baktım ki olmayacak bir sabah kalktım, henüz şafak sökmemiş ve Beylerbeyi dağlarının üzeri okyanus-ı zerrin gibi bir şekil ve surete girmiş idi.

Evimiz Fındıklı'nın üzerinde Ayas Paşa mahallesinde olup mahalle-i mezkûrenin nezareti ise tarif ve tavsiften müstağnidir.

Şöylece köşe penceresine geçtim oturdum. Akibinde güneş dahi Beylerbeyi üzerinden baş göstererek güya sabah-ı şerifimi tebrik eyledi.

Ben o sabah vakti tarif ve tavsifini kavil ve kaleme sığdıramayarak mâni-i zaman iddiasında bulunan ressam kim ise ona havale eylediğim işbu manzara-i lâtifeye karşı sabah kahvesini ve nargilesini içtikten ve biraz da Marmara'nın sath-ı fesihine doğru nazar eyledikten sonra başımı önüme eğip ahval-i maziyemi hâl-i hazırımla muhakemeye ve bundan ahval-i atiyemi istihraca başladım ve kendi kendime dedim ki: "Ey Zeynel madem ki cemiyet-i medeniye içinde bulunuyorsun. Madem ki kendini bir millete mensup addedip ömrümden bir müddeti milletine hizmet etmekle geçirmek iddiasında bulunuyorsun. On yedi senedir o millete hizmet etmiş olmaklığın kâfidir. Vakıa hidemat-ı milliyenin en şereflisi olan hizmet-i askeriyede bulunup da kendini milletin uğurunda kurban olmaya her an hazır bilmedin ki, bu müddet zarfında on yedi sene hizmetim kâfidir diye iftihar ve iğtirar edesin. Evet, sen de zaten bu iddiada bulunmadın idi ya? Murat yalnız bu borcu ifa etmiş olduğunu bilmekten ibarettir. Şimdi artık kendini bu hizmetten muaf bilsen kusur etmemiş olursun. Şimdiki hâlde on dört, on beş yaşında bir de zevcen var ve alelhusus buna su'-i ahlâk telkin etmesinler diye endişede bulunuyorsun. Bununla beraber kendi kendini istibdal ve tekaüt etmiş olsan yine ferih fahur geçinebilecek kadar sermayen dahi var. Gel artık bu meşagil-i bînihayeden el çek. Evceğizinde rahatına bak." Şu mütalâayı zihnimde büyülttükçe büyülterek bu hülyaya âdeta vücut verdim ve birkaç saat zarfında keyfiyet-i kararı dahi vererek hemen memuriyetimden affımı müstedi bir istifaname kaleme alarak uşağımın birisiyle Babıali'ye takdim eyledim.

Bu hâl üzerine bir hafta on gün kadar hanemden dışarıya çıkmayarak evimde yalnız odalığı okutmak ve bir dereceye kadar yazdırmak ile meşgul oldum. Bir gün haremde yine bu güzel işle meşgul iken kapı vurulup ehibbadan Sıtkı Bey -ki cariyeyi bize hediye etmiş olan zattır-selâmlık odasına gelip bizimle görüşmek istediğini haber verdiler. Çıktım. Bir de "Bak sana ne getirdim" diye sekiz dokuz yaşında altın topu gibi bir kızı kucağıma atıvermesin mi? O lepiska saçlar? Mavi gözler! Kan damlası yanaklar! Eyvah... Eyvah... O hâl dahi hâlâ gözümün önünden gitmez. Bunu nerede buldu? Bilmem! Lâkin bayıldım. Âlemde bu kadar sevimli ve cana yakın çocuk görmedim.

—Aman birader bunu nerede buldun?

—Vallahi satılık getirdim. Canım pek sevdi ve gözüm üzerinde kaldı.

Ama ne yapayım. Küçük çocuklar daha ilk görüşte kıskanmaya başladılar. Alamayacağımdan dolayı müteessifim. Fakat rica ederim. Şunu siz alınız. Artık bunda esaret denilecek bir şey yoktur. Kendinize evlât edersiniz. Hem de baksanıza yumurcak ne güzel gazete okuyor! deyip koynundan çıkardığı ve "Al kızım oku" diye eline verdiği bir gazeteyi saldır saldır okumaya başladığı gibi artık tahammül edemeyerek hemen hareme gönderdim ve Sıtkı Beye tembihim mucibince akşam üzeri esirci gelerek kızcağızın iki yüz elli lira bahasını verdiğimde herif, "Beyefendi! Bir de köle var. Görseniz o bundan güzel ve zeki ve pek güzel okuyor. Hem o gayet kibar bir yerden çıkma. Terbiyesi de gayet yolunda. Şu kadar var ki on bir on iki yaşına gelmiş. Bahası ise yetim malı olduğu cihetle gayet ehven. Âdeta yüz yirmi liraya verecekler. Gel şunu da al ikisini de evlât gibi terbiye edersin." dediğinde bu misilli nev-residgân-ı ezkiyayı terbiye ve talim ile mütelezziz olarak eğlenebileceğimi odalığa beş on ders vererek sebk eden tecrübem üzerine anlamış olduğumdan ve bahusus evde odalık pek yalnız bulunmasıyla kendisine eğlence olmak için böyle bir iki çocuğa zaten dahi lüzum görünmekte bulunduğundan ikisini birden mübayaa eyledim ve şu suretle esaret hakkında etmekte olduğum levm ve teşniin bir miktarını dahi kendi aleyhimde etmiş olduğum gibi evini birtakım cariyeler ve çocuklar ile doldurmuş olduğunu ber-minval-i muharrer bir suret-i tayibiyede beyan etmiş olduğum ahbabımı dahi bilâ-ihtiyar taklit eyledim. Bu iki dürdanesini tabiat-ı âlem nasiye-i hâllerinde göstermekte olduğu asar-ı fetanet ve zekâvet ile zaten kızı Fitnat ve çocuğu Fatin tesmiye eylemiş olduğundan bunlar için başka bir isim taharrisine lüzum ve mecburiyet görmedim. Gerek bu çocuklar ve gerek yine çocuk idadından çıkmamış olan bizim odalık, Kafkasya'dan pek küçük gelmiş oldukları cihetle ahlâk ve edebe müteallik ilk terbiyeyi hakkıyla almış ve okuyup yazmak hususunda birinci derslerini dahi gayet dikkatle görmüş olduklarından bunları yalnız okuyup yazmakta daha ziyade meleke hâsıl etsinler diye beyhude yere işgali tasvip edemediğimden kendilerine fününun mukaddematını olsun göstermeyi ve biraz da müzika meşk etmeyi heves ederek fününu ben ve müzikayı dahi maharet ve melekesinden naşi odalık iltizam eyleyerek ben en evvel cem, tarh, darb, taksim diye hesaptan ve odalık dahi mi fa sol diye esamî-i seda ve ahenkten başladık.

Çocukların derece-i fetanet ve zekâvetlerini tekrar tarife hacet yok ya. Kendilerine her ne gösterilse der-akap ahz ve kabul etmekte bulundukları cihetle bunlar ilk senesi hesabı küsurat-ı aşariyeye kadar tamamıyla öğrendikten başka, coğrafya-yı muhtasar ve heyeti dahi tekmil edip ikinci senesi hikmet ve kimyaya başlamaya hazırlandılar. Müzika cihetinden ise piyano ile çaldıkları polkalar ve valsler, âdeta dinlenecek ve belki de notalarının işaret ve tayin eylediği taktiaları lâyıkıyla icra etmekte oldukları cihetle insan kalkıp oynamaya emniyet edebilecek bir dereceye geldiler.

Hulâsa-i kelâm aradan dört sene bu suretle geçti. Bunlar âdeta kesb-i kemal derecesine vardılar. Ama yalnız fen ve müzika cihetinden değil. Çağ ve sin cihetiyle dahi kemale geldiler. Fitnat on iki on üç yaşlarına ve Fatin dahi

on beş on altıya ayak attılar. Bunların kemalât-ı meşhudesi ne kadar memnuniyetimi mucip olur idiyse Fitnat'ın halâvet-i endam ve letafet-i evza'ı dahi bana o kadar lezzet vermeye başlamış idi. Hatta bazı kere hülyanın galebesiyle "Adam bunlar sulbî evlâdım değil ya? Bahusus kendileri halkın dediği gibi esirdir. Meselâ ben Fitnat'ı istifraş edecek olsam mugayir-i şer'-i şerif bir harekette bulunmamış olurum" gibi hayalde dahi bulunur idiysem de taaddüd-i zevcat pek ziyade menfur ve merdudum olduğu cihetle der-akap tebdil-i fikir ederek nefsimi tayip eyler idim. Acaba bu meselede ben mi haklı idim? Yoksa nefsim mi? Ah bîçare nefis! Sen nasıl haksız olursun? Seni çıldırtan şey yalnız Fitnat'ın letafet-i hüsn ü anı mıdır? Ne mümkün! Eğer Fitnat'tan alınan lezzet yalnız temaşasından ibaret olacak olsa yine ne ise ne! Çünkü o endam, o suret, yani kakül usulüyle, fakat daha uzunca bir suretle kesip kâfurî omuzlarına doğru gelişi güzel dalgalandırıvermiş olduğu gisu-yi zerrini ihtimal ki diğerlerinde dahi bulunsun ve tahrirli mavice gözlerinin letafet-i rengine mümkün ki, en makbul firuzeler rekabet edebilsin. Musavvir-i tabiat bütün vücudunun ve be-tahsis vechin rengini taklit için beyaz ile pembenin ortasını bir daha bulabilsin. Buna yakışık aldırabilecek nezakette bir vücut daha tedarik ederek onu bu surete koyabilsin. Hâsılı imkânını bulup da suret-i zahiresince Fitnat'a şebih bir vücut daha tasni' edebilsin! Lâkin bakalım o vücut Fitnat'ın kendi zatına mahsus evza'ını taklit edebilecek mi? Her zamana, her mevkie, her hâle muvafık bir yolda etvar ve güftar ile huzzarı kendisine hayran edebilecek mi? İşte bu mutasavver değildir zannederim. Çünkü bu hâl bir zatın mecma-ı hasenat olarak vehbî ve tabiî güzellikleri cemettikten sonra kesbî birtakım kemalâta dahi malik olmasına mütevakkıftır ki, bu da her kula müyesser olamaz. Ah ne fayda...

Eyvah! Çi-sud! Hayf hayf ki, o vücud-ı nazik-ter kara topraklara kısmet oldu. Yazık!.. Yazık!.. Bîçare Fitnat güzelliğine ve gençliğine kendisi dahi doyamadı.

Fitnat'ta görülen evza' ve ahval, hayalhanede deveran ve cevelân ede ede bir kat daha tecessüm etmemek muhal ender-muhal olduğundan eğerçi pek az bir zaman içinde Fitnat'ın heva ve hevesi hayalimde pek ziyade büyümüş ve âdeta gece rüyama dahi girmeye başlamış idiyse de daha kendisi pek nev-civan, pek ter ü taze olmak hasebiyle nazarımda bunu bir gonca mesabesinde tutarak koklar isem solacak zanneder idim ve böyle on üç yaşında bir kız ne kadar olsa masumiyetinden dolayı mücessem iffet ve mücessem masumiyet demek olacağından ve bahusus bana halâvet-bahş olan en büyük bir hasiyeti dahi masumiyet ve iffet-i hâli olduğundan nefsimin ilkaat ve teşvikatına kapılır da ateş-i derunumdan kendi tarafına bir şerarecik çıtlatır isem kendisinde o hâl kalmaz havfında bulunarak bîçarenin muhafaza-i edep ve ahlâkı için nefsime cebirler eder idim.

Heyhat! Ben ne kadar beyhude ihtiyat ediyor imişim. Meğer o kitab-ı aşkın besmelesini çoktan çekmiş. Hatta defaatle hatimler bile etmiş! Bir gün bizim odalıkla beraber arabaya binerek Ihlamur'a gitmişler idi. Evde yalnız kaldım ve kendime bir meşguliyet olmak zımnında eğlenmek için odadan

odaya gezer iken Fitnat'ın odasına girdiğimde gözüme o mini mini kitaphaneciği görünüp açtım ve bakayım ne kitapları var diye kitapları karıştırmaya başladım. Gözlerin kimisinde tarihe ve kimisinde adaba müteallik birçok kitaplar bulduktan sonra bir de en sonraki göze bakayım ki aşk ve muhabbetten bahseder birçok hikâye kitapları dolu! Afife Anjelik, Jöneviye ve Leyla ile Mecnun hikâye-yi manzumesi ve saire ve saire. Hepsi orada. Hem de bunlar o kadar ezilip yoğrulmuş ki, kim bilir, ama lâ-akal beşer onar kere okunmuş olduğu zahir-i hâllerinden anlaşılır. Hele kitapların kenarları bütün haşiyeler ile dolu. Haşiye tarzında yazmış olduğu beyitlerden en ziyade hoşuma giden şudur:

Dil-i bimarı tedavi edecek kimdir kim
Derdimiz aşk eseridir ne eder bunda hekim

Bizim Fitnat tabiat-ı şiiriye dahi peyda eylemiş. Güzel, ama bu kadar genç bir kız için şu hâl hayır alâmeti değildir. Bunları nereden bulmuş? Mutlaka Fatin getirmiştir. Dur bakalım şu haşiyelerin içinde Fatin'in dahi yazısını görür isem artık buna hükmederim dedim. Baştan ayağa kitapları süzdüm. Fatin'in yazısı yok. Pekâlâ bunları nereden alabilecek... Ha! Ha! Aklıma geldi. Kendilerine gazete okutmayı ve ahval-i âlemden dahi haber vermeyi arzu etmiş idik ya? Gazetelerde ilânları görüp kitapları dahi mutlaka gazete müvezziine getirtmiştir.

Artık buna karar verdim. Lâkin kıza bu efkâr geldikten sonra artık Fatin'i haremde yatırıp kaldırmayı muvafık-ı maslahat göremeyerek ba'd-ez-in mabeyn odasının selâmlık cihetinde bulunan bir küçük daireyi Fatin'e tahsis ederek haremden çıkardım. Şu hâl üzerine aradan bir sene kadar daha geçti. Bir de bir gece uykum kaçarak odalık yatakta uyur ben de erkân şiltesinin üzerine uzanarak kitap okur idim. Bir de saat dört buçuk beşten sonra nagâh sofada bir küçük ayak patırtısı hissettim. Acaba nedir?.. Fitnat olmalı... Belki! Fakat o değil... Hayır! Hayır! Kadın gidişi değil, bu erkek! Hırsız mıdır? Yok, ama... Bilmem. Dur bakalım. Şimdi anlaşılır dedim. Bir de gezen adam yavaş yavaş Fitnat'ın odasına girdi. Bu hâlden kuşkulandım. Kalkıp bakmak istedim.

Öyle bilâ-ihtiyat çıkmaya da cesaret edemedim. Aradan ferah ferah yarım saat geçti. Henüz zihnimde hiçbir şeye karar veremedim. Nihayet cesarete gelip duvardan revolveri aldım. Zira hiç şüphem kalmadı ki bu gelen hırsızdır. Fitnat'ın odasına girdi. Kız bîçare uykuda. Kendisini soymakla meşgul. Hemen ayağımdan terlikleri dahi çıkarıp yavaş yavaş Fitnat'ın odasına müteveccih oldum. Kızın gecelik kandili söne söne ve bata çıka yanıyor idi ve kapısı açık ve kapının iç tarafında asılı olup daima açık bulunan perde indirilmiş. Artık şüphem kalmadı ki, bu hırsızdır. Dışarı çıkan kendisini görmesin diye perdeleri salıvermiş. İmdi bu hâlde her şeyden mukaddem tahammül ve teenniyi vacip görerek ve insan düşmana kendisini göstermemek ve duyurmamak lâzım olduğunu der-hatır ederek yavaş yavaş kapıya ve çifte perdenin yanına kadar sokuldum. Ne göreyim!... Bizim Fatin Fitnat'la diz dize oturmuş!

Şu hâli gördüğüm anda hâlim değişti. Gözlerim karardı. Mutlak benzim de sarardı. Ayak üzerinde duramaz oldum. Dizlerimin bağı çözüldü. Perdenin arkasına yığılmışım kalmışım. Hemen içeriye girip ikisini dahi birer kurşunda... Ah! O nazik vücuda kurşun... Eyvah! Eyvah! Bîçarenin alnı yazısı... Aman bayıldım.

Yarım saat kadar perde arkasında medhuş ve bîhuş kalmışım. Lâkin kanım mı kurumuş ne olmuş bilmem. Besbelli harekete mecalim kalmamış ki, perdenin arkasında hiçbir gûne patırtı kütürtü etmemişim ve içeridekiler dahi benim perde arkasında olduğumdan haberdar olmamışlar. Hâsıl-ı kelâm aklımı başıma aldıkta bu bapta nefsimin tadat ve tarife sığmaz ilkaatına cebr-i nefsle mukabele etmeyi vacip görerek keyfiyetin derecatını muvazene için encam-ı hâle muntazır olmayı kararlaştırdım ve muntazır oldum.

Şimdi hesap edelim: Fatin odaya girdikten yarım saatten ziyade vakit geçerek badehu ben odamdan çıkmış idim ve bu perde dibine gelip de derecat ve keyfiyatını ben dahi anlayamamış olduğum hâller üzerimden geçerek aklımı başıma devşirebilmiş olmaklığım dahi yarım saat vakit sürmüş ondan sonra yarım saatten ziyade daha bekledim. İşbu bir buçuk saat zarfında ne Fatin Fitnat'a ve ne de Fitnat Fatin'e şakk-ı şefe etmemiş olduğunu, bunlar bervech-i atî müşafeheye başladıkları zaman sözün iptidasından başlamış olmaları delâletiyle malûmum oldu.

Müşafehenin iptidası şu suretle vuku buldu ki, Fatin, Fitnat'ın dizi dibinde oturmakta ve elini eline alıp derin derin ve dalgın dalgın düşünmekte iken bir de kızın elini güzelce bir sıkıp öpmeye ve koklamaya ve yüzüne gözüne sürmeye ve bu aralık kendisini zapt edemeyerek ağlamaya başladı. İşte bu hâl üzerine en evvel Fitnat söze başlayıp dedi ki:

—A Fatin'im, bununla dört mü oldu beş mi oldu bilmem, her ne ise bana kaç defa gelmiş isen o güzel gecelerimiz hep böyle sükût ve gayeti ağlamakla geçti. Canım gerek sana ve gerek bana yazık değil midir? Bizim müddet-i hayatımız hep böyle mi geçecek? Böyle geçecek ise billâh ben o hayattan vazgeçerim. Âdeta ölümü arzu ederim.

—Hey çocuk hey?.. Ne kadar olsa yine kadınsın. Yine çocuksun. Senin vazgeçerim diye bundan sonra vazgeçeceğini dermeyan eylediğin hayattan ben çoktan vazgeçtim ve arzu edeceğini beyan ettiğin ölümü ben çoktan beri arzu ediyorum. Lâkin ne çare!...

—Pekâlâ bu kadar yeisin mucibini bilemiyorum ve bizim için bu derece yeis ve fütur getirecek bir şey yoktur itikadında bulunuyorum.

—Ah çocuk! Hâlden haberin ve bulunduğumuz hâlin derecatını muvazeneye iktidarın yok. Bari saçma sapan sözler ile efkârımı bir kat daha teşviş ve tahdiş etme.

—Vay iki gözüm, bu fikir de bu gece mi çıktı. Bu kinaye nereden neşet ediyor? Sen beni hâlâ çocuk yerine mi koyuyorsun? Pekâlâ madem ki bu derece meyussun, elbette bu meyusiyet Fitnat sana kısmet olmak üzere yaratılmış olması hakkındaki ümidin mahvolmasından neşet etmiş olmalıdır. Öyle mi?

—Ona ne şüphe...

—Tamam! Eğer Fitnat sana kısmet olmaz ise senden başkasına da kıs-

met olmayacaktır. Zira insanın hilkatte bir methal ve ihtiyarı yok ise müddet-i hayatı kısa kesmekte olsun ihtiyarı elindedir ya? Bende henüz ümit münkati olmamıştır. Fakat sende münkati olmuş ise daha ne duruyorsun? Hayatı ümitsiz bir hâlde, yani beyhude yere su'-i israf etmekten ise...

—Anladım! Anladım! Ne cevahir yumurtlamak istediğini anladım. Fakat bu dediğin şey zaaf-ı kalpten gelir. Fakat kadın kalbi buna razı olsa bile, erkek kalbi razı olmaz. Çünkü âlemde bir avuç murdar kanı akıtıvermek işten bile değildir. Zira ölüm acısı gayeti iki saniye devam eder bir acıdır, bu ise benim şurada iki saattir...

Ah! Nasıl iki saat, iki seneden beri çektiğim meyusiyet acılarına nispetle hiç demektir. Lâkin şimdi biz şuracıkta tarih-i hayatımıza hatime geçmiş olsak, güya insanlık nazarında aferine müstahak olur muyuz itikadındasın? Hayır! Ben bu itikatta değilim. Mertlik onu ister ki böyle nice bin acılara tahammül ve kâffe-i mevanii iktiham ede ede mutlaka ve behemehal nail-i emel olmaya muvaffak olalım.

Bunlar muhavereyi bu surete döktüklerini görünce tüylerim ürpermeye ve kanım soğumaya başlamış ve zihnimde tasavvur eylediğim şey ne ise mevki-i icraya koymak derecesine gelmiş idiysem de kendimi bu suretle alevlenmiş ve âdeta saçağa sarmış olan bir ateşin içine atmayı dahi muvafık-ı akıl ve hikmet görmediğimden encam-ı hâle doğru birazcık daha medd-i ıttıla etmeyi zihnimce daha münasip gördüm.

İmdi Fatin'in ber-minval-i muharrer arz-ı hâli üzerine Fitnat bir müddet sükûta vardıktan ve Fatin dahi içini çeke çeke ve güya Fitnat'a göstermemek ve bildirmemek isteye isteye ağlamakta devam ettikten sonra söze yine Fitnat başlayıp ve hilkatinde gül pembesine yakın bir levnde olan çehresi müstahzar fi'z-zihni üzerine memelerine doğru kıpkırmızı pancar kesilip dedi ki:

—Ey Fatin nail-i emel olmaya çalışalım diyorsun? Şimdi şu hâlde ve şu anda bizim için nail-i emel olmaya ne mâni vardır?

—(Kemal-ı hışım ve kin ile) Aman! Fitnat!.. Senden bir daha böyle çocukça lâkırdılar işitmeyeyim... Zira...

—Yok ama Fatin, hiddeti bırak. Söylediğim lâkırdıyı bir kere muhakeme et. Zannederim ki ben daire-i iffet ve edebin haricine çıkmadım ve çıkmam da. Zira bir kız seni sevdiği ve senden emin olduğu hâlde kâlâ-yı giranbaha-yı vuslatını sana arz eder ise bazı humkanın efkâr-ı batılasından kat'-ı nazar kemal-i insaniyet, yani şeriat-ı insaniye nazarında müttehim olur mu? Ben ise senin için vücudumu fedaya kadar hazır olduğumu sen de bilirsin. Bu hâle göre arz ve teklif etmek istediğim şey lâ-şey kabilinden kalmaz mı?

—Canım Allah'ı sever isen sen ne fikirde bulunuyorsun? Senin âlemde nen var ki benim için feda etmek istiyorsun? Ben sana esaretin derecatını tarif eylediğim zamanlar neler demiş idim? Bir kere onları tahattur etsene! Sen sana malik misin ki, seni bana feda ediyorsun? Şimdi ben senin teklifini kabul etmiş olsam, aherin kendi zatı için yetiştirmiş olduğu ağaçtan meyve çalmış olmaz mıyım? Buna sirkat derler. Bunu ben istemiş olsam, sen muvafakat etmemelisin Yavrum aklını başına al!

—Ah! Dilerim Allah'tan bizi satanların gözleri kör olsun...

—Hayır! Hayır! İnsan-ı kâmil isen bunu da böyle söyleme. Fakat şuna hayf et ve de ki, dünyaya öyle insan gelip de hürriyet-i şahsiyemizi muhafaza edemeyerek gasp ettireceğimize keşke sair nev'den bir hayvan gele idik. Meselâ birer koyun ve koç ola idik. Hürriyet-i hayvaniyemizi olsun muhafaza ve güzel güzel meralarda zümrüt gibi otları yiyip ve turna gözü gibi suları içip kemal-i huzur-ı bâl ve refah-ı hâl ile yaşayabilir idik. Ah! Ah! Ey Fitnat bu da boş fikir. Bu da nakıs mütalâa. Tabiatın hürr-i mutlak olarak yaratmış olduğu senin ve benim beş on kuruşu medâr-ı tahsil olmak üzere sevgili hürriyetimizi gasp eden o edna insanların zulüm ve denaeti yalnız bu mudur zannediyorsun? Sanki hayvan ola idik hürriyet-i hayvaniyemizi muhafaza edebilir mi idik? Ne mümkün! Bizi okşaya okşaya ve kuyruğumuzu ve alnımızı kınalaya kınalaya besleyen gaddar encam-ı kâr gerden-i masumiyet ve mazlumiyetimize sikkin-i gadr sürmeye iptidar eyler idi. Bu âlem böyledir. Ey Fitnat! Bunda ne insan için ve ne de sair hayvanlar için hürriyet yoktur. Madende yatan taşları bile söküp bin pare ederler. Hayvan değil, taş olsa idin bile yine hür olamaz idin. Haydi bu geceyi de böyle geçirmiş olalım.

Fatin müşafeheye bu suretle netice verdikten sonra kendisinde odasına gitmek tedarikini gördüğümde hemen yavaş yavaş odama avdet eyledim. Lâkin saat de sekize yaklaşmış, bizde de uyku muyku kalmamış idi. Fitnat'ın suret-i efkârı bana pek ziyade tesir eylediği ve hele esaret hakkında söylediği birkaç söz bu bapta öteden beri hıfz etmekte olduğum efkârı yenilediği cihetle fikrim kabına sığmayacak bir hâle gelmiş olduğundan mehtaba karşı biraz denize bakar da efkârımı dağıtırım diyerek ve tabla içinde hazır bulunan sigaralardan birisini yakarak köşe penceresine geçip oturdum ve güya efkârımı dağıtayım der iken denize baka baka derya-yı teessürün ta ka'rına kadar daldım.

Ey kariîn! Baktım ki yalnız Fitnat ile Fatin değil âlemde hiçbir şey hür olamıyor. Cümlesi esir. Zî-ruhlar da esir. bîruhlar da esir. Fakat bunlar kimin esiri? Cümlesi yekdiğerinin! Meselâ denizlerin hudud-ı hürriyetini karalar tahdit etmiş, karalarınkini denizler. Bu da ne ise ne! Zira bunlar zıddeyndir. Hele insanlar bir cinsin bir nev' evlâdı oldukları hâlde birbirinin esiri ya? Buna ne diyelim?

Şu ve emsali nice bin mütalâat üzerine kalbime bir rikkat geldi. Başladım ağlamaya. O hâlde hemen kararlaştırdım ki, yarın şu Fitnat'ı Fatin biçaresine bağışlayayım. Hiçbir gûne hak ve salâhiyetim olmadığı hâlde elimde bulunan zimam-ı hürriyetlerini yine kendi ellerine terk edeyim. Bunu yapayım mı yapayım.

Ben şu müzakere ve kararda iken baktım odalık yatağında sayıklıyor. Fikrim hemen o cihete münkalip oldu. Hey bîçare hey dedim. Acaba sen de hangi âlemde bulunuyorsun ve o âlemin ne gibi belâyasıyla cenkleşiyorsun? Acaba o bulunduğun âlem, benim şimdi bulunduğum âlemden daha rahat mıdır? Hayır zannetmem. Daha rahat olmuş olsa efkârın sükûnette bulunmak lâzım gelir. Madem ki efkârın meşguldür, mutlaka rahat olmadığın anlaşılır. Ey bîçare! Fikr-i sükûnette ve kalb-i rahatta bulunmak ister isen bunun için firaş-ı haba serilip yatmak kifayet etmez. Gunûde-i hakister-i kabr olmak lâzım gelir. Zira o hâlde ne beyin ve ne de kalp kalmaz ki her saniyede yüz bin te-

celliyat ile seni meşgul ve rahatsız etsin. İşte biraz da fikrimi şu vadiye sapıştırdıktan sonra yine eski noktaya ricat ederek kendi kendime dedim ki: Pekâlâ! Bunları birbirine bağışlayayım. Lâkin bana da yazık değil mi? Bu kadar vakittir zevk-i iştihasıyla ağzımın suyunu akıtmakta bulunduğum [ağacın] semere-i nev-nihali olarak bir elmacık olsun dermeyim mi? Ve bu suretle ben de muradıma ermeyeyim mi? Yok! Yok! Bu da insaf ve mürüvvet değil. Hayır! Hayır! Hakkım da var. Hakkım da var, fakat... der iken ve derin derin hayallere dalar iken uykuya dalmış gitmişim.

Gece rüyada Fitnat'la birçok uğraştıktan sonra ve güya Fitnat'ı dahi istifraşım kararlaşmış gibi bir hâl-i intizarda bulunduktan sonra yine bu karar bozulmuş, teceddüt etmiş. Yok! Fitnat gelin oluyormuş. Hâsılı birtakım şeylerden sonra bir bahçede bulunuyor imişim ki, orada birçok elma ağaçlarının içinde iki tanesi serpilip boy atmış ve diğerlerinden ser-firaz olmuş idi.

Fatin dahi yanımda olup ben bir ağacın elmasından koparır iken o da diğer ağacın elmasını sırıkla düşürmeye çalışıyor idiyse de nasılsa muvaffak olamıyor idi. Baktım ki Fatin'in meşgul olduğu ağacın elması daha güzel, ben de elime bir sırık alarak ondan elma düşürmeye teşebbüs eyledim. Bundan Fatin âdeta mahzun oldu ve vakıa bana bir şey diyemedi ise de hâl ve şanı ve çehresinin kaçıklığı bana ilham eyledi ki güya Fatin o ağacı benimsemiş, ben de işbu hakk-ı tasarrufu tasdik eylemişim. Şimdi ondan elma koparmaya kalkışarak evvelce vermiş olduğum hakk-ı tasarrufu iptale kalkışmış olduğuma zahip olmuş. Şu hâlde bana bayağı bir nedamet geldi. Hemen çocuğun temin-i efkârı için: "Yok oğlum Fatin, kalbine bir şey gelmesin. Muradım seni tecrübe etmek idi. Bakalım tok gözlü müsün diye böyle ettim" dedim ve ağacı kendisine verdiğimi tekrar eyledim. Fakat olacağa bak ki zavallı çocuk ağacından bir elma kopardıktan sonra ikincisini koparayım diye kalınca bir dalını çeker iken ağaç zaten taze fidan olmak hasebiyle orta yerinden kırılıverdi. Şu hâlden Fatin'den ziyade ben müteessir oldum.

Bir de gözümü açayım ki sabah olmuş. Saat üçe varmış. Lâkin tuhafı şurası ki bu gördüğüm rüya bana haylice tesir etmiş. Tabirnameleri açtım. Bizim tabirnamelerde ne bulunur ki bu rüyayı dahi tabir mümkün olsun. Ağaç görmek murat, yapraklı ise ferah, kuru ise sıklet. Bunlardan ne hüküm çıkar?

Düşünmeye başladım. Bu rüyanın kendimce bir tevcih ve tabirini bulmaya çalıştım. Kendi efkârımca bunu şu suretle tevcih eyledim ki, bazı itikat ve rivayete göre cennette Hazret-i Adem'in eklinden men' buyurulmuş olduğu meyve elmadır. Bazı müdekkikîn-i zürefa bu meyveyi meyve-i hoş-güvar-ı ünsiyet ve zevciyet olmak üzere tevcih etmişlerdir. Öyle ise gördüğüm elma ağaçları o meyve-i zevciyeti hamil bulunan kadınlardan madut olmak lâzım gelir. Bunun birisi odalık, diğeri Fitnat'tır. Demek oluyor ki, şimdi ben Fitnat'a taarruz etsem Fatin'in canı sıkılacak ve görünüyor ki ben Fitnat'ı Fatin'e vermeye mecbur olacağım. Bu böyle midir? Mutlak böyledir.

Ah! Ah! Vakıa bu tabir olduğu gibi çıktı. Hatta tabir eylediğim zaman Fatin'in ağacı kırılmış olmasını unutmuş olduğum hâlde muahharen bu da tabiriyle beraber meydana çıktı. Meydana çıktı da başıma dertler açtı.

Şöyle ki: Ben rüyayı ber-minval-i muharrer tabir ettikten sonra aradan

yirmi otuz gün daha geçti. Bu müddet içinde Fatin yine Fitnat'ın yanına gelecek mi diye çok muntazır oldum. Fakat gelmedi ve nefsimin icbarına galebe edebile idim diye pek çok çalıştım. Mümkün olmadı. Nihayet-i kelâm fikrim şu noktada karar buldu ki: Fitnat ne kadar olsa çocuktur. Hakikat-i aşk ve muhabbet ve keyfiyet-i vefa ve sadakat ne olduğunu bilmez. Fatin'e gösterdiği measir-i hulûs ve hususiyet ise çocukluğuyla beraber mücerret dünyada Fatin'den ve benden başka erkek görmediği ve beni ise efendisi olup evli dahi bulunduğumdan benden ümitvar olamadığı cihetle âdeta zarurî gibi bir şeydir. Yoksa pek zannederim ki ben kendisine azıcık yüz göstermiş olsam Fatin'i terk ve gönlü benim ile irtibat eder. Zira buna çocuk dedik ise ahmak da değil ya? Efendi ile köle beyninde olan farkı takdir edemez mi? Vakıa Fatin'in hâli nazar-ı dikkat ve rikkate alınır ise zavallı çocuk şayan-ı mürüvvet ve merhamet görünür. Çünkü safveti ve bununla beraber iffeti ve netice-i hâlde husul-i emelden meyusiyeti meydanda. Lâkin yukarıdaki mütalâat üzerine şu hâllerin Fitnat'ta dahi tamamıyla vücuduna emniyet edilir mi? Elbette edilmez. Şimdi işin en hayırlı ve insaniyete dahi en muvafık olan ciheti şudur ki, evvelâ Fitnat'ı bir tecrübe ve imtihan edeyim. Eğer yukarıki tahminim doğru çıkar, yani kalbi çürük ve Fitnat'a sadakati mefkut olur da gönlünü bana rabteder ise, o hâlde bana dahi yazık olmamak için ne olur ise olsun istifraş ederim. Zira bu kız karşımda salınıp gezdikçe nefsimi yenemiyorum ve taaddüd-i zevcat aleyhinde olan fikrim mukabilinde bile kendimi âdeta mazur görüyorum. Yok! Kız Fatin'e sadakatte sabit-kadem olur ise ciğerimden akan kanlar galebe-i hırs ve hasetle belki de gözümden damlar ise de buna dahi bakmayarak mücerret kendisinden ümidimi kesmek için kızı Fatin'e veririm.

İşte şu mütalâa üzerine keyfiyete güzelce karar verdim ve bir gece kalkıp kızın odasına gitmeyi ve macerayı kendisine doğrudan doğruya naklet-meyi kurdum ve bu kararımdan iki gece sonra odalığın erkence ve derince uyumuş bulunmasını fırsat ittihaz ederek kalktım ve şayet Fatin üzerime gelmesin diye orta kapıyı sürmeledikten sonra doğruca Fitnat'ın odasına girdim.

Fitnat'ın hâli o gece Fatin'in vüruduna muntazır bulunduğunu işrap eder bir surette idi. Çünkü firaş-ı haba girip yatmış olsa yazıhanesi üzerinde bulunan yerli çifte şamdanları alelâde söndürmek ve gündüzlük rubasını değiştirmek lâzım gelir idi. Halbuki şamdanlar alelâde yanık ve kendisi ise gündüzlük elbisesi ile yatağa serpilivererek yarı uyur ve yarı uyanık idi. Âlemde her hususça kemali olduğu gibi giydiği elbiseyi kendisine yakıştırmakta dahi fevkalâde mahareti olduğundan ince belini kemerle sıktığı vakit vücudunun kısm-ı âlâsı şekl-i tabiîsini gösterebilmek için gayet dar elbise giyer ve besbelli halet-i yeis ve nevmidîye dâl olmak için ekseriya siyahı tercih eyler idi. Lâkin hayf ki, bîçarenin sonradan derecesini takdir etmiş olduğum hâline nispetle giydiği siyah, siyah değil idi. Fakat ne yapsın ki âlemde böyle bir hâl sebk etmiş olduğu cihetle o hâle münasip almak ve lâyık olmak üzere tabiat siyahtan siyah bir renk halk etmeye mecburiyet görememiş idi. Her ne ise, mumaileyha o dar elbise ile yatağa serilip serpilmiş ve kim bilir ne kadar derin derin göğüs geçirmiş ki elbisesi dikiş yerlerinden ayrılıp hele göğsünün birkaç iliği düğmesi dahi koparak ve sökülerek sol memesi dışarı fırlamış ol-

mağla gören şair, eğer şuuruna halel gelmez ise bunu sehab-ı siyah altından tulû eden kamerden başka bir şeye teşbih edemeyeceği derkâr bulunmuş idi. Yavaş yavaş yanına yaklaştım ve dikkatle yüzüne baktım ki ağlamış ve gözünün yaşı göz pınarlarını doldurduktan sonra yanağına dahi inerek ve teninin hararetinden dolayı cereyan eylemiş oluğu mecralar kuruyarak bir sath-ı simînin pırlanta ile tezyin edilmesi gibi bir hâle gelmiş idi.

Artık burada ben ne hâle gelmiş olduğumu tarif edemem. Her ne hâl ise yatağının yanına sokularak kendisini uyandırmak için elini tutmak istediğimde elinde bir kitap gördüm. Baktım ki Jöneviye. Açık olan sahife de Jöneviye'nin mağaradaki hasbıhali! Artık nasılsa elimi göğsüne koyarak uyandırmak için cüz'îce bastırdım. Kemal-i halecan ile uyandı: "A Fatin'im geç kaldın" dedi.

—Fatin'in değil yavrum, ikinci Fatin'in, dedim. Sıçradı kalktı ve kemal-i hicabından şaşırıp kalarak nutku tutuldu. Ben dahi bu hâlden korkmuş muyum şaşırmış mıyım bilmem dilim tutuldu. Bir lâkırdı söylemeye muktedir olamadım. Aradan yirmi dakika, yarım saat geçtikten sonra, besbelli kız benden serbest imiş veyahut yeisi cesaret getirmiş, her ne ise, söze o başladı dedi ki:

—Hanım nerede efendim?

—Odasında kuzum.

Bunun üzerine bîçare derin derin düşünmeye ve ilk defa olmak üzere odasına gelişime bir manâ verememeye başladı. Dedim ki:

—Ayakta durma yavrum otur.

—Estâğfurullah efendim! Sizin yanınızda oturmak mugayir-i edep olmadığına dair bir ders almadım ki...

—İşte bu dersi ilk defa olmak üzere sana bu gece veriyorum. Fitnat! Sen de takdir edersin ya? Aşk ketmolunur bir şey değildir ve âşık da sabırlı dahi olamaz. Kendimi uzun uzadıya mukaddimeler bastına mecbur etmeksizin sana açıktan açığa beyan edeyim ki ben seni seviyorum. (Bu aralık gül gibi benzi kül gibi soldu. Dudakları ağardı, titremeye başladı.) Ne yapayım seviyorum. Eğer bu sevmek bir kabahat ise, sen o kabahati seni bu kadar güzel yaratan tabiata bul. Ben böyle bir vücudu sevmekte mazurum.

—.....

—Sıkılma kuzum. Utanma! Niçin sükût ediyorsun? Eğer sevmek sevilmek ayıp ve kabahat sayılacak bir şey olsa bunu ben irtikap eder miyim? Vakıa sen uyandığın zaman Fatin'im dediğinden anlaşıldı ki, bu gece Fatin'e muntazır idin. Lâkin ne çare kısmetine Zeynel çıktı. (Bîçare sıkletinden terlemeye ve eski saffet humrete ve çehresinde hiddet eserleri hissolunmaya başladı.)

—Uyku hâliyle nasılsa ağzımdan böyle bir kelime çıkmış. Bununla Fatin'e intizarım lâzım gelmez.

—Yok! Yok! Böyle de söyleme. Bu da boş lâkırdı. Hakayık-ı ahvale benim tamamıyla muttali olduğumu bilsen böyle söylemezsin.

—(Kemal-i hışm ve huşunetle.) Hakayık-ı ahvale tamamıyla muttali olmuş olsanız bu teşebbüste bulunmamaklığınız lâzım gelir idi...

—Evet! Evet! Hakikat-i hâle tamamıyla ıttılaım var kuzum. Fakat bu teşebbüste bulunmamaya mecburiyetim olmayıp aksi hâline mecburum. Bahsi buralara nakletmeye ve şimdiye kadar ağzıma almamış olduğum. "Esirsin" lafzını bu gece telâffuza hacet yok. Ben sana hâlimi arz ve ifadeye geldim. Senden âdeta merhamet ve atıfet rica ediyorum.

—Estâğfurullah efendim! Sen benim velinimetimsin. Üzerimde olan esareti dahi ortaya koymakta haklısın...

—Pek güzel yavrum. Bunun üzerine ne demek istersin? Fatin'in senin üzerinde ne hakkı vardır ki, onu bana tercih etmek kasdında bulunuyorsun.

—Böyle bir kasda dair ağzımdan medar-ı hükm olur bir lügat çıkmadı zannederim.

—Canım ben seni Fatin'i seviyor musun sevmiyor musun diye istintak emelinde değilim. Çünkü gözümle gördüm ki birbirinizi seviyorsunuz (Daha ziyade hiddet göstermeye başladı.) Benim arzum senin üzerinde olan meşru bir hakkımı muhafazadır. (Dedim ve zaten bana pek uzak bulunmadığı cihetle uzanıp kolundan tutmak ve yatağa çekmek istedim. Asla telâş göstermedi. Yalnız bir adım kadar geri çekilerek)

—Sakın tecavüz etmeyiniz. Hakk-ı meşruum var diyorsunuz, hakkınız dairesinin haricine çıkmayınız. Zira hakkınız hayatımla mahduttur.

—Yani ne demek istersin?...

—Evet hakkınız hayatımla mahduttur demek isterim. Yani hürriyet-i şahsiyem sizin elinizde olup buna bir diyecek yok ise de hürriyet-i hayvaniyem benim elimde olduğundan, ben bunu işte görmüş ve anlamış olduğunuz vechle Fatin'e hediye eyledim. Buna taarruz edemezsiniz. Zira hamîsi ölümdür, deyince kan başıma sıçradı. İşin fenaya sardığını anladım. Bir müddet düşündüm kaldım. Vakıa kızın hakkı var. Artık benim dahi icbar etmekliğim lâzım gelmez. Zira iş benim tahminim gibi değil. Bunlar her şeyden meyus ve na-ümit oldukları gibi hayatlarından dahi kat'-ı ümit derecesine gelmişler ve belki vasıl olmuşlar. Şimdi bunun en hayırlısı kararımın ikinci suretini icra etmektir. Ama bana yazık olacakmış. Hamiyet-i insaniye nazarında iki nev-civana yazık olmaktan ise bir ihtiyara yazık olmak evlâdır.

Şu fikir ve mütalâa üzerine sıçradım ayağa kalktım. Bîçare kız şu hâlden ürktü ve irkildi.

—Korkma kızım! Muradım seni tecrübe idi. Aferin, sadakatin ve sadakatte sebatın yerinde imiş. Eğer bana yüz göstermiş olsaydın pek büyük teessüf edecek ve seni nazarımda âdeta itham eyleyecek idim. Lâkin şimdi meyus olma. Âdeta Fatin'e dahi tebşir ve tebrik eyle ki bir haftaya kalmaz ikinizi birbirinize bağışlayacağım dedim.

Şu tebşir üzerine çehresine oldukça beşaşet geldi. Lâkin bilmem sevincinden midir nedir, bir harf telâffuzuna bile muktedir olamadı. Şu kadar ki "Sen meyus olma. Ben sözümden dönmem. İnşallah yarından itibaren tedarikâta başlarım" diyerek odadan çıkıp gider iken eğilip ayaklarımı öptü. Ben dahi "estağfurullah" diyerek bi't-tevazu odama geldim. Yatağa girdikten sonra birtakım hülyalar daha etrafımı aldı ve nefsim hücum eylediyse de artık kendimi ta'n ve tayibe ve âdeta şetm ve teşnie başladım ve dedim ki: "Yazık

sana ey Zeynel yazık!.. İşte kırkını geçtin ve şimdiye kadar kemal-i insaniyet ve hamiyet iddiasında bulundun da ne yaptın. Neye muvafık oldun. Ey gafil! Daha nefsinin ilkaatına mümanaat edemiyorsun. Kemal-i insaniyet dediğin bundan ibaret midir? O zavallının bezm-i ünsiyetinde hun-ab-ı sirişki ve kebab-ı ciğeriyle edeceğin işrette ne lezzet bulacaksın? Bırak! Bırak! Vazgeç! Vazgeç! Bu kadar taş yürekli olma. Mukteza-yı insaniyet ve hamiyet ve mürüvvet bu değildir."

Şu hâlde kalbime ziyadesiyle rikkat gelerek ağlamaya başladım. Bu rikkat kararıma kuvvet verdi. Ertesi gün keyfiyeti odalığa açtığımda o dahi tasvip ve tensip eyledi. Netice-i kelâm düğün tedarikine başladık. Düğünümüz biz bize bir şey olduğu cihetle muhtasarca olması tabiî bulunduğundan tedarikât-ı lâzıme iki üç gün zarfında icra olunup bitti ve sözü uzatmak lâzım değil ya konu komşu bir araya gelerek ve bir salı günü nikâh kıyarak çarşambayı düğün ve perşembeyi yüz yazısı ile geçirdikten sonra o gece bu iki muhip ve muhibbeyi zifafa koyduk.

Şu iki bîçareyi birbirine bağışlayarak kavuşturmuş olduğumdan dolayı hamiyet-i insaniye merkezi bulunan kalbim ne kadar mesrur ve memnun olduysa Fitnat'ın lezaiz-i muhabbet ve insaniyet ve muvasalâtından mahrum kaldığı için menba-ı şehevat-ı hayvaniye olan nefsim dahi ol kadar meyus ve mahzun olduğundan bu gece benim için hem tebrik ve tehniye ve hem de tesliyet ve taziyeye şayan bir şey idi. Lâkin hayfa ki bir iki saat sonra medar-ı tehniye olur meydanda hiçbir hâl kalmayıp hâlimiz kıyamete kadar taziyeye şayan bir belâ ve musibete münkalip oldu. Şöyle ki, o gece min-cihetin ferahımdan ve min-cihetin hüznümden elhâsıl ister birisinden ve diler ikisinden naşi uykum kaçarak odalıkla beraber oturmuş ve çocukların derece-i hüsn ve cemallerinden ve mertebe-i irfan ve kemallerinden bahs açarak tatlı tatlı konuşmaya başlamış idik. Odalığın ma-sebkden lâyıkıyla haberi yok ya! Bunlar saye-yi mürüvvetimde kat'an ve katıbeten hayal ve hatırlarından geçmeyen bir mürüvvet ve inayetime nail olmuş olduklarından dolayı benim ne kadar me'cûr ve kendilerinin ne mertebe memnun ve mesrur olduklarından bahseder idi. Ben dahi ma-sebk-i ahvalden haberdar olmadığı hâlde mücerret safvet-i kalbinin ilcasıyla böyle abuk sabuk saçmalamakta bulunduğundan dolayı batınen eğlenerek zahir-i hâlde dahi kendisini bi't-tasdik daha ziyade açılmasına ve bu bapta daha ziyade eğlenceli mütalâalar serdetmesi için kendisine yol açar idim. Nagâh! Dan!Dan!Dan! Dan! Birbiri arkası sıra acı acı dört el silâh sesi sohbetimizle beraber efkârımızı dahi perişan eyledi. "Aman bizim evde!" dedik. Vay gelin odasında! Hemen kalktık odaya seğirttik. Kapı kapalı! Çağırdık ses yok. Selâmlıktan uşakları dahi çağırdık. Kapıyı kırdık. İçeriye girdik. Ne bakalım. İkisi dahi serpilip yatmışlar. İkisi dahi al kanlar içinde. Fatin sol eliyle Fitnat'ın beline sarılmış olduğu hâlde sağ elinde altıpatlar revolver! Odalık da uşakların içinde! "Ne olmuş?!" gürültüsü uşaklarda, "Kim vurmuş?!" telâşı herkeste. Ben kalbimin halecanından acımayı dahi unuttum. Ne edeceğimi şaşırdım. Yalnız "Canım bunda kimsenin methali yok. Baksanıza a katil de maktul de kendileri! İşte silâh da ellerinde" dedim. Odalık serpilip düştü. Kendinden geçti. İlâhî Yarabbi bir belâ da bu! Ne ise

onu kucaklayıp odasına götürdüm, yatağına attım. Artık ona kim bakar. Varsın bayılsın. Uşağın birisi hekime koşmuş. Hekim geldi. Ah! Çi-faide! Bunlar çoktan uçmuşlar. Fitnat midesi üzerinden iki kurşunla mecruh. Ah! Bîçare Fatin! O da biri midesinden ve diğeri ağzından iki kurşunla mazrup. Yüzü gözü parça parça! Yüreğim paralandı. Bayılmak derecesine geldim. Gözlerimden akan kanlar bu iki masum bîçarenin kanlarıyla karışmak derecesine geldi.

Ömrümüzün bu saatini nasıl tarif edeyim? Bu tarife havsala-ı kalem tahammül edebilir mi? Bu hâli görebilmeye göz bile tahammül edemiyor. Nasıl tahammül etsin? Nasıl tahammül etsin? Bu manzara âlemde hangi manzaraya kıyas kabul eder. Eyvah... Eyvah... Bîçare civanlar... Vuslat vuslat diye diye muntazır olduğunuz şey bu müfarakat-ı ebedi mi idi? Bunun için mi... der iken masa üzerinde dürülmüş bükülmüş bir kâğıt gözüme ilişti. Yanında bir de hokka kalem var. Zifaf gecesinde bunların burada ne işi var diye kalktım, kâğıdı açıp baktım ki Fitnat ve Fatin'in imzasıyla bana hitaben yazılmış bir şey! Biraz süzdüm. Anladım ki vasiyetname! İki mazlum ve masum vak'a-yı dil-hıraşînin esbap ve keyfiyatını şu suretle bana ilam etmişler:

Veliyyü'n-nimetimiz Efendimize,

İki seneden beri yeis ve nevmidî içinde her gün bin kere ölüm derecesine gelmiş, hele bir aralık ümit kapıları bütün bütün kapandıkta âdeta ölüme hazırlanmış olan Fitnat ile Fatin'i bu gece birbirine bağışlamakla zahir-i hâlde bizi ihyâ etmiş oldunuz. Lâkin ihya değil imate ettiniz. Bununla beraber şu gördüğünüz hâle siz sebebiyet göstermediniz. Siz vazife-yi insaniyet ve hamiyet ve mürüvveti ma-ziyadetin ifa eylediniz. Bunun için siz şu hâlin vukuunda zi-methal değilsiniz. bîtarafsınız. Bize ne etti ise esaret etti.

Şöyle ki iki seneden beri meyusane intizar ile uyku görmemiş olan gözler bu gece dahi şu bezm-i vuslatı görmek sürûruyla uykuyu hayal ve hatırdan bile geçirmeyerek ba'd-ez-zifâf bari yekdiğerimizi doya doya görmek ve kana kana hasbıhal etmek için karşı karşıya geçip konuşmaya başladık. Söz gide gide memleketimize kadar gitti. Bunun başlangıcı dahi yine esaret oldu.

Güya Fitnat beni tesliye için "Gördün mü Fatin sen esaretin aleyhinde bulunuyordun. Esaret olmamış olaydı biz Çerkezistan'da birbirimizi bulup kavuşabilir mi idik?" dedi. Şu sual üzerine maskat-ı re'slerimiz hatıra gelip kendi kabilesini sordum. Şapsıh dedi. Aman hoşuma gitti. "Ben de Şapsıh kabilesindenim" dedim ve köyleri nerede olduğunu sual eyledim. "Pek küçük geldim bilemem, fakat bizim köyün yanında Aben suyu akar idi" dedi. Vakıa bizim köyün yanından dahi Aben suyu akar idi. Ama Aben suyu üzerinde köy çok, hangisidir kim bilir. Fakat artık merak ettim. Hemşehrilik gayreti keyfiyeti daha ziyade tetkike beni mecbur eyledi. Senin babanın ismi ne idi dedim "Ahnuh" demesin mi? Yüreğim oynamaya başladı. Çünkü benim de babamın adı "Ahnuh" idi. Aman validenin ismi ne idi dedim "Nefise" deyince gözlerim karardı. Yıkılmak derecesine geldim ve bilemem hangi iktidarla kendisi karındaşım olduğunu dermeyan eyledim. "Senin asıl Çerkez ismin Uruskaş değil mi?" dedim. Evet dedi. "Ey senin İbrahim Tuguz isminde bir büyük ka-

rındaşın yok mu idi?" dedim. "Evet" dedi. "İşte iki senedir senin için yanıp tutuşan İbrahim ben değil miyim?" dediğimde serilip bayıldı. Ben de bayılmışım. Her ne ise ayılmışız. "Aman dur bakayım. Senin bir nişanın vardır göreyim, sen çocuk iken kıçından köpek ısırmış idi. Yeri belli idi bakayım duruyor mu?" dedim. Baktım ki ta kendisi! Karındaşım vesselâm!

Ey veli-i nimetimiz! Şimdi bizim için edilecek çare ve gidilecek tarik-i tedbir nedir? Uhuvveti tecdit et, bir saat evvel karı koca iken bir saat sonra karındaş kız karındaş olmak mümkün mü? Zevciyete devam eyle, ikimiz bir sulbden, bir karından gelme öz karındaş! Şu hâlde ne iftiraka ve ne de ittisale mahal yok. Düşündük taşındık, buna bir çare bulamadık. Hatta birbirimizin yüzüne bile bakamamaya başladık. Netice-i hâl olarak birbirimize dedik ki:

"İki gözüm, bizim için bu muvasalâta zaten ümit yok idi ve böyle ümitsizlikle netice-i hâlimiz herhalde ölüm olacak idi. Şu hâlde ise mesele daha başka bir renge ve bizim için ölüm dahi bütün bütün vücup tahtına girdi. Bu mezellette devam etmekten ise ölmek evlâdır. Esaret sebep ve seyyiesiyle bilâ-ihtiyar irtikap ettiğimiz bir kabahatten dolayı huzur-ı ilâhîde zannederiz ki bizim için bir ceza yoktur. Âleme masum gelip mazlum gitmiş oluruz.

İşte efendimiz bu müzakere ve karar üzerine ikimiz dahi kalktık gusl ettik. İçerki odadan revolveri aldık. Evvelâ esaret hasebiyle sizin üzerinizde hakkımız var imiş ise onu helâl ettik ve saniyen yekdiğerimizle helâlleştik. Fitnat benim gözü önünde fedâ-yı cân etmekte olduğuma tahammül edemeyeceğinden bahisle güya bir manzara-yı mahufeyi biraz daha tahfif etmiş olmak için evvelâ onun midesi üzerine sıkmaklığımı rica eyledi. Bu rica mucibince hareket edeceğim. Lâkin size son nefeste bir ricamız vardır. O da bizim için ol kadar teessüf etmemenizdir. Çünkü biz bu gece canımızı kaybetmiş olmuyoruz. Yalnız bundan sonra daha ne kadar devam edeceğini kimsenin bilemeyeceği bir müddet-i hayatı kaybetmiş oluyoruz. Ölüm ise cümle için umumî bir şeydir. Bugün olmaz ise yarın olacaktır. İşte veliü'n-nimetimiz ricamız dahi bundan ibarettir. Biz gidiyoruz. Allahaısmarladık. Bizi gönülden çıkarmayınız.

İmza
Fatin-Fitnat

İşte ey kariîn, şu vasiyetname mütalâasından yani hakikat-i hâle ıttılaımdan sonra hâsıl olan teessüf ve teessürümü mümkün değil tarif edemem. Bir daha esir mübayaasına tövbe ettim ve böyle ana kuzularını analarından babalarından ayırıp da bu ve emsali nice bin vakayi-i müellimeye sebebiyet gösterdiklerinden dolayı satanlara ve alanlara levm etmeye başladım.

Keyfiyetin hikâyesi burada tamam oluyor. Ama benim teessüf ve teessürüm hikâye ile beraber tamam olmuyor. Bu teessür şimdiye kadar devam eylediği gibi, ölünceye kadar dahi devam edeceği derkârdır.

İntiha

GENÇLİK[3]

Bu hikâyeyi sahib-i vak'a ağzından şu suretle işittim ve dinledim ki: Ben dünyanın pek çok germ ü serdini görmüş ve her çağını bir tavr-ı mahsusla geçirmiş bir adamın oğlu idim. Hengâm-ı tufuliyetimde pederim talim ve terbiyemden ziyade vaktinden evvel gözlerimin açılmasına ve çaya varmaksızın çemrenmek hevesine düşmemekliğime pek ziyade dikkat ederek lalam yanımda olmadıkça hiçbir tarafa çıkamaz ve belki sokak kapısından dışarı bile bakamaz idim. Pederimin benim üzerime ne kadar dikkat eylediği şununla dahi anlaşılır ki beni mektebe göndermek şöyle dursun kendime mahsus bir hocanın eve gelip ders vermesine dahi razı olmayarak her sabah ve her akşam beni çağırıp kendisi bizzat bana birer ders verir idi.

İşte zaman-ı tufuliyetim bu suretle geçip gittikten sonra nev-nihal-i kadd ü kametim epeyce serpilip meydan aldı ve ömrümün fasl-ı bahar-ı nev-civanîsi hulûl etmekle ol nihal-i tazenin her şahına sular yürüyerek çiçeklenip baharlar açtı.

Bir zaman dahi bu suretle geçtikten sonra turfanda-perestan her taraftan etrafıma yığılmak ve alelhusus böyle baharı burnundalara pek ziyade heveskâr olan gürûh-ı işve-enbûh bizi tavafa koyulmaya başladılar ise de henüz pek nev-zuhur ve pek turfanda bir şey olduğum cihetle şecere-i şebabımın bir şah ve şimrahına el uzatmaya kıyamamakta idiler. Lâkin aradan çok denilecek kadar vakit geçmeksizin dıraht-ı unfuvanımın kadîb-i ter ü tazesi bâr kaldırmaya başlamasıyla bağban-ı tabiat-ı maslahat bana göz diken ve semere-i şebabıma aş erenleri keyfiyetine akıl erdiremediğim bir suretle gözlerine perde çekerek güya beni muhafazaya ikdam eyledi. Vakıa bir raddeye kadar muvaffak oldu. Lâkin bunu muvaffakiyet mi sayarım ki bunlar bostan-ı unfuvanıma girebilmekten ve ellerine geçen hıyaratı derebilmekten ne kadar men' olundular ise hırs ve tamahları dahi o nispette artıp nazarımda sihir ve efsundan hiçbir farkı olmayan ve hicap denilen perde-i mahudu ref' edebilme imkânını buldukça bîperva beni taşlamaktan çekinmezler idi. Evet inkâr etmeyelim ki bağban-ı edep ve iffetin semere-i lütuf ve terbiyesiyle ben nev-nihal-i hoş-hâlin istikametime diyecek yoğidi. Lâkin o hengâmda vakitli vakitsiz hübub etmekte bulunan büyük büyük boralara ve fırtınalara değil gayet ince ve tesiri kimselerce hissolunmayacak derece esen nesime bile mukavemet edecek kadar metanet ve resanetim mefkut olduğundan her cihete pek kolay meyl eder ve hangi taraftan dalıma basmış olsalar çar na-çar ve bilâ-ihtiyar gerden-i inkıyadımı büker idim. Pederim şu hâlleri gördükçe beni istediği yola sevk etmeye artık muvaffak olamaz ve bütün familyamız halkı pederle

3. Letaif-i Rivayat, 2. cüz, 3. bs., İstanbul, 1305/1889, 106-147 s. (Teehhül'le birlikte)

hem-efkâr olarak bana bir çare aramaya başladılar ise de bulamaz oldular. Fakat şu hâl çok bir zaman devam etmeyip bir iki sene sonra meyve-i nev-civanî turfandalık hâlinden çıkıp harc-ı âm oldu. Eski heveskârlar benden el çektiklerini görünce ben onlara el uzatmaya başladım ise de muvaffakiyat dahi ekseriya mütesadif-i enva'-ı müşkülât olmaya başladığı cihetle peder ve validenin telâşeleri arttıkça arttı ve âdeta gençliğin tergibat ve teşvikatı arkasından gide gide perişan olmağlığım vesvesesine kadar vardı. Beni evlendirmeye kalkıştılar. Çok ibram ettiler. Lâkin ben çocuk isem de süt kuzusu dahi değilim ya. Oldukça aklım başımda ve be-tahsis davam pek büyük ve pek ziyade. Kaleme henüz çırağ oldum. Elde dört paralar yok. Zaten pederden almakta bulunduğum haftalığı dahi kemal-i istikrahla almaktayım. Hevesim kendim kazanıp kendim yemekte. Şimdi şu efkâr ve iddia ile beraber evlenmek ve fazla olarak pedere bir de mesarif-i beytiye için muhtaç olmak kâr-ı akıl mıdır?

Hulâsa pederin teşvik ve nesayihinden ziyade kendi akıl ve iz'anımın tavsiyesine tâbi oldum. Evlenmedim. Ve fakat gençlik hâlinin ilca ve icbarıyla cumaları ve pazarları seyir yerlerine ve kandil geceleri Beyazıt'a ve sair vakitler Kalpakçılarbaşı'na devam eder oldum.

Şimdi buraya kadar verdiğim malûmattan bundan böyle bir zamana kadar bulunacağım hâl ve gideceğim yol dahi malûm olur ya. Öyle ise sözü uzatmayalım. Lâkırdıyı kısa keselim. İşte biz yirmi bir yirmi iki yaşımıza kadar bu yolda devam ettik. Ve öyle bir devam ettik ki müddet-i devamımızda hiçbir kusurumuz olmadı.

Hiçbir kandil akşamı geçmedi ki ben Beyazıt'ta bulunmayayım. Hiçbir cuma olmadı ki ben bir mesireye gitmeyeyim. Belki hiçbir sabah geçmedi ki ben kaleme gider iken ve hiçbir akşam rast gelmedi ki kalemden çıktıktan sonra sapağına dahi bakmayarak bililtizam Kalpakçılarbaşı'na uğramayayım. Bir aralık Beyoğlu'na dahi devama başlamış idim. Lâkin tiyatrodaki kızlara ağzımın suyu akmaktan ve Alkazar ve Flam ve sair gazinolarda bulunan hanende ve sazendelerden bir netice istintacı muhal-ender-muhal olduğunu bildiğim cihetle beyhude yere nazlarını çekmekten ve hele Grand Otel dö Pera gibi pis yerlere devam etmekten bir vechle mütelezziz olamayarak ondan kendi nefretimle soğumuş idim. Lâkin dahilî eğlenişlerden nefsimi menetmek muhal derecesinde müşkül idi. Peder dahilî eğleniş Beyoğlu zevkiyatından beter olduğunu zımnen anlatarak oradan nefret etmiş olduğum gibi beni bundan dahi soğutmaya himmette devam eder idiyse de ben nasihati iktiza eden taraftan almış olduğumdan fazlasına lüzum görmez idim.

Nihayet bir çarşamba akşamı yine bermutat Kalpakçılarbaşı'ndan geçer iken açık tirşe boyalı, tek atlı bir arabaya tesadüf ettim. Arabanın gerek rengine ve gerek tezyinat-ı sairesine, ispirin nezafetine, hayvanın güzelliğine hayran oldum kaldım. Böyle güzel arabanın içindekiler de elbette arabaya lâyık bir şeydir dedim ve arabaya mukabil bulunan bir manifaturacı dükkânının peykesi üzerine çıkıp oturdum. Vakıa istihraç yanlış çıkmadı. Bu derece maharetime kendim dahi pes ettim. Aferin dedim. Arabanın kış tarafında biraz kalınca yaşmak tutunmuş ve koyuca renkli bir ferace giyinmiş bir hanım oturup önünde dahi kezalik yaşmakları kalınca ve fakat fikirleri pek ince, feraceleri açık renkli, galiba cariye olmalı, iki taze kurulmuşlar idi. Böyle bir hâlde ben meslekte bulunanların suret-i hareketleri malûm ya. Gözlerimi arabaya [dikip] aralıkta bir tebessüm etmeye ve ikide bir de bıyık burmaya başladım. Mezkûr iki taze tarafından gâh gâh tebessümlerime mukabele görür idiysem de her vakit görmekte ve bunlar tarafından dahi intizar etmekte olduğum derecede bunlardan bir işaret ve iltifat görmediğime canım sıkılır idi. Hele on dakika, bir çeyrek kadar zaman geçtikten sonra arabanın kış tarafında bulunup o zamana kadar penceresinin perdesi kapalı bulunan hanıma mezkûr iki taze eğilip bir müddet lâkırdı söylediler. Hiç şüphe etmedim ki beni tavsiye ettiler. Bahusus der-akap hanım pencerenin perdesini yarıya kadar kaldırdı ve bana dikkatli dikkatli bakmaya başladı.

Hanım her ne kadar ber-minval-i muharrer kalınca bir yaşmak tutunmuş ve pek de teşahhus olunamayacak derecede bulunmuş ise de ma-haza gençliği ve gençliğine göre güzelliği zahir-i hâlinden dahi anlaşılabilmekte idi. Artık biz kuruntuyu büyülttük ve bu yolda ne kadar maharetimiz var ise sarf ettik. Lâkin neye yarar? Hanımdan hiçbir mukabele alamadım. Yalnız iki gözünü bana dikmiş bakar. Nihayet araba çekildi. İşte yalnız bu zaman gözüme başıyla bir veda eder gibi bir hareket göründü ise de bu hareket sahihan veda işareti midir yoksa arabanın çekilmesiyle kuvve-i merkeziyeden neşet etmiş bir hareket midir bunun pek de farkında olamadım. Şayet araba daha yukarıda bir yerde durur da hanıma bir daha kendimi arz edebilirim diye arabanın arkasına düştüm. Bitpazarı'ndan büküldük, Beyazıt meydanına çıktık. Kâğıtçılar önünde araba durdu ve ispir içeriden aldığı emir üzerine dizginleri fenerin demirine bağlayıp arabaya kâğıt götürmek için dükkânlar tarafına gitti. Ben ise arabanın sağ cihetinden kendimi bir daha gösterdim. Hanım yüzüme bakarak kahkaha denmeye seza bir dıhk ile güldü. Baktım ki koynundan gümüşlü bir kurşun kalem çıkarıp bunu görünce bize bir yadigâr vereceği zehabında bulundum ise de evvelce çarşıdan mübayaa etmiş olduğu kumaşların sarılı bulunduğu beyaz kâğıtlardan bir parça koparıp yazmaya başlayınca zehabım değişti. "Vay hanım yazı yazmayı dahi bilir" dedim ve kaleminin hareketine göre yazdığı şey sekiz on kelimeden ibaret olduğunu dahi anladım. Yazı bitinceye kadar ispir de elinde bir deste kâğıtla dükkândan avdet eyledi. Hanım pusulayı ispire vererek bana göndermesin mi? Evvelâ sevincimden çıldırdım. Sonra korkumdan dizlerimin bağları çözüldü. Zira pusulanın bana bir iltifatname olması ne kadar muhtemel ise bir tekdirname olması ihtimali dahi ondan aşağı kalmaz. Hâsılı araba çekildi. Ben de pusulayı açıp okumaya can attım. Okudum ki şu birkaç kelimeler yazılmış idi:

"Sen beni tanımaz isen de ben seni tanıdım. Şimdi peşimize düşme. Ben seni bulurum."

Pekâlâ. Peşini bıraktık. Lâkin bunun adını inayet mi koyalım yoksa buna tekdir mi diyelim? Beni tanımış. Nerede görmüş ola? Fakat dikkat ediyor musun, gayet mesture bir şey. Hele bak, hele bak! Peşimize düşme... bizi de-

fediş. Hayır hayır, def' de değil. Ben seni arar bulurum diyor. Beni nerede bulacak? Bizim semt Sultanahmet. Anladım, bu bize bir tekdir. Bizi âdeta defetti. Hakkı da var ya. Defetmemiş olsa konağa kadar gidecek idim. Buna elbette razı olmaz. Ben olsam ben de razı olmam. Hele ben olsam bu yolda bana arz-ı muhabbet edenlerin yüzüne bile bakmam. Bir hanımın karşısına geçip göz kırpış, temenna ediş, bıyık büküş, söz atış... Buna arz-ı muhabbet mi derim? Bu âdeta rezalet. Hem de ne büyük rezalet. Muhabbet ve meveddetini celbe çalıştığımız hanımı âleme teşhir ediyoruz. Doğrusu buna denaetten başka bir şey denmez... denmez ama a gözüm, böyle olmaz ise başka ne yolda arz-ı muhabbet edelim. Mektup yazmış olsak okumak bilmezler. Okusalar cevap yazamazlar. Böyle yazar okur hanım binde bir bulunmaz. Vakıa çerçi ve bohçacı kadınlar vasıtasıyla bir dereceye kadar yol çıkarılabilir ise de bu da bir emr-i asîr. Dur bakalım, elbette bunun bir sonu çıkar. Canım tevekkeli ben seni arar bulurum demedi ya.

İşte şu hâl ve hayal ile bizim eve kadar geldim. Gece yatıncaya ve belki uykuya varıncaya kadar aklımdan çıkmadı. Lâkin hanımın yosmalığına da diyecek yok. Öyle kalınca bir yaşmak altından bu derece şaşaa salan hüsn ü cemal soygunluk hâlinde daha ziyade olmak lâzımdır. Her ne hâl ise, uyumuş kalmışım. Fakat şuna dikkat etmeli, bakmalı ki o günkü hâl fikrimde ne kadar yer tutmuş. Rüyamda güya Kâğıthane'de imişim. Lâkin Kâğıthane dediğim yer dahi balta girmedik orman gibi gayet sık ağaçlıktan ibaret bir yer imiş. Ağaçlar arasında gezer iken mahut ispir karşıma çıktı ve hanımdan bir selâm ile beraber bir de mektup getirdi. Okudum. On beş yirmi adım kadar ispirin arkasından gelerek kendisini bulmaklığımı emretmiş. Öylece gittim. Ağaçlığın en sık bir mahalline vardım ki burası cemiyetin olduğu mahalle uzakça ve âdeta tenhaca bir mahal idi. Mahall-i mezkûrda yine mahut tirşe araba ile iki cariyeyi gördüm. Artık mahalli tenha ve vakti müsait görerek doğruca arabanın yanına sokulup hanımla söyleşmeye başladım. Lâkin ben ona ne söyledim ve o bana ne cevap verdi hatırımdan çıkmış, bilemiyorum. Şurası besbelli, efkârımda daha ziyade yer tutmuş ki hatırımdan çıkmamış. Şöyle ki, mahut pusula üzerine verdiğim manâları ve ettiğim hülyaları hanıma bir suret-i lâtifede olarak açtığımda nîm tebessümle, "Zarar yok. Ben bu hâlden daha ziyade memnun oldum. Zira demek oluyor ki o günkü küçük bir mülâkat bile sana ziyadesiyle tesir etmiş" dedi ve daha birtakım asar-ı muhabbet ve meveddet gösterdi. Ben de o vakit uyanakaldım.

Vakıa şu gördüğüm şeyler rüya idi. Lâkin rüya olmağla beraber bundan ol derecede memnun oldum ki tarif edemem. Keşke her gece böyle rüyasını olsun göre idim. Ne çare ki ondan sonra kendisini ne bir yerde ve ne de rüyada göremediğimden pek ziyade mustarip olur idim. Gençlik hâli böyle ilk gördüğüm bir kadına rabt-ı kalp edebilmeye müsait olduğundan ona diyecek bir şey yoğise de işbu irtibat-ı kalbin iz'anıma halel vermesi câ-yı taaccüptür. İşte hanım gece gündüz hayal-i hatırımızdan çıkmıyor. Demek oldu ki alâka eyleyişimiz kime? Hanıma. Hanım kim? Bilmem. Böyle bilinmeyen bir şeye rabt-ı kalp edilir mi? İşte keyfiyetin istigrap olunacak ciheti bu. Şimdi şu hâli bir muvazene edelim ve gençlik ve çocukluğun derecatını bu muvazene ile takdir eyleyelim. Gönlümün arzu ettiği şey hanımı celp etmek. Pekâlâ yakinen bilirim ki bu hanım müteehhile. Kendisini celp etmekten ne fayda hâsıl olacak? Eğerçi bu bapta mazhar olacağım muvaffakiyet kendisini daire-i iffetin haricine celp vukuundan ibarettir desem kalbimin hissi bu değil. Hissiyat-ı kalbiyeme göre kendimi bir kızın âteş-i aşkıyla yanmakta görüyorum. Bu hanımın kız olmadığını anladık dedim ya. Velev ki kız olsun. Farz edelim ki ben âteş-i derunumdan onun kalbine dahi bir şerarecik isarına muvaffak olayım. Yani kız da benim için yansın yakılsın. Bundan ne fayda hâsıl olur ki? Bizim memlekette kızlar istediği ve sevdiği kocaya varamazlar. Babalar kimi isterler ise onu kendilerine damat ederler. Eğerçi bir kızın bir delikanlıya izhar-ı measir-i muhabbet ettiği görülse, "Vay bu kız perde-i iffeti çâk çâk etmiş" derler.

Lâkin bu muhakematı ben daha şimdi rü'yet ediyorum. O zaman gençlik hâliyle bunların hiçbirisi hatırıma gelmedi ya. Ben ne cihetle olur ise olsun hanımı birkaç defa daha görüp yaranabilmek hevesiyle sabah akşam ve bazı günler üç kere Kalpakçılar'a uğrar ve kimseyi bulamayınca meyusen avdet eder idim. En tuhafı şurası ki bu benim alâka bile hayliden hayli tadil-i efkâr ve tashih-i ahlâkı mucip oldu. Evvelki gibi her gördüğüme göz kırpmaz ve her rast geldiğime bıyık burmaz oldum. Korkar idim ki, şayet ben bu arabaya arz-ı muhabbet eder iken hanım dahi yanındaki arabada bulunur da böyle hercailiğimden dolayı, beni sevecek olsa bile geçer. Lâkin zannıma kalır ise bu bapta cümleden ziyade tesiri olan şey, hanımın heyulâ-i cemali hayalde ol kadar tecessüm etmiş ve o suretle vücut bulmuş idi ki âlemde ondan sonra güzel yoktur davasına çıkışmış ve bu suretle zihnimde tasavvur eylediğim cemali hiçbir kadında bulamayarak kimseyi güzel görmemeye başlamış idim.

Hulâsa-i kelâm, aradan iki ay kadar zaman geçtiği hâlde hanımdan henüz bir eser zuhur etmeyişi ve tahriren vuku bulan vaadi üzerine beni arayıp buldurmayışı bu vaad-i va'îdin bizi bir suret-i hasenede defediş olması zehabına kuvvet verdiyse de işin böyle olmasını yüreğim elvermediğinden buna bin türlü kubbe bularak kendi kendimi aldatmak için der idim ki, hanım beni defedecek olmuş olsa idi öyle arabayı durdurup pusulayı yazmaya ve bunu alenen bana göndermeye ne hacet? Bir sert çehre ile bi'l-meyusiye defeder idi. Binaberin bu pusulayı yazışı mutlaka... evet mutlak böyledir. Fakat ne çare? Demek oluyor ki yalnız beni bir yerde görüp tanımış da yerimi ve kimin nesi olduğumu bilmiyor imiş. Eğer bileydi vaadini ifa edeceğinde hiç şüphe yok idi.

İşte üç ay bu suretle mürur eyledi. Hanımdan ne gelir var ne gider. Bizde efkâr perişan. Kalpakçılar'a her gün müdavemet ve her gidişte meyusen avdet.

Hele bir gün mahut tirşe rengi arabayı gördüm. Aman!... Güya arabayı görmedim, belki araba şeffaf imiş de içinde hanımı gördüm. Sevincimden çıldırdım. Hemen koşup araba halkının alış veriş ettikleri dükkâna girdim. Peyke üzerine oturdum. Fakat çi-faide ki araba içinde hanım yok. Mukaddema hanımla beraber binmiş olan iki taze cariyeden birisi diğer bir ihtiyar kadınla be-

raber binmiş. Buna evvel emirde pek canım sıkıldı. Ve hanımı yine göremediğimden dolayı ağlayacak bir hâle geldim ise de mezbure taze beni görür görmez tebessümle der-akap kocakarının kulağına bir şey söyleyip akabinde kocakarının dahi dikkatli dikkatli bana bakmasından memnun oldum. Ve hiç şüphe etmedim ki cariyenin kocakarıya söylediği lâkırdı, "İşte bizim hanımın o gün görüp sevmiş olduğu efendi budur"dur. Mezbure cariye bir müddet daha bizim yüzümüze güldü. Fakat ben muhabbetimin yalnız hanıma mahsus ve münhasır olduğunu göstermek için hiçbir cevap vermedim desem yalan değildir. Mamafih şu fırsattan istifadeyi kaçırmamak için dükkân sahibi Bedros'dan kâğıt kalem istedim. Acele ile şu mektubu dükkân içinde yazdım:

"İffetlu, ismetlu hanımefendi hazretleri,

Geçenlerde Kalpakçılarbaşı'nda vuku bulan yarı bir mülâkat ve bahusus Şehzadebaşı'ndan tahriren verdiğiniz vaat üzerine ne hâlde bulunduğumu tarif edemem. Dünya başıma zindan ve âlem bana haram oldu. Şu hâle mürüvvet ve merhametiniz kail olmayacağını bilir ve vaad-i mezkûru ifa edeceğiniz ümidinde bulunurum. Bunun şimdiye kadar teahhuru ise hanemin zat-ı alîlerince malûm olamamasından neşet ettiği derkârdır. Kulunuz Sultanahmet'te Mescid sokağında on iki numaralı hanedeyim. Bir gûne iradeniz olup da şehir postasıyla hane-i mezkûra yazmış olsanız yed-i âcizaneme vasıl olur. Artık bendenizde sabır ve tüvan ve tahammül kalmadığını işte bir kere daha tekrar eder ve zuhur-ı merhametinizi istical eylerim."

Bu mektubu zarf içine koydum, mühürledim, Bedros'a verdim. O da birtakım akmişe ile beraber arabaya götürdü. Ve ne yapmış bilmem, hâsılı hanıma teslim olunmak vaadini alarak mektubu cariyeye vermiş. Artık bunun üzerine bizdeki kuruntular! İşte mektup gidiyor. İki saate kadar vasıl olur. Hanım akibinde cevap yazsa... Zati ne kadar yer. Akşam postasıyla cevap gelir. Lâkin bu akşam mümkün olamaz. Çünkü bu hâl ile gidilmez ya. Tıraş mıraş lâzım. Canım ne zararı var? Varsın yarın akşama kalsın. Ama sabredilebilir mi ya? Yok yok... fakat... lâkin... hayır hayır... öyle ama...

Nihayet yüz bin hülyalar ile eve geldim. Kulağım kapıda. Kapı tık etse, "Hah postacı geldi, aman mektup başkasının eline geçmesin!" diye kapıya koşar açarım. Bakarım ki bizim yoğurtçu akşam yoğurdunu bırakmaya gelmiş. Kalbimden söver sayarım, fakat ne çare, işin ekini belli etmemek için yoğurdu alıp içeriye getiririm. Valide şu hâlleri görür, kim bilir böyle fevkalâde bir hamaratlığa ne manâ verir? Güzel ama, bizim bu hamaratlık saat yarıma kadar devam edebildi. Saat yarımdan sonra postacıdan ümidi kesip kapıya koşmaktan vazgeçtim. Ve vakit geldi, yattım. Yatak içinde bendeki hülyalar, kuruntular. Ah ne tatlı şeyler! Hülyalarımın en kötüsü vücut bulacak olsa dünyada bundan büyük saadet olamaz idi. Saat yedi oldu hâlâ gözlerime uyku girmez. Tekrar kalktım. Sigarayı yaktım. Vakit sonbahar. Havalar serince. Lâkin ben yanıyorum. Buram buram terliyorum. Pencereyi açtım. Sokağa karşı oturmak istedim. Fakat İstanbul'da bu mümkün mü? Zaten sokağımız dört arşın. İki tarafından şehnişinler birer arşın çıkmış. Komşunun pencereleriyle bizim pencerenin beyninde fasıla iki arşın kalmış. Komşu bizi pencerede görecek olsa ne manâ verir? Ne manâ verecek? Böyle gece yarısı pencere yanında oturan adama elbette çapkın derler.

Çaresiz pencere önünden de kalktım. Tekrar yatağa girdim. Nasılsa uyumuşum. Sabah olmuş. Kalktım. Bermutat giyinip vakit geldikte kaleme gittim. Kim yazı yazacak? Ne yazacak? Ne hâl ise, saat sekiz buçuğa kadar resmen kalemde bulundum. Badehu kalktım. O gün hava biraz bozukça olduğu cihetle Kalpakçılar'da kimse olmadığını bildiğimden ve efkârım dahi pek perişan olduğundan doğruca eve geldim. Tamam kapıyı çalacak iken arkamdan herifin birisi, "Efendi şu mektup size midir?" demesiyle ve zaten mektup için kulağım seste bulunmasıyla nasıl dönmüşüm bilemiyorum. Üzerini yarı okudum yarı okuyamadım. Yalnız ismimi görmekle iktifa eyledim. "Evet, bizedir" dedim. "Sahibi şurada sizi bekliyor demesin mi? Aklım başımdan gitti. "Nerede?" dedim, "Şurada" dedi. "Araba ile mi gelmiş?" dedim. "Hayır efendim. Araba ne lâzım? Yaya gelmiş" dedi. Herifin peşine düştüm. Yolda mektubu okumak istedim, vazgeçtim. Zira biliyorum ki kendisinin orada beklemekte olduğundan bahisle gelip görmekliğimi mutazammındır. Var kuvveti bacağa verdim. Hem gidip hem de düşünürdüm. Yahu bak ne kadar vefa! Kendi ayağıyla buraya kadar gelmiş. Lâkin zarar yok. Hiç olmaz ise bir kerecik olsun yüzünü görürüm. Şifahen dahi yalvarırım, yakarırım der idim. Herif bu derece telâşıma bir manâ veremeyerek, "Canım efendi tabanlarım patladı. Aceleniz nedir?" dedikçe, herife "Sen bilmezsin arkadaş!" diyerek kalbimden, "Hey bîçare hey! Senin üç aydır muntazır olduğun var mı?" diye koştukça koşardım. Nihayet gide gide Çemberlitaş'a vararak, "Canım nerede?" diye herife sordum. "Şurada kahvede" demesin mi? Bir de kahveden çıka çıka bizim terzi Kaspar çıkmasın mı? İşte o zaman dondum kaldım. Bir de mektubu açayım ki bizden para istiyor.

Hiddetimden simsiyah kesildim. "Bunun zamanını şimdi mi buldun?" diye herife bir güzel çıkıştım. Âlâ bir tekdir ettim, alıp yürüyüverdim. Herif besbelli hâlimi görüp üzerime varmamış. "Allah belâsını versin!" ile geçiştirmiş olmalı. Çünkü peşime düşmedi. Ben doğruca eve geldim. Hâlim fena. Hiddetim ziyade. Âdeta hastalandım. Bir de bu aralık bizim dadı Fedai içeriye girdi. "Al beyim sana bir mektup" diye koynundan bir mektup çıkarıp verdi. Baktım ki zarfı pembe. Oh yarabbi şükür! Mutlak ondandır dedim. Artık araba, sana bunu kim verdi filân diye suale meydan kalmadı. Bir de dikkatlice lems edeyim ki katı. İçinde bir de fotoğrafya olduğunu anladım. Fakat zarfın üzerinde şehir postası pulu olmadığından buna merak edip, acaba kim getirmiş diye Fedai'yi çağırdım sordum. "Bir uşak getirdi. Yarın gelip yine cevabını benden alacak" dedi. Canım sıkıldı. "Ne demek olsun? Ben uşağı görmek isterim. Cevabı dahi kendi elimle vereceğim" dedimse de arap hiddetle, "Ben karışmam. Uşağa dahi böyle tembih etmişler. Sen ne yaparsan yap!" dedi. Düşündüm taşındım. Şayet hanımın talimatı böyle olmalı. Arap da acemi ve ahmak şey. Üzerine varmak olmaz. İşi tatlıya bağlamalı dedim. Ve Fedai'ye beş on kuruş verip, "Dadıcığım sen darılma. Yine senin dediğin gibi

olsun" diye güç hâl ile arabın hiddetini teskin eyledim. Her ne hâl ise. Arap gitti. Mektubu açtım. Resimle beraber ikisini birden gözümün önüne aldım. Lâkin evvelâ mektubu mu okuyayım yoksa resmi mi temaşa edeyim şaşırdım kaldım. Ne ise, hem resmi temaşa eder hem de mektubu okur idim ki, mektup şundan ibaret idi:

"Efendim hazretleri,

Tahriratınız geldi. Keramet diyemem, istihracınıza hayran oldum. Çünkü şimdiye kadar teahhurum sahihan hanenizi pek de tahattur edemediğimden ileri gelmiş idi. Hele şimdi öğrendim Fakat bu aralık meşguliyetim ve mevaniim çok. Biraz daha sabretmeniz lâzımdır. İşte bir kıt'a resmimi gönderdim. Temaşasiyle belki mütelezziz olursunuz."

İmza
Malûm

Gördünüz mü a efendim? Hanımın o gün bana pusula yazışı hevaî değil idi. Eğer ben o gün vesvese etmeyip de yerimi haber vermiş olaydım bu kadar ıstıraba duçar olmaz idim. Lâkin zarar yok. Bu gibi müşkülât âteş-i aşkı daha ziyade alevlendirir. Ve böyle güçlükle ele geçirilen nimetin daha ziyade kadri bilinir. Hem de bak bak, imzaya bak! Malûm. Ne kadar sakınış. Öyle ya, hakkı da var ya. Mektup ele geçer ise... Zihî dirayet, zihî ihtiyat! Lâkin bu resim... Bilmem ama, zannıma kalır ise hanım bu kadar küçük yapı değil idi. Vakıa hüsn tamam. Evet bunda çehre pek genç ama... Evet evet, arabada idi ya. Ferace kabası. Belki de altına kürk mürk giymiş. Öyle öyle. Kalın yaşmak. Çarşı içi de karanlıkça. Teninin taraveti pek de takdir edilememekte idi. Lâkin canım öyle yaşını başını almış bir şey değil. Galiba daha yeni gelin. Yeni gelin ama eski ukalâdan. Bak bak nereye kadar ihtiyat! Mektuba bile emniyet yok.

Şaka hoş ama, ne hüsn-i letafet! Nasiyeye bak nasiyeye! Ne büyüklük! Of, yandığım kadar da var imiş. Acaba mülâkat ne vakit müyesser olacak? Hele şu kaşlar, gözler. Şuna da dikkat etmeli ki, hanım öyle rastık filân ile birtakım cahiller gibi yüzünü gözünü berbat etmiyor. Artık bu bir nimet. Öyle her zaman tuzağa düşer şikâr değil. Aman cevap yazmalı, dedim. Kalktım, kâğıdı kestim, başladım.

"İffetlu, ismetlu hanımefendi hazretleri,

Tahrirat-ı ulyânız, resm-i dil-küşanız vasıl oldu. Bunları ol kadar tekrimatla mütalâa ettim ve bahusus resmi o derece tazimatla telâkki eyledim ki büt-perestliğime yalnız bir secde etmek kaldı. Lâkin iştiyak daha ziyade imtidat eder ise bu da vaki olacak. Artık merhametinize dehalet ediyorum. Benim şeref-i mülâkatınız iştiyakiyle gece gündüz ne kadar ağladığımı görseniz ve işitseniz veyahut bilseniz merhametiniz mülâkatımızı istical eder idi. Söyleyecek başka bir söz bulamam. Her hâlde lütuf ve merhamet sizindir. Kulunuz dahi bir kıt'a resmimi gönderdim. Tenezzül buyurdukça temaşa edersiniz."

Mektubu imza, üzerini temhir edip ertesi sabah Fedai'ye teslim ettim. Ben de kalkıp vaktiyle kaleme gittim. Lâkin resim cebimde. Saniyede bir teneffüs odasına gider resmi temaşa eder idim. Vakıa resim mukaddema zihnimde tasavvur ettiğim suretin aynı değil. Olamaz ya. O suret heyulaî bir şey idi. Sahihi bu. Binaberin artık efkârımı buna hasrettim. Ve resmi ol derece ezberledim ki sahibini bir milyon insan içinde görsem tanımak bir şey değil.

Mektubu gönderdikten sonra aradan bir hafta kadar daha vakit geçti. Bir eser yok. Bizi yine merak sardı. Resim gözümün önünden ayrılmaz. Lâkin resmin temaşası dahi merakımı defedemez oldu. Niyet ettim hanıma bir mektup daha yazayım. Yanayım yakılayım, cevabı keseyim. Fakat kim ile göndereyim? Çaresiz sükût ettim. Vukuata muntazır kaldım. Aradan tamam yirmi gün geçti. Bir de bir akşam Fedai bir mektup daha getirdi. Sıçrayıp kalktım. Mektubu alıp hemen açtım. Ne bakayım! O akşam saat birden sonraca Çemberlitaş yanında bulunmaklığımı ve oradan beni alacak adamla birlikte gelmekliğimi emretmiş. Aman ne güzel tesadüf. Çünkü valide filân da iki gecedir misafirlikte ve bir iki gece daha gelmezler. Artık sevincimden çıldırdım. Hemen kalkıp çamaşır değiştim, giyindim kuşandım. Bereket versin daha o gün sabahleyin tıraş olmuş idim. Yoksa vakit kalmadığından tıraşsız gider idim. Fedai bize bir iki lokma yemek verdi. Yarım yamalak yedim. Hava âdeta kış ve çamur olduğu cihetle şayet lâzım olur ise giyerim diye kalın paltoyu frenkvarî koluma takıp büyük şemsiyeyi dahi elime aldım ve yeni yaptırmış olduğum napolyon çizmelerimi ayağıma çekip kapıdan çıktım. Doğruca Çemberlitaş yanına vardım. Saat biri geçti. Sokakta kimseler kalmadı. Gelip geçenler fenerle geçmeye başladılar. Hava soğuk, ben sıkıntıdan terliyorum. Arkamda bulunan ince paltoyu dahi çıkardım. Onu da koluma taktım. Saat bir buçuk, ikiye yirmi var, on kaldı, yine kimseler yok. Saat iki olduğuna da bakmam. Bizde gözler dört oldu, yine kimse yok. İlâhî yarabbi, acaba bu da bir atma mı? Artık bunu memul etmem. Lâkin işde bir fenalık olmalı. Yine bir mâni mi zuhur etti? Derken bir fener belirdi. Yanıma geldi. Hiç tanımadığım bir uşak. O bizi tanıdı. "Buyurunuz efendim, gidelim" dedi.

Hem gider hem de uşağa sual ederim ki:

—Yahu ne kadar geç kaldın.

—Efendim biraz başka işlerim düştü. Artık affedersiniz.

—Konakta kimler var?

—Hepsi mevcut efendim.

Ha, anlamalı. Hepsi, hepsi ha. Bu hepsi dediği... canım öyle ya.. Meselâ hanım orada olmamış olsa herif kimse yoktur der ve mevcut olunca kimsenin aksi hepsi olur. Bunun bir vechi daha var. Hepsi mevcut, yani rakı makı, çalgı malgı... Yok yok çalgı olamaz. O biraz güçtür. Ne ise, âlâ. İşimiz ayna. Haydi bakalım. Aman yürüyelim. Lâkin ne kadar uzak. Şehzadebaşı'nı geçtik. Sultan Mehmet'e vardık. Der iken caddeyi bıraktık mahalle içine daldık. Dar sokakta bir evin kapısı önünde durduk. Saat tam üçe çeyrek var idi. Tamam vakit. Daha biz kapıyı çalmaksızın kapı açıldı. Öyle ya, bu da usulden. Kapıdan içeriye girdim. Fener girmedi. Merdiven başında bir ihtiyar kadın

bizi karşıladı. Ben ise kan tere batmışım, bitmişim. Çünkü birisi kürk kaplı diğeri âdeta kışlık iki palto kolumda, koca şemsiye elimde. Ayağımda napolyon çizmeleri. Yolda da acele ile biraz sıkıca yürüdük. Her ne ise, bu yorgunluğun acısını çıkarırız ama dur bakalım. Lâkin kocakarının elinde şamdan yok. "Aman evlâdım çizmelerini çıkar, zira pek çamurlu" dedi. Evet, ben de eşek değilim ya. Lâkin çıkarıp da merdiven ayağında mı bırakayım? Allah göstermesin! Liranın iki buçuğunu vereli daha bir hafta oldu. Hem de efendim gece hâli. Ne bilirsin, şayet icap eder. İşte bir kolumun üstünde paltolar ile elimde şemsiye ve diğer elimde çizmeler yukarıya çıktım. Kocakarı "Şu odaya" dedi. Odada mumlar var. Besbelli tedarikât burada olmalı dedim. Kocakarı "Aman yavaş!" der, öyle yavaş basarım ki ayağım altında karınca olsa ezilmez. Odanın kapısını yavaşça açtım. İç tarafında bulunan perdeyi kaldırıp içeriye girdim. Ama nereye girdim! Dondum kaldım. Gözlerim kararadı. Oda başıma yıkıldı. Dizlerimin bağı çözüldü. Orta yere yığıldım kaldım. Mutlak benzim ya kül gibi beyaz veyahut kömür gibi simsiyah olmuş olmalıdır. Kanım kurudu. Nabızlarım durdu. Hâsılı yerlere geçtim. Ölmeye razı oldum. Nasıl olmayayım? Odaya girdim ki valide, hemşireler, bizim teyze, teyzemin kayın validesi, hepsi orada. Şu hâlde valide bana tevcih-i hitap edip:

—Vay oğlum niçin geldin?

Bende cevap yok.

—Lehli tellallar gibi üzerinde bunlar ne?

—.....

—Canım çizmelerini olsun aşağıda niçin bırakmadın?

—.....

Hemşireler filân kahkahayı kopardılar. Bu aralık teyze güya bana tesahüp için, "Canım, oğlumu ben çağırdım. Çünkü bana şu tezkereyi yazmış idi" diye bizim mektubu çıkarıp ortaya atmasın mı? Bunu da hemşire alıp cehren okumasın mı? Ben o anda bayılmışım.

Bir de bunlar bakmışlar ki iş şakaya gelmeyecek bir hâle gelmiş, ben fenalaşmışım, kalkıp kimisi yüzüme su serpmiş, kimi yün yakıp burnuma koklatmış ve bizi kaldırmışlar başka odada bir yatağa koymuşlar. Bir zaman sonra gözümü açtım baktım ki yanımda yalnız teyzem var. Onun da yüzüne bakamıyorum. Bereket versin ki teyzem gayet akıllı bir kadın. Der-akap bize teselliye başladı. "Bu gençliktir oğlum. Gençlik hâliyle böyle şeyler olur. Seni kimse ayıplamaz kuzum. Arada yabancı yok idi. Ben idim" filân diye bizi haklı ve mazur ve kabahatsiz çıkararak bayağı kanım yerine, aklım başıma geldi. Kalktım, teyze ile konuşmaya başladım.

—Canım teyzeciğim, bu benim başıma gelen hâl nedir?

—Bir şey değil evlâdım. Yalnız bir şakadan ibarettir.

—Aman bu nasıl şaka? Bunu bana kim yaptı?

—Kim yapacak ben yaptım.

—Sen mi? Ama nasıl?

—Nasıl olacak? İlk günü tirşe araba ile Kalpakçılar'da gördüğün hanım ben idim. Ve kâğıtcılar önünde pusulayı dahi sana ben yazdım. Fakat kalın yaşmak tutmuş olduğumdan beni tanıyamadın. Ve pusulayı yazdığım vakit dahi kalemi biraz çarpıkça ve yazıyı kesikçe yazdım. Yazımı dahi bilemedin. Sonra Bedros'un dükkânında yazmış olduğun mektup bana vasıl oldu.

—Pekâlâ araba kimin idi?

—Arabacı Hristo'nun. Kendisi şuradadır. Arabası güzel olduğu için daima onu celp ederim.

—Aman o cariyeleri ve bahusus sana o mektubu getiren kızı nerede buldun?

—Bunlar cariye değildir. Kim olduklarını sonra anlarsın. Hâsılı, mektubu aldıktan sonra sana yazdığım cevabı ben yazdım. Hatta size kendim getirdim. Fedai'ye kendi elimle verip iktiza eden talimatı dahi itâ eyledim. Sonra senin...

—Pekâlâ bundan muradın ne?

—İşte gençler böyle teyzesini dahi tanıyamayıp arz-ı muhabbet eyler. Biz sana bu yolun çıkmaz bir yol olduğunu ve insan kısmı dünyada gençlik hâliyle ilâ-nihaye yaşamayıp ihtiyarlık hâliyle yaşamak lâzım olduğunu ve hatta akılları başında olan gençler gençlik hâlinde ihtiyarlığı ihtiyar eylediklerini ve bu ise hâline münasip bir kızcağız bulup onunla kendi hâlinde yaşayıp gitmekten ibaret bulunduğunu sana anlatmaya çalıştık. Sen anlamadın. İşte, alçak herifler ve çapkın çocuklar gibi senin ömrün hep böyle Kalpakçılar'da dolaşmak ve kendi familyanın halkına varıncaya kadar rast geldiğin kadına bıyık burmak ve yüzünü gözünü maymunlar gibi çatıştırıp kıpıştırmak ile geçecek. Acaba kadınlar sizin şu rezaletinizden memnun mu olur zannediyorsunuz? Ondan memnun olanlar yine sizin gibi müddet-i ömürlerini rezalet ve denaet içinde geçirmek tavrında bulunanlardır.

—Ah teyzeciğim! Cümlesi âlâ. Lâkin sen bana bu fotoğrafyayı niçin yolladın? Haydi hepsine lâtife diyelim. Lâkin bu lâtifeye sığar mı? Sen bununla benim başımı sahih bir belâya uğrattın.

—Ne gibi?

—Artık sana doğrucasını söyleyeyim. Ben o gün ne tirşe araba içinde gördüğüm hanım hatırımda kaldı ve ne de âlemde gözüme görünecek bir kadın. Beni bu gece buraya getiren ve şu derece mahcubiyetime sebep olan şey işte bu resimdir.

—Evet hakkın var. Bu derecesine kadar gitmemeli idim. Ben burasını vaktiyle düşünemedim. Lâkin zararı yok. Aklından çıkarıp unutuver.

—Aman teyze! Bu akıldan çıkacak şey değil. Ben akıldan çıkarım da o çıkmaz.

—Ah ne yapalım? Ben çarşıda böyle bir resim gördüm aldım. Kim bilir kimin resmidir? Hem de evlâdım senin bu hayalin büsbütün boş şey. Hiç bu resmin sahibi seni öyle Çemberlitaş yanına adam göndererek hanesine davet eder mi? Bir kere hâline baksan ya!

—Evet, hâline baktığım için bu hâle girdim ya.

—Bahusus sen ol kadar bahtiyar değilsin ki böyle bir nimete nail olasın.

—Niçin?

—Ya sen teehhül ve tezevvücün aleyhindesin. Çapkınlığın da...

—Ah teyze, bu resmin sahibi ele geçeceğini bilsem...

—Ey, bilsen ne olur idi?

—(Biraz hicapla) Teehhül eder idim.

—(Tebessüm)

—Hanım teyze, ne güldün?

—Ne güleceğim? Senin hâline güldüm. Beş seneden beri baban anan bu kadar üstüne düştüler niçin evlenmedin?

—Ben öyle kör körüne evlenmem.

—Şimdi nasıl evleneceksin?

—İşte resmi elimde.

—Vay! Sen demek oluyor ki yalnız kuru bir güzelliğe razı olacaksın ha?

—Aman teyze bu kuru güzellik mi ya?

—Ya nedir? Bu kimdir, terbiyesi ne yoldadır, etvarı etvarına mutabakat edecek mi anladın mı?

—Ah! Ben oralarına şimdi sarf-ı zihin bile etmiyorum.

—Demek oluyor ki eski efkârından vazgeçtin?

—Vallahi ne oldum bilmem... Aman teyze, pek hararet aldı. Bir su emreder misin?

—Pekâlâ evlâdım. Gel Peyker! Bir su getir!

Peyker suyu getirdi, içtim. Lâkin teyzemden hicabımdan yüzüne bile bakamadım. Nasıl bakayım ki? Kimsenin yüzüne bakacak yüzüm kalmadı. Teyzem kendi için dahi bir su getirtti. Vay! Bir de bakayım ki bu Peyker, peykeri koynumda olan perî-peyker! Aman teyze! dedim, şaşırdım kaldım.

—Nedir oğlum?

—(Kız der-akap gözümün önünden çekildi gitti.) Bu ne?

—Bilmem.

—Nasıl bilmem? İşte koynumdaki resmin mücessemi budur ya!

—Korkarım benzettin.

—Benzettin menzettin lâzım mı ya? Aman teyze beni bu perişanlıktan kurtar!

—Sana emniyetim yoktur, veremem. Teehhülün hilâfındasın. Heva ve hevese meylin ziyade.

Hemen kalkıp eline sarıldım. Artık pervayı kaldırdım. Elini bırakıp ayağını öptüm. "Bu kimdir, cariye midir?" diye sordum. "Evet, cariyedir. Hatta o gün arabada benimle gördüğün iki kızın biri de budur. Muahharan kâhya kadınla arabaya binip çarşıya gittiğim zaman mektubu dahi yine buna vermiş idin" dedi. Rica ettim, "Bana bir sigara getirsin" dedim. Bu ricayı da kabul ettirdik. Kız sigarayı getirdi. Lâkin almaya iktidarım kalmadı. Alır iken düştü. Buna kız da tebessüm etti. Aman çıldıracağım, lâkin sevincimden!

Hâsıl-ı kelâm, o gece böyle geçti. Ertesi gün eve geldik. Biz pervayı kaldırdık dedik ya. Keyfiyeti valideye de açtık. Benim kendi ayağımla böyle bir tuzağa tutuluşumdan besbelli memnun olmuş veyahut belki de bu işlerde

kendisinin dahi rey ve malûmatı var imiş ki der-akap razı oldu. Sözü uzatmayalım, keyfiyeti teyze hanımın reyine havale eyledik. O nasıl tasvip eder ise öyle yaparız dedik.

Ertesi günü teyzem geldi. Cariyeyi bize vermeye razı oldu. Lâkin bir şart koydu. Şöyle ki, tamam altı ay kız bizim odaya girmeyecek. Eğerçi bu müddet zarfında etvar ve harekâtında ve terbiyesinde bir noksan görüp de soğumaz isem bizim olacak. Ve bir kere bizim olduktan sonra bir daha terk etmemeye ve başka tarafa bakmamaya yemin edeceğim.

"Ah teyze! dedim, bu şart pek büyük ve pek ağır şart. Hepsi ne ise ne, gel şu müddeti biraz tenzil edelim" dedim. Yalvardım, yakardım, nihayet dört aya tenzil edebildik. Vakıa teyzemin hakkı var imiş. Koyduğu şart üzerine kızı ol derece imtihan ettim ve her hâl ve etvarına o kadar dikkat eyledim ki, tarif edemem. Çünkü bir kere alacak olur isem bir daha bırakmayacağıma söz vereceğim. Bu şart şaka değil. Sözü vermek kolay, ama sözünde durmak güç bir şeydir. Lâkin kız güzel terbiye görmüş ve zaten de hüsn-ı ahlâkı var imiş. Hiçbir noksanı [yok] diyemem, lâkin kendisinden bıktıracak usandıracak gibi su'-i ahlâkını göremedim. Nihayet dört ay tamam oldu. Bir pazartesi günü sabahleyin peder ve teyzem ve validem ve teyzemin kayın validesi beraber toplandılar. Ben de küçük hemşire ile kapı arkasından dinliyorum. Peyker'i çağırdılar. Peder evvelce hazırlamış olduğu azat kâğıdını çıkarıp kızın eline verdi. Teyzem dedi ki, "Kızım sen daha bizim eve geldiğin zaman hür idin. Lâkin şayet iktisab-ı terbiyene mâni olur diye hürriyetinden seni haberdar etmedim. İşte şimdi terbiyen kemale geldi. Seni kendimize gelin edeceğiz. Lâkin adam olmalısın. Kocana, evine barkına sahip olmalısın."

Öğle vakti bir imam çağırdılar. Mahalle ahalisinden, konudan komşudan dört beş kişi gelip kaideten bir nikâh kıydık. Elhamdülillâh bundan sonra kendimizi toplayıp adam sırasına girdik.

İşte gençlik böyledir. Her genç badî-i emirde teehhülün aleyhinde bulunur, fakat başı bir taşa dokunduğu anda teehhüle kendisi yalvarır. Şu kadar var ki, bir adam talihli olmalı ki başı benim gibi bir yumuşak taşa değsin.

İntiha

TEEHHÜL[4]

Sabire Hanım için düğünde bulunmak bir vechle merakına elvermediğinden her ne zaman kendisini bir düğüne çağıracak olursalar itizar eder, gitmez ve şu sırrın sebebini istizah edenlere "Bu dahi merakıma elvermez, söyleyemem" der imiş.

Mumaileyha dikiş dikmek, oya ve kaneviçe yapmak ve kese ve dantelâ ve çorap örmek gibi el işlerinde gayet mahir olup hatta kendisi dul ve bîkes olduğu hâlde bile eli emeğiyle hanımlar gibi geçinir, hiç kimseye muhtaç olmaz imiş.

Tuhafı şurası ki mumaileyha sanatı hasebiyle mahallesi kızlarına dahi ders ve meşk vererek gündüzü ve bazı kere geceleri dahi şakirdanıyla iş işler iken lâkırdının sırası geldikçe, "Aman kızlarım, imkânı olsa sakın kocaya varmayınız! Vakıa âlemin dolab-ı idaresinin mihveri tezevvüçtür ve tezevvüç ve teehhül âlemde en büyük bir saadet olduğunu inkâr edemem. Lâkin ne çare ki bunda bazı kere canlı yürekler tahammül edemeyecek derecede felâketler de vukua geliyor. Halbuki bizim memleketlerde teehhül ve tezevvüç yalnız peder ve maderin rey ve arzuları mucibince icra edilegeldiğine mebni bizde teehhül mucib-i saadet olmaktan ziyade müstevcib-i felâket ve ukubet oluyor" diye nasihatler eder ve şakirdanı bunun sebebini istifsar eylediklerinde, "Sebebini söylemek merakıma elvermez. Size yalnız bu kadar diyebiliyorum" der imiş. Bir gün hanım-ı mumaileyhanın şakirdanından bir hanım teehhül eder ve kendisini dahi hocalık hasebiyle düğüne davet ederler. Sabire Hanım mutadı vechle itizar eder. Kabul etmezler. Bu itizarında ısrar eyler. Diğer taraf dahi ricada ibram ederler. Nihayet şakirdi, yani gelin olacak kız bizzat hanımın hanesine gelir. Sûz u güdaz ricaya başlar: "Sen benim validem makamında olasın da böyle bir mürüvvet günümde bulunmayasın, bu olur mu?" diye musırrane rica eder. Hanım, "A kızım elimde değil, merakıma elvermez" der ise de kız razı olmayıp encam-ı kâr ne cihetle merakına elvermediğini söyler ise razı olacağını ve illâ mutlaka kendisini düğüne götüreceğini kat'iyen beyan eder.

Halbuki mevki fena! Kız gelin oluyor. Sabire Hanım düşünür ki, şu hâlde merakının sebebini anlatmış olsa, şayet kıza bir soğukluk gelecek. Buralarını dahi anlatır, lâkin kızı bir türlü kandıramaz. Nihayet ber-vech-i atî merakının sebebini hikâyeye başlar:

"Kızım, ben vakti hâli yolunda, oldukça kibardan sayılır bir adamın kızı idim. Cenab-ı Hak bana ol derece fetanet ve o rütbe dirayet ihsan etmiş idi ki her neyi görsem der-akap taklit ve her neyi işitmiş olsam ezber eder idim.

4. Letaif-i Rivayat, 2. cüz, 3. bs., İstanbul, 1305/1889, 148-194 s. (Gençlik'le birlikte)

Hatta elyevm vesile-i taayyüşüm olan el marifetini hiç kimseden bir ders almaksızın kendi kendime öğrendim

Burası lâzım değil ya! Sinnim on üçe on dörde vasıl olmuş mu idi bilmem, o zaman sakin olduğumuz konağın karşısında bulunan büyücek bir haneyi asker zabitanından, galiba miralay olmalı idi, bir zat mübayaa eyledi. Bu zatın Mazlum Bey namında bir oğlu var idi ki sinni yirmiyi henüz tecavüz etmiş olduğu hâlde malûmat ve iktidar cihetiyle akran ve emsaline değil, elli yaşında hoca menzilesinde efendilere bile tefevvuk eder imiş.

Mazlum Bey, pederi gibi askerlik yolunda gitmeyip semend-i kalemini lâyıkıyla oynatabilmek için evrak-ı havadis meydan-ı fasihinde dolaşmayı tercih eder ve bütün cihana muadil olan efkârını yine bütün cihan muvacehesinde istimal etmekle güç hâlle yenebilir idi.

Pencereleri tamamıyla ikinci katta benim odama mukabil olan bir selâmlık odası Mazlum Beye mahsus olup odanın pencereleri tarafından maada kapı ciheti bile derece derece raflar üzerine dizilmiş sekiz dokuz yüz cilt kitaplar ile müzeyyen olduğunu kendim re'yü'l-ayn muayene eder idim.

Bu odaya Mazlum Beyin on beş on altı yaşlarında, gayet güzel ve edip, Meleksima isminde bir cariyesinden başka hiçbir kimse giremez idi. Bu cariye ise, işittiğime göre, yalnız Mazlum Beyin gece mütalâadan sonra karmakarışık bir hâle giren kitaplarını yerli yerine yerleştirmek ve bir de Mazlum Bey her ne vakit emreder ise, yine odanın bir cihetinde bulunan piyano ile istediği havayı çalmaktan başka evde hiçbir iş görmez imiş. Bu cariyenin gerek cemali ve gerek etvar ve ahvali pek güzel dedik ya, lâkin Mazlum Beyin hüsnü yanında hiç menzilesinde kalır ve mübalâğada mahareti olan bir kimse, Mazlum Bey kadar cihanda bir güzel daha yoktur demiş olsa, maharetine nispetle mübalâğa edememiş olur idi. Çocukluk hâli malûm ya, aklımı derip toplamaya ve âlem ne olduğunu anlamaya yeni başlamış olmaklığımla beraber, hiçbir erkek yüzünü görmemiş iken ilk defa olarak Mazlum Bey gibi bir zatı görüşüm bana haylice tesir eyledi. Mazlum Bey akşam üzeri hanesine geldiği gibi ben dahi odaya gidip pencereden ayrılamaz ve gözlerimi odanın içinden ve beyin ahvaline dikkat etmekten ayırmaz oldum. Lâkin ilk akşam odada ne gördüm ise en nihayet hep onu görüp beyin ahval ve harekâtında hiçbir tebeddül ve tagayyür görmedim desem yalan söylemem. Gördüğüm hâl şu ki, bey ezandan evvelce elinde bir demet gazete ile hanesine gelip ezana kadar validesinin ve pederinin yanında bulunduktan sonra tamam ezanla beraber odasına girer ve küçük bir elma kadar olan yuvarlak şişesini levazımat-ı sairesi ile beraber Meleksima daha gündüzden hazır edip masası üzerine koymuş olur. Bunun üzerine odanın bir köşesindeki kanepe üzerine uzanıp Meleksima iktiza eyledikçe tepsiyi getirir ve bey içtikten sonra yine yerine koyup badehu gelir beyin yanı başındaki koltuğa oturur idi. Bu müddet zarfında bey yalnız gazetelerin mütalâasıyla meşgul olup o güzel cariyenin yüzüne olsun bakmaz idi. Şu hâl saat bire kadar ancak devam edip sonra beyin emriyle Meleksima kalkar, masa üzerine kar gibi sofra örtüsünü yayıp iki adam için küçük bir sofra hazırlar ve yalnız yemek vaktine mahsus olmak

üzere bir siyah cariye içeriye girip iki, nihayet üç türlü yemek getirir ve bey Meleksima ile beraber sofraya oturarak yemeği yerler idi. Yemek dahi bu vechle yendikten sonra bey sigarasını yakar ve Meleksima kahvesini getirir ve kahveyi getirmekle beraber piyanoya oturup beyin emrettiği havaları gayet firaklı olarak çalar idi.

İşbu müzika faslı da saat ikide tamam olup badehu bey mütalâaya ve yazıya düşüp artık saat beşe, altıya, yediye kadar yazı ile iştigal eder ve ondan sonra yatmak için içeride başka bir odaya girer idi.

Ben bir vakte kadar işbu cariyenin odalık olduğunda asla şüphe etmedim ve hatta kesret-i temaşadan mıdır nedir, beye bayağı yüreğim ısınmaya başladıktan sonra cariyeyi dahi bayağı kıskanmaya başlamış idim. Vakıa burası pek abes, lâkin çare ne? Çocukluk. Buna istigrap etmemeli. Daha tuhafı şurası ki bazı geceleri bey odasına gittikten ve ben dahi yatağa girdikten sonra mezbure cariyenin Mazlum Bey gibi bir zat-ı fezail-simatın musahabetinde bulunmasından dolayı nail olmuş olduğu saadeti kendim için arzu ederek, "Ah keşke ben bir cariye olmuş olaydım da Mazlum Bey beni alaydı!" diye birçok kuruntuda dahi bulunur idim.

Lâkin sonraları öğrendim ki iş benim zannettiğim gibi değil. Cariye odalık değil imiş. Mazlum Beyle birlikte büyümüş olduğu cihetle bey kendisini karındaş gibi sever imiş. "Doğrusu ya ben cariye olmuş ola idim beyi karındaş gibi sevmez idim. Canım, cananım gibi sever idim" der idim. Evet, daha sonraları bu hülyaya vücut da verdim ya. Pencereden ayrılamamaya başladım. Kış gecesi, saat yediyi geçer idi, bey hâlâ yazıda, ben de hâlâ pencerede.

Ah keşke böyle olmaya idi! Keşke ne bunlar mezkûr konağı ala idiler ve ne de ben beyi görüp seve idim. İşte bana ne yaptı ise bey yaptı."

Kız Sabire Hanımı dinler iken sözün buralara varmasından ve Sabire Hanımın âdeta ağlamak derecelerine gelmesinden ve hele yanında bulunan çantayı alıp içinden çıkardığı siyah atlastan mamul mektup zarfı gibi bir şeyi öperek âdeta ağlamaya başlamasından neye uğradığını bilemeyip "Aman Sabire Hanım bu hâl nedir?" dediyse de, "Kızım madem ki derdimi açtırdın, şimdi bu gibi bazı hâllere dahi tahammül etmek lâzımdır" diyerek hikâyeye devam eyledi:

"Hulâsa-i kelâm, tamam iki sene ben böyle pencereye müdavemet eyledim. Lâkin o hâle geldim ki artık hayalimde Mazlum Beyin heva ve hevesinden başka bir şey kalmadı. Beye birkaç defa pencereden izhar-ı ma-fi'z-zamire ve arz-ı hâle bile niyet ettim. Lâkin kendisi gayet edip, afif, vakur bir adam olduğu için arz-ı hâlimi is'af etmez de mahcup olurum ve belki de damen-i iffetimi leke-dar ederim mülâhazası beni nefsime tebaiyetten meneder idi.

Bir gece yine bermutat beyin ahvalini temaşa etmek için odaya ve pencereye gittim. Baktım odada kimse yok. Merak ettim. İşbu harikulâde vukuattan âdeta müteellim oldum. Sebebini bilemem. Merakım arttı. Yatsı ezanına kadar bekledim. Beyden ve Meleksima'dan hiçbir işaret yok. Bir de hanenin üçüncü katında bir odada fevkalâde olarak mum yanmakta olduğunu görünce ve birkaç kişinin oldukça telâş ile müşafehe etmekte bulunduklarını işitince beyin dahi orada olmasına zahip oldum. Ben de bizim evin üst katına

çıktım. Onların bulundukları odaya mukabil olan bizim divanhanenin bir penceresinden bakmaya başladım.

Vakıa bey dahi orada idi. Validesi, pederi ve bir iki kadın daha konuşuyorlar idi. Muhaverelerine kulak verdiğimde bey, "Hayır efendim, daha erkendir, olamaz!" der ve validesi, "Maşallah, ben seni bu boya getireyim de bir mürüvvetini olsun görmeyeyim mi? Vallahi hakkımı helâl etmem ve verdiğim sütü haram ederim" diye ısrar eder. Pederi ise gayet gazap-nâk bir hâlde bulunup hiddet ve şiddetinden duramaz ve oturamaz. Ne söylediğini kendi dahi bilmez, ağzından çıkanı kulağı işitmez bir hâlde idi.

Suret-i muhavereden anladım ki mesele Mazlum Beyin teehhülü hakkında. Ama bey razı olmuyor. Şu hâlde başımdan aşağı sanki bir sıcak su dökülür gibi bir şeyler duydum. Aklım başımdan gitti. Kendimden ziyade beye acıdım. Zira düşündüm ki yirmi dört yaşına varmış olduğu hâlde teehhül için daha vaktim yoktur demek icap etmez. Elbette o da ev bark sahibi olmayı ve âlemde saadet-i mahz sayılan teehhül ve tezevvüç lezaizini tanımayı arzu eder. Lâkin beyin böyle suret-i müdafaada bulunması dahi hikmetten hâlî değildir dedim ve hükmeyledim ki çocuk anasının babasının teklif eylediği kızı almak istemiyor. Artık şu saatte aklıma gelen ve kalbimden geçen şeyleri meydana koyamam. Çünkü şimdi hem hicap ederim ve hem de o zaman saadet zannetmiş olduğum şeyin muahharen felâket çıkmasından dolayı yine derdim tazelenir. Şu kadar diyebilirim ki, aradan iki gün [geçtikten] sonra dadım gelip de "Hanım, görücüler gelmiş. Validen giyinsin kuşansın da gelsin dedi" dediği zaman, elimden gelse kendimi öldürecek idim. "Ben kocaya varmam. Daha vaktim değil" demek istedim, lâkin dadım lâkırdının arasını kesmeyerek "Gelen görücü de Mazlum Beyin validesi" dediği gibi, sevincimden az kaldı ki aklımı kaybedeyim.

Hemen kalktım giyindim, görücülerin yanına gittim. Dadımın pişirmiş olduğu kahveyi verdim. Mazlum Beyin validesi nîm tebessümle, "Biz hanım kızımızı her gün görüyoruz. Allah'a emanet, biz kendisini beğendik. Bakalım o bizi beğenecek mi?" demesiyle hicabımdan pancar kesilip der-akap dışarı çıktım.

O gün, o gece ve ertesi gün geçip ertesi akşam peder ve valide beni odalarına çağırdılar. Mazlum Beyin birçok medh ü senasından sonra güya bizim reyimizi sordular. Bu alış verişden fevkalâde memnun olduğumu ben söylemedim ise de çehremin beşaşeti elbette peder ve valideye tefehhüm etmiştir ya. Fakat ben yalnız kemal-i hicapla, "Siz bilirsiniz" diyebilip odama geldim.

Bundan sonra nişan takıldı. Nikâh kıyıldı, düğün oldu. Zamanımızın âdetleri acaip ya. Mazlum Bey iç güveyisi olduğu hâlde bizim peder, kendi pederi, gelin alayına merak eder kırk elli kadar araba ile koca bir gelin alayı teşkil ve bizi âleme teşhir ettiler. Bir de biz alay ile bizim eve gelip kapı önünde Mazlum Beyi gördüğüm gibi kendimi kaybettim. Vücuduma bir titreme geldi. Bende ise bet beniz kül gibi. Nasılsa bizi arabadan indirip ve yukarıya çıkarıp köşeye oturttu, çıktı gitti. O gittikten sonra gelin görmeye gelenlerin bini bir paraya.

Hikâyeyi artık düğün tafsilâtıyla dolduracak değiliz ya. Biz sergüzeştimize bakalım. Akşam oldu. Güveyi geldi. Namaz kıldı. Yenge kadın dahi bizi el ele verip çıktı gitti. Hani ya, âdet, güveyi gelini söyletmeye çalışır, şeker verir, lâkırdı söyler. Hayır hayır, bizim beyde bunların hiçbirisi yok. Ben beye olan heva ve hevesimden dolayı elimden gelse hemen boynuna sarılacağım. Lâkin serde gelinlik var. Sabır ve teennî vacip. Aradan bir saat geçti. Beyde hiçbir lâkırdı yok. Bir köşeye büzülmüş oturur. Bir de dikkatlice yüzüne bakayım ki, gizlice ağlıyor. Şaşırdım kaldım. Ne edeyim bilmem. Ağlamanın sebebini sorayım? Utanıyorum. İlâhî yarabbi sen merhamet et! dedim. Nihayet bey yüzünü bana çevirip, "Kuzum bugün akşama kadar böyle giyinik oturmuşsun. Başında beş okka elmas, altın, gümüş. Elbette sana zahmet vermiştir. Kalk bari soyun da rahat et" dedi. Ne yapayım? Kalktım, kapıya doğru gittim. Yenge karşıladı. İçeriki odada soyundum geldim. Baktım ki bey dahi soyunmuş. Nerede bulmuş bilmem, eline bir kitap almış, bir köşeye çekilmiş, okuyup duruyor. Alnımın şu kara yazısı üzerine ağlayacak oldum. Hem ağlayamadım hem de ağlamaya utandım. Hâlimi düşünmeye başladım. Düşündükçe merakım kalktı. Merakım kalktıkça düşündüm. Bir hâle geldim ki meseleyi beyden istizaha kalkışmaya az kaldı. Ama olur mu? Yeni gelin! Çaresiz içimden ağlamaya ve keyfiyeti kendi kendime muhakeme etmeye başladım. "Beni sevmiyor, sevmedi" dedim. Lâkin çocuk ne zaman sevsin? Nasıl sevebilir? Bu gece henüz ilk mülâkat. Muhabbet "Armut piş ağzıma düş" kabilinden değildir ya. Hatta herif evlenmek istemiyordu. Hiç evlenmek istemiyordu denilemez. Lâkin besbelli beni almak istemiyor idi. Anası babası zor ile evlendirdiler. Hakkımızı helâl etmeyiz dediler. Bîçare ne yapsın? Ne yapacak? İşte böyle yapar. Allah'tan bulsunlar! Hem çocuğun başını ateşe yaktılar hem benim. Canım böyle evlenmek mi olur? Ne olur idi, çocuklara bu bapta biraz hürriyet verseler fena mı olur idi? Vakıa ben beyi seviyorum. Çünkü iki senedir kendini görüyorum. Ahvaline dikkat ediyorum. Fakat o beni nasıl sevsin ki beni ilk defa olarak görüyor. Dur bakalım belki Allah encamını hayır eder. Saadetle yaşarım.

Ben bir köşede düşünerek bey de diğer köşede oturarak saati yedi ettik. Hâlâ kimsede ses seda yok. Bir de dikkat edeyim ki bey uykuya dalmış. Bir iki öksürdüm filân ettim, ses seda yok. Kalktım yanına yaklaşıp biraz daha dikkat ettim baktım ki yanaklarından oluk oluk kan yaşlar gömleğinin yakasını ve önünü sırılsıklam etmiş. Seslendim, "Beyefendi burada rahatsız olacaksınız. Kalkıp yerinize yatar mısınız?" dedim. Uyandı, "Pekâlâ kuzum" deyip yerine yattı. Ben de yanı başına girip oturdum. Şayet birkaç lâkırdı söyler diye yatmadım. Ben yüzüne bakar iken o da yerinde uyuya kaldı.

Ah o hâl! Ah o gece! Gözümün önünden çıkmaz. Vah bîçare Mazlum vah! Ne kadar heyecan, dikkat etmeli. Rüyasında sayıklamak ister, lâkin gönül rahat değil ki derin uykuya dalsın da rahat rahat sayıklasın. Tamam bir iki kelime söyler söylemez bir kere silkinip uyanır. Gözünün kuyruğuyla yüzüme bakıp yine kapar. Besbelli tekrar dalar. Ne yapayım, ağlamaya başladım. Bu felâkete ne manâ vereceğimi şaşırdım. Sihir alâmetidir diyemem, çünkü sihre inanacak kadar eşek değilim. Nedir? Anasına babasına darılmış olmalı.

Bana yazık değil mi? Bu adam bu kadar malûmat ile müştehir. Bu bapta benim hiçbir kabahatim olmadığını bilir iken bana acımaz mı? Acaba benden hoşlanmadı mı? Ama bunu hiç hatırıma getirmemeliyim. Sonra büsbütün fena olurum. Ne yapayım, bari doya doya yüzüne bakayım dedim.

Bir müddet yüzüne baktım. Nihayet başımı başının yanına koyup yavaşça uzandım yattım. Kendisini de rahatsız etmek istemem. Çünkü ona da acıyorum. O bîçarenin dahi başı belâya uğradı. Elbette bir derdi olmasa böyle yatmaz ya. Kendi genç, yanındaki genç kız. Bahusus herif kör olsa da safha-i rûyumda menkûş olan heva ve sevda ayatını görüp okuyamasa bile kendisinin aşk ve muhabbetiyle memlû olan kalbimin teveccühü ne hâlde bulunduğunu kalbine ima etmez mi? Hulâsa bu bîçarenin bir büyük derdi var ki böyle ediyor. Yoksa benimle iki lâkırdı olsun eder idi. Bu ve emsali nice bin hülyalar ile dalmış kalmışım. Bir de baktım ki birisi beni uyandırıyor. Gözümü açtım ki, Mazlum Bey "Kalk kuzum sabah oldu, herkes kalktı" dedi. Şu kadarcık lâkırdıdan ol kadar memnun oldum ki tarif edemem. Bu lâkırdı olmadı, yaralanmış yüreğe güya merhem oldu. Kalktım. Bey kahvesini içip çıktı gitti. Ben zannettim ki kayın pederinin ve kayın validesinin ellerini öpmeye gitti. Halbuki akşama kadar nereye gittiğini bile kimse bilmiyor.

Valide bütün gece ağlamış olduğumu gözlerimden mi anlamış bilmem, sabahleyin, "Kızım yüzün gözün bambaşka. Bu hâl nedir? Uykusuz kalmışsın gibi. Bu geceyi nasıl geçirdin?" diye sordu. Ben hâlimden asla renk vermeyip valideyi avutmaya çalıştım. Vakıa o dahi artık sualin ilerisine varmadı. Lâkin zannıma kalır ise o başka birtakım fikirlere düşüp zu'munca beni mahcup etmemek istedi. Saat dokuz, on, on bir, on bir buçuk. Akşam oldu, bey yok. Nihayet ezanla beraber geldi. Mutad-ı kadimi vechle elinde bir demet gazete doğruca bizim odaya girdi. Validem evvelce beyin âdetini öğrenmiş olduğu cihetle küçücük bir tepsi hazırlayıp bana vermiş idi. Soyunduktan sonra teklif ettim. "Pek güzel gözüm kuzum" demesiyle ol kadar memnun oldum ki tarif edemem. Bahusus "kuzum" lâkabıyla tabir edişi kalbime büyük ümit verir idi. Getirdim, bir kadeh içti. Tepsiyi masa üzerine koyup ben dahi yanında oturdum. Kendisi gazete okur, ben yüzüne bakarım. İkinci kadeh için kendi kalkıp içmeye davrandı. Ben daha evvel kalkıp getirdim. Saat bire kadar hep gazete okudu. Aradan bir lâkırdı geçmedi. Aralıkta bir yüzüme bakar idi. Ben ise gerek dün geceki ahvalden ve gerek bu akşamki sükût ve alâim-i na-hoşnudîden dolayı asla teessür rengi göstermeyip kendime cebr ile yüzümde daima bir beşaşet tavrı gösterir idim. Vakıa kalbim kan ağlardı. Ne çare? Tahammül vacip değil farz oldu.

Hâsılı saat bir olunca dadım içeriye gelip "Beyim yemeği burada hanımla mı yersiniz yoksa büyük efendi ile mi?" [diye] sordu. Bey yüzüme baktı. "İrade sizin. Nasıl emreder iseniz öyle yaparız" dedim. Birçok düşündü. Kayın pederi ile yiyeceğini söyledi. Buna da sevindim. Ah her şeye sevindim. Sevinmemek mümkün mü? Mazlum bey gibi bir meleğe varan kız sevinmez mi? Lâkin ne çare? Sebep olanların gözleri kör olsun. Beyde bir hâl var ki anlamak mümkün değil. Şu hâlde tahammül dahi mutasavver olamıyor. Ben da-

dıma babamla yemek yiyeceğini söyledikten sonra, "Efendim ne vakit emredersiniz?" dedi. Bey, "Peder ne zaman emrederler ise" cevabını verdi. Ama şu cevabı verir iken simsiyah oldu. Olur ya! İki gece mukaddem bey, odasında Meleksima ile kemal-i huzur ve rahatla yaşar iken şimdi bizim pederin emir ve iradesiyle yemek yiyecek. Ne ise, bir buçuğa yakın kalktık, yemeğe gittik. Vay, babamın memnuniyeti! Artık Mazlum Beye olan muhabbetini ne yolda göstereceğini bilemez. Yemekte bey dahi kalbinin ateşinden bir kıvılcım bile meydana sıçratmayıp oldukça neşeli bir hâlde bulundu. Çünkü zaten pederle muhabbetleri pek ziyade idi. Yemekten kalktık, odamıza geldik. Bey cebinden bir kurşun kalem ve bir tabaka kâğıt çıkarıp masa üzerinde yazıya başladı. Derhal kalktım, pederin yazı takımını getirdim. Memnun oldu. "Teşekkür ederim kuzum" dedi. Bana kalsa ben kendisinden ziyade memnun oldum. Lâkin yine başka lâkırdımız yok. Saat altı. Bey kalktı. Yatağa girdi. Bize teklif yok. Ama biz bilâ-teklif ve lâ-tekellüf yatağa girdik. Bir müddet ne beyin ne de benim gözlerimize uyku girmedi. O düşünür, ben düşünürüm. Beyden azıcık bir iltifat görsem emin olacağım. Lâkin ne çare? Melek gibi yatıyor. Ben yine sabır ve sükûtu ele aldım. Bir saat kadar sonra bey uyudu. Bizim ağlamak zamanı geldi. Başladım ağlamaya. Ne için ağlıyorum ben de bilemem. Bey beni sevmedi desem yeri var. Çünkü hiçbir gûne eser-i muhabbet göstermiyor. Yok bilâkis şu fikrimi reddetsem yine yeri var. Çünkü istikrah eseri dahi göstermiyor. Beyin bağlı olmasına karar vermek istedim. Gönül buna dahi razı olmak istemiyor. Çünkü dedik ya, büyüye sihire inanacak kadar eşek ve ahmak değilim. O gece dahi "Besbelli mahcup olmalı" demekliğe karar verdim.

Lâkin ne çare! Aradan bir ay geçti, bu hicabın kalkacağı yok. Beyin yanında ağzımı açamam. Soramam. Başka taraftan dahi bu sırra akıl erdiremem. Nihayet bir gece, ne vakit bilmem, hâsılı gece yarısından pek çok sonra âdeta sabaha karşı yanımda birisinin mırıldandığını işittim. Gözümü açmak istedim. Bey olduğunu anlayıp kendi kendisine hasbıhal ettiğini işitince anlamak için bililtizam gözümü açmadım. Kendimi daha ziyade uykuya dalmış gösterdim. Hasbıhalin başlangıcını işitemedim. Yalnız şunları işitebildim ki, "Olursa işte nihayeti böyle olur. Vah bîçare Sabire! Vah şu hâlde ne olduysa sana oldu. Çünkü bana ne olacak idiyse daha iki üç sene mukaddem olmuş idi. Artık olacağı kalmadı. Zira zaten ümitvar değil idim ki şimdi meyus olmuş olayım. Ne yapayım, ey bîçare, sen bahtına küs ben de talihime. Öyle ya bizim memlekette henüz hürriyet-i şahsiye temin edilmemiştir ki her erkek istediği kızı alsın ve her kız da istediği erkeğe varsın" der demez, sabrım kalmadı. Tahammül tükendi. Bir aylık gelin oldum ya, biraz serbestî peyda eylemiştim. Artık sabır ve tahammülün fıkdanı dahi bir yandan yardım edip gözlerimi açtım. Gece mehtap imiş. Bey de yanımda oturuyor imiş. Hemen boynuna sarıldım. İki gözlerinden öptüm. Ağlamaya başladım. "Ben bahtıma küsmem. Bahtım bana ne felâket gösterdi? Sana varmaklığım benim için saadettir. Ben bunu hâlâ saadet biliyorum. Hürriyet-i şahsiyemiz temin edilmemiş ise tesadüfî olsun ben istediğim kocaya vardım" diyerek tekrar gözlerinden öptüm.

Şu hâlde bey dahi ağlamaya başladı. Bir müddet ağladık. Ben artık işi bu dereceye getirdikten sonra daha ilerisine gitmekten dahi çekinmeyip keyfiyeti ber-vech-i atî istizaha başladım:

— Canım beyim, edepsizliğime atfetme. Benim bu hâle aklım sırrım ermiyor. Rica ederim bu hâl nedir?

—Sormasanız daha âlâ olur.

—Hayır efendim, rica ederim. Kusurumu affederseniz soracağım. Beni sevmiyorsunuz.

—Vazgeç kuzum, niçin sevmeyeyim? Ne kusurunuz var?

—Hayır hayır! Ben şimdi sizin hasbıhalinizi bir dereceye kadar anladım. Lâkin işi evvelinden bilmediğim için lâyıkıyla anlayamadım. Beni niçin sevmiyorsunuz? Ben sizin için bayılıyorum.

—Rica ederim yavrum! Üzerime düşme. Benim derdim bana yeter.

—Evet sizin size yeten derdinize ben de ortak olmak isterim. Karınız değil miyim? Derdinize de ortak olmalıyım, zevkinize de.

—Canım işte hasbıhalimi dinlemişsiniz ya. Artık ısrar etmeyiniz.

—Tamam, ısrarımın sebebi başkadır. Geliniz darılmayınız. Derdinize çare arayalım. Siz beni istemeyerek almışsınız. Pederinizin ibramı üzerine mecbur olmuşsunuz. Başkasını seviyormuşsunuz. Madem ki öyledir, ben size yazık olmasını istemem. Lâkin kendime yazık olmasını da hiç istemem. Ne yapalım, dinimizin müsaadesi var, dörde kadar Allah'ın emri imiş. Ben yalnız senin yüzünü görmeye ve mürüvvet ve merhamet eder isen cüz'î bir iltifatına da razı olurum. Sen de zevkine bakarsın.

—Sakın ha! Beni divane mi edeceksin? Ben ölümü gözüme alırım da buna razı olmam.

—Canım günah mı edersiniz?

—Ben günaha sevaba atf-ı nazar bile etmem. Artık başınızı bu kadar ateşe yaktığım elvermez mi ki şimdi bir de üzerinize evleneyim de... Ah, bu dediğinize muvaffak olacak olsa idim daha vaktiyle olur idim, diyerek büsbütün ağlamaya başladı. İçini çekmekten boğulacak. Bir de baktım kucağıma serilip düşüverdi. Bayıldı. Aklım başımdan gitti. Ben de bayılmışım. Nihayet kendisi ayılmış. Bîçare kendi derdini unutup benim derdime düşmüş. Yüzüme gözüme sular serpmiş. Ayıldım. Biraz sonra aklımız başımıza geldi. Beni önüne oturtup ciddî bir tavırla söze başladı ve "Kuzum gördün mü ettiğin işi? Bu hâlde devam eder isen hem kendine hem bana edersin. Tahammül et. Seni sevmeyen yok. Fakat benim hâlim perişan. Böyle bir aylık gelin güveyi şimdi bu davaya kalkarlar ise halk ne der? Aklını başına al gözüm" dedi.

Vakıa bu lâkırdıların bana hakkıyla itminan veremeyeceği derkârdır. Lâkin böyle bir aylık bir gelin olduğuma ve beyin bulunduğu hâle göre işin bu kadarına dahi kanaat eyledim. Fakat o gece sabaha kadar ne onun gözüne ve ne de benim gözüme uyku girmedi. Sabah oldu. Bizim kaide malûm ya! Hiç kimseye renk vermek caiz değil. Valide telâşından ne edeceğini bilemez. Damadını bağlı zanneder. Hekim, hoca, bini bir paraya! Lâkin damadından hiç yüz görmediği cihetle müdavatı kâmilen gaibane icra eder. Ben ise beyin derdi ne olduğundan başka bir merakım kalmadı. Bana koca olmayacağını anladım. Lâ-

kin anlamak istemez idim. O geceki hasbıhalinden bir başka sevdiği olduğu anlaşılabilir idiyse de zahiren belli etmez. Yalnız bazı geceler beni uyumuş zannedip de meydanı hâlî bulduğu gibi ağlamak için fırsatı kaçırmaz idi.

Aradan bu suretle dahi bir ay kadar mürûr eyledikten sonra bir gün nasıl oldu bilemem, yine lâkırdının sırası geldi. "Bu böyle olmaz. Biz bu hâlde devam edemeyiz. Vakıa şu hâlinle sen benden pek kolay vazgeçebilirsin. Lâkin ben senden vazgeçemem. Sana bu kadar irtibat ve ihtisasım üzerine beni terk eder isen bana yazık etmiş olursun. Ne çare, görürüm ki şu hâlde sana dahi yazık oluyor. Gel doğru söyle. Eğer başka birisinde gönlün var ise sana kendim alayım" demek istedim. Fakat bey buralardan asla bahsetmek ve ettirmek istemediğinden beni şediden reddedip "Sen sağ iken bana başka karı haramdır" dedi.

Evet, bu teminattan dahi memnun oldum. Fakat neyleyim o memnuniyeti?.. Ah burası uzun. Yine böyle kalsın. Dert yalnız bu değil. Derdin bir büyüğü dahi ben beyi bu hâl-i felâket-iştimal içinde görerek kendisini hiçbir suretle sıkmak ve üzmek istemediğim hâlde kendisinin bizim evde tabiî sıkılıp üzülmesidir. Her ne kadar pederim yemek ve sair hususatı beyin emri mucibince yapınız diye emreder idiyse de bey oralarda değil. Bizim evin âdet-i kadimesini bozmamak için nefsine cebreder, yazıhanesi, kitaphanesi hâlâ kendi konağında. Getirelim dedim, razı olmaz. Her gece pederin yazı takımıyla yazmaktan dahi başkaca zahmet çeker. Nihayet bir gece bu hâli dahi mevzu-ı bahsedip "Beyim, ben görüyorum ki sen burada rahatsız oluyorsun" dedim. Emreder ise kendi hanelerine gitmekliğimizi teklif eyledim. Razı ve belki memnun oldu. Bizim pederin dahi inzimam-ı rey ve rızasıyla beyin hanesine naklettik.

Ah o mukaddes oda! Ah o mübarek bizim pencereler. Üç seneden beri karşıdan bu odaya bakar, mütelezziz olur iken şimdi bizzat odaya girmeye muvaffak oldum. Lâkin ne çare, evvelki saadet daha büyük idi. Çünkü karşıda hülyayı istediğim gibi eder, herhangi cihet ruhumun telezzüzünü mucip olur idiyse o suretle tahayyül ve tasavvur eyler idim. Lâkin şimdi o saadet geçti. Ahval-i maddiyeye tebaiyete mecburiyet hâsıl oldu. Ahval dahi fena. Aralıkta bir bey ile karşı karşıya ağlamaktan başka bir şey yok. Bari ağlamak dahi yekdiğerimizin derdine ortak olarak ağlamak olsa yine yüreğim yanmaz. O kendi derdine ağlar, ben de kendi derdime yanarım.

Ta beyin hanesine nakledinceye kadar Meleksima bizim eve hiç gelmemiş idi. Naklimizin ilk gecesi kız bizim odaya geldi. Biraz ayakta bulunduktan sonra bey kulağına yavaşça bir şey söyleyip kız dahi benzi sararak odadan çıkmaya müteveccih oldu. İşi der-akap fehm ve teferrüs eyledim.

Hemen sıçrayıp kızın kolundan tuttum, içeriye çektim. Çıkmaktan meneyledim. Hiddetle "Ne yapıyorsun" dedi. Ben de bayağı bir hiddet ile "Evet, istediğimi biliyorum. Güya sen aklınca ben kızı kıskanırım mı zannediyorsun? Kimi kimden kıskanayım? Sen henüz bana mal olmadın ki hatırıma kıskanmak gelsin. Meleksima ortak mı olacak? Keşke bin ortağım olaydı da sen böyle dünya yıkılmış da altında kalmış gibi kemal-i yeis ve fütur içinde bulunmaya idin. Otursun, kız otursun. Belki bunun vücuduyla biraz tab'ına sükûnet, yüzüne beşaşet gelir" dedim.

Şu sözlerim gayet acı olduğundan badî-i mülâhazada beyi darıltmış olduğumdan pek korkmuş isem de bundan beyin bilâkis memnuniyet yüzü gösterdiğini görünce ben dahi memnun oldum. Yüreğim dedi ki, beyin sevgilisi var ise o da Meleksima'dır. Bundan dahi memnun oldum. Bakınız ki halk "ortak ateşten gömlek" derler, ben şimdi ortak arıyorum. Bey neşeli olsun da asar-ı alâm ve yeisle benim yüreğimi de parçalamasın diyorum. Fakat ne çare ki bu da boş. Beyin yanında ben ne isem Meleksima da o. Belki gökten sahihan melek gelse yine o olacak ve bey kimseye bakmayacak.

Sözü uzatmayalım, hâsılı tamam altı ay bu minval üzere geçti. Bu altı ay zarfında bey bana lüzumdan fazla ve belki gayet mecbur olmayınca bir lâkırdı söylemedi. Yani dikkatlice yüzüme bile bakmadı. Bir de bir gece harem kethüdası dolabı vurup şu menhus siyah keseyi getirdi (deyip evvelce eline almış olduğu mahut atlas keseyi gösterdi.) Beyi çağırdı, kendi eliyle teslim etti. Bey keseyi açıp içinden iki sahifeli bir kâğıt çıkardı. Okudu. Lâkin bey bu kâğıdı nasıl okudu? Kızardı, morardı, sarardı, karardı, Allah'ım, renkten renge girdi, nefesi kesildi, gözlerinden leblebi gibi yaşlar akmaya başladı. Tüyleri dikeldi, bayılacak gibi bir hâle geldi. Dudaklarını ısırır, elini yüreğine sokar. Görüyorum ki ağlamak istiyor, ama benden çekiniyor. Bililtizam dışarı çıktım. Bir saat kadar kendini yalnız bıraktım.

Ben dışarıda şu hâle dahi bir manâ veremeyerek ağlamak üzere iken bey içeriden el çırptı. "Meleksima'ya söyle, bu gece hamama gireceğim" dedi. Söyledim. Kızdan hamamın hazır olduğu cevabını alıp kendisine tebliğ eyledim. Kendisi akabinde yazıhanenin başına geçti. Üç saat kadar yazı yazdı. Lâkin her gece yazıyı gayet seri yazar iken bu gece ol kadar aheste yazdı ki beyi görenler meşk yazıyor zannederler idi. Halbuki meşk yazan daha seridir.

Ah bîçare! Bunun dahi sebebini anlayamadım. Gelin olalıdan beri bey benim yanımda hiç hamama girmemiş olduğundan bu gece hamama girecek, vücudunu, tenini göreceğim diye sevinir idim. Nihayet saat altıyı geçti. Bey yazıyı bitirdi. Fakat ne yazdı kim bilir? Yazdığı kâğıdı dahi mezkûr siyah kesenin içine koyup üzerini kendi mührü ile mühürledi ve mührünü dahi kırdı. A niçin kırdın? Mührün pek güzel idi, yazık oldu dedim ise de dönüp öyle bir çehre ile yüzüme baktı ki, çehresinde kan kalmamış, benzi kül gibi olmuş gözleri yumruk gibi kabarmış, gözlerinin içi kan çanağına dönmüş idi. Güya yüzüme bakıp da güldü. Lâkin ne bileyim nasıl gülmüş idi. O gülüş görenlerin tüylerini ürpertecek ve ödünü koparacak bir surette idi. Ben yine hâlden haberdar değilim.

Mezkûr siyah keseyi bu vechle mühürledikten sonra, gayet güzel bir çantası var idi, keseyi onun içine koyup çantanın anahtarını boynuna taktı. Birlikte hamama girdik. Ah o güzel vücut! Ah cariyenin adını Meleksima koymuşlar, cariye Meleksima olunca ya beye ne tesmiye etmeli? Eyvah bîçare eyvah! Sana Mazlum tesmiye etmişler! Aferin tesmiye eden adama! Her kim tesmiye etmiş ise kerameti var imiş.

Hamama girdikten sonra, besbelli o korkunç hâlden ben korkarım mütalâasına mebni olmalıdır ki, bey "Benim midemde bir fesat var. Bilirim ki ka-

nımın hiddetinden geliyor. Kolumdan kan alacağım. Lâkin sen çocuksun, belki korkarsın. Meleksima'yı da çağır beraber bulunsun" dedi. Ben bîçare hâlden bîhaber, gittim çağırdım. Kız da geldi. Bey "Of hamam pek sıcak! Kan da alacağım, belki bayılırım, sen arkama geç" diye beni çağırdı. Ben dahi arkasına geçtim. Arkasını göğsüme dayadım. Sol koluna neşteri vurdu.

Ben kana bakamam ya, gözlerimi kapadım. Kim bilir kan ne kadar akmış. Bir de bey bayılmış. Meleksima çığlığı kopardı. Yukarıda beyin babası, validesi ve halayıklar koştular, fakat hamamın içine kim girebilir? Ortalık al kanlar içinde. Beyin kolundan kanı durdurtmaya çalışırlar. Ah kan zati durmuş, kalmamış ki durmasın! Bey kucağımda uçmuş gitmiş de haberim yok. Beyi taşlar üzerine uzattılar. Evin içinde vaveyla göklere çıktı. Ben henüz inanamıyorum.

Lâkin inandım. Ama benim de vefatıma inanmışlar. Kendimi beyin üzerine nasıl atmış isem bir daha soluk moluk kalmamış. Beni güya ayılttılar. Lâkin kim zapt eder? "Kendimi öldürürüm, illâ cenaze olsun beyimin yanını isterim!" dedikçe yine beyin yanına götürmeye mecbur olurlar. Yine bayılırım. Hulâsa kaçıncı defasında bilmem, boynunda çantanın anahtarını görüp hemen koparttım aldım.

Ah! Ertesi günü o benim yatakta sıkıntı vermemek için kımıldanmaya korktuğum vücudu kara yerler altına koydular. Beyim gitti. Yalnız bey değil ben de gittim. Anası, babası, bizim peder dahi gitti. Olanlar oldu. İki familya arasında kıyametler koptu. Ah nasıl kopmaz ki? O da anasının babasının bir tanesi ben de. Birbirimize doyamadık. Ben kendimi araya ne katıyorum? O bîçareye oldu ne olduysa. O zavallı dünyasına da doyamadı. Unutmam, beyi kıyamete kadar unutmam!"

Sabire Hanım hikâyeyi bu dereceye getirdikte elindeki mahut atlas keseyi yüzüne gözüne sürerek öpüp kokladı. Ve gözlerinden sel gibi yaşlar akmaya başladı. Şakirdi olan ve ta bu zamana kadar kendini can kulağıyla dinleyen bîçare kızcağız şaşırdı kaldı. Fakat Sabire Hanım kıza büsbütün telâş vermemek üzere kendisini zapt etmek için nefsine cebreyledi. Bundan sonra yine hikâyeye devam edip, "İşte kuzum, beyin gerdanından aldığım anahtar ile mahut çantayı açtım. İçinden bir atlas kese çıktı. Onu dahi açıp içinden iki kâğıt çıkarak, bakayım ki birisi beyin vasiyetnamesi, birisi dahi Hayfa imzalı diğer bir daha vasiyetname. Meğer bu Hayfa beyin asıl sevdiği kız imiş" deyip ve hikâyenin mabadını, vasiyetnamelerin mezayasına bırakıp badehu o vasiyetnameleri ber-vech-i atî kıraat eyledi:

Hayfa'nın Vasiyetnamesi

"İki gözüm Mazlum'um,

Bir hesaba göre iki seneden ve diğer bir hesaba göre şu altı aydan beri yeis ve nevmidî o dereceye vardı ki bunun yarın baliğ olacağı derece derece-i tahammülün haricine çıkacağını bugünkü derecesi bana ispat ve temin eyledi. İmdi şu varakam sana bir vedanamedir. Binaberin bunu iki satırla veyahut yalnız bir "Allahaısmarladık" ile bitirivermek lâzım idiyse de şimdiye kadar vifak ve ittifaktan ayrılmamış olan Mazlum'um bu kere hayat-ı cavidanî-i

âlem-i ebedî ve sermedî seyahatinde dahi bana refakatten ayrılmayacağını bildiğime ve şu hâlde vedaname elbette hâlden bîhaber bir adamın eline geçip o da bizim ne yolda kurban olup gittiğimizi bilmeyerek belki de bizi tayip edeceğine mebni suret-i hâli onlara anlatmak için bir iki satır söz söylemeye mecbur oluyorum. Ama sen diyeceksin ki biz âlemden tası tarağı toplayıp gittikten sonra bizi tahsin etmelerinden ne fayda olur ki tayiplerinden bir mazarrat hâsıl olsun? Evet bunda hakkın var. Lâkin bizim başımızı ateşlere yakan bir belâdan ihvan-ı vatana bir numune göstererek onların dahi böyle bir belâya düşmemeleri himmet-i şan-ı insaniyet değil midir? Her ne ise, ben fikrimi savap görüyorum. Ve işte hâlimizi ber-vech-i atî tasvir ve tahrir ediyorum.

Ey bu kâğıt eline geçip de mütalâa edecek olan zevat! Talih beni Mazlum'a ve Mazlum'u bana tanıttırdı. Habl-i metin-i aşk ve muhabbetle gönüllerimizi birbirine bağladı. Vakıa ben Mazlum'un dengi değilim. O bir miralay oğlu, ben ise esnaftan fakir bir adamın kızı. Lâkin rabbü'l-aşk ve'l-hevâ insanlar beyninde müsavat-ı kâmileye hükmeder. Bu fakir, bu ganî demediği gibi hatta bu güzel, bu çirkin bile demez. Fakiri ganîye çirkini güzele sevdirir. Buraları lâzım değil ya. Mazlum'un hanesi bizim haneden uzakça olduğu cihetle yekdiğerimizi görebilmek mahza Mazlum'un himmetine kalmış olduğundan mumaileyh haftada birkaç kere gelir, kâh pencereden ve kâh kapıdan görüşür ve dertleşir idik. Ve aralıkta bir seyir yerlerinde dahi buluşarak gerek orada ve gerek gelip gider iken yolda birbirimize arz-ı hâl eder idik.

Bizim memleketin hâlini tarif iktiza etmez ya. Böyle bir hâl bir kızın iffet ve ismetini kaybetmiş olması hükmüne medar olabildiğinden konu komşu nazar-ı dikkatini ve lisan-ı ta'n ve teşnii bize hasrettiler. Keyfiyeti peder dahi duydu. Kıyametleri kopardı. Lâkin kıyamet koparmaklığın faydası ne? Bu bapta beni veyahut Mazlum'u tayip etmekliğin ne lüzumu var? Şu hâl tabiî bir şeydir. Tabiatın hükm-i ceberutîsi altından çıkabilmek mümkün ve mutasavver midir? Ama bunu kim anlar kim dinler? Biz mahalle içinde müşarbi'l-benan olduk gittik.

Vakıa Mazlum'un hakkını inkâr edemem. Çocuk beni istedi ve ne yaptı ise yaptı peder ve maderini dahi razı edebildi. Fakat bizde âdet malûm ya. Ahvalimi isti'lâm için el altından ve konudan komşudan tahkikata başladılar ve "A hanımlar, bu kız bir delikanlı ile ipliğini pazara çıkardı. Günahı üzerimizde kalmasın, söyleyelim" cevabını aldıkları gibi zarurî vazgeçtiler. Bîçare Mazlum varsın "Canım o familyayı onlardan ziyade ben tanırım. Kız:n ipliğini pazara çıkaran delikanlı benim. Ne yapayım gönlüm onu sevdi" diye bağıra dursun anası babası "A evlâdım, olmaz, olmaz! Velev ki kızın sevdiği sen olasın, böyle yüz göz olmuş bir kız ile izdivaç uyamaz" diye cevabı kestiler ve yine kendileri gibi kibardan ve ale'r-rivayetü'r-ravî erbab-ı iffet ve ismetten Sabire Hanım namında bir kızı almak için Mazlum'u cebr ve tazyike başladılar. Bîçare istemem desin, ne fayda! Anası sütünü, babası hukukunu helâl etmeyeceğini, bilmem neyi bilmem neyi meydana koyarak bîçareyi mağlûp ettiler. Velev ki mağlûp olmasın, işin daha fena bir ciheti var ki, onun hiç çaresi yok. Şöyle ki, peder bizi daha başında iken kaşıkçılar kethüdasının oğluna vermiş. Nişan takılmış, iş bitmiş. Ondan sonra beni o çocuğa verme-

mek muhal olmuş imiş. Yalnız Mazlum Bey değil beni daha sair yerden de istediler. Peder "Ben kızımı vaktiyle verdim. Şimdi geri alamam. Şehzadeler istemiş olsa yine veremem" diye cevabı keser idi. Şimdi bu analara babalara sormuş olsak ki, "Canım kocaya vereceğiniz kız veyahut evlendireceğiniz çocuğun refik veya refikasıyla siz mi taayyüş edeceksiniz? Bakalım sizin istediğiniz kimseyi çocuğunuz sevecek mi?" Buna verecekleri cevap, "Evlât benim değil mi? İstediğime veririm" kelimelerinden başka bir şey olamaz. Artık işin yok ise anlatmaya çalış ve "Hayır evlât senin değildir. Cenab-ı Hak onu senin sulbünden getirdiği cihetle olsa olsa evlât üzerinde hukuk-ı übüvvet olabilir, yoksa her çocuk bereket versin ki henüz ismi kaybolmamış olan "fail-i muhtar" olduktan sonra hukuk-ı şahsiyesine tamamıyla sahip olur" de. Kim anlar, kim kabul eder.

Zamanımızın bu efkâr ve itikadıyla beraber pederin bizi ber-minval-i muharrer beşikte iken kocaya vermiş olması ve ondan sonra şeyhülislamın oğlu istemiş olsa vermek ihtimali olmaması bana zaten yeis vermiş olduğu gibi Mazlum'un peder ve maderinden gördüğü cebir ve tazyik dahi onu meyus ederek düşünmeye başladık. Nihayet Mazlum bir kere bana dedi ki: "Hayfa, ben babamın anamın cebrinden kurtulamıyorum. Bu defalık onların emrini kabul etmek lâzım geliyor. Lâkin sana uluhiyet-i insaniye namına yemin ederim ki bana senden başkası karı olmayacaktır. Dur bakalım, şunların dediği kızı alalım. O kız benimle karındaş olmayacak ki perhizime tahammül edebilsin. Nihayet beni yine kendisi terk edecek ve ondan sonra kendimiz için bir çare araırız."

Buna ben de razı oldum. Ağlayarak izin verdim. Mazlum evlendi. Bu suret tahammül edilemeyecek bir müşkül değil. Çünkü eminim ki Mazlum sözünden rücu ve vadinde hulf etmez. Lâkin diğer taraftan başka bir müşkül baş gösterdi ki ona tahammül muhal ender muhal. Şöyle ki, kaşıkçılar kethüdası bundan on beş gün mukaddem karısını bize gönderdi. Daha beşikte iken takılan nişanın hükmü icra olunmasını talep eyledi. Valide ve peder "Baş üstüne!" deyip tedarikâta başladılar. Ben "İstemem!" diye cevabı kestim. Peder üzerime hücum edip "Bak şu hınzır aşüftenin ettiği halta! Bu işte senin emrin mi olacak benim sözüm mü?" diye kıyametleri kopardı. Düşündüm taşındım, kurtulmak imkânı yok. Kime arz-ı hâl edeyim. Kimse pederin bu fikrine itiraz etmez. Nihayet kendi hayatıma olsun sahibim ya. İşbu analık babalık hukuku ve evlât olmak esareti benim hayatımla bakîdir ya. Bunu feda ediversem hiç kimsenin diyeceği ve yapacağı kalmaz, dedim ve bunun üzerine zifaf gecesi telef-i nefs etmeyi kat'iyen kararlaştırdım.

İşte ey Mazlum'um, bugün perşembe ve şu vedanameyi sana gönderdiğim zaman saat on bir buçuktur. Bunun senin eline vusulüyle mütalâa ettikten bir saat sonra Hayfa dünyada kalmayacaktır. Ben sana, "Sen de arkam sıra gel de dârü'l-adende buluşalım" diyemem. "Erlik ve insaniyet neyi icap eder ise onu yap" derim. Şimdilik Allah'a ısmarladık gözüm."

İmza
Hayfa

Mazlum Beyin Vasiyetnamesi

"İki gözüm Sabire'ciğim,

İşbu cuma gecesi tesadüf ettiğin hâl-i hevl-nâki mucip olan Hayfa Hanımın vasiyetnamesini mütalâa eder isen altı aydan beri uğramış olduğun belânın esbabını anlarsın. Bir adam dünyada ancak bir ümit üzerine yaşayıp dünyaca bir ümidi olmayan adam için hayat abestir. İşte benim dahi ümid-i mahzım, bir gün gelir de Hayfa ile hem-bezm olmaya muvaffak olurumdan ibaret idi. Şimdi Hayfa gittikten sonra o ümit dahi mahvoldu. Âlemde ümitsiz bir hâlde kaldım. Beka-yı hayatımı abes gördüm. Şahrah-ı fedada Hayfa'ya peyrev olmaya mecbur oldum.

Keyfiyetin bu sureti müntiç olmasında hiçbir kimsenin methali yoktur. Bu bapta pederi ve valideyi dahi mazur görürüm. Kabahat yalnız âdet-i câriyenindir. O bîçareler de ne yapsınlar, hukuk-ı şahsiye ne olduğunu ve evlenmek ve kocaya varmak ne kadar mühim bir madde bulunduğunu ve böyle bir emr-i ehemmi yalnız kendi vicdanlarında kararlaştırmayarak esas-ı dinimizin dahi tavsiyesi mucibince bu bapta evlenecek ve gelin olacakların dahi muvafakatlarını istihsal lâzım idüğünü bilemeyerek nazar-ı ehemmiyetleri önüne yalnız zamanenin âdetini getiriyorlar. Sen bu hâle taaccüp etme kuzum. Bu yolda mahv ve berbat olanlar yalnız biz değiliz. Şu hâlin vahamet-i akıbetini çekenler pek çoktur. Bazı bîçare kızları bir kocaya verirler ki, koca karısını sevebilip karı kocasını sevemediği cihetle ya müfarakat vuku bularak bîçare koca ilâ-nihaye karısı için yanar durur veyahut müfarakat vuku bulamaz ise zavallı karı huzurundan hoşlanmadığı bir adamın aguş-ı izdivacında mustarip kalır gider. Ve işin aksi sureti dahi vuku bulur. Eğerçi her ikisi birbirini istemeyerek ayrılıp da mücerret âdet-i câriye seyyiesiyle bir familya söner ise bu suret ehven-i şer sayılır.

Her ne ise. Nemize lâzım? Müddet-i hayatımda evrak-ı havadise bu bapta birçok bentler yazdım, muvaffak olamadım. Şimdi mematımdan sonra mı muvaffak olacağım? İşte ben kendimi kurtarıp gidiyorum. Allah'a ısmarladık kuzum. Benim senin üzerinde hiçbir gûne hakkım yok ki helâl edeyim. Lâkin senin başını nafile yere ateşe yakmış ve altı ay müddet kalbine kan ağlatmış olduğumdan senin bende pek çok hakkın vardır. Bunları affeder isen ruhum rahat eder ve memnun olurum."

İmza
Mazlum

Sabire Hanım hikâyeyi bu suretle itmam eyledi. "İşte kızım, düğüne gidememekliğimin sebebi budur. Her hangi gelini görsem, kendisini bir büyük mühlikeye ilka ediyor zannıyla ve o dahi benim gibi olmasın havfıyla merakım kalkıyor. Artık sen git. Beni kendi hâlime bırak. İstediğim gibi ağlayayım" diye başını iki yastığın arasına soktu ve kız dahi kendisini böyle ağlar iken bırakıp gitti.

İntiha

FELSEFE-İ ZENAN[5]

Büyük Ayasofya mahallesi sakinelerinden Fazıla Hanım, pederi Bedrettin Efendinin müddet-i hayatında kendisinden ulûm-ı âliyeyi tekmil eyledikten sonra ilm-i hadis ve ilm-i tefsir ve saireyi dahi mücerret ihtimam-ı tamm-ı zatiyesiyle tahsil edip pederinin vefatından sonra dahi fünun-ı hikemiyeyi merak ederek tedarik edebildiği kitaplarla bi'l-iştigal fünun-ı mezkûrece dahi bir hayli malûmat peyda eylemiş idi. Kendisinin taallüm ve tefennüne ol kadar rağbet ve himmeti var idi ki pederinden intikal eden iki haneden mezkûr Büyük Ayasofya'da vaki iki odalı bir evceğizi alıkoyup pederi hayatında sakin oldukları sekiz on odalı bir büyük evi birçok eşya-yı zaidesiyle beraber satarak ve akçesiyle esham alarak eshamdan peyda eylediği senevî on bin kuruş kadar varidata kanaat etmiş ve binaberin olanca vakit ve zamanını taallüm ve tefennüne hasredip hatta hanesinde mutfak ittihazıyla yiyeceği yemeği pişirmek ve bir kazan su koyup giyeceği çamaşırı yıkamak hususlarını dahi taallüm ve tefennüne mâni bir meşguliyet addiyle çarşı aşçısından yemeğini getirtmekte ve çamaşırını dahi harice yıkatmakta bulunmuş idi. Hanım-ı mumaileyha herkes ile ihtilâtı kaldırıp yalnız Ayasofya kütüphanesi hafız-ı kütübü efendiyle muarefe peyda ederek efendi-i mumaileyh vasıtasıyla gerek Ayasofya ve gerek sair kütüphanelerden ve iktiza-yı hâle göre sahaf çarşısından her istediği kitabı celp ettirir ve bade'l-mütalâa kendi kütüphanesinden hıfzına mecbur olduğu kitapların nüshasını buldurup satın alır ve nüshası bulunmaz ise muktedir olduğu derece fedakarlık ederek yazdırır idi.

İşte bu suretle kendisi münzeviye ve mesture ve lâkin fazl ve kemali cihetiyle halk arasında marufe ve meşhure olarak vakit geçirmekte olsun bir gün Ayasofya hafız-ı kütübü elinde yedi sekiz yaşında güzel bir kızcağız olduğu hâlde kapıya gelip "Fazıla Hanım, bakınız şu yumurcağa. İnsan nasıl sevmez, nasıl canına sokmaz? Bîçare öksüz. Allah'tan başka kimsesi yok. İmarete getirip bıraktılar. Kız çocuk bakılması müşkül. Siz ise yalnızsınız. Bir can yoldaşı olmak üzere şayet hanım kabul eder diye getirdim. Hem bîçare oldukça da soyzade" dediğinden Fazıla Hanım henüz bakire ve fakat otuz beşini tecavüz etmiş ve tezevvüç ve teehhülü bütün bütün zihninden çıkarıp heva ve hevesi yalnız taallüm ve tefennüne hasretmiş bir kadın olup şu hâl ile beraber kendisine evlât olabilecek böyle bir çocuğa hevesi dahi bulunmağla kızcağızı maalmemnuniye kabul eyledi.

5. Letaif-i Rivayat, 3. cüz, 2. bs., İstanbul, 1292/1876, 196-298 s.

Cenab-ı Hak bu kızcağıza ol kadar akıl ve izan vermiş ki bunu güya akl-ı mücessem yaratmış bulunduğundan Fazıla Hanım bu kıza Akile tesmiyesiyle terbiye ve tedrisine merakı sardırdı ve gayet kestirme bir yolda okutarak az zamanda çok şey öğretti.

Bir sabah hanım-ı mumaileyha yine kızının tedris ve taallümüyle meşgul iken kapısı çalınıp bir kadın ile bir kız çocuk içeriye girdiler. Fazıla Hanım baktı ki kadim ahbabı Fatma Hanım. Mumaileyha Fatma Hanım mütekait miralay Osman Beyin zevcesi ve kendi eski komşusu ve pek aziz dostu bulunmağla merdivenin alt başından bi'l-istikbal yukarıya alarak izzet ve ikramda kusur etmedi. Fazıla Hanımın kûşe-i feragat ve inzivaya çekilmesi dört seneyi mütecaviz olup bu müddet zarfında mumaileyha Fatma Hanımla dahi görüşmemiş olduğundan dört senelik vukuat üzerine yekdiğeriyle hasbıhale başladılar. Fatma Hanım kocası Osman Beyin iki seneden beri vefat eylediğini ve eytam ve eramil nizamı mucibince kocasının tekaütlük maaşından kendisiyle yanında bulunan kerimesi Zekiye'ye tahsis edilen maaş derece-i kifayede olmadığından elinde avucunda nesi var ise satıp yiye yiye bir sene kadar geçinebilmiş ise de şimdi elde avuçta dahi bir şey kalmadığından Muhsin Paşa namıyla bir vali mazulünün konağına sığındığını ve orada kendisi alâ külli hâl geçinebildiği gibi kerimesini dahi sığıştırabilir ise de mezburenin öyle haylaz ve cahil büyümesini tecviz edemediğinden gerek kendisinin ve gerek kızının maaşlarını mesarifine karşılık göstermek üzere mezbureyi Fazıla Hanımın dest-i terbiye ve talimine teslim etmek arzusunda bulunduğunu Fazıla Hanımın rikkatini celp edecek bir tavr-ı mahsus ile arz ve beyan eyledi.

Vakıa Fazıla Hanım böyle ağır meşguliyet altına girmeyi kendi mütalâatı için mâni görerek kabul etmemek istedi ise de böyle bir dost-ı kadiminin duçar olduğu hâl-i esef-iştimal kendisine pek ziyade ıstırap ve melâl verdiğinden ve böyle bir zamanda Fatma Hanım bîçaresi için tekâlif-i vakıasını kabul etmekten daha büyük bir iane ve inayet olamayacağını bildiğinden teklifini kabul ettikten başka mezbure Zekiye'nin vuku bulacak mesarifi için bir para kabul edemeyeceğini ve binaberin salifü'z-zikr maaşları dahi kendisine terk ettiğini dermeyan eyledi. Bundan sonra Fazıla Hanımın kendi mütalâasına halel gelip artık olanca vaktini bu iki çocuğun talim ve tedrisine hasretti ve hele aradan bir buçuk sene kadar zaman geçtikten sonra mumaileyha Fatma Hanımın vuku-ı vefatıyla bîçare Zekiye bîkes ve bîvaye kaldıkta bunu dahi benimseyip Akile ile beraber onu dahi kendisine evlât edindi.

Fatma Hanımın vuku-ı vefatında Zekiye dokuz yaşında öksüz kalıp Akile ise on ikisini tecavüz etmiş ve binaberin tahsil ve talim hususunda Zekiye'yi hayliden hayli geçmiş idi. Fazıla Hanımın tezevvüç ve teehhülden pek büyük nefret ve istikrahı olup âlemde mütalâadan başka bir şeyden lezzet alamamakta bulunduğundan çocuklara dahi bu fikri iras etmeye kalkışmış ve sırası geldikçe, münasebet düşürdükçe teehhül ve tezevvücün fenalığından bahsetmeye ve âlemde her şeyden feragatle ömrün yalnız mütalâa ile geçmesinde olan lezaizi sayıp dökmeye başlamış idi. Hulâsa-i kelâm beş sene daha mumaileyha kızların talim ve terbiyesine himmet edip efkârını bunlara tama-

mıyla nakil ve irasa muvaffak olduğundan, Akile on yedi yaşına vardığı ve mahallesi içinde ve etraf ve civarında müştehir olan kemalâtı cihetiyle kendisi büyük familyalar taraflarından istendiği hâlde kocaya varmamak hakkında olan karar-ı kat'îsini özür göstererek kabul etmemiş ve on dört yaşına varmış olan Zekiye dahi bu bapta Akile'ye tatbik-i fikir etmekte bulunmuş idi.

Fazıla Hanım bir gece gördüğü müthiş bir rüya üzerine sabahleyin kalkıp doğruca Esham-ı Umumiye Nezareti'ne gitti ve yedinde bulunan eshamın nısfını Akile'ye ve nısf-ı diğerini Zekiye'ye sattığından bahisle beratlarının tecdidini istida eyledi ve on beş yirmi gün zarfında beratları bi'l-istihsal hanesine gelip ve kızlarını önüne alıp mukaddema görmüş olduğu rüyadan istidlâl ettiğine göre daha çok vakit hayatından ümitvar olamadığını ve kendisi sağ kaldıkça mevcut olan eshamın iradıyla ferih fahur geçinebilirler ise de kendisinden sonra esham-ı mezkûre mahlul olacağından kızcağızlarının zahmet ve sefalet çekeceklerini ve esham-ı mezkûreyi kendilerinin üzerine tahvil ettirmekten maksadı ise vuku-ı vefatından sonra kızların birbirinden ayrılmayarak ve mümkün olur ise kocaya dahi varmayarak evde birlikte oturmalarından ibaret bulunduğunu ve yarın evkafa gidip evin ve sırtındaki gömleğinden başka kâffe-i memalikinin dahi nısfını birine ve nısf-ı diğerini ötekine terk edeceğini beyan ve hikâye eyledi.

Kızlar mumaileyhayı kendi öz validelerinden ziyade sevip âlemde mabihi'l-iftiharları ancak kendisi olduğundan şu hâl üzerine ikisi dahi ağlamaya başlayıp "Ah anacağımız! Sana bu fikir nereden geldi? Senden sonra biz sağ kalmayalım. Biz de vefat edelim. Dünyada biz sensiz ne yaparız?" diye feryat ve figan ettiler ve Fazıla Hanım, "Kızcağızlarım! Bu hâl mahza bir hareket-i ihtiyatiyedir. Bundan benim ölmekliğim lâzım gelmez ya. Varsın böyle bir tahavvül hayatımda iken icra olunsun. İnşallah daha çok vakit sizinle beraber yaşarım ve mevcudumuzdan sizin ile beraber istifade ederim" diye birçok tesellilerde bulundu ise de kızlarının figanlarını bir türlü teskin edemedi. Lâkin kendisi niyet ve teşebbüsünden geri durmayıp ertesi gün evkafa giderek sırtındaki gömleğini dahi kızlarının üzerine geçirdi.

Bu rüya üzerine yedi ay kadar vakit geçip ondan sonra bir gün Fazıla Hanım hafifçe bir hastalıkla yatağa düştükten ve evvelce görmüş olduğu rüya delâletiyle bu yatak habgâh-ı hab-ı sermedî idüğünü anladığından yine kızlarını yanına çağırıp "İşte gözümün nuru kızlarım, tahminim gelip çıkıyor. Allah bilir ama ben bu yataktan kalkamam. Söz ölüm getirmez ya, şayet vefat eder isem beni Eyüp'e defnedersiniz ve siz dahi nefsinize galebe edip kocaya mocaya varmayarak şu evceğizde size bıraktığım eshamın iradıyla hanımlar gibi yaşayıp gidersiniz. Kocaya varmayınız diye ettiğim vasiyetin sebebini size anlatmak iktiza etmez. Cahil değilsiniz ya! Elhamdülillâh ikiniz de kemale geldiniz. Âlemde hürriyet-i şahsiyenize tamamıyla sahip olarak hanenizde kendi keyfinize yaşamak ile bir kocanın ve hele zamanımız erkekleri gibi hâl ve şanları muhtac-ı izah olmayan bir herifin dest-i tagallübü altında esirane yaşamak beyninde olan farkı elbette temyiz ve takdir edersiniz. İşte vasiyetim budur" deyince kızlar ağlamaktan kendisine verecek cevap bulamayarak nutukları tutuldu kaldı. Bunun üzerine Fazıla Hanım yine birtakım nasihatlerle kızların gönüllerini almaya çalıştıysa da o gece sabaha karşı vuku-ı vefatıyla ikisinin dahi yüreklerine ebedî bir dert koyup gitti.

Kızlar ber-mucib-i vasiyet merhumeyi Eyüp'e defnedip aylarca siyahpuş-i matem olduktan sonra birbirlerine, "Karındaşım ne yapalım? Anamızın pek büyük hakkı var. Kocaya varıp da ömrümüzü bir erkeğin üzerine tatbik-i hareket gibi esaretten eşed bir hâl içinde geçirmekten ise evceğizimiz mükemmel, iradımız yerinde, kütüphanemiz dolu, karındaş karındaş oturup yer içer ve her gün enva'-i mütalâatla tezyid-i kemal ederiz. Âlemde bundan büyük saadet olur mu?" diye validelerinin vasiyeti mucibince ilâ-nihaye hâl-i inzivada yaşamaya hazırlanırlar idi.

Vakıa bunlar işbu sözleri üzerine devam ve sebatta kusur etmediler. Saadet-i hâllerinin kadrini takdir edip âlemde kendilerinden rahat kimse olmadığına iman ederek halkın giydiği atlasa kendi basma rubalarını tercih edip kimsenin servetine gıpta etmeye lüzum bile görmezler idi. Hele kocaya varmak hususunda Fazıla Hanımdan kendilerine intikal eden efkâr iktizasınca tezevvüç ve teehhülden ol kadar müteneffir idiler ki pencere önünden bir erkeğin geçtiğini görse "Aman! İşte bu dahi bîçare kadınlardan birisinin gerdanına ribka-i esaret vurarak kendi arzu-yı mahsusları mucibince harekete mecbur eden zalimlerden birisidir" diye herifin yüzüne bile bakmayarak başlarını çevirirler idi. Hatta bir gün "kılavuz" tabir edilen kadınlardan birisi eğilip bükülüp bunların hanesine gelerek ashab-ı servetten iki karındaş kendilerinin keyfiyet-i terbiye ve derece-i kemallerini haber aldıklarından bahisle eğer hanımlar kendilerini kocalığa kabul ederler ise birisi birini ve diğeri diğerini alacaklarını ve iki karındaş daima ikisi bir hanede bulundukları gibi, ondan sonra dahi ayrılmayarak ölünceye kadar birlikte yaşayacaklarını dermeyana kalktıkta kılavuz, beylerin güzelliklerini tarif için şöyle güzel böyle güzel demeye dahi meydan bırakmayarak Akile hanım oldukça bir tehevvür ile "Hanım! Haber verdiğiniz beylere varacak kız çok bulunur, çünkü hem zengin hem de güzel imişler. Biz ise ne zengin ve ne de güzele hiçbir itibar etmeyiz. Zaten kocaya varmaya bir mecburiyetimiz yok. Bu sohbet bizi mütalâamızdan alıkoyuyor. Rica ederim bizi kendi hâlimize bırakınız da şu birkaç sahifeciği gözden geçirelim" diye kılavuz hanımı âdeta istiskal eyledi.

Hulâsa-i kelâm, validelerinin vefatından sonra tamam bir buçuk sene daha bunlar karındaş gibi geçindiler. Bir de günlerden bir gün kapı çalınıp pencereden baktılar ki üstü başı temiz, efendi kıyafetli bir adam. Akile daha büyük olduğu için gelen zatla muhatabaya kendisi başlayıp, "Efendim ne istersiniz?" dedikte mumaileyh, "Efendim, Zekiye Hanımı Muhsin Paşa hazretlerinin konağından istiyorlar. Kadın Efendi azıcık kendisini görecek. Araba dahi getirdim, sokak başında kendisini bekliyor" diye haber verdi. Muhsin Paşa, Zekiye'nin pederi vefat eyledikten sonra validesinin sığınmış olduğu zat olup daha çocuk iken Zekiye'yi birkaç defa görmüş ve zekâvet ve dirayetini takdir etmiş, yani kendisini tanımakta bulunmuş idiyse de böyle araba gönderip de konağına celp ettirmekliğin vechi bilinemediğinden ve bahusus bir

genç kızı yalnız başına arabaya koyup da göndermek dahi Akile Hanımın aklının işi olmadığından evvel emirde kızı göndermemek istedi. Lâkin herif böyle araba ve uşak gönderdiği hâlde boş çevirmek dahi lâyık olmayacağı cihetle kendilerine bitişik komşu ile aralarında olan duvara vurup Kâmile Hanımı çağırmak için ses verdi.

Kâmile Hanım bir ihtiyar ve fakir kadın olup aralıkta bir Akile kendisini çarşıya ve pazara gönderip basma filân gibi lâzım olan eşyayı mubayaa ettirir idi. Kâmile Hanım, "Yine kızların bir işi olmalı" diye geldikte, Akile Hanım, Zekiye'yi alıp Muhsin Paşanın konağına götürmesini beyan ederek, Zekiye şayet gece kalmak lâzım gelir ise Kâmile Hanımla beraber kalmak ruhsatını dahi alıp çıktı gitti. Akile o gün akşama kadar kız karındaşını bekleyip ezan okunduğu hâlde henüz gelmediğini görünce ümidini kesti ve ertesi gün dahi ikindiye kadar bekleyip nihayet saat ona doğru Zekiye Kâmile Hanım ve mahut ağa ile beraber gelip evine girdi. Daha kız eve girer girmez Akile, "Ah karındaşım! Pek çok kaldın. Hem beni merakta bıraktın. Acaba niçin çağırmışlar?" diye istizah-ı maddeye müsaraat eyledi ise de Zekiye, "Ne yapayım karındaşım, ruhsat vermediler. Gece orada kalmaklığım için icbar eylediler" diye cevabı kısa kesip Kâmile Hanım henüz orada olduğundan ne için çağırdıklarını söyleyemeyeceğini bazı evza'-ı mahsusa ile Akile'ye anlattı ve nihayet akşam olup da yemek yendikten sonra Zekiye ber-vech-i atî keyfiyeti hikâye ve takrire başladı:

"Karındaşım, Muhsin Paşa Halep valisi olmuş. Haremiyle beraber Halep'e gidiyorlar. Kendisinin büyük oğlundan başka yedi yaşında diğer bir oğlu ile dokuz yaşında bir de kızı vardır. Bunları orada okutturacak bir kimse bulamayacağı ve zaten valide-i merhumun kendilerine olan münasebeti cihetleriyle beni birlikte götürmek istiyormuş. Kadın Efendi, Paşanın beni ne kadar sevdiğinden ve bana âdeta evlât nazarıyla bakmakta bulunduğundan bahisle eğerçi birlikte Halep'e gitmeye razı olur isem bana her ay beş yüz kuruş cep harçlığı vereceğini ve bundan başka tepeden tırnağa kadar esvabımı dahi kendisi yapacağını vaat eyledi. Vakıa ben senden ayrılmak istemem. Lâkin böyle bir seyahati dahi heves ediyorum. Hem de bu seyahatten siz dahi istifade edersiniz. Ben ay be ay beş yüz kuruşu ne yapacağım? Onu burada sana havale ederim. İki sene bu suretle seyahat etmiş olsam buraca bir hayli tasarruf hâsıl olarak badehu biriktireceğimiz parayla yine sehm alıp varidatımızı teksir..."

Akile Hanım Zekiye'yi buraya kadar dinledikten sonra sözünü kestirip dedi ki: "Hemşirem, muradın ne demek olduğunu anladım. Senden velev bir gece için olsun müfarakat benim için ne kadar güç olduğunu tarif iktiza etmez. Lâkin seni seyahatin menafiinden mahrum etmek dahi istemem. Rû-yi arz yalnız bu İstanbul ve civarını muhit olan ufuktan ibaret değildir. Sair afakı dahi görüp hazret-i tabiatın her tarafça olan tesiratını muvazene etmek pek nafi bir şeydir. Bahusus bu bapta diğer bir fayda daha görüyorum. O da sana bizim şu kümesçiğimizin kadrini iş bu seyahatle anlatmaktır. Zira sen henüz bunun kadrini anlayamamış olduğundan bir vali konağını bundan daha mesut

zannediyorsun. Fakat seni tayip edemem. Çünkü iyilerin kadri bir kötü mukabilinde takdir edileceğinden şu saadethanenin birkaç emsal ve mukabilini görür isen bunun derece-i saadetini anlarsın. Ben şimdi senin şu efkârını hangi efkâra teşbih ediyorum bilir misin? Hani ya birtakım adamlar vardır ki saadet-i hâl ve selâmet-i bâl ile memlû olan bir dükkânı nazar-ı hakaretle görüp saadeti yalnız devair-i cesime-i hükûmettedir zannıyla ilâ-nihaye saadet yüzü göremezler. İşte senin bu fikrin dahi ayniyle böyledir. Bak bak, bir kere efkârının noksanını şununla muvazene et ki, tepeden tırnağa kadar esvabını Kadın Efendi yapacak imiş. Sana ayda beş yüz kuruşun ne lüzumu varmış. Bunu buraca bana havale edecekmişsin. Sonra tasarrufa riayetle para biriktirip ve sehm alıp varidatımızı teksir edecekmişiz. Vah bîçare vah. Vah noksan akıllı Zekiye'ciğim vah! Kuzum senin bir vali konağına mukabil feda etmeyi kararlaştırdığın şu fakirhanede çıplak mı kaldık? Bizim elimizdeki eshamın iradı bizi şimdiye kadar aç mı bıraktı? Bizim fazla olarak ayda beş yüz kuruşa daha ne ihtiyacımız vardır? Hususiyle her işimiz bitti de para biriktirerek teksir-i varidata çalışmak mı kaldı? İşte bu mütalâalar hep fikrin zafiyetinden gelir. Ne yapalım, felek şimdiye kadar bizim ayağımıza bir çelme vuramadığı için mustarip idi. İşte şimdi buna dahi muvaffak oluyor. O hınzır kambur, bir adamı saadet-i hâl içinde görür, canı sıkılır. O mesudun başını bir belâya sokmak için elinden geleni dirîğ etmez. İşte şimdiki hâlde senin zihninde karar verdiğin şey sefaletin mukaddimesidir. Sen Muhsin Paşa konağına intisap eder etmez en evvel müdahinlik sıfat-ı kerihesini kabul edeceksin. Ama bu zaruridir. Hanımefendi geceye gündüzdür dediği zaman sen, hayır gecedir, işte ay dahi doğmuş diye doğruyu meydana koyamayacaksın. Evet efendim, gündüzdür, işte şu görünen dahi güneştir diyeceksin. Sözü uzatmayalım, kendi serbestî ve hürriyetini onların rızası yolunda mahvedip gideceksin. Eyvah, eyvah ki biz muhafaza-i hürriyetimiz arzusuyla kocaya varmaktan dahi vazgeçmiş idik. Halbuki koca hiç olmaz ise aguş-i ünsiyetinde bulundukça karısını hoş tutar bir adamdır. Daha derin gider isek görürüz ki koca ile karının beynini rapteden rabıta hadim ile mahdumun beynini rapteden rabıtadan daha akvadır. Zira evvelki rabıta bir dereceye kadar olsun husulü zarurî olan aşk ve sevda-yı zevciyet olup ikincisi ise şehrî beş yüz kuruş maaştan ibarettir. İşte benim söyleyeceğim şeyler şunlardan ibarettir. Sen yine bildiğini yapmaktan geri durma. Çünkü her ne kadar senin karındaşın isem de hürriyetine müdahale etmeye hakkım yoktur."

Akile'nin şu kelâmı Zekiye'nin kalbine rikkat verip göz kuyularına birikip dolan sirişk-i ıstırabı cereyandan menedemeyerek ağlaya ağlaya, "Öyle ise gitmem. Beni ihya edeceklerini bilsem kabul etmem" dedi ise de Akile, "Hayır, hayır! Madem ki efkârın bu seyahati bir kere kararlaştırmıştır, şimdi kendini ondan mahrum etmek kâr-ı akıl değildir. Zira bu arzu ömrün oldukça sende bakî kalır. Var git bir kere de âlemde hizmetkârlık hâlini tecrübe et. Şayet ki bir vali konağından tatlısıyla tuzlusuyla yemek yemek ve canfesler giymek buradaki bir sahan yemekten ve basma giymekten daha âlâdır. Eğerçi o hâli bu hâlden daha âlâ bulamaz isen yine avdet edersin. İşte hanemiz

mevcut ve o hâlde dışarıda gözün kalmayacağı cihetle bu hanecik içinde bulacağın saadet âlemde saadet-i mahz olduğunu bilip onunla kanaat edersin. Mamafih insan kısmı hürriyet hürriyet der de hürriyetin ne olduğunu dahi bilemez. Saadet-i hâl, saadet-i hâl diye arar arar da bulamaz. Biraz tatlıca lokmayı ve beş on kuruş ziyadece akçeyi görünce saadet bu imiş, hürriyet dahi ancak bununla hâsıl olurmuş diye kapılır gider ve kendisini bir kere bu suretle mesut addettikten sonra bu saadeti muhafaza edeyim diye her türlü sefaleti ihtiyar eder de haberi bile olmaz. Fakat sen çocuk değilsin. Hürriyet nedir, saadet nedir, sefalet nedir, bunları elbette muvazene edersin. Şu kadar var ki orada hürriyetin esarete ve saadet sefalete münkalip olmaya başlar başlamaz kalkıp gelmelisin. Zira bir kere bu inkılâp yerini bulduktan sonra artık kendini kurtarabilmek muhal olur. Çünkü insan esarete de sefalete de pek çabuk sınaşır ve alışır" dedi.

Bu müşafeheden sonra Zekiye karındaşını kırmamak için Halep seyahatinden vazgeçeceği iddiasında pek çok ısrar eyledi ise de Akile bir kimseyi fikrinden zor ile çevirmek o fikre bir kat daha kuvvet vermek demek olduğunu ve bir hayvanı ürktüğü mahalle sevk ede ede ürkeklikten geçirmek kabilinden olarak bir fikr-i batıla tebaiyet eden kimseyi dahi o fikr-i batıla tebaiyet etmesini iğmaz ede ede fikrinin neden ibaret olduğunu kendisinin bizzat görmesiyle yola getirmek muvafık-ı akıl ve hikmet olduğunu bildiğinden Zekiye'nin ısrarına kulak vermeyip seyahat-i mezkûreyi kabul ettirinceye kadar çalıştı ve kabul ettirdi. Fakat hiç kimse diyemez ki Zekiye'nin seyahat-i mezkûreyi kabul etmemekte olan inadı samimi idi. Hayır, agleb-i ihtimale göre mezbure Halep'e gitmek hevesinde bakî idiyse de, gitmem filân diye naz edişi yalnız Akile'yi darıltmamak için çocukça bir tedbirdi.

Netice-i kelâm, işbu seyahate karar verilip malzemenin tedarikine teşebbüs kılındı ve bir çarşamba İskenderun'a müteveccihen hareket eden Rusya vapuru ile Muhsin Paşanın gideceği haberi gelmekle daha salı günü Zekiye muvakkaten veda edip Paşanın konağına gitti ve ertesi gün Paşanın haremi vapura indiği cihetle Akile dahi vapura gidip orada karındaşını öperek koklayarak ve her posta ile mektuplarını eksik etmemesini rica ederek ağlaya ağlaya ayrıldı. Vapur dahi demir alıp yola revan oldu. Akile sevgili karındaşından bu vechle müfarakat ederek gözünün yaşını yaşmakla kuruta kuruta hanesine geldi ve artık acaba sevgili Zekiye'ciğim nerelere vardı diye saniyede bin kere haritaya müracaat etmekten ve günleri, saatleri ve Zekiye'nin katettiği mesafeyi hesap eylemekten sair mütalâata vakit bulamaz oldu. Hulâsa-i kelâm, aradan bu suretle yirmi gün kadar vakit geçtikten sonra bir gün ikindi vakti kapı çalınarak pencereden bakıp, çalan adam elinde bir mektup ile posta müvezzii olduğunu görünce ne hâle girdiğini kendisi dahi bilemedi. Seğirtip heriften mektubu aldı ve bahşişini verip kapıyı kapadıktan sonra yukarıya çıkıncaya kadar dahi sabredemeyerek daha merdiven ayağında açtı ve ber-vech-i atî okumaya başladı.

"Sevgili karındaşım Akile Hanım,

İstanbul'dan tahrik-i çarh-ı azimet ettiğimiz günün gecesini Marmara üzerinde geçirip sabaha karşı Kal'a-i Sultaniye'ye vasıl olduk ve birkaç saat orada ârâm ve ikametten sonra sefinemiz Adalar Denizi'ne doğru yol verip Midilli, İzmir, Sakız, İstanköy ve Rodos'a uğrayarak sekizinci gün İskenderun iskelesine çıktı.

İşbu deniz seyahatinin letafetini ömrüm oldukça unutamam ve deniz üzerinde bulunduğum müddet içinde ruhun hissettiği lezaizi sana tarif etmeye ne kadar çalışsam muvaffak olamam. Âsârını mütalâa eylediğim bazı şairler rûyi bahri bir sâha-i simîne teşbih etmişler. Ne uzak müşabehet! Bana kalsa deniz bu şairlere gücenmiş olmalıdır. Zira kaide-i edep bir şeyin şey-i ulâ ile teşbih edilmesini iktiza edip hâlbuki letafet cihetiyle sath-ı bahr sâha-i simîne bin kat müreccah olduğu herkesçe teslim edilmek lâzım gelir. Nasıl müreccah olmasın? Kim tercih etmez? O letafet, o safvet neye teşbih edilebilir? Ben hiçbir şeye teşbih edemem. Zira tabiat ecram-ı semaviyeyi nüzzara ayniyle aks ettirebilecek kadar safveti ancak bahre tahsis etmiş ve hele nesimin cüz'î bir tahriki ile bir yıldızın hutut-ı şuaını nice bin parça kırıp kırıp bunların da birini bin göstermek kuvvet-i azimesini dahi bir meziyet-i fevkalâde olmak üzere bahre ihsan etmiştir. Şimdi sen insaf et ey Akile! Sâha-i simînde bu meziyet olabilir mi? Alelhusus o şairlerin sâha-i simîn dedikleri şey farazî bir heyuladan ibaret olup ben ise maddeten mevcut olan bir şeyi faraziyata elbette tercih ederim. Ama sen diyeceksin ki hiddet-i zekâm olmadığı için farza vücut veremiyorum. Ne yapayım ben de biraz ahmakça kalmış olayım. Bunun kimseye zararı olmaz ya! Her ne ise karındaşım, bahrin şu kadarcık takdir edebilmiş olduğum letafetini Marmara'da görmüş idim. Ondan sonra Bahr-i Sefid'in Adalar Denizi kısmına girdik. Ah o lâtif yerler! O güzel adalar! Midilli ceziresinin manzarasını kalemen tarif edebilmek muhal-ender-muhal olup bunu en mahir bir ressam belki resmen tarif edebilsin. Cezire-i mezkûrenin tulü on milden ziyade olmalı. Çünkü vapurumuz saatte on üç mil kateylediği hâlde bu adanın sahil-i şarkîsini bir saatten pek çok da az diyemeyeceğim bir müddet içinde kateyledi. Ben şu bir saat müddet içinde yalnız cezirenin güzelliğini temaşa ile vakit geçirmedim. Bu müddet içinde yüreğimden neler geçirdim, ne tasavvurlarda bulundum? Bilsen istigrap eder idin. Şimdi sözün şu gelişi üzerine siz dersiniz ki Zekiye Midilli önünde mutlaka bu cezirenin a'sâr-ı atikada edebiyat cihetindeki terakkiyatını tasavvurla meşgul olmuştur. Evet, burası böyle, fakat fihrist-i tasavvurda Safo'lar, Faon'lar dahi münderiç idi. Canım bu kadınlar o kadar ulviyet-i fikirleriyle beraber ne derece denîü't-tab' bir şey imişler. Vakıa erkeklerden nefret edişlerine hak vermeye sen de ben de mecburuz. Lâkin hiç olmaz ise "tabiîdir" diye tefsiri mümkün olan bir hâlden teneffür edip de tabiatın dahi hilâfını iltizam etmek sahihan denaet-i tab' denilecek bir şey değil midir? Mamafih bunların akıbet-i hâllerini tasavvur ettiğim zaman ağlayacak bir hâle gelmedim desem doğru söylememiş olurum. Gaddar Yunanlılar! Artık o derecede hunharlık olur mu ya?

Aman Akile'ciğim aman! O İstanköy ve Rodos önünde insana bir hâl gelir ki tarif kabul etmez. Bu memleketlerin mahut şövalyeler zamanındaki hâli asla tebeddül etmemiş olduğu zahir-i hâlleriyle anlaşılıyor ve bu hâlde ebniye-i mevcudesinin her bir taşı toprağı bir nev' kahramanlıktan nişan veriyor. Bunların önünden geçer iken bu gibi daha nice bin tasavvurat âdeta tüylerimi ürpertti. Rodos'u geçip de Kıbrıs açıklarına düştüğümüz zaman şiddetlice bir fırtınaya tesadüf eyledik. Ah o fırtına ah! Canım Akile, denizin bu hâlini görmeli idin. Meselâ merkezinde bulunduğumuz ufku dairen-mâ-dâr bahr tahdit etmiş, o koca ufkun ortasında yalnız kalmışız. Rüzgârın iplere çarpmasıyla icra eylediği tarifi na-kabil bir ahengi güya bütün ecram-ı semaviye başlarını önüne eğerek can kulağıyla dinliyorlar ve güya sefine bu ahenge tatbik-i hareketle raksediyor. Canım ne diyeyim? Bunun için denilecek şey çok. Sen buna aheng-i raks filân deme de sun'la tabiatın bir muharebesi de. Evet, demeli ya! Güya tabiat bizim sefineye "Sen ne hadle böyle azametli bir denizi kendine teshir etmişsin gibi enine boyuna alâ-mâ-teşaen volta vurup geziyorsun?" diye bir hışım ve gazap ile üzerine hücum etmiş, yani cünud-ı riyah ve emvacı saf saf sevk etmeye başlamış da sefinemiz dahi mukabeleye kalkışarak ve kemal-i azamet ve nahveti dahi elden bırakmayarak vuku bulan muhacematı bazı bazı başını kaldırıp bakıvermekle geçiştirmekte bulunmuş idi. Ah Akile'ciğim ah! O hâl tarife sığmaz. Rüzgârın o hiddetli hiddetli çığlığı işitmeye ve bahrin dahi şiddet-i gazabından çatlayıp bin parça olan emvacı görmeye mütevakkıftır.

İmdi, deniz seyahatini bu suretle İskenderun'da tekmil ettik. Ondan sonra Halep'e kadar yolumuz kara yolu oldu. Bu yolun lezzet ve letafetini inkâr edemem. Ah, ah! Tabiatın her sun'una hayran olan göz o Yılan dağlığının azamet ve letafetini görmez mi? Amik ovasının güya bir sine-i zümüridîn terlemiş de yol yol terleri akıyormuş gibi bir manzara-i âlü'l-âli üzerine husulü mecburi olan rikkat-i kalbinden insan ağlayacak bir hâle gelmez mi? Hele Halep'e beş altı saat kaldığımızda bir mahalle geldik ki güya civar dağların belli başlı kayaları bizi istikbale çıkmışlar gibi yolun iki tarafında silsilebend-i intizam olmuşlar idi. Rüfekamız bu kayaları gördükleri zaman, "Aman buraya gökten taş yağmış!" dediler. Ne baid mütalâa! Bunlar gökten yağmış olsa bu intizam olur mu? Onları "tabiat" namında bir nezzam-ı âlem birer birer yerleştirip tanzim etmiş olduğu bedaheten görülüyor idi. İşte iki gözüm karındaşım, tabiatın bu kadar masnuat-ı acibe ve garibesini temaşa ede ede Dersaadet'ten hareketimizin on ikinci günü Halep'e vasıl olduk ve vusulümle beraber sana bu mektubu yazdım. Bundan böyle dahi elimden gelir ise hemen her posta ile sana mektuplarımı eksik etmem. Senin dahi elin değdikçe mektup yazacağın derkârdır. Kâmile Hanımın ellerini öpmek hususunda benim tarafımdan vekil ol."

İmza
Zekiye

Akile Zekiye'nin işbu mektubunu okuduktan sonra sofada yığılıp bir müddet bîhuş denilecek bir surette kaldı. Badehu kalkıp odasına giderek mektub-ı mezkûru merreten-bade-uhra kıraatle her okuyuşta başka bir lezzet aldığını kendi kendisine hitaben dermeyan eder idi. Ve aman vakit kaybetmeyeyim, cevabını yazayım diye hokkayı, kalemi alarak ve bir tabaka kâğıdı tulanî kırarak cevapnameyi tahrire müsaraat eyledi.

Gözüm nuru Zekiye'ciğim!

İlk mektubun vasıl oldu. Kemal-i memnuniyet ve lezzetle mütalâa eyledim. Bu mektup âdeta seyahatname gibi bir şey olup hulâsa-i müeddası ise işbu seyahatten kalbinin almış olduğu lezaizden lisanın tercüme edebildiği derecesini beyandan ibarettir. Ben ise hayalhane-i tasavvurda doğrudan doğruya kalbinin lezzet ve memnuniyetini muvazene ederek işte bu muvazene üzerine seyahat-i mezkûreyi icraya muvaffak olduğuna haset eyledim diyemem. Çünkü adem-i muvaffakiyetini arzu demek olur. Fakat gıpta etmedim desem yalan söylemiş olurum.

Şimdi sen bu sözlerime inanmamak istersin. Akile seyahati bu kadar sevmiş olaydı ben Halep'e gideceğim dediğim zaman bana itiraz etmez idi dersin. Fakat hata edersin. Çünkü o zaman ben sana seyahat etme dememiş idim. Bilâkis âlemde sair afakı dahi görmeli demiş idim. İtirazlarım ise hürriyet-i asliyemizin bir esaret-i daimeye münkalip olmaması havfına mebni idi. Bu havf ve haşyet hâlâ bakîdir. Bundan seyahati sevmemek lâzım gelmez. Zira seyahate muhabbet herkes için zarurî ve belki cibillî bir şeydir.

Görmez misin ki ressamlığı sanayi-i âliyenin birincilerinden addederler. Şimdi bir kere mütalâa et ki ressamlık ne demektir? Ressamlık aynen gözümüz önünde olmayan bir şeyi bize resmen göstermek değil midir? Bu ise sefine üstünde ve hayvan sırtında edilen seyahati bi't-teshil oda içinde edivermek demektir. Hani ya bizde Mekke ve Medine'nin resimleri vardır. Biz onu niçin temaşa ederiz? Mekke ve Medine'yi görmediğimiz için görebilmek hevesiyle değil mi? İşte insan resimleri dahi buna makîsdir. Hulâsa-i kelâm, resim demek âdeta seyahatin cihet-i heyulaîsidir. Şimdi bir kere mülâhaza etmeli ki cihet-i heyulaîsine ol kadar ehemmiyet verilir ise seyahatin cihet-i maddiyesi ne kadar mühimdir.

Resme merakı olan bir zarif, "Ben bir levhayı on gün temaşa etsem bitiremem. Zira o levha üzerinde tabiatın derece-i kuvvet ve azametini nazar-ı dikkat ve istigrabıma vaz' eder ol kadar şeyler okurum ki bunları yazmak lâzım gelse büyük bir cilt yapmak iktiza eder idi" demiş. Evet bu adamın lâkırdısı pek doğrudur ya. Bu adam tabiatın sanayi-i garibesini taklit demek olan bir levhayı temaşa edeceğine bunun tahkikini temaşa edecek olsa acaba neler okur idi? İşte iki gözüm, ne kadar bahtiyar olduğunu anla ve böyle bir saadete gıpta ettiğimden dolayı beni de haklı gör. Lâkin şimdi şu fıkrayı yazar iken aklıma ne geldi bilir misin? Ve hatırıma gelen şey yüreğimi ne kadar pare pare eyledi takdir edebilir misin? Ben sana biraz tarif edeyim de keyfiyeti sen muhakeme edersen görürsün.

Kalemi tamam hokkaya batırmış idim. Hani ya geminin kıçında size, yani birinci kamara müşterilerine mahsus bir köşk vardı ya, o köşk gözümün önüne geldi. Seni onun içinde gördüm. Letafet ve halâvetini sayıp sayıp da bitiremediğin fırtınayı ve dalgaları oradan temaşa ediyormuşsun ve tabiatın bu yüzden gösterdiği azamet-i ceberutîyi zihninde muvazene ede ede o hâle gelmişsin ki güya gaşy olup gideceksin. Sen bu hâlde iken aşağıdan bir cariye gelmiş, "Çabuk seni hanımefendi istiyor!" demiş. Bunun üzerine sen bir hâle gelmişsin ki utanmasan ağlayacak imişsin. Fakat ne çare? Yalnız kalbinden, "Ah ne olaydı kendi hürriyetim kendi elimde olsa idi! Ben şuracıkta akşama ve belki akşam dahi sabaha kadar oturup hazret-i tabiatın şu şevket-i azametine hayret gibi bir lezzet-i fevkalâde ile mütelezziz olur kalır idim. Ne yapayım ki hürriyetimi satmışım, gitmesem olmaz" diye kalkıp gitmişsin.

Şu tasavvurda zerre kadar mübalâğam yoktur. Hatta ben bu rüyada bulunduğum müddet kalemi hokkadan çıkartmayıp elimin sıkleti dahi kaleme munzam olmağla kalemin kırılmış olması rüyanın derece-i kuvvetini nazarında ispat eder. Hele bu tasavvur üzerine ne derece teessür ettiğimi sana tarif iktiza etmez. Çünkü sen yalnız muhafaza-i hürriyet emeliyle dünyasından vazgeçmiş olan Akile'nin böyle bir tasavvur üzerine ne derecelere kadar teessür edeceğini bizzat muvazene edebilirsin. İşte şimdiki hâlde söz bitti. Kâmile Hanıma olan selâmını tebliğ eyledim. Devam-ı sıhhat ve afiyetin için dua etti. Ben de amin dedim.

İmza
Akile

Akile Hanım mektubunu zarf içine koyup üzerini "Halep valiliğine sayeendaz-ı atıfet ve iclal olan devletlu Muhsin Paşa hazretlerinin daire-i âliyelerinde ismetlu Zekiye Hanıma" diye yazarak postaya verip gönderdi.

Zekiye'den müfarakattan sonra Akile bir türlü gönlünü eğlendiremeyerek bütün bütün mütalâaya döküldü ise de biraz vakit sonra mütalâa dahi kendisini sıkmaya başladığından gözünde Zekiye'nin hayalinden başka bir şey kalmadı. "Ah resmi olsa da temaşa etsem ve ateş-i tahassürü onunla itfa eylesem" der idi. Lâkin Halep'te Zekiye'nin resmini aldırıp İstanbul'a celp etmekte olan müşkülâtı der-hatır edince bundan dahi mahrumiyetini anlayarak "Ah Zekiye, buradaki rahat ve saadet canını mı sıkıyor idi? Sana bu seyahat fikri nereden geldi? Şimdi ben kiminle gönlümü eğlendireyim? Vakıa sen seyahat-i mezkûreden vazgeçmek istedin, ibram dahi eyledin. Lâkin sonradan vazgeçeceğine evvelce bu fikre düşmemiş olaydın daha evlâ değil mi idi? Sen hürriyetini kaybettin ben rahatımı" deyip aralık aralık ağlamaktan dahi kendisini zapt edemez oldu.

Akile'nin işbu sıkleti zamanlarında kendisini Kâmile Hanım bir dereceye kadar eğlendirebilir idi. Alelhusus Kâmile Hanım çok masal bilir ve tatlı nakleder bir kadın olmağla Akile bunun nakleylediği masalları kemal-i telezzüz ile dinler idi. Nihayet bir gün kapı çalınıp Akile pencereden baktıkta posta müvezzii olduğunu görünce kapıya nasıl indiğini bilmedi ve elinden mektubu alıp, "Zekiye'ciğimin ellerine sürülmüştür, gözlerime sürmeliyim" diye mektubu öpüp yüzüne gözüne sürdü ve yukarıya çıkar çıkmaz ber-vech-i atî kıraate başladı:

"Nur-ı aynım sevgili Akile'ciğim,

Halep'ten yazılan bir mektup Dersaadet'teki gideceği yere vasıl olur olmaz cevabı yazılır ise on beşinci günü Halep'ten mektubu yazmış olan adam cevabı alabileceği hesabiyle yazmış olduğum ilk mektubun cevabına muntazıran on beşinci günü saymakta idim. Hele on beşinci gün hulul eyledikte o hâle girdim ki güya İstanbul'dan senin cevapnamen gelmeyecek imiş, sanki bizzat sen gelecek imişsin. O gün ikindi vakti posta geldi. Haremin kâğıtlarını Paşa efendimiz içeriye gönderdi. Hemen hanımefendimizin yanına koştum. "Aman efendim, cariyenize dahi kâğıt var mı?" diye sual eyledim. "Hayır" demez mi? Ben bu hâlde ne oldum bilir misin? Hani ya birkaç günden beri yolcusunu bekleyen bir kimse yolcunun gelemeyeceği cevabını alır mı, işte ben de öyle oldum. Fakat anladım ki mektubum senin eline vasıl olduğu gün cevap yazmamışsın ve cevapnameni gelecek posta ile göndereceksin.

Vakıa öyle oldu. İkinci posta ile cevapnameni aldım ve kemal-i tevkir ve ihtiram ve lezzet ve zevk-i tam ile mütalâa eyledim. Mektubunda nazar-ı dikkate çarpan şey vapur köşkünde benim hâlimi tasvir edişindir. Bu tasvir hürriyet-i tamme içinde perveriş bulmuş bir fikrin sureti demek olmağla bu bapta bir mübalâğam yoktur diye beni temine hacet yoktur. Zira bilirim ki senin fikrin bundan başka bir şeye suret vermez. Fakat bu bapta iki çift lâkırdı söylemek arzusundayım. Demek isterim ki senin fikrinin işbu sureti tasvir edişi bunun sevda-yı hürriyetten başka bir şeyle dolu olmadığından, yani o heva ve sevdadan başka hiçbir şeyin ayine-i fikrine aks etmemiş olmasından neşet eder. Yoksa esaret esaret diye korktuğun şeyi uzaktan olsun bir temaşa etmiş olsan esaret aleyhinde ol kadar fikir dolgunluğunda bulunmayacağın cihetle, beni hanımefendi istediğini haber verdikleri zaman utanmasam ağlayacak gibi bir hâle gelmiş olduğumu tasavvur etmez idin. Çünkü biz, bir daireye intisap eden adam zimam-ı hürriyetini mensubün-ileyhine teslim eder itikadında değil mi idik? Ben burada bunun aksini gördüm. Sahihan esir olan cariyeler bile esir değil, belki paşalar, beyler, hanımlar bunların elinde esir. İnsan bunların hâlini nazar-ı dikkatle imtihan ettikçe âdeta güleceği geliyor. Bak bir kere sana şöyle kısaca tasvir edivereyim. Meselâ hanımefendi yemek yiyecek. Bu yemek evvelâ aşçının yemeği hazırlamış olmasına, saniyen arap cariyeler tablayı çıkarıp sofrayı kurmuş olmasına, salisen kilerci kalfa salataları filânları hazırlamış bulunmasına, rabian sofracı gelip yemek hazır bulunduğunu haber vermesine mütevakkıf. Yemeğin işbu mevkufün-aleyhleri yerini bulmaz ise hanımefendi açlığından esner durur. Şimdi böyle bir hanım olmakta sen ne hürriyet görürsün?

Ama sen diyeceksin ki hizmetçiler hizmetlerini ifa etmez ise duçar-ı tevbih olur. Ne kadar uzak şey!.. Hanımın haddi var ise bir kimseye bir lâkırdı söylesin. Derhal ağzının ölçüsünü alır. Çünkü gerek Paşa ve gerek büyük bey

ta sofracı cariyeye varıncaya dek ol kadar yüz vermiş ki tarif kabul etmez. İmdi, konağın terbiyesi üst tarafından doğru böyle gelir ise alt taraflarda ne suretlere müncer olacağını anlayıvermeli.

Her ne ise, ben şimdiki hâlde pek rahattayım. Bahusus Halep'te nev-umma istifade dahi ediyorum. Şöyle ki, Paşanın âlâ bir divan efendisi var. Kendisi otuz yaşlarında genç, güzel bir çocuk. Dirayet ve kabiliyeti ise hüsnünden daha ziyade. Hüsnü benim neme lâzım? Lâkırdı sırası geldi de onun için söyledim. Kabiliyete bakalım kabiliyete. Halep'e muvasalâtımızla beraber hanımefendi İstanbul'da Muhterem Paşanın hanımefendisine bir kâğıt yazdıracak oldu. Beni çağırıp müsveddesini tarif eyledi. Kaleme aldım. Divan efendisine tebyiz ettirmek üzere Paşaya verdi. Paşa müsveddeyi okumuş, oldukça beğenmiş. Fakat bunu yazan kâtip kalem görmemiş olduğu cihetle reviş-i iş'arı pek bayağı demiş. Bunun üzerine hanımefendi müsveddeyi benim kaleme almış olduğumu söyleyince taaccüp edip, "Aferin Zekiye haylice kâtibe imiş. Bari her gün böyle birkaç müsvedde kaleme alsa da bizim divan efendisine gönderip tashih ettirse kitabetini daha ziyade tevsi eder idi" demiş. Keyfiyeti hanımefendi bana tebliğ eyledi. Ben dahi memnunen kabul edip şimdi her gün birkaç müsvedde kaleme almakta ve divan efendisine tashih ettirmekteyim. İnşallah yakında kitabetimin ne derece tevessü ettiğini yazacağım mektuplar mütalâasıyla takdir edersin. Hele divan efendisinin tabiat-i şiiriyesi pekâlâ olduğunu rivayet ediyorlar. Bakalım, şu aralık bir de şair olur isem daha âlâ olur. İşte iki gözüm, şimdilik yazacak başka bir şey bulamadım. Seni orada Huda'ya emanet eyledim. Kâmile Hanımın ellerini öpmek hususunda tarafımdan vekil olunuz.

İmza
Zekiye

Akile Hanım mektubu okumaya başladığı zaman, Halep'ten yazılan mektubun on beşinci gün cevabı alınabileceği meselesinde "Aman mektubu bitirir bitirmez iki satır olsun bir cevapnameyi yazayım. Karındaşımı böyle intizarda bırakmayayım" dediyse de mektubun içinde güya bazı şeylerin yazılmış olmasına muntazır imiş de bulamamış veyahut bazı hiç muntazır olmadığı havadisi görmüş gibi, ilk mütalâada değil beşinci, altıncı kıraatte dahi efkârının hayreti ve hayrette tereddüdü ve tereddüt ettikçe izdiyad-ı tahayyürü o gün cevapnameyi yazabilmeye manî oldu. Ve hele bu mektubun zımniyatını muhakeme için sarf-ı efkâr ettikçe günler geçip nihayet aradan iki hafta kadar zaman geçti. Henüz mektuba bir manâ veremedi ki cevap yazsın. "Bizim kız esareti istihfaf etmeye başladı. Kendilerinin zımnen hürriyetlerini ve hanımların ve beylerin mahkûmiyetlerini dermeyan ediyor. Allah Allah ne çabuk sınaşmış? Divan efendisinden kitabet dersi... Şair olmak hevesi... Bunlar bizim efkârın tecviz ettiği şeyler değil ama bakalım neticesi ne olacak?" deyip toplayabildiği kadar fikriyle karındaşına cevapnameyi tahrire bervech-i atî mübaderet eyledi:

Gözüm nuru Zekiye'ciğim,

İkinci mektubunu aldım ve kemal-i hayretle ol kadar okudum ve zımniyatını muhakemede ol kadar imal-i fikir ettim ki kaç kere okuduğumu sayamam ve mektubun hikemî zımnından neler istihraç eylediğimi dahi hakkıyla tarif edemem. Mektub-ı mezkûrda mebhusün-anhın üç maddeden ibaret olup birincisi hanımlarda beylerde dahi hürriyetin fıkdanı ve ikincisi divan efendisinin hüsnü kabiliyetinden ve kabiliyeti hüsnünden ziyade olması ve üçüncüsü kitabet ve şiir derslerine mübaşeret edilmesi kaziyeleridir.

Bunlardan birincisinde fikirlerin pek beca ve fakat benim fikrimde hürriyetten başka bir şey yer tutmamış olduğu hakkında beyan eylediğin zehab, hakkımda bir büyük iftiradır. Ben fikrimi esaretin cihât ve keyfiyâtını uzun uzadıya muhakeme ettikten sonra sevda-yı hürriyetle doldurdum. Hatta sana kaç kereler demedim mi ki bir adam zahiren ne kadar büyür ise hakikatte esareti dahi o nispette artar. Galiba bu söylediklerimi unutmuşsun. Kuzum ben bu bapta ol kadar i'mal ve ta'mik-i fikir eyledim ki hatta gayet-i hürriyetin dahi zımnında esaret buldum. Artık bu hâl üzerine hanımların, beylerin hürriyet suretinde görülen esaretlerini ve hakimiyet cihetindeki mahkumiyetlerini ve rahat tarzında görülen rahatsızlıklarını muvazene edememiş olduğumu meydana koymak hata mıdır savap mıdır bunu sen düşün.

Canım bunları bize validemiz merhume dahi söylemez mi idi? "Kızlarım, arzu-yı ikbal iyi bir şey değildir. Zira insan gitgide ikbalinin yani muhafaza-i ikbalinin esiri olur. Zira ikbal arttıkça, insan büyüdükçe huzur ve rahatı münselib olur. Zira o zaman diğer mukbiller ile rekabete kalkışır. Filân hanımefendinin elmasları pırlanta olup kendisinin takımları Flemenk taşıyla murassa' olması kendisi için bir dâğ-ı derun olur. Karşısında kul, halayık çoğaldıkça rahat edecek yerde bunları kumanda etmek ve her birinin gerek amden ve gerek min-gayri-taammüden ihtiyar eyledikleri yevmî bin hatayı tashih eylemek için yüreği üzüm üzüm üzülmeye başlar. Bunlar da bir şey değil. Belânın daha pek büyüğü var. Efendisinin veyahut Paşanın bunlara yüz verdiğini gördükçe hayatından vazgeçmek derecelerine gelir. Çok hanımefendi vardır ki bir hamal karısı olup da yüreği rahat olarak yaşamak arzusunda bulunur" demez mi idi? Ve bir kimse arzu-yı ikbali bertaraf eder ise diğer mukbiller ile rekabet beliyesini dahi bertaraf etmiş olacağını ve ikbalinin esiri olmaktan ise fakrının padişahı olmak evlâ idüğünü ihtar etmez mı idi? Demek oluyor ki sen bunları unuttun. Fakat ben unutmadım. Hatta validemin verdiği şu ders üzerine ta'mik-i fikir ede ede ber-minval-i muharrer hürriyetin bile gayetinde esaret buldum. Evet buldum ya! Çünkü şahid-i hürriyet dahi hakikatte ol kadar zalimdir ki kendisine meftun olan bîçaregânın başını sokmadık belâ bırakmaz. O gaddarın bu kadar kahrını çekmek ve tahammül eylemek dahi bir esaret demektir.

Her ne ise, ben sözü bu kadarcık açtıktan sonra bunun alt tarafı, yani hürriyet ve esaretin keyfiyât ve cihâtı hakkında söyleştiğimiz şeyleri belki der-hatır edersin. Der-hatır eylersin ama neyleyim, efkârın orada hanımları

esir ve hademeyi hür diye hükmetmeye başlamış. İşte ben buna teessüf ederim. Zira hanım olup da zalim suretinde mazlum olmak ne kadar fena bir şey ise, bu hanıma hadim olup da mazlum nikabı altında bir zalim olmak daha fenadır.

Gelelim ikincisine: Divan efendisinin kabiliyetini hüsnüyle ve hüsnünü kabiliyetiyle muvazene etmek hayır alâmeti değildir zannederim. Çünkü âlemde bu kadar bîçarelerin başlarını ateşe yakan ve sergüzeşt-i ahvalleri kitapları doldurup okuyanları bile ağlatan hâller ya kabiliyet veyahut hüsn dedikleri şeyden gelir ve eğerçi bunların ikisi bir yerde cem olur ise artık neticesi neye müncer olacağını Allah bilir. Sen dahi divan efendisinde en evvel bunları görmüşsün. Hem de ikisi birbirine mütenasip, mütesavî olduğunu takdir eylemişsin. Ama sen dersin ki ben heva ve sevda aleyhinde olan fikrimi böyle iki küçük şeyle zayıflatmam. İşte bunu yalan söylersin. Zira şimdiye kadar menfur ve merdudun olan esareti nasıl ki hoş görmeye başlayarak bu bapta mukaddema almış olduğun dersleri dahi unuttun, yavaş yavaş aşkın mazarratını dahi nazarında küçülterek nihayet kendini onun pençe-i gaddarına kaptırırsın da haberin bile olmaz. Hiçbir aşk yoktur ki masallarda denildiği gibi görür görmez derun-ı dilden ve can-ı gönülden hâsıl oluversin. Bu belâ insanı o kadar sükûnetle yakalar ki sana bunun vechini tarif etmek ister isem elektrik kuvve-i seyyalesiyle insanın vücudunu doldurduklarını misal gösteririm. Hani ya insanı dört ayağı billur iskemleye oturtup diğer tarafından elektrik makinesiyle vücudunu kuvve-i elektrikiye ile doldurmazlar mı? O zaman insan hiçbir şey hissetmez ve fakat beş dakika sonra o hâle gelir ki vücuduna dokunacak olsa ateşler saçar.

Şunları sana âcizane bir ihtar olarak arz ediyorum. Çocuk değilsin ya, başını bu misilli belâlardan korumak ve kurtarmak vazifesi bana ait değildir, sana ait bir şeydir.

Üçüncü bahse nakl-i kelâm edince, kitabet tahsili için ders alışına ve bahusus şiir hevesine düşmekliğine âdeta gülüyorum. Biz sanat-ı kelâm diye birçok şeyler gördük. Hani ya bunun üzerine seninle bir de mübahasemiz geçmiş idi. Hani ya sanat-ı kelâm ne demektir diye bunu istihfaf eylediğim zaman sen bana itiraz ederek "Belâgat, fesahat, kinaye ve mecaz bilmem ne olmayınca kelâm kelâm olur mu? Böyle bir kelâma âdeta hezeyan derler" demiş idin. İşte zannederim ki bu defa seni kitabet ve şiir hevesine düşüren şey dahi o zamandan kalma bir fikir olmalıdır.

Kuzum, işbu sanat-ı kelâm filân fıstık bunlar âlemde kelâmdan başka bir sanatın olmadığı zamanların mahsulüdür. Erbab-ı fikir ve daniş i'mal-i efkâr edecek başka bir şey bulamamışlar da buna sarf-ı fikir etmişler. "Ve leyse kurbu kabri harbi kabr" sakildir, yok hafiftir muarazasına kadar varmışlar. İçinde bulunduğumuz şu asır bunların topunu iptal ediyor. Kelâm demek muhataba efkârını anlatmak demek olduğu meydana çıkıyor. İhtisar-ı kelâm, tafsil-i kelâm filân davaları mahvolup gidiyor. Muhatap mütekellimin efkârını anlayıncaya kadar laf söylemek lüzumu anlaşılıyor. Çünkü üdeba-yı asır görüyorlar ki sanayi-i kelâmiyeye riayetle yapılan kitaplar metin oldukları

hâlde anlaşılamayıp her biri için beş on tane şerhe muhtaç olmak tefhim ve tefehhümü tas'ib demektir. Binaberin şimdi yazdıkları şeyler öyle şerhe, haşiyeye lüzum kalmayacak gibi yazmak hevesinde bulunuyorlar. Hele şiir hakkında olan fikrin âdeta gülünç bir şeydir. Hem hürriyet sevdasındasın hem de esarete heves ediyorsun. Şiir demek esaret-i lisan demek değil midir? Lisanı bir daire-i mahdude içine sokmak ve söylemek istediğin bir şeyi söyleyemeyip söylemek lüzumu olmayan bir şeyi dahi ya vezin doldurmak yahut kafiye bulmak, hâsılı zaruret-i şiiriye beliyesi olmak üzere söylemek lisan için âdeta bir esaret demektir. A kuzum, biraz da tabiata muhabbet etsene! Tabiat insana mensuru mu talim ediyor manzumu mu? İmdi mekteb-i tabiattan aldığın dersle iktifa fena mı olur? Buna mukabil tabiatın haricine çıkacağım diye cebr-i nefs etmek iyi bir şey midir?

Hulâsa ey Zekiye'ciğim, zikrolunan ikinci mektubun pek garip geldi. Güya benim efkârımla perveriş bulmuş bir fikir yazmamış da adî ve bayağı bir fikrin mahsulü gibi göründü. Sen âdeta benim istemediğim bir yola sülûk etmeye başlamışsın. Eğer yol yakın iken döner isen ona diyecek yok. Fakat bu yolda devam eder isen beni çok ağlatacağın derkârdır. İşte sözüm bu kadar. Kâmile Hanımın hayır duada bulunduğunu beyan ile hatm-i makal ederim.

İmza
Akile

Akile işbu mektubu postaya teslimen gönderdi ve acaba Zekiye buna ne cevap verecek, eğerçi ikinci mektupta sülûk eylediğini işrap ettiği yolda birkaç menzil daha almış ise bu sözlerin kendisine ağır geleceği şüphesizdir. Lâkin Zekiye benim bildiğim Zekiye ise bu yolda o kadar süratle tayy-i menazil edemez. Bakalım ikinci mektubu ne suret gösterir diye kendi kendine bir hayli muhatabalarda bulundu. Fakat bu Akile her hâlde Zekiye'nin efkârınca bir nev' tebeddül görüp ve buna pek ziyade ehemmiyet verip kahrından ne edeceğini bilemez oldu. Aman şu on beş gün müddet geçse de Zekiye'den cevap alsam diye elinden gelse on beşinci günü eliyle çekip getirecek idi. Fakat ya Zekiye mektubun vasıl olduğu gün cevap yazmaz da iş yirmi yedinci güne kalır ise mütalâatı Akile'ye daha ziyade mucib-i esef olurdu.

Nihayet on beşinci gün hulûl eylediği hâlde postacının mektup getirmeyişi ve hele yirmi yedinci günü postasında dahi mektup zuhur etmeyişi Akile'nin efkârına dokundu. Acaba sözlerim Zekiye'ye pek ağır geldi de bana darıldı mı, yoksa mahut ikinci mektubu yazdığım günden beri ahvali diğer gûn oldu da şimdi hâli bana yazamayacak, bildiremeyecek bir surete mi münkalip oldu diye ol kadar düşündü ve o derece merak etti ki tarif kabul etmez. Hele dördüncü hafta postasında müvezzi mektubu getirip Akile'nin yüreğine biraz su serpildiyse de mektubu açıp okuyuncaya kadar yüreğinin çarpıntısı hiçbir zamana kıyas kabul etmeyecek derecede idi. Hâsılı mektubu bervech-i atî mütalâaya başladı:

Gözüm nuru Akile'ciğim,

İkinci mektubunu dahi kemal-i iftihar ve mesar ile aldım. Mektubu iki posta kadar tehir eylemekliğim sizi merakta bırakmış olduğunu bilir isem de işte en evvel bu kusurumu itiraf ve istifa ile söze başlamış olduğumdan senin dahi böyle töhmetini muterif olan bir mücrimi affedeceğin derkârdır.

Bundan mukaddemki mektubumda dermeyan etmiş olduğum hususatı üç kısma bi't-taksim her birine ayrı ayrı cevaplar vermişsin. Senin efkâr-ı selimene itiraz etmek ve cevabına cevap vermeye kalkışmak benim hakkımın ve haddimin haricinde bir şey olduğu bence de müsellemdir sence de. Hele hanımlarda ve beylerde dahi hürriyetin fıkdanı hakkında olan fıkarata dair söylediğin sözler tamamıyla kendi efkârım demek olduğu cihetle bunlara itiraz etmiş olsam kendi fikrime itiraz etmiş olurum ki şu hâl ya hamakatten veyahut cinnetten başka bir şeye haml olamaz. Divan efendisinin kabiliyetini hüsnüyle ve hüsnünü kabiliyetiyle muvazene etmiş olmaklığıma âdeta bir aşk ve sevda mukaddimesi manâsı vermiş olmaklığın doğrusu mucib-i istigraptır. Bir kimse diğerine güzeldir yahut kabiliyeti vardır demekle onu sevmiş olması lâzım gelmez ya. Sevmiş olması lâzım gelse bile her sevişe aşk ve veleh manâsı verilmek caiz değildir zannederim. İşte iki aya kariptir müsveddelerimi divan efendisine göndermekte ve o dahi bi't-tashih iade ile beraber aralık aralık kendisinin kaleme almakta olduğu güzel şeyleri numune olmak üzere bana irsal etmektedir. Fakat çocuğun ne günahına gireyim? Ne tashihleri içinde ve ne de gönderdiği müsveddelerde mugayir-i edep ve iffet hiçbir kelime bile yoktur. Bunu söylemekten muradım ne ben kendisine muhabbet peyda ederek muhabbeti işrap yollu bir kelime yazmış ve ne de kendisi bana bu yolda bir emare göstermiş olmadığımızı sana tarif ve beyan etmekten ibarettir.

Şiir ve kitabet bahsine gelince, gerek mensur ve gerek manzum kelâm hususunda meydana koyduğun efkâr mecruh değildir. Fakat her şeyin cehlinden ilmi evlâ değil midir? Vaktiyle sen dahi şiire heves etmiş ve birtakım güzel şeyler nazmeylemiş idin. Senin o zamanki hevesin bunun aleyhinde olan fikrini çürütmedi ya.

En ziyade nazar-ı dikkatimi celp eden şey, senin istemediğin bir yola sülûk edişim hakkında olan zehabındır. Sen korkma ey Akile'ciğim! Zekiye senin istemediğin yola gitmez. Senin istemediğin yol, ilerisi deşt-i hevl-nâk-i aşk ve hevaya çıkan ol belâlı çığırcık değil midir? Ben bundan ne derece sakınmakta olduğumu sana tarif etmek için geçen gece görmüş olduğum bir rüyayı sana nakletmeliyim. Şöyle ki, rüyamda güya bir bahçede bulunuyor imişim. Bahçe gayet geniş ve ağaçları pek sık. Ol derece sık ki yirmi adım ilerde gezen adam görülmek mümkün değil. Koru gibi bir bahçe vesselâm. Ben bahçenin bir cihetinde gezer iken nagâh ağaçlık içinde azgın bir köpek çıkarak üzerime hücum eyledi. Benim elimden ne gelir! Başladım vaveylaya. O aralık ağalık içinden divan efendisi fırlayıp çıktı ve hemen kendisini köpeğin üzerine atıp, köpek ise azgın bir şey olmağla ikisi alt alta üst üste bir müddet boğuştular. Nihayet Sıtkı Efendi (Divan efendisinin ismidir.), bilmem nasıl oldu, köpeği öldürdü. Ama kendisinin elleri, yüzü gözü dahi al kanlar içinde kaldı. Ben şaşırmış kalmış ve nasıl ise, "Ah Sıtkı'cığım, yaralandın!" demişim. O da bana, "Efendim, uğrunda ve gözünün önünde feda-yı can etmediğime teessüf ederim" demesin mi? Hemen aklım başıma geldi. Bunun bana bir ilân-ı aşk demek olduğunu anladım ve kemal-i tehevvürle, "Vazife-i insaniye seni yalnız bu dereceye kadar icbar eder idi. Buna teşekkür ederim. Fakat benim uğrumda feda-yı can etmeye hiçbir mecburiyetin yoktur. Mecburiyetin haricinde olarak bu fedakârlığı göze aldıracak olsan bile kabul etmem" dedim. İşte bak anla ki rüyada bile Sıtkı Efendi gibi sahihan rabt-ı kalp edilmeye lâyık bir çocuğa dahi bu derece nefret gösterdim. Artık bu hâl üzerine Zekiye yoldan çıkmış filân gibi bir sû-i zanda bulunmak insafsızlık değil midir? Bu ne kadar insafsızlık ise bir bîçare çocuğun, yani Sıtkı Efendinin hüsn ve kabiliyetini kısaca ve muhtasarca arz etmiş olmaklığımı tayip eylemek dahi sû-i zanda pek ileriye gitmek demektir. Şimdiki hâlde sana yazacağım şeyler şunlardan ibarettir. İnşallah bundan böyle mektuplarımı öyle üç dört hafta tehir etmem. Fakat sen elbette tehir edersin. Çünkü benim mektubum senin eline vasıl olduğu gün posta İstanbul'dan hareket eder. Sen o gün mektubu vermiş olsan bile yine gelecek posta ile gönderilir. Kâmile Hanıma selâmımı tebliğ buyur.

İmza
Zekiye

Akile işbu mektubu okur iken çehresi ol kadar değişti ve ne hâlden kaç hâle tebeddül ve tahavvül eyledi ki tarif kabul etmez. Eğerçi bir fotoğraf Akile mektubu okuduğu müddet her saniyede bir resmini almış olsaydı yapacağı külliyetli resimlerin hiçbirisi diğerine teşabüh etmeyeceği derkâr idi. Hele gördüğü rüyayı tarif edip de kalbinin Sıtkı Efendi hakkındaki hissiyatını açıktan açığa meydana koyduktan sonra nihayetinde, "Sıtkı Efendiye bu derece nefret gösterdim" diye tebriye-i zimmete kalkıştığına kahkaha ile gülüp, "Vah Zekiye'ciğim vah! İş işten geçmiş de haberin yok. Bak şu zavallı çocuğa bak, tesir-i aşk ve sevda ile izanına da halel gelmiş. İzanı muhtel olmamış olsaydı zikrolunan rüyayı bana yazıp da kalbi ne hâlde olduğunu bilâ-tereddüt ortaya koyar mı idi?" dedi. Lâkin bu kahkahası keder ve meyusiyetten başka bir şeyle tefsir edilemez idi.

Bu gibi tefekkürlerle Akile mektubu defaatle okuduktan sonra müşafehesi istizah-ı meseleye medar olur diye duvarı vurup Kâmile Hanımı çağırdı. Hanım gelince Akile mektubu okumaya başladı. Şiir ve inşa bahislerinde, "Kızım bunlar kâtipçe şeyler olduğundan pek de anlayamıyorum, fakat içinde divan efendisinin hüsnü filân var, burası zihnimi gıcıklıyor, bakalım alt tarafına" der ve Akile dahi Kâmile Hanımın işbu mütalâatına yüreğinin ateşine galebe etmek için cebr-i nefs ede ede dudaklarını büzebildiği kadar bir tebessümle mukabele edip mektubu kıraatte devam eylerdi. Nihayet mektup bitti. Kâmile Hanım rüyayı müyayı hep dinledi. Bundan sonra Akile, "Mektuptan bir şey anladın mı?" dedi. "Anladım, anladım. Zekiye kâtip efendiden galiba hoşlanmış. Çünkü kâtip efendi artık rüyasına girmeye başlamış" dedi.

Bu zaman Akile bir ah edip, "Gördün mü Kâmile gördün mü? Kız elden gitti. Canım ne tez! Daha beş ayı tecavüz etmedi. Acırım Zekiye'ciğime acırım!" diye hıçkırmaya ve gözlerinin yaşını silmeye başladı. Şimdi bîçare Kâmile Hanım Zekiye'yi unutup Akile'nin derdine düştü ve bin dereden su getirerek hâsılı Akile'ye, "Kendi düşen ağlamaz" dedi. Ve vakit geçmeksizin cevap yazmak için kalemi eline verdi. Akile dahi mektubu yazmaya başladı.

İki gözüm sevgili Zekiye'm,

Son mektubun geldi. Mükerreren mütalâatıyla hem beni hem de Kâmile Hanımı zehirledikçe zehirledi. Rüyanı tabir ettik ve netice-i tevilinden kalbinin divan efendisi hakkında neler hissetmekte olduğunu anladık. Herkes zatına mahsus her bir teşebbüsünde fail-i muhtar olduğu için bu bapta seni men'e salâhiyetimiz yoktur. Bununla beraber tayip etmekten memnu değiliz ya! Doğrusu böyle beş ay içinde efkârının bu derece inkılabını şayan-ı tayip gördük. Şimdi sen dersin ki sevmek sevilmek ayıp bir şey midir? Hayır ayıp değildir. Lâkin senin gibi iyi fenayı takdir etmiş ve kocaya varmak hususunda gördüğü fenalıklar üzerine on sekiz on dokuz yaşlarına kadar efkârını bunun aleyhinde bulundurmuş olan bir kız için ayıptır. Bunda da divan efendisini sevmiş olması ayıp değildir, tebdil-i efkâr etmiş olması ayıptır. A kuzum, sen değil mi idin ki, "Akile'ciğim bu gece yatakta bir tasavvurda daha bulundum ve düşündüm, baktım gördüm ki evlenen ve kocaya varanların dirliği düzenliği pek muvakkat bir şey. Aradan altı ay bir sene geçtikten sonra geçinmeleri zaruret ve mecburiyet tahtına giriyor da onun için yekdiğerini seviyor gibi bir tavırda bulunuyorlar. Bir erkeğin bir kadına ne yapsa ve ne tavır ve mevkide bulunsa bir sene sonra yaranamamaya başlayacağı gibi, bir kadın dahi biaynihi böyle olduğu bedaheten görülüyor. Meselâ bir erkek fakir olsa karısı, 'Kocam fakir, bana bir şey yapmıyor', zengin olsa 'Mutlaka beni beğenmeyip üstüme evlenmek veyahut odalık almak arzusunda bulunuyor' ve kendisi biraz serd-meşrep olsa 'Aman bu herifin yüzünden düşen bin parça olacak', pek gülünç yüzlü olsa 'Artık böyle karı gibi erkeği de ne yapmalı, erkekliğini göstermiyor' denilir. Ve bir adamın karısı nahifü'l-endam olsa 'Şu sıska karıdan usandım' ve etlice olsa 'Bu şişmandan bıktım', lepiska saçlı olsa 'Aman sarışın', siyah saçlı olsa 'Pek de kara yağız', meşrebi ağır olsa 'Of, bunun da nazından geçilmiyor', mütevazı olsa 'Ne kadar sırnaşık ve yılışık' demeye başlar. Bunlar ise hep 'Her gün gül koklayan gülden de usanır' hükmünce muaşeret ve muvasenetin eskimesinden ileri geliyor" der idin. Ey şimdi bu tasavvurun aksini iltizam etmekliğin neden neşet edecek? Acaba Halep'te sair tahkikat ve keşfiyata mı muvaffak oldun? Etme bu çocukluğu, iyi değildir a kuzum!

Vakıa ben bilirim ki benim sözlerimi sen sem'-i kabul ile dinlemeyeceksin. Belki bu itirazım senin ateş-i aşkını bir kat daha alevlendirecek. Lâkin bir kere de kendi kendine mütalâa et de divan efendisi hakkındaki kuruntularının neticesi neye müncer olacak biraz da bunu düşün. Şimdi onun musahabet ve muvasenetiyle hâsıl olacağını tahmin eylediğin lezaiz muahharen çe-

keceğin mihen ve meşakka mukabil gelecek mi? Buralarını muvazene et. Bir erkek ile bir kız izdivaç ettikleri zaman müddet-i ömürlerini daima âşık âşıka gibi geçireceklerini tahmin ederler ise de sonra bu tahminin ne kadar yanlış bir şey olduğunu görmezler mi? O âşık âşıka biraz vakit sonra yekdiğerine hadim hadime, hakim hakime ve nihayet zalim zalime olmazlar mı? Ve insan kısmı daima temaşaya hayran ve bu hayretle mütelezziz olacak bir şey aramaya mecbur olduğundan karı koca bir kere zalim zalime derecesine vardıktan sonra herif kendisine bir eğlence..... aramak azmine düşmez mi? Ve dünyada perde-i ismet ve iffeti hadd-i zatında ol kadar metin ve müstahkem olmayan bazı bîçarelerin onu çâk çâk etmelerine mecburiyet gösteren dahi bu hâl değil midir? İşte iki gözüm, şu sözlerim sana karındaşça bir nasihatten ibarettir. Yoksa benim neme lâzım? Sen kocaya vardığın zaman seni hissiyat-ı şehvaniyesi hususunda bir ..... bilen herifin aguş-ı hırs ve şehvetinde gerek tav'an ve gerek kerhen naz ve niyazla meşgul olduğun geceler ben burada böyle bir beliyeden azade yatağım içinde tatlı tatlı nice tasavvurat ve hayalât ile mütelezzizen gunude-i habgâh-ı saadet olurum veyahut tasavvurat ve hayalâtıma muharrirîn-i salife ve hazıranın efkârını dahi ilâve edip hayalhanede bir cemiyet akdiyle cemiyetlice eğlenmek ister isem elime bir de kitap alırım. Zira âlemde saadet denilen şey bir nev' hülyadan ibarettir. Hatta dünya demek dahi bir rüyadır. Artık rüyadan ibaret olan bu dünyada benim hüsn-i hayalâtımı ihlâl edecek bir refiki kabul eder isem asıl akılsızlık etmiş olurum.

Bu mektubu yazar iken Kâmile Hanım dahi yanımda idi. Yazdıktan sonra kendisine okudum. "Ah kızım, yazdıkların azdır bile. Koca güzel bir sadberg gülüdür. Fakat içine biber doldurmuşlar. İnsan onun müzeyyenat-ı zahiresine baktığı zaman alıp koklamaya can atar. Fakat bir kere koklar ise gözlerinden yaş akar" dedi. Şu söz benim ilk işittiğim bir söz olup teşbih ve müşabehetleri sizin gibi bir sahibe-i malûmatın hande-i istihzasını mucip olur ise de hükmü dahi aklı olanı ağlatacak bir kuvvettedir. Aman unutmayayım, hanım-ı mumaileyha mahsusen gözlerinden öptü ve selâm söyledi, tebliğ edeyim.

İmza
Akile

Akile Hanım mektubu Kâmile Hanım vasıtasıyla postahaneye gönderip mumaileyha avdet eyledikte kendisiyle müşafehe ve mükalemeye başladı ve bu mektup Zekiye'yi şu fena teşebbüsten menedebilip edemeyeceğini sual eyledi. Kâmile Hanım asla tereddüt etmeyip, "Kızım, Zekiye'nin yazışına bakılır ise iş işten geçmiş. Vakıa kendisi henüz münkir, lâkin rüyanın tabiri gösteriyor ki o kâtip bugün Zekiye'yi isteyecek olsa maalmemnuniye varacak. Şimdi ihtimal ki senin bu mektubun kendi hülya ve tasavvuratına bir kat daha kuvvet vere. Zira o zanneder ki sen mektubundaki lâkırdıları li-garaz söylüyorsun. Her ne ise, bakalım, mektubun cevabı geldiği vakit iş meydana çıkar" dedi.

Zekiye'nin işbu inkılâb-ı efkârı Akile'nin bütün bütün merakına dokunup, elinden gelse hemen Halep'e giderek karındaşını alıp İstanbul'a getirmek gibi tasavvuratta dahi bulunur idi. Lâkin bu işin suubet ve âdeta adem-i imkânını mülâhaza ettikçe mahzun mahzun boynunu büküp, "Ne yapayım, felek bana bir Zekiye'yi dahi çok görüyor. Besbelli benim münferiden yaşamaklığımı arzu ve heves ediyor... Yok yok... bu da değil. Feleğin benden ne alıp vereceği var? O kambur, Zekiye bîçaresine kancayı takmış. Onu bir belâya uğratıp karşısında seyrine bakacak" diye meyusane birtakım hasbıhallerde bulunur idi.

Hulâsa-i kelâm, aradan iki ay kadar zaman geçip Zekiye tarafından bir cevap zuhur etmediğini görünce Akile artık Zekiye'nin belki de divan efendisine varmış olduğunu hükmederek bütün bütün Zekiye'den ümidi kesmek lâzım geldiğini der-hatır ile melûf olduğu hasbıhallere bir de ağlamak ilâve eder idi ve "Evet, Zekiye'den ümidimi kesmeliyim ya, haydi farz edelim ki Zekiye bu koca elinde mesut olsun. Lâkin çi-faide ki ben kendisinden mahrum kalacağım. Vakıa Zekiye benden vazgeçmez. Lâkin kocası mâni olur ise ne etsin? Ben herifin kayın validesi değilim ya. Velev ki olayım. Damatlardan yüzde onu ancak kayın validesini kabul edebilip kusuru 'Ben yalnız karımı tanırım' diyorlar. Gitti Zekiye'ciğim gitti! Yalnız kaldım. Bir kere el koynuna girdikten sonra öz karındaşım bile olmuş olsa yine gitti sayarım" der idi.

Akile mektubu yazdıktan dört ay sonra Zekiye'den cevap geldi. Hani ya Akile karındaşı tarafından mektup geldikçe açıp okumaya can atardı. Bu defa böyle bir şevk ve rağbet göstermeyip mektubu meyusane bir kesel ile aldı ve hatta açıp okumak hususunda bile tereddüt eyledi. "Ne açayım! Karındaşımın mektupları birbirinden ağır idi. Elbette bu mektup cümlesinden daha ağır olacak" dedi ise de merak yine kendisini bırakmayıp mektubu açtı, okumaya başladı:

Karındaşım gözüm nuru Akile'ciğim,

Bundan evvelki mektubumda ba'd-ez-an mektuplarına iktiza eden cevapları tehir etmeyeceğime dair vermiş olduğum vaadin bihakkın ifasında gösterdiğim rehavetten dolayı ne kadar mahcup ve müteessif olduğumu tarif edemem. Bu teehhür meşguliyetim ziyade olduğundan ileri gelmiştir diyemem. Zira buraca meşguliyetim iki çocuğa günde ikişer ders vermekten ibaret olduğu cihetle sarahaten yalan söylemiş olurum. Hasta idim filân idim de diyemem, vücuduma iftira etmiş olurum. Alelhusus cevabın sebeb-i tehirini dahi yazmaya elim ve huzurunda olsam bile söylemeye dilim varmaz. Zira mahcubiyetim bir dereceye kadar varır ki... fakat her hâlde söylemek icap eder. Zira böyle şey ketmedilemez ve tevil ve tevcih dahi kabul etmez.

Bundan bir buçuk ay mukaddem hanımefendi ile birlikte bermutat bahçelere gezmeye gitmiş idik. O gün Paşa hareme girer ve haremde kimseyi bulamayınca canının sıkıntısından odadan odaya gezer. Nihayet nöbet bizim odaya gelir ve birtakım kâğıtlar görünce bunlarla eğlenebilirim diye kâğıtla-

rı ve kitapları karıştırmaya başlar. Sıtkı Efendiye her gün birkaç müsvedde gönderip tashih ettirir idim ya. Aradan iki üç ay geçtikten sonra artık öyle hulûsa, tebrike müteallik müsveddeler kaleme almakta gereği gibi maharet peyda eylemiş olduğumdan kitabetimin daha ziyade tevsii için işi âdeta efendi-i mumaileyhle muhabereye dökmüş ve suret-i muhaberemizi her gün bir defter-i mahsusa kaydetmekte bulunmuştum. İşte bu defter Paşanın eline geçer.

Defterin baş tarafında bir miktar yeri, filân gün hanımefendi ile bahçelere gittiğimizde bahçeliği nasıl temaşa etmiş ve ne derece mütelezziz olmuş olduğumdan ve Sıtkı Efendi tarafından verilen cevaplar dahi tabiatın her sun'u hayret-dih-i ukûl olageldiğinden ibaret idi. Paşa bunları okumuş ve bunlardan sonra defterin orta yerlerinde bahsimiz tabiatın hayret-dih-i ukûl olan sun'una insan kısmının meyil ve rağbet göstermesi zarurî olduğuna ve hatta bazı kere işbu meyil ve rağbet arta arta insanın kâffe-i hissiyatı bir noktada müçtemi olarak heva ve heves ve aşk ve veleh denilen şey bu suretle hâsıl olmakta bulunduğuna intikal etmiş olduğundan Paşa bu bahisleri daha ziyade dikkat ve ehemmiyetle okur. Nihayet defterin alt tarafı birtakım lâtifelerle dolu olduğundan Paşa buralara gelince işin aslını anlayamayarak, yani bunların sahihan lâtife olduğunu takdir edemeyerek hakkımda şüphesini arttırdıkça arttırır.

Şimdi şu fıkrayı okur iken ihtimal ki sen dahi hakkımda sû-i zanda bulunursun ve mutlak bunlar birbirini sevmiştir dersin. Vakıa Sıtkı'dan bir kötülük görmedim ki herifin düşmanı olayım ve adem-i iffet ve fıkdan-ı terbiye ve edep gibi bir fenalığını dahi görüp işitmedim ki kendisini sevmekliğime mâni olsun. Bu seviş heva ve heves denilecek bir şey değildir. Zira heva ve heves, yekdiğerini görüp konuşmaya ve belki bir müddet birlikte maişet etmeye tevakkuf eylemez mi? Evet, inkâr edemem ya, ben divan efendisini hemen her gün görür idim. Fakat kendisi beni yalnız bir kere eski kaleyi temaşaya gittiğimiz zaman yaşmak altında gördü ve beni tanımış olduğunu göstermek için bir nim tebessüm edecek oldu ise de mahcubiyeti ona dahi müsaade göstermeyip bîçare göbeğine kadar pancar kesilerek başını önüne eğdi. Ne ise, buraları lâzım değil ya. Paşa bizim defteri başından aşağıya doğru mütalâa ettikten sonra, "Vay, bunlar ipliği pazara çıkarmamışlar ise bile defter-i aşka besmele çekmişler!" deyip defteri yanına alarak hıfz eylemiş.

Akşam oldu, biz hanımla bahçelerden avdet eyledik. Hareme girer iken harem ağalarından birisi Sıtkı'nın o gün bana göndereceği evrakı mutazammın olan memhur zarfı elime tutuşturdu. Hemen yukarıya odama çıktım. Evrakı mütalâa eyledikten sonra kaydetmek üzere deftere el saldım Yerinde yeller eser. Aşağı baktım yok, yukarı baktım yok. O gün konakta kalmış olan arap cariyelere sordum, bilmiyorlar. Nihayet Paşanın benim odada birkaç saatler oturmuş ve kırmızı kaplı bir kitabı okumuş olduğunu arablar haber verince işi anladım. Vakıa evvel emirde hem korktum hem de utandım. Lâkin sonra düşündüm ki bunda mugayir-i edep bir kelime bile yok. Mündericatı yalnız birtakım kelimat-ı şaireneden ibaret. Ne korkayım dedim. Bunda ne

korkacak ve ne de utanacak hiçbir şey yok ki korkayım yahut hicap edeyim.

Meğer o gece Paşa defteri baştan aşağıya kadar hanımefendiye okumuş. Gülmüşler, eğlenmişler. Ertesi gece hanımefendi beni yanına çağırıp defteri gösterdi. "Kız bu nedir?" dedi. "Müsveddelerimin defteridir efendim" dedim. "Bunlar nasıl müsvedde? Bunları tab' etmiş olsak aşk ve muhabbet üzerine yazılmış hikâye kitaplarının en âlâsı bu olur idi. Lâkin zararı yok. Paşa efendi kitabetini pek ilerlemiş buldu. Aferin dedi. Fakat Sıtkı efendi ile muamelenizin bu yolda devamı uyamayacağından eğer birbirinizi kabul ederseniz dairece bir düğün yapalım. Bu muhaberenin sonu bir gün olup da yine buna müncer olacak değil mi diyor" dedi.

Hanımefendinin bu tebliği üzerine gözlerim kararadı. Oda başıma yıkılacak zannettim. Mukabeleten dermeyan edecek hiçbir cevap bulamadım. Meğer benzim de atmış, dudaklarım solmuş. Hanımefendi şu hâli galebe-i aşka hamletmesin mi? "Vah bîçare Zekiye'ciğim! Bu teessür ne? Korkma a kızım, birbirinize kavuşursunuz" demesin mi? Bu lâkırdısı üzerine artık bana da hiddet geldi. Lâkin ne çare! Öyle hiddet arasında ağzımdan bir fena lâkırdı çıkartırım diye nefsime cebr edip, "Hayır efendim. Kavuşmak, kocaya varmak aklıma bile geldiği yoktur. Hem de istemem" dedim ve hanımefendi, "Evet, kızlar daima istemem derler, ama yürekleri hep ister. Ben Paşaya haber vereyim, istiyor, razı oldu diyeyim" deyince işte o zaman irademe elimden gidip, "Ben buraya koca bulmak için gelmedim, mahza bir seyahat arzusuyla geldim. İstemem efendim, nafile haber vermeyiniz" diye kat'iyen cevabı kestim.

Güya ben hanımefendiye böyle söylememişim, aman efendim isterim demişim gibi hanım o gece Paşaya, "Kızların hâli malûm ya, mahcubiyet göstermeye mecburdurlar, fakat Sıtkı Efendi için bayılır, hatta lâkırdıyı açtığım zaman benzi kül gibi oldu, ağardı, soldu. Eğer şunları baş göz ediverseniz sevaba girmiş olur idiniz" der. Meğer o bîçarede bu arzu var imiş. Hemen Paşanın önüne varır, "Kulunuzu kocalığa kabul ettikten sonra bendeniz nasıl reddedebilirim? Bahusus şu suret efendimize olan ihtisas ve ubudiyetimi bir kat daha teyit edeceği aşikârdır" der.

Ah Akile'ciğim! İşte bir kere iş bu dereceye vardıktan sonra artık ben de bir şey söyleyemem. Ne yapayım, kader böyle imiş, alına yazılan bozulmaz ya dedim. Hemen o hafta içinde gelinlik ve güveylik esvapları yapılır, bizim için mahsusen bir hane tedarik ve tefriş edilir. Tarih-i mektuptan bir hafta mukaddem zifaf oluruz. Bilirim ki...

Akile mektubu buraya kadar güç hâl ile mütalâa edebilip buraya geldikte kâğıdı hemen parça parça paraladı ve kapı arkasına attı. Bundan sonra kendisinden geçmiş, bayılmış. Bir iki saat kadar aklı başına gelemedi. Ta akşam üzeri Kâmile Hanım "Gideyim bakayım Akile ne yapıyor?" diye hanesine gelip kapıyı çaldığı zaman kapının ipini güç hâl ile çekebildi. Ve Kâmile Hanım yukarıya çıkıp da Akile'yi bet beniz kül olmuş ölü gibi bir hâlde görünce onun da aklı başından gidip hâlini sormaya başladı:

—Kız bu ne hâl?

—Ah Kâmile Hanım ah! Ne olacak? Tahminimiz çıkmadı mı? Tevekkeli dört buçuk beş aydır Zekiye'den ne mektup ne de bir haber gelmiyor idi.

—Aman sakın kıza bir hâl olmasın!

—Ah, olacaklar olmuş! O kâtibe varmış gitmiş.

Kâmile Hanım, zat-ı mesele Akile'nin yanıp yakıldığı kadar mühim bir şey olmadığını görünce, "Bunda böyle yanıp yakılacak bir şey yok. Kocaya varan yalnız Zekiye değil ya. Herkesin kızları kocaya varıyorlar. Allah dirlik düzenlik versin demeli. Vakıa sen gelin olmak hevesini bütün bütün hatırından çıkarmışsın. Buna kimsenin bir diyeceği yoktur. Lâkin sen kocaya varmıyorsun diye bütün âlemi dahi teehhülden menedemezsin ya. Ben seni akıllı bir kız bilirim. Binaberin böyle Zekiye kocaya varmış diye bu kadar teessüf ve teessür etmezliğine hiçbir manâ veremem" gibi bin nasihatlerle Akile'yi teskine himmet eyledi. Lâkin Akile'ye sükûnet gelmek mümkün mü? Ah Zekiye, bu kadar zayıf fikirli olduğunu bilmezdim"den başka bir şey demez idi.

O gece ve ertesi gün Akile hep böyle mükedder ve meyus bir hâlde gidip ta ikinci gece yüreği bir miktar yatışmağla kendi kendisine hasbıhale başladı ve "Ne yapayım, Zekiye dahi âlemle beraber şehvetinin esiri olmuş. Evet, bu kadar teessür etmemeliyim. Belki kocasıyla memnun ve mesut bir hâlde yaşayanları gözümün önüne alarak Zekiye'm dahi böyle mesut olur diye müteselli olmalıyım. Bahusus ev bark sahibi olmak da bir lezzettir. Güvercini bir ağacın dalına konmuş görmekten yuvasında yumurtaları üzerinde olduğu hâlde görmek tab'a başka bir halâvet verir. Meselâ bir orman ve bir koyun ve bir kuzuyu ayrı ayrı görmek ne kadar hoş ise o koyunu ormanda kuzusunu iki dizleri üzerine çökmüş emzirir görmek elbette ondan daha hoştur" mütalâatıyla Zekiye'nin kocaya varmasından âdeta memnun olacak bir hâle gelir idi. Lâkin bir dakika sonra, "Ah bu da fena, bu da fena! Besbelli tabiat bizim kendisine ne kadar hayran olduğumuzu, yani âdeta delisi ve divanesi bulunduğumuzu anlamış olmalı ki bir şahid-i bîrahm ve şefkatin âşıkına naz yüzünden etmediği cevr kalmaması kabilinden olmak üzere o dahi bize reva görmedik cevr ü cefa bırakmıyor. Evet, koyunu kuzusunun muhabbet ve şefkatine müptelâ edip sırma gibi çemen üzerinde billur gibi safî suya karşı yavrucağını emzirdiği zaman suda temaşa eylediği aksine kendisini, yani koyunu dahi hayran ediyor. Buna bir diyeceğimiz yok. Şimdi bu bîçareyi şu saadet üzere bıraksa ya. Hayır! Aradan birkaç gün mürurunda o kuzucağızı kasabın yed-i gadrine teslim edip hatta bazı kere anasının gözü önünde boğazlatıp bîçare koyunu giryan eder, seyrine bakar. Encam-ı kâr Zekiye'ciğimin dahi olacağı bu değil mi? Kendisine nur topu gibi bir çocuk verir. O bîçare dahi ciğerparem diye bağrına basar. Hâlbuki biraz sonra çekip elinden alarak o hâlde zavallı Zekiye'ciğim bağrına taşlar basar da yine iktifa edemez. Ey tabiat dedikleri cefakâr! Senin bu lütfunu ben istemem. Hiçbir lütfunu istemem. Senin kârın evvelce ağzımıza bir parmak bal çalıp sonra kan kusturmak olduğunu artık öğrendim ise öğrendim. İstemem, istemem! Hatta bu hayatı bile istemem! Evet, hiçbir şey istemem de sana minnet de etmem. Nene min-

net edeyim? Ebedî ve cavidanî ne lütfun var ki heves edeyim?" diye yine efkârın teşviş edip "Ah Zekiye'ciğim ah! Acaba bu işte ne saadet tasavvur ve tahmin eyledin? Ne mükâfata mukabil başını bu belâya sokmayı ihtiyar ettin?" diyerek ağlamaktan bir türlü kendisini menedemez idi.

Netice-i kelâm, Akile kâh medar-ı teselli olabilecek nice şeyler bulup müteselli ve kâh dertlerini depreştirecek birtakım tasavvurlar ile gam-nâk ola ola aradan üç ay kadar zaman geçti. Zekiye'ye henüz cevap yazmadığından haberi bile olamadı. Nihayet bir gün aklına gelip, "Aman ben karındaşıma henüz cevap yazamadım. Kız şayet darılmışım zanneder de meraklanır. O da bana henüz bir mektup yazmadı ise de benden cevap beklediğine mebni olmalıdır. Aman yazayım. Ne yapayım bir iştir olmuş. Şimdi kendisini soğutmak olmaz" deyip mektubunu şu vechle yazmaya başladı:

Sevgili karındaşım Zekiye'm,

Sıtkı Efendi ile vuku-ı izdivacınıza dair mektubun geldi. Bu iş bana tesir etmedi desem sen de inanmazsın. Mamafih sen bunu bir nev' saadet ümidiyle kabul etmiş olduğun derkâr bulunmağla izdivacınızı tebrik ile beraber gerek senin ve gerek Sıtkı Efendinin ümitvar olduğunuz saadete mazhariyetiniz duasına müsaraat etmek hasbe'l-uhuvve borcumdur. Üç ay kadar geçip de cevap yazmayışım zannetme ki sana mukabele garazıyladır. Haşa değildir. Bu müddet zarfında müptelâ olduğum na-mizaçlık ve keyifsizlik elime kalem almaya ve size cevap yazmaya ziyadesiyle mâni olmuş idi. Şimdiki hâlde bahsedecek ve yazacak bir madde bulamıyorum. Devam-ı âfiyetiniz ve Huda'ya emanet olmanız duasıyla sözü kısaca kesivermeye mecburum. Kâmile Hanım gözlerinizden öptü.

İmza
Akile

Akile mektubun pek kısa kesildiğini görünce, şayet Zekiye bu ihtisara dahi bir manâ vererek üzülür diye sözü uzatmaya ne kadar gayret ettiyse de bazı hâlâta mebni çeneleri kilitlenip laf söyleyemeyen adamlar gibi kendi kaleminin dahi çenesi kilitlenmiş olduğundan kaleme ne cebr etti, fakat yazdıracak bir kelime bulamadı ve nihayet, bu defalık dahi böyle gitsin deyip yalnız "Mektubun pek kısa kesildiğine başka bir manâ verme. Efkârımın perişanlığı bu kadarcığa ancak müsaade edebildi" derkenarıyla zarfa koyup gönderdi.

İşbu mektubu gönderdikten on beş gün sonra Akile karındaşından cevap alıp cevapnamede Zekiye mektubun pek muhtasar ve pek baştan savma bir şey olduğuna ilişerek irtikâp eylediği kabahat fevkalâde bir şey olmayıp umumun her gün cür'et edegeldikleri kabahatlerden olmağla bu dereceye kadar tekdire müstahak görülmemek lâzım geleceği hakkında uzun uzadıya beyan-ı efkâr eylemiş ve bari bu tekdirle bi'l-iktifa bundan böyle yine tecdid-i uhuvvet ve teyid-i muhabbet edilmesini Akile'nin rikkat-i kalbini iltizam edecek bir suretle rica etmiş idi.

Akile bu mektup üzerine derhal karındaşına bir kâğıt daha yazıp Zekiye'nin gönlünü aldığı ve uhuvvet ve muhabbetini temin eylediği gibi ondan sonra dahi muhaberenin arkası kesilmemiş ise de Akile karındaşına mektup yazar iken tamam bahs ve tafsile şayan bir şey baş gösterir göstermez "Neme lâzım, şimdi Zekiye'ciğim bu gibi bahisleri muhakeme edecek hâlde değildir. Evi barkı ile meşguldür. Allah bilir ama devam-ı sıhhatine dair yazdığım şeyleri dahi okuyabilmeye belki de vakit bulamaz" diye o tafsilâttan sarf-ı nazarla her hâlde ihtisarı tercih eder idi. Netice-i kelâm, aradan tam üç sene mürur eyledi. Zekiye'nin bir de erkek çocuğu dünyaya geldi. Zekiye'nin böyle güzel beşaretleri mutazammın kâğıtları geldikçe ve kâğıtta "Elhamdülillâh rahat ve afiyetim ber-kemaldir" sözünü gördükçe Akile karındaşının sahihan rahat ve afiyeti ber-kemal olduğuna kail ve bununla müteselli olur idi. Derken bir gün sokak içinde bir telgraf muvassılı bir aşağı üç yukarı gezip her haneye bir kere baş vurup dolaşmakta olduğunu Akile köşe penceresinden gördükte, acaba telgrafçı kimi arıyor diye merak eyledi ve bu merak ile yüreğinde bir çarpıntı hâsıl olarak hemen pencereden herife soracak gibi bir hâle geldi. Fakat buna hacet kalmayarak muvassıl kendi kapısına dahi gelip "Akile Hanımın evi bu mudur?" deyince "Budur" deyip kapıya indi. Herif eline bir telgrafname tutuşturup "Şunu dahi imzalayınız" diye bir de ilmühaber verdi. Akile baksın ki "Halep'te Sıtkı Efendi tarafından Dersaadet'te...." diye yazılı. Yukarıya çıkıp elleri titreye titreye ilmühaberi imza ederek hemen telgrafı mütalâaya başladı. Şöyle ki:

Ayasofya'da ..... sokağında Akile.

Hemşireniz keyifsizce ve sizi görmek emelinde olmağla mümkünse Halep'i teşrifleri rica olunur." Fi sene...

İmza
Sıtkı

Akile işbu telgrafı birkaç defa mütalâa eylediği hâlde hiçbir şey anlayamayıp ve sebep ve mucibini dahi istihraç edemeyip "Bakayım derdimin ortağı Kâmile Hanıma da bir kere okuyayım" diye duvara vurdu ve Kâmile Hanım geldiğinde telgrafı ona dahi birkaç kere okuyup "A Kâmile Hanım, ben Halep'e nasıl gidebilirim? Hem de gitmeye ne lüzum var? Zekiye keyifsizce imiş. Beni görmek emelinde imiş. Beni görse iyi mi olacak? Bunun hükmünde bir rabıta göremiyorum dediğinde Kâmile Hanım "A kızım, anlayamadın mı? Bana kalsa Zekiye keyifsizce olmamalı. Âdeta ağırca hasta olmalı ki seni bir kere daha görmek istiyor. Eğer bir imkânı var ise ve hem karındaşını bir daha görmek arzusunda isen kalkıp gidersin" dedi.

Akile Hanımın aklı Kâmile Hanımın işbu tefsirinden sonra başına gelip "Ah Zekiye'ciğim! Beni böyle uzun uzun seyahatlere de mi mecbur edeceksin? Ben kısa ayağımla Halep'lere kadar nasıl gidebilirim?" diye ağlayacak oldu, ağlayamadı. Çeneleri kilitlendi. Lâkırdı söylemeye dahi iktidarı kalmadı. Serilip uzandı. Bîçare Kâmile Hanım söylediğine de söyleyeceğine de piş-

man oldu. Akile'ye gayret vermeye başladı. "Kızım sen ne kadar cesaretsiz imişsin. İnsan bu seyahati güle oynaya icra eder. Zekiye'den hani ya bir kâğıt gelmişti. Onda seyahati methediyor idi. O zaman sen bana gezip tozmayı ne kadar methetmiş idin. İşte şimdi bu vesileyle bir de seyahat etmiş olursun" diye teselliye başladıkta Akile "Ah Kâmile Hanım, Zekiye'nin ettiği seyahat başka, bu başka. Gidip Zekiye'yi ölüm hâlinde bulacak olduktan sonra ben seyahatten ne zevk duyabilirim?" diye itiraza kalkıştı ise de Kâmile "Allah Allah! Her keyifsiz ölüm hâline gelmez ya. İnsan bu, hastalık sağlık insan içindir. Ya sen gidinceye kadar Zekiye iade-i sıhhat eder de seni güle oynaya karşılar ise ona ne dersin?" yollu nice sözlerle nihayet Akile'yi ikna'a muvaffak oldu.

Bundan sonra Akile bu seyahatin keyfiyet-i icrasını düşünmeye başlayıp yine Kâmile Hanımın rey ve tedbiriyle bir suret verdi. Şöyle ki, İstanbul'dan vapur ile İskenderun'a çıkmak ve işten bile olmayıp asıl güçlük İskenderun'dan Halep'e kadar olan kara yolu olmağla bunun için dahi Sıtkı Efendiye bir telgraf çekilerek İskenderun'a bir adam ile bir de tahtırevan göndermesini iltimas ettikten sonra Kâmile Hanımla beraber Ayasofya kütüphanesi hafız-ı kütübü olup validesinin ahbabından bulunan marü'z-zikr efendi delâletiyle İstanbul'dan vapura binip yola revan oldu.

Esna-yı rahda Zekiye'nin seyahatname suretinde yazmış olduğu ilk mektubu elinden düşürmeyerek bunda münderiç hususatın aynına veya şebihine veyahut tabiatın tab'a taravet verecek sair asarına rast geldikçe kanı huruş edip "Aman ne ömür! İnsan müddet-i ömrünü seyahatle geçirmeli imiş" diye izhar-ı memnuniyet etmesini müteakip hemen fikrini bi't-tebdil "Ah seni gidi adam aldatıcı cefakâr! İşbu afaka mücerret başımızı belâdan belâya sokmaktan gayri ne maksada mebni ziynet verdin? Şu bahre bunca letafet vermişsin. Bunu mücerret bizi hayran etmek için mi yaptın? Ne mümkün! Ona kim aldanır? Şimdi bir sırasını düşürsen asla merhamet ve şefkat yüzü göstermeyerek cümlemizi bu denize boğarsın ya! İnanmam, inanmam! Senin bu alâyiş ve nümayişine kapılmam! Âlemi sana minnettar eden hayata bile bir ehemmiyet vermem. Ne zaman ebedî ve cavidanî bir saadete mazhar olur isem ona bel bağlarım. Bîçare Zekiye'ciğim bu muhakematta kusur etti de onun için hürriyetini, saadetini elden giderdi" yollu hasbıhal ile o anda ağlamaya başlar idi.

Hâsıl-ı kelâm, İstanbul'dan hareketlerinin ikinci günü İskenderun'a vasıl oldular ve orada Halep'ten gönderilmiş iki zaptiye ile bir tahtırevanı hazır bularak derhal yola düzüldüler. Esna-yı rahda Akile Zekiye'nin hâlini zaptiyelerden sual eder ise de herifler "Efendim biz bilemeyiz. Bize yalnız sizi alıp Halep'e götürmeyi emrettiler. İşimiz ancak budur" cevabını verdiklerinden Akile elinden gelse bir günde Halep'e girmek için can atardı. Hele dördüncü günü Halep'e vasıl oldular. Şehrin haricinde kendilerini bir süvari zaptiye bekler idi. Onun ifadesi üzerine beriki zaptiyeler Akile'yi doğruca vali Paşanın konağına indirdiler.

Zavallı Akile karındaşının şiddet-i iştiyakından cihan bile gözünde olmayıp nereye girdiğini fark edemeyerek "Acaba Zekiye hangi odada yatıyor?" diye sual ettiği zaman karşısına çıkan orta yaşlı bir hanım (O meğer hanımefendi imiş.) kendisini bir odaya davet ve ithal edip "Kızım, karındaşın burada değildir, başka yerdedir. Siz burada biraz rahatlanınız. Sonra görür görüşürsünüz" dedi ve Akile "Hayır efendim, yorgun değilim" diye doğrudan doğruya karındaşını görmek azmine düştü ise de hanım, "Siz şimdi yorgunluğunuzu bilemezsiniz, fakat yol insanı yorar" diyerek odaya soktu ve izzet ve ikrama başladı.

Gerek kendi yüreğinin hüznünden ve gerek hanımefendinin tavrından Akile Zekiye'nin pek ağır bir hâlde olmasını istihraç eder idiyse de ne derece hasta olduğu haber-i sahihini alamadığından pek ziyade merakta bulunur idi. Nihayet akşam oldu. Paşa dahi hareme geldi. Akile, yanına kim girse Zekiye'den haber sormakta olsun, hanımefendi bir vakit Paşanın yanında bulunduktan sonra Akile'nin odasına gelip güya ağzında asıl söyleyecek bir lâkırdısı var imiş de onu söyleyemiyormuş gibi bir vaz'-ı mahsus ile kitlenmiş çenelerini açmak için cebr-i nefs ede ede "İnşallah kızım yollarda rahat gelmişsinizdir" diye birkaç çift lâkırdı söyleyebildi. Akile bîçaresi bu gibi suallerin cevabını pek muhtasar geçip, "Canım efendim, Zekiye ne hâldedir bunu bilmek isterim" dedi. Hanımefendi sapsarı kesilip dudakları titreye titreye "Zekiye..." diye söze başlayacak oldu, bitiremedi. Veyahut "Sizlere ömür..." sözünü hanım söyledi de Zekiye işitemedi. İşitemedi ise bile hanımefendinin evza'ı ve yanında bulunan Kâmile Hanımın hemen ağlamaya başlaması keyfiyeti Akile'ye işrap ederek serilip düştü.

Artık Akile'nin bu andaki hâli tarif ve tahrire sığmaz. Yüreği üzerinde düğümlenip kalan ukdeyi feryat ve figanı ile çözmek ister, lâkin bulunduğu mevkii der-hatır edince ve be-tahsis böyle bir kara gün ve kara saatte dahi iz'anını ihlâl etmeyip kemal-i besalet ve temkinin şu saatte vücubunu düşündükçe yalnız dudaklarını çiğnemekle iktifa eyler idi. Fakat gözlerinden akan oluk gibi yaşları dindirmek imkânını bulamadı. Bu aralık hanımefendi Zekiye'nin bir yaşını tecavüz etmiş oğlunu celp ederek, "İşte kızım bununla müteselli ol. Allah sana ve buna ömürler versin. Çok şükür sen cahil bir kız değilsin ya. Herkes âlemde bir müddet-i muvakkata ile yaşayıp encam-ı kâr o yola revan olacak. Zekiye dahi... işte alt tarafını bulamıyorum. Dinleyen söyleyenden arif gerek. Orasını da sen anla. Yalnız şiddet-i ıstırap ile kendi vücuduna bir zarar getirmemeye sa'y et" diye çocuğu Akile'nin kucağına verdi. Lâkin hanımın bu tedbiri pek musip oldu. Zira çocuk altın topu gibi bir şey olup kim görse canına sokacağı cihetle Akile, "Gel ey tatsız ömrün tatlı mahsulü" diyerek çocuğu bağrına bastı ve efkârının nısfından ziyadesini çocuğa imale etmekle çocuk güya Akile'nin derdine ortak olmuş oldu.

Elhâsıl, Akile o geceyi ve ertesi günü kemal-i küduret ve meyusiyetle geçirip ve ikinci gecesi odasına bir genç kız geldi ki hâl ve şanından kendisi Paşanın kızı ve Zekiye'nin şakirdi olduğunu anladı. Fakat kız güya Zekiye'den haber getirmek için mezardan çıkıp da gelmişti. Gözler batmış ve kanla dolmuş olduğu cihetle kan kuyusu demekten başka teşbih kabul etmez. Bet

beniz kül. Güya yüzü pulattan yapılmış gibi beşaşete delâlet edebilecek ve tebessüm zannedilecek mertebede olsun büzüşmek ihtimali yok. Odaya girdiği hâlde misafire ne "safa geldin" ne "keyfiniz nasıldır" gibi bir lâfız bile telâffuz etmeyip erkân minderi üzerine çıkıp oturdu. Sanki avdet edeceği mahal yine mezar olacakmış da oranın hâlini tefekkür ediyormuş gibi hatt-ı nazarını yalnız bir noktaya hasrederek ve o noktayı tebdil etmeyerek derin derin düşünür ve akciğer rengi gibi bir renk peyda etmiş olan dudakları layenkat' titrer idi. Akile zannetti ki kız yedi yıldır hastalık çekmiş.

Bu suret-i sükûtla aradan hemen bir saat kadar vakit geçtikten sonra Kâmile Hanım söze mütecasir olabilip kıza, "Efendim sizi pek meyus görüyorum" dedikte kız yalnız bir "Ah!" ile mukabele eyledi. Bunun üzerine Akile, "Evet, bize göre sözün mukaddimesi de hatimesi de ah olacak" dedi. Meğer bîçare kız derdini deşmek için bir vesile aramakta imiş. Akile bu kadarcık bir söz açmasıyla beraber kız, "Ah hanım, siz yalnız hocamın vefatından haberdar olduğunuz hâlde bu derece meyusiyette bulunuyorsunuz. Ya ben ne hâlde bulunmalıyım? Ben ki nelerden haberdarım" dedi ve Akile Zekiye'nin vefatına dair tafsilât alabilmek için zaten pek ziyade merakta bulunduğu cihetle Paşanın kızında şu istidadı görmesi üzerine, "Ah! Karındaşım Zekiye ile hasret kıyamete kaldığından dolayı bu derece yeisin kâfi olmadığını ben de bilirim ve teessürümü arttırarak ta ahir ömrüme kadar ağlayabilmeye medar olmak için sizin haberdar olduğunuz şeyleri ben dahi öğrenmek isterim" dediğinden kız dahi hıçkıra hıçkıra, "Zekiye'nin sergüzeşt-i ahvalini hikâye etmeye ben muktedir olsam bile siz nasıl tahammül edip dinleyebileceğinizde mütehayyirim. Her ne ise, merhumenin esrar-ı ahvalini benden başka hemen bilen olmadığından sizi bu esrardan mahrum bırakmamak için hikâye-i hâle cebr-i nefs etmeliyim" deyip ber-vech-i atî söze başladı:

"Ah efendim, hocama kalsa idi ömründe kocaya varmaz idi. Bu bapta bana ol kadar şeyler söyledi ki ben bile soğudum. İşte teehhülün bu derece aleyhinde iken yine bunu kabul edişi mahza Sıtkı Efendinin kalemine aldanmasından ileri gelmiştir. O bîvefa herif kendisine neler yazdı bilseniz. Nihayet kalemiyle hocamın muhabbetini celp eyledi. Hatta validem izdivacı kendisine teklif eylediği zaman hocam o gece bana ders vermeyip bütün gece Sıtkı Efendinin lâkırdısını etti ve kendisine böyle menfuru olan bir şeyi niçin kabul eylediğini sorduğumda, "A yavrum, o fikir alelâde bir koca aleyhinde idi. Fakat Sıtkı efendi bundan müstesna olmak lâzım gelir. Yazdığı şeyleri sen de okudun ya. Baksana o da alelâde kadınlara güvenemediği için teehhülün hilâfında bulunuyor. İmdi âdet-i umumiyeye muhalif bulunan iki fikir yekdiğeriyle mütevafıktır. Şu hâle göre ben Sıtkı Efendi ile izdivaç eder isem bizim karılığımız kocalığımız sair karılıklara kocalıklara benzemez. Teehhül hususunda saadet denilecek bir şey var ise ona da biz mazhar oluruz" demiş idi. Eyvah ki bîçarenin tahmini yanlış çıktı. Şöyle ki, bizde Mah-ı Tâban isminde bir cariye var idi. Hocam gelin olacağı zaman babam kendisine cihaz halayığı gibi bir şey olmak üzere bir cariye vereceğini söyleyerek hangisini ister ise onu almakta hocamı muhtar bıraktı. O akşam Mah-ı Tâban gelip hocamın eline ayağına düştü. Canım hanımcığım beni iste diye bin türlü ricalarda bulundu. O da kabul etti. Ben keyfiyeti duyar duymaz koştum, Mah-ı Taban'ı kabul etmemesini ihtar eyledim. "Bu Mah-ı Taban öyle Mah-ı Taban'dır ki Halep'e geldi geleli Sıtkı Efendi için yanıp tutuşuyor. Hatta kendisini çırak ettirmek suretiyle Paşamdan istemesini Sıtkı'ya bir suret ile arz eylemiş idi ise de Sıtkı Efendi kabul etmemiş idi" dedim. Kim bilir o zaman ne fikre mebni hocam ihtarımı reddeyledi. Galiba hükmeyledi ki Sıtkı Efendinin mezbure gibi bir aşüfteyi kabul etmeyişi iffet ve istikametinden ve ulüvv-i cenabından ileri gelmiştir. Ve bu hüküm üzerine Mah-ı Tâban yüzünden bir felâket zuhur etmeyeceğine emin oldu. Hâsılı kızı kabul edip götürdü.

"Hiç erkeklere inan olur mu? Şehvet elinde esir olan bir erkek o esaret ribkasından rakabesini kurtarabilir de ahlâk-ı hamidenin tavsiyesi mucibince hareket edebilir mi? Bahusus âdet-i umumiye bir kadını yalnız bir erkeğe tahsis ederek erkeği müteaddit kadınlara tamim edip durur ve erkekler dahi bu nimetin kadrini takdir etmemekte kusur etmemekte bulunur iken hazır kendilerine arz-ı hahiş eden bir kıza iffet-füruşluk edebilirler mi? Hele Mah-ı Tâban bir erkeği kendisine bent edebilecek hüsn ve zarafetin birkaç katına malik bir kız olduğundan Sıtkı Efendi ne kadar perhizkâr bir çocuk olacak olsa, Mah-ı Taban'ın hüsn ü âni behemehal perhizini bozduracağı daha işin evvelinden anlaşılmakta idi. İşin sonu da buna müncer oldu ya.

"Bir gece hocam uykudan uyanır, bakar ki efendisi yatağında yok. Besbelli dışarı çıkmıştır diye bekler, gelmez. Halep'in hâli malûm ya, vakit yaz olduğundan damlarda yatılır idi. Hocam, damın diğer ucunda ve Mah-ı Tâban'ın yatağını muhafaza eden perdenin arkasında* bir fısıltı işitir. Derken başından aşağı soğuk su dökülmüş gibi bir şeyler hisseder. Hemen kalkar, yavaş yavaş perdenin yanına sokulur ve perdelikten içeriye bakar ki Sıtkı Efendi uzanmış, Mah-ı Taban'ın dahi yanına alıp el ele vermiş konuşuyor ve müşafehelerinin iptidasını işitememiş ise de en ziyade lâzım olan cihetini her hâlde duymuş. Mah-ı Tâban, "Size arz-ı hahiş ve heves ettiğim zamanlar, hanım üzerine gül koklamam, insan için bir eş kâfidir der idiniz. Şimdi size zaferyâb olduğuma siz de istigrap edersiniz ya?" der imiş. Ve efendi dahi buna, "O sözler eski darb-ı meselleri birer daha tekrardan ibaret idi. Bir şey ki muvafık-ı şeriat olduktan sonra onu kabul etmemek olur mu?" cevabını verir imiş.

Artık bunun üzerine hocam dayanamayıp perdeyi kaldırıvermiş. Kaldırıvermiş, ama söyleyecek bir lâkırdı bulamayıp donakalmış. Nihayet Sıtkı Efendi, "Ne oldun?" demesiyle hocam dahi, "Ne olacağım? Sen beni bir erkekle bulmuş olaydın ne olur idiysen ben de ayniyle öyle oldum" deyip dönmüş. Ve işte o gece öksürdüğü zaman bir kan tükürmüş. Bu kan encam-ı kâr mevtine sebep oldu."

Paşanın kızı hikâyeyi bu vechle tekmil eyledikten sonra Akile ile beraber bir müddet daha ağladılar ve kız hikâyenin bakiyesini takrire başlayacak oldukta ne kendisi söylemeye ve ne de Akile dinlemeye muktedir olamayacaklarını anladıklarından birbirinin yüzüne bakıp kaldılar. Hulâsa-i kelâm,

* Arabistan'da yazın damda yattıkları zaman herkesin yatağını bir duvardan bir duvara kadar perde çekerek muhafaza ederler. [Yazarın notu]

Akile bir hafta kadar bu yeis ve matemde bulunup badehu Dersaadet'e avdet etmeyi kararlaştırmağla avdetinden mukaddem Zekiye'nin medfenini ziyaret etmeyi arzu eyledi ve Paşanın kızı ve Kâmile Hanımla beraber medfen-i mezkûra gitti.

Zekiye'nin vefatına Paşa dahi ziyadesiyle teessüf etmiş olduğundan bîçarenin mezarını güzelce tanzim ettirip taş diktirmiş ve etrafına parmaklık çevirmiş idi. Akile bunu görünce meyusane bir tebessümle, "Ah Zekiye'ciğim, vah iki gözüm! Ben seni dağdağa-i dünyadan bütün bütün kurtulmuş ve şuracıkta âlemden el çekerek gunude-i hab-ı saadet olmuş zannediyor idim. Meğer henüz âlemden el çekmemişsin. Veyahut çektirmemişler. Âlemin bu gibi yalancı müzeyyenatında ne saadet gördün ki şimdi me'vâ-yı cavidanîni dahi böyle tezyin etmişler?" deyip, Paşa'nın kızıyla Kâmile Hanım fatiha okumakta bulunsunlar, Akile kendisini mezarın üzerine atarak taşlarını öpüp koklamaya başladı ve "Ah kokladığım şey bayağı bir taştan ibaret! Fakat bundan güya Zekiye'nin kokusu hissolunuyor zannediyorum. Ey taş, sen ne kadar bahtiyar imişsin ki buracıkta ilelebed Zekiye'ciğime refakat etmek saadetine nail olmuşsun... Aman yine hata ettim! Âlemde ilelebed hangi saadet var ki mazhar olabilesin? Yarın senin de felek kaddini büker. Ey Zekiye, sen bilirsin ki dünyada ben hiçbir arzuda bulunmamış idim. İşte ilk defa olarak bende şimdi bir arzu hâsıl oldu. O da şuracıkta hayatın yükünden dahi kurtulup seninle koyun koyuna yatmak ve yevm-i mahutta dâr-ı mükâfata dahi el ele vermiş olduğumuz hâlde girmektir. Yarabbi acaba bu arzu hâsıl olur mu? Hayır hayır! Bu ümidimin dahi kapısı kapalı. Yarabbi sen galiba Akile kulunu bir numune-i na-murat olmak üzere halk etmişsin. Eğerçi beni bir murat ile ber-murat etmek istemiş olsan şuracıkta Zekiye'ciğime kavuşturur idin" dedi ve mahzun mahzun bir kere semaya bakıp gözlerini hunab-ı ıstırap ile doldurarak, "Yine hata ettim. Yine kulluk dairesinin haricine çıktım. Beni yarattığın zaman ne müdahalede bulunabildim ki şimdi öldürmen hususunda dahi beyan-ı rey etmeye bir salâhiyetim olsun" dedi ve vakit geçmekte olduğu cihetle avdete mecbur olup ağlaya ağlaya döndü konağa geldi.

Paşanın kızı Akile'den pek ziyade hoşlanmış ve mumaileyhanın Dersaadet'e avdet azminde bulunmasına canı sıkılarak, pederinden ve validesinden aldığı muvafakat üzerine, İstanbul'a gitmeyip Halep'te kalması ve kendisiyle birlikte imrar-ı evkat etmesi için Akile Hanıma rica etmeye başlamış ise de Akile Hanım, "Esselâmetü fi'l-vahdeti" hükmünü arîz ve amîk kıza tefsir ederek nasılsa elinden kurtuldu ve refikası Kâmile Hanımla birlikte Dersaadet'e avdetle bakiye-i ömrünü kema fi's-sabık kûşe-i feragat ve vahdette kemal-i saadet ve selâmetle geçirdi gitti.

İntiha

GÖNÜL[6]

KARİÎN-İ KİRAMA SURET-İ MAHSUSADA TEŞEKKÜR

Letaif-i Rivayat'ın birinci cildini neşreylediğim zaman bunun yalnız üç küçük ciltten ibaret olacağını ilân eylemiş ve ol vechle birinci cildi Suizan ve Esaret ismiyle birisi gülünç ve diğeri acıklı iki hikâyeyi ve ikinci cildi Gençlik ve Teehhül ismiyle kezalik birisi gülünç ve diğeri acıklı diğer iki hikâyeyi havî olduğu misilli üçüncü cildi dahi Felsefe-i Zenan ismiyle acıklı yalnız bir hikâyeyi muhtevî olduğu hâlde tab' ve ihraç etmiştim.

İşbu hikâyelerin gerek tasvirinde ve gerek tahririnde kendimin dahi muterif olduğum nevakıs ve nekayısı ile beraber mazhar-ı rağbet olması kariîn-i kirama arz-ı teşekküre beni mecbur etmiş olduğu gibi üçüncü cildi çıktıktan yani Letaif-i Rivayat'a hitam verildikten sonra temadî-i teveccühlerini kendimce medar-ı mefharet ve belki âdeta saadet bildiğim bazı zevat-ı âlîkadr bu hikâyelerin arkasını kesmeyerek yine Letaif-i Rivayat namıyla devam edilmesini gerek tahriren ve gerek şifahen emretmiş ve eğerçi esas kararım derdest-i tahrir bulunan sair hikâyatı diğer namlar ile neşretmek idiyse de asıl maksat asar-ı naçizanemi meydan-ı intişara koymak olduğuna göre nam ve ünvanın hiçbir ehemmiyeti olmamasına mukabil zevat-ı müşarün-ileyhimin emirlerine imtisal etmek âdeta vecibe-i zimmetim bulunmuş olmağla şu suretin dahi diğer taraftan tayin eylediği bir büyük borcu ifa etmek için hâsıl olan mecburiyet üzerine kariîn-i kiram hazeratına suret-i mahsusada arz-ı teşekkür ederek Letaif-i Rivayat'ın üçüncü ciltten ilerisini dahi peyderpey tab' ve ihraç edeceğimi vaat ile işbu dördüncü cildin tahrir ve tab'ına iptidar eyledim. Bundan mukaddemki üç cildin üçü bir yerde ve bir cilt suretinde teclit edilebilmesi maksadıyla ciltlerin sahifesi numarası sırasıyla vaz' edilmiş idi. Zikrolunan üç cilt hâliyle birinci cilt addolunmak ve bundan sonra beher üçer cildine birer mecelle olarak teclit edilmek üzere işbu dördüncü cildin sahife numaraları birden bed' edilmek lâzım gelmiştir.

Ahmet Mithat

6. Letaif-i Rivayat, 4. cüz, İstanbul, 1287/1871, 59 s. (Mihnetkeşan'la birlikte)

GÖNÜL

Tarih okuyanlara malûmdur ki sinîn-i sabıkada Avrupa milletleri ve hususiyle Fransız halkı zadegân sınıfının taht-ı tagallübünde ezilip kalarak zadegân sınıfı pespaye bulunan halkı ol kadar istihfaf etmekte bulunmuşlar idi ki, bunlardan maada birisi yanında pespaye sınıftan bir adamın en hakir bir hayvan kadar da kadr ve itibarı yok idi. Böyle bir devrede pespaye sınıftan bulunan bir halk zadegândan birisinin bir selâmına bile nail olamadığı hâlde Pol isminde bir pespaye Fransa kudema-yı hanedanından Dük dö Baravil'in kerimesi Margret tarafından besbelli mumaileyhanın merkum hakkında olan hissiyat ve tasavvuratının icbarıyla olmalıdır ki bazı lâtif lâtif tebessümlere ve bir sûret-i fevkalâde olarak tatyib-i hatır yollu aralık aralık bazı kelimat-ı dil-firibaneye nail olur idi. Gönül bu ya, tayip edilmez.

Pol hadd-i zatında genç ve tuvana ve boylu boslu, endamlı, halâvetli bir delikanlı olup daha pederinin zaman-ı hayatında yine mumaileyh Dük dö Baravil'in emlâkinden olarak o civarda bulunup her sene bililtizam idare eylediği seksen yüz dönüm bir bahçeyi pederinin vefatından sonra kendisi iltizam ve idareye başlayıp bunun hâsılatıyla beyler gibi taayyüş eder idi. Vakıa bu tafsilâtın burada lüzumu yok gibi zannolunur ise de Margret'in Pol hakkındaki tasavvurat ve hissiyatının mebde ve menşei bu suret olmağla zikrine elbette lüzum vardır.

Bundan başka Pol gayet cera ve cesur ve akıl ve dirayetle beraber selâmet-i fikri ve hissiyat-ı derunu besalet ve istikamet-i tab'ıyla mütenasip bir civan olup Margret'in kendisine gösterdiği evza' ve evza'ıyla tercüme ediverdiği hâlât ise Pol tavır ve mişvarında bulunan bir delikanlıyı ümitvar edecek derecenin dahi fevkinde olmasıyla bîçare birtakım meşagili arasında Margret'in hayaliyle dahi meşgul olmaya başladı. Ve bu gibi hayalâtta mumaileyhanın dahi kendisine müşterek olduğuna yakin hâsıl eyledi ise de mumaileyhanın asaleti hasebiyle hayalât-ı mezkûrenin neticesini istintaç edebilmesi muhal olduğunu ve kendisi pespayelik hasebiyle mumaileyhanın zaten esiri mesabesinde iken şimdi ayağına aşk denilir diğer bir zincir-i esaret daha vurulduğunu bîçare kendisi dahi anladı.

Hayalât ve tasavvuratta Margret'in dahi kendisine müşterek olduğuna Pol yakin hâsıl eyledi demiş idik. Bunu böyle müphem geçivermek mümkün olur mu? Meselenin en mühim ciheti burasıdır. Zira Margret gibi bir asilzade Pol'e arz-ı hahiş etmeye tenezzül edebilir mi? Farz edelim ki Pol'ün sair pespayelerden mümtaz tutulabilmesi mümkün olsun. Evet evet bu imtiyaz var idi. Vakıa Margret bîhaber idiyse de bera-yı tenezzüh bahçesine gelip de azametimi muhafaza ediyorum zannı ile Pol'e mücerret tatyib-i hatır için bir-

kaç kelime söylemeye mecbur oldukça rengi atması ve çeneleri kitleşip söyleyecek söz bulamaması ve nihayet söylemeye muvaffak olduğu iki kelimeciği dahi sesi titreye titreye güç hâl ile irad edebilmesi böyle bir imtiyazın vücuduna şahadet eder idi. Ama bununla dahi ber-minval-i muharrer iştirak hususunda Pol'e yakin hâsıl olamayacağı bedihîdir. Canım belki Pol kıza arz-ı mafı'z-zamire muvaffak olmuştur diyelim. Bunu ben diyemem, zira Pol gayet afif ve edip ve mahcup bir çocuk olup Margret'in lütfen verdiği bir selâmı bile göbeğe kadar pancar kesilerek alabildiği hâlde öyle bir asilzadeye ifşa-yı-raz-ı derun gibi kendi efkârınca büyük bir küstahlığa mütecasir olamaz zannındayım. Hem de olamamış ya! Zikrolunan yakini aher bir suretle hâsıl eylemiş.

Şöyle ki: Margret'in musahibelerinden Madam Luiz bir gün Pol'ün bahçesine gelip gezer iken Pol dahi dışarıda olduğu hâlde bahçeye gelip kendisiyle mülakî olur ve Madam Luiz gibi hakkında tazim ve ihtirama borçlu olduğu bir misafir bahçeyi gezer iken refakatinde bulunmak lâzım geleceğini bildiğinden gayet ihtiramkârane bir selâm ile mumaileyhaya refakat eder.

Pol bahçenin eğerçi yalnız meyvesiyle zer' ettirdiği sebzelerden istifade etmekte idiyse de kendisi tabiatın sun'-ı garibine daima hayran bir çocuk olduğundan bahçenin gezinti mahallerine iki geçeli envai çiçekler dahi ekmiş idi. Binaberin Madam Luiz'in nazar-ı dikkatini yalnız çiçeklerin letafeti celp etmiş olduğundan esna-yı seyir ve temaşada bahsi dahi yalnız çiçeklere hasrederek şu yolda söze başlamış idi ki:

—Lâkin Mösyö Pol, çiçekleriniz pek lâtif. Bahçenin gezilecek zamanı dahi tamam bu zaman.

—Evet madam, hakkınız var. Ben de sizin gibi teşrifleri ile müftehir olduğum zevatın temaşasıyla mütelezziz olmaları için bunları yetiştirdim.

—Sahih söylüyorum, pek güzel. Hatta Matmazel Margret bunların şu letafetini görse o dahi pek mütelezziz olur idi.

—Ayıp olmayacağını ve münasebet alabileceğini bilsem şimdi şunlardan güzel bir buket demetleyerek sizin vasıtanızla kendilerine takdim ederdim ama... Yok yok haddim değil, kendileri böyle bir arzuda olmuş olsalar bu arzularını elbette siz yerine getirir idiniz.

—Tuhaf. Hiç çiçek sevilmez mi? Güzel buketi temaşa etmeyi kim arzu eylemez

—Vakıa sevilir, fakat Matmazel Margret'e buket takdim etmek benim haddim değildir.

—(Nim tebessümle) Galiba matmazele olan münasebetiniz gibi bir büyük şerefi ketmedemeyerek bu yolda cinaslar ve kinayeler ile ilân-ı iftihar ediyorsunuz. Buna bir şey diyemem. Sizi tebrik ederim.

—(Hicabından kızarıp ve terleyip) Bu sözünüze istigrap ederim. Ben Matmazele bir buket takdimini hizmet haricinde gördüğüm hâlde...

—Ne demek? Siz Margret'e bir gonca takdim etseniz kendisinin fevka'lgaye memnun olacağını bilmiyor musunuz?

—Canım Madam Luiz, lâtifeyi bırakınız. Sizin bu zannınız şayet kuvvet bulur da...

—A gözüm buna zan denilir mi ya! Her gece Margret'i dinleyen ben değil miyim? Margret sizden başka kimin lâkırdısını ediyor?

Müşafehe bu surete müncer olunca bîçare Pol'ün benzi kül gibi olup gözleri kararır ve hele Madam Luiz "Yok, bu derece teessürün dahi manâsı yoktur. Zîra zaaf-ı kalbinize delâlet eder" deyince dizlerinin bağı dahi çözülüp hemen dizleri üzerine yıkılır.

—Canım Madam kurbanınız olayım. Sahihan Margret'in Pol'ü düşündüğü var mıdır?

—Sizin başınız için yemin ederim ki sizden başka düşündüğü yoktur. Hatta pek hatırımda kalmamış ama ne ise bir sekiz on gün var ki bir gece siz akşam taamını mehtaba ve bahçeye karşı balkon üzerinde ediyor idiniz. Margret, size baktı baktı da derunî ve sert bir ah etti. Güldüm ve sebebini sordum.

"Ah, Luiz acaba ben bir bahçıvan karısı olacak mıyım?" dedi. Ben ise borçlu olduğum tazimden geri kalmaya cesaret edemeyerek "Efendim siz böyle bahçıvanları kapınızda kul edeceksiniz" dedim. Bunun üzerine ise bayağı bir tehevvürle "Luiz, Luiz sen benim saadetimi sahihan arzu ediyor isen benim Pol gibi bir bahçıvanın karısı olmaklığımı arzu edersin. Zira ben saadet-i hâl ve selâmet-i kalbi ancak bunda bulmaktayım" dedi. Vakıa şimdi benim size bu gibi esrar ifşa edişim uymaz ise de keyfiyet zaten ikiniz arasında faş olmuş olduğunu bedaheten görmekte bulunduğumdan artık setredecek bir sır kalmamış olması bana dahi cesaret vermiştir.

İşte Pol'e yakin hâsıl olmuştur dediğimiz şey şu suretle vuku bulmuştur.

Pol, o zaman Madam Luiz ile şu müşafeheyi bitirdikten sonra en güzel çiçeklerden derhal bir demek bağlayıp "Benim herhalde Matmazel Margret'e buket takdim etmekliğim uyamaz. Ben bunu zatınıza takdim ediyorum. Siz kendi tarafınızdan Margret'e vermeyi münasip görür iseniz ona diyeceğim yoktur" diyerek demeti Madam Luiz'e vermiş ve o dahi Margret'e bi'l-ita besbelli Pol ile sebkat eden müşafehesinden dahi bazı şeyler çıtlatmış idi ki ertesi akşam Madam Luiz ile beraber Matmazel Margret dahi bahçeyi gezmeye gelmiş idi.

Lâkin Matmazel evvelki iltifatını biraz arttırsa ya? Hayır! Bîçare Pol Margret'in şatosundan (kasrından) çıktığını ve kendi bahçesine müteveccih olduğunu yakın olmak mülabesesiyle bahçesindeki köşkünden görür görmez öteden beri mutadı vechle hemen kapıya kadar istikbale koştuğu zaman Margret dahi mutad-ı kadimini bozmayarak yine tatlıca bir tebessümle selâm verdi. Ve Pol dahi güya bir gün evvel Madam Luiz ile olan müşafehesi asla vuku bulmamış gibi kemal-i tazim ve ihtiram ve belki "hasbe'l-esare" haşyet-i tamme ile redd-i selâm eyledi. Hele Madam Luiz hasbe'l vazife gözlerini Matmazel Margret'den ayırmayıp yalnız kapıdan içeriye girer iken selâm verdiği vakitten maada Pol'ün yüzüne bile bakmamış denilse becadır.

Şu kadar var ki Margret bahçeye girer girmez başka tarafa nazar bile etmeyip güya lî-maslahatin bir yere gidiyormuş gibi doğruca bir gün evvel Madam Luiz ile Pol'ün muhavere ve müşafehe etmiş oldukları yere gidip durdu

ve orada "Pol çiçeklerin ne güzel! Bunlardan bir buket isterim. Fakat çabuk isterim" diyerek Pol'ü buket bağlamakla bi'l-işgal kendisi Madam Luiz ile kol kola verip yine o mahalden pek çok uzaklaşmamak üzere gezmeye başladı ve Pol buketi bağlayarak getirip takdîm eylediği zaman Madam Luiz ziyadece bir tebessümle Pol'e "İftihar ediniz ki Matmazel Margret dö Baravil gibi bir zata buket takdimi şerefine dahi mazhar oldunuz" dediğinde Margret ulüvv-i şanını muhafaza için kaşlarını çatarak fevkalâde bir vaz'-ı mahsusda bulunmak istedi ise de hissiyat-ı derunu bu bapta bir büyük mâni olarak akibinde bilâ-ihtiyar mutad-ı kadiminden ziyadece bir tebessüme mecbur olması olanı biteni Pol'e işrap eyledi.

İşte Pol'e yakin hâsıl olmuştur dediğimiz şey şu suretle bir kat daha teyit eyledi.

Bîçare Pol kendi gönlünde Margret'den başka kimse olmadığı gibi Margret'in gönlünde dahi ancak kendisi yer tutmuş bulunduğundan artık emin olmuş idiyse de bu emniyetle beraber yine bir gûne ümit ile ümitvar olamayarak sabahleyin daha sabah-ı kâzipten bile bir saat evvel kalkıp bahçıvanlarını dahi uyandırarak onlara dolapları koşturduktan ve kendilerini bahçeyi sulamaya sevk ettikten sonra tamam sabah-ı kâzibe karşı balkonu üzerinde otururken derhal Margret aklına gelip "Ah! Şimdi ol melek-peyker şu seher vaktinde rüya gibi bir âlem-i fasihin kim bilir hangi bucağındadır. Acaba Pol dahi yanında mıdır? Ümit ederim. Zira rüya tasavvur ve tahayyülün âlem-i menamda dimağa aksiyle âdeta vücut bulmasından ibaret ise ve Luiz'in Margret yalnız seni düşünüyor demesi dahi sahih olduğu surette mutlaka bu rüyada ben dahi Margret'in yanındayım" diye bazı tasavvuratla yüreği kabarır ve bu hâlde ahını zapt edemeyerek bilâkis defaatle bi't-tekrar "Ah! Acaba şu vakt-i seherde vefakâr bir yar ile rû-be-rû olduğum hâlde seherin letafetini temaşa etmek bana müyesser olacak mı? Âleme tertip veren zat elbette bana dahi bir eş hazırlamıştır. Lâkin bu eş kimdir? Hele zannetmem ki Margret olsun. Ne yapayım maye-i hilkatim olan iki dirhem nutfeyi hâsıl eden çend lokmayı rezzak-ı âlem olan, bir asilin kursağına koymamış ki Margret'e koca olabilmeye lâyık olayım ve onun sebeb-i vücudu olanı dahi bir pespayenin midesine kısmet etmemiş ki o da bana zevce olabilmek mutasavver olsun. Ah, ah bedbahtım, talihsizim, na-muradım, bîçareyim diye meyus olması akabinde efkârı yine inkılâp ederek "Yok yok meyus olmamalıyım. Eğer Margret tahminim gibi bir fikirde ise meydanda meyus olacak bir şey yok. Pespaye olmak insan için bir zül müdür? Efkârın ve cenabın ulviyeti ve tab'ın istikamet ve besaleti yalnız asalete mi mahsustur? Hem de Margret mutlaka bunları bende mevcut görmüştür ki işte Madam Luiz'in dahi yemin ile beraber ifadesine göre şimdiki hâlde benden başka düşündüğü yok imiş" yollu medar-ı tesliyet olabilecek birtakım şeyler bulur idi. Matmazel dö Baravil yalnız hasep ve nesep ve servet cihetiyle olmayıp hüsn ve endam ve halâvet ve tilâveti cihetiyle dahi emsalinin mağbutu olduğundan asilzade gençlerin hemen kâffesi mumaileyhaya nasıl olur ise olsun yaranmak hevesinde bulunur ve hatta kendisi asaleti hasebiyle hilkatinden ziyadece nezaket

göstermeye cebr-i nefs etmesinden dolayı zadegândan her birine bir başka yolda evza'-ı nazikânede bulunması mumaileyhadan biraz ziyadece iltifat görenleri âdeta büyücek büyücek ümitlerde bulundurur idi. Lâkin Margeret'in Pol ve Pol'ün Margret hakkında olan tasavvuratını her ketum kendi sırdaşına açа açа âdeta fâş olmuş denilecek bir hâle getirmiş olduklarından şu suret asilzadegânın hemen kâffesine bîçare Pol aleyhinde gayet şiddetli bir husumet isar ve iras eylemiş olmaktan naşi bunların her biri zavallı çocuğun izale-i vücudu için birer suret düşünmekle meşgul olmaya başlamışlar idi.

Pol ise ahval ve harekâtında Margret ile olan macerasını ilân değil işrap edecek bir hâl ve harekette bile bulunmaz idi ise de bu suret-i keyfiyetten haberdar olan salifü'z-zikr asilzadegânı teskin edecek yerde bilâkis bütün bütün fikirlerini teşdit eylediğinden zavallı Pol bunların yed-i gadrinden nefsini muhafaza etmek kaydına dahi düştü. Lâkin bunun ne kadar faydası olabilir? Bulunduğu mahalde asilzadegânın had ve hesabı olmayıp kendisi hemen cümlesinin mahsudu iken hangisinin elinden canını kurtarabilir?

Bir gün hava biraz yağışlıca ve yerler çamurluca olduğundan ve Pol ise umurunu böyle havanın adem-i müsaadesiyle terk ve tatil eder takımdan bulunmadığından o gün şehirce olan işlerini görmek için şehre beygir ile gitmiş idi. Hin-i avdetinde yolda asilzadegândan birine tesadüf edip mumaileyhe hürmeten hayvandan derhal inmesi lâzım gelir iken bîçarenin bu bapta biraz teahhur etmesini ol gaddar-ı sitemkâr mafi'z-zamirini icraya medar ittihaz ederek "Vay alçak artık senin bu derece taazzumun çekilir mi?" diye hemen belindeki meçi çekip çocuğun üzerine hücum etmesiyle şu hâl Pol'e dahi âdeta yeis vererek o da mukabeleye kalkışmak istediyse de derhal aklına Margret gelip şimdi ben şu bed-mayeyi paralamış olsam Margret bunu kibir ve nahvetime ve zadegân hakkında adem-i tazim ve fıkdan-ı riayetime hamlederek "Bu mütekebbir bizim gibi asilzadelere hürmet etmiyor imiş" diye şayet gücenir mütalâatı kendisini mukabeleden menetmiş ve yalnız nefsini muhafaza mecburiyetinde bulunmuş olduğundan o gaddar kemal-i hışım ve huşunetle üzerine at saldığı zaman Pol asla temkinini bozmayarak meçi ta kabzasına yakın bir kısmından kavrayıp ve silkip kırıverdi ve parçası elinde olduğu hâlde "Şimdi ben bunu kaldırıp şu çamura atar idim, fakat sen değil senin ecdadına hürmeten bunu şu yolda tahkir etmek istemiyorum. Zira bu meç erbabının elinde bulunduğu müddet nice kahramanlıklara alet olduğunu bilirim" diyerek parçasını elinde alıkoydu.

İhtisar-ı kelâm, bîçare Pol tamam üç sene bu gibi nice tehlikeler içinde ve alelhusus bu müddet zarfında maceralarına taalluku olabilecek gibi Margret'den bir söz alamadığından dolayı âdeta ümitsiz bir hâlde vakit geçirdikten sonra bir gün akşamdan sonraca dışarıdan bahçesine avdet eder iken yol üzerinde yine asilzadegândan olup Margret'i âdeta benimsemiş bulunan bir gaddarın tertip eylediği pusuya uğrayarak pusuda bulunan altı yedi adam ellerinde meçler ile bîçarenin üzerine hücum eylediler. Yukarıda Pol, pek cera ve cesur idi dedik ya. Zavallı çocuk bu hengâmede şecaat ve cesaretinden başka itimat edecek ve sığınacak bir şey bulamadığından ve elinde silâhı dahi olmadığından var kuvvetini bazuya verip heriflerden birkaçını ayağı altına aldıysa da diğerleri elinden nefsini ancak yedi sekiz yaraya mukabil kurtarabildi.

İşbu muharebeden sonra zavallı çocuk yaralarından sarılabilmesi mümkün olanları destmali ve sairesiyle sararak ve birtakımını dahi gömleğiyle bastırıp tıkayarak nasılsa bahçesi kapısına vasıl oldukta kapı önünde Kont dö Baravil'in kapıcısı Baba Etyen'e tesadüfle elinde bir mektup gördüğünden ve kapıcı dahi kendisine teveccüh eylediğinden "Baba Etyen ne haber?" dedi ve kapıcı dahi "Sen bu kâğıdı yerine göndermeyi Madam Luiz'e vaat etmişsin işte gönderdi, bak nereye gidecek ise gönder" diye eline bir kâğıt vermesiyle Pol, Madam Luiz'e böyle bir söz vermemiş olduğundan evvel emirde biraz tereddütle beraber kâğıdın üzeri kendi ismine yazılmış olduğunu görünce Madam Luiz'in kapıcıyı böyle bir talimat ile göndermesinde evvelâ muradı ne olduğunu yani mektubun kendisine vasıl olabileceğinin kapıcıca anlaşılmaması mültezim bulunduğunu anladı ve derhal "Baş üstüne, yarınki posta ile irsal ederim" diye kapıcıyı savıp kendisi de bahçesine girdi.

Salifü'z-zikr arbedede aldığı yaralar soğuyarak artık ıstırabı hissolunmaya başlamış olduğundan bîçare bir an evvel köşke can atmak mecburiyetinde bulunur idiyse de Madam Luiz'in mektubunu açıp okumak hususunda dahi sabrı kalmadığından hemen zarfı açtı ve içinden çıkan mektubun yazısı Madam Luiz'in hatt-ı desti olmadığını görünce hâli değişip hele imza Margret dö Baravil olduğunu görmesiyle beraber âdeta aklı başından gitti denilecek bir hâle geldi. "Sübhanallah! Henüz ilk mektup, lâkin ne zannedersin, iltifat mı? Ah o talihi nerede bulayım? Bizim talih malûm ya, belâdan belâya atılmış. Bizim alnın yazısına baksana! Margret'in ilk mektubunda ettiği teklif ölümden ibaret! Bakalım" diye mırıldana mırıldana köşküne gelmesiyle beraber cerrahlıkta malûmat-ı vefiresi olan bir adamını celp ederek yaralarını sardırmaya başladı ve herif bir yandan ameliyat icra eder ve kendisi dahi diğer taraftan mektubu mütalâa eyler idi ki harfiyen tercümesi dahi hemen şundan ibarettir.

Sevgili Pol,

Üç senden beri sana bir kelime yazmaya vesile bulamadığım hâlde pek tuhaf ki bu mektubu yazmak için bulduğum vesile sana iktizasına göre fedayı cana kadar gidilmesi lâzım gelen bir fedakârlığı ihtiyar teklifidir. Bu keyfiyetin tafsilâtını arz etmek için mektubu dahi mahrem göremem ve binaberin onun vesatetine de emniyet edemem. Bu akşam Luiz seni avluda bekleyecektir. Nısfü'l-leyle bir saat kalarak gelmelisin ve ben gelinceye kadar mezburenin seni hapsedeceği odada beklemelisin. Orada dertlerimizi ortaya koyarız.

İmza
Margret dö Baravil

Pol bir yandan ameliyat-ı cerrahiyenin ıstırabını çekmekle beraber diğer taraftan mektubu okuduktan sonra talihinin bu derece na-sâz olmasına meyusane bir tebessüm edip eğerçi yaralarının ıstırabı yerinden kımıldanamayacak bir derecede idiyse de "Çare yok gitmeliyim" diye yaralarını sımsıkı sardırdıktan sonra giyinip hazırlandı ve vakt-i merhunun hululüne muntazır oldu kaldı. İşte artık her saniye bir asır gibi geçtikçe nihayet nısfü'l-leyle bir buçuk saat kala kalktı, yavaş yavaş Kont dö Baravil'in şatosu kapısına geldi. Bir de baksın ki Baba Etyen kapının önünde. Evvel emirde heriften ürktü ve fakat herif "Mösyö Pol çokça beklettin. İşte Madam Luiz dahi avluda" deyince kendisinin dahi hâlden haberdar olduğunu zannederek selâme selâme kapıdan girdi ve avluda Madam Luiz'i hazır ve muntazır görüp mumaileyha kendilerini aldığı gibi içeride bir odaya kapayıp "Babası henüz uyanık. Margret de onun yanında. Sen burada sesini çıkarmayıp bekle. İki saate kadar kendisi gelir" tembihatıyla kapıyı dahi kilitleyerek anahtarı aldı gitti.

Bîçare Pol oda içinde eliyle yoklaya yoklaya rast getirdiği bir kanepe üzerine uzanıp yanında teati-i efkâr edecek kimse bulunmadığından nefsiyle muhatabaya başlayarak ne kadar bedbaht ve talihsiz olduğuna dair birçok hitaplarda bulundu ise de bunlarla vaktini lâyıkıyla geçiştiremediğinden ve hususuyla kanepe üzerinde uzanmış bulundukça yaraları daha ziyade ıstırap verdiğinden biraz da oda içinde volta vurmaya lüzum gördü, kalktı gezinmeye başladı ve odayı beş on defa enine boyuna geşt ü güzar eyledikten sonra bir defa sandalye, masa gibi bir yer üzerinde birtakım şişelere ilişmesiyle birini alıp ve açıp kokladıkta lavanta olduğunu anladı. Diğerini açtı. "Ha! bu da gül lavantası" deyip yerine koydu ve diğerini daha açtı, limon olduğunu gördü. Hâsılı bu suretle sekiz on şişeyi açıp kapadıktan sonra nihayet bir şişe açtı ve kokladı baktı ki o zamana kadar henüz görmemiş ve koklamamış olduğu bir lavanta. Acaba ne ola diye birkaç kere daha kokladı. Gayet lâtif ve fakat pek hafif bir koku. Genzi bu kokudan pek hoşlandığı cihetle üç beş defa daha kokladıktan sonra "Aman bundan biraz sürünmeliyim" diye şişe zaten küçük olduğu cihetle kıymetlice bir şey olduğunu dahi anlayarak avucuna sekiz on damla damlatıp ellerini güzelce ovuşturduktan sonra yüzüne gözüne dahi sürdü ve fakat lavantanın o lâtif kokusu ber-minval-i muharrer pek hafif olduğundan yalnız bu kadarcığıyla iktifa edemeyip bir kere daha sürünmeye mecbur oldu.

İşte bu suretle iki ve belki üç saat müddet Pol oda içinde mahpus kaldıktan sonra dışarıdan bir ayak patırtısı hissetmeye başlayıp gelen zat gele gele doğruca Pol'ün mahpus olduğu odaya gelerek anahtarı sokup kapıyı açmaya ve içeride Pol'ün dahi halecan-ı kalbi arttıkça artmaya başladı. "Acaba kimdir? Margret midir?" der iken kapı açılıp Margret elinde bir el kandili ile içeriye girince Pol'ün hâli tarif kabul etmeyecek bir surete münkalip oldu. Hatta Margret'in hâli dahi değişti. Üç seneden beri derdiyle dertli olduğu ve fakat bir kelime ile derdini anlatmaya vakit ve meydan bulamadığı zatı odada görünce ne yolda telâki edeceğini bilemedi. Hemen kandili masa üzerine koyup Pol'ün elinden tutarak kanepe üzerine aldı ve "Gel benim dertli Pol'üm.

Şimdiye kadar çektiğin mihnetler çekilir şeyler değil idi. Ben de az çekmedim" diye halecan-ı kalbinden titreyerek arz-ı mafi'z-zamire başladığı ve dayanamayıp Pol'ün ellerini öpüp koklamaya kalkıştığı sırada "Vay bu ne? Aman hele bak ellerin simsiyah" der iken yüzüne bakıp yüzünü dahi daha beter görünce "Aman kalk aynaya bak, sana bir şey olmuş" diye bîçareyi ayna karşısına götürdükte ne baksın! Yüz, göz simsiyah! Şu hâle ikisi dahi hem şaştılar hem de gülmeye başladılar. Derdin büyüğü şu ki bu saat kendileri için gülünç saati olmadığı hâlde ikisi dahi gülmekten kırılmakla beraber, bîçare Pol bu hâlden dolayı pek ziyade mahcup ve Margret dahi Pol'ün böyle bir mahcubiyetinde pek ziyade mustarip olarak güler iken ağlamak lâzım geldi. Fakat ağlamaya dahi hâl müsait değil. Hâsılı bîçareler iki ucu bir yere gelmez bir hâle duçar oldular.

Meğer talihsiz Pol'ün yüzüne sürdüğü şey çini mürekkep imiş ki Madam Luiz tersim etmekte bulunduğu bir levhaya ertesi günü sürmek için daha gündüzden ezip hazırlayıp mezkûr şişeye vaz'la hıfz eylemiş imiş ve Pol elini ovuşturup yüzüne sürdüğü zaman burnu iki ellerinin cenbini arasında bulunduğu cihetle beyaz kaldığı gibi avuçları göz kuyularını temas edemediğinden oraları dahi beyaz kalarak yüzü gözü tarifi na-kabil bir hâle gelmiş idi. Hele ellerini tarif hiç iktiza etmez.

Margret Pol'ün ol derece mahcubiyetini gördükte dudaklarını ısırarak gülmesini men' ile "Zararı yok Pol'üm zararı yok. Hatta ben diyebilirim ki şu hâl tesadüfî bir şey olmayıp Cenab-ı Hak benim tahammül derecesini dahi geçmiş olan meyusiyetimi biraz tahfif için bu gece şu hâli ihdas eyledi" diye Pol'ün hicabını mümkün mertebe ref' ettikten ve odada masa üzerine içmek için konulmuş olan bir şişe su ile güya Pol'e elini yüzünü yıkatıp hâlbuki mürekkebi bir kat daha sıvaştırdıktan sonra ikisi dahi kanepe üzerine oturdular ve ber-vech-i atî hasbıhale başladılar. Margret, "Ah Pol'üm ah! Senin şu üç senede ne kadar mihnetler çektiğini bilirim. Kaç defa ölümlerden kurtuldun, cümlesinden haberdarım. Hatta bu akşam duçar olduğun belâyı dahi bizim kapıcı Etyen, Luiz'e nakletmiş, o da bana hikâye eyledi, ne kadar yüreğim acıdığını sen de bilirsin.

Pol, "Evet Matmazel, doğru söylüyorsunuz, lâkin bugün aldığım sekiz yaranın hiçbir gûne ıstırabını çekmediğime inanmalısınız. Buna mukabil bu gece şu mürekkep fıkrasının yüreğime açtığı yaranın pek çok zamanlara kadar iltiyam bulmayacağından da emin olmalısınız. İşte bu itminan ve bu emniyetten sonra benim çektiğim zahmetlerden dolayı bana acımamalısınız. Belki ne kadar bedbaht, ne kadar talihsiz bir adam olduğuma acımalısınız."

—Hayır, ben sana talihsiz diyemem, zira anladığıma göre sen bana sahip ve musahip olur isen kendini talihsiz saymaz, mesut addedersin zannındayım.

—Ah işte en büyük talihsizliğim budur ya. Nasıl mümkün olur ki ben size hadim olabileyim. Bu suret sizin için tenezzül ve benim için hadsizlik değil midir?

—O ne demek? Benim için neden tenezzül ve senin için ne sebebe mebni hadsizlik olsun? Yani benim Margret dö Baravil olduğumdan dolayı mı?

Pol! Sevgili Pol, sen beni hâlâ asilzadeliğini bir şeref itibar eder mi zannediyorsun? Bu zanda isen yanılıyorsun. Ne demek! Cümlemizi bir Allah yaratmadı mı? Cümlemiz anasır-ı erbaadan mürettep değil miyiz? Hepimizde cevher-i insaniyet müsavî değil mi? Hiç insanın büyüğü, küçüğü, eşrefi, ednası olur mu? Bu fikir mahza cühelâya mahsus bir şeydir. Bizim kanımız mukaddestir diyen herifler dahi cühelâdan ibarettir. Asilzadelerin kanı mukaddes de pespayelerin kanı çürük müdür? Bir pespayede asilzadelerden ziyade ulüvv-i cenap ve istikamet-i tab' olamaz mı? Hem de efendim bizim asalet diye iftihar ettiğimiz o şerefi kim kazanmış ise ona aittir. Ben filânın oğluyum demek ne fayda verir. İnsan işte ben filânım demeli. Bir adam kendi nam ve ünvanıyla iftihar etmeli. Ne sükût ediyorsun? Haklı değil isem cevap ver.

—Hayır efendim sükût etmiyorum. Belki istigrap ediyorum.

—Hayır hiç istigrap etme. İşte benim fikr-i mahsusum bundan ibarettir. Ben kocamın asaletiyle iftihar etmem, zira kocamın o asaletini kazanmış olan ceddine varmıyorum, kendisine varıyorum. Eğer kendisinde bir ulüvv-i cenap görür isem onunla müftehir olabilirim. Hem de efendim vaktimiz böyle müzakeratla israfa mütehammil değildir. Asıl maksuda bakalım. Şimdi sen Baravil asaletini lağvederek hiç kimsesiz ve bir para cihazsız olarak yalnız Margret nam kızı refakatine ve musahabetine kabul ediyor musun? Bahsimizi şöyle açıktan açığa edelim, çaremizi sonra düşünelim.

—(Pol kızın dizlerine kapanarak) Size refik olabilmek için kendimde hiçbir liyakat göremiyorum. En edna bir hizmetinize tayin buyurulur isem ben pek büyük iftihar ederim.

—Hayır, hayır bu tabiratı istemem ve 'siniz' ve 'siz' diye cem-i muhatap sigasıyla muhatabadan dahi hoşlanmam. Vakıa bu derece hüsn-i teveccühüne memnunum, lâkin bu teveccüh Kont dö Baravil'in kızına mı yoksa bizzat bana mı?

—Kont dö Baravil'den ve Baravil ünvanından şimdiye kadar hiçbir atıfet görmedim ve ümitvar olmadım ki şimdi ve bundan sonrası için dahi bir ümitte bulunabileyim. Efendim bu hususiyetim ancak senin zatınadır" diyerek gözlerini silmeye başlar.

—İşte buna daha ziyade teşekkürler ederim, lâkin ağlamak iktiza etmez. Ağlamak ya bir musibetin yeisinden veyahut büyük bir saadetin şerefinden neşet eder. Hâlbuki bizde henüz öyle bir musibet yok. Umduğumuz saadete dahi henüz nail olamadık ki ağlıyorsun" (Lâkin kendisinin dahi gözlerinden yaş gelmesiyle elindeki mendili gözlerine tutup yine sözünde devam eyler.) Şimdiki hâlde böyle küçük teessürler ve rikkatlerle efkârımızı perişan etmeyelim. Sen beni dinle, kendimizi birbirimizin aguş-ı musahabetinde görmeye bence bir mâni var ise o mâni şu dö Baravil ünvanından yakamı sıyırdığım anda ortadan kaldırırım ve sıyıracağım da. Lâkin buna mukabil sen de bir küçük fedâkarlık ihtiyar edebilecek misin?

—Bu sualine taaccüp ederim. Şimdiye kadar hayatımı kaybetmeye razı olamayışım mücerret seninle bu kadarcık olsun hem-bezm olabilmek arzusuna mebni idi. İşte bu arzu dahi hâsıl oldu demektir. Şimdiki hâlde âlemi, yani hayatımı bile fedaya hazırım.

—Yok, yok. Bugünkü mektubumdan sen onu anladın. Lâkin sana o revişte yazışım seni son defa olarak bir daha tecrübe etmek idi. Hatta böyle yedi sekiz yerinden yaralı olduğun hâlde sana böyle bir nev' teklifte bulunuşum dahi yine bu tecrübe maksadına mebni idi. Eğerçi yaralarının ıstırabına tahammül ve neticesi ölüme kadar varan bir teklifi kabul edemeyerek bu gece gelememiş olaydın artık senden ümidimi kesip ve fakat bir kere sana raptetmiş olan gönlümü senden ayırarak aherine talik dahi edemeyip ömrünün ahirine kadar bîçare kalacak idim. Hele elhamdülillâh bu tahminim dahi doğru çıktı. Pol ölüm hâlinde mustarip olsa ben de onu ölüme davet etsem gelir demiş idim, işte geldin. Senin şimdiki hâlde ihtiyar edeceğin fedakârlık çimenleri içinde yuvarlana yuvarlana büyümüş olduğun şu vatanı terkten ibarettir.

—Seninle beraber bulunduğum hâlde bana her yer vatandır ve bir lokantada uşaklık ettiğim hâlde seni memnun edebilir isem benim için en büyük saadettir.

—Teşekkür ederim Pol'üm iki gözüm (deyip alnından öper). Şimdi sana ben bu tekâlifin esbabını da anlatayım. Sen de bilirsin ki bu olduğum [bulunduğum?] mevki beni asaleti olmak gururuyla mağrur bulunan her bed-meşrebe evza'-ı nazikâne ile büyücek bir iltifata mecbur eder. Binaberin Kont dö Belvil'in o sevimsiz oğluna dahi bu vaz'da bulunmaklığım zarurî idi. Hâlbuki o ahmak sair daha birtakım humeka gibi saçlarını bağlamak ve at üstünde göğsünü gerip kurulmakla kendisini güya bana beğendirmiş hayaline düşer. İş babasına kadar intikal eder. Babası babamla konuşurken dahi bu söz dermeyan edilir. Kont dö Belvil, "Acaba Matmazel Margret'e oğlum dest-i izdivacı uzatsa mukabele görebilir mi?" der. Babam dahi "Maşallah ondan daha asilzadeyi bulacak değil ya" cevabını verir. Benim hiçbir şeyden haberim olmadığı hâlde geçen gün bizim Luiz geldi. Kontes dö Belvil'in musahibesi Madam Jan'dan aldığı haber üzerine iş bu merkezde olduğunu ve senin gibi bir rakibi olsa başını ortaya koyup herhalde nail-i meram olmaya çalışmak gayretinde bulunduğunu söyledi. Ben ise keyfiyete hiçbir ehemmiyet vermeyerek bundan iki gece mukaddem teyzemin verdiği baloya gitmiş idim. Bir de bakayım ki Kont dö Belvil'in familyası ve oğlu dahi orada. Kendisini gördüğüm anda salon başıma geçti zanneyledim. Habis sırıta sırıta yanıma geldi, yerlere kadar eğilerek redd-i selâm ettikten sonra kolunu arz etmekle çarnaçar kolumu koluna verdim. Aman ne kadar terbiyesiz! Ne ise şimdi orası lâzım değil ya, bir de bir aralık hayalini ortaya koymasın mı? Hemen kolumu silktim aldım. Efendim gönlüme sahip değilim, sahibi vardır dedim. Habis bunun üzerine hiddetlendi. Dik seda ile "Acaba gönlünüze sahip olan bahçıvan bana müreccah mı?" diye lâkırdısını ta babama kadar işittirdi. Babam kıpkırmızı oldu. Orada sesini çıkarmadı, ama buraya geldiğimizde artık söylemediğini bırakmadı. Güya benim seni sevişim kendi namusunu ihlâl etmiş, bilmem ne olmuş. Hâsılı o tafsilâtın hiç lüzumu yok. Şimdi bu koca davaya nihayet vermek için vatandan müfarakat etmek lâzım gelir. Amerika bizim gibi sitem-dîdelerin melcei olmağla buradan İspanya'ya gidip Kadiks limanından gemiye bineriz. Buradan birlikte götüreceğimiz servet oraca taayyüşümüze kifayet eder. Bu kararı kabul eder misin?

—Canıma minnet!

—Öyle ise artık vakit de geldi, sabah dahi yaklaştı. Haydi Luiz seni götürsün. Sen git yarın akşam için iki beygir hazırla. Gurub-ı şemsten üç saat sonra beni bekle. Hesaplarını görüp alacağını almaya vereceğini vermeye heves etme. Zira kararımız üzerine halka ser-rişte verirsin. Çünkü artık seninle olan maceramız bütün bütün faş oldu.

Karar üzerine Pol kalktı ve Madam Luiz ber-takrip kendisini dışarı çıkarıp köşküne geldi. Artık yoldaki efkâr sabahlara kadar gözlerine uyku getirmez. Lâkin düşünür, her şeyi düşünür, ama hiçbir şeye karar veremez. Daha henüz Amerika'yı bulmaksızın orada ne saadetle ömür sürecekleri hayalâtıyla mütelezziz olur. Fakat sabah olunca aklını başına toplayarak bu gibi hayalât kendisini teşebbüsat-ı vakıasından alıkoyacağını derkle tedarikât-ı lâzımeye teşebbüs eyledi. Lâkin tedarikât-ı lâzıme dediğimiz şey neden ibaret olacak? Zaten Pol'ün birkaç hayvanı var. Yalnız nakd-i mevcudunu dermeyan ederek biraz dahi yol nevalesi hazırladı ve bunları hazırlayıncaya kadar akşam dahi hulul edip Pol li-maslahatin şehre ve oradan dahi uzakça bir köye gideceğinden bahisle hayvanların dışarıda hazır durmasını uşaklarına emreyledi ve nihayet gurub-ı şemsi iki saat geçtikten sonra silâhlarını kuşanıp hayvanın birisine bindi ve birisini dahi yedeğine alarak bahçeden dışarı çıktı. Vakıa uşaklar böyle bir telâşeli ve ıstıraplı teşebbüsten Pol'ün büyücek bir harekette bulunduğunu anladılar ise de babası zamanından beri kendi hanedanını beslemiş olan o mukaddes ve muazzez bahçeyi terkle ta Amerika'ya hicret gibi bir teşebbüste bulunacağı hatırlara hutur edemeyeceğinden ve Pol'ün arkasına düşüp ne tarafa gitmekte olduğunu gözlemek dahi uşakların haddine düşmediğinden Pol için o kadar ihtiraza mahal dahi yoğidiyse de mamafih uşakları bütün bütün avutmak için bahçeden biraz uzaklaşarak izini kaybettikten sonra yolu çevirip Dük dö Baravil'in şatosunun üst tarafına gelerek orada Margret'in vüruduna muntazır oldu.

Hulâsa-i kelâm gurub-ı şemsi tamam üç saat geçerek Margret kapıdan çıkınca Pol bir ıslık ile kendisini yanına çağırıp hemen yedeğindeki hayvana bindirerek "Ey içinde doğup büyüdüğümüz vatan, şimdiye kadar bize mesken idin bundan sonra baykuşlara ister isen mesken ol. İşte biz gidiyoruz saadet ve selâmetimizi sair ufuklarda arayacağız" diyerek ve fakat kendilerini zapt edemeyip biraz da ağlayarak yola revan oldular. Talihsiz Pol'ün yaraları böyle bir seyahate müsait değil idi ise de bir iki saat sonra ay doğmaya başlayıp ortalığı tarifi na-kabil bir letafet kapladıktan sonra Margret dahi bir yandan gözlerinin yaşını silmekle beraber, diğer taraftan gayet hazin bir seda ile pes perdeden azimet ve gurbet şarkıları çağırmaya başlayınca Pol'ün ateş-i aşkı alevlenerek ve sevgili vatanından ayrıldığı ve sevgilisini dahi ağlamakla meşgul gördüğü cihetle kah ağlayıp ve kah şehrah-ı refakatte bir kendi ve bir de sevgilisinden başka kimse olmayarak yekdiğerinin derdine ortak olabileceklerini der-hatır eyledikçe dahi mefharetinden çıldırarak yaralarının ıstırabını hissetmeye vakit bulamaz idi. İşte bu suretle bir saat kadar daha gittikten sonra bir tepe üzerine çıkıp o tepeyi de aştıktan sonra vatanları artık bütün bütün gözlerinden kaybolacağı münasebeti ile Margret "Dur Pol'üm dur, bu vatan bize ne zulmetti ki kendisine bu derece küstük. Dur bari bir daha görelim" deyip badehu Dük dö Baravil'in şatosuna müteveccihen "Ey kasr, ben senin içinde doğdum ve orada büyüdüm, gerek sana ve gerek mahsulâtıyla perverde olduğum araziye âdeta perestiş etmeliyim. Hakikatte anam babam dahi sizsiniz, hayfa ki şu saatte sizi gözümden kaybetmeye mecbur oluyorum. Anamı babamı da kaybediyorum. Bu gaybubetten dolayı kimsenin bizi tayibe hakkı olamaz. Zira bu müfarakat ihtiyarî değildir, ıztırarîdir. Ben biliyorum ki şu hareketimizden dolayı anam babam beni itham edecekler, lâkin ey vatan bari sen itham etme, bizi mazur gör üzerimizde olan hukukunu helâl eyle" diye keyfiyet-i sebk ve tertibinden kendisinin dahi haberdar olamadığı bir makale ile vatanına veda-ı ahiri icra ederek ağlaya ağlaya yollarına revan oldular.

İşte bunlar bu vechle kâh mahzunen ve kâh memnunen yollarında devam edip lâkin babası, gayet muannit bir adam olmağla Margret yolları kendisi için emin bilemediğinden ekseriya güya gündüz oturur gece giderler ve o zamanlar Avrupa'nın her tarafından Amerika'ya gidecek olanlar salifü'z-zikr Kadiks limanında toplandıkları cihetle oraya müteveccihen hareket etmek lâzım gelir iken bunlar bililtizam yolu sapıtıp köyler üzerinden tenha yolları tercih ederler idi. Bu suretle bir vafir gittikten sonra İspanya hududunu aştılar ve netice-i kelâm bir gün Kadiks limanına ulaştılar ki Kuba ceziresine gidecek bir büyük sefine limanda hazır olup ertesi sabah hareket edeceği cihetle muhacirîn peyderpey gemiye nakleder idi.

Bunlar dahi hayvanlarını bağışlarcasına bir baha ile satıp ve mümkün mertebe yol tedarikini görüp hemen gemiye girdiler ve üçüncü sınıf kabinelerden birisini tutarak bir büyük yol çantası ile bir de küçük el çantasından ibaret bulunan eşyalarını koyup akşam dahi takarrüp etmiş bulunmak hasebiyle kabinelerden artık dışarı çıkmadılar. Artık o gece bu iki bîçarenin muhavereleri! Kayd-ı esirden kurtulmuş olan iki esir bunlar derecesinde memnun olamaz. Her ne ise, şimdi o tafsilâtın sırası değil ya. Bunlar yol zahmetiyle pek ziyade yorgun olduklarından ertesi sabah yataklarından çıkamayıp geminin suret-i hareketini dahi temaşa edemediler. Nemize lâzım eski dünya muhtaç olduğumuz serbestî ve hürriyeti bize bahşedemedi ki şimdi kendisine mütehassirane bir nazarla veda edelim dediler. O gün hemen akşama kadar kabineleri içinde bulunup fakat akşam üzeri giyinerek hava almak için biraz güverte üzerine çıktılar ve berr-i atik tarafına baktılar ki ince ve ufukla muvazi bir bulut kadar bir şey kalmış idi. Margret "Maskat-ı re'simiz, aziz vatanımız gözümüzden ırak olduktan sonra var sen de ırak ol" deyip işbu celâ-yı vatandan ol kadar müteessir olmadı. Her ne ise, her anda ahval-i atiyeleri için yekdiğerine binlerce saadetler vaat ettikleri gibi güverte üzerinde denizin etrafını temaşa ettikleri müddet dahi yekdiğerine "İnşallah yeni Britanya'da sahil üzerinde bir hanecik tedarik eyleriz" hülyasında bulunurlar idi. Lâkin hava biraz serince olup Margret üşüdüğü cihetle ikisi dahi kabinelerine inip ve soyunup dökülüp musahabeleriyle meşgul oldular.

Hulâsa ertesi sabah hava gayet açık ve oldukça sıcak olduğundan yine güverte üzerine çıkmak lâzım gelmekle ikisi dahi giyinip çıktılar ve el ele gezinmeye başladılar. Bir müddet gezindikten sonra Margret yorulup orada bulunan ağaç kanepelerin birisi üzerine uzanmış idi. Mumaileyha tamam etrafına göz gezdirir iken "Aman o kim?" deyip hemen Pol'ün belindeki meçi kavrayarak ucunu göğsüne dayadı ve dayadıktan sonra "Babam!" lafzını telâffuz eyledi. Pol bir de baktı ki Kont dö Baravil. Zevcesi Kontes dö Baravil dahi arkadan geliyor. İkisinin dahi can başından sıçrayıp fakat telâşe ile Margret'in nefsine bir suikastta bulunmaması en mühim madde olmağla Pol hemen sıçradı, Margret'in bileğini yakaladı. Validesi kontes şu hâli görünce serilip bayılmış idi. Pederi kont ise kızın elinde meçi görünce Pol'den ziyade ehemmiyet verip "Kızım! Muhafazası uğrunda feda-yı canı göze aldırdığın saadeti yine bir divanelikle kaybetme. Her bir arzuna muvafakat edeceğim" diye telâşlı telâşlı gelmekte iken bir de arkasına zevcesine bakıp mumaileyhayı yerlere serilmiş görünce bütün bütün aklı başından giderek yine kızına teveccühle "Bari validene merhamet et de kendine kıyma" dedi.

Lâkin Margret'te gözler dönmüş olduğundan pederine cevap vermeye mecali yok. Hele Pol "Mösyö la Kont, siz merak etmeyiniz, bileği bende iken nefsine suikast edemez" deyip herifin yüreğine biraz su serpti. Gemi içinde bir velveledir koptu. Kaptandan dümenciye varıncaya kadar temaşaya koştular. Kimi vak'ayı bir zevk zanneder güler, kimi işin derecatına yakin hâsıl ederek müteessif olur, artık hengâmeyi kalemle tarif hadd-i imkânın haricine çıktı. Hele kontesin yüzüne gözüne sular serperek biraz aklını başına getirdiler. Pol dahi ne hayatlarına ve ne de teşebbüslerine bir halel gelmeyeceğini başını ortaya koyarak Margret'e temin eyledikten sonra cümlece kalkıp birinci kamaranın salonuna gittiler.

Kont dö Baravil'in şu aralık emeli yalnız Margret'in kabarmış olan kanını teskinden ibaret olmağla her işi kendi rey-i mahsusuyla tesviye edeceği hakkında binlerce vaatleri bir saniyede vererek kıza birkaç kadeh şarap içirmeye gayret eder idi. Her ne ise sofra dahi kurulmaya başlamağla cümlece sofraya oturdular. Güya yediler, içtiler, lâkin kim yedi içti, kimin boğazından bir lokma geçti. Bîçare kontes kızımla babasının arası bulunamaz ise iş neye varacak diye yüreğinden kan gider. Babası Kont dö Baravil ise şu kızı Pol habisine varmaktan vazgeçirsem diye kemal-i ıstırapla beraber bin şeytanet düşünür. Pol dahi böyle bir yeis üzerine Margret'e bir fenalık gelmemesi çaresini arar. Margret'e gelince bu meselede kimden dâd isteyeceğini bilemeyerek kendi gönlüne sahip olmak muhal olan şu âlemde hayattan ise memat evlâ olduğunu tasavvur eder gider.

Meselenin müncer olduğu neticesini göstermezden mukaddem bu tesadüfün keyfiyetinden dahi biraz malûmat verelim. Margret ile Pol'ün firar eyledikleri gecenin ertesi sabah Margret'in validesi kalkar. Bermutat kızını yatağında görmeye gelir, bakar ki yatakta kimse olmadıktan başka içinde yatılmış olduğuna delâlet eder bir dağınıklık da müşahede edemez. Bunun üzerine derhal Madam Luiz'i çağırıp Margret'in nerede olduğunu sorar. O da kekelemeye başlar. Kontes her ne kadar üzerine vardıysa da bir söz alamaz. Derhal gider kocasını uyandırır. Margret'in ne yatağında ve ne de kasr içinde olmadığını ve Madam Luiz kendisinin nerede olduğunu mutlaka biliyor ise de söylemediğini ve söyleyemeyeceğini haber verir. Kont dö Baravil'in aklı başından gider. Meselenin evveliyatını ve Margret'in Pol ile olan macerasını bildiği için derhal işe intikal eder ve kızın Pol ile kaçtığını anlar ise de nereye gidecekleri muhtemel olduğunu istihraç edemediğinden hemen Madam Luiz'i çağırır.

Luiz eğerçi keyfiyetten kimseye haber vermemeyi bir suret-i kat'iyede kararlaştırmış idiyse de kont zaten gaddar ve hunriz ve sitemkâr bir adam olup yüzünü görenin tüyleri ürpereceğinden Luiz yanına gelip de heyet-i gazubanesini görünce havfından şaşırıp kaldı ve kont "Bu kız Pol ile beraber gittiğini bilirim, fakat ne tarafa gittiğinde de henüz müteredditim. Bunu sen mutlak bilirsin. Başını kılıçtan kurtarmak ister isen derhal haber verirsin. Zira ben böyle bir züllü kabul etmem. Bu yolda Baravil namının kâffe-i kudretini sarf ederim" diye birçok sözler üzerine yine bîçarenin aklı çelinip bilâ-ihtiyar "Amerika'ya" deyiverdi ve hatta Kadiks limanından gemiye bineceklerini dahi ağzından kaçırdı.

Vakıa Kadiks limanına gidebilmek için koca İspanya'yı aykırılamak lâzım geleceğinden evvel emirde Kont Luiz'in bu ifadesine itimat edememek istedi ise de o zamanlar ve hatta şimdiki vakitlerde dahi sair limanlarda Amerika'ya gider sefain pek nadir bulunup her Amerika'ya gidenler mutlaka Kadiks'den gemiye binmeye mecbur oldukları cihetle Luiz'in sözüne emniyet etmeye mecburiyet hâsıl oldu ve bu tahkik ve istihbar üzerine kızın peşine düşmeye ve iktiza eder ise Amerika'ya kadar gidip bu suretle bir de seyahat etmiş olmaya karı koca karar verip fakat Margret ile Pol'ün karadan gitmelerine mukabil bunlar denizden gitmeyi tercih ederek doğruca Fransa'nın Perpenyan iskelesine indiler ve oradan Kadiks'e gider bir İspanyol gemisine bindiler. Her ne kadar esna-yı rahda şiddetlice şiddetlice fırtınalara uğrayıp sefineleri epeyce yol kaybetti ise de karadan ve cadde yolu bililtizam terkle sapa yoldan enva'-ı mihen ve meşakla İspanya'yı bir uçtan diğer uca kateden Pol ve Margret bîçarelerinden beş on gün mukaddem Kadiks'e vasıl olabildiler.

Bunlar Kadiks limanına vusul ile beraber filân eşkâl ve kıbalde bir genç kız ile bir delikanlı oraya gelip gelmediğini ziyadesiyle tahkik eylediler idiyse de o günler böyle adam gelmediğini ve on beş gün mukaddem Amerika'ya bir sefine gittiğinden şayet o sefine ile gitmiş olmaları ihtimalini haber alınca ve Kadiks limanından kalkan sefinelerin aglebi ve belki kâffesi Kuba ceziresine gitmekte olduklarını dahi tahkik edince Margret ile Pol'ün Britanya-yı Cedid'e gitmek azminde bulunduklarından haberleri yok ya, velev ki olsun Kadiks'den Britanya-yı Cedid'e gidilmeyip behemehal Kuba'ya gitmiş olacaklarını kendi kendilerine bi't-teferrüs bir hafta sonra onlar dahi hareket edecek olan gemi ile ne olur ise olsun Kuba ceziresine gitmeyi kararlaştırmışlar idi ki talih o gemi içinde ber-minval-i muharrer tesadüfe sebebiyet verdi. İşte bu tafsilât hem gemide vuku bulan tesadüfün keyfiyeti ve hem de Kont

dö Baravil'in ne inat ve iddiada bulunduğunu mübeyyin olmağla iradı iki başlı bir faydayı mucip oldu zannederim. Şimdi gelelim netice-i hâle. Sofra halkı beyninde bir iki kelime daha teati edildikten ve fikirlere oldukça sükûnet gelmiş gibi göründükten sonra içlerinde Margret söze başlamaya bervech-i atî mütecasir oldu.

Margret: "Şu dünyada Amerika'ya değil insan kutb-ı cenuba kaçsa mezalimden kurtulamayacak ve hükûmetler medeniyeti tamim ve maarifi neşre ne kadar himmet etseler muvaffak olamayacaklar. Güzel ya a baba! Margret vefat etmiş deyiverip de niçin benden artık ümidini kesmedin ve böyle ta dünyanın öte cihetine kadar yol gitmek zahmetini ihtiyara neden mecbur oldun?"

Babası: "Margret! Margret! Artık bitir şu sitemleri. Beni söyletme. Şimdi ben 'Keşke sen bu zatı ihtiyar edeceğine ölse idin daha az teessüf eder idim' dersem gücenirsin. Ben ne yapayım, Amerika'da dahi yiyecek ekmeğimiz içecek suyumuz var imiş işte onları..."

Margret: "Hayır babacığım. Âdeta affedersin. Ben sana ne zül getirdim? Pol'ü sevmiş olmaklığım mı sana zül geliyor? Öyle ise pek büyük hatan var. Bunda sana hiç zül yoktur. Var ise banadır. Çünkü Cenab-ı Hak beni ömrümün son saatine kadar yalnız senin kızın olmaklığım için yaratmadı. Bir kocanın karısı dahi olmaklığım hilkatim zaruriyatından değil midir?"

Babası: "Evet ben de sana kocaya varma demedim ya! Fakat bir kere de benim reyimi sormak yok mu?"

Margret: "Senin reyini sormaya hacet kalmadı. Senin bana lâyık gördüğün koca Dük dö Belvil'in oğlu değil mi?"

Babası: "Vay o sana lâyık koca olamaz da bir..."

Margret: "Sözünü ikmal etme. Zira namusa dokunursun. Benim intihap ettiğim kocaya senin Belvil'in oğlu uşak olamaz. O meşrebi denî, tab'ı alçak, ahmak, kabiliyetsiz, korkak, mütekebbir, yalancı, müdahin herif zadegândan bulunmuş da ne koz kırmış? Mukaddes dediğin kanın mahsulü bu mudur? Pol ırz ve namusu, vakarı ulüvv-i cenabı, istikamet-i efkârı, besalet-i tab'ı yerinde bir mert ve kahraman çocuk olduğu için mi hakir görüyorsun?"

Babası: "Evet bu saydıklarınla beraber bir ehl-i iffet kızı hanesinden kaçırmak bed-namlığı olmamış olsa..."

Pol: (Kemal-i hışım ve hiddetle) "Mösyö la Kont sözünüzde sehviniz olduysa tashih ediniz. Yok eğerçi ciddî olarak söylüyor iseniz derhal sözünüzü geriye almalısınız. Hanedanınıza olan kemal-i hürmet ve riayetle beraber âcizane ya şuracıkta kanımı döker veyahut sizi bu sözünüzü geri almaya mecbur ederim. Ben fakrı, zarûreti, cümlesini kabul ederim. Çünkü bunlar mugayir-i namus değildir. Lâkin ben bed-namlığı mümkün değil kabul edemem. Haydi farz edelim ki beni Margret kaçırmamış olsun da ben onu kaçırmış olayım. Kendisine bir kere sual etsenize. İki buçuk aya karip yoldayım. Kendisine mugayir-i iffet değil hilâf-ı vakar ve edep ne harekette bulundum. Bu sözü âdeta şimdicek geri almaklığınızı kat'iyen talep ve rica ederim."

Babası: "Vay delikanlı sen âdeta kahramanlık davasında da bulunabiliyorsun."

Pol: "Vikaye-i namusu hususunda bu davada bulunmak ayıp değildir. Bir âciz düşman karşısında meçimi düşmanım kırmadı ki kahramanlığımdan mahcup olayım."

Babası: (Mukeddema rakibi olan asilzadenin meçini kırmış olması şöhret bulmuş olduğundan o keyfiyeti bilir idiyse de bunu mahza Margret için yaptığını bilmez idi. Şimdi buna dahi muttali olunca) "Evet bundan muradını anladım. Lâkin kızı ne hak ve hadle kaçırdın?"

Margret: "Evet bir kız kendisini bir delikanlıya teslim eder ise o delikanlı kızı istediği gibi idareye hakkı kanun-ı tabiat ve insaniyet nazarında müsellem olduğundan işte bu hakka istinaden kaçırdı."

Validesi: (Fasl-ı dava ancak kendisine kaldığını görerek kocasına) "Mösyö la Kont senin hiddetin pek ziyade ise de azıcık hiddetini tahfif et de biraz da sem'-i insafla beni dinle. Fakat sem'-i insaf dediğime dikkat et. Eğerçi bana sorar isen Mösyö Pol âdeta prenseslerin rabt-ı kalp edebileceği bir çocuktur. Ve bunu sahih söylüyorum. Senin de damadın asilzade olmasından muradın damadının ulüvv-i cenabı ve sair hasail-i hasenesi ise Pol bunların cümlesini de cami olduğu nasiye-i hâlinden anlaşılıyor. Ama diyeceksin ki asilzade değil, bir hanedana mensup değil. Fakat ben görüyorum, Pol kendisi bir âlî hanedana peder olmaya lâyıktır ve kendi evlâdı asilzadeler sınıfına gelebilir. Hem de hanedan dediğimiz şeyler gökten inme değildir ya! Cümlesini zaten asilzade olmayan pespayeler teşkil etmedi mi?"

Kocası: (Biraz yelkenleri indirerek) "Evet hakkın var, fakat ben kızımı şimdiki hâliyle Pol'e verir isem halka ne yüzle çıkarım?"

Karısı: "Bi'l-iftihar çıkarsın. Bir bîçareyi ihya etmek medar-ı iftihar değil midir?"

Margret: "Hayır ben bîçare koca istemem. Bîçare ve miskin bir herifi kabul edecek olsa idim Kont dö Belvil'in oğlunu kabul eder idim. Eğerçi bir medar-i iftihar arıyor isen, 'Kızımı bir kahraman gasben-ank elimden aldı. Öyle kahraman ki bir hanedana baba olacak asilzadelerin tevarüsüyle müftehir oldukları meçi eliyle kırdı. Sekiz yerinden yarası var iken sevdiğini bi'listishap iki buçuk aylık bir seyahate katlandı. Kendi aşkıyla sûzan olup hâlini, istikbalini kendi yed-i istiklâline teslim etmiş bir kız bir de kendisi bunca dağları tepeleri aştığı ve iki buçuk ay müddet bir odada yatıp kalktığı hâlde güya karındaşı imiş gibi bir muamelede bulunup kat'an ve katıbeten daire-i edebin haricine çıkmadı' dersin. Bunlar şayan-ı iftihar değil midir?"

Validesi: (Yerinden fırlayıp) "Evet kızım şayan-ı iftihardır. Ver elini Pol'e, gidiniz babanızın elini öpünüz. Damadı kendi elini öptüğü hâlde artık onun mukavemete mecali kalmaz. Böyle yere göğe sığmayan bir kahraman elini öptükten sonra bir adamın sahihan mukavemete ve inada mecali kalmaz ya" deyince ve göz ucuyla dahi bir işaret edince Pol ve Margret el ele verip koşarak babasının dizlerine kapandılar. Kont Dö Baravil zaten hebt olmuş olduğu ve Pol'e söylediği sözlerden dahi nedamet geldiği cihetle Pol dizlerine kapandığı zaman elinden tutup kaldırarak gözlerinden öptü ve "Affedersin kahramanım. Ben hiddet arasında ağzımdan bir söz kaçırdım. Şimdi pişman

oldum" diye itizarlar dahi etti. Pol dahi hiddeti henüz baki idiyse de kayın pederinin şu nedameti üzerine kendisi inada binmeyi mugayir-ı nezaket ve insaniyet gördüğünden tekrar dizlerine kapanıp "Bu işte cümleden ziyade kabahatli bendenizim. Her itizarı bendeniz etmeliyim" diye güzel bir mukabelede bulundu. İşte netice-i hâl buna müncer oldu. Lâkin Kont dö Baravil sahihan bu pazarlığa ez-can u dil razı oldu. Kendisi evvelce Pol'ü alelâde bir bahçıvan oğlu bahçıvan bilir idi. Lâkin şimdi anladı ki mumaileyh bir adî bahçıvan değil bir büyük kahraman imiş. "Ne yapayım gönül bir bahçıvana da bağlanır, bir prense de. Her gönül kendi sevdasında muhtar olmak zarurî ve tabiîdir. Fakat Pol az bir fırsat bulur ise büyük nam kazanacağını ve binaberin asilzadeleri dahi kendisine kul edeceğini ümit ederim. Bakalım talih ne gösterir" diye birtakım mülâhazalarda dahi bulunur idi. Netice-i kelâm bunların Kuba ceziresine kadar bir seyahat vermeleri cümlesinin defter-i kaderinde mukayyet imiş. İşbu seyahati bi'l-icra vatanlarına avdet ettikten sonra Margret ile Pol'ün nikâhını kıydılar. Ve bermutat düğünleri icra olunup rukeba hasetlerinden çatlamak derecesine gelsinler, bunlar kendilerini yek diğerinin aguş-ı visalinde görerek ber-murat oldular.

İntiha

MİHNETKEŞAN[7]

Tesadüf bu ya! Iyş ve işrete, zevk ve sefahate pek ziyade münhemik olan bir delikanlı ile dost oldum. Artık nerede ve nasıl dost olduğumu sormak iktiza etmez. Zira bu suretin tafsili sadedin haricindedir. Suret-i muarefemizi tafsilden ise merkumun kendi hâlini tarif etsek daha muvafıktır.

Bu adam evvelâ hem kâtip hem de şair, lâkin kâtip diyor isem "atebe-i felek mertebe-i cenab-ı veliü'n-niamîlerine kul olmak" diyenlerden olması anlaşılmamalı. Şair dediğim zaman dahi "müstefilâtün bahr-ı remeldir" ölçüsü altında ezilenlerden olması der-hatır edilmemeli. Bu zat ağzından çıkan lâkırdıyı kalemiyle yazmaya ve yazdığı şeyi muhatabına anlatmaya muktedir. İşte kitabeti şundan ibaret. Şairlik hususuna gelince kendisi bütün bütün yeni bir fikre sapmış ve "bence şair demek sahib-i şuur demektir" diye nazarını eşyanın yalnız kaba bir görüntüsüne hasretmeyerek dakayık-ı ahvaline takarrüp edebilmeyi dahi lâzım görüp her kim mevcudatı nazar-ı dikkatle muayene ve dakayık-i ahvalini dahi müşahede eder ise ona şair demekte bulunmuş idi. İşte şiiri dahi bundan ibaret idi.

Bu bapta ben efkâr-ı mahsusamı dermeyan etmiyorum. Olabilir ki şairlik hususunda benim dahi başkaca bir fikrim olsun. Burada şu hikâyenin muharrirliği sıfatıyla yalnız merkumun efkârını tasvir ediyorum. Şu kadar var ki merkumun (artık daima merkumun merkuma demek olamayacak bari ismini söyleyivereyim. Dakik Bey vesselâm) Dakik Beyin bu fikri bütün bütün semeresiz değil idi. Zira şairiyet davasıyla muharrerat-ı vakıasında tezyin-i elfaza sarf edeceği himmeti imsak ederek bunu yalnız meseleyi ruhlandırmaya bezl eylediğinden yazdığı şeyler pek lezzetle okunur idi. Şimdi kendisinin kitabetini ve şairiyetini anladık ya, öyle ise alt tarafına bakalım.

Saniyen mumaileyh ol kadar mahir bir hakkak idi ki pazarlığını kesmeksizin hakk eylediği bir mühür için insan bir liradan aşağı hediye etmeye utanır idi. Hele sesi ve musikide mahareti pek fevkalâde olup kendisini tanıyanlar Dakik Beyin hazır olmadığı bir cemiyette eğlenemez idiler.

Mumaileyh bir memuriyete devam etmeyi istediği gibi ıyş ve işrete ve zevk ve sefahate mâni gördüğünden bazı büyücek zevat kendisine dolgunca maaşlar ile birkaç memuriyet teklif eylediler ise de kabul edemedi. Pekâlâ kendisi ne ile geçinirdi. Evet haftada lâ-akal üç mühür hakkeder ve kendisinin bir davayı muhakeme etmekte dahi mahareti olduğundan bazı büyücek tüccar ve sairenin dahi dava ve muhakeme zımnında hükûmet-i seniyeye takdim edecekleri arz-ı hâl ve protesto gibi şeyleri yazar, işte bu suretle ayda on liradan aşağı kazanmaz. Bundan fazla pederinden kalmış olan on iki odalı ya-

7. Letaif-i Rivayat, 4. cüz, İstanbul, 1287/1871, 60-96 s. (Gönül'le birlikte)

rım kârgir bir haneyi dahi Galata'da bulunmak hasebiyle her odasını birer liraya kiraya vererek işte şu varidat ile beyler gibi geçinir gider idi.

Beyler gibi geçinir dedik de hata ettik. Çünkü beyler haşa sümme haşa böyle geçinmezler. Bizim Dakik Bey başka bir suretle geçinir idi. Şöyle ki kendisi Fatih civarında yalnız iki odalı bir hanecik tutup gündüz nısfü'n-nehara kadar orada hakkâklığını eder ve arz-ı hâl ve saire yazdırmak isteyenler dahi kendisini oracıkta bulur. Tamam nısfü'n-nehar hulûl edince kalkar kuşluk taamını etmek için ta Limon iskelesine iner, ama bunda hikmet nedir denilecek. Evet hikmeti şu ki Dakik Bey öyle sıcak yemeğe, sebzeye falana heveskâr takımdan olmayıp taamını yalnız sardalya, lakerda, havyar, çiroz, sair nev' tuzlu balık, meyhanelerin meşhur olan balık tavası, uskumru kızartması, hamsi kavurması gibi şeylere hasreylediğinden ve be-tahsis işrete daha kuşlukta başladığından her gün muhtacü'n-ileyhi olan işbu mekulâtı oraca tedarik eder ve gerek mastika ve gerek düz rakının ve şarabın âlâlığını dahi orada bulurdu.

Kendisi bir meyhaneye müdavim olmayıp oraya geldikte bir kere çarşıyı baştan aşağı kadar süzdükten sonra o gün canının istediği et'ameyi hangi dükkânda bulur ise oraya girer ve fakat çarşılı artık kendisini tanımış olduklarından "Beyefendi buyurunuz. Bugün fevkalâde olarak uskumru pilakisi var" diye herifler dükkânlarında olan et'amenin envaına varıncaya kadar haber verirler idi.

Şurasını ihtardan geri durmayalım ki Dakik Beyin çarşıca işbu şöhreti yalnız kendisinin başlıca müşteri olmasından neşet etmeyip mumaileyhin veresiye alış veriş etmeyerek alacağı şeyi daima peşin para ile alması ve hatta rakı içmeye başladığında daha ilk kadeh gelince parasını vermedikçe içmemesi ve sair kadehleri dahi bu minval üzere kabul etmesi şöhretinin birinci esbabından idi. Vakıa borçtan bu derece nefretini ben de tahsin ederim. Çünkü her adama müyesser değildir. İşte kendisi her gün böylece Limon iskelesinde kuşluk taamını ettikten ve taamla beraber kafayı dahi doldurduktan sonra kalkar artık aklına hangi kârhane gelir ise oraya girerdi. Kârhaneler dahi kendisini lâyıkıyla tanımış olduklarından Dakik Bey bir kârhaneye girdiği zaman kârhaneciye varıncaya kadar cümle halkın ve hatta müşterilerin dahi memnun olması bir dereceye kadar câ-yı istigraptır. Lâkin beyimin hâlini bilenler istigrap etmezler. Zira sesi güzel ve musikide mahareti ziyade dedik ya, bundan başka neşesi de yerinde ve kendi zaten pek tuhaf ve pek hoş-mizaç bir adam olduğundan içeriye girer girmez gözüne kaç kız ilişir ise cümlesini başına toplar. Medet diye bir çıkar ve muntazam bir usul ile kızlara da peyrevlik ettirir, işitenleri hayran eder idi. Kızlar ise musiki hususunda Dakik'in emrinden çıkmamakla beraber fasıllar bittikçe artık ortalığı bir kahkahadır alır. Ne için gülünüyor kimse bilmez, derecatı tarife sığmaz bir hâle gelir idi. Şimdi şurada düşünülecek bir şey var, o da Dakik'in baskın belâsından korkmadığı hâlde böyle bir teşebbüste bulunmasıdır. Lâkin bu tasavvur beyimin hâli daha lâyıkıyla malûm olamadığından neşet eder. Efendim Dakik kârhanelere devam ediyor idi dediğimden öyle mahalleler arasında hüsn-

i hâllerine bütün mahalleli mütekeffil olan (mütekeffil olmasalar kabul etmemeleri lâzım gelir idi) yerlere devam ediyor anlaşılmasın. Galata'nın, Beyoğlu'nun hani ya en murdar yerleri ve sair tarafların dahi hani ya bunlara makis mahalleri yok mu? İşte beyim buralara devam ederdi.

Ama denilecek ki öyle ise Dakik Bey sefih bir adam idi. Öyle ya, hatta ben bunu kendi yüzüne karşı söyledim: "A karındaşım, sen kâtib-i muktedir, hünerver bir adamsın. Seni bazı büyücek adamlar dahi tanıyor. Bu derece sefahatin manâsı yok. Aklını başına al. Eğlenecek isen bari adam akıllı eğlen. Sairleri hovardalık etmiyor mu? Onların bu derece sefahate inhimaklerini görüyor musun?" dedim. Bana ne dese iyi? "Efendim sen zevk ve sefa ne olduğunu bilmezsin. Ölümlü dünyada insan böyle eğlenmeli. Limon iskelesini bırakıp da Fener Gazinosu'na mı gidelim. Dört rakı içeceğim onu da bir nizam altında mı içeyim. Garsonun lütfuna mı muntazır olup kalayım. Falan Bey tayip eder diye içim coştuğu zaman bir naracık atmaktan da mı mahrum kalayım? Ben böyle bir tazyik altına giremem. Bahusus bu belâyı param ile satın alamam" dedi. Ey kariîn, darılmayınız. Mithat dostunu böyle sefahatten kurtarmaya çalışmadı demeyiniz. Çalıştım. Hem pek çok uğraştım. Hatta bu defaki muhaveremiz dahi yalnız bundan ibaret kalmamış idi. Mumaileyh sözünü bitirdikten sonra ben "Canım haydi rakını yine Limon iskelesinde iç. Lâkin şu en rezil çapkınların gittikleri yerlere gitmekten utan!" demiş idim. Ben bu sözü bayağı bir hiddet ve oldukça bir tehevvür ile söylediğim hâlde beyim bana gülüverdi: "Sen çocuk musun yoksa ahmak mısın? Ben kârhaneye gidip bu kadar para verdikten sonra hiç olmaz ise eğlenmeliyim. Öyle senin demek istediğin yerlere gidip de hem paranın çoğunu vereyim hem de karının nazını mı çekeyim? Bunu çekemem. Gayeti onların hepsi kârhane ve hepsi fahişedir. Ama senin demek istediklerin daha nazlıca imiş. Ben ol kadar naz çekebilecek olsam teehhül eder idim. Ben ancak rezil ve bu cihetle serbest bir karı ile hem-bezm olmak isterim. Efendim âlemde zevk böyle karılar ile çıkar. Utanmak nedir, haya nedir bilmezler. Evet öyle ya! Haya ne lâzım? Edep, haya bulunduğu yerde zevk olur mu? İnsan bundan çekine, şundan çekine rahatsız olur. Hem de çocuğum, her zevkin büyüğünü biz ederiz" dedi. Bundan başka bir cuma günü sabahleyin bizim eve gelmiş idi. Kuşluk vakti kalkıp gitmek istedi. Limon iskelesine gideceğini biliyorum ya mâni oldum. "Kuzum Dakik, bugün kuşluk taamını burada edelim. Sen yemek sevmezsin, ama ben sana havyar salatası, balık yumurtası falan tedarik ederim" dedim. "Ben rakı da isterim" dedi. "Onu da bulurum" dedim ve istediklerini tedarik edip sofrayı kurdum, muradım böyle güzel güzel ıyş ve işret etmek kendi rezilâne taayyüşünden âlâ olduğunu bir daha anlatmak idi. Hâsılı sofraya oturduk. Birkaç el taamdan sonra söze yine kendisi başlangıç verdi. "Adam, a Mithat, şimdi burada şu sofranın zevki çıkar mı? Vakıa şu havyar elverir de artar da. Lâkin gözüm mü alışmış ne olmuş bilmem, karşımda havyarı kutusuyla ve sardalyayı fıçısıyla görmez isem keyfim gelmiyor. Hem de meselâ bunları şuraya getirsen yine keyfim gelmez. O havyar kokusu dükkâna yerleşmiş olmalı işte asıl zevkim budur" dedi. Ben de bunu bir ser-rişte ittihaz

ederek, "Ah karındaşım, senin şu hâline yalnız ben değil, bütün dostların acımaktadır. Bu gittiğin yolda senden başka bir kimseyi görüyor musun? "Canım, şehrî yirmi beş liraya karip eline para giriyor. Aklını başına alsan, halk gibi akşama kadar çalışsan daha ziyade kazanırsın, ev bark sahibi olursun. Halk senden istikrah etmez. Herkesin hüsn-i nazar ve teveccühünü kazanırsın. Bu pis yerlerde ne zevk bulursun bilmem" diye ben uzun uzadıya bir hutbe okumayı kararlaştırmış idim.

Sözü yarıda kesti. "Mithat!, her sözüne bir cevap hazırladım. Fakat sözüm uzandı, en evvel hazırladığım şeyi unutacağım. Azıcık sus da cevaplarımı dinle" dedi ve ber-vech-i atî söze başladı:

"Evvelâ dedin ki bu hâle bütün dostlarım acımakta imiş. Şimdi ben sana sorarım, o dostlarım kimdir? Bana hiç kimse sana acıyorum demedi. Bunu yalnız ben senden işittim. Demek oluyor ki dostlarım yok imiş. Dostum bir tanecik var imiş. Evet, halk derler ki, yazık şu çocuğa kendisi divane olmadığı hâlde divanelerin kabul etmeyeceği bir yolda hareket ediyor. Varsınlar desinler, bunların dediği yola gitsem ne fayda göreceğim? Zaten gitmediğim için ne mazarrat görmekteyim? Ey Mithat! Dost diyorsun, dost dediğin şeyi şimdi yalnız ismi lügat kitaplarında kaldı. Herif beş on kuruş miras için karındaşını feda ettiği hâlde dostuna ne feda edebilir? Dost denilen şey uğrunda ise cihan feda edilmelidir. Sen bir kere bana dostların şu hâline acıyorlar deme. Saniyen bu gittiğim yolda benden başka kimse yok imiş? Evet, yoktur. Çünkü dünyayı pençesi altına almak her yiğidin kârı değildir. Herif ikbal hevesinden hırs ve tamah belâsından nasıl yakasını kurtarabilir ki, benim gibi bir meslek-i selâmete sülûk edebilsin. Şimdi şu mesleğe meslek-i selâmet dediğime de gülersin. Var gül, fakat meslek-i selâmet yine budur. Haydi çalışayım. Evc-i âlâ-yı ikbale çıkayım. Bu ikbalden ne fayda göreceğim. Huzur ve rahat mı? Hâlbuki hiçbir mukbilin huzur ve rahatı yoktur. Muhafaza-i ikbali kendi için en büyük bir rahatsızlıktır. Şehriye yirmi beş lira aldığım hâlde akşama kadar çalışsam daha ziyade kazanacak imişim. Daha ziyade kazanıp da ne yapayım? Şimdiki variyetimle her arzumu yerine getirmedeyim. Sardalyanın tanesini on paraya alıyorum, zengin olursam tanesini on kuruşa sardalya bulacak değilim ya, yine on paralığından yiyeceğim. Ev bark sahibi olursun diyorsun. Allah etmesin ev bark sahibi mi olurum. Hangi karı ile ev bark sahibi olayım? Ev bark ne demek? Bunu bilen karı kimdir? Bu zamanda karımı ne ile ve nasıl memnun edeyim? Kendim besleyip de gözü ve gönlü başkasında olduğuna razı olarak mı memnun edeyim? Bu fikrin bütün bütün boştur. Mithat, sana fikrimin esasını bir lâkırdı ile beyan edeyim mi? Ben belki bir fahişe ile akd-i izdivaç edebilirim, fakat iffeti yalnız kendisinden mervî bulunan bir karı ile akd-ı izdivaç edemem. Şimdi efkârımı anladın mı? Halkın hüsn-i nazarını kazanırsın diyorsun. Ben buna kat'an ve katıbeten ehemmiyet vermem. Bizim memlekette halkın hüsn-i nazarını kazanabilmek muhal-ender-muhaldir. Ne ile halkın hüsn-i nazarını kazanabilirsin? Dirayet ve malûmatın ve ulüvv-i efkârın ile mi? O hâlde cümlesi sana haset ederler. Ellerinden gelse seni bir kaşık suda boğarlar. Bizde erbab-ı iktidarın kadrini

kim bilir? Evet, her önüne gelene arz-ı ubudiyet eder isen belki sana merhaba diyenler bulunur. Lâkin ben kendimi öyle haraç mezat satacak bir abd bulmuyorum. Hürriyetime sahip olmak istiyorum. Hür olduğun hâlde dahi severler der isen hata edersin. Zira bizde hürriyet nedir, henüz meçhul. Hürriyet-i şahsiyesine tesahup hevesinde olanlara efkâr-ı umumiye serkeş veyahut dik başlı der. Vakıa büyüklerin aglebi bu fikirde değildirler. Şimdiki hâlde devletin evliya-yı umuru küçüklerden daha nazik, daha mütevazı. "Bendeniz" tabirine dahi canları sıkılıyor. Lâkin bunlarla hem-bezm olmak bizim haddimiz değilmiş. Bizim görüşebileceğimiz adamlar ise güya ufacık dağları kendileri yaratmışlar. Ben ise bunlara kul olamam. Binaberin hiç kimsenin hüsn-i nazarını istemem der de işi kısa keserim. Şimdi gelelim benim bu yolda bulduğum zevke. Bunu sana anlatmak mümkün değildir. Âlemde herkes bir şeyden lezzet alır ya, ben de zevki, lezzeti bu yolda buluyorum ve zannederim ki hakkım da vardır. Zira bilirsin ki ben gam ve kasaveti ve hatta durgunluğu bile sevmem. Benim fikrim âlemin ahval-i umumiyesini muhakeme ile zaten mağmum. Alayişi severim, cümbüşten hoşlanırım. Bu ise benim devam eylediğim kârhanelere mahsus gibi bir şeydir. Evet, hem de öyledir, zira bu bahtiyar karıların sermayeleri cümbüşten ibarettir. Müşteri huzurunda mecburiyetleri de bu. Hatta kendileri o gün mağmum olsa bile müşteriyi eğlendirmek için şetarette bulunmaya cebr-i nefs ederler. Hâsılı bunların hâli gıpta değil, haset edilecek bir hâldir. İşte bu sebebe mebni ben şu hâli ihtiyar etmişim. Hem de rica ederim artık üzerime varma. Beni yola getireceğim diye beyhude vaktini kaybetme. Beni sevecek isen şu hâlimle sev. Dakik sefihtir, sefildir de, zararı yok, fakat alçaktır, hilekârdır, gayrın hakkına göz diker, haindir, gaddardır, mürüvvetsiz, merhametsiz deme. Hâsıl-ı kelâm benim sefahatim ve sefaletim yalnız kendi nefsime ait olup gayra zerre kadar zararım dokunmaz. Ne yapalım, dünyada bir de bu hâlde insan varmış deyiver."

Bîçarenin şu lâkırdısı üzerine artık ben de sesimi kestim. Allah ıslah eyleye diye lâkırdıyı başka bir yola saptırdım. Hâsılı akşama kadar eğlendik. Ezana yakın çıktı gitti ve gider iken "Mithat, sana bugün haylice sıklet verdim ve efkârına muhalefet ettim ise de artık affedersin. Rica ederim bana darılma. Eski muhabbetini azaltma. Ben seni pek severim, sevdiğim için hakkımda devam-ı muhabbetini arzu ederim" demesiyle ben dahi kendisini temin edebilecek sözler ile kendisine darılmamış olduğumu ve muhabbetim baki bulunduğunu söyledim. Hem de sahihan darılmadım. Çünkü kendisini hakikaten pek severim. Bazı cihetlerce efkârını pek büyük görürüm. Hele Dakik'in her sefahatiyle beraber hüsn-i ahlâkı pek mücerrebim idi.

Her ne ise, artık sözü uzatmayalım. Bizim Dakik Beyin ne tavırda bir adam olduğunu iş bu tafsilâtla tarif edebildik itikadında bulunalım. İmdi Dakik Bey bu sefahatte devam etmekte ve âlemde gülüp oynamaktan başka bir şeye sarf-ı zihin etmeyip daima şetaretle vakit geçirmekte olduğu hâlde bir akşam nasılsa yolum Limon iskelesine uğradı. Baktım ki Dakik meyhanenin birisinde oturmuş. Ama bet beniz kül, kaşları burnunun üzerine doğru inmiş. Âdeta gözlerini kapayacak bir hâle gelmiş. Tüyleri dikelmiş, somurtmuş, gü-

ya dünya yıkılmış da Dakik altında kalmış. Ben evvel emirde kendisine kendimi göstermeyip geçmek istedim. Vakıa kendisinde de beni görebilecek bir hâl yok idi ya. Lâkin dostumun böyle fevkalâde hâlini görünce acaba neden neşet eyledi diye merak edip meyhaneden içeriye girdim. "Yahu baba bu hâl ne?" diye seslendim. Güç hâl ile başını kaldırdı. Baktım ki gözleri kan çanağı. Evvel emirde pek ziyade sarhoş olmasına ve âdeta sızmış bulunmasına zahip oldum. Vakıa ayık da değil idi. Ama tahminim kadar da değil. "Aman Hızır mısın nesin, seni buraya kim gönderdi? Gel karındaşım, derdime ortak ol, zira fikrim kabına sığmıyor. Havsalam dahi tahammül edemiyor" deyince ortada pek fevkalâde bir musibet olduğunu anladım. "Nedir, hayrola?" dedim. "Hayır, şer, şimdi orası lâzım değil, senin bu akşam uzun uzadıya beni dinlemeye vaktin var mı? Zira şimdiye kadar devam eylediğim fikir boşa çıktı ve işte bu boş çıkışın keyfiyatıdır ki yüreğimi pare pare pareledi. Lâkin bunu öyle bir saatte, birkaç saatte hikâye edemem" deyince keyfiyete ziyadece ehemmiyet vererek, "Pekâlâ, haydi bize gidelim. Ariz ve amik konuşuruz, dertleşiriz" diye aldım, birlikte bizim eve geldik. Hâsılı, Allah ne verdi ise yedik içtik, yemekten sonra konuşmaya başladık. Dakik dahi ber-vech-i atî hikâye-i hâle başladı:

"Ah karındaşım, bir musibete tesadüf eyledim ki tarif kabul etmez. Şimdiye kadar ettiğim zevk ve safalar da burnumdan geldi. Ama zannetme ki basıldım, asıldım veyahut kavga çıktı dövdüm, dövüldüm. Hayır hayır. Sen de bilirsin ki ben böyle şeylere sebebiyet vermem. Hayır, musibet dediğim efkârca bir şey. Efkârca bir şey, ama efkârımı perişan etti. Efendim, meğer kârhanelerde dahi zevk ve şetaret yok imiş. Meğer onların gösterdikleri şetaret bütün bütün yapma bir şey imiş. Meğer âlemde en büyük gamhaneler, kârhaneler imiş. Oraya gidenler bütün gece vakitlerini ağlamakla geçirmeli imiş. Ama biz o derece vüs'at-i efkâra malik olamadığımızdan bu devamı mücerret gülüp oynamak ve cümbüş ve şetaret etmek için ediyor idik. Ah birader, fikrim âlemin ahval-i umumiyesini muvazene ettikçe her hâli çığırından çıkmış, tabiat-ı âlemi inkılâp etmiş, ahlâk-ı hasene kalmamış, seyyiat mübah hükmüne girmiş, selâm verecek adam pek seyreklenmiş gördüğünden zaten mağmum ve mihnetkeş olduğu cihetle işbu mihnet-i maneviye üzerine bir de mihnet-i suriyeye tahammül edemeyeceğinden ve kârhaneler halkını ise kâffe-i mihen ve alâmdan azade bir sınıf gördüğünden ancak bunlar ile hembezm olabilir idim. Ah ne büyük hatada bulunmuşum. Meğer mihnetkeşlerin ser-amedi kârhane halkı imiş. Evvelâ şunu muvazene et. A karındaşım bir yirmilik mecidiye için her sarhoşun mizacına hizmet etmek, kalbin kan ağladığı hâlde sureta şetaret göstermeye mecbur olmak, kimisinden levm ve tekdir görmek ve kimisinden dayak yemek, hatta canını bir sarhoşun elinde görmek ne kadar büyük bir mihnettir. Ama sen diyeceksin ki evvelce ben bunu takdir edemedim mi? Evet bir dereceye kadar takdir etmiş idim. Lâkin dün gece gördüğüm bir hâl bütün bütün beni ikaz etti.

Evvelâ şunu bil ki bu kârhanelerdeki karılar öyle ahmak veyahut teng fikirli şeyler değil, her birinin fikri hâline göre vâsi ve bunların tab'ında bir dereceye kadar büyüklük de var. Şimdi sen bu sözlerime dahi gülersin, ama zarar yok. Vukuatı hikâye eylediğim hâlde anlarsın. Gördüğüm hâl şu ki, dün gece Ağa Hamamı taraflarında bir yerde idim. Hani ya ben içeriye girer girmez kızlar üzerime hücum eder, bir kızılca kıyamet kopar idi. Hayır, hayır o gece güya evin içinde kimseler yok imiş. Yukarıya çıktım baktım ki hepsi bir odada. Ben de girdim oturdum. Fakat hiçbirisinde şetaret yok. Hepsi çehreyi asmışlar. Evlere şenlik, güya cenaze var gibi bir hâl. Ben meclislerine azıcık tarab vermek için birkaç şaklabanlıklar göstermek istedim. Birkaçı "Adam a Dakik, her zaman zevzeklik olur mu? İnsanın her zamanki hâli bir midir?" diyerek beni tersledi. "Canım ne oldu hepiniz birden mağmum olmazsınız ya, birkaçınızın hâli fena ise birkaçınız elbette o hâle ortak olmazsınız" diyecek oldum. "Hayır hayır bu gece cümlemiz zehirlendik. Hiçbirimizde zevzeklik edecek vakit yok" dediler. Baktım ki ev sahibi ihtiyar kadın dahi öyle. Hayrette kaldım. Bu hâlin sebebini sordum.

Meğer o gece bir ihtiyar karı bikr-i baliğa kızını oraya mülâzemete getirmiş. Kız da orada idi ve göbeğe kadar pancar kesilmiş yeni gelin hicabından beter bir hicapla bir kenara oturmuş, göz kapakları şişip önüne sarkmış, gözlerini dahi örtmüş. Kirpikleri arası yaş ile dolmuş. Ağlayıştan hâsıl olan nevazilden dolayı burnu dahi kıpkızıl yara olmuş, nefes aldıkça aldığı nefesin miktar ve adedi omuzlarının inip kalkmasından ve sadrının şişip inmesinden anlaşılabilmekte ve bîçare böyle tarifi için sayfalar doldurabilmek mümkün olan bir hâl-i yeis ve ıstırapla gözlerini kendi ayağının tırnaklarına dikmiş oradan ayıramamakta idi.

Zavallı kız, ne kadar güzel görsen. Vakıa sinni on yediyi ve belki on sekizi dahi tecavüz eylememiş, ama kendisi etli canlı. Arkasındaki tül gömlek altından mermer gibi vücut şaşaa salmakta, o lepiska saçlar, samurî göz, kaşlar, illâ ağız burun ne kadar mütenasip. Hâsılı bu derece güzel görmedim desem yalan söylemem.

İşte kârhanenin o geceki elem ve mihnetine sebep bu kız olup hâlbuki işin hakayıkına henüz muttalî olamadığımdan kızlara 'Canım buna ne teessüf ediyorsunuz? İşte size bir refik daha gelmiş, memnun olmalısınız' diyecek oldum. İçlerinden en cerbezeli birisi lâkırdımı ağzıma tıkarak 'Biz bu hâlden ne saadet bulduk ki o bîçarenin dahi sınıfımıza girmiş olmasına memnun olalım. Hem de biz buraya mücerret denaet-i tab'ımızın ilcasıyla mı geldik? Her birimizi bu yolu ihtiyara mecbur eden hâlleri bilsen hüngür hüngür ağlar idin. Bu bîçare kız dahi ne mecburiyetle buraya geldi biliyor musun?' dedi. Şu söz üzerine ben dahi işe ehemmiyet vermeye başladım ve orada bulunan beş altı karının böyle fena yolu ihtiyara ne mecburiyet gördüklerine varıncaya kadar işi tahkik eyledim.

Ah Mithat, kârhanelerin işbu dakayık-ı ahvali yürekler dayanacak şey değil. O bîçare civanlar, o zavallı gençler bir kere düşünmeli ki, bunlar çend sene evvel melekler gibi afif, masum kızcağızlar idi. Adımlarını ziyadece atmaya korkarlar idi. O zamanki masumiyet-i hâl ile şimdiki sefahati muvazene etmeli. Bunların kimisini bazı alçaklar enva-ı vaatleriyle kendilerini istin-

kâh edecekleri hakkında türlü türlü teminler ve yeminler ile aldatıp daha bakir iken bu hâl-i felâkete uğratmışlar ve kimisi evinde barkında kocasının kenar-ı naz ve istiğnasında iken ya herifin hoyratlığına veyahut vaktini hamamlarda veya halayık odalarında geçirmekte bulunmalarına tahammül edemeyerek güya kocalarından ahz-ı sar edeyim der iken bu cah-ı mezellete düşmüşler. Kimisi dahi fakrın pençe-i zaruretinden yakasını kurtarmak için gelip bu viran kalasıca yerlere iltica etmiş ve hele en fecileri şu ki bazılarını felek daha zaman-ı tufuliyetinde bîçare bırakıp terbiyelerini o kârhanecilerin yed-i istiklâline tevdi etmiş ve onlar dahi o bedbahtları bu yolda terbiye etmiş. Birtakımının da cehl ve nadanî başını bu belâ-yı takat-güdaza sokmuş.

Ah Mithat! Bu bîçareleri mazur gör. Bir kere kendini afif ve masum bir kız farz et. Kalbin gıll u gıştan hâli o gaddar namertlerin mekr-i şeytanetinden dahi bîhabersin. Sana gelip arz-ı muhabbet eder, senin uğrunda feda-yı cana hazırlanır. Âlemde varı yoğu sen olursun. Senden başkasıyla yaşayabilmek muhal-ender-muhal olur. Bir dakika senden müfarakat edemeyeceğinden huzurunda müsterih, gıyabında mustarip olur. Gece gündüz senin hayalinle vakit geçirir. İşten güçten kalmış, belki hayatı dahi senin hayatınla mahdut. Şimdi sen masumiyet-i hâlinle bu habise aldanmazsın da ne yaparsın? Gelelim ikinci nev'e. Bunda dahi o bîçare karıyı mazur görebilmek için kendini yine erkek farz edip fakat meseleyi nazar-ı insafla vicdanına güzelce muhakeme et. Ömrünü sana vakfetmiş olması azminde bulunduğun karıdan kemal-i muhabbet ve fart-ı merbutiyet bekler ve âlemde seni yalnız seni düşünmesini ve efkârı senden başka bir kimse ile meşgul olmamasını arzu eder iken o karı seni horlar, daima yüzüne hırlar, olur olmaz şey için seni tahkir eder. Hâlbuki o senden daha muktedir olduğundan ağzını açamazsın. Bunca felâketlere mukabil bir de gider de hamam ustalarıyla, natırlarıyla sairlerinin aguş-ı şehvetinde vakit geçirir, hâsılı hem sevici hem rusbî olur ise takat getirebilir misin? Elbette tahammül edemezsin. Sen karından ne bekler isen o da senden onu beklemez mi? Sen onu nasıl kıskanır isen o da seni aynıyla öyle kıskanır..az mı? Üçüncü sınıf ise mutlak mazurdur. Ah Mithat, senin bir lokma ekmeğe muhtaç olduğun var mı? Çıplak kaldığın var mı? Gayet-i fakra tahammül edebilmek kimin işidir? İnsan hayatından yemek, içmek, giymek, kuşanmak, gezip yürümek, arzularını dahi oldukça yerine getirebilmek ile müstefit olacağı malûm olup bunların cümlesinden birden mahrum kalmak ne kadar musibet'tir. Sirkat ve emsali şeyler insanlığa sığmadığı hâlde uslu akıllı adamları bu gibi fezayıha icbar eden zaruret-i hâl bîçare karıyı elde sermaye-i mahzı olan iffetini satmaya icbar eder ise çok mudur? Belâ-yı fakr u zaruret insanı küfre icbar edebileceği hadis-i nebevi ile müstedildir. Artık bu hâle göre ateş-i fakr ile yanıp tutuşan bir zaifü'l-kalp karı ne yapsa mazur olamaz. Ya bîçare bu terbiyeyi kundakta almış ise, ya iffet ile adem-i iffetin beynini tefrik edemeyecek derece cahil ise... Evet edemez ya. Kâlâ-yı giran-baha-yı iffet ve edebin kadr ü kıymetini cehaletin mümkün mertebe fıkdanı takdir eder. Çingeneler iffetsizlik ve edepsizlikle meşhurdur. Acaba bu hâl neden neşet eder. Yoksa sen hâlâ çan ile kân fıkrasından dolayı bunlara

beddua sinmiş fikrinde misin? Bunu ümit edemem. Bu bîçareler nassın en echeli olduğu için bu felâketleri çekmektedirler vesselâm.

Ah iki gözüm işte bu hâlleri düşünüp de bu bîçare karıları mazur görmeli, bunların şu hâl-i felâket ve musibetlerine sebebiyet gösterenleri levn ve teşnî' etmeli. Mertliğine yalnız kendisinin itimadı olan çapkınlar merdî-füruşluk ederek bir bîçarenin başını belâya sokmaktan kaçınmalı. Kocalar karısı kendisine ne vaz' ve muamelede bulunmayı isterler ise kendileri dahi karılarına o vaz' ve muamelede bulanarak hoşnudî-i tarafeyn istihsaline himmet etmeli. Millet fakr u zaruret içinde yanıp kavrulanların hâllerini tevsie yol bulmalı. Hele kadın ve kız olur ise mutlaka bir çare aramalı. Terbiye-i zenana behemehal himmet etmeli. İşte bundan sonra ırzını satan karının denaet-i tab' ve tıynetine hükmetmelidir."

Dakik'in şu takriri bana ol kadar garip geldi ki tarif kabul etmez. Şu sözleri ciddî olarak söylediğine dahi âdeta inanamıyorum. Lâkin hikâyenin yarıdan aşağısı gözleri dolu dolu söylediği gibi nihayetinde âdeta dolu gözlerinden yaş boşanmaya başlaması rikkatimi celp etti. "Ey, sanki bu hikâyeden maksadın nedir?" dedim Hiç sesini çıkaramadı. Sualimi tekrar eyledim. "Ah birader bundan muradım benim şimdiye kadar safa-perest zanneylediğim bir sınıf-ı halkın âdeta mihnetkeşan olduklarını göstermektir. Ah ne mihnetkeş? Âlemde bunlardan hakîr, bunlardan zelil, bunlardan mihnetkeş hiçbir kimse yoktur." diye sözü uzaltmaya başladı.

Baktım ki hikâyenin evveliyatını evahirindeki ıstırab-ı derunuyla unuttu. Bunu da ben sual etmeye mecbur oldum: "Ey o bakir kız nasıl oldu? Kârhanede kaldı mı?" dedim. Bunu söyler söylemez bir kere silkinip "Daha bak ben bunu hatırdan çıkardım, asıl maksudu söylemedim. Hiç kız orada kalır mı? Meğer benim müddet-i ömrümden daha bir saniyecik kalmamış ola da ben onu orada bırakayım" dedi ve "Ey ne yaptın?" diye vuku bulan sualim üzerine keyfiyeti hikâyeye başladı:

"Karhanenin içini böyle yeis ve matemle dolu gördükten ve sebebi dahi o kız olduğunu anladıktan sonra kalktım yanına vardım. Yüz göz çatık dedik ya, hâlâ çatık. Ne sordum ise cevap yok. Gayet mütevahhiş. Nihayet hâlimi anlatmaya mecbur oldum. Kendisinin şu hâli cümleden ziyade bana tesir eylediğini ve kendisini böyle bir musibet ve felâketten kurtarabilmeye kendimce iktidar gördüğümü anlattım. 'Senin bu bapta ne iktidarın olabilir?' demesin mi? 'Ne iktidarım olacak? Ne kadar iktidarım var ise sarf ederim. Bu yolda hayatımı dahi ortaya koyarım. Sen benim iktidarımı sarf etmekliğimi ister misin?' dedim. 'İsterim' dedi. 'Öyle ise emrimden dışarı çıkmamalısın' dedim. 'Çıkmam' dedi. 'Kalk' dedim kalktı. Feracesini giydirdim. Aldım kendisini benim eve getirdim."

Hikâyenin bu cihete müncer olduğunu görünce besbelli benzim atmış, hâlim değişmiş olmalıdır ki "Ne düşünüyorsun? Kız bizde. Eğer sen dahi dünyada insaniyete bir hizmet ettim demek hevesinde isen bu hususta elinden geleni dirîğ etmezsin. İşte ben bu işe mahza âlemde insaniyete muvafık bir iş görmüş olayım diye teşebbüs ediyorum. Şimdi ben bunun için bir nikâh kı-

yılmasını imama söylesem bizim su'-i şöhret malûm ya, başım belâya uğrar. Benim başımın belâya uğradığı da bir şey değil, bîçare kızcağızın başı belâya uğrar. Bari şuna sen vasıta ol" dedi. Kendisinin haberi yok ya, fakat o hikâyede devam eyledikçe benim istigrabım arttı. Çünkü hâlini bilirim. Ev bark sahibi olacak adam değil. Bîçare kızcağızın başını belâya uğratacak. Fakat o hâline baktım ki herifin arzusu büyük. Nihayet sözü açıktan açığa söyledim "Yahu sen bu kızı alacaksın. Ama senin hâlin malûm. Yarın bîçareden bıkarsın, kendisini terk edersin. Varır zavallının başı daha büyük bir belâya uğrar. Hem de sen onu sevdin. Ama bakayım o da seni sevdi mi, beğendi mi?" dedim. Fırladı kalktı: "Ah karındaşçığım sen bana bu kadar uzun uzadıya şeyler sorma, hepsi oldu, ama bende söyleyecek hâl yok. Kıza teklif ettim. 'Kabul ederim' dedi. Ben de kabul ediyorum sen korkma, usanmam. Artık saadeti bu yolda arayacağım. Şimdiye kadar saadet zanneylediğim şey de sefalet çıktı. Eğer bunda bir lezzet bulamaz isem demek olur ki bu dünyada bir lezzet yoktur' diye âdeta hüngür hüngür ağlamaya başladı."

Netice-i kelâm mecbur oldum. Kalktım onu da aldım. Kendi hanesine gittik. Kızcağızı ben de gördüm. Kendim Dakik'in karındaşı makamında olduğumdan bahisle beni gördüğü zaman hâsıl olan vahşet hâlini izale eyledim. Nihayet Dakik'i kabul edip etmeyeceğini, yani kabul etmesi gönlünün rızasıyla mı yoksa şimdiki fakr-ı hâlinin icbarıyla mı olduğunu münasip bir lisanla sordum. "Ah karındaşım fakr-ı hâlimin icbarını hiç sorma. Lâkin bunu kocalığa kabul edişim bu icbardan ötürü değildir. Onun gibi bir delikanlıyı kim kabul etmez. Öyle bir mert yiğidi kim sevmez. Beni bir büyük felâketten kurtardıktan sonra ben onun karısı değil, âdeta esiri olurum." dedi. Dedi, ama ben bilirim nasıl dedi. Güya bîçarenin yüreği taş gibi kaskatı olmuş da nefesini aldıkça kabarıp inerek teneffüsü teshil edemiyormuş gibi bir kelimeyi dört defa tıkandıktan sonra telâffuz edebilir idi. Vakit henüz yatsı vakti olduğu için kalktım, mahallenin imamına gittim. İmamı evvelden dahi tanır idim. Hâlden anlar, söz bilir, söz dinler bir adam idi. Hikâyeyi olduğu gibi naklettim. Buna tavassut pek büyük sevap olduğunu dahi dermeyan eyledim. İmam da acıdı ama kıza. "Vah vah dur bari bir sevaba girelim" dedi. Oğlunu gönderdi. Muhtarı ve bekçiyi dahi çağırdı. Muhtar "İzinnamesi yoktur, nikâh olamaz" diyerek mırıldanmak istedi ise de imam bu nikâhın şimdiye kadar görülen nikâhlar gibi olmadığı ve izinnamenin sonra çıkarılması dahi mümkün olacağı mukabelesiyle kalktık, cümlece Dakik'in evine geldik. Dakik kendi tarafından bi'l-isale ve ben dahi bekçi ve muhtarın şahadetiyle kız tarafından bi'l-vekâle bir nikâhtır kıydık. Hâsılı bunları gece zifafa koyduk.

Doğrusu ben zannederim ki bunlar ev bark olamazlar. Çünkü Dakik'te böyle ev bark sahibi olmak istidadı olmadığı gibi ne kadar olsa bir kere kârhaneye girmiş olan kız veyahut kızını kârhaneye gönderen karının kızı ev bark sahibi olabileceğini dahi ümit etmez idim. Lâkin kız, kadın çıktı. Ne yapsın, ne yapsın? Bîçare kadın çıkmasın da ne yapsın. Kocasıyla olan rabıta-ı zevciyetin ukdesi iki kelimecikle çözülebilecek kadar gevşek olduğu ve bu iki kelimenin tarik-i telâffuzundan başka itimat edecek bir şey olmadığı hâlde bir karı kocasını memnun etmeye çalışmaz da ne yapar?

Ah karı olmak pek güç bir şeydir. Bahusus ki hem karı hem de fakir olmak pek güç bir şeydir. Eğerçi bir karı, karılıkta olan güçlüğü takdir edebilecek mertebe tamik-i efkâra muktedir olsa ya karı olduğuna pişman olur veya bu güçlüğü kolaylatmaklığın vesailini aramak mecburiyetinde bulunur idi ki o da bir karının, kocasız olduğu hâlde dahi eli hüneriyle veyahut terbiye ve irfanı sermayesiyle saadet-i hâlini muhafaza edebilmesidir. Lâkin bir saadeti muhafaza etmek veyahut müptelâ-yı pençe-i kahrı olduğu fakr u zaruretten yakayı kurtarabilmek için kâlâ-yı giran-baha-yı iffetini mezada çıkarmaya mecbur olacaksa canını çıkarıp kurtulmaya himmet etmek daha evlâdır. Keşke o bîçare kızcağızın anası kızını getirip kârhaneye bırakacağına bir çuvala koyup denize bıraksa idi mazhar-ı tahsin olacağı bir işte bulunmuş olur idi.

Ma-hasal-i kelâm Dakik'in sözleri bana gittikçe tesir etmeye başladı. Ben de kandım ki âlemde mihnetkeşanın en bîçareleri şu kârhaneler halkıdır. Halk indinde menfur, kendilerine ihtiyacı olan herifler nazarında da makhur, birkaç kuruş için her namerdin kahrını çeker. Hele bunların bazıları netice-i hâllerini düşünebilecek kadar sahib-i fikir olarak bir kere akıbet-i hâllerine atf-ı nazar-ı dikkat eyledikte doğduğuna dahi pişman olur.

Vakıa herkes kendi iffetinin sahibi kendisi olduğu için iffetini hüsn-i rızasıyla suiistimal edenlere bizce bir şey demeye hakkımız yoktur. Lâkin âlemde nasıl olur ise olsun bir musibetin giriftar-ı pençesi olan bîçaregân ve mihnetkeşana acımaya hasbe'l-insaniye salâhiyetimiz vardır. Hele ben bunlara ne kadar acır isem ömr-i azizini Dakik gibi böyle musibet-dideler arasında geçirenleri dahi mihnetkeşan zümresine ithal ederek onların hâline de acırım. Hemen Cenab-ı Hak cümlesini ıslah eyleye.

İntiha

FİRKAT[8]

Âlemde ne kadar vak'alar olur! Kimisi garip, kimisi gülünç, kimisi acıklı. Bazısı ahlâk-ı umumiyeye muvafık olur da insan sahib-i vak'aya aferin der. Daha tuhafı şurası ki, güya o vak'anın sahibi kendisi olup da vak'anın kendi başından geçmiş gibi insan âdeta müftehir olur. Belki de gurur getirir. Vukuatın bazısı da ahlâk-ı umumiyenin icap eylediği bir yolda olmaz da insan sahib-i vak'aya bayağı husumet eder. Bu gibi vakayiin yalnız olmuş geçmiş bulunması da farz değil a. Olabilmek ihtimali olan hâller de vardır. Meselâ filân adam pek edip adam olabilir. Edip, fatin, kâmil, muktedir olur da bir kara bahta tesadüf ederek âlemde çekmediği mihnet kalmaz. Bu derece mihnetler içinde bir de başı aşk denilen bir belâya uğrar. Onun yüzünden çektiği mihnet ve meşakkat sair her dertlere ve her belâlara tefevvuk eder. Hâlbuki o bîçare bu kadar musibeti çok görmez, yine hâlinden memnun olur. Hatta o derdin seyyiesi olarak feda-yı can etmek lâzım gelir. Can ne kadar tatlı bir şeydir tarif kabul etmez ya! O bîçare bu tatlı canına dahi kendi eliyle kıyar. Hem kıyar hem de bu fedakârlıktan âdeta mütelezziz olur. İşte insan bu gibi vakayi-i muhtemeleyi dahi sahihan vuku bulmuş gibi telâkki eder. Sahihan vuku bulmuş gibi telâkki eder de bir aralık o felâket-zedenin hâline acıyarak âdeta pek müteessir olur, teessüf eder, mustarip olur, ağlar.

Böyle senelerce mukaddem vuku bulmuş olan bir vak'aya şimdi acımak ve "sevinmek" ve bahusus aslı esası olmadığı hâlde mücerret vukuu ihtimalinden dolayı bu derece teessürde bulunmak badî-i nazarda vakıa garip görülür. Lâkin fikri biraz tamik eder isek bu garabeti ref' ederiz. Zira görürüz ki cibillet-i hayvaniyesi ilcaatıyla min-cihetin merhametsiz, taş yürekli, zalim, hun-riz, hunhar olan ve meselâ bir masum ve bîgünah kuzucağızı çiğneyip yutacak kadar bir zamanın telezzüzü için yatırıp kıtır kıtır boğazladığı hâlde yüreği bile yerinden kımıldanmayan bir adam öte tarafta bir tahta parçasıyla dört kirişten ibaret bir kemanın lâfızdan, manâdan arî bir ah u eninine tahammül edemeyerek hüngür hüngür ağlar. İşte insan böyle her türlü hâl ile hâllenebilir. Batşı, rikkati, hilmi, şiddeti, mürüvveti, zulmü hâsılı kâffe-i hasenatı, seyyiatı cami ne idüğü belirsiz ve anlaşılabilmesi de muhal bir nev' mahlûktur. Böyle bir mahlûk bin sene evvel sebkat eden bir vak'adan dolayı bugün müteessir olur ve hatta hiç aslı faslı olmayıp mücerret vukuu ihtimalden hariç bulunmayan hâllere dahi teessüf eder ise buna istigrap etmemelidir.

Lâkin bu hâlden dolayı insanı tayip de etmemelidir ve yukarıda dediğimiz gibi bir tahta parçasıyla dört kirişten ibaret olan keman figanından dahi müteessir olduğunu çok görmemelidir. Çünkü bu gibi şeylerde bir nev' ruhaniyet mi var diyeyim, ne diyeyim bilmem, insan için sahihan tesiri mucip oluyor. Hele vukuat-ı sabıka veya muhtemelenin muhakemat-ı vicdaniyesinden keyfiyetine bir türlü vukuf hâsıl edemediğim bir tesir hâsıl oluyor. Ez-cümle Memduh Bey gibi bir felek-zede ile Feride gibi bir bîçarenin sergüzeşt-i hâlleri mahkeme-i vicdanda muhakeme edildikçe insan mümkün değil, müteessir oluyor.

8. Letaif-i Rivayat, 5. cüz, İstanbul, 1287/1871, 162 s.

MEMDUH BEY

Memduh Beyin sergüzeşti dediğimiz vak'a kendisinin tercüme-i hâli olamayıp o vak'adan mukaddem kendisinin tercüme-i hâlinden dahi biraz malûmat almak vak'a-yı mezkûrenin muhakemesi için mukaddemat-ı tetkikiye yerini tutar.

Bu zat İstanbul'da pek bayağı bir adamın sulbünden tevellüt etmiş. Lâkin pek bayağı dediğimizden bu adamı istihfaf anlaşılmasın. Bayağı tabirini işitmekle beraber en evvel akla fakr-ı hâli gelir öyle değil mi? Evet, ama fakr insan için medar-ı istihfaf olamaz. Filân fakirdir diye tayip edilemez. Zira âlemde herkes fakirdir, hatta nakdi çok ve vakt ü hâli yerinde olarak ıstırab-ı fakr u fakkanın keyfiyat ve derecatından haberi yok gibi görünenler daha ziyade fakirdir. Çünkü bir fakirin havayic-i zaruriyesi onlardan az olup onlar tadat ve tarife sığmayan havayic-i zaruriyeleri altında ezilip kalmıştır. Fakr, insan için medar-ı iftihar dahi olabilir. Zira fakr, insanlığa daha yakındır. Efkâr-ı felsefiyeye daha muvafıktır. İnsanlık tecviz etmez ki bir adam servetine iğtiraren kendisini sair hem-cinsinin ma-fevkinde görsün. Efkâr-ı felsefiye tahsin edemez ki insan kendisini sair hem-cinsinin ma-fevkinde tutabilmek maksadı yolunda birçok külfetleri ihtiyar etsin. Ben hem sahib-i servet olurum hem de insanlığa yaklaşarak efkâr-ı felsefiyenin tahsin edeceği bir vaz'da bulunurum iddiasına kalkışmak dahi abestir. Zira bu da bir nev' külfeti ihtiyar demek olup hâlbuki insanlık bu külfeti dahi çok görür. Efkâr-ı felsefiye insanın bütün bütün azade-ser olmasını ister. Fakr ise bu külfeti bittabi defeder ve azadeliği kendi tabiatıyla hâsıl eyler.

Biz hikâyemizi bu gibi bir muhakemeye sapıtmış olduğumuzdan dolayı serveti ve erbab-ı serveti [fena] görmek fikrinde bulunduğumuz anlaşılmasın. Bizim nemize lâzım. Onlar bizim fakrımızı ve fakirlerimizi fena görmesinler de biz onları ve servetlerini fena görmeyiz veyahut tabir-i diğerle fena görmek külfetini de ihtiyar etmeyiz.

Hâsılı bizim Memduh Beyin babası fakir idi. Hem de fakrı kendisine mucib-i zillet olan, yani iftikarı kendisine bir sermaye ve yüzü suyunu dahi o sermayenin medar-ı revacı ittihaz ile yüz suyu dökerek ve fakr-furuşluk ederek mezelletle yaşayan denîler gibi olmayıp fakrını sa'y ve himmetiyle tezyin eder bir adam idi. Kendisi altmış yaşını mütecaviz olduğu hâlde sabahtan akşama kadar işi arkasında dolaşıp akşam hanesine gelip de çoluğunu çocuğunu gördüğü gibi akşama kadar olan yorgunluğunu derhal unutur ve o gün

kazandığı akçesinin hepsini o gece yer ve ertesi gün için ihtiyat olarak dahi yine sa'y ve himmetini saklar idi.

İşte bayağılığının birinci vechi budur. Bundan sonra yine "bayağı"lığının içinde dahil olduğu üzere kendisi cahil bir adam idi. Evet ben cehilden nefret ederim. Cahil, indimde hakirdir. Lâkin bu adama mahsus olmak üzere onun cehlini dahi ne bileyim güzel görüyorum. Evet kendisi cahil, cahil ama bilgisi kâfî. Meselâ en evvel bilinmek lâzım olan şey nedir? Din diyanet. Bu zat dinini diyanetini pekâlâ biliyor. Keşke herkes de bu derece bilse. Kendi ahmak değil, budala da hiç. Cahil hani ya şu büyüklerde olunca ilk[iyilik?] dedikleri şey yok mu, işte o. Yani ümmî, fakat görüyor ki kendisi bir halıkın mahlûkudur. Hem de o halık yalnız kendisini yaratmış olmayıp bütün cihanı dahi o yaratmış. Güneşi, ayı, yıldızları da. Şimşekleri o halık çaktırıyor, yağmurları da o yağdırıyor. Yere otlar, çiçekler, ağaçlar, yetiştirmek kuvvetini veren de o. Otları, çiçekleri her görenin ağzının suyu akacak kadar lâtif renklerle boyayan, bunlara güzel güzel kokular veren, ağaçlara her türlü şekil ile müşekkel ve her türlü lezzeti havî yemişler asan hep o.

Ama bazı ukalâ bu halıka "tabiat" demişler. Onun nesine lâzım. Kendisi herhalde bilir ki bu halık adı ne olur ise olsun güzel bir zat. Zatı vücudunu mu muktezî yoksa vücudu zatını mı bu davadan dahi haberi bile yok. Sevimli, ihsanı çok, in'amı çok, hatta kendisine güzel güzel çocuklar ihsan etmiş, hususiyle o çocukları kendisinin sevdiği gibi yaratmış, yalnız kendi çocuklarını da değil ya, her çocuğu babasının memnun olacağı bir surette yaratmış. Çünkü görüyor ki her baba evlâdını seviyor.

İmdi Memduh Beyin babası böyle bir halıkı tanımış ve sevmiş ve sevdiğinden dolayı ona hürmet ve tazim etmeye kendisince mecburiyet görmüş. Lâkin nasıl hürmet göstersin, nasıl tazimde bulunsun? Kendisi okumak öğrenmemiş, kitaplar okumamış ki matluba vusul tarikini ne bilsin? Bektaşi mi olmak lâzım, Mevlevi mi, burasını takdir eylesin. Buralardan haberi yok. Hangi mezhebe zahip onu da bilmez. Abdest alır iken bir kılının altı kuru kalsa abdest sahih olur mu olmaz mı farkında değil. Namaz kılar iken ne okumalı, hatta bunu bile bilmez. Bir kelime-i tevhit ile bir de kelime-i şahadet bellemiş onunla iktifa eder. Ey bu kâfi değil midir!.. Hem de kelime-i tevhidi ve kelime-i şahadeti öyle bir zikreder ki manâsı ne demek olduğunu bilmediği hâlde o güzel halıkına, o sevgili mabuduna olan muhabbetini bu kelimelerle arz ettiğini bildiğinden dolayı hâsıl olan şevk ve şiddetlendikçe şiddetlenen aşkı tesiriyle gözlerinden yaş gelir. Ama en garibi neresi? Gerek kelime-i tevhidi ve gerek kelime-i şahadeti öyle binlerce kereler ile tekrar etmez. Aralıkta bir, yani o sevgilisi aklına geldikçe bir defa zikretmesini müteakip bir şevk hâsıl olarak derhal yüreği kabarır. Bundan başka yine bu cehli semeresiyle kalbi ol kadar safî, ol kadar mücellâ ki kötülük ne olduğunu dahi bilmez. Onun da cahili. Bir kimseye fenalık etmeye razı olmak şöyle dursun edebilmek dahi elinden gelmez. Her işi sağlam, alışverişi peşin, ne kimseye bir para borcu olur, ne alacağı. Borçlu olmak da menfuru, alacaklı olmak da. İşte Memduh'un babasının cehli de bu.

Böyle bir babadan doğan çocuk ne olur? Elbette memduh olur. Memduh nasıl? Tercüme-i hâlini zikredelim, anlarsınız. Hele en sonraki sergüzeştini hikâye eder isek kendisini daha ziyade tanırsınız. (Tanırsınız da sizde dahi yukarıda beyan eylediğimiz tesir hâsıl olur.)

Memduh Bey yedi yaşına kadar babası ile beraber yaşadı. Bu zamana kadar babasının yukarıdan beri zikrettiğimiz hâlleri ile hâllendi. Ama hangi hâlleri ile? Fakrı, cehli ile öyle değil mi? Hayır öyle doğrudan doğruya fakrı ve ulu orta cehli ile değil. Fakrından fakra mahsus bulunan ahvalden olarak fevkalâde bir tokgözlülük, utanganlık, ikmal-i iffet, sabır, sükûnet, itaat gibi hâlleri idi. Cehilden dahi, kemal-i safvet, sıdk, hulûs, merilik, şecaat ve hususiyle besalet gibi sıfatları giydi. Bu gibi hasail-i haseneye fakra mahsus hâlleri dediğimiz sakın karilerimiz darılmasın, mürüvvet buyursunlar, dünyada her sıfatla mevsuf adamlar var ya, baksınlar şu saydığımız sıfatları ekseriyetle hangi tarafta görürler.

Her ne ise Memduh Bey fakrın ve cehlin yalnız şu saydığımız hâlleriyle hâllenip yoksa parasızlıktan ibaret bulunan fakrı ve okumak yazmak bilmemekten ibaret olan cehli kendisi görmedi. Zira babası daha dört beş yaşında bulunan çocuğunun cebini ne kadar variyeti var ise onun tekmiliyle doldurur idi ve hele oğlu cüz kesesi boynunda olduğu hâlde mektepten gelir iken görmek âlemde en ziyade lezzet aldığı bir şey olmağla hiç olmaz ise mektebe gitsin gelsin de kesesiyle kendisini göreyim diye daha üç yaşında iken mektebe vermişti. Sübhanallah! Bu fukara çocuklarından bazıları ne kadar fatin, ne kadar zeki olur. Bizim Memduh Bey dahi o zeki ve fatin fukara çocuklarının zekâvet ve fetanetle en ser-firazı olanlarından idi. Güya Cenab-ı Hak zekâvet ve fetanete bir vücut vermek murat buyurmuş da onu halk etmiş. Zekâyı mücessem vesselâm.

Bu ferid-i zaman yedi yaşında iken pederi sevgili halıkının didar-ı cemali iştiyakıyla ahirete gitti. Kendisi öksüz kaldı. Hem öksüz hem fakir. Bir validesi var, o da âciz. Sen Cenab-ı Hak'ta cilve mi istersin, bir sene sonra validesini de almasın mı? İşte bu zaman, ferid-i zaman dediğimiz Memduh'a dürr-i yetim demek iktiza eyledi! Lâkin Cenab-ı Hak cilve eder, ama öyle kuru kuruya değil. Evvelce lütfunu hazırlar da sonra cilvesini icra eder.

Bîçarenin validesi tabutla naklolunur iken sokak kapısından dışarı kadar Memduh kendisini teşyi eyledikten ve validesi sokağı döner iken müfarakat-ı sermedînin veda-i ahirini elmas taneleri gibi yaşla dolu olan gözleriyle bir nazar ve taş gibi katılıp kalmış olan kalbiyle bir de ah edivermek suretiyle bi'l-icra hanesine döndükten sonra tamam içeriye gireceği vakit tersine persine dönüp ve kapıyı kemal-i hışım ve huşunetle örtüp validesinin arkası sıra koşmakta olduğunu o mahallenin erbab-ı servetinden Ata Bey görerek "Oğlum nereye gidiyorsun", diye ağzından bir lâkırdı kaçırdı. Fakat bu lâkırdıyı Ata Bey kendiliğiyle ağzından kaçırmadı. Belki Cenab-ı Hak Memduh'un lisanıyla kendisine vereceği bir cevabı vermeye münasebet olmak için Ata Beyin ağzından öyle bir suali yine kendisi irad eyledi. Ve bu suale dahi şu vechle cevap verdi. "Anamın arkasından gidiyorum. Ne yapayım, evde kimi bu-

layım, bari gideyim anamın mezarı üstünde oturayım, ne kadar olsa yine anamın mezarıdır. Evimiz burası oldu" derim. Bu cevap üzerine Ata Beyin gözleri dolarak ve âdeta ağlamaya başlayarak "Gel kuzum, öyle mezar üstünde oturulmaz, gel benim konağım senin evin olsun, ben senin baban olayım, bizim hanım da anan olsun" dedi. Ve Memduh bu lâkırdının derecatını takdir edemeyerek yine yoluna devam etmeye kalkıştı ise de Ata Bey arkasından koşup kucağına alarak içeriye götürdü.

Validesinden müfarakat ıstırabı Memduh'tan ne zaman zail olduğunu düşünmek iktiza etmez. Çünkü malûm a çocuk kısmına para gösterince, şeker verince aldanır. Vakıa Memduh öyle parayı, şekeri sevecek kadar aç gözlü değil ama Ata Beyin kendisine gösterdiği muamele dahi yalnız para göstermek, şeker vermek derecesinde kalmayıp evlât gibi bağrına basarak çocuğun itminan-ı kalbine samimî ve ciddî bir suretle çalışmış olduğundan az bir güçlükle validesini unuttu.

İşte Memduh bu suretle Ata Beyin hanesinde bakılmaya başladı. Bir aralık mahalle mektebine de verildi. Zekâvet ve fetaneti dahi yukarıda zikr olunmuş idi ya, az bir zaman içinde mektebin aliyyülâlâ şakirdi Memduh oldu. Bir gün mektepten avdet edince elinde bir kâğıt ile Ata Beyin yanına gelir ve kâğıdı beye verir. Bey bakar üzerinde (Memduh Bey numara 1 yazılı. Bunun ne idüğünü sorar. "Bugün bizim mektebe hocalar ve efendiler geldi. İrfan Mektebine şakirt ayırdılar. Beni de okuttular. Tecvidden, kitaptan sualler sordular. Yazıma baktılar. Sonra bu pusulayı verdiler ve tembih ettiler, cumartesi günü yeni esvaplarımı giyeyim de mektebe öyle geleyim" dedi. O zamanlar Mekteb-i İrfan henüz açılmış idi. Memduh dahi tamam on yaşına varmış, fakat hiddet-i zekâsı kendisini ol dereceye isal eylemişti ki Ata Beyin muahharen bi't-tetkik anladığına göre şakirdan içinde Memduh kadar dürüst Kuran okur ve onun gibi güzel yazı yazar ve tecvit üzerine sorulan suallere cevap vermiş ve Dürr-i Yekta ile diyanet üzerine onun kadar malûmat peyda eylemiş bir çocuk daha yok idi. Yalnız bu kadar da değil. Ata Beyin başka evlâdı olmayıp merakını yalnız Memduh'a sardırmış bulunduğundan hanesinde kendisi dahi okutup yazdırmakta bulunduğu cihetle Memduh velev okunmazcasına olsun bir nev' rik'a yazı ile imlâsı oldukça doğru şeyler yazar ve eline basma bir kitap verilse saldır saldır okuyup eğerçi kitap "okyanus-ı hüsn ü anın ol sadef-i âlü'l-âlinden mütevellittir. Yetim-i bîadîl halâvet ve tilâvette hakka ki bîmisl olmak lâzım geleceği vareste-i bürhan ve delildir" gibi bir revişte yazılmış olmayıp da gayet fasih ve beliğ bir surette kaleme alınmış ise mealini dahi bir dereceye kadar anlar idi.

Hulâsa-i kelâm Memduh mahalle mektebinden çıkarak Mekteb-i İrfan'a devama başlayıp gündüz mektepte aldığı dersleri gece hanesinde Ata Bey kendisine tekrar ve müzakere etmekte olduğundan bir taraftan kendi zekâvet-i fıtriyesinin ve diğer taraftan Ata Beyin himmet-i fevkalâdesinin semeresiyle çocuk mektebin en ser-firaz ve âdeta ser-amed bir talebesi olmak istihkakını bihakkın kazandı. Ve mektebe dört sene devamı içinde sarf ve nahiv ve mantık ve meanî ile mukaddemat-ı fıkıhtan malûmat-ı vefire peyda eyledi ve

Farisî'den dahi Nasihat-ı Hükema'yı bitirdikten sonra Pend-i Attar ve Gülistan ve Divan-ı Hafız'ı gördü ve Ata Bey Mevlevî-meşrep bir zat olup hele Mesnevi kitab-ı hikmet-nisabına pek ziyade merakı olmağla Memduh'da dahi gördüğü istidat üzerine her gece beşer onar beyitten ibaret bir ders vererek zikr olunan dört sene içinde Memduh'a Mesnevi-i Şerif'ten dahi bir hatmettirdi. Bunlardan başka mektebin o zamanki usulü iktizasınca şakirdan hesap ve hendese ve coğrafya ve mukaddemat-ı heyetten dahi mecburî biraz şeyler görürler idi. En ziyade istigrap ve tahsin edilecek yer şu ki Memduh okuduğu şeyleri yalnız okuyup anlamak ve rüfekasına bi'l-müzakere onlara dahi anlatmakla kalmayarak her okuduğu kitabın ibaresini bile ezber eder ve bu sebepten dolayı Mesnevi-i Şerif ile Divan-ı Hafız'ı dahi ilk mısralarından son mısralarına kadar ezber okur idi.

Dört sene sonra, yani tamam on dört yaşında iken mektepten çıkıp Bab-ı Ali'ye mazbata odasına çırağ oldu, devama başladı. Bir sene kadar dahi bu odaya devam eyledi ki burada ne kadar kitabet tahsil edilebilir ise Memduh kitabetin de o derecesine vardı. Çünkü zaten kitabetin malzemesi kendisinde mevcut. On beş yaşında bir çocuk iken odada âdeta müsevvidler sırasına geçti. Fakat Memduh bu kadar tahsilâtıyla kani olamıyor. Efkârı daha başka birtakım şeyler arıyor, arıyor ama çocukluğu aradığını bulmaya mâni oluyor. Vakti çok, işi yok.

Vakıa halk Memduh'un ne kadar çok iş gördüğüne, yorulup üşenmediğine taaccüp ediyor. Lâkin Memduh her işini görüp bitirdikten sonra işsiz yine canı sıkılıyor, bunun için elinden bir kitap düşmez. Gece yastığının altında dahi birkaç kitap eksilmez. Bir vakitler merakı tarihe sardırır. O zaman Türkçe mevcut olan tevarihin mübalâğasızca hemen kâffesini mütalâa eder. Bundan sonra Ata Beyin tasavvuf-ı hâlini görerek o yola heves eder. Ne kadar siyer ve menakıp var ise cümlesini okur, yine iktifa edemez, yine aradığını bulamaz. Bir aralık ortalıkta tabiat-ı şiiriye derler bir şey ve divan denilir birtakım kitaplar görür okur mokur, bunlardan bir şey anlamaz. Sahipleri, efkârın tercümanı demek olan kavli veyahut lisanı mefailetün mefailetün hududundan öte çıkaramadıkları gibi ondan geri dahi alamadıklarından efkârını tamamıyla tasvir edemediklerine mukabil haric-ez-sadet birtakım sözler dahi söylemiş olduklarını görünce canı sıkılır. Bir aralık dahi kütüphanelere devama başlar. Arabî-i ibareyi biraz suubetle anlayabildiğinden onlardan ol kadar istifade edemez ise de Farisî ve Türkçe kitaplardan pek çok şey istifade eder. Ne gibi şeylerden istifade eder, buralarını bilemeyiz, çünkü kütüphanelerde ne vardır, onlardan henüz malûmatımız yok. Orasını Memduh kendisi bilir.

Elhâsıl Memduh üç sene dahi bu suretle vakit geçirir. Bir taraftan mazbata odasına gider gelir, diğer taraftan yukarıda tarif eylediğimiz surette vakit geçirir. Lâkin bu suretle geçen vakte pek de zayi olmuş denilemez. Çünkü Memduh on yedi yaşında bir çocuk olduğu hâlde İslâmiyet'in ve Osmanlılığın iktiza eylediği derecenin belki de fevkinde olarak sahib-i maarif bir kâtip olur. Olur ama bu derecesiyle dahi kani değil. Derken bir gün Ceride-i Ha-

vadis'e fikri sardırır. Bu ne demek ola. Ceride-i Havadis ne demek. Havadisin ceridesi. Bu ne yazıyor? Her vukuatı. Avrupa'dan, Asya'dan, Amerika'dan bahsediyor. Acaip, bu bir vâsi şey, insan bununla eğlenebilecek diye düşünmeye başlar. Matbaasını ve mahall-i idaresini öğrenir. Kalkar bililtizam gider. Bunun sahibi ve müdürü Mösyö Çörçil olduğunu öğrenerek kendisiyle görüşür. Bakar ki gayet serbest fikirli, şen bir adam. Cihanın her tarafını bilir. Çin'in ahvalinden bile haber veriyor. Yalnız ahvalinden değil a. Ahalisinin ahlâkından, âdâtından, diyanetinden de. Hâsılı güya dünyanın her tarafını gezmiş görmüş. Memduh hayran olur. Hele Çörçil yalnız Avrupa'nın bazı yerlerini gezip kendi zannı gibi dünyanın her tarafını gezmemiş olduğunu anlayınca taaccüp eder ve bu kadar malûmat evrak-ı havadis ve seyahatname gibi şeyler mütalâasıyla tevaggul ede ede hâsıl olduğunu öğrenince bütün bütün hayrette kalır. Anlar ki kendisinin mütelezziz olabileceği tarik budur. Fakat görür ki bu tarikte bulunan bir adam mutlaka bir ecnebî lisan bilmeli. Hangisini öğrenmek lâzım olduğunu Mösyö Çörçil'e sorar. O da Fransızca'yı tavsiye eder. Onun vasıtasıyla bir hekim bulur. Başlar ondan Fransızca okumaya. Ve diğer taraftan ceridenin umur-ı tahririyesine müdavemete dahi başlar.

İşte Memduh'un sergüzeşt-i ahvalini hikâyeye mukaddime olarak dermeyan edeceğimiz tercüme-i hâli şundan ibarettir. Fakat şimdiden şunu dahi ihtar edelim ki Memduh on yedi yaşından yirmi üç yaşına kadar tamam altı sene Ruzname-i Ceride-i Havadis'e mülâzemet edip bu müddet zarfında Fransızca'dan tercüme hususunda maharet-i kâfiyeden başka evvelki malûmat-ı müktesebesini dahi bir kat daha tevsi ederek riyaziyeyi, fünun-ı tabiiyeyi, tarih-i umumîyi, ilm-i hukuku dahi Fransızca'sından okur. Bir de fazla olarak İseviyet, Museviyet ve bunların mesalik-i mütenevviası üzerine dahi pek çok kitaplar okuyarak her birinden malûmat-ı vefire alır ve hele en ziyade merak ettiği şey âlemin ahval-i umumiyesini görmek için seyahat olmağla seyahate müteallik ne kadar kitap yazılmış ise aglebini mütalâa eder. Netice-i kelâm Memduh Bey insan-ı kâmil ve mükemmel olur ve bu hâlde sinni yirmi üçe reside olup işbu yirmi üç yaşı dahi tarih-i hicretin 1265 senesine tesadüf eder.

MÜFARAKAT

Memduh Beyin tercüme-i hâlinde ömrünün yirmi üç yaşına kadar suret-i cereyanını muhtasaran beyan ettik ise de şimdi zikr ve beyanı sadedinde olduğumuz müfarakat kaziyesinin mebde ve menşe ve mukaddematını anlayabilmek için yine geriye avdet etmek lâzım geliyor. Nereye kadar avdet edeceğiz? Pek uzağa değil. Ceride-i Havadis matbaasına mülâzemetine değin, yani ömrünün altı sene evveline kadar.

Çocuğun Ceride-i Havadis matbaasına mülâzemetinden Ata Beyin haberi olmayıp o zanneder idi ki Memduh sabahları kalem vaktine ve akşam ka-

lemden çıktıktan sonra saat on birlere kadar kitaphaneleri devreder ve hatta ekser geceler peyda etmiş olduğu ehibbasının hanelerine gidip gece saat dörtlere beşlere kadar dahi onların kitaplarını karıştırıp durur. Hâlbuki Memduh bu vakitlerini ya Ceride-i Havadis matbaasında veyahut Fransızca hocası bulunan doktorun hanesinde geçirip gece odasında dahi birçok vakitler yatağına giremeyerek ya Fransızca derslerini yapmak veyahut Ceride-i Havadis'e bazı bentler tercüme eylemek ile vakit geçirir idi.

Demek oluyor ki kendisi Ceride'ye olan mülâzemetini Ata Beyden saklar idi. Evet saklar idi. Zira o zaman efkâr-ı umumiye ile beraber Ata Beyin fikri dahi gazeteciliği kerih görür ve bu gazete denilen şey âdeta yalancılıktan ibaret, en başlı sermayeleri müdahene, ticaretleri olsa olsa dilenciliğe teşbih edilir. Ötekiden berikiden aldıkları beşer onar kuruş ile yaşarlar. Bunlar boşboğaz, düzenbaz heriflerdir, der idi. Şimdi bîçare Memduh Ata Beyin fikriyle beraber efkâr-ı umumiyeye dahi nasıl muhalefet etsin. Gazetecilik en makbul ve en muteber olmak lâzım gelen bir sanat olduğunu ve bir muharrir umumun hatibi veyahut vaizi mesabesinde bulunduğunu âlem-i medeniyetin kıvamı matbuat ile hâsıl olacağını kime anlatsın. Çaresiz Ceride'ye olan mülâzemeti kendisince bir sır addeder ve matbaaya dahi kimse kendisini görmesin diye muhterizane gider idi. Memduh'un gençliği ve çocukluğu gayet utanganlık ve mahcubiyetle geçmiş olduğu gibi artık delikanlı olup da serbest olabilmesi lâzım gelen zamanlarda dahi bilâkis daha ziyade bir sükût peyda etmiş ve kendisine bir sual irad olunarak ita-yı cevaba mecbur edilmedikten sonra laf söylememeye başlamış idi. Daima gözleri önüne bakar, boynu göğsünde değil de sağ omuzu cihetine mailce eğilmiş hep düşünür, hep bir şeyler hesap eder. Aralıkta bir içini çeker. Ata Bey ise bunun şu hâllerine hiçbir manâ veremez.

Hatta Ata Bey bunun bu gibi hâllerinin sebep ve menşeine vukuf hâsıl edebilmek için bazı vasıtalara müracaat eder. Memduh'un ahbabından birisini tahkike memur eyler. O zat dahi bir aralık Memduh'un ağzını yoklar. "Canım bu meyusane hâl nedir?" gibi suallere dahi kalkışır. Memduh ise buna "Herkes kendi hâlini kendisi bilir" yollu bir cevap verir, işi kısa keser.

Memduh'un en ziyade istigrap edilecek bir hâli şu ki kendisi filasl Türk olduğu hâlde bir gün bir esircinin satılık olmak üzere Ata Beyin hanesine getirdiği bir cariye ile saldır paldır Çerkezce konuşmaya başlar. Ata Bey buna ziyadesiyle istigrap eder. Malûm a Çerkez lisanı da hani ya öyle kolaylıkla tahsil olunur ve tahsil edilse bile sair lisanlar gibi serbestçe telâffuz edilebilinir bir şey değildir. Bey "Aman Memduh bunu nerede öğrendin?" der. O da "Efendim merak bu ya, bir aralık da buna sardı" cevabıyla iktifa eder. İşte Memduh'un Ceride-i Havadis'e mülâzemetinden sonra hâli günbegün değişe değişe bu dereceye geldiği gibi ondan sonra yani artık yirmi üç yaşına vusulü ve zaman-ı müfarakat takarrüp eylediği günlerde bütün bütün kendisine bir sükûnet arız olarak güya Karadeniz'de gemileri batmış gibi bir yeis ve nevmidî içinde kalır. Şu hâle artık Ata Bey dahi tahammül edemez. Nihayet bir gün Memduh'u odasına çağırarak keyfiyeti doğrudan doğruya sual eder ve

"Oğlum ben sende bir fena hâl görüyorum. Gençlerde görülen bu gibi hâller hayra alâmet değildir. Ekserîsi gençlik hasebiyle bazı sevda filân gibi şeylerin tesiri olur da çaresi pek kolay bulunur" diye bir makaleye başlar ve sözünü enine boyuna çeke çeke birkaç kulaç uzattıktan sonra yine bu manâyı tekrar eyler. Memduh Ata Beyin bu suallerine nimce bir tebessümle beraber yalnız "Bendeniz kime alâka edebilirim ki bu hâl sevdadan gelmiş olsun" cevabını verir ve söylediği sözün pek doğru olduğunu ve ciddî söylendiğini o anda bulunduğu o evza'-ı mahsusasıyla Ata Beye inandırır.

Bunun üzerine Ata Bey daha ziyade meraklanır. Artık Memduh'un kendisinden memnun olamamasından başka, keyfiyete bir manâ veremez. Düşünür, taşınır, hâsılı bunu dahi sorar. "Evlâdım yoksa benden mi bir kırgınlığın var, nedir derdin, ne ise söyle" der. Ve işte bu söz Memduh'un dikkatini mucip olarak o zaman iki kelime daha ziyade söylemek külfetini ihtiyar ile "Estağfurullah efendim. Siz bendenizin veli-nimetim, babamsınız. Sizden bir kırgınlığım olamaz. Hatta sizi kırmamak tasavvuru şu hâlimin en büyük sebeplerinden birisidir" cevabıyla mukabele eder. Lâkin bir kere böyle bir serişte ele geçtikten sonra artık Ata Bey sözün arkasını kesmeyerek "Pekâlâ beni ne hususta dolayı kırmamak istiyorsun bakalım, bunu söyle" diye ısrara başladığından Memduh dahi sıkılır, sararır, kızarır, morarır, nihayet fikrini ber-vech-i atî irad eyler. Ve bu suret ikisi beyninde şöyle bir muhavereyi intaç eder.

Memduh: Efendim, bendenizde bir seyahat fikri hâsıl oldu. Biraz seyahatle âlemin ahval-i umumiyesini müşahede ve muvazene etmek istiyorum.

Ata: Pek güzel kuzum. Seni Bursa'ya Tekfur dağına filâna göndereyim. Bu seyahatin için Babıali'den dahi sana muvakkat bir mezuniyet alayım, git, gez, gör.

—Hayır, efendim. Bendeniz buna seyahat diyemem. Kulunuz daha uzunca bir seyahat etmek azmindeyim. Hatta Çerkezce'yi tahsil edişim mahza bu emele mebnidir. Kafkasya'yı görmek arzusundayım. Bu güzel memleket beni kendisine âşık ediyor. O güzel hava, o güzel manzara, o yüce dağlar, o güzel halk, güzel endam, güzel sima, güzel kıyafet. Mütalâa eylediğim seyahatnamelerde hep o havalinin methini işitiyorum. Gayreti, hamiyeti, şecaati, besaleti, sıdk ve safveti hep bu yerlerin halkında görüyorum. Gidip bir müddet ömrümü bu yerlerde geçirmek isterim. Bu bir müddet dediğim zaman dahi öyle üç beş seneye sığmaz zannederim. Bu seyahatin icrası mazbata odasınca olan memuriyeti mutlaka terk etmeye mütevakkıf.

—Güzel ama a kuzum, senin bu fikrini kim işitse sana çocuk der. Sen kendi feyzine kendin mâni oluyorsun.

—Bendeniz zaten feyiz almak daiyesinde değilim ki feyzime mâni olduğundan dolayı müteessif olayım. Feyiz buyurduğunuz şey kalemce iki bin beş yüz kuruş maaşa nail olmak değil mi? Hâlbuki bu maaş beni sevindirmez. Sevindirse sevindirse bunu ilk defa aldığım zaman sevindirir. Sonra buna da sınaşırım. Eğerçi maaşın çokluğu yani feyzin artmasıyla bir adamın memnun olması lâzım gelse feyzi her dereceye vasıl oldukça sevinci arta arta rütbe-i

vezarete vasıl olan bir zatın sevincinden çıldırması lâzım gelir idi. Benim efkârıma kalır ise bir sanatla ve bir ticaretle meşgul olan adamın sevinçleri daha büyüktür. Çünkü bunlar feyizlerini maktu' bir surette bırakıp her saat bir feyze intizar ile vakit geçirirler. Ve bunların muntazır oldukları şey kolaylıkla husul bulur maddeler olduğundan bunlar artıp eksilmeyen bir nev' sevinçlerinin her zaman teceddüdüyle ömür sürerler. Fakat bendeniz bu hâl ile dahi memnun olamam. Âlemde beni memnun edecek seyahatten başka bir şey yoktur. Her gün bir yer görmek ve her yerde Cenab-ı Hakk'ın bir sun'unu görüp keyfiyatı muhakeme etmek ile mütelezziz olurum. Tıynetim dahi bedeviyete pek yakın. Fikrimi İstanbul gibi birçok milyon nüfuslu bir memlekette her gün bin havadis işiterek ve bin türlü şey görerek perişan etmekten ziyade, meselâ bu geceyi bir dağ başında ve bir mağara içinde veyahut bir köylü kulübesinde geçirerek yalnız o dağın veya o mağaranın veyahut o kulübenin ahval-i hususiyesiyle meşgul etmeyi kendimce daha hafif görüyorum. İşte efendim böyle karma karışık bir kusur fikrimi perişan eyledi. Sizden ruhsat istemiş olsam vermezsiniz. Israr edemem. Bu hâlde kalsam da verem yahut sıska olurum. Artık ne edeceğimi şaşırdım.

Memduh Beyin şu ifadatı üzerine Ata Beyin taaccübü daha ziyade artarak "Malım mülküm senin olsun, sen benim evlâdımsın. Bir yere gitme. Yanımda otur" demek istedi ise de Memduh'un öyle maldan mülkten dahi hoşlanmayacağını bildiğinden artık dostlarına müracaatla Memduh'u onlar vasıtasıyla azminden alıkoymaya karar verdi. Lâkin bundan dahi hiçbir netice hâsıl olmadı. Çünkü Memduh'un dostlara verdiği cevaplar yanında Ata Beyin kendisine söylediği şeyler pek hafif kalıp bunlara eğer böyle bir seyahat için Ata Bey kendisine ruhsat vermez ise mumaileyhe borçlu olduğu itaat ve inkıyattan bizzarure harice çıkacağını da dermeyan eyledi. Ma-hasal-ı kelâm Memduh bir kere iş bu suretle müzakereye düştükten sonra ısrarında sebat ederek Ata Bey dahi ruhsat vermemekte inat etmeyi Memduh'un atîsi için daha tehlikeli gördüğünden bir akşam Memduh'u yanına celp ile "Oğlum seni bu fikrinde haklı görüyorum. Vakıa gidip gezmeli, görmeli, eğlenmeli. İşte ben senin fikrine muvafakat edeceğim. Lâkin sen de benim fikrime muvafakat etmelisin. Bu seyahati nihayet iki seneden ziyade sürdürmemelisin. Yine gelip evimizde birlikte yaşamalıyız. Benim başka evlâdım olmamasına mukabil sen zaten pek sevimli bir adam olduğundan sana olan muhabbetim vechen-vechtir. Senden müfarakat benim için mümkün değildir" gibi uzun uzadıya mukaddemattan sonra çıkarıp Memduh'a bir kese içinde tamam bin tane yirmilik altın verdi ve bununla zikr olunan seyahat için icap eden levazımatı tedarik etmesini emr ile işlerini ne zamana kadar tesviye edebileceğini ve ne gün hareket edeceğini sordu.

Memduh'un bu inayetten ne kadar memnun olacağını tarif iktiza etmez. Derhal benzine kan yürüdü, yanaklarını bir pembelik bürüdü. Göz kapakları altında kapanıp kalarak mavi midir elâ mıdır kimsenin görmemekte olduğu kara gözler sevincinden yıldız gibi parlamaya başladı. Çehresine bir revnak, sesine bir diklik geldi. Kendisini tebessümden menedemez oldu. lâkırdısını

lisanıyla söylemeyip güya ciğeriyle söylüyor imiş gibi kahramanane laf söylemeye başladı. İşte böyle bir vaz' ve tavırla babasına şu inayet ve atıfetinden dolayı dizlerine kapanarak beyan-ı memnuniyet ve arz-ı şükraniyet eyledikten sonra bu seyahat öyle birçok levazıma muhtaç olmayıp işlerini iki güne kadar tesviye edebileceğini ve hem de iki güne kadar İstanbul'dan Samsun'a ve Anapa'ya gider bir İngiliz gemisi hareket edeceğini de haber verdi.

Memduh bu seyahat fikrine bir iki seneden beri düşmüş ve bunun için Ata Beyden böyle bin altın kadar bir meblağa nail olacağını bilmediğinden kendisi gerek kalem maaşını ve gerek muahharen Ceride'nin muharrir-i sanîliği aylığını ve aralıkta bir Ata Beyin harçlık olarak verdiği paraları kemal-i tasarrufla sarf ederek bu yol ile altı yüz yirmilik altın dahi kendisi biriktirmiş idi.

Pederinden bu izni aldıktan iki gün sonra gelip malzemesi bulunan bir yol çantasıyla bir çift çizme ve saireyi almış hazırlamış olduğundan ve o gün dahi mahut İngiliz vapuru hareket etmek üzere bulunduğundan bahisle veda istedi. Bu gibi vedalar ne kadar acıklı olur malûm ya. Giden daima bir daha gelemeyeceğini ve kalan dahi gidenin avdetine yetişemeyeceğini hülya ettiğinden midir nedir, ikisi birbirine melil mahzun bakışırlar. İşte Ata Bey ile Memduh dahi bu suretle ve hatta ağlaya ağlaya bir veda edip hatta Ata Bey oğlunu vapura kadar teşyi de etti. Güya hanelerinden kalkıp vapura kadar birlikte gittikleri zamanın görüşmesi de kâr imiş gibi. Her ne ise, 1265 senesinde Kafkasya seyahati için Memduh Bey pederi makamında bulunan Ata Beyden müfarakat ve Dersaadet'ten hareket eyledi. Hareket eylediği gün dahi sene-i mezkûreye müsadif olan sene-i rumiyenin eylülü idi.

HAPLİKAL VE HAVCIR

Bir adam için Kafkasya'nın şu tarafı diğer tarafından daha güzeldir demek hemen mümkün değildir. O güzel kıtanın her tarafı güzel. Hiç güzel olmaz mı? Bir yerde ki eflâke ser çekmiş dağlar olur ve bu dağların arasında zümrüt gibi çayır çimenle kaplanmış ve keçelenmiş ovalar ve vadiler bulunur. Silsile-i cibalin vadileri ve ekser tepeleri yüz ellişer ikişer yüz senelikten al da ta zaman-ı Tufan'dan kalma meşe ağaçları ile müzeyyen ve bazı tepeleri dahi yalçın kayadan ibaret olur, her kayanın yarıklarından turna gözü gibi sular akar. Bu sular küçük küçük dereler teşkil eder ve bu dereler birleşip bir ırmak veya birkaç ırmak vücuda getirir. Hâsılı yed-i kudret nazara çarpacak ve hoş görünecek her tezyinatı orada cemeder de o memleket güzel olmaz da ne olur. Hele Çerkezistan kısmı ve bunun da Şabsih kabilesinin sakin olduğu cihete cennet dense sezadır. Ama eğerçi cennette dağlık dahi var ise sezadır, yok ise buna dahi dağlık cennet deyiveriniz.

Coğrafyadan haberdar olanlara malûmdur a. İş bu Şabsih kabilesi arazisi içinden Aben derler bir su geçer ve kabail-i mezkûrenin ekser köyleri bu şehrin üzerinde bulunur. İşte ser-levhamızda Haplikal dediğimiz şey mezkûr Aben suyunun üzerinde bir köydür ve Havcır dediğimiz dahi o köyün ahalisinden bir zat olduğu aşağıki tafsilâtla anlaşılacaktır. Haplikal'a köy dedik, ama bunu Rumeli'nin ve Anadolu'nun altı haneden ibaret olan köyleri gibi zannetmeyelim. O civarda Anapa'dan başka şehir veya kasabaya benzer bir yer olmadığı için buna köy dedik. Yoksa Haplikal bin beş yüz kadar haneyi müştemil cesim bir yer. Lâkin şehir veyahut kasaba denilemez. Çünkü içinde bir dükkân bile yoktur. Dükkânın ne lüzumu var. Hoca Nasrettin'in dediği gibi çarşı, pazar ve dükkân denilen şeyler hep insanların birbirlerini aldattıkları yerler değil mi? Çerkezistan'da böyle şey yok, onlar parayı bile Anapa'ya veyahut İstanbul'a geldikleri zaman medenî zatlar ile aldatışmak için keçi tulumu içine hapsederler. Kendileri her türlü havayic-i beşeriyelerini kendi mahsulâtıyla tesviye ederler. Mahsulâtı olmayanlar mutlaka zenginler yanında rençperdir. Onlar rençperlerini ve sair hademesini dahi evlât gibi bakarlar. Bütün bütün fakir ve bîvaye olanlarına cemaatçe ianeler edip bîçareyi beyler gibi iaşe ederler. Lâkin bu suret öyle herkesin meskenet ihtiyar etmesine ve dilencilikle geçinmesine sebebiyet göstermemektedir. Zira bunların en miskini bile diğerinin ianesiyle yaşamaktan haya eder. Çünkü umumen gayur, bülend-himmet adamlardır. İşte bu sebebe mebni Haplikal'da dükkân mükkân olmayıp böyle çarşısı pazarı olmayan memleketlere dahi bilmem ne sebebe mebni şehir demediklerinden biz de buna şehir diyemeyip köy dedik. Yukarıda ismi geçen Havcır bu köyün ahalisinden idi. Burada bu zatın ahvalinden dahi biraz malûmat vereceğiz. Fakat en evvel şunu ifade edelim ki bunun ismi olan Havcır lafzı Çerkezce "Keskin Köpek" demektir. Şimdi köpek tabirinin lisanımız şivesinde olan hakaretinden sarf-ı nazar edilip de bunun Çerkezce'sinde olan şiveye ve be-tahsis ahlâk-ı hayvaniyede köpek ahlâkının ne derece makbul olduğuna bakılır ise bu zatın ahvali bizim tarifimize hacet kalmaksızın anlaşılabilir. Kendisi cera ve cesur ve mekin ve vakur, sadık ve sabur bir adam idi. Bu zat sinnen otuz beş ile kırk arasında ne genç ne ihtiyar, tamam sinn-i kemalde bir adam olup dar-ı dünyada bir kızından başka evlâdı yok idi. Haremiyle yirmi seneden beri beraber yaşamış ve bu müddet zarfında kendisinden fart-ı hürmet ve riayet ve tazim ve itaatten başka bir şey görmemiş olduğundan muhabbet-i zevciyesine halel gelmemiş idiyse de gönlünü cümleden ziyade işgal eden sevda Hacıhan isminde bir cariyesinin aşkı idi ki cariye-yi mezbure henüz on dört yaşına varmamış olduğu cihetle kendisine keşf-i meram edemez idi. Ama gece yatağına girdiği zaman bir iki saat uykusu kaçarak fikri Hacıhan'la herhalde meşgul olur idi.

Şurada Hacıhan ile Havcır'ın kızı Guşa (küçük hanım demektir) beynini mukayese etmek arzusunda isek de, iki güzel hiçbir vakitte kıyas kabul etmez ki mukayese edelim. Pekâlâ bunların medih ve senasıyla mı iktifa edelim. Bunlar fidan gibi lâtif, nahif, mermer gibi beyaz balık etli, gayet şen mizaç, gür saçlı, nazik sesli filân mı diyelim. Böyle desek bile yine bundan bir medih çıkamaz. Zira Kafkasya halkının yüzde seksen sekizi bu sıfatlar ile mevsuftur. Bana kalsa bunların burada hüsnünü vasf ile iza'a-i vakt etmeyelim. Çerkez kızları ne kadar güzel ise bunlar dahi onların en güzelleri idi deyip de sözü kısa keselim.

Şimdi şurada merak edilecek bir şey vardır. Malûm ya Çerkezistan'da kaç göç yoktur. Nikâhlı kadınlar bile bir beyaz boyunbağı sarıp öyle gezerler. Hele kızlar ta kocaya varıncaya kadar asla kaçmaz. Delikanlılarla düşer kalkarlar, oynarlar, gülerler. Meselâ altı saat mesafede bir köyde düğün var imiş. Bir veya birkaç kız bir delikanlı ile beraber oraya kadar giderler. Merak edecek bir şey var dediğiniz şu ki bunlar bu kadar açık, bu kadar şen, bu kadar güzel de acaba delikanlılardan bunlar için aralıkta bir göğüs geçirenler olsun yok mu idi. İşte buna şimdiden bir hükm-i kat'î veremeyiz. Hikâyeyi aşağıya doğru okudukça dakayık-ı ahvale dahi vukuf peyda ederiz. Mamafih ihtimal ki bunların dahi heveskârı olsun. Lâkin bir Çerkez delikanlısı bir kıza hevesini arz etmeyi namusuna yedirir mi? Ne mümkün. Yüzüne dikkatli bile bakmaz. Hem bakmaz hem de bakamaz. Çünkü muamelelerini bu yola dökmeye ne ahlâkları müsaade eder ne dava-yı merdîleri. Ama kızı artık benimsemiş, kız da oğlanı kabullenmiş, buna kimsenin bir diyeceği kalmamış, o vakit yine hevesini arz edemez mi? Bunu dahi şimdi izah etmeyiz. Tafsil ve izahını atîye talik ederiz. Biz şimdi hikâyemize bakalım.

ÜBÜVVET BÜNÜVVET

Bizim Havcır bir akşam hanesinin kapısı önüne çıkıp mevsim eylülü bulmuş, Kafkasya'ca havalar bayağı serinlemiş olduğundan ca'fosunu arkasına almış elinde bir tabanca namlusu ile bir parça da zımpara kâğıdı namluyu siler durur idi. Başka ne iş görsün kendisi erkektir. Hiç Çerkezistan'da erkek olan başka bir iş görür mü? Ya silâh siler veyahut kılıcını biler. İster ise ava kuşa gider, ata biner, nişan atar. Yoksa öyle hane işiyle meşgul olmak erkeğe göre ayıptır. Ne ise kendisi başını önüne eğip işiyle meşgul iken nagâh önünde bir karanlık peyda olur. Bakar ki burnunun dibinde bir adam, fakat Çerkez değil! Başında külah yok, fes var. Ayaklarında çizme, dar bir aba pantolon bir de aba mintan, belinde koca bir kırmızı kuşak, arkasında kuzu kaplı kısa bir palto, sırtında asker çantasına benzer bir çanta, elinde bir kalın baston, kuşağının arasında bir de revolver, gelir Havcır'a selâm verir.

Çerkez bu ya, riayete boğaza kadar borçlu. Havcır derhal ayağa kalkar. Redd-i selâm eder. Misafirin hâl ve hatırını sual eder. Güzel ve muvafık cevaplar alır. Tavrından, mişvarından kendisinin Çerkez olduğunu zanneder ve o aralık yoldan bir kadın geçer iken yol boyunda duvarlar dibinde sıra ile dizilip oturmuş olan erkeklerin cümlesi riayeten ayağa daha kalkmazdan mukaddem bu garip kıyafet misafirin sıçrayıp kalkması zannına bir kat daha kuvvet verir ise de lisanı biraz ağırca ve şive-i lisanda mahareti azca olması şüphesini davet eder. Bu yolcu bizim koca Memduh idi. Kendisi yaya olup o gün o gece dahi ziyadece yol yürümüş bulunduğu cihetle pek yorgun olduğundan Havcır'ın sorduğu suallere de daima kısa kısa cevaplar verdiğini görünce "Oğlum sen pek yorgunsun, hadi seni odana götüreyim de rahat et" diyerek Memduh'u aldı, bir odaya getirdi. Burada zikrolunan odayı kısaca bir

tarif eder isek faydadan hâlî olmaz. Oda dediğimiz şey yalnız bir tek odadan ibaret. Bir tek oda demek malûm a, dört duvar ile bir tavandır. Yani bu dört duvar ile bir de tavanın başka taksimatı yok. Avludan gelir iken karşıya tesadüf eden kapı açıldığı gibi ilk adımda odaya girilir. Kapıdan girdiği zaman karşıya gelen cihete boylu boyuna birkaç şilte serilmiş ve iki yanına sırasıyla sandıklar dizilmiş. Lâkin içleri boş, yalnız ziynet olmak için dizilmiş. O sandıklar bizim Galata'da Sandıkçılar içinde yapılmış kabaralı ve yeşil sandıklardır. Bu sandıkların üzerine güzel devşirilmiş şilteler ile yorganlar dizilmiş. Odanın duvarları sarı çamur ile sıvanmış, duvarlar üzerine gayet güzel işlenmiş tabancalar, tüfekler, kılıçlar, kamalar asılmıştır.

Memduh bu odaya girip Havcır ile bir iki kelime daha teatisinden ve pasta ile süt, yoğurt ve yumurta ve peynirden ibaret yemeği dahi yedikten sonra şiltenin birisi üzerine uzandı. Hizmetkârlar dahi bir yorgan örttüler. Herkes çekildi. Memduh dahi yol yorgunluğu ile uyuya kaldı.

Şimdi şurada merak edilecek şey, Memduh'un o geceyi nasıl geçirmiş olduğudur. Bir kuş kafesten kurtulur ise ne hâlde bulunur? Memduh dahi böyle bir esaret kafesinden kurtulmuş kuşa teşbih edilir ise teşbih yanlış olmaz zannederim. Vakıa kendisi önce âlem-i hürriyet ve serbestiden yakalanarak medeniyet dedikleri bi'l-vücuh esaret kafesine hapsedilmemiş idi. Lâkin bunun bir tesiri olamaz. Çünkü kendisi her ne kadar medenî doğmuş ise de fikrini serbesti ve hürriyetle beslemiş olduğundan şu hâle göre serbesti ve hürriyet kendisi için henüz tadını tadamayıp da hasret-keşi olduğu bir nimet idi. Hatta Memduh'un vird-i zebanı gibi bir lâkırdısı, bir sözü var idi ki, "Medeniyet hamî-i hürriyettir derler. Lâkin hamî değil mahî olduğu bedihidir." der ve "Zira âlemde en büyük kanun bir kavmin âdât-ı melufesidir. Âdât-ı melufe kanun-ı hürriyeti mahvedemez. Çünkü o kanunu yapan yine o hürriyettir. Kanun o hürriyetten çıkmıştır, hürriyet o kanundan değil. kavanin-i siyasiye denilen şeyler ise hami-i hürriyet olamaz. Çünkü bunu bir hükümdar irade-i müstakilesine tevfikan vaz' etmiş olabilir. O kanunla halkı kendisinin tahdit eylemiş olduğu bir hürriyet-i mahdude içinde bulunmaya icbar eder. Âdât-ı kavmiye kanunu ise bunun aksinedir. Bedeviyette hürriyeti kanun tahdit etmeyip bilâkis hükm-i kanunu hürriyet tahdit etmiştir. O kanun hürriyet-i kavmiyenin kabul edemeyeceği bir şey hükm edemez. Kavanin-i siyasiye ise hürriyet-i kavmiyenin kabul edeceği şeyleri hükm etmeyip ona muhalif olanları cebr eder. Binaberin hami-i hürriyet olan kanun âdât-ı kavmiye ve milliyenin meydana koyduğu kanundur. Kavanin-i siyasiye aglebi mahi-i hürriyet olur" muhakematıyla ispata çalışır.

Her ne ise Memduh o geceyi güya cennette geçirmiş gibi geçirip ertesi sabah kalktı. Havcır dahi yanına gelip misafiriyle hasbıhale başladı.

—Oğlum nereden geliyorsun?

—İstanbul'dan efendim.

—Vay İstanbul'dan ha? Ah İstanbul kim bilir ne güzel memlekettir.

—Evet pek güzeldir. Güzel olmamış olsa Anadolu'dan Rumeli'den, hâsılı dünyanın her tarafından halk İstanbul'a dolmazlar idi.

—İstanbul'dan nereye gidiyorsun?

—Doğruca buraya.

—Buraya mı? Bizim köye mi?

—Evet efendim.

—Galiba tüccar olmalısın. Bal mumu filân almaya mı geldin, sahtiyan, deri filân?

—Hayır tüccar değilim, bir şey almayacağım. Burada oturmaya geldim. Çerkez olacağım.

—Aman öyle ise hoş geldin, safa geldin, pek memnun oluruz. Fakat İstanbul gibi memleketi niçin bıraktın? Burası oradan daha güzel midir?

—Kim bilir, bazılarına göre İstanbul daha güzeldir. Bazılarına göre Çerkez. Ama ben burasını daha çok seveceğim zannediyorum.

—Zati Çerkez değil misin?

—Hayır efendim, değilim.

—Ey bu Çerkezce'yi nasıl öğrendin?

—Çerkez olmayı merak ettim de onun için.

—Tuhaf! Bizim memleket bu kadar güzel mi?

—Benim gibi adamlar için pek güzeldir. Çünkü siz burada kendi başınıza yaşıyorsunuz. Ne karışan var ne görüşen. Kendiniz eker kendiniz biçersiniz. Herkes kendi hakkını kendi silâhıyla muhafaza eder. Cesursunuz, mertsiniz. Ahlâkınız güzel. Herkes büyüğünü büyük küçüğünü [küçük] tanır. Ben de böyle olan memleketi severim. İşte onun için geldim. Artık beni hemşehriliğe kabul eder iseniz ben de memnun olurum Ben çiftçilik de ederim, çobanlık da. Hocalık dahi elimden gelir. Arabî ve Farisî ve Türkî ders verebilirim.

—Vay sen yeferdi (efendi) misin. Arapça bilirsin ha?

—Evet bilirim. Farisî'yi daha iyi bilirim. Burada dahi güzel bilir efendiler vardır. Fakat onlar benden daha âlâ tekellüm ederler. Biz İstanbul'da Arabî tekellüm etmeyiz. Lâkin anlarız, okuruz, şimdi ben burada sizin efendiler ile Arabî söyleştikçe tekellümüm dahi artar.

—Aman pek sevindim. Memnun oldum. Hoş geldin, safa geldin.

—Ben Frenkçe dahi bilirim. Ama bilmem sizin işinize gelir mi?

—Ha Frenklerde çok marifet vardır. Ne güzel tüfekler, tabancalar yaparlar. Beş kere, on kere patlar. İşte senin de öyle tabancan var. Ne güzel, sen bunların da lisanını bilirsin. Bilmek iyidir.

—Evet siz ister iseniz ben size böyle silâhlar celp edebilirim. Hem de Frenklerin marifeti yalnız bunlar değildir. Onlar çiftçilikte ve çobanlıkta dahi pek marifetlidir. Ekinlerini güzel idare ederler. Hayvanları güzel bakarlar.

—Vallahi billâhi pek memnun oldum. Bizim ihtiyarlar seni görürler ise pek memnun olurlar. Böyle bir adam bize komşu olsun. Arapça, Farsça, Frenkçe bilsin, çiftçilik, çobanlık anlasın, hem efendi hem... sahihan pek sevinirler. Hoş geldin, safa geldin.

Memduh Bey bu derece nezaket, bu kadar iltifat üzerine ol kadar memnun oldu ki, tarif kabul etmez. Belki bu memnuniyet, memnuniyet değil idi.

Âdeta hayret idi. Vakıa köylü bir Çerkez'de birdenbire böyle bir istidat görülür ise insana sahihan hayret verir. Kendisi zaten bedeviyetle hem-efkâr olduğu gibi Havcır'dan aldığı örnek üzerine Çerkezleri dahi efkâr-ı medeniyeye yakın gördüğünden medeniyet ile bedeviyetin ikisi ortası bir hâlde yaşayabileceğini anladı. Lâkin daha ilk günü bundan ziyade sohbet etmeye hâl ve mevki ve zaman müsait olmadığından o defalık sözün bu kadarıyla iktifaya mecbur oldu ve günün bakiyesini bazı hevaî sohbetler ile geçirdi.

Bir de akşam olunca baktı ki bir aksakal selâmı basıp odaya girdi. Arkasından bir daha, bir daha, bir de kır sakal birkaçı daha. Hâsılı sakal teşrifatı sırasıyla tamam on altı kişi içeriye girdi. Dikkat etmeli ki odanın vüs'ati dahi tamam on sekiz kişiye mütehammil. Bunların sağ cenaha altısı, sol cenaha altısı oturdu, dört aksakal dahi minder üzerine geçti. Memduh misafir olduğu ve Havcır dahi hane sahibi bulunduğu cihetle sedirdeydiler.

Gelen ihtiyarların her biri birer ikişer defa Memduh'a "Hoş geldin, safa geldin" dediler. Hâlini hatırını sual ettiler. Memduh cümlesine gayet nazikâne mukabelelerde bulundu. Kafkasya'ya ne sebebe mebni geldiği bu mecliste dahi dermeyan edildi. Herifler ol kadar memnun oldular ki tarife sığmaz, hatta en başta oturan en ihtiyar bir adam ki sakalda leke dahi kalma...

Aman şurada sözü yarıda olsun bırakalım da şu ihtiyarı tasvir edelim.

Sakalda leke dahi yok, hani ya süt gibi sakal derler ya, sahihan süt gibi. Yalnız sakalda değil, kaşlar hatta kirpikler dahi bembeyaz. Mutlaka doksanı mütecaviz . Lâkin ağzında dişler inci sırası gibi, yalnız sırası mı ya, rengi de inci... Yok inci değil, zira inci ol kadar beyaz değildir. İnci mutlak sarıcadır. İhtiyarın dişleri mermerden yapılmış gibi beyaz. Hem küçük hem beyaz hem temiz. Çehresi pancar, yanağına bir fiske vurulsa kan damlar. O kara gözler yıldız gibi parlar. Nasiyesinin büyüklüğünü kalpak örtmüş zannolunur ise de bilâkis kalpağın heyeti ve vaz'ında olan letafeti ihtiyara bir kat daha büyüklük vermiş. Efendim doksanı tecavüz etmiş de daha kamburluk gelmemiş. Boy fidan, zaten ince olan belini gümüş tokalı kama kayışıyla da sıkmış. Belin bu derece inceliği sadrın ve omuzun genişliğini bir kat daha arttırmış. Göğsündeki fişeklikler başka bir heyet, ayaklar hem küçük hem güzel. Hele o kırmızı Çerkez çarıkları ne kadar yakışmış. Ya ihtiyarın sağ eliyle kamanın kabzasına asılarak sol elini dahi böğrüne koyup kahramanane bir duruşu yok mu. Artık insan bakıp bakıp da doyamaz.

Oh çok şükür. Eğer ihtiyarı bu kadarcık olsun tasvir etmeyeydim canım sıkılır idi. İşte ihtiyar, Memduh'un kendi köylerine geldiğinden dolayı cemaatçe hâsıl olan memnuniyeti göstermek için "Artık sen bizim oğlumuz olursun" dedikte Memduh hemen yerinden fırlayıp "Siz de benim babam olunuz" diye ihtiyarın elini öptü. Şimdi derde bak, bu suret meclisçe koca bir dava açılmasına sebebiyet gösterdi. Çünkü bir kere ihtiyar "Bizim oğlumuz olursun" dedikten ve Memduh dahi elini öptükten sonra öz vahit oğlu gibi oğlu olmak lâzım geliyor. Çerkezlerin ahlâk ve adâtı böyle. Hâlbuki Havcır zaten Memduh'u evlât edinmek arzusuna düşmüş. Derken Havcır kalktı, ihtiyarın elini öptü. "Senin oğlun ben olayım, Memduh da benim oğlum olsun, yine se-

nin oğlun demek olur" diye ricaya kalkıştı. Herkes reyini söylemeye başladı. Şimdi böyle bir dava bizde açılsa ne olur. Ne olacak, ortalık karılar hamamına döner. Herkes söyler, kimse dinlemez. Hepsi mütekellim olur, ortada muhatab kalmaz. Lâkin bu Çerkezlerin meclisi böyle olmaz ve olmadı. Birisi söyler, diğerleri dinler. Nihayet karar verirler ki Memduh, Havcır'ın oğlu olsun, Havcır da ihtiyarın oğlu. İşte cemiyet tarafından verilen bu karar üzerine ve âdet-i kavmiye mucibince Havcır, Memduh'u alıp haremine götürdü, zevcesine takdim eyledi. Zevcesi dahi memesi üzerine bir ince bez sarıp Memduh'un ağzına soktu. O da emdi. Badehu validesinin elini öpüp işte bu suretle übüvvet-bünüvvet yerini buldu.

UHUVVET

Çerkezlerin âdât-ı milliyeleri iktizasınca bir adam arzu eylediği bir çocuğu evlâtlığa, kızlığa kabul ve ahz edebilirler. Böyle bir übüvvet bünüvvet akdedildikten sonra o zatın diğer kızları ve oğulları dahi karındaşı olmuş olur. İşte bunun için Memduh Bey, Havcır'ın kızı Guşacuk'un dahi karındaşı olmuş demek olduğundan ikisi beyninde rabıta-i uhuvveti bağlamak lâzım gelir. Havcır, Memduh'u aldı Guşacuk'un odasına götürdü. Kız birtakım mahalle kızları, birkaç dahi delikanlı ile odada sırma şerit dokurlar ve orada hazır bulunan delikanlıların Ruslar ile olan muharebede ibraz etmiş oldukları asar-ı şecaat ve kahramanî hakkında tanzim edilmiş olan şarkıyı cümlece okurlar idi. Babası oda kapısına gelince içeriye bir cariye gönderip odaya girmek için kızından ruhsat istedi. Zira ruhsatsız giremez. Âdât-ı melufeleri iktizasınca bir kız gerek diğer kız ve gerek delikanlı misafirleriyle bulunur iken babası habersiz içeriye girip kendisini rahatsız edemez. Guşacuk meseleyi evvelinden bildiği cihetle babasını kabul edip Havcır ile Memduh içeriye girdikte huzzarın cümlesi tazimen kıyam ettiler. Guşacuk dahi kıyam etti. Guşacuk da kıyam etti.

Kızın kıyamını tekrar tekrar haber verişimize taaccüp edilmesin. Zira o kıyamı görmüş olan bunu bin kere tekrar etse mazurdur. Hani ya insan kıyam eder iken eğilir bükülür de öyle kıyam eder. Hayır! Guşacuk öyle kıyam etmedi. Vücudu kemiksizdir? O da olamaz, ama... ne deyim? Öyle amuden bir kıyamı teşbih edecek de bir şey bulamıyorum. Kendisi yukarıdan aşağı kan kırmızı kumaştan bir entari giymiş, göğsü iki taraflı çapraz gümüş düğmeler ile sımsıkı iliklenmiş, kollar da zaten dar, güya vücudunun kalıbı imiş, sanki vücudunu o kalıp içinde dökmüşler. Belini enli ve gümüş yaftalı kemerle sıkmış, entarinin uzun ve geniş etekleri gelişigüzel kırımlar ile dalgalanıvermiş, başında sırma şeritli zarif külah, külahın tepesinden ta topuklarına kadar birkaç arşın tülbendi örtü gibi örtmüş, ama vücudunu setr için değil. Bu da bir süs. Ayağında yine kılapdan ile işlenmiş çarık. Ayak da mini mini, çarık da. O boy, o endam, o hüsn, değirmi çehre, iri ve kara gözler, kuyruklu kirpikler, küçük, zarif burun. O ağız, gül dudaklar, tatarsı ve yumru çene, artık tarif mi istersiniz? Çerkez kızı vesselâm.

Havcır, Memduh'u Guşacuk'a takdim eder iken "Şimdi oğlum olan Memduh'un sana dahi karındaş olması lâzım geliyor. İşte getirdim karındaşlığı bağlayınız" diye bir makaleye başlar. Kızın tavrı gayet serbest, güya imparatoriçe Katerina imiş gibi bir azamet. Lâkin gözler yerde. Ne babasının yüzüne bakabilir ne Memduh'un. Bu da bir riayet. Vakıa bu kadar azamet, ama yine mütebessim. Hem mütebessim hem mahcup. Hâsılı tarife sığacak bir an değil.

Babası makalesini bitirdikten sonra usul üzere Memduh ile Guşacuk birbirine yaklaşarak evvelâ Memduh Guşacuk'un ve Guşacuk dahi Memduh'un elinden öptü ve Memduh "Artık beni sana karındaş eden güzel talihime nasıl teşekkür edeceğim bilemem" diye Çerkez lisanı şivesine muvafık bir teşekkür ederek kız dahi "Böyle yiğit ve akıllı ve efendi olan bir karındaşı kim sevmez. Senden çok ben sevinirim" yollu mukabelede bulundu.

İşbu uhuvvet resmi bu suretle icra edilir iken gayet kirli paslı, başının tülbent örtüsü simsiyah kesilmiş, ayağında yarım çarık, göğsü bakır düğmeli bir cariye boynunu bükmüş resmi seyreder idi. Cariye kirli paslı, ama bu pejmürdelik hâline bir nev' küsuf demek mümkündür. Çünkü afitab-ı hüsnü o pejmurdelik hâlinin altından yine şaşaa salmakta idi.

Bu da Hacıhan diye yukarıda beyan eylediğimiz cariyedir. Havcır'ın fikrini işgal eden Hacıhan budur. Lâkin Hacıhan bir fikri işgal edecek hüsne malik değil mi? Daha ziyadesine bile. Lâkin çi-faide ki kendisi cariye. Hüsne bir kat daha revnak veren şey nezafet olup bu bîçare ise Havcır'ın seyislik hizmetinde kullandığı bir kız olduğundan nezafeti nerede görecek. Memduh, Havcır'ın Hacıhan ile olan macerasından bîhaber idi. Elbette bîhaber olmak lâzım gelir, çünkü daha dün bir bugün iki. Fakat oda içinde bulunan kızları ve delikanlıları gözden geçirdiği esnada nazar-ı dikkati birisi üzerinde irkilip kaldı ki o da Hacıhan idi. Mezburenin heyet-i umumiyesinde öyle bir istidat var idi ki insan bunun safha-ı ruyunda "aşk" veyahut "sevda" lâfızlarına benzer bir şeyler okur idi ve hiç olmaz ise bu nasiyede bulunan bir zatın ileride olsun o nakşı meydana çıkaracağını hükmeyledi. Fakat kendisi Hacıhan'ı gördüğü zaman acaba müteessir oldu mu? Bana kalırsa olmamak mümkün değil. Fakat ulüvv-i cenabı Hacıhan'a tenezzül edemeyeceğini bildiğinden bu tesir hâsıl olmuş ise bile derhal defetmiş olacağı derkârdır. Derkârdır demek de abes, belki asla müteessir olmamıştır. Çünkü Guşacuk orada iken Hacıhan'la müteessir olmak iktiza etmez. Vakıa Guşacuk ile karındaş oldular. Doğrusu ya eğer ben olsaydım karındaş olduğuma pişman olur idim. Zaten karındaş olsam bile bir hükmü olabilir mi? Bir tülbent üzerinden memeyi öptüm diye karındaşlığın hâsıl oluşu Çerkezistan'a mahsus bir şey. Ne yalan söyleyeyim, ben olsam Guşacuk ile karındaş olmamak için o Çerkezliği de kabul edemez idim, o âdet-i melufeyi de. Lâkin bakalım Memduh nasıl çıkacak...

HAPLİKAL'DA İMRAR-I VAKT

İstanbul'da iken Memduh Ata Beyden ruhsat istediği zaman bu ruhsatı seyahat için istemiş olmasına göre şimdi kendisinin Haplikal'da kalıp Havcır'ın evlâtlığını kabul etmemesi lâzım gelir idi. Bilâkis orada ikameti ihtiyar edişine bakılır ise bunun fikri esasen seyahat olmayıp mücerret hâl-i medeniyeti suret-i bedeviyete kalp etmek olduğu anlaşılır.

Daire-i medeniyetten çıkıp da sahra-yı bedeviyete girenler biraz sonra usanıp bıkacakları varid-i hatır olur ise de Memduh bedeviyetten usanacak bir adam olmadığı gibi Çerkezistan dahi bir adamın bıkacağı ve usanacağı mahal değildir. Havcır Haplikal'ın oldukça erbab-ı servetinden idi. Ahırında yedi sekiz atı ve damında seksen yüz re's inek ve öküzü ve ağılında bin beş yüz iki bin kadar koyunu ve keçisi var idi. Memduh bir kere übüvvet ve bünüvveti kuvvetleştirdikten sonra zikr olunan hayvanları bir suret-i hasenede idare etmek ve Havcır'ın külliyetlice ziraatine nezaret eylemek ile eğlenir ve aralıkta bir istediği silâhları kuşanarak ve istediği ata binerek gezmeye ve avlanmaya çıkar idi.

Memduh hâl-i medeniyeti bedeviyete tahvil eylediği sırada kıyafetini dahi tebdil edip gayet güzel ve dikiş yerleri kılapdan ile teyellenmiş bir kalpak ve göğsü kezalik kılapdan şeritlerle müzeyyen fişekliği olmak üzere bir neçi (setre) ve ayağına bir sehuşek (mest) ve çarık giydi. Belini kayışla sıktı. Sahihan bir Çerkez oldu ve zaten kendisi kalıplı kıyafetli bir delikanlı olmağla giydiği rubayı pek güzel de yaraştırır ve yakıştırırdı.

Köyün bilcümle delikanlıları Memduh'u tanıdılar ve köye vürudundan iki buçuk üç ay sonra kış gelmek ile helva sohbeti tarzında olarak delikanlılar ve kızlar bir yerde toplanıp da oyun oynadıkları zaman Memduh'u dahi çağırırlar idi.

Çerkezlerin en garip oyunlarının birisi büyücek bir tepsi kadar bir kül poğaçası yaparak ve bunu ortasından delip tavana asarak gençler etrafına dizildikten sonra poğaçayı birisi kendi tarafına çekip bırakmak suretiyle salıncakvari sallayıp attıktan sonra karşısındakinin ağzıyla ve dişleriyle kapabilmesidir. Memduh iptidaları bu oyunun acemisi bulunduğundan birkaç defa ağzını vurdurdu. Cemaati kendisine güldürdü ise de ondan sonra bu oyunda dahi maharet peyda ederek herkese tefevvuk eyler idi.

Memduh'un her şeyden ziyade hoşlandığı eğlence Çerkezlerin düğünüdür. Hangi düğünden çağırsalar fevkalâde bir memnuniyetle gider idi. Fakat Çerkezlerin düğünü sahihan eğlenecek bir şeydir. Evvelâ düğüne gidip gelmesi bir eğlencedir. Çünkü ekseriya civar köylerde olan düğünlere gidildikçe kızların delikanlılar sahabet ve himayesi altında gitmesi mutat olduğundan düğüne davet edildiği zaman Memduh huzur ve musahabetlerinden en ziyade mütelezziz olduğu kızları ve bi'l-mecburiye kız karındaşını birlikte götürür idi. Hele komşu kızlarından ikisi var idi ki Memduh'un Türklükten Çerkezliğe tebdil-i milliyet ettiğine dair bir şarkı tanzim ederek pek güzel ırlamakta ve Memduh'u dahi dinlemeye mecbur eylemekte olduğundan onları behemehal bırakamaz idi.

Şuracıkta bu şarkıyı tercüme etmek dahi letafetten hâli değildir. Vakıa harfiyen tercümesi mümkün olamaz ise de hükmünü yazmak dahi kâfidir:

"Memduh fesi beğenmedi. Yerine bir kalpak giydi. Guşacuk'a karındaş oldu. Sevinsin güzel Guşacuk, karındaşıyla iftihar etsin.

Memduh'un arslan tavrı, yüreği de arslan mıdır? Bunu gördüğü zaman sevinsin, güzel Guşacuk, karındaşıyla iftihar etsin".

Kızlar bu türküyü çağırdıkları vakit Guşacuk, Memduh'dan daha ziyade iftihar eder ve Memduh dahi yüreği arslan yüreği mi yoksa kedi yüreği mi bunu şimdiden göstermek mümkün olmadığından vakt-i merhunu geldiği zaman fiiliyatıyla beraber gösterebileceği hakkında binlerce vaatler verir idi. Acaba bu vaatleri vermeye neden mecbur idi?..

Düğünde hora oynandığı zaman Memduh ekserî oyundan itizar ederek horayı dışından seyretmekle mütelezziz olur idi. Bir kız bir delikanlı kâh el ele tutuşmuşlar, kâh birbirinin bel kayışlarından yakalamışlar. Bu manzaradan kim hoşlanmaz. Raks gayet muntazam. Hele bunların her biri lâ-teşbih birer melek gibi pür-iffet ve masum olması nazara en ziyade letafet veren şeydir. Acaba orada kalpler dahi sahihan pür-iffet mi? Burası biraz meşkuk, ama yine pür-iffet demek mümkündür. Çünkü kemal-i sadakat ve fart-ı sıdk ve hulûs hep iffet mütemmimatından olan şeylerdir. Yoksa kalplerden neler geçer.

Bunlar encam-ı hâl yine birbirinin olacağını bilmez mi! Bir adam nimet-i müstakbelesini hâl-i hazırda tasavvur etmez mi?

Vakıa bu kızların ve delikanlıların zahir-i hâllerinde alüfte ve aşüfteliğe dair hiçbir alâmet görünmez. Fakat sebep nedir ki bir delikanlı at ile gider iken bir kız tesadüf eyledikte kendisi na-mizaç bile olsa at oynatmaya mecburiyet görür. Sebep nedir ki fişekliklerini ve bunların kılapdan şeritlerini kızlara yaptırır ve dokutturur iken günde üç defa ameliyatı muayeneye gider? Sebep nedir ki bir delikanlı kızlar meclisine girdiği zaman göğsü kendisinden ileriye gider? Lehçesinde başka bir hâl peyda olur? Şetareti artar, şecaati çoğalır? Ben şöyle vururum, böyle keserim gibi temedduhlara mecbur olur? Sebep nedir ki Memduh kırda bir serçe olsun vurduğu zaman bunu kanadından yakalayarak doğruca Guşacuk'a götürür de başkasına vermez?...

Hâsılı bu heriflerin her hâl ve hareketinde bir zevk, bir lezzet ve hiçbir vakitte iffet ve edepten ayrılmadıkları için bir büyüklük var vesselâm.

İşte Memduh Çerkezlerin bu gibi hâlleriyle hâllenerek kemal-i neşat ve şetaretle vakit geçirir idi.

MESELENİN ÇATAL CİHETİ

Karındaşın karındaş hakkında sevda-yı uhuvveti bir dereceye kadar her millet nezdinde kavî olduğu malûm ise de Çerkezler işbu sevda-yı muhabbeti bir de hürmet ve riayet-i mahsusa ile bir kat daha takviye etmişlerdir. Hiç olmaz ise bari öz karındaş ile üvey karındaş beyninde bir fark olsa fikri dahi beca değildir. Hatta Memduh ile Guşacuk'un Çerkezce bir resm-i mahsustan ibaret olan uhuvvetleri bile bizim bildiğimiz öz karındaşlar uhuvvetinin kat kat fevkinde idi.

Yukarıda Memduh'un hâlini tercüme eylediğimiz sırada verdiğimiz malûmattan Memduh'un tab ve tıyneti Çerkezliğe pek yakın olduğu anlaşılmıştır. Şu hâle göre Guşacuk ile olan uhuvvet Memduh için âdeta öz karındaşlık demek olmak lâzım gelir. Vakıa öyledir. Memduh zaten umum ebna-yı beşerin karındaş kız karındaş olması fikrinde bulunduğundan bu dahi şu bapta bir delil ittihaz edilebilir. Fakat bir zat hakkında olan sevda ve muhabbeti öyle übüvvet, bünüvvet, uhuvvet filân ile kaydetmekten ise bunu hâl-i ıtlakta bırakmak evlâ değil midir?

Evet, eğer bu sevda ve muhabbeti tabiat takyit eylemiş ise ona bir diyecek kalmaz. Meselâ ikisi bir zatın sulbünden inmiş veyahut bir rahimden çıkmış olan iki kimse yekdiğeri hakkında sevda-yı uhuvvetten başka bir sevdada bulunamazlar. Lâkin her ikisi yekdiğerinden ayrı tabiatların mahsulü olup da iptida-yı telâkîde sevda-yı mutlak veya mukayyetten herhangisi olur ise tercihte muhtar olan iki zat muhabbet ve meveddetlerini behemehal sevda-yı uhuvvet yoluna dökmekte mecbur ve muztar mıdırlar?

Bundan da kat'-ı nazar eğer muvazene edecek olur isek sevda-yı mutlakı sevda-yı mukayyetten daha büyük buluruz. Bunun için uzun uzadıya muhakemeye ne hacet. Bir adam sevda-yı uhuvvetiyle suzan olduğu hemşiresini mukteza-yı insaniyet ve medeniyet budur diye kendi eliyle ve memnunen bir enişteninaguş-ı izdivacına verebilir. Lâkin öte taraftan velev cüz'î olsun bir sevda-yı mutlak ile kendisine merbut olan mahbubesini kimlere verebilir? Kimseye veremez. Canını verir de onu vermez. İmdi şu fıkrayı muvazene eder etmez meveddet-i mutlaka veya mukayyededen hangisi büyük olduğu derhal meydana çıkar.

Şu tasavvurat bizim tasavvurat-ı mahsusamız değil. Memduh idi ki bir aralık böyle bir tasavvura düşmüş idi. Demek oluyor ki Guşacuk'a rabt-ı kalp etmiş, kim etmez. Guşacuk'u kim görse sevmez. Vakıa herkes sever, lâkin herkes muhabbeti karnında gizlemeye mecburdur. Zira bir kıza Çerkezistan'da öyle şaka ile kolaylıkla keşf-i zamir edilemez. Hele Memduh için keşf şöyle dursun kızın yanında tavrını bile değiştirmek mümkün değildir. Çünkü kuvvetli bir suretle karındaş olmuştur.

Şimdi meselenin bu ciheti biraz çatalcadır? Gereği gibi. Lâkin bunun daha çatalcası var. Memduh Guşacuk'u bir muhabbet-i mutlaka ile sevmiş bile olsa kendisine keşf-i derun edemez. Bunu anladık ya, şimdi bu mesele burada kalsın. Biz diğer mesaile bakalım.

Havcır'ın zihnini işgal etmekte bulunan Hacıhan nam cariye efendisinin kendisine olan iltifat-ı mahsusu üzerine o zamana kadar henüz haberdar olamamış bulunduğu kıymet-i hüsn-i cemalinden ve derece-i kabiliyet ve istidadından haberdar olmuş idi. Bundan sonra hayvanları sulamak için dereye gidip de aksini suda gördükçe kendi hakkında hüsn-i zannı arttıkça arta arta nihayet o derece hüsn-i cemalini efendisi bulunan Havcır için çok görmeye ve bunu olsa olsa Memduh'a lâyık bulmaya başlamış idi. Hayalhane-i fikre düşen bir şey en evvelki derecesinde kalmayıp eskidikçe büyüyeceği malûmdur. Hele bu sırada öyle şeyler tesadüf eder ki efkârın bir kat daha kuvvet bulmasına muavenet gösterir. İşte bunun gibi bîçare Hacıhan dahi Memduh'un hülya-yı üns ve musahabetle yatağına girdiği zaman uykusu kaçarak saatlerce döndükten ve yuvarlandıktan sonra gece rüyasında kendisini Memduh'un koynunda görür. Ona arz-ı hâl eder, o da maruzatını kabul eyler ve ertesi sabah Memduh'un kendi yüzüne biraz güldüğünü görünce onu dahi o gece kendisini rüyasında görmüş sanır.

Bir aralık bu bîçare kızın hâli acınacak bir dereceye vardı. Gün günden sararır solar, neşesi kaçar. Gide gide eski şetareti de gitti. Bu hâlden cümleden ziyade Havcır müteessir olur. Teessürünün en büyük vechi dahi kızın artık kendi tebessümlerine evvelki gibi mukabelede bulunmaması ve aralıkta bir ortalığı hâlî ve hâli muvafık görüp de eteğini veya kolunu çektiği zaman derhal dönüp emrine muntazır imiş gibi bir tavırda bulunmayarak kendisini red makamında ve arkasına bile dönüp bakmadığı hâlde kolunu silkip sarsarak kaçmasıdır. Memduh'un irfan ve zarafetini burada uzun uzadıya tarife hacet yok a. Hacıhan'ın kendisine karşı gösterdiği evza' dahi anlaşılmayacak bir şey değil. Hulâsa hem kız evza'ıyla Memduh'a ahvalini anlattı, hem de Memduh irfanıyla işi anladı. Lâkin yukarıda demiş idik ya, Havcır'ın oğlu olan zat böyle bir cariyeye tenezzül edemez. Kat'iyen de memnu değil, ama yakışık almaz. Yiğitliğe yakışmaz. Hem de iki cambaz bir ipte oynayamaz. Çünkü zaten Guşacuk bir ucu Memduh'un kalbinde olan ipte çoktan beri oynamaya başlamış idi.

FENA TESADÜF

Suret ve derecatı yukarıda beyan olunan tasavvurat Memduh'un fikrini artık gereği gibi işgale başlamış ve Memduh muhakematın bir derece daha ilerisine varmış idi. Fakat Guşacuk'a keşf-i zamir mümkün değil dedik ya, mümkün değil vesselâm. İhtimal ki mümkün olabilsin. Kendisi lâubalîyane bir muamelede bulunsa ve şu zamanı gelse sözün sırası düşse kız tarafından kat'iyen red ve tahkir görmek ihtimali dahi azalsa bu ihtimalin azaldığına Memduh'ça emniyet hâsıl olsa bunun üzerine bir de cesaret edebilse de kü-

çücük bir şey çıtlatsa... Fakat ne kadar uzak ki uhuvvetin üzerinden sekiz ay bir sene kadar vakit geçtiği hâlde Guşacuk iptidayı mülâkatta Memduh'a ne tavır ve muamelede bulunmuş ise hâlâ o tavır, hâlâ o muamele. Yine Memduh kızın odasına girdiği zaman kız fırlayıp yerinden kalkar, yine Memduh kendisine laf söylediği vakit kız göz kapaklarını kaldıramayıp muttasıl ayağının baş parmaklarına bakar.

Lâkin Memduh tasavvuratı başkalaştırdı. Âdeta fenalaştırdı. Öte taraftan Hacıhan dahi fenalaştı, hem belki mezbure Memduh'tan fena bir hâle geldi. Memduh, Guşacuk ile olan uhuvveti nasıl feshedeceğini düşünür. Hacıhan kayd-ı esirden ne zaman kurtulacağını ve Memduh'a nasıl müstevli olacağını kurar.

Memduh Guşacuk'a bir lâkırdı açamadığı gibi, Hacıhan dahi Memduh'a bir şey söyleyemez. Memduh yalnız içini çekmekle gider. Hacıhan dahi gözlerini Memduh'tan ayıramayarak medd-i nazarını onun arkası sıra gezdirir.

Nihayet bir gece Memduh uykudan uyandı. Etrafa baktı ki ay tam daire şeklinde doğmuş. Güya âlemi gümüş yaldız ile yaldızlamış. Gecenin gündüzden hiçbir farkı kalmamış. Şu kadar fark bulunabilir ki gündüzün dağdağa ve velvelesine mukabil gece ortalığı bir sükût ve sükûnet bürümüş. Hem de ne kadar sükût. Hava dahi sakit, yaprak kımıldanmaz. Mevsim dahi sonbahar gibi demek olduğundan ilkbaharın şetaretli kuşları yuvalarına çekilmiş, dişisi erkeğinin kanadı altına girmiş, meydanda kimseler yok, ses de yok, seda da yok.

Memduh sıçradı, kalktı. Güya dışarıca bir işi varmış gibi hemen kapıyı açtı, çıktı. Guşacuk'un odasına doğru müteveccih oldu. Efkârı ne idi? Onu kim bilir? Gitti gitti odaya beş adım kala irkildi durdu, bir müddet düşündü, geri dönmek istedi. Derhal pişman oldu. Odaya biraz daha yaklaştı. Lâkin kapı cihetine dönmeye ayakları muktedir değil. Pencere dibinde kaldı. Pencereden bakmak istedi, cam yok, kâğıt kaplanmış. Biraz daha durdu. Azıcık daha düşündü. Nihayet tükürüğü ile kâğıdı ıslata ıslata, yavaş yavaş koparmaya başladı. Şu aralık şunu da dermeyan edelim ki Memduh'un odası Guşacuk'un odasına pek de uzak olmayıp iki odanın arası nihayet yirmi beş adım mesafe idi.

Yavaş yavaş ve ıslata ıslata kâğıdı tamamıyla kopardıktan sonra başını içeriye sokup bir daha çıkarmadı. Artık ne gördü diye sormak iktiza etmez. Havalar henüz lâyıkıyla serinlememiş, Çerkez odalarının hâli de malûm. Toprak pirenin yuvası demektir. Öyle giyinik kuşanık yatmak mümkün değil. Binaberin Guşacuk dahi sairleri gibi yalnız uzunca bir gömlek ile yatar idi. Güzel, ama uyku hâliyle gömlek daima yerinde durur mu?

Demek oluyor ki Memduh destgâh-ı ulûhiyette yapılıp vücuda getirilmiş bir statü temaşa ediyor idi, hem de mermerden mamul statü! Baktı baktı, seyretti seyretti de dönüp odasına gelmek istedi. Lâkin dönemez. Gözlerini bir türlü ayıramaz. İşte orada bir ah etti. İstanbul'dan çıktığına, Çerkezistan'a geldiğine, Havcır'ın oğlu olduğuna, Guşacuk ile karındaşlık akdettiğine değil, hatta anasından doğduğuna dahi pişman olduğunu bu bir ah ile ve onu

müteakip oda cihetine teveccüh ederek bir boyun büküşle ve bir el silkişle tercüme eyledi.

Ertesi sabah Guşacuk uykudan uyandıkta penceresi kâğıdını kopmuş görünce canı sıkıldı. Çünkü anladı ki bunu rüzgâr filân koparmamış, bir insan eli koparmış. Çünkü rüzgâr koparmış olsa ya ortasından ayrılmak veyahut yalnız bir tarafı yırtılmak, hâsılı herhalde bir parçası üzerinde kalmak lâzım gelir idi. Hâlbuki bunun parçası olmadıktan başka etrafı çimdik çimdik yırtık olması Guşacuk için medar-ı hükm oldu ki bunu insan yırtmıştır.

İmdi kariîn taaccüp ederler. Tecrübesiz bir Çerkez kızı bu dereceye kadar imal-i fikr edebilir mi derler? Evet imal-i fikr eder. Belki daha ziyadesine bile. Hatta medenîlerin akıl erdiremeyeceği bu gibi şeylere onlar akıl erdirir. Çünkü onların fikirleri medenîler gibi perişan değildir. Komşu hanımın melakoflu(?) entarisi, tüylü şapkası, ruganlı potini, kupa arabası, ispirinin gençliği, nezafeti, zarafeti, bundan başka Kalpakçılarbaşı ahz ve itası, Beyoğlu seyahatı, Kâğıthane seyri, bugün kaç kişiden temenna almak hesabı, portakal muhabbeti gibi şeyler bunların fikirlerini perişan etmemiştir. Kendileri gayet serbest olduklarından sevdikleri bir delikanlı var ise onunla dahi serbest görüşürler, onlar ile medenîler beyninde şu kadar fark olabilir ki onlar bir delikanlıyı pek güçlükle sevip bir kere seviştikten sonra bir daha ayrılmak mümkün olduğunu hatıra bile getirmezler.

Berikiler ileride ayrılmak suhuleti dahi baki olduğunu mebniün-aleyh ittihaz ederek pek kolaylıkla sevişebilirler. (İşte bu da medeniyetle bedeviyetin ve tabir-i diğerle istitar ile inkişafın muvazenesidir.)

Hulâsa âlem-i bedeviyette veyahut suret-i taayyüşün mahdut olduğu küçücük yerlerde yaşayan bir adam fikrini yüz bin cihete dağıtmayıp daima toplu bulundurduğundan bir madde üzerine imal-i fikr eyledikleri zaman fikirlerinin tamamî-i kuvvetini sarf edebilirler. İşte Guşacuk dahi bu suretle fikrini bi'l-imal penceresinin kâğıdını rüzgâr yırtmayıp bunun insan eliyle yırtılmış olduğunu anladı. O yine varsın anlaya dursun biz Memduh'un hikâyesinde devam edelim.

Memduh, Guşacuk'u pencereden temaşa etmeyi nev-umma bezm-i musahabetine kadar girmiş olmaya teşbih ederek artık her gece devama başlar. Guşacuk her gün penceresinin kâğıdını yapıştırır. Memduh her gece yırtar. Kız gereği gibi şüphe eder. Acaba bu kâğıdı yırtan kim olduğunu görmeye merak etmez mi? Bakalım bunu sonra anlarız. Lâkin kızın penceresi kâğıdının yırtılmakta olduğu halayıklar beyninde şuyu' bulur. Yırtan adam oradan Guşacuk'u temaşa etmekte bulunması manâsı dahi verilir. Bu hâl üzerine Memduh ihtiyat eder ise de yine aralık buldukça devamda kusur etmez. Fakat böyle kâğıdın yırtılması kaziyesi Hacıhan'a dahi bir fikir verir. Bir hafta on gün kadar zaman geçip de Guşacuk'u temaşa edememiş olduğundan Memduh'un iştiyakı gereği [gibi] artmış olduğu bir gece Memduh yine odasından çıkmış ve bir baş pencere yanına gidip ve kâğıdı yırtıp temaşasıyla meşgul olmakta bulunmuş idi. Saat yediyi sekizi geçmiş, kendisi öyle dalgın bir hâlde iken bir de birisi hemen beline sarıldı.

Memduh bir de baksın ki Hacıhan. Aklı başından gitti, sesini çıkaramaz, çünkü Guşacuk uyanır. Sükût edemez, çünkü sırrı pek fena bir suretle meydana çıkmış oldu. Ne yapsın? Hemen birkaç adım gerisin geri geriledi ve âdeta kendisinin kapısı önüne geldi. İşte ondan sonra nutka mecal bulup söze başladı.

—Sen bu vakit burada ne gezersin, beni gözlemeye mi gelmiş idin?

—Ah Memduh! Hay hay, seni gözlemeye geldim.

—Bana kastın nedir? Ne husumetin vardır? Bu sırrımı ifşa ile mi husumetini icra edeceksin?

—Serimi veririm, bu sırrı vermem. Sen korkma.

—Ben bu ağızlara gelemem (deyip belinden kamayı çeker). Şimdi senin buracıkta kanını akıtmaz isem bana emniyet gelmeyecek.

—Ah iki gözüm, sana kanım da helâl olsun. Fakat benden şüphe etme. Sana bir keder gelecek olsa, o keder, bana en büyük bir musibet olmuş olur. İnsaf, merhamet et. Benden korkma.

—Senin gece yarısından sonra burada işin ne, su'-i kastın olmasa beni böyle bekler misin?

—Beni söyletme efendim, bırak gideyim işime.

—Nasıl bırak? Şu kama ya seni hayatta bırakacak, ya beni. Bana kastın ne idi? Onu söyle.

—Pek güzel, söyleyim. Senin Guşacuk'a kastın ne ise benim de sana o, deyince Memduh'un elinden kama yere düşer. Eğilip almak ister, alamaz. Kıza bir kat daha hiddet göstermek ister, yapamaz. Kızı haksız göremez. Zaten de hâlini bilir. Lâkin yüreği de emin olamaz. Yine söze başlar.

—Hacıhan senin bana bir su'-i kastın var.

—Memduh ben sana kendimi inandıramayacağım. Zaten benim de bir ümidim yok a (Yere eğilip kamayı alır ve Memduh'a verir) Bari al şunu öldür beni. Hem sen fikrini temin et, hem beni kurtar.

—Yok, seni vurmaya elim varmaz. Kıyamam, seni de severim. Sen de Guşacuk'tan aşağı kalmazsın. Belki daha güzelsin. Hem Guşacuk'u karındaşım olarak severim. Seni daha başka bir suretle, bir de benim senin sözüne itimadım vardır. Bilirim ki sen yalan söylemezsin. Hem bana da kıyamazsın.

—Dur dur, sözü uzatma. Evirip çevirme, anladım ne demek istediğini. Beni sevip sevmediğini bilmem. Yalnız Guşacuk'u sevdiğini bilirim. Lâkin onu karındaş gibi sevmiyorsun. Hiçbir karındaş gelip de her gece pencerenin kâğıdını yırtarak kızkarındaşını seyretmez. Eğer sen onu karındaş gibi sevmiş olsan ben kıskanmaz idim. Beni sevdiğine dair hiçbir eser göremedim. Olsa olsa bana acırsın. Çünkü hâlimden kalimden kalbimi elbette anlamışsındır. Gayeti Hacıhan'ın hâli acınacak bir hâldir, demişsindir. Hem sen bu gibi sözler ile benim ağzımı arıyor isen arama, benden korkma. Ben senin için fenalık istemem, düşünmem de. Bu gece buraya gelişim sana hâlimi arz etmek için idi. Fakat şimdi görüyorum ki sende beni dinlemeye vakit yok. Ben bu kadarcığa dahi razıyım. Hâlimi başka vakit arz ederim. Sen odana git, rahatına bak, güya beni gece burada görmemişsin de.

Memduh bu müşafeheden sonra kim bilir ne tasavvuratla başını sallayarak odasına girdi. Hacıhan dahi kendi odasına avdet eyledi. Bir de oda kapısına yaklaşır yaklaşmaz ne görsün. Havcır kapının önünde gezinip durur. Hacıhan'ı gördükte bir kere kamaya el saldı. Yarıya kadar çıkarıp yine yerine soktu. Burnundan bir kere soludu. Dikkatlice bir de baktı, dönüp odasına gitmeye teveccüh eyledi. Lâkin Hacıhan oldukça zeki ve müstait bir kız olmağla işi anladı. Derhal arkasından koşup kolundan tuttu. "Sen de bir fena fikir anladım. Lâkin fikrin boştur. Memduh'tan şüphe etme. Çünkü yanılırsın, dediyse de Havcır kulak vermeyerek kızı silkip attı, odasına girdi.

Sabah oldu.

Memduh'un bir şeyden haberi yok a. Bir de baktı ki birkaç esirci hem de Nutkukaç soyundan. Avluda harıl harıl bir pazarlık. Sordu, sual eyledi, Hacıhan'ın pazarlığı ediliyor.

Ehl-i hibreden bir de karı. Bununla da iktifa edilemedi. Çünkü Havcır bir bakire cariye sattığı gibi müşteriler dahi bakire almak azminde bulunduklarından her iki taraf kızın bikri kaziyesinde merakta idiler. Nihayet tarafeynden birkaç ehl-i hibre geldi. Muayene, muayene. Cümlesi hükmettiler ve nihayet gösterdiler ki Hacıhan bakirdir. Bîçare kızı bir at, yirmi beş koyun ve iki inek mukabilinde sattılar. Havcır'ın bu pazarlıktan birkaç muradı var idi. Birisi Hacıhan'ın satılışından Memduh'un müteessir olup olmayacağı kaziyesi idi ki Memduh her ne kadar insan evlâdının meta gibi alınıp satılmasından müteessir olur ise de Hacıhan'ın oradan vücudu kalkması kendi sırrının mektum kalmasını icap edeceğinden buna müteessir olacak yerde bilâkis memnuniyet gösterdi. Saniyen mezburenin inde'l-muayene bakir çıkıp çıkmayacağı hususu idi ki birkaç ehl-i hibrenin şahadeti üzerine bu merak dahi mündefi' oldu. Meraklar mündefi' oldu, ama kızın müfarakatı kendisinin yüreğine tesir eyledi. Hele Hacıhan cümleye veda edip de gideceği zaman Havcır'a "Sen büyük bir şüphede bulundun, ama hata ettin. Lâkin kimseye olmadı, olanlar yine sana oldu. Çünkü ben nerede olsam yine esir, yine esir!" demesi bütün bütün kendisine bir dert oldu.

AĞIRCA BİR GEÇİT

Hacıhan Havcır'ın fikrinin eğlencesi olduğu için, küçücük bir suizan üzerine hasedi hasebiyle kendisini satıncaya kadar mecburiyet görüşü pek ziyadesiyle canını sıkmış oldu. Vakıa bu mesele üzerine Memduh'a hiçbir lâkırdı söylemedi. Çünkü söyleyemez. Çerkez ahlâkınca bir esire kendi oğullarından veyahut oğulluklarından birisi değil hariçten bir adam bile taşkınlık etse sahibi bir türlü davaya salâhiyet bulamaz. Gayeti hükmü parasına geçer. Memduh dahi böyle bir hâlin vukuundan ve Havcır'ın üzülmesinden dolayı pek ziyade müteessif olduysa da o dahi babalığına arz-ı teessüf ve tebriye-i zimmet için bir kelime irad edemez idi.

Çerkezlerin bu gibi hâlleri tuhaftır. Evlâdın anası babası ve karı kocanın birbiri yanında serbestîlerine diyecek olmadığı hâlde hicapları dahi o derecededir ki bir delikanlı anasının babasının huzurunda ne bir cariyenin ve ne de bir kızın yüzüne bakamaz. Karı, kocasının yanında ecnebi bir kimse var ise oturamaz. Yalnız ecnebi de değil a kayın validesi beraber olduğu zaman dahi oturamaz. Ve böyle bir zamanda koca bile karısının yüzüne bakamaz. Hele biraz daha edep ve hicap davasında olanlar bir kimsenin huzurunda karısını yanına bile getirmez. Artık bunlara da Çerkez ahlâkının ifratı demeli.

Ne ise, Memduh Hacıhan satıldıktan sonra daha başka bir hâlde bulunup fakat her gece hülyalarını tecdit eder. Tecdit ettikçe tezyit eyler. Bazı gece bütün bütün uykusu kaçarak âdeta sabahı bulur idi. O kışı böyle geçirdi.

Yine bir gece böyle uzun uzadıya uykusu kaçıp gece yarısından sonra tamam uykuya dalmış idi. Uykusu arasında bir gürültü hisseyledi. Birisini boğuyorlar gibi boğum boğum bir ses. Birkaç kişi dahi telâşlı telâşlı laf söyler. Fakat lâkırdıyı gizli söylemek isterler de boğazlarından bir acip seda çıkarırlar. Bambaşka bir hâl. Memduh ise henüz dalmış olduğundan uyanamaz. O gürültü hâliyle uzaklanmaya başlar. Derken Havcır'ın gürültüsü meydan alır. Mutlaka bir şey oldu diye Memduh dahi sıçrar kalkar. Daha oda kapısını açar iken iki el silâh sesi işitilir. Dışarı fırlar. Baksın ki avluda Havcır fırıl fırıl dönüyor. Keyfiyet neden ibaret, Memduh'un henüz haberi yok. Bir de anlar ki altı yedi nefer delikanlı gelmişler, Guşacuk'u kapıp kaçırmışlar. Havcır'ın aklı başından gitmiş. Memduh'un daha beter. Delikanlıların elinden kızı almak muhal-ender-muhal. Zira Çerkez âdetince bir delikanlı bir kere bir kızı kaçırır ise artık onu geriye reddetmek namusunu bütün bütün ihlâl edeceğinden gerek kendisi ve gerek rüfekası o yolda canlarını feda ederler ve bu kızı kaçırdıkları zaman asla taarruz etmeksizin götürüp ta babasıyla musalâha edilinceye kadar bir ihtiyar adamın hanesinde emanet bıraktıklarından o ihtiyarın familyası halkı dahi kızın muhafazası uğrunda kanlarını akıtıncaya kadar çalışırlar.

Böyle ama Memduh tahammül edebilir mi? Karındaş olmak namusu, enzar-ı umumiyede kendisini kızkarındaşını ya kurtarmak veyahut gidip kaçıranlar ile musalâha etmek için mecbur eder. Kendi hissiyat-ı kalbiyesinin mecburiyeti ise bundan daha ziyade. Avlu içinde baba oğul müzakereye başlarlar. Fakat müzakerenin ne faydası olacak? Vakit kaybedilmek mazarratı ise meydanda. Konu komşu dahi avluya dolmuş. Bu da Memduh'un hicabını arttırır. Nihayet çaresiz kalıp her ne kadar Havcır'ın hilâf-ı efkârı ise de kalkar, hayvana biner. Delikanlıların çekilmiş oldukları tarafa çeker gider. Fakat delikanlıların hareketi iki saati tecavüz etmiş idi.

Memduh at çatlatırcasına hareketle kendi köylerine dört saat mesafesi bulunan Bılakat isminde bir köye iki buçuk saat içinde varır. Sabah da baş göstermiş. Mevsim bahar, bülbüller uyanmış. Sair kuşların cıvıltıları arasında kendi nağmelerini dahi kulaklara hissettirmeye başlamışlar. Köyün hayvanatı meraya çıkıyorlar. Buzağılar analarının bacakları arasında bir çekim süt hülyasıyla dolaşır durur. Koyun sürüleri daha kalabalık olduğundan kuzular

analarını henüz bulamayarak ve meleyerek arar yatar. Keçi oğlakları analarının üzerinden sıçrayıp bin türlü maskaralıklar ile gider. Bunların temaşası ve sabahın o letafeti Memduh gibi tabiatın her tesiratına hayran ve kendisi dahi âşık ve nalân olan bu delikanlıyı âdeta çıldırtacak bir hâl iken Guşacuk'un elden gidişi yeisiyle Memduh'un dünya bile gözünde olmadığından başka bir şeye bakmayarak belki çobanlardan bir havadis alırım diye atı doldurur yanlarına sokulur. Sorar sual eder ise de çobanlardan "Görmedik, haberimiz yoktur"dan başka bir cevap alamaz.

Burada Memduh'un hâli ayniyle yol bilmeyip de yolu çatallaşan adamın hâli gibi oldu. Köy içine girip husemasını orada arasın... Köyde durmamışlar ise? İleriye geçsin... Ya o köyde kalmışlar ise? Fakat her hâlde köye gidip aramak evlâ ve belki elzem olduğundan Memduh doğruca köye girer ve köyün ortalık yerinde bir hanenin avlusuna iner. Çerkez'de böyle bir haneye misafir girince evin kızı misafiri istikbale mecbur olduğundan ve o hanede iki kız bulunduğundan ikisi birden çıkıp Memduh'un hayvanını elinden alırlar ve babası, anası ve sair hane halkı henüz uykuda olmağla uyanık bulunan yalnız bir köle hayvanı gezdirmekle meşgul olarak Memduh dahi kızların odasına girer.

Böyle bir misafire birinci sual, malûm ya, nereden gelip nereye gidersin sözüdür. Kızlar kaideten bu suali sorar. Memduh dahi bunlar daima delikanlılarla görüştükleri cihetle şayet delikanlılar ağzından bir gûne malûmat alabilmişlerdir hülyasıyla keyfiyeti anlatır. Kızların ikisinde de çehre değişir. Meğer Guşacuk'u kaçıran bu kızların karındaşı imiş. Fakat Çerkez'de yalan söylemek yok değil, ama ayıp. Hem de onların ayıpları bizim ayıplar gibi de değil. Ayıp olan şey âdeta haramdan eşed. Yalan ise hem haram hem ayıp. Hâsılı kızların büyüceği keyfiyeti doğrudan doğruya Memduh'a' anlatır. "Senin hasmın benim kardaşımdır. Fakat kız bu köyde değildir. Buradan iki buçuk saat daha ötede Çarpurk karyesinde Molla Mustafa'nın hanesindedir. Madem kendine güvenmişsin de gelmişsin, git karındaşını orada ara. Fakat benim ricamı kabul eder isen karındaşını bize bağışla. Seninle de hısım olalım. Bunu sana acıdığımdan söylüyorum. Zira benim karındaşım, Hamza Gazi derler, pek yiğittir. Şayet sana bir ziyanı dokunur yahut senin ona bir zararın dokunur. Yazık değil mi ikiniz dahi gençsiniz. Birbiriniz ile hasım olacağınıza hısım olunuz daha âlâdır" dedi.

Memduh'da bu aralık nasihat dinlemeye vakit var mı ya? Hemen atına bindi, ılgara kaldırdı. Bir buçuk saat zarfında Çarpurk karyesine vardı. Doğruca Molla Mustafa'nın hanesine indi. Kız haremde. Hamza Gazi ve rüfekası orada. Memduh selâm verip içeriye girdi ve bîperva Guşacuk'un karındaşı olduğunu ilân eyledi. Hamza Gazi kemal-i hürmet ve riayetle selâmını alıp ikramen odanın baş sedirini gösterdi. Memduh, "Benim size bir dostluk niyetiyle geldiğim yoktur. Tabiat-i maslahat size ibraz-ı husumete kadar beni mecbur ediyor. Bu riayeti kabul etmemekliğim lâzım gelir. Şuraya oturmalıyım" diye duvar dibindeki sandıkların birisi üzerine oturmak istedi ise de Hamza Gazi, "Şimdiki hâlde ne senin husumetin ve ne de benim dostluğum bir işe yaramaz.

Böyle el hanesinde husumet göstermek de lâzım gelmez. Dur bakalım ihtiyar Molla Mustafa gelsin. İhtiyarların nasihati çok hasımları barıştırmıştır" diye kemal-i tebessümle Memduh'u baş sedire çıkarmaya icbar etti.

Memduh her ne hâl ise sediri kabul eder oturur. Bir aralık Molla Mustafa dahi gelir. Musalâha müzakeratına başlanır ise de Memduh kabul yüzü göstermemeye bi'l-vücuh mecburiyet görür. Molla Mustafa gayet mücerrep ve akil, çünkü müsin bir adam olduğundan müzakerenin kararını Havcır ile mülâkata talik ederek ve Havcır'ı davet etmek için güya adam göndermiş olarak o gece misafir olmalarını cebretmesiyle Memduh bu surete olsun rızaya çar-na-çar mecbur oldu.

Haremde Guşacuk keyfiyetten haberdar olmuş. Ya sevinmiş veya sevinmemiş. Niçin sevinmemiş olduğunu sonra görürüz. Şimdilik diyelim ki sevinmiş olmak ciheti agleptir. Çünkü Memduh dışarıdan husemasıyla mükâleme etmekte olduğu müddet kendisi dahi içeride Molla Mustafa'nın daha yeni gelin olmuş ve düğününde Guşacuk dahi bulunmuş olan bir kızıyla sözü pişirerek akşam sular karardıktan sonra o kızla birlikte birkaç hane aşırı bulunan bir komşunun hanesine giderler ve selâmlıkta erkekler sözü bırakıp da yatacakları zaman gelin kendi hanesine gelip diğer hanede Guşacuk'un kendisini beklemekte olduğunu bir ahmak ve ihtiyar köle vasıtasıyla Memduh'a ihbar eder.

Bu haberden bîçare Memduh'un ne kadar memnun olacağını tarif iktiza etmez. Ama Memduh kendi odasında yalnız olmayıp Hamza Gazi'nin rüfekasından üç zat dahi o odada yattıklarından odadan dışarı çıkmak ve savuşmak suubetinin tesiratı memnuniyetine galebe eyledi. Hele sabaha kadar odadan çıkıp da Guşacuk ile beraber kaçamamak ve Guşacuk'un komşu hanesine firarı maddesi duyulmak sureti yok mu? Artık işte bu suret Memduh'un içinden kanlar giderir idi.

Memduh zaten uykudan mahrum. Artık böyle bir gecede yorgunluktan da kat'-ı nazar asla gözüne uyku girmeyeceği bedihî. Gece yarısından pek çok sonra Çerkezler uyudular. Âdeta horuldamaya başladılar. Memduh yavaşça kalktı. Bunların silâhlarını duvardan indirip aradıkları zaman kolayca bulamasınlar diye sandıkların altına soktu. Kapıyı açtı, dışarı çıktı. Doğruca Guşacuk'un bulunduğu haneye gitti. Guşacuk bir ihtiyar cariye ile beraber oturmuş kendisini bekler. Memduh'un hayvanı Molla Mustafa'nın ahırında kapalı olduğundan Mustafa'nın gelini o komşunun hayvanlarından birisini Memduh ve Guşacuk için hazır etmiş. Memduh derhal ata biner. Guşacuk'u dahi terkisine alıp yola revan olur.

Fakat nereye? Kendi köylerine mi? Hayır. Zira bilir ki sabah olunca bunlar Memduh'un firarını haber alır almaz peşine düşecekler. Kendisi ol kadar süratli yürüyemeyecek. Çünkü bir hayvanda iki kişi. Yolda mutlaka yetişecekler. Evet, yetişsinler, zararı yok. Memduh'un bir nispetinde olan şecaati aşk tesiratıyla on bir olmuş olduğundan hasmane mukavemetten korkmuyor. Fakat yanında Guşacuk'un bulunması harp edebilmeye mâni. Binaberin yolun aksini iltizam eder. Gelmiş olduğu istikamete devam edip o istikametle ileri doğru gider.

KEŞF-İ ZAMİR VE İNKİŞAF-I ESRAR

Memduh ile Guşacuk o gün tamam saat on bire kadar firarda devam edip bir adım giderler ve beş kere arkalarına bakarlar idiyse de arkalarında hiç kimseyi göremediklerinden kalplerine emniyet gelerek saat on bir sularında bir ağacın altına indiler. Memduh hayvanı Çerkez modası üzere dizginini ayağına köstek gibi takarak çayıra doğru kapıp koyuverdi. Hayvanı bu suretle çayıra saldıktan sonra Memduh'un harekât ve sekenatından ve etraftan çalı çırpı toplayıp orada bir ateş yakmak tedarikine kalkışmasından Guşacuk o akşam mahall-i mezkûrede kalınacağını his ile "Karındaşım, gece burada pek de kalınamaz. Çünkü mevsim bahardır. Kırlar kalabalık değil. Düşman şerrinden senin şecaatin semeresiyle emin olsak bile ihtimal ki dağdan kurt iner" diye orada gece kalmak istemedi ise de Memduh Guşacuk'un bu sözden muradını anlayarak "Sen korkma. Arkamıza düşenler bizi takip etmekte bile olsalar burada kalacağımızı memul etmezler ki üzerimize gelsinler. Yakınımızdan geçseler bile bizi çoban zannederler. Ama civar köylerden birisine gider isek ve onlar da köye gelirler ise sora sora bizi bulurlar. Vakıa köyde bir ihtiyarın hanesine dehalet etmek sureti dahi var ise de ben bunu da pek istemiyorum. Zira... her ne ise, bu geceyi burada geçirmeli. Yarın yolumuzda yine bu suretle devam ederek daha ileride bir köye inmeli. Hem sen bilir misin şimdi biz nereye geldik? Âdeta Nutkukaç köylerine yaklaştık. Yarın dahi böylece gider isek Nutkukaç'a varmış sayılırız" deyince sözleriyle Guşacuk'u ilzam eyledi. Ve bîçare kız "Ben Nutkukaç'ları da sevmem. Onlar esircidir. Hani bizim Hacıhan'ı dahi onlar satın almadılar mı?" diye itirazda devam eyledi ise de bu sözlerin hiçbirisine Memduh kulak bile vermedi.

Her ne hâl ise, o gecenin bu mahalde geçirilmesi kararlaştırılarak Memduh ateşi yakmak meşguliyetinde devam eyledi. Lâkin ateşin ne lüzumu var? Bir şey mi pişirecekler? Hayır. Yanlarında kuru ekmek bile yok. Zavallı Guşacuk "Karındaşım, benim karnım da aç" diye yemek arzuları gösterdi ise de Memduh kendi açlığını da göstermeyerek yalnız boynunu bükmekten başka verecek cevap bile bulamadı. Başladılar birbirinin yüzüne bakışmaya. Pek yakinen bir köy yok ki gitsinler bir kısım pasta istesinler. Nihayet yine Guşacuk izhar-ı cesaret edip "Ne yapalım, bu gecemiz de açlıkla geçsin. Zaten belâ ve musibet yalnız bundan da ibaret değil a, varsın bir de açlık belâsı olsun" diye Memduh'a teselli vermeye kendisi başladı.

Guşacuk o gece orada kalınmak için dağdan kurt iner mülâhazasını dermeyan eylemişti. Bundan anlaşılmıştır ki işbu ağaç altı dağa pek yakın bir yerdir. Hem de ne kadar yakın. Zaten oralarda dağlığın haricinde yer yok ya. Fakat burası sahihan mahuf bir yer idi. Altında bulundukları ağaç eflâke ser çekmiş bir meşe. Hava ne kadar sakit olsa nesimin en ince ve tesiri sair mahallerce hissolunamaz derecesiyle bile iniltisinden ve yapraklarının gürültüsünden durulamaz idi. Bununla beraber mevki tepesini duman bürümüş ve

binaberin güya küngüresi bulutlara karışmış bir kayanın yakınında idi ki kayanın şehnişinvarî sivrilip çıkmış ve âdeta çayırın ortasına doğru ilerlemiş olan bir çıkıntısının dehşeti kulûba korku verir idi. İşte bunlar geceyi bu mahalde çıkarmak için Memduh sırtından kebesini çıkarıp yere serdi. İkisi dahi üzerine geçip oturdular. Ve oturur oturmaz güneş dahi şekl-i mevkiîsi âdeta bir boğazdan ibaret olan o mevkiin ufkundan içeriye el çekip gitti. Ve öyle bir gitti ki güneşin gurubu üzerine ortalığa çöken mahzuniyet sanki afitab-ı âlem-tabın bu iki bîçareyi oracıkta mahza savn-ı samedanîye ısmarlamış olduğunu işrap eyledi.

Şimdi bu iki karındaşlar başladılar düşünmeye. Memduh kamasının ucuyla toprağı eşeler durur, Guşacuk dahi başından aşağı yaşmakvari salıvermiş olduğu tülbendin uçlarını bükmekle iştigal eder idi. Ne bileyim kaç saat bu minval üzere geçti. Bunlardan hiçbirisinin ağzından bir lâkırdı çıkmadı. Yukarıda dahi dedik ya, mevsim bahar, mevki dahi dağlık, ağaçlık. Bülbüller kum gibi kaynar ve figan ve nalelerinden her biri çatır çatır çatlar. Yürek değil taş olsa ayrılmamak muhal. Güya bunların yürekleri taş da değil pulat imiş gibi hiçbirinde bir hareket bile yok. Zahir-i hâlinden anlaşılıyor ki yüreklerinden kan gidiyor. Ne ise... aradan bir iki saat geçtikten ve bu müddet zarfında dünya cehennem gibi zulmet içinde kaldıktan sonra karşılarında bulunan dağın sırtından cirm-i kamer arz-ı didar etmeye başladı. Ortalığa bir nurdur yayıldı. Vakıa mehtap yukarıda tarif ettiğimiz kayanın gölgesini de çayıra aks ettirerek ve sair bu misilli meşhudatın kâffesinin birini iki eyleyerek mevkiin mehabeti bir kat daha artmış idiyse de bunların kalbi dehşet ve haşyetle dolu olduğundan mıdır nedir bu mehtap kendilerine bayağı hoş görünmeye başladı.

Memduh kamasını kınına koyup Guşacuk'a gözlerini dikti. O da yine eski meşguliyetini bütün bütün bırakmadı ise de aralıkta bir kere Memduh'un yüzüne bakarak yine derhal gözlerini önüne eğer idi. Yarım saat bir çeyrek kadar dahi bu suretle vakit geçtikten sonra Memduh tatlıca bir tebessümle söze başladı.

—Sen burada kalmaya razı olmuyor idin. Sanki herifler gelir de seni tekrar kaparlar diye mi korkuyorsun? Korkma Guşacuk korkma, ben seni kaptırmam.

—Bilirim ki sen kendi rızanla beni kaptırmazsın. Lâkin zora ne yaparsın?

—Ölünceye kadar çalışırım. Öldükten sonra... ah ölmek de istemem. Ölsem dahi mezarımın toprağı bile seni düşmanların kucağında gördükçe mutlaka kıskanır, haset eder, müteessir olur.

—Bu nasıl lâkırdı?

—Nasıl lâkırdı olacak? Gönlüm istemez ki sen ağyar kucağında olasın.

—.....

—Niye sükût ettin?

—.....

—Niçin önüne bakıyorsun? Ay sana hicap geldi. Baksana yanakların gül gibi kızardı. Söylediğim lâkırdı ayıp mı? Yüreğimin hissini söylüyorum. Elbette sen bir gün olup da benim için hısım sayılacak bir herifin kucağına düşmeyecek misin?

—.....

—Bunu inkâr mı ediyorsun? Yoksa âlemde hiçbir kimse ile eş olmak hevesinde değil misin?

—Zaten bende bir ümit yok ki böyle bir de heves olsun. Ah ben bîçare...

—Niçin yok? Kız kocasız kalır mı?

—(Ağlayış mukaddimatından olarak arız olan nezleden burnunu çekerek) Ben kalırım.

—Niçin? Havcır'ın kızı kocasız mı kalır?

—Kuzum karındaşım bırak bu lâkırdıyı. Bu lâkırdı bizim için ayıptır. Başka lâkırdı kalmadı mı?

—Şimdiki hâlde konuşacağımız şey yalnız budur. Bana şunu söyle. Sen ki Havcır'ın kızısın, sana niçin koca yok?

—Havcır'ın kızını her pespaye alabilir mi?

—Hayır alamaz. Özdenler, beyler alır.

—Pekâlâ öyle ise beni özdenler, beyler de alamaz.

—Niçin?

—Ben Havcır'ın asıl kızı değilim de onun için. Sen Havcır'ın nasıl oğlu isen ben de öyle kızıyım. Ah ben dünyada talihsizim dedim a. Beni Havcır'ın kızıdır diye herkes alamaz. Özdenler de değildir diye almaz. İşte bunun için dedim ki benim için dünyada koca yoktur.

—(Göğsünü gererek) Öyle ise ben talihli imişim. Sen talihsiz isen benim talihim sana da kifayet eder. Çünkü şimdiye kadar benim yüreğime dert olan şey seni Havcır'ın kızı sandığımdır. Madem ki kızı değilsin, benim de karındaşım sayılmazsın. Zaten benim sana karındaş nazarıyla baktığım yok a. Bu karındaşlık Çerkezlere mahsus bir şeydir. Hiç bir adam bir rahimden çıkmayan veyahut bir sulbden inmeyen diğer birisiyle karındaş olabilir mi? Ama Havcır'ın öz kızı olmuş olsa idin iş biraz daha güççe olur idi.

—Sen ne söylüyorsun? lâkırdında bir rabt göremiyorum.

—Ne söyleyeceğim? Sana olan aşkımı arz etmek için başımda kalabilmiş olan aklımca mukaddimeler yapıyorum.

—Aman!

—Ne demek istersin?

—.....

—Yok söyle ne demek istersin?

—Divane mi oldun?

—Hayır olmadım. Meramın nedir onu söyle?

—Karındaşına!...

—Karındaş mı? Ben Türkistan'dan gelme bir Türk oğlu Türk, sen de kim bilir kimin kızı. Havcır'ın hanesinde sen de beslemesin ben de. Karındaşlık nerede? Guşacuk! Benim bir buçuk seneden ziyade vakittir yüreğimden kan gidiyor. Hatta sen sahihan Havcır'ın kızı olmuş olsa idin sana bu derdimi yine açacak idim. Çünkü ben hem İslâm'ım hem de Türk. İslâmiyet bu uhuvveti kabul etmez. Türklük de hakeza. İkimiz de Havcır'ın beslemesiyiz diye ben sana olan aşkımı arz etmeyerek derd-i kederin ile helâk olup gideyim mi, diye zaten ikisi bir kebe üzerinde bulundukları cihetle Memduh uza-

nıp Guşacuk'un elini tutmak ve öpmek ister ise de Guşacuk silkip sarsar.

—Vay Guşacuk! Bu red ne?

—Sen karındaşlığı ayaklar altına alıyorsun. Sen insan değil misin? Edebin, hayan yok mu?

—Seni seviyorum ne yapayım?

—Ben de seni seviyorum. Karındaş karındaşı sevmez mi?

—Hayır, ben seni karındaşım gibi sevmiyorum, canım gibi seviyorum. Cananım olarak seviyorum. Sende heva ve hevesim var. Ben bir buçuk senedir bu hevesdeyim. Yani senin dediğine göre o düzme karındaşlığı bir buçuk senedir ayaklarımın altına aldım. Sen de beni sever isen böyle sev. Yoksa ben karındaş muhabbeti istemem.

—Ah talihsiz Guşacuk! Allah seni bahtsızlardan bir numune olarak yaratmış.

—Bu da ne? Bununla da ne demek istiyorsun?

—Aman Memduh Allah aşkına olsun azıcık yanımdan git. Beni söyletme. dertlerimi depreştirme.

—Ne derdin vardır ki depreşecek? Derdin ne ise söyle. Fena mı dedim? Ben seni karındaşım gibi sevmiyorum, sen de beni öyle sevme dedim.

—Canım beni söyletme dedim ya.

—Hayır, söyle bakalım ne söyleyeceksin. Ben bu kışın uzun gecelerini hep senin penceren altında geçirdim. Kâğıtları dahi ben yırtar idim. Karındaş karındaşı bu suretle mi sever?

—Evet hepsinden haberim var. Fakat beyhude bir hayal-i hama düşmüşsün. Hem sana acırım hem de kendime.

—Hayır beyhude bir hayale düşmedim. Eğer sen de beni sevmiş olsan ne bana acırsın ne kendine.

—Hayır bunun faydası yok. Madem ki karındaşız hiçbir tedbirin faydası olamaz.

—Yok yok... Anladım anladım... Demek oluyor ki sen beni beğenmiyorsun. Yoksa sen beni beğensen, sevsen ikimiz de bahtiyar olur idik.

—Olamayız a Memduh, olamayız. İşte sana sırrımı açayım. İşte bilmiş ol ki ben de seni seviyorum. Hem de karındaş gibi değil. Sen beni nasıl seviyor isen ben de seni öyle seviyorum. Pencereye gelip kâğıdı yırttığını da bilirim. Hacıhan ile olan macerayı da esasından bilirim. Hatta karındaş olduğumuza ben de pişman oldum. Fakat faydası yok. Bir kere karındaş olduk. Karındaşına böyle bir şeyi haya etmeksizin nasıl teklif ediyorsun?

—(Uzun uzadıya düşündükten sonra) Sen beni seviyorsun ha? Pencereden baktıklarımı da görmüşsün. Ey şu hâlde karındaşlık kat'iyen mâni olacak mı?

—.....

—Yok yok. Söyle söyle. (Kamasını çekerek) Kat'iyen mâni olacak ise kendime kıymalıyım!

—Hayır kendine kıyma. (Göğsünü göstererek) Beni öldür. Sana yazık değil mi? Âlemde ümitsiz bir hâlde bulunan ancak benim. Senin için kız yok değil a. Fakat benim için koca yoktur. Beni öldür de bari kurtulayım. Hazır şu vesile ile beni kurtarmış ol.

MUSİBET

Bunlar müşafeheyi bu surete döktükten sonra Memduh Guşacuk'a şu uhuvveti nasıl bozduracağını düşünür ve daha birtakım arz-ı hâller ile birkaç defa daha boynuna sarılmak isteyip de fena hâlde muamele-i reddiye görünce ne yapacağını şaşırıp âdeta bir yeis ve nevmidî hâlinde bulunur idi ki vakit dahi şüphesiz gece yarısını geçmiş idi. Bir de Guşacuk uzaktan uzağa birkaç kalpak gördü. "Şu taraftan birkaç kişi geldiğini görüyorum" diye keyfiyeti karındaşına dahi haber verdi ve haber verir iken kim bilir ne teessür ile dili tutulmaya başladı. Memduh dikkatlice bakarak ve başını sallayıp sayarak sekiz kişi gelmekte olduklarını anladı ise de "Bunlar yolcudur. Yarın mahall-i maksutlarına varmak için daha geceden yola çıkmışlardır" diye keyfiyete bir ehemmiyet vermek istemedi.

Bir de herifler gele gele geldiler ve tamam yaklaştılar. İçlerinden birisi "Ha işte burada" demesiyle hepsi bir top olup dolu dizgin geldiler çattılar. O zaman Memduh dahi anladı ki gelenler husemasıdır.

Artık ne için geldiklerini sormaya ve musalâha gibi bir müzakereye mahal kalmadı. Hemen Memduh kılıcını çekti. Bunlar dahi mukabeleye kalkıştı. Tarafeyn yekdiğerine birkaç hamle gösterdiler. Memduh beş altı kadar yarayı ıstıraplarının hissiyle sayabildi. Fakat bir aralık husemasından birisi tabancasını namlusundan kavrayıp kundağındaki demir topuz ile başına vurunca Memduh kendisini kaybedip yere düştü. Ve işte bundan sonra ne olup bittiğinden bihaber kaldı.

Kim bilir kaç saat böyle bihuş yattı. Bazı kere aklı başına gelir gibi olarak gözlerini açacağı zaman vücudunun her tarafını kaplamış olan kim bilir kaç yaranın cümle-i ıstırabına dayanamayarak derhal yine bayılır idi. Nihayet defasında yaralarınca bir mülayemet ve ıstıraplarında oldukça sükûnet hissederek ve binaberin aklını başına devşirerek göz açtı. Kendisini bir oda içinde buldu. Başı ucunda boynu sargılı bir kadın, göğsünün omzuna karip mahallindeki büyücek bir yarayı değiştirmekle meşgul. "Aman açlığımdan bayıldım" diyebildi. Kadın bunun sesini işitince yumruk gibi şişmiş olan gözlerinin yaşını silerek ve pulat gibi kaskatı kesilmiş olan yüzünde nev-umma beşaşet eseri göstererek hemen dışarı fırlayıp ak sakallı bir ihtiyar ile beraber içeriye girdi. Ve ihtiyarın tavır ve hareketi kendisinin hekim veyahut cerrah olduğunu gösterdi.

Ortalıkta bir telâş peyda oldu. Bir de genç delikanlı belirdi. Kadın on dakika kadar zaman geçer geçmez elinde bir tas pasta çorbasıyla içeriye girdi. Hekim dediğimiz ihtiyar kemal-i itina ile Memduh'un ağzına birkaç kaşık çorba koyabildi. Delikanlı ve kadın dahi yardım ederek bîçareyi kaldırdılar. Arkasına yastık filân koyarak oturtabildiler. Memduh kendisini pek fena buluyor. Vücudunun her tarafında yaralar ve ıstıraplar hissediyor. Hayatından o

zaman na-ümit oldu. Çünkü o vakte kadar yaralarından dahi haberi yok idi ki derecatını takdir edebilsin.

İhtiyar, Memduh'un birdenbire benzi atmasından ve bön bön etrafına bakmasından işi anlayıp "Evlâdım sakın korkma. Yaralarının hiçbirisi korkulacak derecede değildir. Şimdiki hâlde sana bir zarar gelir ise ancak korkudan gelir. Hamd olsun yaraların pek hafiftir. Fakat ekserîsi kemik üzerinde olduğu için ağrısı ziyadece hissolunur. Ne gün yaralandığını bilmem, fakat ben gördüğüm zaman âdeta kokmak derecesine gelmişler idi ki mutlaka dört beş günlük yara demektir. Tamam bir hafta var ki sana bakıyorum. Bir kere böyle on iki on üç gün geçtikten sonra artık korkulacak bir şey kalmaz" diye büyük bir teselli ile Memduh'a lâyıkıyla ümit verebildi ve o zaman Memduh Guşacuk'u sordu. Lâkin ondan haber veren yok.

O gün, o gece ve ertesi gün Memduh'un kemal-i zaafı devam eyledi ise de ihtiyar kendisine suda haşlanmış piliç filân yedirmeye başladığından zaaf-ı hâlinin açlık tesiratından olan kısmı mündefi olarak bîçarenin bayağı canı yerine geldi ve yaraları artık gereği gibi cerahate yatıp bazı hafifçe olanları dahi iyiliğe yüz tutmuş bulunduğundan kendi kendisine kalkıp oturabilmek iktidarını dahi kesp eyledi.

İmdi ikinci günü akşam üzeri idi. Mahut genç kadın kendisine yemek getirir iken elinde bulunan Çerkezkârî tahtadan mamul sini yere düşerek yemek dahi döküldü. Bîçare Memduh'un hâlden haberi yok a. Kadının kim olduğunu da tanımaz ve hususiyle kadıncağızın mahcup olmasını da istemez. Mezburenin hicabını def' için biraz da tebessüme cebr-i nefs ederek "Zararı yok kuzum, kazadır" demek istedi ise de kadın kendi zannettiği kadar mahcup çıkmayıp "Ne zararı olacak? Velev ki zararı olmuş. Kabahat bende değil sendedir" deyince Memduh'un istigrabı arttı ve şaşkın şaşkın ve fakat dikkatlice olarak kadının yüzüne bakmaya başladı. Ne gördü? Ne görecek? Hacıhan! Hem de ta kendisi.

Dondu kaldı. Hacıhan dahi ayak üstünde statü gibi lâ-yeteharrik bir hâlde beş dakika kadar daldı gitti. Gözlerini Memduh'dan ayırmadı. Nihayet koşup yaralarını acıtmamak tedabirini dahi unutmayarak boynuna sarıldı ve "Rabbim sana değil bana yeniden can verdi" diyerek gözlerinden öptü. Memduh için buna razı olmamak icap eder idi. O da razı olmadı ama çare ne? Müdafaaya iktidarı yok. Ne ise... Kız Memduh'un başı ucuna oturarak şöylece söze başladı:

"Seni ben buldum. Allah seni bana buldurdu. Bir gün o gördüğün delikanlı köle ile beraber oduna gidiyor idik. Tamam Sivrikaya'ya geldik. Tıgalın (büyük ağaç) dibine vardık. Ne bakalım? Bir na'ş. Bir de yanına varalım ki sen al kanlar içinde yatıyorsun. Ben dahi düşmüş bayılmışım. Yine aklım başıma gelmiş. Kalktım. Köle dedi ki, korkma korkma, canlı. Artık oduna moduna bakmayıp hemen seni kölenin kebesi içine sardık ve çayırdan ot bulup arabaya doldurduk. Seni de üzerine yüklettik. Buraya getirdik. Efendiye haber verdim. Havcır'ın oğlu olduğunu da söyledim. Efendim cerrahtır. İşte ihtiyar benim efendimdir. Çok şükür, Allah kerim, gözünü açtın."

Memduh bu tesadüften memnun olmadı denilemez. Çünkü Hacıhan'ın hâli malûm a. Memduh'a ez-can u dil hizmet edeceği derkârdır. Fakat bununla beraber Hacıhan'dan Guşacuk'u dahi sormaya muktedir olamadı [olabildi?] ve her ne kadar Hacıhan Guşacuk ismini işitir işitmez tüyleri ürpererek ve tavrı değişerek birçok alâim-i na-hoşnudî ve asar-ı husumet gösterdi ise de Memduh yine sözünü kesmeyip "Ah Hacıhan, acaba Guşacuk'um nerelere gitti. Acaba ondan bir haber yok mu?" sualini tekmil eyledi. Hacıhan ise bu sualine yalnız bir omuz bükmek ve bir de "Kim bilir şimdi kimlerin kucağındadır" demekle cevap verebildi.

İhtisar-ı kelâm, tamam kırk beş gün Memduh yatağından çıkamadı. Bu müddet zarfında yaraları tamamıyla iltiyam bulup yalnız omuzu başında olan derince bir kama yarası işlemekte ise de Memduh bunu da sarıp sarmalayıp ihtiyarın selâmlığına kadar çıkabilmeye başladı.

Memduh'un şu ifakatından Hacıhan bîçaresinin ne kadar memnun olması lâzım geleceği yukarıki hasbıhaliyle dahi muvazene edilebilir. Lâkin Memduh ifakat buldukça kızcağız memnun olacağına bilâkis mükedder olur idi ve olmaya dahi hakkı var idi. Zira kendisi her ne zaman mahalli müsait ve vakti hâlî buldukça Memduh'a "Şükür kavuşturan Allah'a. Beni sana ve seni bana kavuşturdu. İnşallah cennette ikimizi yine kavuşturur" gibi sözlerde bulunur ve Memduh çorba içer iken yanında oturmaya mecbur oldukta çocuğu hemen canına sokacak gibi vaz'lar ve meyiller gösterir ve Memduh ise buna mukabil yalnız dudaklarını çiğnemek ve gözlerinden güya kendi ihtiyarlarıyla yuvarlanıyormuş gibi leblebi kadar yaşlar dökmek ile cevap verir idi.

Hacıhan Hacıhan ise hayvan değil a! Bu yaşlar hep Guşacuk'a olan iştiyakın tesiratıyla aktığını görerek elinden gelse ve Guşacuk'u bulsa bir içim suda boğacağı gelir idi. Hele Memduh selâmlığa kadar çıkmaya başladığı zaman her akşam içeriye girip de kemal-i yeis ve füturla o gün dahi gelene gidene Guşacuk'tan haber sorduğu hâlde hiçbir kimse nam u nişanından haber vermediğini hasbıhal yollu Hacıhan'a açtıkça bîçare kızcağız kendi kendisini yer bitirir idi. Yaraları iltiyam bulup da selâmlığa kadar çıkabilmeye iktidar kesp eyledikten sonra Memduh yirmi gün daha ihtiyarın hanesinde misafir olup bir gün ticaret tarikiyle gelip ihtiyarın konağına misafir olan bir zat Memduh'u dahi tanımadığı hâlde havadis olarak "Haplikal'da Havcır'ın kızını kapmışlar, oğlunu da öldürmüşler. Babası kızın Anapa'da olduğunu haber alarak gitmiş ise de orada kimseyi bulamamış. Galiba herifler kızı Nogay memleketine götürmüşler" diye haber vermesi üzerine Memduh artık ihtiyarın hanesinde oturup beklemekle bir fayda hâsıl olamayacağını anlayarak Dersaadet'ten çıktığı zaman kemerine koyduğu yirmilik altınların bir miktarıyla at ve silâh tedarikine ve sair hazırlığa başladı.

Bu tedarikâtın oraca görülüp bitmesi nihayet iki güne mütevakkıf olup ertesi sabah yevm-i müfarakat olan bir gece Hacıhan Memduh'un odasına gelerek esareti hasebiyle Memduh oturmasını emretmediği hâlde oturamayacağı ve hatta Çerkezlik hâli iktizasınca otur demiş olsa bile birkaç defa tekrar ve tekit etmeyince bu emre dahi imtisal edemeyecek iken geçti Memduh'un

dizi dibinde oturdu. Memduh Hacıhan'ın bu tavrını görünce meseleyi anlayarak yine çatındı, çehreyi astı ise de kız tavrı değiştirmeyip bilâkis söze başlamaya kasteyledikte çehresi bütün bütün sararmış ve dudaklarının kanı çekilip kurumuş, kalbinin rikkatinden sesine dahi bir tıkanıklık gelmiş, vücuduna bir ra'şe arız olarak tir tir titremeye başlamış olduğu hâlde ifade-i ma-fi'z-zamire başladı ve "Memduh sen beni sevmez değilsin. Bilirim ki seversin. Hem seversin hem de bana acıyarak seversin. Zira hâlimi bilirsin. Fakat Guşacuk'un aşk ve sevdası yüreğini kaplamış da benim aşkım orada istiab edebilecek yer bulamamakta bulunmuştur. İşte şu sözümden dahi ben de senin hâlini bilirim. Lâkin ne çare. Böyle gider ise ben mahvolacağım. Bahusus sen de ber-murat olamayacaksın. Guşacuk'u kapan herifler onunla izdivaç edemezler. Zira kendileri özden (yani asilzade) ise Guşacuk onlar gibi özden değildir. Onlar özden değil ise Guşacuk özden sayılır. Her hâlde Guşacuk'u kimse alamaz. Bu herifler onu esircilere satmışlardır. Kim bilir şimdi kendisi nerede. Beni dinler isen gel bu kızın peşinde gezme. Nafile yorulma. Ben sana cariye değil kurban olayım. Ne beni ağlat ne de kendin ağla" dedi ve Memduh bu kadar söze bir kelime bile cevap vermeyince, "Hayır, ya beni birlikte götür veyahut burada sağ bırakma, öldür. Zira bende artık tahammül kalmadı" diyerek Memduh'u behemehal cevap vermeye mecbur eyledi. Lâkin Memduh ne cevap verebilse iyi? Belindeki kemerden iki yüz kadar yirmilik altın çıkarıp "Seni burada bırakmamak ve alıp götürmek şu altınları efendin olacak ihtiyara vererek satın almakla olmayacak mı? Sakın zannetme ki ben seni esaretten kurtarmak için bu parayı saklıyorum. Haşa! İşte bunları herife verip seni kurtaracağım. Lâkin senin için feda edebileceğim şey gerek bu ve gerek paraya ve mal ve eşyaya müteallik daha nem var ise onlardır. Gönlümü ise evvelce başkasına vermiş idim. Hâlâ onda ve onun zir-i zaptındadır. Bunu ondan alamam ki sana vereyim. Gayeti seni buradan kurtarıp hangi kocaya ister isen ona verebilirim. İşte senin için yapabileceğim şey şundan ibarettir" dedi.

Bu cevap üzerine Hacıhan ne hâle geldi bilir misiniz? Artık kim bilmez. Yalnız Hacıhan kendisini bilmez. Hem de bilemedi. Ne olduğunu ve ne hâlde bulunduğunu kayıpla Memduh'un altınlar ile dolu olan eline bir çelme vurarak altınları yere dağıttıktan sonra "Ben vücudumu sana vakfetmek istedim. Senden başka bir istediğim olsa onun kolayını ben de bulurum. Fakat artık merak etme. Bundan böyle ben de gönlümden senin sevda ve muhabbetini boşaltacağım. Yerine zucret ve meyusiyet dolduracağım. Kemal-i yeis ve zucretle dertli olup öleceğim. Sen benim vefatım haberini aldığın zaman memnun ol, allar kuşan" diye fırladı kalktı ve hüngür hüngür ağlaya ağlaya oda kapısını kemal-i hışım ve huşunetle kakıp kapamaya dahi vakit bulamayarak çıktı gitti.

Hacıhan'ın gösterdiği bunca measir-i aşk ve muhabbet üzerine Memduh hiç mi teessür etmez idi? Müteessir olur idiyse de teessürü ne derecede idi, burasını şimdiye kadar kimse anlayamamış olduğu hâlde ertesi gün tamam hayvanı hazırlatarak ihtiyar ve sair zevatla resm-i vedaı bi'l-icra Hacıhan'ı

arayıp bulamadığında Hacıhan, Hacıhan diye medd-i nazarını her tarafa saldırmasından ve nihayet göremeyince fevkalâde bir meyusiyetle yola düzülmesinden mezbure için olan hissiyatı dahi bir dereceye kadar anlaşılabildiği gibi köyden dışarı çıkacağı mahalde bir hanenin önünde birikmiş bulunan beş altı karının yanından geçer iken hayvanın sürçmesini ve Memduh'un düşmesini müteakip kadınlar içinden bilâ-ihtiyar bir "Ay!" lafzıyla arz-ı teessür eden Hacıhan olduğunu anlayınca artık tahammül edemeyerek gözlerinden yaş koyuvermesi ve "Senin Hacıhan olduğunu benden ümidin bütün bütün kesilmiş olduğu hâlde dahi yine böyle 'Ay!' tercüme-i teessüratıyla anladım. Beni yine gönülden çıkarma. Ben de seni çıkarmam. Allah'a emanet ol" diye âşıkane bir veda etmesi keyfiyeti bütün bütün açığa vurdurmuş idi. Fakat ne çare ki bîçare çocuk bir kere Guşacuk'un zincir-i aşkına giriftar olan gönlünü oradan kurtaramaz idi.

KUŞ UÇMUŞ KERVAN GÖÇMÜŞ

Memduh yola çıktı, fakat nereye gidecek? Kuş ne tarafa uçmuş, kervan ne cihete göçmüş bunu kimden sorup kimden öğrenecek? Ne ise, ovaya düştü. Hayvanı bir kere şimale, bir kere cenuba, şarka, garba, hâsılı cihat-ı erbaaya sevk eyledi. Döndü dolaştı, devam edecek bir yol tercih edemedi. Derken hatırına tacirin lâkırdısı geldi: "Havcır'ın kızı Guşacuk'u kapmışlar", bu doğru, ama "Anapa'ya götürmüşler", bu biraz bait. Hem bait hem garip. Anapa'da ne işleri var? Herif kızı mutlaka köyüne götürmüştür... Hayır hayır, götürmemiştir. Çünkü bilir ki ben gelip arayacağım. Ta Havcır ile musalâha etmeyince köyüne götüremez. Yok yok, bu fikir de boş. Herifler benim kalacağımı veyahut kalmış olduğumu ümit etmezler. Hem de aradan iki ay vakit geçti. Bu müddet zarfında ben gelip çıkmadıktan sonra artık gelemeyeceğime ve hatta vefat etmiş olduğuma hükmetmişler. Mutlaka kız köydedir. Gider bulurum... Ya Havcır ile musalâha etmişler ise... Ya herif kızı almış izdivaç etmiş ise... Aman Yarabbi! Ben ne yaparım, ne eylerim, ne işlerim?.. Of of başım bir püsküllü belâya çattı. Guşacuk'ta şu murdar karındaşlık davası olmasa iş her hâlde bir dereceye kadar kolaylaşır idi. Lâkin o da işte böyle bir boş davada. Her ciheti güç, her tarafı müşkül... Ah keşke herifler beni yaraladıkları zaman vefat etmiş olaydım da şu müşkülâttan kurtula idim... Ama yok yok. Hayatı öyle su'-i israf etmek de olmaz. Çalışmalı çabalamalı da tevfike zor ile olsun mazhar olmalı.

İşte Memduh böyle uzun uzadıya bir tasavvur ile ne olursa olsun rakibinin köyüne gitmeyi kararlaştırdı. Husemasının evvelce kızı emanet bırakmış ve kendileri dahi misafir olmuş bulundukları ihtiyarın köyü yol üzerinde olmağla Memduh atın başını o tarafa çevirdi. Oradan köye ferah ferah on saat mesafe var idiyse de Memduh'un hayvan sürüşüne göre altı saat zarfında varabilmesi muhtemel idi. Artık esna-yı rahda Memduh'un ne kadar ve ne gibi tasavvuratta bulunduğunu kaydetmek mümkün olamaz. Olan tasavvuratının ucu ortası bulunamaz ki yazılabilsin. Bir dakikada yüz bin şey muhakeme

eder. Bunların şimdi aleyhine hükmetmesini müteakip lehinde hüküm verir. Fikir kalmamış ki tasavvuratında ıttırat bulunabilsin.

Hulâsa-i kelâm, akşama karip köye vasıl olur ve ihtiyarın hanesini bulur. İhtiyar, Memduh'u görünce ne kadar istigrap eylediği müstağni-i tariftir. Zira oralarca Memduh'un bâlâca beyan olunan muharebede vefat eylemiş olduğu mütevatir olarak kendisini tanıyanlar acıdıkları sırada ihtiyar dahi acımış ve ağlamış, birkaç gün zarfında teessürü azalarak kalbine sükûnet gelmiş, nihayet Memduh'u unutmuş idi.

"Vay Memduh'um sen misin?" diye hayvanının dizginine sarıldı. Öpüştüler kokuştular. O gece Memduh ihtiyarın hanesinde misafir olması lâzım geldiğinden selâmlık odasına girdiler. Yediler içtiler. Memduh derhal Guşacuk'u sordu. İhtiyar "Ah oğlum ben sana o gece çok nasihatler vermiş idim. Sen kabul etmedin. Nasihatlerimi kabul edeydin iş böyle husumete düşmez idi. Şimdi Havcır dahi vermem diye inada kalkışmış. Onlar dahi kızı alıp galiba Nogay taraflarına kaçırmışlar. İlerisini bilmem" cevabını verdikten sonra artık peşlerine düşmemesi ve şayet oraya gelirler ise kendileriyle sulh olması hakkında birçok nasihatler daha verdi ise de Memduh Guşacuk'u kurtarıp getirince Havcır'ın hanesine girmeyeceğinden bahisle ya bu yolda canını feda edeceğini veyahut Nogay değil Kazan Tatarlarının içine gitmiş olsalar peşlerini bırakmayıp gideceğini kat'iyen dermeyan eyledi.

İşte o gece bu suretle birtakım müşafehe ve mücavebe ile sabaha kadar ne ihtiyarın ve ne de Memduh'un gözlerine uyku girmeyerek geceyi geçirdiler. Hin-i seherde Memduh kalktı, hayvanını hazırlayıp ihtiyarla bi'l-veda yola düştü ve Kuban tarafına müteveccih oldu.

Hani ya bir şey vardır, yolcular daima yolun kestirmesini ararlar. Mahall-i maksuda bir ayak evvel varmak isterler. Lâkin Memduh böyle bir yolcu değil idi. Yolun kestirmesini arayacağına bilâkis devam ettiği istikametin bir iki saat sağında ve solunda bulunan köylere uğrayarak dört beş delikanlının şu kıbalde bir kız ile oradan geçip geçmediklerini sorar idi. Bazı büyücek köylere rast geldikçe birkaç gün orada ikamet ederek tahkikatını köyün her tarafınca lâyıkıyla icra eder idi. Hulâsa kendisi mahall-i maksudu muayyen olan yolculardan olmayıp aradığını nerede bulur ise mahall-i maksudu orası olacak idi. Bîçare böyle serseri serseri dolaşa dolaşa Kafkaskiya nam kasaba mukabilinden Kuban nehrine vasıl oldu ve bir mavna ile nehri geçip kasaba içine girdi.

Memduh'un ümidi kasaba-i mezkûreye kadar olup esna-yı rahda kendi kendisine "Guşacuk mutlaka Kuban suyunun ya beri tarafında bir yerdedir veyahut öte tarafında bir köydedir. Başka bir yerde değildir. Çünkü gerek kendisini benden kaçırsınlar ve gerek satmaya götürsünler, mutlaka oralara kadar götürüp daha ileriye götüremezler. Eğer ben Guşacuk'umu oralarda bulamaz isem artık hiçbir yerde bulamam. Zira hükmederim ki kızı Moskoflara satmışlardır" der idi. Binaberin kasabaya girdikten bir gün sonra kızı aramaya başlayıp girmedik bir han, sormadık bir esirci ve bir dellâl bırakmadı ve bir haber veren olur ise büyücek bir müjde vereceğini ilân eyledi. Ne çare ki kızdan bir nişan veren bulunmadı.

Bu suretle kasabayı tamam bir hafta aradıktan sonra bulamayıp da artık ümidini kesmiş olduğu gün Memduh için bütün dünyadan ümidi kesilmiş olan bir gün olacağını ve hatta olduğunu mülâhaza etmek pek kolaydır. Evet o gün Memduh'un bütün dünyadan ve dünya ve mafihadan ümidini kesmiş olduğu bir gün idi. Zira Guşacuk'suz kendisi için dünya zindan olduğu gibi bîçarenin âlemde varı dahi ancak mezbure olduğundan şimdi Guşacuk şu suretle gaybubet eylediği hâlde Memduh için dünya teng ve tenha kalmış oldu. Bu dar ve boş bir dünyadan muhabbeti kalktı. Hayatının lezzetini kaybeyledi. Her ne tarafa bakmış olsa gözünü Guşacuk'un didar-ı cemali gibi en tatlı bir manzara ile doyuramadığından üzüm üzüm üzülür idi. Vakıa vicdanı bu derece bir musibete dahi katlanmaya hazırlanmış ve "Merak etme ey Memduh, nasıl olsa cananını bulabilirsin" dedirtmeye kadar varmış idiyse de bu gaybubetten ve onun tesiratından dolayı vücudundan aşağı yayılmış olan zehire vücudu tahammül edemeyip nihayet kafayı yere vurmuştur.

Efendim, Memduh'u kasaba-i mezkûrede bir kara hummadır yakaladı. Hem de öyle bir yakaladı ki çocuk diyar-ı gurbette hem bîkes ve hem bîçare kalıp hastalığının yirminci günü hancı dahi kendisini kabul edemeyerek yatağını sarıp bir kahve peykesi üzerine bıraktı. Vakıa siz bunu mugayir-i mürüvvet ve nısfet görürsünüz. Görürsünüz ama Moskof'tan mürüvvet ve nısfet beklemek abes olduğunu bilmez iseniz görürsünüz. Bu hâlde Memduh için ölüm o kadar yakın idi ki ölmediğine taaccüp olunur. Lâkin her millet, her fert itiraf eder ki Cenab-ı Hakk'ın öldürmeyeceği adam ölmez. Elbette bir sebebini halk eder.

Bu esnada Memduh için halk olunan sebep dahi hancının kendisini atmış olduğu kahve karşısında vaki iskele kıyısında tatlı su balığı avlamakla taayyüş eder bir ihtiyar Nogay olup merkum, Memduh'un bir Müslüman evlâdı olduğunu tevatüren haber alınca kendisini kaldırıp hanesine getirmiş ve orada bakmaya başlamış idi. Bîçare iki buçuk ay dahi balıkçının hanesinde yatıp müddet-i mezkûreden sonra biraz aklını başına toplayıp da bir avna kırığına baktığı zaman çehresinin hâlinden ürkmüş ve hemen aynayı fırlatıp yere atmış idi. Gerek ihtiyar ve gerek merkumun vefat eden bir oğlunun karısı olup yine kendi yanında oturmakta bulunan gelini Memduh'un mamattan farkı olmayan bir hayat-ı taze peyda eylediğini görünce sevinçlerinden ne edeceklerini şaşırıp ikisi de bir gece aç kalmaya razı olarak ihtiyarın o günkü kazancıyla yarım kıyye kadar pirinç alıp sade suya bir çorba pişirdiler. Hastada çenelerini kımıldatabilecek iktidar yok ki çorba içebilsin. Her ne hâl ise ağzına suyundan muyundan akıta akıta çocuk biraz kendisini toplayabildi. Hikâyenin bu cihetinde dikkate şayan bir şey var ise o da böyle iki buçuk üç ay müddet kendisinden bihaber yattığı hâlde kimsenin eli varıp da bîçarenin belini yoklamaması ve on beş yirmi bin kuruş kadar altınla memlû kemerini bulmamasıdır. Bundan dahi anlaşılır ki ihtiyarın bakması da Memduh'a yalnız bir göz ile bakıştan ibaret olup zavallının bakiye-i hayatı ancak Cenab-ı Hakk'ın bir ihsanı idi... Dur bakalım ihsanı mı ya? Bana kalır ise ihsanı değil ancak bîçarenin daha ağır bir musibete duçar olmak tecellisi idi ki bir müddet daha devam-ı hayatına lüzum gösterdi.

DERSAADET'E AVDET

Memduh'un ber-minval-i muharrer kara hummayı dahi geçiştirebildiğinden sonra Dersaadet'e avdet suretini kararlaştırmış olduğunu sathice bir haber vermek işten bile değildir. "Memduh artık ümidini kesti. Dersaadet'e avdet etmeyi kararlaştırdı" demek dahi kâfidir. Lâkin bîçarenin ne suretle kat'-ı ümit etmiş olduğunu ve kat'-ı ümit tesiratını ne vechle hissetmiş bulunduğunu tercüme edebilmek müşküldür. Yalnız Memduh'un bu hissini değil, malûmdur a, her hissini tercüme edebilmek güç bir şeydir. Meşhudat-ı vakıayı hikâye etmeye benzemez.

İnsan bir hissi tercüme edebilmek için evvelce onu kendisinde bulmak iktiza edip hâlbuki bu kere Memduh'un hissi yeis ve nevmidî hissi olmağla insan için bunu kendisinde mevcut bulmak pek düşvardır. Çünkü yeis ve nevmidî, sahibini ya mahv ve bînişan veya perişan ve sergerdan edeceğinden bir adam Memduh'un o zamanki meyusiyetini tercüme edebilmek için onun kadar perişan-hâl olmayı nefsi için mümkün değil tecviz edemez.

İmdi ben Memduh'un o zamanki hissiyatını tercüme değil hatta bir dereceye kadar tarif edebilmiş olmak için bile irad edebilecek bir kelimecik bulmakta aczimi itiraf ederim.

İhtisar-ı kelâm, Memduh Kafkasya'dan Dersaadet'e gelmek için geriye Anapa iskelesine inmeye muhtaç olup kendi hastalığı müddet handa bakıntısızlıktan bir deri bir kemik kalmış olan hayvanını balıkçıya ihsan ve kendisi kasaba-i mezkûreden Anapa'ya gelen tüccar kervanından bir ester isticar ederek yola revan oldu ve hangi dağa baktıysa ve hangi ağaca, dala, yaprağa temdid-i nazar ettiyse her birinden "yeis" ve "perişanî" ve "ölüm"e delâlet eden birer manâ çıkara çıkara Anapa'ya geldi ve çend gün liman pişgâhında kâin bir lokantada uzaktan gelecek ve Dersaadet'e gidecek vapura muntazıran ikamet eyledi.

Malûmdur a insan bir kere Memduh gibi bir hâle duçar olmaya görsün, artık belâ belâyı, musibet musibeti, hiç olmaz ise üzüntü üzüntüyü takip eder durur. İmdi bizim bîçare Memduh dahi kendi derdi az gibi bir de uzaktan gelen vapura kendisiyle beraber binmiş olan Çerkezlerin içinde bir kızın ta İstanbul'a kadar layenkat' ağlaması munzam oldu ki kızın gözlerinden çeşme gibi akan yaş Memduh gibi yufka yürekli bir adamın değil, belki sahihan taş yürekli bir adamın bile "Damlayan damla mermeri bile deler" fehvasınca hara-yı kalbini delik deşik eder idi.

Şimdi kariîn-i kiram sorarlar ki bu kızın bu derece bükâsına sebep nedir ve Memduh kızın hâlini merak edip de sorup öğrenmedi mi? Evet, muharrir-i hikâyeye burada şöyle bir sual varid olur. Lâkin kızın ne için ağladığını kim bilir ve Memduh bîçarenin hâlini kimden ve ne suretle öğrenebilir ki cehennem zebanisi gibi dört beş Çerkez bîçarenin yanından bir dakika ayrılmayıp

kızcağız azıcık başını kaldırıp da güya esen rüzgârlardan istimdat edecek gibi havaya bakacak ve yüreği içinde birikip tazyik eden buhare-i ah u eninini cevv-i havaya salıverecek olsa herifler kalpak altında gizlenip kalmış olan ateşîn gözlerini kıvılcımlandıra kıvılcımlandıra kendisine diktiklerini görünce başını derhal yine iki dizleri arasına sokar kalır idi. İşte bu hâl ile Memduh Dersaadet'e avdet ve muvasalât eyledi.

FİRKAT

Memduh'un Dersaadet'e avdet ve muvasalâtı, hareketinin tamam beşinci senesi olup bu müddet zarfında Ata Bey vefat etmiş ve zaten bir karısından başka kimsesi olmayıp, mezbure dahi Ata Beyin serveti berekâtiyle aher bir kocaya varmış, müteveffanın hanesi satılmış, ocağı sönmüş, belki adı bile unutulmuş idi. İmdi Memduh vapurdan çıkar çıkmaz pederi makamında bulunan müteveffa-yı mumaileyh Ata Beye Kafkasya hediyesi olarak yalnız duçar olduğu hâl-i pür-melâli arz etmek için mahallesine gelip de mumaileyhin keyfiyet-i vefatını haber alınca artık hâli bir kat daha fenalaşıp âdeta şuuru dahi muhtel olma derecesine vardı. Lâkin bu dereceden kendisi haberdar olabilir mi ya? "O, ne yapalım Ata Bey kurtulup gitmiş demektir, darısı bizim başımıza" deyip heybesiyle bir de aba ve seccadesini hana naklederek geceleri gelip handa yatmaya ve gündüzleri çarşı ve pazarda serseri gezmeye başladı.

Yukarıda mahall-i mahsusunda dahi bir dereceye kadar söylemiş olduğumuz vechle Memduh Dersaadet'te pek az kimselerle görüşür, ekseriya kendi âlemi içinde yaşar bir adam olduğundan İstanbul'da kendisini tanıyanlar pek az idiyse de bir kere tanımış olanlar dahi lâyıkıyla tanımış bulunduklarına mebni şimdiki hâl-i perişanîsi kendisine bir "Deli Memduh" ünvanı kazandırmış olmasından kat'-ı nazar eski dostları Memduh'un nasıl bir Memduh olduğunu her nerede bir bahis açılır ise tarif ve dermeyandan hâlî kalmaz idi. Yine bu dostlardan birisinin tarifi üzerine mi vuku bulmuştur ne olmuş, her ne ise, bir cuma günü Memduh handaki odasında yatağı içinde oturmuş ve perişanî-i fikriyle beraber hâlini gözü önüne alıp evvelce kemerinde mevcut olan yirmilik altınların hitamı bir haftayı tecavüz eylediğini ve bir haftadan beri veresiye ve borca olarak geçinmekte bulunup hâlbuki İstanbul âlemini Çerkezistan âlemine kıyas kabul etmediğinden bu serseriliğin rezalet-i akıbeti her şeyden büyük ve ağır ve tahammül-güdaz olacağını düşünmekte bulunmuş iken odasının kapısı dık olunarak içeriden kendisi "Buyursunlar" dedikte bir efendi girmiş idi ki kara sakal, nuranî çehre, gayet nazif, kılık kıyafet ve sairesi kendisinin kibardan ve hususiyle kibarın dahi en küberasından bir adam olduğunu görenler tavsiye edebilir idi.

Memduh'a serseri dedik ise henüz divane demedik idi ya. Bîçare, efendi-i mumaileyhi görünce kıyam ve tazim ve ihtiramla odada bâlâ menzilesinde bulunan yatağını misafire arz eyledi ve efendi dahi derecesinin tayin-i miktarı burada iktiza etmeyen bir miktar kerahetle geçip oturdu.

Badî-i mülâkatta ne konuşulur? Selâm sabah, hoş beş, keyiflerin ne hâlde bulunduğu hakkında tarafeynden beş on kelime irad edildikten ve biraz sonra ahval-i âleme dair bazı fikirler dahi teati olunup bitirildikten sonra misafir olan efendi Memduh'un eski dostlarından ve şu hâlde dahi dostluğunu muhafaza ederek kendisiyle görüşmekte bulunanlardan birkaç zatın tavsiyesiyle zekâsının derece-i hiddetini ve fetanetinin mertebe-i kuvvetini ve hüsn-i ahlâkını haber aldığından bahisle "Sizin hakkınızda aldığım malûmatın pek doğru ve pek sahih olduğu şöyle dursun şurada yarım saatçik içinde sebkat eden imtihan üzerine hâl ve şanınızı haber verdikleri dereceden kat kat bâlâter buldum. Ben hem kendim bütün âleme küsmüş ve hem de bu küskünlüğümden dolayı bütün âlemi kendime küstürmüş bir adamım. Konağımdan dışarı ayak atmam ve kendisini bana muhibb-i sadık zannettirmek için kendi ayaklarıyla gelen ahbap içinde dahi ruhumun hoşlanacağı ve ahlâkımın kendileriyle düşüp kalkmaya müsait olacağı bir adam görememekteyim. Gelenler servetimden istifade garazıyla geliyorlar. Böyle bir garazla göstermek istedikleri hubb ve muvalâtı dahi telvis ediyorlar. Lâkin hâlinize dair aldığım malûmat, muhazara ve muvanesenizden hoşlanabileceğimi temin etmiş olduğu gibi nasiyenizin şahadeti dahi bu temini teyit etmekte olduğundan lâkırdıyı daha ziyade evirip çevirmeksizin doğrudan doğruya sizin muhabbetinizi istidaya geldim. Âlemde en büyük ihtiyaç geçinmek ve en ağır meşguliyet esbab-ı maişeti tedarik için çalışıp çabalamak değil mi? Hamd olsun bence bu esbap baliğan-ma-belâğ mükemmel. Esbab-ı mezkûrdan ikimiz dahi sebeplenerek ve baş başa vererek kendi âlemimizde fikirlerimizi hiçbir şey ile it'ab ve iştigale ihtiyaç messetmeksizin ve yalnız yekdiğerimizi memnun ve mütelezziz edecek hususattan başka bir şeye sarf-ı zihin eylemeksizin yaşar gideriz" diye mafi'z-zamirini izhar ve bir aralık Memduh sermaye-i zekâ ve fetanetiyle hariçte ya bir gazeteye hizmet veya hocalık gibi bir şeye müdavemetle ne temettu' edebilecek ise onu kendisi ifa edebileceğini ilâve-i güftar eyledi.

Memduh'un zikr olunan cuma günü yatağındaki ber-minval-i muharrer mülâhazat-ı mahsusası üzerine misafirin şu teklifatını kabule olan mecburiyeti bedaheten dahi görülebilir. Lâkin şurasını pek ciddî bir suretle bilmelidir ki Memduh'a bu teklifi kabul ettiren şey müzayaka ve ihtiyaç değildir. Çünkü bir kere Memduh derecesine varıp da fikrine ol derece vüs'at ve kalbine o mertebe gına gelmiş olan adam için müzayaka ve ihtiyaca mahal kalmaz. Bîçarenin ihtiyacı ine ine üzerinde bir baş belâsı kalmış olan hayat dedikleri şeyi tav'an ve kerhen muhafaza için kuru bir lokmaya kadar inmiş ve küçülmüş ve İstanbul gibi yerde dahi Memduh azıcık nefsine zahmet verecek olsa o bir lokmayı değil onun birkaçını tedarik edeceği derkâr bulunmuştur. Binaberin efendi-i mumaileyhin yalnız felsefiyat-ı hâli idi ki Memduh'a teklif olunan mülâzemeti kabul ettirdi. Meğer bu zat Rumeli beylerbeyiliğinden mütekait S. Paşa isminde erbab-ı servet ve zarafetten bir adam imiş.

Ma-hasal-i kelâm Memduh, Paşa-yı mumaileyhin konağına naklederek filvaki evvelce Paşanın dahi vaat etmiş olduğu üzere fikirleri her gıll ü gıştan azade olarak imrar-ı evkat etmeye başladılar. Mumaileyhin yine kibardan ve

kendi hâliyle hemhal daha bir iki aşinaları var idi ki bazı akşam bunlar dahi S. Paşanın bezm-i musahabetine gelirler idi ki bunlardan her biri Memduh'dan ayrı ayrı hoşlanmış ve o şuride-hâl ile ettikleri sohbetten başka başka lezzet almakta bulunmuş idi. Bu cemiyetin en ziyade takdire şayan ciheti ve Memduh'un dahi mucib-i itimat ve emniyeti şu idi ki gerek S. Paşa ve gerek havass-ı ehibbası memleketimizin ekser kibarı gibi bugün sevdiklerinden yarın usanır şıpsevdi şeyler olmayıp yekdiğeri hakkındaki muhabbetleri ne eksilir ne artar ve Memduh'a olan teveccühleri dahi ne azalır ve ne de mertebe-i ifrata çıkar idi. Paşanın meşagil-i ruz-merresi, sabahleyin yatağından kalktıktan sonra kahvesini çubuğunu haremde içmek ve kahvaltısını dahi orada edip badehu selâmlığa çıkarak eğer hava müsait ise gerek maşiyen ve gerek araba ile Memduh'u dahi bi'l-istishap gezmeye çıkmak ve hava müsait olmadığı surette akşam saat ona kadar yalnız garaib-i hikâyatı muhtevi Türkî ve Arabî ve Farisî ve Fransevî kütüb-i ahlâkiye ile dolu bulunan kitaphanesini karıştırıp en beğendiği bir kitabı Memduh'a okutturarak ol bapta Memduh'un fikr-i mahsusiyle beraber dinlemek idi. Saat onu geçtikten sonra kalkar ve merakı üzere Memduh'la beraber akşamın işret sofrasını kendisi hazırlar. Lâkin şunu ihtardan geri durmayalım ki Paşa işreti yalnız gündüz vicdanını işgal etmiş olan efkârı bertaraf etmek ve geceye vicdanı bütün bütün tehî ve hâlî ve safî olduğu hâlde girmek için edip fikriyle beraber akıl ve iz'anını dahi dağıtmak Paşa için belki de müddet-i ömründe vaki olmamış bir hâlettir. Şu kadar var ki Paşa cümleden ziyade âlem-i işretin imtidadıyla mütelezziz olup meselâ elli dirheme ancak varabilecek olan gıdasını beheri beşer dirhemlik kadehler ile on defada ve beher kadehe on dakika bir çeyrek fasıla vererek iki iki buçuk saatte istimal eder ve nihayet gece saat bir buçuk ikide akşam taamını edip, biraz alafranga meşrep olduğundan mıdır nedir, tamam nısfü'l-leylde haremine gider idi.

Paşanın suret-i taayyüşü dahi bundan ibaret olup eğer bazı geceleri ıyş u işrette nev-umma tebeddül görmek ve âlem-i medeniyet ahval-i mahsusasıyla dahi eğlenmek ister ise musahibi Memduh ile beraber aralıkta bir Beyoğlu âlemi ve bazı kere yani bezm-i işretin azasınca dahi tebeddülât görmek istediği zaman harem âlemi yapmamış olsa hemen muttariden minval-i muharrer üzere taayyüş eder idi.

İşte Memduh, S. Paşanın hizmet-i musahabetinde şu suretle üç sene kadar vakit geçirip bir aralık Paşa bahsi Memduh'un bekârlığına naklederek ne için ve ne sebebe mebni evlenmemekte olduğunu sordu ve artık sinni otuzu ve otuz beşi geçmiş olduğu hâlde teehhülü biraz daha tehir edecek olur ise vakit bütün bütün geçmiş olacağını dermeyan eyledi. Memduh için teehhül ne kadar uzak bir şeydir. Bunu ihtara hacet yok. Memduh, Paşanın böyle bir lâtifesini redd ile kendisi için evlenebilmek muhal olduğunu kat'iyen dermeyan eyledi. Paşa, "Sana filân beyefendinin kızını alalım" dedikçe öyle filân beyefendilerin kızını almakta olan külfetten ve "Her kimi ister isen onu yapalım" dedikçe hiçbir kimseyi istemeyeceğinden bahisle mukabelede sebat gösterdi ise de bir akşam Paşanın yukarıda dahi beyan olunan havass-ı ehib-

basından birkaç beyler, efendiler hazır olduğu hâlde Paşa bu meseleyi yine ortaya atıp "Bizim Memduh Bey bu yaşta dahi evlenmez ise daha ne zaman evlenecek? Benim kendisine teklif etmediğim kız kalmadı, hiçbirisini beğenmiyor" demesiyle huzzardan Memduh'u S. Paşa derecesinde seven bir zat, "Ben ona bir kız teklif edeyim, bakınız nasıl kabul eder. Teklif edeceğim kız Çerkez'dir. Kendisi dahi Çerkezistan'a, Çerkezliğe, Çerkezlere meftun olduğundan ve hele kız elhak insanın meftun olacağı bir feride-i zaman bulunduğundan Memduh bunu elbette kabul eder" dedi.

Memduh için müdafaa henüz baki ya, fakat mumaileyhin "Çerkezistan, Çerkezlik, Çerkez" deyişi Memduh'un yüreğini oynatmış olduğunu kendisi dahi inkâr edemez. Derhal benzi attı, çehresi kaçtı, dudakları titremeye başladı. Bu hâl huzzar-ı meclisin nazar-ı dikkatini celp edip hususiyle Çerkez kızı teklif eden zat için güzel bir medar-ı icbar olmağla "Adam gördünüz mü? Daha şimdiden çehresi attı. Öyle ya Memduh Beyin hakkı da vardır. Artık Türk kızıyla Çerkez güzeli kıyas kabul eder mi? Kendisi Çerkezistan'da kim bilir nasıl güzeller görmüştür de şimdi ben bu teklifi edince aklına onlar geldi" deyip Memduh'a tevcih-i hitapla, "Vallahi Memduh Bey lâtife etmiyorum. Seni severim. Teehhül etmeni Paşa hazretleri kadar ben de arzu ederim. İnsanın yuvacığında bir eşi olmak fena değildir. Hem de dediğim kız sahihan pek güzel bir şeydir" dedi ve Memduh, "Hakkınız var efendim, Çerkezlerde olan letafeti ziyadesiyle takdir ederim. Lâkin beyan buyurduğunuz kız ol derece hüsn ü cemaliyle şimdiye kadar odalık firaşına girmemiş olmak muhal..." diyecek oldukta mumaileyh, "Vallahi yanlışın var. Vakıa odalıklığa lâyık bir şeydir. Ben bile bazı kere... Hım! Lâkin kızı validenin elinden kurtarmak ne mümkün! Kız için de odalıklığı kabul etmek imkânı bait. Efendim bunun hâli pek garip. Kendisi evvelce ..... Paşanın dairesinde idi. O da bilmem kimin dairesinden almış. Hâsılı, Paşa bunu istifraş etmek ister. Kız müdafaa gösterir. 'Ben odalık olacak adam değilim' der. Paşa zorlar, razı olmaz. Döver, yine razı olmaz. Nihayet kız dayağa dayanamayarak bendehaneye firar eder. Valide kızı görünce, kız da vücudundaki kamçı yerlerini gösterince yüreği parça parça olur. 'Elleri kırılsın bu gümüş vücudu böyle sevadlanmış gibi bir hâle kim koyduysa' diye kızı bağrına basar. Keyfiyeti bana da söyler. Vakıa ben de yalnız elleri kırılmasına değil, gözleri kör olmasına dahi beddua ettim. Nihayet valide kalkar ..... Paşaya gider. Zaten kendisi Paşanın pederi çıraklarındandır. Kız için eteğine sarılır. Paşa hatırına riayeten tevakki eder. Ne istediğini sorar. Kızı kendisine ihsan etmesini rica eder. Paşa da kızdan ümidini mi kesmiş ne olmuş, hâsılı ne olmuş ise olmuş, kızı valideye bahşeder. Valide derhal azat kâğıdını yazdırıp kıza teslim eder. Şimdi kızın adı Feride'dir. Validenin kızı olmuş gitmiş. Şimdiye kadar üç beş yerden kocaya istediler. Taliplerinden kimisini valide beğenmedi, kimisini de kız kabul etmedi" deyince kızın şu garabet-i hâli Memduh'a hoş görünerek kendi kendisine, "Dur bakalım şununla teehhül edeyim. Ne bilirsin belki yüreğim hoşlanır, kendisini sevebilirim de perişanî-i hâlim bertaraf olur, zihnimden o musibet fikirler çıkar" diyerek mumaileyhe, "Pek güzel. Şu lütuf bendeniz için hakk-ı teşekkürünü ifa edemeyeceğim bir lütuftur. Lâkin bu teehhüle ben razı olsam bile valideyi veyahut kızı ırza etmek müşkül olacak zannederim" dedi.

Artık Memduh'un ağzından böyle bir söz çıkınca meclisin kesp ettiği hâle dikkat etmeli idi. Her biri yerlerinden fırladılar. "Tamam tamam. Oldu bitti. Biz valideyi [de] ırza ederiz kızı da. Demek oluyor ki düğünümüz var" diye ortalığa bir şereftir yayıldı. Bu aralık S. Paşa Memduh'un yanına sokulup "Uzatma, talihin yaver imiş. Tavsiye ettiği kızın bugün İstanbul'da emsali yoktur. Nasılsa ..... Paşa validesine ihsan edebildi. Yedi sekiz yüz lira kıymeti vardır" deyince Memduh'un hâli başkalaşıp o zamana kadar gülmeyi unutmuş desek mübalâğaya hamledilmemek lâzım gelen yüzü bayağı gülmeye başladı.

İşte o gece karar yalnız bu merkezde kalıp ertesi gün mumaileyh validesine dahi keyfiyeti arzla Feride Hanımı Memduh Bey nikâh etmek istediğini beyan eyledikte validesi Memduh'un hâl ve şanını öteden beri öğrenmiş ve belki de "Kızımı şöyle okumuş, âlem görmüş, durmuş oturmuş bir babayiğide versem" diye kalbinden bazı arzular dahi geçirmiş olduğundan oğlunun teklifini kabul ile beraber, "Kızımı veririm, ama dul gibi vermem. S. Paşadan düğün isterim" demiş ve hanım-ı mumaileyha kızını kendisinin dahi beğendiği bir kocaya vermek daiyesinde olduğundan bir aralık keyfiyeti kızına dahi açtıkta ve "Kızım, Memduh Beyi tanırsın ya, ne kadar uslu akıllı, kendi hâlinde bir adamdır. Seni istiyor. Ben de vermeye razı oldum. Eğer buna varır isen rahat edecek bir kocaya düşmüş olursun" dedikte Feride Hanım, kim bilir fevkalâde gurur ve kibirine ve nahvet ve azametine mebni midir nedir, validesinin bir memnuniyet-i mahsusa ile vuku bulan şu teklifine yalnız bir dudak bükmek ve bir de "Ne yapalım, olacak bari oluversin. Encam-ı kâr yine bu olacak değil mi?" demekle iktifa etmiş idi.

Aradan birkaç gün dahi bu suretle geçip nihayet bir gece yine S. Paşa konağında evvelki aza hazır bulunduğu hâlde mesele mevki-i müzakereye alınarak düğün istenildiği filân kaziyeleri S. Paşaya ifade olundukta, "Maşallah, Memduh Bey evlenir ve Feride Hanım gibi bir kızı alır da düğün yapılmaz mı? Fakat valide hanım bizden düğün istediği gibi biz de sizden cihaz halayığı isteriz" diyerek netice-i kelâm bir taraf ağırlık ve bir taraf hafiflik nişan takımı ve oda döşemesi der iken, büyüklerin eğlencesi dahi büyük olur ya, huzzardan Pir Mehmet Efendi isminde gayet zengin bir zat dahi "Allah Allah, Memduh'u ben de sevmez miyim? Şu hayırlı işte kendisine ben de bir hediye vermek isterim. İşte evi dahi benden. Daha içinden dülger yeni çıktı. Dört odalı, kutu gibidir. Döşenmiş dayanmış gelinin oda takımlarıyla bir kat daha tezyin ederiz" dedi ve etraftan "Hemen nikâh olsun, düğün başlansın, bir mürüvvet görelim" sedaları dahi munzam oldu. Düğüne başlandı.

Şimdi burada düğün tafsilâtına girişecek olur isek zaten uzatılmış olan sözü bir kat daha uzatarak ihtimal ki kariîn-i kirama melâl dahi veririz. Binaberin Memduh'un zifafına kadar hikâyeyi kısa kesmek evlâdır.

İmdi bir cuma gecesi idi ki Memduh bir cemaat-i hususiye ile zifafa getirilip cemaat zifaf şurubunu içinceye kadar Memduh bîçaresiyle ol kadar lâ-

tife ettiler, ol kadar şakalaştılar, ol kadar eğlendiler ki üç sene müddet muarefe ve musahabetleri içinde o derece eğlendikleri bir gece, bir saat geçmemiş idi.

Artık kalemde dahi ketme tahammül kalmayacak. İşte kendisi bilâ-ihtiyar haber veriyor ki bu şetaret, bu neşe, kahkahalar o cemaatin Memduh ile akt edegeldikleri mecalis-i ıyş u işret ve tarab ve şetaretin son içtimaı idi de onun için bu kadar revnaklı oldu. Aza-yı cemiyet akıbet-i emri bilseler kim bilir ne hâlde bulunurlar idi.

Şerbetler içildikten ve kahkaha ve cümbüşe hitam, hem de hitam-ı ebedî verildikten sonra hanede bir gelin bir güveyi, bir yenge kadın ile bir de cihaz halayığı kalmış idi ki, gelin ile güveyinin ahval-i fevkalâdesine zamimeten yenge olan kadın gayet ihtiyar, âdeta bunak bir şey ve cihaz halayığı dahi henüz acemi ve vahşi bir kız olması ne kadar garip bir tesadüf olduğu mülâhazaya muhtaçtır.

Netice-i kelâm, yenge hanım Memduh'u zifafhaneye sevk eyledi. Gelin kendisini kaimen istikbal etti. Boy bos, halâvet, endam.. bunlar hep zahirde bulunan şeyler olup Memduh daha kapıdan girer girmez gelinin ahval-i umumiyesini bi'l-imtihan duvak altından şaşaa salan safha-i ruyunda menkuş ayat-ı hüsn ü ânın hakayık-ı meanîsi ve dakayık-ı nükte ve mezayası tetkikatına dahi girişmiş idi. Sübhanallah! Ne cazibe... İnsan bir kızı gördüğü anda derun-ı dilden ve can-ı gönülden vurulduğuna dair Memduh masallarda işittiği fıkraları istihza eder iken Feride Hanımın müşahedesinde yalnız derun-ı dilden ve can-ı gönülden vurulmak hissi değil, güya tûl müddet aşkıyla nalan ve hasretiyle giryan olduğu bir maşukasını derdest eden âşıkların hissine yakın ve belki de onun aynı bir histe bulundu.

Fakat gelinin hâli acip. Ayak üstünde durabilmeye iktidarı yok gibi anlaşılır. Hemen devrilip yıkılacak gibi görünüyor. Memduh kendisine yaklaştıkça gelinde bu hâl artıyor. Bir de Memduh duvağı kaldırır kaldırmaz kız tekerlenip minder üzerine serilmesin mi? Aman! Kıza bir hâl oldu diye Memduh telâşa başlar başlamaz kız gözlerini açabilip "Telâş etme, bir şey yok" diyebilmeye muktedir oldu ve Memduh gerek kızın sesinden ve gerek telâffuzda olan şive-i edadan ve bahusus çehresinin ne kadar kaçık olduğunu mukayese etmek için yüzüne dikkatli bakmasından "Feride" ismini alan dürr-i feridin kendi Guşacuk'u olduğunu görünce... artık kendisini kaybederek o dahi bir müddet bîhuş ve medhuş kaldı.

Dışarıdakilerin hâlden haberi yok a. Birisi bunak bir karı, öteki de acemi bir cariye. Kim bilir bu iki bîçare ne zamana kadar yattılar. Yattılar, yattılar, nihayet gözlerini açıp hasbıhale başladılar. Ama ne hasbıhal!...

Memduh, "Aman Guşacuk, sen bana bile bile mi vardın?" dedi ve kızdan "Evet bile bile vardım" cevabını alınca çıldıracak bir dereceye gelerek kızın boynuna sarılıp yanaklarından ve gözlerinden öpmek istediyse de kız, "Acele etme, karındaşa bu muamele caiz değildir" demesiyle Memduh'un sahihan aklı başından gidip "Aman Guşacuk, o zalim karındaşlık hâlâ bakî mi? Bakî ise bana bir silâh versinler, kendimi telef etmeliyim, zira şu dakikadan

sonra benim için sabır ve karar mümkün değildir" dedi. Fakat bunlara ne hacet. Guşacuk işi evvelden kararlaştırmış idi. Şöyle ki, kız Memduh'un bu hâlini görünce, "Telâş etme Memduh'um. Söyleyeceğim şeyleri bir kere dinle ve yapacağım işi gör de sonra ne yapmak lâzım gelir ise yap" diye sergüzeşt-i ahvalini takrire başladı:

"Herifler meğer beni izdivaç için kapmamışlar. Ağaç altında seni öldürdükleri zaman beni aldılar bir köye götürdüler. Orada bir odaya hapsedip gece gündüz uyumayarak tamam üç ay sakladılar. Üç aydan sonra Moskof içine götürdüler. Orada beni bir cenerale satmak istediler. Ben ne kadar ağladım, bağırdım, kâfiri istemem, beni öldürünüz dedim ve nihayet kâfiri pişman ettim ise de onlar beni kılıç arkasıyla döve döve zor ile kâfire sattılar. Hınzır beni koynuna almaya çalıştı, zorladı, cebretti. Beni öldürmek için üzerime tabanca çekti. Fakat kendimi teslim etmedim. Çünkü o büyük ağaç altında sana arz etmiş olduğum esrar üzerine sana kısmet olmayacak olan vücudumu başka hiçbir kimseye kısmet etmemek için Allah ile ahdetmiş idim. Nihayet kâfir beni geriye çevirdi. Bu kız teslim olmuyor diye satın almaktan vazgeçti. Herifler beni aldılar Anapa'ya getirdiler. Orada içlerinden birisi ötekilere para verip beni kendisi aldı. Satmak için İstanbul'a getirdi. Yolda geminin içinde ben seni gördüm. Fakat bir türlü kendimi sana bildiremedim. Çünkü beni alan herif yanına üç dört Çerkez daha almış ve seni tanıdığı için bir dakika yanımdan ayrılamamakta bulunmuş idi. Senin o kavgada vefat etmemiş olduğunu anladığıma ve dünya gözüyle gördüğüme ne kadar sevinmiş olduğumu tarif etmek iktiza eylemez. Bununla beraber ben kendimi sana bildirmek istemiş olsa idim yine bildirir idim. Nihayet beni öldürecekler değil mi? Ölümü dahi gözüme aldırarak 'Memduh Guşacuk burada!' der idim. Fakat ben de bildirmek istemedim. Çünkü bildirsem ne faydası olacak? Bari senin derdini deştirmemek istedim. İstanbul'a gelir gelmez bana müşteri çıktı, satıldım. Satılmaktan muradım, bari bir konakta aşçı olayım da mutfaklar içinde sürüne sürüne öleyim diye idi. Ne yapayım, âlemde hiçbir ümidim yok, ümidimin husulünü arzu edeyim. Sen karındaşımsın, sana varamam. Seni sevdiğim ve senden başkasının koynuna girmeyeceğime dair Allah ile ahdettiğim için senden başkasına da varamam. Sürüne sürüne ölmek benim için elbette hayırlıdır dedim. Fakat ne çare ki her kim beni aldıysa odalık etmek için aldı. Ben teslim olmadıkça dövdü. Bir aralık dayak altında ölmeyi arzu ettim. Lâkin beni döve döve öldürmeyi sahiplerim dahi istemediklerinden sopa ile döverek kemiklerimi kırmayıp da kamçı ile döverler idi. En sonra güya senin kaynanan olan hanımın eline geçtim. İşte yalnız orada dayaktan kurtuldum. Hanım beni gelin etmek arzusunda. Birkaç yerden dahi istediler. Ben kendilerine ne cevap verebilirim? Elbette istemem derim. Bu hanımın evini en ziyade sevdiğimin en büyük sebebi oradan senin gelip geçtiğini gördüğümdür. Fakat bu da sonraları fenalaştı. Seni gördükçe yüreğim parça parça olur idi. Hatta çok vakitler canıma kıymaya kadar kastettim. Fakat sen pencerenin altından geçer iken ben dahi cumbadan al kanlarımı senin başından aşağı akıtmak ister idim. Zahir daha bu geceye kadar ömrüm var imiş ki ben

bu kararları verdikçe pencere altından geçmez olur idin. Hâsılı beni sana vermeyi kararlaştırdılar. Ben de düşündüm taşındım, baktım ki âlemde hiçbir çarem kalmadı. Bîçare kalmışım, der-mande kalmışım. Bu hâlde kalmaya dahi sabrım, tahammülüm kalmamış. Bari şu musibetli ömre bir nihayet vereyim dedim. Sana varıp da kararımı burada senin gözünün önünde mevki-i icraya koymayı kurdum. Hamd olsun Allah'a hiç olmaz ise bu muradıma olsun erdim" deyip kendisi zaten Memduh'un kucağında olduğu cihetle cebinden çıkardığı bir lavanta şişesi içinde evvelce hazırlamış olduğu zehiri hemen kaldırıp, Memduh "Aman Guşacuk kendine kıyma. Ben aşkımdan vazgeçtim. Karındaş gibi yaşayalım" deyip menedinceye ve elinden şişeyi kurtarıncaya kadar kız yarısını içmiş bulundu ve "İşte öteki yarısını da sana bıraktım, lüzumunu görür isen istimal edersin" sözlerini bitirebilerek benzi değişti. Memduh bu hâli görünce, "Vah Guşacuk, sen gittin de ben kalır mıyım?" diye şişenin nısfını dahi kendisi içer iken dışarıdan acemi halayık kapıları kırarak "Aman Memduh sen bari kendine kıyma. Hacıhan dahi burada!" deyinceye kadar o da içmiş bulundu ve Memduh nar-ı aşkıyla suzan olduğu Guşacuk'un kendi kucağında teslim-i can etmesi hâl-i hevl-nakini gördüğü gibi Hacıhan dahi derdiyle dertment olduğu Memduh'u kucağına alıp ve belki bağrına basıp zehirin şiddet-i tesirinden dolayı saçı sakalı döküle döküle teslim-i can ettiğin görebilmek musibetine dahi duçar oldu. Meğer Hacıhan bîçaresini saik-i kader bu belâ-yı takat-fersayı göstermek için ahiren Çerkezistan'dan Dersaadet'e sevk ve cihaz halayığı olmak üzere bu haneye füruht ettirmiş imiş.

Ertesi gün haber-i musibet S. Paşanın samia-hıraş-ı ıttılaı oldukta ve hususiyle bu iki bîçarenin sergüzeşt-i ahvalini Hacıhan'a hikâye ettirip dinledikte, "Sulb-i sahih oğulluk kızlık, öz karındaşlık kız karındaşlık üzerine bir de süt oğlu, süt karındaşı, ahret oğlu, ahret kızı, ahret karındaşı gibi sıhriyet-i ca'liyelere riayet encamı bu gibi yürekler dayanmaz hâlâta sebebiyet gösterir" diye Memduh'a olan muhabbetini ve bu suretle feda-yı vücut ettiğinden dolayı hâsıl olan teessürünü ilâ-nihaye kaybedemedi gitti.

Hacıhan, Memduh'un ol suretle vefatını gördükten sonra muammer olamayıp on beş yirmi gün içinde ağlaya ağlaya aklına hiffet ve âdeta cinnet getirip müteessiren vefat eyledi.

İntiha

YENİÇERİLER[9]

OSMAN ÇORBACI VE AYŞE

Osman Çorbacı, Yeniçeri Ocağı'nda hatırı sayılan Seyfullah Ağanın oğlu olup babası vefat eylediği zaman müteveffanın hatırı için çorbacılık rütbe ve memuriyeti oğluna tevcih ve ihale kılınmış idi.

Ma-haza Osman Çorbacı hadd-i zatında çorbacılığa gayr-ı lâyık adam değil idi. Babası oğlunun en mahir bir topçu olmasını merak ederek küçük yaşından beri talim ettirmekte bulunmuş ve her nişan taliminde beraber bulundurmuş ve hatta bir iki muharebeye dahi birlikte götürmüş bulunduğundan Osman Çorbacı hem fenn-i top-endazîde büyük bir behre ve maharet peyda etmiş ve hem de bulunduğu muharebelerde şecaat-ı fıtriye ve besalet-i zatiyesini babasına ve babasıyla beraber sair yoldaşlara beğendirmiş idi.

Bundan kat'-ı nazar o iri ve şahane kara gözler ve çekme burun ve sık ve gümrah ve kara bıyıklar ve başlıca nikat-ı mühimmesi şunlardan ibaret bulunan çehrenin cemiyet-i hâli dahi sırf şecaat ve besalete delâlet edip kendisi ise fazla ve çok söz söylemek ve olur olmaz şey için sırıtıp diş göstermek hususlarında ihtiyar-ı imsak ile meziyet-i mahsusasını yine kendisine mahsus bir hâl-i fevkalâde içinde saklar idiyse de meziyet denilen şey ne kadar saklansa gizlenemeyeceği gibi saklamak istenildikçe keyfiyete bir de "tevazu" munzam olacağından sahibinin değeri bir kat daha artacağı derkârdır. İşte şu hâl dahi Osman Çorbacı hakkında ocak yoldaşlarından her birinin bir başka yolda teveccüh ve itibar ve muhabbet ve riayetlerini celp etmekteydi.

Osman Çorbacı henüz yirmi iki yaşında iken yani babasının vefatından üç sene mukaddem yine Ocak çorbacılarından müteveffa Hüseyin Çorbacının kızı Ayşe ile izdivaç eylemiş idi.

Mumaileyhin şu izdivacı dahi içinde oldukça garabet görülecek bir şey olmağla muhtasaran olsun hikâye etmeliyiz.

Ayşe zamanının en güzellerinden sayılır. Hem de gayet edip ve afif bir kız olup pederi Hüseyin Çorbacı zaten erbab-ı servetten bir adam olmadığı cihetle hin-i vefatında terk etmiş olduğu zevcesiyle kızına miras denilecek bir şey bırakmamış olduğu gibi zevcesi ve kızı elde avuçta bulunan bir miktar şeyi tüketip tesirlice ve tesiri ıstıraplıca ve hatta ıstırabı da ziyadece bir fakr u faka içinde bulunuyorlar idi. Bununla beraber kız mahalle ve civarında şöhret bulmuş olan hüsn ve melâhatine ve edep ve iffetine mebni hâlleri, vakitleri yolunda bazı familyalar tarafından isteniliyor idiyse de validesi kâh henüz küçüklüğünden ve kâh cihaz ve çemeni olmadığından bahisle kızı hiçbirisine vermek istemiyor idi.

9. Letaif-i Rivayat, 6. cüz, 3. bs., İstanbul, 1316/1900, 100 s.

Nihayet kuzattan bir efendi Ayşe'yi kendi oğluna almak için ayak diredi. Cihaz da istemedi, çemen de. Kızın henüz on dört yaşında bulunmasından dolayı validesinin "küçüktür" diye ettiği itizarı dahi kabul ederek "Biz şimdi nikâhı kıyalım da ister iseniz üç sene daha bekleriz" dediyse de validesi yine ru-yı rıza göstermedi.

Seyfullah, müteveffa Hüseyin Çorbacının hatırını sayar ve müteveffa-yı mumaileyh kendisini sever, hâsılı ikisi birbirinin ahbabı olduklarından Kadı Efendi Seyfullah Ağaya müracaatla kızı vermekte inat etmemesi için Hüseyin Çorbacının zevcesine nasihat vermesini rica eyledi ve Seyfullah mumaileyhayı hanesine çağırarak "Kızım kerimenizin bir babası da ben değil miyim? İşte ben münasip görüyorum ki Ayşe'yi Kadı Efendinin oğluna veresin" diye babaca bir nasihat verdi ise de mumaileyha "Sana doğrusunu söyleyeyim mi Seyfullah Ağa! Bizim kıza öyle hoca moca istemiyorum. Biz evin erkeği yeniçeri olmasına alışmışız. Erkek eve geldiği zaman tahtalar ve duvarlar titremeli. Evde erkek olduğu belli olmalı. Biz mal gözlü değiliz, adam gözlüyüz. Öyle hoca ve kâtip makulesi adamlar bizim gözümüzü doldurmaz ve doyurmaz. Yeniçeri olsun da varsın poturu bin yamalı olsun. Şimdi anladın mı muradımızı? Ayşe yeniçeri kızıdır yine yeniçeriye varacak, yeniçeri karısı olacak yine yeniçeri doğuracak" dedikte bu cevab-ı savaba Seyfullah Ağa dahi itiraz edemedi.

Yukarıda dahi denildiği vechle Osman Çorbacı bu aralık yirmi iki yaşında bir delikanlı olup validesi, validelerin malûm olan hâli iktizasınca oğlunun mürüvvetini görmek arzusuna düşmüş ve bir iki aydan beri çocuğu teehhüle teşvik etmekte bulunmuş idiyse de Osman Çorbacı teklif edilen kızların aglebini tanıdığı cihetle "Onun erkek karındaşını Galata'da iki kalafatçı dövdüler. Ben öyle iki kalafatçının hakkından gelemeyen herifin kız karındaşını almam" ve kimisine dahi "O kızın babası defterhanede kâtiptir. Ben defterhanede ömrünü geçirmiş bir kayın pedere nasıl damat olabilirim" ve bazısına dahi "O kızın validesi pek zengindir. Damadını hükmü altına almak ister. Ben buna tahammül edebilir miyim?" diye her birine bu kabilden birer kusur bulur reddeder idi.

İmdi Hüseyin Çorbacının zevcesi babasıyla konuşur iken biraz hiddetle azıcık dikçe söylediği ber-minval-i muharrer sözü diğer odada validesinin yanında bulunan Osman Çorbacı işitmekle validesine, "İşte gördün mü bana kaynana olacak kadını? Onun kızı da güzelmiş" demesiyle kendi için aranılan kızların zaten zengin veya fakir olması mebhusu'n-anh bulunmadığından kadın derhal Osman Çorbacının sözünü tasdik ederek içeriki odaya gitmiş ve kocasına "Ayşe için koca olacak delikanlı bizim Osman'dır. Başkası ona koca olamaz ve zannederim Osman'a dahi başkası karı olamayacak. Herif yeniçeri, yine yeniçeri kızı istiyor. Kız da yeniçeri, yine yeniçeri oğlu arıyor" demiş olduğundan Hüseyin Çorbacının karısı zaten meseleden haberdar bulunmadığı ve Seyfullah Ağanın zevcesi ne söylediğini dahi lâyıkıyla fehm edemediği hâlde mücerret kendisinin Seyfullah Ağaya söylediği sözler için mumaileyhanın lâkırdısını istişhad makamına koymak üzere tasdik yollu başını sallayarak "Evet öyledir ya! Elbette öyledir!" demiş idi.

Bunun üzerine Seyfullah Ağaya dahi durgunluk gelerek "Vay siz işi pişirmiş mi idiniz?" dedikte kızın validesi evvelki sözün nereye gitmiş olduğunu anlayarak cevap vermeye davranmasıyla beraber Osman Çorbacının validesi daha evvel ortaya atılıp "Pişirmiş idik ya, pişirmemiş idiysek bile şimdi pişirdik gitti" diye vur tut bir pazarlık ederek ne olup ne bittiğini ne Seyfullah Ağa ve ne de kızın validesi anlayamadıkları hâlde "Aldık verdik" sözü ortaya düşüverdi. İş bitti gitti.

İşte Çorbacının Ayşe ile izdivacı dahi şu suretle vuku bulmuştur. Gerek kız ve gerek çocuk hüsn ü endam cihetiyle zaten birbirini beğenebilecekleri derecenin kat kat fevkinde bulundukları gibi etvar ve iddiaları da tevafuk ve tekabül eylediğinden memnunen ve müteşekkiren geçinir giderler idi.

Aradan iki üç sene mürur eyledikte Osman Çorbacı pederini ve Ayşe Dudu dahi validesini kaybederek sırf lezzet ve saadetle geçirecekleri itikadında bulundukları ömrün içinde bazı bazı böyle büyük acılara dahi tesadüf edileceğini anladılar ve biraz müddet ağladılar, sızladılar. Biraz vakit dahi müfarakat-ı ebedînin ateş-i tesiratı hararet-i vakıasını muhafaza edebildi. Ancak bu hararet ne kadar devam edebilir. Aradan az bir zaman mürur eyledikten sonra o da zail oldu ve Osman Çorbacının babası makamına çorbacı olması süruru dahi munzam olmağla eski şevk ve şetaretleri yine yerini buldu. Ne oldu ise gidenlere oldu.

Fakat bir hâl var idi ki gerek Ayşe Dudu ve gerek Osman Çorbacı için bayağı bir dağ-ı derun olmuş idi. O da Osman Çorbacının çocuğu olmamak kaziyesidir. Aradan dört beş sene müddet vakit geçtikten sonra henüz çocuğu olmamak ana ve baba için dağ-ı derun olabilir ya? Bu kadar hekim, bu kadar hoca hiçbir faydası yok. Nihayet hekimler hem de o zamanın hekimleri Osman Çorbacıya "Senin çocuğun olmayacak, nafile paranı sarf etme. Bu davadan geç" cevabını verdiklerinden Osman Çorbacı dahi ümidini kesmiş idi.

İmdi bunlar sünbülistan-ı meveddet ve muhabbette yekdiğerinin yetiştirdikleri her nev' ve rengarenk ezhar-ı naz ve niyazı dererek ve ol saha-yı mümteniü'l-mesahada gönülleri hangi tarafı dolaşmak ister ise birisi diğerine der-akap ve belki kemal-i şevk ve tarabla muvafakat gösterip şu suretle yalnız dıraht-ı zevciyete ikisinin elbirliğiyle ettikleri telkihten bir meyve-i hoş-güvar iktitafı düşvar olmaktan gayrı hiç meyusiyetleri olmayıp baki her muratlarına ererek vakit geçirmekte iken Rusyalı ile Devlet-i Aliye'nin cereyan eden ab-ı zülal-i musafat ve muhadeneti bulanıp Ordu-yı Hümayun'un iktiza eden cihete badehu sevk olunmak üzere Edirne sahrasına çıkması hakkında taraf-ı eşref-i Abdülhamid Hanî'den irade-i seniye şeref-taalluk etmekle bunlar, ol sünbülistan-ı safa-bahşanın kapısını "muvakkaten" diye kapadılar. Çi-faide ki muvakkaten değil, müebbeden kapanmış oldu. Şöyle ki:

Ordu-yı Hümayun Dersaadet'ten Edirne sahrasına çıkıp oradan dahi Sofya'ya azimet ve Osman Çorbacının içinde bulunduğu bir fırka dahi Tuna boyuna doğru memuren hareket ederek bu suretle mumaileyhin Dersaadet'ten gaybubeti bir seneye takarrüp etmiş idi. İmdi Dersaadet'ten hareketinin on birinci ayı zevcesinden bir mektup alıp mektub-ı mezkûrda kendi azimetin-

den sonra nur topu gibi bir oğlan doğurmuş olduğu yazılmış ve mektuba leffen çocuğun saçından dahi bir miktar gönderilmiş idiğünü görünce bir aralık "Aman! Allah bana da bir evlât verdi ha! Hem de erkek imiş... Öyleyse yeniçeri olacak" diyerek sevincinden çıldırmak derecelerine geldi. Çi-faide ki muahharen Dersaadet'ten müfarakatı on bir ayı tecavüz eylediğini ve saireyi der-hatır edince düşünmeye, düşündükçe keyfiyete verdiği ehemmiyet artmaya başlayıp "Çok şey! Beş altı sene çocuğum olmasın ve herkes artık benim çocuğum olmayacak diye sözü kessin de şimdi olmuş olsun... Hem de aradan on bir ay mürurundan sonra... Ne demek? Şimdi ben bu çocuğa benim oğlum mu diyeceğim? Allah göstermesin... Desene ki bizim Ayşe... Hayır onu da demek istemiyorum, ama başka ne demeli?.. Eyvah! Eyvah! Evim barkım yıkıldı demektir. Karı kısmına güvenmek olmaz derler sahihmiş" diyerek bir hâle geldi ki âdeta gözlerini hun-ı meyusiyet bürüdü ve "Şimdi ben bir oğlum olmuş diye ocak arkadaşlarımın hangisine haber verebilirim? Hiç on bir ay müfarakattan sonra bir adamın oğlu olabilir mi? Âleme karşı rezil rüsvay olurum... (Ağlayarak) Ah! Zaten oldum gitti. Baksana namusum ayaklar altına alınmış. Hınzır kahpe bir de tutmuş da nur topu gibi oğlan doğurdum diye göğsünü gere gere bana saçından da göndermiş... (Birçok vakit dalgın dalgın sükûttan sonra) Olmaz, olmaz. Artık âleme karşı bakacak yüzüm kalmadı. Bari kendimi öldürüp kurtulmalıyım" diye âdeta hiddetinden telef-i nefsi göze aldırmış idiyse de hele fikri bir inkilâp daha edip "Ne demek ben kendime niçin kıymalıyım kabahat benim mi ki? O hınzır kahpeyi paralayıp şimdiki hâlde kendisinin karalamış olduğu yüzünü al kanlara boyamalıyım. Yapar mıyım? Yaparım. Bıçağım hakkı için yaparım. Bari ayıbımızı kara yer örtsün" diye sabrı ehem görmüş idi.

Olacağa dikkat etmeli ki mektubun tarihi olmayıp Yeni Camideki yazıcı tarih makamına yalnız bir koca (mim) çekmiş olduğu gibi çocuğun ne zaman doğduğunu dahi izah etmeyip yalnız "Şükür Mevlâ'ya nur topu gibi bir evlât ihsan eyledi"[10] ibaresini yazmış idi. Osman Çorbacı ise Yeniçeri! Bunda sehv olmak ihtimalini düşünür mü? Kâğıt İstanbul'dan kaç günde gelmiş onu hesap edebilir mi? Bir kere karıyı itham eyledikten sonra fikrini geriye almak elinde mi? Bîçare kadıncağız top uğruna gitti vesselâm. Çünkü çocuk, Osman Çorbacının Dersaadet'ten hareketinden tamam sekiz ay yirmi beş gün sonra doğmuş idi.

Osman Çorbacının zikr olunan mektubu aldıktan sonra nasıl bir hâl kesp etmiş olduğunu tarif edebilmek için ne kadar çalışmış olsak mümkün değildir. Bîçare adamcağızın gece uykusunda bile rahatı, huzuru kalmadı. Ne vakit gözlerini kapayacak olsa gözü önüne hanesi ve karısı gelir ve karısını dahi daima başı sarıklı ve efendiden bir zatın aguş-ı naz ve niyazında görür idi ki bu hâl öteden beri zevcesini en ziyade başı sarıklı takımdan kıskanmakta bulunmasından neşet eylemiş olması müsteb'ad değildir. Bundan sonra zevcesini vurup öldürmek ister idi. Fakat kadın bir nev' mahmur gözlerini çevirip de yüzüne bakar bakmaz elleri titreyerek vurmaya eli varamaz idi. Sabah olup da yatağı içinde oturarak gece gördüğü şu hevl-nak rüyayı tabir etmeye çalışır, edemez ve derhal fikri yine münkalip olarak "Rüyaya bakılır ise ben İstanbul'a gitsem ve Ayşe'yi sevgilisiyle diz dize otururken bulsam bile, demek oluyor ki vurmaya elim varamayacak. Ah nasıl varabilir? Secde eder gibi yüzümü gözümü sürdüğüm zaman sakalımın tıraşı batmasın diye çekindiğim sinesine şimdi nasıl bıçak sokabileceğim? Güzel, ama namussuzluğa da nasıl tahammül edebilirim? Ya Rab bu belâdan kurtulmaklığın çaresi nedir? Aman Rabbim senin ocağına düştüm. Bu belâyı bana sen verdin. Çaresini de senden başka bulacak kimse yoktur. Bari şu anda beni öldür de kurtulayım gideyim" hasbıhaliyle ağlamaktan kendisini menedemez idi.

İşte bîçare beş on günler böyle cehennem ateşi gibi bir ateş içinde yandı gitti. Kendisi için bu müddet içinde aklını bozmak işten bile değil idi. Zaten aklını bozmak dahi başka türlü olmaz ya? Bir gece yine ber-minval-i muharrer gördüğü müthiş bir rüya üzerine kalkıp fırka kumandanı bulunan zatın huzuruna çıkarak İstanbul'da zevcesi vefat ettiğinden bahisle muvakkaten Dersaadet'e azimeti için ruhsat istedi ve fakat bu ruhsatı öyle bir tavır ve çehreyle istedi ki sahihan zevcesi vefat etmiş olmak şöyle dursun, belki hanümanı berbat olmuş bulunduğunu etrafıyla delâlet eder idi. Kumandan Ağa, Osman Çorbacının ağlamaktan kızarmış, fal çanağına dönmüş gözlerini henüz sirişk-i ıstırapla dolu bulunan kirpiklerinin arasından görünce safha-i ruyunda menkuş olan sair birçok ayat-ı yeis ve matemden istidlâle dahi hacet kalmayarak mumaileyhin Dersaadet'e gitmeye her hâlde mecbur bulunduğunu anlamış ve hâlbuki Osman Çorbacının kumandandan bu suretle ruhsat talep etmesi fevkalâde bir şey olup bir yeniçeri için bilâ-ruhsat ordugâhı terkle gidivermek işten bile olmadığı dahi kumandan-ı mumaileyh indinde mevadd-ı malûmeden bulunmuş olmasıyla Osman Çorbacının istediği ruhsata muvafakat etmekte dakika fevt etmemiştir.

Bu zamana kadar Osman Çorbacı çocuğu dünyaya geldiğinden henüz kimseye malûmat vermemişti.

Kumandandan ruhsatı aldıktan sonra ocak arkadaşlarına zevcesi doğururken vefat etmiş bulunduğu cihetle hanesince olan işlerini görmek için Dersaadet'e gideceğini ilân etti ve Hasan Pehlivan isminde olan topçusunu yanına alarak Edirne tarikiyle Dersaadet'e müteveccihen ordugâhtan hareket eyledi.

Bu Hasan Pehlivan, Osman Çorbacıdan daha genç, henüz yirmi dört yirmi beş yaşında bir yiğit olup, fakat fevkalâde cesareti ve topçulukta mahareti cihetiyle Osman Çorbacı kendisine âdeta arkadaş muamelesi eder idi. Bu hâl ile beraber esna-yı rahda Osman Çorbacının kendisine asla şakk-ı şefe etmeyerek başını koynuna sokmuşçasına eğilip daima meyusane tefekkürlerde bulunduğunu ve başını ancak gözlerini ve burnunu silmek için kaldırdığını görünce yüreği üzüm üzüm üzülür idiyse de bu hâlde Çorbacıya kendisi dahi velev ki teselli yolunda olsun hiçbir söz söylememeyi ve bîçareyi kendi hâline terk etmeyi kararlaştırmıştı.

10. Metinde mektuptan alınan bu cümlede bütün ünlüler gösterilmiştir. Böylece yazar mektubu yazan kâtibin yazı ve imlâ hususundaki bilgisizliğini ortaya koymak istemiştir.

İki gün birlikte yol yürüdüler ve Osman Çorbacı dahi havayic-i zaruriyeden başka Hasan Pehlivana hiçbir söz söylemedi. Nihayet üçüncü günü idi ki, artık tamam Balkan dağlarını aşmışlar ve öte yakasında, yani Edirne kırı cihetinde bir dağın eteğine inip heybelerindeki erzakı çıkararak kuşluk taamı etmeye oturmuşlar idi. Osman Çorbacı ovaya doğru baktı baktı ve birdenbire elini yemekten çekerek ve göz kıpıştırarak gözlerinden dolu tanesi gibi yaşlar akıtmaya başladı.

Hasan Pehlivan artık dayanamayıp zu'munca teselliye kalkıştı.

—Çorbacı! A karındaş! Sen çocuk değilsin. Ben de senden büyük değilim ki sana teselli vereyim. Pekâlâ bilirsin ki ölünün ardı sıra ölünmez.

—Ah Pehlivan sen şimdi benim yerimde olsan...

—Vallahi senin yerinde olsa idim şimdiye kadar çoktan unuttum gitti idi. Aklıma gelse bile "Artık o toprak oldu, belki de toprağında otlar bitti" der idim.

—Ya daha henüz toprak olmadı ise?

—Ay! Bacı öldü dedin idi ya?

—Henüz ölmedi, fakat ölecek.

—Bu nasıl laf dinini sever isen?

—Ah karındaş, ah keşke hınzır kahpe eceliyle gebermiş olsa idi.

—Canım ne oldu?

—Ne olacak namusumu ayaklar altına aldı.

—Ey?

—Evet. Hiç bir karı bir sene sonra doğurabilir mi? İşte bizim karı bir sene sonra doğurdu. Ben bu ârımı nereme koyabilirim?..

—Canım! Bu kadar ah etme. Şayet bir yanlışlık olmuştur.

—Yanlışlık manlışlık var mı ya? Ben İstanbul'da iken ne gebeydi ne bir şey. Hem de beş senedir benim çocuğum olduğu yok. Hekimler, hocalar sözü kestiler ki benim çocuğum olmayacak. Ben kısırım, kısırım. Şimdi bu çocuk meleklerden mi oldu? Yezit kahpe tutmuş da bana saçından da göndermiş.

—Ey sanki İstanbul'a niçin gidiyorsun?..

—Ben de bilmiyorum. Fakat bu namussuzluğa tahammül edemeyeceğim belli bir şeydir.

—Evet dediğin gibiyse tahammül edilemez.

—(Kemal-i hiddetle) Hasan bu benim dediğim gibidir. Günahı var ise benim boynuma. Sana dedim a? Benim çocuğum olmayacak. Hatta ben İstanbul'da iken bile bu çocuk doğmuş olsa idi ben kabul etmez idim. Eşek değilim a?.. Bu haber geldi geleli her gece rüyamda başı sarıklı bir herifi karının yanında görmekteyim. Ama her gece mi her gece. Artık demek oluyor ki bunu bana Allah gösteriyor.

Ama sen diyeceksin ki karıyı bırak. O karı sağ kaldıkça benim namusum yerini bulmaz. Bir kere dadandıktan sonra karı artık tek durur mu? Fakat herkes ona yine Osman Çorbacının karısı derler. Pehlivan, bu karıyı öldürmeliyim. Öldürmeliyim ki ayıbımızı kara yerler örtsün. Fakat nasıl öldürmeliyim? Öldürmeye elim de varmayacak. Hatta rüyamda bile varmıyor idi.

Hasan Pehlivan Osman Çorbacının bu hâl-i zucret-iştimalini görünce ne edeceğini ve ne diyeceğini şaşırıp kaldı. Kalktılar, hayvanlara bindiler, yollarına revan oldular. Osman Çorbacı yine söze başladı:

—Hasan! Sen bu iş için ne düşünüyorsun?

—Vallahi efendim bir şey düşünemiyorum. Bakıyorum, bakıyorum da senin hakkın var gibi görüyorum. Çünkü beş sene çocuğun olmamış. Ondan sonra da bir sene sonra doğurmuş...

—Ey bu iş benim dediğim gibiyse bana gelen namussuzluk senin de namusuna dokunmaz mı? Yoldaşız be. Ocak yoldaşıyız. Hem de seninle âdeta karındaşız.

—Maşallah! Elbette dokunur. Ona söz mü ister? Fakat boş yere karının murdar günahına girmek de yiğitliğe yakışmaz a?

—Pehlivan! İşte ben hiç şüphe etmem ki hınzır karı bana bu hıyaneti etmiştir. Dünyada da ahirette de bu sözü söylerim. Hem bir şey daha var. Eğer bu karı o hıyaneti etmemiş olsa bile bir kere benim yüreğim böyle çürüdükten sonra artık o bana karı olmayacak.

—Öyleyse boşayıver.

—Hayır, boşayamayacağım da. Demincek dedim, boşayamam. Bunu mutlak öldürmeli. Bizim de bir kanımız bu olsun.

—Öyle deme "Bir kanımız da bu olsun" de. Çünkü kan yalnız bundan ibaret değil a?

—Osman Çorbacı sözü bu dereceye kadar dökebilmiş olduğundan dolayı yüreğine biraz rahat gelerek bir çubuk daha yaktı ve keseyi Hasan Pehlivana attı. Çubuklar yandıktan sonra yine sözde devam olundu:

—Hasan Pehlivan! Bu iyiliği senden isteyeceğim. Beni bu belâdan sen kurtarmalısın. Çünkü benim yüreğim bu karıya kıyamıyor. Kabul de edemiyor. Benim de gözüm görmesin de sen ne yaparsan yap.

—Bu dediğin şey kolay bir şey. Eli yok, ayağı yok bir karının kafasını kesivermek de iş midir? Fakat sana bir şey söyleyeceğim. İstanbul'a gidelim. Çocuğu görelim. Eğer sana benziyorsa karıya kıymak olmaz.

—Yabanın piçi nereden bana benzeyecek?

—İşte bakalım. Sana benzemiyor ise o vakit istediğini yap.

—Ama bu işi sen görmelisin.

—Canım orası kolay dedim a?

Bunlar o gün bu müzakere ve karar üzerine giderek akşam üzeri yine bir konağa indiler. O geceyi dahi bîçare kadıncağızın suret-i idamı müzakeresiyle geçirdiler. Hasan Pehlivan dahi mahkeme-i vicdanında âdeta kadıncağızı itham ederek katline hükmetti. Ve kendileri süratle hareket etmekte bulunduklarından beş altı konaktan sonra Dersaadet'e vasıl oldular.

ALLAH YEF'AL MA YEŞAU

Osman Çorbacının haremi Yenikapı civarında bir hanede ikamet eder idi. Bir çarşamba günü akşam üzeri başını önüne alıp "Ninni benim arslan oğlum ninni! Ninni benim yiğit oğlum ninni!" diye çocuğa ninni çağırıp da çocuğu yine uyutamayarak nihayet beşikten çıkarıp "Hani oğlumun babası, hani oğlumun arslan babası" diye çocukcağızı oynatır iken kapıdır çat çat çalındı ve kadın köşe penceresinden bakıp Osman Çorbacıyı görünce hayretinden kendisini kaybeyledi.

Bîçare kadıncağız! Zevcinin nasıl bir fikr-i feci ile geldiğinden haberi yok a? Kendisini merdivenden aşağı atarcasına kocasını istikbal etti. Bir seneden ziyade gurbette bulunan sevgili kocasının böyle apansız gelmesi neden neşet eylediğini hatırdan bile geçirmeyerek nasıl arz-ı meserret edeceğini bilemiyor idi. Çorbacının koltuklarına girerek yukarıya çıkardı. Yanında bulunan misafiri pehlivanı dahi arap cariye selâmlık odasına aldı.

Fakat Osman Çorbacı gibi karısı için bayılan bir koca gurbetten geldiği vakit böyle gelmemeli idi. Karısının boynuna sarılıp öpmeli, koklamalı idi. Hususiyle beş altı sene çocuğu olmadığı ve altıncı senenin mahsul-i girankıymeti beşikte ağlamakta olduğunu işitip durduğu hâlde "Aman evlâdımı ver" diye istical etmeli idi.

Hayır hayır! Osman Çorbacıda bunların hiçbirisi yok. Kaşları, gözleri somurtuk, bet beniz kül gibi. Vücudunu bir sıtma kırgınlığı istiap etmiş gibi gerim gerim gerinip layenkat' esniyor. Ayak üstünde duramıyor idi.

Zavallı Ayşeciğin aklı başından gitti. "Aman Çorbacı hasta" diye ne edeceğini şaşırdı. Hastalığı ne olduğunu sual ederek yol yorgunluğundan ibaret bulunduğu cevabını aldıysa da kocasına olan hasret ve iştiyakından naşi buna dahi razı olamayarak karşısında boynunu büküp durur idi ki o hâlde eli bir işe varamaz oldu.

Ayşe'nin şu vaz'ına karşı mümkün olsa da Osman Çorbacının yüreğini koparıp ortaya koysalar kim bilir o yürekte neler görülür idi. Karısı için hâlâ içi titriyor fakat çi-faide ki karının gösterdiği telâşı bir müttehimin setr-i töhmet için gösterdiği telâşı yerine koyuyor. Hele hastalığı üzerine bîçareye arız olan ber-minval-i muharrer yeis gibi bir hâli "Hah akıbetini anladı da şimdi düşünmeye başladı" diye tefsir ediyor.

Bîçare kadıncağız hayretinden çocuğu unutmuş idi. Nihayet çocuk beşikte dik bir avaz ile haykırınca "Aman evlâdımı hâlâ kucağına vermedim" diye gidip çocuğu beşikten çıkardı, getirdi ki masumcağız altı aylığı geçmiş idi.

Ah bu meclisi kalem ile tasvir mümkün değildir. Meğer fırça ile resmetmelidir. O bîçare Ayşe'nin henüz babasının yüzünü görmemiş olduğu ciğerparesi evlâdını lisan-ı kalbiyle "Şimdiye kadar esbab-ı saadetimizden yalnız buncağız noksan idi. İşte şimdi Cenab-ı Hak onu da ihsan etti. Al pampul pampul yanaklarını ister öp, ister ısır. Yumuk yumuk gözlerini öp" diyerek

çehresi dahi kalbinin bu sözlerini tasdik etmekte olduğu hâlde iki kolu üzerindeki çocuğu babasına arz ve takdim için Çorbacıya meyledişi ve çocuğun hiçbir şeyden haberi olmadığı hâlde kâh babasının yüzüne bakıp sırıtmakta ve kâh güya "Bu adam nereden geldi" diye istifham zımnında anasına teveccühle kundaktan dışarı fırlayan körpe sakız kabağı gibi kollarını layenkat' ve gayr-ı muntazam bir suretle sallamakta bulunuşu ve babasının ise hayat-ı kalbiyesini çehresi mümkün değil saklayamayarak karının yüzüne cellâdane bir bakışıyla çocuğu alıp almamakta tereddüt gösterişi mutlak fırçadan başka bir şeyle tasvir edilemez.

Hayır, fırça ile de tasvir edilemez. Zira o vaz'lar, çehreler bir hâlde kalmıyor ki resmolunabilsin. Bir anda bin inkilâp, bin tebeddül gösteriyor. Kocasının ber-minval-i muharrer tereddüdü üzerine kadına keyfiyetinden haberdar olamadığı bir nev' meyusiyet geliyor ve o anda herif kendi istihracatını doğru ve hükmünü muvafık bularak daha başka bir tavır gösteriyor. Yavrucak dahi bir an evvelki şetaretini kâh kayıp ve kâh tekrar ederek şimdi ağlamak için dudaklarını büzmekte ise yine şimdi gülmek için yanaklarını çukurlatmakta bulunuyor. Ne tasvire ve ne de tahrire sığar hâl değil. Görmeye muhtaç vesselâm.

En ziyade dikkat edilecek cihet şu ki Osman Çorbacı kalbinin nice bin ilkaatını bîçare Ayşe'den saklamak tedbirini de elden bırakmıyor. Çocuğu alıyor, alıyor ama nasıl alıyor? İnsan komşu çocuğunu kucağına alacak olsa yine öper, koklar bir şey yapar. Hayır ne mümkün? Gözleri bilâ-ihtiyar çocuğu doya doya görmek istiyor. Dudakları öpmek arzusundan ve kolları göğsü bağrına basıp sıkmak iştiyakından vazgeçemiyor. Fakat kalp yine inadında ısrar ediyor. Galiba akacak kan var ki...

Hâsıl-ı kelâm gece olur. Yemek yenilir. Yatağa girilir. Osman Çorbacı pek hasta olup elini kımıldatmaya mecali olmadığından derhal uyur.

Zavallı Ayşe'nin gözüne uyku girer mi? Herifin gösterdiği etvara ne manâ vereceğini bilemez. Bir buçuk senelik hasret olduğu ve kocası gece rüyasından, gündüz hülyasından çıkmamış bulunduğu cihetle yüzüne bakmakla doyamayacak bir hâlde! Hem de doyamıyor ya. Çorbacı uykuya varır varmaz kalkıp mumu yakarak oturup yüzüne bakmaya başladı. Baktı, baktı. Hatta dayanamayarak bir aralık yanaklarından birkaç buse aldı. Ve tamam öpmek için yine eğilir iken Osman Çorbacı dahi sayıklamaya başladı: "Seni yezidin kızı melun seni! Güya benim çocuğum imiş gibi kucağıma veriyorsun ha? İnşallah onu da senin gözlerin önünde kestireyim de sonra seni..."

Biraz düşünelim mi ki Ayşe bu sözleri işitince ne olmuştur! Vakıa bu suret mütalâaya şayan bir keyfiyet ise de bîçare Ayşe kabahati kendi üzerine alınmıyor ki, bu sözleri işittiğinden dolayı bizim tahmin edebileceğimiz bir hâle giriftar olsun. O bîçarenin yüreği başka. Kendisi tahmin etti ki "Eyvahlar olsun. Zahir Çorbacı gurbette bir daha evlendi ve karı başkasından bir piç kazandı. Şimdi demek oluyor ki karıyı İstanbul'a getirmiş de hem karıyı hem çocuğu kesecek".

Fakat vah bîçare vah! Senin tahminin pek yanlış! Sen doğruyu yarın göreceksin.

Yedi sekiz saat sonra "yarın" diye haber vermiş olduğumuz gün geldi. Osman Çorbacı uyanıp selâmlığa çıkarak, Hasan Pehlivanla bir saat kadar kim bilir neler söyleştikten sonra içeriye gelip "Ayşe ben zaten orduda keyifsiz oldum da İstanbul'a onun için geldim. Yani tebdil-i hava edeceğim. Bizim ocak yoldaşlarından birisi Kozyatağı'ında bulunan bağını bu yaz oturmak için bana verdi. Bağ döşeli, dayalı imiş. Kalk hazırlan. Hasan Pehlivan seni bağa götürsün. Ben de gelirim" deyince kadın böyle bir teklife hiçbir manâ veremeyerek ve bununla beraber hem kocasının hastalığına inanıp hem de emrinden dışarıya çıkamayarak hazırlanmaya başladı. Ve hazırlıkta kendisine yardım etmesi ve o dahi hazırlanması için arap cariyeyi çağırdı ise de Osman Çorbacı "Hayır! Arap gitmeyecek, zaten orada harem de var. Arap burada kalsın. Ev bütün bütün boş kalmasın" demesiyle kadıncağız buna dahi razı oldu. Fakat "Ev bütün bütün boş kalmasın dediği zaman, evin boş kalacağı zamanı bi't-tasavvur Osman Çorbacının dahi gözleri doldu.

Bîçare Ayşecik hem hazırlanıyor, hem de Osman Çorbacının "Zaten orada harem var" dediğini tefsir etmek istiyor. Bir yandan dahi yalnız bir yeniçeri ile Kozyatağı'na kadar nasıl gideceğini ve kocasının kendisini ne akıl ile gönderdiğini düşünüyor.

Her ne hâl ise. Bir saat kadar sonra Hasan Pehlivan gelip "Hanım hazır oldu mu?" diye sual etmesi üzerine kadıncağız derhal yaşmaklanıp ve çocuğunu da kucağına alıp çıktı. Yeniçeri ile birlikte Samatya iskelesine indiler. Oradan bir kayığa binip Kadıköyü yolunu tuttular.

Hasan çocuğu kucağına almış ve kalafatı önüne eğmiş düşünür. Artık kalbinden neler geçer... Aralıkta bir kalafatın altından kadıncağızın yüzüne bakar, görür ki melek!

Yüzünün her mesamatından cevher-i aslîsi iffet ve sadakatten ibaret bir ab-ru tebahhur etmektedir ki bu hâli bir cellât-ı sahih görse yüreği parça parça olur. Ya ne kadar güzel! Ne kadar güzel! Bîçare yirmisini henüz tecavüz etmiş. Kudretten rastıklı kaşlar, kudretten sürmeli gözler. Ağzın şeklini yaşmak tayin eder ki sahihan hokka gibidir. Burun ve yanaklar! Hâsıl-ı kelâm bir tenasüp ki tarife sığmaz.

Hasan oturduğu yerde gaşy olup gidiyor. Bazı çocuğun yüzüne bakıyor. Kâh bir nim tebessüm ederek etvarıyla çocuğa bir merhamet gösteriyor ve kâh kaşlarını çatarak hemen çocuğu boğup atacak gibi bir vaz'da bulunuyor.

Dikkat isterim ki tamam bu vaz'-ı cellâdaneyi alır almaz çocuk, dudaklarını yayarak ve yanaklarını çukurlatarak bir tebessüm gösterdiği anda Hasan bir kere burnundan soluyor ve bir kere kafasını bükerek çehresinde bir beşaşet göstermeye mecbur oluyor.

Bunlar şu hâl ile Kadıköyü'ne varırlar ve o civarda bir öküz arabası bulup binerler. Yolda hâl yine kayıktaki hâlin aynı. Fakat bîçare Ayşe'nin kalbinde bir sıklet var ki düşünüyor, düşünüyor, Çorbacının ikinci karısı Kozyatağı'ndaki bağda olmasından başka bir şeye hamledemiyor. Gide gide Kadıköyü bayırlarını aştılar, tamam tenhalığa düştüler.

Bir de Hasan Pehlivan arabayı durdurup "Hanım kızkarındaş, gideceğimiz bağ şurada sol taraftadır. Fakat araba işlemez. Artık orasını da yaya gidelim" diyerek ve arabacıyı savarak caddenin sol tarafına doğru caddeden tebaüde başlarlar. Ve bir sekiz yüz bin ve bin iki yüz hatve kadar gittikten sonra bir büyücek badem ağacının altına vararak Hasan Pehlivanın "Hanım abla yorulduk değil mi? Biraz burada oturmalıyız" demesi üzerine ağacın dibine otururlar.

İşte burada zavallı Ayşe'nin yürekciği oynamaya başlar. Bu iş hayırlı bir iş olmadığını anlar. Sanki Hasan Pehlivanın yüreği oynamaz mı? Beş kat daha! Ancak Pehlivan gözlerini kadına dikmiş, ayırmak ihtimali yok. Kadın kaşlarının altından Pehlivanın yüzüne bakar ki herifin gözleri hâlâ kendisinde! Derhal yine önüne eğer. Elhâsıl aradan bir yarım saat kadar zaman dahi bu suretle geçer. Nihayet Hasan'ın kınıyla beraber bıçağı çıkarıp engerek yılanı gibi çimenlerin arasına yatırdığını görünce kadın bütün bütün tevahhuş ederek istizah-ı merama mecburiyet görür.

—Canım Hasan Pehlivan! Sizin meramınız ne? Karındaşım ol, doğru söyle.

—.....

—Hayır hayır saklama. Ben Osman Çorbacıda da sende de bir başka meram anlıyorum.

—Vallahi hanım abla benim hiçbir kabahatim yoktur. Ben âdeta bir emir kuluyum. Ne emreder ise yapmaya mecburum.

—Sana ne emretti?

—Ah! Ne emredecek? Seni ve çocuğu buraya getirip kesmeyi emretti.

Bu haber üzerine Ayşe'ye bir baygınlık gelerek oturduğu yerde dahi duramayıp yıkılıverir ve bir müddet öyle bihuş yatar. Nihayet aklını biraz başına aldıktan sonra:

—Pek güzel karındaşım! Ne yapayım, benim de ecelim bu yüzden imiş derim. Fakat rica ederim sana ki kabahatim ne olduğunu bilir isen bana söyleyesin.

—Vallahi hanım sana doğrusunu söyleyeyim mi? Ben senin bu kabahatine inanamıyorum. Çünkü çocuğun gözleri ve gülüşü tıpkı Osman Çorbacı. O diyor ki bu çocuk kendisinden değildir.

—Ya, öyle mi? Öyle ise rica ederim sana emrettiğini yapmaktan geri durma. Çünkü ben Çorbacıyı kendi nefsimden çok severim ve Çorbacı bugün Yeniçeri Ocağı'nın yarısıdır. Benim gibi kanı katli helâl bir kadıncağız onun namusunu yerlere vurmuş olmasın. Ben kendimi tanıyorum. Beni benden başka kimse tanımaz ise Allah tanır. Huzur-ı mahşerde yüzüm kara çıkmadıktan sonra ölümden havf etmem...

—Güzel söylüyorsun. Fakat ben sana kıyamam. Çünkü seni kabahatsiz görüyorum. Melek gibi iffetli, namuslu görüyorum. Bana kalsa şimdi kalkar İstanbul'a gideriz. Ben de yalvarırım, senin kabahatin var ise de yok ise de affettiririz.

—İşte yalnız bunu kabul etmem. Bundan sonra beni affetse de ona karı olamam. Çünkü o karı koca ne demek olduğunu bilir bir adam olmuş olsa idi, bir kere işi anlar, dinler idi. Madem ki bir kere katlimi gönlü hükmetmiş, ar-

tık o iş bitti. Şimdi sen beni ne yapacak isen yap. Onun hükmü yerini bulacaktır.

Bu müşafehe üzerine Hasan Pehlivan ol kadar vâsi ve amik bir derya-yı hayrete öyle bir düşüş düşer ki başı ta dibine değer. Hem de çıkmaklığın imkânı yok. Bıçağını kınından çekmiş çıkarmış, eline almış oynar durur. Ve bir saniyede bin şeye karar verip bin kararını bir saniyede bozduğu dahi zahir-i hâlinde anlaşılır idi.

Garip ve bîçare Ayşe her an ölüme muntazır olarak layenkat'' tövbe ve istiğfar ile vakit geçirir ve lemh-i basarında etraf ve eknafı son defa olmak üzere görüp kâinatı veda eder idi.

Ciğerparesi yavrucak çimenler üzerinde yuvarlanıp kâh meme için ağlar ve kâh otlara karşı güler, yatar idiyse de validesi "A kuvvetsiz, senin de son saatin değil mi? Şu birkaç dakikacığı nasıl olur ise olsun geçiriver. Şimdi çimenler üzerinde ve biraz sonra da al kanlar içinde yuvarlanır gidersin" diye bir aralık çocugu dahi başkaca düşünür idi.

Efendim sözü uzatmayalım. Hasan Pehlivan tamam iki saat düşündü. Bu müddet zarfında birkaç defa dahi gözleri doldu. Nihayet başını kaldırıp söze başladı.

—Hanım hemşire ben sana kıyamayacağım. Seni öldürmeye elim ve kalbimin şahadetine bakar isen senin üzerinde bırakılan kabahati tasdike de dilim varmayacak. Ben seni kurtaracağım, fakat bir şart var. Beni kocalığa kabul eder misin?

—..... (Yeni işittiği bu söz üzerine gözlerini fırlattı.)

—Yok ama taaccüp etme. Çünkü Çorbacı seni bir kere gözünden çıkardı. Ölümüne razı oldu. Demek ki artık sen onun karısı olamazsın. Ben ise sana koca değil kul köle olurum. Fakat bu çocuğu kabul edemem. Çünkü zaten seni gizli olarak tutacağım ve daha birtakım sebepler var ki bu çocuğu kabul edemem. Ancak öldürmem de. Şurada Kadıköy'ünde bakkal dükkânı kepengine koyarım. Sevabına birisi alır. Ne dersin?

Şimdi düşünmeli ki Ayşe bu anda ne hâl ve mevkide bulunur. Hangi teklife razı olsun. Can dahi tatlı. Bu kere dahi Ayşe başlar düşünmeye. Kendi alnının kara yazısını düşünür, ağlar. Bîçare yavrucağın kara yazısını düşünür, ağlar, ağlar, ağlar...

Fakat ağlamaklığın faydası yok. Hasan Pehlivan cevap talebinde ısrar ediyor. Bıçak dahi herifin elinde. Bîçare Ayşe ne yapsın, razı olur. Fakat kendisi de bir rica eder. "Pekâlâ. Allah'ın emri ve muradı bu imiş derim. Fakat sana rica ederim ki çocuğun arkasına bıçağın ucuyla bir çizgi yap. Ne bilirsin belki bir gün olur evlâdımı onunla bulurum. Ah ciğerparem yavrucak! Seni veled-i zinalar gibi dükkân kepenklerinde bırakıyorum" demesiyle Hasan memnuniyetinden ne yapacağını bilemeyerek, fakat güpegündüz çocuğu orada bırakmak uyamayacağına ve zaten gün dahi ikindiye varmış olduğuna mebni akşama kadar o ağaç dibinde kalınmaya karar verilir ve icab-ı hâl akşam ezanından sonra icra olunur.

Artık Hasan Pehlivanın Ayşe hakkında olan hissiyat-ı âşıkânesini burada meskûtü'n-anh geçeceğiz. Zira zaten mevkiin muaşakaya müsaadesi yok.

YENİÇERİLER

Kariîn-i kiram hazeratı yukarıki feci parça içinde Ayşe ile Hasan Pehlivanın muaşakalarına dair bahsetmediğimden dolayı beni tekdir etmezler. Zira hikâyenin yukarıda sebk eden parçası asıl bahsimizin mukaddimesi demek olup bunlar devr-i Abdülhamid-i Evvel'de geçtiği hâlde asıl hikâyemiz devr-i Selim-i Salis'de geçeceğine ve hikâyenin bu ciheti lüzum ve tabiat-ı meselenin müsaadesi derecesinde tafsil edilip fakat ol zamanlar yeniçerilerin bulunduğu hâl hakkında bazı malûmat-ı tarihiye almak faydadan hâlî olamayacağına mebni bunun için devr-i Selim-i Salis ricalinden Mustafa Necip Efendinin kaleme almış olduğu Vak'a-i Selimiye nam tarihçenin mukaddimesinden aşağıki parça buraya nakl ve derc olunur:

"Devlet-i aliyye-i ebediyyü'd-devamın birkaç sınıftan ibaret olan tavaif-i askeriyesinin müntahab ve mutenası Yeniçeri güruhu olup Yeniçeri Ocağı'nın hin-i vaz'ında yeniçeri yiğitleri merkez-i rıza ve itaatte sebat göstererek ol vakit seferlerinde ne vechle işe yaramış ve ne derecelerde izhar-ı merdanegî ve hamiyet etmiş oldukları nezd-i ulü'n-nihade ruşen ve hüveydadır ancak merkumlar refte refte tavırlarını değiştirip huruc ale's-sultan etmek ve seferlerde işe yaramayıp teşettüt-i leşker-i İslâmiyane vesile olmak ve saltanat-ı seniye mesalih ü tedabirinin nik ü bed'ini fark etmeksizin bu maddeyi istemiyoruz diye kadem-i isyanla isaete kalkışarak din ve devlet-i âliyeye enfa' nice nice âr-yı sa'ib-pesendanenin geri kalmasına sebep ve nihayetinde tasdi-i dava-yı sebep ile muris-i şur u şegab olmak misilli enva'-ı fezayih ve kabayihe cesaretleri ve a'da-yı din dahi her taraftan fürce bulup ehl-i İslâm'a galip olarak bu kadar kıla' ve bika'ın yed-i ecanibe geçmesi ve nice nice ümmet-i Muhammed'in eyadi-i müşrikînde esir kalması hâletleri ne vechle suret-i zuhur bulduğu ale't-tafsil mazbut kütüb-i tevarih-i lâzıme't-tezyil ise de yine onlar ezmine-i kadime yeniçerileri olup lede'l-hace bazen te'lif ve bazen tahvif ile meh-ma-emken kullanılır ve düşmen-i dine oldukça bir karaltı gösterecek kadar işe yararlar imiş. El-haletü hazihi zamanımızda yeniçeri namına olup zemin-i merdanegî ve hamiyette yiğitlik lafını vuran kabadayıların fezayih-i hâl ve şenayi'-i ef'alleri derece-i tahammülü aşıp devlet-i âliyenin bir mahalle seferi zuhur etse Dersaadet'ten mahall-i mukabele-i düşmana varınca gasb-ı emval ve hetk-i ırz yollu enva'-ı esa'etleri vukuundan fazla düşmen-i din ile esna-yı mukabelede beyhude fetretler koparıp itaat-i emr-i ulü'l-emr etmeyerek leşker-i İslâmiyanın teşettüt ve a'danın tagallübüne vesile-i kaviye olduklarının tafsili ve kabayih-i mütenevvi'a ve fezayihlerinin beyan ve tekmili istiab-kerde-i mücellide-i hezar olacağı istiğna-bahşa-yı tekellüfat-ı beyan ve iş'ardır.

İntiha

İşte hikâyemiz yeniçerilerin böyle zamanında vuku bulmuştur.

GÖZ GÖRDÜ GÖNÜL SEVDİ

Civelek Hüsnü Üsküdar iskelesinde kayıkçılık eder idi. Bir akşam saat on bir buçuğa, on ikiye kadar kayığı içinde büyük iskele başında bulunup artık müşteri zuhurundan meyus olarak silâhlarını iskele başına bırakmış ve kayığı kızağa çekmek tedarikiyle iştigal etmeye başlamış idi.

Derken ezan ile beraber yanında genç bir kız olduğu hâlde ihtiyarca bir kadın geldi.

—Aman kayıkçı bizi Bahçekapısı'na geçir.

—Bu vakte kadar nerede kaldınız? Kadın kısmının bu vakit sokakta işi ne?

—Artık "Aman!" dedim. Evlâdım ol, bana kıydırma. Vakit kaybetmeyelim, hâlimi sana kayıkta söylerim.

Kendi kendine: "Akşamüstü ummadığım taraftan bir kısmet mi geldi desem..." ve kadına hitaben: "Haydi artık ne ise" diyerek hele kızı baştan aşağıya süzünce içini çekerek "Senin oğlun olayım, ama oğlun olur isem bu yanındakinin karındaşı olmam" diyen kayıkçı tabancalarını devşirerek kayığına girer, iskeleye yanaştırır ve kadın ile kızı alarak denize açılır. Biraz açılınca hem küreklerini yağlar ve hem de söze başlar:

—(Sırıtarak) Ey hanım abla söyle bakalım. Fakat kavlimizi unutma. "Senin oğlun olurum, ama yanındakinin karındaşı olmam" demiş idim. Gözüme pek parlak görünüyor.

—Ah evlâdım! Irzımızı sana teslim ettik. Artık....

—Tamam öyle etmeli ya! Buldunuz ciğer inanacak kediyi. O bir tarafa kalsın. Şu siz bu vakit Üsküdar'da ne geziyorsunuz. Eğer Üsküdarlıysanız İstanbul'da ne işiniz var? Çabuk söyle. Zira kollarım titriyor. Kürek çekemiyorum. Sonra İstanbul'a varamazsınız ha!

—Aman evlâdım! Artık ocağına düştük, fakat sen bizi fena zannetme ve bize şu muamelede bulunma. Bugün izinsiz nasılsa şeytana uyarak Üsküdar'a gelin görmeye gittik. Dalıp kaldık. Bu akşam eve yetişemez isek herif bizi öldürür.

—Vay sizin herif de mi var?

—Var ya?

—Ne halt eder! O herif bu kızın kocası mı?

—Hayır benim kocam.

—Ha! Şöyle söyle.... Şey hanım nine bu kızın nişanlısı mişanlısı var mı? (Kendi kendine) Kollarda da kuvvet kalmadı.

—Hayır evlâdım. Henüz kısmetini bekliyor.

—(Kendi kendine) Tuhaf şunun kısmeti ben olsa idim, ne olur idi. (Kadına hitaben) Lâkin Allah bağışlasın, pek güzel. Sahihan ırz ehli olduğunuzu kızın yüzünden anladım. Bak, bak ne kadar mahcup! Yüzüme bile bakmıyor. Hem yüreğim de bana diyor ki, siz ırz ehlisiniz. Çünkü bu akşamüstü ezandan sonra siz kayıkta, ben Civelek Hüsnü iken yüreğim bana çok şeyler söylemek lâzım gelir idi. Ama bıçağım hakkı için yemin ederim ki şu hâlde yüreğim hiç fenalık düşünmüyor.

—Allah yiğitliğini bağışlasın oğlum.

—Valide doğru söylüyorum. Kazgan-ı şerif hakkı için yüreğimden bir fenalık geçmiyor. Bu kızın babası kim?

—Babası Cellât Hasan'dır.

—Ne dedin? Ne dedin? Cellât mı dedin? Vay avradını!..

—Cellât onun lâkabıdır. Kendisi topçudur oğlum.

—Ha! Şöyle. Ben de cellât zannettim de... Hanım nine bana Civelek Hüsnü derler. Ben de yeniçeriyim. (Kendi kendine) Tuhaf sanki karı kıyafetimi görmüyor da. (Kadına hitaben) Ben pek uslu bir çocuğum. Daha hiç kanım yok. Topu topu iki üç adam yaralamışım. Hani demek istiyorum ki, eğer ben bu kızı babasından istemiş olsam belki verir. Zora ve kapmaya ne hacet?

—.....

—Ne susuyorsun be? Kızın beni beğenemiyor mu? Hem baksana ben sarhoş da değilim. lâkırdıyı sahih söylüyorum.

—(Korkusundan dudakları çatlayarak) Niçin beğenmesin oğlum? Senin gibi babayiğidi kim beğenmez.

—Hah şöyle! Yola gel. Lâkin valide hanım vallahi canım pek sevdi. İşte ben de gencim, hem de evlenmek hevesindeyim. Sizin Cellât baba beni kendine damat etsin. Hazır sözü açtık, gel şu pazarlığı kesiverelim. İşte kolumda bir gümüş pazubent var. Şunu nişan vereyim.

Kadın bir kere etrafına bakar. Kendini Kız Kulesi hizasında ve Yedi Karındaşlar yanında görünce ve sular kararıp saat tahminen yarıma varmış olduğuna dikkat edince ne edeceğini ve ne söyleyeceğini şaşırarak ve Civelek'in teklifini reddedemeyerek;

—Evlâdım, böyle bir şeyi bir kere de kız babasına sormak lâzım gelmez mi?

—Kız babası filân benim neme lâzım? Ben pazarlığı seninle kesiyorum. Hele sen şunu al, diyerek pazubendi karının üzerine atar. Bîçare karı ne yapsın? Baş belâsı! Heriften hem ırzını ve hem canını kurtarmak için pazubendi alır ve yeniçeri bu aşk ile sıkıca birkaç kürek aldıktan sonra yine söze başlar.

—Lâkin valide dikkat ediyor musun? Sular kararır. Vakit de geçiyor. Ben sizi Bahçekapısı'ndan eve kadar yalnız koyuvermeyeceğim. Hiç Civelek Hüsnü nişanlısını gece vakti yalnız sokağa koyuverebilir mi? Bu bana züldür. Bu vakit sokaklarda it var, köpek var. Fakat siz korkmayınız. Ben kanımı dökerim sizin kılınıza keder getirtmem. Hele şimdi birkaç kürek alalım da Bahçekapısı'na bir ayak evvel varalım. (Denize bakarak kayığa hitaben) Ha bakalım ha! Koca su malikesi.. (Kadına hitaben) Valide hanım dikkat ediyor musun? Kayık, denizi yunus balığı gibi yarıyor. (Biraz sükûttan sonra) Lâkin Hanım nine kız bana bir nişan vermeyecek mi?

—Aman evlâdım. Şimdi ne bulup, ne verelim? Başındaki yemenisini mi çıkarıp verelim.

—Yok, yok, onu yapma! Günahtır. Kızın yüzünü açma! Yalnız bir söz

versin, ben razıyım. Çünkü kendisi bir mert kızı merde benziyor. Verdiği söze inanırım. Nasıl Hanım kız beni kabul ettin mi? Yok! Beğenmedin ise bir kusurum var ise söyle.

Herifin bu teklifi üzerine kadın ile kız ne mukabelede bulunabilirler? Fakat istigrap edilecek ciheti şurası ki kadının oğlana bayağı kanı kaynar. Gösterdiği measir-i safvet üzerine âdeta teessür eder. Çocuğun gerek hüsn-i kıyafeti ve gerek hâl ve şanı sahihan nazar-ı dikkate batacak derecenin dahi mafevkinde.

Hele o panpul panpul yanaklar, çatık kaşlar, gayet beyaz ten ve ince pembe zar gömlek altında bir suret-i acibe ve garibe ile taayyün ve teşekkül eden vücut ve bahusus sinesinde âdeta meme denilecek gibi bir cesamette bulunan memelerinin gömlek altından arşaklanması daha akşam üzeri kayığa biner iken kızın nazar-ı dikkatini celp etmiş idi. Binaberin validesi yeniçeri ile konuşur iken kız aralık buldukça Hüsnü'nün yüzüne bakar ve yüzüne baktıkça kendisini kaybederek zahir-i hâlinden dahi görülür idi ki bîçarenin yüreği su gibi Hüsnü'ye doğru akar idi.

Ama diyeceksiniz ki yeniçeri zamanında bir kızın bu dereceye kadar cür'eti mümkün müdür? Acaip! Yeniçeri zamanı olmakla yüreklerin hissi başka bir hâlde bulunmak olabilir mi? Yeniçeri asrı hükm-i tabiatı da değiştirmiş mi idi? Kız yalnız buna cür'et değil, bakınız daha nelere cesaret eyledi.

Yeniçeri ber-minval-i muharrer "Kız beni kabul ettin mi? Yok beğenmedin ise ve bir kusurum var ise söyle" dediği zaman yeniçeriye ne cevap vermek lâzım geleceğini mütalâa babında ana kız bir miktar düşünmüşler idi. Yeniçeri "Ey hanım kız daha düşünecek miyiz? Ben sana zorla kendimi kabul ettirecek değilim a? Beni sevdin ise söyle, yok validenden korkuyor isen korkma, sen bir kere benim ol da artık bir daha senin kılına bile hata gelmez" deyince kadın bir aralık öyle bir vaz' gösterdi ki güya hiç memul etmediği bir şey vuku buluyormuş gibi kemal-i veleh ve hayretle kıza teveccüh ederek kızın söylemek istediği lâkırdıyı söyletmemek için elini kızın ağzına götürmek istemiş idi. Fakat kız derhal pazubendi alıp "Kabul ettim" demekle beraber bir de öpüp koynuna koydu!..

Artık bundan sonra yeniçerideki memnuniyet! Aman ne memnuniyet! Bu memnuniyetle beraber Bahçekapısı'na vardılar. Semtleri dahi pek uzak olmayıp Sultan Hamamı civarında imiş. Vardı ta onları kapılarına kadar aminen ve salimen isal etti ve kapıdan ayrılır iken sokağa ve kapıya güzelce dikkat eyledi.

Fakat kapıdan ayrılır iken daha başka bir hâl vuku buldu.

Şu ki: Zamanın ve hususiyle o gecenin iktizasınca kadın kapıyı açtıkta en evvel kızın girmesi lâzım gelir idiyse de kız bililtizam geride kalıp validesi içeriye girer iken eğildi, yeniçerinin kulağına bir şey söyledi. Kızın ne söylediği işitilmemiş idi. Fakat döner iken Hüsnü'nün "O artık geçmiş ola, bir daha hiç boşlar mıyım?" demesine bakılır ise kız mutlaka "Aman işin arkasını boşlama" demiş olmalıdır.

Bundan sonra Hüsnü'nün gece Üsküdar'a avdet etmiş veyahut bahçe kapısında kalmış olması bize lâzım değildir.

ATEŞ SAÇAĞI SARDI

Üsküdar'dan Bahçekapısı'na gelir iken kızın (Bari ismini zikredelim Şahap Hanımın) Hüsnü tarafından sıçrayıp ciğergâhına saplanmış olan şerare-i aşk ve sevda daha o gün pek parlak bir hâlde iken muahharen Hüsnü'nün baz-ı mevani'-i sahiha ve şedide üzerine kendini arayıp soramaması cihetiyle şiddet-i hararet-i iştiyak ona munzam olarak olduğu yeri yaka yaka bam-ı dimağa doğru ateş sarmaya başlamış idi. Hüsnü ise bundan aşağı bir hâlde değil idi. Gündüz hülyası Şahap ve gece rüyası dahi düğün idi. Ancak bu aralık vak'a-i fecia-i Selimiye'nin mukaddematı baş göstermekte olmasıyla Yeniçeri Ocağı'nın meşguliyet-i umumiyesi arasında Hüsnü, Şahap ile mülâkat etmeye ne vakit bulabiliyor ve ne de babası Cellât Hasan'dan havfına mebni cesaret alıyordu.

Şahap'ın validesi ise çocuğun kayıkta imtihan etmiş olduğu etvar ve efkârına sahihen muhabbet edip binaberin kızının Hüsnü hakkında olan hissiyatından dolayı kendisini pek de haksız görmez ve tayip etmez idiyse de kayıkta kız ile oğlanın âdeta vicahen pazarlık etmesi ve babasının henüz hiçbir şeyden malûmatı olmaması gibi işin içinde görülen büyük bir çapraşıklıktan dolayı kızcağıza müsaade dahi göstermeyerek eğer pederi duyar ise kendini şöyle edeceği, böyle edeceği ve âdeta idamına kadar varacağı hakkında nice tehdidatla güya bîçareyi bu işten vazgeçirmek ister idi. Hiç aşk denilen maraza çare olur mu? Aşık gibi âdeta hazine-i cihana ve bir kuvvet-i bîpayana malik olan kimse tehditten korkar mı? Aşkı men' için ne kadar çalışılsa bir kat daha artar. Aşk bir ejderhaya teşbih edilebilir ki yedi başından hangi birisini kesecek olsalar yerine yedi daha çıkar. Binaberin validesi ne kadar üstüne varır idiyse kız dahi ol kadar üsteler idi.

Bu hâl iki ay kadar ve belki daha ziyade devam eyledi. Nihayet bir gün Hüsnü hâl ve zamanı muvafık bularak Şahap'ını görmek azmiyle Sultan Hamamı'na geldi ki o gün dahi bi't-tesadüf perşembe olmağla Şahap validesiyle beraber civarda bulunan bir gelini görmeye gidiyor idi. Yolda karşılaştılar. Evvelâ Hüsnü bunları tanıyamadı. Ancak kız Hüsnü'yü görür görmez şap kesilmesiyle ve durup donup kalmasıyla Hüsnü'ye kendisini tanıttırdı. Sokak ortasında ne muamele edilir. Alelhusus validesi orada iken kız ile ne konuşabilir?

Oğlan ölü gibi bembeyaz, kız ise gül gibi kıpkırmızı olduğu hâlde yalnız bön bön birbirine bakıp şu kadar var ki validesi "Ah Hüsnü oğlum, kendi başınızı kendiniz ateşe yaktınız. Ben hâlâ babasına söyleyemedim. Nasıl söyleyebilirim? Dünyada böyle bir iş kimin başına gelmiş? Vallahi benim yüreğim seni evlâdım gibi sevdi ve kızın da hâlini görüyorsun. Yüreğim ona da acır. Ancak çare ne?" diye beyan-ı mazeret etmesi üzerine Hüsnü eğerçi hâl ve vaz'ıyla kadıncağızı korkutmakta idiyse de işin derecatından kendisi de korktuğundan "Anacığım böyle şeylerde biraz sabır lâzımdır. Ben ol kadar aceleci adam değilim. Ağırbaşlı bir çocuğum. Vakıa kayıktaki muamelem olmamalı idi. Fakat ben işe biraz şaka yollu başlamış idim. Şimdi sahihleşti. Ama

çaresi güçleşti. Ben kendimi düşünmem. Şahap'ı ve seni düşünürüm. Size gerek babası ve gerek sairleri tarafından bir söz geldiğini istemem. Bakalım çaresini elbette arar buluruz"demiş idi

Aşkın insana vereceği cesareti ve cesaretle beraber iras edeceği dirayet ve nezaketi muvazene etmek ister iseniz Şahap'ın bu aralık validesi ile Hüsnü'de gördüğü ümitsizliğe karşı gösterdiği reye dikkat ediniz. Hüsnü'nün ber minval-i muharrer ifadesi üzerine hicap değil, hatta asla çekinmeksizin bile ve kemal-i serbestî ve hürriyetle "Allah Allah bu kadar düşünmek lâzım mı? Hüsnü bir kocakarı bulsun bize görücü göndersin. Biz de babama görücü geldiğini söyleriz. Bu yolda işimizi ileri götürürüz." reyini verdi.

Bu reyi Hüsnü'nün bin canla kabul ettiğini ifade lâzım değildir. Fakat kızın validesi bunu yarım canla kabul edebildi. Çünkü kızda bu kadar cür'eti görünce şayet işte bir müşkül zuhur eder ise kızın bu cesaretle nerelere kadar varabileceği kaziyesi derhal hatırına hutur ederek vücudundan aşağı sıcak su dökülür gibi bir şeyler hissetmiş ve diyebilirim ki bu hâlde yarı canı ağzına gelmiş idi. Fakat vakit başka vakit ve karşısındaki adam başka adam. Daima alt perdeden gitmekten başka çare yok. Binaenaleyh kızın reyini o dahi kabule mecbur oldu ve bir iki güne kadar bir görücü göndermeye karar verildi.

Artık bu karar verildikten sonra kadında düğüne gidecek mecal dahi kalmamış ve derhal geriye avdet etmiş olduklarından eve geldiğinde kıza ne muamelede bulunmuş olacağı başkaca mülâhazaya şayandır.

CELLÂT HASAN KANLI MUSTAFA VE CİVELEK HÜSNÜ

Civelek Hüsnü, Şahap ile olan şu mülâkatı üzerine iştiyakı arttı mı yoksa eksildi mi bilemediği ve hatta Şahap'ın verdiği rey üzerine matlabın hâsıl olacağı ümidi mi peyda oldu yoksa kendisi hiç kimsesiz bir adam olduğu için görücü gidecek karıyı nereden bulabileceğini ve kendisi gibi ipsiz sapsız bir herife Cellât Hasan kızını verip vermeyeceğini aklı kesmediği cihetle yüreğine bir meyusiyet mi geldi, buralarını anlayamadığı hâlde dalgın dalgın gider iken karşısına Yeni Cami iskelesi çıkıp kendi kayığı Bahçekapısı'nda bulunduğu hâlde "Haydi bir de Galata'ya gideyim bakalım ne olur. Hiç olmazsa birkaç yoldaş görürüm. Birkaç yudum rakı içerim" diye bir kayığa binerek karşı yakaya Galata'ya çıktı.

Bu zaman Galata'da kapı içinde Apostol'un meyhanesi Tophane dayılarının meskeni idi. Hüsnü gide gide Apostol'a kadar vardığı cihetle doğrulup oraya girdi ve bir masanın başına oturdu. O akşam meyhane haylice kalabalık. Topçular öbek öbek oturmuşlar. Kendisi etrafına baktı baktı, piyadeden kimseyi göremediği cihetle yalnız kendisi için yüz dirhem rakı ısmarladı. Kalafatı eğip kamayı dahi yaktı[yıktı?].

Meyhane kalabalık dedik ya! Hem de ziyadece kalabalık. Bu kalabalık içinde ve tamam Civelek Hüsnü'ye mukabil ve yakın bulunan köşede iki dayı oturmakta idi ki, ikisi dahi ellisine varmış, bıyıkları kırarmış adamlar olup

hamam bohçası kadar kavuklar altından kan çanağı gibi gözleri ve şiddet-i batşa delâlet eder burun ve kulakları, hâsılı çehreyi görenler elbette yüreklerinde bir haşyet hissederler idi.

Bunlar elli dirhemlik kadehlerle rakı içerler ve rakının ne altına su içip ne de üzerine meze yerler idi. Rahat oturabilmek için bıçaklarının yalnız çamurluk cihetlerinden bir karış kadarını silâhlığın içine sokup kusuru başlarıyla müvazî ve bıçakların kulakları kendi kulaklarıyla mühazî idi.

İkisi birbiriyle muhataba eder idiyse de hin-i telâffuzda hemen tüyleri bile kımıldanmadığından ve dudakların hareketi ise bıyıkların altında mestur kaldığından azıcık uzaktan bakanlar kendilerini lâkırdı etmiyorlar ve yalnız birbirinin yüzüne bakıp duruyorlar kıyas ederler idi.

Civelek Hüsnü bunların yakınında bulunduğundan sözlerini işitir idi. Bunların sözleri ise ertesi cuma günü Levent Sahrası'nda bir veya birkaç dayı ile kesişeceklerinden ibaret idi. Hüsnü bunları kâh dinleyerek ve kâh zihni yine Şahap ile bi'l-iştigal dinlemeyerek aradan tamam keyiflerini bulacak ve kafalar dumanlanacak kadar zaman geçtikten ve taşkınlık zamanı hulul eyledikten sonra henüz dayıların ber-minval-i muharrer dövüş lâkırdısını bırakmadıklarını görerek Hüsnü, "Dayılar yarınki ölümü bugünden mi düşünüyorsunuz? Öyleyse yazık sizin kır bıyıklarınıza" diye bir ataklıkta bulundu.

Evvel emirde dayılar bunun şu küstahlığını çocukluğuna vererek affettiler ve yalnız bir hande-i istihza ile geçiştirdiler. Lâkin o hande ile istihza işin daha ilerisine gitmek için Hüsnü'ye vesile olabildiğinden söz ber-vech-i atî biraz vüs'at buldu:

Hüsnü: Ne gülüyorsunuz? lâkırdımı beğenmediniz mi? Yarınki ölüm için bugün düşünmek halt etmektir.

Yeniçerinin birisi ki ismi Kanlı Mustafa idi: Oğlum sen haddini bil de otur, kendi keyfine bak.

Hüsnü: Vay oğlum mu? Pir ol be dayı! Sen benim gibi bir oğulu nerede buldun?

Kanlı Mustafa: Nerede mi buldum? Kadıköy'ünde bakkal dükkânı kepenginde buldum.

Şimdi burada bilmeli ve anlamalıyız ki bizim Civelek Hüsnü, Osman Çorbacının karısı Ayşe Dududan tevellüt edip Osman Çorbacının katline emir verdiği mahut çocuktur.

Meğer o gün Hasan Pehlivan karıya alâka ederek katlinden af ve kendisini zevce olmak için kabul eyledikten sonra çocuğu dahi Kadıköyü'nde bakkal dükkânı peykesinde bırakarak oradan bir sevap sever adam almış ve besleyip büyütmüş imiş. Meyhanedeki Kanlı Mustafa dahi Hüsnü'yü ve kendisinin bir rusbî ile zamparası tarafından ber-minval-i muharrer bakkal dükkânında bırakılmış olduğu fıkrasını dahi bilir imiş de onun için makam-i tahkirde olarak yukarıki sözü söylemiş. Fakat çocuğun Hasan Pehlivan tarafından bırakıldığını ve Osman Çorbacının oğlu olduğunu hiç kimse bilmez idi ki hatta o da bilsin.

İmdi Hüsnü Kanlı Mustafa'dan bu hakaret-amiz sözü işitince pür-gazap olarak, "Affedersin dayı ben..." demek istemiş idi ise de Kanlı Mustafa'nın

arkadaşı bulunan yeniçeri, ki Cellât Hasan'dır, sözünü kesip, "Oğlum bizim birimize Kanlı Mustafa birimize Cellât Hasan derler. Sen bize ilişme, kendi keyfine bak. Sonra pişman olmayalım" dedi.

Vakıa Civelek, Cellât Hasan namını işitince "Vay bizim kayın peder imiş" diye biraz teennide bulundu ve çehresi kaçtı ise de rakı kuvveti hükmünü elbette icra edeceğinden nefsini zapt edemeyip sözde yine devam eyledi. Dedi ki:

—Hasan Ağa sana acırım. Senin çoluğunu çocuğunu öksüz bırakmak istemem. Fakat bunu da bil ki biz Kanlı Mustafa gibi pek çok kanlıları al kana bulamışızdır.

Kanlı Mustafa: Bre dayı sanki senin meramın bizimle kesişmek mi?

Hüsnü: Öyle olursa ne olmak lâzım gelir?!...

Bunlar bu lâkırdıda iken Cellât Hasan mendilini gözüne tutup kim bilir ne için âdeta bir ağlayış ağladı ve kalkıp çocuğun boynuna sarılarak, gözlerinden öperek. "Pehlivanım sen vazgeç bu davadan. Ben seni pek severim. Sana Kanlı Mustafa kıymasın"dedi. Ancak Hüsnü yine susmadı.

—Hayır hayır! Hasan Ağa bırak kıysın, kıysın. Fakat zannederim ki yarınki ölümü bugün düşünen bir herifin bıçağı beni kesemez.

Bu söz üzerine Kanlı Mustafa yerinden fırlayıp "Çek dayı bıçağını bakayım" diye bıçağa sarılmış idiyse de Cellât Hasan tavassut ederek fakat Hüsnü onu dahi bi't-takaddüm "Bıçağım belimde, fakat tek bir adama bıçak çekemem ki. Yemin etmişim. Eğer Hasan Ağayla birlikte kalkar iseniz hazırım. Ama yine söylerim ki Hasan Ağayı kıymaya elim varmaz. İlk bıçakta seni çıkaracağım" dedi. Ancak Cellât Hasan, Mustafa'yı bi't-tekdir, "Ulan Mustafa böyle kabına sığmayan delikanlıları öldürmek iş değildir. Onlarla dost olmak iştir. Alçak herif bu kahramanı kıymaya nasıl elin varacak? Görmüyor musun be kancık herif, kendine bıçağına güvenmese ikimize birden meydan okur mu? Onu yalnız sen tanımazsın ben de tanırım. Bakkal dükkânında bulunmuş ise kabahat kendisinin mi? Gel bakayım gel. Öpüşünüz barışınız yoldaş olalım" diye ikisini de çekip zorla öpüştürdü ve güya birbiriyle barıştırdı. Bunun üzerine yoldaşça yarenlik etmek üzere bir okka daha rakı ısmarladılar. İçmeye başladılar. İlk ve ikinci kadeh içildikten sonra Cellât Hasan, Hüsnü'ye hitaben ber-vech-i atî söze başladı. Ve Hüsnü dahi sahihan kayın peder ağzından dinliyorcasına dinler idi:

"Yoldaşım sen çocukluk ettin. Biz yarınki ölümü bugün düşündüğümüz yok. Yarın ocağımızı batıracaklar da onu düşünüyoruz. Sultan Selim Nizam-ı Cedit yapmış. Bilir misin bu Nizam-ı Cedit ne demek? Bunlar süngülü tüfekli birtakım herifler. Zaten bu icat Frenk icadı. Hem de bizim Ocağı batırmak için icat olundu. Bu askerler bizi vuracaklar. Bütün İstanbul halkının silâhlarını alacaklar. Herkes karı gibi kalacak."

Civelek zaten bir yeniçeri karışıklığından haberdar idiyse de karışıklığın ne üzerine olduğunu bilmediğinden bu sözleri ilk defa olmak üzere işitince ve hususiyle Cellât Hasan'ın "Karındaş, Kazgan-ı şerifi soğutacaklar" dediğini görünce gözleri fırlayıp "Ne demek? Yeniçeri ne yapmış ki? Asî mi olmuş ki? Bizim ne kabahatimiz var ki? Kendi kayıkçılığımızı edip geçiniyoruz. Onlar ulufelerimizi vermediklerine bakmıyorlar da... Ne duruyorsunuz? Burada böyle karı gibi düşünmekliğin manâsı var mı? Ya kolunuzu kesiniz halk işaretleri görmesin yahut yeniçeri olduğunuzu halka gösteriniz" dedi.

Civelek bu sözleri söylerken Cellât Hasan'dan ziyade Kanlı Mustafa teessür ederek gözleri kan çanağına döndü. Ve burnundan soluyarak "İşte biz karılığı kancıklığı kabul etmemek istiyoruz" diye beyan-ı rey etmek istedi ise de Cellât Hasan daha soğuk bir kan ile ve daha ağırbaşlılıkla "Sen dur" diye Kanlı'yı zapt ederek sözde kendisi devam eyledi.

"Evet, biz karılığı kabul etmemek istiyoruz. Hazırlandık. En evvel Boğaziçi kalelerinin topçuları mertliklerini göstermişler idi. Biz de onlara uyduk, birleştik. Kazgan-ı şerif başına yemin ettik. Geçen gün Büyükdere'de kılıç atladık. O iş bitti. Fakat bizim Tophanelilerden birtakım kancıklar bize uymuyorlar. Uymadıkları hâlde bari tek dursalar ne ise ne. İşimize mâni oluyorlar. Bu sabah yoldaşlarla muaraza çıkardılar. Yarın Ok Meydanı'nda vuruşmak için bizi davet ettiler. Da....."

Cellât Hasan sözü buraya getirdikte Civelek Hüsnü gazabından çatlayacak gibi bir hâle gelip "Pekâlâ! Yarın gitmiyor musunuz?" diye Hasan'ın lâkırdısını kesmesiyle Cellât, "Gitmemek olur mu? Sonra ölümden kaçtı derler. Gideceğiz. Fakat ne kadar olsa onlar da yeniçeridir. Kendilerini kıymamak istiyoruz" dedi ve keyfiyet zaten mukarrer olduğu gibi o geceki meyhane âlemi ertesi sabah erkenden Hüsnü'nün dahi Ok Meydanı'nda ve filânca taş dibinde bulunması kararı ile hitam-pezir oldu.

BİR LAHZACIK MÜLÂKAT

Civelek Hüsnü'nün meyhaneye gelişi ikindiden sonra yani saat on raddesi olup meyhane âlemi ise üç saat kadar devam etmiş bulunduğu cihetle saat birde üçü birden çıktıkları ve Cellât Hasan ile Kanlı Mustafa daha bazı müzakeratta bulunmak için bir cemiyet tarafından davetli oldukları cihetle Hüsnü'ye veda ederek gittiler. Bu hâlde yani sokağın ortasında ve hâl-i sekrde bulunan Hüsnü'yü gören behemehal hayrette kalırdı. Zaten karı gibi beyaz olan o pamuk gibi vücut hâl-i sekr icabınca kıpkırmızı kızarmış ve fakat kıpkızıl kızarmayıp teninin kar gibi bir ten olduğu yine görülebilmekte bulunmuş idi. Aşkın tesirat-ı ruhiyesi canına can katmışçasına bir hâl gösterip hele yeniçeri vak'ası üzerine hâsıl olan hiddet gözlerini fal taşına çevirmiş ve ol şir-i jeyan sahihan kükremiş bir arslan gibi sokağın ortasında kaldırımı delip geçecek zannolunur bir vaz' peyda etmiş idi.

Yeniçerilerin olur olmaz adama adam demedikleri ve olur olmaz yakışıklığı istihfaf eyledikleri malûmdur. Bu hâl ile beraber caddeden gelip geçen dayılar Hüsnü'yü öyle kollarını sıvamış, kalafatı eğmiş, buram buram terlemekte bulunmuş görünce irkilip baka baka doyamazlar ve "Hay koca kahraman, anan kaplan baban arslan mıydı" demekten başka söz bulamazlar idi.

Hüsnü ise kaldırım üstünde durdu durdu, bir kere elini alnına götürüp ve alnını sağa sola delk ettikten sonra Karaköy'e doğru yola düzüldü.

Meğer sevgili Şahap'cağızı aklına gelmiş. Kendi kendine, "Yarın dövüşeceğim. Ölüm dirim bizim için. Bari gideyim bir daha göreyim. Hazır babası da evde yok" diyerek yoluna devam eyliyor idi. Karaköy'e geldi. Bir kayık tedarikiyle karşıya geçti. Doğruca Şahap'ın kapısına varıp çaldı. Kızın validesi cumbadan bakıp Hüsnü'yü görünce kim bilir ne hâl ve ne fikir peyda ederek aşağıya indi ve kapıyı açtı:

—Nedir oğlum?

—Beni bu gece misafir eder misin?

—Aman! Bu nasıl teklif?

—Korkma, Cellât gelmeyecek. Meyhanede beraber idik. Kendisi bu gece davetli.

—Korkum o değil. Dost var düşman var.

—Dost düşman dediğin ne oluyor? Zati biz yarın dövüşeceğiz. Ölümün öbür tarafında Apostol'un meyhanesi yok a. Yarın olacağına bu akşam oluversin. Sağ iken Şahap'ımı bir daha göreyim de.

—Yok evlâdım. Onu demek istemedim. Fakat sen kabul eder misin ki Şahap'ın ismi lekelensin?

Söz böyle uzandığı gibi kadıncağız sokaktan gelip geçen olursa bir şey zannetmesin diye içeriye çekile çekile yavaş yavaş Hüsnü'yü dahi ev altına kadar çekmiş idi.

—Ne demek? Şahap'ın nişanlısı değil miyim? Yoksa inkâr mı ediyorsun? Yoksa pişman mı oldunuz? Şahap'ım benden vaz mı geçti?

Şahap zaten validesiyle Hüsnü'nün sözlerini işitmekte bulunduğu cihetle Hüsnü'nün şu son lâkırdısı üzerine dayanamayarak ve hususiyle Hüsnü'nün "Yarın dövüşeceğiz" sözü zihnine dokunarak başını bile örtmeksizin paldır küldür merdivenden aşağı fırladı ve "Şahap'ın senden vazgeçmez" diye Hüsnü'nün boynuna sarılarak ve göğsünü setreden hilalî gömleğin iliğini düğmesini kopartarak göğsünden ve memeleri üzerinden öpmeye başladı ve gözlerini dahi öpmek istedi ise de boyu yetişmediğinden Hüsnü'yü eğilmeye mecbur eyledi.

Bu hâl üzerine artık validesi sokak kapısını örtmekten başka kendisiyçün iş bulamadı ve fakat kızı bütün bütün de yalnız bırakamadığından sokak kapısının önüne çömeldi, oturdu. Hüsnü ile kız ev altında ayak üstünde ve kız Hüsnü'nün beline ve Hüsnü dahi kızın boynuna sarılmış bir hâlde idiler. Birazcık bu hâlde devam ettikten sonra söz açıldı.

Şahap: Yarın dövüşeceğiz diyor idin?

Hüsnü: Evet işte onun için geldim ya. Buna dövüş derler. Ya zararlıca bir yerimden yaralanır isem.

Anası: Bugün bizi gördün. Böyle bir lâkırdı söylememiş idin.

Hüsnü: Haberim yok idi. Bu akşam meyhanede işittim.

Şahap: Aman kimler ile dövüşeceksiniz?

Hüsnü: Birtakım kancıklarla Sultan Selim yeniçeri ocağını batırmak için Nizam-ı Cedit çıkarmış. Bizimkiler de kabul etmiyorlar. Boğaziçi topçularıyla Tophaneliler sözü bir etmişler. Dün Büyükdere'de kılıç atlamışlar. Herkes kazgan-ı şerif hakkiyçün yemin etmiş.

Şahap: Sen etmedin ya? Sen kılıç atlamadın ya?

Hüsnü: Velev ki etmemiş olayım. Yeniçeri değil miyim? Ben de dövüşeceğim.

Şahap: Ama Hüsnü'cüğüm!.....

Validesi: Sus hınzır! Niçin dövüşmesin? Yiğitler dövüşmesin de kadın gibi seyre mi baksın?

Validesinin bu sözünü işitince Şahap sapsarı kesilip dik dik bir kere kadının yüzüne baktıktan sonra yine sözde devam eyledi:

—Ya Hüsnü'm fena hâlde yaralanır ise?

Validesi: İşte baban da gidecek imiş.

Şahap: Varsın gitsin (Hüsnü'ye hitap) Kimlerle dövüşeceksiniz? Nizam- ı Cedit ile mi?

Hüsnü: Yok! Tophane'de birkaç melez var imiş. Onlar bizimle sözü bir etmiyorlar imiş İşte onlarla dövüşeceğiz.

—İşte bu fena! Demek yeniçeri yeniçeriyi kıracak.

Şahap bu haberi alınca Civelek'in belini ancak kuşatabilmekte olan kolları gevşeyip gitti. Merdiven ayağına oturdu ve ağlamak için cebr-i nefs ettiyse de mümkün olamayarak hem melûl melûl Hüsnü'nün yüzüne bakmaya ve hem de katre katre gözlerinden yaş akmaya başladı. Hüsnü ise kalbinin ne histe bulunduğundan kendisi dahi bîhaber olarak meyus mudur ümitvar mıdır, yarın kendisini beklemekte olan belâdan korkabiliyor mu korkamıyor mu bilemeyerek fikri yalnız Şahap ile meşgul oluyor idi.

Binaberin kız mahzunen ve meyusen merdiven ayağına oturduktan sonra Hüsnü yanına sokulup söze başladı:

—Sen ağlama Şahap'cığım, ağlama! Her dövüşen yaralanmaz ya? Belki kurtulurum.

Şahap: (Bütün bütün boşanarak) Neme lâzım, ya kurtulamaz isen sonra ben kıyamete kadar ağlayacak değil miyim?

Hüsnü: (Güya lâtife yollu) Niye ağlayacaksın? Sana koca mı yok?

Şahap: Sus! Bu sözü bir daha ağzından işitmeyeyim. Zati bir dakikacık yüzünü göreceğim, onu da burnumdan getirme.

Hüsnü: Güzel ama sen böyle ağladıkça benim de ağlayacağım geliyor.

Şahap: Evet günümüz ağlayacak gündür. Çünkü yeniçeri karısı, yeniçeri kızı, yeniçeri sevgilisi olanlar hiçbir vakitte gülmemişlerdir. O nişanlar sizin kolunuzda, o yatağanlar belinizde iken biz her vakitte ağlarız. Gündüzü akşam edeceğinize emin değiliz. Benim ağladığım için sen de ağlamak istiyor isen gel biraz ağlayalım.

Vakıa kızın bu sözleri Hüsnü'ye tesir ederek o da ağlamaya başladı. Bir müddet ağlaştıktan sonra Hüsnü, "Ben buraya bu gece kendimi sana misafir ettirmek için gelmiş idim, fakat görüyorum ki biraz daha konuşacak olur isek beni yeniçerilikten de vazgeçirteceksin. Hâlbuki bu akşam babana verdiğim sözden geri dönemem. Topu topu bir yarın kaldı. Onu geçirelim de artık bir

daha hiçbir kimseye söz vermem. Yarın sağ kalır isem düğünü dahi geciktirmem" dedi ve veda makamında eğilip kızın mümanaatına ve elleriyle müdafaasına dahi bakmayarak gözlerinden öptü ve yine ağlaya ağlaya kadına kapıyı açtırarak ve onun da elini öpüp çıktı gitti.

Hemen gitti mi ya? Bir şey unuttu. O da helâlleşmek idi. Döndü yine geldi ve tarif ve tavsifinde kalemin kan ağlayacağı bir suretle helâlleşmek resmini dahi bi'l-icra, ondan sonra gitti.

OK MEYDANI ER MEYDANI

Civelek Şahap'ın hanesinden çıktıktan sonra geceyi nerede ve nasıl geçirdiğini biz değil kendisi dahi bilemeyerek ve fakat kazgan-ı şerif namına vermiş olduğu vaadi unutamayarak sabah yani cuma günü tulû-ı şemsten bir iki saat sonra Ok Meydanı'na ve tayin olunan taşın dibine gitti ki orada tanımadığı bir adamdan gayrı kimse yok idi.

Gördüğü adam silâhlı pusatlı ve topçu kıyafetli bir kimse idi. Hüsnü selâmı bastırıp konuşmaya başladı.

—Ne geziyorsun yoldaş?

—Bugün burası için söz vermiş idik de...

—Dövüş için mi?

—Evet.

—Nizam-ı Cedid'i kabul ediyor musun?

—Kabul etmiyorum. Fakat padişaha da asî değilim.

—Demek oluyor ki bugün dövüş günü dövüşeceğimiz dayıların birisi de sensin?

—Sen asî misin?

—Asî değilim. Fakat kazgan-ı şerif kuluyum. Hemen şimdi mi dövüşeceğiz? Tek teke mi?

—Sen bilirsin. Fakat ölüm için de bu acelenin manâsı ne? Daha kimse gelmedi. İster isen biraz konuşalım.

—Konuşalım, deyip taşın dibine çömeldiler ve ikisi dahi epeyce bir müddet sükûtta kaldıktan sonra tekrar söze başladılar:

Civelek: Ey bakalım yoldaş! Şu yeniçerilikten ne fenalık gördün?

—Fenalık gördüğüm yok. Hatta Nizam-ı Cedit'ten de bir fenalık görmüyorum. Hep padişahımızın kulu değil miyiz? Bugün yeniçeri olduğumuz hâlde hizmet ederiz, yarın Nizam-ı Cedit.

—Sen Nizam-ı Cedit ne olduğunu anladın mı? Anladın da mı kabul ettin?

—İşte askerlik vesselâm.

—Hayır askerlik değil. Nizam-ı Cedit başka şey. Bir kere herkesin elinden silâhını alacaklar. Ortalık karı gibi kalacak. Hiçbir işe karışamayacağız. Bildikleri gibi oynayacaklar.

—Evet hep biliyorum. Hepsini anladım. Dünya o zaman düzelecek. Şimdi sizin gibi huruç ale's-sultan edenler ortadan kalkacak. Âleme rahatlık gelecek.

—Vay biz gittikten sonra mı âleme rahatlık gelecek? Şaşarım sizin aklınıza. Hele bir kere yeniçeri ortadan kalksın. Hele bir kere "Niçin" diyenler kalmasın. Siz ne olacağımızı o zaman görürsünüz. Şimdi azıcık fenalık görünce yeniçeri baş kaldıracak diye korktukları hâlde bu kadar yapıyorlar. Nizam-ı Cedit hiçbir işe karışmayacak imiş. Yalnız ne emrolur ise onu tanıyacak imiş. Bir kere iş bu surete dönsün de o zaman görürsün. (Etrafına bakınarak) O ne? Şuradan dört beş kişi geliyor. Sizinkiler mi, bizimkiler mi?

—Bizimkiler. Fakat senin şu söylediğin sözler benim zihnimi gıcıkladı. Pek de hakkın yok diyemem. (Etrafına bakınarak) Lâkin bunlar içinde sizinkilerden de var.

—Hem de ne telâşla geliyorlar.

Gelenler gele gele geldiler. Onların arkasından birkaç kişi daha belirdi. Onlar da yaklaştılar. Dahaları zuhur etti. Hâsılı gele gele iki yüz kişiye yakın adam cem oldu. Herkes bir söz söyler. Yalnız bir mi ya? Birkaç bin sözü birden söyler. İçlerinde genç de var, ihtiyar da var. Her birinin gözleri ateş gibi parıl parıl parlar. Bazıları ol kadar babayiğit ki insan öldürmek değil, yüzüne bakmaya bile kıyamaz. Bunlar bir yarım saat kadar güya sulh olmak ve hepsi sözü bir edip Nizam-ı Cedit'i kaldırmak için çalıştılar ise de söz anlayan kim ki sulh etmek mümkün olsun. Hele en sonra gelenlerden bir ikisi Boğaz topçularının Tophane'ye doğru ilerlemekte oldukları haberini getirince Nizam-ı Cedit hilâfgiranı diğerlerine "Ey dayılar işte artık iş işten geçmiş, yeniçeri ayaklanmış. Bizimle beraber ölecek iseniz ne güzel, ölmeyecek iseniz çekiniz bıçaklarınızı bu işi görelim bitirelim de öteki işe dahi vakit kalsın" demeleriyle hilâfgiranın reisi makamında bulunan bir zat, "Benden olan bu tarafa" diye haykırdı ve tarafgiranı ötekilerden ayrılır ayrılmaz bir kere bıçaklar çekildi.

Aman yarabbi! Bu hengâme görülecek bir şey idi. Tarifinden kalem de âciz kalır, lisan da. Yalnız şu kadarcığını haber vereyim ki her biri celâdetine mağrur olan ol kahramanlar mukabillerinde hısımlarının bıçağı darbından tehafuz ve tedafü'ü hatırlarına bile getirmeyip ikisi bir anda yekdiğerinin omuzlarından aşağı bıçak saldırırlar ve bir kere kesişmeye başladıktan sonra aldıkları yara ile iktifa etmeyip ta son nefeslerine kadar devam ederler idi.

Bu vak'ada iki yeniçerinin yekdiğerine karşı hücum ve telâkisini olsa olsa iki dalgaya teşbih edebilirim. Şöyle ki: Yekdiğerine kemal-i şiddetle çarpıp hâlbuki hiçbirisi kendisini geriye alamayarak ikisi dahi oldukları yerde kaynar gider.

İşte hengâme bu suretle başlayıp yarım saat kadar devam eyledikten sonra bir de Hüsnü'nün aç kurt gibi koyun sürüsü kalabalığı misilli bir kalabalığa sıra bıçak hücum ettiği ve hücum eder etmez ortalığı çil yavrusu gibi dağıtıp sırtına bir yeniçeriyi yüklenmiş olduğu hâlde avdet eylediği görüldü. Sırtındaki yeniçerinin yaralı olduğu dermansızlığından malûm olup ancak garibi şu ki sırtındaki herifi ta kalabalıktan yani cay-ı tehlikeden çıkarıp kendi tarafına getirdikten sonra herif belinden bir küçük bıçak çıkarıp Hüsnü'nün arkasına ve tamam iki omuz arasına iki defa sapladı ve Hüsnü dahi can havliyle herifi yere atıp gazabından şaşırarak divane gibi etrafına saldırmaya başladı.

Meğer sırtında kurtardığı herif Kanlı Mustafa imiş. Meğer herifin etrafını hasımları kuşattıktan ve yaraladıktan sonra hayatından ümidi kalmayınca "Aman Civelek Hüsnü yetiş imdadıma. Zira bittim" diye çağırmakla Hüsnü tehlikeyi gözüne aldırarak koşup kurtarmış ve muahharen habisin Hüsnü'yü vurması ise yolda Hüsnü'nün "Dün akşam meyhanede hor gördüğün Hüsnü bugün senin canını kurtarıyor" demesi üzerine "Hüsnü sağ kaldığı surette benim namusumu ayaklar altına atar. Bari şu kargaşalıkta şunun da hakkından geleyim" mütalâasına mebni imiş.

Hüsnü'nün ber-minval-i muharrer yediği yara gayet derin olduğundan üzerine baygınlık çökerken öte taraftan Cellât Hasan yetişip kendisini bu hâlde görünce aklı gider. Ne edeceğini şaşırır. Ne Hüsnü'yü alıp bir tarafa götürebilir ne de kavgayı bırakabilir. Bir hayli telâştan sonra Hüsnü'yü Ok Meydanı'ndan ta İstanbul'da kendi evine göndermeyi ve Alacahamam'da Berber Ali nam bir cerraha baktırmayı kurarak oradaki yoldaşlarından birisinin arkasına verip merkum dahi iskeleye kadar sırtında getirerek oradan bir kayığa irkâben Balıkpazarı'na çıkarır ve doğruca Cellât Hasan'ın hanesine götürür.

Artık Cellât Hasan'ın karısı ve Şahap, Hüsnü'yü bu hâlde görünce ne hâle girdikleri sonra görülüp anlaşılacak bir şeydir.

Cellât Hasan bîçare Hüsnü'yü ber-minval-i muharrer bir yoldaşa tevdien kendi hanesine gönderdikten ve herif bir hayli yol alıp âdeta gözden kaybolduktan sonra kavga dahi nasılsa meks edilerek muhalifîn barışıp isyan keyfiyetine bir suret vermek için müzakerata girişilmiş idi. Bu müzakere esnasında Cellât Hasan'ın hâl-i perişanîsini kendi tarafının kumandanı bulunan Osman Çorbacı görmesiyle "A be Hasan ne oldun? Betin benzin sararmış. Korkarım can korkusu seni bu hâle koymuştur" diye söze başladı.

Hasan: Hayır Çorbacı, can korkusu kalmadı ki beni sarartsın.

Çorbacı: Ey ne oldun ya?

—Bir büyük kancıklık gördüm de ona canım sıkıldı.

—Bu nasıl şey?

—Eğer henüz gebermemiş ise çağır da Kanlı Mustafa dedikleri kahpe malına sor.

—Canım ne diyorsun. Allah'ı sever isen?

—Ne diyeceğim. Etrafını karşı taraftan dört dayı almış idi. "Aman Hüsnü imdadıma yetiş" diye çağırdı. Çocuk gitti, kurtardı. Sırtına yüklenip getirirken çıkarıp karılar ve kancıklar gibi arkasından vurdu.

—Bu Hüsnü kim?

(Büsbütün benzi uçarak ve zangır zangır titreyerek)

—Ah Çorbacım! Ah! Hüsnü kim ise kim. Bir arslan, bir ejder! Dün akşam herif o alçakla bana ikimize birden meydan okumuş idi. Doğrusu ya ikimizin de gözünü korkutmuş idi. Herif ejder oğlu ejder. Farz et ki benim oğlum! Kendisi topçu da değil. Piyade bir yeniçeri. Fakat Allah bir övmüş de yaratmış. Bir gören bir daha görmek ister. Dün akşam o alçak Mustafa bu kahramana piç dedi, veled-i zina dedi. Bugün kendisini veled-i zina diye tahkir ettiği çocuk ölümden kurtardığı ve canını bağışladığı için bu namertliği kabul etti.

Cellât'ın bu sözleri yana yakıla söylemesi Osman Çorbacının yüreğinde fevkalâde bir tesir hâsıl eylediğinden meşverete müzakereye kulak asmayıp "Aman Hasan! Çocuk öldü mü? Nerededir?" diye vak'a-i müellime üzerine izahat talep edercesine bir çehre göstermiş ve Hasan ise daha dün akşam meyhanede Civelek Hüsnü'nün Kadıköy'ünde bakkal dükkânı peykesi üzerinde bulunması rivayetinden dolayı dolmuş taşmış bulunduğundan Çorbacının arz ettiği teessür üzerine kendi teessürü bir kat daha müzdad olarak "Ah Çorbacı! Hüsnü ölürse cihan ağlar. Bu kahramana sen de ağlarsın, ben de ağlarım. Ele geçer yiğit değil. Bilmiyorum öldü mü kaldı mı. Şaşkınlığımdan ne yaptığımı bilmeyerek bizim eve gönderdim" dedi ve bu aralık kalplerinde tesirat-ı maneviye kendisini duyurmaya başladığından Osman Çorbacı Hüsnü için Hasan'a bayağı iştiyak göstererek "Hasan! Bu kadar methettiğin delikanlıyı ölmeden görmez isem yüreğime dert olacak zannediyorum" dediğinden Hasan dahi yirmi beş seneden mütecaviz bir zamandan beri yüreği üzerinde düğümlemiş olduğu ukde-i esrarı ne olur ise olsun bugün çözmek için Çorbacıda hâsıl olan iştiyakı arttıracak sözlerle nihayet Çorbacıyı kandırıp eve gitmeye karar verdiler.

KARA GÜN

Hikâyenin buraya kadar suret-i devamından anlaşılmıştır ki bizim koca Hüsnü, Osman Çorbacının validesiyle beraber idamını Hasan'a (Fakat o zamana göre Hasan Pehlivana ve bu maddeden dolayı aldığı lâkap üzerine Cellât Hasan'a) tevdi eylediği çocuktur. İşin en girift ciheti ise Cellât Hasan'ın kerimesi ve Hüsnü'nün maşukası Şahap'ın diğer cihetten çocuğun karındaşı olmasıdır. Fakat bu esrardan henüz kimsenin haberi yok.

Esrar şu cihetle meydana çıkmaya başlar ki bu kara günün muzlim güneşi Ok Meydanı'nda Hüsnü yaralandığı zaman arz-ı bed-çehre-i nuhuset etmesiyle Hüsnü Cellât Hasan'ın tayin etmiş olduğu yeniçerinin sırtında olarak Hasan'ın hanesine geldiğinde Şahap kendisini kapının önünde baygın bir hâlde görür görmez serpilip bayılmış ve validesi ise bu keyfiyetten kocasının haberi olmayıp Hüsnü gidecek ve yarasını baktıracak başka yer bulmadığıyçün buraya gelmiş zannıyla kocası gelir çocuğu evde görürse ne cevap vereceğini düşünerek şaşırmış kalmış idi.

Kadının şimdiye kadar Hüsnü hakkında bulunduğu mevki nazar-ı tetkike alınacak olsa Hüsnü'ye hayırhahlığına delâlet eder hiçbir hareket ve himmette bulunmamış olduğu görülür. Fakat biz bununla kadının hıyanetine hükmedemeyiz. Bîçarenin saydığı şey, zaten kocası hayatını lütfen bahşetmiş bir adam olup şayet bir meseleden dolayı kendisini darıltacak olsa cezası darb ve tatlikte dahi kalamayarak ya onun pençe-i kahr-ı cellâdanesinde veyahut esrar meydana çıkar ise eski kocası Osman Çorbacının elinde ölmek olacağı kaziyesi idi. Yoksa Hüsnü'nün kendi ciğerparesi evlâdı olması yüreğine doğmamış ve bu tulûun tesiratı Hüsnü'yü sevdirmemiş bile olsa kızı Şahap'ın ço-

cuğa olan irtibat-ı kalbi validesinin kalbini dahi bağlayabilecek bir kuvvette idi. Şu hâl üzerine zavallı kadıncağız, acaba Hasan gelirse ne diyecek diye keder ve teessüfle ciğerinden kan gittiği hâlde al kanlar içinde yatan ol şir-i jeyanın hâline dahi merhametten yüreğini menedemeyip o aralık Berber Ali dahi gelip çatmakla berberle beraber çocuğun esvabını soymaya başladı. Çocuğu soydular. Tamam iki küreğinin orta yerinde bulunan yarasını yıkamaya kalkıştılar. Birden kadıncağız "Aman berber dur!" diye berberin kolunu koparırcasına çekip ve vaktiyle Kadıköy'ünde bakkal dükkânı peykesinde terk eylediği yavrucağın omzuna Hasan Pehlivan tarafından çizilmiş olan haçvarî alâmet-i mahsusayı Civelek Hüsnü'de görmesiyle beraber "Ah evlâdım" diye üzerine kapanarak kendisinden geçti. Bîçare Hüsnü dünyada valide denilen şeyden evlâdın ne kadar lezzet alabileceğini ve valide hakkında ne histe bulunacağını henüz görmemiş ve takdir etmemiş bulunduğundan bu ah-ı cangâhın hangi yürekten çıkmış olmasından dolayı hayrette kalacak idiyse de yaralarının şiddet-i ıstırabından hâsıl olan hararet içinde yanıp kavrulmakta bulunduğu cihetle hayret iktidarının fevkinde kalarak lisanı yalnız bir "Anacığım" deyiverdi. Anası kim, o da bilmez.

İşte bu suretle çocuk şiddet-i hararetinden ve validesi Azrail'in pençesine teslim etmiş olduğu bir ciğerparesini yirmi beş yirmi yedi sene unuttuktan sonra güya gökyüzünden gelircesine tesadüf eylediğinden dolayı kendilerinden bîhaber denilecek bir hâlde olsunlar, Berber Ali neye uğradığını ve nasıl bir belâya çattığını anlamayarak bön bön bakar durur ve Şahap ise hiçbir şeyden haberdar olmayıp yalnız Hüsnü'yü yaralı gördüğü ve Berber Ali odada iken yanına giremediği cihetle öteki odada ağlar yanar idi.

Derken kapı çalındı. Cellât Hasan ile Osman Çorbacı içeri girdi.

Misafirin kim olduğunu kadın bilmediği cihetle misafirleri Berber Ali karşılayıp kadın öteki odaya çekildi ve Osman Çorbacı dahi hanenin kadını, hanımı kim olduğundan ve yatan hasta kimin nesi bulunduğundan asla haberdar olmadığı hâlde gelip hastanın odasına girdi.

O gün o saatte Cellât Hasan'ın hanesi hâlini yani hanede bulunanların yüreklerini imtihandan geçirmek bu hikâyenin ruhu olmak üzere kâfîdir. Fakat şunu da bilmeli ki hane halkı kalplerindeki hissiyatın ve bu hissiyattan ileri gelen teessüratın ol derece girift olmasına göre imtihan-ı kulûb pek kolay bir şey olmayıp kalp imtihanında ve suret-i hissiyatın tercüme ve tasvirinde cihana bir gelmiş olan Balzac bile ihtimal ki o gün Cellât Hasan'ın hanesinde bulunmuş olsa idi, şaşırır ve kendisini kaybeder idi.

Hele bakınız her kalbin ve her fikrin ne tasavvurda bulunduğuna dair size bir iki söz söyleyeyim.

Evvelâ Hüsnü yarası pek şedit olduğu ve bıçak akciğerlerine doğru ilerlemiş bulunduğu cihetle melekü'l-mevtin vüruduna muntazıran gözlerini tavana dikmiş, ağzı burnu köpürür yatar ve dünyasından artık bîhaber bulunur idi. Hasan ise sırttan alınan derin yaranın tehlikesini daha Ok Meydanı'nda iken fark ederek çocuktan ümidini kesmiş ve fakat böyle kabına sığmayan bir kahramanı vaktiyle babası veled-i zina olmak töhmetiyle itham eylediğinden naşi onun bu denaetini meydana koymayı ve hiç olmaz ise son nefesinde olsun validesine ve pederine çocuğu ve çocuğa onları tanıttırmayı kurmuş ve bunun için bir küçük vesile aramakta bulunmuş idi.

Osman Çorbacı o gün kalbinde keyfiyetinden haberdar olamadığı bir teessür hissetmekte olup ancak Cellât Hasan'a uyarak Hüsnü'yü görmeye gelmesi Hasan'ın çocuğu pek ziyade methetmesi üzerine Hasan'ın fevkalâde bir mahbub-ı zaman olması ihtimaline mebni olduğundan (Çünkü kendisi karısını güya katlettirdikten sonra bir daha teehhül etmeyip kısmetini başka yolda arar denîlerden idi.) odaya girip de öyle bir mahbuba tesadüf etmediği ve hususiyle sekerat-ı mevt yakasını almış bir yiğide rast geldiği için canı sıkılıyor idi.

Öteki odada kadıncağıza gelince, bîçare, Hüsnü'nün kim olduğunu kocası henüz tanımamış zannında bulunduğundan ve kocasıyla beraber gelen misafir Osman Çorbacı olduğunu dahi tanımadığından ve çocuğun hayatından dahi ümidini kesemediğinden "Acaba Hüsnü'nün benim evlâdım olduğunu Cellât Hasan anlarsa ne muamelede bulunacak, evlâdımı kabul edecek mi? Eyvah ya etmeyecek olursa! Ya onun asıl babası olacak hınzırdan korkarsa ben ne yaparım? Keşke sağ olduğunu görmemiş olsa idim. Keşke yirmi beş senedir kesilmiş olan ümidim bugün yenilenmemiş ola idi"diye kahrından yüreklerini bastırıp kıvrandığı anda bir de hatırına Şahap gelerek ve derhal onun yüzüne bakarak kendi kendine "Vah bîçare kızcağız sen ne yapacaksın! İçeride dağ gibi yatan ve aşkı ile seni deli divane eden Hüsnü işte senin kardeşin imiş. Bundan sonra can ciğer kardeş mi olacaksın, yoksa yine can ve canan mı kalacaksın?"mütalâatı dahi yüreğini başkaca sıkar ve bîçarenin yüreğini gördüğümüz yok ama ihtimal ki sıktıkça kasap süngeri sıkıyormuş gibi her mesamatından kan sızdırır idi.

Şahap'ın hissiyat-ı aşk u heva ile memlû olan kalbinde başka bir his sığabilecek mahal olmayıp Hüsnü'nün bu hâl-i ıstırabından dolayı kendine yeis gelmedikten başka "Babam ta beni Hüsnü'ye verecek kadar onu sevmemiş olsa buraya getirmez ve berber göndermez idi. Baksana kendisi bile kim bilir ama diğer bir hekim olmalı ki yanındaki herifi alarak gelmiş. Elbette Hüsnü iyi olur olmaz nikâhımızı kıyacaktır" tasavvuratıyla âdeta ümidine kuvvet veriyor idi.

Şu kadar var idi ki validesi şimdiye kadar Hüsnü hakkında muamelesini tayin etmemiş bulunduğu hâlde bugün Hüsnü'yü yaralı ve baygın görünce üzerine atılarak izhar-ı sûz ü alâm edişine bir manâ veremeyip "Sakın anam da Hüsnü'ye gönül kaçırmış olmasın" gibi bir mülâhaza-i baide dahi uzaktan uzağa yüreğinin etrafında dolanıyor idi.

İşte kalplerin hissiyatı buna yakın bir hâlde olup öteki odada erkekler hastanın etrafını kuşattıkları zaman beriki odada Şahap ve validesi odaların ikisinden de istimal olunur eski zaman-kârî yükün içine girip seyrediyorlar idi.

Bir adam Osman Çorbacı kadar denî olsa da ber-minval-i mezkûr tasavvur ettiği denaetten kendisini mahrum görse dahi bir hastayı ölüm hâlinde görünce hiç olmaz ise "Vah vah!" diyeceği derkârdır. İşte Çorbacı bunu demekle beraber Hasan dahi çocuğu zaten tahmin etmiş olduğu dereceden pek ziyade ağır bulduğundan ve âdeta ümidini kesmiş idüğünden bu bir "vah vah"ı vesile edinerek söze başladı:

—Demek oluyor ki Hüsnü'ye acıdın ha ağa?

—Kim acımaz a Hasan! Evlâdım olsa idi yine bu kadar acır idim.

—Ya evlâdın ise!

(Kemal-i halecanla) —Ne demek?

Bu müşafeheden odadaki herifin kendi kocası ve katili Osman Çorbacı olduğunu yük içindeki eski karısı anlar anlamaz kan beynine hücum ederek hemen kapıyı bir tekmede sırtına dayadı ve kendisini odanın orta yerinde bularak açtı ağzını yumdu gözünü:

"Evet! Evet! Burada can çekişen... yok işte... işte can veren şu Balkan gibi yiğit benim senden doğurduğum kahramandır. Evet! Senin ve benim oğlumdur! Kanlı herif! Katil herif! Allah'tan korkmaz herif! Böyle bir evlâda ana baba muhabbeti ne olduğunu göstermedin. Benim gibi dünyasını bilmez bir kadının katline ne ile hükmettin idi? Bu bîçare çocuk henüz kendisini öldürecek cellâdın yüzüne güler, sırıtır bir masum iken bunun kanına girmeye Allah'tan korkmadın mı idi? Karını çocuğunu bir yeniçeriye verip de öldürtmeye göndermek hem de aldata aldata göndermek yiğitliğe yakışır bir hâl mi idi? Bu adamın adı Hasan Pehlivan iken lâkabı Cellât kaldı. Sebebi sensin. Sizin yiğitliğiniz bundan ibaret midir? Yarabbi! Nedir dünyanın bu alçak heriflerden çektiği? Padişah bunların elinde mütehayyir! Halk bunların elinde esir! Karıları esirden beş beter! Kimse canından ırzından emin değil! Kendi ırzlarını kendi elleriyle ayaklar altına atarlar! Alçak herifler! Namussuz herifler! Kahrolsunlar, dünyadan adları sanları kalksın!"

Kadıncağız ne dediğini kendisi dahi bilmeyerek söylediği şu sözleri öyle bir hiddet, öyle bir şiddet, öyle bir teessür ile söylemiş idi ki Cellât Hasan bir cellât-ı bîamanın önünde bulunan mazlum gibi bir hâl-i sükût ve sükûnette ve Osman Çorbacı ise ifrit gibi simsiyah kesilip put gibi kaldı. Fakat çi-faide ki daha kadın odanın ortasına atılır iken Hüsnü dahi came-i hayattan sıyrılıp çıkarak kendisini umman-ı bekaya atmış gitmiş idi. Hüsnü'nün son nefesi tarih-i hayatına hatime çektiği gibi bu vak'a-i müellimenin dahi hemen hatimesi olmuş idi. Zira Osman Çorbacı çend gün sonra yine bir yeniçeri mücadelesinde mecruhen vefat eylediği misilli bîçare Şahap dahi esrar meydana çıkıp da haberdar olduktan sonra Hüsnü'nün heva ve sevdasını hiçbir yerde ve bir şeyde bulamayarak çend gün sonra "Hayır hayır, Hüsnü ölmedi, vefat etmedi. Ama babam beni ona vermesin diye böyle etti. Ben her gün üç beş defa Hüsnü'nün bizim kapı önünden geçtiğini görüyorum"diye şuurunu kaybetmeye başlayıp o genç, o güzel kız bakiye-i ömrünü âlem-i cünun içinde geçirdi gitti.

Şimdi siz validesini sorarsınız..."O nasıl edecek?" dersiniz. Dünyada valideler ne kadar zaifü'l-kalp iseler o kadar da seng-dildirler. Acıya onlardan ziyade tahammül eden bulunmaz. Meselâ sinelerini kendilerine yatak ederek büyütüp müddet-i hayatında delisi divanesi oldukları ciğerparelerini elden giderdikten sonra hesap ve tahmin edilecek olsa kendileri dahi arkaları sıra gitmek icap eder iken bîçareler bağırlarına taş mı basarlar ne ederler, yine tahammül gösterirler. Hüsnü'nün validesi dahi bundan başka bir valide değil idi.

Cellât Hasan ise Allah'a emanet.

İntiha

ÖLÜM ALLAH'IN EMRİ[11]

HİKÂYEDEN EVVEL İKİ SÖZ

Şimdiye kadar pek çok hikâyeler okudum. Elbette siz de okumuşsunuzdur. Ben hem birçok hikâyeler okudum hem birkaç tanesini yazdım. İhtimal ki siz de yazmışsınızdır.

Sanki siz de hikâye okumuş yazmış iseniz ben daha ziyade memnun olurum. Zira o hâlde meramı daha güzel anlarsınız.

Hikâye okur ve bahusus yazar iken meselenin suret-i cereyanına dikkat ettiğiniz var mıdır? Dikkat etmiş iseniz görmüşsünüzdür ki hikâyeye en evvel en sade cihetinden başlanır. Gitgide bazı entrikalar filânlar katılır. Daha sonra meseleye bir kat daha ehemmiyetler verilir. Meselâ âşık ile âşıkadan bahsolunur ise bunların ıstırabı o dereceye vardırılır ki artık hayatlarından yeis getirilir. Nihayet hikâyenin neticesi olmak üzere bunlara feda-yı can ettirilir. Yahut muharririn mürüvvet tarafına rast gelmiş ise nagehanî bir ümit kapısı açarak âşık ile âşık ayı içeriye sokar.

Hikâyeyi bu suretle tanzim etmek bayağı bir usul hükmüne girmiştir. Bir vak'anın tarihini yazar iken nasıl ki mukaddematıyla filânıyla yazarlar ise hikâyeyi de o suretle yazmaya her muharrir kendisini mecbur bilmiştir. Bu da bir nev' esaret değil midir? Esaret ise terakkî için ayak bağı sayılmaz mı?

Ölüm Allah'ın Emri serlevhasıyla bu hikâyeyi tasvir eylediğim zaman en evvel hatırıma gelen şey tahrir ve tasvir usulünü bu esaret belâsından kurtarmak sureti oldu.

"Nasıl kurtaracaksın" mı dediniz?

Nasıl kurtaracağım! Öyle hikâyeye mukaddime yaparak badehu erbab-ı mütalâayı "Aman bakalım daha ne olacak, alt tarafından ne çıkacak?" diye intizarlarda bırakmayacağım. Alt tarafından çıkacak olan neticeyi en evvel söyleyeceğim. Ama diyeceksiniz ki bu hâlde hikâyeden hiçbir lezzet çıkmaz. Maşallah, niçin çıkmasın? Hikâyeye lezzeti muharrir verecek değil mi? Bakınız ben lezzet vereyim de çıkar mı çıkmaz mı? Bir hikâyeyi okuduğunuz vakit "Aman alt tarafı ne imiş, neticesi nereye varacak?" diye intizarda kalmaya bedel "Aman bunun evveli ne imiş, bu netice neden çıkmış?" diye işin evveliyatını arayacaksınız. Bazıları diyorlar ki İstanbul'da roman, yani imkân dahilinde hikâye tasvir ve tahririne ben başlamışım. Bu hüsn-i zanna teşekkür ederim. Öyle ise mukaddimeden evvel neticeyi gösterip de erbab-ı mütalâaya mukaddimatı aratmak yolunu dahi -hem de bihakkın- ben açmış olayım. Alınız hikâyenin neticesini:

11. Letaif-i Rivayat, 8. cüz, İstanbul, 1290/1874, 106 s.

ÖLÜM ALLAH'IN EMRİ

Nihayet Sıtkı Bey, sabaha karşı, uyumak değil bayılmak kabilinden olarak kendisinden geçmiş, dalmış gitmiş idi. Bu hâl ile ikindiye kadar yatıp ikindi üzeri uyandıkta geceki mütalâatını yine bıraktığı yerden başlayıp "Evet, Behice Hanım sanki aklınca bize son düşmanlığını da etti. Vah zavallı Behice Hanım vah! Biz çoktan 'Ölüm Allah'ın emri' demiş idik. Yalnız ayrılık olmayacağına söz vermiş idik. Sinesaf'ı zehirledin de ne oldu? Eline ne girdi? Muradın hâsıl oldu mu? Heyhat!..." yollu birtakım daha hülyalardan sonra, "Gider miyim? Giderim. Alt kapıdan girilince tamam dokuzuncu mezardır. Yanlış etmeyeyim diye üç defa saydım. Gider kendisine vermiş olduğum sözün hükmünü icra ederim" dedi. Ve fakat parmak ucu kadar kalmış, artık tutulacak yeri kalmamış olan bir kurşun kalemini cebinden çıkarıp akşam üzeri tütüncüye yalvara yakara hatta herifin veresiye artık vermemekteki ısrarı üzerine ıstırabından birkaç damla dahi gözyaşı akıta akıta güç hâl ile veresiye alabilmiş olduğu tütün kâğıdının üzerine birkaç sözler yazmaya başladı. Hani ya o cin fikirli Sıtkı? Hani ya o bir saatte bi'l-bedahe seksen kaside söyleyen şair Sıtkı? Hani ya o kalemi eline aldığı zaman bir kere karşısındaki duvara bakıp da sanki yazacağı şeyleri duvarda kâmilen okumuş ve ezberlemiş de badehu yazıyor imiş gibi asla durup dinlenmeksizin, düşünüp taşınmaksızın cayır cayır yazıp ortaya atıveren seriü'l-kalem Sıtkı?

Allah'ım güya Behice Hanım, Sinesaf gibi Sıtkı'nın bu fetanetini, bu iktidarını da zehirleyip öldürmüş. Bîçare çocuk bir harf yazar yarım saat düşünür idi. İhtimal ki ne yazdığını kendisi de bilmez idi.

Ne ise, saat de on bir buçuğa geldikte yazısını bitirdi. Bitirdi değil, bitirmiş oldu. Çünkü Sıtkı'nın mezkûr kâğıt üzerine yazmış olduğu şeyleri bihakkın yazması lâzım gelse koca bir kitap olmak iktiza eder idi.

Yazı bittikten sonra kalktı. Kendisini yokladı. Gece sabaha kadar uyanık kalmış olduğundan karnı zil gibi idi.

Etrafına bakındı. Sanki yiyecek bir şey aradı. Hey çocuğum hey! O saadet geçmiş ola. Sen sabahleyin kalktığın gibi başını sokarak havyar, balık yumurtası, İzmit kaymağı, kirlihanım, Edirne kaşarı, Girit zeytini, kutu sardalyası, vişne, çilek, ağaç kavunu reçeli, galeta francalası ile dopdolu bulmakta olduğun dolabı şimdi bomboş bulsan bile sevinir idin. Hiç olmaz ise evvelki et'amenin kokusunu olsun koklar idin. Şimdi dolabın da yerinde yeller esiyor.

Şu dediğim şeyler o hâlde Sıtkı'nın hatırından geçmedi değil. Geçti, fakat bu hatıranın su'-i tesiri üzerine kolera veca'larının ıstırabını çekiyormuş gibi bir kere kıvranıp hiç şüphe etmem ki yüreğinden giden kanı emip onunla kifaflandı.

"Haydi bu da böyle gitsin. Ben yine sadakat yolundan ayrılmayıp o yola gideyim" dedi. Kalktı, ayrı ayrı iki tekten ibaret bulunan kunduralarını giyip sokağa çıktı.

Sıtkı'nın o akşamki hâli öyle bir hâl idi ki hiçbir zamanki hâline makis değil idi. Zaten perişanlık her tarafını bürümüş idi. Lâkin o akşam güya "perişanlık" denilen şey Sıtkı'da tecessüm ve teşahhus eylemiş idi. Kendisini görenler âdeta bîçarenin tecennün etmiş olduğuna hükmettiler. Zira bîçare çocuk kâh Sultanahmet Meydanı'na, kâh camiye, kâh Ayasofya'ya doğru mütehassirane bir bakar ve bakışını nazarlarda sanki son meyusiyeti tasvir ediyormuşçasına bir tebessüm vely eder idi ki cinnetine hükmedenler için en büyük cünun alâmeti bu tebessüm idi.

Halbuki hakikatte Sıtkı'da cinnet değil şaşkınlık bile yoğidi. Vakıa sürat-i intikaline ziyadesiyle halel gelmiş idi. Ama ben bu betaet-i intikale şaşkınlık diyemem. Şaşkınlık olsa ne edeceğini bilmemesi ve bazı etvar ve ef'alinde esrarının faş olmasına medar olur bir ser-rişte olsun vermesi lâzım gelir idi ki Sıtkı'da bunların birisi yoğidi. İkide bir Haliç cihetine dönüp hutut-ı nazarı Eyüp'e kadar varmak azmiyle sanki önüne tesadüf eden mevakii iktihama çalışır durur idi.

Beyazıt'a doğru yürümeye başladı. Gitti gitti, Beyazıt'ı da geçti. Kantarcılar Yokuşu'nu indi, sola bükülüp Unkapanı caddesini aldı. Oradan ta Eyüp'e kadar kendisini tanıyan adamlar olmadığından Eyüp'e varıncaya değin bir laimin levmine duçar olmayacağını bilir ve ancak gece saat ikiden sonra Eyüp'e varabileceğini hesapla orasını dahi ağyardan hâlî bulacağını ümit eder idi.

Her tahmini doğru çıktı. Yalnız saat ikiden sonra varabileceği hakkındaki hesabı doğru çıkmadı. Zira açlık canına kâr etmiş ve otuz saatten beri gıda görmeyen vücudu kuvvetten kalmış olduğundan bihakkın yol yürüyemeyip bir iki adım gittikten sonra dinlenmeye mecbur olur idi.

Saat üçe vardı, kendisi henüz Balat'ta. Bir aralık, kola filâna rast gelmek havfı dahi baş göstermeye başladı. Lâkin yine gider idi. Gitti gitti saat dörtte Eyüp'e varabildi.

Kaymakçılar'ı filânı geçti. Hazret-i Halit'in türbesi yanından yukarıya büküldü. Ensesi Yamalı Kanlı Mustafa Paşanın konağı göründü ki Paşa hazretleri yatsıyı kılıp yatmış ve bermutat konak halkı dahi yatıp uykuya varmış olduğundan pencerelerde mum filân ışığı yok idi.

Bir aralık konağa yüzünü çevirmemek ve mütehassir mütehassir bakmamak istedi. Ancak biraz sonra buna da bir mecburiyet görmedi. Baktı, hatta ağlaya ağlaya baktı. Konak pek muntazam yapıldığından İstanbul ıstılahınca kanarya kafesi denmeye seza idi. Bu müeddayı Sıtkı dahi der-hatır eyledi. Lâkin içindeki kanaryanın uçmuş olduğunu da der-hatır eylediği için bilâ-ihtiyar ağlamış idi.

Hâsılı mezarlığa vardı. "Birinci, ikinci, üçüncü..." diye saya saya dokuzuncu mezara geldikte artık dizlerinin bağı da çözülmüş olduğundan kaldırdı kendini mezarın üstüne atıverdi. O ne!?.. Mezarda bir inilti var. Aman! Mezar canlandı! Kucaklamış olduğu mezar kollarının arasında kımıldanmaya başladı. Bu hâli hissedince Sıtkı'nın ne hâllere uğradığını tafsil icap etmez. Vakıa kendini kaybetmesi lâzımdı. Kaybetmedi. Kaybetmedi, ama hissiyatı dahi yerinde kalmadı. Zaten mezarlığa girdiği zaman "Âlem-i ahirete gidiyo-

rum" diye girmiş olduğundan kucaklamış olduğu mezarın kolları arasında ve göğsü altında inleyerek kımıldandığını görünce âdeta mezar altından kendini çağırıyorlar ve hatta mezarı açıyorlar zannıyla "Aç mezarını aç, ben sana geldim. Ben geldim, aç. Zira sabrım kalmadı" diye niyaza başlamış idi.

Sıtkı bu niyazda iken mezar kolları arasından silkinip kalktı. İnsan gibi oturdu. Artık anlaşıldı ya. Canlanan mezar değil, belki mezar üstünde yatan bir vücut idi. Hele "Ah Sıtkı'cığım sen mi geldin? Nerede idin?" dediği gibi o vücudun Sinesaf olduğu meydana çıktı. Ama bakalım onların nazarında da bu suretle meydana çıktı mı?

Sıtkı hâlâ zannediyor ki Sinesaf'ın ruhu veya hayali veyahut bizzat kendisi mezardan çıkıp kendisini istikbal ediyor. Buna mukabil Sinesaf dahi zannediyor ki o âna kadar Sıtkı mezarının içinde değil imiş de şimdi gelip mezarına girmek istiyormuş. Zira Sıtkı emin idi ki Sinesaf'ı Behice Hanım zehirlemiş ve bîçare kızcağız vefat ederek oraya defn olunmuştur. Kezalik Sinesaf'ın dahi hiç şüphesi yoktu ki Sıtkı kendisini vurup öldürmüş ve oraya defn olunmasını vasiyet eylediği cihetle vasiyeti yerine getirilmiştir.

Vay Sinesaf dahi Sıtkı'yı vefat etmiş diye mi bilirdi? Hay hay, öyle bilirdi ya. Bîçareler bir müddet "Sen ölmedin mi?", "Vay, sen ölmedin mi?", "Hayır ben ölmedim. Sen ölmüşsün dediler.", "Yok ben ölmedim. Sen kendini vurmuşsun dediler.", "Aman Sinesaf, sağ mısın?", "Ben sağım, fakat senin hayalini mi görüyorum, yoksa sen de sağ mısın Sıtkı'cığım.", "Evet, ben de sağım" diye hâlleşip bu işin dahi Behice Hanımın bir hilesi olduğunu anladıktan sonra Sinesaf aklınca Sıtkı'nın mezarı üzerinde bir gelin olarak ölmek için hanımın ve kalfaların mücevheratından birçoğunu üzerine takarak gelmiş bulunduğu cihetle o hazineyi bi'l-istishap âşık ve âşıka firar eylediler. İşte kendileriyçün gidiş o gidiş oldu ve ondan sonra yalnız Sinesaf'ın pencereden aşağı sarkıtmış olduğu ipe ikisinin dahi bağladıkları vasiyetnameler meydana çıkıp başka bir gûne malûmat alınamadı. Mazallah Sıtkı bir saat sonra gele idi de kızcağız hazırlamış olduğu sıçan otunu yemiş ola idi veyahut Sıtkı hemen gelir gelmez cebindeki büyük İngiliz çakısını tasmimi vechle midesi üzerine vurmuş buluna idi ikisi dahi boş yere feda-yı can etmiş ve Behice Hanımın hilesi yerini bulmuş olurdu.

İşte hikâyenin neticesi bundan ibaret. Şimdi bunun mukaddematını merak etmeyecek misiniz? Bahusus burada birkaç ipuc[illegible] kaldı ki birincisi Sinesaf'ın pencereden sarkıtmış olduğu ve gerek Sinesaf'ın ve gerek Sıtkı'nın vasiyetnamelerini bağladıkları ipin ucu, ikincisi Sinesaf'ın dahi Sıtkı'yı kendi kendini vurarak vefat etmiş ve o mezara gömülmüş olduğu itikadıyla oraya gelişinin vechi ve üçüncüsü dahi bu hâllerin Behice Hanımın hilesi olması kaziyesidir. Bunları ve gide gide hikâyenin ta mebdeini merak etmeyecek iseniz bırakalım. Lâkin ben erbab-ı mütalâanın hâlini bilirim. Hatta burada sözü bu gibi şeylerden ibaret olarak uzattığıma bile itiraz ile bu neticedeki esrarın keşfinde istical ederler.

Öyle ise Sıtkı'nın mezara gelişi gibi Sinesaf'ın gelişinin vechini de muhtasaran olsun görelim de hikâyemizin badehu mebdeine doğru devam edelim.

ÖLÜM VAR AYRILIK YOK

Bîçare Sinesaf cehennem azabını bin kere arattıran ve hususiyle kabirde sessiz sedasız yatıp rahat etmek saadetine hasret çektiren nice kâfir azabını çekmekte olsun bir gün Behice Hanım gelip "Gördün mü hınzır kahpe! Sen sebep oldun, işte zavallı Sıtkı nihayet canına kıymış. Kıyar ya! Yezit kahpe! Çocuk senin gibi cellât değil. Tekliflerime razı olsa idin hiç iş buralara varmazdı. İşte getirmişler karşıya defnediyorlar. Vah bîçare çocuk vah! Hâlâ kanı dinmemiş. Tabutundan aşağı akıp duruyor. Allar giy kahpe, allar giy! Sana bir şeycikler olmaz. Ne olduysa bana oldu. Ah kıyamete kadar ağlayacak benim!" demesiyle bîçare Sinesaf'ın aklı başından gidip "Aman ne diyorsun? Bu nasıl kara haber!" diyerek pencereye seğirtip de vakıa karşıdaki mezarlıkta hamal cemal makulesinden birkaç adamın kanlı tabuttan çıkardıkları cenazeyi al kanlara bulanmış kefeniyle mezara koyduklarını görünce hemen kendisinden geçip şarkkadak bayılmıştı.

Kızcağız ayıldıktan ve bir kere değil, defaatle bayılıp ayıldıktan sonra Behice Hanımı yanına çağırıp "Aman hanım, ne olduysa oldu, fakat bana bir vazıh haber ver. Bu iş nasıl olmuş?" diye vuku bulan suali üzerine "Nasıl olacak! Hani ya dün değil evvelki gün ben sana teklifleri tekrarladığım zaman domuz gibi burnunun doğrusuna giderek reddetmedin mi idi? İşte o zaman Sıtkı Bey razı olmuştu da iş yalnız sana kalmış idi. Fakat sen öyle kat'iyen reddedince ben de çocuğa haber gönderdim. Bu kız mümkün değil razı olmayacak dedim. Yalan söylemedim a. Çocuk bunun üzerine meyus olmuş. 'Bari ben aradan gideyim de ne olur ise olsun' demiş, tutmuş kendi kendini bıçakla vurmuş. Lâkin ne kadar olsa yine sadık. 'Aman beni Paşanın konağı karşısına gömünüz. Yattığım yerden de Sinesaf'ı seyredeyim' diye vasiyet etmiş. Paşa da vasiyetini kabul etti. İşte gördün a, karşıya gömdüler" tafsilâtını alarak son defa ayrıldıkları gün birbirine vermiş oldukları "Ölüm var ayrılık yok. Bizi ölüm bile birbirimizden ayıramaz. Bilâkis dünyada hiçbir şey birleştiremez ise ölüm birleştirir. Ölüm Allah'ın emri" sözlerini der-hatırla Sinesaf sine-i safını çâk çâk eylemiş idi.

Bunun üzerine bir iki gün geçip bir perşembe günü akşamüstü kızcağız bermutat pencereden Sıtkı'nın ruhuna Yasin-i Şerif okuyup ihda eyledikten sonra, "Bizi birbirimize birleştirse birleştirse ölüm birleştirecekti. İşte Sıtkı sözünü tuttu. Geldi şuraya karşıma yattı. Mezarından bana 'Gel gel' diyor. Hazır bu gece cuma gecesi. Varayım gideyim, giyineyim kuşanayım, herkes uyuduktan sonra gidip Sıtkı'cığıma kavuşayım" mütalâatıyla hanımın ve kalfaların en âlâ takımlarından gizlice bir mükemmel takım mücevheratı odasına aşırıp Paşa mutadı vechle saat yarımda yemeğini yedikten sonra giyindi kuşandı ve çekmekte olduğu azaplara artık tahammül edemediği gün canını ölümle kurtarmak için önce hazırlamış olduğu bir şişe sıçan otunu dahi yanı-

na aldı. Bahçeden çözüp getirmiş olduğu çamaşır ipini pencereye bağlayıp herkes uyuyuncaya kadar bir de vasiyetname yazarak hazırladı. Tamam el etek çekilip saat dahi dörde yaklaştıkta ipten aşağı süzülüp doğruca mezarın üstüne vararak "Aç mezarını aç! İşte Sinesaf'ın geldi. 'Ölüm var ayrılık yok' demiş idik. Sen sözünde durdun, ben de sözümde duruyorum" diye mezarı kucakladığı gibi kendinden geçip gitmiş idi ki diğer taraftan Sıtkı dahi tamam bu esnada gelmiş idi.

Hikâyenin bu suretle en evvel neticesini görmüş olduğumuzdan dolayı yalnız bir meraktan kurtulduk. O da Sinesaf ile Sıtkı'nın birbirine hasret gitmeyip kavuşmuş olmalarıdır. Lâkin yakamızı bir merak bıraktı ise şimdi birkaçı birden sardı. İlla o Behice Hanım, illâ o Behice Hanım! Çocukları fedayı hayata mecbur eden kadın. Sinesaf'a Sıtkı için izhar-ı sûz u güdaz eden yine o Behice Hanım. Buraya kadar anladığımıza göre Behice Hanımın Sinesaf'a "Tekliflerim, tekliflerim" dediği ve Sinesaf'ın kabul etmediği teklifleri, kabule yanaşacak olsa bîçare Sıtkı'yı canından bezdirecek bir hâle getirmeyecek imiş. O teklifler ne? Bu Behice Hanım çocukların dostu mu düşmanı mı?

Bu hâlleri bundan sonra anlayacağız. Evvel emirde gerek Sinesaf'ın ve gerek Sıtkı'nın pencereden sarkan ip ucuna bağlamış oldukları vasiyetnameleri okuyalım. Zira keşf-i esrar için bir ser-rişte de bu olacak.

İP UCU

Sinesaf ile Sıtkı'nın henüz vefat etmediklerini anlayarak yanlarında bulunan mücevheratla yakalarını kurtarıp bakiye-i ömürlerini birlikte geçirmek üzere kim bilir hangi tarafa firar ettikleri günün ertesi sabah Ensesi Yamalı Kanlı Mustafa Paşa "Gideyim bakayım Sinesaf'ı yalnız sıkıştırayım. Şayet aklı başına gelmiştir" diye kalkıp kızın odasına geldi. Kapı kapalı olmayıp açık ve odanın içinde intizam denilen şeyden eser bile olmayıp dolaplar, sandıklar karmakarışık bir hâlde idi. Kız akşamdan herkesle beraber yatağını yapmış ve fakat içinde yatmayıp hâliyle kalmış idi.

Paşa hazretleri pek de dik ses çıkarmayarak ekseriya gizli bir işte bulunanların çıkarttıkları boğuk ve tıkanır bir ses ile birkaç defa Sinesaf, Sinesaf diye çağırmış ise de bir taraftan mukabele edilmeyince merakı artarak medd-i nazarını oda kapısından divanhaneye doğru gezdirmiş ve "Acaba Sinesaf bir kapıdan çıkmayacak mı?" diye biraz da beklemiş ise de yine bir gelir gider olmayınca tekrar oda içinde şaşkın şaşkın etrafına bakınır iken pencerenin açık olduğu ve bir tarafında da bir ip ucu bağlı bulunduğu gözüne ilişti. Hemen pencere tarafına seğirtip ipin amuden inişi gibi o da nazarını aşağıya kadar indirdi. Biraz da etrafa dolaştırdı. Fakat ipin ucunda küçük çocukların güya uçurtma olmak üzere lalettayn bir kâğıdı bağlamaları tarzında bağlanmış iki kâğıttan başka hiçbir şey göremedi.

Hemen ipi çekti, kâğıtları yukarıya çıkardı. Yazılı cihetlerine bakar bakmaz ve birisinde Sinesaf imzasını görür görmez diğerinde Sıtkı imzası sanki gözlerinin ta bebeklerine saplandı. Artık odasına kadar avdet etmeye ne hâl müsait ne mecal. Hemen oracıkta dizlerinin bağı çözülürcesine çömeliverip hırs ve hiddeti hasebiyle en evvel Sıtkı'nın imzasıyla mümza bulunan kâğıdı okumaya başladı. Kâğıdın, yani vasiyetnamenin sureti şudur:

Ben feda-yı can ettikten sonra elbette bir kimse kefen giydirmek için elbisemi çıkarır iken ceplerimi dahi arayacaktır. Eğer vücudumda kendi elimle açtığım yaradan akacak kan bu vasiyetnameyi lekeleyip bozmamış ise okuyabilecek ve sebeb-i mevtimi de bundan anlayabilecektir.

Pek de aklım başımda kalmamış, ama haydi sözün şu ucundan başlayayım.

Ben Ensesi Yamalı Kanlı Mustafa Paşanın yeğeni Sıtkı bîçaresiyim. Fakat benim kanlım Mustafa Paşa değildir. Onun kethüda kadını bulunan Behice Hanım aşüftesidir. Ben paşa dayımın Sinesaf nam cariyesini seviyor idim. Seviyor idim değil, seviyorum, hâlâ seviyorum. İşte onun uğrunda feda-yı can ediyorum.

O merhametsiz kadın evvel emirde bize merhametli göründü. O kadar işgüzarlık gösterdi ki, bize tahsis etmiş olduğu bir haneye kızı kendi eliyle getirip bana teslim eyledi. Buna nasıl muvaffak olduğunu yazmaya şu tütün kâğıdının müsaadesi yoktur. Lâkin bu hizmetine mukabil bana bir teklif gösterdi ki kabul etmek elimden gelmez idi.

Suret-i teklifi burada izah edemem. Zira o kadar gariptir ki kimse inanmaz. Âdeta cinnetime hamlederler. Ben o teklifi mümkün değil kabul edemedim. Behice dahi bana kızdı. Kızı tekrar alıp götürdü.

Sinesaf benden ayrılır iken "Ölüm var ayrılık yok" demiş idi. Teklifinde ısrar ve biz de sözümüzde sebat eyledik. Nihayet bundan beş gün mukaddem, eğer teklifatını redde ısrar edecek isem kızı zehirleyeceği haberini gönderdi. Ben bu habere cevap bile vermedim. İki gün evvel, kızı zehirlemiş olduğunu ve vefat eylediğini ve konağın karşısındaki mezarlığa gömdürdüğünü haber verdiler. Kendim mezarı gördüm. Artık ölüm var ayrılık yok olduğunu göstermek lâzım geldi. İşte bu akşam Sinesaf'ın mezarı üstünde kendi canımı kendi elimle kıyıp Sinesaf'a kavuşacağım.

Bende herkesin hakkı vardır. Herkese rica ederim ki haklarını helâl etsinler. Benim kimsede hakkım olmadığı için helâl etmeye dahi mecburiyetim yoktur.

Cihanda ne anam var ki veda edeyim ne babam. Dayım dahi beni reddetmiş idi. Ben cihana veda ederek öylece gidiyorum.

Sıtkı

Paşa, Sıtkı'nın bu vasiyetnamesini okuduğu gibi Behice Hanım aleyhine birdenbire bir şüpheye düşüp fakat renk vermemek lâzım olduğunu dahi derpişle Sinesaf'ın vasiyetnamesini ağlayarak!.. okumaya başladı.

İşte sureti budur:

Behice Hanım!

Sıtkı'cığımın kendi kendisini vurup şuraya mezarlığa defnedildiği kara haberini getirdiğin zaman ne hâllere girmiş olduğumu gördün. Bana olan husumetin hasebiyle elbette memnun oldun.

Fakat pek o kadar memnun olma. Dünya Sıtkı'ma kalmadığı gibi sana da kalmayacak, senin paşana da. Ben ise bir kere Sıtkı'ya "Ölüm var ayrılık yok. Ölüm Allah'ın emri" demiş idim. İşte ben Sıtkı'ya kavuşmaya gidiyorum. Sen de patla paşan da patlasın.

Beni Sıtkı'nın mezarına gömmelerini rica edecek olsam kabul etmeyeceklerini bilirim. Varsınlar kabul etmesinler. Varsınlar gömmesinler. Ben Sıtkı'nın mezarı üzerinde can feda edince elbette Cenab-ı Hak bizim ruhlarımızı birbirine kavuşturur. Biz yine ber-murat olmuş oluruz. Fakat sen paşan gibi na-murat kalırsın, paşan da senin gibi. Zira Cenab-ı Adil-i Mutlak hazretlerinin adl-i rabbanîsi müsait olmaz ki âlemde sizin gibi zalimlerin muradı hâsıl olsun. Biz ise mazlum olduğumuz hâlde husul-i muradımız teshil edilmiş olur.

Ben melek olmadığımdan ve huzur-ı rabbanîde hasımlarından intikam almak davasıyla ahirete gitmediğimden kimde hakkım var ise, kimden zulüm görmüş isem hakkımı helâl etmem. Lâkin hanımefendi ile kalfaların bana olan husumetlerinde kendileri mazur oldukları gibi bu husumet benim kendi maksuduma dahi daima hizmet etmekte olduğundan hakkımı yalnız onlara helâl ederim.

Ömrümün son gününde ellerim titreye titreye yazdığım şu vasiyetname Paşa efendinin eline geçecek olsa da sözlerime inansa, Behice Hanım seni diri diri ateşlerde yaktıracak bazı şeyler söylerdim. Lâkin ben intikamımı Paşanın almasını da istemem. Paşanın sende intikam alacak hakları vardır. Eğer er ise hakkını tanısın da intikamını alsın.

İşte ben sözü bitirdim. Dünyayı ve alâyiş-i dünyayı kaldırıp arka tarafa atarak ahirete gidiyorum. Bana "Uğurlar olsun" diyecek kimsem yoktur. Ben kendi kendime "Uğurlar olsun" dedim. Sıtkı'cığım da bana cennette "Safa geldin" diyecektir.

Sinesaf

Yukarıda demiş idik ki Paşa Sinesaf'ın vasiyetnamesini ağlaya ağlaya okumaya başladı. Vasiyetnamenin sonralarında kendi aleyhindeki sözleri okur iken ağlaması dindi mi zannedersiniz? Dinmedi. Bir kat daha arttı. Hatta Behice Hanım aleyhindeki hiddeti dahi ağlamasına yardım etmiş idi.

Mefhumlarına dikkat edilir ise Sinesaf'ın varakası Sıtkı'nın varakasından daha çok esrarı camidir. Lâkin Sıtkı'nın dahi demiş olduğu vechle tafsilâtı koca bir cilt doldurmaya kâfî olan o hakayık ve dakayık öyle beş on satırla meydana konulabilir mi?

Şimdiki hâlde merakımız Behice Hanımın Sinesaf ve Sıtkı ile Paşa arasında çevirdiği fırıldaklara münhasır ise de Sinesaf'ın mektubunda gerek hanımefendinin ve gerek odalık kalfaların bîçare kızcağıza husumet olarak gösterdikleri muamelenin âdeta kendi maksadına münhasır olmasının vechi dahi merak edilmeyecek bir şey değildir zannederim. Ya nasıl olmuş ki Sıtkı ile Sinesaf birbirini sevebilmişler? Ya nasıl olmuş ki Behice Hanım bunların esrarına vakıf olmuş? Ya bu âşık ile âşıka ve Paşa arasındaki fırıldağı çevirmeye Behice Hanım ne hikmete mebni mecbur olmuş? Bu meraklarımızı halledecek kadar tafsilâta muhtacız. Öyle değil mi?

Bize bu bapta birinci malûmatı Behice Hanımın ilk istintakı verecek. Ama hâlin dakayıkı daha sonra çıkacak imiş. Ne yapalım? Biraz da sabredeviririz.

AÇMA KUTUYU SÖYLETME KÖTÜYÜ

Ensesi Yamalı Kanlı Mustafa Paşa iki müteveffanın yukarıda suretleri derc edilen vasiyetnamelerini okuduktan sonra bir aralık keyfiyeti sırren tahkik etmek lüzumunu hissetmiş ise de işin sırren tahkik edilebilecek bir cihеti olmayıp konak içinde hâller zaten alenî cereyan etmiş olduğu gibi Sinesaf'ın gaybubeti öyle tûl müddet gizli kapaklı kalamayacağından ve Paşada dahi sabır ve tahammül olmadığından hemen Behice Hanımı huzuruna çağırıp istintaka başlar.

Paşa: Behice Hanım! Sinesaf nerede?

Behice: Odasında değil mi efendim?

P: İşte odası burası.

B: Akşam burada idi.

P: Şimdi nereye gitmiş?

B: Ben ne bileyim efendim.

P: Bak şu ipe.

B: Desenize ki buradan sıyrılıp inmiş de kaçmış gitmiş.

P: Kaçmış gitmiş mi?

B: Ya ne olabilir efendim?

P: Ne olacak? İşte vasiyetnamesi. Gitmiş kendisini karşıki mezar üzerinde telef etmiş.

B: (Pencereden bakarak) Hani ya efendim, cenazesi orada yok.

Behice Hanımın bu reyi üzerine mezarlığa uşak gönderip arattırırlar. Mezarın üzerindeki muntazam toprağın karmakarışık olmasından başka bir eserler bulamazlar. Toprağın bu karışıklığı kızın orada can çekişip debelenmiş olmasına delâlet eder ise de na'şı bulunamaması şüpheyi arttırıp çarşıya marşıya ve hatta zaptiye merkezine adam gönderirler, sordururlar, yine bir haber alamazlar.

Paşa, elinde bulunan vasiyetname üzerine kızın mutlaka telef-i nefs etmiş olmasına inanır. Akşama kadar tahkik ve tecessüsten sonra artık gidip kendisini denize atmış olmasına hamlolunur. İstintakta dahi devam edilir.

P: Bu kız kendi canına kıydı Behice Hanım, kıydı.

B: Ne yapalım efendim, kıydı ise siz sağ olunuz.

P: Hep sağ olalım, fakat işin içinde senin büyük bir fırıldağın var. Sen bana demiş idin ki Sıtkı vefat etti. Vasiyeti mucibince buraya defnedilmesine dahi ruhsat almış idin. Sinesaf'ın vasiyetnamesi de bunu teyit ediyor. Lâkin Sıtkı'nın da bir vasiyetnamesi var. Onun hükmüne bakılır ise Sinesaf'ı sen zehirlemişsin.

B: Estağfurullah efendim. Sinesaf akşam gülüp oynamakta idi.

P: Yok Behice Hanım, bu işin içinde büyük bir sır var. Sana "Sinesaf'a zehir içirdin" demiyorum. Vakıa Sıtkı'ya böyle bir haber göndermişsin. Lâkin bu haberin yalan olduğu belli. Çünkü sen "Sinesaf'ı zehirledim" diye Sıtkı'ya haber gönderdiğin zaman Sinesaf daha burada sağ idi. Sevdiği kız vefat etmiş zannıyla kendisini vurmuş. Hâlbuki sen bize Sıtkı'nın vefat eylediğini haber verdiğin zaman Sıtkı dahi sağ imiş. Çünkü bize vefat ettiğini haber verdikten sonra Sıtkı'ya yine haberler göndermişsin. Bu hâl işte meydanda. Bunu çocuk olsa anlar. İşin içinde büyük bir şey var ki ketmetmeye gelmez. İşte senin bu fırıldağın sebep oldu, bu çocukların ikisi de birbirlerine kıydılar. Nedir bu sır? Söyle bakayım.

B: .....

P: Hayır, sükût lâzım değil. Ne ise söyle.

B: Efendim! Kendilerine kıydılar ise kıydılar. Rica ederim beni söyletmeyiniz. "Açma kutuyu söyletme kötüyü" derler.

P: Hayır hayır! Olan oldu, biten bitti. Söyle de beni meraktan kurtar. Hiç çekinme. Vakıa kabahatin birazı da benim üzerimde gibi görünüyor. Ama zararı yok. Kabahat bende ise onu da söyle.

B: Ya kimde olacak efendim. Siz kızı seviyorsunuz. İşte şimdi bütün bütün meydana çıktı ya, kız da Sıtkı'yı seviyor. Siz benim de velinimetim efendimsiniz. Bu işi bana havale ettiniz. Ben elimden geleni diriğ etmedim. Ne yapayım ki birçok mânilere tesadüf ettim. En evvel gerek hanım gerek odalıklar Sinesaf'ı kıskandılar. Sözü bir ettiler, kızı satmaya karar verdiler. Satılığa çıkardılar. Ben ise bu hâlin sizin arzunuza mugayir olduğunu bildiğimden kızı elden kaçırmamak gayretine düştüm. Çünkü kız bir kere satıla idi, bir daha geriye gelmez idi. Sinesaf gibi bir cariyeyi elli keseye alan adam onu bir daha geriye verir mi? İstanbul'da bile tutmaz. Kız satıldıktan sonra satanlara siz ne yaparsınız? Bağırırsınız çağırırsınız, söversiniz sayarsınız, iş biter gider. Ben size sadakatten ayrılmadım, gittim tarafınıza keyfiyeti beyan ettim. Sizin namınıza para istikraz ederek cariyeyi kendi üzerime aldım. Getirdim size teslim ettim. Fakat ne yapayım, kız teslim olmadı. Sıtkı'yı seviyorum [dedi].

P: Güzel ama, bak Sıtkı vasiyetnamesinde diyor ki, sen kızı götürmüş kendisine teslim etmişsin. Sonra bir de teklif etmişsin. O teklifi kabul etmemiş de alıp kızı bana getirmişsin. Bu ne? İnkâr etme Behice Hanım, vallahi fena ederim. Doğrusunu söyler isen billâhi bir şey yapmam. "Kader böyle imiş" derim.

B: Ne inkâr edeyim efendim. Madem ki kutuyu açtırdınız, artık kötüyü de söylemeye müsaade edersiniz.

P: Hay hay! Bildiğini doğru söyle.

B: Baktım ki kız Sıtkı'yı sevdikçe size ram olmayacak. Hâlbuki Sıtkı da kızı çıldırasıya sevdiğinden o muhabbet devam ettiği müddet dahi ne zaman olsa işin bir fenalığı çıkacak, şunları birbirinden soğutayım dedim. Soğutmak için ise bunların vefat ettiklerini yekdiğerine haber vermekten başka tedbir bulamadım. Eyüp iskelesine adam gönderip benim kendi evimde vefat eden bir kadını kaldırsınlar diye birkaç hamal çağırttım. Tabutun bazı yerlerini kırmızıya boyattım. Kefeni de lekelettim. Kefene sarmış olduğum bir yorganı getirip buraya defnettirdim. Hatta hamallar tabuttaki ve kefendeki kırmızı rengi sahihan kan zannederek hikmetini sormuşlar idi de, "Kadıncağız doğurur iken vefat etti" diye herifleri güç hâl ile kandırabilmiş idim. Bu işi o derece sır tutmak mültezim idi ki, sizi hakikatten haberdar etmedim. Sonra bunların vefat ettiklerini birbirine haber verdim. Ne yapayım, birbirine pek sadık imişler. İşte ikisi de aşk ve sadakat yolunda feda-yı can etmişler. Hakikat-i hâl bundan ibarettir efendim.

P: Pekâlâ, bunlara inandık. Lâkin işin bir ciheti kaldı. Ben sormuş idim, sen orasını yürümeden geçtin. Sıtkı vasiyetnamesinde diyor ki, sen Sinesaf'ı alıp Sıtkı'ya götürmüş teslim etmişsin. Fakat bir teklifin var imiş de Sıtkı o teklifi kabul etmediğinden kızı yine alıp bana getirmişsin. Bunu izah etmedin. Teklif nasıl teklif idi? Bana bunu söyle, asıl merakım bu.

Paşanın bu lâkırdısı üzerine Behice Hanım fena hâlde kızarıp bozarmış ve bir aralık da morarmış olduğundan şu hâl Paşanın bir kat daha merakına dokunmuş idiyse de karı gayet idareli hezarfen bir mekkâre olduğundan mosmor bir hâlde iken çehresine derhal beşaşet gelip serbest serbest cevaba başladı.

B: Ha, aklıma geldi efendim! Söyleyim, söyleyim. Kendilerini birbirinden soğutmak için arz eylediğim son tedbirden evvel bir tedbir daha bulmuş idim. Kızı aldım oğlanın yanına götürdüm. "Sana bir teklifim var. Onu kabul eder isen kız senin, etmez isen artık avuçları yala" dedim. Teklifim ise birkaç ay kadar kızın size ram olması idi ki, eğer buna razı olaydı güya sonra kızı çırağ çıkartıp kendisine vermek hususunda emin olduğum muvaffakiyetimi onlara vaat edecek idim. Buna da razı edemedim. Eğer razı olaydılar, artık kız bir kere sizin koynunuza girdikten sonra çırağ edilmeyeceğinden gayeti oğlanın yanında yalancı kalıp fakat sizin menfaat-i mahsusanız için muvaffak olmuş olacak idim.

Behice Hanımın şu suretle vermiş olduğu malûmatın doğru olup olmadığı ancak indallah malûm bir keyfiyet idiyse de Paşa o defalık olmak üzere bu söze inandı veyahut kendisini inanmış gibi gösterdi.

Sıtkı'nın gaybubeti gerek hanım ve gerek kalfalar ve sair konak halkı nezdinde eğerçi mucib-i teessüf olmuş idiyse de Sinesaf'ın gaybubetinden dolayı hâsıl olan sevinç elbette teessüften ziyade idi. Çünkü Sinesaf kendileri için vücudunun fıkdanı ve ademi arzu olunan bir rakibe olup Sıtkı ise hemen cümlesinin hocası bulunmağla beraber kimseye zararı yok ve belki kalfaların bir güler yüz görmelerinden dolayı menfaat-i mahsusaları dahi âdeta pek çok idi.

Sıtkı bunların alelumum hocası idi dedik. Hazır sözü açmış iken bari ikmal edelim. Öyle ise söze biraz daha evvelinden başlayalım.

BİRAZ DA EVVEL ZAMANDAN

Efendim bizim Ensesi Yamalı Kanlı Mustafa Paşa an-asıl Aydın vilâyetinde bir binbaşı olup başıbozuk binbaşılığıyla Nizip muharebesine gitmiş ve orada bıçağı kuvvetiyle birkaç mertebe katederek git git ta feriklik rütbesine kadar yol bulduktan sonra bin iki yüz altmış senesinde, yani devletimizin terakkiyat-ı askeriyesi bihakkın kendisini göstermeye başladığı esnada müşarün-ileyhi tekaüden çırağ eylemişler idi.

Tekaütlük maaşı dört bin kuruş raddesine varıp fakat kendisi ta bölükbaşılığı zamanından beri gerek helâlinden ve gerek haramından eline geçen akçeyi biriktirmiş olduğundan senevî altmış bin kuruşluk kadar da sehm edinerek dükkân, mağaza ve han filân gibi sekiz on parça emlâkinin ayda bir iki bin kuruşa varan icarıyla beyler, paşalar gibi geçinir idi.

Sıtkı dediğimiz zat, Paşanın hemşirezadesi idi. Paşa askerlikte bulunduğu, yani memalik-i mahrusanın her tarafını seyir ve seyahat eylediği müddet çocuk kimsesizlik hasebiyle İzmir'de bir medresede vakit geçirmiş ve fakat vaktini boş yere geçirmeyip mütehallik olduğu vefret-i zekâ ve fetanet iktizasınca sarfta, nahivde ve mantık ve meanîde, bedî' ve beyanda behre-i külliye peyda ettikten başka İzmir'de bir Rum mektebi hocasına Türkçe okutur ve kendisi dahi mukabeleten hocadan Rumca ders alır idi.

Yazı yazmak pek ziyade merak ettiği bir şey idi. Lâkin yazı kadar hikemiyata dahi merakı olup Yunan-ı Kadim feylesoflarının teracim-i ahvalini ve hikemiyatını Rumca'dan Türkçe'ye tercüme eder idi.

Dayısı tekaüt olduğu zaman çocuk kendisine bir mektup yazıp İzmir'de tahsilini derece-i nihayeye vardırmış ise de o dereceye kanaat edemediğinden bahisle ikmal-i tahsil edebilmek için Dersaadet'e gelmek azmine düştüğünü beyan eylediğinden, eğerçi Ensesi Yamalı Kanlı Mustafa Paşa hazretleri zeybeklik zamanında öyle tahsil mahsil denilen şeyleri bilmediği cihetle çocuk nail-i emel olacağından pek de ümitvar değil idiyse de Mustafa Paşa hazretleri dahi hilkaten akil ve fatin bir adam olup askerliği müddet biraz da okuyup yazmış ve taallüm ve tefennün kadrini öğrenmiş olduğundan çocuğun hilâf-ı memulü olarak İstanbul'a gelmesine müsaade eylemiş idi.

Çocuk İstanbul'a geldi. Paşa kendisini konağına kabul eyledi. Eyüp'te sakin bir asker tabibini Sıtkı'ya haftada iki gün Fransızca ders vermek üzere bir mukavele-i mahsusaya rabtederek sair zamanlarda dahi konağı umuruna bakmaya memur etti.

İstanbul'da Tanzimat'ın hüküm ve kuvveti arttıkça alafranga âdetlerin dahi taammüm etmiş olduğu malûmdur.

O zaman Mustafa Paşa bile alafrangalığa başlayıp Melek ve Pervane isminde olan iki odalığıyla Sinesaf ve Perende isminde olan dokuzar onar yaşında iki küçük halayığa çalgı öğretmeye ve okumak yazmak talim etmeye başlamış idi.

Hatta hazır konakta Sıtkı gibi zeki ve muktedir bir hoca var iken kendisi dahi vakit kaybetmek istemeyip o da bir yandan ders alır ve askerliği içinde öğrenmiş olduğu okumak ve yazmayı günden güne kuvvetlendirir idi. Hâsılı haremde hanımefendi ile bir de kethüda Behice Hanımdan başka cümlesine Sıtkı Bey muallimlik eder ve selâmlıkta vekilharç filân da ders almak fırsatını kaybetmezler idi.

Sıtkı Bey İstanbul'a geldiği zaman henüz yirmi yaşına varmış idi. Ancak ilim ve irfanca behresi ve kuvve-i kalemiyesi olur olmaz kâtiplerde olmayıp o kadar da edip, o kadar da mahcup idi ki dikkatlice yüzüne bakmış olsalar hicabından pancar kesilir idi. Ya paşa dayısından korkusu!

Sanki korktuğu kadar da var idi. Zira Paşa kendisini hâlâ müstesna vaktin bölükbaşısı zanneylemekte ve paşalık kuvvetini dahi zann-ı batılına zammeylemekte bulunduğundan mazallah "Yeğenimi terbiye ediyorum" diye vurup öldürmesi dahi ihtimalin haricinde değil idi. Hüsn cihetine gelince, Sıtkı'nın cemalini tarif edecek olan bir muharrir kusur bulacak bir yerini bulamaz idi.

Bir adamda levendane boy, balık eti vücut, beyaz ten, pembe pembe yanaklar, gür ve basık kaşlar, iri ve kara gözler, kaşları gibi bıyıklar olduktan sonra kendisini vasf etmek için bunlar kifayet etmez de daha ne arar.

Sözün kısasına bakalım. Sıtkı, tamam altı sene müddet vazifesini hüsn-i ifaya da devam eyledi. Sanki ondan sonra devam etmedi mi? Yok öyle değil, altı sene müddet vazifesini bir selâmet-i kalple ifa edip ondan sonra zihninin perişanlığı baş göstermiş idi.

Zihin perişanlığı mı?...

Evet! Çünkü iki odalığın kendisine karşı gösterdikleri kah kahlar, kih kihler Sıtkı'ca hiç tesiri mucip olmamakta ve Sinesaf'la beraber serpilip büyümüş olan Perende'nin dahi nice etvar-ı dil-firibanesi dahi yüreğini yerinden bile kımıldatmamakta iken Sinesaf'ın safderunane etvarı, gayet afifane mişvarı saat-be-saat bîçare çocuğun nazar-ı dikkatini celp eder idi.

Sinesaf'ın safderunane etvarı dediğime bakıp da kızı ahmak bir şey sanmamalı. Fart-ı dirayet ve fetanetle muttasıf idi. Hatta taallüm ve tefennünde değil yalnız refikası Perende'yi, odalıkları dahi geçip âdeta her istediği şeyi gayet tatlı bir reviş-i ifade ile kaleme almaya kadar kesb-i iktidar eyledi. Sürat-i intikale gelince, leb demeden leblebiyi teferrüs eder idi. Şu kadar var ki, gayet ağırbaşlı, sanki doksan yaşına kadar yaşamış da badehu çocukluğa avdet eylemiş gibi bir tavırda idi. Gıll u gıştan büsbütün salim olup faraza bir adam kendisine bî-edebane bir hâl gösterecek olsa yalnız insan kısmında hoşlanılmayacak ve tahsin edilmeyecek hâller dahi bulunduğuna istigrapla şeytanet cihetine asla sevk-i fikir eylemez idi.

Pekâlâ bu kız macera-yı aşk ve sevda ne olduğunu bilmez mi idi? Ahmak değil idi dedik a! Bilmesi lâzım. Hatta sonraki ahvali ispat eyledi ki mürebbî-i tabiat maye-i hilkatini sırf aşk ve sevda ile yoğurmuş. Ancak tab'ında o kadar ulüvv-i cenap var idi ki kahraman-ı aşka mağlûp olmayı nefsi için nev-umma züll addeder idi. Hissiyat-ı âşıkane hususunda nefsi ile o kadar

mücadele eder idi ki bazı kere yüreğinde birtakım hissiyat kaynamaya başladığı zaman aynanın karşısına geçerek kendisine "Sinesaf! Bir kere aynaya bak! Hissiyatından utan. Sen sevmek için yaratılmamışsın, sevilmek için yaratılmışsın. İnsan sevmek için mutlaka güzel bir şeyi intihap etmelidir. Güzel denilecek bir şey var ise o da sensin. Seni sevecekler. Sen ise sevmek istiyorsun. Bunda münasebet?" yollu hitaplarla nefsini kırar idi.

Buna kibir diye mi hükmedeceksiniz?

Aklınıza şaşarım. Hiç Sinesaf gibi hulkî ve cibillî olan hüsn-i ahlâkını bi't-taallüm bir kat daha tezyin etmiş olan bir kızda kibir bulunur mu? Buna kibir der isek vakarı ve ulüvv-i cenabı neye ıtlak edeceğiz?

Ama diyeceksiniz ki bunun yüreğinden hiçbir şey geçmez miydi? Bu suale de hacet yoktur. Âşıkı uğruna feda-yı canı göze aldırmış olduğunu yukarıda siz dahi okumuş idiniz. Böyle bir kalbe malik olan kızın yüreğinden bir şey geçmez olur mu? Geçer idi, geçer idi, ama işte yukarıda tarif ettiğimiz gibi yüreğinden bir şey geçtikçe nefsiyle mücadeleden de hâlî kalmaz idi. Sinesaf'ın buraya kadar gördüğümüz hâli ve Sıtkı Beyin dahi yukarıda sebkat etmiş olan hâl-i hicabı üzerine bunların yekdiğerine en evvel nasıl ve ne yolda ilân-ı mafi'z-zamir etmiş olduklarını merak edersiniz.

Evet bunu ben de merak ederim. Lâkin o sırrı ben görmemiş idim. Onu Behice Hanım görmüş idi. Yine Behice Hanım hikâye edeceğinden burada benim cehlen bir şey söylemekliğime hacet yoktur.

İşte konağın hâli. O konak içinde Sıtkı'nın mevkii ve tavrı şu muhtasaran zikrettiğimizden ibaret olup bîçare çocuk bu suretle vazifesini hüsn-i ifada devam ederek gider iken bir kızılca kıyamettir koptu ki neticesi zavallı çocuğun yukarıda dahi biraz çıtlatılmış olduğu vechle ayrı ayrı birer tek kundura giymesine ve tütüncüden kırk paralık tütünü [kâğıdı?] dilenircesine veresiye almasına ve otuz altı saat kadar aç kalmasına ve nihayet âşıkası uğrunda feda-yı can etmesine müncer oldu.

Ey bu vukuat nasıl oldu?

Onu biz bilmeyiz, bilse bilse Behice Hanım bilir.

NİHAN KEY MANED AN RAZî Kİ EZ U SAZEND MAHFİLHA

Mustafa Paşa, Behice Hanımı ilk defa olarak istintak eylediği zaman aldığı malûmat üzerine zihninde bir şeye karar veremeyerek yirmi gün kadar Behice'nin sözleri sahih veya onların da bir hile olup olmadığını mütalâa ile geçiştirmiş idi. Vakıa hanımın sözleri pek muntazam ve sırasında olup hiçbir tarafında tırnak takılacak bir ser-rişte yok idiyse de Behice Hanım gibi bir kadın için o kadar muntazam bir yalan düzmek işten bile olmadığı Paşa indinde malûm olduğundan yüreğine bir türlü itminan gelemez idi. Bîçare adamcağız her akşam yatağına girdikte konağı içinde dönmüş olan böyle azim bir dolabın ne vechle çevrilmiş olmasını düşünür ve bu düşünce ile uykusu kaçarak âdeta gece yarılarına kadar yatağında yuvarlanır durur idi. Vakıa Behice Hanımın ilk istintakında söylediği sözlerin çürük tarafını bulabilmek pek müşkül idi. Zira bu bapta ser-rişte olabilse olabilse Behice Hanımın kendisi bir kethüda kadın olduğu hâlde Paşaya sadakatte derece-i ifrata varması kaziyesi olabilir idiyse de bu ince ser-rişteyi görebilmek ve onu koparmadan çekip uzatmak Ensesi Yamalı Kanlı Mustafa Paşanın harcı olmadığı derkârdır. Bu ser-rişteyi görebilse görebilse her şeyde ifrat ve tefritin müstahsen olmadığını bilen ve bir uşağın veyahut hizmetçinin sadakatte pek telâş göstermesi mutlaka hayra alâmet olmadığını tecrübe eden görebilir.

Her ne ise Behice Hanımın suret-i ifadesinden Mustafa Paşaya herhalde emniyet ve itminan gelmeyerek bir şek ve şüphe içinde gider iken bir gece daha vakit de pek geç olmadığı hâlde dışarıda iki kimsenin yekdiğerine sert sert ve dik dik söz söyledikleri ve aralıkta bir "Behey hıyanet, utanmaz" gibi sitemler dahi ettikleri kulağına gelmiş olduğundan kavgayı menetmeden başka bir murada mebni olmadığı hâlde kalkıp dışarı çıkmış idi.

Ne gördü? Ne görecek? Pervaz Kalfa ile Behice Hanım meseleyi medreseye düşürmüşler. İkisi de açmış ağzını yummuş gözünü. Bunların lâkırdısından Paşanın ilk defa olarak kulağına giden söz Pervaz'ın "Behey hıyanet, alçak, senin Paşa efendiye gösterdiğin sadakatin derecesini biz bilmiyoruz mu zannedersin? Sen o sadakatin aynını bize de etmemiş mi idin? Sen ne Paşaya sadıksın ne de bize sadık idin. Hep kendi menfaatine hizmet eyledin" sözleri idi. Bunu işittiği gibi Paşanın aklı başından gidip hemen kapıyı açarak içeriye yanlarına girdi ve Paşanın girişinden Behice Hanımdan ziyade Pervaz ürktü. Lâkin Paşa, Pervaz'ı ürkütmemekle matlup hâsıl olacağını bildiği cihetle "Korkma Pervaz, korkma, benim kimseye zararım dokunmaz. Kimse korkmasın. Bu iş Allah'ın bir takdiri imiş. Lâkin ben bu aralık esrarın hakikatine vakıf olmayı merak ettim. Behice Hanım korkup saklıyor. Sen söyle bildiğini, saklama" diye birçok teminat verdi.

Ancak bu teminata da hacet yoğidi. Zira Perviz ateşi almış, havalanmış olduğundan Paşa kendisine böyle teminat vermemiş olsa o kendiliğiyle söyleyecek ve hatta Paşa oraya gelmemiş olsa bile kendisi gidip arz-ı şikâyet yollu beyan-ı hâl edecek idi. Binaberin, kız Paşanın "Korkma, korkma. Bildiğini söyle" diye başladığı lâkırdıyı bitirmesine hacet kalmayarak başladı söylemeye.

"Ne korkayım efendim? Kabahat benim mi ki korkayım. Günahı da benim üzerime değil. Ne yaptıysa bu karı yaptı. Siz zannediyorsunuz ki, yalnız size sadakat etti. Hâlbuki sizden evvel, o sadakati bize ediyordu. Sinesaf'ı biz mi sattık? Kendisi sattırdı. Bize geldi, 'Paşa bu kızı pek seviyor, sizin üzerinize alacak. Aldığı gibi en çok onu sevecek, sonra sizin yüzünüze bile bakmayacak. Bu konağın içinde Sinesaf hüküm sürecek. Bunun çaresi bendedir. İster iseniz ben size kolayını öğreteyim' gibi bin lâkırdının belini büktü. Bizde de nefis var. Hanımı sadık sandık. Göstereceği tedbire kendimizi muhtaç gördük. Sonra 'Siz bi'l-ittifak bu kızı satar iseniz, Paşa size ne diyebilir? Gayeti birkaç kere bağırır çağırır. Yine susar. Siz de bu Sinesaf'ın belâsından kurtulursunuz' dedi. Hatta gitti, esirci karıyı kendisi buldu, getirdi. Karıya 'Ucuz, baha' diye sorma, müşterisini bulunca hemen satıver' diye tembih bile etti. Hem de efendim, bu Behice Hanımın hilesine bakınız ki Sinesaf'a da

kim bilir neler söyleyerek, nasıl diller dökerek kandırmış olduğundan zavallı kızcağız esirciye gider iken sanki bir Paşaya odalık olmaya gidiyormuş gibi sevine sevine gidiyordu. Hem Sinesaf gibi güzide bir cariye, Sinesaf gibi bugün yarın paşasına odalık olacağını bilen bir cariye satılığa çıkarılır ise sevinir mi?"

Paşa, Pervaz'ın bu sözlerini dinler iken iki lâkırdının birinde Behice Hanımın yüzüne bakar, baktıkça burnundan solur, başını sallar idi. Kız tamam sözü bitirdikten sonra Paşa dönüp Behice Hanıma, "Bak Behice Hanım! Bana Ensesi Yamalı Kanlı Mustafa Paşa derler. Şimdiye kadar döktüğüm babayiğit kanları yanında senin kanın kedi kanı kadar bile kalmaz. Bu işte senin hilen meydana çıktı. Çünkü ben Sinesaf'a evlât nazarıyla bakar idim. Sen bana geldin, kızı methettin. Hep rüyasında beni sayıkladığını söyledin. Bir adam kendisini seven kızı yatağına alır ise dünyada ondan büyük zevk olmadığından bahsettin. Hâsılı allem ettin kallem ettin, benim de aklımı çeldin. Sonra bak bunlara da benim kızı sevdiğimi söylemişsin. Bak Sinesaf da gider iken sevine sevine gitmiş diyor. İşte artık meydana çıktı ki sen her tarafa bir söz söyleyerek fırıldağını çevirmeye çalışmışsın. Bu hikmet ne idi? Bunu mutlaka söylemeli. Yoksa başını benim elimden kurtaramazsın, ha bakalım" demesiyle Behice Hanımın çehresi simsiyah kesildi. Pervaz'ın yüzüne can alıcı bakışı gibi bir bakışla bakar idi. Paşaya cevap vermek için birkaç defa yutkundu mutkundu, bu kere bir türlü yalanı kıvıramadı. Paşa ise başı ucunda Azrail gibi durmuş idi ki Behice'yi en ziyade bu vaz' korkutur idi.

Kadın, "Efendim size bu yolda bir hizmet etmek istedim" diye söze başlamak istedi. Paşa "Hayır, sen o yolda bir hizmeti bana da görmek istemişsin, kalfalara da, hatta Sinesaf'a da" diye önünü kestirdi. Kadın "Efendim, bundan muradım kıskanacaklar mı kıskanmayacaklar mı diye kalfaları tecrübe etmek idi" demeye çalıştı. Paşa "Yok yok! Bu meydanda bir şey olduğundan tecrübeye hacet yok idi. Mutlaka doğrusunu söylemeli" diye ibram etti. Nihayet karı "Efendim, şuraya oturunuz da size doğrusunu söyleyeyim" diyerek Paşayı oturttu ve fakat o anda yüreği pek halecanlı olduğu cihetle bir kahve içmeye müsaade istedi. Paşa bu müsaadeyi diriğ etmedi. Behice Hanıma kahve getirdiler. Hanım tamam kahve fincanını eline alır almaz kahveyi kazaen üstüne başına döküp güya temizlenmek kastıyla sofaya çıkar çıkmaz merdivenden aşağı sokağa fırladı ve "Ümmet-i Muhammed! Paşa beni dövüyor, öldürüyor" diye karşı sırada bir kapı açtırarak daldı.

Tabiîdir ki bu hâlden Paşaya hayret geldi. Fakat Behice'nin bu hareketi mahalle içinde zaten bir rezalet demek olduğundan bîçare Ensesi Yamalı Kanlı Mustafa Paşa rezaleti daha ziyade büyütmek istemeyerek zarurî sükûtu ihtiyar eyledi.

Behice Hanım bu son rezaleti çıkarıncaya değin Paşanın tahkiki yine bir dereceye kadar gizlice idi. Vakıa gerek hanım ve gerek o gece kendi yanında nöbetçi bulunan Melekruhsar Kalfa filân işten haberdar idiler. Şu kadar var ki Paşadan çekindikleri için odalarından çıkamazlar idi. Ancak sonra rezalet âlemi bürümesi üzerine bunlar ve ta arap halayıklara varıncaya kadar bütün konak halkı ayağa kalkıp iş suret-i umumiyeye münkalip oldu.

Paşa herkesten bildiğini sual eder idi. Binaberin her kafadan bir ses çıkar idi. Kimisi nalına kimisi mıhına vurur idi. Hatta arap cariyenin birisi, malûmatın en doğrusu kendisinde olduğundan bahisle ileriye çıkıp, "Efendim işin iç yüzünü ben bilirim. Benden başka kimse bilmez. Sinesaf bana hepsini söyler idi. Bu Behice Hanım Sinesaf'ı Sıtkı Beye vermeye çalışır idi. Çünkü Sıtkı Bey Behice Hanımın süt oğlu imiş" dedi.

Nasıl? Bilgisine aferin mi? Fakat zararı yok. Arabın bu lâkırdısı telâş ve teessüfle dolu olan konak içinde bir kahkahayı mucip oldu. Paşa kendisini tekdir etti. Pervaz dahi, "Canım Sıtkı Bey nereli Behice nereli? Nasıl olur ki Sıtkı Bey Behice'nin süt oğlu olsun? Hem bir kimse süt oğlunun bu kadar felâketine sebep olur mu?" diye arabı tashih etti.

Bu kadar alenî tahkikatta da Paşaya bir ser-rişte-i malûmat peyda edilemedi. Derken harem aşçısı bulunan Fedai meydana çıkıp, "Sinesaf bana arada sırada birer kâğıt verip bunları ocağa at der idi. Ben de yazılı oldukları için günahtır diye yakmayıp saklar idim. İster iseniz onları vereyim" demesiyle Paşa, "Çabuk getir!" diye kâğıtları istedi.

Kağıtlar geldi. Paşa okudu. Vakıa bazı esrarı havî idiler. İşte tarihleri sırasınca suretlerini derc ediyoruz.

1

"Gözüm nuru Sinesaf Kalfa,

Benden ayrıldıktan sonra çektiğin ezalara, cefalara dair yazdığın mektup vasıl oldu. Ağlaya ağlaya okudum. Bu hâllere ben sebep olduğum için ne kadar teessüf ettiğimi tarif edemem. Maamafih bana vermiş olduğun sözü muhafaza hususundaki sebatınız dahi yalnız bence değil bütün dünya indinde tahsin olunacak bir harekettir.

Behice Hanım beni senden mahrum ettiği malûmun olduğu vechle bize artık darılmış olduğu hâlde hâlâ beni hanesinden çıkartmadı. arap aşçı dahi burada olduğundan surette rahatım. Batında ise gece gündüz seni düşünmekte ve nasıl bir yolunu bulup da ber-murat olacağımızı araştırmaktayım. Hemen Cenab-ı Hak bizim yardımcımız olsun. Allah benden ziyade sana acısın."

2

Nur-ı aynım efendim,

Behice Hanım dün yine yanıma geldi. O menhus teklifini tekrar etti. Hatta yalvardı malvardı. "Sinesaf hâlâ benim elimdedir. İstemiş olsam şimdi yine buraya getirebilirim" dedi. Paşa efendinin sana ettiği cebir ve şiddetleri dahi tarif eyledi. Ben yine sadakatimde sebat eyledim. "Sinesaf'a verdiğim sözden geri dönmem" dedim. Artık sana olan sadakatimin derecesini bildiğin cihetle Behice'ye ne tavırla mukabele etmiş olduğumu takdir edersin.

Karı o kadar zorladı, ben de o kadar sebat gösterdim ki nihayet fevka'l-gaye hiddetle, "Siz kendi canınızdan da bezmişsiniz. Vallahi istemiş olsam si-

zi öldürebilirim de. Hem bu hâlde gider iseniz bilmiş olunuz ki öleceksiniz" dedi. Kalktı, arap aşçıyı dahi birlikte alıp götürdü.

Dün akşam aşçı dükkânında yemek yedim. Bu Sultanahmet'te de temiz aşçı yok. Yemekler mideme dokundu. Lâkin ne zararı var? Sen orada o kadar azap çeker iken ben burada rahatımı arar isem namert sayılırım. Hatta değil bu kadar rahatsızlık, ileride pek büyük sefalete duçar olacağımı bilir iken ona da katlanmaya daha şimdiden hazırlanmaktayım.

Sefalete duçar olacağım derkârdır. Çünkü elimde avucumda bir şey yok. İstanbul'da da kimseyi tanımam. Kimseden beş para isteyemem. Elimde hiçbir sanat yok. Bir memuriyet almak ise mutlaka arka ile olur. Lâkin yine zararı yok. Tek sen selâmette ol da ben ne olursam olayım.

3

Nur-ı didem Sinesaf'ım,

Sitem-âmîz mektubunu aldım. Dünyada şimdiye kadar hissetmemiş olduğum bir teessüfle okudum. Sen, bundan evvelki mektupta aşçıdan veresiye yemek yediğim akşamın ertesi günü Behice Hanım yine gelerek ve teklifini tekrar ederek hırsımdan, hiddetimden ağlamış olduğumu yazışım güya artık sefalete katlanamayacağım gibi bir manâya delâlet eder zannıyla, teklif-i mezkûru kabulde muhtar olduğumu yazıyorsun. Bilemem ki sadakatte sebatımı nasıl yeminlerle sana ispat edebilirim. Lâkin yemine ne hacet. Sen bilirsin ki gönül denilen şey ikiye münkasim olamaz. Sen bilirsin ki muhabbet şirkete giremez. Sonraki saadete tamah edip de bugün Behice'nin teklifine razı olmak, biaynihi sonra şifası bulunacağı ümidiyle bugün zehir yemeye razı olmak demek olduğunu bilemeyecek kadar ahmak olmadığımı sen de teslim edersin.

Hem bu teklifi kabul zaten bana raci' değil idi. Ben meselenin hâllini sana havale etmiş idim de sen razı olmamış idin. Şimdi bana "Kabulde muhtarsın" demek teklife senin razı olduğunu meydana koyar. Bu ise artık benden soğumuş ve "Ölüm Allah'ın emri" diye birbirimize verdiğimiz sözü unutmuş olmana delâlet eder. Eğer iş böyle ise eyvah ki dünyada benden talihsiz kimse yokmuş demek olur. Paşa dayımdan pek beyhude yere ayrılmış olurum.

Lâkin yine ben bu zanda bulunmam. Ben yine olan ümidimi kesmem. Sen beni terk etsen bile ben seni terk edemem. Ben bir kere "Ölüm Allah'ın emri" dedim. Bu sözden dönmem.

İşte söyleyeceğim söz bu kadar. Artık benim hakkımda ne zanda bulunur isen muhtarsın kuzum.

4

Ruhum efendim,

Dün göndermiş olduğun pusulayı aldım. Seni tekrar satılığa çıkaracakları hakkında söylenilen sözlere sakın kulak verme. Bunlar dahi hep Behice'nin hilesindendir. Paşa madem ki zorluyor, sıkıştırıyor, ihtimali yoktur ki seni tekrar satabilsin.

Şayet satılığa çıkarırlar ise çalış çabala da çıkma. Çünkü senin hesabın yanlıştır. Ben nerede para bulurum ki seni satın alabileyim. Artık pantolonumu yamalıyorum. Hatta bu mektubu getiren bohçacı karıya burada verecek bir mendilim bile olmadığından bahşişini senin vereceğini güç hâl ile temin edebildim.

Bize bundan sonra ümit yalnız Allah'ın lütuf ve keremidir. Yoksa elimizden hiçbir şey gelemeyecek.

Gelemeyecek değil. İhtimal ki yarın bir şey zuhur eder. Lâkin bugün şu saate kadar çaremiz yoktur.

***

İşte aşçının verdiği dört kâğıdın suretleri bunlardır. Bîçare Sinesaf aşçıdan emin olduğu ve arap okumak bilmediği için meydana çıkmaz zannıyla bunları araba verir ve güya ocağa attırır imiş.

Lâkin bu mektuplardaki malûmat Paşa için kâfi midir? Paşa yalnız Behice Hanımın teklifi değil Sinesaf ile Sıtkı'nın nasıl olup da birbirini sevdiklerini ve bunların sırrına Behice Hanımın ne suretle vakıf olduğunu dahi merak ediyor. Ancak doğru haberi kimden alacak? Alsa alsa yine Behice Hanımdan.

Yine öyle oldu ya. O geceki kabahatin üzerinden bir hafta, on gün kadar vakit geçtikten sonra bir gün bir posta kavası "Kanlı Mustafa Paşanın evi hangisi?" diye sokağın içinde rast geldiğine sormakta olduğunu Paşa selâmlık penceresinden işitip "Mustafa Paşanın konağı burası. Buraya gel oğlum, buraya gel!" diye kavası çağırdı. Kavas gelip büyük zarflı bir mektup verdi. Paşa dahi herifin bahşişini vererek savdıktan sonra mektubu açtı. En evvel imzaya bakması tabiîdir. Fakat imzadan evvel gözüne "an-Bursa" kelimeleri ilişti. "Behice" imzasını ikinci nazarda gördü. Artık Paşadaki halecan! Zira mektup pek mufassal ve âdeta birkaç tabaka kâğıt üzerine muharrer olup tafsilen hikâye edilen şey ise vak'a-i malûmeden ibaret olduğuna kimsenin şüphesi yoktur. Paşa kemal derece sabırsızlıkla mektubu okumaya başladı ki sureti şudur:

Paşa Efendiye

Devletlu, inayetlu, mezîd, merhametlu Paşa efendimiz hazretleri,

Beni zorlamış olduğunuz gece pek ziyade halecan-ı kalbim olduğundan bahisle bir kahve içtikten sonra hikâye-i hâl edeceğimi vaat eylemiş idim. Sizin konağınızda bulunduğum müddet size en doğru ve sahih olarak söylediğim bir söz var ise işte o da budur.

Siz gözlerinizi Azrail gibi üstüme açmış olduğunuz zaman arız olan halecan-ı kalp ta kapağı Bursa'ya atıncaya kadar bakî idi. Orada kahve geldiği zaman içmemiş olduğumu da bilirsiniz. İşte istediğim kahveyi burada içip kâtibi dahi karşıma alarak hikâyeye başladım. Vak'ayı min evvelihi ilâ âhirihi bu mektupta göreceksiniz. Fakat bundan sonra beni Bursa'da da bula-

mayacaksınız. Beni Şeytan gelse artık bulamaz. Sizin konağınızda ise yalnız hikâyem kalır.

Hikâyemi güzelce dinleyiniz:

Bundan beş sene evvel sizin konağınıza geldiğim zaman tamam otuz beş yaşında bir kadın idim. Vakıa dünyada çok görmüş, çok geçirmiş, çok kâm almış idim. Lâkin durmuş oturmuş karı değil idim. Sinnimin ferah ferah daha on sene müsaadesi olduğu gibi gönlüm dahi öyle bir hâldedir ki kırk beşe değil doksan beşine gelsem yine dünyada kâm arayıp gezeceğim.

Âlemde beni hiçbir şey emelimden menedemez. Lâkin o kâfir Sıtkı meneyledi. Benim Sıtkı'ya ettiğim ve bahusus etmeyi vaat eylediğim müsaadeleri hiçbir dost dostuna ve hiçbir sevgili sevgilisine edemez iken ben ettiğim hâlde Sıtkı bir türlü razı olmadı.

Eğer razı ola idi ondan da benden de mesut kimse olamaz idi. Zira Sinesaf onun ve o da benim olacak idi.

Bakınız iş nasıl oldu:

Ben daha konağa gelip de Sıtkı'yı ilk gördüğüm zaman yüreğimde kendisine bir meyil hissettim. Sanki yüreğim bir zamandan beri bir şey arar imiş, o da Sıtkı imiş de aradığı şeyi o gün bulmuş gibi bir hâle girmiş idi.

Evet o kadar da ahmak ve hak-na-şinas karı değilim. Bir kere kendime baktım, bir kere de Sıtkı'ya baktım. Benim gibi otuz beşlik bir kadının Sıtkı gibi yirmi üç yirmi dört yaşında bir delikanlıya lâyık olmadığını teslim eyledim. Bunu ben itiraf ettim ama yürek etmedi. Yürek hissinde devam eyledi. Günden güne arttırır idi bile.

Dört beş ay kadar konağın acemiliğini çektim. Bu müddet zarfında zarurî nefsime cebirler ettim. Ondan sonra da Sıtkı'yı avlayabilmek müşkülâtına düştüm. Hiç Sıtkı öyle kolaylıkla avlanabilecek bir şikâr mıdır?

Ben ona hüsn-i meyelân gösterip, "Beyim ne ister isen benden iste. Konakta kimse senin hâlinden anlamaz, ben anlarım" dedikçe o bana, "Allah'a emanet ol valideciğim" diye âdeta evlât muamelesi eder idi. Başını kaldırıp etrafını görmez. Salt ben değil kimsenin yüzüne bakmaz ki yüzüme baksın da benim kendisine ana olamayacağımı fark etsin.

Hatta bu ana oğul muamelesi nefsime gayet ağır gidip bir türlü tahammül edemediğimden ve husul-i emelim için her şeyden ziyade bu hâli mâni' gördüğümden artık bir gün yine, "Canım valide hanım, bizim Frenk gömleklerinin önü kırmalı olmasın, düz olsun" demesini vesile ittihaz ederek, "Lâtifedir ama kadın kısmı böyle lâtifeyi sevmez. Ben sahihen senin anan yerinde bir kadın olsam bile yine bana ana demeni istememekte haklıyım. Biraz dikkat et de bak, ben senin anan mı olurum yoksa nen?" dedim. Başını kaldırıp baktı. Ben hâlimi, mafi'l-bâlimi anladı zannettim. Derken, "Öyle ise kız karındaşım ol" demesin mi? İçimden "Kahrol!" diyecek idim, yüreğim buna da müsaade etmedi. O hâlde sabır ve sükûtu vacip görerek fırsat aramaya karar verdim.

Şimdi siz bu esrara vakıf oldukça taaccüp edersiniz. İhtimal ki ayıplarsınız bile. Fakat ne taaccüp ediniz ne ayıplayınız. Bir kere de nefsinize müra-

caat ediniz. Kendinizce bu iktidar yoğise sizi size ben tarif edeyim. Siz altmışınızı geçmiş bir adam iken on sekiz yaşında bir kızı aguş-ı hırs ve şehvetinizde sıkıştırmakla mütelezziz oluyorsunuz. Sizi on beş yaşında iken evlendirmişler itibariyle hesap edecek olsak o kız sizin kızınızın kızınızın kızı olur idi. Sıtkı ile benim münasebetim ise böyle değildir. Eğer İstanbul'u arar isek otuz beş yaşında olduğu hâlde yirmi beş yaşında bir delikanlıya varmış birkaç yüz kadın bulabiliriz. Ve bahusus otuz beş yaşındaki bir kadının yirmi beş yaşında bir adama varmasını insafsızca bir hareket görmeyiz.

Ne ise. Şimdi sizinle imtihan olacak değiliz a. Ben Sıtkı'yı sevmiş idim vesselâm. Hem sevmiş idim hem de husul-i emelim yolunu aramaktan hiçbir vakitte hâlî kalmamış idim.

Ah, çektiklerimi ben bilirim! Tamam iki sene karındaş kız karındaş muamelesiyle vakit geçirdik. Bu müddet zarfında mafi'z-zamirimi Sıtkı'ya anlatmak için yapmadığım kalmadı. Burada söylemesi ayıp ama hatta bir sabah kendimi Sıtkı'ya yalnız ince soğuk bezden yapılmış gecelik boy gömleğiyle gösterdim. Ne dersiniz? Yine anlatamadım. Beni o hâlde görünce başını çevirerek, "Geç hanım geç, ben bakmam" dedi. Ben ahmak imişim, şimdi aklım başıma geliyor. Gidip boynuna sarılıversem a. Yahut "İşte inadıma geçmeyeceğim" gibi bir lâkırdı söylesem a! Ne mümkün? Hâline baktıkça, eğer öyle bir harekette bulunsam sırrı fâş, beni rezil eder diye korkar idim. Ah keşke korkmamış ola idim!

Üçüncü sene, ki artık yüreğim cayır cayır yanar, geceleri Sıtkı'yı yatağında uyur iken temaşaya başladım. Hemen her gece gider, sabahlara kadar vaktimi onu temaşada geçirir idim. Hatta bu maksatla oğlanın odası kapısındaki sürmeyi bozdum, sürmelenmez bir hâle koydum. Birkaç kere yatağına girivermeyi kurdum. İki mütalâa beni meneder idi ki evvelkisinin ikincisine illet olacağı derkâr idi. Düşünürdüm ki, koynuna girecek olsam korkar telâşla bağırır, bende inkâra mecal kalmaz. Sonra siz efendimizin hışmına o da uğrar ben de.

Sonraları benim adım hezarfenliğe çıkmış idi. Evet inkâr etmem ki zaten hezarfen bir kadın idim. Ancak Sıtkı'nın aşkı bana sad hezarfenler daha öğretti. Sıtkı'yı temaşa eder iken yaptıklarımı burada hikâye değil der-hatır bile edemem. Şu kadar diyebilirim ki benim gibi bir kadın Sıtkı gibi bir sevdiği yatağında serpilip yatmış olduğunu seyreylediği zaman galebe-i hırs ve hevesle neler yapması mümkün ise hepsini yapar idim. Yalnız parmağımın ucuyla bile çocuğa dokunamaz idim.

Altı ay kadar bu suretle geçti. Derken Sıtkı, hani ya şu akşamları yatsıdan sonra kuzu gibi yatıp sabahlara kadar kımıldanmaksızın uyuyan Sıtkı geceleri pek geç yatmaya başladı. Saat beşlere altılara kadar oda içinde gezinir, kâh kitap okur kâh yazı yazar idi. Bahusus bu hâlin üzerine iki ay kadar zaman geçtikten sonra aralıkta bir kıpkırmızı kızarır, ağlayacak gibi hâller gösterir ve ağlar oldu.

Bu hâlin aşk hâli olduğuna şüphe etmedim. Hatta bu muhabbetin benim hakkımda olması gibi bir hüsn-i zanla birkaç kere kendisine daha ziyade gü-

ler yüz gösterdim. O kadar inbisat gösterdim ki nihayet bir gün dört lâkırdıyı bir yere getirmeyi azmederek, "Artık şakanın bu derecesi de hem çoktur hem de fenadır" dedi. Ve ben lâkırdının hükmünü birdenbire anlayamayarak ve daha doğrusu anlamak işime elvermeyerek, "Fena olacak ne var? Ne fenalık olmak ihtimali var? Ben hiçbir fenalıktan korkmam" diye kendisine fedakârlığımı göstermeye kalkışınca, "Yok yok, bu lâkırdı da tatsız bu muamele de. Ben bu kadar lâubalîyane muameleden hoşlanmam" diye beni âdeta tersleyiverdi.

Bu muamele üzerine Sıtkı'nın o teessürat-ı âşıkanesi benim için olmadığını anladım. Hatta ondan sonra artık bütün bütün ümidimi kesmek lâzım geldi. Ancak kalp meyus olur mu? Hiçbir adam husul-i emelinden kat'-ı ümit edebilir mi? Feda-yı can edenleri bile sakın meyus olmuş zannetmeyiniz. Onlar husul-i emeli o yolda buldukları cihetle feda-yı can ederler. Vasiyetnamelerinde yeisten bahsedenler ise o hâldeki yeislerine nispetle ölümü ümid-i selâmet görerek onun için nefslerine kıyarlar.

Ben Sıtkı'nın hâli ve bana olan muamelesi üzerine meyus olmadıktan başka bilâkis yeni yeni ümitler peyda eyledim. Düşündüm taşındım, birçok tetkiklerden sonra, sevse sevse ancak Sinesaf'ı sevebileceğini istihraç eyledim.

Birkaç şey var idi ki bu istihracı teyit eder idi. Meselâ gerek Perende ve gerek sair odalık olacak aşüfteler Sıtkı'nın yanında iken kahkahalarından geçilmez ve benden ziyade izhar-ı inbisattan utanmazlar idi. Lâkin Sinesaf vakarını ve hicabını be-gayet muhafaza eder idi. Sıtkı'nın hissi eğer hiss-i şehvanî ise, öyle bir bekâr çocuğun nazarında benim ile odalıkların hiç farkı olmayıp belki ben kendi işine daha ziyade gelir idim. Ancak onun hissi âşıkane bir his idi. O hâlde bu hissin Sinesaf'a mahsus olduğu dahi derkâr idi. Bundan başka Sıtkı iktiza ettikçe bana ve odalıklara ve Perende kıza lâkırdı söyler idi. Bir buçuk iki ay kadar oldu ki Sinesaf'a bir harf söylemez ve söyleyemez idi.

Sıtkı'nın muhabbeti Sinesaf'a mahsus olduğu gibi Sinesaf'ın da Sıtkı'yı sevmiş olduğunu istihraç eyledim. Bu baptaki delilim ise Sinesaf'ın dahi Sıtkı'ya harf-i vahit söyleyememesi ve evvelleri "Sıtkı Bey" yahut "Hoca Efendi" gibi tabiratla Sıtkı'nın namını yâd eder iken sonra güya konak içinde Sıtkı yok imiş gibi asla namını ağzına bile almaması, kendisinin de Sıtkı Beye muhabbet-i mahsusası olmasından başka bir şeye delâlet etmez.

İşte bu hâlleri görünce Sıtkı Bey hakkında olan meramımın icrasını kendisinin Sinesaf'da olan meramının icrasına mütevakkıf gördüm. Lâkin en evvel bunları yekdiğeriyle tanıştırmak lâzım idi. Düşündüm düşündüm, buna bir vechle imkân bulamadım. Çünkü ol bapta hiçbirisine harf-i vahit söylemek mümkün değil idi. Gayeti şu suretle işe başladım ki, bir gece kızlar ve Sinesaf dahi beraber idik. Hikâyeden, masaldan bir laf açıldı. Bir masal söylemekliğimi benden rica ettiler. Zaten masal söylemeyi cana minnet bildiğimden derhal bir masal tertibiyle hikâyeye başladım.

Masalı, yekdiğerini sevip de mafi'z-zamirlerini birbirlerine anlatamayan iki âşık âşıkadan başladım. Aman bu aralık Sinesaf'ı görmeli idi. Can kulağıyla dinlemekten başka şiddetli şiddetli göğüs dahi geçirir idi. Ne kız ne oğlan birbirine arz-ı hâl edemediklerini hikâye eyledikçe öteki kaltaklar ikisine de hiddet gösterirler ve Sinesaf ise hâl ve vaz'ıyla rahm ve şefkat emareleri izhar eder idi. Nihayet dedim ki, oğlanın kıza arz-ı hâl edememekte hakkı var idi. Zira bir kıza arz-ı hâl ona taarruz addolunur. Lâkin bir kızın bir adama arz-ı emel etmesi kanun-ı muhabbet nazarında semahat sayılır. Bu kaide gerek kızın gerek oğlanın malûmu olduğundan oğlan sabreder, kız ise ifa-yı vazifeye cesaret edemez idi. Fakat encam-ı kâr etti. Bir gece oğlan uyur iken kalkıp yanına gitti. Birbirini bu suretle tanıdılar. Yekdiğerinin hâlini bu vechle anladılar.

Ben hikâyeyi bu surete döktüğümde dikkat ettim ki Sinesaf'ın çehresinde bir nev' ümit ve itminan hâlleri peyda oldu. Sanki kaşları, gözleri ve hatta vechinin ânı, "Tamam, benim de çarem budur" der idi.

Bizim masalı odalıklar hiç beğenmedi. Yalnız Sinesaf pek beğendi. Lâkin ağzını açıp da masal hakkındaki efkârını söyler mi? Ne mümkün!

Ben işi anladım ya. Hem de o kadar anladım ki yüreğime bayağı rahatlık geldi. O geceden bed' ile Sıtkı'ya devamda kusur etmemeye başladım. Zira her akşam herkes yattıktan sonra odamdan çıkar, sofanın bir tarafına gizlenip Sıtkı'nın odasına bakar idim. On beş yirmi gün bu suretle beklediğim hâlde Sinesaf'dan bir eser göremedim. Bir aralık, "Amma temkin, amma ihtiyat ha! Besbelli dersi bizim masaldan aldığını kimseye hissettirmemek istiyor" diye temkin ve ihtiyatını tahsin eder idim. Aradan yirmi beş gün bir ay daha geçtiği hâlde yine eser görünmeyince fikrim değişti. "Adam sen de! Nafile, o da boş imiş. Ben müteennî, mekânetli bir kız zanneder idim. Meğer âdeta histen ârî, ahmak, ağaç kütüğü gibi bir şey imiş. Feraseti de yok imiş. Hikâyeden bir şey istidlâl edemedi" dedim.

Kızın hâl ve hareketi bu son fikrimi o kadar kuvvetlendirdi ki, masalı söylediğimin üzerinden bir ay daha geçip de yine zuhur etmeyince ve her gece Sıtkı'yı yatağında gördükçe benim hissiyatım tekrar kuvvet bularak gizlenmekten vazgeçtim ve yine mutad-ı kadimim vechle Sıtkı'nın kapısı yanından yani daha yakından çocuğu temaşa eder idim. Gitgide ta odasına girmeye kadar bana cesaret gelmiş ve cesaretim, "Ne olursa olsun Sıtkı'nın koynuna giriver, sarıl, öpmeye başla. Bunun nihayetinde ölüm yok a!" dedirtmeye başlamış idi.

İşte bu mütalâatla bir gece yine Sıtkı'nın odasında iken baktım ki sofanın karşı gelen duvarına bir ışık isabet ederek yine karardı. Derhal anladım ki sofanın öteki başında mabeyin kapısı açıldı da harem divanhanesindeki lambanın ziyası bu tarafa aks ve kapı yine kapandığı cihetle o ziyayı yine setreyledi. "Mutlaka birisi geliyor" dedim. "Birisi geliyor ise o da behemehal Sinesaf'tır" dedim. Hemen kalkıp zaten kapısı açık bulunan yükün içine girdim, gizlendim. Telâşla mı girmişim ne olmuş, patırdamış mıyım ne yapmışım, hâsılı ben yüke girer iken Sıtkı dahi uyandı. Fakat gece kandili bir suhte fitilinden ibaret bulunduğu cihetle benim hayalimi bile göremedi. Kalktı, şaşkın şaşkın etrafına bakmaya başladı. "Vah vah, rüya imiş. Ah rüya olma-

ya idi ne olurdu!" diye kendi kendisine söylendi. Anladım ki rüyasında Sinesaf'ı görmüş. "Üzülme üzülme. Eğer benim tahminime kalırsa şimdi gelir görürsün" diye içimden geçmedik şeyler kalmaz idi.

Vakıa tahminim doğru çıktı. Kız gayet ihtirazla geldiğinden sofayı ancak on dakikada geçebildi. Geldi geldi, kapıyı açıp bir kere içeriye baktı. Odanın içi alaca karanlık olduğu cihetle kız odanın orta yerinde duran Sıtkı'yı görmediği gibi Sıtkı dahi kapıyı açan kimdir diye baktığı hâlde yine göremez idi. Lâkin ben ikisini de görür idim. Ah, Sıtkı'nın o bakışını gören, bîçare çocuğun hâline acır idi. Vefat eden evlâdının ölüsü önünde yatan adam, evlâdı tekrar canlandığına dair yüzünde bazı alâim görecek olsa da ümit ve intizarla gözlerini açıp baksa yine Sıtkı'nın o bakışına benzemez idi. Umacıdan, cinden, periden pek korkar bir çocuk kapıda bir gıcırtı işitip de "Acaba Çarşamba karısı mı geliyor?" diye kemal-i havf ve heyecanla baksa yine Sıtkı'nın o bakışına benzemez idi. Sıtkı'nın o bakışı öyle bir bakış idi ki ölüm korkusu, en büyük saadet ümidi hep o bakış içinde idi. Yalnız bir şey var idi ki Sıtkı'da olmayıp ancak bende var idi. O da hasettir. İşte bundan anlarsınız ki Sıtkı ile Sinesaf'ın bakışışlarına da yük içinden ben nasıl bir vaz'la bakar idim. Hemen çıkıp Sinesaf'ın boğazına sarılacağım gelir idi. Lâkin kıza değil yalnız Sıtkı'ya kıymak elimden gelmez idi.

Kız ne hâlde idi bilir misiniz? Arkasında boylu boyuna gecelik keten gömlek. Fakat gayet dağınık bir hâlde. Ne kollar ilikli ne göğüs. Göğüs bağır meydanda. Memesinin birisi ise bütün bütün dışarıya fırlamış. Saçlar gayet perişan. Zülüfler yanaklarını örtmüş olduğundan yüzünün görünen cihetî göz kuyruklarıyla ağız uçlarına kadar mahdut idi.

O hâlde Sıtkı bana arkasını döndüğü cihetle kızı görüp de Sinesaf olduğunu tanıdığı zaman ne hâle girdiğini ben göremedim. Fakat Sinesaf Sıtkı'yı görünce kireç gibi bembeyaz kesilip bütün vücudu zangır zangır titremeye başladı. Birkaç dakika birbirine bakıştılar. Ondan sonra güya Sıtkı'nın ne hâl ve harekette bulunacağı sonradan aklına gelmiş gibi bir kere silkinip gitti Sinesaf'ın kolundan tutup çekti. Sinesaf ne red ve ne de hüsn-i kabul muamelesi gösterdi. Babası şiddet-i kahırla kolundan yakalamış olan çocuğun muhterizane bir tavırla yüzüne baka baka babasının çektiği cihete doğru yürüyüp gitmesi gibi Sinesaf dahi Sıtkı'nın çektiği cihete doğru gelir idi.

Odanın ortasına kadar geldiler. Hâlâ ikisinde de bir ses yok. Ben yükün içinde çıldıracak bir hâle geldim. Kendimin orada olduğumu bildirmek mümkün değil idi. Vacip olan ancak sabır ve teennî idi.

Nihayet Sıtkı cesaret alabildi. "Seni buraya kim gönderdi? Yoksa yanlış yere mi geldin?" dedi. Bu suale Sinesaf titreye titreye "Ben de bilmem kim gönderdi. Ben de bilmem nereye geldim. Aman bırak beni, üstüme fenalık geliyor" cevabını iradla beraber Sıtkı'nın üzerine yıkıldı.

Ah Sıtkı'm ah! Sıtkı insan değil melek idi. Kızı kucağında muhafaza etmek lüzumunu hisseder, lâkin kolları arasından çıkmaktan da ihtiraz eyler idi. Kim bilir o sîmîn bedeni kendi kollarından da mı kıskanır idi!

Ne hâl ise, kızın aklı başına geldi. Lâkin bence aklı başına gelmedi. Bel-

ki olanca aklı bütün bütün başından gitti. Çünkü hazır ikisi birbirini bulmuşlar iken sevişip öpüşecekleri yerde kız hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Sıtkı'nın verdiği nasihatler! Sıtkı'nın verdiği teselliler! En sonra hiçbirisinin kâr etmediğini görünce, "Haydi kuzum sen geldiğin yere git. Seni burada görürler ise fena olur" demesiyle, kız "Pekiyi ben giderim ama senden bir söz isterim. Ben seni seviyorum. Senin için çıldırıyorum. Sen de beni seviyor musun?" dedi. Ve bu sualine Sıtkı'nın mütehassirane bir göğüs geçirişiyle beraber, "Sinesaf, seni seviyorum demek benim için âdeta küstahlıktır. Fakat ben dört beş aydır sana perestiş ediyorum" sözünü alarak kalktı. Tamam kapıdan çıkıyor idi. Güya odada bir şey unutmuş gibi tersine dönüp ve hemen Sıtkı'nın boğazına sarılıp gözlerinden öptü ve ondan sonra gitti.

Ne dersiniz? Sıtkı da kızın gözlerinden öpebilmeye cesaret aldı. Bu cesaret Sıtkı için büyük bir cesaret değil midir?..

Fakat ben mahpus kaldım. Çünkü kız gitti, üzerinden saatler geçti, Sıtkı henüz yatağa bile girmedi. Oda içinde durma gezinir, layenkat' parmaklarıyla saçlarını karıştırır, burnundan bir düziye solur idi.

Birkaç defa çıkıp kendisine kendimi göstermek istedim. Korkuturum diye yine kararımdan vazgeçtim. Hâsılı sabahı bulduk. Tamam sabah açılır iken Sıtkı Bey yatağına girdi. Gözlerini kapayıp dalar gibi olmuş iken ben de yükten çıkıp odama geldim.

Ertesi gün Sinesaf'ın hâlini tetkik ettim. Güya geceki vukuat yalnız bir rüya imiş gibi çehresinde hâline delâlet eder hiçbir emare yok idi. Yine o evvelki temkin, yine o evvelki sükût. Yine o evvelki hicap, yine o evvelki vakar. Yalnız beni gördüğü zaman çehresine bambaşka bir hâl gelip iki üç saniye sonra yine mündefi' oldu.

Murat ettim ki kızı bir tarafa çekip akşamki hâli yüze çıkararak bir sırdaş olacağımdan bahisle kararlaştırmış olduğum işe mübaşeret edeyim. Lâkin derhal tarik-i inkâra sapacağı ve davayı ispat edebilmek için kızı bir daha Sıtkı'nın odasında bulamayacağım kaziyeleri hatıra hutur ederek kızı oğlanın yanında iken yakalamayı ve ikisine birden teminat vermeyi daha münasip gördüm. Ve bu karar üzerine her akşam Sıtkı'nın odası mukabilinde bir köşe aralığına gizlenip Sinesaf'ın vürudunu gözler oldum.

Dördüncü gece saat beşten sonra mabeyin kapısı yine açılıp Sinesaf zuhur eyledi. Bu gece öyle perişan bir hâlde olmayıp düz siyah şalîlerini giymiş idi. O beyaz tene bu düz siyah esvap ne güzel yakışmış idi. Saçlarını dahi tarayıp filân edip arka tarafından bir mavi kurdelâ ile bağladıktan sonra omuzlarına doğru dalgalandırıvermiş idi ki o zamanlar İstanbul'un en büyük modası bu idi.

Yine kemal-i ihtirazla geldi. Sıtkı'nın kapısını açıp içeri girdi. Nasıl girdi, Sıtkı kendisini ne yolda kabul eyledi göremedim. Çünkü girer girmez kapıyı dahi kapamış idi. Kapıdan kulak verip dinledim. Bülbül gibi çıtır çıtır konuşuyorlar idi. Oğlan bu sırrın asla fâş olmaması mültezimi bulunduğundan bahseder, kız dahi işte en ziyade dikkat edilecek şey ketm-i esrar kaziyesi olduğunu dermeyan eyler idi.

Artık bizim sabır son derecesine vardı. Kapıyı itip içeriye girdim. Bunlar beni görünce gayet tevahhuş eylediler. Sinesaf oğlanın kucağına koşup kolları arasına iltica eyledi. Lâkin ben derhal arz-ı teminata başladım. "Korkmayınız, telâş etmeyiniz, ben sizin düşmanınız değil en büyük dostunuzum. Sizin muradınız benim vasıtamla hâsıl olacaktır" kelimatı ilk sözlerim idi.

Bu teminat üzerine kendilerine oldukça emniyet geldi. Hele Sinesaf'a Sıtkı hakkında olan hissiyatını gece gidip arz etmesi lüzumunu bir hikâye ile anlatmış olduğumu dermeyan edip de kız dahi beni tasdik edince Sıtkı'ya bütün bütün emniyet geldi. Ben ise emniyeti bir kat daha takviye etmek için şu suretle söze başladım. "Siz benden [emin] olunuz. Zira ben sizin için iyilikten ve hüsn-i hizmetten başka bir niyette değilim. Hatta niyetimin fiiliyatını pek yakın bir zamanda göreceksiniz. Sizi mutlaka ber-murat edeceğim. Ben Sinesaf'ın buraya gelmesini kendisine hikâye ile zımnen anlattıktan sonra buraya, bu odaya gelip vüruduna muntazır olmuş idim. İlk geldiği gece ben de yük içinde idim. Yalnız bir beyaz gecelik gömleğiyle gelmedi mi? Sen kendisine 'Seni buraya kim gönderdi?' dediğin zaman senin kucağına düşmedi mi? Nihayet sen kızı yerine göndermedin mi? Hatta gider iken geriye dönüp seni gözlerinden öpmedi mi? İşte ben bunların hepsini gördüm. Lâkin heyecanınız ziyade olduğu için kendimi meydana çıkarmadım idi. İşte bu gece çıkardım. İşte size tekrar vaat ediyorum ki ber-murat olacaksınız. Fakat ber-murat olduğunuz zaman bana ne ikram edeceksiniz?"

Bu sözlerimin üzerine ikisi dahi başlarını önlerine eğdi. Ancak bana adem-i emniyetlerinden düşünüyorlardı değil. Yalnız hayretlerinden başlarını önlerine eğdiler. Biraz böyle dalgın bir hâlde kaldıktan sonra Sıtkı başını kaldırıp dedi ki:

Sıtkı: Vallahi Behice Hanım sana emniyetimiz yok değil. Biz senden eminiz. Zaten emin olmamaklığın bir vechi yok. İşte ikinci günü esrarımıza vakıf olmuşsun. Şimdi de bize ber-murat olacağımızı vaat ile bu hizmetine ne mükâfat edeceğimizi soruyorsun. Biz sana ne mükâfat edebiliriz? Bilirsin ki bir adamın evvelâ kendi başına bir çare bulacak kadar iktidarı olmalı da sonra diğerlerine dahi mükâfat vaat edebilmeli. Bizim kendi başımıza da çare bulmaktan aczimiz var.

Ben: Yok yok. Sizin bana bir büyük mükâfat tayin etmeye her zaman iktidarınız vardır ve olacaktır. Ben de sizden mükâfatımı şimdi istemiyorum. Hizmeti gördükten sonra isteyeceğim. Ber-murat olduğunuz zaman isteyeceğim şeyi benden diriğ etmeyeceğinize dair bana bir söz verseniz kâfidir.

Sıtkı: İstediğin şey bu sözden ibaret ise verelim. Ancak ileride isteyeceğin mükâfat bizim kudretimizin haricinde olmamalı. Bizde mevcut olmayan bir şeyi ister isen bizzarure muvaffak olamayarak vermiş olduğumuz sözde yalancı çıkarız. Yapamayacağı bir şey için söz vermek insanlığa sığmaz.

Ben: Hayır a kuzum. Sizde olmayan bir şeyi ister isem vermeyiniz. Sözünüzde durunuz.

Bu muhavere üzerine gerek Sıtkı ve gerek Sinesaf ileride talep edeceğim mükâfatı diriğ etmeyeceklerine dair namuslarının taht-ı kefaletinde olarak söz verdiler. Ben de kendilerini mutlaka ve behemehal ber-murat edeceğimi vaat eyledim ve safa-yı hatırla eğlenmelerini bi't-tavsiye kendilerine veda ederek kalktım odama geldim.

İşte efendim bu mukavele bundan tamam dokuz ay mukaddem idi.

Ertesi gün kıza ba'd-ez-in gayet temiz gezmesini tavsiye ederek kendi kesemden iki kat âlâ esvap dahi yaptırdım. Ben bir taraftan siz efendimizi, diğer taraftan hanımefendi ile Melekruhsar ve Pervaz kalfaları doldurmaya ve iğfale başladım. Size kızın sizi ne kadar sevdiğinden bahisle sizin dahi kız hakkında muhabbetinizi davet eyler idim. Onlara sizin kızı ne kadar sevdiğinizden bahisle mutlaka kızı istifraş edeceğinizi haber vererek ileride bütün konağın Sinesaf'ın kumandası altına gireceğini görmekten ise daha şimdiden kızı satılığa çıkarmak kâr-ı akıl olduğunu tavsiye eder idim. Sinesaf'a dahi gerek hanım ve gerek kalfalar yanında gayet azametli davranmasını ve sizin huzurunuzda şen ve şetaretli bulunmasını ihtar eder idim.

Bu suretle çevirdiğim dolap dönmeye başladı. Hatta fırıl fırıl döner idi. O hâle geldi ki siz kızı bayağı sevdiniz. Hanımlar dahi kendisinden ziyadesiyle dilgîr oldular. Hatta sizin kıza gösterdiğiniz asar-ı muhabbet onları bir kat daha dilgîr eder idi.

Üçü birden kızı esirciye vermeye cesaret alabildiler. Bu cesareti kendilerine yine ben verdim. Kendim bir esirci bulup getirdim. Cariye güya elli keseye çıktığından sarrafınıza varıp keyfiyeti beyanla, "Aman cariye elden çıkmasın! Şimdi darılacak olsa bile ileride memnun olur" diyerek paraları aldım. Bu paraları esirciye verdim. Zira kızı zaten esirciye ben vermiş olduğumdan muahharen, "Cariyeyi satmayacağız" diye karının eline beş on kuruş verip savdıktan sonra benim Sultanahmet'teki evime götürdüm. Aldığım para ile evi güzelce döşetmiş dayatmış ve gerek Sıtkı'ya ve gerek Sinesaf'a elbiseler almış idim.

Siz konakta cariyenin satılmış olduğunu haber alınca kıyametleri koparmadınız. Hatta beni çağırıp tazallüm-i hâl dahi ettiniz. Ben ise ihtiyatı yine elden bırakmadığımdan size ümit verecek sözler söyledim. O kadar dil döktüm ki cariyeyi kurtarmak için elden gelen himmeti diriğ etmeyeceğime sizce emniyet hâsıl oldu.

Aradan bir iki gün daha geçti. Bir perşembe günü idi ki Sıtkı'yı aldım bizim eve götürdüm. Sinesaf giyinmiş kuşanmış olduğu hâlde karşıladı. Tafsile ne hacet? Şunu söyleyim ki Sıtkı dünya varlığını hissetmiş yani dünyada yaşadığını anlamış ise o da mezkûr perşembe gününden ibaret olan bir günceğiz idi.

Sinesaf için mahsusen tedarik etmiş olduğum arap aşçı bir sofra yemek hazırlamış. Oturduk, hepimiz birlikte yedik. Sinesaf ile Sıtkı akşama kadar bana dertleştiler. "Ah Behice Hanım, sen olmaya idin biz mümkün değil birbirimize hâlimizi beyan edemez idik. Edebilsek de birbirimizin muradına eremez idik. Allah senden razı olsun. Allah senin de ne muradın var ise versin" derler idi. Ama bu lâkırdıyı bir kere beş kere söylemezler idi. Yirmi otuz kere tekrar ettiler. Nihayet ben dahi Allah'tan istediğim murat ne olduğunu or-

taya koydum. Mahut keşf-i esrar gecesi kendilerinden almış olduğum sözü ihtarla, "Ey çocuklar, şimdi ben de size muradımı söyleyim. Ayıp değil ya, herkes yürek taşır, herkesin bir gönlü vardır. Siz birbirinizi ne kadar seviyor iseniz ben de Sıtkı'yı o kadar seviyorum, çıldırıyorum" dedim. Bu söz üzerine ikisi dahi kıpkırmızı oldular. Fakat ben o hâle ehemmiyet vermedim. Çünkü benim de artık âteş-i derunum alevlenmiş idi. "İşte bugün benim dahi muradımı isteyecek gündür. Bak sizi birbirinize kavuşturdum. Ölünceye kadar safa-yı hatırla yaşayacaksınız. Fakat şimdi mahallenin imamıyla muhtarını, bekçisini filânını çağıracağım. Beni Sıtkı'ya nikâh edecekler" dedim.

Sinesaf daha ben sözümü bitirmeden, "Allah göstermesin!" diye fırlayıverdi. "Kızım pek acele etme. Kendine gel. benim teklifim döner bir teklif değildir" dedim. "Ne döner tekliftir ne de kabul olunur tekliftir" diye şediden reddetti. "Bu teklifi kabul etmez iseniz sizi böyle birbirinize kavuşturduğum gibi yine birbirinizden ayırmaya da muktedirim" dedim. Yine kâr etmedi. "Senin paralarını ben saydım. Sen şimdi benim cariyemsin. Hanımını bu kadar red ve tahkir etmeye haddin ve hakkın yoktur" dedim. "Evet seni reddetmeye hakkım yoktur. Fakat kendi aşkımı muhafaza etmeye hakkım vardır" dedi.

Sıtkı ise bir köşede oturmuş layenkat' ağlar ve sabahtan beri sürmüş olduğu safaların fitil fitil burnundan geldiği görünür idi. Ona müracaat ettim. Rû-yı kabul göstermek şöyle dursun cevap bile vermedi. Nihayet yine Sinesaf, "Hanım hanım! Sen bizi bu suretle ber-murat edecek isen hiç etme. Ko biz yine na-murat kalalım. Sen benim Sıtkı'mı bana vermiyorsun, belki çatır çatır benden alıyorsun!" diye kıyametleri kopardı. Ne "Canım yalnız iki ortaklar biz olacak değiliz a. Bu bir âdettir. Memleketimizde binlerce ortaklar var. Onların canı yok mu?" gibi kandırışım para etti ne de tehditlerim.

Encam-ı kâr kalktım, "Kalk feraceni giy. Seni yine konağa götüreceğim. Paşa efendinin koynuna koyacağım. Belki istediğin budur" dedim. Bilâ-perva kalktı ve "Sen beni mezara korsun da Paşanın koynuna koyamazsın. Yürek Yafa karpuzu mudur ki dilim dilim taksim edilebilsin. Benim yüreğim Sıtkı'ya merbuttur. Öküzler koşsalar da çekseler beni ondan ayıramazlar" diye feracesini giydi, önüme düştü.

Ne dersiniz? Sıtkı kızı menetmek şöyle dursun, bilâkis hâl ve vaz'ıyla tasdik eder idi.

Kapıdan çıkar iken teklifimi tekrar ettim. Yine kabul olunmadı. Ve kapının önünde birbirine, "Ölüm var ayrılık yok. Ölüm Allah'ın emri. Bizim yüreklerimiz daima birbiriyle vuslattadır. Öldürseler ayıramayacaklar. İşte son sözümüz bu olsun" dediler. Birbirini gözlerinden öpmek istemişler idi. Artık buna tahammül edemeyerek mâni' oldum. Bunların ayrılışı o ayrılış oldu.

Sinesaf'la yolda gelir iken hem ağzını aramaya hem de tehdit etmeye başladım. "Allah verse de şimdi macerayı Paşaya açsan. İşte senin geberdiğin günü o zaman görmüş olurdum" dedim. "Aklıma bile getirmem. Sen haber versen ben inkâr ederim. Hem de öyle inkâr ederim ki sen ispattan âciz kalarak müttehim olursun" dedi. Kız bu lâkırdıyı yürekten söylediği için em-

niyet ettim. Fakat daha birtakım sözlerle onun havfını ve kendi emniyetimi teyit eyledim.

Balıkpazarı'ndan bir kayığa binip akşam ezanından sonra konağa geldim. Doğruca Sinesaf'la beraber efendimizin huzuruna çıktım. Siz kızı görünce memnun oldunuz. Ben de sizin hesabınıza kendim satın aldığımdan bahisle size arz-ı hulûs eyledim.

İşte bu vukuat bundan yedi ay kadar mukaddem vuku bulmuş olup o müddet zarfında size ram olması için kızı ne kadar sıkıştırdık ise fayda vermedi. Kız sahihen Sıtkı'ya ve Sıtkı dahi kıza sadık imiş. Zira ben yedi ay müddet içinde belki yetmiş kere daha kendilerine tekliflerimi tekrar eyledim. Mümkün değil kabul etmediler. Oğlanı sıkıya koymak için harçlığını kestim. Evimdeki aşçıyı kaldırdım. Çocuk bir hâle geldi ki birer tek kundura giymeye ve elbisesini yamamaya başladı. Sevabına birisi bir lokma ekmek vermez veyahut veresiye bir aşçı dükkânında yemez ise aç kalır idi. Konakta Sinesaf'ı sıkıştırır iken maceraları meydana çıktığından ve ben dahi sizin ağzınızdan çıkan sözlerin birine yirmi beş katarak ayvaz vasıtasıyla kendisine yetiştirdiğimden size müracaata dahi cesaret alamaz idi. Ben aralıkta bir el altından gidip bir dostum vasıtasıyla kendisine beş on kuruş verdirir idim.

İşte bu suretle bîçare çocuğu gönlüm istemeye istemeye azaba attım. Kız konakta çektiği azaplara nasıl mukavemet eder idiyse oğlan dahi benim yüzümden gördüğü felâketlere öylece katlanıp mümkün değil tekliflerimi kabul etmezler idi. Baktım ki olmayacak, en sonra başka bir tedbir düşündüm. Kızın vefat eylediğini oğlana duyurup da "Artık vefat etti" diye kızı unuttuktan sonra çekmekte olduğu zaruretten benim servetimle kurtulmak için beni almaya mecbur edeceğimi hesap ettim. Lâkin bu bapta kızı dahi aldatmak elzem idi. Zira ihtimalden bait değil idi ki kız nasıl eder eder oğlanı bulup kendisinin vefat etmemiş olduğunu i'lam eyler.

İşte mücerret bu mütalâa üzerine konağın karşısındaki mezarlıkta mezarı hazırlattım ve bakiye-i ahvali sizin ve bütün konak halkının bildiği vechle bi'l-icra eyvah ki hem oğlanın hem kızın kendi kendilerini kıymalarına ben sebep oldum.

Artık benden bir şey sormaya hacet kalmadı. Zira bildiğim ve yaptığım şeyler bu hikâye ettiğim hâlâttan ibarettir. Sıtkı'nın âteş-i aşkı hâlâ ciğergâhımı yakmakta olduğundan gözüme neresi görünür ise oraya kadar gideceğim.

İmza
Behice

Paşa Behice'nin şu mufassal mektubunu okuduktan sonra bir kere sakalını eline alıp, "Vay kâfir karı vay! Ne Allah'ın gazabı imiş!" diye Behice'nin hezarfenliğine şaştı kaldı. Ma-haza Behice'nin hikâye-i hâli üzerine gerek Sıtkı'ya ve gerek Sinesaf'a pek ziyadesiyle yüreği acıdı. "Ah! Bîçare kıza gösterdiğim cebirler, şiddetler pek beyhude imiş. Meğer kızcağız Sıtkı'yı sahihen seviyor imiş. Eğer bilmiş ola idim vallahü'l-azim kendisini Sıtkı'ya

bahşeder idim. Vah vah vah! Zavallı kızcağız o kadar gazabı pek beyhude çekmiş" diye her zaman hayıflanır idi.

Vakıa Paşa Sinesaf için ne kadar hayıflansa yeri var idi. Zira kızcağız kendisine bir türlü ram olmayıp da kamçı ile vücudu simsiyah kesilinceye kadar dövdükten sonra kız artık ne olur ise olmasını göze aldırarak ve belki de ölümü arzu ederek, "Dövmek bir şey değil ihtiyar! Öldürmelisin. Niçin öldürmüyorsun? Senin bir karıyı boğup öldürecek kadar da yiğitliğin yok mudur? Öldür, öldür! Çünkü sana teslim olmayacağım. İşte çatla patla! Sıtkı'yı seviyorum Sıtkı'yı! Yüreğim senden nefret ediyor!" dedikçe Paşanın gazabı artıp kamçılar, nihayet zavallı kız bayılıp gittikten sonra sanki insafa gelip kamçıyı bırakır idi.

Anlamalı Behice'nin hünerini ki kız öyle baygın bir hâlde iken yanına sokulup, "A kız bırak şu inadı. Paşa efendiye değil bana bir söz ver, şu belâdan kurtul. Paşanın elinden seni kurtarmak benim elimdedir" [der idi]. Vakıa kurtarabileceğine kız dahi emniyet eder idiyse de teklifi kabul etmek kendisi için ölmekten beş beter olduğundan kabul elinden gelmez idi.

"Vakıa kızı kurtarabileceğine kız dahi emniyet eder" demiş idik. Evet öyle idi. Zira bir gece Behice, kızı bir kenara çekip de, eğer teklifi kabul ederler ise kendisini konaktan yine çıkarabileceğini söyleyip de kız "Artık geçmiş ola. Sen bundan sonra beni nasıl çıkarabilirsin?" dediği zaman, "Bak seni nasıl kurtarabilirim. Sen yalancıktan vefat edersin. Ben kendi bildiğim bir ölü yıkayıcı kadını çağırırım. Seni aşağıya indiririz. Halayıklar filânlar korkup yanımıza gelmezler. Tabutun içine insan kadar büyük bir bebek yapıp yatırırız. Seni kömürlüğe filâna, hâsılı bir yere saklarız. Uşaklar cenazeyi alıp götürürler. Sen öyle adî bir halayık olmadığın için seni tabutunla gömerler. Sonra seni sakladığım yerden çıkarıp Sıtkı'nın yanına götürürüm" demiş ve bu hile kızın aklına dahi pek yakın görünmüş olduğundan zavallı kızcağız her şeyi yapmak Behice'nin elinde olduğunu bilir idi.

Lâkin adalet-i ilâhiyeye dikkat etmeli ki Sinesaf ile Sıtkı ellerinden hiçbir şey gelmez iki bîçare iken en büyüğü ellerinden geldi. Çünkü herkes kendilerini feda-yı can ettiler kıyas ede dursunlar onlar kim bilir nereye firar ile zevk ve safa ediyorlar idi. Elinden en çok iş geleni Behice Hanım olduğu ve karı nail-i meram olmak için en son tedbire müracaat eylediği hâlde bu kadar bilgiçlik bir faydayı müfid olmadı. Ve bu son tedbir dahi kendisinin ebeden hırmânını ve çocukların nail-i emel olmalarını intaç eyledi. İş ki insan bir kere "Ölüm var ayrılık yok, ölüm Allah'ın emri" desin.

İntiha

BİR GERÇEK HİKÂYE[12]

İHBAR

İşbu 1292 senesi Ramazan'ının yirmi sekizinci gecesi on dört on beş kadar ahbap bir yerde toplanmış ve her vadiden söz söylenerek eğlenmekte bulunmuş idik. Akdeniz adaları seyahatinden henüz gelmiş birisi şu zikrine şüru' eylediğimiz vak'anın kendisince mütesadif ve malûm olan bir derecesini hikâye eyledi. Hâlbuki ahbap içinde yakın vakitlerde cezayir-i mezkûrede bulunmuş bir iki zat daha olup meseleyi bildikleri cihetle mumaileyhi tasdik eyledikten maada hikâyenin eksiklerini ikmal eylediler. Garabet-ender-garabet olduğu gibi tesadüf-ender-tesadüf olmak üzere ahbaptan bir ikisi dahi bu hikâyeyi işitmiş bulunarak hatta Dersaadet'e taalluk eden hatimesini de onlar ikmal eylediler ve bu hikâyenin kaleme alınmasını da bu muharrir-i kem-bizaaya havale ettiler. Hikâyenin birinci meziyeti sahihü'l-vuku bir gerçek hikâye olduğu için ismini ol vechle tesmiye eyledim. Kanun-ı insaniyete tatbik-i hareketin ve insaniyet ve âdemiyet aleyhine ekseriya görüle gelen melânetlerin derecatı ve "El-ceza min cinsü'l-amel" sırrı tabiat-ı maslahat tarafından pek güzel tasvir edilmiş olduğu cihetle mütalâasından hem lezzet alınacağını ve hem de pek büyük bir ibret bulunacağını temin edebilirim.

HİKÂYENİN BİRİNCİ SURETİ

Akdeniz adaları seyahatinden avdet eylediğini haber verdiğimiz H. Efendi evvelâ meşhudat-ı vakıasını şu suretle hikâye eyledi ki:

Memuriyet-i mahsusa ile bir küçük beylik vapuruna râkiben Cezayir-i Bahr-ı Sefid'e çıkmış idim. Hedefü'l-hareketime henüz varmadan vapurumuzun çarkına bazı mertebe sakatlık arız olmağla tebdil-i hareket ederek T. nam bir cezire-i sagirenin kendisi gibi küçücük olan limanına girdik. Yine cezirenin namıyla benam olan bir küçük köy dahi limanın üzerinde vaki olup vürudumuz ise Paskalya günlerine tesadüf eylediğinden ve çarkın tamiri birkaç saat zamana mütevakkıf olduğundan köyü gezip görmek için karaya çıktık.

Cezayir-i Bahr-ı Sefid'in aglebi gibi bu adacığın dahi pek güzel ve pek ferah-feza bir şey olduğunu tafsile ihtiyaç yoktur.

Bu köy bir zaptiye onbaşısıyla maiyetindeki çend nefer zabıtanın idaresinde bulunduğundan onbaşıdan daha büyücek bir adamın oraya vürudu ahali-i karye için bir vak'a-i azime yerine geçeceği malûmdur. Bizim haysiyet-i resmiyemiz ise bir onbaşıya nispetle pek büyük olup alelhusus maiyetimizde

12. Letaif-i Rivayat, 9. cüz, İstanbul, 1293/1877, 120 s.

bir vapur-ı mahsus olduğu hâlde gelmiş bulunduğumuzdan karye-i mezkûreye vürudumuz âdeta emsali na-mesbuk bir vak'a olmak üzere telâkki edildi.

Zaten bu karye halkı Cezayir-i Bahr-i Sefid'in en ziyade çelebilikle muttasıf olan adamlarından imiş.

Hâsılı karaya ayak attığımızda halk bizi istikbale koşup hanelerini teşrif etmekliğimizi niyaz eylediler. Evvelâ bir haneye girdik. Köylünün kudreti yettiği mertebede izzet ve riayet gördük.

Lâkin bu şerefi halk birbirine veremediklerinden ve herkesi kapısı önünde ve teşrifimize muntazır bir hâlde gördüğümüzden biz de bilmukabele gösterilmesi lâzım gelen nezakette kusur etmemek için sırasıyla her haneyi ziyarete başladık.

Akdeniz'in dalgaları içinde kaybolmak mertebesinde küçük ve sapa bulunmak münasebetiyle hemen her türlü müvarededen mahrum bulunan bu mahallin ahalisi bizi bir nazar-ı istigrapla temaşa ederler ve "Yahu! Dünyada ne de tuhaf adamlar var imiş! Hele şu adama bakınız. Hâl ve şanı bize hiç benzemez" yollu bir istigrapta bulunduklarını yine kendi hâl ve şanlarıyla ifham etmekten geri kalmazlar idi.

Sırasıyla her haneyi ziyaret eyledikten sonra nihayet nöbet bir haneye geldi ki, ihtiyarca bir ana ve baba ile bir de genç gelinden ve dört yaşında kadar bir erkek çocuktan ibaret familya halkı kapı önünde bize muntazır bulunurlar idi. Bu haneye takarrüp eylediğimiz zaman gelin dediğimiz genç karının gayet memnuniyetle telâşlar göstermesi ve âdeta çırpınması hiçbirimizin nazar-ı ehemmiyetinden insiraf edemedi.

Gelin bir harf Türkçe bilmez ise de nice etvar-ı memnunane ve ta bizi kucaklayacak ve boynumuza sarılacak derecede evza'-ı müteşekkirane ile hane içini işaret ederek Rumca "Buyurunuz efendiler, buyurunuz" der idi.

Girdik, oturduk. Kendi ciğerparesi evlâdı olmaktan maada indinde evlâttan bin kat daha mukaddes bulunduğu üzerine titremesinden ve esen rüzgârlardan esirgemesinden malûm olan oğlunu ellerinden tutarak yanımıza getirdi ve elimizi öptürdü ki, bu resm-i dest-pusîden karıcığın ihya edilmiş kadar memnun olduğu suret-i zahiresinden müsteban oldu.

Genç gelin yirmi bir yirmi iki yaşında ancak var idi. Kara kaşın, kara gözün en güzeline malik esmer benizli, âlemde en büyük şuaranın en güzel buldukları Rum simasına sahip uzun boylu, fidan gibi bir dilber olup şu hâlle beraber benzinin gayet kaçık ve vücudunun gayet nahif ve tavrının pek mustarip olması da nazar-ı ehemmiyetimize çarptı.

Hanenin her tarafına göz gezdirerek bu genç karının kocasını arar idim. Bulamayınca ve karıyı ber-minval-i muharrer pek mustarip görünce merakımı bir türlü yenemeyerek ve böyle genç yaşta bu bîçarenin dul kalmış olması ihtimali gibi tasavvurat dahi merakımı arttırdıkça arttırarak nihayet istizah-ı keyfiyete mecbur oldum.

Lisan bilmediğimden hazır bulunan zaptiyelerden birinin vesateti ile "Bu genç gelinin kocası li-maslahatin diyar-ı aherde midir? Yoksa cezirede olup da uzakça bir yere mi gitmiştir ki burada görünmüyor" dediğimde peder ve

maderi bizi istikbal eyledikleri zamanki şevk ve şetaretlerini derhal kaybederek ve kül gibi solarak titremeye ve kekelemeye başladılar. İrad olunan sual üzerine zaten soluk bulunan gelin dahi anası babası hâliyle hem-hâl olmuş idi. Ancak mezbure onlar gibi cesaretini kaybetmeyerek cevaben Rumca birçok sözler söylediği sırada "Ali" namını dahi hemen her iki kelimede bir kere yâd eder ve bu ismi ta ciğergâhından gelen bir nefesle yâd eylediğini dahi gösterir idi.

"Ali" namını işitince ve bu nama taparcasına bir muhabbeti olduğuna dair kızın tavrında birçok emareler görünce merakım daha ziyade artarak kız ne söylemekte ise serian tercüme etmesi için zaptiyeyi isticale başladım.

Meğer zaten mesele zaptiyece dahi malûm imiş. Herif bu kızın kocası Ali namında bir Müslüman olduğunu ve fakat cezirede olmayıp memleketi canibinde bulunduğunu ve hatta bu erkek çocuk dahi merkum Ali'den hâsıl olmuş idiğünü anlattı.

Anlattı, ama beni ikna edecek mertebede izahat vermemiş olduğundan merakımı teskin etmek şöyle dursun, bilâkis birtakım yeni meraklar daha ikaına sebep oldu.

Acaba bu Ali kimdir? Bu kızı nasıl olup da almıştır? Kızın tavır ve vaz'ında Ali için hâlâ bir büyük muhabbet görülür. Dört yaşındaki oğlunu da Ali'nin yadigâr-ı muhabbeti olmak üzere bakar gözden esirgediği müşahede olunuyor. Kendisine bu kadar muhabbeti olan bir karıyı o Ali dedikleri yaramaz nasıl olup da terk etmiş ve memleketi canibine gitmiştir?

Bir aralık anasının babasının levnleri tagayyür etmesine Hristiyan olan kızlarının bir Müslümana varmasından dolayı hiddet ve şiddet manâsını vermek istedimse de bu zannım batıl idi. Zira peder ve maderin tagayyür-i tavırlarını ariz ve amik tetkik eylediğimde öyle şiddete, hiddete dair bir eser göremeyerek bilâkis bir kıza, bir bana baktıklarından ve kaşlarıyla, gözleriyle kızı işaret ederek teessüf ve telehhüf suretleri göstermelerinden bunların dahi kızın ıstırabına ortak olduklarını anladım ve o hâlde zihnimce Ali'yi tayibe hiçbir mâni bulamadım.

Ben şu mütalâatta bulunduğum müddet kız dahi çırpına çırpına layenkat' meram anlatır ve Ali ismini bin defa tekrar ederek ve her tekrarında elini göğsüne vurmak suretiyle Ali'yi kendisine binnisbe, yani "Benim Ali'm, Ali'ciğim" demek istediğini bana dahi anlatarak eliyle dahi deniz tarafını gösterir idi. Zaptiye, kızın ifadatını şu suretle tercüme eyledi:

"Sizi buraya Allah gönderdi. Beni Ali'me kavuşturmak için gönderdi. Ali'm beni hâlâ sever. Ben Ali'mi sevdiğim gibi Ali'm de benden başkasını sevmez. Ali'm Rumeli tarafına memleketine gitti. Ben burada kaldım. Beni Ali'me gönderiniz, efendim beni Ali'me göndersin. Ali'nin yadigâr-ı aşk ve sevdası olan oğlum Manuel, 'Baba, baba' diye büyüdüğü hâlde babasını göremedi, tanıyamadı. Gideyim evlâdını Ali'min kucağına atayım. Aman Allah aşkına ne olur ise efendiden olur."

İhtimal ki kızcağızın her lâkırdının nakaratı olarak Ali namını tekrar edi-

şini bir nev' zevzekliğe hamleden bulunur. Lâkin şunu muhakkak bilmelidir ki kız bu nama âdeta perestiş eder idi. Ali dedikçe elini göğsüne koyup gözlerini dahi semt-i semaya kaydırmasını görüp de bîçarenin hâline acımamak mümkün ve mutasavver değil idi.

Kızın tercüme-i ifadatını anladıktan sonra bir tavr-ı müstantikane ile yüzümü anası ve babası tarafına çevirdim. Vakıa onlar da zaptiyeye birçok lâkırdı söylerler ve tavır ve vaz'larıyla fikr-i muhalefette olmadıklarını bana işrap ederler idiyse de böyle kendisine perestiş eden genç kızı bırakıp da savuşan bir Ali için kız anası ve kız babasının suret-i muvafakatta bulunacaklarına bir türlü ihtimal veremediğimden ben mutlaka bir muhalif cevap verecekleri intizarında bulunur idim.

Zaptiye onların da ifadatını şu suretle tercüme eyledi:

"Ah, bu kız yürekler acısıdır. Ciğerparemiz evlâdımız, taştan olan yürekleri sızlatacak bir ıstırap içindedir. Ali'nin derd-i iştiyakıyla helâk olacak. İhtimal ki bîçare Ali de kızımız kadar bir ateş-i ıstırap içinde kebap olmaktadır. Fakat o bîçare de ne yapsın? Buraya gelemiyor, korkuyor. Biz kızımızı onun yanına isal edemiyoruz. Çünkü kudretimiz yetmiyor. Boyu [yolu?] uzak. Yolu bizim için sapa bir yerde. Elimiz ermiyor. Eğer efendi hazretleri kızımıza merhamet eder de müştakı olduğu Ali'ye kavuşturur ise bizi bir evlâttan ayırmış olmaz. Belki bize bir evlât kazandırmış olur. Çünkü bu hâlde kalır ise bîçare kızcağızın helâkinden de korkarız."

Bu cevabı aldıktan sonra bizim merakın bütün bütün artacağını ve âdeta çıldırmak derecesine varacağını pek kolay hesap edebilirsiniz.

Kız aşkında sebatıyla ispat-ı sadakat eyledi. Anası, babası kızın âşıkı nezdine azimeti için beyan-ı muvafakat etmeleriyle insanlığa taalluk eden vazifeyi ifa etmiş oldular. Ortada bir müttehim Ali kalıyor. Vakıa gerek kız ve gerek ana baba Ali'yi mazur görüyorlar ise de ben bu özrü kabul edemem. Çünkü bu âşıkanın sadakatine, mukabil sadakat göstermek lâzım gelir ise Ali'nin öyle olur olmaz bir sebepten dolayı kızı terk etmemesi ve bu yolda pek büyük mevani'e dahi göğüs vermesi lâzım gelir.

İşte böyle arttıkça artan bir merak üzerine ben de tetkikatımı tamik ettikçe ettim. Fakat keşke etmemiş ola idim. Ali'yi ithamımda baki kalmış ola idim. Çünkü meselenin hakayıkına iktinahtan sonra Ali dahi bütün bütün tebriye-i zimmet ederek ortada bakî bir acı mazlumiyet kaldı ki, insanın ve bi'lhusus aşk erbabının gözlerinden yaş getireceğine şüphem yoktur.

Efendim bu Ali an-asıl Rumeli halkından olup bundan altı sene kadar mukaddem yirmi yaşında olduğu hâlde Cezayir-i Bahr-i Sefid'e gelip zaptiye yazılır. Fakat kendisi zaptiye olarak hizmet etmek için yaratılmış adamlardan değil imiş. Geldiği zaman Rumeli modasınca som sırma içinde gelmiş olmasından dahi anlaşılmış olduğu vechle kendisi memleketinin oldukça zadegânından bir şey imiş.

Hatta suret-i vürudunu dahi şöyle hikâye ederler ki: "Ali'nin validesi vefat eylediği zaman pederi bunca yıllık zevcesinin hatırı hilâfına hemen teehhül edivermiş ve bîçare çocuk maskat-ı re'sinde rahminde doğduğu valideden başka bir karı görmeye tahammül edememiş olduğundan aşiyane-i peder ve maderi terke mecbur olmuş da kendisini Bahr-ı Sefid'in cezayir-i perakendesi içinde kaybetmek için buraya gelmiş."

Bu çocuk biraz vakit nefer suretinde ifa-yı hizmetle badehu onbaşılık rütbesini bi'l-ihraz T. ceziresi zabıta memuriyetine nasb olunur ve cezireye gelir.

Ali uzun boylu, biraz esmer yağız, gayet mütenasibü'l-endam, tatlı dilli, güler yüzlü, nazik bir çocuk olduğundan ve hadd-i zatında zadegândan olması ve kibarane bir terbiye görmüş bulunması dahi muamelât-ı vakıasını bir kat daha tezyin eylediğinden halka o kadar hüsn-i amiziş eder ki, herkes kendi hakkında bir muhabbet-i mahsusa-i fevkalâde peyda eyler.

İşte böyle herkesin Ali hakkında bir muhabbet-i mahsusa-i fevkalâde eylediği sırada hanesini ziyaret eylediğimiz genç gelin dahi Haydar hakkında halkın muhabbet-i mahsusasından daha başkaca bir muhabbet ve meyelân peyda etmeye başlar.

Tabiat-ı maslahatın delâletinden ve halkın dahi rivayetinden anlaşıldığı vechle genç kızın Ali'ye olan ilk inhimâki çocuğun elhak bir kızı celp edecek kadar hüsn ü tenasübünden neşet edip sonra bu muhabbetin fevkalâde değil, hatta harikulâde denilen dereceye varması ise Ali'nin terbiyesi muktezasından olan nezaketi semeresi olur.

Kız zabıta mevkiinden ayrılamamaya başlar. Ali'yi gördükçe balmumu gibi sararmak, gül gibi solmak hâlleri dahi kızda baş gösterir. Bir aralık kız zabıta mevkiinin derununa da girip Ali ile hâlleşmek derecesini bulur ve bu hâl dahi halkın nazar-ı dikkatini açar.

Ama halkın nazar-ı dikkati açılır da neyi görür? Bir kere genç kızın Haydar ile yalnız ve baş başa kaldığı hiçbir dakikayı kimse göremez. Haydar'ın kumandası altında bulunan üç dört neferden ikisi Hristiyan olduğu hâlde halka şahadet ederler ki, kızın ciğergâhında parlamakta bulunan ateş-i aşk ve sevdayı Ali hiçbir vakitte alevlendirmek teşebbüsünde bulunmayıp daima itfa' ve teskine çalışmaktadır. Lâkin hiçbir ferde muamele-i baride göstermek Ali'nin nezaketi şanından olmadığı cihetle kızı dahi def'-i barid ile defedemeyip muamele-i leyyine ile teskin-i hararetine himmet eyler ise de kızın aşkı artık nasihat kabul edemeyecek dereceye vardığından çocuğu ziyarette musırr olduğunu zaptiyeler haber verirler.

Rivayet olunur ki ehl-i karye tarafından vuku bulan iltimas üzerine mezkûr iki nefer Hristiyan zaptiye, kızı men'e çalışıyorlar. "Seni bir daha burada görmeyelim. Görür isek fena olursun" tehdidatıyla kızı korkutmak isterler. Lâkin yine muvaffak olamazlar. Biraz daha üzerine vardıklarında kız, "Vay siz beni Ali'mden, meleğimden, canımdan ayırmak mı istiyorsunuz? Ali'nin bana gösterdiği naz ve istiğna elvermiyor mu ki bir de siz mümanaata kalkışıyorsunuz. Fakat şunu kat'iyen biliniz ve anam babam da bilsinler ki eğer beni Ali'yi ziyaretten cidden menedecek olur iseniz canıma kıydığım gündür" diye hüngür hüngür ağlamaya başlayınca iki nefer dindaşı zaptiyeler da-

hi merhamet ederek, "Müsterih ol hemşirem, müsterih ol! Biz peder ve maderinden aldığımız emir üzerine seni bu suretle menetmek istemiş idik. Meğer bu emir yolsuz imiş. Var sen yine Ali'ni ziyaret et. Biz mâni olmadıktan başka hatta sana yar ve yaver de oluruz. Esrarını anandan babandan ve sair bu aşka ağyar olan cümleden ketmederiz" diye kıza mümanaattan vazgeçmekle beraber hatta temşiye-i umuruna dahi muaveneti göze aldırmışlar.

Zaptiyelerin şu mürüvvet-i merdaneleri yalnız kızın aşkında gördükleri şiddet-i fevkalâdeden neşet etme bir şey değildir. Bu bapta Ali'den göre geldikleri nezaketin ve binaenaleyh çocuğa peyda eyledikleri muhabbetin de dahli olsa bile asıl menşe Ali'nin kıza gösterdiği iffet-i fevkalâdedir. Çünkü kız Ali'nin yalnız gönlünü değil âlemi ve âlemle beraber serapa kendi vücudunu dahi arz ve teslim eylediği hâlde Ali'nin mutlaka kanun-ı iffeti ayaklar altına almaya razı olmayarak kıza "Sen çocukluk ediyorsun! Böyle bir cinnet seni perişan eder. Benim erkekliğim fuhuştan ibaret olan teklifini kabule mâni olmasa bile senin bikrin ve bikre lâzım olan iffetin elbet mânidir. Ama sen şimdi cinnet-i aşkla benim için ne kadar büyük bir fedakârlığı göze almakta bulunduğunu muvazene edemezsin. Yerimde başka birisi olsa ihtimal ki bir dakikacık teskin-i şehvet için senin bu teklifini cana minnet bilir idi. Ben ise bir cahil kızın perişanî-i zihninden istifade etmeyi tecviz edecek kadar alçaklardan değilim. Bu gibi tekâliften ben haya ettiğim hâlde senin bütün bütün tevakkî ve mücanebet etmekliğin lâzımdır" dediğini de zaptiyeler sem'-i yakin ile işitmişler idi.

Acaba Ali'nin bu nasihat-i iffet-perveranesi kızı meyus etmiş midir zannedersiniz? Heyhat! Kızın Ali hakkında peyda eylediği cünun derecesindeki muhabbetin bir vechi de çocuğun fevkalâde iffet-i alicenabanesi ve perhiz-i merdanesi idi. Eğer köye geldiği günden beri Haydar'ın şehvetperestlik âlemine bir hatve atmış olduğunu görse idi ihtimale pek karip idi ki çocuğa meyil bile etmez idi. Çünkü kızcağız köyün en ziyade iffet ve ismetle muttasıf olan kızlarından olup o güne gelinceye kadar damen-i iffeti telvis etmek değil hatta lekelemeye medar olacak hiçbir hareketi, hiçbir tavrı görülmemiş idi. Binaenaleyh Ali kendisine ne kadar iffet, ne derece mertlik gösterir ise kız nazarında meziyeti o nispette arttığından çocuğun mümanaatı kızın yeisini değil bilâkis aşk ve sevdasında terakkiyi mucip olur idi.

Ali'nin köye vürudu ve kızın muaşakaya şüru'u üzerinden sekiz ay kadar zaman mürur eylemiş, yani kız füyuzat-ı aşk ve hevanın bu derece-i kemaline sekiz ay müddet mülâzemetle vasıl olmuş idi. Bunlar arasındaki macerayı kemaliyle merak eden ve en küçük hareketlerine varıncaya kadar nazar-ı tetkik ve teftişten uzak tutmayan Hristiyan zaptiyelerin kancıkçasına gıll u gıştan berî olarak merdane ve mürüvvetmendane şahadetlerine nazaran işbu sekiz ay müddet zarfında bir saniye vaki olmamıştır ki kızın veyahut çocuğun dudakları yekdiğerinin tenine değmiş olsun. Hatta zahir-i hâlden Ali'nin kıza asla muhabbeti olmadığı dahi hükmedilebilir idiyse de hakikatte kızın kânun-ı kalbinden sıçrayan kıvılcımlar çocuğun dahi ciğergâhını yakmakta olup ancak kanun-ı iffet ve ismetin perhizkârlığı tavsiye eden ahkâmını ayak altına almamaya çalıştığı mezkûr iki nefer zaptiyenin yakinen malûmları idi.

Gide gide kız üzerinde sultan-ı aşkın tecelliyatı bir dereceye varmış ki kız Ali'yi gördükçe evvelki gibi çıldırırcasına sevinmeyi ve bülbül gibi diller dökmeyi kaybederek alık alık Ali'nin yüzüne bakakalır ve ikisi arasında saatlerce mülâkat bulduğu hâlde harf-i vahit teati edilmeyip derin ve müthiş ve acıklı bir sükût ile vakit geçirilir imiş. Fakat bu tecelliyat şu derecede dahi kalmamış. Bir akşam kızın vuku-ı niyazı ve iki nefer zaptiyenin dahi tervici ile Ali'ye bir izdivaç teklif edilip de Ali arada olan mübayenet-i diniyeyi arz etmesiyle kız, eğer Ali kendi dinini kabul etmez ise kendisi Ali'nin dinini kabule hazır olduğunu dermeyan ve zaptiyeler bu hususa da muvafakat ve muavenet edeceklerini ispat eyledikten sonra Ali'nin hasbe'l-mevki dûr-endîşane mülâhazatı üzerine kız yeis ve nevmidî derecelerini bulup hemen olduğu yerde bayılmış ve kendisinden geçmiş.

Bu vak'adan sonra kız her ne zaman Ali'yi görür ise yüreğinden vücuduna intişar eden halecanla vücudunun her azası tir tir titreyerek ve nefesi kesilerek mosmor olduktan sonra yıkılıp bayılmayı itiyat eylemiş.

Bîçare kızcağız polad yüreklileri su gibi eritip mahvedebilecek olan şu dereceyi buldukta zaptiyeler keyfiyeti peder ve maderine ihbar ile bu işe bir çare bulmalarını tavsiye eylemişler ise de onlar işin derecatından henüz bihaber bulundukları cihetle kızı haneleri içinde habs ederek Ali ile mülâkattan meneylemişler.

Böyle bir âşık, zülal-i mülâkattan dahi mahrum olduktan sonra hararet-i iştiyakı ne ile teskin edebilir. Tecaribin delâletinden anlaşılmış olduğu vechle bu hâlde âşık için ölümden başka bir çare kalmayacağından kız dahi ölüm yatağına vücudunu serer. Peder ve mader bu işin lâtifeye sığar yeri olmadığını ve kendi kızlarının mertebe-i iffet ve ismetini yakinen bildikleri gibi bu sıfat-ı merdanenin Ali'de dahi vücudunu zaptiyelerin şehadetiyle hükm eylediklerini görünce onların da etekleri tutuşur. Çünkü ciğerparesi kızın gerçekten ölüm döşeğine düşmüş olması hakikatini hiçbir şey setredememekte imiş. Nihayet bir gün Ali'yi kızın yatağı yanına celp ve ihzar ederler. Kız aşığını başı ucunda görünce ancak mevtaların çehresine yakışır korkunç bir tebessüm ile olanca gayretini toplayarak kalkar yatağı içinde oturur. Ali'nin ellerini elleri içine alıp vücudu sadematından dağılacak mertebede lerze-nâk olan halecan ile öpmeye, koklamaya ve iki gözlerinden akan sirişk-i tahassür ve iştiyak ve yeis-i tamm-ı malâ-yutak ile ellerini yıkamaya başlar. Ali dahi ol derece ağlar ki hâzır-bi'l-meclis olanlar ıstırab-ı derunlarını bir vechle teskin edemeyip gözlerinden yaş boşaltırlar.

İşte pür-teessür ve pür-ıstırap olan bu mecliste Ali kızı tezevvüç edeceğini vaat eder. Bu karara peder ve mader dahi muvafakatla tarafeynden nişan teati edilir ve huzzar bu işe şahid olur.

Aşk hastalığına ümid-i visalden ibaret olmak üzere verilen devanın hüsn-i tesiri her yerde tecrübe edilmiş olduğu vechle bu meselede edilen tecrübesinde dahi tesirat-ı hasenesi müşahade olunur. Kız yavaş yavaş kendisi-

ni toplar. Nihayet büru'-ı tamma dahi nail olur. Ancak kızın din-i mübin-i İslâm ile ihtidası birtakım usul-i resmiyenin icrasına menut olup cezirede ise bu usulü icraya kâfi hükûmet olmadığından merkez-i hükûmete gitmeye bir yol düşünceye kadar teahhur icap eder. Ancak ateş-i hevesle yüreği cayır cayır yanan kızda bir sırası düşüp de merkez-i hükûmete giderek merasim-i lâzımenin icrasından sonra nail-i nimet-i visal olmaya sabır mümkün müdür?

Kız bir gece âlemde her nev' mâni ve mezahimi iktiham azm-i âşıkane ve müştakanesiyle kalkıp doğruca zabıta mevkiine ve Ali'nin odasına gider. Artık kim bilir neler söyler, neler arz eder. Hâsılı o halvethaneye kimsenin simah-ı vukufu varamayacağından ne söyler ise söyler ve ne hâlde bulunur ise bulunur. Bir seneden beri müştakı olduğu nimet-i yekvücudîye Ali'nin dahi inzimam-ı rıza ve muvafakatiyle nail olur .....

Meselenin kemal-i ehemmiyetle şayan-ı dikkat olan ciheti şudur ki kızın bu hareketini ve Ali'nin ona muvafakatını nazar-ı tayip ile görecek köy içinde bir göz bulunmaz ve bu cür'et ve cesaretlerinden dolayı kendilerini tayip eden bir lisan-ı laim görülmez. Hatta anası babası dahi zaten birbirinin olduklarını teslim eyledikleri âşık ve âşıka meyanında bu nimetin teatisi bedihiü'l-lüzum bir şey olduğunu itiraf ile başka bir söz söylemezler. Hasenatın en son mertebesi olmak üzere, o civarın tâbi olduğu manastırın papazı bulunan zat dahi kızın derd-i aşkıyla ölüm mertebesini bulduğu Ali'ye teslim-i vücut etmesini kerih görmeyip aşk ve iştiyak gibi iltiyam-pezir olmayan maraza tebdil-i din ve dârû-yı visal ile müdavat edilmesine hiç ses çıkarmaz. Zira iş bir dereceyi bulmuş ki, zamanın Leyla ve Mecnun'u bunlar olduğu ve yalnız cünun-ı aşk ve sevda bu kere Mecnun'a bedel Leyla'da tecelli etmiş idüğünü umum ahali teslim ederek bunların visaliyle aradaki şu belâ-yı suz-nakin indifaı herkes için bir emel-i mahsus hükmüne girmiş.

Hikâyenin buraya kadar dinlediğim cihetleri bende bir hüzn-i memnunane veyahut bir memnuniyet-i mahzunaneden başka bir şeyi mucip olmadı. Böyle muvafakat-ı umumiye ile vuku bulan bir izdivaç üzerine Ali'nin ne mecburiyetle zevcesini terk edip gittiğini bir türlü tevcih ve tevil edemedim ve Ali gibi iffeti, ismeti, mertliği, mürüvvet-mendliği şehadet-i umumiye ile sabit olan bir zata kendi derdinden ölüm yataklarına yatan ve nihayet iffet-i bakiranesini dahi hâk-i payine takdim eden bir sadık kızı terk etmek misilli namerdane bir hareketi veremedim. Binaenaleyh sırrın bu katmerini dahi kaldırmak merakıyla istizah-ı keyfiyete müsaraatında aldığım malûmat-ı atiye üzerine şaşmaktan dahi kendimi geriye alamadım.

Meğer Ali bu bapta kendisine edilecek her nev' tayipten tebriye-i zimmet edebilir imiş. Meğer bîçare çocuk sevgilisinden uzak düştüğü hâlde muhabbetinde sabit olarak ol mukaddes ve mübarek aşkının semeresi olan oğlunun mesarifine karşılık olmak üzere memleketinden ara sıra harçlıklar irsaliyle kız hakkındaki muhabbet-i mahsusasını dahi muhafaza eylemekte imiş. İşin içinde başka bir sebep var imiş ki, çocuğun mübadaatını icbar etmiş. O sebebi dahi ber-vech-i atî hikâye eylediler.

HİKÂYENİN İKİNCİ SURETİ

Mumaileyh H. Efendi hikâyenin bakiyesini işittiği vechle nakl ve rivayet eylediyse de huzzardan M. Bey, hikâye olunan vak'ada bizzat hazır bulunduğundan meselenin daha ziyade izahlısını ondan dinledik ve binaenaleyh hikâyemizin işbu ikinci suretini dahi mir-i mumaileyhin takriri üzerine tahrir eyledik. Dedi ki:

Cezayir-i Bahr-ı Sefid'den K. ceziresinde memur idim. Ceziremize tabi T. ceziresinden bir baba ile bir valide ve bir de bunların kızı hükûmete gelerek arz-ı hâl takdim ettiler. Kızlarının din-i İslâm'ı kabul ile bir suret-i meşruada olarak T. ceziresi zabıta memuru Ali Onbaşı'ya varmak emelinde bulunduğundan ve aralarındaki alâka münasebetiyle bu işe yalnız kendileri değil, bütün köy halkı ve papazı razı olduklarından bahisle icab-ı hâlin icrasını istida eylediler.

Kız ile çocuğun arasında alâka bulunması ve bu alâkanın herkesi acındıracak derecede şiddetli olması ve hatta cemaat-i Nasara ve manastır papazının dahi mücerret kızın hâline acıdıklarından bîçareyi helâkten kurtarmak için aşığı ile izdivacına razı olmuş bulunması merakımızı tahrik ederek mingayr-i resmin ve uzaktan uzağa istizahata başladık.

H. Efendinin her hâlde hulâsa eylediği hususatı biz dahi ananesiyle dinledik. Doğrusu vuku-ı hâl rikkatimizi mucip oldu.

Böyle bir iş hükûmetçe despothaneye ve badehu mahkeme-i ser'iyeye havale edilmek lâzım gelmekle evvel emirde kız şayet oğlan tarafından bir gûne iğfale duçar olmuş ise ayin-i Nasaraca irşadı için meseleyi despothaneye havale etmek lâzım geldikte, çünkü suret-i hâl etrafıyla ve izahat ve tafsilât-ı lâzımesiyle despothanenin de malûmu bulunduğundan ve kızı bu sevdadan caydırmak mümkün olmadığı anlaşıldığından despot efendi bu işin kiliseye taalluk eder ciheti kalmadığını ve cünun-ı aşk ile âdeta mecnun mertebesinde olup bade'l-muvasala sükûnet bulacak yerde bilâkis ıstırabı arttıkça artan bîçare kızı helâk ve perişanîden kurtarmak için Ali'ye tezvic etmek muvafık-ı mürüvvet olduğunu beyan eyledi. Ama kız gerçekten fenalaşmış idi. Perişanlık âdeta yakasına sarılmış idi. Hatta çarşıda pazarda, ötede beride oturur iken birisi gelip de lâtife yollu "Despot efendi seni Ali'ye vermeyecek" veyahut "Ali seni sevmiyormuş" veya "Almayacak" gibi bir söz söyleyecek olsa zaten ıstırab-ı aşk ile mustarip kalmış, kararmış, solmuş olan bîçarenin hâli bütün bütün tagayyürle saçlarını yolarak, göğsünü bağrını yırtarak vaveylaya kıyam eder ve biaynihi kendi cenazesine kendisi ağlamakta olduğunu mübin eş'ar kılıklı tefevvühat ile işitenlerin yüreklerini dağlar idi. Eğer bilâkis birisi gelip de Ali tarafından bir selâm getirecek veyahut "İş olmuş bitmiş, bugün yarın Ali ile nikâhınızı kıyacaklar" gibi beşaret tebşir edecek olsa derece-i gayede meyus ve na-ümit bulunan bîçare sanki derya-yı felâketten sahil-i selâmet ve saadete çıkmış gibi bir sürur ve inbisat, bir ferah

ve neşat ile kendi kendisini tebrik eder ve memnuniyetten dünyalara sığmaz idi.

İşte buraya kadar verdiğimiz malûmat üzerine malûm olacağı vechle Ali ile kızın şer'an ve resmen izdivaçlarına bir gûne mümanaat yoğiken bir mâni çıktı ki, âlemi hayrette bıraktı.

Şöyle ki, cezimizde ve hükûmetin makam-ı riyasetinden bulunan K., öteden beri cibilletsizlik ve mürüvvetsizlik ve âlemin dakayık-ı ahvaline ve devletin meham-ı umuruna vukufsuzluk ile müştehir bir adam olduğu hâlde kendisini bilâkis pek dakika-şinas bir şey zanneylediğinden Rumların bu meselede bir fesadı olması cihetine zahip olmuş ve rivayet-i ahere göre bu zat Rumlara mümaşat ve onların efkârına iştirak ile iş görmek imkânını hülya etmiş olduğundan min-cihetin ahali-i Hristiyaniyenin bu meseledeki dâm-ı hilesine ayak atmamış olmak ve min-cihet-i uhra Rumlara bir hüsn-i hizmet etmiş bulunmak için bu işe mümanaatı azm ü cezm etmiş.

Despothaneden muvafakat cevabı alındıktan sonra iş mahkeme-i şer'iyeye havale edilmeyecek miydi? Hayır! Bu nazlım, kız ile peder ve maderinin verdikleri arz-ı hâli doğrudan doğruya temyiz-i hukuk ve cinayet meclisine havale ederek Ali'nin âdeta izale-i bikr etmiş bir müttehim gibi muhakemesine kıyam eyledi. İş bilen ve merhamet ve fütüvvetle muttasıf olan adamlar ne dediler ise K.'ya söz geçirmeye muktedir olamadılar. Nihayet bîçare Ali merkez-i hükûmete celp olundu ve emr-i muhakemesi temyiz-i hukuka havale kılındı.

Meselenin garabetine mebni K. hakkında edilen rivayetler o kadar tekessür eyledi ki tarife sığmaz. Kendisi gece gündüz mestî-i müdam ile muttasıf ve şehvetperestlik ile müştehir bulunduğu ve Ali ise pek kahraman, pek ziyade sahib-i hüsn ü ân bir delikanlı olduğu cihetle K.'nın birtakım hususî entrikalarına, hasetlerine, rekabetlerine kadar zanlar edildi.

Tafsilâtını kâle almaktan hazer edeceğimiz birtakım ahvalden sarf-ı nazarla doğrudan doğruya hikâyemizde devam edelim:

Kız meclis-i temyizde davasını takrire davet olundu ve şu suretle takrir-i dava eyledi:

"Ben Ali'mi isterim, Ali'mi! Canım Ali'nin olsun. Benim namusum, ırzım onun elindedir. Ali hangi dinde ise benim de dinim odur. Allah için beni Ali ile ber-murat ediniz. Başka bir matlubum yoktur."

Şu takrir K. cenaplarının keyfine muvafık gelmediğinden kızı istediği gibi söylettirmek üzere kendisiyle hem-hâl ve hem-fikir olan meclis reisi vasıtasıyla bîçare kızı ber-vech-i atî istintak eyledi:

S: Ali senin bikrini izale etmiş, öyle mi?

C: Evet, benim canım Ali'ye kurban olsun.

S: Hayır, A canım! Sana zor ile tasallut etmiş. Öyle değil mi?

C: Hayır efendim hayır! Ben Ali'nin derd-i aşkıyla helâk olmak mertebesini buldum. Ali'm melek gibidir. Öyle tasallut masallut bilmez. Nihayet anam babam razı olarak izdivacımıza karar vermiş idik. Ben bir türlü sabır ve takat getiremediğim cihetle Ali'nin ayaklarına kapanarak, ağlayarak, sızlayarak nail-i emel oldum.

S: Ali seni ne diye aldattı?

C: Ali beni aldatmadı. Hiç Ali gibi bir namuslu yiğit adam aldatır mı?

S: Canım, en evvel seni sevdiği zaman gönlünü alacak şeyler söyledi ya?

C: Yok, yok! En evvel o beni sevmedi. Ben onu sevdim. Ben ona yanar yakılır idim. O bana birçok nasihatlar verir idi. Zaptiyeler de bilir ya, nihayet ben ümidimi kesince döşeklere düştüm. Ölüm derecelerine gelmişim. Anam babam hâlime merhamet eylediği gibi, o da merhamet etmiş. Bana nişan taktılar. Yoksa Ali benim gönlümü alacak lâkırdılar söylemez idi.

S: Ey şimdi sen Ali'den ırzını, bikrini dava ediyorsun, öyle değil mi?

C: Öyle değil. Beni Ali'ye veriniz diyorum. Irzım, iffetim Ali'nin olsun diyorum.

Bîçare kızın masumane bir suretle müddeasında görülen sebatı K. cenaplarını kahredecek mertebede üzmekte olduğu ihtar edilmeden anlaşılacak bir şeydir. Bir de nasıl olmuş anlayamadım, ne lüzum görülmüş bilemedim, nasılsa kız mecliste iken Ali dahi tevkif edildiği odadan çıkarılıp meclise getirilmiş. Bir buçuk iki aydan beri göremediği ve şiddet-i tahassür ve iştiyakıyla ateşlendiği aşığı Ali'yi yanında görünce zavallı kızcağız sarası tutmuş masru' gibi bembeyaz bir çehre ve odayı sarsan bir lerze ile üç beş saniye kadar melul mahzun Ali'nin yüzüne bakarak badehu bir ah-ı serdi takiben olduğu yere serilivermesin mi? Bu hâli gören aza-yı meclis bir türlü tab-aver olamayıp ağlamak derecesini bulmuşlar ve hatta içlerinden birkaçı bükâya da başlamışlar.

Bu suz-nâk-i hâle karşı K. cenaplarıyla reis-i meclis ne hâlde bulunsalar iyi? Reis böyle bir hâlin vukuuna ihtimal veremeyen taş yüreklilerden olmağla şaşmış kalmış idi. K. ise alenen "Kaltağın bu hırsı, şehvetin galebesinden başka bir şey değildir. Bunu bir yere gönderip birkaç bekâr tarafından teskin-i şehveti yoluna bakmalıdır" demekten haya etmemiş olsa inanır mısınız?

Bundan haya etmedikten başka âdeta böyle bir tedbiri lâzım dahi görmüş olduğunu ispat edebilirim. Mumaileyhin şu hareketi, cümleyi hayrette bırakmış idi. "Aman efendim, hiç böyle şey mi olur. İffetli bir kızı alenen âleme peşkeş etmek nasıl mümkündür?" diyenlere "Zaptiye onbaşısıyla mercimeği fırına veren aşüftede iffet aramak da acaiptir!" yollu mukabele eylemiştir.

Elbet erbab-ı fikir ve endişe mütalâa ederler ki K. cenaplarının böyle bir reyde bulunması aşk denilen hâl içindeki kudsiyeti asla tecrübe etmemiş olmasından neşet eylemiştir. Eğer iffet ve ismetle müştehir olan iki zatın birbirine şiddet-i alâkadan sonra aralarında ayrılık gayrılık kalmayarak yek-vücut sayılmaları kanun-ı aşk muktezasından değil, hükm-i tabiat icabatından bulunduğunu, yani dest-i hilkatin erkek ile kadını birbirine beğendirecek ve sevdirecek her türlü meziyatla mümtaz olarak yaratmasında hikmet mahza bunları birbirine bağışlatmaktan ibaret olduğunu tetkik etmiş ve bu sırra vasıl olmuş bulunsa idi böyle bir reyde bulunmayacağı derkâr idi.

Vakıa gerek heyet-i hükûmet ve gerek hariçten zuhur eden nasihler K. cenaplarına her ne söylemek lâzım ise söyleyerek işin içine muhalif-i usul-i edep ve iffet olan birtakım rezaletler katmaktan menedebildiler. Hatta kızın

ihtidasını bi't-tatbik alelusul akd-i nikâhları için dahi bir hayli ısrarda bulunmuşlar idi. Ancak mumaileyhi buna muvafakata bir türlü takrip edememişlerdir.

Halk bi'l-meyusiye işten el çektikten sonra K. cenaplarının ne yolda hareketle cibillet-i mahsusasını icra etmiş olduğunu kıyas edersiniz. Kızın istintakını kâmilen tebdil etmiş ise inanır mısınız?

İster iseniz inanmamakta muhtarsınız. Fakat biz yakinen biliriz ki bîçare kızcağızın varaka-i nutkiyesi yukarıdan aşağıya doğru tağyir ve tebdil kılınarak yalnız Ali'ye rızasıyla teslim olduğundan başka bir hüküm bırakmamış ve böyle bir istintaknameyi aşağıda irad olunacak yolda bir de inhaya leffederek mensup olduğu mahalle arz eylemiştir. İşte inhası şu yolda imiş:

"T. ceziresi ahalisinden filânın kızı filân cezire-i mezkûre zabıta memuru olan Ali Onbaşı'ya hasbe'l-cehale alâka ederek onbaşı-yı mumaileyh dahi kızı def'-i leyn ile defedecek yerde ol cahileyi bilâkis alâkasında tahris edecek muamele-i ebleh-firibanede bulunarak nihayet bikrini izale eylediğine ve şu hareket eğerçi kızın valideynini pek fena meyus eylemiş ise de rezaletin ilân ve işaasından ise örtbas edilmesi tarikini müreccah gördüklerine mebni kızın şeref-i İslâm'la müşerref olarak merkum Ali Onbaşı ile izdivacına çarnaçar ru-yı rıza izhar etmişlerdir. Ancak kızın izale-i bikri maddesinden ziyade şeref-i İslâm'la teşerrüfü kaziyesi beyne'l-ahali şüyu bularak ve bu hâl umum Hristiyanları heyecana getirerek eğer bu İslâmiyet'e ve bu münakehaya hükûmetçe müsaade gösterilecek olur ise büyücek bir fenalığın vukuuna sebebiyet gösterilmiş olacağı zahir-i ahvalden anlaşıldığı ve ol bapta tanzim olunan bir istintakname dahi leffen takdim kılındığı muhat-ı ilm-i âlîleri buyuruldukta ne vechle hareket olunmak lâzım gelir ise icabının emr ü ferman buyurulması babında..."

İşbu ariza mahalline vasıl oldukta oraca dahi keyfiyet bir mahkeme-i temyize havale kılınarak evrak-ı mevcude ariz ve amik lede't-tetkik izale-i bikr maddesi Ali Onbaşı tarafından edilen iğfal veyahut cebir ve tazyik gibi bir suretle vuku bulmayıp mahza kızın muvafakat-ı mahsusası üzerine vukua gelmiş olduğu, o bozulmuş ve aslından çıkarılmış olan istintakname mefadından yine müstefad olduğu ve böyle arada bir gûne töhmet olmadığı hâlde adam itham eylemek Devlet-i Aliye'nin şöhret-gir-i âlem olan adl ü hakkaniyetine elvermediği cihetle kanunen Ali Onbaşı'ya bir denilecek olamayacağı ve buna hükûmetçe başka bir muamele giydirilecek ise icabının icrası menut-ı rey-i âlî idüğü ba-müzekkere ifade olunmuştur ki, zaten işin böyle olması lüzumu dahi derkârdır.

Eğer K. cenapları bîçare kızın hâline merhamet edenlerin alelumum gösterdikleri mürüvvet ve merhameti ve bunların tezevvüçleri için ihtar eylediklerı muvafakatı ketmedip de bu işi adalarca bir büyük fesada sebep olacak surette arz ve inha etmemiş olsa idi meselenin hukukçasından sonra hükûmetçe dahi icra edilecek bir gûne icabı kalmayacağı ve şu hâlde bulunan bir âşık ve âşıkanın birleşmelerine kimsenin bir diyeceği olamayacağına dair cevap verileceği de derkâr idi. Ancak K. cenaplarının ne suret ve keyfiyette olduğu

bilinemeyen bir cibilleti muktezasınca geceyi gündüz göstermek kabilinden olarak hoşnudî-i ammeyi fesad-ı umumî suretinde arz etmesi üzerine merci' dahi bu fesadın vukuunu men' için Ali Onbaşı'nın o cezireden tebdilini ve eğer iş bununla da bastırılamayacak olur ise merkumun âdeta silk-i zaptiyeden tard ve ihracını cevaben emreylemiştir.

Elverir ki K. cenaplarının eline böyle bir emir geçsin. Bu emri aldıktan sonra hiç Ali Onbaşı'nın cezire-i mezkûreden tebdiliyle mi iktifa eder? Tardını bile az görmekte idi. Ancak tarddan başka yapabileceği şey eğer bir daha bu cezirelere ayak basar ise şöyle şiddetli cezalar göreceği, bu kadar ukubata duçar olacağı gibi tehdidattan ibaret idi.

Ma-haza bu tehdidatın da tesirat-ı matlubesi görülerek K. cenaplarının muratları hâsıl oldu. Çünkü Ali Onbaşı pek namuslu bir adam olduğundan ileride belki sükût ve sükûnetle çaresi bulunabilecek olan bir iş için ukubat-ı şedideye duçar olup da âleme karşı rezil ve kepaze olmayı kâr-ı akıl göremediğinden silk-i zaptiyeden tard olunmasını müteakip memleketi canibine azimete müsaraat eyledi.

Ya kız ile peder ve maderine ne muamele edildi? Bunu da mülâhaza buyurmakta mısınız?

Onlara edilen muamele yürekler paralayacak bir şey idi. Çünkü bir daha bu iş için hükûmete müracaat ederler ise pek büyük seyyiesini çekeceklerinden bahisle zaten usul ve nizamın cahili bulunan peder ve mader tahvif edildikten sonra kız dahi eğer bir daha Ali'nin ismini kâle alır ise habs ve nefy edileceği vaadiyle tehdid edilerek memleketleri canibine izam kılındılar ki, bîçare köylülerin olanca cesaretlerini kırmak için bundan ziyade bir şey lâzım değil idi.

Aman yarabbi! Kız Ali'sinden hicran beliyesinin kat'iyen tahakkuk eylediğini ve nail-i emel olmadan köyüne avdet lâzım geldiğini görünce bir avaze-i ah u enin kopardı ki, her kim işitti ise yüreği paralandı. Rumca "Ah Ali'm, Ali'm! Ben sensiz ne yaparım. Âlemin ne lezzetini bulabilirim? Ah! Eyvah ki, yadigâr-ı aşk ve sevdan olan bir ciğerpare dahi işte karnımda oynamaktadır. İlâhî, Ali'min melek çehresini bir daha gösterecek misin?" diye ilân-ı yeis ve matem ederek göğsünü, bağrını parça parça paralar idi. Lâkin bu yürekler yırtan, ciğerler tırmalayan figan ve giryanın ne faydası oldu? K. cenapları tarafından verilen emir üzerine zaptiyeler bu meyus bîçareleri kayığa irkâben hemen avdete icbar eylediler. Onlar dahi binip kayığı eşk-i yeis ve matem içinde yüzdürerek çıktılar. Artık kendilerine bademe zindan gibi karanlık görüleceği derkâr bulunan vatanlarına gittiler.

M. Bey vak'ayı bu suretle hikâye edip bitirdikte on dört on beş nefer ahbabın cümlesi bîçare kızcağızın talih ve tecellisi muhakemesinde derya-yı hayrete daldılar.

Vakıa gerek şer'an ve gerek nizamen her türlü müsaedat kızın lehinde olduğu ve âşık ve âşıkadan ikisinin dahi bu muaşaka ve münakehada fuhuş denilecek ve kanun-ı iffet ve ismet nazarında müstekreh görülecek bir hâl ve hareketleri görülmemesinden naşi tahsin-i âmme dahi kendileri için fazla bir

müsaadede bulunduğu hâlde bir cibilletsiz herifin melâneti -çünkü bu harekete melânetten başka hiçbir tabir bulunamaz- seyyiesiyle nazarında ölüm kadar tesirli olan bir belâya düşmesi insana hayret vermeyecek mevaddan değildir.

Bazı kimseler K.'nın ettiği yalan inha üzerine onu tekziben hakayık-ı maddeyi müş'ir bir inha dahi kıza merhamet edenler tarafından takdim olunması lüzumunu dermeyan eylediler. Bu lüzum cümlece tasdik olunduysa da, "Olacak böyle imiş. Kader bunu icap etmiş" sözü cevab-ı savap addolundu. Birtakımı dahi K.'nın mercii tarafından iş lâyıkıyla tetkik edilerek Ali'nin tebdil ve teb'idine dair emir verilmemesi lâzım geleceğini söylediler. Lâkin bu söz haklı görülmedi. Çünkü merci K. tarafından aldığı haberi her hâlde doğru olmak üzere kabul eder ise mazur görüleceği derkâr idi. Ahbabın bir kısmı bu bapta gayret-i ilâhiyenin zuhuruna muntazır kaldı ki en doğru düşünenler bunlar idi. Çünkü K. cenapları gibi hiçbir vicdanın tecviz etmeyeceği fenalığa mütecasir olanlar bir aralık muvaffak olabilseler bile ceza-yı manevîden yakayı kurtaramayacaklarına dair ortada bin misal görülmüş, bin tecrübe sebkat eylemiştir. Hatta kendi hususiyet-i ahvalini kendileri için bir ibret olmak üzere tetkik edenler her kime bi-gayri hakkın ne fenalıkta bulunmuşlar ise ayniyle öyle bir fenalığa duçar olmak suretiyle cezasını çekmiş olduklarını dahi nazarlarında bulabilirler.

Bu kabil zevatı "kendi hususiyet-i hâllerini kendileri için bir ibret olmak üzere tetkik edenler" diye kayıt ve tayin edişimiz pek çok adamlar bu tetkikte bulunmadıkları içindir. Yoksa bu hâl herkesin başından geçmektedir. Herkes bi-gayri hakkın ettiği seyyiatın değil hatta bi-gayri hakkın düşündüğü ve henüz icrasına çıkarmadıkları fenalıkların dahi yine ayniyle cezasını çekmektedir. Ancak herkes kendi hususiyet-i hâlini yine kendisi için medar-ı ibret olmak üzere nazar-ı tetkikte imtihan etmediği cihetle hiç ummadığı taraftan bir belâya duçar olunca nasıl bir sille-i te'dibe duçar olmuş idüğünü bilemeyerek kaza ve kaderden şikâyete başlar. Bazı pek cesaretli olanlar bu şikâyette küfür derecelerine dahi varırlar.

Şu ettiğimiz muhakeme kendi keşfiyat-ı hikemiyemizden olmayıp pek eski keşfiyattandır. Hatta ol kadar eski keşfiyattandır ki insanları bu sırdan agâh etmek için, "Kendi nefsin için tecviz etmediğin bir şeyi başkası hakkında reva görme" düsturu binlerce sene evvel söylenmiştir.

Bir hakim demiş ki, nev'-i beşer kendi nev'iyetini pek mesut edecek hasayis ve meziyatla müzeyyen olarak yaratılmış olduğundan bu hasayis ve meziyatından cidden istifadeye himmet edecek olsa kezalik cidden mesut olabilir idi. Meselâ merhamet, mürüvvet ve hem-nev'ine müzaheret edebilmek hasayisi şehrah-ı saadetten mehcur kalmaya başlayan hem-nev'leri dahi oraya ithale kâfi çarelerdir ki insan bunların yardımıyla teavün ve tenasura lâyıkı derecesinde ehemmiyet verecek olsa bir kere felâket-dideler azalacağı gibi pek az zuhur edenleri de teavün ve tenasur sayesinde yakayı kurtarabilirler. Lâkin suale insanın mezun olmadığı hikmetlerden birisi de dest-i hilkat insana iyilikten her ne vermiş ise bir de fenalıktan onun mukabilini dahi vermesi

kaziyesi olduğundan merhamet ve mürüvvet ve ulüvv-i cenabın zıd ve mukabili bulunan hasletler insanı kendi nev'iyetinin mesuduyetine hizmet ve himmetten menediyor da o nev'-i mümtaz da varıp olmadık felâketlere duçar oluyor. Tarihin kanla yazılmış olan sahayifini bir nazar-ı dikkat ve hikmetle mütalâa buyurmuş olsanız insaniyet ve medeniyeti kökünden sarsmış olan en büyük felâketlerin asıl mebde ve menşeini en küçük bir mürüvvetsizlik, en ehemmiyetsiz bir alçaklık, en zayıf bir rekabet veya garaz olduğunu bedaheten görebilirsiniz.

İşin en ziyade yürek yakan ciheti ise saika-i garaz ve nefsaniyete kapılıp da gayrileri felâkete uğratanların mutlaka ceza-yı amelleri olmak üzere kendilerinin de aynı bir felâkete duçar olmalarıdır. Zira saadet-i beşeriyeye arız olan felâket yalnız o garaz ve nefsaniyete kapılanın ettiği fenalık olsa miktarı birden ibaret kalacak iken bir de kendisinin cezaen duçar olacağı fenalık vardır ki onunla miktar-ı mezkûr ikiye baliğ olacaktır. Musibet bir iken iki olması akilin yüreğini yakmaz mı? Ol akil ki eğer mahut garazkârın garaz ve nefsaniyeti bulunmamış olsa idi ilk musibetin vukuuna mahal kalmayacağını dahi görmektedir.

Hikmet-i ahlâkın bu ciheti o kadar muttasıl ve müteselsil muhakemata müstaittir ki yalnız bu bap için bir cild-i mahsus tertip edilebilir. Hele "Ah ne işe yapışmakta isem bir mâni çıkıyor, bir türlü muvaffak olamıyorum. Yapıştığım iş elimde kalıyor. Ne kadar talihsizim, kaderim ne kadar na-muvafıktır" diye talihin adem-i yaverîsinden şikâyet ve onun fikrince talihli ve muvaffak olanlara gıpta edenlere, "Yahu nafile kabahati talihe, kadere bulma. Bir kere kendini muhakemeye çek, nefsini yokla. Elbette ne işe yapışır isen bir mâni çıkar. Çünkü sen her kim ne işe yapışır ise bir mâni çıkmasını tasavvur etmektesin. Elbet yapıştığın iş elinde kalır. Çünkü sen her kim hangi işe yapışır ise elinde kalmasını mülâhaza edersin. Âlemi kendi vicdanın gibi hâlî mi kıyas ediyorsun? "Ve men ya'melu miskal zerreten hayran yerahu ve men ya'melu miskal zerreten şerran yerahu" kavl-i şerifi abes olarak söylenmiş mi zanneylersin? Zerre kadar hayrı veya ol miktar şerri yapmak ile yapmak istemek hükümde mütenasiptir. Yapar isen sana da yaparlar. Yapmak ister isen sana da yapmak isterler. Ama seni birisi şöylece irşat ettiği zaman yüreğin yumuşar imiş de zerre miskali hayır ve şerri görüp görmeyeceğini bir tecrübe etmeye kalkışacak imişsin! Bu da bir büyük hadsizliktir ki, bunun da cezasını görsen ba'id değildir. Çünkü sen bu âleme, âlemin hakim-i hafî ve celîsi olan zatın hikmet-i hafiye ve celiyesini muaheze etmeye gelmedin. O hikmeti kendin tecrübe edememiş isen tecrübe etmiş olan cumhur-ı ukalânın tecarib-i vakıasını kabul ile kendinin imtihan vermeye, muaheze edilmeye gelmiş olduğunu bi't-teslim insaniyet meydan-ı imtihanında mahiyetini ortaya koymaya geldin. Binaenaleyh mesut ve muvaffak olmak için cidden ıslah-ı nefs ederek kendi nefsin için düşündüğün saadeti halk için de düşünmek ve kendi nefsin için teslim etmediğin musibeti hem-nev'in için de düşünmemekten ve icrada dahi bu fikr-i insaniyetten ayrılmamaktan başka sana ca-yı selâmet ve saadet yoktur" diye mürşidane bir vasiyet etmeye nice yollar açılır.

Lâkin bizim muradımız bir hikmet-i ahlâk kitabı yazmak değildir. Biz hikâye yazarak hikmet-i ahlâka vukufu olanların nazar-ı itibar ve intibahına bir misal arz etmek ile meşgulüz. Binaenaleyh K. cenaplarının Ali Onbaşı ile âşıkası olan bîçare kız hakkındaki muamele-i vakıası üzerine ceza-yı manevîye nasıl duçar olduğunu hikâyeye bir mukaddime olmak üzere fenalık eden fenaların mutlaka bir fenalığa duçar olacakları hakkında bast ettiğimiz ufak bir mukaddimecikle iktifa edeceğiz.

HİKÂYENİN ÜÇÜNCÜ SURETİ

K. cenaplarının ceza-yı muamelesinden ibaret bulunan işbu üçüncü sureti huzzardan H. Beyin takririnden istima eyledik. Mumaileyh şu suretle nakil ve rivayete başladı ki:

K. cenapları K. cezîresinden azledildikten sonra Dersaadet'e gelip Aksaray taraflarında isticar eylediği bir hanede ikamet eyler. Her mazul olan memurîn gibi mumaileyh dahi yeni bir memuriyet tahsil için evliya-yı ni'am hazeratını taciz ve tasdi'e başlar. Lâkin hasbe'z-zaman kayırılmak için muntazır olan adamların kesreti münasebetiyle öyle çarçabuk nail-i emel olamayacağından bir müddet beklemesi lâzım gelir.

Mumaileyhin hâli malûm oldu ya. Gece gündüz mest-i müdam ve zatında her nev' fısk ve fücur tam olduğundan âlemde lezaiz-i sefihanesinin istikmalinden başka bir şeye sarf-ı zihin etmemesi "El habîsât li'l-habîsîn" sırrınca yine maye-i hilkati kendi mayasından alınıp yoğurulmuş olan zevcesini ikaza başlar.

K.'nın Ali ile âşıkası olan kıza ettiği fenalık en evvel iffet ve ismetine koca bir halkın şehadet ve tabiat-i maslahatın dahi kefalet gösterdiği bîçare kızı harc-ı âm olmak üzere hükmetmek isteyişi olduğunu görmüş olan erbab-ı mütalâa bu kere kendi hanesinin dahi bu belâya duçar olmaya başladığını bir nazar-ı istigrapla telâkki etmezler zannederiz.

Herifin bir şeyden haberi yok a. Haberi değil, şüphesi bile yok. Böyle bir felâkete intizar dahi etmiyor. Çünkü kendisini müstahak-ı felâket bir adam bulamıyor. Hatta Dersaadet'e gelir gelmez bir memuriyet yakalayamadığını talihsizliğine ve kaderin mümanaatına verdiği misilli müddetü'l-ömr ne fenalık görmüş ise hep felekten bilerek ağzına gelen hezeyanı etmekten geri durmuyor. Kendisi bu gafilâne hezeyanda bulunsun, bir gece akşam taamından sonra uşağı huzuruna gelir. Ama hangi uşak? Birkaç seneden beri efendisinin itimad-ı tammını kazanmış ve konak içinde âdeta familya halkından addolunacak dereceyi bulmuş olan bir uşak ki, sıdk ve istikametinden K. cenaplarının asla şüphesi yoktur. Herif süklüm püklüm efendisinin huzuruna girip hâl ve tavrıyla efendiye büyük bir şey arz edeceğini anlatarak ve "Ne o? Ne var? Bir şey mi söyleyeceksin?" hitaplarından her biri üzerine ezilerek büzülerek yutkunarak efendisinin gereği gibi merakını tahrik ile ne var ise söylemesi,

çekinmemesi hakkında emr-i kat'î aldıktan sonra şöyle bir söze başlar:

"Efendim! Bu kadar senedir hizmetinize vakf-ı vücut etmişim. Zannederim ki hiçbir hâl ve hareketim bendenizden beklediğiniz sıdk ve hulûsa münafî görülmemiştir. Binaenaleyh mücerret efendime olan sıdk ve ihlâsıma mağruren şu haberi de vermeye cesaret alabilirim. Bugün ikindi üzeri bir iş için Ayasofya taraflarına gitmiş idim. Oradan da Sultanahmet taraflarına gitmekliğim lâzım gelerek yol üzerinde Millet Bahçesi'ni görünce biraz teneffüs için girmeye lüzüm gördüm. Meğer bendenizi oraya bir mühim felâket davet ve celp eylemiş imiş. Bahçenin bir tarafına üç nefer asker zabitleri iskemleleri atarak oturmuş bulunduğundan bendeniz de onların arka tarafçığında vaki bir yere iskemle getirtip oturdum. Onlarla aramızda yalnız birkaç çimşir ve bir iki büyücek fidan var idi. Yani söyledikleri lâkırdıları âdeta yanımda söylüyorlarmışcasına işitebilir idim. Bunların üçü dahi yirmi üçten yirmi sekiz yaşlarına kadar genç adamlar olmasıyla ettikleri lâkırdı gençlik levazımından addolunan hovardalığa dair idi. Birkaçı o günlerde başına gelen ahvali hikâye eyledikten sonra uzun boylu, etine dolgun, kara bıyıklı bir tanesi dahi dün tesadüf eylediği bir vak'ayı şöyle hikâye eyledi: "Aksaray tarafında ..... mahallesinde ..... sokağında .. numaralı kırmızı boyalı konakta bir hanım çoktan beri bize tebelleş olmuş idi. Kendisi pek şeker, can çeker bir şey olduğundan arz eylediği rağbeti canımıza minnet bildik ise de bir türlü kulpunu kolayını bulup da mülâkat edememekte idik. Kocası insanlık ölçüsünün, mikyasının bi'l-vücuh haricinde, yani yerinden kalkamayacak kadar şişman, dünyasından bihaber olacak mertebede ayyaş, melekle imtizac edemeyecek derecede bed-huy, dirliksiz, zalim bir şey olduğundan hanım dahi bizi tab'ına pek muvafık bularak gece gündüz bir vakit, fırsat bekler imiş. Bir de dün gece vasıtamız olan bir zat telâşla gelip bizi bulmasın mı? O akşam kocasının bir büyücek yerde misafir kalacağından bahisle mutlaka teşrifimizi hanım tarafından bi'l-vekâle rica etmesin mi? Biz de maatteşekkür ricayı kabul ve davete icabet gösterdik. Artık bir âlem geçirdik, bir ahkâm ettik ki tarif edemem. Badema kocası bir tarafa gittikçe ve edna bir fırsat düştükçe hem-bezm olmaklığımızı yekdiğerimize kaviyen vaat eyledik. Fakat bir küçük uygunsuzluk azıcık keyfimizi kaçırdı. Nasılsa galebe-i hırs ve iştiyakla hanımın ötesinde berisinde ve kocasının görebileceği yerlerde siyah siyah alâmetler bırakmışız. Kocası, karıların tabirince mıymıntı bir şey olmayıp da bu gibi muamelâta alışkın olsa idi bu alâmatın kendi nişane-i muhabbet ve iştiyakı olduklarını hanım dava edebilir ve inandırmak dahi mümkün olur idi. Ancak herif öyle karısına tapar kocalardan olmadığı için bu siyahlar dahi kendi dudaklarıyla tersim ve teşkil edilmemiş olduğunu anlayacak ve kim bilir zavallı hanıma ne kıyametleri koparacaktır. Anlayınız hanımdaki cür'et ve cesareti ki, bu kıyametlere de tab-aver olmaya hazırlanmıştır."

İşte efendim, o genç asker zabitinin sözü budur. Şimdi onun Aksaray'da filân yerde diye tarif eylediği konak bizim konak olduğunu ve birtakım kâle alınmaz evsafla tavsif eylediği koca dahi efendimiz idüğünü izaha hacet var mıdır? Bendeniz sadakatim hasebiyle işi efendimize ihtar ve ihbar ettim. Ar-

tık bu felâkete nasıl bir çare bulmak lâzım gelir ise onu da efendimiz bulursunuz. Orası bendenize ait bir şey değildir."

K. cenapları uşaktan bu haberi aldığı gibi mosmor kesilerek ıstırab-ı derunundan ağlamak derecelerini buldu. Cüz'î bir teemmülden sonra hemen yerinden fırlayıp hareme vardı ve zevcesini huzuruna celple muayeneye başladı.

Vakıa uşağın haber vermiş olduğu vechle hanımın gerdeninde filânında bin kadar çürükler her biri birer yüz karası olmak üzere kararıp durmakta idiler. Bunu görünce K. cenapları ihtiyarı elden kaçırıp:

—Bu hâl ne? Bu çürükler nedir?

—Canım hani ya geçen akşam siz...

—Nasıl geçen akşam biz?.. Benim böyle bir halt eylediğim var mıdır? Sanki ben bunların kimler tarafından ika edildiğini bilmiyorum mu zannediyorsun? Çabuk ol ikrar et bakayım! O Asker zabitini ikrar et!

—Canım o nasıl lâkırdı. Hiç bir adam haremine böyle bir zanda...

—Zanda değil, yakinen malûmatım var. Onu bana haber veren adam bana cinayet eder, yalan söyler adamlardan değildir. Gömleğimden ziyade kendisine emniyetim olan bir sadık adamım söyledi. Çabuk ol diyorum, şimdi kıyarım ha!...

—(Tavrı değiştirerek) Affedersiniz efendim! Öyle kıyarım filân gibi sözleri söyleyebilmek pek müşküldür. Gayeti benden emniyeti pek de kaldırır iseniz elinizi yıkayabilirsiniz. Yoksa öyle kıymak filân etmek...

—(Hiddetinden kendisini kaybederek) Ellerimi yıkar isem ne olur sanki?.. diye hemen selâmlığa fırladı ve o sadık uşağını celp ederek hanımın nikâhını filânını bi't-tamam saydıktan sonra yarından tezi yok hanımı Rumeli'ye memleketi canibine götürmesini emreyledi. Çünkü hanım Rumeli halkından idi. Ertesi sabah olup da konu komşu K. cenaplarının başına gelen felâketi haber aldıkları zaman hem-civarlık ve ahbaplık hasebiyle teessüf edenleri çok olmuş idi. Lâkin K. cenaplarının Ali Onbaşı ile âşıkası bîçaresine ettiği işlerden dolayı kendi aleyhine kabarmış olan yürekleri müteessir edemeyeceği derkârdır. Konu komşu, eş dost mumaileyhin bu hareket-i gaddaranesinden haberdar olmadıkları cihetle kendisini feleğin bir sille-i gadr ü cevrine uğramış zannederek müteessif oldular. Kendi hareket-i gaddaranesini bilenler ise başına gelen hâli ceza-yı ameli olduğunu bildikleri cihetle müteessif olmadıktan başka insanın mecbul olduğu cibillet-i müntakimaneden naşi âdeta K. cenaplarından intikam almış derecesinde memnun ve mütelezziz olacakları derkârdır. Fikr-i hikmet ise Ali ve âşıkasının duçar oldukları mazlumiyetlere ne kadar acımış ise K. cenaplarının felâketine de o kadar acır. Çünkü fikr-i hikmet daima ettiğini bulan insanın bir şey bulmaması için bir şey de etmemesini arzu eyler. "Niçin kendisi bir adamın mağduriyetine sebep oldu? Ah bu sebebiyetle niçin kendi aleyhine de bu kadar feci' bir cezayı davet eyledi?" der.

Ancak hikâye içindeki garabeti yalnız bu kadar zannetmeyiniz. Bakınız neticesi ne kadar garip çıktı:

Uşak efendisinden aldığı emir üzerine hanımı vapura koyup da Rumeli'ne götürmeye bedel, doğruca Üsküdar'a geçirdi ve iddet zamanı tekmil olduktan sonra hanımın rızasıyla mumaileyhayı kendisine akdederek safasına baktı kaldı.

Vay! Uşak bu iffetsiz ve eteği lekeli karıyı nasıl aldı? Demek oluyor ki uşak dahi o takımdan bir şey idi.

Hayır efendim! Hanım iffetsiz ve eteği lekeli bir karı değil idi. Sair karılar nasıl ise o da öylece bir karı idi. Ancak kendisine yar ve yaver olmayan ve bir karının rağbetini kazanacak hiçbir meziyeti bulunmayan heriften Allah'ın emriyle boşanıp yine Allah'ın emriyle ırz ve iffetinden emin olduğu uşağına varmak istedi. Karar verdi, uşakla mukavelesini uydurup icabını dahi icra eyledi. Yoksa uşağın efendisine kemal-i sadakatinden naşi haber verdiği şeylerin cümlesi düzme, hepsi uydurma idi. Bu hâl K. cenapları için bir ceza-yı manevî olacak olduktan sonra zaten de işin böyle olması lâzım gelmez mi idi ya?

İşte size sahihü'l-vuku bir hikâye ki, sıhhati beş altı kadar mevsukü'l-kelim efendilerin, beylerin şehadetleriyle müsbettir. Bazı hikâyelerimizde nokta-i nazarımız daima edenin ettiğini bulduğu cihetinde olmasına şayet bir şey demek isteyenler bulunur, yani bu hakikati inkâr etmek istenir ise nefsü'l-emr ve tabiat-i maslahatın dahi hükmü bundan ibaret olduğunu vukuat-ı sahiha ile ispat etmek için bu fıkrayı neşre lüzum gördük.

Temmet

BİR FİTNEKÂR

Bir pazar akşamı Beyoğlu'nda, Taksim'de Yıldız Gazinosu'nun önünde üç nefer genç arkadaşlar, iskemleleri atıp oturmuşlar ve geleni geçeni hurdebin-i dikkatle bi'l-muayene kadın, erkek, ihtiyar, genç hâsılı herkes hakkında bir söz söyleyerek gülüşmekte bulunmuşlar idi.

Bu aralık ak sakallı bir adam mahcubane bir tavır ile yanlarına sokularak ölüm yatağında hasta bulunan bir bîçare için sadaka istedi. Gençler, böyle fakirden sadaka diriğ edecek adamlar değil ise de ihtiyarın üstü başı temiz, kalıbı kıyafeti yerinde bir adam olduğunu görünce, dilenciliğin vechini anlamak için istintakına mübaşeret eylediler.

Herif, "Ben sadakayı kendi namıma istemedim. Ölüm hâlinde hasta bulunan bir adam için istedim. Yoksa lehülhamd kendim züll-i süali irtikap edecek takımdan değilim. Mürüvvetinizden ne kopar ise onu kerem edersiniz. Hatta inayet ola demekte dahi muhtarsınız" yollu cevaplarla izah-ı meseleye kalkışmış ise de va-esefa ki şehrimizde nice hilebazlar hayal ve hatıra gelmeyen hilelerle, hud'alarla erbab-ı ukulü hiçbir şeye inanmayıp emniyet edememek derecesine getirmiş olduklarından, Yıldız Gazinosu'nun genç müşterileri dahi ihtiyar dilencinin şu cevabını hileye hamlederek inanmak istemediler.

Zamanımızın cümle-i terakkiyatından olmak üzere bu gençler, biraz Fransızca bilirler idi. İhtiyarın sözüne itimat edilmemek lüzumunu Fransızca olarak yekdiğerine bi'l-ihtar adamcağızı bir kat daha isticvaba müsaraat gösterdiler. Vakıa bu kadar eziyet üzerine sailin canı sıkılarak alıp yürüyüvermek istemiş ise de eğlence için can veren gençlerin elinden kolay kolay kurtulmak mümkün müdür ki bırakıp gidebilsin. Birçok sual ve cevaptan ve binaenaleyh bir hayli eziyet ve azaptan sonra yine Fransızca ettikleri istişare üzerine her biri birer mecidiye çeyreği çıkarıp ihtiyara verdiler. İhtiyar bu büyücek sadakadan memnun oldu zannedersiniz öyle değil mi? Fakat bu zan batıldır. Adamcağızın çehresinde hiçbir memnuniyet alâmeti görülmedi. Paraları alıp yalnız bir "Allah kabul etsin" dedikten sonra, sair erbab-ı mürüvvetin merhametine müracaat için aşağı tarafa doğru yürüdü. İhtiyar ayrıldıktan sonra, gençler çarçabuk bir müzakere eylediler. "Eğlence lâzım değil mi? Eğlencenin en büyüğü şu ihtiyarın arkasına düşmekle hâsıl olacak. Çünkü bu herif mutlaka tehî değildir. Böyle bir dilenci henüz görülmemiş. Eğer dilenci olmayıp da düzenbaz bir dolandırıcı olsa dahi dolandırıcılığını meydana çıkararak eğlenebiliriz" dediler.

Üçü birden kalkıp gazinonun kapısına kadar gelmişler ve merdiveni inmekte bulunmuşlar idi. Burada içlerinden birisi "Yahu ihtiyarın peşine düşer isek, herife işi sezdirmiş oluruz. Evlâ olan yalnız içimizden bir kişi bunun arkasına düşmeli. Nereye gidecek, ne yapacak ise görsün de gelsin bize haber versin" demesiyle ve diğer iki refiki dahi bu sözü muvafık bulmasıyla içlerinden Zihni Bey namında birisine bu memuriyeti ihale eylediler.

Demek oluyor ki, biz nazar-ı dikkatimizi Zihni Beyin arkasından sevk edeceğiz. Hâlbuki Zihni Bey dahi ihtiyar dilencinin arkasına düşmüş olduğu cihetle hakikatte nazar-ı dikkatimiz ihtiyar dilenciyi takip etmiş olacağı derkâr.

İhtiyar dilenci Taksim'den bed' ile dört yol ağzına kadar büyük yol üzerinde iki yakalı ne kadar kahve ve gazino var ise cümlesine girip çıkmakta idi.

Zihni Bey merkumu her gazinonun ya kapısı veyahut penceresi önünde beklemekte olduğu cihetle edna-yı hareketine varıncaya kadar nazar-ı tetkikten geçirmekte olduğuna şüphe edilemez. Dört yol ağzına geldiklerinde ihtiyar Kumbaracı Yokuşu'nu aşağıya doğru inmeye başladı. Yokuşun alt başından Tophane'ye varıncaya kadar mevcut olan kahvelerin aglebine girip çıkmış ise de buraları fakirü'l-hâl adamların meskeni olduğundan kendisine sadaka verenlerden ziyade "Bak, bak. Üstü başı temiz, efendiden adam olduğu hâlde yine dilencilikten utanmıyor. Hem de öyle olur olmaz dilenci değil, dilencilerin kibarından. Böyle üst perdeden ağızlarla sadakanın büyüğünü avlamak istiyor. Yağma yok babam, yağma yok! Kazanıp da yemeli" diye kendisini tekdir edenler bulunurdu. Fakat Tophane'den Salıpazarı müntehasına doğru bu gibi tekdirlere duçar olmaksızın bir hayli sadakaya nailiyetle Fındıklı'ya yaklaşır yaklaşmaz sol tarafa büküldü. Zihni Bey dahi arkasında. Bu hâlde Zihni adımlarını daha ziyade hesap ile atıp ihtiyarı Kazancılar mahallesine doğru takip eylediği hâlde kendisini asla göstermemiş ve herife bu casusluğundan kat'a renk vermemiş idi.

İhtiyar Kazancılar mahallesine doğru vardıkta zahir-i hâli pek köhne ve harap bir hanenin kapısını dık ile aşağıya inen bir kocakarıya avucundaki paraların cümlesini verip "Şunları Cenap Efendiye veriniz ve İsmail Ağanın âcizane bir ianesi olduğunu maa's-selâm tebliğ ediniz" dedi ve kapıdan çıkıp yukarıya doğru yürümeye başladı. Zihni Bey sokağın ismini ve kapının numarasını zapt eyledikten sonra yine ihtiyarın arkasına düşüp gitti ve bu defa pek çok takibe muhtaç olmadı. Zira ihtiyar oldukça mamur bir hanenin kapısını dık ile içeriye girmiş ve kapıyı kapayıp aradan bir yarım saat mürur eyledikten sonra çıkmadığını Zihni Bey görünce bu sokağın ve hanenin dahi isim ve numarasını zapt eylemiştir.

Emr-i takip burada hitam bulmuş idiyse de Zihni Bey, gördüğü garabetin hakayık-ı izahatına vakıf olamamayı, memuriyetince bir noksan addederek tahkikat-ı vakıasını ne suretle itmam etmek lâzım geleceğini beş on dakika mülâhaza ve teemmülden sonra zihnince vereceği kararı verdi ve evvelki haneye avdet eyledi. Kapıyı çaldığı zaman yine evvelce İsmail Ağaya kapıyı açmış olan kocakarı feth-i bap ve "Kimi istersiniz, ne için geldiniz?" diye Zihni Beyi istintak ve isticvap eylemiş idi. "Cenap Efendiyi göreceğim. Dostlarından birisi kendisini muayene ve tedavi için beni gönderdi. Tababetçe

maharetim meşhurdur" demesi üzerine kocakarıcık memnun ve müteşekkir kaldı ise de Cenap Efendi yarım saat mukaddem yine bir dereceye kadar aklı başındayken o zamandan beri bütün bütün kendisini kaybeylediği cihetle doktor efendiyi bir ümit üzerine değil, mahza gönderenin hatırı kalmasın diye yukarıya çıkarmış idi.

Üç odadan ibaret bulunan bu hanenin manzarası, derununda beytutet edenlerin gerçekten acınacak bir hâlde bulunduklarına delâlet edebilir. Ol kadar harap idi ki sofanın tavanı hemen tamamıyla dökülmüş gibi bir şey olduğundan yukarıya nazar edildiği zaman kiremitler ve onların arasından dahi gökyüzü görünür idi. Duvarların sıvası şurada burada kalıp kısm-ı azamının bağdadîleri meydanda idi. Üç odadan birisi büsbütün na-kabil-i temekkün olup hatta kapısı dahi bulunmadığı cihetle kapı makamına bir tavuk kafesi konulmuş ve hastanın yattığı odada bile cam ve çerçeve bulunmayıp bunlara bedel hasır ve kilim parçaları asılmış idi.

Ahval-i hususiyesine dair söylediğimiz şu iki sözden derece-i harabîsi malûm olacak olan hane içindeki hasta, altmış beş yetmiş yaşında, ak sakallı ve zaten pek semizken hastalıkla pek zayıflamış olmasından naşi derisi cismine bol gelir, gayet korkunç bir hâle girmiş, ölü benizli bir adam idi. Zihni Bey, tabip olduğuna dair verdiği haberde yalancı çıkmamak için hastanın bileğinden tutup nabzını yoklamaya başladı ise de zihni tababetle meşgul olmayıp gördüğü ahvalin muhakemesiyle iştigal eder idi.

Kendi kendisine der idi ki "Cenap Efendi!.. Bu isim öyle edanîden adamlara verilir isimlerden değildir. Herif, sima-yi aslîsinden çıkmış ise de evvelki alâmetlerin bakiyesinden yine anlaşılabilir ki bu adam şu harap hanede doğup büyümemiştir. Hele zevcesi olduğu şüphe götürmeyen bu karının reviş-i ifadesi pespayelerde görülür şeylerden olmayıp kibara mahsus söz söylüyor ve kibarca muamele ediyor. İşi deşmeli, karıştırmalı, kurcalamalı, esrarı meydana çıkarmalı. Zira bu kadarcık malûmat-ı sathiye ile yanına varılamaz." Zihninden bu manâları geçirmekle beraber zahirde güya hastalığı teşhis etmiş gibi bir tavr-ı itminan göstererek kocakarıya tevcih-i hitapla:

—Beni gönderen zatın tavsiyesine nazaran Cenap Efendi hazretlerini bu hâl-i fakr içinde bulmayacak idim.

—Ah! Evlâdım düşmez kalmaz bir Allah! Hiç Cenap Efendi bu hâllere giriftar olacak adam mı idi?

—Vallahi hanımefendi her hâl ve tavrınız merakımı tahrik ettikçe ediyor. Hasta ümitsiz hâldedir. Ma-haza tedavi hususunda elden geleni dirîğ etmeyeceğim. Ancak efendi hazretlerinin hususiyet-i ahvaline dair birkaç kelimecikle olsun malûmat isterim.

—Dertlerimizin, belâlarımızın, musibetlerimizin hangi birisini evvel hikâye edeyim. Atlı arabalı, kul halayık sahibi, daireli, debdebeli, hazinelere malik bir hâlde iken üç beş sene içinde şu dereceye inmek için ne kadar belâlar ve musibetler görmek lâzım ise gördük ve çektik.

—Yangınlar, filânlar...

—Dedim ya işte hatır ve hayale gelen ve gelmeyen musibetler.

—Vah vah vah! Pek teessüf ettim. Allah sabırlar versin! Elden ne gelir efendim? Ben yokuşun alt başından doğru gelir iken kapınızdan bir efendi çıkıyor idi. Galiba tabip veyahut dostlarınızdan bakiye bir adam olmalıdır. Cenap Efendinin hanesi bu olduğunu bilse idim ve şimdiki merakım o zaman vaki olsa idi yetişip kendisinden bazı izahat talep eder idim lâkin...

—Allah belâsını versin. Yarım saat üç çeyrek evvel efendinin biraz daha aklı başında iken bîçareyi büsbütün kendisinden geçiren o melun değil midir?

—Acaip! Ne yaptı ki?

—İane olmak üzere bir avuç para getirdi. İşte bu hasırın altındadır.

—Canım efendim! Allah aşkına olsun merhamet buyurunuz! Merakımı arttırdıkça arttırıyorsunuz. Bir adam size şu vaktinizde iane getirir de melun mu olur?

—Ah evlâdım! İşin içinde iş var! Bu İsmail Ağa bizim efendi ile kapı yoldaşı idi. Efendi çalıştı, çabaladı, zengin oldu, meydana çıktı. İsmail Ağa merkebin kuyruğu gibi ne uzadı ne kısaldı. Haset bu! Kendisi hâliyle kalıp da bizim efendinin ilerlediğini gördükçe hasedinden çatlayacağı gelir idi. Hatta bir kere neden dolayı ise biraz atışmışlar. Hınzır herif "İnşallah senin dilendiğini görüp çanağına para atarım, eğer dilenmeyecek kadar miskin olur isen bi'l-vekâle dilenip sana getiririm. Hâsılı Allah'tan dilerim ki sürüne sürüne can verirsin de techiz ve tekfin mesarifin sadaka ile tesviye olunur" demiş, Benim bundan haberim yok ya! Demincek bu ianeyi getirdiği zaman memnunen kabul ettim ve şayet efendi dahi hasta hâlinde memnun olur diye selâmıyla beraber akçeyi kendisine götürdüm. Bir ah-ı serd çekti. "Ah melun muradına da nail oldu mu?" diye kendisinden geçti.

—Vay kâfir vay! Bu kadar husumetten maksat?

—Haset evlâdım haset!

Zihni Bey, şu izahatı alıp da kemal-i istigrap ile kapıdan çıktığı zaman akşam ezanı okunmuş ve âdeta sular kararmış idi. Beyoğlu'na doğruldu. Bir baş Taksim'e varıp, Yıldız Gazinosu'nda arkadaşlarını bularak keyfiyeti hikâye eyledi. Cümlesi şaştılar. Fakat içlerinden Safa Efendi isminde olan gayet mütecessis birisi İsmail Ağanın böyle bir insaniyet ve merhamet suretinde görülen intikamından dolayı melânetine kail olmamak istedi. Dedi ki: "Eskilerin bir lâkırdısı vardır. Kabahati gelin etmişler zifaf edecek bulunmamış. Böyle bir meselede tarafeynden hangisini birer birer istima etseniz o tarafı mazlum ve taraf-ı aheri zalim görürsünüz. Zihni Beye lâzım idi ki bir kere de İsmail Ağayı isticvap eylesin.

Safa Efendinin bu baptaki hakkı teslim edilmekle beraber, bir aralık gençler "Adam nemize lâzım? Meseleyi bu kadar anladık ya! Kâfidir. Biz buraya zevk etmeye geldik" diye bahsi çevirmek istediler, ancak bir kere başlamış oldukları işi bir encama isal etmedikten sonra diğer eğlence arama[ma]k kararı galip çıkmakla işin icabına badehu bakmak üzere kalktılar. Yemek yemek için bir lokantaya girdiler.

Sofrada söylenen sözler hep bu meseleye dair idi. Kimisi nalına vurdu, kimisi mıhına. Bade't-taam üç refik kalktılar. Meselenin izahatını lâyıkıyla

anlamak nasıl hareket etmeye mütevakkıf olduğunu söyleşe söyleşe Ağa Hamamı'na doğru yürüdüler. Esna-yı kal ü kıylda yine Zihni Beyi veyahut Safa Efendiyi velhâsıl yalnız bir tek adamı göndermek lüzumunu dermeyan etmişler idiyse de bu defa cümlesinin merakı ayaklanmış olduğu cihetle ittifak-ı ârâ üçü birden İsmail Ağanın hanesine gitmek hususunda vaki oldu.

Zihni Beyin delâletiyle İsmail Ağanın hanesine vardılar ki gece saat ikiyi geçmiş idi. İsmail Ağa, bunlara kapıyı açtığı zaman üçünü dahi tanıdı. Fakat Taksim'de, Yıldız Gazinosu'nda kendisine etmiş oldukları muamelenin mukabele-i lâzımesi addolunabilecek hiçbir hâl ve harekette bulunmayarak kendilerini kemal-i inbisat ve ibtihac ile istikbal eyledi.

Bu gibi mahallerde maksad-ı aslîye mukaddime olmak üzere dereden tepeden söz açıp dolaştırmak âdet ise de mücerret İsmail Ağanın Osmanlılığı, yani pişkinliği semeratından olmak üzere bu gibi mukaddemata hacet kalmayarak söze şu suretle iptidar olundu:

İsmail Ağa: Taksim'de dilenciliği benim hâl ve tavrıma yakıştıramadığınız ve (Zihni Beyi göstererek) şu zatın verdiği malûmat ile dahi iktifa edemediğiniz cihetle istizah-ı keyfiyete geldiniz. Öyle değil mi beylerim?

Üçü birden: Evet efendim!

Zihni Bey: Vay siz benim izahat vermiş olduğumu neden bilirsiniz? Arkanıza düştüğümü anladınız mı yoksa?

İsmail Ağa: Maşallah! Şu sakalı değirmende ağartmadık ya! Ben daha Yıldız Gazinosu kapısından ayrılır ayrılmaz peşime düştüğünüzü anlamış idim. Lâkin asla ehemmiyet vermedim. Zira sizi yalan ile aldatmış olmadığımdan emin idim.

Zihni Bey: Ben sizi Cenap Efendinin hanesine ve hatta nihayet buraya kadar takip ederek geldim. Bundan da haberiniz var mı idi?

İsmail Ağa: Maşallah! Nasıl olur da haberim olmaz? Hatta buradan yine Cenap Efendinin hanesine avdet buyurdunuz. Pencereden bakar iseniz buradan orasının görünmekte olduğunu teslim edersiniz.

Zihni Bey: Ben içeriye de girdim. Cenap Efendinin haremiyle de konuştum.

İsmail Ağa: Girdiğinizi gördüm. Ama hanım ile görüştüğünüzü ve konuştuğunuzu göremedim. Evin duvarları cam gibi şeffaf değildirler ki görebileyim. Fakat lâkırdılarınızı işitmemiş olduğum hâlde ne konuşmuş ve söyleşmiş olduğunuzu kestirebilirim.

Safa Efendi: Acaip! Kerametiniz mi var ki?

İsmail Ağa: Hayır keramet sahibi değilim. Kuvvetlice zekâ, kerametin arkasından ayrılmaz. Mesele zaten ezberimdedir de onun için biliyorum.

Zihni Bey: Hay Allah razı olsun! İşte biz de bu tafsilâtı almaya geldik. Siz herkese yüzsuyu dökerek akçe topladınız. Bunları tamamıyla götürüp Cenap Efendinin haremine verdiniz. Hâlbuki efendinin nihayetü'l-emr böyle sürüm sürüm sürünmesi duasında bulunduğunuzu haber verdiler. Şu azdadın arasında bir hakikate zafer-yab olamadım.

İsmail Ağa: (Tebessümle) Hakkınız vardır efendim. Bu gibi şeylerin hakikatine vasıl olursunuz, ama bunun için uzunca bir hikâyeyi dinlemeye tahammül etmek lâzımdır.

Safa Efendi: (Lâtife yollu) Evvelinde bir varmış bir yokmuş diye başlanan masallardan mı, yoksa merakımızı halledecek bir şey mi?

İsmail Ağa: Merakınızı dahi halledecek bir masal ki oldukça da tuhaftır. Hem de ben söylemekte naz etmedikten sonra, siz dinlemekte hiç naz etmemelisiniz. Zira ben bu masalı öyle herkese kolay kolay söyleyemem. Siz genç olduğunuz ve bahusus bu sırrın arkasında gündüzden beri dolaşmakta bulunduğunuz için size söylerim. İhtimal ki ömrünüz içinde bu hikâyeden ibret-bin olacak ve binaenaleyh istifade edecek yerlerde ve hâllerde bulunur da müstefid olursunuz.

İhtiyarın bu sözü üzerine hikâyeyi can kulağıyla dinlemeyi azmeylediler. İsmail Ağa dahi ber-vech-i atî hikâyeye başladı:

Bir varmış bir yokmuş!.. Çünkü öyle başlamamı istediniz. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde bir Mümtaz Bey var idi. Fakat yalnız bir "Mümtaz Bey var idi" demekle Mümtaz Beyi size tanıttırmış olamam. Ahvalinden biraz bahsetmeliyim: Bu adam kırk beş yaşında bir insan-ı kâmil idi. Güzel ahlâklı, güzel terbiyeli, âlim, fatin, zengin idi. Hatta tarihi yalnız bir mütalâa ile kalmayıp inkılabat-ı dehrin esbap ve keyfiyatını dahi nazar-ı tetkik ve mütalâaya çekmiş ve akil olan dünyaya ve erbab-ı dünyaya asla iltifat etmeyerek ve hiçbir kimseden himmet ve inayet beklemeyerek, eğer kendisinden bir hizmet ve iane istenir ise dirîğ etmemek ve bakî bir kûşe-i inziva ve istirahatte ömür sürmek cihetine nasb-ı nazar edeceğine kail olmuş idi. Binaenaleyh nefs-i İstanbul'a uzakça ferah-feza bir yerde tedarik eylediği hanesine çekilip bir zevcesi ve dar-ı dünyada yegâne evlâdı olan Münevver Hanım isminde bir kızı ve Mansur isminde bir kölesi, Karabacak isminde bir uşağı ve birisi aşçı ve diğeri yukarı hizmetinde bulunur iki de cariyesi ile mesuden imrar-ı evkat etmekte bulunmuş idi.

Mümtaz Bey, insanlar için mebde-i azimet olmak üzere fenalığı muteber tutup der idi ki; "İnsanlar alelumum fenadırlar. Hayvanat-ı saire meyanında birbirinin mahv ve tebahına kalkışan nev' hemen hiç bulunmadığı hâlde kendisini ekmel addeden insanlardır ki saadet-i zatiyelerini gayrın musibetinde ararlar. Hatta bir feylesofun kitabında bunun vech ve keyfiyetini de okudum. Herif âlemde insanları mesut edecek olan esbabı madut ve muayyen ve erbab-ı saadet ellerinde münkasım olduğu cihetle eğer esbab-ı mezkûreyi insanlar yekdiğerinden gasp etmezler ise yeniden mesut olmak mümkün olamayacağına kanmış ve binaenaleyh insanlar meyanında hanümanlar yıkan o muhadaa-i mütekabileyi pek haklı görmüş. Ben bu feylesofun aklına şaşarım. Nev'-i beşerden bir ferdin mesudiyeti, mesudiyet-i umumiye ile hâsıl olacağı herhangi nesneye kıyas edilse ispat olunabilecek bir keyfiyettir. Fakat teessüf olunur ki insanlar bu hakikatten henüz gafil oldukları için yekdiğerinin ocağına incir dikmeye çalışırlar.

Şu mütalâa ve efkârda bulunan Mümtaz Beyin kendi âleminde nasıl yaşayacağını kıyasla anlamak güç bir şey değildir. Uşaklarına ve köle ve cariyelerine varıncaya kadar cümlesinin itmam-ı esbab-ı refah ve istirahatini ken-

di saadet-i zatiyesinin dahi medar-ı tamamîsi addeylediğinden konağın içinde en miskin olan aşçı cariyenin bile sandığı sepeti dopdolu idi. Bu hikâyede cümleden ziyade nazar-ı ehemmiyeti celp eden zat, Mansur ismindeki köledir. Bu çocuk ol zaman on yedi on sekiz yaşında bir şey olup an-asıl Yezidî ise de buğday renkli benzi üzerinde üzüm gibi kara gözler ve kuzgunî siyah kaşlar ve saçlar ol kadar halâvet-bahş idi ki, hatta hanımefendi şayet beyin bu çocuğa alâkası vardır diye gözünde ok olsa atıp Mansur'u vuracak mertebede çocuğu kıskanır idi. Ya zekâsı! Ya talâkatı! Mansur bir adamı kandırmak istedi mi, ilâhî o adam şeytanın süt karındaşı olsa kanmamak, aldanmamak mümkün değildir.

Karabacak dediğimiz uşak o zaman yirmi beş yaşında genç bir adam olup Mansur'a ol kadar muhabbeti var idi ki, Mansur hakkındaki hissiyatını gönlünde mukayese eyledikçe, "Âlemde aşk ve alâka derler bir şey var ise o da bu benim Mansur hakkındaki hissim olmalıdır!" der ve bu hükme kani olur idi.

Mansur'un her meziyetine zamimeten bir de nezafeti var idi ki, burada size suret-i mahsusada ihtar ve ifham etmeye şayandır. O zamanlar İstanbul'un alafrangaya henüz iptida-yı iptilâsı olup halk, Beyoğlu'nda bir saç taratmak için yirmi kuruş perukâr ücreti verdiği hâlde bizim Mansur İstanbul'un en hücra ve her şeyden mahrum olan bir mahallinde her levazımı bizzat kendisi tehyie ve ikmal ederek Beyoğlu frenklerinden bile daha alafranga ve daha süslü gezer idi. Hâsılı Mansur'un meziyatını ne kadar hikâye etsem bitiremem. Yed-i kudret kendisini her vechle mükemmel yaratmış olduğu hâlde yalnız bir noksanı cehaleti idiyse de ifrat-ı zekâsı bu seyyiesini dahi örtmüş ve her kim ile her neye dair olur ise olsun bahse çıkıldığı zaman galebe ve zafer mutlaka Mansur tarafında kalmakta bulunmuş idi.

Karabacak'a gelince: Bu adamın o zaman yirmi beş yaşında olduğu ve Mansur'a muhabbeti ber-kemal olduğunu haber verdim. Kendisi an-asıl Bursa ahalisinden ve ceheleden bir şey olup meziyet olarak gayet sadık ve hassas bir yürekten başka hiçbir şeye malik değil idi. Mümtaz Beyin konağına henüz sekiz yaşında olarak gelip hanımefendinin elinde büyümüş olduğu gibi, kızı Münevver Hanımı dahi kendi elinde büyütmüş olduğundan ne hanım ve ne de o zaman on beş yaşına kadem basmış olan Münevver kendisinden kaçmazlar idi. Hatta Karabacak, Münevver Hanımla "Kime varacaksın? Falana mı? O sana lâyık değildir. Sana filânca gibi bir koca lâzımdır" tarzında lâtifelere çıkışmaya kadar cür'etli, hâsılı konağın evlâdından madut bir adam idi.

Bir gün Karabacak, Münevver Hanımla yine bermutat lâtife eder ve "Kime varacaksın? Senin gibi bir nur damlasını her nadânın pençesine bırakmak olamaz" diye söyler iken Münevver Hanımın her zamanki lâtifeci çehresine bir donukluk ve durgunluk gelir. Karabacak evvel emirde bunun farkına varmayarak "Hah! Münevver'i kızdırdım. Onu kızdırmalı ki, lâtifenin zevki çıksın!" diye bu yoldaki lâtifeyi üsteledikçe üsteler. Hâlbuki kız dahi morardıkça morarır. Nihayet teessüratı bir dereceye gelir ki, Karabacak lâtifenin fenaya sardığını anlayarak istizah-ı keyfiyete mecbur olur.

Kız yalnız bu gibi lâtifelere canı sıkıldığını ve ettiği küstahlık kendisini tekdir edecek dereceleri aşmış ise de konak içinde karındaş gibi beraber büyümüş oldukları cihetle bunu dahi istemediğini anlatır. Ancak kızda sanki ciğerleri kafes-i sadr içine sığamıyormuşcasına görülen dolgunluk üzerine Karabacak izahatın yalnız bu derecesiyle kanaat edemeyerek işin daha ilerisine varmaya lüzum görür!

Karabacak: Hayır hayır! Münevver Hanım! Bu gibi lâtifeleri sana ilk defa olarak etmiyorum. Şimdiye kadar bundan daha ziyade lâtifeler ettim. Bu teessürü görmedim. Bunda mutlaka bir şey var ki onu bana söylemen lâzımdır.

Münevver: Hayır! Başka hiçbir şey yoktur.

Karabacak: Kanmam efendim kanmam! Ne desen kanmam. Baksana dudakların tir tir titriyor. Bunda mutlaka bir iş var. Demek oluyor ki sen Karabacak'ı kendine dost, karındaş, kul köle bilmiyorsun. Âdeta bir yabancı adam diye tanıyorsun!

Münevver: Yok! Seni karındaş gibi, baba gibi sevmekteyim. Bir derdim olsa senden başka kime söyleyeceğim?

Karabacak: Bana söyleyeceksin bana! Ne derdin var ise bana söyleyeceksin! Hem şimdi senin şu anda bir sadığa söyleyeceğin dertler vardır, ama beni o sadıklardan addetmiyorsun.

Münevver: (Biraz kendisini toparlamaya cebr-i nefs ederek) Canım, benim sana söylemeyecek ne derdim olabilir ki?

Karabacak: (Soytarılıkla) Ne derdin mi olabilir? Çok! Meselâ sen şurada pencerede oturup dürbün ile etrafı temaşa eder iken şu karşıda ağaçlar içinde tüfengi omuzunda, çantası arkasında bir avcı görürsün ki gençtir, güzeldir, çeviktir. Şikârının arkası sıra şahin gibi saldırır!.. Vay vay! Çehrende bir beşaşet eseri görüyorum. Korkarım derdin böyle bir derttir.

Münevver: Hayır, tarifini güzel ediyorsun da ona memnun oldum. Lâkin pek de tamam söylemiyorsun. Karşıdaki ağaçlığın arasındaki avcı atlı olur ise daha güzel olur.

Karabacak: (Birdenbire elini alnına vurarak) Ya! Atlı olur ise ha? Anladım efendim anladım! Demek oluyor ki derdin bu süvari avcıdır. Şu kuzgunî yağız atlı olan avcı değil mi?.. İnkâr etme Münevver, inkâr etme! Yüreğinin sırrını çehren saklayamıyor. Kaşların, gözlerin, bahusus gözlerin "Evet! Derdim odur!" diyor. Eğer hâlâ inkârda sebat edersen billâh benim Münevver namında bir karındaşım, hanımım, efendim, velinimetim yoktur, diye on yedi yıllık nimetinizi dahi inkâr ederim. Söyle bana derdini, derman olayım. Hiç ben ister miyim ki sen böyle mağmum ve mükedder olasın.

Lakırdı bu dereceye geldikte, kıza büsbütün bir sükûnet ve sükût arız olup şüphesiz yarım saat kadar düşündü. Bu müddet zarfında çehresi renkten renge girip tavrında kâh yeise kâh sürura kâh cür'ete kâh havfa delâlet eder ol kadar tebeddülât görüldü ki tarife sığmaz. Nihayet kemal-i hicap ile başını kaldırıp Karabacak'a dedi ki:

Münevver: Sanki bu yağız atlı avcı bana dert koymuş ise ne yapmak elinden gelir?

Karabacak: Ne mi yapmak elimden gelir? Aferin Münevver Hanım! Doğrusu güzel söz söylüyorsun. Elimden ne yapmak gelmez? Anan baban razı olmazlar ise...

Münevver: O! Daha oralara varma. Bakalım ben avcıyı kabul ettiğim gibi avcı dahi beni beğenecek mi?

Karabacak: Seni kim beğenmez a Münevver? Hangi taş yüreklidir ki, seni görür de müteessir olmaz.

Münevver: Onu sen söylüyorsun. İhtimal ki o delikanlı gönlünü şimdiye kadar bir yerde yerleştirmiştir bile. İhtimal ki müteehhildir.

Karabacak: Ben onu sayd ve şikâra pek çılgıncasına meyyal görüyorum. Müteehhil olanların her neye dair olur ise olsun merakı bu derece çılgınca olamaz. Âdeta ergen bir çocuktur.

Münevver: Buna bir zan derler, farz edelim ki bu zannın batıl olmasın. Ancak herife ne diyebiliriz? Meramımızı nasıl anlatırız? Cebren gel beni sev diyemeyiz ya?

Karabacak: Sen bana bu kadarını haber vermedin mi? Bu kadarı kâfîdir. İşin alt tarafını ben tasarlarım.

O gün söz bu derecede kaldı. Karabacak akşama ve hatta gece yatak vaktine kadar sair işleriyle meşgul oldu ise de her meşguliyet-i zihniyesi olanlar gibi tuttuğu işi evvelki cür'et-i meşhudesiyle tutmayıp ya elleri işte veyahut işleri elinde kalarak kendisini kaybeder gider idi.

Mansur için pek zeki, pek fatin demedik mi? Mansur fetanetiyle Karabacak'ın hâlini takdir edebildi. Geceleyin bir sırasını düşürüp herifin yanına sokularak yavaş yavaş istizahata başladı. Mansur bir adamı deşmek ister de o adam sırrı ketmetmeye muktedir ve muvaffak olur diye tasavvur eylemek muhaldir. Binaenaleyh Karabacak dahi sır vermemek için biraz kıvrandı falan ettiyse de Mansur herifin damarına girip söyletmeye başladı. Meseleyi baştan sona hikâye eyledi. Ancak Mansur dinlediği hikâyeye gayet insaniyetkârane bir yolda mukabele gösterip vakıa Münevver Hanım kendisine emniyet edemez ise de ma-haza bu işte mumaileyhaya hizmetten geri durmayacağını vaat ve fakat kendisinin bu vaadinden Münevver Hanıma zinhar malûmat vermemek lâzım geleceğini tembih eyledi.

Aradan iki gün kadar zaman mürur eyledikten sonra bir gün Mansur ile Karabacak balkon üzerinde gezinirlerken mahut yağız atlı avcı yanında bir de karalı beyazlı zağar bulunduğu hâlde ağaçlar arasında göründü. Mansur, refikine "Arkadaş bu işte en evvel şu avcının kim olduğunu bilmez isek hiçbir şeye başlayamayız. Bunun kim olduğunu anlamak için bir tesadüf tasni' ederek kendisine refakat eylemeliyiz. Eğer şu fikrimi savap görür isen bana ruhsat ver de gideyim işi tahkik edeyim" dedi ve Karabacak bu keyfiyeti muvafık bulmağla Mansur hemen ahıra koşup bir at hazırlayarak kıra çıktı. O, tahkik edeceği işi anlaya dursun biz konak derununda tevkif-i nazar edelim:

Mansur gittikten sonra, Karabacak hareme girip Münevver Hanımı gayet soluk bir benizle sedir üzerine serpilmiş görünce kızın nazar-ı tecessüsü bugün dahi yağız atlıya vasıl olmuş idüğünü anladı Vakıa Mansur'un kendisine vermiş olduğu talimat hatırından çıkmamış olduğuna mebni merkum ile kendi aralarında olan karardan kıza malûmat vermek icap eylemez idiyse de bîçare kızcağızı böyle na-ümit bir hâlde görünce tesliyetine medar olmak için işi açtı ve bu işte Mansur dahi kendileriyle birlikte olduğunu ve hatta en evvel yapılacak şey şu yağız atlı avcının kim idüğünü anlamak kaziyesi bulunduğundan bunu tahkik eylemek için şimdicek ata binip gittiğini arz ile "Vakıa Mansur bu sırrı size açmamaklığımı tembih eylediyse de ben sizi bu hâlde görünce dayanamayarak söyledim. Siz yine işitmemiş olunuz. Zevkinize bakınız. Biz iki kişi elbette bunun bir çaresini buluruz" dedi.

Bakılsa kızın bu tebşirden pek ziyadesiyle memnun olması lâzım gelir idi. Zira verilen karar tamamıyla kendi işine yarar idi. Fakat bilâkis kaşlarını çatarak na-hoşnud bir vaz'la dedi ki, "Keşke Mansur'un hiç haberi olmasa idi! Zira onun hizmeti bana kalır ise muavenet değil belki melânet olacaktır." Münevver Hanımın şu lâkırdısı Karabacak'ın fevka'l-had istigrabını mucip olup izah-ı meram etmesi için ne kadar ibram etti, yalvardı ise de mümkün değil kızdan bir kelimeye bile nail olamadı.

Akşam üzeri Mansur hayvanını kan tere batırmış olduğu hâlde gelip doğruca Karabacak'ı bularak şu malûmatı verdi: "Bir saat kadar dolaştıktan sonra gittim. Genç bir beye çattım. Elhak pek güzel bir şey. İsmi Süeda Bey imiş. Mirasyedi bir şey ise de tavrına bakılır ise gayet akıllı gibi anlaşılır. Sayd ve şikârı başka eğlencelere tercih etmesi yalnız cümleden ziyade bununla eğlenmekte olduğundan neşet etmeyip vücutça nafi olduğu gibi masrafcası dahi ehven olmasına mebni imiş. Semtlerini öğrendim, Koca Mustafa Paşalı. İster isen Münevver Hanıma böylece haber ver. Ama benim tarafımdan haber verecek değilsin ya? Kendi tahkikatın gibi satacaksın."

Karabacak bu haberi aldığı zaman Mansur'un gösterdiği safvete şaşarak bir yandan köleyi dinler ve diğer taraftan dahi kendi kendisine "Münevver Hanımın bu çocuk hakkındaki su'-i fikri batıl ve haksızdır. Hem o daha çocuktur. Onun gibi süt kuzularında ne fikir olabilir ki ehemmiyeti olsun? Asıl maksat, işin husule gelmesidir. Mansur'un gösterdiği measir-i sadakat ise husul-ı maksudu temine kifayet etmektedir" der idi. Binaenaleyh köle, hikâyesini bitirdikten sonra Karabacak, "Birader! Ben öyle hilekârane muamelâtla muvaffakıyet arayan cin fikirlilerden değilim! Safiü'l-kalp bir adamım. Yüreğimde ne var ise ortaya koymalıyım ki rahat olayım. Sen bana bu sırdan Münevver Hanımı agâh etmemeyi tembih eyledin. Ama ben bunu kendisine haber verdim" diye mektum tutulması lüzumunu her tarafın teslim eylediği sırrı ortaya koydu. Ne dersiniz? Mansur'un haberini Münevver Hanıma verdiği zaman kızcağız nasıl memnun olmamış ise Münevver'in haberini Mansur'a verdiği zaman köle dahi biaynihî memnun olamamış ve hatta adem-i memnuniyetini ketm dahi etmemiş idi. Demiş idi ki: "Ben bu işten küçük hanımın haberdar olmasını asla istemez idim. Zira henüz tecrübesiz bir çocuktur. Nasılsa sana emniyet ederek meramını açmış. Şimdi size benim dahi iştirak eylediğimi görünce şayet sıkılır. İhtimal ki!.. Ma-haza madem ki saklamak istediğimiz şeyi her iki tarafa haber vermekle beraber işitmemiş gibi olmalarını da tavsiye eylemişsin, bari bu tavsiyenin hükmüne riayet edelim."

Bu vak'anın üzerinden birkaç gün daha mürur eyledikten sonra Mansur

bir gün gelip Karabacak'ı bularak birkaç gündür yağız atlı avcının gelememesi şayet hanımın merakına dokunmuş olacağından bahisle o gün gidip Süeda Beyi arayacağını ve bahusus kendisiyle dostluk akdedeceğini ve fakat böyle işlerde zengince bulunmak lâzım gelip kendisinde ise bir para bulunmadığını anlatmağla ve bundan mukaddem haber vermiş olduğumuz vechle Mansur bir adamı kandırmak murat eyledikten sonra ikna edememesi muhalâttan bulunmakla Karabacak, merkumun bu fikrini dahi ba-tasvip Süeda Beyle dostluk akdi için lüzumunu gösterdiği yüz adet yirmilik altını vermeye mecburiyet gördü, hatta bu akçeyi defaten kendisi veremeyerek ancak otuz taneyi tedarik edebilip kusur yetmişini Münevver Hanımın kendisinden almak için kızla bir hayli mücadeleye girişti. Nihayet aldı ya! Vakıa kız Mansur'un hiçbir hizmetini kabul etmemekte ve bahusus kendisine bir akçe bile vermemekte ziyadesiyle ısrar eylemiş idiyse de Karabacak husul-ı maksat buna mütevakkıf olduğunu muannidane mücadelelerle ispat ederek zavallı kızcağızın cep harçlığı olmak üzere pederinden aldığı akçeden biriktirdiği yetmiş altını alıp Mansur'a teslim eyledi.

Münevver Hanımın su'-i fikriyle beraber bu para beyhude yere sarf edilmiş olmadı. Zira Mansur, Efendiden aldığı üç gün müddeti İstanbul'da geçirdikten sonra geldiği zaman Süeda Bey ile muarefe değil hatta muhabbeti pek ziyade ileriye götürmüş olduğunu ve Mümtaz Bey hakkında kendisiyle söz açarak beyi ziyade methetmesiyle evvel emirde bey hakkında teveccühünü celp eylediğini ve en sonra sözü Münevver Hanıma intikal ettirdikte hanımın fezail-i fevkaledesini göklere çıkardığını ve nihayet Süeda Bey teehhülden müteneffir olduğu hâlde "Ben teehhül edecek olsam, ancak böyle bir kız ile teehhül edebilirim. Yoksa öyle her aşüfteyi hayatıma şerik edemem" dedirtmeye muvaffak olmuş idüğünü haber verdi ki, bu haberle Karabacak'ı sevincinden çıldırtacak dereceye getirdiği hâlde Münevver Hanıma isal edildiği zaman hemen hiçbir gûne hüsn-i tesir hâsıl etmemiş idi.

Karabacak'ın Münevver Hanımı gördüğü bu ahval-i garibeye nasıl bir nazar-ı istigrap ile baktığı vakıa mülâhaza edilecek bir şey ise de burada uzun uzadıya bahse şayan değildir. Zira bu işte var kuvvetini bazuya vermiş olan Mansur, artık hemen her gün bir gûne havadisle cümleyi işgal etmekte bulunduğu cihetle Karabacak'ın tasavvurat-ı mahsusasını tahrire kalemin dahi kuvveti yok gibi bir şeydir. Mansur'un getirdiği haberlerin hep matluba muvafık olacakları derkârdır. Hâlbuki birkaç gün zarfında Mansur yalnız şifahen haberler değil, Süeda'nın tarafından mektuplar, muhabbetnameler dahi getirmiş idi. Bu kadar muvaffakiyetin hâlâ Münevver Hanıma emniyet-bahş olamaması Karabacak'ı helâk edecek derecede bizar ederek ma-haza merkum Mansur'a müzaheretten hiçbir an hâlî kalmamakla bu yoldaki mesarifine(!) mukabil olmak üzere kızdan birtakım elmaslara varıncaya kadar koparıp sadıkı ve gayretli Mansur'a teslim eylemiştir.

Bir de günlerde bir gün Mümtaz Bey, Karabacak'ı huzuruna çağırarak şu suretle idare-i lisana başlamasın mı?

Mümtaz Bey: Konak içinde birtakım sırlar deveran eylediğini haber alıyorum Karabacak! Bu esrardan senin haberin olmak lâzım gelir.

Karabacak: (Tavrında hiç bozgunluk göstermeyerek) Esrar mı dediniz beyim? Hiç bizim konakta cümlenin gözü önünde cereyan eden ahvalden maada bir hâl olabilir mi?

Mümtaz Bey: Hayır hayır! Bu suretle idare-i lisan etmeni istemem, bizim Münevver bir beye alâka mı etmiş ne yapmış?

Karabacak: O nasıl lâkırdı beyim?

Mümtaz Bey: İnkâra lüzum yok diyorum a Karabacak! Münevver böyle bir çocukluk edebilir. Fakat bundan sen, "Haberim yok" der isen o hâlde bu çocukluğun içine bir de cürm girmiş olur. İşte sana ben haber veriyorum ki, Münevver pek büyük bir familyaya mensup bir delikanlıya meyletmiş. Vakıa böyle şeyler olağan ise de ben kızımın bir erkeği severek vardığına kail değilim. Bu benim namusuma dokunur. Eğer kızım mutlaka kocaya varmak istiyor ise, o hâlde kendisine münasip birisini buluruz. Sen Münevver'in karındaşı gibi olduğun için bunu sana açtım. Artık bu işte nasıl hareket etmek lâzım gelir ise etmelisin.

Karabacak, efendisinden almış olduğu bu haberi gerek Münevver'e ve gerek sırdaşı bulunan Mansur'a isal ederek keyfiyeti beyefendiye kim haber vermiş olduğunu bir hayli mülâhaza ederek bulamadıktan sonra bundan sonrası için daha ziyade akilâne davranmaya karar verdiler. Vakıa bîçare Münevver, tek babasının rızası hilâfında hareket etmemiş olmak için bu sevdadan vazgeçmeyi dermeyan eylemiş idiyse de iki erkekler bu kadarcık bir hizmeti göremedikten sonra kendilerine erkek demek hata olacağından bahisle bi'l-ısrar kızı dahi kendi hâline bırakmadılar.

Garip değil midir ki aradan iki ay mürur eylediği ve Mansur mutlaka Süeda Bey ile Münevver arasında bir mülâkat tertibine çalışarak bu yolda birçok fedakârlıkları dahi göze aldırdığı hâlde henüz muvaffak olamasın? Garabet-ender-garabet olmak üzere şunu da haber verelim ki mukaddemleri Süeda Bey haftada bir iki defa sayd ve şikâr için ol taraflara gelmekte bulunduğu hâlde iki aydan beri çocuk dahi oralardan geçmez olmuş idi.

Münevver Hanımın hâli günden güne fenalaşmakta olması başkaca düşünülecek bir şeydir. Kızcağız aşkın pençe-i kahrı altında zebun olduğu gibi Mansur'un sadakat ve hizmetinden dahi gayetü'l-gaye sıkılmakta olması cihetle gittikçe zaafı artar, gittikçe vücuttan düşer idi. İmdi kızın şu hâli konağın lezzetini kaybeylediği gibi bu aralık bir gece konağa hırsızlar girerek Mümtaz Beyin birkaç yüz keselik nakd ve mücevheratını çalmaları ve Boğaziçi'nde döşeli dayalı bir yalısının kapı kapamaca yanması gibi musibetler dahi konağın içini matemle doldurmuş ve bu hâller cümleden ziyade sadık Karabacak'ı mustarip eylemiştir.

Sadık Karabacak'ı mustarip etmiş olduğuna dair verdiğim haberde nazar vardır. Ahval-i mezkûrede cümleden ziyade Mümtaz Bey ile haremini mustarip etmek lâzım geldiği hâlde Mansur bizim beyefendi hazretlerini ol kadar maharetle tesliye eylemiştir ki beyin teessüfü var ise bilkülliye izale edip bey dahi büyük hanımefendinin teessüratını yenebilmekte âciz kalmamıştır. Hatta yine aradan pek çok zaman mürur etmeksizin Galata'da beyin muamele-i sarrafiyesini icra eden bir Ermeni izhar-ı iflâs ederek beyi yedi sekiz yüz ke-

se akçe kadar mutazarrır eylemiş olduğu hâlde koca Mansur bu felâket üzerine dahi beyi tesliye edebilmeye muktedir olmuştur ki işte bu maharete şaşılsa bi'l-vücuh becadır.

Aradan şu musibetler, şu belâlar devretmekte olsun bizim sadık senin Süeda Beyle olan münasebetine kat'a halel vermeyip bilâkis devamda asla kusur etmez idi. Hatta bir defasında Süeda Bey ile Münevver'i mülâkat ettirmeye dahi muvaffak oldu. Hem de nasıl mülâkat? Bîçare Münevver erkek kıyafetine girerek ta karşıdaki ormana kadar gidip Süeda Beyi orada gördü ki tenezzülün bu derecesi Münevver Hanım gibi bir kız için züll addedilmek lâzım geldiğini kızcağız kendisi dahi bildiği hâlde aşkın icbarıyla buna dahi katlanmıştır. Lâkin ne fayda ki Münevver gayet mahcup bir kız olduğu gibi Süeda Bey dahi ziyadece bir hicap göstermiş olduğundan bu mülâkatta iki genç birbiriyle hâlleşmeye dahi muvaffak olamadılar. Hatta Münevver hicabın bu derecesini Süeda Beyin kendisini beğenmemiş olduğuna hamletmeye bile takarrüp eylemiş idi. Ancak Mansur nice teminat-ı kaviye ile Süeda Beyin dahi kendisi için yanıp tutuştuğunu ve arada mâni olarak bir zevzek validesi bulunup bugünlerde onu ikna etmesini müteakip kendisini Mümtaz Beyden resmen talep edeceğini ispat eylemiştir.

Mansur'un bu işte sadakat-i fevkalâdesi şüphe mi götürür ki beş on gün sonra Süeda Beyin görücüleri gelerek Münevver Hanımı görmüş ve Süeda Bey namına olarak resmen validesinden ve pederinden istemiş idiler. Süeda Bey gibi bir kibarzadeden Münevver Hanımın diriğ edilmeyeceği derkâr bulunduğu hâlde bir de Mümtaz Beyin yek-kalem olarak cevab-ı red vermesi cümleyi ne mertebede duçar-ı hayret etmiş olacağı mülâhaza buyurulmalıdır. Hele Mansur! Hele Mansur! Çocuk gibi hüngür hüngür ağlamaya başladı. Bîçare Karabacak kendi teessüfünü unutarak Mansur'u teselliye mecburiyet gördü. Vakıa bu işte ziyadesiyle müşkülât gördü ise de Mansur "Münevver Hanımı Süeda ile ber-murat etmezsem Allah beni helâk eylesin!" sözünden başka bir söz söylemediği cihetle Karabacak kendisini bu sözün hükmünü icrada muavenetten geri durmayacağı vaadiyle temin edebilmiş olması sadık Karabacak için dahi büyük bir emniyeti mucip olmuştur.

Bu vukuattan sonra iki üç gün Mansur ile Karabacak hep Münevver'i Süeda'ya isalin tarikini düşünmekte devam ederek bunun için ise kızı kaçırmaktan eslem çare bulamadılar. Mansur, Karabacak'a "Sen Münevver Hanımı kandır. Hem de kendisini benim için dahi temin et ki bir gûne şüphesi kalmasın. Ben de Süeda Beyi kandırırım. Hoş Süeda Beyin canına minnet ya!" dedi ve Karabacak dahi bu sureti muvafık bulduğu cihetle Münevver'i ikna için icab-ı hâlin icrasına mübaşeret eyledi.

İşin en güç ciheti Münevver Hanımı firara irza etmek sureti olduğu şüphesizdir. Zira kız Süeda Bey için yanıp tutuştuğu hâlde hane-i pederi terk etmeyi dahi dar-ı dünyadan çıkıp ahrete gitmek kadar ehemmiyetli addeder idi. Fakat bu aşk ve iştiyakla kızın yeis ve mahrumiyete takat getirmeyeceği ve bu yolda mutlaka helâk olacağı Karabacak ve Mansur indinde umur-ı bedihiyeden olmağla kız ne kadar mukavemet gösterdi ise bunlar dahi ısrarda sebat göstererek nihayet bîçareyi âr-ı firarı irtikaba dahi razı eylediler.

Bir pazar günü idi ki, ferdası pazartesi günü için firara karar verilerek kızın bir sandık eşyası gizlice hazırlanmaya başlandı. Verilen karar icabınca Mansur ale's-sabah Süeda Bey dahi yanında olduğu hâlde Ayastefanos'da kilise yanında Münevver ile Karabacak'ı bekleyecek idi. Binaenaleyh pazartesi sabahı Karabacak erkenden kalkıp kızı dahi kandırarak sandık bir hamalın arkasında olduğu hâlde yola düzüldüler. Artık bîçare Münevver'in aşiyane-i pederden nasıl bir hiss-i dildûz ile çıkmış olduğu mülâhazaya muhtaç kalır. Ya bu hâl ile karar verdikleri yere geldikleri zaman ne Mansur'dan ne de Süeda Beyden hiçbir eser görmeyince ne oldukları mülâhazaya muhtaç kalmaz mı? Ama asıl ca-yı mülâhaza ve ehemmiyet bakınız hangisidir: Bîçare Münevver sudan çıkmış balık gibi titreyerek ve çırpınarak bir türlü halecanını yenemeye yenemeye yarım saat üç çeyrek kadar müddet orada bekledikten ve Karabacak'ı öteye beriye saldırarak yine Mansur'dan bir haber alamamasıyla bayağı yeis-i tam derecesine vardıktan sonra vakıa bir taraftan Mansur geldi ise de yanında Süeda Beye benzer bir kimse olmayıp bilâkis üç beş nefer kavaslar var idi. Bunlar şimşek gibi çakarak, gök gibi gürleyerek, yıldırım gibi geldiler, yetiştiler. "Bre hain! Nereye kaçıyorsun? Kaçıp kurtulabilmek itikadında mısın? Dur bre nimet düşmanı! Davranma! Kımıldanma!" diye hemen Karabacak'ın ellerini arkasına bağlamaya başladılar.

Bîçare Karabacak'ın hayretinden nutku tutulup ne belâya uğramış olduğunu kestiremeyerek derhal teslimiyet göstermiş idi. Kızı sandığıyla beraber konağa ve Karabacak'ı dahi İstanbul'a Paşakapısı'na götürdüler. İstintakına mübaşeret olundu.

"Aldığın gümüş takımları, elmasları ne yaptın? Torba içinde olarak çaldığın beş büyük tane yirmilik altınlar nerede?" yollu edilen istintaktan Karabacak'ın sabahleyin konaktan çıkar iken âdeta konakta yükte hafif pahada ağır her ne bulduysa çarpıp beraber götürmüş olduğu anlaşıldıysa da zavallı Karabacak'ın öyle bir sirkatten haberi bile bulunmadığıyçün soranların yüzüne alık alık bakmaktan başka verecek cevap bulamaz idi. Vay ne kadar işkenceler gördü! Vay ne azaplar çekti! Başka birisi olsa idi, tek bu işkencelerden kurtulmak için hiç yapmamış olduğu bir kabahati yaptım diye ikrar ederek ölüme dahi razı olur idi. Ancak Karabacak namusun lekelendiğini görmek ıstırabı bu işkencelerden, bu azaplardan daha ağır olduğunu bi't-tahmin mümkün değil nefsine isnad-ı cürm etmedi.

Bir sene kadar mahbus yattıktan sonra çıktığı zaman bir baş konağa gittikte konağın kapısı kapanmış ve hatta örümcekler yuva yapmış olduğunu görmesin mi? Sebebini tahkik eyledikte, Ayastefanos'da tutuldukları gün bîçare Münevver konağa götürüldüğü zaman pederi arından kendisini balkondan aşağıya atıp helâk eylemiş ve bu belâdan bi't-teessür Münevver dahi hastalanarak o gün vefat etmiş ve bîçare validesi ise çıldırarak hâl-i cinnetle sokaklarda dilenmeye başlamış olduğunu haber alınca artık zavallı Karabacak taşlarla dövünmeye başladı.

Faydası ne? Bir kere olacak olanlar oldu. Binaenaleyh Karabacak tetkikatın daha ziyade arkasını aramaya başlayıp netice-i tetkikat olarak şuna vakıf oldu ki, meğer ilk defasında Mansur'un Süeda Beyi buldum demesi bir hi-

leden ibaret olup hakikatte Süeda Beyi bulmadıktan maada Koca Mustafa Paşa semtinde ne o hâlde ve ne de o namda hiçbir adam olmadığı tahakkuk eylemiş. Kızdan aldığı paraları mücerret kendi kise-yi servetini doldurmak için alıp Galata'da iflâs eden sarrafla dahi Mansur ortak imiş. Hele konağı soyan hırsızların bu melun tarafından celp edildikleri büsbütün şöhret bulmuş olup bir rivayete göre yanan yalı, kapı kapmaca yanmayarak içinde olan eşya ta camlara, çerçevelere, kapılara varıncaya kadar Mansur tarafından icap edenlere füruht olunarak binanın bakiyesi badehu ihrak edilmiş. Münevver'in ol muhayyel Süeda ile macera-yı aşk ve sevdasını Mümtaz Beye haber veren Mansur olduğu gibi diğer taraftan "Süeda Beydir, kız ile mülâkat ettireceğim" diye getirdiği adam dahi düzme koşma bir şey imiş. Görücüleri kendisi göndermiş ve bununla beraber "O, Süeda dedikleri herifi tanıdım! Çılgın, çapkın, edepsizin birisi" diye nikâhı bozan dahi bu imiş. Encam-ı kâr kızı Süeda için kaçıracağı gün güya Süeda Beyin yanına gidiyormuş gibi konaktan çıktı ve vakt-i merhun hulul eyledikte kız ile Karabacak'ın çıktıklarını dahi gördükten sonra konağa gelerek iki saat sonra Karabacak'ın üzerine atmak kararıyla altın ve gümüş takımları ve altın torbasını çalan kendisi imiş. Mümtaz Beye keyfiyeti yine kendisi haber verip zaptiyelerle gelip tutmakta dahi maharet göstermiştir.

Taksim'deki Yıldız Gazinosu'nun üç nefer genç müşterilerine şu hikâyeyi nakl ve rivayet eden ihtiyar dilenci İsmail Ağa, hikâyesinin burasına geldikte gençlere hitaben dedi ki:

İsmail Ağa: Ey efendilerim! Şimdi şu hikâyede Mansur hakkında ne fikir ve mütalâada bulunursunuz?

Zihni Bey: Öyle bir hınzır fitnekâr ki!..

Diğer refikleri: Katli vacip bir fitnekâr!

İsmail Ağa: Hayır katli vacip değildir. Cenab-ı Hak bunun cezasını tayin eylemiştir. Herif hâlâ çekiyor ve ihtimal ki son nefesini dahi teneffüs ederek artık bu cezadan dahi kurtulup gitmiştir. Zira bu Mansur işte bu akşam sadaka akçesini götürüp teslim eylemiş olduğum Cenap Efendidir.

Üçü birden: Cenap Efendi midir?

İsmail Ağa: Evet beylerim! Hatta Karabacak denilen dahi işte benim! Asıl ismim İsmail'dir. O ise muahharen mal-i hiyanetle kibar olduğu zaman ismini tebdil eylemiş idi. Bîçare hanımcığım mecnunluk hâliyle sürüne sürüne, dilene dilene vefat eyledi. Birkaç defa kendi haneme aldım ise de beni bile teşhis edemeyecek bir hâl-i cinnette bulunduğundan bir türlü menedemez idim. İşte bu hikmete mebnidir ki Cenap Efendi aleyhine o malûmunuz olan ahdi etmiş idim. Daha bundan dört beş sene mukaddem inkıraza başladı. Hele bir yıldan beri sürüm sürüm sürüündü. Nihayet Allah ile olan ahdim dahi bugün yerini buldu.

İhtiyardan dinledikleri şu hikâye gençlerin fevka'l-had istigraplarını mucip olarak " Ne yaman fitnekâr imiş! Nasıl da ceza-yi sezasını bulmuş!.." diye İsmail Ağayı veda ederek gittiler.

Temmet

NASİP[13]

Şu serlevha altında erbab-ı mütalâaya arz edeceğim hikâye-i garibe kendi tasavvuratımdan olmayıp Fransa şuarasından birisinin tertip eylemiş olduğu fıkradan iktibas edilmiştir.

Bu hikâyeyi "garibe" diye tavsif etmiş olmakta hata etmemiş bulunduğumu dava edebilirim. Zira takdirin tedbir ile tağyiri mümkün olamayacağı öteden beri herkesin lisanına vird olmuş bir kaziye ise de insan için defter-i nasibe kaydedilen bir kısmeti kemal-i ulüvv-i cenapla başkasına terk etmeye sahib-i kısmet dahi cehd eylediği hâlde yine mümkün olamaması gerçekten istigrapla ibret alınacak hususattandır.

Fransa'da bir kemancı var imiş. Lâkin keman çalmakla kemancı ünvanına kesb-i istihkak eden kemancılardan değil! Keman imal edenlerden bir kemancı. İsmini mutlaka öğrenmek şart ise, deyiveriniz ki ismi dahi Pol imiş.

Bu zatın keman yapmakta ol kadar mahareti olur ki yaptığı bir kemanın sedası sair kemanlardan beşinin sedası kadar çıkar ve her muhassenat-ı sairesi dahi bu nispeti bulur. Herhangi sanatta olur ise olsun bu derece maharet pek büyük bir merakın semeresi olacağı derkârdır. Binaenaleyh bizim kemancı Mösyö Pol'ün sanatında olan merakını dahi maharetiyle mukayese etmek lâzım gelir.

Bu zatın nazarında dünyada en mükemmel insan, en güzel keman imal edenler olacağı cihetle dört beş nefer kalfaları meyanında hangisi daha güzel iş meydana getirir ise cümlesinden ziyade onu sever. Bahusus usta efendinin muhabbeti yalnız bir kuru muhabbetten ibaret olmayıp sevdiği zata büyücek büyücek mükafatlardan dahi geri durmadığından kalfalar ustalarının muhabbet-i mahsusasından ziyade verdiği mükafatlara tama'en işlerinde gayretle imalât-ı vakıayı ustalarına beğendirmeye gayret ederler.

Mösyö Pol'ün bir kızı vardır ki, hüsn ve cazibe cihetiyle akranına faik ve bir kemancı kızı olduğu hâlde terbiye ve nezaketin fevkalâdeliğinden naşi beylere zevce olmaya lâyıktır. Kız on yedi on sekiz yaşlarına kadem bastığından aralıkta bir kere validesi ve sair hısım ve akrabası meyanında kızın tezvic ve tenkihi hakkında söz açıldıkça Mösyö Pol olanca malını dar-ı dünyada bir kızı olan mezbureye vereceğinden bahisle şu kadar var ki kendisini yine kemancıdan başka bir kimseye veremeyeceğini ve vereceği kemancı ise bu sanatta cümleye tefevvuk etmiş olmak lâzım geleceğini söyler.

Kızın ismine dahi Polini deyiverelim. Böyle on yedi on sekiz yaşına gelen ve tezvic ve tenkihe dair aralıkta bir pederinden sözler işiten kızın kendi

13. Letaif-i Rivayat, 10. cüz, İstanbul, 1294/1878, 36 s. (Bekârlık Sultanlık mı Dedin'le birlikte)

gönlünce dahi bazı hülyalarda bulunacağı ve yavaş yavaş hülyalarına zahirde de vücut vereceği derkârdır. Matmazel Polini ise pederinin sözünden dönmez, dediğini yapmaktan geri durmaz bir adam olduğunu pekâlâ bildiği ve tanıdığı cihetle gönlünden ettiği pazarlıkları kemancılardan başka hiçbir kimse üzerine etmeyip ve bu pazarlıkta pederinin maiyetinde işleyen genç kalfalardan harice çıkmayıp gönlünü daima onlar meyanında gezdirir.

Polini gibi hadd-i zatında gayet güzel, gayet nazik olan ve pederi tarafından i'tası vaat edilen cihazı dahi tahminen elli bin frank nakdi ve bir ol miktarlık bağ bahçe gibi emlâki dahi tecavüz eden kızın hülya-yı visali kalfaları dahi meşgul eder ise istibat eyler misiniz?

Hele bunlar meyanında Feliks namında bir kalfa vardır ki, Matmazel Polini'nin bir paralık cihazı olmasa bile yalnız meta-ı hüsnü münasebetiyle kendi visali nimetini cana minnet bilir. Fakat Feliks'in Polini'ye olan muhabbetini bu suretle tasvir edişimiz işin evailine mahsustur. Muhabbet bir kere kızıştıktan sonra Polini çeyizden arî olduğu gibi hüsn-i fevkalâdeden dahi berî olsa âşıkın yine kendi muhabbetiyle çıldıracağını teslim etmelisiniz. Zira hüsn ü cemal denilen şey muhabbet babında âşıkın ancak ilk nazarını davet ve celbe medar olabilip ondan sonra ise artık hüsn meselesi de ortadan çekilerek âşık maşukasının yalnız zatını sever.

Polini pederinin rızasından harice çıkmamak için kendisine koca olacak zatı yine kalfalar meyanından intihaba mecbur olduğunu bildiğiniz için şimdi siz dersiniz ki, "Tamam! Mösyö Feliks'in âşıkane müştakane nigehleri Matmazel Polini'ye hadd-i derununu işrap etmiştir ve Polini dahi kendi yüreğini Feliks'e açmıştır. İkisi arasında muhabbet çömleği kaynamaya başlamıştır."

Vakıa bu sözünüz o kadar doğru ve muvafık-ı mantıktır ki, bizden başka her kim olsa bunu ilk hamlede teslim eder. Ancak işin içinde başka bir hakikat daha var. Feliks'in sanat cihetiyle dahi emsaline kat kat faik olması Polini'nin mesudiyetini ikmal edecek hususattan bulunduğu hâlde eyvah ki bîçare çocuğun arkasında kavun kadar bir kanburu olması bu işi men'e kifayet edebilecek hususattandır.

Zavallı çocuk kendisinde bu kusuru görüp musibetin derecatını dahi takdir eylediği cihetle derd-i derunundan Matmazel Polini'ye hiç renk vermeyip yalnız içinden yanar kavrulur ve maşukasıyla maddeten hiçbir mesudiyete nail olamayacağını bildiğinden mezbure yüzünden istifa edeceği ne kadar hazz-ı mesudane var ise cümlesine hayalhane-i hatırında vücut vererek gece yatağında uykuya dalıncaya kadar geçirdiği zamanı bu hayalâtıyla mesuden imrar etmeye çalışıyor idi.

Ama diyeceksiniz ki, bu kadar yangın olan bir âşıkın maşukaya, hiçbir şey söylememesi muhal derecesinde müşkül bir şeydir. Mutlaka Mösyö Feliks dahi Matmazel Polini ile bir cihet-i münasebet bulup söyleşecek, dilleşecek, hâlleşecektir.

Siz bu gibi sözleri bize mutlaka işin içindeki kâffe-i esrar ve hakayıkı söyletmek için söylüyorsunuz. Öyle değil mi? İşte biz de size esrardan bir şey ketmetmeyerek haber vereceğiz:

Evet! Mösyö Feliks işin bir cihet-i münasibesini bulup Matmazel Polini ile söyleşmeye, dilleşmeye, hâlleşmeye dahi başlamış idi. Lâkin şunu kat'iyen biliniz ki söyleştiği, dilleştiği, hâlleştiği şeyler kendi aşkına, hevasına, hevesine dair değil idi. Belki öteden beri Matmezel Polini kendisiyle (Mutlaka kanburundan dolayı olacak) şakalaşarak eğlendiği cihetle bu kere pederinin emr-i tenkih ve tezvic için koyduğu şeraitin keyfiyet-i icrası babında Mösyö Feliks'i kendisine sırdaş edinmiş ve işte buna dair aralarında bazı müşafeheler hatta sair rüfekanın hasetlerini tahrik bile edecek bir yolda cereyan etmekte bulunmuş idi.

Mösyö Feliks kendisine ez-can ü dil âşık olduğu hâlde kızın esrar-ı âşıkanesini kendisine açması ve gönlü Jan namındaki diğer bir kalfayı sevdiğini bîçare Feliks'e söylemesi Feliks için ne büyük musibet olduğunu hesap edersiniz ya? Vakıa bu musibet zavallı Kanburu helâk derecesinde mustarip eder idi. Ancak sevgilisi ile baş başa verip söyleşebilmekten aldığı lezzet üzerine bu felâkete dahi katlanmaya bi'l-vücuh mecburdur.

Jan dediğimiz zat yirmi iki yirmi üç yaşında bir delikanlıdır ki, halâveti endam ve letafet-i siması Polini gibi kendisine koca olmak için güzelden başka kimseyi aramayan bir tecrübesiz kızın nazar-ı rağbetini kazanmaya kâfidir. Lâkin merkumun sanatta asla mahareti olmaması ve binaenaleyh o zamana kadar işlerini ustası Mösyö Pol'e hiçbir defa olsun beğendirememiş bulunması kendi amalinin husulüne mâni olacağını Polini dahi görür ve işte en ziyade bu derde bir çare bulmak yolunu düşünmek için Feliks'in akıl ve dirayetine müracaat eyler idi.

Jan'ın dahi Matmazel Polini'yi nazar-ı rağbetle görmekte bulunmasını burada başkaca haber vermeye hacet yoktur. Diğer kalfalardan hiçbirisi bu heveste bulunmamış olsalar Jan'ın bulunması lâzım gelir ki, Jan da Mösyö Pol'e uzaktan uzağa bir de karabet olup eğer Polini'yi tezevvüçle nail-i emel olur ise hazır bunca senelik dükkânın, destgâhın sahibi dahi kendisi olacaktır. Hâlbuki Polini'nin arzu-yı tezevvücü kalfaların cümlesinde vardır. Delikanlıları o titiz Mösyö Pol'ün bunca sertliklerine katlandıran bir şey var ise o da mahza bu hevesten ibarettir.

Aradan bir hayli zaman daha mürur eylediği ve Matmezel Polini, Mösyö Jan'a meyil ve rağbetini bir türlü vicahen kendisine anlatamadığı hâlde bir de bir gün Feliks bîçaresi, kız ile Jan'ın bahçede kestane ağacının altında başbaşa vererek kemal-i ehemmiyetle bir şeyler müzakere etmekte olduklarını görünce artık bunların yekdiğeriyle badaştıklarını ve kendisi ise bu sırrın ağyar cümlesinde kaldığını anlayarak işte o zaman ol kadar müteessir oldu ki dünyasından bıktı usandı desek mübalâğa etmemiş oluruz.

Meğer birkaç akşam evvel usta Pol yine familyası halkı meyanında Matmazel Polini'nin tezvic ve tenkihine dair söz açmış ve şu yakında kalfaların her birine birer keman imal ettirerek hangisinin kemanı daha güzel ise kızını ona vereceği hakkındaki karar-ı kat'isini meydana koymuş olduğundan Matmazel Polini bu kararı Mösyö Jan'a tebliğ ederek eğer babası kendi yaptığı kemanı beğenir ise yalnız kendisini almakla Jan'ın değil, Jan'a varmakla kendisinin dahi mesut olacağını haber vermekte imiş.

Birkaç gün sonra şu bab-ı imtihan alenen açıldı. Mösyö Pol kalfalarına, "Efendiler! Kızım Polini tamam gelinlik çağına erdi. Kendisini tezvic edeceğim. Lâkin ahdım şudur ki, içinizden hanginiz en âlâ bir keman yapar iseniz Polini ile bütün ma-melekim onun olacaktır. Zira kemancı Pol'ün fabrikası Fransa içinde nam kazandı. Kazandığı namı yirmi üç senedir hüsn-i muhafaza ediyor. Ben vefat ettikten sonra dahi bu namın muhafaza edilmesini isterim. Bunun muhafazası karar verdiğim suretle olur. İşte size birer ay müddet. Bir aydan sonra yaptığınız kemanları muayene edeceğim. Hanginizinki âlâ ve ercah ise Polini ve fabrika onundur!" dedi.

Bu imtihandan kalfalar meyanında bazı yüreklerin memnun ve bazılarının mahzun olacağı derkârdır. Lâkin şunu bilmeli ki, bir yürek ne bilkülliye memnun olabilir ne de bilkülliye mahzun. Yeis ve ümit ol kadar tev'emdirler ki yekdiğerinde birbirinin kanından miktar-ı küllî mevcuttur. Binaenaleyh en ziyade mahzun olması lâzım gelen bîçare Kanbur Feliks, "İş imtihanla değil mi? Evvel Allah sanatça bunların cümlesine faikim! Bir keman yapayım ki ustam dahi bu kadar şöhretiyle ömründe bunun gibi bir keman yapmamış olduğunu itiraf etsin" diye bir hayli teselli buldu ve en ziyade ümitvar olması lâzım gelen Mösyö Jan ise "Matmazel Polini'nin benden başka kimseyi sevmediğine eminim. Çünkü bana zevce olur ise kendisi dahi mesut olacağını itiraf eyledi. Lâkin eyvah ki ben sanatta sair arkadaşlarımın cümlesinden daha gerideyim. Hele o Kanbur Feliks hepimizden daha mahirdir. Eğer şu imtihana bir fesad karıştırmak mümkün olamaz ise ben mutlaka meyus kalırım, Feliks mesut ve bahtiyar olur" diye yüreğinde bir büyük mahzuniyet hissi bulur idi.

Sair kalfalar içinde Feliks'e ve Jan'a benzeyebilenleri dahi var ise de biz onları burada nazar-ı dikkat ve ehemmiyete takrip etmeyeceğiz. Yalnız Feliks ile Jan'ın ahvaline hasr-ı nazar-ı ehemmiyet eyleyeceğiz.

Daha Usta Pol'ün bab-ı imtihanı küşat eylediği gün kalfaların kâffesi destgâhları başına geçerek işe başlarlar. Bi'l-müsabaka imal edecekleri keman için en muvafık ağaçların en kurularını ayırmak ve en işe yarar edevatla, en ziyade ehemmiyetli davranarak yapacağı şeyi mutlaka beğendirmek hususunda bizden izahat ve tafsilât istemiş olsanız bile i'tasında itiraf-ı acz eyleriz. Kemancılığa mahsus olan malûmat bizde ol kadar mebzul değildir ki, hatta bundan size dahi i'ta edebilelim.

Şu kadar diyebiliriz ki, Mösyö Jan'ın evvelce dahi tahmin eylediği vechle yapılan kemanların en fenası kendi kemanı olacağı daha ameliyatın iptidalarında bile görülür ve Kanbur Feliks'in dahi dediği gibi kendi kemanının yapılan kemanlar meyanında birincilik derecesini kazanacağı kezalik ameliyatın evailinde müşahede olunur idi.

Hep bu tetkik ve müşahede yalnız kalfalara da mahsus değildir. Matmazel Polini müsabakatı kim kazanacağını mümkün mertebe evvelden görüp anlamak merakını bir türlü yenemediğinden her gün gelip ameliyatın derecesini muayene eyledikçe o dahi Kanbur Feliks'in kemanı cümleden âlâ ve Jan'ın mamulü hepsinden fena olduğunu görür üzülür idi.

Elbette üzülür! Öte taraftan Jan gibi boylu boslu, hüsnlü cemalli, mahbup mergup bir adam durur iken müddet-i ömrünü Feliks gibi bir kanbur ile

geçirmeye hangi kız razı olur ki, hatta Polini dahi razı olsun? Ama Feliks'in sanatça mahareti varmış. Kemancılıktaki maharet ustası Mösyö Pol için şeref olacak ve onu memnun edecek bir meziyettir. Bu meziyetin Polini nazarında hiçbir kadr ü kıymeti yoktur. Polini'nin varacağı koca ile olacak ünsiyeti keman imalinden ibaret kalmayacak.

İmtihanın küşadı üzerinden on beş yirmi gün geçip de işler gereği gibi meydana çıktıktan ve binaenaleyh Jan'ın en geride kalacağı ve Feliks'in cümleyi sebkat edeceği bedahet suretiyle anlaşılmaya başladıktan sonra Polini'nin endişesi bir dereceye kadar arttı ki, tarif kabul etmez. Bir aralık gece gidip Feliks'in yaptığı kemanı kırmak suretine karar vermek istedi. Fakat bundan ne fayda hâsıl olacak. Bir masnu'unu yok etmekle Feliks'in sanatında olan mahareti yok olmuş olacak mı? İşte Polini burasını düşünerek böyle çocukçasına verdiği karardan yine kendiliğiyle vazgeçti.

Kızın endişesi artmasına mütenasip olmak üzere Mösyö Jan'ın dahi endişesi arttı. Kendisine arz-ı teveccüh eden bir saadeti, ustasının bir çılgınlığı uğurunda feda etmeye nasıl razı olsun? "Ustamı tezevvüç edecek değilim ki sanattaki maharetimi ona beğendirerek nail-i emel olayım. Polini'nin müştakıyım. Polini'ye kendimi beğendirmek için ise kemancılıkta mahir olmaya mecbur değilim. Hüsnümle, tavrımla beğendirmek lâzım. Buna da muvaffak oldum gittim" diye yalnız Mösyö Pol'ün koyduğu şart-ı mecnunaneye bir hile ile mukabele etmeyi düşünmeye başladı.

Bakılsa Mösyö Jan'ın mütalâatı pek becadır. Öyle değil mi? Pek usta bir kemancı olmakla karısı nezdinde pek makbul bir koca olmak arasında hiçbir münasebet yoktur. Ancak böyle beca olan mütalâatın insanı sevk eylediği tedabir tehlikeli olmamak da lâzımdır. Mösyö Jan ise Feliks'in kemancılıkta olan maharetine hile ile galebe etmek için bîçare kanburun ancak canına kastetmeyi kurmaya başladı ki buna da insaf kail olmaz.

Ahlâk-ı insaniyeyi tetkikte teammuk ile vasıl-ı ser-menzil-i hakayık olmuş bulunan hükema ne sırf hüsniyatı cami ve ne de mahz kubhiyatı şamil adam bulamayıp insan evlâdını bir nispet-i mütehalife ile bunlardan ikisini de cami olmak üzere hükmetmişlerdir. En şakî adamlarda bazı müessir-i re'fet ve şefkat görmek ve en kâmil insanlarda bazı harekât-ı na-beca zuhur eylemek hükema-yı müşarünileyhimin tetkikatını teyit eyleyen hususattandır.

Bizim Mösyö Jan ise zaten salâhı şekavetine galip ve binaenaleyh iyi adamlardan madut bir zat olduğundan şekavet-i mecbulesinin telkin eylediği ber-minval-i muharrer tasavvurat-ı feciada pek çok zaman sebat edemedi. Bir saatlik mülâhaza kendisini bu niyet-i mel'unaneden menedebildi. "Adam sen de! Bîçare kanburun canına kasteder isem pek mel'unane bir harekette bulunmuş olurum. Hem zaten onu öldürmekten ne fayda hâsıl olur ki, ondan sonra kemancılık maharetinde birinciliği yine ben kazanamayacağım. Çünkü elhaletü hazihi ikinci de değilim" dedi.

Lâkin gün denilen şey böyle bir zamanda saatlerden çabuk geçer. Polini ile Jan'dan her biri kendi kendilerine ayrı ayrı hileler düşünürler iken günün yirmi sekizi geçiverdi. Hâlâ bunlarda karar yok.

Akşam herkes uykuya vardıktan yani ortada vücudu tevehhüm edilen ha-

sudan-ı ağyarın çeşm-i tecessüsleri kapandıktan sonra idi ki, Polini sıcak yatağından titreye titreye kalktı ve kemal-i ihtirazından güya karanlık içinde mestur olan ağyarı behemehal görebilecek imiş gibi eşi'a-ı enzar-ı dikkatini âlem-i zulematın her tarafına daldırmaya çalışa çalışa ta Mösyö Jan'ın yattığı kulübeye vardı. Odanın kapısına geldi. Bîçare kızcağız! Sanki Feliks kendisini sine sine takip için iki büklüm olarak arkasından geliyormuş gibi bir vehimde bulunduğundan kulübe kapısına gelinceye kadar her adımda etrafına ve bilhassa arkasına beşer onar defa bakındığı gibi kapı önüne geldiği zaman dahi kendisini lâyıkıyla temin için bir hayli zaman tevakkuf ederek etrafı dinlemiş idi. Lâkin gecenin sükût-ı umumîsi her tarafı istilâ eylediği cihetle yalnız rüzgârın kımıldatıp şıkrattığı ağaç yapraklarının seda-yı lâtifinden maada kendisini ürkütebilecek hiçbir ses işitmeyince kapıyı açmaya mütecasir oldu.

Böyle fabrika tarzındaki yerlerin kapılarında kilit ve sürme gibi şeyler aramak abes olacağını teslim edersiniz. Meğer Jan henüz uykuya varmamış imiş. Kızcağız havayı bile şiddet-i tahrikiyle kendi mürurundan haberdar etmemek için gayet aheste geldiğinden kapıya vüruduna kadar Jan asla haberdar olmadıysa da kapıyı açtığı zaman Jan dahi kendisini kıyamda bulup kim geldiğini istizaha müsaraat gösterdi. "Polini!" cevabını aldığı zaman kim bilir ne kadar memnun olmuştur! Lâkin gecenin ziyadece karanlık olmasından naşi derece-i memnuniyetini muvazeneye medar olmak üzere yüzünde hiçbir alâmet keşfolunamaz. Ne ise! Bunlar tatlı bir halecan, seslerine lâtif bir ihtiraz vermiş olduğu hâlde müşafeheye başladılar:

Kız: Daha uyumadın mı Mösyö Jan?

Jan: Felâketime şunda iki gün kalmış olduğu hâlde gözlerime nasıl olur da uyku girer?

Kız: Felâket mi? Felâket ne demek?

Jan: Ne demek olacak? Yarın değil öbür gün kemanlar ortaya konulacak. Elbette ustamız Kanbur Feliks'in kemanını beğenecek. Sen onun zevcesi olacaksın. Çünkü ustamız mümkün değil sözünden, kararından dönmez. İşte bundan büyük felâket mi olur?

Kız: Ey buna karşı bir tedbir kurmadın mı?

Jan: Pek çok tedbirler kurdum, ama hiçbirisinden fayda hâsıl olamayacak. Sen bir şey düşündün mü yoksa?

Kız: Ben de çok şeyler düşündüm, ama yalnız bir tanesini muvafıkça bulabiliyorum.

Jan: Ama hangisi Allah'ı seversen? Kadınların aklı bu makule şeytanetlere daha iyi erer.

Kız: Muayene yarın değil, öbür gün olacak değil mi?

Jan: Evet.

Kız: O akşam ber-takrip Mösyö Feliks'in yaptığı kemanı çalmalı. Senin kemanı onun yerine koymalı. Sabahleyin babam hazır olup da o âlâ kemanı senin kemanın mahallinde görünce derhal oldu bitti diye bir şamata koparıp imtihanı kazanmış oluruz.

Matmazel Polini'nin şu reyi Mösyö Jan'ı epeyce bir zaman düşündürdükten sonra, "O güzel, ama iş mutlaka meydana çıkar. Sonra mahcup oluruz" diye biraz itiraza kıyam eylediyse de Polini, "Bize lâzım olan şey yeknazarda pederin tahsinine mazhar olmaktır. Zira imtihanın akabinde nikâh dahi icra olunacak, nikâh icra olunduktan sonra varsın iş meydana çıksın. Bir saniyelik mahcubiyet bir ömürlük maişeti bozamaz ya!" diye Jan'ı iknaya muvaffak oldu.

Yüreklerden geçen pazarlıklar meyanında henüz Mösyö Feliks'in yüreğindeki pazarlığı tetkik etmedik. Yapılan kemanlar içinde en âlâsı kendi kemanı olacağına Feliks'in dahi yakini olduğunu biliriz. Biliriz, ama şimdi şunu da yakinen bilmeliyiz ki, bîçare Feliks'in itminanı Jan ile olan rekabet-i âşıkanesinde galip ve muzaffer çıkacağında ibaret idi. Yoksa Matmazel Polini'nin mesudiyeti meselesini mülâhaza eyledikçe işin rengi Feliks nazarında büsbütün başkalaşır idi.

Feliks gibi bir âşık maşukasının mesudiyetini ez-can ü dil arzu eder. Hâlbuki Feliks eğer Polini kendisine nasip olur ise mesut olamayacağını ve kızın esbab-ı mesudiyeti ancak Jan yüzünden istikmal edileceğini pekâlâ bilir. Şu arzusu ile şu bilgisi inde'l-ittifak Feliks'in fikrini ne gibi mütalâata sevk eylemiş idi, kıyas ediyor musunuz? Ol kadar alicenabane mütalâat ve mülâhazata sevk eylemiş idi ki, keyfiyet nazar-ı muhakemenize arz edilse fevkalâde mürüvvet-i merdanesinden dolayı Feliks'i gözlerinden öpeceğiniz gelir idi.

Kendi kendisine dedi ki: "Erkeğin mesudiyeti karısının tamamî-i mesudiyeti ile hâsıl olur. Ben şu özrümden dolayı Polini'yi memnun ve mesut edemez isem bu bedbahtlığın seyyiatı yine beni mutazarrır eder. Vakıa Polini için pek büyük bir hevesim vardır. Ancak bu hevesim tamamıyla hâsıl olmaz. Veyahut hâsıl olsa bile Polini'yi kendi zevciyetimle duçar-ı felâket görür isem lezzet-i saadet dahi fitil fitil burnumdan gelir. Hâsılı aşkım beni felâketlere sevk ediyor. Ne yapmalı yapmalı, bu aşkı yenmelidir. Vakıa şu mahrumiyet benim için pek büyük bir acıdır. Ancak ya bu acıyı defedinceye kadar ıstırabına tahammül etmeli veyahut Polini'yi cidden mesut etmek gibi herhalde benim için dahi bir lezzet demek olan büyüklükle bu acıya mukabele etmeye çalışmalıdır.

Bunu dedi ve daha birçok mülâhazat ve mütalâatla şu tasavvurata kuvvet verdikten sonra imtihan günü kendi masnu'uyla birinciliği kazanmayı müteakip Polini'ye malik olmak gibi cihan-değer bir hakkı yine Polini'nin kendisine terk etmeye karar verdi. "Polini bu hakka malik olduktan sonra gönlü kimi seviyor ise onu intihap eder" dedi.

Nasıl? Feliks'in şu hareketi gerçekten fevkalâde bir mürüvvet-i merdane değil midir? Ama diyeceksiniz ki, eğer Feliks kendisini özürlü görmemiş olsa idi hiç böyle mürüvveti etmez idi. Fakat biz deriz ki Polini'nin mükemmeliyetine mukabil kendi özrünü görüp teslim etmesi dahi bir büyüklüktür. Ya küll-i özrüyle beraber hevesini yenmekte âciz kalıp da mutlaka bi'l-imtihan tebeyyün edecek mahareti üzerine kızı tezevvüç daiyesinde sebat etse idi? Ama hem kızı duçar-ı felâket edecek hem de kendi rahat ve saadetini kaybeleyecek imiş? Varsın öyle olsun! Mösyö Feliks hem aşkı hem de hakkı münasebetiyle böyle bir cür'ette bulunsa idi, yine mazur görülür idi.

Letaif-i Rivayat'a derc eylediğimiz hikâyatta tavsif ve muhakeme cihe-

tine ziyade ehemmiyet verse idik Mösyö Jan ile Feliks'in sadrları içindeki yüreklerin hisçe birbirinden tebaüd etmeleri lâzım gelir ve filhakika Jan'ın yüreği bu tebaüdde bulunur iken Feliks'in yüreği geriye tebdil-i hareket ederek onu takip etmekte bulunması üzerine uzunca bir muhakemeye girişir ve insanlıkta görmek emelinde bulunduğumuz melekiyete münafi ahvalden birisini dahi Jan'da ve melekiyete muvafık harekâttan birisini de Feliks'te görmekten bir fikr-i bîtarafın ne teessüre düşeceğine dair epeyce müvazenelerle erbab-ı dikkatin istigrabını davet edebilir idik. Ancak Letaif-i Rivayat'ın havi olduğu hikâyelerde icmal ve ihtisar makasid-i esasiyemizden bulunduğu cihetle bu muvazeneyi erbab-ı mütalâanın kendi muhakeme-i vicdanlarına havale ile iktifa ederiz.

Polini ile Jan o gece verdikleri kararın fiiliyatından da geri durmadılar. Nasıl geri dursunlar? Kanbur Feliks'in maharetine mukabil bedihi ve âşikâr olan mağlûbiyeti men' için tedbir-i mahzları bundan ibarettir. O akşam daha sular kararır kararmaz Feliks'in kendi odasında bulunmadığı bir zamanı fırsat ve o fırsatı ganimet bilerek ikisi birden hemen Kanbur'un odasına koşup yapıp bitirmiş ve cilalayıp süsleyip kirişlerini dahi gererek ve okunu reçineleyerek rafa koymuş olduğu kemanı almışlar ve bunun yerine Jan'ın yaptığı fena kemanı koymuşlar idi. Kemanları mübadele hususunda gecenin daha müsaadelice bir zamanını beklemezler idi. Zira müsaadelice addolunacak zamanda Mösyö Feliks'in dahi odasında bulunması lâzım gelip hâlbuki bu işte gördükleri ehemmiyetten naşi Feliks'in uykuda bulunmasından değil, bayılmış olmasından bile emniyet hâsıl edemeyecekleri müsellemdir.

Ertesi sabahın vürudunu istical edelim.

Sabah oldukta Mösyö Pol'ün akşamdan davet eylemiş olduğu dostlar birer ikişer gelerek hanesinin en ziynetli salonunda toplandılar. İşin bir mücamele-i mahsusası olmak üzere herkesin yaptığı kemanı odasından getirmeye Matmazel Polini ile dostlarından dahi üç zat tayin edildi. Yedi sekiz nefer kalfa ile dostlarından sekiz on kişi mamulât-ı vakıanın vürudunu müteakip istikbal eylediler. Bir tarafta adî bir müzika terennüm-saz olur idi. Kemanların üzerine talik edilmiş bulunan mukavvadan mamul yaftalar her keman hangi kalfanın mahsul-i mahareti olduğunu iş'ar ederler idi.

Meclis-i imtihan mevcut olan kemanları lede'l-muayene Kanbur Feliks'in yaptığı keman cümlesinden âlâ zuhur eder ise ne dersiniz?

Verdiğimiz tafsilâtta olan perişanlık ve perakendelik cihetiyle şu zuhurat-ı garibenin ehemmiyetini takdir edemediniz ise izah edelim: O akşam Polini ile Jan, Kanbur Feliks'in odasına giderek onun yaptığı âlâ kemanı çalıp yerine Jan'ın fena kemanını bırakmışlar idi. Şu hâle göre meydan-ı imtihanda Feliks'in namına zuhur edecek kemanın en fena ve Jan namına zuhur edecek olanın en âlâ olması lâzım gelmeyecek mi idi? Jan ile Polini ve hatta Kanbur Feliks bile keyfiyetin böyle zuhur etmesine muntazır oldukları hâlde emir ber-akis zuhur edince üçüne birden bir durgunluk geldi. Usta Pol'ün Feliks'i alkışlayarak ettiği şamatalar ve huzzarın ona peyrev olarak göklere çıkardıkları gürültüler bu üçünün kulağına bile girmez idi. Mösyö Pol, kızının elini tutarak götürüp Feliks'e teslim etmek istediği hâlde gerek kız ve gerek

Feliks şaşkın şaşkın herifin yüzüne bakarak birbirinin ellerini tutmakta pek büyük ihtiraz gösterdiler. Hele Jan veleh ve hayretini yüzünde gösterdiği alâmet-i teessürle büsbütün ilân eyledi.

Jan ile Polini akşamdan yaptıkları hilede muvaffak olamamış bulunduklarını görerek bozulmakta haklı olsunlar. Zira kendileri de gördüler ki Feliks namına zuhur eden keman dahi yine Feliks'in yaptığı keman olup Jan'ın namına zuhur eden keman yine onun yaptığıdır. Fakat şu Mösyö Feliks'in istigrap ve hayrette bunlara iştirak etmesindeki hikmet nedir? Onun intizar ettiği şey kendi kemanının yine kendi namına zuhur etmesi olacaktır. Hakikat-i emrde dahi bundan başka bir şey görülmedi.

Eğer hikâyenin şu noktasında bize böyle bir sual irad edilir ise bunun tevcihine muktedir olamayacağımızı itiraf ederiz. Binaenaleyh bu sırrın hakikatini izah hususunda sözü yine Mösyö Feliks'in kendisine havale eyleriz. Usta Pol kızının Feliks'in eline vermeye kalkışıp da Feliks tarafından ahz u kabule müsaraat gösterilmesine muntazır iken aksi hâl müşahade edince "Allah Allah Mösyö Feliks! Kızımı zevceliğe kabul etmemek mi istiyorsun?" dedi ve buna cevaben Feliks dahi ber-vech-i atî serd-i hakayık-ı esrara mübaşeret eyledi:

"Efendiler! Matmazel Polini'nin dest-i zevciyetini epeyce bir zamandan beri cana minnet addeden Feliks, bugün şu saatte o şerefe nailiyet için ispat-ı ehliyet ve liyakat eylemiş olduğu hâlde kabulde tereddüt gösterir ise vakıa buna şaşmakta mazursunuz. Ancak iki seneye karip bir zamandan beri yüreğim Matmazel Polini'nin heva ve hevesi ile dolu olduğu hâlde arkamdaki özürden naşi benimle izdivaçtan memnun ve mesut olmayacağını bilerek gönlümü menettim. Kendisine ol bapta harf-ı vahit söylemedim. En sonra o nimet-i izdivaca nailiyet böyle bir imtihanda ispat-ı ehliyete talik edildikte çünkü ustamın lütf-ı terbiyesi semeresiyle refiklerimin cümlesinden ziyade maharetim olduğundan Matmazel Polini beni sevsin sevmesin bi'l-imtihan ve bi'l-istihkak dest-i izdivacına malik olabileceğimi ümit eder idim.

Lâkin kendisini pek ciddî ve samimi bir muhabbetle sevdiğim için onun mesudiyet-i ebediyesini kendi heves-i hod-endişanemin husulü yolunda yine ebedî bir bedbahtlığa tahvil etmeyi tecviz eylemedim. İşte sırf dostane ve mürüvvet-mendane bir hissin icbarıyla bugün şu imtihanda maharet ve ehliyetimi ispat eyledikten sonra kazanacağım hakkı yine Matmazel Polini'nin yed-i ihtiyar ve istiklâline terk ederek gönlü kimi ister ise ona varmakta kendisini muhtar bırakmayı düşünmüş idim. Tekrar ederim ki ben kendisini pek ciddî ve samimi bir muhabbetle severim. Ol kadar ciddî ve samimi bir muhabbetle severim ki, o hakkı böyle bir mecliste kazandıktan sonra yine Polini'ye terk etmeyi nev-umma Matmazel Polini'yi minnetim altına almış olacağım mülâhazasıyla edepsizlik addeyledim. Düşündüm ki kendisine gerçekten bir dostluk edecek isem, o edeceğim dostluktan haberdar olmasın. Kendi arzu-yı mahsusu bi'l-istihkak hâsıl olduğuna kendisinin dahi cidden inanmasını arzu eyledim. Fakat bu kararı şimdi size söylemekte bulunduğum kadar sürat ve suhuletle veremedim. Gece yarısından sonraya kadar yüreğimle ve yüreğimdeki heveslerimle pençeleştim. Onlar beni bu hareket-i merdaneden

caydırmaya çalıştılar. Polini'ye olan dostluğum bir yandan beni bu harekete mecbur eder idi. Nihayet dostluk hevese galebe etti. Sabaha karşı kalktım. Kendi yaptığım şu kemanı ki, nazarımda ve nazarınızda kıymeti Polini ile beraberdir, kendi elimle alıp Mösyö Jan'ın odasına götürdüm. Onun kemanındaki yaftayı bu kemana koyup alarak odama getirdim ve kendi yaftamı onun üzerine talik eyledim. İşte bu hareketim üzerine El-haletü hazihi benim kemanım Mösyö Jan namına çıkacak diye intizarda iken işin aksi zuhur ettiğini görerek mütehayyir kaldım. Ma-haza Polini'ye etmek istediğim dostlukta hâlâ sabitim. İşte kazanmış olduğu hakkı yine kendisine terk ediyorum. Gönlü her kimi ister ise kendisine koca olmak ve müddet-i ömrünü beraber geçirmek için onu intihap ve ihtiyar eylesin."

Bundan mukaddem yalnız Polini ile Jan ve Feliks'ten ibaret üç adamın hayretlerini haber vermiş idik. Şimdi de haber verelim ki koca Kanbur Feliks'in şu hikâyesi meclisin umumu için bir beht ve hayreti müstecvib oldu.

Aradan şüphesiz yarım saat kadar zaman bir sükût-ı umumî ile geçtikten sonra Usta Pol güya bu işin hakikatini istizah ve istifsar ediyormuşçasına bir tavır ile Jan'ın yüzüne bakmış idi. Jan bütün bütün nutku tutularak hiçbir söze iktidar bulamayıp Polini ise bulunduğu mahalden iki adım ileriye çıkarak meclisin umumuna hitaben şu suretle beyan-ı mafi'z-zamire cür'et eyledi:

"Efendiler! Bu hikâye içindeki sır pek sade bir şeydir. Ben Mösyö Feliks'i sevmiyordum. Gönlüm Mösyö Jan'da idi. Fakat onun yaptığı keman hepsinden yaman olduğunu gördüğümüz için bir hile düşündük. Düşündüğümüz hile ise kemanları tebdil etmek idi. Akşamdan gittik kemanları değiştirdik, fakat kaderin hükmünü değiştiremedik. Bizden sonra bir mürüvvet-i insaniyetkâranenin sevk ve icbarıyla Mösyö Feliks dahi kemanları değiştirmiş. Yani hükm-i kaderi yine yerine getirmiş. Bununla beraber hâlâ kendi nasibini benim hatırım için Jan'a terk etmek istiyor. Yani bana büyüklük üstünde büyüklük, insanlık üstünde insanlık göstermeye çalışıyor. Ben akşamdan kemanları değiştirmekle bir insaniyetsizlik ettim. Şimdi onun bana terk etmek istediği hakkı kabul eder isem ikinci bir insaniyetsizliği kabul etmiş olacağım. Mösyö Feliks bana insaniyet hususunda galebe edecek. Ben mütekebbir bir kızım. Bu mağlûbiyeti mümkün değil, kabul edemem. Bahusus kadirşinaslıkta dahi şimdi bir büyük lezzet hissettim. Lâkin bu kadirşinaslık usta bir kemancıyı takdir etmekten ibaret değildir, alicenap bir yüreği takdir etmektir. Beni müddetü'l-ömr cidden mesut edecek olan ulüvv-i cenabı sizin gibi ben dahi şimdi şu anda Mösyö Feliks'de gördüm. Eğer lütfen beni zevceliğe kabul eder ise ben onun karısıyım, ondan başka da kimsenin karısı olmayacağım."

Kız daha lâkırdısının sonunu getirmemiş olduğu hâlde cemaat-i hazıra netice-i meramını anlayarak alkışlarla tahsinine müsaraat eylediler. Mösyö Jan odadan bir çıkış çıktı, bîçarenin son çıkışı da bu çıkış oldu. Zira vuku bulan hâl üzerine müddetü'l-ömr o civara bile ayak atamamıştır.

Ya Polini ile Feliks?

Malûm a. Bade'l-imtihan doğru kiliseye gidip nikâhlarını kıydılar.

İntiha

BEKÂRLIK SULTANLIK MI DEDİN?[14]

Bu sözü biz demedik, fakat bunu diyenler pek çok olduğunu siz de bilirsiniz. Bekârlık sultanlıktır denildiği zamanlarda "Bekârın parasını, it [bit?] yer yakasını..." sözü dahi revaçta idi. Sonraları İstanbul içinde terakkiyat-ı medeniye bekârlar için emr-i maişeti teshil ve tehvin eyledikçe bu söz yavaş yavaş revaçtan sakıt oldu. Fakat "Bekârlık sultanlıktır" diyenlere hâlâ sıkça sıkça tesadüf ediliyor.

Bu sözü söyleyenlerden birisi dahi bizim Süruri Efendidir. Herif hem "Bekârlık sultanlıktır" demiş hem de bu söz mucibince amel etmeyi cidden azm ü cezm eylemiş.

An-asıl Babıali'den mahrec olduğu hâlde daha genç, yani yirmi bir yirmi iki yaşlarında iken Anadolu'ya memuriyetle gider. Dâr-ı dünyada hiçbir kimsesi bulunmadığı cihetle İstanbul'da iken bekârlık sultanlık demiş ve bu sözün hükmü üzerine itikad-ı tammını bina eylemiş olduğu gibi on beş seneye karip bir zamanı Anadolu'da geçirdiği hâlde zikr olunan itikadını asla tağyir etmemiştir.

İnsan değil mi? Aralıkta bir kere evlenip barklanıp çoluk çocuk sahibi olmak hususu onun dahi hatırına gelir idi. Lâkin bu gibi hatıraları def'e medar olacak efkâr dahi öteden beri hazır ve amade edilmiş olduğundan evlenmek hatırasını derhal o fikr-i müstahzar istikbal ederek çürütür, bitirir idi. Böyle bir hatıra gelip tamam hükmü dahi çürümeye yüz tuttuğu esnada Süruri Efendi kendi nefsine şu hitabı eder idi:

"Adam nene lâzım! dertsiz başını derde mi sokacaksın? Çoluk çocuk ne imiş? Beni âdem sülalesini muhafaza etmeyi sen deruhte etmedin ya! Şimdiki hâlde henüz gençsin. Tecerrüd âleminin bazı mertebe rahatsızlıkları varsa bile onlara tahammül edecek kadar vücudunda kuvvet vardır. Çalış, idareni bil! Beş on kuruş edindikten sonra İstanbul'a git, yan gel safana bak. Tek başına olduğun zaman ayda bin beş yüz kuruş seni beyler gibi geçindirebilir. Çoluk çocuk sahibi olduktan sonra ise bin beş yüz kuruş ile zaruret dahilinde bile yaşayamazsın."

Süruri Efendi, bekârlıkta olan sultanlığa o kadar inanmış ve bunun mukabili olmak üzere teehhül âleminde gördüğü dağdağadan ol kadar ürkmüş idi ki tanıdığı bir adamın rütbesini, memuriyetini ve derece-i servet ve iktidarını öğrenmezden evvel müteehhil olup olmadığını tahkike müsaraat eyler ve müteehhil olduğunu ve bilhassa kesret-i ıyal ile müptelâ bulunduğunu anladıktan sonra ise yine derece-i servet ve iktidarını öğrenmeye heves etmeyip "Müteehhil değil mi? Mutlaka fakirdir, mutlaka rahatsızdır. Hiçbir alay ço-

14. Letaif-i Rivayat, 10. cüz, İstanbul, 1294/1878, 38-81 s. (Nasip'le birlikte)

luk çocuğun mesarifine akçe mi kifayet eder? Hiçbir bölük familya meyanında rahat ve huzur mu bulunur?" der idi.

Kastamonu'da memuren ikamet eylediği esnada askerî etibbasından bir Rum ile muarefe peyda eylemiş ve bu zat biaynihi kendi itikadında bulunup hatta fen sayesinde tabib-i mumaileyh bekârlıkta olan sultanlığın derece-i kıymetini daha feylesofane bir surette tasvir etmekte bulunduğundan Süruri Efendi, "Dünyada insana benzeyen bir adam var ise o da doktor efendiden ibarettir" sözünü dahi kendisinin sahife-i kalbinde mahkûk olan sözler yanına hakk ederek bir daha çözülmemek üzere doktor efendiye bağlanmış kalmış idi.

Doktor efendi, bekârlık âleminde olan sultanlığın derece-i letafetini alafrangalıkla mezc ederek Süruri Efendiye öyle bir suret-i şairane ve hakimanede ispat eder ki siz bile olsanız bu kadar bahtiyarlığa karşı ağzınızın suyunu akıtırsınız. Dediklerini hulâsaten size nakledelim:

Teehhül ile tecerrüd arasında rahatça olan farkı aramak için mesut bir zevciyeti gözümüzün önüne alalım. Diyelim ki zevceniz bulunan kadın ömrü içinde umduğu saadeti cidden bizim yüzümüzden hâsıl etmek için refakatimizi kabul eylemiştir. Bizi ne kadar rahatta görür ise kendisi dahi vicdanen o kadar rahatta bulunur. Tesiri hissolunamayacak kadar hafif olan bir bad-ı muhalif bizden evvel onu rahatsız eder. Hâsılı handesi handemizin, bükâsı bükâmızın peyrevidir. İşte bundan daha yar-ı muvafık bir zevce tasavvur edemezsiniz ya! Hâlbuki hakimane bir tetkik ile mülâhaza edecek olur isek rahatımızı en ziyade selb edecek olan zevce dahi işte bu olur. Çünkü zevcemiz bunun aksine bir fena karı olsa idi onun rahatından veya rahatsızlığından asla müteessir olmayarak yalnız kendi istirahatimizi düşünmeye muktedir olabilir idik. Fakat bize bu kadar yar-ı vefadar olan zevcemizin rahatsız olmasını asla istemeyeceğimizden kendimiz ıstırap içinde bulunsak dahi yine zevcemizin neşesini kaçırmamak için ona zarurî güler yüz göstermeye cebr-i nefs edeceğiz. Ne büyük azap! Kendi derdimizi bırakıp onun derdiyle de dert-nâk olacağız. Yalnız olsak ömrün suubetlerine tek başımıza karşı koyacak iken, yanımızda bulunan ol âcizin de tarafından bi'l-vekâle suubat ve müşkülâta mukabeleye mecburuz. Ama işin burasını güzel muhakeme etmelidir. Denize düşmüş iki adam var ki birisi yalnız kendi nefsini kurtarmaya çalışıyor, diğeri ise kendisinden başka ve fakat kendisi kadar sevdiği bir adamı da kurtarmak mecburiyetinde bulunuyor. Bunlardan hangisi daha büyük suubet içinde bulunduğunu güzelce muvazene etmelidir ki hatta matlubumuz olan hakikat-i hikemiyeye vasıl olalım. Ey biz bu kadar suubeti ne için çekeceğiz? Neşeli olmadığımız zamanlar zarurî neşeli bulunmağla zevcemizle mülâtefeye kendimizde hiçbir rağbet hissetmediğimiz zamanlar mücerret zevcemizin rağbeti icbarıyla mülâtefe etmeye neden mecbur olacağız? Bu alışverişte bizim temetuumuz ne olabilecek? Evet, bir temettuumuz vardır, fakat kendimizde bu temettu için rağbet hisseylediğimiz zamanlar onu sair suretlerle dahi istifa ve istihsal mümkündür. Mümkün değil, hatta muhassenatı daha çoktur. Şimdi âlem-i medeniyette yaşıyoruz kuzum. Her biri kendisini sana beğendirmek için süs içine gark olmuş ve rağbetini kazanmak babında birbiriyle rekabete çıkmış bunca melek-simalar var ki bir işarete muntazırdırlar. Hem sen bunların rahatını ikmale mecbur değilsin. Onlar senin zevkini, rahatını itmama borçludurlar. Kendinde rağbet hissettin mi bunlardan beğen beğen beğendiğini kabul et. Artık moda değiştiği cihetle yeni modadan elbise yapmak, yok elmaslarını yeni modaya tahvil ettirmek gibi karının bin meşguliyet-i cahilânesinden de kurtul. Hem efendim, ömrünü bir karıya vakfetmek insan için ne büyük felâkettir. Belki benim efendi keyfim tenevvüünü istiyor. Vakıa sizin şer'inizin dörde kadar müsaadesi vardır! Ancak ben birisini idareden izhar-ı acz edip durur iken dördünün metaibine nasıl takat gösterebileyim? Bekârlık âleminin sultanlıkları meyanında bu da büyük bir saadet değil midir ki yüz kadar mahbubelerden beğenip beğenip de hangisini gönlün sever ise onu intihap edebilirsin. Ama çoluk çocuk meselesi var imiş. Bak dostum, bu bapta benim fikr-i feylesofanem bütün bütün başkadır. Bir feylesof var imiş ki, dünyaya bir çocuk geldiğini görünce, "Eyvahlar olsun! Şu alçak dünyada felâketzede olacak bir vücut daha geldi" diye teessüf eder imiş. İşte ben bu fikr-i hikmetteyim. Dünyaya getirdiğim vücudun mesut olacağına emniyetim var mıdır ki bir zatı mesut ettim diye memnun olayım? Ya çocuğum sefil olur da "Keşke bir taş doğura idi beni doğuran mader" der ise bu nadimane düşnamın asıl hükmü mader üzerine değildir, peder aleyhinedir. Ama kendine oyuncak olmak için mutlaka bir çocuk istiyor imişsin. Bekârlıkta bu da mümkündür. Gönlünün pek sevdiği bir karı ile bir senecik yaşamaya tahammül edersin, sonra evlâdını alıp bir süt valide vasıtasıyla büyütürsün, hevesin hâsıl olur. Lâkin dikkat etmeli ki bu pek küçük heves de pek büyük bir suubetle hâsıl olur."

Nasıl? Doktor efendinin hikmetini beğendiniz mi? Bunu her kim beğenmemiş olsa bizim Süruri Efendi pek beğenmiş idi. Hele doktorun Avrupa'da bekâr olarak nasıl bir ömür sürülebileceğine dair vermiş olduğu malûmat ve tafsilât kendi fikrine daha pek çok ziyade muvafık gelerek bu ömrün İstanbul'da Beyoğlu'nda dahi sürülebileceği kaziyesi ise ol baptaki ümitlerini takviyeye medar olur idi. Bir hotelde iki oda isticar et. Çamaşırcı haftada bir kere gelsin, kirli çamaşırları alıp yerine temizlerini koysun. Akşamları hotelin lokantasında seksen türlü taamdan intihap eylediğin üç türlüsünü tenavül et. Sabahları kahvaltı ta odana kadar gelsin. Odan süpürülsün, silinsin. Her şeyin yerli yerinde muntazam. Her ihtiyacın hâsıl olduğu hâlde senden hiçbir şey sorulmasın. Asla bunlar için fikir meşguliyeti yok. Haftada bir kere hesabını kes. İşte bu kadar. Bekârlıkta şu sultanlık var iken teehhül edip de hanenin tuzuna biberine kadar düşünmenin ne manâsı var?

Süruri Efendiyi bekârlıkta olan sultanlığa meftun eden efkârdan birazını burada size arz eyledik. Lâkin emin olunuz ki kendini bu bapta külliyen kani eyleyen efkâr yalnız şu size arz eylediğimizden de ibaret değil idi. Efendi hazretleri bunların her biri üzerinde uzun uzadıya ta'mik-i fikr ederek her noktasında fikrine kuvvet verdiği cihetle müddet-i ömrünü bekâr olarak geçirmeye kat'iyen karar vermiş idi. Muhakemenin mebadî ve mebanîsinde

olan kuvvete nazaran eğer Süruri Efendinin düşündüğü gibi ta müfredatına kadar muhakemat-ı lâzımeyi bast etmiş olsak ihtimal ki siz dahi Süruri Efendiye fikirde iştirak edersiniz. Dostumuz Süruri Efendinin Avrupa'ya gidebilmekten kat'-ı nazar, fakat Beyoğlu'nda yaşamak için ettiği niyet ol kadar kuvvetli idi ki Beyoğlu âlemlerinde yaşayacak olan bir adamın tam alafranga olarak yaşayabilmesi için behemehal biraz Fransızca da öğrenmeye muhtaç olduğunu doktor efendiden haber alması üzerine derhal Fransızca tahsiline dahi başlamış idi. Zira doktor efendi kendisine alafranga familyaların hususî cemiyetlerini tarif eylemiş ve birçok muhassenatını saydığı sırada "Kadınlar senin bekâr olduğunu anladılar mı artık her biri seni birer başka nazarla görüp her biri dahi sana kendisini beğendirmeye birer başka suretle gayret eder. O hâlde gözlerinin tesadüf edecekleri göz süzüşler, handeler tadından yenilir şeyler değildir. Ya mecliste edilen mücameleler, zarafetler, şakalar!" diye alafranga meclisten alınabilecek lezzetlerle bîçare Süruri Efendinin ağzından salyalarını akıtmış idi. Bu saadete mazhariyetin birinci mevkufünileyhi Fransızca olduktan sonra Süruri Efendi geceyi gündüze katarak Fransızca tahsiline can atmaz da ne yapar?

Ne dersiniz? Bir buçuk sene zarfında Fransız lisanını gereği gibi ele getirmesin mi? Ama gereği gibi dediğimizden, Fransızca söylediği zaman yanlış bulunamayacak olan dereceyi anlamamalıdır. Bu derecede bulunan adam her okuduğunu anlamakta muktedirdir. Fransızca yazsa dahi imlâca, ifadece kusurlarını her Fransızca bilenler bulamaz. Doktor efendinin efkâr-ı feylesofanesinden ettiği istifadeyi takdir etmemiş olsanız hakkınızı inkâr edemez isek de şu Fransızca tahsilinden dolayı ettiği istifadeyi takdir etmez iseniz bu bapta bizi kendi fikrinize şerik bulamazsınız.

Şu birkaç sahife içinde Süruri Efendinin tasvir eylediğimiz ahval ve efkârından kendisinin nasıl adam olduğunu tanıdınız ya? Tanımadığınız şey yalnız eşkâli kaldı. Onu da birkaç söz ile ifham edebiliriz. Bu zat kendisini orta boylu addeder ise de en doğrusu âdeta kısa boyludur. Her kısa boylu olanlar kendisini bi-gayri hakkın orta boylu addettikleri gibi bu dahi o haksızlığı etmiştir. Şu kadar var ki gayet zayıf ve nahifü'l-endam bulunması boyca olan kısalığını bir dereceye kadar setredebilir. Vechi testekerlektir diyemeyiz. İki yanakları arasındaki mesafe, çenesiyle alnı arasındaki mesafeden ziyade olduğu cihetle yüzünün arzı tulünden uzun görülür. Bu biçimsiz çehre üzerindeki burun ise çene hizasına kadar iner. Şimdi şu çehreye gayet sık ve siyah bir sakal bıyık ile yine gayet sık ve siyah bir kaş ve bir de saç ilâve ediniz. Gözlerinin kara üzüm gibi simsiyah olmasından başka bilmediğiniz hiçbir şey kalmaz.

Öyleyse sizin Süruri Efendi pek çirkin bir adam idi.

Onu siz söylüyorsunuz. Bir de Süruri Efendiye sorunuz bakalım! Süslenmek için aynanın karşısına geçtiği zaman iki saat oradan ayrılamaz idi. Alafrangalık bu! Süs için neler icad etmiştir. İhtiraat-ı mezkûreyi istimalde mahareti de olduktan sonra hiç bir adam çirkin mi kalır? İşte efendim, maddî ve manevîsi şu tanıttırdığımızdan ibaret bulunan Süruri Efendi on beş on altı sene Anadolu'da zaman geçirerek otuz yedi otuz sekiz yaşında olduğu ve kemerinde dahi tasarrufat-ı vakıası semeratından olarak iki bin beş yüz altını bulunduğu hâlde bundan beş altı sene evvel İstanbul'a gelir.

İstanbul'a değil! Beyoğlu'na gelir Beyoğlu'na! İstanbul tarafına ayağını bile atmaz. Niçin atsın? Herif memuriyetten el çekmiş. Memuriyet istihsali için müracaat edilmesi lâzım gelen yerlere müracaata mecburiyeti yoktur ki İstanbul'a gelsin. Herif alafranga âleminde yaşayacak. Beyoğlu'na kuzum Beyoğlu'na!

Doğruca Amerikan Hoteli'ne iner. İkisi birbirinin içinde olarak iki oda isticar eyler. Bunlardan biri yatak odası ve diğerini salon ittihazına salih olması için döşemece dayamaca icap eden bazı tadilâtını derhal garsonlara icra ettirir. Kendisi dahi eşyasını, kitaplarını birer tarafa yerleştirir. Şu işin bir saat zarfında icra olunup bitmesi Süruri Efendiyi ol kadar mesrur eder ki tarife sığmaz.

"Efendim, haydi bakalım, bekâr olarak İstanbul tarafına git de böyle bir saat zarfında kendine yer bul, yerleş. Hem de nasıl yerleşiş ya? Kırk yıldan beri burada sakin imişçesine yerleşiş. İşte bir saat zarfında şurası benim olmadı mı? Ben şimdi burada mükemmel yemek isterim, bulurum. Kuş sütünden başka ne istemiş olsam bulurum. İstanbul tarafında ise bir kere bekâr olana mahalle imamı hane icar etmez. Haydi bin belâ ile bir hane tut! Takım lâzım taklavat lâzım! Uşak lâzım. Artık lâzım, lâzım, lâzım! Yine rahat yok yine! Yaşasın alafranga!" diye Frengane bir suret-i mağruriyetle yerinden kalkarak endam aynasının önüne gider ve orada hem parmaklarıyla saçlarını tarar hem de "İşte şöyle bir endam aynası da değme bir adamın konağında bulunamaz!" der.

O akşam Süruri Efendi ile birlikte bulunmuş olsa idiniz mumaileyhin bedayi-i medeniyeyi birer birer nasıl telâkki ve muhakeme etmekte bulunduğuna dikkat ederek pek ziyade eğlenebilir idiniz. Lokantada sofranın intizamı ve herkesin iştihasını tahrik için yemeklerin esamîsini mübeyyin bulunan listenin gayet muntazam bir surette tab' edilmiş bulunması ve bıçağın ucuyla kadehlere dokunup tıngırdatmayı müteakip uşağın "Mösyö!" diye emre intizaren derhal koşup gelmesi hep Süruri Efendinin nazar-ı dikkatini celp ederek bunları gayet feylesofane ve şairane teşbihler ile bi'l-muhakeme tahsin eder idi. Hele taamdan sonra gezmeye çıkarak Kafe Kuron'a gelip de mütekabil bulunan aynaların iki sıra yanmakta bulunan gazları yekdiğerine aksettirerek bu suretle ayna ayna içinde ve gazlar diğer gazlar hizasında medd-i nazarın vasıl olamayacağı kadar mesafeye tebaüd edip gitmesini pek büyük bir inbisat ile telâkki ederek "Akıl mı dedin? Frengistan! Herifler maddeten dar olan mahalleri sanatla koca bir âlem kadar tevsi ediyorlar. Şu manzaraya bak şu manzaraya! Sanki ucu bucağı bulunmaz bir salon imiş de yüz binlerce gazlar ile tenvir edilmiş!" demiş olmasını zannederiz ki siz dahi beğenirsiniz.

Ya bir aralık "Kafe Kristal" denilen mahalle gidip de tekmil hizmetçileri kızlardan intihap ve nasb olunmuş görünce ne kadar münbasit olduğunu

hatıra getiriyor musunuz? Koca Süruri! Sürurundan yılıştı gitti. "Efendim hayat diye buna derler. Meselâ yemekten sonra bir kahve içeceksiniz. Şimdi gidip de tütün dumanından ocak bacası hâlini bulmuş kahve ocağı yanında yanan bir kör kandil ile tavana asılmış bulunan pis, murdar bir lambanın tenvirinden âciz bulunmuş olduğu o bizim eski kahvehanelerde enfiyeli herifin elinden kahve alarak ve afyon tiryakilerinin öksürüklerini dinleyerek içmekte ne zevk olabilir? Bak işte bu da bir kahvehane! Şu tarafta on tane peri-peyker Alman kızları çalgı çalıyorlar. Birkaç tane afet-i cihan Fransız işvebazları şarkı çağırıyorlar. Koca salon kırk elli gaz ile tenvir edilmiş. Hizmetçi diye çağırdığın zat herkesin nazar-ı rağbetini kazanabilecek bir mahbubedir. Ne de şeker handelerle gelir! Emre intizar eder! Bir kahve istedin mi şekeri başka kahvesi başka. Fincanı tabağı temiz, güzel bir tepsiye yerleştirilmiş! Bir şişe suyu, bir su kadehi beraber. Hâsılı her ciheti iştihayı tahrik edecek surette gelir. Vereceğim topu altmış para! Çalgı çalan kız nihayet dört defa gelir ise onar paradan bir kuruş da ona verirsin. Yüz para ile prensler gibi vakit geçirirsin!" diye zihninden geçirdiği şeyler ömrünün atîsi için daima kendisine saadetler vaat eder idi.

Böyle parasını kuruş kuruş cemetmiş olan adamların gayet hesabî olacakları derkârdır. Bizim Süruri Efendi dahi hesapça olan işleri asla te'hir etmediğinden ertesi sabah doğruca Galata'ya inerek mevcudu olan iki bin beş yüz lira ile kırk sekizerden konsolid mübayaa eder. Masrafını, iskontosunu falanını inde'l-hesap kendisine ay hesabıyla yirmi beş lira ekleneceğini görünce itminanı bir kat daha artarak "İşte bu para ile hesabımı da bildikten sonra gerçekten prensler gibi yaşayabilirim. Çoluğum yok çocuğum yok, bekârım. Bekârlığın her sultanlığından istifade edeceğim" diye o akşam daha ziyade memnuniyetle Amerikan Hoteli'ne gelip hatta dün gece Kafe Kristal'de dinlemiş olduğu Fransız kızlarını takliden ferahından alafranga vadisinde şarkı yollu homurdanmaya dahi başlar.

Sözü uzatmayalım, Amerikan Hoteli'ne vürudunun tamam haftası olmak üzere bir cumartesi günü hotelci bir haftalık mesarifi mübeyyin defteri takdim eder. İnde'l-mütalâa kuşlukta, akşamlıkta tenavül buyurulmuş olan on iki aded bifteğin beheri altışar kuruştan yetmiş iki kuruş efendi hazretlerinin nazar-ı dikkatini açar ise de şu kadar makaronya ikişerden bu kadar ve şu kadar ıspanak dörderden bu kadar, elma tatlısı, ayva soğuğu, but sıcağı gibi kalemler yekdiğerini teakup ettikçe ilk kalemin tesiratı unutulmaya başlar. Bîçare adamcağız akşam rakıcağızını kadeh hesabıyla içtiğinden ve gazinolarda meşrubat kadehlerinin adedlerine katılacak fesad müstağnî-i tarif bulunduğundan altı gün zarfında yüz kırk beş kadeh rakı kırkar paradan ve on beş konyak altmışardan, yirmi sekiz bira ikişerden mukayyed olduğunu ve yalnız bunların esmanı iki yüz yirmi üç buçuk kuruşa vardığını görünce nefesi darlaşır. Ya o hotelde Osmanlı lirasının tamam yüz kuruş ve beş mecidiyenin doksan yedi buçuk kuruş ettiğini görünce!...

Hesabın yekûnu yedi lira üç mecidiye ve üç çeyreğe baliğ olunca bîçare Süruri bunu tediyeden maada bir de hariçte olan masrafını hesap ederek

cem'an yekûnu on liraya baliği olduğunu görünce "Vakıa suret-i maişetime nazaran pahalı değildir. Fakat şu hâlde yaşamak lâ-akal ayda kırk liraya mütevakkıf. Bizde ise yirmi beş lira irat var. Şimdi en akıllıca hareket masrafı irada uydurmak olacaktır" dedi.

Efkâr-ı feylesofanesini yalnız bekârlıkta olan sultanlığı muvazene ile işgal eylemiş olduğundan hikemiyatın sair bin türlü gavamızına ta'mik-i fikr etmemiş bulunması Süruri Efendiye bu mütalâada bir küçük sehvi kabul ettirmiştir. Bakınız sehvin derecatını size arz edelim:

Ol suretle maişetini ayda kırk lira irada mütevakkıf görmüyor mu idi? Farz ediniz ki mumaileyhin filvaki ayda kırk lira iradı vardır. Acaba o zaman her arzusu yerini bularak yaşamaya muvaffak olacak mı? Buna bir hüküm vermek için ayda derecat-ı mütehalifede iradı olan üç beş adamı göz önüne alır iseniz görürsünüz ki ayda kırk elli, hatta yüz lira iradı olanlar dahi her arzusu yerini bularak yaşamıyorlar. Hepsi de hirmanından bahsediyor. Hepsi de mütehassirane yaşıyor. Sebebi? Sebebi pek sadedir. İrad arttıkça arzular dahi büyüyerek masraf da artıyor. Ama siz akil olup da iradınızla beraber arzunuzu dahi büyültmeyecek imişsiniz. İnsanlığın bu misilli mecnunluklarını menedecek kadar hakim olmuş iseniz kendinizi bahtiyar addediniz.

Süruri Efendi "İradı masrafa ve masrafı irada uyduralım" dedikten sonra odasına çıktı ki, kendisine dâr-ı sürur görünmekte olan oda ilk defa olmak üzere o akşam beytü'l-hüzn görünmeye başlamış idi. Masa başına oturup sabahleyin kahvaltı için kendisine ne lâzım olacağını, kuşlukta, akşamlıkta ne yiyeceğini kalem kalem bir kâğıt üzerine yazıp işret masrafını ve kıste'l-yevm hesabıyla!.. oda kirasını dahi zammeyledikten sonra yekûnu elli kuruşa vardığını görünce "Hah şöyle! İşte şu bütçenin haricine asla çıkmam. Bu hâlde mesarif-i mukannenemiz ayda bin beş yüzü buluyor ki sağ paradır. Bize de on lira kalıyor. Hariçte olan masrafımıza bu on lira kifayet eyler" diye biraz müsterih oldu.

Filvaki hotel için tertip eylediği şu bütçeyi ikinci hafta zarfında asla ihlâl etmedi. Bilâkis daha ziyade tasarrufata riayetle günde elli kuruş olarak tayin eylediği masrafın inde't-taksim kırk yedi kuruşa kadar inmiş bulunması daha ziyade memnuniyetini müstelzim oldu. Lâkin mesarif-i hariciye o hafta içinde altı liraya vardı ki bunun için kendi tertibinde iki buçuk lira mevcut olduğu hâlde altıya baliğ olması Süruri'nin zevkini burnundan getirecek felâkettir.

Bu masrafın taşmasında olan hikmeti mi sual ettiniz. O da pek sade bir şey! Kafe Kristal ve Kafe Flam gibi yerlere gidenler vakıa birkaç gün için ahvali uzaktan temaşa ile iktifa ederler ise de ondan sonra küçük küçük muarefeler baş gösterir. Çalgıcı Alman kızlarının fasıl arasında dahi huzzarın yanlarına gelerek yarım yamalak Türkçe ile çıtı pıtı diller dökmelerini görüp durduğunuz hâlde sizin dahi bunlara heves etmemeniz mümkün olur mu? Elbette bir kolayını bularak siz de bir akşam bunlardan birisini yanınıza davet edersiniz. Fakat ikinci akşam bunlar iki üç oldukları hâlde gelirler. Kendilerine ikram için ne istediklerini sual edince mutlaka sütlü kahve ile pasta, ya-

ni şekerli ekmek isterler. Bunlardan dahi yalnız kahveleri içip pastaları ceplerine koyarlar.

Ne o, buna taaccüp ettiniz galiba! Evet, pastaları dahi ceplerine koydukları bin defa görülmüştür. Bahusus ki sonradan yemek için değil, yine kahveciye satmak için. On para almak üzere yanınıza gelip mütebessimane bir çehre ile lütfunuza muntazır olan kızcağızdan böyle bir muamele görür iseniz hiç taaccüp etmemelisiniz.

Bu kızların yanınızda ikametleri birkaç dakikaya mahsus olup ondan sonra yine yerlerine giderler. Fakat hin-i hesabda içtikleri sütlü kahveler ile ceplerine koydukları pastaların yirmi kuruşa baliğ olan masrafı elbette bütçenizi ihlâl eder.

Şarkılı kahvelerde muarefeler arttıkça hizmet eden kıza dahi ikrama borçlu olmaya başlarsınız. Ne içeceğini ona da sorarsınız. Bunlar ekseriya konyak ve pek nazikleri şartröz gibi iksirler içerler. Bu makule meşrubatın bir defaya mahsus kalmayacağı da hesap olunacak ahvaldendir. Bahusus işbu hizmetçi kızlar gece yarısından sonra hanelerine avdet ederler iken bir efendinin kendisine refakat etmesi ve fakat hanesine kadar götürdükten sonra avdet zahmetini ihtiyara hacet kalmayıp o gece orada kendisine de bir yer bulabilmesi âdet hükmündedir. Siz dahi o gece hizmetçi hanımı hanesine kadar götürmek nimeti kendinize teveccüh etmesi gayretiyle konyakların veyahut şartrözlerin yekdiğerini teakup etmesini ez can u dil istersiniz. Bu suretle gece yarısından sonraya kadar zamanınız orada geçer. Bir de avdet esnasında hizmetçi hanımdan vuku bulan istimzacınız üzerine "Affınızı rica ederim efendim! Bu gece refakat için başka bir efendiye söz vermiştim. Size de başka bir zaman için söz veririm" deyince ne olursunuz? Demek olur ki konyakların şartrözlerin da yirmiye takarrüp eden mesarif-i cüz'iyesi bütçenizi bir kat daha ihlâl eyledi. Hele hizmetçi hanımefendi refakatinizi kabul eder ise bütçenin ne kadar ihlâl olunacağı bütün bütün mülâhazaya muhtaç kalır.

İşte ikinci hafta içinde şu ahvalin cümlesi bizim Süruri Efendi dostumuzun başına gelmiş ve bu sebebe mebni o hafta bütçesinin mesarif-i hariciye hanesi altı lirayı bulmuş idi. Kendisinin pek hesabî olduğunu anladınız ya! "Vallahi bekârlık sultanlıktır, yani bu hafta içindeki eğlenişim âdeta mesut insanların eğlenişinden daha âlâdır. Lâkin mesarif cihetinde itidal olmaması kâr-ı akıl değildir. Yalnız buna bir çare bulmalı" diye yazıhane başında birçok düşündükten taşındıktan sonra "Her gece şarkılı kahvelere gidip de kahve ve meşrubat parası, parsa ve Alman kızlarının sütlü kahveleri, pastaları, hizmetçilerin konyakları, şartrözleri masrafı olarak elli altmış kuruş masraf etmenin hiç manâsı yoktur. Ama kızları davet etme diyeceksin. İşte bu hadd-i imkânın haricine çıktı. Zira bunlar artık çağırsan da geliyor çağırmasan da! Bunun en âlâsı oralara haftada bir kere gidersin. Gittiğin zamanlar dahi hizmetçi hanımı mutlaka hanesine kadar götürmeye gayret edersin. Vakıa o gece bir buçuk lira kadar gider. Gider ama gittiğine de değer!! Bundan maada akşamlar Alkazar'a gitmeli. Orada da müzika var. Fakat parsası, Alman kızları yok. Şarkılar dinle, pantomimler, danslar seyret! Yalnız bir kahve iki kuruş. Yani haricî masraf olarak haftada iki buçuk liradan hizmetçi hanımın masrafından maada bir lira bizi idareye kifayet eder" dedi.

Bu hesabı da beğendiniz ya! Süruri Efendi bu suretle hareket edip hatta tasarrufata daha ziyade riayetle Amerikan Hoteli masrafından yarım lira kadar tenzil edebildikten maada haricî masraftan dahi iki mecidiye daha tenzil edebilmiş idi. İradın masraftan böyle bir lira derecesindeki fazlası kendini ziyadesiyle müftehir eyledi. Fakat çi-faide ki hanesine kadar arz-ı refakat eylediği hizmetçi hanım o akşam dahi itizar ederek şu hâl-i sultanlığına kail olduğu bekârlık müddetinin on beş gün imtidat etmesi lâzım geldikten maada Amerikan Hoteli'nce olan bazı uygunsuzluklar dahi canını sıkmıştır. Şöyle ki:

Böyle hotellerde maişet etmek için tecrübeler geçirmiş olanlara malûm olmak lâzım geldiği vechle bir hotele girildiği zaman yeni müşteriyi behemehal memnun etmek için insana ol kadar riayet, hürmet, ikram ederler ki gerçekten prensler dahi ancak bu kadar ikram görürler ve ikramın semeresi olarak ancak bu kadar rahat yaşayabilirler. Lâkin bu riayet gayeti bir hafta devam eder. İkinci hafta uşağı çağırdığınız zaman "Mösyö, geliyor!" diye ses verdiği hâlde bir saatte gelmez. Zira memnun etmeye mecbur olduğu yeni bir müşteri daha vardır. Su şişesi, kadehleri temizlenmez. Yatak düzülür, ama gayet ehemmiyetsiz bir yolda düzülür. Kahve güzel kaynamadan gelir. Hâsılı her suret-i riayette bin kusur görülür. Ancak ilk haftanın tadı hâlâ ağzınızda olacağından bu riayetsizliklerin tesiratını bihakkın hissetmezsiniz. Hafta üç olduktan, yani siz hotele hotel halkı size alıştıktan sonra sofrada dahi etin en fenasından size biftek sürülür. Üç günden kalma makarna size takdim olunur. Uşak emrinizi bir saatte icra etmez. Herkesten evvel sofraya oturduğunuz hâlde herkesten sonra kalkarsınız. Artık rahatsızlık her taraftan baş gösterdiği cihetle sizde de tahammül kalmaz.

İşte bekârlık âleminin sultanlıkları meyanında şu ahval dahi bizim Süruri Efendiye tecelli eylemiş olduğundan Amerikan Hoteli'nde gerek hotelci ve gerek uşaklarıyla birkaç defa kavga eyledikten sonra "Her şey yolunda, ama bu hâle bir çare bulmayınca rahat olamayacak. Bunun çaresi de kolay. Haftada, on beş günde bir kere hotel değiştirmeli. Her yeni gidilen yerde yenilik riayetiyle on beş yirmi gün rahat ederiz" dedi ve bu sözünün de hükmünü icra eyledi.

Sözün daha uzanmasına ne hacet? Daha mukaddematından görüyorsunuz ki Süruri Efendi Beyoğlu'nda girmedik hotel bırakmamıştır. Âdeta bir seneye takarrüp eden şu hoteller devri meyanında haricen geçirdiği ömür dahi az izahatla malûm olabilir. Kafe Şantan'lar hizmetçilerine refakatten ibaret bulunan suret-i hareket her zaman müsmir olmadığı cihetle bir aralık bunlardan vazgeçerek her girildiği anda nail-i emel olmak mümkün olan mahallere devama başladı. Ancak bu da bütçeyi ihlâl eyledi. Familyalar cemiyetlerinde olan masumane lezzeti de tattı. Lâkin vakit geçirilmek için oynanan cüz'î kumarların küllîye müsavî olan zararları yine bütçeyi ihlâl eyledi. Çünkü bu misilli cemiyetlerde erkekler eğer bir karı ile ortak olurlar ise zararı

yalnız kendileri tediye etmek lâzım gelir. Kâr olduğu zaman ise münhasıran refika hanıma terk etmek erkeklik şanındandır. Bütçe biraz yolunda gittiği zamanlarda ise kundura ve elbise mesarifi gibi fevkalâde şeyler zuhur ederek yine bütçeyi ihlâl eyledi. Hâsılı bir sene zarfında vakıa kendi itikad-ı musırranesi vechle Süruri Efendi bekârlığın sultanlık addolunan cihetlerini gördü ise de bütçenin yolunda devamını hiçbir zaman göremedi. Tafsili burada beyhude olan üzüntüler, yorgunluklar, sıkıntılar da başka! Öyle ya, insan bir familya cemiyetinde bulunur, neler görür de üzüntüsüz, sıkıntısız vakit geçirebilir mi? Derken her girildiği anda nail-i emel olmak mümkün bulunan hanelerin birisinden bir yadigâr-ı mahsus olmak üzere aldığı bir fena ve müstekreh hastalık bîçareyi yatağa sermesin mi? Artık ne bütçe muvazene dahilinde devam edebildi ne de bekârlığın sultanlığı kaldı. Zavallı adamcağız yatağında inlediği sırada ömrünün atîsi için bin tertipler kurar idi. Nihayet bir şeye yine karar verdi.

Aman Allah'ı severseniz evlenmeye mi karar verdi? Evlenmeye mi karar verecek? Allah göstermesin! Bekârlık gibi sultanlık durur iken evlenmeye imkân mı olur? Vay! Demek oluyor ki Süruri Efendi hâlâ bekârlığın sultanlık olmasına kanidir. Evet kanidir. Fakat kendisini meyus eden şey mahza masrafın çokluğundan ibaret kalmamış idi. Zira bütçenin mesarif-i zatiye cihetini bir seneden beri tashih ede ede hotellerde yaşandığına göre artık bundan daha ucuz yaşanamayacak bir dereceye kadar getirmiş idi. Vakıa hotel-ler âlemince bu kadar ucuz yaşanmasından alınacak lezzet hiç mertebesine inmiştir. Belki rahatsızlığın vardığı derece tahammülün de haricine çıkmıştır. Ancak Süruri Efendi hane levazımını düşünmemekten ibaret kalmış olan azadelikler sultanlık olacağı itikadında hâlâ sebat etmekte idi. Onu asıl bizar eden şey hevaic-i şehvaniyenin suret-i tesviyesi kaziyesi olup bunun için dahi "Dur bir kere şu murdar hastalıktan iyi olayım da bak nasıl yaşayacağım! Bütün haneleri dolaşıp en beğendiğim bir karı ile mukavele akdedeceğim. Bunun temiz olması birinci şarttır. Haftada bir sohbete razı olurum, ama bunun için iki lira kadar masraf gidecek imiş. Varsın gitsin. Bütçenin ayda sekiz dokuz lirayı şu zevk uğrunda feda etmeye müsaadesi vardır. Bari muntazaman ve müsterihan bir âlem geçiririm ya!" kararını verdi.

Her hâlde iki ay kadar esir-i firaş kaldıktan sonra iade-i afiyet ederek bu kararını dahi mevki-i icraya koydu. Vakıa intihap eylediği karı ile iki ay kadar muntazaman muammer olup her nev' mesarife ettiği dikkat sayesinde bu iki ay zarfında bütçesi dahi gayet yolunda devam eyledi. Lâkin bu yoldaki maişetin de bir seyyiesini gördü ki o zamana kadar hiç hesaba koymadığı bu musibet bîçare adamcağızı bütün bütün hayrette bıraktı.

Nasıl hayrette kalmasın ki gördüğü musibet, rastgele bir akşam, muayyen olan akşam olmadığı hâlde, sehven mukavelelisinin hanesine giderek vakıa kimse bulunmadığı cihetle hüsn-i kabul gördüğü hâlde birkaç saat sonra diğer bir mukavelecinin, hem de zorlu bir mukavelecinin vüruduyla vuku bulan arbedede bîçare adamcağızın çenesine bir yumruk isabet ederek hemen hemen çenesi dağılmak derecesini bulmasından ibaret idi.

Acaip! Böyle kırk yaşında adamın külhanîler gibi dövüşmesi lâyık mıdır ki?..

Lâyık olmadığı kendisince dahi müsellemdir, ama belâ gelip çattıktan sonra ne yapacak? Kendisi, gelen belâlıya el bile kaldırmadı. Hatta "Aman birader, vurma Allah'ı seversen!" diye istitaf ve istirhama dahi müsaraat eyledi. Lâkin gelen sarhoşa meram anlatmak mümkün olamadı ki. Hatta herif "Daha seni burada görüyorum! Senin karnını deşmeyeyim de kimin karnını deşeyim?" diye kamaya davrandığı zaman mahza savn-ı samedanî ile bu beliyeden halâs olabilerek kendisini kapı dışında buldu.

Bekârlık sultanlık mı dedin? Böyle rezilâne tard edildiği bir mahalle artık bir daha ayak atamayacağını anladıktan sonra zavallı Süruri Efendi kendisine daha muvafık bir suret-i maişet tayinine mecburiyet gördü. Bu kere verdiği kararın içinde kendisini şu hotellerde yaşamak namıyla enva'-ı sefalet içinde yuvarlanmaktan kurtarmak dahi dahil idi. "Bu hoteller âleminin de tadı kaçtı. Bunun en âlâsı Feriköy taraflarında bir evceğiz tutmaktır. Ne pek genç ne pek ihtiyar bir kadın tutarsın. Hem yemek pişirir hem çamaşır yıkar hem de bana bakar!! Bir de uşak. Çarşı hizmetini de ona havale edersin. Yan gelir keyfine bakarsın. Pazardan pazara bazı hava pek güzel olur ise cuma günleri dahi dışarıya çıkıp teneffüs edersin. Dervişane bir maişet ki bu kadar olur. İşte bekârlığın asıl sultanlığı böyle görülür" dedi.

Süruri Efendiyi tanırsınız ya! Verdiği kararı icra dahi eder. Bu kararını da icra eyledi. Hizmetçi ve işçi sıfatıyla tuttuğu karı Seropik isminde bir Ermeni karısı idi ki vakıa ne pek genç ne de pek ihtiyar sıfatına mazhar idiyse de güzelce dikkat edilse gençliğe daha ziyade yaklaşır idi. Petraki isminde bir de Rum uşak tutup otuz yaşında genç, dinç bir adam olması hizmeti hakkında büyük büyük ümitler verebilir idi.

Şu yoldaki maişetin kendisini ez-her cihet memnun edeceği bir hafta on gün kadar suret-i devamıyla müsellem olup şu kadar var ki hizmetçi karı hakkında "Bana da bakar!!" tabirinin hükmü görülememesi ve görüleceğinin memul dahi olmaması bu maişetin münasebetsizlikleri cümlesinde dahil olabilir. Zira bîçare Süruri Seropik Dudu'ya emelinin bu cihetlerini dahi açtıkta karı gayet mağrur bir tavr-ı iffet-füruşane ile "Yok efendi! Siz buraya beni ne sıfatla aldığınızı düşünmelisiniz. Ben sizin işçinizden başka hiçbir şeyiniz değilim. Bir daha bana böyle sarkıntılık eder iseniz hesabı kestiğim gibi giderim" diye kat'iyen reddeyledi.

Artık karının ettiği de münasebetsizlik değil mi ya? Bu kadar iffet-füruşluğun manâsı ne? Evet, bunun manâsını anlamakta dahi Süruri Efendi teahhur etmedi. Alt katta uşağın oturduğu ve yattığı oda tamam kendi odasının altında bulunmasıyla o akşam taamdan sonra hizmetçi karı ile uşak dahi yemek yerler iken bunların Türkçe olarak ettikleri müşafehata kulak verdikte kadının "Şebek herif! Bana sataşmak istiyor. Ben senin nene mail olayım? Petraki'ciğim durur iken senin hangi yüzüne bakayım" dediğini kulağıyla işitmiş idi.

Vay Süruri Efendideki hiddet! Öyle değil mi?

Hayır! Asla hiddet etmedi. Karıyı on beş günde tebdil etmek sair hizmetçileri dahi tevahhuş edeceği mülâhazasıyla beraber şayet yavaş yavaş yola getirmek imkânını dahi nazar-ı dikkate alarak sabır ve sükûtu vacip gördü.

Hayfa ki karıyı yola getirmezden mukaddem işin içinde sair fenalıklar dahi zuhur etmeye başladı. Ez-an cümle Süruri Efendi içtiği şarabın lezzetini kaybeder oldu. Evvelleri şarap pek çok su kaldırdığı hâlde bir aralık su kaldırmamaya başladıktan maada nihayet hiç susuz içmek kavliyle dahi sulu olduğunu fark etmeye başladı. Hâlbuki Seropik ile Petraki'nin sofralarında içtiği şarabın safî olduğunu, bunların şaraba su katmaksızın içmemelerini görmesiyle anlamış, hükmetmiş idi. Nasıl ve nereden gördüğünü mü sual ettiniz? İki hizmetçi arasında ilk teati olunan müşafehatın gösterdiği lüzum üzerine döşeme tahtasını burgu ile delmiş ve her şeyi oradan görmekte bulunmuş idi. Evet her şeyi zahir! Hatta sofra başında teati edilen şeftalileri bile oradan sayar idi. Fakat sabır lâzım sabır! Zira öyle her gün suret-i maişet plânı değişmez ya.

Fenalıklar cümlesinden biri dahi onların [yemeklerin?] eti azalıp kemiği çoğalmaya başlaması kaziyesidir. Meselâ külbastı namıyla gelen şey bir kaburga kemiğinden ibaret olur ve sebze ile pişen etler ise bembeyaz kemik olarak gelir idi. Bunun hakikatine ermek için delikten baktıkta Seropik Hanım ile Petraki Efendinin âlâ kanlı ve bilhassa kemiksiz külbastılar yediklerini görünce Süruri Efendinin huburu gumuma mübeddel olur ise çok mudur?

Sabretti ama, ede ede sabır dahi tükendi. Nihayet bir akşam Seropik Dudu yemeğin hazır olduğunu efendiye haber verdikte efendi Petraki'yi çağırır. Petraki geldikte efendi sırtındaki robdökamarayı çıkarıp uşağa uzatır. "Giy şunu bakayım" diye emir verir. Uşak şaşırır, ama emir edebin fevkinde olduğu cihetle meramı ne idüğünü anlamaya hacet dahi görmeksizin giyer. Efendi baştaki serpuşu ve ayağındaki terlikleri dahi çıkarıp uşağa giydirir. Nihayet "Haydi bakalım! Sofraya git, benim yerime otur, yemek ye. Ben ise efendilikten vazgeçtim. Aşağıda uşaklar için hazırlanan sofrada yemek yiyeceğim!" der.

Hakkı da yok mu ama? Kuşbaşı etler uşakların sofrasında. Kaba kaba külbastılar uşakların sofrasında. Pilavın en yağlı tarafı uşakların sofrasında. Şarabın safîsi uşakların sofrasında. Artık efendiliğin muhafaza olunacak ciheti robdökamara ile serpuş bir de terlikten ibaret kalır ise insan bunları da terk ederek elbette uşak olmaya razı olur.

Şu kadar var ki uşaklar bu hâlle efendi olmaya razı olamadıklarından Süruri Efendinin ber-minval-i muharrer emri üzerine Petraki soluğu kapının dışarısında alır. Seropik Dudu dahi onu takip eyler.

Ey işin nihayeti?

İşin nihayetini mi istiyorsunuz? İşin nihayeti birkaç ay sonra görülür ise de biz burada bunu size pek tez, pek kolay, pek sade bir surette gösterebiliriz.

Birkaç ay sonra Cihangir'de dört odalı kutu gibi bir evceğizin içinde bir valide, bir kız, bir de damat efendiden ibaret familya halkı görülür ki, selâmlıkta bir Mehmetçik ve haremde dahi bir Fedai Kalfa familyanın hizmetini ifa ederler ise de kayın valide hanım damat efendinin malı telef olmamakla beraber her şey yolunda görülmesine pek meraklı ve binaenaleyh pek kadın kadıncık bir hanım olduğundan Mehmet'in çarşıdan mübayaa edeceği şeyleri birer birer tariften maada paralarını dahi ayrı ayrı verir ve günde beş on defa mutfağa inerek arabın her işine dikkatle nezaret eder. Gelin hanım ise her gün yeni gelin gibi süslenip yalnız kocasının akşamlık tepsisi ve hizmeti ile meşgul olur. Vakıa damat efendi gezmekten ibaret bir maksatla sokağa çıkmış olduğu hâlde akşam avdet edince gelin hanım kendisini merdivenin alt başından bi'l-istikbal odasına getirir, elbisesini çıkartır, geceliklerini giydirir, her hizmetinde pervane gibi döner. Damat efendi davet etmedikten sonra kayın valide damadının yanına gelmediğinden efendinin rahatını bozacak hiçbir şey yoktur.

İşte bu mesut damat dahi bizim Süruri Efendidir ki, bekârlık sultanlıktır sözündeki hükmün derece-i kuvvet ve isabetini bekârlıktan çıkmayınca ve dünya evine girmeyince anlayamamıştır.

Hele bütçe ol kadar yolunda idi ki, koca hanenin mesarifi on beş altın ile tesviye edilir ve ayda on altının re'sü'l-mâle inzimamı Süruri Efendinin mesudiyetini ber-ter eder.

İntiha

BAHTİYARLIK[15]

Birinci Bap
MEKTEPTE

Bahsedeceğimiz mektep kadim Galatasarayı'nın tahvili ile husule gelen Mekteb-i Sultanî'dir. Hamdolsun saye-i şahanede mekteplerimiz çoğalmış ise de sairleri henüz ne bir müverrihin ve ne de hayalî bir müverrih demek olan romancının iştigal edebilecekleri kadar kadim değildir.

Birinci babımızın sernamesinde "Mektepte" dedik. Şimdi haber verelim ki mektebe isnat edeceğimiz hâl dahi Mekteb-i Sultanî'nin üçüncü senesini teşkil eyleyen sınıfta güzar ediyor.

Mekteplerin çoğalması mekteplilik âlemi ne demek olduğunu, yani geceli gündüzlü mektepte bulunan çocukların yatakhane, yemekhane, dershane, teneffüshane gibi yerleri hep ayrı idüğünü ve her hanede oraya mahsus olan işler görülüp aksi görülemeyeceğini, yani yatakhanede derse bakmak ve dershanede sohbet etmek gibi her mahallin mevzuün-lehine muhalif hareketlerde bulunulamayacağını karilerimize uzun uzadıya tafsil eylemek mecburiyetinde değiliz. Şu kadarcık bir şey arz edelim ki yatakhaneler şakirdanın yalnız uyku mahalleri demek olup oralarda uzun uzadıya sohbet edilemez ise de birisinden diğerine kol yetişemeyecek kadar uzak olan karyolalarda şakirdler yattıkları vakit uykuya dalıncaya kadar yatak komşularıyla biraz konuşabilirler. Vakıa bu dahi memnu' olduğundan geceleri sabaha kadar yatakhaneyi bir ucundan öteki ucuna doğru mesaha edercesine aba terlikleriyle gezen mubassırlar karyolalar arasındaki her türlü musahabeyi men'e memur iseler de uykuya varıncaya kadar bazı ahbap çocukların teati edecekleri kelimatı işitmemezliğe gelmek dahi bunlar için şakirdan hakkında bir mürüvvet addolunur.

İmdi Mekteb-i Sultanî'nin üçüncü sene şakirdanının yatakhanesinde Senai Efendi ile Şinasi Bey arasında teneffüshane bakiyesi olarak birkaç söz teati olunmakta idi. Senai şehirlerdeki maişet-i mütemeddinanenin pek şiddetli ve gayretli taraftarı olup Şinasi ise bilâkis kır ve sahra âlemini tercihte bulunur idi. Binaenaleyh yekdiğerine yatak komşusu bulunan bu iki sınıf şeriki yataklarına yatmak üzere bulundukları zaman dahi gündüzden bitirememiş oldukları mübahaseyi bitirmeye çalışıyorlarmış gibi bir hâlde bulunuyorlar idi. Senai dedi ki:

—Meselâ sizin perestiş ettiğiniz köylülük âleminde pireli bir toprak üzerine serilmiş çerge üstünde yatmak ile şehirlerin şöyle sakız gibi çarşaflı karyolaları üzerinde yatmak müsavi midir?

15. Letaif-i Rivayat, 11. cüz, İstanbul, 1302/1886, 194 s.

Şinasi: Sizin pederiniz dahi pireli bir yerde çerge üzerinde mi yatıyor idi?

—Siz pederime ne bakıyorsunuz? Pederim gibi bir ağa üç dört köyde bir bulunmaz.

—Sakız gibi çarşaflı karyolalar üstünde yatan şehrîler dahi üç dört mahallede bir bulunmaz. Geçen sabah hamama gider iken mektep kapısının parmaklığı önünde çimento üzerine yatmış bulunan bir fakir kadın ile üç dört çocuğuna birlikte acımamış mı idik?

—Hakkınız var. Fakat insan köyden ziyade elbette şehirlerde suhuletle bahtiyar olabilir. O kadın çimento üzerinde yatıyor ise de cihanı ve cihanın terakkiyatını köyde hilalî çarşaflar üzerinde yatan pederimden ziyade görmüş tanımıştır. Cihanı o kadının görüp tanıdığı kadar bilmek dahi pederimin hayvancasına yeyip içmekten yatıp kalkmaktan ibaret tanıdığı hayata tercih olunur. Zaten pederim dahi böyle söylüyor idi. "Oğlum! Bari sen benim gibi hayvan kalma şehre git! Oku! Yaz! Terbiye ol! Talihinde var ise paşa bile olursun. Benim gibi çiftçi kalmak bahtiyarlık mıdır?" der idi.

—Garip şey! Benim pederim de aksini söyler idi. "Şehirlerde insanın serveti, ikbali ne kadar çok, ne kadar yüksek olursa rahatsızlığı da o kadar artar. Refah ve saadet büyük cemiyetlerden uzak yaşamaktadır" der idi.

—Canım! Köylülük âleminin bu kadar âşığı iseniz köylü olunuz! Köye gidiniz! Ben şehirli olacağım.

—Evet! Köye gideceğim! Köylü olacağım. Kendimce ettiğim arzuda talih dahi yardım eder ise beni mutlaka köylü göreceksiniz.

—Allah arzunuza nail etsin kardaşım! Beni de arzularıma nail eylesin. Ben kendimde istidat görüyorum. Tahsilime de istidadım derecesinde gayret gösteriyorum. Köylerde Volterler, Jan Jak Rusolar, Şekspirler yetişebilirler mi? Ben onlar gibi olmak istiyorum. Hâlbuki babamın istediği gibi bey, paşa olmak için dahi insana köy değil, şehir lâzımdır.

—Benim muhakememe kalır ise insan vatanına nafi bir adam olmaya çalışmakla beraber asıl kendine nafi bir adam olmalıdır. Nefis her şeye mukaddemdir. Şehirlerde bir adam yine maişet-i mütemeddinane muktezasından olmak üzere o kadar çok müşkülât ve mevani' içinde bulunur ki, sizin gibi genç müteşebbislerden binde birisi bunları iktiham edemeyerek duçar-ı fütur olurlar. Hâlbuki şehirlerde adem-i muvaffakiyetle duçar-ı fütur olan on binde dokuz yüz doksan dokuz müteşebbisler köylerde olsa idiler nefislerine, vatanlarına nafi adamlar olmak neticesini daha kolaylıkla ele getirebilirler idi. Her ne ise lâkırdının en doğrusu demincek etmiş olduğunuz temennidir. Allah herkesi arzusuna nail ve muvaffak eylesin vesselâm.

İki mektep arkadaşının bakiye-i mübahaseleri olmak üzere buraya kaydeylediğimiz sözleri bunların hâllerine, şanlarına dair bize epeyce malûmat verebilmişlerdir. Anlaşılmıştır ki, Senai bir köy ağasının oğlu olup şehirde talim ve terbiye görerek büyük adam olmak pederinin dahi arzu eylediği bir şey olduğundan şehre bu maksatla gelmiştir. Şinasi ise şehrîzade olduğu hâlde şehirlerin dağdağasından bıkmış usanmış bir adamın oğlu bulunmak hasebiy-

le insan için bahtiyarlık denilen şeyin şehirlerde nasip olamayacağı suretinden ibaret bulunan ve bütün ömründe husule gelebilmiş olan tecrübeyi pederinden hazırca bulmuş ve o hikmet muktezasınca hareketi zihnine koymuştur.

Bu iki genci karilerimize daha güzelce tanıtmak için biraz da pederlerinin ahvalinden bahsedelim:

Senai Efendi Hüdavendigâr vilâyetinin Söğüt taraflarında kâin bir köyde Yamalı Musa Ağa namıyla maruf bir adamın oğludur. Pederinin yekpare bir çiftlik suretinde arazi-i vâsiası yok ise de kura-yı mütecavireden beş altısında mutasarrıf olduğu haylice cesim kıtaat-ı arziyenin yekunu yedi sekiz bin dönüme vardığı gibi en büyük zirvesi Keşiş Dağı namıyla benam olan Toros silsile-i cibali içine doğru hadsiz hesapsız orman ve meralara dahi maliktir. Bundan maada nerede iki taş çevirmeye kabil bir su akıntısı rast getirmiş ise ya bir değirmen veyahut ibadengi(?) inşa etmek suretiyle istifade eylediği gibi nefs-i Söğüt kasabasında bir ipek fabrikası ve bir han ve Bursa'da beş on dükkândan ibaret akar dahi vücuda getirmiştir.

Musa Ağanın bu mameleki bir değil beş on Musa Ağayı tamamıyla bahtiyar etmeye kâfî olduğu elbette karilerimizin hatırlarına gelmiştir. Ancak bu hatıra Musa Ağada yok idi. Cemettiği arazi ve emlâkin hüsn-i idaresini yorgunluğuna değmez bir faydacık intac eder diye bi't-telâkki yorulmaksızın binlerce kese akçe kazanmak için en büyük hevesini iltizamcılığa vermiş ve filvaki aşarını iltizam eylediği köylerde ahalinin mahsulâtını ta'şire başladıkça süds ve belki de rub' derecesinde iddialara bi'l-kıyam bîçare köylüler feryat ve figan için hükûmete müracaat edecek olsalar mecalis-i hükûmetteki aza ve ayanın hemen kâffesi Musa Ağanın ahbabı veya hem-hâli olarak yine köylülerin haksız çıkacakları derkâr bulunmağla bîçareler mültezim ağanın mezalimine ister istemez gerdendande-i teslimiyet olurlar idi.

İşte bu suretle Yamalı Musa hakikaten mal-i Karun'a malik olduğu hâlde dahi gözü doymayıp dünyada bir bahtiyarlık var ise o dahi İstanbullu olmaktan ve menasıb-ı devlette bulunmaktan ibaret olduğunu zihnine koymuş idi. "Ah! İstanbullu bulunsa idim de bir eyalet valisi değil ise bile hiç olmaz ise bir sancak mutasarrıfı olsa idim bak o vakit paranın belini nasıl kırar idim!" diye her bar tahassürlerde bulunur idi.

Böyle bir babanın oğlu olan Osman Kâmil pederinden bu yoldaki sözleri hemen beşikte işittiği ninniler arasında işitip bellemeye başlayarak hitap ve cevaba kudret kesp eyledikten sonra ise "Ben paşa olacağım" sözünü âdeta vird-i zeban edinmiş idi. Çocuk köyde köy imamı vasıtasıyla huruf-ı hecaya başlayarak fakat bu gidişle imam derecesinde âlim olsa bile bununla bir büyük memur olmak mümkün olamayacağını Yamalı Musa cezm etmekle çocuğu Bursa'ya gönderip rüştiye mektebine bi'l-ithal çocuğa bakmak üzere validesini de Bursa'da suret-i mahsusada istihzar eylediği haneye göndermiş ve o suretle tezayüd eden masraftan mümkün mertebe istifade yolunu temin için dahi köyde karısız kalan hanesine ikinci bir hanım getirip tezevvüç eylemiş idi.

Vakıa Osman Kâmil'in validesi şu hâlden asla memnun olamamış ise de Yamalı Musa öyle bir kadının memnuniyetine, adem-i memnuniyetine kulak verecek takımdan olmadığı cihetle kadıncağız bol bol inkisardan başka kendisine medar-ı tesliyet bulamamıştır.

Osman Kâmil Bursa'ya geldiği zaman altı yaşında var idi. Beş sene Bursa'da kalıp filvaki tahsilini epeyce ileriye götürdü ise de bu baptaki aferin ne Osman'a ve ne de rüştiyeye verilemeyip yalnız validesine şayeste idi. Çünkü kadıncağız yılda birkaç kerecik Bursa'ya gelip kendisini gören bir zevc ile hayalini işgal edemediğinden bütün kuvvetini oğlunun terbiyesine vermiş ve rüştiyeden maada vali paşanın divan efendisi vasıtasıyla haricen dahi yazı meşki ve Fransızca mukaddematı gibi dersler zammederek çocuğunu Bursa için mümkün olabilen derecenin biraz da fevkinde terbiyeye muvaffak olmakta bulunmuş idi.

Çocuk on bir yaşında iken Bursa rüştiyesi'nden birincilik şehadetnamesi ile çıktı. Bazı dostlar Osman Kâmil'in idadiye mektebine verilmesi nasihatinde bulunarak validesi dahi terbiye-i askeriyenin kıymetini takdire muktedir akile bir kadın idiyse de pederinin arzusu çocuğu asker etmek değil mülkiye tarikinde büyütmek olduğundan ve bahusus henüz sinni dahi müsait bulunmadığından Osman Kâmil'i idadiye verememişlerdir.

Mekteb-i Sultanî o zamanlar yeni tesis ve küşat buyurulmuş ve medh ü senası gerek payitahtta ve gerek vilayatta cümle müştakîn-i maarifin kulaklarını doldurmakta bulunmuş olduğundan validesi çocuğunun bu mektebe ithalini Yamalı Musa'ya ihtar edince Musa Ağa Mekteb-i Sultanî'de neler okunduğunu ve ne ücretle çocuğa bakıldığını tahkike başladı.

Hesap, hendese, fizik ve kimya gibi şeylerin ne olacaklarına bir türlü akıl erdiremeyerek hele Fransızca lisanı ağanın bilkülliye suratını ekşitti ise de bademe bu mektepten çıkanlardan maada kimsenin büyük adam olamayacağını ve hele politika memurlarının bile bu mektepten neşet edeceklerini işitince işte bu arzuyu def' kabil olamadığından biricik oğlunu Mekteb-i Sultanî'ye vermek mecburiyetine katlandı.

Çocuk Mekteb-i Sultanî'ye verilinceye kadar aradan iki sene daha zaman geçmiş olduğundan validesi ile beraber on üç yaşında iken İstanbul'a gelmiş ise de vürutları kasım üzeri vuku bulup kendilerini toplayıncaya kadar bir iki ay daha zaman geçtiğinden ve yaz tatilini müteakip mektebe kayıt olunacak çocuklar yazılıp sınıflar dahi derse başlamış olduğundan çocuk o sene dahi Mekteb-i Sultanî'ye girememiş idi.

Ya bir sene daha çocuk boşta mı kalsın? Hiç Bursa rüştiyesinden ba-şehadetname çıktıktan sonra validesi kendisini iki sene boş mu bırakmış idi ki bir sene daha boşta kalsın? Bursa'da çocuğu bir yandan medreseye gönderip Arabî ve Farisî'de ilerlettiği gibi yazı karalamakta dahi gereği gibi ilerletmiş ve çocuğun İstanbul'daki zamanı da boş geçmemek için tahsil ve terbiyesine hep bu yolda müdavemet göstermiştir.

Dünyada yegâne ümidi bu oğuldan ibaret bulunan kadıncağız o zamana kadar oğlunun hitan ve bed'-i besmele cemiyetlerini dünyaca en büyük mü-

rüvvetlerden addeylediği gibi İstanbul'daki hocası çocuğa ketebe verince bu resmi bahtiyarlığın daha büyüğü olmak üzere telâkki eylemiştir. İşte Yamalı Musa'nın oğlu Osman Kâmil'in ismi bu ketebe resmi münasebetiyle Senai'ye tahvil olunmuş ve ondan sonra Mekteb-i Sultanî'ye dahi ithal edilmiştir.

Senai'nin daha çocuklukta vird-i zeban edinmiş olduğu "Ben paşa olacağım" sözü pek çok zamanlar dilinden düşmemiş olduğu gibi bu sözün hükmü hiçbir zaman dilinden düşmeyip işte ezcümle Şinasi ile olan mübahasesinde dahi yine bu hüküm üzerine bahsi yürütmüştür. Şu kadar ki aklı başına geldikçe "Ben paşa olacağım" sözünün muvafık-ı terbiye olamayacağını bi't-takdir yalnız şehirlerde alınacak terbiye ile varılacak meratibin gayesine varmayı emel edinmiştir.

Şinasi'nin babası şehrî olduğunu biliyoruz. Şimdi öğrenelim ki maldar bir adam değildir. Bu adamın ismi Semih Efendi olup an-asıl tarik-i ilmiyeden yetişmiş ve mülkiyeye tahvil-i memuriyet ederek maarifçe iktisabatı akranına faik olduğu gibi epeyce büyük memuriyetlerde de bulunmuş ise de her memuriyetin maaşı ona göre mesarifi müstelzem olup Semih Efendi ise bu isimden ziyade "Afif" ismine ispat-ı liyakat eyleyecek kadar erbab-ı iffetten bulunmakla dört parayı bir yere koyarak zenginliğe çalışmaya muktedir olamamış idi.

Semih Efendinin maarifçe iktisabatı akranına faik olduğu gibi kuvve-i zekâsı yüz binde bir adama nasip olamayacak mertebede olduğundan ahval-i âlem hakkında pek müdekkikane tetebbuatı var idi. Kendi müstahrecatı olan hikmeti ile der idi ki: "Memur olan adam maaşı mukabilinde bütün ömrünü ve kuva-yı ömrünü devletine milletine satmıştır. Bu adam umur-ı memuresinden ve devlet ve milletinin hizmetinden maada hiçbir şeye zihin ve zamanını sarf etmemelidir. Sarf eder ise bunu dahi bir ihtilas addetmelidir."

Vakıa şu sözleri söylediği vakit Semih Efendi şeyhuhet ve tekaüt zamanını ve bahusus evlâdının sinn-i rüşde vusulüyle ekmeğini kazanmaya iktidar kesp edebilmesinden evvel kendinin vefatını dahi düşünerek askerlik mesleğinde olduğu gibi mülkiye mesleğinde dahi mütekaidîn ve eytam ve eramil için bir çare düşünülmedikten sonra memurların kendi bulunduğu gayrette bulunmaları semahatin derece-i ifratı olacağını dahi düşünür idi. Bahusus adamcağızın bu düşünceleri sanat ve ticaret tariklerinin memuriyet tarikine rüchanını hükmettirmek neticelerine kadar dahi varır idi. "Bir sanat veya ticarette fetanet ve gayret semeresi olarak milyonlar kazanmak mümkündür. Memuriyette ise iffet ve sadakat ve istikamet feda edilmedikten sonra böyle bir servet kazanmak kabil olamaz" der idi. Ne çare ki o yaşına kadar sanat ve ticarete dair her şeyin cahili olan adamcağızın bir de o cihete tebdil-i tarik etmesi mümkün olamadığından her tahassürünün neticesi bir ah-ı can-gâha müncer olarak oğlu Şinasi'ye "Ben bu dünyada bahtiyar olamadım. Bari sen bahtiyar ol" diye bütün bu mütalâatını serdeyler idi.

İşte Şinasi dahi köylülük âlemi hakkında peyda eylemiş olduğu efkâr ve mütalâatını bu suretle pederinden ahz ve telâkki eylemiştir.

Şinasi'nin maarif-i iptidaiyeyi ne yolda tahsil eylediğine dair tafsilât vermeye muhtaç ve mecbur değiliz. Semih Efendi gibi maarif-mend ve hikmettıynet bir zatın oğlu mektebe bile muhtaç mı olur ki, ma-arif-i iptidaiyesini nasıl tahsil eylediğine dair ahz-ı malûmata lüzum ve mecburiyetimiz olsun? Binaenaleyh çocuğun talim ve terbiyesine dair tafsilât vereceğimize şunu arz edelim ki, bir gün Semih Efendi birkaç ahbabıyla ahval-i âleme dair bahsediyor idi. Memuriyet ve sanat ve kesp ve ticaret hakkında şimdiye kadar bize malûm olmuş bulunan efkârını dostlarına anlatıyor idi. İçlerinden birisi "A sultanım! Oğlunuzu sanatkâr veyahut tacir edecek iseniz şöyle pek de zengin bulunmadığınız hâlde senevî üç beş bin kuruş masrafa tahammül ederek Galatasarayı'na yazdıracağınıza bir sanata çırak verseniz kavliniz ile fiiliniz daha mütenasip düşmez mi idi?" deyince koca hakim gayet lâtif bir tebessüm eyledi. Dedi ki:

—Efendim! Ben oğlum sanatkâr olsun diyor isem yorgancı veyahut yemenici çırağı olsun demiyorum... Ben oğlum tacir olsun diyor isem bakkal veyahut attar olsun demiyorum. İstanbul ve Galata ve Beyoğlu mağazalarını gezip sanayiin derece-i terakkisine dall olan bunca icazkârane masnuatı görmüyor musunuz? Üstatlarından gördüklerinden başka bir şey yapmayanlar bu asar-ı mucidane, bu malûmat-ı muhterianeyi meydana koyabilirler mi? Bahçekapısı ve Galata gibi merakiz-i ticariyede bulunan mağazaları görmüyor musunuz ki derunlarında birer yazıhaneden başka bir şey bulunmadığı hâlde size iki kelime ile iki bin kese akçelik mal devrediyorlar. Bunlar ile kırk paralık kuru kahve satan tacir arasındaki farkı bulamıyor musunuz? İtikadımız vechle tahsil ve taallüm yalnız devlet memuriyeti mesleğinde bulunanlara mahsus olacak da başkalarına maarifin lüzumu görülmeyecek ise cihan-ı terakkide hayret-ferma-yı ukul olan ihtiraat ve keşfiyat kabil olabilir mi idi? Ben oğluma maarifçe muhtaç olduğu behreyi vereyim ve âlemde emr-i maişetimce hâsıl edebilmiş olduğum netice-i muhakememi dahi miras bırakayım da kendisi fiilinde muhtar olduğu zaman nasıl ister ise öyle hareket eylesin. Ben şimdi kendi kendime düşünüyorum ki ben Şinasi'nin nasıl babası isem benim de öyle bir babam bulunmuş olsa idi ben bahtiyar olabilir idim. Cenab-ı Hak bir kimseyi bahtiyar etmek için ne verebilir ise bana vermiştir. Vücudum sakat değil, tam! Aklım nakıs değil, kâmil! Tab'ımda tembellik yok, çalışkanlık var! Mütalâa-i hikemiyem miskinliğe rızadan ibaret değil, bahtiyarlık arzusundan ibaret! İşte Cenab-ı Hak bunları her kime verir ise o adam bahtiyar olabilir. Fakat aldığı terbiye ve peyda eylediği meslek benim terbiyem ve benim mesleğim olmamalıdır. Benim Şinasi'ye verdiğim terbiye ve ona gösterdiğim meslek olmalıdır.

İşte Semih Efendinin ahbabına arz ettiği şu hulâsa kendi oğluna verdiği terbiyenin hulâsası olup bu hikmete mebni idi ki Söğütlü Yamalı Musa'nın oğlu Senai Efendi maişet-i mütemeddinane içinde mukbil olmak hevesinde iken İstanbullu Semih Efendi oğlu Şinasi maişet-i mütemeddinane haricinde bahtiyarlık aramayı zihnine koymuş idi.

İkinci Bap
SENAİ

Beyoğlu'nda Flam Kahvehanesi'ni acaba karilerimiz unuttular mı? İhtimal ki pek çokları bunun vücudundan haberdar bile olmadılar. Öyle ise hiç şüphe etmemelidirler ki bundan dolayı en bahtiyar olanlar da kendileri idiler. "Niçin" mi dediniz? Onu şimdi anlarsınız.

Flam "alev" manâsına olduğundan bir zamanlar "Centilmenimiz Flam'da alevi aldı" tarzındaki zerafetler pek ziyade tahsin olunurlar idi. Gariptir ki bundan altı yedi sene evvel Flam'ın kendisi dahi alev alarak dört duvardan ibaret kaldıktan sonra daire-i belediye Beyoğlu Büyük Caddesi'nın tevsii maksadına mebni o muhterik duvarları dahi feda eylediğinden bina zemine beraber yıkılmış ve şimdi yerine güzel bir tuhafçı mağazası ve üzerine dahi üç dört katlı âlâ bir hane bina olunmuştur.

Flam için birçok lâkırdı söyledik de hâlâ Flam'ı tarif etmedik değil mi? Fakat Flam öyle kolay kolay tarif olunabilir mi? Flam bir hane idi. Fakat eski zaman usulünce hane sayışmak lâzım geldikte pek çok haneler Flam içinde dahil bulunduğu görülür idi. "Hane! Hane! Hane!" denilip de meselâ "misafirhane" denildi mi? Flam'ın bir ismi söylenmiş olur. "Kahvehane" denilir ise bir ismi daha söylenmiş olur. "Meyhane!" bu da bir ismidir. "Tiyatrohane!.." bu da Flam'ın bir adıdır. "Müzika ve hanendehane!.." Flam'ın iki ismini birden söylemiş oldunuz. "Kumarhane!.." En mühim adlarından birini andınız. "...hane! ..." Daha ilerisine varmayalım.

Flam'da alevi alanlar yalnız ateş-füruzan-ı heva ve hevesten ibaret değil idiler. O kadar kumar yangınları görülür idi ki, kül olmuş bulundukları keselerinde beş para kalmamak şöyle dursun beş para edebilir ise keseyi dahi kumara basmak gayretinde bulundukları hâlde reddedilmiş olmağla meyus görünürler idi.

Elhâsıl Flam bir ateş-i suzan idi. Herkesi yaktı. Nihayet ateşi kendi derununa sığamayarak kendi kendisini de yaktı.

Şimdi şu satırlarımızı okuyan kariler meyanında Flam'ı tanıyanlar var ise mutlaka yürek yakacak bir hâline dahi duçar olmuş bulunacaklarından şimdiki hatıraları henüz yüreklerini cızlatır.

Avrupa'dan gelir gelmez Flam'a başvurarak ilk şöhretlerini orada arayan sanatkâran-ı nisvan İstanbulca hakikaten en ziyade şöhret almış olanlardır. Şimdiki Konkordiya, şimdiki Alkazar acaba bir şey midirler? Hâlbuki bir zamanki Elhamralar, bir zamanki Kafe Kristaller bile Flam'ın yanında pek sönük kalırlar idi. Vakıa bunlar kapıların önünü binlerce gaz lem'alarıyla donattıkları hâlde Flam'ın bir arşın kalın eski kârgir duvarlarına delinmiş olan irtifaı arzından pek az ziyade ve "müstatil" tabirinden ziyade "murabba" vasfına seza pencereleri içli dışlı iki kat camdan maada bir de demir kapaklarla mestur olmağla dışardan bakanlara hiçbir lem'a-i teşvik göstermez idi ise de onun alevi derununda olduğundan erbabı muhkemen mestur bir fener etrafında dönen pervaneler gibi hep Flam kapısına koşuşurlar idi.

Bu âlemlerin erbabına meselâ "Finet" ismini verecek olur isek derhal tanıyıp derler ki: "Evet! Cihanı Elhamra'ya celpeden bir hanende kız idi. Hâlbuki hata ederler. Finet ilk şöhretini Flam'da kazanarak o parlaklık halkın bıkkınlığıyla mestur ve münhasif olduktan sonra Elhamra'nın binlerce gaz şu'leleri meyanında bir daha parlamak için Elhamra'ya iltica eylemiştir.

Biz burada "Finet" demekle Flam'ın en mahir sanatkâranından birisini anmış olmadık. Asıl maksadımız "Rizet" demek idi. Rizet'i kim tanımaz? Bir kadında ümit olunamayacak kadar kaba davudî olan o ihtizazlı seda hâlâ bugün bile kimin kulaklarında tanin-endaz olmaz? Okuduğu ciddî şarkıların ciddiyatına mütenasiben sedası gibi çehresinde dahi asar-ı ciddiyet göstermek bi'l-inhisar kendi mahsusatından olan o sanatkârın tavırları enzar-ı erbab-ı dikkatten zail mi olur? Ya ciddiyata zevzeklik karıştırmak ve tabir-i diğerle zevzekliği ciddiyat suretinde satmak mahareti her maharetine faik olan o sanatkârın "Marseyiz Feminin" şarkısı hangi hatırlardan çıkar?

Bir gece idi ki Flam'ın parlak gecelerinden idi. Rizet "Mastik-i Türk" diye bütün meşrubat-ı cihana faikiyetini iddia eylediği Sakız mastikasından aralıkta bir kendisine vaki olduğu üzere birkaç kadeh ziyade yürüterek taamda yine kendi tabirince "Biftek sever biftek" diye iki bifteği üst üste ekl için bir şişe dahi bordo şarabı son katresine kadar takdir eyleyecek Flam'a mahsus alevlerle alevlenmiş idi. O gece Flam hıncahınç dolmuş idi. Rizet'ten evvel birkaç hanende çıkıp şarkılar okumuşlar ise de halkın bunlara tahsin yolunda ettikleri alkışlar tahsin-i def'î yolunda soğuk şeyler olup herkesin intizarı müştakînini üzmek için en sonra çıkan Rizet'e münhasır idi.

Rizet, Rizet diyoruz. Acaba bu kadın nail olduğu şöhrete ispat-ı liyakat edebilmesine mütenasiben güzel mi idi?

Heyhat! Yalnız hüsn ve cemal calib-i rağbet-i amme olacak ise Rizet'ten evvel Flam'daki resimler şöhret kazanırlar idi. Rizet zayıf bünyeli, uzunca boylu, ziyadece esmer çehreli bir kız idi. Hatta "kız" dediğimize bakıp da gençliğine hükmetmemelidir. "Kadın" diyecek olduk. Kadın diye ev kadını ve kadın kadıncık olanlara denileceği ve Rizet ise oralara yanaşamayacağı için bu lafzı istimal edemedik. "Karı" demek pek kaba düşeceğinden bunu bi'l-mecburiye diyemedik. Başından henüz nikâh geçmeyenlere "matmazel" denildiği için biz de kız dedik.

Bazı kere nahif ve boyluca ve esmer olanlar dahi güzel olurlar. Bunlara da "esmer güzeli" derler. Hâlbuki Rizet oldukça çirkin bir kız idi. Güldükçe ağzı kulaklarına varır idi. Ma-haza hep güler idi. Kendisine elli liralık bir yüzük veya bilezik ihda edene de gülerek teşekkür eder idi, kendisine elli paralık bir bira ihsan edene de gülerek teşekkür eder idi. Ya her ikisine gülmekte hakkı yok mu idi.

Elli liralık hediye sahibinin mutlaka akıbet-i muhakkakasına peşin ola-

rak güler idi. Elli paralık bira takdim eden zavallıya ise mücerret daha ziyadeye kudreti olmayan acezeden iken hâlâ Flam'a geliyor, hâlâ kendisine alevlenip yelteniyor diye güler idi.

Bu kız hakikaten çirkin idi. Tıpkı bülbül gibi! Çirkinliği kadar sesi muharrik, kendi sebük-ruh, tab'ı lâubalî bir şey idi. Çok para kazanmış, hâlâ da kazanıyor iken Rizet'te henüz dünyalık denilen şeyden eser olmadığı bedihî idi. Çamaşırcısının hesabını görür. Bir mendil ile bir jiponun unutulmasından muaraza çıkararak kadının iddiasından bir frank elli santim keser, ertesi gün çamaşırcı kadın gelir hemşiresi hasta olduğundan bahs ile ileride yıkayacağı çamaşıra mahsuben para ister. Rizet mahsuben değil, ianeten bir şey vermek ister. Parası olmadığından Flam müdürüne gidip alelhesab bir miktar şey istediği hâlde her zaman böyle ianeler, sadakalar için para almaktan dolayı iki buçuk üç aylığını evvelden almış bulunduğu hakkındaki ihtarı "Sen adam olmayacaksın Rizet! Alıp verdiğini bilmiyorsun!" tarzında bir de tekdir ile beraber alır. Hâlbuki hemşiresi hasta olan çamaşırcıyı eli boş gönderemeyince kulaklarından kırk liralık küpeyi çıkarıp çamaşırcıya verir. Verir de o hesabı çamaşırcı hesabına sokmaz ve bunun için Rizet'te bir para bulunmaz.

Rizet çirkin idi. Fakat çirkinliği yalnız yüzünden ibaret idi. Yüzünden maada her şeyi güzel idi. Bu sebebe mebni idi ki Flam'a müdavim olanların kâffesi de Rizet'in mühib hevesiyle alev-efşan idiler.

Ne diyor idik? Rizet'in şevkli bir akşamını söylüyor idik. Meratib-i makûsesince ikinci üçüncü sanatkârlar rağbeten ya kerhen dinlendikten sonra herkes Rizet'in vüruduna muntazır idiler. Rizet çıktı, gayet güzel bir gemici şarkısı çağırmaya başladı ise de o kadar tehalükle intizar edilen Rizet'i dinleyen var mı? Bir el şakırtısı, bir ayak tepintisi, bir baston takırtısı, bir tabak çevrinti ve takırtısı meyanında "bravo" avazeleriyle beraber bir de "Marseyiz Feminin" sedaları Flam'ın kalın duvarları içine sığmamaya başladı.

Kız şarkıyı bitirdi. Şarkı bitti ama şakırtı biter mi? Birkaç defa Rizet kayboldu. Yine getirildi. Halkın emeli kıza Marseyiz Feminin'i çığırtmak idi. Rizet'in emeli halka naz etmek idi. Artık bu niyaz ve naz esnasında el çırpmadan çatlamadık avuç mu kaldı?

Patlamadık avuçları görmedik. Fakat eldiven patladığını gördük. Sahneye gayet karip bir tekerlek masa yanında oturan bir şık bey telebbüs eylemiş olduğu açık renk bir elbiseye mütenasiben ellerinde açık renk eldiven bulunduğu hâlde çıplak el ile Rizet'i alkışlamaktan utanarak eldivenli eller ile alkışlamak için eldivenleri patlatmış ve zeki ve zarif Rizet bu iltifatı pek köylücesine bir nezaket bularak buna dahi ağzı kulaklarına varırcasına gülmüş idi.

Ettiği alkışı pek köylücesine kaba bir alkış görerek Rizet'in gülmüş olduğu delikanlının bizim Senai olacağını zannedebilir misiniz? Evet bu delikanlı Senai idi. Hem de şöyle sadece Senai değil, Senai Beyefendi! Daha ziyade anlatmak için "Yamalı Musa oğlu" demek ister idik, ama Senai'nin bu şöhreti İstanbul'da olmadığından onu demeye muktedir olamadık.

Senai Galatasarayı'ndan çıkmış ve devair-i hükûmetten birisine devama başlamış ise de on yedi on sekiz yaşındaki zengin ve heveskâr bir çocuk için mektepten bu suretle çıkmak bir dar-ı esaretten kurtulmak hükmünü almış idi.

Şehrîler maişeti dahilinde büyümek arzusunda bulunan Senai, bu arzusunu maarifçe derece-i iktisabatına tebaiyeten ileriye götüre götüre bir dereceyi bulmuş idi ki, iddiasınca asıl şehir Frengistan olup ona nispetle İstanbul dahi büyücek bir köy kalır idi.

Binaenaleyh bir şey iyi ve şan-ı medeniyete lâyık olmak için mutlaka frenge mensup olmak lâzım gelip alaturka olduktan sonra hiçbir şey Senai'nin nazarında memduh olamaz idi.

Senai Osmanlıların yemekçe, içmekçe, yatıp kalkmakça usullerinden hiçbirisini beğenmeyip hatta devair-i hükûmetin usul-i idaresini dahi hiç beğenmediğinden böyle barbarcasına bir usule tebaiyetten kendi alafranga hevesatına tebaiyeti tercih eylemiş ve yalnız hariciye nezaretine mensubiyeti ileride sefirliğe kadar yol açacağı münasebetiyle mümkün mertebe alafrangaya karip görerek gönlü o daireye epeyce meyl etmekte bulunmuş idi.

Meyli diplomatlığa olduğuna göre bari o yola sülûk etse ya?

Böyle şeylerin Senai nazarında hiç acelesi yoktur. Senai nefsine o kadar mağrurdur ki hangi gün nezarete müracaat eylese istediği kaleme çırak edilebileceğini ve hangi sefarette bir ser-kitabetî açılacak olsa iltimas eder etmez oraya nasb olunacağını muhakkakattan olmak üzere hükmeyler idi. Kendi kendisine der idi:

—Onlardan aylık isteyeceğim yok. Yıllık isteyeceğim. Avrupaca dahi sefaretler maiyetlerine hep zengin olan zadegân tayin olunurlar. Memuriyetlerinden aldıkları beş on lira maaş ile o memuriyetlerin şanını muhafaza kabil midir?

Dikkat buyurulur mu ki bizim Yamalı Musa oğlu Osman kendi hayalinde, kendi mertebesini zadegânlığa kadar nasıl vardırıyor?

İşte bu kafada olan Senai eğlence cihetince dahi alafrangayı tercih ederek Flam'ın en başlı müdavimlerinden ve Rizet'in en büyük ahbabından olmuş idi.

Rizet halkın avuçlar ve eldivenler patlatarak vuku bulan iltimaslarını kabul ile talep edilen şarkıyı okuduktan ve hatta birkaç kere dahi tekrar ettirildikten sonra istirahat için kendi hususî odasına çekilmekle sanatkâr matmazele "bonsuvar" demeyi medeniyet-i frengâne şanının birinci mukteziyatından addeden Senai fırladı kalktı. Kızın odasına kadar can attı.

Senai burnunu yere sürercesine bir "reverans" yaparak "Bonsuvar Rizet" deyince Rizet cevaben "Bonsuvar Prens!" demesin mi? Senai bu tavsiften epeyce mahcup oldu. Dedi ki:

—Prens mi? İşte bu pek ziyade!

—Neden ziyade olsun? Almanya'da hükümdarlar var ki ülkeleri sizin pederinizin köylerinden birisi kadar bile değildir. Pederinizin yalnız çobanları iki yüz elli üç yüze vardığını geçen gün söylüyor idiniz. Bazı Alman prenslerinin ise ordularının mevcudu seksen nefere varmaz.

—Orası öyle ama...

—Aması filân yok. Siz Avrupa'da olsa idiniz kendinizi emlâkinizden en meşhur olanın ismiyle tesmiye ettirerek meselâ "Senai dö Söğüt" dedirtir idiniz.

Senai Söğüt'ü o kadar şık bulmadı. Kendi arazileri içinde bir mevkiin ismi "Berrak Pınar" olduğundan bunu manâsıyla beraber Rizet'e ihtar edince şu parlak ismi o dahi beğenerek ve yalnız prens ünvanını biraz ifratlıca görerek fakat "Sinyor De Berrak Pınar" tesmiyesine kimsenin diyecek bulamayacağına şetaretli kahkahalar ile karar verildi.

Bu ünvan Senai'ye bedava mı verildi zannedersiniz? Bedava olarak selâm bile verilmez. Ertesi gün Matmazel Rizet'e yirmi sekiz liralık bir broş takdim olundu. Garabet bunda değil. Asıl garabet ünvan-ı mezkûrun Senai tarafından ciddî olarak kabul edilmesindedir. Senai ahmak bir herif olsa idi bu kabule istigrap edilmeyebilir idi. Zekâsı yolunda olduğu hâlde mücerret alafrangalığı, mahza azamet-füruşluğu için böyle bir ünvan kabul edilmiştir. Ondan sonra Senai Fransızca yazdığı mektupları "S. De Berrak Pınar" diye imzaya başladı. Yalnız Türkçe olan mektuplarına bu imzayı koymaz idi. Koyamadığından dolayı hiddet dahi ederek der idi ki:

—Evvelâ böyle şeyleri Türkler'den kimler anlayabilir? Saniyen "Berrak Pınar'ın Senai'si" diyecek olsak bunlardan o mevkiin sahibi demek manâsını istihraç mümkün olur mu? İşte insan bu Türkçe'de bir isim, bir ünvan sahibi olmaya bile muktedir olamıyor.

Senai'nin validesi Cihangir taraflarında bir hane mübayaa ederek oğlu ile beraber oturmakta ve kocası Yamalı Musa'nın hane masrafı olmak üzere tahsis etmiş olduğu sekiz lira ile kendisini pekâlâ geçindirmekte idiyse de Yamalı Musa'nın Senai'ye tahsis etmiş olduğu on lira aylık kifayet etmek şöyle dursun validesinin dizi altınları ve gerdanlık, bilezik, küpe, yüzük gibi elmasları dahi bir yandan sökülüp gitmekte idi. Hâlbuki Berrak Pınar Senyörü için bunlar dahi kifayet edemediğinden ve Avrupa'ca zadegânın parasız kaldığı zamanlar velileri vefat ederek mirasa konduklarında tesviye edilmek üzere borca girdikleri dahi Senai'nin malûmu bulunduğundan Senai Beyefendi bir yandan da bu yoldaki istikrazatla senyörlük şanını ikmal eylemekte idi.

Zavallı validesi oğlunun en büyük mürüvvetini görmek için Senai'yi evlendirmek arzusunda dahi bulunuyor idi. Fakat Senai'nin teehhüle takarrübü kabil mi? Validesi "Evlâdım, geçinmeyecek ne başımız var? Çıtı pıtı bir kızcağız alıp güzel güzel geçiniriz." dedikçe Senai bu sözleri pek sade, pek adî, pek pespayegâne, pek alaturka bularak âdeta kendisine hakaret addeder ve validesi bundan oğlunun fukara kızı istemediği manâsını çıkararak "Ben oğluma paşa kızı bile alırım" dedikçe Senai bu söze daha ziyade kızar idi. Nihayet validesi "Ya oğlum derdin nedir? Nasıl bir şey istiyorsun? Söyle de istediğin gibisini bulayım" der idiyse de Senai'nin meramını validesi anlayabilir mi ki anlatsın?

Vakıa Senai teehhülün alafrangaca pek de ehemmiyet verilecek şey olmadığını henüz nazar-ı dikkate almamış idi. Hatta seveceği bir kız ile teehhülü arzu dahi etmekte idi. Ancak onun sevebileceği bir kız kibarzade, güzel, zengin olmaktan maada okur yazar olmalı, hatta Fransızca bilmeli, musıkiye mensubiyeti bulunmalı, elhâsıl bir Avrupalı kız gibi olmalı. Yoksa alacağı

kız kadın kadıncık imiş, dikiş diker, nakış işler, oya yapar, bez dokur, yemek pişirir, işinin gücünün sahibi olabilir imiş!.. Hiç Senai buralarda mıdır? Herif bir modistro, bir aşçı, bir yukarı hizmetçisi istemiyor. Kendisi Berrak Pınar'ın prensi olduğu gibi yine Berrak Pınar'a lâyık olabilecek bir prenses hevesinde bulunuyor. Bu hevesini validesine nasıl anlatsın?

İşte bizim Yamalı Musa Ağazade Senai Beyefendi maişet-i mütemeddinane âleminde şu mertebeyi bulmuş idi. Vakıa tahsili yolunda olup hele Fransızcası pek mükemmel idiyse de Mekteb-i Sultanî'ye gideliden beri Türkçe'ye ehemmiyet vermediğinden Arabî'den Farisî'den çocukluğu zamanında tahsil etmiş olduğu miktarı muahharen Osmanlıca'ya tatbik edemeyerek lisan-ı mader-zadınca pek ziyade geride kalmış idi. Ama Senai bu kusuru kendisinde bulur mu? Kusur hep Osmanlı lisanında, hep Osmanlılıkta! Böyle barbar bir halkın gayr-i muntazam lisanını mükemmelen tahsil kabil olur mu ki zavallı çocuk tahsiline muktedir olabilsin? Bazı pek canı sıkıldıkça kendi kendisine der idi ki:

—Canım! Farisî'de "peder", Arabî'de "eb" derler. Farisî ve Arabî lisanları Osmanlıca'nın mahall-i iktibası addolunur. "Peder-i âcizanem" demek hata addolunmaz da " eb-i âcizanem" denildikte herkes güler, artık buna akıl mı erdirilebilir?

Netice-i kelâm Senai Frenklikten başka hiçbir şeyi beğenmez bir adam olmuş idi. Hatta cihanda kendisinden başka hiç kimseyi beğenmediği hâlde kendisinde dahi beğenmediği yalnız bir şey olup o da Osmanlı doğmuş bulunmasından ibaret idi. Bunu düşündükçe kemal-i tahassüründen der idi ki:

—Ah! Pederimin bu kadar emlâki Avrupa'da olsa idi de ben dahi orada doğmuş bulunsa idim gerçekten bir marki veyahut kont olur idim. Türk doğmuş bulunduktan sonra velev ki zadegândan, velev ki ağniyadan ol yine Türksün, yine barbarsın vesselâm!

Senai'nin delikanlılık ahvalini şu kadarcık görmüş olduğumuz hâlde şunu da tahattur etmeliyiz ki Senai an-asıl köylülüğü istemeyip şehrîlik âleminde bahtiyarlık aramakta bulunduğuna göre eğer İstanbul şehrîliğine mahsus olan bahtiyarlığı aramış olsa idi bu bahtiyarlığın epeyce büyük bir derecesine nail olarak gençliğinden pek güzel istifade eyleyebilir idi. Nazarında İstanbul bir büyük köy menzilesine inerek asıl şehir ise Avrupa olmak üzere tahakkuk eyledikten sonra Senai bir kere maişet-i Osmaniye dairesi dahilinde bulunabilecek bahtiyarlıktan kendini mahrum etti. Hâlbuki asıl temeddün addeylediği alafrangalık âlemine dahi girememiştir. Zira Avrupa maişeti Flam gibi yerlerde rezilâne sürünmekten ibaret olmayıp namuslu, terbiyeli, kibar âlemine mensup olan Avrupalılar dahi bu rezaleti kat'an kabul etmemektedirler.

Bari Senai içinde bulunduğu israf ve sefahat âleminde olsun kendini bahtiyar bulabilir mi idi? Zira en doğru bir tarifine göre bahtiyarlık demek insanın bahtiyar olduğuna inanıp mutmain olması demektir.

Heyhat! Senai şu devam eylediği sefahat ve israf âleminde dahi kendisini bahtiyar bulamıyor idi. Zavallı çocuk nasıl bahtiyar olabilsin ki, bahtiyarlığının esbab-ı mütemmimesi olmak üzere her ne hülyada bulunur ise hülya-

larından hiçbirisini mevki-i icraya çıkaramıyor idi. Meselâ akdem-ı amali Avrupa'ya gitmek olduğu hâlde gidemiyor idi. Bu emelini icra için akçeye muhtaç olduğu hâlde bulamıyor idi. Akçe bulması pederinin vefatına vabeste olduğu hâlde babası ber-hayat idi. İçinde yaşadığı sefahat âleminde ayniyle bir Frenk gibi davranmak ve kendisini Osmanlılıktan hariç göstermek istediği hâlde bittabi her hâl ve tavrı Frenkliğin acemiliğini gösterip ashab ve ahbabına kendisini gülünç ettiriyor idi. Meselâ Flam Kahvehanesi'nde bir konsolitçi tellalı Senai'nin uşağı olamaz iken şu maişet-i sefihanede yine Senai'den mahir görünerek zavallı Senai onun dahi mağlûbu, mahcubu oluyor idi.

Hele bu mahrumiyetlerin kâffesine faik olmak üzere Osmanlı takımı dahi Senai'yi "Düzme Frenk" ve "Tatlı su Frengi" gibi teşbihat-ı muhakkirane ile bihakkın istihzada bulunuyorlar idi ki işte böyle her cihetten mahrum ve bed-nam olan zavallı çocuk için şu dünya bahtiyarlık dünyası değil, hakikaten sefalet ve ıstırap dünyası olmuş kalmış idi.

Üçüncü Bap
ŞİNASİ

Hüdavendigâr vilâyeti dahilinde Sultanönü sancağında bulunuyoruz. Mevsim dahi kasımı yirmi gün geçmiş olan bir zamandır.

Bir Anadolu haritasına nazar edildiği zaman vatanımızın bütün dünya yüzünde azim bir bağ-ı irem olmaya salâhiyet şanıyla yaratılmış bulunduğuna insanın şüphesi kalır mı? Karadeniz ve Marmara ve Bahr-i Sefid vatanımızı üç taraftan maa't-tezyin ihata etmiş ve Fırat ve Dicle gibi büyük nehirler dördüncü denizimiz olan Basra Körfezi'ne doğru süzülüp Bahr-i Ahmer dahi beşinci denizimiz olarak Bahr-i Muhit-i Hindî'ye doğru bize yol açmakta bulunmuştur.

Vatanımızın letafet-i umumiyesi meyanında enzar-ı hayret bilhassa Hüdavendigâr vilâyet-i celilesine mensup ve münhasır kalır. Toros silsilesinin en güzel şubeleri bu vilâyet dahilindedir. Sakarya, Kırkpınar ve Nilüfer gibi en güzel nehirler bu kıta-yı mübareke dahilinde çağlar. Dağları dağlıktan muntazır olan letafet ve menfaatin her türlüsünü havi ve ovaları ovalardan beklenilebilen hüsn ve muhassenatın kâffesini camidir.

Karilerimizin hayallerini sevk eylediğimiz Sultanönü sancağı ise Sakarya nehrinin sahil-i yesarı üzerinde bulunup Porsuk çayı ve Pitekas deresi gibi akarsuları ve tatlıca mütemevvic arazisi ile en ziyade calib-i enzar-ı hayret olan bir yerdir. Hele Osmanlılık şa'şaasının uyun-ı cihanı ilk kamaştırmaya başladığı sancak bu sancak olmağla şu yüzden dahi burasının Osmanlılar nazarındaki kudsiyeti hiçbir şeye kıyas kabul edemez.

İşte mevsimin ruz-ı kasımdan yirmi gün sonra olduğunu haber verdiğimiz bir zamandan şöyle güzel bir sancak içinde bulunuyoruz.

O sancağın dahi vasat-ı şimal-i garbîsindeyiz ki, Pitekas deresinin Ermeni Dağı'ndan nebean ederek Ermeni derbendini geçtikten sonra Bozok ovasına doğru indiği bir yerinde, yani asıl Bozok kasabacığının iki buçuk saat kadar şimal-i şarkî cihetindeyiz.

O gün mahall-i mezkûrda seksen yüz kadar köylüler toplanarak bir hark kazmak ile meşgul idiler. Fakat bunlar gündelikçi değiller idi. Angaryaya dahi gelmemişler idi. Belki yine kendi menfaat-i ziraiyeleri için bu ameliyatta bulundukları aralarında teati olunan sözlerden anlaşılıyor idi.

İçlerinde iş başı hâl ve tavrını takınmış Köse Muhtar isminde birisi bulunup "Haydiniz çocuklar! Akşamdan evvel bir gayret daha" diye ameleyi ziyadece teşvik eylediğinden ameleden bazıları "Bu İstanbullu da nere cehennemden başımıza geldi? Türlü türlü icatlar çıkarıyor" diye mırıldanmaya başladıklarından Köse Muhtar bunları irşat için dedi ki:

—Nankör herifler! İstanbullu size güzel güzel akıllar öğrettiği için mi fena oldu? A be herifler! Bu çocuğun ne olduğunu henüz anlayamadınız mı? Herif kuluçkasız piliç çıkartıyor be! Dört tahtadan bir sandık yaptı. İçine rakı ile mi ne ile yanan bir kandil kodu. Bastı yumurtayı! Bastı yumurtayı! İki yüz pilici birden çıkarttı! Evvelki sene kuraktan tarlalarımızda ot bile yok iken onun pamukları adam boyu yükselip kozalakları kafamız kadar oldu. Hâlbuki herif tarlasını sulamak için hark açar iken "Buraya patlıcan mı ekecek? Hiç pamuk tarlası sulanır mı imiş?" diye gülüyor idik. Sonra şu araziyi on beş günlük ameliyat ile su altına alabileceğini söyledi. Hepimiz kandık. İşe başladık! Başlayalı beş gün olduğu hâlde bakınız ne kadar iş gördük? Herif öyle kör kazma, ağaç kürek, küfe ve sepet ile iş görmüyor! Bir kere şu elinizdeki kazmaya bakınız. Toprağa gösterir göstermez gömülüp gidiyor. Şu demir kürekleri rüyanızda gördüğünüz var mı idi? Bir daldırışta otuz okka toprak kaldırıyorlar. Ya şu el arabalarına ne dersiniz? Yüz yirmi okka toprağı bir adam kaldırıp iki dakikada yüz yirmi adım yere götürüyor. Çocuğun dediğini yapacak olur isek bin beş yüz dönüm yeri su altına alıp pamuk ekeceğiz. Allah dahi inayet eder ise ilk senesinin mahsulü ile bütün zahmetimizi çıkarabileceğiz.

Köse Muhtar bu sözleri söyler iken evvelce itiraz etmiş olanlar pek ziyade mahcup kalarak kazmalarına, küreklerine dayanıp Muhtar Ağayı dinlemekte bulunan seksen kadar genç, ihtiyar cemaat ise hep başlarını sallayarak ağayı tasdik etmekte idiler.

Bunlar Muhtarın teşviki üzerine umumî bir "Haydi! Haydi!" ile avuçlarına tükürüp kazmalara, küreklere, arabalara sarıldılar. Yine o sırada içlerinden birisi Bozok tarafına bakarak arkadaşlarına dedi ki:

—Na! İşte İstanbullu geliyor.

Herkesin kafası İstanbullu'nun geldiği tarafa döndü. Eğer biz dahi başımızı çevirip bakmış olsa idik bu gelen İstanbullu'yu derhal tanır idik. Zira Semih Efendizade Şinasi Efendi idi.

Ama Mekteb-i Sultanî'de gördüğümüz on dört on beş yaşındaki Şinasi değil. On dokuz yirmi yaşında, kara yağız, dört kaşlı, orta boylu, tıknazca,

güçlü, kuvvetli bir Şinasi ki, bacaklarına abadan, fakat biçimi güzel bir pantolon ve beline kocaman bir kırmızı kuşak, sırtına kar gibi beyaz, yelken bezinden gayet biçimli bir Frenk gömleği ve başına kalın keten bezinden bir takke uydurup, ayağına dahi tulumbacı yemenisine şebih bir çift hafif yemeni giydiğinden o kadar çevik ve çabuk basmakta ve yürümekte idi ki, ayakları yere değmiyorlar zannolunur idi.

Şinasi insan için elbise derecesinde daimi bir ihtiyaç dahi silâh ihtiyacı olduğuna kanaat eylediğinden arka cihetinden bel hizasına ve kuşağı arasına o zamanlar henüz pek de ist'mali taammüm etmemiş olan altı ateşli bir tabanca ile bir de ufarak saldırma bıçak sokmuş idi.

Amelenin yanına geldiği zaman gayet güler bir yüz ile selâm vererek ve Köse Muhtardan bed' ile hatırlıca adamların kâffesine isimleriyle hitap eyleyerek hâl hatır sordu. Ameliyatı gözden geçirdikte tahsinler, aferinler ile heriflerin gönüllerini aldı. Fakat araba sürenler "broet" denilen el arabalarını istimalde tamamıyla mahir olamayıp arabaları yalnız kol kuvvetiyle sürerek kendilerini ziyadece yorduklarından Şinasi "Bunu şöyle sürmeli!" diye diğerlerinden ziyade doldurduğu bir arabanın kollarından yakalayıp beli hizasına kadar kaldırınca ileriye doğru meyl eden sıklet arabayı hemen kendi kendisine ileriye doğru sürmeye başladı. Köse Muhtar bunu görüp köylüye dahi ihtar ederek dedi ki:

—Gördünüz mü yoldaşlar? Kuvvet ile zor ile değil, akıl ile iş görülür.

Şinasi kürekçilerin ameliyatında dahi tashih olunacak bir cihet buldu. Herifler küreği ya kol kuvveti ile daldırmakta veyahut bel kuvvetiyle kürekler üzerine abanmakta olup Şinasi ise bahçıvanların bel ile toprak belledikleri gibi sağ ayağını küreğin kulağı üzerine basıp toprağa gömerek badehu kaldırıp arabaya dökmeyi tarif etti.

Saat dokuza gelmiş olmağla amele ikindilik ekmeğini yemeye oturduklarında Şinasi dahi yarım somun yakalayarak ve bir baş soğanı bir yumruk ile ezerek amele ile beraber hem ekmek yeyip hem de kendilerine yeni bir şey söylemeye başladı. Dedi ki:

—Arkadaşlar! İstanbul'dan babam bir fasulye tohumu gönderdi. Bir kere bu fasulyeler piyade fasulyesi oldukları için sırık ihtiyacı yoktur. Saniyen verdiği fasulyelerin uzunluğu bir buçuk karış olup her birinin içinde on beşten yirmiye kadar tane çıkar. Bu tohum Amerika'dan yeni gelmiş. Tarifnamesinde yazıyor ki yalnız bir taneciğini saksıya ekmişler. On altı fasulye vermiş. Umumundan yüz seksen tane çıkmış. Hâlbuki diğer tecrübeler üzerine kat'iyen tahakkuk etmiş ki bu fasulyeler güzel hâsıllanmış gübrelice tarlaya ekilip de sulanmasına dahi dikkat edilir ise bire seksenden aşağı mahsul vermez imiş. Ben dahi hesap ettim. Bir dönüm tarla en güzel mahsul verse on beş kile verip birbiri üzerine onar kuruştan yüz elli kuruş tuttuğu ve samanı on beş kuruş bile tutamayacağı hâlde yine bir dönüm tarlaya şu fasulyeden ekilecek olsa en adî hesap ile bin iki yüz okka kuru fasulye vereceğinden okkası otuzar paradan laakal dokuz yüz kuruş tutar. Gelen tohum bir kıyye kadardır. Onu bu sene ben ekeyim de birkaç seneye kadar çoğaltırız.

Bunu dinleyen köylüler inanılmayacak bir şey işitiyorlar imiş gibi birbirinin yüzüne bakakalmışlar idi. Köse Muhtar sordu ki:

—Tohum çoğalıncaya kadar bekleyeceğimize şundan beş on okkasını getirtsek olmaz mı?

Şinasi: Olur, ama İstanbul'da okkası otuz beş kuruşa. Buraya ancak kırka mal olur.

Bu mütalâa Köse'yi mahzun etti. Şinasi kendisine bir avuç tohum vereceği vaadiyle yeisini tadil eyledi.

Buraya kadar verdiğimiz malûmat Şinasi'nin nasıl bir mesleğe süluk ettiğini ve köylüler tarafından kendi hakkında nasıl bir teveccüh ve itimat kazandığını karilerimize ifham edebilmiştir. Biz hikâyenin bu cihetini itmam için Şinasi'nin oraya nasıl geldiğini hikâye edelim:

Mekteb-i Sultanî'den şehadetname alıp çıktıktan sonra bir akşam Şinasi ile babası hasbıhale başladılar. İşbu tahsilden sonra hangi mesleğe süluk edecek olsa o meslekçe ekmek kazanabilecek iktidarı kesp edinceye kadar pederinden harçlık istemeye muhtaç olacağından çocuk evvelâ kendisine ayda ne miktar harçlık verebileceğini sormuş idi. Babasından "Oğlum! Mekteb-i Sultanî'de iken senin için ettiğim masraf kadar yine harçlık verebilirim" cevabını alınca mektep ücreti dahil olduğu hâlde bu masrafın miktarı senevî dört bin kuruşa vardığından Şinasi dedi ki:

—Babacığım hangi mesleğe süluk edecek olsam bir iki sene acemiliğini çekecek değil miyim? Geliniz bana şu parayı bir iki sene daha veriniz. Anadolu'ya gideyim. Köylülük hâlini bir tecrübe edeyim. O para ile hem geçinirim hem bir tecrübe hâsıl etmiş olurum. Parayı külliyen zayi bile edecek olsam İstanbul'da dahi o para bizde kalmayacak idi ya? Anadolu'da masrafım hiç derecesinde gibi bir şey olur. Bu harçlıktan her ne artırabilir isem sermaye edinmiş olurum. Cenab-ı Hak muvaffakiyet verir ise belki de sermayem büyür.

Semih Efendi oğlunda şu istidadı görmesinden dolayı ziyadesiyle memnun kaldı. Sözü daha ziyade uzatmaya lüzum görmeyerek her üç ayda kendisine bin kuruş isal etmek üzere baba ve oğul kavl ve karar eylediler. Şinasi dahi pederinin elini öperek ve hayır duasını alarak Üsküdar'a geçti. Kendisine kuvvetlice bir beygir mübayaasıyla İznik yolunu tuttu ki, bu zaman Şinasi on yedi yaşını bitirmiş idi.

İstanbul'dan hin-i müfarakatında Şinasi, Senai ile dahi görüşüp vedalaştı. Hatta babasına hitaben Senai'den bir de tavsiyename almış idi. Senai henüz Şinasi'nin köylülük arzusuna nazar-ı istihza ile baktığından pederine yazdığı mektupta mektep arkadaşının köylü olmak hevesinde bulunduğunu izahtan hayâ ederek Şinasi'nin mücerret Anadolu'yu gezip görmek için oralara gittiği beyanıyla kendisine hürmet ve riayet edilmesini rica etmiş idi. Şinasi Erenköyü, Maltepe, Kartal, İzmit diyerek ve her vardığı yerde bir iki ve şayet görecek öğrenecek bir şey var ise üç dört gün kalarak İstanbul'dan müfarakatının tamam yetmişinci günü Bursa'ya varmış idi. Mektepteki imtihanları haziran gayesinde hitam bulduğundan Bursa'ya vürudu eylül evasıtına

müsadif olup mah-ı mezkûru dahi Bursa ve havalisini temaşa ve tahkik için sarf ile badehu Söğüt kasabasına ve Senai'nin babası Yamalı Musa Ağa nezdine varmıştır.

Senai'nin mektubunu Musa Ağaya verdikte Ağanın okumak bilmemesi münasebetiyle "Sen oku oğlum!" diye mektubu yine Şinasi'ye verdi. Şinasi kendisi bayağı bir zengin adam imiş de seyr ve seyahate çıkmış gibi tasvir edilmiş görünce canı sıkıldı. Hele Musa Ağa ile söze giriştikte bu can sıkıntısı bir kat daha arttı.

Yamalı Musa demiş idi ki:

—Evlâdım! Buraya gezmeye gelinir, ama ilkbaharda gelinir. Kış ortasında buraların ne letafeti olur?

—Hayır efendim! Ben buraya gezmeye gelmedim. Köylü olmaya geldim. Bunun için de himayenizi, muavanetinizi ricaya geldim.

—Köylü olmaya mı geldin? Aklını mı bozdun a çocuk? Hiç senin gibi okumuş yazmış bir adam köylü mü olurmuş? Senin gibileri köylü edecek isek paşaları beyleri kimlerden yapalım?

Şu yolda bed' etmiş olan muhavere epeyce uzandı ise de Şinasi, Yamalı Musa'ya söz anlatılamayacağını gördüğü gibi Yamalı Musa dahi bu çocuğa söz anlatılamayacağını gördüğünden ikisi dahi yekdiğerini hiç beğenmediler. Şinasi, Musa için "Bu herif ne eşek herif imiş" dedi. Musa dahi Şinasi için "Bu çocuk mutlaka aklını bozmuştur!" hükmünü verdi.

Şinasi hiç hoşlanmadığı Yamalı Musa Söğüt'te bulundukça oraya gönlü ısınamayacağını gördüğünden Söğüt'ten kalktı Bozok karyesine geldi. Karye-i mezkûrede süvari kol ağalığından mütekait ihtiyar bir adama misafir olup Süleyman Efendi isminde bulunan bu adam dahi oralara ne maksatla geldiğini bittabi sual eyledikte bîçare Şinasi emelini birdenbire ortaya koyacak olur ise şayet onun tarafından dahi cinnetle mahkûm olmaktan korkarak en evvel Anadolu'yu seyahat arzusunda bulunduğundan bahse başladı. Söz yavaş yavaş İstanbul'un zemmi cihetine intikal etti. İstanbul herkes için oturulacak, yaşanacak yer olamayacağı dermeyan edilmeye başladı. Şu mukaddeme-i mübahasede Süleyman Efendi, Şinasi'yi tasdik eyledikçe çocuğun dahi cesareti artmakta idi. Fikrini biraz daha açtı. Birinci mübahasede şuralarda yerleşmek kabil olsa babasının nakl-i mekân etmesi mutasavver ve mümkün olduğuna kadar sözü getirip Süleyman Efendi bu imkânı tasdik edince birkaç gün zarfında tekerrür eyleyen muhaveratta çocuk tamamıyla efkârını dahi Süleyman Efendiye açtı.

Dünyayı görmüş ve dünyayı gezmiş, gün görmüş olan bu kâmil ihtiyar dahi Semih Efendi kıratında bir adam olmasıyla gösterdiği arzulardan dolayı Şinasi'yi tahmik değil, bilâkis tasdik ve teşvik eylediğinden Bozok karyesi gibi bir yerde ihtiyar-ı ikamete lâzım gelen esbabı tarife başladı. İşe en evvel hangi ucundan bed' edeceğini etrafıyla anlatıp hatta bazı dul kadın ve kimsesiz ihtiyar erkeklerin güzel güzel arazileri bulunduğu hâlde ekip biçemediklerinden bunları birer hafif bedel ile satın almak kabil olduğuna kadar bahsi vardırdı.

Şinasi, Süleyman Efendi tarafından bu irşatlara nail olunca keyfiyeti pederine dahi bildirmiş idi. İstanbul'dan hareketi esnasında ilk üç aylık harçlık olmak üzere almış olduğu bin kuruştan o zamana kadar hemen hiçbir şey harç etmeyerek köyden köye ve misafirlikten misafirliğe vakit geçirmiş olduğu gibi pederi ikinci üç aylığı dahi Bank-ı Osmanî'nin Bursa şubesine havale eylediğinden Şinasi onu da alarak kendisini iki bin kuruşa malik görünce "Bu para ile bir toprak alabilirim" diye sevincinden çıldırmaya takarrüp etmiş idi. Paraları doğruca Süleyman Efendinin önüne getirerek dedi ki:

—Peder! Fukaralık ayıp değil ya! Elde şu kadar para var. Benim gibi çocuklar kendi bildiklerine gitmezler. Sizin gibi akil, kâmil ihtiyarların nasihatini cana minnet bilirler. Bu akçe ile bana hangi yeri mübayaa etmiş olur iseniz bahşeylemiş olmak derecesinde beni kendinize minnettar etmiş olursunuz.

Süleyman Efendi çocuğun bu teslimiyetinden pek memnun oldu. Köy ihtiyarlarını bir yere toplayarak cümlesinin inzimam-ı reyiyle Pitekas deresi kenarında otuz dönüm kadar tarla ile elli dönüm kadar dahi mera gibi araziyi havi bir yer bulunup üç bin kuruşa mübayaa eylediler ki peşin verilecek olan iki binin üst tarafı için dahi Süleyman Efendi kefil olmuş idi.

Şu yere malik olduğundan dolayı Şinasi'nin derece-i memnuniyetini tarif edebilmek asla kabil değildir. Bu memnuniyet olsa olsa bir büyük kıtayı kılıcı kuvvetiyle fetheden fatihlerde bulunabilir.

Şinasi bu keyfiyeti pederine yazmakla beraber şöyle alelacele almış olduğu haritasını dahi göndermiş ve ister ise akçesini üçüncü üç aylık harçlığına mahsub etmesi beyanıyla babasından kazma, çapa, bel, kürek gibi ilk edevat-ı ziraiyenin serian irsalini de rica etmiş idi. Aldığı yer Bozok kasabasına yarım saat mesafede bulunduğu ve mevsim dahi kış olduğu hâlde Şinasi her sabah arazisine gider, her akşam Süleyman Efendinin hanesine gelir ve "Ah! Yaz gelse de şu dere kenarına bir kulübe yapsam gece gündüz kendi yerceğizimde bulunsam" arzusunu bir türlü yenemez idi.

İlk yapmış olduğu müsvedde yollu haritayı Şinasi her defa gidişte gelişte tashih ede ede âdeta bir topoğrafya haritası derecesinde ikmal ederek sath-ı arzdaki en hafif meyilleri ve en küçük akıntıları bile haritasında göstermiş idi.

Binaenaleyh geceleri Süleyman Efendinin hanesine gelince bu haritayı önüne açarak hayalen zamanını yine arazisi içinde bi'l-imrar öndeki ziraat mevsimi için toprağın neresine ne ekeceğini ve hangi tarafını ne hâle koyacağını düşünüp işaret eyler idi.

İstanbul'da pederinden istediği edevat geldi. Bunları ilk muayene ettiği zaman Şinasi'nin her birine kemal-i muhabbetinden naşi edevat-ı mezkûreyi birer birer öptüğünü ve hatta bir âşık-ı şedid-asa gözlerinden yaş bile aktığını görse idiniz hayrette kalır idiniz.

Şinasi şu araziyi kendi başına hasıllamaya kudreti yetmeyeceğini bilir idi ise de amele istihdamına kudreti olmadığından herhalde tek başına çalışmak mecburiyetine katlanmak lâzım gelmiş idi. Bu müşkülü nazarında küçültmek için kendi kendisine dedi ki:

—Ziraat denilen şey bir tek adamın kuvveti kendi ihtiyacına kifayetini temin etmek hesab-ı esasîsi üzerine tesis edilmiştir. Her köylünün yalnız kendi kuvveti kendi ihtiyacına kâfi olmayıp da gündelikçiye muhtaç kalacak olsa ziraattan hayır mı olur? Zaten amele istihdam edenler vereceği gündeliği çıkardıktan sonra kendisi de faydalanmak hesabıyla gündelikçi kullanırlar. Kendi gündeliğim on kuruş olduğu hâlde iki amele kullanmak için bunu sarf edecek olur isem ne ile sermaye edineceğim. Kendim kazmaya sarılarak kendi kendimin gündelikçisi olmalıyım. O hâlde günde beş kuruş dahi ücretimi sayar isem günde on beş kuruşluk adam olmuş olurum.

Koca Şinasi evvelâ bakla ekeceği yeri kazmaya başladı. Şubata kadar zamanını bu hizmete tahsis ederek kazmacılıktan pek usandıkça "Bir yorgunluk diğerini defeder" hükmünce baltasını omuzlayıp dağa gider ve ilkbaharda yapacağı kulübe için ağaç keser idi. Kestiği ağaçları nakil için bir hayvana muhtaç olup hâlbuki Üsküdar'da almış olduğu beygiri Bursa'da satmış bulunduğundan ve merkep gibi bir şey mübayaa edecek olsa kış vakti onun boğazı dahi bir masraf kapısı açacağından Şinasi "Ben şu ağaçları şimdi keseyim de kırda otlamak mümkün olacağı zaman gelerek bir merkep aldığımda nakil dahi eylerim" der idi.

Şubat içinde Şinasi yirmi kıyye kadar bakla tohumu ekti. Badehu olanca kuvvetiyle fasulye ve mısır ve patates evleklerini hazırlamaya başladı. Baklalar iki yapraklı oldukları zaman Şinasi'nin ne kadar sevindiği görülse idi görenler mutlaka müteessir olurlar idi. Koca gayretli çocuk "Yiyeceğimi kendim çıkaracağım" diye zihninden derin derin hesaplara başlayarak şu kırk okka tohumdan bir hayli zaman için taze ve birçok vakit için dahi kuru olarak ekl edeceği baklayı çıkardıktan sonra kendisinden daha bahtiyar kimse olamayacağını hükm ile sevincinden hep ağlamalı olur idi.

Ya mart girip de fasulye ve sakız ve köy kabaklarını ve soğan ve sarımsağı ve bir miktar hıyarı ektiği zaman Şinasi'nin keyfine nihayet mi olabilir idi. O zamana kadar baklalar gereği gibi yükselerek yapraklarından salata yapmaya başlamış olduğundan gayretli çocuk daha şimdiden ekmeği üzerine koyacağı katığı çıkardığı için dünyada kendisinden bahtiyar hiçbir kimse görememeye başladı.

Mart içinde Şinasi kulübesini binaya lüzum görerek bir de merkep mübayaa etti ise de Bozok karyesinden geçer iken bir tavuğun guruldayarak kadınlar tabirince yumurta toplamaya başladığını gördüğü anda köylüye merkepten evvel kümes hayvanı lâzım olduğunu düşünüp az kalmış idi ki satın aldığı merkebi geriye versin. Hele o günlerde üç aylık harçlığı olmak üzere babasından bin kuruşu daha gelmekle Şinasi genişledi ve sekiz on tavuk, iki horoz, iki üç hindi ve kaz mübayaasıyla bunları doğruca yerine getirip kulübeden evvel kümesi binaya müsaraat gösterdi.

Şinasi'nin horozlarının sedasından aldığı lezzeti Beyoğlu'nda Senai'nin Kafe Şantan kızlarının sedasından aldığı lezzete kıyas edebilmek kabil midir? Koca Şinasi kümesini tezyin eyleyen hayvanatın her birine âdeta yegân yegân âşık olup "Onlar beni bahtiyar edecekler, ben de onlara hizmet etmeliyim" diye çok defalar ekmeğini bunlara taksim etmekten kendisi aç kalmış idi.

Kümesinde ilk defa olmak üzere iki yumurta bulunduğu gün Şinasi cidden ve hakikaten sevincinden hüngür hüngür ağlamıştır. Bir kimse çıkıp da yumurtaların her birine bir altın verse idi, Şinasi için bu sevgili mahsullerini satmak kat'iyen kabil değil idi.

Şimdi şu satırları okurlar iken ihtimal ki karilerimiz mektepten yeni çıkmış on sekiz yaşında olduğu hâlde böyle başını alarak kırlara çıkıp "Kendimi kendi sa'yim ile idare edeceğim" iddiasına düşen bir çocuğun muvaffakiyetini istibad ederler. Bir dereceye kadar hak dahi kazanırlar. Zira bu misilli ameliyat-ı şakkaya kuvvetli bir vücut lâzım olduğu gibi kendini korumaya kâfi cesaret ve yapacağı işi bilmek için maharet dahi lâzım gelir. Lâkin karilerimiz emin olsunlar ki Şinasi bunların birisinden mahrum değildir. Vücutça kuvvetine ve şecaatine itimadı olduğu için silâhını evvelce haber vermiş idik.

Şimdi şunu da haber verelim ki Şinasi mektepte teneffüs ve oyun zamanlarıyla karyolasında uykuya varıncaya kadar olan zamanını "mezon rustik" yani "köylü hanesi" ve "baskur" yani "kümesçilik" gibi hep köylülüğe ait kitaplar okumak ile imrar edip her tatil günü Kasımpaşa bostanlarına gider ve sabahtan akşama kadar amele gibi bahçıvanlık edip bu iş esnasında dahi hangi mahsulün hangi mevsimde ekileceğini ve ne gibi hizmetlere muhtaç olacağını bahçıvanlara sorup beller idi.

Kulübesinin esasını vaz' edeceği gün Süleyman Efendiye yalvarıp oracıkta bir dua etmek için hürmetli ihtiyarı davet eyledi. İhtiyar maalmemnuniye kabul edip geldi. Duayı ederek ilk kazığı çaktıktan sonra etrafına bakınarak dedi ki:

—Oğlum! Sen buralara fidan dikmemişsin. Hâlbuki fidan dikmek hususunda ne kadar acele edilirse yine geç kalınmış olur. Bu sene ise mevsimi hemen hemen geçmek üzeredir.

Gayretli Şinasi bu haberi alınca daha ziyade vakit kaybeder mi? Kulübe binasını biraz daha te'hir ederek olanca gayretiyle iktiza eden yerlere fidan dikmeye başladı. Her şeyin yabanîsinden beşer onar tane dikti. Köy içinden birkaç tane dahi aşılı kiraz ve armut ve elma ve ayva fidanları bulup onları da başkaca gars etti.

Şinasi'nin kulübesi kendi kudretinin fevkinde ameliyata ihtiyaç gösterecek bir şey değildir. Dört köşeye dört kazıktan sonra bunların aralarına dahi birer kazık ve payanda koyduktan sonra kazıkların üzerine birer taban çakmış ve badehu iki dıl-ı mütekabilin ortalık yerine birer arşın irtifaında babalar dikerek onların üzerine boylu boyuna bir ağaç italesiyle birer ucu bu ağaca ve diğer uçları tabanlara müntehî olmak üzere mailler koymuş, yani dört duvarının üzerini beşik örtüsü veyahut mezar şeklinde örtmüş idi. Bu kazıkların arasını dolma olarak vurup doldurmak için kerpice ihtiyaç messeyledikte bu işte kendisine muavenet için bir ameleye muhtaç kalmış ve ona beşer kuruştan üç gündelik vermiştir. Kulübesinin üstünü evvelâ ince dallar ve onun üze-

rine Sakarya nehri kenarında bir sazlıktan kestiği sazları örterek en üzerine dahi bir kat tezek sürmüş ve daha üstüne tekrar saz çekmiştir ki şu ameliyatın yağmuru kesmeye kifayeti köylüler tarafından dahi tasdik ve temin kılınmıştır.

Şinasi Efendinin yapmış olduğu kulübeyi medh için buna bir kâşane-i dil-küşa mertebesinde ehemmiyet vermeye imkân yoktur. Kapının karşısına pencere makamına kaim olmak üzere açtığı bir delik üzerine kâğıt yapıştırarak onun ortasına dahi birleştirmiş olduğu bir cam parçasından lüzumu derece ziya girmediğinden kulübenin kapısı açık bulunmadıkça derununda etrafını görmek dahi mümkün olamaz idi. Lâkin bir kere de siz bu kulübeye Şinasi'nin gözüyle bakınız. Acaba en güzel konaklar, köşkler bundan daha güzel midir?

Şinasi kulübesine "Bahtiyarhane" namını vermiş idi. Akşam işinden avdet edip de kendisine arkadaş edindiği hayvanları kapı önüne cemederek safa sürmeye başladığı zaman Şinasi kadar bahtiyar adam tasavvura dahi sığamaz idi.

Kendisine arkadaş edindiği hayvanlar dediğimiz zaman bunlar meyanında belki mübayaa etmiş olduğu merkep hatırınıza gelir ise de koca bir çoban köpeği ile bir de âlâ keçiyi zihninizde bulamazsınız. Köpek bekçi olarak getirilmiş olup keçi ise "Keçi fukara hanesinin ineğidir" diye Şinasi'nin bir kitapta okumuş bulunduğu fıkra üzerine oraya getirilmiş idi.

Hele tavuklar ve hindiler kuluçka çıkardıkları zaman Şinasi kendisini âdeta bir çiftlik ağası olmuş zannedecek mertebelerde büyümüş gördü. Bu kuluçka meselesinde Şinasi'nin bulmuş ve kemal-i muvaffakiyetle tecrübe etmiş olduğu bir hileyi haber verelim:

Hayvanat ile iştigal edenlere malûmdur ki hindiler hayvanatın en ahmağıdırlar. Şinasi bu ahmaklığı nazar-ı dikkate alarak hindinin pek faydalı bir kuluçka olacağını ve fakat piliçleri büyütmek emrinde validelik vazifesinden ol kadar istifade edilemeyeceğini der-piş ile tavuklarla beraber hindilerin dahi altlarına koyduğu yumurtalar piliç oldukları zaman bunları çalıp gezdirmeleri, yani dayelik hizmetini görmeleriyçün yine o gün piliç çıkarmış olan tavukların piliçleri meyanına katmış ve hindilerin altına ise yeniden yumurta koymuş idi. Ahmak hindi piliçlerini zayi edince bu yeni yumurtaların dahi üzerlerinde yatmaktan geri durmayıp iki defa tavuk pilici çıkardıktan sonra bir defa dahi asıl hindi pilici çıkarmağla Şinasi bir hindiyi üç defa kuluçkaya yatırmak suretiyle istifadede bulunmuştur.

Hakikat hindi pek ahmak bir hayvan olduğundan piliç çıkardığı zaman yavrusunu güzelce muhafaza edemeyerek birtakımlarını kendisi ayaklarıyla çiğneyip helâk eder. Lâkin hamakatı hasebiyle bir kere yatırıldığı yerden kalkmak dahi bilmeyerek merhamet edilmeyecek olursa beş altı kere hatta geberinceye kadar yatırılır. Bir de hindinin böyle bir iki defa piliç yumurtasına yatırıldıktan sonra asıl kendi yumurtası üzerine yatırılmasında hindi yavrularının büyütülmesi için dahi suhulet vardır. Yavru hindilerin güç büyümesi soğuk zamanda çıkmalarından neşet eder. Havalar gereği gibi ısındıktan sonra hindi çıkarılacak olursa vefeyat daha az olarak yavrular daha sühuletle büyür.

Şinasi Efendinin hesabına göre hayvanat-ı ehliyenin en kârlısı tavuktur. Bir tavuk güzelce muhafaza edilirse yılda yüze karip yumurta ve sağlamca on beş tane dahi piliç hâsıl edebilir. Şu bereket ise ne koyunlarda ve ne ineklerde yani hayvanat-ı ehliyenin hiçbirisinde yoktur.

İşte bizim Şinasi Efendi kendi umuruna bu vechle teşebbüs ederek bir yandan dahi köylülerin köylülük umurunda terakkileri için ifa-yı nesayihte semahat eyler idi ki "küvez" denilen kuluçka sandığı ile piliç çıkarmak ve zer' ettiği pamukları sulamak misilli marifetleriyle Köse Muhtar gibi adamları kendisine nasıl bent eylemiş olduğunu bu babın mukaddimesinde görmüş ve işitmiş idik. Fakat o muhaverenin vukuu Şinasi'nin Sultanönü sancağına vürudunun üçüncü senesi olup biz ise burada henüz ilk yazında bulunduğumuzdan bu yaz içindeki muvaffakiyatını görmek için Şinasi'nin ağustosta pederine yazdığı bir mektubuna atf-ı nazar-ı dikkat eyleyelim. Bu mektubun sureti şudur:

"Sebeb-i devletim babacığım efendim hazretleri.

Bahtiyarlığın mutlaka köylü âleminde bulunacağı hakkındaki mütalâalarımız sıhhat ve isabetini ispat eylediler. Sizden müfarakatımın henüz senesi olmadı. İşe başladığımın tamam altıncı ayında olmak üzere işte mah-ı ağustostayız. Bu müddet zarfında bendenize dört defa biner kuruş harçlık gönderdiniz ki İstanbul'da bulunsa idim bunlar kâmilen harcedilmiş olacaklar idi. Burada ise leffen takdim eylediğim defterinde görüleceği üzere arazi ile beraber mübayaatım üç bin beş yüz kuruşa baliğ olmuştur. Arazi için henüz beş yüz kuruş borcum olup bu hesapça on buçuk mah zarfında kendimi bin kuruş ile idare etmiş oldum. Burada insanın ihtiyacı yalnız karın doyurmayadır. İki aba pantolon ile üç tane yelken bezi gömlek ve iki çift yemeni insana bir senelik elbise olmak üzere kifayet ediyor. Buranın eğlenceleri köylülükçe muvaffakiyet semeratından olan şeylerle iftihara münhasır olduğundan gönül eğlendirmek için asla mesarif-i zaideye lüzum ve ihtiyaç yoktur. Bir senelik harçlığımdan mübayaa eylediğim eşya kâmilen mevcut olduktan maada kendimin vücuda getirmiş olduğum şeyleri dahi arz edeyim de bahtiyarlığımın derecesini anlayınız. Hayvanatça mahsulâtımın yekûnu elli beş piliç, on sekiz hindi, on dört kaza baliğ olmuştur. Bir tek adam için şu hayvanlar bir senelik levazım-ı ekliyeyi temin etmiş olmazlar mı? Mahsulât-ı ziraiyeye gelince, dip mahsulünden olan tohumluklar ayrıldıktan maada iki yüz okka kuru bakla, iki yüz yirmi okka kuru fasulye, yetmiş okka patates, üç yüz koçan kuru mısır, yüz okkadan mütecaviz kuru soğan, iki büyük hevenk sarımsak, beş dizi biber, yirmi tane balkabağı, dokuz tane köy kabağı der-ambar eyledikten maada kışlık taze sebze olmak üzere dahi beş yüz lahana fidanı ve bin beş yüz pırasa ve bir miktar ıspanak ekmişimdir. Ha az kaldı ki unutuyor idim. Yumurtayı bir kere pekmez içine batırıp badehu ince elekten elenmiş kül içine gömünce bir sene sonra yine taze olarak çıkarılacağını kitaplarda görmüş

idim de nisan içinde ilk yumurtalardan otuz kadarını bu suretle tehyie etmiş idim. Temmuzda açtım. Hepsini bugün folluktan çıkmış gibi bulmayım mı? Bu sevinç ile yüz kadar yumurtayı dahi tehyie eyledim. Bundan sonra kışa kadar hayvanlarımın husule getirecekleri yumurtaları dahi böylece hıfz edeceğim."

"Babacığım! Yedi sekiz aylık bir zahmetle kazanılmış olan bahtiyarlığın derecesine dikkat buyuruyor musunuz? O kadar zenginim ki sizi bile buraya davet edip de 'İşte bütün müddet-i ömrünüzde arzu eylediğiniz hâlde muvaffak olamadığınız saadet-i kureviye böyle sekiz aylık bir himmet ile husule gelebilecek şeydir. Buyurunuz afiyetle bahtiyar olunuz' diyeceğim geliyor. Öyle ya! Sevgili babacığımı tavuk, süt, yumurta, patates ve saire ile beslemeye muktedir köylü olduğum hâlde bu davete neden cesaret alamayım? Ma-haza cesaretimi küstahlığa hamleder iseniz hiç olmaz ise bu cesaret mahza gayretten ileri geldiğini nazar-ı insafa alınız da ona göre kulunuzu affediniz."

Şinasi

Dördüncü Bap
PARİS'TE BİR TÜRK

Bu ser-levha karilerimize telif yollu kaleme almış ve on sene kadar mukaddem tab' ve neşretmiş bulunduğumuz bir büyük romanı ihtar eder ki mezkûr roman bu muharrir-i âcizin kaleme aldığı şeylerin eşherlerinden olup kariler nezdinde pek büyük bir rağbetle telâkki olunmuş ve gayet ehemmiyet kazanmış olmasıyla ihtimal ki şu bapta dahi kıymet ve ehemmiyeti ona mütenasip bir fıkra okuyacaklarını ümit ve intizar ederler.

Halbuki *Paris'te Bir Türk* romanında İstanbul'dan Paris'e göndermiş olduğumuz Nasuh Efendi derecesinde zeki ve edip ve kâmil bir adam romanların eşhas-ı muhayyilesi meyanında dahi pek nadir bulunurlar. Paris'te Bir Türk romanının Nasuh Efendisi medeniyet cihanının payitaht-ı umumîsi olan Paris'te olur olmaz Fransızların bile giremeyecekleri âlemlere girip birçok garaib-i vukuat ve acaib-i hâlâtın mecma-ı esrarı kendisi olmuş ve gördüğü ve yaptığı şeyler kâmilen muhassenattan olmak üzere beş altı yüz sayfalık kocaman bir cilde zemin ve sermaye tedarik eylemiştir.

Bu hikâyemizin şu dördüncü babında Paris'e azimetini hikâye edeceğimiz Türk ise daha İstanbul'daki hâlini beğenmediğimiz "Senai De Berrak Pınar"dır ki böyle hoppa bir adamın İstanbul'daki ahval ve etvarından gayret-i Osmaniye ve hissiyat-ı insaniyemiz hasebiyle memnun olamadığımız hâlde Paris'teki ahval ve etvarından hiç de memnun olamayacağımız aşikârdır. Mahaza sevk-i kelâm Senai'nin Paris'e olan bu seyahatinin dahi hikâyesini iktiza ve ibram eylediğinden hikâyenin bu cihetini noksan bırakmamaya mecburuz.

Bundan evvel bir bapta Senai'nin bu sefaret ser-kitabetiyle Paris'e azimet mümkün olacağı tasavvurunda bulunduğu hatırlarda kalmış ise de belki bu defa azimeti ol suretle vuku bulmuştur diye hatırlara gelebilir. Fakat heyhat! Senai'nin her hülyası husule gelmek için bütün cihanın Senai aklında olması lâzım gelip bu ise teşekkür etmelidir ki muhaldir.

Senai'nin Paris'e gitmesi babası Musa Ağanın vefatı üzerine vuku bulmuş idi. O zaman Senai yirmi üç yaşına varmış ve fakat bu yaşta aklını başına almak kabil olamayıp aklını başından bilkülliye zayi ve zail eylemiş idi. Senai'nin validesi oğlu ile beraber Bursa'ya nakl-i mekân eylediği zaman Musa Ağanın almış olduğu ikinci karıdan olan bir oğul doğmuş ise de vefat etmiş ve ikinci olarak doğan kız ber-hayat bulunmuş idi. Binaenaleyh Yamalı Musa'nın emlâk ve emvali iki kadın ve bir kız ve bir oğula miras kalarak bunlar meyanında taksim olunmağla ve varis-i zükur olmaktan naşi hissenin en büyüğü bittabi Senai'ye intikal etmekle yirmi bin liralık kadar emlâk ve nükud sinyor hazretlerinin hissesine düşmüş idi. O zamana kadar Senai şuna buna ba-sened beş altı bin lira borçlanmış olduğundan gerek bunların tesviyesi ve gerek bir Paris seyahatinin mesarifi için nakde muhtaç olup eldeki nükud ise bu miktara varamadığından emlâk ve akardan hiç olmaz ise bazılarında olan hissesini satmaya kalkıştıkta zavallı validesi ağlayıp sızlayarak oğlunu irşada çalışmış ise de Türk olmasından dolayı validesini de beğenmeyen Senai'yi irşat kabil olur mu? "Vakıa dünyada oğullarına nasihat veren kadınlar dahi nadir değil iseler de onlar sizin gibi henüz çarşamba karısına inanan Türk kadınlarından değildirler. Avrupa'nın maarif-i cedide içinde yetişmiş olan nisvan-ı fazılasıdırlar. Onların oğulları bir Avrupa seyahati için kendilerinden ruhsat ve para istemiş olsalar tek oğulları dünyayı gezsinler, görsünler diye ne ruhsatlarını ne akçelerini dirîğ etmezler" tarzındaki sözler ile bîçare kadıncağızı tekdir ve tahkire kadar varmış idi.

Bîçare kadıncağız şu kafada bir oğula nasıl meram anlatabilsin? Kendi akl-ı kasiranesince bari kendi menfaatini temin edebilmek için oğlunun satacağı şeyler nefs-i Bursa'da kâin akara münhasır kalmasına Senai'yi ırza edebilerek zikr olunan akardan satılacak hissenin diğer hissedaran tarafından iştirasına rağbet edilmemekle (Bunun sebebi sonra anlaşılacaktır) kadıncağız köylerdeki arazi ve emlâkten birtakımının hisselerini talipleri olan diğer hissedarana satarak bedelleriyle nefs-i Bursa'da kâin akardan oğlunun hisselerini mübayaa eylemiş idi.

İşbu tesviyede Senai eline altı bin lira kadar para geçirip borçlarından bir miktarını nakden ve bir miktarını dahi diğer emlâkten bazıları üzerindeki hissesini validesine haber vermeksizin dayinlerine terhinen veyahut firağen bi't-tesviye asıl kendisinin olmak üzere cebinde tamam dört bin liralık poliçe bulunduğu hâlde İstanbul'dan Paris'e gitmiş idi.

Senai'nin bu hareketine cinnet-i mahza eseri demek lâzım gelmez mi? Fakat bir de kendisine sorunuz. Ona sorar iseniz Felatunlar'ı hayrette bırakacak akilâne bir hareket olduğunu size temine çalışır, hazır bu kadar tahsil eylemiş iken mükemmel bir avukat olmaya şunda ne kalmış. Paris'te iki üç se-

necik daha tahsil eder ise mükemmel bir avukat olacak, İstanbul'a gelecek. Her ne kadar İstanbul mehakimi henüz muntazam olmayıp avukatlık sanatı dahi Türkler meyanında henüz meayibden gibi bir suretle telâkki edilmekte ise de teb'a-i ecnebiye ile Müslüman ve Rum ve Ermeni gibi teb'a-i Osmaniye arasında mühim mühim birçok davalar nadir olmadığından işte bunlara vekâlet edecek, dünyanın paralarını kazanacak! Avrupa'dan buraya gelen ecnebî avukatları az para mı kazanıyorlar? Ferih fahur yaşadıktan maada büyük büyük servetler bile peyda ediyorlar.

Gördünüz mü Senai'deki hesabı? Bu kadar hesap akıldan neşet etmez mi? Böyle ince hesaplara Türklerin hiç aklı ermez. Senai Efendinin aklı erer ki bu dahi mahza Avrupa maarifi sayesinde müyesser olmuş bir nimet-i uzmadır.

İşte Senai bu hesap üzerine kalktı Paris'e gitti. Fakat gider gitmez derslere başlayacak değil a? Hem bir kere tahsile başladıktan sonra zavallı çocuk bir daha dünyaya bile bakmayacak! Gece gündüz tahsile sarf-ı himmet ederek ilm-i hukuku bi'l-itmam birinci sınıftan bir avukat şehadetnamesi alacak! Bu himmete başlamazdan evvel bir parçacık Paris'i görmesi ve Paris eğlenceleriyle birazcık eğlenmesi çok mu görülür? Berrak Pınar Senyörü Senai Beyefendi kendi kendisinin bu mütalâasını da ziyadesiyle beğendi. Paris'te rast getirdiği bazı hemşehrileriyle eğlence mahallerine devama başladı. Tiyatrolarda kulisler içine girip aktrisler ile görüşmek Flam'daki Rizet ile peyda etmiş bulunduğu münasebete makis olmadığı gibi bulvarlarda kokotlar arkasından koşmak dahi Kâğıthane âlemlerine benzemediğini bi'l-itiraf her hâlde, her hususta kendisini beğenmekte olan Senai Bey bu muvazenede dahi kendi dikkatini alkışlar da der idi ki:

—Asıl şehir Avrupa olup bizim İstanbul ise bir büyük köy olduğunu iddiada hakkım yok mu imiş? Paris'in bu âlemleri yanında İstanbul'un en parlak âlemleri âdeta köy derneği gibi kalıyor!

Senai cepten para çekmek hususunda dahi Paris âlemlerinin İstanbul âlemlerine benzemediğini görüp bunu da düşünür idi. Fakat her hâl, her hareketi bir hikmet tahtında olduğuna mutekid bulunan Senai bu bapta dahi kendi kendisini tatmin edebilir idi. Der idi ki:

—Adam şunda beş on gün eğleneceğim; masraf biraz ziyadece gidiyor imiş, ne zararı var? Yarın fenn-i hukuk tahsiline başlayıp da talebelik âlemine girince gayet sade bir maişet ile pek az masraf ederim de telâfi-i mafat eylerim.

Halbuki Paris'in her tarafını gördüğü hâlde biraz kumarhanelerini de görmemek Paris hakkındaki tetkikatını nakıs bırakacağından ve Senai artık Paris'in her taraflarını delilsiz, kılavuzsuz gezebilecek kadar Paris'i öğrendiğinden kumarhaneleri kendi kendisine ziyarete başladı.

İlk oynadığı oyunlarda kazanmaya başlamasın mı? Vay Senai'deki gurur! Bu maharette Frenklere galebesi mutlaka her oyun için mahsus olan hesaplara güzelce sarf-ı zihin eylemesinin semeresi olduğuna kanaatle cesaretini artırdıkça artırmaya başladı. Hâlbuki Frenklerin bu bapta kendisine yemleme attıklarını hiç düşünemiyor idi. Mukaddimatında hemen daima kendisi kazanarak sonraları kâh kendisi ve kâh kumarbazlar kazanmaya başladıkları hâlde de Senai'nin cesareti kesilmedi. Nihayet hep kendisi kaybeder oldu.

Ya kaybeylediğini çıkarmaya çalışmak gayreti yok mu? Giden paraları Frenkler yesinler mi? İşte bu gayret Senai'yi tedavisi gayr-ı kabil mertebesinde kumar illetine müptelâ ederek bir yandan sarhoşluk bir yandan hovardalık dahi yardım etmekle Paris'e vusulünün üzerinden dokuz mah mürur etmiş olduğu hâlde henüz kendisini toplayıp da ilm-i hukuk tahsiline mübaşeret edememiş idi.

Kumarbazlar gibi geceleri sabahlara kadar uykusuz kalmaları tez zamanda vücud-ı beşerin harabını tesri' edeceği gibi fazla olarak Senai'de işrete ve hevesat-ı şehevaniyeye dahi inhimak-ı küllî olmak hasebiyle Paris'e vürudundan dokuz ay sonra öyle bir hastalığa duçar oldu ki helâkine ancak ramak kalmış idi. Paris'in bir şehir, ona nispetle İstanbul'un bir azim köy olduğu hakkındaki muvazenesini bihakkın tasdik ettirecek hükmü Senai işte şu hastalığı esnasında gördü. Zira öyle garibü'd-diyar bir adam şu hastalığa İstanbul'da duçar olsa bakıntısızlıktan helâki muhakkak olduğu hâlde Paris'in mükemmel gureba hastahanesinde kemal-i itina ile tedavi edildiği için kefeni yırtabilmiş idi.

Hastalıktan rehayab olarak biraz aklını başına aldıkta Senai bir hesap yaptı. Mevcut akçesini, borcunu falanını hep hesap ederek Paris'çe borçlarını tamamen tesviye edecek olursa elinde ancak bin üç yüz lirası kalacağını görünce biraz başına gelen aklı tekrar başından gitti. Fakat akılların bu suretle gidişleri daha galip oldukları hâlde avdetlerini müstelzim olur. Binaenaleyh Senai kendi hâlini daha güzel düşünmeye başlayarak çünkü tabipler hulul etmek üzere bulunan mevsim-i şitayı Senai'nin Paris'te geçirmesine rıza göstermeyerek behemehal İtalya'nın Sicilya taraflarına gitmesini rey eylediklerinden Senai eğerçi kumar borcu bir namus borcu olduğu şayi olmuş ise de bu söz yine kumarbaz güruhundan olan süfehanın sözü olduğunu bi't-teemmül nakd-i mevcuttan üç dört yüz lirayı daha kumar borçlarına vermekten ise vermeksizin İtalya'ya savuştuğu hâlde elinde bin yedi yüz lirası kalacağını düşündü. Kendi kendisine dedi ki:

—Elbette Sicilya'da dahi ilm-i hukuk dersleri vardır. Paris'te tahsile vakit bulamadım ise Sicilya'da tahsil ederim. Hem de oralar hükema yatağı yerlerdir. Daha kolay tahsil ederim.

Senai bu mütalâada iken birisi gelip de bera-yı tebdil-i hava Sicilya'ya gideceğine memleketi olan İstanbul'a avdet etmesi müreccah olacağını ihtar eylese idi acaba Senai bu nasihati isga etmez mi idi? Ne gezer? Senai'de her şeyle beraber kibir dahi vardır. Avrupa'ya ilm-i hukuk tahsili ile avukat olmaya gideceğini bütün dostlarına ilân eylemiş olduğu hâlde elinde bir avukat şehadetnamesi olmaksızın İstanbul'a nasıl avdet edebilir imiş?

Elhâsıl Paris'teki borçlarını tediye etmeksizin koca Berrak Pınar Senyörü Osman Kâmil Senai Beyefendi hazretleri İtalya'ya firar ârını dahi irtikap eyledi. Hâlbuki Napoli'ye geldikte İtalya'nın yanardağlarını ziyaret etmek

Avrupalılarca en mühim tetebbulardan olduğunu der-hatır ederek ve kendisi ise mutlaka Avrupalı'ya benzemek için her şeyi göze aldırmaya daima hazır bulunarak Etna ve Vezüv gibi bürkanları ziyaret emelini bir türlü menedemedi.

Bu emel ile Senai köylere çıkarak kılavuzlar tedarik etmiş ve bir kat âlâ Avrupalı seyyah elbisesi alarak hatta hiç ressam olmadığı hâlde güya yanardağlar üzerinde bazı mahallerin resimlerini almak için koltuğu altına kocaman bir de ressam albümü edinmiş idi. Ancak dağların şurası şöyle burası böyle diye gezer iken karşısına bir bölük haydut çıkmasın mı? İşte bu vak'a üzerine hoşafın yağı bilkülliye kesilmiş idi.

İtalya'nın haydutları pek meşhurdurlar. Hem de bunlar memalik-i saire haydutları gibi ellerine geçen adamları öldürüp üzerlerinde her nesi var ise almaktan ibaret kaba bir haydutluk etmezler. Bakınız bir numunesini Senai'nin sergüzeştinde göreceğiniz vechle ne mahirane haydutluk ederler:

Reis-i eşkıya eğer canına acıyor ise üzerinde bulunması lâzım gelen silâhları fırlatıp bir tarafa atmasını Senai'ye teklif eyledikte Senai'nin sekiz on kişiye mukabele edebilmesi imkânın haricinde olmağla cebinde bulunan altı ateşli tabancasını reisin önüne bıraktı. Reis üzerinde daha silâhı var ise bırakmasını ve sonra silâh zuhur eder ise mutlaka idam olunacağını dermeyan edince Senai yemin ederek başka silâhı bulunmadığını temin etti.

Bu anda Senai'nin yanında topu elli altmış lira bulunarak baki akçesi Roma üzerine çekilmiş poliçeler olduğundan yalnız nakdin ziyaı ile haydutların ellerinden kurtulurum zanneylemiş idi. Hâlbuki haydutlar kendisini soydukları zaman poliçelerin Roma'da Sen Piyer Meydanı'nda arabacılar reisi Culyano namına ciro edilmesini Senai'ye teklif eyledi.

Senai bu teklife karşı lal oldu kaldı. Zira bu haydutlar kendi zannı vechle ahmak herifler olmadığını anlamış idi. Ma-haza herkesten ziyade kendisini akil zanneden Senai şu belâ içinde dahi bir medar-ı tesliyet bulmuş idi. Kendi kendisine demiş idi ki: "Ciroyu ederim, ama arabacı başı paraları almazdan evvel ben Roma'ya varmaya gayret ederek paramı ona teslim ettirmedikten maada arabacı başıyı dahi polise teslim ettiririm."

Va-esefa ki bu hesap dahi yanlış çıktı. Zira haydut reisi ciroyu ettirdikten sonra kemal-i nezaketle "Buyurunuz efendim bizim misafirimizsiniz! Roma'ya gidecek adamın avdetine kadar bizde kalacaksınız" diye Senai Beyi mağarasına kadar götürmüş idi.

Haydutların mağarası azim bir dağlık içinde gayet derin bir mağara olup fakat derunu oldukça mükemmel olarak döşenmiş ve her türlü mekûlat ve meşrubat dolapları doldurmakta bulunmuş idi. Senai Efendi bu mağarada âlâ külbastılar ve güzel şaraplar ile can besilemeye başladı. Haydut reisi kendisine demiş idi ki:

—Gönlünüz tamamıyla mutmain olsun. Bizim yanımızda herkes bize verdiği akçeye göre riayet görür. Sizin gibi elli bin frankını aldığımız adama ettiğimiz şu riayet ise hakkından bile aşağıdır.

Roma'ya giden adam üç gün sonra avdet eyledi. Poliçeler bankacıya gösterilir gösterilmez bir anda paraları vermiş olduğunu maatteşekkür Senai'ye tebliğ edince bîçare Senai'nin gözleri önünde o karanlık mağara bir kat daha zindan kesildi.

Reis-i eşkıya yine bir insaniyetli adam imiş ki soyduğu adam dağlarda yolunu bulamayarak bir tarafta helâk olmaması için yanına bir adam katarak Roma'ya isal eden yola kadar kendisine delâlet ettirmiş idi. Senai'nin Roma yolunu tercih etmesinden maksat ne olduğunu reis-i eşkıya pekâlâ anlamış ise de hiç ses çıkarmamış idi. Ma-haza bu bapta ses çıkarmaya lüzum dahi olmadığını Roma'ya vardığı zaman Senai de anladı. Zira doğruca polise müracaat ederek kendi poliçesinin çekilmiş olduğu bankacı ile Sen Piyer Meydanı'nda arabacı başı Culyano'yu ihzar eyledikte Culyano öyle bir akçe kabz etmediğini söylediği gibi bankacı dahi vakıa akçeyi bir arabacı başı Culyano'ya vermiş ise de onun bu adam olmadığını dermeyan etti. Nihayet Senai haydutlara giriftar olduğunu söyleyince polis tarafından kendisine denildi ki:

—A dostum! İşin içine haydutlar girince onlar bin tane arabacı başı Culyano bulabilirler. Sizin için artık derdinize ağlamaktan başka çare yoktur.

Bîçare Senai şu el memleketlerinde hakikaten acınacak bir hâlde kaldı. Roma'da İstanbulluların müracaatgâhı neresi olduğunu tahkik ederek oraya müracaatla kendisini İstanbul'a isale inayet buyurmalarını hemşehrilik namına rica eylemiş ise de bu müracaat öyle pek de yüz güldürecek bir netice intac edemedi. Zira bu misilli gurebanın İstanbul'a iadesi için Çivityavekiya iskelesinden İstanbul'a bir yelken sefinesinin hareketini beklemek lâzım gelirdi. Senai kendisinin nasıl zengin bir familyadan olduğunu beyan ile karzan bir vapur ücreti verecek olurlar ise iktizası hâlinde İstanbul'da ma-faiz iade edeceğini temine başladı ise de gurbette temedduh eden pek çok serseri görmüş olan bu adamlar öyle olur olmaz sözlere kulak vermeyip hemşehrilik gayretiyle olsa olsa bir ekmek parası verebileceklerinden daha ziyade iane talebinde bulunacak olur ise bunu da kaybedeceğini ve yalnız bir "inayet ola!" ile iade edileceğini Berrak Pınar Senyörü beyefendiye anlattılar. Bunun üzerine Senai reylerinden çıkmamaya razı oldu. Çivityavekiya iskelesinde bazı tacirlere tavsiyename verilerek oraya gönderildi.

Haydutların Senai'yi er geç vaki olacak akıbeti biraz daha ta'cilden maada bir hizmeti olmadığı hâlde Senai Avrupa'ca adem-i muvaffakiyetinin sebeb-i mahzı bu haydutlar meselesi olduğunu zan ile hâlâ ilm-i hukuk tahsil edip de birinci sınıftan bir avukat olsa İstanbul'da dünyalar kadar para kazanabileceği itikadına fütur getirmez ise beğenir misiniz?

Fakat Çivityavekiya iskelesinde birinci sınıftan avukatlığı hülyaya bedel eğer birinci sınıftan bir gemi tayfalığını hülya etse idi daha doğru bir hülyada bulunmuş olur idi. Zira bu misilli fukaratın bir mahalden diğer mahalle meccanen nakli lâzım geldikte gemi üzerinde demir kaldırmak, prasya çekmek, sandal mayna etmek ve metafozaya sandal vira eylemek gibi hizmetlere ne kadar yarar ise ona göre izzet ve ikram görürler.

Yirmi gün kadar iskelede bekledikten sonra bir boş sefine navul aramak üzere İzmir Limanı'na müteveccihen yola çıkıyor idi. Senai bîçaresi bu sefi-

neye atlayıp beraber yola çıktı. Berrak Pınar Senyörü üst baş çıplak, karın aç olduğu hâlde şu rezaletiyle kendisinin kim olduğunu gemi halkına anlatmaktan hayâ eylediği cihetle "Bir fakir Fransızım" demiş idi.

Yelken gemisi ile edilen seyahat malûm a! Ya rüzgârsızlıktan deniz ortasında çalkanıp kalmalı veyahut aksi havalarda gark ile selâmet arasında muhayyer kalarak akıbet–i hâli bekleyip durmalı. İşte bu hâllerin hepsi şu gemide zavallı Senai'nin garip başçağızına geldi. Birdenbire bir fırtına kopar. Tayfalar dahi fırtına ile beraber kıyametler koparırlar. "Mayna! Gabya! Mayna babafingo! Orsa alabanda!" filândan sonra tûl saatine bakılarak bir irtifa alınır. Bulunulan mevkiin arz derecesi bulunur. Anlaşılır ki ta Malta sularına düşmüşler. Böyle bir aksilik daha olur. Bakarlar ki İspanya'ya yaklaşmışlar. Nihayet tamam kırk beş gün müddet koca Akdeniz'de enine boyuna cirit oynadıktan sonra bir gün İzmir Körfezi'ne gireyim der iken Gediz Nehri'nin yığıntısı olan kum üzerine gemi saplanıp kalmaz mı? Bu kadar aksilik şu fakir Fransızın yüzünden hâsıl olduğu için kaptan, Berrak Pınar Senyörü'nü bir âlâ dövdürüp karaya atmaz mı?

Artık bu sefer ve seyahatte zavallı Senai'nin çektiği sefaletleri hiç sormayınız. Üstü başı parça parça olup tabir-i sahihi vechle yalın ayak başı kabak kalmış ve kurtlu peksimet veyahut yarı pişmiş buğday çorbası yemekten çeneleri, dişleri sökülüp midesi fesada uğramış idi. O zaman maişet-i Osmaniye dairesi dahilinde bahtiyarlık bulunup bulunmadığını düşündükçe çıplak ayaklarına bir çift kırmızı yemeni taksa ve boş karnına Osmanlılığın en kaba ve barbarcasına vahşi taamı diye tahkir eylediği bir lenger pilav zerde koysa pek ziyade bahtiyar olacağına kendisi dahi inanmış idi.

Gediz Nehri mansabından İzmir'e kadar nasıl geldiğini sorsa idiniz gemide geçirdiği hâle çoktan razı olacağına dair Senai'den bir cevap alır idiniz. Çünkü ne kadar olsa gemide taşta toprakta tabanları patlamak üzere gezmek yoktur a! Karada ise taban çalmak bîçarenin ömründe başına gelmek şöyle dursun rüyasında bile görmediği beliyattandır.

Nihayet İzmir'e varınca İstanbul'a gelmiş kadar memnun olarak validesine bir telgraf çekti. Felâketini dört kelime ile anlatıp telgraf ile kendisine bir poliçe göndermesini istirhamda bulundu. Zavallı kadıncağız ikinci günü oğluna yüz lira göndermekle Senai paraları aldığı gibi doğruca bir hazırcı dükkânına gidip gömleğe, mendile, çoraba varıncaya kadar kundurası, bastonu ile mükemmel bir kat elbise mübayaasıyla kıyafetini yoluna koydu. Bu hâlde dahi kendi kendisine dedi ki:

—Her zaman demez miyim? Şehrîlik demek Frenklik demektir. Şu İzmir'de Frenk sanayii, Frenk ticareti bulunmasa idi ben şöyle beş dakikada giyinebilir mi idim?

Senai İzmir'de çok oturmayıp ilk vapur ile İstanbul'a geldi. Doğruca validesinin hanesine can attı. Vakıa Avrupa'dan ilm-i hukuk tahsil etmeksizin ve birinci sınıf avukat olmaksızın avdet etmiş idi ise de İtalya'da ve yelken sefinesinde ve İzmir sahralarında çektiği sefalet ve müşkülât bu hoppa çocuğa epeyce bir ders-i hikmet yerine kaim olmuş idi.

Beşinci Bap
TERBİYE-İ NİSVAN

Asr-ı celil-i hazret-i Abdülhamid Gazi'nin her bir eseri her ne zaman olsa muhassenat-ı asriyeden addolunabilecek kadar büyük şeyler olup bunlar meyanında en büyüklerinden birisi dahi alelumum etfalin ve alelhusus etfal-i inasın terbiye ve talimleri için iktiza eden programların kat'iyen tayin olunmaları kaziyeleri addolunsa sezadır.

Bundan evvel mekâtib-i askeriyenin bile programları birçok cihetlerden muhtac-ı ıslah ve ikmal olup mekâtib-i rüşdiye ise hemen her muallimin kendi dirayetine havale olunmuş gibi bir hâlde ve hele etfal-i inas için bir talim ve terbiye programı bilkülliye mefkut bir surette olduğundan kız babaları kızlarını nasıl terbiye ve talim edeceklerini bilemeyerek her biri bir yola gitmekte idiler.

Meselâ bazıları eski usulce mahalle mekteplerinde çocuklarına birkaç hatim ettirtir ve şu tahsili biraz daha ileriye götürmek arzusunda bulunur ise çocuğa bir de inşa okutur idi ki, namaz kılmak için Kur'an okumaya olan ihtiyaç anlaşılabildiği hâlde yazı yazmayan ve hiç de yazmayacak olan bir kız çocuğa inşa okutmanın lüzumu bir vechle anlaşılamaz idi. Bazıları ise kızlarının tedrisini kendileri deruhte ederek bir yandan mahalle mekteplerinde hafız olmaya kadar cebr eyledikleri kızcağızları diğer taraftan dahi kendileri emsileden başlatarak bina, maksud, izzi, merah, avamil, izhar, kâfiye diye âdeta bir medrese talebesi gibi ulûm-ı âliye-i Arabiye'yi tahsile ve talim-i Farisî'den Nasihatü'l-hükema'dan bed' ile Tuhfe-i Vehbi, Pend-i Attar, Gülistan ve Hafız gibi kitaplardan Farisî okutmaya mecbur eyleyerek Fıtnatlar, Leylalar gibi edibeler yetiştirmeye gayret eyler idi. Tahsilin böyle Osmanlılığa mahsus olan suretini beğenemeyerek alafranga heveskârı olanlar ise kızlarına mutlaka Fransızca öğretmek arzusunda bulunarak bunun için dahi bazı kudreti olanlar daha çocuk küçük iken hanelerine Frenk muallimeleri alırlar veyahut çocuğu biraz büyür büyümez rahibeler idaresi altında bulunan Frenk mektebine verirler idi ki, bu kızlar dahi Avrupalı bir kızın öğrendiği şeyleri tahsil eyledikleri hâlde kendi hanelerinde kendi maişet-i Osmaniyeleri dairesi dahilinde bu tahsillerinin imkân-ı tatbikini bulamamak ve kendi baba ocağının yabancısı addolunmak gibi bir müthiş istikbale müheyya edilmiş olurlar idi.

Maarifçe tensikat-ı ahiremiz hamd olsun bu fenalıkların kâffesini bertaraf ederek elyevm Osmanlı kadını olacak bir kızın okuyup yazmasını ve dinini ve milletinin tarihini ve kendine mahsus olacak ve bahusus bir kadına muvafık gelebilecek suretteki edebiyatını ve hesabını ve usul-i defterîsini ve ekonomisini öğrenmesi için iktiza eden tertibat-ı tahsiliyeyi yoluna konulmuş ve hatta bunun için kitaplar bile telif ve neşr olunmuş bulunduğundan bade-

ma kız babaları evlâtlarının talim ve terbiyelerini bizzat kendileri deruhte bile edecek olsalar ne yolda talim edeceklerini bilerek duçar-ı hayret olmayabilirler.

Zevciyet habli eğerçi kadınları erkeklerin emir ve nehiylerine muti' ve münkad olmak mecburiyeti ile bağlamış ise de erkekler daire-i tufuliyetten çıkıncaya kadar kadınların terbiye ve sevklerine terk edilmiş bulunduklarından bir milletin kadınları ne kadar terbiyeli olur ise erkekleri dahi o kadar terbiyeli olabilmek muhakkakat-ı tabiiyedendir. Kadınlar erkeklerin ilk mürebbi ve muallimleridirler. Binaenaleyh darü'l-muallimînde müstait hocalar yetiştirilmedikten sonra nasıl ki mekâtibin ıslahı çaresi bulunamamış ise terbiyehanelerden müstait valideler yetiştirilmeyince terbiye-i umumiyenin dahi asıl terakkiyat-ı asriyeye muvafık olacak bir surette ıslahı kabil olamaz. İşte bu hakikata nazaran evlâd-ı inasın talim ve terbiyelerine ne kadar ehemmiyet verilir ise asla istiksar edilemez.

Vaktiyle şu hakikata vasıl olmuş bulunanlar meyanında bir de İskenderiyeli Abdülcabbar Bey var idi ki bir oğlu ile bir kızını hüsn-i terbiye emeline koşup hâlbuki İstanbul'da muhtaç olduğu mektebi bulamayacağını daha vaktiyle derpiş eyleyince huruf ve lisan ve ulûm-i şarkiye için bir hoca ve garbiye için dahi bir madama isticar eyleyerek evlâdının tedris ve terbiyesini bunlara havale etmiş idi. Avrupa'nın "İnstitutris" denilen muallimeleri ne kadar müstait olurlar. Çocukların damarlarına girmeyi ne güzel bilirler! Bunlar "Eti benim kemikleri babasının anasının" diye terbiye-i etfali deruhte etmezler. Ders zamanlarını çocuklara bir işkence edip bırakmazlar. Belki çocuklara hem kendilerini hem tahsili sevdirerek muayyen olan zamanlarda derslerine seve seve devam ettirdikleri gibi yine muayyen olan zamanlarında dahi çocuklarla beraber oynayarak hiçbir zaman yanlarından ayrılmazlar.

İşte İskenderiyeli Abdülcabbar Beyin Fransa'dan getirtmiş olduğu muallime dahi böyle müstait şeylerden olup her gün çocukların iki saat kadar zamanı Türkçe ve Arapça tedris edecek olan hoca efendiye mahsus olmağla hoca efendinin düşman üzerine kılıç sallarcasına değnek sallayarak çocukların tehdid ve ihafesi bunları kendisinden ne kadar soğutur ise muallime Madam Terniye'nin nazikâne ve muhibbane muameleleri çocukları kendisine o nispette ısındırır. Gerek Mansur Bey ve gerek Nusret Hanım hoca efendinin yanına sanki asılmaya giden mahkûm veyahut "emateriin"(?) i'lalini yapmaya giden suhte gibi gittikleri hâlde, Madam Terniye'nin yanına bilâkis bir dost, bir penah nezdine gelen bîçareler gibi gelip sığınırlar idi.

Muallimenin hin-i vürudunda Mansur Bey yedi buçuk ve Nusret Hanım beş buçuk yaşlarında olarak Madam Terniye geceleri dahi çocukları kendi nezareti altında bulundurmaya lüzum görmüş olduğundan yataklarını kendi yatak odasına tertip ettirmiş idi. İmdi kadın o güzel güler yüzü, o tatlı lâkırdısı ile çocuklara layenkat' Fransızca söylediğinden beş altı mah zarfında bunlar henüz yeni söze alışan etfal gibi Fransızca söylemeye başlayıp hele hoca efendiden şikâyetleri oldukça Madam Terniye'den başka hasbıhal edecekleri kimse olmadığından o dertlerini de Fransızca olarak dökmeye ve anlatmaya mecbur ola ola Fransız lisanındaki kudretlerini gittikçe tevsi etmekte bulunmuşlar idi.

Bu misilli muallimelerin hanelerinde hususî olarak verecekleri dersler için dahi mahsusen kitaplar yapılmış olduğundan Madam Terniye'nin böyle muntazam olarak verdiği derslerin çocuklar üzerinde tesiri anasına babasına hayret verecek ve hoca efendinin ise hasedini mucip olacak bir surette kendisini göstermeye başladı. Meselâ tedrise bed' edildikten bir buçuk sene sonra çocuklar henüz bir hatm-i şerif indirmemiş ve hatim indiremeyince "rabbi yessir"den meşk alıp karalama yazmak dahi hoca efendinin usulüne mugayir bulunmuş olduğu hâlde Madam Terniye çocuklara Fransız lisanını bayağı dürüstçe söyletmeye başladıktan maada elifbadan sonra küçük küçük kıraat kitapları dahi okutarak lâtif ve muhtasar hikâyeler ile eğlendirdiği gibi "Cihat kaçtır? Dörttür: Şark, garb, şimal, cenup!" tarzında ufarak es'ile ve ecvibeyi havi risaleler ile çocuklar bir senenin üç yüz altmış bu kadar gün olduğunu ve şu kadar maha, bu kadar haftaya münkasim bulunduğunu ve günlerin ve ayların isimleri şunlar idüğünü velhâsıl dünyada beş büyük kıta ve şu kadar belli başlı millet olduğunu ve bir cihetten dahi hayvanlar meyanında bizim gibi analık, babalık, evlâtlık, hane ve yuva içinde maişet olduğundan onlara eza ve cefa etmek insanlara cefa etmiş kadar fena olacağı falanı dahi öğrenerek şu küçük malûmatları ile iftihara başlamışlar idi.

Bu mini mini malûmatçıklar meyanında Madam Terniye'nin çocuklara bir de Hak teala hazretleri olduğu ve onun da mini mini bir oğulcuğu bulunduğu ve bu oğulcuğun bir de anası olup insanlar uğrunda oğlunun canını feda eylediği ve binaenaleyh onu minnetdarane bir surette sevmek iktiza edeceği hakkında verdiği derslere ve "İşte baba, oğul, valide şunlardır" diye kitaplardan resimlerini dahi göstermesine burada ilişmeyelim. Çünkü çocukların babası Abdülcabbar Beyefendi dahi bunları görmüyor idi bile! Çocukların mini mini malûmatçıklarını büyülte büyülte, işte o minnetdarane bir surette sevilmesi lâzım gelen İbnullahı Yahudiler asmış, öldürmüş olduklarından bahisle onlar hakkında bir husumet lâzım olduğu derecesine kadar vardırdığı gibi bir aralık kıraat kitaplarında muharebat-ı salibiyeye dair görülen fıkralar üzerine Müslümanların dahi Hristiyanlara nasıl seyf-i zulümle muamele etmiş olduklarını takrire başlayarak işte bu misilli ilkaatla genç çocukları kendisine celp ettikçe etmekte bulunmuş idi.

İhtimal ki karilerimiz şu sözlerimizi bir mübalâğaya hamlederler. Fakat Avrupa maarif-i iptidaiyesine vakıf olanlar bu sözlerde asla mübalâğa şaibesi olmadığını teslim ederler. Hatta Madam Terniye çocuklara bu dersleri İslâm aleyhindeki husumetinden veyahut kendi din ve milletine mütaassıbane muhabbetinden neşet etmek suretiyle veriyor değil idi. Belki maarif-i iptidaiye olmak üzere çocukları bu yolda talim etmeyi elindeki program dahilinde görmekle kadıncağız ifa-yı vazife ediyor, fikir ve mütalâasıyla derslerini bu yolda vermekte idi.

Evet! Çocuklara maarif-i iptidaiyeyi hem de böyle vermelidir. Onlara din muhabbeti, millet gayreti, vatan sevdası gibi mukaddesatın kâffesi henüz

hâl-i tufuliyetlerinde verilir ise zihinlerine hakk olunmuş kalarak bir daha çıkmak mümkün olamaz. Fakat bir Müslüman çocuğa Hristiyanlık ve bir Hristiyan çocuğa dahi Müslümanlık âlemi için iktiza eden maarif-i iptidaiyeyi vermemelidir. Her millet kendi dini, diyaneti için lâzım gelen surette maarif-i iptidaiyesini tertip etmelidir.

Ama meseleye feylesofane bir nokta-i nazardan bakılıp da "Her millet çocuklarına bu yolda terbiye verir ise uhuvvet-i umumiye-i beşeriye maksadı husule gelemez. Milletler mine'l-ezel yekdiğerinin düşmanı olmadıkları gibi ilelebed dahi yekdiğerinin düşmanı olamıyorlar" denilecek imiş. Ne yapalım? Her millet çocuklarını böyle terbiye edip durur iken içlerinden birisi başka türlü terbiye etmeye kalkışacak olur ise en zararlı o çıkar.

Avrupa'ca maarif-i iptidaiye değil, ikinci, üçüncü derecedeki maarif programları dahi hep böyledir. Hatta bundan bilemeyiz kaç sene evvel Mekteb-i Sultanî'de Fransızca olarak tedris olunan bir tarih-i Osmanî'den dolayı büyücek bir mesele dahi meydana çıkmış idi. O tarihte "Türkler'in anadan doğma kayıtsızlığı ve barbarlığı" gibi şeyler olduğu için hamiyet-i Osmaniye erbabı "Bir Osmanlı mektebinde çocuklarımıza böyle mi fikir vereceğiz!" diye haklı bir itirazda bulunmuşlar idi. İşte buna kıyas olunur ise her milletin kendi hissiyat-ı diniye ve milliyesine ne kadar riayet etmesi lâzım geleceği âdeta o yolda taassub derecelerine varmak dahi mayup olamayacağı tahakkuk eyler.

Elhâsıl tedrise başladıklarından üç sene sonra Mansur Bey ile Nusret Hanım Fransızca cihetinde âdeta bir Fransız çocuğu kadar behre-mend oldukları hâlde maarif-i milliyemizce henüz risale-i ahlâkı okuyup anlayamamak menzilesinde kaldığından ve hele Madam Terniye bunların zihinlerini kendi istediği yola bir güzelce sevk etmiş olduğundan çocuklar risale-i ahlâkı ellerine alarak "Bu ne? 'Dahi sirkat bir kimsenin eşyasını çalmak demektir.' Ne demek?" diye istihzalara da başlamışlar idi. Büyüğü on buçuk, küçüğü sekiz buçuk yaşında olan çocukların şu terakkilerine aferin değil mi?..

Biraz daha sonra çocuklar bir hâle geldiler ki, muallimleri kendilerine Arabî'den ve Farisî'den bazı kaideler tarif eyledikleri zaman onları ancak Fransızca kuvvetiyle anlayabilir oldular. Meselâ muallim efendi "Failin fiili mef'ulün-bihe tecavüz eder ise ona fiil-i müteaddi derler. Tecavüz etmeyip de yine failin kendi nefsinde vaki olursa ol fiile fiil-i lâzım denilir" misali .....dır gibi tariflere giriştiği zaman çocuklar yekdiğerine "Ha! Müteaddi demek aktif demek imiş... ilh" ihtaratıyla hocanın tarifini ancak anlayabilirler idi.

Tahsil bu dereceye vardığı zaman hoca ile çocuklar arasında zuhur eden kavgaları dahi hatırdan çıkarmamalıdır. Hoca efendi "Hiç Frenk lisanında fail mef'ul olur mu? Bunlar Türkçe'de bile yoktur. Arabî'ye mahsustur" diye haykırdığı hâlde çocuklar "Fail mef'ul her lisanda vardır. İşte "hoca kızdı" denildiği zaman hoca fail, kızdı fiildir!" diye temeshur ettikçe hocanın hiddeti artarak hemen elindeki değneğe davranır ve bu hâlde çocuklar doğruca hareme can atarak Madam Terniye'nin aguş-ı himayesine sığınırlar idi.

İşte bu babın mukaddimesinde muhassenat-ı asriye-i hazret-i Abdülhamid Gazi'den olmak üzere derecesi ta buralara kadar varan fenalıkların maarif tensikat-ı cedidesi sayesinde önü alınmış olduğunu anlatmak istediğimizden erbab-ı fikir ve iz'an bu fenalıkları düşündükçe izalelerinden dolayı padişahımıza nasıl teşekkür edeceklerini bilemeyerek secde-i şükrana yüzler sürerler.

Bizim Mansur Bey on üç yaşına vardıkta mühendislik tahsil etmek üzere Fransa'ya gönderildi. Zira pederinin Mısır'da birçok arazisi bulunup bunların hüsn-i idareleri için Mansur Beyin mühendis olması lâzım geliyor idi. İstanbul'da ilk tahsili ne yolda olduğuna dikkat edilmiş ise Mansur Beyin Avrupa'dan ne kadar Müslüman, ne derecelerde Osmanlı olarak avdet edeceği dahi elbette düşünülür.

Nusret Hanıma gelince: Artık o dahi on bir yaşına gelmiş olduğundan erkek hocasının nezdine gönderilemeyerek münhasıran Madam Terniye'nin elinde kalmış idi. Tabir-i diğerle o zamana kadar Müslümanlığa ve Osmanlılığa dair hiçbir şey öğrenememiş olduğu ve aks-i tahsilâtta bulunduğu gibi bademe hiç de öğrenememek ve tahsilât-ı makûsesinde daha ileriye varmak ile mahkûm olmuş kalmış idi. Ama burada bizim "makûse" diye tabir eylediğimiz şey Müslümanlık ve Osmanlılık nokta-i nazarındadır. Yoksa Madam Terniye'nin nokta-i nazarından bakıldığı hâlde Nusret Hanımın tahsiline tahsinden başka bir şey denilemez. Kız Fransızca pek güzel yazar. Tarihten, ahlâktan, felsefiyattan bahseder. Âlâ piyano ve gitar çalar. Musikinin en eski derecesinden en yeni derecesine kadar vakıf olarak meşahir-i üstadanı yekdiğeriyle mukayese eder ve güzel sedasıyla alafranga şeyler okur. Oldukça resimler yapar. Daha ne yapsın? Bir Fransız kibarzade kızı dahi bundan ziyade ne öğrenir ki Madam Terniye dahi Nusret Hanıma öğretsin?

Babası Abdülcabbar Beyefendi kızının terbiye ve terakkisinden pek memnun olup hele piyano çalıp da şarkı dahi çağırdığı zaman ziyadesiyle münbasit olur idiyse de Nusret Hanım pederini bu derecelerde memnun edebildiğinden dolayı asla mutmain olamaz idi. Zira pederi hiç anlamadığı bir şeyi beğenmekte olup, hatta aralıkta bir kere "Kızım alaturka veyahut Arapça dahi bir şey çalsana" der idi ki, Nusret Hanım nezdinde Arapça ve Türkçe musiki hiç olmadığı gibi bulunmak ihtimali dahi olmadığından ve cihanda musiki denilen şey gayet mühim bir fen olmak üzere alafrangaya mahsus ve münhasır bulunduğundan pederinin şu ricası kızı kızdırdıkça kızdırır idi. Fakat çare ne? Emr-i pedere muhalefet mümkün olamadığından bestekâr Vagner'in en sanatkârane bir opera parçasını müteakip "Adile kız hopla da gel! Şalvarını topla da gel!" şarkısını pederinin pek ziyade sevmesi münasebetiyle piyanoda çalıp da hele pederi dahi ellerini çırparak kısa bir seda ile peyrev olunca Nusret Hanım âdeta musikinin kudsiyetine karşı küfür ediliyormuşçasına bir hiddetle ağlamak derecelerine gelir idi.

Nusret Hanımın zavallı valideciğini hiç sormayınız. Nusret Hanım pederine karşı mağlûp olduğu gibi validesine karşı dahi mağlûp değil idi. Kadıncağız bir lâkırdı söyleyecek olsa lâkırdısını ham armut gibi ağzına tıkayarak

hatta kavgayı pek ileriye vardırdığı zamanlar "Ben terbiyeyi bir ham Türk'ten almaya muhtaç değilim!" diye kadıncağızı ağlatmak mertebesinde tahkirlere kadar varır idi. Bu ise kızın yalnız aldığı terbiyeyi değil, belki tabiatında olan hiddet ve gazabı dahi muvazeneye medar olur.

Kızında bu hâlleri gördükçe validesi Madam Terniye aleyhinde pek büyük bir husumet peyda etmiş ve kızına şöyle alafranga bir terbiye vereceğine hiç vermemek cihetini tercih ederek şu Frenk karısını hanesine kabul etmiş olduğuna pişman olmuş idiyse de artık Madam Terniye, Nusret Hanım için bir valide-i saniye makamını ihraz eylediğinden haneden çıkarılması hemen muhal derecesini bulmuş idi.

Nusret Hanımın Madam Terniye'den iffete dair ne gibi dersler aldığını da merak ediyor musunuz? Vakıa Fransızlar kızlarına kız oldukları müddet roman bile okutmayıp kendilerinin bir erkeğe zevce olmak üzere değil, güya mabude olmak üzere yaratıldığını zihinlerine koymak isterler ise de kızlar hissiyat-ı heva-perestanelerine inbisat vermekten yine men' olunamazlar.

Madam Terniye bu bapta dahi pek güzel bir muallime olduğundan kız büyüyüp de gönlünde yeni yeni hisler peyda olmaya başladığı ve bu hislere "aşk" denileceği dahi muallime tarafından tayin olunduğu zamanlar Madam Terniye aşkı kıza o kadar safî ve mukaddes bir şey olmak üzere tarif eder idi ki her ne kadar tavzih-i meselede asla kusuru yok ise de Nusret Hanım aşkta bu kadar safvet olmamak lâzım geleceğini ve aşkın asıl maddiyatça neden ibaret olması iktiza edeceğini kendi zihninde bulur, tasavvur eyler idi. Hele babası birkaç defa Beyoğlu'na giderek kızına hoş görünmek için ne idüğünü bilmediği Fransızca kitaplardan birkaç tanesini getirmiş olması ve bunların hep romanlar idüğüne Nusret Hanım tarafından vukuf hâsıl edilir edilmez Madam Terniye meneder havfıyla odasının hiç göz ilişemeyecek bir yerine saklamış bulunması, kızın heva-perestlik derslerini tevsie medar olarak Nusret Hanım bu kitapların mütalâasıyla "amor" ve "aman" ve "metres" demek ne demek olduğuna ve koca denilen şeylerin bu bahislerde ne kadar uzak kaldığına dahi fikir sardırmış idi.

Şurada bir cümle-i istitradiye olmak üzere arz edelim ki Fransızlar kızlarına asla roman okutmazlar. Kocaya varıncaya kadar kızlarını bir esaret-i külliye içinde bulundururlar.

İngilizler ise bilâkis kızlarını her türlü romanları okumadan menetmedikleri gibi kocaya varıncaya kadar her türlü harekât ve sekenatta hürriyetlerini asla tahdit etmezler.

Bu hâlin neticesi olmak üzere Fransızlar meyanında şan-ı zevciyete mutaassıbane riayet eden zevce pek az bulunarak kadınlardan aglebinin kendi hâllerince birer gönül eğlencesi olur. İngilizlerde ise nisvanın pek azı bu hâlde bulunup aglebi birer zevce-i sadıka ve lâyıka olmaya lâzım gelen hâl ve tavırda bulunur. Bunun hikmeti kızlara dünyayı ve dünyanın fenalıklarını öğretmemek ile tamam dünya içine girdikleri zaman her türlü taarruzat-ı maddiye ve maneviyeye karşı müdafaa kudretinden Fransız kızlarının âciz kalarak bir kere bir hata eyledikten sonra artık o hataların yekdiğerini takip etmesine mümanaat edememeleri ve İngiliz kızlarının ise okuduğu romanlar ve gördüğü adamlar ile dünyanın iyisini de fenasını da öğrenerek asıl dünya evine girdikleri zaman kendilerine ilk vaki olacak zilleden tedafüe muktedir olacak kadar vakıf-ı ahval bulunmaları kaziyesinden ibarettir. Yani Fransızlar kızlarını birer hayal adamı olmak üzere terbiye ederek sonra bunlar hakikat âlemine girdikleri zaman o âlemi kendi hayallerine muvafık bulamazlar. İngilizler ise kızlarını evvelden hakikat âleminde terbiye ederek sonra o âleme girdikleri zaman her şeyi evvelden görüp öğrenmiş oldukları surette bulurlar. Doğrusu da aranır ise İngilizlerde bulunur. Zira insanların cihanda gözleri kapalı yaşayabileceklerine ihtimal vermek göz göre irtikab-ı hata demek olup bir gün gözleri delilsiz, mürşidsiz açılacağına ve o hâlde birdenbire cihanı görmekten kamaşan gözleri asıl mehaliki dahi göremeyeceğine bedel evvelen açıkgöz bulunmak elbette müreccahtır.

Hissiyat-ı nisvaniyece bizim Nusret Hanım ile sair Osmanlı kızları arasında bir fark var idi. Malûmdur ki bizde kızlar aglebiyet üzre zevciyet hakkında bir fikr-i metin peyda etmeksizin kocaya varırlar. Zaten on üç on dört nihayet on beş yaşında teehhül ederek bu zamanlar ise henüz çocuk sayılacaklarından hayatın en mühim bir hâli olan bu meselede bir fikr-i metin peydasına yaşları dahi müsait olmamıştır. Kocaya varmayı onlar "gelin olmak" tabiri ile yâd ederler. Ne kadar dikkat edilecek bir tabirdir! "Ayşe Hanım gelin oldu" derler ki, "tellendi, pullandı, giyindi, kuşandı" demektir ve böyle olmak hevesiyle bir kız gelin olur. Gelin olduktan sonra şu maişethanenin tayyüşü ne suret göstereceğini hiç hatırına bile getirmemiştir. Gelinin yanında bir de güveği bulunmak lüzumu derkâr ise de damat için dahi gençlik, güzellik, süs falan matlup olup bir adamda bunlar bulunmasa da geçinmek için lâzım gelen şeylerin kâffesi ma-ziyadetin mevcut olsa, yani adamcağız hüner sahibi, kalp sahibi, terbiyeli, mert bir şey bulunsa yine kızcağızın "başı ateşe yanmış" olduğunu hükmedenler damadın meziyat-ı merdanesini düşünenlere nispetle birin bine olan nispeti gibi kalırlar.

Bizim Nusret Hanım ise böyle değil idi. Yalnız gelin olmayı düşünmüyor idi. Kocaya varmayı düşünüyor idi. Bir kız kocaya varmayı düşündüğü zaman varacağı adamın kim olduğunu da düşünür. Hâlbuki Nusret Hanımın bu düşünce için dahi fikrine delâlet edecek şeyler vardır. Bunca romanlar okumuş. Erkeklerin zeki ve zarif olmaları ve zerafetleriyle bir "sosyete"de, yani salonlarda, cemiyetlerde parıl parıl parladıklarını görmüş. Hâlbuki romancılar ekseriya âşık olan kahramanlarına en memduh ahlâkı da verdiklerinden dünyada en mükemmel adam bir kızın kendi tercih eylediği adam olacağına Nusret Hanım güzelce kanmış.

İşte Nusret Hanım dahi teehhülü düşünüyor, ama böyle düşünüyor. Kocası olacak zatın kendisine "kur" etmesini, yani bir zaman mülâzemette bulunup nedimlik eylemesini ve ne kadar zerafeti var ise göstermesini, kendisini beğendirmesini hülya ediyor. Aldığı terbiye bundan ibaret olduğu hâlde, başka türlüsünü düşünmek olur mu?

Nusret Hanım on üç yaşını bitirip de on dört yaşına girdiği zaman Fransızca'da, musikide falanda filânda olan mahareti oldukça mükemmel olan

hüsnüyle beraber şöhret almaya başladığından birtakım kibar yerlerden görücüler gelmeye başlamışlar idi. Validesi kızına bu görücülere çıkıp kendisini arz etmeyi teklif eylediği hâlde kız "Ben cariye miyim ki, beni beğeniniz diye bir alay kadının karşısına çıkayım" cevabıyla imtina eyler ise beğenir misiniz?

Birkaç görücü böyle redd olunduktan sonra iş babasına arz olundu. Pederi eğer görücüye çıkmayacak olursa fena edeceğinden bahisle kızı tehdit etmekle eğerçi diğer birkaç görücüye arz-ı endam eylediyse de bunlardan bazıları kızın pek cür'etli olan tavrını beğenmemek ve bazıları dahi Nusret'in anasını, babasını muvafık bulamayarak hiçbirisi netice-pezir olamamış idi. Bazı müşterileri babası ve hususiyle anası beğendiği zaman dahi, çünkü anasının beğendiği damatlar ehl-i ırz, ehl-i edep, Müslüman, garip, yiğit veyahut yine ehl-i ırz, ehl-i edep, dini diyaneti yolunda kibardan falan bey olduklarından böyle miskinler Nusret Hanımın işine hiç gelmeyerek tamam işe karar verilecek gibi olunca ağlaya ağlaya bu kararları bozar idi.

Nihayet bir gün Madam Terniye'ye Fransızca bir mektup geldi. Bu mektupta manevî kızı demek olan Matmazel Nusret Hanımın bahtiyarlığına taalluk eden gayet mühim bir meseleden dolayı müzakere için pazar günü Taksim'deki belediye bahçesinde bulunması rica olunuyor idi. Derhal haber verelim ki o zamanlar Taksim Bahçesi yeni küşad edilmiş olmak hasebiyle bütün Beyoğlu halkının müracaatgâh-ı umumîsi olup öyle şimdilerde olduğu gibi o güzelim bahçe dahilinde meydan yalnız tavus kuşlarına kalarak bunlar güya bahçenin hâline hayf ediyorlar imiş gibi acı acı avazeleriyle bekçilerin kulaklarını tırmalamıyorlar idi. O tavuslara bedel Sadi'nin "melâik sureti tavus zîbi!" diye vasfeylediği dilberler nazar-rüba olmakta idiler.

Madam Terniye mektubu Nusret Hanıma gösterdi. "Kendi bahtiyarlığına taalluk eden mesele-i mühimme!" ne olabilir? Teehhülden başka bir şeye ihtimal verilir mi? Hâlbuki bu meselenin filhakika kendi bahtiyarlığına müteallik olduğu daha şu ilk hareketten anlaşılabilmektedir. Zira gelen mektup Fransızca'dır. Gayet edibane ve nazikâne yazılmıştır. Müzakere için dahi Nusret Hanıma kerime-i maneviye nazarıyla bakan valide-i saniyesi davet olunmuştur. Bundan âlâ bir mukaddime tasavvura bile sığar mı?

Madam Terniye karar verilen mahalde ispat-ı vücut etmekten geri durmadı. Bahçeye girip de bir banko üzerinde oturur oturmaz gayet güzel giyinmiş, uzun boylu, gayet yakışıklı bir delikanlı derhal yanına gelerek kemal-i tazim ile selâm verdi ve evvel be-evvel orada bulunmak hakkındaki ricası kabul edilmiş bulunduğundan dolayı madama suret-i mahsusada teşekkürler eyledi.

Bu delikanlı yine Frenk tabiri olmak üzere gayet açık yürekli bir şey idi. Öyle mukaddemat-ı beyhude ile Madam Terniye'yi yormak arzusunda bulunmadığını ve müsaadeleriyle derhal asıl matlubun müzakeresine girişilmesini dermeyan eyledi. Daha bidayet-i emirde delikanlının bu serbestliği ve serbestlik dahilinde olan edep ve terbiyesi Madam Terniye'nin tahsinini kazanmış idi.

Nusret Hanımın bütün tercüme-i hâlini tanıdığından ve şimdiye kadar kaç yerden talep olunmuş ise de istemediğini ve ne için istemediğini dahi bildiğinden bahisle hanıma münasip bir koca, ancak bey kendisi olabileceğini merdane ve edibane bir tavır ile dermeyan eyledi. Hele Madam Terniye'nin şu ilk teklife reddi işrap eder bir tavır göstermediğini görünce dedi ki:

—Madam! Eğer tarafınızdan hüsn-i kabule mazhar olursam Matmazel Nusret tarafından dahi kabul olunabileceğimi ümide cesaret alırım. Hatta bu ümit ile kendilerine hitaben şu mektubu yazmış dün aldırdığım bir fotoğraf resmimi de leff eylemiş idim. Mektubumu kabul buyurur iseniz kim olduğumu da görür anlarsınız. Dest-i terbiyenizde ikmal-i tahsil eylemiş olan o melek-haslet kızcağızı elbette bahtiyar edeceğimi temin için mektubu yazdığım kelimelerden maada bilhassa sizi dahi namusum üzerine yemin ederek temin ederim!

Mektubun zarfı memhur değil idi. Madam Terniye mektubu açarak en evvel imzaya göz attı. "Senai" ismini görerek yalnız "Berrak Pınar Senyörü" yok idiyse de Senai mektubunda kendisinin böyle bir senyör olduğunu anlatacak surette idare-i lisan etmiş ve âdeta Hüdavendigâr vilâyetinin bir nısfı kendisinin olduğuna kadar öğünmüş bulunduğundan Madam Terniye, Senai'yi daha ziyade tazimkârane bir suretle tepeden tırnağa kadar süzmeye başladı.

Bugünlük müzakerede daha ileriye varmaya hacet görülmedi. Madam Terniye yerinden kalkarak Senai'ye dedi ki:

—Mösyö! Gerek meziyat-ı cismaniyeniz ve gerek hasais-i ruhaniyeniz beni ilk mülâkatta kendi lehinizde mütehassis etmiş olduğuna size açık yürek ile temin eylerim. Hatta bu hiss-i mutmainane ile elçiliğiniz hizmetini hüsn-i kabul ederek Matmazel nezdinde onu hüsn-i ifa için dahi kudretimin kifayeti mertebesinde gayret edeceğimi vaat eylerim. Ma-haza matmazel kendi ihtiyarında hür olduğu cihetle kabul ve adem-i kabul cevabı ona raci'dir.

—Madam! Yalnız şu vaadiniz benim için gayet parlak bir bahtiyarlığı temine kâfidir. Yalnız matmazelin vereceği cevabı te'hir etmemenizden ibaret bir ricam kaldı.

—Mektubunuzde mahall-i ikametiniz dahi musarrahtır. Siz bunu güya tahkik-i ahvaliniz için lüzum görülür diye yazmış ve bir zerafet ve insaniyet dahi bu surette göstermiş iseniz de biz inşallah o adrese sizin için bir cevab-ı kabul göndermeye gayret ederiz.

Senai, Madam Terniye'yi bir prensesi selâmlar gibi selâmladı. Kadın bahçe kapısı önünde kendini beklemekte olan arabasına bindiği gibi İstanbul'a Abdülcabbar Beyin konağına geldi.

Senai'nin Nusret Hanım için tencere tekerlenmiş kapağını bulmuşçasına münasip bir koca olacağında uzun uzadıya tafsile hacet var mıdır? Madam Terniye'nin ilk mülâkatta hâsıl olan temayülü fotoğraf resmini gördüğü ve mektubunu okuduğu zaman Nusret Hanımda dahi hâsıl olmuş idi. Zira Senai bu mektupta Hüdavendigâr vilâyetinin nısfına malik bir adamın oğlu olduğundan bahisle İstanbulca Mekteb-i Sultanî'ye varıncaya kadar mekâtib-i

mütehalifede bade't-tahsil Paris'e dahi gittiğini ve orada ikmal-i tahsil eylediğini ve bilhassa ilm-i hukuka intisap eyleyerek birinci sınıftan bir avukat olduğunu ve pederinin milyonlarca servetinden maada kendisi dahi İstanbul'da en meşhur deavîyi deruhte eyleyerek bir kadını mesut etmeye kâfi para kazanmakta bulunduğunu o kadar mahirane şerh etmiş idi ki, bu tafsilâtı görüp de öyle bir asilzade delikanlıyı beğenmemek Nusret Hanım için kabil değil idi.

Madam Terniye kızda ilk hüsn-i kabulü görünce bir kere de Senai'nin temedduhları doğru olup olmadığını tetkike lüzum gördü. Yanına bir uşak alarak Cihangir'e gelip haricen Senai'nin hanesini gözden geçirdi. Vakıa öyle cesim bir konak değil ise de mamuriyet-i dahiliyesi mamuriyet-i hariciyesinden istidlâl olunmakta bulunup hele mahalle bekçisi gibi bazı adamlardan bu konakta Bursalı kibardan zengin bir valide ile bir de oğlu sakin olduklarını ve kalabalıkları bulunmayıp fakat hâlleri vakitleri pek yolunda idüğünü ve oğlunun Frengistan'dan yeni avdet eylediğini falanı öğrenince Senai'nin mektubu hakayık-ı ahvalden ibaret olduğuna kanaat hâsıl oldu. Hemen oracıkta cüzdanından kopardığı bir yaprak üzerine Madam Terniye beş altı kelime yazarak bekçiye verip bir de bahşiş i'tasıyla bunu Senai Beye vermesini tembih eyledi.

Akşam konağa geldikte Madam Terniye'nin getirdiği müjdeler daha o anda kızı bahtiyar etmiş idiler. Mütekebbir ve mağrur Nusret "Gördünüz mü efendim? Avrupa terbiyesi görmüş olan bir delikanlı hiç o kaba Türklere benzer mi?" diye şimdiden kocasının terbiyesi falanı ile iftihara başladı.

Madam Terniye'nin bıraktığı pusulada ertesi akşam Taksim Bahçesi'nde birleşmek teklif olunmuş idi. İkisi dahi kararın icrasını iman derecesinde mehamdan addederek birleştiler. Madam Terniye delikanlıyı görür görmez dedi ki:

—Mösyö! Her şeyi tahkik eyledik. Hanenizi bile velev ki haricen olsun gördük. Hakkınızda bütün takdirlerimiz, tahsinlerimiz içtima etmiştirler. Siz dahi bizi tanımış ve anlamış bulunduğunuz cihetle bence bu izdivaç takarrur ve tahakkuk etmiş demektir. Hatta Matmazel Nusret bir kere sizi şahsen dahi görmek arzusunda bulunup ben ise bu arzunun imkân-ı husulünü muhafaza ile beraber evvel be-evvel bu meselede icra cihetine nasıl karar vermek istediğinizi anlamaya lüzum gördüm.

—Madam icra cihetini dahi tensip edeceğiniz vechle olacaktır. Fakat ben kendiliğimce düşünmüş idim ki izdivaca Matmazel Nusret ve siz ile bendenizin arasında karar verildikten sonra yine usul-i milliyeyi bozmamak için ben validemi göndereyim ve işe valideler arasında karar verilmiş olsun.

—Tamam işte biz dahi matmazel ile böyle düşünmüş idik.

Madam Terniye, Senai'nin bu kararını dahi ez-can u dil tahsin etti. Hatta o gün bahçeden derhal avdete dahi mecburiyet görmedi. Senai ile kol kola vererek bahçeyi birçok defalar devrettiler. Her cihete sözler sevk ederek konuştular Senai'nin etvar-ı frengânesi kendisinin bir Osmanlı olduğunu göstermeyecek ve anlatmayacak derecede bulunmasıyla Madam Terniye'nin

memnuniyeti arttıkça artmakta ve bilmukabele o dahi Matmazel Nusret'in değme bir Fransız kızlarında bulunamayacak bir terbiye ile mümtaz bulunduğunu anlatmakta idiyse de işin bu ciheti Senai'nin zaten malûmu olduğundan kadının tarifatı zaid görülmekte idi.

Akşam saat on buçuğa gelmiş olduğundan Madam Terniye avdet etmek istedi. Senai kendisini Galata Köprüsü başına kadar teşyi arzusunda bulundu. Hâlbuki Madam Terniye dahi damad-ı manevîsinden ayrılmak istemediği cihetle bu teşyii kabulden maada hazır arabaya binmiş oldukları hâlde Zincirlikuyu'ya doğru bir de gezmeye çıkılmayı teklif eyledi.

Arabada bunların yekdiğeriyle nasıl konuşmakta bulundukları görülse idi kırk yıllık can ciğer oldukları zannolunur idi. Teehhülden sonra nasıl yaşayacaklarına dair bin türlü hülyalar ediyorlar idi. Hatta bazı kere Madam Terniye "Senenin birkaç ayını Bursa'ya gider sizin arazinizde geçiririz. Köy âlemi ne güzeldir! Taze sağılmış sıcak sıcak sütler içeriz. Tavuklardan henüz düşmüş taze yumurtalar yeriz. Tereyağını çiğ kaymaktan kendi elimiz ile çıkarırız. Sebzeyi, meyveyi dallarından elimiz ile koparıp sütleri parmaklarımıza bulaştıkları hâlde birbirimize takdim ve ikram eyleriz. Atlara bineriz. Soğuk su başlarına gideriz. Yahut derelerde kendi elimizle balık avlarız. Ah dostum hayat ve maişet denilen şey şehirlerde bulunmaz. Tabiata daha karip olan bedavet âleminde bulunur. Şehirlerde teneffüs ettiğimiz hava bile safi ve bakir değildir. Bin kişinin ciğerlerine girip çıkmış bin türlü müteaffin yerlerden geçmiş bir havadır ki sahraların safi havasına nispetle onları teneffüs etmek kaynakların soğuk ve leziz sularına bedel acı ve müteaffin göl suları içmek gibidir" diye bahsi köylülük âlemlerinin letafetine intikal ettirdikçe damad-ı manevîsinin esas-ı fikir ve mütalâasına muhalefette bulunmuş oluyor idiyse de Senai arzusu hâsıl oluncaya kadar Madam Terniye'ye itiraz etmek, hazır kararlaşan işi bozmak demek olacağından bizzarure kavlen ve tavren madamı tasdik eyliyor idi. Yoksa Senai'ye kalsa idi bedavet âleminin güzel ormanlarından, kuşlarından, mebzuliyetinden, hürriyetinden, falandan değil, belki şehrî âleminin mesirelerinden, tiyatrolarından, balolarından, modalarından, falanlarından bahsetmek ister idi.

Elhâsıl o akşam Madam Terniye, Matmazel Nusret'in nezdine avdet eyledikte kocası olacak zata nasıl hayran kaldığını hikâye edip edip de bir türlü bitirememekte idi. Senai ile beş hülya etmişler ise Nusret'e yüz yirmi beş olmak üzere nakleyler idi. Bursa'da Senai'nin çiftlikleri, köyleri ve her köyde köşkleri, şatoları, karada atları, arabaları; nehirlerde sandalları, istinbotları olduğuna kadar sevk-i hayal eyleyerek herifi gerçekten bir prens kadar büyütmekte idi.

Böyle yerde gökte aranılsa hemen bulunamayacak olan yavukluyu bir kere Nusret Hanım kendisi görmek istedi. Madam Terniye, Senai ile bi'l-muhabere tenhalığın tercihi ile bir çarşamba günü Kâğıthane'de birleşmeye karar verdiler ve birleştiler. Senai Beyefendi hazretlerine Nusret Hanımefendi dahi ol kadar hayran oldu ki tarife sığmaz. Muallimesinin henüz dikkat edemediği şeylere bile kendisi dikkat eyledi. Gördü, hükmetti ki Senai Beyin göz

süzmesi, tebessüm etmesi bile sair erkeklere benzemiyor. Bakışındaki, gülüşündeki letafetler ve eda-yı kelâm eyler iken el ve baş sallayışındaki zerafetler ham Türklerde bulunmak şöyle dursun Frenklerde bile bulunmadığını muallimesine bi'l-ihtar bu kadar etvar-ı asilâne olsa olsa Avrupa'nın baron, kont, grandük, prens derecesindeki zadegânında bulunabileceğini ve zaten Bursa vilâyetinin nısfına malik olan bir adamın dahi prensten başka bir şey addolunamayacağını muallimesi ile yekdiğerine temin eder dururlar idi.

Bundan sonra düğün dahi teahhur etmedi. Senai'nin validesi alelusul görücülüğe giderek Nusret'in validesi bunda dahi kızının bir belâ çıkarmasından havf eylediği hâlde bilâkis Nusret Hanım fevkalâde giyinip kuşanmaya ehemmiyet verince zavallı kadıncağız kızının bu hâlini bir yıldız barışıklığı mukaddimesine hamleder idi.

Şurada düğün tafsilâtına girişmeyeceğiz. Karilerimiz için izahı lâzım olan bir şey var ise o dahi Senai'nin İstanbul'a vüruduyla bu teehhüle kıyamı arasındaki vukuattan ibarettir. Hâlbuki bu dahi uzun bir şey değildir. Hoppa çocuk mütehassiri olduğu Avrupa'nın tadını tadarak pek fena bir hâlde İstanbul'a geldiği zaman şu dünyaca bahtiyarlık denilen şeyi Avrupa'da bulamaması üzerine bari İstanbulca bulmaya mecburiyet hissetmiş ve en büyük kibardan bed' ile en terbiyeli kızları araştırıp tahkik etmeye başlamıştır.

Senai'nin başına ne kadar felâket gelmiş olsa o zamana kadar daima içinden çıkmaya çalıştığı medeniyet-i Osmaniye dairesine tekrar avdet edebilmesi kabil midir? Nusret Hanımı haber aldığı zaman ise İstanbulca alafrangalık hususunda ondan mükemmel bulunabilmek kabil olamayacağını derhal hükm ile maksuduna ermek için paçalarını sıvamış ve nihayet yukarıda görmüş olduğumuz surette davranarak meramına nail dahi olmuştur.

Altıncı Bap
KÖY DÜĞÜNÜ

Bundan mukaddem bir kasım üstü karilerimizin hayalini Hüdavendigâr vilâyeti dahilinde Sultanönü sancağında Pitekas deresi kenarında bir mahalle sevk eylemiş idik ki orada köylülerden bir cemaat hark kazmakta idiler. Bu fıkrayı hikâye eylediğimiz bapta verdiğimiz tafsilât-ı saireden dahi anlaşılmış idi ki, zikr olunan ameliyat-ı türabiyeye kumanda eden zat bizim Semih Efendizade Şinasi olup köylüleri kendisine bu surette bent etmesi ise oraya vürudunun üçüncü senesi müyesser olmuştur.

Şu hark ameliyatını temaşa eylediğimiz zamandan dört sene sonra buradan tekrar geçmiş olsa idik görür idik ki, ilk açılan harkın irva ve iska eylediği bin beş yüz dönüm arazi gayet mamur bir bahçe hâlini aldıktan maada Pitekas deresi boyunda sair birkaç yerler ve daha harmanlar açılarak ziraat ise pamuktan maada kolza ve afyon ve kök boya mezruatı derecesinde incelip ehemmiyet almıştır.

Bizim Köse Muhtarı bu zaman görüp de Şinasi'yi sorsa idik herif bu ismi işitir işitmez niyaz hâlinde bulunan mevlevî gibi baş eğer ve bu isme eser-i tazim gösterir idi. Köse Muhtar nezdinde Şinasi öyle yirmi iki yirmi üç yaşında bir delikanlı olmak nazarıyla telâkki edilmiyor idi. Belki doksan yaşına kadar yaşayıp her hususta tecrübesini ikmal eyledikten sonra on sekizden yirmi üç yaşına doğru tekrar yaşamaya avdet etmiş ve o tecarib-i piranesine şu kuvvet ve kudret-i nev-civanîsini zammederek gerek kendisine ve gerek konu komşularına enfa' bir adam olmuştur.

Bir de Şinasi'nin ilk kulübesini inşa etmiş olduğu mahalle gitmeli idik de orasını şimdi görmeli idik. Alt ve üst katlarda ikişer odalardan dört odalı kutu gibi bir evceğiz ile onun karşısında yalnız zemin katında ve iki oda ile orta yerlerinde bir küçücük ocaklı sofadan ibaret bir selâmlık ve bu iki binanın iki cenahları hizasına yapılmış iki ahır ile ahırlar üzerine tertip edilmiş samanlıklardan ibaret ufacık bir çiftlik görür idik.

Altı yedi senedir burada çalıştığı hâlde Şinasi için şu kadar bir eser-i muvaffakiyeti az mı görüyorsunuz? Şinasi pederinden her üç ayda bin kuruş olmak üzere muhassas bulunan harçlığını almakta devam ederek altı sene-i kâmile zarfında yirmi dört bin kuruş para almış ise de yalnız mübayaa eylediği arazinin miktarı yirmi bin kuruşluğu tecavüz eylemiş idi. Çiftliğe gelince demirbaş olarak araba, saban, döven, kazma, kürek ve saire misilli alât ve edevat-ı mükemmeleden maada dört çift öküz, on iki re's âlâ inek ve bunların yirmiden mütecaviz buzağısı, yüz re's koyun, seksen keçi, dokuz kısrak ve bir aygır ile bunların on beşe karip yavruları ve yüzlerce tavuk, kaz, ördek, hindi ve güvercinden ibaret tuyur-ı ehliyesi peyda olmuş idi ki Şinasi bunlar için bir sicill-i umumî tutarak mevcudunun kâffesine kıymetler dahi takdiriyle ol vechle kaydeylediğinden edevat ve hayvanatın kıymetleri yekunu ve ebniye kıymetleri ve ceman otuz yedi bin kuruşa baliğ olmakta idi. Bu hesapça demek oluyor idi ki Şinasi şu mahalde geçirmiş olduğu altı sene zarfında kendi kendisini geçindirdikten maada birbiri üzerine senevî altışar bin kuruş dahi tasarruf edebilmiştir. Ama birinci ve ikinci senelerin tasarrufatını bu miktar tahmin etmeye nasıl imkân yok ise beşinci ve altıncı senelerin tasarrufatını ondan ibaret addetmeye dahi imkân yoktur. Şinasi'nin ilk senelik asar-ı muvaffakiyetini pederine yazmış olduğu bir mektupta görmüş idik. Altıncı senenin eser-i muvaffakiyeti olmak üzere dahi haber verelim ki sebze ve hububat-ı saireden kat'-ı nazar o senenin harmanlarından Şinasi dört yüz elli kile buğday, altı yüz kile arpa, altı yüz seksen kile yulaf kaldırıp bin yüz elli okka pamuk ve on beş kıyye afyonu dahi başkaca der-ambar eylemiş idi.

Korkarız ki şu son senenin mahsulünü dahi zihnen istiksar eylediniz. Bereket-i arziye hiçbir şeye makis değildir. Bir kile olmak üzere ekilen tohum Cenab-ı Hak bereketini verdiği zaman yirmi beş kile olarak harmandan kalkabilir. Bir tek tavuk güzelce bakılırsa ilk senesi on beş ve ikinci senesi iki yüz olabilir. Altı sene bakılmış olan bir ineğin kendisi ile beraber ensabı on dörde vardığı tecrübe edilmiştir. Zira altıncı senesi elde beş buçuk yaşında bir, dört buçuk yaşında diğer bir ve üç buçuk yaşında üçüncü bir inek ve dü-

ve bulunup ilk validelerine tebaiyeten bunlar dahi tevlid eyleyerek ahırı kalabalıklandırmışlardır.

Köy âleminde her şey buna makistir. Köylerdeki berekâtı karilerimizin nazarlarında güzelce tayin etmek için arz edelim ki, meselâ dört bin hane ve yirmi beş bin nüfuslu bir şehir etrafında kırk karye bulunsa ve bunlardan her birinde yüzer hane olsa gerek haneler ve gerek nüfusça köylerin kâffesi yalnız bir şehre müsavî olur ve şehir ahalisi hep hazır mahsulden yer içer de köylerin berekâtı bu havaic-i azimeye kifayet eyler. İstatistik erbabı hesabat-ı sahiha üzerine hükmetmişlerdir ki, memalik-i mütemeddinenin her tarafında şehrîlerin miktarı köylülerin miktarına hemen müsavîdir. Kırk milyon nüfusu olan Fransa'da şehirler ve kasabalarla palangalar ahalisi ve karada ziraat ve çobanlıkla taayyüş etmeyip sanayi ve meyhaneci ve aşçı gibi hıdemat ile iştigal edenlerin yekûn nüfusu on sekiz milyona baliğ olduğu görülerek diğer yirmi iki milyon nüfusun bereket-i mesai-perveranesi bunları iaşe edebilmekte bulunmuştur.

Bu hesaplara göre Şinasi gibi bir çocuğun altı sene zarfında tek başına meydana getirdiği asar-ı muvaffakiyeti ne az ve ne de çok görmeyip her hâlde şayeste-i tahsin addetmelidir. Şinasi üç dört seneden beri tek başına çalışmayarak adam dahi istihdamına başlamış idi. İlk aldığı adam çoban idi. İkincisi gündüzleri kendisi işe gittiği zaman hanesinde kalıp kümeslere nezaret edecek bir çocuk idi. Üçüncüsü olmak üzere diğer bir çocuk daha aldı ki, çift sürer iken öküzleri dürtmeye ve akşam ve sabahları kümesçi ile beraber ahırlarda hayvanların altını temizlemeye memur oldu. Bu üç adamdan maada ekin biçmek, harman dövmek gibi ameliyatta gündelikçi istihdam eyler idi. Nihayet tarlaları vüsat bulup öküzleri çoğalması üzerine Şinası iki nefer dahi daimi yanaşma istihdamına lüzum ve mecburiyet gördü.

Bizim Şinasi'nin bahtiyarlığı derecesini bihakkın tafsile girişecek olur isek sözün arkasını getiremeyiz. Şinasi kendisini hayali derecesinde zengin olmakta buluyor idi. Zira onun nazarında zenginlik birçok nükuda malik olmaktan ve bunları sehmlere veyahut iratlara yatırmaktan ibaret değil idi. İnsanın parası olur ise ondan bihakkın nasıl istifade eder? Yer! İçer! Giyinir! Kuşanır! Gezer! Yürür! Safalar eder! Değil mi? Bunların kâffesi Şinasi'de var idi. Çiftçilik, çobanlık mahsulâtı prenslerin bile kilerini mükemmelen techiz eyleyecek derecede olup melbusat cihetine gelince Şinasi'nin âlâ Bursa mensucatı, Avrupa emtiasından ziyade hoşuna gider idi. İnsan kendi kendisinin sahibi, kumandanı olur ise gezip yürümek hususundaki arzularında noksan mı olur? Yalnız sürülecek safalarda Şinasi'nin efkârı bazı efkâr-ı saireye tatbik kabul edemez. Şinasi işret-ı rezilâne ve hevesat-ı şehvet-perestane âlemlerini safa değil, sefahat ve zevk değil, felâket addeyler idi. Onun safa addettiği şey evvelâ sıhhat ve hayata, saniyen namus ve vakara, salisen keseye ve rabian umur-ı mecbure-i yevmiyeye nakise ve sekte iras etmemek şartıyla gönül eğlendirecek şeylerden ibaret idi. Bakınız size Şinasi'nin asıl gönül eğlencesi ne olduğunu haber verelim de görünüz. Beğenip beğenmemekte yine muhtarsınız. Fakat bu gönül eğlencesinin mebdeini göstermek için birkaç sene evvele doğru irca-ı nazar-ı dikkat etmeliyiz:

Pitekas nehri sahiline vürudunun ikinci senesi kasımından, yani beş on dönüm tarlacığını ekerek işini bitirdikten sonra Şinasi kendi mahsulâtından bir merkep yükü hediye tertip ederek Söğüt kasabasında Yamalı Musa Ağayı ziyarete gitmiş idi. Yamalı Musa bizim Şinasi'yi görünce âdeta tanıyamadı. Zira Mekteb-ı Sultanî'den çıkıp gelen Şinasi ile sabanı elden bırakıp gelen Şinasi arasında vücutça, simaca dağlar kadar fark var idi. Şinasi "İşte babalık! Benim köylü olabileceğime siz inanmamış idiyseniz de ben köylü olabildim ve daha mükemmel dahi olacağım" deyince Yamalı Musa vakıa bu ihtimal ve imkânı tasdik etmiş ise de böyle mükemmelen terbiye ve tahsil görmüş bir çocuğun paşa olmayıp da köylü olmasını hâlâ zihnine sığdıramamakta bulunmuş idi.

Ma-haza Anadolu'nun her tarafında kemal-i kudsiyetle hüküm süren mihman-nüvazlık ve misafirperverlik şanına Yamalı Musa'nın dahi riayeti derkâr olduğundan Şinasi Efendiye pek güzel ikram etmiştir.

Üç dört gün Yamalı Musa'nın hanesinde misafir kaldığı esnada ağa ile Şinasi arasında Senai hakkında da sözler geçmiş idi. Musa Ağa oğlunun tahsilinden falandan pek memnun olmakta idi ise de devam eylediği dairede insanın kopkolay büyüyüp meydan alamamasından ve haremine ayda sekiz ve Senai'ye on lira verdiği hâlde bayram vesaire münasebetiyle oğlunun yine pederinden paralar istemesinden dolayı hiç de memnun olamadığını setredememiş idi. Bereket versin ki oğlunun asıl hâlini bilmiyor idi. Bilse idi evlâtlıktan tard ve reddetmeye kadar varacağına şüphe yok idi.

Şinasi'nin selâmlık odası olmak üzere yatırılmış olduğu odanın kapısı karşısında bulunan iki pencere, bir büyük bahçeye nazır idiyse de kapıdan girildiği zaman sağ cihette diğer bir pencere var idi ki dış taraftan kalın ve siyah bir perde ile kapanmış idi. Bu odada ilk yattığı gece Şinasi şu pencerenin öte tarafı neresi olduğunu anlamak istedi. Lâkin pencere dış taraftan açılmak üzere mevzu olup mandallar dahi dış tarafta kaldığından pencereyi açmak kabil olamadığı gibi dış taraftaki perdeyi kımıldatmak hiç kabil olamadı.

O sabah Şinasi uykudan uyanmış ve fakat misafirlik eden herkesin başına gelmiş olacağı üzere hane halkı uyanmaksızın kendisi uyanıp kalkmak uyamayacağından dışarıda ayak patırtıları peyda oluncaya kadar yatağında uzanıp kalmaya mecbur olmuş idi.

Koca Şinasi yatak içinde iken hayalini Pitekas nehri sahiline sevk ile hep işlerini güçlerini düşünür iken bir de mahut siyah perdenin kımıldanması nazar-ı dikkatini celp etmesin mi? Perde kımıldandı bir köşesinden kıvrıldığı dahi görüldü. O köşede gayet kara ve iri ve güzel bir göz parlayınca Şinasi'nin zihnine bin hülya birden hücum eyledi. Evvel be-evvel kendisini uyur göstermek tedbiri ile gözlerini kapadı ise de cüz'îce açık bulunan göz kapakları arasından kirpiklerini kafes makamına koyarak yine perdenin köşesine bakıyor idi.

Perde biraz daha kıvrıldı. Güzel gözü üst tarafından tahdit eden bir tek kaş dahi meydana çıktı. Şu hâlde güzel göz kadın gözü olduğu anlaşılmakla Şinasi'nin hülyaları daha ziyade başkalaşmaya başladılar. Fakat gözün sahi-

bi oda içinde görmek istediği şeyi göremiyor idi. Binaenaleyh perdeyi biraz daha kıvırdı, biraz da kaldırdı. Yarı sureti meydana çıkınca Şinasi kendisine bakan kadının hakikaten pek güzel bir kadın olduğunu anladı. Ürkütmemek için gözlerini biraz daha ziyadece kapadı. Kadın dahi kendisini görmüş ve uykuda bulunduğuna kanaatle perdeyi biraz daha açmış idi.

Nihayet tamam sureti meydana çıkınca şekli, beyzî ağzı, dudakları, burnu küçük, teni gayet beyaz, gayet taravetli, sevimli bir suret olduğunu Şinasi görünce kalbinden bir kaynar su deresi cereyan ediyormuş gibi bir şeyler hissetmeye başladı.

Bu güzel çehre mütecessisane bir merak ile kâh kaşlarını çatıp dikkat ederek ve kâh tatlı tatlı tebessümlerle etvar-ı itminan göstererek uyumakta bulunan misafire karşı cesaretini daha ziyade arttırmakta idi. Perde daha ziyade açıldı. Pencerenin yarıdan ziyadesi açılıp Şinasi anladı ki öte tarafı harem dairesidir. Fakat bundan daha ziyade anladığı şey pencereden kendisine bakan kadının kadın değil, bir kız olmasından ibaret idi. Bu kızın Yamalı Musa kızı olduğunu tahmin etmek güç değil ise de kaç yaşında bulunduğunu tahmin epeyce güçtür. Çehresine bakılırsa henüz pek körpe! Pek masum! Boyuna bosuna bakılırsa âdeta gelinlik kız!

Ama ne boy ne bos! O geniş omuzlar! O geniş sadr! Bahusus ki sabahın perişanlık hâliyle kızın sinesi pek de mestur olmadığından sinedeki taravete, beyazlığa kıyasen çehre hiçbir şey değil! Perdeyi tutup kaldırdığı eller hem beyaz, hem mini mini! Arkasına bir hilalî gömlek ve onun üzerine yalnız bir yelek giymiş olduğundan kolunun tenasübü bin kadının birisinde bulunmaz.

Bir aralık Şinasi kendini kaybederek gözlerini açıverdi. Kızda masumane bir tebessüm ve tevahhuş görüldü ise de Şinasi derhal gözlerini kapayınca o tevahhuş zail oldu. Bilâkis cesareti artmış gibi kız perdeyi daha ziyade açıp cama daha ziyade sokuldu. Şinasi için sabır mümkün mü? Gözlerini yine açtı. Kızdaki tevahhuş evvelkiden az idi. Şinasi epeyce bir zaman doya doya ve daha doğrusu doyamaya doyamaya kızı temaşa edince çehresinde hayrete delâlet eder bir tebessüm-i zarurî peyda oldu. Kızda dahi fikr-i cüst ü cunun zahirde müncelî olan en lâtif alâim ve asarından olmak üzere bir tebessüm görülmesin mi?

Şinasi yerinden kalktı, fakat kız artık sebat edemeyip perdeyi bıraktığı gibi kaçtı gitti. Perde kapandığı zaman Şinasi nazarında cihan zindan kesilmiş idi. Hayalinde kızın baki kalan suretini tecessüm ettirdikçe ettirmeye başladı. Ömründe bu kadar güzel hiçbir mahlûk görmemiş olduğunu Şinasi kendi kendisine itiraf eyliyor idi. Zi-hayat olanlarda böyle bir güzel görmüş olmak şöyle dursun vasıl-ı nazargâh-ı tetkiki olan resimlerde bile bu tenasüb-i lâtifi görmemiş idi. Nazarına hayret veren şey o nur-ı melâhatla parıl parıl parlayan çehreyi koyu kumral saçların ihatasından sonra bir kucağı sinesi üzerine ve diğeri dahi arkasına doğru dalgalanıvermiş olan saçlardan ziyade ol sanemin heyet-i umumiyesinde görülen tavr-ı masumane idi ki Avrupa ressamlarının en ziyade itina ile tasvir eyledikleri melâik resimlerinde dahi ân-ı masumiyet bu kadar zahir ve bahir olarak nakşedilemez.

Şinasi gibi aşk ve şevki işinden gücünden ibaret bulunan bir delikanlının böyle bir peri-çehreyi görür görmez suretini levha-i diline nakş ve hakk etmek mertebesindeki meclubiyetini istibat mı edersiniz? Ahval ve ahlâk-ı beşeri tetkikte ileriye varmış olan Balzac, Proudhom gibi eazımın netice-i tetkiklerine göre sevdanın en büyüğü bizim Şinasi gibi ciddiyat ile iştigal eden adamlarda bulunur. Meselâ Şinasi'nin bugün yumurtadan çıkmış bir piliçten bed' ile en kart öküzlerine varıncaya kadar her şey hakkında birer birer mevcut olan muhabbeti sair adamların bu yoldaki muhabbetlerine makis olamadığı gibi bir güzel kızı gördüğü zamanki meclubiyeti dahi sairlerine makis olamaz. Sevda denilen şeyi gördüğü kadına yılışan serbest mizaçlı adamlarda aramak istenilir ise bunların kadınlara gösterdikleri rağbet ve ihtisas yalnız adî bir zen-dostluktan ibarettir. Şinasi gibi her işinde aşklı şevkli olan kahraman-tıynet bir delikanlının sevdası asar-ı atikadan olmak hasebiyle şimdi pek çok kimselerin nazar-ı rağbetlerinden düşmüş olan Ferhatların, Keremlerin, Kanberlerin sevdası gibi bir suret peyda eder.

Bu suret delikanlıda hakikaten vaki dahi olmuştur. Hem sevdanın derecesi ayniyle o eski millî romanlarımızda hikâye olunduğu üzere derhal artmıştır da! Zira Yamalı Musa'nın hanesinde müddet-i müsafereti on gün kadar devam ederek kızcağız Şinasi'nin kânun-ı kalbinden sıçramış olan bir şerare ile ateş almış bulunmalıdır ki her gece halk uykuya vardıktan sonra mahut pencereye gelerek ve evvelki tevahhuşu kaybederek iki genç yekdiğerinin canı cananı olmak üzere hasbıhal derecelerini bulmuşlardır.

Bu kız Yamalı Musa'nın ikinci hareminden hâsıl olan Zeliha'dır ki o zaman on beş yaşını bitirmiş, Şinasi'nin bir zamanki malûmu olan köy imamından yedi sekiz hatim indirmek derecesinde okuyup tamam bu yolda okumak öğrenenlerin kıraatları için harekeli nesih yazı ile basılmış olan Ferhat ile Şirin, Şah İsmail, Kerem, Arzu ile Kamber gibi masalların kâffesini defaat ile hem de ağlayarak okuyup kendini de bunların eşhas-ı muhayyilesi idadına sokmak istidadını almış idi.

Şinasi gibi Mekteb-i Sultanî'de tekmil-i tahsil etmiş bir çocuğun bu kafada bir kıza rağbetini istibat etmemelidir. Cemiyet-i beşeriyeyi teşkil eden insanlar gibi cemiyet-i hayaliyeyi teşkil eyleyen eşhas-ı muhayyile dahi sınıf sınıf olup romanların bazı eşhası Cabbar Beyzade Nusret Hanım ve bazı eşhası dahi Şah İsmail'in bir arar iken üç bulduğu Gülizar'ı, Arap Üzengisi ve sairesi gibi olup hiffet-mizac ile ciddiyet muvazenesinde ise Gülizar'ın Nusret Hanıma tefevvukunu Berrak Pınar Senyörü Senai değil ise de Söğütlü çiftçi Şinasi ez-can ü dil itiraf eyler.

Şinasi her şeyin millîsine, ciddîsine heveskâr olduğu gibi muaşakanın dahi o türlüsünü tercih ederek hele birkaç gece sonra Zeliha'nın eski masallardan bellediği beyitleri okuması üzerine kendisi dahi kafiyeli kafiyesiz, vezinli vezinsiz birkaç beyit uydurup söylemek için cebr-i nefs eylediğini görse idiniz güler idiniz. Onlar ise gülmeyip âdeta ağlamakta idiler. Zira eski âşık ve âşıkalar böyle visal demlerinde yeni âşık ve âşıkalar gibi yekdiğerini der-aguş etmeyip ağlarlar imiş.

Yamalı Musa, paşa olacak bir adam var ise o da Şinasi iken çiftçiliğe hevesini bir türlü affedememekle beraber çocuğun gayretini, iffetini ve köylüler hakkındaki hüsn-i teveccüh ve muavenetini tahsinden dahi kendini alamamış idi. Binaenaleyh "Oğlum hevesin bu işlere olduktan sonra devam ve gayret etmelisin. Benden ne yolda muavenet ister isen dirîğ etmem" yollu bir vaat ile Şinasi'yi memnunen iade eylemiş idi.

Ondan sonra Şinasi her sene ruz-ı kasımı takip eyleyen bir iki ay kadar işsiz zamanını Dersaadet'te bulunan pederini görmeye hasrederek, fakat İstanbul'a gelir iken yirmi gün kadar zamanını Söğüt'te geçirdiği gibi avdetinde diğer bir yirmi gün vaktini yine Söğüt'te geçirerek babası Semih Efendiyi İstanbul'da ancak bir hafta kadar görebilir idi. Vakıa âşık ve âşıkanın böyle senede bir defacık görüşmeye kanaat edemeyecekleri derkâr ise de gönülleri birbirine o kadar merbut olmuş kalmış idi ki, yekdiğerini hiçbir an gönülden çıkarmayan bu saf ve sadık çocuklar hükmen visal-i daimîde bulunuyorlar demek idi.

İşte Şinasi'nin gönül eğlencesi budur. Altı okkalık kazmayı kaya gibi kesmeler üzerine havale ettikçe kendini bir Ferhat mesabesinde bulup Zeliha'nın aşkıyla kazmayı indirir. Her işini Zeliha namına başlar ve bitirir. Fakat bu aşkla her işinde muvaffak dahi olur idi.

Bir aralık Yamalı Musa vefat etti. İki karısı ve bir oğlu ile kızı Zeliha arasında taksim-i miras meselesi meydana çıktı. Senai emlâk-i mevcudeyi nakde tahvilden maada hiçbir arzuda olmayıp validesi ise oğlunun ne sefih olduğunu anlamış bulunduğundan Senai'nin harice satacağı emlâk yine Yamalı Musa ocağını teşkil eyleyen şu üç dört kişiden maada yabancı ellere geçmemesi için hissedarları bir noktada cem'e çalışıyor idi.

O zamana kadar Şinasi ile Zeliha arasındaki münasebete Zeliha'nın validesi dahi mahrem olmuş ve Şinasi'nin tavr-ı merdanesi kadının hoşuna gitmiş olduğundan Senai ve validesi ile taksim-i miras için görülecek işte gerek kızı ve gerek kendisi tarafından Şinasi'yi vekil eylemiş idi. Şinasi Bursa'da bulunan akarın idaresindeki müşkülâtı derpiş eyleyerek ve kendi tasmimatına göre köylerdeki arazinin Zeliha ve validesi namına mübayaasını tercih eyleyerek bu bapta Senai'nin validesi ile öyle bir musalâhaya muvaffak oldu ki arazinin kısm-ı azamı Zeliha ile validesi namına gerek mübadele ve gerek mübayaa suretinde bi'l-intikal Bursa'daki akar dahi Senai ile validesine terk olundu.

Fakat bu muamele-i mühimme için Şinasi İstanbul'a gelip pederi Semih Efendi ile ariz ve amik bi'l-müzakere İstanbul'da nesi var nesi yok ise sattırıp pederini kendi çiftliğine nakl-i haneye mecbur ettirmiş idi. Zira gördüğü işler içinde mübayaa olunan arazi esmanı olmak üzere Şinasi'ye iki bin iki yüz lira kadar para verilmek lâzım gelip Semih Efendinin bütün memaliki bin dört yüz liraya ancak baliğ olabildiğinden bu parayı verdikten maada sekiz yüz lira dahi o zaman muamele-i nafiası şimdiki hâline makis olmayan Osmanlı Bankası'ndan yüzde yedi faiz ile bi'l-istikraz hesabı tesviye etmiş idi.

Karilerimizi yormamak için burada pek muhtasar hikâye eylediğimiz şu muamelenin neticesinde Şinasi Efendi, Yamalı Musa emlâkinden tarla, çayır, orman gibi aksam-ı arziyenin nısfından ziyadesini bi'l-mübayaa temellük etmiş olduğu gibi bakîsi dahi âşıkası Zeliha ile validesinin uhdesine intikal etmiş bulunduğundan hükmen arazinin kâffesi kendi yed-i idaresine geçmiş ve gerek Bursa'da ve gerek Söğüt ve sairede han, hane, dükkân, değirmenler ibadengi ve saire gibi emlâkten birtakımı Senai'nin validesine bi'l-intikal hayfa ki o sefih çocuğun gerek terhinen ve gerek firağen başkalarına verip parasını aldığı mülkler Yamalı Musa ocağının azası elinden çıkmış idi.

Bu işler görülür iken Şinasi ile Senai bittabi sık sık mülâkat ederler idi. Hatta Mekteb-i Sultanî'de yatakları içinde konuştukları şeyi dahi bazı kere tekrar eylerler idi. Bu müşafehelerde ise nail-i meram olmak sevincinde Senai, Şinasi'yi geçip der idi ki:

—Birader siz Cenab-ı Hak'tan köylülüğü arzu ediyor idiniz. İşte muradınıza nail oldunuz. Tebrik ederim. Ben dahi şehrîliği arzu eyliyor idim. Şimdiki mütalâama göre bence şehir ıtlakına şayan yer Avrupa'dır. İşte o muradıma nail oluyorum.

—Ben de sizi tebrik ederim birader.

Şinasi'nin sözü kısalaşmasındaki hikmet malûmdur. Senai gibi bir adamın vilâyetinde, payitahtında ne pederine ne devletine ve hatta ne de kendi nefsine hayrı olmadığı hâlde Paris'te hiç hayra muvaffak olamayacağını daha şimdiden görüp duruyor idi.

Bu muamelenin neticesinde Şinasi'nin sekiz yüz lira kadar borçlu kalmış olduğunu can sıkıcı bir şey olmak üzere hükm eyler misiniz?

Yed-i idaresinde hem de pek ucuz alınmış iki bin beş yüz liralık kadar arazi bulunarak Zeliha ve validesinin hisselerini dahi hesaba katınca dört bin liralık toprağa akilâne ve mukaddemane kumanda eden Şinasi gibi bir kahraman için sekiz yüz lira borç kasaveti çekilecek bir şey midir? Borç denilen şeyden Senai gibi yalnız sarfiyattan maada elinden iş gelmeyen adamlar korkmalıdır. Şinasi gibi çalışkanlar için borç denilen şey tarlaya atılan tohum demektir. Orada çok çok mahsul vermek için bu fedakarlık ihtiyar olunur.

İşbu altıncı babımızın serlevhası "köy düğünü" iken buraya kadar henüz düğüne derneğe benzer bir şey görülmediğine taaccüp olunmamalıdır. Düğünler dernekler pek kolaydırlar. Ama onun esbab-ı mukaddimesini tehyie etmek güçtür. Senai Bey ile Nusret Hanım arasındaki izdivaç gibi düğünleri insan bir haftada bile vücuda getirir. Parası yok ise istikraz sağ olsun. Fakat Şinasi gibi, Şinasi'nin babası Semih Efendi gibi ciddiyat erbabı en büyük ehemmiyeti, teşkil edecekleri yeni ocağın esbab-ı refah ve saadetini temine verdiklerinden ve biz dahi onların vassaf-ı ahvali olduğumuzdan tafsilâtın en büyük kısmını işbu mukaddimata sarf eyledik.

Düğüne gelince, onu pek az kelimat ile hikâye edebiliriz. Yani intikalât-ı ırsiye işi bitirildikten sonra zevcesinin hayli zaman mukaddem vefatından dolayı bekâr kalan Semih Efendi bizim Köse Muhtar gibi bazı vesaiti öne sürerek Zeliha'yı Şinasi'ye ve validesini dahi kendisine olmak üzere talep ettirmiş ve bu talebe muvafakat daha evvelden hazırlanmış bulunmağla çiftlikte güzel bir köy düğünü tertip olunmuş idi.

Bu düğün için iltizam edilen esbab-ı izzet ve ikram meyanında yalnız Şinasi'nin on beş re's öküz ve inek kestirmiş olduğunu haber vereceğiz. Bu kadar şeyi kimlere yedirecek diye istigrap mı ettiniz? Yamalı Musa Ağanın kızı gelin olur da Söğüt kasabasının birçok muteberanı davet edilmez mi? İstanbullu akıl hocası (Köylüler nezdinde Şinasi'nin ismi budur) teehhül eder de bütün civar köylüleri düğüne gelmez olur mu?

Hatta bu kadar hayvanın zebh olunmasını istigrap etmeyip belki oralar âdetince düğün hediyesi olarak koyun, keçi, inek gibi hediyeler getirildiğinden Şinasi bunların dahi kâffesini zebh ettirmiş idi. Üç yerde mutfak tertip olunmuş, yirmi kadar yerde lavta, keman gibi ince sazdan ve köçeklerden bed' ile davul, zurna, gayda gibi kaba sazlara ve köy oyunlarına varıncaya kadar eğlence cemiyetleri kurulmuş idi. Düğünden evvel Keşiş dağından indirilen birkaç yüz yük çıraya birkaç yüz araba dahi çalı ilâve olunarak çiftlik etrafında birkaç yüz dönüm yer tadadı gayr-ı kabil meşaleler ile tenvir edilmiş idi.

Bir sonbahara tesadüf eden bu köy düğünü üç gün devam ederek ziyarete gelip gidenlerin miktarı hemen altı bini tecavüz etmiştir.

Senai'nin ahvalinden işbu teehhül keyfiyetini Şinasi'mizin sergüzeşti ile mukayese eyler isek bu düğün esnasında Senai'yi dahi Paris'te hastahanede bîkes adamlar gibi yabancıların merhametine muhtaç buluruz.

Yedinci Bap
MEDENİYET-BEDAVET

Hikâyemizin birinci derecede sahib-i sergüzeşti bulunan iki delikanlının ikisini de evlendirdik barklandırdık. "Mevlâ dirlik düzenlik versin" diye hikâyemizi burada hitama isal etmek mümkün olur mu?

Vakıa ekser roman ve masallarda "Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine" sözü hikâyenin hatimesi addolunursa da birçok vukuatta dahi asıl hikâyenin mebdei bunlar addedilmeye lüzum görülür.

Şinasi'nin köy düğününden sonra ne yolda çalıştığını ve sekiz yüz lira borcunu ne kadar zamanda ödediğini ve pederi ile zevcesini ve bahusus hem kayın validesini ve hem üvey anası olan kadını bahtiyar etmek için ne yolda davrandığını burada tafsil etmeyeceğiz. Zira kendisine saadethane ittihaz eylediği mahalde bir dikili kazık yok iken orada bir çiftlik vücuda getirmek mertebesindeki mukaddemat-ı muvaffakiyeti hikâye etmiş olmaklığımız üzerine artık vâsi araziye ve kâfi sermayeye nail olan Şinasi'nin ne yolda hüsn-i idare-i umura sarf-ı gayret eylediğini tafsile ihtiyaç kalmaz.

Şimdiki hâlde bizce asıl nazar-ı dikkatimizi celp edecek olan cemiyet Abdülcabbar Bey konağındaki cemiyettir.

Berrak Pınar Senyörü Senai hazretleri Abdülcabbar Beye damat oldu. Vakıa zevcesi için evvelce dahi demiş oiduğumuz vechle tencere tekerlenmiş kapağını bulmuş denilecek surette bir koca idiyse de kayın peder için de muvafık bir damat olmadığını derhal nazar-ı dikkate almalıyız

Abdülcabbar Bey Mısır'da Kölemenler zamanını tahattur eden kudemadan ve fellahlar arkasına kırbaç sallamış müstebidlerden olup alafrangalığa gelince Vagner'in, Ofenbah'ın operalarından hiçbir şey anlamadığı ve "Adile kız hopla da gel şalvarını topla da gel" şarkısı çalınmadıkça piyanodan zevk alamadığı hâlde kızına bile kendisini beğendiremeyen bir adam damadına kendisini nasıl beğendirebilir.

Abdülcabbar Bey Mısır'da ful ve pamuk ekerek zengin olduğu ve Senai'yi intihabının en büyük hikmeti Bursalı olarak birçok araziye malik olmasından ibaret bulunduğu hâlde gece gündüz Bursa arazisi bir kile tohuma kaç kile mahsul vereceğinden bahseyleyen bu zat Paris'te ilm-i hukuk tahsili ile birinci sınıftan diploma aldığı iddiasında bulunan çiftçiliği çobanlığı tahattur bile etmek istemeyen Senai Bey ile nasıl uzlaşabilir?

Bu konakta bir cemiyet aranır ise o dahi Madam Terniye ile Nusret Hanımefendi ve damat bey hazretleri arasındaki cemiyet olup yalnız Abdülcabbar Bey değil, Senai'nin validesi bile bu cemiyetin külliyen acemisi sayılır idi. Aradan biraz zaman geçti. Nusret Hanımefendi mutlaka kocasının Hüdavendigâr vilâyeti dahilindeki arazisine bir seyahat vermek ve sütleri kendisi sağıp yemişleri kendisi devşirip çayırlarda kırlarda atlar arabalar, derelerde göllerde sandallar ve istinbotlar ile gezip eğlenmek arzusuyla kocasını tazyike başladı. Zavallı kayın validesi böyle sandallar, istinbotlar merhum Yamalı Musa'nın bile hayalinden geçmiş şeyler olmadığı ve şimdiki hâlde ise oğlunun elinde bir ahlat ağacı, bir koca yemiş çalyası bile kalmadığını bildiğinden gelinini hakayik-i ahvalden haberdar etmeyi ister ise de Senai türlü türlü tehdidler ile zavallıyı korkutmuş olduğundan ağzını bile açamıyor idi.

Nusret Hanımefendinin arzularına Madam Terniye'nin derhal iştirak edeceği derkârdır. Halbuki bu arzuya bilâhare Cabbar Bey dahi iştirak eylemiş idi. Damadının arazisini görüp neresinin mısır ve hangi tarafının buğday veya arpa ve pirinç ve pamuk zer'ine salâhiyeti olduğunu tayin etmek istiyordu.

Senai bu tekliflere karşı tavrını değiştirmediğinden ve hemen birkaç güne kadar Bursa'ya gidilebileceğini vaat ettiğinden zavallı validesi yüreğine inmek mertebesinde üzülerek oğlunu bir tarafa çekip dedi ki:

—Canım a çocuk sen ne yapıyorsun? Bu kadar halkı nereye götüreceksin?

—Sana ne oluyor be!

—Nasıl bana ne oluyor? Bu kadar kibar adamlara karşı rezil mi olayım?

—Sana her vakit demiyor muyum, ses çıkarmayacaksın vesselâm. Zaten ben bir candan bezmiş bir herifim. Billâh kendime kıyarım. Hem de kendime kıyacak olduktan sonra şu konak içinde sağ adam bırakmam. Huda alîm kan gövdeyi götürür. Bunu bil de ses çıkarma. Ben yapacağım işi bilirim.

Filvaki Senai yapacağı işleri pekâlâ biliyor idi. Hele mukaddematını biraz hikâye edelim de görünüz.

Teehhüle kıyam eylediği zaman bir hesap yaptı. Nakit olarak elde avuçta bir paralar bulunmak şöyle dursun biraz da borç olduğunu gördü. Halbuki validesinin uhdesindeki emlâkte biraz da kendi hissesi olduğundan bunları

satmaya kıyam etti. Validede nakid yok ki oğlunun hisselerini alsın. Senai ise o zamana mahsus olmak üzere validesine gayet muti' bir oğul görünerek "İşte teehhül ediyorum, artık aklımı başıma aldım. Milyonlar sahibi bir herifin kızını alıyorum" diye validesini bi'l-ikna elde kalan emlâkin üç rub'u kadarını daha sattı. Bu suretle eline geçirdiği birkaç bin lira ile bütün borçlarını def'aten tesviye ederek dainleri nezdinde yeniden bir itibar peyda eyledi.

Elde kalan nakdin bakiyesiyle o kadar akilâne ve kibarane bir zaman geçirmeye başladı ve akdeylediği izdivaca liyakatını o derecelerde ispat etti ki Abdulcabbar Beyi tanıyanların kâffesi bu kadar alicenap bir damada malikiyetten dolayı kendini tebrike müsaraat eylediler

Herkes nezdinde şayi olduğuna göre Cabbar Bey bütün umurunu damadına ihale eylemiş. Hatta damadını asıl kendi oğluna müreccah tutuyormuş. Kariben Mısır'daki emlâkine nazır tayin edecekmiş.

Vakıa dostlardan bazıları bu haberlerin sahih olup olmadıklarını yeniden sual ederek henüz öyle bir şey olmadığı cevabını almakta idiyseler de Senai'nin tavrı bu bapta kayın pederini bile tekzip eylediğinden herkes Cabbar Beye inanmayıp Senai'ye inanmakta idiler. Herkes damat ile kayın peder arasındaki tezad-ı tabiîye vakıf olmadığı hâlde yalnız zahir-i hâle nazaran Abdülcabbar Beyin setr-i hakikat eylediğini hükümde mazur olmazlar mı?

Senai beş altı ay kadar bu hâlde devam ile umum nezdinde itibar ve haysiyetini itmam eylediği gibi gerek kayın peder ve gerek zevcesi nezdinde dahi filhakika Bursa'da arazi-i külliyeye malik bir senyör olması tavrına asla halel getirmemiş idi.

Nihayet Bursa'daki araziyi ziyarete karar verildi. Senai, Şinasi Efendiye gayet biraderane bir mektup yazıp milyonlara malik bir adama damat olduğundan ve artık dünya ve mafihayı anlayıp akıl ve hikmete kat'iyen tevfik-i harekete başladığından bahisle kayın pederi Mısır'da malik olduğu arazi-i külliyesini satarak Hüdavendigâr veyahut Konya taraflarında gayet vâsi arazi ve emlâk alacağını ve bu maksatla o taraflara seyahate geleceğini bildirdi. Kendi üvey hemşiresinin zevci olmak hasebiyle ara yerde sıhriyyet ve karabet olduğundan böyle seyahatte karındaşını mahcup etmemek için kayın pederini ta Mudanya iskelesinden bi'l-istikbal birkaç gece kendi çiftliğinde misafir dahi edeceği ümidinde bulunduğunu anlattı. Bu mektupta öyle bir lisan idare eyledi ki Şinasi filhakika Senai'nin köyden inmiş bir mesudiyet-i makbulâneye nail olmuş bulunduğuna kanaat ederek böyle kibar bir familyayı hüsn-i istikbal etmek kendisince dahi bir şeref ve saadet olacağına kat'iyen inandı ve Senai'ye yazdığı cevapta ailesini hüsn-i istikbalde asla kusur etmeyeceğini etrafıyla temin eyledi.

Senai, Şinasi'den böyle bir mektup alır ise tasmimatını icrada ne büyük kuvvet bulmuş olur.

Abdülcabbar Bey konağında bir tehyie, bir tedarik ki tarife sığmaz. Nusret Hanımda hülyalar! Bursa göl ve nehirlerinde balık tutmak için gayet şık ağlar, oltalara varıncaya kadar eğlence levazımı ikmal olunup her biri hakkında edilen hülyalar yazılmak lâzım gelse sahifeler doldurur idi.

Nihayet bir perşembe günü familya halkı Mudanya vapuruna bindiler. Senai ise bazı levazım-ı mütebakiye için henüz vapura gelememiş idi. Fakat Senai'nin fıkdanı cemiyetin şetaretini ihlâl edebilir mi? Abdülcabbar Bey, Senai'nin validesine Bursa ahalisinin emr-i ziraatte sığır veya beygir gübresi yoksa güvercin gübresi mi istimal eylediklerini sorar ve yeisinden çenelerini bıçaklar açmayan kadıncağız oralarda bostandan maada tarlalara gübre atılmadığını def'en-li'l-belâ söyleyince Abdülcabbar Bey kahkahalar ile gülerek Mısır çiftçilerinin yetiştirdikleri binlerce güvercinler gibi damadının çiftliklerinde dahi yetiştirmek için Galata Kulesi gibi güvercinlikler yapacağını kemal-i şevk ve şetaretle anlatır idi.

Nusret Hanım ise balık sayd ve şikârı ağ ile mi yoksa olta ile mi daha zevkli olacağını Madam Terniye'den sorup aldığı cevaplar üzerine "Aman yarabbi! Gümüş gibi balıkları tutmak ve bunların kıvrım kıvrım kıvranıp sıçrayışlarını seyretmek ne eğlenceli şeydir" diye daha şimdiden çıldırasıya sevinir idi.

Senai bir türlü işini bitiremedi. Vapur demir alıp Sarayburnu'nu döndüğü hâlde kayın pederi ve zevcesi ve sair cemaat Senai'nin henüz vapura gelmemiş olduğunu anlayamamışlar idi.

Adalar hizasına gelindikte beyefendinin vapura yetişemediği tahakkuk ederek bir parçacık merakı mucip olduysa da Bursa'daki bendegândan!... birçokları atlar, arabalar ile Mudanya iskelesinden kendilerini karşılayacakları zaten malûmları olduğu gibi iki gün sonra diğer vapurlarla damat beyefendi hazretlerinin dahi yetişmesi muhakkak olduğunu şu cemiyetin en benam ukalâsından bulunan Madam Terniye dermeyan edince cümlesi müsterih olmuşlar idi.

Filvaki Mudanya'ya vardıklarında Senai'nin bendegânından zannettikleri Şinasi ile maiyeti halkını ve Köse Muhtar kumandasında birtakım köylüleri sekiz on araba ve beş altı binek atı ve eşya için yirmi otuz katır ile Mudanya'ya istikbale gelmiş görünce itminanları arttığı gibi bîçare Şinasi Senai tarafından çekilen telgrafı bunlara arz edip de üç günden sonraki vapurla onun dahi yetişeceği anlaşılınca zaten pür-şevk ve şetaret olan cemiyetin keyfi hiç bozulmamış idi.

Üç gün Mudanya'da kalıp da damat beyefendi hazretlerini beklemek mi yoksa kendileri yola düzülmek mi lâzım geleceğini müzakereye başladıklarında Şinasi Efendi "Burada beklemeye ne hacet efendim. Beyefendi için bir at ve maiyetine dahi birkaç atlı tayin ederiz. Sonradan teşrif ederler. Biz yolumuza devam edelim" demesiyle damat beyefendi hazretlerinin çiftlikât nazırı olduğuna kimsenin şüphesi kalmayan şu delikanlının teklifi alkışlar ile tahsin olunarak yola düzüldüler.

Koca Şinasi bundan altı sene evvel görmüş olduğumuz kıyafetini henüz değiştirmemiş olduğundan böyle nim-medenî ve nim-bedevî bir kıyafette bulunan bir adamın talim ve terbiye görmüş olmasına ve bahusus Fransızca öğrenmiş bulunmasına Madam Terniye ve Nusret Hanımefendi ihtimal mi verirler. Binaenaleyh bunlar Fransızca konuştukça Şinasi kulak kabartarak ku-

lağına pek fena bir surette çarpan birkaç kelimeden hakayık-ı ahvale gereği gibi yakin hâsıl etmeye başlamış idi. Meselâ Madam Terniye diyor idi ki:

—Şu delikanlı mutlaka kocanızın çiftlikât nazırı olmalıdır. Baksanıza herkes onun emirlerine itaat ediyor.

Buna mukabil Nusret Hanımefendi diyor idi ki:

—Nazır-ı umumî bu olmamalıdır. Çünkü milyonlarca arazi ve emlâke böyle bir kaba köylü nazır olabilir mi? Bu olsa olsa şuraya en yakın olan bir çiftliğin kâhyası olabilir.

Bundan maada iki kadın kendilerine getirilmiş olan tek yaylı köylü briçkalarından memnun dahi olmuyorlar idi. Berrak Pınar Senyörü'nün mutlaka viktoryaları, landoları bulunmak lâzım ise de besbelli onlar uzunca bir yolda hırpalanmasınlar diye getirilmediğine kanaatle beraber çiftlik kâhyasına âdeta hiddet dahi ediyorlar idi. Öyle ya! Efendilerinin kayın pederi, haremi gelsin de en güzel arabaları getirilmesin! Bundan büyük mülâhazasızlık olur mu?

Mudanya'dan bir sabah erken kalkılmış olduğu vechle o akşam yarı yolda konak verilmek lâzım geliyordu. Zira çiftliğe kadar on dört saat mütemadiyen süratlice giderek varılabilir ise de Şinasi Efendi misafirleri yormamak için yarı yolda bir konak tertip etmiş idi.

Oraya vardılar. Koca Şinasi misafirleri yarı harap köylü hanelerinde yatırmamak için zümrüd gibi yapraklardan güzel saybanlar yaptırmış ve bir iki de çadır rekz ettirmiş idi. Hatta kayın validesini birkaç köylü kadınlarla oraya getirerek temiz şilteler, âlâ yemekler ile esbab-ı mihman-nevaziyi ikmal dahi ettirmiş idi.

İşbu konak mahalli her kimin olsa zevkine gideceği derkâr ise de ezcümle Abdülcabbar Bey böyle bedeviyane bir mihmanlıktan pek hoşlanmış ise de Nusret Hanım ile Madam Terniye bu temaşadan tevahhuş ederek çalı çırpı altında ve kilim üzerine serilmiş yatak üstünde bir gecenin nasıl geçirilebileceğine henüz manâ verememekte idiler.

Her ne ise, o akşam ateşler yakılarak yemekler yenilip kahveler içildikten sonra ziraate meraklı olan Abdülcabbar Bey damadının çiftlik nazırı Şinasi Efendi ile mutlaka çiftlik kâhyalarından birisi olması lâzım gelen Köse Muhtarı yanına çağırıp evvelâ şu konak verdikleri yer damadının hududu ve emlâki dahilinde bulunup bulunmadığını sordu. Köse Muhtar "A be nasıl damat be!" diye şaşalamaya başlayınca Şinasi dirseğiyle Muhtarı dürterek Abdülcabbar Beye cevaben dedi ki:

—Efendim! Damadınızın çiftlikâtı hududuna henüz girmedik. Burası kura-yı mütecavirenin müşterek merasıdır.

Cabbar: Siz damadımın çiftlikatı üzerinde nazır-ı umumî misiniz?

Şinasi: Evet efendim.

Cabbar: Damadım size aylık mı verir yoksa mahsulâttan hisse mi alırsınız?

Şinasi: Daimi harçlığım için biraz maaş verir. Fakat asıl temettuum olarak hâsılat-ı umumiyeden bir öşür alırım.

Cabbar: O! Bir öşür mü? Çoğa varmaz mı? Fakat siz de damadımın işlerini ona göre gayretle görürsünüz değil mi?

Şinasi: Evet efendim. Velinimetim olduğundan can feda edercesine çalışırım.

Bu sözleri dinleyen Köse Muhtarın nasıl patlamadığına taaccüp eder iseniz becadır. Fakat koca Köse nihayet patladı dedi ki:

—Beyefendi! Beyefendi! Siz lâtife mi ediyorsunuz Allah'ı sever iseniz?

Herifin tavr-ı bî-edebanesi Abdülcabbar Beyin canını sıktı. Kaşlarını çatarak dedi ki:

—Nasıl lâtife?

Muhtar: Damat bey falan diyorsunuz da?

Cabbar: Hata mı ediyorum?

Muhtar: Bizim damat bey falan bildiğimiz yok da... Bizim akıl hocası Şinasi Efendiden maada büyüğümüz efendimiz olmadığından...

Cabbar: Sen çıldırdın mı be herif?

Şinasi dirsek darbeleriyle Köse Muhtarın kaburga kemiklerini kırmak derecesine geldiyse de dik başlı Köse artık men' olunamayacak derecelerde müteessir olduğundan Cabbar'ın son sözüne cevaben dedi ki:

—Vallahi şu cemiyette bazılarımız çıldırmış ama kim olduğunu ben de bilemiyorum.

Mısırlı müstebid gazaplandı "Kalk karşımdan yıkıl edepsiz!" diye Köse Muhtarı tarda kalkışıp herif gitmeyince daha ziyade hiddetle Şinasi'ye dedi ki:

—Ya bu herifi tard edersin ya da damadıma söylerim de seni de tard ettiririm!

Köse Muhtarda bir kahkaha. Fakat Şinasi rezaletin daha ziyadesine meydan vermeyerek Köse'yi bir tarafa çekti. Ve "Bu işin içinde bir yanlışlık var. Sabret de sonunu anlayalım" diye herifi teskin eyledi.

Ertesi gün tekrar yola düzüldüler. Henüz gazabı gitmemiş olan Abdülcabbar Bey kâhyanın edepsizliğinden gerek kızına ve gerek damadının validesine şikayet eyliyordu. Kibirli Nusret "Beyefendi hazretleri gelsin de ben onların ikisini birden tard ettireyim" diye tafra-furuşluk ettiği hâlde zavallı kayın validesi bir anda bin ölüm geçirerek ne edeceğini ve ne diyeceğini bilemiyor idi.

Şinasi'nin çiftliğine vardılar. Kızlık hâlindeki letafeti gelin hâliyle bir kat daha artmış olan Zeliha misafirlerini istikbale şitab eyledi. O kadar zeki, o kadar müdebbir bir kadın olmuş idi ki umur-ı beytiyesini idare hususunda ne validesini ne kayın pederini yormayıp hanenin tekmil umuru kendi evamir ve işaratıyla rü'yet olunur idi. Her kadına bir emir verir. Her yanaşmaya bir emir gönderir. Her emirleri ise misafirlerinin izzet ve ikramına münhasır kalır idi. Bu kadının Şinasi Efendi zevcesi olduğunu Nusret Hanımefendi görünce hakkında bir çiftlik nazırı haremine edilebilecek iltifatı diriğ etmedi. Zavallı Zeliha kibar âlemi ne olduğunu bilmez ki hakkındaki iltifatın derecesini takdir edebilsin. Her hâli, her tavrı hakikaten kendisine bir hürmet ve iltifat olmak üzere telâkki ederek şevkini artırdıkça artırır idi.

Bir gün iki gün misafirler i'zaz edildiler. Üçüncü ve dördüncü ve belki daha ziyade günler için dahi Şinasi'nin ambarlarında esbab-ı ikram müdahhar olduğundan misafirler kendisine asla yük olmuyorlar idiyse de bunlar hâlâ damat beyefendi hazretlerinin malikânelerini, faytonlarını, istinbotlarını falanını aramakla beraber üçüncü günü dahi damadın yetişip gelemediğini görünce adem-i memnuniyetlerini ketmedememeye başladılar.

Birisi Senai'nin ve diğeri Zeliha'nın valideleri olmak üzere merhum Yamalı Musa'nın iki zevcesi başbaşa vererek başladıkları hasbıhalde birisi diğerinin âlem-i bedavetteki refahiyet ve mesudiyetine gıpta ve diğeri öbürünün şehrîlik âleminde oğul yüzünden duçar olduğu felâket ve sefalete merhamet ile bir hayli zaman kâh ağlaşıp kâh gülüştükten sonra hakayık-ı ahvali gerek Cabbar beyefendiye gerek kızına anlatmaya karar verdiler.

İşte işin komedyası. Fakat traji-komik denilen hem facia hem gülünç ciheti bu zaman meydana çıktı. Senai'nin validesi oğlunun sergüzeştini anlatarak filvaki şu yerler bir vakit Senai'nin idiyse de hüsn-i idareye muktedir olamaması hasebiyle şimdi asıl ehil ve erbabının yani Şinasi'nin eline geçtiğini ve Şinasi damat beyefendinin çiftlikât nazırı olmak şöyle dursun buralar için asıl bir senyör aranmak lâzım gelir ise o da Şinasi olduğunu ve bu mahallin hanımı Nusret Hanımefendi değil namı da ünvanı da "Zelihacık"tan ibaret olan şu taze gelinden ibaret bulunduğunu anlattıkları zaman Cabbar Beyi, Nusret Hanımı, Madam Terniye'yi o kadar müthiş bir hayret bürüdü ki bunlar duçar olmuş bulundukları beliyeye ağlamak mı gülmek mi lâzım geleceğini bile tayinden âciz kaldılar.

Bîçare Abdülcabbar Bey gerek Şinasi'den ve gerek Köse Muhtardan bin türlü özürler dileyerek ve kendilerinde misafir oldukları müddet gördükleri izzet ve ikrama ziyadesiyle teşekkürler ederek İstanbul'a avdete kalkıştı. Senai'nin validesi kendisini bir valide-i saniye olmak üzere Şinasi'ye kabul ettirdiğinden İstanbul'a avdeti kabul etmeyip orada Şinasi nezdinde kalmış idi.

Abdülcabbar Bey takımı İstanbul'a geldikte ne görsünler? Berrak Pınar Senyörü Senai Beyefendi hazretleri konak içinde para eder ne var ise bi'l-müzayede satmış! Familyaca Bursa'ya nakl-i mekân edildiğini işbu müzayedede hazır bulunanlara anlatarak iki gün devam eden bu müzayede neticesinde tekmil eşyanın bedelini ahz ve kabz etmiş, miktarı üç bin lirayı geçmiş.

Halbuki daha Cabbar Bey takımı Bursa'ya gitmezden bir ay evvelden beri Senai Bey tesviye-yi düyun ile itibarlarını kazandığı zevata ve onlardan bazılarının kefaletiyle diğer birçok adamlara müracaat eyleyerek elmas ve gümüş ve altın takımı gibi mübayaattan maada nakden istikrazat suretiyle dahi on bin liraya karip bir borcu kayın pederi Abdülcabbar Beyin namına kaydettirmiş. Bu rezaletler, bu cinayetler konakta kalan iki uşak tarafından beye ihbar olunduğu gibi Bursa rezaleti İstanbul'da şayi olması üzerine hâlden haberdar olarak peyderpey konağa müracaat eyleyen alacaklılar dahi hikâyenin noksan kalan mahallerini ikmal etmişlerdir.

Cabbar Bey takımı İstanbul'a avdet eyledikten onbeş gün sonra Bursa posta memuru Şinasi'ye bir mektup göndermiş idi. Bu mektubu açtıkta Şinasi'nin gözüne evvel-be-evvel Senai imzası ilişip kemal-i istical ile mektubu okudu. Mektup şu surette yazılmış idi.

"Azizim Şinasi Efendi,

Medeniyet ve bedavet hakkında daha mektepte iken ettiğimiz mübahesatın neticesi bu defa fiilen ve maddeten istintaç olunmuştur. Siz bedavet âleminde bahtiyar oldunuz. Zira gösterdiğiniz gayret yüz binde bir adamın göze aldıramayacağı bir gayret-i fevkalâdedir. Ben dahi medeniyet âleminde sizin bu bahtiyarlığınıza muadil olabilecek bir bahtiyarlık kazanmak için yine sizin gayretinize muadil gelebilecek bir cür'ete muhtaç olduğumu gördüm. Ve o cür'et sayesinde on yedi bin lira nükud ile İsviçre'ye kapağı attım. Hani ya mektepte iken Cenab-ı Hakk'ın herkese arzusunu hâsıl etmesi için dua etmiyor mu idik? İşte dualarımız kabul olundu. Siz bu kadar emek sarfıyla vücuda getirdiğiniz esbab-ı refahı elden kaçırmayacağınıza ben ne kadar emin isem benim dahi bu felâketlerden sonra ele geçirdiğim şu serveti elden kaçırmayacağıma siz de emin olunuz. Zira bu miktara yakın bir sermayeyi batıran acemi Senai hiç olmaz ise şu servet-i saniyesini muhafazaya muktedir olacak kadar tecrübe sahibi olmuştur."

Senai

HATİME

Zavallı Şinasi bu mektubu ilk defa kemal-i hayretle okuduktan sonra ikinci defasında Senai'nin validesini çağırıp ona dahi gözyaşlarıyla okumuş idi.

Şinasi filvaki medeniyet âleminde dahi servet kazanılabileceğini hükm eyler ise de hüneriyle servet kazanmak mecma-ı hünerveran olan âlem-i medeniyette pek güç olduğundan iktisab-ı servet edenlerin mutlaka az çok yüzleri kızaracak bir vesait ile nail olabileceklerine kâin idi.

Şu kadar var ki bi-gayri hakkın ele geçmiş bir devletin, bir ikbalin bekasına Şinasi asla ihtimal veremiyor idi. Bu hükmünün ne kadar doğru olduğu kendiliğiyle meydana çıktı. Zira Senai'den bir daha hiçbir haber [çıkmadı]. Berrak Pınar Senyörü'nün adı battı gitti.

Temmet

CİNLİ HAN[16]

Mukaddimecik

Bir cuma günü Köprü'den Beykoz'a gider iken şu hikâye-i garibenin esasını vapur içinde, bir dostumdan işittim ve esas-ı hikâyeyi hakikaten, karilerime arza şayan olacak derecelerde garip ve lâtif bulduğumdan, romancılık sanatı nokta-i nazarınca nevakısını ikmal ederek, ber-vech-i atî sevgili karilerime arz ve takdime cesaret aldım.

1

Vak'amız Fransa'da güzar eyliyor. Fransa'nın Liyon eyaletinde Preri namında bir karyeden bed' eyliyor. Ekser romancıların âdetleri olduğu üzere, "Preri karyesi şöyle güzel, böyle lâtif olup şu mevkiinde bulunulur ise enzar-ı temaşaya şöyle bir manzara arz eder, bu tarafında bulunulur ise şöyle görünür" gibi tarifata girişemeyeceğiz. Vakıa, bu yoldaki tarifat romanlara en ziyade çeşni veren şeylerden ise de muharrir bir mahalli re'yül'l-ayn görmeli veyahut plânlar, haritalar, resimler tetkik ve tetebbuu ile o mahalli görmüş gibi tanımalı ki bu yoldaki tasvirata muktedir olabilsin. Bu şartlar bulunmadığı hâlde ise öyle ezberden edilen tasvirat-ı şairanesinin dahi ehemmiyeti olamaz.

Preri karyesinde Greguar Salpet isminde bir delikanlı var idi ki, pederi Etyen Salpet, her ne kadar ihtiyar ve âciz bir adam idi ise de kanunca muayyen olan sinne varamamış olduğu gibi tıbben sakatlığı dahi muhakkak olmadığından, bir tanecik oğlunu hizmet-i askeriyeden kurtaramamış idi.

Bugünkü günde Avrupa'nın hemen her devleti nezdinde olduğu gibi Fransa'da dahi hizmet-i askeriye, bir vazife-i umumiye olduğundan hiçbir kimse müstesna değil ise de hikâyemiz üçüncü Napolyon'un evail-i hükûmet-i imparatorîsinde, yani 1857 sene-i miladîsinde güzar eylediğinden o zamanlar Fransa'da kur'a usulü hemen şimdi bizde olan usulün aynı gibi bir şey idi.

Askere giden neferler meyanında esna-yı müfarakatta, gözlerinden birçok yaş dökmeyen delikanlı olur mu? Olursa nadir olup nadirin dahi madundan farkı pek azdır. Gözlerden birçok yaşlar dökülür. Valide için dökülür, peder için dökülür. Karındaş, kızkarındaş için dökülür. Fakat en çoğu yavuklular için dökülür.

Gönül mesailinde milletlerin, yekdiğerinden farkı pek azdır. Köylerde her delikanlı, beraber büyüdüğü kızlardan elbette birisini diğerine tercih edecektir. O kız ile küçük iken karındaş, kızkarındaş gibi yaşadığı hâlde, büyüdükçe bu hiss-i uhuvvet değişe değişe iş bir gün olup da yekdiğerinin yüzlerine baktıkları zaman çehrelerini, lâtif bir humret-i hicap istilâ edecektir. İşte o humreti müteakip hâsıl olan tebessümler pek mânidar olacaklardır. Nihayet elbette bir gün dahi gelecektir ki erkek gayet titrek bir seda ile "Ah! Acaba sen de benim hakkımda, benim senin hakkındaki hissiyatım gibi bir histe misin?" diyecek ve elbette kız dahi hafakanından boğulmak derecesine gelmiş olduğu hâlde bu suale lafzen veremediği cevab-ı tasdiki, bir baş işaretiyle olsun verecektir.

Bu hâller bizim Greguar Salpet hakkında dahi vaki olmuş idi. Binaenaleyh genç Salpet askere gider iken gözlerinden pek çok yaşlar dökmesi zarurî olan delikanlılardan idi.

Jozefin!.. O, mini mini Jozefin ise hakikaten seller gibi gözyaşlarına, tatlı bükâlara, lâtif ahlara sair emsalinden daha ziyade lâyık bir kızcağız idi.

Yirmi yaşında bulunmak hasebiyle ilk kur'asında askere giden genç Salpet'in sevdiği Jozefin on sekiz yaşında orta boylu, nahif endamlı, esmer çehreli, kara gözlü bir kızcağız olup öyle sair köylü kızları gibi her gördüğü delikanlının yüzüne gülmez, herkes ile şaka etmez idi. Genç Salpet ile "Sever misin? Severim!" sözlerini teati etmiş olduğu hâlde bile âşıkı ile gayet tekellüflü görüşerek henüz dudaklarını dudaklarına dokundurması için dahi müsaade vermemiş idi.

Jozefin'in boyu bosu hakkında dört kelimecikten ibaret olsun bir miktar malûmat vermiş olduğumuz hâlde, Greguar Salpet için hiç mi bir şey demeyelim?

Genç Salpet, uzun boylu, geniş sadrlı, iri kemikli, esmer yağız, kara gözlü, kara tüylü bir çocuktur ki onun dahi Jozefin gibi vakarı pek ziyade olduğundan ve kızı sevmesinin en büyük vechi dahi mücerret iffet ve vakara verdiği ehemiyetten ibaret bulunduğundan kendisi dudaklarını değdirmek hevesinde bulunmak şöyle dursun, bilfarz Jozefin böyle bir semahat edecek olsa idi mutlaka kızdan soğur bir daha yüzüne bile bakmaz idi.

Aralıkta bir kere pazar günleri köy kilisesinde sevgilisi ile birleşip de badehu kol kola vererek gezindikleri esnada "Jozefin! Seni şöyle seviyorum, senin için şöyle yanıp tutuşuyorum" gibi sözler hiçbir vakitte delikanlının ağzından çıkmayıp, belki yeniden açacağı tarlalardan ve damızlık ittihaz edeceği koyunlardan ve kuluçkaya yatıracağı tavuk ve kazlardan bahsederek nihayetinde en âşıkane bir söz olmak üzere dahi "Jozefin! Zengin olmaya çalışacağım. Fakat senin için, yalnız senin için zengin olacağım!" der iken bu söze karşı kızcağızın bir göz süzmesi dahi hem kabul-i muhabbete, hem teşekküre delâlet eyledikten fazla hem de muvaffakiyeti için Cenab-ı Hakk'a dua demek olur idi. Zira Jozefin, gözlerini her duanın teveccüh-gâhı olan semt-i semaya doğru süzer idi.

Jozefin, genç Salpet'i ne kadar sevdiğini bilemeyiz, fakat hâl ve tavrı, âşıkı için her fedakârlığa hazır bir dost, bir muin olduğunu ispata kâfi bulunduğuna asla şüphe edemeyiz. Şu kadar ki köy içinde Jozefin'den başka hiç-

16. Letaif-i Rivayat, 12. cüz, İstanbul, 1302/1886, 160 s.

bir kız Salpet'i sevmez idi. Beğenmez idi ki sevsin. Kızların kâffesi Salpet'i sert, kibirli, yüzü gülmez, sevilmez bir adam olmak üzere tavsif ederek halbuki bu evsafın kâffesi Jozefin nazarında Salpet için medayih yerine kaim olurlar idi. Zira kızların memduhu ve mergubu olan delikanlıları görür idi ki hangi kızlar ile tesadüf etseler, yılışıp kalırlar ve hatta bunlardan bazıları güya filânca kızın yavuklusu addolundukları hâlde sair kızlara yılıştıkları esnada, kendi maşukalarını bin türlü zemler ile zemmederek o anda kavuk salladıkları kızı medh ederler idi. Jozefin ise kendi âşıkı Salpet'in böyle ikiyüzlülük muamelesini kat'an ve katıbeten kabul edemeyeceğini rana bildiğinden, köylü kızları Salpet'i kibir ile, tünd-meşreplik ile zemmeyledikçe Jozefin'in keyfi gelir ve âşıkına muhabbeti bir kat daha artar idi.

Genç Salpet ile Jozefin hakkında şu tafsilâtı vermekten maksadımız kur'ası çıkması üzerine bunlar arasında vukua gelecek olan müfarakatın sair müfarakatlara dahi benzemeyeceğini anlatmaktır. Zira sair delikanlılar ve genç kızlar yekdiğerinden ayrılır iken vakıa, gözyaşları dökerler ise de kızlar sevdikleri gittiği zaman başka delikanlılar ile dahi şakalaşabilecekleri ve binaenaleyh gönüllerini eğlendirmeye muvaffak olacakları gibi, delikanlılar dahi hizmet-i askeriye için gidecekleri yerlerde elbette birer gönül eğlencesi bulabileceklerini kendilerinden evvel askere gitmiş gelmiş olanların ettikleri hikâyeler üzerine bilirler idi. Bu hikâyeler pek çoktur. Zira genç askerler için hizmet eyledikleri yerlerde bulunabilecek gönül eğlenceleri dahi pek çoktur. Büyük şehirlerde besleme kızlar, süt validelik eden kadınlar, ekseriyetle kışlaların kurbünde gezmeye çıkarak, her biri genç, her biri bir suretle güzel ve kahraman olan askerlere nazar-ı hevesle bakarlar. Nihayet bunlardan en beğendiklerini himayeleri altına alırlar. Kadınların askerler hakkındaki himayesi ne gibi neticelere kadar varacağı malûmdur. Zavallı askercikler! Her merhamete şayan değil midirler? Bundan maada daha dirayetlice olan bazı askerler zabitan ve ümera yanına hizmetçi olurlar. Onların hanelerinde ise aşçı kadın ve besleme kızdan bed' ile madamın oda refikası, matmazele kadar türlü türlü kadınlar bulunur ki bunların birisi dahi er geç neferciği merhamet ve himayeye şayan görecektir. Ne hacet? Büyük madamlardan bile askerleri himayeleri altına almış olanlar bilkülliye nadir değildirler. İşte bu misilli sergüzeştleri, askerden çıkıp köylerine avdet edenler, henüz askere gitmeyenlere hikâye ile ağızlarının sularını akıtırlar.

Zaten askere gitmezden evvel yekdiğerinin âşık, âşıkası olan delikanlı ve genç kızların vuku-ı müfarakat üzerine başkalarını sevmeleri gibi ahval az mı görülmüştür. Askere giden delikanlı, köyüne avdet eyledikte, eski maşukasının başkasına varmış olmasını görmesinden veyahut köyde kalan kızın, askere giden âşıkının bade'l-hizme bir köyde başka bir kız ile teehhül eylediğini haber almış bulunmasından dolayı ne kadar faci' romanlar zuhura gelmiştir ki mütalâası insanın gözlerinden yaşlar isale eder. İşte bu ahvali gerek Salpet ve gerek Jozefin bildikleri ve kendilerini ise o makule âşık ve âşıkalardan bulmadıkları için hizmet-i askeriyenin bunları mecbur eylediği müfarakat, hakikaten ve cidden sair cümle müfarakatlardan daha müessir ve daha faci' idi.

Preri karyesi, kur'a efradının Liyon şehrine sevki için bir pazar günü tayin olunmuş idi. O pazar günü kilisede dualar edildikten sonra köyün ihtiyarları ve kocakarıları kur'a neferatını yarım saatlik bir mesafeye kadar teşyi edecekler idi. Halbuki bu hizmet-i teşyii asıl kızlara havale etmek lâzım geldiği hâlde onları bililtizam menetmeleri garip değil midir? Hemşireleri bile karındaşlarını teşyiden menederler idi ki şayet gençler arasında bir sevdiği bulunur da enzar-ı ağyarda tayip olunacak hâller meydana gelir diye!

Lâkin gençler sanki bu beliyeye çare bulmazlar mı? Zaten Fransa'da işret akşamı cumartesi akşamıdır. Ertesi günü pazar olup kimse işe pek gitmeyeceği için erbab-ı işret o akşam meyhanelere dolarlar. Kur'ası çıkanlar ise birkaç günler istedikleri gibi gezip yürümekte serbest olduklarından son cumartesi akşamı kur'a neferatı âdeta sabahlara kadar hanelerine avdet etmezler. Bu akşama mahsus olmak üzere kız valideleri dahi kızlarını o kadar hakimane bir gayret ile arayıp takip etmezler.

Binaenaleyh avlular dibi, ağaçlar altı âşık ve âşıklara hasbıhal edecek yerler olup bazı kere bir ağacın bir tarafında bir çift âşık ve âşıka hasbıhal eder iken diğer tarafında dahi diğer çifti hasbıhal ederler. Hatta daha garibi, daha müessiri olmak üzere bir tarafında hasbıhal edenler şevkle güldükleri hâlde diğer taraftakiler yeisle ağlarlar.

Dünya bu! Kimi ağlar, kimi güler! Değil mi efendim?

Son cumartesi akşamı bizim Salpet ile Jozefin yalnız bir ağacın altında hasbıhal ediyorlar idi. Ama ne hasbıhal! Şüphesiz bir saat kadar aralarında hiçbir kelime teati olunamadı. Yalnız yekdiğerinin yüzüne bakmakla işrakiyun gibi birbirine ifham-ı meram ediyorlar idi. Ondan sonra Salpet dedi ki:

—Jozefin! Üç sene müfarakat sana pek uzun gelecek mi?

—Üç sene mi? Halbuki ben beş seneye hazırlanmış idim. Askerlik beş sene değil midir?

—Beş senedir, ama üç sene hizmetten sonra sılaya ruhsat verirler. Eğer bir harb olmaz ise bir daha çağırmazlar da.

—İşte asıl beni düşündüren şey o "harb" değil midir?

Bilâ-ihtiyar kızcağızın gözlerinden iki damla yaş döküldü. Selpet dedi ki:

—Her gün cenk olmaz ya? Fakat ben senin bu sözünden, bu ağlayışından daha ziyade memnun oldum. Demek oluyor ki bir harb olmaz da feda-yı can etmez isem askerde ne kadar kalacak olsam, mutlaka beni bekleyeceksin. Öyle mi?

—Mutlaka!

—Teşekkür ederim Jozefin! Seni bu akşam görmek isteyişim yalnız bu sözü almak için idi. Zira aramızda henüz böyle bir söz alıp verilmemişti. Bir daha tekrar eder misin Jozefin? Beni mutlaka bekleyeceksin değil mi?

—Mutlaka!

—Öyle ise artık burada sabahı etmeye lüzum yoktur. Niçin rahatsız olacaksın? Yerli yerimize gidelim de sabaha kadar birbirine temin-i sadakat eden âşık ve âşıklara benzemeyelim.

—Sen bilirsin!

İkisi dahi oradan ayrılmaya davrandılar. Tanıştıkları günden beri ilk defa olmak üzere orada Salpet dudaklarını Jozefin'in dudaklarına uzattı ise de kız itiraz ederek dedi ki:

—Bu hususta dahi sair âşık ve âşıkalara benzemeyelim.

—Hakkın var Jozefin! Benzemeyelim! Senden bir buse dahi almamış olduğum hâlde ayrılıp askere gideyim ki o iştiyak, o hasret, askerden çıkıp gelinceye kadar cayır cayır beni yakmakta devam eylesin!

Bizim âşık ve âşıkanın suret-i muaşakalarını garip mi görüyorsunuz, biz ne yapalım? İşte bunlar dahi böyle birer âşık ve âşıka idiler.

Ertesi günü kur'a neferatı kilisede dua ederek yola düzüldüler. Her gözde yaş var idi. En çok yaş ise Salpet'in gözünde var idi. Babası ile el ele vererek yürümekte idiler. Babası askerlik yolu öyle zannolunduğu kadar ağır olmadığını Salpet'e anlatır ve bahusus ki hizmet-i askeriyede bulunmayan köylülerin yontulmamış odun gibi kalacaklarını ve köylüler meyanında en terbiyeliler, askerden çıkanlar olduğunu tefhim eyler idi.

İhtiyarın hakkı da yok mudur? Yalnız Fransa'da değil dünyanın her tarafında hizmet-i askeriye için köylerden kışlalara gelen efrad terbiyeden talimden bilkülliye mahrum oldukları hâlde köylerine pek müeddep ve muallem adamlar oldukları hâlde avdet ederler. Askerlik etmeyenlerin zekâsı da terbiyesi de bunlara nispetle geride kalır. Halbuki askere gelenlerin birtakımları zabit olmaya kadar, yol dahi bulurlar. Bir zamana kadar neferlikten yetişmiş livalar ve ferikler ve hatta müşirler bile görmez mi idik.

Salpet'in babası bunu dahi oğluna anlatarak büyük Napolyon'un bir sözünü kulağında küpe etmesini tavsiye eyler idi ki, o söz dahi "Her nefer, kendi çantasında bir mareşal bastonu taşır" sözünden ibaret idi. Fransa'da mareşallerin ellerinde küçücük bir baston bulunur. Napolyon dahi bu sözü ile neferlerin mareşalliğe kadar yolları açık olduğunu anlatmaktadır.

Fakat biz, bu sözlerin ne dereceye kadar genç Salpet'in kulağına girdiğini bilemeyiz. Bildiğimiz şudur ki yarım saat kadar teşyi olunduktan sonra kur'a neferatının sevkine memur olan bir onbaşının ifadesi üzerine, gerek köylüler, gerek neferler "Yaşasın imparator! Yaşasın vatan" diye haykırarak ve fakat herkesin ağlaması hüngürtü derecesini bularak müfarakat edilmiştir.

2

İhtiyarlar ve kocakarılar, köye döndükleri gibi biz dahi hayalimizi neferatın arkasından sevk etmeyelim de köye irca edelim. Zaten onlarla beraber sevk-i hayal edecek olsak ne göreceğiz? Kışla, asker, silâh, talim, boru falan değil mi?

Vakıa bunlar meyanına dahi bir roman sığar, hem de evvelce dahi haber vermiş olduğumuz vechle birtakım kadınlar ile askerler arasındaki münasebetler üzerine bu meyana pek güzel bir roman sığdırılabilir. Lâkin bizim bu hikâyemizde vak'anın askerlik âlemine ait olan kısmı hiç derecesinde olduğundan nazar-ı dikkat ve tecessüsümüzü Salpet'in arkası sırası, şimdiden askerlik âlemine kadar sevk etmeyeceğiz. Herhalde köyün ihtiyarlarıyla beraber yine köy tarafına çevireceğiz.

O akşam Preri karyesinde hiç neşe yok idi. Nasıl olabilir ki, bir köyde anaların, babaların, sevdalıların cümlesinin medar-ı neşeleri delikanlılar olup, onlar mefkut olunca cümlesinin neşesi dahi mefkut olur.

Vakıa, köyde hiç delikanlı kalmamış değil idi ise de en mukaddemleri gitmiş olup, bunların müfarakatlarından dolayı husule gelen teessür-i umumîye, köyde kalanların dahi iştirakleri lâzıme-i zimmet-i hamiyet idi. Ertesi günden bed' ile âşıkları askere giden kızlar yekdiğerini görerek hin-i müfarakatta âşıklarıyla nasıl kavl ü karar eylediklerini yekdiğerine sorarlar ve söylerler idi. Dünden gözlerde baki kalan yaşlar dahi bugün şu suretle isale edilir ve gâhice bazı kızların yüzlerinde alâmet-i tebessüm görülse bile, yağmurlar arasından bazı kere defaten zuhur eden ziya-yı şems gibi bu tebessümler dahi yaşlı gözlere, ıslak yanaklara pek muvakkat bir letafetçik verebilir idi.

Bu kızların arasında yalnız Jozefin görülmez idi. Hatta kızlardan birisi diğerine "Acaba Jozefin, Salpet ile ne kavl ü karar etmiştir?" diye ortaya bir söz atınca, o zamana kadar cüz'îce olan tebessümler umumî bir kahkahaya mübeddel olup, diğer birisi cevaben, "Hiç Salpet kibir etmeksizin veyahut üşenmeksizin âşıkasıyla kavl ü karar mı edebilirmiş?" deyince kahkahalar daha ziyade arttı.

İnsan evlâdı işte böyledir. Ekseriya kendi dertlerine ağlar iken başkalarının dertleri meydana çıkınca hemen kendi dertlerini unutup onlara derhal gülmeye başlar. Yalnız muaşakalarından dolayı dertli olan kızlarda bu hâl görülmekle kalmaz. Daha pek çok ziyade, pek çok mühim şeylerde dahi bu hüküm kendisini gösterir. Hatta insan kendi derdine çare bulunmaktan ne kadar mutmain olabilir ise başkalarının dahi o derde iştirak ile giriftar olmuş bulunmalarını görmekten mütehassıl itminanı evvelkiden ziyade olur.

Kur'a neferatının gitmeleri mart ayına müsadif olduğundan Jozefin kendi kendisine demiş idi ki:

—Zengin olacak imiş! Hem de benim için zengin olacak imiş. Öyle ise bari, o gelinceye kadar ben, onun için zengin olayım da o da görsün!

Derhal haber verelim ki Jozefin zengin bir kız değil idi. İhtiyar bir validesi ile ufak bir de karındaşı var idiyse de karındaşı başka bir hanede müteehhil olduğundan validesini beslemek dahi Jozefin'in gayretine kalmış idi.

Jozefin mahsul eder, ekine yevmiye ile gider, çorap yapar, terzilik eder, hangi iş zuhur etse görür, ekmeğini taştan çıkarır hamarat bir kız olduğundan o zamana kadar kazancı ile sair analı babalı, hâlli vakitli kızlardan daha güzel giyinip kuşanmakta ve daha rahat yaşamakta iken bu defa bir de zengin olmak azmine düşmüş idi.

Köylü ne ile zengin olur? Nakd-i mevcudunu irbah ederek veyahut iratlar, akaretler peyda eyleyerek değil a! Kalemiyle, fırçasıyla, akıl ve zekâsıyla zengin olmak dahi bunlara müyesser edilmemiştir. Hiç şüphe yoktur ki köylünün zengin olması ya tarla, ya kümes veyahut ahır ile müyesser olur. Jozefin, ahır tedarik edecek kadar sermaye sahibi olmadığından, çalıdan çır-

pıdan tedarik eylediği kümesinden tavuk ve kaz ve ördek yetiştirmeyi gözüne kestirdiği gibi hanesi civarında bulunan bahçesinde dahi muktedir olabileceği sebzeleri zer'den asla fütur getirmeyecek bir bahçıvan olduğunu nazar-ı ehemiyeti önüne aldı. Geceleri ise çorap veyahut dikiş ile vakit geçirir idi. Bu suretle kazancını arttırmanın yolunu bulduğu gibi masrafını dahi her taraftan tenkih ederek âşıkı askerden gelinceye kadar behemehal bir iki inek ile yedi sekiz keçi tedarikine kadar varmayı azmeylemiş idi.

Kızın bu azmini nasıl meydana getirdiğini uzun uzadıya tafsil etmeyeceğiz. Köylülük hâlinin bu suretlerini tafsilden karilerimiz belki de hiç lezzet almazlar. Alsalar bile zaten hikâyemizin tertibi bu misilli tafsilâta müsait değildir. Fakat şunu karilerimizin nazar-ı dikkatlerine arz edeceğiz ki azimde ciddiyet ve kuvvet hususunda kadınlar daima erkeklere galiptirler. Erkekler hiçbir vakitte kadınlar kadar sahihü'l-azim olamazlar. Bin hâl olur ki onlara tebdil-i azmettirir. Kadınlar ise kendi nefislerine elbette erkeklerden ziyade hakim olduklarından, göze aldırdıkları işi mutlaka itmam ederler. Jozefin ise benat-ı nev'i meyanında en ziyade azminde kavî bir kadındır.

Salpet askere gittikten üç ay sonra pederine mektubu geldi. İçinde bir de Jozefin'e mektup var idi. Halbuki gerek babasının gerek âşıkasının mektupları bizim Yeni Cami'deki mektupçulara bedel Avrupa'da "akriven publik" dedikleri mektupçuların hazır litografya ile tab ettirmiş oldukları on paralık mektuplardan idi ki yalnız isim yerleri açık olduğu hâlde onları doldurup irsal ederler. Bu mektuplardan babalara ve validelere olanların mealleri yalnız temin-i sıhhat ve afiyetten ibaret olup sevdalılara gönderilenlerde ömrünün son gününe kadar sevdadan ayrılmayacağına ve asla hıyanet etmeyeceğine dair teminat dahi vardır. Olabilir ki nefer hastaneden mektup gönderir de yine anasına babasına sıhhat ve afiyetini temin eder. Olabilir ki nefer bir işçi, çamaşırcı filân sevmiştir de henüz eski sevdalısına temin-i muhabbet eder. Zira lâzım olan şey yalnız memlekete mektup göndermektir. İçinde ne olduğu ol kadar ehemmiyet götürmez. Bak şu mektup hususunda bizim askerler Fransa'ya galiptirler. Zira mehmetçikler hısım, akrabadan, konudan komşudan maada bütün köy ahalisine ve civar köylerdeki dostlara dahi selâmlar yazdırarak, hele hâl ve hatır sormaya gelince koca öküzün, sarı ineğin, topal kısrağın bile hâl ve hatırlarını sormasını yazıcı efendiye emrederler. Hem de Fransa'da on paraya mektup satın alındığı hâlde bizim mehmetçikler yirmi para verirler.

Altıncı ayı Salpet'ten gelen mektup öyle basmakalıp olmayıp da kendi yazısı ile olursa beğenir misiniz? Evet! Alaylarda neferatı tedris ederler. Bunlardan dirayetli ve çalışkan olanlar bayağı ileri giderler. Bizim genç Salpet, cümleden daha dirayetli ve bahusus çalışkan olduğundan altı ay zarfında yazı yazmayı öğrenmiş idi. Vakıa imlâsında pek çok yanlışları var idiyse de zaten köyde mektubu okuyanların yanlışları daha ziyade olduğundan Salpet'in hatalarının farkında dahi olamazlar idi.

Bu defa genç Salpet'in maşukasına yazdığı mektup hakikaten her okuyana tesir edecek bir surettedir. Askerlikten bahsederek her nefer askerlik aleyhine bir fikir peyda etmiş olduğu hâlde Salpet bilâkis askerliği pek ziyade beğenmiş idi. "Askerlik insanı insan edecek bir mekteptir!" diyor ve "Jozefin'im sana daha terbiyeli arkadaş olmak için işte çalışıp okumak ve yazmak bile tahsil ediyorum" diye tefahür eyliyor idi.

Jozefin bu sözü işitince kendisi dahi tahsile mecbur olmaz mı? Hiç o gayretli kızcağız, bu müsabakada dahi âşıkından aşağıda kalır mı? Salpet zengin olmak arzusunda bulunduğunu görünce servet cihetinden kocasına lâyık bir kadın olmayı nasıl azmetmiş ise Salpet askerde terbiye ve tahsil görerek köye bir müeddeb adam olduğu hâlde gelince kendisini bu cihetten dahi kocasına lâyık bir kız göstermek gayreti zavallı Jozefin için zengin olmak gayretine dahi tefevvuk eyledi.

Bu mektubun cevabını köy papazına yazdırdı. Fakat âşıkına hiçbir şey söylemediği hâlde ertesi günden bed' ile papazdan birer ders almaya başladı. Diğer üçüncü ayda âşıkından mektup geldikte onu kendi kendisine okuyup yazdırdığı cevapta dahi "Şimdilik mektubunuzu kendim okudum!" diye bir işaret verdi. Ondan sonra ise imlâ yanlışları müstesna olmak şartıyla âşıkı ile doğrudan doğruya kendi el yazılarıyla muhabere etmekten maada Salpet'in babası tarafından yazılan mektupları dahi Jozefin yazar oldu.

Bu haber dahi köyde şayi olunca kızlar ve hatta delikanlılar bile Jozefin'i bir kat daha istihzaya başladılar. "Jozefin okuyup yazıyor imiş. Kim bilir ne kadar büyük bir kadın olacak. Mösyö Salpet dahi askerde okumak yazmak öğrenmiş. Yarın Miralay Salpet olur da Jozefin dahi Madam La Kolonel olursa görürsünüz!" diye kahkahaları ayyuka çıkarırlar idi.

Evet! Maarif meselesi henüz Avrupa'da dahi böyledir. Ezmine-i mutavassıtada okumak yazmak ve bir mektuba imza bile koymak meayibden addolunur idi. Şimdilerde şehrîler maarif hakkındaki fikirlerini değiştirmişler ve tamim-i maarife pek çok ehemmiyet vermekte bulunmuşlar ise de köylüler hâlâ maarifi istihza ederek "Kalem tutan parmaklar, kazma kürek tutamazlar. Halbuki yaşamak için kalem değil, kazma küreğe sarılmalıdır" sözünü güya büyük bir hikmet olmak üzere söylerler. Bu sebebe mebnidir ki Avrupa hükûmetleri maarifi avam-ı nassa kadar taammüm için teşvikatın bir faydasını göremeyince çocukların talim ve terbiyesini mecburiyet altına almış ve evlâdını bir sinn-i muayyene kadar mektebe göndermeyen babaları ceza etmeye kadar mecbur olmuştur. Ama köylüler için eski kafayı terk etmek yalnız bizim buralarda değil, oralarda dahi en güç mevaddan bulunmuştur.

Salpet gideli iki sene oldu. Fakat "mürasele muvasalanın yarısıdır" fehvasınca bizim âşık ve âşıka yazıştıkları mektuplar ile bayağı def'-i hasret ediyorlar idi. Binaenaleyh Jozefin kendisini o kadar bahtiyar buluyor idi ki tavsife sığmaz. Sair kızların çoğu eski âşıklarını unutarak başkalarını sevdiklerini ve bazıları kocaya bile vardıklarını görüp de kendisi âşıkına sadık kaldığını görünce yalnız bu iftiharı bile Jozefin'i bahtiyar etmeye kifayet eyliyor idi.

Jozefin bir inek ile on dört re's keçiyi tedarik etmiş ve artık ahır sahibi dahi olmuş ise de buralarını âşıkına asla yazmıyor idi. Geldiği zaman birden-

bire görürse memnun olacağını düşünerek asıl lezzeti dahi o memnuniyete te'hir eyliyor idi.

Fakat dünyada hangi bahtiyar belâsız kalır? Felek sanki belâsız bahtiyarlığı insanlardan kıskanıyor imiş gibi her bahtiyarlık heveskârına mutlaka birçok belâlar musallat eder. Bir yandan bahtiyarlığına yardım etse bile diğer cihetten elbette can sıkacak şeyler peydasından dahi geri durmaz.

Jozefin için meydana çıkan belâ ise sevgili Salpet'i üzerine rakib olacak diğer bir âşık zuhuru olmuştur.

Merak etmeyiniz efendim! Bu kabahat Jozefin'in değildir. Jozefin hiçbir erkeğin nazar-ı dikkatini kendi üzerine celp etmiyor idi. Vakıa hangi sınıf kadın olursa olsun, erkekler tarafından kendilerine bir nazar-ı dikkat atfedilmesinden memnun olur ve hiç olmaz ise kızmaz. Jozefin ise bu hususta dahi sair kadınlara benzemez idi. Bir erkeğin kendi yüzüne dikkatlice bakacak olsa sevgili Salpet'in hukukuna tecavüz etmişçesine bir nazar-ı husumetle herifi geberteceği gelir idi. Halbuki işte kızcağızın sadakatinde olan bu ifratı sebep olarak kendi üzerine şiddetli bir nazar celp eylemiştir.

Bu nazar Preri karyesine misafir gelmiş olan ve ne idüğü henüz anlaşılamamış bulunan bir herifin nazarı idi. Herif De Laruş isminde bir adam olup isminin evvelinde "de" edatı bulunmasına nazaran kendisinin zadegândan olduğu anlaşılıyor idiyse de hangi tarafın zadegânından olduğunu henüz kimse bilmiyor idi.

Mösyö De Laruş, bazı kocakarı masallarında Yemen padişahının oğlu, Hint padişahının kızı hakkında birtakım medayih işitmekle âşık olduğunun hikâye edilmesi gibi yalnız Jozefin hakkında söylenen bazı sözleri işitmekle âşık olmuş idi.

Hem de Jozefin'in merdüm-girizliği filânı medh ü sena yolunda değil, âdeta kızın zemmi yolunda söylenmiş sözler olup gevezelikte emsalini geçen bazı kocakarılar "Bir sır küpüdür! Ahvalinden kimseye renk vermez, ama sanki cihan eşek midir? Ekseriya öyle her hâli gizli olan kızlarda gerçekten gizlenecek hâller bulunur da onun için gizler. Dört gün evvel hiçbir şeye malik olmayan bir genç kız bugün ineklere, keçilere malik olmuştur. Kimin mirasını yemiş de bu servet ve sâmâna malik olmuştur? İşte yalnız bunu düşünmek Jozefin'in ne mal olduğunu meydana koyar ise de merdüm-giriz kızdan hiçbir eser, hiçbir ser-rişte almaya imkân yoktur ki kendisini alenen kepaze edelim" vadisine kadar sevk-i kelâm eyledikleri hâlde Mösyö De Laruş, bunları ayn-ı medh olmak üzere telâkki etmiş idi.

Bir gün kalkıp suret-i mahsusada Jozefin'in hanesine gitti. Hiç de âşıkane olduğuna hükmedilemeyecek olan tavır ile kıza dedi ki:

—Matmazel! Namuslu bir adam için mukaddes olan şeylerde külfete lüzum görülmez. Ben sizin medhinizi işittim. Gönlümü size kabul ettirmeye geldim. Sizi kendime zevce etmekliğime müsaade eyler iseniz bahtiyar olurum.

Jozefin'de hiddet! Herif, âdeta namusunu ihlâl etmiş gibi bir gazapla cevaben dedi ki:

—Efendi! Gönlünüzü kabul edememekte mazurum. Zira gönlümde başkasının sevdası vardır.

—Onu da işittim. Fakat bana sizin gibi bir zevcenin o kadar lüzumu vardır ki, askerde bulunan herifin size olan lüzumu hiçbir vakitte o dereceye varamaz. Hangi kadın olsa ona zevce olabilir ise de her kadın bana zevce olamaz.

Jozefin'deki hiddet, yeis derecesine vardı. Dedi ki:

—Efendi! Şu anda evimden çıkar mısınız? Yoksa köylüden istimdad edeyim de sizi başka türlü mü çıkarsınlar?

Jozefin'in bu tavr-ı muhakkiranesi herifi kızdırmıyor idi. Zira De Laruş'un Jozefin'i en ziyade beğendiği şey işte bu sertliği ve hiç kimseye yüz vermemesi ve yalnız kendi âleminde yalnız yaşaması kaziyesi olup binaenaleyh kız ne kadar sert suret gösteriyor ise kendi hakkında aldığı haberlerin doğruluğuna delâlet ederek Mösyö De Laruş'un itminanını arttırıyor idi.

İşte bu gibi itminan üzerine ve kemal-i hilm ile dedi ki:

—Matmazel! Telâş etmeyiniz! Ben size erkekliğim ile o kadar edibane söz söylediğim hâlde siz kadınlığınız ile böyle mi mukabele etmelisiniz? Fransa zadegânından Mösyö De Laruş'u hangi köylü ne suretle tard edebilir imiş? Beni istemez iseniz başka şeydir. Fakat öyle dilenci tard eder gibi tard edemezsiniz.

Jozefin ise hiç de De Laruş'un mütalâasına müşterek olacak bir hâlde bulunmuyor idi. Onun yüzüne âşıkane bir nazar etmek bile ırzına, namusuna tarruz edilmiş kadar ağır gelir idi. Binaenaleyh De Laruş'un son sözüne cevap olarak dedi ki:

—Efendi! Sizin bana söylediğiniz şeyleri edibane zanneyliyor iseniz emin olunuz ki hata ediyorsunuz.

—Neden?

—Neden olacak? Hangi kadın olsa Salpet'e nasıl zevce olabilir ki, o benden başka hiçbir kadına zevc olamaz.

—Pek de böyle söylemeyiniz matmazel! Nişanlınız askerde değil mi? Kim bilir her mezun olduğu günleri hangi dayenin veyahut hangi beslemenin aguş-ı visalinde geçirmektedir.

Artık Jozefin'de sabır ve takat değil, akıl ve iz'an dahi kalmadı. Âdeta yarı çıldırmış bir hâl ile dedi ki:

—Çıkınız efendi! Allah aşkına çıkınız! Zira, beni mutlaka cani edeceksiniz.

Kızcağız bu lâkırdıları hemen haykırmak derecesinde hızlı söylediğinden validesi dahi imdada koşup Mösyö De Laruş'u dışarı çıkardılar. O çıktıktan sonra zavallı Jozefin'in üzerine bir fenalık gelerek bayıldı. Bîçare validesi, ne kadar kocakarı ilacı var ise hiçbirisini diriğ etmeyerek kızını ayıltı ise de Jozefin için asıl deva yerine kaim olan şey hüngür hüngür denilecek bir surette yarım saat kadar ağlayışı oldu.

Herif dünyada Jozefin için en büyük işkenceleri etse Salpet hakkında söylenecek fena sözler kadar kızcağızı mustarip edemez idi. Yalnız kızlar Salpet için fena söylerler ise darılmaz idi. Zira o fena sözlerin mutlaka kıskançlıktan neşet eylediğini bilir idi. Ama sevdiği hakkında ciddî bir söz söylenir ise kendi namusunu ihlâl edecek olan iftiralardan ziyade kızcağızı bizar eyler idi.

3

Mösyö De Laruş'un, Jozefin'in hanesinden çıktıktan sonra nereye gittiğini görmek ve neler yaptığını anlamak bizim için pek lâzımdır. Evvelâ bu adamın nasıl bir adam olduğunu tanıyalım:

Herifin iki yanağı üzerinde "favori" denilen uzun çatal sakalı olup eğerçi bu sakal altın sarısı gibi sarı ise de yüzünde peyda olmuş birtakım çizgilere nazaran De Laruş'un hiç olmaz ise kırk beşini geçmiş bir adam olduğu anlaşılır idi.

Boy upuzun, vücut koca, kuru! Endam bir telgraf direği gibi dimdik! Ağzındaki dişleri hem gayet küçük hem de gayet sık! Sedası ise bir topçu kumandanı kadar dik ve serttir. Bu herifin suratına bakan adam, ahlâkı gayet sert ve kendisi gayet inatçı bir adam olduğunu derhal anlar.

Bu hâl ve tavırda bulunan adam, insana yek-nazarda muhabbet değil âdeta havf ve dehşet ihsas eyler. Zira güldüğü zaman bile tebessümünde bir letafet olmayıp hele gazaplandığı zaman iki gözleri iki cehennem olarak ateşler saçmaya başlar ki bunu gören gözlerin kamaşmaması kabil olamaz.

Jozefin'in hanesinden çıktıktan sonra Mösyö De Laruş doğruca Papa Prasıl'ın savmaasına vardı. Bu Papa Prasıl, köy haricinde kendisine mahsus savmaada sakin zahid bir adam olup haftada bir gün Preri karyesi içine sadaka toplamaya gelir ve her ayın birinci haftasını dahi civar köylerde sadaka toplamaya hasreder ve mahsul-i süali ile dahi köylerde dul ve yetim olan kadın ve kızlara muavenet yetiştirir idi.

Bu vazife papazların cümlesinde vardır. Şu kadar ki cümlesi de bu vazifeyi su'-i istimal ederler. Fukaraya muavenet edeceğiz diye halktan binlerce kuruş topladıkları hâlde yüzlercesini bile fukaraya vermezler. Kendilerine "hadim-i fukara" namını verdikleri hâlde en zenginlerden daha zengincesine yaşarlar. Viktor Hügo'nun dediği gibi fukaraya iane olarak halktan aldıkları pirzolaların etlerini kendileri yeyip kemiklerini fukaraya atarlar. Papa Prasıl ise köylü nazarında bu suretle telâkki olunan papazlardan değildir. Papazların şu su'-i istimalâtını köylüler dahi bilerek kendilerine derunî bir husumette bulundukları hâlde Prasıl'ı civar köylerin kâffesi mesih-i sanî gibi bir surette telâkki ederek Papa Prasıl'ın sadaka hâsılatından kendi istifadesi şöyle dursun kendi kesesinden bile fukaraya imdad eylediğini söylerler.

Bir rivayete göre Mösyö De Laruş, Papa Prasıl'ın akrabasından imiş. Zira ne vakit bu adam Preri karyesine gelse hep Papa Prasıl'ın savmaasına misafir inerek ilk mülâkatlarında dahi sarmaş dolaş öpüşürler. Jozefin'in hanesinden çıkarılıncaya kadar Mösyö De Laruş'un suretinde asar-ı yeis ve hiddet olmayıp mümkün mertebe ilk hilmini, ilk sükûnetini muhafaza eylemekte idiyse de haneden çıktıktan sonra kızdan gördüğü muamele köylü nazarında kendisini gülünç ve rezil edeceğini hesapla o hilmi artık muhafaza edemedi.

Müthiş bir hiddetle doğruca Papa Prasıl'ın savmaasına vardı. Esna-yı rahda hiçbir tarafa ve hiçbir kimsenin yüzüne bakmayıp burnunun doğrusuna gider ve kendi kendisine birçok şeyler mırıldanır idi.

Savmaaya vardığı zaman Papa Prasıl bir tavr-ı istizah ile De Laruş'un yüzüne bakarak badehu sordu ki:

—Ne yaptın Jan?

Papazın bu suali, herifin bir kat daha hiddetini ve yeisini arttırdı. Zira kendisi kadar anud ve mütekebbir olan bir adam için en müşkül ve en acı şey aczini ve adem-i muvaffakiyetini itiraf kaziyesi olup bu anda ise Jozefin tarafından gördüğü muameleyi papazdan inkâra imkân yok idi. Bilâkis itirafa mecburiyet var idi. Binaenaleyh burnundan manda gibi soluyarak ve gözlerinden ateşler saçarak dedi ki:

—Bir şey yapmak şöyle dursun yapabilmek imkânını dahi göremedim. Bu kız âdeta divanenin birisidir.

Badehu Jozefin'in hanesinde olan macerayı nakleyledi. Bunun üzerine Papa Prasıl dedi ki:

—Ben sana demedim mi Jan? Bu kız senin işine de gelmez. Sen hâlde bulunan bir adam için...

De Laruş herifin lâkırdısını kesti. Dedi ki:

—Canım senin hiçbir kadına bir kıza âşık olduğun yok mudur?

—İki bin beş yüz kadar kadın ve kız ile muamele-i hafiye peyda eyledim. Halbuki hiçbirisine âşık olduğum yoktur.

Nasıl? Papa Prasıl'ı, o zahid herifi beğendiniz mi? İki bin beş yüz kadar kadın ve kız ile muamele-i hafiye peyda etmiş. Papa Prasıl'ın işbu itirafı eğerçi köylülerin kendi hakkındaki itikatlarına asla muvafık düşemez ise de kendisi gibi bir zahid hem köylüler nazarında Mesih-i sanî gibi telâki olunmak hem de iki bin beş yüz kadın ve kız ile muamele peyda eylemiş bulunmak o kadar istigrap olunacak mevaddan değildir. Papazların en büyük merhametleri, himayeleri kadınlar, hem de günahkâr kadınlar hakkında olması lüzumu onların en büyük, en mühim en ziyade meriü'l-icra olan düsturlarındandır.

Hatta bir muteber papaz "Hazret-i Mesih'in bile günahkâr kadınlar hakkındaki merhameti arkadaşlarının nazar-ı dikkatlerini açmıştır" dediği meşhurdur. Müddet-i ömrünü tabiatın en büyük bir iktizası hilâfında olarak bekârlık ile geçirmeye hasreden papazlarda bu hâli istigrap etmek şöyle dursun aksini iddia veyahut ifade eden bulunur ise istigrap etmelidir. Zaten Nasraniyet kilisesinin meşahir-i ricali teracim-i ahvaline müracaat olunsa vur patlasın çal oynasın âlemlerinden başka ne görülür. Yine Papa Prasıl'a aferin demeli ki bir tabir vechle karda gezmiş de izini belli etmemiş, iki bin beş yüz kadın ve kız ile macerası olduğu hâlde halka kendisini Mesih-i sanî gibi tanıtmıştır. Başkaları ise huzuzat-ı nefsaniyelerinden ettikleri istifadeleri halkın nazar-ı hayret ve tayibinden saklamaya dahi lüzum görmemişlerdir. Her ne ise, gerek Papa Prasıl ve gerek Mösyö De Laruş hakkında aldığımız bu yoldaki malûmat üzerine hemen istigrap edivermemelidir. Biraz sabırlı davranmalıdır.

Papazın bu lâkırdısı üzerine zaten hiddetli olan Mösyö De Laruş, biraz daha tehevvürünü arttırarak dedi ki:

—Bu kız benim işime gelmez ise ondan başka hiçbir kimse de benim işime gelmez. Ben hâlde bulunan bir adam için olsa olsa ancak Jozefin gibi kadın zevce olabilir. Öyle bir gördüğü şeyi bin ilâvesiyle cihana ilân edecek kadar zevzekler benim gibi bir adama senin gibi bir adama karı mı olabilirler? Dua et ki sen papazsın da karı almaya mezun dahi değilsin. Eğer sen de adî bir adam olup da teehhül etse idin mutlaka Jozefin gibi bir karı intihap eyler idin. Hele işin içinde bir de aşk olursa var ya! Mutlaka Jozefin'i kendine karı etmeyince rahat olmaz idin.

De Laruş'un kendi hâline papazı dahi teşbih etmesi ve "Benim gibi adama, senin gibi adama!..." demesi papazın nazar-ı dikkatini açarak, De Laruş'un bu sözlerini öyle bir tavır ile dinliyor idi ki bu sözlerde büyücek bir tekdir rengi olduğu hâlde yalnız onları kabul eylediği şöyle dursun, De Laruş kendisine daha başka türlü serzenişlerde bile bulunsa onlara dahi katlanmak mecburiyeti olduğu anlaşılır idi.

Lâkin o zaman yanlarında hiç kimse bulunmadığından De Laruş'un bu serzenişlerinden ve Papa Prasıl'ın dahi bahislerinden bir fenalık tasavvur olunamaz.

De Laruş sözünü bitirdikten sonra biraz zaman sükût edildi. Papaz derince düşünüyor idi. Tünd-çehre ve tünd-meşrep herifin söylediği sözlerde haklı olduğunu teslim ve itiraf ettirecek surette kaşlarını gözlerini oynatıp kıpıştırdıktan sonra şu belânın büyük bir belâ olduğunu işrap edecek birkaç da ahlar ederek dedi ki:

—İyi ama işte kız seni istemiyor!

—İyi ama işte ben kızı istiyorum! İş onun istediği gibi olmayacak, elbette benim istediğim gibi olacak! O beni istemiş olup da ben onu istememiş olsam, hiçbir şey olmaz idi. Ama ben onu istedikten sonra her şey olacaktır.

—Keyif senin! İstediğin gibi hareket edebilirsin.

—Evet! Keyif benimdir! Yalnız ben değil sen dahi istediğim gibi hareket edeceksin!

—Ben mi? Bu yaştan sonra âşık maşuk işlerinde mi bulunacağım?

—Dedim a işte! Sen de senin keyfin gibi hareket edecek olsan, bu yaştan sonra âşık maşuk işlerine karışamaz idin ama, çünkü sen dahi benim keyfim mucibince harekete mecbur olacağından âşık işine de karışacaksın maşuk işine de...

Herif gittikçe tavrını yükseltip sedasını dikleştirmekte idi. Papaz Efendi dahi evvelki tavr-ı tevazu-ı meskeneti terk etmeye başlayarak "Ben bu herifin şu derecelere kadar tahakkümü altına girmeye neden mecbur imişim!" gibi cür'etlerin yüzünde peyda eylediği alâim pek bahir şeyler idiyse de De Laruş bu alâmetlere filânlara asla ehemmiyet vermeyip söylediği sözleri evza'-ı gûnagûn ile öyle bir surette teyit ediyor idi ki papaza açıktan açığa "Eğer keyfime göre hareket etmeyecek olursan kendini yok bil!" diyecek olsa meramını bu kadar fasih olarak anlatmış olamaz idi.

Papaz biraz daha düşündü. Düşündükçe cür'eti artarak âdeta o dahi papazlara yakışmayacak bir derecede hiddetlendi ise de mutlaka hiddetini men'e lüzum ve mecburiyet görerek güya De Laruş'un hâline acıyormuş gibi bir güldü. Dedi ki:

—Jan, sen âdeta çıldırmışsın.

Jan kendisini topladı. Hakikaten çıldırmış gibi bir tavr-ı gazapla dedi ki:

Eğer gerçekten çıldırmış isem benden daha ziyade korkmalı değil misin? Düşün bir kere, düşün Papa Prasıl, benim kestiğim boğazlara nispetle senin gerdenceğizin ne kadar ince kalır! Benim deldiğim sinelere nispetle senin sinen ne kadar zayıf ve âcizdir!

Aman yarabbi! İşin rengi ne kadar kızardığına dikkat buyuruluyor mu? Jan De Laruş denilen herif, kafalar kesmiş, sineler delmiş bir adam imiş! Böyle bir adamın yüzüne hem de gazap-nâk suretine bakanların bile tüyleri ürpermez mi?

Bu hâle göre Papa Prasıl'ın kim bilir ne kadar korkmuş olduğunu hesap edersiniz değil mi ey kari? Fakat evvelce dahi demiş olduğumuz vechle Papa Prasıl dahi tavrı değiştirmeye başlamış idi. Her ne kadar De Laruş pek farkında olamıyor ise de ihtiyarın ak sakalının merbut olduğu çenesi, hiddetinden titreyerek gözlerinden dahi ateşler saçıyor idi. Binaenaleyh insanın en ziyade hiddete geldiği zaman gülmesi gibi bir dıhk ile Papa Prasıl dahi De Laruş'un tehditlerine mukabele eyledi. Dedi ki:

—Zavallı! Sen de unutma ki o kestiğin kafaların vücutlarını bir Papa Prasıl tutup zapt eyliyor idi. Sen de unutma ki o deldiğin sinelerin vücutlarını bir Papa Prasıl kazığa bağlıyor idi de öyle deliyor idin. Ben entrikacıklarımı tertip ederek bir adamı istediğim tuzağa düşürdükten sonra cellâtlık hizmetinde her kimi ister isem istihdam eyleyebilirim. Pek başım sıkılır ise titrek elceğizlerim ile bu hizmeti kendim dahi görürüm. Ama ben olmaz isem sen on para etmezsin! Anladın mı dostum! Beni tehdid ediyorsun ha? Altmış beş yaşındaki Papa Prasıl'ı! Öyle mi? Sen aklını başına al oğlum. Yoksa seni öyle mudhik bir hâle koyarım ki hâline kediler bile güler, sen de gülersin!

Hakikat Papa Prasıl bu sözleri söyler iken peyda eylediği hâl pek ziyade şayan-ı dikkat idi. Gözlerinden gittikçe daha ziyade ateşler saçılmakta idi. Tebessüm denilen şey, görenlere ferah verecek bir hâl olup taze dudakları goncaya benzettiği gibi kart dudakları dahi hiç olmaz ise solgun güllere benzetmek lâzım gelir iken Papa Prasıl'ın tebessümleri bilâkis görenlerin gözlerini tırmalayarak dudaklarını dahi kaplan dudaklarına benzetmiş bırakmış idi.

De Laruş'un tehditleri Papa Prasıl'a hiç tesir etmedikleri hâlde Papa Prasıl'ın tehditleri De Laruş'a ziyadesiyle tesir etmiş idi. Herif birdenbire yelkenleri suya indirip hatta bir kabahat eden arsız çocuklar gibi yılışık suratla kendisini affettirmek istediği hâlde ona da cesaret edemiyormuş gibi tavırlar dahi göstermeye başlamış idi. Lâkin Papa Prasıl dargın peder gibi arsız çocuğa hiç yüz vermedi.

De Laruş, "Darıldın mı babacağım? Hiç iki dost-ı kadim böyle lâtifeler üzerine birbirine darılır mı? Kabahat bende ise sen affet, sende ise ben affe-

deyim. Bize dargın olmak yakışmaz. Dargınlık ikimizin de başımızı belâya uğratır" dediyse de Papa Prasıl, "Sur hummasıyla çıldırmış olanlara benim hiçbir lâkırdım olamaz" diye sözü kısa keserek başka işler ile iştigale başladı.

O gün akşama kadar iki herifin arasında hiçbir başka söz teati olunmadı. Papa Prasıl hami-yi fukara bir zahid!... olduğundan kendi hizmetini daima kendisi görmekte olduğundan akşama kadar taamını pişirmek ile iştigal etti. Akşam sofrayı dahi hazırladıktan sonra hâlâ çatkın bir suretle De Laruş'a dedi ki:

—Gel taam edelim.

Sofrada müthiş De Laruş aç ve dilenci kedinin miyavlaması kabilinden süklüm püklüm bir suretle dedi ki:

—Canım Papa Prasıl! Bende de kusur oldu ama siz dahi pek çabuk hiddet ediyorsunuz ya?

Papaz Efendinin hiddeti henüz bakî idiyse de en büyük entrikacı olanlar hiddet zamanı geldikçe bile hiddetlerini gayet ihtiyatla göstererek hele def'-i hiddet zamanı gelince derhal itidal göstermek için olanca kuvvetleriyle cebr-i nefs edebildiklerinden Papa Prasıl dahi artık dargınlıkta devama lüzum görmemiş ve binaenaleyh muzafferane bir tavır ile demiştir ki:

—Haddini anlamaya başladın demek. Öyle mi hırçın çocuk?

Papazın şu kadar yumuşaması De Laruş'u ziyadesiyle memnun eylemişti. Kafalar kesip, sineler delmekle tefahür eyleyen o müthiş herif kendisinden daha müthiş olan papaza mukabil küçüklüğünü anlayıp itiraf dahi ederek dedi ki:

—Ben her zaman haddimi bilirim. Fakat siz kendi menafiinizi daima etrafıyla düşünmezsiniz. Sanki bir zavallı Jan'cağızı kendinize minnettar etseniz ne olur idi? Siz murat ettikten sonra sanki Jozefin benim zevcem olamaz mı?

—Olamaz! Olamaz dedim, olamaz!

—Siz elbette çaresini bulursunuz.

—Hayır zevcen olamaz! Metresin der isen olabilir. Zaten metres ile zevce arasında ne fark vardır?

—Madem ki hiçbir fark yoktur, Jozefin'i bana metres edeceğinize zevce ediveriniz. İkisinin arasında fark yok ise bu ciheti tercih eyleyiniz.

—Ben seni gerçekten akil bir adam zanneder idim Jan? Halbuki sende hiç akıl yok imiş! Ey oğul zevce ile metresin farkı olamaması sencedir. Kızcasına, bencesine gelince ikisi arasında azim bir fark vardır da onun için sana "Zevcen olamaz" dedim. Jozefin sana zevce olmak için izdivaca rıza göstermesi şarttır. Bir papazın veyahut mukavelât muharririnin karşısında veya daire-i belediyede, hâsılı resmî bir yerde ondan bir "Evet!" cevab-ı muvafakatı isteyecekler. Jozefin'in ise bu cevabı vermeyeceği muhakkaktır. Sana dedim ki iki bin beş yüz kadın ve kıza muvaffak oldum. Bu adede Jozefin'i dahi zammetmek istediğim hâlde mümkün değil, muvaffak olamadım. Askere giden o herif hakkındaki aşkı âdeta bir inattır. Ama kızı sana metres etmek

lâzım gelince artık onun rızasına, evetine filânına ihtiyaç kalmaz. Anlıyorsun ya? Hiçbir şeye ihtiyaç kalmaz.

—Ama ben çoluk çocuk sahibi olmak istiyorum!

Papaz Efendi bir kahkaha kopardı. Dedi ki:

—O servet-i azimenizi, o güzel isimlerinizi çocuklarınıza miras bırakmak için öyle mi? Canım hem Jozefin'e âşık olduğundan bahsedersin hem de tezevvüç filân herzelerini karıştırırsın. Eğer Jozefin'e gerçekten âşık olsa idin, emelin yalnız visalden ibaret kalır idi. Ha teehhül etmişsin, ha etmemişsin!

Arada biraz sükût vaki oldu. De Laruş'un taamdan iştihası kesilmş idi. Gayet müsterhimane bir tavır ile papazın yüzüne bakıp duruyordu. Bunun üzerine papaz dedi ki:

—Oğlum! Deli çocuk! İnsan bir hevese düştüğü zaman o hevesin imkân-ı husulünü dahi beraber düşünmelidir. Evvelâ Jozefin namuslu bir kızdır. Hiç senin gibi bir adama namuslu bir kadın zevce olabilir mi?

—Hay o namusluluğun da Allah belâsını versin.

—Öyle ya! Bizim için vakıa namus denilen şey bu kadar bedduaya lâyıktır. Böyle namusu üzerinde musırr ve muannid olan bir kızın evvelâ namusunu mahvetmelidir. O ise kendisini kapıp bir tarafa kaçırdıktan sonra metres ittihazı ile mümkün olabilir. Bir zaman metres gibi istihdam edersin. Bakarsın eğer yola gelmiş olduğunu görür isen yavaş yavaş nikâh dediğin belâhet-kârane hevesini de icra edersin. Ama baktın gördün ki kız bir türlü yola gelmeyecek. Artık yakanı ondan kurtarmak için bir kazaya mı uğratırsın, yok, hiçbir esrara vakıf olamamış ise kapıdan dışarıya atarak kıçı üzerine bir de tekme mi vurursun, orası senin bileceğin bir şey olur! Zahid Papa Prasıl'ın şu âkılâne sözleri De Laruş üzerinde büyük bir tesir göstermeye başladı. De Laruş'tan başkası olsa idi papazdan bu sözleri asla beklemeyeceğinden papazın mutlaka çıldırmış olduğuna hüküm verir idi. De Laruş ise Papa Prasıl'ın ağzına asıl lâyık olan sözler bu sözler olduğunu bildiği cihetle papazın bu saatki akıl ve dirayetinden daha ziyade akil ve dirayetli hiçbir zamanı olamayacağını hükm eyliyor idi. Binaenaleyh papazın verdiği nasihatlar tamamıyla şayan-ı kabul şeyler olduğunu düşündü. Bu ümit üzerine gayet memnun ve mutmain oldu. Hatta taamdan kalkıldığı zaman sofra takımlarını De Laruş toplamaya müsaraat eyledi ki hiçbir vakit böyle bir işgüzarlık gösterdiği yok idi. Bu gayret kendisine yaranmak için olduğunu Papa Prasıl anlamağla bıyık altından bir tavr-ı muzafferane ile tebessüm eylemekte idi. Bade't-taam Papa Prasıl kocaman eski fotöyü üzerine uzanarak De Laruş dahi karşısında sümüklü böcek gibi büzüldü. Biraz sükûttan sonra gayet müstemidane bir tavır ile sordu ki:

—Ben Jozefin'i metres olarak almaya razı olsam bile kızı bu gibi iknaın imkânı var mıdır?

—Evvel dahi demiş idim ki kızın ırzası, iknaı lâzım değildir. Zira kendisini kapıp kaçırmak yolu açıktır.

—Güzel, ama bu kız, öyle kolay kolay kapılıp kaçırılmaya da gelmez.

Eğer bir gürültü çıkarıp da bir kere işi polise intikal ettirir ise bu Mösyö De Laruş kim oluyormuş diye başlanan tetkikten Reyms'teki De Lapiyer ile Alzas'taki De Later, hepsi meydana çıkarak üç isim taşıyan bir adamın irtikap eylediği cinayetler keşfolunmasalar bile yalnız böyle üç isim sahibi olması kanunun pençesine giriftar olmaya ma-ziyâdetin kifayet eyler.

—Senin benim gibi adamların böyle bir su'-i akıbete daima muntazır olmaları şart-ı azamdır. Eğer bu intizar olmaz ise o korktuğumuz faka kör körüne basarak sonra kendimiz dahi şaşarız. Ama daima gözü açık bulunur isek bu yoldaki fakların, tuzakların yüz tanesini bize kurmuş olsalar ayağımızı dolaştırsak bile kurtarmak imkânı bizim için daha kolay olur.

—Ey, bu kızı nasıl kaçırabiliriz babacığım? Kendimize hiçbir tehlike getirmeksizin onu nasıl aşırabiliriz?

—Ondan kolay hiçbir şey yoktur. Bana yarım düzine kadar don ve gömlek lâzımdır. Jozefin onları biçip dikmeye memur olur. Pazarlık etmek için buraya gelir. Sonra benim alacağım kumaşları ahz etmeye gelir. Biçip prova etmeye gelir. Diktiği birkaç parçayı teslim etmeye gelir. Bu suretle gelip gittiği defanın birisinde dahi hani ya benim o mahut macunum yok mu?

—Morfinli macun mu idi, ne idi?

—İşte ondan kendisine bir ikram ettiğimiz gibi kızcağız bir daha buradan gidemez olur. Badehu gece vakti kendisini bir arabaya koyarsın. İstediğin yere gönderirsin.

—Sabah olup da kız köyüne avdet etmemiş olursa?

—Onu dahi esna-yı rahda bir kazaya uğramış olduğuna hamlederler. Her tarafa candarmalar çıkar. Kızın hiçbir izini bulamazlar vesselâm.

—Tamam! Hele Papa Prasıl'dan kimse bir şüphe bile etmez. Değil mi?

—Öyle ya! Buraya gelenlere ben "Vakıa buraya gelmiş idi. Yarım saat kaldı. İşini bitirip gitti" dediğim gibi bu sözü Aziz Butros söylemiş olsa ondan daha az doğru olmamak üzere kabul ederek herkes mutmain olur. İş ki insan bir kere Papa Prasıl olsun.

—Hakkınız var efendim, hakkınız var.

—Ey, şimdi kıza bu suretle malik olmanın imkânına kail oldun mu?

—Ben sizin hangi tedbirinizin muhalleri mümkün etmeyeceğine inanmam ki bu tedbirin dahi sühuletine kani olmayayım?

—Ah o senin hırçınlıkların olmasa pek güzel bir çocuk olur idin, ama...

—Kırk yaşımdan sonra hâlâ çocuk ha?

—Aklını başına almadıktan sonra yüz yaşına gelmiş olsan hâlâ çocuksun! Hele çocukluğun daha büyüğünü etmiş olmak için Jozefin'i bir kere ele geçirdikten sonra bir daha kaçırır isen var ya! İşte o zaman hepimizin esrarı meydana çıkarak öyle bir faka basmış oluruz ki ayacıklarımız çatır çutur kırılır.

—Oo, bunun için hiç merak bile etmeyiniz efendim!

—Hiç merak bile etmemek için beni ne ile temin edersin bakayım?

—Evvelâ kızın kaçmayacağından emin oluncaya kadar esrarımız diye hiçbir şeye kendini vakıf etmemek ile temin ederim. Saniyen kız benim yanımdan kaçmaya davranacak olursa arkasından hançerimi yetiştiremez isem mutlaka kurşunumu yetiştirmek için daima ihtiyatlı davranmak ile!

—Bu sözü kuvvetli tutar isen ben dahi emin olabilirim. Bu kız her zaman senin elinden kurtulacak olursa sağ olarak kurtulmamalıdır. Zira o sağ kalır ise dünyada benim için sağlık imkânı kalmayarak helâk muhakkaktır.

Ben de bunu böylece biliyorum. Bildiğim için kendim kadar sizi de temin ederim.

4

Bizim koca Salpet'i unuttuk mu? Herif askerliği öyle etti ki o hizmet-i mukaddeseyi bu kadar takdis ile ifa edenler dünyanın hangi tarafında olsa, hangi milletten bulunsa feyiz alacağı gibi bizim Salpet dahi feyzine nail oldu. Okuyup yazmayı bir raport tanzimine muktedir olacak dereceye vardırdı ki, bu iktidarı kesp edenler yalnız Fransa ordusunda değil, her devletin ordusunda başçavuşa kadar küçük zabitlik rütbesine nail olurlar.

Bizim koca Salpet dahi sıra çavuşu rütbesine nail olmuş idi. Arkadaşları kendisini severler. Zabitleri kendisini severler. Hangi mevkide bulunsa ve oralarda kimler ile muamelesi olsa herkes, kendisini severler idi.

Asker kısmı müsrif olur. Zira bulundukları meslek canlarıyla bile cömertlik etmeyi kendilerine öğrettiğinden asker elinde nesi var ise yalnız kendi istifadesi için değil, arkadaşlarının dahi istifadeleri için onları asla diriğ etmez. Kudreti yettiği kadar değil, yetmediği kadar da yer içer, yedirir içirir. Binaenaleyh efrad-ı askeriyenin kâffesine memleketi tarafından layenkat' harçlık gönderilmez ise zaruret çekerler. Fakat bizim Salpet askerlik hususunda sair arkadaşlarına asla kıyas kabul edemez idi. Kendi madunundaki adamlar [ile] meyhanelere, filânlara gitmek şöyle dursun, asıl refikleriyle dahi ünsiyeti bu yola dökmemiş idi. Daima kendisinden büyük ve akil olanlar, yani zabitler ile sohbete yol bulmaya çalışır idi. Bu sebebe mebni askerlik hâlinde bir zaruret çekmek şöyle dursun muayenat-ı askeriyesiyle kendini idare eylediğinden aylıklarının yüzde seksenini biriktirmeye dahi muvaffak olur idi.

O zamanlar Üçüncü Napolyon'un İtalyaca birtakım münasebat-ı harbiyesi olup Greguar Salpet bu muharebelere dahi memur olmuş ve birkaç yerde yararlık göstererek bir lejyon dö nor nişanından maada mükafat-ı nakdiyeye dahi nail olmuş idi.

Üç sene hizmet-i askeriyeyi ifadan sonra taburundan tezkere terki için musırrane teklifler edilmiş ve tezkere terk eder ise zabit dahi olacağı vaat olunmuş ise de köyde Jozefin olduğu hâlde zabit olması bilâhare Jozefin'den müfarakatı müeddî olur havfıyla şimdilik sıla ruhsatı almakta ve zamanı gelince istibdal dahi olmakta o dahi inat eylemiş idi.

Zabitleri, delikanlının bu inadına hiçbir manâ veremiyorlar idi. Büyük Napolyon'un her nefer çantasında bir mareşal bastonu taşıdığını, işte böyle Salpet gibi askerler için söylediği ve Salpet askerde kalsa mutlaka terakki

edeceği derkâr bulunduğu hâlde askerliği terk etmekle büyük bir ikbali terk ve reddeylediğini hükmederler idi. Ancak Salpet'in bu ina...[17] mektup alır ve bu mektuplarda kızın her hâline vakıf olur iken tamam bir buçuk ay geçtiği hâlde henüz hiçbir mektup almamış olması zavallı çavuşun ziyadesiyle merakını mucip olmakta ve kızın ahvalini istilâm yollu köye bir iki kâğıt yazdığı hâlde onların da cevabı gelmemekte idi.

Bu sırada zavallı babası Etyen Salpet'in vefatı haberi dahi gelmesin mi? Sevgili babasıyla görüşememeksizin müfarakat-ı ebediye vukua gelmesine Salpet pek ziyade meyus olarak aşiyane-i pederin bilkülliye perişan olmaması için mutlaka avdete bir kat daha mecbur oldu. Bahusus ki babası vefat eyledikten sonra kendisi yalnız kalarak bu misilli yalnızların ise ocak uyandırmaları için hizmet-i askeriyeden bilkülliye muafiyetleri dahi kanun muktezasından olmağla Salpet artık bir gün bile teahhura cevaz görmeyerek işlerini bade't-tesviye Liyon'a ve oradan dahi kendi karyesine geldi. Askerden avdet edenler nasıl şevk ve şetaretle avdet ederler! Bu şetaret, bu şevk askere gittikleri günkü teessüratın tamamen makûsudurlar. Fakat bizim koca Salpet bu kaidenin bir müstesnası, bir şazzı idi. Köye nasıl şevkle avdet eylesin ki kendisini istikbal edecek olan babacığı bir müfarakat-i ebediye ile müfarakat etmiş gitmiştir.

Bari sevgili Jozefin'ciği istikbal etse idi ya? Hayır! İşte bu merak ve onun mucip olduğu yeis dahi bîçareye bütün etraf, maskat-ı re'si zindan göstermekte iken bir de tamam köye bir çeyrek kaldığı ve Preri karyesinin şöyle bir resim levhası gibi karşısında göründüğü bir mevkide Jozefin için aldığı haber cidden ve hakikaten, bîçarenin ciğer-gâhına bir hançer sokmuş gibi tesir gösterdi.

Bu haberi kendi köylüsü olan bir kocakarıdan aldı. Haber ise Jozefin'in gaybubetinden ibaret idi. Salpet'in "Ya Jozefin nasıl, Jozefin?" sualine cevaben şom ağızlı karı demiş idi ki:

—Jozefin mi? Hani ya şu senin Jozefin mi? Oo..! Jozefin'in yerinde yeller esiyor!

—Aman, Allah aşkına o da mı vefat eyledi?

—Yok! Fakat kayboldu, na-bedid oldu.

—Nehre düşmek, katiller eline giriftar olmak gibi bir hâl mi?

—Hayır, a oğlum! Merak etme! Âdeta kapılıp kaçırılmış.

—Canım bu nasıl lâkırdı? Evvel zamanlarda mıyız ki bir kızı kapıp kaçırabilsinler?

—Çocuğum! Evvel zamanlarda bir kız istesin istemesin onu kapıp kaçırırlar idi. Şimdiki zamanlarda ise bir kız kapılıp kaçırılacağı zaman evvelâ kendisi "Beni kapıp kaçırmak ister iseniz ben kendi kendime kalkar koşarım" diye erkeklere rızasını verir de sonra kapılıp kaçırılır. Kızları hiç tanımaz gibi davranıyorsun da seni âdeta safderun bir adam zannedeceğim geliyor.

17. Eserin 64. sayfası bu ifadeyle bitiyor. Ancak ardından gelen 65. sayfadaki ilk cümle tamamlayıcı bir özellik göstermiyor. Muhtemelen Salpet'in askerlikte kalmamak için gösterdiği inadın sebebini açıklayan birkaç satır eksik olmalıdır.

Kocakarının pis pis gülmesi Salpet'in aklını daha ziyade çilesinden çıkarmış idi. Kemal-i tehalükle sormuş idi ki:

—Merhamet et analık! Jozefin'i kim kaçırmış? Ne olmuş? Hiç tafsilâtını öğrenemediniz mi?

—Oğlum bilirsin ki Jozefin içinden pazarlıklı bir kızdır. Ne yaptığını, kimi sevdiğini kimse bilir mi? Rivayete göre Papa Prasıl'ın savmaasına gidiyorum diye hanesinden çıkmış. Fakat yanında bir de bohçası var imiş. Bir daha avdet etmemiş. Malûm a bir kız yanında bohçası olduğu hâlde çıkar da bir daha avdet etmez ise mutlaka Papa Prasıl'ın hanesinde kalmak için gitmez. Kim bilir köy kenarında kendisini kim beklediği için gider. Papa Prasıl, Jozefin'i ve Jozefin, Papa Prasıl'ı ne yapsın? Kim bilir hangi genç adama kaçmıştır.

—Ey, hiçbir izi bulunamadı ha? Hiçbir haberi alınmadı. Öyle mi?

—Zaten Jozefin kendi işini hiçbir izi bulunmayacak, hiçbir haberi alınamayacak surette görmüş, tertip etmiş olursa izini kim bulacak, haberini kim alacak?

Karilerimiz şu muhavereye dikkat ediyorlar ya? Papa Prasıl'ın maharetine de "aferin" diyorlar mı? Jozefin değil, belki Papa Prasıl yapacağı işi o kadar güzel yapmış ki, kızın izini bile kaybetmiş. Kimse hiçbir haberini bile alamamış!

Salpet kocakarıdan aldığı bu haberlerin sıdkına bir türlü imkân veremiyor idi. Hatta köye avdetini ve kocakarıya tesadüfünü ve onun dahi kendisine bu sözleri söylediğini hakikat olmak üzere hükmedemeyip bunların kâffesi mutlaka rüya olduğuna ve biraz sonra uykudan uyanır ise kendisini yine asker kışlasında bulacağına inanmak istiyor idi. Zira şimdiye kadar kaç defa buna yakın rüyalar ile bizar olmuş bulunduğu hâlde uykudan uyanınca güya yeniden dünyaya gelmiş gibi bir itminan hâsıl eylemiş idi.

Fakat heyhat! Aradan birkaç dakika değil, birçok dakikalar geçtiği hâlde adamcağız uyanamıyor idi. Uyanamamış idi. Uyanamayacağı dahi derkâr idi. Zira gördü, anladı, hükmeyledi ki kendisi uykuda değildir. Gördüğü, işittiği şeyler dahi rüya değildirler ve cümlesi ayn-ı vakidirler. Binaenaleyh Salpet kocakarıya ne şükür ve ne de şikâyet yollu artık hiçbir söz söylemedi. Başını önüne eğip köye doğru yürümeye başladı.

Zavallı Salpet köyüne girdi, ama âdeta bir sarhoş gibi kendisini ayakları üzerinde tutamayacak bir hâlde girdi. Bütün köylü "Hoş geldin" diye kendisine tebrik-i avdet eyledikleri hâlde cihet cihet taziyete muhtaç olan zavallı adamcağızın gözlerindeki yaşları görerek onlar dahi mütebessim tavırlarını müteessif tavırlara tahvil ederler idi.

Salpet doğruca Jozefin'in hanesine vardı. Yarı bunak validesi Salpet'i gördüğü zaman güya hemen o anda kızının cenazesi haneden çıkmış gibi feryat ve figanla adamcağızı karşılayarak macerayı min evvelihi ilâ-ahirihi hikâyeye başladı.

Zaten maceranın evveli ahiri ne olacak? Kızcağız papaz efendinin ısmarlamış olduğu çamaşırların bir miktarını götürmeye gittiği hâlde bir daha avdet etmemiş vesselâm!

Ama köylüye gelince hikâye hiç de bundan ibaret değil! De Laruş hikâyesi bile bir başka suretle köy içinde münteşir olmuş. Bunu neşreden zahid Papa Prasıl olduğunu evvel-be-evvel ihtar ile haber verelim. Güya Mösyö De Laruş, Jozefin'in hanesine gelerek Salpet'in askerlik âleminde bin karı ile düşüp kalktığını haber vermiş, Jozefin'i ise zaten bir zamandan beri bayağı bir herif ile muhabere etmekte olduğundan âşıkına rağmen ve intikamen o herif ile sözü bir edip kaçmış.

Bir kere koca bir köy ahalisi insana iftiradan zevk almaya görsünler. Artık zavallı Jozefin hakkında edilmedik rivayet mi kalır? Jozefin'in mutlaka gizli gizli ahz u itaları var imiş. Zira az bir zaman içinde inekler, keçiler sahibi olmuş! Hiç o zamana kadar elinin emeği ile ancak iki boğaz besleyebilen bir kız hariçten bir taraftan külliyetli para kazanmayacak olsa böyle inek ve keçi sahibi olabilir mi imiş?

Halkın dili fenalık için zaten uzundur. Hele halkın dilini doladığı bîçaregânda müdafaa iktidarı dahi olmaz ise o diller o kadar uzanır ki her haddin haricine çıkarlar.

Köylünün verdiği haberlerin kâffesi akla pek yakın olduklarına dikkat buyurulur ya? Bahusus ki bu haberlerin bir miktarı Papa Prasıl gibi mesih-i sani addolunan bir zat tarafından ihtiyar olunduğu gibi tasavvuru da onun tarafından tasvip olunmuş idi. Papa Prasıl bir şeyin doğru olduğuna inanır ise artık o şeyin yanlış olduğuna inanmak âdeta küfür derecesinde addolunur. Binaenaleyh Jozefin'in bir gizli ahz u ita ile zengin olduğunu ve fakat eski âşıkı askerden avdet edeceğini anlar anlamaz her kim ile olursa olsun kaçmaya karar verdiğine Salpet'in dahi inanması lâzım gelir idiyse de Salpet kendi Jozefin'ini köylüden pek çok ziyade tanıdığı cihetle bu rivayet olunan şeylerin hiçbirisi Jozefin'den asla ve kat'a memul olamayacağına emin bulunur idi. Nasıl olur ki Jozefin gibi bir kahraman kız kendisine bunca hıyaneti edebilmiş olsun? Bilfarz Jozefin evvelce verdiği vaad-i vefayı tutmayacak olursa öyle birkaç haftada bir mektup yazarak teyid-i vaat etmez idi. Yalnız Salpet şu keçilerden ve ineklerden haberdar olmadığından kızın bunları nereden bulmuş olduğunu biraz şüphe ile düşünmekte idiyse de yarı bunak bir hâlde bulunmasından dolayı yalan söylemeye hiç iktidarı olmayan validesi "Oğlum! Sen zengin olmaya karar verdiğin gibi, o dahi karar vermiş idi. Dişinden tırnağından arttırıp bunları tedarik eylemiş idi. Sana yazmaması geldiğin zaman birdenbire görüp şaşmak için olduğunu da bana bin kere söylemiştir" deyince şu lâkırdının gerçekliği dahi bir türlü Salpet'in nazar-ı dikkatinden tebaüd edemiyor idi.

Salpet'in kat'iyen karar verdiği şey şu oldu. Kendi kendisine dedi ki:

—Bu işin içinde mutlaka bir sır var. Jozefin mutlaka bir dâma düşürüldü. Bütün ömrümü bu sırrın halline sarf edeceğim. Elbette işi meydana çıkaracağım.

Fransa'da kolculuk, koruculuk zaptiyelik gibi hizmetleri aglebiyetle askerden çıkma olanlara verirler. Hele askerde çavuş olan bir adam, candarmada mutlaka mülâzım rütbesiyle kabul olunur. Bahusus ki öyle ahval-i askeriyesi yolunda olan bir asker ne zaman candarmaya girmek için istida verse derhal kabul edilir. Salpet candarmaya girmeye karar vermiş idi hem de mülâzımlık ile değil, çavuşluk ile girmeye karar vermiş idi. Kendi kendisine demiş idi ki:

—Mülâzım olursam yalnız bir mevkide kalıp bağlanırım. Çavuş ve hatta onbaşı olursam her tarafta gezerim. Jozefin'in izini bulmak için dahi mutlaka gezmelidir. Her tarafı gezmeli, her şeyi öğrenmelidir.

Yalnız bunun için değil, zavallı adamcağız cayır cayır ciğerlerini yakan ateş-i yeisi tadil için dahi daima kırlarda bayırlarda gezip yürümeye muhtaç idi. Hakikat, seyahat pek çok dertlere devadır. Merak gibi hastalıkların seyahatten âlâ çaresi yoktur. Hele büyük bir acı ile meyus ve mustarip olanları daima seyahate göndermek lâzım olduğunu koca Salpet okumak öğrendiği zaman okumuş olduğu birkaç kitapta dahi görmüş idi.

Binaenaleyh derhal Liyon'a candarma dairesine müracaat ederek çavuşluk ile hizmete kabul olundu. Sahraların asayiş ve emniyetini muhafazaya memur olan kolların birisine kumandan oldu.

Salpet, kendisi gibi kır serdarı olan candarmaların gerek neferatı gerek zabitanı ile derhal dost olarak bunların her birine hikâyesini de nakleder ve şu hizmete girmekten asıl maksadı zavallı Jozefin'den eser bulmak olduğunu anlatarak her kim bir eser bulur ise kendisine derhal haber verilmesini rica eyler idi.

Salpet'in bu ricası herkes tarafından kabul olunacağına şüphe edilemez ya? Zira insan evlâdının birinci cibilleti mazlum ve âcize acımaktır. Hiçbir kimse olamaz ki bir zavallının hikâyesini bahusus kendi ağzından işitsin de ona acımasın. Ona muavenet vaat etmeyecek bir adam dahi tasavvur olunamaz. Hele bu mazlumiyet aşk yüzünden olursa bîçarenin hâline acıyanlar ve muavenetini deruhte edenler daha ziyade bulunur. Zira insan evlâdını en ziyade müstefid ve müteessir eden şey aşk meselesi olup bir âşıka yardım etmeyi insanlar âdeta kendi bahtiyarlıklarına hizmet gibi bir nazarla telâkki ederler.

Bazı insanlar vardır ki her nasıl bir teessür ile müteessir oldukları zaman en büyük şiddet-i teessürü en evvel göstererek ondan sonra ise her dakika geçtikçe teessürleri azalır. Bazı kimseler dahi vardır ki, bir belâya mukabil oldukları zaman birdenbire teessür etmeyip ondan sonra her dakika geçtikçe ve her şeyi düşündükçe teessürleri artar. İmdi badî-i emirde şiddetleri ziyade olan tiz-mizaç adamların intikamlarından ol kadar endişe etmemelidir. Serin kan ile intikamına karar verip de telâşsız hareket eden adamlar yok mu? İşte onların ahir ömürlerine kadar makasıd-ı intikamiyeyi takip edeceklerini hükmetmelidir.

Bizim Salpet Çavuş işte bu kabilden olup takibat ve taharriyatı üzerinden zaman geçtikçe fikr-i intikamda itidal bulmayarak bilâkis daha ziyade artar idi. Bir gün kendi karyesi olan Preri karyesinde bulunuyor idi. Aralıkta bir mezkûr karyede baş gösteren Mösyö De Laruş yine baş göstermiş idi. Yarısı meyhane yarısı bakkal dükkânı olan bir yerde koca Salpet, Mösyö De Laruş'a

rast gelerek evvelce merkum hakkında işitmiş olduğu sözler dahi zaten hatırından çıkmamış olmasıyla Mösyö De Laruş'a kemal-ı ihtiramla selâm verdi ve yanına oturarak sordu ki:

—Mösyö De Laruş! Bundan yedi ay evvel Matmazel Jozefin'e benim hakkımda bazı şeyler söylemişsiniz. Onlara dair bana bir miktar izahat verir misiniz?

Bu istintak üzerine De Laruş fena hâlde bozuldu. Sebeb-i tagayyürü ne olduğu karilerimizce malûm ise de bîçare Salpet tagayyürü ona hamletmeyerek kendi kendisine demiş idi ki:

—Na işte benim hakkımda Jozefin'e bazı sözleri filhakika söylemiş olduğu hâl ve tavrından dahi anlaşıldı. Zira söylememiş olsa idi, böyle bozulması da lâzım gelmez idi.

De Laruş'un tavrındaki tagayyür az bir zaman devam edebildi. Ondan sonra güya pek muteber bir adamın zavallı bir candarmaya cevap vermeye tenezzülü kabilinden bir tavr-ı tevazu ile dedi ki:

—Evet! Birkaç fokul(?) yaptırmak için Jozefin'i görmüş ve sizin hakkınızda bazı şeyler söylemiş idim. Lâkin herkes bir kız ile istediği lâtifeyi edebilir ya!

—Ben de "edemez" demiyorum efendim! Hatta meramım sizi muaheze etmek dahi olmadığını temin ederim. Rivayete göre Jozefin o sözler üzerine benden ümidini kesmiş de hafiyen görüşmekte olduğu bir başka adam ile firar etmiş gitmiş. Şayet kendisiyle mülâtefe esnasında bu adamın kim olduğuna dair bazı sözler işitmiş ve ser-rişteler almış iseniz onların bana tebliğini rica edecek idim.

De Laruş'un gözleri içinde muzafferane bir parıltı peyda oldu. Yüzünde bir de tebessüm olduğu hâlde dedi ki:

—Rakibinizden intikam için öyle mi?

—Mazur değil miyim Mösyö De Laruş? Allah aşkına olsun bir bildiğiniz var ise söyleyiniz. Ben de elbette size bir hizmetle mukabele-i mükafatımdan geri durmam. Bu inayetinizden dolayı ömrümün son gününe kadar minnettarınız olurum.

Mösyö De Laruş, zavallı Salpet'in rakibini haber verecek olsa "Na işte benim! Beni öldür! Her hışmını benden al!" diye kendisini göstermeliydi. Bu ise kabil midir? Fakat Salpet'in kendisinden şüphesi bile olmaması herifin selâmetini temin etmiş olduğundan gayet dostane ve alicenabane olmak üzere bir tavır takınarak dedi ki:

—Vallahi dostum, o zaman Jozefin gizlice sevdiği âşıkına dair bana bazı şeyler söylemiş bile olsa hatırımda kalmamak tabiîdir. Zira bence bu işin hiçbir ehemmiyeti yok idi.

—Sizin ona ne demiş olduğunuz hatırınızdadır ya?

—Öyle pek de hatırımda yok, ama zannıma kalırsa "Âşıkınız olan Salpet, asker ocağında birtakım kadınlar ile muaşaka ediyor ise ne yaparsınız?" gibi mülâtefe ve mütalâa tarzında bir söz söylemiş idim.

—Köylülerin rivayetine göre benim hakkımda sizde malûmat-ı muhakkaka var imiş de onu Jozefin'e söylemiş olduğunuzdan...

—A çocuk! Köylülerin ne kadar boşboğaz, zevzek herifler olduklarını bilmez misiniz? Ma-haza yalan dahi söylemek istemem. İhtimal ki lâtife yollu daha ciddî lâkırdılar dahi söylemiş olmalıyım. Ama işin bence bir ehemmiyeti olmadığı gibi aradan zaman dahi geçmiş olduğundan bilkülliye hatırımdan çıkmıştır.

—Demek oluyor ki, o lâtifeleriniz üzerine kızın size ne yolda mukabele eylediğini de tahattur edemiyorsunuz.

—Ne yolda mukabele eylediğini değil, ne dediğini tahattur edemiyorum. Mukabelesi hatırımdadır. Söylediğim sözler üzerine kız o kadar meyus olmamış idi. Hatta bir dereceye kadar memnun bile olmuş idi. Yani siz onu sevmiyor iseniz, bu metrukiyet onun dahi pek de umurunda olmadığını göstermiş idi. Ondan birkaç gün sonra kızın gaybubeti haberi dahi münteşir olunca anlaşıldı ki, bir sevdiği var imiş ve onunla birlikte firar etmiştir.

—Acaip! Bu hâller Jozefin'den hiç memul değil idi.

—Ey çocuğum! İşte asıl öyle kendisinden bir şey memul olmayanlardan değil midir ki her şey sadır olur? Bizim Papa Prasıl dahi böyle söylüyor idi. Köy içinde azizeler derecesine vasıl olacağı ümit edilebilecek bir kadın var ise o da Jozefin zannolunur iken ettiği iş hiçbir kızın cür'et edemeyeceği şeylerden olduğunu muahharen kemal-i hayretle söylemiş idi. Papa Prasıl efendimizin muhakemesine göre Jozefin gayet kibirli ve içinden pazarlıklı bir kız olduğundan sizin tarafınızdan terk olunmuş bulunmak ayıbını köylüye göstermemek için sırra kadem basmaya ne kadar mecbur ise galiba sevdiği ile sırren ve hafiyen başka bir ahz u itası daha olup bu ahz u itanın ise meydana çıktığını hiç de tecviz etmediği için firara mecbur olmuştur. Zira pek az bir vakit evvel yiyeceği olmadığı hâlde inekler, keçiler sahibi olmak bir âciz genç kız için kabil midir?

Zavallı Salpet'in çehresi sapsarı oldu. "Aman Mösyö De Laruş! Neler işitiyorum!" demesiyle Mösyö De Laruş dahi güya su'-i tefehhüme uğrayan sözünü tashih ve tavzih için demiş idi ki:

—Yok! Irz cihetinden kızın günahına girmek istemiyorum! Zaten bir genç kızın bilâhare tezevvüç edeceği erkekle bazı lâtifelerde bulunmasına mugayir-i iffet bir hareket manâsı da verilemez. Fakat sevdiği herifin gizli bir ticareti var demek istiyorum. Hani ya şu herkesin malı kendisine mübah olmak gibi ticaretler yok mu?

—Anlayamadım efendim!

—Canım bunda anlayamayacak ne var? Kızlardan bazıları öyle birtakım adamları severler ki, o adamlar kendi sıfatlarını itiraf edemedikleri gibi kızlar dahi sevdikleri kim olduğunu ikrar edemezler. Dünya bu a çocuk!

—Herkesin malı kendisine mübah olan ticaret demiş idiniz...

—Öyle ya! Hırsızlar, haydutlardan bed' ile başkasının arazisinde avcılık edenlere varıncaya kadar cümlesi bu kabilden addolunamazlar mı?

Herkes herkesi kendisi gibi düşündüğünden De Laruş kıyas-ı nefsle söylediği sözleri kendisi anlıyor idiyse de bîçare Salpet'in böyle bir ticareti ömründe hayalinden bile geçirdiği olmadığı cihetle anlayamıyor idi. Sonra o da-

hi anladı. Hatta anladığı şey üzerine Salpet'in çehresindeki sarılık arttıkça artmakta idi. Kendisine bir busecik bile vermemiş olan Jozefin'in iffeti hakkında asla şüphe olunamayacağı kaziyesi bir taraftan ve yediği bir lokma ekmeğin hiçbir kimsenin sadakası, inayeti olmaması ve mahza semere-i sa'yi olması gayreti diğer taraftan kızı gayretlendirdiği hâlde nasıl olup da böyle eşne' bir hareketi kabul etmiş olmasına bir türlü manâ veremiyor idi.

Ne ise artık Mösyö De Laruş'u muaheze için kendisinde hiçbir hak göremediğinden ve bu kadarcık olsun kendisini yormuş olduğundan dolayı özür dileyerek kalktı işine gitti. Ama gözleri sirişk-i yeis ve ıstırap ile dopdolu olduğu hâlde gitti.

5

Salpet Çavuş ile olan muhaveresini De Laruş'un hemen o akşam Papa Prasıl'a hikâye etmiş olacağını biz söylememiş bile olsak karilerimiz elbette anlarlar. Bizim izahına lüzum gördüğümüz bir şey var ise o dahi bu hikâyenin zahid papazı ziyadesiyle memnun etmiş olması kaziyesidir.

Papaz Efendi Mösyö De Laruş için ettiği hizmeti köylü nazarında başka türlü göstererek gerek kendi ve gerek De Laruş hakkında köylünün hiçbir şüphesine meydan bırakmamış olmasını azim bir muvaffakiyet addeylemiş idiyse de Salpet askerden avdetle candarma çavuşu yazılması ve bahusus arkadaşlarının kâffesinden Josefin'in izini bulmak için muavenet isteyip onların dahi bu muaveneti vermiş bulunması papazın pek ziyade merakını mucip olmakta idi.

Nasıl merakını mucip olmasın ki, şayet Salpet Çavuş, De Laruş'tan ve o vasıta ile kendisinden şüphelenecek olursa cinayat-ı vakıayı meydana çıkaramayacak bile olsa kendilerini daima bir nezaret-i zabıta altında bulunduracağı derkârdır. Papa Prasıl Efendi ise her ne kadar pek zahid ve târik-i dünya bir adam ise de yine kendi savmaası üzerinde zabitanın nazar-ı dikkati bulunmasını bir türlü arzu etmez idi.

De Laruş o akşam gelip de Salpet Çavuş ile olan muhaveresini ananesiyle nakleylediği zaman Papa Prasıl o kadar memnun oldu ki sevgili Jan'ını kucaklayıp birkaç defa öptü. Badehu dedi ki:

—Dünyada en akilâne bir iş gördün ise o dahi budur Jan! Bundan başka türlü davranmış olsa idin Salpet'in bizim hakkımızda bu dereceye kadar emniyetini kazanamaz idin. Şimdi ise Salpet'in bizden hiçbir şüphesi olmak şöyle dursun, hatta bizi kendisine en dost adamlar olabilmek istidadıyla telâkki eder. Artık bundan sonra yüreğim bilkülliye rahattır.

Papazın bu sözü hakikaten pek doğru çıktı. Salpet bunlar hakkında bir gûne şüphede bulunmak şöyle dursun, belki de muavenetlerine nail olabileceğini düşünerek ertesi akşam Papa Prasıl'ın savmaasına geldi. Akşam taamı için orada misafir kalacağını Papaz Efendi anlayınca o gün bir perhiz günü olarak papaz ise sevgili Jan'ı ile birlikte güzelce bir oburluk etmek için âlâ bir hindi kızartmış ve güzel şarapları çıkarmış olduğu hâlde hindiyi ve şarapları derhal mahzene indirip akşam taamı olarak kuru fasulye piyazı ve turp ve

tuz ve biber gibi zahidlere yakışık alacak me'kûlat ile bir de sudan ibaret meşrubatı tehyie eylemiş idi.

Bu tehyiatı icra eder iken Papaz'ın Salpet'e ne kadar lânetler okuduğunu sormayınız. Fakat zahir-i hâlde hem hizmetini görür hem de Salpet Çavuş gibi özü doğru bir Hristiyan kendisinin asıl evlâd-ı maneviyesinden addolunacağı cihetle bu akşam savmaayı teşrif etmesinden ne kadar memnun kaldığını anlatır idi. Tafsilâtı hep papazın münafıklığını ve riyakârlığını gösterecek bin türlü ahval içinde taam edildi. Bade't-taam bîçare Salpet bir gün evvel meyhanede Mösyö De Laruş tarafından gördüğü muamele-i nazikâneye teşekkürden başlayarak Papaz ile De Laruş'a derdini yeni baştan döktü. Hikâyesini bitirdikten sonra papaza dedi ki:

—Aziz peder! Siz esrar-ı âleme vakıfsınız. Herkes günahını size söyler. Şayet Jozefin'i kaçıran adam hakkında gerek köylüden ve gerek sairlerinden bir haber alacak olur da haini bana ihbar eder iseniz beni kendinize minnetdar etmiş olursunuz.

Nasıl? Bîçare Salpet'e bir kat daha acıdınız ya? Zavallı çocuk bilmez ki papazlar kendilerine tevdi olunan esrarı vakıa faş edebilirse de büyük büyük menfaatler ve entrikalar uğrunda bu fedakarlığı ihtiyar ederler. Halbuki Salpet'ten ne fayda umulabilir? Bahusus ki Salpet'in aradığı hainler kendileridir.

Ama diyeceksiniz ki papaz hiç olmaz ise Salpet'i avutmuş olmak için vaat vermiştir. Hayır! Böyle bir vaat vermek Hristiyanlığa ve Papa Prasıl'ın şöhret-i dindaranesine dokunur. Papaz demiş idi ki:

—Oğlum! Sizin hâlinize acımamak hiçbir Hristiyan için kabil olamaz. Zira dinimizin esası, din karındaşlarımızın dertleriyle dert-nâk olmaktır.

Fakat bana tevdi olunan esrarı size faş etmek dahi vazife-i dindaraneye mugayirdir. Biz fakir papazlarız. Elimizden gelen iyilikleri dirîğ etmeyiz, ama o iyilikler başkalarının mazarratına hizmet etmemelidirler. Ben şimdi müraî bir adam olsam da size vakıf olacağım esrarı söylerim desem siz benden memnun olmamalısınız. Bilâkis bana darılmalısınız. Çünkü size edeceğim bu hizmet başkalarının ziyanını mucip olacaktır. Binaenaleyh bunu kendi menfaatiniz hasebiyle bir kusur addetseniz bile bu kusurumun affını mürüvvetinizden rica ederim.

Nasıl? Papazı beğendiniz mi? Siz beğenmeyecek bile olsanız zavallı safderun Salpet pek beğenmiş idi. Papaz'a bu cevabından dolayı hiç darılmadıktan fazla tam Hristiyan, tam dindar, bihakkın papaz olduğunu kalben tasdik ederek özürler dahi dilemiş idi.

Salpet gittikten sonra papaz ile De Laruş bîçarenin avanaklığına birçok gülüştüler. Hele Salpet'i kendilerinden bihakkın temin etmiş olmalarından dolayı ziyadesiyle memnun olmuşlar idi.

Biz hikâyenin Preri karyesine ait olan kısmını burada bırakalım da Salpet'in diğer cihetten devam eylediği taharriyata bakalım.

Bir gün Salpet Çavuş Liyon vilâyetinin kura-yı şimaliyesi meyanında geziniyor idi. Mirîye ait bazı ormanlarda korucular ile ortak olan birtakım ka-

çakçıların kömür yaktıkları haber alınması üzerine uzaktan uzağa bu hâli tahkike memur olmuş idi.

Hayvanı üzerinde hem gider hem de Josefin'i düşünür idiyse de Josefin'in gaybubeti üzerinden bir seneye yakın zaman mürur etmiş olmak hasebiyle bu kızın ya hıyanetinden ya aşkından veyahut kendisine muhabbet ve sadakatinden artık ümit kesmek lâzım geldiğini de hükmederek öyle bir suret -i meyusanede düşünmekte idi.

Mevsim şubat mahı olmağla sabahtan hava pek güzel ve açık olduğu hâlde öğleden sonra birdenbire bozularak gayet acı bir rüzgâr ile bardaktan boşanırcasına bir yağmurdur boşandı. Yakında köy olmadığı cihetle Salpet Çavuş nereye iltica edeceğini bilmemekteyken şöyle beş yüz adım kadar mesafeden gözüne azim bir han harabesi ilişti.

Bu han derbent gibi bir mahal üzerinde yapılmış eski bir bina olup, fakat o civarlarda "Cinli Han" diye şöhret almış bulunmasından dahi anlaşılacağı üzere herkes tarafından metrûk bir şey olduğundan kim bilir kaç seneden beri oraya insanoğlunun ayak bastığı yok idi.

Hanın sıvaları kâmilen dökülmüş ve bazı yerlerinden taşları dahi düşmüş olduğundan dökülmüş sıva mahallerinde ve yıkıntı yerlerinde birçok otlar ve çalılar ve hatta birkaç büyücek ağaçlar bile bitmiş yükselmiş olduklarından bunlar dahi hanın vahşetini arttırarak o taraftan geçen köylüler birkaç defa istavroz çıkarmayınca kendilerini bu mahalli istilâ etmiş olan cinlerin şerlerinden emin addedemezler idi.

Yağmur gittikçe sıkıştırmakta olup başka bir iltica edecek mahal dahi olmadığı hâlde Salpet Çavuş ne yapar? Elbette atın başını hana doğru doğrultur. Bununla beraber karilerimizin derhal malûmları olmalıdır ki Salpet Çavuş öyle kendi gölgesinden korkar bir adam olmayıp silâhına bihakkın itimat eder bir kahramandır. Askere girmezden evvel dahi Preri karyesinin en kabadayısı addolunduğu gibi hizmet-i askeriyesi esnasında tesadüf eylediği birçok kanlı vukuat kendi şecaatini delikanlının kendisine dahi ispat eylemiş olduğundan her nasıl bir vak'ada olursa olsun Salpet öyle başkaları tarafından teyide, teşcie muhtaç olmayacağını ve başkaları kendisine muhtaç olurlar ise gücü kuvveti olmayanları himayeye kifayet edeceğini çoktan nazar-ı müvazenesinden geçirmiş idi.

Salpet Çavuş hana takarrüp eylediği zaman at bile ürkmeye başladı. Zira kim bilir kaç sene evvel insan ve hayvan geçecek patikalar iken bugün azim dikenlerin, çalıların istilâsıyla geçilmek kabiliyetini bilkülliye kaybetmiş olan yerlerden at değil a, keçilerin bile geçebilmeleri kolay değil idi.

Lâkin bir taraftan şiddetli yağmur hayvanı kamçılar ve diğer taraftan Salpet Çavuş mahmuzlar ise zavallı hayvan ne yapar? Elbette karaca gibi çalılar üzerinden atlayarak efendisini semt-i matluba isal eder.

Salpet Çavuş Cinli Han'a vasıl oldu. Hanın içine binlerce kargalar, baykuşlar filânlar yuva yapmış ve hava açık olsa bunların istihsal-i erzak için etrafa dağılacakları derkâr iken onlar dahi havanın muhalefetinden naşi bir tarafa dağılamayarak cümlesi orada müçtemi bulunmuş olduklarından kendisi kapıdan büyük avluya girince bunlar ürkerek kıyametleri kopardılar.

Fakat yağmurun kopardığı kıyamet daha müthiş olmağla Salpet Çavuş bunlara kulak vermediği gibi birkaç dakika sonra onlar dahi gelen insandan ziyade yağan yağmurun gürültüsünden ürkerek yine yuvalarına çekildiler.

Hava kış olduğu cihetle orada kaç bin akrep, kertenkele, yılan gibi haşeratın dahi mesken tutmuş oldukları anlaşılamadı. Zira bunlar henüz toprak altına gömülmüş idiler.

Salpet eliyle hayvanın tüylerini silip sularını yere akıttıktan ve biraz dahi gezdirip soluklandırdıktan sonra hayvanı viran odalardan daha sağlamca olan yani kapanıp sürmelenebilecek kapısı bulunan bir odaya çekip bağladı. Kendisi dahi han kapısı önünde oturup havayı seyretmeye başladı.

Yağmur layenkat' yağmakta ve rüzgârın şiddetine tebaiyetle kâh bu tarafa tahvil-i insicam ederek güya bir bahr-i bîpayan yerden göğe fırlayarak muallakta temevvüç eyliyormuş gibi bir hâl tasvir etmekteydi ki o temevvüçlerin her biri bir tahavvül demek olup bu tahavvüllerin dahi her biri Salpet Çavuş'a gayet tuhaf manzaralar arz eylemekte idi.

Aradan iki saat kadar zaman geçti. Hâlâ yağmurun dineceği olmadıktan başka her taraftan nüzul eden seller dereleri taşırmış olduğu gibi yeniden dahi birtakım muvakkat dereler vücuda getirmiş idi ki bunları hayvanlı dahi selâmetle mürur edebilmek tehlikeli idi. Zira her taraftan Salpet'in samia-hırası olan çağlayanlar bütün ru-yı arzın umumî bir çağlayan kesilmiş olduğunu hükmettirecek derecede idi.

Akşam oldu. Salpet geceyi orada geçirmek mecburiyeti dahi tahakkuk etmeye başladığını anladı. Zira yağmur evvelki hızını azaltması şöyle dursun daha ziyade arttırmış olduğu gibi eğer kahraman Salpet artık yağmura ve onun peyda eylediği geçit vermez sellere dahi bakmayarak herçi-bad-abadı göze aldırıp çıkacak olsa karanlık basmazdan evvel şu Cinli Han'dan daha emin bir yere varamayacağını hesap eyliyor idi. Bir buçuk iki saat mürurına kadar etrafta ne köy ne han ne değirmen hiçbir şey olmadığı hâlde böyle bir havada Cinli Han'ı terkedip de yola çıkmak göz göre kendisini tehlikeye atmak demek olduğu derkâr değil midir?

Gerek denizde gerek karada hava ne kadar muhalif olursa olsun gündüz tehlike bir ise gece vakti beş olur. Zira insan etrafını görmez ki edeceği tedbirleri kararlaştırsın. Binaenaleyh Salpet Çavuş cihan-dide ve umur-amuhte bir adam tavrıyla bu hâlleri düşünerek şöyle bir zamanda kendisi için en emin melce' Cinli Han olacağına karar verdi. Şu kadar ki, heybesinde kendisini doyuracak kadar ekmeği olduğundan kendi için kasavet yok ise de hayvanına ne yedireceğini düşünmeye başladı. Fakat ne kadar düşünse boştur. Yerde zaten kar olmadığı gibi olsa bile yağan yağmurların karları defedeceği derkâr bulunduğundan an-asıl kar altından yetişme biraz yeşil otun kırda bulunacağı muhal değil idiyse de yağmurdan ne hayvanı çıkarmak ve ne de kendisi çıkmak mümkün olamayacağından bîçare hayvancağız için bu geceyi aç geçirmek lâzım geliyor idi.

Henüz gereği gibi akşam olmamış ve ortalığın karanlığı havanın fenalığından neşet eylediği derkâr bulunmuş ise de bu hesap dahi Salpet'e ümit ve-

recek hesaplardan değil idi. Zira hava o kadar kapalı ve yağmur o kadar şiddetli idi ki bir iki saat zarfında havada açılmak ümitleri hatır ve hayale bile gelemez idi.

Ya duçar olduğu beliye-i nesimiyeden dolayı can sıkıntısından veyahut hatırına yine Josefin gelmiş olmasından dolayı Salpet en hazin şarkılardan birisini çağırmaya başladı. Cinli Han'ın kapısı önünde kadimden kalmış bir muntazam taş üzerinde oturup şarkı çağıran Salpet kim bilir kaç bin seneden beri burada insan nağmesi işitilmemiş olduğunu dahi düşünür idi ise de bu misilli düşünceler Salpet'i ürkütüp korkutamaz idi.

Ya içeriki odada bağlı olan hayvanın tepinmesi dahi korkudan olabilir mi idi? Birkaç dakikadan beri hayvan ziyadece tepinmeye ve fırtlamaya başlamış idi. Vakıa kocakarıların rivayetince iyi saatte olsunlar, cinler, periler insanlardan ziyade hayvanlara görünürler imiş ise de Salpet Çavuş öyle tandırnameye riayeti olan adamlardan olmayıp hayvanın telâşı açlıktan olduğunu pekâlâ bilir ve hayvana hitaben der idi ki:

-Koca yağız! Ne kadar tepinsen, fırtlasan faydası yoktur. Bu geceyi riyazetle geçirmeye mahkûm oldun.

Akşam gereği gibi takarrüp etmesi üzerine Salpet için bir ihtiyaç daha baş gösterdi. O ise ateş ihtiyacı idi. Ateşe hem ıslak üstünü-başını kurutup kendisi de ısınmak ve hem de ikametgâhını tenvir etmek için muhtaç idi. Ancak bu ihtiyacın def'inde hiç müşkülât olmayıp viran hanın yıkık mahalleri enkazından olmak üzere şurada burada direkler ve tahta parçaları kesretle mevcut idi.

Artık sular karardığı esnada Salpet bunlardan bir miktar şey toplayıp hem atı için ahır ve hem de kendisi için yatak odası olan odanın orta yerine bir ateş yaktı. Vakıa bu ateşi odanın bir tarafında bulunan azim ocak içine yakmayı da düşündü ise de şayet bacadan çıkan duman baca içindeki haşeratı rahatsız eder de gece vakti cümlesi oda içine dökülür ise işte asıl muzır cinler bunlar olacağını hesap etmiş idi. Salpet'in bu hesabı pek doğrudur. Zira böyle viran yerlerde ateş dumanından ve hararetinden haşerat-ı muhtefiyenin kâmilen meydana çıkmaları pek çok gezgincilerin başına gelmiştir. Sonra da bu hücumun sebebi bilinemeyerek derhal cin eserine ve peri alâmetine hamledilmiştir.

Hakikat insanoğlu sebebini, hikmetini bilmediği şeyleri sebep ve hikmeti ne olduğu hiç de anlaşılamayacak olan diğer şeylere ne kolay hamleder? Meçhulü olan şeyi bilkülliye meçhulü olan diğer şeye hamletmekten insan için ilm-i yakin derecesinde bir kanaat husule gelir. Meselâ kalın bir aynanın mevzu olduğu konsol üzerine aynaya karip bir yere kocaman iki gaz lambası koyarlar. Zaten rutubetten halî olmayan yerlerde bu ayna kızarak pat diye patlar. Bunun sebebi ne olduğu anlaşılamayınca daha anlaşılamayacak bir sebebe haml için dahi bunu nazar eseridir diye telâkki ederler. Hatta başımıza gelecek olan belâ malımıza geldi diye fazla olarak bir de sevinirler.

Salpet Çavuş ateşi yaktıktan sonra bir miktar mahrukât dahi gece için ihtiyat olarak tedarik eyledi. Badehu gelip kendi yatacağı yerin toprağını biraz düzelttikten sonra heybesiyle hayvan takımını yastık olmak üzere baş tarafına koydu. Kendi abası dahi yorganlık edecek idiyse de bunu kurutmayınca o hizmeti gördürmek kabil olamayacağından karabinasını duvardaki bir deliğe sokup yağmurluğun yakasında çiviye asmak için mahsusen yapılmış olan iliği karabinanın ucuna taktı ve eteklerini dahi yere çaktığı birkaç küçük kazığa rabtla abayı çadırvari yaydıktan sonra ateşin tesir-i harareti ile üzerinden kalkmakta bulunan beyaz dumanı temaşaya başladı.

Salpet heybede bir ekmek var zanneder iken iki olduğunu görmesin mi? Meğer o sabah kalkmış olduğu köyde bir kocakarı heybesini hazırlarken bir gözüne ekmeği koydukta denk gelmediğini görerek diğer gözüne de bir ekmek koymuş imiş. Bunu görünce Salpet'in keyfi geldi. Atına dedi ki:

—Bahtın varmış koca yağız. İşte hem sana hem bana elverecek akşam taamımız var.

Bir lokma kendi ağzına attığı hâlde onun üç misli büyük bir lokma da atın ağzına sokarak taam etmeye başladı. Kendisi bir çeyrek kadar ekmek yiyerek hayvana üç çeyrek yedirdi ise de ekmek bittikten sonra hayvan yine dudaklarını uzatarak daha ekmek ister idi. Salpet dedi ki:

—İşte buna arsızlık derler. Şöyle bir yerde bu kadar karın doyurmaya razı olmaz isen sonra bana refakat edemezsin ha! Buna askerlik derler kuzum! Bu hâle de bivvak derler. Dua et ki üzerindeki bir çadır değil koca bir handır. Hatta bivvakta çadır dahi olmaz. Şöyle bir havada altın çamur üstün yağmur bir hâlde kalsa idin de bir lokma yiyeceğin dahi bulunmasa idi ne yapar idin?

Lâkin at bu sözlerin hükmünü anlamaktan ziyade Salpet'in koca eliyle dudakları üzerine yediği şamarın hükmünü anlayarak sabır ve sükûtu vacip görmüş idi.

Dışarıdan fırtınanın velvelesi henüz oda içine kadar gelmekte idiyse de yağmurun şakırtısı artık işitilmemeye başlamış olduğundan dinmiş olduğu dahi hükm olunmakta idi. Ancak Salpet Çavuş bundan ziyade abanın kurumuş olmasına ehemmiyet verdi. Yağmur kesilmiş olsa bile o kadar seller akar ve ortalık o derecelerde zifirî karanlık bulunur iken gece vakti buradan çıkmak kabil olamayacağını hükm ile artık uykusu da gelmiş olduğundan yatmaya karar verdi. Koca asker! Bir çift kuburunu ve kılıcını yanı başına alarak abasını da çektiği gibi uzandı yattı ki bazı kere bivvaklarda geçirmiş olduğu gecelere nispetle bu gece elbette daha rahat olduktan maada birçok hesaplara göre çadır altında geçirdiği gecelere nispetle dahi bu gece müreccah olduğundan Salpet'te şikayete bedel şükür var idi.

Bazı şikâyet zamanlarında tesliyet için "Senden ednaya bak da şükreyle" derler. Halbuki insanın mukayese-i ahval için başkalarına bakmaya da ihtiyacı olmayabilir. Beğenmediği bir hâlden şikayet eylediği zamanlar yine kendi başından geçmiş olan sair daha beter ahvali düşünmesi dahi kâfîdir. Binaenaleyh "Allah daha beterinden esirgesin" sözü daha ziyade tesliyet-bahş olabilir. İşte Salpet Çavuş dahi böyle kıyasat-ı nefsiye ile daima memnun olmaya çalışan adamlardan idi. Cinli Han'da yattığı zaman bile memnun olabiliyor idi.

"Ya cinler?" mi dediniz? Ha! Vakıa burası adıyla sanıyla Cinli Han ise de Salpet öyle cinlere filânlara kulak verecek adamlardan değil idi. Onun itikadınca insanı en ziyade sürat ve dehşetle çarpan bir cin var ise o dahi on beş dirhemlik beylik tabanca kurşunudur. Canı kurşun yemek isteyen cin var ise çıksın meydana!

Lâtife hoş, ama Salpet uykuya yatıp da aradan biraz vakit mürurundan sonra cinler kendi varlıklarını göstermeye başladılar. Bir aralık hanın üst katından cinin birisi âlâ bir tenor sedasıyla şarkı çağırmaya başlamasın mı? Vakıa olur olmaz adamlar için cin şarkısı pek de hoşa gitmeyip insanı dondurur ise de Salpet o adamlardan değildir. "Tamam!" işte herifin neşesi var imiş! O çağırsın ben dinleyim! Bana ninni yerine kaim olur" diye cinlerin şarkısından da memnun oldu.

Hem de burada kayda şayan ahvaldendir ki, Salpet'in şu kayıtsızlığı hâlinde Jozefin hatırında yok idi. Hatırında olmadığı içindir ki adamcağız bayağı keyifli de idi. Eğer Jozefin'i düşündüğü zamanlar olsa idi cinleri bilkülliye ehemmiyetten iskât etmekle beraber böyle neşeli ve keyifli dahi bulunmaz idi.

Biraz sonra iş daha başkalandı. Üst katın penceresinden avluya gayet ağır bir şey düştü. Ama bu düşen cisim sakil insan atlamasından mütehassıl seda gibi bir patırtı çıkarmamış idi. Belki büyük bir kayanın yukarıdan aşağıya düşmesini andırır bir gürültü çıkarmış idi. Bu gürültü dahi Salpet'in umurunda olmadıktan başka bunun emsali birkaç defa daha tekerrür eylediği hâlde onlar dahi umurunda olmamış idi. Biraz sonra herifin birisi yattığı odanın kapısına kadar geldi. Kapı epeyce muhkem olup Salpet arkasından bir de ağaç sürgüyü sürmüş idi. Patırtı kapıya kadar geldiği zaman Salpet dik sesle dedi ki:

—Cin efendiler! Siz bir misafire böyle mi ikram edersiniz? Musahabete gelecek idiyseniz akşamdan nerede idiniz? Ben ise şimdi soyunmuş dökülmüş yatağa çekilmiş olduğumdan ziyaret kabul edecek hâlde değilim!

O ne? Kapının dışından âdeta bir dıhk işitildi. Hiç şüphe yok ki cin efendi Salpet'in tuhaf sözüne gülmekte idi. Biraz sonra daha başka bir şarkı dahi yerin dibinden işitilmeye başladı. Salpet dedi ki:

Ha şöyle! Sizin için yerin altı üstü olmaz imiş! Benden uzak olunuz da ister iseniz merkez-i arza kadar inip ateşler içinde hora tepiniz. Zaten siz dahi bir ateş değil misiniz?

Nasıl? Salpet Çavuş'taki cesareti beğeniyorsunuz ya? Halbuki bunu sizin kadar cinler dahi beğenmişler idi. Başka birisi olsa "Cankurtaran yok mu?" diye çıldırmışçasına bir korkuyla oradan firar edeceği derkâr iken Salpet Çavuş'un cinler ile lâtife ediverişi hakikaten cinleri dahi duçar-ı hayret edecek cesaretlerdendir.

Velev süllim bu kadar cesur olmasın da "Cankurtaran yok mu?" diye haykırsın. İmdadına kim gelecek? Burada cankurtaran bulunmadığı bedihî ve aşikâr bir şey! Haydi bu niyaz-ı müstemendaneyi de firarda kuvvetini arttırmak için etmiş olsun. Nereye kaçacak? İki adım önünü görmek ihtimali olsa kaçmaya da hacet olmayıp yoluna devam eder idi.

Bir aralık ses seda kesildi. İhtimal ki Salpet'in kendilerinden korkmadığını görünce cinler Salpet'ten korktular. Hakikaten ses seda kesilerek Salpet dahi rahata varmış idi. Ama gözlerine bir türlü uyku girmiyor idi. Zira cesaret ne derecelerde olurlarsa olsun bu misilli ahvalde merak dahi insanın uykusunu dağıtmaya kâfidir.

Bir aralık viran ocağın içinde gayet hafif bir şamata oldu. Salpet zaten uyumuyor ya? Yalnız uzanmış yatıyor. Odanın ortasındaki ateşin şiddetli alevi itidal kesp eyleyerek gayet hafif bir ziya odayı nim tenvir eyliyor. Viran ocak ise Salpet'in tamam gözü karşısında bulunmakla koca asker hiç yerinden kımıldamaksızın yalnız gözlerini ocağa çevirdi. Biraz sonra gördü ki ocağın bacası içinden iki karış kadar boylu âdeta kuklaya benzer bir herif aşağıya inip kendisine doğru bakıyor.

Salpet'te hiç hareket yok! Hiç seda yok! Nefesini bile keserek akıbet-i hâle intizar ile dikkat eyliyor.

Bacadan inen kukla gibi herif raksetmeye başlamaz mı? Salpet'in güleceği geldi ise de cebr-i nefs ederek gülmesini de meneyledi. Kendi kendisine diyor idi ki:

—Bu kadar yakından sohbet pek de keyfe gitmiyor, ama bakalım işin sonu ne olacak. Benden biraz uzak olsun da ister rakseylesin ister şarkı çağırsın ne yaparsa yapsın.

Herif beş dakika kadar rakseyledi. Hiçbir şey söylemeksizin yine bacaya doğru çekildi gitti. Arkasından bir dahası indi ki bunun boyu üç karış kadar var idi. O da raksa başladı. Bu defa Salpet'in daha ziyade güleceği geldi ise de ciddî, sükûtu, sükûnu vacip gördü. Fakat içinden kendi kendisine dedi ki:

Tamam! İşte herifler bize bir konserto veriyorlar. Bu ocak değil âdeta tiyatro sahnesi! Üstündeki de baca değil âdeta kulis! Birbiri arkasından gelip icra-yı hüner ediyorlar.

İkinci cin dahi yukarıya çıktıktan sonra oda kapısının ağaç sürmesi «Şırak!...» diye kendi kendisine açılıvermesin mi? Salpet epeyce bir telâşla hemen başını o tarafa çevirdi ise de kimsenin girdiğini göremedi. Doğrusu ya, bu defa epeyce tüyleri ürperdi. Tabancaları hazırlayıp kendi kendisine dedi ki:

—Fransız askeri teslim-i silâh etmez. Vazife-i askeriyesini son dereceye kadar ifa ederek helâk olursa bile şan ve namus-ı askeriyesiyle helâk olur. Bakalım bu geceyi cinler ile sabaha kadar nasıl isal edeceğiz.

Kapıdan kimse girmedi dedik ya! Kimse girmedi. Bilâkis üçüncü bir oyuncu yine bacadan indi ki bunun boyu dört karıştan ziyade ve âdeta kısa boylu bir adam kadar idi. O dahi raksını itmam ederek çekildi gitti. Fakat doğrusunu söylemek lâzım gelir ise itiraf etmelidir ki Salpet bu oyuncunun maharetini o kadar tetkik edemedi. Zira asıl nazar-ı dikkati odanın kapısı tarafına müteveccih olup bacadan gelen oyuncuların kendisine hiçbir zararları olmadığı hâlde kapıdan kimin geleceğine muntazır idi.

Vakıa kalkıp kapıyı tekrar kapamak lüzumu dahi hatırına gelmemiş değildir. Hatta bir aralık kapının kendi kendisine açılmış olması ihtimali de va-

rid-i hatırı oldu. Ancak kalın duvar içinde kapı sürgüsünün bir tarafındaki delikten çıkıp diğer tarafındaki deliğe kadar uzanmış olan koca ağaç sürme öyle kendi kendisine çekilip de kapı açılır mı?

Kapıyı mutlaka açan var. Hem de bir kere açmış olduğu hâlde bin kere daha açabileceğinden kalkıp da kapamak dahi boş şeydir.

Yağız at gündüzki yorgunluk üzerine gözlerini kapayıp rahata varmış olduğu cihetle bacadan inen oyuncuları görmüyor idi. Görse idi mutlaka ürkerek gece vakti patırtı daha ziyade olur idi.

Biraz sonra bacadan bir oyuncu inmeye başladı. Fakat bu oyuncu evvelkilerden daha büyük idi. Âdeta uzun boylu bir adam kadar olup baca içinde evvelkilerden daha mahirane oyunlar oynadıktan sonra ocaktan harice dahi bir hatve atmasın mı! Kollarını kaldırarak Salpet'e doğru yürümek tavrını almasın mı?

Artık Salpet için hiç kımıldanmayıp yatmakta devam kabil mi olur? Hemen yerinden fırladı!

6

Böyle cin tutmuş harabeler dünyanın hiçbir tarafında nadir değildirler. Rivayete göre insan ayağı basmayan yerleri derhal cinler istilâ ederler imiş. Hele ibadethane harabesi olur ise oraya daha ziyade rağbet ederler imiş. Zira o mahallerde ibadet edildiği müddet zarfında cinler, şeytanlar hiç uğrayamadıklarından mabedler terk olunup da insan ayağı çekildiği anda derhal cinler istilâ ederler imiş.

Eski ibadethaneler, değirmen harabeleri, viran hanlar, filânlar cinlerin karargâhları oldukları gibi sık ormanların derunu, ulu ağaçların altı dahi cinler karargâhı olur imiş. Hem de her yerin cinleri yine o yerlere münasebet alacak surette olurmuş. Meselâ viran ibadethanelerde cinlerin ak sakallıları ve şayan-ı hürmet olanları bulunur imiş. Bazı yerlerde cin kızları görülür ve ormanlarda ve ulu ağaç diplerinde ise keçi ve sair hayvanlar suretinde meydana çıkar imiş.

Dikkat buyuruluyor ya? Vehim neyi büyültür ise cin dahi o surette zuhura geliyor. Bu bahis hakkında malûmat-ı fenniyenin yardım edebildiği hakayık Nevm ve Halât-ı Nevm ser-levhalı eserimizde bast ve temhit edilmiştir. Oraya müracaat buyurulsun.

Dünyada hemen hiçbir memleket yoktur ki orada cinlerin vücudu tasavvur edilmesin. Hatta Amerika yeni mamur olmaya başladığı zamanlar Avrupa ukalâsı oradaki yeni medeniyet cinsiz, perisiz bir medeniyet olacağını ümit etmişler ise de şimdilerde görüldüğü üzere Amerika'da ervah-ı tayyibe ve habise meselesi Avrupa'dan daha pek çok ileriye vardırılmış ve ruhlar ile doğrudan doğruya muhabere yolları bile keşfolunmaya gayret edilmekte bulunmuştur.

Cin tutmuş olan yerler hakkında o kadar garaib-i müthişe naklederler ki bunları işitenler oturdukları salonların cinlerden halî olduklarını bildikleri hâlde oralarda bile kendilerini bir an için olsun cin şerrinden emin görmeyerek hikâyat-ı vakıanın tesiriyle tüyleri ürperir.

Oradan kalkılıp dağılmak lâzım gelince herkes ihtiraz ile yerlerine gider.

Hatta bizzat hazır bulunduğumuz bir yerde cin, peri hikâyeleri açıldıkta bir aralık "Cinler kalabalık yerlerde dahi bulunurlar. Ekseriya böyle meclislerde ahbabımızdan birisinin suretine girip hem-bezm olurlar. Sonra o dostumuz ile başka bir yerde bu geceki sohbeti konuşuruz. Bakarız ki haberi bile yoktur" deyivermiş idik. Bu söz üzerine herkesin ahbabına dahi emniyeti kalmayarak birbirinin yüzüne bakışmaya başladılar.

İşte cin korkusu insanların kulûbunu bu kadar istilâ etmiş olduğundan bizim Salpet Çavuş kim bilir kaç yüz seneden beri insanlar tarafından terk olunmağla cinler tarafından istilâ edilmiş bir yerde bulunduğu ve işte cinlerin asar ve harekâtını gözüyle görmekte olduğu hâlde korkusundan ödü patlayıp helâk bile olsa mazur görüleceği derkâr iken şöyle bir tavr-ı cesuraneyle yerinden fırlayıp kalkması şayan-ı hayret olacak cesaretlerden değil midir?

Bahusus bu davranış kaçmak için de değil idi. Belki yerinden fırlar fırlamaz hemen tabancaya davranmasıyla cinin üzerine ateş etmesi bir olmuş idi. Evet davranır davranmaz ateş etti. Zira karşısındaki düşman öyle teslime davet olunacak veyahut bir söz ile cür'eti kırılacak düşmanlardan olmayıp bir saniye bile kaybedilecek zaman yok idi.

Tabanca "güm" diye patladı. Hayfa ki tabanca iki hatve mesafeden cinin ta göğsü üzerine çakıldığı ve barutun ateşi cinin bürünmüş olduğu beyaz bir libası yakmak derecesine getirerek kararttığı hâlde cin asla fütur göstermek şöyle dursun tabanca içinden çıkan kurşun kendi avucu içine düşmüş olması ile onu kaldırıp Salpet'in üzerine atıverdi.

Hem de öyle bir tavr-ı vakurane ve müteazzımaneyle attı ki cin her ne kadar harf-i vahit söylemiyor idiyse de bu tavır ile "Senin attığın kurşundan ne olur? Cine karşı silâh ne tesir eder? Al işte güvendiğin kurşunu" demek istediğini Salpet Çavuş'a anlatmış idi.

Ey! Siz dahi korkmaya başladınız ya? Mazursunuz efendim mazursunuz! Artık işin bu derecesinden korkmayan adam ender olur. Fakat o nedret dahi fikdan-ı küllî değildir. İşte Salpet Çavuş meydandadır ki, ilk attığı kurşunun tesirsizliğini re'yü'l-ayn gördüğü hâlde yine cesaretini kaybetmeyerek tabancanın öteki tekini de ateş etmiştir.

Fakat ne çare ki Salpet Çavuş bir cesur Salpet Çavuş ise cin dahi acaipnüma bir cindir. İkinci tabanca dahi cinin libası üzerine kıvılcımlar saçıp şurasını burasını yaktığı hâlde kurşun yine kendisine tesir etmeyip avucu içine düşmüş ve onu da kaldırıp kahraman çavuşun üzerine atıvermiş idi.

Bu defa artık Çavuş için sıfırı tüketmek mecburiyeti tahakkuk eylediyse de Çavuş nefesini ve daha doğrusu kanının son katresini tüketmeyince sıfırı tüketmiş olacak adamlardan değil idi. Zaten iki tabancanın patlamaları arasından ancak birkaç saniyecik zaman mürur eylemiş olduğu hâlde üçüncü davranışta o kadar dahi zaman geçmeksizin "şark!" diye kılıcı kınından çıkarmaz mı?

Çavuşun gittikçe cür'eti arttırdığına bakıp da biz dahi hayretimizi o nispette arttırmamalıyız. Şaşılacak olan şey ilk cür'ettir. Cin üzerine el kaldırmaya davranmak asıl şayan-ı hayrettir. Ondan sonra ise ilk kurşunun tesirsizliğini gördüğü hâlde ikinci tabancayı atması ve bahusus üçüncü defa olmak üzere kılıca dahi davranması artık bir cür'et-i meyusane dahi addolunabilir. Yeis ve hayret insanı bürüdüğü zaman böyle akıllar fevkinde hareket eylediği çok olur.

Fakat Salpet Çavuş bu hareketleri öyle hayret-i meyusane ile şaşırmış veyahut aklını bozmuş gibi bir tavırla etmiyor idi. Pek büyük bir tavr-ı metanetle kılıca davranmış idi.

O ne? Acaba cinlerin tılsımları kılıçta mı imiş? Cin Salpet'in kılıca davrandığını görür görmez henüz açık bulunan oda kapısına doğru can atarcasına koşup kaçmaya davranır ise ne dersiniz?

İşte asıl cinin şu hareketine hayret derecesinde taaccüp edersiniz değil mi? Vakıa Salpet'in cinden korkmaması ne kadar şayan-ı istigrap görülmüş ise cinin Salpet'ten korkup kaçması ondan bin kat daha şayan-ı istigrap ve âdeta şayeste-i hayrettir. Ancak Salpet kendisini böyle bir hayrete dahi kaptırmadı. Hemen olanca kuvveti ile kaçan cinin arkasına düşüp elde yalın kılıç takibe başladı.

Cin kaçar, Salpet kovalar. Bir de cin "Aman efendim! Merhamet ediniz!" diye haykırmaya başlamaz mı?

Merhamet mi? Dört parmak eninde, bir kulaç boyunda süvari kılıcı Salpet'in elinde olur ve bir dakika evvel üzerine hücuma davranan cin şimdi önü sıra kaçar ise öyle bir düşmana merhamet mi edilir?

Fakat bizim Salpet Çavuş mülâhazalı bir adamdır. Evvelce görmüş olduğumuz vechle öyle aklını fikrini reyini tedbirini kaybedecek mertebelerde şaşkınlığa dahi duçar olmamıştır. Binaenaleyh kendisi merhamet eder ise cin ile müsalâha mümkün olacağını görüp anlayınca elbette cinden tuhaf tuhaf haberler alıp garip garip şeyler göreceğini hükmederek dedi ki:

—Merhamet istiyor isen kaçma! Dehalet et!

Cin hemen dizleri üzerine gelip dehalet eyledi. Salpet'in keskin kılıcı henüz başı üzerine kaldırılmış olduğu cihetle cin korkusundan tir tir titremekte idi. Salpet daha oracıkta cine dedi ki:

—Beni bu esrara vakıf edecek misin? Yoksa şimdi seni iki biçeyim mi?

Bazı kere öyle sualler olur ki soranın meramı başka olduğu hâlde işiten başka merama hamlederek cevabında sailin hiç muntazır olmadığı şeyleri söyler. İşte bu hâl aynen bu gece cinle Salpet arasında dahi vaki olmuştur.

Salpet'in o suali sormaktan maksadı "Sen benim tabancamdan hiç korkmadığın ve kurşunları ellerinle tuttuğun hâlde kılıçtan bu kadar havfın hikmeti nedir?" diye bir hakikat öğrenmek idi. Cin ise bu komedyanın sebep ve hikmeti ne olduğunu soruyor zannederek ve artık bu derecelerde mağlûp olmuş bulunduğu bir zamanda inkâra mecal bulamayarak dedi ki:

—Aman efendim! Söyleyeceğim! Her esrarı meydana koyacağım! Hele buyurunuz odanıza gidelim de... tek canıma kıymayınız da...

Salpet'in odasına geldiler. İkisi dahi ateş yanına oturdular. Hatta cin evvel-be-evvel ateş üzerine birkaç tahta parçası koyarak yeniden parlatmış idi. O zamana kadar Salpet karşısındaki adamı henüz cin zanneder iken yavaş yavaş nazar-ı dikkatini açıp aklını dahi başına aldıkta bunun cine benzer bir yerini görememeye başladı. Zaten cin ne olduğunu görmüş bellemiş değil idi ki yanında bulunan herifi dahi ona kıyas eylesin de cin midir, değil midir? Anlasın!

Fakat bazı rivayetlere göre insanların [cinlerin] gözkapakları biri altta biri üstte olarak ol vechle açılıp kapandıklarından ve burunları dahi insan burnuna pek de benzemediğinden Salpet Çavuş işte bu hatıralar üzerine cinin yüzüne baktığı zaman onu cine teşbih edememiş idi.

Şu kadar ki, zeki Salpet akıllara hayret verecek bir sürat-i intikal ile tahattur eylediği yeni bir şeyi derhal icraya başladı. Bir maharet-i askerane ile hemen palaskasından iki fişenk çıkarıp tabancalarını doldurdu. Badehu kapsüllerini koyar iken silâhın ucunu cinden tarafa çevirmiş idi. "Bir kaza olmasın" demesin mi?

Burada İspanyolların Amerika keşfiyatı esnasında vukua gelen bir hâli tahattur ederiz. Amerika'nın yerli vahşileri İspanyolları Allah'ın oğulları ve gemilerini dahi azim kuşlar zannederek hatta topları ve tüfenkleri dahi ra'd ve berk ve saika olduklarına kani olmuşlar ve cümlesi İspanyollar karşısında korkularından titremekte bulunmuşlar idi. Bir aralık yerlilerin İspanyollardan gördükleri şiddet üzerine tehevvüre geldikleri bir zamanda vahşinin birisi elindeki kargı ile bir İspanyol'u dürtecek imiş gibi bir vaz' alınca İspanyol korkusundan sakınmak tavrı göstermiş idi. Vahşiler bu havf ve ihtirazı görünce "O! Bunlar Allah'ın oğlu değil imişler. Zira öyle olsalar, fani insanlar gibi ölümden havf etmemeli idiler. Bunlar dahi bir nev' insan imişler" diye badema İspanyollar üzerine silâh çekmeye dahi cür'et almışlardır.

Bu fıkra Salpet'in dahi hatırına gelince artık karşısındaki herifin cin olmadığını hükmeyledi. Hatta birkaç dakika evvel kendi üzerine patlayan silâhlardan hiç korkmadığı hâlde şimdi silâhın yalnız ağzı kendisine çevrilmekten korkan herifin cin değil a, canı ile cömertlik edebilecek yiğitçe bir adam bile olamayacağını kat'iyen hükmeyledikten sonra Salpet kılıcı yanında ve tabancası elde olarak dedi ki:

—Söyle bakayım, şimdi çabuk söyle! Demincekki hokkabazlık neydi?

—Söyleyeceğim efendim! Akdeylediğimiz mukaveleyi hiçbirimiz bozmamak, yani beni öldürmemek şartıyla her esrarı meydana koyacağım!

—Tamam! Ben de sözümü tutarım, sana hiçbir zarar eriştirmem. Fakat şu demincek attığım tabancalara ne efsun okudun. Evvelâ onu anlamak isterim.

—Siz hanın kapısı önünde yağmuru temaşa eder iken ben bacadan inip burgu ile hem tabancaların hem de karabinanın kurşunlarını söküp çıkardım. Karilerimiz anlarlar ki süvarilerin tabancaları kuburluklarda bulunur. Salpet ise boyun kayışına takılmış olan karabinasını dahi çıkarıp eyer kayışına takmış idi. Cin sözünde devam eyledi. Dedi ki:

—Eğer kılıcınızı dahi odada bırakmış olsa idiniz onu da kabzaya yakın bir yerinden kırar ve çakmak taşı sürterek kılağısını mahvederdim. Bana gayetli bir kere vurabilir iseniz de kılıç dahi kırılır idi. Bahusus ki şayet elimle kılıcı tutabilir isem ben de büküp filhâl kırabilir idim. İşte o zaman asıl cinliğimi ikmal etmiş olur idim. Ma-haza kılıcınızı bozamadığım hâlde dahi üzerinize gelmeye cesaret alabildim. Zira sizde bu kadar şecaati asla me'mul edemez idim. Buralara gündüz yanaşmaya bile kimsenin haddi olmadığı hâlde geceleri cine dair vukua gelecek ilk işaret üzerine kim olsa ya ödü patlar helâk olur veyahut çıldırasıya bir havf ile kaçar gider. Artık Salpet nazarında esrarın kâffesi münkeşif olmuş demek idi. Yani anlamış idi ki bu viran handa cinden, şeytandan eser bile olmayıp belki burası başka birtakım esrarın yuvası olmuştur.

Cin sözünü bitirdikten sonra aradan bir iki dakika kadar sükûtla zaman geçti. Badehu Salpet dedi ki:

—Öteki arkadaşların nerede olduğunu dahi şöyle zahmetsizce haber verecek misin? Yoksa vazifemi ifa edeyim mi?

Salpet bu suali bir bilgi üzerine sormamış idi. Şöyle bir orman taşlamak nev'inden sormuş idi. Ma-haza karşısındaki herifin cin olmadığını anladığı hâlde herifin burada yalnız bulunamayacağını da keşfetmek için o kadar büyük bir zekâya muhtaç değildir. Cin ise artık hiçbir şeyi inkâra mecali kalmadığından bu sualin cevabını da bilâ-ihtiraz verdi. Dedi ki:

—Öteki arkadaşlarımdan hiçbirisi burada yoktur efendim!

Şu kadarcık bir itiraf zeki Salpet için kâfi idi. Hemen istintakın arkasını bırakmayarak sordu ki:

—İnkâr etmeyeceksin diyorum! İnkârın hiçbir faydası yoktur. Bu yollarda gezen adamlar bilirler ki en müthiş cinayet ocağının erbabından birisi polise muavenette bulunur ise bilkülliye affedilmeyecek bile olsa cezası gayet hafif olur. Muhbir yerine geçer bunu bilirsin ya!

—Bilirim efendim, bilirim amma burada yalnız bir mahbus kadından başka kimse yoktur, diyorum. Sözüme inanınız.

—Mahbus kadın mı?

—Evet efendim! Mösyö De Laruş'un getirdiği kadın!

Bu son söz Salpet'in kalbinden bir kaynar su geçiyormuşçasına acip bir tesiri mucip oldu. Zaten bir hayli zamandan beri Jozefin hatırından çıkmış demek olduğu gibi bilhassa o anda hatır ve hayaline Jozefin'in vürut etmesi bilkülliye muhal iken Mösyö De Laruş sözünü işitir işitmez zavallı Salpet'in basireti birdenbire açılmak zarurî değil midir?

Fakat hiç renk vermemek için olanca kuvvetiyle cebr-i nefs eyledi. O kadın mutlaka kendi sevgili Jozefin'i olacağı hususunda hiçbir şüphesi kalmadı ise de külliyen izale-i iştibah için acele dahi etmedi. Dedi ki:

—Ben Mösyö De Laruş'u Preri karyesinde Papa Prasıl'ın savmaasında bırakmış idim. Buraya ne zaman kadın getirmiş olabilir? İşte bu sözün yalan olduğu bundan belli! Hem de Mösyö De Laruş kendi hâlinde namuslu bir adamdır. Papa Prasıl gibi bir zahidin akrabasındandır. Öyle sizin gibi...

Salpet bu sözleri bizzarure menedemediği bir tebessüm ile söylemiş idi. Cin ise bu sözleri ve bu tebessümleri kinayeye hamlederek kendi esrarları çoktan meydana çıkmış olduğu zannında idi. Zira Salpet Çavuş'un göstermiş olduğu cesaret insanoğlu için kabil olabilecek şeylerden olmadığını cin efendi nazar-ı dikkate alarak mutlaka bu candarma çavuşu her esrarın hükûmetçe meydana çıkarılması üzerine oraya geldiğini ve kendisinin cin olmadığını bildiği cihetle o kadar cesaretli davrandığını hükmeylemekte idi. Binaenaleyh sordu ki:

—Allah aşkına olsun candarma efendi! Liyon'da, Reyms'te kimleri tevkif eylediklerini bana haber verir misiniz?

Salpet tabancayı be-tekrar herifin üzerine doğrulttu. Dedi ki:

—Edepsiz herif! Sen mi beni istintak edeceksin, yoksa ben mi seni?

—Aman efendim! Sorduğunuz şeylere cevap vermedim mi? Daha ne sorar iseniz hep cevaplarını vermekten geri durmam. Ha! Yalnız şu kalmış idi ki Mösyö De Laruş'un o karıyı şimdilerde şu günlerde getirmiş olduğu zannında iseniz bu zan hatadır. Zira kadın buraya geleli hemen bir seneye karip oldu.

De Laruş'un getirdiği kadın bir seneye karip bir zamandan beri gelmiş olursa artık Salpet'te bu kadının Jozefin olduğuna şüphe mi kalır? Yalnız Jozefin olduğuna değil, hatta kızcağızın masum bulunduğuna dahi henüz kendisini görüp de bir şey sual etmeksizin Salpet'in şüphesi kalmadı. Zira herkesin ve herkes meyanında De Laruş'un dahi Jozefin bir herif ile sözü bir ederek kaçmış olduğuna dair söyledikleri sözlere Salpet zaten inanmamış olduğu gibi, Jozefin burada zuhur eder ise evvelâ De Laruş'un sözleri yalan olmak üzere tahakkuk ederek müteakiben köylünün sözleri dahi yalan olacağı, yani Jozefin'in buraya kendi isteği ile gelmeyip ihtiyarının hilâfına olarak gelmiş bulunacağı aşikârdır.

Salpet şu mülâhazayı hemen bir anda yürüttü. Müteakiben dedi ki:

—Kalk bakayım o kadını buraya getir de kendisine birkaç şey sorayım.

—Baş üstüne efendim, getireyim!

Bunu diyerek cin efendi yerinden kalkmış ise de Salpet dahi beraber kalkmış idi. Cin "Siz ne zahmet ediyorsunuz efendim?" diye güya bir eser-i nezaket göstermek istedi ise de Salpet bir tavr-ı istihza ile gülerek dedi ki:

—Pek safderun görünüyorsunuz cin efendi! Nenize emniyet edeyim de sizi serbest bırakayım! Sizi yalnız bırakayım da sonra sabaha kadar sizi beyhude yere bekleyerek nihayet emniyet ettiğime pişman mı olayım?

—Ya benim ile beraber gelmek için nasıl emniyet edebileceksiniz?

—Bunda ne emniyetsizlik olabilir imiş?

—Ya ben sizi bir zir-i zemine arkadaşlarımın yanına götürür isem? Ya orada size elbirliği ile bir fenalık yapar isek?

Koca Salpet bir hande-i istihza ile güldü. Dedi ki:

—O! Merakınız bu ise bu merakta hiç bulunmayınız, biz artık cinlerin tılsımlarını öğrendik. Onlara kurşun kar etmez ise de evvelce burgu ile domuz ayağı ile tabanca içinden çıkarılıp da avuç içine alınmış olan kurşun kar

etmiyor. Yoksa taze dolmuş tabancaların kazasından bile cinlerin akılları başlarından gittiğini daha şimdi öğrendik.

Bu kadar haklı bir söze cinin hiçbir diyeceği olamaz idi. Cin önde Salpet arkada olarak odadan çıktılar. Kuburun ağzı cinin iki küreği ortasına müteveccih olup arkasına baktıkça cin efendi havfını haber verir idi ise de Salpet "Canım senin için ne korku olur imiş. Patlasa bile kurşun avucunun içine düşerek benim üzerime atıverirsin" diye istihza eyliyor idi.

Viran hanın içinde birkaç kapıdan girip çıktıktan sonra nihayet zir-i zemine iner bir merdiven başına gelip inmeye başladılar.

Bu merdivenin başında üç dört tane büyüklü küçüklü kukla görüldü ki her birinin çehreleri mahuf olup başlarından kollarından ayaklarından ince, fakat uzun teller merbut idiler. Cin bunları Salpet'e gösterip güldü. Salpet dahi bunların ne olduklarını anlayarak ve gülerek dedi ki:

—Bizim ocaktan aşağıya inip karşımda rakseden cinler bunlar değil mi?

—Evet efendim! Bu kuklalar ne kadar adamı gündüz bile buradan kaçırmışlardır. Hatta bir kere güpegündüz üç dört köylülerin yattığınız odaya girmiş oldukları hâlde arkadaşlardan birisi işte şu kuklayla onları korkutunca cümlesi çıldırmışçasına kaçıp gittiler. Buraya Cinli Han isminin kat'iyen verilmesi işte onun üzerine vuku buldu. Hem bakınız bu cin ses dahi çıkarır diye herif kuklanın karnına merbut olan bir teli çektiği gibi kukla "cık! cık! cık!" diye bir seda çıkardı. Anlaşıldı ki karnında zemberekli bir makine vardır da tel vasıtası ile yayı tahrik edildikte bu sedayı çıkarır.

Karilerimizin malûmlarıdır ki bu misilli eski binaların toprak üzerindeki taksimatı neden ibaret ise toprak altındaki taksimatı dahi onun aynı olur. Yani temeller hep bir atılır. Binaenaleyh zir-i zemine indikleri zaman Salpet orasını dahi yukarısı kadar büyük bir bina buldu. Bahusus ki harap dahi değil idi. Henüz kararmamış olan kireç derzleri burasının tamir görmüş olduğunu ifham ederler idi.

Merdivenin alt başından almış oldukları bir fener, cinin elinde olduğu hâlde bunlar birkaç kapıdan girip çıktıktan sonra nihayet büyücek bir odaya girdiler ki orada dahi âlâ bir ocak yandıktan maada üç ibikli ve binaenaleyh üç fitilli bir eski zaman kandili ocağın bir tarafına asılmış yanıyor idi. Bu kadar ziyaya karşı Salpet oda içinde gördüğü kadının Jozefin olduğunu derhal tanıdı. Fakat Jozefin kendisini tanımayıp hatta "Jozefin'im!" diye nida eylediği zaman bile kendi kulağına pek tatlı gelen bu seda nereden geliyor diye kızcağız etrafını arar durur idi.

Nihayet o dahi gelen adamı tanıdı. «Vay Greguar'ım!» diye gelip Çavuş'un boynuna sarıldı ki buna «sarılmak» tabirinden ziyade «can atmak» yakışık alır.

7

Candarma çavuşu ile kendi muhafazası altında bulunan kız arasındaki şu muarefe cin efendiyi ne kadar hayrete duçar etmiş olacağını karilerimiz kendileri düşüne dursunlar. Biz hikâyemizin alt tarafını nakle devam edelim.

Bu misilli mülâkatlarda tarafeynin ilk hayretleri pek tuhaf olur. Birbirini

nice zamanlar beklemiş idiler ki o zamanlar hangi tarafa baksalar matluplarını görüyorlar ve sedalarını işitiyorlar zannederler idi. Sonralarıysa yeis-i küllîye duçar olmuş bulunduklarından işte şimdi yekdiğerini buldukları ve sözlerini işittikleri hâlde bile gözlerine kulaklarına inanamayıp «Sen misin Jozefin'im?» ve «Sen misin Greguar'ım?» diye gördükleri şey hakikaten kendileri olup olmadığını tekrar tekrar sual eyliyorlar idi.

Bu sualler teati olunurlar iken ikisinin dahi gözlerinden yaşlar akıyorlar idi. Vakıa sevinç gözyaşları ise de miktarları yeis yaşlarından az değil idiler. Nihayet Salpet Çavuş'un hatırına gelen bir tuhaflık evvelâ kendisini güldürdüğü gibi müteakiben Jozefin'i dahi güldürmüş idi. Zira koca Greguar Salpet demiş idi ki:

—Ben miyim diye soruyorsun Jozefin ha? Hayır! Ben değilim. Belki ben cinim ki senin sevdiğin Greguar Salpet'in kıyafetine girerek buraya gelmişimdir.

Jozefin'in gülmeye başladığını görünce bu sözü biraz daha uzattı. Dedi ki: Evet, evet! Ben Mösyö De Laruş'um. Hani ya şu cinlerin serdarlarından bir De Laruş yok mu? İşte ben oyum! Bakayım eski sevdiğin Greguar Salpet'e hâlâ muhabbetin var mıdır diye anlamak için onun şeklini alarak yanına geldim.

Kızcağızın çehresinde azim bir inbisat alâmetleri nümayan oldu. Dedi ki:

—Hiç şüphe etmeyiniz ki gönlüm hâlâ Greguar Salpet'tedir. Bunu Mösyö De Laruş kıyafetinde bulunduğunuz zaman dahi size daima söylemez mi idim?

Kızın bu ilk sözü Salpet Çavuş'ta büyük büyük ümitler uyandırdı.

Gönlü hâlâ kendisinde olması hakikaten ümitler uyandıracak bir hâl idi.

Zira Salpet'in dahi gönlü hâlâ Jozefin'de olup bunu ise kızı görür görmez bütün eski aşkının def'aten teceddüt etmiş olmasıyla görmekte idi.

Bu zamana kadar ağzından harf-i vahit çıkmayarak cehennem ateşi gibi parıl parıl parlayan gözlerini kâh Salpet'ten Jozefin'e ve kâh Jozefin'den Salpet'e çevirmekte olan cin dahi bunlar arasında pek kuvvetli ve kadim bir muhabbet olduğunu anlamış idi. Hem de bu muhabbetten kendi lehinde Salpet'in hüsn-i muamelesini kazanıp şerrinden emin olmak için istifade etmeyi zihninden tertip eylemekte idi. Binaenaleyh dedi ki:

—Artık cin ve şeytan hükmü kalmadı. Onların tılsımını buldunuz. Hepsini bozdunuz.

Gerek Salpet ve gerek Jozefin bu söze hiç gülmediler. Ehemmiyet bile vermediler. Onlar kendi işleriyle meşgul olarak bir yandan Jozefin âşıkına âlâ bir fincan çay ile güzel peksimetler ikram eylediği hâlde diğer taraftan dahi hasbıhalde devam ederler idi.

Bu hasbıhaller esnasında Salpet'e ait sözler pek kısa kesildiler. Zira Salpet Çavuş kendi sergüzeştini Jozefin'e anlatmaktan ziyade onun sergüzeşt-i ahvalini kendi öğrenmekten müstefid olacak idi. Binaenaleyh bazı hikâyat-ı mütekaddimeden sonra Jozefin sergüzeştini hikâyeye başladı.

Zavallı kızcağızın sergüzeşti kendisince pek uzun olup bunları daha ziyade uzun uzadıya dahi anlattı ise de kendisine lâyık bir zevce olmak için

inekler ve keçiler, tavuklar ve kazlar tedarik ve teksirine nasıl çalıştığı ve okumak ve yazmak tahsiline ne büyük ehemmiyet verdiği ve sonra Mösyö De Laruş'un nasıl zuhur ederek kendisine ne yolda beyan-ı ma-fi'l-bal eylediği ve kendisinin onu nasıl reddettiği tarzında olan birçok parçaları daha evvelden bizim malûmumuz olduğu cihetle burada tekrarına hacet kalmaz. Binaenaleyh biz hikâyenin zevaidini tayy eder isek şayan-ı istima olmak üzere şu kadar bir yerini buluruz ki:

Papa Prasıl'ın sipariş eylediği altışar takım don ve gömlekten üç takımını ikmal edip de savmasına götürdüğü zaman Mösyö De Laruş dahi orada imiş. Papa Prasıl o gün kahvaltısını geciktirmiş olduğundan Mösyö De Laruş kahvaltıyı tehyie eylemekte imiş. Papazın emri üzerine yemek takımlarını üç kişi için tertip eylemiş. Kızcağız her ne kadar kahvaltı edip de oraya gitmiş ise de papaz efendi birlikte bir daha kahvaltı edilmesini emreyleyince itaatsizlik göstermeyip beraber sofraya oturmuşlar.

Jozefin pek az taam etmiş. Papaz efendi şişeyi ve kadehleri takdis ederek şarap doldurmuş. Kızcağız bir kadeh dahi şarap içmiş. Fakat şarabın lezzetini sair şaraplara muvafık bulmamış. Biraz sonra o kadar neşelenmiş ki sair vakitler beş altı kadeh şarap içse kendisine bu kadar tesir etmez imiş. Badehu bir uykuya duçar olmuş. Amma nasıl uyku? Def'i kabil değil!

İşte bu uykuda iken birçok fena fena rüyalar görmüş. Rüyasında kendisini büyük bir sepet içine koyduklarını ve üzerine ot doldurduklarını ve badehu sepetle beraber bir arabaya yükletildiğini görür imiş. Hatta arabanın sarsıntılarını bile hisseder imiş. Nihayet gözlerini açtığı ve uyanıp aklını başına aldığı zaman kendisini sık bir orman içinde bulmuş ve etrafına bakındıkta Sen Nuar ormanında olduğunu anlamış.

O zaman yanında Mösyö De Laruş ile korkunç yüzlü diğer iki adam görmüş. De Laruş kendisine verilen zahmetten dolayı nasıl özürler dileyeceğini bilemiyor imiş. Birkaç defa sarılıp buse almaya dahi davranmış ise de Jozefin olanca cür'et ve nefreti ile göğsünden iterek herifi meneyler imiş.

Bu münanaata De Laruş kızmış. Jozefin'e anlatmış ki bu kadar sert olursa kendi hayatını kendisi tehlikeye koymuş olur. Kız bu tehdidden korkmuş ise de duçar olduğu hıyanetten dolayı meyusiyeti dahi bir derecede imiş ki o hâlde ölüme dahi rıza göstermekte imiş.

Rüyasında gördüğü araba dahi orada hazır bulunmağla tekrar arabaya binmişler. Fakat bu defa artık kendisini küfeye koymamışlar. Eğer ses çıkaracak ve firarı kastedecek olur ise mutlaka idam olunacağı De Laruş tarafından temin edildiği cihetle serbestçe arabayla gidiyorlar imiş. Zaten esna-yı rahda kimseye rast gelmiyorlar imiş ki ses versin. Gittikleri yol dahi cadde olmayıp orman içinde kömürcülerin yalnız bir araba geçecek kadar açtıkları geçitlerden ibaret imiş.

Araba içinde De Laruş kendisine pek çok nasihatler vermiş. Aşkından bahseylemiş, Salpet'in askerden avdet edip etmeyeceği bile meşkuk olduğunu söylemiş. Güya askerlik âleminde bir kadın ile muaşakası olarak tezkere almasını müteakıb o kadın ile izdivaç edeceği ve kadının zengin bir şey olduğu hakkında Salpet'in olduğu yerden gelen birkaç kişinin getirdikleri bir haberi de kıza anlatmış.

Elhâsıl kandırmak için bin türlü bürhanlar arz etmiş ise de Jozefin için herifin yüzüne bile gülmek kabil olamamış.

Hikâyede Salpet'in askerden avdet etmeyeceği ve bahusus başka bir kadın ile izdivaç eyleyeceği bahisleri irad olundukça koca kahramanın gözlerinden ateşler saçılırcasına tavrında asar-ı gazap müşahede olunur ve Jozefin'in De Laruş'a asla yüz vermediği ve nasihatlerini kabul etmediği ve tehditlerinden korkmadığı bahislerini dinledikçe dahi o alâim-i gazap derhal mahvolarak ona bedel gayet lâtif lâtif bir tebessüm peyda olur idi ki bu dahi itminan ve inşirah-ı derununa delâlet eyler idi.

O gün akşama ve o gece dahi sabaha kadar yol yüründükten sonra ertesi günü artık araba geçmeyecek yerlere geldiklerinde De Laruş arabacıyı geriye çevirmiş. Bu arabacının dahi kendilerinden olduğuna Jozefin şüphe edemiyor imiş. Zira kıza acıyıp da tesellî vereceğine o dahi Mösyö De Laruş'un bir büyük kaptan, yani hırsız reisi olduğundan bahisle eğer inat etmez ise kendi hakkında daha hayırlı olacağını anlatır imiş. Hatta bir aralık De Laruş uykuya vardıkta arabacı güya en mühim ve en ciddî bir söz söylüyor imiş gibi bir tavır takınarak demiş ki:

—Siz ne zanneyliyorsunuz Matmazel? Mösyö De Laruş'un nasıl bir adam olduğunu bilseniz yalnız kahrından korkarak değil, belki onun himayesi altında nail olacağınız bahtiyarlığı bilerek tekliflerini derhal kabul edersiniz. İnadda, muhalefette devam edecek olur iseniz bilmiş olunuz ki onun için bir kadını öldürmek bir kuş kesmek kadar bile külfetli değildir. Ama memnuniyetini celp edecek olursanız bir prenses gibi yaşarsınız. Cihanın hazineleri, elmasları, süsleri hep sizin olur. Başka bir kocaya varacak olsanız ve hatta sevdiğiniz asker midir, köylü müdür, nedir? Onunla bile izdivaç etseniz sizi ne kadar bahtiyar edebilir?

İkinci günü sabahleyin ormanın bir sık yerinde uykuya yatmak istemişler. De Laruş yine Jozefin ile birlikte yatmak istemiş ise de Jozefin eğer kendisine bir hıyanet edilecek olur ise mutlaka ve kat'iyen kendi canına kıyacağını anlatınca De Laruş bu söze inanarak hele maşukasının canına kıymasını hiç arzu etmediği hâl ve tavrından müsteban olmuş.

Orada dört saat kadar uyumuşlar. Vakıa bir saat kadar kızı uyku tutmadığı hâlde uyumuş gibi taklit yapar imiş ise de De Laruş'da bir hareket-i hainane görülmedikten başka arkadaşları ile nail-i meram olmakta acele lâzım olmadığına dair ettiği hasbıhali dahi işitince bir yandan şu emniyet ve diğer taraftan uykusuzluk hasebiyle bilâ-fütur uykuya varmış.

O gün akşama kadar yol yürümüşler. Akşam üzeri ufak bir dereyi geçerek öte tarafında karakol kıyafetli bir adam bunlara parolayı sormağla De Laruş bir lâkırdı söyler söylemez herif hemen selâm durmuş. Elli hatve ötede bir mağara olup derununa girmişler. Sekiz kadar haydud bu mağarada bulunmakta imiş ki reisleri on dokuz yirmi yaşında bir delikanlı olarak De Laruş'a âdeta bir cenerale edilecek riayeti eder imiş.

Ma-haza De Laruş dahi bu delikanlıya fevk'l-had hürmetle muamele etmiş. Reisten birçok şeyler sormuş ki hepsi hırsızlığa, haydudluğa dair olduğu gibi bazı cihetleri dahi politikaya ait imiş. Meselâ Büyük Napolyon aleyhinde bulunan fırkaya mensup bir adamın hapisten kurtarılması mukarrer olmağla bu iş için Paris'e gönderilmiş olan arkadaşlardan haber olduğu suali gibi sualler irad eder ve delikanlıdan dahi iktiza eden cevapları alır imiş. Bu hâlleri görünce bîçare Jozefin nasıl bir belâya duçar olmuş bulunduğunu anlayarak içinden kan gider imiş ise de bu muhiş belâdan kurtulmak öyle havfla, telâşla mümkün olamayacağını der-piş eyleyerek fevkalâde teenni ve metaneti vacip görür imiş.

De Laruş o mağarada dahi Jozefin'in nail-i atıfeti olmaya çok çalışmış. Çok yalvarmış, fakat kızda bir türlü eser-i rıza göremeyip Jozefin gayet ciddî bir tavır ile herifi temin etmiş ki, gerek gafleten gerek cebren dest-i taaddiyi kendisine uzatacak olursa muktedir olabileceği ölümlerin birisiyle mutlaka kendi kendisine kıyacaktır.

Jozefin haydudu bu türlü tehdit etmek kendisi için en büyük çare-i selâmet olacağına artık kat'iyen inanmış. Zira haydud herif her tehdidini ikaa kadir olup en büyük tehdidi ise kızı öldürmekten ibaret olacağı derkâr iken kızın ölümden hiç havfı olmadıktan maada ölümü bir ca-yı selâmet diye telâkki eylediğini görünce şayet kız yeisle gerçekten kendisine kıyar ve böyle bir çocukluk eder ise kendi ümitleri bilkülliye mahvolur diye korkusundan titrer imiş. Hatta bir defasında kıza demiş ki:

—Canım Jozefin! Şu "Kendime kıyarım" sözünü vird-i zeban mı edindiniz? Kendinize kıymak ile sanki büyük bir iş mi göreceksiniz? Bütün cihana hükmeden bir prenses gibi yaşamak var iken kendinize kıymak âdeta hamakat değil midir?

Zeki Jozefin haydudu bilkülliye meyus dahi etmek istemeyerek herifte bir parçacık ümit bulunması kendi selâmetini daha ziyade temin edeceğini dahi pek doğru olmak üzere düşündüğünden De Laruş böyle nasıhane sözler söyler iken Jozefin güya kemal-i ehemmiyetle dinliyor imiş ve hatta bu sözlere kanmak istidadında dahi bulunuyor imiş ise de şimdilik ziyadece tevahhuş hâlinde bulunduğu için yola yatamıyor imiş gibi tavırlar ile De Laruş'u aldatmakta imiş.

Beş altı gün bu mağarada misafir kaldıktan sonra beygirlere binerek tekrar yola revan olmuşlar.

Sekiz gün dahi seyahatten sonra bir gece yarısı şimdi sakin oldukları şu viran hana vasıl olmuşlar ise de Jozefin burası neresi olduğunu bir türlü anlayamamış. De Laruş burada kızı daha ziyade tazyik etmiş. Kız dahi mümanaat için her tedbire müracaattan sonra nihayet hem hain haydudu bilkülliye meyus etmemek ve hem de emellerine zinhar muvafakat göstermemek suretlerinden ibaret bulunan diğer cali politikasını mezc eylemiş, demiş ki:

—İnsanın akrabasından birisi vefat ederse lâ-akal bir sene yasını tutar. Ben ise nişanlımın vefat eylemiş olması itibarı ile lâ-akal bir sene matemini tutmayınca mümkün değil, size teslim olamam.

O zamana kadar kızdan icabına göre hakaretlerle de beraber daima redd-

i kat'i ve mümanaat-ı kat'iye ve inat ve ısrar görmekte bulunan De Laruş'u bu defa Jozefin'den gördüğü şu kadarcık bir muvaffakiyet bile ümitvar eylemiş. Bir sene beklemeye razı olmuş, bir sene sonra kendisini nail-i meram etmez ise o dahi istediği tedbire müracaatta serbest kalacağı kararı ile bu muahedeyi akdetmişler. Bu suretle De Laruş güya Jozefin'e ne kadar aşkı olduğunu ve o aşkla ne kadar büyük fedakârlıkları göze aldıracağını ve hatta aldırdığını göstermiş addolunmuştur.

İşte Jozefin'in hulâsa-i sergüzeşti şundan ibaret olup hikâye eylediği ahval içinde De Laruş ile vuku bulan mukavelesi Salpet'i en ziyade bahtiyar eyleyen şey idi. Koca kahraman çavuş sevgili Jozefin'ini kucaklayarak dedi ki:

—İşte ben geldim Jozefin! Vefat etmişim itibarı ile yasımı tuttun ise de ben ispat-ı vücut eyledikten sonra tabiî o mukavelenin hükmü kalmaz değil mi?

—Ona şüphe mi var sevdiğim. Fakat bu haydudlar? diye Jozefin bir de De Laruş'un riyaseti altında bulunan haydud kumpanyası hakkında malûmat vermeye başladı. Ayda, iki ayda bir kere Cinli Han'da haydudların içtimaları olurmuş.

İspanya'dan, İtalya'dan, ta Almanya'dan bile haydudlar gelerek firarilerin nasıl muhafaza ve himaye olunacağını ve emval-i mesrukanın bir devlet ülkesinden diğer devlet ülkesine nasıl nakledileceğini ve falanca hapishaneden falanca haydudun nasıl kurtarılacağını, vesaireyi müzakere ederler imiş.

Hatta bu kumpanya yalnız dağlarda yol keserek adam öldürerek şakavette bulunmayıp büyük şehirlerde gizli hırsızlık ve devletler meyanında kaçakçılık gibi ince işlere dahi el atarlar imiş. Kaç kere De Laruş'u sarı sakallı, kaç kere siyah sakallı hatta kaç kere dahi süt gibi beyaz sakallı görmüş.

Salpet Çavuş bu hikâyelerin cümlesini kemal-i ehemmiyetle dinlerdi. Nihayet dedi ki:

—Öyle bir sürü köpekten ibaret olan bir kumpanyadan benim için ne ihtiraz olabilir? Habislerin cümlesini darağacına veyahut giyotin makinesine göndermek benim elimde olduktan sonra...

Burada Jozefin âşkının sözünü kesti. Yanlarında bulunan cinin ismi Piyer Sangar olup şu mahbusiyet hâlinde kendisine âdeta karındaş muamelesi etmiş olduğundan bahisle onun başına hiçbir belâ getirilmemesini suret-i mahsusada rica eyledi.

Vakıa emniyet-i umumiyenin muhafazasına memur olan bir candarma için haydudları affetmek ayn-ı hata ise de şu anda Salpet Çavuş o kadar bir bahtiyarlık hissetmekte idi ki, hatta Mösyö De Laruş bizzat gelse de af dilemiş olsa onu bile kurtarmak vaadini vereceği derkâr idi. Bahusus ki daha evvelce Piyer Sangar'a kendisi dahi bir vaat ederek eğer muhbir sıfatıyla hareket edecek olursa kurtulacağını temin etmiş olduğundan Piyer'in halâsı herhalde muhakkak idi.

Şu hikâyeler ile sabah edildi. Ortalık açıldığı zaman havaya baktılar. Vakıa bazı bulutların gökyüzünde uçuştuklarını görürler iseler de pek yüksekte uçuştukları için yağmur tehlikesi yok idi.

Salpet Çavuş Piyer Sangar'ı dahi beraber götürmek istedi. Sangar dedi ki:

—Hayır efendim! Burada ol kadar mal var ki, şayet ben burada bulunmadığım zaman haydudlardan bazıları gelecek olursa onların ellerine geçer. Beni burada bırakınız. Siz matmazeli götürüp badehu esbab-ı nakliye ile buraya gelirsiniz. Buradaki eşyayı kâmilen istediğiniz yere kaldırırsınız.

Salpet Çavuş herifin bu sözlerine karşı kanaat gösterdi. Jozefin'i hayvana bindirip kendisi piyade olduğu hâlde yola revan olarak ve daima en kestirme yollardan yürüyerek üç gün zarfında Preri karyesine avdet eyledi.

Kızı hanesine teslim eylediği anda doğruca Papa Prasıl'ın savmaasına koşarak zahid efendi hazretlerini tevkif etmek istediyse de savmaada muşmula gibi bir kocakarıdan başka kimseyi bulamayıp zahidin nerede olduğunu kocakarıdan sordukta karı dedi ki:

—Salpet Çavuş siz misiniz?

—Evet! Benim!

—Papa Prasıl bana dedi ki: "Sen burada Salpet Çavuş gelinceye kadar oturacaksın. O geldiği zaman şu mektubu ona verip badehu kendin dahi işine gideceksin!"

Salpet mektubu açıp okudukta şöyle yazılmış olduğunu gördü:

"Bizi beyhude aramayınız! Cinler sırra kadem bastılar. Savmaada ne kadar eşya var ise Jozefin'e heba ettim. O dahi kendisine vermiş olduğumuz zahmetlerden dolayı bizi affetsin. İkinize de aferin! Siz ne kadar cesur bir adam imiş iseniz Jozefin dahi o kadar afif ve kahraman bir kız imiş. Allah birbirinize bağışlasın."

Salpet kocakarıyı istintak etmek istedi. Kocakarı civar köylerden birisi ahalisinden olup hiçbir şeyden haberdar değil idi. Zaman kaybetmeyerek yanına birkaç nefer alıp tekrar Cinli Han'a vardı ise de orada dahi Piyer Sangar'dan eser göremedi. Han içinde eşyaya benzer hiçbir şey dahi bırakmamışlar.

O zaman Piyer Sangar'ın kendisini aldatmış olduğunu ve kendisi Preri karyesine gelmezden evvel Sangar yetişip Papa Prasıl'a haber verdiğini ve badehu etraftan ne kadar arkadaş bulabilmişler ise onların muavenetiyle hanı tahliye etmiş olduklarını anladı. Nihayet handan hin-i avdetinde dedi ki:

—Ne ise! İki mühim iş gördük. Birincisi sevgili Jozefin'i kurtarmak, ikincisi Cinli Han'ı cinlerinden tahliye ve tasfiye etmektir!

Salpet tarafından verilen raport üzerine Fransa polisi mezkûr Cinli Han'ın bir tarafını karakol mevkii ittihaz eyledi. Zira o civarlarda beşer altışar saat mesafata kadar hiç zabit mevkii yok idi. Salpet dahi artık Preri karyesinde oturmak ve köylü karıların lisanlarına Josefin'i sermaye etmek istemediğinden merkez-i ikametini Cinli Han'a nakleylediyse de hanın ismini de tedbil eyledi. Badehu Cinli Han'a "Uğurlu Han" denildi. Zira hiçbir ümidi olmadığı hâlde mahza bir tesadüf kendisini yeis-i küllîden bahtiyarlığın son derecesine isal etmiş idi.

Temmet

OBUR[18]

MUKADDİME

İnsanın bihakkın zamanını işgal edecek işi ve gücü bulunmaz ise o adam meşagil-i adiye-i insaniyeden hiçbirisine benzemeyecek birtakım şeyler ile meşgul olur ki bunların bazılarından cemiyet-i beşeriyeye ve bazılarından dahi sahibine türlü türlü mazarratlar husule gelir.

Hatta siyasiyun-ı ukalâ politika fesadlarınca daima işsiz güçsüz olanların nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınmalarını rey ederler. Zira kendi işleri içinde olan adamların zamanları şu meşguliyet-i yevmiyelerine kifayet edemeyeceğinden öyle fesad-pîşelik yolunda sarf edecekleri vakitleri kalmaz ki sarf eylesinler. Bir adamın meşguliyetsiz kalmasından türlü türlü fenalıklar beklenebileceği gibi bir milletin meşguliyetsiz kalmasından dahi pek çok fenalıklar beklenebilir. İnsanın cibillet-i beşeriyesi iktizasınca boş kalması kabil olamayıp zihinler başka bir şeyle meşgul olmazlar ise ahval-ı umumiye-i zaman ile meşgul olarak akıllara gelmedik şeyler düşünürler. Bu hikmete mebnidir ki cemiyat-ı mütemeddinede insanlar kâr ve kesbleri ile meşgul olduktan sonra istirahat zamanlarında dahi bir meşguliyet-i masumane ile vakit geçirmeleri için tiyatrolar gibi konsertolar gibi türlü eğlenceler icad olunmuş ve bir meşguliyetin yorgunluğunu diğer meşguliyet ile çıkarmak cibilletinde olan insanlar istirahat zamanlarında dahi bu eğlenceler ile işgal edilmek yolu bulunmuştur.

Hakikat her fenalık insanın işsizliğinden ileriye geleceği hangi cihetten düşünülse bedaheten müşahede olunur. Eviyle barkıyla çoluğu çocuğu ile sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar meşgul olan bir kadının kalbinde ilkaat-ı sevda-perestî bulunabilir mi? Bu hâl yapacak başka bir işi olmayıp da bütün gün pencere önünde nice hayalâta dalmış olan kadınlarda ekseriyet ile müşahede olunur. Hatta bir kadını kendi kendisine düşünmeye terk eylemekten ise eline bir kitap vermek evlâdır. Zira bu kitap en âşıkane yazılmış bir roman olsa dahi kadın o romanın eşhas-ı vak'asından bazılarını beğenerek ve bazılarına buğz ederek zihnini o kadar meşgul eder ki o meşguliyet kendisini sair meşagilden meneyler. Okuduğu hikâyenin sonunu ele almak için gece uykusunu feda edenler az mıdır? İşte yalnız bunu düşünmek insanı bir şey ile meşgul etmenin meşagil-i saireden ne kadar menedeceğini muvazeneye kifayet eyler de daha ziyade izahata lüzum dahi bırakmaz.

Bir zamanlar İstanbul'umuzda meşguliyet şimdiki derecede değil idi. Şimdi on saat çalışarak yaşamak kabil ise o zamanlar iki saat çalışmak kâfî olduğu misilli "mirasyedi" gibi ünvanlar ile işlemeye muhtaç olmayanlar hiç

18. Letaif-i Rivayat, 13. cüz, İstanbul, 1302/1886, 106 s.

de çalışmaya lüzum görmeyebilirler idi. Şimdilerde ise en büyük zenginlerin bile servet-i mevcudesini hüsn-i idare için ihtiyar eyledikleri meşguliyet işi en çok olanlar derecesindedir. Zira edna bir su'-i tedbir ile servetin elden kaçırılması dahi muhakkakattandır. Bir vakitler Safaîzade gibi bazı işsizlerin eğlenceleri elyevm masal olarak söyleniyor. Yine bu kabilden olan bazı safa-perestanın kurban bayramında misafirlerine rahat halkum şekeri yerine biraz şeker ve nişastaya bulanmış akciğer parçaları takdim eyledikleri hikâye olundukça müstemi'ler kahkahalar ile gülüyorlar. Ancak evvel dahi dediğimiz vechle zeban-ı safa-perestanda "muziplik" denilen bu misilli eğlencelerin türlü türlü fenalıkları görülerek asıl o fenalıklar cihanı güldüreceği veyahut bazı ahvale göre ağlatacağı gibi bu cüz'de hikâyesine başladığımız bir obur vak'ası dahi işte eğleneyim der iken kendisini âleme eğlence eden bir safa-peresti tasvir etmektedir ki âleme eğlence olarak karileri kahkahalarla gülmekten kırması cidden ibret alınacak hususattandır.

1

Bin iki yüz şu kadar senesi ricalinden Üsküdar'da İhsaniye'de sakin Neşati Efendi asrının en büyük safa-perestanından idi. İstanbul'da birçok akar ile taşrada birçok emlâkten senevî kim bilir kaç yüz kese akça geliri olduğundan hiçbir iş ile iştigale ihtiyacı olmayıp bomboş zaman geçirmek dahi şu saadet-hane-i faniyi âdeta bir işkence-hane hâline koyacağından Neşati Efendi olanca zamanını türlü türlü "muziplikler" tertibi ile imrar eyler idi. Vakıa bu muzipliklerin her birinden bir türlü fenalık tevellüd eder idi ise de efendi hazretlerini sürekli bir kahkaha ile güldüren eğlenceden tevellüd edecek kazaları, belâları tazmine o yüzlerce keselerin kifayeti olduktan sonra bu uygunsuz neticeler dahi başkaca bir ikinci eğlence makamına kaim olamazlar mı?

Meselâ mahallede bir ihtiyar tiryaki var, Ramazan'da iftara davet olunmuş. Adamcağız çubuğun derdinden sofranın sonuna kadar devama muktedir olamayarak yarıda kalkmış. Uşak Mehmet çubuğu doldurmaya müsaraat etmiş ise de Neşati Efendi "Bırak Mehmet! Efendi çubuğunu istediği gibi doldursun! Hem de şu keseden doldursun!" diye âlâ şaldan yapılmış tütün kesesini atmış. Zavallı ihtiyar çubuğunu istediği gibi doldurarak tellendirdikten sonra tamam kahvesini dahi yarıya kadar içtiği zaman lüle bir kumbara gibi patlayınca tiryaki babada çubuk bir tarafa, kahve fincanı birtarafa, külah bir tarafa, gözlük bir tarafa fırlamış. Kendisi de bir tarafa serpilip bayılıvermiş.

Böyle bir muziplik efendi hazretlerini az mı eğlendirir? Şu kadar ki daha gündüzden Uşak Mehmet baruttan bir hamur yaparak lülenin dibine gömdüğü ve nefes işlemesi için dahi hamuru birkaç yerinden deldiği zaman ölçüyü, mizanı kaybederek iki buçuk dirhem baruttan yaptığı hamuru lüleye güzelce sığdırabilmek için sap tarafına kadar basa basa doldurduğundan ve akşama kadar kahve ocağı yanında tutup âlâ kuruttuğundan güya lüle "kos" diye bir ateş çıkaracak iken "çat!" diye öyle bir çatlayış çatlamıştır ki çubuk dahi bîçarenin ta ağzı içine kadar boylu boyuna yarılmıştır.

Muziplik ve kaza bu kadar olsa yine ne ise ne denilir. İki buçuk dirhem barut ile bir tabanca bile doldursalar geriye o kadar teper ki atanın elini parçalar. Tiryaki bîçaresinin çubuğu ise ağzının içine doğru geriye tepmiş olduğundan zaten çürük olan ön dişlerinden dört tanesini kırmış ve çubuğun takımı herifin boğazına doğru sokularak boğulmak derecelerini bulmuş. Ağızdan, burundan akan kanlar keyfiyeti cümleye ifham eylediği zaman bir dakika evvelki kahkahalar biraz zaman için münkati olmuş ise de ihtiyarı hanesine gönderdikten sonra tekrar başlayan kahkahalar sahur zamanına kadar devam eylemiştir.

İşte size muziplik neticesinden bir uygunsuzluk ki Neşati Efendinin ertesi gün hatır sormak için gönderdiği uşağın zavallıya teslim eylediği yarım kese akçelik bir sıra ancak tamir edebilmiştir.

Şu çubuk vak'asını burada yalnız bir misal olmak üzere irad eyledik. Neşati Efendi hakkında daha bu gibi bin hikâyeler nakledilir ve cümlesinin de zımnından az çok kazalar fenalıklar çıktığı görülür. Lâkin bizim *Obur* hikâyesi bunların cümlesine faik olup âdeta tiyatro tertip edenler için mükemmel bir komedya tertibine zemin-i muvafık olur.

Bu hikâyede birinci aza-yı vak'amız Neşati Efendi olacağı efendi hazretlerinin hâl ve şanına dair vermiş olduğumuz malûmat-ı muhtasaradan müsteban olabilir. Halbuki hikâyemizin nam-ı umumîsi "Obur" olmasından dahi yine ehemmiyeti birinci derecede olacak bir de obur bulunduğu anlaşılır.

Evet bu obur dahi o zamanlar "Fil Tahsin" diye Kuzguncuk'ta şöhret almış olan Tahsin Ağadır ki, oburluğu yalnız çok yemekten dahi ibaret olmayıp belki bu ünvanı almasına asıl pisboğazlığı sebep olmuştur. Dünyada hiçbir yemek hiçbir meyve hiçbir tatlı olamaz ki Fil Tahsin sevmesin. Bir mahalde tatlıdan bahsolundu mu Tahsin Ağa tatlının âşıkı olduğunu cümleye inandırır. Der-akap tuzludan da bahsolunsun. Der-akap tuzlunun da meftunu olduğunu bi't-temin tatlı olmayınca tuzlunun ve tuzlu olmayınca tatlının esamisi bile okunmayacağını ispat eyler.

Hikâye ederler ki bir gün Fil Tahsin'in bulunduğu bir mecliste karpuzdan bahsolunmuş. Birisi Yalova karpuzlarını medh ederek birinci misdaki Tahsin Ağa olduktan sonra, diğer birisi demiş ki: "Yalova karpuzları ekseriya kabak çıkarlar" Tahsin Ağa "Kabağı da severim" deyince "Kabağı kabak olmak üzere sever isen de karpuzun kabağı sevilir mi?" sualine cevaben dahi " Karpuzun kabağı demek körpesi demektir. Hıyarın körpesi sevilsin de karpuzun körpesi niçin sevilmesin?" diye mukabele etmiş. Tamam çağında olan karpuzu herkes gibi Fil Tahsin'in dahi seveceği derkârdır. Bir de geçkin karpuzdan bahsolundukta Tahsin Ağa karpuzun en ziyade kemale ermişi geçkin karpuz olacağını irad edince cümleye hayret gelmiş. Tahsin ise bu hayreti izale için demiş ki:

—Yahu karpuz değil mi? Kabağını da severim mükemmelini de! Çürümüşünü de! İsmi karpuz olması kâfi olduğundan bana karpuz olsun da isterse varsın Ebu Cehil karpuzu olsun!

Nasıl? Bizim Tahsin'in zerafeti de olduğuna dikkat buyurulur ya? Zaten böyle zerafeti dahi olmasa Fil Tahsin kibar eğlencesi olur mu idi?

Bir gün mevasimden hangi mevsimi sevdiğini Fil Tahsin'den sormuşlar. "Ramazan mevsimini severim" demiş. "Canım Ramazan bir mevsim değildir. Bahara, sayfa, harife, şitaya benzemez." İş bu mevasim-i erbaanın her birinde kendine mahsus meyveler bulunur. Ona göre mevasimin hangisini seversin?" denildiğinde Fil Tahsin orada mevcut olan zevatın cümlesini tahmik edercesine mütebessimane bir nazarla yüzlerine bakıp nihayet demiş ki:

—Ne söylüyorsunuz Allah'ı severseniz? Ramazanı severim. Ramazan'ı ki Ramazan tatlı tuzlu yemekler mevsimidir! Herkesin herkesi iftara çağırdığı semahat mevsimidir. Ben Ramazan'da bir gün hanemde kalmam. İftarı bir konakta, sahuru bir konakta yiyerek can besilerim. Keşke her gün Ramazan olsa..!

Obur Tahsin'in hâli vakti de yolundadır. Zira hem şurada burada karnın doyurarak geçinir, hem de aldığı bahşişler ile para biriktirir. Bir gün Tahsin'e demişler ki;

—Tahsin Ağa! Bu kadar para kazanırsın bir yere harç etmezsin? Bunları ne yaparsın? İrad mı yaparsın bari güzelce kira alabilir misin?

Tahsin Ağa irtacalen cevap verip demiş ki;

—İradlarım vardır ama para sarfıyla edinmedim. Kiralarımı da pek güzel alırım.

—Kaç iradın var?

—Otuz iki

—Ne kadar kira alırsın?

—Herkesin mürüvvetinden ne kopar ise!

—Canım bu mürüvvet üzerine alınan kira nasıl kiradır?

—Diş kirası!...

Nasıl? Korkarım Fil Tahsin'imizin zerafetini gittikçe daha ziyade takdir eyliyorsunuz. Herifte yakası açılmadık sözler var değil mi?

Ez-cümle bir gün musikiden bahsolunur imiş. Musikiyi sevip sevmediği Tahsin'den sual edilmiş.

Bazı kimseler "Tahsin Ağa yalnız yemek sever musikiye ehemmiyet vermez" demişler. Tahsin bunların sözünü red ve cerh ederek musikiden dahi lezzet aldığını ve fakat bu lezzet her saza mahsus olmayıp yalnız nayı sevdiğini dermeyan eyler. Başka sazları sevmeyip de yalnız naydan hoşlandığındaki hikmet sual edilince der ki;

—Evet Efendim! Naydan hoşlanırım. Zira nay demek kamış demektir. Kamış denilen nev'-i nebat meyanında bir kısmı vardır ki ondan şeker çıkar. İşte şekerin hatırı için naya muhabbet benim için zarurîdir.

Kezalik bir gün ahbap meyanında bahsedilir iken huzzardan birisi Tahsin'e tehevvürle demiş ki:

—Sen bu rezalette devam edecek olursan sana öyle bir sopa atarım ki sen de beğenirsin.

Tahsin bilâ-fütur ve memnuniyet tavrı ile demiş ki;

—Alafrangası olursa maal-memnuniye yerim.

Halka bir hayret gelmiş. Bu sözdeki hikmeti sorduklarında demiş ki:

—Fransızca "sopa" diye gece taamına derler. Bizce ism-i kadimi "yatsılık" idi. Şu zamanlarda bu âdete riayet olunamadığına zaten müteessifim!

İşte bizim Obur Tahsin şöyle bir adam olup hususiyet-i ahvalini karilerimize tamamen anlatmış olmak üzere dahi deriz ki: Bu zat müteehhil değildir. Bir validesi iki hemşiresi ile bir küçük biraderi olup bunları bayağı refahla geçindirir. Herkes ile güzel geçinir. Hele vekilharç ve aşçı ve ayvaz takımı ile gayet dost olup onun iddiasına göre dünyada bunlardan ziyade dost tutulacak erbab-ı sanat daha tasavvur edilebilir ise o dahi kilercilerden ibaret olup başkaları ile dost olmaktan boğaz-ı şerif için hiçbir fayda tasavvur olunamaz imiş. Fil Tahsin, Neşati Efendinin konağına sık sık uğrar. Zira şikemperverlikte İstanbul'un kutbu Neşati Efendi olduğuna kanaat etmişti. Neşati Efendinin konağında dahi en ziyade kavuk salladığı Çeşm-i Cellât Kalfa'dır. Konağa her ne zaman gelse Çeşm-i Cellât Kalfa'ya hiç olmaz ise bir dikiş yüksüğü olsun hediye getirir. Hatta henüz bekâr olması hasebiyle şayet bir gün olup da teehhül edecek olursa efendi hazretlerinin ayaklarına kapanarak mutlaka Çeşm-i Cellât Kalfa'nın kendisine tezvic edilmek üzere çırak çıkarılması niyazında bulunacağını da söyler.

Çeşm-i Cellât'a Fil Tahsin'in bu kadar müdara etmesinin sebebini anlayabildiniz mi? Evvelâ haber verelim ki Çeşm-i Cellât Kalfa öyle çıraklığını, teehhülünü filânını çoktan geçirmiştir. Çünkü kırk yaşını çoktan geride bırakmıştır. Velev ki bırakmamış olsun. Velev ki on sekiz yirmi yaşında bir taze bulunsun. Çeşm-i Cellât o zaman dahi yukarı ve aşağı hizmetlerinden başka hiçbir hizmete lâyık görülemeyecek kadınlardan idi. Şairlerimiz güzel kadınların evsafını "uzun boylu, ince belli, kiraz dudaklı, keman kaşlı, uzun kirpikli, bir karış gerdan..." falan diye tayin eyledikleri gibi çirkin kadınlar için dahi böyle evsaf-ı muayyene tayin etmiş olsa idiler bunların cümlesini Çeşm-i Cellât Kalfa'ya tatbik mümkün olur idi. Fakat Çeşm-i Cellât Kalfa, Neşati Efendinin harem kilercisi olduğu için Fil Tahsin ona bu kadar müdahenede bulunur. Ne zaman konağa gidip de velev ki bir toplu iğneden ibaret olsun hediyesini hareme gönderir ise Çeşm-i Cellât Kalfa tarafından o saat "Tahsin Ağanın karnı aç mı?" suali gelir. Hiç Tahsin'in tok olması kabil midir? Bu suale tasdik cevabı gider gitmez haremden tepsiler sökün etmeye başlar ki piliç söğüşlerinden alınız da elmasiyelere ve çilek şuruplarına varıncaya kadar hepsi bu tepsilerde mevcuttur.

Çeşm-i Cellât Kalfa'yı Tahsin'in neden sevdiğini şimdi anladınız mı? Fakat bir gün bu ihtiyar cariyeyi niçin bu kadar sevdiği hakkında varid olan suale Obur Tahsin başka bir cevap vermiştir ki, hâl ve şanına hakikaten daha ziyade yakışık alacak zarifane bir cevaptır. Demiştir ki:

—İsmi Çeşm-i Cellât olduğuna dikkat buyurulmadı mı? Cellâdın satırı olur. Satır ise köftelik kıyma kıymak için aşçılarda dahi bulunur. Bu alet bence pek mukaddes bir alettir. İşte o kudsiyet hürmetine Çeşm-i Cellât Kalfa'yı dahi pek severim.

Yemeğe ait olduktan sonra Obur Tahsin'in böyle dolaplısından(?) bir satır hakkında edilecek hürmete kadar tutun da kusur etmemekte olması herhalde şayan-ı dikkat ahvalden değil midir?

Vakıa Obur Tahsin'in Çeşm-i Cellât'a karşı ettiği temellük mahza her müracaat eylediği zaman nail olduğu mükemmel kahvaltıların hatırı için olduğu derkâr idiyse de bir kadın az buçuk yaşını geçince onunla aşka sevdaya dair asla şaka edilemez. Kadınlar gençliklerinde kendilerine arz olunan sevdaya pek inanırlar. Hatta inandıkları hâlde dahi o sevda üzerinde sebatları ol kadar kuvvetli olamayıp başka bir sevdanın ona galebe edebilmesi muhalâttan değildir. Fakat bir kere yaşları ilerledi mi? Artık lâtife yollu bir yüz gösterilecek olsa onu derhal ciddî olmak üzere telâkki ederler ve telâkkilerinde sebat ve metanet dahi gösterirler.

Bunun sebep ve hikmetini anlayabilmek güç dahi değildir. Cihanın enzar-ı ümit ve hevesi kendisinde müçtemi olan bir dilber-i peri-peyker enzarı mezküreden hangisini ister ise kendisine bent edebileceğini bildiği hâlde bazı enzarın kendisinden inhirafına kasavet mi çeker? Lâkin hiçbir kimsenin celb-i nazarına muvaffak olamayan hüsn ve cemal düşkünleri bir kerecik bir nazarı celbe muvaffak oldular mı, artık o nazarın kendisinden münharif olmaması için olanca kudret ve ehemmiyetleriyle davranırlar.

İşte bunlardan birisi dahi Neşati Efendinin Çeşm-i Cellât Kalfası olup Obur Tahsin tarafından edilen lâtifeleri hep namına olmak üzere telâkki eder ve elbette yakın bir günde Tahsin'in Neşati Efendiye yalvararak kendisini çırak çıkartacağını ümit eyler idi.

Tahsin ile Çeşm-i Cellât arasındaki şu münasebet tamamı tamamına ve açıktan açığa konak halkının malûmları değil ise de bilkülliye meçhulleri de değil idi. Selâmlıktan ziyade haremce malûm olup hatta Tahsin dahi geldikçe bazı harem halkı "Seninki gelmiş" diye Çeşm-i Cellât ile mülâtefe ederler ve Tahsin, Çeşm-i Cellât'a bir küçük hediye gönderdikçe "Yine seninki hatır sormuş" diye istihza yollu lâtif serzenişlere dahi başlarlar idi. Çok defa olur idi ki sofralardan fazla kalan bazı etame-i nefiseyi Çeşm-i Cellât Kalfa derhal kaldırıp kiler dolablarında saklayınca "Mutlaka Tahsin Ağası için saklıyor" diye kadıncağızı kızdırırlar ve Çeşm-i Cellât'ı hıçkırık tutsa seni Tahsin Ağa anmış diye gülüşürler idi. Ancak Çeşm-i Cellât'ın Tahsin Ağaya olan muhabbetine hiçbir kimse ciddiyet nazarı ile bakmayıp bunu Tahsin Ağanın lâtifeleri cümlesinden addederler idi.

Zaten Fil Tahsin'in bu yoldaki lâtifeleri de az değildir. Bu konakta bile Çeşm-i Cellât Kalfa kendisine "mahbube" olduğu gibi mahbubu dahi ayvaz Serkiz idi. Obur Tahsin der idi ki:

—Şair olsam şu Serkiz'in medhi yolunda bin beyitli bir kaside söylerim. Zira sair mahbuplar insanı yalnız aşk ve muhabbet lezzet-i rühaniyesiyle besledikleri hâlde benim mahbubum Serkiz et'ime-i nefise lezzet-i maddiyesiyle mütena'im eder.

İşte bu hâllere nazaran Çeşm-i Cellât ile Obur Tahsin arasındaki münasebetten hiçbir fenalık hâsıl olamayacağı malûm olarak binaenaleyh münasebet-i mezkûre üzerine enzar-ı iştibah hiç de celp olunamaz idi.

Şu birinci babımıza nihayet vermek üzere Obur Tahsin ile Çeşm-i Cellât Kalfa arasında güzar eden bir hâli dahi hikâye edelim ki ikisinin de hususiyet-i ahvalleri karilerimizce mükemmelen taayyün eylesin.

Bir Ramazan Fil Tahsin'in ekseriyet üzere tatmin-i iştiha eylediği yer Neşati Efendinin konağı olup iftar zamanlarında değil ise de sahur vakitlerinde Çeşm-i Cellât Kalfa ile mabeyn kapısı aralığında dönme dolap arkasında ve sair fırsat düşürdüğü mahallerde lâtife-i âşıkâneyi biraz daha ileriye götürmüş olduğundan bayram hulul eyledikde kalfa cenapları artık yavuklusu addetmeye başladığı Tahsin Ağaya bir bohçalık hazırlamış idi.

Bohçalık kalfanın kudreti yettiği kadar mükemmel olup Tahsin Ağa bunu açınca helâlî gömleğe, Hint kumaşı nim-tene, abanî entariye filâna hayran kaldığı sırada bir de sırmalı çevrenin katmerleri arasından bir kâğıt çıkmasın mı? Bu kâğıt bir kadın yazısı ile şu kelimeleri havi bulunmasın mı?

"Ağa! Merhametsiz! Daha neçeye dek yanıp kavrulacağım" Kelimelerin imlâsını asla tağyir etmedik. Obur Tahsin'in okuması dahi bu kelimeleri yazan kâtibin yazısı kadar olduğundan Obur Tahsin kekeleye kekeleye şu kelimeleri söküp okumaya gayret eylediyse de badî-i nazarda hemen hiçbir şey anlayamamış idi. Nihayet "Kavrulmak" maddesine gelince bunu pek sevdiği yemeklerden taze kavurma kıyasıyla bir daha ve kemal-i ehemmiyetle okuyup da Çeşm-i Cellât Kalfa'nın meramını anlayınca dedi ki;

"Ah bana bu sözlerin hatta bohçalığın bile ne lüzumu vardır. Şöyle bir bohçalık göndereceğine âlâ bir kaymaklı güllac göndermiş olsa idi elbette daha makbule geçer idi. Hele kendisi kavrulacağına nefis kıvırcık etinden bir kuşbaşı kavurma yapsa idi bin kat müreccah olur idi!"

2

Mevsim zemheri zamanları idi. Kışın uzun gecelerini eğlencesiz geçirmek kabil olamadığından eğlenceye en ziyade bu mevsimde ihtiyaç görülür. Herkes kendisine göre eğlence tedarik eder. Vakıa böyle uzun geceleri en güzel geçirmek için kitap mütalâaası tavsiye olunabilir ki o zaman dahi Battal Gazi, Tutî-name, Âşık Kerem falan kitapları böyle cemiyetlerde okunan asardan addolunur idiyse de Neşati Efendi bu misillû mütalâaalardan lezzet alacak zevattan değil idi. Her dakikada bir sürekli kahkahanın meftunu olup bu kahkahaların dahi her biri bir muziplik neticesinden hâsıl olmayı arzu eyler idi. Binaenaleyh her gece için bir muziplik icadına mecbur olarak her icadı ile dahi az çok bir zarar bir uygunsuzluk vukuuna meydan açılır ise de zaten muziplik denilen şeyin en ziyade gülünecek ciheti işte o zararlar, o uygunsuzluklar olacağından bunlar ne kadar büyük olurlar ise efendi hazretleri dahi kendisini o kadar muvaffak addeyler idi.

Bu muziplikler meyanında bir tanesini dahi Obur Tahsin için tertip eyledi ki tertibat-ı vakıa içinde en ehemmiyetli işi bu işlerde artık maharet peyda etmiş olan uşağı Mehmet Ağa görecek ve eğlenceden bir büyük hisseye dahi komşu Şekerzade ile Anber Molla ve Hekimbaşı Devaî Efendi ortak olacaklar idi.

Bu üç ahbaptan asıl dalkavuk olanı Anber Molla idi ki "molla" ünvanını hemen füzûlî olarak gasp etmiş her geceyi bir yerde dalkavukluk ile geçi-

rir, her bahşişe avuç açar adamlardandır. Şekerzade dediğimiz zat ise hattatı meşhûr olmayıp belki bu zatın asıl ismi "Şekercizade" iken muahharen asilzadelik merakına düşerek "ci" edatını isminden hazf ile Şekerzade olmuştur. Babasının badem ezmesi, rahat hulkum(?) ve her nev'inden kavrulmuş şekerler imal ederek kazandığı epeyce servetle âdeta ağniyadan sayılır ve iradıyla yaşar bir adamdır. Hekimbaşı Devaî Efendi ise öyle şimdiki tabipler gibi bir mektepten yetişmiş diploma almış fünûn-ı şettada maharet peyda eylemiş ettibadan olmayıp tıbb-ı kadim erbabındandır ki senenin dört mevsimine göre enva-ı baharattan âlâ süfûflar, macunlar tertibiyle kibara arz-ı hizmet eyler ve hizmeti vakıa hazakat-ı tıbbiyeden ziyade tuhaflık suretinde görünür bir adamdır.

Aldığı talimat üzere Mehmet Ağa saat on sularında Salacak iskelesinden iki çifte bir kayığa binerek Kuzguncuk'a vardı. Doğruca Obur Tahsin'in hanesine giderek aradı ise de Tahsin Ağa henüz gelmemiş olduğunu validesinden haber alınca mutlaka bu akşam kendisini Neşati Efendinin beklemekte olduğundan bahisle geldiği anda behemehal iskeleye inmesini ve oradan iskele kahvesinde kendisini beklemekte bulunduğunu tembih eyleyerek iskele kahvesine geldi. Bir nargile tehyie ettirerek denize karşı kuruldu.

Bu misilli işlerde Mehmet Ağanın mahareti olduğunu haber vermiştik. İşte o maharetten bir numune arz edelim: Mehmet Ağa oraya iki çifte kayık ile gelmiş olduğu hâlde avdeti için yalnız bir çifte bir kayık tutmuş idi ki, kayıkçısı dahi muşmula gibi ihtiyar bir laz idi. Bunda olan hikmet ise pek büyüktür. Zira Obur Tahsin'in konağa behemhal akşamdan sonraca vasıl olması matlup olup şayet Tahsin erkence gelip, yetişecek olur da kayık dahi iki çifte bulunur ise akşamdan evvel Salacak'a varılacağından o hâlde yarım veyahut bir saat kadar vakit geçirmeye vesile bulmak güç olur. Hatta Mehmet Ağanın kahveye oturması ve nargile ısmarlaması dahi bir ihtiyat olmak üzere icra olunmuştur. Zira Fil Tahsin derhal geliverecek olur da vakit dahi Mehmet'in hesabınca henüz erken görülür ise Tahsin Ağaya dahi kahve, çubuk veyahut nargile ikramı suretiyle biraz daha vakit kazanmaya yol bulunur.

Mehmet'in hesaplı hareket eylediğini gördükten sonra artık Obur Tahsin için tertip edilen muzipliğin ne kadar mükemmel ve mahirane bir surette icra olunacağını karilerimiz kendi kendilerine hesap edebilirler.

Saat on bir buçuk olmuş idi ki, Fil Tahsin soluk soluğa geldi yetişti. Dalkavukların veyahut erbab-ı ihtiyaç ve istirhamın efendilerden ziyade uşaklara temellük etmeleri her zaman zaruriyat-ı adattan addolunduğu cihetle Fil Tahsin dahi Mehmet Ağaya âdeta efendisi Neşati Efendi hakkında istemeyeceği derecelerde riayetle bir selâm vererek dedi ki:

—Aman kapı yoldaşı affınızı rica ederim, biraz geciktim. Sizi de beklettim. Fakat ne yaparsın? Bugün Çamlıca'da bir kuzu dolmasına davetli idik de... Hemen gidelim değil mi efendi? Zira efendi hazretlerinin merakını bilirim. Uzun uzadıya beklemekten canları sıkılır.

Fil Tahsin'in gecikmesine sebep Çamlıca'da yenilmiş bir kuzu dolması olduğunu dermeyan etmesi şayan-ı dikkattir. Bu adam için her kusura karşı

en kuvvetli mazeret-i meşrua taam meselesidir. Bir kusurun vükuuna taam meselesi sebep oldu mu artık o kusuru affetmeyecek dünyada hiçbir adam olamayacağını hükmeyler idi.

Mehmet Ağa dahi bu teahhur kuzu dolması için vukua geldiği hâlde işin acınacak hiçbir yeri olamayacağını tasdik yollu bir tavır gösterdi. Badehu dedi ki;

—Lâkin ben valide hanıma tembih etmeyi unutmuş idim. Gece avdet edemeyeceğinizi söylemeliydim.

—Canım zaten bilmezler mi ya! Geçen Ramazan her defa iftara gelişimde kaldığımı görmemişler mi idi. İhsâniye'den Kuzguncuk'a gece vakti Ramazan'da bile avdet edilemediği hâlde bayağı gece de avdet olunabilir mi?

—Tamam öyleyse gidelim, diye Mehmet Ağa ile Obur Tahsin kalktılar. Kayığa bindiler. Üsküdar'a gelinceye kadar Mehmet Ağa hep o gün Çamlıca'da yenilmiş olan kuzuya dair sözler açtı. Kuzudan başka şeyler dahi bulunup bulunmadığını sordu. Obur Tahsin, Mehmet Ağanın bir kelimeden ibaret suallerine sahifeler dolusu cevaplar vererek kuzuyu o kadar medh eyler idi ki Mehmet Ağa dahi bilâ-ihtiyar yutkunmaya mecbur olur idi. Bahusus ki mevsim henüz zemheri olduğu cihetle İstanbul'da koyunlar daha gebelik hâlinde bulunarak Çamlıca'da yenilen kuzu ise ta İzmir'den suret-i mahsusada hediye olarak gelmiş bir şey olduğundan piliçlere faik olduğunu Obur Tahsin yağlandıra ballandıra hikâye eyledikçe Mehmet Ağanın değil a efendisi Neşati Efendinin yutkunacağına şüphe edilemez.

Sofrayı tezyin eden şey yalnız kuzudan da ibaret değil imiş. İneklerden sağılan sütten çıkarılmış âlâ tereyağı ile yapılmış bir de gaziler helvası var imiş ki Obur Tahsin'in tarifine göre öyle cenkten cidalden hoşlanmadığı ve ehl-i gazadan bulunmadığı hâlde dahi gazilerin bu kadar nefis helvası uğrunda can fedasını göze aldırır imiş.

Bunlar Şemsi Paşa önünden geçerler iken Ayazma Camii'nden ezan okundu. Obur Tahsin "Aman kayıkçı geç kaldık! Efendi hazretleri gücenirler. Çabuk çek!" diye bir yandan kayıkçıya yalvarır bir taraftan dahi o gün Çamlıca'da sofrayı tezyin eyleyen yemekler meyanında bir de mükemmel dolmuş hindi bulunduğunu anlatır idi ki turfanda bir kuzuya karşı hindinin eğerçi ol kadar ehemmiyeti olmayabilir ise de bir hindi başlı başına bir sofrada melikü'l-et'ime ünvanına ibraz ve ispat-ı liyakat edeceğini söyler idi. Tahsin'in böyle bir hindiye melikü'l-et'ime ünvanını vermiş olması nasıl bir kelâm-ı kibar üzerine mebni olduğunu karilerimiz elbette anlarlar. "El-lahmu mülukü't-taame" kelâmından bi'l-iktibas Obur Tahsin o mükemmel hindiye bu ünvanı vermiştir. Halbuki Tahsin'in yine bu sözden iktibas eylediği diğer bir güzel sözü daha var idi. Sebzeler içinde en mütenevvi eta'me tehyiesine medar olup her girdiği taamın lezzetini de arttırdığı için patlıcan hakkında patlıcan "mülukü'l-sebzevat" der idi. Böyle müterekkib olduğu üç kelimeden her biri elsine-i selâseden birisine mahsus olduğu hâlde tarz-ı Arabî'de lâtife-gû olmak Tahsin gibi bir cahil için hakikaten istigrap edilecek ahvalden değil midir?

Ezanı çeyrek geçe Salacak iskelesine çıktılar ve hemen saat yarım sularında Neşati Efendinin konağına vardılar. Kapıdan girerler iken uşaklardan Ali Ağa "Canım! Efendi hazretleri kırk defadır sizi soruyorlar" diye ru-yı tekdir gösterince Obur Tahsin uşaktan dahi özürler dileyerek hemen Efendi yanına can attı. Kapıdan girer girmez Neşati Efendiyi etekleyerek dedi ki;

—Affınızı istirham ederim velinimetim! Sizi pek beklettim, fakat ne yapayım? Kul kusursuz olmaz. Efendiler dahi kulların kusurlarını affetmekle büyüklüklerini gösterirler. Biz sizin kullarınız olsak biz kusur etmesek kimlerin hangi kusurlarını affederek efendiliğinizi göstereceksiniz?

Obur Tahsin'de böyle çeneler dahi olduğundan Neşati Efendi, "Vakıa pek beklettin Tahsin Ağa! Bu defalık kusuruna bakmaz isek de bir daha bu kusurların tekrar etmemesini rica eyleriz" yollu iltifat-gune ta'zirler ile işi geçiştirmiş idi.

Tahsin'in böyle bir kusuru olmasına sebep o gün Çamlıca'da tenavül edilen turfanda kuzu olursa artık Neşati Efendi dahi bu kusurları affetmez de ne yapar? Zemheride körpe kuzu o kadar fevkalâde nevadirdendir ki böyle bir davet kendisine edilmiş olsa o bile sair mahallere geç kaldığından dolayı en makbul özürlerden olmak üzere kuzuyu irad eyler idi. Koca bir Neşati Efendi için en makbul özür olabilen bir kuzu zavallı Obur Tahsin için özür olamaz mı? Obur Tahsin ki öyle bir mevsimde öyle bir kuzu rüyasında görecek olsa bu rüyadan asla uyanmayarak Ashab-ı Kehf gibi binlerce sene hep o kuzu rüyasını görmekte bile bitmez tükenmez lezzetler bulur.

Badehu üç misafir ve bir sahib-i hane ile bir de Obur Tahsin oturup sohbete başladılar. Mehmet Ağa kahve getirdi. Obur Tahsin taam için geç kalmış olması bir cinayet addolunup durur iken kahve gelmesi yolsuz olduğuna hüküm verdiyse de her şeyin bir adı olduğu gibi belki bunun da ismi "yorgunluk kahvesi" dir diye sükût ederek kahveyi içti.

Misafirlerden Hekimbaşı Devaî Efendi zarif geçinir zevattan olmağla kahvenin hasiyetlerinden ufacık bir bahis açtı. Hele taamdan sonra hazma yardım hususundaki nef'ini pek güzel tarif eyledi. "taam" ve " hazım" meseleleri Obur Tahsin'in ne derecelere kadar nazar-ı dikkatini celp edeceği tafsile muhtaç değildi. Şekerzade ise sade kahveden ziyade şekerlisinin hoşa gideceğini söyleyince Anber Molla dedi ki:

—Şekerzadelik sıfatıyla kahvenin dahi şekerlisini tercih etmeniz ayn-ı zerafettir!

Bu söz pek beğenildi ise de bu misilli zerafetlerde cehli ile beraber Obur Tahsin kimseden aşağı kalmadığından biraz sonra bir güzel münasebet düşürerek dedi ki:

—Ben Neşati Efendi hazretlerinin nasıl hayranı, meftûnu olmam ki bezm-i ünsiyetinde cemeylediği ahbap bile zevkten ağzımı kulaklarıma kadar yayacak suret-i zarifanede tertip olunurlar. Ezcümle bu geceki efendilerim ki birisi Devaî; diğeri Şekerzade üçüncüsü dahi Anber Molla hazretleri olduğundan üçünün imtizacından âlâ bir deva-ı misk hâsıl olur. Edirne'nin medar-ı iftiharı olan bu macuna bayılırım.

Huzzarda bir kahkaha! Bu kahkahanın akibinde taama davet olunacağına Obur Tahsin intizar eyledi ise de dışarıdan henüz ayvaz'ın ayak patırtısı ve sahan tangırtısı ve taam tıkırtısı ile Mehmet Ağanın dahi ulan Serkiz o işkembe çorbasını, irmik helvasının içine döker de helvanın süsünü bozar isen mutlaka kafanı kırarım, yollu tekdirleri işitildiğinden taamın böyle saat bire bir buçuğa kadar teahhuruna kendisi sebep olmuş bulunduğu için hicabından yüzünü nerelere saklayacağını bilemiyor idi.

Neşati Efendiye en ziyade neşe veren sohbet yemek sohbeti olup Obur Tahsin dahi efendi hazretlerini asıl bu ahlâkından dolayı sevdiğinden ve böyle olmasa bile Tahsin'in bulunduğu yerde taamdan başka bahsedilmek hemen mümkün olamayacağından bu gece dahi bahis taama dair olarak açıldı.

Tahsin'in taamdan başka bir bahiste bulunmak istemediğine istigrap etmemelidir. Zira bu istigrap daha evvel dahi edilmiş ve Tahsin onun da cevabını vermiş idi. Şöyle bir gün yine böyle bir mecliste Tahsin taamdan başka söz söylemediğinden ahbaptan birisi güya bir zerafet göstermek için "Tahsin nezdinde yemek bahsi yılan hikâyesi gibidir. Bir kere başlandı mı kırka kadar sürdüğü hâlde bu geceki yemek hikâyeleri kırkı da geçti" demiş ise de Tahsin bu zerafeti asla beğenmedi. Yemek hikâyelerini yılan hikâyelerine benzetmeyi pek soğuk buldu. Binaenaleyh dedi ki:

–Hayır Efendim! Öyle değil! Müsaade buyurur iseniz ben kendim başka bir şeye teşbih edeyim. Meşhur mesel olarak derler ki; "Ayının kırk meseli vardır kırkı da armut üzerinedir" insaf buyurulsun. Bir dağ ayısının yalnız bir sevgili armudu bulunur da onun üzerine dahi kırk meseli olursa sizin zavallı Tahsin'inizin bin türlü sevgili taamları bulunduğu hâlde meselleri dahi kırk bine varsa bile çok mu görülür?

Hakikaten yılan hikâyesinin soğukluğuna mukabil Tahsin'in işbu zerafeti pek nazikâne, pek edibane görüldü. Umumen tahsin edildi.

İşte bu akşam dahi bahis taamdan açılması üzerine bu bahsin ne kadar uzanıp gideceğini Tahsin'in bu yoldaki şöhretlerinden kıyas etmelidir.

İnsanın karnı aç olduğu zaman yemek sözleri ne kadar tatlılaşır? Ağzı sulanmadık kimse kalmaz. Hele Devaî Efendi bir bamya pişirmeyi tarif eyledi ki, Obur Tahsin tıkana tıkana az kaldı boğulacaktı. Bakınız Devaî Efendi bu bamyayı nasıl pişiriyor idi. Diyor idi ki:

—Beş yüz tane körpecik âlâ çayır bamyası! İki okka semiz kıvırcık eti! Bir okka dahi âlâ dana eti! Üç semiz tavuk! Ya bir semiz ördek veyahut yarım semiz kaz!..

Tahsin: Saydığınız etler yanında artık bamyanın esamisi okunmak lâzım gelmeyecek ama.

Devaî: Neden?

Tahsin: Çünkü ben bu etlerin hangisi olsa bamyasız olduğu hâlde dahi hatta çiğ çiğ bile yerim de onun için.

Neşati: Sabrediniz a efendim! Sabrediniz bakalım ne olacak?

Devaî: Efendim! Bu etlerin hepsi bir tencereye konulacak. Alabildiği kadar su konulup kaynatılacak. O kadar kaynatmalı ki etler hamur gibi olmalı. Badehu bir astardan süzüp suyunu almalı! Bu...

Derken Obur Tahsin "kırk" diye öyle bir yutkunuş yutkundu ve salyası genizine kaçarak bir de öksürmeye başladı ki, herif simsiyah kesildiğinden cidden boğulacak zannolundu. Nihayet kendisini toplayarak dedi ki:

—Aman Devaî Efendi hazretleri! Allah aşkına olsun merhamet ediniz. İnsanın kanına mı gireceksiniz?

Devaî: Neden a kardeş?

Tahsin: Neden olacak? Tarif eylediğiniz et suyunun bir kaşığı bin derde derman olacağı derkâr iken buna bir de bamya karıştırıp da berbat etmenin manâsı var mıdır? Bir yandan et suyuna imren bir yandan bamyalanacağını düşünerek kız! Sırtından çat diye çatlamak işten bile değil.

Neşati: Canım bamya denilen şey böyle bir et suyu ile pişmez ise ona bamya mı denilir ya?

Tahsin: Ya böyle bir et suyu ile pişen bamyaya bamya denilebilir mi? Böyle bir taamın içinde hiç hükmünü alamayacak bir şey var ise o dahi bamyadan ibaret olur.

Anber Molla: Et suyu böyle tehyie edilir ise ondan hangi taam pişse güzel olur.

Tahsin: Hiçbir taam pişmese de bardak bardak içilse yine güzel olur. Hatta daha güzel bile olur.

Neşati: Yeni aldığım aşçı her taamı böyle pişiriyor da bir hazzediyorum ki! Pırasa denilen şeyden ne olur? Dün akşam bol kıyma ile ve böyle bir kuvvetli et suyu ile bir pırasa pişirmiştir ki gözü kapalı yenilse de pırasa olduğu görülmese insanın pırasa olduğunu anlayamayacağı gelir. İlik efendim ilik her akşam böyle bir pırasanın sofradan eksik olmamasını suret-i mahsusada tembih ettim.

Tahsin: Cidden ve hakikaten keramet buyurmuşsunuz efendim! Fil Tahsin bu son sözü ez-can u dil bir tahassür ile söylemiş idi. Hele o akşam dahi sofrada böyle bir pırasanın mevcut olacağını düşündükçe kendisini o kadar bahtiyar bulmakta idi ki tarife sığmaz.

Neşati Efendi yeni aşçısını medh eylediği sırada bilhassa işkembe çorbası ile irmik helvasında mahareti olduğunu da söyledi. Dedi ki:

—Vakıa evvelki aşçı dahi işkembe çorbasını hindi derisinden yapar, pek de âlâ olur idi. Ama Hüseyin Ağa hindi ne kadar semiz olursa olsun derisi pek taze olursa çorba içinde eriyip kaybolacağından deriyi iki gün ayaza asıyor da biraz sertleşir gibi oluyor. İşte bundan yapılan çorbaya hiç söz olmuyor.

Tahsin: Efendim bu çorbaya işkembe çorbası demekte artık bir münasebet kalır mı ya? Semiz hindi derisi nerede, işkembe çorbası nerede?

Devaî: Ama bir kere o nev' çorbaya işkembe çorbası denilmiş de...

Tahsin: Denilmiş ise ne yapalım efendim? Bu isim kendisine gökten inmedi ya? Mahiyeti güzel anlaşılmak için âlâ semiz hindi derisinden terbiyeli çorba desek günah mı etmiş oluruz?

Anber Molla: Ama o zaman ismi pek ziyade uzamış olur.

Tahsin: Ne kadar uzanır ise uzansın. İster ise bin arşın boyunda olsun. Her şeyin unvan ve elkabı kendi itibarına göre olur. Meselâ biz insanlara yalnız "Gayretli Ağa" derler. Böyle en adî bir unvanı dahi çorbaların sade suya pişmiş olan bulgur çorbasına vermeli. Halbuki bazı insanlara dahi "İzzetlü, sadetlu, mezid, merhametlu, tac-ı serim, bais-i iftiharım efendim hazretleri" elkabı verilir ki, işte o zat hakkında elkabın bu kadarı nasıl çok görülmez ise efendi hazretlerinin tarif buyurdukları işkembe çorbasının ismi dahi binlerce arşın uzanmasında hiçbir beis görülmez.

Fil Tahsin'in mutlaka eski inşalarda mukayyed olarak işitmiş olduğu bu müteselsil elkab, ahbabın pek ziyade mahzuziyetini mucip oldu. Söz sırası henüz aşçısını medh eden Neşati Efendide olmağla sözde devam eyliyor idi. Dedi ki;

—İrmik helvasını da öyle badem doldurarak süt ile haşlayarak sair aşçıların yaptıkları

gibi yapmıyor. Hatta hiç süt kullanmadığı gibi yağ bile kullanmıyor. "Yağ ne kadar iyi olursa olsun velev ki taze tereyağı bulunsun irmik helvasına kıyasen kaba kalır" diyor. Âdeta taze kaymayı kullanıyor ki hem yağ hem de süt yerini tutarak suya dahi pek az ihtiyaç bırakıyor. Öyle bir irmik helvası oluyor ki insan yediği zaman cennet taamlarından birisi olduğuna şüphe edemeyeceği geliyor.

Tahsin: Rabbim cennetiyle cemaliyle ve oradaki irmik helvasıyla cümlemizi müşerref eylesin.

Tahsin'in bu duayı ne kadar hulûs-ı bal ile ettiğini tarif eyleyemeyiz. Zira demincek Mehmet Ağanın ayvaza işkembe çorbasını irmik helvası içine dökmemesini tembih eylediği henüz Obur'un hatırında olmağla bu akşam sofrada yalnız mahut pırasa değil, şu işkembe çorbası, irmik helvası dahi bulunduğunu hükmederek kendisini bu kadar bahtiyar yarattığından dolayı halık-i taalâ ve takaddes hazretlerine nasıl şükürler edeceğini bilememektedir.

Şu kadar ki civar camide yatsı ezanı okunduğu hâlde henüz sofraya davet yok. Burası Obur Tahsin'in zihnine dokunmakta idi. Zira Neşati Efendinin hiçbir vakitte taama bu kadar geç kalmadığını bilir idi. "Acaba akşamdan sonra geç vakit aşçıya bir şey mi ısmarladılar?" mütalâaası zihnine varid olarak bu mütalâaa büyüdükce büyüdü. Zira bazı kere hatırına yeni bir taam geldiği vakit akşamdan sonra ısmarlamak ve o gece taamı biraz geç etmek Neşati Efendiye vaki olur idi.

Eğerçi Obur Tahsin böyle bir hâli Neşati Efendiden istizah edebilecek kadar serbest idiyse de diğer üç misafir ile o kadar lâubalî olmadığından Tahsin'in cesareti o derecelere varamıyor idi. Zaten suale de ne hacet? İşte dışarıdan taam hazırlığı görülüyor. İşkembe çorbasını, irmik helvasına katmaması için ayvaz Serkiz Ağaya tembihler bile ediliyor. Hem kış geceleri uzundur. Biraz da çok oturulacak ise taamı geç etmek vakıa daha münasip olur.

Buralarını düşündükçe Obur Tahsin hep iştihasını ayaklandıracak hayallere kuvvet verip gözü kapıda ve kulağı seste gayet tetik bir hâlde bulunmakta idi.

Nihayet leğen ibrik hazırlığı görüldüğü buna mahsus olan tıngırtılardan anlaşıldığı gibi uşak Ali Ağadan ibrikdarlık hizmetini ifa eden diğer ayvaz Bodos'a "Peşkirleri şöyle koy!" diye emirler işitilmesinden malûm oldu.

Beş dakika sonra Mehmet Ağa içeriye girerek efendilere bir temenna eyledi ki manâsı "Buyurunuz efendim" demek olduğunu herkes anladı. Efendiler ayağa kalkar kalkmaz Obur Tahsin'de dahi yerinden bir fırlayış var. Vakıa yemek biraz gecikti ise de sanki fena mı oldu? İştihalar daha ziyade kuvvet peyda eylediler. Bir taamın lezzetli olması için onu yiyecek olanların ziyadece acıkmaları ve iştihalarının artık azgın atlar gibi azmaları lâzım gelir. Hatta zeki olan aşçılar ve bilhassa lokantalar müdürleri bu "kaideye pek ziyade riayet ederler. Taamı tenavül edecek olan zevatı bir hayli bekletirler. Bu suretle iştihalarını arttırırlar. Ondan sonra dahi yemeği henüz ateşten inmiş olduğu hâlde sıcak sıcak getirince efendi bu taamı parmakları yana yana yemeye çalışarak hele en ziyade lezzeti tabaktan tavana doğru buram buram çıkan dumanından alır.

Fakat leğen ibrik tangırtıları üzerine efendiler ayağa kalkmış bulundukları bir zamanda Fil Tahsin için artık bu mütalâaları uzatmaya vakit yok idi. Elinden gelse taam odasına sofra başına can atmak ister idi. Lâkin efendiler durur iken Tahsin'in en ileriye geçmesi uyamaz ya? Evvelâ Devaî Efendi ve saniyen Abber Molla ileriye geçerek çifte leğen ibriklerin yanlarına çöktüler. Tahsin bunların ne yaptıklarını göremeyecek kadar geride ise de Neşati Efendi ile Şekerzade kendisinin hemen yanı başında denilecek derecelerde yakın olduklarından onları gördü ki kollarını sıvamaya başladılar.

Vakıa taamdan evvel el yıkandığı zaman dahi kollar bir dereceye kadar sıvanır ise de bunların sıvanmaları el yıkamak sıvanışı değil, âdeta abdest sıvanışıdır. Tahsin buna dikkat edince yüreği içinden bir kaynar su sel gibi akıp geçmiş idi. Hele müteakiben Neşati Efendinin "Sizin de abdestiniz yok mu Tahsin Ağa?" demesi bîçarede hakikat-i ahvale dair hiçbir şüphe bırakmamış idi.

Karınlar bu kadar aç olduğu ve o kadar da yemek mübahasesi edilmiş bulunduğu hâlde taamı namazdan evvel etmeyip de sonraya te'hirin manâsı var mıdır ya? Hem de ibadet huzur-ı kalple olur. Zihinlerde taam mübahisi yer tutmuş olduğu ve mideler tuğyan eylemiş bulunduğu bir hâlde kılınan namazda huzur-ı kalp mi olur?

Tahsin için düşünülecek hem de kemal-i ehemmiyetle düşünülecek ahvaldendir ki usul-i ticarette bile taamın hatırına pek büyük riayetler edilmiştir. Ramazanda iftar hususunda biraz istical müstehab olmuş akşam namazının vakti pek dar iken hep taam müsaadesi olarak Ramazanlarda biraz namazı te'hir etmeye cevaz verilmiş, niçin? Zira esas-ı ibadet olan namazda o kadar aç karnına huzur-ı kalp olamaz mütalâasıyla değil mi? Halbuki şimdi mevsim Ramazan olmadığı ve yatsı namazı ise sabaha kadar kılınabileceği derkâr bulunduğu hâlde Neşati Efendinin namazı ta'cil ve taamı tecil etmesine hiçbir manâ verememekte Fil Tahsin hakikaten mazur idi.

Hâsılı Obur Tahsin bu namaz tehyiatından hiç memnun olmadı. Hatta hiddet bile etti. Neşati Efendinin sualine verecek cevap bulamayarak yalnız biraz ezilip büzülmek ile bilmukabele tersine persineevvelce kalktığı yere geldi oturdu. Efendiler dahi diğer odaya namaza gittiler.

3

Obur Tahsin'in hiddetine hak vermez misiniz? Yatsıdan sonra taam mı edilir? Ramazan değil ki, bu taamın ismine sahur denilsin. Vakıa sahur dahi Obur Tahsin'in takdis eylediği taam nöbetlerinden ise de sahur yenilen Ramazan-ı Şerif'te akşamları tamam gurub-ı şemste iftar dahi edilir. Tatlı tuzlu kırk türlü şeyler yenilir de ondan sonra namaza gidilir. O hâlde on üç rekâttan ibaret yatsı namazı değil, teravih ile beraber otuz üç rekât namazdan bile geri durulmaz. Çünkü Obur Tahsin'in ictihadına göre hazma dahi külliyetle medarı var imiş.

Artık siz Obur Tahsin'de o açlık yeisiyle bu misilli muhakemeler mi istersiniz? Bu yolda daha ne kadar mütalâalar istersiniz? Herifcik yalnız kaldığı için zihnini başka bir şey işgal edemiyordu ki mülâhazasının mecrasını tahvil eylesin. O gün Çamlıca'da saat beş buçukta taam eylemiş bulunduklarından açlık onuncu on birinci saate varmış demek idi. Bari taama dair o kadar bahisler edilmese idi yine tahammül kabil idi. Lâkin zavallı adamcağıza lokmayı gösterip ve hatta ağzına kadar getirip badehu geriye almışlarcasına bir muameleden sonra hiddet etmez de ne yapar?

Fakat ne kadar olsa tahammülden başka çaresi yok. Bunu görünce Fil Tahsin dahi hiddetini teskine lüzum ve mecburiyet hisseyledi. Başladı yatsı namazının kaç dakikada kılınabileceği hesabına!..

Fakat bu hesabı doğruca yürütmek kabil mi? Namaz ne kadar ağır kılınır ise o kadar uzun sürer. Müezzinler dik seda ile namaz kıldırmıyorlar ki hesabı onun üzerine yürütmek mümkün olabilsin. Dört kişinin cemaatle namaz kılacakları derkâr ise de içlerinden hangisi imam olsa yalnız diğerlerine işittirecek kadar cehr eder. Öteki odada açlıktan gebermek derecesini bulmuş olan Obur Tahsin hesabı doğru yürütsün ve müteselli olsun diye haykıracak değil a?

Aradan on dakika hatta bir çeyrek kadar zaman mürur eyledi. Ne içeriki odadan ve ne de dışarıda sair yerlerden hiç ses seda gelmiyor. Acaba en ağır kılınan bir yatsı namazı bir çeyrek saatte kılınamaz mı? Haydi yirmi dakika sürsün. Halbuki o kadar zaman mürur etti.

Yoksa mürur etmedi mi? İntizar hâlinde bulunan bir adam zamanın ne kadar süratli geçtiğini ister ise zaman inadına o kadar ağır geçer. Zamanın süratli geçmesini arzu eylediği ve daha doğrusu bu sürate muhtaç dahi bulunduğu hâlde zamanın müruru kendisine ağır gelen adamın ne büyük bir elem ve ıstırab içinde bulunduğunu anlatmak için dahi "intizar nardan eşeddir." denilmiş. İşte bu anda bîçare Tahsin ateş içinde yanıp kavruluyor gibi bir şey idi. Fakat sakın efendiler namazdan sonra evrada dahi başlamasınlar? Zira vakit geçtikçe geçiyor. Ah! Vakit geçtikçe geçtiği gibi bîçare Obur Tahsin'in açlığı dahi arttıkça artıyor.

Tahsin oturduğu yerden kalktı. Oda içinde gezinmeye başladı. Fakat aç karnına gezinmekte bir zevk mi olur? Herkes tecrübe etmiştir ki aç karnına hiçbir şeyin zevki olamaz Meşhur mesel olarak söylerler ki aç ayı bile oynamaz imiş. Binaenaleyh Tahsin oda içinde her adım attıkça güya asılmaya giden adamın hatve-endaz olması gibi bir hâl-i yeis ile atmakta idi. Bununla beraber Devaî Efendinin tarif eylediği et suyu kimsenin hatırından çıkacak şey olmadığı gibi semiz hindi derisinden yapılmış işkembe çorbası da Obur Tahsin'in hatırından çıkmak muhal ender muhal idi. Hele şu Neşati Efendinin cennet taamına benzettiği helvayı düşündükçe aklı çilesinden çıkarak çıldıracağı geliyor idi.

Bunun en fenası iştihanın şu derecelerde ayaklanmış olduğu bir zamanda zavallı oburcuğun bir dilim kuru ekmeğe bile razı olacağı şüphesiz iken ondan dahi bir eser zühur edememesi kaziyesidir. Taamdan ekmekten filândan değil, konak içinde hiçbir şeyden eser yok. Bir taraftan "çıt" diye bir seda bile geldiği yok.

Bir aralık Tahsin Ağa odadan dışarıya fırlayarak "Cankurtaran yok mu a dostlar? Açlıktan helâk olana imdad eden yok mu? Merhamet ediniz! Allah aşkına bir lokma ekmek olsun veriniz!" diye haykırmayı kurdu. Ancak şu mütalâa Tahsin'in bir ana mahsus olarak cinnet gibi bir hâle duçar olmuş bulunması esnada gelmiş idi. O hâl serian zail oldu. Yine aklı başına geldi. Böyle bir hareket bütün konak halkını telâşa düşüreceğini hesapla yine sükûtu tercih eyledi.

Zaten beklediği kadar bekleyecek değil a? Bu taam sabaha kadar gecikecek değil a? O kadar beklediği o derecelerde ıstırab çektiği hâlde biraz daha sabrederek işi rezalet derecesine vardırmamak lüzumunu der-piş eyledi. Zavallıcık yine sustu. Efendilerin namaza gitmeleri üzerinden artık hiç şüphesiz bir saat geçti. Bir yatsı namazına birkaç da teravih ilâve etse hepsinin kılınabileceği kadar zaman geçmiş oldu. Obur Tahsin'de ise artık gezinemeyecek derecelerde kuvvet azaldığından kendisini minder üzerine bırakıverdi. Dedi ki

—Hay Allah belâmı versin! Bugün hiç de ihtiyat etmemişim! Bazı kere kuşaklarım arasında kâğıda sarılmış yarım tavukcağız olsun bulunur idi. Aman Ya Rabbi! Ne bedbaht imişim... Şu uzun kış geceleri sabah olacak henüz benim ağzıma hardal tanesi girmeyecek.

Yattığı yerde Fil Tahsin'in vücudu gâh buzlar gâh ateşler içinde kalır idi. Bu hâllere bir "nöbet" denilebilir ise de nöbetler yekdiğerini o kadar seri takip ediyorlar idi ki ateş geldiği zamanda hâsıl olan terler bîçarenin yüzünü gözünü su içinde bıraktığı hâlde birdenbire soğukluk gelince hemen terleri üzerinde donmak derecelerini buluyor idi. Tahsin bir aralık bu alâimi mevt alâmetleri olmak üzere telâkki eyledi "Acaba ecel terleri mi döküyorum?" diye nabzını yoklar idi.

Vakıa üzerine ölüm gibi bir şey geliyor idi ise de bu gelen şey ölüm değil idi. Gittikçe açlığın daha ziyade galebesiyle Obur Tahsin'e baygınlık gibi bir hâl gelmekte idi. Gözleri kapandı. Ama bu kapanışa pek de uyku kapanışı denilemez. Gerçekten baygınlık dahi değil, humma dalgınlığı gibi bir hâl idi. Hatta o dalgınlıkta sayıklayışı dahi humma hezeyanlarına benzer idi. Mutlaka dalgınlık hâlinde gördüğü şeyleri söyleyerek şu vech ile sayıklıyor ve diyor idi ki:

—Hakikat! Ben işkembe çorbasının hiç de böylesini yememiş idim. Aman efendimiz ne leziz olmuş. Hele şu irmik helvasını kime gösterseniz ne olduğunu bilemez. Allah aşçısını efendisine ve efendisini aşçısına bağışlasın... Ha? Pırasayı mı dediniz? Efendim! Bu pırasa değil, gerçekten pür hassa. Keramet de o et suyunda. Et suyu değil ab-ı hayat! Hakikat Devaî Efendi hazretlerinin hakları var imiş.

Bîçare herif bu sözleri söyler iken bir de ağız şapırdatıyor ve yutkunuyor idi ki Neşati Efendi bu hâli görse idi tertip eylediği muzipliğin asıl bu suret-i mudhikesine kahkahalarla güler idi.

Fakat en doğrusunu ister iseniz bu hâli gülünecek bir hâl olmak üzere telâkki etmemelidir. Her ne kadar gülmek eğlenmek için bu hâl tertip olunmuşsa da âdeta ağlanacak hâller cümlesine dahil olmuş idi.

Hem de bereket versin ki Tahsin dalgınlık hâlinde yemek rüyaları gördüğü için böyle sayıklıyor idi. Ya mazallah Neşati Efendi kendisini dinlediği zaman Tahsin'in dahi bir yeis zamanı olup da ağzına her ne gelse söyleyiverecek olsa? İnsan meyus olunca lisanı uzun olur. Lâzım olan şey insanı lisanı uzanıncaya kadar meyus etmemektir. O yeis geldikten sonra ise insan öyle sözler söyler ki o sözleri işitmeye kulaklar tahammül edemez.

Obur Tahsin epeyce bir zaman böyle dalgın kaldı. Badehu Mehmet Ağanın odaya girmesiyle herif uyandı. Fakat ne uyanış? Deli gibi yerinden fırlayıp "Ha? Buyrunuz mu dediniz? Aman Mehmet Ağa! Sofra nerede? Sofra nerede?.." diye gerçekten çıldırmış gibi odanın içinde dört dönmeye ve her tarafa saldırmaya başladı. Her saldırdığı taraftan meyus oldukça dahi Mehmet'in üzerine saldırır ve suallerini tekrar eder idi.

Mehmet Ağa herifi güç hâl ile teskine muvaffak olduktan sonra dedi ki:

—Garip şey! Efendiler seni burada unutuversinler?

—Ne? Beni unuttular mı? Aman Mehmet Ağa! Yemek yediler mi yoksa?

—Canım nasıl yemek? Yemek yenileli hanidir!

—Şimdi aklımı bozarım. Yemeği ne vakit yediler?

—Saat on birde.

—Ya beni buraya niçin çağırdılar?

—Sohbet etmeye

—Canım açlıkla helâk derecesinde bulunan adam ile sohbet mi edilirmiş? Meşhur meseldir ki "Aç ile eceli gelen görüşür" derler.

—Bak o kusur bende oldu birader. Bugün efendi hazretleri misafirleriyle beraber daha gündüzden birleşerek saat on buçukta taam etmeye karar vermişler idi. Sizi de yemekten sonra buyursunlar diye davet etmiş idiler. Ben bunu size ihtar etmeyi unuttum. Güzel, ama madem ki karnınız aç idi niçin yiyecek bir şey istemediniz?

—Allah! Allah! Gelen misafir "Ben açım! Yemek isterim" der mi imiş? Onu siz düşünmeli değil mi idiniz?

—Doğrusunu ister iseniz düşünmedim değil, düşündüm. Aklıma geldi, ama siz kayıkta gelirken turfanda kuzudan, hindi dolmasından, gaziler helvasından filândan bahsediyor idiniz da belki geç vakit yemişler de karnı aç değildir diye size teklif etmemiş idim.

—Canım gündüz saat beşte yenilen taam ile gece sabaha kadar dayanılır mı?

—Ne bileyim arkadaş? Oturmaya gelen misafire de yemek teklif edilir mi?

—Aman yarabbi! Çıldırmak işten değil. Canım biz kapı bir komşu muyuz ki yemekten sonra yekdiğerimize oturmaya gidelim. Kuzguncuk ile İhsaniye arasında böyle bir komşuluk kabil midir? Ey şimdi efendiler nerede?

—Misafirler gittiler. Efendi hazretleri dahi hareme teşrif ettiler.

—Acaip! Hiç de başıma böyle bir şey geldiği yok idi. Saat kaç Allah'ı seversen, saat kaç?

—Dört buçuğu geçti. Beşe geliyor.

—Canım bir türlü anlayamıyorum. Mutlak çıldıracağım. Şayet boğazınıza sarılıverirsem kusuruma bakmayınız birader. Demincek dışarıda ayvaz tabla getirmemiş mi idi? Hatta sen kendisine işkembe çorbasını irmik helvasına dökmemesini tembih etmiyor mu idin? Bunlar rüya değil a?

—Haremin akşam tablasını dışarıya çıkarıyor idi de çorba tasında kalmış olan bir miktar şeyi hiç el sürülmemiş olan helva üzerine dökmesin diye tembih ediyor idim.

Obur Tahsin derinden bir içini çekti. Benzi bembeyaz kesilip gözleri fırıl fırıl dönmekte ve dudakları tir tir titremekte idi. Hakikat Mehmet Ağanın boğazına sarılıverecek istidatlar dahi çehresinde görülen alayinden anlaşılıyor idi. Nihayet dedi ki;

—Aman Mehmet Ağa Allah aşkına olsun bana yemek! Ölüyorum a dostlar geberiyorum! Ben hindi derisiyle yapılmış işkembe çorbasından da filândan da geçtim. Bir kuru ekmeğe razıyım.

—Vallahi ne bileyim? Aşçılar, ayvazlar yerli yerlerine çekildiler. Gideyim bakayım. Her ne bulabilir isem alıp getireyim, diye Mehmet çıktı gitti. Herif asla gülmüyor idi. Nasıl gülebilir ki eğer Fil Tahsin bu hâlin bir lâtife-i mürettebe olduğunu anlayacak olsa hakikaten elinden bir kan çıkmak derecesinde cinayetlere kadar göze aldırabilir idi.

Mehmet gittikten sonra Obur Tahsin oda içinde yine gezinmeye başladı. Fakat bu defaki gezinmesi iki ay esir-i firaş olmuş bir hastanın ilk yataktan çıktığı zamanki gezinmesine benzemekte idi.

Artık Devaî Efendinin tarif eylediği et suyuna da, pırasaya da, işkembe çorbasına da her şeye lânetler okuyarak böyle bir felâketin dünyada hiçbir kimsenin başına gelmediğini ve gelemeyeceğini hükmeyliyor idi.

Belâya bakınız ki Mehmet dahi gecikmeye başladı. Obur Tahsin'in karnı o kadar guruldamakta idi ki oda kapısından birisi dinlemiş olsa mutlaka işitebilir idi.

Ayakta durmaya dermanı kalmayınca tekrar minder üzerine oturdu. Oturdu değil, âdeta uzandı. Hatta gözlerini tekrar kapayarak evvelce gördüğü taam rüyalarını olsun tekrar görmeyi arzu eyliyor idi.

Fransızlar "Uyuyan taam eder" derler. Zinhar Fransızlar gelip de bu sözü şu hâldeki Obur Tahsin'e söylememelidirler. Zira mutlak kafalarını kırar. Uyuyan taam mı eder? Ne boş şey? Taam etmeyen uykuya varamayacağı gibi varan dahi taam edemez. Beyinlerinde hiçbir münasebet yoktur.

Bîçare Tahsin kıvrım kıvrım kıvranmaya başladı. Midesi içindeki evca' ve alâm ancak koleraya tutulmuş olanlarda görülebilir idi. Açlığın derece-i gayesine varmış bulunmağla nefesi o kadar kokmakta idi ki bir adam kendi nefesinin kokusunu alamaz iken Obur Tahsin kendi kendisinden iğrenmekte idi.

Bu esnada Tahsin'in hatırından geçen şeyleri mümkün değil kaydedemeyiz. Kayıda kuyuda sığmaz ki kaydedelim. Bir anda bir şey fikrine hücum eylediğinden bin tane istenograf getirilse bunları kaydetmeye muvaffak olamazlar. Hatta bir dakika evvel neler düşündüğünü kendisine sormak lâzım gelse o dahi neler düşünmüş olduğunu bilemez. Zira hatırası kuvve-i hafızası hâsılı bîçarenin enaiyeti dahi kendisine isyan ederek hiçbir havas, hiçbir havassı kendi ihtiyarına ittiba etmemekte idiler.

Hâlâ Mehmet yok. Hâlâ taam ümidinden eser yok. Hiçbir şeyden eser, hiçbir şeyden ümit yok. Zavallı Tahsin bir aralık odanın kapısına kadar gidip hanenin her tarafına doğru kulak gezdirdi. Hiçbir tarafta çıt yok...

Estağfurullah! Yalnız kahve ocağında en derin uykuya varmış olan Ali Ağanın horultusu var. Obur Tahsin böyle tatlı uykuya dalmış olan bir adamın mutlaka tatlı tatlı taam dahi etmiş olacağını ve açlıktan helâk derecesinde kalan yalnız kendisi bulunduğunu düşündükçe hiddeti bir kat daha artmakta idi.

Tahsin'in bu hiddeti hasetten mütevellid bir hiddet idi. Hakikat dünyada insanı en ziyade haset hiddetlendirir.

Ama bîçarenin Ali Ağaya haset etmesinde hakkı da yok mudur? Ali Ağa vaktiyle taamı tenavül etmiş ve ilk hazım müddetini geçirmiş ve şimdi her şeyden tatlı olan uykuya dahi varmış olsun da kendisi ise hâlâ bir lokma ekmeğin muhtacı olarak ölüm azapları gibi alâm içinde kıvransın kalsın?

Eğer o anda Ali Ağa, Fil Tahsin'in eline geçmiş olsa idi mutlaka herifin boğazına sarılarak "gıg" diye boğuverir idi.

Ali Ağanın ne kabahati var mı dediniz? Yalnız Ali Ağanın değil, dünya yüzünde bulunan herkesin Tahsin nazarında kabahati o kadar büyük idi ki, hiçbirisini affetmek kabil değil idi. Kendisi açlıktan helâk derecesinde bulunduğu hâlde başkalarının karınları tok olmaktan büyük cinayet mi olur?

Düşünmelidir ki Ramazanlarda herkeste bir tiryakilik olur. Bu tiryakilik ise yalnız tütün, kahve, afyon, enfiye tiryakiliğinden ibaret değildir. En büyük kısmı açlık tiryakiliğidir. Açlık insanın hiddetini de arttırır, yeisini de her şeyini de!

Zavallı Tahsin'in son ümidi Mehmet'te olduğundan kapıya kadar gidip o tarafı dinleyişi Mehmet'ten bir eser almak için idi. Mehmet'ten bir eser gö-

remeyince tekrar odasına geldi ve açlığın galebesiyle bîçare adamcağızda âdeta cinnet mukaddematı gibi hâller dahi görülmeye başladı. Hele beti benzi kül kesildiğinden eğer Neşati Efendi kendisini bu hâlde görse idi mutlaka korkusundan kaçar idi.

Obur Tahsin'de tab u tüvan, sabr u saman bilkülliye tükendi bitti. "Onların bana ettikleri edepsizliğe göre benim böyle sabır ve sükût edişim aynı edepsizlik addolunur. Onlara mukabeleten ben dahi bu gece şu konağı alt üst edeyim de hepsi görsünler!" diye mecnunane ıtlakına şayan olan bir cür'et-i intikam ile yerinden fırlamış ve o cür'etle oda kapısına kadar varmış idi.

Derken hanenin içeri taraflarından bir kapı açılmasın mı? Hafifçe bir ayak patırtısı peyda olmasın mı? Obur Tahsin'de kendisine yeniden ümit gelmişçesine bir hareket var, bir kulak kabartışı var ki görseniz komikliğine gülmeden ziyade herifin çehresindeki çılgınlık tavrından ürkersiniz.

Açılan kapı harem tarafından açılmış idi. Obur Tahsin daha bu hâle dikkat eder etmez bu gelen zat Mehmet Ağa olmadığını anlayarak ve binaenaleyh imdada gelmediğini hükmederek bir lahzacık için hâsıl olmuş bulunan ümidini kesmiş idi.

Fakat bu kat'-ı ümidin Tahsin'de mucip olduğu hâli öyle iki kelimecikle anlatmak kabil değildir. Ümidini peyda eylediği zaman sevincinden tavrına ne kadar çılgınlık alâmetleri gelmiş ise bir an sonra da ümitlerini kaybeyledikte yine çıllgınlığın başka türlüsü olmak üzere birçok alâim-i müthişe ve mühişe bîçarenin tavrını istilâ eylemiş idi ki ikisi dahi birbirinden daha mudhik ve daha doğrusu daha müthiş idiler.

Fakat bunlara bir de üçüncü hâl munzamm oldu. Fil Tahsin kendi kendisine dedi ki:

—Gelen Mehmet Ağa olsa selâmlık tarafından gelir idi. Hem de elindeki tepsinin elbette tıkırtısı tangırtısı filânı da işitilir idi. Hiç olmaz ise serbestçe yürüyerek gelir idi ki bu gelen bilâkis kemal-i ihtiraz ile yavaş yavaş gelmektedir.

Vakıa harem tarafından gelen her kimse kemal-i ihtiraz ile yavaş yavaş basıyor idi. O kadar yavaş geliyor idi ki oda içinde Fil Tahsin gibi uyanık bir adam bulunmasa ve bahusus o adam on üç on dört saatten beri aç kalarak kendisine hayat-ı taze getiriyormuşçasına bir taraftan Mehmet Ağanın vürudına bi'l-intizar sivrisinek vızıltısı kadar bir vızıltıyı da işitmek mertebelerinde etrafa kulak kabartmış bulunmasa idi gelen zatın vürudunu asla haber alamaz idi.

Fakat bu gelen kim olacak? Kapının açılması üzerinden iki üç dakika zaman mürur eylediği hâlde henüz gelip yetişemiyor! Demek oluyor ki iki üç dakikada iki üç hatve ancak atabiliyor.

Obur Tahsin'in zeki bir adam olduğunu tanıdınız ya, harem tarafından çıkarak bu kadar ihtiraz ile yanına gelen kim olduğunu dahi anlamakta teahhur etmedi. Bu akşam duçar olduğu hâlin kendisini bir gece aç bırakmak için mahsusen iltizam edilmiş ve tertip olunmuş bulunduğunu artık anlamamış olamaz. Herhalde bunu ispat eylediği gibi Mehmet'in dahi yiyecek getirmeye gittiği hâlde avdet etmemiş olması dahi bu hâli teyit eyler idi. Öyle ya! Bir lokma ekmek bile bulamamış olduğu farz edilse hiç olmaz ise özür dilemek yolunda bir cevap getirmek için Mehmet gelmeli idi.

Şu hâlde hakikat neden ibaret olmak lâzım gelir? Mutlak Mehmet gitti, helâk derecelerine varan açlığı artık insanı gülmekten helâk edecek dereceye geldiğini efendisine haber verdi. Kendisi bir tarafa çekildi. Neşati Efendi dahi şimdi yavaş yavaş gelip aldattığı bîçarenin hâline bakarak gülecektir.

Nasıl? Obur Tahsin'in bu keşfine diyecek var mı? "Hiç yok!" Öyle değil mi? Sizin bu bapta bir şüpheniz bir diyeceğiniz olsa bile Tahsin'in hiçbir şüphesi, hiçbir diyeceği olmadığından Tahsin derhal Neşati Efendinin kendisine oynayacağı oyunu düşündü. Zira Tahsin muziplik hususunda dahi kimsenin altında kalmaz bir adam idi.

Fil Tahsin yalnız çok yemek hususunda file müşabih değil idi. Zekâsı dahi filin sair hayvanlara faik olan zekâsı gibi sair pek çok insanlara faik idi. Hele kendisini bu hâle getirmiş olanlara mukabil oynayacağı oyuna bir de fikr-i intikam katmak zarurî olduğu dahi nazar-ı dikkat ve ehemmiyetten uzak tutulmayacak ahvaldendi.

Yazdığımız kadar zaman bile geçmeksizin Fil Tahsin, Neşati Efendiye mukabil oynayacağı oyuna da karar verdi. Kendi kendisine dedi ki:

—Şu minder üzerine uzanır yatarım. Güya rüyada sayıklıyor imişim gibi Neşati Efendinin yedi ecdadından alarak yedi ahfadına kadar istediğim küfürleri ederim. Öyle ya! Uyku hâlinde bulunan bir adam zaten hareketinden mesul olamayacağı gibi, onun bana ettiği işlere göre şu kadarcık bir sebb ü şetm hiç derecesinde bir intikam sayılır.

Tahsin'in mütalâası fena değil! Öyle değil mi? Bahusus ki harem kapısı açıldığı ve ilk ayak sesi işitildiği zamandan beri Obur Tahsin açlığını dahi hemen unutarak şu intikam oyununu pek güzel oynamaya ehemmiyet vermekte olduğundan kararlaştırdığı şeyi güzel icra edeceği dahi muhakkakattandır.

Tahsin hemen kendisini minder üzerine attı, fakat yüzünü duvardan tarafa çevirmeye lüzum gördü. Zira hiss-i intikam ile söğüp saydığı zaman şayet yüzüne tebessüm gibi şu işte sahteliğini meydana koyacak bir alâmet gelirse bunu Neşati Efendinin görmemesi lâzım olduğu gibi uykusundan uyanıp veya uyandırılıp da yüzünü Neşati Efendiden tarafa dönünceye kadar uyanıklık hâlinde dahi ağız dolusu şetmler ile sövmek için kendisine asıl bu vaziyet münasebet alır idi.

Obur Ağa minder üzerine yatıp da yüzünü duvara çevirdiği zaman harem tarafından gelen efendinin vürudunu artık nasıl bir halecanla beklediğini karilerimiz kendileri düşünmelidirler. Biz ise şunu da haber vermeliyiz ki sayıklamak hususunda bir talim olmak ve daha doğrusu şayet Neşati Efendi sesi işitecek bir yere kadar ilerlemiş ise işitmek için Tahsin Ağa birkaç mukaddime-i şetm furlatmış idi. Demiş idi ki:

—Arsız, iz'ansız herif! Açlık ile şaka mı olurmuş? Keratanın utanması arlanması olmayınca işte böyle âlemin bîçarelerini aç bırakarak eğlenmek yolunu düşünür. Âlem senin eğlencen mi eşek oğlu eşek! Tahsin bu lâkırdıları

sayıklamak nev'inden bir süratle söyleyince dışarıdaki ayak patırtısı ziyadeleşti. Hatveler daha sık ve daha cür'etli atılmaya başladı. Artık şüphe kaldı mı? İşte mutlaka Neşati Efendi Tahsin'in sözlerini işiterek ya kızdığı veyahut ne söylediğini güzelce anlamak ve daha neler söyleyeceğini de işitmek için hızlıca yürüyüp yetişmeye mecbur oldu.

Obur Tahsin'in her hesabı doğru olduğu gibi bu hesabı dahi doğru idi. Vakıa gelen zat daha ziyade acele ederek odanın kapısına kadar gelmiş ve Tahsin'in daha neler söyleyeceğini işitmek için orada irkilmiş durmuş idi. Hesabında yalnız bir yanlışlık vardı ki o dahi gelen zatın Neşati Efendi olduğunu hesap etmiş bulunduğu hâlde gelenin Neşati Efendi olmamasından ibarettir.

"Aman Mehmet Ağam mı geldi?" dediniz. Hayır gelen zat Mehmet Ağa dahi değil idi. Erkek bile değil idi. Bir kadın geldi, bir kadın! Hem de görmüş olsa idiniz Çeşm-i Cellât Kalfa olduğunu da anlar idiniz.

Çeşm-i Cellât Kalfa ilâ-yı savt etmeksizin bir kısık seda ile kendi kendisine hitap ediyormuşçasına "Aa, yatak bile yapmamışlar!" dedi. Malûmdur ki insan fısıldamak nev'inden sessiz olarak söz söyleyince söyleyenin kim olduğu sedasından anlaşılmaz. Sedadan insan tanımak sedanın dikleştiği zamana mahsus olup fısıldamak nev'inden söylenen sözler mütekellimin kim olduğunu anlatamazlar. Binaenaleyh Obur Tahsin kapıya gelen zatın mutlaka Neşati Efendi olduğunu hükmeyledi. Herifte fikr-i intikam daha ziyade şiddet bularak sayıklamasını arttırdı. Bayağı tehevvürlü bir tavır ve suretle dedi ki:

—Eşek keratada insaf, iz'an denilen şey yok ki! İnsanı açlıktan gebertmekle muziplik mi olur imiş?

İhtiyar cariye bu sözleri işitince bir tavr-ı hayretle kapının eşiği üzerinde mıhlanmış gibi durdu kaldı. Ne diyeceğini, ne yapacağını bilemiyor idi. Obur Tahsin ise sayıklayışına anaları, avratları, sinleri, kâfları dahi katarak o kadar inbisat veriyor idi ki şetmlerin bu kadar izahına sahifelerimiz müsait değildir.

Hiddetli bir adamın söyledikçe söyleyeceği gelir. Hele o hiddetli adamın sövdükçe söveceği gelmek daha ziyade tabiiyat-ı umurdandır. Binaenalaeyh Obur Tahsin güya uyuyor imiş ve sayıklıyor imiş gibi bir taklit yapacak iken hiddetini arttıra arttıra taklidi tahkik derecesine vardırmış idi.

Çeşm-i Cellât Kalfa bu hiddetin bu kavganın uyku hâline mahsus olamayacağını düşünerek yine evvelki gibi solurcasına bir fısıltı ile, "Uykuda mısın Tahsin? Yoksa uyanık mısın?" deyince Tahsin'de öfke burunu aştı. Sayıklamak taklidi ile ettiği şetmlerin sadra şifa verecek dereceye varamadığını görüp de Neşati Efendinin bu sualini dahi uyku hâlinde olmadığını efendinin anlamış bulunmasına hamledince ve hele açlık son dereceye kadar tesiratını göstererek bîçareye ciddî bir kızgınlık gelince her-çi-bad-abadı göze aldırıp yerinden fırladı. Dini imana, anayı avrada katarak Neşati Efendi zanneylediği Çeşm-i Cellât Kalfa'nın boğazına sarılırcasına bir hücum gösterdi. Eğer Çeşm-i Cellât Kalfa yaşını başını almış vukuat görmüş, tecrübe hâsıl etmiş metanetli bir kadın olmayıp da genç ve tecrübesiz bir şey olsa idi "Yangın var ümmet-i Muhammed!" veyahut "Cankurtaran yok mu a dostlar!" diye avazı çıktığı kadar haykıracağı şüphesiz idi.

Neşati Efendi zaten tüysüzce bir şey olup suratındaki beş on kıl dahi ağarmış bulunduğundan gece vakti gecelik entarisi ve takkesiyle bizzat gelmiş olsa idi Çeşm-i Cellât denilen kocakarı ile aralarında pek de büyük bir fark görülemez idi. Binaenaleyh Fil Tahsin karşısındaki Çeşm-i Cellât'ı hâlâ Neşati Efendidir zannıyla sövmekte devam ededursun Çeşm-i Cellât mutlaka herife meram anlatmaya çalışıyor idi. Diyor idi ki:

—Ne oldun anacığım? Sana ne oldu a Tahsin Ağa? Aklını mı bozdun? Sana yatak yapmadılar mı? Niçin burada kaldın?

—Bir lokma ekmek i'tasını menettiğin hanede bana yatağı kim yapacak? A mürüvvetsiz! Lâtifenin bu derecesi caiz olur mu?

—Canım! Tahsin Ağa! Aklını başına al! Ben mi ettim? Benim ne kabahatim var?

—Konağın sahibi, buranın efendisi sen değil misin? Sen emretmemiş olsan böyle bir lâtife uşakların haddine mi düşmüş?

Çeşm-i Cellât Kalfa "Vah vah vah!" diye Tahsin'e acımaya başlayarak dedi ki:

—Otur Efendim, otur! Kendine gel! Ben efendi değilim. Ben Çeşm-i Cellât Kalfa'yım. Bir kere dikkatlice yüzüme bak da öyle söyle!

Vakıa Tahsin dik dik kadının yüzüne bakıyor idi ise de bu bakış bir nazar-ı dikkat değil idi. Çılgıncasına bir bakış idi. Bir yandan açlık ve diğer taraftan hiddet ile gözleri kararmış bulunduğundan hâlâ yanındaki zatın Neşati Efendi olmayıp bir kadın olduğunu fark edemiyor idi. Tahsin ile kalfanın bu muhavere ve mücadelesi gerçekten görenleri gülmekten kıracak bir komedya teşkil eyledi.

Nihayet Obur Tahsin karşısındaki kim olduğunu anlayınca, çünkü o dahi safa-perest bir adam olduğundan bir aralık şu hâlin tuhaflığına güleceği geldi ise de yine o aralık midesinde peyda olan yeni bir sancı ve daha büyük bir veca' açlığını ihtar edince ve nöbet nöbet gelen baygınlık bir daha hem de evvelkilerden ziyade şiddetle tekerrür eyleyince adamcağız gülmeyi falanı şaşırıp mahut belâlı minder üzerine seriliverdi.

Çeşm-i Cellât'ın hâlâ felâketin hakikatine dair malûmat-ı kâmilesi yok. Aldığı haber o akşam Tahsin Ağanın selâmlıkta olmasından ibaret. Bahusus ki oraya gece vakti şu suretle gelmiş olmaktan maksadı kendisine yavuklu ittihaz ettiği zat ile muaşakadan ibaret olmağla Tahsin'in serilip yattığını görünce bunu bir âşıkane naza hamlederek ve Tahsin'in elini eline alarak okşamaya başladı. "Ah benim kıymetli Tahsin'im! Senin kadrini kıymetini ben bilirim. Ne kadar da severim a zalim!" diye diller dökmeye çalışıyor idi ise de henüz lâyıkıyla belleyememiş olduğu Türkçesiyle bu dilleri pek tuhaf döküyor idi.

Halbuki Tahsin'de bu dilleri anlayacak hâl yok. Herif açlığın, yeisin, hiddetin ve sair bin türlü şeylerin hücumuna tab-aver-i mukavemet olamayarak bayılıp bayılıp gidiyor. Lâkin Çeşm-i Cellât Kalfa'da dahi Tahsin'in bu hâlini bihakkın takdir edecek hâl de yok. Bunca zamandan beri evham-ı sevda-perestaneyi zihninde büyülte büyülte o dahi divane gibi bir hâle gelmiş olduğundan Tahsin'in kendisinden bir lokma ekmeğe muhtaç olduğunu asla ta-

hattur edemeyerek bilâkis kendisi Tahsin'den mücib-i ümit olacak bir kelimeciğe ihtiyaç hâlinde bulunuyor.

Baygın Tahsin bir aralık gözlerini açarak "Aman Çeşm-i Cellât!.." deyince ihtiyar âşıka artık bahtiyarlığın bu derecesini zihnine sığdıramayarak "Efendiciğim! Amana düşmeye ne hacet? Ne zaman emredersen düğünümüz olur" diyor idi. Tahsin "Ölüyorum Çeşm-i Cellât! Ölmek de işten bile değil!" dedikçe kocakarı "Benim için mi a sevdiğim! Ben sana kurban olayım!" yollu mukabele-i âşıkanede bulunuyor idi. Hele Obur Tahsin "Aman bir!.." diye nefsinde sözün alt tarafını ikmal edecek kudret kalmayarak tekrar bayılmaya yüz tutunca Çeşm-i Cellât "Bir ..." kelimesinin alt tarafı "buse" olacağını zannederek olanca tavr-ı âşıkanesini takınarak "Bir buse mi istiyorsun sevdiğim!" diye yavuklusuna daha büyük bir semahat göstermeye başlamış idi.

Ahvalin komikliği gittikçe artmakta idiyse de diğer cihetten açlığın tehyie eylediği fecaat dahi artarak işin rengi gittikçe dehşet peyda eylemekte idi.

Nihayet Tahsin olanca kuvvetini toplayıp yerinden fırladı. Çeşm-i Cellât bunu da bir hareket-i âşıkane ve müştakaneye hamletmesin mi? O dahi hemen Tahsin'in boynuna sarılmasın mı? Halbuki kendisini ayakta tutmak için bacaklarında derman kalmayan aç Tahsin kocakarıyı kaldırmaya hiç kudret bulamayarak ikisi birden yere yıkıldılar. Tahsin kendini kurtarmaya çalıştıkça kocakarı bu mesaiyi âşıkane bir oynaşmaya hamlederek ona göre davranır idi. Tahsin ne kadar uğraşıyor idi ise de bir türlü kendisini Çeşm-i Cellât'ın pençe-i âşıkanesinden kurtaramıyor idi.

Zavallı herifçik bir hâle geldi ki şu guna-gûn belâlardan kurtulmak için Azrail'den istimdat eyliyor idi ise de bir yandan komik ve diğer taraftan faci' olan şu hâle ya gülmeye ya ağlamaya tahammül edemeyeceğini sanki ölüm dahi biliyor imiş de gelemiyormuş gibi bîçare Tahsin nimet-i helâkten bile mahrum kalmış idi.

İş artık kalemin kudret-i tasvirinden harice çıktı. Tahsin gibi biz dahi bilemeyiz. Nasıl oldu ki adamcağız kocakarının elinden kurtulup iki hatve gerileyerek ve tefhim-i meram için sözü uzatsa şiddet-i hissiyat-ı âşıkane ile kendisinden ziyade gözleri kararmış bulunan Çeşm-i Cellât'ın mutlaka anlayamayacağını hükmeyleyerek "Açım aç!" diye bağırdı. Çeşm-i Cellât âşık ve âşıkanın yekdiğerini der-aguş etmek lâzım gelen bir bezm-i visalde böyle açlıktan bahsedilmesini zat-ı aşka mugayir gördüğünden midir nedir kemal-i hayretle Tahsin'in sözünü tekrar ederek "Aç mısın?" deyince bu sual yine Tahsin'deki nöbet-i baygınlıkların bir galebesi zamanına tesadüf eylediğinden adamcağız lafz ile cevap vermeyip yalnız makam-ı tasdikte bir baş sallamakla iktifa eyledi. Hele Çeşm-i Cellât Kalfa "Canım! Bu akşam yemek yemedin mi?" sualini sorduğu zaman Tahsin'in cevab-ı nefsi olarak başını yukarıya kaldırması ve "Gerçek yemek ister misiniz?" sualine karşı başını indirmesi ve bu suallerin taaddüt ve tekessürü üzerine Tahsin'in başını indirip kaldırması ve kaldırıp indirmesi tuhaflığın son derecesine varmış idi.

Elhâsıl Çeşm-i Cellât şu istintak ve isticvapların neticesinde âşıkının aç kalmış olduğunu anlayınca dedi ki:

—Merak etme sevdiğim! İçeriki ince kilerde efendinin yarınki kahvaltısı hazırdır. Yarın beni öldüreceğini bilsem şimdi gider getiririm.

Zavallı Tahsin başka türlü arz-ı teşekkürün yolunu bulamayarak kadıncağızın ayaklarına kapandı. Çeşm-i Cellât "Estağfurullah!" diye çekilip gitti ise de Obur Tahsin yıkıldığı yerden kalkamayıp oracıkta bayıldı, kaldı.

4

Eğer Obur Tahsin'in aklı başında olsa idi kendisine akşam taamı ettirmemiş olan bir Neşati Efendinin kendi nefsi için ertesi sabahki kahvaltısını daha akşamdan ince kilerde hıfz ettirmiş olmasını melânet derecesinde bir hodgâmlığa hamlederek kim bilir ne kadar hiddetlenir idi.

Öyle ya! Efendi hazretleri akşam mide fesadına uğramak derecelerinde karnını doyurduktan maada sabahleyin erkenden yiyeceği taamı dahi ince kilerde hıfz ettirmek derecesinde izzet-i nefsini düşünür de öte tarafta oburlukta kendisine kat kat faik olan ve her zaman taamı bir saat teahhur etse helâk derecesinde meyus olmak şanından bulunan bir zavallı Tahsin'i bir lokma ekmekten mahrum bırakmaktan daha büyük insafsızlık mı olur?

Fakat bîçarenin aklı başında olsa idi aşk yüzünden insanın ne büyük bahtiyarlıklara nail olabileceğini dahi Çeşm-i Cellât Kalfa'nın imdada yetişmesinden anlayarak o zamana kadar kendisine yüz vermesi mücerret ince kilerden dolayı iken yine mücerret o ince kilerden dolayı badema daha ziyade yüz vereceğine yeminler ederdi. Zira ince kiler olmasa ve onun muhafızı Çeşm-i Cellât Kalfa bulunmasa idi Obur Tahsin için bu gece helâk cidden muhakkak idi.

Vakıa etibbanın kavlince insan beş altı gün ve hatta daha ziyade açlığa tahammül edebilir imiş. Ama bu kavl bir ismi dahi "Fil" olan Obur Tahsin için sadık değildir. Obur Tahsin'in ekli şurbu başka insanlara benzeyebilir mi ki açlığa tahammülü dahi benzeyebilsin. İnsanlar günde alelâde iki defa taam ederler. Ameliyat-ı şakka erbabı sabahleyin bir de kahvaltıya lüzum görürler. Rivayete göre İngilizler günde dört defa taam ederler imiş. Bizim Tahsin ise kendi hanesinde sabahleyin bir kahvaltı ama oburcasına, filcesine bir kahvaltı eyledikten sonra kuşluk taamı için hangi kibarın konağına gideceğini düşünür ve orada dört adamın yiyeceğini yedikten sonra ikindi üstü hangi kebapçı, hangi börekçi, hangi bilmemneci meşhur ise onun dükkânını ziyaret ile saat ondan sonra mutlaka bir muhallebici veya tatlıcı dükkânına uğrayıp tavuk göğsü, ekmek kadayıfı, baklava gibi şeylerden üç adamlık kadar bir şey yuvarlar ve akşam için sofrasını alkışlayacak elbette bir kibar bulunur ve gerek orada kalsın ve gerek kendi hanesine avdet eylesin elbette mükemmel bir de yatsılığa muhtaç kalır.

Taamca bu nöbetlerin eksildiği hiçbir gün yoktur. Fakat zuhurat nev'inden altıya yediye baliğ olduğu günler vardır. Hem de nadir değildir. Binaenaleyh bu gece saat yediye varmış olduğundan bîçare Tahsin ikindilik, akşamlık ve yatsılık gibi üç nöbetten birden mahrum olmuş ve bu üç nöbet meyanına zuhurat nöbetleri katılmak hesabın haricinde kalmıştır.

Yukarıdaki babımızın bir tarafında Obur Tahsin'in ettiği hesapların doğru çıktıklarından bahseylediğimiz sırada harem tarafında peyda olan ayak patırtısından Neşati Efendinin kendi hâl-i felâket iştimaliyle eğlenmeye geldiğini hükmedişini dahi haber vermiş idik. Vakıa Tahsin'in hesapları meyanında yalnız bu hesabının yanlış çıktığı muahharren görülmüş ise de şimdi görülecektir ki zeki Tahsin'in o hesabı dahi doğru imiş ise de gayeti sıhhatinin tahakkuku biraz teahhur eylemiştir.

Neşati Efendi Obur Tahsin'i bir gece aç bırakmak hakkındaki tertibatının pek güzel icra olunmuş bulunmasından dolayı ziyadesiyle memnun olarak yatsı namazından sonra yani saat iki buçuk üçte yatağına girmiş ve saat yedide kendisini kaldırmasını bir cariyeye tembih eylemiş idi.

Efendi hazretlerinin bu tembihten maksadı dahi anlaşılıyor ya! Akşam saat on birde taam eden bir adam üçte yatar ise tamam hazım zamanı geçmiş olarak böyle bir istirahat-ı vücut ile dört saat dahi uyuduktan sonra pekâlâ uyanarak o zamana kadar açlıktan ıstırabı mertebe-i helâke takarrub eyleyen Tahsin ile güzel güzel eğlenebilir.

İmdi Neşati Efendi tembihli olan cariye tarafından uyandırıldığı zaman selâmlık tarafında hiçbir gürültü patırtı edilip edilmemiş olduğunu sordu ve kızdan ses seda işitilmediği cevabını alınca "Haydi sen git yine yat uyu" emriyle kızı gönderip kendisi yavaş yavaş selâmlığa çıktı. Tahsin'e hiç sezdirmeksizin herifin ilk hâlini görmek arzusunda bulunduğundan kedi yürüyüşüyle Obur'un bulunduğu odaya kadar yaklaşmış idi. Adamcağıza yatak bile yapılmaması efendinin kendi tertibatından bulunmasıyla oda kapısından bakıp da Tahsin'i orta yerde serilmiş görünce minder üstü dururken kilim üzerine yatmış bulunmasına hiçbir manâ veremedi.

Neşati Efendi cenaplarının şu manâsızlıkları artık kızılacak dereceyi bulmuştur ya! Zavallı Tahsin muhakkak olarak bayılmış olduğu hâlde efendi cenapları hâlâ herifin uyumuş olmasını düşünüyor.

"Şunu uyandırayım" diye Tahsin'in yanına sokuldu. Bîçarenin beti benzi kireç kesilmiş olduğunu dahi gördü. O zaman biraz acımış idi ise de lâtife-i mürettebeden hâsıl eylediği haz, efendinin yüzünde o kadar alâim-i memnuniyet ve beşaşet peyda eylemiş idi ki kalbinde peyda olan merhamet bu alâimi ber-taraf edememiş idi.

Tahsin'in yanına yaklaştıkta sedasıyla "Tahsin! Tahsin!" diye çağırdığı gibi ayağının ucu ile dahi adamcağızı dürttü. Tahsin baygınlık hâlinde dahi açlığını unutmayıp hatta zihni Çeşm-i Cellât Kalfa'nın getireceği taamı beklemekle meşgul idi. Binaenaleyh Neşati Efendinin sedasını her ne kadar işitemediyse de ayak ile dürtmesini hissederek birdenbire fırladı.

Daima dalkavuklardan başka kimse ile bir gûne muamelesi olmayan Neşati Efendi cenapları Tahsin'in bu hâlini dalkavukluk gayretiyle ihtiyar edilmiş bir soytarılığa hamlederse ne dersiniz? Ama bu zannından dolayı Efendiyi muaheze etmeyiniz. Adamcağız müdahinlerden, dalkavuklardan, soytarılardan başka kimsenin muamelât-ı halisanesini görmüş değil idi ki, vakıf-ı hakayık olabilsin. Bu gece Tahsin'in fırlayıp kalkması gibi ahval ve harekâtı ise şimdiye kadar bin soytarıdan dahi görmüş idi. Binaenaleyh Tahsin yerinden fırlar fırlamaz Neşati Efendiyi kucaklarcasına bir tehalük ile dedi ki:

—Aman Çeşm-i Cellât Kalfacığım! Aman!..

Neşati Efendi Tahsin'in tehalükünü soytarılığa hamletti ise de söylediği sözlere ne manâ vereceğini bilemedi. Dedi ki:

—Ceşm-i Cellât'tan ne istiyorsun Tahsin?

—Aman kalfacığım! Hani ya yemek? Yemeği ne yaptın? Yemeği nereye koydun?

Vakıa Neşati Efendi, Tahsin'de gördüğü bu tehalük-i mecnunanenin açlıktan neşet etmiş bir cinnet-i muvakkata olduğunu anlayarak kahkahalarla gülmek ve tertip eylediği lâtifenin şu parlak neticesiyle bol bol eğlenmek ister istedi ise de işin içinde bir Çeşm-i Cellât Kalfa bulunması ziyadesiyle keyfini kaçırmakta idi.

Neşati Efendi her ne kadar eğlenceyi sever lâtifeden hoşlanır bir adam ise de iffete müteallik hususatta asla lâtifesi olmayıp hareminde bulunan arap cariyelerin bile iffete, mesturiyete, mahcubiyete riayet-i fevkalâdelerini mecburiyet-i kat'iye tahtında bulundurur idi. Binaenaleyh açlıktan aklını zayi etmek derecelerine gelmiş olan Obur Tahsin'in bu şaşkınlık esnasında Çeşm-i Cellât Kalfa namını kâle almasından Neşati Efendi büyük büyük şüphelere duçar olmuş idi.

Birkaç saniye sonra Obur Tahsin dahi aklını başına alıp da karşısındaki zatın Çeşm-i Cellât değil, hane sahibi olduğunu görünce büsbütün şaşaladı. Efendinin oraya vürudunu ilk tahmin eylediği zaman söğüp saymak için verdiği kararı ve peyda eylediği cür'eti unutup kaybederek ne harekette bulunacağını dahi bilememek derecelerine vardı ise de Efendinin hâlinden, tavrından gazabını ve bu gazabın ise mahza Çeşm-i Cellât Kalfa namı gibi hareme ait bir namın kâle alınmasından neşet eylediğini nazar-ı ehemmiyete alınca zeki Tahsin zekâvetinin en büyük yardımına şu anda ihtiyaç görerek kendisini topladı. Tuhaflığı ciddîliğe karıştırarak dedi ki:

—Efendimiz! İnsafsızlığın bu derecesi olur mu? Beni açlıktan öldürmek mi istediniz? Bereket versin ki rüyamda taam ediyor idim. Aralıkta bir kiler-i inayetinizden beni dahi hisse-yab eyleyen Çeşm-i Cellât Kalfa'yı rüyamda görerek sizin tarafınızdan mahrum bırakıldığım taamı ondan istiyor idim.

Vakıa Neşati Efendi bu sözleri epeyce bir ehemmiyetle dinliyor idiyse de hiç inanmadığı dahi suratından anlaşılıyor idi. Herif kemal-i gazapla etrafına bakınarak bir şeyler aranıyor idi. Aradığı şeylerin dahi ya Çeşm-i Cellât'tan veyahut onun getirmiş olacağı hediye-i taamiyeden bir eser olmak lâzım geleceğini Fil Tahsin pekâlâ anlıyor idi.

Herif sözü bitirdikten sonra arada bir dakikalık bir sükût vaki oldu. Neşati Efendi bu sükût dahi hâl ve mevkiin müşkülâtını bir kat daha arttıracağına dikkat etmekle Tahsin'e söyleyecek bir söz aramakta idi ise de iş artık tertip edilmiş bulunan lâtife derecesini geçmiş olduğundan o söylenecek sözü kolay kolay bulamıyor idi. Nihayet lâkırdılar ağzından dökülürcesine tatsız ve soğuk bir tavır ile dedi ki:

—Yanlışlık olmuş Tahsin Ağa. Affınızı rica ederim, galiba buraya taam etmeksizin gelmişsiniz.

—Evet Efendim! Efendimizin daveti üzerine burada taam edilmiş olmasına ihtimal veremez idim de onun için.

—Teklifimiz mi var idi? Taam etmemiş olduğunuzu söylemeli idiniz.

—Namaza kalkıldığı zamana kadar hep taam edilecek diye muntazır idim de....

Kabahatin asıl sahibi Neşati Efendi iken şimdi zavallı Tahsin'in kabahatli çıkarılmakta bulunduğuna dikkat ediliyor mu? Tahsin bir aralık bu dikkati ederek ve bahusus açlığın evcaı yine felâket-i hâlini hissettirmeye başlayarak hiddeti bi't-teceddüt herçi-bad-abadı göze aldırmak derecelerine gelmekte idi.

Öyle ya! İnsan meyus olduğu zaman dili uzanır. Bir şeyden pervası kalmaz. Meram lâtife ise adamcağızı bir iki saat üzmek kâfidir. Canına kasdetmek mertebesinde bir lâtife-i mayubeyi efendi tertip etmiş bulunsun da bundan bir dalkavuğun mahcup kalması neden iktiza etsin.

İşte Obur Tahsin şu mütalâanın üzerine tamam cür'etini toplayıp cesaretini arttırmış olduğu bir zamanda idi ki, harem cihetinden bir kapı çatır çutur açılıp hamarat bir kadının sık sık ve pek pek basmasından mütehassıl ayak patırtıları ve elindeki tepsinin üzerindeki sahan ve tabakların tıkırtıları işitilmeye başladı.

Bu zuhurat üzerine Tahsin'in de Neşati Efendinin de gözleri fırlayıp benizlerinde kan kalmadı. İkisi birden kapıdan tarafa gözlerini fırlatıp zuhurata muntazır oldular.

5

Çeşm-i Cellât Kalfa'nın Obur Tahsin'e ne kadar âşık olduğu, biraz evvel yine bu odada sebk eylemiş bulunan ahvalden karilerimizin malûmu olmuştur. Kadıncağız açlıktan helâk derecesine gelen sevgilisine deva-yı acil olmak üzere yemek getirmeye gitmiş ve bahusus ertesi sabah efendisi kendisini öldürecek olsa onu dahi göze aldırarak kahvaltısını alıp getirmek için bir cür'et-i fedakâraneyi göze aldırmış bulunduğundan mabeyn kapısından çıkıp da Tahsin'in bulunduğu odanın kapısına yaklaşır yaklaşmaz bu kahramanlığın, bu fedakârlığın ehemmiyetini arttırmak için kendi kendisine mırıldanmaya başlamış idi. Diyor idi ki:

—Efendi olacak herif ziftin pekini yesin. Benim Tahsin'im aç kalacağına efendi olacak herif açlıktan gebersin. Her gün akşam sabah tıkındığı yetişir. Vampir herif âdeta yemek sıskası olmuş.

Bu sözleri gerek Tahsin'in ve gerek Neşati Efendinin nasıl bir tavır ile dinlediklerini ve yekdiğerinin suratlarına nasıl baktıklarını bizim tasviratımızdan anlamak için karilerimiz beyhude beklememelidirler. İş artık tasvir ve tahrir imkânının haricine çıkmış idi.

Yalnız şu kadar diyebiliriz ki Obur Tahsin bu defa komedyanın Efendi

aleyhine döndüğünü görerek kahkahasından çatlamak derecesi bile kendisine az gelecek bir hâlde idiyse de Neşati Efendinin müthiş hışmından korktuğu için edna bir tebessümden bile asla eser göstermemeye çalışıyor idi. Neşati Efendi ise gazap ve hiddetinden çatlamak derecelerini bulmuş ise de gazabın bu derecesini Tahsin'e göstermek yarın kendisini dillerde destan edeceği için hâlinden renk vermemeye ve hatta yüzünde eser-i tebessüm göstermemeye cebr-i nefs eyliyor idi.

Çeşm-i Cellât'ta asla fütur yok. Olanca sıkletiyle ayağının ökçeleri üzerine basarak ve yukarıya kaydeylediğimiz sözleri hem efendisine hiddet ve hem Tahsin'ine ibraz-ı muhabbet ve bunlara zamimeten bir de izhar ve ilân-ı muzafferiyet tavırları ile söyleye söyleye kapıdan girip odanın orta yerine kadar gelmiş idi.

Odada üç kişi içtima edince bir an oldu ki üçünün birden aklı başından gitti. Evvelâ Çeşm-i Cellât Kalfa efendisini odada görünce "Hay!..." diye elindeki tepsiyi bırakıverdi. Halbuki Neşati Efendi en eski cariyesinin sellemeü's-selâm bir yabancı herif yanına girdiğini görünce "Seni yezid seni!...", "Seni mel'un seni!..." diye yumruklarını sıkarak kadıncağızın üzerine hücuma hazırlanmış idi. Tahsin ise haşlanmış piliçler ve irmik helvası ve mahut işkembe çorbası gibi her biri birer can fedasına değeri olan yemeklerin yere düştüğünü görünce müthiş bir çığlık koparıp piliçleri üzerine kanat geren tavuk gibi yere kapanmış idi.

Efendi ile cariye bir dakika kadar saç saça baş başa mübareze eylediler. Zavallı cariyenin kaç tokat ve ne kadar yumruk ve tekme yediğini bilemeyiz. Fakat Obur Tahsin'in yere dökülüp kilim üzerinde gölleşmiş olan çorbayı birkaç avuçta silip temizledikten sonra irmik helvasına dahi hücuma vakit bulmuş olduğunu pekâlâ biliriz.

Cariye, Neşati Efendinin elinden kaçıp kurtulduktan sonra efendinin hışım ve hiddeti Obur Tahsin'e tahavvül eyledi. Herifin arkasına yağmur gibi yumruklar indiriyor idi ise de kurumuş boğazını avuç ile yerden düşürdüğü çorba ile ıslatamamış olan Tahsin'in helva boğazında kalmakla şu yumrukların her biri bir yudum su yerine kaim olarak koca Obur layenkat'' atıştırmakta devam eyler idi. Efendinin "Seni gidi tuz ekmek düşmanı hain seni!.. Cariyelerimi baştan çıkarırsın ha!" yollu tekdirlerine cevaben der idi ki:

—Aman efendim! İstediğin kadar vur! Ben bu açlıktan gebermedikten sonra dayaktan hiç gebermem.

Gerek hiddet ve gazaptan ve gerek cariyeyi ve Fil Tahsin'i dövmekten yorulmuş olan ihtiyar adamcağız minder üzerine serildi. Fil Tahsin'in umurunda bile olmayıp yirmi beşer dirhemlik dört francalanın dördünü dört lokma edercesine tehalük ile yemekte devam eyliyor idi ise de oda içinde vukua gelmiş olan şu rezalet uşakları uyandırmış olduğu gibi Çeşm-i Cellât Kalfa'nın bağıra çağıra hareme doğru kaçıp gitmesi dahi harem halkını uyandırmış olduğundan kadın erkek herkes selâmlığa Obur Tahsin'in odasına koşmuşlar idi.

Efendi minder üzerinde hâlâ Tahsin'e söğüp saymakta olup Tahsin ise

kilim üzerine dökülen yemekleri bitirdikten maada pirinç tanelerini dahi toplamak derecesinde bir meşguliyet içinde idi.

Neşati Efendi gelenleri görünce kadınlara, "Öldürünüz o kaltak Çeşm-i Cellât'ı, kapı dışarı ediniz. Yok! Yok! Kuyuya atınız. Hayır! Hayır! Dövünüz kemiklerini kırınız" yollu emirler verip uşaklara ise "Alınız şu edepsizi döve döve sokağa atınız" diye haykırıp izhar-ı hiddet eyliyor idi. Ancak uşaklar, cariyeler evvel-be-evvel efendiyi kurtarmak lâzım olduğunu görerek koltuklarına girip hareme götürdüler. Ve cariyelerin kâffesi haremde kalıp yalnız uşaklar ve ayvazlar selâmlığa döndüler.

Mehmet Ağadan başka herkes, "Canım ne oldu Allah'ı severseniz? Bu kahvaltı takımları ne? Bu gürültü patırtı neden?" diye kah Tahsin'den ve kah yekdiğerinden sual ediyorlar ise de suallerin hiçbirisine cevap veren yok idi. Tahsin ise "Oldu olacak kırıldı nacak" diye bilâ-fütur kalkıp abdesthaneye el musluğuna giderek güzelce ellerini yıkadı ve odaya avdet eylediği zaman ayvaz Serkiz'e hitaben dedi ki;

—Ne olacakmış? Tahsin hazretleri yemek yedi vesselâm! Haydi sen git bir âlâ köpüklü sade kahve pişir de içeyim, keyfime bakayım.

Mehmet Ağa hem hiddetinden burnundan solur ve hem de işin garabetine bıyık altından güler idi. Kış gecesi saat sekiz buçukta Tahsin Ağa gibi bir adamı kapıdan dışarıya atmak Mehmet Ağanın yapabileceği bir iş olmadığından zavallı Tahsin'e ondan sonra bir yatak yapılıp içine yatırıldı ve ertesi sabah efendi henüz haremde iken Tahsin Ağa konaktan çıkıp bir daha avdet etmemek üzere gitti.

Ertesi günü Neşati Efendi keyifsizlenerek ehibbasından Hekimbaşı Devaî Efendi ve Anber Molla ve Şekerzade istifzar-ı hatır için adamlar gönderdiler ise de asıl maksatları o geceyi Tahsin Ağanın nasıl geçirmiş olduğunu anlamak idi. Mehmet Ağanın tarifi üzerine hakayık-ı ahvale muttali olduklarında Tahsin'den ziyade Neşati Efendiye güldüler.

İşte muziplik ile eğlenmek bazı kere insanın kendisini cihana eğlence eder. Eğlence denilen şey dahi akıl ve hikmetin muktezası dahilinde olmaz ise zımmından türlü türlü mazarratlar hâsıl olur. Bereket versin ki Obur Tahsin aleyhine tertip edilen eğlencenin mazarratı o kadar müthiş olmadı. Buna sebep ise Çeşm-i Cellât Kalfa'nın ihtiyarlığı ile beraber Obur Tahsin'in dahi hakikaten zararsız bir dalkavuk olması kaziyesi idi. Yoksa Çeşm-i Cellât Kalfa genç ve Fil Tahsin edepsiz bir şey olsalar idi Neşati Efendi gibi namuslu ve vakarlı bir adam bu ayıba tahammül edemeyerek ihtimal ki helâk olur idi. Fakat ahbap bu işte gülmeye ve eğlenmeye ait cihetlerden başka bir şey bulamadılar. Ve bunu arlanacak bir şey olmak üzere telâkki etmeyip velev ki Neşati Efendinin hatırı için olsun en lâtif eğlencelerinden birisi dahi bunu addettiler.

Muziplik ile eğlenmek mutadı olanlar için temennî eyleriz ki onlar dahi şu fena âdetlerinin bundan ziyade seyyiesini çekmesinler.

İntiha

BİR TÖVBEKÂR[19]

1

Herkes ahlâk ve adab-ı umumiyenin yolunda olmasını ister. Her gazete buna dair bentler yazar, sütunlar doldurur. Hatta ahlâk-ı umumiyenin yolunda olmasından müstefid olanlar bile bu bapta tashih-i ahlâk-ı umumiyeyi temenni yolunda bahisler yürütürler. Yine öyle iken ahlâkiyunu daima duçar-ı hayret eyleyen vukuat-ı âşıkane niçin hiçbir zaman nedret kesbetmez?

Bazıları netayic-i facia ve bazıları netayic-i mudhike intac eyleyen bunca vukuat-ı âşıkaneyi ahlâk ve adab-ı umumiye îka etmeyip belki ahlâk ve etvar-ı hususiye tarafından îka olunduklarına dikkat edilecek olsa da herkes kendi ahlâk ve etvar-ı hususiyesini ona göre tashih eylese ahlâk ve adab-ı umumiyenin dahi pek kolaylıkla husule geleceğine hiç şüphe edilemez idi. Yoksa herkes kendisini adab-ı umumiye kanunu ahkâmından hariç ve müstesna tutup da başkalarının tashih-i ahval etmelerini arzu eyleyecek olursa ahlâk-ı umumiyenin ıslahı hiçbir vechle mümkün olamaz.

İşte size bizim Feda Beyefendiyi arz ve takdim eyliyoruz ki ahval ve etvarına güzelce bir dikkat edersiniz de ahval-i hususiye böyle olursa o gibilerin tesirat gösterecekleri ahval-i umumiyenin dahi ne gibi vukuata zemin olabileceğini hükmeylersiniz.

Bizim Feda Efendi yirmi üç yirmi dört yaşında bir genç adamdır. Bayağı zekidir. Fakat zekâsını muntazam bir tahsil ile münbasit etmeyip her madde hakkında kendi zannı kendisinde ne fikir ve itikat peyda eylemiş ise hakikatin dahi ondan ibaret olduğunu kat'iyen hükmeder.

Meselâ medeniyet-i umumiye-i âleme Fransızlar mı, Almanlar mı yoksa İngilizler mi daha ziyade hizmet eylemiş olduklarına dair bir bahis açılıp da Feda Efendi İngilizlerin daha çok hizmet etmiş olmalarını zanneyledi mi artık kendisini bu zandan çevirmenin imkânı olamaz. Ama Feda Efendi tarih-i umumiyi tetebbu ve tetkik etmiş de İngilizler lehine bu hükmü öyle mi vermiş? Yok! Hatta Feda Efendinin tarih-i umumiyi hiç de okuduğu yoktur. Mücerret kendisi öyle zanneylediği için bu hükmü veriyor. Hem de hükmü o kadar kuvvetlidir ki beş on İngiliz gelip de "Canım medeniyet-i umumiye-i nev'-i beşere bizim Fransızlar kadar hizmetimiz yoktur" diyecek olsalar Feda Efendi bunların cümlesini tahkir derecesinde tahmik eyleyerek "Siz kendi milletinizi de bilmiyorsunuz" yollu bir cevapta bulunur .

Feda Efendi gençtir dedik ya? Hem gençtir hem de güzeldir. Uzun boylu, tıknazca vücutlu, beyaz tenli bir şey olup kaşları, gözleri dahi nazar-rübadırlar. Hele nezafet ve süs hususuna o kadar ehemmiyet verir ki rivayete gö-

19. Letaif-i Rivayat, 14. cüz, İstanbul, 1302/1886, 82 s.

re yüzününün traş hududu haricine daima ibrişim gezdirerek bazı süslü kadınların istimal eyledikleri tuvalet levazımından dahi istimal eder imiş.

Süs hususuna pek ziyade ehemmiyet verenler hüsnce kendi noksanlarını görüp tashih gayretiyle bu teşebbüste bulunmuş olacaklarına şüphe edilemez ise de bunlar istedikleri gibi süslendikten sonra hüsn ve cemallerindeki mükemmeliyete o kadar kani olurlar ki kendilerini dünya güzeli addederler. Bu hâl bizim Feda'da maa-ziyadetin mevcuttur.

Feda Efendide bihakkın şayan-ı tahsin olacak bir şey var ise, o dahi talâkatidir. Olanca dikkatini güzel söz söylemeye sarf eylediğinden pek tatlı söz söyler. Hem de yalnız lisanıyla değil kaşlarıyla, gözleriyle kâh tatlı tatlı tebessümleri ve kâh alicenabane tehevvürleriyle velhâsıl ellerinin ve kafasının harekâtıyla dahi söyler.

Sözlerinde yalnız hikmet ve hakikat aranmayacak olur ise efendinin sözleri hakikaten lezzetle dinlenir.

Feda Efendimizi tanımaya başladılar ya? Fakat mükemmelen tanımaklığınız için tasvir ve tavsifimizde biraz daha ileriye gitmeliyiz.

Bizim Feda Efendi bir sanat sahibi değildir. Memuriyet sahibi de değildir. Vakıa memuriyet olmak üzere aklamdan birisine mensup ise de erbab-ı devamdan olmadığı cihetle iş güç sahibi adam addolunamaz. Zaten çalışmaya ihtiyacı da yoktur. Bazı gayretli babalar vardır ki, müddet-i ömürlerinde kendilerini geçindirebildikten maada evlât ve ahfadlarını dahi çalışmaya mecbur etmeyecek derecelerde mazhar-ı muvaffakiyet olurlar. Vakıa onlar evlât ve ahfadlarını sevdikleri ve mesudiyetlerine çalıştıkları kadar evlât ve ahfad onları sevmek ve mesudiyet-i uhreviyeleri için bir rahmet okumak lüzumunu dahi hissetmezler ise de enzar ve efkâr-ı umumiye yine onların ya zahmetlerine acıyarak veyahut himmetlerini takdir ederek manen mükafatlandırılmasına himmette bulunurlar.

Feda Efendinin pederinden hanlar, hamamlar, iratlar, akarlar epeyce kalmıştır. Feda Efendide bihakkın takdir olunacak diğer bir hâl daha aranır ise o dahi miras-ı peder olarak kendisine kalan şeyleri zayi etmeyip hakikaten hüsn-i idaresine muvaffak olması kaziyesidir.

Öyle ya? Feda Efendi kendisini zamanın a'kali addediyor. Bu davasını da işte hüsn-i idare-i umuruyla ispat eyliyor. Hem davayı bir dereceye vardırıyor ki kibir ve gurur denilen şeyler buna nispetle pek ziyade menzile-i pestîde kalıyorlar.

Bu delikanlının kendi zekâsına, kendi irfanına, hüsnüne, cemaline bu derecelerde itimadı olmakla beraber paraca dahi aczi olmadığına nazaran heva ve hevesi âlemindeki mevkii neden ibaret bulunacağı dahi merak edilmez mi? Halbuki Feda Efendide en ziyade şayan-ı tetebbu ve tetkik olan hâl dahi bu hâlidir.

Feda Efendi nev'-i nisvanın en büyük rağbet-kâranındandır. Fakat rağbetinin mahiyeti sair insanlara benzemez. Malûmdur ki, insan mergubu olan şeyin kıymetini bir suret-i fevkalâdede takdir etmiştir. Bazı rağbet-kâran merguplarını takdise kadar varırlar. Feda Efendi ise rağbet-i nisvanda bunlara kıyas edilemez.

Kendisi evvelâ bütün kadınları kendi cemal-i ba-kemali mukabilinden külliyen ve kat'iyen mağlûp olmak üzere itikat ve hükmeyler. Dünyanın bütün güzelleri kendi sevdası için can atıp dururlarken Feda Efendide artık bir güzele ihtisas ve yalnız onun sevdasıyla iktifa kabil olabilir mi? Mağrur Feda bu iktifayı nefsine züll addeyledikten maada bütün nisvan-ı cihanın kendisine mağlûbiyeti gibi bir mergubiyeti emsalsiz bir nimet addeyleyerek onun kadrini bilmemeyi âdeta küfrandır diye hükmeyler.

Kendi heva ve hevesine meftun olmuş bulunan bazı nisvanın Feda'da gördükleri bîvefalık üzerine ettikleri serzenişe mukabil Feda Efendinin hazırlamış olduğu cevab-ı daimîsi dahi gariptir. Onlara der ki: "Sair bütün güzellerin bana iltifat edişlerini benim aleyhime medar-ı serzeniş addedeceğinize kendi lehinize medar-ı iftihar addediniz. Beğenilecek ve sevilecek bir adam olduğumu bütün huban teslim ediyorlar demektir. Bu ise sizi dahi intihabınızda hata ile mahkûm etmeyip bilâkis isabet ile mümtaz eyler."

Nasıl? Feda Efendinin gurur-ı âşıkanesini her derecenin fevkinde mi buluyorsunuz? Halbuki Efendinin gururu zannedebildiğiniz derecatın kâffesinin fevkinde idi. Bu cevabı vermeye tenezzül eylediği maşukalar nadirattan olup aglebi nezdinde şu yoldaki bir itizara dahi kendisini mecbur bilmez idi.

Bu zatın gönlü bir yerde iki aycağız tevakkuf etmemiştir. "Bir yerde" kaydı olduktan sonra hiç tevakkuf etmemiştir. Hiçbir zaman vuku bulmamıştır ki, Feda Efendi yalnız bir gönül eğlencesiyle meşgul olsun.

Kendi kendisine der idi ki:

—Gönlüm nisvan-ı sevda-perestanın mabed-i umumîsidir. Derununda onlardan bir cemaat hiç eksik olmaz. Bir tarafından bazıları çıkarlar ise diğer kapısından dahi birçokları yeniden girerler.

Feda Efendinin söz sahibi bir adam olduğuna bu sözü delil olamaz mı?

İnsan bu misilli zevatın ahvalini gördükçe ve onlar yüzünden vukua gelen faci ve gayr-ı faci vukuatı düşündükçe böyle afattan sayılan adamların zeval-i vücutlarını arzuya kadar varmış olsa mübalâğaya hamlolunmamalıdır. Ez-cümle bizim Feda Efendi seyyiesiyle bazı sebük-mağzan-ı nisvan meyanında manevi o kadar zayiat vuku bulmuştur ki, bunların her biri Efendi için birer muvaffakiyet, birer safa addedilseler dahi, başkaları için birer inkıraz, birer felâket addolunmak lâzım gelen şeylerdir.

Bu efkârda, bu itikatta olan adamların teehhüle rağbet etmeyecekleri muhtac-ı tafsil değildir. Teehhüle neden rağbet etsinler? Ne ihtiyaçları vardır? Cihanı kendilerine bir zifaf-hane-i umumî hayal etmek derecesinde heva-perest olan insan için rahat ve huzur dahilindeki maişet-i akilâne ve namuskârane âdeta bir mecnuniyet addolunur. Binaenaleyh Feda Efendi o zamana kadar teehhülü hatırına bile getirmemiş olduğu gibi bademe hatırına getireceğini hiç de düşünmüyor idi.

İşte hikâyemizin mebdeinde ahlâk-ı umumiye için afattan olacağını haber verdiğimiz ahlâk-ı hususiyenin bir numunesi Feda Efendide gördüğümüz ahlâk ve etvardır ki bu misilli adamlar büyük bir sadmeye uğramayınca itikatlarından asla dönmezler.

2

O mağrur Feda'nın böyle bir sadmeye duçar olmuş bulunduğunu size haber verir isek istigrap ve istibat eder misiniz? Fakat bunu bizim söylemekliğimize hacet yoktur. Feda Efendinin kendi ehibbasından birisiyle vukua gelen hasbıhalini işitir iseniz, siz kendiniz görüp anlarsınız.

Feda Efendinin hasbıhali Köprü'den Büyükdere'ye bir şirket-i Hayriye vapuru içinde vuku bulmuş idi. Hasbıhal ettiği Suad Efendi dahi aynıyla kendisine benzer bir genç olup fazla olarak tab'ında bir de müstehzilik var idi. Vapurda bulundukları gün cuma ve pazar gibi eyyam-ı mahsusa olmadığından Büyükdere'ye sebeb-i azimetini Suad Efendi sordukta şunu dahi ilâveten dermeyan eylemiş idi.

—Hususi bir tertip mi var yoksa? Çünkü böyle adî bir günde gezmeye gidişiniz bendenizce mucib-i istigraptır.

Feda Efendi perişanî-i efkârını saçlarında husule getireceği perişanlıkla anlatacak imiş gibi bir tavır ile o güzel taranmış saçlarını parmaklarıyla bir daha tarayıp alt üst ederek dedi ki:

—Ah birader! Hiç sormayınız. Ben şimdi günümü saatimi bilecek hâlde miyim? Nereye gittiğimi, ne için gittiğimi ben de bilmiyorum.

—Aman birader! Bu hâliniz beni korkutuyor.

—Evet ! Hâlim korkacak ve acınacak bir hâldir.

—Hatırıma gelenlerin sahih olmalarını gönlüm hiç arzu etmiyor ise de sakın malca mülkçe...

—Heyhat! Mal mülk kimin gözünde a kardaşım!

—Aman birader! Gittikçe merakım artıyor. Sakın sevgili akrabadan birisi...

—Değil değil! Off! Keşke ben gebersem de...

—Feda! Kardaşım! Hakikat ürkmeye başladım .Nedir Allah'ı sever isen! Eğer derdin biraderlere bile faş olunamayacak esrardan ise dahi beni mutlaka vakıf et.

—Suad, kardaşım, bendeki hâl hakikaten olur olmaz kardaşlara dahi söylenemeyecek ahvaldendir. Fakat sana söyleyeyim. Şayet benim hakkımda hiç ümit olunamayacak kara haberlerden bir türlüsünü işitir isen taaccüp bile etme.

Başımda fena bir sevda var.

Feda bu sözü ne kadar ciddî bir tavır ile söyledi ise, Suad dahi ona makûsen mütenasip bir tavr-ı müstehziyane ile "Sevda mı?.." diye bir kahkaha kopardı ki kahkahası arkadaşını bir kat daha meyus eylediğini görerek küllîyen nadim olduğu hâlde bile bir türlü yenmeye muktedir olamıyor idi.

Nihayet kahkahasına meram anlatabildi. Dedi ki:

—Birader! Beni mazur görünüz. Sizin için sevdaya bu kadar mağlûbiyete siz imkân tasavvur edebilir mi idiniz ki ben tasavvur edebileyim? Kendiniz için böyle bir hâl vukuu ihtimalini size ben söyleyecek olsa idim bendeki hâl sizde görülür idi. Söyleyiniz Allah'ı severseniz doğru söyleyiniz! Hakikat-i hâl böyle değil midir?

—Vakıa öyle idi. Fakat bugün öyle değildir.

—Halinizden ben de anladım ki bugün öyle değildir. Hem de nasıl olduğunu mutlaka anlamak merakındayım. Sizi bu hâle koyan kimdir? Hangi kadın olabilir ki Feda Efendiyi bu hâle koyabilsin?

—Bakınız, bunu size hikâye edeyim. Bu mevsim-i sayfı geçirmek için Beylerbeyi'nde bir yalı tuttuğumu bilirsiniz. Geçen hafta hayvanıma binerek Bağlarbaşı'na kadar çıkmış idim. Arabalar dolusu kadınlar! Fakat bana ne? Hepsi bıkılmış, usanılmış olanlardan ileri bir şey değil. Şöyle bir aşağıya bir yukarıya gezindim. Bir de ya Suadcığım! Bir araba içinde öyle birisini göreyim ki siz dahi görse idiniz, yıldırım ile vurulmuşa döner idiniz. İnsan değil birader! Melek melek!

—Hayır! "Melek" demeyiniz. Kadın kadın! Hiç sizin için kadınlar meyanında melek olur mu?

—Sabrediniz söyleyeyim. "Güzel" lafzı bu kadının tarif-i cemali için âdeta bir kelime-i bîmanâdır. Halbuki beni sihirleyen şey yalnız cemalinden de ibaret değil. Şimdiye kadar beni bir gören kadın bir daha görmek için enzar-ı hasret ve iştiyakıyla halk arasında beni arar bulur iken bu kadın beni hiç görmemiş gibi davrandı. Acaba hakikaten görmedi mi, bana dikkat etmedi mi diye hayvanı dürterek kendimi biraz daha güzel gösterdim. Bana baktı, ama bakışı yalnız bakmak derecesinde kalıp görmek derecesine varamadı. Şayet atlı olduğum için beni gözüne kestiremez zannıyla attan indim. Arabasının yanına sokuldum. Hayır hayır! Dikkat bile ettiği yok.

—Gözü gönlü başkasıyla ülfet etmiştir de onun için.

—Sözümü kesmeyip de beni dinler iseniz daha iyi etmiş olursunuz. Hiç benim gibi bir adamın önünde perende mi atılır? Dikkat ettim. Gönlü, gözü başka hiçbir kimse ile meşgul değil. Her tarafa bakıyor. Her şey ile eğleniyor. Fakat kimseye alıcı gözüyle baktığı yok.

—Sakın budala bir şey olmasın?

—Sözümü kesmeyiniz demedim mi? Derhal tahkiki lâzım gelen yerlere ve adamlara müracaatla kimin nesi olduğunu öğrendim. Fakat onu size söyleyemeyeceğim. Bu bence pek mukaddes bir sırdır. Şu kadarcık söyleyim ki o civarlarda bir ufak bağları olup orada sakin imişler. Şu kadarcığını da söyleyim ki hanım, kız veyahut dul olmayıp müteehhil imiş. Hatta itiraf ederim ki Suadcığım kadın, kız veyahut dul olsa idi şimdiye kadar fikrime bile getirmemiş olduğum teehhüle derhal kalkışır idim.

—Sizin için böyle bir güzel kadına nailiyetin şart-ı azamı teehhülden ibaret değildir ya?

—Hah! İşte şimdi bir doğru söz söylediniz. Vakıa kadın olamaz ki nazar-ı rağbetini celpten âciz kalayım. Bu aczi şimdiye kadar gördüğüm yoktur. Eğer bu kadın tarafından dahi görmemiş olsa idim, siz dahi beni böyle çıldırmış gibi âşık görmez idiniz. Kadının bağına ilk vasıtamı gönderdiğimde ne

cevap alsam beğenirsiniz? "O gün araba yanında ettiği edepsizlik elvermiyor da bir de buraya seni mi gönderiyor? Git! Bey midir, efendi midir? O edepsize söyle! Biz onun ağzına uyacak kaşıklardan değiliz" cevabıyla vasıtamı tersine persine defetmiş.

—Demek oluyor ki sizdeki sevda-yı mecnunane dahi ciddî bir gönül irtibatından olmayıp şöyle bir cevap almaktan neşet etmiş bir eser-i gazaptır.

—Keşke öyle olsa idi! Ben bu cevap ile meyus olmadım. Hiddet bile etmedim, sevda-bazlık yolunda ne kadar maharetim var ise sarfettim. Kadının bu ilk tevahhuşunu ber-taraf etmeye bile muvaffak oldum. Hatta kadının gönül sahibi bir kadın olduğunu ve kocasına âşık bulunduğunu bile hükmeyledim. Kadın beni ne ile alevlendirdi bilir misiniz? "Sizin [gibi] hakikaten güzel, yakışıklı, zarif, zengin bir şehbazın bazı sevda dilencisi aceze gibi şurada burada gezip kadınlardan meyl ve muhabbet dilenmesi ayıp değil midir? Siz bu dilenciliğinizle mi kendinizi muvaffak sayarak iftihar edersiniz? Kıymet-şinas bir kadını kendinize esir etmek derecesinde musahhar eylemek için hiçbir noksanınız olmadığı hâlde âlem-i sevda-bazîde bu serseriyane tek ü tazınız sizin için züll addolunmalıdır. Siz hâlde bulunan beyler kendilerini kadınların mergubu zannederler ise de doğrusu kadınların maskarası olmaktan başka bir şey değildirler. Gönlünü bin kişiye veren, aguşunu bin adama açan kadınlara ne dersiniz? "Aşüfte" dersiniz de bunlardan kimseye bir hayır gelmeyeceğini dahi hem de haklı olarak hükmeylersiniz. İşte siz dahi erkeklerin aşüftesisiniz. Gönlünüzü bin kadına verip, aguşunuzu bin kadına açarsınız. Sizden dahi hiçbir kadına hayır gelmez" dedi.

—Acaip! Bu nasıl kadın imiş!

—Ya Feda Efendiyi çıldırtan kadın nasıl olabilir? İşte kadının bu sözleri karşısında kendimi hem mağlûp gördüm hem de asıl neşve-i galibiyetin neden ibaret olacağını anladım. Kendimi mağlûp gördüm. Zira biz hakikaten erkek aşüftelerden ibaretiz. Galibiyet neşvesi dahi işte nev'iyet-i nisvaniyesine mahsus olan ulviyette bu dereceyi bulan bir kadını kendime bent etmekten ibaret olacağını hükmeyledim. Bunun için diyorum ki bu kadın değildir, melektir.

Şimdiye kadar, henüz hiçbir meleğe âşık olmamış idim, aşkın bu türlüsü ise bizde şimdiye kadar görülmüş olan suretlere benzeyemeyeceğinden bu yolda feda-yı cana kadar göze aldırmaya mecburiyet gördüm.

Söz bu dereceye geldikte Suad Bey derince bir düşünmeye vardı. O zamana kadar kadın zannettiği şeyler şurada burada hem âlemle temeshur ve hem de kendilerini âleme maskara eden kepazelerden ibarettir zannında iken asıl kadının nasıl olacağını görünce Suad'ın dahi nazar-ı dikkat ve ehemmiyeti açılmış idi.

O günlük Feda Efendi arkadaşına bundan ziyade bir şey hikâye etmedi. Zaten hikâyenin kendisince dahi bundan ötesi yok idi ki hikâye eylesin. Vukuatın bundan sonrasını romancı sıfatıyla biz hikâye edelim.

3

Feda Efendinin gönül düşürdüğü kadının kim olduğunu öğrenmek hikâyemizin bu derecesince evvel-be evvel lâzım olan şeylerdendir.

Talât Hanım Mağribizade demekle maruf olan Mahmut Efendi kerimesi olarak yalnız bir validesiyle beraber İstanbul'da ***'da kâin yedi sekiz odalı hanelerinde büyümüş olduğu gibi an-asıl Bosna zadegânından Murtaza Bey ile tezevvüç eyledikten sonra dahi aşiyane-i pederi terk etmeyerek o hanede sakin olmuşlar ve fakat her yaz sıcak mevsimleri Murtaza Beyin Çamlıca'da kâin köşkünde geçirmekte bulunmuşlardır.

Bu kadının cemalini Feda Efendi "güzel" lafzının kifayet edemeyeceği bir derecede olmak üzere hükmeylemiş idiyse de bunda cihet cihet mübalâğa eylemiş idi. Talât Hanım sanayi-i nefise nokta-i nazarından hüsn ve cemalin şeraitini tayin etmiş olan bir ressam nazarında öyle Venüs Remilo ya kıyas edilebilecek güzellerden olmak şöyle dursun boyca, sinece birçok kusurları bile var idi. Hele kadını sair kadınlara soracak olsanız kapkara bir Habeş olmak üzere size zemmedecekleri derkârdır. Zira kadınlar nezdinde hüsn ve cemal denilen şey hiçbir kadında bulunmayıp bulunsa bulunsa -kendisini methetmek gibi olsun ama- yalnız kendisinde bulunur.

"Yermek" sözü yalnız kadınların ağızlarına mahsus bir söz olup erkeklerin bu fiili hemen hiç tasrif etmemeleri hakikaten erkeklerin hiçbir kadını yermemelerinden neşet etmekte olup bu fiil kadınlara mahsus olduğu gibi onu mübeyyin olan lâfız dahi kadınların ağzına mahsustur.

Hele bazı terbiyesi noksan olan kadınlar Talât Hanıma "Çingene Suratlı!" gibi muhakkirane ve bî-edebane bir tabiri dahi reva görmekten çekinmeyebilirler idi. Zira Talât an-asıl Mağribî olan pederinden bir esmerliğe varis olmuş idi.

Halbuki esmerlik bir kadın için meayipten midir? Bilâkis gözlerin en güzeli alelumum esmerlerde bulunup tüyleri kara olması dahi onların meziyat-i münhasırasından olmakla kaş ve gözce esmerler beyazlara kat kat faik olurlar.

Elhâsıl Talât Hanım orta boylu, epeyce nahif vücutlu, kara kaş ve gözlü, ağzı burnu dahi pek mütenasip bir kadın olup sair kadınlardan hemen hiçbir farkı yok ise de güzellerde bir de "an" ve "cazibe" denilir şey vardır ki gönülleri asıl o hassa celp eder. Bir güzelin cazibesi ise alelumum her erkeğin nazar-ı rağbetini celp etmez. Cazibe bazı tabayı' üzerinde asıl hükmünü, kuvvetini gösterir. Demek oluyor ki Talât Hanımın cazibesi dahi asıl Feda Efendi üzerinde hüküm ve kuvvetini gösterecek bir cazibe olduğu için efendiyi kendisine çıldırasıya bir sevda ile rabteylemiştir.

Talât Hanım epeyce hâl ve vakti yolunda bir kadındır. Kocası Murtaza Bey ise Bosna'nın birçok çiftlikatına malik beyzadelerden olmayıp orta hâlli erbab-ı servetten iken genç yaşında İstanbul'a gelerek servetinin bir miktarı-

nı dahi dünya görmek uğrunda, sarf ve istihlak eylediğinden zenginlikçe karısının küfüvvü değildir. Oldukça yakışıklı bir babayiğit olup hele daima tabiatındaki safveti ve cenabındaki ulviyeti İstanbul'daki tahsil ve terbiyesiyle bir kat daha tezyin etmiş olduğu cihetle insan-ı kâmil addolunmaya şayan bir babacandır.

Bunların izdivacı hususunda sevda gibi ve kable'l-izdivaç muhabere gibi hiçbir şey vukua gelmemiştir. Talât Hanımın validesi bu delikanlının gençliğinden beri misafir olduğu Bosna valisi esbak Safa Paşa ailesiyle dost olduğundan şu münasebetle Murtaza'yı kendisine damat etmiştir.

Bir adamın yüzünü hiç görmediği ve ahlâk ve terbiyesini bilmediği kız ile bizim âdet-i Osmaniyemizce teehhül ve tezevvüç etmesinde bilâhare o kızı beğenmemek ve ahlâk ve terbiyesinden hoşlanmamak gibi ihtimaller hakikaten pek çok ise de bu âdetin bir de iyilik ciheti vardır ki onu da inkâra ihtimal yoktur. Aralarında muaşaka hâsıl olarak izdivaç eylemiş bulunanlar izdivaçlarından itibaren o muaşakayı tedennîden muhafazaya çalışmış olurlar. Talât ile Murtaza gibi teehhül atmiş olanlar ise birbirini yeniden tanıyarak beğendikleri surette aralarında bir muaşaka peyda olur ve bir hayli zamana kadar gittikçe artar ve ondan sonra hâl-i vukufa vasıl olup daha sonra dahi bittabi itidal ve tedenniye yüz tutar. Avrupalılarda tezevvücün zevki safası "lün dö miyel" denilen birkaç aya mahsus olup ondan sonra zevç ve zevcenin derhal birbirinden soğumaları işte kable'l-izdivaç muaşşakalarından naşi o lezzeti evvelce almış bitirmiş olmalarından neşet eyleyeceği gibi bizde yek-diğerinin yar ve yaveri çıkan zevç ve zevcenin senelerce müddet birbirine âşık-ı şeyda derecesindeki muhabbetleri dahi mahza sevda denilen safa-yı ruhanîyi visal-i cismanî ile beraber yekdiğerinden hissederek ondan sonra birbirinin aşığı olmaya başlamalarından naşidir.

İzdivaçdaki ihtimalâttan şu ihtimalin tamamıyla hükmünü göstermiş olduğu zevç ve zevce bizim Talât Hanım ile Murteza Beyefendi olduğuna asla şüphe etmemelidir. Tandırname ahkâmından olacağına şüphe edemeyeceğimiz bazı rivayete göre zengin karı almak karının esiri olmak imiş. İç güveysi girmek zillete, rahatsızlığa katlanmak demek imiş. Bunların hiçbirisi savap olmak üzere telâkkiye şayan mütalâalar olmadığı gibi bazı kadınlar nezdinde taşra ahalisinin ve ezcümle Boşnak ve Arnavut gibi akvamdan olanların karıları için tünd ve dürüşt kocalar olacağı hakkındaki itikatları dahi külliyen vahîdir. Talât Hanım ile Murtaza Beyin hâlleri bu misilli evhamı red için dahi gayet kuvvetli bir burhan-ı maddîdir.

Bunlar teehhül edeli üç buçuk seneyi tecavüz ederek teehhülden muntazır olan bahtiyarlığın kâffesine yekdiğeri yüzünden nail olmuşlardır. Esbab-ı mesudiyetten yalnız birisi nakıs olup o dahi mahsul-i muaşakaları olmak üzere meydana bir yavrucuk çıkaramamış bulunmalarından ibaret ise de ekseriya bu mahrumiyet zevc ve zevceyi yekdiğerinin muhabbetinde bir kat daha şedid olmayı iktiza eyler bir keyfiyettir. İnsan beraber yaşadığı eşinden niçin çocuk ister? Rabıta-i kalbiyelerinin bir akdi olması için değil mi? Birlikte yaşamalarından memnun olmasalar kendilerini rabteden habl-i zevciyete böyle bir de düğüm vurulmasını arzu ederler mi idi?

Murtaza Bey mecalis-i hükûmetten birisinde aza olup her sabah mahall-i memuriyetine arkadaşlarından evvel gider ve her akşam cümlesinden sonra çıkar ise de sabahleyin hanesinden çıkar iken hakikaten bir saadet-haneden kendisini teb'id ediyor imiş gibi çıkar ve akşam avdetinde ise senelerden, asırlardan beri iştiyakıyla bîtap olduğu hasretine kavuşuyormuşcasına bir gayret-i mütehalikâne ile avdet eder.

İçki bilmez. Tütün bile içmez, ama mükeyyifatın safasını takdir edemeyecek kadar ahmak veya mutaassıb olduğu için değil, bunların mazarratını cidden takdir etmiş olduğu için perhizkârlık eyler. Zaten Talât dahi kocasının sarhoşluğundan hoşlanan kadınlardan değildir. Halet-i mestîde gösterilen muhabbetin mahza kâzibane bir muhabbet olduğunu erkek tanıyan pek çok kadınlar takdir etmiş ve kocalarının sarhoşluğundan müşteki bulunmuş oldukları gibi Talât dahi bu kadınlardan ise de yalnız müşteki olmak için Murtaza Bey tarafından bir sebebiyet göememekte bulunmuş idi.

Karı koca bunların yekdiğerine düşkünlüğünü ifrata hamledip de muahezeye ihtimal yoktur. Birbirinin dizleri dibinden ayrılmazlar diye hükmolunamaz. Muhabbetin bu derece-i fevkalâdesinden naşi yekdiğerini ağyar gözünden dahi kıskanmazlar. Bu gibi şeyler hakikaten muhabbette safvete, samimiyete delâlet edecek şeyler değildir. Binaenaleyh Murtaza Efendi hem musikiyi sever hem kendisi de icra eder zevattan olmağla yaz kış mevasime göre yerlerde bazı ehibbayla birleşip sohbet etmek ve edibane ve afifane bir hâl ve tavır ile seyirlere gitmek gibi hususatta muhtariyetleri dahi vardır. Bu yoldaki ihtiyarlarından istifadeyi karısı kocasına menetmediği gibi kocası dahi karısına menetmez.

Kıskanmak denilen şey vakıa muhabbetten gelir. Buna hiç şüphe yoktur. İnsan sevmediği şeyin hiç kaydında bulunmaz. Hatta bazı kadınlar vardır ki kocalarının kendilerini kıskanmalarından memnun dahi olurlar. Fakat biraz dakikçe düşünülecek olur ise gerek erkeğin kadını ve gerek kadının erkeği kıskanması sevdiği hakkında itimad-ı tammı olmadığını göstereceği için mahz hakaret addolunur. Eşinin sadakatte sebat ve metanetinden emin olduğu hâlde insan neden kıskanmaya mecbur olsun?

Bu mütalâa Talât ve Murtaza'nın ikisinde dahi mevcut olduğundan bir muhabbet-i safiyenin safasını nar-ı hasedin dağlarıyla ızdırab-amiz eylemek musibeti dahi kendilerinde yoktur.

Buraya kadar verdiğimiz izahat ile bizim Feda Efendinin gönlünü nasıl bir yere düşürmüş olduğu anlaşıldı ya? Talât'ın bin yere gönül düşüren erkekler hakkındaki mütaalasını Suad Efendi her ne kadar istibad eylemiş ise de kadının hususiyet-i ahvali şu suretle anlaşılmaya başladıkça kendisinde böyle hakimane ve müdekikane mütaalalar bulunması elbette istibad olunamaz.

Burada bizim asıl ehemmiyet vereceğimiz şey Feda Efendi hâlinde bulunan gençlerin ahlâk-ı umumiye için nasıl bir afet oldukları hakkında hikâyemizin mukaddematında katmerini kaldırmış olduğumuz muhakemenin vukuata tatbiki kaziyesidir.

Talât'a badî-i nazarda herkes göz kaptırabilir. Biraz daha ileriye varır ise gönül düşürmek dahi muhakkakattan görülür. Ancak kadın tarafından vuku bulan ilk ve ikinci redler ve lüzumuna göre onları takiben vuku bulacak sair müdafaalar üzerine kat'-ı ümit edilerek el çekilmek lüzumu dahi tahakkuk eyler. Lâkin Feda Efendi gibi gençliğine, hüsnüne ve sevda-bazlıktaki maharetine mağrur olan bir adama bu redlerin, bu müdafaaların hiçbirisinden utanıp çekinmez de nihayet kadının nev'iyet-i nisvaniyesine mahsus olan zaafından su'-i istifadeye kadar varır ise böyle bir adam iffet-i umumiye-i nisvan maksadı aleyhine bir afet sayılır mı sayılmaz mı?

Feda Efendi Büyükdere vapurundaki arkadaşına söylemiş olduğu üzere Talât Hanım hakkında işte böyle bir âşık-ı musırr olmayı zihnine koymuş idi. Hatta bu yoldaki inadını feda-yı can derecesine kadar muhafaza edeceğini dahi söylemiş idi.

Gurur denilen şey insanı taahhüdatı hususunda kendi vicdanına karşı büyük bir mecburiyet altında bırakacağından bir mağrurun, bir mütekebbir ve müteazzımın inadından hakikaten korkmalıdır. Âlemden mahcup kalacağı için değil, kendi kibir ve gururundan mahcup kalacağı için tasmimatını icrada hiçbir mâniden yüz çevirmez.

4

Feda Efendi aşkını ne kadar şedid bulmakta ise teenni ve sabrını o kadar zayıf bularak eğer bağ mevsiminde iken muvaffakiyetini temin edemeyecek olur ise İstanbul'a göç edildikten sonra muvaffakiyetin birkaç kat daha müşkülât kesp edeceğini ve belki de işin bütün bütün muhale saracağını hükmetmekte idi.

Bu gayretle zavallı Talât üzerine olanca kuvvet ve şiddetiyle hücuma başladı. Gönderdiği vasıtalar tard oluna oluna bir daha bağa şüpheli kadınlar ithal edilmemeye başlandıkta şehir postasıyla mektup isali çaresini düşünüp posta müvezzii Talât'ın tavsiyesiyle kendisine gelerek bir daha falanca bağa ve falanca nama şehir postasına mektup verir ise mahalline götürülmeyeceği beyanıyla mektuplarının nafile olacağını haber verdikte, bizzat bağ etrafında dolaşmayı ve ok ucuna mektup bağlayıp kadının penceresine doğru atmayı icad derecesine varıncaya kadar cür'etlerin, arsızlıkların kâffesini göze aldırdı.

Feda Efendinin itikadınca talep ve istida-yı teveccühte bu derecelere varmak hiçbir kadının metaneti kifayet edemeyecek derecelerde bir sevdazedelik olacak ve kadın gerek meylen ve gerek havfen behemehal yola gelecek ise de Talât kendisini o kadınlardan bulmadığı cihetle âşık-ı mağrurunun bu derecelere varan cür'etinden naşi aleyhindeki nefretini arttırdıkça arttırmakta idi. Kadının nefreti inat gibi bir suret daha alarak o kadar kuvvetlendi ki, bilfarz bir zaman olup da kendisi için bir mağlûbiyet mukarrer ise o mağlûbiyetin Feda Efendiye karşı olamayacağını hükm-i kaderi bile bozmak derecesinde bir cür'et-i muannidane ile göze aldırmış idi.

Talât Hanımdaki metanet-i afifaneyi muvazeneye medar olmak için şunu da ihtar edelim ki, Feda Efendinin cebir ve şiddeti artık her ölçünün, her mizanın haricine çıkmaya başlayınca bir aralık keyfiyetten kocasını haberdar etmeyi düşünmüş idi. Ancak netice-i mülâhazasında bu tedbiri yine muvafık bulmadı. Kocasına haber vermedi. Zira kocası, başka bir taraftan Feda Efendi meselesine vakıf olacak olsa elbette habisin musırrane hücumuna zevcesinin metanetkârane sebatını da haber almış olarak bu hâlde zevcesini itham değil, takdis edecektir. Binaenaleyh vak'ayı kocasına haber vermemek cihetinde kendisi için tehlike değil, bir şan olduğu gibi şayet keyfiyeti kocasına haber verse Murtaza Bey öyle namusuna karşı irtikap edilecek edna bir denaeti bile cezasız bırakmayıp arada kan isalesine kadar felâketler görüleceği münasebetiyle Talât Hanım duçar olduğu belâya kendi kendisine bi't-tahammül işi kocasına sezdirmemeyi muvafık-ı maslahat bulmuştur.

Güzel Talât kendisinden hakikaten nefret ve istikrah etse Murtaza Beyin himayesine sığınarak kocasını kendi üzerine musallat eyleyeceğini Feda Efendi der-piş edince bu hâle ne manâ verse beğenirsiniz? Kendi kendisine demiş idi ki:

—Talât'ın kocasına haber vermemesi mutlaka bana olan meylinden naşidir. Er geç bu kadın elime geçecektir. Şimdiye kadar gösterdiği imtina ise nazın ve istiğnanın bir derece-i fevkalâdesidir. Cemali, ahlâkı gibi nazı, istiğnası da fevkalâdedir. Zaten beni divane eden hâli dahi bu değil mi ya? Hiç şüphe etmemeli ki yüzüp yüzüp kuyruğa gelmişizdir. Biraz daha sebat, biraz daha devam ister.

Feda Efendinin fikir ve itikadında bu mertebeye varan kuvvetini bilkülliye tayip edivermemelidir. Vakıa bu misilli şeyler asla tahsine şayeste görülemezler. Bir şey insanın zihninde bu derecelere kadar yer tutar ise nevama bir zihin hastalığı suretini almış olacağından, insan arzu dahi etmiş olsa, o şeyi zihninden çıkaramaz.

İşte bu hastalık bir şiddet-i seria ile Feda Efendiyi külliyen istilâ eyledi. Bir geceyi sabaha kadar uykusuz geçirip son tedbir olmak üzere edeceği bir hareketin imkân ve adem-i imkânını ve bu hareketten bir netice-i muvaffakiyet husulünün ihtimal ve adem-i ihtimalini düşünmekte idi.

Hatırına gelen tedbir Murtaza Beyin komşu bağlarından birisine misafirliğe gideceği bir gece herçi bad-abad Talât'ın hanesine girmek ve ricalarını kabul ettiremez ise yed-i müsellaha ile tehdide kadar varmak idi.

Evet! Bu bir cinayet idi. Fakat perişanî-i efkârı Büyükdere vapurunda gördüğümüz derecesinden birkaç kat artmış olan Feda Efendi için irtikab-ı cinayeti dahi istibad lâzım gelir mi?

Birtakım esafil-i aşuftegân uğrunda dağ gibi babayiğitlerin yekdiğere bıçak çektiklerini carih ve hatta katil olduklarını az mı görüyoruz? Uğurlarında bu suretle canlar kurban edilen erazilin o kadar ehemmiyete değerleri olup olmadıkları, kanlarının serin olduğu bir zamanda bu adamlara sorulsa zikrolunan aşuftegânın kendileri tarafından bir lahza-i rağbete bile lâyık olmadıklarını yine kendileri itiraf etmezler mi? Öyle ise muhakkaktır ki, onları bu

mukateleye sevk eden şey bir anda husule gelmiş bir ihtilal-i dimağdır. Feda Efendinin ihtilal-i dimağı ise bir anda değil, epeyce bir zamanda husule gelmiş idi. Talât Hanım ise öyle sokak süpürgelerine makis değil, Feda Efendi gibi yüzlerce kadın görmüş bir adamın yeryüzünde bir mislini daha görmediğine kanaat eylediği bir yegâne-i rüzgâr idi.

Aradan bir iki gün daha mürur edip de bir akşam civar bağlardan birisinde ehibba-yı mütecavirenin toplanacaklarını ve bu cemiyete Murtaza Beyin dahi med'uv olduğunu Feda Efendi bazı dostlarından haber alınca artık zamirinde muzmer olan son hücumu dahi icraya karar verdi.

Bu aralık şunu da haber verelim ki Feda Efendi sevdiği Talât Hanım hakkındaki tahkikatını ikmal eylediği sırada kocası Murtaza Beyi de öğrenmiş ve hatta Üsküdar vapurunda birkaç kere görüp konuşmaya dahi muvaffak olmuş idi. Murtaza Efendinin Boşnak olması yalnız mensubiyet-i kadimeden ibaret kalmış olup yoksa kendisi o kadar terbiye görmüş, o kadar teeddüp eylemiştir ki, İstanbul zadegânının etvar-ı nazikânelerinden hiçbirisinin kendisinde nakıs olmadığını Feda Efendi dahi görüp anlamış idi. Şu kadar ki Murtaza Bey yalnız Boşnaklığından değil, hilkaten dahi ağırbaşlı, kahraman tavırlı bir babayiğit olmasıyla Feda Efendi ömründe ilk defa olarak insafı ele alıp kendisi gibi bir züppeye böyle alî-vakar bir delikanlının evvelce müreccah tutulacağını hükmetmiş ve fakat şu aşkında bir netice-i muvaffakiyet istihsal edebilir ise yalnız Talât Hanımın nahvet derecesine varan vakar-ı zenanesine değil Murtaza Beyin şan-ı kahramanîsine dahi galebe çalmış olarak ikisinin dahi fevkine çıkmış olacağını hesap eylemekte bulunmuş idi.

İşte bu kadar mütalâalar, hesaplar, kararlar üzerine Feda Efendi Murtaza Beyin komşuya musahabeye gideceği akşam Talât Hanımın bağına girmeyi kat'iyen kararlaştırarak akşam taamını erkenden etmiş ve taam altına bir miktar rakı içtiği gibi işretin arttırdığı cür'et ve cesareti muhafaza etmek için dahi cebine bir ufak şişe sert konyağı levazım-ı ihtiyatiyeden olmak üzere koymuş idi. Bundan maada yanına bir revolver ile bir de ufak hançer almış idi.

Beylerbeyi'nden Çamlıca'ya kadar hayvanla gittikten sonra bir yerde hayvanından inip onu seyisine tevdien yine yalısına gönderdi ve kendisi piyade olarak bağın kapısından girip çıkanları görebileceği bir mevkide durdu. Oraya vardığı zaman akşamın saat yarımı olup cebinden çıkardığı çifte dürbünün gözlere gelecek cihetinde gece görmeye mahsus olan camları yerine getirmek için ufacık mandalı büktü. Dürbün gözde olduğu hâlde bağ kapısını tarassuda başladı.

Artık bu hâlde Feda Efendinin hatırından geçen şeyleri hiç sormayınız. Kendisi Talât Hanıma ne diyeceğini ve Talât Hanımın nasıl bir cevap verir ise ona ne yolda mukabele edeceğini ve nihayet silâha nasıl sarılacağını ve ne yolda tehditlere girişeceğini hep birer birer hatırından geçirip hele nihayet kadının bunca tazyikata tab-aver mukavemet olamayıp da izhar-ı mağlûbiyet eylediğini tahayyül ettikçe kendisini o kadar kahraman bulmakta idi ki kendisine nispetle en kahraman âşıklar âdeta aceze-i mesakin menzilesinde kalacaklarını derhal hükmeylemekte idi.

Saat bire yaklaşıp biraz da geçtiği hâlde Murtaza Beyin bağ kapısından çıkıp da henüz komşuya gitmemesi Feda Efendinin mütalâatını değiştirmeye başladı. Acaba aldığı haber yanlış mıdır? O akşam ahbap içtima etmeyecek midir? Yoksa Murtaza Bey mi gitmeyecektir? Herhalde Murtaza Bey hanesinden çıkmayacak olursa kendisi ne yapacaktır? Bağa girmekten vaz mı geçmeli? Yoksa kocası dahi orada olduğu hâlde girip Talât aleyhine karar vermiş olduğu tehdidatı ika mı etmelidir? İşte yeniden zuhura gelen şu mesaili, Feda Efendi zihninde derhal halledemeyerek büyük bir endişeye duçar olmuş idi.

Elde dürbün bağ kapısını tarassut etmekten hem elleri, hem gözleri yoruldu. Bir aralık dürbünü elinden bıraktı ise de gecenin zulmeti ve gözlerinin yorgunluğu iktizasından olmak üzere her an kapıdan fenerli insanlar çıkıyor gibi gözleri önünde hayalât belirdiği için yine sıkı dürbüne davranır, kapıya bakar ve bir şey olmadığını görünce yeis ve endişesi artar idi.

Nihayet saat ikiye doğru kapı açılarak iki mumlu, bir cam fener dışarıya çıktı. Fenerin arkasında dahi Murtaza Bey hafif kürkünü arkasına giymiş olduğu hâlde çıkıp daha arkadan iki uşak dahi efendiye peyrev olmakta idi.

Bunu görünce Feda Efendi sevincinden raksetmek derecelerini buldu. Yalnız Murtaza Beyin haneden çıkmış olduğuna sevinmiyor idi. Belki iki uşağın dahi birlikte gittiklerine seviniyor idi. Zira bu iki uşak, Murtaza Beyin asıl kendi uşağıyla bir de seyislik ve arabacılık hizmetlerini gören adam olup onlardan maada bağda bir bağ bekçisi ile bir de ayvaz kalmış olacaklarını ve bağ bekçileri hiçbir vakit bekçilik vazifesini bihakkın ifa etmeyip birkaçı bir bağda toplanarak eğlendiklerini bi'l-hesap bağda yalnız bir Ermeni ayvaz kaldıktan sonra hiçbir kimse kalmamış addolunacağını istintaç eyliyor idi.

5

Murtaza Bey bağdan uzaklandıktan sonra Feda Efendi bağa takarrüp eyledi. Kapıdan girmek için kapıyı dık etmek uyamayacağı derkâr olmağla bağın bir tarafından duvarı atlamaya karar vermiş idi. Duvarı atlayacağı yer tamam harem cihetine girmek için dahilen başka bir duvar atlamaya lüzum bırakmayacak yer olmasıyla Feda Efendi şuradan buradan birkaç büyük kayayı tekerleyerek kendisine bir basamak yaptı. Onun üzerine çıktıkta elleri duvarın kenarlarına ber-vech-i matlup vasıl olmağla kollarındaki kuvvetine bi'l-itimat kendisini kaldırdı, duvarın üzerine çıktı. Öte tarafı duvarın dışından daha yüksek olmadığından atladığı gibi bilâ-tehlike kendisini bağ içinde buldu.

Bu anda haremde saat ikiyi vurdu.

Böyle hırsız gibi bir adamın hanesine girdiğinden dolayı Feda Efendinin kalbinde halecan mı vardır diye zanneylersiniz? Haşa! Hiç halecanı yok idi. Feda Efendi her ihtimalâta karşı bir cevap, bir tedbir, bir hareket hazırlamış olup hatta kendi üzerine hane derununda silâhla bir mukabele gösterilecek bile olsa "Bunlar ne batakçı adamlar imiş! Beni hem çağırdılar, hem canıma

kasdediyorlar" diye haykırmayı evvelden kurmuş idi. Hissiyat-ı âşıkanesi dahi Feda'nın kalbinde halecan hâsıl etmemiştir. Eğer Talât Hanım kendisini gönül rızasıyla çağırmış olsa idi belki hissiyat-ı âşıkanenin hâsıl edeceği bir tatlı halecan delikanlının kalbini istilâ eyler idi. Bu gece ise Feda Efendi şu bağa bir âşık gibi girmeyip nevama bir müntakim gibi girmekte bulunduğundan hiss-i intikamdan başka kalbini hiçbir his istilâ etmemiştir. Hiss-i intikamın ise mucib-i halecan olmadığı derkârdır.

Feda Efendi yavaş yavaş haneye kadar sokuldu. Biri alt katta ve diğeri üst katın bir tarafından yalnız ziya görülmekte olduğundan keşf-i ahval için biraz tevakkuf eyledi. Alt kattaki ziya halayığın sofra takımını toplamakla iştigal eylediği bir odada olup, üst katta olan odada ise iki kadın bulunduğunu Feda Efendi dışarıdan görüyor idi.

Bu kadınların birisi Talât Hanımın kendisi ve diğeri dahi validesi olup validesi hanım büro üzerinden bir şamdanı alarak hem yakmakta, hem de kızına bir şeyler söylemekte olduğundan Feda Efendi onun odadan çıkmak üzere bulunduğunu anlayarak biraz tevakkuf eyledi. Talât'ı odada yalnız iken tazyike başlar ise daha ziyade muvaffak olacağını hükmetmiş idi.

Filvaki bir iki dakika sonra Talât'ın validesi odadan çıktı. Hangi tarafa gideceğini görebilir miyim diye biraz daha tevakkuf eyleyen Feda, valide hanımın pencereleri kendi bulunduğu tarafa açılmış olan uzun divanhaneden yürüyerek ta nihayetindeki kapıyı açıp girdiğini görünce bu girdiği yerin dahi neresi olduğunu anlamak için bahçede biraz dolaşarak binanın öte cihetine baktı. Pencerelerden gelen ziyadan anlaşıldı ki, valide dahi bir başka odaya ve mutlaka kendi odasına girmiştir.

Feda yine evvelki yerine geldi. Talât'ın pencerelerine baktıkta gördü ki güzel Talât pencere yanındaki uzun bir kanepe üzerine uzanmış ve eline dahi bir kitap almış okuyor. Bu müşahede Feda'yı bir kat daha mutmain eyledi. Zira kadının elinde kitap olarak böyle uzanması uzun uzadıya bu vaziyette kalacağını ve binaenaleyh validesinin dahi yatmaya gitmiş olduğunu işrap ve ifham eyler idi.

Artık nazar-ı dikkatini aşağıdaki cariyenin bulunduğu odaya dikti. Hem de binanın ta kapısına kadar sokulmuş olduğu hâlde bu tarassuda başladı. Tamam cariye bir kucak sofra takımı ile odadan çıkıp besbelli kiler olması lâzım gelen bir diğer yere girince Feda dahi kapıdan girip hemen merdivenden çıktı.

Bizim Feda Efendiyi biraz merdiven başında bırakalım da her ne maksada mebni olursa olsun duhule hakkı olmayan bir yere giren insanların hâllerini biraz düşünelim: Duyarsınız ki falanca haneye hırsız girmiş ve başka hiçbir yere dokunmayarak doğruca hanımların veyahut beylerin hizmetleri bulunduğu yerlere müracaat ederek eşya-yı nefiseyi almış götürmüş. Bir taraftan görülmek tehlikesi olduğu ve diğer taraftan dahi bizim Feda Efendinin mecburiyeti gibi bir mecburiyet-i fevkalâde bulunmadığı hâlde bu adamların yabancı bir hane derununda îka-yı meram edebilmeleri ne büyük maharete mütevakkıftır? İnsan bunu düşündükçe hırsızlığın öyle sanayi-i adiyeden ibaret olmayıp pek büyük dikkate ve maharete lüzum gösterecek bir sanat olduğunu hükm ile eğer hırsızlar bu kadar maharet ve ruyeti başka bir sanat-ı meşruaya sarf edecek olsalar elbette akran ve emsallerine tefevvuk eyleyeceğini bilâ-tereddüt itiraf ve teslim eder.

Bizim şu mülâhazacığı yazmak için geçirdiğimiz zaman kadar bir zamanı dahi Feda Efendi merdiven başında geçirmedi. Hemen olanca cür'etini toplayarak yalnız ayak patırtısı çıkarmamak için kilim serpilmiş tahtalar üzerine potinlerinin uçlarıyla basarak doğruca Talât Hanımın odasına vardı.

Kitap mütalâasına epeyce dalmış olan Talât'ın birdenbire kapıdan içeriye bir erkek girdiğini hissedince nasıl bir halecanla yerinden fırlamış olduğunu elbette anlarsınız. Hatta kadıncağız "Hi!.." diye bir de ses çıkarmış ise de, Feda Efendi derhal parmağını dudağına götürerek sükût işaretini müteakip, "Edeceğiniz gürültü sizi cihana rezil eder. Benden korkmayınız! Yalnız söyleyeceğim bir iki sözü dinleyiniz! Size hiçbir fenalığım dokunmaz" diye acilen teminat vermekle Talât dahi ses çıkarmamaktaki mecburiyeti anladı.

Feda Efendi için evvel-be-evvel lâzım olan şey Talât Hanımın bir vaveyla koparıp da kemal-i ehemmiyetle tertip eylemiş olduğu şu tedbiri mevki-i icraya çıkarmaya meydan kalmaksızın rezaletin ayyuka çıkarılmasını men' kaziyesi idi. Halbuki bu mütalâa biraz başka türlüce olmak üzere Talât Hanımda dahi vaki oldu. Şayet bir tedbir-i sakinane ile def'-i belâ kabil olacak ise nafile yere cihana velvele vermemeye lüzum görmekte idi. Binaen-alâ-zalik Feda, "Hanımefendi zekânız sair cümle kadınlara değil, pek çok erkeklere bile faik iken benim buraya nasıl bir maksatla gelmiş olduğumu anlamaksızın ortalığa telâş verecek olursanız kendinizi öyle bir surette lisana düşürmüş olursunuz ki, bundan pek faci' neticeler dahi zuhur edebilir" deyince kadıncağız bu mütalâanın doğruluğunu derhal hükm ve kabul eylemiş idi.

Bundan sonra Talât Hanım yine evvelki yerine oturdu. Feda Efendi ise evvelâ dışarıya ses gitmemek için odanın kapısını kapattıktan sonra bir iskemle alıp hanımın yanına oturdu. Şu anda Feda'nın hatırından, "Ah bu kadar serkeş olmasan da seninle şöyle diz dize oturup hasbıhal etsek ne olurdu" gibi şeyler dahi geçiyor idi. Lâkin bu hatır-güzarlar şu anda kendisini asla mutmain edecek hülyalar olmadığından asıl maksuda şüru' eyledi. Dedi ki:

—Talât Hanımefendi! Evvel emirde size ne derecelerde muhabbetim olduğunu anlatmaktan söze başlayacak olsam asla inanmayacağınız derkârdır. Zira muhabbetime inanacak olsa idiniz şimdiye kadar göstermiş olduğunuz muamelât-ı muhakkiranede bulunmaz idiniz.

Talât'ta ne tasdik ve ne de red yollu bir kelime olmadığı gibi, hâl ve tavrında bir alâmet, bir işaret bile görülmedi. Yine Feda Efendi sözünde devamla dedi ki:

—Fakat bu gece şu haneye caniler gibi duhulümden muhtemel olabilen felâketlerden dolayı benim ne kadar mazur olduğumu ve her hâle, her felâkete hep sizin sebebiyet göstermiş olacağınız gibi sizin dahi nazar-ı insafınızda ispat etmiş olmak için mutlaka size olan muhabbetimin derecesini arz etmeliyim.

Kadının tavrında dehşet alâmetleri görüldü ise de henüz Feda Efendiye karşı metanet göstermek için cebr-i nefs etmekte olduğu dahi anlaşılıyor idi. Feda Efendi şayet Talât Hanım bir söz söyler, bir cevap verir diye yarım dakika kadar yüzüne bakıp da kadında hiçbir cevap olmadığını anlayınca yine sözünde devam ederek dedi ki:

—Ben de bir kibarzadeyim. Böyle bir haneye hırsız gibi girişim bana da yakışmaz. Hele vak'adan daha faci' neticeler dahi meydana çıkar ise bütün cihanın nazarında ismimin nasıl lânetler ile yâd olunacağını dahi bilirim. Kendimi bu kadar büyük bir rezalete ilka edişim sizi sevdiğimden neşet etmez de neden neşet eder? Fedakarlığın bu derecesi eğer bir eser-i cinnet bile olsa o dahi mahza size olan aşkımın çıldırasıya bir sevda olmasından ibaret değil midir?

Kadında sükût hâlâ devam ediyor idi. Hatta sükûtun bu derece devamı Feda Efendinin dahi nazar-ı dikkatini açarak Talât'ın ne yolda mukabele edeceğini mutlaka bir an evvel anlamaya mecburiyet hissetmeye başladı. Kadın mutlaka bir şey söylesin diye yüzüne bakarak kadın henüz söylemediği hâlde kendisi sözde devama iktidar bulamadığından yüzüne bakışı dahi bir "bakakalmak" hükmünü aldı.

Aradan bir iki dakika kadar zaman sükûtla geçti. Sükût müddeti uzadıkça Feda'nın cesareti dahi azaldığını kendisi bile görmekte idi. Nihayet Talât Hanım olanca cesaretini toplayarak ve fakat bu cesareti ile hilmini arttırarak telâşsız, halecansız bir hâl ile dedi ki:

—Beyfendi! Siz âşık olabilirsiniz. Hasta olabilirsiniz. Hatta çıldıra da bilirsiniz. Hanesinde oturup sizinle hiçbir münasebeti olmayan bir kadının bu hâllerinizden mesul olması neden lâzım gelsin?

Oh! Şu kadarcık olsun bir cevap verdi ya? Artık Feda Efendiye dahi bir medar-ı kelâm peyda olmuş oldu. Hemen kaybolan cesaretini toplayarak dedi ki:

—Aşkımın husulünden dolayı mesul olmayabilirsiniz. Fakat ben size gelip de aşkınız beni berbat eylediğini ve bana dahi yazık olmamak için merhameten iltifat buyurmanızı rica edecek olursam bu ricamı redden dolayı mesul olursunuz. Zira beni bu hâlde harap olmaktan kurtarmak istemediğiniz anlaşılır.

—O hâle ben sebebiyet vermemiş olduğum için kurtarıp kurtarmamakta dahi ben asla mesul olmam.

—Olursunuz.

—Olamam.

Mesele bir kere böyle "Olursunuz! Olamam!" suretini alınca artık bu iki kelimeyi bin defa tekrar etmekten bir fayda olur mu? Hiçbir fayda olamayacağını Feda Efendi görüp anlayınca artık nöbetin tehdide geldiğini hükmeyledi. Fakat herhalde en ziyade lâzım olan şey kadını ürkütüp, haykırtmamak olduğunu asla nazar-ı dikkati önünden uzak tutmuyor idi. Binaenaleyh dedi ki:

—Size bir sual soracağım efendim! Siz kız olsa idiniz veyahut dul bulunsa idiniz de ben gelip meşruen sizin izdivacınıza talip çıksa idim, yine beni reddeder mi idiniz?

—Bu sualin hikmetini anlayamadım efendim!

—Anlamak istiyorum ki, efendim benim şahsımı gerçekten şayan-ı nefret bir adam olmak üzere mi telâkki ediyorsunuz? Yoksa ben de o kadar nefrete, istikraha şayan bir adam değil isem de iffetiniz veyahut zevcinizin hukukuna riayetiniz mi sizi bana iltifattan meneyliyor?

Nöbetin tehdide geldiğine karar verdiği zaman Feda'nın çehresi değişerek gözleri hem kararmaya hem de parlamaya başladığından bîçare Talât'ın dahi metaneti azalıp havf ve hiras kalbini istilâya başlamış idi. Binaenaleyh "Evet! Sizin gibi hettaku'l-ırz olmak ile medar-ı iftihar arayan melunlar her ehl-i iffet kadın nezdinde menfur ve müstekreh olur" gibi bir cevap verse, şayet herifin ateş-i gazabını yelpazelemiş olur diye düşündüğü gibi şayet habiste zerre kadar mürüvvet-i merdane ve nısfet-i insaniyetkârane var ise hukukı zevciyeti dahi takdis eyler mütalâasıyla bu cevab-ı muhakkiraneyi vermekten istinkaf eyledi, dedi ki:

—Size evvel dahi dedirtmiş idim ki, bir kadını kendinize esir etmek derecesinde musahhar eylemek için bir erkekte ne bulunmak lâzım ise cümlesini camisiniz. Şüphe yok ki benim size karşı gösterdiğim müdafaa sizin gibi bir beyefendiyi müstekreh addetmekten neşet etmeyip fakat ez-can u dil sevdiğim kocamın hukuk-ı mukaddesesine riayet vazifesi sizi dahi o hukuku takdise davet yollu bir müdafaaya beni mecbur etmektedir.

Bu söz üzerine Feda Efendi gayet melunane bir tavır ile gülümsedi ve gözlerinden ateşler saçarak kadıncağızın haşyetini arttırdığı anda dedi ki:

—Öyle ise teessüf ederim. Teessüf ederim ki buraya gelmezden evvel düşünmüş olduğum tedbirden başka benim çarem olmayacak. Kocanızı aradan çıkarmak lâzım gelecek.

—Ne? Kocamı aradan mı çıkarmak? Aman beyefendi! Ayaklarınızı öpeyim! Aklınızı mı bozdunuz yoksa? Zavallı kocamın ne kabahati vardır?

Feda Efendi oturduğu iskemleden ayağa kalktı. Yeisinden, hiddetinden dudakları ve elleri ve hatta bütün aza-yı vücudu titrediği hâlde her kelimeyi birbirinden ayırarak aheste bir tavr-ı müthiş ile dedi ki:

—Evvelâ rica ederim ki yavaş söyleyiniz! Öteki odada olan valideniz veyahut aşağıdaki cariyeniz sedamızı işitip de gelecek olurlar ise hiç şüphe etmeyiniz ki, bu odanın içinde kan gövdeyi götürür! Bîçare Talât tehdidin bu sureti üzerine donakaldı. Gayet müsterhimane bir tavır ile dedi ki:

—Meselenin öyle kanlı bir dereceye varmasını ben hiç arzu etmem! Tehevvürü bırakınız da yerinize oturunuz. Akilâne söyleşelim!

6

Talât Hanımın bu sözü Feda Efendi nezdinde mâğlûbiyetin ilk emaresi olmak üzere telâkki olundu. Bir kere kadını böyle bir tehdid pençesi altına aldıktan sonra artık netice-i muvaffakiyete kadar ele almak muhal olmayacağını düşündü. Ma-haza Talât üzerinde en ziyade tesir, nüfuz eden şey tehdid olduğunu görmüş bulunduğundan o tavr-ı tehdidi elden bırakmayarak dedi ki:

—Oturalım efendim! Nasıl emreder iseniz öyle hareket edelim. Fakat şunu biliniz ki demincek çıldırdığımı veyahut ne olduğumu anlayamadığınıza dair bir söz söylüyor idiniz. Ben size daha evvel ne hâlde bulunduğumu da söyledim. Çıldırıp çıldırmadığımı ben de bilemiyorum. Fakat kocanıza gelince, ne kabahati olduğunu bana sormak iktiza etmez. Benim için bahtiyarlık mertebesi olan bir dereceye vusul yolunda hangi mânii görür isem ber-taraf ederim. Bir güzel bahçeye girecek olsak yol üzerinde insanın eteklerine sarılan dikenlerin dahi bir kabahati yok ise de insan yine onları potinleriyle vurup yerden kat' eder.

Kocasının âşık-ı fedakârı olan bîçare Talât, Feda'nın bu tehdidinden daha ziyade ürktü. Beti benzi kül kesildi. Oturduğu yerde oturamayıp ve ayakta duracak kadar dahi dizlerinde derman bulamayıp birkaç defa yerinden kalkıp oturduktan sonra dedi ki:

—Efendi! Allah aşkına merhamet ediniz! Biraz insafla düşününüz! Kocamın ne kabahati vardır ki bîçareye kasdedeceksiniz! Hışmınız bana olmak lâzım gelir. Beni vurunuz, beni öldürünüz!

—Hanımefendi! Hanımefendi! Siz henüz ahvalin dehşetini anlayamadınız. Bu facianın nihayetinde kanlar gövdeleri götürecektir. Sahihan gövdeleri götürecektir. Evet! Siz dahi pençe-i intikamımdan kolay kolay kurtulamazsınız. Zira elime aldığım gülün dikeni parmağıma batacak olursa elbette gülü dahi yere çarparım. Hele içinde bir arı, bir akrep görecek olursam gül ile beraber ayaklarımın altında ezerim. Siz benim olmayacak olursanız sizi rakibim olan Murtaza Beyin yed-i inhisar-ı istifadesine teslim ederim mi zannediyorsunuz? Miskin miskin boynumu büküp giderim mi kıyas eyliyorsunuz? Benim olmayacak olduğunuz hâlde elbette hiçbir kimsenin dahi olmamanız için sizi de bu dünyaya hiç gelmemişe döndürürüm.

Ricanın, istirhamın faydası olmadığını Talât Hanım gereği gibi anlamaya başladı. Hele kendisi için dahi çare-i selâmet olmadığını görünce bu yeis ve nevmidî, cesaretini arttırmaya dahi sebep oldu. Epeyce bir tehevvür-i meyusane ile dedi ki:

—Ahvalin dehşetini anlamayan ben değilim. Sizsiniz efendi siz! Vay siz kocamı veyahut beni veya her ikimizi öldürecek olursanız kendiniz dahi ölümden kurtulur musunuz? Adaletin satırı sizin gibi kanlılar, katiller için değildir de kimin içindir? O satır-ı adalete dahi ne hacet? Bakalım kocam aleyhine vuku bulacak kasdınızda muvaffak olabilir misiniz? O sizden daha cesur bir kahramandır. Altı ateşli tabancası dahi hiçbir zaman yanından eksik olmaz. Gözünüzden nişan alır ise gözünüzden vurur. Alnınızdan nişan alır ise alnınızdan vurur. Bizim helâkimizi muhakkak gördüğünüz hâlde kendi helâkinizi dahi muhakkak görmelisiniz.

—Ahvalin dehşetini anlamayan ben değilim hanım, mutlaka sizsiniz! İşte bu sözünüz dahi ispat eyliyor ki ahvalin dehşetini henüz anlamamışsınız. Anlamış olsa idiniz beni de ölüm ile tehdid etmez idiniz. Siz benim için ölümü ürkecek bir şey mi kıyas ediyorsunuz? Bilfarz ben kocanıza galebe edemeyecek olursam da o beni katledecek olursa benim matlubum yine hâsıldır. Zira bana tebşir eylediğiniz satır-ı adalet o hâlde kocanızın kafasını koparır ki benim matlubum yine hâsıl olmuş olur. Ben size ne demiş idim? Eğer siz benim olmayacak olur iseniz sizi rakibimin inhisar-ı istifadesine de terk etmeyeceğim demiş idim. Ben iltifatınızdan kat'iyen mahrum kalacak olduktan sonra, bu dünyanın hayatını zaten arzu edecek bir hayattır diye telâkki etmem. Kendi helâkimi göze aldırdıktan sonra ise ha kocanızı ben öldürmüşüm de asılmışım, ha o beni öldürmüş de badehu kısasen kafası kesilmiş, hep netice birdir. Siz bir akil kadın olduğunuz için işte buralarını nazar-ı muhakemenize arz etmeye geldim. Yoksa kan dökmek kat'iyen tahakkuk eylediği bir anda sizden istizan etmeye ve müsaadenizi istihsal eylemeye hiç iktizam kalmayacaktır.

Feda Efendi şu lâkırdıyı bitirdikten sonra dahi arada bir sükût vaki oldu. Kadın ne cevap verecek diye yüzüne bakıyor idiyse de Talât Hanım herife bir cevap vermeyip ve yüzüne dahi bakmayıp, gözlerini yere dikmiş olduğu hâlde derin derin düşünmekte idi.

"Zor ile güzellik olmaz" derler. Ne doğru bir sözdür. Eğer Feda Efendi kadını bu surette tehdid ederek gönlünü celp ederim hülyasına düşmüş idiyse şimdi kat'iyen hüküm verebilir idi ki kadının gönlünü celp etmiş olmak şöyle dursun bilâkis külliyen ve kat'iyen nefretini celp etmiştir.

Öyle ya! Cellât ustası gibi asmaktan, kesmekten, biçmekten bahseden bir herif sevilir mi? Hele asılıp kesilecek olanlar insanın kendisiyle yine kendi canı gibi sevdiği hişanı olurlar ise böyle canlarına kasdedecek herife meyolunur mu?

Acaba ne cevap verecek diye Talât Hanımın yüzüne bakmakta bulunan Feda Efendinin dahi hakikat-i hâli ve şu andaki mafi'l-bali tetkik edilecek olursa anlaşılır idi ki gözleri kadının yüzünde iseler de yüzünü göremiyorlar idi. Dalgın bir nazar olmak üzere bu gözler kadına dikilmiş idi. Zira bu esnada Feda Efendi dahi bir derin düşünceye varmış idi.

Düşüncesi ne olduğunu mu sual ediyorsunuz? Murtaza Beyin kendisinden daha cesur bir kahraman olduğunu düşünüyor idi. Ne zanneylediniz ya? Siz Feda'nın bîçare Talât'ı tehdid için söylediği sözlerin kâffesini ciddî olmak üzere mi telâkki eylediniz?

Murtaza Beyin ne kadar şeci' bir adam olduğunu zevcesinden ziyade kendisi biliyor idi. Hele iffete, namusa ait hususatta hiç şakası olmadığını daha âlâ biliyor idi. Kendi selâmetine, namusuna ait mesailde değil, bir gün Üs-

küdar iskelesinde ihtiyar bir adam üzerine tehdid kasdıyla kama çekmiş olan bir Kürd'e hudayî bir şamar aşk eylediği anda koca Kürd'ün fırıldak gibi bir topuğu üzerinde iki defa döndükten sonra yere tekerlenerek badehu bileğini burup kırarcasına kamasını dahi elinden almış olduğunu reyü'l-ayn görmüş idi. Feda'nın kendisi o Kürd'e hiç benzemediği ve bu defa zevcesine ettiği taarruz ve tehdid Kürd'ün ihtiyara olan tehdidine de kıyas olunamayacağı hâlde Murtaza Beyden korkmaması, ürkmemesi kabil olur mu?

Bu hâlde fıkramızın nev'i bir suret-i mudhike peyda eylemeye başladığına karilerimiz elbette dikkat ederler. İhtimal ki kendi hâlini nazar-ı insafa alacak olsa Feda Efendi dahi kendi yüreğinden korku ateşleri alev-riz-i iştial olduğu hâlde bir âciz kadını korkutup durmasına kendisinin dahi güleceği gelir idi. Lâkin hatırına Talât geldikçe Murtaza Beyden olan havfını dahi unutarak ve habis herif yine derhal kendisini kahraman katil görerek kadıncağızın kül gibi kalan çehre-i masumane ve mazlumanesine hiçbir nazar-ı merhamet ile bakmayıp gözlerinde birer ok olsa atıp vurmak istediği anlaşılır idi.

Sükûtun müddeti uzandıkça âşık efendinin canı sıkılmasından ziyade zavallı Talât Hanımı bir kat daha ürkütmeye medar olmak için cebinden revolverini çıkarıp, kurcalamaya başladı. Talât bunu görünce sanki kendi üzerine nişan almış ve vurmaya davranmış olmak derecesinde havf ve telâşa düşerek dedi ki:

—Aman Allah aşkına bırakınız o tehlikeli şeyi ödüm kopuyor!

—Bu saat silâhımı elden bırakacak bir saat değildir efendim! Bu saat silâhıma davranacak saattır.

—Merhamet ediniz efendim! Gençliğiniz başı için!

—Merhameti sizden isterim efendim! Yalnız bana değil, hem kendinize hem de o sevgili bahtiyar kocanıza merhamet ediniz de bana bir kelimecik söyleyiniz! Ümit verecek bir kelime bana kâfidir. Derhal buradan kalkar giderim.

—Ben kimseye ümit verememem efendim! Kimseye bir kelime söyleyemem. Ben o ümidi, o kelimeyi vaktiyle kocam olan zata bir taahhüd-i meşru suretinde verdim. Şimdi kanımın dökülmesine razıyım da taahhüdümü bozmaya kat'iyen razı değilim!

—Bu sözünüz kat'î ise benim de tabanca ile oynadığıma itiraz etmeyiniz. Sizin kanınızı dökmek kocanızı öldürmek kadar sizi mustarip etmeyeceğinden kocanızı bekleyeceğim. Fakat zerre kadar ses çıkaracak, şamata edecek olursanız evvelâ sizin işinizi bitirmek lâzım gelir. Ondan sonra da gider kocanızın yolunu beklerim. Yine hakkından gelirim.

—Aman Feda Efendi! Allah aşkına olsun!

—Yeminin, andın hiçbir faydası yoktur efendim! Cümlemizin günahına sizin bu inadınız girecektir. Siz, beni adî bir heveskâr zannedip de dilenci kovar gibi her yerden kovabileceğinizi düşündüğünüz için işte bu felâketler yüz gösteriyorlar. Sevmek sevilmek âdetini biz icad etmedik. Bunlar tabiatta mevcut olan şeylerdir. Siz fevka't-tabia bir kadın olacak değilsiniz a?

Evet! Talât eğer bu tabir caiz ise fevka't-tabia bir kadın idi. Veyahut daha doğrusu tamam tabiî bir kadın idi. Zira hukuk-ı zevciyete riayet etmek tabiat-ı beşeriyenin ve tabiat-ı maslahatın mukteziyat-ı esasiye ve asliyesinden olup bu hukuk-ı mukaddeseye riayet etmeyenlerdir ki hükm-i tabiatı ihlâl ile her hududun haricine çıkmış olurlar.

En son sözleri söylemek için ikisi dahi ayağa kalkmış oldukları hâlde, tekrar yerlerine oturamayıp hakikaten şaşkınlıktan başka hiçbir şeye haml olunamayacak bir hâl ile ayakta kalmışlar idi.

Feda Efendi ile Talât Hanım arasında buraya kadar hikâye eylediğimiz mülâkat bir saatten ziyade imtidat eylemiş idi. Diğer taraftan Talât'ın validesi uykuya varmış olduğu gibi, cariye dahi her hizmetini bitirip "Beyfendiyi hanımefendi bekler" diye yorgun kadıncağız yatağına can atmış idi. Binaenaleyh Feda'nın hiç tehdid etmesine hacet kalmaksızın Talât Hanım sabır ve sükûta mecbur idi. Zira ses çıkaracak, telâş edecek olsa bile validesi ve cariyesi uykudan uyanıncaya kadar Feda Efendi için birçok harekât-ı müthişeye zaman kalacak velev sellem valide ve cariyesi uyanıp gelseler bile onların dahi bağırmaktan çağırmaktan başka yapacakları bir şey olamayacak idi.

İşte gece vakti saat dört raddelerinde Murtaza Beyin hanesinde bir odada zevcesi Talât Hanım ile âşık-ı gaddarı Feda Efendi arasındaki hâl şundan ibaret iken bir de bağın sokak kapısı dışarıdan anahtar ile açılarak Murtaza Bey ve iki uşak içeriye girdikten sonra yine kapanmış ve uşağın birisi hareme kadar fener göstermek için önde yürüyerek Murtaza Bey dahi arkadan gelmekte bulunmuş olduğunu oda içinden Feda ile Talât görmüşler, hem de kemal-i telâş ile görmüşler idi.

7

Tiyatro oyunlarını yazanlar nezdinde en büyük maharet addolunur bir şey vardır ki "kodens" derler. Bu ise oyunun ve oyunu teşkil eyleyen vukuat ve entrikaların suret-i cereyanına nazaran bütün erbab-ı temaşa meydana bir neticenin çıkacağına muntazır iken cümlenin intizarına bilkülliye muhalif olarak başka bir hâl çıkıvermesinden ve oyunun o zamana kadar görülmüş olan suretini bilkülliye değiştirivermesinden ibarettir.

İşte böyle bir "kodens" şu romanımızda dahi görülmüştür. Şöyle ki, sokak kapısından Murtaza Beyin vürudu üzerine Feda Efendide nasıl bir harekete intizar olunur idi? Zaten elinde bulunan silâhını bir türlü af kabil olamayan hasmı, rakibi Murtaza Efendi aleyhinde istimal için bir mevki' ittihazına şitab edeceği beklenir idi. Öyle değil mi?

Fakat heyhat!.. Bu cesaret kimde? Eğer Murtaza'nın cebinde dahi tabanca olduğunu bilmese ve kendi silâhını gösterir göstermez Murtaza'nın dahi Talât Hanım gibi korkup amana düşeceğini hesap etmiş olsa hiç şüphe yoktur ki Feda o hâlde en büyük kahraman kesilerek hasmına zerre kadar bile merhamet göstermez. Çünkü korkakların hâli böyledir. Cüz'î tehlikeye karşı bilkülliye apışıp kaldıkları hâlde tehlikesizliği görünce o kadar kahraman olurlar ki, merhamet ve mürüvvet ne olduğunu dahi kaybederler.

Murtaza'nın vürudu üzerine Feda Efendide görülen hâl, hakikaten bilkülliye hilâf-ı intizar idi. Oda içinde divane gibi fırıl fırıl dönüyor ise de mübareze ve mukatele için bir mevki' tutmak üzere değil! Mukatele ve mübareze kimin hatırında kalacak? Beyfendimiz sanki karşısına bin Murtaza çıkıp ikişer ellerine tabancalar alarak her tarafını ihata etmişler de hangi tarafa baş vursa kendisini ateş ile tehdide başlamışlar gibi bir anda bin köşeye başvuruyor ve derhal tersine persine dönerek başka tarafa saldırıyor idi.

Zavallı Talât bu telâşların farkına biraz geç varabildi. Eğer Feda "Aman hanım! Nereye kaçayım! Aman nereye gizleneyim! İkimiz de bittik" diye istimdad ve istirham etmemiş olsa idi, kadıncağız bu telâşları bir maksad-ı katilâneye hamlederek belki de avazı çıktığı kadar haykırmaya başlar idi.

Şık beyde o haifane telâşları görünce kahkahasından çatlamak derecesini buldu mu zannedersiniz? Hayır! Bilâkis zavallı Talât işin nihayeti mutlaka bir rezalete, mutlaka bir faciaya müncer olacağını bi'l-bedahe gördüğünden evvelki kadar ve belki daha ziyade korkuyor idi.

Vakıa bu korku artık Feda tarafından gelmiyor idi. Kocası tarafından geliyor idi. Kocası tarafından idi ki Feda'nın gölgesini görecek olsa kubur sıkacağı muhakkak olup herif ise harem bahçesi kapısından dahi girmiş bulunduğundan, Feda Efendi kendisini merdivenden aşağıya atıp da bahçe kapısından fırlasa bile Murtaza ile karşı karşıya geleceğinden artık bu firarın imkânı kalmamış idi.

Fakat kocası gelsin de Feda'yı oda içinde bulsun mu? Mazallah! Başka bir çare ve tedbire dahi zaman ve imkân kalmadığından Talât olanca zihnini toplayıp yük içindeki bacadan tavan arasına çıkılabileceğini düşündü ve derhal yükün kapısını açarak hazır yığılı yatakların merdivenlik hizmetini görmeleriyle Feda'yı tavan arasına çıkartabildi.

Tamam yük kapılarını kapamış idi ki kocası dahi merdivenin üst başını bulduğundan, kadıncağız telâş ile kocasını istikbale koştu. Eğer Murtaza karanlıktan aydınlığa girilmek hasebiyle gözleri kamaşmamış olsa idi karısının pek perişan hâlde bulunduğunu fark ederek Talât'a itimat ve emniyet-i tammesi varsa da elbette bir şeyden korkmuş ve ürkmüş olduğunu hükmeyler idi.

Vakıa oda içine girip de gözü aydınlığa alıştığı zaman dahi bu hâlin farkında oldu ve sebebini Talât'tan sordu ise de Talât okumakta olduğu romanın pek tesirli olmasından falandan bahsederek kocasının sualini def'e muktedir olabildi.

Kadıncağız kocasının hizmetiyle birkaç defa dışarıya çıktığı esnada Murtaza Efendi tavan arasında işittiği bir patırtıdan kuşkulanmaz mı? Kendi kendisine "Bu gece senin ecelin gelmiştir. Zaten çoktan beri işkilim var idi" diye mırıldanarak yük kapılarını açmaz mı? O aralık içeriye giren Talât kocasının sözlerini işitmiş ve hareketini görmüş olduğundan "Eyvah! Korktuklarım başıma geldi" diye korkusundan bin baygınlığı bir anda geçirmeye başlamış idi.

Hele Murtaza boğuk bir ses ile "Aman Talât! Şu çifteyi getir çifteyi" dediği zaman kadıncağız kocasının ayaklarına kapanarak hem itiraf-ı kusur ve

hem de ispat-ı beraat için dili dönebildiği kadar söz söylemeye cür'et aradı ise de bulamadı. İçeriki odadan çifteyi getirdi, ama Murtaza'ya nasıl verdiğini kendisi dahi bilemiyor idi. Zira kendisi gelinceye kadar koca Murtaza kedi gibi bir çeviklik ile yük içinden tavan arasına çıkmış ve oradan elini uzatıp çifteyi almıştır.

Kadıncağız birdenbire ağrısı tutmuş gebe gibi bin evca'-ı derun ile oda içinde gezinmeye başladı ise de bilemeyiz o hâlde bulunan gebe kadınlar bu kadar mütehalikâne ve mütelâşiyane gezebilirler mi?

Talât "Eyvahlar olsun! Ya kocam Feda'yı öldürüp badehu onu da asacaklar veyahut Feda kocamı öldürecektir. Herhalde kocamın kanına kendim girmiş oluyorum" diye düşündükçe kendisi için bin ölüme birden intizar eyliyor idiyse de bu nimete dahi nail olamıyor idi.

Aradan on dakika bir çeyrek kadar zaman geçti ise de bu dakikaların her birisi bîçare Talât için bir asr-ı musibet kadar ağır ve acı geçti. Nihayet tavan arasında "Dan!.. Dan!.." iki el silâh patlamaz mı?

Talât Hanım şark diye düştü bayıldı. Tüfeklerin sedası yalnız haremde bulunan kadınları değil, selâmlıktaki adamları dahi uyandırdığından herkes Talât'ın odasına koştu. Kadıncağızı bir kalıb-ı biruh-asa yere yatmış gördükleri zaman zaten kalpleri halecanlı olan hane halkının havfları bir kat daha arttı ise de edilen gürültüler patırtılar üzerine Talât yine gözlerini açmış idi.

Patırtının en çoğu tavan arasından geliyor. Kim bilir Murtaza ile Feda boğaz boğaza mübareze mi ediyorlar? Fakat herhalde birisi diğerini sürükleyip yükteki deliğe doğru getirdiği, bu harekete mahsus olan seslerden anlaşılıyor.

Hele çok şükür yükün ağzındaki delikten Murtaza'nın sedası gelerek "Talât! Talât! Yardım et de şu habisi indirelim" diyor ise de Talât'ta yardım edecek kuvvet mi var? Ayvaz ile uşak yük içine girerek muavenete müheyya oldular ise de Murtaza Efendi "Sizin burada ne işiniz var be!" diye tekdire başlayınca heriflerin de muavenete cür'etleri kalmadı. Vakıa "Aman efendim! Silâhlar patladığını işittik de geldik" dedilerse de efendileri bu özrü makbul tutmayarak silâhların sebebi olmak üzere dahi "İşte habisi öldürdüm, şerrinden kurtulduk" tan başka izahat vermediğinden bu kadarcık bir söz kimseye itminan vermedi.

Elhâsıl aşağıda olanların dahi inzimam-ı muavenetiyle Murtaza'nın maktulünü oda içine indirdiler. Cümlede bir hayret, ama Talât'ın hayreti bittabi cümleye galip! Kadıncağız âdeta çıldırmak derecelerine varıyor. Fakat niçin bilir misiniz? Beklediği naaş Feda Efendinin naaşı olacak iken ortaya koskocaman, kuzu kadar bir tilki yatırmış olmalarına hayretinden bu dereceleri bulmuş.

Murtaza Efendi toz toprak içinde olduğu hâlde oda içine indi. Karısını korkusundan beti benzi kireç kesilmiş görünce kemal-i şetaretle böbürlenip gülerek dedi ki:

—Ne korktun be! Tavan arasında muharebe var mı zannettin?

—Aman beyim! Korkulmayacak şey mi? Gece yarısı silâh patırtısı!

—Canım *** Paşa'nın bağındaki vahşi hayvanlar kümeslerinin telini kırmışlar. Hepsi bahçeye yayılmışlar. Vakıa bahçıvanlar derhal yetişip toplamışlar ise de yalnız bir tilki firara yol bulmuş. Birkaç gecedir tavan arasında bir patırtı işitiyor idim de mutlaka tilkinin bize iltica eylediğini hükmeylemekte idim. Nihayet bu gece keşfimin doğru olduğunu işte tilkiyi önünüze sererek ispat eyledim.

HATİME

Hikâyemizin sonunda "kodens" Feda Efendiden cesaret beklenirken bilâkis korkaklık zuhur etmiş olması ziyade şayan-ı istigrap değil midir?

Bu meselede şiddet-i sevdasıyla aklı başından gidip kanla gövdeleri götürmek derecesinde tehdidlere varmış olan Feda Efendinin hâli, hakikaten gülünecek bir hâl idiyse de bîçare âşık kendi hâline kendisi gülememiş idi. Murtaza Efendi tavan arasında harıl harıl tilki aramakta iken bîçare Feda dam üstünde ve ta saçağa karip bir yerde bulunarak yekdiğerini takiben iki el silâh patladığını işitince kaldırıp kendisini bahçeye atıvermiş idi.

Bereket versin ki köşk yalnız bir katlı olduğundan âşık-ı meyusun atladığı yer ancak yedi sekiz arşın irtifaında olduğu gibi aşağısı dahi gübreli ve yumuşak, yeni kazılmış bir tarla olduğundan sadme-i sukut yalnız şık beyimizin dar pantolonunu dizlerinden, kıçından birkaç yerinden patlatmaktan başka bir ziyanı mucip olmamış idi.

Bununla beraber zavallı delikanlı can havliyle sokak kapısı tarafına hücum ederek yerine konulmuş olan kol demirini güç hâl ile açmış ve dua etsin ki kapı içeriden kilitlendiği hâlde anahtarı üstünde bulunduğundan kendisini sokağa atabilmiştir. Yoksa havlu veyahut bahçe içinde kalarak yakayı ele vereceği derkâr idi.

Bu tehlikeli komedyadan yakayı kurtarmış olmasına Feda Efendi o kadar memnun oldu ki, bir daha Talât Hanım,a değil hiçbir kadına kabadayılık göstermemek için tevbe-i nasuh ederek nihayet münasip bir kızcağız ile teehhül dahi eyledi.

Gördünüz mü aşkta mutlaka bir feyiz vardır. Mebsuten değil ise bile makûsen olsun bu feyizden netayic-i hasene intac olunabiliyor imiş.

Temmet

ÇİNGENE[20]

1

Zaman tamam mah-ı nisanın on yedisi! Gidilecek yer de Kâğıthane!

Kâğıthane'ye bin defa gitmişsinizdir ya? Fakat bilemem nazar-ı dikkatiniz her biri birer zehr-i seyyar hükmünde olan rengârenk feraceli, çarşaflı kadınlara mı münhasır idi? Yoksa letafet-i tabiiye-i mevkiiyeyi tetebbu ve tetkik mi eyliyor idiniz?

Bu hikâyemiz muktezasınca Kâğıthane'nin evvel-be-evvel letafet-i mevkiiyesini tetkik etmiş bulunmaklığınızı arzu ederim.

Kâğıthane'nin bir şöhret-i tarihiye almasına ve zevkini safasını bilen, letafet-i tabiiyeyi takdir eyleyen bir padişah-ı muazzam tarafından tezyini uğrunda bunca fedâkârlık ihtiyar buyurulmasına sebep hep letafet-i mevkiiyesidir. Bir rivayete göre vaktiyle Paris'e gönderilmiş olan bir Osmanlı sefiri Versay bahçelerini görmüş de o plân üzerine Kâğıthane'nin de tanzimini metbu-ı mufahhamına tavsiye eylemiş imiş. Orası bize lâzım değil a! Fakat Kâğıthane hakikaten tanzime tezyine en ziyade müstait olan yerlerin birisidir. Hatta İstanbul etrafında ondan daha müstait bir yer bulunmadığı dava edilse bile kolay kolay reddolunamaz.

Farz ediniz ki Kâğıthane'ye bahren gidiyorsunuz. İki tarafını vâsi bir payitahtın kıtaları tahdit eyleyen bir liman sizin ilk güzergâh-ı bahrinizdir ki dünya üzerinde bundan daha emin bir liman bulunmadığında coğrafiyun müttefiktir. Haliç'te sizin kayığınızı bizar edecek kadar dalga peyda etmeye kâfi bir fırtına tasavvur edilmek lâzım gelse bütün dünyanın zir ü zeber edilmesini dahi birlikte tasavvur iktiza eder. Zira mühendis-i tabiat sanki Kâğıthane'ye bahren gidecek olanları telâtum-ı deryayla mustarip etmemeyi hesap eylemiş de o körfezceğizi ona göre resmetmiş gibi hiçbir rüzgâr Haliç'in mirat-ı sathını "temevvüç" lafzının hükmü doğru addolunacak derecelerde temevvüç edemez.

Kâğıthane'ye doğru gittikçe Haliç daralmaya başlar. Hem daralır hem de sularının koyu mavi rengi açılmaya başlar. Açıldıkça bir aralık yeşilimtrak bir renk peyda eder. Gittikçe sararır. Nihayet Haliç bir liman hâlinden çıkıp vâsi bir nehir hâlini almaya başlar.

Ama henüz nehir olmadı. Daha Kâğıthane deresine girmedik. Henüz Eyüp önlerindeyiz. Sular dahi nehir suları gibi tatlı değil, henüz tuzludur. Yalnız peyda olan darlık ile suların rengine arız olan sarılık orasını bir büyük nehir hâline koymuştur.

20. Letaif-i Rivayat, 15. cüz, İstanbul, 1304, 208 s.

Biraz daha giderseniz darlık ve sarılık ziyadeleşir. Şurada burada adacıklar görmeye başlarsınız ki üzerlerinde biten uçları dikenli hasır sazları onlara azim ve zümürrüdin birer kirpi suretini vermiştir. Bazıları ise gayet lâtif çimen ile mestur olduğundan mahir bir bahçıvan elinden çıkmış saksı denilse becadır.

Kayığımız hâlâ ilerlemektedir. Tamam Alibeyköy deresiyle Kâğıthane deresinin birleştiği yere geldiniz ki işte burası gerçekten bir nehir manzarası teşkil eyledi. Siz Kâğıthane'ye gidecek olduğunuzdan Alibeyköy deresini sol tarafınızda bırakarak sağdaki dereye kayığınızı sevk eylediniz.

Ondan sonra mecranın i'vicacları ve gâh gâh altlarından geçtiğiniz köprüler ve suların tatlılanmaları bir nehir dahilinde seyahat eylediğiniz hususunda asla şüphe bırakmazlar. Mevsim nisanın on yedisi demedik mi ya?

Bilhassa o mevsimde bu nehrin iki sahili tesrir-i üyun etmekte çemenzar-ı cinanı andıracak surette yeşildir.

Yolunuzda devam ediyorsunuz. Mirahor köşkünü dahi geçmişsiniz. Bir de tamam mecranın bir kıvrımını dolaşır dolaşmaz karşınıza azim bir çayır çıkar ki arzen ve tulen ona müsavi bir çayır daha İstanbul etrafında yoktur denilemez ise de letafet yalnız vüs'atte olmayıp belki Kâğıthane çayırı gibi ortasından büyük bir dere akmasında ve o derenin iki sahili rıhtım ile tanzim edilmiş bulunmasında ve tamam çayırın ortalık yerinde hakikaten sanatlı bir çağlayan vücuda getirilmesinde ve o çağlayanın bir tarafında cennet kasırları gibi bir kasr-ı hümayun bulunmasında ve hele derenin çağlayandan yukarı kısmının bir hatt-ı müstakim üzere binlerce metreye kadar uzanıp gitmesinde vesair burada kalemimizin bihakkının tasvirinden üşendiği bin türlü ziyneti cemeylemesindedir.

Bu mecra-yı müstakimenin üst başındaki köprünün uzaktan görünmesi hakikaten bir ressam-ı mahirin fırçasından çıkmış güzel bir levha teşkil eder. Zira Kâğıthane karyesi dahi bu köprünün sol tarafından ağaçlar içine gizlenmiş olduğu hâlde gâh gâh kendisini göstererek tablonun ikinci plânı makamına kaim olur.

Sizi çağlayana kadar götürmüş olmakla Kâğıthane'nin olanca letafet-i mevkiiyesini göstermiş olamayız. Hele bir köprüye kadar geliniz de ondan öteye Cendere boğazına doğru olan kısmına bakınız. Burada derenin mecrası iki sahiline rıhtım inşası gibi külfetlerden dahi azade olarak bahusus i'vicaclarını daha ziyade arttırmıştır. Lâkin çayırın zemini güya tesviye terazisiyle tesviye olunmuş gibi o kadar düzdür ki dere gâh derine gömülmek ve gâh sath-ı mürg-zara çıkmak gibi intizamsızlıklar olmayıp bütün i'vicacları bir suret-i muntazamada teşekkül eyler.

Tulü bir buçuk saatten ziyade mümtet olan bu uzun vadinin arzı gâh darlaşır gâh genişler ki en dar yeri yedi sekiz yüz metreden aşağı değildir. İki cenahını da yekdiğeri üzerine yüklenmiş tepeler tahdit ederler. Eğer bu tepeler Beykoz taraflarının dağları gibi ormanlık olsalardı cidden Kâğıthane'nin letafetini derece-i gayeye isal etmiş olurlar idi. Ne çare ki yalnız çemenle mestur olarak ondan fazla ziynetiyse üzerinde atlayan koyun sürülerinden ibaret kalır.

Kâğıthane'nin letafet-i mevkiiyesini ihtar için şu söylediğim dört lâkırdıyı bu mevki-i lâtifin bihakkın tavsif ve tasviridir diye telâkki etmeyiniz. Öyle telâkki ederseniz ya bana ya Kâğıthane'ye zulmetmiş olursunuz. Zira ben Kâğıthane'yi bihakkın tasvir etmeye mecbur olursam bir cilt yazarım.

Kâğıthane'ye zulmetmiş olursunuz. Zira ben onun tasvir-i letafeti yolunda bir cilt yazsam bile Kâğıthane benden daha mahir muharrirlerin diğer birçok ciltlerine ihtiyaç hissettirecek derecelerde lâtif olduğunu her munsıfa teslim ettirir. İnanmazsanız ben sizi Kâğıthane'ye bahren götürmüş olduğum hâlde siz bir kere de Beyoğlu tarafından Kâğıthane'ye doğru gidiniz de tamam vadiye hakim olan tepe üzerine geldiğiniz zaman karşınızda teşekkül eden levhayı tetkik eyleyiniz. Öyle bir panorama ki temaşa-yı sathîsi saatlerce imtidat ederek sizi istiğrak hâline duçar eder. Fakat hikâyemizin derece-i ihtisarına göre Kâğıthane'nin bu kadarcık tasvir-i letafetini kâfi görünüz.

Ne demiştik? "Mevsim tamam nisann ayının on yedisi! Gidilecek yer dahi Kâğıthane" mi demiştik? Ya gidenler kimler olduklarını bilir misiniz? Şems Hikmet Bey ki ekseriya tahfif ile yâd edenler ya sadece Şems Bey derler veyahut yalnız Hikmet Bey demekle iktifa ederler.

Bindikleri bir sandal ise de öyle bazı sandal meraklısı beylerinkiler gibi mekik değil. Kariben tanıyacağınız Şems Hikmet Bey zevk denilen şeyi tehlike hâline tahvil edecek beylerden değildir. Fikrini hikmetle tenvir eylemiş bir gençtir ki suret-i mahsusada yaptırmış olduğu üç çifte sandalı pupadan provaya dokuz metre tulünde olduğu hâlde ortalık yerinde en geniş arzı dahi iskarmozdan iskarmoza bir buçuk metredir. Gayet kavruzlu(?) metin bir teknedir ki Kâğıthane deresinde hiçbir yere oturmaksızın çağlayanlara kadar gidebilmesi dahi yeke kordonlarını kendi elinden düşürmeyen Şems Hikmet Beyin suları pek güzel bilmesi sayesinde müyesser olabilir.

Bu sandalın kıç ve baş altlarında iki dolap olup yedi sekiz misafiri her vechle ikram edecek levazım dolapları doldurmuştur. Onlardan maada dışarıya çıkıldığı zaman oturulacak iskemle, kullanılacak masa vesair dahi hep geçme olmak şartıyla oturak tahtalarının altlarına yerleştirilmiştir.

Sandalın tentesi iki taraftan muhkem ve ardasolulu(?) olup öyle bir biçimde yapılmıştır ki iktizasına göre karada dahi kurulunca gayet mükemmel bir çadır vücuda getirir. Sandalın yelkenleri de muntazam olunca çadırın mükemmeliyetine hiç şüphe kalmaz.

Yelkeni Şems Hikmet Beyin hikmetine mugayir mi addeylediniz? Acele etmeyiniz. Şems Hikmet Bey sandalına hızlı gitsin diye tahammülünden fahiş yelken tertip etmemiştir. Tamam tahammülü derecesindeki yelkeni dahi iki direğe taksim ettirmiş olduğundan rüzgâr ziyade olduğu zaman yalnız bir tek direğe yelken açtırır. Az rüzgârlı havalarda iki direğe dahi yelken fora ettirir.

Yelkenleri de lâtin biçiminde olduğundan ekser rüzgârlara muvafık düşer. Fakat bilkülliye makûs rüzgârlarda volta etmek tehlikesi Şems Hikmet Beyin haritasında münderiç değildir.

Mekânı tariften mekîni dahi anlayabilirseniz bizim Şems Hikmet Beyin

zevk adamı olduğunu elbette anlamışsınızdır. Evet bu zat zevkini bilir, zevki sever bir adamdır. Boğaziçi'nde, Marmara'da bu sandal ile pek çok zevkler etmiştir. Hatta bir defa Sarayburnu'ndan başlayarak Tekfur Dağı Gelibolu sırasıyla Çanakkale'sini, Kapı Dağı, Mudanya, İzmit'i dolaşıp Kadıköy ve Harem iskelesi yanlarından geçerek yine İstanbul'a gelmiştir. İşte bu seyahatinde sandalının tentesini çadır hâline ifrağ ederek birçok geceleri deniz kenarında dahi imrar eylemiştir de safasına doyamamıştır.

Kâğıthane'ye gittiği şu nisanın on yedinci günü sandalında kendi muallimi Selimcan ile üdebadan Sihrî Efendi ve ehl-i musikiden Davut Bey ve ressam Artin Elvanyan Efendi ve gazete muharrirlerinden Rakım Bey beraberdirler. Ama bu zatları Şems Hikmet Beyin dalkavuğu, çanak yalayıcısı zannetmeyiniz. Her biri bir ilme, bir sanata malik olan bu zatların hiçbirisi Şems Hikmet Beye değil hiçbir kimseye kavuk sallar veya hiçbir kimsenin çanağını yalar takımdan olmayıp her biri kendi vakarına sahip ve istiklâl-i efkârlarına malik adamlar oldukları gibi bilhassa Şems Hikmet Bey dahi öyle dalkavuktan kâselisten hoşlanır adamlardan değildir.

Haydi şu Kâğıthane'ye suret-i vusul ile akşama kadar ne yolda imrar-ı evkat edildiğini tariften evvel hazır sırası gelmişken bu zatlar ile muarefe peyda edelim, olmaz mı?

2

Evvelâ Şems Hikmet Bey. Yaş yirmi iki. Boy orta. Vücut etine dolgun. Tüyler açık kumral. Göz elâ. Ağız burun gayet mütenasip. Hangi kadın görse "güzel delikanlı!" diye beğenir.

Saniyen muallim Selimcan! Yaş altmış sekiz, belki de yetmiş. Boy uzun. Vücut gayet nahif. Ten esmer. Kendisi Hintli. Tüyler kuzgunî siyahtan münkalip kırçıl. Çehre pek mütenasip değil. İhtiyar bir Hintli ki diğer bir romanımızda demiş olduğumuz vechle ihtiyar bir Çingenenin terbiye ve nezafet görmüşüdür.

Salisen Sihrî Efendi. Yaş otuz beş. Boy ortadan uzun ve uzundan kısa. Tüyleri koyu kumral. Göz koyu elâ. Burun alâmet-i vakar olmak üzere büyükçe. Ağız küçük. Dişler muntazam. Güzel denilemez ise çirkin hiç denilemez.

Rabian Davut Bey. Yaş elli. Boy kısa. Kafa büyük. Burun bir nokta kadar küçük. Ağız nispetsiz büyük. Epeyce mülâhham. Tüyler siyah. Gözler siyah! Çirkin denilemez ise güzel hiç denilemez.

Hamisen Artin Elvanyan Efendi. Yaş otuz. Boy orta. Ten beyaz. Tüyler açık kumral. Gözler mavi. Kaş, göz, ağız, burun, çene filân mütenasip. Gayet mütebessim bir delikanlı ki güzel dememek hatadır.

Sadisen Rakım Bey. Yaş kırk iki. Boy ortadan biraz eksik. Sakal kırmızıya meyyal. Gözler yeşil. Burun ağız mütenasip ise de kadınların dedikleri gibi ne övecek güzel ne yerecek çirkin.

İşte cemiyetimiz halkına şöyle bir göz gezdirerek şekillerini biraz tanıdık. Biraz da hâllerini tanıyalım.

Şems Hikmet Bey Mısır tüccarından müteveffa Nimetullah Efendinin oğludur ki babası kendisini dört yaşında öksüz bırakmış ise de validesi kul cinsi Ferazende hanım pek müdebbir bir kadın olduğundan oğlunu ve ondan iki yaş küçük olan Fatma Münevver namında bir kızını hem hüsn-i terbiye etmiş hem de babalarından müntakil servet-i azimenin bir habbesini ziyan etmeyip cümlesini emlâke tahvil ile ayda yüz elli liradan ziyade bir de irat peyda etmiştir. Oğluna ve kızına verdiği terbiye mektep terbiyesi değildir. Selimcan Hindî'yi kendi hanesinde bulundurarak Türkî ve Arabî ve Farisîyi bu zat vasıtasıyla öğrettiği gibi Selimcan çocuğa mükemmel bir de İngilizce öğretmiş ve Şems Hikmet Bey Fransızca'yı da İngilizce kuvvetiyle kendi kendisine öğrenmiştir. Ahlâkı gayet güzel, malına mutasarrıf, harekât ve sekenatında validesinin ve Selimcan'ın emirlerine nehiylerine muti, münkad elmas gibi bir çocuktur.

Selimcan an-asıl Hintli olduğu hâlde Mısır'a gelip bir müddet orada ve badehu birçok müddet dahi Avrupa'da bulunmuş gayet âlim, hakim bir adamdır. Vaktiyle bir defa İstanbul'a geldikte Nimetullah'ın pek çok iltifatını lütfunu görmüş olduğundan Avrupa'dan son avdetinde dahi mumaileyhin hanesine gelmiş ise de üç sene mukaddem Nimetullah'ın vefat etmiş olduğunu haber alarak müteessif olmuş idi. Ferazende Hanım bu zatın kemalini bildiği cihetle müteveffa kocasından ziyade kendisi ikram ederek Selimcan Kâbe'ye gitmekte olduğundan bade'l-hac yine İstanbul'a gelmesini ve kendi dairesinde kalmasını rica etmişti. Başka bir erkeği olmayan böyle bir aile için Selimcan gibi bir adam ne kadar lâzım ise Selimcan gibi bir adam için dahi böyle bir aile o kadar lâzım olduğundan filvaki hakîm-i mumaileyh bade'l-hac yine İstanbul'a gelerek bir daha ayrılmamış ve olanca vaktini iki çocuğun talim ve terbiyesine hasretmiştir. İlmi fevkalâde olduğu gibi sohbeti de gayet hoş, selim, halim bir adamdır.

Sihrî Efendi İstanbul'un pek nadir yetiştirebildiği üdebadandır. Babası ulemadan olup hâlen de seksen yaşı mütecaviz olduğu hâlde mütekaittir. Sihrî Efendi bab-ı meşihata devam ederek epeyce dolgun maaşından maada arpalığıyla maişeti tevessü eylemiştir.

Vakıa üdebadandır, ama öyle birçok emsalini gördüğümüz şairler gibi hüneri ne mevzun ve mukaffa sövmekten ve ne de manzumen riyakârlık ederek caize-harlıktan ibaret olmayıp "şair" sıfatına bihakkın seza bir ediptir. Vaktiyle Şems Hikmet Beyin hemşiresini almak isteyip de kendisine vermemiş olduğu hâlde bile Şems Hikmet Bey ile aralarındaki dostluk bozulmamış olduğuna nazaran ne kadar hüsn-i ahlâk sahibi bir adam olduğu anlaşılır.

Davut Bey Enderun-ı Hümayun'dan mahreç olup musikiye vukufu hazır yapılmış bir şarkıyı okuyup çalmaktan ibaret değil, verilen güfteye iki saatte yeni bir beste uydurmak derecesindedir. Güzel ney üfler. Âlâ keman çalar. Piyanoda dahi kasır değildir. Hele bizim erbab-ı musikinin aglebine muhalif olmak üzere mükemmel nota dahi bilir. Şems Hikmet Beye mensubiyeti gerek kendisine ve gerek hemşiresine musiki talim etmiş bulunmasından naşidir. Ancak başka üstatlar gibi beş on para ücretle bir talim değil. Belki famil-

yanın eskiden beri dostu olma hasebiyle bir talim ki asıl feyiz dahi bunda değil midir? Fatma Münevver Hanıma piyano ve Şems Hikmet Beye hem piyano hem kanun meşk eylediği gibi edip Sihrî Efendi dahi kendisinden keman meşk eden bir şakirdidir.

Artin Elvanyan Efendi an-asıl Filibeli bir Ermeni olup pederi ve onu müteakiben validesi vefat edince dünyada hiç kimsesiz bir adam kalmış ve onlardan yediği mirası dahi az vakitte yemiş bitirmiş idi. Bunun üzerine Avrupalı bir nakkaşa intisap ederek İstanbul'da bir hayli zaman onunla beraber işledikten ve nakkaşlığı güzelce öğrendikten maada yağlıboya resme dahi kendi kendisine merak ederek ustasının tavsiyesi üzerine İtalya'ya kapağı atmış ve üç dört sene müddet çekmediği beliye kalmadığı hâlde pek güzel bir ressam olup ondan maada mandolina çalmakta da maharet kazanarak İstanbul'a gelmiştir. Vakıa burada yağlıboya resme çokça para veren adam yok ise de Artin Efendi hem ressamlığa hem nakkaşlığa müteallik işleri yaparak oldukça güzel geçinir, hele zevki safayı pek sever bir adamdır. Ahlâkı da zararsızdır ki zaten sanayi-i nefiseye mensup olanların aglebinin ahlâkı güzel olur.

Rakım Bey eğerçi bir gazete muharriri ise de öyle elinde yalnız bir kalemi bulunarak onunla ne yazacağını bile bilemeyen biza'asızlardan olmayıp Arabîden mezun Farisîde yekta olduğu gibi fünuna da mensup lisan-aşina bir zattır ki bu biza'a-yı mükemmelesini bazı emsalinde gördüğümüz vechle âlemin taharri-yi meayibi yolunda kullanmak dahi kendisinden baid bir ayıptır. Medhini de zemmini de bihakkın icra eyler ve ekseriya zemmolunacak şeylerden ise medh olunacak şeylerle kalemini it'ab eder. Teşvik denilen şey bu zatın cümleden ziyade mağlûbu olduğu bir gayret olduğundan dostu değil düşmanı bile olsa onu da hayra ve mesaiye teşvikten geri durmaz. Kendisi Şems Hikmet Beyin eniştesi yani Fatma Münevver Hanımın kocasıdır ki vakıa bundan üç sene mukaddem kız on yedi yaşında iken kendisi otuz dokuz yaşında bir merd-i kâmil olarak kızı almış ise de öyle yirmi yirmi beş yaşındaki kocalar gibi gönlü nerelerde olduğunu bakkala sormak bu zatın şanından olmayıp zevcesini hem sevmekte hem himaye etmekte iktidarı derkâr olduğundan Rakım Beyi karısı da kaynı da kayın validesi de ziyadesiyle severler. Hanenin içinde Selimcan büyükbaba ise Rakım dahi baba makamına kaim olmuştur.

Şimdi Kâğıthane'ye giden cemiyeti daha güzelce tanıdık ya? İçlerinde yalnız Selimcan ile Rakım'dan başka musikiye mensup olmayan adam bulunmayıp Davut Bey neyini, Şems Hikmet Bey kanununu ve Sihrî Efendi kemanını ve Artin Efendi dahi mandolinasını beraber almışlar idi.

Fakat Haliç'ten Kâğıthane'ye doğru giden sandal içindeki halk yalnız bu altı kişiden ibaret değildir. Sandal üç çifte ise de beher kürekçi ikişer kürek çekmek suretiyle üç çifte değil bir küreğe yalnız bir adam sarılmak suretiyle çekilir üç çiftedir ki sandal derununda altı kürekçi vardır. Ahbap kürek çekmekle yorulmayarak küreği kürekçiler çekerler ise de bunlar Şems Hikmet Beyin aylıkçı adamları değildirler. Sandal ile gezeceği gün zaten kendisine malûm olan kayıkçılardan altı kürekçi celp ederek bunlara on beşer kuruş

yevmiye verir. Yoksa altı adamı yalnız kayıkçı veya sandalcı sıfatıyla hanesinde beslemeyi Şems Hikmet Bey bir sefahat-i müsrifane addeyler.

Altı arkadaş ve altı da kürekçiden sonra bir de kilercilik hizmetini ifa eden bir Rum delikanlısı vardır ki ismi Nikoli olan bu adam Şems Hikmet Beyin hem kilercisi hem vekilharcı, her şeyidir. Konakta uşak ve hizmetçi namıyla Nikoli'den başka kimse yoktur. Zira yemek haremde pişerek Şems Hikmet ise yalnız misafir çağırmış olduğu akşam selâmlıkta taam eder. Çağırmadığı zaman misafir kabul etmez. Ve öyle bazı kibarda olduğu gibi hanesi lokanta hâlinde değildir.

Kilerciyle beraber sandal halkı on üçe baliğ olmuştur. Frenkler bu on üç adedini meş'um addederler. Böyle bir sandalda veya bir sofrada hâsılı her nerede olursa olsun on üç kişi içtima eyledikleri zaman ya birisini aralarından çıkarırlar veyahut bir daha adam alarak adedi on dörde vardırırlar. Bu şeametin hakikaten var olup olmadığını bilemeyiz. Şu kadar biliriz ki şeamet-i mezkûre Frenkçe bir şey olup bizde dahi buna inanmak bir nev' alafranga hükmünü almıştır. İhtimal dünyada bazı kavimler vardır ki on üç adedini pek mesut olmak üzere itikat eylesinler. Bu adedin şeametinden korkanlar o şeamete duçar veyahut mesudiyetinden ümitvar bulunanlar o mesudiyete nail olurlarsa herhalde tesiri âdette bulmayıp kendi itikatlarında bulmaları doğru olur.

Şimdi biz sandalımızı takip edelim:

3

Evvelce dahi dediğimiz vechle sandal mücerret Şems Hikmet Beyin suları tanıması sayesinde Haliç'ten Kâğıthane Deresi'ne girip çağlayanların altına kadar gelebildi.

Gün dahi bir salı günüydü ki cuma ve pazarda Kâğıthane'nin hovardalıktan başka görülecek bir şeyi olmadığı hâlde bu günlerin gayrı eyyamda letafet-i mevkiiyeden hisse-yab-ı inbisat olmak daha ziyade muhakkaktır.

Kıymeti iki kuruştan ibaret bulunan bir iskemleyi halka yüz paraya icar eden ve yirmi paralık bir kâse yoğurdu üç kuruşa satan çadırlar henüz kurulmuş bulunduklarından bunlardan birkaç kişi eğerçi sandala koştular, arz-ı hizmet eyledilerse de hizmetlerine ihtiyaç gösterilmediğinden umdukları gibi mirasyedi olmayan bu cemaatten hiç hoşlanmadıkları hâlde ric'at ve avdet ettiler.

Hamarat Nikoli umur-ı memuresini o kadar seri, o kadar uygun görüyor ki altı misafire bir hizmetçi az değil, çok bile geliyor. Kimsenin bir emir vermesine hacet bile yoktur. O her şeyin sırasını bilerek güya efendilerinin misafirlerinin gönüllerindeki arzuyu keşfediyormuş gibi herkes istediğinin yapıldığını görür ve Nikoli'ye teşekkürden başka söyleyecek söz bulamaz.

Sandaldan eşyanın çıkarılmasına kürekçiler dahi yardım eyledikleri cihetle yarım saat sürmeksizin yelkenler hasır makamında yere serildiler. Üzerlerine karaca derisi tiftik postekisi, halı seccade, Arnavut yamçısı gibi şeyler serildikten maada birkaç yastık dahi konuldu ki iktiza edecek olsa bunların

döşek yorgan makamına dahi kaim olabilecekleri gurbet gezmiş olanlara malûmdur.

Bunlardan maada yine şu yarım saat zarfında Nikoli'nin kiler edevatı dahi meydana konuldu. Vakıa bu efendiler işret kullanırlar ise de işrette ispirtonun vereceği neşeden ziyade o levazımın tehyiesi ve o tehyieye verilecek ehemmiyet ile eğlenirler. Rakıları Şems Hikmet Beyin mahsusî çektirdiği gayet hafif bir şeydir ki yarım okkası başka rakıların elli dirhemi makamına ancak kaim olur. Bundan maksat işretin sürekli olması ve meze levazımının bol bol tenavül edilmesidir. Zaten mezeleri dahi başka erbab-ı işretin taam sofrası kadar zengindir. Zira yalancı dolmalar, haşlanmış tavuklar, etler dahi bu sofranın havyar çiroz gibi likorina ve balık yumurtası gibi mezeleri meyanına dahil olur. Hele peynirin envaı sofrayı bir kat daha ikmal eder.

En evvel çıkan ses Davut Beyin neyi sedası oldu. Sihrî Efendi derhal dem tutabilmek için kemanın dört telini birer kere tıngırdatarak mi kirişini biraz çekmek ve lâ kirişini hâliyle bırakmak ve re kirişini biraz uzaltmak ve sol kirişini de pek az germek suretiyle ahengi bi'l-itmam dem tutmaya başladı. Şems Hikmet Beyin kanunu daha uzunca bir ahenge muhtaç olduğundan ve Davut Bey ise nevadan başlayarak birçok makamlara girip çıkmakta bulunduğundan şu üstadane taksimi dinleyebilmek için kanunu da nizamı da hatırlardan çıkarmış idi.

Taksim bittikten sonra bir de peşrev çalındı ise de semailere, kârlara, şarkılara filânlara girişilmeyip yalnız peşrevin icrasıyla fasla hitam verildi. Asıl sebeb-i hitam dahi Nikoli'nin ispirtolu bir küçük seyahat ocağında derhal bir balık kızartmış olması kaziyesi idi. Sıcak sıcak bir meze etmek iştihası müziğe fasıla vermeye sebep oldu.

Biraz sonra mükemmel bir fasıl yapmak için Şems Hikmet Bey dahi kanununa ahenk vermeye başlamıştı. Bu aralık bir hokkabaz Yahudi yardağıyla beraber gelerek ustası elinde bulunan şeytan minaresini bir kere öttürdü ki güya bu sedayla halkın gözlerini bağlar imiş. Fakat bu cemaat içinde öyle gözleri bağlanacak, gözleri boyanacak kimseyi bulamadı. Eğerçi bir aralık Artin Efendi:

—Bu heriflerin hünerleri hiçbir şey değilse de tuhaflıkları güzeldir, dediyse de soytarılık hususunda dahi bunların pek tatsız oldukları ittifak-ı âra ile hükmolunarak Yahudiler yüz bulamaksızın defoldular gittiler.

Bu misilli heriflerin medhulü olmak akil nezdinde memduhiyet sayılır. Öyle kepazeliklerle eğlenebilecek olanlar vakıa o kepazeleri pek memnun etmiş olur ise de akil olanlar onları memnun edeceğim diye kendilerini de halka onlar gibi maskara edemezler.

Yahudiler beylerin yanından mahzunen avdet eyledikten sonra kahvehane ittihaz olunan çadırların birine gelerek usta olan Yahudi dedi ki:

—Ne dandini beyim hoppala adamlar imişler.

Kahveci: -Kimler? Şu koca salapuryadan çıkmış olanlar mı?

—Evet! "Ne sihirdir ne keramet el çabukluğu marifet" diye biraz hüner göstermek istedik bizi defeylediler.

—Ben de onlara biraz Kâğıthane yoğurdu satmak istedim ise de kabul etmediler. Böyle müşteriler olacağına hiç olmasın daha âlâdır. Sanki Kâğıthane'ye gelmişler. Öyle düttürü leylâ beyleri ne yapayım?

Yahudiler çadırda bir de sigara yakarak çayırın başka tarafına gitmek için uzaklaştıkları zaman üç dört Çingene karısına rastgeldiler ki kemal-i telâşla beylere doğru gidiyorlar idi. Usta Yahudi dedi ki:

—Nafile yorulma Mehtap! Bunlar sizin anladığınız beylerden değil. Kimseye beş para vermemek için buraya gelmişler.

—Çalgı çaldırıyorlar ya?

—Hayır! Kendileri çalıyorlar.

—Ben onlara göbek atarak Çingene kavgasını taklit ederek beş on para kopartırım.

—Göbek değil, takla atsan yine faydası yok.

—Yeni şarkılar çağırırım.

—Onlarda ne şarkılar var ki!

—Canım yediklerinden bir lokma olsun dilenemez miyim?

—Bir katre alamazsın!

—Alamazsam ben de sizin gibi kovulurum! diye Mehtap tesmiye olunduğunu Yahudiden işittiğimiz Çingene karısı yanında bulunan diğer dört kadına işaret ederek beylere doğru yürümeye başladılar.

Çingene karılarının vürutlarına en evvel dikkat eden Davut Bey oldu. Kemal-i memnuniyetle arkadaşlarına dahi irae ederek dedi ki:

—Aman işte bunlar ile pek güzel eğlenilir.

Şems Hikmet: Hele şu taze kıza baksanıza, ne kadar güzel!

Artin: Gerçek ne kadar güzel!

Bunların nazar-ı dikkatlerini celp eden Çingene kızı vakıa celb-i enzar-ı dikkat edebilecek kadar güzeldir. Mehtap denilen kart Çingene daha uzaktan bunların sözünü işitince bunu hüsn-i kabule bir mukaddime addederek dedi ki:

—Güzeldir ya beylerim. Ziba kız pek güzeldir. Hem güzel hem de kız oğlan kızdır!

Bakir veya seyyib olduğu kendisinden sorulmadığı hâlde Mehtap'ın böyle "kız oğlan kızdır" demiş olmasını abes mi buldunuz? Çingene için bu kadarcık yüzsüzlük çok mudur?

Ziba kız beylerin kendi güzelliğinden bahseylediklerini görünce pek münbasıt oldu. Parmaklarını şakırdatarak göbek atarak sıçrayarak dedi ki:

—Yalnız kendim güzel değilim. Sesim de pek güzeldir beyim! Size bir âlâ şarkı okuyayım mı?

Artin: Fena olmaz.

Şems Hikmet: İyi olur, ama bunların şarkıları da dinlenir mi?

Mehtap –Yeni çıkmalar var efendim! Yeni çıkmalar. Haydi kızlar şu yeni çıkmayı! dedi ve kendilerine henüz bir teklif vuku bulmaksızın, bir emir verilmeksizin beş Çingene karısı birden el çırparak şarkı okumaya başladılar ki o şarkının güftesini buraya yazsak matbuat memurları mutlaka menederler

idi. Zira bu kadar başı açık rezaletleri Kâğıthane gibi yerlerde kâle almaya bir şey denilmez ise de sahife üzerinde kaleme almaya her şey denilir.

Mehtap gençliğinde epeyce güzel olduğu anlaşılan bir kart Çingene olduğu gibi diğer üç karı dahi gayet çirkin yabanîler idiyse de Ziba denilen kız hakikaten mucib-i istigrap olacak derecelerde güzel olduğuna kimsenin şüphesi kalmadı. Boy fidan! Hem de nev'-i nisvan içinde on bin kadında birisinde bulunamayacak derecelerde uzun. Gözler siyah. Ten esmer ise de sair Çingenelerde olan esmerlik gibi değil! Eğer bu kız bembeyaz olsa idi o beyazlık kendisine bu esmerlik kadar yakışamaz idi. Çene yumru! Ağız küçük. Dişler ak mermerden yapılmış gibi bembeyaz.

Burun gayet güzel! Bir dakika kadar zihni bir şeyle meşgul olup da tavrına bir sükûn, bir vakar gelecek olsa hakikaten görenleri tazime, perestişe mecbur edecek kadar cazibesi tesir gösteriyor. Fakat derhal yılışınca veyahut edepsiz sözler söyleyince veya bir şey dilenmek için arsızlanınca cemalindeki o heyet, o heybet zail olarak Çingeneliği meydana çıkıyor.

Ya sedası ne kadar güzel! Kızlarda seda eğerçi bittabi dik olursa da bu kadar tiz seda olur olmaz kızlarda dahi bulunamaz. Hem tiz hem de tesirli. Ne fayda ki şarkı okurken ağzını yayması sedanın dahi Çingene sedası olduğunu göstermektedir.

Ma-haza kızı da sedasını da herkes beğendi. Hatta kızın ettiği arsızlıklar bile mergup görünerek gerek kendisine gerek arkadaşlarına her istedikleri şeylerden verildiği gibi bir Çingenelik dahi bu yolda edilmiş olmak için birer miktar şeyleri koyunlarına ceplerine koyup saklamalarına ses çıkarılmadı.

Bilhassa Davut Efendi Ziba'ya cümleden ziyade ehemmiyet verdi. Kendisi musiki üstadı olup pek çok şakirtlere meşk vermiş olduğu gibi, daha çok musikişinasların sedalarını da dinlemiş bulunduğu hâlde Ziba'nın sedası kadar güzel bir ses ömründe işitmemiş olduğunu itiraf eyliyordu. Hatta "kız ağzını öyle yayma! O nağmeyi öyle yapma şöyle yap! Usulünü de şöyle vur!" gibi birkaç tarife giriştikte kızın edilen tarifatı da derhal aldığını görünce Ziba'nın hüsnünden, sedasından maada zekâ-yı fevkalâdesi dahi cümlenin nazar-ı istihsanını celp eder oldu.

Çingenelerin vürudu bizim ahbabı o kadar eğlendirdi ki tarife sığmaz. Bir aralık Davut Bey "Ziba gel sana bir şarkı geçeyim!" diye kendi bestelemiş olduğu bir şarkıyı meşke başladı.

Her ne kadar diğer Çingeneler dahi iştirak ederek meşke bir umumiyet sureti verdiler ise de içlerinde Ziba kadar hiçbirisi çabuk öğrenemiyordu. Yarım saat zarfında Ziba iki şarkıyı o kadar güzel öğrendi ki keman ve ney ve kanundan ibaret çalgıyla beraber okudu da hiçbir yerinde hatası görülemedi.

Çalgıyla beraber şarkıyı yalnız Ziba'nın okuması matlup olup diğer Çingenelerin karışmaması bin defa tembih olunduğu hâlde Çingeneler tembih dinler mahlûk olmadıklarını adem-i itaatleri ile gösteriyorlardı. Hatta en çirkin bir karı memnuiyete kızarak dedi ki:

—Galiba biz Ziba kadar güzel olmadığımız için bize söyletmiyorsunuz!

Çingenelik bu ya! Artık bu kadar edepsizliği hoş görmelidir.

Çingenelerin şarkılarına da hitam verildikten sonra Davut Bey, Artin Efendi'ye biraz mandolina çalmasını ve İtalyanca şarkı okumasını rica eyledi. Davut Efendi alafranga müzikadan hiçbir şey anlamayan musikişinaslarımızdan olmayıp alafranga makamatın bazıları bizim rast makamının ve bazıları dahi nihavendin aynı olduğunu pekâlâ fark etmiştir. Hatta bazı nağmeleri alafrangadan alarak alaturkayı tevsi ve ikmal gibi kendisinde bir gayret dahi vardır.

Artin Efendi mandolinaya şöyle bir âhenk verdikten sonra en güzel opera parçalarını o kadar maharetle çalmaya ve ağzıyla da o kadar güzel şeyler okumaya başladı ki Davut Beyin defaatle aferinine mazhar oldu.

Kâğıthane'ye vürutları üzerinden üç buçuk dört saat geçmiş olduğu ve güya bu müddet zarfında işrete dahi devam gösterilmiş bulunduğu hâlde bunların hiçbirisi sarhoş olmak şöyle dursun ziyadece neşeli denilecek hâle bile gelmediler. Fakat saatin onu geçmesi üzerine yavaş yavaş taam dahi ederek avdete lüzum gördüler. Hoş, taam da önlerinde değil mi ya? Yalnız Nikoli rakı edevatını kaldırıp meze çatalları yerine de yemek çatal kaşık bıçakları koymuş ve bir de iki üç türlüden ibaret yemekleri de oraya getirmiştir.

Yemek meselesi ortaya çıkınca Çingene karılarını savmak lâzım geldiğinden Şems Hikmet Bey karıları bir tarafa çekerek dördüne ikişer çeyrek verdi ki bu kadar bol ihsanı hiçbir yerde görmemiş olan Çingeneler az kaldı akıllarını bozacak idiler. Ziba'ya gelince çıkarıp bir mecidiye verdikten maada sordu ki:

—Sen Kâğıthaneli misin Ziba?

—Hayır beyim! Biz Alibeyköylüyüz.

—Hepiniz mi?

—Yalnız şu karı Ayvansaraylıdır.

—Yarın dahi buraya gelir misin?

—Siz yarın da buraya mı geleceksiniz?

—Evet! Fakat (kulağına yaklaşarak) mümkünse sen yalnız gel.

Böyle bir söz başka bir kıza söylense rengi pembeleşmek lâzım gelir idiyse de Ziba bilâkis yılıştı. Güzel dişlerini göstermekle Şems Hikmet'in sözündeki manâyı anlamış olduğunu anlattı. Başıyla da bir muvafakat işareti verdi.

Çingene kızıyla Şems Hikmet'in teati eylediği sözler arkadaşlarının taama sabırsızlıklarını arttırmakla "Ey ama sohbeti kısa keselim de yemeye bakalım" sözleri işitildiğinden delikanlı Çingeneleri savarak sofraya geldi.

Karılar kim bilir beyler hakkında ne gibi meddahane sena-gûyane sözler ile yollarına gitmekte olsunlar zaten mezeyle karınlarını bayağı doyurmuş olan beyler be-tekrar bir şiddetli iştiha ile taam ettiler ki bunu da mevkiin havasında olan letafete hamlettiler.

Saat onbir buçuk oldukta sandal halkı eşyalarıyla beraber yine sandallarına girmiş oldukları hâlde sandal yola revan oldu ve o akşam tamam saat bir buçukta Üsküdar'da Salacık iskelesine yanaştı ki bizim Şems Hikmet Beyle refikasının semtlerine bu iskele en muvafık olan bir iskeledir.

4

Salacıkta Şems Hikmet Beyin hanesi âdeta yalı denilebilecek derecelerde denize nazır on iki odalı, büyük bahçeli bir konak yavrusudur ki mefruşatça tezyinatça hiçbir kusuru yoktur.

Ekseriya tabiatı şen olan Şems Hikmet Bey Kâğıthane'den avdet edeliden beri derin düşünmekte ve dalıp dalıp gitmekte olduğundan her akşam Selimcan ile muhavere ve mübahase etmek mutadı iken o akşam gayet yorgun bir adam tavrıyla kendi dairesine çekildi. Hatta Rakım Bey dik sedayla "Birader! Birader! Yemeğe buyurmaz mısınız?" diye akşam taamına davet eylediyse de Şems Hikmet Bey "İki saat evvel taam eden artık bir daha yemek yiyebilir mi?" cevabını vererek familya halkıyla sofraya dahi oturmadı.

Odasında Şems Hikmet Beyin ne gibi mütalâatta bulunduğunu burada izah iktiza etmez. Zaten hikâyenin aşağı taraflarında kariben bu mütalâatın asâr-ı fiiliyesi görülecektir. Şu kadarcık bir şey malûm olmalıdır ki o gece delikanlı hemen rahat uykudan mahrum kaldı. Biraz dalacak olsa bin türlü rüyalarla derhal uyanır, birçok zamanlar yatağı içinde uyanık bulunduktan sonra yine dalar, yine bir rüya ile yattığı yerden fırlar idi.

Ertesi sabahı güç buldu. Sabah olur olmaz kayın biraderi Rakım Efendiyi uyandırıp o gün erkenden İstanbul'da görülecek bir işi olduğundan bahisle hemen iskeleye indi. İki çifte bir kayığa atlayarak:

—Kâğıthane'ye doğru! kumandasını verdi.

Dünkü gidişiyle bugünkü arasında ne azim fark var! Dünkü mükemmel sandala bedel bugün iki çifte bir kayık! Dünkü neşeye, şetarete bedel bugün bir dalgınlık! Bir iç sıkıntısı!

Kâğıthane'ye vardı. Dün hizmetleri reddeylediği kahveciden, yoğurtçudan bugün birçok hizmetler istiyor! Yalnız kahvaltı için ekmek, çiroz, yoğurt filân istemek değil! Dün kendilerine şarkı çağıran Çingene karılarının da ne tarafta bulunabileceklerini soruyor. Kahveciler her tarafa bakındılar arandılar hiçbir tarafta Mehtap takımının eserini bulamadılar. Birisi dedi ki:

—Beyim daha pek erkendir. Saat henüz yarım olmadı. Biraz sonra elbette gelirler.

Dere kenarına oturan Şems Hikmet Bey kendi tahminine göre birçok beklediyse de saatine baktıkça evvelki baktığı yerden yelkovanın anca yedi sekiz dakika tebaüd etmiş olduğunu görüp saatin ne kadar ağır yürüdüğüne canı sıkılıyor idi. Elinden gelse parmağıyla saati yürütecek, ama saatin bu hareket-i mecburesine tebaan güneşin de yürüyüp vaktin çabuk geçebilmesi ihtimali olmadığından yalnız bu deliliği yapmıyor.

Vakit geçirmeye medar olmak üzere kalkıp biraz gezinmeye mecbur oldu. Kâğıthane karyesine doğru yürüdü. Aheste reviş ile yarım saatte köprüye kadar vardı. Yolda Çingene karılarına tesadüf ederim ümidinde iken bir de bu karıların Alibeyköylü olduklarını ve binaenaleyh Kâğıthane'ye gelmek için çağlayanların alt tarafındaki köprülerin birisinden geçeceklerini düşünerek

hem vakit geçirmek hem de yolda karılara tesadüf etmek için geriye tebdil-i harekete lüzum gördü ve tebdil-i hareket eyledi.

Bu defa evvelkinden daha aheste yürüyeyim diyor idiyse de bilâ-ihtiyar daha hızlı gidiyordu. Zira bir ümide doğru giden adam ne kadar ağır yürüse yine hızlı yürür.

Evvelce oturmuş bulunduğu çadırların önünden geçmiş olduğu hâlde Şems Hikmet Beyin bu çadırları görmediğini düşününüz de ne kadar dalgın bulunduğunu bununla muvazene eyleyiniz.

Gide gide ilk köprüye kadar vardı. Şimdi buradan ileriye geçsin mi geçmesin mi? Ya kendisi ileriye vardığı zaman karılar dahi bu köprüden geçip Kâğıthane'ye giderlerse?

Saate baktı üçe çeyrek kalmış olduğunu gördü. Bu zamana kadar niçin teahhur etmiş olduklarına canı sıkılarak tam üçe kadar da köprü başında oturdu bekledi.

Bir aralık bir Çingene kızını beklemek için şu derecelerde telâş gösterdiğini tayibe başladı. Hem kendisinden hem kızlardan hem de âlemden utanması lâzım gelen bu hareketini epeyce muaheze eylediyse de karşı taraftan Alibeyköy semtinden bir kuş görünse "Ziba mı geliyor!" diye yüreği hopladığından ettiği hareket ne kadar mezmum olsa yine kendisini mazur görüyor idi.

Tamam saat üçte kalktı yine Kâğıthane'ye geldi. Baktı ki karılar orada! Delikanlıda bir sevinç! Meğer onlar daha aşağıdaki bir köprüden geçip Kâğıthane'ye gelmişler imiş.

Ziba'yı gördüğüne Şems Hikmet Bey memnun olduysa da dün kıza mümkün ise yalnız gelmesini tembih etmiş olduğu hâlde bugün yanında yine dünkü arkadaşları bulunarak gelmiş olmasına biraz sıkıldı.

Ma-haza şu kadarcık nail-i emel olmuş bulunması da kendisini memnun eyleyecek ahvaldendir.

Karılar ihsanı bol olan beyefendiye dünkü gibi göbek atmak, şarkı okumak istediler. Şems Hikmet Bey o rezaletlere hacet görmedi. Bugün için Ziba'yı Kâğıthane'ye çağırmaktan maksadı başka idiyse de o maksadı diğer arsız Çingenelerin yanında nasıl açabilir?

Mehtap denilen karı bir eski aşüfte olduğundan beyin maksadını anlamışsa da anlamamazlığa vuruyor idi. Bîçare bey evvelâ "Alibeyköy mü daha güzel, yoksa Kâğıthane mi?" diye bir söz açtı. Fakat Çingene karılarının ne yolda cevap verdiklerine dikkat edemiyordu. Badehu Ziba'ya anası babası olup olmadığını sordu. Ana ve babası olmayıp yalnız bir karındaş ve bir kızkarındaşıyla bir de enistesi bulunduğuna dair kızın verdiği cevabı evvelkiler gibi dalgınlıkla değil, kemal-i dikkatle telâkki eyledi. Badehu sordu ki:

—Ziba! Seni hizmetçiliğe alacak olsam gelir misin?

Mehtap Ziba'dan evvel atılarak dedi ki:

—A! A beyim! Hiç Çingene kızından hizmetçi olur mu?

Şems Hikmet: Neden olmasın? Rum'dan, Ermeni'den oluyor ya?

Mehtap: Hani ya derler ki güya Çingenenin eli değdiği şey murdar olurmuş da!

Şems Hikmet: Halt etmişsin! Çingene insan değil midir? Hem sizin nenize lâzım? Eğer Ziba bana hizmetkârlığa gelirse ben onu kabul ederim.

Ziba: A gelirim zahir! Neden gelmeyecekmişim! Bari her gün doyuncaya kadar ekmek yerim. Şu dilencilikten kurtulurum.

Şems Hikmet: Doyuncaya kadar ekmek değil! Evimizdeki halk ne yerlerse sen de ondan yersin! Seni giydirir kuşattırırım!

Ziba: Âdeta bir hanım olurum ha?

Şems Hikmet: Olursun zahir! Belki seni bir de kocaya veririm. Bizim âdetimiz öyledir. Bir cariye alırız. Beş altı sene hizmetinden sonra onu gelin ederiz. Hizmetçi olursa iki üç sene sonra mutlaka kocaya veririz. Ziba'nın hanım olacağına, kocaya verileceğine diğer karılar kahkahalar ile gülüyorlar idiyse de yalnız Mehtap işi rezalete bozmuyor idi. Kemal-i ehemmiyetle sordu ki:

—Kocası Çingene mi olacak. Yoksa Müslüman mı?

Şems Hikmet: Canım Çingeneler Müslüman değil midirler? Siz Müslümanız demiyor musunuz?

Mehtap: Diyoruz, ama yine bize Çingene diyorlar. Müslüman olmadığımızı söylüyorlar. Çingene başka Müslüman başkaymış. Hatta bizden bazı erkekler Çingene olduğunu saklayarak Müslüman kızı alıyor da Çingene olduğu duyulduğu zaman kıyametleri koparıyorlar.

Şems Hikmet: Bunlar hep cahillik eseridir. Hem bu sözlere ne hacet! Ziba Çingene koca isterse Çingeneye veririm. Müslüman koca isterse Müslüman'a veririm. Hangi türlüsünü isterse!

Ziba: Koca olsun da hangi türlüsü olursa olsun kuzum!

Mehtap: Ben Ziba'nın yerinde olsam Müslüman koca isterdim. Şöyle bir ibrişim gibi beyefendi!

Kart karı "Şöyle" kelimesini irat ederken sağ kolunu başından yukarıya kaldırarak bir de kırılmış idi ki böyle kırılıp dökülmekte pek mahir olduğunu ispat eylemişti.

Yarım dakika kadar bir sükût vaki oldu ki, bu sükûtun nihayetinde Ziba'nın hizmetçiliğine karar verilecek zannolundu. Fakat sükûta nihayet veren bir karı dedi ki:

—Olmayacak iş! Bizden bir kız hizmetçi mi olurmuş? Ne beyler kabul eder ne biz!

Şems Hikmet: Canım ben kabul ederim diyorum.

—Siz kabul etseniz bile Ziba kabul etmez. Kırlarda çayırlarda serbest serbest gezip tozmaya her ağacın dibinde bir mani, bir şarkı çağırmaya alışmış olan kız gider de sizin konağınızda kapanır kalır mı?

Şems Hikmet: Yine çalsın çağırsın. Hem ben ona ustalar tutarak çalgı öğretirim. Musiki öğretirim. Dünkü beyefendiyi görmediniz mi? İşte o bizim hocamızdır.

Ziba: Vallahi ben gider idim, ama ağabeyimle eniştem razı olmazlar yoksa! Ablam razı olabilir ama....

Şems Hikmet: Ben onları razı ederim.

Mehtap: İstedikleri kadar para verdikten sonra neden razı olmayacaklar?

Sözün bundan sonrası Alibeyköy'de Ziba'nın ağabeyini ne namla aramak lâzım geleceği sualine tahvil olunarak "Şebekçioğlu Sülüş" diye aramak lâzım geleceği haber alındıktan ve Ziba'nın ise hanım olmaya hevesi anlaşıldıktan sonra Şems Hikmet Bey yine dünkü gibi karılara onar kuruş ve Ziba'ya bir mecidiye verdi. Hemen kayığına binerek o gün saat altı yedi sularında Üsküdar'da hanesine vardı.

5

Selimcan'ın hiçbir yerde hiçbir işi olmayıp bütün gün konakta kütüphane içinde imrar-ı vakt eylediğinden Şems Hikmet Bey hanesine vardıkta kitap odasına giderek Selimcan'ı buldu.

Bey bugün öyle me'yus ve dalgın hâlde değildir. Yüzü gülmekteyse de zihninde bir meşguliyet, bir hesap olduğunu anlatacak bir tebessüm etmektedir. Selimcan elde bir kitap tutmakta olduğundan bunun ne kitabı olduğunu sormakla ihtiyar Hintli dahi hikmet-i Felatun aleyhine itirazatı havi İngilizce bir kitap olduğunu söyledi. Şems Hikmet dedi ki:

—Ben ise size etnografyaya dair bir sual soracak idim.

—Yine sorabilirsiniz.

—Bizim memlekette Çingene diye herkesin tahkir eylediği bir cemaat vardır. Bilirsiniz ya?

—Hani ya dün de Kâğıthane'de karılara yine şarkı okutmuş idik.

—Evet! Bu halkın aslı Hintlidir diyorlar. Sahih olup olmadığına hükmedebilir misiniz?

—Dünyada bundan daha sahih hiçbir şey olamaz.

—Lâkin bir vakit gazetelerde buna dair bir mübahase manzurum olmuş idi. Hintli olmalarına itiraz da ediliyor.

—Hayır! İtiraz edenler hiç hak kazanamazlar. Bu adamların Hintli oldukları çehrelerinden belli olduktan fazla lisanları da henüz Hint lisanıdır. Hem de buralara gelişleri pek eski olarak binaenaleyh sair akvam ile ihtilât etmiş olduklarından, bu ihtilâtta gerek çehrelerine gerek lisanlarına küllî tebeddül gelmiş olmak lâzım gelir de yine Hintli oldukları besbelli olacak kadar asıllarını muhafaza edebilmişlerdir.

—Geçenlerde bir roman okumuş idim. Bir Çingene kızının gayet müthiş surette intikamını tasvir eyliyordu. O romanda edilen tafsilâta göre bunlar eğerçi pek çok zamanlardan beri bu taraflarda bulunmakta iseler de milliyet-i asliyelerini hemen hiç bozmayacak surette yaşamakta imişler.

—Ezcümle maişet-i bedeviyeleri ki...

—Ondan maada daha birtakım hâlleri var ki hakikaten ca-yı istigraptır. Meselâ bunların karıları gayet rezil, edepsiz falan görülürler de iffetlerini muhafazada akvam-ı saire kadınlarına asla kıyas olunamayacak derecelerde mutaassıp bulunurlar imiş.

—Böyle bir şey haber almadım.

—O kitabın böyle söylediği gibi filvaki Çingeneler ile muamele-i âşıkanesi muvasala-i zendostanesi olmuş adamlara pek az tesadüf olunur.

—Zaten onlar kadar pis, murdar mahlûka kimler rağbet edecek?

—Sair milletlerin daha murdar karılarına rağbet edilmiyor mu? Bir de bunların kendilerine mahsus dinleri hâlâ mevcut imiş. Fakat bu dini bir sırrı-ı mektum ittihaz eyleyerek hiçbir kimseye faş etmezler imiş. Dinleri iktizasınca da Hristiyan, Müslüman, Yahudi herhangi kavim olursa olsun cümlesi aleyhine gayet kin bağlarlar imiş.

—İhtimaldir. Zira İran'da, Turan'da, Türkistan'da, Rusya'da, Avrupa'da her nerede olursa olsun Çingeneler bulundukları yerlerin kanunlarına ve etraflarında bulunan halkın lisanlarına, dinlerine tamamıyla alışırlar da yine asıl kendi kavmiyetlerini muhafaza ederler.

Hiçbir tarafın Çingenesi diğerinden farklı değildir. Her nerede Çingene görülmüş ise cümlesinin şekilleri, suretleri bir olduğu gibi lisanları, ahlâkları, âdetleri, suret-i maişetleri de müteşabihtir.

Şems Hikmet Bey biraz sükût eyledi. Çingenelerin aslı Hintli olmalarının Selimcan nezdinde dahi müsellem olmasından mutmain olduğu hâlinden, şanından anlaşılıyordu. Bu sükût-ı manidarından sonra dedi ki:

—Ya Kıptîlerin aslı Hintli olduğu hâlde neden bunlar her millet nezdinde mezmum ve muhakkar oluyorlar?

—Besbelli maarif ve medeniyetten mahrum oldukları için olmalıdır.

—Yoksa Hindistan'da dahi Çingene namı veya sair bir namla başkaca bir kavm-i muhakkar var mıdır?

—Vardır. Zaten İngilizler bizim Hintlilerin umumuna birden bir nazar-ı hakaretle bakarlar. Buralarda Çingenelerin duçar oldukları muhakkariyetten ziyade nazar-ı nefrin ile görürler. Onları insan bile addetmeyip belki de kendi kelplerini Hintlilere tercih ve takdim ederler. Bu hâl Hintlilerin de İngilizlerden nefretlerine sebep olur. Fakat Hintlilerin kendileri meyanında bazı kısımları müşerref ve bazı kısımları muhakkardır.

—O kısm-ı müşerref, "muhakkar" dediğiniz kısmı bizim Çingeneleri gördüğümüz nazar-ı nefretle mi görürler.

—Hayır! Aralarındaki nispet böyle değildir. İstanbullu Osmanlılar Anadolu Türklerini nasıl kendilerinin madununda görüp kendilerini ne suretle onlardan eşref sayarlar ise Hindistan'ın şerefli kavimleriyle şerefsiz kavimleri arasındaki nispet dahi böyledir.

—Fakat bir fikr-i hikmetle düşünülecek olursa Çingeneleri nazar-ı hakaretle telâkkiye hiç lüzum görülmez. Öyle değil mi? Herhalde onlar dahi insan değil midirler?

—Güzel ama insan diye fazail-i medeniyesi mükemmel olan mahlûka denilir. Yaban adamına insan denilemeyeceği gibi derecesi yabanîlikle medenîlik arasında bulunan halka dahi saffet-i insaniyeti tamamen bahşedemeyiz.

—Hayır! Meramımı anlatamadım. Biz Çingenelerde öyle bir levs farz ederiz ki sâir hiçbir halkta o levsi tasavvur etmeyiz. Meselâ Yahudi ve Nasaranın kızlarını tezvic ettiğimiz hâlde Çingene kızını tezvic etmeyiz. Avam-ı nas Çingene kızının visali üzerine ne kadar iğtisal edilse insanın tathir edemeyeceğine kanidirler.

—İhtimal ki bu hâllerin menşei Çingenelerin Müslüman addolunmamalarından ibarettir. Yahudi ve nasara ehl-i kitap oldukları için tahir sayılırlar. Çingene eğer bir din ile tedeyyün etmemiş ise filvaki nisvanı tezevvüç edilmez. Kestiği yenmez. Şer'an levs-i küfr-i küllî ile murdar addolunur.

Şems Hikmet Beye bir durgunluk geldi Akide-i avamı boş sanırken zımnında bir hükm-i şer'î olduğunu görünce nazar-ı dikkati açıldı. Fakat derhal aklına yeni bir şey gelerek sordu ki:

—Pekâlâ! Bu mülevvesiyeti de kabul edelim. Ya nur-ı imanla tenevvür edince o levsten tetahhur etmiş olamaz mı?

—Filhâl!

—Halbuki Çingeneler İslâmiyet davasındadırlar. Bir kısmı nasraniyete karip ise de diğer kısmı Müslüman ismi ile tesmiye olunurlar. İmamları vardır. Camiye giderler. Namaz kılıp oruç tutarlar. Aralarında haccetmiş adamlar bile vardır diyorlar.

—Bu hâlde Müslümandırlar.

—Öyleyse ne için bunları na-pâk addetmeli?

—İhtimal ki bu Müslümanlıklarını münafıklığa hamlederler de onun için. Zira işittiğime göre Çingeneler çocuklarını Hristiyanlara vaftiz ettirerek birer "kombaroz"(?) peyda ederler ve ondan alacakları hediyeler, ihsanlar ile temettü eylerler de diğer taraftan Müslümanlar içinde bulununca çocuğu sünnet dahi ettirerek bir istifadeye daha yol açarlarmış. Demincek demiyor mu idik ki bunlar hangi millet nezdinde bulunsa o milletin her şeyini alırlar ise de kendi şeylerinden hiçbirisini terk etmezler? İşte bu sebebe mebni onların imanlarındaki saffete emniyet olunamıyor da kendileri na-pâk, meş'um, muhakkar addedilmekte devam olunuyor sanırım.

Çingeneler hakkındaki itikadı Selimcan'a reddettirmek hususunda Şems Hikmet Beyin gördüğü müşkülât canını sıkmaya başladı. Bir aralık ihtiyar hakîmi söyletip dinlemektense bu bahse hitam vermeyi kurduysa da bu hitamı da veremiyordu.

Oturduğu yerden kalkıp bir parça gezindi. Hatta Selimcan artık bahis bitti zannıyla hikmet-i Felatun'a itirazı hâvi okumakta bulunduğu kitaba tekrar göz gezdirmeye başlamış idi. Lâkin Şems Hikmet yine bahsi tazeledi. Dedi ki:

—Bu bahsimiz şer'î bir bahistir. Öyle değil mi? Halbuki "Hiçbir mevlud yoktur illâ İslâm fıtratı üzerine doğar. Sonra ebeveyni onu tevhid ve tansir ve temcis ederler" hükmünde bulunan hadis-i şerife bakınca Çingene dahi Müslüman fıtratında doğarak badehu mecusîlendirilmiş olmak lâzım gelir.

—Öyle ya!

—Pekâlâ! Bir Çingene çocuğunu alsak terbiye-i İslâmiye ile terbiye eylesek mücerret aslı Kıptîzade olduğu için o çocuğun yine muhakkar görülmesi iktiza eder mi?

—Şer'an böyle bir şey iktiza etmez. Hatta çocuk değil velev ki büyük olsun. İmanı cidden kabul etmiş ise sizin bizim gibi Müslüman-ı halistir.

—Ya meselâ bir taze kızı insan alsa terbiye etse ona her fazileti öğretse?

—Saf ve pak Müslüman olur.

—Tiynet-i asliyesi?

—Tiynet-i asliyesi insan olduğundan yine insan sayılır.

Bu söz Şems Hikmet Beyi memnun eyledi. Memnuniyet sanki bir ateş olmuş da gözlerinden saçılıyormuş gibi gözleri parlamaya başladı.

Hatta evvelki adem-i itminana Selimcan pek de dikkat edememiş olduğu hâlde bu defaki memnuniyeti görünce beyin evvelki hâline dahi irca-ı nazar-ı dikkat eyleyerek arzusu Çingenelerin ve Çingeneliğin lehinde olduğunu anladı. Zeki ve hakîm Hintli için bu dikkati çok görmemelidir.

Şems Hikmet Bey o inbisatını müteakip yine çehresini buruşturarak dedi ki:

—Bîçare Çingenelerin bu hâl-i hakarette kaldıkları için kendileri değil, biz mesul olmalıyız. Bunca senedir payitahtımızın içinde etrafında binlerce nüfus şu hâl-i bedavette bulunuyorlar: Bunları bihakkın daire-i İslâmiyete sokarak terbiye etmeli değil miydik?

—Tarihlerde böyle bir teşebbüs olduğuna dair kayıt yok mudur?

—Hiç tesadüf etmedim.

—Halbuki Avrupa tarihlerinde vardır. Hristiyan papazları Avrupa'da bulunan Çingeneleri Hristiyan etmek için pek çok defalar teşebbüs etmişlerdir.

—Ne netice istintaç etmişler?

—Muhal olduğunu görmüşler.

—Acaip! Neden muhal olsun?

—Çünkü Çingene kendi Çingeneliği üzerinde o kadar sabit ve mutaassıp ki her ne kadar zahir-i hâlde vaftizi kabul ediyor ise de kalben Hristiyanlık ile istihza ediyor. Kendi dinini daha kadim, daha alî buluyor. Binaenaleyh istifadesi devam eylediği müddet Nasrni gibi yaşayarak badehu biraz da başı sıkılınca tası tarağı topladığı gibi büyük dağlara çekilip gidiyor.

—Ben bunu teslim edemem. Velev ki ilk tanassur edenler böyle olsunlar. Fakat çocukları güzelce terbiye olunur ise...

—Ben de bunun hiç adem-i ihtimalini iddia etmedim ya! Ciddî bir teşebbüs edilse büyüklerine talim tesir etmese dahi küçüklerine mutlaka tesir ederdi itikadındayım. Meşhur meseldir ki kocadığı, kuruduğu zaman eğilmek şanından olmayan ağaç taze iken istenildiği surette eğilir derler.

—Selimcan bu sözleri söylerken Şems Hikmet Beyin zihninden de şu sözler geçiyorlar idi:

—Ah! Ya Ziba gibi nihal-i taze istenildiği gibi eğilip matlup olan hâle ifrağ edilemez mi?

Şems Hikmet'in zihninden geçen şu sözler kendi kendisine bir ikrar, bir itiraf demek idi ki bunu henüz kendi kendisine bile ilk defa olmak üzere etmiş idi. Hem bu itirafı etmiş idi hem de kendisine bu ahı ettiren bir Çingene kızı olmasından utanmış idi.

Selimcan sözünü bitirince dedi ki:

—Aziz üstadım. "Ağaç yaş iken eğilir" derler ki vakıa dürubdandır. Lâkin terakkiyat-ı sanaiye kuru ağacı da ıslatıp ateşe göstermek suretiyle eğmek, bükmek imkânını bulmuştur. Hele istim ile ısıtılıp ısıtıldıktan sonra en kalın direkler bile eğiliyor. Ağacın terbiyesi hususundaki terakkiye mütenasip olarak bir de terbiye-i insaniye terakkisi tasavvur olunur ise o zaman yalnız "Ağaç yaş iken eğilir" demekle iktifa etmeyiz, "Her ağaç her zaman eğilebilir" diye terbiye hususundaki kudretimizle iftihar ederiz.

Bey bu son sözü serzenişe yahut gelebeye delâlet eden öyle bir tavr-ı garip ile söyledi ki Selimcan terbiye-i Kıptiyan hususunda tilmizinde gördüğü bu gayret-i acibeye âdeta şaştı. Fakat bunun sır ve hikmetini badehu tetkik eylemek üzere şimdilik işin daha ilerisine varmadı. Bilâkis terbiyenin insan üzerinde tesiri pek büyük olduğundan bir bahis açarak şu asırda pedagoji yani ta'lim-i etfalin bir fenn-i mahsus, bir sanat-ı müstakile suretini aldığı ve bilhassa Almanya'da buna pek ziyade ehemmiyet verildiği hakkında tafsilâta girişti.

Gariptir ki bey dahi artık ispat-ı müddea suretinde değil hiçbir surette mübahasede devam etmeyip, yalnız Selimcan'ı dinlemekle iktifa eyledi. Hem de güya mübahaseye vermiş olduğu şiddetin derecesinden nadim olmuş gibi bir tavr-ı tevazu ile dinlemeye başladı.

Akşam olarak Rakım Bey geldiği zaman politikaya vesaireye dair bin havadis getirmiş olduğundan bu havadis üzerine edilen muhavereler Kıptiyan meselesini bilkülliye ortadan kaldırdı ise de mutlaka Şems Hikmet'in zihninden kaldıramamıştır.

6

Şems Hikmet o geceyi de bin türlü ahval içinde sabaha isal eyledi. Halbuki o sabah dahi bir mühim iş için erkenden İstanbul'a geçmesi icap eyliyor idi. Bu mühim işin de yine Ziba işi olacağını elbette anlarsınız. Ama bu sabah eniştesine de malûmat veremedi. Zira şafakla beraber denilecek derecelerde erken kalkmış olduğundan hane içinde herkes uykudaydı.

Hemen iskeleye indi. Henüz kayıkçılar iskeleye kayık indirmemiş olduklarından Şems Hikmet kahvede yatan bekâr kayıkçılardan birisini kaldırıp onun kayığına bindiği gibi "Kâğıthane tarafına!" kumandasını verdi.

O sabah hane halkı uykudan uyandıkları zaman Şems Hikmet Beyin mefkudiyeti cümlenin ve cümleden ziyade Rakım Beyin nazar-ı dikkatini celp etmek tabiî değil midir? Zira sabahları hiçbir iş için hanesinden bu kadar erken çıkmak beyin âdeti değil iken işte iki sabahtır birbiri arkası sıra bey ale's-seher kayıkla İstanbul tarafına geçiyor.

Validesi vakıa derhal telâşa başlamadı ise de Rakım Efendi epeyce merak ederek gitti Selimcan'ı görüp dün Şems Hikmet Beyin ne hâlde bulunduğunu sordu. Kıbtiyanın insaniyetten derece-i nasiplerini söyletmek ve terbiyeye müstait bulunduklarını ispat etmek hususunda pek gayretli olduğu ha-

berini alınca evvelki gün Kâğıthane'de şarkı çağıran Çingene karıları meyanında bir taze kızın calib-i enzar-ı dikkat ve ehemmiyet olacak kadar güzelliği dahi hatırına gelerek mutlaka kaynı üzerinde bu kızın bir tesir hâsıl etmiş olduğuna hüküm verdi. Hele derhal Salacık iskelesine uşak gönderilerek ve dün Şems Hikmet Beyin bindiği iki çifte kayık ustası celp olunarak bundan beyin Kâğıthane'ye gittiği ve Çingene kızlarıyla görüştüğü haberi alınınca verilen hükmün istinaf kabul etmez derecelerde doğruluğu tebeyyün ederek binaenaleyh Rakım Bey bu bapta Selimcan'ın da nazar-ı dikkatini açtı.

Malûm a! Gazeteci kısmı biraz dikkatli olur, soğuktan nem kapar, cüz'î emareden küllî neticeler istintacına çalışır.

Biz gelelim Şems Hikmet Beye:

Her ne kadar kayıkçıya "Kâğıthane'ye doğru!" kumandasını vermiş ise de tamam Alibeyköy deresi mukabiline gelince kayıkçıya kendisi kumanda etmeye başlayarak "Sağa al! Sola çevir!" diye kayığı doğruca Alibeyköy için iskele olmak istidadında bulunan bir mahalle kadar götürdü.

Badehu karaya çıkıp doğruca köye vararak kahve gibi bir yerde rastgeldiği adamlara Şebekçi oğlu Sülüş'ün hanesini sual etmekle bunlardan aldığı malûmat üzerine Ziba'nın hanesini buldu ki güneş henüz yükselmemiş olduğundan Çingenelerin cümlesi hanede idiler.

Ziba ihsanı o kadar mebzul olan beyefendiyi görünce Çingenecesine kırıtarak yılıştı. Keşki yılışmasa idi. Zira o yılışıklık elbette Şems Hikmet nazarında hemen melekâne hükmü verilen hüsnünü, cemalini derhal kıymetinden düşürerek Çingeneliğini ortaya koymuştur.

Beyi görünce Ziba pervasız bir tavır ile dedi ki:

—Beni götürmeye mi geldin beyim!

—Gider isen götürürüm Ziba!

—Bana kalsa koşa koşa giderim ama...

—Ee kim mâni olacak?

—Dün akşam ağabeyime, ablama, enişteme söyledim. Benimle eğlenivermediler.

—Eğlenecek ne var imiş? Seni terbiye ederek hanımlar sırasına koymak eğlenecek bir şey midir?

—Çingeneden hanım olmaz diyorlar da...

Derken Şebekçi oğlu Sülüş Ağa meydana çıkarak karşısındaki beyi gayet ciddî tavırlı kibar kıyafetli bir adam görünce derhal teeddüp eyledi. Zira Çingenelerin erkekleri, karıları derecesinde rezil ve yüzsüz olmazlar. Erkekler meratib-i beşeriyeyi karılarından iyi takdir etmiş olduklarından büyük küçük ne demek olduğunu anlarlar.

Binaenaleyh Sülüş "Hoşgeldiniz Beyim, safa geldiniz!" merasimini icra eylediği gibi biraz sonra Ziba'nın ablası Nazlı dahi gelerek bir yandan Nazlı Hanım kahve pişirmek ile bi'l-iştigal diğer taraftan sohbete de başlandı.

Evvelce haber verelim ki Nazlı dahi Ziba derecesinde güzel bir kadındır. Hem bazı kadınlar teehhül ederek çocuk da getirdikten sonra kızlık hâllerine mahsus olan dilberlikleri epeyce itidal kesp eylediği hâlde Nazlı böyle bir kazaya uğramayıp hemen de Ziba'dan daha güzel denilecek bir hâldedir.

"Başlandı" dediğimiz sohbetin Ziba'yı hizmetçi almak meselesi hakkında olduğunu ihbara hacet bile yoktur. Zaten Ziba Şems Hikmet Beyi görür görmez bu meseleyi açmış değil mi idi? Binaenaleyh Hikmet Beyin Sülüş'e:

—Ziba'yı hizmetçi almak istediğime neden gülüyorsunuz Sülüş Ağa? Kızcağızı terbiye ederek bir de kocaya verip hanımlar sırasına koyar isem zannıma göre buna gülmemelidir. Sevinmeli, teşekkür etmelidir, sözünü söylemesi musahabenin mukaddimesini teşkil eylemiş idi.

Bu sözün şivesinden de anlaşılmış olacağına göre bey bu sözleri biraz telâşlıca ve hiddetlice söylemiş idi. Zira "Çingeneden hanım olmaz" kaziyesi yalnız Ziba'yı hizmetçi etmek meselesine değil belki beyin zihninde olan bazı mekasıda dahi itiraz demek idi. Hem öyle mekasıd ki henüz kendisi bile istisvap etmediğinden başkalarının da istisvap etmediklerini görmek beyin derhal sinirlerine dokunuyor.

Sülüş muktedir olabildiği kadar ciddiyet tavrını takınarak dedi ki:

—Güldüğümüz, eğlendiğimiz yok a Beyim! Hani ya şu sizin efkârınıza güldüğümüz yok. Ziba gibi on altı on yedi yaşında bir çocuğun "Hanım olacağım" deyişiyle biraz lâtife etmiş idik.

—İyi ya işte! Şimdi de işi erkekçesine konuşalım! Dün değil evvelki gün Ziba'yı Kâğıthane'de gördüm. Pek beğendim. Hem kendisini beğendim hem de sedasını!

Nazlı: Evet beyim! Ziba'nın sesi gibi ne Alibeyköy'de ne Kâğıthane'de, hiçbir yerde bir ses daha yoktur. Medet deyip çıktığı gibi...

Sülüş –Sen sus be! Biz erkekçesine konuşacağız!

Nazlı –Oh! Erkek olmuş da baş yarmış!

Bu misilli Çingenelikler Şems Hikmet Beyi kusturmak derecelerine getiriyor ve ettiği işlerden kendisi hayâ ediyor idiyse de ne çare ki bu işleri bir mecburiyet-i kalbiye ile yaptığından tahammülü vacip görüyordu.

Sülüş ile Şems Hikmet Beyin arasında teati olunan sözler Ziba'nın hizmetçi sıfatıyla verilip alınmasını müşkülâta duçar olacak gibi göstermedi ise de Sülüş Çingeneler meyanında mutat olmayan böyle bir hâle kopkolay rıza gösteremediği gibi Şems Hikmet dahi henüz familyası halkıyla buna dair söz etmemiş olmakla Sülüş kızı kolundan tutup verecek bile olsa alıp götüremeyeceğinden o da mübahaseye bir netice-i kat'iye veremiyor idi.

Gerek Nazlı'nın gerek Sülüş'ün asıl anlamak istedikleri şey Ziba'ya Beyin kendisinin alâkası olup olmadığı kaziyesi olup sözü hep bu tarafa sevketmek istedikleri hâlde Çingenelikleriyle beraber yine cesaret edemedikleri gibi Şems Hikmet Bey dahi bunların şu maksatlarını anlamamazlığa vuruyor idi. Nasıl anlamış görünsün? Koca bir bey "Ben şu Çingene kızına vuruldum. Tesir-i sevdasıyla deli divane oldum ! Ne yaptığımı ben de bilemiyorum" itirafını nasıl etsin?

Maksadını yalnız şu surette tayin ederek demiş idi ki:

—Musikiye pek merakım vardır. Hanemin içinde herkes musikidir. Güzel sese meftunum! Ziba'nın sedasını da âşık olmak derecesinde beğendim. Ustamız Davut Beye onu teslim edeceğim. Hem usul-i musiki öğretsin hem

de bir saz meşk eylesin. Adam çıkar, terbiye kabul eder ise kendisini bir de kocaya veririm. Hele bu kızın bana intisabı sayesinde siz de nail-i refah olursunuz. Size elden gelen iyiliklerin hiçbirisini diriğ etmem.

Sülüş bu sözlerin neresine itiraz eylesin? Nihayet:

—Beyim! Bize bir iyilik geldi. Allah bizi mesut etmek istedi. Ama biz henüz anlayamıyoruz. Ayıp değil a? Cehaletimize, Çingeneliğimize hamlediniz. Fakat bize birkaç gün müsaade veriniz de bir düşünelim dediğinden bey dahi bu karara razı oldu.

Karar bu suretle verilmesi üzerine artık Şems Hikmet Bey için kalkıp kayığına binerek işine gitmek lâzım gelmiş idi. Bîçare delikanlının en büyük bir arzusu daha vardı ama o arzuyu nasıl dermeyan eylesin?

Arzusu şu Ziba'yı bir dakikacık için olsun yalnızca bir tarafa çekerek dört lâkırdı etmek idi. Bu arzuyu bir türlü meydana koyamadı. Razı olmazlar diye değil! Bir Çingene kızının şu kadarcık bir şeye razı olmayacağı hatır ve hayale bile sığmaz. Kendisi bu teklifi etmekten hayâ eyliyor idi. Bu teklifi dermeyan eder ise asıl maksadı ne olduğunu meydana koymuş olacağı hesabıyla çekiniyor idi.

Nihayet çıkarıp Sülüş'e ve karısına beşer ve Ziba'ya dahi on mecidiye ihsan ederek Çingeneleri sevinçlerinden çıldırtmak derecesine vardırdıktan sonra kayığına bindi. Doğruca Üsküdar'a geldi ki Rakım Bey henüz İstanbul'a inmemiş ve Selimcan ile hâlâ Şems Hikmet'in iki gündür sabahları erkenden gaybubet edişindeki hikmete dair söz etmekte bulunmuş idi.

Rakım Bey Şems Hikmet'i görünce dedi ki:

—Yine Kâğıthane'ye mi gittiniz birader?

—Neden biliyorsunuz?

—Dün dahi Kâğıthane'ye gitmiş olduğunuzu anladık da...

—Maşallah Maşallah! Öyleyse sizi zaptiye nezaretine casus kaydettirmeli! Halkın harekâtını tecessüs hususunda pek mahir bulunmuşsunuz!

Şems Hikmet bu sözü sapsarı kesilmiş bir tavır ile söylediği gibi Rakım Bey dahi işitir işitmez sapsarı kesildi. Bunun da sebebi anlaşılmayacak bir şey değildir. Şems Hikmet başladığı işi kendisi dahi beğenmemekte olduğu için her duyan işiten kendisini tayip edecek diye büyük bir ihtiraz hâlinde bulunuyor, binaenaleyh en küçük bir tavr-ı istihzadan çıldırasıya müteessir oluyor idi. Rakım ise üç-dört senedir kayın biraderinden asla ve kat'a böyle bir acı söz işitmemiş olduğundan bugün def'aten en acı sözü, en büyük hakareti gördüğü için vücudundaki bütün kan kalbine toplanarak sapsarı kesilmiş idi.

İşittiği söz üzerine Rakım'ın nutku tutularak şüphesiz iki üç dakika ağzından harf-i vahit çıkmadı. Şems Hikmet dahi ağzından çıkardığı sözlerden külliyen nedamet getirmişçesine sözün daha ilerisine varmadı. Selimcan telif-i beyn için dedi ki:

—Birbirinizin meramınızı anlayamadınız oğullarım! Kimse kimsenin ahvalini tecessüs etmiyor. Sabahleyin hilâf-ı âde erkenden gaybubetiniz familyaca mucib-i merak oldu da dün sabah sizi götüren kayıkçıdan cümlemizin inzimam-ı reyiyle haber soruldu.

Şems Hikmet: Yirmi-yirmibeş yaşında bir adamın iki sabah erken çıkmasına o kadar büyük bir ehemmiyet verilemez.

Rakım hemen kayın biraderini te'min için dedi ki:

—Bahusus sizin gibi şu yaşa gelinceye kadar hâlinde, şanında mucib-i merak olacak hiçbir şey görülmemiş olan bir babayiğit için! Affediniz karındaşım! Maksadım sizi muaheze değildi. Biz sizin arzularınıza muhalefetle mükellef değiliz. Bilâkis arzularınıza hizmet etmekliğimizi şan-ı uhuvvet iktizasından addeyleriz.

Bu söz Şems Hikmet'e pek ziyade tesir eyledi. Söylediği acı söze mukabil eğer Rakım bey dahi bir acı söz söylemiş olsa idi belki bu kadar tesir etmez idi.

Arzularına hizmetle mükellef imişler ama Şems Hikmet kendi arzusu neden ibaret olduğunu nasıl söyleyebilsin? "Ben bir Çingene kızının belâ-yı sevdasıyla müptelâ oldum" itirafını nasıl edebilsin?

Neyse biraz sonra Rakım Efendi İstanbul'a gazetehanesine giderek Şems Hikmet dahi musiki muallimi Davut Beyin hanesine gitmekle şu hadise külliyen bertaraf edilmiş oldu.

7

Bundan evvel Davut Bey ile ilk muaferemizi peyda eylediğimiz zaman kendisinin öyle sair birtakım erbab-ı musiki gibi beş on paraya mukabil halkı eğlendiren edanîden olmadığını görmüş idik. Bu zat dahi Şems Hikmet'i oğlu ve hatta hemşiresi Münevver'i kızı gibi sevdiğinden bîçare delikanlı hiç kimseye söyleyemeyeceği derdini Davut Beye söyleyebilmek cesaretiyle onun hanesine gitmişti. Bahusus ki Kâğıthane'ye gidildiği gün Ziba'nın sedasını cümleden ziyade beğenmiş olan Davut Bey olduğu gibi kıza yeniden birkaç şey geçmesiyle zekâ-yı fevkalâdesini de takdir eylemiş olduğundan Davut Beyin Ziba'yı öyle alelâde bir Çingene olmak üzere telâkki edivermeyeceği dahi ümit olunabilir.

Davut Bey her gün hanesinde bulunur bir adam olmadığı hâlde o gün hem de geç vakitte hanesinde bulunmasını Şems Hikmet yaverî-i tali'ine hamleyledi. Dört odalı haneciğinin en küçüğünü kendisine muzika odası ittihaz ile Davut Bey bu odacığı her nev' sazların birer tanesi ile tezyin etmiş idi ki bittabi piyano, sazların şehinşahı olmak azametini muhafaza eylemekte ve gunagun notalar dahi piyano yanında bir kütüphane teşkil etmektedir.

Davut Beyin hanesine varıncaya kadar yolda kendi kendisine müzakerata bulunan Şems Hikmet herkes nezdinde kendisini mağlûp eden mahcubiyeti Davut Bey nezdinde terk etmeyecek olursa ondan umduğu muavenete de nail olamayacağını düşünerek üstadına efkârını serbestane bir yolda anlatmak cür'etiyle, yanına girmişti. Lâkin ne kadar serbestane olsa yine asıl gönlündeki sırrı açamayıp hâl ve hatır soruşmak ve birkaç yeni beste muallim tarafından şakirdine gösterilmek suretiyle mukaddime-i müsahabeden sonra Şems Hikmet o günkü ziyaretten asıl maksadını Davut Beye şu suretle arz eyledi:

—Efendim! Ben bugün size bir merakımı arz etmeye geldim ama onu arz etmeden evvel bizim alaturka müzika hakkında size bir mütalâamı da arz etmeliyim. Hemen umum bestelerimiz öyle bir surette tertip olmuş ve oluyor ki bihakkın okumaya binde bir hanendenin sedası kifayet edemiyor. Bunun için birbirinden farklı ahenkler ile perdeleri indirmeye mecburiyet hissolunuyor.

—Alafrangada dahi böyle değil mi ya? Tamam hakkıyla yapılmış olan operaları okuyacak aktör ve aktiristlerin sedası kifayet etmeyecek olursa orkestrabaşı iktiza eden parçaları bir perde, iki perde, hatta üç perde aşağıdan çaldırarak hanendenin sedasındaki müsaade derecesine indirir. Tamam ses dünyanın her tarafında nevadirdendir. Onun içindir ki tam sedaya malik olan bir sanatkâr kadın olsun, erkek olsun Avrupa'da milyonlar kazanır.

—Ha işte asıl merak ettiğim şeyin mukaddimesini de siz açmış oldunuz. Ya bizde tam sedaya malik olan ne kazanır?

—Bize bakmayınız! Bizde henüz musikinin kadir ve kıymeti çok takdir olunmamıştır. Ma-haza ses sahibi olanlar onu kendisine yine sermaye-i taayyüş edebilirler. Velev ki dinleyenler tarafından tezlil edilsinler yine sedaları sayesinde yaşayabilirler.

—Ya geçen gün Kâğıthane'de dinlediğimiz kızın sedası gibi bir sedaya malik olan zatın mücerret Çingene olduğu için duçar-ı zillet ve hakaret olmasına ne demeli!

—Kendisi de ne kadar güzel idi! Fakat seda denilen şey öyle bir ihsan-ı ilâhîdir ki malik olan zatın ne güzelliği çirkinliği aranır ne Çingeneliği falanı! Seda her kimde olursa olsun sedadır!

Şems Hikmet Davut Beyden bu sözü işitmekle büyük bir ümit ve cesaret peyda eyledi. Kalbinden geçen şeylerin mahiyetini kendisi dahi takdir edemeyerek nazarında henüz Ziba'nın mevkiini tayin eyleyememiş bulunduğu hâlde işte bunu Davut Bey tayin etmiş bulunuyordu. Kendisi gibi o dahi hem Ziba'yı güzel hem sedasını güzel buluyordu. İşin bu derecesini beye tasdik ettirdikten sonra biraz daha ileriye varmak için dedi ki:

—Lâkin yalnız seda da kifayet etmez. Seda ne kadar tiz ne kadar gümrah olursa olsun o sedaya malik olan zatta zekâ dahi bulunmaz ise neye yarar? Bir şeyi bin defa meşkedersin de yine alamaz, icra edemez ise?

—Bu sözü güzel Çingene kızı için söylüyor iseniz onun tecrübesini icra etmiştik. Yarım saat üç çeyrek zarfında Ziba mıdır Emila mıdır o kıza öğretebildiğim şeyi başka şakirdelere bir günde meşk edemem. Bilhassa Çingenelerin müzikaya kabiliyetleri pek büyük oluyor.

—Evet! Evet! Ben de bu kızın zekâsını pek beğendim. Bîçarenin Çingenelikten başka hiçbir kusurunu bulamadım. Cariye olsa bin lira eder. İşte şimdi merakımı da söyleyeyim: Şu kızı talim etmek istiyorm. Talim ve terbiyesiyle adam etmek, insan-ı kâmil eylemek merakına düştüm. Lâkin bu bapta asıl sizin himmetinizi rica edeceğim.

—Benim ne himmetim olabilir? Meşk için mi söylüyorsunuz? Her kim benden meşk istemiş olsa diriğ etmek şanımdan değildir.

—Buna cihanla beraber ben de teşekkür ederim. Fakat sizden istediğim himmet yalnız bundan ibaret değildir. Bu iş bence bir sır hükmünde bulunacak, o sırrın muhafazası himmeti de size kalacaktır.

—Sırra aklım ermedi.

—Canım kız güzel değil mi ya? Bizim valide ve kayın biraderin hâli de mâlum. Bir Çingene kızına âşık olmuş diye itiraza kalkışacak olurlarsa?

—Âşık mı olmuş diyecekler? Amma yaptınız ha? Bunlar çocuk mu olmuşlar? Hiç Çingene kızına âşık mı olunurmuş?

Şems Hikmet'te çehre değişti. Çingene kızına âşık olunamayacağı kaziyesi intizarına hiç muvafık düşmedi. Lâkin intizarına muvafık düşmeyen şeyler için Davut Beyle mübahase, münazara edecek değil a?

Şems Hikmet bu Ziba meselesini kendisi için bir mesele-i mühimme addetmiş ve bu bapta gayet hakîmane davranmayı kat'iyen azm ü cezm eylemişti. Binaenaleyh sırası gelmeksizin bir şeyi mevki-i münazaraya koymak değil a kendi hayalhane-i tasavvurundan bile teb'ide gayret eylerdi. Öyle ya! Hislerinde, arzularında kendi kendisine ilerleyecek bile olsa Ziba'nın Çingeneliği bîçare delikanlının hayali önüne çıkar çıkmaz içi ürkmekte ve kendi kendisini muaheze eylemektedir.

Muhaverenin devamında aşk sevda bahsini Şems Hikmet dahi red ve hatta istihza ederek Ziba yüzünden edeceği tecrübenin yalnız musikice değil, insaniyetçe dahi büyük bir tecrübe olacağından bu bapta Davut Beyin inayetinden minnettar kalacağı dermeyan olundu. Şu kadar ki herkes bu tecrübenin ciddiyetini takdir edemeyeceği cihetle işi şunun bunun zeban-ı taarruz ve istihzasına sermaye etmekten ise kimseye renk vermemeyi tensip eylediler.

Şems Hikmet'in harekâtı ne kadar hakimane olduğuna dikkat etmeli ki işte meydana bir büyük mesele çıkardığı hâlde asıl maksadını ne Selimcan'a ne Davut Beye anlatmak şöyle dursun henüz Ziba'ya dahi anlatmamış ve hatta kendi kendisine bile itiraf etmemişti. Ma-haza şu iki üç günlük teşebbüsünü pek güzel destgâhlayıp işi dahi böyle akilâne yürütürse nail-i muvaffakiyet olacağını bihakkın ümide başlamıştı.

Meşk nerede ve hangi gün başlanacağını bademe Davut Beye haber vermek üzere Şems Hikmet Bey muallimine peşin olarak teşekkürlerini bi'l-ifa kalktı kendi hanesine geldi ki bundan mukaddem kendisinde hükmünü göstermekte olan yeisten kalbinde zerre bile kalmayıp onun yerine büyük bir ümit kaim olmuş bulunması şu hikâyemizce en ziyade ehemmiyet verilecek ahvaldendir.

O akşam ne sofrada ne selâmlıkta gerek Rakım Bey gerek Selimcan Şems Hikmet'e Kâğıthane ve Çingene karılarına dair harf-i vahit söylemediler. Bu Çingene meselesi ortaya çıkmazdan evvel akşamları nasıl vakit geçiriyorlar idiyse yine öyle musahabeye başladılar. Koca Şems Hikmet hem bunların musahabesine iştirak ediyor hem de kendi derununca başka bir âlemde bulunarak o âlemde Zibalar, Davut Beylerle iştigal eyliyordu. İnsanın böyle kendisini yine kendisince bir âlemde bulması ne lezzetli şeydir. Buna bazı kibar "kesret içinde vahdet" derler ki âlem onu kendileriyle beraber zan-

neyledikleri hâlde o adam cihanı dolaşır da yine bulunduğu yerden ayrılmamış olur!..

Bugünün vukuatını ikmal etmiş olmak için Şems Hikmet Bey Alibeyköyü'nden tebaüd eyledikten sonra Şebekçioğluyla Ziba ve Nazlı arasında devam eden muhavereyi de kaydetmelidir:

Nazlı müddet-i ömründe o kadarını görmemiş olduğu akçeyi kendi elinde ve bir mislini Sülüş'te ve iki mislini de Ziba'da görünce hayretini bir dereceye vardırmıştı ki artık "Hanım olacak!" diye Ziba'yla istihza şöyle dursun Ziba'dan maada kendisinin de hanım olduğuna ve Sülüş'ün artık beyefendi addolunması lâzım geleceğine kani olarak bu mütalâasını onlara da anlatmıştı. Hatta demişti ki:

—Elde bu kadar para bulunduktan sonra köyün en zengini biz sayılmaz mıyız?

Sülüş müstehziyane bir güldü de dedi ki:

—Aptal! Bu para çok mudur? Bir de bu parayı veren efendiyi düşün ki şöylece elini cebine soktuğu gibi bu parayı bahşiş olarak veriyor. Ya daha ne kadarını verecektir? Ya kendisinde ne kadar para bulunmalı ki bu kadar bahşiş verebilsin?

Ziba: Demek oluyor ki o beyefendi bizi ihya edebilecektir.

Nazlı: İhya ne demek! Belki de elmaslara, incilere, sırmalara gark olacağız.

Ziba: Öyleyse ben ona hizmetçi olmalıyım.

Sülüş bir daha müstehziyane güldü. Dedi ki:

—Seni hizmetçi olarak almak isteyen efendi böyle birkaç yıllığın kadar parayı bahşiş olarak verir mi?

Nazlı: Ne demek istiyorsun sanki?

Sülüş: Vallahi benim anladığıma kalırsa bu efendi Ziba'yı beğenmiş, sevmiş olmalıdır. Ben bu işin içinde bir gönül eseri görüyorum.

Nazlı ve Ziba ikisi birden kemal-i hayretle "Amma yaptın ha!.." demeleriyle Sülüş zannının isabetini ispat için dedi ki.

—Ben çocuk iken böyle bir iş daha oldu. Efendinin birisi bizden bir gacıya âşık oldu. Nihayet nikâh edip aldı.

Nazlı: Hiç işitilmemiş şey!

Ziba: Hiç beyefendiye varılır mı?

Sülüş: İşitilmemiş şey değil olmuş şeydir. Hem bir beyefendiye neden varılmasın? Herifin keyfinin kâhyası değilsin ya? Hristiyan alır, Yahudi alır, Çingene alır, kimi isterse alır. Cebinde parası bol olduktan sonra ne ister de yapmaz?

Ziba: Bakalım ben ona varır mıyım?

Sülüş ile Nazlı kahkahalarla güldüler. Sülüş dedi ki:

—Ya benim gibi fakir bir Çingeneyi mi istersin?

Ziba: Ne bileyim ben?

Nazlı: Deli kız! Efendilerin, beylerin en küçüğüne varmak bizim Çingenelerin en büyüğüne varmaktan daha iyidir. Kocan Çingene olduğu zaman

her gün yiyeceğin dayak değil mi? Her gün işiteceğin sövmek, saymak değil mi? Pek de canı ister ise seni başka bir Çingeneye satıverir. Veyahut başkasının karısı ile trampa eder. Bak o hanımlara! Ne kadar nazlı oluyorlar! Elmaslar içinde! Karşılarında kullar, halayıklar elpençe divan duruyorlar.

Ziba dediğimiz kızcağız henüz on altı yaşına varmamış, henüz zihnine teehhülü falanı yerleştirmemiş olduğundan kocaya varmak hakkındaki şu mütalâayı Çingenelik hâlince mümkün olabilen bir masumiyet tavrıyla dinlemiş idi. Bu familyanın muhavereleri neticelerinde kararlaştı ki henüz ismini bile bilmedikleri beyefendi Ziba'yı hizmetçi namıyla mı alır her ne namla alacak olursa versinler. Zira bu adamın edna-yı ihsanı kendilerini Çingenelerin en zengini, en büyüğü edebileceğine cümlesi kani olmuşlar idi.

8

Şems Hikmet Bey başladığı işin müşkülâtını bihakkın takdir etmiş olduğundan kendisinden başka herhangi delikanlı başlamış olsa yüzüne gözüne bulaştıracağı ve kendisini de âleme rezil edeceği derkâr bulunan bu işte gayet akilâne hareketle netice-i matlubeyi ele getirmeye fevka'l-had ehemmiyet veriyordu.

Davut Bey ile görüştüğü günün akşamı eniştesi ve hocası ile de akşam musahabesini ikmal eyledikten sonra yatak odasına geldi ve:

—İşleri şimdiye kadar güzel idare eyledik. Yarın Düriye Hanım ile de işi yoluna koyabilirsek maksadı ikmal etmiş oluruz, diye o gece pek müsterih bir hâlde uykuya vardı. Düriye Hanım denilen zat Boğaziçi'nin bir karyesinde küçücük bir yalıda sakin bir hanımdır ki ihtiyar bir kocası ve müteveffa kerimesinden kalma iki de küçük hafîdesiyle yaşar. Kocası hiçbir işe yaramayacak kadar alil olduğundan familyanın idaresi Düriye Hanım üzerinde kalmıştır. Bu kadın pek çok familyaları tanır. Teehhül edecek erkekler, kocaya varacak kızlar hep bu kadının himmetine, hizmetine muhtaçtırlar. Düriye Hanımın kılavuzladığı kızlar da erkekler de hizmetinden daima memnun kalırlar. Zira kim kime lâyık olduğunu hükümde Düriye Hanım yektadır. Binaenaleyh bazı zarif kadınlar Düriye Hanıma "çöpçatan" namını vermişlerdir ki onun çöplerini çattığı izdivaçlar daima mesut çıkarak bu nama istihkakını ispat eylemiştir.

Rakım Beyi Münevver Hanıma kılavuzlayan dahi Düriye Hanım olmakla Şems Hikmet Bey ile de münasebet peyda eylemişti. Hatta böyle kadınların pek ziyade dilbaz olacakları dahi derkâr olduğundan tuhaf sözleri ile beyefendiyi saatlerce eğlendirdiği de vaki idi.

İmdi sabahleyin Şems Hikmet evvelkiler gibi pek de erken davranmaksızın bir araba getirterek karadan Düriye Hanımın yalısına vardı. Kadın başında yalnız bir namaz bezi olduğu hâlde beyi karşıladı. Şems Hikmet Bey bugün mühim bir iş için kendisine geldiğini mukaddime makamında irad eylediği zaman Düriye Hanım gülerek dedi.

—Korkarım evlenmek istiyorsun beyim!

—Bunda korkacak ne var!

—Öyle ya! Sevinmeli idi. Emrediniz bakayım hangi kızı istiyorsunuz.

—Yok! Öyle kolay kolay emredemem, diye ta Kâğıthane'ye giderek Ziba'yı nasıl gördüğünü, nasıl beğendiğini ve talim ve terbiyesini nasıl arzu ettiğini ve bu iş için Davut Bey ile nasıl konuştuğunu uzun uzadıya âdeta masal söylercesine anlattı.

Düriye bu hikâyeyi dinlerken çehresi kâh bozulur kâh gülümserdi. Nihayet Şems Hikmet Bey "İşte bu kızı size misafir edeceğim. Hem masrafını da maa-ziyadetin göreceğim. Sizden başka kimseye emniyet edemeyeceğim" dediği zaman bilgiç kadın derin bir düşünmeye vardı.

Kadının düşündüğü müddet zarfında Şems Hikmet'in de içinden kanlar gidiyordu. Ya kemal-i nezaketle özürler dileyip ricasını reddeder ise?

Hem de etti ya? Kadın dedi ki:

—Beyim! Valideniz hanımefendi ile olan hukukumun derecesini bilirsiniz. Böyle bir işe valideniz rıza gösterecek olsa idi elbette Ziba Hanımı kendi hanenize götürür idiniz. Burada terbiyesi gizli olacak. Valideniz bunu haber alırsa benimle selâmı sabahı keseceği derkârdır.

—Varsın kessin! Validemin kocaya verecek bir kızı daha yok ki..

Bu sözden Düriye Hanım fena müteessir oldu. Dedi ki:

—Yok ama oğlum, ben valideniz gibi hanımları yalnız kızlarına koca bulayım, oğullarına karı hazırlayım diye saymam! Ben büyüklerimin kadirlerini, hürmetlerini bilir ve tanır bir kadınım! Oğlunun bir maşukasına hizmet ettiğimi haber alır da bana "Kadın! Sende bu hüner dahi var mıydı?" derse ne cevap veririm? Sonra bütün âlemin yüzüne nasıl bakarım?

Düriye Hanımın sözü nerelere kadar çekip uzattığını Şems Hikmet derhal anladı. Özür dilemek vadisinde bir mukaddimeden sonra anlattı ki Ziba kendi hanesinde bulunacak ise de kendisi Ziba ile o hanede asla ve kat'a hemdem olmayacak. Hatta Ziba'ya bu yüzden âşık olmayı kat'iyen reddederek maksadı yalnız talim ve terbiyesi olduğunu kadına temine başladı. Vakıa Düriye Hanım böyle ağızlara kulak verecek sadedillerden değildi. Ancak Şems Hikmet dahi kadını ağız kavaflığı ile kandırmaya gayret hamakatinde bulunmayıp "Bilfarz bu kızın terbiyesini ikmal eder de visalini dahi arzu eyleyecek olursam o arzumu validemin de tasvibini kazanabileceğim bir surette hâsıl ederim. Yoksa ne sizi ne kendimi validemin yanında, dostlarının nezdinde kepaze etmem." demiş olduğundan Ziba ile mülâkatı daima Düriye Hanımın kendi huzurunda vukua gelmek şart-ı esasisi üzerine kızı kabul ettirebildi.

Zaten Düriye Hanım cümleden ziyade kendi menfaatine hizmet eder bir kadın olduğu hâlde verdiği red cevaplarında o kadar ısrar edebilir mi?

Ziba'nın terbiyesince asıl matlup olan şey kendisine o Çingenelik hâlini terk ettirmek olduğundan ve binaenaleyh geleceği hanenin oldukça muntazam bir yer olması lâzım geldiğinden Şems Hikmet Düriye Hanıma yirmi adet Osmanlı altını vererek bununla hanenin mefruşatı ikmal olunmasını emreyledi. Şu emir kadını cümleden ziyade ikna edecek evamirden değil midir?

Şems Hikmet Düriye Hanımın yalısından bir kayığa binerek açıldığı zaman kalben ne kadar sevinmekte idiyse Düriye Hanım dahi o kadar sevinmekte idi. Zira Ziba kendi hanesinde bulundukça o hane Şems Hikmet Beyin hanesi sayılarak idaresi dahi beye ait kalacağını anlamış, hükmetmiş idi.

Zaten bu haneyi idare etmek Hikmet Beyin de gözüne aldığı bir şey değil mi ya? Fakat güzel Ziba hakkındaki hissiyatı o kadar ciddîdir ki şöyle bir masraf delikanlının gözüne bile görünmüyor. Hem Şems Hikmet öyle hesabını kitabını bilmez adam değildir. Düriye Hanımın hanesini idare için ayda nihayet sekiz on altın kâfi olup kendisi kadar irada malik olan bir adamın ise bu kadar bir masrafa tahammül edememesi tasavvura sığamaz. Fakat ayda sekiz on lira bile denilen şey Düriye Hanımın hanesine hiçbir zaman girmemiş olduğundan bu da Düriye Hanımı kemaliyle sevindirmekten geri kalamaz.

O gün hanesine avdet eylediği zaman Şems Hikmet sair günlerde imrar-ı vakt eylediği üzre vakit geçirmiş olduğu gibi ertesi gün dahi hanesinden bir tarafa ayrılmamış ve hesabınca kendi üzerine açılmış olan enzar-ı dikkati bu surette tağlit etmiştir.

Şuracıkta Şems Hikmet'in alelâde nasıl imrar-ı evkat eylediğini de anlatmak için şu kadarcık bir izah ile iktifa olunsun ki, bu delikanlının her hâli her merakı mutedil olup sair mirasyedilerin yaptıkları gibi zevk-i âlem yalnız işrette şehvetperestlikte olduğu itikadında değildir. Zamanının en büyük kısmını hocası Selimcan'la birlikte kitap odasında geçirir. Bir de iş odası vardır ki marangozluğa, demirciliğe ait edevatın kâffesi mevcut olup şerit destere, makineli burgu, plânya makinesi, torna destgâhı gibi ufak tefek makineleriyle orası âdeta bir fabrikacık hâlinde bulunduğundan delikanlı bu fabrikada sanatlı kilitlerden masalara, konsollara kadar her şeyi yapar. Hatta bir defa güzel bir sandal dahi imâl eylemiştir.

Kâğıthane ve Çingene karıları meselesi bir aralık validesinin de nazar-ı dikkatini celp etmiş olduğu hâlde böyle iki gün hanesinden dışarıya çıkmaması ve her zamanki eğlenceleriyle yine eğlenmesi oğlunun hâlinde hiçbir tebeddül olmadığını kadıncağıza inandırmıştı. Hatta Selimcan'a dahi inandırmış idi. Yalnız gazeteci Rakım Bey inanmayıp fakat o dahi inanmış görünmüş idi.

Düriye Hanım ile mülâkatının üçüncü günü Şems Hikmet Bey eniştesi ile birlikte İstanbul'a inip gazetehaneye gitti. Zira bazı vakitler gazetehaneye giderek neşriyatla da iştigal eder idi. Her neşriyatta iktidarı da kâfi idi. Hatta imzasını kâh yalnız "Şems" kâh da "Hikmet" koyarak bazı kere ise bir imza ile yazdığı makalesine diğer imza ile yine kendisi itiraz ederek lâtif bir mübahase meydana çıkarır, okuyanları da memnun eyler idi.

O gün ikindi vaktine kadar gazetehanede iştigal eyledikten sonra artık Üsküdar'a geçeceğini eniştesine haber vererek kalktı Köprü'ye geldi. Bu gelişte Hikmet hiç arkasına bakmıyor idi. Zira eniştesinin mutlaka arkadan bir adam sevk edeceğini hesap etmişti. Vakıa Rakım kayın biraderlerinin filhakika Üsküdar'a geçip geçmeyeceğini anlamak için derhal matbaa mürettiplerinden bir zeki adamı saldırdı ise de adamın avdetinde kaynının doğruca Üsküdar vapuruna binmiş olduğu haberini alarak mutmain oldu.

Halbuki Şems Hikmet Üsküdar'a çıkar çıkmaz bir hayvan tutarak karadan Düriye Hanımın yalısına vardı. Üç gün zarfında Düriye Hanımın ikmal-i mefruşat hususunda ne kadar iş görmüş olduğunu anlayarak iki üç güne kadar Ziba'yı oraya getirebileceğini anlattıktan sonra kendi hanesine geldi ki o akşam Rakım Bey gelip de Şems Hikmet'in saat kaçta konağa geldiğini uşak-

tan tahkik eylediği zaman vapurdan doğruca hanesine gitmiş olduğuna şüphe edemedi.

Ferdası günü sofra takımına ait bazı ufak tefek eşya almak için Şems Hikmet Bey Galata'ya geçti. Kendi hanesi için mübayaa eylediği şeyler asıl Düriye Hanımın hanesi için mübayaa olunacak şeylerin vesilesi olduğundan kendi hanesi için yalnız bir küçük çuvaliye dolusu tabak, kadeh filân mübayaa eylediği hâlde Düriye Hanımın hanesi için altı kişilik mükemmel bir sofra takımı mübayaa eyledi ki şamdanlarına ve üzerine çatal kaşık konulacak billurlarına varıncaya kadar hiçbir noksanı yok idi.

Bu eşyayı bir kayığa yükleterek doğruca Düriye Hanımın yalısına vardı. Hanım "Canım bu külfete hacet mi vardı a oğlum!" deyince Şems Hikmet dedi ki:

—Ziba gibi bir kızı terbiye etmek lâzım gelince bu külfetlere pek büyük ihtiyaç vardır. Bunları yalnız görmesi matlup değildir. İnşallah himmetinizle bunları kullanmayı dahi kendisi öğrenecektir.

Düriye'ye sair iktiza eden talimatı dahi verdikten sonra yarın akşam Ziba'yı getireceği beyanıyla kalktı, yine kayığa binerek kendi hanesine mahsus olan çuvaliye ile beraber Salacak iskelesine çıktı.

Bütün hane halkı nezdinde hatta Rakım Beyin nazarında dahi o gün beyefendi Galata'ya giderek bir çuvaliye dolusu tabak çanak mübayaa etmiş sayıldı.

9

Şems Hikmet'in iz kaybetmek hususundaki dikkat ve mahareti üzerine artık Rakım Beyin bile Kâğıthane ve Çingene karıları hadisesinin neticesizliğine inandığına hükmedersiniz ya?

Halbuki delikanlı ertesi sabah yine ale's-seher bir kayık tutarak Alibeyköy'e varmış idi. Fakat bu defa kayığı Salacak iskelesinden tutmamış idi. Üsküdar'a kadar gidip bindiği kayık ile Balıkpazarı'na çıktıktan sonra orada başka bir kayık tutarak gitmiştir ki işte bu da bir iz kaybetmek demektir.

İhsanı mebzul olan beyefendinin birkaç gün eser göstermemesi Şebekçioğlu Sülüş Ağayı epeyce müteessif etmiş iken bir de ale's-sabah beyefendi geliverince Çingenenin yüzü güldü. Hem de beyefendi gayet beşuş bir hâldeydi. Sülüş'e dedi ki:

—Ey Sülüş Ağa! Bugün Ziba'yı alıp götürmeye geldim.

—Biz de senin efendim, Ziba da senin! Hepsi senin!

Fakat alıp götüreceğim dediğime bakıp da Ziba'yı bir daha görmeyeceksiniz zannetmeyiniz. Ne zaman isterseniz görebileceksiniz. Ziba'nın çok iyiliklerini görüp onun sayesinde zengin ve bahtiyar olacaksınız.

—Teşekkür ederiz efendim!

Nazlı: Elbette Ziba kendi güzel rubalarından bana verir değil mi? O hanım olursa ben onun eskilerine razı olurum.

Şems Hikmet: Neden eskilerine razı olacaksın? Yenilerini yapar.

Ziba: (Yılışarak) Yaparım zahir!

İki karı ruba hakkında birkaç söz daha teati eyledikleri sırada Şems Hikmet Sülüş'e dedi ki:

—Ziba'nın aylığı on mecidiyedir. Fakat bu parayı ay-be-ay size verecektir. Sair masraflarının kâffesi bendendir. Ziba'nın aylığından maada ben dahi aralıkta sizi boşlamam.

Ayda on mecidiye sözü Çingenenin gözlerini faltaşı gibi açtı. Nasıl sevineceğini bilemiyor idi. Zira ayda kendisine beş mecidiye verse her hizmete katlanmak üzere hizmetkârlığı cana minnet bilir. Şimdi ise Ziba'nın ayda on mecidiyesini aldıktan maada kendi kazancı dahi kendisine kalacağından artık zengin olacağına kat'iyen inandı.

Saat dörde kadar Şems Hikmet Alibeyköyü'nde kaldıktan sonra Ziba'yı ablası ve eniştesi kayığa kadar teşyi ederek bey ile kız kayığa bindiler. Fakat doğruca Üsküdar'a gitmediler. Kâğıthane deresine gidip Çobançeşmesine çıktılar.

Buraya gelinceye kadar Şems Hikmet Ziba'nın yüzüne baktıkça derunundan o kadar şeyler geçtiğini hisseyliyor idi ki bunları bizim gibi işi dışarısından gören bir muharrir değil a Şems Hikmet'in kendisi bile yazmak istemiş olsa bihakkın yazamaz. Kız beyin yüzüne baktıkça Çingeneliğe mahsus olan arsızlıkla sırıtıyor ve birçok şeyler söylüyorduysa da bey bunların hiçbirisine kulak vermeyip kendi hayalâtına dalmış bir hâlde bulunur idi.

Çobançeşmesine vardılar. Kayıktan çıkıp çimen üzerine oturdular. Bey bir sigara yaktı. Badehu Ziba'yı karşısına alarak dedi ki:

—Ziba! Senin hakkında ne efkârda, ne arzuda bulunduğumu bilmezsin değil mi?

Ziba Çingenelere mahsus olan şive ve ifade ile yani kelimatın harf-i medlerini lüzumundan ziyade uzatarak, kırılarak, dökülerek dedi ki:

—Ne bileyim ben a beyim! Beni hizmetçiliğe aldığınızı kendiniz söylediniz. Hanım ederek kocaya da verecek imişsiniz. İşte benim bildiğim bu kadardır.

—Bundan ziyadesini de sana ben söyleyeyim, ben haber vereyim. Lâkin kulaklarını, gözlerini güzelce aç da beni iyi dinle! Evvelâ bil ki sen pek güzel bir kızsın.

—Herkes öyle söylüyor. Bütün beyler, efendiler benimle eğleniyorlar. Bana söz atıyorlar.

—Sus! Öyle ayıp lâkırdıları söyleme! Beni dinle! Vakıa pek güzelsin ama şimdiki hâlde bir Çingene kızısın! Sendeki bu güzellik beş para etmez. Bir güzel kız senin gibi yılışık olmamalı. Gayet ağır tabiatlı, ağırbaşlı olmalı. Yüzsüzcesine sözler ile kendi kadrini, kıymetini düşürmemelidir.

Kız bu sözleri dinliyordu ama sözlerin hikmetini onda bir nispetinde olarak bile anlayamıyor idi. Ma-haza Şems Hikmet Bey mutlaka meramını anlatmak için sözlerini tekrar tekrar ve gittikçe daha açık söylüyor idi. Ol kadar ki biz o derecelerde açık ve vazıh, yani fasih ve beliğ sözleri yazmaya muktedir değiliz. Keşke Türkçemizi o kadar sadeleştirebilmeye muktedir olsa idik. Asıl sehl-i mümteni denilmek lâzım gelen şey budur. Herhalde biz bu-

rada Şems Hikmet'in sözlerini de Ziba'nın ve sair Çingenelerin sözlerini de kalem lisanıyla yazmakta olduğumuzdan karilerimiz bu sözlerin Ziba tarafından dahi anlaşılabilecek derecelerdeki suret-i fasihasını kendileri tahayyül buyursunlar.

Şems Hikmet Ziba'ya ilk talimatı itada devam ederek dedi ki:

—Senin kadar güzel olan bir kız nasıl olmalıdır biliyor musun? Evvelâ erkeklerin yüzüne bile bakmamalıdır. Bir erkeğin yüzüne bakmayı ve bahusus öyle arsızcasına yılışarak bakmayı pek büyük ayıp saymalıdır. Şayet bir erkek kendisine dikkatlice bakacak olsa mahcuben gözlerini yere indirmelidir. İşte mahcup kız diye böyle olana derler. Yoksa sen hâlde bulunan bir kıza sıyrık kız diye kimse itibar etmez. Anlıyor musun?

—Anlıyorum beyim! Hani ya şu Kâğıthane'de araba içinde oturan kurumlu hanımlar gibi nazlı, edalı olmalıdır, değil mi?

—Evet!

—Fakat ben onları da görüyorum ki bazı beylere gülüyorlar. Temenna bile ediyorlar.

—Onlar aşüfte takımındandırlar.

—Ama en çokları bu temennaları ediyorlar. Sigara bile gönderiyorlar.

—Zaten Kâğıthane'ye cuma ve pazar günleri gidenlerin çokları açık takımındandırlar. Fakat sen onların da kurumlarını, tavırlarını taklit et de öyle beylere aşinalık ve temenna etmeleri gibi ayıp olan hareketlerini beğenme. Zaten ben bu terbiyeleri sana bir günde verip bitirebilecek değilim a? Şimdiden şunlar kulağında bulunsun diye söylüyorum. Şimdi buradan ben seni bir yalıya götüreceğim ki bana müteallik bir fakir kadının yalısıdır. Fakir ama pek terbiyeli bir kadındır. Sen orada ilk terbiyeyi göreceksin. Sana bir de müzika ustası getireceğim. Ondan da müzik meşkedeceksin. Şöyle bir kabataslak terbiye gördükten sonra da ne yapacağımı ben bilirim. Hele sana istediğin kadar esvap yapacağım. Elmaslar zînetler de alacağım. Yalnız ilk arzu eylediğim şey şu Çingene yılışıklığını bırakarak ağırbaşlı kurumlu bir kız olmaklığındır.

Şems Hikmet dikkat ediyor idi ki "Çingenelik" sözünü ne zaman söylerse Ziba'nın tavrına bir tağyir geliyor. Lâkin bu tağyiri terbiyeli bir kızın mahcup olduğu zamanki tağyirine asla kıyas etmemelidir. Ziba'nın tağyirinde bir mana olmak lâzım gelirse o da "Çingene isem ne yapayım? O da benim umurumda mı?" gibi yine Çingenecesine bir tağyirdir. Şems Hikmet tağyirin dahi istediği gibi olmamasından dolayı meyus oluyor idiyse de daha ilk günü on altı yaşındaki bir Çingenenin insan olamayacağını düşünerek yine ümitlerini mahvetmiyor idi.

Talimatta biraz daha devam eyledi, dedi ki:

—Gideceğin yalıya hizmetçi olarak gitmeyeceksin. Bilâkis orada sana hizmet edecekler. Fakat bilmiş ol ki hizmet dahi bir güzel kızın zineti sayılır. Güzel hizmet edebilmek terbiyeden sayılır. Onun için de sen de hizmet etmeyi öğreneceksin.

Terbiyeli yerlerde kibar âleminde nasıl oturup kalkarlar, içerler, nasıl yatarlar, hâsılı hanenin idaresi nasıldır bunları öğrenmek için hizmet dahi edeceksin. Sana orada asla bed muamele etmezler, sen de kimseye bed muamele etmeyeceksin. Herkese canım ile kuzum ile tatlı sözler ile muamele edeceksin. Eğer bu sözlerimi tutar da nasıl bir hâlden gelmiş olduğunu kimseye bildirmeyecek derecelerde davranır isen seni o kadar seveceğim, o kadar bahtiyar edeceğim ki sen de şaşacaksın. Nasıl, söylediklerimi anlıyor musun? Dediklerimi tutacak mısın?

—Hepsini anlıyorum. Hepsini yapacağım. Şöyle size iki dirhem bir çekirdek bir çıtıpıtı hanımefendi olayım da siz de görünüz.

Ziba bu sözleri yine kırıtarak söylemiş olduğundan Şems Hikmet bu kırıtıklığın da ağırbaşlı kızlara lâyık olmadığını anlatmaya başladı ise de söyleyecek sözlerin hepsini bir defada söyler ise şayet kıza usanç gelir diye korkuyor idi.

Ma-haza gönlü istiyor idi ki daima söylesin daima va'zeylesin. Zira kendisi söz söyleyip de kız dahi dinlemeye başladığı zaman tavrına arız olan ciddiyet Ziba'yı Çingenelik hâlinden büsbütün çıkararak hakikaten semavî addolunabilecek olan hüsnüne meydan açıyor idi.

Saat on buçuğa kadar Çobançeşmesinde kaldılar. Ziba birkaç defa:

—Beyim! Geç kalmıyor muyuz? Gideceğimiz yer uzak mıdır? dedi ise de beyefendi:

—Biraz geç gitmek lâzımdır. Seni bu kıyafetle oraya gündüz götüremem. İnşallah kıyafetini tebdil edeyim, hanım kıyafetine sokayım da gündüz gece her ne zaman ister isen sair kadınlar ile beraber girip çıkabilirsin, diye saat on buçuktan evvel yola çıkılamayacağını anlatmış idi. Onbuçukta kayığa bindiler. Gece saat birde Düriye Hanımın yalısına ancak varabildiler.

Yolda yalı konak her ne görürler ise Şems Hikmet Ziba'nın nazar-ı dikkatini bunlar üzerine celp eyliyor idi. Bu kadar alî binalar hep insan evlâdı için yapılmış olup fakat böyle güzel yerlerde oturabilmek için insanın terbiyesini de ikmal etmesi lâzım geleceğini tefhim eyliyor idi. Kıpti denilen kavim dahi insan evlâdı olduğu hâlde öyle zelil ve muhakkar olmasının sebebi cehaletleri ve terbiyesizlikleri olduğunu kızın nazar-ı dikkatine arz eyliyor idi.

Ya Ziba bu sözlerin mefhumunu takdir ederek verilen terbiyeyi alabilmek istidadını gösteriyor mu idi?

Buna hiçbir hüküm verilemez. Zira ömründe ilk defa olarak işittiği bu sözler kızın hayretini mucip olarak Hikmet Beyin yüzüne karşı yılışmaktan kendisini ancak hayreti meneyliyor idi.

Öyle ya! Lisan denilen şey levazım-ı zaruriye-i maişetten sonra bir de sövüp saymaya vasıta zanneden terbiyesiz cahil bir kızcağız insanoğlunun lisanından böyle insanı melek edercesine alî sözler sadır olabileceğine nasıl ihtimal verebilirsin?...

10

Deniz tarafından Düriye Hanımın yalısına yanaşarak yalı kapısından girdikleri zaman Düriye Hanım Şems Hikmet Beyefendiyi eteklediğini ve beyin dahi "Estağfurullah efendim" diye kadına tevazu gösterdiğini Ziba görünce bunu ilk gördüğü bir şey olmak üzere telâkki eyledi. Binaenaleyh bey kendisine de:

—Öp bakalım Ziba! Düriye Hanımın eteğini öp! Dediği zaman yılışıklığa meydan bulamaksızın kadının eteğini öptü. Vakıa Düriye Hanım dahi "Estağfurullah kızım" diye hüsn-i mukabelede bulunarak yine binaenaleyh bey dedi ki:

—İşte terbiyeli kibar kızlar böyle kendisinden büyüklerinin tazimen ya elini ya eteğini öperler. Aferin Ziba! Bir güzel etek öptün ki terbiye kabul edeceğine âdeta inandım.

Düriye: Niçin kabul etmesin evlâdım! Maşallah ne kadar güzel kızcağız? Böyle güzel kızların akılları fikirleri de yerinde olur. Ben size onu bir terbiye edeyim de bakınız kibarlar kızlarından daha terbiyeli bulur musunuz bulmaz mısınız?

Evvelce Hikmet Bey tarafından edilmiş olan tarif ve verilmiş bulunan talimat mucibince yalının alt katındaki taşlığa beş kişilik bir alafranga sofra kurulmuş olduğundan kayıktan çıkar çıkmaz bey ve Ziba, Düriye Hanım ve iki küçük hafidesi cümleten sofraya oturdular. Bu hafîdelerin birisi on ve diğeri yedi yaşlarında kızcağızlar idiyseler de Düriye'nin hüsn-i terbiyesiyle perveriş bulmuş olduklarından gayet terbiyeli yavrucuklar idi. Alafranga sofrayı ilk gördükleri hâlde kadın ninelerinin gündüzden kendilerini öğretmiş bulunması semeresiyle o kadar güzel taam eylediler ki Şems Hikmet Bey hiçbir kusurlarını bulamadı.

Bu çocuklar Ziba için mucib-i ibret olurlar idi. Kendisinden pek küçük çocuklar bu kadar ağırbaşlı, kibar tavırlı oldukları hâlde kendisi arsızcasına yılışmaktan cidden hayâ etmeye başladı.

Fakat o dahi böyle bir alafranga sofrayı ilk defa görmekte bulunduğundan ve evvelce kendisine buna dair hiçbir lâkırdı edilmemiş olduğundan sofranın pek acemisi görünmekle beraber her hâle, her şeye şaşmaktan nev-umma tecennün etmişe benziyor idi.

Sofradan kalktılar. Zeki Ziba sofrayı toplamak için Düriye Hanıma yardım etmeye başlamakla buna hem hanım hem bey ziyadesiyle memnun oldular. Büyük hafide kadın ninesinin sürmüş olduğu cezve ile bir sade kahve pişirerek beyefendiye getirdi. Bu hizmeti pek güzel becerebilmiş olduğu için bir de büyük aferin aldı. Kahveden sonra Şems Hikmet Bey Ziba'yı yanına çağırarak dedi ki:

—İşte Ziba senin hanen burasıdır. Her ne arzu eder isen onu Düriye Hanıma söyleyeceksin. Birkaç gün canın sıkılsa bile sonra alışırsın. Yarın benim

bazı işlerim olduğundan gelemeyeceğim. Öbür gün gelir seni görürüm. Anladın mı kızım? Düriye Hanım seni evlâdı gibi sevecektir. Haydi bakayım şu benim heveslerimi yerine getirir isen senin için yok yok!

Bey Düriye Hanımı veda ederek Düriye dahi beyi etekledi ise de Ziba bu lüzumu birdenbire derhatır edemedi. Fakat iki küçük kız dahi beyefendiyi vedaen etekledikleri zaman Ziba biraz sırıtarak geldi etekledi.

Oradan çıkan Şems Hikmet hemen bir kara hayvanı tedarik ederek bindiği gibi Davut Beyin hanesine vardı. Bir iki ahbap eğleniyorlar idi. O günkü meşguliyetini beye anlatarak Ziba'nın da Düriye Hanımın hanesine aşırılmış olduğunu haber verdikten sonra:

—Bizim evdekiler beni bütün gün sizinle beraber idi diye bellemelidirler. Binaenaleyh kendilerine bir haber gönderelim! diye mahalle bekçisini çağırttı. Zaten kendi konakları bekçiye malûm olduğundan "Hikmet bey bugün Davut Beyin hanesinde idi. Bu gece dahi ahbapça eğleniyorlar. Binaenaleyh bu gece gelemeyecektir" haberini gönderdi.

Bu haber konağa vardığı zaman cümlece derecesi epeyceye varmış olan merakı defeylemiş oldu. Vakıa Şems Hikmet hanesinden hiçbir gece bir yere ayrılmamış adam değil ise de gaybubetleri öyle gayr-ı muntazam olmayıp her zaman haber ile müsaade ile gaybubet eyler idi. Hele merakın en çoğu Rakım Beyde olacağı derkârdır. Çünkü her ne kadar kayın biraderinin iki gündür izini kaybetmiş idiyse de bazı ifrat-perestane harekâtından korkmasıyla bu akşamki gecikmesi Rakım'ı yeni bir meraka düşürmüş idi.

O gece Davut Beyin misafirleri dağıldıktan sonra Şems Hikmet Davut ile Ziba'ya dair uzun uzadıya bir musahabe ve mübahaseye girişti. Bu sırra hiçbir kimseyi mahrem etmeksizin yalnız kendi tedabiriyle nail-i muvaffakiyet olamayacağını gören delikanlı Ziba hakkındaki hissiyat-ı âşıkanesini de Davut Beye itiraf ederek demişti ki:

—Siz benim pederim makamında olmaktan fazla musiki gibi bir sanat-ı nefisece dahi üstadım olduğunuzdan derunumdaki bir sırr-ı azim için sizi mahrem ittihaz edebilirim. Bilirsiniz ki ben bu yaşa geldiğim hâlde aşk, alâka denilen şeyin âdeta bilkülliye acemisi, yabancısı olarak büyümüşümdür. İlk sevdaya bu kere duçar oldum. Tali'-i na-[sa]zım da beni bir Çingeneye meftun etmek suretiyle müptelâ eyledi. Fakat öyle bir sevda ki asla visal-cuyane değil! Keşke visal-cuyane olmuş olsa idi! Zira bir Çingene kızının nailiyet-i visalinde ne külfet olabilir? Fakat bendeki sevda bu kızı terbiye ve talim sevdasıdır. Bir yabanî ağaca bir aşı vurarak badehu o elimle yetiştirdiğim meyveyi dermek ve işte böyle bir mesai-perverane murada ermek istiyorum.

Enişte Rakım Bey bunu mutlaka çakmış olmalı ki aleyhimde hâsıl olan merakını bana kadar anlattı. Vakıa merak olunmayacak bir şey değil ise de bu merak benden başkası için doğru olabilir. Ben ise Ziba hakkındaki teşebbüsüm ile ne familyamın namusuna, ne servetimize asla halel getirmeyeceğimden eminim. Hele sizin gibi bir kâmil adamın dahi inzimam-ı himmetiyle bu merakıma hizmet edecek olduktan sonra hiçbir tehlikesinden endişe edilmeyebilir.

Davut Bey delikanlının bu sözlerini can kulağıyla dinledi. Araya hiçbir lâkırdı katmayarak beyi istediği gibi söz söylemekte nuhtar bırakıyor idi. Nihayet söyleyeceği kadar söyleyip sukûta erince kâmil muallim dedi ki:

—Bir Çingene kızına gönül vermiş olduğunuzdan dolayı sizi asla tahsin edemem. Vakıa sevdayı cinnet derecesine vardıracak zaaf-ı kalp erbabından olmadığınızı teslim ederim. Ama yine teşebbüsünüzü müstahsen göremem. Benim yapacağım şey teşebbüsünüzü tahsin etmeksizin arzunuza hizmettir. O dahi sizi evlâdım gibi sevdiğim için mecbur olduğum bir şeydir. Binaenaleyh ne zaman ister iseniz meşke başlarız. Bununla beraber kızın sedası pek güzel ve kabiliyeti pek ziyade olduğu için vereceğim meşklerin nihayetinde pişman olmayacağımı da ümit ederim.

—Teşekkür ederim efendim! Zaten Ziba hakkındaki hissiyatımı size açmaktan maksadım bu hâli size tahsin ve tasvip ettirmek de değil idi. Huda alîm mahcubiyetimden yerlere geçerek söyleyebildim. Sizin kadar sevdiğim, itimat eylediğim bir adama hâlimi bu kadar utanarak söyleyebilir isem sizden başka hiçbir kimseye hiçbir surette söyleyemeyeceğimi de bundan istidlâl edebilirsiniz. Ne yapayım? Min-cihetin belki bi'l-vücuh felâket addetmek lâzım gelen bu hâlden kendimi kurtarabilmeyi mümkinattan görse idim cebr-i nefs eder idim. Fakat bunu hiç mümkün göremiyorum. Gönlümü bu sevdadan menetmeye kalkıştıkça gönlüm bana isyan eyliyor?

—Gönlünüz size isyan mı ediyor?

—Evet! Hem de neler söylüyor bilseniz! Hilkatte başkalarından hiçbir farkı olmadığı ve o da bir nutfenin mahsulü olduğu hâlde mücerret bir kavm-i muhakkardan gelmiş olduğu için neden mertebe-i insaniyeden hariç addolunsun diyor. Terbiyesiz ise onun terbiyesizliği kavmiyete bağışlanabilir. Ama bazı akvam-ı gayr-ı muhakkaraya mensup olanların daha terbiyesiz olduğunu da gördüğümüzden bunları onların nesine bağışlayacağız diyor. Bu Çingene kızında hiss-i terbiye yok ise su'-i terbiye de yoktur. Terbiyeli addolunanlar için yüzkarası sayılmak lâzım gelen nice seyyiattan berîdir. Bir boş tarla ise de dikenler istilâ etmemiştir. Her ne tohum eksen yetişir diyor.

—Bunları size hep gönlünüz diyor öyle mi?

—Evet efendim! Hem gönlümün hakkı da yok mudur?

—Ben onları bilemem oğlum! Ben feylesof değilim. Müzikacı bir adamım. Ziba'da sedasından başka ne var ne yok olduğuna ben hükmedemem. Fakat size dedim a, benden her ne hizmet ister iseniz diriğ etmem. Yalnız fikrimde beni müstakil bırakmanızı rica ederim.

Buraya kaydeylediğimiz şu sözler Davut Bey ile Şems Hikmet arasındaki muhaverenin tamam bir zabıtnamesi değildir. Onlar birkaç saat söz etmişlerdir. Sözleri ne yolda olduğuna dair bir numunecik olmak üzere bu kadarını kaydeyledik.

Bu numune muhavverenin netice-i kararını da bize gösterir. Oysa Davut Bey Şems Hikmet'i pek ziyade sevdiğinden muhabbetinin icbarıyla bu sırrına mahrem olacak ise de Ziba hakkındaki hevesini mümkün değil tasvip edemeyeceğinden ibarettir.

Kayda şayan başka bir hâl olmadığı hâlde o geceyi geçirerek sabahleyin Şems Hikmet Bey Davut Bey dahi beraberinde olduğu hâlde kendi hanesine geldi. Eniştesi Rakım Bey "Bizsiz bizsiz eğlence mi olur?" diye dostane bir serzenişten başlayarak Davut Beyden o geceye dair malûmat almaya çalıştı ise de zaten bu misilli eğlenceler Davut Bey hanesinde nadirattan olmadığı için Davut Bey uzun uzadıya tebliğ edecek malûmat bulamadı ki versin. Binaenaleyh Şems Hikmet bu defa dahi eniştesinden izini saklayabilmiş oldu.

O gün akşama kadar Davut Bey ile kendi hanesinde vakit geçirdi. Hatta akşam dahi Davut Beyi bırakmadılar. Bazı yeni şarkıları Münevver Hanıma dahi öğretmek için çaldılar ve okudular ki Münevver Hanım notayı meşk ederek hocasıyla ağabeyinin dahi o şarkıyı çalışlarına okuyuşlarına ittibaen derhal öğrenir idi. Bir hanenin içinde üç müzikacı bulunup da dördüncüsü olmak üzere dahi muallim hazır olursa ne güzel fasıllar edilir! İşte bu güzel fasıllar ile pek güzel vakit geçirildi.

Daha ertesi günü Şems Hikmet Üsküdar tarikiyle İstanbul'a inmek için Üsküdar'a vardıkta bir hayvana rakiben ve serian Düriye Hanımın hanesine gitti. Ziba kendisini karşıladı. Bir suret-i mütebessime ile istikbalinde hâlâ Çingenecesine yılışıklık var idiyse de Alibeyköyü'nden giyip gelmiş olduğu kırmızı basma şalvar, kısa bilek Amerikan gömlek filân çıkarılıp yerine ev hanımlarına mahsus entari filân giydirilmiş olmağla Ziba epeyce tebeddül eylemişidi.

Kıza bir hayli ders ve birçok talimat daha verdiği gibi bir aralık Düriye Hanımı yalnızca görerek Ziba'dan derece-i ümidini sordukta "İnsan değil mi a beyim, elbette terbiye olur. Hasbacık gayet açıkgözlüdür. Neyi gösterseniz derhal alıyor" diye muvafık cevaplar aldı. Fakat bu yüzden temin olunacak menfaat-i mahsusası hasebiyle acaba Düriye bu sözleri delikanlıyı iğfal için mi söylüyor? İşte burasını tayin müşküldür.

Birkaç gün sonra müzika ustasını getireceğinden o zamana kadar Ziba da behemehal bir eser-i terakki göstermek için Düriye'ye de Ziba'ya da tavsiyelerini, teşviklerini tekrar eyledikten sonra talim edeceği saz keman olduğundan o akşam kendisine bir de güzel keman getireceğini Ziba'ya vadeyledi ve kalktı yine Üsküdar'a gelerek vapura rakiben Rakım Beyin gazetehanesine vardı. Fakat gazetehanede çok vakit kalmadı. Evvelce vermiş olduğu yazıların mürettipler tarafından tertip olunmuş bulunan kalıplarını bi't-tashih Mercan Yokuşu'na giderek üçyüz yirmi sekiz kuruşa mübayaa eylediği nefis bir müstamel kemanı müstashiben Üsküdar'a geçti ve bunu Düriye Hanımın hanesine bırakıp Ziba'ya birçok güzel vaazlar daha verdikten sonra akşam Rakım Beyden evvel yine hanesine geldi.

11

Bir cuma günü sabahleyin Şems Hikmet Davut Beyi Düriye Hanımın yalısına getirdi ki Ziba'nın yalıya vürudundan o güne kadar dokuz gün mürur eylemişti. Ancak bu dokuz gün beyhude mürur etmemiştir. Düriye Hanımın himmetiyle Ziba yılışıklığı epeyce terk ederek kendisine söylenen sözlere müteenniyane, mütemekkinane cevap vermeyi öğrenebilmiştir.

Bundan maada hane hizmeti denilen şey bu kızın hemen hiç görmediği şeylerden iken birkaç kadeh, tabak, fincan filân kırmaya mukabil kahve ve sofra takımlarını bayağı kadın kadıncık gibi idareye iktidar kesp eylemiş idi.

Şems Hikmet Beyin işareti üzerine üstadı Davut Beyin elini bayağı müteeddib bir kıza benzemek üzere öpebildiği gibi Davut Beyin hâl ve hatır sualine dahi epeyce güzel cevaplar vermiş ve bahusus nasihat yollu söylediği sözleri oldukça hüsn-i istimaa ma-hasal-i iktidar eylemiş ise de hâl ve şanında Çingenelik henüz kaybolmadığından Davut Bey bu belâya mücerret Şems Hikmet'in hatırı için katlandığını Düriye Hanıma da anlattıracak etvar ile ilân-ı ıstırap etmekteydi.

Fakat şu hakikati de itiraftan geri durmamalıdır ki eğer kızın aslı Çingene olmasa, faraza bir Ermeni kızı olsa da bu yılışıklıkları etseydi mutlaka Davut Beyin gözüne bu kadar batmazdı. Bîçare Ziba'dan behemehal Çingenelik beklendiği için her ne yapmış olsa ve hatta mahcup kızlarda bulunmayacak derecelerde kibarane davransa bunu da cibilliyeti hasebiyle bir Çingenelik addederek iştigal ve istikbah edecekleri derkârdır. Tabiat-i ahval böyledir. İnsan bir şeyde iyilik görmeye çalışırsa mutlaka görülecek fenalıkları iğmaz ederek gözleri hep iyilikleri göreceği gibi, şayet bir şeyde fenalık taharri edecek olursa o şeydeki iyiliklerin hiçbirisini göremez. Her ne görse hep fena olmak üzere telâkki eder. Davut Bey zavallı Çingene kızı için bedbin olursa dokuz on gün zarfında kızda gördüğü terakkiyi fark mı edebilir.

Neyse! Davut Bey oraya Ziba'yı intikada değil, talime gelmiş olduğu cihetle kemana bir düzen vererek "İşte keman denilen şeyin dört kirişi vardır. Şu en ince olan kirişe mi kirişi derler. İkinci olan şu daha kalın kiriş la kirişidir. Üçüncü olan şu daha da kalın kiriş re kirişi olup şu üzerine tel sarılmış bulunan dördüncü kirişin adı da sol kirişidir" diye tarifat-ı mütekaddimeden sonra "Keman şöyle tutulur, sol el şöyle perdelikler üzerine getirilerek parmaklar dahi şöyle her kirişin üzerine basmaya hazır ve amade bulundurulur. Sağ el ile de oku şöyle çekerler. İmdi birinci tele hiç parmak dokundurmaksızın ok sürülür ise çıkan seda mi sedasıdır. Eğer bu telin şöyle üst tarafına salavat parmağını şöylece basıp ok sürülecek olursa daha tiz bir seda çıkar ki onun adı da fa dır..." yollu dersleri vermeye başladı.

Ziba bu tarifleri öyle can kulağı ile dinliyor idi ki Çingeneden başka bir kız bu kadar dikkatle dinlese ve bahusus muahheren Davut Beyin suali üzerine o tarifatı kâmilen tekrar suretiyle dinlediği şeyleri bellemiş olduğunu ispat etseydi büyük bir aferine ispat-ı istihkak etmiş olacağı derkâr iken mücerret zavallı Ziba Çingene olduğu için şu dikkati, şu hafızasıyla Davut Beyde "Çingene değil mi? Elbette kemana istidadı ziyade olur!" fikrini hâsıl edebilmişti.

O gün talim akşama kadar devam eyledi. Gariptir ki Ziba kemanının dört kirişi üzerinden tamam iki oktav sedalarını çıkarabildi ki bu kadar tahsil en zeki şakirdan için lâ-akal üç dört derslik bir tahsil olduğu musiki erbabına malûmdur. Vakıa çıkardığı sesler henüz tam ve sağlam sesler değil idiler. Meselâ Ziba bir "do" veyahut bir "si" sedası çıkacak olsa birisi asıl do'dan

bir nebze ziyadece olmak ve diğeri asıl si'den bir şemme eksik bulunmak gibi falsolar var idi. Ancak mülâhaza buyurmalıdır ki çalınan saz kemandır. Keman ile sair sazlar arasındaki farkı bilmeyenler belki Ziba'nın bu kusurlarını affedemezler ise de o farka vakıf olanlar Ziba gibi bir günlük şakirdin değil, altı aylık, bir senelik kemanîlerin bile bu yoldaki cüz'î kusurlarını affederler. Hazır sırası gelmişken şu farkı biraz daha izahlıca göstermek münasip olmaz mı? İhtimal ki karilerin pek çokları bu farkı bilmezler.

Piyano ve armonika gibi sazların kemikten mamul her perdesi kendisine mahsus olan sedayı tastamam çıkardığından sağlam seda müşkülâtı bu nev' sazlarda asla yoktur. Tanbur gibi, ud gibi sazların perdelikleri üzerine kiriş veyahut tel ile boğmak boğmak bağlanmış olan perdeler vakıa piyano ve armonika derecesinde sağlam ses çıkarmayı temin edemeyerek çalan adamın parmağında da bir mümarese peydasına ihtiyaç gösterirlerse de herhalde hangi sedanın nereden çıkacağını işaret ve irae etmeleri bir suhulet addolunuyor. Kemanda ise hiçbir perde hiçbir işaret yoktur. Perdelik boylu boyuna açıktır. Her sedanın nereden çıkacağını şöyle lalettayn buluvermek o kadar büyük bir maharettir ki kırk senelik kemanîlerin bile bu bapta velev ki dinleyenler, işitenler tarafından fark olunmayacak derecede olsun kusurları vaki olmamak muhaldir. Keman perdeliği üzerinde bir sedanın nereden çıkacağını gözüyle bakarak tayin etmek mümkün değildir. Parmak alışmak lâzım gelir. Fakat parmak dahi ne kadar alışsa asıl hüküm kulaktadır. Bir parmağın kutru perdelik üzerinde bir mesafe işgal eder ki parmak bastığı zaman asıl kuvveti bir tarafına verecek olsa çıkaracağı seda ile asıl kuvveti diğer tarafa verecek olsa çıkaracağı ses arasında yarım perde kadar fark vardır. Binaenaleyh kemanînin kulağında olan mümarese daha çıkaracağı seda başlar başlamaz eksiğini ziyadesini anlayarak parmağının kuvvetini kah bir tarafa kah diğer tarafa tahvil etmek suretiyle sedayı tashih eyler.

O gün talimin akşama kadar devam eylediğini arz etmiştim. Şunu da haber vereyim ki tamam saat on buçuğa geldikte Düriye Hanım tehyie etmiş olduğu tepsiyi ortaya getirmiş olduğundan talim yarım saat daha devam eylediyse de bu müddet zarfında içilen ikişer üçer kadeh mastika gerek Davut Beyin ve gerek Şems Hikmet'in neşelerini yeni tahrik etmiş olduğu gibi bir aralık Ziba'nın yorularak bir tarafa bırakmış olduğu kemanı Şems Hikmet eline alıp çok meşk edilmekten ahenge arız olmuş bulunan bozukluğu düzelttikten sonra hicaz makamından gezinmeye de başlamasıyla tamam hanendenin gazel okuması münasip olacak bir kararda Davut Bey "Hey hey!" diye bir çıkmış idi.

Bu suretle başlanan fasılda on ikiye kadar devam olundu. Yalı komşuları Düriye Hanımın hanesinde hiç böyle şeyler işitmedikleri cihetle istigrap eyliyorlar idi. Vakıa Ziba'nın oraya vürudunu ve maksat dahi kızın terbiyesi olduğunu Düriye Hanım bir ihtiyat olmak üzere evvelce birkaç komşuya haber vermiş idiyse de sair komşuların henüz bundan haberleri yok idi. Halbuki İstanbul'umuz malûmdur ya? Kaide-i medeniyet herkesin kendi hanesi dahilinde hakim olarak onun haricine karışmamasını iktiza ettirdiği hâlde bizim

usul-i medeniyetimiz iktizasınca biz hepimiz mahalle kethüdası kesiliriz. Herkesin hanesine karışırız. Hatta bazılarımız kendi hanesine karıştığından ziyade âlemin hanesine karışmak ile iştigal eder. O kadar ki âlemin hanelerinde bulup tashihine lüzum gösterdiği kusurları kendi hanesinde de arayıp bularak tashih etmiş olsa hanesinin pek mükemmel bir hane olacağı derkâr iken iştigalini böyle müsmir bir surette etmeyip de beyhude yere edenlerimiz pek çoktur. "Mevlâ cümlesini ıslah eylesin" diyelim de biz yine hikâyemizde devam eyleyelim.

Saat on ikiyi buldukta Davut Bey ile Şems Hikmet Bey avdete kıyam eylediler. Delikanlı Ziba'yı Düriye Hanımın diğer odasına götürüp hanım dahi hazır olduğu hâlde bir hafta zarfında peyda etmiş olduğu terbiyeden dolayı tahsin ve tebrik eyledi. Hele keman tahsili hususunda gösterdiği kabiliyete pek ziyade ibraz-ı memnuniyet ederek işin daha ilerisi için de kıza birçok nasihatler verdi. O kadar ki bir söylediği şeyi birkaç daha tekrar etmesi Ziba'nın bayağı istigrabını mucip olarak kendi kendine:

—Sanki ben bunları unutacak mıyım ki bu kadar tekrar eyliyor! der idiyse de Şems Hikmet şayet hatırında kalmaz diye elinden gelse daha ziyade tekrar etmek gayretine halel vermiyor idi.

Çıkarıp Düriye Hanımın avucuna bir hayli altın koydu. Kulağına da birçok lâkırdılar söyledi. Fakat verilen şeye bakmak ve gizli söylenen lâkırdıya kulak vermek terbiye muktezasından olamayacağı cihetle ben verdiği paraya ve söyleyeceği sözlere göz ve kulak havale etmedim.

Binaenaleyh kaç altın verdiğini ve neler söyleyeceğini bilemem. Şu kadar diyebilirim ki bunlar hep Ziba içindiler. Hep Ziba'nın terbiyesi yolunda ihtiyar edilmiş külfetler idiler.

Düriye Hanımın yalısından çıkıldıktan sonra Şems Hikmet'in ricasıyla Davut Bey o akşamı da delikanlının hanesinde geçirmeye gitti. Hem de güya o gün akşama kadar beraber gezmişler de akşam dahi oraya gelmişler gibi gittiler.

Beyler gittikten sonra Düriye Hanım Ziba'yı önünde oturtarak terbiyesi için birçok sözler söylemeye başladı. O sözleri buraya kaydedecek olsam ihtimal ki kari ve karielerime kelâl vermiş olurum. Şöyle kısacık bir hulâsa edeyim ki bu sözler Ziba'ya Çingeneliğe mahsus olan evza' ve etvarı bilkülliye terk ettirerek hemen kibirli denilecek derecelerde vakarlı bir hanım olmasını temin edecek nasihatlar idi.

12

Hikâyemin mukaddematı buraya kadar şu suretle bast ve temhit edildikten sonra artık netaice doğru karilerimin nazar-ı mütalâalarını ta'cil edebilirim. "Masallarda zaman tez geçer" derler. O kaideye imtisal ettiğim gibi bu ta'cili de husule getirebilirim.

İmdi haber vereyim ki Ziba'nın Düriye Hanım yalısına vürudu üzerinden tamam bir sene geçti. Bu müddet zarfında kızın kavmiyetine mahsus olan rengine bir de kırlarda, bayırlarda gezmek suretiyle güneşin zammeylediği

esmerlik hane-nişinlik hasebiyle zail olduğundan kızın rengi o kadar güzel bir samanî renge tahavvül eyledi ki bundan evvel tercüme etmiş olduğum *Lü'lü-i Asfer* romanındaki Mayaniyama'nın rengi gibi oldu. Saçlardaki gılzet dahi sık sık istihmam ve türlü türlü sabunlar, pomatlar istimal edile edile berteraf olarak zaten parlak kuzgunî siyah olan saçlara bir de yumuşaklık letafeti munzam oldu.

Tenin taravet ve letafeti yalnız hane-nişinlik semeresinden değildir. Güzel yiyip güzel içmeye başlayan fakir kızcağıza biraz da semen gelmekle kadınların "Bir dirhem et bin ayıp örter" sözü hükmünü meydana koymuş idi. Bundan maada yine şu hüsn-i tegaddi kızın yanakları ve dudakları rengini biraz daha kızartmış olduğu gibi vücudun zindeliği gözlerdeki parlaklığı da arttırmış olduğunu muvazeneden hariçte bırakmamalıdır.

Ziba'nın terakkiyat-ı cismaniyesi evvelki Ziba ile sonraki Ziba'yı birbirine asla kıyas ettirmeyecek dereceye vardı ve terakkiyat-ı maneviyesi dahi bu nispeti buldu. Evvelâ Ziba söz söylediği zaman her harf-i meddi lüzumundan fazla uzatarak Çingene edasına çevirmeyi külliyen terk ile çıtır çıtır pek güzel söz söyler bir kız oldu. Saniyen söz söylerken göbek atarcasına evza'-ı Kıptiyane bilkülliye mahvolarak Düriye Hanımın kendi edası, kendi şivesi bu kıza intikal etmişçesine bir tebeddül vukua geldi ki Düriye Hanım sanatının da iktizasınca zaten pek güzel söyler kadınlardan maduttur. Salisen söz söylerken lüzumlu lüzumsuz sırıtmaktan ve gözlerini muhatabının gözleri içine dikerek muhterizane ve bî-edebane bir tavır göstermekten inkıta'la gözlerini yere indirir ve gülmek lâzım gelince bir lâtif tebessüm ile güler oldu.

Hele Düriye Hanımın hanesine geldiği zaman ilk giydiği elbiseyi bir türlü kendisine yakıştıramadığı gibi yemek yemeyi dahi beceremediği hâlde bu bir sene müddet zarfında giydiği elbise yakışmayacak bile olsa onu kasıp düzeltip kendisine yakıştırmak derecesinde "gusto" peyda eylediği gibi taamda terbiyeli bir matmazel gibi davranmak dahi Ziba'nın etvar-ı mecbulesi hükmünü aldı

Ya müzikadaki terakkisini sormuyor musunuz? Bir sene zarfında dokuz yaşında bir kızın notayı mükemmel olarak öğrenip her ne emrolunur ise çalıverdiğine siz inanmaz iseniz ben pekâlâ inanırım. Zira bu tecrübeyi kendim etmişim. Ziba ise dokuz yaşında bir kız olmadığı gibi muallimi dahi benim tecrübe eylediğim muallim olmayarak talim edenin de talim olunanın da istidatları ber-kemal olduğundan Ziba bir sene zarfında kemanını sair kemanîlerin dört beş senelik tahsil derecesine vardırmış olduğuna inanmalısınız.

Şu tahavvülün Şems Hikmet Beyi ne derecelerde memnun eylediğini elbette düşünürsünüz. Ben size haber vereyim ki Şems Hikmet'in memnuniyeti adî memnuniyetler gibi değil idi. Memnuniyetinin artmasını Ziba hakkındaki aşkının artmasıyla muvazene etmelidir.

Vakıa Şems Hikmet Ziba'yı ilk gördüğü gün beğenmiştir ki burada "beğenmiş" demek tamam hükmüyle "sevmiş" demektir. Ama o zamanlar Şems Hikmet bu sevdayı kendisine zül addeylediğinden sevdasını kendi vicdanına karşı bile itiraf edemiyor idi. Şimdi ise Ziba'nın aşkını en ziyade iftihara şayan sevdalardan bulmaya başladı. Zira kendi kendisine diyor idi ki:

—Başkalarının terbiye etmiş olduğu bir kızı sevmek vakıa kadirşinaslıktır. Halbuki Ziba'nın terbiyesi benim kendi terbiyemdir. Eğer Ziba'yı sevmeyecek olursam kendi terbiyemi, yani manevi olan benliğimi, kendi kendimi sevmemiş olmak lâzım gelir.

İlk Kâğıthane günü sandalda görmüş olduğumuz ahbabın kâffesi, zamanları geldikçe Ziba'yı Düriye Hanımın hanesinde görmüşlerdir. En evvel Selimcan Hindî görmüştür ki terbiye-i Kıptiyan hakkında bir suretini bundan evvel görmüş olduğumuz mübahase Şems Hikmet ile Selimcan arasında birkaç defa daha tekerrür etmiş olduğundan Şems Hikmet ispat-ı müddea için Selimcan'ı Düriye Hanımın hanesine götürüp Ziba'ya "prezante" etmiş idi. İlk mülâkatta Selimcan Çingene kızını vakıa pek terbiyeli bir matmazel bulmuş olduğu gibi, ondan sonra mülâkatlarının tekerrüründe dahi kız gittikçe hakîm Hindî'nin gözüne girmiş, gittikçe terbiyesini takdir etmiş idi.

Selimcan'ın ilk takdiminden biraz sonra da Ziba'ya Artin Elvanyan Efendi takdim olundu. Kâğıthane'de karşılarında göbek atan Çingene kızının hayali ressam efendinin hâlâ gözü önünde bulunduğu hâlde bir de Ziba'yı bir familya kızı olarak karşısında görünce Şems Hikmet'e Fransızca olarak "Lâkin sizin Kıptiye bir kontes olmuş!" diye beyan-ı hayret eyledi ki vakıa "Sizin kıptiye" tabiri Şems Hikmet'in hiç hoşuna gitmediyse de Artin Efendinin hayretindeki ciddiyet pek hoşuna gitti.

Sırası gelmişken buracıkta arz edelim ki Ziba'nın cemalindeki kemal zaten Şems Hikmet gibi bir zatı kendisine meftun etmiş iken bir de Artin Elvanyan Efendi bu kızın yağlıboya ile bir tasvirini yaparak sanat-ı ressamiyece "müdahene" denilen yolda Ziba'nın cemalini biraz daha arttırmış olduğundan tasvir-i Ziba o kadar güzel olmuş idi ki bîçare Şems Hikmet bu levhayı hayretle temaşa etmeye koyula koyula büt-perest olmasına ramak kalmış idi.

Ziba'ya en sonra prezante edilen şair Sihrî Efendi oldu. Malûmdur ki şairler bir dilberi tavsif edecekleri zaman karşılarında cismen mevcut, şahsen muayyen olan dilberi tavsif etmeyip hayallerinde vücut verdikleri bir dilberi tavsif ederler. Bu da en kudretli şairlere mahsus bir şey olup yoksa en çoğu esatize-i üdeba güzelleri "nev-nihal", "turra-i müşkin", "gül-izar" filân gibi ne yolda teşbihatla medh etmişler ise elfaz-ı mezkûreyi taklit suretiyle vasfederler. Vakıa Sihrî Efendi böyle elfaz mukallidi şair olmayıp istediğini nazmen söylemeye muktedir bir edip idiyse de bir ressamın fırçasıyla tasvir eylediği şeyi kendisi de kalem belâgatıyla tasvir etmek derecesinde değil idi. Zaten henüz ne nazımda ne nesirde öyle bir edibimiz vücut bulamamıştır ki Sihrî Efendi dahi onlardandır diyebilelim. Bunu itiraf etmemek üdebamız için hod-binliğe hamlolunur.

Binaen-alâ-zalik Ziba'yı gördüğü zaman Sihrî Efendi Artin Elvanyan Efendiye imtisalen bir *Zibaname* nazmetmek hevesine düştüyse de hatırına gelen teşbihatın kâffesinden Ziba'yı daha faik görünce aczini anlayarak yazdığını saklamaya mecbur oldu.

Ziba'nın asıl terakkisi bu zevatla muarefeden sonra sürat peyda etmiş olduğuna kemal-i ehemmiyetle dikkat buyurmalıdır. Âlem nezdinde muhakkar,

âlemin rezili, maskarası bir Çingene kızı, kibardan olan beylerin, efendilerin bir kadına ne yolda hürmet edeceklerini aklına sığdırabilir mi? Bir mecliste ne kadar büyük adamlar bulunursa bulunsun yine o mecliste en âciz bir kadın bile cümlenin hürmetine tazimine mazhar olmak mukteziyat-ı ziynet-i insaniyet ve medeniyetten olacağını düşünebilir mi? Binaenaleyh Selimcan ve Artin Elvenyan Efendi ve şair Sihrî Efendi gibi zevat kendisine bir kadın hakkında lâzım olan hürmet ve tazim ile muamele etmeye başlayınca badî-i emirde Ziba şaşırıp kalmış dahi ise de Şems Hikmet'in bu bapta dahi imdada yetişen irşatları üzerine cemiyet-i beşeriyece kadınların mevkii ne kadar alî olduğunu anlayarak bahusus erkeklerin kadınlara gösterdikleri asar-ı tazime kadınların dahi tevazu-ı tamla mukabelesi lâzım geldiğine pek ziyade dikkat eyleyerek bu muhalatata kendisini alıştırmaya cebr-i nefs ede ede âdeta bir alafranga matmazel olmuş gitmiştir.

Bir de aralarında bulunduğu erkekler öyle adî adamlardan olmayıp her biri her neden bahsederse en dakik gavamızına kadar o bahiste iktinah erbabından oldukları hasebiyle zeki Ziba bunların mübahaselerini kuvve-i hafızasında zapt ede ede büyük bir istifadeye dahi o yüzden yol bulmuştur.

Hâsılı işin iptidalarında Şems Hikmet'i "Bir Çingene kızına gönül vermiş!" diye nazar-ı istigrapla gören dostlar Ziba'yı nazar-ı hüsn-i telâkkilerinde o kadar büyütmüşlerdi ki kendi kalplerinde dahi kız tarafına büyük bir meclubiyet istidadı buldukları hâlde mücerret Şems Hikmet Bey gibi bir dostun güzidesi olmağla kalplerini meyl-i küllîden menetmek için cebr-i nefs eyliyorlar idi.

Nasıl bu istidadı gönüllerinde bulmasınlar ki endamı güzel, yüzü güzel, giyinip kuşanması güzel, sedası güzel, usul-i musikisi güzel, çaldığı kemanı güzel, her şeyi güzel olan Ziba kemal-i hüsn-i eda ve letafetiyle bir fasıl eylediği zaman hazır-bi'l-meclis olanların gaşy olup gitmemeleri muhalâttandır!...

Bundan evvel Şems Hikmet'in Ziba hakkındaki aşkının terakkisinden bahsolunmuş idi. Acaba delikanlı bu sevdasını kıza izhar etmiş midir? Onun tarafından acaba ne yolda mukabele görmüştür?

Vakıa işin bu ciheti de mucib-i merak olur ahvalden ise de bu merakı def' için tafsilât-ı mutavveleye muhtaç değiliz. Zira Şems Hikmet hiçbir gün Ziba'ya ilân-ı aşk etmemiştir ki Ziba dahi her nasıl bir yolda olursa olsun mukabeleye mecburiyet görsün. Bir kelime-i sevda söylememiş olduğu hâlde bir busecik dermeye dahi davranmamış olduğu kendi kendisine anlaşılacak ahvaldendir.

Şems Hikmet'in Ziba'ya olan muamelesini görseydiniz babanın kızına olan muamelesi gibi bulmaya beyin gençliğini mâni görürseniz mutlaka bir ağabeyin bir hemşireye muamelesi gibi bulmaya hiçbir mâni görmez idiniz. Kâh "Kızım Ziba'cığım!" diye hitap eder kâh yalnız "Ziba'cığım" der ki işte bu yalnız "Ziba'cığım" dediği zamanlar bîçarenin hâline bakmış olsanız galebe-i sevdasıyla Ziba'ya hemen arz-ı perestiş edecek zannında bulunursunuz.

Vakıa birkaç defa Ziba'ya maksadını açarak aşkını itiraf etmek ciheti Şems Hikmet'in aklına gelmişti. Lâkin korkmuştu. Zira kendisi olanca kuvve-i vahimesiyle Ziba'yı nazarında büyülte büyülte Kıptiyet-i asliyesini bilkülliye hatırından çıkarmak derecesine gelmiş olduğundan şayet ilân-ı aşkına mukabil Ziba bir Çingenelik edecek olursa bunca zamanlık zahmeti beyhude gitmiş olacağı için bu bapta hiç cür'et bulamıyor idi.

Madem ki bu babımda bir senelik vukuattan bahsediyorum. Şunları da arz etmeliyim ki bu bir sene zarfında Şebekçioğlu Sülüş Ağa Şems Hikmet Beyin hanesine beş altı defa gelip her defasında bir hayli mecidiyeler ile gitmiş idiyse de Düriye Hanımın yalısına giderek Ziba'yı da görmesi asla vaki olmamış idi. Ziba'ya Çingeneliğini ihtar edecek olan bu hâli Şems Hikmet asla tecviz etmiyor idi.

Bir senelik vukuattan bahseylediğim hâlde henüz Şems Hikmet'in eniştesi Rakım Bey ile validesinden bahsetmemiş olduğuma karilerim elbette dikkat etmişlerdir. Evet bunlardan bahsetmedim. Bu mesele ayrıca bir bap teşkil edecektir de onun için bahsetmedim. İşte o babı dahi küşad ediyorum.

13

Bir seneden beri Düriye Hanım hanesinde bir Çingene kızı bulunarak Şems Hikmet Beyin bu kızı terbiye edeceğim diye uğraşmasını validesi ile eniştesi haber almakta uzun uzadıya teahhur etmemişler idi. Evvelâ Şems Hikmet Bey kâr-güzar ve zeki uşağı Nikoli'yi bu sırra vakıf etmeye mecbur olur olmaz. Nikoli Rumlar için bir cibilet-i mahsusa olan ifşa-yı esrar cibilleti iktizasınca derhal gördüğü şeylere on daha katarak hanıma ve Rakım Beye haber verdiği gibi bunlar keyfiyeti Davut Beyden istizah eylediklerinde o dahi gizlemeye mecburiyet görmemiş idi. Fakat demiş idi ki:

—Vakıa Şems Hikmet Beyin böyle bir teşebbüs(ün)e ben de mahrem isem de teşebbüste bir tehlike görmediğim için mahrem oldum. Varsın uğraşsın, eğlensin. Onun yaşında olan adamlar daha tehlikeli, daha mayup şeyler ile iştigal ediyorlar. Ma-haza bu teşebbüsü benim tasvip ve tahsin eylediğim zannında bulunmayınız. Hiç tahsin etmediğimi beyin yüzüne karşı da söylemekteyim. Yalnız kendisini bu teşebbüsten men' kabil olamayacağını gördüğüm için beyhude yere men'e çalışmaktan ise hem mümaşat hem nezarette bulunmayı tercih eyledim.

Davut Beyin şu sözlerini Şems Hikmet'in validesiyle eniştesi bittabi makul bulmuşlar idi. Aradan biraz zaman daha mürur edip de Selimcan dahi. Çingene kızına prezante edilikte Şems Hikmet Beyin akrabası Ziba'ya dair daha ziyade malûmat almışlar idi. Ancak o zamana kadar gerek Nikoli'den ve gerek Davut Beyden aldıkları malûmat Ziba ve Şems Hikmet'in aleyhinde oldukları hâlde bu defa Selimcan'ın tamamıyla bunlar lehinde olduğunu görünce nazar-ı dikkatleri açılmış idi. Bu sebebe mebni idi ki ta o vakte kadar beyi şu teşebbüsten men' için bunlar hiçbir azm ü cezmde bulunmadıkları hâlde Selimcan'ın Ziba ile Şems Hikmet tarafını tuttuğunu görünce badema şu tehlikeli işe bir çare bulmak lüzumunda ittifak eylemişler idi. Zira Selimcan bunlara demiş idi ki:

—Şer'an ve kanunen bi'l-vücuh reşit olan bir adamı çocuk yerine koyup da kendisince velev ki na-beca olsun ehemmiyeti olan bir teşebbüsten men'e kalkışmak doğru olamaz. Bilfarz terbiye etmekte bulunduğu Ziba'yı kendisine zevce dahi eylesin, bunda ne mahzur görürsünüz? Şems Hikmet'in hüsn-i ahlâkından memnun kalmalısınız ki bu kadar zamandır kız kendi elinde olup Ziba hakkındaki hevesatını kâmilen kuvveden fiile çıkarmaya da hiçbir mâni yokken kıza henüz emellerini ima bile etmemiştir. Ne bir âşık kendi maşukasına mukabil bu hâlde bulunmuştur, ne bir sahip kendi cariyesine! Binaenaleyh bu işte Şems Hikmet'e mümanaat göstermiş olursanız pek büyük bir eser-i istibdat göstermiş olursunuz . O kadar büyük ki şayet delikanlı size itaat etmeyecek olursa kabahat etmiş sayılamaz.

İşte Selimcan'ın bu sözü Şems Hikmet'in kâffe-i amalini meydana koymak demek olduğu cihetle validesiyle eniştesi, beye bir Çingene kızını mümkün değil tezevvüç ettirmemeye karar verdiler ise de bu kararı mevki-i icraya koymak hususundaki müşkülâtı da göz önünden uzak tutmadılar. Zira Rakım Bey bundan evvel Şems Hikmet'in kendisini casusluğa lâyık gördüğünden bahisle etmiş olduğu bir müdafa-i gazubaneyi henüz unutmamış idi. Bu defa kaynı tarafından hakaretin daha büyüğünü kendisi celp ederse işin nihayeti nerelere varacağını şayan-ı mülâhaza bulmaz mı?

İşin içinde görülen bu güçlük valideyle eniştеyi aylarca müddet düşündürdü. O kadar ki bundan evvel küşat edilen bapta vukuatı hulâsa olunan bir sene zarfında bunlar fiilen hiçbir teşebbüs-i mümanaatkâranede bulunamayarak yalnız delikanlının harekâtını, sekenatını tecessüs ile iktifa eyliyorlar idi.

Bari şayan-ı itiraz bir hâlini buluyorlar mı idi?

Delikanlının bir Çingeneye gönül vermiş olmasından maada hiçbir şayan-ı muaheze hâlini göremiyorlar idi. Bir kere bu teşebbüs kendisine "israf" addolunacak hiçbir masrafı mucip olmuyor ki işin bu cihetini itiraza, muahezeye şayan görsünler. Şems Hikmet Bey gibi bir adam kendi nefsi, kendi zevki için ne kadar para sarf edebilir ise delikanlı Ziba uğrunda onun dörtte üçünü bile sarf etmiyor idi. Yemekten, içmekten yani hükm-i tammiyle geçinmekten ibaret bulunan masarifi şayan-ı muaheze görecek hiçbir muktesit bulunamaz. İsraf diye "vur patlasın, çal oynasın" âlemlerinin mucip olduğu mesarif-i tahammül-fersaya denilir ki bunu Şems Hikmet Bey Ziba sebebiyle değil, ondan evvel dahi yapmamıştır. Her ne zevk ve safa eylemiş ise kudret-i maliyesinin müsaade-i tammesi derecesinde etmiş olduğu gibi Ziba ile iştigale başlayalıdan beri belki evvelki kadar da zevkler etmemiştir. Meselâ geçen senelerin birisinde yaptığı bir Marmara seyahat-ı devriyesi gibi bir harekette bulunmamıştır. İnsaf etmelidir ki yalnız o seyahat bir sene zarfında Ziba'ya ettiği masrafın nısfından ziyadesi tahmin olunabilecek bir masrafı mucip olmuştur.

Bir sene zarfında validesiyle eniştesi tarafından kendi hakkında bir teşebbüs-i mümanaatkârane edildiğini görmemiş ise de Şems Hikmet Bey bun-

ların kendi esrarına vakıf olduklarını ve kendi teşebbüsünü hiç de takdir ve tahsin etmediklerini biliyor idi. Selimcan bu bapta kendisini haberdar etmiş olduğu gibi, valide ve eniştesinin lüzumlu lüzumsuz zamanlarda soğuk muameleleri, kinayeli sözleri, manidar tebessümleri dahi ahvali kendisine işrap etmekteydiler.

Valide hanım bir aralık Düriye'yi çağırtarak oğlunun böyle bir hizmet-i na-sezasında bulunduğundan dolayı muaheze etmek istediyse de Düriye Hanım öyle söyleyecek söz, verecek cevap bulamayacak kadınlardan olmadığı cihetle dedi ki:

—Oğlunuza bu hizmeti edişim yine size olan dostluğumdandır. Ben hizmet etmemiş olsaydım oğlunuz bu işinde istihdam edecek başka bir yer bulamaz mıydı? Her ne suretle olursa olsun irtibat peyda etmiş olduğu kızı Beyoğlu'nda bir apartmana götüremez miydi? O zaman masrafına nasıl tahammül olunabilirdi bilmem. Ben oğlunuza mahrem olduğum için bir kusur etmiş sayılamayacağım gibi oğlunuz dahi bana müracaat etmiş olduğu için akılsızlık etmiş sayılamaz. Ama bu Çingene kızıyla tezevvüç mü edecek, etmeyecek mi, orasını ben kat'a bilemem. Benim bileceğim ve ispat ve temine de muktedir olacağım bir şey var ise o da kendi hanem içinde bey ile Ziba arasında şayan-ı tayip ve muaheze hiçbir hâl vukua gelmemiş olduğu kaziyesinden ibarettir. İşte na-seza diye böyle bir hizmete denilebilir ise de o hizmet dahi bizim tarafımızdan ifa olunmamıştır.

Nihayet kayın valide ve damat düşüne taşına bu işte en muvafık bir suret-i teşebbüs bularak icrasına da mübaşeret eylediler. Şöyle ki:

Ziba'nın Düriye Hanım hanesine vürudunun on beşinci mahında bir gün Şems Hikmet Beyi validesi yalnız bir odaya davet ederek teehhülüne dair teklif yollu bir söz açtı. Ama Ziba'ya dair hiçbir lâkırdı yok. Oğlu artık teehhül edecek yaşa gelmiş olduğundan bahisle onun da mürüvvetini görmek için bir arzu beyan eyledi. Ricalden, kibardan her kimin kızını istemiş olsalar alabileceklerini ilâve-i mülâhaza yollu dermeyan etti. Şems Hikmet ise hiç teehhül tarafına yaklaşmadı.

Validesinin maksadı eğer oğlu teehhüle razı olursa evlendirip Ziba'dan kurtarmak ve Ziba'yı almak arzusunu meydana koyarsa hazır sözü kendisi açmış olması üzerine ona karşı söyleyeceği sözleri söylemek olduğundan oğlunda hiç teehhül hevesi göremeyince iki tahmininin ikisi de boşa çıkmış idi. Binaenaleyh validesi demiş idi ki.

—Eğer gönlünün sevdiği bir kız varsa oğlum onu söyle de icabına bakalım.

—Gönlümün sevdiği hiçbir kız yoktur ki söyleyim. Olsa elbette söyler idim. Siz de icabına bakar idiniz. Teehhül denilen şey muayyebattan değildir a?

—Lâkin bu yaşa gelip de henüz teehhül lüzum ve arzusunu hissetmemiş olmak senin için kabil midir?

—Kabil olmasa idi şimdiye kadar o lüzum ve arzuyu hissetmiş olarak validem olmanız hasebiyle size dahi arz etmiş olur idim.

—İyi ama oğlum bazı delikanlılar gönüllerindeki heveslerine validelerini mahrem etmeyi istemezler de...

—Ben o delikanlılardan değilim. Dünyada benim en büyük dostum en büyük hayır-hahım validemdir.

—Teşekkür ederim. Hikmet'im! Bununla beraber şayet senin de zihnince tasmim etmiş olduğun bir şeye validen mânidir zannederek...

—Anacığım! Şu dünyada insan için en ciddî bir hak tasavvur olunabilirse o da hakk-ı teehhüldür. Teehhül denilen şey ne anadan doğmaya benzer ne ölmeye! Bunlar insanın ihtiyarı haricinde şeyler oldukları hâlde teehhül doğrudan doğruya insanın kendi yedd-i ihtiyarına verilmiş bir haktır. O haktan niçin şöyle istifade etmiyorsun, böyle yapıyorsun diye kimse kimseyi tazyik edemez.

—Ana baba da edemez mi?

—Hiçbir kimse! Binaenaleyh ben teehhül edecek olsam hiç sizin tarafınızdan mümanaata, muvafakata bakmam. "Falanı alacağım" der ve alırım. Senin bildiğin zamanlar geçti. Bu zamanda benim gibi bıyığını parmağına dolayan babayiğitler değil a, bana oğul olabilecek çocuklar bile her haklarını, her vazifelerini öğrenmeye başladılar.

Hangi tarafından söz açtıysa o tarafta Şems Hikmet'i âciz bulmayan validesinin nihayet muhaverede canı sıkılarak "Of Hikmet!" kelimeleri bilâ-ihtiyar ağzından çıkıvermeleriyle hamiyetli oğlu validesini daha ziyade üzmemeye ve onun açamadığı bir sözü kendisi açmaya mecbur oldu. Dedi ki:

—Anacığım! Sizi bu gayrete getiren şey korkarım Düriye Hanımın yalısında terbiye etmekte olduğum Çingene kızı olacaktır. Eğer hakikaten o ise işi ne ezip büzüyorsunuz? Mertçesine dermeyan etseniz olmaz mı?

—Evet odur oğlum! Seni gücendiririm diye ihtiraz ediyor idim.

—Endişeniz bundan ibarettir ha?

—Hem de pek büyük bir endişedeyim yavrucuğum. Teşekkür ederim ki bu sözü sen açtın da beni de tereddütten kurtardın.

—Pekâlâ nineciğim! Size şöyle bir mesele irad edeyim: İnsan keyfi için meselâ bir koç besler veyahut bir karatavuğa bir sandık çalgısıyla bazı şarkılar öğretirse bunda tayip edilecek bir hâl olur mu?

—Fakat oğlum, bir koç, bir kuş hiç bir kıza benzer mi?

—Bir kızın nisvaniyetinden istifade meselesi olmaz da yalnız hasbî bir beslemekten ibaret kalırsa zannederim ki bir koçtan, bir kuştan farkı olamaz. Ma-haza farz edelim ki benim gibi şimdiye kadar validesinin emrinden zerre kadar dışarıya çıkmamış olan bir adem hukuk-ı tabiiye-i reculiyesinden istifade için kendisince en emniyetli bir yere götürüp aralıkta bir hem de gündüzleri onu görmeye gidiyor. Bu muamelesinden dolayı hiçbir rezalette bulunmuyor. Hiçbir israfta bulunmuyor. Bunun şayan-ı tayip olacak neresini görürsünüz?

Validesi sükûta vardı. O sükût eylediği müddet Şems Hikmet kendi kendisine gibi bir hâl ve tavır ile diyor idi ki:

—Zavallı Ziba! Kendi nefsime ettiğim iftira az imiş gibi bir de sana ifti-

ra ediyorum. Böyle bir iftirayı hiç olmaz ise mazur gösterecek yolda aramızda bir söz bile teati edilmemiş iken işin en korkulacak derecesini ayn-ı vaki hükmünde tutuyorum.

Validesi epeyce düşünüp taşındıktan sonra dedi ki:

—Ya o kızı kendi hanemize getirmiş olsan olmaz mı idi?

—Validemden hayâ ediyor isem?

—Hayâ edişin Çingene olduğu için midir?

Onun için de olabilir ya? Fakat velev süllem Çingene olmamış da Türk olmuş veya bir Çerkez cariye olmuş, validemin elini bir geline öptürmekle bir müstefreşe üzerine validemin nazar-ı dikkatini celp etmek arasında az fark mı vardır?

Valide hanıma bir sükût daha geldi. Nasıl gelmesin ki Şems Hikmet'in tavr-ı alicenabane ile söylediği sözlere cevap bulmak gerçekten müşkülâttan olduğu işte görülüp duruyor.

Bu defa evvelkiden ziyade sükûttan sonra bulabildiği söz şu oldu:

—Ey bu işin nihayeti ne olacak oğlum? Ziba mıdır nedir? O kız Düriye Hanımın hanesinde daha ne kadar zaman duracak?

—İşin nihayeti ne olacağına henüz ben de karar vermedim. Bilemem ki nihayeti ne olacak.

—Elbette bir düşündüğün vardır ya?

—Bir değil bin düşündüğüm vardır, ama insanın her düşündüğü şey berkarar olabilir mi?

Valide hanım bu defa hiç söz bulamayacak derecelerde sükûta mecbur oldu. Şems Hikmet validesinin daha bir söyleyeceği varsa söylesin diye epeyce beklediği hâlde muhavere teceddüt etmeyince hemşiresinin yanına giderek dört el ile piyano çalmaya ve validesi ise öteki evde ağlamaya başladı.

14

Azm ü cezm sahibi olan bir adamın teakup ve tevarüd-i amal ve mekasıdı bir suyun akmasına benzer. İncecik bir suyun mecrası önüne biraz çamur yığar iseniz su bir zaman-ı muvakkat için zapt olunmuş olur. Lâkin biriktikçe kuvvetini arttırarak o çamuru sürüp götüreceği gibi kazıktan taştan setler yapsanız dahi söküp götüremeyecek olsa bile su yüksele yüksele elbette üzerinden aşar ve taşar. Bilâkis o suyu kendi hâline bıraksanız ihtimal ki seddin göremediği işi bir zaman sonra güneş görür, yani sucağızı kurutup cereyanını menetmiş olur idi. Eğer daha akil iseniz suyun önüne bir mecra-yı muvafık açarak onu bir hizmete nafi olacak surette akıtmış olur idiniz.

Dünyada ne kadar vukuat olur ki isnat olundukları adamların hiç de sebebiyet gösterdikleri şeyler değildirler. Başkaları kaş yapalım diye göz çıkarmak nev'inden olacak o vak'aların vukuuna sebep olmuş bulunurlar. İşte bu vakayiin birisi dahi bizim Ziba ve Şems Hikmet Bey vak'ası olmuştur.

Rakım Beyde bir Çingene karısına "yenge" dememek gayreti, kayın validesinde bir Çingene kızına "gelinim" dememek gayretinden ziyade bulunduğundan bîçare Şems Hikmet'te henüz Ziba ile tezevvüç niyeti meydan almamış olduğu hâlde bunlar güya delikanlı hemen bugün yarın Çingene kızını gelin getiriyormuş gibi davranmaya ve o telâşla çare-culuğa başladılar.

Vakıa henüz Rakım Bey kendisini ortaya koymamakta idi. Yalnız kayın validesiyle kendi haremi Münevver Hanımı Şems Hikmet'in aleyhine saldırarak onlar vasıtasıyla işi görmek ukalâlığına koyulmuş idi.

Kendisi gazeteci olarak dünya ve ahval-i dünyayı anlamış olduğu hâlde Rakım Beyin bu hareket-i aculânesini şayan-ı istigrap mı buluyorsunuz? Hiç istigrap etmeyiniz. Gazeteci olmakla insanın her şeyi doğru görür doğru düşünür olması lâzım gelmez? Kec-bîn ve kec-endîşler her sanatta bulunduğu gibi gazeteciler meyanında da bulunur. Belki de en çok onlar meyanında bulunur.

Valide ile oğul arasında vukuunu bundan evvel görmüş olduğunuz muhavere az zaman içinde birçok defalar tekerrür etmiş olduğu gibi bu muhaverelere Münevver Hanım dahi iştirak etmeye başlamış ve bahusus muhavereler evvelki kadar dostane ve halimane olmak suretinden çıkarak epeyce dürüştane bir suret dahi peyda eylemiş idi.

Meselâ Şems Hikmet Beyin:

—Hakk-ı teehhül bendedir. Zevcemi istediğim gibi intihap edebilirim.! sözüne Rakım Beyin talimiyle validesi:

—Hakk-ı tasdik dahi bizdedir. Sen istediğin karıyı kendine zevce edebilir isen de biz dahi istemediğimiz karıyı kendimize gelin addetmemek hakkına malikiz! tarzında cevap verebilir olmuş idi. Bu suretteki muhaverelerin bir müşateme süretine tahavvül etmemesi yalnız bu familya halkının ifrat-ı terbiyesi sayesinde müyesser olabiliyor idi. Eğer başka bir familya olsa idi şimdiye kadar efradı saç saça baş başa da gelebilirler idi. Halbuki bîçare Şems Hikmet bu teşvikatın kâffesi eniştesi Rakım Beyin başı altından çıktığını bildiği hâlde onunla öteden beri devam edegelmiş muamelesini asla değiştirmeyerek hep biraderane muamelâtta bulunur idi. Hatta Ziba meselesine dair henüz aralarında hiçbir söz dahi sebk etmemiş idi.

Valide ve hemşiresi ile tekerrür eden müheveratın neticesinde bîçare Şems Hikmet ber-vech-i atî maddelerden birisinin ihtiyarında muhayyer bırakıldı:

Evvelâ kendisine küfüv olacak bir kibar kızı veya mal-i müştera bir cariye ile izdivaç etmek!

Saniyen Ziba'yı Düriye Hanımın yalısından defederek o kız ile arasındaki rabıta her neden ibaret ise kırmak!

Salisen eğer Ziba ile tezevvüç daiyesine kıyam edecek olursa o zamana kadar henüz taksim edilmemiş bulunan peder mirasını bade't-taksim yekdiğerlerinden ayrılmak.

Nasıl? Meselenin rengi gittikçe dehşet peyda etmiş olduğuna dikkat buyuruluyor mu? İşte bu iş başka familyalarda olsa azasının saç saça baş başa geleceklerini hükmedişimiz işin bu derecelerde dehşet peyda etmiş olmasından naşi idi. Bu familya nezdinde ise iş böyle müthiş bir renk peyda etmiş ol-

duğu hâlde bile henüz kimse kimseye edebin haricinde bir kelime bile söylemeyerek herkes kendi haklarını muhafaza gayretinde bulundukları beyanıyla diğerleri tarafından mazur görülmesini rica eyliyor idi.

Ma-haza Şems Hikmet'in Ziba ile teehhül arzusuna cidden düşmüş olduğunu henüz hükmetmeyiniz. Kız hakkındaki sevdasını ne kadar büyültür iseniz büyültünüz bu kız yüzünden duçar olmakta bulunduğu serzenişten dolayı ne kadar müteessir ve meyus olduğunu hükmeder iseniz ediniz! İhtimal ki Ziba ile tezevvüç hevesi gönlünün içinde esaslı bir yer dahi tutmuş olsun. Fakat Şems Hikmet henüz bu sözü Ziba'ya bile söylememiş idi. İşte bu kadar müteenniyane hareket eylediği hâlde familyası halkı tarafından bu derecelerde şiddetli hücumlara duçar olması kaziyesi idi ki bîçare delikanlının yeisini pek müthiş derecelere kadar arttırmakta idi.

Bu zamana kadar Rakım Bey ile Şems Hikmet Bey arasında Ziba meselesine dair hiçbir mübahase cereyan etmemiş olduğu evvelce dahi beyan olunmuş idi. Nihayet işler şu mertebeyi bulunca bir sabah Şems Hikmet Bey kitap odasında enistesiyle buluşarak söze evvelâ kendisi şu vechle başladı. Dedi ki:

—Birader! Evimizin içinde hiç yoktan bir mesele peyda oldu ki hanümanınızı berbat etmek derecesine vardı. Elbette meselenin derecesi sizin de malûmunuzdur ya?

—Evet! Hemşireniz daima söylüyor ise de ben bu meseleye karışmayı istemediğimden sükûtu tercih eyliyorum.

—Meseleye karışmak istemediğinizden bahse hiç lüzum yoktur birader. Fakat şimdiye kadar ne yolda karışmış iseniz bundan böyle dahi o yolda karışmanızı istemediğimden ve bilâkis merdane bir surette karışmanızı arzu eylediğimden sizi bugün şöyle açık yürekle merdane bir müzakereye davet eyliyorum.

—Ben de edilen davete icabet gösteririm birader!

—Ziba hakkındaki niyat ve amalim neden ibaret olduğunu size arz edecek olsam inanılmayacağını çoktan hükmetmişimdir. Bunun için şu niyet yine sizin bana isnat eylediğiniz niyet olduğunu, yani bir Çingene kızıyla tezevvüç arzusunda bulunduğumu işte ben de kabul ediyorum.

—Ama bu arzuyu size isnat eden ben miyim ki "isnat eylediğiniz!.." diyorsunuz?

—Pekâlâ! O sözü beğenmediniz ise "isnat olunan" derim. Şimdi sizin ulüvv-i cenabınızdan, insaf ve insaniyetinizden rica ederim ki bu baptaki mütalâa ve mülâhazanızı bilâ-ihtiraz ve lâ-tereddüt dosdoğru söyleyesiniz. Bir Çingene kızını tezevvüçte ne mahzur görürsünüz? Ama Ziba gibi bir kızı! Bazı kimseler Çingenelerin müslüman olmadıklarından maada sahib-i kitap dahi bulunmadıklarını iddia eyliyor ise de...

—O! Emin olunuz ki ben öyle bir iddiada bulunacak kadar şeriat-ı metbuamı bilmez değilim.

—Ben de öyle ümit eylerim. Din denilen şey hüsn-i kabul ile tahakkuk eder. Ziba en tire-dil bir Mecusi bile olsa elyevm İslâmiyeti hem öğrenmiş hem de kabul etmiş olduğundan Bezm-i Elest'ten beri müslüman sayılır. Bundan sonra terbiyesi bahsine gelinir. Zanneder isem Ziba güya hüsn-i terbiye görmüş addolunan birçok familya kızlarından daha ziyade terbiye görmüştür. Terbiye denilen şey, edilen talimin meydana koyacağı asardan ibaret ise vakıa Ziba terbiyelidir.

—Ya başka türlü nasıl terbiye istiyorsunuz?

—Asıl terbiye insanın kendi cibilletinde olmalıdır. Bu terbiye-yi mecbule ki buna ulüvv-i cenap, asalet, hasep nesep gibi bin türlü ad tatmışlardır. Elbette bir Çingenede bulunamaz. Her şeyin bir yabanîsi, bir ehlîsi olduğu gibi insanların yabanîsi de Çingenelerdir.

—Ama düşünmüyorsunuz ki elyevm "ehlî" denilen şeyler dahi an-asıl yabanî idiler. Hayvanat ve nebatat-ı ehliyenin kâffesi beyaban-ı vahşette iken insanlar onları kendi meskenlerine naklederek ehlîleştirmişlerdir.

—Efkârımı, mütalâamı bilâ-tereddüt ve lâ-ihtiraz arz etmekliğimi emir buyurmuş idiniz. Öyle değil mi?

—Estağfurullah! Rica etmiş idim.

—Öyle ise müsaadenizle derim ki elyevm ehlî gördüğümüz nebatat ve hayvanat vakıa an-asıl beyabanda idiyseler de orada dahi onlar şimdi âlem-i ehliyette gösterdikleri istidadı haiz idiler. Yani yabanî kirazlar, erikler her zaman yabanî ve ehlî kirazlar her zaman ehlî oldukları hâlde insanlar âlâsını alıp ednasını yine âlem-i vahşette terk etmek suretiyle bir harekette bulunmuşlardır. Hayvanlar dahi böyledir. Kaplanlar kurtlar gibi yırtıcı hayvanları ehlîleştirmek mümkün olsa idi insanlar kendilerine köpekleri kedileri alıştırmayıp bunlara bedel kaplanları, kurtları, yani daha azılılarını, daha büyüklerini, mükemmellerini kendilerine alıştırırlar idi.

—Tarih-i tabiîce vakıa güzel bir hikmet tasvir eylediniz, ama bir de aşı meselesini der-hatır etmelisiniz. Yabanî kirazlara, eriklere ehlîlelerin aşısını vurunca âlâ kiraz ve erik veriyorlar. Hayvanlarda dahi "aşı" tabiri "melez" tabirine tahvil olunmak suretiyle bir mahsul alınıyor. Hele en yırtıcı hayvanların birinci yavruları değilse de ikinci yavruları behemehal insana alışıyor.

—Akibet gerek zade gerek şud!

—Terbiye ile "gerek zadesin mişud!" Ma-haza Ziba insandan başka bir hayvanın zadesi değildir.

—İnsanlar dahi soy soydur. Birinciyi beyaz cinsindendir diye dava edemezsiniz ya? Kezalik buğday renkli bir Hintli hiçbir zaman beyaz tenli Kafkasiye mikyas olamaz. Nasıl ki çekme gözlü bir Moğol dahi yuvarlak gözlü bir Tatar'a hiç benzemez. Bunlardan kat'-ı nazar Arnavut gibi, İslav gibi, Cermen, Rum, İspanyol gibi soylar yüzlerinden besbellidir. İnsan hiç tanımadığı bir adamı dikkatle muayene edecek olursa İşkodralı Arnavut mudur, Suriyeli Arap mı, yoksa Tebrizli Acem veyahut Londralı İngiliz mi hemen simasından fark edebilir.

Bahsin bu suretleri bulması bîçare Şems Hikmet'i ne derecelerde dilgîr eylediğini karilerim kendileri tasavur buyursunlar da ben mübahasenin suret-i devamını nakil ve hikâyede devam eyleyim.

İmdi Şems Hikmet zeki gazetecinin ağzından top güllesi gibi çıkan sözlere karşı bayağı mağlûbiyetini hissetmeye başlamış olduğundan Rakım'ın son sözüne karşı yarım dakika kadar bir sukûta mecbur olup badehu dedi ki:

İnsanların suretçe olan bu tehalüflerine diyecek yoktur. Hatta bunun üzerine koca bir etnoğrafya fenni dahi teessüs etmiştir. Ama siretçe cümlesi insan değil midirler?

Rakım buna da cevapta asla teahhur etmedi. Bilâ-ifate-i vakt dedi ki:

—Buyurduğunuz etnoğrafya fenni bahsin bu cihetiyle pek az iştigal eder. Ma-haza hükema zenciler gibi bazı akvamın zekâsı pek mahdut olduğunu ve bazı ekâlimin tabiatında olan rutubet ve yübusetten veyahut hararet ve bürudetten oralarda sakin akvamın tabiatları üzerinde büyük bir tesir hâsıl olmuş bulunduğunu da hükmederler. Bu tetkikte bizce İbni Haldun en ileriye varmış olanlardandır.

—Ama mebhusün-anhamız olan Ziba sizin, benim gibi bu memlekette doğmuş insan yavrularındandır.

—Cinsini unutmayalım birader! Evlâtta valideyninden elbette bir miktar vardır. Bakınız! Bunca asırlardan beri hindiyyü'l-asl olan bu mahlûk memleketimizde taayyüş ederek doğup büyüdükleri hâlde suretçe bizden farklarını hâlâ muhafaza etmemişler midir? Elbette sîretleri de tebeddül etmiş diye iddia olunamayıp nakız-i iddia tabiatıyla tahakkuk eder. Yine tabiattan size bir misal daha irad edeyim. "Fürs" denildiği zaman "insan" denilmiş derecesinde bir nev'iyet hükmü gösterir. Halbuki âlâ bir arap atıyla bir de bizim hergeleyi yan yana getirecek olursanız ikisi arasındaki farkı bir Çingeneyle bir gayr-ı Çingene arasındaki fark kadar bahir görürsünüz. Bu suretçe olan farkları olduğu gibi siretçe dahi böyle bir fark vardır. Yani o hergele önüne geleni ağzıyla kapar arkasına kalanı ayaklarıyla teper. Bindirmemek için hayvanlık eder. Edna bir şeyden ürker. Su geçmek istemez. Hendek atlamak istemez. Esb-i tazî ise bu meayibin kâffesinden muarradır. Meşhurdur ki sahibi cenkte mecruhen düşecek olsa ağzıyla alıp kaçırır. Veyahut pervane gibi etrafında dolaşarak düşmanı sahibine yanaştırmaz. İşte birader asalet ile gayr-ı asaletin farkı insanlarda dahi böyledir.

Bîçare Şems Hikmet gittikçe mağlûbiyetini hissetmekle âdeta acınacak hâllere geliyor idi. Buram buram terlemek ve bu hararetin icabından olmak üzere kıpkırmızı pancar kesilmek karilerin düşünecekleri şeyler olsun da ben muhaverenin neticesini göstermeye gayret edeyim. Gayret iki başlı olursa iş de kolay görülür.

Şems Hikmet şu "asalet" meselesine bir tırnak takar ise bahsi kazanırım ümidine düştü. Dedi ki:

Zekâvet ve fetanetiniz hasebiyle vakıa bahsi beni mukabelesinden âciz bırakacak derecelerde güzel yürütüyorsunuz. Ama en kuvvetli itikadıma göre asıl kendi efkârınızı serdetmeyerek mahza beni ilzam için böyle söylüyorsunuz. Hele şu asalet meselesine dair iki sene evvel etmiş olduğumuz bir mübahasede fikirlerimiz bir nokta üzerinde ittihat etmişler idi. O nokta ise asalet denilen şeyin pek itibarî ve vehmî bir şey olmasından ibaret idi. Ne kadar

asilzadeler hatırımıza gelmiş idi ki mücerret filânca beyin oğlu olmak namını haiz oldukları için asilzade addolunuyorlar ise de diğer taraftan bir fakirin oğlu ondan saha alicenap görülüyor. Bu mübahase hatırınızdan çıktı mı?

—Hayır birader! Neden hatırımdan çıksın? Tamamıyla hatırımdadır ama bu da şu şimdiki davalarımı redde medar olamaz. Deminden beri ne diyoruz? Asalet terbiye falan hep cibillîdir, demiyor muyuz? Bunları hep doğuşta aramalıdır. Asalet öyle rütbe ile servet ile hâsıl olmaz. Ne kadar fakirler, pestler görürsünüz ki hakikaten kibardırlar, ne kadar zi-rütbe veya zengin adamlar görürsünüz hakikaten nakıstırlar. Ziba, hemen dilenciye karip bir kız olduğu için beğenmemezlik etmiyorum. Bir lokma ekmek dilenmeye mecbur olanlar meyanında dahi temiz kanlı, alicenaplı mahlûklar bulunabileceğini reddedemem. Soy arıyorum soy! Doğuş arıyorum. Bugünkü hamalın ecdadı meyanında pek büyük kahramanlar bulunabileceğini neyle reddedersiniz? Bugünkü milyonerin ecdadı dahi pek denî-meşrepler olduklarını ne kuvvetle inkâra muktedir olursunuz? Bazı erbab-ı servet görürsünüz ki hasistir. İşte haset ile servet bir yerde bulunamayacağından tahakkuk eder ki o adam elindeki servetin lâyıkı olmayan bed-asıldır. Bazı züğürtleri görürsünüz ki cömerttir. Halbuki halk o cömertliği "israf" diye tabir eder. Fakat adamcağız ne yapsın ki onun kanı bir zengin kanıdır. Züğürtlük ona arızîdir. Binaenaleyh parası olmadığı hâlde zengin geçinmek ister.

Şems Hikmet'te sükûtların müddeti uzanmaya başladı. Hatta o müddetler uzandığı içindir ki Rakım dahi böyle sözlerini uzatmaya meydan buluyor idi. Hele bu defaki sözünü bitirdikten sonra Rakım nöbet-i kelâmı Şems Hikmet'e bıraktığı hâlde Şems Hikmet o nöbetten istifadeye can atmadığını görünce yine kendisi sözde devama mecbur oldu. Tavrına da bir de mülayemet vererek dedi ki:

—Vallahi birader! Efkârımı şöyle dosdoğru söylediğim için beni şayan-ı muaheze görme! Senin enişten değil a yalnız bir dostun olsam dahi sana yine bu yolda söz söyler idim. Bu hakikati hatıra, gönüle bakarak ketmetmez idim. Ben kaviyen, kat'iyen itikat ederim ki Çingeneye ne yapsan yine Çingene kalır. Ama sen Ziba ile tezevvüçte inat edecek imişsin. Serbestsin karındaşım! Familyanızda bana ait yalnız bir hemşireniz vardır ki ben onun asaletinden, insaniyetinden, terbiyesinden memnunum. Hemşirenizin zevci olmakla şerefim artmıştır. Sen de kendi şanına her neyi lâyık görür isen onu yaparsın. Demincek bu meseleye karışmak istemediğim bahsinde bana ta'n etmek istiyor idin! Evet! "karışmış" diye itikat eylediğin şey validen, hemşiren bu baptaki efkârımı sordukları zaman işte böyle sana dahi söylemekten çekinmediğim vechle serd-i efkâr edişimden ibarettir. Sen istediğin gibi teeehülde ne kadar serbest isen ben de tasvip edip etmemekte o kadar serbestim. Tasvip ve adem-i tasvipten hangi tarafta bulunduğumu sorar isen bilâ-tereddüt ve lâ-ihtiraz derim ki tasvip edemem. Zira bence teehhül denilen şey ne bir gönül mecburiyetidir ne de bir zevk, safa! Belki mukaddes ve mühim bir vazifedir. Hem kendi familyana mukabil bir vazifedir hem milletine hem umumiyetle beraber insaniyete mukabil bir vazifedir. O vazifenin ifasında hangi ciheti eslem görür isen öyle hareket et.

15

Kayın birader ile enişte arasında cereyan eyleyen şu muhaverede kimi haklı buldunuz? Âşık mizaç iseniz elbette Şems Hikmet'i haklı bulmuşsunuzdur. Mülâhazalı bir adamsanız hakkı Rakım Efendiye vermişsinizdir.

Vakıa bizce Rakım Efendiyi haklı bulmak daha doğrudur. Ancak bîçare Şems Hikmet eniştesini haklı bulmamış idi. Yalnız âşık olduğu için değil! Şimdiye kadar bin defa gördük ki bizim Şems Hikmet sair âşıklar gibi değildir. Aşkın ne şehvet-perestlikten ibaret bulunan cihetine mağluptur ne de sırf cinnetten ibaret olan tarafına! Şems Hikmet kafasına bir Çingeneyi terbiye ederek hanım etmeyi kurmuş. Eniştesi ise aşkından ziyade delikanlının kafasına muhalefet ettiği için Şems Hikmet sıkılıyor. Ve işte bu sıkıldığı için de Şems Hikmet kendini haklı ve eniştesini haksız buluyor.

Eski zamanın Odisse, İlyada romanları gibi bizim bu romanımız dahi birkaç bin sene sonra okunsa hiç şüphe edilemez ki o zamanın kari ve karieleri umumiyetle Şems Hikmet'i takdir ve tasvip ederek Rakım Efendiyi fikir darlığı, kec-bînlik, mutaassıplık ile mahkûm ederler. Zira o zamanlar benî beşer kâffeten yeknesak bir medeniyete tâbi olarak insanlar meyanında ne kavmiyetçe ne medeniyetçe hiçbir fark kalmayacak kadar medeniyet taammüm edecektir. Dünya bir insan memleketi ve insanlar dahi bir medenî familyadan ibaret sayılacaktır! İşte Şems Hikmet bir Çingene kızını bi't-terbiye hanım etmeyi kafasına koyduğu zaman kendisini böyle birkaç bin sene sonra gelmiş bir adam farzıyla bu niyete düşmüştür. Lâkin bundan mukaddem dahi na-be-hengâm gelmiş, birçok adamlar görmez miyiz ki kendi asırlarının istidadı fevkinde teşebbüsatla netice-i seyyiesini de çekmişlerdir. Bunlardan birisi Sokrat'tır ki mevcut olduğu asrın idama lâyık gördüğü bu adamı elyevm biz muallim-i hükema ve nadire-i devran bir zat olmak üzere telâkki eyliyoruz. Sokrat bugün gelse idama lâyık görülmedikten başka umumen mazhar-ı hürmet olur idi. Ama bu zamanda gelip de yine bu zamanın istidadı haricinde sözler söyleyecek ve davalar edecek olursa bugün dahi idam olunmasa bile menfur-ı cihan olur idi. Nasıl ki bugünün dahi birçok Sokratları vardır ki istidad-ı zamanın haricine çıktıkları için duçar-ı muaheze oldukları hâlde ihtimal bir zaman gelecektir ki onlar dahi bu zamana isnat olunan en büyük adamlardan addolunacaklardır. Şu mülâhazatı biz kendimiz serdetmiyoruz. Şems Hikmet zaten bu mülâhazada bir adam idi. Bu mülâhazada olduğu için eniştesinin cümlemiz tarafından beğenileceğine şüphe edilememek lâzım gelen mütalâat-ı hakimanesini asla beğenemedi.

Beğenemedi de Ziba'yı tezevvüç eyledi mi?

Zaten tezevvüç edeceğim davasında bulundu mu ya? Bunu Ziba'ya bile henüz teklif eylediği yoktur. Hatta kendi kendisine bile "Şöyle edeceğim!" diye azm-i kat'î yolunda bir itirafta bulunmamıştır.

Aradan bir ay kadar zaman daha geçti. Düriye Hanımın hanesinde Ziba'nın terakkisi gittikçe sürat peyda eyliyor. Bu bir ay zarfında Şems Hikmet'e familyası halkı tarafında hiçbir gûne mümanaat filân edildiği de yok. Hatta Ziba meselesine dair söz bile söylenmiyor. Zira validesiyle hemşiresi ve eniştesi arasında akdolunan bir konferansta Rakım Efendi, Şems Hikmet ile olan muhaveresini tamamıyla nakleyledikten sonra:

—Sözlerimin kayın biradere tamamıyla tesir eylediklerini gördüm. Kat'iyen ümit ederim ki bu işten kendi kendisine vazgeçecektir. Eğer üzerine varır isek sonra meseleyi bir muanede hâline koymuş oluruz da delikanlı inadına hareket etmeye başlar, demiş ve bu mülâhazatını iki kadına kabul ettirmiş idi.

Lâkin bu bir aylık kadar rahat, bilâhare Şems Hikmet'in fitil fitil burnundan geldi. Zira mesele o zamana kadar yalnız familyasınca bir mesele iken bademe ehibbasınca bir mesele olmak hükmünü almaya başladı. Hatta bu gidişle yalnız ehibbasınca da değil, İstanbulca bir mesele hükmünü alacağı da anlaşıldı.

Zira vapurlarda falanlarda Şems Hikmet'i hangi aşinası görmüş olsa "Afedersiniz efendim, ama mesudiyetinize ait bir mesele bütün dostlarınızı da mesut eder. Tezevvüç niyetinde bulunduğunuzu işittik de..." mukaddimesiyle istizaha giriştiği gibi, doğrudan doğruya muarefesi olmayanların dahi kendisini yekdiğere irae ile "İşte hani ya şu!.. malûm a? Çingeneye âşık olan?.." hükmünü ima edecek surette yüzlerini gözlerini yumuşturup, buruşturmaları Şems Hikmet'i canından bizar etmeye takrip eyleyecek ahvalden idi.

Bu delikanlının biraz sert mizaçlı olduğu malûmdur. Sakın kendi hakkında böyle bî-edebane istihzalarda bulunanlar ile bir fenalık çıkarmasın?

Nasıl çıkarabilecek? Hangi birine meram anlatacak? Darılacak bile olsa daha ziyade gülünç olacağını biliyor.

İnsan bir davasında, bir teşebbüsünde kendisini musib gördüğü hâlde halkın hem de vazifeleri haricinde ve bi-gayri hakkın istihzasına duçar olursa ne kadar canı sıkılır? Bîçare Şems-i Hikmet farz eylesin ki Ziba hakkındaki niyetleri, teşebbüsleri filhakika şayan-ı istihsan değildir. Lâkin böyle bir hatasından dolayı halkın kendisini sermaye-i istihza etmesi de reva mıdır? Acaba halk meyanında en fena işi kendisi mi görmüş olacak? Kendisinden maada hiçbir kimse şayan-ı istihza bir gûne harekette bulunmuyor mu? Âlemin nesine lâzım? İster Çingene alır ister çıfıt!

Fakat kazın ayağı öyle değil! Âleme eğlence lâzım! Zavallı Şems Hikmet'in teşebbüsü falanı bize malûm a? Bir de zevzeklere sorunuz! Bakınız delikanlı Çingene kızının ayaklarına kapanarak nasıl ağlıyor imiş! Çingene de nasıl nazlı davranıyor imiş. Binlerce liraları hep bir Çingene kızının uğrunda sarfetmiş imiş. Halbuki Çingene kızı bir yandan Şems Hikmet'e nazlar, edalar ettiği hâlde, diğer taraftan yine Çingeneliğini icradan geri durmuyor imiş. Kendisine güzel bir sepet yaparak içine hindiba doldurur da oda kapılarını dolaşarak "Salatalık, hindiba!.." diye haykırır imiş. Hele hane içinde ne kadar maşa, ateş küreği falan varsa toplayıp sepetine doldurarak böyle oda kapılarını dolaşmak daha ziyade keyfine gider imiş. Artık neler de neler!...

İş bir kere halkın mabihü'l-iştigali olunca şuara ve zurefa dahi onu sermaye edinmekte teahhur eylerler mi! Zevzeklerin en büyüğü bunlar meyanında bulunur. Artık beyne'ş-şuara Çingene mahbubeleri hakkında medhiyeler yazmak veyahut zemmiyeler nazmetmek dahi moda hükmünü almış idi.

Zebun-küşlük insaniyetimizin en parlak şiarlarındandır. Bir adamı ezmek lâzım gelince cihan kahraman kesilir.

Bîçare Şems Hikmet o kadar sabreyledi ki hakikaten sabr-ı Eyyub'u taklit etmiş oldu. Şayet halk söyler söyler bıkar diye hesap eyliyor idi. Ancak halkın böyle bir şeyden bıkması için iştigal edecek başka bir şey zuhur etmesi lâzım gelir. Henüz umuma eğlence olacak başka bir şey zuhur etmediği için aylarca müddet İstanbul içinde Şems Hikmet ve Ziba meselesi dillerde destan oldu kaldı.

Bu mesele vasıl-ı sem'-i ıttılaı olmamış bir zat kalmış ise o dahi hikâyenin en büyük azasından olmakla beraber yine Ziba idi. Zavallı kızcağız Şems Hikmet Beyin kendisini terbiye hususundaki himmet ve gayretinin ehemmiyet ve kutsiyetini anlamağla bütün dikkat ve gayretini gerek beyden ve gerek Düriye Hanım ve Davut Beyden aldığı dersleri bellemeye hasreylemişti. Bu talim ve teeddüp Ziba'yı ol kadar işgal eylemekteydi ki bey ile muarefe ve mülâkatı üzerinden yıllar geçmiş olduğu ve elbette beyin hâl ve şanından kendi hakkındaki hissiyatını anlamış olması lâzım geldiği hâlde o cihete asla sevk-i zihin ve imale-i fikir etmemiş olduğundan beyin ahval-i âşıkanesinden kemaliyle bîhaber olarak eğerçi o da Şems Hikmet'i sever hem de pek ziyâdesiyle sever idiyse de mücerret bir mürebbisini, bir efendisini sevmesi kabilinden olarak sever idi.

Bir gün Düriye Hanım ile olan hasbıhalinde Şems Hikmet, Ziba'nın bu azadeliğine gıpta bile eyledi. Zira Düriye Hanıma daima Ziba aleyhinde olan şeyleri kıza anlatmaması için ricada bulunarak bir gün:

—Bari o kızcağızı şu felâketlerden haberdar etmemek gayretinde sabitsiniz ya? deyip de Düriye'den:

—Ziba'nın bu güft u gûlardan asla haberi yoktur. Onun düşündüğü şey sizin emriniz vechle terbiyesini ikmal ederek aferininize mazhariyetten ibarettir, cevabını aldığı zaman demiş idi ki:

—Kendi aleyhindeki hezeyanlardan haberdar olmamak saadetine keşke Ziba derecesinde ben de nail olsa idim!

Şems Hikmet hakkında cihanın zeban-ı istihzası uzandıkça uzanması bir zamana kadar validesiyle hemşiresini müteselli eylemiş idi. Zira Rakım Efendinin muhakemesi vechle bunlar "Şayet çocuk bu tayib-i umumîden bizar olur da Çingene kızını defeder" ümidindeydiler. Ancak aradan bir hayli zaman mürur edip de Şems Hikmet'te öyle bir hareket göremeyince valide hanım bir gün oğlunu yine mevki-i hitap ve itaba çekti. Dedi ki:

—Oğlum! Hikmet'im! Daha niceye dek halkın lisanında destan olup kalacağız? Hakkımızda yalnız bir türkü çıkarılmadığı kaldı.

—Onun da bu kadar teahhur edişine istigrap eyliyorum valideciğim.

—Ey, bunun sonu nereye varacak?

—Ben ne bileyim! Halkın ağzı torba mıdır ki büzeyim? Bana kalsa iki elimin orta parmaklarını halkın ağzını sokarak iki tarafa çektiğim gibi yırtacağım geliyor ise de ağız bir değil ki, yırtayım da kurtulayım.

—Düriye'nin hanesinden Çingene kızını defediversen bu güft ü gûlar tabiatıyla ber-taraf olur idi.

—Bilâkis anacığım! Taze bir sermaye-i güft ü gû dahi bu teşkil ederdi.

—Ama biz familyaca böyle âleme kepaze olmaya tahammülde devam edemeyeceğiz. Sen bana müsaade ver de gideyim kızı oradan ben savayım.

—Onu oraya siz mi getirdiniz ki gidip savmaya, defetmeye de kalkışıyorsunuz?

—İşte ben getirmediğim için müsaadenizi talep ediyorum. Demek oluyor ki validenizin sözünü kırıyorsunuz öyle mi?

—Ben de şu yaşa geldiğim hâlde validemin bu sözceğizini kırmış olayım bu meselede bile her sözünüzü tuttuğum ve işte maşukam olan bir kızı almaktan bile nefsimi mahrum eylediğim hâlde yalnız onu Düriye'nin hanesinden def' hususundaki sözünüzü kırmış olduğumdan dolayı bana münkesir olacak iseniz "Ve illâllahu müştekâ!" derim.

Hakikat Şems Hikmet bu sözü öyle bir tavr-ı meyusane ile söyledi ki bıyığını parmağına dolamış bir babayiğit olarak o yaşına kadar validesinin zerre kadar gönlünü kırmamış olan bu oğula bir kerem edip de "Evlâdım! Halk ne derse desin! Getir o kızı bağrıma basayım! Gelinimdir!" demek lüzumu tahakkuk eylemiş idi. Ne fayda ki valide hanım o muti' ve münkad çocuktan bu kadar bir lütfu dirîğ eyledikten maada:

—Öyle ise git Çingeneyi al. Bütün İstanbul halkının maskarası olduğun hâlde ihtimal ki yalnız Çingene milletinin memduhu, makbulu olursun da seni kendilerine çeribaşı intihap ederler! diye oğlunun yanından fırladı gitti...

İhtimal ki valide hanım bu sözün derece-i ehemmiyetini Şems Hikmet kadar takdir edemedi. Bîçare Şems Hikmet ise sözdeki ehemmiyeti lüzumundan pek fazla olarak telâkki eyledi. Bir kere gözleri kararıp beyni dönerek oturduğu yerde bile muvazenesini kaybetmekle yere yığılmak raddesine gelmişti. Üstüne gelen bu fenalıktan ürkerek silkindi. Olanca cür'etini toplayıp ayağa kalktı.

Lâkin gayet sarhoş imiş gibi bir hâldeydi. Yazıhanesi başına kendisini dar atabilerek kalemi eline aldı. Bir şeyler yazmaya başladı. O seri kalemli Şems Hikmet! Bugün bir yazar beş bozar idi. Nihayet yazacağını yazıp bitirdikten ve onları yazıhane üzerine koyduktan sonra bir cür'et-i mecnunane ile bahçeye çıktı. Bir düşman-ı mevhumunun canına kastediyormuşçasına şiddet ve hiddetle bostan kuyusuna doğru koşarak kuyu kenarına varır varmaz Şems Hikmet kayboldu.

Meğer bahçıvan biraz öteden beyin ne için koştuğuna bakar durur imiş. Kendisini kuyuya attığını görür görmez herif haykırarak koştu ve "Bey kendisini kuyuya attı! Yetişiniz!" diye ettiği feryatları duyan Nikoli dahi çıldırasıya bir telâşla koştu geldi.

Bîçare delikanlının yarı belinden aşağısı su içinde olarak omuzundan yu-

karısı bostan kuyusunun dibinden doğru dolaşan kovalara asılmış kalmış idiyse de pek de hayattan eser yoktu.

Uşak ile bahçıvan bunu kuyudan çıkarmaya çalıştıkları sırada validesiyle hemşiresi dahi gelerek gözlerinden sel gibi eşk-i belâ akıtmaya başladılar. Bir taraftan dahi Selimcan'la tabibe haber uçurulmuş olduğundan delikanlı kuyudan çıkarılıncaya kadar tabip dahi gelip yetişmekle lede'l-muayene Şems Hikmet'in vefat etmemiş olduğunu hükmeyledi. Bu hâl validesiyle hemşiresini müteselli ederek iade-i hayatı için tabibin evamirini harf-be-harf icraya nasb-ı nefs-i ihtimam eylediler.

Vakıa o akşam Rakım dahi vürut etmesi üzerine Şems Hikmet gözlerini açtı ise de nerede olduğunu bir türlü tanıyamıyor idi. Tabip esna-yı sukutta başını kovalara vurmuş olduğundan dimağının sarsıntısı böyle bir hâle sebebiyet verebileceğini söyledi ve birkaç gün istirahat ve tedavi ile bunun da geçeceğini vaat eylediyse de bu ikinci sözünün ciddiyetine kendisi kanaat edemiyor idi.

Evet! Kanaat edemediği kadar da var imiş ya! Bir gün, iki gün, hatta bir hafta mürur eylediği hâlde Şems Hikmet tamamıyla kendisini toplayamadı. Taam getirseler "Encam-ı kâr beni tesmim de edecekler" diye bir feryat koparır. Validesi yanına gelecek olsa validesi olduğunu tanıyamayarak "Validem Düriye'nın hanesinden Ziba'yı savmaya gitti. Haberin var mı?" diye hasbıhale girişmek ister. Öyle bir hâl ki Selimcan ile Rakım Efendi gibi akıbet-endişler âdeta Şems Hikmet kendisini kuyuya attığı zaman niçin boğulmamış olduğuna teessüf etmeye başladılar. Zira şu çektiği azap günde birkaç kere boğulmak azabı olduğuna kanaat etmemek kabil değildir.

HATİME

Zavallı Şems Hikmet'in hâl-i yeisinde kâğıt üzerine boza yaza nihayet yazabildiği sözler şunlardan ibaret idi.

"Bu yaşıma geldim hiçbir kimseden tekdir bile görmedim. Çünkü kaviyen itikadıma göre şayeste-i tekdir olacak hiçbir kabahatte dahi bulunmadım. En nihayet insan evlâdından bir kızı terbiye ile insan-ı kâmil olabilip olamayacağını tecrübe merakına düştüm. Meğer bu merakım affı gayr-ı kabil bir kabahat imiş. Erbab-ı cürüm ve cinayeti bile valideleri mazur görerek hakkındaki muhabbet-i maderanelerini ihlâl etmedikleri hâlde benim bu kabahatimi validem dahi affedemedi. Cihanın ve cihanla beraber validemin de menfuru oldum. Beni bu nefrete düşüren Ziba olsa idi belki ona buğz edebilir idim. Halbuki onu da kendi menfuriyetime ben teşrik etmiş oldum. Ziba'nın hiçbir şeyden haberi yoktur. Bereket versin ki haberi yoktur. Haberi olsa idi ihtimal ki onun da mebguzu, menfuru olur idim. Madem ki bir Çingene kızını sevmek dünyayı böyle alt üst eyledi benim o dünyada ne işim kaldı? Dünya yine ehl-i dünyaya kalsın. İşte ben başımı alıp dünyadan çıkıyorum"

Bu kadar hekim, bu kadar hoca! Hiç sadme-i dimağa çare mi bulunur? Valide hanım "Ziba'yı getirirler de hastaya gösterirlerse şayet faydası olur" diye Düriye Hanıma bir haber göndermiş idi. Zeki Düriye, en büyük eser-i fetaneti bu nokta üzerinden göstermek üzere zavallı Ziba'ya işi birdenbire anlatmayıp beyin fena keyifsizliğinden filândan bahis açmış ve büyük hanımın beye hizmet etmesi için kendisini çağırdığını badehu söylemiş idi. Çingene kızcağızın Şems Hikmet Beyin hanesine gelip de hane halkını hane içinde bir cenaze bulunmak derece-i yeis ve mateminde görünce beyin filvaki vefat etmiş olduğuna inanarak o kadar gözyaşları döktü ki böyle yeis-i sirişk ve nevmidînin ta can-gâhtan tereşşuh edercesine bir bükâ-yı muhibbane hemen valide ve hemşire hanımlarda dahi görülmemiş olduğuna inanmak lâzım geldi.

Ziba'yı hastaya medarı olur diye getirmiş oldukları hâlde bir hasta dahi Ziba olduğundan onu da ayrıca tedavi lâzım geldi. O gün akşama ve o gece sabaha kadar kızı beyin yanına götüremediler. Nihayet beyin vefat etmediğine kızcağız kanaat hâsıl ederek bir kara sevda ile kendisini kuyuya attığı ve başı sersem olduğu etrafıyla anlatılması üzerine Ziba mürebbîsinin, efendisinin, velinimetinin yanına götürüldü.

Heyhat! Şems Hikmet Ziba'yı da tanıyamadı. Ziba'yı, Ziba'nın hemşiresi zannederek dedi ki:

—Validem Ziba'yı, Düriye'nin hanesinden tard eyledi değil mi? Kızcağız size geldi ya! Kendisine güzel bakınız! Her masrafı benden! Ben onu terbiye ederek hanfmlar derecesine çıkaracağım!

O melek-haslet delikanlının bu ahval-i mecnunanesini görenler, bu saçmalarını işitenler gözlerinden yaş yerine kan revan ederler idi. Yaş dökmek hususunda da Ziba ile valide ve hemşiresi cümleye takaddüm ederek bilhassa şu felâketten bir türlü teselli bulamıyor idiler. Valide ve hemşire hanımların tavsiyesi üzerine:

—Beyim! Efendim! İşte Ziba yanınızdadır. Bir güzel şarkı meşk ettim, çalayım mı? diye birkaç defa keman çalmak dahi istediyse de hasta:

—Sakın sakın! Yalı komşuları duymasınlar! Zati âlemin diline destan olduk. Belki bir fenalığa duçar ediliriz. diye meneyler idi.

Ziba bir hafta kadar konakta misafir kaldı. Bu bir hafta zarfında konak halkı Ziba'da gördükleri hüsn-i terbiyeye hayran kalarak aleyhinde bulundukları için nasıl tövbe ve istiğfar edeceklerini bilemediler. Herkes haksız olduğunu o zaman anladı. Rakım Efendi dahi teslim eyledi ki bir yabanî fidana aşıyı ustalıkla vururlar ise semere-i matlubeyi iktitaf mümkün imiş.

Fakat ne faydası var? O aşıyı vuran bağban şu muvaffakiyetinin mükâfatı olmak üzere işte nimet-i akıldan mahrum kalmış ölüm yatağına serilmiş!

Halbuki Ziba'da gördükleri şey henüz Çingenelikten beklenilen arsızlığa, yüzsüzlüğe bedel gayet nazikâne bir hanımlıktan ibaretti. Ziba'nın kemanlara rekabet eden sedasıyla, sedasına rekabet eden kemanını henüz işitmemişler idi. İşitmeye de imkân var mıdır? Cenaze hanesinde saz çalınır, şarkı okunur mu? Eğer bu meziyetini de görmüş olsalar idi mutlaka felâket-i vakıanın rengini daha siyah bularak ettikleri işten daha müthiş bir surette nedamet getirirler idi.

Elhâsıl sukutunun yirmi dördüncü günü bîçare Şems Hikmet rahmet-i Hakk'a vasıl oldu. Su'-i akıbetini işitenler kendi hakkındaki istihzalarına nedametle şu hikmet üzerinde kanaat-ı kâmile ile ittihat eylediler.

—Bir hatayı daha büyük hata ile ıslaha kalkışmak o hatadan daha müthiş neticeler intacına yol açar.

Şems Hikmet'in validesi Ziba'ya birçok inayetler eyledi. Âdeta oğlu vefat eylemişse kızı kendisine kerîme ittihazına kadar göze aldırıp mahza onun refakatıyla oğlunun firakından dolayı tesliyet-yab olmaya başladı. Her gün sabahtan akşama kadar kıza keman çaldırır, oğlunun en sevdiği şarkıları okutur idi. Aman yarabbi! Zavallı kadıncağız ettiği işin ne yaman cezasını gördü. Çingeneyi kendime gelin etmem der iken kız etti.

Fakat Ziba bazı zevzeklerin tahminleri gibi arkasına bir hindiba sepeti alıp oda oda dolaşmadı. Müddet-i ömründe koca dahi aramamayı azmeyledi. "Madem ki velinimetin hevesi bendeymiş. Hevesinden mahrum kalmış. Ben de müddet-i ömrümde hiçbir kimseye heves etmeyeceğim. Mahrum yaşayacağım!" dedi. Bunu hem dedi, hem dediğini tuttu. Hâlâ dahi tutmaktadır.

İntiha

ÇİFTE İNTİKAM[21]

Şu hikâyemizin zeminini kısmen "Monitor Oriyantal" nam gazetede okumuş bulunduğumuz bir fıkra teşkil eylemiştir.

1

*** karyesinin haricinde bir vadinin ağzında kırmızı tuğladan bina edilmiş bir hane görülür ki sık kestane ağaçlarının arasında ateş gibi parlar. Yalnız bir kattan ibaret bulunan şu hanecik arzen ve tulen birkaç kilometre ittisaındaki o vadinin tamam kapısı addolunacak bir noktada vaki olduğu gibi hakikatte dahi o vadinin bekçisi bulunun Baba Lotis'in hanesi olmağla vadinin bekçi kulübesi ıtlakına da şayandır.

Vadi-i mezkûr Fransa kibarzadegânından Kont Davloy'un saydgâhıdır. Baba Lotis Fransa'nın her sene binlercesini Cezayir'e gönderdiği kura neferatından olup Cezayir'de beş sene askerlik ettikten ve reng-i ruyunu mağrib arapları gibi esmerleştirdikten sonra bir muharebede almış olduğu yara üzerine tekaüdü icra olunmuş idi. Bu misilli askerlerin tekaüt maaşları eğerçi pek cüz'î ise de herkes nezdinde kadir ve kıymetleri pek küllî olduğundan Kont Davloy o zamanlar henüz "baba" lâkabı olmadığı hâlde yalnız Lotis tesmiye olunan bu zatı kendi saydgâhına bekçi tayin etmiş ve bu memuriyete mahsus olan senevî beş yüz frank maaş dahi tekaütlük maaşına munzam olunca Lotis köyün en zenginleri gibi yaşamak yolunu temin etmiş idi.

Bu hâlde Lotis'in ihtiyacı bir zevceye kalmaz mı? Vakıa Nasraniyet kilisesi esasen iki yeğenlerin izdivacını meneyler ise de âdet-i kadime dinin bu hükmüne galebe eylediğinden Fransız köylüleri hâlâ eski Golvalar gibi yeğenleriyle izdivacı cümleye tercih ederler. Bir kız için meselâ halazadesi olan delikanlı ve bir delikanlı için dahi meselâ dayızadeesi bulunan bir kız tabiî nişanlı addolunur.

Lotis'in halazadesi Jeneviyev ise on dokuzunu yeni bitirip yirmisine kadem basmış iri yarı bir köylü kızı olup Lotis askerde bulunduğu müddet kendisine talip çıkanların kâffesine:

—Lotis'in beni almayacağı tahakkuk etmeyince ben de başkasına varamam, cevab-ı reddiyle bilmukabele tabiî nişanlısı olan Lotis'i beklemiş olmağla Lotis askerden avdet etmekle beraber Kont Davloy'a korucu olduktan sonra artık Jeneviyev ile nikâhının ta'cili lâzım gelmiş idi.

Bu delikanlı ile kızın şöyle muaşaka eylediklerine ve birbirine şu türlü ilân-ı ma-fi-z-zamir ettiklerine dair sözü uzatmaya hacet var mıdır? Vakıa ro-

21. Letaif-i Rivayat, 16. cüz, İstanbul, 1304, 80 s.

manlarda daima buna hacet görülür ise de bizim bu hikâyemizde asıl sahib-i sergüzeştimiz bunlar olmayacaktır ki sözü o vadiye doğru uzatalım. Binaenaleyh "masallarda tez olur" fehvasınca çarçabuk haber verelim ki izdivaçlarının onuncu ayında Jeneviyev, Lotis'e karpuz gibi bir kız doğurdu. Fakat vaesefa ki bîçare Jeneviyev henüz loğusalık hâlinde iken soğuktan, sıcaktan kendisini koruyamamak hasebiyle bir iltihab-ı rahim hastalığına duçar olarak köylük yerlerde hazık etibba bulunamamak ve bulunsa bile köylüler tarafından müdavat-ı tıbbiyeye çendan riayet edilememek hasebiyle dağ gibi kadın bir buçuk iki ay hastalıkla gürledi gitti.

Bu hâlde doğan kızcağız öksüz kalmış olduğunu anlarsınız ya? Validesi kızın ismini Margrit koymuş bulunduğundan Lotis bu kızda hem evlât hem de zevce muhabbetini cemeylemiş ve bademe bir daha tezevvücü hatır ve hayaline bile getirmemek şartıyla kızına bakmaya başlamış idi.

İşte Lotis'in "baba" ünvanını dahi alarak Baba Lotis namı bütün kura-yı mütecavirede şöhret peyda eylemiş olduğu zaman genç Margrit dahi on iki, on üç yaşlarına varmış idi ki daha bu sinde iken Margrit'in hüsn ve cemali enzar-ı dikkati celp etmeye başlamış idi.

Bir metre otuz santimetre bir boy farz ediniz. Bu boyun üzerine bir kafa geçiriniz ki belden aşağıya doğru temevvüç ederek inen koyu kumral saçların çene hizasına kadar ihata eylemiş oldukları yüz, evvelâ bir çift iri ve parlak gözler, saniyen bir mevzun burun, salisen epeyce iri bir ağız, rabian ağıza mütenasip bir çene ile mücehhez bulunsun. Ama bu gözlerin üzerinde bir çift "samurî" ıtlakına şayan olacak derecelerde kıvırcık kıllı mukavves kaşlar ve burnun delikleri etrafında –kadının meziyet-i nisvaniyece kuvvetine dâl olmak üzere- daima kabarık kalaklar ve ağzın etrafında kalınca ve fakat gayet kırmızı dudaklar ile ağzın derununda hem sık hem küçük hem beyaz dişler ve çenenin de ta ucunda bir zenahdan bulunsun. İşte bu suretle Margrit'i alelacele bir tasvir etmiş olursunuz. Fakat bir metre otuz santimetre dediğimiz boyun tenasübünü de nazar-ı ehemmiyetten uzak tutmamalıdır. Gerdan ve sadrın ciltleri gayet ince olmakla beraber gerek kanın mebzuliyetinden ve gerek şemsin tesirinden dolayı rengi ziyadece kırmızıdır. Hem de sadr o kadar geniştir ki taş gibi katı memelerin biraz büyüklüğü ve yumruluğu dahi sadrın vüs'atine inzimam edince hadd-i zatinda öyle "mumiyan" ıtlakına seza olmayacak derecelerde kalın bulunan beli enzar-ı dikkate âdeta ince gibi gösterir. Zira üst taraftan açık omuzlar ve geniş sadr, vücudun kemer ile sıkılacak ciheti üzerinde lâtif bir kabarıklık hâsıl etmiş oldukları gibi alt taraftan hürmetlice kalçalar dahi buna mütenasip bir dolgunluk peyda eylediklerinden böyle olan vücutların meyanı ne kadar kalın olsa yine nazarlarda ince gibi görünür.

Kendi destgâhlarında dokunmuş olan ince keten gömlek üzerine korsajlı yelek giymiş olan köylü kızların nısf-ı âlâ-yi vücudu nazarlarda tamamıyla teressüm eylediği hâlde nısf-ı esfel-i vücudunu setreden kısa fistan yalnız kalçaların hürmetini tahayyül edebilmeye müsaade vermekle kalır. Ondan sonra nazar-ı dikkat olsa olsa ayakların letafetini imtihana çalışır ki bizim

Margrit'de ayaklar dahi vücuduyla mütenasip, yani başka kadınlarda olsa âdeta battal addolunacak kadar büyük idi. Hele şehirli erkeklerin kalın addeyledikleri kunduradan daha kalın bir çift ayakkabıları içinde bu ayakların bir kat daha büyük görüneceklerine şüphe etmemelidir.

Şu tasvirimizden Margrit'in öyle nahif vücutlu, nazik endamlı çıtı pıtı bir şey olmadığını anladınız ya? Meramımız dahi size bunu anlatmak idi. Hem dikkat buyurunuz ki, Margrit on iki on üç yaşlarında bulunduğu zaman bu hâlde idi ki şu ölçü, şu çap yirmi beşine otuzuna doğru artık vücutları mertebe-i kemaline varmış olan kadınlar için bile çok görülse istibat olunamaz. Ama kabahat bizde mi? Biz kendi hülyamızca bir Margrit yaratmıyoruz. Cenab-ı Hakk'ın kendi dest-i kudretinden çıkmış olan bir Margrit'i tasvir eyliyoruz.

Yalnız şunu temin ederiz ki eğer Margrit'i siz görmüş olsa idiniz eğerçi "ne iri kız!" diye beyan-ı istigrap eyler idiyseniz de müteakiben "fakat ne de güzel kız!" demekten mutlaka kendinizi meneyleyemez idiniz.

Büyük mikyasta, iri çapta olan kadınlar zevkinize muvafık olmasalar bile bundan dolayı Margrit'i şayan-ı zem ve takbih bulamazsınız. Çünkü o boyda, o bosta olan kadınlar sizin zevkinize göre olmasalar bile başkalarının zevklerine pek muvafık olabilirler. Binaenaleyh eğer Margrit'in şayan-ı istigrap ve şayeste-i muaheze ahvalini arar iseniz onu suret-i terbiyesinde bulursunuz. İşte biz dahi on iki on üç yaşından sonraki ahvaline mukaddime olmak üzere ondan evvelki suret-i terbiyesini de hikâye edeceğiz.

2

Margrit'in ne surette bir kız olduğunu gördüğümüz gibi yine o nispette olarak ne sirette bir kız olduğunu anlamak ister isek nazar-ı dikkatimizi kızın tufuliyeti evanına doğru irca etmeliyiz.

Validesinden birkaç aylık bir öksüz kaldığını biliyoruz ya! Babasının bir daha adem-i teehhülüne sebep sevgili zevcesi Jeveniyev'in muhabbeti üzerine sair bir zevce muhabbetini ayn-ı hıyanet addedecek derecelerde muhabbetinde sadakat ve sebatı kaziyesi olmaktan ziyade, kızı Margrit'e muhabbet-i pederanesi olmuş idi. Hangi zevceyi tezevvüç eylemiş olsa kızına öz evlâdı gibi bakamayacağını nazar-ı dikkate alınca kızına öz evlât gibi ancak kendisi bakabileceğini hükmetmiş ve binaenaleyh babalık muhabbetine analık vazifesini de ilâve ederek kızına bizzat kendisi bakmaya başlamış idi.

Bir eski askerin, bir orman korucusunun iki üç aylık bir çocuğa nasıl bakabildiği merak edilecek şeylerdendir ya? Bakınız nasıl bakabilmiş olduğunu size hikâye edelim:

Sabahleyin şafaktan evvel uykudan uyanır uyanmaz Baba Lotis'in ilk işi köy içinde inek sahibi olan bir fakir kocakarıya giderek kızı için kendi eliyle süt sağmak işi olur idi. Sütü hanesine getirip yarı su, yarı süt ve miktar-ı münasip şeker olmak üzere hazırlamayı müteakip çocuk uykudan uyanır idi. Ağlamaya meydan mı kalır? Hemen emzik çocuğun ağzına verilir. Şüphe etme-

melidir ki çocuğun ziyade ağlaması mutlaka rahatsızlığından naşidir. Valideler ciğerparelerine ne kadar dikkatli baksalar yine çocuğun bazı levazımını vaktiyle yetiştirmekte teahhur ederler de çocuk dahi işte bunun için ciyak ciyak ağlar durur. Baba Lotis'in ise bu dünyada yalnız bir kızından başka hizmet edeceği kimi var, nesi var ki çocuğun hizmetinde teahhuru vukua gelsin.

Margrit'in karnı doyduktan sonra ikinci hizmeti tahareti kaziyesi olur idi. Baba Lotis bunun için banyo hâline koymuş bulunduğu fıçıya sıcak suyu doldurur, kızı içine sokarak kocaman elleriyle bir âlâ yıkar idi. Badehu bir sileceğe sarıp karyola üzerine bırakmakla beraber yine o su ile kızın bezlerini yıkar, iplerine asar idi.

Sabahın şu hizmeti bitince Margrit'i bizde Çingene karılarının yaptıkları gibi bir büyük ihram içine koyup arkasına bağlayarak ve bez ve çamaşır bohçasını da beraber alarak kendi kahvaltısını etmek üzere doğruca köyün hem lokanta ve hem de meyhane hizmetini gören bir dükkânına gider ve orada karnını doyurduktan sonra yine kızı arkasında olduğu hâlde orman yolunu tutar idi.

Akşama kadar ormanda geşt ü güzar eyledikten sonra akşam hanesine avdet edince kirli bezleri ve çamaşırları ertesi sabah yıkamak üzere hanesinde mahall-i mahsusuna bırakıp yine meyhane ve lokantada soluğu alır ve akşam taamını, şarabını filânı becerdikten sonra hanesine avdet eyler idi.

Şu kısa tarifimizden anlamışsınızdır ki Kont Davloy'un saydgâhında Margrit'e salıncak olmamış hemen hiçbir ağaç kalmamıştır. Bundan maada Baba Lotis hiçbir gün kızı arkasında olmadığı hâlde köy içinde görülmemiş olduğundan bazı tuhaf kadınların "Buna Baba Lotis dememelidir. Mama Lotis demelidir" diye gülüştükleri dahi çok olmuştur.

Margrit yürümeye başladıktan sonra, Baba Lotis için kızın hizmeti azalmış oldu. Hele tek tük sözler söylemeye başladığı zaman artık hizmetinden hâsıl olan yorgunlukları nev-zeban çocukla ettiği musahabeler pekâlâ çıkarır oldu. Münasebet gelmiş iken şuracıkta arz edelim ki kız çocuklar erkek çocuklardan daha çabuk söylerler. Bir erkek çocuğun iki yaşında iken peyda eylediği kudret-i tekellümü bir kız çocuk bir buçuk yaşında iken peyda edebildiği gibi ondan sonra dahi tekellüm hususunda kız çocuğun terakkisi erkek çocuktan pek tez olur. Bunun hikmetini bizden sormamalıdır. Zira verecek cevabımız olsa olsa "kadınların ileride peyda edecekleri gevezelik daha hâl-i sabavetlerinde iken kendisini bu suretle meydana koyuyor"dan başka bir şey olamaz.

Baba Lotis'in orman içinde kızıyla ettiği sohbetleri uzaktan dinlemiş olsa idiniz sürekli kahkahalar ile gülmekten kırılır idiniz. Malûm a, çocukların ilk yarım yurum suret-i tekellümlerini valideleri dahi taklit ederek "Agucuk! Hanimiş kızım!" filân gibi tuhaf tuhaf şeyler söylerler. Kızına validelik eden Baba Lotis dahi mecburiyet hâsıl olunca yarım yamalak çocuk sözlerini taklide tamamıyla muktedir olamamak hasebiyle ağzından çıkardığı esvat-ı acibe, gâh olur idi ki çocuğu dahi güldürür idi.

Margrit üç buçuk dört yaşına vardığı zaman ormanda artık babasının âdeta arkadaşı oldu kaldı. Hilkaten gayet zeki ve fatin olan kız, babasına bin

türlü sualler sorarak Lotis'i cevap vermeye mecbur eyler idi. Fakat Baba Lotis'in öyle her suale cevap verecek kadar malûmatı var mı ki çocuğa hüsn-i terbiyeye medar olacak cevaplar verebilsin? Bazı mühim suallere derme çatma cevaplar verir idiyse de zeki kız bir kere işittiği şeyi bir daha unutmak ihtimali olmadığından ileride diğer bazı suallerine babasının verdiği cevaplar evvelki cevaplarıyla mütenasip çıkmayınca babasının kizbini yüzüne vurur ve binaenaleyh herifi hem kızdırır hem güldürür idi.

Beş altı yaşına geldiği zaman Margrit'i görmüş olsa idiniz kız çocuk olduğunu hiç tanıyamayarak kendisini âdeta oğlan zanneder idiniz. Gayet kuvvetli saçlarını her gün tarayıp tanzime muktedir olmayan babası bu bapta bir suhulet olmak için gayet kısa kestirmiş idi. Nazik kumaşlardan yapılacak kız elbisesi ormanlar içinde hiç dayanamadığından Margrit'e kalın kumaştan hemen erkek elbisesine karip bir ruba uydurmuş idi. Ayaklarında ağır kunduralar ile hafif koşmaktan âciz kalan Margrit daima kunduraları dağda bıraktığından nihayet babası dahi ayakkabı almaktan feragat eylemiş idi. İmdi böyle yalın ayak, başı kabak, elbisesi perişan bir çocuğa "kız!" namını kim verebilir.

Hatta Margrit'in lisanı bile kız çocuklarının lisanına benzemez idi. Dünyanın her yerinde her millet nezdinde kız çocuklarının lisanı daha nazik olup sebb ve şetm gibi şeyler erkek çocuklarda görüldüğü hâlde Baba Lotis gerek evvelden ne kadar şetmler bilir ve gerek asker ocağından daha ne kadarını öğrenmiş idiyse kız bunların cümlesini her gün defaatle işite işite kâmilen öğrenmiş idi. Hatta bazı kere babasıyla kavga eylediği zaman öyle müşatemelere girişir idi ki, işitmiş olsa idiniz buna baba ile kız kavgası demez idiniz. Belki iki baldırı çıplak müşatemesi zanneyler idiniz. Margrit kendisi için kız kıyafeti münasip olduğunu, ancak yedi sekiz yaşlarına vardığı zaman anlayabildi. O da bazı pazar günleri köy kilisesine gittiği zaman sair köylü kızları kendisiyle temeshur eyledikleri için nazar-ı dikkati açılmış bulunmasının semeresi idi. Konu komşu:

—Canım Baba Lotis! Şu kızı bu gidişle ne yapacaksın? Şuna bir kat kız elbisesi yaptır. Getir köy işkolasına ver de okumak yazmak öğrensin. Dinini, diyanetini, levazım-ı insaniyet ve medeniyeti tahsil etsin, dedikleri zaman Margrit kız elbisesi meselesini tasdik etmiş idiyse de öyle işkola, mektep, terbiye filân gibi şeyleri asla zihnine sığdıramamış idi. Zaten babasının da böyle şeyleri kabul edebilmesi imkân dahilinde midir? Baba Lotis için Margrit artık bir orman arkadaşı olmuş kalmış idi. Kızı mektebe vermek için kendisi dahi bekçilikten istifa ederek mektebe girmelidir.

Margrit kız kıyafetine tamamıyla girdikten sonra dahi harekât ve sekenatında olan evvelki sureti bir zaman tebdil etmedi. O suret ise gideceği yere daima koşarak gitmek ve en sarp ağaçlara tırmanmak ve en derin ve geniş hendekleri atlamak ve önüne bir tavşan veyahut bir çakal ve geyik çıkacak olsa koşarak yetişmeye yeltenmek gibi ahvalden ibaret idi. Şu kadar ki yaşı on biri on ikiyi geçmeye başladıkta bunlara biraz itidal gelerek onlara bedel tezyinat-ı nisvaniyeye meyil ve rağbeti artmaya başladı.

3

Şimdi bizim Margrit'i daha ziyade tanıdınız ya? Vakıa boyuna bosuna hüsn ve cemaline hiç diyecek yok ise de terbiye cihetiyle âdeta bir yaban adamı deyiverseniz becadır. Hani ya agleb kızların tabiatları korkak olur öyle değil mi? Cinden, periden korkarlar, kurttan, kuştan korkarlar. Hiçbir şeyden korkmayacak olsalar bile mücerret bir naz etmiş olmak için korkuyorlar gibi görünürler. Bizim Margrit ise asla böyle korku filân ne olduğunu bilmez. Gece olsun, gündüz olsun gerek köy içinde gerek ormanda ferih fahur gezer yürür. Daha çocuk iken omuzunda bir de kocaman sopa olduğu hâlde gezer idi. Şimdilerde ise artık kadınlık hâline sopanın hiç muvafık düşmeyeceğini anladığı için onu terk etmiştir.

Elindeki sopayı terk etmek Margrit için erkekliğe, vahşiliğe ait daha birçok şeyleri de peyderpey terk etmeye yol açmıştır. Meselâ gördüğü berrak kaynaklara taş atıp bulandırmak âdetini de terk etmiştir ki ondan sonra bu âdete bedel o güzel ve safi aynalara bakınıp kendi baha-yı hüsnünü takdire başlamıştır.

Bir kere safi sularda kendi hüsnünü temaşaya koyulur ise bu hâlin mucip olacağı teferruat dahi teahhur eder mi? Elbette saçlarını şöyle kaldırsa mı daha güzel olacağı, yoksa böyle perişan bir hâlde bıraksa mı daha güzel yakışacağını da düşünecektir. O zamana kadar ormanda gördüğü çiçeklerin erguvan veyahut ballıbaba gibi olanlarını birkaç defa emdikten ve kokulu olanlarını birkaç kere kokladıktan sonra atıvermek hırçın ve yabanî kızın âdeti iken, safi kaynaklarda kendisini temaşaya başlayarak saçların tanzimine lüzum görmeyi müteakip güzel çiçekleri saçları arasına koymak[koyarak?] onları bir kat daha tezyin ihtiyacı da hissetmiştir. Hatta evvelleri ya emilecek lezzeti veya koklayacak kokusu olmayan çiçekleri Margrit hiç beğenmeyerek şayet bunlara el sürecek olur ise bir hiss-i husumetle onları yolmak için izale-i dest-i gadr eyler iken saçlar arasına konulacak çiçeklerin kokusu filânı olmak dahi matlup olmayacağını düşünerek badema kokusuz çiçeklere de dest-i rağbeti uzatır olmuş idi.

Ya insanın yed-i maharetiyle düzelteceği şeyler yalnız saçlardan mı ibarettir? Gömleğin yakası bir tarafa ve korsajlı yeleğin ilik düğmeleri diğer tarafa giderek ve fistanın şurası burası çalılara dikenlere ilişip yırtılarak elhâsıl çolpa hâlinde gezmek saçların süsüyle mütenasip düşer mi?

Lafonten, aynayı "Kadınların ebkem müsteşarıdır" diye tavsif etmiş. Dağlardaki berrak kaynaklar ve güller dahi Margrit gibi bir dilber-i dağînin müsteşar-ı ebkemi olurlar. Bir kere onunla istişareye başladı mı artık şayan-ı ıslah olacak şeylerin hepsini birer birer bulur ve icaplarını icra eyler. Sinni on dördünü geçip on beşine vardığı zaman Margrit çocukluk hâlindeki bed-zebanlığı da terk eyledi. Ama bir genç ve güzel kıza lisan murdarlığı fena olduğunu kendisine bir kimse nasihat yollu anlattığı için değil! Bunu kim anlatacak? Babası mı? O daha kendi anlamamış! Köy ahalisinden başka birisi mi? Margrit'in onlar ile ihtilâtı yok ki! Hâl-i tabiatta büyüyen bu kaba kızcağız dağlarda, ormanlarda işittiği esvat-ı hayvanattan bazısı kerih ve bazısı metbu ve dil-pesend olduğuna dikkatten başlayarak hele güvercin nev'inden bazı kuşların kendi eşlerine rica ve niyaz manâsını işrap eyleyen esvat ile beyan-ı hâl eylediklerine ve köpek ve çakal nev'inden hayvanatın ise kendi aralarında samia-hıraş sesler ile teati-i efkâr ettiklerine kadar dikkat eylemiş bulunduğundan işitenlere hoş görünmeyecek sözleri değil, iyi lâkırdıların dahi bir tavr-ı dürüştane ile söylenmesini bile Margrit bu intibahı üzerine terk etmiştir.

Fakat bu tashih-i lisan esnasında Margrit'in muhatab ve müstemi'in hoşuna gitsin diye müdahaneciliği dahi öğrenmiş olduğunu hükmetmeyiniz. Tabasbus ve müdahane ile yalan dolan arasında hiçbir fark olmayıp âlem-i tabiatta eğerçi köpeklerin tabasbus ve tilki ve çakal nev'inden birtakım hayvanların hilesi, hud'ası gibi misaller pek çok ise de Margrit bunları beğenmediği cihetle taklidine de lüzum görmemiştir. Söylediği sözleri daima dosdoğru söyler idi. Fakat evvelleri dosdoğru söylediği sözleri bir de dürüşt bir tavır ile söylediği hâlde sonraları nazikâne ve mütavaziane bir tavır peyda etmiş idi.

Ma-haza bu nezaket, bu tevazu kendi hukukunu ihlâl ve şanına nakise iras edecek şeylerde dahi hükmünü gösterir idi zannında bulunmayınız. Köyün bazı kızları Margrit'in canını sıkacak kadar lâubalîlikte bulunacak olur ise Margrit onlara öyle bir nazarla hadlerini bildirir idi ki, bu nazarın sonu darbe-i deste kadar varacağını görenler anlar idi. Hatta köyün delikanlılarından bazıları bu kızın tenasüb-i endamına ve letafet-i simasına hayran olarak bazı lâtife-i hüsn-perastaneye girişmeleri üzerine Margrit tarafından en muvafık cevap olmak üzere birkaç sille ve tokata nail olmuş bulundukları da mesmudur.

Margrit'in delikanlılara şu muamelesi sevda denilen hiss-i tabiîden mahrumiyetini ispat edemez. Sinni on beşe vardıktan sonra bir taraftan çocukluk âleminden henüz tamamıyla çıkmamış ve diğer taraftan kadınlık âlemine henüz tamamıyla girmemiş bulunan Margrit, aralıkta bir kalbi içinden kaynar sular cereyan ediyor veyahut kendisini bir sıtma kızıştırıyor gibi ahval-i acibe hisseyler idi de bunların ne olacağını pek de anlayamaz idi. Sonraları yavaş yavaş bu yeni ve tatlı hastalığın ne olabileceğini fehme başladı. Meselâ çocukluk zamanında dağa giden oduncuların ihtiyarlarından korkarak gençlerinin kafalarına meşe palamudu yahut ham ahlatları atıp taciz eder iken bir aralık bu hâl ihtiyarlardan korkuyu tazime tahvil etmiş ve gençlerin tacizini dahi evvelki ham armutları ve meşe palamutlarına bedel bazı lâtif sözler endahtıyla lâtife-culuğa tebdil eylemiş idi. İş bu dereceyi bulduktan sonra gençler ile teati edilen sözlerin kalpteki istidat-ı sevda-perestiyi inbisata getirmesi teahhur eder mi?

Hem Margrit'in nasıl iri yarı bir kız olduğunu tarif eylediğimiz zaman bunun kalaklarının kabarıklığı meziyat-ı nisvaniyece mükemmeliyetine dâl olduğunu bir cümle-i muterize suretinde bildirmemiş mi idik? Dudakların zi-

yade kırmızılığı da bu delâlette burundan geri kalmaz. Ya memelerin büyüklüğü? Ne hacet! O kadar mükemmel bir hilkatle halk olunmuş bulunan Margrit'in sevda gibi hilkatteki gaye-i tabiîyede nakıs bulunmasına ihtimal mi verilir?

Bir de Kont Davloy'un şikârgâhı olan vadide Margrit'in ne kadar kuş yuvalarına ne kadar vuhuş inlerine tesadüf eylediklerini düşünmelidir. Nedendir ki iki hayvan eş olarak yek-vücut imişçesine bir ittihad-ı cism ü can ile yuva peydasına çalışırlar?

Bu sualin cevabı o yuvalarda vücut bulmaları teahhur etmeyecek olan yavrucukların cıvıltısından ibaret olacaktır. Margrit ise zekâ-yı tabiîsiyle bu cevabı vukuundan evvel keşfetmiş idi.

Genç kızın çocukluk âleminden gittikçe bi't-tebaüd kadınlık âlemine girmesi pazar günleri köye devamını mucip olmuştur ki işte bu nokta şayan-ı dikkattir. Zira köye devamı kilisede ibadet için değildir. Belki kiliseye girilip çıkılır ve hatta derununda ibadet bile edilir iken akşam üzeri "hotbuva" denilen zurna veyahut bir nev' gayda ile çalınacak kadrillerde kim kimin raks-ı refiki olacağını tayin etmek gençlerin mutadı olmağla Margrit dahi raks için bir veya birkaç refik ile badaşmak maksadı üzerine kiliseye gider idi. Kiliseden çıktıktan sonra akşam üzeri başlayıp geceye kadar devam eyleyen raksta her kız, her erkek yorulduğu hâlde Margrit yorulmak bilmeyip birkaç erkeği yorar idi.

Bizim Margrit için raksa bu muhabbeti şayan-ı istigrap mı buluyorsunuz? Margrit beğendiği delikanlıları der-aguş ederek raks meydanında fırıl fırıl dönmekten o kadar lezzet alıyor idi ki ormandaki ahval-i vahşiyanesini daha ziyade tadil eyleyerek süsçe, nezafetçe ve hilm ve tevazuca kendisini yabanîlikten medenîliğe tebdil mecburiyeti için de işte bu lezzetin en büyük hükmü, en ziyade tesiri oluyor idi.

4

Artık babasıyla baldırı çıplakçasına müşateme ve gençlerle kafalarına ham armud atarak mülâtefe eden arsız ve yabanî çocuk, bütün kura-yı mütecavire ahalisinin kemal-i hüsnünü itiraf ve teslim eyledikleri bir kadın oldu. Raks ve delikanlılar ile ünsiyeti de pek seviyor ise de bu muhabbeti sair köylü kızları gibi değil! Zira raks akşamdan sonraya kadar devam edip de tamam karanlık bastıktan sonra kız erkek oyuncular kol kola vererek teneffüs için köyün kenarına doğru giderler ve tamam enzar-ı ağyardan hâli yerlere varınca, ağızdan kulağa kelimat-ı âşıkane teati edelim derken ekseriya dudak dudağa dahi gelirler ise de Margrit, bunların şu hâline asla iştirak etmeyecek derecelerde hâlâ vahşîdir. Bu vahşeti ise, şayan-ı kabul olan levazım-ı insaniyetten tevahhuş değil, şayeste-i nefret olan rezail-i medeniyetten bir tevahhuştur.

Hatta bir gün bazı ihtiyarlar Baba Lotis ile hasbıhal ederler iken birisi:

—Baba Lotis! Sizin kız bütün çocukluk müddetini dağda geçirdiği hâlde kadın olmayı müteakip raksa filâna meyli pek ziyade arttı. Delikanlıların hemen kâffesi bu kızı sair kızlardan daha güzel bularak nail-i iltifatı olmak için arkasından ayrılmıyorlar. Kızın validesi filânı da yoktur. Nasıl bari sen muhafaza-i iffetine dikkat ediyor musun? dediğinde Baba Loti mânidar surette gülerek dedi ki:

—Benim ne kadar kıskanç bir adam olduğumu bilirsiniz. Hem benim kıskançlığım şakaya da gelmez. Cezayir'de askerlik eden bir adam elbette insan kasabı olur. Araplardan aldığı misal üzerine kıskançlığı da artar. Emin olunuz ki kızımda mugayir-i iffet bir hâl görecek olsam onu da, onun iffetine taarruz edeni de öldürmek işten bile değildir. İşte bende ırz merakı bu derecelere vardığından vakıa kızımın kadril ve vals oyunlarını pek ziyade sevdiğini ve bazı kere oyundan sonra raks refiki ile kol kola vererek gezindiğini görüp merak eylediğimden arkasına düşmüş idim. Bir akşam refiki ile biraz uzacık bir yere kadar vardığını gördüğümden ben de takipte devam eyledim. Pek yanlarına sokulmadığımdan sözlerini işitemiyor idiysem de hâl ve tavırlarından ne söyleştiklerini anlıyor idim. Delikanlı bittabi kızıma niyazlar ediyor idi. Kızım dahi hep imtina işaretleri veriyor idi. Nihayet delikanlı cebrî gibi bir surette kızımdan bir buse almaya davrandığında kızım nefer elinden daha az kuvvetli olmayan elini kaldırıp âlâ bir Hudayî sille aşk eylediği gibi âşık efendi sağ topuğu üzerinde sağdan geri edercesine bir dönüş döndü ki az kaldı kahkahalarım ile kendimi onlara da anlatacak ve gösterecek idim.

Baba Lotis'in şu sözü ihtiyarları kahkahalar ile güldürdü. Cümlesi Margrit'in iffetinden emin oldular.

Ya acaba Margrit'e böyle sille tokat lâtifelerine kadar tahammül edebilecek derecelerde âşık olan kim imiş? Bunu merak etmemek mümkün olur mu? Hikâyenin bu cihetini de hall için birkaç zaman evveline kadar irca-i nazar iktiza eder. Hem de o kadar çok zaman evvele kadar değil! İki ay evvelîne kadar!

İki ay mukaddem civar köylerin birisinde panayır kurulmuş idi. Avrupa'daki panayırlar kuruldukları köylerin yıllık bayramı demek olup adî hokkabaz ve soytarılardan bed' ile seyyar tiyatrolara varıncaya kadar her türlü oyuncular oralara giderler, halkı eğlendirirler. Margrit henüz hiçbir panayıra gitmemiş olduğundan kendisini de o panayıra götürmesini pederinden rica eyledikte pederi o günlerde avcı hırsızları çoğalmış olduklarından kontun saydgâhını bunlardan muhafaza mecburiyeti kendisine şuradan şuraya kadar ayrılmaya meydan vermediğini kızına anlattı.

Malûm olmalıdır ki Avrupa'da saydgâhlar erbab-ı merakın kendi mülkleri olup başkalarının mülkünde sayd ve şikâr etmek memnudur. Fakat gerek merakı ve gerek kesbi hasebiyle avcılık edecek olanlardan en çoğunun kendi saydgâhları bulunmadığından bunlar, şurada burada hırsızlık suretiyle sayd ve şikâr ederler ki, bunlara "Bırakonya" derler. Bırakonyalardan bazıları yalnız avcı hırsızlığı etmeyip yolda adam soymak gibi adî hırsızlığa ve haydudluğa dahi cesaret alabilirler. Binaenaleyh Avrupa kanunları bu Bırakonyalar aleyhine gayet şiddetli cezalar tayin etmişlerdir.

Babasının beyan eylediği özür, Margrit nezdinde bittabi makbul idiyse de bir panayır görmek merakı dahi pek galip olduğundan kendi köylerinden panayıra gidecek olan kadınlar ile birlikte gitmesine olsun rıza vermesini babasından rica eyledi. Pederi bu ricayı reddedemediğinden Margrit komşular ile birlikte panayıra gitti.

Panayırda birçok eğlence mahallerinden maada bir de balo mahalli inşa olmuş idi ki düz bir meydanın etrafına tahta perde çekilmekten ve derununa büfeler ve localar tertip olunmaktan ibaret bulunmakla beraber üç gün üç gece devam edecek olan panayır için pek de az görülecek şeylerden değil idi.

Margrit'deki raks merakını tekrar ihtara hacet var mıdır? Baloyu görünce arkadaşları olan kadınları da teşvik eyledi. Vakıa kadın kısmı için baloyu sevmemek mümkün olamaz ise de arkadaşları olan kadınlar her pazar günü köyde rakseylediklerinden ve panayırın hokkabazlarını, cambazlarını, tiyatrolarını filânlarını ise hiç görmemiş bulunduklarından bunları baloya tercih eylediler. Bu hâlde Margrit arkadaşlarıyla habl-i refakati kırdı. Baloya kendisi yalnız gitti. Ufuk üzerinde görülen bedr-i tamm gibi her zaman görülen emsali kıt'asından pek büyük ve pek güzel bir kızı görenler derhal etrafını ihata eylediler. Margrit kendisine oyuncu intihabında ol kadar müşkülpesend olmadı. Fakat kızın kıt'ası öyle kolayca kaldırılıp kopartılacak derecelerde olmadığından her kim vals için beline sarıldı ise kızın rakstaki şiddeti derhal refikini yorduğundan birkaç devirden sonra hemen kıza arz-ı lazime-i şükranla yan çizmeye mecbur olurlar idi.

Nihayet kendisinden bir buçuk karış daha yüksek ve otuz otuz beş kıyye daha ağır bir babayiğit meydana geldi ki eğer gulyabanî hikâyeleri sahih idiyseler bu zatın ecdadı meyanında bir gulyabanî bulunduğuna şüphe etmemelidir.

O zamana kadar gördüğü delikanlılar Margrit'in hiç gözünü doldurmamış oldukları hâlde bu delikanlı derhal nazar-ı dikkatini celp eyledi. Binaenaleyh kendisiyle lütfen bir vals oynamak hakkındaki ricasını derhal kabul ederek iki gulyabanî sarmaş dolaş oldular. Öyle bir şiddet ve kuvvetle dönüyorlardı ki her kime rast gelmiş olsalar bir kere çarptıkları gibi yirmi adım mesafeye kadar fırlatıp atıyorlar idi. Şu hâl bütün oyuncuların gözlerini yıldırdığından herkes bir tarafa çekilerek bunları temaşaya başladılar. Muteberan-ı huzzardan birtakımı şunların ne zaman yorulabileceklerini tecrübe için mızıkacılara valse nihayet vermeyip lâ-yenkat' çalmakta devam etmelerini tavsiye eylediler.

Şüphesiz daha bir buçuk saat kadar mızıka devam eylediği ve artık orta yerde hiçbir oyuncu kalmayıp münhasıran bizim iki gulyabanî oynadıkları hâlde henüz yorulmayı hatırlarına bile getirmiyorlar idi.

Encam-ı kâr mızıkacılar kuvvet ve nefes kalmamak derecesinde yorulduklarından onlar mızıkayı kestiler. Margrit ile refikası ise mızıka kesildikten sonra dahi sekiz on kere daha dönerek nihayet öyle tavır ile ayrıldılar ki yani mızıka daha çalmış olsa daha oynayacaklarını bu hâl ve tavır cümleye ifham eyledi.

Her taraftan tahsin makamında eller çırpılmaya başladı.

Bunlar ise edilen tahsin kendileri için olmasına ihtimal bile vermeyerek kol kola takılıp bir büfeye doğru yürüdüler gittiler. Orada delikanlı yeleği cebinden bir Napolyon altını çıkarıp büfeciye fırlatarak:

—En nefis şaraplarınızdan bize şarap getiriniz! Namuslu adamlar parayı peşin verip sonra emrederler, dedi. Vakıa en ziyade çabuk icra olunacak emirler böyle olacağından büfeci en âlâ olmak üzere büfesinde bulundurduğu şaraplardan bir tepsi donatarak iki gulun oturdukları yere götürdü. Bunlar ilk kadehleri toka eyledikten sonra söze başladılar. Herif sordu ki:

—Matmazel, isminiz nedir?

—Margrit! Ya sizin?

—Leruj!

—O nasıl isim?

—Asıl ismim Antuan Marsil ise de Zırhlı Dragon alayında askerlik ettiğim esnada arkadaşlar bana "Leruj" demiş olduklarından ben de bu ismi kabul ettim. Anlıyorsun ya matmazel! Zırhlı Dragon'u! Bu hizmete lâyık olduğumu iki buçuk saatlik vals dahi ispat eder ya! Bacaklarımdaki kuvvete hiç diyecek yoktur.

Margrit, Leruj'un sözlerini pek ziyade lezzetle istima eylemekte idi. O kadar ki müddet-i ömründe hiçbir adamın sözünü bu kadar lezzetle istima eylediği kendisinin de hatırına gelmiyor idi.

Leruj sözünü bitirdikten sonra Margrit sordu ki:

—Ya şimdiki sanatınız nedir?

—Onu neden sual ediyorsunuz?

—Öyle bir Napolyon'u büfeciye atıvermek. Yirmi frank bu!

—Şimdiki sanatımı öğrenir iseniz sanki ne yapacaksınız? Beni beğenmiş olup da sanatımı da öğrendikten sonra size arz edeceğim sevdayı kabul edecek iseniz söylerim. Evvelâ itiraf ediniz bakayım beni beğendiniz mi?

Margrit için beğendiği şeye "beğendim" ve aksine "beğenmedim" demeye hiçbir mâni olmadığından herife:

—Evet hâl ve şanınızı pek beğendim, cevabını vermekte asla tereddüt göstermedi.

Fakat gariptir ki bu cevaptan gulyabanî efendi memnun kalacağına bilâkis yüzünü buruşturarak bir tavr-ı na-hoşnudî gösterdi. Margrit "Herif ne diyecek" diye yüzüne bakmakta olduğundan Leruj cebr-i nefs ediyor gibi bir tavır ile dedi ki:

—Beni beğenmiş olsanız elbette sanatımı da beğenirsiniz. Vakıa sanatım bazı evham erbabının hoş görecekleri sanayiden değil ise de sanattan maksat para kazanmak olduğuna göre, benim sanatım gül gibi bir sanattır. İşte gördünüz ya! Büfeciye bir altın atıvermek benim için o kadar müşkül umurdan sayılmaz.

—İyi ya işte! Sanatınız bu kadar iyi bir şey ise bilâ-ihtiraz söyleyiniz. Ben sizi beğendiğimi nasıl ihtirazsız söyledim ise siz dahi...

—Evet! Sanatım Bırakonyalıktır.

—Bırakonyalık mı? Demek oluyor ki hırsızlığın, haydutluğun öteki türlüsü!

—Hayır! Neden hırsızlık, haydutluk olsun? Askerlikte tüfek atmayı âlâ öğrendiğimden ve başka sanatım da olmadığından...

—Ben saydgâh bekçisi, orman korucusu Baba Lotis'in kızı olduğum hâlde sizin gibi sanatı Bırakonya olan adam ile nasıl izdivaç edebilirim? Bunu hatırınızdan çıkarmalısınız!

Margrit bu sözü söyleyerek fırladı, yerinden kalktı. Herif arkası sıra gelmek istedi ise de Margrit:

—Şunu görüyor musunuz, şunu? Ben bununla senin gibi çok devlere meram anlatabilirim, diye şamarı gösterdiği gibi Leruj'un gözünü yıldırarak kendisi balodan dışarıya çıktı.

5

İşte bu Leruj denilen gulyabanîyi gördünüz mü? Baba Lotis'in köy kenarında şamar yediğini hikâye eylediği âşık dahi budur.

Şimdi sorarsınız ki, panayır balosunda Margrit herife verebileceği son cevabı verdikten sonra nasıl olup da bilâhare köy kenarında yine Margrit ile Leruj raksedebilir?

Hikâyenin bu ciheti o kadar uzun değildir. Panayır balosundan kızın fırlayıp çıktığı gün akşama kadar Leruj dahi Margrit'in arkasını bırakmayıp uzaktan uzağa takip eylemiş idi. Yalnız o gün değil, kız üç gün üç gece panayırda kaldığı hâlde Leruj arkasından ayrılmamış idi. Dördüncü günü köylü karılarıyla Margrit kendi köyüne avdet ederlerken Leruj dahi yolda refakat etmekle beraber ahval ve etvarıyla Margrit'in kalbinde bir rikkat peyda eylediğinden kız bir aralık Leruj'un kendi yanına sokulmasına müsaade verdi. Tekrar konuşmaya başladıklarında Leruj, Margrit hakkındaki sevdasının pek ciddî ve pek şiddetli olduğunu anlatarak bahusus kız tarafından red yollu bir söz söylenmek şöyle dursun bir tavr-ı memnuniyet ve itminanla sözleri hüsn-i telâkki edildiğini gördükçe cesaretini arttırdı.

Margrit gibi henüz hiçbir erkeği beğenmemiş olan kızın, Leruj gibi ilk beğendiği erkekten teminat-ı âşıkane görmesi az bahtiyarlık mıdır? İşte bu bahtiyarlığın Margrit'te mucip olmuş bulunduğu inbisat dahi yardım ederek iki genç arasında bazı şeraitle bir mukavele-i dostî akdedildi. Bu şeraitin hulasa-i ahkâmı Leruj'un izdivaçtan filândan asla bahsetmemesinden ve bir salâhiyet-i âşıkane ile kıza el ve dil ile zerre kadar ru-yı tecavüz göstermemesinden ve yekdiğerini safi ve samimi dost tanıyıp her ne zaman bir raks mahallinde bulunacak olurlar ise ikisinin birlikte raksetmelerinden ibaret idi.

İşte köy kenarında Margrit'in Leruj ile raksedebilmesi şu mukavele iktizasından idi ise de Leruj kendi kendisine:

—Şimdiki hâlde muvaffakiyetin bu derecesi elverir. Elbette yavaş yavaş şu hırçın kızı yola getiririm, diye zamirinde olan arzuları Margrit'e açacak hiçbir fırsatı fevt etmediği gibi bilhassa Baba Lotis'in kendilerini takip eylediği gün Margrit'in biraz ziyadece müsaadekârlık tavrı göstermesi Leruj'da buse-çin olmaya davranmak mertebesinde tezyid-i cesarete meydan açtığından bîçare gulyabanî ol Hudayî silleyi yemiş idi.

Vakıa âşık kısmı maşukasının gûnagûn cevr ü cefasına tahammül eder ise de böyle dayak muhabbetine tahammül edebilecek âşık yoktur zannederiz. Velev ki var olsun! Bizim Leruj her ne kadar adî insanlar mikyasının haricinde bir gulyabanî addolunarak Margrit hakkındaki sevdası da olanca iktidarını elden gidermiş idi ise de şu yediği şamar herifin pek ziyade gayretine dokunmuş idi. Binaenaleyh şamarı yer yemez kızdan ayrılıp gider iken bir tavr-ı tehdit ile dedi ki:

—Margrit! Benim bir buseme rıza göstermedin öyle mi? Bilmiş ol ki seni arz-ı visale mecbur edeceğim.

Margrit âşıkının bu tehdidine karşı müstehziyane bir hande eyledi. Aradan biraz zaman mürurundan sonra dağlara ve ormanlara muhabbeti henüz zail olmamış bulunan Margrit, bir gün yine babasının beklediği saydgâha gitti. Çocukluğunda taş atıp bulandırdığı ve bir aralık ayna gibi bakındığı kaynak kenarına vardı ki etrafında bulunan fındık ve kestane ağaçları zümürridîn bir çadır-asa kaynak üzerine saye-ban olmuşlar idi.

Bu kaynak şekl-i gayr-ı muntazamını mesaha etseler üç metre murabba bir satıh teşkil edecek vüsatte bir gölceğiz teşkil eyledikten sonra safi kayadan ibaret bulunan bir cihetten iki metre kadar derinliği olan uçuruma doğru ufacık bir çağlayan vücuda getirir. Ama bu çağlayana "şakırdayan" denilse daha şayan olur. Zira sular öyle çağıl çağıl çağlayacak derecelerde olmayıp ancak şakır şakır şakırdayacak derecededir.

Zaten Margrit öyle velvelesi çok olan çağlayandan hoşlanmadığı cihetle bu havuzun şakır şakır akışını pek beğeniyor idi. O gün pederi Bırakonyalar takibi için uzacık bir yere gitmiş olduğundan Margrit lâkın kenarına oturdu. İlk oturduğu zaman mevkiin letafetinden gayet mütelezziz olduğu tavrındaki beşaşetten anlaşılabilir idiyse de biraz sonra gözlerini suya dikerek derin bir dalgınlığa duçar olmuş bulunması pekâlâ gösteriyor idi ki kız o mevkii de mevkiin letafetini de unutmuş gitmiştir.

Acaba havuzda kendi aksini görerek esbab-ı tezyiniyesini düşündüğü için mi böyle dalmış gitmiş?

Vakıa suda ilk gördüğü şey kendi aksi idiyse de asıl dalgınlığını mucip olan şey öyle süs filân düşüncesi değil idi. Kızın bu hâli gerçekten bir âşık hâli idi. Çehresi bir anda bin renge girerek, vücudu gâh ateşler içinde gâh buzlar içinde kalıyor idi.

Şüphesiz yarım saat kadar böyle dalgın bir hâlde kaldıktan sonra, o dalgınlıktan güç hâl ile bidar olarak elini korsajı ile sinesi arasına sokmaya davrandı. Halecan-ı kalbi bir dereceye varmış idi ki suyun şakırdısından maada hiçbir ses olmayan o yerde kalbinin gümbürtüsünü kendisi işitiyor diyecek olsak mübalâğaya hamletmemelisiniz.

Teniyle korsajı arasından ufak bir fotoğrafya resmi çıkardı. Nasaranın kilise azasından birisinin resmine tavr-ı perestişkârane ile baktıkları gibi

Margrit dahi bu resmi temaşaya koyuldu. Şu temaşa esnasındaki dalgınlığı evvelki dalgınlığa da kıyas kabul edilemeyecek derecelerde idi.

Resme baktı baktı, nihayet bilâ-ihtiyar dudaklarına götürüp öptü.

O aralık arka taraftan bir ayak pıtırtısı işitildi. Olur olmaz şeyden korkmamak ve ürkmemek şanından olan Margrit, korkusundan aklı başından gitmişçesine bir ürkeklik ile hem patırtının geldiği tarafa tahvil-i enzar-ı tecessüse ve hem de resmi yine korsajı ile eti arasına vaz'a müsaraat eyledi.

Arka taraftan gelen adamın kim olduğunu anlamak hiçbir suubeti mucip olmadı. Gelen adam ayakları altındaki kuru dalları çatır çatır kırarak ve mürurunu tas'ib eyleyen yaş yapraklı dalları haşır haşır yarıp yırtarak bir iki dakika sonra meydana çıktı. Margrit gördü ve tanıdı ki bu Leruj'dur.

Margrit'in ettiği tevahhuş gelen adamın Leruj olacağını tahminden neşet etmemiştir. Mücerret o resme bakar iken kendisini kâffe-yi ağyardan hâli zanneylediği hâlde birdenbire etrafta ağyar bulunduğu ayak patırtısından anlaşıldığı için ürkmüştür. Yoksa gelen adam Leruj olduğunu gördükten ve anladıktan sonra Margrit'te hemen hiçbir fütur alâmeti görünmedi. Herifi ne sevince ne kedere delâlet etmeyecek bir tavr-ı adî ile telâkki eyledi. Leruj ise bilâkis ziyade gazaplı görünüyor idi. Geldi, selâm bile vermeksizin kızın karşısına oturdu. Dedi ki:

—Matmazel burada yalnız ne oturuyorsunuz?

—Burası benim için yabancı bir yer değildir ki!.. Ben bu yerlerde doğmuş büyümüşüm!

—Hiçbir kimseden korkunuz yok mudur?

—Kimden korkum olsun?

—Ez-cümle benden!

—Sizden niçin korkayım? Bilâkis hiç korkmayacağım adam siz olabilirsiniz. Zira birkaç defa ettiğiniz davaya göre siz beni sever imişsiniz?

—Evet! Hâlâ da seviyorum.

—Öyle ise dost olan bir adamdan korkulur mu?

—Korkulur ya! Bir âşık duçar-ı yeis olur ise maşukasının canına kadar kıyabilir.

—Maşukası ne gibi bir kabahat etmiş olur ise?

—Evvelâ kendisine adem-i kabul yüzünü göstermek ve saniyen bir rakibe her gûne müsaadeyi vermek!..

—Anlayamıyorum efendim! Ne demek istiyorsunuz?

—Geçenlerde köyünüzün kenarında şamarladığınız adamı unuttunuz mu?

—Hayır unutmadım.

—Bir kız âşıkına o muameleyi eder mi?

—Evvelâ şu âşıkımın nasıl bir âşık olduğunu bana anlatır mısınız?

—Lafazanlığa vaktim yoktur. Ben buraya...

—Ben size anlatayım. Almak istediği kızdan buse-çîn olmaya talip bir âşık ki herkes alacağı kadının namuslu olmasını arzu eder iken bu âşık efendi ateş-i şehvetle ateş-nak dudaklarıyla maşukasını telvise kalkışıyor! Mösyö Leruj, ben sizin yerinizde olsam bana buse veren bir kızı zinhar tezevvüç etmez idim. Nasıl ki ben dahi benden buse almak sevdasında bulunan bir zata asla nefsimi tezvic edemem.

Leruj mecburî bir sükûta vardı. Çünkü kıza vereceği cevap kolayca hatırına gelmiyor idi. Epeyce düşündükten sonra vereceği cevabı buldu. Meyusane bir hande ile dedi ki:

—Kabahatim yalnız sizden bir busecik almak arzusundan ibaret bulunsa idi o arzuyu men' ile tezevvücünüz şerefine nailiyeti ümit eyleyebilir idim. Halbuki Bırakonyalık dahi sizce mâni-i izdivaç imiş!

—Öyle ya! Eğer iddianız vechle beni seviyor idiyseniz o kerih sanatı dahi terk edebilir idiniz. Cenab-ı Hakk'ın affedemeyeceği günah mı olur?

Leruj daha derin bir sükûta vardı. Çünkü bu söz üzerine hiçbir cevap bulamıyor idi. Bir hayli müddet gözlerini dikti ise de kendi cemalini temaşa için değil! Çıldırasıya âşık olduğu Margrit'in göle aks eden cemalini temaşa için bakıyor idi ki evvelce oraya pek fena bir maksatla gelmiş olduğu hâlde, fatin kız iki lâkırdı ile kendini ilzam ve iskat eylemiş bulunduğundan şimdi o su'-i maksadını meydana koymak değil a, doğrudan doğruya kızın yüzüne bakmaya bile cür'et edemiyor idi.

Göle akseden cemali temaşa eyledikçe ol gulyabanînin mağlûbiyeti arttı. Tesir-i aşk o kadar şiddetle hükmünü gösteriyor idi ki, ateş-i sevdanın şiddet-i germîsinden kalay gibi erimek havfında bulunuyor idi. Neden sonra olanca cür'etini toplayarak dedi ki:

—Öyle ise Bırakonyalığı terk edecek ve sizden buse-çin olmaya cür'et etmeyecek olsa idim, benim ile izdivaca rağbet edecek idiniz öyle mi?

—Baloda sorduğunuz suali ve ona verdiğim cevabı hatırınızdan çıkardınız mı? "Beğendim" demiş idim. Bu söz ile izdivacın arasında ne mesafe vardır?

Leruj birdenbire bir davrandı. Tavrından pek dehşetli bir şey söyleyecek zannolundu ise de filhâl o tavr-ı cür'et zail oldu. Âcizane, miskinane, yutkunarak, tıkanarak dedi ki:

—İyi ama! Şimdi bu dediklerinizi yapacak bile olsam yine izdivaç mümkün olmayacağını bilirim. Çünkü...

Bu çünküden aşağısını söylemeye Leruj muktedir olamayarak gözlerini yere indirdi. İndirmeyip de kızın yüzüne bakacak olsa idi, onun dahi o mahut kırmızı rengi kerih bir sarılığa tahavvül ederek gözlerini yere diktiğini görür idi.

Fakat ceri' ve fatin kız birdenbire cür'etini topladı. Sordu ki:

—Ne demek istiyorsunuz sanki?

—Şey demek istiyorum! İşittiğime göre gönlünüz şimdi başkasında imiş.

—O başkası kim oluyormuş?

—Paris'ten mi, Liyon'dan mı nereden ise bu civara yeni gelmiş bir mösyö diyorlar!

—Hani ya şu resimci herif mi?

—Evet!

—Ben o resimci herifi seviyor imişim ha, diye kız bir kahkaha kopardı

ise de ca'li bir şey olduğu gevşekliğinden pekâlâ anlaşılabilir idi. Ama Leruj bu kahkahanın sahteliğine o kadar dikkat etmedi. Kız sözün arkasını kesmeyerek dedi ki:

—Vakıa ressam dahi beğenilmeyecek adam değildir. Ben boyda, ben vücutta, gayet terbiyeli, hünerli, marifetli bir delikanlıdır. Ama onunla muhabbet etmek için bu sevgili ormanları bırakarak Lionlara mı, Parislere mi hâsılı o büyük şehirlere gitmek lâzım gelecek! Hiç ben vatanımı terk eder miyim?

Bu suretle başlanan söz daha epeyce uzandı gitti. Margrit ressam denilen herife zerre kadar taalluku olmadığını Leruj'a temin için o kadar söz söyledi ki, Leruj evvelce almış olduğu haberler üzerine maşukasının şu yeni sevdası hususunda hiç şüphesiz iken zehabı bilkülliye zail oldu. Binaenaleyh söze nihayet verdikten sonra gulyabanî efendi kalkıp gideceği sırada Margrit'e dedi ki:

—Margrit! Ben seni seviyorum! Benim gibi ömründe henüz hiçbir kimseyi sevmemiş olan ve silâh-ı intikamına itimadı ber-kemal bulunan bir adamın sevdası şakaya gelmez. Benimle tezevvüç hususunda ne kadar naz eder isen et. İster isen birkaç defa daha şamarlar at. Vakıa bu muamelenin ilkinde müteessir olmuş idim. Hatta bana bir buse vermemek için el kaldıran kızı cebren aguş-ı visalimde ram etmek için Allah ile ahd bile etmiş idim. Ancak şimdiki hissim kimsenin muhibbesi olma da ister isen beni de sevme diyecek derecelerdedir. Öldürürüm Margrit! Seni öldürürüm. Sana âşık olan adama hiçbir şey demem, çünkü kendim gibi onu da mazur görürüm. Fakat sen yed-i intikamımdan kurtulamazsın.

6

Dehşetli Bırakonya bu sözleri söyleyip kalktı yürüdü. Beş altı hatve attıktan sonra tamam yine orman içine dalıp kaybolacağı esnada kıza dönerek dedi ki:

—Margrit! Buraya seni zor ile mecbur-ı visal etmeye geldiğim hâlde işte kuzu gibi zararsız bir adam olarak avdet eyliyorum. Bunu görüyorsun ya? Sanatım bulunan Bırakonyalığı da terk ederek kendime herkes nezdinde maal-iftihar itiraf edebilecek yeni bir medar-ı maişet tedarik eyledikten sonra gelip seni babandan isteyeceğim. Binaenaleyh şimdilik allahaısmarladık.

İşte Margrit'in arzu eylediği şey hâsıl olmuş demektir. Fakat bu muvaffakiyet Margrit'i memnun eyledi mi? Heyhat kızda o kadar derin bir me'yusiyeti mucip oldu ki eğer bu yeisin kendisine telkin eylediği şeyleri bilâ-ketm ikrar edecek olsa idi delikanlıyı "Sakın! Sakın! Beyhude zahmete girme. Ben artık bu kadar fedakârlığa değeri olacak bir kadın değilim" diye müthiş bir itirafta bulunması lâzım gelir idi.

Sır içindeki bu esrara istigrap mı ediyorsunuz? Vakıa işin iç yüzü şayan-ı istigrap esrar ile doludur.

Şüphe etmeyiniz ki ressam hakkındaki sevdasını Leruj'a karşı inkâr etmekle Margrit âdeta adam aldatıcılık, yalancılık etmiştir. Hani ya o harf-i vahit yalan söylemek bilmeyen kız, bugün hud'akâr bir yalancı olduğunu kendi vicdanı önünde itirafa mecbur olmuştur. Hem de yalnız âşıkına değil, babasına karşı dahi bu düzenbazlığı, bu yalancılığı etmiştir.

Şöyle ki:

Kaynak vak'asından bir gün sonra hanesinde akşam çorbasını tehyie eylediği sırada babası gelmiş idi. Her gün geldikçe daha kapı dışından "Kızım!..." diye nida etmek mutadı bulunan adamcağız o akşam ses bile vermeyerek gelmiş bulunmasıyla Margrit babasının yüzüne baktıkta her günkü tavr-ı beşaşetten ibaret bulunan lâtif ihtiyarı gayet tünd çehreli bularak kendisinin de tavrı mütegayyir olmuştur.

Adamcağız sofra hazırlamayı müteakip sofraya oturdu. Taamı ettiler, ama sonuna kadar baba ile kız kelime-yi vahide bile teati etmediler. Bade't-taam henüz sofra başında bulundukları hâlde Baba Lotis dedi ki:

—Margrit! Kızım! Birtakım sözler işitiyorum. Mazallah işittiğim sözlerin ehemmiyet-i müthişesi binde bir nispetinde vaki olacak olsa kan gövdeyi götürmek iktiza eder.

Margrit'e bir ürküntü geldi. Kiraz dudakları akciğer gibi renksiz olarak titremeye başladılar. Kekelemek nev'inden olarak bir suretle dedi ki:

—Ne olmuş babacığım? Ne korkunç lâkırdılar söylüyorsunuz?

—Vakıa pek korkunç şeyler kızım. Diyorlar ki... Ah nasıl söyleyeyim?.. Ne dediklerini bilsen...

Margrit olanca kuvvetiyle cebr-i nefse başladı. Fakat cesaretini pek güçlükle toplayabiliyor idi. Ne denildiğini tekrar pederinden sual etmesi üzerine Baba Lotis dedi ki:

—Denilen şeyler sahih olmak lâzım gelse sen pek fena bir kız olmuşsun demek olacaktır. Buralara Paris'ten bir ressam gelmemiş mi?

—Ey!

—Sen işte o ressam ile muaşaka ediyor imişsin!

Margrit biraz daha cür'etlendi. Dedi ki:

—Ben mi muaşaka ediyor imişim? Ressamla ha!

—Evet kızım! Hatta birkaç defa sizi ormanda baş başa, diz dize müsahabe ederken görmüşler.

—Bu kadar aşikâre bir fuhuş ha!

—Hah! İşte asıl tabirini sen buldun. Fuhuş diyorlar kızım, fuhuş!

Bu sözleri söyler iken zavallı ihtiyarın gözleri dolarak leblebi gibi yaşlar yanağı üzerinde yuvarlanmaya başladılar. Pederini o hâlde görünce Margrit'e dahi rikkat geldi. Fakat iş rikkate filâna gelir mi? Binaenaleyh babası:

—Benim kızım, benim Margrit'im, eğer bir kimseyi beğenmiş, sevmiş olsa elbette sevgili babasına bu muhabbeti itiraf eyler. Bu sırrı cihandan ketmedecek olsa elbette babacığına tevdi' eder. Bu sözlerin kâffesi yalandır değil mi kızım? Cihan ne der ise desin, ben yine sana inanırım. Bütün âlem yalancıdır. Yalnız sen gerçekçisin. Değil mi Margrit'im?

Emin olunuz ki sözlerin her birisi kızın kulağına değdikçe sanki bir zehir-nâk şiş değiyormuş gibi Margrit kıvrım kıvrım kıvranıyor idi.

Evet Margrit yalancı değildir. Vakıa her hâlini babasına söyler. Eğerçi dünyada pederinden başka hiçbir mahrem-i esrarı yoktur. Lâkin bunların kâf-

fesi kendi masumiyetiyle meşruttur. Bir kere damen-i ismete leke sürüldükten sonra doğruluğa ihtimal kalır mı?

Binaenaleyh bir gün evvel âşıkına söylemiş bulunduğu yalanları bu akşam daha muntazam ve daha mahirane olmak üzere pederine söylemeye başladı. Öyle ya! Hud'akârlıkta, entrikada, yalancılıkta dünkü atmış olduğu ilk adım henüz acemilik adımı idi. Gittikçe mahareti artmak zarurî değil midir?

Bu defa Margrit ispat-ı beraat için Leruj'un kendisini tehdit eylemesinden dahi istifade yolunu buldu. Leruj namında gûl-suret, div-siret bir herif kendisine musallat olmuş bulunduğunu ve hatta bir defa öpmek istediğinde bir de sille-yi te'dib ettiğini kizb ve hud'ada bir maharet-i üstadane ile pederine anlatmaya başladı. Bir de pederi:

—Ha! Bak şimdi aklıma geldi. Geçenlerde bir gün şüphe etmiş idim de seni takip eylemiş idim. O iri herife tokat attığını görmüş idim, deyince Margrit, cesareti büsbütün arttırarak kendi aleyhinde söylenen sözlerin kâffesi Leruj tarafından müfteriyane edilen neşriyattan ibaret idüğünü babasına bir suret-i muknîanede anlattı.

Zavallı ihtiyar! İşittiği şeylerin yalan olmalarını zaten gönlü arzu eylemekte bulunduğundan kızının sözlerini kâmilen doğru olmak üzere telâkki eyledi. Bu hüsn-i telâkkinin mucip olduğu itminan ile baba kız odalarına çekilerek yattılar. Fakat ikisinin de gözlerine uyku giriyor mu? Baba Lotis her ne kadar kızının sözlerine inanmak için kendisinde bir mecburiyet-i azime hisseyliyor idiyse de evvelce komşusu bulunan ihtiyarlara kendisinin de itiraf etmiş bulunduğu vechle adamcağız gayet kıskanç olduğundan ve kızının gizli muaşakası hakkında işitmiş bulunduğu sözler pek muhkem ağızlardan çıkmış olduklarından gece yatağa girdiği zaman kalpteki şüpheler kendisini sanki bir ateşîn yatağa atmışlar gibi mustarip eyliyor idi. Ya Margrit?

Artık Margrit'i hiç sormayınız. Gerek pederinin ve gerek âşığı bulunan Leruj'dan işittiği sözler kâmilen doğru olduklarını her kim bilmeyecek olsa Margrit'in kendisi pekâlâ bilir. Margrit kendisini masumiyete mahsus olan pâklıktan bilkülliye çıkmış ve rezail-i fuhuş-perestîye mahsus olan levs içine boğaza kadar batmış gördükten maada bir de âşıkını ve pederini aldatmaktan encam-ı kâr tevellüd edecek vahametleri de daha şimdiden bi't-tahmin bu hâlde sabaha kadar yaşamaktan ise hemen o gece helâkini arzu eyleyecek bir hâle duçar olmuş idi.

Demek oluyor ki Margrit mahvolmuş idi ha? Öyle ya!

7

Evet! Bir kadın ve bahusus bir kız için "mahvolmuş" demek ne hüküm getirir ise Margrit o hükmün tamamıyla mahvolmuş idi.

Mahveden zat dahi buraya kadar birkaç defa ismi "resimci" diye telâffuz olunan bir Parislidir.

Ressam, mızıkacı, oymacı gibi sanayi-i nefise ile iştigal edenlerin hemen kâffesi pek lâubalî-meşrep olurlar. Aglebi ise hovardalıkta pek ileriye varırlar. Hem bunların hovardalıkları sairlere benzemez. Meselâ bazı kibarzadegân, bazı mirasyediler hovardalık yolunda bütün servetlerini mahveyledikleri hâlde sanayi-i nefise erbabının hovardalıkları kendileri için bir para sarfını mucip olmaz. Çünkü diğerleri filânca büyük madamı elde etmiş olmağla mağrur olmaya çalıştıkları hâlde, bunlar kadın denilen şeyin büyüğünü küçüğünü aramayıp, yalnız kadınlıkça derece-i meziyetini muvazene eylediklerinden gözlerine kestirebilecekleri kadınları ekseriya sıgar-ı nisvan meyanından intihap ederler. Ama büyük kadınlardan dahi birisinin meylini kendilerine celp ederler ise cana minnet ya! Buna muvaffak olamadıkları hâlde küçükler meyanından intihaba hiçbir şey mâni olamaz. Bir hizmetçi kız, bir aşçı kadın, bir çamaşırcı, bir grizet, bahusus bir grizet böyle feylesofane yaşayan sanayi-i nefise erbabının daima yed-i muvaffakiyetine düşen şikârlardandır. "Grizet" dediğimiz kızlar dikiş ve yapma çiçek vesaire ile iştigal ve ekmek parasını iktisap etmekle beraber gönlünü eğlendirecek bir âşıktan dahi hiçbir zaman mahrum olmayan kadınlar olmağla bunlar sanayi-i nefise erbabından olan hovardaların en ziyade işlerine gelen kadınlardandır. Hele biraz safderun olan köylü kızlarını bunlar sair cümle kadınlara tercih ederler.

Bunların zen-dostlukta peyda etmiş oldukları maharet bir derecededir ki gözlerine kestirdikleri kadına behemehal muvaffak olmalarına hemen hiçbir mâni tasavvur olunamaz. Kadının gözüne gönlüne girmek için ne yolda davranmak lâzım ise onu o kadar doğru görüp anlarlar ki iffetiyle en ziyade mağrur olan kadın bile bunlara üç gün mukavemet edemez. Bu sürat-i muvaffakiyetteki hikmeti başka türlü anlatamayız. Olsa olsa şöyle bir teşbih yaparız ki:

Bizlerde kadınlar için "erkeklerin şeytanı" derler. Bu ise bir kadının bir erkeğe rağbeti hâlinde erkeğin o kadına mukavemet edemeyeceğinden kinaye değil midir? İşte sanayi-i nefise erbabından hovardalıkta yed-i tulâ peyda etmiş olanlar dahi kadınların şeytanıdırlar. Beğendikleri kadını kendilerince malûm olan bir nev' sihir ile öyle meshur ederler ki derecesi erbab-ı muvazenenin akıllarına hayret verir.

Margrit'in köyüne gelmiş olan ressam işte bu erbab-ı maharetin mümtazlarından Mil Flor namında bir delikanlı idi ki, dağlık ve ormanlık yerlerin ve güzel köylü kızlarının ve köylü âlemlerini tasvir edecek ahvalin resimlerini almak için böyle köy köy gezmeye çıkmış idi.

Kendisi uzun boylu, etine dolgun, beyaz tenli, mütenasip simalı, pala bıyıklı, elhâsıl gayet yakışıklı bir delikanlı olduğundan benat-ı Havva'dan hiçbirisi farz olunamaz ki, Mil Flor'u görsün de hiç olmaz ise "Ne güzel delikanlı!.." diyecek derecelerde olsun beğenemesin.

Bizlerde darb-ı mesel olmuştur ki: "Kızı kendi hâline bırakacak olsalar ya davulcuya varır ya zurnacıya" derler. Bu mesel Avrupa'ya intikal edecek olsa, mutlaka "Kızı kendi hâline bırakacak olsalar ya tiyatrocuya varır, ya ressama!.." derler idi. Bir adamın elinde bir resim görülüp de ne olduğunu anlamak için resme bakmak arzusunu menedebilmek kabil olur mu? Ya bir adam kendi resmi yapıldığını görür de onu yapan adama derhal bir ihtisas peyda etmez olur mu?

İşte Mil Flor dahi hangi köye gitse evvelâ mecmualarına kaydetmiş olduğu karakalem resimleri veyahut seyyar bir fotoğrafya takımıyla aldığı fotoğrafya resimlerini meydana dökünce kadın erkek cümleyi etrafına celp eder idi. Bundan sonra kadınlar meyanında beğendiğine hususî bir surette daha birçok resimler göstermek tarikiyle maksuda vasıl olmak kendisi için pek kolay olur idi.

Margrit köylü kızları meyanında hem kıt'asının hem hüsnünün fevkalâdeliği ile mümtaz olduğundan Mil Flor, Margrit'in karyesine geldiği zaman bittabi gözüne kestirdiği kız Margrit olmuş idi. Kendisine irae eylediği hususî resimler kızı kendisine celp etmekliğin mukaddematını tehyie eyledikten sonra bu meclubiyetin netayicini istintaçta dahi teahhur etmedi. Margrit:

—Leruj'dan sonra erkeklerin en boylusu, en şanlısı olmak üzere sizi gördüm, deyince çapkın ressam bu Leruj kim olduğunu ve Margrit'in onunla ne yolda tanıştığını suale girişti. Kız macerayı nakledip de Leruj'u sevmesine ve hatta onunla izdivaç etmesine yalnız herifin Bırakonyalığı mâni olduğunu istima edince:

—Matmazel! Ben ise asla Bırakonya değilim. Ressamım! Bu sanatla dünyanın parasını kazanırım, yolunda serd-i mukaddemat-ı muğfilâneye başladı.

Vakıa Margrit'in pek zeki olduğu malûmumuzdur. Ama ne kadar zeki olsa köylülük hâline mahsus olan safderunluk ile Paris'in maharetli çapkını arasında ne kadar fark olduğu haric-ez-muvazene bir şey midir?

Margrit için sevda demek neticesi behemehal izdivaca müncer olacak bir şeydir. Mil Flor kızdaki bu itikadı neden bozsun? Bilâkis onu takviye ile nail-i meram olacaktır. O da filhâl sevdadan maksat ancak izdivaç olacağını anlatmaya başladı. Hatta Margrit, Leruj'dan sonra beğenilecek bir erkek görmediğini anlatmaya mukabil Mil Flor, Margrit'ten evvel beğenmeye şayan hiçbir kız görmediğinden ve ilk şayan-ı pesend bir kız olmak üzere Margrit'i görmüş olduğundan bahseyliyor idi. Yarım saat kadar söyleştikte Margrit'e o kadar âşık olduğunu temin eyledi ki, şiddet-i sevdasına nazaran eğer meyus kalacak olursa mutlaka ya çıldıracağına ya kendisini helâk edeceğine kızcağız tamamıyla inandı.

Köy içinde ve civar köylerde Margrit'in beğenebileceği hiçbir delikanlı olmaz da yegâne beğenmiş olduğu Leruj'un dahi Bırakonyalığı mâni-i izdivaç olursa kız Mil Flor ile izdivaca karar vermez de ne yapar?

Fakat babasını ne yapmalı, babasını? Babası bir Parisliye kız vermeyeceğini pekâlâ biliyor. Ancak Mil Flor'un şeytaneti bu bapta dahi bir çare bulmaktan âciz kalmadı. Kaçmak yolunu gösterdi. Sevdiği bir kocaya firar suretiyle varmış kız nadir değil a? Margrit buna da derhal inandı.

Kendisine resimhane ittihaz etmiş olduğu köylü hanesinde ilk muhavere şu neticeyi intac eyledikten sonra, artık bu âşık ve âşıka için o hanenin bir mahremhane olamayacağı dermeyan edildi. Âşık ve âşıkaların en mahrem yerleri dağlar olacağına Margrit zaten kanidir. Binaenaleyh ikinci mülâkatı orman içinde etmeye ve orada levazım-ı firara gereği gibi karar vermeye mecbur oldular. İşte bu ikinci mülâkatta ve orman içinde birbirine "Sen benimsin ben senin" sözünü yalnız kavlen değil, fiilen dahi verdiler!..

Gariptir ki Margrit bu sukutundan dolayı bir damla bile gözyaşı dökmedi. Zaten erkek için pek ragıb, pek haris olan kuvvetli kız çoktan beri hayalhanesinde cevelân ettirdiği bir muammayı bugün halletmiş olduğuna memnun bile oluyor idi.

Hem Margrit buna bir sukut manâsı vermiyor ki! Bilâkis bir irtika manâsı veriyor. Bîçarenin kalbinde hiç vehim ve vesvese yok! Bir kere "Sen benimsin ben senin" mukavelesi imza olunduktan sonra Mil Flor artık alelâde kocası sayılmaz mı? Binaenaleyh orman mülâkatları her gün değil, sabah akşam tekrara başladı. Hatta kız resimhaneden dahi çıkmaz oldu. Eğer bu suretle sukutuna, mahvına halkın verebilecekleri manâyı Margrit dahi vermiş olsa idi, şu muaşakasını hiçbir kimseye anlatmamak için belki ihtiraza lüzum görür idi. O ise kariben kocası olacak zatla muaşakasını ol kadar gizlemeye de lüzum görmüyor idi. İşte bu sebebe mebni Leruj'a ve kendi babasına varıncaya kadar herkes ressam ile Margrit'in fırına verdikleri mercimeğe bi's-suhule vukuf hâsıl eylediler.

Bu hâlde Margrit şayan-ı nefrin ve tel'in bir kız görülemez. O nefret, o lânet Mil Flor'a lâyıktır. Zira teehhül denilen şey, hayal ve hatırında bile bulunmadığı hâlde pâk-damen bir kızcağızı bu suretle iğfal eylemiştir. Margrit ise acımaya şayan bir kızdır. Hem de yalnız sukutundan dolayı değil! Belki kendi hülyasında vücut verdiği izdivaç bahtiyarlığından dahi mahrumiyetini hissedeceği zaman, tamam ressamın o köyden dahi ihmal ve iskali kaldıracağı zaman olacağı için acınacak bir kızdır.

O zaman Margrit felâketinin derecesini anlayarak hüngür hüngür ağladığı hâlde o hınzır muğfil kemal-i muvaffakiyeti üzerine kahkahalar ile gülecek idi. Margrit, Mil Flor ile peyda eylediği münasebetten dolayı asla meyus olmadığı hâlde geçen gün ormanda göl kenarında elinde bulunan ve şüphesiz âşıkının resmi olacağı derkâr olan resmi temaşa ile nihayet neden gözleri dolmuş idi? Kemal-i bahtiyarîsi hâlinde bulunan bir âşıkaya böyle ağlamak olur mu? Olur zahir! Gözlerden çıkan yaşlar daima acı gözyaşları olmazlar. Onların bazıları da pek tatlı gözyaşları olur. Eğer sizin de başınızdan bir ciddî sevda geçmiş ise bu tatlı gözyaşlarının ne demek olduklarını siz dahi mutlaka bilirsiniz.

8

Vakıa o gün göl kenarında Margrit pek bahtiyar idi. Ve gözlerinden döktüğü yaşlar dahi pek bahtiyarane idiler. Ama gerek o gün Leruj ile mülâkat eyledikten ve gerek muahharen babasıyla mücavebe ettikten sonra bîçare kızcağız sevda denilen şeyin mukaddemat-ı beliyesini de hissetmeye başladı. Bunun içindir ki babasıyla mücavebe eyledikten sonra o gece ta-be-sabah gözlerine uyku girmeyerek cehennem azaplarını çekti.

Eğer Leruj'dan böyle kendi sevdasıyla sanat-ı kerihesini terk etmek derecesinde fedakârlık göreceğini evvelden tahmin etse ve babasının Mil Flor

ile muaşakasına bu derecelerde gazubane ve meyusane bir itirazda bulunacağını kestirse idi, hiç Mil Flor ile muaşaka mı eder idi! Şüphe yoktur ki, Leruj kendisine ressamdan daha münasip kocadır. Yalnız Bırakonyalığı mâni-i nikâh olmuştur. Kezalik hiç şüphe yoktur ki, babası Leruj ile bir mülâkat-ı âşıkanede bulunmuş olsa bile izdivacına müsaade verebilir de ressam ile öyle bir mülâkatta bulunmamış olsa bile müsaade vermez. Bir Parisli kim oluyor!

Lâkin atılan ok geri dönmez derler. Halbuki Margrit'in hâlince tir-i sevda henüz yayından çıkmış bulunmak derecesinde atılmamıştır, hedef-i matluba isabet dahi etmiştir.

İşte size bir mukaddeme-i nedamet, ama asıl mukaddime daha göl kenarında Leruj ile mülâkat eylediği zaman başlamış idi. Düşünmelisiniz ki Margrit, Leruj'u aldatmak için yalan söylemiş idi. Hiç Margrit yalan söyler mi?

Bu kızın yalan söylemeye mecburiyeti en fevkalâde ahvalden addolunmalıdır. Ondan sonra babasına daha ziyade maharet ve cesaret ile yalan söylemiş olması bu güzel ahlâklı kızcağızın su'-i ahlâk girivesinde ne yaman ilerlediğini muvazeneye medar olur.

Sabaha kadar uykusuz geçirmiş olduğu gecenin ferdasında Margrit, erkenden Mil Flor'un ikamet eylediği haneye vardı. Gerek Leruj ve gerek babası ile mülâkat ve mücavebesinin hulasasını anlattı. Şeytan herif bu hikâyelerden maksat Margrit'in kendisi için ne kadar fedakârlık ihtiyar eylemekte bulunduğunu anlatmak olacağına derhal intikal ile ona göre hüsn-i mukabelede bulundu. Bu fedakârlıkların derecesini tamamıyla bi't-takdir ondan dolayı kıza yine minnettar göründü. O kadar teminat verdi ki Margrit gibi safi bir köylü kız değil a, olur olmaz bir şehirli kadın bile teminatın bu derecesinden mutmain olmaması mümkün değildir.

Herif neden teminat veriyor? Bir mukavele akdeyliyor ki kelime-i vahidesini bile tutmaya mecbur olmayacaktır. Binaenaleyh taraf-ı diğer-i muakidi tatmin edecek ne kadar şerait var ise cümlesini derc etmeye hiçbir mâni göremez.

Zavallı Margrit! Âşkından nail olduğu bu teminattan dolayı ol kadar memnun oldu ki o gün dahi orman tarafına bir seyahat-ı subh-gâhî icra eylediler. Hatta akşamı için de ikinci bir seyahat ve mülakâta karar vererek döndüler.

Bunların sabah vakti ormana gitmiş olmalarını Baba Lotis'in haber almamış bulunması mümkün olabilir mi? Bir sır ki, artık köy halkı her mahfilde ondan bahsediyor. Âşık ve âşıkanın bu enzar-ı tecessüsten kendilerini muhafaza edebilmeleri mutasavver midir? Kıskanç Lotis o akşam için kızını takip azmine düştü ve filvaki akşama kadar Margrit'i gözden uzak tutmayıp tamam saat on bir sularında kızın ormana doğru doğrulduğunu görünce uzaktan uzağa arkasına düştü. Vardığı yerde kız ressam ile mülakî olduğunu gördüğü zaman Baba Lotis'in nasıl dehşetli bir tavır peyda etmiş bulunduğunu bihakkın tarife imkân yoktur.

Fakat âşık ve âşıkaya derhal kendini göstermedi. Bunların muaşakaları ne yolda olduğunu görmek için sabır ve teennîyi vacip addeyledi. Zaten çok

vakit dahi bekleyecek değil a! Margrit ile Mil Flor oraya âşıkane hasbıhale mi gittiler? Maksatlarını kuvveden fiile çıkarmak teşebbüsü teahhur etmedi. Fakat ilk muanaka artık Baba Lotis'in sabır ve kararını tüketti.

Lotis için kızını itham etmek kabil değil idi. Kendisinden buse-çîn olmaya davranan ve köylü olmak hasebiyle bilâhare koca olması dahi muhtemel bulunan bir âşıka sille mukabele eyleyen Margrit'in Parisli bir çapkına arz-ı teslimiyet edivermesi nasıl mümkün görülür? Mutlaka ressam kadınları cin gibi çarpmaya muktedir bir mel'undur ki kızcağızını telvise muvaffak olabilmiştir.

Bu mülâhaza ile Baba Lotis şeşhaneyi doğrulttu. Pireyi gözünden vurmak mertebesinde nişancı olduğunu hatırdan çıkarmamalıdır. Zaten şeşhanesine bu derecelerde itimadı olmasa kucak kucağa gibi bir hâlde bulunan iki adamdan birisini vurmaya davranabilir mi? Afrika çöllerinde peyda etmiş bulunduğu maharet şu tehlikeli nişanı göze aldırmış idi.

Tüfek patladı! Fakat o ne! Diğer taraftan bir aks-i seda mı geldi? Acaip! Âşık ve âşıkanın ikisini bir kurşunda mı vurdu? Zira Mil Flor'un bir kalıb-ı bîruh olarak serilmesini müteakip Margrit dahi kalıb-ı bîruh olarak yere serilmiş idi. Bu eseri hâsıl eden müessir olmak üzere Baba Lotis'in tüfeği sedasını takiben bir tüfek sedası daha işitilmiş idi.

Evet! O ikinci tüfek sedası dahi Leruj'un tüfeğinin sedasıydı. Tehdidini îka'a muktedir olan Bırakonya cenapları Margrit ile mülâkatından sonra nazar-ı dikkatini maşukasının izinden ayırmamış olduğu cihetle bir taraftan Baba Lotis âşık ve âşıkayı takip eylediği sırada, diğer taraftan dahi Leruj takip eyliyor idi. Aralarında bir fark var idiyse o da Lotis'in nazarında ressamın ve Leruj'un nazarında Margrit'in cani olmalarından ibaret idi. Binaenaleyh o nokta-i nazardan nişan aldılar. Ve ikisi dahi kurşunlarını matlupları olan hedefe isabet ettirdiler.

Bizim hikâyemiz burada tamam oldu. İşin tetkikat-ı adliyesi falanı bize ait değil ise de şu kadarcık bir haber verelim ki korucu ile Bırakonya cinayet-i müşterekelerini setr için maktûlleri oracığa defnederler de köyde dahi âşık ve âşıkanın bir dehşetli rakib ve bir şiddetli baba korkusundan firar ettiklerini ilân eylerler ise ihfa-yı cinayete muktedir olamazlar mı? Olurlar ve oldular.

İntiha

PARA![22]

Serlevhamızı beğendiniz mi? Ne tatlı, ne ehemmiyetli bir şey üzerine hikâyemiz esasını bina eylediğimizi gördünüz mü? Para bu! Parrrrrraaaa! Onu böyle telâffuz eylediği zaman pek çok para-perestlerin gözleri fal taşı gibi parlar. Lokma gibi kabarıp çeşm-hanelerden dışarı fırlar.

1

Mekteb-i Tıbbiye'nin dördüncü senesinde iki arkadaş var idi. Ama hangi senenin şakirdanından olduklarını sormayınız. Evvel zaman içinde denilebilecek kadar eski bir zamanda. Zaten tıbbiye mektebimiz en eski mekâtibimizden değil mi? Bu iki arkadaşın birisinin ismi Sulhi ve diğerini ismi Vahdeti idi. Niçin böyle tesmiye olunduklarını merak ediyor iseniz bu merakınızın pek boş bir merak olacağını min-gayri haddin arza cesaret alırız. Düşünmelisiniz ki isimler tesmiye olundukları zaman niçin şu kelime tercih olunup da bu kelime tercih olunmadığı âdeta hiç düşünülmez. Bir hükm-i makbule göre isimler semadan mütenezzil olduklarından bu hükmü kabul edecek olur iseniz herkesin ismi bilâhare müsemmasına mutabık olmak üzere semadan indiğine inanırsınız da filânca zata ne sebebe mebni şu isim verilmiş diye düşünmezsiniz. Bir rivayet-i gayr-i makbuleye göre "Bazı na-pâkin adı tahir olur" yollu hükümler dahi verilir. Velev ki siz bu hükmü beğenseniz bile bundan dahi anlaşılır ki isimler tesmiyesinde müsemmaya mutabakat gibi bir şey aranılmamaktadır.

Ama bazı isimler müsemmaya pek mutabık çıkarlar imiş. Ona da "Sahibi bahtına" deyip kısa kesiverirsiniz.

Bizim Sulhi ile Vahdeti efendiler hem sınıf arkadaşı idiler hem de yatak komşusu idiler. Mekteplilik hâlinden haberdar mısınız? Değil iseniz haberdar olmanız lâzım gelir. Zira o da bir âlemdir ki ahvali bilinmeye şayandır.

Biz bir vakit Kırkambar serlevhalı mecmuamıza "Mektep Arkadaşı Kardaş Demektir" serlevhasıyla bir bent yazmış idik. Fakat onda mekteplilik âleminin yalnız fikriyatından bahis ile maddiyatına girmemiş idik. O bendi şimdi şurada tekrar kaleme alacak olsa idik mekteplilik hâlini daha başka türlü ve daha mükemmel olarak tasvir eyler idik.

Vakıa mektep arkadaşlığı kardeşlik demektir, lâkin "mekteplilik" denildiği zaman bunda bir umumiyet hükmü vardır. Bir mektepte birkaç sınıf bulunur. Her sınıf efradının kendileri meyanındaki kardeşlik sair sınıflarla olan

22. Letaif-i Rivayat, 17. cüz, İstanbul, 1304, 152 s.

uhuvvete nispetle daha ziyade öz kardeşlik hükmünü alır. Kezalik bir sınıf içinde her üç refikin arasındaki kardeşlik diğer refiklerden daha hususî surette olur. Bu üç refik ise yatakları bir sırada olmak hasebiyle yekdiğerine yatak komşusu olan arkadaşlardır.

Bir sınıfta yetişen talebenin muktesebat-ı ilmiyeleri yekdiğerine benzedikleri gibi ekser mesail hakkındaki fikirleri dahi müteşabih oldukları şayan-ı dikkattir. Cümlesi bir kıyafet giyerek, cümlesi bir tarzda yeyip içerek, cümlesi bir nizam altında icra-yı harekât ve sekenatla terbiye alan gençlerde bu teşabüh ve tetabuk şayan-ı istigrap görülmez. Hele sınıf arkadaşlığını yatak komşuluğuyla bir kat daha kuvvetlendirmiş olan talebe meyanındaki münasebet öyle olur olmaz münasebet-i uhuvvetten elbette daha kuvvetlidir.

Yatak komşusu olan efendiler intizama riayet olunan mekteplerde, dershanelerde dahi birbirinin yanında bulunurlar. Yemekhanede kezalik bu hemcivarlık derkârdır. Binaenaleyh sabahları uykudan beraber kalkarlar, tuvaletlerini beraber icra edip birlikte giyinirler, sabah derslerinde beraber bulundukları gibi kuşluk taamında ve akşam derslerinde ve akşam taamında ve gece müzakeresinde dahi hep beraber bulunurlar. Ondan sonra da yataklarına girdiler mi? Eğerçi yat borusu veya trampetesi çalındıktan sonra talebenin uyanıklık asarı göstermesi memnu ise de bu iki veyahut üç arkadaş başlarını yastıklarından kaldırmamak ve seslerini asla dikleştirmemek şartıyla fısıldaşıp konuşabilirler.

Düşününüz bakalım! Öz karındaşlar bile yekdiğeriyle yirmi dört saatte böyle on altı saat teati-i efkâr ederler mi?

Mektep arkadaşlığını böyle öz karındaşlık derecesine vardırıp biraz da geçirmiş bulunanlar an-asıl birbirinin yabancısı oldukları hâlde her biri diğerine kimin oğlu olduğunu ve hangi aileye mensup bulunduğunu ve ailesi ahvalini o kadar mükemmel olarak anlatmışlardır ki hatta birisi kendine ait ahvalde hata edecek olsa diğeri onu tashihe muktedir olabilir. İki öz karındaşlar ise abâ ve ecdatlarına ve familyaları ahvaline dair hususata gelince bu iki mektepli kadar yekdiğerinin ahval-i müşterekesine ispat-ı vukuf edemezler.

Bir karındaşın diğer karındaştan gizli birçok şeyleri olabildiği hâlde iki mektep arkadaşının yekdiğerinden gizli hemen hiçbir şeyi olamaz. Familyaları tarafından her biri ne kadar haftalık veya aylık aldığını ve hatta haftanın ve ayın ortasında paranın ne miktarını nerelere sarf etmiş bulunduğunu ve daha cebinde kaç para kaldığını diğer arkadaşı tamamıyla bilir. Vakıa "Allah kardeşi kardeş yaratmış kesesini ayrı yaratmış" ise de iki mektep arkadaşını kardeş yaratmamış olduğu hâlde kesesini de ayrı yaratmamıştır. Üç arkadaşın ikisinde veyahut yalnız birisinde para bulunur ise üçünde de para var demektir. Hem bu paranın miktarı ne kadar az olur ise olsun üçüne dahi kifayet eder. Çünkü bunlar pek kanaatli olurlar. Kanaatli olmamak hiçbir faydayı mucip olamayacağı için bi'l-mecburiye ehl-i kanaatten olurlar.

İşte böyle "Lahmüke lahmi şahmüke şahmi" denilecek derecelerde senelerce müddet birlikte yaşayıp birlikte tahsil eden talebenin her hâli yekdiğerine müşabih olur. Hatta hilkaten aralarında tezad bile bulunacak olsa ihtilâtta devam ede ede bu tezad bir tevafuka tahavvül eder. Pek çok mektep arka-

daşı görülmüştür ki, meselâ birisi gayet hadid ve diğeri gayet halim olduğu veyahut birisi ziyadesiyle tembel ve diğeri kemaliyle hamarat bulunduğu hâlde kesret-i ihtilât ile aralarında bir uhuvvet-i kat'iye peydası yine teahhur etmemiştir.

Şu tarifat-ı muhtasaramız ile mekteplilik ahvalini tasvir edip bitirmiş değiliz. Mekteplilik âlemini her cihetçe bihakkın tasvir için ciltler doldurmalıdır. Fakat bu hikâyemizde en mühim aza-yı vak'amızdan bulunan Sulhi Efendi ile Vahdeti Efendinin ileride göreceğimiz münasebetlerinin esası mektep arkadaşlığı olmasına göre mekteplilik hâlini şu kadarcık olsun tasvire mecbur olduk. Bu iki arkadaştan birisi, yani Sulhi Efendi uzun boylu, pek beyaz tenli, kırmızı saç ve kırmızı ter bıyıklı, mavi gözlü, çehresi mütenasip bir delikanlı olup Vahdeti ise orta boylu, esmer tenli, tıknazca vücutlu, kumral kıllı, koyu elâ gözlü, güzel değil ise de çirkin de ıtlak olunamayacak bir zattır. İkisi de bir akran olmak üzere on dokuzar yirmişer yaşındadırlar. Fakat tahsilde dereceleri bir değildir. Vahdeti gayet çalışkandır, Sulhi ise oldukça tembel!

Ama söze girişseniz Vahdeti için "Hiçbir şey bilmiyor!" hükmünü pek kolay verebileceğiniz hâlde Sulhi için "Ne âlim çocuk!" hükmünü vermekte asla tereddüt etmezsiniz.

Ama zannetmeyiniz ki Sulhi tembelliğiyle beraber pek zeki olduğu için çok çalışmaksızın derslerini öğreniyor da Vahdeti gabaveti hasebiyle çok çalıştığı hâlde bir şey öğrenemiyor. Bu zannınız bilkülliye batıldır.

Hakikat-i hâlde Sulhi'nin hemen hiçbir şey bildiği yoktur. İmtihan zamanlarında Vahdeti'ye nasıl amana düştüğünü görseniz hâline acırsınız bile! Vahdeti ise bilâkis her dersini kuvve-i hafızasına hakk eder. Fakat ne çare ki bilmek başka bilir görünmek başkadır. Size adam gösterebiliriz ki Felatun'ları muahezeye çıkıştığı hâlde sepette pamuğu yoktur. Buna mukabil dört lâkırdıyı bir yere getirip söyleyemeyen adam gösterebiliriz ki hakikaten sahib-i bizaadır. Sadi'nin "Ve an ra ki haberşud haberî ba'z-ı neyamed" sözü buna ne dereceye kadar mutabık geldiğini bilemez isek de eskilerin "Tın tın eden boş küptür, dolu küpten ses gelmez" sözü bu makama münasip en büyük sözlerden olduğuna itikat eyleyebiliriz.

Sulhi ve Vahdeti Efendiler ile şu kadarcık bir muarefe peyda eyledik ya, hikâyemizin ilerisine doğru bu muarefemizi de ileriye götürürüz.

2

Bizim şu iki mektep arkadaşına dördüncü sene arkadaşları demiş idik. Dördüncü sene-i tahsiliyenin evahiri ramazana müsadif olduğundan imtihanlara şaban iptidasında başlandı. Ramazan tatil ile geçirileceği cihetle ramazana kadar imtihanları bitirmeye gayret olunuyor idi. Vay derslerinde gevşek olan talebenin telâşları!.. Bunlar içinde en benam olanı da bizim Sulhi'dir. Arkadaşı Vahdeti'ye kendi derslerine bakmak için zaman verir mi? Lâkin herifte çene mi dediniz!

—Vahdeti! Kardeşim! Benim ile ne kadar müzakere eder isen kendi derslerini o nispette kuvvetlendirmiş olursun. Hani ya sana ziyan etmemiş olurum, diye Vahdeti'den ettiği istimdadları güya kendi intifa'ından ziyade Vahdeti'nin menfaati için istiyormuşçasına bir kafa tutmaya, kurum satmaya kadar varıyor idi.

Ama Vahdeti bu ağızlara kapılacak kadar safderun mudur? Heyhat! O kendi hesabını pekâlâ bilir. Yalnız arkadaşından ilmini değil canını bile dirig edemeyeceğinden kendi derslerini bırakıp onun noksanlarını ikmale gayret ediyor idi.

Ne kadar gayret ederse etsin! Hiç yedi sekiz ayda tahsil olunacak bir şey bir ayda tahsil olunur biter mi?

Mümeyyizler huzuruna imtihan vermeye girdiği zaman Sulhi'nin tavrını görseydiniz onu mümeyyiz zanneder idiniz. Güya imtihan vermeye değil imtihan etmeye gidiyormuş gibi bir tafra ile mevki-i imtihana varır. Sual irad olundu mu hiç cevabını veremeyeceği bir sual bile olsa bilâ-fütur uzun uzadıya bir söze başlayarak işi gırra boğmak ister. Meselâ fizik dersinde mümeyyizler:

—Efendi! Hariçte sıklet-i izafiyesi şu derecede bulunan bir cisim su içinde kendi sıkletinin ne miktarını kaybeder?" diyerek sual irad ederler. Bu sualin cevabını muayyen ve kat'î bir surette i'taya Sulhi'de kudret yok ise de:

—Efendim! Malûm-ı ihsanınızdır ki ağır cisimler suya batarlar, hafif cisimler batmazlar. İnsan dediğimiz cisim ne ağır ve ne hafif olmayıp biraz çabalamak suretiyle yüzmeyi dahi öğrendiğinden kendini batırmamaya muktedir olabilir. Fakat ziyadece nefes alıp ciğerlerini şişirir ise batmamak emrinde bunun küllî faydasını görür. Zira derunu hava dolmuş bulunan insan bir nev' şişkin tulum hâline girmiş demektir, diye cevaplara başlar. Ama mümeyyizler bu cevapları kendi sordukları suale asla mutabık bulmadıklarından manâlı tebessümlerle şakirt efendiyi istihza ederler imiş! Orası Sulhi'nin umurunda mı?

Düşünmelisiniz ki fizik dersi bizim Sulhi Efendinin en ziyade güvendiği derslerden iken bir dereceye kadar adî addolunabilecek suale şöyle bir acip ve garip cevap vermiştir. Artık kendisinin pek de güvenemediği derslerden nasıl imtihan verdiğini düşününüz

Vakıa imtihanların netayici ramazan içinde ilân olunduğundan ramazanı bütün mektepli efendiler gibi bizim Sulhi Efendi dahi her türlü eğlence mahallerinde geçirdi. Zira Sulhi Efendinin her ne kadar anası babası yok idiyse de bir zengin hanesi bulunarak kendisine mah-be-mah beş yüz kuruş verir idi ki bir mektepli için beş yüz kuruş demek ayağa kalkarak arz-ı levazım-ı tazim edilecek bir paradır. Vahdeti Efendi ise İzmit köylerinden bir çiftçinin oğlu olarak babası kendisine yılda üç, nihayet dört defa üçer yüz kuruştan beşer yüz kuruşa kadar para yetiştirebildiğinden ve ramazan içinde bol bol harcedebileceği parası bulunmadığından ramazanı köyde familyası halkıyla birlikte geçirmeye gitmiş idi. Bayram ertesi talebe tekrar mektebe avdet eyledikleri zaman sulhi kendisine bu ramazanı şöyle eğlenceler, böyle safalar ile

geçirmiş olduklarını kemal-i şevk ile anlatmakta iken bir de imtihan cedvelleri ilân olundukta "Mehmet Sulhi bin Abdullah Aksaray" isminin hizasında bulunan cedvellerde beş altı dersin numaraları yarıdan aşağı gösterildiği gibi birtakım derslere hams süds nispetinde numara konularak "mülâhazat" hanesine dahi "ibka" kelimesi yazılmış olduğunu görünce Sulhi Efendinin nazar-ı teessüfü dört açıldı.

Mektepli için sınıftan dönmek yaman rezalettir. Vakıa lisanca cerbezesi ber-kemal bulunan bizim Sulhi Efendi, "Adam sen de! O da bir şey mi imiş! Keşke imkânı olsa da iki senede bir kere sınıftan dönerek o vechle tekmil-i tahsil eylemiş olsak! O hâlde eğerçi biraz geç çıkmış olur idiysek de pek kuvvetli tabip çıkmış olur idik. Çünkü bir sene zarfında tahsil olunacak şeyi iki senede ve iki defa olarak okumak elbette daha kuvvetli olur" diye bu ayıbı tahfife çalışıyor idiyse de hakikat-i hâlde içinden kanlar gidiyor idi.

Sulhi'nin sınıftan dönmüş olduğuna kendisinden ziyade arkadaşı Vahdeti Efendinin kahırlanmış olduğuna asla şüphe etmemelidir. Zira sınıfdaşlıktan ayrıldıktan sonra yatak komşuluğundan dahi ayrılacaklar idi. Vakıa şimdilerde bazı mekteplerde dershaneler taksimatı yatak ve yemekhaneler taksimatına benzemediğinden meselâ ikinci sene şakirdanından bir efendinin üçüncü seneden bir efendiyle yatak komşusu olduklarını ve bunların ikisinin de dördüncü sene efendilerinden bulunanlar ile birlikte taam bile eylediklerini işitmekte isek de bizim Sulhi ve Vahdeti Efendilerin bulundukları zaman Mekteb-i Tıbbiye öyle karmakarışık bir hâlde olmayıp dersler, yataklar, sofralar hep sınıfların taksimatına tâbi idiler.

Bu müfarakattan dolayı arkadaşına tarî olan teessüfü izale için dahi Sulhi Efendi tesliyet-amiz birçok sözler söylemeye girişti ise de işte asıl tevil kabul etmeyecek zırva bu idi. Birinci, ikinci, üçüncü senenin dersleri binnisbe pek kolay şeyler olarak birlikte sınıfa geçmişler, dördüncü senenin de nihayetine kadar gece gündüz birlikte bulunduktan maada Sulhi Efendi halasının hanesine gittikçe Vahdeti'yi dahi beraber götürdüğünden hemen hiçbir zaman ayrılmamışlar iken şimdi bu iki yâr-ı şefikin şu kadarcık olsun bir müfarakatları ikisine de tesir eyliyor idi. Hele bu tesirin Vahdeti'de olan kısmı daha büyük idi. Ne kadar olsa Vahdeti İstanbul'un bir kenarı demek olan İzmit köylerinde bir İstanbulluya nispetle daha ziyade safvet hâlinde büyümüş olduğundan böyle bir arkadaşı karındaştan ileri bilmeye hilkaten mecbur idi. Hatta Sulhi'nin kendisine verdiği tesliyetlere karşı demiş idi ki:

—Kardeşim! Ne söylemiş olsan boştur. Ben bu teessüfe nihayet vermek için ne yapmak lâzım olduğunu senden iyi bilirim. Ben beşinci seneye çıkmış olduğum hâlde sen dördüncü senede kalmadın mı? Bu sene her zaman halanızın hanesine gittikçe vaktimizi boş geçirmeyerek seninle müzakere edelim. Ben ise kendi derslerime hiç dikkat etmem! Binaenaleyh ileriki imtihanda ben sınıfı geçmeyerek kalırım. Sen ise bana yetişirsin. İkimiz de yine beşinci sınıfta birleşiriz.

Bir mektepli için bu fedakârlık az fedakârlık mıdır? Vakıa o surette harekete başladılar ise de halasının hanesindeki ders müzakerelerinde Sulhi zekâsı kuvvetiyle daima Vahdeti'ye galebe çaldığı birtakım mübahesat ve münazarat-ı feylosofane ile vakit geçirdiğinden bu sene dahi geçen seneden daha ziyade terakki edemiyor idi. Vakıa sene içinde bu adem-i terakkiden haberdar olmayabilirler idiyse de sene nihayetinde pekâlâ haberdar oldular. Zira netice-i mesai neye müncer oldu biliyor musunuz? Eğerçi Vahdeti kararı vechle sınıftan dönmek için imtihanda bililtizam ters türs cevaplar vererek sınıftan kaldı ise de Sulhi o sene dahi sorulan suallere bürümeden cevap vereyim derken yine sınıfı değiştiremeyerek bir sınıftan iki defa dönenler için mukarrer bulunan cezaya duçar oldu ki o da mektepten tard ve ihrac cezasıdır.

Yine bayram ertesi imtihan cedvelleri ilân olunup da "Mehmet Sulhi bin Abdullah Aksaray" isminin mülâhazat hanesinde "ihrac" kelimesi okunduğu gün Vahdeti için bir kara gün oldu. Hüngür hüngür ağlıyor idi. Kendisi tard edilmiş olsa bu kadar müteessif olamayacağına inanmalıdır. Sebebi ise artık Sulhi gibi bir kardeşten müfarakat-ı külliye ile müfarakat etmekte bulunması kaziyesidir. Öyle ya! Bundan sonra haftada, on beş günde bir görecek, arkadaşı ile görüşebilecek. İçtikleri su bile ayrı gitmeyen iki arkadaş için bundan büyük felâket mi olur?

Bu defa Sulhi yalnız arkadaşına teselli vermeye mecbur olmayıp kendi mayubiyetini üzerinden atmak için de söz bulmaya mecbur oluyor idi. O sözleri hangi vadide bulabilecek? Şüphesiz mektebin de, tahsilin de, tabipliğin de cümlesi aleyhinde zeban-dırazlıkta bulabilecek. Artık mektep idaresinin kendisine ve kendisi gibi sair zeki talebeye ettiği haksızlıklardan başlayarak zaten tahsil denilen şeyin hiçbir ehemmiyeti görülmeyeceğine ve Mekteb-i Tıbbiye gibi haksızlığın hüküm sürdüğü mektepte değil a insan kısmının Bukratlar, Felatunlar mekteplerinde tahsil etmiş olsa bile yine cehalet-i mefturesini izaleye muktedir olamayacağına ve zaten insan evlâdına müyesser olabilen malûmat-ı mahdude hep birer sahib-i zekânın keşfi olduğu cihetle insan zeki olduktan sonra kitaplardan tahsil olunabilecek pek çok şeyleri kendi kendisine istihraç edebileceğine ve hele tabipliğe gelince, sanayiin en fenası bu idüğüne ve bütün ömrünü hastalıklar ve ölümler içinde geçirmeye mecburiyet bulunup bari dertlere derman olmak mümkün olsa ne ise ne de tabipliğin ne kadar kasır ve tabiplerin ne kadar şarlatan oldukları ez-cümle Molyer'in komedyaları ile de mertebe-i tahakkuka vardırılmış bulunduğuna kadar sevk-i zeban-ı taarruz eyliyor idi. Malûm a, kedi uzanamadığı, yetişemediği ciğere "Tüh! Kaka!" der imiş.

Vahdeti arkadaşının bu yoldaki ta'rizat-ı meyusanesine hep cevaplar vermeye çalışıyor idi. Lâkin Sulhi'ye söz yetiştirmek nasıl mümkün olabilir? Evvelce dahi demiş olduğumuz vechle Sulhi kara cahil iken kutb-ı zaman olmak iddiasına çıkışacak derecelerde ispat-ı fazl etmeye bile zekâveten, talâkaten muktedirdir. Bu bahiste dahi o kadar muhakemata girişmiştir ki istintaç eylediği netayic vakıa Vahdeti tarafından kat'an teslim edilmiyor idiyse de Vahdeti'den başka pek çok kimseleri ikna edebilecek bir surette idi. Zira netice-i mübahase ve münazara olmak üzere demiş idi ki:

—Arkadaş! Bu tahsillerden, bu talimlerden maksat onları medar-ı kesp ü kâr edinerek hoş geçinmek değil midir? Haydi bu hoş geçinmek denilen şeyin daha üst tarafını arzu edelim de zengin olmak derecelerine kadar varalım. Size birçok zenginler irae edebilirim ki ulûm-ı tıbbiyeyi tahsil etmiş olmak şöyle dursun okumak yazmaktan bile mahrumdurlar. Halamın saye-i servetinde geçinmek için ne tabipliğe ne hiçbir şeye ihtiyacım yok ise de bilfarz ben de zengin olmak ister isem tarik-i ticarete sülûk edebilirim ya. Bak memuriyet tarikine demiyorum. Zira iffet ve istikamet sahibi olanlar o tarikte zengin olamazlar. Aldıkları maaşlar ile ancak yaşayabilirler. Ben ise tacir olabilirim. Bir kolpo yapabilir isem tabiplerin bir sene zarfında kazanamayacakları parayı bir ciro ile kazanırım. Paraya bakmalı kuzum paraya! Para bir mikyas-ı umumîdir. Bir adamı soracakları zaman tabip veya cerrah mı olduğunu sormazlar. Kaç liralık adam olduğunu sorarlar.

Nasıl ey kari! Siz dahi bu mütalâada bir adam mısınız? İster bu mütalâada olunuz ister bu fikrin aleyhinde bulununuz, şu mütalâanın ne yolda semerat hâsıl edeceğini hikâyemizin sonlarında görürsünüz.

3

İki arkadaş bir kere bu surette ayrıldıktan sonra bir daha evvelki ümitleri vechle haftada, on beş günde bir dahi görüşemez oldular. Zira Vahdeti birkaç cuma gecesi Aksaray'a gitmiş olduğu hâlde Sulhi'yi hanesinde bulamamış idi. Eğerçi halası Vahdeti'ye dahi evlât nazarıyla bakarak gece orada alıkoymuş idiyse de Sulhi'nin halası hanesinde bulunamaması tekerrür edince artık Vahdeti ümidini keserek tatil zamanlarında mektepten çıkamaz olmuş idi.

Madem ki bizim iki arkadaş ayrıldılar, biz dahi hikâyemizde bunların ahvalini ayıralım da her birini başka başka nazar-ı tetebbua alalım:

Sulhi'nin birkaç defa halası hanesinde bulunamamış olmasına nazaran delikanlıyı öyle Beyoğullarına filâna dadanmış zannıyla hemen ithama kalkışıvermeyiniz. Vakıa cebinde parası olanların Beyoğlu'na devam ile para batırdıkları pek çok vaki olmuştur. Hatta bunlardan birtakımının ahvali romanlara sermaye olmaya da şayandır. Ancak Sulhi Efendi mekteplilik hâliyle gençliğini epeyce serbazane geçirmiş olduğundan Beyoğlu âlemlerinin pek de tenezzül olunamayacak eğlencelerden olduğunu çoktan anlamış idi.

Beyoğlu'nda murdarlıktan, hastalıktan, batakçılıktan başka ciddî eğlence olarak ne vardır sanki? Beyoğlu'nda mirasyedilerin servet ve sâmânını mahveden eğlencelerin ne kadar tenezzül olunamayacak şeyler olduklarını muvazene etmek ister iseniz düşününüz ki oralarda başı şapkalı Beyoğlu ahalisi nadir ve belki ender olarak bulunurlar. Onların tenezzül edemedikleri eğlencelere dünyasını ve kendi vakar ve haysiyetini bilir bir Osmanlı tenezzül etmeli midir? Etmemelidir ama va-esefa ki bu mahaller yine münhasıran gibi bir suretle Osmanlıların ceplerindeki parayı çekmek için tertip olunmuşlardır. Sulhi Efendi ise zekâsı, tecrübesi sayesinde kendisini bu menzileden yükseltmiş, kurtarmış bir delikanlıdır. Ama bu sözümüze bakıp da Sulhi'yi arka eteğinde namaz kılınacak zevattan dahi addetmeyiniz. Zaten bu asırda öyle arka eteğinde namaz kılınacak delikanlılar nerede?.. Şayet tek tük var iseler bile şazz kabilindendirler. Onlar dahi bir zekâ-yı mahdut erbabından olup cemiyet-i beşeriyeye şu salâh-ı hâlleriyle bile hizmet edecek takımdan addolunamazlar. Sulhi Efendi, "yaşamak" denilen şeyi seven gençlerden idi. Meselâ zaten musikiye merakı var iken mektep gailesi üzerinden kalkınca bu merakı bir derece daha ileriye götürdü. Evvelleri yalnız okumak derecesinde bir musiki iken bu defa kanundan başlayarak işi bilâhare piyanoya dökmek suretiyle saza da girişti. Hatta işretçesi de şikâyet olunacak derecelerde değildir. Zira işrette ifrata varmak dahi Beyoğullarına devam gibi bayağılıktan addolunup vakarını, zevkini, eğlencesini bilen gençler işret hususunda pek mutedil bulunurlar. Sulhi'nin ise kendi vakarını, zevkini, eğlencesini pek iyi bilir takımdan olduğuna şüpheniz olmasın.

Ya gençlik ve bekârlık hâlinin mukteziyatından olan sevda ve muhabbet vadisinde Sulhi nasıldır? Ooo! Bunu sorar mısınız ya? Sulhi Efendi bu pazarın en iştihalı müşterilerindendir! Lâkin bazar-ı muhabbet meta'larının öyle çürük çarıklarına asla rağbet etmez.

Bu bapta hatta bir hayli kibiri bile vardır. Derecesini şundan anlayınız ki öyle bir mahbubeyi kendisi beğenip, sevip, nail-i nimet-i iltifatı olursa bunu bile o kadar makbul saymaz. Belki sevdiği kadına kendisini de sevdirmelidir. Sevilmediği tarafa arz-ı muhabbet etmeyi de bayağılık sayar.

Şimdi bizim Sulhi Efendiyi güzelce tanıdınız ya? Bir centilmendir. Hem de centilmenlerin Osmanlı olan kısmındandır. Zira alafranga olan kısmı Osmanlılık âlemlerinde eğlenmedikleri hâlde Sulhi bilâkis Osmanlılık âlemlerinde eğlenir. Kezalik alafranga olan takımı en büyük meşguliyet olmak üzere kumara dadandıkları hâlde Sulhi kumardan hoşlanmaz. Eğerçi "Âlemde her saadet para ile ele geçer" sözünü kendisine bir tıraz ittihaz etmiş ise de para için halasına avuç açar da yine kumar masası üzerine para ümidi ile bir iskambil kâğıdı açmayı açgözlülük diye şayan-ı nefret bulur.

Sulhi tam adam deseniz a!

Evet! Öyle demek istiyoruz. Eksikliği nerelerde olduğunu sonra görürsünüz. Şimdiki hâlde Sulhi'yi tam adam olmak üzere telâkki etmenizi rica ederiz. Hatta tam adamlığını bir kat daha itmam etmiş olmak için size şunu da arz edelim ki, bizim Sulhi'de at araba merakı da vardır, kayık sandal merakı da! Kanarya, karatavuk, papağan gibi kuşlar merakı da vardır. Ser denilen sobalı bahçeler içinde zemherirde çiçek ve çilek yetiştirmek merakı da!

Öyle ya! Dünyada zevk ve safa denilen şeyler yalnız işretten, müzikadan, zen-dostluktan ibaret olmaz a. Tam adam olanlar her şeye merak ederler. Her tetebbuu ileriye götürerek canlarının sıkılmasına hiç meydan vermezler. Sulhi'deki merakların bu derecelerde tenevvüü halasının servetinde bir fevkalâdelik tasavvur etmeye meydan açamaz. Halası akardan, sehmden filândan ayda iki bin iki yüz kuruş kadar irada malik bir kadın olup Sulhi mektepten çıktıktan sonra halası hanesinin erkeği kendisi olmak suretiyle bu

parayı bizzat idareye başlamış idiyse de taht-ı idaresinde bulunan haneyi kendi zevk ve safası ve merak-ı gûnagûnu hâsıl olsun diye zaruret içinde bırakmayı da hamiyetine yediremediğinden bu meraklarını kâmilen birer mikyas-ı mütenasip dahilinde yürütür idi. İşin bu ciheti de Sulhi'nin aklına ve salâh-ı hâline delâlet etmez mi?

Şu kadar ki Sulhi "Her saadet para ile ele geçer" kaidesi üzerine fikir ve itikadını bina etmiş olup paranın biraz darlığı bu gûnagûn merakların tamamî-i husulüne kifayet etmediğini görünce eğlencelerinden aldığı lezzete mütenasip mahrumiyet ve makhuriyet acılarını da tanıyor idi.

Şu gençliği hâlinde Sulhi'nin başından ciddîce birkaç sevda geçmiş ise de onları burada şerh ve izaha lüzum görmeyeceğiz. Zira bu sevdalar ya taze dul veya eskice müteehhil kadınlarla bir rabıta-i sevda-perestîden ibaret olup eğerçi teati olunan mektuplar, vukua gelen suret-i mülâkatlar etrafıyla yazılacak olsalar okuyanları hayliden hayli eğlendireceklerine şüphe edilemez ise de neticeleri ya kadının başka bir âşıka veyahut Sulhi'nin başka bir maşukaya tahvil-i heves etmeleriyle inkıta'-ı küllîye müncer olduğundan nev-umma neticesiz demek olurlar. Bu tafsilâta kadar girişmeye hikâyemizin tertibindeki darlık müsaade vermemektedir.

Vakıa tarafeynden birisinin vefasızlığı üzerine münkati olan bu misilli münasebetler taraf-ı aherde epeyce meyusiyeti mucip olur ise de öyle ilk ve en ciddî sevdaların netice-i meyusanesinde görünen facialar bunlarda görülmeyerek metruk ve meyuslar biraz sonra diğer bir gönül eğlencesiyle tesliyet-yab olurlar da evvelki sergüzeşt-i âşıkanelerine bir roman sureti vermemiş sayılırlar. Zira romanlarda neticeler kat'î olmalıdırlar.

Gariptir ki mektepte iken geceyi gündüzü beraber geçirdiği arkadaşı Vahdeti Efendi ile Sulhi bir sene müddet zarfında bir defa bile mülâkat edemedi. Yalnız birkaç defa Vahdeti'nin gelip kendi halası hanesinde Sulhi'yi bulamayarak bırakmış olduğu mektuplara cevap yazmak suretiyle tahriren mülâkat edebilmişler idi. Bu muhaberelerde o sene ramazan tatilini birlikte geçirmeye karar vererek Vahdeti bu kararı cidden kabul eylemiş idiyse de tamam imtihanlar esnasında köyden aldığı bir mektupta pederinin ziyade hasta olduğu yazılmış bulunmağla hamiyetli [çocuk] hasta babasını görmek iştiyakıyla sevgili arkadaşını görmek itminanından da vazgeçmiş idi.

Bayram ertesi pederinin tekrar şifa-yab olması üzerine Vahdeti İzmit'ten avdet eylediği zaman doğruca Aksaray'a gitmiş ise de bi't-tesadüf Sulhi Efendi iki arkadaşıyla Rodos'a doğru bir Cezayir-i Bahr-i Sefid seyahatine çıkmış bulunduğundan görüşmek yine müyesser olamadı.

İşte şimdi sırası gelmiş iken haber verelim ki bu Cezayir-i Bahr-i Sefid seyahatine sebebiyet gösteren şey Sulhi Efendinin sandal merakındaki terakkisi olmuş idi. Haliç içinde geşt ü güzardan başlayan sandal merakı yavaş yavaş Adalar'a, Boğaziçi'ne kadar uzanmak cesaretini vermiş olduğu gibi bu merakta Sulhi'nin refiki bulunan diğer dört beş efendiler ve beyler kese birliği ile ortaya para koyarak yüz lira kadar sarfıyla mükemmel bir kotra yaptırmış olduklarından ilk defasında İzmit, Mudanya, Kapıdağı, Marmara cezi-

resi ve Tekfur dağını dolaşmaktan ibaret bir Marmara seyahati icra eyledikleri gibi ikinci defasında dahi Akdeniz adalarına kadar tevsi-i daire-i seyahate cesaret bulmuşlar idi.

Bilemeyiz bu deniz merakını tahsin eder misiniz etmez misiniz? Şimdiye kadar pek çok ukalâ, gazetelere bentler derc ettirmek derecesinde bu merakın aleyhinde bulunmuşlardır. Fakat cümlesi de hemen ittihad-ı lisan gibi bir suretle bu merakın tehlikelerinden bahsetmişlerdir. Vakıa tehlikesi inkâr olunamaz. Lâkin cihanda tehlikesiz ne vardır? At merakında, araba merakında tehlike yok mudur? Sayd ve şikâr merakında tehlike daha az mıdır? En masumane eğlence olmak üzere tiyatro locasında oturup oyun temaşası hatıra geldiği zaman dahi yanan yıkılan tiyatrolarda yüzlerce adamın birden helâk veya sakat olduğunu unutmamalıdır.

Anlıyorsunuz ya! Şu mukaddimeden maksadımız deniz fikrini menefkârında olmadığımızı anlatmaktır. Bizim fikrimize göre bu merak sayd ve şikâr merakından ziyade kibaranedir. Bir halk nezdinde deniz merakı böyle kibarzadegânın uzunca seyahat-i bahriye etmeleri derecesine varır ise o halkın gemicilikte terakkisine bu merakın pek büyük yardımı olur. Gemicilik ise terakkiyat-ı maddiye ve maneviyenin en geniş şehrahıdır. Sanayice, ticaretçe, hatta politikaca terakkiyat-ı matlube her şeyden ziyade gemicilik yüzünden husule gelmiş bulunduğu gibi gûnagûn ilimlerin terakkiyatına da seyahat-i bahriye her şeyden ziyade hizmet eylemiştir.

Bunlardan kat'-ı nazar yalnız safa ciheti beğenilmeyecek şeylerden midir? Beş altı genç arkadaş bir kotra içinde bulunurlar ki levazım-ı külliye ve şurbiyeleri mükemmelen müheyyadır. Havanın her tahavvülüne göre rengi ve sun'u, letafeti tebeddül eden bir bahr-i vâsi üzerinde kuş gibi kanat açıp gidiyorlar. Alt taraflarındaki su ve üst taraflarındaki hava gibi anasır-ı erbaanın en oynak ve en serkeşi olan ikisini dümen denilen bir tahta parçasıyla kendi emirlerine ram etmişlerdir. Cümlesinin arzusu bir, efkârı müttehid. Her gün bir sahilden geçerler. Her gün bir memleket görürler. Şu surette olan bir eğlence ile bir bezm-i işrette akşamı sabah ve sabahı akşam etmek derecesinde büyük bir fark yok mudur?

Tehlike cihetine gelince, müptelâ-yı ıyş u nuş olanların netayici biraz teahhur edecek olan tehlikesi de şu bizim deniz meraklılarının tehlikesinden hükmen pek de aşağı kalmaz.

4

Sulhi Efendi Akdeniz seyahatinden avdet eylediği zaman Vahdeti çoktan derslere koyulmuş idi. Fakat bu defa İzmit'ten avdetinde Aksaray'a bıraktığı mektupta arkadaşı ile görüşmeye pek suzişli iştiyak göstermiş olduğundan Sulhi bir perşembe akşamı bililtizam Mekteb-i Tıbbiye'ye kadar gidip arkadaşına ihbar-ı keyfiyetle paydosta bir arabaya bindirmiş ve halası hanesine getirmiştir.

Bir buçuk senelik iştiyak üzerine bu iki arkadaşın nasıl mütehalikâne konuştukları mülâhazaya muhtaç kalır.

Bizim için burada suret-i mülâkatı ancak hulâsa vechle haber vermek mümkün olacağından evvelâ Sulhi'nin isti'lâm-ı ahvali yolunda Vahdeti tarafından irad olunan suallere cevaben Sulhi, kendi hâlini söylemiş idi ki o hâl dahi buraya kadar bizim tasvir eylemiş olduğumuz şeylerden ibaret idiler. Bizim bildiğimizden bir fazlası var ise o dahi Sulhi'nin hasbe'l-zekâ her hâle zammeylediği muhakemattan ibarettir.

Sahifelerimiz müsaade etmeliydi de size Sulhi'nin muhakematını aynen yazmalıydık. Hakikaten görülecek şeyler idi. Hiç olmaz ise şu kadarcığını olsun arz edelim ki Sulhi nasıl yaşadığını anlattığı sırada mektepten matrudiyeti için asla ru-yı teessür göstermeyerek gençlik denilen bu nimeti her zaman ele geçmeyeceğinden ve kendisi gibi halası veya anası babası sayesinde geçineceği olanların Mekteb-i Tıbbiye ve mekâtib-i saire dershanelerinde diz paralayıp beyin patlatmaktan ise seriü'z-zeval gençliğinin safasını sürmesi akıl ve hikmete daha ziyade muvafık düşeceğinden bahseyliyor idi. Her saadetin para ile husule geleceği itikad-ı tammında bulunan bir adam için bundan daha doğru hikmet mi olabilir? Tahsil-i ulûm için vücut yıpratarak bir doktor olmuş bulunsa idi bu kadar safa sürebilecek mi idi? Sulhi işin bu cihetini de şerh ve izah ederek doktor olsa böyle yaşayabilmek şöyle dursun belki hastahanelerde yuvarlanmak ve mecburiyet-i askeriye esaretine katlanmak gibi azaplardan dahi kurtulamayacağını meydan-ı muhakemeye sürüp netice-i hükmünde şimdiki yaşayışına nasıl teşekkür edebileceğini bilememek derecesinde beyan-ı memnuniyet eyliyor idi. Şu sözler bîçare Vahdeti'yi tahsilden soğutacak şeyler değil midir?

Eğer Vahdeti dahi Sulhi aklında bir adam olsa idi vakıa bu sözler kendisini tahsilden soğutabilirler idi diye korkmak mümkün olabilsin. Halbuki Vahdeti'ye sorar iseniz onun nazarında bahtiyarlığın tamamîsi insanın kendi âlemciği dahilindeki hürriyet ve istiklâli ile kaimdir. Vahdeti bu âlemde her neye nail olacak ise kendi kudret-i iktisabiyeti ile nail olmak davasındadır. Kedd-i yemini ile bir okka ekmek kazanmayı halası, teyzesi, amcası, dayısı sayesinde mükemmel kotralar ile Cezayir-i Bahr-ı Sefid seyahatlerinde safalar sürmeye tercih eder.

Vakıa Vahdeti dahi her saadetin para ile husule geleceğine itiraz etmez. Ez-dil ü can bu hakikati tasdik eder. Şu kadar ki ulüvv-i tab'ı ve kibr-i cenabı iktizasınca böyle her şeyin medar-ı husulü olan paraya kendisini muhtaç ve mağlûp görmeyi nefsine zül addeder. "Para bana mağlûp olsun, para bana muhtaç bulunsun" der. Paranın kendisine matlup ve muhtaç olması için ise hüner ve marifet iktisabına katlanmak lüzumuna kaildir. Avuç açacak, arz-ı ihtiyaç edecek olur ise beş on altın için bir halaya, bir amcaya değil, beş on hakikat-i fenniye için bir muallime sem-i dikkat avucunu açmak suretiyle arz-ı ihtiyaç etmeyi tercihte bulunur.

Ama Vahdeti bu hakikati Sulhi'ye arz ederek onun hikmetlerine mukabele mi eyliyor idi?

Hayır! Eğer bunları Sulhi'ye açsa Sulhi'nin nice safsata-i fatinane ile bu hikmetleri reddedeceğini biliyor. Sulhi böyle faydasız münazarattan ise pe-

derinin hastalanması kendisini ne derecelerde korkutmuş bulunduğunu, babasına ve hısım akrabasına gerçekten muhip bir delikanlı tavrıyla anlattıktan sonra ahval-i mektepten bahse girişti.

Meğer koca Vahdeti arkadaşından mufarakat tesiriyle olanca zamanını tahsile hasretmiş. Beşinci seneden dönmesi o senenin derslerini veremediği için olmayıp yine Sulhi ile bir sınıfta kalmak için olduğu malûmumuzdur. Bayram ertesi bu hakikati mektep müdür ve muallimlerine anlatarak tekrar imtihan istemiş ve tekrar verdiği imtihanda sınıfın aliyyü'l-alası olduğunu göstermiş bulunduğu gibi altıncı seneye nakleyledikte o senenin derslerinden maada yedinci senenin derslerini de yaparak iki seneyi birden atlamış. Şimdiki hâlde sekizinci senede bulunuyor ise de bu senenin imtihanında belki dokuzuncu seneyi de geçebileceğini ümit eylemekte imiş. Vahdeti'nin bir buçuk senelik sergüzeşt-i hâli bundan ibarettir der isek şaşar mısınız? Mekteplilerin Sulhi gibi olanlarında vakıa sergüzeşt çok olur. Hatta sergüzeştlerin mey-nuşanesi, zen-dostanesi, kumarbazanesi vesairesi, vesairesi olmak gibi envaı da bulunur. Lâkin bazı Vahdeti gibileri dahi olur ki ömürlerinden mektep zamanına ayrılmış olan kısmını yalnız o muhtesün-lehe hasrederek başka bir şeye kulak bile vermezler.

Vahdeti'nin bir buçuk senelik sergüzeşti şundan ibaret bulunduğu gibi, bundan sonra daha bir buçuk senelik sergüzeşti de yine bundan ibaret gibi bir şey oldu. Bir fark var ise o da geçen sene altıncı ve yedinci seneler derslerini birlikte tehyie etmiş olduğu hâlde, bu sene sekizinci dokuzuncu sınıflardan geçmek gibi yalnız meratib-i sunuftan ve onuncu senenin imtihanı ile doktorasının Mekteb-i Tıbbiye açıldı açılalı hiçbir şakirdde emsali görülmemiş derecede parlak bulunmasından ibarettir.

Binaenaleyh bu babımızda Vahdeti'nin sergüzeştine dair sözü lüzumsuz olarak uzatmaktan ise bu zatın mektepten çıktığı zamana kadar güzar eyleyen daha bir buçuk sene zarfında Sulhi'nin ne yolda zaman geçirmiş olmasına nakl-i kelâm eyleyelim.

Evet! Kelâmın bu ciheti de ol kadar uzun sürmeyecektir. Bir kere Sulhi'nin ne yolda yaşar bir centilmen olduğunu gördük ya! Sulhi hep o yolda yaşamıştır. Yeniden ihbara şayan yalnız iki vak'a vardır ki onların birisi halasının vefatı, ikincisi bu centilmen beyin ciddî bir sevdaya iptilâsı kaziyeleridir.

Hala hanım yetmiş beşlik bir kadın olduğu hâlde sekiz on günlük bir hastalık neticesinde vefat eyledi. Hem de yeğeninden pek memnun olarak ve bütün mameleki Sulhi'nin eline geçmekte bulunmasına asla kıskanmayarak vefat eyledi. Hakikati de aranılacak olursa Sulhi halasının öz evlâdı olsa kocakarıcığa bundan daha mutiane ve muhibbane bakamaz idi. Halasını sever idi. Binaenaleyh vefatından dolayı müteessir oldu ise de bademe ayda yirmi iki liralık varidata müstakilen kendisi malik olmuş bulunmasına az da memnun olmuyor idi.

Bizde emlâkin vakfolması böyle yeğenlere kadar mâni-i intikal olduğuna ve eshamın hudud-ı intikali daha dar bulunduğuna bakıp da hala hanımın

malı Sulhi'ye nasıl intikal etmiş olduğunu taaccüp buyurmayınız. Bu yoldaki emlâk ve emval vakıa min-cihetin hiç sayılacak şeylerden addolunmak lâzım gelir ise de akil olanlar bunun çaresini bulabilirler. Hala hanım dahi gerçekten akil idi. Devam-ı hayatından ümidi kalmaması üzerine nesi var ise cümlesini Sulhi'ye satıp parasını almış olmak suretinde nakleylemiş idi.

Halasının vefatından sonra birisi arap, diğeri beyaz iki cariye ve bir ihtiyar uşak ile yine o hanede oturmakta devam eyledi. Ancak hatırına riayet edilecek bir hala kalmaması üzerine varidattan kendi meraklarına sarf edebilecek paranın miktarını arttırmaya dahi mâni kalmamış oldu.

Müptelâ olduğu ciddî sevdaya gelince, bu da Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa isminde bir zatın kerimesi ile aralarında peyda olmuş bulunan münasebet-i ciddiyedir ki ber-vech-i atî tafsil olunur.

5

Bu Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa an-asıl Trabzon ahalisindendir. Büyükbabası İsmail Yazıcı namıyla tüccar gemilerinde yazıcılık ederek epeyce para kazanmış idi. Ba'de vefatihi oğlu Mehmet Ağaya "Yazıcıoğlu" lâkabıyla beraber pederindeki paralar intikal eylemiş ise de Mehmet Ağa gemi yazıcılığı etmeyip eldeki sermaye ile murabahacılığa, muameleciliğe başlamış idi. Bir zamanın murabahacılarındaki insafsızlık şimdiki zamanın sarraflarında, bankacılarında dahi emsali bulunmayacak derecelerde olduğunu ihtar edecek idiysek de müteakiben düşündük ki ne şimdiki zamanda henüz murabahacıların vücudu kalkmış ve ne de evvelki zamanda sarrafların vücudu nadirattan madut bulunmuş değildir. Binaenaleyh muameleci, murabahacı denildiği zaman ikraz eylediği yüz kuruşu bir iki sene zarfında faizinin faizi, gölgesinin gölgesi diye üç dört yüze vardıran gaddarlar maksud olduğunu pekâlâ anlarsınız.

İstanbulca asıl Yazıcıoğlu İsmail diye şöhret almış bulunan mütemevvil işte bu Yazıcıoğlu Mehmet Ağa nam muamelecinin oğludur. Asıl İsmail Yazıcı'dan kalan serveti birkaç yüz kat büyülttükten sonra dünya malını dünyada ve dünya yüzündeki yegâne oğluna bırakarak kendisi sair faniler gibi bir kuru kefen ile taht-ı türaba gitmiş idi. O zamanlar oğlu İsmail Ağa babası tarafından İstanbul'da vekil idiyse de muamelecilik denilen şeyi ol kadar sevmeyip servet-i mevcudeyi irada dökmek ister idi. Pederinin vefatı bu arzuya müsaade vererek İstanbul'da hane, han, hamam, dükkân filân birçok emlâk peyda eylediyse de elde bulunan daha birçok nükudu da boş tutmak olamayacağından bir taraftan dahi pederden menkul muamelecilikte devam eyliyor idi.

Bu zatın servetini biz haber veremeyiz. Kimse haber veremez ki biz de haber verebilelim. Halkın tahminine bakar iseniz birkaç kere milyonerdir. Lâkin kendi yaşayışına bakar iseniz sanki fülus-ı ahmere muhtacdır. O kadar mümsiktir ki eğer hırsızlardan havfı olmasa iki odalı bir hanecikte oturarak mübayaat-ı yevmiyesini dahi zenbilini arkasına vurup icra edecektir. Lâkin

bu zatın derece-i temevvülü mübalagat-ı müfrite ile şöhret almış bulunduğundan hanesinde erkek aşçısı, ayvaz uşak, seyis filân gibi bir hayli kalabalık bulundurmaya mecbur olur. Böyle bir daire ve debdebenin mesarifine eğerçi ziyadesiyle canı sıkılıyor ise de ne çare ki selâmet-i nefsi için böyle bir kalabalık içinde bulunmaya mecburdur. Zira bilemeyiz hangi vakitte kendisi gibi mütemevvil adamı hırsızlar tazyik ederek birçok paralarını aldıktan maada eser-i tazyikten ve korkudan o adamın vefat dahi etmiş bulunması bizim Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağanın nazar-ı dehşetini açmıştır.

Bu zatın dört haremi bulunduğu hâlde hiçbirisinden erkek evlâdı olmamıştır. İlk haremi Trabzonlu olup onun hiç çocuğu olmadığından yine Trabzon'da bir Çerkes cariye alarak üç çocuk doğurduğu hâlde üçünün de vefat etmiş bulunması bir aralık İstanbul'a nakl-i umur eylediği zaman Yazıcıoğlu'nu bir de İstanbullu kadın almaya mecbur etmiş idi. Bu kadın bir kız tevlid eyledi. Allah'ın emrini tamamıyla yerine getirmek ve fakat yalnız tezevvüç cihetinde tamamıyla yerine getirmek için dördüncü zevceyi de aldığı zaman bir kız dahi ondan tevellüd ederek işte bu iki kız muammer olmuşlar idi. Onlardan sonra hep kız olmak üzere birkaç evlâdı daha olmuş ise de hiçbirisi yaşamamış idi.

Bizim Sulhi Efendinin münasebet peyda eylemiş olduğu kız işte hâl ve şanı bundan ibaret bulunan Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağanın büyük kızı Şerife Hanımdır ki, münasebetleri dahi bir mevsim-i baharda Bursa'da peyda olmuştur. Yazıcıoğlu için evlât terbiyesi çendan ehemmiyet verilecek şeylerden midir? Zaten kız evlâdı herifin evlât saydığı yok ki! Onun nezdinde kız evlât denilen şey evvel ve ahir yekûnu bir hayli liralara baliğ olacak olan bir cihaz ile el herifine verilecek bir emanettir. Bereket versin ki valideleri bu kızları terbiye hususunda ihtimamlı davranmışlar idi. Hem de ne terbiye! Tepeden tırnağa kadar alafranga! Yazıdan okumaktan başka müzika ve el hünerleri de mükemmel! Eğer kızlarının mahiyet-i hakikiyeleri neden ibaret olduğunu Yazıcıoğlu bilse idi şüphesiz ikisini de denize atarak mahveder idi. Lâkin terbiyelerinin hakikati kendisinden ketmolunuyor idi. Yalnız birkaç hatm-i şerif etmek ve tecvid ve ilmihal ve Muhammediye ve Ahmediye gibi şeyler okumak ve biraz da yazı karalamak derecesinde ders almışlar zannederek bir de piyano meşk etmelerinden dolayı mahzuz oluyor idi. Zira kendisi rakıyı altın tas ile içen eski bekrîlerden olup kafası dumanlandığı zaman piyano tıngırtıları bu misilli ham ervahların bile kulaklarına hoş gelir.

Herife "ham ervah" dediğimize taaccüp etmeyiniz. Terakkiyat-ı fikriyesi hakkında bir medar-ı muvazene olmak için yalnız şunu ihtar ile iktifa edelim ki piyano hakkında en mühim, en etraflı mülâhazası olmak üzere "Hay kâfir Frenkler hay! Akıl mı dedin? Frengistan! Şöyle bir küçücük dolap içine bu kadar şeytanları nasıl sığdırmışlar! Hem de bakacak olsan dolabın içini bomboş görürsün. Birçok değnek parçalarından başka bir şey göremezsin!" der idi.

Bizim Sulhi Efendinin Bursa'da Şerife Hanım ile münasebet peyda etmesi badî-i emirde adî bir hovardalık maksadıyla başlamış idi. Bir gün Çe-

kirge taraflarında kızı validesiyle birlikte görerek kendisi beğenmiş olduktan maada bu kadınlar tarafından beğenilmiş de olduğunu kadınların kendisine pek dikkatli bakmalarından anlayarak arkalarına da düşmüş idi. Misafir oldukları mahalli öğrendikten sonra ertesi günü elinde bir mektup ile doğruca oraya giderek kapıyı çaldı ve içeriden çıkan Bursalı bir ihtiyara "Şu mektup İstanbul'dan gelmiş. Üzerinde dahi küçük hanımın kendi eline diye yazılıdır" diyerek mektubu içeriye göndermiştir. Bu mektup pek de sade bir şey idi. Sulhi diyor idi ki:

"Dün bendenize dikkatli bakmanızdan anladım ki bendenizi bir kimseye benzettiniz. Veyahut tanımak istiyorsunuz. Ben sizin İstanbul misafirlerinden olduğunuzu tanıdığım gibi, siz dahi benim elbette İstanbullu olduğumu tanımışsınızdır. İsmimi mahall-i ikametimi de size haber vereyim ki şayet daha etraflı tanımış bulunmanıza hizmet eder. İsmim Mehmet Sulhi'dir. Semtim Aksaray! İrad ve akar sahibi bir adamım. Hiçbir işim gücüm olmadığı hâlde kendi irat ve akarımla geçinirim. Bendenizi bu suretle tanıdıktan sonra şayet bir gûne emriniz şeref-sadır olacak olursa Bursa'daki makarr-ı ikametim dahi Ulu Cami karşısındaki Deveci hanıdır."

Bu mektubu başka birisine gönderse idi ihtimal ki, "Ne zevzek herif imiş!" diye Sulhi'ye gülüverirler idi. Sulhi şayet mektubu asıl küçük hanımdan başka bir kimse eline geçer veyahut kadın okumak bilmeyerek bir başkasına okutur da bais-i mahcubiyet bir hâl olur diye bu surette yazmış idi ki eğer kadın kendisiyle bir münasebet peydası arzusunda bulunur ise elbette kendi ikametgâhına bir vasıta gönderir. Ama bu kadının kim olduğunu biliyor mu? Ne gezer! Kim olduğunu değil, hatta kız olduğunu bilse idi Sulhi bu mektubu yine yazmaz idi. Zira evvelce dahi dediğimiz vechle onun maksadı yalnız bir hovardalıktan ibarettir. Öyle kızlarla filânlarla görülecek hiçbir işi yoktur.

Şerife Hanım alafranga terbiye görmüş serbest meşrepli bir kız olduğundan Sulhi'nin şu mektubunu zevzekliğe hamletmeyerek öyle bir hükme hamleyledi ki işin bu ciheti Sulhi'nin hayal ve hatırında bile yok idi. Bu suret ise "Mutlaka bu delikanlı benimle izdivacı arzu etmiş de onun için bu mektubu tertip eylemiştir" sureti oldu. Fakat Şerife serbest meşrepli bir kız olmağla beraber öyle ırzından, iffetinden şüphe edilecek takımından da değildir. Öyle olsa idi Sulhi'nin işbu mektubunu kendisince esrardan addederek kimseye göstermemesi lâzım gelir idi. Şerife ise bilâkis mektubu kaptığı gibi validesine gitti ve mülâhazasını serd ile mektubu da irae eyledi. Validesi kızının bu mektuba verdiği manâyı tasdik eyledi. Dedi ki:

—Kızım! Gördüğümüz delikanlı beğenilmeyecek erkeklerden değildir. İşte irat ve akareti de kendisini işsiz güçsüz geçindirmeye kâfî imiş. Bundan âlâ koca mı olur. Bunu baban dahi kabul eder. Haydi şu mektuba bir muvafık cevap yazalım da işin ilerisi için dahi tedbire başlayalım.

Validesi Sulhi'nin mektubunu alarak kızına cevabını söyleyip yazdırdı. Cevap dahi vakıa Sulhi'nin her sözüne mukabil olmak üzere şundan ibarettir:

"Dün sizin de bize pek dikkatli bakmanızdan anladım ki ya bir tanıdığınıza benzettiniz veyahut tanımak istediniz. Vakıa ben de sizin İstanbullu olduğunuzu tanıdım. İsmimi sorar iseniz Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağanın büyük kızı Şerife'dir. Şayet bir emriniz olursa onu da İstanbul'daki mahall-i ikametime tebliğ edebilirsiniz. Babamın ismini haber verdikten sonra mahall-i ikametimi de ayrıca haber vermeye lüzum yoktur. Şöhreti hasebiyle babamı kime sorsanız mahall-i ikametini size sağlık verir."

Cevapnamenin en sonundaki "sağlık" tabiri tamam kadınca düşmedi mi?

Sulhi bu mektubu bir kere okuduktan sonra birkaç kere daha okumaya mecbur oldu. Zira "Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağanın kerimesi" sözü öyle yalnız bir kerecik okumakla insana kanaat verecek adî sözlerden değil idi. Sulhi bu zatı pekâlâ tanır, hatta derece-i servetini en ziyade mübalâğa edenlerden daha ziyade mübalâğalı olmak üzere tahmin eder.

Güzel ama Şerife Hanım kendisinin Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa kızı olduğunu öyle bir muaşaka-i adiye için haber vermez ya! Sulhi'nin ilk tahmini vechle bir taze dul olsa veyahut o kadar müsait bir hâlde bulunsa, hatta asıl ismini saklaması bile lâzım gelir idi. Sulhi ise kendi ismini, resmini haber vermekten kadını itma' gibi bir tesir ümit eylemiş idi. Vakıa bu tesir hâsıl oldu, ama kendi ümit eylediği yolda değil. İşte besbelli ki kızın bu cevapnamede anlatmak istediği şey, "Sen beni beğenmiş isen ben de seni beğendim. Beni ister isen babamdan iste!" hükmünden ibarettir. O zamana kadar Sulhi Bey teehhülü hiç der-hatır bile etmemiş olduğu cihetle Şerife tarafından bu yolda edilen teklif, delikanlının ziyadesiyle istigrabını mucip oldu. Bu mektuba ne cevap vereceğini bir türlü tayin edemiyor idi. Cevabın geldiği gün akşama ve o akşam sabaha kadar buna ne yolda mukabele etmek lâzım geleceğini bilemeyerek bayağı bir ıstırap ile zaman geçirdi.

İkinci günü Keşiş Dağı'nın eteklerine doğru gezmeye çıktıkta bi't-tesadüf Şerife Hanım ile validesi dahi Keşiş'den inmekte bulundukları cihetle düzlük bir yerde karşı karşıya geldiler. Yakından edilen temaşa Şerife'nin hüsn ü cemali lehine enzar-ı takdiri daha ziyade kuvvet ve ehemmiyetle celp eyliyor idi. Halbuki Sulhi dahi kızın ve validesinin bir kat daha nazar-ı tahsinlerine mazhar olduğunu bunların tavırlarındaki alâim-i itminandan anladı.

Ama bunlar bir saniyelik ahvalden olup asıl ehemmiyet verilecek şey ise bunların yekdiğerine nasıl muamelede bulundukları kaziyesidir. Sulhi henüz kıza yazdığı mektubun validesi tarafından dahi görülmüş bulunduğundan haberdar olmadığı cihetle Şerife'ye bir tavr-ı âşıkane gösterse şayet validesinden ihtiraz eder mütalâasında iken Şerife'nin validesi bu kibarzade delikanlının kendi kızına yazmış olduğu mektubu kendisinin de göreceğini mutlaka hükmedeceğine ve kızı tarafından yazılan cevapnamede validesinin de reyi behemehal munzam olduğu anlaşılmamak kabil olamayacağına kani bulunmasıyla beraber bugün çocuğun Keşiş Dağı'na doğru çıkmasını da mutlaka kendilerini bi't-takip iki lâkırdı teati eylemek maksadına hamletmekle işte bu mülâhazalar üzerine müstakbelen damadı olacak zat ile iki lâkırdı teatisini levazım-ı nezaket-i kârgüzaraneden addeyledi. Binaenaleyh delikanlıya mütebessimane bir tavır ile dedi ki:

—Sıkılmayınız oğlum! Böyle mahcubiyetler sizin bizim terbiyemizde bulunanlara yakışık almaz. Ettiğiniz hareket tamam merdane bir harekettir. İnşallah bu mukaddimenin neticesini de hüsn-i istintaca muvaffak oluruz!

Hani ya o dilbaz Sulhi? Şimdi bir kadının şöyle üç çift sözlerine karşı lâl oldu kaldı. Ama kadınlar ile hiç muamelesi olmadığı için mi? Ne gezer! Şimdiye değin ne kadar kadın tanımış ise Sulhi cümlesini kendi talâkatine hayran etmiş idi. Fakat o kadınların kâffesi Sulhi'nin mağlûpları idi. Tavr-ı galibiyet insana ne kadar cür'et verir. Bugün şu saatte karşısında bulunan kadınlar ise yalnız kibarlıklarıyla değil, iffet ve ismetleriyle dahi Sulhi'ye galiptirler. Sulhi gibi bin erkek daha olsa galip gelecekler! Binaenaleyh Sulhi, "Hakkımdaki lütfunuza minnetdarane arz-ı teşekkür ederim" diyebildi, ama buram buram terleyerek bu sözü ancak söyleyebildi.

Şerife, müstakbelen kocası olacak delikanlıya yalnız hasr-ı enzar-ı takdir ile iktifa ederek hiçbir söz söylemedi. Validesi ile Sulhi'nin sözleri dahi pek ziyade uzanmadı. Valide hanım bu işte Hacı İsmail Ağayı irza için biraz tedbirli davranmak lâzım geleceğini ve ağa hazretlerinin ahvali biraz acip olduğu için tedbirsizlikle işi bozmamak iktiza edeceğini anlattı ve biraz da kocasının huysuzluklarını hikâyeye girişti ki, ilk mülâkat ve mücavebede sözün bu derecesi çok idi bile!

Bundan sonra Bursa'da bu kadınlar ile bir daha mülâkat vuku bulmaksızın iki taraf İstanbul'a avdet eylediler.

6

Teehhülü hayal ve hatırdan bile geçirmeyen Sulhi'nin şu Bursa seyahatini müteakip hatırında teehhülden başka hiçbir şey kalmamış olması şayan-ı istigraptır. İstanbul'a avdetten sonra Şerife Hanım ve validesiyle muhabereye bir kat daha revaç verildi. Vakıa muhaberat kısmen pek âşıkane surette idiyse de aşkın kuvvet ve şiddeti kız tarafında daha galip olup Sulhi'de ise muhabbetten ziyade para hesabı hüküm sürüyor idi.

Evet! Para hesabı zahir! Yazıcıoğlu birkaç kere milyon sahibi olup da hiç erkek evlâdı dahi bulunmaz ise Sulhi gibi bir adam para hesabında bulunmaz da ne yapar? "Âlemde her saadet para ile hâsıl olur" itikadına halası vefat edeliden beri bir kat daha kuvvet vermiş idi. Zira halasının vefatından mukaddem bazı hâsıl edemediği şeylere de halasının vefatından sonra muvaffak olmaya başlamış idi. Ya bir de Yazıcıoğlu'na damat olursa artık Sulhi'yi prensler gibi yaşamaktan kim meneder?

Muhaberatın kısmen âşıkane surette cereyan eylediğini haber vermiş idik. Bunların diğer kısmı ise kayın valide olacak hanımın, damadına, kayın peder olacak efendiye ne surette çatmak lâzım geleceği yolunu öğretmesinden ibaret idi. Vakıa Sulhi dahi o surette hareket ederek evvelâ Yazıcıoğlu ile bir muarefe peyda eyledikten sonra bu zatın yanında paradan başka söz etmeyerek ve bahusus para denilen şeyin bir tanesine bin çıkın vurmak para kadrini bilmek demek olacağını serde başlayarak herifin nazar-ı teveccühünü kendisine celbe koyulmuş idi.

Hem Sulhi'nin para ehemmiyetine dair ettiği bahisleri pek de calidir diye reddetmemelidir. Cali bile olacak olsalar Sulhi bir adamı aldatmak, ikna etmek istediği zaman hiç de ekini belli etmeyecek derecelerde hareket edebilir. Halbuki paraya âşık olmak emrinde Sulhi Yazıcıoğlu'ndan hiç de aşağıda kalmıyor. Aralarında bir fark var ise o da Yazıcıoğlu filhakika bir paraya bin çıkın vurmak gayretinde bulunduğu hâlde Sulhi'nin para üzerindeki bu çıkınları sökerek içindeki bulunanları sarf etmek ve o sarfiyatla güzel yaşamak gayretinde bulunmasından ibarettir. Sulhi'nin Yazıcıoğlu'na kendisini ne gibi mübahesatla beğendirmeye çalışmakta olduğuna bir numune olmak üzere yalnız bir mübahaseseni nazar-ı muvazenenize arz edelim:

Bir akşam Yazıcıoğlu'nun selâmlığında Trabzonlu, Rizeli birkaç yazıcı ve kaptan dahi misafir oldukları hâlde paranın ehemmiyetine ve para kazanmanın ne büyük bir şan ve şeref addolunmak lâzım geldiğine dair açılan söz üzerine Sulhi ber vech-i atî serd-i efkâra başladı:

—Efendiler! Böyle şeylerde insanın fikrine, mütalâasına delâlet edecek olan şey fenn-i tarihtir. Tarihe müracaat eder iseniz görürsünüz ki insanların şan ve şeref addeyledikleri şey devren ba'd devr, asren ba'd asr pek çok tebeddülâta uğramıştır. Bir zamanlar şan ve şeref yalnız hikmette olduğundan Yunanistan'ın ukalâ-yı seb'ası ve onlara tâbi olan hükeması o devrin kahramanları addolunurlar idi. Onlardan sonra cihangirlik şan ve şeref addolunduğundan Sizostrisler, Büyük İskender'ler, Kayser'ler filânlar bu yolda en büyük kahramanlar addolunmuşlardır. Bir zaman dahi ulûm ve maarif şan ve şeref addolunmuş idi ki binlerce esami bu yolun kahramanı sayılırlar. Hâsılı bir zamanlar sanayi-i nefise şan ve şeref addolunarak erbabı bütün cihanın hürmet ve tazimine mazhar olmuşlardır. Şimdi bu zamanın en büyük şan ve şerefi ise paradır! Elyevm para kazanan bir adam vaktiyle hikmet söyleyen feylesoftan esfar-ı cihangiraneye çıkan sahip-kırandan kutb-ı zaman addolunacak erbab-ı ulûm ve fünundan ve sanayi-i nefisede en ileriye varan esatizeden, hâsılı herkesten, her şeyden daha galiptir. Bu devrin en büyük kahramanları Rochild'ler, Kamando'lar ve bunlar gibi zenginlerin mecamii olan bankalardır. Düşünmelidir ki bunca şimendüferleri, tünelleri, kanalları ve dağ gibi gemileri yapan hep paradır. Zenginlikteki kudretin şu cihetine şaşmalıdır ki beş paralık kâğıt parçasına beş bin liralık kıymet veriyor. Krallar, imparatorlar bile sarrafların, bankacıların minneti altında bulunuyorlar. Çünkü onlara borçları vardır. İşte "para" denildiği zaman onun kıymet ve ehemmiyetini şu nokta-i nazardan muvazene etmelidir.

Vakıa Yazıcıoğlu öyle ezmine-i kadimede hikmet ve cihangirlik vesairece şöhret alan kahramanların hakkındaki muhakemat-ı tarihiyeden hiçbir şey anlayamamış idiyse de oralardan toparlanıp gelen söz nihayet para meselesine müncer olunca onu pek güzel anlamış idi. Zaten meşahirin hiçbirisini tanımadığı hâlde Rochild namı çoktan vasıl-ı sem'i ıttılaı olmuş idi. İşittiği şeylerden hesap eylediğine göre Rochild kendisinden birkaç yüz defa daha

zengin olduğundan şu dünya yüzünde Rochild'den büyük hiçbir adam daha gelmemiş ve gelmeyecek olduğuna kani idi. Binaenaleyh Sulhi'den bu yolda bir muhakeme işitmesi bu delikanlı hakkındaki hüsn-i zannının bir kat daha kuvvet bulmasına bais olmuştur.

Bunun üzerine diğer bir gün dahi Yazıcıoğlu, Sulhi Efendi ile yine para meselesine dair söz açtıkta kendisi serd-i efkâra başladı. Dedi ki:

—Efendi oğlum! Para denilen şeyi kazanmak vakıa büyük muvaffakiyet, büyük şan ve şeref addolunur ise de onu kazandıktan sonra muhafaza edebilmek daha büyük muvaffakiyet, daha büyük şandır. Para bir bakıma güruh-ı karıya benzer. İnsan ne yapar ise yapar, çalışır çabalar, aldatır, filân eder karıyı ele getirir ise de eğer muhafazasında daha ziyade ehemmiyetli davranmayacak olur ise yine elinden çıkarmak dahi müsteb'ad değildir. Pek çok adam bilirim ki beş on kuruş kazanmayı müteakip ne oldum delisi olarak israfata başlamıştır da böylelikle o para elden çıktıktan sonra mahvolmuş gitmiştir. Rochild'in bence bir büyüklüğü var ise o da ecdadının kazanmış olduğu parayı elden çıkarmayarak muhafaza etmesidir. İşittiğime göre bunlar hep hısım ve akrabalarından mürekkep azim bir kumpanya imişler! Cümlesi de muhafaza-i mal hususunda yek-vücut imişler.

Sulhi derhal bu sözleri kabul ve tasdik eyledi. Zira anlamış idi ki Yazıcıoğlu'nun hareminde kendisine dair söz edilmiştir ki o da bu sözler ile kendisine nasihat vermeyi aralarındaki münasebetin bir kat daha takviyesi için lâzım addeylemiştir. Çünkü o zamana kadar Sulhi ile Şerife ve validesi asla boş durmayarak izdivaç meselesini Yazıcıoğlu'na açar açmaz tahsil-i rızasını temin edecek esbabı tehyieye gayret ediyorlar idi. Üçüncü haremi kocasına Sulhi Beyefendi sözünü birkaç kere açmış ve şöyle zengin, böyle akil ve fatin bir deli[kanlı] olduğunu methederek kendisi gibi bir büyük adama damat olmak hevesi mutlaka delikanlıda dahi bulunacak ise de asıl böyle bir delikanlıyı elden çıkarmamak kendileriyçün pek lâzım olacağını ikna'a başlamış idi. Demek oluyor ki karısının sözleri Yazıcıoğlu'na hüsn-i tesir etmeye başladığı için o da Sulhi ile olan münasebetini böyle para hakkındaki efkâr ve mütalâatını dermeyan suretiyle takviyeye lüzum görmüştür.

Şeytan Sulhi! Yazıcıoğlu'nun bu hafayasını derhal anladığından herifin sözlerini tamamıyla tasdike can attı. Dedi ki:

—Efendim! Çeşmeye gitmekten maksat su doldurmak ise insanın götürdüğü destinin dibi delik olmamalıdır. İçeriye giren su kadar da dışarıya çıkar ise destinin dolması kabil olur mu? Zat-ı alînizin bu mütalâası bendenizce yalnız kavlen musaddak değildir, fiilen dahi musaddaktır. Familyamız halkının servet ve sâmânı ber-mukteza-yı tevarüs bir ihtiyar halamızda müçtemi olduktan sonra bendenize intikal eylemiş idi. Halamın vefatında şehrî varidatımız yüz seksen lira kadar eder idi. Vakıa bir hesaba göre re'sü'l-male dokunmamak şartıyla bu varidatın kâffesini harcetmekte beis görülmeyebilir idiyse de hiç ayda bu kadar para yenir mi? İnsan kurabiye yerine beşibiryerde lira yemiş olsa yine çok gelir. Binaenaleyh hem eş dost arasında mahcup olmayacak derecelerde geçinmeye ve hem de faiz ve varidatıyla re'sü'l-mali

arttırmaya başladım. Şimdi tahminen ayda ikiyüz on dört liraya kadar varmıştır.

Bizim Yazıcıoğlu'nun gözleri yerinden fırlarcasına açıldılar. Vakıa böyle ayda iki yüz on dört liralık varidatı şayan-ı hayret bulacak derecelerde istiksar için değildir. Ancak Sulhi gibi henüz genç bir adamın abâ ve ecdadı servetini mahvetmesi pek melhuz iken mahvetmedikten maada bilâkis arttırmaya da muvaffak olması herifin gözlerini dört açmıştır.

Varidatın miktarı hakkında Sulhi'nin yalan söylediğini tayip mi eylediniz? Hakkınız yok değildir. Ama Sulhi olsaydı size, "Düruğ-i maslahat-amiz be ez rast fitne-engiz" cevabını verir idi. Hem Sulhi bu yalanı kayın validesi olacak zatın tensibi üzerine söylemiş idi. Şerife Hanım ile validesine varidat-ı şehriyesi topu kırk beş lira olduğunu itiraf!.. etmiş olduğu hâlde onların bu varidatı Yazıcıoğlu'na daha yüksek göstermesini tavsiye etmeleri üzerine bu kadar mübalâğaya cür'et bulmuş idi.

Ama diyeceksiniz ki bu kırk beş lira dahi hakikat-i hâle nispetle yüzde yüz yalandır. İyi ama artık size her şeyin daima dosdoğrusunu haber verecek derecelerde özü sözü doğru adamları nereden bulalım? Böyle servet ve sâmân bahislerinde yalan söylemek umumî gibi bir şeydir. Hem de birtakım kimseler Sulhi Efendi gibi hiç olmaz ise bir misli nispetinde yalan söyledikleri hâlde diğer birtakımı nısfını yeya rub'unu haber vermek suretiyle yalan söyler. Hele Yazıcıoğlu servetinin miktarını haber vermek lâzım gelse öşrü nispetinde bile haber vermeye cesaret alamayacak takımdan bulunmasıyla Sulhi'nin haber verdiği nispette bir yalan, bir mübalâğa olmasına zihninde ihtimal bile tasavvur edememiştir. Dünya böyledir. Bazı kimselerde çok vardır az itiraf eder, bazılarında az vardır çok gösterir. Hele birtakımında hiç yok iken hazine-i Karun'a malik ve birçoğunda dahi pek çok iken fülus-ı ahmere muhtaç görünmek dahi ahval-i beşeriye muktezasındandır ya! Bunlara nazaran bizim Sulhi Efendi yine öpülüp başa konulacak bir adam sayılmaz mı?

İşte mektep arkadaşı Vahdeti doktor diplomasını alarak mektepten çıktığı esnada Sulhi Efendi sevda-yı ciddî meselesini bu derecelerde ileriye götürmüş idi. Yüzbaşı alâmetlerini ve kılıcını takınarak artık doktor ünvanına ispat-ı istihkak etmiş bulunan Vahdeti Efendi senelerce müddettir hasretini çektiği arkadaşıyla birkaç zaman bol bol görüşmek için Aksaray'da Sulhi Efendinin hanesine postu sermiş bulunduğundan müsahabet ve hasbıhal esnalarında Sulhi Efendi maşukasıyla olan macerasından da Vahdeti'yi haberdar eyledi. Hatta kızın mektuplarını bile gösterdi. Çünkü aralarındaki muhabbet, uhuvvet derecesinden bâlâ-ter olmak ve ikisi de terbiye görmüş zevattan bulunmak hasebiyle bu yoldaki esrara arkadaşını vakıf etmekten Sulhi hiç çekinmeye bilir. Şu kadar ki servet-i mevcudesini Şerife Hanıma iki kat ve kayın pederine beş on kat göstermiş olması gibi esrar-ı garibeye arkadaşını bittabi vakıf etmemiştir. Bu işte hulâsa-i mütalâası olmak üzere demiştir ki:

—Bu teehhül hususunda senin efkâr ve mütalâan benim efkâr ve mütalâama uymayacağını bilirim. Fakat ben şunu düşünürüm ki halamdan kalan mirasın aslına dokunmadığım hâlde iradıyla iki iki buçuk senedir şu kadarcık

bir refahla yaşayabildim. Ama refahın o derecesine artık alışmış bulunduğumdan şimdi o kadar yaşamakla iktifa edemiyorum. Paradan başka medar-ı saadet olsa ona müracaat edebilir idim. Doğrudan doğruya para kazanmaya teşebbüs dahi benim için biraz müşküldür. Ama Yazıcıoğlu'na damat olursam hazır kazanılmış bir paraya malik olmakla beraber iktizasına göre ticarete dahi salik olabilirim. Kayın pederimin irşat ve delâletiyle benim için tacir olmak doktor olmaktan da, her şey olmaktan da kolay olur. İşte bu hesaplarla beraber yavuklum gayet güzeldir. Şimdiye kadar hiçbir kadını bu kadar ciddî olarak sevdiğimi der-hatır edemiyorum. Ömrümde ilk muhabbet-i halisane ve safiyane bunu buluyorum.

Vahdeti arkadaşının bu sözlerini kâmilen dinlediği hâlde ne tasdik ne de red yolunda hiçbir şey söylememiş idi. Ama bu sükût tasdik manâsına olan sükûtlardan olmadığını Sulhi pekâlâ anladı. Binaenaleyh şayet Vahdeti itiraza başlayacak olursa itirazlarının bir kısmına vukuundan evvel cevap vermiş olmak için sözünde yine devam ederek dedi ki:

—Bu teehhül hususunda ne mütalâada bulunacağını bilirim. Sen benim yerimde olsa idin elde bulunan iradın ile kanaatkârane, feylesofane yaşamak için kimsesiz fakir bir kızcağız alıp safana bakar idin. Öyle değil mi?

İşte yalnız bu sual üzerine Vahdeti cevap vermeye davrandı. Cevabı ise yalnız şundan ibaret oldu:

—Vallahi birader ben senin yerinde olsaydım bile ne yolda hareket edeceğimi henüz bilemez idim. Zira ben şu yüzbaşı alâmetlerini takınmış isem de hâlâ bir mektepli demeğim. Mektep sersemliği henüz üzerimden gitmemiştir. Şimdiye kadar aklımı fikrimi hep tahsile sarf etmiş ve tahsilden başka bir şey düşünememiş olduğum gibi hâlâ da zihnime öyle yeni şeyler hutur etmemiştir. Bakalım işin bundan sonrası ne olur.

7

Şerife Hanımın validesi bir akşam kocasıyla Sulhi'ye dair ettikleri mübahasede kızının bu delikanlıya verilmesi için kocasında bir büyük istidat görmekle ertesi sabah erkenden keyfiyeti Sulhi'ye iş'ar eylemiş idi. O akşam Sulhi yine Yazıcıoğlu'nun selâmlığına gelerek bi't-tesadüf misafir dahi bulunmaması üzerine yemekten sonra kemal-i edep ve tazim ile milyoner efendinin elini öpüp kendisini evlâtlığa kabul etmesi için ricaya başladı. Kadınca kimsesi olmadığı cihetle harem tarafına görücü göndermek ve kadınca söz kesmek gibi levazıma riayet kendisi için mümkün olamayacağını anlattı. Bu izdivaçtan maksad-ı aslî böyle tecrübekâr bir kayın pedere damat olmak suretiyle gençlikte mahrum büyüdüğü baba oğul muhabbetini tatmak kaziyesi olduğundan da dem vurdu.

Sulhi'de söz kahtı olmadığını zaten bilirsiniz. Her makama münasip olan sözleri pek de güzel söylediğinden Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa delikanlıyı kemal-i lezzetle dinlemekte olduğu gibi teklif eylediği şeye muvafakatı da dünden hâsıl olmuş ise de böyle işlerde biraz teennî ve biraz da naz mutat olduğundan "Bir kere de validesiyle konuşalım. İnşallah kısmet ise matlup hâsıl olur. Bana sorar iseniz ben bu alış verişe pek ısınmış bir hâldeyim" diye Sulhi'yi bir büyük ümit ile iade eyledi.

Bu ümidin husulü de teahhur etmeyeceği ikinci günü kayın validesi tarafından aldığı mektupta tebşir olundu. Meğer o gece Yazıcıoğlu haremi ile müzakere ederek Sulhi'nin iç güveysi kabulüne karar vermişler.

Artık Sulhi'deki sevinç! Gece sabahlara kadar Vahdeti Efendi ile hülyalara girişerek Yazıcıoğlu'na damat olduğu zaman şöyle yaşayacağını, böyle yapacağını o kadar ballandıra ballandıra hikâye eyliyor ki, daha bu hayalâtın bile kendisini mesut eylediği apaşikâr görülüyor.

Öyle ya! Neden mesut ve bahtiyar olmasın? Elde en büyük bir nimet olmak üzere gençliği var! Dünyada kendisini her saadete nail etmek için parası var. Hele kayın pederinin serveti kendisi gibi seksen damadı mesut ve bahtiyar etmeye kâfî! Zaten bu dünyada ömr-i fanîyi hoş geçirmekten başka ne maksat makbul olabilir? Çalışıp çabalamak nesine lâzım! Viran dünyayı kendisi mamur edecek değil a! Mektepten ihrac edilmeyip de doktor çıksa idi ne kazanacak idi? Bir yüzbaşı maaş ve tayını kendisinin tütün parasına yetişmez. Terfi-i rütbe için birtakım merde, namerde boyun bükecek! Eldeki sanatıyla işleyip para kazanmaya çalışacak olsa hangi taraftan bir viziteye çağrılacağım diye daima kulağı kirişte bulunacak. Cenab-ı Hakk'a bin hamd ve sena olsun ki bu beliyatın kâffesinden vareste olduğu hâlde prensler gibi yaşamak yolu kendisine temin olunuyor.

Bu mülâhazaların kâffesi Sulhi'nin o sabahlara kadar devam eyleyen hasbıhaller esnasında Vahdeti'ye anlattığı şeylerin hulâsası olup Vahdeti gıptaya, hasede haml olunmasın diye bunların hiçbirisini kalben istisvab etmiyor ve bilâkis arkadaşını soğutmamak için zahiren tasdik ve tasvipte dahi bulunuyor. Yalnız tahsil ve taallümün ve bilhassa kendi sanatının şanını, şerefini müdafaa için diyor ki:

—Azizim! Cihanda bahtiyarlık denilen şey insanın kendisini bahtiyar bulmasından ibarettir. Sen bahtiyarlığı bu yolda bulmuşsun. Cenab-ı Hak muvaffak eylesin! Bazı kimseler dahi vardır ki maişetin yalnız yeyip içmek, giyinip kuşanmak ve zevk ve safa etmek gibi cihet-i maddiye ve hayvaniyesiyle kendilerini bahtiyar bulamazlar. Belki cihet-i maneviyesiyle asıl tamamî-i bahtiyarîyi ararlar. Meselâ en kadim zamanlardan beri tarihi açsanız tasavvur ettiğiniz yolda bahtiyarane yaşamak davasında bulunanların âlem-i tarihte ebedî bir hayata nailiyetle mümtaz olmuş olanlarını göremezsiniz. Benim arzu eylediğim şan ve şeref zımnında servet ve sâmân yok değildir, o da vardır. Hatta servet ve sâmân bu tarikin cümle-i levazım-ı zaruriyesindendir. Ancak nazar-ı dikkat ve ehemmiyeti yalnız servete hasretmek onu zaruriü'l-husul bir hâle koyacak olan teşebbüsat-ı saireden insanı meneyler. Fezail ve kemalât-ı beşeriye erbabından olup da fakr u fakka içinde yaşamış bulunanları tarihte pek az görürsünüz. Görebileceğiniz adamların da ekserisi bu fakrı ihtiyarî olarak kendileri istemişlerdir. Yoksa bir adam kendi meziyetini ayn-i nakd olunacak dereceye isal ederse servet ve sâmândan ibaret bulunacak arzusu pek kolaylıkla husule gelir.

Sulhi dahi arkadaşının bu yoldaki muhakematını ez-dil ü can tasdik etmiyor idiyse de Mekteb-i Tıbbiye'de on sene emek vererek nail olmuş bulunduğu diplomayı ehemmiyetten düşürmüş olmamak için cali bir istisvapta bulunuyor idi.

Nihayet düğüne başlandı. Vakıa Sulhi iç güveyisi girdiğinden güya hiçbir masrafa duçar edilmiyor idiyse de ayda iki yüz yirmi lira varidatı olan bir damadın hiçbir şey yapmadığı hâlde bir iki bin liracık olsun sarf edivermesi iddia eylediği servetle ancak mütenasip düşeceğinden ve kaz gelecek yerden tavuğu esirgememek lâzım gelip Sulhi'nin feda eyleyeceği tavuğa nispetle umduğu kaz değil, öküz ve fil nispetini bulacağından halasının kendisine terk eylediği servetin esham kısmını tamamıyla elden çıkarmaya mecbur olmuş idi.

Ya acaba Yazıcıoğlu bu düğünde hısset-i mizaca mağlûp mu kaldı?

Hayır! Eğer kızını dışarıya bir kocaya verse idi cihazı hususunda mümsikâne davranacağı derkâr idiyse de dışarıya kız vermeyip belki içeriye bir damat almak o hesaplı muamelecinin hesabına muvafık düşmekle hakikaten kendisini tanıyanların hayretlerini mucip olacak derecelerde mesarif ihtiyar eyledi. Bir düğün yapıldı ki pek çok zamanlardan beri İstanbulca emsali görülmemiştir.

Vahdeti Efendi henüz tabur veya alay üzerine tabip tayin olunmayarak Haydarpaşa Hastahanesi'ne devam etmeye memur olmağla arkadaşının teehhülünden sonra eşyasını hastahaneye nakletmiş ve badema orasını mesken edinmiş idi. Lâkin mülâkatları öyle mektepte olduğu gibi yıllarca değil aylarca bile teahhur etmiyor idi. Haftada, on beş günde bir kere ve bazı bazı haftada iki kere bile Sulhi Efendinin kayın pederi konağına giderek mülâkat eyliyor idi. Bu ziyaretleri esnasında Yazıcıoğlu ile dahi mülâkat etmiş ise de doğrusunu ister iseniz Vahdeti Efendi böyle paradan başka edecek sözü bulunmayan ham halât bir herifin musahabesinden asla hoşlanamadığı gibi Yazıcıoğlu dahi böyle paraya dair hiç sözü olmayan bir abdalın musahabesinden asla memnun olamamış idi. Fakat ne çare ki Vahdeti Efendi arkadaşının hatırı için bu para perest herifin mülâkatı işkencesine katlandığı gibi Yazıcıoğlu dahi damadının hatırı için bu para-giriz adamın musahabesine katlanıyor idi.

Yazıcıoğlu ile Vahdeti'nin bu yoldaki münasebetleri o kadar ehemmiyet götürecek ahvalden değildir. Asıl ehemmiyet götürecek hâl damat efendinin hâlidir. Bir adama, "Yahu ne hâldesiniz? Nasılsınız?" denilecek olsa, hâlinin pek de memnun kalınacak ahvalden olmadığını anlatmak için "İç güveyisinden hâllice!" cevabını verir. Acaba bizim iç güveyisi ne hâldedir? Teehhülden sonra bekârlık âlemindeki meraklarını bi't-tadil gece gündüz zamanını zevcesi ile mi imrar ediyor?

Ha! İşte burada nazar vardır! Sulhi öyle gece gündüz karıcığı ile baş başa sohbet için mi teehhül etmiş idi ya? Şehrî yirmi iki lira varidatıyla yaşayışını kâfî göremeyerek tevsi-i daire-i maişet için teehhül etmiş olduğu hatırımızdan çıkmamış olmak lâzım gelir. Vakıa henüz teehhülün ilk aylarında bulunmak hasebiyle daha asıl mekasıdını meydana çıkarmamış idiyse de eğlencelerini istediği gibi tertip için teşmir-i sak-ı ihtimam eylemiş idi.

Bir kere düğün için hiçbir şey yapmamış sayıldığı hâlde eski varidatının yarısı elden gitmiş olduğunu düşünür iseniz bekârlık hâlindeki yaşayışından daha vâsi bir mikyasta yaşamak için evvelki varidatının birkaç misline varmak lâzım gelen parayı kayın pederinden nasıl çekeceğini ne derecelerde düşünmekte bulunduğuna da isal-i fikr edebilmiş olursunuz.

Daha şimdiki tertip-kerdesi olan maişet bizim Sulhi Efendiye ayda hiç olmazsa yüz liracık için bir ihtiyaç kapısı açmış idi. Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa gibi bir adamdan ekini belli etmeksizin bu kadar parayı sızdırıp çekmek kolayca bir maslahat mıdır? Her saadet para ile hâsıl olur itikadında iken bizim Sulhi için her dert, her belâ paraya muhabbetten husule gelecek deseniz a.

Bunun Sulhi'nin kendisi demiyor ki biz de diyebilelim. Vakıa düşünülecek olsa bu söz en hakimane bir sözdür. Para insana yalnız her saadeti her bahtiyarlığı hâsıl edecek bir vasıta değildir. Belki her beliyeye, her suda'a yol açacak bir şey var ise o da paradır. Para insanın arzularına, heveslerine vüs'at verir. Bunların ilk derece-i ittisa'ına kâfî para elde bulunsa bile arttıkça artan derecesine eldeki paranın kifayet edemeyeceği de olur. İşte o zaman para calib-i refah olmayıp müstevcib-i müşkülât olduğunu insana teslim ettirir.

Fakat bizim Sulhi bu hâlde değildir. Henüz ilk tertibatındadır. Bir kere işini yoluna koyacak olur ise şöyle yaşayacağı ve böyle zevk ve safalar edeceği hakkındaki hülyaları daha şimdiden kendisini son derecelere kadar bahtiyar etmektedir.

8

Sulhi Efendi kayın pederinin emniyet ve itimadını tamamıyla kazanmak için tasarrufa riayetkâr görünmek ve her işte son dereceye kadar intizamı muhafaza etmek gibi tedabirin hiçbirisinde kusur etmeyeceğini uzun uzadıya izaha hacet yoktur. Şurasını izaha hacet vardır ki servet ve sâmânca kendi ka'blarında bulunan adamların tasarrufa riayetleri de başkalarına nispetle büyük bir mebzuliyet içinde yaşamak suretiyle mütenasip olacağını dahi gerek mübahaselerinde ve gerek muamelelerinde o kayın peder olacak milyon sahibi nadâna tefhimden geri durmuyor idi. Böylelikle az zaman içinde Yazıcıoğlu'nun o kadar emniyet ve itimadını celp etmiş idi ki bütün umurunun müdürü olmakla beraber meselâ birkaç bin lirayı birden denize atacak olsa kayın peder ağa, damadının bunda elbette bir hikmeti olacağını ve on katını kazanacağına itimadı olmasa bu işi yapmayacağını hükm ile müsterihü'l-bâl olur idi.

Hakikat-i hâlde ise Sulhi Efendi asıl kayın validesinin arzularını ifaya kendisini mecbur biliyor idi. Kayın valide ve hatta kızı, yani Sulhi'nin haremi eğerçi terbiye ve nezaket ve hatta edep ve iffet hususlarınca da pek mükemmel idiyseler de israfta, pohpohda asla had ve hudut tanımadıklarından

Sulhi bunlar için ne kadar para harceylese daha ziyadesini harca da lüzum göstermekten geri durmuyorlar idi.

Bu idare-i umumiye içindeki israfa bir de Sulhi'nin hanesi haricindeki eğlenceleri katmalıdır. Sulhi Efendi öyle Beyoğlu âlemlerinde fuhuş arkası sıra koşmayı son derece bayağılık addederek bir kadın tarafından sevilmeksizin o kadını sevmek gayretinde bulunmayı kibrine yediremez iken bazı öyle hanımlar tarafından sevilmek iddialarına kadar varmış idi ki bunlardan edna bir selâm ve adî bir tezkere getirenlerin bahşişi bir beşlik liradan aşağı olması kendisince azim bir zül addolunur idi. Aralıkta bir kere güya ehibbasından bir efendi kendisini davet etmiş olduğu beyanıyla gece konaktan gaybubet eder ve aralıkta bir kere bu gaybubetler birkaç gün mümtet olur ki buna zevcesinin bir dereceye kadar canı sıkılır ise de bir emrini iki etmeyen bir kocanın aralıkta bir kere böyle küçük küçük gaybubetlerini büyük büyük meseleler derecelerine vardırmak babasını ikaz edeceği için bi'l-mecburiye ses çıkarmaz idi.

Damat efendinin böyle dolu dizgin harekâtı ne kadar masrafa oturduğunu eğer Yazıcıoğlu bilse idi damattan da kızından da vazgeçeceğine şüphe olunamaz idiyse de damadın ayda iki yüz lira kadar iradı yok mu ya? Artık herifin kendi parasını sarf etmesine de karışacak değil a!

İşler böyle hızını almış oldukları hâlde dahi Vahdeti Efendi eski arkadaşının dairesine devamını kesmemiştir. Hatta Sulhi dahi arkadaşından esrarını saklamaya lüzum görmemektedir. Kayın pederinin sayesinde şöylece yaşamak meayibattan mıdır ki saklamaya lüzum görsün. Ufacık bir yalan ile bu debdebeli, tantanalı maişete kayın pederinin rızası olduğunu arkadaşına inandırdıktan sonra maişet-i sefihanesi âleminde tetiğini bozmaya hiç de mecburiyet hissetmeyebilir. Binaenaleyh biz Sulhi Efendiyi şu surette yaşatmakta devam edelim de biraz da hikâyemizin sair etrafına göz gezdirelim:

Malûmdur ki Şerife Hanım Yazıcıoğlu'nun üçüncü hareminden mütevellid büyük kızı olup ondan maada dördüncü hareminden mütevellid bir kızı daha vardır. Bu kızın ismi Lâtife'dir ki terbiyesi ablasının aynı olduğu hâlde sinni ondan beş yaş küçük idi.

Sulhi Efendi teehhül eylediği zaman Lâtife Hanım on üç yaşında idi. Sulhi'nin teehhülü üzerinden bir sene kadar daha zaman mürur etmiş bulunduğundan kız on dört yaşına gelmiş ise de Vahdeti Efendi damadın karındaşı mesabesinde olup kız dahi henüz on üçünde olmak hasebiyle erkekten kat'iyen kaçırılmak mecburiyeti bertaraf edilip damat efendinin yanında yalnız Vahdeti Efendi bulundukça Lâtife Hanımın da yanlarına girip çıkmasına müsaade verilmiş ve binaenaleyh kızcağız on dördüne vardığı hâlde dahi bu müsaade geriye alınmamış idi.

Lâtife'nin hüsnünden, cemalinden bahsetmeyeceğiz. Zira hüsnü, cemali bahse hacet bırakmayacak derecelerde mükemmeldir. Aklından, zekâvetinden bahsetmek lâzım gelir ise bu cihetten ablasına faik olduğunu temin eyleriz. Vahdeti bazı kere kızın derece-i tahsilini imtihan için sualler irad eyledikte kızdan öyle mükemmel cevaplar alır idi ki bu cevaplar mükemmelce bir talim ve tedris semeresi olmaktan ziyade kızın kendi zekâ-yı fıtrîsi semeresi olduğunu görerek hayran olur idi.

Ya kızdaki gayret-i tecessüse ne demeli? Vahdeti Efendiye bazı öyle şeyler sual ediyor ki Vahdeti şayet vereceği cevapları çocuk anlayamaz diye endişe eylediği hâlde Lâtife bu cevapları anladıktan maada onlar üzerine de birtakım sualler tertip eyliyor. Az zaman içinde iş bir dereceyi buldu ki Vahdeti Efendinin Lâtife ile mülâkatları âdeta birer münazara-i ilmiye ve hikemiye suretini aldı. Hatta Lâtife enîştesine de birtakım sualler irad eder ise de Sulhi Efendi bu gibi mebahisi sevmediğinden ve daha doğrusu kıza kabul ettirebilecek cevaplar bulamayacağını kendisi de anladığından "Yarın öbür gün feylesof Vahdeti gelir. Suallerinizi ona sorarsınız. Benim böyle beş para etmeyen mesail ile uğraşmaya vaktim yoktur" diye çocuğu başından savmaya çalışır idi.

Aradan zaman geçtikçe ve mülâkatlar, mübahaseler vüs'at peyda eyledikçe Vahdeti'nin Lâtife hakkındaki nazarları başkalaşmaya başladılar. Bu kız kendi dest-i terbiyesinde bulunacak olsa az zaman içinde bundan pek mükemmel bir kadın husule getirileceği hevesleri genç doktorun kalbinde yer tutmaya başladılar. Bu hevesler üzerine kızın efkârını biraz daha tevsi etmek istedi. Kızı daha ziyade tevsie müstait buldu. Nihayet söz sözü, bahis bahsi açarak fikirlerin, istidatların birbirine müşabeheti aralarında bir büyük münasebet peydasına müsait olduğu vadilerine kadar söz isal edilince Lâtife'de bu istidat dahi mükemmel olarak kendisini gösterdi.

Acaip! On dört yaşında bir kızcağızda bu hasbıhallere kadar istidat ha?

Neden taaccüp ediyorsunuz? On dört yaşında kızcağızların valide bile olmuş bulundukları nadir olmayan bir memlekette bu istidada taaccüp lâzım gelir mi? Biz daha evvelden haber vermiş idik ki Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağanın derece-i hakikiyesinden haberi bile olmaksızın bu kızlara pek mükemmel, pek alafranga bir terbiye verilmiştir. Lâtife, ablasının Sulhi Bey ile suret-i izdivacını da yakından görüp tetebbu etmiştir. Hilkaten o kadar zeki ve terbiyeten dahi o kadar cerbezeli olan bir kız ablasının suret-i malûmedeki teehhülünü de tetebbu etmiş bulunursa o da neden Vahdeti Efendiye göz koymamış bulunsun?

Hatta Lâtife ile Vahdeti arasında mukaddimesi peyda olan münasebete en evvel Şerife Hanım vukuf peyda ederek badehu kendi validesi ile Sulhi Efendinin de nazar-ı dikkatlerini bu münasebet üzerine celp eyledikte bunlar dahi bu münasebet-i mezkûreyi tasvip ve tahsin eylemişlerdir. Vakıa birdenbire genç kızı bu münasebette daha ileriye varmak için teşvik etmemişler ise de Vahdeti Efendi, Sulhi'nin kardeş derecesinde bir mektep arkadaşı olması ve pek müeddeb bir delikanlı bulunması hasebiyle Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağanın ikinci damadı da Vahdeti olmasını pek münasip bulmuşlardır.

Bir aralık Sulhi arkadaşının ağzını aramak suretiyle işin bu cihetlerini Vahdeti'ye açar gibi oldu. Lâkin Vahdeti kendisi gibi teehhülden mukaddemki suret-i maişeti iktizasınca böyle muhabbete, sevdaya dair sözleri bilâ-fütur edebilecek adamlardan olmadığından daha Sulhi'nin mukaddematı üzerine

Lâtife hakkındaki meseleyi külliyen inkâr ederek kıza ancak hemşiresi nazarıyla bakabileceğinden bahse girişmekle Sulhi dahi üzerine varmadı.

Lâkin ondan sonra birkaç çift sözler Vahdeti ile Sulhi [Lâtife?] üzerine nasb-ı enzar-ı tecessüs eylediklerinden bunların esrar-ı hafiyeleri meydan almakta uzun uzadıya teahhur etmedi. Bir gün Vahdeti yine Lâtife ile mübahase eder iken sözü hasbıhal-i âşıkaneye dökerek "Siz benim olsanız sizi miftah-ı fünun olan riyaziyattan başlatarak şöyle okuturum ki!.." vadilerine dökmüş ve Lâtife dahi "Siz beni isteyecek olursanız araya eniştemi vasıta koymalısınız!.." mukaddimesinden başlayarak Vahdeti'nin arzularını tasdik ve tasvipe koyulmuş olduğu bir anda odanın kapısı birdenbire açılarak [Sulhi] içeriye girivermiş idi. Mahcup delikanlı ile masum kıza bu hâl şaşkınlık vermiş ise de Sulhi gayet ciddî bir tavırla:

-Bunda korkacak bir şey yok a çocuklar! Âlemde bu kadar makbul ve memduh bir niyet mi olur? Bahusus işte araya beni vasıta koymaktan bahsediyorsunuz ki en akilâne mülâhaza dahi budur, diye bunların havf ve haşyetlerini bertaraf eyledikten maada müzakereyi bir kat daha ileriye sevk eylemiş idi. O zaman Vahdeti de, Lâtife de esrar-ı derunlarını Sulhi'ye anlattılar. Vahdeti:

—Vallahi birader, sen benim ne hâlde ömür geçirdiğimi bilirsin. Benim kalbime sevda denilen şey henüz hiç uğramamıştır. Bu hanımın milyonda bir benat-ı nev'inde bulunmayan zekâveti beni kendisine hayran etmiş idi. Bu zekâ-yı mücessemin müstait olduğu revnakı ikmal hevesine düştüm. Şimdiki hâlde eğerçi her kıymet-şinası kendisine meftun etmek kendi elinde ise de ben düşünüyorum ki onun tahsilini ikmal eylediğim zaman ne olacaktır? İşte o zaman beni kendisine azat kabul etmez bir esir edecektir. Hem de bu esaret bana bin hürriyetten tatlı gelecektir. Binaenaleyh bu işte bize yardım edecek olursan cidden minnettarın kalırım, sözleriyle Lâtife hakkındaki bütün mütalâat ve hissiyatını anlatmış olduğu gibi Lâtife dahi:

—Ben tahsil ve talim denilen şeyin bize müyesser olan derecesi henüz lâyıklı bir mukaddime bile olmadığını kendi kendime anlamış idim. Vahdeti Beyefendideki malûmatı görünce bu anlayışıma daha ziyade kuvvet verdim. Kendisine rabt-ı kalp edişim gelin olmak gibi bir hevesten ziyade âdeta bir muallime intisab etmek gibi bir hevesten neşet eyliyor. Eniştecığim, eğer bu arzuların husulünde bize muavenet edecek olursanız eda-yı hakk-ı teşekküründe âciz kalacağım derecelerde bana bir inayet etmiş olursunuz, diye itiraf-ı arzu eyledi.

Nasıl? Zeki kızın bu yolda idare-i lisan edişine şaştınız ya! Eniştesi bile şaşmış idi. Hatta Vahdeti bile henüz Lâtife'de hürriyetin ve cür'etin ve kendisine muhabbetindeki hikmetin bu derece-i vazıhasını ummadığı cihetle o da şaşmış idi.

Elhâsıl bu suretle ortaya bir mesele-i âşıkane daha çıktı ki Sulhi ve Şerife meselesine de benzemez. Zira Sulhi'ye zengin bir kadın lâzım idiyse onu Şerife'den başkasında da bulabilir idi. Kezalik Şerife'ye güzel ve terbiyeli bir kibar koca lâzım idiyse onu Sulhi'den başkasında belki daha mükemmel bulmak muhtemel idi. Berikiler ise bilkülliye başkadır. Zira Vahdeti bir zekâ-yı mücesseme âşık olmuş ki kendisinin de dediği vechle onun bir milyon kızlar içinde bir dahasını bulamaz. Lâtife dahi bir kemalât-ı ilmiye temasiline âşık olmuş idi ki onu bin de bir erkekte bulabileceği teslim edilemez.

Lâtife'nin validesi bu işten haberdar olduğu zaman ziyadesiyle kahırlandı. Zira o kadıncağız Şerife'nin validesi kadar serbest ve cür'etli olmayıp hatta Şerife ile Sulhi'nin suret-i teehhüllerini de tasvip etmiyor idi. Badema kızını Vahdeti'den kaçırmaya da gayret eyledi ise de Lâtife'nin Vahdeti'ye peyda eylemiş olduğu irtibata nazaran bakalım kadıncağızın bu gayreti akçe edecek mi?

9

Vahdeti ile Sulhi'nin hâllerini mukayese edecek olsanız Sulhi'nin Vahdeti ile Lâtife arasında peyda olan münasebeti iltizam ve tervic etmesi lâzım geleceğini hükmedersiniz öyle değil mi? Sulhi, dünya denilen şey paradan ve para sayesinde sürülecek zevklerden, safalardan ibaret bulunduğuna kanaat etmiş bir adamdır. Bundan başka hiçbir şeye sevk-i zihin eylediği yoktur. Vahdeti ise bilâkis alâkasını bir kıza değil bir zekâya edecek derecelerde feylesof ve parayı fezail-i beşeriyenin melzumu bir şey-i muhakkar sayacak mertebelerde kanaatkâr bir adamdır. Bunlar henüz bacanak olmadıkları hâlde Sulhi'nin âmâlini, efkârını ve harekâtını, sekenatını Vahdeti beğenmiyor, tahsin etmiyor. Yarın bunlar bacanak dahi oldukları hâlde nasıl imtizac edebileceklerdir?

Lâkin Sulhi bu nokta-i nazardan işi tetkik ve tetebbu etmiyor idi. Onun nokta-i nazarı hep para meselesinden ba'id değil idi. Ortadaki para Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağanın parası değil mi? Şimdiki hâlde evlât olarak iki kızdan başka kimsesi yok. Dört kadının verasetinden ne olacak? Ya öteki kızı yine kendisi gibi para-perest bir adam alacak olursa? O hâlde bir ipte iki canbazın oynaması lâzım gelecek değil mi? Ama öteki kızı Vahdeti alacak olursa ona miftahü'l-ulûm olan riyaziyattan bed' ile tekmil-i nüsah ettireceğim ve onu şöyle böyle eyleyeceğim diye uğraşır durur. Bu hâlde Yazıcıoğlu'nun tekmil servetini kendisinin idare etmesine hiçbir mümanaatı olamaz.

Nasıl? Şimdi Sulhi'nin hesabını doğru buldunuz mu? Siz doğru bulmayacak bile olsanız Sulhi bunu doğru bulmuş idi. Hem hakikat-i hâlde isabet dahi Sulhi'de olduğuna biz kaniiz.

Sulhi bu Lâtife ile Vahdeti meselesinin bir an evvel hallolunup bitirilmesinde mecburiyet hisseyliyor idi. Kendi kayın validesi, "Daha kız pek küçüktür. Ol kadar acele etmeyebiliriz" diye beyan-ı mütalâa eylediği hâlde Sulhi, "Canım! Daha anlayamadınız mı? Biz Lâtife'yi kocaya vermekten ziyade hocaya vermek, mektebe başlatmak gibi bir düğün yapacağız!" mukaddime-i lâtife-guyanesinden konuşarak Lâtife'nin validesi bu bapta taassub göstermeye başlamış olduğundan işi te'hir edecek olurlar ise kadının şayet ortaya bir mâni çıkarabileceğini dermeyan edince kayın validesine de kanaat gelmiş idi.

Kanaat geldi ama Lâtife'yi Vahdeti için Yazıcıoğlu'ndan ne yolda isteyecekler? İşte burası ca-yı ehemmiyettir. Zira zaten malûm olduğu gibi o zamana kadar bin mübahasede dahi teyit eylemiş idi ki Yazıcıoğlu öyle doktor, kâtip, feylesof, müellif falan hiç kimseyi on paraya almıyor. Parası olmayan insanı insan bile saymıyor. Onun için insanların ölçüsü liradır. Bir adamı soracağı zaman kaç liralık olduğunu soruyor. Bundan maada doktor ile ettiği mülâkatlarda hiç memnun kalmamış olduğunu da sırası geldikçe damadına söylemiş idi. Binaenaleyh Vahdeti Efendi namına Lâtife Hanımı sadece bir isteyecek oldukları hâlde ya Hacı İsmail Ağa vermeyecek olur ise? Hem doktorun validesi, pederi hâlâ sağdırlar. İzmit civarındaki köylerin birisindedirler. Doktor ise teehhülü için anasının babasının rızasını bil'l-istihsal hatta kızı validesi vasıtasıyla talep ettirmek arzusundadır. Bir fakir çiftçi karısı Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağanın kızını kendi oğlu doktor yüzbaşısına isteyecek olur ise kat'iyen cevab-ı red alacağına şüphe mi edilir? Fakat burası doktora anlatılacak olsa ve Hacı İsmail Ağayı iğfal için tarik-i hud'aya sülûk edilmesi ve yeni damadın da irat ve akar sahibi bir adam gösterilmesi teklif kılınacak olsa işin bu cihetini de doktorun kabul edebilmesi pek meşkûktur.

Ya acaba Lâtife'nin doktora, doktorun Lâtife'ye meftuniyet ve mecburiyetini Yazıcıoğlu'na anlatmış olsalar bu cihetten herifi ırza edebilirler mi? Heyhat! Yazıcıoğlu öyle mecburiyet, meftuniyet tanır mı? Onun indinde kadın denilen mahlûk levazım-ı beytiyeden bir şey olup kız denilen mahlûk dahi ancak bu ehemmiyeti haiz olabilmek üzere bir el herifine atılıverecek eşyadandır. Binaenaleyh teehhül içinde meftuniyet bulunabileceği Yazıcıoğlu'nun hayal ve hatırına bile sığmayıp bilâkis böyle bir münasebeti akılsızlığa, namussuzluğa da haml ile ortaya hatır ve hayale gelmedik belâlar çıkaracağından bile havf olunur.

İşte kaynana ile damat bu cihetlerin kâffesini nazar-ı dikkatten geçirdiler. Daha sair her cihete de sevk-i efkâr eylediler. Nihayet validesini ve pederini ancak düğüne davet için doktoru ırza etmeye ve Hacı İsmail Ağaya da delikanlının şimdiki hâlde iki cebinde bir parası yok ise de kariben paşa olmaya kadar yolu açık idüğünden bahis ile kandırmaya karar verdiler.

Bu kararın icrasındaki müşkülâtı da küçük görmemelidir. Meselâ doktor Vahdeti'nin, "Benim teehhülüm sevgili anacığım için en büyük mürüvvettir. Anamın inzimam-ı rey ve muavenetiyle bi't-teehhül hayır duasını almaz isem nasıl olur?" vadisindeki mülâhazatını bile red için birçok kelimat-ı iknaiye bularak tekmil-i tahsil eylemiş bir doktoru, tevsi-i efkâr eylemiş bir feylesof olduğu hâlde henüz şamar çocuğu gibi kendisini valide yumruğu altında farz etmek muvafık düşmeyeceğini anlatıp kabul ettirmeye kadar mecburiyetler görüldüğünü düşünmelidir.

Nihayet Sulhi'nin mütalâasınca iş gereği gibi destgâh-ı tedbirde kesilip biçilip ikmal edildikten sonra Yazıcıoğlu İsmail Ağaya dahi anlatıldı. Meğer Yazıcıoğlu dördüncü haremi, yani Lâtife'nin validesi tarafından edilen ihbar üzerine keyfiyetten bir dereceye kadar haberdar imiş. Vakıa doktorun şöyle hüsn-i ahlâk sahibi, böyle zeki ve âlim bir adam olduğuna ve kariben peyder-

pey terfi-i rütbe ile birkaç seneye kadar paşa bile olması memul bulunduğuna dair damadının serdeylediği mukaddimatı bir tavr-ı saburane ile dinledi ise de, "İşte bendenizin dahi kardeşlik derecesinde mektep arkadaşı bulunan bu zatı size ikinci oğul etmek arzusundayız" teklifine nakl-i kelâm edilince Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa müstehziyane bir hande eyledi de dedi ki:

—Oğlum! Bir karı besleyemeyecek olan adam için evlenmek memnu'dur. Herifin iki cebinde beş parası bulunmak şöyle dursun geçen gece burada iken pantolon üzerine bir hırka giymiş idi de dikkat eylemiş idim ki pantolonun cepleri bile yoktu. Öyle bir züğürde kız verip de harçlığı dahi cebine biz koyacak olur isek gülünç oluruz. Peyderpey rütbeler katederek paşa olacak imiş! Biz paşaların dahi birçoğunu gördük ki varı yoğu hesap edilecek olsa bin liralık adam olduğu ispat olunamaz. Paşa oluncaya kadar aldıkları aylıkları yedikleri gibi ondan sonra dahi alacakları aylıklar kendilerini geçindirmeye pek de kifayet edemez. Sen öyle doktorlara moktorlara kulak verme! Biz esnaf adamız. İradcı, sarraf adamız. Bize yine kendi nev'imizden başkası yaramaz. Anladın mı oğlum? Anladın ise bir daha bana bu doktor filân sözünü zinhar söyleme!

Sulhi Efendi kayın pederini iknaa medar olur diye doktorun tababetinden dahi bahsetmeye başladı. Sanatının da icrasıyla maaşından başka para kazanmak dahi doktorun cümle-i şiarından olduğunu söyledi. Lâkin Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa bu sözlere de evvelkilerden daha büyük ehemmiyet vermedi. Cevaben dedi ki:

—Evet, hekimliğin bir sanat olduğunu ben de bilirim. Bir yerde hasta çıkacak ve yüzlerce hekimler meyanında bizim damadı bulup çağıracaklar da bir mecidiyeden nihayet bir liraya kadar ücret alacak öyle değil mi? Bununla zenginlik nasıl mutasavver olabilir? Erbab-ı sanayii bilirim oğlum, bilirim! Doktor değil kuyumcu bile olsa yine züğürttür yine züğürt! Parayı kazanmak için büyük kolpolara bakmalı. Hatta yalnız alış verişe de tamamıyla emniyet etmemeli. Büyük kolpoların büyük kârları olabileceği gibi ondan büyük zararları dahi olabilir. Geri tarafta emlâkten akaretten bir de ihtiyat sermayesi bulunmalı. Bana senin gibi bir damat lâzım idi oğlum! Kendi ekmeğini hem de bir emniyet-i daime ile kendisi kursun. Hamd olsun Cenab-ı Hak verdi. İkinci damadım olarak yine senin gibi bir zat bulabilirim. Lâtife'nin yaşı ne başı ne? Henüz on beşinde bir çocuk.

İkinci cevab-ı red Sulhi'nin cesaretini daha ziyade azaltmakla Sulhi o muannid ihtiyarın üstüne varmamak cihetini tercih eyledi.

Fakat Yazıcıoğlu'nun ikinci damat olmak üzere yine kendisi gibi bir damat bulmak arzusunda olmasına içinden kahkahalarla gülüyor idi. Kendi vicdanıyla mübahase eylediği zaman bir doktor Vahdeti olabilmek için kendi yüz yirmi liralık varidat-ı muhayyilesini de belki Yazıcıoğlu'na damat olmasını da fedaya mecburen rıza göstermek iktiza eyleyeceğini itirafta bulunuyor idi. Ama buralarını kayın peder hazretlerine anlatmak kabil olabilir mi? Bir de ikinci akşam Vahdeti Efendi konağa geldikte Hacı İsmail Ağanın pederi zamanından kalma adamı olup daire müdürlüğü gibi bir mevkide bulunan

Yunus Ağa bir Laz'ın lisanından sadır olabilecek kadar nezaketle bademaoraya ayak basmamasını Vahdeti'den rica etmez mi?

Müddet-i ömründe hiçbir kimseden böyle bir muamele görmemiş olan Vahdeti buz gibi dondu kaldı. Mukabeleten söyleyecek harf-i vahit bulamadı. Laz Yunus ise, "Kusura bakmayınız ağam! Biz de emir kuluyuz. Ağamız böyle emretti böyle yapıyoruz. Zannıma kalırsa siz bizim ağadan kız istemişsiniz de ağa da vermek istemediği için bundan böyle sizi konağa koymamak emrini verdi" yollu izahata girişmiş idiyse de beyni dönmeye, gözleri kararmaya başlamış ve ayak üzerinde durabilmek iktidarını kaybetmiş bulunan Vahdeti'nin kulağına bu izahatın hiçbirisi girmemiş olduğuna şüphe etmemelidir.

Zavallı çocuk aldığı bu emir üzerine hemen tersine persine konaktan çıktı. Vakit biraz geç olduğundan Haydarpaşa Hastahanesine kadar dönmek kabil olamayacağı gibi İstanbul tarafında o geceyi geçirebilecek bir misafirhane dahi bulunmadığından soluğu Beyoğlu'nda almak üzere yola revan oldu.

10

Aksaray'dan Beyoğlu'na kadar gider iken esna-yı rahda Vahdeti'nin zihninden neler geçmiş olduğunu bir türlü tadat ve tarif edemeyiz. Yalnız şunu diyebiliriz ki eğer Vahdeti on senelik bir tahsil semeresi olmak üzere kendisine bir meslek-i kat'î-i hikmet tayin etmemiş olsa idi almış bulunduğu bu cevab-ı yeis üzerine köprüden geçer iken kaldırıp kendisini denize atması da muhakkakattan sayılır idi. Hatta bu cihet kendi hatırına dahi gelerek:

—Benden başka birisi olsa şuradan kendisini denize attığı anda aşkından da, sevdasından da, dünyasından da, her şeyinden kurtulur gider idi! diye köprünün cenah-ı perlerinden denize bakmış idi. Fakat Vahdeti'de böyle zaaf-ı kalp yoktur. Dünyada para sayesinde yaşamayı kendi ulüvv-i cenabına yakıştıramayan ve parayı kendi mesaisi sayesinde kendisine mağlûp ve mahkûm etmek daiyesinde bulunan bir kahraman en büyük ahval-i müşküleye karşı yine en büyük metanetle mukabeleden geri durmaz.

Sulhi daha o akşam vuku-ı hâli haber alır almaz arkadaşını görerek iktizası vechle teselliler vermek için can attı ise de Vahdeti'nin nereye gitmiş olduğunu bilmediği cihetle takibine muktedir olamadı. Ertesi sabah doğruca Haydarpaşa Hastahanesine giderek Vahdeti'yi aradıkta vakıa buldu ise de gözlerinin kan çanağına dönmüş ve reng-i ruyunun sararmış olması bîçare Vahdeti''in o gece ta-be-sabah gözlerine uyku girmemiş olduğunu ilân eyliyor idi.

Vadi-i tesliyette Sulhi'nin ilk söylemiş olduğu sözlerin buraya kaydına bile lüzum görmeyiz. Zaten onlara Vahdeti de kulak bile vermemiş idi ki! Bu sözlerin arkadaşına hiçbir tesiri olamayacağını Sulhi görünce işi bir mübahase-i ciddiye suretine döktü. Dedi ki:

—Birader! Ben dünyada her saadet para ile hâsıl olacağını iddia eylerim de sen bana muhalefette bulunursun. İşte seni Lâtife hakkındaki emelinden meyus eden şey de mahza paran olmamasıdır.

Vahdeti meyusane bir tebessüm ederek dedi ki:

—Hayır birader! Öyle değildir. Bende para olmaması beni mahrum etmemiştir. Belki sizin kayın pederde para bulunması bais-i mahrumiyet olmuştur. Bazı şeyler vardır ki husulüne vakıa para sebep olur. Bazı şeylerin de husulüne para mâni olur.

—Ama artık böyle makûs bir feylesofluğun da hükmü olamaz ya?

—Pekâlâ olur. Hem sen de görürsün ki ben Lâtife'yi işte bu hikmet ile ele geçireceğim.

—O nasıl lâkırdı? Böyle kuru hikmetler ile bir kız ele geçirilebilir mi imiş?

—Hay hay! Hem de Lâtife gibi bir kız! Lâkin bunun nasıl olacağını sana tarif edemem. Zira şerait-i muvaffakiyetin en büyüğü bu sırrı kimseye faş etmemektir.

—Benim gibi eski arkadaştan da mı?

—Herkesten! Herkesten!

—Halbuki anlatmamak istediğin şeyi ben çoktan anladım bile! Yani para hakkındaki efkârını Lâtife'ye dahi anlatarak dünyada her saadet para ile hâsıl olamayacağını ona da kabul ettirdikten sonra kızı kendine celp edeceksin öyle değil mi? Vakıa bir kız bir kere celp olundu mu artık anasının babasının muhalefeti, mümanaatı da hükümden düşer.

—Canım senin nene lâzım? Nasıl yapacak isem yapacağım! Ben yapacağım şeyin temin-i muvaffakiyet edeceğinden o kadar eminim ki işte ilk meyusiyetimi ber-taraf etmeye muktedir oldum.

Şeytan Sulhi vakıa Vahdeti'nin karar verdiği şeyi tamamıyla anlamış idi. Hatta Vahdeti'nin inkâr vadisinde söylediği sözlerin de tesiri olmayarak hükm eyledi ki Vahdeti Lâtife'ye kendi hikmetini kabul ettirmek suretiyle kızı kendisine celp edecektir. Binaenaleyh arkadaşına dedi ki:

—Bu işte meyus olmamış bulunduğuna pek memnun oldum kardeşim. Sen meyus olmadıktan sonra ben de meyus olmam. Zira senin teehhülün benim de ehass-ı âmâlimdir. Bunun için sana her türlü muavenete hazır olduğum gibi hemen şimdiden vaat edebileceğim muavenet dahi Lâtife'ye mektup göndermek istediğin hâlde isalini temindir.

Arkadaşından işittiği bu sözler üzerine Vahdeti dikkatli dikkatli Sulhi'nin yüzüne baktı. Sulhi bu bakışın manâsını derhal anlayarak dedi ki:

—Yok ama, Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağadan cevab-ı yeis aldın diye benim hakkımdaki emniyetini kaldıracak olursan bak işte buna ziyadesiyle canım sıkılır. Yedi sekiz senedir seninle arkadaşlığı kardeşlik derecesine vardırdığımız ve bahusus şu nokta üzerinde de efkârca, âmâlce müttefik bulunduğumuz hâlde sebep ne olabilir ki benden emniyeti kaldırasın? Emin ol ki yazacağın mektupların hiçbirisini açmak hatırıma bile gelmeyecektir. Şayet o mektuplar mazmununa Lâtife'yi ikna için benden muavenet isteyecek olur isen o hâlde meseleden beni haberdar edersin de ben de ona göre hareket eder, senin işini teshil eylerim.

Sulhi bu sözleri hulûs ve safvetinde asla şüphe bırakmayacak bir surette söylemiş olduğundan Vahdeti ilk manâlı bakışlarına beyan-ı nedametle arka-

daşından özürler diledi. Hatta o anda Lâtife'ye mektup yazmak ihtiyac-ı kat'îsinde değil iken mücerret Sulhi'yi temin etmiş olmak için kalktı uzun uzadıya bir mektup yazarak fakat arkadaşına göstermeksizin zarfa koyup mühürledi. Badehu Sulhi'ye verdi.

Vahdeti'nin mektubunu buraya aynen nakl ve derc etmeyeceğiz. Hem de kendi arkadaşına göstermek istemediği mektubu burada bizim dahi karilerimize arz etmek istemediğimizden değil, Vahdeti'nin Lâtife'ye yazdığı yalnız bu bir taneye münhasır kalmayarak tamam üç sene müddet devam eyleyen mükâtebe ve muhaberede yüzlere vardığı gibi Lâtife tarafından gelen cevaplar dahi ol miktara vardığından bunların bir tanesini derc edip de cümlesini derc etmemek münasip düşmeyeceği için şu ilk mektubu da derc etmeyeceğiz. Hem velev ki derc edelim. Bunda görülüp anlaşılacak ne var ki? Vahdeti görmüş olduğu muameleden dolayı biraz ziyadece tazallüm etmekle beraber Lâtife'ye o kadar muhabbet davasında bulunuyor ki babasının hanesinden tard edilmek değil dünya darından tard edilmiş olsa bile dâr-ı ahirete yine kendi muhabbetiyle gideceğini temin eyliyor vesselâm.

Asıl nazar-ı dikkati celp edecek şey bunların muhabereleri üç sene devam etmiş olması kaziyesidir öyle değil mi? Vakıa bu suret nazar-ı dikkati celp eyler ise de üç sene müddet muhavere edildiği hâlde nasıl olup da kızı kaçıracak derecelerde ikna edememiş olduğu kaziyesi nazar-ı dikkati celp etmez. Gerek Vahdeti'nin ve gerek Lâtife'nin maksatları böyle kaçırmak ve kaçmak suretiyle bekâm olmaktan ibaret bulunsa idi o maksat hemen birkaç ay ve belki de birkaç hafta zarfında hâsıl olabilir idi. İşin içinde daha başka şeyler var idi. O kadar başka ki onları görecek olsanız siz dahi böyle muhaberenin senelerce müddet uzanıp gitmiş olmasında bir beis görmezsiniz. Binaenaleyh size bu başka şeyleri münhasıran haber verelim:

Evvelâ Lâtife henüz pek küçük olduğundan ve bu yaşta bulunan bir kızcağızda Vahdeti'nin gördüğü zekâ-yı fevkalâdenin vücuduna hiçbir kimse inanamayacağından Vahdeti böyle henüz on altı yaşını ikmal etmemiş bir kızı kaçırır ise âlem nazarında adî bir muğfil olmak üzere itham olunacaktır öyle değil mi ya? On altı yaşında bulunan bir ana kuzusu sevdanın o kudret-i kâmilesini takdir etmiş olabilir mi ki anasını babasını terk eylesin de bir âşıkın aguş-ı visaline atılıversin? Zaten böyle bir terbiyesizliği kız kabul etmeyeceği gibi, o kabule müstait görünse bile asıl meftuniyeti aklına, iz'anına, asıl mecburiyeti terbiyesine, ulüvv-i ahlâkına olan Vahdeti dahi bunu kıza asla kabul ettiremez.

Bundan sonra ilk talepte kızı vermemiş olan kayın pederin badema vukua gelecek taleplerde yola gelmesi dahi memul değil midir? Bahusus ki işin içinde bir Sulhi, bir de kayın validesi bulunarak şu izdivacı tasvip etmiş oldukları hâlde bunların elbette Yazıcıoğlu'nu yumuşatıp ikna edebilecekleri ihtimalden uzak tutulamaz.

Bundan da maada Vahdeti'nin Lâtife'ye ve Lâtife'nin Vahdeti'ye peyda eyledikleri taalluk öyle sırf bir heves-i âşıkaneden de ibaret değildir ki bunlar ateş-i hicranın zülal-i visal ile teskini emrinde acul olsunlar. Bunlar yekdiğerinin asıl zekâvetine, fetanetine, ilmine, irfanına âşık olmuşlar. En büyük visal kendileri için teati-i efkâr imkânından ibarettir. Bu ise işte tahriren dahi mümkün olabilir. Nasıl ki mümkün olmuştur da. Zira Sulhi vermiş olduğu söz üzerine filvaki bu âşık ve âşıkanın mektuplarını zerre kadar hıyanet etmeksizin daima ahad-hümaya isalde devam etmekle ikisi arasında teati edilmiş bulunan mektuplar ilmî, edebî, hikemî o kadar mebahisi şamil bulunmuştur ki cümlesi bir yerde cemedilmek lâzım gelse en güzel bir mecmua vücuda getirir. Hem de öyle Nouvelle Heleoise vesaire gibi yalnız sevda-perestane şeylerden ibaret değil, tasfiye-i zillete ve tezkiye-i ahlâka hizmet edecek bir mecmua-i pür-hikmet suretini almış olduğu görülür.

Şu muhabere keyfiyeti de bir tarafa kalsın, Vahdeti ile Lâtife hiç de mülâkat edemezler değil idi. İki üç ayda bir kere yine mülâkat edebiliyorlar idi. Şerife Hanımın validesi bunların mahrem-i esrarı olup çarşıda veya bir seyir yerinde iki muhibbin bir lahza mülâkatlarına yardım eylediği gibi asıl Lâtife'nin validesi dahi Vahdeti'nin öyle Sulhi gibi birçok ahvalinden korkulacak delikanlılardan olmadığını anlamış ve kızının bu adama suret ve derece-i taallukunu iyi takdir etmiş olduğundan o da bir zamandan sonra bunların münasebetlerine hamî olmak derecesinde insafa gelmiş idi. Hatta Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağanın ilk talebe cevab-ı red vermesinde kendisinin de tesiri olduğu, yani o zamanlar kocasına kızı böyle bir zat tarafından istenileceğini kable'l-vuku haber vermekle beraber kızı vermemek cihetini de tavsiye eylemiş bulunduğu hâlde muahharen bu mümanaattan pişman da olmuş idi.

Üç sene kadar devam eylediğini haber verdiğimiz muhaberenin tamam iki senesi işte böyle hicran addolunamayacak bir surette devam eylemiştir. Hatta bu müddet zarfında Yazıcıoğlu'ndan kızı iki kere daha talep eylemişler ise de muannid Laz'ı yola getirebilmek kabil olmamış ise de sair zuhur eden talepleri dahi Lâtife Hanım ve validesi kat'iyen reddettiklerine ve hem de Yazıcıoğlu onları reddetmek istemediği hâlde reddeylediklerine nazaran Vahdeti Efendi Lâtife'nin encam-ı kâr kendisine kısmet olacağına hiç şüphe edemeyerek bu zamanı geçirmiştir. Ondan sonra kendisi memuren ikinci ordu merkezi bulunan Şumnu'ya izam olunduğundan eğerçi şu müfarakat daha ziyade mucib-i hasret ve iştiyak olacak müfarakatlardan addolunmuş ise de gerek âşık ve gerek âşıka bu müfarakatların da tesirine mukavemet edebilecek derecelerde feylesofluğu arttırmış olduklarından kendilerini yine yeise, nevmidîye kaptırmamışlardır.

Ha! Bakınız mektepten çıkalı dört seneye takarrüp eylediği hâlde biz henüz Vahdeti'nin terfi'-i rütbelerinden haber vermedik. Muhtasaran olsun arz edelim ki bir buçuk sene sonra genç doktora kolağalık rütbesi verildiği gibi onun üzerine bir sene mürur etmeksizin binbaşılık fermanı da verilmiş ve bu defa Şumnu'ya gider iken de rütbesi kaymakamlığa terfi' olunmuştur. Hem de bu terakki hiçbir kimsenin saye-i teveccühünde müyesser olmayıp delikanlının hazakatıyla beraber fünun-ı tıbbiyeye dair yazdığı bir hayli kitaplar sayesinde müyesser olmuştur. Bahusus yazdığı kitaplar Vahdeti'nin yalnız terfi'-i rütbesine hizmet etmekle kalmamıştır. Yalnız mükâfat-ı nakdiyesiyle

kise-i servetine de hizmet etmemiştir. Belki şöhret-i hazakatını da ol kadar arttırmıştır ki Vahdeti'den başka birisi olsa idi İstanbul'da peyda etmiş olduğu birçok müşterilerinden ayrılmayı sevdiği kızdan ayrılmaktan belki de daha ziyade güç bularak istifaya kadar varır idi. Bizim Vahdeti ise vazifeden kaçmayı da en büyük namussuzluklardan addeyler idi. "Padişah bunca sene beni mektepte besleyerek ve tahsilim için bu kadar masraflar ihtiyar ederek tabip çıkarmış ise şuna buna viziteye giderek para kazansın diye bu fedakârlıkları ihtiyar etmemiştir. Kendi evlâd-ı maneviyesi olan askerin umur-ı sıhhiyesine baksın diye yetiştirmiştir" mülâhazasıyla hizmet-i askeriyesinde bir dakika tekâsül göstermez idi.

11

Şumnu'ya azimetten sonra dahi Vahdeti Efendi her posta muntazaman Lâtife'den mektuplar alır idi. İbtidalarında Lâtife'nin her mektubu Sulhi Efendinin bir mektubu derununda çıkarak ahval-i beytiye ve Lâtife'ye ne yolda tesliyetler, nasihatler verildiğine dair Sulhi'nin mektuplarında güzel güzel şeyler dahi bulunur idiyse de sonraları Sulhi'nin mektupları yalnız "Lâtife tarafından yazılan mektubu gönderdim. Cümlemiz afiyetteyiz. Cümlemiz selâm ederiz"den ibaret bir derece-i ihtisara inmiş ve daha sonraları bu kadarcıktan ibaret mektuplar da münkati olarak Vahdeti'nin açtığı zarflarda yalnız Lâtife'nin kâğıdı çıkmaya başlamış idi.

Bir de postanın birisinde Lâtife'nin bir mektubu çıktı ki bunda Lâtife bademe kendisine gönderilecek mektupların Balıkpazarı'nda eczacı Ekşidis Efendi marifetiyle gönderilmesini rica eyliyor idi. Sebebi olmak üzere dahi eniştesi Sulhi Efendi birkaç postadır gelen mektupları vaktiyle zamanıyla kendisine vermediğini ve buna şu günlerde meşguliyetinin pek ziyade kesreti sebep olduğunu söylüyor idi. Vakıa Ekşidis Efendi, Vahdeti'nin pek büyük dostlarından olmak hasebiyle her muhaberatta sadakatine itimat olunur idiyse de Vahdeti Efendi böyle Lâtife'ye yazdığı mektupları vakit ve zamanıyla kıza isal edememek derecelerinde Sulhi'nin ne gibi meşguliyetleri olabileceğini epeyce merak etmiş ve ol bapta kendisine izahat vermesini cevapnamesinde Lâtife'den suret-i mahsusada rica etmiştir.

Lâtife Vahdeti'nin bu ricasını is'afda bir posta bile teahhur etmedi. İkinci posta ile mufassal bir mektubu geldi ki evvelinden sonuna kadar hep Sulhi'ye dair idi. Vakıa hakayık-ı ahvalden kızcağızın tamamıyla haberdar olmadığı mektubun şive-i ifadesinden de anlaşılıyor idiyse de geçende babası Hacı İsmail Ağa bir iş için Trabzon'a gitmiş bulunmak hasebiyle o müddet zarfında eniştesinin bir gece konağa gelir ise beş gece gelmediğini ve hatta ablası Şerife Hanım ile bundan dolayı bir iki defa kavgaları da olduğunu ve ablasının istihbarına göre eniştesi Üsküdar'da bir hanımefendiye alâka ederek hanımefendinin eniştesini soydukça soymaya başladığını filânı haber veriyor idi ki böyle tıflâne yolda yazılmış olan mektuptan Vahdeti'nin istidlâl eylediği hüküm dahi o akil delikanlının nazar-ı dehşetini açmaya kâfî idi.

Kudretinin adem-i kifayesi hasebiyle Lâtife'nin tamamıyla anlatamadığı şeyleri bu romanın muharriri sıfatıyla bizim anlatmaklığımız lâzım gelir. Zaten epeyce bir zaman oldu ki biz Sulhi'nin yaşayış âlemindeki ahvalinden haber vermedik.

İnsan kısmının bu dünyaya yalnız kendi zevk ve safası ve refah ve saadeti âleminde yaşamak hakkıyla gelerek ne kendi nefsi ve ne de başkaları için çalışmak vazifesini hatıra bile getirmeyen Sulhi Efendi, bu yaşayış âleminde her saadetin para ile hâsıl olacağını güzel düşünmüş ise de paranın ne ile hâsıl olacağını hiç de güzel düşünmemiş olduğu malûmunuzdur. Halasından müntakil irat ile yaşadığı zamanki maişetinden daha vâsi bir mikyas dahilinde yaşamak mecburiyetini hisseyleyen bu delikanlı o maişetin mucip olacağı mesarifi de kayın pederinin umuruna, hesabatına hile katmaktan başka ne yolda hâsıl edebilir? Binaen-alâ-zalik bir hayli zamandan beri sefahat ve israf yolunda yediği paraların Yazıcıoğlu hesab-ı umumisinden mucip olduğu açığı kapamak için Sulhi'nin ilk bulmuş olduğu tedbir Çakmakçılar yokuşunda bir kârgir han derununda kasaların mahfuz olduğu odaya hırsız sokmak suretinden ibaret oldu ki bu odalara hırsız şerri dokunabilmek adimü'l-imkân olacak derecelerde hanların hamalları, bekçileri filânları mükemmel olduğu hâlde Yazıcıoğlu'nun kasaları bulunduğu odaya hırsız girmesi cümle için mucib-i hayret olmuş idi. Nasıl olmasın ki odaya giren hırsız mevcut olan beş kasadan yalnız birisini açmış ise de bu iş için lâ-akal bir hafta çalışmış olduğu oradaki alât ve edevattan anlaşılmakta bulunmuş idi. Türlü eğeler, vidalı burgular, oyguçlar filânlardan maada şişeler içinde tîzablar dahi bulundu. Polise haber verilerek böcekler celp olundukta vakıa kasanın parça parça edilmiş olduğu görüldü ise de mevcut alât ve edevat ile bu işin nasıl görülmüş olduğuna onlar dahi istigrap eylediler. Evet, istigrap etmelidir ya! Zira o kasa derununda İngiltere ve Fransa ve Belçika ve Hollanda konsolidoları mahfuz bulunarak sandık tîzabla öyle çürütülmüş ve mevcut alât ile öyle tahrip edilmiş idi ki konsolidlerin dahi hiçbir işe yarayamayacak surette tahrip olunmuş bulunmaları lâzım gelir idi. Halbuki şimdiye kadar kasa açılmasının bin defa emsali görülmüştür ki bu kasa hırsızlığı onların hiçbirisine benzemez.

Bu kasa hırsızını polisin bulabilmesi muhal oldu. Asıl hırsız bulunan Sulhi ise evrak-ı mezkûrenin füruhtuyla hâsıl eylediği yedi bin kadar liradan beş bin bu kadarını o zamana kadar etmiş olduğu israfatın mucip olduğu hesap açıklarını kapamaya sarf ederek bin beş yüz kadarını da bademe bir zamana kadar vukua gelecek mesarife karşılık ittihaz eyledi.

Hem bu iş olduğu zaman Vahdeti henüz İstanbul'da idi. Fakat yedi bin liralık bir ziyan Yazıcıoğlu'nu duçar-ı iflâs edecek şeylerden olmadığı cihetle gayeti herifcik teessüfünden biraz zaman hasta olarak bu acıyı unutmuş gitmiş idi. Vahdeti Şumnu'ya geldiği zamanlar Yağkapanı'nda büyük bir harik zuhur ederek en çoğu ahşap ve dördü beşi kârgir olmak üzere Yazıcıoğlu'nun on yedi kadar dükkân ve kahve gibi akaratı yandı. Eğer bu ziyanın acısı def'aten herifin yüreğine otursa idi mutlaka yüreğine inip helâk olacağı şüphesiz idiyse de bereket versin ki def'aten bu acıyı hissetmedi. Emlâk-i

mezkûre kâmilen sigortalı oldukları cihetle her ne kadar tam kıymetleri ile sigortaya konulmamışlar ise de yine bedellerinin nısfından ziyadesi ele gireceği kaziyesi Yazıcıoğlu'nu müteselli eylemiş idi. Bir de kayıtlar yoklansın ki sigortaların müddeti münkazî olalı on beş günü geçmiş.

İşte bu zaman Yazıcıoğlu'nun teessüfü artarak birkaç günler şurada burada divane gibi gezindi durdu. Ama şu kazadan dolayı Sulhi Efendiyi itham eder misiniz? "Haşa!" değil mi? Biz ise pekâlâ itham ederiz. Zira sizden ziyade işe biz vakıfız. Şöyle ki:

Harik vukua geldiği zaman sigortaların müddeti henüz hitam bulmamış idi. Geçen senenin teşrin-i sanîsi on dokuzunda sigorta edilmiş olup harik ise bu senenin teşrin-i sanîsinin dokuzunda vukua gelmiş idi. Lâkin Sulhi o kadar zeki ve fatin bir Sulhi olduğu hâlde şu fırsat-ı azimeden istifade etmesin mi? Bu ise pek kolay bir şeydir. Sigorta mukavelenamesinde "fi 19 teşrin-i sani sene ...." diye murakkam olan kayıttan onun da yalnız "19" rakamından "1" rakamını belli belirsiz hakk ettiği gibi matlup hâsıl oluverir. Sigortanın tediye edeceği bedel sekiz bin liradan mütecaviz olmağla merkezi Amerika'da bulunan kumpanyanın İstanbul'da direktörü olan bir Rum ile Sulhi derhal uyuştu. Liranın iki bin beş yüzünü Rum'a yedirip kusuru kendisine kalmak üzere elde bulunan kâğıtları ona göre tashih ederek para sigorta kumpanyası sandığından çıktı ise de direktör ile Sulhi'nin ceplerine girerek asıl mal sahibi bulunan Yazıcıoğlu'na yalnız bir telehhüf kaldı.

Sigorta direktörü bir aralık harikin vukuunu da Sulhi'den bilmiş idi. Kendi kayın pederine bu kadar gadr ve zulm eden bir delikanlının o hariki ikâ etmesini dahi müsteb'ad görmemiş idi. Lâkin bu zan Sulhi aleyhine cidden ve hakikaten bir iftiradır. Sulhi böyle işi yangıncılığa kadar vardıracak mertebede cinayetkâr olmadığı gibi yangının bir bekçi hamal tarafından dikkatsizlik ile vukua getirilmiş olduğu da tahakkuk eylemiş idi. Binaenaleyh Sulhi zekâveti ve sürat-i intikali hasebiyle bu kazanın vukuu sigorta müddet-i mukavelesinin tamam sonlarına tesadüf etmiş olmasından istifade eyledi. Bundan başka hiçbir kusuru yoktur.

Bu yangın kazası işte Lâtife'nin Vahdeti Efendiye haber verdiği vechle tamam Sulhi'nin Üsküdarlı denilen bir hanımefendiye alâka ederek mesarif-i kesireye duçar olmaklığın mukaddimesinde vukua gelmiş idi de pek ziyade işine yaramış idi. Ancak yanan emlâki yeniden yapmaya mecbur olan Yazıcıoğlu artık evvelkiler gibi ahşap değil, cümlesini kârgir olarak yaptırmaya mecbur oldu ve bu binalar için yirmi beş bin liradan ziyade masraf kapısı açtı ki bu da muamelecilikle murabahacılık dolabını hayliden hayli sektedar eyledi.

Bir işin içine hile girmeye başlayınca birçok mesaib dahi o işin inkırazını ta'cil ederler. Vakıa maddiyun-ı hükema bu misilli maneviyata itikat etmezler ise de avam-ı nassın itikadı bu nokta üzerine pek muhkemdir. Hatta işitmemiş iseniz size biz haber verelim ki şekerciler eğer kendi çırakları ve kalfaları bir hırsızlık ve hıyanet edecek olurlar ise farelerin dahi şekerlere ziyanları dokunacağına ve dükkân içinde hiçbir sirkat ve hıyanet vuku bulmayacak olur ise şeker kâseleri açık kaldığı hâlde bile farelerin hiçbir zarar iras etmeyeceklerine kanidirler. Biz bunu merhum Şekerci Rıfat gibi bizde şekercilik sanatına teceddüd-i küllî iras edecek mertebelerde zihni açık bir adamdan işittik.

Besbelli bu itikadın hükmü Hacı İsmail Ağa üzerinde dahi isabetini göstermek için Viyana bankalarından birisi izhar-ı iflâs ederek dayinlerine ancak yüzde yedi nispetinde tediye-i deyne muvaffak olabilmiş ve Çakmakçılar Yokuşu'ndaki odaya hırsız girdikten sonra ne yerli ve ne yabancı evrakının hiçbirisine itimadı kalmayan Yazıcıoğlu bunların kâffesini ve elde bulunan lüzumsuz mücevheratını nakde bi't-tahvil yüz bin filorin, yani on bin lira kadar peyda olan nakdi zikr olunan Viyana bankasına göndermiş idi.

Viyana bankasında on bin liralık bir servet-i azimenin bu suretle ziya'ı Hacı İsmail Ağadan ziyade Sulhi Efendiyi duçar-ı teessüf eylemiş olduğuna inanır mısınız? Şayet damat beyefendinin bir iki hıyanetini görerek emniyeti kaldırmış iseniz bile inanınız ki Sulhi bu ziyana pek büyük teessüf eylemiştir. Zira bundan Sulhi'nin yed-i istifadesine bir para geçmemiştir.

Kazaların, ziyanların birbirini takip etmesi üzerine Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa def'aten bir külliyetli kâra konarak ziyanlarını çıkarmak mecburiyetine düştü. O zamanlar iltizam işleri pek revaçta idi. Lazistan taraflarında birçok kazaların varidat-ı öşriyesini bedelât-ı sabıkasına külliyetli miktar zamaim ile uhde-i iltizamına aldı. Yine Lazistan ahali-i muteberesinden birçoğunu bu işe ortak eyledi ise de asıl mültezim kendisi olup ortakları ta'şir işine himmet etmesi için onları işe katmış idi. Hâsılat-ı vakıadan hazineye teslim olunacak miktarı bade't-teslim ne miktar safi kâr kalır ise bu kârın nısfı def'aten Hacı İsmail Ağaya gelerek nısf-ı diğeri ortaklarına kalacak idi. Hele ortak ağalar, beyler fukara-i zürra'ın yüz kilelik mahsulünü üç yüz kile tahmin ederek onda bir der iken onda üç alacaklarını Yazıcıoğlu hesap eyledikçe ne derecelerde memnun olacağını karilerimizin mülâhazasına havale ederiz.

Zeki Sulhi bu işte dahi kayın pederine bir külah giydirmek mecburiyetine düştü. Lazistan'daki ortaklar meyanında iki Ermeni bulunduğu gibi, İstanbul'da dahi diğer üç Ermeni ile Sulhi Efendi sözü bir ederek bunları da şu azim iltizam işi için Lazistan'a gönderdi. Ermeniler Laz'dan olan ortaklar ile müzakerata girişerek iltizam şirketi içinde müstakil bir de sirkat şirketi vücuda getirdiler. Vakıa o sene bet bereket pek yolunda olarak sair mültezimlerin kâffesi umdukları ticarete nail oldular ise de bizim Yazıcıoğlu şürekâsı kumpanyası ticaret şöyle dursun bedel-i öşrün yüzde otuzunu bile çıkaramadılar. Nasıl çıkarabilecekler ki ortak efendiler ve ağalar birisi kendilerine ve diğeri Hacı İsmail Ağaya mahsus olmak üzere çifte defter tutarak Hacı İsmail Ağanın defterine varidatı nısftan aşağı ve mesarifatı iki kattan yukarı kaydederler idi. Bu ahz u itada Sulhi Beyin eline üç bin yedi yüz seksen lira kadar para girdi. Halbuki Yazıcıoğlu umum bedel-i öşürden on sekiz bin dokuz yüz otuz lira kadar ziyanlı çıkarak güya mesaib-dide ve şayan-ı merhamet bir mültezim olmak üzere şu ziyanı affettirmek için baş vurmadık yer bırakmadı

ise de o zamanlar şiddetli bir maliye nazırı bulunup nef'-i hazineyi vikayeten böyle beş on hilekâr mültezimi batırmaktan çekinmemek gayretinde bulunuyor idi. Elhâsıl şu borç hazineye tesviye edilmek lâzım geldi. Fakat tesviye-i deyn için bazı emlâkin füruhtu iktiza etmekle o dahi meselâ bin liralık bir mülkün altı yüz liraya satılması suretinde vuku buldu ki şu yüzden hâsıl olan zarar ve ziyan iltizamcılık zarar ve ziyanına bir zaaf daha katmış oldu.

Lâtife'nin Vahdeti Efendiye yazdığı mektupta babası Hacı İsmail Ağanın Trabzon'a azimetini haber vermesi işte bu iltizam işi için olduğu anlaşılmıştır. Bunca zararlar top ile yıkılmamak derecesinde bina-yı servet ü sâmânına kuvvet ve metanet vermiş olan Hacı İsmail Ağayı öyle bir sarstılar ki tarif kabul etmez. Fakat zenginlikte Yazıcıoğlu derecesinde bulunanlar ne kadar sarsılmış olsalar o bina-yı servet ü sâmânın enkazı bile birkaç züğürdü zengin eylemeye yine kifayet eyler.

12

İstanbul'da Mekteb-i Tıbbiyece yeniden başlanan bazı tensikat esnasında Vahdeti Efendinin dahi İstanbul'a gelmesine lüzum görülmekle rütbesi miralaylığa terfi olunarak celp edilmiş idi. Şumnu'ya gitmezden evvel ümera-yı askeriyeden birçokları Vahdeti Efendiye kız teklif ettikleri gibi, Şumnu'dan geldikten sonra dahi bu teklif birkaç taraftan vukua gelmiş ise de artık üç seneye karip bir zamandan beri Lâtife için ettiği sabırların tamam neticesini istintaç eyleyeceği zamanda bir başka kız ile tezevvüç Vahdeti'nin işine gelir mi?

Hem de bu defaki ümit bundan evvel şu ıstıbar ve intizarı hoş gösterecek şeyler Lâtife'nin henüz pek çocukluğu ve kendisiyle nim mülâkat demek olan muhaberenin imkânı ve Sulhi ile kayın validesinin kendilerine muaveneti ve aralıkta bir hasbîce mülâkatın müyesser olması gibi bundan evvel tadat eylediğimiz şeyler değildir. Bu defa Vahdeti husul-i ümidin takarrübünü istidlâl edecek bir şey görüyor ki insaniyet ve hamiyeti hasebiyle ona pek ziyade teessüf eyliyor ise de vuku-ı hâl kendi kuvvetinin fevkinde olmaktan naşi yalnız hasbe'l-insaniye bu teessüflerde bulunarak yoksa min-cihetin ahiri işin kendi nef'ine muvafık düşeceğini düşündükçe memnun bile oluyor. Bu ise Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağanın evvelki zenginliğinden sukût ederek müthiş bir iflâsa doğru yol almış bulunması kaziyesidir.

Vahdeti Efendi İstanbul'a gelir gelmez eski müşterilerinin kâffesini tekrar ele geçirdikten maada yeniden daha birtakım müşteriler bulmuş idi. Ol surette ki her gün bir vizite eksik olmayıp bazı günler üçe dörde kadar viziteleri, konsültaları vukua gelir idi. Eğer bugünlerde eski arkadaşı Sulhi Efendi ile bir mülâkat ve münazarası vukua gelse idi, Vahdeti Efendi miralay maaş ve tayınıyla beraber viziteler hâsılatından şehrî varidatı yüz lirayı tecavüz eylediğini mükemmel bir defter kuyuduyla bi'l-ispat dünyada her saadet para ile husule gelecek ise işte paranın elde hazır bulunduğunu ve binaenaleyh bademe kendisi de her saadetin husulüne bihakkın intizar edebileceğini hem iftihar ve hem de teşekkür ile meydana koyar idi. Vakıa arkadaşıyla birkaç mülâkatı vukua geldi ise de söz bu vadiye doğru asla uzanmadı.

Sulhi Efendi hâlâ centilmence suret-i kibaranesini tağyir etmemekle beraber hayat-perestlikte ve sefahat-perverlikte o kadar ileriye gitmiş ve bu zevk ve safa âlemlerinin o kadar içerisine girmiş idi ki rütbesi miralaylığa bile vardığı hâlde yine Vahdeti gibi bir sersem feylesof ile münazarayı azıtmak istemez idi. Bu şöyle dursun hatta Vahdeti'nin Lâtife ile izdivacı dahi kendisince evvelki ehemmiyetini bilkülliye izale etmiş idi. Öyle ya! Beyefendinin nesine lâzım! Bu izdivacı tensip eylediği zaman Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağanın milyonlarca kuruşluk servetini yad ellere düşmekten men' gibi bir maksat var idi. Şimdi ise o servet-i azime yuvarlana yuvarlana uçurumun kenarına kadar geldi ki in'idam-ı küllî hufresine düşmek için Sulhi'nin ayak ucuyla dokunuvermesinden başka bir şeye muhtaç değildir. Artık Vahdeti ne lâzım, Lâtife ne lâzım!

Bu aralık Vahdeti'nin Lâtife ile de bir mülâkatı vukua geldi. Babasının iflâsa takarrübü bu zeki kıza dahi malûm olmuş. Hatta Hacı İsmail Ağa konak içinde mücevherata, gümüşe, altına müteallik ve lüzumları az her nesi var ise alıp çarh-ı idaresini devirde devam için kullanmaya başlamış. Üç seneden beri Vahdeti ile muhavere neticesinde efkâr-ı hikmetini bu kızın ne kadar tevsi etmiş olduğuna dikkat buyurunuz ki başka bir kız olsa babasının fakra düşmekte bulunması yavuklusu ile mâni-i izdivaç olabileceği havfına düşmesini icap eyler iken Lâtife bilâkis şimdiye kadar mâni-i izdivaç olan şey babasında paranın çokluğu kaziyesi olduğunu anlamış bulunduğundan baba iflâs eyler ise izdivaçları ta'cil edilmiş olacağı için Vahdeti'ye beyan-ı memnuniyet etmeye bile başlamış idi. Hatta Vahdeti, "Pederiniz için neden bu su'-i temennide bulunuyorsunuz? Bunu sizin hamiyetinizden hiçbir kimse ümit edemez" diye bir mülâhaza serdetmesi üzerine Lâtife demiş idi ki:

—Neden hamiyetsizlik etmiş sayılayım! Bilâkis pek kibarlık etmiş sayılabileceğimi hükm eylemeli idiniz. Pederimin malı ablam ile benim sayılmaz mı? Pederimin malını yiyenler ise bir dereceye kadar ablam ve birçok dereceye kadar yine ablamın kocasıdır. Bunlar benim malımı da telef eylemişler diye kahırlansam bile mazur görülmez miyim? Ben ise işte onlara hiçbir muahezede bulunmuyorum. Sizden almış olduğum fikir üzerine mesudiyet parada olamayacağına kanaat eylemiş bulunduğumdan hisseme düşen servetin elden gitmiş olmasına mesudiyetimin ziya'ı manâsını vermiyorum. Bu bahtiyarlık bile benim için kâfî iken bir de sizinle ilâ-ahirü'l-ömr yaşamak saadeti pederimin zeval-i serveti ile husule geleceğini görünce nasıl memnun olmayayım?

Kızın bu muhakeme-i fatinanesine Vahdeti Efendi kemal-i hayretle hayran oldu. Yine kız ile edilen müzakere neticesinde Lâtife'yi pederinden bir daha istemeye karar verildi. Tababet sınıfında bulunan ve Vahdeti'yi evlâdı değil ise de küçük biraderi derecesinde seven bir ferikin haremi bu izdivaçta görücülüğü deruhte ederek kızı talep etmeye gitti. Şüphe yok ki Lâtife'nin validesi derhal rıza göstererek işi kızın babasından istihsal-i rızaya ta'lik eylemiş idi.

O akşam Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa haremine geldikte dördüncü hanımı kızın be-tekrar Doktor Vahdeti Beyefendi tarafından istendiğini Hacı Ağaya arz edince muannid Laz'ın tavrında yine red alâmetleri belirdi ise de kadıncağız:

—Ama öyle birdenbire hiddetlenivermeyiniz efendim! İki cebinde beş parası değil pantolonunda cep bile bulunmayan adama kız vermeyeceğinizden bahs ile öfkelenmeyiniz. Düşününüz ki siz evvelki hâlinizde değilsiniz. Damat olacak delikanlı ise miralay olmuş, koca bir ferik karısını kılavuzluğa göndermiş. Ayda aylığı, tayını ve kendi kazancı yüz lirayı geçiyormuş. Hem sizden bir para çıkmayacak hem kızınız bahtiyar olacak. Çünkü kızı dışarıya gelin istiyorlar. Bir paçavra cihaz vermeyecek olsanız yine kabul eyliyorlar, deyince böyle şeylerde hesaba gayr-i muktedir olmayan Hacı Ağa başını önüne eğip düşünmeye başlamış idi.

Düşündü taşındı. Encam-ı kâr ağzından bir "pekiyi" çıkardı ise de bundan üç sene evvel genç doktoru konağından tard ettiren mağrur Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa ile bugün şu cevabı veren mağlup ve mahcup Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa arasındaki farkı görmüş olsa idiniz yüreğiniz acır idi. Fakat yüreğiniz acımamalıdır. Zira bu acımak vaktiyle doktorun meyusiyetine acımış bulunmanız kadar muhakkak ve musib olamaz.

Pederden alınan cevab-ı muvafakat üzerine Doktor Miralay izzetlü Vahdeti Beyefendi tarafından Lâtife Hanıma bir nişan takıldı. Sulhi Efendi öteden beri arzu eylediği bir şeyin husulünden dolayı memnun olsa ya! Vakıa Vahdeti Beye karşı memnun görünmeye cebr-i nefs eyliyor ise de bu memnuniyetin ne kadar cali olduğunu Vahdeti apaşikâre görüp duruyor.

Ne kadar olsa Yazıcıoğlu kızı için bir cihaz tertip etmek ve bir mükellef nikâh cemiyeti yapmak arzusunu menedemediğinden bu arzuyu ne dereceye kadar husule getirebileceği anlaşılmak için ahval-i umumiye-i maliyelerini cami damadı ile bir hesap yapmaya kıyam eyledi. Keşke kıyam etmeseler idi! Zira alacaklar verecekler hesap olunup bittikten sonra Yazıcıoğlu için servet denilecek elde hiçbir şey kalmadığı bu muvazenede tebeyyün eyledi. Böyle dallı budaklı muamelesi olan adamların tabiatıyla birçok dahi borçları olur. Halbuki o borçlar yalnız alacaklar ile değil re'sü'l-mal aslı ile dahi temin edilmiş olarak ondan fazla mevcut hanesinde ne görülür ise servet-i sahiha addolunur. Ya bir adamın alacakları borçlarına kifayet etmez ise?.. O hâlde şüphe yok ki müflis addolunur.

Vay bizim Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağa böyle dört sene zarfında nasıl müflis oldu?

Buna şaşmamalıdır! Şimdiye kadar nasıl olup da dayanabilmiş olduğuna şaşmalıdır. Bu servet içinde bir dereceye kadar mesuliyetten vareste kalabilecek para büyük babasının kazandığı para olabilip ondan sonra kendi babasının murabahacılığı ve muameleciliği öyle bir mal-i habis vücuda getirmiştir ki Sulhi'nin habsiyatı gibi habasete mahsus olduğunu Cenab-ı Hak bile Kuran-ı Kerim'de haber veriyor.

Dünyada fenalık edenlerin encam-ı kâr ceza-yı sezalarını bulmamaları ve fenalığa mukabil ele getirdikleri iyiliği muhafaza edegitmeleri lâzım gelse adalet-i Rabbaniye ne yüzden görülücektir? Haydan gelenin huya gittiği görülecek olur ise alın teriyle rızkını kazanmak gayreti kimsede kalmayarak herkes emval-i habise cem'iyle zengin olmaya çalışmaz mı? Halbuki Yazıcıoğlu gibi bin misal ile adalet-i ilâhiye meydanda durduğu hâlde bile yine helâlinden haramından cem-i mal etmek hastalığı bir illet-i sariye-asa cemiyet-i beşeriye azası meyanında yayılıp gitmektedir. Yaptıkları muvazenede düğün için bir para sarfı şöyle dursun geçinmek için harcedecek para bile mevcut olmadığını Yazıcıoğlu görünce düğünden vazgeçmeye ve kızı yine doktora vermemeye kıyam eyledi. Ama bu defa Sulhi Efendi mâni oldu:

—Böyle bir hâl iflâsımızı cihana ilân eder. Ne yapıp yapıp kırarak sararak kızı techiz ve tezvic etmeliyiz, diye Yazıcıoğlu'nu korkutmağla onun tarafından, "Ne yapar isen yap!" emrini almış idi ki eğerçi bu emri vermekten Hacı İsmail Ağanın maksadı, "İşte bende iktidar kalmamış. Sen kendi servetin ile var bu işi gör" demek olduğunu Sulhi pekâlâ anlamış idiyse de kayın pederinin kendi hakkındaki bu hüsn-i itikadına bir hande-i tahmik ile gülüvermiş idi.

Nasıl gülmesin! Kendi serveti nerede? Hala hanımdan kalan şey bu bezm-i ıyşın ancak bir mezesi idi ki daha ilk akdah-ı neşve-perdaz esnasında mahvolup gitmiş idi. Bununla beraber Sulhi iflâsın vukuundan cihanı haberdar etmemek ve biraz dahi Yazıcıoğlu namının haiz olduğu kreditodan bi'listifade yaşamak için baldızını pek mükellef olarak techiz ile öyle bir nikâh cemiyeti yaptı ki hiç karşılığı olmamak üzere açıktan iki bin lira kadar bir borca yeniden yol açtı. Biz ise bu gibi borçlardan morçlardan ziyade koca doktor Vahdeti'nin evvelâ zekâsına ve düğünün takarrübü esnasında cemal-i ba-kemaline âşık olduğu Lâtife'siyle bekâm olduğuna ehemmiyet vermekteyiz.

HATİME

Vahdeti'nin teehhülü üzerinden henüz altı ay geçmemiş olduğu hâlde bir gün kayın validesi ağlayarak gelip kuvve-i icraiye-i adliye tarafından konağın satılığa çıkarıldığını ve kocası Yazıcıoğlu Hacı İsmail Ağanın bir tarafa kaçarak nereye gittiğinin anlaşılamadığını müthiş ve mahuf bir kara haber olmak üzere kızına ve damadına ihbar eyledi. Doktor Vahdeti mektep arkadaşlığını kardeşlik derecesine vardırmış olduğu Sulhi'ye tesliyet vermek için kalktı konağa gitti. Sulhi'yi umduğu kadar meyus bulamayınca bayağı istigrap eyledi.

İki dost, iki bacanak hasbıhale giriştiklerinde Sulhi o zamana kadar elde bulunan bol para ile istediği gibi yaşamış bulunmasından dolayı âdeta beyan-ı itminan eyliyor idi. Vahdeti sordu ki:

—Ya bundan sonrası için bir tedbiriniz var mı?

—Yok!

—Kendi hünerinizi, ilminizi, sanatınızı sermaye edinebilmek meziyetin-

den mahrum olduğunuzu bilirim. Bari size üç beş yüz liralık bir sermaye tedarik etsem o sermaye ile sarraflığa mı, ticarete mi her neye ise dökülerek para kazanabilir misiniz?

—O üç beş yüz lirayı az vakit zarfında yiyeceğimden emin isem de sermaye ittihazıyla para kazanabileceğimden emin değilim.

—Kayın pederinizin umuruna nezaret ettiğiniz üç dört sene zarfında para kazanmak yolunu öğrenemediniz mi?

—Onu zaten kayın pederim kendisi öğrenememiş idi ki bana dahi öğretebilsin. Babasının ve büyük babasının kazanmış olduğu paraları muhafazadan ibaret bir meziyeti var idiyse de o meziyeti muhafaza dahi bir haset ve imsak-ı küllîden ibaret idi.

Vahdeti, Sulhi'nin bu sözleri pek laübaliyane bir surette söylemekte olduğuna badî-i emrde istigrap eyliyor idi. Bilâhare bir tabibe lâyık olduğu vechle dikkatli davranarak baktı ki bîçare Sulhi yeis-i küllî ile şaşkınlığından bu tavr-ı lâkaydanede bulunuyor. Vakıa şu hâlde bulunan bir adama söz anlatmak, söz tesir ettirmek kabil olamayacağını Vahdeti Efendi bilir idi ise de para meselesi hakkında öteden beri arkadaşıyla devam edegelen mübahasenin neticesi olmak üzere şu kadarcık olsun bir söz söylemekten kendisini bir türlü menedemedi. Dedi ki:

—Azizim Sulhi! Dünyada her saadet para ile hâsıl olur denilemez. Belki saadetlerin birçoğu para ile mütehassıl olabilir. Fakat bu hâlde elde para bulunmak temin-i saadetin medar-ı mahzı değildir. Belki parayı kazanmak iktidarının husulü medar-ı mahz-ı saadet addolunmalıdır. Ve illâ fazilet-i insaniye paradan ibaret addolunmak lâzım gelir ki o hâlde insan paradan tecerrüd edince insanlığından da tecerrüd etmiş olduğuna hüküm vermelidir. Düşün ki bir parası olmayan bir doktor, bir sersem feylesof bugün kendisini bahtiyar addedebilecek hâldedir. Yine düşün ki milyonlarca kuruşu olan bir Yazıcıoğlu İsmail Ağa kendisini ortadan kaybetmiştir. Eski arkadaşlık hasebiyle elimden gelebilecek muaveneti daima benden ümit et. Fakat müsaade ver de gideyim, karıma, kayın valideme teselliler vereyim.

Bu sözü söyleyerek Vahdeti çıktı gitti.

Ya bize bu hikâyeden ne ibret kaldı? Kalan ibreti tutacak olur isek bizzat kendimiz faydasını göremeyecek bile olsak evlâdımızı müstefid edebiliriz. Çünkü evlâdımıza Sulhi'nin halası veyahut Hacı İsmail Ağanın babası gibi servet-i azime terkine çalışacağımıza Doktor Vahdeti'nin terbiye ve tahsili gibi bir fazilet, bir kudret kazandırmaya çalışırız.

İntiha

KISMETİNDE OLANIN KAŞIĞINDA ÇIKAR[23]

Şu hikâyemizi "Le Grand Dam de Paris", yani "Paris'in Büyük Madamları" serlevhalı bir romanda gördüğümüz fıkra üzerine bina eyledik.

1

Heva ve hevese ittiba Avrupa'nın her tarafında umumiyete karip bir surette görülen ahvalden ise de heva-perestlik hususunda Paris bütün dünya yüzünde bir misali daha bulunmayan bir şehirdir. Paris şehrine herhangi bir roman isnat olunur ise esası heva-perestlik üzerine bina edilmemek kabil olamaz. Bir romancının şayan-ı bahs göreceği hemen başka hâli yoktur ki o hâl üzerine roman binası mümkün olabilsin.

Paris'te gerek kadınlardan gerek erkeklerden öyle bir sınıf halk vardır ki, hiçbir işi gücü olmadığı hâlde gecesini gündüzünü yalnız sevda-perestliğe hasretmişlerdir. Bunlar ekseriya en büyük familyalardan olurlar. İradları, servetleri dahi kendilerine böyle işsiz güçsüz vakit geçirebilmeye müsaade verir.

Bunlar meyanında Dük de Parizi namında bir delikanlı vardır ki mensup olduğu familya Fransa'nın en eski asilzadegânından olup o familyaya ait emlâk ve servete nihayet olmadığı hâlde tetabu-ı tevarüsat ile servet-i mezkûre birçok familya şubelerine münkasım olmuş ve "Dük de Parizi" namını en sonra hamil olan Oktav ise kendi hissesine isabet eden serveti batırırcasına bir heva-perestlik âlemine dalmış gitmiştir.

"İşsiz" ve "yaşapçı" gibi bin türlü namlar ile yâd olunan sair emsali misilli Oktav'ın dahi sabah vakti öğleden iki saat sonra hulul eder. O zaman uykudan uyanan bu zat, iki saatte ancak tuvaletini icra edebilerek biraz da kahvaltı eyledikten sonra akşam üzeri Bolonya Ormanı gibi mesireleri dolaşarak bade'l-gurub akşam taamını tenavül eyler. Asıl gündüzü işte bu akşam taamından sonradır. Zira kulüplere mi, tiyatrolara mı, vizitelere mi nerelere gidecek ise taamdan sonra gidilmek mutat olup ekseriya birkaç yere birden baş vurmak lâzım geldiğinden ve hele kumar bunların en büyük eğlencesi olduğundan meşguliyetleri daima nısf-ı leyle kadar devam etmek bunların ahval-i yevmiyesindendir. Eğer bir de meşguliyet-i heva-perestane var ise var ya! O meşguliyet arkasında sabaha kadar dolaştıkları nadirattan değildir.

Bu âlemde bulunan mösyölerin asıl matmah-ı nazarları asilzadegândan olan kadınlar oldukları gibi o âlemde bulunan kadınların dahi asıl nazarları

23. Letaif-i Rivayat, 18. cüz, İstanbul, 1304, 103 s.

asilzade ve rütbeli ve şanlı şerefli mösyölere mahsustur. Böyle olan âlemlere "tam kibar âlemi" ıtlak olunur. Bir de yarı kibar âlemi vardır ki, onların kadından olan erbabı gerek tiyatroda oyunculuk eden kadınların en meşhurlarından ve gerek şöhreti yalnız hüsn ü cemalleriyle zekâ ve fetanetlerinden ibaret bulunan alelâde nisvan-ı heva-perestandan olup erkekleri ise mahza parası çok olanlardan olur. Lâkin bazı kere, tam kibar âleminin erbabı, yarı kibar âlemine kadar tenezzül buyurdukları gibi bazı kere dahi yarı kibar âleminin erbabı tam kibar âlemine kadar tereffu' edebilirler.

Bizim Oktav de Parizi tam kibar âlemi erbabından olup, yarı kibar âlemine pek de tenezzül etmez idi. Boyda bosta, endamda, çehrede o kadar mükemmel ve mümtaz bir delikanlı, yüzde ve hatta binde bir bulunamayacağı gibi terbiyesi, zekâveti, sözü, sohbeti dahi bir derecede idi ki asrının Don Juan'ı addolunur idi. Don Juan sıfatı kadınların afeti addolunacak derecelerde teshir-i nisvana muktedir olan heva-perestana verilir. Oktav de Parizi'nin bütün sergüzeşt-i heva-perestanesini hikâyeye girişemeyiz. Zira bu hikâye dört cilt dolusu azim bir romanın zemini olmuştur. Burada ise yalnız bir sergüzeşti, bizim için şu hikâyeyi tertibe zemin olmuştur.

Günlerde bir gün Oktav mutadından evvel uykudan uyandı. Bu erkencilik ise tamam nısf-ı neharda uyanabilmek derecesinde bir şey idi. Her zamanki âdeti hilâfında olarak bu kadar erken uyanmasının sebebi o gün görülecek birçok işleri olması idi. Bu işlerin ne gibi şeyler olduğunu merak edersiniz ya! Bakınız ne gibi işler idi:

Evvelâ bade'z-zuhur saat üçte bir dostunun hanesine gidecek idi ki o dostunun diğer bir dost ile edeceği düellonun şeraitini tayin eyleyecek idi. Dost dosta düello edilmesine istigrap mı eylediniz? Ya hiç düşman düşmana düello eylediği olur mu? Düşman denilen şey mutlaka adavetin zuhuruna kadar dost olur da o dostu o düşmana tahvil edecek bir sebep vukuu üzerine adavet meydana çıkar. İnsan kısmı hiç tanımadığı bir adamla mümkün değil düşman olamaz. Olabildiği var ise mutlaka şazz addolunmalıdır.

Düello işini bitirdikten sonra Oktav de Parizi yeni mübayaa eylediği bir hayvanı tecrübe için Bolonya ormanına gidecek idi. Böyle bir tecrübenin, adî orman gezintilerinden ziyade zaman sarf ettireceği derkârdır. Zira hayvanı ormanın her tarafına sevk etmeli, her hâlini hayvana göstermeli ki ürküp ürkmeyeceği anlaşılsın. Hele bu hayvana dair, yüzlerce erkek ve binlerce kadın ile söz etmeksizin tecrübe ikmal olunur mu?

Hayvan tecrübesi de bittikten sonra, Oktav akşam taamı için gayet güzel ve kibar bir kadına med'uv idi. Oraya gider ise bir lokantaya gitmiş gibi alelacele taam ederek istediği zaman çıkıveremeyeceğinden o gün veyahut o gece görüşmek için söz vermiş olduğu birkaç ahbabını da taamdan evvel görmeye gayret edecektir.

Güzel kadın ile taamı da ettikten sonra, Avusturya sefarethanesinde o gece verilecek olan baloya gidecektir. Vakıa Oktav de Parizi kariben, Berlin'e sefir tayin olunması muhtemel olan bir zat olup, binaenaleyh diplomasi âlemlerinde ispat-ı vücut etmeye ne kadar mecbur ise Paris'in bütün tam kibar âlemi kadınlarının toplanacakları bir sefir balosunda ispat-ı vücuda menafi-i heva-perestanesinden dolayı da mecburiyeti derkârdır.

Sefirin balosundan çıktıktan sonra ise kulübe gidecek ve artık o zaman işlerini bitirmiş olduğundan vaktinin bakiyesinden de istediği gibi istifade eyleyecektir.

Şuraya kadar tadat eylediğimiz işler o günkü işlerin en büyükleri, en ciddîleri olup bunlar arasında bir vakit terzisine giderek bazı emirler vermek ve yeğeni bulunan bir kızın sipariş eylediği gözlüğü almak ve bir madamın yeni yaptıracağı fistanını hangi renkten yaptırması meselesinde kendi reyini vermesi için o madamın modistrasını görmek gibi üç beş işi daha var idi ki, bunlar dahi diğer büyük işlere munzam olunca, Oktav'ın o gün bu kadar erken, yani tamam öğle vakti uykudan uyanması hususundaki mecburiyeti teslim olunmak lâzım gelir.

Oktav de Parizi uykudan uyandığı zaman hemen yatağından aşağıya atlayıvermedi. Zaten her gün gözlerini açtıktan sonra, yarım saat yatağı içinde yuvarlanarak, güç hâl ile yatağı terk edebilir iken, bilhassa bugün mutadından birkaç saat evvel dahi kalkmış olduğu cihetle bilkülliye gözlerini açamıyor idi. İlk uyandığı zaman, elektirikli çıngırağın düğmesine basarak uşağını çağırmış bulunmağla, uşak tuvalet levazımını tehyie için ufak ufak gezinir ve ihtirazlı ihtirazlı takırtıcıklar patırtıcıklar eder iken, Oktav dahi bunları rüyasında görüp işitiyormuşçasına yarı uyur yarı uyanık bir hâlde vakit geçirir idi. Bir de uşak, içeriye girerek kemal-i ihtiraz ile:

—Efendimize bir ziyaretçi gelmiş! demesin mi? İlk defa bu sözü söylediği zaman, Oktav yalnız uykudan uyanarak rüyada bile işitse ihtimal veremeyeceği bu sözü uşağa tekrar ettirince dedi ki:

—Jozef! Deli mi oldun? Sabahın bu vaktinde ziyaretçi gelir mi imiş?

—Ben değil, ihtimal ki Mösyö de Monberon deli olmuş olmalıdır. Zira gelen odur.

—Canım bu vakit ziyarete gelinir mi imiş? Uykuda olduğumu söylemedin mi?

—Söyledim efendim! Fakat Mösyö de Monberon ne kadar aziz dostunuz olduğunu bildiğim cihetle, bilkülliye yalan söyleyemeyeceğimden "Efendimiz hem bu gece pek geç yattı hem de bu sabah pek erken kalkmak üzeredir. Lâkin mühim işleri olduğu için galiba ziyaret kabul edemez" dedim ise de Mösyö de Monberon "Uykuda bile olsa uyandırmalısın!" deyince işte geldim efendimize arza mecbur oldum.

—Öyle ise deli oğlanın mutlaka pek mühim bir işi olmalıdır. Çok şey! Bugünkü iş programı zaten dolmuş taşmış iken, bir mühim ve müstacel iş daha zamm olunacak ha! Ne ise! Söyle de buyursun! Sen de tuvalet levazımını tehyie etmekte devam et! Zira işte sen de görüyorsun ki işler sıkıştırdıkça sıkıştırıyorlar. Alelacele giyinmeliyim!

Jozef, efendisinin bu son sözüne ehemmiyet bile vermeyerek yalnız Mösyö de Monberon'u çağırmak hakkındaki emrini derhal icra eyledi. Efendisinin böyle en acele ne kadar zamanda giyinebildiği, Jozef'in defaatle tec-

rübe etmiş olduğu şeydir. Dük de Parizi "Uykudan uyanır uyanmaz gözlerimin çapaklarıyla esneyerek pantolonu filânı yüklendiğim gibi çıktım" dediği günler bile lâ-akal iki buçuk saatte çıkabilmiş olduğu Jozef'in mücerrebidir. Uşaklar efendilerinin her hâlini o kadar iyi bilirler, o kadar iyi tanırlar ki efendiler kendi kendilerini bu kadar tanımış olsalar marifet-i nefs meselesinde pek ileriye varmış olurlar.

2

Mösyö Kilyom de Monberon yaşça Dük de Parizi'den altı yaş kadar küçük, yani yirmi iki yaşında; gayet kibar, gayet yakışıklı, gayet zengin bir delikanlıdır. Hem efkârı da Mösyö de Parizi gibi dünyaya gelmekten maksat her gün bir kadın ile hem-bezm olmak, her gün bir türlü ayş u nuş âlemlerinde vakit geçirmek suretinde olmayıp, insan kısmı delikanlılık âlemini icradan sonra, teehhül âlemine de vaktiyle zamanıyla girmek lâzım geleceği itikadındadır.

Hatta bir gün buna dair Oktav ile mübahase ederler iken Oktav:

—Ben teehhül hususunda mahut hakîm-i Yunanî ıtikadındayım. İnsan henüz genç iken teehhül eder ise pek acele etmiş olur. Biraz yaşlandıktan sonra teehhül eyler ise o hâlde pek geç kalmış olur deyince Kilyom de Monberon demiş idi ki:

—Geç kalmış olmaktan ise acele etmiş olmak elbette müreccahtır. Zira geç kalmış olmak bir daha cebri kabil olamayacak bir mafattır. Acele etmiş olmakta eğer bir nedamet vukua gelecek olursa; insan gümrükten mal kaçırmak suretiyle; biraz teehhül âleminin hukuk ve vezaifinden çalıp bekârlık âlemine sarf edebilir.

Kilyom ta yatak odasına kadar girince, Oktav yatağı içinde oturarak ve "hoş geldiniz" makamında elini Kilyom'a uzatarak dedi ki:

—Sabahleyin bu kadar erken gelen misafiri işte böyle yatak odasında kabul ederler. Eğer biraz daha erken gelmiş olsa idin, seni ancak koynuma kabul edebilir idim.

Oktav'ın lâtifeleri Kilyom'u daima güldürdüğü ve hatta lüzumundan biraz fazlaca bile güldürerek birkaç defa Oktav'a:

—Bu Monberon da daima gülmek için vesile arar durur! Ne söylemiş olsam güler. Hiçbir şey söylememiş olsam bile yine güler! dedirtmiş olduğu hâlde bu sabah Oktav'ın şu lâkırdısı üzerine Kilyom hiç gülmeyince Oktav dedi ki:

—Monberon! Senin mutlaka pek mühim bir işin olmalıdır ki bu sabah hiç yüzün gülmüyor.

—Evet Oktav pek mühim! Bir gün bir saat bile kaybedilecek zamanımız yoktur. Sen bana bin defa vaat etmişsindir ki namusa ait bir işim olursa gece gündüz bana muavenet için hazır ve amade bulunacaksın öyle değil mi? İşte bu vaadin üzerine gelip seni bu kadar erken taciz eyledim.

—Bir düello işi daha desene?

—Evet bir düello Hem de ölümle hitam bulacak bir düello! Bekârlık âlemiyle düello ederek onu öldüreceğim. Teehhül edeceğim

—Teehhül mü edeceksin? Ne cinayet!

—Artık ne cinayet olursa olsun. İşte bu cinayetle cani olacağım.

—Kiminle tezevvüç ediyorsun bakayım?

—Genç, güzel, asilzade, şayan-ı perestiş bir kızcağız ile! İşi sana daha evvel haber vermemiş olduğuma darılma! Korktum ki sevdiğimi baştan çıkarıp kendine celp etmeyesin diye! Lâtife ediyorum lâtife! Beni caydırırsın diye korktum. İntihab eylediğim kız, öyle senin gibi yüz muğfilin iğfaline kapılmaz. Bir melektir melek!

—Senevî elli bin frank iratlı bir melek mi?

—Ben para bahsinde miyim ya!

—Yok, bak kuzum ben teehhüle müsaade veririm. Ama insan ecdadından kalan serveti kâmilen yemeli, badehu birkaç yüz bin frank da borca girmeli. O borçları ödemek için çare kalmayınca, karısının drahomasıyla ödemek için teehhül etmeli! Bundan başka bence teehhül denilen şey en büyük cinayetlerden maduttur. Ne ise, sen kendi işini hepimizden iyi bilirsin. Fakat bu işte namus meselesi nerede? Benden isteyeceğin hizmet neden ibaret olacak?

—Hani ya geçen gün Versail de Valiyer ormancığı içinde benimle beraber gördüğün kadını unuttun mu ya!

—Ha! Gerçek! Senin metres! Anladım! Anladım! Şimdi senin teehhülünü kadın haber aldığı zaman küplere binecek değil mi?

—İşte ben de seni bunun için taciz ediyorum. Bana bu bapta muavenet edeceksin!

—Vakıa kadın tepeden tırnağa kadar sımsıkı siyahlar giyerek yüzüne de üç kat bir siyah duvak tutmuş idiyse de güzel bir kadın olduğunu yine anlamış idim. Çünkü bir güzel kadını zırhlar içinde görsem yine derhal güzel olduğunu anlarım.

—Hem pek güzeldir hem de bana ziyadesiyle muhabbeti vardır. Nikâh davetnameleri tab' edilmiş olduğundan yarın dağılacaktır. Gazeteler dahi bu teehhülü yazacaklardır. Madam de Revilli bunu gazetelerde görünce aklı başından giderek...

—İsmi Madam de Revilli ha! "De!" Demek oluyor ki asilzadegândır!

—Şüphe mi edersin? Teehhülü gazetelerde görünce aklı başından giderek kim bilir ne rezaletler çıkaracaktır. Bu kadının beni sevdiği kadar hiçbir erkek hiçbir kadın tarafından sevilmemiştir.

—Öyle ise dostum sen pek bedbaht bir adam imişsin? Zira bence dünyada en büyük bedbahtlık, en büyük felâket bir kadın tarafından sevilmektir.

—Sen her şeyin makûsunu itikat edersin.

—Ama her şey de işte nihayet gelir benim düşündüğüm gibi çıkar. Bir kadın tarafından sevilmek bedbahtlık olmasa idi bugün şu kadar telâş içinde bulunur mu idin? Ma-haza teessüf etme! Bu behbahtlık dahi sırf hayalî bir şeydir. "Bir kadın beni çıldırasıya seviyor!" diye inanmak hakikaten kendi

hayaline kapılmak demektir. Biz bunun çok emsalini gördük. Bir erkek ile bir kadın sevişirler, bir daha yekdiğerinden ayrılmayacaklarına dair bin yemin ederler. Sonra erkeğin gönlü başka bir kadına ve kadının gönlü başka bir erkeğe meyleder. Evvelce edilmiş olan yeminler üzerine mahcubiyet elvermesin diye güya birkaç gün kıskançlık komedyasını oynarlar. Nihayet birisi diğerini terkte daha tez davranır. Diğeri onu hıyanetle, sebatsızlıkla, vefasızlıkla falanla itham eder ise de medar-ı tesliyeti olacak gönül eğlencesi zaten hazırlanmış bulunduğundan üç gün sonra yine zevk ve safasına koyulur. Eski âşıkını unutur.

—Bilirim azizim, bilirim ki dünyada öyle kadınlar da vardır, hem de bu sınıf kadınların miktarı ekserdir. Lâkin bizimki böyle değil! Bundan korkmayanın aklı yoktur.

—Neden korkuyorsun sanki? Bir hançer yakalayıp gelir karını öldürür diye mi?

—Ona muktedir olamaz ise de kendisini öldürmesi ihtimalden pek de baid değildir.

Oktav sürekli bir kahkaha kopardı. O zamana kadar yatağı içinde oturur iken kalktı, baş yastıklarının üzerine çıkıp oturdu. Gülmekten bayıla bayıla dedi ki:

—Vah safderun çocuk vah! Sen hâlâ kadınlar hakkında bu itikatta mısın?

—Kendine kıyan kadınlar az mıdırlar?

—Çoktur, ama acaba sebeb-i intiharları, âşıklarının başka bir kadın ile tezevvüç etmiş olmalarından mı ibarettir? Hiç bir kadın bin erkek tarafından sevilebileceğini görür de yeis-i âşıkane ile kendisine kıyar mı? Vakıa üç duvak altından yüzünü iyice göremedim ise de senin Madam de Revilli'nin bin değil, bir milyon erkek tarafından sevilebilecek güzellerden olduğunu hükmedebilirim. Merak etme kuzum, merak etme! Sen hemen teehhül etmene bak!

—Nasıl merak etmeyim? Korktuğum bir şey dahi kendisinde olan mektuplarımdır. Ya mazallah mektuplarımı zevceme gönderir ise? Bilirsin ki o mektupları ciğer kanıyla veyahut gözyaşlarıyla yazmışçasına âşıkane yazmış idim. Sonra zevcem bana "Yarı kibar âleminden aşufte-hâl bir kadına bu kadar âşıkane mektuplar yazılır mı?" diye darılmaz mı? Ona da kendimi nasıl affettirebilirim.

Oktav kemal-i istihza ve istigrapla dostunun yüzüne bakarak dedi ki:

—Kilyom, milad-ı İsa'nın on dokuzuncu asr-ı kemalât-ı medeniyesinde Paris gibi bir payitahtta senin kadar safderun bir çocuk bulunabileceğini bana söylemiş olsalar idi namusum hakkiyçün yemin ederim ki inanmaz idim. Sen bilmiyor isen zevcen mutlaka bilmelidir ki bir âşıkın maşukasına yazdığı mektuplar kırmızı bile olsalar ciğer kanıyla yazılmazlar. O mektuplarda ne kadar âşıkane, müştakane, meyusane veya ümitvarane sözler söylenseler hiçbirisinin hükmü yoktur. Hepsi matlup hâsıl oluncaya kadar doğru olup ondan sonra kalp kaymeler gibi hükümden düşerler. Bahusus eğer sen filvaki Madam de Revilli'ye yazmış olduğun mektupları bu kadar âşıkane yazmış isen onlar dahi bilfarz zevcenin eline geçecek olurlar ise zevcen bunlardan dolayı sana kızacağına, seni tekdir edeceğine bilâkis memnun olur. "Aşk, sevda ne olduğunu bu kadar mükemmel bilen bir kocaya varmışım. Metreslerine gösterdiği sevda çılgınlığını elbette bana da gösterir" diye senin hakkındaki takdiratı atar.

Paris'in ahval-i heva-perestane ve etvar-ı serbestanesine nazaran Kilyom'un Paris çocuğu addolunamayacak kadar safderunluk göstermesi Oktav'ı hayretten hayrete duçar eyliyor idi. Korktuğu şeylerin hiç de korkulacak şeyler olmadığını ispat ve kendisini tesliyet ve irşat için bu kadar sözler söylediği hâlde delikanlının asla mutmain olmadığını görünce Oktav dedi ki:

—Demek oluyor ki benden istediğin hizmet kendini kurtaramayacağım zannında bulunduğun şu belâdan seni kurtarmaklığımdır. Öyle mi?

—Evet dostum!

—Bu hâlde gitmeli o kadını tekrar baştan çıkarmalı, gönlünü senden kaldırıp kendi üzerime almalı değil mi?

—Eğer mümkün ise! Fakat zannederim ki bu biraz güç olur. Şu mektuplar onun mektuplarıdır. Onları kendisine iade ile kendisinde olan benim mektuplarımı kurtarabilseniz ve şu tezevvüçten memnun değil isem de ve gönlüm hâlâ kendisinde olduğu gibi ilâ-nihaye dahi kendisinde kalacak ise de borcum çoğalıp tediyesi için dahi kesretlice bir drahomaya muhtaç olduğumdan falandan bahsetseniz matlup hâsıl olur idi.

—İster isen böyle yaparım. Fakat gönlünü sizden kaldırmak o kadar güç bir şeydir zannında bulunup da çocuklukta, safderunlukta ısrar etmeyiniz. Sonra size erkekler değil, karılar bile gülerler. Hem de kahkahalar ile gülerler.

—Nasıl bilir iseniz öyle yapınız kardeşim! İşte mektupları size terk ediyorum, diye Kilyom koca ve kalın bir zarfı Oktav'ın yastığı üzerine bıraktı ki derununda birçok mektuplar bulunduğu şişmanlığından anlaşılıyor idi. Oktav tuvalet takımı üzerinde bulunan bir çalar saate bakarak:

—O! Öğleyi geçiyor. Zaten bugünkü vaktim bugünkü işlerime kifayet etmeyecek idi. Hemen yerimden fırlayıp gözlerimin çapaklarıyla pantolonu, paltoyu yakaladığım gibi... dedi ise de henüz yerinden fırlaması şöyle dursun, evvelce yastıkları üzerine çıkıp oturmuş iken şimdi yine yatağı içine inerek şöylece bir uzandı. Kilyom dedi ki:

—Artık bugün başka işlere bakmayarak şu benim işimi bitirmelisin! Beni şu belâdan kurtarmalısın Oktav! Pek rica ederim. Şunu en büyük dostluklardan addederim.

—Artık öyle olacak. Bakalım elden geldiği kadar çalışacağım. Kaç işi bitirebilir isem bitirip bakiyesini de yarına terk ederim. Ama Avusturya sefirinin balosunda behemehal bulunmalıyım. Çünkü sefir hazretleri Mösyö Le Dük de Parizi gelmemiş diye yarın akşam dahi benim için balo veremezler ya?

3

Âlemde hiçbir şeye ehemmiyet vermemek, her şeyi bir eğlence olarak telâkki etmek ve bahusus tembellikte son dereceye varmak bu Paris kibarının cümle-i ahval-i hususiyelerinden olup bugün dahi Oktav'ın yatağından fırlaması yirmi dakika kadar daha yatak içinde yuvarlandıktan sonra vukua gelmiş ise de eğer beş dakikada yataktan aşağıya inmesine "fırlamak" denilebilir ise biz de Oktav de Parizi karyolasından fırladı deriz.

Gözlerinin çapaklarıyla esneyerek paltoyu, pantalonu yakalaması dahi bir sabah tıraşı icrasından ve saçlarını ve koltuk altlarını ve belinden aşağısını sabunlar ile yıkamaktan ve dişlerini uzun uzadıya fırçalamaktan ve kaşlarına bizde kadınların rastık denilen boya ile gördükleri işi görmeye mahsus kurşun kalemlerini gezdirdikten ve bıyıklarını pomadladıktan ve ellerini suret-i mahsusada bir daha yıkayıp tırnakları dibini ve içini temizledikten sonra, üç pantalonu, dört beş yeleği, beş altı boyun bağını giyinip takınıp yakışmadıkları cihetle tekrar çıkarmaktan velhâsıl en nihayet sol eline giyeceği eldiveni gayet darlığından dolayı ancak beş dakikada takabilmekten ibaret bir sürat ve acele hükmünü aldı.

Bu da az sürat midir ya? Asıl büyük tuvaleti o akşam Avusturya sefirinin balosuna gitmek için icra edeceği cihetle, şu tuvalet alelacele icra olunmuş bir tuvalettir. Bir yandan Oktav giyindiği hâlde, diğer taraftan Kilyom ile sözleri dahi devam eyliyor idi. Kilyom kah metresinin kendisine ne kadar sadakat göstermiş bir kadın olduğunu tahdîs-i nimet makamında dermeyan ederek kadın kısmında sadakat-ı âşıkane bulunabilmesine asla ihtimal veremeyen Oktav'ı güldürmekte ve kah şimdi bulmuş olduğu kızın nasıl bir melek olup Paris'in sair heva-perestan-ı nisvanına hiç benzemediği gibi bundan sonra dahi ilâ-ahirü'l-ömr benzemeyeceğini temin ederek Oktav'ın nazar-ı hayretini celp eylemekte idi.

Oktav ise dostunu irşat için kadın denilen mahlûk hakkında o zamana kadar sebk etmiş bulunan tecaribinin neticesini anlatarak erkekte olsun kadında olsun sadakat-i âşıkane ancak henüz daire-i medeniyete girmemiş olan milletler nezdinde bulunabileceğini ve nim-vahşî olan milletlerin zekâları mahdut kalarak her işlerinde sağlamlıktan başka bir şeye muktedir olamayacakları gibi sevdalarında, muhabbetlerinde dahi bu sağlamlık bulunabilir ise de insanlar kemalât-ı medeniye menzil-i maksuduna doğru ilerledikçe sadakat ve sağlamlık denilen şeyi aynıyla safderunluk addedeceklerinden aşkta, sevdada sebat gibi şeyleri de çocukluk addeceklerini ve bilhassa kadın kısmı kendi derece-i mergubiyetini âşıklarının çokluğuyla muvazene ve mukayese edeceğinden kadın için muhabbette sadakat hiç de hayal ve hatıra bile getirilmemek lâzım geleceğini delikanlıya anlatıyor idi. Fakat Kilyom'un kulağına giriyor mu idi? Heyhat!..

Nihayet Oktav de Parizi giyinip kuşanmak işini bitirebildi. Vakıa tuvaletinde daha pek çok kusur, hem de hiç mazur görülemeyecek, affolunamayacak kusur buluyor ise de dostu kendisini pek ziyade tazyik eylediği cihetle bugün de şöyle çolpa bir hâlde çıkmasında bir beis görmedi. Tamam kapıdan çıkarlar iken hatırına yeniden bir şey gelmiş gibi davranarak sordu ki:

—Biz tarafınızdan sefaretle Madam de Revilli cenaplarına gidiyor isek de madam cenaplarının sarayı nerede olduğunu bilmiyoruz. Bu da tuhaf değil mi?

—Geçen gün Husman Bulvarı'nda bana rastgelerek sigaranı yakmak için benden ateş istememiş mi idin?

—Ey!

—Hani ya ben o zaman büyücek kemerli bir kapı önünde durmuyor mu idim?

—Evet! Evet!

—İşte o kapı Madam de Revilli'nin kapısıdır. Der-hatır eyledin ya!

—Tamamıyla, seni emniyetsiz herif seni! O zaman metresin orada sakin olduğunu bana hiç haber vermedin ha?

—Senin gibi kadınlar afetine böyle bir haber verilir mi?

—A çocuk! O zaman bu haberi bana vermiş olsa idin, şimdi Madam de Revilli'den nasıl kurtulacağım diye hiç düşünüp durmaz idin. Böyle sabahleyin horozlar ötmeden gelip beni tacize de mecbur olmaz idin. Ne ise! Darılacak olsam bin kabahatin var ise de hepsini çocukluğuna haml ile işte affeyledim. Adiyo! Gideyim! Gideyim! Zira imkânın son derecesine kadar acele etmez isem bugün görülecek işlerimin yarısını bile göremem.

—Allah selâmet ve muvaffakiyet versin birader.

Vakıa Mösyö de Parizi acele ile üç dört adım attı ise de yalnız üç adım atabildi. Ondan sonra ise her zamanki mutadı vechle yoldan geçen her kadının yüzüne birer ikişer dakika bakmak ve mağazalarda gözüne güzel görünen eşyayı temaşa için biraz tevakkuf etmek gibi acele işi olan adamların hatırlarına bile getirmemeleri lâzım gelen meşguliyetler Mösyö de Parizi'nin birçok zamanını israf ettiriyorlar idi. Ne yapsın? Paris kibarı bundan daha acele iş göremezler ki!..

Bizim şark masallarında, az gitti uz gitti dere tepe düz gitti, altı ay bir düz gitti, arkasına bakınca bir çuvaldız boyu yer gitti denildiği vechle Mösyö Oktav de Parizi dahi az giderek uz giderek altı saat bir düz giderek birkaç çuvaldız boyu yer gide gide nihayet Husman Bulvarı'na vardı. Uzaktan evvelce Mösyö Kilyom de Monberon'dan sigarasını yakmış olduğu yeri görünce o mahaldeki haneyi teftiş ederek vakıa minimini bir hususî konak olduğunu anlayarak:

—Hakikat! Bir asilzade kadının ikametgâhı olduğu işte besbelli bir şeydir! diye Madam de Revilli hakkında nazar-ı istihsanı açıldı. Çünkü Paris'te başlı başına bir konakta oturmak herkesin kârı olmayıp zadegândan bile pek çokları büyük kira evlerinin dairelerinde otururlar ki bu hâlde başlıbaşına bir konağı olmak insan için büyücek bir servete delâlet eyleyen tantana ve deb-

debelerden maduttur. Oktav de Parizi konağın kapısındaki çıngırak telini çeker çekmez kapı açıldı. Karşısına temiz pak bir kapıcı çıkarak herife:

—Madam de Revilli? diye sual edince kapıcı başı ile yukarıya işaret ederek, yanıbaşında bulunan kordonu da iki defa çektiği gibi yukarıda çan! çan! diye iki defa çan sesi peyda oldu. Bu konağın âdeti, kadın misafir geldikçe çanı bir defa ve erkek geldikçe iki defa vurmak idi.

Merdiven başında kendi güzel, kıyafeti güzel bir hizmetçi kız Oktav'ı karşılayarak:

—Efendim, ism-i alinizi ne diye ihbar edeyim, deyip de Oktav'dan:

—Mösyö Le Dük de Parizi, cevabını alınca kız yerlere kadar eğilerek böyle muteber bir misafire kendi tarafından arz edilmesi lâzım gelen measir-i tazim ve ihtiramı bi'l-irae hemen madamasının salonuna koştu. Avrupa'da âdet böyledir. Hane sahip ve sahibesine arz ve istizan edilmedikçe misafir ne kadar muteber olursa olsun, ne kadar teklifsiz bulunursa bulunsun doğrudan doğruya salona giriveremez. Hatta hane sahibi "Antişambr" denilen ve misafirleri beklemesine mahsus olan bir başka salonda misafirin biraz beklemesini rica eder ise misafir buna darılmaya dahi haklı olamaz. İhtimal ki hane sahibi henüz misafiri kabul edecek surette hazırlanmamıştır. İhtimal ki salonda o misafire gösteremeyeceği başka bir misafiri vardır.

Fakat hizmetçi kızın haber vermesiyle madaması dük hazretlerini asla bekletmeyerek salona kabul eyledi. Zaten o gün madamın kabul günü idi. Avrupa'da kibarın haftada bir gün kabul günleri olup o gün hangi misafir gelse kabul ederler. Başka günler ise meğer pek mühim veya pek hususî ziyaretler olmalı ki kabul eylesinler:

Hanenin her tarafı gayet mükellef döşenmiş olduğu gibi bilhassa salon gûnagûn levhalar ve küçük heykeller ve sanayi-i nefiseye müteallik sair kıymetli şeyler ile o kadar tezyin olunmuştur ki sair daha büyük, daha mükellef salonlara nispetle birinci derecede addolunamaz ise de ikinci derecede olsun mükellef salonlardan addolunabilir.

Hane sahibesi mükellef bir tuvalet icrasından maada arkasına safi ipekten bir de bornos alarak büyücek bir koltuk sandalyesinin üzerine yaslanmış idi. Fakat yalnız değil idi. Yanında bir de misafir kadın bulunuyor idi. Sahibe-i hane eğerçi pek genç olmayıp ikinci gençlik denilen otuzdan yukarı ve kırktan aşağı bir hâlde ise de gayet güzel bir kadındır. Yanındaki misafir dahi kendisinden güzel denilse beca görülecek güzellerdendir. Dük de Parizi salona girerek evvelâ sahibe-i haneyi ve müteakiben misafiri pek mütevazıane bir suretle selâmladı. Oktav de Parizi namı Paris'in gerek tam kibar ve gerek yarı kibar âlemlerinin, kâffesinde işitilmiş bir meşhur nam olduğundan sahibe-i hane oturduğu koltuk sandalyesinden kalkarak birkaç hatve atmak derecesinde misafir-i muteberi karşıladı. Dedi ki:

—Bugün misafir kabul ettiğim gün olduğu için birçok misafirlerin teşriflerine muntazır olabilir idi isem de zat-ı alilerinin teşrifleri gibi bir nimet-i uzmaya asla muntazır olamaz idim. Ne fevkalâde bahtiyarlık!

Oktav zekâvet ve terbiyesi hasebiyle anladı ki, kadının bu sözü iltifat ve tekrim eseri olmaktan ziyade henüz kendisi kadına prezante edilmemiş olduğu hâlde böyle güya bir muarefe-i kadimesi var imiş gibi gelivermesine beyan-ı hayrettir. Binaenaleyh dedi ki:

—Madam, ettiğim küstahlığın derecesini bilir isem de evvelce muarefesi bahtiyarlığına nail olmamış bulunduğum kibardan bir kadının hanesine bu suretle gelmiş olmaklığıma elbette pek büyük bir sebep olacağını anlarsınız. Bunu size arz edecek isem de...

Oktav'ın böyle sözü yarıda bırakmasındaki manâyı dahi misafir bulunan diğer kadın anladı. Yani söyleyeceği sözü söyleyecek ise de bunun için ağyardan halî bir zaman lâzım olduğunu teferrüs ederek o gün havanın rüzgârlı veyahut yağmurlu olduğuna dair birkaç söz teatisinden sonra misafir kadın kalkıp gitmek istedi. Sahibe-i hane bittabi Dük de Parizi gibi bir zatın kendisine söyleyeceği sözün ne olacağını merak edeceğinden kalkıp gitmek isteyen misafiri behemehal alıkoymak için pek de üstüne varmadı.

Nihayet misafir giderek sahibe-i hane ile Oktav de Parizi yalnız kaldılar.

4

Oktav o gün kendisini oraya getirmiş olan işin pek mühim bir iş olduğunu daha ilk sözüyle kadına işrap eyledikte kadının ne kadar merak etmiş olduğu tavrına arız olan durgunluktan anlaşıldığı gibi misafir olan diğer kadın gidip Oktav ile yalnız kalınca "Acaba Dük cenaplarından neler işiteceğim" diye kadının merakı bir kat daha artarak halecan-ı kalbi dahi kendisini mustarip etmeye başlamış idi.

Bir derecede ki Oktav bir sandalye alarak kadının yanına sokulup da söze mübaşeret edeceği zaman madamın rengi sapsarı, dudakları bembeyaz olarak gözleri dahi Oktav'ın gözleri içine hasr-ı enzar edemeyecek surette kamaşıyorlar imiş gibi bir hâle girmişler idi. Oktav dedi ki:

—Bugün kabul gününüz olduğunu anladım. Fakat beş dakikacık olsun zamanınızı bendenize hasretmenizi rica ederim.

—Buyurunuz Mösyö! Söyleyiniz! Vakıa kabul günüm ise de asıl misafirlerim Bolonya ormanı dönüşünden sonra gelirler. Beş dakika değil, ondan daha pek çok ziyade zamanınız vardır.

Bu müsaade üzerine Oktav bir öksürüp sedasını temizledi. Dedi ki:

—Elbette romanlar okumuşsunuzdur madam! Tiyatrolara da gitmişsinizdir. "Evet!" değil mi? O hâlde hayat denilen şeyin ne olduğunu anlamışsınızdır. Bahusus gönül ahvalince olan hayat!..

Madamın merakı daha ziyade artmaya başladı. Kemal-i ihtiraz ile dedi ki:

—Anlamıyorum Mösyö! Ne demek istediğinizi anlamıyorum.

Vakıa madamın merakı daha ziyade artıp bu sözü dahi kemal-i ihtiraz ile söyledi ise de rengi evvelki renk değil idi. Lâtif bir pembelik yüzünü istilâ ederek hüsnünü arttırmış idi ki, Oktav bu misilli elvanca olan tebeddülâtın manâsını sair erkeklerden ziyade anlar. Ma-haza kadının "anlamıyorum" demesine mukabil asıl meramı anlatmaya lüzum görerek dedi ki:

—Bunda anlaşılması lâzım gelecek şey şudur ki gönlü hıssiyat-ı âşıkane ile dopdolu bir delikanlı bulunur. Onun istidat-ı sevda-perestîsini bir kat daha inbisata getirecek bir kadına tesadüf ederek sevişirler. Dünyada bunların şu irtibatlarını bozabilecek hiçbir şey tasavvur olunamaz, fakat aradan bir zaman mürur eyledikten sonra bu kadın erkek arasına bir de genç kız girer. Genç kızın o delikanlıya ihtar eylediği şey hakk-ı sevda olmaktan ziyade vazife-i izdivaç olur. Ama gönlü hâlâ kadında bulunsun! Bu sevda yine o genç kız ile izdivaç vazifesini menedemez. Öyle değil mi? İşte bu hâlde delikanlının sevdiği kadına maatteşekkür adiyo ederek sonradan araya giren genç kız ile izdivaç etmesi de bir roman veya bir komedyaya sermaye olur.

Kadın be-tekrar sapsarı kesildi. Bir şeyden havf etmiş gibi tüylerinin ürperdiği dahi görülüyor idi. Kadının söyleyeceği bir şey var ise söylemesi için Oktav birkaç saniye sukût eyledi. Fakat kadında nöbet-i kelâmdan istifade tavrını göremeyince yine kendisi sözde devam ederek dedi ki:

—Muhabbetin en basit zemini şu arz eylediğimden ibaret olduktan sonra bazı ahvale göre peyda olan füru' işi asla tağyir etmez. Meselâ o delikanlı epeyce zamandan beri birlikte yaşadığı kadına son müfarakat günü veda-ı kat'îyi icraya bir türlü muktedir olamaz da dostlarından en sevdiği, en ziyade ciddiyetine itimat eylediği benim gibi bir adamı şu vazife-i teşekkür ve vedaı icraya vekâlet memuriyetiyle gönderir.

—Ey!..

Madam bu "Ey!.." kelimesini gözlerini ateş gibi parlatarak irad eyledi. Oktav hemen dedi ki:

—Merak buyurmayınız madam! Ahval-i cihan böyledir. İşte farz ediniz ki siz o şayan-ı teşekkür olan kadınsınız. Sevdiğiniz delikanlı sizi hakikaten sevmiş ve hâlâ da sevmekte bulunmuş ise de işin içine bir genç kız girmiş olduğundan...

Madamda artık metanet kalmadı. Bir şeyden en ziyade müteessir olan kadın nasıl halecan ve heyecanla davranarak tazallüm ve tevbih yollu söz söyler ise sahibe-i hane dahi öyle davranarak dedi ki:

—O zalim, o gaddar, o nankör teehhül ediyor ha? Aman yarabbi! Bir hafta evvel gözlerim seğirmiş idi. Geçen gece dahi rüyasını görmüş idim. Hele bu sabah kulaklarım çınlamış idiler ki, işte boş yere değil imişler!

—Evet madam. Vakıa birçok erkekler böyle gözlerin seğirmelerine, kulakların çınlamalarına, rüyalara falanlara inanmazlar ise de ben inanırım!.. Fakat çare ne? O zavallıyı da mazur görünüz.

Oktav bu lâkırdıları söyler iken kadın daha hadidane birkaç söz söylemeye davrandı ise de söylemeye cesaret bulamayarak koltuk sandalyesi üzerine serpiliverdi. Âdeta kendisinden geçmek derecelerine geldi. Alnında inci tanesi gibi terler peyda olarak imdadına müsaraat eden Oktav, kadının ellerini tutunca o güzel ve beyaz ellerin buz gibi donmuş olduklarını hissederek âdeta yüreği acıdı.

Bîçare kadın eliyle şöminenin üzerini gösterdi ki orada birkaç ruh şişesi var idi. Oktav koşup şişeleri alarak kadına koklatmaya başladı. Hem bu hizmeti görür hem de hâline şaşar idi. Zira Oktav o zamana gelinceye kadar bir kadının âşıkından ayrıldığı için bu kadar ciddî olarak müteessir olabileceğine asla ihtimal vermez idi. Salt buna değil, bir kadının yalnız bir âşıkı olacağına da ihtimal veremez idi. Onun şimdiye kadar icra eylediği tetebbuat ve tecarib neticesinde peyda etmiş olduğu kanaate göre müteehhil bulunan kadınların bile birkaç âşıkı bulunur. Hiç kadın kısmının nesi yalnız bir tane olu: ki âşıkı bir tane olsun. Bir fistan, bir şapka, bir elmas hâsılı her şeyin yalnız biriyle iktifa eden kadın var mıdır ki âşıkın da yalnız bir tanesiyle iktifa edebilsin? İşte bu itikatta bulunan Oktav bu kadından dahi "Ya! O gaddar beni terk mi eyledi? Varsın terk eylesin. Ben de öteki âşıklarımla gönlümü eğlendiririm" vadisinde bir mukabele göreceğine muntazır iken aksini müşahede eylediğine istigrap etti.

Lâkin yine kadının teessüflerinde ciddiyet-i kat'iye olacağına ihtimal veremiyor idi. Zira bu ihtimali verse idi, o zamana kadar kadın denilen mahlûk üzerinde icra etmiş bulunduğu tecaribin kâffesini "yanlış!" ve "hükümsüz" diye reddederek tetebbuat ve tetkikata yeniden başlamak lâzım geleceğine katlanmalı idi. Bu ise mümkün müdür? Ona katlanmaktan ise kadının şu teessürleri bir teessür-i cali olduğuna kanaat etmek daha doğru olur. Oktav'ın bazı tecrübeleri de bunu teyit eyler. Zira kadın kısmı kendisini mevki-i mukaddes-i masumîden çah-ı hevl-nâk-i fuhuşa düşürmüş olmasından dolayı mazur göstermek için daima gönül mecburiyetini ileriye sürer. Gönlüne mukavemet edemediği için bu sukuta katlandığını dermeyan eyler. Kadın bu iddiada bulunduğu hâlde bir âşık tarafından terk olunmasından Oktav gibi bir zata karşı hiç futürsuzluk gösterebilir mi? Elbette kendisini adî bir aşufte menzilesinden kaldırıp yükseltmek için bu yolda teessürler taklit eder durur.

Ama bu taklit ile bir de şu kadının buz gibi terler dökmesi tamamıyla tevfik ve tatbik kabul etmez imiş. Zaten Paris kadınlarında sinir zaafı umumî gibi bir şey değil midir?

Şu mülâhazalar Oktav'ın zihninden geçtikleri anat-ı müteakıbe esnasında Oktav kadına ruh koklatmak ve ellerini ve alnını oğuşturmak gibi tedavide kusur etmedikten maada lisanen dahi tesliyet ve tedaviye gayret eyliyor idi. Diyor idi ki:

—Dostumun size ne kadar âşık olduğunu ben bilirim madam, vakıa şimdiye kadar bizzat dostum tarafından size prezante edilmemiş ve hanenize sizin dahi dostunuz sıfatıyla gelip gitmeye alışmamış isem de her hâlinizi bilirim. Zaten prezante edilmeyişim ve hanenize alışmayışım da sizin sevda hususunda sair kadınlara makis olmadığınız içindir. Levazım-ı iffete sizin kadar riayeti olan bir kadının hanesine âşıkının dostları da gelemezler değil mi madam? Fakat size dedim a? Dostum ile ahval-i âşıkanenizi tamamıyla bilirim. Delikanlı sizin için çıldırır. Sizi öyle bir muhabbet-i adiye ile sevmiş olsa idi son vedaı icraya dahi bizzat kendisi gelebilir idi. Düşününüz ki buna muktedir olamamıştır da beni göndermiştir. Binaenaleyh müfarakatınız bir müfarakat-ı mecbure olduğundan zavallı arkadaşımı bundan dolayı mazur görmenizi ben de ziyadesiyle rica eylerim.

Kadın biraz kendini topladı. Gayet meyusane ve gazubane bir suretle dedi ki:

—Fakat dük hazretleri! Affınızı rica ederim. Ben sizin bu söylediğiniz şeye asla ihtimal veremeyeceğim. Bu kadar gaddarlık nasıl mümkün olabilir? Onun için benim ne büyük fedakârlıkları ihtiyar etmiş olduğumu da elbette size söylemiştir. Elbette siz dahi bilirsiniz.

—Bilmez miyim a madam bilmez miyim? Oktav bu sözü söylerken az kalmış idi ki kahkahasını menedemesin. Zira bu fedakârlıklara dair bildiği hiçbir şey yok idi. Arkadaşı kendisine o bapta hiçbir haber vermemiş idi ki bilsin. Fakat habersiz görünmek evvelce her hâle vukuf iddia etmiş olmasıyla mütenasip düşmeyeceğinden bu sözü söylemiş idi. Lâkin kadın onun sözüne kulak bile vermeyerek yine kendisi sözde devam eyliyor idi. Diyor idi ki:

—Onunla olan münasebetimi kocam haber aldığı zaman eğer bîçare kocacığım o kadar terbiyeli bir adam olmasa ve servetçe bana muhtaç bulunmasa idi, ortaya azim bir rezalet çıkacağına hiç şüphe yok idi. Lâkin işi oralara vardırmadı. Yalnız benimle münasebet-i zevciyeyi kat' etmekle iktifa eyledi. Vilâyetimiz bulunan Britanya'yı terke mecbur oldum. Yalnız vilâyetimi değil, yalnız kocamı değil, hısım akraba cümleyi terke mecbur oldum. Onun için böyle her şeyi feda ettiğim hâlde...

—Kadınların ulüvv-i cenapları zaten müsellemdir madam! Kabahat, nankörlük, vefasızlık daima bizim erkeklerdedir. Ah! Buralarını düşündükçe erkek olduğuma utanıyor isem de ne yapayım? Tahavvül-i nev'iyet kabil değildir ki kadınlığa tahvil edeyim!

—Hani ya demek istiyorum ki şayet kendisinde ümit etmediğim gaddarlık yoktur da siz bir lâtife yolunda veya sair bir surette böyle söylüyor iseniz... Malûm a? Dünya bu! Çok şeyler olur. Onun tarafından bir kâğıt bile getirmemiş olduğunuzdan...

Madamın bu sözü Oktav de Parizi için müthiş bir hakaret makamına kaim olmaz mı? Vakıa bir arkadaşın diğer arkadaşın metresini almak için böyle kadına giderek "Âşıkın seni terk eyledi. Lâkin sen pek güzelsin. Sana cihan âşık olacağı gibi ben öteden beri iştiyakını çekiyor idim" gibi sözler söyleyerek entrikalar çevirdiği nadir değil ise de Oktav de Parizi mekasıd-ı heva-perestîsini yürütmek için böyle entrikalara tenezzül edecek takımdan olmadığı cihetle kadının bu sözünden ziyadesiyle alındı.

—Madam! Taşıdığım en büyük en şanlı şerefli bir ismi ayaklar altına atarcasına bir denaete tenezzül edeyim de haydi böyle bir hud'akârlığı ben kabul edebileyim. Lâkin onu hiç olmaz ise sizin gibi şan-ı nisvanîsine riayetkâr olan bir kadın için kabul edip de sonunu getiremeyerek rezil olacak kadar ahmaklardan mıyım? Siz beğenilmeyecek kadınlardan değilsiniz. Doğrusunu isterseniz itiraf eylerim ki dostumun bahtiyarlığı bende olsa idi de sizin aşığınız ben bulunsa idim, bir değil kırk kız ile izdivacı kabul etmeyerek ömrümün son gününe kadar size kul gibi mülâzım olur, kalır idim. Lâkin beni bu elçiliğe âşıkınız gönderdi. Vakıa size bir vedaname yazıp bana teslim etmedi ise de işte sizin kendisine yazmış olduğumuz mektupları yine size teslim etmek üzere bana verdi. Kendisinin de sizde olan mektuplarını iade etmenizi rica eyliyor, diye arkadaşının vermiş olduğu mahut iri ve kalın zarfı kadına teslim edince kadın kemal-ı tehevvürle zarfı kaptığı gibi salonun bir tarafına doğru fırlattı attı. Dedi ki:

—Vay zalim vay! Beni yakasından silkip attığı elvermiyor gibi bir de ömrümün en güzel yadigârı olup kalacak olan mektupları da istiyor ha! Bir tanesini bile veremem. Zaten bana böyle iffetimi, ismetimi, kocamı, familyamı feda ettirmiş olan şey o mektuplardaki suziş-i âşıkane değil midir? İnandım efendim, inandım. Ne kadar nankör, gaddar, zalim bîvefa olduğuna tamamıyla inandım, diye kadıncağız bu defa dahi kendisini kaybedercesine bir zaaf ve fütür ile sandalyesi üzerine serpiliverdi.

Oktav, hizmetçi kızı çağırmak istedi ise de madam elini kaldırıp men' işareti vermekle yine vazgeçti. Şömine üzerinde ne kadar ruh şişesi var ise cümlesini birer birer açıp kadına koklatıyor ve bir yandan dahi hep o kadının muhabbetini, sebatını medh ve dostunun vefasızlığını zemmederek, fakat teehhül gibi bir mecburiyet üzerine vukua gelen şu müfarakattan dolayı dostunu mazur görmesini kadından rica eyliyor idi.

Ruhların ve ruhdan ziyade kadını tervih edebilecek olan tesliyetkârane sözlerin tesiriyle madam tekrar kendisini toplayabilerek tekrar tazallüme başladı. Dedi ki:

—Ah Mösyö! Bu zaaf ve mağlûbiyetim ihtimal ki nazar-ı istigrabınızı celp eder. İhtimal ki bir âşıka bu kadar mecbur ve meftun olduğumu istihza edersiniz. Fakat mazur görünüz! O sevgili gaddarın tekliflerine, ibramlarına, ısrarlarına ne kadar mukavemet gösterdiğimi ve şan-ı ismetime ve levazımı-ı iffete ve hukuk-ı zevciyete halel getirmemek için ne kadar metanet ile davrandığımı bilseniz beni sair kadınlara asla kıyas edemezsiniz. Hatta gönlüm kendisine tamamıyla meyl etmiş olduğu ve onun hakkındaki aşkım beni de çıldırtmak derecelere vardırmış bulunduğu hâlde, yine mukavemet eyliyor idim. Bu mukavemetlerimi hükümden düşürmek için öyle mektuplar yazmıştır ki ateş ile memlûdurlar. Şimdi hain benden o mektupları da istirdad etmek istiyor öyle mi? Heyhat! Canımı veririm de, onları vermem.

Kadının sadakat ve sebat-ı âşıkanede bu derecelere varan iddiası Oktav'ı ziyadesiyle düşündürmeye başladı. Bir yandan kadını dinlediği hâlde, diğer taraftan dahi kendi kendisine diyor idi ki:

—Acaip! Kadın denilen şeyi ben mi anlayamamışım? Yoksa bu kadın benat-ı nev'i meyanında bir şazz-ı yegâne midir? Bu ne çıldırasıya sevda! İşte asıl böyle bir kadını ele getirmek hüner addolunur. Şimdiye kadar tanınmış olduğum kadınların müdafaası, mümanaatı, buna nispetle âdeta bir celp, bir davet addolunacak kadar gevşek şeyler idi.

Kadın ise sözünde hâlâ devam ederek diyor idi ki:

—Onun için her şeyi feda ederek Paris'e geldikten sonra dahi Paris'in en kibar takımından en güzel, en terbiyeli birçok erkekler bana izhar-ı meyl ve rağbet eylediler. Ben o hainin hatırı için hiçbirisine yüz vermedim. Cümlesini hakaretle reddettim. Hatta âlem içine çıkmaktan vazgeçtim. Asaletçe, ser-

vetçe benim ka'bıma vasıl olamayan kadınlar kibar âlemlerinde parıl parıl parladıkları hâlde, ben şu haneciğe sokularak, yalnız onun sevdasıyla yaşadım. İşte başka hiçbir fedakârlığım olmasa yalnız bu fedakârlık az fedakârlık mıdır?

Vakıa Oktav kadının bu baptaki hakkını ez-dil ü can teslim eyledi. Çünkü Paris'in bütün kibar salonlarını tanıdığı hâlde bu kadını hiçbir yerde görmemiş, tanımamış idi. Yalnız bir âşıkıyla kanaat eylediği hâlde dahi, âlem içine çıkmak hakkı müsellem iken mücerret kendisini erkeklerin hücum-ı rağbetkâranelerinden kurtarmak için ihtiyar-ı uzlet etmek Paris'te yaşayan bir kadında görülecek ahvalden midir?

Sabahleyin dostu ile muhavere eder iken, onu lüzumundan fazla safderun bulduğu hâlde, şimdi madamı dahi o nispette safderun buluyor idi.

Lâkin işte bu kadına zafer-yab olmak en büyük muvaffakiyetlerden addolunacağını da zihninde büyültdükçe büyültüyor idi. Kendi kendisine diyor idi ki:

—Ya şimdiye kadar kadınlar üzerinde icra eylediğim tetebbuatın kâffesini boştur diye atmalı da yeniden tetebbuata girişmeli veyahut mutlaka bu kadına muvaffak olmalı!

Fakat her şeyden evvel âşıkının mufarakatından dolayı kadında hâsıl olan teessür-i meyusaneyi defetmeli, değil mi? İşte Oktav buna hasr-ı nazar-ı ehemmiyete lüzum gördü. Binaenaleyh olanca iktidarını o cihete sarf etmeye başladı.

5

Bu gayret-i müteceddide ile Oktav dostunun teehhül hususundaki mazuriyetini bihakkın ispat için dedi ki:

—Madam! Bilirsiniz ki âşığınız biraz müsrifçe adamdır. Olanca malını yiyip bitirdikten sonra epeyce borca dahi girmiştir. O borçları ödemek için zengin bir kız ile teehhülden başka ne çare bulabilir?

—Malını mı yemiştir? Kimlerle yemiş? Benim ile mi? Allah göstermesin! Bana aralıkta bir kere getirdiği şekerlemeler onu müflis etmiş ise kahkahalarla gülerim. Allah'a çok şükür âşıkımdan bir para istemeye ihtiyacım olmadıktan fazla, hâlâ vilâyetimiz bulunan Britanya'da kocam hep benim arazilerimi idare ederek yaşamaktadır.

—Hayır efendim! Meramımı anlatamadım. Dostumun parasını siz yediniz de müflis ettiniz demek istemiyorum. Kendisi idaresini bilmediğinden ve zaten dahi pek zengin bir şey olmadığından, müflis oldu demek istiyorum. Alacağı kız ise onu tekrar canlandıracak derecelerde zengindir.

—A canım! İhtiyacı para idiyse teehhül için bir zengin kız arayacağına benim neden muavenetime müracaat etmedi. Ben onun borçlarını tesviye edemez mi idim?

—Madam! Şu nokta üzerinde affınızı ricaya mecburum. Dostum kendi

maşukası için hiçbir masrafa girmemeyi muhabbetteki halisiyete hamlederek kabul eyleyebilir ise de, metresinden kendisi istifade için avuç açmayı kabul edebilecek derecelerde cenapsız değildir.

—Hayır mösyö! Bu mütalâanızı asla tasdik edemem. Onun için benim feda etmiş olduğum şeylere nispetle muavenet-i nakdiyem hiç menzilesinde kalır. Ben öyle kadınlardan mıyım ki âşıkımı ben idare ediyorum diye minnet altına alayım?

—Ne yapalım ki erkek kısmı biraz acaiptir madam! Hele âşıkınız en acaip olan erkeklerdendir. Ne ise! Akçe için size adem-i müracaatını dahi işte sizin ulüvv-i şanınızı ve semahat-ı cenabınızı tanıyamamış olmasına hamlediniz. Kanaat getiriniz ki bu adam sizin küfüvvünüz, lâyıkınız değil imiş. Fakat şu müfarakattan dolayı kalbinizde bir ukde kalmasın. Sizin gibi ulüvv-i cenap erbabına af yakışır.

—Af mı? Asla affedemem. Başınızı ağrıttım mösyö! Kendi teessüratım ile sizi de yordum. Alınız o mektupları kendisine götürünüz. Benim için onu affetmeye ve teehhüllüne ruhsat vermeye asla imkân yoktur. Hem haber veriniz ki intikama dahi hazır ve müheyya bulunuyorum. Ondan böyle müfarakat, benim için ölümden beterdir. Ölümü göze aldırdıktan sonra onun başına olmadık işler açmak zarurî değil midir?

—Demek oluyor ki benim bugünkü sefaretimde matlup olan netice hâsıl olamayacak?

—O neticenin ne gibi bir netice olacağını bilmek bile işime gelmez! Ben kendi irade ve ihtiyarımla Horas'tan ayrılamam vesselâm!

—Horas'tan mı?

Oktav de Parizi "Bu Horas'tan mı" sözünü söylediği zaman hâl ve tavrına dikkat etmiş olsa idiniz kahkahalarla güler idiniz. Dünyada bu kadar komik tavır hiç kimsede bulunamaz. "Horas" ismini işitince öyle alıklaştı ki o zekâvet ve fetanet perteviyle pertab olan çehresi bambaşka güpgülünç bir suret peyda eyledi.

"Horas mı"? sözü Oktav'ın ağzından çıktığı zaman gözleri madamın gözleri içerisine dikilmiş kalmış oldukları gibi, madam dahi bu sualin hükmünü birdenbire takdir edemediğinden Dük de Parizi'nin maksadı ne olduğunu sanki gözlerinden anlamaya çalışıyor imiş gibi kendi gözlerini de Oktav'ın gözleri içine dikmiş idi. İkisi de birbirine göz dikerek bir müddet bakıştılar. İkisinin de hâlleri gittikçe gülünç oluyor idi. Lâkin Oktav tez aklını başına aldı. Kendi kendisine:

—Mutlaka bu kadının bizim Kilyom de Monberon'dan başka bir de Horas namında bir sevdiği olmalıdır. Ve asıl muhabbeti de bu Horas'a münhasır bulunmalıdır ki, şimdi kendisini terkeden Horas'tır zannıyla bu kadar müteessif oluyor, diyerek kadının evvelce her şeyi Horas için feda etmiş olduğu hakkındaki sadakat-furuşane davalarını istihzaya bile girişmiş idi.

Ancak madamın hayreti Oktav'ın suizannından daha ziyade kuvvetli çıkmağla sordu ki:

—Horas dediğime neden bu kadar taaccüp ettiniz Mösyö Le Dük?

—Şey, madam! Hani ya şu!.. şey olduğundan...

—Çekinmeyiniz efendim! Söyleyiniz.

—Demek istiyeceğim ki Mösyö Horas yine size kalacaktır. Teehhülü için ruhsat istediğim zat Mösyö Horas değil, Mösyo Kilyom de Mönberon'dur.

Oktav'ın ağzından bu sözler çıkar çıkmaz, kadın öyle bir kahkaha kopardı ki evvelki ahval-i meyusanesiyle hiç kıyas kabul edemeyeceğinden Oktav âdeta kadın çıldırmış olmasın diye korkmaya da başladı. Bu kahkahanın sebebini soruyor ise de, kadın kahkahasını yenip de söz söylemeye muktedir olabiliyor mu ki hakîkat-i hâli izah eyleyebilsin!

Kahkaha lüzumundan fazla uzanıp gidince Oktav de Parizi'nin canı sıkılmaya başladı. Binaenaleyh bu can sıkıntısını gösterecek dürüştane bir tavır ile kahkahanın sebebini tekrar tekrar sormaya başladı.

O zaman kadın dedi ki:

—Siz buraya kimin hanesi diye geldiniz Mösyö?

—Madam de Revilli değil misiniz efendim?

Kadın tekrar kahkahalara başladı. Fakat bu defaki gülmesi evvelki kadar çatlayasıya değildi. Hem gülerek hem de dedi ki:

—Mösyö de Parizi! Yanlış kapıyı çaldınız! Alt taraftaki haneye müracaat edecek iken benim kapımı çaldınız.

Oktav bozulmaya başladı. Def'-i mahcubiyete de medar olmak üzere dedi ki:

—Madam! Komedya oynamıyoruz ya! Ben kapınızdan girdiğim zaman Madam de Revilli ismini kapıcınıza verdim de başıyla yukarıya çıkmaklığıma dair ettiği işaret üzerine huzurunuza geldim. Artık burası Madam de Revilli'nin hanesi ve siz Madam de Revili'nin, kendisi olmamak mümkün ve mutasavver midir?

—Ben hiç komedya oynamıyorum Mösyö! Sizin gibi bir büyük adam ile istihza benim haddime düşmemiştir. Buraya ilk geldiğiniz zaman şurada, şu kanepe üzerinde bir madam oturmuyor mu idi?

—Evet madam

—İşte o zat da, dostunuz Kilyom de Monberon'un metresi Madam de Revilli'dir. Bizim kapıcıya onun ismini verdiğiniz zaman, şayet onu arıyorsunuz zannına düşmüş ve madamın burada olduğu kapıcının malûmu bulunmuş olduğu için size o işareti vermiştir. Yoksa benim ne Kilyom de Monberon namında bir dostum vardır ne de başka bir namda? Ben yalnız Horas ile yaşamaktayım.

Kadının şu izahatı Dük de Parizi'yi duçar olmakta bulunduğu mahcubiyetten pek tez kurtardı. Ondan sonra ettiği hataya dükün kendisi dahi kahkahalarla gülmeye başladı. Bu kahkahası esnasında sordu ki:

—Ya sizin isminiz nedir madam?

—Benim ismin Madam Darjikor'dur.

Evet! Madam Darjikor kendi ismini dosdoğru haber vermiştir. Vakıa bazı kadınlar böyle ilk görüştükleri adamlara isimlerini dosdoğru haber vermezler ise de o kadınlar bu ihtiyat ve ihtirazda kendilerini bi'l-vucuh haklı görürler. Madam Darjikor ise Britanya vilâyetinin en zengin bir çiftçisinin kızı olup kocası Mösyö Darjikor'a yalnız ismi baron olduğu için varmış ve bir kere kocasının ismiyle kendisini tesmiye ettirdikten sonra adamacağızı kapı mandalı ittihaz etmekte teahhur eylemeyip o ise yalnız lafzan kendi zevcesi olduğu hâlde hükmen kendi zevcesi olmayan bir kadının yanında bulunacağına, hiç de bulunmamayı tercih eyleyerek zecvesi Paris'e gelmek istediği zaman herif gelmemek suretiyle yakasını kurtarmış idi. Böyle bir kadın için ismini saklamaya, ne mecburiyet görülebilir.

Gariptir ki Oktav kadından şu Horas'ın familyası ismini sorduğu zaman kadın o ismi tasrih etmemiştir. Oktav:

—Ya o Horas dedikleri bahtiyar hangi Horas'tır? dediği zaman Madam Darjikor yalnız:

—Bana âşık olan Horas'tır! demekle iktifa ederek, Oktav bir daha istizah eylediği zaman dahi:

—Bana ait olmayan bir ismi ilâna hakkım yoktur! diye dük cenaplarını sükûta icbar eylemiştir.

Âşıkının ismini haber vermek hususunda Madam Darjikor'un gösterdiği imtinadaki garabet Oktav'ın nazar-ı dikkatini açtı. Derin derin düşünmeye başladı. Vakıa bir erkek için metresinin ismini haber vermemek o kadının şan-ı iffeti için lâzım olacağı teslim edilebilir ise de bir kadın için âşıkının ismini haber vermemekte böyle bir lüzum olabileceğini Oktav bir türlü anlamıyor idi. Kadın âşıkının ismini neden haber vermesin? Vakıa sırr-ı âşıkane meydana çıkmamış olsa kendi ayıbını setr içindir denilebilir ise de işte Madam Darjikor bütün ısrarını bir tesadüf, bir hata üzerine bilâ-ihtiyar Oktav'a söylemiştir. Sakın Horas dediği zat pespaye, çirkin, züğürt herifin birisi olup da kadın bilâhare "Ya, böyle bir uğursuzu mu seviyor idin? Bunun için mi o kadar telâş gösteriyor idin?" diye bir muahaze-i muhıkkaya duçar olmamak için mi bu ismi tasrih etmek istemesin? Hayır! Buna da ihtimal verilemez. Zira bu kadar müstesna bir kadının elbette kendisine lâyık olmayacak bir adamı sevmeyeceği derkârdır. Elbette Horas denilen zat sevilmeye lâyıktır. Ya öyle ise "Benim bu kadar sevdiğim Horas işte falanca zattır!" diye göğsünü gere gere niçin söylemiyor?

Oktav bundaki esrarı mutlaka anlamak için, cebr-i nefs eyledi. İnsan bir şeyi ciddî olarak arar ise mutlaka bulur. Oktav dahi aradığını buldu. Kendi kendisine:

—Bu kadın beni kendisine ragıb gördü. Hem mutlaka rağbetime muvafakatle mukabele edecektir. O hâlde Horas dediği zatı ben kendime rakib addetmeyeyim, gidip herif ile bir belâ çıkarmayım, ortaya bir rezalet çıkmasın diye herifin familyası ismini haber vermiyor, dedi ise de bu mütalâayı böylece Madam Darjikor'a arz etmek su'-i edep olacağını anlayarak başka türlü bir surette açtı, dedi ki:

—Âşıkınızın ismini niçin haber vermediğinizi anladım madam! Korktunuz ki, Mösyö Horas tanıdığım bir adam olursa şayet kendisini görürüm de bugünkü hata-yı acîbi ona hikâye ederim diye!

Madam Darjikor, tatlı bir tebessüme vardı. Bu tebessüm Oktav'a cesaret vererek sözün bir az daha ilerisine gitti. Dedi ki:

—Vakıa hakkınız vardır. Ben öyle bir cinlik edecek olsam sizin kendisine olan sadakatinize zerre kadar halel getirmemiş olduğunuza Mösyö Horas emniyet edebilir mi? Güzel kadınlara benim nasıl meftun ve mecbur olduğumu behemehal tanıyabileceği gibi, sizin ne kadar güzel olduğunuzu zaten takdir etmiş bulunduğundan adamcağız aslı yoktan öyle bir hasede duçar olur ki belki de kıskançlığından çatlar değil mi?

Madam Darjikor'un tatlı tebessümleri gittikçe artmakta ve o tebessümler Oktav'ın bu sözlerindeki hakkını teslim etmekte idiler. Binaenaleyh Oktav esrarın ipucunu bulmuş olduğuna sevinerek şunu da ilâve-i makal eyledi.

—Halbuki bu mütalâanız pek boştur. Hiç ben öyle aslı yoktan bir şey üzerine sizin başınıza belâlar davet eder miyim? Velev ki aslı vardan olsun! Ben kadınlar hâlini ve kadınlık âlemini pekâlâ öğrenmiş bir adamım madam! Sizin gibi bir kadının gönül eğlendirmek hususundaki hakkı ne kadar müsellem olduğunu takdir edemeyecek efkâr-ı mahduda erbabından değilim. Nimnigeh-i lütfunuza nail olmuş farz edilsem, gidip bunu gerek âşıkınıza gerek başka birisine ilân-ı zafer veyahut tahdis-i nimet yollu arz etmek şöyle dursun hatta ben doğrudan doğruya sizin âşıkınız olsam da, sizin güya bana hiyaneten bir gönül eğlendirdiğinizi haber alsam bile, hiç işitmemişe dönerim. Ben muhabbet âlemleri içinde işte bu terbiyeyi aldım madam!

* * *

6

Birkaç dakika evvelki Madam Darjikor ile şimdiki Madam Darjikor arasında o kadar büyük bir fark vardır ki bir hâlden diğer hâle tedricen intıkali görülmüş olmayıp da, iki hâli başka başka görülmüş olsa idi, bu kadının hep o kadın olduğu âdeta anlaşılamaz idi.

Oktav kendi âşıkının ismini ne hikmete mebni tasrih etmemiş olmasını kadına beyan edip de suret-i keşfini tasdik eder surette Madam Darjikor'un tavrına o lâtif beşaşetin ve tatlı tebessümün geldiğini görünce erkeklik şan ve şerefini bu yoldaki muzafferiyet-i kat'isiyle muhafaza kaydına düştü. Lâkin o kadar dikkatli, tedbirli, ehemmiyetli davranmaya lüzum hisseyledi ki az buçuk acemice hareket eder ise bilkülliye kepaze olacağını apaşikâre görüyor idi. Binaenaleyh Madam Darjikor'a büsbütün başka yolda çene çalmaya lüzum görerek dedi ki:

—Hatamızın mukaddematında sizi meyus ve mükedder etmiş olduğumdan dolayı ne kadar müteessif olmuş idiysem, hatam meydana çıkarak âşıkınızın sizden vazgeçmemiş olduğu tahakkuk eylemesinden dolayı tavrınızda peyda olan alâim-i sürur ve inbisatı görmekle ilk teessüflerim kâmilen sürura mübeddel olmuşlardır. Bahtiyarlığınızı tebrik ederim madam! Bahtiyar olunuz! Daha ziyade bahtiyar olunuz!

Madam Darjikor dahi, şeytanetinde Dük de Parizi'den aşağı kalacak takımdan değil idi. Delikanlının bu yolda çaldığı çenelerden, maksadı ne olduğunu anladığı gibi kendisine ne kadar rağbetkârane nazarlar fırlatmasından hissiyat-ı derununu da apaşikâre görüyor idi. Ama bu gördüğü, anladığı şeyleri Oktav'a da anlatır mı? Bahusus ki Oktav'ı hakikaten nev'-i nisvan için bir afet addolunacak dahiyelerden görüyor idi. Kendi sevgilisi Horas gibi kırk erkeği bir terazinin gözüne koymuş olsalar erkeklik meziyatınca diğer terazinin gözünde yalnız bulunan Oktav'ın cümlesinden daha ağır basacağını hesap eyliyor idi de bu hesabın mizanını dahi delikanlıdan ketme, setre çalışıyor idi. Binaen-alâ-zalik Oktav'ın son sözü üzerine dedi ki:

Evet Dük hazretleri! Horas'ım ile pek bahtiyar idim. Fakat doğrusunu ister iseniz siz bu bahtiyarlığımı ihlâl eylediniz. Zira ben Horas ile münasebet-i âşıkanemi hiçbir kimseye sezdirmemişim ve bu sırrı cihanın vukufundan setre muvaffak olmuşum itikad-ı tammında idim. Siz bu sırra ikimizin de ihtiyarımız olmadığı hâlde vukuf peyda eylemiş bulunduğunuzdan bundan böyle ne zaman Horas ile mülâkat edecek olur isem Dük de Parizi'nin esrar-ı âşıkanemize karşı ağyar addolunmak lâzım gelen gözleri bizi gözlüyor ve mecnuniyet-i âşıkanemizi muahezeten gülüyor diye rahatsız olup kalacağım.

—Oktav, kadının bu sözden maksadı eğer sevmek, sevilmek denilen şey bir cinayet ise kendisi dahi bu cinayette şerik olmayınca, mutmain olamayacağını anlatmaktan ibaret bulunduğuna zihin sardırabildi ise de bundan evvel Madam Darjikor da Horas'tan başka hiçbir kimseyi daire-i muhabbetine kabul etmemiş ve her şeyi yalnız Horas için feda eylemiş bulunduğuna dair gördüğü etvarı müddeiyaneye karşı cür'etlice ve cesaretlice bir harekette bulunacak olsa işi bozacağı havfıyla, gittikçe teenni ve ihtiyatı arttırıyor idi. Bu bapta ne dereceye kadar cesareti göze aldırarak işi hangi noktada bırakmak lâzım geleceğini tayin için şöyle bir tedbir düşündü. Dedi ki:

—Madam, sizin rahatınızı bu derecelere kadar ihlâl eden ben miyim?

—Bize bu fenalığı bilâ-ihtiyar ettiniz Mösyö Le Dük!

—Öyleyse ihlâl etmiş olduğum rahatınızı tekrar ikmal ve temin için başka bir tedbir bulamadığımdan, size an-samimü'l-kalp uhuvetimi arz ve teklif ediyorum. Kabul buyurunuz rica ederim madam, kabul buyurunuz!

—Kabul ile iş bitecek olsa maalmemnuniye kabul ederim.

—Öyleyse müsade buyurunuz da bu uhuvvet-i samimiye ile alnınızdan bir buse alayım, diye zaten kadının yanı başında bulunur iken, kollarını açıp kucaklamaya davrandı.

Madam Darjikor bir ihtiraz hareketi etti. Lâkin buseyi diriğ için değil, belki yalnız buse-i biraderane olmasını temin için o ihtirazı eylemiş idi. İhtirazı dahi artık dairen ma-dar vücudunu ihata etmiş bulunan iki kollar arasında kendisini silkip çıkarmak imkânı kalmamış gibi, yalnız başını arkaya doğru atarak, güya Oktav'ın dudaklarından tebaüd eylemeden ibaret bir hareket-i ihtiraziye idi. Bu ihtiraz hâlinde

—Ama alacağınız buse-i biraderane olacak! Yalnız alnımdan alacaksınız, demesiyle filvaki Oktav dahi o mukaveleden harice çıkmamak azmini gösterdi ise de kadının başıyla beraber alnını dahi arka tarafa doğru atarak

Oktav'ın dudaklarıyla arada yetişilemeyecek kadar bir mesafe hâsıl olduğundan ve Madam Darjikor'un alnından ziyade gerdanı ve dudakları tamam mesafe-i matlubede bulunduğundan Oktav biraderane buseleri hem de kemal-i iştiyak ve tehalükle oralardan almaya başladı.

Vakıa işi karındaşlık hududunun haricine çıkarmış olması Madam Darjikor'u fena hâlde dilgir ederek balık gibi çırpınıp kendisini Oktav'ın kolları arasından kurtardı ise de bu dilgirlik delikanlıya hemen "Çıkınız Mösyö! Salonumdan çıkınız! Bir daha buraya ayak basmayınız!.." emirlerini maa't-tehdîd verdirecek dilgirliklerden olmadığını Dük de Parizi anlamış idi. Binaenaleyh o da özürlerini ona göre arz etmiş olmak için dedi ki:

—Aman madam! Allah aşkına sevdiğinizin başı için kusurumu affediniz! Pek düşünür iseniz bu yanlışlığa sebep sizin ihtirazınız oldu ise de ister iseniz kusuru, kabahati, cünhayı, cinayeti hep bana atfediniz. Ahval-ı âşıkanenize vukuf peyda eden adamın dahi, işte böyle sizden buse-çîn olmaya cür'etlenecek derecelerde bir serbaz olduğunu hatıra getiriniz de demincek tarif buyurduğunuz rahatsızlıklara hiç lüzum kalmayacağına emniyet ediniz. Varsın benim de bir cinayetim böyle takat-fersa bir gerdandan, bir ağızdan buse gasbı olsun!

Madam Darjikor Oktav'ın taarruz-ı gasıbanesinden kendisini kurtardığı zaman velev ki cali olsun bir tünd çehre ile yüzüne bakmaya başlamış idiyse de Oktav'ın şu sözleri ve bilhassa sözün nihayetleri bilâ-ihtiyar yüzünde tebessüm alâmetleri peyda eylemiş idi. Oktav sözünü bitirdikten sonra dahi:

—Siz Hazret-i Havva'yı iğfal eden şeytana ders-i şeytanet verecek bir iblis imişsiniz Mösyö de Parizi, deyince güzel kadın her ne kadar bu sözü serzeniş suretinde söylemek istemiş idiyse de yüzündeki lâtif tebessümler bunu âdeta nevaziş-kârane bir surette söylemiş hükmüne koymuş idiler.

Bir kere meydan-ı zafer bu kadar açılır da artık Dük de Parizi gibi sevda-bazlık meydanlarının sahip-kıranı olan bir delikanlı ric'at-ı kahkariyeye mi mecbur olur?

Eğer muhaceme baş göstermeksizin Madam Darjikor'un hanesinden çıkıp gitmiş olsa idi Dük de Parizi kadın tarafından belki curetsizlikle itham olunur ve ithamın daha ilerisine gidilmeyebilir idi. Ama muhaceme baş gösterip de ilk telâki-i safviyette mukaddime-i galibiyet dahi Oktav de Parizi tarafından cilveger olmaya başladıktan sonra Madam Darjikor'un tatlı serzenişlerinde cesaretini kaybedecek kadar acılık bularak "Ben bu meydanın reculü değilim" diye yürüyüverecek olur ise cür'etsizlikle değil, âdeta humk ve belâhetle itham olunur. İşte bir kere şu mülâhazayı göze alan Oktav "Ya ölüm ya zafer" sözünü de ağzından çıkararak vakıa mübarezat-ı âşıkane meydanında Madam Darjikor dahi sahip-kıranlık iddiasıyla karşısındaki mübarizin her hamlesine müdafaa gayretinde kusur etmemeye çalıştı ise de, zaaf-ı nisvaniyet erkeklik kuvvetine karşı nihayet tab-aver olamadı.

Hani ya Dük de Parizi'nin o gün birçok işleri var idi ya! Hani ya o gün Madam Darjikor'un dahi misafir kabul edeceği gün değil mi idi? Halbuki ta gecenin bir sülsüne kadar Madam Darjikor'un hanesine kadından erkekten hangi misafir geldi ise kapıcıdan:

—Gayet müstacel bir iş için madam çıkmıştır, cevabını aldılar. Oktav de Parizi ise ne düello işini kararlaştıracağı dostuna gidebildi, ne aldığı atı tecrübeye muvaffak oldu, ne o akşam yemeye davetli olduğu kadına gidebildi, ne hiçbir iş görebildi. Gece yarısına iki saat kalarak Madam Darjikor'un hanesinden ancak çıkabilip kendi hanesine can atarak uşakları birbirine katmak suretiyle balo tuvaletini bi'l-ifa Avusturya sefirinin balosuna yetişebildi.

7

Paris'te bulunan düvel-i ecnebiye süferasının verdikleri balolar hakikaten akıllara hayret verecek şeylerdir. Birkaç yüz seneden beri umum Avrupa diplomasisinin merkezi hükümünü almış bulunan o payıtahtı-ı cesimde bazı devletlerin sefarethaneleri cesametçe ve ehemmiyet-i mimariyece Paris ebniyesinin birincilerinden addolundukları gibi mefruşat ve müzeyyenat-ı dahiliyeleri dahi ait oldukları devletlerin şan ve namuslarına muvafık düşecek bir surette olur.

Bu sefarethaneler devlet parasıyla vücuda getirilmiş şeyler oldukları cihetle böyle Paris'in saraylarıyla rekabet edercesine mükellef ve müzeyyen olmaları ne derecelerde matlup ise oralarda verilecek ziyafetlerin baloların dahi emsali ancak imparator saraylarında bulunabilecek derecelerde mükellef olmaları tabiîdir. Zaten saraylarda verilen balolarda hazır bulunacak olanlar kimlerdir? Fransız devletinin vükelâsı, kibarı falanı ile bir de Paris'te bulunacak süfera-yı düvel-i ecnebiye değil mi? İşte bir sefirin vereceği baloda dahi bu cemaat bulunacaktır. Yalnız imparator ile onun hanedanı bulunmayacak olurlar ise de onlar dahi taraflarından birer vekil göndereceklerdir.

Bir sefarethanede balo verileceği zaman kiler ve sofra takımlarından ziyade esbab-ı tenviriyeye ehemmiyet verilir. Lisanlar bu tenviri "gündüz gibi" diye tavsif ederler ise de gündüzlerin aydınlığı basit bir aydınlık olup bu misilli tenvirat ise derununda bulunanların gözlerini cidden kamaştıracak derecelere karip ve binaenaleyh müşa'şa olurlar.

Baloda hazır bulunacak zevat ve bilhassa kadınlar işte bu nur-ı müşa'şa' içinde başkaca birer nur-ı mücessem olmak üzere şaşaa-nisar olmak için ne kadar külfet mümkün ise göze aldırırlar. Kadınların başları kuyumcu dükkânları gibi mücevherata müstağrak bulunur. Hele libaslar o kadar mükellef olurlar ki zamanına ve zamanın modasına göre fistanların kuyrukları sekiz on arşın kadar uzanırlar giderler. Bu fistanların ne kadar dekolte, yani ne kadar açık oldukları enzar-ı ehemmiyetten dûr mu kalmalıdırlar? Dekolteliklerinin derecesini en kestirme bir surette anlatmak için "Vücutların belden yukarısı çırçıplaktır!" diyecek olursak hiç de mübalâğaya haml olunamaz. Zira vücudun belden yukarısında fistanın kumaşı olarak yalnız omuzlar üzerinde iki parmak eninde şerit gibi bir şey ile bir de memeler üzerinde kuş yuvası âsâ birer mahfazadan başka hemen hiçbir şey yoktur.

Bu yolda giyinmiş olan kadınların nasıl gezinebildikleri ve bu kadınlar arasında erkeklerin nasıl adım atmaya muvaffak oldukları düşünenleri zaten

mustağrak-ı hayret etmeye kâfi iken bir de bu ağır elbise ile kadınların rakseylediklerini ve bahusus kadril gibi cemiyetle oynanan oyunları oynadıklarını düşünmelidir. Harekât-ı mezkûre o kadar güçtür ki küçüklüklerinden beri bunlara alışkın olmayanlar için kaza ve tehlikesini men' gayet müşkül olur. En tuhaf tehlikesi ise, bir kadının fistanı kuyruğuna basıp da "cart" diye onu yırtmaktır ki, bazen ta beli hizasından fistanın koptuğu ve kadının yalnız beyaz jipon ile kaldığı bile nevadirden değildir.

Kadın olsun, erkek olsun bir sefir balosuna gidildiği zaman tuvalete son dereceye kadar ehemmiyet verilmesinin sebebi işte bu külfet-i umumiyedir. Tuvalet levazımını ikmal için üç dört saat uğraşırlar, ama uğraşmamış olsalar o kadar süslü bir cemiyetin içinde olur olmaz süs ile âdeta çolpa hâlinde kalırlar. Hem bu süsler, bu tuvaletler mahza gençlik, güzellik levazımından değildirler. İhtiyarlar, çirkinler dahi süste her zamanki ihtimamlarının beş on kat fevkine çıkarlar.

Bizim Dük de Parizi, Madam Darjikor'un hanesinden çıkarak kendi konağına geldiği zaman balo vaktine ancak iki saat kalmış idi. Bu iki saat zarfında tekmil tuvaleti icra için bütün konak halkını birbirine katarak o kadar telâşla giyinmiştir ki, balo kıyafetinde olanların üstlerinde başlarında mendil, cüzdan, sigara kutusu falan gibi şeyler pek de bulunamamak lâzım geldiği hâlde Oktav arkadaşı Kilyom de Monberon'un o sabah kendisine vermiş olduğu mahut mektuplar paketini de şaşkınlıkla kuyruklu setresinin koyun cebine koymuş idi. Ta arabasına bindiği zaman bu müzic paketten haberdar oldu da tebessüm ederek onu koynundan çıkarıp arabanın yan keselerinden birisi içine bıraktı.

Niçin tebessüm eylediğini bizden sual etmezsiniz ya? O günkü sergüzeştine mahza bu mektup paketi sebep olursa Oktav bu belâlı paketin baloya giderken dahi koynunda bulunmasına gülmez olur mu?

Oktav Avusturya sefarethanesine vardığı zaman baloyu teşkil edecek misafirlerin kâffesi kendisinden evvel gelmiş olduklarını sefarethane önünde ve civarında teraküm etmiş olan arabalardan anlamış idi. Ma-haza sefarethanenin büyük merdiveninden en sonra ve yapayalnız çıkan kendisi olmadı. Kendi önü sıra mavi fistan giymiş ve mücevherlere gark olmuş bir kadın gidiyor idi ki bu kadının kim olduğunu arka tarafından tanıyamayan Oktav birkaç merdiveni birden atlayarak kadının önünü kestirmiş ve yüzünü görmüş ise de yine tanıyamamış idi. Ma-haza tanıyamadığı kadının yüzüne öyle bir bakış baktı ki her kim görse bunların arasında bir muarefe mevcut olduğunu hükmeder idi.

Hele Oktav kadının yüzüne o kadar dikkatle bakmayı müteakip kadın hafif bir baş işaretiyle selâm verince bunların aralarında muarefe olduğunu merdiven üzerinde ve salon kapısı önünde bulunanlar kâmilen hükmeyledikleri hâlde Oktav kadını nerede görmüş olduğunu bir türlü der-hatır edemeyerek şaşırmış kalmış ve o şaşkınlıkla beraber "Güzel bir kadını nerede görmüş olsan hemen tanımış gibi davran" hükmünde olan heva-perestan darb-ı meseli hatırına gelerek derhal kadını kemal-i tazim ile selâmlamıştır.

Oktav salona girdiği zaman erkekten, kadından ve bilhassa kadından olan huzzarı kâmilen bir gözden geçirdi. Kadınların birtakımıyla yakından muarefesi!.. olduğundan onları tatlı tebessümler ile selâmladığı gibi birtakımını da uzaktan tanıdığı hâlde yakından tanımaya dahi kendisini namzet etmiş olduğundan onları daha tazimli bir yolda selâmlıyor idi. Fakat gerek uzaktan ve yakından tanıdığı ve gerek henüz tanımadığı kadınlardan hiçbirisini şu merdivenden birlikte çıktığı mavi fistanlı kadar güzel bulmuyor idi. Hele kendisi o mavi fistanlıyı tanımadığı hâlde mavi fistanlının kendisini tanıması en ziyade Oktav'ın fikr-i tecessüsünü tahrik eyliyor idi.

Bir aralık sefir hazretleriyle madaması hazretlerini görüp arz-ı lazime-i tekrimle beraber sefarethanenin tezyininden ve cemiyetin parlaklığından dolayı tebriklere müsaraat eyledi. Ama gözü hep mavi fistanlıyı aradığından nihayet kadının bir uzun kanepe üzerine oturmuş olduğunu uzaktan gördü.

O sırada yakından muarefesi olan kadınların birisi Oktav'ın yanına sokularak kendisini lâkırdıya tutmak istedi. Hatta kadın kısmının mütecessis gözleri her şeyi görecekleri cihetle bu kadın dahi Oktav'ın mavi fistanlıya hasr-ı nazar-ı dikkat eylemiş olduğunu gördüğünden:

—Uzun kanepe üzerine uzanmış olan mavi fistanlı sizi pek işgal ediyor Mösyö de Parizi! diye lâtifeye dahi mavi fistanlıdan başlamış idi. Oktav birkaç kere görüştüğü kadınla münasebeti kısa keserek yeniden yeniye, yakından muarefeler peydası arzusunda bulunmasıyla eğerçi şu kadının kendisini lâkırdıya tutmak istemesinden memnun olmadı ise de mavi fistanlının kim olduğunu öğrenecek kadar olsun bir istifade fırsatını kaçırmayarak dedi ki:

—Evet madam! Mavi fistanlı işgal eyliyor ise de yalnız mavi fistanı işgal ederek kendi şahsı ise hiç de iştigale şayan bir şey görülmüyor.

—Bravo Mösyö de Parizi! Hakikat pek kadr-senc bir adamsınız. Vakıa pek güzel giyinmiş, ama kendisi o süse lâyık olacak kadar güzel değildir. Öyle değil mi?

—Yazık o süse! Yazık o tuvalete! Acaba bu dünya güzeli kadının kocası olan bahtiyar kim oluyor?

—Vay, tanımıyor musunuz?

—Hayır!

—Acaip, bütün dünyayı tanıdığınız hâlde bunu tanımıyorsunuz! Bahusus ki kendisi yarım kibardan değil ise de tam kibar âleminden de olmayıp üç çeyrek kibar âlemindendir

—Bu üç çeyrek kibar tabirini de şimdi ilk defa olmak üzere sizden işittim.

—Evet! Mösyö de Revilli'nin karısıdır.

—Mösyö De Revilli'nin karısı mı? Hani ya şu!... şu!...

—Meşhur bankacı ihtiyarın karısı! Öyle altmışlık bir adam için bu kadın çoktur bile! Öyle değil mi? Fakat kadın da bu çokluğu bildiğinden kocasının eksikliğini itmam edecek gençler bulmaktan âciz değildir. Zengin olduktan sonra!...

Kadın sözü biraz daha uzattı ise de artık Oktav için öyle beyhude yere uzanan sözlere kulak vermek lüzumu kalmamış idi.

Bereket versin ki, Oktav'ın "Hani ya şu!... şu!..." diye alt tarafını bulamadığı tefsiri kadın ikmal eyledi.

Zira işi Oktav'ın tefsir etmesi lâzım gelse idi, "Bizim Kilyom de Manberon'un metresi olan kadının kocası değil mi?" diye ketmi lâzım gelen esrarı meydana koyuvermesine ramak da kalmayacak idi.

Kadın ile bir iki lâkırdı daha teatisinden sonra Oktav kendisini kurtarıp doğruca Madam de Revilli'nin yanına takarrüp eyledi. Yaklaştıkça kadının hüsnü kendi nazar-ı takdirinde artarak kendi kendisine:

—"Bizim Kilyom sahihen budala imiş ya! Hiç böyle metres durur iken tezevvüç edilir mi?" diyor idi. Zira Oktav'ın itikadınca bir adam ya her çiçekten bal almalı veyahut yalnız bir çiçeğe burnunu sokmalı ise de o çiçek kendi zevce-i menkuhası olmamalı. Ta Fransa'da talak kanunu teessüs edinceye kadar öyle hiç çözülmez bir bağ ile kendisini bir kadına rabtetmemeli. Kilyom için ise işte teehhül derecesinde bir merbutiyeti göze aldırmış olduğuna nazaran bir matmezeli tezevvüç etmekten ise bu madam Dö Revilli ile yaşayıp gitmek daha müreccah olduğunu Oktav o kadar hükmeylemekte idi ki, eğer o aralık Kilyom gözüne ilişmiş olsa idi hemen bu tavsiyede bulunur idi.

Madam Dö Revilli'nin oturduğu kanepe ile duvarın arasında tamam bir adamın geçebileceği kadar gezinti olduğundan Oktav oraya varıp kanepenin yaslanmaya mahsus olan arka cihetine elleriyle dayandı. Madam dö Revilli dahi yan oturarak tamam hususîce bir surette konuşabilmek vaziyeti aldılar. Oktav dedi ki:

—Zaaf-ı basarımın gittikçe artmakta bulunmasına hem teessüf edeceğim geliyor hem de sevineceğim geliyor madam!

—Niçin?

—Zira bazı çirkin kadınları uzaktan güzel gibi görüyorum ki zaaf-ı basar sayesinde benim için her kadın güzel olursa bu az menfaat midir? Fakat bazı kere de muarefesiyle müşerref olduğum güzel kadınları hiç tanıyamıyorum ki bundan büyük bir zarar da tasavvur olunamaz.

—Öyle ise yanıma takarrüp etmeyip beni uzaktan temaşa eylemenizi rica ederim Mösyö de Parizi

—Ben size temelluk etmeye çalışıp durur iken sözümün kısm-ı evvelini kendi aleyhinize almanız lâzım gelir mi ya! Demek oluyor ki temellükatımı redd ile beni meyus etmek istiyorsunuz

—Öyle ise size hoş görünmek için sözünüzün kısm-ı sanîsini kabul edeyim. Hakikat merdiven üzerinde bana öyle bir nazarla baktınız ki beni tanıyamadığınız anlaşılıyor idi. Ama kabahat acaba yalnız zaaf-ı basarda mı idi?

—Zekâvet ve fetanetiniz fevkalâde olduğundan size hiçbir yalan söyleyememeye mecburum. Binaenaleyh doğru olarak itiraf ederim ki kabahat yalnız zaaf-ı basarda değildir. Kabahatin birazı da sizdedir.

—Bende midir? Acaip! Bu ne yaman doğru söz? Bu kadar doğrudan hoşlanılmaz.

—Doğru söz biraz acı olursa da yine doğru sözdür. Topu topu sizinle bir kerecik müşerref oldum. Onda dahi yüzünüzde üç kat siyah duvak var idi.

Madam de Revilli, biraz mahcubiyetle gözlerini yere indirdi. Zira karilerimizin dahi der-hatır eyleyecekleri üzere bu söz ile Oktav kendisine Versail yanındaki küçük ormanda âşıkı olan Mösyö Kilyom de Monberon ile birlikte görüşmüş oldukları günü ihtar eyliyor idi. O gün kadın, kendisinin kim olduğunu Oktav'a tanıtmamak istemiş olduğu hâlde Oktav'ın tanımış olduğunu şimdi dermeyan etmesi vakıa hücumda biraz istical demek idiyse de Oktav yarına kadar dostu Kilyom'u kurtarmak mecburiyetinde bulunduğuna göre kibardan bir güzel kadını bu kadar mahcup etmekten işe başlamakta herhalde mazur görülür.

Madam de Revilli artık o gün üçer kat siyah duvak altında gördüğü kadın kendisi olduğunu inkâra lüzum görmedi. Zira anladı ki, Kilyom kendi ismini Oktav'a haber vermiştir. Şu boşboğazlığından dolayı Kilyom'a biraz da canı sıkıldı ise de bu can sıkıntısı Oktav'ın işini teshil edeceği derkârdır. Zira Oktav dahi kadının Kilyom aleyhinde canını sıkarak aralarındaki rabıtayı kırmaya çalışacaktır. Binaenaleyh Madam de Revilli:

—"Vay! O gün Versail'de gördüğünüz üç kat siyah duvaklı kadın ben olduğumu tanıdınız ha?" deyince Oktav yine doğruyu söylemeye mecbur olduğundan bahisle dedi ki:

—Sözün doğrusu o anda tanımamış idim, fakat letafetiniz, endamınız nazar-ı hayretime çarpmış olduğundan o bahtiyar Kilyom'a kim olduğunuzu sormuş idim de o söylemiş idi.

—Kilyom söyledi, öyle mi? Hay boşboğaz herif hay!

—Ah madam! Ne diyeyim? Dostumu zemmedecek olsam su'-i terbiyeme hamledersiniz. Fakat Kilyom'un ne derecelerde safderun bir çocuk olduğunu elbette siz benden iyi tanımışsınızdır.

—Safderun" kelimesini eğer "ahmak" manâsına istimal ediyor iseniz sizi tasdik ederim, eğer safvet-i kalp sıfat-ı memduhası olmak üzere...

—Zekâvetlisiniz demedim mi? Tepeden tırnağa kadar zekâvetlisiniz vesselâm. Benim anlatamadığım şeyleri siz kendiniz anlıyorsunuz, fakat bazı kere pek zekâvetli olanlar pek büyük hatalar dahi ederler. İşte sizin hatanız dahi gönlünüzü Kilyom'a kaptırmak olduğunu mutlaka teslim etmelisiniz.

—Yok! Kilyom sevilmeyecek delikanlılardan da değildir. Safderundur, ama...

—Afvınızı rica ederim madam! Sizin gibi muhafaza-i şan-ı iffeti yolunda insanın, gayet uyanık davranması lâzım gelen büyük kadınların âşıkı pek zeki olmalıdır. Pek şeytan bulunmalıdr. Meselâ elde sizin gibi bir nimet var iken insan tutup da birkaç bin frank para hatırı için teehhüle baş mı vurmalıdır?

Madam de Revilli biraz bozuldu. Sordu ki:

—Vay Kilyom teehhül mü ediyor?

—Sizin için o kadar acınacak bir şey değildir. Öyle değil mi? İşin en büyük ehemmiyet verilecek ciheti böyle safderun bir çocuğa bunca âşıkane mektuplar yazmış olmanızdadır. Bereket versin ki....

Mösyö de Parizi burada sözü mahsusan kesti. Şu "Bereket versin ki"nin mucip olacağı merak üzerine Kilyom'un tezevvücü meselesinin ehemmiyetini Madam de Revilli nazarında ikinci derecede bırakmak istemiş idi. Bu hesabında da doğru çıktı. Zira madam dedi ki:

—Niye bereket versin?

—Bereket versin ki, sizin safiyane, halisane muhabbetiniz olan bir adam Kilyom'a yazdığınız mektupları size teslim etmek üzere onun elinden almıştır.

Kadının yüzünde birçok alâim-i gazap peyda oldu. Dedi ki:

—Vay! Bu sırra üçüncü bir adam da mı vakıf olmuş? Demek oluyor ki, Kilyom beni âlemin lisanında destan eylemiş.

—Hayır madam! Bir bereket versin daha ki, o korktuğunuz üçüncü adam dahi muhlisiniz Oktav de Parizi'dir. Kilyom'un yarın nikâhı akdolunacağı cihetiyle dün kâğıtlarını karıştırdığı zaman ben de yanında idim. "Azizim! Madem ki metresin ile kat'-ı alaka ediyorsun, bu kâğıtların artık sende kalmaları lâzım gelmez" diye cümlesini aldım. Hatta tesadüfe bakınız ki, sizi burada göreceğimi evvelce biliyor imişim gibi kâğıtları da arabanın içinde olduğu hâlde getirdim.

Madam de Revilli'de epeyce tagayyür görüldü ise de öyle yeis derecesinde bir şey değil idi. Dedi ki:

—Canım, biz Mösyö de Monberon'u evlenmekten menedecek değil idik ya? Lâkin ona lâzım olan mektupları bana getirerek bir "Adiyo" demek ve bendeki mektuplarını da almak idi.

—Demincek onun hangi manâya göre safderun olduğunu siz kendiniz hükmetmediniz mi idi? Hem bu söz ile beni pek meyus etmek istiyorsunuz. Zira ben mektupları konağınıza kadar getirip yeden be-yed size teslim edeceğim diye seviniyor idim.

—A! O nasıl olur ya?

—Hem onları teslim eder idim hem de Kilyom'un sizde olan mektuplarını alır kendisine götürür idim. Yok eğer onun mektupları nezdinizde pek kıymetli olup da vermek istemez iseniz o başka!

—Ne kıymetli olacak imiş? Zevzeklikten ibaret şeyler. Hepsini ezsin ezsin de suyunu içsin?

Oktav kadını bu surette idame-i kelâma mecbur edecek yolda işi çevirmiş olmasına memnun oldu. . Ondan sonra olanca iktidarını o gece madamın mektuplarını mutlaka bizzat Madam de Revilli'nin konağına kadar götürerek oradan Kilyom'un mektuplarını almasına kadından istihsal-i müsaadeye çalışıyor idi. Vakıa Madam de Revilli:

—Canım! Konak halkından çekinmez miyim? Madam bu delikanlıyı nereden buldu diye hakkımdaki nazarlarını başkalaştırmazlar mı? yollu mülâhazatla Oktav'ı men'e çalıştı ise de Oktav:

—Efendim! Konak hademesine dersiniz ki "Kilyom de Monberon'u bana ubudiyetten azl eyledim. Yerine de Dük de Parizi'yi nasb ettim". Böyle derseniz, Kilyom için sizin hakkınızdaki nazarlarını tagyir etmeyen konak halkı benim için de etmez! demesiyle kadını ilzama muvaffak olmuş idi. Zira Kilyom'un gece olsun, gündüz olsun her ne zaman olursa olsun, Madam de Revilli'yi ziyaret etmekte bulunduğu Oktav'a malûm olup kadın da bunu inkâr edemeyeceği gibi Kilyom gibi bir safderundan diriğ etmemiş olduğu iltifatını Oktav de Parizi gibi daha liyakatli bir zattan diriğ etmeyi hüsn-i terbiyesine hiç de muvafık bulamamış idi.

HATİME

O gece gerek Oktav ve gerek Madam de Revilli balodan erkence çıktılar. Oktav kendi arabasında bulunan mektupları alıp arabasını konağa iade eyledi ve Madam de Revilli'nin arabasıyla onun konağına gitti. Madam de Revilli, Kilyom'un kâğıtlarını ancak ertesi sabah Oktav'a teslim edebilmişti. Oktav bunları alıp kendi konağına avdet eyledi. Tamam merdivenden çıkıyor iken Mösyö Kilyom de Monberon'un dahi yukarıdan aşağıya indiğini gördü.

—Vay sen misin?

—Vay sen misin?

Sözlerini ikisi bir ânda söyleyerek el ele tutuştular. Meğer Kilyom biraz daha evvel gelerek Oktav'ın o gece konakta bulunmadığını haber alınca "Tembel herif! Benim işimi göremedi" diye mahzunen avdet eyliyor imiş. Bu mahzuniyetini Oktav'a da anlatınca Oktav dedi ki:

—Tembel mi? Amma yaptın ha! İş, iş üzerine gelir, işler dünyalar kadar yığılıp büyür ise ben her işimi tamam vaktiyle yapabilir miyim? Senin işini dün akşam bitirebileceğim ümidinde iken ancak bu sabah bitirebildim. İşte bak senin hatırın için bu gece evime bile gelmedim. Rahat yatağımda bile yatmadım. Yad ellerde, gurbetlerde idim. Ne ise al mektuplarını git. Nikâhını rahat rahat kıydır!

—Nasıl bari Madam de Revilli müfarakatımızdan dolayı feryadlar ile figanlar ile seni hayli taciz eyledi mi.

—Hayli taciz eyledi, ama feryadlarla figanlarla değil! Gayet zarifane sözler, gayet lâtif muhabbetler ile ta şimdiye kadar taciz eyledi!...

—O nasıl şey?

—Nasıl olacak? Avusturya sefirinin balosunda kendisini buldum. Senin tarafından haiz olduğum vekâletin mukaddimesini hemen oracıkta ifaya başladım. Lâkin hakkın üzerimde kalmasın, itiraf edeyim ki seni bol bol zem dahi ettim. Ne safderunluğun kaldı, ne ahmaklığın, ne sebatsızlığın! Hepsini de Madam de Revilli ez-dil ü can tasdik eyliyor idi.

—Tasdik mi eyliyor idi. Ya hani ya, dünyada benden zeki, benden fatin, benden latîf kimse yok idi ya?

—O zaman öyle idin. Şimdi böylesin?

—Aman Allah aşkına işi bana bir güzel tafsil et!

—Kıskanmaz isen!

—Nesini kıskanacak imişim?

—Senin gibi çocuklar hem bir metresi terkederler hem de bilâhare kıskanırlar da onun için!

—Yok yok! Çocuğum, safderunum, ama bu kadar değil!

—Öyle ise kuşluk taamı için bende kal da sana hikâyeyi tafsil edeyim.

Kilyom kuşluk taamı için Oktav'da kaldı. Zira nikâh akşam üzeri kıyılacak idi. Oktav Madam de Revilli ile olan macerayı anlattı. Kilyom kıskanmayacağını vaat etmiş idiyse de hakikaten çocukluğu hasebiyle yine kıskanmaktan kendisini menedemiyor idi.

Oktav ise Madam de Revilli hikâyesini bitirdikten sonra Madam Darjikor komedyasını da anlatmaya başladı. Meseleyi buraya bizim yazmış olduğumuz vechle ve belki daha ziyade etrafıyla anlattı. Yalnız kadının ismini tasrih etmedi. Kilyom de Monberon bittabi Madam de Revilli hikâyesinden ziyade bu sergüzeşte şaştı. Arkadaşına:

—Kısmetlisin, kısmetli! deyince, Oktav bu sözü tasdik ederek dedi ki:

—Evet dostum! Kısmetinde olanın daima kaşığında çıkar.

İntiha

DİPLOMALI KIZ[24]

İFADE

Bu romanı bana ihtar eden şey Dik May namında bir muharririn yazmış olduğu bir fıkradır ki kânunısani-i efrencinin yedinci günü neşr olunan Levant Herald gazetesinde okumuşumdur. Fıkrayı aynen tercüme ediyorum veyahut onu bast ve temhîd ile bir roman hâline ifrağ eyliyorum zannetmeyiniz. Yalnız ondan aldığım fikir üzerine şu romanı yazarak aslını hiç de ihbar etmemiş olsa idim hiçbir kimse de bunun muktebes veyahut müsterak olduğunu anlayamaz idi. Anlasa idi bile böyle bir iddiada bulunamaz idi. Zira ben Dik May'ın yazdığı fıkradan onda bir istifade etmediğim hâlde bu onda biri kendimden beş yüz misli büyüttüm. Anladınız ya! Dik May'dan hemen hiçbir şey kalmadı, fakat bunca senelerden beri iltizam etmiş olduğum âdet-i nimet-şinasîyi bu eserde dahi bozmamak için keyfiyeti bu kadarcık ihtara mecbur oldum.

Natural romanlar makbul, değil mi? Makbul olursa bari tabiî romanların işte bu türlüsü makbul olsun. Dik May'dan aldığım esasın metaneti sayesinde şu eserciği bir "enfes-i asâr" diye takdime kadar cür'et alabilirim. Vak'a Paris'te geçiyor, ama sanki Paris bize meçhul müdür ki dakayıkı anlaşılamasın? İstanbul'dan daha bile maruf değil midir? Vak'a gayet tabiî, gayet âlî olduktan fazla bir de elyevm Avrupa ukalâsını düşündüren ve hatta bizce bile pek çok dûr-endişleri daha vukuundan, husulünden evvel yıldıran bir mesele-i mühimme-i içtimaiyeyi kat'iyen hallediyor. O mesele-i mühimme dahi "terbiye-i nisvan" meselesidir. İşin alt tarafını romanda görürsünüz!

Ahmet Mithat

1

MANSARDDA

Malûmunuzdur ki "mansard" diye hanelerin tavanarası katına derler. Çatıların biraz yüksecik olan ortalık yerindeki aralığı boş bırakmamak için oraya da birkaç oda yapıp efkâr-ı fukaradan olanlara icar ederler. Zaten hâli vakti yolunda olanların orada ne işi var? Avrupaca hanelerin en muteber katları birinci katlardır ki inip çıkmaları da kolay olur. İkinci, üçüncü ve ilâ-nihaye katlara doğru yükseldikçe odaların kiraları alçalır. Kiraların en aşağısı da odaların en yükseği olan mansardlara mahsustur. Zira bunların tavanları gayet alçak pencereleri bu namdan ziyade "delik" ıtlâkına şayan şeylerdir.

24. Letaif-i Rivayat, 19. cüz, İstanbul, 1307, 228 s.

Kat kat odalarının kiralarından bahseylediğimiz şu hanelerin her odası, her dairesi bir başka müste'cire icar olunur umumî mesakinden olduğunu karilerimiz elbette anlamışlardır. Zira "Avrupa'da Bir Cevelân"ımda bunlara dair kendilerine malûmat-ı mutavvele vermiş olduğumdan burada tafsilâtın o derecesine ihtiyaç göremem. Binaenaleyh hemen haber vereyim ki şu babın sernamesinde karilerimin nazar-ı dikkatlerini davet eylediğim mansard Paris'te Bastil Meydanı civarında kâin bir hanenin mansardıdır. Döşemesinden, dayamasından bahse hacet göremem. Vehbi merhum:

Hane-i derviş fakirin evi
Eski hasır anda kühen bûriyâ

demiş olduktan sonra bir fakirhanenin mefruşatını anlatmak emrinde tatvil-i kelâm gerçekten zaid görülür.

Nazar-ı dikkatinizi davet eylediğim mansardda iki kadın göreceksiniz. Birisi ihtiyarca, diğeri pek genç. Genç olanı on yedi, on sekiz yaşlarında. Fakat genç erbab-ı kalemimizin cümlesinin hep bir muallim-i edebden öğrenmiş oldukları tabirat vechle öyle reng-i rûyu şafak-gûn değil. Lepiska giysûları necm-i giysûdarın kuyruğu gibi zerrin değil. Mavi gözleri kebud ile rekabete çıkmamış. Dudakları gonca-i nev-şüküfteye hiç benzemez. İbtisamı bahar gibi gönüllere ferah vermez.

Çirkin bir şey mi? Hayır! Asla! Çirkin değil. Aç! Eğer karnı doysa, kanına mebzulet gelse bu basma kalıp tavsifatın kâffesine ma-sadak olacak, fakat açlıktan fakr-üd-deme müptelâ. Çehre solgun, gözler fersiz, dudaklar renksiz. Şairlerimizin yalnız bir tabirine uyan yalnız bir yeri var ki o da belidir. Mûmiyân! Gerçekten mûmiyân! Vücutta bir dirhem et olmadığı, mide dahi bomboş olduğu hâlde bel kıl kadar kalmaz da ne olur?

Bu kızın ismi Matmazel Juli Döpre'dir.

İhtiyarca kadını hiç sormayınız. O da Juli kadar kansız, Juli kadar cansız. Fazla olarak ihtiyarca da. Yüzü buruşmuş, ama bu hâli büsbütün ihtiyarlıktan sanmayınız. Evvelce semiz imiş de sonra duçar-ı zaaf olduğu için mukaddema vücuduna korse gibi sımsıkı gelen derisi şimdi bollanmış! İşte bollanan bu deri potluk nev'inden buruşukluk hâsıl etmiş.

Evet, sonradan duçar-ı zaaf olmuş. Aman yarabbi ne zaaf! Avurtları o kadar çökmüş ki sanki açlıktan avurtlarını yemeye, yutmaya davranmış. Sarı saçları, mavi gözleri çehrenin şekli filânı Juli'nin aynı. Çünkü onun validesi Madam Döpre'dir, fakat Juli on yedi, on sekiz yaşında olduğu hâlde hüsn-i cemal, cazibe filân denilen şeylere bedel kubh, meskenet, nefret ihsas eylediği hâlde otuz sekiz, otuz dokuz yaşında olan validesinden ne beklersiniz?

* *
*

—Anne! Bugün de maltız yanmadı ha?

(Maltız bizde sacdan mamul bir nev' mangala derler ki üzerine tencere vesaire vaz' olunur.)

—Onu bilemem! Yalnız onu değil, civardaki ekmekçi kadının kızı iki büyük ekmek getirdi. Baban karıyı nasıl ikna edebildi de karı bunları gönderdi, onu da bilemem.

—Hep kuru ekmek, hep kuru ekmek!

—Ne şikayet ediyorsun? Katık da ister isen ekmek dilimlerinin üzerine biraz Rasin beyitleri, Bosue nesirleri oku!

—Yine mi tahsilimi başıma kakacaksın?

—Hayır, doğruyu söylemekten memnuiyete dair bir kanun mu neşr olundu? Kızları bu kadar okutmak neye yarayacak diye baban ile kavgalar ettiğim zaman o bana gülüyor idi. Sen ise kızıyor idin. Şu hâlimize sebep ancak senin tahsilindir. Dişimizden tırnağımızdan arttırdığımızı sana harcettik. Kitap dedin aldık, defter dedin aldık. Kalem, mürekkep, kurşun kalemi, boya, lastik falan filân dedin hep aldık. Gözlerin mi zayıf oldu, süs mü idi ne idi ne ise, gözlük dedin aldık. Lamba ile çalışamaz oldun, mum yaktık. Mektepteki başka kızlardan aşağı kalmayasın diye elbisene ihtimam ettik. Hâsılı kımıldandıkça masrafa girdik.

—Siz vazifenizi hüsn-i ifa eylediniz. Teşekkürler ederim. Ben de vazifemi hüsn-i ifa ettim. Binaenaleyh bu serzenişlere değil, aferininize lâyıkım.

—Vay gidi liyakat vay! Kuru ekmeğe nailiyet bile mucib-i taaccüp olacak bir hâle geldikten sonra zihî liyakat!

—Cür'et ve cesaretimi affediniz anneciğim, ama benim bilebileceğim şey sizin muavenetinizi boşa çıkarmamak için vus'umun yettiği kadar çalışmak idi! Çalıştım. İşte her sene her dersten aldığım mükâfatlar, tahsinnameler şu miskin yatağımın murdar cibinliği içini bir sergi gibi donattılar.

—Ekmekçi, kasap, sebzeci onları kabul edip yerine ekmek, et, sebze, kömür, şarap filân verebilirler ise hak sizindir. Teşekküren bir de reverans ederim.

—Ben orasını bilemem.

—Henüz öğrenmedin bile. Heyhat! Asıl kabahat sende değil baban olacak aptalda! Seni benim istediğim yolda terbiye eylese idi şimdi aşinalarımızın, dostlarımızın kızları gibi sen de ya bir modistra olur idin ya çiçek yapmakta mahir bir işçi! Haftada anana, babana birkaç frank olsun getirir idin. Hiç olmaz ise bir yere besleme, hizmetkâr sıfatıyla kapılanır idin de bari anana, babana yük olmaz idin.

—Vay! Bir dilim kuru ekmek yediğim de mi yük oluyor?

—Nankör! Şimdi günümüz kuru ekmeğe kaldığı için mi böyle söylüyorsun?

—Hayır anacığım. Şimdiye kadar gördüğüm inayet ve ihsanınızın minnetdarıyım, fakat zanneder isem onun mukabilini de işte birinci derecede bir diploma ahziyle icra eyledim. Eğer şimdi size bâr oluşum bir lokma kuru ekmek yediğim için ise...

* *
*

Bu muhaverenin Madam Döpre ile kızı Juli arasında cereyan eylediğini karilerimiz mutlaka anlamışlardır. Zira bunlardan başka henüz ortada kimse olmadığı gibi suret-i muhavere dahi bunlardan başka hiçbir kimseye mahsus olamaz.

Tamam söz yukarıki fıkrada bıraktığımız dereceyi buldukta:

—Susar mısınız, yoksa sizi susturayım mı, diye kısık, fakat mütehevvirane bir seda meydan aldı. Kadınların ikisi de bu sedadan ürkerek lâl oldular kaldılar.

Seda kendi sahibinden evvel odaya girmiş idi. Arkası sıra sahibi de girdi. Uzun boylu, iri kemikli bir herif. Onun da gözleri mavi, ama karısının gözlerinden daha fersiz. Vaktiyle saçları, sakalı, bıyığı sarı imiş, ama vaktinden evvel ağardıklarından şimdi rengi belli değil. İhtimal ki vaktiyle pek de güzel bir adam imiş. Şimdi hüsn kimde kalmış ki onda kalsın. On yedi, on sekiz yaşlarındaki nihal-i taze Juli bile hüsn denilen şeye iddia-yı malikiyet salâhiyetinden mahrumdur.

Bu adamda şayan-ı müşahede ve tetkik bir şey var ise o da elleridir.

Bunlara el dememeli. Pençe? Hiç! Derisi ayakların en kalın derilerinden daha kalın. Şuradan buradan yarılmış, yanmış. Eline bir kalem alıp da yazı yazabilmek iktidarından çoktan mahrum olmuş. Kalem onun eline yakışık mı alır? Belki alelâde bir çift ele malik olanlar için en ince iğneler daha ziyade yakışık alır. O ellerin yakışığı beş buçuk okkalık varyozdur.

"Varyoz" nedir, bilir misiniz? Hani ya demircilerin kol yahut bacak kalınlığında demirleri kocaman örsler üzerinde dövdükleri zaman iki kişi karşı karşıya geçerek bi'l-münavebe kaldırıp indirdikleri azim çekiçler yok mu, işte o. Demircilik sanatında varyozcu olmak için hem kuvvet ister hem ustalık.

Kuvvete neden dolayı ihtiyaç olduğunu izaha hacet yoktur ya. Beş buçuk kıyye! Beş buçuk! O çekiç dua ile kalkıp inmez ya. Elbette kol kuvvetiyle kalkıp inecek. Ama ustalığa gelince biraz izaha ihtiyaç vardır:

Efendim, demircilikte böyle büyük şeyleri dövmek lâzım geldiği zaman asıl usta eline bir hafif çekiç alarak onunla kızgın demirin şurasına burasına vurur ise de bu darbe demirin oralarını ezdirmek için değil belki varyozların inecekleri yerleri göstermek içindir. Varyozcu asıl ustanın çekici hangi yere ineceğine dikkat edecektir ki kendisi de varyozu tamam oraya indirsin. Hatta asıl usta kendi çekicini yavaşça mı yoksa hızlıca veyahut pek hızlı mı indirdiğini de nazar-ı dikkatten ayırmayacaktır. Zira darbelerin şiddetini de ona göre tenkis veya tensîl edecektir. Elhâsıl o kocaman demiri asıl varyozcu dövecektir.

Bizim bu taraflarda varyozcuların iyileri on ikiden on beşe kadar gündelik alırlar. Paris'te beş franktan aşağı almazlar. Bizim şu mansarda giren Jan Döpre ise pek usta bir adam olduğundan vaktiyle sekiz frank gündelik alır idi. Ama vaktiyle. Ya şimdi? Heyhat!..

* *
*

Jan Döpre şimdi elli beşlik bir adamdır. Bu adam yirmi beş, yirmi yedi yaşlarında iken dev gibi kuvvetli, şeytan gibi akıllı bir usta olduğundan demirhaneler Jan'ı âdeta müzayedeye koyarak gündeliğini sekiz franga kadar çıkarmışlar idi.

Sekiz frank! Alelâde amelenin ikisine bedel. Yalnız gündelik değil Jan Döpre dahi alelâde amelenin ikisine belki iki buçuğuna bedel.

Bu gençlik, bu kuvvet, bu para ile Jan Döpre'nin kadınlar meyanında ne kadar mergup bir şey olduğunu düşünmeli. Hem o zaman pek de güzel idi. Boy bir metre doksan beş santimetre, omuzlar, göğüs, arka gayet geniş, bel ince, kıç büyük ve yuvarlak, bacaklar sanki nispetinden daha kalın, baldırlar bacaklara mütenasip, bununla beraber çehre pek lâtif, uzunca bir burun, kalınca bir çift dudak, yumruca hatta gereği gibi yumru bir çenenin letafetlendirdiği çehre üzerinde açık kumral bir çift bıyık ile koyuca mavi bir çift göz yok mu, bütün benat-ı Havva'ya meydan okumakta idiler.

Jan Döpre temiz de giyinir idi. Günde sekiz frank bu. Her türlü süse müsait olmaz mı? İnce, lacivert abadan pantolon, ceket! Videladan boyama potinler, kalınca bir fanila üzerine takılır beyaz lastikten yakalık, kolluk. İpekten, ama dikkat buyurunuz, ipekten boyun bağı. Her amelede bulunabilecek şey mi? Başında en ince keçeden mamul kenarı geniş şapka. En aşağı altı franga alınabilir. Amele takımının hasreti, ama bir ömürde bir taneciğini alabilmeye ameleden yüzde kaçının kesesi müsait olabilir. Meğer ki bir kumarda taliin müsaadesine mazhar ola!

Bu süsün mükemmeliyetinden fazla Jan Döpre ellerinin yanıklarını, yarıklarını da setr için yünden mamul siyah eldivenler takar. Akşam işten sonra, yahut pazar günleri bir güzelce yıkanarak şu süslü kıyafete girdi mi seyredin civarın kadınlarını! Döpre'nin nîm-nigâh-ı iltifatına hangisi daha tez nail olacağını bunların Döpre etrafındaki tek ü taz ve perestişlerinden anlamaya çalışmalı.

Şu mütelâşiyane perestişkârlıkta bulunan kadınların, hatta kızların bile kâffesi Döpre'ye hiç olmazsa bir haftalık, on beşlik bir metres olmak daiyesinde bulunduklarını zannetmemelidir.

Paris'in amele ve esnaf takımı meyanında erbab-ı iffet sunuf-ı saireye nispetle ziyadedir. Hatta bu takım meyanında izdivaçlar bile sunuf-ı saireden ziyadedir, lâkin bunların izdivaçları ekseriya ilk çocukları ve bazan ikinci, üçüncü çocukları doğduktan sonra akd olunur.

Kaziyeyi anladınız ya! Bunlar badî-i emirde birbirinin metresi, muhibbi olmak üzere bir münasebet-i gayr-ı meşrua akdederler. O münasebet iki haf-

ta zarfında bozulmaz ise inanmalı ki beş altı ay devam edecektir. O müddet zarfında ve bahusus metresin hamli anlaşıldığı zaman fesh-i münasebet edilmez ise çocuk doğuncaya kadar da fesh olunmayacaktır. Çocuk doğar. Evlâd-ı tabiiye denilen evlâd-ı gayr-ı meşruaya bakmak için müesses olan daireye verilir. O zaman genç valide ister ki muhibbi o çocuk kendi çocuğu olduğunu resmen tanısın. Daireye öyle bir kayıt düşürülsün. Eğer herif bu teklifi reddeder ise müfarakat muhakkaktır. Reddetmediği surette artık bu muhip ve metresin bir zevc ve zevce olacakları ihtimaline kadar inanmak lâzım gelir. İşte Paris şehrinin haftalık istatistiklerinde "Bu hafta zarfında piçhaneye seksen çocuk getirildi. On sekizi tanındı, kabul olundu" denilmesi bundan naşidir.

Muhiplik, metreslik suretiyle husule gelen yüz münasebetten kırk kadarı ikinci, üçüncü hafta zarfında ve diğer bir kırk kadarı da altıncı, yedinci ay zarfında bozularak on kadarı çocuğun kaydı esnasında ve beş kadarı da kaydından sonra münfesih olarak, fakat yüzde beş kadarı da izdivaca kadar müntehî olur. Bu da az mı ya? Paris bu! Cihan-ı medeniyetin merkezi değil mi?

Bizim Jan Döpre öyle rezil hovardalardan değil idi. Öyle her şükûfe-i sevdadan bir sükker-i kâm almak hevesinde bulunan zünbur-ı hercaî olmayı kahramanlığına yediremeyip kendisini iyi kullanır idi. Ama bu sözü salt biz söylemiyoruz. Mahallesinin kadınları da, hatta usluca, akıllıca erkekleri bile derler idi ki Döpre kendisini iyi kullanır. Metresleriyle ekseriya üçer, dörder ay geçinir idi. Hatta hemen her metreste görüldüğü üzere bunlar bittabi bir aralık kendisine hıyanet eyledikleri zaman dahi Döpre darılmaz idi. Sövmez, saymaz, dövmez, yaralamaz idi. Feylesof Döpre! Bu hıyaneti müfârakat için bir sebeb-i meşru addeder idi ki müteakıben kendisini avlamaya çalışan diğer bir kadın dahi:

—Ben onun gibi hıyanet de etmem, taahhüdüne mecbur olur idi. Döpre bilir idi ki o da bu taahhütte sabit olamayacak, fakat bunu bilmek mâni-i münasebet olamaz idi. Öyle ya! Müfârakata kendi vefasızlığı sebep olacağına kadının vefasızlığı sebep olmak hayırlı değil midir? İşte Döpre bu suretle kendisini iyi kullanır idi.

Otuz beş yaşına kadar böyle yaşadı. Hiçbir metresinin hamil kaldığı ve bade-t-tevlid çocuğu tanımaya mecbur olduğu vaki olmadı. Ta ki Polini namında bir çamaşırcı kız ile akd-ı münasebet eyledi.

Polini o zamana kadar Döpre'nin tanıdığı kadınlardan hiçbirisinden daha güzel değil idi. Daha muallem, daha müeddeb hiç değil idi. Zaten bu sınıf kadınların terbiyelerinden, talimlerinden ne olur ki, bazılarının bazılarından farkları aranabilsin.

Düzce okuyup yazmak pek cüz'î coğrafya-yı umumiye Fransa coğrafyasını ve pek cüz'î tarih-i umumiye Fransa tarihini katmak, kendi defterini tutabilecek kadar hesap ile hayvanat ve nebatat bahçelerindeki hayvanların, nebatların isimlerini belleyecek kadar tarih-i tabiî değil mi? Tahsilin bu derecesi bunların cümlesi için umumîdir. Vilayattan gelen kızlarda vakıa bu derecesi de bulunamaz ise de Parisli olanlar için tahsilin bu derecesi umumîdir.

Polini'nin Döpre ile akd-ı münasebet eyleyen kızlardan, kadınlardan bir fazla meziyeti var ise o da aklı, zekâsı idi. Daha Döpre ile ilk münasebetini akdeylediği gün heriften bir para istifade etmemeyi zihnine koyarak:

—Benimle geçinmek, hem de hoş geçinmek arzusunda isen bana hiç hediye vermeyeceksin. Bana bir kuşluk, bir akşam taamı değil a, bir çay bile içirmeyeceksin. Senin masrafın sana, benim masrafım bana, demiş idi. Bu sözün ne kadar makbul olduğunu anlamak için şunu bilmelidir ki Paris'te bu makule metresler vakıa muhiplerinden para almazlar, ama muhipleriyle birlikte bulundukları zamanlar dahi muhipleri kendilerine masraf ettirmezler. Bundan fazla olarak sırası geldikçe bir çift potin, bir boyun atkısı ve daha kudretlice olanları yünlü akmişeden bir fistanlık gibi hediyeler dahi verirler. Bir surette ki kızın kendi mensup olduğu sanattan kazandığı para mümkün mertebe yalnız kendisine kalıp, iddihar sandığında biriktirebilir ise biriktirir, biriktiremez ise derecesinden zaid süslerine sarf eder.

Polini'de Jan'a ağır gelecek hiçbir masraf olmadığı gibi beş altı ay sonra mucib-i müfarakat olacak bir hıyaneti de görülmeyince Jan Döpre düşünmeye başladı. Aralıkta bir:

—Acaba Polini başımızda bütün bütün de ekşiyip kalacak mı, der idi, fakat Polini hamil de kalmıyor. İşte bu nokta Döpre'yi müteselli ediyor.

Aradan bir sene geçti. Polini'de ne haml var ne hıyanet. Jan'a kendi için bir para masraf ettirmiyor, ama bu hâlde Jan'ın elinde artan parayı da israf ettirmiyor. Herifi ikna ve icbar ederek günde sekiz frangın bakiyesini iddihar sandığına koyduruyor. Mebadîsinde Jan bu vasilikten dolayı bizar oluyor idi Hatta şunu bir sebeb-i müfarakat addedebilir miyim diye düşünüyor idi bile. Lâkin bu kadar akilâne bir hareket kusur addolunabilir mi ki bunu kızdan müfaakata sebep tutabilsin.

Bir buçuk sene sonra Polini gebe kaldı. Bunu haber alınca Döpre:

—Demek oluyor ki karı başımızda ekşidi kaldı, dedi. Zira o zamana kadar Polini'den mucib-i şikayet olabilecek hiçbir sebeb-i sahih görmediği gibi kızın hâl ve hareketini de gayet akilâne olmak üzere tahsin mecburiyetinden yakasını kurtaramamış idi. Hem Döpre gibi hüsn-i ahlâk sahibi bir adam için kendi sulbünden doğan çocuğu tanımamak mutasavver olabilir mi?

Evet! Çocuk doğdu. Piçhaneye verildi, ama Döpre çocuğu tanıdı. İşte bu çocuk mansardda gördüğümüz Matmazel Juli Döpre'dir. O hâlde artık ihtara hacet kalmaz ki Polini de yine mansardda gördüğümüz madam Döpre'dir.

* *
*

Çocuk doğduktan sonra Döpre ile Polini kendilerine bir kat daha intizam verdiler. Vakıa henüz zevc ve zevce olmamışlar idi, ama zevc ve zevce olmaktan ne gaye beklenebilir ise işte o gayeye vasıl olmuşlar idi.

Bu intizam öyle evvelki gibi pazar günleri bir lokantada kuşluk taamı etmek ve badehu Bolonya veyahut Vensan ormanları gibi bir mesireye ve akşam diğer bir lokantaya ve gece tiyatroya gitmek gibi eğlenceleri terk etmekten ve bu yerlerde sarf olunacak paraları Juli namına iddihar sandığına koymaktan bed' eylemiş idi.

Bu eğlencelere bedel meselâ Perlaşez mezarlığına gidiyorlar ve orada Fransa'nın eazımı kabirlerini ziyaret ediyorlar ve badehu bunların tercüme-i hâllerini merak ederek müelliflîn ve üdebadan iseler eserlerini okumak derecelerinde meraklarını tezyîd eyliyorlar idi.

Hatta o zamana kadar kilisenin semtine uğramazlar iken badema sık sık kiliseye de gitmeye başladılar. O zamana kadar neden kilisenin semtine uğrasınlar? Paris'te kiliseye kimin itikadı, hürmeti kalmış ki? Kiliseye yalnız iki sınıf halk giderler. Birisi mensup oldukları politika fırkası papaz takımına meyyal olan sınıf-ı kibar ki bunlar kiliseye devam ile kendi meslek-i siyasîlerini takviye etmiş olurlar. Diğeri kilisenin sadakalarına, muavenetlerine muhtaç olan gizli fıkara ki bunlar gitmezler ise ianeleri kesilir. Döpre ile Polini ne birincilerden madut olabilirler ne ikincilerden.

Artık anlaşılmalıdır ki bunların kiliseye devamlarına sebep başka yerlerde eğlence arayıp da para sarf etmemek maksadıdır. Hazır âlâ bir müzika, kibardan veyahut fakir oldukları ve muhtac-ı iane bulundukları belli bile olmayacak takımdan bir cemaat. Bedava olmakla beraber fena eğlence mi?

Fakir oldukları ve muhtac-ı iane bulundukları belli bile olmayacak takımı anlayabildiniz mi? Bunu anlayamamış iseniz sizi mazur görürüz. Zira bu hâl Paris'in o hafaya-yı mahsusasındandır ki hariçten değil a dahilden bile bunu anlayanlar nadirdir.

Avrupa'nın her tarafında olduğu gibi Paris'te dahi muhtacîne iane için pek büyük cemiyetler vardır. Pek çok ianeler toplanır. Bunun için külliyetli evkaf dahi vardır. İşin en büyük kısmı da kilise erbabının elindedir. Lâkin bu hâl geçenlerde familyaca intihar eden Hayım familyası gibi birçok bîçarelerin açlıktan ya telef olmalarını yahut itlaf-ı nefs etmelerini mâni olamaz. Zira edilen ianeler, sadakalar öyle bir sınıf halka edilir ki onlar cümlesi bekâr olan papaz sınıfına birer cihetten mensup olmalı veyahut siyasiyatça bu sınıfın müttefiki olan fırka-i siyasiyeden bazı muteberan ile münasebatta bulunmalıdır. Şimdi anlaşıldı mı? Sadakaları, ianeleri asıl muhtaç olanlara değil, kimleri intihap ediyorlar ise onlara vermek mer'î olduğundan defatirde birçok fukara esamisi mukayyed bulunur ise de onları kilisede görseniz son moda mucibince giyinmiş olan kadınlarını birer kontes, düşes, prenses zannedersiniz. İşte bu kadarcık bir irşat üzerine işin alt taraflarını siz düşününüz!

Döpre ile Polini işlerine bir kat daha intizam vermeye başladılar, demedik mi ya? Bu intizamı bir kat daha ileriye götürmekten de geri kalmadılar. Akşam sabah lokantalarda yemek yemeyi pahalı buldular. Ayrı ayrı birer oda isticarı bilkülliye ekonomiye mugayir görüldü. Zaten aralarında ne ayrılık gayrılık kaldı ki? İkisi bir oda isticar eylediler. Sabahleyin derununa konulan et vesaireyi akşam pişmiş bulmak suretiyle icad olunan dereceli soba ve tencerelerden alarak yemeklerini de kendileri pişirmeye başladılar.

Bu intizam ikisinin de kuvve-i maliyelerini arttırdı. İddihar sandığına evvelkiden ziyade para yollamaya kadar da vardılar. Nihayet zevc ve zevce olunmaları için yegâne noksan kalan nikâhı da kıydırıvererek iki vücut yalnız bir can olmak derecesinde birleştiler. Bir ittihad-ı ebedî ile müttehid oldular kaldılar.

* *
*

Bunların izdivaçları esnasında Juli iki buçuk yaşında idi. Bade'l-izdivaç Jan Döpre karısının çamaşırcılıkta devamını istemedi. Türlü murdar çamaşırları yıkamak zaten Madam Döpre'yi iğrendirmeye başlamış olduğu gibi şöyle muktesidane yaşandığı hâlde yalnız Jan'ın kazancı dahi familyayı idare edebileceği görüldü.

Ya kızın terbiyesi?

Evet, Jan Döpre kızını terbiye etmek sevdasına düştü. Hem öyle olur olmaz terbiyelerden değil. Maarif-i intihaiyeye kadar çıkaracak. Madam Döpre kocasından daha akil çıkmaya gayret ederek Jan'ın bu arzusuna muhalefet etmek istiyor, ama galebe kabil mi? Zaten çocuğun dört beş altı yaşlarına doğru, gayretli pederdeki hevesin bir ciddî hükmü de olamayacağından akil Polini faydasız muhalefetlerde ısrar dahi etmemeye başladı.

Israr etmiyor, ama Jan çocuğu terbiye edeceğim derken daha ziyade terbiyesizliğini mucip oluyor. Bir fakir çocuğu için o kadar süslü elbiseye lüzum var mıdır? Bir demircinin kızı o kadar pahalı şekerlemeleri, gatoları filânları yer mi? Biraz şeker katılmış adî çocuk ekmeği nesine elvermiyor?

Kadıncağız bu yolda mülâhazalar serdeyledikçe Jan:

—Sen o kadar anlarsın. Çocuk beşinci, altıncı yaşlarında nasıl yaşar ise terbiyesi, tahsili de ona göre olur. Sonradan verilen terbiye-i kibarane her zaman insanda yabancı kalır. "Sonradan görme" diye neye tabir ederler ya? Ama böyle çekirdekten kibarane bir terbiye alırsa kibar doğmuş sayılır, diye karısını susturur idi.

Bu terbiye hususunda karı ile kocanın muhalefetleri bir dereceyi buldu ki bir aralık Polini Juli için alınmış olan şekerlemeleri, filânları çocuğa yedirmeyip gizlice tekrar satmaya kadar da vardı. Jan ise bunu haber alınca artık satın aldığı mekûlat-ı nefiseyi kızına kendi eliyle yedirmeye mecbur oldu.

Juli'den başka bunların çocukları olmadığına taaccüp etmemelidir. Daha mebadîsinde çocuk terbiyesi emrinde karı ile koca arasında vukua gelen ihtilâfat Polini'yi çocuk tevlîdinden bizar eyledi. Kadın kısmı istemez ise çocuk tevlîd etmez Hele her şeyi bilen bir Fransız karısı! Hele her şey bilinen Paris'te!..

Acaba şu karı ile kocanın hangisi haklı idi?

Evvelâ Polini haklı idi. Zira çocuk terbiyesine başlanalıdan beri iddihar sandığına bir para gönderilemez olmuş idi. Nasıl gönderilsin? Kendisi işten vazgeçmiş, iltizam olunan tasarrufu da Juli'nin kibarane iaşe ve terbiyesini meneylemiş. Vakıa henüz iddihar sandığından para çıkarıldığı yok ise de Juli'ye yeni rubalar yapılmasından, Juli'nin devam eylediği mektep müdire ve muallimelerine sene başı hediyeleri verilmesinden filândan dolayı bazı kümelice masraflar edilmesi üzerine şuraya buraya biraz borç dahi birikmiş idi.

Jan bu borçlardan korkmuyor, ürkmüyor, ama Polini işin daha ilerisini düşünerek korkuyor, ürküyor. Zira borçları vermek için maişetçe daha ziyade darlığı iltizam etmeli, birçok mahrumiyetlere katlanmalı. Jan ise bunu da iltizam etmiyor. Şüphe yok ki bir zaman sonra tesviye-i düyun için nükud-ı müddaharadan bir miktarını çıkarmak lâzım gelecek.

Saniyen Jan dahi haklı idi. Zira o zamanlar Fransa'da maarif-i nisvan kâmilen erkekler elinden alınıp kadın muallimeler eline verilmek kanunu henüz beş on seneden beri mer'î olup bu hâlde muallime yetiştirmek için hükûmet gûnagûn teşvikatta bulunur idi. Bir muallimeye yılda beş bin franga kadar maaş verildiği vaki olduğu gibi muallimelik şahadetnamesini ihraz eden kızlar bittabi nisvan-ı saireden ziyade ehl-i maarif oldukları için kocaların da nazar-ı rağbetlerini celp ediyorlar idi. Pek fakir kızı olduğu hâlde mücerret muallimelik şerefinden dolayı pek kibardan olan adamların şeref-i zevciyetlerine nail olanlar da nevadirden değil idiler. Kendi kızı için de böyle bir şeref arzu etmekte Jan Döpre haklı görülmez mi? Ey kızı bir kibar karısı olursa maişet-i kibaraneden bîhaber bulunmak bir nakise sayılmaz mı?

Bu karı ile kocadan hangisinin haklı olduğunu karilerimiz düşünsün dursunlar. Biz hikâyemizde devam edelim. Yani bu hikâyede bol bol mülâhazalar serdeder bir feylosof olmayalım da, yalnız vukuatı nakleder bir hakî olalım. O feylosofluk vazifesini de karilerimiz ifa eylesinler. Hangi ciheti tercih lâzım geleceğini kendileri düşünsünler.

* *
*

Juli Döpre'nin tahsilât-ı iptidaiyesi pek yolunda gitti. Zira daha dört yaşında iken pederi kızını okutup yazdırmaya gayret eyliyor idi. Tedrisin bu kadarına değil daha ilerisine bile Jan'ın iktidarı var idi. Gökyüzünde parlak parlak görülen şeylerin birer nokta-i muzie olmayıp birer küre, birer dünya olduklarını da biliyor idi. Dünya yalnız Fransa ile Almanya'dan ibaret bulunmayıp bir memalik-i Osmaniye, bir Mısır vesaire bulunduğunu da biliyor idi. Zira Fransızların Mısır'a, Kırım'a gittikleri de hem mesmuu olmuş hem de buna dair bazı şeyler bile okumuş idi. Bir varyozcu amele için malûmatın bu derecesi az mıdır? Bildikleri şeyleri kızına hikâye ede ede kızın kulağını gereği gibi doldurmuş idi.

Hatta Jan Döpre feylosof bile idi. Papaz takımını sevmeyip Volter mezhebine zahip olanları seviyor idi. Hürriyet-i akide taraftarı olup "Ben dinsizim!" dediği zaman âdeta mağrur görünür idi. Vakıa din ne olduğunu bilmediği gibi dinsizlik ne olduğunu hiç de bilmiyor idi. Ama Jan Döpre değil, bu davada bulunan sair binlerce, yüz binlerce, milyonlarca insanlar için bile bu davada bulunmak için bir şey bilmek lâzım gelir mi ya? Hiçbir şey bilmedikten sonra ise "Dinsizim!" demek ile "Dindarım!!!" demenin de farkı olamaz.

Ma-haza Jan Döpre'nin bildiği kadar şeyler Juli'nin ilk talimi, ilk irşadı için büyük yardım eylediğinden kızın maarif-i iptidaiyesi pek parlak olarak

husule geldi. Tevzî-i mükafatlarda Juli her ananın, her babanın mahsudu oluyor idi. Hâl ve şanca Döpre familyasından pek balâ-ter olan familyalar kendi kızlarını:

—Demircinin kızı kadar da olamadın, diye hırpalıyorlar idi. Bunları Jan işittikçe koltuklarına karpuz sığışmış kadar koltukları kabarıp karısına:

—Gördün mü Polini! Gördün mü? Ama daha bu yaşta bu kadar olan kızın ileride ne olacağını da düşünmeli, diye serzenişlerde bulunuyor idi.

Fakat zannetmeyiniz ki Jan'ın bu serzenişleri cevapsız kalıyorlar idi. Heyhat! Polini dahi Jan'a cevaben:

—Evet, orası öyle ama kazancımız masrafımıza kifayet etmek şöyle dursun, dişimizden tırnağımızdan arttırarak iddihar sandığına verdiğimiz paraların da bir rubu elendi, borçlara verildi. Hâlâ da bir miktar borcumuz vardır diyor idi. Bu kısa sözün hükmü ne kadar büyük olduğunu düşünmelidir. Bunu Jan dahi düşünüyor idi. Zevcesine bunun için de bir cevap bulup vermeye çalışıyor idi, ama bulamıyor idi.

Nihayet bir gün o cevabı da buldu, verdi. Dedi ki:

—Ziyanı yok! Ziyanı yok! Şimdi Juli için ne sarf ediyor isek onu masraf saymamalı. Yine tasarruf, yine iddihar saymalı. Zira o paraları kıza ikraz ediyoruz demektir. Faizi de işliyor. O faiz ise Juli'nin terakkisidir. Juli ikmal-i tahsil eyledikten sonra birden aldığını ma-ziyadeten bize verecektir. İhtiyarlığımızda Juli sayesinde nail-i nimet-i refah olacağız.

Bu cevap bir hayli zamana kadar Polini'yi iskâta kifayet eyledi. Juli'nin maarif-i taliyesine de başlandı. Fakat artık pederinin malûmatı kıza hiçbir yardımı mucip olamıyor idi. Bil'akis pederi fünuna ait olarak şimdiye kadar ne hatır ve hayalinden geçmiş, ne rüyada görülmüş olmayan şeyleri kızından işittikçe kemal-i hayretle:

—Aman yarabbi! Biz ne eşek imişiz! Dünyada ne kadar malûmat var imiş de haberimiz yok imiş. Sen ütü yapmaktan ben varyoz vurmaktan başka bir şey öğrenmemişiz, diye kızını alkışlayıp karısını kendisini tezlîle başlayınca şu hâl Polini'nin gayretine dokunarak kızı aleyhine âdeta bir husumet bile peyda eyliyor idi.

Bereket versin ki Juli pek iyi bir kız idi. Kalbi saf, insafı galip bir yavrucak. On iki yaşını geçmiş ve maarif-i taliyeye kadar suudu aklını, fetanetini arttırmış olduğu cihetle validesinin husumetlerine karşı kendisini müdafa iktidarından mahrum değil idiyse de o müdafaayı insafına yediremeyerek daima validesinin aguş-ı şefkat ve merhametine atılır ve babasının gıyabında:

—Sen ona bakma anneciğim! O ne söyler ise söylesin. Ben yine senin şakir-i nimet-i terbiyenim, der idi. Vakıa bu iltica Polini'nin husumetini bilkülliye def' ve izale edemez idiyse de daha ziyade artmasını ve kızına dünyayı zindan etmesini olsun meneder idi. Zira Polini pek akil ve fatin bir kadın olmakla beraber pek de muannid ve hırçın olup zihninden karar verdiği bir şeyi dünya bir araya gelse tadil etmez idi.

* *
*

Juli maarif-i taliyeyi de bitirdi. Bunda da maarif-i iptidaiye derecesinden pek de nispetini düşürmedi. Kırk beş mevcutlu bir sınıfta dördüncü oldu. Az değil a? Hele sedası da güzel! Müzika fennince de terakkisi yolunda. Ne güzel resimler yapıyor, ne âlâ el işleri öğrenmiş!

Bunların hepsi iyi, ama validesi memnun değil. O resimlerin güzelliği mektepçe musaddık. O el işleri mektepçe mazhar-ı takdir oluyor. Çarşıda bir para etmezler. Kız artık küçük mü sanki? Yaş on dördü geçti. Onun kadar kızlar öyle el işleri yapıyorlar ki günde bir buçuk franga para demiyorlar! Juli'nin öğrendiği kadarını her kibar kızı da öğreniyor, ama bilâhare muhtaç oldukları el işlerini yine çarşıdaki kızlara yaptırıyorlar.

Bîçare Jan zevcesinden şu haklı itirazları işittikçe hiddetinden çıldıracağı geliyor. Kızını müdafaadan yine gayretini kesmiyor. Karısına:

—Canım! Juli hanende, sazende olacak değildir. Ressam hiç! Modistra hiç! Bunları öğretmekten maksatları tevsî-i kariha, tezyîd-i malûmattır. Juli bunlarla para ve şan kazanmayacak. Juli institutris (muallime) olacak. Belki muallime bile olmayacak. O şahadetnameyi ihraz eyledikten sonra ihtimal ki bir kibar koca bulup kendi de bahtiyar olacak, bizi de bahtiyar edecek. Farz edelim ki muallime olsun, o bile hepimizi bahtiyar etmeye kâfi değil midir, diyor ama, Polini Fransızların bir "Al şunu", iki "Sana şunu vereceğim"den müreccah olduğu hakkındaki darb-ı meseline ez-dil ve can bağlanmış olduğundan kocasının bu sözlerini hep ümid-i istikbalden, hayalden ibaret addeyliyor.

Kız on dört yaşına gelmiş, on dört yaşına! "Gelmiş" değil. Geçiyor. Geçmiş. O zamana kadar süs içinde, tena'um içinde büyümüş. Şimdi ve bundan sonra arzu edeceği, muhtaç olacağı süsler daha pahalı olacak. Halbuki iddihar sandığındaki paralar hemen bitmeye yaklaştılar. Kadıncağız buralarını düşündükçe kahrından çıldıracak. Hayfa ki Jan'a hâlâ meram anlatmak kabil değil.

Ama Jan'ın da hakkı yok mu ya? İşi bu dereceye getirdikten sonra nasıl bıraksınlar. Maarif-i intihaiye için topu iki sene lâzım. Haydi kızı yolundan alıkoyalım da validesinin arzu-yı kadimi vechle bir sanata verelim. Bundan sonra ne öğrenecek? Hem kız bir kere tena'um ve süs âlemlerine alıştıktan sonra artık bir işçi kız gibi yaşayabilir mi? İşçi kızlara müyesser olabilecek bahtiyarlık içinde kendisini bedbaht bulmaz mı?

Polini bile bunu nazar-ı dikkate alarak tecvîz etmedi. Bundan sonra bîçare Juli'nin hiçbir şeye yaramayacağını hükmeyledi. Binaenaleyh şu iki sene içinde elde avuçta bulunanları feda etmeye razı oldu.

Ama bu rızası kızın istikbalinden ümitvar olduğu için değil idi. Zira muallimeler için parlak parlak istikballerin müheyya bulunduğu demler çoktan geçmiş idiler. Fransa'da, Paris'te her şeyin bir modası vardır Tekmil-i tahsil eden kızlarla izdivaç modası da çoktan geçmiş idi. Onlara bedel tahsil görmeyen kızları tezevvüç modası baş göstermiş idi. Zira müteallim, müntehi kadınlar kocalarını olur olmaz şeylerde techîl ederek kendi tefevvuklarını ispata başladığından bu hâl erkek efendilerin azametlerine dokunuyor idi.

Polini bunu bildiği gibi diplomalı kızların çoğala çoğala artık maarif nezaretince onlar için muallimelik yeri bulunamamaya başladığını da biliyor idi. Zira çend seneden beri muallime şahadetnamesini alan kızların kâmilen hanelerinde kalarak memuriyet bulamadıklarını familyalarından işitiyor idi.

İş bir dereceye geldi ki maarif-i intihaiyenin ikinci senesinde Jan dahi kalben karısına hak vermeye başladı. Zira iddihar sandığında bir paraları kalmadı. Kendi kazancı ise idare-i yevmiyelerine bile kifayet etmiyor. Biraz da borç var. İşin en fenasına bakınız ki Juli çocukluğunda epeyce güzel olduğu hâlde şimdi hiç güzel değil. Müsellesat-ı küreviyeye varıncaya kadar birtakım güç dersler zavallı talebelerde sıhhat, hüsn-i cemal mi bırakıyorlar? Fransa erbab-ı maarifi bile bunların dersleri bu kadar alî olmasından dolayı şikayet ediyorlar. Zavallı Juli'de renk kalmamış, kan kalmamış, gözlerine de zaaf tarî olmuş. Hatta maarif-i taliye esnasında sesi pek güzel iken onu bile kaybetmiş.

Jan nazarında mertebe-i tahakkuka vardı ki Juli'ye kibardan bir koca bulunamayacak. Ya bir muallime memuriyeti de bulunamaz ise!..

İş fena! Hem de pek fena! Fakat karısına yine rû-yı teslimiyet göstermiyor. Hâlâ kızını müdafaaya gayret eyliyor. Şu kadarki artık evvelki gibi az çok âkılâne cevaplar bulup veremiyor. Pek başı sıkıldıkça zavallı karısını dövüyor da o suretle iskâtına muvaffak oluyor. Aman yarabbi!..

* *
*

Juli muallimelik şahadetnamesini de aldı. Şehremaneti dairesinde bu şahadetnameyi aldığı gün belki üç beş yüz tane kız validesi gıpta eylediler.

Fakat şu muvaffakiyet-i uzma bîçare Jan Döpre'yi öyle evvelkiler gibi çıldırasıya da sevindiremedi. Çıldırasıya değil hiç bile sevindirmedi. Yalnız kızını meyus ve makhur etmemek için gülüyor, seviniyor gibi yapıyor idi, ama kalbinden ateşîn bir seyl geçiyor idi.

Polini'yi sormayınız. Polini hiç sesini çıkarmıyor idi. Zira kocasının hâlini biliyor idi. Evet, biliyor idi ki eğer serzeniş yollu herife bir şey söyleyecek olsa belki de herifin elinden bir cinayet çıkar. Belki de kendisi o cinayetin mağduru olur.

Babası kızı meyus etmemek için ketm-i teessür eyliyor ise de validesinde dahi bu mürüvvet var mı ya? Polini kocasının gıyabında olarak kıza istediğinden âlâ serzenişlerde bulunmaktan bir türlü kendisini alamıyor. Diyor ki:

—İhtiyarlık eyyamımız matmazelin saye-i irfanında meşakkatsiz geçecek ha? İhtiyarlık zamanını düşünen efendi daha gençliğinde iken bunu dü-

şünmeli idi. Düşündük ama kocamız efendiye meram anlatmak kabil mi? Dişimizden tırnağımızdan arttırıp gerek kendimizin ihtiyarlığımız ve gerek kızımızın bahtiyarlığı için bir tarafa yerleştirdiğimiz paraları da elden çıkardık. Kendimiz duçar-ı sefalet olduğumuz hâlde bari kızımızı bahtiyar etmiş olsa idik. Heyhat! İstihsal eylediği muallimelik diplomasını ezsin ezsin de suyunu içsin. Fazla olarak bir de kibarcasına yaşamaya alıştırdık. Zavallı çocuk! Seni mesut ve bahtiyar edelim, biz de sayende mesut ve bahtiyar olalım der iken seni de kendimizi de bedbaht eyledik.

Halbuki Döpre familyası henüz sefaletin kuyusunu görmemişler idi. O bundan sonra görüldü. Bir kere mektepten çıkar çıkmaz Juli'ye memuriyet nereden bulunacak ki Paris ve civarı mekâtib-i inası için dört yüz kadar muallime namzet olmuşlar. Bunlar yerleşecekler veyahut bazıları vefat edip bazıları da kendilerine başka işler bulacaklar da sıra Polini'ye gelecek!

Tahakkuk eyledi ki Polini daha bir zaman anasına, babasına bar olacak. Fakat o anada, babada kendi bar-ı ihtiyaçlarına bile tahammül kalmadı. İddihar sandığındaki paralar bire kadar bittikten maada bir de bîçare demirci şiddetli bir zatürreye tutulmasın mı?

Tamam yirmi beş gün tabipler yeis ile ümit arasında yuvarlandılar. Hastanın ahval-i umumiye-i sıhhıyesince daha müthiş iğlâkat zuhura gelmesin diye daha ziyade korktular. Ondan sonra da nekâhet müddeti bir buçuk ay devam eyledi.

Ya bu masraflar ne ile tesviye olundular. Bunu tafsile hacet mi var? Evvelâ eşya-yı mevcudenin en kıymetdarları idane sandığına gitmeye başladılar. Polini'nin daha matmazelliği zamanında ilk ve ikinci ve üçüncü muhipleri tarafından yılbaşı hediyesi olarak verilen şallar, küpeler, filânlar ile kendi biriktirdiği paradan alınmış birkaç yüzük, bilezik filândan başlayarak yüz franklık malı altmış franga, elli franga, bazı kere kırk franga mukabil idane sandığına terhîn olundu.

Bu hâlde yalnız bir ümit kalmış idi. O da bundan sonra çalışılarak bunların merhuniyetten tahlisleri ümidi!..

Masarif-i hazıralarına nispetle geçinmekten âciz kalarak iddihar sandığına yatırdıkları paraları da tüketmiş olan bir familya için bundan sonra!.. Hani ya şu zatürre vücudu yıprattıktan sonra çalışıp, geçinip de borçlar da ödenecek ha, rehinler de kurtarılacak ha?

* *
*

Zatürre geçti, ama Jan Döpre'de artık güç kuvvet de geçti. Beş buçuk okkalık varyoz nerede Jan Döpre nerede? Yaş dahi elli beşe takarrüp etmiş. Hastalığın vukuundan evvel bile o varyoz bu yaşın kârı değil idiyse de hiç hastalık görmemiş olan vücut buna alışkın olduğundan yine sallayabilir idi. Vücutta bu alışkanlığı tekrar peyda için tekrar anadan doğmaktan başka hiçbir çare, hiçbir imkân tasavvur olunamaz.

Güzelce beslenir ise tezyîd-i kuvvet edebileceği her taraftan tavsiye olunması üzerine zavallı Polini idane sandığı ile hesabını görerek, yani orada merhun olan eşyasını sattırmaya razı olarak yekûn-ı muamelede eline geçen birkaç yüz frank ile kocasını beslemeye başladı.

Bu birkaç yüz frank birkaç hafta içinde eridi bitti. Sıra sair eşya-yı beytiyeye geldi. Onlar dahi bir yandan gidiyorlar idi. Koca Polini tek kocasının yediği, içtiği dert olmasın, faydası görülsün diye bu tezayüd-i felâkete karşı gerçekten kahramanca bir metanetle davranıyor idiyse de nafile! Felâket artık setr olunamayacak derecelerde meydan aldı.

O zamana kadar ikamet eyledikleri daire ki artık bomboş kalmış ve hatta karyolalar üzerindeki kıl şilte bile satılarak saman minderlere tahvil olunmuştur. O daire dahi bunlara kirasına tahammül olunamayacak bir yük hükmünü aldığından kocasıyla bi'l-istişare Polini oradan çıktı. Şu kitapta karilerimizin nazar-ı dikkatlerini davet eylediğimiz mansarda taşındılar.

"Taşındılar mı?" Taşınacak neleri kaldı ki? En doğru tabir "Oraya nakl-i mekân eylediler"dir.

Ma-haza Jan Döpre'nin biraz kuvveti geldi. Yine işe başladı, fakat günde sekiz frank artık hayal ve hatırdan geçemeyecek nimetlerdendir. O zamanlar Jan Döpre iki adam yerini tutuyor idi. Şimdi yarım adam kaldı, ama iki adam yerini tuttuğu zaman fabrikaya asıl iki buçuk adam kadar fayda veriyor idi de o sekiz frangı alıyor idi. Şimdi yarım adam kaldığı hâlde o kadar da fayda veremediği için günde iki frank dahi hak edemiyor. Hak edemediği hâlde kendisine iki frank verilmesi bir sadaka ve eski hizmetlerine bir mükafat addolunuyor.

Ne ise, günde iki frank olsun gelmeye başladı ya! Polini için bu hâl pek büyük bir ümidi mucip oldu. Bir aralık gayretli kadın eski sanatını iadeye kalkıştı. Evvelki gibi ortaklaşa falan iş görmeye artık imkân kalmadı ya. Gündelikle olsun bir iş becermeye kalkıştı, fakat Paris'in kirli çamaşırlarını bir düşünmeli de bir de bunları vapurlu kazanlar ile kaynattıkları zaman ne müstekreh koku neşreylediklerini zihinde bulmalı. Bu kokuya alışmak için insan mutlaka o koku içinde terbiye olmalıdır. Polini gibi on, on iki sene o işten çıkarak burnunu kokusuzluğa ve daha fenası güzel kokuya alıştırmış olan bir kadın tekrar o çirkefhaneye nasıl tahammül edebilsin?

Mümkün değil. Polini tahammül edemedi. Öğürmekten bağırsaklarını kusacak derecelere gelerek encam-ı kâr vazgeçti.

* *
*

Hastalıktan sonra bîçare Jan'ın tab'ına da bir tuhaflık geldi. Bazı kere o kadar derya-dil olur, o kadar feylesoflaşır idi ki zevcesi kendisini ne kadar muaheze eder ise etsin asla kızmayıp, hatta kızının ilim ve irfanından vuku bulan iktibasatı sayesinde gerçekten feylesofluğa karîb bir surette beyan-ı mülâhazat ile zevcesini teskine, tesliyete de sa'y ve gayret eyler idi. Ezcümle bir gün fakr u zaruretten ziyadece sıkıldıkları bir anda demiş idi ki:

—Karıcığım, fakr u zaruret denilen şeyi felâket sanma. Düşün ki Juli bize ne güzel şeyler okuyor idi. En büyük şairler fakr u zarurette safalar bulmuşlar. Servet ve samanı ona feda eylemek istidadını göstermişler. İşte bunları Juli'ye tekrar okutarak biz de müteselli olalım.

Fakat dûr-endiş Polini'ye böyle sözler tesir mi ederler. Polini dahi bilmukabele demiş idi ki:

—O yoldaki asar-ı edebiyeyi okuyup zevkini sürmek dahi reddolunur saadetlerden değildir, ama bir kış gecesi kuvvetli et suyundan yapılmış bir tabak çorba, mükemmel bir pisi balığı tavası, âlâ kotlet ve turuflu bir hindi ile bir de mükemmel meyveden ve bunları en âlâ şaraplar ile tartib eyledikten sonra harıl harıl yanan bir ocağın karşısına geçerek tesrî-i hazm için birkaç da likör içilir iken okumalı. Yoksa soframızda katığımız kara zeytine kadar indiği bir zamanda asar-ı edebiye karın mı doyurur, keyfe mi gider?

Bazı kere dahi Jan'ın tabiatı gayet sertleşir idi. Zerre kadar bir mukabele görecek olsa yalnız karısına değil kızına bile el kaldırır idi. İşte o zaman gerek Polini gerek Juli zavallı adamcağıza acıyarak hiç seslerini çıkarmayıp onun o hâli kendi kendisine geçinceye kadar gözüne bile görünmek istemezler idi.

İşte bu babın evailinde kendisinden evvel sedası odaya girerek:

—Susar mısınız, yoksa susturayım mı, diyen Jan böyle bir Jan olup şu sözünden anlaşıldığı üzere o gün o saati dahi hiçbir mülâhazaya hiçbir serzenişe zerre kadar tahammül kalmayan zamanlardan idi. Bunu zaten Polini dahi anlamamış olabilir mi ki o akşam için civardaki ekmekçi karıyı nasıl kandırıp da iki ekmek alabilmiş olduğuna Polini dahi şaşıyor idi.

2

SERSERİYANE CEVELÂN

Mansardda baba ve valide ve kız arasında şu muhaverenin vukua geldiği zaman mevsim kış idi. Ama nasıl kış? Paris devair-i belediyesinin fukaraya odun ve kömür tevzi'ine mecbur oldukları en katı kışlardan. Bizim mansardda kuru ekmek üzerine ilâve olunacak katık bulunmadığı gibi ocağa, sobaya, mangala konulabilecek kömüre, oduna benzer de bir şey yok idi.

Ma-haza âdet yerini bulsun diye familya halkı sofraya da oturdular. Civardaki ekmekçi karıdan gelmiş olan iki ekmeği kesip birer bardak suya batıra batıra yemeye başladılar. Bundan ibaret bulunan akşam taamı zaten titremekte bulunan bîçareleri bir kat daha üşüttü. Soğuğa en ziyade tahammülü olan Polini olup zavallı Juli soğuktan mosmor morardığı gibi Jan dahi evvelki kuvveti kalmamış olduğundan soğuğun tesirini biraz daha ziyadece duymakta idi.

Isınabilmek için oda içinde biraz gezindikten sonra ısınamayacağını anladı. Karyolanın altında bir sandık var idi. Onu alıp evvelâ kapağını sökerek ve ocağın önündeki taşa çarpıp paralayarak bunlar ve mumdan yaktığı bir gazete kâğıdı ile ocakta âlâ bir ateş peyda eyledi.

Bu ameliyatın mukaddimesinde Polini dışarda idi. İçeriye gelip de sandığın kırıldığını görünce buz gibi dondu kaldı. Kocasına lakırtı söylenebilecek zamanlardan değil ki itirazını serdedebilsin. Hem artık itiraza da mahall kaldı mı ya? Sandığın kapağı kırılmış ocakta yanıyor. Bakıyesini kurtarmakta da bir fayda mutasavver değil.

Kadıncağızın gösterdiği şaşkınlığın ne demek olduğunu Jan Döpre pekâlâ anlamış idi. Hatta karısına biraz da merhamet etmiş idi. Karıya hiç izahat vermeye mecbur olmaz idi, ama merhamet eylediğinden dedi ki:

—Darılma Polini! Teessüf etme! Evvelki eşyamızı ve iddihar sandığındaki paramızı tekrar peyda eylediğimiz zaman elbette böyle sandık da almaya muktedir oluruz.

—O! Bu ümit bakî kaldıkça darılmaya hacet mi kalır?

—Zaten sandığın içine konulacak bir şeyimiz olmadığı hâlde sandığa ne lüzum kalır?

—Darılmıyorum kocacığım, darılmıyorum! Soğuktan hasta olmaktan ise sandık da feda olsun, iskemleler de, fakat elden çıkardığımız şeylerin istirdad olunabilecekleri zamanı biraz daha tesri' etsek demek istiyorum. Akşam sen gelmezden evvel kızımıza anlatmak istediğim şey de bu idi, ama mübahiseyi bitirmeden sen geldin de sözü meneyledin.

Polini'nin bu sözü üzerine Jan kızının yüzüne baktı. Bu bakış pek manidar idi. Hem de dehşetli manâları havi idi. Juli o manâları anladı. Dedi ki:

Babacığım! Gayrette kusur ettiğim yok, ama ne yapayım? Numara sırasıyla önümde daha yüzlerce muallime var.

Bîçare peder için bu "Daha yüzlerce muallime var" sözü âdeta "Daha sen çok vakit aç kalacaksın, daha çok vakit üşüyeceksin, ihtimal ki açlıktan, soğuktan öleceksin de ben hâlâ muallime olamayacağım" demek idi. Bu söz Jan'da pek ziyade meyusiyeti mucip oldu. Dedi ki:

—İyi ya! Madem ki istihdam edemeyecekler idi âlemin kızlarını kâmilen muallime etmeye ne lüzum var idi?

Ocakta çatır çatır yanmakta bulunan çam tahtalarının alevleri odayı biraz ısıttı ise de o tahta parçaları ne kadar dayanabilecekler? Biraz sonra alev bitti. Ocak içinde biraz kor kaldı ise de onun da üzeri serian beyazlanmakta ve bu beyazlıklar müteakiben kül olarak uçup baca derununa doğru gitmekte idiler.

Bir aralık Jan'ın aklına bir şey geldiği tavrından anlaşıldı. Juli'ye dönerek sordu ki:

Hani ya arkadaşlarından bir kız Karadi Liyona'ya mı müracaat eyledi diyor idin, seni de mi teşvik etti diyor idin? Geçen gün böyle bir söz söylüyor idin.

Juli pek nevmidane bir tavır ile pederine cevap verdi, dedi ki:

—Evet baba! Matmazel Jozefin!

—Ey!

—Beni de teşvik eylemiş idi!

—Ey! Oradan da mı meyus oldun?

—Hayır! Henüz tamamıyla meyusiyet tahakkuk etmedi.

—Şu işi bana bir iyice anlatsan a bakayım!

—Jozefin bana dedi ki: Kardeşim! Muallime şahadetnamesi aldık ise mutlaka bir kız mektebine muallime olmaktan başka bizim için medar-ı taayyüş bulunmayacak değil a! Şimdi bankalarda filânda kitabet ve muhasiplik için diplomalı kızları kabul ediyorlar. Biz de müracaat edelim dedi. Müracaat ettik. Karadi Liyona'ya müracaat eyledik. Fukara-perver cemiyetine, mecruhîn-i askeriye cemiyet-i daime-i nisvaniyesine müracaat ettik. Hatta Luvr mağazasıyla Bonmarşe'ye bile isimlerimizi kaydettirdik. Daha hiçbirisinden cevab-ı red almadık ise de onların da her birinde birçok namzetler vardır. Birtakımları bilâ-maaş mülâzemette bile bulunuyorlar.

Polini buraya kadar baba ile kızın sözlerini istima eylediği hâlde hiç söz söylemeyip oda içinde meşgul olacak bir iş arıyor idiyse de boş oda da insanı meşgul edebilecek ne iş bulunur. Jan ocaktaki ateşin bütün bütün sönmeye yüz tuttuğunu görünce sandığın tulanî dıl'larından birisine ayağını dayatıp diğerini de iki eller ile çekerek zorladı. Çekti, dıl'ı koparamadı, fakat ayağıyla bastığı dıl'ın en üstünde bulunan tahtası fırladı. Onu da ocağın taşına vurup paralayarak ateşi tazeledi. Badehu kızına dedi ki: "A kızım, sen de biraz tembellik ediyorsun ya. İnsan bu yerleri her gün yoklar. Biraz da ta'cizlik verir. Zira adam evlâdı biraz tasdi' edilmedikçe hayırda dahi pek tembel olur. İyiliklerin en çokları tek muaccizleri baştan savalım diye icra olunurlar.

Juli mosmor kesildi. Dedi ki:

—Ziyadece ta'cizlik vermek muvafık olmadığını Matmazel Jozefin söyledi. Zira bir iki kız bazı mahalleri ziyadece ta'ciz etmişler de cevab-ı red almışlar. Kat'iyen cevab-ı red almaktan ise ümit ile yaşamak daha ziyade muvafık-ı hikmet değil midir?

İşte bu söz üzerine Polini dahi beyan-ı mülâhazaya mecbur oldu. Dedi ki:

—Yine hikmetten dem vuruyoruz. Hikmet demek yaşamak demek olsa idi!

Polini ziyade müteessir oldu. Dedi ki:

—Ne yapayım anneciğim. Öğrendiklerimi unutayım mı ki sana yaranabileyim. Siz de bir akıl öğretiniz. İtaatten geri kalmam.

Bu itizar, bu itaat dahi bittabi Polini'yi mutmain edemedi. Dedi ki:

—Bizim ne aklımız olabilir ki, sana da öğretelim. Biz diplomalı mıyız?

Ey artık Polini için kendisini zapt edebilmek muhall hükmünü aldı. Yatağının üzerine kapanarak hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Zavallı kızcağızın şu hâli pederinin pek ziyade merhametini tahrik eyledi. Karısını tekdir tavrıyla davranarak dedi ki:

—Sen de artık pek merhametsizlik ediyorsun Polini!

Kızcağız diplomalı olmuş ise kabahat mi etmiş. Diplomalı olmak bir kabahat ise o da sana, bana aittir.

Polini biraz havfla kocasının yüzüne bakarak dedi ki:

—Darılmaz iseniz ihtar edeyim ki bana ait değildir. Yalnız sana aittir.

—Pekâlâ, yalnız bana ait olsun. İşte hiç darılmıyorum.

Badehu kızını taltife medar olmak üzere dedi ki:

—Polini haydi kızım Viktor Hugo'dan mı olur, Lamartin'den mi bize biraz şeyler oku da dinleyelim. Zira Paris'in en bedbahtı, en bîçaresi biz değiliz. O kadar da meyus olmayalım. Bu akşam da iki ekmek bulduk yedik. Ocakta yakacak bir de sandığımız var. Birbirimizi incitecek sözler ile ömrümüzü zehirleyeceğimize güzel güzel makâlat-ı edebiye ve hikemiye dinleyerek zaman geçirelim.

Kızcağız üzerine kapandığı yataktan kalktı ise de henüz emr-i pederi ifaya davranmıyor idi. Ondan evvel validesi davranıp dedi ki:

—Neyi okuyacak? Okuyacak kitap kaldı mı? Geçen hafta gerek senin ve gerek onun ne kadar kitabı var ise hepsini eskiciye verdim. Ne tuhaf şey! Elli cilt kitap ancak dört frank getirebildi. Bunları almak için seksen franktan ziyade para verilmiş idi.

Validenin bu sözü Juli'nin gayretini mucip oldu. Validesi böyle söylememiş olsa idi ihtimal ki Polini babasının emrini hiç de ifa etmeyecek idi, fakat validesinden intikam gibi bir gayretle dedi ki:

—Sekiz, on senedir ettiğim tahsil kitapsız olduğum hâlde ağzımı açamamak suretiyle yalnız kitaptan okuyabilmek derecesinde midir zannediyorsunuz?

Pederi güldü, dedi ki:

—Haydi Juli, haydi! Validen bir şey bilmez. Sen bizim şu akşamımızı da en bahtiyarane bir akşam et.

Vakıa validesi pederi derecesinde değil idi. Kızının derece-i tahsilini bihakkın takdir edememiş idi. Jan Döpre daima kızının tahsiline nezaret etmiş ve kendisi de o sayede hemen ikmal-i tahsil eylemiş olduğundan Juli'nin bir mükemmel bir müsamere-i edebiye ve hikemiye yapabilmek için kitaba muhtaç olmadığını bilir idi. Eğer Polini dahi kızının derece-i tahsilini pederi kadar takdir etmiş olsa idi ihtimal ki diplomalı olduğunu kızcağızın daima başına kakmak derecesindeki merhametsizlikte bulunmaktan hayâ eyler idi.

Filvaki o akşam Polini pederine bir müsamere-i edebiye ve hikemiye yaptı ki Jan'ın da bunun bihakkın takdir edememiş olduğunu zannetsek zannımızda hatamız olamaz. Vakıa kızcağızın okuduğu şiirleri gayet tatlı okuduğunu anlayabiliyor idi. Ama ne kadar tatlı olduğunu tayin edemez idi. Bilemez idi ki kaç yüz şakirdden kaç tanesi bu kadar hüsn-i kraate muvaffak olabilir.

Jan'ın bilemeyeceği şey yalnız bu mudur ya? Polini meselâ kışın şiddeti hakkında Rasin'in bir manzumesini okuyor ise:

—Buvalo dahi bu yolda şunu söylemiştir. Volter bunu şöyle tasvir etmiştir. Molyer'in de bu baptaki şu tasviri biraz daha mizah-gûyanedir. Jan Jak Ruso bunu nesren şöyle eda etmiştir. Şu da Alfired de Muse'nindir, diye yirmi otuz ve bazı mesailde kırk elli edibin asarını dermeyan ediveriyor. Ne servet-i edebiye!

Zavallı kızcağız validesine rağmen bu akşam o kadar varlık gösterdi ki müktesebat-ı ilmiye ve edebiyenin bu derecesini validesi değil pederi dahi ta-

yin edebilmek iktidarını haiz değil idiyseler de eğer Fransa maarif nazırı bu gece şu fakirhanede bulunup da Juli'yi dinlemiş olsa idi bir kız mektebinde muallimelik şöyle dursun Juli'yi âdeta darü'l-muallimata hoca nasb ediverir idi.

Vakıa Polini'nin her zaman demiş olduğu vechle şu asar-ı nefise-i edebiye ve hikemiyeyi asıl mücehhez bir mide ile mükellef bir salonda dinlemeli, ama Juli'de kudret-i kraat o kadar güzel idi ki Jan ile Polini gibi bu yoldaki takdirattan âciz olan iki adî insan bile bu gece açlığı, soğuğu, fakrı, sefaleti, zilleti velevki bir dakikacık için olsun unutarak kendilerini bahtiyarlığın mertebe-i kusvasında bulmuşlar idi.

Parçalanan sandığın son parçaları da ocağa atılarak nihayet odanın soğumasından evvel yataklarını ısıtmış olmak için yataklarına girdiler. Şilteler pamuktan veyahut yünden olmayıp da samandan olurlar ise yatakları ısıtmak da ne güç oluyor ya! İnsanın hararet-i vücudiyesi bu yatakları ısıtıncaya kadar o hararet dahi burudete mütehavvil oluyor.

Cümlesi yatağa girdikten bir saat kadar sonra Jan ile Polini uyudular. Horlamaya da başladılar. Juli henüz uyanık. Hatta babası sayıklamaya da başladı. Diyor ki:

—Efendim, başka kızlar biraz da o memurların yüzlerine gülerek teveccühlerini, gayretlerini kazanıyorlar.

Zavallı Juli bu sözü de işitti. Acaba pederi gerçekten sayıklıyor mu idi? Sakın henüz o da uyumamış olup da kızına yüz yüze veremeyeceği talimatı bu vechle ita ediyor olmasın. Juli bunu da düşündü. Teessüründen ateşler içinde kaldı, çünkü Juli gayet namuslu bir kız idi. Çünkü babası da namuslu bir adam idi. Çünkü anası da namuslu bir kadın idi. Jan ile Polini'nin Juli'yi daha izdivaçlarından evvel tevlid eylemiş olmaları namuslu olmalarını menedemez. Amele takımından gençlik zamanlarında bu yolda ahval süduru namussuzluğa haml olunamaz. Sonraki izdivaç gençlik serbazlıklarını affettirir. Hele Juli tıyneten namuslu olduğu gibi almış olduğu edep ve hikmet derslerini de kendisine bir tabiat-ı saniye edinircesine almıştır.

O gece Juli pek geç vakit uykuya dalabildi. Rüyasında da pek muazzeb oldu. Zira rüyasında müracaat eylediği yerlerdeki memurlar kendisinden yüze gülmek gibi cilveler bekleyerek Juli pederinin nasihatini derhatırla bunlara yüz vermeye mecburiyet hisseyliyor idi de şu mecburiyet haysiyet-i nisvaniyesine vakar-ı namusperestanesine dokunarak zavallı kızcağızı kan terlere gark eyliyor idi.

Ertesi sabah cümlesi uykudan uyandıkları hâlde hiçbirisi yataktan çıkamıyorlar idi. Nasıl çıksınlar? Ot yok ocak yok!

İlk gayret Juli'de görüldü. Kalktı sokağa çıkabilmek için validesiyle müştereken giydikleri yegâne bir fistanı telebbüs etmeye başladı. Pederiyle validesi anladılar ki kız yine kendisine bir memuriyet bulmak için müracaat eylediği yerleri dolaşacaktır.

Hiç ses çıkarmadılar. Juli akşamdan kalan ekmeğin bir dilimini bir mendile sararak fistanının cebine koydu. Kızın aldığı dilim en büyük olup masa

üzerinde kalan ekmeğin bakiyesi karı ile kocaya o kadar birer hisse temin edemiyor idiyse de Polini yine ses çıkarmadı. Deruni olarak kendi kendisine:

—O zavallı bugün gezecek. Çok hareket hazmı da tesrî eder, dedi. Bîçare Jan dahi hiç ses çıkaramıyor idi. Kızcağız giyip kuşandıktan sonra!.. ama neyi giyip kuşandıktan sonra validesiyle müşterek olan siyah dibet bir fistan ile koltukları söküle dikile artık dikilemez olmuş bir kalınca paltoyu ve üzerinde yalnız bir koyu mavi kurdeleden başka süsü olmayan bir keçe şapkayı giyinip kuşandıktan sonra henüz yatakta bulunan anasıyla babasını meyusane bir tebessüm ve bir de baş işaretiyle selâmladı, çıktı gitti.

Kız gittikten sonra karı ile koca dahi davrandılar gittiler. Herif işine gider iken Polini:

—Jan, Jan şu ekmeğin birkaç parçasını alsan a, dedi ise de Jan:

—Hayır, hayır! Sana kalsın, ben nasıl olsa olurum, dedi. Polini tarafından bu semahata mukabil edilecek teşekkür iki damla gözyaşından ibaret olabildi. Jan çarçabuk çıkıp gitti. Çarçabuk çıkıp gitmesi yalnız karısının gözlerindeki yaşı görmemek için değil idi. Çünkü onları görmüş idi. Belki kendi gözlerinde biriken yaşları da karısına göstermemek için bu isticale mecbur olmuş idi.

Jan gittikten sonra Polini hüngür hüngür ağlamaya başladı. Dedi ki:

—O nasıl olursa olacak imiş! Yani ya arkadaşlarından kalan ekmek kırıntılarını toplayıp yiyecek, yahut... yahut akşama kadar hiçbir şey yemeyecek.

Bu mülâhaza zavallı kadıncağızı bir kat daha ağlattı. Beş kat daha ağlattı. Kendi kendisine diyor idi ki:

—Ah fukaralık beni de fena bir zevce etti. Ne kadar da fena bir valide etti. Zavallı kocamın, zavallı kızımın kendi yeisleri kendilerine elvermiyormuş gibi bir yandan da ben başlarının etini yiyip bitiriyorum. Onlar ikisi dert ortağı olarak belâ-yı fakra sabredebilmeye kendilerini müstait görüyorlar da yalnız beni bu bapta kendilerinden gayrı addeyliyorlar. Hakları da var ya. Ben onlara itirazlarım ile, serzenişlerim ile yabancı kalıyorum. Tövbeler tövbesi olsun bir daha kendilerini incitmeyim.

O günde hava ne soğuk! Kar yağıyor, ama kuşbaşı değil. Kuşbaşı kar Paris fukarası için mucib-i teşekkür olur. Zira havada soğuğun azlığına delâlet eder. Kar pirinç gibi yağıyor. Bir de sert şimal rüzgârı ile nüzulü o kadar sürat peyda eyliyor ki insanın yüzüne çarptıkça âdeta acıtıyor.

Polini odasında oturamadı. Oturmak inadında bulunsa bilâ-şüphe donup helâk olacak. Kime gitsin, hangi komşuya gitsin? Paris medeniyeti komşuluk âdet-i kadime-i medeniyesini çoktan mahvetmiş. Bir hanenin iki odasında kapı bir komşu olanlar bile yekdiğerini tanımazlar, bilmezler, görüşmezler. Hele bunların ikisi de yekdiğerine muavenetleri olamayacak fukaradan olurlar ise var ya!

Fakat çare yok. Polini odada oturamayacak. Oturamadı. Ta aşağıya kapıcı karının yanına indi. İlk vesilesi güya karıya bir şeyler sormak oldu. Onları soruncaya kadar biraz ısındı, ama sualler bitti. Biraz daha oturmaya, bi-

raz daha ısınmaya medarı olmak için kendisi karıya bir şeyler anlatmaya başladı. Bereket versin ki kapıcı karı sair her türlü kapıcı karılar gibi gevezelikten hoşlanıyor.

Kuşluk zamanına kadar. Polini kapıcının odasında vakit geçirdi. Badehu kapıcı kadın kendi kocasıyla kuşluk yiyeceği gibi Polini dahi kuşluk yemek... için odasına çıktı. Çıkar iken kocakarı sordu ki:

—Sizin adam kuşluk yemeye buraya gelmez mi?

—Hayır çarşıda yer.

—Çarşıda mı yer? Niçin buna ruhsat veriyorsunuz madam. Çarşıda türlü türlü şeyler görür, onlardan yer. Ekonomiye mugayir değil mi?

* *
*

Polini hemen kendisini kapıdan dışarıya attı. Merdivenden çıkar iken iki gözleri çağlayan kesilmiş idi.

Evet, herif çarşıda türlü türlü şeyler görür, ama hiçbirisinden yiyemez. Ekonomiye mugayeretten korkulacak zamanlar çoktan geçmiştir. Zavallı Jan! Zavallı Polini! Zavallı Juli!

Kapıcı karının sıcak odasından çıktıktan sonra kendi odası Polini'ye bir kat daha soğuk geldi. Akşamdan kalan ekmek kırıklarını yedi. Oda içinde gezmeye, hatta koşmaya başladı. Koşa koşa yoruldu ise de biraz ısınabildi ya! Bundan Juli'yi tahattur eyledi. Kendi kendisine dedi ki:

—Juli bu havada pek üşür diye korkuyor idim, ama yürüyen, yürümekten yorulan üşümüyor imiş, ısınıyor imiş. Juli de üşümez.

Kocası da aklına geldi, dedi ki:

—O! Jan hiç üşümez. Çekiç vurdukça terler bile! Çünkü zaten demir ocağı cehennem gibidir.

Evet, cehennem gibidir. Zavallı Jan'ın hiç soğuğa dayanamamasının sebebi de bu değil midir? Demir ocağındaki kadar ateşi kendi ocağında bulabilir mi?

Polini kapıcının odasından çıktıktan sonra karısıyla beraber sofraya oturup bol peynirli bir makarnaya çatal salmakta bulunan kapıcıya dedi ki:

—Fifi! O karı burada ne geziyor idi?

—Hiç, lakırtı etmeye gelmiş. Neden sordun sanki?

—Şayet senden para istikraz edecek olursa vermeyesin diyecek idim de.

—Hayır, öyle bir şey açmadı.

—Çünkü bunlar pek tıngır mıngır şeylere benziyorlar.

—Fakat pek terbiyeli şeyler.

—Terbiye demek para demek değildir. Bu havada şu kapıdan içeriye oduna kömüre benzer bir şey ithal eylediklerini görüyor musun?

—Hayır! Ne oduna kömüre ne ete sebzeye!

—Geçen ay bile kirayı biraz nazlıca vermişler idi. Allah bilir, ama bu ay... Ne ise! Yüze yüz faiz vermek istemiş olsalar bile sakın ha bir santim verme!

Sen beni o kadar budala mı sanıyorsun herifciğim? Buralarda bizim bazı devairde odacıların gördükleri sarraflık işini Paris'te kapıcılar görürler. Bugün beş frank verirler ise hafta başında altı, hatta altı buçuk, yedi frank almak şartıyla!

Kapıcı ve koca yemek yedikten sonra kocası birkaç kadeh fena konyak içmek için ittisallerinde kain koltuğa gitti. Yarım saat sonra Madam Döpre tekrar geldi. Bu defa artık soğuktan mosmor kesilmiş idi. Hâlini de ketmetmeyerek:

—Madam bir iki yerden akçe vüruduna muntazır idik, ama beklediğimiz paralar gelmediğinden odun alamıyoruz. Akşama bir çaresine bakarız. O zamana kadar sizin şu sıcak odanızdan ben de istifade eder isem siz bir şey kaybetmiş olmazsınız değil mi? Ben de size tuhaf tuhaf şeyler hikâye ederek eğlendiririm, dedi. Vakıa kapıcı karı mukaveleyi kabul eyledi, fakat Madam Döpre'nin tuhaf tuhaf şeyler söyleyip eğlendireceğinden ziyade kocasından almış olduğu fikir üzerine Polini'yi istintak ederek hâllerine vakıf olmak için bu teklifi kabul eyledi.

Ah fakr u zaruret ne müşkül şeydir. Polini pek ahlâklı bir kadın olarak en büyük zıddı, hiç sevmediği şey yalan olduğu hâlde kapıcı karının sualleri üzerine o kadar yalanlar söylemeye mecbur oldu ki âdeta kendi kendisinden nefret edeceği geldi. Bir ısınmak için bu kadar zillet!

Fakat yalan söylemek de bir hünerdir. Herkes ucunu kulpunu uydurarak ekini belli etmeksizin yalan söyleyebilir mi? Bîçare Polini'nin kapıcı karıya söylediği sözlerden bir hulâsa-i hüküm çıkarmak lâzım gelir ise bu familyanın dört başı mamur bir familya olduğunu kabul eylemek iktiza eder. Ya o dört başı mamur olan familyanın odasına dört günden beri ne yiyeceğe ne yakacağa dair hiçbir şey girmemiş olmaması.

Hele Madam Döpre'nin en büyük yalanları kızı Juli için söylenmiş idi. Bu yalanlar sahih olmak lâzım gelir ise Juli bugün yarın bir yere muallime tayin olunuyor diye hükm etmek bile az gelecek. Juli'yi memur olmuş saymak lâzım gelecek.

Ne ise bu yalanlar sayesinde zavallı Polini o gün akşama kadar mevkiini muhafaza edebildi. Kapıcı kadının kocası birkaç defa dışarıdan içeriye gelmiş idiyse de karısından akçe istikraz eder diye korktuğu karıyı orada görünce geldiğine de pişman olarak birer vesile bulup yine kendisini dışarıya atmış idi. Herif şu kadıncağızı beğenemiyor idi, sevemiyor idi vesselâm!..

Akşam olup da gazlar yandığı zaman Polini odasına çıktı. Bereket versin ki odada bir musluk hava gazı olduğundan onu yaktı da karanlıkta kalmadı. Üşüyen ellerini gazda ısıtıyor idi. Musluğu son dereceye kadar açtı ise de musluk bir dereceye kadar açıldıktan sonra dayanıp durduğundan daha ziyade açılamaması gaz alevinin de daha ziyade artamamasını mucip oluyor idi. Polini ise odayı ısıtmaya medarı olabilir ümidiyle bari bu alevin artmasını istiyor idi.

Paydostan sonra Jan Döpre dahi odasına geldi. Adamcağız gelir iken zavallı Polini iki gözlerini dört açarak ellerine baktı ki ekmek getirip getirmediğini görsün diye. Heyhat! Ekmek yok!

Jan sordu ki:

—Kız geldi mi?

—Hayır, gelmedi.

—Bir haber yok mu?

—Kimden? Kızdan mı?

Of, aman yarabbi! Ne yürekler paralayacak hâl. Artık Jan Döpre bu kadar bunak mı oldu ki kızından bir haber var mı diye sorsun. Kızından kim ne haber getirecek!

Hayır hayır! Jan Döpre bu kadar bunak olmamış idi. Adamcağız:

—Bir taraftan ekmek geldi mi? Ekmekten bir haber var mı, diye soracak idi, ama utandığından, korktuğundan öyle soramadı da böyle sordu. Binaenaleyh karısının "Kimden, kızdan mı?" diye ettiği istizahı da cevapsız bıraktı.

Cevapsız bırakmasın da ne yapsın? Kendisi bir tarafa ekmek mi sipariş etmiş ki ondan haber sorsun? Civardaki ekmekçi kadına vakıa çok yalvarmış yakarmış idi, ama bir türlü o matrabazı ikna ve ırza edememiş idi. Hafta başı gelmeyince fabrikada haftalık verilmez. Arkadaşlarının herbirinden defaatle istikrazlar etmiş ve hiçbirisini henüz ödeyememiş olduğundan bunlara ettiği müracaat dahi reddolunmuş.

Karı koca kâh boş sofraya kâh birbirinin yüzüne bakıyorlar idi. Nihayet boş sofraya da artık bakamaz oldular. Yalnız birbirinin yüzlerine bakakaldılar, ama bunda da sebat edemediler. Encam-ı kâr ikisi de birbirine yüzlerini göstermemek için elleriyle setrederek ağlamaya başladılar.

Meğer o gün zavallı Jan hiçbir şey yememiş. Fabrikada kendisinden daha ziyade şayan-ı merhamet bir adam bulunarak herkes ekmeklerinin bakiyesi olan kırıntıları ona verdiğinden Jan aç kalmış. Dün akşam yediği birkaç dilim kuru ekmekten başka mideciğine hiçbir şey girmemiş.

Bunları karnı acıkarak meme için ağlar hem de beyhude ağlar çocuklar gibi hâl-i bükada bırakalım da bakalım şu Juli Döpre'nin ne yeptığını görelim.

* *
*

Bunların semtlerine göre postahane merkezi en yakın müracaatgâhlardan idi. Juli çend hafta evvel oraya da müracaat etmiş idi. Postaların getirdikleri mektupları her semte göre ayırıp o semtlerin müvezzilerine teslim etmekten ibaret olan ve aylığı altmış frangı geçmeyen iş için oraya da bir istida vermiş idi.

Postahaneye vardığı zaman vakit henüz pek erken olduğundan memurlar gelmemiş idiyse de orada intizar Juli için bir nimet makamına kaim olmuş idi. Zira halkın tevzi salonunda üşümemeleri için iki büyük soba yakılmış olduğundan Juli bu sobalarda ısınmaya başladı.

Yarım saat sonra içeriye bir Mösyö girdi ki uzun tüylü kürk kaplanmış bir karış yakalı paltosu içine gömülmüş ve şapkasını önüne bastırıp üstü başı da kar dolmuş olduğundan kim olduğu tanınamıyor idiyse de silkinip soyunduktan sonra Juli gördü, tanıdı ki tamam kendi istidası havale edilmiş olan zattır.

Memur efendiyi yalnız şöyle kolayca görebilmek Juli için bütün ümitleri hâsıl olmuşcasına bir memnuniyeti mucip oldu. Kemal-i tazim ile herifi selâmladı. Hatta yüzünde en tatlı bir tebessüm peyda etmek için de cebr-i nefs eylemiş idi. Dün gece babası ne sayıklamış idi ya? Daha doğrusu ne nasihat vermiş idi? İşte Juli artık yüze gülmeyi de öğreniyor idi.

Fakat memur efendi öyle pek yüze gülmekten haber anlar takımından mı? Kızcağız:

—Merhamet efendim, merhamet. Hakkımda vukua olan merhametiniz bendenizi suret-i mahsusada minnetdar edecektir, dediği zaman memur efendi dedi ki:

—Anlıyorum diplomalı matmazel. Anlıyorum ama...

—Evet diplomalı matmazel! Günde iki franklık bir işi bir diplomalı matmazele çok görmezsiniz ya?

—Çok görülmez, ama sizi üzmemek ve bir daha buraya gelmek zahmetini ihtiyara lüzum bırakmamak için arz edeyim ki otuz beş kadar müstediyeler meyanında minnetdarlıkları sizden ziyade hoşa gidecek olan güzeller nadir değildirler.

Aman yarabbi!.. Niçin yer yarılmıyor ki Juli yerin dibine geçsin. Niçin bin yıldırım birden inmiyor ki beynine birden vurulsun da helâk olsun gitsin?

Anlamalı Juli'deki kahramanlığı ki bu makhuriyet üzerine de perişanlık eseri göstermemeye cebr-i nefs edebildi. Dedi ki:

—Pardon efendi! Müsabaka-i cemal sergisinde değiliz, fakat peder ile valide...

Memur efendi kızcağızın sözünü kesti. Dedi ki:

—O! O! Müsabaka-i cemal sergisine gitmiş olsa idiniz emin olunuz ki birinci mükafat madalyasını alacak olan kız siz olamaz idiniz.

Ey artık iş açıktan açığa edepsizlik derecesine vardı. İşte herif Juli'ye anlatıyor ki Juli güzel değildir. Bir kadın için hakaretin bundan ziyadesi tasavvur olunabilir mi?

Hem herif Juli'nin daha ziyade söz söylemesini de beklemedi. Silkinip temizlendikten sonra içeride kendi dairesine doğru yürüdü gitti. Juli dahi herifin arkasından bakakaldı.

Mürüvvet mi, merhamet mi? Hiç terakkiyat-ı medeniye ile bunlar biraraya gelebilirler mi? Bu gibi şeyler emraz-ı asabiyeden addolunurlar. Bunları düşüneceğinize bari edebî terbiyeyi düşününüz, ama kadınlara perestişi cümle-i mefahirinden olan Avrupa medeniyeti kadınlar hakkındaki hürmet ve tazimini yalnız güzel kadınlara hasr ve tahsis eylemiştir? Kadın güzel olmadı mı kimse ona riayete mecbur olmaz. Güzel bir kadın tramvaya, yahut omnibüse girer ise herkes yerini takdim için yerinden fırlar. Çirkin bir kadın girer ise kimse yerinden kımıldanmaz.

İstidaları kendisine havale edilmiş olan otuz beş kadar müstediyeler meyanında Juli'den ziyade güzelleri pek çok olursa artık memur efendi için Juli'yi istediği gibi tahkir etmeye ne mâni kalır?

* *
*

Juli yarı ağlar bir tavır ile postahaneden çıktı. Jan Jak Ruso Sokağı'nı nasıl geçtiğini kendisi de bilmiyor idi. Ama nereye gideceğini biliyor idi. Doğruca Luvr mağazasına gitti. Bu mağazaya vermiş olduğu istidada mağazanın şurasına burasına konulmuş olan yirmi kadar kasalarda para kabzı memuriyetini istemiş idi. Muhasebeci muavini bulunan bir kadın en gayretli ve en erken gelen memurlardan olmasıyla ve Juli'nin arz-ı hâli dahi bu kadında bulunmasıyla zavallı Juli kadının yanına vardı. Vakıa kadın posta memurundan daha tavırlı bir şey idiyse de bari onun gibi kendini tahkir edecek değil a! Kızcağız işte yalnız bundan dolayı ümitvar olarak kadını selâmladı. Ancak Juli:

—Benim istidama bir cevap hazırlandı mı madam, sualini irad eylediği zaman muhasebeci madam Juli'yi tanıyamayarak:

—Ne istidası vermiş idiniz, diye sordu. Juli istidasını anlattık da madam dedi ki:

—Ha! Evet! Fakat kosyonman (kefalet akçesi) hakkında bir şey demediğiniz için müdür efendi o arz-ı hâli battal eyledi.

—Kosyonman mı?

—Evet! Beş bin frank! İdareye beş bin frangı yatırmalı da o memuriyeti sonra istemeli.

Beş bin frank! Juli beş bin frangı bulsa o memuriyete intizar mı eder. Günde beşer franktan tamam bin gün Döpre familyasını idare edecek mebla! İrbah edilecek olsa günde bir frank kadar faiz getirecek bir servet!

Juli verecek cevap bulamadı. Şaşırdı kaldı. Kadın âdeta merhamete gelerek dedi ki:

—Matmazel sizin gibi fakir kızlar için bu mağazada bulunabilecek iş müşterilere mal satmaktan, yani tezgâhtarlıktan ibarettir, ama...

Juli'nin çeşman-ı ümidi açıldı. Sordu ki:

—Maaşı az ise mâni değildir. Ne kadar az olursa olsun ben kabul ederim madam, çünkü pek fakirim!

—Hayır! Maaşı pek de az değil! Acemilere günde bir buçuk frank verilir. Sonra iki olur. Nihayet ayda yüz franga kadar da terakki eder, ama...

—Ey aması?

Vallah matmazel darılırsınız diye söyleyemiyorum!

—Söyleyiniz madam! Rica ederim söyleyiniz. Ben kendisine söylenen sözlere darılmak hakkına, cür'etine, cesaretine malik olan bahtiyarlardan da değilim!

—Öyle ise söyleyeceğim şudur ki mağazamıza intisap edecek kızların biraz daha mütenasip olmaları lâzım gelir. Zira tezgâhtar güzel olmalıdır ki müşteri efendilere karşı mağazanın menafiini muhafazaten daima galip çıksın. Juli'nin gözleri bir daha karardı. Ağzından bir:

—Madam, sözü çıkabildi ise de alt tarafını beceremedi.

Muhasebeci madamın vakıa öyle boş yere çene çalmak ile geçirecek zamanı yok idiyse de söylediği söz kızcağızı pek ziyade meyus eylemiş olduğundan güya bunu tamir etmek ve kıza daha ziyade kabil-i icra bir nasihat vermiş olmak için idi ki:

—Natura tarafından lüzumu derecesinde nail-i sahavet olamamış bulunan kızlar için en serîü'l-husul olan sanat çiçek yapmak, dikiş dikmek gibi şeylerdir. Bunu da beceremeyenler için çamaşırcılık, ütücülük vardır.

Çamaşırcılık, ütücülük ha! Validesinin ilk sanatı ki sonunda o dahi onu beceremedi.

* *
*

Zavallı Polini Luvr mağazasından da çıkarak Rivoli Sokağı'nı aykırılayıp Tevileri Bahçesi'ne vardı. Orada umumî peykelerden birisi üzerine oturup cebindeki kuru ekmeği yemeye başladı. Babasından daha bahtiyar değil mi? Zira babası bugün kuru ekmek dahi yemeyecek! Yemedi!

Hem ekmeğini yiyor hem de kendi kendisine düşünüyor idi. Fakat kendi kendisini çirkin bulması kabil mi? Hiç bir kadın için çirkin olduğuna kanaat mutasavver midir? Haydi güzel olmasın, fakat neden çirkin olsun. Güzel olmamak ile çirkin olmak arasında ne büyük fark var!

Doğrusunu sorar iseniz Juli'ye çirkin denilemez. Boylu boslu kızcağız. Sefalet ve açlık kendisini soldurmamış olsa biraz daha güzel olabilecek. Fakat ne fayda ki güzelliğin o derecesi kâfi değil. Güzeller panayırı olan Paris'te enzar-ı dikkati kendi üzerine celp edebilecek kadar güzel olmalı ki derhal nail-i emel olabilsin. Hem de bir mağaza destgâhtarlığı, sandıkkârlığı, bir posta müvezziliği bir muallimelik derecesindeki meramlar için değil! Daha büyük meramlara da nailiyet için bir hüsn-i müstesna bin diplomadan ziyade işe yarayacak!

Juli bunların kâffesini düşünerek ekmeğini de yiyor idi. Hatta okumuş olduğu romanlar içinde kendi hâli kime benzediğini de düşünüyordu. Hatırına pek çok sefil kızlar geldi ise de hiçbirisinin romanı kendisine benzemiyor. Onların birtakımı güzel, birtakımı da mürüvvet ve merhamet sahibi adamlara tesadüf etmişler. Bunlar hasbete'n-lillâh kendisine muavenette bulunmuşlar. Onların muavenetleri sayesinde sefaletten kurtulmuşlar. Halbuki kendisi henüz insanlar içinde böyle bir mürüvvetliye rast gelmemiş.

Juli roman denilen şeyin hayalisi ile hakikisi arasındaki farkı işte bu mülâhaza üzerine anladı. Demek oldu ki hakikatte Paris'te mürüvvet denilen şey yoktur. Onu var gibi gösterenler hayali olarak gösteriyorlar. Bir memleket ki asar-ı mürüvvet gösterenlere madalyalar ile mükafat tayin olunur. Orada mürüvvet olsa bu suret-i teşvikiyeye lüzum kalır mı? İşte meydanda ki mürüvvet olmadığı için insanları ona teşvik zımnında şu madalyaları tesise lüzum görülmüş.

Ekmeğini yedikten sonra kalktı. İstida vermiş olduğu sair yerleri de dolaşmaya davrandı. Ama Bonmarşe gibi Sen nehrinin öte tarafındaki müracaatgâhlara gidemedi. Zira oraları hem pek uzak hem de hava pek sert idi. Hatta Tevileri Bahçesi'nde ekmeğini yiyinceye kadar bile donmuş olduğundan kendi semtine azıcık yakın bulunan yerleri dolaşmaya mecbur oldu ise de hayfa ki ümitsizlik bunda da gayretini kırıyor idi.

Paris derununda bu suretle dolaşmak ne yaman şeydir? Bir yerden çıkıp diğerine varmak için kilometre boyunca mesafeler katetmeli. Zayıf kızcağız için öyle fena bir havada bu cevelân!

Juli'de yalnız bir ümit var idi. O da geberesiye bir sa'y ve gayretle validesinin muahezatından kurtulmak! Çünkü işte babası bile kendi ettiği gayreti kifayetsiz görerek biraz daha gayretli davranmasını lüzum gösteriyor. Kendisi gayret etsin de bir şey hâsıl edememiş bile olsa bari vicdanen mesuliyetten kurtulsun!

İşte Matmazel Juli Döpre bu gayretle üç dört yere daha girdi. Hatta bir aralık yolu ta Kredi Liyone'ye kadar da uğradı. Kredi Liyone Fransa'nın en mükemmel müessesat-ı maliyesinden bir banka olup ahz ve itasından ziyade fukaraperverliği ile meşhurdur. Erbab-ı mesaiye iş bulur, sermaye verir. Birtakımlarına da âdeta sadaka eder, ama iş bizim bahtsız Juli'ye gelince Kredi Liyone dahi faydasız çıktı. Orada Juli'nin arz-ı hâli havale olunmuş olan adam Juli'ye hadden efzun hürmet ve riayet eyledi. Bu adam gayet maarifperest bir şey olup onun nezdinde diplomalı bir kız en ziyade hürmet ve riayete şayandır. Ancak diplomalı bir matmazele öyle adî hizmetkârlık nev'inden günde iki üç franklık memuriyetler yakışır mı? Ayda yüz elli, iki yüz franklık bir iş zuhuru için de biraz sabretmeli. Öyle değil mi?

Öyle, ama Juli'de mide boş. Sabırsız da. Yürekler acısı kızcağız bir aralık istedi ki:

—Efendi hazretleri inayetinize pek teşekkür, hürmetinize bin tazim, ama yalnız ben değil anam, babam dahi bu akşam açtır. Zira dün akşam yediğimiz ekmeği bile her ümidin haricinde, her intizarın fevkinde olarak bulabilmiş idik desin. Bunu desin de alt tarafını da demeye mümkün değil muktedir olamadığı hâlde yalnız elini uzatıp avcunu açsın. Kredi Liyone'nin hiçbir kimseden diriğ edilmeyen bir frangı olsun bu avuca düşeceğine şüphe yok idi ki! Keza şüphe yok idi ki efendi dahi hiç olmaz ise kızın diploması hatırı için olsun avuca bir şey koyarak yumdursun!

Ah! Bu cesaret kimde? Keşke diplomalı olmasa idi. Keşke o efendinin maarife, diplomaya bu kadar riayeti bulunmasa idi! Juli Döpre'nin vakarı buna da mâni oldu. Efendiye kemal-i minnet ve tazim ile veda ederek Kredi Liyone'den de dışarıya çıktı.

* *
*

Şu serseriyane cevelândan, şu nevmidane geşt ü güzardan Juli'nin kendisince zaten hiçbir ümid-i kat'isi olmadığı hâlde tek validesinin ve hatta pederinin de muahezesinden kurtulmak için gayrette kusur etmediği anlaşıldı. Acaba Mösyö ve Madam Döpre'nin bu cevelândan kat'i bir ümitleri var mı idi? Hele bu akşam?

Bu akşam ki bîçareleri çocuk gibi ağlar bıraktık! Öyle bedbaht iki çocuk gibi ki sedalarını işitecek bir valideleri de yok. Hiçbir meme onların imdatlarına gelmeyecek. Acaba bunların ümidi var mı idi?

Farzedelim ki yok idi. Fakat Juli'yi de beklemesinler de kimi beklesinler. Juli'den de ümit etmesinler de kimden ümit eylesinler? Bir mucizeye mi muntazır olsunlar? Paris artık mucizelerin de imdada yetişmekten ictinab edeceği bir yer olmamış mı? İnanmaz iseniz Emile Zola'ya sorunuz!

Evet! Bunlar Juli'nin cevelânından ümitvar idiler! O kadar ki Juli geç kaldığı hâlde bir an evvel vürut etmesini de istical etmiyorlar idi. Zira Juli boş gelince bu ümit dahi münkati olacak idi.

Vakit gecikti. Aşağıki katlarda yemek yeniyor. Lahana gibi bazı yemeklerin kokusu ta üst kattaki mansarda kadar çıkıyor. Juli hâlâ yok!

Acaba kıza ne oldu? Pederin de validenin de hatırlarına fena fena şeyler geliyor. Hayır! Fena fena değil! Müteakiben o şeylerin sıhhatlerine kanaat dahi ederek Juli'ye gıpta bile ediyorlar. Meselâ kendisini Sen nehrine atarak helâk olmak değil mi? Öyle ise ne devlet. Şu anda Juli artık ıstırap içinde değil demektir.

Ah! İnsan bu! Öyle birtakım ahvale hedeftir ki tasavvuru bile başkalarının tüylerini ürpertir de o insan için nimet yerine kaim olur. Hatta bunun daha fenası, daha garibi var. Meselâ Juli kendisini nehre atıp helâk etmiş olsa ertesi gün icra olunan tahkikat neticesinde anasının babasının da helâk olmak derecesinde aç bulundukları anlaşılsa! İşte kurtuldular gittiler. Zira o hâlde imdada koşmak için bin ehl-i mürüvvet birbirini çiğnerler! Hani ya Paris'te mürüvvet yok idi ya?

Yine de var mı ya? Bu mürüvvetçiler hakikat-i hâlde gösterişçilerdir. Gösteriş olmaz ise bedavaya mürüvvet mi olur?

Diyebiliriz ki kızlarına muntazır oldukları esnada ana ile babanın hatırlarına bu bile gelmiş idi. Diyebiliriz ki bunu bile bir ümit saymışlar idi. Her taraftan ümit münkati olduğu zaman böyle felâketler yüzünden ümitler bile insanın yüzüne güler.

Juli yok vesselâm! Karı ile koca aralıkta bir kere birbirinin yüzlerine bakıyorlar ise de harf-i vahit teati edemiyorlar. Ne söylesinler? Söyleseler söyleseler "Juli hâlâ gelmedi" diyecekler. Bu malûm. Yahut "Acaba kıza bir hâl mi oldu?" diyecekler. Bu da meczum. Malûmu neye ilâm etsinler? Meczuma karşı iltizam edebilecekleri ne tedbir var ki iltizam eylesinler.

Bu akşam yakacak bir şeyleri de yok. İki üç iskemle var, ama hane sahibinin. Karyola ağaç, ama o da hane sahibinin. Ah yakacak bir mangal kömürleri

olsa da onu yakıp gazları ile kendilerini boğsalar. Helâk olsalar da kurtulsalar...

Bu da hatırlarına gelmemiş değildir.

Gurub-ı şems üzerinden üç buçuk saat geçti. Hâlâ Juli'den eser yok. Bunun üzerine karı koca:

—Yatalım, dediler. Yani kızdan ümitlerini kestiler. Karınları bomboş olduğu hâlde yatağa giriyorlar ki bu hâlde tenaum edebilecekleri yalnız bir nimet var, o da Juli'nin gaybubetinden bi'l-istifade ikisi bir yatakta yatıp hararet-i vücudiyeleriyle, nefesleriyle birbirini ısıtmak nimeti. Zira kızları yanında iken bunlar birlikte yatmazlar.

Tamam karı koca şu son meramla ayağa kalkmışlar idi ki mansard katına çıkan merdivenin alt başından bir ayak patırtısı peyda oldu, ama gayet miskinane bir ayak patırtısı. Öyle cür'etli, kuvvetli bir adamın merdivenlerden çıkmasından mütehassıl ayak patırtısı değil!

Gelen zatın şu meskenetinden anlaşılabilir idi ki Juli'dir. Zaten bunların hanesine kimin gelmesi muhtemeldir? Hele bu saatte!

* *
*

Karı koca birbirini çiğneyerek kapıyı açtılar. Merdiven pek de münevver değil idiyse de anladılar ki gelen Juli'dir. Kızcağız da artık tab u tüvan kalmamış olduğundan merdiveni güç hâl ile çıkıyor idi. Tuhaf şey! Koltuğu altında da kocaman bir şey var idi.

Madam Döpre kızına muavenet için koştu. Elindeki şeyi aldı. Aman yarabbi, kocaman bir ekmek! Bir kâğıt içinde de peynir ile sucuk var. Kokusundan anladı, kokusundan! Açlık kuvve-i şameye o kadar inbisat vermiş ki koku almakta köpeklere bile galebe edecek.

Başını merdivenin üst tarafındaki kocasına çevirerek:

—Ekmek, dedi. Bunu takiben:

—Sucuk! Gravyer peyniri, sözlerini de dikkat edecek olanları korkutacak bir tavr-ı harisane ile söyledi. Açlık bu! İnsanı insanlıktan çıkarıp canavar hâline koyar. Üçü birden odaya geldiler. Hemen sofrayı kurdular. Artık kızdan nerede kaldığını suale imkân var mı? Hemen sofraya oturdular. O kocaman ekmeği ve sucuğu ve peyniri yemediler. Ona "yemek" denilemez. Sömürdüler. Zavallı Juli dahi o günkü bir dilim ekmekten başka bir şey yememiş. O da sömürmekte anasından, babasından aşağı kalmıyor idi.

Şu et'imeyi yiyip de üzerine de iki bardak su içtiği zaman Jan Döpre o kadar sevindi ki kız bunları bir ırz bahasına da satın almış olsa yine ucuz almış olacağını hükme hazır idi. Ya validesi? Artık kızına bir diploma kazandırmak için harcolunan paralara acımamaya azm ü cezm eyledi. İşte ilk akşamdır ki kızının getirdiği ekmeği yiyorlar.

Juli'nin hâl ve tavrında fevkalâde alâiminden hiçbirisi yok. Şu ekmeği, sucuğu, peyniri getirmiş olduğundan dolayı ne mağrur ne mahzun! Yalnız kızın zihninde bir şeyler olup onları düşünmek ile meşgul olduğu anlaşılıyor.

Jan Döpre sofradan kalktıktan sonra ağaç iskemlelerden birisini yakaladı. Kesilecek koyun gibi yere yatırdı. Alt tarafa gelen ayakların birisi üzerine bir ayağıyla basarak onun mukabili olan üst taraf ayağını da çekiverince ayak çıktı. Karısı bunu görünce:

—Ne yapıyorsun herif? Yarın kapıcı buna vakıf olursa ne cevap veririz, dediyse de Jan karısının yüzüne öyle bir bakış baktı ki gözlerinden alevler fırlıyor idi. Karı korkarak söylediğine de söyleyeceğine de pişman oldu. Jan ise ateşi tekrar yaktı. Şu anda noksanı bir lüle tütün idi. O da bulunup da bir çubuk yaksa idi şarap noksanını hatıra bile getirmeyecek idi.

Ateş çatır çatır yanıyor. Jan kızına hiçbir şey sormuyor. Güya verecek izahattan ürkecekmiş, güya korkuyormuş gibi duruyor. Validesi şu esrara bir an evvel vakıf olmak için can atıyor, ama kocasından korkuyor. Juli ise bunların ikisine de ehemmiyet bile vermeyerek zihnindeki şeylerle meşgul oluyor.

Şu anda Juli babasının hâline, tavrına dikkat edebilmiş olsa idi dünkü sayıklaması gerçekten sayıklama olmayıp kendisine bir talimat, bir nasihat olduğunu mutlaka hükmeder idi. Fakat bu hükümden ne çıkar idi? Hiç! İşte kimse Juli'yi güzel bulmuyor. Erkeklerin yüzlerine ne kadar gülmüş olsa faydası olamayacağını Juli pek acı tecrübeler ile anlamış.

Vakıa âlemde çirkin yalnız Juli değildir. Onu kendisi de biliyor, fakat yüzüne güldüğü adamda bir tesir hâsıl etmek için kızda, kadında bir başka terbiye bulunmak lâzım gelir. Juli'nin bilmediği yalnız budur. Kadın var ki çirkindir de ona yine:

—Pek sevimli, pek cilveli, derler. Bütün ömürcüğünü enfes-i asar mütalâa ve ezber etmek ile imrar etmiş olan Juli sevimli olmak, şiveli olmak ne olduğunu öğrenmemiş ki bu lüzumu tahattur edebilsin.

Ya öğrenmiş olsa idi?

Ha! İşte siz de görüyorsunuz ya! İş bu dereceyi bulmuş iken Alfred de Musse'nin dediği gibi solgun dudaklı, açlığın bir lokma ekmeğe bedel talep eylediği bir buseyi esirgemeye imkân kalmamış. Sözün doğrusunu söyleyecek değil miyiz? İmkân kalmamış.

Öyle ise babasının korktuğu şey vaki demek! Tevekkeli zavallı adamcağız kızcağızını istintaktan ürkmüyor. Kim bilir ne cevap alacak ki ondan korktuğu için sormuyor.

Ne kadar ürkse ne kadar korksa bu istizah tabiî ve zarurî olduğu için zavallı Jan Döpre o günkü ahvali kızından sordu. O zaman Juli her baş vurduğu yerde ne gûne muamele görmüş ise cümlesini anlattı, ama hiçbir gûne mülâhaza ilâve etmeksizin anlattı. Muamelât-ı mezkûreden ne gûne müteessir olduğunu bile izah etmiyor idi. Bu muameleler kendi hakkında vaki olmayıp da başka birisi hakkında vaki olsa ve kendisi yalnız hikâye eylese yine iktiza eden yerlerde beyan-ı mütalâa ve serd-i mülâhaza etmek lâzım gelir iken o lüzuma bile riayet etmiyor idi. Nihayet altı yedi yerden aldığı red cevaplarını hikâye edip bitirdikten sonra dedi ki:

—Validenin dediği gibi şu menhus diplomayı alacağım diye sekiz on sene emek vereceğime birkaç kolay sanat var imiş. Onları öğrenmeli imişim ki size böyle her akşam yiyecek getirmeliymiş.

Polini -O sanat ne imiş?

Jan gözlerini açtı. Kızın vereceği cevabı dinlemek için tepeden tırnağa kadar kulak kesilmiş idi. Juli dedi ki:

—Söyleyim de dinleyiniz. Her yerden ümidi keserek buraya gelmek için bulvar üzerinden yürüyor idim. Kahve gibi bir şeyin önünden geçer iken bir adam kapıdan çıkıp "Çarçabuk birkaç frank kazanmak ister misin" dedi. Nasıl kazanacağımı sordum, tarif eyledi. Elime birkaç su (bakır para) verdi. Tarif-i vechle kahveye girdim. Bir masa üzerinde tombala numaraları gibi numaralar var. Bir **su** atıp bir numara aldım. O numara mucibince bir kura çektim. Kurada bir frank çıktı. Orada birçok mösyöler, madamlar duruyor idi. Talihime şaştılar. Birtakım kimselerin teşvikiyle bir kura daha çektim. Bir şey çıkmadı. Üçüncüsünde bir frank daha çıktı. Beni görünce sair erkekler, karılar dahi alıştılar. Ben ise iki frangı alınca sevincimden çıldırdım. Kahvenin ta kapısına kadar geriye çekilip herifleri seyr ediyor idim. Bu oyunu nevumma gizli gibi oynuyorlar idi. Fakat her kura çekene benim gibi birer frank çıkmıyor idi. Şikayet çoğaldı. Huzzarın bazıları "Siz hilekârsınız, dolandırıcısınız" diye kahve sahibini tekdir ediyorlar idi. Beni de aramaya başladılar. "O kız da sizin ortaklarınızdan idi" demeye başladılar. Ben kendimi kurtarmak için sokağa fırladım. Hemen buraya doğru koşarak yürümeye başladım. Bugün için hiçbir tedarikiniz olmadığını bildiğimden şu ekmeği, peyniri, sucuğu da alıp getirdim.

Kız bu hikâyeyi söyleyince Jan büyük bir yük altından kurtulmuş gibi geniş bir nefes aldı. Hele kızcağız:

—Bu aldığım şeyler bir franklıktır. Bir frangı da işte size getirdim, deyince varyozcu bîçaresinin memnuniyeti bir kat daha arttı. Lâkin kız dedi ki:

—Yarın için bir büyük ümidim var. Bu frank bana lâzımdır.

Jan -Ne gibi bir ümit?

Polini -Yine böyle kumarbazlar şantajı gibi mi?

"Şantaj" diye bazı hilekârların halkı soymak için tedbir kullanmalarına derler. İşte kahvecinin Juli'yi bulup da bedelini kendi verdiği kuraları çektirerek ve birer frank kazandırarak sairlerinin de hırslarını tahrik etmesi dahi bir nev' şantajdır.

Juli pederine ve validesine cevaben dedi ki:

—Hayır kumarbazlık falan değil. Bir büyücek mağazada defterdarlık gibi bir şey! Fakat oraya araba ile gideceğim de.

Bu "araba ile" sözü ananın, babanın nazar-ı dikkatlerini açtı. Bundan anladılar ki kızın şu ümidi sairleri kadar boş olmayıp epeyce kuvvetlidir. Binaenaleyh o frangı kıza terk eylediler.

Birçok ahvale göre insan âdeta çocukluktan çıkamaz. Büyür. İhtiyar da olur, fakat tabında hâlâ çocukluk baki kalır.

Çocuk kısmına dikkat olunur ya! Şimdi ağlar şimdi güler. Ne ağladığı şey bihakkın ağlanacak şeylerdendir ne güldüğü şey bihakkın sevinecek şeylerden. Büyüdüğümüz zaman biz zannederiz ki kahrımız da, sevincimiz de pek esaslı, pek ciddî şeyler üzerine vuku bulmaktadır. Halbuki nazar-ı hikmete karşı onlar dahi çocukları ağlatan ve güldüren şeylerden binnisbe pek de büyük değildir.

İşte yarım saat evvel helâke muntazır olan bir karı koca şimdi şu ekmeği, peyniri, sucuğu yiyerek bir de yarın için kızlarından bir ümit alınca âdeta gülmeye başlamışlar idi. Lâtifelere bile koyuldular Hatta kızını talim ve terbiye ettirmesinden dolayı zevcesinin ettiği itirazlara Jan Döpre hak dahi vermeye başlamış idi. O zavallı diploma ile Jan dahi istihza eyliyor idi. Kızına diyor idi ki:

—Korneyleri, Rasinleri perukalarıyla merukalarıyla ezberleyip yutmak encam-ı kâr bir mağazada defterci olmaya müncerr olacağını bilse idim hiç de seni o kadar yormaz idim.

Polini -Hiç de dişimizden tırnağımızdan arttırdığımız paraları sarf edip de böyle açlıktan helâke takarrüp etmez idik.

Jan -Doğrusu ya kızım bundan dolayı senden aflar dilemeye mecburum. Senin o sabavet yaşlarını beyhude itabatla...

Juli babasının sözünü kesti, dedi ki:

—Ziyanı yok babacığım. Ben tahsilimden dolayı yine minnetdar-ı lütfunuzum. Malûmat-ı müktesebem ile size yardım edemeyecek olursam da defterdarlık ile olsun edebileceğim yardım beni yine müteselli eder.

Jan -Fakat beş kere beş yirmi beş! Yahut sekizden üç gitti beş kaldı! diye hesap yapılır iken Lamartin'in Lamantasyonları, Musse'nin Sonbahar Geceleri okunmaz ya?

Polini -Şekspir'in, Şiller'in tercümeleri hiç!

Juli -Ziyanı yok anacığım. Onları da size okuyarak eğlendiririm.

Polini -Bana okuma kızım! Ben eğlenemem. Babana oku.

Jan -Bana oku kızım. Ben dinlerim. Diplomalı bir kızdan Fransa cemiyet-i mütemeddinesi istifade aramıyor ise ben ararım.

Bîçare Juli pek ziyade yorgun olduğundan ocak başı safasında daha ziyade devam edemedi. Valide ve pederinin ruhsatlarıyla hemen yatağına uzanıp yattı ki vücudu ateşler içinde idiyse de hâlinden kimseye renk vermiyor idi. O kadar soğukta, o kadar da kat-i mesafe eden kızcağız hasta olmaz da ne olur?

Mösyö ve Madam Döpre iskemleyi tekmil yakıp bitirinceye kadar ocak başından ayrılmadılar. Zira oradan iktisap eyledikleri harareti yataklarında bulamayacakları bedihî ve aşikâr idi. Bir kere Jan dahi şu diplomaların aleyhine tahvil-i fikr eylemiş olduktan sonra artık Polini'nin ağzını kim tutar. Maarif-i inas aleyhinde o kadar talâkatle serd-i efkâr eyliyor ki her kim işitse kadına hak vereceğine şüphe edilemez. Hele:

—Diploma karın doyuramaz. Diploma kâğıdı bank kaimesi değildir, dediği zaman Jan ez-dil ü can tasdik ile baş sallıyor. Kızlarına bir diploma kazandırmak için bezl-i mal edenlere değil a, kızlarını yalnız yoranlara bile karı koca hemen lânet okumak derecelerine varıyorlar.

Juli çoktan uykuya... daha doğrusu baygınlık nev'inden dalgınlığa dalmış gitmiş olduğundan anasının babasının şu muahezatını işitmedi. Onlar dahi Juli'nin fena fena sayıklamalarına kulak vermiyorlar idi.

3

AVUÇ DOLUSU PARA

Ertesi gün Matmazel Juli Döpre uykudan pek geç uyanabildi. Dünkü yorgunluk, bu geceki hastalık kızcağızı ezmiş, bitirmiş idi. Pederi ile validesi erken davranarak, adamcağız:

—Bugün için elbette bir kolayını buluruz. Sakın ha kızın frangını alma. Şu ümidin neticesini bekleyelim, diye işine gitmiş idi. Biraz sonra Juli kalkıp giyinmeye başladı. Validesi şu ümitli iş hakkında kızdan daha ziyade izahat istiyor idi. Ama Juli akşam verdiği haberden ziyade bir şey söylemiyor idi.

Ne söyleyebilecek? Akşamki söylediği söz dahi doğru değil idi ki. Sırf yalan idi. Büyücek bir mağazada defterdarlığı kim kaybetmiş ki Juli bulacak.

Juli'nin tedbiri başka idi. Fakat bu tedbiri kimseye, ama hiç kimseye söyleyemez idi. Mümkün olsa kendisinden bile ketmedecek ise de buna tab'an imkân yoktur.

Juli'nin kurduğu tedbir için o kadar erken hanesinden çıkmaya lüzum dahi yok idi. Ancak hanesinden erken çıkmamış olsa pederine, validesine söylemiş olduğu yalanın ucu meydana çıkacak. Bir mağazanın defterdarlığı işi için akşam üzeri gidilemez ya.

Juli'nin şu yalancılığını tayip edecek kadar insafsız değilsiniz sanırız. Juli daha ne büyük muayyebatı irtikap eylese bile şayan-ı muaheze görülemez. Değil mi? Çünkü meselenin hangi cihetini yoklayacak olsanız karşınıza bir "açlık" çıkar. "Bir" de değil! Üç açlık.

Juli dünkü elbiseyi telebbüs eder iken vücudunun bütün kemikleri çıtır çıtır ediyor idi, ama yine gayreti elden bırakmıyor, yine validesine renk vermiyor idi. Bugün hava dünden fena idi. Kızcağız o fena havayı da göze kestirdi. Yine cebine bir parça ekmek ve biraz da sucuk koyarak sokağa fırladı.

Madam Döpre'nin bugünü nasıl geçirdiği artık bize lâzım değildir. Dünden daha fena geçirecek değil a! Dün hiçbir ümit yok iken bugün kocaman bir ümit var. Kızı büyücek bir mağazaya defterci olacak! Hele bade'z-zuhur kocası iki ekmek, yüz gram kadar da jambon göndermiş.

Acaba veresiye mi almış? Nasıl almış? Juli büyücek bir mağazaya defterci olduktan sonra borçların kâffesi verilebilir değil mi? Bugün şunları Jan Döpre âdeta dolandırmış bile olsa beis görülemez. Kızının memuriyet bulması bademe dolandırıcılık mezahimine de lüzum bırakmayacak.

Madam Polini Döpre'nin bugünkü hâli düne asla kıyas olunamaz. Bugün dünden ziyade kapıcı karısının odasında mahfuz olan hararetten istifade edebilir. Çünkü akşama kadar kızı bir büyücek... Hayır! Büyücek de değil! Bir büyük mağazanın deftercisi olduğu hâlde avdet edecek. İhtimal ki kapıcıya hediyeler bile esecek.

Ümit! Ey bîçaregânın meded-resi olan mabud-ı muhayyel! Mabudîn-i hayaliye meyanında bütün bütün hayal-i ham olan sensin. Fakat sensiz yalnız

bîçaregân değil ba-çaregân bile yaşayamaz. Herkes bir cihetten yine sana muhtaçtır.

Biz Juli'ye gelelim:

Juli'nin bu sabahki reftarı dün sabahkiye asla makis değil idi. Dün sabah bir iş zımnında sokağa çıktığı reftarındaki isticalden, telâştan belli olan Juli'nin bugün hiçbir acele iş için sokağa çıkmış olmadığı yine reftarındaki betaetten nümayan oluyor idi. Kızcağız ağır ezgi fıstıkî makam bir yürüyüş ile bulvarlar yolunu tuttu. Orada yekdiğerine yakın bulunan tiyatroların her biri önünde eğlenerek etrafı muayene eyliyor idi. Görünüyor idi ki zavallı kızcağız Parisli olduğu ve Paris'in buraları en meşhur yerlerinden bulunduğu hâlde buraların âdeta acemisidir.

Gide gide Repuplik Meydanı'na kadar gitti. Oradaki Repuplik heykelini, kışlayı, büyük hoteli filânı temaşa eyledi. Meydanın ortasındaki bahçeye girerek ve rüzgârdan mümkün mertebe masun olan bir tarafta otırarak ekmeğiyle sucuğunu yedi. Şu münasebetle biraz da dinlenmiş olarak badehu kalktı, yine caddeye çıktı.

Zihninden tasarlamakta olduğu iş için Juli o kadar derin derin düşünüyor idi ki Süveyş Kanalı'nın hafrı için Mösyö de Lesps'in ve üç yüz metrelik kuleyi inşa için Mösyö Eyfel'in bu kadar derin ve dalgın olarak düşündüklerini kim söylemiş olsa inanamayız. Kızcağız aralıkta bir kere de elini cebine sokarak o tek frangı okşuyor idi.

Bir frank! Ne büyük sermaye. Evet bu bir sermayedir. Zira Juli onu hiçbir yere sarf etmedi. Mülâhazatında en ziyade taammuk eyledikçe, en derin dalgınlığa duçar oldukça elini cebine sokarak onu lems eylediği gibi çehresinde bir beşaşet peyda olarak tavrına birçok alâim-i itmi'nan geliyor.

* *
*

O sırada herkesin gözü bulvarlar tarafına döndü. Juli de dönüp o tarafa baktı. Uzaktan bir kalabalık geliyor, ama nenin nesi olduğu belli değil. Biraz sonra caddenin kenarında olanların kâmilen şapkaları çıkarıp yukarıdan gelen bir cemaati selâmlamakta olmaları anlattı ki gelen şey bir cenaze alayıdır. Hem de muteber bir cenaze alayı. Zira cenaze geçer iken rastgelenlerin şapkalarını çıkarmaları bir âdet ise de öyle her âciz için bu şeref müyesser olur mu? Ölüm hâlinde bile insanların muteberleri bîçarelerinden farklıdır.

Juli cenaze alayı denilen şeyi de çok görmüş değildir. Binaenaleyh kemal-i merakla cenaze alayının vusulüne muntazır oldu. Alay geldi çattı. Meğer sahihan muteber bir zatın cenazesi imiş. Kocaman ve müzeyyen bir cenaze arabasına dört tane âlâ beygirler koşmuşlar. İki taraflarındaki kordonları en büyük mutebarandan oldukları hâllerinden, tavırlarından anlaşılan ihtiyarlar tutmuşlar. Sağda solda, hele arabanın arkasında pek çok kalabalık yürüyor.

Alay ta Juli'nin önüne kadar geldi. Kızı geçti bile. Volter Caddesi'ne doğru yürüyor. Anlaşıldı ki Perlaşez Kabristanı'na gidecek. Juli dahi alayı gözden kaybetmek istemediğinden alay ile beraber yürümeye başladı. Bir kere o kalabalığa karıştıktan sonra kızcağız nev-umma kendisini kaybeyledi. Birkaç yüz adım yürüdükten sonra âdeta cenaze kordonuna kadar yaklaştı. Baktı ki gayet mükellef bir tabut. Üzeri ve arabanın her tarafı yüzlerce cesim çiçek buketleriyle dopdolu.

Çiçek buketleri! Juli'nin bir kere içi titredi. Çiçek buketleri! Aman yarabbi! Ne hazine!..

Dünyada çiçek sevmeyen hiçbir kadın bulunamayacağı gibi Juli'nin de çiçek sevdiğine taaccüp etmediniz değil mi? Fakat Juli çiçekleri sevmiyor idi. Buna çiçek sevmek denilemez. Perestiş bile denilemez. Juli'nin tekmil düşünceleri, ümitleri, hesapları tecessüm etmiş de işte şu cenaze arabasına, cenaze tabutuna konulmuş! Çiçek! Juli'nin diplomasının ne hükmü olur? Juli için berat-ı necat çiçek vesselâm!

Olacağa bakınız ki arabanın arka cihetinden bir gümüş parmaklık ucuna ta'lik edilmiş olan kocaman bir halka buket arabanın cüz'î bir sadmesiyle yere düşüvermesin mi?

Aman yarabbi, ayaklar altında kalacak! Ezilecek! Mahvolacak! Yalnız çiçekler mahvolacak değil, bir familya mahvolacak! Evet Döpre familyası mahvolacak!

Juli derhal vücudunu bukete siper eyledi. Arkadan gelenler merhamet etmezler ise kendisini ayaklar altına alıp ezsinler de tek bukete bir şey olmayıp halâs bulsun.

Fakat arkadan gelenler ne buketi ezdiler ne Juli'yi! Juli kim olduğunu kim bilir? Halkın bildiği yalnız bir şey var: Cenaze arabasından buket düşmüş, bir matmazel onu muhafaza ediyor. Hem cenazeye hem bukete hem matmazele hürmeten taarruzda bulunmamalı. Ayaklar altında çiğnememeli.

Cenaze alayı geçti. Kalabalığın en son kısmı da geçti. Hatta daha evvelce bulvar daha kalabalık iken o kalabalık dahi alaya iltihak eylemiş olduğundan buket ile Juli'nin bulunduğu yer âdeta tenha kaldı. Juli'de bir halecan. Etrafına bakınıyor. Kimseyi göremiyor.

Aman yarabbi! Sen cür'et ver! Buketi alsın mı? Kapıp kaçsın mı? O hazineyi, o sermeyeyi, o medar-ı halâsı, o berat-ı necatı...

Eğildi, buketi yerden aldı. Hâlâ etrafına bakınıyor. Ya birisi gelip de:

—Onu nereden çaldın, der ise! Ya kendisini polise götürürler ise! Ama cenaze arabasından düşmüş. Onun nesine lâzım. Parasını omu verdi. Cenazenin dostu, akrabası bir şeyi midir?

Evet! Bir kranta herif gördü de hem de uzaktan görmüş idi de yolu öyle olduğu için mi yoksa bililtizam mı ne ise kızın yanına kadar da gelerek:

—Buketi arabaya yetiştirebilecek misin, demiş idi. Juli şaşırdı kaldı. Bu suale tasdik cevabı vermeyecek olduğu surette ya herif buketi elinden alır ise. Tasdik cevabı verdiği surette de koşup teslim etmeli.

Ne? Teslim mi etmeli? O servet-i bînihayeyi ha? Sonra Juli'deki yes-i kat'iyi ne ile ümid-i tazeye tahvil etmeli?

Juli yarı çıldırmış bir hâle geldi. Az kaldı ki kranta herifin boğazına sarılsın da:

—Şeytan herif! Sen nere cehennemden çıkageldin? Seni gebertmeyince nail-i emel olamayacağım, diye herifi boğuversin.

O aralık bir de polis geçmesin mi?

Artık Juli için her ümit mahvoldu. Buket elden gitti. Bari hürriyetini de elden kaybetmemek için firara hazırlandı. Ona da muvaffak olamadı. Bir de polis:

—Matmazel eğer o kadar dindar bir kız iseniz Perlaşez'e kadar gider şu buketi müteveffa kont hazretlerinin mezarı üzerine koyarsınız, deyince Juli'nin aklı başına geldi. Hemen buketi alıp Volter Caddesi'ne doğru yürüdü.

* *
*

Polisin nutku intak-ı hak hükmünü aldı. Evet. Juli dinsiz değil idi. Hak sübhanehu ve taala hazretlerinin varlığına, kudretine imanı var idi. Kendi kendine dedi ki:

—Bu hazineyi bana Allah gönderdi. Benim kurduğum tedbiri yalnız tevsî' için değil belki onun meşruiyetini, makbuliyetini bana ispat için bunu gönderdi. Bu benim malımdır. Müteveffa kontun mezarı üzerinde yüzlerce buket birikecek. Hepsi çürüyecek. Hepsi israf. Bari bu çürümesin. Kont mematından sonra da bir fakiri minnetdar etmiş olsun.

Polisin olduğu yerden birkaç yüz adım ayrıldıktan sonra Juli sağ tarafa sapıp mahallât içine daldı. Bu firarı icra-yı sirkat ederek polis elinden kurtulmaya çalışan sarikin firarına benzemiyor idi. Hayır! Juli'nin vicdanı müsterih ve mutmain idi. Polisin nazarından kendini kurtarabilse dahi Hak taalanın nazar-ı ıttılâından kendini saklayamayacağını pekâlâ bildiği hâlde mücerret şu çiçek kendisine min-kıbel-ir-rahman bir alâmet-i imdat, bir beşaret-i muvaffakiyet olarak gönderildiğine inandığı için vicdanen mutmain ve müsterih idi.

Evet! Bir beşaret-i muvaffakiyet. O kadar mühim ki meşhur Jan Dark dahi kendisine canib-i gaybdan vuku bulan beşarete ancak bu kadar kuvvet-i kalp ile inanabilmiş olsa gerektir.

Juli mahallat arasından döne dolaşa tiyatrolar önüne geldiği zaman akşam oldu, ortalık kararmaya yüz tuttu. Paris devair-i belediyesi gazları kaç dakika sonra yakar ise o kadar kârlı çıkacağını hesap eylediğinden gazlar henüz yanmamış idiyseler de mağazalar derunları tenvir olunmuşlar idi.

Juli bir çiçekçi dükkânına girdi. Dükkâncı karıdan altmış santime bir hasır sepet alıp, on santimlik de incecik saz mübayâ eyledi. Fakat bu ahz u itanın bir şartı da orada bir köşeye oturup buketini dağıtmak ve ondan yeni buketler yapmak idi.

Esnaf kısmı kendi sınıfına müteallik neyi görse derhal bir baha biçer. Dükkâncı karı dahi:

—Şu buketi yüz yirmi, yüz otuz franktan aşağıya alamamışlardır, diye Juli'nin buketine baha biçti. Juli:

—Ey siz bunu benden satın alacak olsanız kaç frank verir idiniz, deyince Dükkâncı karı:

—Gerçekten satacak zannıyla:

—O! Bizim satın almamıza gelince iş değişir güzel matmazel. Biz de çoluk çocuk sahibiyiz. Şunun şurasında sabahtan geceye kadar ne için bekliyoruz? Buketi ancak beş franga almalıyım ki ondan beş on tane küçük buketler yaparak ikişer üçer franga satar isem on beş yirmi frank tutturmalıyım, demiş idi. Hatta frankları birer birer arttıra arttıra ona kadar iblağ eyledi ise de Juli:

—Hayır hayır! Hak taalâ hazretleri benim sermayem topu bir franktan ibaret olmasını arzu buyurmadığı için onu bana irsal ve inayet eyledi. Yüz frank verseniz yine vermem, diye kocakarının tekliflerini reddeyledi.

Dağıttığı şu buketten Juli elli kadar buket yaptı ki kocakarı derunî olarak bunların beherine lâ-akall yarımşar frank baha biçiyor idi. Onlardan maada fazla kalan ufak tefek kırıntılardan da otuz kadar küçük demetler yaptı ki kocakarı bunları da hiç olmazsa on beşer, yirmişer santim kıymet takdir eyliyor idi. İşte size otuz, otuz beş franklık bir sermaye!

Hatta kocakarı bu sermayeyi Juli'nin yüzüne karşı dahi tahmin ve hükm eylediği zaman Juli epeyce müstehziyane bir tavırla güldü. Kocakarı sebebini sorduğu zaman dahi dedi ki:

—Otuz, otuz beş franklık bir sermaye, ama bir de muallimelik diplomasını hesaba koymalıdır.

—Muallimelik diploması mı? O nedir?

—Bilmiyor musunuz?

—Hayır! İlk işittiğim söz.

—Öyle ise anlayamazsınız da!

—Hele bir tarif ediniz belki anlarım.

—Babam anam on senede anlayamamış oldukları hâlde siz on dakikada nasıl anlayabilirsiniz? Adiyö madam!

Evet! Juli'nin artık orada hiçbir işi kalmamış idi. Saat alafranga dokuzu geçmiş idi ki Juli'nin tasmîm eylediği plânın icrası zamanı gelmiş idi. Cebinde kalan otuz santim ile bira ekmeği ve peynir alarak bir tiyatronun merdivenleri üzerine vardı. Orada şu akşam taamını tenavül ederek tiyatroya gelecek erbab-ı temaşaya muntazır kaldı.

Bunlar gecikmediler. En kibardan olanları, hâllerinden, şanlarından malûm olur ya. Juli bunlara birer demet, meselâ gül takdim eyliyor ise öyle sair çiçek satan kızlar gibi:

—Bakınız, bakınız! Ne güzel güllerim var, diye haykırmıyor. Juli'ye nispetle bu kızların çiçek satmaları bizim Çingene kızlarının:

—A ne güzel! Kâhtane çiçekleri. Küskün barıştırır, sevgili kavuşturur, diye kepazelik ilân etmelerine benzer.

Juli ise kibardan olan müşterilerini Fransa'nın en benam şairlerinin gül hakkında söyledikleri en lâtif şiirleriyle karşılıyor. Bunları o kadar da güzel

bir talâkat, bir uzubet ile okuyor ki kadın erkek marrîn ve âbirîn mahsusan durup dinliyorlar. Hele aralıkta bir meselâ yine gül takdiminde ise zevcesini ya kızını koluna takmış olan mösyöye hitaben:

Takmış o senin koluna bak gül destin
Ver sen de onun destine bir gül-deste

diye bir beyit inşad eyliyor ki o zat henüz mesmuu olmayan bu sanatlı beyit hangi şairin eser-i tab'-ı âlem-pesendidir diye düşünmeye başladığı zaman zavallı Juli mösyönün kulağına eğilerek gayet mütevaziyane ve mahcubane bir tavırla:

—Bu da muallimelik diplomasını haiz olan çiçekçinizin mahsul-i tab'-ı naçizidir, deyiverince mösyöyü hayret bürümemek mümkün olamıyor. O saat anlaşılıyor ki kızcağızın kendisine isnat eylediği muallimelik diploması öyle isnad-ı ma-lem-yekün değildir. Zaten esatize-i üdebanın o asar-ı nefisesini tamam nefasetine mütenasip bir suretle okuyabilmek her olur olmaz muallimelere de müyesser olamaz ki.

Binaenaleyh Juli'nin takdim eylediği çiçek desteleri hiçbir taraftan reddolunmuyorlar. Hiçbir taraftan da bir franktan aşağı para verilmeyip pek çok taraflardan ikişer üçer beşer frank dahi verildiği oluyor.

Hatta bir defasında Juli'nin çiçek takdim ettiği bir madamın yanındaki mösyö, Juli'ye beş franklık bir lira çeyreği vermiş olmasını madam az görerek:

—Bu beş frank Korneyl'in manzumesine mi yoksa matmazelin bu hüsn-i kraatine mi diye mösyönün para çantasını eline almış ve derunundan çıkardığı yirmi franklık bir tam lirayı kızcağıza inayet ve ihsan eylemiş idi. Bu teşebbüsü mevki-i icraya vaz'ının mebadîsinde Juli o kadar mahcup oluyor idi ki okuduğu şiirlerde asıl talâkatını bihakkın gösteremeyerek bayağı kekeliyor idi. Ama tiyatronun kibar müdavimîni talâkatın bu derecesini de herkese müyesser olabilecek umumî şeylerden göremeyip pek fevkalâde buluyorlar ve diplomalı kızı ona göre mükafatlandırıyorlar idi. Bir de Juli elini cebine sokarak orada avuç dolusu para birikmiş olduğunu görünce bir de Juli pederinin iktidarı kendilerini kuru ekmekle de besleyememek menzilesine indiğini düşününce mahcubiyeti, filânı bırakarak mevhibe-i talâkatını tamamı tamamına göstermeye başladı ki zavallı kızcağızı uzaktan işitenler bile yanına sokulmaya can atar oldular.

Çiçek satan sair kızlarda bile bir hayret!

Bunlar Juli'nin karşısında ay şeklinde bir vaziyetle dizilip hele hasetlerinden:

—Bu geveze kız ne efsunlar okuyor, diye istihzaya kalkışıyorlar idiyse de samiîn bu terbiyesizleri kemal-i nefretle tekdir ediyorlar idi. Vakıa bunlar için arlanmak kâbil olamaz. İçlerinden en arsızı:

—Öyle ise gidelim biz de birer diploma alalım. Anlaşıldı ki rağbet diplomalılara imiş, deyince cümlesi kahkahalar ile gülmek derecesinde rezaleti tezyit eylediler ise de o sırada tiyatroya bir senatör girmekte bulunarak kendisini tanıyan polis memuruna:

—Bu terbiyesizleri ne söyletip duruyorsunuz? Şu kızın inşadındaki letafeti ihlâl ediyorlar. Defediniz şunları, demesiyle araya polis karışarak cümlesi def' olunmaya kadar varılmış idi.

O gece tiyatroda ne güft u gû ne kâl ü kıyl!

—Diplomalı şukufe-füruşu gördünüz mü?

—Hayır.

—Aman görülecek, dinlenecek şey!

—Güzel mi?

—Hayır, ama letafetli! Hele talâkatına canlar dayanmıyor, tarzında sözler her locada her fotöyde tekrar olunuyorlar.

"Çirkinlik dahi işe yarar, faydası görülür mevhibelerdendir" deseler inanır mı idiniz? İşte bu gece görüldü ki çirkinlik dahi pekâlâ işe yarar, faydası görülür mevhibelerden imiş. Zira bu kızcağız güzel bir şey olsay idi pek çok kadınlar onu kendi erkeklerinden kıskanarak:

—Adam sen de! Dilenci midir nedir? Bırak şunu, diye menediverirler idi. Ama kızın hüsnünden, cemalinden endişeleri olmayınca kendileri de hüsn-i edasını, talâkatını beğenmekte hiçbir mâni görmediler. mâni görmek şöyle dursun bu hüneri kendileri de beğenirler ise talâkat-şinas kadr-dân olduklarını gösterecekleri hükmüyle bunu da çarçabuk bir moda ittihaz eylediler.

Tiyatroya girecek olan halkın asıl kibar kısmı henüz girmemiş ve oyun dahi henüz başlamamış idi ki Matmazel Juli'nin çiçekleri kâmilen tükendi Malûm a! Fransa'da asıl kibardan olanlar tiyatroya biraz geç gelirler. Oyun başlar da ondan sonra gelirler. Oyunun hitamından evvel de giderler. Zira göstermek isterler ki bunlar tiyatro için gelmeyip ahbaplarını görmek veyahut kendilerini ahbaplarına göstermek için geliyorlar.

* *
*

On yedi, on sekiz yaşındaki kızcağız daha ilk gecesi bir Yahudiden iyi bezirgân olabilir mi ki sepetinde bulunan mal biter bitmez daha revacı var iken hemen koşsun bir çiçekçi dükkânına giderek bir sepet daha doldursun da yine gelsin.

Juli Döpre mevcut çiçeklerini sattıktan sonra artık hanesine avdeti kararlaştırdı. O zaman birdenbire hatırına anası babası gelmişti. Vakıa cebine koyduğu paralar epeyce ağır olarak, hatta fistanını o tarafa doğru çekmekte olduğundan buna sevincinden çıldırmak derecelerinde ise de acaba anası babası ne hâlde?

Ya dün geceki hâlde iseler?

Burası aklına gelince kızcağızın aklı başından gitti. Hemen bir araba çağırdı. Öyle ya! Artık avuç dolusu parası var. Zaten yorulmuş. Kendinin de karnı tok değil a! Dün gecekinden âlâ yiyecek içecek aldı. Yiyecek bir bütün hindi haşlaması! İçecek de iki şişe şarap. Ekmek, havyar falan artık mezeden madut şeyler.

Araba ile hanesi kapısına geldiği ve arabadan indiği zaman civardaki kilisenin saati o iki kere vurarak nısf-ı leyli ilân ve işaa eyledi. Arabacının ücretini bahşişiyle beraber verdi. Evet! Bahşişiyle beraber. Ne zannettiniz ya? Juli el-haletü hazihi pek fakir bir kız ise de gerçekten kibarane terbiye almıştır. Pederi onun için bütün servet ve samanını beyhude mi feda eyledi zanneyliyorsunuz. Kazandığı muallimelik şahadetnamesine mütenasip bir de terbiyesi vardır. Bilir ki arabacı kısmı ücretini aldıktan maada bir de bahşiş intizarında bulunur. Verilmeyecek olursa vakıa sesini çıkarmaz ise de kalben mutmain ve memnun da olmaz. Halbuki hizmetinde bulundurduğu bir adamı -velev ki bir arabacının hizmeti kadar az müddet için muvakkaten olsun- memnun ve müteşekkir bırakmak kibarlık şanındandır.

Arabacı gitti. Juli birdenbire hanesine girmedi. Bir gaz direğinin altına geldi. Etraftan kendisini gören olmasın diye her tarafa sevk-i enzar-ı tecessüs ile emniyet-i tamme iktisap eyledikten sonra cebinden paraları çıkardı. Sarılarını beyazlarından tefrike başladı. Bir yirmi franklık ile beş tane de beşer franklık altın bulup gaz ışığında bir güzelce temaşa eyledikten sonra ayrıca saklamak azmine düştü. Hatta tavrında bir tasdik edasıyla bir de baş salladı. Hemen fistanının sağ bacak hizasından eteğini kaldırarak ta diz bağına kadar elini uzatıp diz çorabını bağdan kurtardı ise de tamam altınları onun içine atacağı sırada bu hareketten caydı. Kendi kendisine:

—Çoraplar eskidir, hatta deliği bile vardır. Olmaz, diye mırıldanıp daha ziyade eğildi. O kıymetli altınları potini ile çorabı arasında kalmak üzere potin içine attı.

Bundan sonra Matmazel Döpre gümüş paraları saydı. Onlar meyanında bir adet beş, bir adet iki franklık ile otuz dokuz tane bir franklık ve on bir tane yarım franklık buldu. Zihninden serian bir hesap ederek:

—Elli bir frank elli santim! Kırk beş daha doksan altı frank elli, dedi. Fakat zihninden kurduğu bir hesap üzerine elli bir buçuk franklık gümüş paralardan on frangı daha ayırıp potini içine koyarak bakî kırk bir buçuk frangı yine fistanının cebine indirdi. Bunun üzerine hanesi kapısından girip ve kendisine bakmakta bulunan karı koca kapıcıları gayet münşerihane bir tavırla selâmlayıp merdivenden yukarıya olanca kuvvetiyle sıçrayarak çıkmaya başladı.

Kızın bu hâl-i şetaretini gören kapıcı efendi, karısına hitaben dedi ki:

—Matmazel Döpre gayet neşeli! Demek oluyor ki bugün anasının sana söylediği memuriyet hâsıl olmuş.

Dikkat buyruldu ya! Zavallı Polini bugünkü ümidi kapıcı karıya muhakkak surette göstermiş de o dahi eyletmeyip, soğutmayıp hemen kocasına yetiştirmiş. Karı kocasından işittiği söz üzerine dedi ki:

—Evet! Öyle anlaşılıyor. Zavallılar Allah versin!

Kapıcı kızdı. Kaşlarını çatarak dedi ki:

—Allah versin, vermesin zavallı zevalsiz bana ait değil. Kirayı versinler de ben ona bakarım. Çünkü biz onlara merhamet edecek olursak hane sahibi bize merhamet etmez. Derimizi yüzer, bir sene kirayı bizden alır.

Şu karı kocayı bırakalım da varsınlar bu muhavereyi münaza derecesine kadar vardırmak üzere istedikleri kadar uzatsınlar. Biz Juli'ye bakalım, Juli bîçaresine! Döpre familyası bîçaresine!

* *
*

Juli'nin mansard katı merdivenini kuvvetli kuvvetli çıkması mansarddaki odada bulunan Mösyö ve Madam Döpre'yi ümitlendirdi. Hemen kapıyı açtılar ki hem merdiveni odadaki gaz ziyasının in'ikasıyla aydınlandırsınlar hem de kızın çehre-i beşuşunu bir an evvel görsünler diye!

Bu zavallı karı koca bu gece o kadar acınacak hâlde değil idiler. Zira Madam Döpre gündüz kocasının gönderdiği ekmekten pek azını yiyip katığa hiç dokunmamış olduğundan o gün yine pek az ekmek kırıntısı bulabilip yemiş olan Jan vakıa hanesine pek ümitsiz bir hâlde gelmiş idiyse de karısı zahire-yi mevcudeyi önüne koyuverince pek memnun olmuş idi. Yemekten sonra üzerine bir de su içince zavallı adamcağızın keyfi gelmiş idi. Ne ile izhar-ı keyf eylesin, itminanı ne ile anlatsın? Demiş idi ki:

—Karı, Fransa gerçekten terakki ediyor. Şu Sen nehri suyunu filitre etmek (süzmek) için vaz' olunan makine az eser-i terakki midir? Sudaki mikropları tarayıp çıkardıktan maada lezzetini de arttırdı. Şu bardak dolusu suyu ne lezzet ile içtim.

Düşünmeli ki bir Fransız su hakkında bu kadar müteşekkirane söz söylüyor. Fransız bu sözleri şarap hakkında söylemeli idi, şarap! Fakat Jan Döpre artık dünya yüzünde şarap denilir bir içki bulunduğunu unutmak derecesine gelmiş idi. İşte bolca ekmek ve tuzluca bir katık üzerine böyle tatlı tatlı içtiği su ile de mutmain ve müteşekkir oluyor idi.

Bir de Juli'nin koltuğunda kocaman bir paket ve iki ellerinde iki şişe ile beşuşane, muzafferane bir tavır ile merdivenden yukarıya çıktığını görünce az kaldı ki karı koca kendilerini merdivenden aşağıya fırlatarak Juli'nin üzerine düşsünler. Hemen buna yakın bir tehalük ile kızın üzerine koşarak elindeki eşyayı aldılar. Polini kokusundan anladı ki kızın getirdiği hindidir. Jan şişeleri görür görmez bildi ki şaraptır. Eşya-yı mezkûrenin neden ibaret olduğunu üçü bir anda yekdiğerine tebşir eylediler. Üçü bir anda:

—Yiyelim! Sofraya, dediler. Vakıa karı koca hatta kız dahi işte akşam taamı etmiş olduklarından artık "suppe" denilen gece taamı bunlar için hayal ve hatırdan bile geçmemeli idi. Hem de geçmeyecek idi. Şu erzak gelmemiş olsa idi elbette akşam yedikleri ile yatacaklar idi. Lâkin ortada bu kadar yiyecek içecek bulunur da bunlar için sabır kâbil olur mu? Bu kadar zamandan beri canlarına kâr eden açlığa bu gece meram anlatmazlar da ne yaparlar.

Herkeste mütelâşiyane bir gayret! Bu telâşlar hep sofrayı bir an evvel kurmak için! Sofra kuruldu, başına geçildi. Aman yarap ne yiyorlar! Her biri Fransızların dediği vechle dörder adam kadar yediler. Mübalâğaya haml olunmasın, hindi de bitti, mezeler de, şaraplar da. Yalnız ekmekten kaldı. Zira şimdiye kadar yalnız ekmek ile karın doyurmak mecburiyetinde bulunan bu zavallı familya bu akşam şu mecburiyet-i elîmeden kurtuluyor.

Sofrada hem taam ederek hem de konuşuyorlar idi. Malûm a! Her havadis Juli'de! En çok Juli söylüyor. Anası, babası yalnız bazı cihetleri istizah suretinde söze karışarak Juli onlara da cevap veriyor.

Aman yarap! Kızcağız yalan söylemekte bu kadar mahareti nereden peyda eylemiş? Ne muntazam yalan söylüyor. Ahlâkiyundan birisi işin içindeki işi bilmese de yalnız yalancılıkta Juli'nin bu kadar mahir olduğunu haber alacak olsa ahlâksızlığın bu derecesinden dolayı istiaze eder.

Evet! Defterci olacağı mağazaya gitmiş. Kendisini imtihan etmişler, pek beğenmişler. Ayda elli franga pazarlığı kesmişler ise de bu az maaş olsa olsa üç ay kadar devam edebilecek. O müddet dahi bir sürekli imtihan sayılacak, ondan sonra ikinci üç ay için yetmiş ve üçüncü üç ay için seksen frank olacak. Nihayet bir sene sonra maaşı tamam yüz franga iblağ edilecek. Hem de maaşlar "antisipasyon" usulüyle, yani işlemeksizin peşin verilecek. İşte ilk aylığı olan elli frangı almış bile. Onun on frank kadarıyla şu yiyecek ve içeceği alarak bakîsini getirmiş.

Kızcağız kırk frangı birden masa üzerine şangır şangır atıverince validesiyle pederinin gözleri çil paralar gibi parlamaya başladılar. Bir buçuk frank kadar olan küsur dahi işte me'kulât ve meşrubat için ayırdığı on franktan kalmış.

Anasının, babasının istizahatına cevaben dahi haber veriyor ki:

—Mağaza asıl sermaye sahibi ihtiyar bir kadınındır. Kendisinden daha ihtiyar bir de dayısı var ki o da direktördür. Erkek memur hiç yok! Anlaşılıyor mu? Jan Döpre eski hovarda olduğunda mağazada erkek memur var mı yok mu anlamaya ziyadece meraklı. Kız da babasının bu merakını anladığı için yalanı böyle kıvırıyor. Tezgâhtar olarak üç kadın var. Birisi müteehhil, ama kocası başka bir mağazada sandıkkâr. Kendisi bu mağazada şu üç kadının zabiti olacak. Olacak değil olmuş, fakat asıl işleri sabahları değil akşamları olacak. Zaten öyle olmak lâzım gelmez mi ya? Sabahleyin hemen ahz u ita ilerleyip defterciye lüzum görülür mü? Asıl akşamdan sonra dükkân kapanıncaya kadar yevmiye defterini de kapmak ve hesabı kesmek için mağazada bulunacak ki bu da nısf-ı leylden bir nihayet iki saat evvel bitebilen bir iştir. Burada Jan başını kaldırarak dedi ki:

—Hepsi iyi, ama gece gelip gitmek fena.

Polini -Evet! Olabilir ki gece bir taarruz seni korkutabilsin.

Juli -Bunu ben de düşündüm, ama çare yok. Aylığım yüz frank olduğu zaman bir araba tayin ederek...

Jan -Mağaza Volter Caddesi'nde ha? Bir franktan aşağı araba gelmez. Aylığın otuzu arabaya gidecek demek.

Polini -Onun da bir kolayı var. (Kocasına) Her akşam sen gidersin kızı alır gelirsin.

Jan -Oh! Gece yarısına kadar uyuyamamak ha? Sonra yarın iş görecek kuvveti nerede bulalım?

Juli -Yok yok! Ben de babamın rahatsız olmasını istemem.

Polini -Öyleyse ben gider her gece seni alırım.

Juli -Hayır a canım. Sen de evimizde kalıp babacığıma bakmalısın. O ne zaman olur bilir misin? Aylığım yüz frank olduğu zaman artık babamı çalıştırmayız. O zaman geceleri beni alıp getirdiği hâlde gündüzleri de geç vakte kadar uyuyabilir.

Jan -Ha bak buna diyeceğim yoktur. Vakıa üç frank otuz üç santim ile de geçinemez değiliz. İdaremizi bildikten sonra!

Juli -Hem bakalım maaş yalnız bu kadarda da kalacak mı? Hesaplar kesildikçe bir de gratifikasyon (bahşiş) veriyorlar imiş. Tezgâhtarlara verilen porbvarlar (içki parası, bahşiş) dahi bir kutuda toplanarak taksim olunur imiş. Ben de bundan hissedar imişim.

Jan -O! Âlâ! Âlâ! İş yoluna girecek demek. Yaşasın Juli, diye iki şişenin ve üç kadehin diplerinde kalmış olan birer miktar şarapları bir kadehte cemederek yarıyı geçmiş olan bu kadehi de yuvarladı ki bir hayli zamandan beri nail olamadığı şu bolluk zavallı Jan'ı gerçekten bahtiyar eyledi.

Nasıl? Diplomalı kızın düzdüğü yalanları beğendiniz mi? Siz ister iseniz beğenmeyiniz, ister iseniz tayip ediniz. O kendisini pek beğenmiş idi. İçinden:

—Oh! Geceleri beni takip etmeleri ihtimalini hemen menedebilmiş sayılırım. Elbette bir ihtiyar adam tasavvur ve tasvir ederim ki beni geceleri buraya getiriyor olsun. Hatta biraz ücretle birkaç gece için olsun bir adam tutarım da onu buraya odaya kadar da getiririm ki görsünler. Ondan sonra güya o adam beni kapıya kadar getiriyor olur. Her şeye çare bulurum, her şeye, diye kendini alkışlamaya da başlamış idi.

Yemekten sonra mevcut kırk frangı Madam Döpre'ye teslim etmeye karar verdiler. Günde ikişer franga bir bütçe tayin ederek yirmi günlük maişeti bununla temin edebilmiş oldukları için hepsi sevindiler. Ama on gün açacak imiş. Jan da çalışmıyor mu ya?

O gece bittabi geç yatıldı, ama sabahleyin Jan yine erken kalkarak işine gitti. Polini ile Juli epeyce geç kalktılar. Juli giyinip bade'l-zuhur saat iki buçukta dışarıya çıktı ki umur memuresi için bu bile erken idiyse de memuriyetinin ikinci günü biraz erken gitmesi münasip olacağını ve yavaş yavaş iş kendi kendisine yoluna gireceğini validesine anlattı.

Juli çıkıp gittikten sonra Polini kapıcı karının yanına gidip olanı biteni hep anlattı. Ah zavallı Polini! An-asıl o kadar boşboğaz kadınlardan olmadığı gibi henüz ihtiyarlık boşboğazlığına duçar olacak kadar ihtiyar da değil idiyse de ne yapsın? Yokluk insanı boşboğaz da eder, yalancı da! Olanı biteni kapıcı karıya anlatır ise itibarını, kreditosunu arttıracak. Kira için tazyik edilmeyecek. Hatta o gün dahi kapıcının odasındaki hararetle ısınabilecek, zira günde iki frank ile boğazları anca doyabilip öyle masarif-i teshiniyeye filâna doğru açılmaya imkân olamaz.

Kadıncağız bir hayli zamandan beri evde âdet hükmünden düşmüş olan tencere kaynatmaya bugün heveslendi ise de pişireceği yemeği ta akşam olduktan sonra pişirdi ki maltızda kalan ateşi mangalda muhafaza eylesin de bari gece için odacığını ısıtsın diye.

Pişirdiği de nedir ya? Yarım kilogram etin içine kocaman bir baş lahana ve üç litre su koyarak kaynatıp ilk suyunu çorba ittihaz eyledikten sonra ikinci su olmak üzere bir litre daha su ilâve ederek etli bir lahana yahnisi! Fakat içine biraz da sirke atmaya mecbur oldu ki böyle yapmasa idi tadı tuzu çorbaya çıkmış olan taam âdeta saman gibi bir şey kalacak idi. Sirke buna güya biraz çeşni verebildi.

O akşam karı koca keyifle bir taam eylediler. Zavallı Jan dün geceki şarabı yâd ederek, yutkunarak, mutkunarak dedi ki:

—Lâkin Polini, şarap insana hakikaten kuvvet veriyor. Bugün vurduğum çekiçler âdeta gençliğimi, sağlığımı hatıra getirdiler, fakat günde iki frangın kaçını şaraba verirsin?

Yorgun amele bu gece kızını beklemeksizin erkenden yattı. Validesi mutlaka beklemek azmiyle oturdu. Bîçare kadıncağızın hülyasından neler geçiyor idi neler! Kızı yüz frank maaşa geçtiği zaman babası işlemeyecek ha! Neden işlemesin? Varsın az işlesin, yorulmasın da. Ne kadar kazanır ise kârdır. Kendisi bile işleyecek. Kızı artık mağaza deftercisi olmadı mı ya? Elbette kendisine el işleri bulacak. Ne kadar beceremese ne kadar az işlese gün de bir frank olsun kazanamaz mı? Gönlü hoş olur ise mutlaka kazanabilecek. O hâlde bu mansardı değiştirecekler. Odaya benzer bir oda tutacaklar. Yatağa benzer yatakları olacak. Ocakları böyle odunsuz, kömürsüz kalmayacak. Sofralarında yalnız su içilmeyecek. Vakıa israf etmeye imkân olamayacak ise de ekonomi ile olursa elbette rahatça geçinebilecekler.

Tahayyülâtın bu ciheti Polini'nin dahi imkânına kail olduğu şeyler ki bunları kapıcı karıya bile açabilir. Halbuki kadıncağızın hayalinden daha ziyadesi bile geçiyor idi. Ticaret değil mi? Polini'nin aklı buna pekâlâ erer. Namuslu mağazalarda sadık deftercilere, sandıkkârlara daha başka türlü muameleler edildiğini de haber almış. Meselâ bunları teşvik için temettu-ı safinin yüzde şu kadarına bunları da ortak ederler. Kazançlarının bir miktarını cebren bile arttırıp saklattırırlar. İş büyüdükçe büyür. Pek çok mağazalar vardır ki bilâhare ya bir vefat vukuu veyahut sahipleri servetlerini teşkil etmiş olarak ticaretten feragatleri üzerine defterci, sandıkkâr gibi büyük memurlarına intikal eylemiştir.

Nasıl? Hayalin bu derecesi öyle kapıcı karıya filâna açılabilecek şeylerden midir? Bahusus ki işin içinde mağaza sahibesinin ihtiyar olması ve dayısının daha ihtiyar bulunması da var. Sonra kendi ikballeri için başkalarının helâkine göz dikiyorlar diye bihakkın ta'yîb etmezler mi?

Polini feylesoflaştıkça feylesoflaşıyor. Kendi kendisine diyor ki:

—İyi ama bu da ahval-i tabiiyeden değil midir? Evvel gelenler vefat etmezler ise sonra gelenler kendilerine yer bulabilirler mi? Bunda denaate haml olunacak ne var? Meselâ Polini ya müstakilen veyahut birisiyle bi'l-iştirak bir mağaza sahibi olmuş, fakat bi'l-iştirak olamaz. Olsa bile çok devam edemez. Zira bunca erbab-ı ticaret vardır ki Polini gibi bir mağazayı başlı başına idare edebilecek bir karıya muhtaçtır. Hele öyle bir kızın elinde bir de sermaye bulunurlar ise mutlaka izdivacına can atarlar. Kendi sermayelerini ka-

rılarının sermayelerine katarlar. Polini adam olursa şöyle bir saadet kendisi için hiç de uzak değildir.

Bakınız bir yalan nerelere kadar tesiratını ta'mim ve tevsi ediyor. İşte yalan bunun için gayet mezmumdur. Âciz aklımıza kalırsa dürug-ı maslahatamiz bile mezmumdur. Zira tesiratını bu derecelerde ta'mim ve tevsi eder ise ondan pek çok netayic-i vahime zuhur edebilir.

Ama bu gece için şu Juli'nin yalanı valideciği pek bahtiyar eylemiş idi. Polini hayalin bu derece-i gayesine vardıktan sonra biraz da maziye irca-ı nazar eyleyerek işte kızına bir diploma kazandırmak için pederinin ettiği bunca mesaiden hiçbir fayda hâsıl olmadığını ve faydanın asıl büyüğü her hâlde yine ticaret yüzünden husule gelmekte bulunduğunu düşünerek kocasına karşı galebesini de hükm etmiş idi ki bir kadın için bahtiyarlığın en büyüğü kocasına karşı galebesinin tahakkukudur.

* *
*

Şu tatlı hayalâta diyecek yok ise de nısf-ı leyl olup bütün civardaki büyük çalar saatler on ikiyi vurdukları hâlde henüz Juli yok. Kızın böyle geç vakitler yalnız gelmesi kaziyesi Polini'yi meraka düşürdü. Bereket versin ki merak pek çok sürmedi. Nihayet saatler nısf-ı leylden sonra biri çalmaya başladılar ki Juli'nin ayak patırtıları da merdivenden duyuldu.

Dün geceki kadar mütehalikâne olmaksızın validesi yine kapıyı açıp merdiveni tenvir eyledi. Fakat badî-i emrde görülmeyen tehalük müteakiben bizzarure vukua geldi. Zira gelen Polini, ama kıyafet eski kıyafet değil. Eskilerin dedikleri gibi tazı bizim ama çulu başka.

Juli tepeden tırnağa kadar siyah dibetlerin en güzel nev'inden yeni bir fistan giymiş. Başında yine siyah ve fakat ipekli bir şapka. Süsten müstenari ve yalnız bir siyah kurdelâ ile müzeyyen ise de pek tabiatça yapılmış bir şey! Yine bu fistana mütenasip bir de siyah kastordan sımsıkı bir palto ki fidan boylu kızcağıza gayet yakışmış.

Validesinin bu geceki tehalükü dün geceki gibi sevincinden çıldırasıya değil. Bilâkis kahırlıca bir surette. Kızı hemen isticvaba başladı. Kız dahi yalanları evvelden tertip etmiş olduğundan cevap itasında hiç zahmet çekmiyor idi.

—Kız bu kıyafet ne?

—Ya bir mağazada defterce olmak öyle hırpanî kıyafetle mümkün olur mu? Benden daha temiz giyinmiş tezgâhtar olsun da defterci...

—Öyle, ama bu elbiseyi yüz franga vermezler.

—Merak etme anacığım. Onlar mağazacı. Onlar bizim gibi bir şeyi dört kat pahasına almıyorlar. Bak elimde bir de şemsiye olduğu hâlde şu elbisenin tam takımı kırk beş frangadır.

—Kırk beş franga mı?

—Evet! Hem de maaşımdan yalnız ayda beşer frank vererek ödenecek.

—Vallah âlâ. Şu kadar ki...

—Şu kadarkisi, bu kadarkisi yok! Ben bunu görünce seni bile düşündüm. Bir kat da sana almayı heves ettim ise de...

—Bana mı? A! Benim nereye çıktığım var ki, nereye çıkacağım var ki?

—Elbisen yok da onun için! Elbisen olsa elbette çıkar idin.

—Orası öyle, ama... Hiç olmaz ise senin mağazana gelip madama arz-ı teşekkür eder idim ama!..

Juli'nin sözü validesini pek ziyade sevindirdi ise de validesinin sözü Juli'yi sevindiremedi. Mağazaya gelip madama arz-ı şükran edecek ha! Hangi mağazaya?

Zavallı Polini hayalâtını kısmen Juli'ye dahi açtı. Kız tarafından her hülyanın tasdik olunduğunu gördükçe biraz dahasını açarak onlar dahi ma-ziyadetin tasdik olununca kâffesini de açtı. Arz-ı şükrana gidilecek madam vefat eyledi. Juli dükkân sahibi oldu. Kendisi gibi sermayeli diğer bir mağazacı ile izdivaç eyledi. Çoluk çocuk servet ü saman sahibi oldular. Hatta ihtiyarlayıp servet-i müterakimeleriyle yaşamak için kuşe-i feragate çekilmeye kadar vardılar ise de hesapça o zaman validesi doksan beş ve pederi yüz bu kadar yaşına varmak lâzım geleceğinden şu hesap Madam Döpre'nin yüreğini buz gibi soğuttu. Artık feylesofinin bir de bed-endişane mesleğine ayak atılarak:

—Bu dünyanın da bekası yok ki a canım! Tamam, hoh deyip bahtiyar olacağın zaman Azrail yakaya sarılıverir, dedi.

Ana kız bir buçuk saat kadar daha konuştular. Arada bir kere Jan Döpre dahi bunların müsahabelerine bilâ-ihtiyar iştirak eyliyor idi. Çünkü gördüğü mesudane rüyalar üzerine sayıklayarak:

—Ayda yekten elli frank. Valla fena değil. Bir seneye kadar yüz olacak, diyor idi de adamcağız lakırtıyı çiğnemek nev'inden bu sözleri söylediği zaman ana kız onun yatağı tarafına dönerek gülüşürler idi.

Evet! Gülüşürler idi. Çoktan beri şu hanede vaki olmayan hâl!

Nihayet bunlar dahi soyunup yataklarına girdiler. Juli kapalı yumruğunu yastığı altına sokarak badehu yumruğu açık olduğu hâlde elini oradan çıkardı. Bunlar uykuya daldıkları zaman saatler nısf-ı leylden sonra, yani sabahın üçünü vuralı epeyce vakit olmuş idi.

* *
*

Avuç dolusu para! Onu asıl bu akşam görmeli idi. Juli'nin yumulu olan avucunun dört parmaklarının uçları baş parmağın adalesine dokunamıyorlar idi. Anladınız ya. Avucundaki şey âdeta avucuna sığmıyor idi. Bu ise kırmızı bükmeden yapılmış iki taraflı bir kesedir ki bir tarafı altın ve diğer tarafı gümüş koymaya mahsustur.

Juli'nin ele geçirmeye muvaffak olduğu şu neticeyi anlamak için bugünkü vukuatının tarihine göz gezdirmelidir.

Bade'z-zuhr saat iki buçukta, üçte hanesinden çıktı değil mi? Doğruca dün akşam buketini bozup ondan küçük buketler yaptığı çiçekçi kadının mağazasına vardı. Dedi ki:

—Sizinle bir alışveriş yapalım mı madam?

Dükkân sahibesi kadın Juli'yi görünce dün gece bu kızın ettiği ahz u itayı bu akşam sair çiçek füruş kızlardan haber almış olduğu cihetle memnun oldu. Dedi ki:

—Hay hay matmazel! Dükkânım tekmil sermayem sizindir.

—Dün benim bağladığım ufacık buketler gibi demetleriniz var mıdır?

—Şunlar var ise de beğenmediğiniz hâlde istediğiniz gibilerini yaptırabiliriz. Taze çiçeklerimiz çok!

Ma-haza Juli onları da beğendi. Miktarı yüz tane olduğunu ve beherini yirmişer santime verebileceğini, daha aşağıya hakikaten kurtaramayacağını kadından işitince dedi ki:

—Pekâlâ madam. Bunları yirmişer santime kabul ederim, fakat bir şartla!

—O şart nedir matmazel?

—Şimdi benim cebimde kırk altı frank elli santim var. Evvelâ bugün şöyle vaziane bir kat elbiseyle telebbüs etmek isterim. Zira bir diplomalı matmazel için şu kıyafet hiç de muvafık görülebilecek kıyafetlerden değildir. Pek miskinanedir. Eğer param yetişmeyecek olursa elbiseciye benim için kefil olacaksınız.

—O! Bu kolay.

—Kezalik param yetişmeyecek olursa bu çiçeklerin parasını da satıldıktan sonra alacaksınız. Nasıl?

—Hepsi mümkündür matmazel, hepsi mümkün. Öyle ya, sizin gibi önünden geçen kontesleri, prensesleri bir beyit okuyarak durduran bir matmazelin lâyıklıca giyinmesi elbette lâzımdır.

Kocakarı pekâlâ anlamış idi. Juli öyle süsü filânı sevdiği için böyle hemen ikinci günü kendisine elbise yaptırmakta istical etmiyor idi. Vakıa bu âlemde kadın olup da süsü sevmemek kâbil görülemez. Baksanız a, validesi bile o yokluk hâlinde kendinin de bir kat yeni elbise ile tezyîni ihtimalinden tebaüd edememiştir. Ne kadar kocakarı olursa olsun elbette süsten hoşlanmak kocakarılıkla dahi kabil-i zeval olmayan kadınlık muktezasındandır. Ancak Juli bu tebdil ve tecdid-i cameye iltizam eylediği sanattan dolayı mecburiyet hissetmiş idi de onun için böyle isticalde bulunmuş idi. Çiçek satışı sair kızların çiçek satışlarına benzemediği gibi elbisesi, kıyafeti de onlara benzememelidir maksadı asıl celb-i enzar değil mi? O hâlde sokaktaki sair satıcı kızlardan yalnız bir sedası, bir güftarı farklı olacağına elbisesi de farklı olmalı.

Dükkâncı kadının delâletiyle en yakın bir hazır elbiseci mağazasına müracaat olundu. Kızın tepeden tırnağa kadar yeniden giydirilmesi için mübayaa olunan siyah dibetler validesine söylediği gibi kırk beş franga değil tamam yetmiş beş franga mübayaa edildi. Kırk beş frank lakırtısında bir doğruluk var ise o da peşin olarak edilen teslimatın miktarı o kadar olmasından

ibarettir. Bundan maada bir haftaya kadar te'diye olunmak üzere Juli yirmi beş frank daha borçlu kaldı.

Juli'nin bu akşamki ahz u itası dün akşama da kıyas kabul edemedi. Evvelâ sair arsız kızların hücumları dün akşamkiden ziyade oldu, ama ahz u ita rekabetinden ziyade tecdid-i came rekabetinden dolayı! "Bizim şaire matmazel bir prenses gibi giyinmiş" diye kimisi dilini çıkarıp kimisi burnunu veyahut dirseğini gösteriyorlar idi. Daha sonraları kibar ahalinin rağbeti de dünkünden ziyade olduğunu görerek bîçarenin kolundan, eteğinden çekmeye kadar göze aldıran arsız kızları tekrar mene polis için bir lüzum görüldü.

Evet, bu akşam Juli'nin kibar ahali tarafından gördüğü rağbet dün gecekinden pek ziyade idi. Dün gece tiyatroda Juli'nin kimler arasında zikri sebk etmiş ise cümlesi yeni şükufe-füruşu âdeta arıyorlar idi. Birtakım müşteri dahi yeniden zuhur eyliyor idi. Gelenler kızın ağzından inci ve elmas gibi saçılan mahsul-i belâgata hayran olmakla beraber elbisesine de kemal-i ehemmiyetle bakıyorlar idi. Her şeyden ziyade şu elbisede gördükleri intizam üzerine hükm ediyorlar idi ki bu kız hakikaten adî bir kız değildir. İhtimal ki büyük ve fakat servetini zayi eylemiş bir familyaya mensup olarak daha güzel giyinmeye müstahak ve muktedir olduğu hâlde mücerret tebdil-i kıyafet etmek için şu sade fakat gayet yakışıklı ve gustolu elbiseyi giymiştir.

İnsanlarda bu garabet dahi vardır. Evvel-be-evvel nazar-ı dikkat ve ehemmiyetlerini celp eden kalıp kıyafet, elbise, süs filân olur. "Cins at çul altında da belli olur" darb-ı meselinin hükmü pek zayıf kalmıştır. Hoca Nasrettin merhumun "Buyur kürküm" sözü daha ziyade doğruluğunu ispat eylemiştir. Hiçbir meziyet-i maneviyesi olmayan herif son moda mucibince giyinip kuşanarak bir cemiyete gider ise derhal nail-i hürmet olur. Cehli, gabaveti filânı da badehu pek geç ve pek güç meydana çıkar. Zamanın en büyük edibi, hakîmi olmaya lâyık bulunan bir adamı pejmürde kıyafetle o cemiyete gönderir iseniz ilk mazhariyeti elbette bir su'-i mazhariyet olup badehu ne cevher olduğu anlaşılıncaya kadar birçok zaman ister.

Her iki cihetle kimseyi aldatmamalıdır. Mahiyette bir şey yok iken güzel elbise ile görünmek nasıl bir adam aldatmak olursa mahiyet mükemmel olduğu hâlde fena kıyafet ile halkın nazarını taglit eylemek dahi aynıyla böyle olur. Her hâlde insan kendi şanına lâyık ve biraz da onun üst tarafında bir derece güzel giyinip kuşanır ise fena etmemiş olur.

* *
*

Juli Döpre bu gece dahi sepetindeki metaını daha asıl kibar müşterileri gelmeye başlamaksızın sattı bitirdi. Bu akşam hesabını kendi hanesi kapısı önündeki gaz direği altında rüyet etmedi. Kendine sermaye veren çiçekçi kadın bililtizam dükkânını kapamayarak Juli'yi bekliyor idi. Her ne kadar ahz u itada artık kurt kesilmiş olan kocakarı Juli'ye bir sepet daha çiçek vererek tekrar göndermeyi istedi ise de Juli kendi hanesine geç kalmamak için kabul

etmedi. Orada hesabı gördüler. Tamam yüz adet buket bedelâtı yüz seksen dört frank tutmuş olduğunu gördüler.

Kocakarı da bir hayret! Hem de gayet hasudane hayret! Zahir-i hâlde nice müraiyane müdaheneler ile kızı tebrik ederek medh ü senasında bulunuyor ise de hakikat-i hâlde derunundan ateşîn seller akıyor. Buket başına iki franga karip para isabet eyliyor. Yirmi santime alınan bir buket dokuz misli kâr ediyor. Kocakarı buna çıldırmaz da ne yapar?

Juli'nin örme para kesesi elbisesi ile beraber alınmış idi. Kızcağız kocakarıya olan borcunu verdikten sonra bakîsini kesesine koyup bir de arabaya rakiben hanesine avdet eylemiştir. İşte baş yastığı altına koyar iken mini mini avucuna sığmayan kese bu gece şu suretle kazanılmıştır.

Ertesi günü Juli biraz daha geç vakit hanesinden çıkarak deftercisi olduğu mağazaya(!) gider iken yeni elbisesini kapıcı karı ile kocası da gördüler. Aman yarabbi, bunlar dahi ne kadar kıskandılar. Zavallı demircinin kızına şu sade elbiseyi çok gördüler. Karı koca buna dair bir mübahase bile ederek kiradan dolayı artık Madam Döpre'ye hiç acımamak lâzım geldiğini kararlaştırdılar.

Kira kira diye vürudundan ölüm kadar havf edilmekte bulunan taksit zamanı dahi nihayet üç dört gün sonra hulul eyledi. Zavallı Polini'de kirayı verecek para yok. Kızı henüz yeni memuriyete geçmiş olduğundan bir iki hafta, yani yeni aybaşına kadar lütfen müsaade vermelerini rica eyliyor ise de kapıcılara merhamet gelir mi ya? Hindiler yenildiği, yeniden yeniye rubalar alındığı hâlde kiranın verilememesine bir türlü sükût edemiyorlar.

İş artık Juli'nin beşinci, altıncı yevm-i ticaretine gelmiş olduğundan Juli'de kirayı verecek kadar değil a! Daha ziyade bile para var ise de varlığını gösterebilir mi ya? Sonra bütün yalanı meydana çıkacak. Juli zihninden kararlaştırdığı politikayı yürütmek için pek ziyade metanete ihtiyaç görüyor. Hazır bahtiyar olmaya başlamış olan validesiyle pederinin şu kira meselesinden dolayı yine ağlamak derecelerinde muazzeb olmaya başladıklarını görünce hamiyetli kızcağız kendisi dahi ağlamak derecelerini buluyor ise de kapıcılara:

—İstediğiniz kira mı? Alınız paranızı da cehennem olunuz. Biz ise artık sizin mansardınızda oturmaya lâyık ve mecbur adamlar değiliz, diye pılıyı pırtıyı toplayıp çıkıvermeye cür'et-yab olamıyor.

Zavallı Juli'ye bu cür'et tamam bir ay daha gelemedi. Anasının babasının ettikleri hesaba göre birkaç ay daha gelemeyecek idi. Zira ikinci ay dahi aylığını aldığı hâlde me'kulât için validesine verecek de yine kirayı veremeyecek diye hesap olunuyor idi. Lâkin bu bir ay içinde neler oldu neler ki Juli'ye tahmin olunan dereceden ziyade cür'et geldi. Hem de gereği gibi me'yusane, gereği gibi gazubane bir cür'et!

Şöyle ki:

4

İNKİŞAF-I ESRAR

Diplomalı kızın şu ahz u itaya başlaması üzerinden henüz bir hafta mürur eylemiş olduğu hâlde ticaret-i müttehizesi bütün bütün başka bir suret almış idi. Bir kere geceleri nısf-ı leylden bir saatten sonra ancak hanesine avdet edebilerek ondan evvel gelememeye mecbur olmuş idiyse de pederinin:

—Hepsi iyi, hepsi güzel, ama şu gece geç vakit gelmek zihnimi bozuyor, diye ettiği haklı mülâhazatı da nabeca göstermek için ücretle tuttuğu bir ihtiyar adamı ta odasına kadar getirip güya mağaza tarafından kendine terfik olunuyor diye valide ve pederine göstermek hakkındaki tertip-i mukarreri de mevki-i icraya koymaya mecbur olmuş idi.

Juli bu tertibi mevki-i icraya koymaya sair birçok cihetlerden de mecbur idi. Bir kere Piti Jurnal namıyla Paris'te tab' ve neşr olunan ve dokuz yüz elli bin nüsha basarak arabacılara, kapıcılara varıncaya kadar bütün Fransızların günde beş santime alıp okumaları hemen mecburiyet hükmünü almış bulunan gazeteden bed' ile büyük gazetelere varıncaya kadar birçok evrak-ı havadis tiyatrolar kapısında şöyle güzel beyitler ile halka çiçek satar bir kız türediğini ve bu kızın bir muallimelik diplomasına malik olduğu için bu ticarete revaç verebildiğini yazmaya başlamışlar idi. Vakıa pederi ile validesi hiç gazete okumadıklarından kızcağız bunlar tarafından emin idiyse de kapıcı karı ile kocası birkaç gazeteyi birden okudukları cihetle Juli asıl bunlar tarafından endişe üzerinde idi. Ya kapıcıların nazar-ı iştibahlarını celp eder ise?

Bu iştibah hususunda Juli'nin yalnız bir medar-ı tesliyeti olup o da kendisinin diplomalı olduğu kapıcılara malûm bulunmamasından ibaret idi. Vakıa validesi birkaç defalar bu diploma meselesini de kapıcı karıya söylemiş ise de kapıcı karı diploma ne olduğunu bilmediği, takdir edemediği cihetle onu hiç de hatırında tutamadığına Juli'nin emniyeti berkemal bulunmuş idi. Ama her hâlde gece yarısından sonra hanesine avdet eden bir kız hakkında gerek kapıcıların gerek peder ve validesinin emniyetlerini istihsal için böyle mağazası tarafından bir adamla hanesine getirilmek tedbirini ittihaz zaruridir.

Gazetelerin işbu münderecatı üzerine Juli'nin şöhreti arttıkça artarak her gece füruht eylediği buketlerin a'dâdı iki yüz elliye kadar varmış ve bunların yekün varidatı da beş yüz franga takarrüp etmiş idi. Beş yüz frank! Az para mı? Artık buketleri Juli kendisi yapmıyor idi. Mahut şükufeci karı bunları yaptırıp Juli için beheri yüzer buketi havi olarak her akşam üç sepet tehyie ettiriyor idi ki bunların ikisi behemehal satıldığı hâlde üçüncüsü yarıdan aşağı veyahut yarıdan biraz yukarı olarak dükkâna avdet eyliyor idi.

Juli'nin sanatında asıl başka bir suret peyda eyleyen şey yapılan buketlerin her biri içine bir kâğıt konularak o kâğıdın da bir beyti havi olması kaziyesidir. Bu beyitlerin birçoğu en eski şairlerin asarından intihap olunuyor

idi ki Fransız karileri meyanında da bunların gayr-ı maruf ve âdeta meçhul bulunmaları hemen yeni şeyler gibi telâkkilerine sebep oluyor idi. Biraz da Juli'nin kendi mahsul-i tab-ı belâgat-perverisi olarak vaz' olunuyor idi. Vakıa kızcağız o ihtizazlı gevrek sedasıyla o alî ve cihan-pesend talâkat ve edasıyla gelene geçene yine birçok güzel şiirler okuyor idi, ama gelenler geçenler Juli'den alacakları buket içinde mutlaka bir güzel beyit çıkacağını da öğrendiklerinden verecekleri bir veya daha ziyade frangı yalnız kızın çiçeği, yalnız kıraati için vermiş olmayıp en çoğu buket içinden zuhur edecek beyit için vermiş oluyorlar demektir.

Tiyatronun koltukları, sandalyeleri, benuarları, adî locaları ve hatta en üst katta en pespaye adamlara mahsus olan paradisi ahalisi meyanında bile her akşam bir telâş, bir kıyamet! Şu diplomalı şükufe-füruşun buketi içinden sana ne çıkacak, bana ne çıkacak diye bir merak. Âdeta bazı kadınlar bu beyitleri bir fal ittihazına kadar varmışlar idi. Yalnız bazı kadınlar değil birtakım erkekler bile Juli'nin beyitleriyle tefaülde kadınlara peyrev oluyorlar idi.

Bir şey Fransızlar meyanında bir kere moda hükmünü alır ve bu derecelerde merakı tahrik eder ise artık o şeyin getireceği hâsılata nihayet mi olur? Juli her gün bir kere iddihar sandığına başvurmaya başladı. Hâsılat-ı leyliyeyi tamamıyla oraya yatırıyor idi.

Ama düşünmelidir ki her gece üç yüz kadar bukete birer beyit hazırlamak az iş değildir. Zira iş yalnız bu üç yüz beyitin birbirine benzememesinden ibaret değildir. Bir geceki beyitler dahi diğer geceki beyitlere benzemeyecektir. Zira koca bir Paris kibar ahalisinin bu kadar mergubiyetleri, merakları öyle olur olmaz şarlatanlıklar ile kazanılamaz. İşin içinde bir behre, bir hüner, bir iktidar dahi bulunmalıdır. Juli hakkında ise:

—Bu kız gerçek havarıktan maduttur. Bir bukete koyduğu eş'ârı bir dahasına koymuyor. Ne iktidar! Vakıa hepsi kendi eseri değil ise de intihabatı da gösteriyor ki kız edebiyat hususunda gayet zengindir. Adları unutulmuş asar bilkülliye meçhul hükmünü almış olan bunca üdebadan ettiği iktibasat-ı mühimme bunu gösteriyor. Bunlar öyle olur olmaz iktidar ile yapılabilecek işlerden değildir.

Sözleri en muteber localarda söylenmeye başladıktan maada en muteber salonlarda bile söylenmeye başlamıştır.

Ey! Juli Döpre bu kadar eş'ârı nasıl tedarik ediyor? Biliyoruz ki bîçarenin bir kütüphanesi bile yoktur.

Evet! Bir kütüphanesi bile yoktur. Hafızasında olan şeyler buna kifayet edemeyeceği gibi kendi kuvve-i inşaiyesi de elbette âciz kalır. Fakat Juli Döpre bu aczi daha vukuundan evvel anlayarak her gün Rişliyö Sokağı'na kütüphane-i kebir-i millî'ye müracaata başlamıştır. Bunun için artık hanesinden erkence çıkmaya da mecbur olmuştur. Anasına:

—Ben geleliden beri mağazada işler çoğalmış. Bade'z-zuhur saat birde gitmeye mecburum, diye saat birde doğrudan doğruya kütüphane-i kebire gidiyor. Bir iki saat kitap karıştırarak yanındaki deftere eş'âr kaydeliyor. Ondan maada zihni dahi daima yeni eş'âr tanzimi ile meşgul. Kurşun kalemi elinden düşmüyor. İşte bu suretle şu müşkül işin uhdesinden gelebiliyor.

Ticaretinin ikinci haftasında Juli yine bu Rişliyö Sokağı'nda kütüphaneden maada diğer bir haneye de girip çıkmaya başladı. Hem de bu meşguliyet-i munzama için validesi yanından kâh tamam vakt-i zuhurda ve kâh vakt-i zuhurdan bir saat evvel ayrılmaya da mecbur oluyor idi. Lâkin şu meşguliyet-i ciddiyeyi o kadar gizli yürütüyor idi ki bundan kimsenin haberdar olabilmesi şöyle dursun hikâyenin muharriri sıfatıyla en büyük vakıf-ı esrar biz olmaklığımız lâzım gelir iken bizim bile esrarın bu cihetinden haberdar olmadığımızı farz etmek mübalâğaya haml olunmamalıdır denilemez ise de gayeti tatlı bir mübalâğa olabilir.

Ancak böyle gizli işleri olan bir kız hakkındaki iştibahat dahi pek ziyade teahhur etmez değil mi? Juli hakkında ilk iştibah dahi kapıcılar tarafından vaki olduğunu haber verir isek bu da hiç istigrabı mucip olmaz.

Zaten Juli dahi cümleden evvel ve herkesten ziyade kapıcıların iştibahlarından korkuyor idi. Fakat onun tahmin ettiği iştibah yalnız sanat-ı esrarına vukuf ihtimalinden ibaret bulunduğu hâlde kapıcıların iştibahları hiç o ihtimale doğru takarrub etmeyerek bilkülliye başka cihetten vukua geldi. Ticaret-i cedidenin ikinci haftası içinde idi ki bir gün kapıcı kendi karısına dedi ki:

—Bizim Döpreler kira için tazallüm ve istirham ediyorlar ha! Fakat biliyor musun ki Matmazel Döpre bizim kirayı vermeye lüzumundan ziyade muktedir ve zengindir.

—Acaip! Bu zenginlik nereden esmiş? Acaba deftercisi olduğu mağazadan bir aşiremento mu filân mı oluyor?

—Ahmaksın be! Mağaza nerede? Onlar hep masal! Juli Döpre her akşam buraya araba ile geliyor, araba ile!

—Deme Allahı seversen adam!

—Ben daha üçüncü dördüncü günü dikkat etmeye başlamış idim ki Juli'nin kapıdan girmesi daima kapı önünde güldür güldür bir araba durmasını takip ediyor. Bir akşam mavsus bekledim. Madam Jeralti'nin (civardaki meyhaneci karı) dükkânının kapısı içerisinde idi. Tamam nısf-ı leylden biraz sonraca bizim kapı önünde bir araba durarak içinden Juli çıktı. Arabacıya ücretini verdikten sonra "Bu da senin için" diye birkaç para daha verdi ki o da bahşişi olacağını anlarsın.

—Bahşiş de ha? Aman Yarabbi!

—Ondan sonra bir iki akşam daha bekledim. Hep böyle. Hatta bir aralık arabacının yanında bir de ihtiyar komisyoner (hamaliye ve mektup irsali gibi hizmetlerde kullanılan adamlar) peyda oldu. Yani matmazelin bir de vale de piyesi (ayak uşağı) peyda oldu.

—O! O! Ne sürat?

—İşte beni asıl düşündüren de o oldu. Hangi kız böyle kendisini muhafaza altında bulundurmaya mecbur olur? Düşün bakayım düşün.

—Ne bileyim ben!

—Vakıa bilemezsin. Sen pek namuslu bir kız idin. Birtakım sutinörlerden, çapkınlardan, filânlardan endişesi olan kızlarda bu ihtiyat bulunur.

—Sutinör nedir?

—Bilmezsin ki a gözüm bilmezsin ki! Sen pek namuslu bir kız idin. "Sutinör" diye böyle Juli Döpre gibi visalini sermaye ederek beş on para kazanan esafilin güya hamileri olan çapkın heriflere derler. Bunlar kızların kazandıkları paraları ellerinden alırlar. Ne ise! İşte bizim Juli Döpre dahi almıştır yolunu. Mevlâ imdat eylesin.

—A! O çirkin kız mı?

—Çirkin mi? Hiç kızın, karının çirkini mi olur? Herbirine göre bir müşteri bulunabilir.

Vakıa kapıcının karısı bir kimse hakkında, hem de en masum kimseler hakkında edilen en müthiş iftiralara inanıvermeye daima hazır ve müstait idiyse de Juli hakkında söylenen söze inanabilmesi için kızda hüsnün mefkudiyetini mâni görüyor idi. Fakat kocasına muhalefette bulunmadı. Çünkü muhalefette bulunacak olsa söylenen fena sözlere inanmamış olmak lâzım gelecek. Karı ise mutlaka bu sözlere inanmak azminde idi. Binaenaleyh ertesi sabahtan bed' ile Juli'ye daha ziyade dikkatle bakmaya başladı.

Ne dersiniz? Kapıcı karı Juli'yi güzel bulmaya da başlamaz mı! Hem öyle tevehhüm eylediği için değil. Juli hakikaten şu ikinci hafta zarfında güzellenmeye de başlamış. Hatta yalnız elbisesi tecdit olunduğu için de değil. Kızın benzine kan, gözlerine fer gelmeye başlamış.

Ah zavallı Juli! İki haftadır karnı doymaya başladı da onun için. Bir de şevk-i muzafferiyet var. Dikkat etmeli. Makhuriyet, me'yusiyet vech-i insandaki revnakı izale eder. Teşebbüsatında muvaffak olan istikbal için ümidi artan insanda ise insanın revnakını artırır.

* *
*

İki gün sonra bir akşam üzeri kapıcı efendi kemal-i telâş-ı muzafferane ile karısına geldi. Dedi ki:

—Saydımın izini izleye izleye yatağını da buldum.

—O ne demek?

—Juli Döpre'nin devam eylediği haneyi buldum demek. Bu sabah buradan çıkar çıkmaz arkasına düştüm. Ver elini Rişliyö Sokağı. Bir büyük haneye girdi. Ben de uzaktan uzağa gezinerek bekledim. Tamam iki buçuk saat sonra çıktı. Oradan nereye girse beğenirsin.

—Başka bir haneye. İkinci bir aşığın yanına.

—Hayır! Kütüphaneye girdi. Kütüphaneye. Anlıyorsun ya oralarda gezindiğini görenler kütüphane için oralara gelmiş zanneylesinler diye.

—Ey kütüphaneden çıkınca?

—Artık beklemedim. Ama şu gece yarılarına kadar nerelerde zaman geçirdiğini de anlamak yok mu?

—Bu tafsilâta ihtiyaç messeder ise o da kolay. Bir kere yatağını anladım ya. Fakat nemize lâzım. Bize bu kadarı elverir. Şimdi Mösyö ve Madam Döpre'yi bırakmalı da şu kira için Matmazel Döpre'yi tazyik etmeli.

Ertesi günden bed' ile tazyiki zavallı kızcağız üzerine çevirdiler. Öğleden bir saat evvel Rişliyö Sokağı'ndaki haneye gitmek için kapıdan çıkar iken yolunu keserek paraları istediler. Juli:

—Aybaşı gelsin mağazadan aylığı alayım da vereyim, deyince karı koca ikisi de fena bir davranış ile davranarak mağazanın Rişliyö Sokağı'ndaki hane mi olduğunu ve orada nasıl bir meta satılmakta bulunduğunu sormak istediler ise de bir hatıra herifi meneylediği gibi karısına ettiği bir işaret onu da meneyledi. Juli'nin verdiği vaadi kabul ederek kızı yolunda serbest bıraktıktan sonra herif karısına dedi ki:

—Daha bugünden işin en sonuna varıvermeyelim. Ya mağaza işi gerçek ise? Yarın ben kızı daha iyi takip ederim. Dışarıda geçirdiği saatlerin kâffesini nerelerde geçirdiğini tamamıyla öğrendikten sonra yapacağımızı yaparız.

Bakılsa Döpre familyası henüz ne kapıcıları, ne hane sahibini kiradan dolayı bu kadar meraka düşürecek derece-i me'yusiyet-i katiyeyi bulmamış ve bilâkis kızın mağazaya memuriyeti üzerine bir büyük ümide nail olmuş ise de kapıcıları asıl meraka düşüren şey işin içindeki esrar olmasıyla esrar-ı mezkûrenin inkişafını istical için bu gayret-i takip ve tazyike duçar olmuş idiler.

O gün dahi Juli bilâ-takip ve lâ-mani işini gördü. O akşam dahi nısf-ı leylden bir saat sonra geldi ve bermutat kapalı yumruğunu yastık altına sokup avucu açık olduğu hâlde çıkardı. Hatta bu akşam kapıcı karısını dahi uyutmayarak Madam Jeraltin'in mağazasında beraberce bekleyerek kızın araba ile geldiğini görmüşler ve yarınki takibe ona göre kuvvet vermişler idi.

Yarınki takip kapıcının intizarının da fevkinde bir takip idi. Zira Juli her akşam yastığı altına koyduğu keseyi iki günde bir kere iddihar sandığına uğrayıp orada boşaltmak itiyadında idi. Bu takip sabahı dahi evvel-be-evvel iddihar sandığına gitmek için bir arabaya binince kapıcı derhal tezyid-i merak ederek artık bütçe haricinde bir masraf demek ise de lâ-ilaç o da bir arabaya rakiben kızı o vechle takip eylemiş idi. Juli'nin iddihar sandığına para istikrazı için değil para yatırmak için gittiğini kapıcı pek kolay hükm edebildi. Zira oradan para istikrazı için gidenlerin bir rehin götürmeleri lâzım gelip Döpre familyasında rehin olabilecek hiçbir şey bulunmadığı kapıcıya malûm olduğu gibi istikraz için müracaat edilecek gişe (vezne) başka ve para yatırmak için müracaat olunacak vezne dahi başka olduğundan kızın para yatırmak veznesine müracaatı asıl hakikat-i hâli kapıcıya anlatmış idi.

Oradan Juli yine Rişelya Sokağı'ndaki haneye geldi. Kapıcı artık kapı etrafından ayrılır mı? Hatta haneden sonra kızcağız kütüphaneye de girdiği zaman kapıcı yine ayrılmayıp bekledi. Nihayet bade'z-zuhur saat üçte kız kütüphaneden çıkınca ve bulvarlar yolunu tutunca kapıcı dahi arkasına düşerek çiçekçi dükkânına girdiği zaman bir aralık:

—Acaba defterci olduğu mağaza burası mıdır, diye meraklandı ise de o mağazanın defterciye değil a, tezgâhtara bile ihtiyacı olmayan bir fakir kocakarının dükkânı olduğunu görünce o ihtimali de defeyledi.

Kapıcı sokağın karşı tarafından hiçbir yere ayrılmıyor, çifte dürbünlere meydan okuyan iki parlak mavi gözleriyle dükkân içinde olanları hep temaşa ediyor. Ta akşam gazları yanıncaya kadar tarassut ederek Juli için hazırlanan çiçek sepetlerini gördü ise de bunların ne olacaklarını bilmediği için hiçbir tevilde bulunamıyor idi.

Gazlar yandıktan sonra Juli dükkândan çıkıp en yakın olan bir temiz lokantaya girdi. Mükemmel bir akşam taamına başladı. Vakıa lokanta içinde bulunanlar Juli'yi birbirine ihtar ve irae ederek binaenaleyh kapıcı dahi:

—O! Artık bizim miskin Döpre buralarda meşhur olmuş ha! Baksana herkes onu birbirine gösteriyor. Dirsek dirseğe dokunarak onu irae ediyorlar, diye kendi şüphelerine gittikçe kuvvet veriyor ise de Juli'nin yanına kimse sokulmuyor, kimse ona bir bulvar aşinasına edilecek muameleyi etmiyor. İşte burası kapıcının merakını mucip oluyor.

Juli aheste aheste taamını ikmal eyledikten sonra kalkıp yine evvelki çiçek dükkânına girdi. Bu taam meselesi zavallı kapıcıyı pek imrendirdi, yutkundurdu ve hatta:

—Anan baban lahana haşlamasıyla kanaat eyledikleri hâlde sen rozbifleri, biftekleri, pirzolaları attın gövdeye! Haydi bakalım ey demircinin kızı! Yakında başımıza bir büyük madam olup konar mısın, bile dedirtti ise de herif bir lahza takipten vazgeçmemeye karar-ı kati vermiş olduğundan kızın arkasını bırakmıyor ki hanesine gelsin de o da karısının kaynattığı sığır etini yesin.

Tamam tiyatroların önlerinde kalabalık peyda olmaya başladığı zaman Juli eline bir sepet çiçek alarak o gece hangi tiyatronun kapısına gidecek idiyse gitti. Zira her gece aynı tiyatronun kapısı önünde bulunamıyor idi. Zaten her tiyatro her gece oyun veremez ya! Kapıcı dahi kızın arkasından giderek Juli bir tarafta eş'ârını irada başladığı hâlde kapıcı dahi diğer taraftan kendisini temaşa eyliyor idi. Herif badî-i emirde:

—O! Anlaşıldı. Bizim Juli'nin kazancı ne yolda olduğu anlaşıldı. Burada şu tatlı şiirleriyle celb-i kulûb ediyor. Mev'id-i visali de Rişölye Sokağı'na veriyor. Ne kadar da anlaşıldı ya, fakat kapıcının zihni bundan ileriye geçebilir mi? Hele ekseriya gelip tiyatroya giren zevatın ne hikmete mebni bu kıza hemen şapka çıkarmaya takarrüp derecesinde iltifatlı selâm verdiklerine hiç manâ veremiyor idi. Kız birinci sepeti bitirdikte başka bir karı kendisine bir sepet daha getirdi. Ahz u itanın revacı kapıcının hasedini tahrik edecek dereceye vardı. İlk sepette yüz kadar buket bulunduğunu o da tahmin etmiş olduğundan bunların beherini onar santime vermiş olsa bin santim edecek. On frank! Halbuki sepet yenilendi.

Kapıcı için beheri yirmişer santim sermayesi olan buketlerin onar santime satıldığını hülya etmek şayan-ı istibad bir şey değildir. Herifin çiçeğe ömründe bir para verdiği yok ki kıymetini, fiyatını bilsin.

İkinci sepet dahi satılıp biterek üçüncüsü geldiği zaman kapıcı hasedinden helâk derecesine vardı. Hele sair bu kadar şükufe-füruş kızlar bulunduğu hâlde neden en kibar ahali daima Juli'ye müracaat ediyorlar, neden diğer kızlar yalnız bazı sigar ahaliye çiçek satabiliyorlar. O da âdeta dilenircesine bir zillet ile. Juli ise sanki orada bir kibar kızı gibi duruyor. Sanki bir kilisede papaz imiş de vaaz veriyormuş!

Her şey ne ise ne, ama Juli Döpre hakikaten güzel okuyor. Bunu cahil kapıcı bile anlıyor. Böyle ağzından şekerler saçılan kızın az aşığı mı olur? Durunuz bakalım! Kapıcı son dakikaya kadar bekleyip her şeyi görecek. Hatta açlığından geberse yine bekleyip mutlaka görecek.

Juli Döpre saat on buçuğa kadar tiyatronun kapısında çiçek sattı. Hatta içeride oyun başlamış olduğu hâlde bile en kibar ahali henüz gelmekte olduklarından kızcağız bunlara çiçek sattığı gibi bazı bazı tiyatronun içinden de kadın erkek erbab-ı merak çıkarak buketler alıyorlar idi ki işte asıl bunlar diplomalı kızın buketleri içinden çıkan kura kâğıtları gibi kâğıtlarda yazılı bulunan beyitleri fal-ı hayr ittihaz edenler idi.

Kapıcının bittabi dikkat edemeyeceği bir hâli dahi karilerimize biz haber verelim. Henüz iki haftadan beri bu sanata süluk etmiş ve üçüncü haftaya daha yeni girmiş olan Juli Döpre kendisinden çiçek alan en muteber takımdan birkaçının ahval-ı hususiyelerini bile teyakkun eylemiş idi. Okuduğu eş'ârdan hangilerini daha ziyade beğendiklerine, hangilerinin birkaç kelimesini bir tavr-ı tasdik ile kendilerinin de tekrar eylediklerine ve mülâhaza yollu ne gibi birkaç kelime söylediklerine dikkat eyleyerek bunlar sevda-zede midirler? Sevdalarında bedbaht veyahut bahtiyar mıdırlar? Henüz mülâzemet-i âşıkanede mi bulunuyorlar? Zeki ve müteallim kız derhal intikal eylemiş idi de buketler derunlarına koyduğu beyitlerin bazılarını bunların hâllerine mütenasip olacak surette yazıp onları sepetin bir belli yerine koymakta ve o kimseler geldikleri zaman o buketleri ellerine tutuşturmakta idi. Bundan dolayı diplomalı şükufe-füruşun falları niyetin üzerine uğradığı bile şöhret bulmaya başlamış idi.

Ne istigrap ediyorsunuz? Paris'te hâlâ iskambil kâğıdı ile türlü fallar açılarak ahkamına inandıkları ve sihir ile, efsunla uğraşan karılara hâlâ birçok kimseler ve kibardan bile kadınlar müracaat eyledikleri hâlde bunda istigrap olunacak ne vardır? Her hâlde Juli'nin falcılığı bunlara nispetle pek masumane bir falcılık hükmünde kalır.

* *
*

Saat on buçukta Juli mahut kocakarının çiçek dükkânına avdet eyledi. Cebinden biraz para çıkarıp dükkâna bıraktı. Camın dış tarafından kapıcı gözlerini dört açmış olduğu hâlde bunları temaşa ediyor. O aralık sakalına kır serpmiş bir efendi dükkâna girip Juli'yi selâmladıktan sonra bir köşeye çekilerek gizlice konuşmaya başladılar. Bu efendi Juli'ye bazı evrak verdi. Juli dahi kolundaki çantasından bazı evrak çıkarıp efendiye ita eyledi.

Evet! Şimdi Juli'nin kolunda bir de çanta asılıdır. İçinde evrak dahi var. Juli muteberce bir mağazada defterci değil mi ya?

Kapıcı bu efendiyi görünce Juli'nin âşıklarından birisi olduğuna şüphesi kalmadı ise de bu âşık ne tuhaf âşık? Juli yanında âdeta tazimkârane bir tavırda bulunuyor. Demirci kızına bu kadar hürmet neden?

Kapıcının aklına daha başka şeyler de gelmeye başladı. Sakın Juli bir cinayet kumpanyasına müşterek olmasın? Zira artık anlaşıldı ki öyle bir dükkânda defterci olduğu hakkındaki rivayetler masal nev'indendirler. İşin içinde koskocaman bir yalan var. Bir işe yalan karıştı mı elbette onun içinde birtakım da âmâl ve makâsıd-ı mesture bulunacak.

Vakıa kapıcı çok okumuş bir adam değildir. Çok değil, hiç bile okumamış, ama bilgi denilen şey yalnız okumaya mütevakkıf olamaz. Çok görmüş, çok işitmiş, hem de kapıcısı olduğu hanenin kâin bulunduğu sokaktan pek de tebaüd etmeksizin çok işitmiş, çok görmüş. Piti Jurnal'in dahi her nüshasında sütunlar dolusu ahval-i cinaiye münderiçtir. İşin içinde bir bit yeniği var ama derhal anlayamıyor da kapıcının da esması buna yanıyor.

Saat on bir buçukta Juli dükkândan çıktı. Evvelce getirilmiş olan arabaya binerek kendi hanesi yolunu tuttu. Fakat kapıcıya göre bakalım filvaki kendi hanesi yolunu mu tuttu? Saat daha on bir buçuk. Bir çeyrekde de hanesine gelsin. Juli ise ekser ya nısf'ü-l-leylden bir hatta bir buçuk, iki saat bile sonra geliyor.

Bu son şüphe üzerine kapıcı dahi bir araba tutarak kızı sonuna kadar takip etmek istedi ise de iki şey mâni oldu. Birisi yanında para bulunmaması, fakat bu bir şey değil, evine geldiği zaman verebilir. İkincisi Juli'nin bindiği arabanın gereği gibi yol almış bulunması ki arkasından yetişmek dahi kabil olamayacağından işte kapıcıyı asıl bu ikinci mâni meyus bıraktı.

Herif oradan olanca kuvveti tabana vererek yürüdü. Yarım saatte hanesine vasıl olabildi. Orada arabaya, Juli'ye dair eser yok. Bereket versin ki karısı henüz uyumamış bulunduğundan alelacele sordu ki:

—Matmazel Döpre geldi mi?

—Evet! Ne yaptı bakalım?

Herifin hemen cevap vermeye ve müşahedatını hikâye etmeye vakti var mı ya! Dalağı şişmiş, nefesi nefesini takip ederek çatlamak derecesine gelmiş. Karısı ise bunu görünce merakı artarak suallerini lâyenkati tekrar eyliyor. Nihayet bir çeyrek, yirmi dakika kadar oturup nefes aldıktan sonra kapıcı efendi o günkü takibatını tamamıyla karısına hikâye etmeye başladı. Hem de öyle bir surette hikâye eyliyor idi ki her gördüğü şeyler Juli'nin yalnız fuhşuna değil bir büyük cinayet kumpanyasına da iştirakine dair peyda eylediği zanları takviye eyliyor idi. Bu hikâyenin sonunda:

—Anladın ya karı, dünyada hiçbir kimseye inanmak olmaz. İşte böyle hiç ummadığın miskinler bile büyük büyük esrar içinde bulunurlar, diye hatime-i hükmiye serdederek karısı dahi:

—Evet koca hakkın var. Yarın paraları almayınca kızı elimizden salıvermeyiz. Hatta yalnız kirayı değil bizi de şu temettuat-ı mestureden biraz hissedar etmesini bile isteriz, dedi ki kapıcı güya pek afif bir adam olduğundan o mal-i habise iştirak etmek istemeyip, fakat kirayı aldıktan maada daha neler yapmak lâzım olduğunu da bildiğini karısına söyledi.

Olacağına bakınız ki ertesi sabah Juli daha erken davranarak kapıdan çıktığı zaman kapıcı henüz dünkü yorgunlukla uykuda bulunarak karısı dahi bir zaruret-i mübrime-i beşeriye için dar bir mahalde bulunduğundan kızın çıktığını ikisi de görmemişler idi. Vakt-i zuhur oldu. Saat bire geldi. Henüz Juli'den bir eser zuhur etmeyince karı koca kapıcılar merak ederek karısı ta mansarda kadar çıkıp Madam Döpre'den sual etmeye mecbur oldu. Kızın çoktan çıktığı haberini alınca karının hayreti son dereceye varıp bu haberi kocasına getirdiği zaman o da hayrette kaldı.

Karı koca yeniden bir müzakereye koyuldular. Kapıcı efendi kendisini pek namuslu bir adam bulduğundan şayet kızlarının hâllerinden anasının babasının haberi yok ise bu zavallı, namuslu adamları haberdar etmek dahi namusa ait bir vazife olduğunu ihtar eyledi. Karısı kocasının hiçbir mütalâasını dürüştane reddetmediği gibi bu mütalâayı da reddetmedi ise de Juli'den para çekmek hususunda kocası gibi müteredditolmadığından:

—Bir kere kızdan kirayı isteyelim. Bakalım kendi esrarı, telâşı, havfı neden ibaret bulunduğunu görelim de anasını, babasını da ona göre haberdar eyleriz, deyince kocası da buna itiraz edemedi. Kocasına lisanıyla bu sözleri söyleyen karı kendi kendisine de deruni olarak diyor idi ki:

—Eğer Juli'nin harekât ve sekenatından havfı ve anası babası duymasın diye endişesi var ise elbette bir hayli parasını çekebiliriz, ama esrarını ketmedişimizin mükafatı olarak değil. Kocamın dediği gibi öyle cinayetkâr bir kıza yataklık etmek iyi bir şey olabilir mi?

İnanmalıdır ki cihanda en mel'un insanlar bile yaptıkları fenalığı fenalıktır diye bilerek yapmaz. O fenalıkları, irtikaplarından dolayı mutlaka kendilerini mazur görürler, hatta iyilik yapıyoruz diye yaparlar. Eğer insan oğlunun yaptığı fenalıkları, vicdanlarının da hükümlerine muvafık olarak fena görmeleri lâzım gelse idi cihanda fenalık pek az olur ve âdeta insaniyet için bunların bir şeyn-i azim olması derecesindeki bedbahtlık gereği gibi ortadan kalkar idi.

* *
*

Alınız size dai-yi merak bir hâl daha. Hani ya ertesi günü kapıcı ile karısı kızı mutlaka tazyike alacaklar idi ya! Kız o akşam avdet etmedi ki bu kararı mevki-i icraya koyabilsinler. Validesine bir mektup göndermiş. Hem de her gece!.. mağazadan kendi yanına terfik olunan!.. ihtiyar komser ile göndermiş. Bu mektupta diyor ki:

—Anacığım, mağazanın usul-i defterisini benim koyacağım bir tarz-ı cedide ifrak için bu gece mağaza sahibesi madamın ha esinde kalacağım. Müzakere-i dur-a-dur ile vakit geçireceğiz. Merak etmeyiniz. Kaviyen umuyorum ki maaşımın yetmiş franga değil, seksen franga değil yüz franga bile iblağı için öyle aylarca, yıllarca beklemeyeceğiz.

Gerek valide, gerek peder hiç de merak etmediler değil ise de kızın verdiği ümit bu meraka galebe eyledi. Hatta ertesi gün Polini kızının mektubu-

nu kapıcı karıya bile irae etmiş idi. Kapıcı karının kocasından almış olduğu haberler üzerine az kalmış idi ki geveze ağzı açılsın da olanca esrarı bu meraklı valideye şerh ediversin.

Fakat geveze karı olanca kuvvetiyle cebr-i nefs ederek bildiklerini ortaya koyuvermemeye muktedir olabildi. Biraz sonra kocası gelip keyfiyeti ona da anlattı. Kapıcı efendi artık kira meselesine de ehemmiyet veremeyecek hâle gelip:

—Yok artık, iş her haddi, her hududu aştı. Mutlaka bu akşam çiçek ahz u itasından sonra yapılacak başka bir iş daha vardır da onun için bu kız avdet edemeyecektir. Bunu babasına haber vermemek bir namuslu adama hiyanet etmektir, diye Jan Döpre hanesine avdet eder iken yolunu kesip kendi odasına ithal eyledi. Juli hakkında icra eylediği takibat ve tetkikatı anlatmaya başladı. Karısı güya bu takiplerde kocasıyla beraber imiş de her şeyi daha âlâ olarak kendisi görmüş, kendisi öğrenmiş gibi kocasının biraz yanıldığı yerlerde birçok izahat ve tevilât ile noksanları ikmal eyliyor idi.

Karı koca kapıcılar yalnız bu vukuatı değil, vukuat-ı mezkûreden kendi istihraç eyledikleri netayici, ahkâmı dahi Jan'a inandırmak için tafsilât ve muhakematın hiçbir cihetinde zerre kadar noksan bırakmamaya gayret eyliyorlar idi. Zira Jan Döpre bunların istintaç eyledikleri şeylere değil a, doğrudan doğruya vukuata da inanmak istemediğini hâl ü şanındaki etvar-ı münkirane ile gösteriyor idi.

Zavallı adamcağız kendi kızının fuhşuna, cinayatına nasıl inanabilsin ki valide aguşundan ayrılması henüz üç hafta olmamış ve verilen haberlere nasıl inanabilsin ki bir mağazaya defterci olduğu hakkında getirdiği haberleri masala hamledebilecek hiçbir cihet bulunmayıp aldığı aylık ve beraber getirdiği adam vesaire hepsi bunun doğruluğuna şehadet ederler. Jan da bu adem-i itimat tavrını görünce kapıcı ağa dedi ki:

—Pekâlâ, sen de biraz meraklı bir baba ol da kızını takip et. Bak benim gördüklerimi sen de görür müsün görmez misin?

Bu teklif Jan'da bir tereddüdü mucip oldu. Kapıcı şu kadarcık bir alâmet-i mağlûbiyeti görünce arkasını boşlamayıp herifi mutlaka takibe mecbur etmeye çalıştı. Dedi ki:

—Haydi hemen bu akşamdan işe başlayalım. Matmazele tiyatro kapısında gelene geçene çiçek takdim ederken olsun gör de takibatın sahir cihetlerine ona göre razı ol.

Jan Döpre bu teklifi kabul etti. Akşam taamını etmek için karısının yanına çıktı. Ancak kendisi Polini'ye kızı Juli'den dolayı hiçbir şey söylemeyip binaenaleyh tiyatro önüne kadar gitmek için aşağıya indiği zaman kapıcının karısına dahi bu esrardan Polini'ye hiçbir şey sezdirmemesini rica eyledi ise de iki erkek çıkıp gider gitmez kapıcı karı soluğu yukarıda, mansardda alarak:

—Kardeşim, bana söyleme diye tembih ettiler ise de dostluğumuz söylemeyi icap eyliyor. Şayet sonra hiç istemediğin fena haberleri birdenbire alırsın da fenalaşırsın, diye mukaddimesinden tutturarak kendi kocasının takibatını da, bunları Jan Döpre'ye anlattıklarını da, hatta şimdi Jan Döpre kendi kocasıyla tahkike gittiklerini de birer birer cümlesini hikâye eyledi. Bu hikâye o kadar uzandı ki giden erkekler avdet eyledikleri zaman kapıcı karıyı hâlâ Polini'nin odasında bulmuşlar idi.

Gidenlerin neyi tahkik eylediklerini merak ettiniz değil mi? Öyle ise serian haber verelim ki hiçbir şey tahkik edemediler. Hatta Juli Döpre'yi tiyatro kapısında çiçek satar iken bile göremediler. Bu gece kız çiçek dahi satmıyor idi. Şuna buna ettikleri suale cevaben vakıa oralarda bir kızın güzel şiirler söyleyerek çiçek sattığını öğrendiler ise de kızın ismi Matmazel Döpre olduğunu dahi bilen yok. Zaten bunların hâl ve şanlarında, bunların kalıplarında, kıyafetlerinde olan adamlar kimlere müracaat edebilirler ve onların da ne haberleri olabilir ki daha ziyade malûmat verebilsinler. Juli Döpre bu gece bulvarlardaki tiyatrolar önünde yok vesselâm.

Bu mefkudiyet Jan Döpre'yi epeyce kızdırıp işittiği hikâyelerin hiçbir cihetine de inanmamasını müstelzem oldu ise de kapıcıya bundan da renk göstermek istemiyor idi. Yalnız kapıcı kendi odasına ineceği zaman Jan epeyce ters bir surat ile dedi ki:

—Beni dinle dayı. Yarın gece kız kapıdan girer iken sakın ha kendisine harf-i vahit söyleme. Zira yirmi beş okkalık demir bılokasından senin kafan daha sağlam değildir. Huda alîm bir çekiç darbesiyle kafanı tarümar ederim de ahir ömründe beni ya Roket meydanında kafa kesen makina altına gönderirsin, ya müebbeten prangaya!

Kapıcı bu emre itaat manâsına olarak baş salladı. Jan te'kiden dedi ki:

—Kız benim değil mi? İster fahişe olsun, ister cani senin nene lâzım. Ne zaman polis tarafından taharri olunur, ne zaman mahkemeden sorulur ise öğrendiklerini, bildiklerini o zaman söylersin.

* *
*

Juli o gece gelemeyeceğini zaten haber vermiş olduğundan artık avdetini beklemeyerek anası babası yattılar. Ertesi sabah Jan işine gider iken dün akşam kapıcıya olan tehdidini karısına da tekrar ederek:

—Şayet kız bugün gelecek olursa sakın ha kendi aleyhindeki teşebbüsatımızdan harf-i vahit söylemeyeceksin. Kızı ürkütüp asıl fenalığın büyüğüne sen sebebiyet verecek olursan beni bile bile günaha sokmuş olursun.

Emrini ita eylediği gibi aşağıya indiği zaman bu emri kapıcıya dahi tekrar ve te'kid ederek kendi işine o surette gitti. O gün Juli hanesine avdet edemedi. Gündüz dahi avdet edememesi pek tabi görüldü. Zira şu yakında öğleden evvel hanesinden çıkmak mutadı olan bir kız için öğle üzeri hanesine girmek hiç de intizar olunamayacak ahvaldendir.

Akşam Jan gelip de kızın henüz avdet etmediği haberini alınca bunu pek tabiî bularak akşam taamını yedi. Jan dahi derinden pek meraklı görünüyor idiyse de bu merakından karısına renk vermemek için ziyadesiyle cebr-i nefs

eylediği de anlaşılabiliyor idi. Zavallı Polini! Şu an kocasıyla çene yarıştırabilecek zamanlardan olmadığını anlayarak hiç ses çıkarmıyor idi.

Herif vakit ve saati gelince yattı, ama uyuyamıyor idi. Polini kızını beklemek için bermutat kömürlü mangalı karşısında oturdu. Saat on ikiye, bire kadar beklediği hâlde kızı gelmedi. Hatta nısf-ı leylden sonra saat ikiyi de geçti. Kız hâlâ yok. Kadıncağızda merak son dereceyi buldu ise de merakın faydası ne? Nihayet oturduğu iskemle üzerinde uyuyakaldı.

Polini'deki merak kapıcı karı ve kocada dahi var idiyse de bunlar harhalde mutat olan vakitte yataklarına girmekten geri kalmadılar. Hatta bunlar dahi uyudular. Juli bu gece tamam saat üçte gelebildi. Malûm a, kapıcıların bir ucu kendi odalarında ve diğeri kapının zenbereğine merbut birer ipi vardır ki geç gelenlere kapıyı bu ipi çekerek açarlar. Juli geldiği zaman kapıyı bu surette açarak hiçbir şey söylemek şöyle dursun kıza bakmak ve hâlini görmek için bile başlarını yorgan altından çıkarmadılar. Jan tehdidini ikaa kadir heriflerdendir. Hiç de şakaya gelmez.

Ama kapıcılar biraz himmet ihtiyar ederek kızı görseler idi kendi davalarının nasıl gittikçe kuvvet aldığını görerek pek mutmain kalırlar idi. Zira bu gece Juli'nin üzerinden kokusu alınan muattır ruhlar öyle şükufe-füruş kızların ve mağaza deftercilerinin sürünebilecekleri şeylerden olmak şöyle dursun benim diyen hanımların bile mübayaa edemeyecekleri pahalı ve kibarane şeylerdir. Juli'nin saçları öyle bir surette taranmıştır ki kızın hergün kendi kendisine taradığı saçlar bunun yanında zenci saçı kalırlar. En âlâ cinsinden bir de yağlı pudra sürünmüş.

Juli mansard katına vardığı zaman bermutat kendi odalarının kapısı açılarak validesi kendini istikbal etmedi. Uyumuş olmasına ihtimal veremeyerek epeyce korktu. Zaten dahi kızcağız pek halecanlı bir hâlde idi. Yavaşça kapıyı açarak içeriye girip validesini uyur görünce kalbi sızlamış olmalıdır ki çehresinde pek bahir alâim-i ıstırap ve terahhum nümayan oldu. Tamam içeriye girdiği zaman validesi de uyandı.

Bu hâlde uyuyanların uyku sersemliği pek çabuk geçer değil mi? Polini kızını her zamanki hâlinden başka türlü görünce bir türlü tahammül edemeyerek sebebini sordu. Hatta Jan uyumuş mu uyumamış mı diye korku ve merakından kocasını bir yoklama eyledikten sonra vereceği cevaba muntazıran kızının yüzüne bakabildi. Juli gayet fütursuz bir tavırla sordu ki:

—Neyi soruyorsun anacığım?

—Acaip, anlayamadın mı? Yüzündeki düzgünü, üstündeki kokuyu, saçlarındaki hâli?

—Ha, dün geceden kalma şeyler. Dün gece madam beni bazı dostlarına prezante edeceğinden tuvaletime itina etmeyi tavsiye eylemiş idi. Onların kullandıkları şeylerin hepsi en halis nev'indendir. Süründüğüm yağlı pudradır, ama işte o zamandan beri yüzümü yıkamış olduğum hâlde de çıkmamış. Muattır ruhların da kokusu üstümde kalmış.

—Ey saçlarını öyle kim taradı?

—Ben.

—Sen mi? O saçlar senin tarayabileceğin saçlar mıdır? Öyle saç taramak perukârlara mahsustur.

—Hayır nineciğim, ben de tararım. Fakat şimdiye kadar lüzum görülmediği için taramamışım. Mektepte bize bunu da meşk ederler, alaroman saç taramayı da öğretirler, alagrek saç taramayı da. Artık dün akşamki prezantasyon için velev ki bir perukâra tarattırılmış olsun, bugün mağaza içinde yine o perukâra tarattırmış olamam ya. Yarın dahi böyle tarayacağım.

Polini suallerin daha ilerisine varmayı istemedi. Ya kocası uyanık ise! Binaenaleyh Juli'nin verdiği izahate inanmış oldu. İkisi de yerlerine yattılar.

Jan Döpre uykudan uyandığı zaman karısını da, kızını da uykuda buldu. Uyandırmaya kıyamadığı gibi onlar kendiliklerinden uyanıncağa kadar beklemeye de vakti yok idi. Binaenaleyh aşağıda kapıcıya:

—Juli ile validesi uyuyorlar. Polini'ye bir şey söyleyemedim. Uyandıkları zaman siz Polini'ye ihtar ediniz ki kıza hiçbir şey söylemesin. Yapacağım şeyi ben bilirim, demiş idi. Filvaki Jan'ın dediği gibi Polini kızına hiçbir şey söylemedi. Kapıcılar dahi babasının takibine dair bir şey söylemediler ise de karı koca kızın esrarına vakıf olduklarını anlatmazlar ise patlayacaklarını gördüklerinden yine kirayı vesile ederek ve:

—Matmazel, bir muteber mağazaya defterci olduğunuzu anladık, ama o mağazanın çiçek mağazası olduğunu da gördük. Bu dahi Rişliyö Sokağı'ndadır. İşte anlıyorsunuz ya, her şeyi bi't-takip anladığımız gibi alışveriş de yolunda olduğunu gördük. Babanıza, ananıza hiçbir şey söylemedik. Söyleyeceğimizden emin olunuz, fakat şu bizim kirayı veriniz ki hane sahibi yanında yüzümüz yere gelmesin. Her gece sizi buraya getiren arabacıya verdiğiniz bahşişler gibi bize de bir şarap parası inayet eder iseniz aşkınıza, sıhhatinize içer sizi tebrik eyleriz, diyerek cibilletlerinde merkuz olan denaeti yine icradan geri durmamışlardır. Juli badî-i emrde biraz heyecanlandı ise de müteakiben gayet kibarane bir fütursuzluk kızın metanetini itmam eyledi. Kapıcının zevzekliğini bilâ-fütur dinledi. Herif sözünü bitirdiği zaman çıkarıp kirayı tamamen verdikten maada bir beş franklık da bahşiş vererek dedi ki:

—Zavallı validem ile pederimi yine haberdar etmeyiniz. Mahremiyetiniz, sükûtunuz bundan daha pahalı olduğunu bana sadakat-i namuskâraneniz ile inandırınız ki size bahşişlerin miktarını tezyit dahi edeyim.

Bu kadar kibarane sözü kapıcı karı ile kocası kimden işitmiş olabilirler? Hele bir demirci kızından işitilebilecek sözlerden olmadığı için birbirinin yüzlerine bakışakaldılar. Juli ise kemal-i vakar alicenabane ile kapıdan çıktı gitti.

* *
*

Kız gider gitmez hane sahibi dahi icar bekâyasını tahsil için oraya gelmiş olduğundan Döpre familyasının mansırdı kirasını tamam ahz ve kabul eylediğine dair kapıcının defterine imza eylemiş idi. Hane sahibinin de gitmesi üzerine kapıcılar artık bir dakika bile vakit kaybetmeksizin Polini'nin yanına fırladılar. Defteri gösterip kiranın te'diye olunduğunu ispat eyledikten sonra dediler ki:

—Bize de beş frank verdi. Şarap alalım da kızınızın sıhhatine içelim. Babasını da davet edelim. Belki bu hâl, kızınız hakkında haber verdiğimiz şeylere inanmanızı müstelzem olabilir.

Artık Polini'deki merakı, endişeyi hiç sormayınız. Akşam Jan dahi gelerek keyfiyet ona da tebliğ olundu. Hatta kapıcı dedi ki:

—Dayı, biz sizin tarafınızdan aylığı verilir casuslar değiliz, ama sizi pek namuslu adamlar tanıdığımız için haber veriyoruz. Sözlerimize inanmayarak bizi yalancı ettiğiniz için de işte şöyle maddeten ispat-ı müddeada bulunuyoruz. Ama kızınızın her hâline, her hareketine rızanız munzam ise ona ne diyeceğimiz kalır. Hatta aşığı ile kolkola buraya gelecek bile olsa yine sesimizi çıkaramayız. Emsali çok. Bizim vazifemiz... Sözü bitirmeye meydan bulamadı. Demircinin o ağır eli çat diye kapıcının suratı üzerine öyle şiddetli bir tokat olarak iniverdi ki kapıcının gözlerinden ateşler fırladı. Jan dahi gözlerinden yıldırımlar fırlatarak dedi ki:

—Edepsiz! Döpre ismini taşıyan bir kız hiçbir vakit de aşığı ile kolkola vererek babasının hanesine gelip de gerek anasını babasını, gerek kendisini sizin gibi kepazelere kepaze ettirmez.

Kapıcı mukabele-i bi'l-misile davranacak olduysa da kaldırdığı elini Jan'ın yüzüne indirmeye muktedir olamayıp yine kendi yanı başına indirdi. Zira Jan bu hâl-i acziyle beraber kapıcı gibi dört miskini yere serebilir idi. Yalnız şematetkârane bir tavırla kelâmen mukabeleye cür'et alarak:

—Evet, yalnız buraya gelemez ama her yerde gezer. Rişliyö Sokağı'na da gider, her yere de, diye mırıldandı. Jan buna cevaben dahi:

—Nereye gider ise gider, ama hiçbir hâl ve hareketinden kimseye ve bilhassa senin gibi makhurlara hesap vermeye mecbur olmaz, dedi. Hemen karı koca kendi odalarına çıktılar. Müheyya olan taamcıklarını yediler. Jan da o akşam Polini'yi korkutacak bir tavr-ı meyusane yok idiyse de derin derin düşünmesi dahi kadıncağızı korkutuyor. Hatta kocasının vakt-i mutadında yatmadığını da görünce:

—Jan rica ederim, bizi dillere destan edecek bir hâlde bulunma, diye gayet muhterizane bir de ricaya cür'et alabildi. Jan karısına acıyarak dedi ki:

—Müsterih ol Polini, ne olacağı var ise iş olmuş bitmiştir. Bizim artık men'e kudretimiz kalmamıştır. İşin bundan sonrası şu belâyı bir suret-i hakîmanede hâl-i tabiîsine uydurarak budalacasına hareketle felâket-ı vakıanın dehşetini bir kat daha arttırmamaya kalmıştır.

Adamcağız bu sözü karısına şerh ve izahtan da geri kalmadı. Vukuundan korkulan felâket sahihan vaki bile olmuş olsa Juli için bunu bir cinayet-i azime saymaya insaf kâil olamayacağını teslim eylemiştir. İnsanın şu menhus hayatı sürüklemesi için evvel-be-evvel muhtaç olduğu şey bir lokma ekmek değil mi? Juli onu babası hanesinde de bulamaz ise ne yapar? Alfret de Musse'nin dediği vechle açlık bir lokma ekmek için bir buse istiyor. Hayatı mı feda edersin buseyi mi? Hem yalnız kendi hayatını değil, bir valide, peder hayatını da!

Zavallı peder karısını müteselli etmek için şu mülâhazaları tavrını görenlerin ciğerleri paralanacak bir tavr-ı feci-i feylesofane ile irad eyledikten sonra dedi ki:

—Bununla beraber daha şimdiden meyus olmaya gelmez. Juli akıllıdır. Öyle çocukcasına, eşekcesine bir hareket ile kendini bütün bütün şayan-ı muaheze bir hâle duçar etmez. Bakalım gelsin, konuşalım da ne yapılacağını ona göre kararlaştırırız.

* *
*

Juli bu gece dahi pek geç geldi, ama dün geceki kadar değil. Nısfü'l-leyli iki saat geçerek geldi. Dış kapıdan geçer iken kapıcılar tarafından hiçbir hilâf-ı âdi hâl vukua gelmedi. Odaya girip de pederini henüz uyumamış görünce anladı ki kapıcıların mahremiyet ve sadakati beş frank bile etmeyecek bir şey imiş. Fakat hâlinde, tavrında hiçbir eser-i havf ve telâş göstermedi. Bilâkis:

—Bonsüvar babacığım! Bu akşam beni beklediğinize pek memnun oldum. Zira ben geliyorum sizi uykuda buluyorum. Siz gidiyorsunuz, beni uykuda bırakıyorsunuz. Yekdiğerimizi hiç göremez olduk, diye izhar-ı beşaşet eylemiş idi. Babası da kızından bir tavr-ı beşuşaneyi esirgemedi. Hatta bîçare Polini ta babanın kıza bu tavr-ı beşuşanesini görünceye kadar içinden giden kanları dindirememiş idi. Soğuktan gelen kızcağız mangaldaki kömür ateşinden biraz ısındıktan, dinlendikten sonra pederi:

—Ey kızım, esrarın hepsi meydana çıktı. Ben de hâl ve kudret kalmamış idi ki senin üzerinde bir babalık tavrıyla hakim olmak iddiasında bulunabileyim. Binaenaleyh maksadım seni istintak değildir. Fakat ahvalin âleme malûm olduğu hâlde bize meçhul kalması lâyık olamayacağını sen de bileceğinden bizi de bunlardan haberdar etmelisin. Şayet bizim için de yapılacak bir şey var ise yapalım, mukaddimesiyle kızı isticvaba çekti. Kız dedi ki:

—Öyle söylemeyiniz babacığım. Herhalde babamsınız, üzerimde hakimsiniz. Ben de sizin adalet-i pederanenize razıyım. Baba ile kız arasında vuku bulan sualler, cevaplar hep buraya kadar bize malûm olmuş bulunan şeylere dair olup ondan öteye geçememişler idi. Hatta bu mucavebenin neticesinde Juli dahi bunları babasına hulasa ederek demiş idi ki:

—Şimdi bizim hakkımızda icra edilen takibat ve tahkikatın bizim aleyhimizde hâsıl eylediği malûmatın hulasası şu oluyor değil mi? Evvelâ bir mağazaya defterci oluşum yalan imiş, saniyen ben tiyatro kapısında çiçek satıyor imişim, salisen Rişliyö Sokağı'nda bir haneye devam eyliyor imişim, rabian kütüphane-i kebire devam eyliyor imişim. Başka bir şey var mı?

Jan -Hayır kızım kat'iyen tayin olunanlar bunlardan ibaret.

—Daha bazı şeyler dahi var ise de onlar zan derecesinde. Öyle değil mi babacığım? Hani ya alüfteliğim, cinayetkârlığım meseleleri..

—Evet kızım onlar zan nev'inden.

—Onlar dursunlar da şu kat'iyen malûm olan şeyler üzerine size şu sözleri söyleyeyim. Kütüphane-i kebire devam bir kabahat olabilir mi? Şüphe yok ki olamaz. Hatta orada bir aşığım bulunsa bile. Öyle değil mi? Çünkü orada aşığım dahi bulunsa gayeti onunla birkaç söz etmekten başka mugayyer-i edep hiçbir hâl olamaz. Saniyen Rişliyö Sokağı'nda bir haneye devamın fenalığa mahmul olabileceği kadar iyiliğe de mahmul olabilir. Hiç olmaz ise fenalık mahmuliyetini de maznunattan addedebiliriz. Salisen mağazaya defterci oldum diye söylediğim yalan her hâlde mayup ise de bu suretteki bir yalan namusa dokunacak cinayetlerden addolunamaz. İşte mertebe-i tahakkuka varmıştır ki o yalanı irtika edişim şükufe-füruşluk ticaretimi setr içindir. Şimdi size sorarım ki yiyecek ekmeği olmayan bir kızın çiçek satması kabahat midir?

Karı koca birbirinin yüzlerine bakakaldılar. Biraz sonra Jan Döpre'nin gözlerinden iki damla yaş yuvarlandı. Buna Polini mukabele ederek dedi ki:

—Hayır, ne kabahattir ne de acınacak, ağlanacak bir felâket sayılır. Ben kızımın modistra olmasını bile muallimelik diplomasına dahi nailiyetinden ziyade bahtiyarlık addeyliyor idim. Ticaret neden kabahat olsun? Neden felâket sayılsın? Bilâkis en namuskârane şanlardandır. Namusa müteallik başka türlü bir fenalık olmasın yoksa!

Son lakırtı üzerine Jan pek fâci bir tavır ile kızının yüzüne baktı. Bu tavırda bir de istizah manâsı var idi. Juli babasının meramını anladı. Dedi ki:

—Sizden bir hafta daha mühlet isterim. O bir hafta nihayetinde bütün esrar cümleye münkeşif olur. O zamana kadar henüz kapıcılara da, size de malûm olmayan ahvali söylemem. Fakat şu namus meselesi için size derim ki demircilikte sakat olmuş bir Jan Döpre ile çamaşırcılıktan yetişmiş bir Polini'nin kızında iffet denilen şeyin ne türlüsü bulunabilmesini arzu edersiniz? Hem öyle demirci ki evvelki gibi sekiz frank kazanamıyor. Hem öyle çamaşırcı ki şimdi o sanatı ifâdan iğreniyor. İkisi de açlığın ahkâmına sine veremeyeceklerini anlamışlar. İkisinin de en genç, en muktedir, en zengin oldukları zamanda suret-i ittihat ve izdivaçlarını der-hatır etmeli. Bunların kızı yine o zamanki derece-i iffetleri kadar afîf olursa diyecekleri kalmaz ya?

Babası da anası da başlarını önlerine eğdiler. Sözde yine Juli devam eyledi. Dedi ki:

—Bana bir hafta daha mühlet veriniz demedim mi? Başka bir şey demem. İnşallah o bir hafta sonra iffetçe, namusça dahi anamdan, babamdan fâik olduğum tahakkuk eder. Fakat sizden o muhafazası kaydında bulunduğunuz namus üzerine kasem ederek teminat isterim ki beni bir hafta daha takip etmeyeceksiniz.

Jan bir cür'et-i fedakârane ile başını kaldırarak:

—On beş gün bile, dedi. Juli buna pek memnun oldu. Dedi ki:

—On beş gün mü? Mühleti o kadar temdîd edebilseniz daha ziyade sevinir idim. Zira o zamana kadar işlerimin kâffesini bitirip neticeyi size daha parlak gösterebilir idim.

Jan -Evet, tamam on beş gün!

İşte bu müahede üzerine cümlesi mutmain olarak yataklarına girdiler. Fakat kız yumulu olan yumruğunu bermutat yastığı altına sokmazdan evvel ibrişim keseyi açarak validesine elli frank itâ eyledi. Dedi ki:

—Ayda elli frank maaşa munhasırr bir defterci olmadığım ve ondan daha zengin bulunduğum anlaşıldı ya. Şu para ile her gün beşer frank sarfederek ocağa koyacak odun dahi mübâyaa etmenizi rica ederim. Ben akşam sabah dışarıda taam eylediğimden beşer frank size kâfidir zannederim.

Jan da Polini de ziyade memnun oldular. Jan dedi ki:

—İki frank kadar da benim var! Günde yedi frank. Artık arkadaşların ekmek kırıntılarını toplayıp yemeye de muhtaç olmam.

Baba ile kız arasında adem-i takip için karar verilen on beş günün tarihini günü gününe yazmaya mecbur değiliz. Lüzumu da yoktur. Zira yalnız bu on beş günün değil beş haftanın netayic-i vukuatını kariben maddeten göreceğiz. Yalnız şunu haber verelim ki işbu iki hafta zarfında Juli Döpre mansarddaki odaya iki defa daha gelemeyerek mağaza sahibesi madamın hanesinde!... kalmıştır.

Dışarıda geçirdiği bu iki gecenin ikincisini müahedenin on dördüncü günü akşamı geçirmiş idi. On beşinci günü akşamdan sonra temizce bir komisyoner Jan Döpre'ye bir mektup getirip teslim eyledi. Adamcağız mektubu açtıkta derununda yüz franklık bir banka kaimesiyle bir de kızı Juli'nin yazdığı mektup zuhur eyledi. Bu mektup şöyle yazılmış idi.

"Aziz babacığım! Melfuf yüz frank ile mahallece olan borçlarınızı verirsiniz. Mansardımızda eşyaya müteallik ne var ise cümlesini de kapıcılara terk ederek bir arabaya rakiben sizi komisyonerin götüreceği mağazaya gidersiniz. Orada gerek siz gerek validem tepeden tırnağa kadar elbisenizi tecdit ederek yine komisyoner ile birlikte Rişliyö Sokağı'ndaki hanemizi teşrif buyurursunuz.

Peder ile validedeki hayreti filânı tasvire lüzum yoktur. Bunlarda zaten "eşya" denilebilecek ne var idi ki almak kaydında olsunlar. Kızın emreylediği vechle ekmekçi, kasap, sebzeci, meyhaneci, vesaireye olan yetmiş dört frank otuz beş santim borçlarını verdiler ve araba ile elbiseci mağazasına gidip Juli'nin oraya zaten vermiş olduğu emir mucibince elbiselerini tecdit eyledikten sonra Rişliyö Sokağı'na vardılar.

Bu girdikleri hanenin kapıcısı demin çıktıkları hanenin kapıcısından daha pek çok ziyade terbiyeli bir adam olup Mösyö ve Madam Döpre'nin vürutlarını gayet tazimkârane bir surette selâmladı. Yeni müstecirler üçüncü kata çıkarıldılar. Mini mini bir hizmetçi kız bunları istikbal ederek gereği gibi güzel bir apartmana (daireye) soktu. İlk girdikleri yer bir büyücek salon olup orta hâllicisine mefruş olduktan başka bir tarafta da epeyce zengin bir kütüphanesi var. Salonun diğer kapısından kızları Juli Döpre kezalik orta hâlli bir kız gibi giyinmiş olduğu hâlde kemal-i halecanla girip anasını babasını kucakladı. Ekânim-i selâse gibi üçü cesm-i vahit kesilmiş olan bu familyanın altı gözlerinden bir hayli zaman eşk-i şâdi tereşşuh eyledi. Nihayet Juli:

—Anacığım, babacığım! Haydi dairemizi gezelim, diye bunları gezdirmeye başladı. Bu salondan ve bir de on kişilik kadar bir sofra istiâbına kâfi yemek odasından maada birisi anasına babasına diğeri kendisine mahsus olmak üzere iki yatak odası, mutfak hizmetini görebilecek ve bir tarafı da hamam gibi istimale salih bir yer. Bunun yanında aşçı veyahut hizmetkârın yatabilmesi için bir de küçük oda gibi bir şey! Her taraf hep orta hâlli derecesinde döşenmiş. Juli dedi ki:

—İşte haneniz burasıdır ki öteki evin kapıcıları tarafından size verilen vehim mucibince buraya bir âşık gelecek de sizi mahcup edecek diye hiç havfınız olmasın. Eğer sanatım sizi rahatsız edeceğini bilmese idim yatak odamızı yine evvelki gibi yalnız bir oda olarak tehyie ettirerek yattığım yerden sevgili yüzlerinizi temaşa ede ede bahtiyarlığımı itmam eyler idim. Fakat ben uykuda bulunacağım zamanlar siz uyanık ve ben uyanık bulunduğum zamanlar siz uykuda olacağınızdan birbirimizi taciz etmeyelim diye odaları ayırdım.

Babası bu dairenin kirasını sorup da Juli'den:

—Yılda sekiz yüz frank, cevabını alınca bu kadar güzel mefruş bir yerin bu kadar ucuz isticâr olunabildiğine şaşmış idi. Juli def'-i istigrap için dedi ki:

—Hayır babacığım. Mefruşatın kâffesi kendi malınızdırr.

—Kendi malınız mı?

—Evet! İşte şu hesabı görünüz, diye bunları salona cemederek ellerine bir defter tutuşturdu. Defterde beş haftanın hesabı münderiç idi.

Evvelâ şu beş hafta zarfında Juli otuz bir akşam çiçek satmış. En az hâsılat ilk akşamın doksan altı frank elli santim ve en çok hâsılat dördüncü haftanın yedi yüz yirmi üç franga varan bir gecesinin hâsılatı olduğu görülüyor. Ve topyekün hanesinde de bin üç yüz doksan beş frank yetmiş beş santim yazılı. Yine varidat hanesinde Juli'nin Şatle tiyatrosunda üç akşam icra eylediği kıraat-i eş'âr konferansının ücretleri münderiç. İlk akşam için yedi yüz elli ve diğer iki akşam için dokuzar yüz franktan bin sekiz yüz frank yazılmış ve bu iki bin beş yüz elli frank dahi topyeküne zamm olunarak miktarı on altı bin beş yüz franga vardırılmış. Nihayet Juli'nin buketler içine koyduğu kendi eş'ârının tabı için bir tâbia verilen mezuniyet üzerine aldığı iki bin beş yüz frank münderiç ki bununla umum yekün on dokuz bin franga varmış.

Mesarifat cihetine gelince şu dairenin tefrişi için müfredatı defter-i mahsusuna atf olunarak dört bin yedi yüz elli iki frank yetmiş beş santim yazılmış. Juli'nin bu müddet zarfında mesarif-i müteferrikası diye de üç yüz altmış bir frank konulup elbise ve mübâyaat-ı müteferrika namıyla bir de dört yüz on yedi frank daha yazılmış. Cem'an yekün beş bin beş yüz otuz frank yetmiş beş santim.

Zavallı ana baba bu defteri okur iken elf leyle hikâyesi okuyoruz zannına düşmüşler idi. Defterin mütalâası bittikten sonra Juli bunları kendi odasına götürerek ve bir çelik çekmece açarak derununda çıkardığı yüzde dört buçuk faizli Fransız eshamını irae eyledi. Dedi ki:

—İşte bunlar tamam on bin franklıktır. Şu da üç bin franktan mütecaviz nakit ki kariben yine kâğıda tahvil olunacaklardır!

Anası babası Juli'yi bir daha kucaklayıp öptüler. Juli dedi ki:

—Babacığım! Alınız kalemi elinize de size bir de senevî bütçemizi göstereyim.

Fakat Jan'ın çatlak çutlak eli kalem tutamaz idi. Polini kalemi alıp Juli'nin imlâsı üzerine yazmaya başladı. Juli dedi ki:

—Hane kirası sekiz yüz frank, hizmetçi Julyet'in yıllığı iki yüz frank. Julyet dahi dahil olduğu hâlde dört kişinin boğazı yılda iki bin sekiz yüz seksen frank. Levazım-ı iktisaiye iki kadın bir erkek için bin frank ki altı yüzü benim, iki yüz ellisi validemin, yüzü pederimin, ellisi de Julyet'in. Mesarif-i teshiniye yüz elli frank. Mesarif-i tenviriye iki yüz frank. Şimdi bunları cemediniz.

Polini -Beş bin iki yüz otuz frank.

Juli -Öyle ise küsurlü bir yekün teşekkül etmemek için iki yüz yetmiş frank da müteferrika koyunuz.

Jan -Öyle ise tamam beş bin beş yüz frank!

Juli -Şimdi buna mukabil bir de şuna bakınız, diye bir mukavelename çıkarıp gösterdi ki Teyatr Fransa idaresiyle akd olunmuş bir mukavele idi. Teyatr Fransa'dan başka hiçbir yerde hiçbir hizmette bulunmamak ve yalnız neşriyat-ı kalemiyede muhtar olarak yılda tiyatroda on iki kraat-ı eş'âr konferansı verip bir de genç aktkrislere fesahat dersi vermek şartıyla senevî on iki bin frank maaş, bin iki yüz frank da araba ücreti!

Ey artık sevinçlerinden akıtacak gözyaşları dahi bulamaz oldular. Bir maişet-i bahtiyarane ki varidatlarının yarısı ile akilâne ve muktesidane yaşayabilecekler.

Encamkâr pederi validesine bir tavr-ı serzeniş ile dedi ki:

—Ben sana demedim mi Polini? Bir gün gelecek ki Juli'ye harcettiklerimizi Juli ma-ziyadetin ödeyecek, demedim mi?

Polini tavr-ı serzenişi takındı. Dedi ki:

—Muallimelikle değil, çiçekçilik ile!

—Nasıl çiçekçilik ile? Muallimelik ile!

—Nasıl muallimelik ile? Çiçekçilik ile!

Davayı yine Juli halleyledi. Dedi ki:

—Anacığım, babacığım! Şükufe-füruş dahi olacak olsa kızları yine muallime diplomasına nail etmelidir.

HATİME

Evet! Juli bu meseleyi pekâlâ halleyledi. Şükufe-füruş dahi olacak olsa kızları terbiye ve talim etmelidir. Yalnız çiçek satmak ile şu saadete nail olmak mümkün olsa idi her şükufe-füruş kızlar nail olabilirler idi. Terbiye ve talim-i nisvan için memalik-i sairenin de Fransa'dan farkı yoktur. Hatta bizim dahi farkımız yoktur. Bir kız her ne olacak olursa olmalı talim ve terbiyesini ikmal etmiş bulunmalı. "Bizde kızların talim ve terbiyesine lüzum yoktur", demek için "Bizde erkeklerin de talim ve terbiyesine lüzum yoktur" diyebilmek cesaretini peyda etmelidir, ama kızların terbiyesine "O kadar lüzum olmadığı dava edilebilecek imiş. Terbiye ve talimin ol kadarı bu kadarı olamaz. Nisvan dahi cemiyet içinde yaşadıkları medeniye-i insaniyenin azasından tanındıkça erkeklerin talim ve terbiyeye ne kadar ihtiyaçları var ise kadınların da o kadar ihtiyaçları vardır. Bunu şimdiki zamanlarda inkâra cesaret edecek olanları müstakbel mutlaka tekzip edecektir. Kadınlardan dahi tabibeler, eczacılar, cerrahlar, kâbileler, muharrirler, feylosoflar, muallimeler, falanlar filânlar çoğalıp meydan aldıkları zaman o tekzib-i maddî vukua gelecektir.

Ama o zaman ne zamandır? Daha çok uzakta mıdır? Gaybı Allah'tan başka kimse bilemez.

DOLAPTAN TEMAŞA[25]

İFADE

Ber vech-i atî karilerimize hikâye edeceğimiz şey bir roman değildir. Zira roman hayalî olmak lâzım gelip bu ise bir vak'a-yı sahihedir. Bazı vakayi-i sahihe vardır ki en güzel romanlardan daha güzel bir roman teşkil ederler. Bu vak'a onlardan dahi değildir. Sadece bir sergüzeşttir. Lâkin ne garip sergüzeşt! Mütalâası için sarf edilecek zaman boşa gitmez. Hâsıl olacak istifadenin en büyüğü ise vak'anın ait olduğu asrın istidat-ı mahsusunu görmektir.

Bu sergüzeşti bize hikâye eden bir muhip ve mahbup zat olup mukaddime-i hikâyede demiş idi ki:

—Vak'a Yeniçeri zamanına ait olduğu cihetle bittabi 1240 senesinden evvel vuku bulmuştur. Bunu bana hikâye eden zat sahib-i sergüzeştin kendi ağzından işitmiş olduğu beyanıyla hikâye eylemiştir. Kendisi sikadan bir zat olup bana sahib-i sergüzeştin ağzından işitmiş olduğu vechle hikâye eylemiş bulunduğunu temin eylediği gibi ben dahi size ondan işitmiş olduğum vechle hikâye eyliyorum. Siz romancısınız. Bunu istediğiniz gibi tezyin eyleyebilirsiniz.

Evet! Muhibbimizin, mahbubumuzun hakkı vardır. Vak'ayı teşkil eden zemin o kadar güzeldir ki romancılık sanatında muttasıf olabileceğimiz olanca kudretle tezyine filvaki salâhiyeti müsellemdir. İşte, işte başlıyoruz

Ahmet Mithat

DOLAPTAN TEMAŞA

1

HELVA SOHBETİ

Balat mahallesinin Yukarı tarafında Kesmekaya denilen civarda esnaftan bir zat helva sohbeti yapmaya karar vermiş idi. Malûmdur ki eski zamanlarda kış gecelerinde helva sohbetleri yapılır idi. Ne yapsınlar? O zamanlar balolar, tiyatrolar, suareler maruf değil idi ki! Kıraathaneler filânlar da yok idi. Mahalle kahvelerinde uzun kış gecelerinin bir miktarını geçirebilmek ise her yiğidin kârı sayılabilir mi? Ocak başında yanan kandillerin zeytin yağı dumanları kahvehanenin şurasına burasına konulan ve her üç dört dakikada bir ona mahsus makas ile fitilleri kesilmek lâzım gelen bağ mumlarının dumanlarına karışarak ve bunların her ikisi üçer beşer karış uzunluğundaki çubuk-

25. Letaif-i Rivayat, 20. cüz, İstanbul, 1307, 135 s.

ların kâse kadar büyük lülelerinden buram buram intişar eyleyen dumanlar ile bi'l-ittihat kahvehane içi göz gözü görmez bir hâle gelir. Tiryakilerin aglebi müzmin bronşit illeti ile malûl olduğundan boğula boğula beş dakika öksürdükten sonra çıkarabildiği bir parça balgamı eğer terbiyeli adamlardan ise peyke önüne bıraktığı yemenilerinin altına tükürüp bu kadar terbiyeli ve mülâhazalı adamlardan değil ise "tu!...." diye ta kahvehanenin ortasına kadar fırlatır. Afyon yiyenler, esrar çekenler birer tarafta uyuklayıp sayıklarlar. Battal Gazi, Hamzaname gibi bir kitap okutarak dinlemek suretiyle eğlenmek lâzım gelse kitabı okumaya yeltenmiş olan kari heceleye heceleye, kekeleye kekeleye yine bir türlü söktürüp çıkartamadığı yerlerde zihni, gözü açık insanların canlarını sıkarlar. Bazı bazı saz çalıp eş'ar okuyan âşık namlı Tavukpazarlılar dinlenmek lâzım gelse bin naz ve istiğna-yı magruranelerinden sonra avazları çıktığı kadar haykırarak okudukları şeylerden zerre kadar irfanı olanlar mütelezziz olabilmek şöyle dursun bunu kendileri için en büyük işkence addederler. Aralıkta bir yüzük oyunu, tura oyunu gibi oyun çıkaracak olsalar süfehası fuzelâsına bin kat galip olan o kahvehanede bu oyunların sebebiyet vereceği kavgalar, gürültüler onlardan husule gelebilecek zevki de berbat ederler. Şeker çekişmek vakıa bu kahvelerin en sakitane ve sakinane eğlencelerinden madut idi ki terazinin bir gözüne gayr-i muayyen bir miktarda vaz' olunan şekerin kaç dirhem olduğunu keşf için herkes o kefeyi eliyle tartıştırıp yoklayarak "şu kadar dirhem" dedikçe diğerleri yoklayıp dirhemin miktarını arttıra arttıra nihayet son yoklayan adam şekerin hükm olunan dirhemler sıkletinde olmadığına yakin hâsıl eder ise "tartsınlar" demesiyle şeker tartıldıkta muayyen olan dirhemden eksik ise bu kumandayı verenin ve ziyade ise son müzayedeyi arttıranın malı olmasından ibaret idi. Ancak bu oyunda dahi şamata, gürültü, niza, bazı kere mudarebe derecelerine de varır idi.

Elhâsıl o zamanın mahalle kahveleri bu misilli patırtılı gürültülü eğlencelerden mahzuz olanlar için belki bizim bu satırlarda bir şive-i muahazekârane ile yazdığımız şeyleri bir suret-i sitayişkâranede yazdırtacak eğlence mahallerinden madut olabilir idiyse de her hâlde kendini bilenler kış mevsimlerinin uzun gecelerini kısaltmak için oralara müracaat etmeyip "arifane" veyahut "harifane" denilen surette yani kimler bulunacaklar ise onlardan toplanacak beşer onar kuruş ile yapılan veya bi'l-münavebe verilen ve ismine "helva sohbeti" denilen içtimalarda eğlenmeyi tercih ederler idi.

Sanki bu helva sohbetleri tamamıyla akilâne, zarifane, halimane, kibarane şeylerden mi idiler? Heyhat! Her şey asrın mizacına istidadına göre olmak veyahut erbabının derece-i terbiyesine tâbi bulunmak zaruriyattandır. Vakıa helva sohbetlerinin bazıları pek kibarane bir surette icra olunur idi. Çünkü sohbeti yapan zat kibardan olduğu gibi cemeylediği ahbap dahi kibardan bulunur idi. Türlü türlü sıra oyunları çıkarılıp bunların bazılarında gerek oynayanlar gerek temaşa edenler gülmekten kırılır idi. Herkes kendi hanesinde akşam taamını ettikten sonra sohbet mahalline gitmiş bulunduğu hâlde gecenin saat altılarına yedilerine kadar eğlenildikten ve o zamanlar herkes hanesinde akşam namazından evvel taam etmek mutat olduğundan sohbetin sonlarında

karınları acıkan ahbaba şimdiki alafranga içtimalarda "supe" tabir olunan gece taamı çekildiği gibi bir dolmuş hindi veya ona mümasil bir et ve lahana yapraklarına sarılmış bir yalancı dolma veya buna mümasil bir taam ile bir de helvadan ibaret bir gece taamı verilir idi ki eğer sohbet bi'l-münavebe yapılıyor ise ondan sonra helva sohbetinin hangi efendi tarafından verileceğini tayin etmek için bir iki okka kadar helvadan yapılmış bir topu varaklanarak tellenerek pullanarak çalgılarla şarkılarla o zatın önüne koyarlar idi. Helva sohbetinin bu suret-i kibaranesine kimin ne diyeceği olabilir? Fakat bunun dahi bazı suver-i evbaşanesi var idi ki onların tahatturu bile bugünkü günde tüylerimizi ürpertmeye kâfidir.

Bu evbaşane suretlerden birisini yine bize şu vak'ayı hikâye eden muhip ve mahbubumuz ber vech-i atî nakleylemiştir:

"Eski eyalât-ı şahanenin usul-i idaresi şimdiki vilayât usul-i idaresine tahvil olunduğu esnada ben dahi memuren Edirne'ye gitmiş idim. O zaman vali bulunan zata ahaliden bazıları bir arzıhal takdim ettiler. Bir hayli zamandan beri memleketlerinde helva sohbetleri hükûmetin emriyle memnu olduğundan bahisle memnuiyet-i vakıanın ref'ini istida eylediler. Vali paşa herkesin ırz ve namusuyla eğlenmesi memnu olmamak lâzım geleceğini nazar-ı dikkate alarak istida-yı ahalinin is'afı tarafında bulundu ise de şu memnuiyetin sebep ve hikmetini anlamak için arzıhali bir kere de mahkeme-i şer'iyeye havale eyledi. Zira usul-i eyalet esnasında bu misilli evamir ve nevahi mahkeme-i şer'iye siciline kayıt olunur idi. İhtimal ki hâlâ dahi bu kayda devam olunmaktadır. Zira sicil-i şer'îmiz bu devletin üç dört yüz senelik kuyud-ı muntazaması demek olup onda devam olunmamak mucib-i teessüftür. Bir de arzıhal mahkeme-i şer'iyeye havale olundukta yazılan derkenarda ne haber verilse beğenirsiniz? Meğer bir zaman Edirne şehrinde bir helva sohbeti vuku bulmuş. Dama oyununa gayet meraklı ve bu oyunda maharetli iki adam iddia etmişler. Hangisi mağlup olur ise galip olan tarafın tensip edeceği her şeyi mağlûbun icraya mecbur olmasına yeminlerle şartlarla karar verilmiş. Oyuna başlamışlar. Bittabi tarafeynden birisi mağlûp olmuş. Galip, "Kızını çağır da ziller takarak ahbabın karşısında oynasın!" demesin mi? Ahbap bu teklifin malâ-yutak olduğu beyanıyla adem-i kabulü cihetine gitmişler ise de galip talebinde ısrar eylediği gibi mağlûp dahi sözünün eri bir merd-i sadık olduğundan zavallı kızcağızını başı örtülü surette feraceli olduğu hâlde hanesinden getirip ziller taktırarak mehma-emken oynar gibi bazı harekâtta bulundurmuş. Birkaç gece sonra diğer bir sohbette bu iki damacı yine aynı şartla oyuna oturmuşlar. Tesadüf şeytanı bu ya! Evvelki galip bu defa mağlûp olmuş. Kızının duçar olduğu rezaletin intikamına teşne olan mağlûb-ı sabık ve galib-i lâhık, "Öyle ise ben de seni asacağım!" demiş ve kimse itiraz edemediği hâlde hasmını bahçedeki dut ağacına salb edivermiş. İşte bu mesele üzerine o zaman Edirne valisi bulunan zat dahi badema helva sohbetlerini menetmiş."

Bu vak'ayı uydurma fıkralardan zannetmeyiniz. Muhip ve mahbubumuz olan zat bunu Edirne vilâyet-i celilesinin mebadî-i teşekkülünde vukua gel-

miş bir muamele-i resmiye olmak üzere kemal-i ciddiyet tavrıyla bize hikâye eyledi. Nazarımızda kendisi de sikadan, gayet namuslu bir adam olduğundan rivayet ve hikâyesi bizce hakayık-ı kat'iyedendir. Binaenaleyh deriz ki o zamanlar helva sohbetlerinin kâffesi akilâne ve halimane eğlencelerden olmayıp birçoğu da suret-i evbaşanede idi.

Ma-haza bu kadar nakir ve kıtmir intikadata da ne hacet! Maksadımız yeniçeriliğin mevcut olduğu zamanlardaki eğlencelerin bazı suretlerini anlatmak olduğuna göre tefhim ve tafsilin bu derecesi kâfi görülsün de hikâyemize devam edelim. Ne demiş idik? Balat mahallesinin yukarı taraflarında, Kesmekaya denilen civarda esnaftan bir zat helva sohbeti yapmaya karar vermiş olduğunu söylemiş idik değil mi? Bu sohbete uzaktan yakından bazı ehibba ve ihvanını davet eylediği gibi meskenleri uzacak olan ve kendi esnaftan bulunan üç zatı da davet eylemiş idi ki bunlar Süleymaniye ve Kantarcılar civarı ahalisinden olup gece kendi hanelerine dönemeyeceklerinden helva sohbetini veren zatın hanesinde geceyi geçirecekler idi.

Üç arkadaş Limon İsklesinde birleştiler. Halbuki bunlar o zamanın akşamcılarından idi.

"Akşamcı" ne demek olduğunu bilirsiniz ya? Müptelâ-yı işret olanlar hanelerinde çolukları çocukları meyanında işret etmekten teeddüp ederler ve ziftlenecekleri birkaç kadehin nuş edildiğini evlât ve ıyallerinin görmesi terbiyelerine nakise vereceğini düşünürler idi. Hakları da yok mudur?

Binaenaleyh akşamları birkaç kadeh çakıştırmak mecburiyetinde bulunanlar kendi mahallelerine civar olan meyhanelerden birisine ya dükkânı kapadıktan veyahut mahall-i memuriyetten çıktıktan sonra gidip Apostol veya Artin'in hazırlamış olduğu âlâ mezelerle nargileleri çubukları tellendirerek çakıştırırlar idi de saat yarımdan sonraya kalmamak üzere güya akşam namazından çıkmışlar da hanelerine gelmişler gibi yine hanelerine binnisbe vakit ve zamanıyla giderler idi. Hatta bunlardan bazı erbab-ı mülâhaza karılarından da utanarak ağızları kokusunu belli etmemek için çiğ nohut, kuru kahve, günlük, kâkûle ve karanfil gibi bazı şeyler yemeye bile kendilerini mecbur addederler idi.

Sözün doğrusunu ister misiniz? Madem ki bir iptilâdır vardır, familya içinde çoluk çocuk arasında reis-i aile olan babanın kendisini cümleye kepaze edercesine işret-i rezilânesinden ise şu akşamcılık bi'l-vücuh müreccah görülebilecek meayibden maduttur. Biz yine hikâyemize bakalım: Demiş idik ki Kesmekaya semtinde helva sohbeti veren zatın davet eylediği misafirlerden üçü Kantarcılar ve Süleymaniyeli olup akşamcılardan dahi bulunmaları hasebiyle Limon iskelesinde birleşmişler idi. Bunlar helva sohbetlerinde işret bulunmamak ve kendileri ise sohbetten evvel akşam taamını da orada etmeye med'uv bulunmak hasebiyle mutatları bulunan gıdayı nerede alacaklarını müzakereye başladılar. Birisi Limon iskelesini tercih eyledi ki portakal, mandalina, tatlı limon gibi meyvelerden kat'-ı nazar tuzlu balıkların da enva-ı kesiresi meze ittihazına salâhiyetlerinden dolayı vakıa ağızları sulandırıyor idi. Ancak bu zevk bizim üç arkadaşın her akşamki zevklerinden olduğu için onların nezdinde ehemmiyeti o kadar büyük değil idi. İçlerinden birisi, "Yahu! Bu akşam da Yahudice bir işret edelim!" demesiyle bu rey diğer ikisi tarafından derhal kabul olundu. Zira bu üç yâr zaten birbirine gayet vefadar olduklarından bazı arzularına muhalif ahvalde bile yekdiğerine fedakârlık gösterirler idi. Bu akşamki Balat reyi ise zaten muvafık-ı nefsü'l-emr idi. Zira gıdalarını Limon iskelesinde alacak olsalar Kesmekaya'ya varıncaya kadar onun hükmü bilkülliye zail olacak idi. Binaenaleyh akşam gıdasını Balat'ta almak kavl ü kararıyla Limon iskelesinden bir kayığa bindiler ki tesadüfat-ı lâtifeden olmak üzere kayıkçıları dahi bir Yahudi idi.

2

MEYHANE SOHBETİ

Malûmdur ki Limon ve Yemiş iskeleleri gibi İstanbul iskeleleriyle Balat ve Hasköy gibi ekseriyetle Yahudi sakin olan mahaller arasında işlemekte bulunan kayıklar o kadar metin ve müzeyyen şeyler değildir. Zaten millet-i Yahudiyenin teyakkuzat-ı terakki-perestanesi henüz pek yakınlarda vuku bulmuş halâttandır. O zaman başlarına kova kadar bir hotoz giyen ve baş örtüsü ile ferace gibi bir setrî içine sımsıkı bürünen bir Yahudi karısına bir gün gelip de kendisi gibi bolicaların alafranga fistanlar giyerek, şapkalar takarak saçlarını da tarz-ı gûnagûnda tarayıp izhar edecekleri haber verilse idi Yahudi karısı kıyametin vukuu haber veriliyormuşçasına duçar-ı havf ve hıras olur idi. O zamanlar başındaki kavazeyi kulaklarına kadar indiren bir erkek Yahudi ihtimal verebilir mi idi ki bir zaman gelecek de Yahudiler sakallarına makas ve hatta ustura değdirecek? O zamanlar herkesin kıyafeti ve suret-i maişeti mine'l-kadim kendi kavimlerine mahsus olan suretten asla ayrılamaz idi. Şimdilerde bile bunun bazı mertebe bakiye-i ahkâmı müşahede olunuyor ya! Elhâsıl o zamanlar Yahudiler şu fani dünyanın yalnız parasından başka hiçbir şeyine rağbet etmemekte şimdiki hâllerinden pek ziyade ileride idiler. Akvam-ı sairenin eskisi Yahudilerin âdeta yenisi addolunup hatta çürüğü dahi tazesi sayılır idi. Limon, portakal, yumurta, gerek tuzlu gerek taze balık ve sebze ve meyve gibi şeylerin mutlaka çürüğünü Yahudiler aldığından milel-i saire her şeyin çürüğünü yemek mezheb-i yahudiyet iktizasındandır gibi bir zann-ı batılda bulunurlar idi. Hele yüz Yahudide birisinin yeni yapılmış hanede sakin olduğu veyahut yeni bir kayık kullandığı görülemez idi. Akvam-ı saire ellerinde bulunan kayıklar artık kullanılamayacak derecelerde eskidikten sonra, "Bu artık Yahudi harcı olmuş!" diye onu Yahudilere satarlar idi de bunu alan Yahudi de arkadaşları meyanında, "Mişon bir âlâ yeni kayık almış!" diye âdeta mahsud olur idi.

İşte bu izahattan anlaşılacağı vechle bizim Kantarcılı, Süleymaniyeli üç arkadaşın bindikleri kayık Yahudi kayığı olmasından dolayı gayet köhne bir şey idiyse de kayıkçı olan Yahudi bu milletin o zamanlar şimdikinden ziyade muttasıf olduğu cinasçılıkta beyne'l-yahud bile sahib-i şöhret bir adam ol-

duğundan esna-yı rahda o köhne kayık içinde hiç canları sıkılmayarak ve hatta Yahudinin cinaslı sözlerine kızmayıp bilâkis gülmekten kırılarak Balat'a doğru çektirip gidiyorlar idi.

Bir aralık Balat'ta ağız tadıyla işret edilecek meyhane hangisi olduğunu ve meşrubatın en âlâsı bulunup bulunmadığını Yahudiden sual eylediler. Yahudi, "Meramınız sarhoş olmak mıdır?" diye sorup da üç yolcudan tasdik cevabını aldıktan sonra dedi ki:

—Öyle ise Balat'taki meyhanelerin kâffesi ağız tadıyla işret edilecek ve cümlesinde meşrubatın en âlâsı bulunacak yerlerdir. Yalnız birinci ikinci üçüncü kadehleri içinceye kadar sabırlı olup kusura kalmamalısınız. Ondan sonrası gül gülistan olur sultanım!

Yahudinin bu cevabı rüfeka-yı selâsenin kahkahalarını arttırdıktan maada içlerinden birisine Bekri Mustafa merhuma isnat olunan bir fıkrayı ihtar eyledi. Diğer iki arkadaşından ziyade kayıkçı Yahudiye hitaben bu fıkrayı nakle başlayarak dedi ki:

—Hani ya şu Limon iskelesinde Zindan Kapısı tarafında bir türbe vardır. Orada medfun olan zata Bekri Mustafa derler. Bilirsin ya? İşte o Bekri Mustafa'yı bir aralık şarap zecriye memuru etmişler. Ama ne memuru? Muayene memuru! İskeleye gelecek şarap kayıklarının getirdikleri şarapları Bekri Mustafa muayene edip beğenir ise karaya ihracına ruhsat verecek, beğenmediği surette red ile kayığı iade eyleyecek. Sabahleyin sekiz mi on mu on beş mi ne kadar kayık gelmiş ise cümlesi muayene memurunun vüruduna muntazır! Bir de memur efendi gelip ilk kayık kaptanının bardağa koyduğu şarabı Üsküdar üstünden yeni yükselmiş olan güneşe doğru tutup rengine, berraklığına baktıktan sonra nuş eder. Fakat yüzünü gözünü buruşturarak, "Ulan Kaptan Yani! Böyle buruk şeyleri İstanbul'a ne getiriyorsun? Alarga bakayım alarga!..." diye Kaptan Yani'nin kayığını iskeleden teb'id eder. Halbuki bu muamelenin aynını Kaptan Dimitri'ye, Apostol'a, Barbatanas'a filâna da edip kimisinin şarabını pek ekşi kimisinin pek tatlı veyahut sulu bularak beğenmez. Muayene olunan kayıkların adedi sekize ona vardıktan ve Bekri Mustafa'nın sabah mahmurluğu geçerek tavrını neşe istilâsıyla gözleri parıl parıl parlamaya başladıktan sonra ilk tard olunan Kaptan Yani bir daha sokulup, "Efendim! Bizim eşek muço yanılmış da demincek zat-ı alinize kendimize mahsus olan buruk ve fena şaraptan vermiş. Hakkınız var efendim hakkınız var. Hiç öyle fena şeyler müşteriye çıkarılabilirler mi? Bizim asıl malımız şudur. Bir kere de buna bakınız." diye yine evvelki şaraptan bir kadeh daha tutuşturur. Bekri Mustafa bunu içince keyfinden ağzını şapırdatarak "Gördün mü köftehor. Malın âlâsı besbellidir. Gel öyle ise yanaş" der ve ondan sonra şarabı sulu olduğundan dolayı defedilen Apostol eşekliği hep muçoya hamlederek yeni yıkadığı kadehin içinde su bırakmasından dolayı şarabı sulu göründüğünden lütfen bir daha muayenesini rica ile o da nail-i müsaade olur. Elhâsıl reddolunan kayıkların kâffesi ikinci muayenelerinin icrasında maa't-tahsin kabul edilir.

Kayıkçı Yahudi bu fıkrayı gayet mânidar fıkarat-ı zarifaneden olmak üzere bi't-telâkki "A sultanım, Bekri Mustafa'da bir kere gözler döndükten sonra şarap diye sirke hatta turşu suyu verseler yine içip yine beğenecek değil mi? Balat'ta da size rakı yerine kibrit suyu bile dökseler yine beğeneceksiniz" dedi ve üç arkadaş, "Ulan Yahudi! Kibrit suyunu kadehimize mi kökümüze mi döktüreceksin" yollu kahkahalara başladıklarından Yahudinin, "İster kadehlerinize ister köklerinize!" demesine pek de dikkat olunamadı.

Bizim üç arkadaş Balat iskelesine çıktıklarında iskeleye en yakın olan bir meyhaneye girip mezeye müteallik neler olduğunu sordukta meyhaneci Yahudiden, "Size turp efendim turp !" cevabını alınca cevabın cinasından kat'-ı nazar fakat öyle adî akşamcılar gibi turp kırıntısı, sakız leblebisi döküntüsü ile mezelenemeyeceklerinden Yahudi, "Efendim! Komşu bakkal dükkânı meze ile dopdoludur. Sucuk mu istersiniz? Pastırma mı? Tulum peyniri mi? Zeytin veyahut sardalya salatası mı, beyaz yahut siyah havyar mı ne ister iseniz mevcuttur." demesiyle arkadaşlardan birisi, "Öyle ise meze tertibini bana bırakınız. Siz de şu masaların birisini sildiriniz, temizlettiriniz." dedi ve çıkıp bakkal dükkânına gitti. Diğerleri meyhaneci Yahudiye oturacakları masayı ve etrafını sildirip süpürttürüp temizlettiler. Hatta Yahudinin ellerinden istikrahlarına mebni şişeleri, kadehleri, bardakları, tabakları filânları kendi elleriyle yıkayıp kendi temiz çevreleriyle silerek kuruladılar. Bir büyücek damacanadan şişelere rakı koymak hizmetini de kendileri bi'l-ifa hatta istimal edecekleri huniyi de yıkamak ihtiyatında bile kusur etmediler.

Nihayet bakkala giden arkadaş dahi soğan zarı gibi ince yonulmuş âlâ Kayseri pastırması ve limon ve zeytin yağıyla terbiye edilmiş zeytin salatası ve gayet temiz ayıklanıp yıkanmış tathir edilmiş sardalya balıkları gibi mezeleri yetiştirdiğinden saat on bir buçuğa beş kala rüfeka-yı selâse akşam masasının etrafına dizildiler. Bunlardan Süleymaniyeli Behram Ağa ise şu müddet zarfında müptelâsı olduğu nargilenin tathir ve tehyiesiyle uğraşmış idi. Nargilenin gerek sürahisi ve gerek sırrı, lülesi, marpucu ele ağıza alınacak şeylerden olmamak hasebiyle bir çeyrek saatten ziyade çalışarak epeyce tathirine muvaffak olduğu hâlde bile yine marpuç başlığını doğrudan doğruya ağzına temas ettiremediğinden bir parça ince kâğıdı zıvana gibi büküp başlığın deliğine sokmuş ve işte bu kâğıt zıvanayı ağzına değdirebilmek üzere nargilesini tongurdatmaya başlamış idi. Diğer arkadaşlarına gelince, onların levazım-ı keyfiyesi daha kolay idi. Çünkü onlar tütün içerler idi. Ama zannetmeyiniz ki hazır yapılmış kalıp sigaralarını kutulardan çıkardıkları gibi birer kibrit çakıp yakıverecekler! O zamanlar kibrit nerede? Sigara nerede? Herkes çubuk içer. Kibar takımının çubukları çukadan, canfesten filândan mamul ve tulü çubuğun tulüne müsavi keseden derununa mevzuan uşaklar elinde bulunarak efendilerinin arkası sıra gider. Adî takım, çubuğunu nadiren kese derununda ve ekseriya çıplak olduğu hâlde elinde gezdirir. Şimdilerde baston ve şemsiye nasıl herkesin elinde bulunur ise o zamanlar dahi böyle el ziynetleri yerine geçen şey çubuklardan ibaret idi. Bu takımın çubukları kibar takımından daha kısa olduğu gibi daha pespaye ve âdeta ayak takımı olanların çubukları ise hemen bir nihayet iki karış tulünde şeyler olduğundan bazıları bu çubukları kuşağın arka cihetine ve bazıları yakalarıyla enseleri

arasına sokup gezdirirler idi. Fakat gerek orta hâlli kibardan ve gerek esnaf takımından kendini bilenler ve edep ve hayayı tanıyanlar aşikâre çubuk gezdirmeyip "geçme" tabir olunan çubukları gizlice beraberlerinde bulundururlar idi. Bu geçmeler birer karış veyahut daha ziyade tulde iki üç parça çubuğun bakır tenekeden mamul zıvanalarla veyahut zıvanalı vidalarla birbirine eklenmelerinden teşekkül edip büyücek tütün kesesinin arka cihetinde Çerkeslerin göğüslerine astıkları fişeklikler gibi mahsusan yapılmış olan yerlere sokulup lülesi ve imamesi dahi yine tütün kesesinin bu cihetindeki mahfaza-i mahsusasına konulur ve derununda sahibinin tiryakilikteki derecesine göre elli ve bazen yüz dirheme kadar tütün dahi bulunan bir kese bir bel kayışı ile bele rapt olunarak şalvar veya çakşır ile abdestlik, cübbe, kaput gibi üst libasın arasına sarkıtılır idi. Hele çubuğunu ensesinde veyahut kuşağında gezdiren baldırı çıplak takımının tütün keseleri böyle bel kayışlarına merbut oldukları hâlde apaşikâre sallanır durur idi ya! Çünkü bunların cübbe, kaput filân gibi şeyler giymeleri mutat olmayıp yaz mevsimlerinde yalnız yelek ve gömlek ile de gezerek kollarını sıvarlar ve kış mevsiminde ise bunun üzerine yalnız bir aba giyerler idi.

Bizim üç akşamcı esnafın kendini bilen takımdan olup Süleymaniyeli Behram Ağadan maada tütün tiryakisi bulunan diğer ikisi geçmelerini şu tarif ettiğimiz surette taşımakta bulunmalarıyla bunları derhal çıkarıp doldurup ateşleyip keyiflerini çatmaya başlamışlardı. Vakıa işret insanın çenelerini gevşeterek sohbete revaç verir ise de her gün birbirini görmekte bulunan adamlar teati-i efkâr ede ede yekdiğerine yeniden anlatabilecek müşahedat ve mesmuattan mahrum sayılırlar. Bununla beraber o günkü vukuat üzerine teati-i efkârdan bed' ile yine bir tatlı sohbet baş gösterdi. Kâh esnaf kâhyasının ve kâh yiğitbaşının aleyhinde fassallığa girişmek bunları ziyadesiyle eğlendiriyor idi. Lisan-ı muahezeyi esnaf loncasının azalığıyla müftehir olan bazı muteberana kadar vardırdılar. Bunların her hâlini yerip övecek hiçbir hâllerini bulamadılar. Kayıkçı Yahudinin tahmin etmiş olduğu vechle kadehlerin ilkinde rakıyı pek kekremsi, pek fena buldukları hâlde ikincide, üçüncüde güya taamı başkalaşmış olduğunu birbirlerine tavsiye ediyorlar idi. Dördüncüde beşincide, "Lezzetinin uygunsuzluğu sertliğinden geliyor. Yoksa pek de fena rakı değildir. Hem bu Yahudiler rakının fenasını içmezler. Halis cibreden kendileri çekerler." tarzında serd olunan mütalâalar bile derhal tasdik olunmaya başlanmış idi.

Saat on ikiye yaklaştı. O sırada bakkaldan yeni bir meze getirmek için davranıyormuşçasına ayağa kalkıp dışarıya çıkan bir arkadaş bir çeyrek saat teahhür eylediği hâlde gelmeyince diğerleri meraka düştüler. Malûm ya? Yahudi mahallesinde bulunuyorlar! Şimdilerde bile bîçare Yahudiler insan kanı içmekle hâlâ itham edilip durmuyorlar mı? O zamanlar ise Yahudiler aleyhindeki bu itikat bir kat daha kuvvetli idi. Binaenaleyh diğer arkadaş dahi ayağa kalkıp evvelkiyi aramaya gitti ise de aradan bir çeyrek saat daha mürur eylediği hâlde o da gelmeyince meyhanede yalnız kalan Behram Ağa korkmaya başladı. Saat yarımı geçmiş. Sular gereği gibi kararmış. Bu zamandan sonra arkadaşları nereye gidip kaybolabilirler?

Bereket versin ki o zamanın böyle beyne'l-ahbap pek mutat olan bir lâtifesi Hacı Behram Ağanın hatırına geldi. O lâtife ise "oyun etmek" dedikleri şeydir. O zamanlar ahbap ahbaba türlü türlü oyun ederler idi. Meselâ birisinden bir ziyafet isteyerek o da naz edecek olur ise taleplerinde bi'l-ısrar nihayet ziyafeti yaptırdıkta ve adamcağız, "Bu akşam buyurunuz da çorbayı bizde içelim" dedikte ahbabın cümlesi bi'l-ittifak gitmeyiverip herifi üzerler ve bunun da adına oyun etmek derler idi. Bu oyun etmek muzipliklerinin bazı kere pek müthiş suretleri de olur idi. Bir adamın hanesine vehleten haber-i vefatını göndermek gibi tehlikeli oyunlara kadar varıldıktan maada bazı kere dahi bir zavallı adamın ağzından güya talâk sözünü işitmişlercesine şehadat-ı kâzibe ile nikâh tazeletmeye ve hatta mazallah işin daha ilerisine bile mecburiyet gösterirler idi de yine beyne'l-ahbap "oyun ettik" diye gülüşürler idi. Her asrın bir hâli vardır ki iyi ise a'sar-ı sairede o hâllere gıpta edilir fena ise a'sar-ı sairenin o hâllerden salimiyetine teşekkür olunur.

İşte Behram Ağa diğer iki arkadaşlarının kendisine mutlaka oyun ettiklerini anlayarak fakat evvelki merakı bu suretle bertaraf olduğu için memnun oldu. Gerek bakkala gerek meyhaneciye ne kadar masraf oldu ise bahşiş ile beraber bade't-tesviye kapıdan dışarıya çıktı. Kendi kendine dedi ki:

—Bana bu oyunu edişleri masrafı verdirmek için değildir. Belki Yahudi mahallesinde kaybolduklarından dolayı mutlaka bir tehlikeye uğramış bulunduklarını bana zannettirerek korkutmak, üzüntüde bırakmak içindir. Dur asıl ben onlara bir oyun edeyim de asıl korku üzüntü ne olduğunu onlar da görsünler anlasınlar.

3

KENDİ AÇILAN KAPI

Behram Ağa kendi arkadaşlarına asıl üzüntüyü, korkuyu mucip olacak bir oyun edeceği lâkırdısını ağzından çıkardığı zaman bu oyunun neden ibaret olacağını henüz zihninde kararlaştırmamış idi. Yolda hem gidiyor hem de zihninden bu oyunu tertip ediyor idi. Arzusu öyle bir oyun tertip etmek idi ki arkadaşları meyhanede kendisini yapyalnız bıraktıklarından dolayı güya Yahudiler tarafından bir tehlikeye düşürülmüş olsun da o tehlikeye kendileri sebebiyet vermiş olduklarından dolayı iki arkadaş fena hâlde korksunlar, özürler dilemeye, tövbeler, istiğfarlar etmeye mecbur olsunlar. Fakat müteakiben bu kaziyenin bir uydurma bir oyun olduğunu Behram Ağa meydana koysun da herkes kahkahalarla gülsün. Behram Ağa dahi, "Siz beni kendi hakkınızda meraka düşürüp korkutmak için meyhanede yalnız bırakıp savuştunuz, ama işte adamı asıl böyle korkuturlar" diyerek nail olduğu galebesiyle iftihar eylesin.

Nasıl? Behram Ağanın zekâvetini beğendiniz ya? Etmek istediği oyunun nasıl tertip edilmesi lâzım geleceğini pek güzel düşündü, ama filvaki bir tehlikeye duçar olmuş bulunduğuna herkesi inandırmak için zahiren, haricen bazı emarelere, bazı alâmetlere ihtiyaç var idi. Fakat bir kere oyunun esasını

kurduktan sonra bu teferruatını da itmamdan âciz kalmadı. Bunu için bir cübbe fedasını göze aldırdı. Arkasındaki cübbeyi birkaç yerinden yırtıp ve giydiği entari ve mintanın yakasını filânını hırpalayıp yüzünü gözünü çamurlayarak saç sakal, sarık külah perişan bir hâlde biraz da geç vakitte helva sohbeti hanesine giriverecek olur ise herkesin nazar-ı dehşetini açarak binaenaleyh Yahudiler kendi üzerine şöyle hücum edip böyle tehdit ettiklerine ve kendisi dahi şöyle müdafaa eyleyip böyle boğuştuğuna dair söyleyeceği velveleli sözlere herkesi inandırabileceğini kaviyen hükm eyledi.

Helva sohbeti hanesinin nerede olduğunu kat'iyen bilmeyip yalnız Kesmekaya semtinde olduğunu biliyor idiyse de sahib-i hane pek maruf esnaftan olduğu cihetle o semtte hangi bakkala sorsa haber alabileceği derkârdır. Malûm a! Şimdi şu zamanda bile olduğu vechle bilhassa o zamanlar bu misilli ikametgâhları herkesten ziyade bakkallar bildiğinden bir yer taharrisinde olanlar asıl bakkallara müracaatla aradıkları yerleri bulabileceklerdir.

Saat bire yaklaşmış. Bir zemheri mevsiminde hem ay karanlığı hem de hava bulutlu! Sokaklar zifirî karanlık! Ya ne kadar da tenhalık! Bizim Behram Ağa gerçekten korkmaya başlamasın mı? Kendisine yalancıktan bir tehlike uydurmaya çalışır iken ya gerçekten bir tehlikeye duçar olur ise? Yeniçeri zamanında gece yalnızca sokağa çıkmak zaten tehlikeli bir şey olup hele Balat ile Kesmekaya arası gibi hücra ve tenha yerlerde o zamanlar değil a yakın bir zamanlarda bile yalnız başına bir adamın geç vakit böyle suret-i serseriyanede gezinmesi türlü türlü tehlikelerden halî görülemez.

Vakıa bizim Behram Ağa öyle vehminden, hayalinden korkacak kulûb-ı zaife erbabından da değildir. Hatta o zamanlar silâhsız gezmemek âdetine ittibaa herkes riayetkâr olup rical ve kibar takımı bile âlâ şal kuşaklarının üstüne ziynet makamında bir müzeyyen ve murassa hançer taktıkları gibi esnaf takımı dahi "ekmek bıçağı" namıyla sağ böğürleri hizasında şalvarıyla vücutları arasına epeyce büyücek birer bıçak sıkıştırırlar idi. Bunlardan bir tanesi de Behram Ağanın belinde olduğundan pek başı sıkılacak olur ise bu silâha müracaat dahi edebilir idi. Ancak kendi selâmetinin temini böyle bir bıçağa müracaata mütavakkıf kalacak olan an ve dakika hoşa gidecek zamanlardan mı sayılır? Ölsen fena! Öldürsen fena!

Zavallı Behram Ağa işte böyle gerçekten bir korku ile olanca kuvveti bacağına vererek ve adımlarını açıp süratlendirerek Kesmekaya semtine doğru bir an evvel kapağı atmaya gayret eyledi ise de salik olduğu yol hayli dik bir bayır olduğundan ilk gayret-i haifâne ile yetmiş seksen adım attıktan sonra soluğu soluğunu takibe başladı. Kendisi kırkını geçmiş ellisine yaklaşmış bir adam olduğundan böyle bayırlardan yukarı pire gibi sıçrayıp koştuğu hâlde tıkanmak yorulmak ne olacağını bilmediği zamanlar çoktan geçmiş idi.

Sekseninci seksen beşinci adımdan sonra Behram Ağanın yalnız nefesi tıkanmakla kalmayıp dizlerindeki kuvvet dahi azaldıkça azalmaya başladı. Binaenaleyh adımlar hem kısalıp hem de ağırlaşıyorlar idi. Ama havfın, hırasın tazyiki de bir yandan cesaret vererek icbar etmesiyle yine yolda devam eyliyor idi. Otuz beş kırk adım daha attı. Bir de yolun ilerisine baktı ki hoo..... Lâ-akal üç yüz adım daha var. Haydi son gayretiyle bu mesafeyi dahi katedebilsin! O hâlde olsa olsa yokuşun üst başına varmış olabilecek! Orası neresi? Bunu Hacı Behram Ağa ne bilsin? Kimden sorsun? Kesmekaya semtini yalnız zihnen tasarlayarak bir gidiştir gidiyor. İhtimal ki bu gidişle daha yarım saat gidecek de helva sohbeti hanesini değil, olsa olsa ancak Kesmekaya semtini bulabilmiş olacak!

Alınız size fütur denilen nazlımızı! Yolun ilerisini bu vechle düşündüğü zaman yalnız bacaklarının kuvve-i maddiyesi değil, kalbinin, zihninin kuva-yi ruhaniyesi dahi adamcağızı terk eylediler. Oyun edeyim der iken bilâ-ihtiyar tesadüfün müthiş bir baziçesine duçar olmuş gitmiş!.. Bîçarenin başı beyni dönmeye, ağzı boğazı kurumaya, gözleri kararmaya, asabı titremeye başladı. Evet! Evet! İleriye doğru bir hatve daha atabilmesine imkân yok vesselâm!

Sokağın oporta yerinde bir kere şöyle dimdik durdu. Elini alnına götürüp ovuşturdukta parmaklarının nemlenmesinden anladı ki tıraşlı kafasından doğru alnı üzerine buz gibi soğuk terden ibaret bir çağlayan iniyor. Badehu elini bir de kalbi üzerine götürdü. Gümbür gümbür çarpmakta bulunan kalp güya kaburga kemiklerini paralayıp dışarıya fırlayacak. Sağına soluna önüne ardına bir kere bakındı. Etrafında bir şey görse de gördüğü şeyden korksa ne ise ne. Etrafında hiçbir şey görmüyor da işte böyle hiçbir şey görmediği için havfı artıyor. Saat kaç? Âlâ bükmeden bir kordon ile boğazına asılmış somun ekmeği kadar kocaman bir Peryol saati kuşağıyla göbeği arasında tıkır tıkır işlemekte ise de göz gözü görmüyor ki saatine baksın da zamanını anlasın. Ah hani ya şimdiki şem'alı kibritler? Varsın şem'asız olsun. İsterse en fenasından olsun da yirmi tanesi çakıldığı hâlde kibriti teşkil eyleyen çöp yine yanmasın. Yalnız ucundaki fosforun yanması saatin kaç olduğunu gösterebilir ya. Bu da pek büyük nimet sayılır. Zavallı Behram Ağa vaktini anlamak için saatinden istifade edemediği gibi tahmin için zihninden de istifade edemiyor. Yalnız bundan bir hayli zaman mukaddem saat biri geçmiş olduğunu tahmin eylediği hatırında kalmış. O zamandan beri pek çok zaman geçmiş. Ama ne kadar çok? Behram'a yıllar asırlar kadar uzun geliyor.

İşte Behram Ağa olduğu yerde irkilip durarak dört tarafına bakındıktan sonra yorgunluğa korkunun ve korkuya yorgunluğun inzimamından dolayı bir hatve ilerlemek şöyle dursun ayakta bile duramayacağını anladığından sendeleye sendeleye sokağın sağ tarafına doğru birkaç adım yürüdü. Vücudunun ilk temas ettiği yere dayanmaya davrandı. Hatta dayandı da! Lâkin bu dayandığı yer kendi sıklet-i vücuduna mukavemet eyleyemedi. Çünkü orası bir duvar değil, bir kapı idi. Hatta tamamıyla set ve bent edilmiş bir kapı da değil idi. Çünkü Behram Ağa dayanır dayanmaz kapı kendi kendisine açılıvermiş idi.

Az kaldı ki Behram Ağa kapının içerisine doğru paldır küldür yuvarlanıversin. Ancak her hanede olduğu gibi o hanenin kapısı da iki kanatlı olup bir kanadı açılmış olduğu hâlde diğeri muhkem kol demiri ile kapalı bulunduğundan Behram Ağa tamam düşmek tahakkuk eylediği anda bir eliyle kapının dış tarafındaki halkasını ve diğer eliyle iç tarafındaki kol demirini muh-

kem yakalayıp kendisini zapt edebildi.

Der iken yukarıdan bir mum ışığı peyda olmasın mı? Elinde fiske şamdan bir kadın merdivenden aşağıya iniyor. En evvel göze görünen kısmı sırma ve inci ile işlenmiş pabuçlar üzerine pembe canfesten dökme şalvarın gayet şairane ve ressamane bir surette dökülüvermesidir. Uzun entarinin hurçlu etekleri de ayaklar merdivenin alt kademelerine doğru birer birer indikçe arka tarafta kalan kademeler üzerinden süzülüp iniyorlar.

O ne? Behram Ağa bu hâlinde bile o işli terliklere dökme şalvarlara hurçlu uzun eteklere dikkat edebiliyor ha? Vakıa ehl-i keyf bir akşamcı için hiç de istibat olunamayacak bir dikkat değil mi?

Hayır! Zavallı Behram Ağanın akşam Balat iskelesinde yuvarlamış olduğu beş altı kadeh zakkumun bir tesiri, bir kuvveti kalmış olsa idi bu kadar gevşeyip mağlûp olması lâzım gelir mi idi? İşin bu ciheti sokakta kendi aklına da gelmiş idi. "Ah şimdi elli dirhemlik bir bardak olsa idi yekten yuvarlar idim" bile demiş idi. Elinde şamdan merdivenden inen zatın kim olduğuna dikkat etmesi ne akşamcılıktan ne gececilikten neşet etmeyip belki kapıyı açıp içeriye girmiş bulunmasından dolayı nasıl bir sahib-i hane tarafından duçar-ı muaheze olacağı havfından naşi idi. Hatta yukarıdan aşağıya inen zatın mukaddemat-ı zuhuru işli terlik dökme şalvar ve hurçlu uzun entari olması zavallı Behram Ağanın gözlerini tefrih ve kalbini tenşit etmek şöyle dursun bilâkis havfını müzdad eylemiş idi. Kendi kendisine demiş idi ki:

—Zavallı kadıncağız besbelli kocası geliyor zannıyla karşılamaya iniyor. Şimdi kocasına bedel koca bir yabancı herifi görünce kim bilir ne kadar korkacaktır!..

Merdivenden aşağıya inen kadın inmekte devam eylediğinden uzun entarinin yırtmacı ve bel üzerindeki enli sırma kemer ve göğüs cihetinden entarinin tüllerle müzeyyen açık tarafı ve arka tarafından kemer üzerine doğru sarkan saç örgüleri ve tekrar ön cihetinden göğüste tüller üzerine inen elmas gerdanlık sırasıyla nazar-ı müşahedeye vasıl oldukları gibi nihayet kadının omuzları, gerdeni, çenesi, burun ve kulak velhâsıl yarım hotozu dahi meydana çıkıp pek genç, pek güzel, pek de süslü bir kadın olduğu anlaşıldı.

Karilerimizce anlaşılmayan bir şey var ise o da galiba yarım hotoz olmalıdır. Bu vak'anın mürur–ı esnasında İstanbul kadınları öteden beri giydikleri dökme püsküllü ve yazma yemenilerle müzeyyen mini mini fesleri terke başlamışlar idi. Yarım hotozları yeni moda addolunuyor idi. Bunlar ise etrafı oyalı âlâ kandilli yazmalarını tepeleri hizasından başlarının ya sağ veyahut sol cihetine doğru kulaklarına kadar gayet sanatkârane bir surette kıvırcıklı olarak iğneler ile iliştirmekten teşekkül ederler idi. Bunun altından kâküller dahi sokma kâkül denilen surette tanzim olunurlar idi ki, o dahi saçların ön zülüflerini uzatabilecekleri kadar uzatarak badehu büküp büküp kulakları arkasına iliştirmek suretiyle vücuda getirilir idi.

Bizim Behram Ağa aşağıya inen kadın bir yabancı erkeği gördüğü zaman ürküp korkacak diye tahmin eylemiş idiyse de kadında öyle ürküntüye korkuntuya dair hiçbir hâl ve tavır göremeyince duçar-ı hayret oldu kaldı. Güya o hane kendi hanesi imiş, güya o kadın kendi zevcesi ve kendisi onun kocası olup kendi vüruduna muntazır bulunan kadın kendini istikbale geliyor imiş gibi kemal-i beşaşet ve nezaketle "Buyurunuz efendim!" demesin mi?

Behram Ağada hayretin arttıkça artmakta bulunduğuna kemal-i ehemmiyetle dikkat lâzımdır. Adamcağız sokaktaki yaman hâlinden henüz kendisini kurtarmamış. Ona zamimeten bir de bu hayrete duçar olunca gülünmek mi yoksa acınmak mı lâzım geleceğini hüküm pek müşkül olacak bir hâle giriftar oldu kaldı.

4

CEBRÎ MİHMAN-NÜVAZLIK

Merdivenden inen taze ve süslü güzel kadının "Buyurunuz!" teklifinden dolayı şaşırıp kalan Behram Ağa bir aralık aklını ve cür'etini toplamaya olanca kuvvetiyle cebr-i nefs ederek:

—Şey olmuş idim!.. Pek yorulduğumdan şey etmek istemiş idim de!.. Meğer dayandığım yer kapınız olup o da şey oluverdiğinden!.. Az kaldı şey oluyor idim de!.. diye meram anlatmaya ve özür dilemeye kalkıştı ise de buna da kolay kolay muvaffak olamıyor idi. Kadında hâlâ fütur husulü şöyle dursun tavrında büyük bir beşaşet ve alayim –i itminan peyda olmuş idi. Hâlâ:

—Ne beis var efendim? Pekâlâ olmuş! Yabancı yerde değilsiniz efendim! Rica ederim buyurunuz! diye evvelki teklifini tekrar ve tekide başladı. Kadının bu hâli yavaş yavaş Behram Ağanın havfını hayretini teskin eylediğinden:

—Hanım şurada Kesmekaya'da esnafımızdan bir zatın yaptığı helva sohbetine gidiyor idim de biraz geç kalıp bir de yolumu şaşırdığımdan... diye evvelki mübhematına nispetle ayn-ı fesahat ve kemal-i belâgat addolunacak surette ita-yı izahata başladı ise de taze ve süslü güzel kadın izahatı ikmal etmesine meydan veriyor mu ya? Bir yandan Behram Ağanın yanına kadar yaklaşıp şamdanı yüzüne doğru kaldırarak suretini muayene ettiği ve diğer taraftan yavaş yavaş kapıyı kapadığı hâlde diyor ki:

—Aaa! Bu vakit helva sohbetine gidilir mi imiş? Besbelli ki pek de uzaktan geliyorsunuz. Çünkü bu mahalleleri bilmediğinizden yolunuzu kaybetmişsiniz. Bakınız gürül gürül yatsılar okunuyor. Hem burası neresi, Kesmekaya neresi! Sıkıca yürümekle ferah ferah bir saatlik yol. Meramınız sohbet değil mi efendim! Buyurunuz bu gece birlikte sohbet edelim. Canınız sıkılmaz. Sizi mükemmelen eğlendiririm! Bu vakitten sonra sokaklarda gezmek ne kadar tehlikeli olduğunu bilmez misiniz?

Ne? Şöyle güzel süslü taze bir kadın ile mükemmelen eğlenmek mi? Hiç bizim Behram Ağa oralarda mıdır? Evli barklı, yaşlı başlı çoluk çocuk sahibi bir adam! Kadının şu teklifi adamcağızın yüzünü güldürebilmek şöyle dur-

sun bilâkis ziyadesiyle gücüne gitti. Bunu kendi şan-ı iffeti aleyhine muhakkırane bir taarruz saydı. Çıkmak kasdıyla kapıya doğru bi't-teveccüh suratını da ekşiterek:

—Hanım! Siz beni kimlerden zannediyorsunuz? Bir kere hâl ve şanıma baksanıza! Ben yaştaki, ben hâldeki adamdan öyle şeyler umulur mu? Siz kısmetinizi başkalarından arayınız! dedi ki gayret-i nisvaniyesi olan bir kadın için şu cevab-ı redd pek ziyade güce gidecek hakaretlerden addolunabilir idiyse de bu kadın asla gücenmeyip hiddet etmeyip fakat elini kapının zenbereğine koyarak dedi ki:

—Yosmam! Ne darılıyorsunuz? Sizi bu gece misafir etmek istediğimiz için hakaret mi etmiş olduk? Siz ta ayağıma gelmiş bir kısmet olduğunuz hâlde ben o kısmeti tepecek kadar avanaklardan mıyım? Hem bilmiş olunuz ki buraya gelmek gerek sizin ihtiyarınızda olsun gerek olmasın! Fakat buradan gitmek asla yed-i ihtiyarınızda değildir. O benim bileceğim şeydir. Şuradan şuraya kımıldamanıza müsaade etmem.

Kadının tavrı âdeta tehditkârane olduğundan Behram Ağa kendisini çekip çevirerek ve suratını bir kat daha ekşiterek:

—Ne yapabilir imişsin bakalım? deyince genç, güzel, süslü hanım dedi ki:

—Ne mi yaparım? Şu dakikada halk camiden çıkıp kahveye gitmek üzeredir. Avazım çıktığı kadar yangın var diye haykırırım. Âlemi buraya toplarım. Sonra da "Bu adam kapımı omuzlayıp içeri girdi. Benim hakkımda türlü türlü fena kasıtlarda bulundu. Cankurtaran yok mu!" diye veririm patırtıyı! Veririm gürültüyü! Nihayet kolluktan yeniçerileri getirtip sizi teslim ederim. Ondan sonra nerelere gidip ne kadar cerimeler vereceğinizi ve hatta ne kadar falaka değnek yiyeceğinizi siz düşünmelisiniz.

Vakıa Behram Ağa daha kadın demeksizin bu belâyı düşünmeye başlamış idi. Mevlâ cümleyi karı şerrinden esirgesin! Fettan karı! Yapar mı yapar! Hem filvaki insan bir kere yakayı kolluk eline verecek olur ise hâli yamanlaşır. Vereceği cerimelerden, yiyeceği falakalardan maada bütün esnaf içinde bütün âleme karşı bir de kepaze olup kalacak!

Adamcağızın bu surette düşünmeye başlaması fettan karıdaki ümidi de arttırdığı için mahzuziyet ve beşaşetini ketmedemeyerek:

—Sizi burada çiğ çiğ yiyecek değiliz a! İzzet ve ikramımızda kusur etmemeye sizi elden geldiği kadar eğlendirip memnun eylemeye çalışacağız. Tayip etmeyiniz. Ne yapalım? İşte bizim de kesbimiz bundan ibarettir. Dükkânımız yok destgâhımız yok! Sizin gibi şanlı şerefli ağaların da beş on parasını almayacak olur isek kimden ne ümidimiz olabilecek? Korkmayınız efendim! Endişe etmeyiniz. Bir geceyi şöyle bir zevk uğrunda geçiriniz. İhtimal ki hoşunuza gider de bundan sonra daha birçok defalar bu zevkin tekrarını arzu edersiniz, yollu ol kadar diller döküyor, cerbezeler gösteriyor idi ki bîçare Behram Ağa fetanetin bu derecesine gerçekten taaccüp eyliyor idi.

Behram Ağa ilk mütalâatını biraz tadile mecbur oldu. Karının şirretliği ile yakayı ele verdikte duçar olacağı ukubat-ı maddiye ve maneviye gereği gibi gözünü yıldırdıktan maada tadil-i mütalâa eylediği esnada peyderpey varid olan mülâhazat-ı cedide taze, güzel, süslü karı ile bir müsalâhayı ümit ettirmeye başladı. Kendi kendisine:

—Kahpenin sözleri pek de yabana atılacak sözlerden değildir. Saat iki oldu. Kesmekaya'ya kadar daha bir saaatlik yol var imiş. Ondan sonra da helva sohbeti hanesini elimizle koymuş gibi bulabilecek değiliz a! Demincek sokağın ortasında korkup yorulup dizlerimizin bağı çözülmüş idi. Buradan ileriye gitmekten ise tekrar Balat'a dönmek yokuş aşağı olduğu için daha kolay sayılır, ama Balat'ta nerede yatmalı? Kahve köşelerinin pisliğine, murdarlığına tahammül kâbil dahi olsa Yahudilerin şunun bunun şerrinden nasıl emin olmalı? Oradan bir kayık indirip semte kadar gitmek lâzım gelse deniz üzerinde kalyoncu sandallarına yakalanmak dahi az tehlike mi sayılır? Of aman yarabbi! Bunun çaresi diye düşünüyor idi ki çare olmak üzere de karıcığın teklifini kabulden başka hiçbir suret varid-i hatır olamıyor idi. Sanki bu gece burada kalıverir ise ne olur? Güzel karının dediği gibi kendisini çiğ çiğ yiyecekler değil a! Ama şan-ı iffete muvafık düşmeyecek bazı tehlikeli hâllerin vukuu dahi melhuz imiş. Hiç de değil! Nefsine hükm etsin. Nefsini zapt eylesin. Bunun için de karı tarafından cebr görecek değil a! Zaten karı asıl emeli ne olduğunu işte apaşikâre söyleyiverdi. Behram Ağanın elâ gözlerine âşık değil parasına âşık. Bu geceyi şurada rahat rahat geçirip sabahleyin karıya birkaç mahmudiye sıkıştırarak çıkar işine gider. Hem ev altının temizliğine ve karının süsüne, nezafetine nazaran burası öyle musmurdar yerlerden de olmayıp pek temiz yerlerden olduğu anlaşılıyor. Kendini açıktan açığa tehlikelere duçar etmekten ise kaza nev'inden duçar olduğu şu beliyeye bu gece tahammül etmeli vesselâm!

Bizim Behram Ağa şu mütalâayı bi'l-etraf zihninden geçirdi. Hatta akşamcılık dahi işte bu anda hatırına geldi. İki dudağı arasından bir "Ne olursa olsun"dur çıktı. Kadına dedi ki:

—Ben nasıl ister isem beni öyle eğlendirmeyi taahhüt ediyor musunuz?

—Hatta istediğinizden bin kat âlâ!

—Hayır hayır ben ne der isem öyle hareket edip sözümden dışarıya zerre kadar çıkmayacağınıza söz verir misiniz?

—Yemin bile ederim. Zaten vazifem size hizmetimi beğendirip gönlünüzü kazanmak değil midir? İşte görülüyor ya! Müzakerenin hiçbir cihetinde mümanaat ve muhalefet tavrı yok. İster ise Behram Ağa kendisini kendi hanesinde addeylesin, ister bir misafirhanede saysın, her hâlde, her arzusunda tamamıyla muhtar kalacak.

Behram Ağanın kalbinde muvafakat hâsıl oldu ise de ömründe ilk defa olarak vaki olmasından dolayı muvafakata o kadar istigrap ediyor idi ki kendi kendisine güleceği geliyor idi. Hatta gülümsedi bile. O tatlı tebessümü kadın dahi görüp hükmünü kuvvetini anlayarak o da tavr-ı müteşekkirane ile gülümsedi. Behram Ağa sordu ki:

—İçkiniz var mı içkiniz?

—Şüphe mi edersiniz efendim! Badeler mi istersiniz, anberiyeler mi, rakılar mı her türlüsü mükemmeldir. Yukarıya buyurunuz da istediğinizi emrediniz.

—Ben başka içkilerin alışkını değilim. Yalnız bir parça rakı içerim.

Bîçare Behram Ağa veyahut bahtiyar Behram Ağa hem bu son sözü söylemeye hem de merdivene doğru yol almaya başlamış idi. Güzel kınalı parmaklarıyla fiske şamdanı tutan süslü karı dahi:

—İstediğiniz rakı olsun efendim! Onun bile türlüsü var. Beğenip beğenip emrinizi verirsiniz. Türlü mezeler yaptırırız. Siz hemen keyfinize bakınız efendim! diye misafirin önüne düşüp hem yol göstermeye ve hem de gidilecek yolu tenvir etmeye başladı.

Üst kata çıktılar. Gereği gibi güzel döşenmiş bir odaya girdiler. Kadın Behram Ağayı köşeye oturtarak:

—Kusura kalmayınız efendim! Tepsinizi kendim hazırlamaya mecburum. Bir aşçım ile bir de hizmetçim var ise de onlar gündüz gelip akşam giderler. Çünkü şu yoldaki esrarımdan kendilerini haberdar etmek istemem. Daha sadakatlerine, ketm-i sır hasletlerine o kadar emniyetim yoktur. On dakika geçmez gelirim, dedi odadan çıkıp kayboldu.

Behram Ağadaki düşünceleri hiç sormayınız. Tutulmuş olduğu bu tuzağı rüyasında görse hayra yoramaz idi. Bir aralık şu hane içinde hayatı selâmette bulunup bulunmadığını da düşündü ise de fıkdan-ı emniyete delâlet edebilecek hiçbir emare, hiçbir hâl göremediğinden yüreği rahatlanmış idi. Yalnız müddet-i ömründe ilk defa olmak üzere böyle bir hovardalıkta bulunduğu için kendisini şu âlem-i fuhşun büsbütün yabancısı bulmakta ve bundan mütevellid bir ızdırap ile kalben müteessir ve müteellim olmakta idi.

Filvaki aradan on dakika bile geçmeksizin karı mükemmel bir tepsi ile içeriye girdi. Minder üzerine sakız gibi temiz bir peşkir yayarak tepsiyi Behram Ağanın yanına koyduğu gibi öte tarafına dahi kendisi oturdu. Gayet şivekârane, işvebazane bir tavırla evvelâ kendisi doldurup:

—Efendim! Evvel sakî sonra bakî derler, diye bir de ufarak temenna ile kendisi içtikten sonra ikinci kadehi doldurup Behram Ağaya sundu. Misafir ağa kadehi kemal-i rağbetle dikip bir de meze alarak sırmalı çevresine ağzını sildiği sırada kadın sordu ki:

—Rakımızı nasıl buldunuz efendim? Zevkinize gitmedi mi?

—Ooo! Gerçekten pekâlâ! Hele bu akşam içtiğimiz Yahudi rakısına nispetle aliyyülâlâ!

—Vay bu akşam bir Yahudi hanesinde mi misafir idiniz?

—Hayır efendim! Bu akşam helva sohbetine davetli olduğumuzu demincek aşağıda söylemiş idim ya!

—Evet efendim! Kesmekaya semtindeki helva sohbeti değil mi?

—Evet efendim! O münasebetle şimdiye kadar akşamları Limon iskelesinde almakta bulunduğumuz gıdayı bu akşam Balat'ta almaya karar verdik.

—Aaa! Hiç o sert, fena kokulu Yahudi rakıları içilir mi? Bizim bu rakıyı Ayvansaray'da büyük meyhaneci İsperaki gönderir. Hoşunuza gittiyse bir daha doldurayım mı efendim!

—Hay hay! Doldurunuz efendim!

—Buyurunuz efendim! Afiyetler olsun!

—Allah ömürler versin efendim! Hakikat pek güzel rakı!

—Tütün içmek zevkiniz değil midir efendim! Çubuğunuz, geçmeniz yanınızda yok mu?

—Hayır efendim! Mutadım nargile içmektir ama...

—Nargile mi? Vah vah vah! Pek teessüf ettim. Evimizde bir nargilemiz bulunmadığına ziyade sıkıldım. İnşallah bir daha teşrifinizde âlâ bir elmas-tıraş nargilemiz bulunacağını size vaat ederim. Hele bir daha buyurur musunuz efendim?

Musahabenin mukaddemesini gördünüz ya? Bu mukaddemeye nazaran neticenin nerelere doğru varacağını da elbette tahmin eyleyebilirsiniz. Bu bapta bizden izahat ister iseniz deriz ki, bizim Behram Ağa vakıa buraya hiç de gönül rızasıyla gelmiş girmiş değilse de karşısındaki kadını hüsnünden, süsünden maada o kadar da nazik, dilbaz ikramcı buluyor idi ki yüreği âdeta ısındıkça ısınıyor idi. Böyle mini mini, beyaz, kınalı parmaklı ellerden alıp içtiği kadehler Limon iskelesindeki kirli Bulgar oğlanının verdiği kadehlere benzer mi ya?

Hakikat! Kadın da ne güzel! Ne taze! Yirmi iki yirmi üç yaşında ancak var. Cildi zaten nazik ve beyaz olduğu hâlde düzgünün beyazını da pembesini de pek ustalıklı kullandığından kendisine güzel yaraştırmış. Zati kaşlı gözlü bir şey iken rastığı, sürmeyi kaşlarına, kirpiklerine bir maharet-i mahsusa ile sürerek hüsnlerini arttırmış. Vakıa kadın kısmı süslenmeli, ama süsten evvel kendisinde de bir varlık olmalı da süsü onun üzerine ilâve etmeli. Yoksa maymun gibi surata düzgünü sıvacı takozu ile badana eder gibi sürseler yine bir akçe etmez. Hafız-ı Şirazî ru-yı zibaya gazenin adem-i lüzumundan bahsetmiş. Biz zannederiz ki gaze asıl ru-yı zibaya lâyık olup bed çehrelere hiç de yakışık alacak şeylerden değildir.

İşin bizcesi sizcesi buncası şuncası ne lâzım! Asıl Behram Ağacasına bakalım. Behram Ağacasına ki bîçarenin hanesindeki kaşık düşmanı tazeliği zamanında bile çehre züğürdü iken yirmi senelik bir muaşeret-i zevciye ile bu çehre züğürtlüğünü iflâs-ı küllî derecesine vardırmış. Hele dört lâkırdıyı bir yere getirip de ağzından bir tatlı sohbet çıktığı yok. Böyle bir refika ile ömür geçirmiş olan bîçare Behram Ağa şu anda karşısında en dil-pesend, en nazarrüba, dilbaz, kurnaz, şen şatır, cerbezeli elhâsıl mükemmel bir karıyı görür de yüreği ısınmaz olur mu? Bahusus ki ortada kadehler dahi dönüp dolaşıyor. Zavallı Behram:

—Sizin isminiz nedir, elmasım? sual-i nüvazişkâranesini de iradla kadından:

—Leyla cariyeniz efendim, cevabını almakla kendisini gereği gibi bahtiyar dahi bulmaya başlamış idi. Der iken...

5

ZORLU MUSTAFA

Der iken çat çat kapı!.....

Hangisinin yüreği daha evvel ve daha çok hopladı zannedersiniz? Emin olun ki Behram Ağanın havf ve halecanı Dilber Leyla'nın havfından halecanından pek ziyadeye vardı. Çünkü Leyla bu misilli hadisenin vukuu ihtimalini zaten gözleri önünden ayırmadığı cihetle hiç muntazır olmadığı bir belâya duçar olmuş sayılamaz idi. Behram Ağa ise kadehin dördüncüsünden sonra artık kendisini selâmet-i külliye içinde gördüğünden bu yoldaki zuhurata asla muntazır değil idi. Adamcağız hemen yerinden fırlayarak:

—Ne o? Kim o? Aman şimdi ne yapacağız, diye pek ziyade telâşa duçar olup Leyla:

—Durunuz efendim! Aman gürültü etmeyiniz. Besbelli kocamdır. Elbette çaresini buluruz, diye Behram Ağayı bade't-teskin cumbalı pencereyi açarak, "Kimdir o?" nida-yı meşhurunu kapıya doğru gönderdi. Kapı tarafından titrekli "çatal çutal" diye tarif olunabilecek bir seda:

—Aç bre Leyla aç! Ben geldim, cevabını verince bu defa Leyla'da dahi büyücek bir telâş peyda olarak Behram Ağaya:

—Aman ayaklarınızı öpeyim. Hiç ses çıkarmayınız. Gelen herif belâlımdır. Ben onun çaresini bulurum. Siz şu yüke giriniz. Hiç korkmayınız, rica ve tembihi ile adamcağızı yüke soktuktan ve rakı takımını filânını da derhal alıp kaldırdıktan sonra serian aşağı koşarak gelen adama kapıyı açtı. Açılan kapı yine derhal kapanmış ise de ev altında homurtu ziyadece idi. Gelen herif ile karı söyleşe söyleşe merdivenden çıkmaya başladıkları ona mahsus olan ayak patırtılarından anlaşıldı. Hem de ne ayak patırtısı! Allah bilir ama gelen adam doksan doksan beş okkalık bir vücut olmalı ki herifin ayakları altında merdiven gıcır gıcır gıcırdayıp inim inim inliyor.

Gele gele herif odaya kadar geldi. Her adımını attıkça tahtaları sarsıp camları zangır zangır zangırdatarak minder üzerine kadar vardı oturdu. Zavallı Behram Ağa ne görsün! Dev kadar iri kafası kalafatlı bir yeniçeri ki bıyıklarını burmak için parmakları kifayet etmeyip avuçlarıyla bıyıklarını burmakta ve paçavra ıtlakı mutlaka istisgar olunacak o bıyıklar herifin kocaman avucunu doldurup hatta artmaktadır.

Arkasında Anadolu'da dokunmuş şimdiki patiskalardan kalın ve daha sık keten bezinden mamul açık yenli bir gömlek ve onun da üzerinde bir yelek var ki gömleğin kollarını sıvayarak yenlerini ensesinden dolaştırıp bağlamış olduğu cihetle kollar bazulara kadar çırçıplak! Kollar üzerinde balık ve

ay yıldız resimleri ve birkaç rakamdan maada bir de "Ya Ali!" dövülüp nakşedilmiş. Gömleğin gerdendeki düğmesi iliklenmemiş olduğu cihetle göğüs açık ve en güzel tüylü tiftiğin pöstekisinden daha tüylü olan göğüs bir suret-i müthişe ve mehibede ayna gibi açık. Ayağında şimdiki bizim tulumbacı pantolonlarını andıracak bir aba potur ve çıplak ayaklarında bir çift yüzsüz kırmızı yemeni olarak kıllı baldırları da çırçıplak! Belindeki kocaman kırmızı kuşağın arasına solgun renkli mor meşinden mamul bir silâhlık sıkıştırıp buna bir kulaçtan uzun kocaman bir teke bıçağı sokmuş ki iri kulaklı kabzası kendisinin sağ kulağı hizasını geçmiş.

Güya en güler yüzünü mahbubesine gösterip en tatlı sözünü de söylemiş olmak üzere:

—Gel bre nazlım! Anam babam Dilber Leyla, diye süslü Leyla'yı yanına aldığı zaman bir gulyabanînin yanına reng-amiz bir kelebek konmuşa benzedi. Artık yeniçeri biraz da keyif olduğundan kim bilir nereden doğru ezberleye ezberleye gelmiş bulunduğu sözleri söylemeye başladı. Diyor idi ki:

—Özledim bre Leyla! Gözlerini sevdiğim yosma! Ah nazlım. Şu bıçağımı çeksen şu bağrımı yarsan da içine baksan. Ciğerlerimin her köşesine bin çuvaldız ile yed-i kudretle Leyla ismi dövülmüştür. Yanıyorum be gözünü sevdiğim yanıyorum!...Yok mu Leyla! Benden başka birisinin yüzüne baktığın saat yok mu? Benliğime gürlük seni de onu da birer bıçakta çıkarmaz isem şu bıyıkları tıraş ederim de bilmem ne diye gezerim.

Bu yoldaki teminat-ı muhibbaneyi Leyla'nın ne his ile telâkki eylediğini düşünmekten ziyade yük içinde bulunan Behram Ağa bîçaresinin bu sözleri ne hâl ile istima eylediğini düşünmelidir. Zavallı adamcağız güya kendisini Yahudinin meyhanesinde bırakıp giden arkadaşlarına oyun etmek için bu gece yalancıktan bir tehlike uydurmayı düşünüyor iken gerçekten duçar olduğu tehlikenin derece-i dehşeti arta rata bu mertebeyi bulmuş olmasından dolayı yalnız canının korkusundan değil namusunun da korkusundan âdeta olduğu yerde eriyip bitiyor idi. Şu yarı vahşi herif kendisinin orada bulunduğundan şüphelenip de bir bıçakta ikiye biçecek olsa emr-i hak bu imiş diye razı olacak ve naaşını mahvedebilseler cana minnet sayacak ise de asıl korktuğu şey naaşının böyle her ciheti meayible memlû bir haneden zuhur edebilmesi ihtimali idi. Saklı olduğu mahalde bin evliyaya bin adak. Bununla da kalbi mutmain olamayıp o kadar üzülüyor idi ki çend dakika evvel hissetmeye başladığı mukaddeme–i safa fitil fitil burnundan gelmiş olmak şöyle dursun içtiği rakıların tesiri de defaten zail olarak bütün vücudu buz kesilmiş idi.

Kurnaz Leyla mini mini elleriyle yeniçerinin post bıyıklarını okşayıp burarak, severek, yüzüne gülerek diyor idi ki:

—Aaa! Mustafa'cığım! Niçin böyle söylüyorsun? Hiç benim gönlüm senden başkasına akar mı? Gönlüme kalsa idi kocaya bile varmaz idim. Fakat ne yapayım geçinmek belâsı! Sende yok bende yok.

—Hem bana öyle yalnız "Mustafa'cığım" deme! Yiğit lâkabıyla anılır. Zorlu Mustafa demeli Zorlu Mustafa! Zorlu olduğuma inanmıyor musun yoksa?

Kurnaz Leyla bu defa da herifin bacak gibi kalın ve taş gibi katı bazularını iki eliyle kuşatmaya çalışıp okşayarak ve şap şap vurarak dedi ki:

—Zorlu Mustafa zahir! Şu bazulara bak bazulara! İki elim ile bile kuşatamıyorum.

—Dört elin bile olsa yine kuşatamazsın. Bunu bil de ona göre düşün. Pençeme düşecek hasım yok mu vay onun hâline! Hele sen Leyla! Hele sen! Seni şöyle iki parmağımın arasında oğuşturduğum gibi tahta kehlesi misli eziveririm.

—Aman Yarabbi öyle şeyler söyleme korkuyorum.

—Hayır korkma! Kocan için hiçbir ziyanım dokunmaz. Zaten ona varmak için ben sana bir kere izin verdim mi vermedim mi? O iş bitti. Şu kadar ki heriften parayı biraz ziyadece yolmalısın. Bana verdiğin para rakıya bile yetişmiyor. Tütünü veresiye almaya mecbur oluyorum. Anladın mı? Eğer bu dediklerimi yapmayacak olur isen işte o zaman kocanı da çekemez olurum.

—O zavallı da ne yapsın? Paşası henüz mansıp almamış ki. Ne aylığı var ne yıllığı.

—Öyle ise niye evlenmiş?

—Herkes bir ümide hizmet eder. Yakında paşası mesnede geçer ümidiyle teehhül etmiş.

—Ha gerçek be! Biz işin bu cihetini hiç düşünmemiş idik. Ya bu herif paşasıyla taşraya gider de seni de götürmeye kalkışır ise?

—Karısı değil miyim? Elbette giderim!

—Ne! Elbette gider misin? Sonra ben ne yaparım be?

Zorlu Mustafa bu sözün evvelindeki "ne" ile ahirindeki "be" edatlarını irad eylediği zaman sağ ayağının topuğunu öyle bir hiddetle yere vurmuş idi ki döşemenin o ciheti kırılıp ve delinip ayağı aşağıya geçecek zannolundu. Kurnaz Leyla hakikat-i hâlde bu tehditlerden pek de fütur getirmiyor idiyse de Zorlu Mustafa'ya asıl havfından beş on kat ziyade etvar-ı haifane gösteriyor idi. Mustafa dahi karıyı korkuttukça kahramanlığına itimadı artarak koltuklarını kabartıyor idi. Ancak iş kocasıyla dışarıya gitmek meselesine gelince Dilber Leyla cür'etini biraz arttırdı. Bunu da bir nazende cilvesine bozarak dedi ki:

—Ben kocamla dışarıya gider isem ne mi yapacaksın? Meramın sanki beni erkeklerde vefakârlık bulunduğuna mı inandırmaktır? .Hehey! Ben o ağızlara gelemem kuzum! Şüphe yok ki o zaman bir Leyla daha bulup seveceksin.

—Kim? Ben mi? Mertliğime yemin ederim ki bana senden başka yâr bulunamaz. Sen öyle mi sanıyorsun Leyla? Benim bu gönlüm sana düşmüştür sana! Bütün dünyanın güzellerini gözümün önüne getirseler hiçbirisinin yüzüne atsırmam bile. Bana böyle lâkırdılar söyleme. Sonra beni kocana kendin düşman etmiş olursun

—İnanmam, inanmam! Hem vallah inanmam, hem billâh inanmam. Eğer inanır isem....

—Seni sevdiğime inanmazsın ha?

—İnanmam zahir! Kim bilir benden başka daha kimlerin yüzüne gülüyorsun. Bir de tutup benim sadakatime inanmayarak bir kimsenin yüzüne bakar isem filân diye sözler söylüyorsun. Ah zavallı ben! Kendimi kime anlatayım, kime inandırayım?

Kurnaz karı güya kemal-i teessüründen dolayı bükâsını menedememiş gibi davranarak ağlamak taklidi yapmaya başladı. Zorlu Mustafa:

—Ey! Ağlama ağlama! İnandım. Kazgan-ı şerif hakkı için yemin ederim ki inandım. Anladın mı? Kalk bir bardak iyi rakı getir de barışalım, dedi ve Leyla rakı getirmek için öteki odaya çıktıkta müthiş yeniçeri oturduğu yerden ayağa kalkıp oda içinde bir aşağı, bir yukarı volta etmeye başladı.

Vay! Vay! Dolaptaki Behram Ağayı unuttunuz mu? Vay asıl o bîçareyi unutmamalı. Zorlu Mustafa her defa yük kapısına sokuldukça o kadar takarrüp ediyor ki ikisi birbirine tamamıyla temas etmeyen kanatlar arasından bakan Behram Ağa ile âdeta burun buruna gelmiş sayılıyor. Hatta kemal-i tehevvürle soludukça yeniçerinin burnundan çıkan soluk Behram Ağanın yüzüne kadar vasıl oluyor. Buna soluk dememeli. Rüzgâr demeli. Bu öyle bir bad-ı semumdur ki zavallı Behram'ın yüzüne değdikçe rengi sararıp soluyor. Cenaze rengini alıyor.

Ya yeniçerinin aklına esse de dolabın kapısını açıverse?... Bıçak çekmeye ne hacet! Bir yumrukta Behram Ağanın işini bitirivereceği derkâr değil midir? Kendisini bu yumruktan kim kurtaracak? Kim müdafaa edecek? Leyla mı? İşte herif demincek yeminlerle temin eyledi ki öyle bir hâlde bir yumruk dahi Leyla'nın işini bitirecek.

Artık Zorlu Mustafa yük kapısına her geldikçe Behram Ağanın canı gitmekte ve her gittikçe ümid-i hayatı avdet etmekte olup bu işkencelerle geçen dakikaların her biri bir yıl hükmünü almakta idi. Bin tövbeyi birden ediyor. Böyle bir fuhuş mahalline bir daha gelmeyeceği tövbesi değil! Bu sergüzeşt zaten ilk ve son sergüzeşt olduğu ve olacağı kat'iyen muhakkaktır. Bir daha helva sohbeti ve sair hiçbir vesile ile gece hanesinden ayrılmamak tövbesini tekrar ve takviye eyliyor ki belânın her biri ve her türlüsü işte böyle gece hanesinden tebaüd ettiği için vaki olduğundan hanesinden dışarı çıkmamayı her türlü selâmetin vesile-i yegânesi addeyliyor. Hakkı da yok mudur?

Nihayet Leyla bir bardak rakıyı hamilen odaya avdet eyledi. Zorlu Mustafa'nın ayakta gezindiğini görünce onun da canı ağzına geldi. Dolap kapısı tarafına kemal-i meyusiyetle bakarak öyle bir baş işareti verdi ki manâsı hiçbir şeyden korkmaması için içerdeki mahbusa cesaret vermeye dair idiyse de karının kendi havfı kendi çehresinden nümayan oluyor idi. Hatta Leyla'nın tavrındaki alâim-i havf ve haşyeti Zorlu Mustafa bile görüp anlayarak bu korkuyu kendisindendir zannederek:

—Korkma, korkma dedik ya! Sözüme inanmıyor musun? Sonra ona da kızarım ha! demiş idi ki Dilber Leyla herifin bu sözüne müteşekkirane bir tebessümle mukabele ederek yeniçerinin keyfini getirmiş idi.

Bardak derunundaki rakı ferah ferah yetmiş seksen dirhem var idi. Yeniçeri bunu bir hamlede nuş eyledi. Öyle bir hamlede ki rakının miktarı bunun üç katı olsa yine fütur getirmeksizin hamle-i vahidede içivereceğini anlatmış-

tır. Leyla ise belâlısına rakıyı içirdikten sonra minder üzerine oturmasını rica ederek kendisi dahi ta yanı başına oturup enva-ı dil-nüvazlıklar ve kurnazlıklar ile müthiş herifi avutmaya başladı ki maksadı bu hâlleri dolaptan temaşa eyleyen Behram Ağanın selâmetini teminden ibaret olduğunu o bîçare mahbus dahi anlıyor idi. Biraz sonra Leyla belâlısına bir bardak rakı daha teklif etti. Herif:

—Hay hay içerim ama sızıp burada kalır isem, diye bir de güldü ki bu gülmek şu sözdeki sızmak ihtimalini bilkülliye ref' ile sözün asıl kuvveti kalmak cihetinde olduğunu gösterdi. Bunu Leyla da anladı. Hatta Zorlu Mustafa'nın bu sözünden ve gülmesinden evvel kendisi de işte bu hesap üzerine rakıyı teklif etmiş idi. Yani bazı kere olduğu vechle eğer zorlu herif kendi kendisine kalkıp gitmeyecek olur ise bari sızsın da dolaptaki misafirin halâs ve selâmeti taht-ı temine alınmış olsun diye bu teklifte bulunmuş idi.

Teklif-i vakii Mustafa dahi kabul ederek tamam karı rakı getirmek için ayağa kalkar kalkmaz çat çat çat çat! diye sokak kapısı bir daha çalınmaz mı?

6

KOCA

Haydi bakalım bu defa kapının böyle dört defa vurulmasından dolayı Zorlu Mustafa'nın mı yoksa Dilber Leyla'nın mı yürekleri daha şiddetli çarptığını biliniz. Bunun için uzun uzadıya düşünmeye de ihtiyaç yoktur. Kapının çalınması Mustafa'nın füturunda, umurunda bile olmadı. Leyla ise büsbütün insan kılığından çıkarak helâk derecesine vardı. Boğuk bir seda ile dedi ki:

—Aman Mustafa! Kocam geldi.

—Geldi ise ne yapayım?

—Nasıl ne yapayım? Aman Mustafa! Herifin kim olduğunu bilir misin?

—Kocan olduğunu bilirim a! Kâfidir. Geldi ise hoş geldi safa geldi.

—Ayaklarının altını öpeyim Mustafa'cığım! Öteki odaya çekil de herifin doğruca buraya girmek mutadı olduğundan seni görmesin. O buraya girdikten sonra sen de yavaşça merdivenden aşağı iner, kapıdan çıkıp gidersin.

—Ne dedin, ne dedin? Kapıdan çıkar gider miyim dedin? Pîr ol be Leyla! Sen beni hiç mi tanımıyorsun? Kapıdan çıkıp gitmek şöyle dursun bu odadan kalkıp öteki odaya gitmek bile benim kabadayılığıma dokunmaz mı?

Aman Mustafa'cığım! Böyle bağırma. Herif kapıdan hepsini işitiyor.

—Varsın işitsin. Ne vazifem. İster ise buyursun yanıma gelsin de yüzüne karşı bile söyleyeyim.

—Canım senin yanında zerre kadar haysiyetim yok mudur? Senin yanında benim zerre kadar itibarım, namusum yok mudur?

Bîçare Leyla korkusundan yeisinden helâk olacak. Çünkü filvaki söylenen sözleri aşağıda kapı önündeki Paşalı birer birer işitip daha orada öfkesinin arttıkça artmasından naşi kapıyı o kadar sık ve o derecelerde şiddetle çalıyor, omuzluyor, tepmeliyor ki koca kapıyı kıracak vesselâm!

Mustafa'da ise hiç fütur yok! Bilâkis odanın en muteber köşesine kurulup oturmuş pala bıyıklarını avuçlayıp duruyor. Leyla bir son teşebbüse daha mecbur oldu. Dedi ki:

—Aman Mustafa! Ne kadar para ister isen vereyim. Tek şu gece beni kepaze etme!

—Seni kepaze etmemek için ben kepaze olmalıyım, öyle mi? Dünyanın parası verilse ben kepazeliği kabul edemem.

—Öyle ise bu işin sonu ne olacak?

—Orası benim ne vazifem! Ne olacak ise olacak.

Aşağıda son defa olarak kocasının kapıyı omuzlaması, kapının reze köprüsünü fırlatıverdiğinden kapı arkaya dayanmış ve herif kapıyı tekrar kapamayı vazife edinmeyerek paldır küldür merdivenden yukarıya çıkmaya başlamış idi. Bunun üzerine artık Mustafa odadan çıkmak istese bile iş işten geçmiş demek idi. Zira sekiz on saniye sonra Paşalı Ağa oda kapısından içeriye girmiş ve yeniçeri ile karıyı bir odada görmüştür.

Bu gelen adam yaşça kırkından ziyade bir şey ise de eski paşa ağalarının uşaklıktan ziyade askerlik haysiyetleri olduğundan ve her zaman inip binmeye, atıp tutmaya, vurup kırmaya alışkın bulunduklarından öyle "paşalı" denildiği zaman şimdiki paşa ağalarını tanımaklığımızdan dolayı hatırımıza gelebilecek şekil ve suret bu adamda bulunamaz.

Vakıa Zorlu Mustafa kadar iri yarı değildir. Uzun boylu, geniş omuzlu, gösterişli bir adam ise de ince belli, nahifçe endamlı, kibarvaridir. Ayağında sarı markuplar ve onun üzerinde ağlı şalvar ve daha üstünde yollu şam kumaşından yırtmaçlı paşalı entarisi ve daha üstünde geziye kaplı teyyun kürk ve başında ragıbî dedikleri hafif kavuk ile Paşalı'yı görenler nazarında Zorlu Mustafa âdeta vahşiler menzilesinde kalır.

Paşalı'nın belinde suranî tabir olunan yarım kılıç kadar büyük ve eğri hançer var idi ki kabzası firuze ve akik ve bir miktar da lâl ve zümrüt ile murassadır.

O zamanlar "Osmanlı" diye işte böyle paşalılara ve bunların daha küçüklerine velhâsıl inmiş binmiş, cihanı gezmiş görmüş adamlara derler idi. Bunların hemen kâffesi gayet cerî, cesur, cündî, silâhşör şeyler olup öyle Zorlu Mustafa'nın zur-ı bazusu gibi ham kuvvetlerden pek de ürkmezler idi. Bununla beraber yeniçeriler gibi atak, edepsiz, beyhude sefk-i dimaya meyyal terbiyesiz şeyler olmayıp halîm, sabur, mütevazi, akil, terbiyeli şeyler idiler. Vüzera dairelerince mertebeleri arta arta kethüdalık derecesini bulduktan sonra kapıcılık payesiyle yavaş yavaş meratib-i resmiyeyi de kat'a başlayarak liyakatı olanlar ve kaderlerinin de yaverliğine mazhar bulunanlar mîr-i mîranlık, Rumeli Beylerbeyliği, vezirlik payelerine kadar yol bulabilirler idi ki tarih-i Osmanîde bunların emsali nevadirden olmayıp devlet-i metbua-yı Osmaniyemize hüsn-i hizmetleri de gerçekten şayan-ı iftihardır.

İşte gelen adam, yani Dilber Leyla'nın kocası Suranîzen Ahmet Ağa namıyla suranî vurmakta meşhur böyle bir paşalı idi. Odaya girdiği zaman selâm verip bilâ-fütur alt taraftaki köşeye oturdu. Zorlu Mustafa verilen selâmı da almadı. Kurnaz Leyla:

—Size varmadan evvel beni bu ağa istemiş idi de ... Ben de onu istememiş idim de...diye bir söze başlamak istedi ise de Suranîzen Ahmet Ağa gayet sert ve muhakkirane bir tavırla:

—Sus! Erkekler arasında karılar laf söylemezler. Bahusus senin gibi bir aşüfte! diye karıyı tersleyip susturuvermiş idi.

Bu ahvali dolaptan temaşa edeni unutmuyorsunuz ya? Behram Ağayı! Zavallı Behram Ağayı! Kapı kanatlarının ortasındaki aralıktan bakıp da Paşalı Ahmet Ağayı gördüğü ve hâl ve şanına dikkat eylediği zaman o kadar beğenmiş idi ki böyle kerli ferli, namlı, namuslu bir ağanın şöyle mekkâr bir karıya koca olmuş bulunmasını bir türlü havsalasına sığdıramayarak istikrah-ı küllî ve istinfar-ı kat'î mertebesine varmış idi. Bu hiss-i garip adamcağızda evvelce peyda olan havfı da bertaraf eylemiş idi. İşin neye müncer olacağını mütehalikâne merak ile beklemeye başlayarak bir de "Erkekler arasında karının söze salâhiyeti yoktur. Bahusus senin gibi bir aşüftenin!" sözleri Paşalı'nın ağzından çıktığını işitince Behram Ağanın hâli bilkülliye başkalaşıp bir saniye sonra ne olacağını bir saniye evvel keşfedebilmek için can vermeye hazır bulunuyor idi. Nefesini keserek, kalbinin çarpıntılarını menederek istimaa hazır ve müheyya bulunuyor idi. Fakat aradan bir iki dakika sükût ile geçmesi bîçare adamcağızın yürek üzüntüsünü arttırdıkça arttırıyor idi.

Bir iki dakika zarfında Suranîzen Ahmet Ağa ile yeniçeri Zorlu Mustafa birbirini tepeden tırnağa kadar süzdüler. Dövüşmeye çıkacak horozların kabarıp kabarıp birbirlerini tepelerinden aşağıya süzdükleri gibi âdeta görenler için gülmeyi mucip olacak bir suret-i garibede bakıştılar. Badehu Paşalı Ahmet Ağa dedi ki:

—Birader! Şu aşüfte karı pek güzel olduğu için buna âşık olduğundan dolayı seni mazur görürüm. Ben de bir defa at ile bu sokaktan geçer iken kendisini şu pencereden görmüş, pek beğenmiş idim de gönderdiğim kılavuzlardan ırzı, namusu yerinde bir taze dul olduğunu haber alarak teehhül eylemiş idim. Kendisini tezevvüç edeli daha bir ay olmamıştır. İhtimal ki bunu siz de bilirsiniz.

Zorlu Mustafa ters ve muhakkirane bir suretle dedi ki:

—Keyfim ister ise bilirim, keyfim istemez ise bilmeyiveririm. Ne demek istiyorsunuz sanki?

—Hiddet etmeyiniz birader. Demek istediğim şey sizin namusunuza, mertliğinize dokunacak ahvalden değildir. Bak ne demek istiyorum. Bu karı sizi şuraya kabul etmekle benim namusumu paymal etmiştir. Âdeta ölüme müstahak olmuştur. Fakat öyle bir kahpenin murdar kanıyla elimi bulaştırmak istemem. Sana da kıymak istemem. Yalnız....

Sözün sonu üzerine Mustafa bir gurur-ı muhakkirane ile başını kaldırıp Paşalı'nın suratına baktı. Hem de öyle bir bakış baktı ki Ahmet Ağa velev ki bir an için olsun sözünü kesmeye mecbur oldu. Badehu yine sözünde devam ederek dedi ki:

—Evet! Sana da kıymak istemem. Senin ne kabahatin vardır. Çağrılmışsın, gelmişsin. Bununla beraber kendi namusumu da kurtarmak için rica ederim şuraya kapı önüne kadar çıkalım. Ben bu aşüfteyi tatlîk edeyim. Bir kere benim nikâhımdan çıkmış, binaenaleyh namusum kurtulmuş olsun da badehu ben başımı alıp çıkayım gideyim. Sen burada kal. Var safana bak.

Zorlu Mustafa bir Paşalı'nın bir de Dilber Leyla'nın yüzüne bakarak bu sözden bir şey anlayamadığını şu bakışlarıyla anlattıktan sonra şifahen dahi izah-ı meram ederek dedi ki:

—Bundan meramın ne olduğunu anlamadım.

—Ben sana meramımı izah edeyim. Şu dakikada ev benim evim ve şu karı benim karımdır. Evime, karımın yanına gelmiş olan bir yabancıyı dışarıya çıkartmayacak olur isem gayretsiz, namussuz bir adam sayılırım. Fakat dışarıya çıktıktan ve karıyı tatlîk eyledikten sonra ne bu hane ve ne içindeki karı benim olmayacağından sen buraya girip kırk yıl da çıkmayacak olsan yine benim namusuma taarruz etmiş sayılmazsın. Anladın mı karındaşım!

Zorlu Mustafa gayet muhakkirane bir suretle gülüp başını sallayarak dedi ki:

—Evet anladım! Yani beni buradan çıkartıp yiğitlik vazifesini ifa etmiş sayılacaksın da ondan sonra karıyı bırakarak adî bir kahpenin hanesine girmiş olduğum için de bana ilişmeye hak ve lüzum göremeyeceksin.

—Tamam! Meramımı pekâlâ anlamışsın ve zannederim ki böyle yiğitçesine edilen bir teklifi kabulden de geri durmazsın.

—Yok! İşte bunda acele etmeyelim. Teklif vakıa yiğitçesine bir teklif ama o yiğitlik sende kalıyor. Çünkü beni buradan çıkarmış oluyorsun. Bende ise kepazelikten başka bir şey kalmıyor. Çünkü senin ettiğin tekliften dolayı korkup emre itaat etmiş oluyorum. Benim gibi bir kabadayı böyle bir teklifi kabul edebilir mi?

—Aman birader! Bunda kabadayılığa dokunacak ne var? Sen buraya şu karı için mi geldin yoksa mutlaka benim namusumu paymal etmek için mi? Bu karı için geldin ise işte ben karıyı senin elinden almış olmadıktan fazla bilkülliye yine sana terk ediyorum. Benim namusumu paymal için geldiysen, ben sana ne fenalık ettim, ne düşmanlık yaptım ki beni bu hakarete lâyık görüyorsun.

Zavallı Suranîzen Ahmet Ağa bu sözleri söyler iken âdeta ağlarcasına bir savt, bir tavr-ı müteessirane ile söylüyor idi. Hâlinden, şanından anlaşılıyor idi ki böyle bir aşüfte için kan dökmek derecesinde kıyaklığı arzu etmiyor. İşi sulhen ve suret-i merdanede tesviye etmek istiyor.

Lâkin Zorlu Mustafa oralarda mı ya? Herif baldırı çıplak! Terbiyesiz! Edepsiz! Onun kabadayılığı bir kaldırım kabadayılığından ibaret! Karşısındaki terbiyeli namuslu adamın şu merdane sözüne mukabil bula bula ne cevap bulsa beğenirsiniz? Dedi ki:

—Buraya ne meramla gelmiş olur isem olayım. Fakat her kimin olur ise olsun emriyle buradan dışarıya çıkmak yüzüme tükürtmekle beraber olur. Na'şıma tükürtürüm, yüzüme tükürtmem.

Bu iki erkek arasında teati olunan sözler Dilber Leyla'ya ne surette tesir ediyorlar idi diye düşünmeye gönül yormaya lüzum yoktur. Arslan gibi

adamların namuslarını paymal eden o esafil-i nisvanda ne yürek kalmıştır ki onun hissiyatı hakkında it'ab-ı efkâra lüzum görülsün. Ne kocasının namusunu ne kendi haysiyetini takdis istidadından tecerrüd eylemiş bulunan bu misilli çirkaplarla fikir ve nazarı asla it'ab etmemelidir. Onların çirki, keraheti fikre, nazara da serpilip bulaşacak imiş gibi bir ihtimal ile televvüslerinden de korkulur. Yalnız dolaptan temaşa edeni düşünmelidir ki o zavallı adam gerçekten namuslu ve namus kadrini bilir bahtiyaran-ı nev'-i beşerden olup onun vereceği hükümlerde hikmet ve ehemmiyet dahi vardır. Zorlu Mustafa ile Paşalı arasında en sonra teati olunan sözler üzerine kendi kendine dedi ki:

—Eyvah! Kan dökülmesi menedilemeyecek. Şu Paşalı gerçekten insan-ı kâmil imiş. Lâkin karşısındaki kemalinden, noksanından kat'-ı nazar hiç insandan madut değil. Zavallı adamcağız namusuna sürülen lekeyi kan ile yıkamaya mecbur olacak. Hem de hayfa ki yine kendi kanıyla yıkayacak. Zira ne kadar yiğit olsa karşısındaki devin zur-ı bazusuna galebe için lâzım gelen kuvvet kendisinde yoktur.

7

KAN

Suranîzen Paşalı Ahmet Ağanın Zorlu Mustafa'ya tazallüm vadisinde söylemiş olduğu son sözü ağlarcasına bir tavr-ı müteessirane ile söylediğini yukarıki babımızın nihayetinde haber vermiş idik. Hatta Ahmet Ağanın bu tavrı Zorlu yeniçeriden korktuğuna hamledilmemek için asıl maksadın Leyla gibi bir aşüfte için bir babayiğide kıymamaktan ibaret bulunduğunu da izah eylemiş idik. Şöyle merdane ve munsıfane bir söze oradaki paçavra bıyıklı yeniçeriden munsıfane ve merdane cevap alacağına muntazır iken bir de heriften hiç muntazır olmadığı o ters cevabı alıverince Ahmet Ağanın rengi sapsarı sarardı. Burnu büzülmüş gibi görünüyor idi. Hele dudakları aşikâre titremeye başlayıp gözleri ise kıpkırmızı kesilmiş idi. Bununla beraber teskin-i gazaba ve muhafaza-i hilme cebr-i nefs ederek:

—Hemşehri! Bu sözün ne demek olduğunu bilerek mi söyledin? sualini yine gayet halîmane ve mütevaziane bir tavırla bi'l-irad yeniçeriden:

—İnsan bilmediği, anlamadığı lâkırdıyı söyler mi? cevabını aldıktan ve bahusus:

—Demek oluyor ki namusumun ikmaline medar olmak üzere şu haneden dışarıya çıkmak için ettiğim teklifi kat'iyen reddeyliyorsun öyle mi? sualini de yine imkânın son derecesine kadar hilm ve tevazu' suretiyle sorarak buna cevaben dahi palabıyık yeniçeriden:

—Yerimden bile kımıldanmayacağıma kat'iyen inanmalısın! sözünü işittikten sonra koca Suranîzen:

—Öyle ise filvaki yerinden bile kımıldanmaya vakit bulamayacaksın. Öyle ise sen buradan çıkmaya razı olmadığın için ben canını cesedinden cüda edip çıkaracağım, dedi ise de daha bu son sözün ilk kelimesi olan "öyle ise" kelimesini irad eder etmez güya kuvvetli bir yay ile müteharrik imiş gibi yerinden fırlayan paşalı dilâveri yine o son sözün son kelimesi olan "çıkaracağım" kelimesini irad eylediği zaman filvaki Zorlu Mustafa'nın sol göğsü üzerine savurmuş olduğu suranî üç dört kaburga kemiğini birden kalem gibi çalıp açtığı kapağı yürek maktu' olduğu ve bir çanağa konmuş gibi o kapak derununda mevzu' bulunduğu hâlde yeniçerinin sol cihetine doğru düşürüvermiş idi.

Aman Yarabbi! Bu hareket ne kadar seri vaki oldu. Paşalı'nın yerinden fırlamasıyla suranînin Zorlu Mustafa'nın sol tarafını doğrayıvererek şüphesiz iki okkalık bir kapak çıkarıvermesi arasında hemen beş saniye zaman geçmemiş olduğuna kat'iyen inanmalıdır. Zira Zorlu Mustafa dahi ziyadesiyle hatırı sayılacak, eline ayağına çabuk kabadayılardan bulunduğu hâlde yerinden kımıldanmaya bile mecal bulamaksızın göz açıp yummak ile ancak ölçülebilecek bir zaman zarfında kendisini kaybetmiş ve hemen o nefeste can teslim eylemiş idi.

Dolaptan temaşa edeni unutuyor musunuz? Eğer bizim Behram Ağa dahi haylice kemik göz erbab-ı metanetten bulunmasa idi bu dehşetli manzara üzerine çıldırasıya bir çığlık koparıp, mahfuz olduğu yük kapısına tepmeyi vurduğu gibi dışarıya fırlayıverir idi. Vakıa böyle bir eser-i zaaf göstermedi ise de metanet-i tammesini mükemmelen muhafazaya da muktedir olamadı. Mahfuz olduğu yerde bir dakikada bin defa baygınlık hâlleri geçiriyor idi.

Dilber Leyla'yı hiç sormayınız. Suranînin ikinci darbesi kendi sinesi üzerinde mi vuku bulacak diye bir intizar-ı faci' ve müthiş ile birkaç saniye öyle bir zaman geçirdi ki cellâdın satırına ensesini eğmiş bulunan mahkûmun o satır ininceye kadar geçirdiği zaman ancak buna misal olarak irae ve ihtar olunabilir. Fakat Paşalı Ahmet Ağa sanki orada Leyla aşüftesi hiç yok imiş gibi elindeki alet-i katı'anın kanlarını hâlâ kanı köpürmekte ve göz kapakları bir hareket-i kasriye ile açılıp kapanmakta bulunan maktulünün poturuna silerek temizledikten sonra onu kınına sokarak yine eski mahalline gelip oturmuş idi.

Of! Beş on dakika evvel buraya geldiği zaman yine gazap hâlinde bulunmakla beraber yine o gazabı yenmek için gösterdiği ulüvv-i cenap asarından mıdır nedir her hâlde çehresi güzel ve sevimli olan terbiyeli munsıf Paşalı'nın suratını şimdi görmeli idi. Külde bet beniz var onda yok! Gözlerinin beyazıyla siyahı fark olunamıyor. Burnun ucu büsbütün büzülüp, yalnız kulakları fırlamış kabarmış. Dudakları incele incele sanki bilkülliye kaybolmuşlar. Şakaklar ve yanaklar çukurlanmış. Yüz hem uzanıp hem de sivrilmiş gibi görünüyor. Bir mehîb surat ki yük içinde bu suratı temaşa eden Behram Ağa gördükçe istikrah eyliyor.

Kat'iyen zannedebiliriz ki suranîsini kınına koyuncaya kadar Leyla'nın orada hazır ve nazır bulunduğunu Ahmet Ağa görmemiştir. Görmüş olsa idi o gazabının bir eseri elbette ve elbette Leyla üzerinde de vaki olur idi. Yerine oturduktan sonra Leyla'yı gördü. O müthiş ve müstekreh suratına birçok alâim-i nefret ve istikrah daha munzam olarak işte artık hiçbir şeye kıyas ve teşbihi kabil olamayan o tavır ile Leyla'ya:

—Bir kahve pişir! emrini verdi. O dakikaya kadar buz gibi donmuş kalmış olan Leyla için bu emir bir şerare-i elektrikiye, bir yıldırım hükmünü aldı. Eğer öyle buz gibi donmuş kalmış olmasa idi ihtimal ki bu şerarenin ateşinden fî'l-hâl yanıp kömür kesilir idi. Yani o hitab-ı ba-itaba duçar olmasından dolayı ödü patlayıp geberir gider idi. Fakat bu emrin filhakika yıldırım kadar şiddet ve dehşeti ile beraber kendisinin duçar olmuş bulunduğu hâl-i incimada kıyasen kanına hayat için lâzım gelen harareti ve kalbine şu yeis-i kat'î hâlinde pek ziyade muhtaç bulunduğu ümidi vererek o habîse-i mekkâre epeyce ruhlandı. Aldığı emrin muktezasını icraya can attı.

Leyla odadan çıkıp da oda yalnız kaldığı zaman yükteki Behram Ağanın havfı teceddüt ve tezayüd etmeye başladı. Artık tecrübe tekerrür ediyor ya! Ne zaman Leyla odada bulunmaz ise Behram Ağa kendisini bilkülliye himayesiz, muhafazasız bularak havfı artıyor. Vakıa bu defa Paşalı Ahmet Ağa maktul Zorlu Mustafa gibi oda içinde bir aşağı bir yukarı volta etmediğinden ve yük kapısının aralığına burnunu sokarcasına takarrüp eylemediğinden bu defaki tehlike Mustafa'nın gezindiği zamanki tehlikeye nispetle ehven görülür ise de Mustafa kendi gözü önünde bir canlı adamı leş ederek yere sermiş olmadığı hâlde, şimdi yerinde oturan Paşalı'nın eser-i gazabı işte öteki köşeye yıkılmış bulunuyor. Zavallı Behram korkmaz da ne yapar?

Suranîzen Ahmet Ağa kendini bu ünvana lâyık eyleyen mahareti eserini bir daha görmek için oturduğu yerden biraz daha davranıp Zorlu Mustafa'yı temaşaya başladı. Hem temaşa ediyor hem burnundan soluyarak hem başını sallayarak kendi kendisine diyor idi ki:

—Zavallı herif! Bir kahpe uğruna gebermekten ziyade eşekçesine bir kibir ve gurur uğruna terk-i can eyledi. Fakat ah hınzır aşüfte! Asıl sebep o oldu. Ben bu dağ gibi kahramana kıyar mı idim? Hay mekkâre hay!

Paşalı Ahmet Ağa bu sözleri kendi kendisine mırıldanır iken Leyla dahi pişirmiş olduğu kahveyi elinde tutarak odadan içeriye girdi. Ahmet karının suratına öyle bir bakış baktı ki yükten temaşa eden Behram Ağanın yüreğine sanki buzdan yapılmış bir şiş sokmuşlar gibi yüreğinde soğuk soğuk bir şeyler hissetti. Eğer herifin bakışına Behram Ağanın dikkat eylediği gibi Leyla dahi dikkat eylemiş olsa idi odanın ortasına doğru attığı hatveyi tecdit ve tekrara muktedir olamaksızın bulunduğu noktada mermer heykel gibi donup kalması lâzım gelir idi. Fakat o fetanet ve şeytaneti ile beraber Leyla Ahmet Ağanın kendine ettiği nazarı fark eyleyemedi. Kocası tarafından memur olduğu hizmet kendisinde azim bir ümid-i selâmet peyda eylemiş olduğundan bu itminan ile kahveyi takdim için serbest serbest yürüyüp geliyor idi. Ama hem geliyor hem de nihayet derecede müthiş bir teessürle minder üzerindeki maktulü de temaşa eyliyor idi.

Paşalı Ahmet Ağa minder üstünde değil yerde oturduğundan Leyla getirdiği kahveyi kocasının önüne koymak için bittabi eğilmeye mecbur oldu. Bu takarrüpte Paşalı Ahmet Ağanın artık sabrı tahammülü tükendi. Eğilmiş olan Dilber Leyla'nın kol kalınlığında örgüler teşkil eden güzel saçlarını birdenbire eline dolamasın mı?

Leyla başına gelecek ukubeti derhal anladı. Çabalanıp kendini kurtarmaya muktedir olamayacağını bildiğinden son ümidi Paşalı Ahmet'in isticlab-ı merhameti imkânında kalarak:

—Aman Allah aşkına! Tövbeler tövbesi olsun! Bir daha etmem. Aman merhamet et, diye yalvarmaya başladı ise de o dakika Paşalı Ahmet'in merhamet edeceği bir dakika mıdır? Sol eline karının saçlarını dolamış olduğu gibi sağ eliyle dahi suranîyi çekmiş hazırlamış! Hatta palabıyık yeniçeri aleyhinde iltizamına mecbur olduğu sürat ve aceleye de ihtiyacı yok. Karıya:

—Bre nabekâr! Sen tövbe tutacak takımdan olsa idin evvelâ kendini bana ehl-i ırz bir taze dul diye haber verdirerek benim gibi namuslu bir adamı aldatmaz idin. Sen tövbe tutacak olsa idin beni aldatmış olduğundan dolayı kendini hiç olmaz ise mazur göstermek için badema ırz ve namusunla hareket ederek fuhuştan, rezaletten el çeker idin. Sen ise henüz bir aylık kocan üzerine şu baldırı çıplağı hanene kabul edip namımı, namusumu lekedar etmekten çekinmedin. Sen sebep oldun da şöyle bir babayiğidin kanına girdim. Bunun parasına muhtaç olamazsın. Çünkü o bir piyade yeniçeri neferidir. Aldığı ulufe kendi masrafına yetmez. Senin ise bir şeye de ihtiyacın yoktur. Nen eksik. Senin için katl vaciptir. Seni öldüren katil olmaz, gazi olur, diye öyle şiddetli bir hitap ediyor idi ki canıyla uğraşmakta bulunduğu şu dakika-i kübrada Leyla bu muahezenin derece-i dehşetini takdir eyleyemiyor idiyse de yük içindeki Behram Ağa işin olanca vahametini pekâlâ muvazene ve takdir ederek oturduğu yerde kalay gibi eriyip gidiyor idi.

Hatta zavallı adamcağız şu anda kendi kendisini de muhakeme eyliyor idi. Diyor idi ki:

—Ya bu cellât Paşalı beni de ele geçirecek olsa kim bilir etlerimi nasıl lokma lokma kıyar. Bana nispetle yeniçeri gençtir, bekârdır. Filvaki aşüfte karı onun parasına değil kendisine âşık olduğu için adamcağızı kendisi baştan çıkarmıştır. Ya ben! Yaşını başını almış, saçlı sakallı, evli barklı, oğul uşak sahibi epeyce zengin bir esnaf. Artık ben bu karının peşine düşmediğimi, paralar vaat etmediğimi filânı kime anlatabilirim? Bu akşam Kesmekaya'da helva sohbetine davetli iken geç kalıp, yolumu şaşırıp, sokak kapısına duvardır zu'muyla dayanır dayanmaz kapı açılarak içeriye girdiğimi ve karının beni cebren misafir eylediğini kime söyler de inandırabilirim? Ben kendi kendimi Mustafa'dan bin kat ziyade idama lâyık buluyorum vesselâm.

Bir eline karının saçlarını dolayıp diğer elindeki suranîyi hazır ve amade bulunduran Paşalı Ahmet o muahezekârane sözleri söylediği esnada Leyla'nın suratını yere doğru eğip bastırmış idi. Karının yüzüne baksa derhal gazabı geçip gerdenine bıçak sürmeye cesaret alamayacak imiş gibi o şems-i taban-ı hüsn ü melâhatten sanki ürküyor; güya korkuyor zannolunuyor idi. Hele Leyla:

—Kurbanın olayım ağacığım! İnsaf ediniz! Merhamet buyurunuz! Beni söyletip muhakeme ediniz de sonra ister iseniz lokma lokma doğrayınız, diye daha sabirane ve safiyane yalvarmaya başladıkta o fettanın ne kurnaz ne dilbaz olduğunu bilen Paşalı Ahmet ricasını kabul edecek olsa karıya söz ye-

tiştirmek kabil olamayacağını ve mutlaka mağlûbiyet kendisinde kalacağını bildiğinden:

—Sen söyleyeceğin var ise mahşerde huzur-ı Rabbülalemînde söyle! dedi. Suranîyi o güzel karının pamuklar, kaymaklar gibi lâtif olan ensesi üzerinde yürütüverdiği gibi gerden kemiğine kadar gömüldü gitti.

Bereket versin ki o anda dolaptaki Behram Ağa büsbütün kendisinden geçmiş idi. Pembe renkli entari üzerine güzel Leyla'nın koyu kırmızı kanı yürüyüverince adamcağızda artık tahammül kalmayıp bayılıvermiş idi. Hem bereket versin ki bayılıvermiş idi. Zira bilâ-şüphe bir çığlık koparıp kendisini de katil Ahmet'in tiğ-i intikamına teslim edivereceği derkâr idi.

Gerden kemiğinin oynak yerine tesadüf edemeyerek yüzü kalın kemiğe dokunan suranî lâyıkıyla işleyemeyince katil Ahmet bir hamle-i diğer icrasına mecbur oldu. Pençesi altındaki dilber karı bir çığlık koparmaya başladı ise de ikinci hamleyi müteakip karının bu çığlığı bir hırıltıya mübeddel oluvermiş idi. Zira darbe-i saniyede suranî kemik oynakları arasından geçip karının kafasını vücudundan ayırmış idi.

Sanki denize düşmüş de tamam boğulmak anına geldikten sonra dalgalar arasından başını çıkarmaya muktedir olabilmiş gibi geniş bir nefes alarak gözlerini açan Behram Ağa kapı kanatlarının aralarından baktıkta Leyla'nın na'şını yerde ve kafasını katilin elinde gördü. Katil ile re's-i maktul yüz yüze bakışıyorlar idi. Kafa henüz birkaç saniye evvel kesilip koparılmış olduğundan ağzı yayılıp büzülerek, göz kapakları kapanıp açılarak, kâh gülüyor kâh korkuyor gibi çehre ve tavr tebeddülâtı ve sair acip ve müthiş işmizazlar re's-i maktulün suratında henüz bakî idiler.

Ya katilin suratı maktulün suratından daha az mı mahuf, daha az mı müthiş idi? Zorlu Mustafa'yı kestiği zamanki çehresi şimdiki vechine nispetle sevilecek, öpülecek suratlardan madut olabilir idi. Şu anda katil Ahmet insanlıktan büsbütün tecerrüd etmiş! Kurt kesilmiş kurt!..

8

DOLAPTAN TEMAŞA EDEN

Birisi sağ tarafında odanın köşesinde ve diğeri sol tarafında hemen dizinin dibinde iki na'ş arasında kalan Paşalı Ahmet bir aralık elindeki kafayı odanın ortasına doğru atıp düşünmeye başlamış idi. Neler düşündüğü bilinemez ise de düşüncesi pek derin olduğu hâl ve tavrından anlaşılıyor idi.

Aralıkta bir kere dalgınlıktan çıkıp bir Zorlu Mustafa'nın, bir de Dilber Leyla'nın na'şlarına bakarak "Çok şey!..." manâ-yı hayret-iştimalini ifham edecek tavırla başını salladıktan sonra yine düşünmeye başlıyor idi.

Bu iki na'ş odanın manzarasını pek mahuf bir surete ifrağ eylemiş olduğundan maada bunlardan akan okkalarca sıcak kan soğuyup peltelenınceye, donuncaya kadar neşrettikleri buhar odayı doldurmuş bulunduğundan odanın içi hakikaten bir kasap dükkânı gibi kan kokuyor ve bu hâl odanın korkunçluğunu arttırıp yük içinde bulunan Behram Ağanın nefretini, istikrahını tezyit eyliyor idi. Zavallı adamcağız kendi kendisine düşünüp diyor idi ki:

—Acaba bu herif daha ne yapmak niyetindedir! Derun-ı hanede öldürülecek başka kimse kalmadı ki onları da öldürmek için beklesin. Acaba bu gece burada mı kalacaktır? Kurtulmak için bir tarafa firar etmeyecek mi? Burada kalacak bile olsa böyle kan ile mülemma bir odada iki maktulün arasında yatabilecek değil a! Herif bilkülliye insanlıktan çıktı da başka bir mahlûk mu oldu? Elbette bu hanenin bir de yatak odası vardır. Şu içinde bulunduğum yükte öyle yeni müteehhil adama mükemmel bir yatak teşkil edecek kadar eşya yok. Ya bu kanlı Paşalı'nın yatak takımı şu yükteki eşyadan ibaret bulunup da kendisine yatak yapmak için yükü açıverecek olur ise? Aman yarabbi! Beni de bitirdiği saat o saat olacağı şüphesizdir.

İki katlin vukuu üzerinden lâ-akal yarım saatten ziyade zaman geçtiği hâlde Paşalı Ahmet henüz derin derin düşüncelerine nihayet vermemiş idi. Aralıkta bir başını kaldırıp maktullerini temaşa ile beyan-ı hayret eylemekten maada zamanlarda hep başını önüne eğerek düşünüyor idi.

Bir aralık Behram Ağanın hatırına arkadaşları ve helva sohbeti de hutur eyledi. İki refikinin kendisine oynamış oldukları oyundan elbette nadim olmuş bulunduklarını hükmeyliyor idi. Öyle ya! İşte gece yarısı takarrüp eylemiş olduğu hâlde Behram Ağa helva sohbeti mahalline gelip yetişememiş olur ise merak edilmez mi? Kendisine oynanan oyundan dolayı darılıp yine semtine doğru avdet eylemiş olacağını hükmetseler belki o kadar merak etmeyebilirler. Ya Balat ile Kesmekaya arasında bir kazaya uğramış olması ihtimalini düşünüyorlar ise? Ya kendisini aramak için sokaklara dökülmüşler ise?

Ah keşke öyle bir şey olsa! Cümbür cemaat sokaktan geçildiğini işitir işitmez ve bazı sedaları tanır tanımaz hemen yükten fırlayıp oda içindeki katil duçar olacağı şaşkınlıktan kendini kurtarıp da takibe başlayıncaya kadar soluğu sokak kapısında alacak ve "Aman arkadaşlar ben buradayım. Ne belâlara duçar oldum, neler gördüm. Geliniz bakıye-i asarını siz de görünüz." diye bağırmaya başlayacak.

Ah bunların hepsi hülya! Başka türlü ümid-i necat kalmamış olduğu bir zamanın hülyası ki hakikat suretini alabilmesine Behram Ağanın asla ihtimal verebildiği yok. Ama her dakikada hatırına bin şey uğradığı gibi bir aralık bu da uğrayıvermiş. Çi-faide ki zavallı adamcağızı ciddîce bir surette aldatabilecek kadar olsun tesir gösteremeyip bilâkis kemal-i yeis ve nevmidî ile güldürmüştür.

Daha akşam Behram Ağanın oraya vürudu zamanında yük kapısının yanındaki çiçeklik önünde ve bir küçük erkân minderi üzerinde gayet güzel ve temiz bir kedi yatmakta idi ki Behram Ağa ile Dilber Leyla musahabe ederler iken bu kedi yattığı yerden kalkıp hanımı ile misafiri yanına gelerek ikisini de uzun uzadıya kokladıktan ve ikisinin de kucaklarında biraz hırlayıp horladıktan sonra yine minder üzerine çekilip yatmış idi

Hatta Zorlu Mustafa'nın vürudu üzerine hanım, Behram Ağayı yüke tıkdığı zaman mütecessis kedi bu ameliyattan maksat ne olduğunu güya anla-

mak merakına düşmüş gibi yüke girerek orada dahi Behram Ağayı hırlaya hırlaya birkaç defa kokladıktan sonra ağadan yüz bulamamasına mebni yükten çıkıp biraz da Zorlu Mustafa'yı koklamış ve aba poturunun dizden yukarı kısmına yüzünü gözünü sürüp temizledikten sonra be-tekrar minderciği üzerine gelip büzülmüş idi.

Paşalı Ahmet çıkagelip de Zorlu Mustafa ile üç beş lâkırdı teatisinden sonra o kabadayı yeniçeriyi öldürdüğü zaman bîçare kedi kemal-i havfla yerinden fırlayarak dışarıya kaçıp badehu odaya girdikte Mustafa'nın na'şını ziyaretle birkaç defa "mırnav mırnav!" avazeleriyle acı acı hayıflanmış ve yine eski yerine gelmiş olduğu gibi nihayet efendisi o asar-ı tehevvürü hanımına da gösterince kedi tekrar dışarıya kaçıp bir daha odaya girmemiş idi.

Hayvanın bu gaybubeti üzerinden yarım saatten ziyade mürur eyledikten sonra hayvan tekrar odaya girip de güzel hanımının dahi al kanlar içinde yerlere serildiğini görünce "mırnav" feryatlarını daha ziyade arttırdı. Bir hanımının bir Zorlu Mustafa'nın na'şlarına baş vurup iptida eylediği feryat ve figanları yük kapısına kadar getirir ve oradan içeriye doğru isal-ı feryat etmeye çalışır idi. Ama hayvan bu hareketi bir defa icra ile kalmadı. Belki beş altı defa tekrar eyledi. Vakıa kedi bu hareketiyle şu odada vukua gelen ahvalin derece-i dehşetini anlamış olduğunu ve yükteki dosttan istimdad lüzumuna akıl erdirdiğini gösteriyor idiyse de bu zekâvet Behram Ağa için ne derecede tehlikeli bir şey olduğunu anlayamaması işin en müşkül noktasını teşkil eyliyor idi.

Zavallı Behram Ağa elinden gelse kedinin boğazını sıkıp boğacak ise de bu çareye tevessül dahi bir emr-i muhal! Halbuki bazı hayvanat bazı kere şu yoldaki eser-i zekâveti daha ileriye de götürürler. Olabilir ki müteessir kedi yük kapılarını bilkülliye açıversin de "mırnav" avazelerini ta kapının eşiği üzerinden Behram Ağanın yüzüne fırlatsın! Hatta olabilir ki dişleriyle ve pençeleriyle eteklerinden tutarak na'şlara doğru çekip getirmeye kalkışsın! Bazı ahval-i fevkalâdede hayvanatın bundan büyük asar-ı zekâveti bile görülmüştür.

Ya katil Ahmet hayvanın bu telâşlarından kuşkulanıp "Acaba şu yükte ne var?" diye aramaya kıyam edecek olur ise!

Hem de kıyam etti ya! Hatta aynıyla şu tahmin olunan surette kıyam etti. Kendi kendisine mırıldanmak nev'inden:

—Canım bu yükte ne var ki kedi hep o tarafa doğru müştekiyane sesler veriyor, diye yerinden kalkıp yüke doğru yürümeye başladı.

Fena!... Artık Behram Ağanın hâlini hiç sormayınız. Bu hâl cellât önüne baş eğmiş mahkûmun hâline de makis değil! O mahkûmda hiç ümid-i necat ve selâmet bulunmamaya mukabil Behram Ağada bir şemme-i ümit var ise de ondan bir netice çıkarabilmek için ne yolda davranmak lâzım geleceğini tayin etmek müşkül. Nasıl müşkül olmasın ki kalktığı yerden yük kapısına kadar topu altı hatveden ibaret bir mesafe olup katil Ahmet hemen yine ol miktar saniyede mesafe-i mezkûreyi katediverdi. Bundan maada bilâ-tereddüt ve lâ-teemmül yük kapısının iki kanadını da sırtına kadar açıvermesin mi?..

Artık bu hâlde Behram Ağa için de bilâ-tereddüt ve lâ-teemmül bir hareket farz hükmünü aldı. "Aman! ...." diye katilin ayaklarına kapanıverdi. Bu nageh-zuhur şey bir hayal midir, bir hakikat midir diye gereği gibi ürküntüye duçar olan katil iki üç hatve geriye çekilerek kemal-i heyecanla sordu ki:

—Sen kimsin? Pek çabuk söyle!

—Aman Allah aşkına söyletmeksizin bana kıyma. Zira şu iki kabahatliyi öldürmekle belki intikam almış belki de gaza etmiş sayılır isen de ben bîgünahın kanına girecek olur isen Huda alîm bir masum kanı dökmüş olarak vebal-i azim altında kalmış olursun. Yiğitlik aşkına beni söylet de öldürülmekliğim lâzım gelir ise kanım katlim helâl olsun!

Bîçare Behram can havliyle tüyleri ürperip sakalı bıyığı dimdik dikilmiş, korkunç bir surete girmiş olduğu hâlde bu sözleri söylüyor idi. O söyler iken katil Ahmet dahi adamcağızı baştan ayağa ve ayaktan başa doğru süzüp gözden geçiriyor idi. Eğer akşam ilk kapıdan girdiği zaman Dilber Leyla'ya meram anlatmak için duçar olduğu tel'asümlere şimdi de duçar olacak ve "Şey ettim!... Şey oldu!..." gibi mübhemata nefes sarf edecek olsa idi katil Ahmet'in belindeki suranî ile kafası filhâl kavun gibi yarılıvereceğine hiç şüphe yok idi. Bereket versin ki son meyusiyet adamcağızda büyük bir talâkat peydasını mucip oldu. İlk sözünü bu talâkatle inci tanesi gibi silsile-i intizama çekip dizdiği misilli katil Ahmet:

—Korkma! Emin ol! Gel şuraya otur! Kim olduğunu ve buraya nereden ve nasıl gelmiş bulunduğunu bana anlat! Hem de işin dosdoğrusunu söyle ki bu akşam üçüncü kanı senin vücudundan isale etmeyeyim. Sen de bana acı! Sen de bana merhamet et! Baksan a insan kasabı kesildim, dediği zaman zavallı Behram yine evvelki cür'etiyle ve evvelki talâkatıyle ifade-i hâle muktedir olabilmiş idi. Demiş idi ki:

—Ben ne bu mahalleliyim, ne sizin zevcenizi gördüm, ne âşık oldum, ne öyle hovardalıklarda gezip dolaşacak takımdanım! Bir yangın mahallinden geçer iken üstü tahta parçaları ve kül ve toprak ile hafifçe örtülmüş olan kuyu ağzına basıp da teker meker kuyu içine nasıl yuvarlanabilir isem işte buraya da öyle bir kaza nev'inden düştüm ki yalnız kapınızdan içeri girmiş olmaklığım benim için en mühim, en müthiş kaza olmaya kâfî iken ondan sonra şu zıpır herifin ve daha sonra sizin vürutlarınız üzerine vukua gelen şu hâller, hadiseler aklımı zıvanasından çıkarmadığına ve yüreğime indirip beni helâk etmediğine teşekkür etmeliyim. Besbelli Hak taalâ hazretleri dokuz on candan ibaret bulunan evlât ve ıyalime merhamet etmiş de beni kendilerine bağışlamak için o tecennünden, o helâkten kurtaracak metaneti ihsan eylemiş. Bunlardan selâmet veren Mevlâ'm elbette sizin kalbinize de merhamet vererek beni kurtarır. Katil Ahmet'in hâl ve tavrında adem-i hoşnudîye delâlet eyleyecek birtakım alâim peyda olmaya başladı. Behram Ağanın şu lâkırdısından mahzuz ve mutmain olmadığı anlaşılıyor idi. Eğer söz söylemesini daha evvel kendisi emrederek sözünü bitirinceye kadar korkmaması için de emniyet vermiş olmasa idi belki adamcağıza sözünü ikmal için müsaade vermeyerek üçüncü katli de ika eyler idi. Binaenaleyh Behram Ağa sözünü bi-

tirdikten sonra Katil Ahmet işte bu hoşnutsuzluk tavrıyla dedi:

—Tekerlemeler elverdi a gözüm. Sabaha kadar masal dinleyecek değiliz a! Kimin nesisin, nereden nasıl geldin, onu söyle demiş idim. Söyle bakalım. Onu söyle. Hem de çabuk söyle!

Bîçare Behram'ın havfı yine tezayüde başladı. Ma-haza ne olmak ihtimali var ise olacağından kendisini hıfz ve himaye-i samedaniyeye tevdi eyleyerek dedi ki:

—İsmim Behram Ağa! Yağlıkçı esnafındanım. Semtim Süleymaniye! Esnafımızdan Hacı Mansur Efendi bu akşam bir helva sohbeti verdiğinden oraya davetli idim! Onun da semti şurada Kesmekaya'dır. Diğer iki arkadaşımla beraber akşam Balat iskelesine çıkarak bir Yahudi meyhanesine girip....

—Vay! İşret de ediyorsun haa?

—Ah efendim! Evet efendim! İşte bu günahımı itirafa mecburum. Ne yapalım? Müptelâsı bulunmuşuz. Hoş inşallah kariben tövbe edeceğim ya! Hem de tövbe-i nasuh! İnşallah o tövbeye de siz sebep olursunuz da sevabına nail olursunuz.

Zavallı Behram Ağa bu özürlerini o kadar haifane ve mahcubane ve öyle miskinane ve mutazarrıane bir tavırla serdeyliyor idi ki eğer Ahmet iki n'aş ayakları altında yatar bir canî-i gazup hâlinde bulunmasa idi mutlaka kahkahalarla güleceği gelir idi. Dedi ki:

—Ey! Yahudinin meyhanesine girdiniz! Sonra?

—Sonrası efendim! Arkadaşlarım bana oyun ettiler. Birer birer yanımdan kaçıp beni meyhanede yalnız bıraktılar. Saat yarımdan sonraya kadar bekleyip nihayet nasıl satıldığımı, aldatıldığımı anladıktan sonra mesarifimizi verip meyhaneden çıktım. Yol bilmem, iz bilmem! Kesmekaya semtini tasarlayarak şöylece ulu orta yola revan oldum. Buralara geldiğimde hemen yatsı ezanı zamanı idi. Pek yorulduğumdan bir duvara dayanıp azıcık dinlenmek istedim. Tali'-i na-sazım iktizasınca bu gece başıma gelecek belâlar var imiş ki dayandığım duvar sizin kapınız çıktı. Açılıverince kapıdan içeriye düşercesine bilâ-ihtiyar giriverdim. Sonra yukarı merdivenden bir kadın indi ki bir na-mahrem geliyor ve beni kocası zannıyla istikbal için geliyor diye ses verip yabancı olduğumu anlatarak kapıdan çıkmaya davrandım ise de "Şimdi yangın var, hırsız var, cankurtaran yok mu diye haykırıp mahalleyi başıma toplayarak bu herif zorla haneme girdi iftirasıyla seni berbat ederim. Gel bu gece burada misafir kal. Zevk ve safa et. Ben de ücretim olan paraları alıp kısmetimi kazanmış olayım diye beni hem tehdit ve hem teşvik ederek alıkoydu. Sizin ne kadar namuslu bir adam olduğunuz işte icraatınızla tahakkuk etti ise de ne idiğünü bilmeyerek aldığınız bu habis batakçı mı imiş ne imiş a birader!...

Bu son mülâhaza üzerine katil Ahmet yunus balığı gibi burnundan dik dik soluklar salıvererek Dilber Leyla'nın na'şına gazubane bir nazar daha fırlattı. Dedi ki:

—Hem batakçı imiş, hem her şey imiş a birader. Dertsiz başımı öyle bir derde sokmuşum ki!

Katil Ahmet'in şu son sözü epeyce mutazallimane bir hasbıhal suretinde söylemesi Behram Ağanın yüreğindeki ümitleri kuvvetlendirdi. Dedi ki:

—Dertsiz başınızı o belâdan yine kurtarmışsınız demektir. Asıl dertli başlar işte bu habislerin başları imişler ki onların derdine de suranîniz ile derman verdiniz. Katilin yüzünde müftehirane ve mağrurane bir tebessüm peyda oldu. Koltukları kabardığı bu tebessümden bi'l-bedahe görülüp anlaşılıyor idi. Mustafa'nın na'şını göstererek dedi ki:

—Nasıl, şu kabadayı yeniçeriye salladığım suranîyi beğendiniz mi?

—Oooo! Biraz daha derinden saldırmış olsa idiniz herifi hamailisine ikiye biçip çıkaracak idiniz.

—Bana Koç Burun Selim Paşa'nın dairesinde Suranîzen Ahmet Ağa derler. Sair dairelerde dahi bu lâkapla meşhurum.

—Vakıa o şöhrete liyakatiniz vardır. Doğrusu ya, pes!

Muhaverenin yavaş yavaş musahabe suretini alması bîçare Behram Ağayı ne derecelerde ümitlendirip sevindirdiği düşünülüyor ya? İşte bu ümit ile katile ita-yı teminatta devam ederek dedi ki:

—Eğer söylediğim sözlere inanmıyor iseniz şuradan sizinle beraber Kesmekaya'ya gidip Hacı Mansur Ağanın hanesini bularak orada helva sohbetini size göstereceğim gibi arkadaşlarımı da gösteririm. Hâl ve şanımı bunlardan tahkik edersiniz. Bir kelime yalanımı bulur iseniz ben de mertliğim başına yemin ederim ki size elimi bile kaldırmaksızın kanımı, katlimi helâl eylerim. İstediğiniz yerde, istediğiniz gibi öldürünüz.

9

AHD Ü MİSAK

Katil Ahmet epeyce düşünmeye başladı. Kah na'aşlara bakıyor idi kah yağlıkçı Behram Ağanın suratına! Fakat çehresinde evvelce görülmüş olan ahval ve alayim-i müstekrehe âdeta bilkülliye denilebilecek derecelerde zail olmuş idi. Mert, munsıf Paşalı'nın eski sevimli suratı yine avdet eylemiş idi.

Yağlıkçı Behram Ağa ise öyle evvelki gibi "Herif ne zaman hançeri üzerime havale edecek?" diye her dakika ölüme muntazır, miskin, müstahkar bir hâlde olmayıp o da besalet ve metanetini gereği gibi toplamış ve emniyet ve istirahat-i kalp hâsıl etmiş olduğundan şu iki adam hariçten bir üçüncü tarafından görülmüş olsalar idi âdeta bu ikizli cinayeti müştereken ika etmişler de şimdi başlarının çaresini düşünüyorlar zannına düşer idi.

Aradan biraz daha sükûtla dakikalar geçtikten sonra katil Ahmet dedi ki:

—Sizden evvel be-evvel bir taahhüt isteyeceğim.

—Söyleyiniz, taahhüdümde sabit adamlardan olduğuma inanarak söyleyiniz.

—Bu gece şurada vukua gelen cinayetleri bir siz bileceksiniz, bir ben, bir de âlimü's-sır ve'l-hafaya olan Hak taalâ hazretleri bilecek.

—Bunun için taahhüde ne hacet? Bu ketm-i esrar tabiî değil midir?

—Hayır! Tabiî değildir. Beni hükûmetin pençesine verirsiniz diye korkmuyorum. Ben her vechle başımı kurtarmaya muktedirim. Irım da benim için kırım da! Benim asıl korktuğum şey Süranîzen Ahmet Ağanın başına böyle mayup bir belâ gelmiştir diye paşa dairelerinde, kahve ocaklarında, koğuşlarda Osmanlılar meyanında söylenmesidir.

—Benim onlarla alışverişim var mı ki onlara ifşa-yı esrar ederim diye korkuyorsunuz?

—Sizin onlarla alışverişinizi bilmem. Fakat bu geceki sergüzeştiniz, müşahedeniz yüz bin kişide bir kimseye vaki olamayacak kadar ahval-i garibe-i fevkalâdeden olmasıyla bunu her kime söyleyecek olsanız hatta zevcenize bile haber verseniz bir ağızdan çıkan bin ağıza yayılır fehvasınca iş mutlaka ağızdan ağıza yayılarak namusum iki paralık olur. Bana dininize, imanınıza, nikâhınıza, namusunuza yemin edeceksiniz ki ben sağ olduğum müddet bu sırrı hareminize bile açmayacaksınız.

—Birader! Abdest alıp Kuran-ı Kerim'e el basarak istediğiniz yemini ederim.

—Yoksa iki kişiyi öldürmüş bulunduğum şu gecede bir üçüncüyü daha öldürerek bu esrar-ı faciayı üçünüzün de kanına boğup mahv ve na-bedit etmek bence daha hayırlı, daha akilâne bir hareket sayılır.

—Aman! Çoluğuma çocuğuma merhamet ediniz. Dükkân, destgâh, alışveriş sahibi bir adamım.

—İşte ben de en ziyade bunu düşünüyorum ya!

—İstediğiniz o yemini şimdi dahi etmeye hazırım.

—Pekâlâ olur ama...

Bîçare Ahmet bu sözün "ama"sını lüzumundan pek çok ziyade uzattığı hâlde alt tarafını bir türlü ikmal edemedi. Bir ana mahsus olmak üzere rengi sapsarı kesildiği hâlde onu müteakiben pembeleşmeye, kızarmaya başlayıp nihayet mosmor kesildi. Nefsiyle gayet mühim ve müthiş bir mücadelede bulunduğu güya şiddetli bir sancıya tutulmuş gibi kıvrım kıvrım kıvranmasından anlaşılıyor idi. Nihayet nefsine galebe edebilerek dedi ki:

—Pekâlâ olur, ama gusle ihtiyacınız var mıdır?

Bu sual yağlıkçı Behram Ağanın da çehresini mosmor morarttı. Dedi ki:

—Seni beni yaratan Cenab-ı Halık'ın kibriyasına kasem ederim ki şu fettan karının tehdidiyle geceyi burada geçirmeye rıza gösterdiğim zaman büyük abdestimi bozma[ma]ğa azm-i kat'î ile rıza göstermiş idim. Küçük abdestimi tazeler isem Kelâmullah'a el basabilecek salâhiyeti peyda etmiş olurum. Gusle ihtiyacım yoktur.

Yağlıkçı Behram Ağanın şu son teminatı Paşalı Ahmet Ağayı ziyadesiyle müsterih eyledi. O hâli adamcağızın iffet ve istikametine vererek karşısındaki insanın bu kadar kâmil bir insan olması kalbindeki itimadı arttırdı. Akşam namazını kılıp kılmamış olduğunu sual ederek bittabi kılmadığı cevabını alması üzerine dedi ki:

—Haydi öyleyse abdest alıp iki rekât namaz kıl da safvet-i tamme ile istediğim yemini icra et!

Behram Ağa derhal kollarını sıvamaya başlayıp Ahmet Ağanın delâletiyle abdesthaneye vardı. Pâk bir abdest alarak cinayetlerin vuku bulduğu odada her tarafı kan lekelemiş olduğu vechle taharet-i matlube-i şer'iye bulunmadığından başka bir odaya gidilip iki rekât namaz dahi kıldı. Badehu Ahmet Ağa sırma işli ve boyuna asmaya mahsus enam kesesi gibi yapılmış bir mahfaza derununda gayet küçük kıtada yazılmış bir mushaf-ı şerif çıkartarak bunu ikisi de öptükten sonra bir iskemle üzerine koydu. İkisi karşı karşıya oturup asıl sayfalar üzerine Behram Ağa sağ elini koyduktan sonra onun eli üzerine Ahmet Ağa kendi sağ elini koyup dedi ki:

—Ben bu dünyada sağ oldukça bu gece gördüğünüz şeyleri hareminize, evlâdınıza varıncaya kadar hiçbir kuloğluna söylemeyeceğinize vallahi mi?

—Vallahi!

—Bu yemini dininize, imanınıza, namusunuza, nikâhınıza ediyor musunuz?

—Evet, bu yemini namusuma, dinime, imanıma, nikâhıma ediyorum.

—Allah ve Kelâmullah şahit olsun mu?

—Evet, Allah ve Kelâmullah şahit olsun!

—Eğer bu yemini tutmaz da bozar iseniz sizi her nerede bulur da öldürür isem günahı, vebali sizin üzerinize olsun mu?

—Evet, bu yemini tutmaz da bozar isem beni her nerede ele geçirip öldürür iseniz günahı, vebali sizin boynunuza olmayıp benim boynuma olsun. Kanım, katlim size helâl olsun!

Şu yemini şu ahd ü misakı ederler iken ikisinin de gözleri yaşardı. Bu birkaçar damla gözyaşları ise kalplerinin sağlamlığına delâlet eyledi. Ma-haza katil Ahmet henüz yağlıkçı Behram Ağanın sözündeki sıdka tamamıyla inanamıyor idi. Resm-i tahlif bittikten sonra dedi ki:

—Senin sözünde sadık bir adam olup olmadığını hemen bu gece anlayacağım ve bu ahd ü misakta vefakârlık edip etmeyeceğini de o tecrübe ile hükmeyleyeceğim. Eğer tecrübem sana muvafık çıkmayacak olur ise şu ahd ü misak mucibince sende ahdım olan kanı hemen bu gece alacağım. Bilmiş olasın diye söylüyorum.

Bu söz yine işin rengini değiştirdiğinden yağlıkçı Behram Ağa alıklaşarak Ahmet'in yüzüne bakakaldı. Ahmet dedi ki:

—Meramımı anlayamadın mı? Şimdi seninle buradan kalkıp helva sohbeti verilen haneye gideceğiz. Eğer bu akşam vukuunu hikâye eylediğin şeyler doğru çıkarlar ise, yani arkadaşların filvaki sana öyle bir oyun oynamışlar ise ve sen bu tarafların yabancısı acemisi olduğun tahakkuk eyler ise sözünde sadık bir adam olduğun sabit olmuş olarak elimden kurtulursun.

Behram Ağanın beti benzi yine yerine geldi. Kemal-i itminan-ı kalple dedi ki:

—Ooo! Bu imtihana ez-dil ü can razıyım.

—Sözlerin doğru çıkmadığı surette ise hemen oracıkta sana bir suranî sallayarak başımı alır giderim. Bu suranî benim elimde bulundukça yolumu kesmeye, beni tevkif etmeye kimse cesaret edemez.

—Hakkınız var karındaşım! Benim abdestimde şüphem yok. Kaviyen ümit ederim ki şu imtihan neticesinde beni dostluğuna itimat edilebilecek bir adam olmak üzere tanır ve kabul edersin de bundan sonra da dost olarak yaşarız.

—İnşallah! Benim de gönlüm bunu arzu eder. Ahd ü misak bu suretle icra olunup bittikten sonra katil Ahmet birkaç sandık karıştırdı. İçinden çıkardığı ufak tefek şeyleri ceplerine, koynuna, filânına sıkıştırmaya başladı. Besbelli akçe ve mücevherat gibi zi-kıymet eşyasını toplayıp almakta idi. Besbelli bu gece şu haneden çıkar iken bir daha buraya avdet etmemek kararıyla çıkıp gidiyor idi.

İşte bu işi dahi bitirdikten sonra ikisi birlikte mumları söndürüp kapıdan dışarıya çıktılar. Yokuş yukarıya doğru yürümeye başladılar. Behram Ağa:

—Gidiyoruz ama Kesmekaya semtini siz bilir misiniz? Ben zaten bilmediğim gibi zihnim de bilkülliye perişan olduğundan eğer yol için bana tabi olacak iseniz ne Kesmekaya'yı ne Yalçınkaya'yı bulamayacağıma emin olmalısınız, dediğinde Paşalı Ahmet Ağa:

—Ben sizi ta Kesmekaya mescidine kadar götürürüm. Mahalle kahvesi, mahalle bakkalı dahi mescidin yanındadır. Oradan gideceğimiz haneyi öğrenir gideriz, dedi ve bu karar üzerine yolda devam edildi.

Vakıa yirmi dakika kadar yüründükten sonra Kesmekaya mescidine varıldı ise de âdeta gece saat yediyi bulmuş olduğundan bakkal hemen hemen sabah levazımını tehyie için uykudan uyanmak lüzumunu hisseyleyecek derecelerde uykuya dalmış gitmiş olduğu gibi mahalle kahvesinde de ihtimal bir buçuk iki saatten beri kimse kalmamış idi. Bakkalı mı yoksa kahveci tâbiini mi uyandırmak lâzım geleceğini müzakere etmekte iken bir de seksen yüz adım kadar bir mesafeden yirmi otuz kişinin birden "Aldın, aldın, alamadın" diye helva sohbetlerine mahsus nagamatı icra eyledikleri vasıl-ı sem'-i ıttılaları olunca bu sohbetin icra olunduğu haneyi şu velveleden bi'l-istidlâl yürüdüler. Birkaç dakika sonra ikisi birden hane içine girdiler.

Bir de ne baksınlar ahbap pür-şevk ve şetaret! Yüzük oyunu akşamdan beri kim bilir kaç parti olarak tekerrür etmiş ki yalnız oynayanların değil, temaşa edenlerden bile birtakımının alınlarında, yanaklarında, burunlarında karalar var. Hatta zarfların dipleri mumda kızdırılıp islendirilerek bu damgalar vurulmak mutat olup bazı hainler ise zarf diplerini kızgın kızgın vurduklarından damgalar âdeta hayvan damgaları hükmünü alması da nevadirden addolunmamak lâzım gelir.

Ne yapmalı? Oyunun kanun-ı lâ-yetegayyeri "Ellide kara, yüzde maskara!" esası üzerine mübteni. Galip olan taraf her neyi arzu eder ise yapabilecek. Muhalefet ve şikâyet kancıklık addolunuyor ki buna da kimsenin yaklaşamayacağı derkârdır.

Akşamdan beri ahbap Behram Ağaya iki arkadaşının oynamış oldukları oyun ile hayli iştigal ederek fakat Behram Ağanın Balat ile Kesmekaya mahallesi arasında kaybolduğuna değil, Balat'tan bir kayığa binip kendi semtine dönmüş bulunduğuna kanaat hâsıl etmişler idi de adamcağız için bir gûne

meraka düşmek şöyle dursun, bilâkis oynanan oyunun ne güzel oynanmış bulunduğuna kahkahalarla gülmüşler idi. Bir de gecenin yarısında Behram Ağanın bir başka misafir ile çıkageldiğini görünce beyne'l-ahbap azim bir gürültü patırtı peyda oldu. Yüzük tepsisi baş aşağı edildi. Birkaç şamdan devrilip mum yağları şunun bunun üstünü başını telvis etti. Her kafadan bir ses çıkıp herkes söylüyor, fakat dinleyen bulunmuyor idi.

Hayır, hayır! Dinleyen hem de pek dikkatli dinleyen var idi. O da Paşalı Katil Ahmet idi. Her ağızdan çıkan sözlerden kendi muhtaç olduğu malûmatı teşkil eyleyecek olan kelimeleri birer birer zihninde cem ve tertip eyliyor idi. Bu suretle hâsıl olan kelâm ise kendisine ispat eyliyor idi ki yükten çıkardığı adamcağız filvaki Kantarcılarlı, Süleymaniyeli üç arkadaş oldukları hâlde o akşam Balat'ta meyhaneye uğrayıp diğer arkadaşları herifceğize oyun etmiş olmak için satarak çıkıp gitmişler de o dahi gideceği yeri lâyıkıyla bilmeksizin gece karanlığında sokaklara düşüp başını o belâlara uğratmıştır.

Behram Ağaya gelince, ahbap kendisinden bir hiddet ve gazaba ve o hiddet ve gazap mukteziyatından olarak sövüp saymaya muntazır ve onun kemal-i hiddetle sövüp saymasına karşı kahkahalarla gülmeye hazır iken Behram Ağa da buna yakın hiçbir hâl ve tavır görülememesi cümlenin taaccüp ve istigrabını mucip oluyor idi. Çünkü zavallı Behram ahd ve misak etmiş olduğu adamın kendi hakkında vereceği son hüküm ne olabileceğini keşf ve istihraç için bir tavr-ı müştebihane ve haifane ile yüzüne bakıp duruyor idi.

Bir çeyrek saatten ziyadece halk beyninde teati olunan kinayeli, cinaslı, müstehziyane ve mütemeshirane sözler yükten çıkardığı adamın sözünde sadık olduğunu Paşalı Katil Ahmet'e tamamıyla tefhim ve temin eyledikten sonra Behram Ağanın elinden tutup:

—Biraz benimle beraber gelir misiniz, diye çekerek adamcağızı dışarıya çıkardı ki, işte Behram Ağanın da asıl cellât önüne götürülürcesine bir havf ve nevmidî ile attığı hatveler bu hatveler addolunabilir idi. Ancak adamcağızın bu merakı çok vakit devam etmedi. Sokak kapısına kadar varıp kapıyı açarak dışarıya çıktıktan sonra katil Ahmet'in:

—Birader, sözünde sadık imişsin. Onun gibi yemininde de sabit ol! Allah afiyet versin de çoluğunla çocuğunla ecelin gelinceye kadar yaşa! Belki dükkâna gelip seninle görüşürüz. Şimdilik Allahaısmarladık, demesi üzerine zavallı adamcağız her belâdan, her musibetten kurtulup Cenab-ı Hakk'a hamd ü senalarla ahbap ve esnafı nezdine avdet eylemiştir.

Avdet eylemiştir, ama kendisinde neşeden, şetaretten veyahut hiddetten, gazaptan hâlâ bir eser olmaması ahbabının ziyadesiyle merakını mucip olduğundan gerek Balat'ta Yahudinin meyhanesinde birlikte akşamcılık ettiği arkadaşlar ve gerek esnaftan sair dostlar:

—Canım Behram Ağa! Bu akşam sende görülen hâl nedir? Galiba senin başına tuhaf tuhaf şeyler gelmiş olmalıdır. Demincek birlikte geldiğiniz arkadaşı ne yaptın? O kim idi? Söyle şunları bize de hem meraktan kurtulalım hem eğlenelim, tarzındaki sualleri pek ileriye götürüp biraz da ilhah ve ibrama varmışlar ise de Behram Ağa için ettiği muahedenin nakzı kabil midir?

Gördüğü şeylere dair hiçbir ihbarda bulunmadığı gibi işi setr için tevilde, yalanda dahi bulunmayıp:

—Sizin nenize lâzım?.. Arkadaşlarımın bana oynadıkları oyunu beğenip gülmüş, eğlenmiş iseniz tebrik ederim. Benim başıma neler geldiğini, neler gördüğümü nafile hiç sormayınız. Hiç zorlamayınız. Bir kelime bile söylemeyeceğimden kat'iyen emin olunuz, diye cevabın en doğrusunu, en kestirmesini vermiş idi.

Bu helva sohbetinin mukaddematını karilerimize hikâye etmedik ki netayicini de hikâyeye mecbur olalım. Hatta yağlıkçı Behram Ağa ile Paşalı Katil Ahmet geldikleri zaman helva sohbeti zaten netayicine vasıl olmuş idi. Ondan sonra ise yemek yenilip haneleri semtleri yakın olanlar yerli yerlerine gittiler ve semtleri uzak olarak Hacı Mansur Ağanın hanesinde yatmaları lâzım gelen misafirler dahi kendilerine mahsusan yapılan yataklara çekilip yattılar ki yatak arkadaşları Behram Ağayı söyletmek için bir son tecrübe daha icra ettiler ise de o da semeresiz kalarak hab ve rahata daldılar, gittiler.

HATİME

Bu hikâyeyi bize nakleden zat diyor ki:

—Filvaki Behram Ağa bademe Paşalı Katil Ahmet ile dost olarak yaşamıştır. Ahmet Ağa İstanbul'da bulundukça sık sık görüştükleri gibi Osmanlılık ve memuriyet ile taşraya gittikçe her mahallin ihdaya şayan mamulâtından Behram Ağanın hediyelerini de gönderir imiş. Hatta Behram Ağa kendisini evlendirmek için birkaç teklifte bulunmuş ise de Ahmet Ağa nev'-i nisvandan yılgınlığı hasebiyle bir daha teehhülü mümkün değil zihnine sığdıramamış. Ahd ü misaka gelince Paşalı Ahmet Ağa vefat edinceye kadar filvaki bu sırrı ferd-i aferideye açmamış. Onun vefatından sonra daha bir hayli zamana kadar da bir sırası ve münasebeti düşüp de sırr-ı mezkûru yine bir kimseye ifşa etmemiş. Nihayet bu sergüzeşti bana hikâye eyleyen zat ile pek dost olduğundan kendine vedia olunan emaneti ona da tevdi' eylemiştir ki ben dahi işte ondan istima etmişimdir.

İntiha

İKİ HUD'AKÂR[26]

MUKADDİME

Şu İki Hud'akâr serlevhalı romancığın zeminini yedi sekiz mah mukaddem bir Fransız gazetesinde okumuş bulunduğum fıkracık teşkil etmektedir. Fakat bunca yıldır hizmet-i tahririyelerinde artık emektarlık şerefini ihraz etmiş olduğum karilerim mutad-ı âcizanemi bilirler ki "tercüme" suretiyle bile Avrupa'dan aldığım romanlar üzerinde daima birçok tadilât icra ederim de badehu onları ahlâk-ı umumiye-i Osmaniyemize tavsiye ederim. Çünkü Avrupa'dan gelen şeylerin çürüğü sağlamından, kötüsü iyisinden pek çok ziyade olduğunu iyi tecrübe etmişimdir. Hele iktibas hususunda bu fikr-i tadili daha ileriye götürürüm. Muktebesün-anhımın hududu dahilinde hiç mahbus kalmam. Onlardan yalnız bir fikir alıp badehu o fikir üzerine yeniden bir eser kaleme alırım. "Diplomalı Kız" namıyla işbu Letaif-i Rivayat meyanına ithal etmiş olduğum roman ile sair birçokları hep öyle iktibas suretiyle meydana geldikleri gibi bu "İki Hud'akâr" dahi o surette vücut buldu. Muktebes olduğunu kendim ihbar etmesem de bütün bütün kendime atf ve isnat eylesem hemen hiç de anlaşılamaz ise de ben daima bu itirafları ederim ki bes bad-ı hevaya olarak kendimi yalancılardan görmeyeyim diye! Bu eseri beğenişimin sebebi vapurlar, şimendüferler, telgraflar, telefonlar, fonograflar gibi bin türlü terakkiyat-ı nafia-i maddiyesine hayran kaldığımız Avrupa'nın terakkiyat-ı maneviyesi, yani ahlâk ve adab ve adat-ı umumiyesi hiç de beğenilmeyecek bir şey olduğu hakkındaki efkârıma mutabık olmasıdır. Sahib-i eser bunu mutlaka "Halif-i Taarrüf" kabilinden bir gayretle yazmıştır. Zira Fransa'da hüsn-i ahlâk üzerine roman bina eylemek modası çoktan kalkmış ve mahut Emile Zola en başta olduğu hâlde "Tabiî roman yazıyoruz." diye bütün fevahiş-i nev'-i beşeri birçok da mübalâğalar ile, ifratlar ile donatıp ziynetleyerek meydana koymayı hüner addetmekte bulunmuşlardır. Güya hüsniyat denilen şey tabiat-ı beşerden bütün bütün silinmiş, kaldırılmış gibi bir hâl ki asıl tabiattan madut olamayacak olan hüküm işte bu değil midir? Böyle bir zamanda herkese muhalefet ederek şu lâtif hikâyeyi yazmak mutlaka bu muhalefetle maruf olmak gayretinden başka neden neşet eyler.

Muktebesün-anhımıza imza konulmamış yalnız iki harf yazılarak bunlar dahi müellifin isim ve mahlasının ilk harfleri oldukları derkâr ise de hangi harfleri oldukları da hatırımdan çıkmıştır. Ona bedel kendim imza ederim. Olmaz mı? İşte:

Ahmet Mithat

26. Letaif-i Rivayat, 21. cüz, İstanbul, 1311, 93 s.

VİKONT DE BLANŞMEZON

Bîçare Vikont Şarl de Blanşmezon Paris'te gençliği, güzelliği, zenginliği ve asilzadeliği ile cümlenin hürmetini kazanmış bir adam idi.

Genç, güzel, zengin, asilzade, muhterem bulunduğu hâlde evvel-be-evvel "bîçare" diye tavsif edişimiz badî-i emirde abes görülse yeri vardır. Fakat bakalım genç, güzel, zengin, asilzade, muhterem olmak bir adamı bahtiyar etmeye kâfi midir?

Şarl'ın babası Kont Aleksandır de Blanşmezon Fransa'nın müstemerat-ı şarkıyesinde resmen devlet memuriyetiyle ve min gayr-i resmin ticaretle uzun uzadıya zaman geçirmiş ve oğlu Şarl dahi oralarda doğmamış ise de herhalde büyüyerek başka türlü esbab-ı tahsil bulunmadığı cihetle tahsil ve terbiyesi Cizvit papazlarına havale olunmuş idi. Halbuki bu Cizvit papazlarının terbiye ve talimleri şu asırda Fransa'ca beğenilmeyerek bunların ellerindeki mekâtip zaptolunmakta ve kendileri her vechle talim ve terbiye-i etfalden menedilmektedirler. Binaenaleyh Fransa'nın maarif-i umumiyesi akaid-i diniye hususunda kayıtsızlıktan ibaret bulunduğu hâlde Şarl'ın terbiyesi akaid-i mezkûre üzerine mübteni olduğu gibi Fransa'nın kibar âlemindeki terbiyesi her türlü israf ve sefahati mübah ve belki de vacip derecesine vardırdığı hâlde Şarl müstemerat-ı şarkıyede sabır ve kanaat ve iffet ve safiyet terbiyesini almış idi. Bahusus ki dest-i terbiye ve talimlerinde bulunduğu Cizvitler sakin oldukları mahallerin ulema-yı İslâmiyesi ve bütperestler pişvası ile daima mübahasede bulunduklarından Şarl bu mübahaseler münasebetiyle bütperest ve müslüman dinlerine dahi vukuf peyda etmiş ve hele diyanet-i İslâmiyenin sadelik dahilinde olarak tervic eylediği fezail-i insaniye ve medeniyeye hayran olmakta bulunmuş idi.

Ne çare ki oğlunun hem de "Blanşmezon" namını payidar etmenin vasıta ve medar-ı yegânesi olan oğlunun bu vechle talim ve terbiye edilmesinden babası Kont Aleksandır de Blaşmezon asla memnun olmuyor idi. Kendisi Paris'in efkâr-ı cedide ashabından bulunarak hele familyasının asalet-i kadimesine pek de mağrur olduğu cihetle onun nazarında kulüplerde her nev' kumar oyunlarında cümleye galebe etmeyen ve yılda üç beş düelloda bulunmayan ve kadınların afeti sayılmayan bir delikanlıya "kibarzade" ünvanı asla lâyık görülmez idi. Binaenaleyh Şarl on dokuz yirmi yaşlarına geldiği zaman onun akvam-ı şarkıyeye mahsus olan afifane ve perhizkârane ahval ve etvarı babasının nazar-ı teessüfünü celp etmeye başlayıp koca Kont kendi kendisine:

—Bizim oğlan âdeta bir vahşi olarak meydana çıkıverdi. Onu bu hâlde bırakmak müstakbelini tehlikeye ilka demektir. Hiç böyle adama Fransa hükûmeti memuriyet verir mi? Vakıa kendisine bırakacağım servet ve sâmân ziyadece ise de ben oğlumun şeref-i resmî ile de teşerrüfünü isterim. Blanşmezon kontları daima Fransa hükûmetlerinin mazhar-ı teşrifatı olagelmişlerdir.

Öyle burjuva (esnaf) takımı gibi miskin bir Kont de Blanşmezon ecdadımızın şanına varis olamaz, diye tek şu oğlunun terbiyesini tashih ve ikmale medar olmak üzere artık aktar-ı şarkıyede peyda etmiş olduğu servetin derece-i hâsılasıyla bi'l-iktifa hükûmetten tekaüdünü istihsal etmiş ve Paris'e gelip kibar mahallesi olan Fuburg'da Sen Jermen'de yerleşmiş kalmıştır.

İşte bizim Şarl de Blanşmezon Paris'te bu suretle ispat-ı vücut eylemiştir. Vakıa gençliğini yani on dokuz yirmi yaşlarına geldiğini gördük anladık ise de güzelliği, zenginliği hakkında henüz bir fikr-i tam peyda edemedik. Onu da peyda edelim:

Şarl ortadan biraz daha uzunca boylu ve aktar-ı şarkiyede doğup büyümek hasebiyle epeyce nahif ve esmer tenli bir delikanlı ise de siyah saçları ve kara gözleri ve ağız ve burnunun tenasübü ile hayli nazar-rübadır. Erkek beğenmek hususunda gereği gibi müşkülpesend olan kadınlar ince siyah bıyıkları, kaşlarıyla rekabet eden ve güldükçe meydana çıkan küçük ve sık dişleri letafet-i vechini arttıran bu delikanlı için netice-i intikadda, "Güzeldir. Güzelliğinden ziyade sevimlidir!" demekte idiler.

Servet cihetine gelince: Vakıa Kont Aleksandr de Blanşmezon âbâ ve ecdadından kendisine intikal eden milyonları envai sefahat ve israfat içinde yiyip bitirmiş ise de yine bu iflâsının teşvikiyle aktar-ı baide-i şarkiyeye giderek on sekiz sene zarfında ol miktar milyon daha kazandığından bu servetle Paris'e enzar-ı ehemmiyeti isticlab pek kolaylaşmış demektir. Hem de nasıl baba ya? Oğluna: "İstediğin kadar para benden! Kibar âleminde parıl parıl parlamalısın. Ben sağ olduğum müddet re'sü'l-male dokunmak olamaz. Yalnız faiziyle geçinmeli. Ben vefat eyledikten sonra ise re'sü'l-mali de batırmalı. Anan yok, hemşiren yok, kimsen yok. Para kazanmak için müste'merat-ı şarkıye yolu açık olduğunu bilirsin. Bence bir kere servetini mahvetmeyen ve fakat yerine yenisini kazanmaya da muktedir olmayan adam insan bile sayılmaz" diyor. Oğlunun masrafı ayda iki bin franga kadar vardığı hâlde: "Daha yalnız bu kadar masraf edebilecek bir hâlde misin? Yazık sana be! Ne miskin herifsin!" diye bir kat daha teşvikatta bulunuyor. Böyle babayı nerede bulmalı?

Lâkin garabete bakınız ki Şarl bu müsaadelerden asla memnun değil. Vakıa Paris kibar zadegânının her âlemine girip çıkıyor ise de hiçbirisini beğenmiyor. Hiçbirisinden zevk alamıyor. O kibarın her âdetini, her zevkini hilâf-ı tabiat buluyor. Meselâ uyku için geceyi gündüz ve gündüzü gece etmişler. Âlem uyanık olarak çalışmakta bulunduğu zamanlar bunlar uykuda. Bilâkis âlemin rahat-ı haba varmış oldukları zamanlarda bunlar uyanık ve meşgul!

Hem de ne iştigal ya? En büyüğü kumar ve en hafifi zem ve istihzadan ibarettir ki ne maddî ne manevî hiçbir faydası yok. Güzel kadınlara alâka etmek meselesi de bir rezalet hükmünü almış. Çünkü bir kadının bir erkeğe ve bir erkeğin bir kadına sadakati ve muhabbette sebatı âdeta safderunluk, âdeta hamakat addolunuyor. Hıyanet gören erkek bu mazlumiyetiyle müftehir olduğu gibi hıyanet gören kadın dahi öyle müftehir bulunuyor. Niçin bilir mi-

siniz? Sevdiği zat âlemin nazar-ı rağbet ve hayretini celp edecek kadar güzel imiş de onun için her taraftan ona muhaceme olunuyor imiş. Bu da kendisinin zevk-i selim sahibi olduğunu gösteriyor imiş. Hele birkaç defa emraz-ı zühreviyeye duçar olmayan adamlar bütün bütün nakıs addolunuyorlar. Zira bu emrazın her defası âlem-i muaşakada yeni bir fetih ve zaferin alâmeti olduğundan bir adam yeniden hastalanırsa ahbabı "O! tebrik ederiz. Demek oluyor ki yine yeni fütuhata mazharsınız!.." diyorlar.

Bizim Şarl fezail-i insaniye denilen şeyleri hep bunların makûsu olmak üzere öğrenmiş olduğundan oğlunu kibarzadeler terbiyesine alıştırmaya çalışan babasının icbarıyla eğerçi bu hâllere kendisi dahi iştirak ediyor ve gençliği, güzelliği, zenginliği, asaleti için kadınlar nezdinde de, erkekler indinde de muhterem tutuluyor ise de bu ahvale gönlü bir türlü ısınamıyor. Zavallı delikanlı bir aralık kendisini şu maişet-i sefihaneden kurtarıp yaşamasına intizam vermek için teehhülü tahayyül eyledi ve bu hayalini babasına dahi açtı ise de Kont cenapları:

—Ne? Aklını mı bozdun? Yirmi yaşındaki adam teehhül mü edermiş? Dur bakalım yaş otuz beşi geçsin! Sair teehhül eden kibarzadegânı görmüyor musun? Kırka kırk beşe kadar böyle te'hir-i teehhül edenler nadir değildir, diye çocuğun lâkırdısını ağzına tıkıverdi. Şarl için böyle teehhül ile maişetine intizam vermek pek ziyade mültezem olduğuna delâlet edecek ahvaldendir ki biraz zaman sonra bu arzusunu pederine tekrar beyan eylemiş ve artık bu tekerrür üzerine pederi gereği gibi hiddetlenerek:

—Evlâdım! Teehhül için olsa olsa iki sebep olabilir. Onun birisi familya namını ibka için evlât yetiştirmek kaziyesidir ki bunun hiçbir zaman acele edecek yeri olamaz. İkincisi ise genç kibarzadelerin babadan kalma servet ve sâmânı yiyip tükettikleri zaman karısından alacakları drahoma ile kendilerine yeniden bir servet peyda eylemek hesabıdır. Ben senin valideni yalnız evlât yetiştirmek için almış idim de yine otuz beşinden evvel evlenmemiş idim. Hatta validen bana drahoma getirmiş olduğu hâlde onu da yiyip bitirdikten sonra tecdid-i servet için bir daha teehhüle imkân kalmadığından aktar-ı şarkıyeye kadar uzanıp gitmeye mecbur olmuş idim. Sen de benim hâlimden misal almalısın. Hele dünyada tamam zevk ve safa edilecek zamanda teehhülü düşünmek gibi aptallığı asla irtikap etmemelisin, demiş idi. Lâkin pederinin bu yoldaki mütalâat-ı kibaranesi Şarl'ın kulağına giriyor mu ya? Babasının böyle gereği gibi hadidane bir tavırla söylediği sözleri dahi kabul edemeyerek:

—Gençliğimi israfat-ı sefihane ve gayr-ı meşrua ile geçirdikten sonra alacağım karıya ne kadar faydam olabileceğini bunca emsalden görüp anlıyorum. Öyle otuz beşten kırktan sonra alacağım karıyı kendim için almış olmaktan ziyade başkaları için almış olacağımı bin emsaliyle hükmediyorum! demeye kadar da cür'et almış idi. Kont Aleksandr de Blanşmezon oğlundan bu sözleri işitince hakikaten aklını bozmuş mu diye bir müddet yüzüne baka kalarak nihayet zihni yerinde olduğuna emniyet hâsıl edince o tavr-ı tekdiri de bırakıp kemal-i itidal-i demle dedi ki:

—Kendi arzuların için ne yolda muhakeme-i tıflânede bulunmak ister isen bulunmakta mazur görülebilirsin. Fakat âlemi tahkire hiçbir zaman haklı olamazsın. Bu fuzulî tahkirlerden dolayı da hiçbir vechle mazur tutulamazsın. Ben sana teehhülün kaç sebebi olabileceğini söyledim. Bu sebeplerin içinde senin karıya, karının sana ne faydanız olabileceği meselesi var mıdır? Kanun demiş ki: "Bir insanın taht-ı nikâhında bulunan kadından doğan her çocuk o adamın evlâdıdır." İşte bu hüküm işi bitirmiş gitmiştir. İstediğin gibi hovardalık etmeye paran kifayet etmiyor da ekonomi efkârıyla teehhül etmek istiyor isen sana istediğin kadar para verebilirim. Lâkin şıklığa mugayir olarak daha mektep çocuğu iken evlenmeye kalkışır isen bütün bütün gözümden düşerek sonra bir babanın itaatsiz evlât hakkında kanunen yapabileceği şeylerin kâffesini yapmakta mazur kalırım ha!

Bir babanın evlâd-ı gayr-ı mutiası aleyhinde kanunen yapabileceği en büyük şey o evlâdı mirasından mahrum eylemek olacağını Şarl gibi karilerimiz dahi derhal anlayabilirler. Böyle bir tehdit üzerine Şarl'ın bir müddetçik için olsun teehhül efkârını te'hire mecbur olacağı derkârdır.

Gariptir ki Şarl teehhül için kendi kendisine icra eylediği tetebbuattan anlamış idi ki teehhüle pederi müsaade verecek olsa bile kibar âlemi içinde bu yaşta iken tezevvüç edecek kadın bulamayacaktır. Vakıa genç kızların kâffesi muaşakaya teşne iseler de neticesi tezevvüce müntehi olacak muaşakaları valide ve pederlerinin müsaadeleri olmadıkça kabul edemiyorlar. Kendi eğlenceleri için muaşakada serbest bulunabilip tezevvüç muaşakasında ise valideleri, pederleri kendilerine damat olacak zatın "mevki-i medenîsi" denilen hâl ve şanını tahkik etmedikçe ve o adama kızlarını lâyık görmeyince mülâzemet ve ülfet için kızlarına müsaade vermiyorlar. Bunlara damat olmaya ispat-ı liyakat için ise gençlik birinci mâni! Dur bakalım damat efendi sefahat âleminde alacağı lezzeti alıp bitirsin, bıksın, usansın ki teehhüle de sıra gelmiş olsun. Öyle gencecik evlenmek esnaf takımında, köylüde falanda olabilir ise de kibar âleminde olamaz. Kezalik, damadın zengin olması da matlup değil. Çünkü tezvic olunacak kızın babası ona yüz binlerce frank drahoma verecek. Damat fakir ise bile zengin olacak. Hatta fakir olması matluptur bile! Kayın peder ve validelerin aradıkları bir şey var ise o da damatlarının asaletle beraber ya parlak bir asker ya parlak bir diplomat ya parlak bir tabip, bir avukat, mühendis, bankiye filân olmasından ibarettir. Bizim Şarl'da ise bu evsafın asaletten başka hiçbirisi yoktur. Durmalı efendim, bakmalı, belki ileride bir mevki-i medenî sahibi olur da karısını dahi "madam filân" diye parlatmaya muktedir olur ise o zaman ona kız verilebilir.

Hâsılı Şarl ettiği tetebbuatla güzelce anlamış idi ki Paris'in kibar âleminde vukua gelen teehhüller, tezevvüçler hakikaten bu sözlerden muntazır olan manâlara muvafık değildir. Gönül icbarı, aşk iktizası filân da değildir. Sırf tarafeynin menfaat ve garazına mutabık bir kontratodan ibarettir ki zerre kadar gayret-i merdanesi olan bir insanın böyle bir izdivaca rıza göstermesi kabil olamaz ise de ne çare ki hakikat-i hâl dahi bundan ibarettir. Başka türlüsü mutat değil, moda değil, binaenaleyh mümkün de değildir.

Şimdi anlaşılıyor mu ki Vikont Şarl de Blanşmezon genç, güzel, zengin ve herkes nezdinde muhterem olmakla beraber ne kadar da bîçare bir delikanlıdır? Terbiye-i asliyesi diyanet üzerine mübteni bulunan bu delikanlı bir gün Cenab-ı Hakk'a arz-ı levazım-ı ubudiyet için kiliseye gitmiş ve akşam hanesine avdetle pederinin:

—Ey genç kibar! bakalım bugün neler yaptın? suali üzerine kiliseye gittiğini söylemiş idi. Vay babasındaki hiddet! Hiç kibar, efkâr-ı cedide sahibi şık olan bir genç kiliseye gider mi imiş? Kiliseye gidilecek günler dostlardan birisinin münakehesi, vaftizi veyahut cenazesi gibi bazı merasim münasebetiyle vukua gelebilir imiş. O günlerde dahi şöyle bir boy göstermekle iktifa olunur imiş. Kiliseye ibadet için gitmek ise ya efkâr-ı atika ve mahdude sahibi olanlar veyahut kilise müdavimînini teşvik için vakf edilen sadaka aylıklarına muhtaç bulunanlar için olabilir imiş. Kibar için ise bu hâller âdeta meayibattan sayılır imiş.

Kont Aleksandr de Blanşmezon'un kiliselere devam meselesini bu suretle tasvir etmesi sırf kendi dinsizliği muktezası değildir. Paris'te kiliseler hakkında bu fikir hakikaten taammüm etmiştir. Bazı pek ihtiyar kadın ve erkek kibar hakkında "Onların artık başka türlü eğlenceleri kalmamıştır" diye beyan-ı mazeret edenler bulunur ise de genç takımını alenen takbih ederler. Vakıa kiliselerde birtakım genç, süslü kadın ve erkeklerden dahi görülür ise de onlar hakikaten sadaka aylığına nail olanlardır. Bu hakikati başka bir romanımızda dahi tafsil etmiş olduğumuzdan burada sözü daha ziyade uzatmaya lüzum yoktur.

Bîçare Şarl babasından bu sözleri işitir iken kendi kendisine:

—Tevekkeli bu Avrupalılar hemen hâl-i vahşete takarrub etmemişler. Tevekkeli bunlarda mürüvvet, merhamet, mertlik filân kalmamış! Ömründe mabud-ı mutlak hazretlerine boyun eğmeyen, "aman" demeyen, onun azamet-i ceberutisine mukabil kendi acz-i beşerisini his ve itiraf etmeyen adamın azgınlığını kim tadil edebilecek? Aman yarabbi! Sen beni bu felâketlerden muhafaza buyur! diye pederi hakkında hemen bir nefret peyda eylemek derecesine kadar bile varmaya başlamış idi.

Nihayet Şarl de Blanşmezon Paris mehafilinin şu tahammül-güdaz seyyiatından ve pederinin bu baptaki icbarlarından kendisini kurtarabilmek için "spor" denilen ve cündîlik ve avcılık ve denizcilik ve nişancılık filân gibi bin envaa münkasım olan idmancılığa koyulmuş idi.

Vay pederindeki memnuniyet! Oğlunun İsviçre'de Mon Blan dağlarının henüz insan değil a ayıların bile çıkmamış oldukları tepelerine çıktığı hakkındaki mektuplarını aldıkça kulüplerde, sörkıllarda bütün ahbabına göstererek ilân etmekle de kanaat edemeyip gazetelere bile derc ile neşrettiriyor. Kotra ile Norveç'in şimal burnuna kadar gittiği hakkındaki mektuplarını da böyle yapıyor, Cezayir'de arslan avına gittiği hakkındaki mektuplarını da!..

Vakıa bu suretle oğlu yılda yalnız bir iki ayı Paris'te geçirebilerek bakî zamanını hep gurbette geçiriyor ise de ne ziyanı var? Kibarzadelikte, şıklıkta bu da vardır. Halkın nazar-ı hayretini celp etmeli, halkı "epate" yani hayretlerinden çıldırtmalı da ne yapar ise yapmalı. "Entrepid" yani her şeyi göze aldırmak derecesinde cür'etli olmak dahi kibarlığın, şıklığın en büyük levazımındandır.

Ancak bu hâl bizim Vikont Şarl de Blanşmezon için hiç sevmediği, nefret eylediği Paris maişet-i kibaranesinden kurtulmayı temin eylediğinden bu hâlinden babasından ziyade kendisi memnun kalmak lâzım gelir. Değil mi?

2

MATMAZEL SESİL DE BRUYER

O! Alınız size gerçekten güzel bir kız! Ama türlü düzgünlerin, kozmetiklerin, pudraların, tuvaletlerin, filânların güzel ettiği güzellerden değil! Avarız-ı mezkûrenin kâffesinden tecerrüdü hâlinde de güzel! Mahir bir ressama model olabileceği farz olunsa çıplak resmolunsa da güzel, giyinik resmolunsa da! Mütebessim resmolunsa da güzel, tünd veya mahzun resmolunsa da! Avrupa ressamlarının "şeduver de la natur", yani maharet ve kudret-i halıkânenin eser-i enfesi dedikleri güzellerden!

Lâkin zannetmeyiniz ki Matmazel Sesil de Bruyer yalnız güzeldir de güzelliğinden başka bir şeyi yoktur! Haşa! Bir maharetli heykeltraşın oygucundan çıkan bir heykel dahi hüsn ve cemal-i maddînin mertebe-i kemalinde bulunduğu hâlde herhalde bir taş parçasıdır, ama bizim Sesil talim ve terbiyesinde fevkalâde itina edilmiş olan güzellerdendir. Her şeyi anlar, her şeyi anlatır, âlim, müteyakkız, fatin, cerbezeli bir şeydir. Ma-haza hâlâ Sesil'i "mükemmeldir!" diye teslim edemez iseniz mazursunuz. Böyle ne güzel, âlim, zeki kadınlar var ki "Keşke olmasalardı!" diye muhakkiklerin nazar-ı nefretlerine duçardır. Bunların o hüsnleri, cemalleri o zarafetleri, nezaketleri mahza cemiyet-i beşeriye içinde bir afet, bir felâket hükmünü alarak onlara meftun olanların mutlaka canları yanacaktır. Binaenaleyh böyle kendilerine her "canım" diyenlerin canlarını yakacak afet-i can ve cihan olan aşüftelerden bu cemal, bu kemal, bu mükemmel hâl âdeta kıskanılsa, diriğ edilse becadır.

Lâkin müteselli olunuz. Müsterih olunuz. Sesil bunlardan da değildir. Melek gibi afif ve pâk kuzu gibi halim selim bir kızcağızdır. Pek çocuk iken validesini, pederini pençe-i mevt kapmış almış. Kendisi bir ihtiyar hala elinde kalmış. Bu hala eski kafalı bir kibarzade! Yani hem dindar ve hem de iffet ve istikamet hususunda âdeta mutaassıb bir şey! Şehirleri bile sevmeyip Nansi taraflarında bir şatoda ikamet eyler idi. Sesil'in evan-ı tufuliyetini bir manastırda imrar ettirerek en faziletli rahibelere terbiye ettirdi. Ama on dört yaşından sonra kızı rahibeler elinde bırakmadı. Zira tecrübekâr kocakarıya malûm idi ki on üç, on dört yaşına kadar rahibelerin verecekleri terbiyeler genç kızlar için pek nafi, pek müfid olabilir ise de o yaştan sonra pek muzır, pek tehlikeli olur. "Niçin" mi dediniz? E... İnsan kısmı rahip ve rahibe olarak yaşamak için yaratılmamıştır da onun için!..

Böyle rahip ve rahibelik âlemlerinde dahi ne yaman romanlar vücuda gelmiş olduğunu görmediniz mi? İnsan kısmını fezail-i hasene-i tabiiyesi dairesi dahilinde zapt etmek bile müşkülâttan olduğu hâlde bir de ruhbaniyet gibi tabiat-ı insaniyenin hilâfında yine her hâli mazbut olarak yaşatabilmek nasıl kabil olabilir? Bunun kabil olamayacağı görüldüğü içindir ki Protestanlar ruhbaniyeti kilise erbabı için mecburi olmak suretinden çıkarmışlar, âdeta külliyen ilga eylemişlerdir.

Manastırdan aldıktan sonra hala hanım Sesil'i kendi şatosunda terbiyeye başladı. Ama öyle genç kızlara roman okumak bile muzır olacağı itikadıyla ahmakane bir terbiye değil! Bilâkis hala hanım her türlü romanları bile kıza okutur idi. Menedecek olsa da kız onları gizliden gizliye kendi kendisine tedarik ve kıraat edecek değil mi? Kendisi okutur idi. Okutur idi, ama her roman üzerine de muhakemelerini kendisi yürütür idi. Zaten romanların mahiyetleri neden ibaret olur? Cinaiyattan maada bu mahiyetler ya bir kadının kocasına veyahut bir kocanın karısına hıyanet etmelerinden ibaret değil mi? Bu hıyanet neticesini intac için dahi ya zevce veyahut zevceye hariçten birtakım aşk ve sevda hayalâtı hücum ettirilerek işte bir romandır meydana çıkar. Bundan hüsn-i ibret alanlar necat bulurlar. Su'-i ibret alanlar ise kendileri de başkaca bir romana zemin olabilecek ahvale duçar olurlar da âlemi kendilerine ya güldürürler ya ağlatırlar.

Yalnız "güldürürler" desek de kâfi olabilir idi. Zira insan kısmı başkalarının felâketine ağlayacak kadar fazilet ve melekiyeti pek güç iktisap edebilir. Hele Avrupa'da faziletin bu türlüsü hiç kalmamıştır. Başkalarını duçar-ı felâket olmuş görenler güya onlar aleyhinde alınacak bir intikamları var imiş de onların bu felâketleriyle intikamları alınmış gibi teşeffi-i sadr ederler.

İşte Sesil'in okuduğu romanlardan hüsn-i misal almasına halası pek güzel hizmet ediyor idi. Yalnız romanlarda değil, maişet-i beşeriye âleminde her mesele üzerine genç kızın nazar-ı dikkatini celp eyliyor idi. Binaenaleyh Sesil kadın nedir, koca nedir, aşk ve sevda ne cihetten mukaddes, ne cihetten müstenfirdir, bir hanede evlâda mukabil validenin mevkii nedir, servet ve sâmân nasıl idare olunmalı, bunları tamamıyla öğrendikten maada bir kadının iffeti, şöhreti ne cihetten bozulabilerek servet ve sâmân nasıl mahvolur, hâsılı âlemde felâket denilen şey ne gibi esbaptan husule gelir, bunları dahi henüz on altı on yedi yaşlarında iken mükemmelen öğrenmiş, bellemiş idi.

Sesil insan diye tavsif olunan hayvanın dahi sair hayvanat gibi bir eş ile çiftleşerek bir yuvada müştereken yaşamaları pek lâzım olduğuna kanaat-ı kâmile hâsıl etmiş idiyse de bu kanaat-ı kâmilenin aynını dahi şimdi kendisi gibi kibar âleminde vuku bulan izdivaçların şöyle bir maişet-i muntazama yüzünden vukua gelmemekte olduğu hakkında da hâsıl eylemiş idi. Görüyor idi ki erkek efendiler, hanım kızların ne hüsn ve cemallerine, ne talim ve terbiyelerine, ne asaletlerine hiçbir şeylerine ehemmiyet vermiyorlar. Bir kadın pek güzel ise "Âşıkları sevinsin" diyorlar. Pek terbiyeli ise "Onunla mukâleme ve musahabe edenler hoşnud kalsınlar" diyorlar. Asilzadeliğinin de ne ehemmiyeti olabilir ki kadın kocaya varınca artık babasının ünvan-ı asaletini

terk edecek ve kocası pespaye bile olsa onun namını taşıyacaktır. Erkeklerin asıl ehemmiyet verdikleri şey kadının servet ve sâmânından ibarettir. Bari zengin olan kadın bunun için olsun kocasının hürmetine mazhar olacak olsa yine neyse, ama bundan dolayı da mazhar-ı hürmet olmak memul değil. Zira parasını kocasına yedirmeyecek olsa dirlik bozulup kavgalar meydan alacak ve yedirecek olduğu surette dahi para bittikten sonra kadının hiç ehemmiyeti kalmayacak. Ne kadar karı ve kocalar tanıyor ise bu hâlin hepsinde mevcut olduğunu görüyor. Karı koca arasında hüsn-i münasebet yalnız cemiyetlerde başka adamlara işin ekini belli etmemek için cali bir surette görülüp yoksa zahir hâlde birbirini seviyor ve birbirine hürmet ediyor gibi görünen karı kocalar kendi hanelerine çekildikçe her biri dairelerine kapanıp şayet salonda birleşecek olsalar mutlaka zamanlarını münazara ve mübahase ile geçiriyorlar ki bu mübahase ve münazaraların dahi münazaa ve mücadele derecelerini bulmaları pek yakındır. Meğer ki erkek "Hay Allah cezanı versin!" diye hemen kulübe can ata da kavga kesile!

Ma-haza, Sesil nazarında cihan bilâ-istisna kâmilen böyle şiraze-i intizamından çıkmış da görünmüyor. Bu intizamsızlık yalnız kibar âlemine mahsus ve yalnız o âlemde umumiyete karip bir istilâ peyda eylemiştir. Orta hâlli familyalarda, hele esnaf kısmında usul-i maişet yine bir dereceye kadar düzgündür. Kocasından başka erkeklere meyli olmayan ve karısından başka kadınlarda gözü bulunmayan zevce ve zevc bu sınıflarda hiç de nadir değildir. Meselâ halasının modistralık hizmetinde bulunan Luiz namında bir kızla görüşüyor ki bu kız mebadîsinde serbazane bir sevda ile meftunu, mağlûbu olduğu bir çilingir kalfasına muahharen nikâh ile dahi varmış ve bir yandan kocası, diğer taraftan kendisi çalışarak pekâlâ geçindikleri misilli hâlâ ilk muaşakaları zamanındaki kadar birbirini sevmekte de bulunmuştur. Şöyle bir çift zevc ve zevceyi kibar âleminde bin çift, on bin çift zevcler ve zevceler meyanında bulabilmek kabil değil.

Hakikat Avrupa'ca medeniyetin terakkiyat-ı makûse-i maneviyesi insanların maişet-i asliyelerini ne kadar tağyir etmiştir! Koca ile karısı arasındaki münasebet pek lafzî-murat bir hâlde kaldığı gibi doğar doğmaz köylü süt validelere verilen ve hatta ekserisi köylere kadar gönderilen çocuklarda dahi familya ocağı, ana baba kucağı kutsiyetine dair bir fikir bile peyda olamayarak bu hâlde kardeşler arasında da hemen yabancılığa karip bir münasebetin vukuu men' olunamaz Terbiye-i diniye bunlar için zaten meayibattan olduğu gibi insaf ve merhamet denilen hasail dahi araz ve menafi-i zatiyeye mağlûp kaldığından kalıpları, kıyafetleri insan ve medenî olduğu hâlde hâl-i bedavette bulunan insanların muttasıf oldukları fezail-i ahlâktan hiçbirisi kendilerinde kalmamıştır.

Sesil de Bruyer, Avrupa kibarının bu hâllerini gördükçe, düşündükçe kendi kendisine der idi ki:

—Bari şu hâlleriyle bahtiyar olsalar ne ise ne der idik. Maddî, manevî bahtiyarlıkları için fazilet-i beşeriyelerini fedaya mecbur olmuşlar diye kendilerini yine mazur görebilir idik. Halbuki bunlar ne kadar zengin olsalar,

kendilerinden daha zengin olanların yapabildikleri israfata muktedir olamadıkları için kendi kendilerini yiyip bitiriyorlar. Ne kadar süslü olsalar, bütün kuyumcu dükkânlarını, tuhafçı mağazalarını üzerimize yüklenemedik diye tahassürlerinden helâk oluyorlar. Kendilerine ne kadar mülâzemet ve muvafakat-ı âşıkanede bulunulsa, filânca ile falanca arasında kendilerinden daha başka türlü münasebet var diye hasetlerinden kıvranıyorlar. Hâsılı bahtiyar olalım diye ne kadar külfetlere duçar oluyorlar ise aksine olarak kendilerini yine o nispette rahatsız etmiş oluyorlar.

Sesil o kibar âleminin yalnız şu hâllerini görerek mütenebbih olmakla da kalmıyor idi. Şu ciheti de düşünerek kendi kendisine diyor idi ki:

—İnsan genç oldukça, güzel oldukça haydi şu kibarlık denilen israf ve sefahat âleminin en ileriye gelen bahtiyarlarından olduğuna kanaat eylesin de mutmain olsun. Ya o kadar güzel değil ise? Ya güzel olduğu hâlde de beş on sene sonra yaş otuzu, kırkı geçtiği hâlde?.. Haydi o zaman yalanı irtikap ederek yaşından beş on seneyi inkâr edebilsin! Fakat bu yalan dahi nihayet meydana çıkacak değil mi? Yüzünün buruşukluğu, azasının gevşekliği, hâsılı bina-yı vücudun kağşaması "ihtiyarlık" denilen o hakikat-ı müthişeyi meydana koyacak değil mi? Bir bina bir kere kağşadıktan sonra boyası ne kadar tecdit edilse, mefruşatı ne kadar tanzim olunsa fayda vermez. Yine eski binadır yine eski bina! Bunların kendilerine yâr ve yaver kocaları, şefik ve şekik karındaşları, oğulları kızları yok ki ihtiyarlık hâlinde onların muhabbet-i samimiyeleriyle müteselli olabilsinler. Var, vakıa etraflarında akraba ve taallukat olarak birçok kimseler var, ama onların her biri kendi ağraz ve menafii kaydında, kendi zevk ve safaları gayretinde bulunduklarından, kendisi bunlar içinde pek yabancı kalmaktadır. Bir genç kadın bilirim ki matem rubası kendisine pek ziyade yaraşacağını tahmin ederek "Ah şu kocakarı validem bir an evvel vefat etse de matem tuvaleti yapsam!" intizar ve temennisindedir.

Muhakemat-ı intikadiyeyi bu derecelere kadar vardırmakta Sesil de Bruyer ifrat etmiş sayılamaz. Vakıa, Avrupa kibar âleminde bir vefat vukuunda karalar giyilir, matemler edilir ise de bunlar hep bir moda, bir süs olmak üzere icra edilir şeylerdir. Kıyafetleri gibi kendilerine dünya da karanlık kesilmez. Kıyafetleri gibi gönülleri dahi meyus ve matem-zede değildir. Her zamanki suret-i maişetlerinden hiçbir şey noksan bulmaz. Hatta âşıklar, matemzede âşıkalarına, "Ah size karalar dahi ne kadar yakışmış! Ne giyseniz yaraşır!" gibi sözlerle teselli vermeye kalkıştıkları hâlde bu yoldaki teselliler, o şuh mizaç madamların ne kadar hoşlarına gider!

Sesil de Bruyer on sekizinci yaşını halasının Nansi civarındaki şatosunda geçirdi. Bu şatoya gelen gençlerin kâffesi Sesil'in dest-i izdivacı tamaıyla geliyorlar ve her biri bir surette muaşakaya girişiyorlar idiyse de halasıyla akdetmiş oldukları muahede iktizasınca Sesil kendisine ilân-ı aşk ve beyan-ı heves eden delikanlıları kocakarıya haber vermeye mecbur olduğundan her haber verdikçe dahi halasından:

—Bunu da bir tatlıca muamele-i reddiyeyle başından sav! Bu da sana koca olamaz. Bu da seni değil, yılda seksen bin frank iradını tezevvüç etmeye yelteniyor, cevabını alıyor idi. Vakıa, kendisine muvafık olabilecek koca zuhur eylediği zaman muaşaka için ruhsat vereceğini dahi halası, Sesil'e vaat etmiş ise de henüz kızın tesadüf eylediği delikanlıların hiçbirisi kocakarının mazhar-ı tasvibi olamamış idi.

Ama zannetmeyiniz ki kocakarı bu delikanlıları birer hükm-i karakuşî ile reddeyliyor! Hayır, her birinin ahvalini kıza şerh ve beyan ederek ikna eyliyor. Hatta bir gün Sesil:

—Canım halacığım! Senin beğenebileceğin kocayı biz şu kibar âleminde hiç bulamayacak mıyız? sualini irad etmiş idi de halası da demiş idi ki:

—Pek güç bulacağız kızım! Eğer orta hâlliler sınıfından bir koca ister isen bu kadar güçlük çekmez idik. Lâkin koskocaman bir Sesil de Bruyer'i de bir fabrikacı oğluna verememe ya! Dur bakalım sabret!

Sabır mı? Bu sabır Sesil için en kolay şeylerdendir. Zaten kızın acele ettiği yok ki! Fakat halası bir söz daha söyledi. Orta hâlliler sınıfından koca aranacak olsa bu kadar zahmet çekilmeyeceğini söyledi. Ey!.. Bundaki hikmet? Demek oluyor ki orta hâlli insanlar o kadar bozulmamışlar. Zaten Sesil dahi bu içtihatta, bu fikirde bulunmağla halasının şu sözü kızın gönlünde yer tuttu kaldı.

Vakıa, Sesil pek eski, pek asil bir aileye mensup ise de asaletinin o kadar mutaassıbı da değildir. Asilzadeliği gûnagûn israf ve sefahatleriyle bozmuş olan asiller içinde bulunmaktan hemen ar edeceği zamanlar bile olmuş. Binaenaleyh kendisine orta hâlliler sınıfından bir koca zuhur edecek olsa kemal-i nefretle reddedivermeyecek kadar gönlünde bir semahat bulunuyor ise de hayfa ki orta hâlli olanlar öyle kibar kızlarına sokulamıyorlar. Zira âlem-i medeniyetin cümle-i garaibinden birisi de budur ki asilzade olmadıkları hâlde babaları helâlinden haramından külliyetli mal peyda etmiş olan kızlar mücerret ünvan-ı asaletlerine tama'en kibarzadelere sokulurlar ve onlarla izdivaç hevesine düşerler ise de kibarzade olmayan erkekler böyle asil kızlara sokulamazlar. Onlar ile izdivaç eyledikleri zaman kendi isimlerini bırakıp karılarının ünvan-ı asaletiyle temeyyüz edecek değiller ki böyle bir heveste bulunabilsinler.

On sekizinci yaşına kadar Sesil de Bruyer'in Nansi civarında halasının şatosunda zaman geçirdiğini haber vermiş idik. Ondan sonra halasının ihtiyarlığa mahsus olan mütenevvi ve muğlak hastalıkları Paris'e intikallerini mucip oldu. Her gün birkaç tabip konağa gelerek kocakarıyı muayene ve edviyeyi tertip ediyorlar ve birkaç kadın hizmetçi dahi etibbanın tavsiyeleri vechle kadıncağıza bakıyorlar idi. Paris'e gelindikten sonra, malını tüketip Sesil'in seksen bin frank irad-ı senevîsine ve daha doğrusu bu iradı getiren sermayeyi teşkil eyleyen milyonlara heveskâr olan kibarzadeler, daha ziyade hücuma başlamışlar idi ise de artık hastalığı hasebiyle yeğenine uzun uzadıya serd-i efkâr edemeyen hala hanım bu heveskârların reddi lüzumunu da birer baş işareti, birer dudak bükmesi ile kıza emreyliyor idi. Hoş bu emirlere hacet de yok ya? Sesil Paris'e geldikten sonra kibar âleminin fenalıklarını daha yakından görerek bunlar ile izdivaç gibi bir münasebet-i ciddiye değil a selâm sabahtan ibaret adî bir aşinalığı bile pek tehlikeli bulmaya başlamış idi.

3
HUD'AKÂRIN BİRİSİ

Sesil de Bruyer'in halası Paris'te bir buçuk sene inledikten sonra bir gece tekmil-i enfas-ı madude ederek merasim-i mutadenin kâffesi bi'l-icra Perlaşez mezarlığıa defnolundu. Sesil için zaten heveskâr olanlarda vay bir telâş! Zaten milyonlara malik olan bu güzel ve kibarzade ve zengin kıza halasının milyonları dahi intikal edince her ehl-i tamah telâşa düşmez de ne olur?

Fakat telâşın bu suret-i zaidesi pek çabuk zail oldu. Zira birkaç gün zarfında müteveffiyenin işlerini gören mukavelât muharriri kemal-i ihtiram ile çıka gelip müteveffiyenin tekmil serveti fakir kızları kocaya vermek için müesses olan iane cemiyetine vakfedilmiş olduğu beyanıyla yalnız familya yadigârı olarak mevcut olan bazı eşya-yı nefisenin Sesil'e ihda olunduğunu haber verdi.

Bu surette mirastan mahrumiyet Sesil de Bruyer'i meyus etti mi sanırsınız? Heyhat! Sesil şu günlerde bütün bütün başka bir fikr-i hikmete koyulmuş idi. Kendi servetine, hatta kendi asaletine bile düşman olarak istediği gibi bahtiyar olmasına bir mâni var ise o da şu serveti olduğunu hükmetmiş ve:

—Fakir bir kız olduğum hâlde izdivacıma talip çıksa o talibin benim kendime talip olduğunu hükmedebilir idim. Fakat bu servet bende iken kimsenin bana talip olduğuna inanamam, diye kendi servetini bile elden çıkarmaya kadar sevk-i zihin etmekte bulunmuş idi. Artık bu kız için halasının servetine varis olamadığından dolayı meyus olmaya ihtimal tasavvur olunabilir mi?

İhtiyar halasının vefatından sonra şu dünya yüzünde Sesil yapayalnız kaldı. Ama ne kadar yalnız? Hiç kimsesiz! Bu hâlde nasıl yaşayabileceği meselesi meydana çıktı ki, bu mesele-i mühimmeyi kolay kolay halledebilmek imkânın haricinde idi. Kendisine bir konak tanzim ederek ve hizmetçiler, uşaklar, arabalar tedarik eyleyerek yaşasın öyle mi! Bunlar ile kim uğraşacak? Bir konağı idare edebilmek kolay iş midir? Bir kocaya varsın da o idare eylesin. Hu!.. Bu kadar kocalar görüyor ki hiçbirisi konak değil a, kendi şahıslarını bile idare edemiyorlar. Konaklarda kâhyalar, müdürler, kilerciler, sofracılar her işi idare ederek konak sahipleri ne kadar bağırsalar çağırsalar işleri cereyan-ı tabiîsinden çevirmiyorlar. Tolstoy nam Rus romancısının pek güzel tasvir eylediği vechle Avrupa kibarının konaklarında herkes hane sahibi olarak her işe karışabildikleri hâlde hiçbir işe karışamayanlar asıl konağın efendileridir. Sesil bu hâlleri pek güzel görmüş öğrenmiş. Hiç o akıllı kız bir konak düzeltir ve bahusus öyle bir kocaya varır da başını göz göre göre belâya mı sokar?

Vakıa dostluk yüzünden kadın erkek birçok kimseler Sesil'e nasihatler vermeye kalkıştılar ise de cümlesinin netice-i nush ve pendi Sesil'i bir konakta iskân ve bir kocaya tezevvüç etmeye müncer oluyor idi. Halbuki Sesil zamanenin kocaları hakkındaki tecrübelerini, mütalâalarını serdedip de:

—Bunlara ne dersiniz? Bu tehlikeden tevakkinin yolu nedir? sualini irad eylediği zaman nasihat verenlerin hiçbirisi bu müşkülü halledemiyorlar idi. Asıl nesayih-i lâzımeyi halasından almış olan Sesil nihayet hiçbir kimseyi dinlemedi. Kendi kafacığında karar vermiş olduğu şeyi icraya başladı. Şöyle ki:

Halasının istihdam eylediği mukavelât muharriri o zamana kadar Sesil'in dahi umuruna nezaret ve servetini idare etmekte bulunduğundan onun vasıtasıyla halasının kendisine ihda eylediği familya yadigârı eşya-yı nefiseyi muteber bir bankaya emanet suretiyle teslim eyledikten sonra kendi servetini dahi Fransa'nın eshabı namlarına mukayyed olan yüzde iki buçuk faizli en emin eshamına yatırıp badehu Mısır'da ihtiyar-ı ikamet için Paris'i terk eyledi.

Fakat Sesil'in Mısır'ı Afrika'da değil idi. Mısır diye ettiği eşa'a iz kaybetmek için olup, halbuki kendisi Paris'ten doğruca İsviçre'nin Cenova şehrine vardı ve ismini "Luiz Mantu"ya tahvil eyleyerek Cenova gölünün sevahili üzerindeki güzel köylerde "Vilajyator" yani seyyah-ı devvar suretiyle gezmeye başladı.

Oh! Ne safalı şey! Asilzadeliğinden kimsenin haberi bile yok. Takındığı isimde onu gösterir bir işaret bile yok ki! Servet ve sâmân dahi meydanda yok. Kimin nesi olduğunu hiçbir kimseye anlatmaya da mecburiyeti yok. Ama kendisini görenler ya tiyatro kaçkını bir aktrist zannedecekler veyahut daha fena bir şey diye hüküm verecekler imiş. Varsınlar versinler. Halkın hüsn-i zannını kazanmaya da ihtiyacı yok. Her gün lokanta ve hotelinin hesaplarını peşin olarak kesiyor ya? İşte asıl bu lâzım. Kendisi herkesle görüşüyor. Hele çok şükür, bu görüştüğü adamların içinde hiçbir kibarzade yok. Orta hâlli sınıfından bile pek nadir kimseler bulunup en çoğu esnaf ve fabrikacı ve daha çoğu ise köylü. Lâkin bunlar içinde de görüşülecek insanlar çok. Köylü, fabrikacı, esnaf takımı filân olmakla insan olmamaları lâzım gelmez ya? Zira maarif İsviçre'de Avrupa'nın sair her memalikinden daha ziyade münteşir olduğundan köylüler meyanında bile mütefennin, şair, edip adamlar bulunur. Ne tarlayı sürmek, ne bağdan üzüm toplamak, ne inekleri sağıp peynir yapmak ilim ve irfanı muhill olmayıp, bilâkis asıl bunlarla iştigal fikr-i hikmete ve ihtisasat-ı şairaneye vüs'at verir.

Bizim Luiz Mantu bu adamlar içinde ne güzel eğlenmeye başladı! Kadından erkekten bazı pek canı sevdiklerini kendisine takribe dahi başlayarak bunlara kendi hüviyetini anlatmaya başlamış idi. Fakat birdenbire yüreğiniz hoplamasın. Luiz Mantu, nasıl yalancıktan bir isim takınmış ise hüviyetine dair söylenen sözler dahi yalan idiler.

Yalan idiler zahir! Bizim Sesil de Bruyer artık hud'akâr bir kız olmuş idi. İşte kendi hüviyeti hakkında âlemi yalanlar ile dolanlar ile aldatıyor idi. Güya babası Afrika'da Araplar elinde yaralanmış bir süvari miralayı imiş de Fransa hükûmeti kendisine ayda iki yüz frank maaş bağlamış olduğundan ve

kocaya varıncaya kadar bu maaş kesilmeyeceğinden onunla şöylece kendi hâlinde yaşayıp gitmek, yani hiç de kocaya varmamak emelinde imiş!

Evet! Luiz Mantu hakikaten kendi hâlinde yaşamakta idi. İsviçre'de mevasimine göre seksen yüz bine kadar Avrupalı kibar yolcu bulunmağla eğer Luiz Mantu öyle tiyatrohane, filânhane kaçkını bir aşüfte olsa bunlara sokulması lâzım gelir iken onların hiç yanına sokulmadıktan başka İsviçreliler meyanında dahi hâlleri şanları meşkûk olan gerek kadın gerek erkeklerin hiçbirisiyle görüşmeyip daima uslu akıllı adamlar ile görüşmekte, konuşmakta idi. Bu kadar namuslu edepli bir kız hakkında artık suizanlara mahal mi kalır?

Luiz Mantu İsviçre'nin gezilecek görülecek yerlerini kâmilen dolaştı, gezdi. En dik ve yüksek dağların tepesine kadar şimendüferler ile çıkılmak gibi Avrupa'ca İsviçre'den başka hiçbir yerde görünmeyen acaip ve garaibi temaşa eyledi. Göl üzerinde vapurlar, kotralar ve sandallar ile icra olunan tenezzüh cevelânlarında dahi bulundu. Lâkin bu gibi eğlenceleri daima pederleri ve valideleri beraber olan zevc ve zevceler ve hatta onların da çocuklarından ibaret olan namuslu familyalar ile birlikte icra eylediğinden, hiçbir yerde tek başına yalnız bulunmaz idi ki, öyle genç, güzel bir kadına taarruza hazır bulunan birtakım bîedeban cür'et alsınlar da Luiz'i rahatsız eylesinler.

Güzel kızın bu kadar iffet ve mahfuziyeti hasebiyle İsviçre'de dahi kendisini tezevvüce birkaç kimseler talip çıktılar. Hatta bunlardan birkaç tanesinin ahvalini Luiz dahi beğendi. Kendi kendisine:

—İsviçreli olmuş, bayağı bir adam bulunmuş ne ziyanı var? Bana yâr ve yaver olacak bir koca olduktan sonra niçin varmayayım? Evvelâ fakirim diye aldatıp, badehu hâl ve şanını beğenirsem asaletimi, servetimi de meydana çıkarıveririm, demiş idi. Gördünüz mü hud'akârı? Fakat beğendiği delikanlıların birisine:

—Siz benim Fransa hükûmeti tarafından iki yüz frank aylığım olduğuna tamah edebiniz ise bilmiş olunuz ki ben teehhül eylediğim anda o maaş kat' olunacaktır. Ben ise bir miralay kızı olduğumdan biraz bolluk içinde yaşamaya alışmışım. Siz beni besleyebilir misiniz? deyince meğer bu adamcığızın da asıl beğendiği Luiz olmayıp hakikatte kızın iki yüz frank maaşını beğenmiş olduğundan, maaşsız kızı almaya bir türlü cesaret edememiş idi. Zavallı delikanlı Luiz'i'n hud'asını bilse de alıverse idi ne iki başlı bahtiyarlığa nail olacak idi? Hem kendisi bahtiyar olup hem de Luiz'i bahtiyar edecek idi. Fakat kısmet değil imiş, olamadı.

Nihayet Luiz İsviçre'nin her tarafını gezip dolaştıktan sonra artık kendisine ca-yı karar ittihaz etmiş olduğu Montrö karyesinde iken bir gün sakin olduğu hotele bir delikanlı geldi. Hani ya insan bazı kimseleri ilk gördüğü anda pek hoşlanıvermez mi? Hatta neden dolayı hoşlandığı sual edilse, onu da tayin edemeyerek hoşlanıverir vesselâm. İşte Luiz dahi bu delikanlının kim olduğunu bilmeksizin, sormaksızın, öğrenmeksizin hoşlanıvermiş idi. Hep gönlü istiyor ki, şu delikanlı kendisiyle konuşsun. Ahvalini hikâye eylesin. Kendisi de ona hâlini söyleyip hatta delikanlı kendisiyle izdivaca bile talip olsun!

Akıllı Luiz gönlünün şu isticalini bir türlü beğenemediğinden hazm ve ihtiyat üzere hareket için nefsine cebirler etmeye başladı. Evvelâ hotel müdiresi olan Madam Balu'dan bu delikanlının kim olduğunu sorarak:

—Bu mu? Vallahi birkaç senedir buralarda gezer, ama kimin nesi olduğunu bilmiyoruz. Galiba Cenovalı olmalıdır, cevabını alınca ikinci sualini dahi şu:

—Harekât ve sekenatına bakılır ise uslu akıllı bir şey gibi görünüyor sözü içine dümçe eyledi. Madam Balu dedi ki:

—Evet! Öyle sarhoş falan olduğunu, kumarhaneye falan gittiğini hiç görüp işitmedik. Her ne zaman burada misafir kalsa, hesabını müşkülâtsızca tediyeden başka hizmetçiler için bahşiş bile verir.

Bu delikanlının hüsn-i zahirisi pek ziyade cazibeli olduğu gibi, söz söyler iken gayet güzel sedası, kulakları dahi kendisine meftun eyliyor idi. O akşam umumî sofrada herkesle beraber taam eyledikleri zaman, Luiz şu delikanlının kendi yanına oturmamış olduğuna teessüf ederek, fakat taamın devam eylediği müddet zarfında gözü kulağı hep bu delikanlı ile meşgul oluyor idi. Hatta bu kadar meftuniyetine kendisi dahi şaşarak, kendi kendisine diyor idi ki:

—Acaip! Birtakım kızların fena koca intihaplarına besbelli gönüllerinin şu isticali sebep oluyor. Şu delikanlı bana o kadar hoş geldi, o kadar tesir eyledi ki şimdi bana bir izdivaç teklif edecek olsa, bilâ-teemmül ve lâ-ihtiyat muvafakat edivereceğim.

Evet, bu hâl insanlıkta vardır. Kaza ve kadere imanı olanlar buna "kısmet" derler. Böyle şeylere imanı olmayan, "tesadüf" deyip bazı hükema ise bunlar arasında bir seyyale-i mıknatısiye seyelân eylediğine zehabla türlü tevilâtta bulunurlar. En doğru bir şey var ise o dahi bu hâlin vukuundan ibarettir. Sebeb-i vukuunu aramak pek zannederiz ki beyhude bir yorgunluktur.

Bizim Luiz'in hud'akârlığa başladığını öğrendik ya? Ertesi akşam için Luiz bir hud'a tertip eyledi. Madam Balu'ya rica etti ki şu delikanlının yanındaki sandalyeyi sofraya doğru devirip, dayatsın. Zira bu vaziyette konulan sandalyeler, bir kimse için muhafaza edilmiş demek olup onların üzerine kimse oturmaz. Kendisi dahi sofraya biraz geç geleceği cihetle o sandalyeye, yani delikanlının yanına oturacaktır. Böyle karar verildi ve böyle icra olundu.

Alafranga sofralarda, bir erkeğin kendi yanında bulunan kadını hiç tanımasa bile kadın kadehine su veya şarap koymaya davrandıkça, daha evvel davranarak o gibi hizmetlerini ifa edivermek, erkeğin terbiyeten vazifesidir. Sesil'in nazarını celp etmiş olan delikanlı sofrada bu misilli mukteziyat-ı terbiyeyi hüsn-i ifadan geri kalmayınca, Sesil bu delikanlının cazibe-i hariciyesinden maada terbiyece de kusuru olmadığını anlayarak, bir kat daha meclubu oldu. Hatta yekdiğerine prezante olunmaksızın söz söyleşmemek usulü ancak İngiliz terbiyesinde mevcut olup, Fransızlar ise bu kadar külfetli hareket edemeyeceklerinden ve İsviçre'nin Fransız kısmı dahi aynıyla Fransız addolunacağından bahisle bunlar konuşmaya da başladılar.

Ne dersiniz? Delikanlının sözü sohbeti de bir yolunda ki! Her neden bahsedilse, ispat-ı vukuf eyliyor. Âdeta pek mükemmel tahsil görmüş bir adam olduğu anlaşılıyor. Hatta Sesil ile ettiği sohbeti öyle gönlü istemediği bir kadının, yalnız nisvaniyetine hürmeten baştan savarcasına da etmeyip, kendisi de bu sohbetten memnun ve mütelezziz görünüyor. Fakat musahabenin nihayetinde Sesil'in:

—Bu akşam şu kadar hürmetine mazhar olduğum zatın ismini de öğrenip borçlu olduğum teşekkürleri kime medyun olduğumu bilemeyecek miyim? sualini irad etmesi üzerine delikanlı:

—Andre'dir matmazel, cevabıyla bi'l-iktifa, familyasının ismini söylememiş idi ki bu ihtiyat Sesil'in pek de hoşuna gitmemiş idi. Zira, hissiyatı hayalâtından daha ileriye gitmek için bir istical-i mahsusta bulunan Sesil, derhal düşündü ki güya bu delikanlı kendisine talip olmuş ve kendisi dahi onu kabul etmiş, ama delikanlı bir familya namını haiz, yani meşru bir babadan doğmak bahtiyarlığına nail olamadığı için şu hâl izdivaçlarına mâni olmuş.

Alınız size Avrupa müdekkiklerinin "presantimiyan" yani tahassüs-i kable'l-vuku dedikleri bir hâl daha ki, hikâyemizin daha sonraları bunu kendiliğiyle şerh ve izah eyleyecektir. "Kalp kalbe karşı olur" derler ki mutlaka bu da doğru olmak lâzım gelen bir sözdür. İsmi yalnız Andre olduğunu işittiğimiz şu delikanlı dahi mutlaka Sesil'den hoşlanmış olmalı ki taamdan sonra herkesle beraber bahçeye çıkıldığı zaman o dahi:

—Matmazel huzurum sizi rahatsız etmez ise... diye kıza sokulmuş ve kız tarafından:

—Asla Mösyö! Bilâkis! Murafakatinize ez-dil ü can muvafakat ederim, cevabıyla memnunen mazhar-ı müsaade olmuş idi. Vakıa bunlar bahçede bir saatten ziyade musahabe ve mukâleme eyledilerse de delikanlı öyle cümlemizin ve hem de Sesil ile beraber cümlemizin zannedebileceğimiz vechle şu güzel kıza yılışıp sırnaşıvermek rezilesini kat'a irtikap etmeyip, sözünü sohbetini gayet afifane ve edibane bir surette yürütmüş ve eğerçi Sesil kendisine daha açık muamele etmesini gönlünden arzu eyliyor ise de delikanlının bu edibane etvarından dahi gönlünün memnuniyetini meneyleyemiyor idi.

Beyhude daha ziyade sözü uzatmaya ne hacet? Bu akşamdan sonra artık her kuşluk ve akşam taamlarında Sesil ile Andre sofralarda yan yana otururak refakat ve sohbet meydanını tevsi eylediler. Bundan dolayı kimsenin manâlı manâsız tebessümlerine, muahezeli muahezesiz nazarlarına duçar olmuyorlar idi. Bilâkis Madam Balu'nun kendilerine dediği vechle bunların her ikisi genç oldukları hâlde o zamana kadar hiçbir kimseye sokulmayarak merdüm-girizane bir hâlde zaman geçirmeleri bir dereceye kadar şayan-ı taaccüp görülmekte iken şimdi şu suretle bir ünsiyet peyda etmiş olmaları herkes nezdinde istisvab ve istihsan bile kılınmakta idi.

Evet! Sesil gibi Andre dahi pek merdüm-girizane hareket etmekte imiş. Madam Balu'dan ve sairlerinden Sesil'in aldığı malûmata göre bu delikanlı dahi öyle hafif meşrep kadınlarla düşüp kalkmak şöyle dursun, olur olmaz erkeklerle bile ülfet ve ünsiyet etmeyip ekser zamanını kitaplar mütalâasıyla geçirir ve bazen piyade olarak seyahatler eder, eğlenir imiş.

Münasebet-i refikâne ve dostane arttıkça, bunlar yekdiğerinin etvar ve mişvarını da tahkik ve tecessüse başladılar. Gariptir ki tabiatları dahi birbirine müşabih çıktı. Andre nelerden zevk alır ise Luiz dahi o şeylerden zevk alıyor. Andre nelerden hoşlanmıyor ise Luiz dahi onlardan hoşlanmıyor. Hatta "Acaba bir gayret-i riyakârane ile mi görünüyor?" fikir ve mütalâası her ikisini de istilâ ederek daha dikkatli edilen tahkik ve tetkikin netayici dahi bu sureti teyit eyledi.

Şu münasebetin üzerinden tamam üç ay mürur eylediği hâlde bu iki gencin hiçbirisi diğerine aşka, sevdaya dair harf-i vahit söylemezler ise beğenir misiniz? Her ikisi de bekliyor idi ki ilk sözü diğeri açsın! Kendisi böyle bir söz açar ise şayet diğerini dil-gir etmiş olur havfı ikisini de ilk sözü açmaktan meneyliyor idi. Nihayet hotel müdiresi Madam Balu bu hâle dikkat eyledikte şu gençleri tutkunlukla, mahcubiyetle bi'l-ittiham tayibe de başlayarak:

—Üç aydır gönlünüze henüz hiçbir hiss-i sevda gelmemiş ise hakikaten duygusuz şeyler imişsiniz derim, diye ilk sözü, sevabına kendisi açıvermiş idi. Ondan sonra hasbıhalin bu suretine dahi döküldüler. Tuhaf değil midir ki bu sevda meselesinde dahi efkârları mütevafık çıktı. Andre:

—Öyle üç günlük, üç aylık münasebat-i muvakkata gönlümü ikna edemeyeceği için gençliğim hasebiyle belki de mazur görebileceğim hercaî sevda-perestlikten hoşlanamam, demiş ve buna mukabil Luiz ise henüz anasından doğduğu hâlde bulunup bu dakikaya kadar kendisine erkek eli temas etmemiş olduğu gibi gönlünde dahi hiçbir erkeğin muhabbeti cay-gir olmamış bulunduğunu temin eylemiş idi. Yirmi yaşını tecavüz etmiş bulunan bir kız için bu hâl fevkalâde addolunmaz mı?

Öyle ise bunların artık yekdiğerini beğenmiş olmaları lâzım gelir değil mi? Öyle ya! Hatta bu sözü de açtılar. Andre izdivaçtan başka bir suretle bir kadını benimsemek emelinde bulunmadığını söylediği gibi, Luiz dahi izdivaçtan başka bir suretle kendini bir erkeğe nispet etmek istemediğini söyledi. İkisi de itiraf eylediler ki gönüllerini, cisimlerini nispet edebilecekleri zat ancak yekdiğeridirler. Fakat arada bir büyük mâni var. Andre bu mânii dahi saklamadı. Dedi ki:

—Matmazel! Ben babası kim olduğu bilinmeyen ve binaenaleyh bir familya namı taşımak şerefine mazhar olmayan bedbahtandanım.

Luiz zaten Andre'de böyle bir kusur olduğunu keşfetmiş ve bu söz meydana çıkarsa ne yolda davranacağını bile hazırlamış olduğundan bilâ-tereddüt:

—Ben de bu hâlde idim. Fakat kolayını buldum. Mâni bundan ibaret ise size de o kolayı öğretirim, cevab-ı muvafakat-beyanını yapıştırıverdi. Andre bu kolayın nasıl olduğunu sorunca dahi:

Ben Cenova'da bir saat fabrikasında amele olan Antuan Mantu namında bir namuslu adama kendimi evlât kabul ettirdim. Sizi de birisine kabul ettiririz, çaresini hep evvelden hazırlanmış çarelerden olmak üzere ileriye sürüverdi. Gördünüz mü hud'akârı? Onun bu hud'asından kimsenin haberi yok idi. Biz hikâyenin muharriri olduğumuz hâlde bizim dahi bile haberimiz yok

idi. Malûmdur ki Avrupa kanunlarında bir adam başka bir adamı evlâtlığa kabul eder ise kanunen aynıyla übüvvet ve bünüvvet-i tabiiye gibi bir münasebet-i meşrua hâsıl olur. Buna "Adopsiyon" derler. Hatta peder makamında bulunan adam daha genç ve evlât makamında olan daha yaşlı bulunsa, bu bile şu münasebet-i kanuniyenin in'ikadına mâni değildir. Bunun üzerine Andre:

—Eğer beni kocalığa kabul eder iseniz ben de bu hud'ayı maal-memnuniye kabul ederim, deyince Luiz:

—Ha! Şimdi benim de bir mâniim var. Bana ayda iki yüz frangı veren zat bunu kocaya varıncaya kadar verecektir. Teehhül ettiğimi müteakip kesecektir. Şu hâlde ben pek fakir bir kızcağız sayılırım. İşte bu hâl-i fakrım mânidir. Meğer ki... özrünü serde başlamış idi. Hud'akârın bundaki hud'ası da malûmumuzdur ya? Lâkin Andre, Luiz'e sözünü ikmal için meydan bırakmadı. Dedi ki:

—Fakrınız benim için mâni olamaz. Yalnız siz dahi bendeki fakra katlanacağınızı göze aldırmalısınız. Benim Paris bankasında yatırılmış olan servetimden ayda yüz elli frank iradım vardır! Vakıa bizi iaşeye bu da kifayet etmez ise de bir yandan siz bir yandan ben çalışıp çabalayarak kazandığımızı ortaya koyar isek elbette açlıktan helâk olmayız. Bunları göze aldırmak için yekdiğerimizi ez-dil ü can sevmemiz lâzım gelir. Ben sizin hakkınızda bu muhabbeti gönlümde buluyorum. Kendimde şüphem yoktur. Siz?

Luiz güzel kollarını hemen Andre'nin boynuna doladı. Dedi ki:

—Benden de alınız o kadar sevgili kocacığım!

4

BİR AİLE-İ MESUDE

Yekdiğerine itiraf-ı muhabbet cür'etini bunlara Madam Balu vermiş olduğu için izdivaç kararını dahi Madam Balu'ya tebliğ eylediler. Fakat olanca esrarlarını dahi açmak lâzım geldiğinden Andre'nin babasız olduğunu ve onu evlâtlığa kabul edecek bir adam bulmak lâzım geleceğini de onun nazar-ı himmetine arz eylediler. Kadınların bu yoldaki işlerde ne kadar hamarat oldukları tafsile muhtaç değildir. Madam Balu, bir iki seneden beri tanıdığı Andre'yi mevcut gençlerin kâffesine faik bir hüsn-i hâl sahibi olmak üzere tanımış bulunduğundan, Luiz'e:

—Matmazel Mantu namını Madam Balu'ya tahvilden ihtiraz etmez iseniz, kayın pederim Mösyö Balu'ya rica ederim de Mösyö Andre'yi evlâtlığa kabul ettiririm, deyince Luiz:

—Öyle ise seninle elti oluruz, diye sevincinden Madam Balu'yu öpmeye başladı. Bu mesele-i kanuniye, asla güçlük göstermedi. Hiç de uzun sürmedi. İhtiyar Mösyö Balu, İsviçre'nin Bal şehrinde sakin olmağla, bir gün şimendifer ile oraya kadar giderek keyfiyeti kendisine tebliğ eylediler. Muhterem ihtiyar:

—Böyle arslan gibi delikanlıya baba olmak ne büyük şereftir, diye hüsn-i kabul yüzü gösterdiğinden, ertesi gün Bal mahkemesine gidilip icabat-ı nizamiyesini icra ettirdiler. O zaman Andre, Luiz'e:

—Sevgili Luiz! Akşam ismimi sorduğunuz zaman size yalnız "Andre" dediğimden dolayı pek de mutmain olmamış bulunduğunuzu anlamış idim. İşte size maal-iftihar haber veririm ki ismim Andre Balu'dur. Siz dahi Madam Luiz Balu olacaksınız, dedi ve bu sözün makbuliyetini dahi birer buse-i safiyane imzasıyla imzaladılar.

Şu buse-i safiyaneyi de çok mu gördünüz? Bunun bile olmaması reyinde mi idiniz? Artık bu kadar insafsız olmayınız! Böyle lisanları kalplerinin tercümanı olan ve verdikleri sözün hükmü imzaları kadar kuvvetli bulunan zevat için yalnız şu karar bile bir akd-i nikâh hükmünü alabilir. Artık Andre ile Luiz yekdiğerinin zevc ve zevcesidirler. Bu buseleri tamamıyla safiyane olmamak üzere de teati eyleyebilirler.

Bizim iki gencin resm-i izdivaçları da asla teahhur etmedi. Bu resm-i mahsus dahi yine Bal şehrinde bir kilisede icra olundu. Kompro, komimro, garsondönor ve demuvazeldönor gibi düğün heyetini teşkil etmeleri lâzım gelen zevatı, hep ihtiyar Balu âdeta kendi öz evlâdını tezvic edercesine bir gayret-i pederane ile bi't-tedarik fakat her hâlde bir köylü, bir esnaf düğününden ileriye geçmemek üzere bir resm-i teehhül icra olundu.

Sesil de Bruyer pek kibar bir kız olduğu hâlde, böyle fakirane bir suretde teehhül eylediği için gönlüne zerre kadar hüzün geldi mi zannedersiniz? Böyle bir zan bilkülliye baiddir. Paris'te bir suret-i kibaranede teehhül eylemiş olsa idi drahoma meselesinde ve sair bin türlü mesail ve merasimde türlü can sıkıntıları ile türlü üzüntüler ile daha ziyade sıkılacak idi. Bunu kendisi hepimizden âlâ bildiği cihetle şu surette vukua gelen emr-i izdivacını en bahtiyarane bir izdivaç olmak üzere telâkki eyledi.

Filvaki Mösyö ve Madam Balu'nun her ikisi de aradıkları bahtiyarlığı bulmuş olduklarına kanaat-ı kâmile ile kani oldular. Zaten insanın asıl bahtiyarlığı kendi bahtiyarlığına kanaat-ı kâmile ile kani olmasından ibaret değil midir? Bahtiyarlığın bundan maada her sureti nisbî ve izafî şeyler olup min cihetin bahtiyarlık sayılır ise min cihetin aheri bedbahtlık sayılabilir. İlk gecesi gelin güveyi beytü'z-zifafa girdikleri zaman Luiz emin idi ki kocası öte tarafta bir metrese:

—Şimdilik adiyo! Yarın akşam yine birleşiriz. Sana yeni gelinin havadisini getiririm de bir âlâ eğleniriz, diye gelmemiş idi. Gönlüne ilk giren muhabbet kendi muhabbeti olduğu gibi ihtimal ki koynuna ilk giren kadın dahi kendisi olduğunu düşünerek o dahi yalnız aguş-ı visalini değil, bütün gönlünü kocasını, hani ya şu kendisine ilk defa olmak üzere eli değecek olan erkeği hüsn-i istikbale tehyie etmiş idi.

Vakıa Andre'nin ilk temas eylediği kadın Luiz'dir diye iddia olunamaz. Gençlik bu! Ma-haza vaktiyle ne yapmış ise yapmış addolunduktan sonra yalnız şimdi gönlünde öyle muvakkaten veda edecek bir metres muhabbeti değil a, hiçbir kuruntu bile olamayıp hele Andre dahi emin idi ki beytü'z-zi-

fafına girdiği kız valide koynundan başka koyun kucak görmemiştir. "Matmazel" ünvanına öyle resmen değil, hakikaten müstahaktır.

Bizim âşık âşıkanın, zevc ve zevcenin bu geceki hâllerini bihakkın tarif edemeyiz. Yalnız edeb-i kaleme mugayirdir diye değil! Fakat üç aylık müddet-i münasebetleri esnasında yekdiğerine neler söylemişler ise onların her birindeki noksanları ve ihtiyaten iltizam olunan mini mini ketmleri, yalanları dahi ikmal ve tashih ve tamir için bütün kalplerinde olanları meydana döktüler. Fakat Luiz'e tamamıyla emniyet edemezsiniz ya? O hud'akâra? Onun nasıl bir hud'akâr olduğu bizce malûm iken "İşte bütün gönlümde olanları meydana koyuyorum" diye söylediği sözler içinde de bir ihtiyat-ı hud'akârane bulunduğunu biz pekâlâ biliriz, değil mi? Andre'yi kandırabilir, ama bizi kandıramaz.

Bu mesut gecenin ferdası günü Luiz:

—Kimseyi aldatmaktan zevk alamam. Haksız olarak keseme bir akçe girmesinden memnun olamam. Paris'e yazayım da bana şimdiye kadar o maaşı vermiş olan zatın lütfuna bi't-teşekkür bundan sonrası için maaş-ı mezkûra istihkakım kalmadığını ihbar edeyim, dedi. Dikkat ediyor musunuz? Hud'akârın yapışlarına dikkat ediyor musunuz? Hilekârlığı ne kadar ileriye götürüyor? Hatta bu sözden asıl muradı şu iki yüz frank maaşın inkıtaından dolayı kocasının hâl ve tavrında bir alâmet-i na-hoşnudî peyda olup olmayacağını anlamak idi. Lâkin tok gözlü delikanlının suratında öyle bir alâmet peyda olmayınca Luiz bunu sarahaten dahi sordu. Dedi ki:

—Yoksa o adam izdivacımızı kendisi duyuncaya kadar sükût mu edelim. Ha? Ne dersiniz kocacığım? Birkaç ay daha şu maaşı alsak fena mı olur? Ben senin reyinden kat'a harice çıkmam!

Andre karısından bu sözü işitir işitmez bilâ-teemmül ve lâ-teahhur:

—Yok! Bana kalırsa hemen ihbar edelim. İstihkakımız kalmadığı hâlde adamcağızın parasını almak reva görülür mü? deyince Luiz kocasındaki tokgözlülüğe ziyadesiyle memnun kalmakla beraber:

—Hiç olmaz ise bir iki ay için olsun... diye biraz da ısrar etmek istedi ise de Andre:

—Bu misilli hissiyat-ı insaniyeye dokunacak mesailde böyle ihtilâf üzere bulunur isek korkarım teehhülümüzdeki bahtiyarlığı ihlâle sen sebep olursun. Ah işte ben bunlardan korktuğum için teehhül etmek istemiyor idim, deyince, Luiz kemal-i muhabbetle kocasının boynuna sarılıp mükerreren öperek:

—Bundan sonra tövbeler tövbesi olsun. Doğrusu ben seni imtihan için bu teklif ve ısrarda bulunmuş idim! Yoksa ben de istemem. Senin bana getireceğin bir dilim ekmeğin kaniiyim, diye hile ve hud'asının bu cihetini de tafsil ve izah eyledi.

Filvaki bu vak'adan sonra karı ile koca arasında bir daha buna benzer hiçbir mesele tahaddüs etmedi. Neden tahaddüs eyleyecek? Luiz istediği gibi bir koca bulmuş olduğuna artık emin olduğu cihetle gece gündüz zevk ve safadan başka hiçbir şey düşünmez oldu.

Zevk ve safa zahir! Bunların ihtiyaçları pek az bir şey olduğundan onu pek kolay tesviye edebilirler. Ondan başka ne Luiz'in aklı başka erkekte, ne de Andre'nin gönlü başka kadında olmadığından ve hatta yeni gelin güveyi de olmaları hasebiyle bütün gün diz dize, baş başa musahabbetten başka hiçbir şeyden de zevk ve lezzet beklemediklerinden bunlar "balayı" denilen zamanlarını o kadar tatlı geçirdiler ki prenslerin bile bu kadar tatlı balayları geçirmeleri nevadirdendir.

Aradan dört ay kadar mürur eyledikten sonra, bir gün Andre:

—Sevgili Luiz! Bize gurbet göründü. Birkaç ay için senden mufarakat edeceğim, demesin mi? Luiz'in çehresi uçtu. Sebebini sual eyledikte, Andre dedi ki:

—Şimdi tamam temmuz ayındayız. Kartal kuşlarının yavruları artık validelerinin iaşelerine muhtaç olmadıkları gibi henüz yuvalarından uçacak dereceyi de bulmamışlardır.

—Ey kartal yavrularının bu hâllerinden bize ne?

—Nasıl bize ne? Ben iki senedir bu ticarete pek alıştım. Mon Blan dağlarında Sen Bartelemi karyeciğinde bir de arkadaşım var. Avrupa'nın hayvanat bahçeleri için kartal yavruları sayd ederiz. Beherine beşer yüz frank verirler. Geçen sene sekiz yavru tutmuş idik de ikişer bin frank taksim eylemiş idik.

Bu sözler Luiz'in pek ziyade teessürünü mucip oldu. Az kalmış idi ki "İki bin frangı değil, sana iki yüz bin frangı ben vereyim de tek şu ava gitme!" diye bu vesile ile de sevgili kocasının boynuna sarılıversin. Lâkin sonra hud'akârlığı meydana çıkacağından bunu yapamadı. Vakıa er geç Sesil kendi mahiyet-i asliyesini kocasına beyan edecek ve "Sen beni bir fakir kız olarak kabul ettin, ama ben işte şöyle asilzade, böyle zenginim. Zaten ben mücerret kendime âşık bir koca bulmak için şu hud'ayı tertip eylemiş idim" diyecek ise de bunun vakt-i merhunu henüz gelmemiştir. Vakitsiz olarak hud'asını meydana koysa korkuyor ki Andre'nin izzet-i nefsine dokunmuş ve kendi bahtiyarlığını kendi eliyle bozmuş olmasın. Ma-haza kocasına kolay kolay ruhsat dahi veremedi. Dedi ki:

—Ah ben o kartal yavrusu saydını bilirim. Hatta bunun bir levhasını görmüş idim. Duvar gibi kayalar üzerinde yüzlerce metre irtifaında birtakım deliklere kartallar yuva yaparlar. Senin gibi sayyadlar dahi bellerinden ipler ile kendilerini bağlatıp o deliğe kadar sarkıttırırlar. Kartallar hücum ederler ise tüfekler ile mukabele ederler, ama bazen kartallar bunların beyinlerini deldikleri de olur. Bazen ip kopar. Bazen dahi Mon Blan dağlarının daimî karlarından büyük bir çığ kopup üzerlerine yuvarlanarak helâk olurlar. Hele dağlar üzerinde ayakları kayıp yüzlerce metre derinliklere düşmek veyahut azgın ayılar, kurtlar pençesinde paralanmak dahi haritada vardır. Gel kocacığım gitme. Fakr-ı hâlimize kanaat edelim de zevkimize bakalım. Sen gelinceye kadar ben rahatsız olurum.

Lâkin Andre bu nasihatler ile işinden gücünden, kârından kesbinden kalır kocalardan olmadığı cihetle:

—Kadın kısmı o kadar meraklı, vesveseli olmamalıdır. Böyle düşüneceğine kocan güzel bir şikâra muvaffak olarak binlerce frank kazanıp geleceğini düşün! Sen de o paralar ile kendine fistanlar alacaksın, süsler, ziynetler yapacaksın, diye karısını iknaa başladı. Zavallı Luiz:

—Ben öyle fistanları, süsleri çok gördüm. Hiçbirisinde gözüm yoktur, diye nasıl def'-i dava edebilsin? Bunu mümkün değil diyemedi. Bir aralık:

—Öyle ise beni de beraber götür. Kendini sarkıttığın ipi ben muayene edeyim. Ucunu da ben tutayım dedi ise de Andre:

—Hiç öyle şey mi olurmuş? Sonra bana âlem gülsün öyle mi? Senin için başka hiçbir tehlike olmasa yalnız soğuktan hastalanmak tehlikesi kâfidir, diye karısını kat'iyen reddederek bir sabah erken şimendiferiyle yola revan oldu.

Kocası gittikten sonra Luiz'in hâli, mevkii bir kat daha ehemmiyet kesp eyledi. Henüz koca lezzetine doymamış olan bir taze kadın için bu ayrılık hakikaten güç şey değil midir? Etraf ve civarda maharetine güvenen ne kadar genç güzel zendostlar var ise kadına hücum etmeye başladılar. Kimi posta ile kimi çiçek demetleri içinde Luiz'e yağmur gibi muhabbetnameler yağdırmaya kalkıştılar. Luiz bunların hiçbirisine cevap vermedikten maada, bazıları cesareti daha ziyade arttırarak ikametgâhına kadar gelmeye cür'et alınca Luiz, Madam Balu'ya ifade-i hâl ederek şu arsız herifleri def' hususunda onun da himmet ve muavenetini ricaya başladı.

Gariptir ki bade-i emrde Madam Balu'dan da umduğu muaveneti göremedi. Bilâkis:

—Genç madam! Bu şikâyetleriniz ile pek safderunluk göstermiş oluyorsunuz. Kocası gurbette olan genç kadınlar bu yoldaki esrarını hiç kimseye faş etmezler diye nevama teşvik bile görmüş ise de Luiz çehreyi asarak:

—Benim kendi kendimi muhafazaya da iktidarım vardır ya! Fakat sizden de yardım istedim madam! Çünkü sizin manevî gelininiz sayılırım, diye kadını mahcup eylediğinden sokulan arsızları defte Madam Balu dahi yardıma mecbur oldu. Luiz ise şu boş zamanlarında kendisi dahi para kazanarak kocası geldiği zaman göstermek için el işleri işlemeye başladı. Bir boyunbağıcı fabrikasına devamı iltizam eyledi ki hem gündelik alacağı, hem de namusu mahfuz kalacağı için bu hareketini Madam Balu'ya dahi beğendirmiş idi.

Andre iki ay kadar gaybubetten sonra avdet eyledi. Ama ne memnun! Vakıa topu altı tane kartal yavrusu tutabilmişler ise de Londra hayvanat bahçesiyle Petersburg hayvanat bahçesi rekabeten bunları müzayedeye koydukları için altı hayvanı, sekiz bin franga satarak arkadaşıyla dörder bin frank paylaşmışlar. Andre karısının dahi şu iki ay zarfında günde birer buçuk franktan doksan frank kazanmış olduğunu haber alınca, paralardan ziyade karısının bu eğlenceler ile canı hiç sıkılmayarak güzel zaman geçirmiş olduğuna memnun olmuş idi.

Böyle bir aile için dört bin frank azim bir servettir. Bu paradan zevcesine hangi fistanları alacağı ve bakiyesiyle maişet bütçesine nasıl tevsi edeceği müzakereleri üzerinde geceleri gündüzleri pek güzel geçirmeye başladılar. Müzakereden sonra netice-i mukarraratın icrası dahi bunları eğlendiriyor idi.

Zaten birbirinin meşreplerine tamamıyla mütevafık olan bu zevc ve zevcenin eğlenceleri yalnız böyle mevadd-ı adiyeye dahi münhasır kalmıyor idi ki! Vakıa Andre öksüzlük içinde perveriş bulmuş ise de maarif-i umumiyeden kendisi dahi hissesini almış idi. Güzel yazılmış kitapları zevcesi pek sevdiği gibi kendisi dahi seviyor idi. Binaenaleyh akşamları taamdan sonra biraz da kitap okumayı eğlenceleri meyanına ithal eylediler. Okumak işini karı koca nöbetle görüyorlar idi. Ekseriya okunan şeyler üzerine bir mübahase kapısı dahi açılarak kâh yekdiğerinin mütaala ve mülâhazalarına itiraz ile sözü uzatıyorlar, kâh aralarında hâsıl olan ittifak üzerine başkaca mahzuz oluyorlar idi.

Bunların bir eğlencesi de ibadet oldu. Kendileri Katolik mezhebinden bulunarak etrafta, civarda, nerede Katolik kilisesi var ise her yortu münasebetiyle gidip âlâ müzikaya terdifen okunan duaları istima eyledikleri gibi Protestan kiliselerine de giderek en talâkatli Protestan papazlarının icra eyledikleri vaaz ve nasihatleri istimadan dahi mütelezziz oluyorlar idi. Bunlardan maada ırz ve edep dairesinde kendilerine daha birçok eğlenceler bularak ikisi de işsiz bulundukları hâlde asla canları sıkılmıyor idi.

Hiç iki şahıs birbirini ez-dil ü can severler ve yekdiğerinden başka kimseyi düşünmezler de can sıkıntısı ne olduğunu bilirler mi? Hanelerinde ocak başında oturur iken esnemekten çeneleri ayrılan kocalar, hariçteki gönül eğlencelerine gidemedikleri için bu hâlde bulunurlar. Kocasıyla teati için dört çift tatlı söz bulamayan kadınlar dahi en güzel sözlerini kocalarından başkalarına sakladıkları için bu söz sohbet kahtına duçar olurlar. Bunlar meğer yekdiğerinin fikirlerine, arzularına muhalefetle bir kavga çıkarmalıdırlar ki olanca talâkat ve fesahatleriyle ilzam-ı hasm yollu sözler bulup söyleyebilsinler. Bizim Mösyö ve Madam Balu ise niza ve kavga denilen şeylerin âlem-i imkânda vücudunu bile tahattur edemiyorlar idi.

Şu tatlı refakat ve muaşaka bir sene kadar davam eyledi. Bu müddet zarfında bunların esbab-ı bahtiyarîleri meyanında yalnız bir noksan görüldü ise o da henüz mahsul-i sevda-yı pâkları olacak bir çocuğa adem-i nailiyetlerinden ibaret kaldı. Nihayet bir gün Luiz çıldırasıya bir sevinç ile:

—Sevgili dostum! Bugün tamam üç ay oldu ki gebeyim. Hâl ve şanımdan ben bunu çoktan zannediyor idim, ama yalancı çıkmayım diye sana söylemiyor idim. Nihayet bugün yavrucağımız karnımda gümbür gümbür oynamaya başladı, deyince Andre dahi sevincinden zıp zıp sıçrayacak bir hâle geldi. Alınız size bir eğlence daha! Çocuk oğlan doğar ise ne yapacakları, kız doğar ise ne yolda hareket edecekleri hakkında o kadar hülyalara girişiyorlar ki yavrucak daha dünyaya gelmezden evvel anasının babasının bahtiyarlıklarını ikmal ve itmam eyledi.

Artık Andre'de Luiz için gayret-i siyanet ve muhafazanın artmasına dikkat etmeli. Yerinden ziyadece kımıldanacak olsa âdeta tazire kıyam ediyor. Hemen:

—Sen hâlde bulunan bir kadının yerinden kımıldanmasına hiç müsaade olunmaz. Ağırca bir şey kaldırmamalısın. Gönlünü evvelkinden ziyade hoş tutup hiçbir şeye mahzun olmamalısın, diye tabibane, feylesofane bin emirler ile Luiz'i tasdi derecelerine varıyor. Bereket versin ki bu müddet zarfında bir kartal şikârı mevsimi daha hulul eyledi de kadıncağız kocasının mucib-i tasdi olmaya takarrub eden ifrat-ı muhafazakârlığından bir az kurtulmuş oldu.

Ne dersiniz? Doğacak çocuk ne kadar kısmetli imiş! Bu defa sayd ve şikârdan avdet eylediği zaman Andre haber verdi ki dört yuvayı yoklamışlar. On bir kartal yavrusu tutmuşlar, beherini biner franktan on bir bin franga satmışlar. Tamam beş bin beş yüz frank ile avdet edecekler imiş, ama ne çare ki bir de yardakçı tutmuş olduklarından beşer yüz frangı ona verdikleri cihetle yalnız beşer bin frank ile avdet edebilmişler.

Beş bin frank olsun. Az mı? Ayda yüz ellişer frank da kendi maaşı var. Bir sene daha beyler gibi yaşamak yolu temin edildi gitti.

Birkaç ay sonra çocuk dahi doğdu. Melek gibi mini mini bir kızcağız. İkisi de kız doğduğuna memnun oldular. İkisi de asıl arzuları çocuğun kız olmasından ibaret bulunduğunu birbirine temine başladılar. Fakat emin olunuz ki çocuk erkek doğacak olsa idi ikisi de memnun olacaklar idi. İkisi de asıl arzuları çocuğun erkek olmasından ibaret bulunduğunu yekdiğerine temin edecekler idi. Zevc ve zevce birbirini bu kadar sürekli ve gittikçe artan bir muhabbetle sevdikten sonra her hâli kendileri için bahtiyarlık addedeceklerine şüphe etmemeli.

5
ÖTEKİ HUD'AKÂR

İki sene müddet birbirine olan muhabbetleri zerre kadar eksilmek şöyle dursun, refakatleri eskidikçe muhabbetleri artan bu zevc ve zevce bir de çocukları doğduktan sonra artık eğlencenin en büyüğünü bulmuş oldular.

İki muhabbetin nokta-i içtimaı bu yavrucak olmasıyla Luiz, Andre'ye:

—Bu âlemde senden ziyade hiçbir kimseyi seveceğime ihtimal veremez idim. Meğer kızı senden ziyade sevebilecek imişim. Zira kızımda sen tamamıyla mevcut olduktan sonra bir de kızım var, demekte ve bu hükmün aynını, fakat başka kelimelerle Andre dahi Luiz'e söylemekte idi.

Şu kadar ki şeytan fikirli hud'akâr Luiz bir zamandan beri kocasından gereği gibi şüphelenmeye başlamış idi. Zira edilen musahebelerde, mübahaselerde bahsin ehemmiyetini ne kadar arttırır ise Andre'nin dahi o nispette terakkiyat-ı fikriye ve ilmiye eseri göstermesini kartal kuşu avcısı bir adî adam için biraz fazla gördüğü gibi bu adamda gördüğü iffetin, kanaatin derecesini dahi sin ve saline ve hâl ve mevkiine nazaran pek fazla buluyor idi. Kendi kendisine diyor idi ki:

—Mümkün müdür ki bir adam yirmi beş yaşından aşağı bulunsun da dünyada kendi zevcesinden başka kadın yüzü görmekten istikrah hâlinde bulunsun? Acaba benim kocam pek çok kadınlar görerek ve fakat âlemin ahval-i umumiyesi iktizasınca her birinden bir türlü muamele-i hainaneye duçar olarak bunun için mi kadın nev'inden içi ürkmüştür? Birkaç kartal kuşu için canını tehlikelere duçar eden adam nazarında para denilen şeyin ehemmiyeti pek büyük olmalıdır. Halbuki Andre nazarında paranın pul kadar da ehemmiyeti yok. Getirdiği binlerce frankları bir günde harcedecek olsam "niçin" bile demeyeceği muhakkak. Sakın benim kocam birçok yüz binlerce franklar görmüş geçirmiş bir adam olup da bu tok gözlülük ondan ötürü olmasın? Hele hangi şeyden bahis olunsa kendisi de o şeyin altında kalmaz. Taallüm ve terbiyenin bu derecesi öyle adî adamlar için müyesser olabilir mi? O ne nezaket? O ne hilm? Bununla beraber miskin bir şey de değil. Gayet cesur ve metanetli bir adamdır. Aleksandır Duma'nın bir romanında demiş olduğu vechle bizim koca galiba taht-ı hükümranîsinden tebdil-i kıyafetle inip cihanı yoklamaya çıkmış bir prens olmalıdır!...

Luiz mülâhazatının sonlarını biraz zevzekliğe bozmasa idi, kocası hakkındaki hüsn-i mülâhazatı üzerine onu bir kat daha sevmesi lâzım gelir idi. Ma-haza kızcağız kocasına olan muhabbetini gittikçe arttırmakta yine kusur etmiyor ya. Zira bu mülâhazatı müteakiben kendi kendisine diyor ki:

—Kadın kısmının o kadar mütecessis olması iyi bir şey değildir. Benim bilmekliğim lâzım olan şey şudur ki: Kocam babası kim olduğunu bilmeyen bir adamdır. Ama tamam benim aradığım kocadır. En büyük kibarzadelerde bulunmayacak olan hüsn-i terbiye ve hüsn-i ahlâk ve ilim ve kemal kendisinde mevcut olup hele cihanda benden başka hiçbir kimsenin onun gönlünde ciddî bir mahal tutmamış olmasına da eminim. Varsın ne olursa olsun ben safamı bozmamalıyım. Bahtiyarlığın bundan ziyade bir derecesi olmaz ki ona da vasıl olamıyorum diye düşüneyim.

Luiz'in şu sözlerinden anlaşılan hikmet-i nisvaniyesi dirlik düzenlik arzusunda bulunan bir kadın için vafi, kâfi olduğuna şüphe yoktur. Bu güzel hikmet yalnız Luiz'de değil, sair pek çok kadınlarda dahi bulunur ise de ne çare ki kadınların aglebi kendi bildikleri tarik-i müstakime gideceklerine, başkalarının ağızlarına bakarlar da o doğru yoldan saparlar. Bu zaaf, bu sakamet Luiz'de dahi görüldü. Her hususta sırdaşı, müsteşarı olan Madam Balu'ya bu şüphelerini de açtı.

Tahattur edersiniz ki Madam Balu bundan evvel dahi bir fena müsteşar olduğunu gösterecek bazı ârâ-yı sakimede bulunmuş idi. Andre'nin müddet-i gaybubetinde birçok zendostlar Luiz'in etrafını aldıkları zaman, şunlarla bir az eğlenivermesini zımnen tervic edecek nasihatlere girişmiş idi. Bu defa dahi güya Luiz'e dostluk yüzünden genç kadının kocası hakkındaki iştibahatını tasvip edivermesin mi? Güya kendisi dahi pek çok şeyler biliyor ise de söylemeye cesaret edemiyormuş gibi hâl ve tavrına bir ehemmiyet süsü vererek:

—Evet! Evet! Andre hakkında ben de bu mütalâadayım. Bu delikanlının öyle adî bir adam olmadığını ben de anlamıştım. Hiç bu nezaket, bu ilim, bu zerafet, bu hilm bir esnaf evlâdında bulunabilir mi? Ne içki içer, ne kumar

oynar. Hatta kiliseye bile müdavimdir ki bin gençten birisinde bu taabbüd yoktur, diye o da Luiz'in tekmil düşündüklerini tasdik etmesin mi?

Dünyada en nadir bir şey var ise o da müsteşar-ı mütemendir. Hatta dost dahi nadir olduğu hâlde mütemen müsteşar dosttan daha nadirdir. Zira insan bazı mesaili dostuna sual edebilir ki aralarında kuvvetli bir dostluk olduğu hâlde o mesailin zımnından tahaddüs edecek nef' ve ziyan dostu dahi kıskandırıp sevindirebilir. Binaenaleyh insanlar hatırlarına gelen şeyleri birbirine sormaktan ise yine kendi akılları erdiği vechle icra ediverseler şüphe yoktur ki daha karlı çıkarlar. Hele kadınlar birbirine mutlaka akıl sormamalıdır. Onların dostluğu da pek çabuk düşmanlığa tahavvül edebilir, düşmanlığı da pek çabuk dostluğa mübeddel olur.

Madam Balu'nun Luiz'i biraz kıskanması ise âdeta mazur görülecek ahvaldendir. Vakıa Andre ve Luiz'de kıskanacak kadar servet ve sâmân görünmüyor ise de bahtiyarlığın mertebe-i gayesi görülüyor ya? Bir zevc ve zevce niçin bu kadar mesut olsunlar? Niçin onlar meyanında dahi muhalefet ve münaaza-i daime aşinalar için bir sermaye-i iştigal olmasın? İşte bu gayret öteden beri hotelci madamın içinde ufacık bir kıvılcım gibi dokunduğu yerleri inceden inceye yakmakta olduğundan kendi kendisine:

—Nasıl bir yolunu bulsam da şunların arasında da bir nifak ve ihtilâf husule getirsem, diye düşünüp durur iken bu defa Luiz'in dam-ı hile ve hud'aya kendi ayağıyla gelip tutulması hotelci madamı ziyadesiyle sevindirmiş idi. Bu istişareyi takip eden diğer birkaç istişarelerde genç kadının zihnini Andre'nin avcılığı aleyhine de celp etmiş idi. Kadıncağıza:

—Bu nasıl avcılık? Böyle her defasında beşer onar bin frank kazanabilmek mümkün olan avcılık sahih bir şey olsa idi bütün İsviçre delikanlıları avcı olurlar idi de kartal kuşu denilen nadir hayvan bizim köylerdeki tavuklardan, horozlardan daha ziyade taammüm ederek fiyatları da birkaç franga iner idi, deyince o hilekârın bu hainane sözleri Luiz'de büyük bir tesir hâsıl ederek her ne kadar zahir hâlde Madam Balu'ya renk vermemiş ise de kalbinden:

—Bir daha kartal kuşu saydına gider ise Andre'yi mutlaka takip ederim, kararını vermiş idi. Olacağa bakınız ki bu defa Andre kartalların piliç çıkarıp analarına yemek içmek için muhtaç olmamakla beraber uçmaya da kesb-i iktidar etmemiş olacakları mevsimi de beklemeksizin bir kış ortasında:

—Aman Luiz! İstokholm Hayvanat Müzesi için bir tek erkek kartal istiyorlar. Pek çok para verecekler imiş, deyince, Luiz bu kışta kıyamette dağlara çıkılmayacağına ve hele büyük kartallar sağ tutulamayacağına dair muterizane mütaalalar serdine başladı ise de sözün doğrusu kocasını ilzam için olanca kuvvetiyle gayret etmiyor idi. Yalnız kendi tertibinin ekini belli etmemek için böyle bir muarazada bulunuyor idi. Encam-ı kâr Luiz, Andre'nin iknaatına mağlûp olarak delikanlı yine sayd ve şikâr kıyafetini giyip şimendifere bindi ise de arkasından hareket eden katar ile de Luiz mükemmel bir Paris kadını kıyafetine girmiş ve yüzüne kalın ve siyah bir velo koyup gözlerine de kocaman bir mavi gözlük takmış olduğu hâlde Andre'nin arkasına düştü ki ikisi bir vagonda bulunsalar bile Andre kendisini tanıyamaz idi.

Andre her zaman Sen Bartelemi karyesine kadar gittiğini ve orada arkadaşıyla buluştuğunu karısına söylediğinden Luiz dahi o karyeye kadar varıp şimendifer istasyonundaki gazino sahibine şu kıyafette bir avcının bir saat evvelki katar ile buraya geldiğinden bahisle gazinoya uğrayıp uğramadığını sordu. Gazinocu:

—Andre Balu'yu mu soruyorsunuz? deyince, şu tesadüf Luiz'i memnun ederek:

—Evet! Evet! Andre Balu'yu, dedi ve gazinocu:

—Her zaman indiği Jeneviyev Hoteli'ne inmiştir, deyince, Luiz başka türlü bir şey sezdirmeyerek doğruca mezkûr hotele gidip güya İtalya taraflarından gelmiş bir yolcu imiş gibi bir oda isticar eyledi.

Böyle bir hotele inildiği zaman odacılık hizmetini ifa eyleyen kızlar gelen yolcunun sandıklarını filânını odaya yerleştirmeye gayret ederler. Jeneviyev Hoteli'nin hizmetçisi İtalya'dan gelmekte olan bu madamda öyle sandığa sepete dair bir şey göremeyince taaccübünü setredemedi. O zaman Luiz dedi ki:

—Çarçabuk yirmi franklık bir altın kazanmak ister misiniz?

—Sorar mısınız madam?

—Öyle ise demincek bu hotele Andre Balu namında bir delikanlı gelmiş.

—Delikanlı değil. Geçen sene teehhül etmiş idi.

—Ha işte ta kendisi. Ben o delikanlıyı takip etmek isterim. Malûm a kendisi avcı imiş. Hangi dağa dereye...

Hizmetçi kız bir tavr-ı taaccüple madamın yüzüne baktı. Dedi ki:

—Avcı mı dediniz?

—Öyle ya kartal kuşu avcısı.

—Kartal kuşu avcısı mı?

—Değil mi ya?

—Sakın başka birisi olmasın. Fakat ismini pek doğru haber verdiniz. O Mösyö Andre Balu birkaç senedir buralarda dolaşır, ama avı kuşu pek sevmez.

—Ya ne yapar?

—Buraya gelir etrafta biraz gezinir. Birkaç gün vakit geçirip yine gider. Hem bugün gelmiş, yine gidecektir. Serian esvabını tebdil ediyor. Onun burada esvapları vardır.

Luiz'de halecan baş gösterdi. Dedi ki:

—Aman Matmazel size bir değil iki Fransız altını var. Şu Andre'nin nereye gideceğini öğrenebilir misiniz?

—Şimdi!

Kız bu lâkırdıyı söyleyerek madamın odasından çıktı. Luiz şu mukaddime-i tahkikatın kocası aleyhindeki iştibahatında kendisini haklı çıkarmakta olduğunu görünce hem sevincinden hem halecanından tarifi gayr-ı kabil bir hâle gelmiş idi.

Şu hoteller hizmetçileri bu gibi işlerde ne kadar mahir olurlar! Böyle bin

türlü işlerde istihdam olunarak kurt kesilmişlerdir. Binaenaleyh bu kız dahi on dakika sonra gelerek:

—Madam! Evvelâ kırk frangı ihsan ediniz de müteakiben bir de Paris'e kadar şimendifer bileti alacak para veriniz. Zira Mösyö Andre serian Paris'e gidiyor. Hem de bir halecanla gidiyor ki evvelki sene teehhül eylediğini işitmiş olmasa idim mutlaka teehhüle gidiyor der idim. Şimdi de belki karısından kaçıp bir sevgili metresine gidiyor der isem, pek hata etmemiş olurum, deyince kızcağız her ne kadar baltayı taşa vurmuş ise de artık böyle telâşlı zamanlarda böyle küçük şeylere ehemmiyet verilemeyeceğinden Luiz cüzdanından yüz franklık bir banka kaymesi çıkardı ve:

—Bununla bana Andre'nin bineceği vagonda olmak üzere bir bilet alınız da üst tarafı sizin olsun, dedi. Kız bileti getirinceye kadar da Luiz bir siyah mendil bulup onu çenesi altından sardı ki güya diş ağrısı varmış gibi bir hâle girdi. Yarım saat sonra Cenova tarikiyle Paris'e giden ekspres katarında Luiz kocasıyla beraber bir vagonda bulunuyor idi. Lâkin İsviçre şimendiferlerinde vagonlar bölmeli olmayıp tekmil vagon bir salon olduğundan Andre salonun bir başında Luiz dahi öteki başında idiler.

Luiz Andre'yi hiç gözlerinden ayırmıyor. İçinden neler gelip geçiyor ki tarifi mutlaka kabil değildir. Artık bir kadın kocasından ne gibi şüpheler ederek ne kadar müteessir olur ise Luiz bunun bin kat daha ziyadesine varıyor. Çünkü başka kadınlar gibi kocasından gizli bin türlü entrikası yok ki, herif kendisine hıyanet ediyor ise kendisi dahi ona hıyanet ile intikam alıyor diye müteselli olabilsin.

Andre ise Luiz'in vagonda bulunabileceğine hiç ihtimal vermediğinden kendi hâlinde ve fakat pek dalgın bir hâlde bulunuyor. Hâl ve şanına nazaran ne teehhüle ne de karısından firara gitmeyip mühim bir iş için gittiği zannolunabilir. Üstü başı, kalıbı, kıyafeti de ne bir avcıya benziyor ne de adî bir köylüye. Pek şık giyinmiş bir adam.

Bir geceyi vagonda geçirdikten sonra ertesi sabah Paris'in Lyon istasyonuna vasıl oldular. Luiz Andre'den evvel çıkarak bir arabacıya:

—Şu mösyöyü takip edeceksiniz, emrini verdi ki Paris arabacıları için bu misilli işlerde yalnız bu kadarcık bir emir kâfidir. Andre arabaya bindiği gibi Luiz'in arabası dahi arkasından takibe başladı. Ver elini Fuburg de Sen Jermen!

Malûmdur ki orası kibar mahallesidir. Andre'nin arabası bir mükellef konağın önünde durdu. Luiz arabacı vasıtasıyla tahkik ettirip öğrendi ki bu konak Kont Aleksandır de Blanşmezon'un konağıdır.

Belki karilerimiz hikâyemizin esrar-ı esasiyesini kâmilen anlayıvererek öteki hud'akârın da kim olduğunu görmüşlerdir. Zira Andre namıyla Luiz'i tezevvüç etmiş olan delikanlı kendi hüviyetini herkesten gizlemek için yapılabilecek tedabirin en mükemmelini de yaptığı, vakıa sonraları karısının biraz nazar-ı iştibahını celp eylediği hâlde bile yine işin ekini bütün bütün meydana çıkarmamış ise de şöyle alelacele tebdil-i kıyafetle Paris'e giderek doğruca Fuburg de Sen Jermen'de Mösyö Le Kont Aleksandır de Blanşmezon'un konağına girdiği görüldükten sonra işin evveliyatına da vukufu olan karilerimiz bu delikanlının Vikont Şarl de Blanşmezon olduğunu mutlaka istihraç etmişlerdir. Fakat Luiz işin mukaddematını bilmediği için kocasının Blanşmezon konağına girdiğini gördüğü hâlde bile henüz bir şey anladığı yok. Kendisi dahi o civara en yakın misafirhanelerin birisine misafir olarak tahkikatta devam eyledi. İşte burada üç gün zarfında aldığı malûmat hikâyenin esrarından onu da haberdar eyledi. Zira öğrendi ki Kont Aleksandır de Blanşmezon bir haftadan beri gayet şiddetli bir hummaya tutulmuş. Ekser evkatını seyahatte, sayd ve şikârda falanda geçiren oğlu Vikont Şarl de Blanşmezon'un İsviçre'de Montrö karyesinde bulunduğu familyasının malûmu olmağla derhal telgraf çekmişler.

Delikanlı dahi serian vasıl olmuş ise de tabipler mahmumun kırk iki dereceyi tecavüz eden hararetini bir türlü teskin edemedikleri cihetle oğlunun vürudunun üçüncü günü ihtiyar kont vefat eylemiş.

Ey, artık Sesil anladı ki hud'akâr yalnız kendisi olmayıp hud'akârın ikincisi hem kendisinden daha büyüğü de kocasıdır.

NETİCE

Avrupa'nın böyle kibar âleminde bir cenaze vukua geldiği zaman akraba ve taallukat "kondoleans ziyareti" icra ederler ki taziye ziyareti demektir. Bizim Şarl de Blanşmezon dahi bu surette yüzlerce ziyaretler kabul eylediği sırada bir aralık oda uşağı elinde bir kartdövizit olduğu hâlde efendisine:

—Madam Sesil! Vikontes de Blanşmezon, diye bir ihbarda bulunduysa da ihtiyar kontun zevcesi çoktan vefat etmiş ve Blanşmezon namını doğrudan doğruya haiz bir kadın bulunmadığı malûmu bulunmuş olmasıyla, bu haberi kemal-i hayretle vermiş idi. Şarl uşaktan daha büyük bir hayretle kâğıdı eline alarak üzerinde uşağın dediği kelimeleri okuduktan maada "Velâdeti hasebiyle Matmazel Sesil de Bruyer" kelimelerini de görünce bütün bütün şaşırıp kalmakla beraber uşağa da:

—Madamı salona ithal ediniz, emrini verdi. Bir de ne görsün? Tepeden tırnağa kadar karalar giymiş ve fakat şu tuvaleti kendisine tamamıyla yakıştırmış olduğu hâlde kendi karısı içeriye girmez mi? Şarl'da hayret ender-hayret! Luiz ise:

—Kayın pederimin vefatı üzerine lâtifeye müsaade verilmez ise de şu hâli bir lâtife gibi telâkki etsen de yeri vardır. Seni hud'akâr seni! Sen Vikont de Blanşmezon olasın da kendini bana babası belirsiz bir fakir gibi gösteresin ha? diye esrarı meydana koymakta idi. Şarl:

—Affedersiniz Luiz! Asıl tafsilâtı sana sonra veririm. Fakat kibar âleminin ahval-i umumiyesini beğenmediğim cihetle bir fakir kız ile izdivaca mecbur olmuş idim, diye ufacıktan bir izaha girişti ise de Luiz zaten her şeyi an-

lamış olduğu cihetle bu izahata muhtaç bile değil idi. Hemen yanında bulunan ve kendi velâdetine dair olan evrak-ı resmiyeyi kocasına uzatarak:

—Ben de Luiz Mantu değilim kocacığım. Ben de Sesil de Bruyer'im. Tıpkı senin gibi ben de kibar âleminin ahval-i umumiyesini beğenmediğim için bir fakiri kendime koca etmeye karar vermiş idim. Demek ki bunda bile fikirlerimiz, gönüllerimiz bir imiş, dedi ve karı koca bir daha sarmaş dolaş olarak hem ihtiyarın vefatından dolayı ağlaşarak hem de bitabi ve bizzarure gülüşerek şu sözleri teati eylediler:

—Seni hud'akâr seni!

—Seni hud'akâr seni!

Biz de deriz ki:

—Keşke âlemde her hud'akâr bunlar gibi olsalar!..

İntiha

EMANETÇİ SITKI[27]

MUKADDİME

Letaif-i Rivayat'ımızın bu cüz'üne bir "roman" demekten ziyade bir "tarih" denilse beca olur. Zira karilerimizin malûmudur ki bir şeyin aslı faslı olmayıp da hayalde vücut bulmuş olursa ona "roman" derler ve hakikat-i hâlde gerçekten vukua gelmiş olan şeylere dahi "roman" ismi lâyık olmayıp "tarih" denilmek iktiza eder.

"Sıtkı" serlevhası altında cemetmekte olduğumuz şu vukuatın ise hayalî değil sırf hakikî olduğunu bize teminen hikâye eylediler. Bunda bizim dahlimiz yalnız vukuatı romancılık sanatı nokta-i nazarından sırasına koyarak mümkün mertebe kıraatinden telezzüz dahi edilebilecek bir hâle koymaktan ibarettir.

"Telezzüz" mü dedik? Pek korkarız ki bu sözümüz yanlış çıkmasın. Hele bu hikâyeden genç kızların telezzüz etmeyeceklerinden eminiz. Bunu daha hikâyeye başlamazdan evvel itiraf etmeliyiz. Delikanlıların mütelezziz olup olmayacakları da meşkûktur. Zira bu romanda roman meraklılarının intizar eyledikleri şeylerin aglebi makûs çıkıyor. Fakat roman okumaktan eğer bir maksat dahi "istifade" ise, o maksadın husulünü muhakkak görürüz. Çünkü vak'a maişet-i beşeriye üzerine icra-yı tetebbu eyleyen hükemaya en büyük bir zemin-i hikmet teşkil edecek kadar mühimdir. Yazalım, okuyunuz da bakınız.

1

EMANETÇİ SITKI

Emanetçi Sıtkı'yı tanımazsınız değil mi? Biz dahi tanımıyor idik. Sonradan bize tanıttılar. Kendisini görmüş değiliz. Zira Sıtkı çoktan zümre-i emvata iltihak etmiştir. Daha Kırım muharebesi esnasında, yani Sivastopol'da düvel-i müttefika donanmasından atılan topların ateşi bir fecr-i şimalî teşkil etmekte ve gümbürtüleri yerleri gökleri sarsacak bir ra'd-ı mütemadî husule getirmekte olduğu zamanlarda Emanetçi Sıtkı Hakk'a teslim-i emanet eylemiştir. "Tanıdık" deyişimiz, "Hikâyesini öğrendik" demek olacaktır.

Fakat Sıtkı'dan evvel "emanetçi" ne olduğunu biliyor musunuz bakalım? Bu emanetçiler hâlâ bir dereceye kadar varlıklarını muhafaza ve işlerinde de-

27. Letaif-i Rivayat, 22. cüz, İstanbul, 1311, 107 s.

vam etmekte olduklarından ihtimal ki bu esnafın nasıl bir esnaf olduğunu bilenler pek çok ise de bundan kırk elli sene evvelki emanetçilerin ehemmiyetini bilenler mutlaka pek azdırlar. Şunları karilerimize bir tanıttıralım. Devr-i ehemmiyetleri geçmiş olan bu esnafı tanımak Osmanlı tarihine ait olan epeyce mühim bir meseleyi öğrenmek demek olarak binaenaleyh epeyce de bir istifadeyi hâsıl etmiş olur.

Efendim, emanetçi denilen adamlar İstanbul ile taşralar arasında vasıta-i mürasele olan bir sınıftır. Meselâ Bursalısınız da İstanbul'da bulunuyorsunuz. Memleketinize bir miktar para göndermek istiyorsunuz. Bursa emanetçisini bulursunuz. Bu adam her hafta İstanbul'dan Bursa'ya gidip yine İstanbul'a gelir. Gider iken İstanbul emanetlerini Bursa'ya götürüp gelir iken dahi Bursa emanetlerini İstanbul'a getirir bir adam olduğundan sizin teslim eylediğiniz paraları ahz ve kabz eder. Size bir makbuz ilmühaberi bile vermez. Ama "Emanete hıyanet olmaz" düsturu hakikaten bunların şiarı olduğundan tevdi eylediğiniz paraları mutlaka mürselün-ileyhine teslim eyler. Yalnız paraya da mahsus değil a. Mektup, eşya, her ne olursa bunlar kabul ve icaplarını icra ederler.

Görüyorsunuz ya, emanetçilik demek bir nev' postacılık demektir. Fakat yine bilirsiniz ki bizde posta pek hâdis bir şeydir. Memalik-i Osmaniyede bu hizmet-i umumiye sadr-ı İslâm'a yani Emeviye zamanına kadar kadim bir tesis olduğu hâlde sonraları şekli değişe değişe yalnız hükûmetin muhaberat-ı resmiyesi için tatar istihdamından ibaret kalmış idi. Her vali, mutasarrıf, kaymakam gibi memurîn-i mülkiyenin ve bilhassa ordu kumandanlarının maiyetlerinde tatar, saî, ulak gibi adamlar bulunarak bunlar Dersaadet'te paşa kapısı maiyetinde bulunur idiler de hizmetleri hükûmet-i seniyenin evrak-ı resmiyesini istenilen mahallere sevk ve isal etmekten ibaret idi. Süvari olanlarına "tatar" denilir idi ki besbelli an-asıl cündîleri bu işte kullanıldığı için kendilerinde bu nam kalmıştır. Piyade olanlarına dahi "saî" ve "ulak" tabir olunur idi. Lâkin bunlar avamın mektup ve emanetlerini kabule memur olmadıklarından muhaberat ve müraselât-ı umumiyece "gelir vukuuna" ve "gider vukuuna" intizar olunur idi ki eski müsevvedatta bu tabirleri hâlâ görürüz. Sonra müceddid-i bünyan-ı saltanat ve munazzım-ı umur-ı devlet cennet-mekân Sultan Gazi Mahmud Han-ı Sanî hazretleri posta umurunu dahi tanzime başlayıp asr-ı celil-i cenab-ı Abdülmecid Gazi'de bu misilli müessesatın tevsi ve ikmallerine himmet olunduğu sırada postalar dahi epeyce terakki etmiş ve nihayet zamanımıza doğru şu gördüğümüz hâl-i intizamı bulmuştur. Fakat hâlâ memalik-i şahanenin her noktasına posta işlemediği gibi hâlâ halkımız dahi eski alışkanlıktan büsbütün vazgeçemediğinden ufak tefek emanetçiler bugünkü günde de hâlâ epeyce iş yapmakta bulunmuşlardır.

Bundan kırk elli sene evvel ise emanetçilik pek mühim işlerden idi. Birçok mektup ve emanetlerden maada taşradan İstanbul'a, İstanbul'dan taşraya deavî-i hukukiye için vekâlet ve şehadet gibi işlere dahi tavassut ederler idi. Meselâ Halep niyabetinden bir ilâm alındı, İstanbul'da mazmununa kim şehadet edecek? Elbette emanetçi! Zaten o ilamı İstanbul'a getirecek olan da

emanetçiden başka kim olacak? İşte Urfa'dan İstanbul'a naklolunacak bir davanın vekâleti dahi emanetçiye devdi kılınmak ve İstanbul'da Trabzon'a ait görülecek bir davada şahitliği emanetçiye yükletmek gibi birçok umur-ı mühimmede dahi bulunurlar idi ki bu işlerin derece-i ehemmiyetlerine göre aidatı da artacağından emanetçilerin bazıları pek zengin adamlar olurlar idi.

Şu tarif üzerine pek kolay intikal edebilirsiniz ki valilerin, mütesellimlerin filânların Dersaadet'te bulunan kapı kethüdaları, kapı çuhadarları dahi bir nev' resmî emanetçi demektir. Zira mensup oldukları zevata İstanbul'dan gidecek olan mektup ve emanetin kâffesi bunlar vasıtasıyla gönderildiği gibi taşralardan İstanbul'a gelecek mektup ve saire dahi bunlar vasıtasıyla gelir ve tatar ve saî ve ulak gibi şu muvasalat emrinde bilfiil istihdam olunan hademe bunların emirlerine tâbi bulunur idi.

Adî emanetçilik hizmetinde bulunanların aglebi yine taşra ahalisinden idiler. Hatta emenetçi yine kendi memleketi ile İstanbul arasındaki müraseleye vesatet ederek İstanbul'dan kendi memleketine ve memleketinden İstanbul'a bizzat gider gelir idi. Lâkin bazı İstanbullu emenetçiler dahi var idi ki bunlar yalnız bir yer ile değil birkaç büyük şehirler ile muamele ederler ve bizzat kendileri gidip gelmeyip bu işi için muameleleri olan yerlerde ortaklar peyda ederek kendi hizmetlerinde bulunan tatarlar, saîler, ulaklar ile işlerini görürler idi. Hatta İskenderiye, Beyrut, İzmir, Selanik, Girit, Trabzon, Anapa, Ebrail gibi en meşhur benadir-i ticaret için böyle birkaç büyük emanetçi bulunup bunlar şimdilerde poliçecilik denilen işi bile kısmen görürler idi. İşte havale denilen şey budur ki mahiyeti dahi İstanbul'dan bir tacirin meselâ İzmir'deki ortağına göndereceği parayı bir muteber emanetçiye teslim etmesinden ve o emanetçinin ise o parayı aynen İzmir'e göndermeyip belki oradaki ortağına, filânca tacire bizim hesabımıza olarak şu kadar kuruş veriniz diye mektup göndermesinden ibaret idi. O zamanlar hayriye tüccarı denilen mümtaz ve resmen muteber tüccarın ta Avrupa ile bu yolda müraseleleri olduğu bile nazar-ı ihtimamdan tebaüt etmemelidir.

Emanetçilik hakkında şu kadar malûmat peyda eyledik ya, şimdi de bizim emanetçi Sıtkı'ya nakl-i kelâm edelim:

"Emanetçi Sıtkı" deyiverdiğimize bakıp da bu adamı öyle heybesi omuzunda bir yelken gemisinin başaltısına sığınmış, yağmurdan ıslanır, soğukta donar acezeden sanmayınız. Bizim Emanetçi Sıtkı koca bir "Sıtkı Efendi" idi. Horhor'da konak yavrusu bir hanesi, aşçısı, ayvazı, uşağı muşağı yolunda, âdeta değme bir ricalden adama eyvallah edemeyecek kadar vüs'at-i maişete nail idi. Direklerarası'nda bir dükkânı var idiyse de öyle emtia-i gûnagûn ile memlû alış veriş mahalli değil di. O zamanlar "idarehane" ve "yazıhane" ve bunların Fransızcası olarak konbetuar filân isimleri olmayıp iş mahalleri eğer büyük hanlarda ise "oda" ve hanlarda olmayıp da çarşıda ise "dükkân" denilir idi. Hatta Gelibolu taraflarında kocaman toplar dökmeye müstait olan fabrikalara bile "dükkân" denildiği eski toplar üzerinde "Amel-i filân usta. Dükkânçe der-Kal'a-i Çanak" tarzındaki mahkûkâttan anlaşılır. İşte bizim Emanetçi Sıtkı'nın dükkânı dahi şimdiki tabirlere göre "yazıhane" denilebilecek

bir şey olup dükkânın ön tarafı güzel bir camekân ile mahfuz ve derunu güzel seccadeler, kilimler, şilteler, yastıklar ile mefruş idi. Bir köşede sadefli bir çekmecenin yanında temiz ve nazif bir yazıcı oturduğu gibi bir bölmeyle ayrılmış olan tarafta dahi bir iki uşak efendinin emirlerine muntazır bulunurlar idi. Efendi ise bir muayyen iş olsun olmasın her gün dükkâna müdavim olup içeriye girer iken mutat olan duasını eder, badehu köşeye oturur ve kendisini arayan gerek ashab-ı mesalih ve gerek ahbap mutlaka kendisini dükkânda bulur idi. Öyle hanesinde adam kabul etmek o zamanlar için yalnız ricale, kibara mahsus bir imtiyaz olup erbab-ı ticaret için her gün dükkânına devam etmemek âdeta meayibden addolunur ve bu ten-perverlik tüccarın itibarına halel bile getirir idi.

Bizim Emanetçi Sıtkı İzmir ve Antalya ve Halep ve İskenderiye ve Tunus ile emanetçilik edip öyle karadan muamelesi olan yerler ile iş görmeyi pek külfetli bulur idi. Bu saydığımız yerlere İstanbul'dan kaç gemi gider ve oralardan İstanbul'a kaç gemi gelir ise derunlarında Emanetçi Sıtkı'nın mutlaka birer adamı bulunur idi. Halbuki doğrudan doğruya emanetçilikten maada Sıtkı'nın bir nev' kabzımallık işi dahi var idi. Meselâ Tunus'ta birkaç bin çift fes ve Mısır'da birkaç bin kazevî pirinci filânı olanlar bunları İstanbul'da Emanetçi Sıtkı namına gönderirler ve onun tarafından satılıp kuruşta iki para kabzımallığı aldıktan sonra kendilerine gönderilen paraya hile karışmamış olduğuna tamamıyla emin bulunurlar idi. Anlaşılıyor ya, Emanetçi Sıtkı'nın emniyeti bir misl-i sair hükmüne girmiş olduğundan taşralardan kendisini hiç tanımayan bile mücerret şöhret-i emanetine mebni doğrudan doğruya onun namına mallarını gönderirler idi. İşte Sıtkı'nın işleri bu kadar yolunda olduğunu nazar-ı dikkate almalı da derece-i servet ve gınasını dahi ona göre tahmin etmelidir.

Burada hikâyeyi tahrir için ettiğimiz tertibe göre diyeceğiz ki, Emanetçi Sıtkı kırk yaşında kadar bir adam idi. Fakat sakalına henüz kır serpmemiş, vücudu asla yıpranmamış olduğundan badî-i emirde otuz yaşa ancak müstahak görülebilecek kırklıklardandır. Başına bir ufarak Tunus fesi giyip üzerine hafif bir ağabanî sarar ve arkasına Şam kumaşından bir entari ve ayağına ağsızca bir çakşır giyip entari üzerine gayet kıymetli bir şal kuşanır ve onun da üzerine güzel bir gümüş divit sokar ki fildişinden mamul küçük ve zarif bir makta dahi incecik bir gümüş zincir ile sarkar. Ayağında pamuk çoraplar ve onun üzerine sahtiyandan mamul suhratlık giyip sokakta buna bir de siyah merkup ilâve eyler. Sokaklık hâlinde güzel çuka cübbe ile tezyin-i endam ettiğini de unutmayalım. Hele koynunda bir gümüş kösteğe merbut peryol saati unutmayalım ki en üstündeki siyah mahfazasıyla beraber cesameti ufak bir kaplumbağa kadardır. Vakıa o zamanlar bu misilli zevatın bellerinde bir de gümüş kınlı gümüş yahut yeşim kabzalı bir bıçak bulunmak âdet idiyse de Emanetçi Sıtkı bu âdete riayet etmez idi.

Şu kıyafeti mutlaka beğenmişsinizdir. Hele biz pek beğeniriz. Âdeta şayeste-i tersim buluruz. Fakat Emanetçi Sıtkı'nın şahsı kıyafeti kadar güzel değil idi. Ortaca bir boya diyecek yok ise de vücut ziyadece nahif, ten ziyadece esmer, sakal biraz ziyadece hafif olduğu gibi, büyücek ağız ve burun ve ufarak siyah gözler bir mert-şinas kadının nazar-ı hayretini hiç de celp edemeyecek bir suret teşkil eylemekte idiler.

Fakat cemal-i suretin ne ehemmiyeti olur? Asıl cemal-i manevî demek olan ahlâka bakalım ahlâka! Ha bakınız bu ahlâk cihetinden Sıtkı Efendi emsalsiz adamlardan idi. Gayet halim, kani, sabur, kerim olduktan fazla bir de hoşsohbet ve hoşgûlukla dahi ahbabını kendisine bent eyler idi. Kibir denilen şey yanına bile sokulamaz, tevazu kendisinden bir dakika bile ayrılmaz, küçükle küçük, büyükle büyük bir adam idi. En mühim işler esnasında, en büyük ziyanlar hengâmında, can yakar afetler münasebetiyle bile bu adamda telâş, yeis, fütur görülmeyip kaza ve kaderin dümeni Hak taalâ hazretlerinin yed-i kudretinde olduğuna o kadar kani ve mümin idi ki bir kimsenin kendisine fenalık yaptığı tahakkuk edecek bile olsa, "Yahu kabahat senin değildir. Sen bana hiçbir fenalık yapmadın. Onu sana Allah yaptırdı. Kabahat benim olduğu için beni terbiye ettirmek hikmetiyle Hak taalâ seni bu fiile sevk eyledi" diye düşmanının bile gönlünü ele alır idi. Ne güzel adam değil mi? Halbuki Sıtkı'nın kerem ve inayetleri dahi böyle bir suret-i lâtifede idi. Bir adama büyük bir şey verdiği ve o adam teşekküre başladığı zaman, "Sus sus! Teşekkürü bana etme! Allah'a et! Hakikatte veren odur. Bu kadar serveti yalnız ben yiyeyim diye vermedi ya. Benim yediğim kuş kadar bir şey. Baksana ne kadar zayıfım. Bu malı lüzumuna göre benî nev'ime yardım edeyim diye verdi. Ben bir emanetçi değil miyim ya? Bende olan servet ve sâmân dahi emanettir. Senin gibi kısmet ashabının bende mahfuz malı demektir" der idi. İşte ağniya-yı şakirîn böyle olanlardır.

Emanetçi Sıtkı Efendinin yalnız bir kusuru var idi. Malûm a, kusursuz insan olamaz. Kusurdan münezzeh yalnız bir Allah olabilir. O kusur ise bu adamın bekârlık ihtiyar etmiş olmasından ibaret idi. Evvel dahi haber verdik ya, konak, daire, debdebe hepsi mükemmel. Yalnız konak içinde bir sahibe eksik. Kafesi mükemmel ama içinde kuş yok. Lâkin Sıtkı'nın ihtiyar-ı tecerrüt eylemiş olduğuna bakıp da kendisinin hovarda meşrep bir şey olduğunu zannetmeyiniz. Sıtkı bilâkis pek afif bir adam idi. Derece-i iffetini ifrata hamledecek olsak bile yeri vardır. Ne erkekten ne kadından hiçbir taalluku, münasebeti olmayıp hatta işret gibi menhiyattan bile müteneffir, beş vakit namazına daim bir adam idi. Ma-haza bekârlığı ihtiyarından dolayı ahbabı kendisine itirazdan halî kalmazlar idi. Sebebini soranlara ise "Canım ne soruyorsun? Zaten zamanım da geçti!" diye bürümeden bir cevap ile müdafaa ederek şu hâlin sebep ve hikmet-i sahihasını söylemez idi. Hatta birtakım kimseler Sıtkı hakkında türlü türlü suizanlarda da bulunuyorlar idi. Bu zanların boş olduğunu bilen ehibba, "Canım hiç olmaz ise kendini bu maznuniyetten kurtarmak için münasip bir şey bul da teehhül et" derler idiyse de Sıtkı, "Bırakınız söylesinler. Bendeki günahlar başka türlü nasıl affolunacaklar ya? Laimler bu suizanları, bu hükümleri ile günahlarımı alarak beni tasfiye ediyorlar" diye ondan da müteessir olmaz idi. Hele "Canım senden sonra bu kadar mal ve menal ne olacak? İnsan hiç olmaz ise makamına kaim ve malına varis ola-

cak evlât yetiştirmeli değil midir?" diyenlere gülüvererek, "Ben o malı kendimin saymadığım hâlde bir de varis mi düşüneceğim? Beytü'l-malden âlâ varis mi istersiniz?" der idi de muhakemenin daha ziyadesine lüzum bile görmez idi.

Evet, Sıtkı'nın şu hikmetlerini beğenmezsiniz. Biz dahi beğenmeyiz. Teehhül insan için bir safa değil bir vazifedir. Bir teehhül nasıl ki bizim vücudumuza vesile olmuş ise bizim teehhülümüzün dahi sair vücutlara vesile-i husul olması mukteza-yı beşeriyedendir. Bizce gayr-i müteehhil bir adam mutlaka nakıstır. Fakat ne yapalım ki biz kendisine yetişmiş olsa idik de biz dahi muaheze eylese idik Emanetçi Sıtkı'yı teehhüle ırza edemez idik. Hem böyle Sıtkı Efendi gibi hiçbir özr-i meşruu, hiçbir zevk-i gayr-i meşruu olmadığı hâlde teehhülden sarf-ı efkâr edenlerin mutlaka başka birtakım efkârları olduğuna şüphe etmemelidir. Evet, Sıtkı'nın dahi şimdiye kadar adem-i teehhülde kendisini mazur görecek birtakım esbap ve efkârı var idiyse de onları hiçbir kimseye söylemediği için ahbabı dahi bu adam hakkında hiçbir hükm-i kat'î veremeyerek böyle aralıkta bir kere hem kendileri yoruluyorlar hem Sıtkı'yı da işgal eyliyorlar idi. Nihayet bir gün eazz-ı ehibbasından Selâmi Efendi namında birisi Sıtkı Efendi ile yine bu mübahaseyi açarak Emanetçi'yi mutlaka izdivaca icbar için pek ziyade tazyike kalkışmağla Sıtkı Efendi dostunun elinden başka türlü kurtulamayacağını anlayınca, "Şimdiye kadar hiçbir kimseye açmamış olduğum sırrımı size ifşa edeceğim. Ama eğer bu sırrı siz de halka ifşa eder iseniz aramızdaki dostluğu bir daha tamir ve ıslah kabul etmeyecek surette ihlâl etmiş olursunuz!" diye şu hikâyeyi nakle başladı.

2

BİR MEYUS

—Birader! Ben anamı babamı, hısım ve akrabamı hiç görmemiş, tanımamış bir öksüzüm. Bilirsiniz ki tüccardan Dimyatizade Abdülgaffar Efendinin elinde büyüyüp meydana gelmişim. Rivayete göre en sonra validem vefat eylediği zaman bütün bütün sokakta kalmış olduğum cihetle Dimyatizade terhimen beni haremine kabul ederek nev-umma evlât edinmiş. O zaman beş yaşında var imişim. Kendinin çocuğu olmadığı cihetle evlât muhabbetini bana hasrederek beni lalalar elinde naz ve nimet içinde büyütüp terbiye etmeye başlamış.

Selâmi Efendi buraya bir söz katarak, "Halbuki Rıza Beyi de kendisine evlât edinmiş derler idi. Hani ya şu kendi validesinin ilk kocasından tevlit eylediği üvey biraderinin oğlu Rıza Bey ki Dimyatizade'ye amca der idi" demesiyle Sıtkı dedi ki:

—Evet, ama Rıza benden çok sonradır. Ben on bir yaşıma kadar Dimyatizade'nin ferzendigânesi olarak büyüdükten sonra Rıza'nın pederi vefat etmekle Dimyatizade onu dahi konağına kabul etmiş idi. Benden sonra ve Rıza'dan evvel dahi kızı Ayşe Şeref Hanım tevellüt eylemiş idi. O zaman ben sekiz yaşında idim. Rıza bize geldiği zaman on bir yaşımda olduğum gibi, Ayşe Şeref Hanım dahi üç yaşında ve Rıza ise dokuz yaşında kadar var idi. Aramızda yaşça olan tefavüte bakılmayarak üçümüz bir terbiye altında büyütülmeye başladık. Fakat Rıza geldi diye Dimyatizade bana olan teveccühünü eksiltmedi. Bilâkis ben ağabey mevkiinde bulunuyor ve Rıza'ya da Ayşe'ye de hamiyane muamele ediyor idim. Biz üç çocuk üçümüz dahi masum bulunduğumuzdan hakikaten karındaşçasına taayyüş eyliyor idiysek de meğer Dimyatizade ile haremi arasında bizim hakkımızda birtakım emeller, niyetler mevcut imiş. Meğer Dimyatizade ileride beni kendisine damat olmak üzere terbiye ederek bu niyetini hanımefendiye dahi açmış imiş de hanımefendi kocasına muarız çıkarak, "Senden sonra bu konak Sıtkı'nın elinde mi kalacak? Yabanın ne idüğü belirsiz bir yetimi konağın efendisi mi olacak?" diye kocasını reddeyler ve bilâkis damat olmaya Rıza'yı daha lâyık bulur imiş. Efendi ise, "Rıza ile aramızda karabet var. Vakıa şer'an manî-i izdivaç olabilecek karabetlerden değil ise de ben yine bu yoldaki izdivaçları bâb saymam" diye hanıma adem-i muvafakatta bulunarak her defasında bu kavga epeyce uzandıktan sonra nihayet efendi, "Biz de divane olmuşuz. Daha dört beş yaşındaki kızın on on iki sene sonra vukua gelecek izdivacı için şimdiden karı koca kavgaya girişmek hakikaten divaneliktir" diye kavganın önünü keser imiş.

Selâmi Efendi burada dahi, "Ama encam-ı kâr yine..." diye bir söze başlamak istediyse de Sıtkı Efendi:

—İnayet buyurunuz! Sözümü kesmeyiniz ki dört lâkırdıyı bir yere güzelce toplayarak size esrarımı anlatayım da bari 'Niçin evlenmiyorsun?' diye her gün duçar olduğum muahezelerinizden kurtulayım!" diye onun sözünü keserek yine kendi hikâyesinde devam eyledi. Dedi ki:

—Çocuk kısmı çabuk büyür, malûm a. Biz on dört on beş yaşına gelince bittabi haremden çıkarıldık. Efendi bizi umur-ı ticariyeye sevk ederek o yolda istihdama başlandık. Lâkin yine konakta idim. Yalnız selâmlıkta bana tayin olunan odada oturup bununla beraber akşamları Rıza ile Ayşe Hanım dahi odama gelirler idi de derslerini yoklar, müzakereleri hizmetinde bulunur idim. Vakıa Rıza'nın daha küçük yaşından beri kıskançlık, yalancılık, arsızlık, gammazlık gibi huysuzlukları meydana çıkmaya başlamış idiyse de ben o cihetleri hiç aldırmaz idim. Hem de huysuzluğu asıl uşaklar ile olup benim hatırımı epeyce saydığından ve hiç olmaz ise ağzı alışmış olduğu için olsun bana daima ağabey diye hitap eylediğinden aramızdaki muamele hep az çok biraderane bir surette idi. Evet, az çok biraderane! Zira karındaş olmadığımızı pekâlâ bildiğimiz gibi öz biraderlerin bile çocukluk hâliyle aralarında birçok rekabetler olur ki saç saça baş başa kavga eyledikleri bile nevadirden sayılmaz. Buna nispetle biz Rıza ile hakikaten karındaşçasına geçinir idik diyebilirim.

Selâmi Efendi: "Siz bu ahlâk-ı hamideniz ile yılanlarla bile geçinebilirsiniz" diye Sıtkı'nın hüsn-i ahlâkını sitayişe girişti ise de Sıtkı, "Bendenizi seversiniz de onun için bu yoldaki mübalâğatta mazur sayılırsınız" diye her hâlde bir de teşekkür eyledikten sonra yine sadede rücu eyledi. Dedi ki:

—Ayşe Şeref Hanımın hüsn-i cemaline ve terbiye ve nezaketine dair burada bahse girişmek istemem. Zira çocukların bu gibi mukaddemat-ı ahvalde görülen hüsniyatına da ehemmiyet vermemelidir kubhiyatına da. Onların kâffesi seriü'z-zeval şeylerdir. Hikâyenin şimdiki sırasınca söylenecek bir şey var ise o da benim hayalimdir. Çocukluk bu ya! Ben hayali büyültmeye başladım. Aramızda yaşça bir büyük fark olmadığından tutturarak kendimi Dimyatizade'ye damat ettirdim. Fakat bunun için zevce-i müstakbelemin talim ve terbiyesinde bir kat daha itinalı davranmak lâzım geldi. Ayşe Hanıma ne öğretir isem kendi faydam için öğreteceğimi ve ne terbiye verir isem kendi bahtiyarlığım için vereceğimi der-piş ederek ona göre çalışmaya başladım. Kız dahi benim kendi hakkındaki siyanet ve gayretimi görerek bana alışkanlığını arttırıyor idi. Bu suretle seneler geçmeye başladı.

—Evet! Daima üçünüzü bir arada görür idik. Hakikaten siz ağabey makamında bulunup iki çocuğun ortasına girerek ve ellerinden tutarak gezdirir idiniz. Hangisi tarafından bir sual edilecek olsa bir güler yüz ile onun tarafına eğilip gayet tatlı dil ile cevaplar verir idiniz.

Sıtkı Efendi içinden gizlice bir ah çekerek Selâmi'nin bu sözünü tasdik ettikten sonra dedi ki:

—Ayşe Hanım on üç yaşını buldu. Hatta başına bir başörtüsü bile konuldu. Zira iri yarı bir kız olduğundan kendisini bilmeyenler, tanımayanlar on dört on beş yaşında tahmin ediyorlar idi. Artık birlikte sokağa çıkarılamaz olduysa da yine her akşam odama gelip derslerinde, müzakerelerinde devam eder idi. Ben artık dört kaşlı delikanlı olduğum hâlde bile pederim makamına kaim olan Dimyatizade'nin hakkımdaki emniyetini ihlâl edecek hiçbir su'-i harekette bulunmadığımdan Ayşe Hanımın odama mülâzemetini menetmeye lüzum görmezler idi. O zaman Rıza dahi delikanlılık hâliyle ve besbelli hanımefendinin Ayşe Hanım için kendi hakkındaki niyet ve emelinde vukuf peyda etmiş olduğundan Rıza'nın Ayşe hakkındaki muamelesi benim muameleme benzemek ve yaranmak ve gönlünü kapmak için Ayşe Hanıma o kadar yaltaklık eder, o derecelerde temellükte bulunur idi ki bu hâllere ekseri hanım sıkıldığından men' yollu ihtaratta bulunur idim.

—Rakibinden korkmaktan ziyade kızın terbiyesini bozdurmamak için değil mi?

—Evet! Zira onun tarafından Ayşe Hanıma her ne fikir verilecek olsa zevce-i müstakbeleme bir taarruz gibi telâkki ettiğimden gönlüm bir türlü razı olamaz idi. Hatta Ayşe Hanım benim nazarımda böyle zevcelik ehemmiyetini haiz olmasa bile velinimetimin kızı daha hadd-i rüşte vasıl olmaksızın kadınlığa ve gönül ihtisasatına dair birtakım şeyler öğrenmesini gönlüm tecviz etmez idi. Meğer benim gayretlerim beyhude imişler. Meğer Rıza fırsatı buldukça benim istemediğim şeyleri Ayşe Hanıma öğretmeye çalışıyor imiş. Artık on üç yaşına gelmiş olan kız bu yaşlarda bulunan erkek çocuktan daha meraklıdır. İnsanlığın o tatlı hafayasına dair kendisine verilmek istenilen fikirleri kemal-i minnetle telâkki eder. Hatta kendisine bir derecesi ilka olunursa birkaç derecesini dahi kendi hayalinden zammederek bilmez ki kendisine

vakitsiz olarak verilen bu fikirlerin ziyanı pek büyüktür. Bahusus yalnız terbiyesi için ziyanlı olmayıp sıhhati için bile ne kadar muzır olacağını hatırına bile getirmez. Vakıa Ayşe Hanımın hüsn-i ahlâkını, hilmini, mahcubiyetini teslim eder isem de bir çocukta efkâr-ı muzırraya karşı lüzumu mertebelerde metanet olamayacağından bu ilkaattan eğer haberdar olsa idim men'i için olanca vus'um ile çalışacağıma şüphe yok idi. Rıza'ya karşı benim Ayşe'yi himayem işte böyle neticesiz kaldığı gibi meğer hanımefendiye karşı efendinin beni iltizamı dahi neticesiz kalmaya başlamış imiş. Beni kendisine damat etmek hususundaki emeline zevcesinin itirazatını bir hayli zamanlar reddedebildiği hâlde artık Ayşe Hanım on üç yaşını bulduğu zaman hanımı bir türlü defedemez olmuş. Bir zamana kadar bana hiçbir taraftan hiçbir şey sezdirilmediği hâlde nihayet efendi beni hâlimden haberdar etmeye lüzum görmüş. Mutlaka bende olan hülyaları anlamış olmalı ki şayet hayalâtımın hamlığı birdenbire nazar-ı ıttılaımda tahakkuk eder ise fena olurum diye zavallı adamcağız zevcesine karşı suret-i mağlûbiyetini nihayet bana da bildirdi.

—Nasıl?

—Güya işi bana çaktırmaksızın Ayşe Hanımda bir ümidim var ise çare-i hakîmane olmak üzere beni evlendirmeye kalkıştı. "Oğlum Sıtkı, sen artık yaşını buldun. Tamam teehhül yaşındasın. Evlâdımdan farkın olmadığı için seni baş göz etmeyi kendimce bir mürüvvet addederim. Bunun için hanım ile dahi söz ettim. İçeriden buna dair söylenecek sözleri ru-yi kabul ile telâkki etmelisin. Bildikleri yerlerde pek muvafık kızlar var imiş..." deyince, son söze kadar sözlerini gayet bahtiyarane bir halecan ile dinler iken son sözü beni birdenbire o kadar meyus etmiş ki ahval ve etvarımdaki tağyir-i küllî adamcağızı korkutarak sözünü ikmal edememiş. Zira "Bildikleri yerlerde pek muvafık kızlar var imiş" deyinceye kadar ben beni kendisine damat edeceği teklifine muntazır idim. O son söz bu intizarımı hani ya şu üç beş yıldan beri beni bahtiyar etmekte bulunan intizarımı def'aten boşa çıkarıverdi.

—Ey! Velinimete ne cevap verdiniz?

—Cevaba kudretim kaldı mı? Betim benzim uçmuş! Soğuk soğuk terlemeye başladım! Bu hâlimden cevaba adem-i iktidarımı anlayarak, "Görüyorum ki mahcup oluyorsun. Fakat meşru bir şey için mahcubiyetin de manâsı yoktur. Senin gibi delikanlıların yalnız sükûtu dahi tasdik cevabı makamına kaim olabilir" diye beni o hâl-i hayrette bırakarak kendisi hareme giriverdi. O akşam Ayşe Şeref Hanım derse çıkmadı. Ben de çağırmadım. Hatta Rıza dahi derse çıkmadı. Haber aldım ki haremde hanımefendinin odasında Ayşe Hanımla birlikte müzakere ediyorlar imiş. Artık işin anlaşılmayacak hiçbir yeri kalmadı. Ayşe Hanım ile aramızda bir alışkınlık var ise onu mahv ile beni de evlendirip bilâhare kızı Rıza'ya vermek için meydan açmanın en nazikâne yolu budur.

—Ey, bari Ayşe'yi biraz kendinize alıştırmış idiniz mi?

—Kızın bana alışkınlığı bir çocuğun hocasına alışkınlığından ibaret idi. Halbuki o sizin demek istediğiniz alışkınlık bir zamandan beri Rıza hakkında vaki oluyor idi. Dedim a, ben bu hâllere epeyce mümanaat ediyor idiysem

de Rıza hep fırsat bularak kızı kendine alıştırmakta ve bu alıştırmak işi için dahi türlü fikirler ilka etmekte bulunduğu gibi nihayet kızı benden ayırdıklarından sonra Rıza için bu bapta hiçbir mâni ve mezahim kalmamış oldu. Ayşe'yi istediği gibi heveslendirmekte serbest kaldı.

—Ey sizin teehhül?

—Kabil mi? Vakıa hanımefendi dahi o teklifi bana etti ve efendi dahi birkaç defa daha tekrar eyledi ise de ben şu lütuflarına teşekkür ile beraber henüz evlenecek zamanım olmadığını kat'iyen arz ile teehhülden istinkâf eyledim. Aradan tamam iki sene bu suretle mürur eyledi. Ayşe Hanım gelinlik olup harem tarafından onu Rıza'ya vermek teşebbüsatı dahi baş göstermiş ise de ben var oldukça Dimyatizade mümkün değil düğün teşebbüsüne kıyam edemiyor imiş. Bir gün harem tarafının kethüda kadını makamına kaim olan Kâmile Molla başında bir örtü olduğu hâlde odama gelip ezilip büzülerek birçok mukaddimattan sonra bize anlattı ki Ayşe Hanımın Rıza Beye tezvici hususuna kat'iyen karar verilmiş ise de üç çocuk birlikte büyüdüğü cihetle bu iş şayet benim için mucib-i hicran olur mütalâası mâni olmakta bulunduğundan eğer ben kendiliğimden olarak şu daireden çıkar da başka bir yerde oda tutar isem bundan efendi dahi ziyadesiyle memnun olacak imiş. Bu haberi aldığım hâlde olanca yeis ve zucretle hüngür hüngür ağlayıvermemek için ne derecelerde cebr-i nefs eylediğimi tarif edemem.

—Demek oluyor ki Ayşe Hanıma sizin de aşkınız var imiş. Hem de gerçekten bir aşk ki sizi bu kadar meyus etmiş.

—Ne demek efendim, ne demek! Aşkımdan çıldırıyorum! Hiçbir gece geçmez ki kendisini rüyamda görmeyeyim. Sevilmeyecek de kız mıdır ya? Ama yalnız bence bu kadar güzel değil! Herkes hükmediyor ki İstanbul'da bir misli daha yoktur. Boy bos! Balık et! Beyaz ten! Kaş, göz, saç! Elhâsıl ferişte gibi tezyin için Cenab-ı Hak neler yaratmaya kabil ise bu kızda mevcut! Talim ve terbiyesi de, zekâvet ve nezaketi de hep hüsn-i cemaline mütenasip! Sözün doğrusunu ister misiniz? Bu kızdan mahrumiyetim için çıldırasıya kıskanıyorum. Hem de kendimi ona lâyık görmediğimden... Ah! Rakibimi ise bilâkis benden pek çok güzel bulduğumdan onun bana tercihini de insaf ve vicdanımda haklı buluyorum.

—Vakıa Rıza pek yakışıklı oğlan idi.

—Bunu ben de teslim ederim ya. Şu kadar ki meziyat-ı maddiyesi hasail-i maneviyesiyle mütenasip değil idi. Pek ahlâksız bir şey idi. O zamanlar kimseye söylemediğim gibi kendisiyle rekabetime haml olunur diye hâlâ dahi söylemek istemez isem de yalancılık, entrikacılık, hasudluk bu çocuğun ahaff-ı seyyiatından olup bazı kere cür'etini dolandırıcılığa ve hatta hırsızlığa kadar da vardırabilirdi. Genç yaşında iken hovardalığa alışmış olup o yolda muhtaç olduğu mesarif için evvelâ işe kumardan başlamış ve halbuki herkes hakkında olduğu gibi Rıza hakkında dahi kumarın ziyanı kârına galip çıktıkça hem o ziyanları örtmek hem muhtaç olduğu parayı tedarik eylemek için dolandırıcılığa, hırsızlığa kadar da çıkışmaya başlamış idi. Konakta birkaç defa gümüş küpe, saat filân kaybolarak sârıkı bir türlü zahire çıkarılamadı ve

birkaç uşak beyhude yere tart olundu ise de hiç şüphe edemem ki onların sârıkı da Rıza idi. Ne ise, buraları lâzım değil a. Biz Kâmile Molla'dan aldığımız haber üzerine Soğancılar Hanı'nda bir oda tutup pek az eşya ile oraya nakleyledik. Naklimizin ertesi günü efendi ile görüştüğümüzde bîçare adamcağız gözlerinde biriken yaşları zapt edemeyerek, "Oğlum Sıtkı! Hâlini bilirim. Sen de benim hâlimi bilsen şu tebdil-i mekâna muvafakat gösterdiğimden dolayı beni mazur tutarsın. Fakat yine oğlumsun. Sana cep harçlığı olarak ayda yarım kese akçe bağladım. İşin daha ilerisi için başka tertiplerim dahi vardır. Evvel-be-evvel teehhülün çaresini aramalısın" deyince ben de dayanamayarak hüngür hüngür ağlamaya başladım. Fakat kendisine cevap vermek için bir kelime bulamadım. Hemen yanından çıkıp handaki odama kadar gelerek iki gün iki gece kapandım. Ümitsizliğin derecesini anlamalı ki badema bu dünyada yaşamak dahi istemediğimden bir aralık telef-i nefsi kararlaştırdım ise de dünyam gibi ahiretimi dahi harap etmemek, imansız gitmemek gayret-i müminanesi beni bu fiil-i kerihten meneyledi. Kendi kendime, "İntihar değil mi? Onun bir dakikada icra olunup bitirilivermesi pek kolaydır. Asıl kahramanlık bademe bütün ömrümü hâl-i intiharda geçirmektir. O ise bundan böyle asla evlenmeyerek ve şu fani dünyadan hiçbir lezzet almayarak can sürümekten ibarettir" dedim.

İşte o zamandan bu zamana kadar ticarete sülûk ederek, emanetçilik yaparak güya suret-i zahirede zengin ve bahtiyar oldum ise de hiçbir vakitte kendimi bahtiyar bulmayıp şu âlemde her dakika müntehir hâlinde can sürüklemekteyim. Teehhül etmemek ve etmeyeceğimin esbabı işte bundan ibarettir birader.

Hikâye bu dereceyi bulunca Selâmi Efendi başını önüne eğerek derin derin düşünmeye başladı. Hâl ve şanından, pek müteessir olduğu anlaşılıyor idi. Fakat teessürün asıl büyük emaresi Sıtkı'da görülüyor idi. Adamcağızın gözlerinden fışkıran kaynar yaşlar iki yanakları üzerinden sakal tarikiyle beraber âteşîn çağlayan peyda eylemiş idi. İki dostun şu hâli bir çeyrek saat yirmi dakika kadar devam eylediği ve bu müddet zarfında aralarında harf-i vahit teati olunmadığı hâlde nihayet Selâmi Efendi kalkıp gideceği zaman Sıtkı'nın elinden tutup okşayarak ve bir tesliyetle yüzüne bakıp gülümseyerek gayet müşfikâne ve rahimane bir seda ile dedi ki:

—Sonradan işittiklerimize göre bu izdivaç ile bedbaht edilen yalnız sen olmadın Sıtkı! Asıl bedbaht edilen o Ayşe Hanım bîçaresi oldu.

3

BİÇARE KADIN

Evet! Asıl bedbaht edilen o Ayşe Hanım bîçaresi oldu. Bu hikâyenin muharriri sıfatıyla onu da karilerimize biz nakledelim:

Emanetçi Sıtkı Rıza Beyin su'-i ahlâkını tafsil edememekte vakıa mazur idi. Zira kendisi Ayşe Şeref Hanıma taallukundan dolayı bîtaraf olmadığından Rıza Beyin hakkında her ne söylemiş olsa garazkârlığa haml olunabilir

idi. Ama biz hikâyenin muharriri olmak hasebiyle hiçbir kimseye garazımız olmayarak bilkülliye bîtaraf bulunduğumuzdan Rıza'nın hususiyat-ı ahvalini tamamıyla şerh ve izah eyler isek hiçbir kimse garazımıza hamledemez.

Rıza hakikaten fena bir adam idi. Birinci fenalığı ise fevkalâde güzel ve yakışıklı olmasından ibaret idi.

Ne o, şaşırdınız mı? İtiraz dahi ediyorsunuz ha! Ya biz size daha mukaddimemizde haber vermedik mi ki bu hikâyeyi genç kızlar beğenmeyecektir. Hatta pek çok delikanlılar bile beğenmeyeceklerdir. İntizarlarına muhalif bu gibi şeyler göreceklerdir de onun için!

Evet! Fevkalâde güzellik min-cihetin erkekler için iyilik ise de min-cihetin de fenalıktır. Eğer sahib-i cemal o hüsnün mucip olabileceği seyyiattan kendisini muhafazaya ve hüsnünden istifadeyi ona meşruen haklı olan refikasına hasra muktedir ve muvaffak olabilir ise hüsn ü cemal erkek için de onun sahibesi olan kadın için de bir iyilik, bir nimet olabilir. Ya cemalinden dolayı her macera-yı sevda-perdazîde muvaffak olan erkek için? O hâlde şüphe etmeyiniz ki cemal bir nekbet olur. Kocası güzel olan kadının hukuk-ı zevciyesi daima tehlikededir. Ona nispetle kocası çirkin olan kadın daha ziyade emin olabilir. Dünyada her şeyin iyiliği, fenalığı nisbîdir. Servet ve yesar dahi böyledir. Sahibi için hayra delâlet eder ise nafi ve şerre delâlet eder ise muzırdır. Bizim Rıza'nın hüsnü evvel-be-evvel kendisi için bir fenalık hükmünü almış olduğu gibi, karı yüzünden nail olduğu servet dahi ikinci fenalık yerine kaim olmuş idi. Bu adam daha teehhülden mukaddem bin türlü sergüzeşt-i sevda-perestî terbiyesini, ahlâkını bozmuş olup hanımefendinin mazhar-ı teveccühü olmak hasebiyle bolca bolca nail olduğu paralar dahi zaten müstait olduğu israfı arttırmış idi. Yani Rıza Bey teehhülünden mukaddem o kadar bozulmuş idi ki safahat-i hâli hanımefendiye malûm olsa idi o bile kızını ona vermekten vazgeçer idiyse de kurnaz Rıza bunların yanında badî-i emirde arka eteğinde namaz kılınacak hüsn-i hâl ashabından görünmekle işini pek güzel idare ediyor idi.

Rıza'nın Ayşe Şeref Hanıma mülâzemeti kızın esasen hüsn-i ahlâkıyla beraber hükmen terbiyesini dahi bozmuş idi. On üç yaşına kadar terbiyesinde hiçbir noksan olmayan ve zaten ahlâkı dahi pek melekâne olan Ayşe Hanım ondan sonra Sıtkı'dan tefrik edilip de yalnız Rıza ile müzakerede devama başlayınca Âşık Kerem, Leyla ile Mecnun, Şah İsmail, Arzu ile Kamber, Ferhat ile Şirin hikâyeleri gibi şeyleri bir yandan okumakla beraber bir taraftan dahi Rıza'nın temellükât-ı âşıkanesi arasında kalarak âdeta romanesk (yani romanlardaki âşıka kızların hâli gibi) bir hâle girmiş idi. Binaenaleyh tezevvüçten mukaddem dünyada bir bahtiyarlık mutasavver olabilir ise o dahi Rıza Beyle izdivaçtan ibarettir itikadına saplanıp kaldığı gibi teehhülden sonra dahi dünyada bahtiyarlık denilen şey, yiyip içip zevk ve safa etmekten ibarettir itikadına düşmüş ve ondan başka hiçbir şeye ehemmiyet vermemeye başlamış idi.

Vakıa yeni gelin için bundan başka düşünecek bir şey olmaması mazur görülebilir ise de gelinlik eskidikçe ve hele ev kadını olmak nöbeti kendisine yaklaştıkça bu hâlin ne kadar tehlikeli bir hâl olacağı tafsile muhtaç mıdır? Teehhüllerinin ikinci senesi Dimyatizade vefat ederek o servet ve sâmân Rıza Beyin eline kalmış ve kayın validesinde fikr-i idare mefkut olduğu cihetle damat beyin har vurup harman savurmasına hane halkı tarafından kimse itiraz edememekte bulunmuş idi. Beyefendi dışarıda gûnagûn hovardalıklara ve selâmlıkta kumarlara, çalgılara çigânelere koyulduğu hâlde kendisine itiraz eden bulunmak şöyle dursun Ayşe Şeref Hanım, "Ayşe Hanım genç değil mi? Varsın eğlensin. Âleme ayıp olmayan şey bize mi ayıp olacak? Sayesinde biz dahi eğleniyoruz" dedikçe cümleden evvel validesi kendisini tasdike müsaraatla, "Öyle kızım, öyle ya. Allah afiyet versin de yiyelim içelim, gülelim oynayalım. Cihanın neye tahammülü var?" diye Rıza Beyi sefahat-i vakıasında bir kat daha teşvik eyliyor idi. Nihayet Rıza üç dört yerde peyda eylediği metresleriyle iştigalinden dolayı Ayşe Hanımdan yavaş yavaş yüz çevirmeye başlayınca Ayşe Hanım zaten ömürlerinin sonuna kadar kocasıyla âşık ve âşıka hâlinde yaşayacaklar itikadında bulunduğundan Rıza tarafından ehemmiyetsizlikle telâkki olunmaya tahammül edemeyerek ufaktan tefekten kavgalara cür'et etmeye başladı ise de bunda daima kendisi ziyanlı çıkıyor idi. Zira edilen kavgalar neticesinde bittabi kocasıyla bozuşarak birkaç gün yüzünü görmemeye ve kendi yüzünü dahi ona göstermemeye tahammül edebilir idiyse de bu dargınlık, küskünlük herifin daha ziyade işine gelerek barışmaya onun tarafından hiçbir rağbet gösterilmeyince müsalâha mecburiyeti Ayşe Şeref Hanıma geliyor idi de kocasıyla barışmak için birkaç yüz altın vermeyi de kadıncağız göze aldırıyor idi. Bununla beraber müsalâhayı yine pek güçlükle akdedebiliyor idi.

Böyle sefih familyaların bi't-tedriç son menzil-i inkıraza nasıl vasıl oldukları pek çok emsaliyle malûm olduğundan o vadide sözü uzatmaya mecburiyetimiz yoktur. Yalnız şu ciheti izah etmeliyiz ki Rıza hanenin elmaslarına ve nefis hatlarla yazılmış mushaflarına, kitaplarına, hatta karısının zikıymet esvaplarına varıncaya kadar satmak yolunu tuttuğu zamanlar öte tarafta Sıtkı Efendinin emanetçilik tarikinde ilerleyerek daire, debdebe sahibi olmaya başladığı havadisi dahi geliyor idi ki bu havadis Ayşe Şeref Hanımı da, validesini de ikaz ederek kendi kendilerine, "Şu Sıtkı ne iyi bir adam çıktı! Ah bilseydik! Yoksa Rıza'ya kim yüz verir idi!" yollu mülâhazata düşüyorlar idi. Lâkin yekdiğerinden mahcubiyetlerinden naşi bu mülâhazaları birbirine söylemeyip yalnız için için bir ah!... ile iktifa eyliyorlar idi.

Şu ahvale karşı Sıtkı'yı görmeli idi Sıtkı'yı! Efendisinin hanümanı bu suretle berbat olup gitmesi o hanedanın en mühim azası olan Şeref Hanım ile validesinden ziyade bîçare Sıtkı'yı mahzun ve dil-hun ediyor idiyse de artık Sıtkı bunların yabancısı addolunarak nice senelerden beri konağa uğratılmamış ve kendisi dahi uğramamak cihetini mecburen iltizam etmiş olduğundan bir türlü işe karışamıyor idi. Fakat satmak nöbeti bakıra çakıra dahi gelmesi üzerine Sıtkı artık dayanamadı. Dimyatizade ailesi için hâl-i inkıraz artık ketmolunamayacak dereceleri bulunca bir aralık Sıtkı Efendi hanımefendiyi görerek bazı ihtarat-ı hayırhahanede bulunmayı vazife-i minnetdariye muvafık

gördü ve teşebbüs dahi eyledi ise de hanımefendinin kibrini kırıp da dost sözlerine havale-i sem'-i kabul etmesi kabil olamadı. Kızını kendisine vermediği için Sıtkı'nın bu hareketini bir intikam-ı hasudaneye hamlederek Sıtkı'yı âdeta pek ekşi bir suret ile yollayıverdi.

Halbuki hanımefendi Sıtkı'ya olan bu muamelesinde pek haksız idi. Zira Sıtkı'da hiçbir intikam-ı hasudane gayreti bulunmayıp bilâkis bu familyanın hâli her işitenleri, görenleri acındıracak dereceyi bulup öte tarafa bile geçtiği ve Sıtkı ise bu familyanın öz evlâdı olmak derecesinde nan ve nimetiyle perverde olmuş bulunduğu için cidden ve hakikaten yüreği acıyarak bunları bütün bütün sürünmek derecelerine yaklaşan tehlikeden kurtarmaya eğer hâlâ bir çare kalmış ise o çareyi bulmak, ona tevessül etmek fikir ve niyet-i halisanesiyle gitmiş idi. Evet! Bu familya için inkıraz-ı küllî dakikası hulûl etmekte idi. Zira satılmak sırası derununda oturdukları konağa kadar gelmiş olarak gerek Ayşe Şeref Hanım gerek validesi "Baba ocağıdır", "Koca yuvasıdır" diye konağın satılmasında ayak diredikleri hâlde Rıza Beyefendi evvelâ karısına ve badehu kayın validesine el kaldırmak derecelerinde itisafı göze aldırmış ve akıbet konağı dahi sattırmış idi. Konaktan hâsıl olan beş yüz kese akçe bu familyayı ancak bir sene kadar daha idare edebildi. Zira iflâs ve inkıraz ekşi yüzünü göstermiş olduğu zamandan beri borç ile yaşamakta bulunmasıyla konak bedelinin bir miktarı evvel-be-evvel borçlara verilmiş ve bakiyesi ele girdikten sonra ise sefahat âlemlerine biraz daha vüs'at verilerek paralar serian eritilmeye başlamıştır. Hele bu son israf esnasında Rıza Bey rakıdan çatladı dâr-ı cezaya gitti de familya onun yed-i cevr ü gadrinden kurtulabildi. Lâkin ne fayda ki altta yok üstte yok denilebilecek bir hâlde kira hanesinde kaldılar.

Ayşe Şeref Hanım ile validesinin bu Rıza Bey elinden çektikleri, eza, cefa, zulüm, hakaret müfredatı vechle yazılacak olsa koskocaman bir cilt dolduracağına şüphe etmeyiz. Zavallı Ayşe Hanım kocasına olan ilk muhabbeti, sevdası iktizasınca bu işkenceleri bir zamana kadar sakitane ve mütehammilâne çekmiş idiyse de ondan sonra herifin çapkınlığı aleniyet peyda ederek karısının muhabbetine adem-i istihkakı dahi meydana çıkınca Ayşe Hanımın sevdası nefrete, tahammülü dahi istihkara tahavvül ederek bu habisten o kadar istikrah eylemekte idi ki istikrahını kendisinden dahi saklamayıp yüzüne karşı lânetler okumakta idi. Ayşe'den başka bir kadın olsa idi kocasının kendi hukukunu bir suret-i nankörânede paymal etmesine mukabil kendisi dahi ondan intikam yolunda kendi damen-i iffetini başka hettâklere telvis ettirmeye kadar gider ve ihtimal ki böyle yine kendi nefsine zulüm demekten ibaret olan bir intikam-ı safderunanede haklı ve hiç olmaz ise mazur görülebilir ise de hilkaten bir ismet ve iffet-i melekâneye malik olan bu kadıncağız intikamın bu cihetini hatır ve hayalinden bile geçirmeyerek yalnız kocasının yüzüne karşı lânetler ve tevbihler ile iktifa eder idi. Fakat faydası ne? Herifte utanmak arlanmak yok ki! Mukabele olarak:

—"Ne yapalım efendim, ne yapalım, sen de her zaman on altı on yedi yaşındaki Ayşe değilsin ya. Kadın kısmı bir güle benzer. Birkaç kere koklaıktan sonra solar gider!" diye itizaratını dahi bir suret-i muhakkirane ve bîedebanede icra eyler idi. Binaenaleyh herifin vefatına ne karısı ne kayın validesi bir damla gözyaşı bile dökmeyerek bilâkis memnun ve mesrur oldular. Zaten familyanın iaşesince hiçbir fayda olamayacağından indifaıyla hiç olmazsa israfatından kurtulmuş oldukları yanlarına kâr kalmakta idi. Lâkin ne fayda ki bu zavallıların ellerinde avuçlarında artık bir şey kalmamış olduğundan ve bundan sonraki maişetleri için israf veyahut iktisat sözlerinin dahi hükmü olamayacağı derkâr idi. Her gün akşamı nasıl ettiklerine kendileri dahi şaşmakta olup hele sabahı nasıl edeceklerini mutlaka tayin edemezler idi.

Şu hâlde bîçare Sıtkı bu familyadan görmüş olduğu iyiliklerin mukabelesini icra için bir harekete daha cesaret aldı. Suret-i mahsusada bunların hanesine giderek ve hanımı bizzat görerek, "Ben sizin evlâdınızım! Daima dahi evlâdınız kalacağım!" diye ellerini öperek kendisi böyle ağniyadan bulunduğu hâlde valide ve hemşiresi makamına kaim olan iki kadının hâl-i sefalette kalmalarına razı olamayacağını bildirdi ve kendi tarafından mahiye bin kuruş bir maaşın kabulünü rica eyledi ise de daha serdeylemekte bulunduğu mukaddimelerden kibir ve gururu cuş u huruşa gelen hanımefendi bu maaşın kabulünü kendine ar sayarak, "Bizim kimseye ihtiyacımız yoktur. 'İki el bir baş için' derler. Bizde ise çalışacak dört el olduğundan iki başın çaresini pekâlâ görebiliriz" diye Sıtkı'yı bir daha redle teb'id eyledi. Vakıa hanımefendinin bir baş için iki el çalışabileceğini dermeyan etmesi pek büyük bir ulüvv-i cenaba delâlet edeceğine şüphe yoktur. Evet, insanın elleri oldukça kimseye minnet etmemelidir. Fakat Sıtkı ona bir minnet tahmil etmiyor idi. Sıtkı oraya bir vazife-i mukaddesenin ifasına gelmiş idi. O ise bir vazife-i ferzendane idi. Hanımefendi verdiği cevab-ı red ile Sıtkı'yı bu vazifenin hüsn-i ifası itminanından mahrum bırakmış oldu. Sıtkı'dan başka her kime vermiş olsa tamamıyla isabet etmiş olacağı bir cevap mücerret Sıtkı'ya verildiği için na-savap idi.

Validesiyle Sıtkı bir odada bu sözleri teati ederler iken diğer odada bîçare Ayşe Şeref Hanım yüzsüz, yalnız kılıftan ibaret iki ot yastığın teşkil eyledikleri köşeye başını sokarak hüngür hüngür ağlamakta idi. Henüz yirmi beş yaşında bulunan o lâtif kadını şimdi görse idiniz tanıyamaz idiniz. Felâket ve sefalet her taraftan icra-yı tahribatta hiçbir eser-i merhamet göstermemiş olduğundan kadıncağız âdeta kupkuru, çipçirkin bir şey olmuş kalmış idi.

Evet, hüngür hüngür ağlıyor idi. "Neden?" mi dediniz? Onu biz biliyor muyuz ya? Bakalım kendisi dahi biliyor mu? Yalnız şunu pekâlâ biliriz ki Ayşe Şeref Hanım validesinin Sıtkı'ya verdiği cevabı beğenememiş, hatta validesi "Fena mı cevap verdim kızım?" diye sorduğu zaman tek validesi gücenmesin diye "Pek âlâ cevap verdin anacığım. Ellerimiz sağ ve vücudumuz sağlam olduğundan çalışırız" cevabını vermiş idiyse de kalbinden "Şu zavallı Sıtkı bizden ne istedi ise mahrum ettik. Bize ne hizmet etmek istedi ise reddettik. Bize edeceği iyiliği kemal-i kibir ve gurur ile kabul etmedik!" diye yine Sıtkı'ya acımak nev'inden bir mülâhazada bulunmuş idi.

İki üç senedir bu iki kadın ellerinin emekleriyle kût-i lâyemut bir maişette bulunuyorlar idi. Ama nasıl el emeği? İşte bunu biraz izah etmeliyiz.

4

SANAT ALTIN BİLEZİKTİR

Böyle naz ve nimet içinde büyümüş olan iki kadının bugün tahta silmeye, yarın çamaşır yıkamaya gidebileceklerine ihtimal verebiliyor musunuz! Vakıa gerek Ayşe Hanım ve gerek validesi öyle pek kuru taazzum ve tekebbür ashabından da olmayıp namuslarıyla geçinmek için bu misilli âmâl-i şakkayı bile göze aldırmaktan çekinmeyecek derecelerde ciddî ve samimî ulüvv-i himmet ashabından idiyseler de ilk zuhur eden tahta hizmetine gittikleri günün ferdası günü validesinin beli tutularak üç gün kımıldanamadığından ve ilk çamaşıra gittikleri günün akşamı ikisinin dahi elleri çiğ yara olarak birkaç gün acısına güç hâl ile dayandıklarından Ayşe Hanım, "Anneciğim bu işler bizim için pek ağır işlerdir. Gel senin ile el işleri yapalım. Hani ya biz zengin iken işsizlikten canımız sıkıldığı ve esnemekten çenelerimizin ayrıldığı günler oyalar yapar idik, nakışlar işler idik de eğlenir idik. Haydi yine o yolda kendimize hem eğlence hem medar-ı maişet bulalım" diye badema tahtaya, çamaşıra gitmekten menetmiş idi. Bunlar her gün kapı önünden geçen Yahudiye yalvarıp yakarıp biraz ipek ve bir miktar tülbent aldılar. Ayşe bir oya yapmaya, validesi dahi dört çevreyi birden gergefe gererek işlemeye başladılar.

Bir hafta kadar kemal-i sa'y ve gayretle işleyerek vücuda getirdikleri işleri validesi alıp çarşıya yağlıkçılara götürdü. İlk gösterdiği dükkândan oyaya on kuruş ve dört çevreye de altı kuruş verirler ise beğenir misiniz? Kadıncağız, "Ah! Ayşe Hanım oğul, ipeğe mi el emeğine mi?" diye tazallüme başladı ise de o zamana kadar daima satın almaya alışmış ve müddet-i ömründe hiçbir şey satmamış olan kadıncağız o çarşı kurtlarını ilzam edecek söz bulamıyor ki söylesin de malının değer fiyatını kurtarabilsin. Yağlıkçı ise, "Bu oyada kaç paralık ipek var? Bu çerçevelerde kılaptanın eseri yok. Senden kaça almalıyım, sonra müşteriye kaça satmalıyım ki ben de ne kazanmalıyım?" diye çenebazlığa başladığı zaman kadıncağız şaşırıp kalarak az kalmış idi ki o bir haftalık el emeklerini on altı kuruşa versin de alsın parasını gitsin. Vakıa bunların icrası için Yahudiye borçlu oldukları para beş kuruştan ibaret ise de ana kız iki adam bir hafta müddet on bir kuruşa çalışmış olurlar ise kuru ekmekle dahi taayyüş edemezler.

Hanımefendi bu hesapları bildiği yok a. Bereket versin ki yağlıkçı, kadıncağızı kandırabilmek üzere sözü uzatıp uzak dükkânlara kadar herkesin enzar ve âzân-ı dikkatini isticlap eylediğinden beş dükkân aşırı bir dükkândan ak sakallı bir yağlıkçı, "Hanımefendi, buraya teşrif ediniz. Şu oyalarınızı bir de ben göreyim" diye haykırdığı için kadın mahsul-i sa'y-i destini bu ilk gaddar yağlıkçıya vermeyip o ak sakallıya götürmüş idi. Ak sakallı efendi bunları güzelce bir temaşadan sonra hanıma, "Hanımefendi, hakikaten güzel işlenmiş şeylerdir. Birisi çarşıdan bu oyayı satın almak istese elli kuruş verebilir. Çevreler dahi en aşağı beşer kuruş eder. Fakat malûm a, dükkâncı dahi biraz kazanmak ister. Şu yetmiş kuruşluk mala elli kuruş verirsem bana verir misiniz?" deyince evvelki herifin verdiği miktarın üç dört misline varan bu parayı hanım maalmemnuniye kabul eylediğinden oyayı, çevreleri ak sakallı efendiye teslim ederek elliyi aldığı gibi sevine sevine hanesine avdet eyledi.

Bu akşam ana ile kızın hâlleri bir suret-i mahsusada calib-i nazar-ı ehemmiyet idi. Böyle binlerce kese akçeden ayrılan hanımefendi şu elli kuruşu pek çok para bularak "Artık ne sakala minnet ne bıyığa! Varsın Sıtkı Efendi hazretleri ayda bin kuruşunu başka dilencilere sadaka eylesin. Beş kuruşluk tülbent ve ipek bir hafta çalışarak böyle elli kuruş ettikten sonra bizim için geçinmeyi mi düşünmeli?" diye kızına teselli veriyor ve Ayşe Şeref Hanım dahi "Öyle anacığım öyle! İşimiz gücümüz ne, çalışırız" diyor ise de vaktiyle birtakım fakir kızların yaptıkları şeyleri ianeten değerlerinden ziyade fiyatlarla almaya alışmış olan Ayşe bugün kendisini aynıyla o fakirler menzilesinde bularak pek müteessir oluyor idi. Öyle ya, ilk herif on altı kuruş vermiş. Demek ki işlerinin asıl değeri bundan ibaret imiş. Sonraki herifin elli kuruş vermesi ise mücerret sadaka nev'inden bir inayet sayılır.

Hayır, hiç de değil, değil mi ey kari? İlki de yağlıkçı, ikincisi de! Yalnız şu farkları var ki ilki tamahkâr ve adam aldatıcı bir yağlıkçı, ikincisi ise namuslu, insaflı bir adam. Fakat o anda Ayşe Hanıma anlatmak kabil olabilir mi idi? Neler söylense o yine teessüründe devam eder idi. Hem neler söylenilebilecek? Teessürünü izhar etmiyor ki! Kendi içinde bir pazarlıkta bulunuyor.

Bizim ana kız bu el işçiliğinde devama başladılar. Hem de her yaptıkları işi o ak sakallı, insaflı yağlıkçıya götürüyorlar idi. Birkaç defa "Acaba başkaları daha ziyade verirler mi?" diye başka dükkânlara götürdü ise de onun verdiği fiyatı hiçbir kimse vermiyor idi. En insaflıları ancak ihtiyarın verdiği fiyatın yarısı derecesine varabiliyorlar idi. Bir defasında Ayşe Hanım bir büyük oya başladı. Malûm a, bundan otuz kırk sene evvel kadınların en makbul süsleri oyalar idi. Avrupa nisvanı dantelâya ne kadar ehemmiyet verirler ise bizim nisvanımız dahi oyaya o kadar ehemmiyet verirler idi. Bir tanesi altı ay zarfında biter ve üç bin kuruşa ancak alınabilir derecelerde mükellef oyalar yapılır idi. Ayşe Hanım bu oyaya tamam bir buçuk ay çalıştı. Yaptığı şey birisi mavi diğeri kırmızı ve üçüncüsü pembe olmak üzere yekdiğerin takip eden sümbüller idi ki hakikaten bu kadar ince işi yağlıkçı çarşısında henüz hiçbir ustanın gözü görmemiş idi. Oya bittikten sonra şöyle iğreti bir yolda başına koyarak ve sırı dökülmüş bir kırık aynaya bakınarak vakıa oyayı kendisi dahi pek beğendi ise de derhal gözleri yaşarıp oyayı bir tarafa atarak "Ben artık böyle güzel oyalara lâyık ve müstahak görülecek hanımlardan değilim. Bunu kim alıp takacak ise ona mübarek olsun!" diye meyusane öfke ile oda içinde gezinmeye başladı.

Validesi hakikaten nefaisden madut olan bu oyayı alıp ihtiyar yağlıkçıya geldiği zaman herif evirip çevirip oyaya kemal-i dikkatle bakarak inceliğine hayran olduktan sonra hanıma, "Hanım kızım! Ben buna paha biçemeyeceğim. Gel şunu mezada koyalım da bakalım kaça çıkacak" dedi ve hanım dahi bu reyi kabul eylediğinden oya mezada konuldu. Haraç mezat, evvel pazar

ahir pazar üç yüz elli iki kuruş bir zolotada Kenan Ağa isminde birisinin üstünde kalmasın mı?

"Zolota"yı anlamadık? Kuruşa "arslanlı" denildiği zamanların yadigârı olmak üzere otuz paraya hâlâ bile bazen zolota diyenler vardır. Hanımefendi o bahaya oyasını satmak istemedi. Mezattan geri aldıktan sonra kendi sadık ve insaflı yağlıkçısına, "Mansur Efendi! (Evet onun da ismi Mansur Efendi idi) Senin bu kadar iyiliklerini gördüm. Eğer bu fiyatı sen de verir isen oyayı sana veririm" demesiyle Mansur Efendi dahi maalmemnuniye kabul ederek paraları saydı, oyayı aldı. Artık ana kızın bu akşamki itminanları ciddî bir itminan olmuş idi. Hazır ele şöyle külliyetli bir para geçmiş iken ana kız esvap ve çamaşır takımlarını düzdüler. Zira pek çoktan beri bu bîçareler yalnız yiyeceklerini tedarik kaydında olup giyeceklerine kudretleri yetmediğinden levazım-ı iksaiyeleri pek fenalaşmış ve komşulara filâna hiçbir yere çıkmamakta bulunmuş[lar] idi.

Rıza Beyin vefatından sonra tamam dört sene ana ile kız bu hâlde geçindiler. Bir de o aralık Ayşe Hanımın (kadınlar tabiriyle) kısmeti çıkmasın mı? Tüccar sınıfından orta yaşlı bir adam imiş. Asmaaltı'nda imiş. Epeyce zenginmiş.

Validesi bu teklifi cana minnet bilerek Ayşe'yi dahi kabule teşvike başladı ise de Ayşe Hanım bir türlü kabul edemedi. Kabul ettirmek için validesi ne dedi ise bir cevab-ı red bulup ağzını kapattı. Nihayet validesi "Vay! O Rıza haylazını bu kadar mı seviyor idin ki onun üzerine bir koca daha kabul etmemek derecesinde ebedî matemini tutuyorsun?" dediği zaman Ayşe "Hayır! Rıza'ya hiç de varmamış olsa idim hepimiz daha bahtiyar olur idik. Fakat artık koca kahrı çekemeyeceğim. Yaşım otuza vardı. Bundan sonra kocayı ne yapacak imişim. Kimsenin matemi için değil kendi rahatım için kocaya varmayacağım" diye mukabelede bulundu. Validesi dahi bu söze pek kızdığı için gelen kılavuza "Bizim kız kocaya varmayacak imiş. Müteveffa kocasını pek sevdiği için değil! Ondan hâlâ nefret ediyor ama kim bilir gönlü bir başkasında mıdır, hâsılı kocaya varmayacağım diyor vesselâm!" deyivermiş idi. Lâkin Ayşe'nin gönlü bir başkasında olması ne büyük iftira idi. Ayşe'nin gönlü kimselerde yok idi. Rıza haini kadıncağızda gönül mü bırakmış? Erkek nev'inden istikrah derecelerine varmış. Hatta bu ilk kısmetten sonra birkaç talip daha zuhur eyledi. Hepsi de kabule şayan adamlardan idi. Fakat Ayşe Hanım bunların hiçbirisini kabul edemeyerek kendi kendisine, "O kadar genç, güzel, zengin olduğum hâlde koca elinde bahtiyar olamadım da bundan sonra mı bahtiyar olabilecek imişim?" diye ömrünü dul geçirmeyi kat'iyen azm ü cezm eyledi. Bir sene sonra validesi dahi vefat edivermesin mi? İşte bu vak'a zavallı Ayşe'yi bütün bütün öksüz bıraktı. Sakin olduğu hanede hiçbir kimsesi kalmadı. Vakıa kendisi gayet hamarat bir kadın olduğundan eli emeğiyle yine çalışmakta devam edecek ve ediyor ise de yaptığı şeyleri çarşıya kim götürüp de satacak? Bir iki ay çalışarak epeyce bir şeyler hazırladı ise de kendisi mümkün değil, çarşıya gidip de bunları satmaya muktedir olamayacak. Pek çok düşündü taşındı, nihayet aklına dadısı geldi. Bir Çerkez

cariye var idi ki gelin olduğu zaman onu dahi kocaya vermişler idi. Şu kadının nerede olduğunu bilse çağırtacak, ama bilemiyor. Bunu bilse bilse Sıtkı Efendi bilir, ama ona da nasıl müracaat edebilsin?

Sıtkı Efendiye nasıl müracaat edebileceğine bir suret verebilmek için tamam on beş gün düşündü. Nihayet verdiği suret ve karar, şu mektubu Sıtkı'ya yazmaktan ibaret oldu:

Benim hakikatli ağabeyim Sıtkı Efendi hazretleri,

Bade's-selâm inha olunur ki Allah bizlere bitmez tükenmez ömürler ihsan eylesin. Validemin vefatından beri şu dünyada can yoldaşsız kaldım. Hatırıma Pembegül dadım geldi. Ama üç dört seneden beri ne hâlde ve ne hâlde olduğunu bilmediğimden kendisine bir haber göndermek benim için imkân tahtında değildir. Pek umarım ki yalnızlığımdan haberdar olsa beni yalnız bırakmaz idi. Kocasıyla beraber gelsinler, birlikte olalım der idim. Bu inayeti sizden rica etmek hatırıma geldi. Vakıa şimdiye kadar sizin her emelinizi, her arzunuzu, her hizmetinizi reddederek gönlünüzü kırmış olduğumuzdan ve bizlere ne kadar dargın olsanız haklı görüleceğinizden size bu ricayı etmeye dilim varamaz ise de erkek hem de fezail-i merdanaye tamamen malik olan erkek kısmı bizim gibi saçı uzun aklı kısa bir mahlûk ile uzun uzadıya kin güdecek kadar dargın olmayı mertlik şanına muvafık bulamayacaklarından eğer kusurumuz af buyurulur ise şu Pembegül dadım nerelerde ise buldurup bizim hanemize gönderilmesini rica ederim. Cenab-ı Hakk'ın lütfuna, ihsanına şükürler olsun, başka yüzden hiçbir sıkıntım olmayıp illâ yalnızlıktan pek mustarip bulunduğumdan dadım yanımda olursa ömrümün bakiyesini dahi rahatça geçirebileceğimi eltaf-ı Huda'dan umuyorum. Siz dahi eltaf-ı Huda'ya emanet olasız efendim."

Bu mektubun Sıtkı Efendiye isali o kadar güç olmadı. Sıtkı'nın yeri yurdu maruf olduğundan mahalle bekçisinin eline bir yüzlük sıkıştırdığı gibi hemen o gün bu mektup Sıtkı'ya vasıl oldu.

Bu Pembegül Kalfa, Sarı Mustafa namında bir emektar uşağa tezviç edilmiş ve Rıza Beyin israfatı, sefahati ile konağın hâli bozulması üzerine kadıncağız konaktan ayağını çekerek nihayet kocası Üsküdar'da Nuh Kuyusu'nda kahvecilik etmekte bulunmuş olduğundan Sıtkı Efendi kendisine bir adam gönderip celp eyledi ve "Ayşe Şeref Hanım validesinin vefatından beri bilkülliye yalnız kalmış. Kahveyi kapatıp hareminle beraber onun yanına gideceksin. Kendisine hiçbir şey sezdirmeyip baba gibi hizmetinde bulunarak aydan aya dahi bana gelip yüz elli kuruş aylığı alacaksın!" deyince zaten kahvesinde günde beş kuruş nadir çıkarabilen Sarı Mustafa... ama şimdilerde saç sakal ağarmış olduğu cihetle şimdiki tabir-i lâyıkıyla Beyaz Mustafa bu yeni memuriyeti cana minnet bilmiş idi.

Filvaki Pembegül ile Sarı Mustafa geldikten sonra Ayşe Şeref Hanım yalnızlık beliyesinden kurtulmuş oldu ise de geçinmek ciheti de başkalaşmış oldu. Validesi sağ iken iki baş için dört el çalışmakta idi. Şimdi ise üç baş için yalnız iki el çalışmaya mecbur oldu. Zavallı Ayşe bunun için dahi bir çare buldu. Kendi kendisine, "Çok işleyip de fena iş çıkarmak kârlı olmuyor. Az

ve zevkli işlemeli de ince iş çıkarmalı. Onlar daha ziyade para ediyorlar" diye bir oya başladı ki o zamanlar "mina" diye yeni moda olan ve işlenmesi hakikaten müşkül ve maharet-i külliyeye muhtaç bulunan şeylerden idi. Bu oya için tamam bir ay çalıştı. Fakat Sarı Mustafa oyayı yağlıkçı Mansur Efendiye götürdüğü zaman o doğru özlü doğru sözlü adamcağız mutadı vechle oyaya kendisi baha biçmeyerek mezada çıkartıp oya tamam bin kuruşa çıktı ve o bahaya kendisi satın alarak paralar Ayşe Hanıma vasıl olunca bugünkü sevinci müddet-i ömründe hiçbir sevince makis olamayarak Cenab-ı Hakk'a şükürler eyledi.

Karilerimiz dikkat buyurmuşlardır ya, hatta Ayşe Hanım bile dikkat eylemiş idi ki Sıtkı Efendi kendisinden rica olunan işi gördüğü hâlde kendi mektubuna cevap yazmamıştır. Acaba Sıtkı hakikaten dargın olduğu için mi cevap yazmamıştır?

Ayşe Hanım buna bundan başka manâ veremedi. Verdiği şu manâda dahi kendisince haklı idi. Zira Sıtkı ne yapmak istedi ise menedildiğinden dolayı Ayşe Hanım, merhume validesini bile kalben olsun muahezeden halî kalmamakta bulunduğu cihetle Sıtkı'nın bu defa şu imsâk-i cevap suretiyle gösterdiği küskünlüğü pek haklı buldu.

Halbuki hakikat-i hâlde bu manâ doğru değil idi. Sıtkı'nın Ayşe Hanıma asla dargınlığı olmayıp bilâkis gönlünde onun sevdasını hâlâ muhafaza etmekte idi. Hem de nasıl sevda! İşte yine kendi tabiri vechle ömrünün her an ve dakikasını müntehir hâlinde geçirmek derecesinde fedakârane bir sevda! Binaenaleyh hanıma cevap yazmaması, şayet yazacağı cevapta hanımın su'-i te'viline uğrayabilecek tabir bulunur da yine dilgirane bir itabına duçar olurum mütalâasına mebni idi. Bu mütalâada dahi Sıtkı kendiliğince haklı görülür değil mi? Vakıa işte Ayşe Hanımın o istidatta bulunmadığı bize malûm oldu ise de bize malûm olan şey Sıtkı'ya dahi malûm değil ki bir güzel cevapname kaleme alarak hanım hakkındaki ihlâsını anlatsın da...

Ey anlatsın da... Sonra?..

Sonrasını size söyler mi ya! Velev ki bizi kendisine mahrem ittihaz etsin de söylesin. Biz sırası zamanı gelmeksizin onun esrar-ı kalbiyesini ifşa eder miyiz ya!

5

NEDAMET

Ma-haza bu esrarın meydana çıkması zamanı dahi teahhur etmedi. Sarı Mustafa Ayşe Şeref Hanımın hizmetine girdikten sonra bittabi sık sık Sıtkı Efendiyi dahi görür oldu. Sıtkı Efendiyi gördükçe Ayşe Hanımın ahvalinden bahsedeceği tabiî olduğu gibi Ayşe Hanımın yanına avdet eyledikçe dahi Sıtkı Efendinin hâlinden haberler vereceği yine o kadar tabiîdir.

Ayşe Hanımın ahvalinden Sıtkı'ya verdiği haberler o kadar mühim addolunmayabilirler. Bu haberlerin hulâsası Ayşe Şeref Hanımın hep o eski kibar Ayşe Şeref Hanım olmasından yani ulüvv-i cenabı, vakarı yerinde bulunmasından ve iki ellerindeki on parmağından başka kimseye arz-ı ihtiyaç etmemek ve kendi kazandığıyla geçindikten maada bazı muhtacîne dahi muavenette bulunmak gibi şeylerden ibarettir ki bunlar zaten Sıtkı'ya malûm idiler. Malûm oldukları için değil midir ki Sıtkı dahi ilk ihtisasında devam eyliyor idi. Yoksa olabilir idi ki Ayşe Hanım bu izz ü vakarını muhafaza etmeye bedel bilâkis şerefini, iffetini dahi zayi eylesin de Sıtkı'nın dahi ondan bilkülliye sıtkı sıyrılsın! Rıza Bey gibi bir koca elinde gençliğini geçiren bir güzel kadın için damen-i ismetini her türlü leke tehlikesinden muhafaza edebilmek hakikaten en müşkül umurdandır. Halbuki bu tehlikeler Ayşe Şeref Hanımdan pek uzak kalmaktan fazla hâl-i fakr u zarureti iktizasınca kendisine pek de mucib-i muaheze olamayacak bir alçak gönüllülükte yani Sıtkı tarafından edilecek iane-i biraderaneyi lütfen ve tenezzülen kabulde bile bulunmayışı zaten ulüvv-i fazl ve meziyatına meftun olan Sıtkı'nın meftuniyetini böyle hemen bir ömür müddet zarfında muhafaza ve hatta tezyit bile etmekte idi.

Buna mukabil Sıtkı'nın ahvalinden Ayşe Hanıma haber verilen şeyler pek mühim idiler. Zira Ayşe Hanımın malûmu olmadıktan fazla memulü bile değil idiler. Meselâ bir söz sırası gelerek Sarı Mustafa, "Sıtkı Efendi henüz teehhül etmemiş!" dediği zaman Ayşe Hanım fevka'l-had istigrap ederek "Acaip! Kırk yaşına hemen yaklaşmış ve belki de varmış olan bir adam teehhül etmez mi imiş? Hâl ve vakti de yerinde!" diye beyan-ı istigrap ederek badehu bunu tevil için "İhtimal ki odalık istihdam ediyordur" dediği ve Sarı Mustafa tarafından, "Hayır, o da yok! Ben de öyle sandım, sordum da, şimdiye kadar ne odalık ne bir şey, hâsılı dünya evi addolunan döşeğe girmemiş" cevabını alınca hayreti daha ziyade artmış ve kim bilir ne esbaba mebni olmak üzere rengi sapsarı olduğu hâlde müteakiben dahi pespembe olmuş idi.

Kezalik bir gün Mustafa Ağa, "Sıtkı Efendi, sizin bunca sene Rıza Beyle karılık kocalık etmiş olduğunuz hâlde evlâdınız olmadığına taaccüp eyliyor!" demesiyle Ayşe Şeref Hanım Sıtkı'nın bu taaccübüne dahi ziyadesiyle ehemmiyet vererek, "Niçin taaccüp ediyor, bunu açtı mı?" diye birkaç defa sormuş ise de Mustafa'dan intizarına muvafık bir cevap almadığı için bayağı sıkılmış idi bile! Elhâsıl Mustafa'nın Sıtkı Efendi hakkında verdiği haberlerden Ayşe Hanım nezdinde takarrür ve tahakkuk eylemiştir ki Sıtkı'da kendisi için hiçbir dargınlık bulunmayarak bilâkis Sıtkı Dimyatizade merhumun kendisi hakkında sebk eylemiş olan babalığın şükür ve minnetini hâlâ etmekte ve çekmekte olup bu minnetdarlığı hasebiyle velinimetzadesi Ayşe Şeref Hanıma hâlâ ubudiyete hazır ve muntazır ise de mücerret kendisi o bab-ı ubudiyetten daima tard olunmuş bulunduğu cihetle cesareti kırılmıştır.

Burası hanımın nezdinde takarrür eyledi. Hanım ziyadesiyle yumuşayıp hani ya Sıtkı tarafından herhangi hizmet için olursa olsun bir teklif daha vukua gelse kabulüne bile istidat hâsıl oldu ise de bu kadındaki izzet-i nefs ve ulüvv-i cenap hemen tekebbür ve taazzum derecelerinde olduğundan şayet mesele sonra bir minnetdarlığa müncer olacak olur ise mümkün değil onun minneti altına giremeyeceğini düşünür ve yine müracaatını on parmağına ederek onları kırarcasına, gözlerini kör edercesine çalışmaya mecbur olur idi.

Sıtkı ile Ayşe Hanımın gayet nazik olan şu politikaları arasında tavassuta memur olan Sarı Mustafa eğer diplomat bir adam olmasa idi bu iki hurdeendiş insanların münasebetini bütün bütün ihlâl etmesinden korkulur idi. Fakat Sarı Mustafa sarı bıyık ve sakalını Osmanlılıkta ağartmış, umur görmüş bir merd-i tecrübekâr olduğu için deruhte eylemiş olduğu hizmet-i sefareti pek güzel idare etmekte idi.

Bir gün yine Sarı Mustafa ile Sıtkı'nın lâkırdısını ediyorlar idi. Sarı Mustafa Sıtkı Efendinin hakikaten emsali nadir hüsn-i ahlâk ashabından olduğunu ve kendisi hakkında nasıl bir hüsn-i şükrana duçar olunduğunu filânı anlatırken teessürat-ı derununu zapt ve menedemeyerek "Canım, bu dediğin gibi olsa idi kendisine senin ve dadım için yazdığım mektuba bir cevap olsun vermez mi idi?" deyivermesin mi? Mustafa, "Ya! Sıtkı'dan bir cevap, bir mektup gelmesine müsait bulunacak mısınız?" sualini biraz da telâş ve halecanla irad eylediği zaman Ayşe Hanım dikkat edecek ve fetanetini hüsn-i istimal eyleyecek hâlde bulunsa idi Mustafa'nın bu yoldaki sözleri artık mutlaka Sıtkı'nın talimi ile söylenmekte bulunduğunu anlayabilir idi. Fakat teessürat-ı kalbiyesi hasebiyle buralara kadar sarf-ı fikir ve nazar edemeyerek "Neden müsaade etmeyeceğim? Zaten bir adamın bana yazacağı tezkireye yazdırmamak elimde midir? Gayeti tezkiresini kabul etmeyecek olursam ya reddederim veyahut reddi de terbiye ve nezakete muvafık bulamaz isem hiç cevap vermem de o dahi işi anlayarak sükût eder" demiş idi.

Bu haber Sıtkı'ya vasıl olduktan bir gün sonra Sıtkı'dan şu mektup Ayşe Hanıma vasıl oldu:

"Velinimetzadem, velinimetim efendim hazretleri,

Sarı Mustafa'nın nerede ise buldurulup irsal edilmesi hakkındaki emirnamenizin hükmünü nasıl serian ve acilen icra etmiş olduğumu teemmül buyurur iseniz emirlerinizin nezd-i kemterîdeki ehemmiyet ve tesirini başka cihetle araştırmaya hiç lüzum görmezsiniz. Halbuki Mustafa'dan öğrendiğime göre bu tezkire-i ismet-penahîlerine cevap yazamayışım zat-ı alîlerini mükedder eylemiş. Ben kendimi bendegânınızdan addederek o emrinizi ifaya mecburiyetimi hisseyliyor idiysem de bir bendenin efendisiyle mükâtebesini de'b-i ubudiyete mugayir zannıyla ona cesaret edememiş idim. Madem ki bu dahi mukteza-yı emr ü fermanınızdır işte imtisalen-li'l-emr şu arizacığımı takdime cesaret alıyorum. Bu arizada zat-ı ulya-yı kerimanelerine arz edebilecek şeyin hep o minnetdarane ubudiyetimden ibaret olup aramızda sebk eyleyen şeyler ne olur ise olsun hiçbir zaman beni asdak bendegânınızdan olmak şerefinden mahrum bırakmayacağı hususunda kat'iyen mutmain olmanızı rica ederim. Her hâlde emr ü ferman efendim hazretlerinindir."

Şu mektubun ne kadar sade bir mektup olduğuna dikkat buyuruldu ya? Hatta kaleminden biraz canlıca söz çıkarmaya muktedir olan kâtipler şu mektubu hiç beğenmeseler, müzeyyifane bir surette intikad ve muahezeye girişseler tamamıyla haklı görülürler. Ya öyledir de neden bu mektup Ayşe Şeref Hanıma o kadar tesir eyledi. Evet, öyle bir tesiri oldu ki kadıncağız ilk kıra-

atini bitirir bitirmez hüngür hüngür ağlamaktan kendisini zapt edemediği gibi ondan sonra kaç defa daha kıraatini tekrar eyledi ise her defasında evvelkilerden ziyade ağladı. Hatta bu teessüratını dadısından ve onun kocasından dahi gizlemedi. Yalnız esbabını beyan etmiyor idi.

Bu esbaptan bazılarını karilerimize arz edebiliriz. Onun birincisi mektupdaki "Aramızda sebk eyleyen şeyler ne olursa olsun..." sözü idi. Aralarında sebk eden şeyler şimdi tahattur olunabilecek şeyler midir? Onlar bîçare Sıtkı'nın çıldırasıya bir sevdaya mukabil Ayşe'nin kayıtsızlığı, hatta bilâkis Sıtkı'nın rakibi tarafına meyli ve babasının Sıtkı'yı tercihine mukabil validesiyle beraber Rıza'yı tercihi, çünkü Rıza pek güzel olduğu hâlde Sıtkı'nın çirkin ve Rıza pek mütemellik bir dalkavuk olduğu hâlde Sıtkı'nın temkinli ve tünd olması ve pederinin vefatından sonra Rıza'nın sefahatlerini ihtara gelmesi üzerine tard edilmesi, velhâsıl bin kuruş aylık tayin etmek istediği hâlde kemal-i istihkar ile reddolunması gibi şeylerdir ki hangisi tahattur edilse insanın bir hiss-i nedametle yerlere geçmemesi kabil olamaz.

Aralarında sebk eyleyen şeyler bunlar olduğu gibi Ayşe Şeref Hanımı öyle seller gibi eşk-i nedamet dökmeye icbar eyleyen esbabın birisi dahi Sıtkı'nın kırk yaşına geldiği hâlde henüz teehhül şöyle dursun Sarı Mustafa'nın tabirince dünya evi denilen bir firaşa bir kadın ile birlikte asla girmemiş ve yatmamış olması kaziyesidir. Ayşe gibi zeki ve fatin bir kadın sanki bunun ne demek olduğunu anlamamış mı idi? Bilfarz Sıtkı'nın dünya evinin eşiğinden hiç adım atmamış olması sahih olmasın da cali olarak Mustafa'ya böyle demiş ve Ayşe nezdinde dahi böyle dedirtmiş olsun. Bu hâl Ayşe'ye, "Gönlüm hâlâ sendedir. Hep senin hayalinle telezzüz için nefsimi sair lezzattan mahrum eyledim" demek değil midir? Hakikat-i hâlde bu böyledir ya! Velev süllim böyle olmamış olsun. Farz edelim ki Sıtkı'nın o sözü söyletmekten muradı bu olmasın. Buna Ayşe Hanımın bundan başka manâ vermesi kabil olur mu? Bu manâyı verdikten sonra dahi kendini Sıtkı'ya nasıl mağlûp görmez ki, işte Sıtkı her hakarete katlandığı hâlde kendi hakkında bu fevkalâde vefakârlığı etmiş de kendisi ise adamcağızın her hizmetini unfla reddetmiş. Vakıa asıl reddeden kendisi olmayıp validesi ise de kendisi istemiş olsa idi validesini dahi dinlememezlik edemez mi idi? Sıtkı bu muamelelere şu manâyı, yani validesi ile Ayşe'nin dahi hemfikir oldukları manâsını veremez mi? İşte bu dahi o zamana kadar cereyan eden ahvale inzimamla zavallı Ayşe'nin nedamet-i külliyesini mucip olarak yalnız akıttığı gözyaşlarıyla bu nedameti tadil etmeye çalışıyor idiyse de yine muvaffak olamıyor idi.

Ayşe'nin hüsn-i ahlâkını, zekâvet ve irfanını haber vermiş olduğumuzdan adım başında bunu tekrara ihtiyacımız yoktur. Fakat şunu müstakilen haber vermeye mecburuz ki bu nedamet-i külliyenin biraz tadil ve teskinine de kadıncağızın hüsn-i ahlâkı, tab'-ı selimi, zekâsı, irfanı hizmet edebildi. Kendi kendisine dedi ki, "Şimdiye kadar sebk eden şeyler meza-ma-meza hükmüne girsinler. Bunu Sıtkı Efendi dahi söylüyor. Fakat ya işin bundan sonrası ne olacak? Sıtkı bir teklif daha edecek olursa yine mi reddedilecek? İşte o zaman artık bizimkisi muannidane bir kibir ve gururdan ve onunkisi de me-

lekâne bir sabır ve sebattan ibaret kalır. İş bizim için bir rezalet, onun için de ulüvv-i cenap hükmünü alır. Bu hâlde her derde çare olmak üzere Sıtkı'dan özürler dilemek ve lütuflarına teşekkür etmek yollarında başka elde bir şey yoktur. Artık her izzet-i nefsi, her ulüvv-i cenabı, kibri, azameti, enaniyeti Sıtkı'ya feda etmelidir!"

Ayşe Şeref Hanım kendi kendisine bu mülâhaza-yı musibeyi yürüttükten sonra hemen eline kalem kâğıt alarak Sıtkı'ya şu tezkireyi yazmaya başladı:

"Benim hakikatli efendim Sıtkı Efendi hazretleri,

Yazdığınız mektupdan ziyadesiyle memnun oldum. Şimdiye kadar aramızda sebk eden şeyler bizden selâmınızı sabahınızı kesmeye sebep olsalar yeri var iken bilâkis eski dostlukta sebatınızı beyan etmeniz hakikaten ulüvv-i cenap sahibi bir adam olduğunuzu ispat ediyor. Meğer sizin hakkınızda edilen takdiratta validemiz haksız olup zavallı rahmetli babacığım haklı imiş! Ne ise, olan olmuş, geçen geçmiştir. Onların iadesi kabil olamaz. Şimdiki hâlde ise hakkımızdaki teveccühünüz bizim için nimet-i kâfiyedir. Kendimi şu dünyada hiç kimsesiz görüp pek meyus olmakta iken hâlâ kimsem olduğunu ve o dahi Sıtkı Efendi gibi bir insan-ı kâmil bulunduğunu görünce gönlüm ferahlandı. Rabbim taâlâ ve tekaddes hazretleri sizi de bu dünyada kimsesiz koymayıp gönlünüzden ferahı eksik etmesin, âmin! Hamd olsun rahatım yerindedir. Hiçbir şey için müzayakam yoktur. Binaenaleyh sizden edeceğim rica gönlünüzün bizim hakkımızdaki hoşnudluğundan ibarettir. Huda'ya emanet olasınız efendim."

Bu mektup dahi Sarı Mustafa vasıtasıyla Sıtkı Efendiye gönderildi. Fakat Mustafa akşama cevapsız geldi. Sebebini dahi beyan için dedi ki, "Mektubu benim yanımda açıp okumadı. Sebebini sordum, 'Onu kendi kendi kendime okuyacağım. Cevabını da yazar gönderirim' dedi."

Zavallı Ayşe'nin zaten halecandan halî olmayan yürekciği bir daha sızladı ise de dadısı ile Mustafa'ya hiç renk vermedi. Bir de üçüncü günü Sıtkı Efendinin uşaklarından birisi cevabı getirmesin mi? Ayşe Şeref Hanım zarfı açtıkta şu satırları okumasın mı?

"Velinimetim efendim hazretleri,

Tezkire-i cevabiyenizi Mustafa Ağanın yanında okumayı gönlüm bir türlü tecviz etmemiş idi de yalnız okumak istemiş idim. Meğer gönlümde keramet var imiş. Eğer Mustafa'nın yanında okumaya başlamış olsa idim kâh sevinip kâh ağladığımı gören Mustafa Ağa mutlaka aklımı bozduğuma haml ile korkar idi. Evvelâ sevindim, çünkü elkabdan "ağabeyim" sözleri kaldırılmış. Zat-ı ulyanıza ağabey olmak zaten haddimin haricindedir. Olsam olsam size bir bende-i sadık olabilirim. Bundan maada, ağabey olmak o bende-i sadık olmak ümidinden beni meneder. Binaenaleyh bu elkabın tayy buyurulması kalb-i meyusanemde büyük bir ümit peyda eyledi. Aramızda sebk eden şeylerin selâmı sabahı kesmeye kadar sebep olabileceğini benim kalbim nasıl tasdik edebilir ki orasını sizin ubudiyetiniz malâmal etmiş olduğundan bundan başka hiçbir hissin oraya yol bulup girebilmesi ihtimalin haricindedir. Hakkımda böyle bir zanda velev ki sehven olarak bulunmanız dahi beni ziyadesiyle müteessir ederek hakikaten ağlattı. Hâlimin hâlâ sizce meçhulâttan olmasına ağlamaz da ne yaparım? Onu size anlatabilmek için ne yolda lisan kullanmalıyım? Benim hakkımda edilen takdiratta kimlerin haklı kimlerin haksız olduğunu araştırmak benim hak ve vazifem değildir. Ben yalnız şunu bilirim ki ben kendim sizin hakkınızdaki takdiratımda hiç duçar-ı hata olmamışım. Sizi Meryemane bir iffetle muttasıf olmak üzere takdir etmiş idim, doğru çıktı. Hazret-i Eyüb sabrına, Sıddîk kanaatine malik diye takdir etmiş idim, doğru çıktı. İzzet-i nefsinizi, vakarınızı en büyük beliyatla dahi duçar-ı zillet etmezsiniz diye takdir etmiş idim, doğru çıktı. Elhâsıl şayan-ı perestiş bir meleksiniz diye takdir etmiş idim, doğru çıktı. İşte bu tahatturat hem meziyatınızı nazar-ı hayretimde bir vakit daha i'lâ ederek beni sevindirdi, gülzedürdü hem de böyle camiatü'l-meziyat olduğunuz hâlde feleğin zulmü muktezasıyla bahtiyar olamadığınızı göstererek ağlattı. "Olan olmuş, geçen geçmiş! Onların iadesi kabil olamaz..." Niçin olsun? Benim bu fikirde bulunduğumu işte takdirat-ı müteceddideme dair yukarıya yazdığım çend kelime nazarınızda ispat eder. Ama zat-ı ulyanız bu fikirde sebat gösterecek olduktan sonra on beş yirmi senedir boynumu bükerek katlandığım gibi bundan sonra ömrümün nihayetine kadar dahi emrinize münkad olmaya katlanır giderim. Zaten yaş kırkı bulduktan sonra şunda müddet-i işkencem daha ne kadar kaldı? Kendinizi şu dünyada hiç kimsesiz kalmış görmek sizin ihtiyar-kerdeniz olduğu içindir. Yoksa teehhül muradında bulunmuş olsa idiniz size talip mi yok idi. Ez-cümle bir tanesini ben dahi haber almış idim ki Asmaaltı tüccarından gayet zengin ve muteber bir adam idi. Kendi ihtiyar eylediğiniz şeyden dolayı ne kısmete ne de kimseye lisan-ı tekdir ve itiraz uzatamazsınız der isem kabahatli görülmem zannederim. Ah! Bu âlemde hâlâ bir kimseniz bulunup o dahi ben olmaklığım ne büyük devlettir. Nam-ı Huda'ya kasem ederim ki yalnız şu kadarcık bir teceddüd-i ubudiyeti kabul buyurmanız bile benim için en büyük devlettir. Dünyada kimsesiz insan görmek ister iseniz beni görünüz beni! İlk kimseleri olan ana baba gibi şeyleri hiç tanımamışım. Yalnız bir kimsem velinimetim pederinizden ibaret idi. Onu da Hak taalâ hazretleri kendi lütuf-sera-yı mükâfatına davet eyledi. İkinci kimsem dahi zat-ı ulya-yı ismet-penahîleri olacak idi ama... Bu sözün alt tarafını yazmaya muktedir olamayacağım. Hak taalânın beni de bu dünyada kimsesiz koymayıp gönlümden ferahı eksik etmemesi için ettiğiniz duanın kabulünü Hak taalâdan beklemekten ziyade yine sizden beklerim. Hiçbir şey için müzayakanız olmadığına eminim. Sizde bu ulüvv-i himmet, bu sa'y ve gayret var iken müzayaka görür müsünüz? İhtiyacınız yalnız hakk-ı alîlerindeki gönlümün hoşnudluğundan ibaret ise bundan da emin olabilmek için düşünmelisiniz ki on beş yirmi senedir dünyadan hiçbir emelim, dünyaca hiçbir ilişiğim kalmamış olduğu hâlde kalbim üzerine bir bıçak sokuvererek işkenceme nihayet vermekten beni menetmiş olan şey o kalpte sizin için dopdolu olan hoşnudluktan ibarettir. Huda'ya siz emanet olasınız. ki şu dünyanın bence varlığı yalnız sizden ibarettir. Her hâlde lütuf ve ferman sizindir."

6

HAYRET

Emanetçi Sıtkı Efendinin dostu Selâmi Efendi ile vukua gelen muhaveresini burada tekrar tahattur etmelidir. Selâmi Efendi ile bu muhaverenin vukuu üzerinden epeyce seneler mürur eylemiş ve Ayşe Şeref Hanım ile Sıtkı Efendi arasındaki münasebet-i ahire o senelerden sonra vukua gelmiş idi. İmdi bu seneler zarfında Emanetçi Sıtkı Efendinin teehhülü meselesi birtakım mehafilde teceddüt eyledikçe ve herkes nalına mıhına vurmak nev'inden birtakım ratb ü yabis muahezata kıyam ettikçe bu erbab-ı güft ü gûnun önlerine Selâmi Efendi atılarak, "Nafile çenenizi yormayınız. Sıtkı Efendinin teehhülü kabil değildir. Onun esbab-ı mucibesi de vardır, fakat söyleyemem" diye muahezat-ı mezkûreyi men'e gayret eyler idi. Münazırını kızdırıp ağzından söz almak san'atında mahir bulunan bazı kimseler, "Bildiğiniz bir şey var ise bize de söyleyiniz de müddeanızı ispat ediniz" diye Selâmi'yi mutlaka söyletmeye gayret eyliyor idiyseler de Selâmi, "Bu işin içindeki esrar bana ait olsalar idi belki ifşa edebilir idim, fakat bana ait olmayan ve bende emanet bulunan esrarı ifşaya hakkım olamaz" diye müdafaatta bulunur idi. Zaten esrar-ı mezkûreyi ifşa edebilecek mi ya? Bunun için Sıtkı ile olan mukavelesi belki karilerimizin hatırlarından çıkmış ise de Selâmi'nin hatırından asla çıkmamıştır. Mücerret öyle bir mukavele olduğu içindir ki esrarı ifşa edemiyor. Yoksa insan evlâdı için en müşkül olan şeylerin birisi de ketm-i raz edebilmektir. Selâmi Efendi dahi her hâlde insan olduğundan arada böyle mukavele bulunmasa idi bilgiçlik satmak için Sıtkı'nın hikâyesini çoktan meydan-ı intişara çıkarmış olur idi.

İşte ahval bu surette cereyan edip durur iken günün birisinde, "Emanetçi Sıtkı Efendi teehhül ediyor imiş!" diye bir söz çıkıverir ise beyne'l-ehibba ne derecelerde mucib-i hayret olacağı tafsile ihtiyaç gösterir mi? Badî-i emirde bu söze inanılamadı. Hatta söyleyenler bile inanmaya inanmaya söylüyorlar idi. Dinleyenler dahi "Büyülerine tavşan başı" diye dinliyorlar idi. Fakat bu sözler bir iki hafta söylenerek kimse inanmadığı hâlde müteakiben "İşte yalana yanlışa ihtimali kalmadı. Teehhül etmiş bile!" sözleri dahi munzam olunca işitenlerde veleh ve hayret daha ziyade arttı ise de artık inanılmakta mecburiyet dahi hâsıl oldu.

Evet evet! Emanetçi Sıtkı teehhül etti. Fakat ister ise herkes şaşsın kalsın, belli başlı familyadan bir bakire ile tezevvüç etmedi. Ne idüğü belirsiz bir dul kadın aldı. Bari duvak düşkünü bir taze dul olsa! Otuz beşlik kırklık bir kadın.

Şu havadis halkın hayretini istigrap derecesine vardırmaz mı? Böyle inanılmaktan ba'id ve müberra olan şeyler için tevilâta da ihtiyaç vardır. Âlemin işi için çene yormaktan üşenmeyen, çekinmeyen herze-vekilân-ı cihan o tevilâttan dahi âciz kalmadılar. Emanetçi Sıtkı Efendinin aldığı kadın pek maharetli bir sihirbaz olduğundan bahisle adamcağızı sihir ile teshir ettiğini ve son aylar zarfında Sıtkı'nın hâl ve şanında bir perişanlık vukuu pek çok kimseler tarafından nazar-ı dikkatle görüldüğünü ityan ve hükm eylediler de işitenlerin pek çoğu bu hükme de inandılar. Fakat inanmayız ki karilerimiz dahi bu hezeyanlara inananlar ile birlikte olsunlar. Karilerimiz işin evailini bildikleri cihetle elbette netayicini dahi anlamışlardır. Ma-haza ne kadar olsa bu anlayışları noksan olacağından ikmal eylemek dahi bizim vazifemizdir.

Efendim, Sıtkı'nın Ayşe Hanıma yazdığı ikinci mektup evvelkinden pek çok ziyade tesir eylemiş idi. Zaten karilerimiz dahi takdir buyurmuşlardır ya! Bu mektup o kadar safderunane yazılmayıp epeyce bir maharetle kaleme alınmıştır. Ayşe Hanım mektubu okuduğu zaman Sıtkı'nın iddia ve temin eylediği ubudiyet kendi hakkındaki ilk aşktan ibaret bulunduğunu pekâlâ anladı. Hatta âlemde ömrünün bakiyesi için muntazır olabileceği yegâne bahtiyarlığın da kendi dest-i izdivacına nailiyetten ibaret bulunduğunu bile keşfeyledi. Zaten anlaşılamayacak da bir şey değil a! O gibi mektuplarda bazı imalar olur ki tasrihten daha vazıh ve bazı mecazlar, kinayeler olur ki hakikatten daha fasih düşerler.

Ayşe Hanım Sıtkı'nın bu mektubu üzerine gönlünde büsbütün bir eser-i mağlûbiyet hisseyledi. Kendi kendisine bir muaheze olmak üzere "Vefakârlığı, ulüvv-i cenabı biz ne zannediyormuşuz Sıtkı nasıl icra etmiş ve ediyor! Ben Sıtkı'nın yerinde olsa idim gönül verdiğim zat başkasıyla izdivaç eyledikten sonra ondan müteneffir olarak her ne suretle olur ise olsun intikama bile kıyam eyler idim. O ise böyle bir zille-i intikamı kabul şöyle dursun hâlâ kendisini bana kul köle olmak üzere takdim eyliyor. Bu muamele nerede Rıza'dan gördüğüm muamele nerede! Beni al duvağım ile, telim ile, pulum ile binlerce kese akçe servetim ile ve güya hakkımda kemal-i aşk ve sevda ile almış olan nankör ne tez soğumuş idi! Ne kadar bî-edebane kavgalarına muhatab oldum. Dayağını bile yedim!.. Nihayet o sebep olarak sürünmek derecelerini buldum. Besbelli Hak sübhane ve taalâ hazretleri zavallı Sıtkı'nın bendeki intikamını yine onun rakibi vasıtasıyla ve bu surette aldırıyor imiş. Şimdi Sıtkı'nın benden işittiği şey neden ibarettir? Rıza nankörünün artığı olan bir dul karıyı istiyor. Zavallı adamcağızdan bunu da diriğ edecek olur isem sonra mürüvvet denilen şey simurg gibi ismi var cismi yok şeylerden addolunur. Yazdığı mektuba bakılır ise zavallı Sıtkı, Rıza alçağının nim-hurdesini âdeta telli duvaklı bir bakir gibi hüsn-i telâkki edecek. Şimdiye kadar başka bir kadınla izdivaç etmemesi hep beni beklediği içinmiş. Binaenaleyh muhakkaktır ki Rıza elinde bulamadığım rahatı o bana ettirecektir" diye Sıtkı tarafından açıktan açığa izdivaç teklifi vukua gelmeksizin bu lütfu ona kendisi teklif etmeye kadar işi zihninde büyülttü. Vakıa bir aralık bu takaddüm ve isticalin tenezzül olacağını şeytan hatırına getirerek, "Sıtkı'nın ayaklarına kapanıp aman mı dileyeceksin?" dedi ise de insaf ve vicdanı bu mücadelede kibir ve azametine galebe ederek, "Evet, ayaklarına kapanıp aman diler isem yeri vardır. Herif benim için bir gençlik feda etmiş olduğu hâlde işte hâlâ müsaade etsem o benim ayaklarıma kapanarak aman dileyecek. Er-

kekliğin şanıyla o bu kadar hilm ve tevazu gösterdiği hâlde ben kadınlık şanıyla tekebbür ve imtinada mı bulunmalıyım" dedi ve bu mülâhaza-i hakimane neticesinde şeytana uymayıp rahmana uymayı tercih eyledi.

Zavallı Ayşe'nin şu mücahede ve mücadele-i nefsiyesi birkaç gün devam ederek nihayet azmine bir de kat'iye sureti verdikten sonra artık muamelesini bir baba kız muamelesine yaklaştırmış olduğu Sarı Mustafa'ya dahi efkârını açtı. Koca Mustafa işte asıl kendi diplomatlığını bu sırada göstermek için olanca maharetini topladı. Hanımda Sıtkı Efendiye varmak istidadını görünce sevincinden ağlamak derecelerine gelerek, "Ah iki gözüm efendim! Bu izdivacı sizin teklifinize ne hacet? Belki o da bir tenezzül addolunur. Sizin mahcubiyetiniz bence kat'an tecviz olunamayacağı gibi Sıtkı Efendi kulunuzca dahi asla tecviz olunamaz. Siz yalnız müsaade buyurunuz da o size talip çıksın. Konağından bir kadını görücü ve kılavuz göndersin. Her iş yoluyla, erkânıyla husule gelsin" dedi. Ayşe Hanım badî-i emirde Sıtkı için bir lütuf olmak üzere izdivacı kendisi teklif eylemek reyinde ısrar eylediyse de Mustafa Ağa, "Böyle şey âdet olmamış. Hatta bir kız ile bir delikanlının babaları kendi aralarında pazarlığı pişirdikleri hâlde bile yine resmen kadınlar tarafından görücü gitmek, söz kesmek âdetlerine riayet ederler. Siz bu kadarına müsaade verdiniz ya, o bize kâfîdir. Alt tarafını da bana bırakınız" diye hanımı ikna eyledi. Mustafa Efendinin reyine daha evvelden Sıtkı dahi bittabi iştirak etmiş ve hatta sözün daha doğrusu bu sureti Mustafa Ağaya yine Sıtkı telkin eylemiş bulunduğundan Ayşe Hanım "Pekâlâ! Öyle ise siz nasıl bilir iseniz öyle yapınız" müsaadeseni vermesiyle Emanetçi Sıtkı Efendinin konağında baş kalfalık sıfatıyla her bir umura nezaret eden ve elli beş yaşına kadar kemal-i edep ve rü'yet dairesinde ömür sürüp hakikaten akil ve müdîr bir kadın olduğunu cümleye teslim ettirmiş bulunan Gülfem Kalfa Hanım alelusul görücü gelmiş ve müzakerat-ı lâzımenin neticesinde Sıtkı Efendi tarafından yüz bin kuruş ağırlık gönderilerek hanıma levazım-ı techizi tehyie ve ikmale mübaşeret kılınmıştır.

İşte ne idüğü belirsiz, otuz beş kırk yaşında bir sihirbaz kadınla diye halkın duçar-ı hezeyanı olan izdivacın takarrürü bu suretle olup şu vukuatın hakayıkı beyne'l-ehibba şayi olduğu zaman bu hâli beğenmeyenler beğenenlerden çok olmuş idi. İhtimal ki karilerimiz meyanında dahi bu izdivacı beğenenler beğenmeyenlerden pek az kalacaktır. Zaten tabiat-ı beşer müsadif-i nazar-ı hikmeti olan ahvali beğenmekten ziyade beğenmemek ile mecbuldür. Bir kere kendimizi yoklayalım. Beğendiğimiz şeyler beğenmediklerimize, takbih ve ve muaheze eylediklerimize nispetle ne kadar azdır. Hatta bir şeyi bihakkın beğenmeye mecbur olduğumuz zaman dahi tab'ı beşerde az çok merkûz olan gayret-i haset derhal cuş u huruşa gelerek o şeyi beğenişimizden tab'-ı selimimizi caydırmak için edille ve berahin aramaya kıyam ederiz. Haksızlığımızı bildiğimiz hâlde bile mutlaka muaheze gayretinden kendimizi kurtaramayız.

Haydi bakalım agraz-ı hasudaneyi ber-taraf edelim de şu meseleyi kemal-i adaletle, insaf ile muhakeme eyleyelim. Sıtkı ile Ayşe'den hangisinin

hareketini kabahat addedebiliriz? Vaktiyle Ayşe'nin Rıza'yı tercihini kabahat sayabilir miyiz? İnsanlar arasında enzar-ı dikkat en evvel hüsn ve cemal-i surîye isabet eder. Tabiattaki hüsn ve salâh mestur olduğundan onlar sonra görülüp meydana çıkarılacak şeylerdir. Kezalik ırz ve iffeti ve sıdk ve istikameti hasebiyle Sıtkı'nın müteenniyane ve biraz da tünd hareketi on üç on dört yaşındaki bir çocuğun nazar-ı tahsinini celp edememek pek tabiî bir şeydir. Hangi çocuk vardır ki şiddet-i pederanesinden dolayı öz babası hakkında bile az çok hiss-i ihtirazda bulunmasın. Ayşe Hanımın Rıza'yı Sıtkı'ya tercihi sabaveti cihetiyle bi'l-vücuh mazurdur. Babası Dimyatizade asıl ehemmiyeti surete değil sirete verdiği için Sıtkı'yı tercih etmiş idiyse de adamcağız ne yapsın ki zevcesinin inadına ve kızının temayülâtına mukavemet edememiştir. Ondan sonra ana kızın ve anasının dahi vefatından sonra yalnız kızın harekâtında hiçbir kusur görülemez. Bunların servet ve sâmânı bir sefihin seyyiat-i ahvaliyle mahvolmuş ise de kibarlıkları mahvolmamıştır. Bir kibar için ziynet olan vakar, izzet-i nefs, ulüvv-i himmet, istiğna bunlardan hiçbir zaman zail olmamıştır. Başkalarının minneti altına girmekten ise kendi sa'y ve gayretine müracaat eylemek en parlak kibarlıktır. Şu maişet-i mesaî-perverîden yılmış olsa idi Ayşe Şeref Hanım kendi izdivacına talip olan zevatı kabul eyler idi. Bunları kabul etmediği ve ellerinin emeği ile temin-i maişete muvaffak olduğu hâlde Sıtkı'yı kabul etmesi ise onun servetine ve o servet yüzünden edeceği rahata tama'en olmadığı ve belki adamcağızın asarıyla sabit olan sıdk ve vefasına mükâfaten vukua geldiği bediiyat-ı müsellemedendir.

Ey acaba Sıtkı'yı muahezeye dilimiz varabilir mi? Herif sevdiğini ez-dil ü can sevmiş. Sevdiğinin başkasıyla izdivacı üzerine bi'l-infial intikamına kıyam edenler âşık-ı sadık olmaktan ziyade kendi garazına mağrur bir hodgâm sayılmak lâzım gelir. Âşık-ı sadık ise sevdiğine her şeyi, hatta aşkını bile feda eder. İşte Sıtkı kahramanlar mertebesinde addolunmak lâzım gelen bu âşıklardan imiş. Sevdiği ile nail-i emel olamayınca şiddet-i gazabını yine kendi aleyhinde icra ederek "Ayşe olamadı ise başkası da olamaz" demiş. Rıza'nın sefahati bu familyanın servetini mahvedeceği mertebe-i tahakkuka vardığı zaman işe müdahale etmek gayreti ise kat'an gayret-i âşıkane değil idi. Safî bir gayret-i sadıkaneden ibaret idi. O gayretten men' ve hizmeti reddedildiği hâlde de sevdiğine olan irtibat-ı derunu münkati olmamış. Ne nazikâne bir düşünce, ne tazimkârane bir muameledir ki Rıza'nın vefatıyla Ayşe Hanım dul kaldığı zaman meydan kendisine açıldı diye takip ve tazyike de girişmemiş. Bedbaht kadının şu hâl-i sefaletinden istifadeyi hatırından bile geçirmemiş. Kendisine ne izdivaç teklifi yolunda ne de sair surette bir takarrüp istidadını göstermemiş. Ta Ayşe Hanım tarafından o istidat gösterilinceye ve buna dahi Sarı Mustafa marifetiyle vukuf hâsıl edinceye kadar bilküllîye edebane muamelâtla sabır ve sükûn göstermiş. Muamelenin bundan başka türlüsü ne olacak olsa mutlaka pek soğuk düşer idi. Ayşe'nin gerçekten bir zaruret içinde yaşaması Sıtkı Efendiye pek elim bir dağ-ı derun olduğu hâlde muavenet-i nakdiye teklifini tecdit ve tekrardan dahi ihtiraz eyliyor idi. İhtirazı ise şayet Ayşe'yi kendisiyle izdivaca icbar için şu hâl-i aczini fırsat ad-

dediyor zannetmesin mülâhazasından ibaret idi. Nihayet işte ahiren görmüş, öğrenmiş olduğumuz vechle Ayşe ile izdivacına öyle bir suret-i merdane ve alicenabanede muvaffak oldu ki gönlünün perestîdesi olan sevdiğine kendi tarafından bile bir tenezzül, bir zillet vukua getirilmeksizin bunca seneden beri mütehassiri olduğu nimete nail ve vasıl oldu.

İnsaniyet ve medeniyet-i hakikiye işte böyle Emanetçi Sıtkı ile Dimyatizade Ayşe Şeref Hanımın hâl ve hareketi istilzam ve istihsan eyler. Buna muhalif olarak birçok romanlarda görülen ve bazılarına gülünüp ve bazılarına ağlanan ve hele sözün en doğrusu hemen kâffesine gülünen ahval ise medeniyet ve insaniyet-i hakikiyenin mukteziyatından değil âdeta şakavet ve şehvet-perestînin ilcaatındandır. Bu yoldaki hâller bir familya teşkilini teminden ziyade familyaların perişanlığını teshil suretinde netayic-i vahimesini gösterirler. Bu yoldaki vukuuat ise perişanlığın tahakkukundan sonra bile bir ailenin tecdiden ve ihyaen teşekkülü tarikini irae eyler.

7

HAYRET BER-BÂLÂ-YI HAYRET

Sıtkı ile Ayşe Hanımın şu yukarıki fıkrada görülen suretle vuku-ı izdivaçları bunların hususiyat-ı ahvaline vakıf olanları da olmayanları da duçar-ı hayret eylemiş idi. Kadından erkekten birtakım kimseler bu düğüne başka türlü kusur bulmakta inat ve ısrar eylemişlerdir ki bu kusur pek çok defalar pek çok kimselerin lisan-ı istihzalarına sermaye olur. Halbuki hiç düşünmezler ki şah-ı dü-cihan olan efendimiz hazretlerinin nail-i şeref-i izdivaçları olan ümmühat-ı müslimînin en çoğu da seyyibattan idi. Ne ise! Bu hayret-i umumiyenin üst tarafında daha ziyade mucib-i hayret olacak bir hâl bulunduğundan biz hezeyan-ı umumîden sarf-ı gûş-i ehemmiyet edelim de asıl o hâle bakalım. Hoş bu hâl aleniyet ve umumiyet kesp etmeyip yeni zevc ve zevce arasında kalmış ve asıl tesiri de Ayşe Hanım üzerinde görülmüştür. Şöyle ki: Düğün ve zifafın bir pazar günü ve dul kadına mahsus bir suret-i muhtasarada vukuu için Ayşe Şeref Hanım pek ziyade arzu gösterdiyse de Sıtkı Efendinin bu baptaki arzusu ona muhalif olarak bilâkis düğünün perşembe günü olması ve kendisi ergen bulunmak hasebiyle bakirane bir surette yapılması cihetinde görüldüğünden hanım dahi herhalde kadınlık hâlinin de inzimam-ı muavenetiyle bu surete muvafakat göstermiş idi. Pek kâmilâne ve kibarane bir düğün yapılarak paça günü merasimi bile kemal-i itina ile icra olunduktan, yani düğün münasebetiyle konakta hâsıl olan fazla kalabalık savuştuktan sonra Sıtkı Efendi zevcesine, "Hanımefendi, konağınızı gezer misiniz? Asıl kendi dairenizi görür müsünüz? Bunda da benim refakat ve delâletimi kabul eder misiniz?" suallerini bi'l-irad muvafakat cevabını aldıktan sonra kemal-i izzet ve ihtiram ile koltuğuna girerek konağı gezdirmeye başladı. Salonları, kitap odasını, antika odasını, lihye-i saadet odasını filânı gezdikten sonra nihayet bir yatak odası ve bir küçük salon ve yatak odasının yanında bir sandık odası ve gayet güzel bir küçük hamamdan ibaret bir daireye girilmekle Sıtkı Efendi, "İşte burası sizin kendi dairenizdir!" deyince Ayşe Şeref Hanım daha ilk anlarda dairenin intizamını pek beğendi ve fevkalâde hoşlandığını efendisine dahi söyledi ise de mefruşatı ve kendi levazımı tezyini için cemedilmiş olan elmasları, esvapları filânları birer birer muayeneye girişir girişmez zavallı kadıncağız buz gibi dondu kaldı. Âdeta alıklaşmak nev'inden bir hâl ile Sıtkı Efendinin yüzüne baka kalıp kelime-i vahide tekellümüne muktedir olamıyor idi. Nihayet güzel gözlerinde yaş birikmeye başlayarak fındık cesametini bulan bu yaşlar birer birer eşk-i şükran olmak üzere efendinin kim bilir ne gibi hissiyat ile lerzan olan ellerini ıslattılar. Çünkü kadıncağız olanca cür'et ve cesaretini toplayıp kocasının ellerine sarılarak öpmeye davrandığı ve o ise karısının ayaklarına kapanırcasına bir suret-i tekrim ve tazim ile öptürmekten imtina eylediği sırada hanımefendi, "Gerçekten büyük adam imişsiniz. O kerem-kâr ellerinizi bana öptürünüz! Beni bu hazdan mahrum etmeyiniz!" demiş idi de kocasının imtinaına galebe ederek yine ellerini öpmüş idi.

Zavallı kadıncağız için bu mertebelerde mucib-i hayret olan hâlin hakikatini galiba anlayamadınız. O ise pek sade bir şeydir. İlk kocası Rıza Beyefendi israf ve sefahat yolunu açarak konağın zi-kıymet eşyasından ve hanımın esvabından ve mücevheratından her ne satmış ise cümlesi Sıtkı Efendi tarafından mübayaa olunup bu dairede cemedilmesinden ibarettir. Zevcesinin hayreti üzerine, "Sizin hanenizi, sizin endamınızı tezyin etmiş olan bu eşyayı nefisenin yad ellere geçmesini gönlüm arzu etmediğinden böyle yaptım. Hatta bir gün olup da hakkınızdaki ubudiyetimin bu derecelere vasıl olacağını ummadığım hâlde şu dünyaca kendim için bahtiyarlığı bundan ibaret sayarak iktidarımın en büyük kısmını buna sarf eyledim. Şu daireciğe girip kâh ağlayarak kâh ağlamayarak gönlümü eğlendiriyor idim. Şu kapıların birisinden sevgili Şeref'im bir peri gibi zuhur ediverecek diye hayallere kadar varıyor idim. Dikkat buyurur musunuz ki iki gözüm, yatak odanızdaki yorganlar dahi kendi gelinlik yorganlarınızdır" deyince gelin hanım, "İşin bu derecesine varmayınız efendiciğim! Kâfir şeytan aklıma fena şeyler getiriyor. Âdeta benden intikam için böyle yaptığınızı ihtar ediyor" demiş idi de Sıtkı, "Hayır efendim. Şeytan-ı lâin bir ihtarıyla âdeta kendi hamakatini gösteriyor. Benim bundan muradım size şunu anlatmaktır ki hakkınızda olan muhabbetim bir zaman için refakatinizde başka bir adam bulunmuş olmasını tasavvurla değil hatta şu alâim-i muhtırasıyla bile zevalden masun bulunduğunu anlatmaktır. "Hele bir de şu ayna etrafındaki nefaise bakınız!" diye zevcesini ayna önüne getirip onun etrafı bir zaman validesiyle beraber ve onun vefatından sonra kendisinin yapmış olduğu çevreler, oyalar, havlular, keseler ile müzeyyen olduğunu görünce Ayşe Şeref Hanım evvelki hâl-i hayretinde de kalamadı. Kocası, "Sizin ellerinizle yapılmış olan bu eşya yine sizi tezyin etmeyecek olduktan sonra sizden başka hiç kimseyi de tezyin etmeyecektir diye hükmettim de onları dahi cem'e gayret eyledim" diyor idi de artık Ayşe Hanımın Sıtkı hakkındaki muhabbet-i minnetdaranesi dahi en büyük aşkları, sevdaları da

geçerek dünyaya yeniden doğmuş zannına kadar varıyor idi. Meğer Ayşe Şeref Hanımın validesi ilk oya ve dört çevreyi satmak için yağlıkçı çarşısına gidip de ilk yağlıkçı oyaya on kuruş ve çevrelere altı kuruş verdiği, ondan ileriye geçmediği esnada Sıtkı Efendi dahi yağlıkçı Mansur Ağanın dükkânında bulunarak, "Şu kadının sattığı eşyanın değer pahası ne ise ver de benim hesabıma al!" emrini vererek oradan savuşmuş ve ondan sonra dahi zavallı kadın çarşıya her ne getirir ise alması için Mansur Ağaya emr-i kat'i vererek valide ile kızın yaptığı el işlerinin kâffesin kendisi mübayaa ettirmiş imiş.

Müteveffa Rıza Bey gibi bir koca elinde insanlar ve erkekler hakkında bittabi pek fena bir fikir peyda eylemiş bulunan Ayşe Şeref Hanım şu ahval meyanında nihayet bir de insan mostrası görerek yalnız Sıtkı Efendiye değil insanlığa, erkekliğe de yeniden bir meftuniyet peyda eyliyor idi. İşte hanımefendinin dairesi dahi bu surette temaşa edildikten sonra Sıtkı Efendi, "Şu konak içinde müstakil ve her türlü emir ve nehye muktedir bir hanımefendisiniz. Hele bu daire içinde sizin üzerinizde hiçbir amir bulunmayıp buraya zevcinizi kabul ve adem-i kabulde dahi tamamıyla muhayyer ve muhtarsınız. Emreder iseniz Sıtkı'cığınız dairenize gelip arz-ı ubudiyet eyler. Yine emreder iseniz sizi asla taciz etmeyip selâmlıkta yahut kitap odasında zamanını geçirir" demesiyle Ayşe Şeref Hanım müştakane ve minnetdarane bir muanaka ile kocasına, "Emrederim ki umur-ı ticariye ile meşgul olacağınız zamanlardan maada her dakikanızı bu dairede zevceniz ile hüsn-i muaşerette geçireceksiniz. Bununla beraber yine emrederim ki gerek konakta gerek hariçte gönlünüzün istediği gibi harekât ve sekenatta tamamıyla muhtar olup gönlünüzün arzusu vechle hareketten kendinizi asla memnu' etmeyeceksiniz" dedi ve filvaki ikisi dahi ilâ-ahirü'l-ömr bu muhakeme ahkâmına riayetten halî kalmadılar. Hak taalâ hazretlerinin böyle bir maişet-i bahtiyaraneyi cümle hakkında müyesser buyurması için biz dua ederiz. Elbette karilerimiz dahi "Amin!" derler.

İntiha

CANKURTARANLAR[28]

1

CANKURTARANLARIN BİRİSİ

Avrupalılar eğlenceye pek müptelâ adamlardır. Bilirsiniz ya! Büyüğü küçüğü, zengini züğürdü eğlencesiz duramazlar. Hele Fransızlar bu eğlence hususunda Avrupa'nın sair akvamına da faiktirler. Onlara eğlence merakı abâ ve ecdatlarından miras kalmış bir hastalıktır. Çünkü onlar eski Golovaların ahfadıdırlar ki eğlenceyi cihanda en mühim şeyler üzerine bile tercih ederler idi. Bir zarifin demiş olduğu vechle Golovalar validelerinin rahimlerinden bu dünyaya ağlaya ağlaya çıkmayıp güle güle çıkarlar denilse mübalâğaya haml olunamamak lâzım gelir. Bu suret mübalâğaya haml olunamaz ise biz dahi "Golovalar öldükleri zaman dahi akraba ve taallukatı feryat ve figanlar ile ağlamaya bedel kahkahalar ile gülerler idi" deriz de bunu dahi mübalâğaya hamletmemek lâzım gelir. Herhalde şurası lâtifeye haml olunamayacak hakayık-ı mutlakadandır ki Avrupalılar alelumum eğlenceyi pek severler ve bunlar meyanında bilhassa Fransızlar daha ziyade severler. Tiyatrolar, balolar, müsamereler, bahçe safaları, sayd ve şikârlar, sporlar falan bin türlü eğlenceler bunların havayic-i mübrimesinden oldukları gibi çançanlık, çalçenelik dahi bunların en ziyade sevdikleri eğlencelerdendir.

"Çançanlık" ve "çalçenelik" ne olduğunu anlayamadınız mı? Ciddî erkekler beyninde pek de carî lügatlardan değil ise de kocakarıların en ziyade beğenilecek tabiratındandır. Bizim musahabe dediğimiz şey ki eğlenmek için "lakırdı etmek" dahi denilebilir. Lâkin musahabeler, lâkırdı edişler herhalde az çok ciddî şeyler üzerine olur. Herkes müstahzaratını ortaya koyarak senli benli bir söz edilir. Fransızların "kuzeri" dedikleri şeyde ise öyle ser ü bün dahi matlup değildir. Herhangi bir ucundan olur ise olsun silsile-i sühan bir kere ele alındı mı, artık çekilir uzatılır, nereye kadar götürülebilir ise götürülür.

Teofil Gotiye'nin demiş olduğu vechle Avrupa'da ve hele Fransa'da "kuzeri" merakı o kadar ileriye götürülmüştür ki mücerret "konuşmak" için bir şehirden öteki şehre kadar şedd-i rahl edenler nevadirden değildir. Bu merak şimdilerde İngilizlere dahi sirayet etmiş olduğunu gazeteler söylüyorlar. Hem de İngilizler çançanlık, çalçenelik hususunda Fransızların kendilerine öteden beri faik olduklarını bildikleri cihetle mücerret bunları dinlemek için Fransa'nın büyük şehirlerine gelirler ve gûnagûn külfetler ile Fransız familyaları meyanına karışarak edilen çançanlıkları, çalçenelikleri dinlerler imiş.

28. Letaif-i Rivayat, 23. cüz, İstanbul, 1311, 80 s.

Besbelli kendileri kesret-i kelâm erbabından olmadıkları cihetle hiç kendilerini zahmete koymaksızın başkalarının zahmetlerinden istifade etsinler diye bu tedbiri bulmuşlardır.

Bu çançanlıkların bazıları hakikaten pek bayağı şeylerdir. Meselâ erkân-ı musahabeden birisi geçen gece tahta kurularının şerrinden sabaha kadar nasıl uykusuz kaldığını anlatmaya başlar. Bunu bir buçuk saat anlatır. Fakat işte bu kadar bayağı bir şeyi herkese dinletebilmek için olur olmaz talâkat kifayet edemez ha! İnsan mirkelâm olmalıdır ki bir salon dolusu halkı ağzına baktırabilsin. Çançanların bazıları ise daha mahir olurlar. Meselâ sayd ve şikârda gezer iken bir ağacın kovuğunda yerleşmiş olan kovan arılarının balını nasıl çaldığını hikâye eden zatın çançanlığı gibi ki öyle binlerce arıların kendi canları için biriktirmiş oldukları hazine-i lâtifeyi kendisine hiçbir zarar eriştirmeksizin çalabilmek az müşkülâttan değildir. Çançanlar bazen daha ziyade maharetli de olurlar. Ol kadar ki, âdeta bir muktedir muharrir bunları kaleme alarak en muteber gazeteler ile neşr ve ilâna bile lâyık bulur ve neşreder. Hatta bir yerde şifahen söylenmemiş olduğu hâlde hayalden res'en kaleme alınan bazı kuzeriler en müntehab bend-i mahsuslardan olmak üzere sahaif-i matbuata derc ve neşr olundukları da çok görülür. Ne hacet? Matbuat lisanında "bend-i mahsus" denilen makaleler dahi birer kuzeri, birer musahabe, yani birer çançanlık değil midirler?

Çançanlıkta, çalçenelikte en ileriye gitmiş olanlar Marsilya ahalisidirler. Zira çançanlık için insanın biraz söz ebesi, biraz geveze, biraz zevzek olması lâzım gelip bu "biraz"ların birçoğu da mübalâğa ve ifrat meratibine doğru uzanarak nihayet yalancılıkta karar kılmalıdır. Bu sıfatlar ise her memleket ahalisinden ziyade Marsilya ahalisinin sıfat-ı mümtazesindendir. Onlara bunu biz isnat etmiyoruz. Bu hâl onların şöhret-i sabıka-ı tarihiyesi hükmüne girmiştir.

İmdi bir kış gecesi Marsilya'da bir salonda çançan ediliyor idi. Evvelâ müsabaka suretiyle birtakım fıkralar söylendi ki, o müsamerenin hakikaten bir Marsilyalı müsameresi olduğu gereği gibi tahakkuk eyledi. Meselâ aralarında bulunan bir Parisli kendi mensup olduğu Gard republiğin taburunun tambur majörü elindeki topuzu sallayıp sallayıp havaya doğru bir atış atmış ve topuz o kadar yükseğe gitmiş ki üç gün sonra ancak yere düşebilmiş diye bir yalan söylediği hâlde Marsilyalının birisi:

—Benim mensup olduğum taburun tambur majörü de böyle topuzu savurdu savurdu da havaya bir atış attı ki ne zaman düşecek diye üç gün üç gece beklediğimiz hâlde topuz düşmediği gibi beş gün beş gece daha bekledik yine düşmedi. Hiç de düşmedi vesselâm! Topuz cevv-i havaya eb'ad-ı namütenahiye doğru hâlâ gidiyor! diye Parisliye galebe çalmış ki Marsilyalıların bu yoldaki müsabakaları pek meşhurdur. Fakat çançanlık hususunda böyle adî şeylerle gereği gibi çeneler yorulduktan sonra nihayet ehl-i müsamereden birisi geçen yaz Lyon şehrinde iken Ren nehrinde bir adamı garktan kurtarıp bu sayede bir tahlisiye madalyasına nail olduğunu ber-vech-i atî hikâyeye başladı.

—Lyon şehrinden hariçte rıhtım üzerinde oturup nehrin aheste aheste cereyanını temaşa eyliyor idim. Nehrin karşı tarafına üç kişi geldi. Bunlar soyunmaya başladılar ki nehirde yıkanacakları anlaşıldı. Vakıa hamam olmayan yerlerde yıkanmak için nehirlere girmek daire-i belediye tarafından şediden taht-ı memnuiyete alınmış ise de daire-i belediye her yerde bir hamam yaptıramaz ya! Her yerde çavuşları dahi bulunamaz. Binaenaleyh bizim karşımıza gelen üç adam dahi o civarda hamam olmadığından ve belediye çavuşu dahi bulunmadığından şöyle bedavaca bir istihmama koyuldular.

Ehl-i müsamereden birisi buraya bir mülâhaza sıkıştırmak için sözü kesti. Dedi ki:

—Zaten yüzmek merakında olanlar hamamları sevmezler de! Bunlar enine boyuna yüzmek ve dalmak için hamamsız yerler ararlar. Hani ya hikâye olunan üç adamın Ren nehrinde açık bir mahalde yıkanmak istemeleri öyle bedava bir hamama nailiyet için olmaktan ziyade serbestçe yüzebilmek için olduğunu itikat eylerim.

Bu mülâhaza bazıları tarafından tahsin olundu. Sahib-i hikâye tekrar söze başlayarak dedi ki:

—En evvel bu üç adamdan birisi nehre atlayıp yüzmeye başladı. Suyun akıntısına doğru bir hayli gittikten sonra karaya çıkıp akıntı yukarıya doğru yüzmek mümkün olmadığından arkadaşlarının yanına kadar karadan yürüyerek avdete başladı. Bu adam henüz arkadaşlarının yanına gelmemiş idi ki ikincisi nehre atlayarak bu ise bilâkis nehri karşı karşıya geçmeye davrandı. Geçti ya! Yüze yüze ta benim bulunduğum yer hizasına kadar gelerek karaya çıktı. Onu müteakiben üçüncü arkadaş dahi suya girdi ise de yüzmek bilmediğinden boydan ziyade suya kadar gidemeyip birkaç defa daldıktan çıktıktan sonra kenara çıktı giyinmeye başladı. Nehri karşıdan karşıya geçip benim bulunduğum sahile kadar gelmiş olan ikinci adam tekrar karşıya geçmek için suya atlayarak yirmi otuz kulaç attıktan sonra "Aman! Cankurtaran yok mu?" diye feryat ve figana başlamasın mı?

Hikâyeyi söyleyen zat şu feryat ve figan sözünü söyler iken bütün huzzarın nazar-ı dikkatleri açılarak "Ey sonra? Acaba herife ne olmuş?" diye isticale başladılar. Hikâyeyi söyleyen zat dedi ki:

—Ne olacak adamcağızın sinirleri mi çekilmiş ne olmuş? Bir yandan "Cankurtaran yok mu?" diye bağırıyor, bir yandan da suya dalarak âdeta boğulmak hâllerine geliyor. Bu hâl huzzar meyanında suda boğulmaya dair bir mübahase-i mühimmeye meydan açmış oldu. Fakat bu mübahase-i mühimme kuru bir çalçenelikten, kuru bir çançanlıktan ibaret kalmadı. Karilerimiz bunu işitmiş olsalar idi, epeyce müstefid olurlar idi. Zira erbab-ı musahabe meyanında birkaç da tabip bulunduğundan onların teşrih-i mesele etmelerinden anlaşıldı ki insan yüzmekte ne kadar mahir olsa bu maharetine mağrur olmamalıdır. Soğuk suyun asab ve adelât üzerinde bazı tesiratı oluyormuş ki bu tesirat ile müteessir olan a'za hareketten kalarak el ayak kımıldanmaz oluyormuş. Bunu herkes müstefidane bir tavır ile dinledikten sonra sahib-i hikâye yine kendi hikâyesine girişti. Dedi ki:

—Adamcağızın bu feryat ve figanı üzerine karşı tarafta bulunan arkadaşları vakıa ziyadesiyle telâşa düştüler, çırpınmaya, haykırmaya başladılar ise de anlaşıldı ki arkadaşlarının imdadına gelmek için hiçbirisinde cesaret yok. O civarlarda sandal falan dahi bulunmadığından herifin tehlikesi gittikçe tahakkuk ediyor. Bir defa daha su üzerine çıkarak "Cankurtaran yok mu, boğuluyorum!" diye bağırdıktan sonra, bir daha battığını görünce ve benden başka da imdada yetişebilecek kimse bulunmadığını anlayınca artık dayanamadım. "Ne olursa olsun şu adamı kurtarırım" diye hemen kalktım. Elbisemi çıkarıp kendimi rıhtımdan aşağıya kaldırdım atıverdim. Köpekleme yüzmek nev'inden beş on hamlede mağrukun yanına vardım.

"Mağrukun" sözü üzerine bazı kadınlar içlerinden çığlık koparmak nev'inden içlerini çektiler. Erkeklerin dahi betleri benizleri kül kesildi. Zira herkes herifi gerçekten boğulmuş sandı. Sahib-i hikâye bu hâlleri görünce kendi çançanlığına umduğundan ziyade ehemmiyet verildiğini anlayarak evvelkinden ziyade bir iştiha ile dedi ki:

—"Mağruk" dedim ama adamcağız henüz boğulmamış. Daha sağ idi. Benim yaklaştığımı görünce "Aman efendi! Kurtar beni, kurtar!" dedi. "Korkma efendi korkma! İşte geldim" diye sokuldum.

Malûm a, böyle kalabalık yerlerde müstemiler meydan bırakmazlar ki insan hikâyesini bilâ-fasıla nakleylesin. Bir bahis dahi böyle bir mağrukun üstüne varılmaktaki tehlike hakkında açıldı. Söze söz katmak vakıa pişmiş aşa soğuk su katmak kabilinden olunur ise de bazı mülâhazalarda müstemiler için faide-i külliye dahi vardır. Ez-cümle bu mülâhazalardan dahi anlaşıldı ki imdadına yetişilen mağruk, bazen can havliyle insana sımsıkı sarıldığından onu kurtarayım der iken insan kendisini tehlikeye duçar etmiş olur. Tehlikedeki adam hiç hareket etmese onu kurtarmak daha kolay olur. Hatta birkaç kimseyi kurtarmış ve bu emr-i tahliste tecrübe ve maharet peyda eylemiş olanlar bu hâldeki adamı biraz terk ederek tamam bayıldıktan, yani kendisine sarılıp da tehlikeyi arttırmaya iktidarı kalmadıktan sonra emr-i tahlise mübaşeret ederler. Şu mülâhazalar dahi bittikten sonra sahib-i hikâye yine söze başladı. Dedi ki:

—Vakıa işin mebadîsi pek güç oldu. Adamcağız az kaldı beni de batırıp boğacak idi. Baktım ki olmayacak. Kendimi şöyle biraz alargaya çekip badehu yüze yüze gelerek herifi kenara doğru şiddetle kakıyor ve itiyor idim. Ben itiyor idim, o çabalanıyor idi.

Nihayet on beş yirmi kere bu hareketi tekrar eyledikten sonra herifin ayakları yere değdi. Oradan karaya doğru bir sıçrayış var ki görmeli idiniz!

Herkes bu suret-i tahlise aferin-han olmaya başladığı sıra ashab-ı müsamereden birisi:

—Ey fıkra burada bitti mi? Bu hizmetinizden dolayı hani ya size bir de tahlisiye madalyası verildiğini söylüyor idiniz?

Deyince hikâyeyi nakleden zat dedi ki:

—Ben hikâyeyi oraya kadar götürmek istemiyor idim. Tevazuen burada bırakacak idim. Fakat madem ki evvelce madalyaya nail olduğumu ağzımdan kaçırmışım ve madem ki sözü siz dahi açtınız, bari o cihetini de ikmal edeyim! diye birkaç öksürdükten ve kendisine bir tavr-ı ehemmiyet verdikten sonra dedi ki:

—O aralık ben yalnız adamcağızın ettiği teşekkürler ile bi'l-iktifa karşı tarafa doğru yüzmeye başladım ise de ben elbisemin yanına gelerek giyinip kuşanmazdan evvel bu üç adamın en yakın köprüden geçerek süratli bir meşy ü hareket ve gayet memnunane bir tavır ile yanıma geldiklerini gördüm. Üçü birden tekrar arz-ı teşekkürle beraber böyle sayesinde bir can kurtulmuş olan zatın kim olduğunu bilmek kendilerince ehem ve elzem olduğu beyanıyla vizite kâğıdımı istediler. Diriğ edilebilir mi? Bir vizite kâğıdı verdim. Bir de ertesi gün ikametgâhıma bir mektup gelerek Lyon şehri cemiyet-i tahlisiyesi tarafından davet olunmayım mı?

Hem de cemiyetin bana itasına karar verdiği bir tahlisiye madalyasını almak için!

Artık herkeste bir cuş u huruş-ı memnunane! "O!. O!. lâzım ya!" diye tasdik ve tasvip yolunda bin şematet! Hikâyeci ise gittikçe artan gayretiyle dedi ki:

—Doğrusu ya! Bu mükâfata ben de sevindim. Lâkin cemiyet-i tahlisiyeye gitmek için suare kıyafetini giymek lâzım geldiğinde ben bu telebbüs işini görünceye kadar bir aralık uşağım elinde üç tane vizite kâğıdı olduğu hâlde girip gösterdi ise de bu efendilerin hiçbirisini tanıyamadım. Herhalde bade't-telebbüs misafirlerin ithalini emreylediğimde baktım ki dünkü efendiler! Madalyamı tebrike müsaraatla beraber "Bugün cemiyet-i tahlisiyeye gideceğinizi bildiğimizden beraber gitmeyi arzu eyledik" dediler. Tebriklerine bi't-teşekkür "Fakat asıl ben sizin minnetiniz altında kaldım. Zira anlaşıldı ki siz gidip cemiyet-i tahlisiyeye haber verdiğiniz için bu mükâfatı bana verdiler" dedim. Hem hanemden birlikte çıkarak yolda gidiyor idik, hem üç refikten birisi diyor idi ki: "Hayır efendim hiç de taht-ı minnetimizde değilsiniz. Böyle şeylerin âdeti ahbaba bir ziyafet vermekten ibarettir!" Öyle ya! Artık bu kadar iz'ansız da değilim a? Cemiyete gidip madalyayı alarak yeleğimin sol tarafına taktıktan sonra dördümüz birden haydi büyük hotelin lokantasına! Gelsin troflu hindiler, gelsin mayonezli balıklar. Taamı tartib için dahi Burgonya şaraplarından başlayıp nihayet şampanyada karar kıldık. Artık bir eğlendik, bir eğlendik ki değmeyiniz gitsin.

Bu zat hikâyesini bitirdiği zaman ehl-i müsamerenin kâffesinde muvakkat bir sükût peyda oldu ki, bu da herkesin nazar-ı tecessüsü şu cankurtaran kahramanın şekil ve simasını muayene için kendi üzerinde içtima eylemesinden naşi idi. Derken salonun bir tarafında iki erkek ile üç kadın arasında bir kahkaha peyda olmasın mı? Bu iki erkeğin birisi demincek "Bir de madalya almadınız mı idi ya!" diye sual eden adam idi. Bu kahkahaların sebebini mi soruyorsunuz? Bu kahkahaların neye dair olduğunu kimse bilmiyor. Hatta uslu, akıllı takımdan bazı kimseler böyle bilâ-lüzum koparılan kahkahadan biraz alındılar bile. Öyle ya! Ortada ne var ki neye güldüler? Nihayet bu insanların en cür'etlisi kahkahanın hikmetini suale bile cesaret aldı. Teessür ve hiddetini mümkün mertebe yenerek:

—Efendiler! Gerçekten gülecek eğlenecek bir hadiseye müsadif oldunuz ise izah buyurunuz da bari biz dahi eğlenelim, kahkahanıza iştirak edelim, dedi. Bu kahkahayı meydana çıkaran iki erkekten birisi hem de madalya sualini sormuş olan zat:

—Efendim! Kahkahamızın sebebini size dahi hikâye edebiliriz. Muhakkaktır ki siz dahi ziyadesiyle eğlenir ve kahkahalarımıza iştirak edersiniz. Lâkin bunun için Ren nehrinde cankurtaran zatın müsaade-i mahsusasına muhtacız, demesiyle herkesin nazar-ı dikkati yine o cankurtaran efendiye münkalip oldu ve mumaileyh:

—Hay hay efendim! Ahbabı eğlendirip kahkahalarınıza teşrik edecek olan hikâyenin benim ruhsatımla nakledilmesi eğer hikâye bana veyahut söylediğim hikâye-i tahlisiyeye taallukundan naşi ise o hikâyemde zerre kadar yalan ve mübalâğam olmadığına emin bulunduğumdan istediğiniz ruhsatı ma-ziyadetin veririm! Demesi üzerine o kahkahacı efendi dahi:

—Hayır efendim! Sizi tekzip değil bilâkis tasdik yolunda bir şeydir mukaddimesiyle söze başladı da dedi ki:

—Söyleyeceğim şeyleri Lyon'da bi't-teehhül yerleşmiş kalmış olan biraderim Aşil Batko bana hikâye eylemiştir. Bunlar üç arkadaş oldukları hâlde bir zamandan beri eğlencesiz kaldıklarından kendilerine bir eğlence bulmayı düşünmüşler. Birisi demiş ki: "Ben buldum. Ren kenarına gideriz. Nehre gireriz. Birimiz boğulmak taklidi yapıp diğer birimiz onu kurtarırız. Sonra cemiyet-i tahlisiyeye ihbar ile o cankurtarana bir madalya istihsal ederiz. Az eğlence midir?"

Daha hikâyenin burasına gelinir gelinmez herkesin nazar-ı dikkati hem de bir iştibah tavrıyla tekrar cankurtaran efendiye münkalip oldu ise de Mösyö Banko hikâyenin bakiyesiyle bu iştibahı ve cankurtaran aleyhinde mukaddimesi peyda olmaya başlayan suizannı pek çabuk defeyledi.

Zira dedi ki:

—Hayır madamlar! Hayır mösyöler! Zikr olunan üç zatın birisi bu efendi değildir. Zira bu efendi Parisli olup bizim üç arkadaşın ise üçü dahi Lyonlu idiler. Bunlar verdikleri karar üzerine Ren nehri kenarına varmışlar ise de orada birisinin aklına başka bir şey gelmiş ve arkadaşlarına "Güzel ama tahlisiye madalyasına nailiyetten sonra bir de ziyafet yapmak âdettir. Bu ziyafet dahi yapılacak mı?" demiş idi. Ziyafet masrafı ca-yı mülâhaza olduğundan arkadaşlar birbirine bakışmaya başladıkları sırada nehrin karşı tarafında bir efendinin oturmakta bulunduğu görülünce "Ha işte madalyayı da şu efendiye kazandıralım, ziyafet masrafını da ona tahmil edelim!" dediler ve bu kararı ittifak-ı ârâ ile tasdik eylediler. Fakat...

Şu sıfırların işgal eyledikleri mahallere dahi Mösyö Banko'nun söylediği sözler kayıt olunacaklar idiyse de ehl-i müsamere meyanında peyda olan gürültülü bir kahkaha Mösyö Banko'nun söylemiş olduğu sözleri işitmeye müsait olamadı ki kayıt olunabilsinler. Bir kahkaha bir kahkaha ki kadınlar oturdukları kanepelerin arkasına doğru yıkılarak ve erkekler oturdukları yerlerden fırlayıp ayağa kalkarak gülmekten katılmak, bayılmak, çatlamak derecelerini buldular. Zaten sözlerin bakiyesi işitilmeye hacet dahi kaldı mı ya! İşte her şey anlaşıldı bitti. Öyle ya! Bîçare cankurtaranın kurtardığı adam işte şu üç refikin birisi olduğunu kim anlayamayacak? Ma-haza bu muazzeplikten dolayı cankurtaranın gayreti yine şayeste-i medh ü sena görüldü. Zira adamcağızın hileden haberi yok ki? Kendisi kemal-i safvet ve fedakârane bir gayret ile bir mağrukun imdadına koşup helâkten kurtarmış, ama kendisi yetişmese imiş de mağruk yine helâk olmayıp yunus balığı gibi yüzerek karaya çıkacak imiş. Bundan ona ne? Ne bilsin? Her hâlde nail olduğu madalyaya bihakkın nail olmuş ve üç Lyonlu'ya verdiği ziyafeti de bihakkın vermiştir. Eğer bunda gülünecek ve hatta tayip olunacak bir şey var ise o da hileyi tertip edenlere aittir.

Ehl-i müsamere keyfiyeti böyle muhakeme ve böyle hükmederek cankurtaran efendinin beraati tahakkuk eyledi ise de kahkahanın bakiyesi o geceden sonra bir haftaya, birkaç haftaya kadar akıllara geldikçe insanı güldürmekte yine devam ede gitti.

2

DİĞER BİR CANKURTARAN

Şu ilk cankurtaran hikâyesi bitirilerek ehl-i müsamerenin kahkahalarına dahi biraz itidal geldikten sonra hane sahibi:

—Asıl bir cankurtaranlık benim hakkımda vaki oldu. Asıl ben bir mevt-i muhakkaktan kurtuldum ki eğer ahbap müsaade ve emreder idiyse ben kendi sergüzeştimi hikâye edeyim de bakınız ne mühim bir şeydir, deyince herkes sahib-i haneye teveccüh ederek hatta içlerinden birisi:

—Ber-vech-i peşin hemen şimdiden bolca bir gülelim mi bile, demiş ise de sahib-i hane:

—Acele etmeyiniz, belki bu peşininizin beyhude olduğu tahakkuk eder de nadim olursunuz, diye kendi sergüzeştinin müstemilerce havftan renkleri atmaksızın dinlenemeyecek sergüzeştlerden olduğunu da bade't-te'min:

—Fakat evvelâ çubuğumu getirmeliyim! diye salondan çıktı ve beş on dakika sonra elinde bir kulaç ve bilek kalınlığında, kalın bir kiraz çubuğu bulunduğu hâlde salona girdi. Hikâyeye başlamak için evvelâ bu çubuğu getirmeye görülen ihtiyaçtan bazı ehl-i müsamere bu hikâyenin de mutlaka mudhikâttan olduğunu hükme başladılar ise de sahib-i hikâyeden evvel karısı:

—Hayır efendim hayır! Bu hikâye hakikaten istimaı bile insanın kanını damarlarında buz gibi donduracak kadar dehşetli sergüzeştlerdendir, diye erbab-ı intizarın intizarlarını boşa çıkardı. Kocası ise çubuğu masa üzerine koyarak ve kendisi dahi mühim bir nutka hazırlanan hatib tavrını takınarak birkaç kere de öksürdükten, yutkunduktan sonra dedi ki:

—Madamlar! Mösyöler şu çubuk bana Mesajeri Maritim vapurları memurlarından bir dostumun ta İstanbul'dan hediye getirdiği bir çubuktur. Nefis kiraz ağacından mamuldur ki bununla içilen tütünün dumanını gayet serin

ve rayihalı verdikten başka bu çubuğun elde bulunması âdeta bir nev' silâh makamına da kaim olur.

Herkeste çubuğa daha dikkatli, daha ehemmiyetli bir bakış var! Hatta bazı oturdukları kanepelerin çubuğa nispetle alçak düşmelerinden naşi masa üzerindeki çubuğu lâyıkıyla görmeyenler yerlerinden kalkıp ve yükselip çubuğu o suretle güzelce bir temaşaya başladılar. Ta masanın yanına sokularak ve çubuğu ellerine alarak dikkatle muayene eden erkekler bile bulundu. Nihayet çubuk ehl-i müsamere meyanında elden ele gezmeye başladı. Çubuk bu seyahati icra eylediği sırada sahib-i hane dahi hikâyesine mübaşeret eyledi, dedi ki:

—Vakta ki deniz hamamları mevsimi geldi, bizim Marsilya deniz hamamları pek âlâ oldukları hâlde gönlüm Gaskonya körfezi üzerinda kâin Arkaşon kasabasına giderek istihmamat-i bahriyeyi orada icra etmek arzusuna düştü. Çünkü o zamanlar henüz müteehhil olmadığımdan gönlümün bu yolda her türlü arzularını icra eylemek daha kolay idi. Arkaşon'u sebeb-i tercihim sorulmaz ya? Orada içtima eden halkın bütün Avrupa'nın her tarafından denize girmekten ziyade o yoldaki hovardalıklardan istifade için toplanmış bir heyet-i müntehabe olduğunu bilmeyecek kimse yoktur. Gençlik, bekârlık hasebiyle ben dahi bu hevesle Arkaşon'u sair yerlere tercih eylemiş idim. Marsilya'dan kalktım, Lyon şimendiferine binerek doğruca Arkaşon'a vardım. Etibbanın reylerine müracaatla günde kaç nöbet ve hangi zamanlarda ne kadar müddetlerle denize girileceğine karar verildikten sonra, o kararı kemal-i itaat ve dikkatle icraya başladım. Bununla beraber riyazet-i bedeniye dahi gerek etibbanın tavsiyeleri muktezasından ve gerek benim de pek ziyade zevkime giden mevaddan olmağla her gün bir tarafı tutarak birkaç saat geziniyor idim.

Şu izahat müstemiler tarafından:

—İşte deniz hamamlarına böyle gitmelidir! Tamam tabibane hareket! diye tasdik olunuyor ve bazı kimseler ise:

—Hele sıhhat ve afiyet ümidiyle deniz hamamlarına gidildiği hâlde türlü hevesata kapılarak evvelkinden daha zayıf ve âdeta hasta hâlde gelenlere pek şaşılır ya, tarzında tabibane ve hakimane mülâhazaları yanlarında bulunanların kulaklarına isal eyliyor idi. Sahib-i hane ise hikâyesinde devam eyliyor idi. Diyor idi ki:

—Bir gün yine gezinmeye çıktığımda deniz kenarını tutarak boylu boyuna yürümeye başladım. Yarım saat kadar gittikten sonra bir noktada bulundum ki bir tarafım on on beş metre irtifaında gayet güzel kayalık ve bir tarafım dahi süt gibi limanlık bir deniz olduğunu görünce şu mevki-i şairane pek hoşuma giderek çubuğumu doldurdum. Şark çubuğunu âlâ sırma gibi şark tütünü ile doldurduktan sonra üzerine dahi yine şarktan gelme bir nev' güzel rayihalı ağaçtan ibaret bir kav yakıp koydum. Şöyle alçak ve düz bir kayanın üzerine uzanarak içmeye başladım ki hakikaten bu keyif ömür denilen memerr-i alâm ve ekdar üzerinde nadir tesadüf olunur safalardan idi.

Herkeste tasdik emareleri! Çubuğun emr-i muayenesinde bir kat daha dikkat! Sahib-i hane halk tarafından kendi hikâyesine verilen ehemmiyeti gördükçe kendisi dahi gayretini tezyit eyliyor idi. Diyor idi ki:

—Bir de ben orada müstağrak-ı derya-yı neşe ve keyf iken bahr-ı muhitin kabardığını ve suların bana doğru yaklaştığını görmeyeyim mi? Anladım ki med vukua geliyor. Fakat ben bunun ehemmiyet-i mahsusasını henüz zihnime getirmiyorum. Bunu da hâl ve mevkiin şaireliğine zamm ile daha ziyade hoşlanarak çubuğumu daha lezzetle çekerek keyfimi müzdad eyliyorum.

Ehl-i müsamere meyanında birtakım ressam ve şair adamlar dahi var idi ki bunlar ahval-i tabiiyede görülen bu yoldaki letafetlere hayran adamlar oldukları gibi kendi hayretlerini başkalarına da isal etmeyi ressamlık şanına muvafık gördüklerinden o yoldaki mülâhazalarıyla dahi hikâyenin silsilesini kateylediler. Fakat bu mülâhazat-ı şairane ve ressamane makbule geçmedi, her taraftan hikâyede devam olunmasına arzular beyan edilmekle sahib-i hane dahi bunlara itaaten dedi ki:

—Bir de aklımı başıma aldığım zaman arka tarafımdaki kayalara bakıp buralarda meddin nerelere kadar yükseldiğini suların kayalar üzerinde bıraktığı izlerden görüp anlayınca o zevkleri, o safaları birdenbire kaybeyledim. Öyle bir havfa duçar oldum ki derecesini tarif edemem.

Bahr-i Muhit'in cezir ve meddini ve o mevkileri bilenler daha hikâyenin bu derecesiyle sahib-i hanenin nasıl bir tehlikeye duçar olmuş bulunduğunu tahmine başlayarak mukaddime-i havfına iştirak eyledikleri çehrelerinden anlaşıldı. Sahib-i hane dedi ki:

—Bulunduğum yerde yarın üzerine tırmanıp çıkabilecek ne yol var ne iz! Şöyle ki gözlerimin aldığı mesafelere kadar baktım, ne ileride ne de geldiğim tarafta kezalik yar üzerine çıkabilecek yol, iz, merdiven falan bir şey yok. Laakall bir çeyrek saat koşmalıyım ki böyle bir meferr bulabileyim. Onu da bulabilir isem!. Bulabileceğime hiç de emniyetim yok!

Anlaşılıyor ya? Bu hikâyeyi dahi Lyon'da Ren nehrinde icra olunan cankurtaranlık hikâyesi gibi mudhik zannedenlerin zanlarındaki butlan meydana çıkmaya başladı. Meddin vukuu ve kaçacak bir yerin fıkdanı haber verilmesi üzerine tehlike nazarlarında daha ziyade taayyün etmeye başlayınca huzzardan sahib-i hanenin korkusuna iştirak edenler dahi çoğalmaya başladı. Hem bunların adedi çoğalıyor idi hem de her birinin derece-i havfları artıyor idi. Sahib-i hane ise sözlerinde bu tesiri gördükçe gayretini arttırarak diyor idi ki:

—Bulunduğum yerde kalmak muhakkakan helâk demek olduğunu artık apaşikâre görünce var kuvveti bacaklarıma vererek geldiğim tarafa doğru koşmaya başladım. Koşuyorum, koşuyorum, ama meddin kabarık dalgaları dahi bana doğru koşuyorlar. Bunlar yolumu kesmeye takarrüp eyledikleri hâlde ben ileriye doğru gözlerimin aldığı mesafeye kadar bakıyorum da hâlâ kayalardan tırmanıp yar üzerine çıkabilmeye salih hiçbir yer göremiyorum.

Birkaç kişi:

—Ne müthiş sergüzeşt! Aman yarabbi ne korkunç hâl! Mevt-i muhakkak vesselâm! demeye başladılar. Artık nazar-ı dikkatlerini çubuktan da sarf

ve tahvil ederek herkes gözlerini sahib-i hanenin gözleri içine diktiler. O zamana kadar erbab-ı müsamere meyanında bu hikâyeye pek de kulak vermeyenleri bulunuyor ve bunlar hâlâ Lyon'daki cankurtarana gülmek gayretinde devam eyliyor idiyse de sahib-i hanenin hikâyesine pek ziyade ehemmiyet vermeye başlayanlar:

—Ey canım susalım! Zira bu sergüzeşt diğeri gibi bir lâtifeden ibaret değil! diye cümleyi sakitane istimaa davet eylemiş ve cümle tarafından bu davete icabet dahi gösterilmiş olduğundan hiçbir kimse şiddetlice soluk bile almıyor ve hele hiçbirisi öksürmeye bile cesaret edemiyor idi ki, sahib-i hanenin hikâye-i müthişesini hüsn-i istimadan huzzarı menetmiş olmasınlar diye!

Artık sahib-i hanedeki itminan ve ehemmiyeti görmeli. Eski seferlerini, cenklerini hikâye eden bir invalid yüzbaşısı bile tavrına bundan ziyade ehemmiyet veremez. Ama adamcağız haksız da değil idi. Sergüzeşti hakikaten müthiş şeylerden idi. Diyor idi ki:

—Vakıa ne kadar koşsam bir meferr bulamayacağımı anladığım gibi artık adımlarım dahi cambur cumbur deniz sularına basmaya başladığı cihetle necat ümitlerinin hayalleri bile benden tebaüde başlamışlar ise de can tatlı olduğundan ben hâlâ koşmakta devam eyliyorum. Nefesim kesilmeye, kalbim halecana başlayıp yüzümden akan terler beni denizden evvel boğacak dereceyi buldu. Bir aralık tıkanıp kalakaldım. Sular bazı yerlerde topuklarıma, bazı yerlerde dizlerime kadar çıktığından ne olursam olayım dedim ise de canın kıymeti cihetiyle bu sözümü yine tasvip edemedim. Biraz daha yürüdüm. Evet artık koşamadığımdan alelâde yürüyor ve her adım attıkça sağ tarafıma, yara bakarak tırmanabilecek bir yer arıyor idim.

Bu sırada huzzardan birisi:

—Yakınlarda kayık falan bir şey görünmüyor mu idi ki haykırasınız da istimdad edesiniz? demesiyle sahib-i hane:

—Ne kayık ne bir şey! Hiç kimse yok! diye o imkânın da mefkudiyetini anlattıktan sonra hikâyenin bakıyesini dahi şu vechle nakleyledi:

—Bir de kaldırmış olduğum sağ ayağımı dize kadar su içine indirdiğimde ayağım bir daha kaldırmak ve bir adım daha atmak muhal olacak bir surette sıkışıp kalmasın mı? Ayağımı çekiyorum, ama bir türlü kurtaramıyorum. Âdeta ortası yarık bir kayanın yarığı içine girmiş, sıkışmış kalmış! Eğilip ellerim, parmaklarım ile yokladım, yani şöyle bir tırnak kuvvetiyle kazıyıp kazarak ayağımı kurtarmak mümkün ise bari o yüzden ayağımı tahlise gayret eyledim. Fakat heyhat! Ayağım öyle sıkışmış ve taş yarığı o kadar sert ki ayağımı kurtarmak kabil olamayacak vesselâm! Deniz ise layenkat' kabararak sular diz kapaklarımın üstüne kadar çıktılar. Hikâyenin peyda eylediği suret-i müthişe bazı pek sinirli kadınların sinirlerine dokunmaya başladı. Bazıları:

—Aman sizi bu belâdan kim kurtaracak ise çabuk istimdad ediniz de gelsinler yetişsinler! Zira istimaa muktedir olamayacağımız derecelerde hikâye dehşet kesp ediyor! dediler ise de birkaç taraftan:

—Susssss! fısıltıları bunları meneylediğinden meydan-ı sühan yalnız sahib-i haneye açık kaldı. Dedi ki:

—Kimden istimdad edeceksiniz? Kimse yok demedim mi? Etrafıma bakınıyorum. Uçan kuşlardan bile istimdad edeceğim, ama kuş bile uçup geçmiyor. Sular dahi yavaş yavaş kasıklarıma doğru yükselmeye başladı. Hâlâ bir aralık güya ayağımı kurtarabilir isem kaçacak yer bulabilir imişim gibi kıvrım kıvrım kıvranıp ayağımı büküyorum, ama kabil değil. Velev ki ayağımı kurtarabilmiş olayım. Nereye tırmanıp da can kurtaracağım? Sağ tarafımdaki yarlar duvar gibi yalçın bir kaya! Tırnak takacak yeri yok ki!..

Ben şu sözü söyleyecek kadar zaman zarfında sular göbeğime kadar çıktılar. Can korkusu dahi beni tamamıyla istilâ eyledi. Vakıa çoluk çocuğum yok ise de mantar gibi yerden bitmedim ya! Hısım akrabayı ve taallukat ve ehibbayı düşünmeye başladım. Tab'ıma bir hüzün geldi. Bilâ-ihtiyar gözlerimden yaş akmaya başladı. Su ise memelerimin hizasına kadar çıktı.

O pek sinirli olduklarını haber verdiğimiz kadınlar hikâyenin bundan aşağısını dinlemeye muktedir olamayacaklarını kulaklarını elleriyle, parmaklarıyla tıkamak suretiyle anlatmaya başladılar. Hatta bir iki tanesi hiçbir zaman yanlarından ayırmadıkları türlü emlâh-ı müsekkine şişelerini burunlarına tutarak salondan dışarıya doğru fırlayıp kaçtılar ki bunların çehrelerini görmüş olsa idiniz hâllerinden siz dahi korkar idiniz. Ne betleri kalmış ne benizleri! Dudakları bile bembeyaz kesilmişler, hakikaten bayılacak hâlleri bulmuşlar. Sinirleri kuvvetli olanlar ise gözlerini evvelkinden daha ziyade açmışlar idi ki, bu hâl hikâyeyi daha güzel dinleyebilmek için kulaklarını da açmak gayretinde bulunduklarına delâlet ediyor idiyse de Hak taala hazretleri insanların kulaklarını dahi ağızları gözleri hiç olmaz ise burun delikleri gibi açılıp kapanmaya müstait yaratmış olmadığından kulaklarını açmayan erbab-ı merak onlara bedel gözlerini fırlatırcasına açıp yani tabir-i mahsusuyla hane sahibini can kulağıyla dinlemeye nasb-ı nefes-i ihtimam etmişler idi.

Hane ve sergüzeşt sahibi dedi ki:

—Su yükseldikçe yükselerek boğazıma kadar geldi. Sağ tarafımdaki kayaya bakıp suların bundan evvelki medlerde nerelere kadar çıkmış olduğunu keşfediyorum. Görüyorum ki tepemden yukarıya doğru pek çok aşıp beni mutlaka boğacak. Bir adamı en büyük işkencelerle öldürmeyi "Ateşte yavaş yavaş yaktılar" diye tabir ederler. Bugün benim ölümüm ise bunun aynı demek olarak damla damla suyla boğulmak idi. O anda birisi gelip de beynime bir kurşun sıksa idi Huda alîm minnettarı olacak idim. Çünkü bir anda kurtulup gidecek idim. Lâkin ölümün böyle parmak parmak takarrübü yok mu? İşte her dakikada insanı bir ölüm derecesinde üzen şey budur.

Erbab-ı müsamere şu temsili pek doğru buldular. Sahib-i sergüzeşte tamamıyla hak verdiler. Hele hikâyenin gittikçe artan ehemmiyeti artık Lyon'daki cankurtaran hikâyesini de cümleye unutturdu. Sahib-i sergüzeşt dedi ki:

—Meddin suları boğazı da geçerek çene hizasına gelince çenemi yükseltmeye ve binaenaleyh ağzımı biraz daha uzunca müddet için sudan kurtarmaya gayretle başımı arka tarafa doğru eğdim. Vakıa bu hâlde bir dakika daha ölümün teahhurunda hiçbir fayda olmayıp bilâkis işkenceli bir dakika da-

ha temdid eylemiş oluyor isem de öyle bir zamanda bu mütalâalara mahal kalır mı? Bir dakika zarfında mevt-i muhakkakı idame-i hayat suretine tahvil edebilecek bin zuhurat, bin mucize mümkün olduğuna kanaatten insanı hiçbir şey menedemez. Derken yine bu anda hatırıma Hak celle ve taalâ hazretleri gelerek o kadar iman-ı kâmil ile canımı kudret ve merhamet-i ilâhiyesine tevdi eyledim ki eğer ömrümün her zamanında bu kadar mümin bulunsa idim, mutlaka şimdiye kadar velâyet mertebesini bulur idim.

Şu söz pek çok kimselerde lâtif lâtif tebessümleri mucip olmasın mı? Evet insan ne kadar büyüse yine bazı kere çocukluğa avdet eder. Şimdi güler iken yine şimdi ağlar. Şimdi ağlar iken yine şimdi güler. Böyle en müthiş zamanlarda en cüz'i şeyler için insanın güldüğü pek çok defalar vaki olur. Hatta bu hâline kendisi dahi şaşar. Fakat sahib-i hanenin bu dindarane mülâhazasının peyda eylediği tebessümler çok zaman devam edemediler. Zaten tebessümler dahi pek az kimselerde vaki olup daha çokları yüzlerini bile buruşturmayarak ciddî bir ehemmiyet ve aşikâre bir tedehhüş ile hikâyeyi dinliyorlar idi. Sahib-i hane sözünü hiç kesmedi. Dedi ki:

—Su yüksele yüksele dudaklarıma kadar geldi. Artık bir dakika sonra benim de mevtalardan addolunmaklığım lâzım gelmiş idi. Gariptir ki ta bu zamana kadar çubuğumu elimden bırakmamışım. Bereket versin ki bırakmamışım. Zira hiçbir kimseden istimdadım kat'iyen muhal hükmünü almış olduğu şu zamanda meğer imdadıma çubuk yetişecek imiş. Çubuğu çıkarıp her zaman ağzıma aldığım ucunu yine ağzıma aldım. Her zaman lülesine tütün doldurduğum tarafını ise havaya diktim ve işte bu çubuğu bir boru ittihaz ederek çubuğun deliğinden alınabilen hava ile teneffüse başladım ki, o zamana kadar sular dahi ağzımı burnumu örterek yalnız gözlerim dışarıda kalmış idi. Ancak gözlerimi de ben yumarak netice-i hâle gözü kapalı muntazır kalmış idim.

Hikâyenin sonlarında herkes çubuktan sarf-ı nazarla asıl sahib-i sergüzeştin hikâyesine nasb-ı sem'-i dikkat etmiş olduğu hâlde şimdi bir mevt-i muhakkaktan kendisini kurtarmaya çubuk tavassut etmiş olduğu anlaşılınca enzar-ı dikkat ve ehemmiyet bir hareket-i vahide ile yine çubuğa mütehavvil oldu. Hikâye eden sahib-i hane bile bir dakika için sözü keserek o da çubuğu bir nazar-ı şükranla ziyaret ve:

—Koca Osmanlılık! Âcizlerin imdadına yetişmek şanı her milletten ziyade sana lâyıktır. Bir vakit saye-i şevket ve muvaffakıyetinde ilâ-yı şan eylediğin bir Osmanlı padişah-ı âli-cahı bir Fransız kralının imdadına yetişmiş idi. İşte şimdi bir adî çubuğun bile bir Fransızın imdadına yetişerek kendisini vukuu muhakkak olan bir ölümden kurtardı! diye çubuğa secde edercesine measir-i minnetdarî gösterdikten sonra etraftan:

—Ey sonra? Sonu nasıl oldu? suallerini ashab-ı müsamere yağmur gibi yağdırmaya başlayınca sahib-i sergüzeşt itmam-ı hikâyeye müsaraatla dedi ki:

—Bu anda benim için düşünecek bir tehlike daha kaldı. Sular başımdan da aşıp kâmilen su altına gömülmüş idim. Fakat yüksele yüksele sular acaba

çubuğun irtifa'ını da aşacaklar mı? İşte tehlike bunda kaldığından su altında iken bunu tahmine çalışıyorum, ama bir türlü tahmin edemiyorum. Sahildeki kayalar üzerinde peyda olmuş bulunan işaretlerin irtifa'ı tahminen ne kadar olduğu zihnimde güzelce yerleşmemiş ki, o tahmin üzerine çubuğun tulundan dahi bir tahmin alarak ümit veyahut yeise dair bir hüküm verebileyim. Bir aralık sudan dışarıya elimi çıkarıp salladım. Elimin sudan kurtulup havaya temas eylediğini hissederek mutmain oldum. Fakat bu yoklamayı iki üç defa daha icra edebildikten sonra ondan dahi bir emniyet beşareti alamaz oldum. Zira sular yüksele yüksele artık elimin de havaya temas edemeyeceği dereceyi bulmuşlar idi.

Birkaç kişi:

—Tehlike hâlâ baki! dediler. Sahib-i sergüzeşt dedi ki:

—Üzüntünün asıl bundan sonrası müşkül. Su hâlâ yükseliyor mu? Yüksele yüksele ne kadar yükselecek? Ne zaman alçalmaya başlayacak? Bunları tahmine imkân yok ki! Derken ayı balığı, köpek balığı gibi insana musallat olan deniz canavarları dahi aklıma gelmeye başladılar. Malûm a? Bahr-ı Muhit'te bunlar nevadirden değildirler. Hem de ne fena ölüm! Meselâ bir ayı balığı beni yarı belime kadar yutmuş, ama ayağım bağlı olduğundan yerimden koparamıyor. Bunun üzerine kızarak çektiği gibi bacağımı dizimden koparıp ayağım taş yarığında kalmış vücudumun bakiyesini yutarak o gün bir mükemmel kuşluğa nail olduğundan dolayı Cenab-ı Hakka müteşekkiren sevine sevine çıkıp gitmiş. Badehu med, cezire tahavvül ederek sular çekildiği zaman ayağımı taşın yarığında bulmuşlar, ama kimin ayağı olduğunu neden bilsinler?

Huzzardan birisi:

—Gömleklere marka vurdukları gibi çoraplara dahi vursalar idi ondan bilinir idi, diye bir lâtife fırlattı ise de hiç kimse gülüp istihsan etmedi. Herkes şu müşkül hikâyeyi dinlemekle meşgul idi. Hane sahibi dedi ki:

—İnsanın aklına böyle bir hâlde neler geliyor! Bunca hayvanatı bize kısmet etmiş olan Hak sübhane ve teala hazretlerinin şu lütfu hiçbir zaman hatırımıza bile gelmediği hâlde, o zaman beni bir ayı balığına kısmet edebileceği ihtimalini hatırıma getirince bu haksızlığa o kadar canım sıkıldı ki!.. Ne ise! Kim bilir kaç saat hele bencesi kaç yıl böyle ne olacağımı bilmediğim bir hâlde kaldıktan sonra kendi kendime, "Acaba sular inmeye başladı mı?" diye elimi tekrar kaldırdım. Bir de elim birdenbire sudan kurtularak havaya temas edivermesin mi? Her taraftan:

—Oh! Cezir başlamış cezir! Sular çekilmeye başlamış! diye ilân-ı sürur edilmeye başladı. Sahib-i hane ve sergüzeşt dedi ki:

—Evet! Artık bendeki sevinci görmeli idi. Ama nasıl görebileceksiniz? Ben hâlâ su altında! Kendim bile göremem. Her dakikası bin yıl hükmünde bulunan şu intizar-ı selâmet zamanında kim bilir yine kaç yıl geçtikten sonra hisseyledim ki tepem dahi sudan kurtuldu. Elim ile yokladığım zaman dahi tepemin sudan kurtulmuş olduğunu anlayarak ümitlerim arttı. Filvaki biraz daha sonra başım gözlerim hizasına kadar kurtularak etrafımı görmeye baş-

ladım. Bir de bu aralık yakınımdan "Ha işte burada! Siya! Siya!" diye bir gürültü işitmeyeyim mi? Sahib-i sergüzeştin yanında bulunan bir adam:

—İmdada gelmişler galiba! deyince diğer birkaç kişi:

—İmdada gelmişler, ama pek geç kalmışlar! diye gülüştüler. Sergüzeşt sahibi dedi ki:

—İmdada gelmişler, ama sonra, yani kurtulduktan sonra "Bu gelişin bana ne faydası olacak idi?" diye sorduğum zaman herifler bilâ-tereddüt "Sizi sağ olarak kurtaramadığımız hâlde lâşenizi olsun kurtarıp familyanızdan bahşişimizi yine alır idik" demesinler mi?

İşte asıl bu fıkra huzzarı güldürdü. Hem bazıları kahkahalar bile koyuverdiler. Çünkü sahib-i sergüzeştin halâsı eski korkuyu yüreklerden kaldırmış olduğu gibi bu emr-i tahlisin bir tütün çubuğu sayesinde vukua gelmesi keyfiyeti dahi herkesi mutmain edecek letaiften bulunmasıyla kayıkçıların bu cevabı daha büyük bir mizah hükmünü almış idi. Hane ve sergüzeşt sahibi ise netice-i hikâyeyi dahi şu vech ile intac ettirerek dedi ki:

—İşte efendim sular çekile çekile nihayet ben kupkuruda kaldıktan fazla benim olduğum yerden yirmi beş adım kadar daha geriye bile çekildiler. O zaman ayağımın sıkışmış kalmış olduğu kayayı gördüm ki filvaki öyle tırnak ile el ile değil a, olur olmaz kazma ile dahi kurtulup ayak kurtarılacak beliyelerden değil. Sandalı Arkaşon'a gönderip bir taşçı celp eyledik de kalem ile yavaş yavaş taşı bollatıp ayağımı kurtarabildik.

Hikâyenin gerek garabetine gerek dehşetine gerek neticesindeki garabete şaşmadık kimse kalmadı. Lyon'daki mesele-i tahlisiye badî-i emrde pek beğenilmiş olduğu hâlde bu çubuğun gördüğü hizmet-i tahlisiye ona nispetle pek faik bulunarak öylece hükmolundu. Hatta:

—Zevi'l-ukulün gayrisine tahlisiye madalyası verilmek âdet olsa idi şu çubuğa bir altın tahlisiye madalyası verilmeli idi, diyenler bile bulundu. Lâkin müsamere henüz hitam bulmamış olduğundan çançanlıkta biraz daha devam edilmek lâzım gelir idi. Saat henüz nısfü'l-leyli bile vurmamış, ilân etmemiş idi. Halbuki mutat, nısfü'l-leylden bir saat sonraya kadar devam etmek idi.

Vakıa birkaç kişi seyahatte sayd ve şikârda, gemide, falanda tesadüf eyledikleri tehlikeleri ve onlardan nasıl halâs olduklarını anlattılar iseler de daha hikâyelerinin mebadîsinde bunların tehlikesi denizde med altında kalan sahib-i hanenin tehlikesine makiss olamayacağı anlaşılıverdiği gibi bazılarının neticelerinde dahi işin içinde bir cankurtaranlık görülemediğinden hiçbirisi tahsin olunamıyor idi.

Hakikat böyle bir cemiyette fıkra söyleneceği zaman en evvel söyleyip kendilerini kurtaranlar pek kârlı çıkarlar. Zira gittikçe fıkraların birbirinden âlâsı söyleneceğinden bunlardan daha âlâ fıkra bulunamaz ise müstemiler tarafından beğenilmeyerek sahibi dahi mahcup kalır. Vakıa müstemiler erbab-ı nezaketten oldukları hâlde meselâ söylenen fıkra mudhikâttan olmak üzere söylenir ise yavan yavan gülmek ve dehşetli bir şey ise güya tedehhüş etmek suretiyle ibraz-ı asar-ı nezaket ederler ise de bunlar hikâyeyi nakleden zatın

mahcubiyetini izaleye yine medar olamazlar. Bir de bu suretle müstemilerin merhametine duçar olduğundan dolayı başkaca müteessir olur.

Nihayet gayet ihtiyar bir adam söze başladı. Bu adam akşamdan beri ağzını açmamış ve harf-i vahit söylememiş olup yalnız söylenen sözleri dinlemekte ve onların dahi pek azına gülüp daha azını cidden beğenebilmekte idi. "Söze başladı" dediğimiz zaman:

—Bir cankurtaranlık bir hizmet-i tahlisiye dahi benim hakkımda vaki oldu, ama çubuk fıkrası hakikaten aliyü'l-âlâ bir fıkra olduğu için benim sergüzeştimi söyler isem onu geçemem de mahcup kalırım diye korkuyorum! demiş idi. Fıkraya muhtaç olan ehl-i müsamere:

—Söyleyiniz Allah'ı severseniz söyleyiniz! Sizin gibi nadir söyleyenlerin fıkraları mutlaka pek âlâ olur, diye ihtiyarı teşvik ve teşci'e başladılar. Lâkin temkinli ihtiyar öyle birdenbire razı oluverir mi ya? Def'-i mahcubiyete medar olacak mukaddematı takviye için:

—Vakıa fıkram pek de bayağı şeylerden değildir. Eğer Lyon'daki mesele-i tahlisiyeyi müteakiben ikinci olarak ben söylemiş olsa idim beğendirebileceğime hiç şüphe etmez idiysem de... diyor ve ehl-i meclis:

—Canım! Nazı uzatmayınız! Fıkranızın âlâ olduğuna siz de eminsiniz ya? diye teşvikte devam eyliyor idi. Nihayet ihtiyar efendi müşkülâta hitam vererek fıkrasını söylemeye mübaşeret eyledi.

3

ASIL CANKURTARAN

Evet! İhtiyarın söylediği fıkrayı bu "asıl cankurtaran" ser-namesine pek lâyık buluruz. Hem bunu lâyık bulan yalnız biz değiliz. Hikâye söylenip bittiği zaman bu hükmü müstemiler dahi vermişler idi. Biz dahi yazıp bitirdikten sonra pek umarız ki karilerimiz dahi bu hükmü vermekte tereddüt etmezler.

Koca ihtiyar dedi ki:

—Gençliğimde Paris'te tahsilde idim. Talebe mahallesi olan Kartiye Latin'de bir büyük hanede bir oda isticar ederek ders zamanlarında dershanelerimizde bulunduktan sonra öyle sair talebe gibi zamanımı çapkınlıkta geçirmeyerek odama gelir derslerime çalışır idim. Ettikleri çapkınlıklardan dolayı sair talebeyi tayibe hakkım yok ise de ben derim ki bir adam bir zamana iki maksadı birden katmamalıdır. Ufak tefek şeylere kimsenin diyeceği olamaz ise de tahsil zamanlarında çapkınlığa hasr-ı evkat edenler o zamanları asıl mahsus oldukları şeyden ayırmış olurlar da "tahsil" dedikleri şeyi hükümsüz bırakmış olurlar. Tahsil zamanında asıl ona hasr-ı zaman ederek tahsili itmam eyledikten sonra istediği gibi yaşamakta muhtar kalırlar. Ne ise şimdi, talebeye hikmet dersi verecek değiliz a?

Birkaç ses birden:

—Öyle ya! Öyle ya! Bu mesele sadedden hariçtir! dediklerinden ihtiyar sadede rücu eyledi. Dedi ki:

—Bu odada tamam dört sene ikamet eyledim. Bu uzun müddet zarfında odamda beni bizar edecek hiçbir hâl olmadı. Ancak artık tahsilin son senesi olan beşinci senede bir fena komşuya duçar oldum ki eğer hanenin altı aylığını evvelce peşin olarak vermemiş olsa idim mutlaka odamı terk eder çıkar idim. Komşumun... daha doğrusu komşularımın kim olduklarını sual eder iseniz cevap veremem. Zira bunlarla benim aramızda yalnız bir bağdadî duvar olup duvarın öte tarafında ne olup biter ise cümlesini haber alıyor isem de bunların oturdukları yer bir apartmandır ki kapısı bizim sokağa açılmaz. Hane, gayet büyük bir hane olup müstakilen bir ada teşkil eder ki, dört sokağa kapıları vardır. Beni rahatsız eden komşuların oturdukları dairenin kapısı bizim sokağın muhalifi olan sokağa açılır. Bu komşular bir karı koca ile bir de kızdan ibaret üç kişi ise de keşke kendini bilen takımdan olsalar idi de on beş kişi bulunsalar idi. Bunların üçü de huysuz! Üçü de geveze! Üçü de edepsiz! Üçü de kavgacı!!!

Birkaç kişi:

—İsimleri? diye sordular ise de ihtiyar efendi bunların merakını halledemedi. Dedi ki:

—İsimlerini de öğrenemedim. Zira koca ile kız karıya "Mimi" diye hitap ediyorlar. Karı koca dahi kızı "Pipi" diye çağırıyorlar. Kız babasına bittabi "baba" deyip karı ise kocasına "Kököş" diye nida eyliyor. Şimdi bu isimlerden familyanın ism-i umumîsi ve her birinin kendi isimleri anlaşılabilir mi? Ha! Bakınız az kaldı unutacak idim. Familyanın en mühim azasını en evvel söylemek lâzım gelir iken kusur ettim, tahattur edemedim. Efendim bu familyanın bir de papağanı var idi ki zevzeklikte efendisine de hanımlarına da taş çıkarır idi. En edibane lâkırdısı "Karın ağrısı!" "Patla!" "Koca kahpe!" gibi şeyler olup bunlardan daha terbiyesiz laflar dahi söyler idiyse de ben onları tebliğ yolunda olsun huzurunuzda kâle alamam. Lâkin bilmiş olmalısınız ki bu edepsizliklerden dolayı kabahat papağanın değildir. Yine yanlarında bulunduğu adamlarındır. Zira papağan kısmı da çocuğa benzer. Gerek çocuk gerek papağan beraberlerinde yaşadıkları adamlardan ne gibi sözler işitirler ise kendileri dahi onları tekrar ederler. Bir familyanın derece-i terbiyesini tahkik etmek ister misiniz? Çocukları ile görüşünüz. Çocukları, fakat serbest olarak ne gibi lisan kullanıyorlar ise familyanın terbiyesi de öyledir.

Şu hakimane mülâhazayı ehl-i müsamerenin kâffesi tasdik ve tahsin eylediler. Vakıa da öyledir. İnsan yavruları dahi sair hayvanların yavruları gibi analarından babalarından neyi görürler ise onu yaparlar. En vahşi bir hayvanın yavrusu pek küçük iken alınır terbiye edilir ise nev'ine mahsus olan hâli bile terk eder. Onun için bir familya azasında terbiye yok ise evlâdını geceli gündüzlü mekteplere vererek bir zaman için familya içinden çıkarmalıdır. Fakat hangi munsıf familya vardır ki evvelâ kendisinde terbiye noksanı olduğuna kanaat ede?..

Bizim ihtiyar mülâhazayı bu vadiye kadar yürütmedi. Yine hikâyesinde devam ile dedi ki:

—Geceleri bu familya halkı erkence yatar. Ben ise o zamanlarda dışarıda bulunurum. Çünkü ben sabahları erken kalkıp dersime asıl zihnim açık iken çalışırım. Akşamları yorgun kafa ile derse çalışmakta fayda olmayıp akşamları iki saatte ezberlenecek olan bir şeyi sabahleyin yarım saatte ezberlemek mümkün olduğunu her ehl-i dikkat talebe tecrübe etmiştir. Fakat va-esefa ki sabahları da familya halkı benden evvel kalkarak çoktan kavgaya başlamış olduklarından haddin var ise derse çalış!

Müstemilerden birisi:

—Bunların kavgaları ne üzerine edilir? sualini irad edince ihtiyar dedi ki:

—O! İşte işin asıl mühim ciheti burası değil mi ya! Babaya karşı ana ile kız daima yokluk kavgası ediyorlar. "Şunu istedik almadın. Bize gelince param yoktan başka sözün yoktur. Halbuki kendi sefihane eğlencelerin için pek âlâ para bulursun!" yollu bin hücum! Herif ise "Sizin gibi müsrif kadınları Allah kimsenin başına belâ etmesin! Aylığımı getiririm kanmazsınız. Kumarda kazandıklarımı getiririm, yine doymazsınız. Artık doğrudan doğruya hırsızlığa kadar çıkışarak bir de yakamı polise mi vereyim?" diye bar bar bağırır. Anlıyorsunuz ya! Yalnız şu kavgadan familyanın hâlini anlıyorsunuz ya! Bu kavga olur iken bir yandan da papağanın "Sizi gidi koca kahpeler sizi!" diye haykırdığını ve onu susturmak için üç kavgacıdan birisinin "Karın ağrısı!" diye haykırmasına cevaben papağanın dahi o yoldaki mukabelesini unutmayınız. Gelelim ana kız kavgasına! Valide hanım yeni yaptıracağı fistan için kocasından kopardığı paralar yetişmeyeceğinden bahisle kızından istikraz etmek ister. Kız parası olmadığından bahsedince "Benden saklıyorsun ha? Daha geçen gün Alfred'in sana beş Napolyon altını verdiğini söylemedin mi? Bunları bir yere harcetmediğin hâlde!.." diye hücuma kalkışır ise de kız "Ne çabuk unutuyorsun? Sen onlardan dört tanesini o senin züğürt Oskar'a harçlık için kavga eylediği zaman vermedin mi?" diye validesinin sözünü ağzına tıkar.

Hikâye bu dereceyi bulunca her taraftan ve bilhassa kadınlar canibinden "A!... A!...anlaşıldı!" edat-ı taaccüpleri meydan almaya başlamış idi.

Vakıa kavganın daha bu derecesinde valide hanımın bir züğürt sevgilisi olduğu ve matmazelin dahi eli açık bir Alfred'i bulunduğu, yani ana ile kız arasında gizli kapaklı bir şey olmayıp her biri diğerinin mahrem-i esrarı oldukları anlaşılmış idi. Ancak bu misilli mini mini esrarcıklar yalnız bunlara mahsus olamaz ya! Sanki şu ehl-i müsamere meyanında dahi bu yolda bazı esrara malik hiç kimse yok mudur?

İncil'de ve onu şerh yollu kaleme alınmış olan Aba-i Kenisaiye kitaplarında hikâye edildiği üzere Hazret-i İsa'nın huzuruna recm için bir kadın götürmüşler. Recmin ne gibi bir kabahat cezası olduğu malûm a? Hazret-i İsa recmi evvelâ hükmederek kadını bir yere dikmişler. Herkes ellerine birer taş alarak tamam kadın üzerine atmaya hazırlandıkları zaman Hazret-i İsa "İçinizden hanginiz bu kadına isnat olunan cinayeti gönlünden bile geçirmemiş ise recm taşını o atsın" deyince herkes insafına müracaat eylemiş. Hiçbir kimse kendisini bundan salim bulamayınca taşları yere atarak kadını recmden affetmişler. Hakikat bazı kere günahkârları, kabahat sahiplerini ağız dolusu

muahezeye girişir isek de hiç hatırımıza getirmeyiz ki, onlara bulduğumuz günahtan en çokları bizim kendimizde dahi mevcuttur. Ne ise! Fransa'nın bu yoldaki ahvalini kurcalamayalım da biz hikâyemize bakalım. Biz değil, ihtiyar baksın. İşte diyor ki:

—Ana kız kavgasının dahi bundan ziyadesini siz tasavvur ediniz. Evet! Kavgaların bundan ziyadesi dahi olur idi. Bazı kere kavga o dereceleri bulur idi ki derecat-ı mezkûreyi imaen bile tarife muktedir olamam. O zaman papağan "Sensin aşüfte! Sensin kahpe!" diye haykırmaya başlar idi. Bazı kere kendi kendime düşünerek "Acaba şu kızı kendisine zevce ve şu karıyı da kayın valide edinen adamın hâli ne olur?" der idim. İhtiyar herifi bu muvazeneye ithal etmez idim. Zira ihtimal ki adamcağız karısı ile kızının hâllerini tamamıyla bilmiyor. Vakıa o dahi bir sağlam ayakkabı değil ise de kusuru biraz kumarbazlıkla biraz da umur-ı memuresinde kaparozculuktan ibaret! Edilen kavgalardan yalnız bu kadar anlaşılıyor. Çünkü doğrudan doğruya ve açıktan açığa hırsızlığı kabul edemiyor. Polisten, müddeiumumîden korkuyor imiş de onun için!.. Polisten, müddeiumumîden korkmamış olsa ne olacağını bana sormayınız. Zira nev'-i beşerin her ferdi müstaid-i cinayat ise de kavanin-i medeniye yalnız cinayet istidadından dolayı kimseyi taht-ı mücazata sokmaz. Bu istidat meydana eseriyle konulmadıkça insanı namuslu sayıyorlar.

Huzzardan bazıları böyle bir komşunun vakıa tahammül-güdaz belâlardan olduğunu teslim eylediler ise de diğer birtakımı:

—Hikâye lâtif bir hikâye, ama bunda cankurtaranlığa dair mukaddemat göremiyoruz. Eğer familya azasından birisi bilâhare Ren nehrine düşecek veyahut med altında kalacak da kurtarılacak ise ona diyeceğimiz yoktur! yollu itirazlara kıyam etmişler idi. İhtiyar efendi:

—Sabrediniz efendim, sabrediniz. Herkes Ren nehrine düşmez ya! Herkes Bahr-i Muhit'in meddi, emvacı altında da kalmaz. Daha insan için ne ölümler vardır ve o ölümlerden ne kadar acaip suretlerde insan tahlis olunur ki, siz de hayrette kalırsınız, âlem de! diye erbab-ı itirazı teskin eyledikten sonra yine hikâyesine devam eyledi:

—Evvel dahi dedim ya! Eğer odamın altı aylık kirası verilmemiş olsa idi, mutlaka şu odayı terk edip çıkar idim. Halbuki imtihanlar dahi geldiler çattılar. Derse çalışmaya mecburum. Mecburum, ama vakit bul da çalış! Nihayet âdetimizi değiştirmeye mecbur olduk. Akşamları familya halkı erkenden uykuya varmıyorlar mı ya? Biz o zamanları artık dışarıda geçirmez olduk. Gece yarılarından sonraya kadar derse çalışır idik. Sabahları ise evvel emirde familya halkıyla papağanın kavgaları bize uyku uyutmaz olmuşlar iken daha sonraları buna da alışarak onların kavgası âdeta ninni gibi gelir oldu. Pekâlâ uyumakta idim. Binaenaleyh kendilerinden bizarlığım azaldı. Yavaş yavaş odayı tebdil hakkındaki mecburiyetimi dahi reddeder oldum. Altı aylık peşin verilmiş olsa değil, hatta yarın bir taksit zamanı daha gelse bile bunca yıllık odamı terk etmek lâzım gelmeyeceği lüzumuna kanaate başladım. Öyle ya! İşte bir tebdil-i âdetle derslerime çalışabiliyorum. Sabahları da uyabiliyorum. Varsınlar artık istedikleri kadar kavga eylesinler.

Bazı kimseler

—Hâlâ tehlike mukaddematı yok ki cankurtarana lüzum görülsün! diye kinaye ediyorlar idiyse de ihtiyar bunların kinayelerine kulak bile vermiyor idi. O kendi hikâyesine devam ederek diyor idi ki:

—İmtihanlar bittiler. Yalnız edebiyat-ı âliye derslerinde numaralarımın yarıdan ziyade eksikliği diploma ahzına mâni oldu. Edebiyat-ı âliyeye de bir ehemmiyet veriyorlar ki! "Canım ben edebiyatı sevmem. Şair, muharrir, müellif de olmayacağım!" diye ister isen bar bar bağır. Hayır! Edebiyat-ı âliyeden hiç olmaz ise sülsân numara alınmaz ise diploma vermiyorlar. Bereket versin ki vakanslardan (tatil zamanından) sonra bir daha imtihana girmeye müsaade vardır. Kendi kendime "Tatil zamanlarını güzel mesirelerin birisinde geçirip badehu gelir, edebiyat-ı âliye imtihanını da vererek diplomamı alırım" dedim. Buraya Marsilya'ya gelip familyam ile görüştükten sonra o sene büyük bahrî yarışlar olacağı için Trovil'e gitmek ve tatil zamanlarını orada geçirmek üzere anamdan babamdan ruhsat istedim. Bunlar ise meğer beni evlendirmek arzusuna düşmüşler de o sene tatil zamanlarını Marsilya'da kendi yanlarında geçirmemi istiyorlar imiş. Beni her pazar günü bir cemiyete götürerek bir kıza gönül kaptırabilir ve ben de onun gönlünü kapmaya muvaffak olur isem düğünümüzü yapacaklar imiş.

Bu söz erbab-ı müsamere meyanında lâtif bir taaccübü mucip oldu. Zira Fransa'da bu kadar erken teehhül etmek mutat olmadığından erken teehhül vukuunda herkes tavr-ı isticap gösterir, ihtiyar ise bunların istigraplarına mukabil:

—Evet! Bizim peder kendisi erken teehhül eylediği gibi oğlunu da erken tezvic etmek arzusunda idi diye daha ziyade taaccüp etmeleri yolunu kapadıktan sonra dedi ki:

—Anam babam bana bu fikir ve niyetlerini sarahaten beyan eyledikleri zaman ben, henüz genç olduğumdan ve daha bir iş güç sahibi bulunmadığımdan bahisle tekliflerini reddeyledim sanmayınız. Maatteşekkür kabul eyledim. Zira babam zengin olup ticaretten el çekmiş ve benden başka evlâdı da olmamış bulunduğundan zaten hanemizin mesarifine kifayet etmekte bulunan iradımızla hane içinde bir gelin dahi pekâlâ idare olunabilir idi.

Yalnız Trovil'e gidip şu tatil mevsimini çıkarmaklığım için bana müsaade vermelerini rica eyledim ki oradan dahi Paris'e gidip edebiyat-ı âliye imtihanını verdikten sonra gelecek ve arzuları vechle teehhül edecek idim. Hatta kendilerine dedim ki: İhtimal Trovil'de veyahut Paris'te namuslu, terbiyeli güzel bir kızcağız bulurum da size gelininiz ile beraber gelirim.

Hikâye buraya kadar geldiği hâlde henüz içinde bir tehlike ve tahlis bulunmadığından mutlaka bunlara intizar eden ehl-i müsamere söylenmeye başladılar. Hem de kendisinden evvel birtakım kimseleri meneyledikleri gibi bu defa o memnuaların dahi inzimam-ı muavenetiyle ihtiyarı dahi susturmaya gayret eylediler. Hatta birisi:

—Canım bu âdeta bir roman! Biraz daha bast ve temhit edilse Emil Zola için gayet mufassal bir roman yazacak âlâ bir zemin! dedi ki filvaki Emil

Zola'nın romanları dahi esasen bu kadar bir şeyden ibaret olduğu hâlde tafsilâtla büyütülmüş şeylerdir. Lâkin ihtiyar:

—Siz neticeye bakınız neticeye! Hikâyelerin en lâtifi ta neticesinde insanı hayrette bırakanlardır! diye erbab-ı şematete yeniden bir sukût mecburiyeti vererek sözünde devam eyledi. Dedi ki:

—Marsilya'dan Trovil'e vardım. Paris'teki ders refiklerinden birçoğunu da orada bulup cümlece birlikte eğlenmeye başladık. Kayık ve kotra yarışlarını da seyir ve temaşa eyliyor idik. Lâkin size doğrusunu söyleyeyim ki ben kayıklardan, kotralardan her şeyden ziyade kadınlara bakıyor idim. Ama "kadınlara!" da demememeliyim. Çünkü hovarda-mizaç bir delikanlı değil idim. Kızlara bakıyor idim, kızlara! Anam babam taraflarından dahi mezunum ya! Bir güzel kız bulup ben onu beğenerek ona da kendimi beğendirerek familyasıyla dahi bade'l-muhabere onun familyasını kendi familyama tanıttırıp romanesk (romanlarda olduğu gibi) bir teehhül hevesindeyim.

Ömründe hiç teehhül etmemiş ve hâlâ dahi niyetlenmemiş olan bir kart herif:

—Siz evlenecek olduktan sonra kız çok! Hele drahoma da istemez iseniz var ya! diye güya bir lâtife etmek istedi ise de o kadar kadınlar kızlar içinde bu lâtife pek soğuk düştü. Bereket versin ki ihtiyar bu söze ehemmiyet vermediğinden o vadide söz uzanmadı. İhtiyar dedi ki:

—Vakıa bu taharride pek de yorulmadım. Bir gün deniz hamamları tarafında dolaşır iken hamam kıyafeti giymiş bir kadın!.. Şey kadın değil imiş. Sonradan öğrendim, ama ben size şimdiden haber vereyim ki bir kız! Çıplak bacakları çıplak kolları ile herkesin nazar-ı hayretini celp ederek deniz kenarına doğru gidiyor. Bayıldım! Aman yarabbi ne kadar güzel! "Ah ben de şunun arkası sıra denize girsem!" diye yelteniyor idim ama...

Sabırsızların birisi burada muhterem ihtiyarın sözünü keserek:

—Anladık efendim anladık! Şimdi hanım kızı denizde boğulmak raddesine getirecek, badehu kendisi imdada koşup kurtaracak. Badehu kıza izdivaç teklif edecek. Badehu... demeye başladı ise de ihtiyar efendi böyle kendi işine karışılmasından hiç de hoşlanır adamlardan olmadığı cihetle:

—Kahrolayım ki hiç yaklaşamadınız bile! diye ters bir surat ile sabırsızı susturup yine hikâyesine devam eyledi:

—...yelteniyor idim, ama kızın hâl ve şanı öyle deniz dalgalarına kadar takip olunmaktan hoşlanacak makuleden olduğuna asla delâlet edemediği cihetle bir türlü cesaret alamadım. Orada oturup bekledim. Bir çeyrek saat sonra kız denizden çıktı. Ha! Bakınız az kaldı ki unutacak idim. Güzel kız öyle yüzüyor, öyle yüzüyor ki denizde boğulmak raddesine gelip bir cankurtarana muhtaç olacağı muhtemel bulunmak şöyle dursun, birkaç cankurtaranın imdadına kendisi yetişebilecek. Nihayet kız denizden çıktı dedim. O civardaki süslü barakaların birisine girerek yarım saat sonra oradan dahi çıktı. Hem de bir süslü bir süslü ki tarif kabul etmez! Bu kız akşama nereye kadar gidecek ise arkasına düşmeye kat'iyen karar verdim. Kat'iyen verdiğim karar yalnız bundan ibaret mi ya? Ben kızı nasıl beğenmiş isem o da beni beğendiği surette karım bu kız olacağına dahi kat'iyen karar vermiş idim. Kız Trovil yolunu tuttu. Ben de arkasına düştüm. Kız gider ben giderim. Kız sık sık arkasına baktıkça hep beni görür. "Acaba darılacak mı?" diye yüreğim gümbür gümbür vuruyor. Nihayet birdenbire durup bana dönerek: "Mösyö daha ben denize girmeden evvel gözleriniz beni takibe başladı. Şimdi de cisminizde olan kudretin kâffesiyle beni takip ediyorsunuz. Niçin?" demesin mi?

Herkeste bir tavr-ı intizar peyda oldu. İhtiyar dedi ki:

—Kız bu sözleri bana epeyce dargın bir tavır ile söyledi. Hele ben: "A matmazel! Çirkin bir kadını takip etmeyeceklerini bilir iseniz sizi niçin takip eylediğimi hiç sormazsınız!" dediğim zaman daha ziyade suratı ekşiterek: "Mösyö! Ben sizin anladığınız kızlardan değilim! Yanlış kapıyı çalmışsınız!" deyiverdi. Ama ben hiç cesaretimi kaybetmedim. Kıza: "Matmazel! Ben de sizin anladığınız erkeklerden değilim! Sizi takibim kat'iyen şanınıza halel vermez. Çünkü efkârım, ihtisasatım kâmilen meşrudurlar" dedim. Bu sözüm kızın tavrındaki tündlüğü tadil eyledi. İşin bundan sonrası kolaylaştı. Matmazel müsaade ederek yanına sokuldum. Paris'te nasıl ikmal-i tahsil eylediğimi ve pederimin zengin olarak beni nasıl evlendirmek kararında bulunduğunu drahomasız bir kız bile kabul edebileceğimi falanı söyleyince Matmazel Polin Krakar... Evet! Kızın adı Polin Krakar olduğunu yine kendisi haber verdi. Matmazel Polin Krakar bana o kadar ru-yi kabul gösterdi ki ben ona filhâl âşık oluvermiş bulunduğum gibi o dahi bana filhâl âşık oluverdi.

Salonda azim bir kahkaha kopmasın mı? Bu kahkaha bunların şöyle filhâl birbirine âşık oluverdikleri için idi. İhtiyar dahi bu kahkahalara iştirak ederek gülmekten çatlamak derecesini bulduğu hâlde yine halkı men' gayretini elden bırakmayıp tündlük, ama calî bir tündlük tavrıyla:

—İnanmıyor musunuz? Allah sizi inandırsın. Hakikaten birbirimize filhâl âşık oluvermiş idik. Haydi safderunluk olmasın diye itiraf edeyim ki kızın bana derece-i aşkını pek de tayine muktedir olmayayım. Lâkin kendimi biliyorum ya! Aşk denilen şeyde ne kadar kuvvet ve ciddiyet olabilir ise o kadar kuvvet ve ciddiyetle kıza âşık oldum vesselâm! Kız muvafakat etse idi hemen koluma taktığım gibi doğruca Marsilya'ya koşacak idim. Lâkin kız "Ben de anama babama haber vermeliyim. Sizin familyanızın nezdine onlar ile birlikte gitmeliyim!" dedi de onun için teenniye mecbur oldum. Kızın anası babası da Paris'te imişler. Trovil'e bir ihtiyar komşu kadın ile beraber gelmişler. Sakin oldukları hotele giderek o kadınla da görüştük. Bir aralık kızın dışarıya çıkmış olduğu bir zamanda kocakarı bana kız için o kadar senakârane şeyler söyledi ki bir adamda cidden teehhül fikri var ise hiç durmamalı, hiç vakit kaybetmemeli, hemen bu kızı almalı diye kat'iyen karar verdim. Paris'te bundan daha namuslu, terbiyeli, nazik, kanaatli, hünerli, marifetli, mahcup, utangan bir kız daha bulunmadığına şüphem kalmadı. Ertesi gün hemen şimendifere binip yola düzüldük. Bakınız şunu da haber vereyim ki ikimiz dahi birbirimizin aşkından helâk olduğumuz hâlde dudaklarımı kızın eline bile değdiremedim. Azıcık heves gösterecek olsam: "Yo!.. Bu olmaz! Ben dindar bir kızım! Nikâhımız akd olununcaya kadar dudaklarınızın tırnaklarım ucuna bile değdiğini istemem! Yoksa benim de gönlümden neler geçiyor neler ama... Levazım-ı iffete riayetinizi rica ederim" diyor.

Sabırsızlardan birisi:

—Ey canım! Bir ayak evvel Paris'e varınız da ne olacak ise olsun görelim. Hikâye hiç de intizarımıza muvafık çıkmadı ya? Ne ise bari bitsin de artık dağılmak zamanı dahi geldiğinden bari dağılalım gidelim! demiş idi. Ama başkaları bu fikre iştirak etmediler. İhtiyarı hikâyede devam için teşvike başladılar. İhtiyarın hoş teşvike de ihtiyacı yok ya! Bir kere ağzı kızmış olduğundan hikâyeyi bitirinceye kadar kimse kendisini menedemez. Binaenaleyh ihtiyar işinde devamla dedi ki:

—Paris'e vardık, ama peder ve validesiyle görüşmek işini yarına te'hir lâzım geldi. Polin evvelce bunlara haber verecek de ben dahi yarın resmen hanelerine gideceğim. Polin benim kartdövizitimin üzerine hanesinin numara ve sokağın ismini yazarak yanındaki kocakarı ile beraber bir arabaya bindiler, gittiler. Ben dahi Paris içinde akşama kadar gezindikten sonra kendi haneme, kendi odama geldim ki daha oda kapısından içeriye girer iken öte tarafta Mimi ile Pipi pederiyle kavgaya başlayarak edepsiz papağanın dahi en bî-edebane sözlerle avazı çıktığı kadar haykırması beni istikbal eylemiş idi. Kendi kendime "Edepsizler! Artık istediğiniz kadar rezalet ediniz! Tahsil bitti. Memleketime gidip teehhül dahi edeceğimden bir daha Paris'e, hele bu odaya kimin geleceği var ki sizin rezaletlerinizden bizar olsun!" diye bunlara bıyık altından gülmeye bile başladım. O gece kimin gözlerine uyku girer? Sabah olsa da nişanlıma yavukluma gitsem diye yatağımın içinde fırıl fırıl dönüyorum. Hele o mesut sabah dahi oldu. Krakar familyasının sokağı bize hiç de uzak olmayıp bizim sokaktan başka diğer bir sokağı boylu boyuna gittikten sonra dönerek ikinci sokağın da bir miktar içerisinde onların numarasına varılır. Saat-i merhunede hemen oraya vardım ve familya halkı tarafından kemal-i ihtiramla kabul olundum.

Hikâye bitmek derecelerine geldiği hâlde henüz ne can tehlikesi ne cankurtaran mukaddimesi zuhur etmemiş olması âdeta ehl-i müsamerenin umumunu birden bizar etmeye başlamış idiyse de ihtiyarı kırmamak, kızdırmamak için esneyerek, gerinerek, öksürerek dinlemekte devam etmekte idiler. İhtiyar dahi söylemekte devam eyledi. Dedi ki:

—Kızın babası Mösyö Krakar o gün bir yere gitmeyerek beni beklemekte imiş. Pek muhterem olduğu yüzünden besbelli bir ihtiyar. Hele ne kadar terbiyeli ya? Ağzından bal akıyor. Ya karısı, yani kayın validem! Âdeta kızının, yani karımın büyük hemşiresi addolunabilecek kadar taze ve gayet güzel bir şey! Onun terbiyesi ise cümleye faik! Trovil'de şöyle bir tesadüf mutlaka kendileri için bir inayet-i ilâhiye olduğunu ispat ediyorlar. Ben iddia ediyorum ki hayır bu inayet-i ilâhiye benim için bir inayettir. Drahomadan lâkırdı açıldı. Zavallı ihtiyar kendisinde servet ve sâmân bulunmadığını kemal-i mahcubiyetle itiraf etmek istedi ise de hiç ben onun mahcup olmasına meydan bırakır mıyım? Drahomaya ihtiyaç olmadığını dermeyana müsaraatla beraber... Bir de!.. Ah! Bir de!.. Öf nasıl söyleyeyim? Hâlâ yüreğim gümbürdüyor!

İhtiyarın şu son sözleri herkesin hayretini mucip oldular. Ne oluyor diye herkes birbirinin yüzüne bakışmaya başladı. Nihayet ihtiyar sözün alt tarafını da söylemeye cesaret ve kudret bulabildi. Dedi ki:

—Bir de efendim "Karın ağrısı! Koca kahbe!" diye acı acı bir papağan sedası gelmez mi? Hem de ne kadar yakından? Tamam bizim oturduğumuz salonun oporta yerinde tavanda asılı olan kafesten ki nasılsa ben teehhül hevesi halecanından dolayı bu salona girer iken o murdarı orada görememişim!

Hikâyenin şu son esrarı meydana çıkar çıkmaz herkese bir uyanıklık geldi. Bazı taraflardan kahkahalar, el çırpmaları, bravo avazeleri ayyuka çıkıyor ise de ehl-i müsamerenin bakıyesi:

—Susunuz Allah'ı severseniz susunuz! Hikâyeyi sahibi bitirsin! diye menediyorlar. İhtiyar dedi ki:

—Meğer benim can u dilden filhâl âşık oluverdiğim Polini bu hanede bin edepsizliğini kendi kulaklarım ile işitmiş olduğum hâlde yalnız gözlerim ile görmemiş bulunduğum Pipi imiş. Meğer o ağzından ballar akan kayın valideciğim dahi işte bu Pipi'nin anası olan Mimi imiş. O mahcup, muhterem ihtiyar dahi bunlar ile gece gündüz bir suret-i bî-edebanede ceng ü cidal eden herif imiş. O zamana kadar papağandan dahi bunlardan az bizar ve mütenefir değil idim, ama bugün papağan beni bir bahr-ı muhitin med ve cezir arasında garktan daha müthiş olan şu belâdan kurtardığı için bir gözüme girdi ki utanmasam kalkıp kuşu öpecek idim. Oradan hiçbir şey sezdirmeksizin bir çıkış çıktım ki bir daha odama dahi dönmeyip soluğu ta Marsilya'da aldım.

* *
*

NETİCE

Vakit artık herkesin dağılacağı vakit idiyse de hikâyenin neticesi üzerine herkes efkâr ve mütalâasını serdetmeksizin gidebilir mi? İhtiyarın bu hikâyesi ittifak-ı ârâ ile tahsin olundu. Hakikaten ta son fıkrası söyleninceye kadar hiçbir kimse işin neyi intac edeceğini anlayamamış idi. Bunu cümlesi itiraf eyledi.

Bu hikâyede tehlike kısmını teşkil eden şey Polini Krakar ile izdivaç beliyesi olup filvaki öyle bir kız ile tezevvüç meselesi bahr-ı muhitin cezir ve meddi emvacı arasında boğulmaktan da Ren nehrine düşmekten de daha müthiş olduğu teslim kılındı. Binaenaleyh asıl en mühim cankurtaranlığı icra eden şu edepsiz papağan olduğuna karar verilip eğer zevi'l-ukulun gayrısına madalya verilmek caiz olsa sahib-i haneyi kurtarmış olan tütün çubuğundan ziyade bu terbiyesiz ve edepsiz papağanın madalyaya lâyık olacağı hükmüne kimse itiraz edemedi.

Bu geceki çançanlıktan, bu geceki çalçenelikten, gevezelikten bir neticе-i hikmet hâsıl oldu ise o dahi teehhül hususunda bu ihtiyar gibi davranmamak ve alacağı kıza filhâl âşık oluvermemek lüzumundan ibaret oldu.

Huz ma safa da' ma keder!

İntiha

BİR ACİBE-İ SAYDİYE[29]

1

BİR SEYAHAT-İ FİKRİYE

Enzar-ı âliye-i rağbetlerini asar-ı âcizaneme tenzil ile bu hizmetkâr-ı emektarlarını taltif eyleyen karilerime malûmdur ki romanlarımda sırf mahsul-i hayal olan vukuattan maada vakayi-i mezkûre hangi yerlere ve hangi zamanlara ait ve ne gibi sanayie, fününa, ulûma müteallik ise o yerler ve zamanlara o ilimler ve fenler ve sanatlara mahsus olarak ita olunacak malûmatı dosdoğru ita eylemek mutad-ı âcizanemdir. Ta ki romanların vukuat kısmını okuyarak onun tasvir edeceği hayalât-ı şaireneden eğlence ve telezzüz arayacak olan karilerim bunları arar iken birçok dahi malûmat-ı nafiaya müsadif olarak hem ziyaret hem ticaret fehvasının bir cihetine olsun medlûl olalar diye. Bir de ekseriya bir mahallin ahval-i coğrafiyesine enzar-ı kariîni celp etmeyi "seyahat-i fikriye" tabir ederim. Tahririne şüru' eylediğimiz bu hikâyede dahi kariîn-i kiram hazeratını bir seyahat-i fikriyeye davet eyliyorum. Lâkin bu seyahat asar-ı sabıkamdan "Acaib-i Âlem" romanında mebsutan ve mufassalan tasvir olunan Rusya ve Avrupa-yı Şimalî seyahati gibi değildir. "Paris'te Bir Türk" ve "Demir Bey" romanları gibi Fransa ve İsviçre misilli Avrupa-yı Vusta'nın en güzel yerlerine ait ve en tatlı ahval-i âşıkaneye müteallik bir seyahat dahi değildir. "Rikalda" romanında olduğu gibi karilerimi Amerika-yı Şimalî'nin ahali-i kadime-i vahşiyesi olan Aztekler memalikine doğru da davet etmeyeceğim. Bu defa efkâr ve hayal-i kariîni davet eylediğim seyahat Afrika kıtasına ait bir seyahat olacak ise de taalluk edeceği mahaller "Hasan Mellah" ve "Hüseyin Fellah" romanlarında bir dereceye kadar bahsolunan Fas ve Cezayir ve Tunus ve Trablus ve Mısır'dan müteşekkil Afrika-yı Şimalî de değildir. Karilerimi işbu muhtasar ve lâtif hikâyecikte Afrika'nın öyle bir parçasına doğru seyahat-i fikriyeye davet ediyorum ki kudemadan Herodot'ın hayali bile oralara varamayıp Heredot zamanında oraları cehennem add ile ervah-ı habiseye ca-yı ceza olmak üzere itikat edilir idi. Yine kudemadan Plin ve Strabon ve hatta Batlamyos'un bile ıttılaat-ı coğrafiyeleri oralara dahil olamayıp memalik-i mezkûre hakkında hülya nev'inden yazdıkları bazı şeyler elyevm enzar-ı hakayık-cuyanda esatir-i evvelîn hükmünde telâkki olunur. Arap coğrafîyunundan Mesudî'nin Kitabü'l-Acaib'inde Afrika'nın bu kıta-i acibesine dair hiç söz yoktur. İdrisî'nin Nüzhetü'l-Müştak fi İhtirakü'l-Afak nam kitabında dahi bu yerler hakkında malûmat-ı

29. Letaif-i Rivayat, 24. cüz, İstanbul, 1311, 120 s.

sahihayı beyhude ararsınız. Bizim Katip Çelebi'nin Cihannüma'sında bile oralara icra edeceğiniz seyahat-i fikriye sizi ikna edemeyerek binaenaleyh neticesinde hiçbir semere hâsıl eylemez. Danimarkalı meşhur Maltebro'nun o taklit kabul etmez eser-i lâtif-i coğrafîsi olan koca koca ciltlere başvurur iseniz kendi zamanında tab' olunmuş bulunan nüshalarında yine malûmat-ı kâfiye bulamaz iseniz de coğrafî-i mumaileyhin vefatından sonra keşfiyat ve terakkiyat-ı coğrafiyeyi takip eden diğer birtakım erbab-ı himmet tarafından eser-i mezkûr üzerinde icra edilen ikmalâttan sonra tab' edilmiş bulunan nüshalara müracaat eyler iseniz matluba epeyce zaferyab olursunuz.

Evet! Matluba olsa olsa epeyce zaferyab olabilirsiniz. Epeyceden pek de ileri geçemezsiniz. Zira kitab-ı mezkûrun emsal-i sairesine tefevvuku asla kabil-i inkâr olamayacak derecede bulunmasıyla beraber bu mükemmel kitap dahi birtakım seyahatnamelerden edilen iktibasların yalnız hulâsalarını camidir. Asıl o seyahatnameleri okumalısınız ki sizi seyahat-i fikriyesine davet eylediğimiz memleket-i acibe hakkında ber-vech-i matlup malûmat alabilesiniz. Malûmat-ı matlubeyi o vechle istihsal eder iseniz memalik-i mezkûreyi güya siz dahi bizzat gezip görmüş olmak derecesinde tanırsınız. Hem de yalnız bir seyyahın görüp peyda eylemiş olduğu malûmat derecesinde kalmayıp kendinizi onların mecmuuna müsavi etmiş olursunuz. Çünkü cümlesinin asarını okumuş bulunursunuz.

Bu seyahatnamelerin en eskilerinden birisi Andre Batl ve hem eski hem de güzellerinden birisi Busman ve yine onun gibisi Brus nam seyyahlar tarafından kaleme alınan eserler olup biraz daha yenileri Bodvic ve Wilson ve bunlardan daha yenisi Pol dö Şellu ve nihayet en yenisi zamanımızın eazım-ı seyyahînînden olan İstanlin'in asarıdır.

Bu son isimden sizi nasıl bir memleket-i acibeye seyahat-i fikriye icrasına davet eylediğimi elbette anlamışsınızdır. Ma-haza biz dahi haber verelim ki Kongo taraflarına gideceğiz. Tamam Afrika-yı Vusta'ya doğru fikren ve zihnen bir seyahat icra eyleyeceğiz. Hem de meşhur Jül Vern'in yaptığı gibi sizin fikir ve hayalinizi bir balona bindirmek suretiyle bu seyahat-i fikriyeyi icra etmeyeceğiz. Başladığımız hikâye icabınca Kongo'nun üzerinden öyle turnalar gibi uçup geçmek ve memalik-i mezkûreyi kuş bakışı bir nazarla temaşa eylemek kifayet edemez. Zemine inmeliyiz. Yeryüzüne ayak basmalıyız. Hikâyenin taalluk edeceği kenarlara köşelere kadar isal-i enzar-ı tetebbu eylemeliyiz. Vakıa böyle bir eser-i muhtasarda o seyahat-i fikriye tedarik edebileceğimiz mehazlardan cem'i pek mümkün pek asan olan suret-i mükemmele-i fevkalâdede olamaz. Ona eserin hacmi de kifayet edemez. Lâkin hikâyemiz muhtasar olacağı için muhtaç olduğumuz malûmat-ı mahalliyenin dahi mücmel ve muhtasar bir surette olması yine kâfî görülür. Biz bu hikâyecik ile o havali-i acibeye doğru karilerimizin fikirlerine hayallerine bir yol açalım da hoşlanacak olurlar ise kendileri turuk-u saireden dahi oralara sevk-i zihin ederek tevsi-i malûmat eyleyebilirler. Yani gerek yukarıda esamisini tadat eylediğimiz seyahatnamelere ve gerek bizim vukufumuzun haricinde olarak onlardan daha mükemmelleri var ise onlara bi'l-müracaa istedikleri kadar tezyid-i malûmat kendileri için mümkün olur.

Kongo deyip de geçivermemeli. "Afrika-yı Vusta'dır. Cehennem gibi bir yerdir. Ahalisi vahşidir. Sanki oralarda görülecek ne vardır?" diye o kıta-i mühimmeyi nazar-ı itina ve ehemmiyetten tard ve teb'id etmemeli. Garp cihetinden hudud-i bahriyesi Lopez Burnu ile Negro Burnu arasında mümtet olarak şimal tarafından Avankara kıtası ve cenup cihetinden Simbebazya memaliki ve şark cihetinden dahi Zengbar çölleri ve gölleri ile mahdut bulunan bu memleket-i vasia her ne kadar zamanımıza değin coğrafya haritaları üzerinde "Memalik-i meçhulet-il ahval" diye yazılıveriyor idiyse de şimdi pekâlâ "malûmetü'l-ahval" sırasına geçmiş olduğu gibi bundan sonra binnisbe pek de uzak addolunamayacak bir zaman zarfında "meşhuretü'l-ahval" mertebesine dahi vasıl olacaktır. Zira Amerika kıtası dahi bundan mukaddem bilkülliye meçhuletü'l-ahval idi. Sonra seyyahların semerat-ı keşfiyesiyle malûm oldu. Nihayet medeniyetin kudret-i imariyesiyle mamur ve meşhur oldu ki eski Avrupa'ya bile gıpta-bahşa olmak derecesine vardı. Afrika için dahi zaten az terakki midir ki geçen asırda oraların haritası hemen bembeyaz iken o zamandan beri bu beyaz mahallere Bamba ve Sandi ve Pango ve Batta ve Pemba ve Sogno diye birtakım memalik isimleri yazılmaya başlandı ki bunların umumu Kongo namında bir hükûmat-ı müçtemia teşkil eyledikleri ve merkez-i idareleri Ambasya olduğu coğrafya kitaplarına derc olundu. Nihayet Avrupa'nın gayret-i istimariyesi oralara kadar yetişip asıl Kongo hükûmet-i mahalliyesi bir hükûmet-i resmiye suretinde Avrupa tarafından fazla Belçikalılar, Fransızlar, Almanlar ve bazı sair Avrupalılar dahi oralarda büyük büyük müste'mereler peyda eylediler. Buralarda mamuriyet-i medeniye husule getirmek için bilhassa Belçika kralı haşmetli Leopold hazretlerinin ettikleri himmet ve gayrete nihayet yoktur. İmdi bu suretle bir kere işe başlanmış olduktan sonra hitamı dahi bilkuvve karip demektir.

Hem buraların terakki ve mamuriyeti pek de kolaydır. Çünkü bu kıta derunundan yine Kongo veyahut yerlilerin tabiri vechle Zayr namında şarktan garba doğru azim bir nehir cereyan eder ki mecrası kıtanın ortalık yerinde şimale doğru bir kavs-i azim peyda ettiğinden ve ameliyat-ı mukteziye ifa edilir ise her tarafından seyr-i sefain kabil olduğundan nehr-i mezkûr bu kıta için baha yetişmez bir mürasele hükmündedir. Vakıa yerlilerin bu nehre Zayr demelerine nazaran bazı coğrafiyun haritalarına nam-ı mezkûru yazmışlar ise de bu kelime Kongo lisanında alelıtlak nehir demek olduğundan onu Kongo'ya tahsis mümkün olamaz. Kıta-ı mezkûrede bundan başka nehir olmasa belki mümkün olabilir idi. Halbuki Afrika kıta-i vasiasının vasatlarında kâin cibal-i şahika ve müteselsileden birçok sular inerek bunlar dahi müteaddit nehirler teşkil ederler ve Kongo nehri dahi dahil olduğu hâlde cümlesi derunlarından geçtikleri araziyi irva ve iska eylerler. Bu hâlde Kongo nehri bu taraflar için âdeta Nil-i mübarek hükmündedir. Evet! Ehemmiyeti bu nispettedir. Zira mecrasının tulü iki bin altı yüz kilometre olup mansabı taraflarında arzı dahi dört kilometreye varır. Mansab-ı mezkûra ilk vasıl olup keşfetmiş bulunan kaptan Portekizli Die Gokman nam keşşaftır ki keşfiyat-ı cesime-i coğrafiye esnasında, yani 1494 sene-i miladiyesinde bu keşfe muvaffak olmuştur.

Ama denilecek ki böyle hatt-ı üstüvanın ta altında bulunan bu cehennem sıcağı gibi bir hararet içinde kavrulan yerde ne olabilir ki müstakbelen bu yerlerin Amerika derecesinde bir mamuriyet-i fevkalâdeye namzet oldukları hükmedilebilsin?

Yok! Böyle dememeli. Size yukarıda bu kadar mehazlar tayin eyledik. Onların hangisini okur iseniz görürsünüz ki bu yoldaki zanlar o tarafların ahvalini bilmemekten neşet eyler. O yerler vakıa memalik-i harradandırlar. Ama güneşin hareketi ve ondan muktebes olan hararet-i hava hakkında calib-i enzar-ı ehemmiyet olacak başka bir hesap daha vardır. Bizim bu taraflarda yaz mevsimlerinde gündüzlerimiz on beş saate kadar ve hatta Rumeli taraflarının bazı yerlerinde on altı saate kadar uzanmaktadır. Daha ziyade şimale doğru gidildikçe daha ziyade bile uzanır ya. Hatta Rusya ve İsveç, Norveç'in şimal taraflarında bir hayli eyyam için güneşin hiç batmadığı memleketler dahi vardır ki bundan dolayı oralarda vukua gelen ahval-i garibe "Acaib-i Âlem" nam romanımızda bi'l-etraf bast ve temhit kılınmıştır. Eğer günlerin bu kadar uzunluğu Kongo gibi hatt-ı üstüva altındaki mıntıka-i muhterikada dahi bulunacak olsa idi. Vakıa o duzahîn-i hararete ne ağaçlar ne otlar ne insanlar dayanamayarak cümlesi cayır cayır yanar telef olurlar idi.

Bereket versin ki Hak sübhanehu ve taalâ hazretleri kemal-i inayet ve hikmet-i rabbaniyesiyle her taraf için bir medar-ı itidal tayin buyurmuştur. Oraların gecesi gündüzü uzanıp kısalmaz. Zira güneş hiç batmayacak kadar günlerin uzanmasının mukabili olmak üzere güneş hiç doğmayacak kadar gecelerin uzanması dahi afak-ı memleketi buzlar içinde bir incimad-ı umumî hâlinde bulundurduğundan bu da işe yaramaz. Böyle gecesi gündüzü uzanıp kısalmayan yerlerde asıl hararet sabahleyin güneşin yükselmesiyle bir de akşamleyin alçalması arasında nihayet yedi sekiz saate mahsus bir şeydir. Tuluundan iki saate kadar ve gurubuna iki saat kalıncaya değin zamanlar zarfında hararet pek mutedildir. Hele bade'l-gurub ve kable't-tulû zamanlarda yani gece vakti afak-ı lâtifi bir serinlik istilâ eder. Gecelerde o kadar çiğ düşer ki sabahları kalkıldığı zaman âdeta yağmur yağmış zannolunur. Hem de bu hâl yalnız mevsim-i yabise mahsustur. Mevsim-i ratıpta ise bol bol yağmurlar yağar.

Evet! Buralarda yıl, mevasim ve fusul-i erbaaya münkasim değildir. Yaz ve kış fasılları ve bahar ve güz mevsimleri yoktur. Yalnız mevsim-i ratıp yani yağmurlu mevsim ve fasl-ı yabis yani yağmursuz mevsim olmak üzere iki mevsim bulunarak onun yağmurlusunda hararet-i hava kabil-i tahammül olmayacak derecelere varamadığı gibi mevsim-i yabiste vakıa gündüzleri pek sıcak olur ise de gecelerin itidali o sıcaktan bizar olanlara hayat ve kuvvet ve taravet-i taze verdiğinden ertesi gün için tahammül kuvveti yine teceddüt etmiş olur. Herhalde buralarda insan yaşamak kabiliyeti vardır. Yalnız yerli zenciler için değil, Portekiz muhacirleri buralarda asırlardan beri yaşamakta oldukları gibi muahharen Fransız ve Alman vesaire muhacirleri dahi gelerek pekâlâ yaşamaya başlamışlardır. Sıcak deyip de bunun yalnız zahmet verecek cihetini düşünmemeli. Faydasını da düşünmeli. Bizim Arabistan gibi biraz sı-

cak olan yerlerimizde mezruatın birçoğu yılda iki defa ekilmez mi? Afrika'nın işbu memalik-i muhterikasında ise ale'l-umum mezruat iki defa ve içlerinden bazıları üç ve bazıları dört defa ekilir. Bizim bu tarafların buğdayını arpasını tecrübe etmişler, tarlada sapları içinden geçen bir süvariyi örtecek kadar yükseldiği hâlde tane vermemiş. Bu nispette veyahut oranın hububat-ı sairesine mütenasip tane verecek olsa bire iki yüz kadar vermek lâzım gelip yılda da bir tarlaya dört defa ekin ekmek ve mahsul almak kabil olacağından bir sene zarfında bir okka buğdayı bir milyar altı milyon okkaya vardırmak mümkün olacak demektir.

Lâkin Kongolular ve hatta orada yaşayan Avrupalılar buğdaya arpaya muhtaç değildirler. Bizim mısır buğdayı dediğimiz koçanlara yalnız hayvan beslemek için muhtaç olup bir tarlaya üç defa mısır ekerek yetiştirebilirler. Her kökte dahi aglebi üç ve birazı dört koçan olduğundan hesapça bir okka mısırı yılda yüzlerce milyon okka derecesine vardırabilirler. Kongo'nun buğdayı ise Mafringo yahut "Masanga" dedikleri bir nev' darıdır ki lezzeti buğdaydan âlâ olduktan fazla misk gibi kokusu da vardır. Her başağı otuz üç santimetre tulünde olup bir başağı bir kilogram tane verir.

Düşünmelidir ki bu bir kilogram tane veren tohumdan elli tanesi ancak bir gram gelebilir. Bereket-i arziyeyi anlamalı ki tohum zayi edilmeyeceği farz edilse bir okka tohumdan elli bin okka mahsul alınmak kabil olabilecek. Bundan maada "lunu" denilen bir nev' hububat daha vardır ki Habeşistan'da "test" denilen hububatın aynı olup ekmeği gayet beyaz ve gayet lezzetli olur. Tanesinin biçimi bizim çavdarlara benzediği gibi taamı dahi ona benzer ise de daha lezzetlidir. Kongoluların umumen yediği budur. Başakları nüsha gibi müselles ve taneleri demir renginde olup cesametleri hardal tanelerinden biraz daha büyükçedir.

Artık burada Kongo'nun usul-i ziraatini ve kâffe-i nebatatını tadat edecek değiliz ya? Tarih-i tabiî nazarında tahakkuk eylemiştir ki memalik-i harrada nebatat memalik-i mutedile ve bahusus memalik-i baride nebatatından daha pek ziyade tiz ve kuvvetli ve mütenevvidir. Hele oralardaki ormanlar buralarda hiç yoktur. Eflâke ser çekmiş gûnagûn ağaçlardan müteşekkil azim ve cesim şeyler ki mebadî-i hilkatten beri içlerine hiç balta girmemiştir.

Buralar ahalisinde şu kuvve-i inbatiyeden, şu bereket-i arzdan istifade iktidarı ve hakikaten terakkiyat-ı medeniye istidadı dahi ma-ziyadetin vardır. Vakıa iklimin muktezasınca çıplak dahi gezerler. Vakıa umum Afrika zencilerini nimet-i diyanet-i İslâmiyeden mütena'im eylemeye himmet eden Sünusî dervişleri henüz buralara kadar vasıl olamadığı cihetle ahalisi hâlâ "fetişizm" denilen mezheb-i kadime salik olup bunca Protestan ve Katolik misyonerlerinin gayretlerini neticesiz bırakmışlardır. Lâkin bunların vahşetleri öyle zannolunduğu gibi âdeta behayim vahşeti suretinde değildir. Hatta Rikalda romanında Amerika'nın Aztekleri hakkında beyan eylemiş olduğumuz vahşet derecesinde bile değildirler. Sözün daha doğrusunu ister iseniz bunların hâllerine bedavet dahi denilemez. Zira beyaban-ı bedavette puyan olan ahali gibi seyyar olmayıp köylerinde ikamet ederler. Bazı taraflarda taştan,

bazı yerlerde çamurdan ve ekser mahallerde ağaçtan haneler, çardaklar yapıp bunlarla köyler kasabalar teşkil ederek müçtemian, mukimen yaşarlar. "Sahib-i Fetiş" denilen din ululara itaatleri ziyade olup ihkak-ı hak ve muhafaza-i inzibat dahi bunların elindedir.

Mevalid-i nebatıyesinden biraz bahseylediğimiz bu memleketin bir az da mevalid-i hayvaniyesinden bahsetmeliyiz. Büyük küçük nehirlerinde bizim enharın ve enharımıza karip olan biharın havi oldukları balıkların kâffesi mevcuttur. Onlardan maada timsahlar dahi pek çoktur ki hemen umumiyet üzere tûlleri sekiz metreye varır. Nehirler kenarlarında ve ormanlar içinde azim kertenkeleler dahi bulunarak, bazı seyyahlar bunları kara timsahı diye yazmışlar ise de sonradan hataları meydana çıkıp timsah olmadıkları ve âdeta bizce maruf olan kertenkelelerin pek büyük bir nev' oldukları meydana çıkmıştır. Hele bukalemun denilen ve her nerede bulunsa yerine göre başka bir renk göstermesinden naşi şairlerin sık sık zebanzedi olan hayvanat oralarda daha ziyadedir. Hem de zehirlidirler. Ahali bunlardan pek ziyade korkup nefret ederler. Bilâkis gelincik nev'inden gayet güzel ve ziyansız bir hayvanı âdeta perestiş derecesinde severler. Bu nehirlerde bir nev' kurbağalar vardır ki birkaç okkalık cesamete kadar büyürler, fakat yılan dediniz mi? Maazallah! Birçok envaı olduktan maada hemen kâffesi de mühliktirler. Boa nev'inden olanları boyca on metreye kadar uzanırlar. Bunların bir buçuk metreye kadar kalınları bulunur ki bu azim ve sakil vücut ile beraber ağaçlar üzerine ne kadar süratle tırmanıp çıktıkları görülse insana hayret verir. Ağaçlara çıkmaktan maksatları insandan ve hayvanat-ı saireden sayd ve şikâr gözlemektir. Muntazır oldukları sayd ağacın altına gelir gelmez yukarıdan aşağıya bunların üzerlerine atlayıp yakaladıktan sonra yavaş yavaş yutarlar. Çünkü saydlarını çiğnemeyip yalnız emdiklerinden isticale mahal yoktur. Şöyle bir aheste imtisas ile koca bir insan bu yılanlar için lokma-ı vahide hükmüne girer. Lâkin insanlar dahi bunlarda intikamlarını bırakmazlar ha! Bazı düşmanlarına kanımın yerine kan isterim diyen insanlar işbu boalara dahi "etimin yerine et isterim" derler de bir âlâ şikâr yutarak hazım için uyuklamakta bulunan boanın üzerine kargılarla, mızraklarla, harbelerle hücum ve sayd ederler. Bu muhacemede kendini yılana sardırmak şakaya gelmez ha? Onun büklümleri arasında vücud-ı beşerin kudret-i mukameveti insan parmakları arasında bir kibritin kudret-i mukavemeti menzilesinde de kalamaz. Bazen boalar otları kurumuş çayırlarda yatıp uyurlar. O zaman bunların saydı pek kolaydır. Çayıra her tarafından ateş vererek ortada kalan yılanı diri diri kebap ederler.

Bizim buralardaki kehle, pire ve karasinek gibi muziyat oralarda yoktur. Lâkin onlara bedel tatarcık ve sivrisinek insanları o kadar bizar eder ki, teşbih lâzım gelir ise buraca yaz mevsimlerinde bir misafirliğe gidildiği zaman derununda çoktan beri insan yatmamış olan bir odada misafir yatağındaki bîçareye birkaç bin aç tahtakurularının hücumunu gösterebiliriz. Böyle bir hücuma hedef olarak ta-be-sabah parmaklarını al kanlara boyadığı hâlde yarım saatçik bile nimet-i haba nail olamayanlar bu teşbihimizin kuvvetini takdir edebilirler. Buranın bazı büyük nev' karıncaları da pek yamandırlar. İnsanla-

ra da saldırırlar. Hayvanlara da! Bazı katilleri, haydutları cezaen el ayak bağlı olduğu hâlde bunların şiddet-i dendanına havale ederler ki Malteburu'nun yazdığına göre bir günde koca bir adamı kemiklerini temizlemek derecesinde ekl ettikleri görülür. Buranın çöllerinde devekuşu ve ormanlarında tavus dahi bulunursa da onlar tezyinat ve tecemmülât-ı kibaraneden madut olmasıyla Kongo memalik-i müçtemiasını teşkil eyleyen vilâyetlerin hükümdarını ile vüzera ve kibarı tuyur-ı mezkûreyi kendi ikametgâhlarında beslerler. Ehad-ı nas bu şereften mahrumdurlar. Burada keklik dahi çoktur. Hem çil hem kınalı denilen nev'lerden ki bizimkilerden yalnız bir farkı var ise o dahi bizim keklikler ağaç dallarına konmayıp daima yeryüzüne indikleri hâlde Kongo kekliklerinin ağaçlar üzerine de konmalarından ibarettir. Bıldırcın ve sülün dahi pek çoktur. Ancak bunların suret-i saydını yerli zenciler bilmediklerinden o güzelim bıldırcınlar bazı ufarak hayvanlara ve o süslü sülünler dahi daha büyük müfterislere azık olurlar. Bizim bu tarafta gördüğümüz tuyurun hemen kâffesi orada da vardır. Devekuşu ve gûnagûn renkli birtakım küçük kuşlar bizim bu taraflarda bulunmadığı gibi oraların papağanları dahi cesametçe bizim Arabistan'ın papağanlarından pek büyük olup ötmelerinde de fark vardır.

Mevalid-i hayvaniye cihetinden buraların asıl ehemmiyeti çarpalardadır. Gazal ve ondan daha büyük ve âdeta zığın derecesinde karacalar ve bizim ada tavşanlarını andıran tavşanlar ve bazılarının cesameti öküz cesametine takarrüp eden yaban keçileri bîhad ve bîhesaptırlar. Buralarda pek çok ve mütenevvi köpekler dahi bulunursa da köpek nev'ine mahsus olan koku almak ve havlamak gibi iki melekeden bilkülliye mahrumdurlar. Buraların köpekleri yalnız acı acı ağlayıp, havlamayı bilmezler. Tabiiyundan bazılarının rivayetlerine göre yine köpek nev'inden olan kurt ve çakallar havlamayıp uludukları gibi köpek dahi maişet-i tabiîye âleminde iken havlamak bilmeyip bunu sonradan öğrenmiş imiş, ama garibeye bakmalı ki Avrupa'dan Kongo'ya götürülen köpekler dahi bir zaman sonra havlamayı unutup kuvve-i şammeleriyle avcılara o kadar güzel hizmet eden sayd ve şikâr köpekleri istişmam hassasını dahi kaybediyorlar imiş. Yaban domuzları buralarda pek kesretlidir. Bunlardan maada cesim gergedanlar ve su aygırları ve Hindistan'da görülen emsalinden daha cesim fiiller dahi Kongo ormanlarında kesretle bulunur. Kaplan ve arslan dahi nevadirden olmayıp fakat buralarda bulunan kaplanlar Afrika'nın sair taraflarıyla Hindistan cihetinde bulunan kaplanlar kadar cesim değildirler.

Ne o? Hayvanatın envaını tadat ve tarifimiz nebatattan ziyade mi oldu? Öyle bile olsa sadedden harice çıkmış sayılmayız. Çünkü karilerimizi buraya kadar bir seyahat-i fikriyeye davet etmekten asıl maksadımız kendilerine burada bir sayd ve şikâr yaptırmaktır. Hem de ne sayd ve şikârı bilir misiniz? Goril sayd ve şikârı!

"Goril" dediğimiz hayvan bir nev' maymundur. Maymunların diğer nev'i ve bir zamana kadar zannolunduğuna göre en zekisi, en müstaidi olan şempanzeden daha büyük ve daha akıllıdır. Evet, buralarda maymunların dahi her nev'i çoktur. O kadar çoktur ki buralara gelen seyyahlar bunların henüz envaını bile tayin ve miktarını ihbar edememişlerdir. Fakat goril olur olmaz maymunlara benzemediği gibi maymundan maada hemen hiçbir hayvana dahi kıyas kabul edemeyecek acaib-i mahlûkattandır. Buralarda her nev' hayvanatın böyle hadd ve hesaba gelmeyecek derecelerde kesretine sebep insanların şerrinden masuniyetleri kaziyesi olup bilhassa maymunlar ve atlar meyanında da bir hususiyet-i tamme ile goriller yalnız meyvelerle taayyüş ederek numuma iltifat etmediklerinden hem kendileri çoğalıp hem de enva-ı sairenin teksirine mâni olmamaktadırlar. Elhâsıl bu hayvanlar suret-i mahsusada nazar-ı tetkik ve tetebbuu celbe lâyık bir nev'dir. Görelim tanıyalım da bakınız ne kadar şaşarsınız.

2

ŞEMPANZE VE GORİL

Kongo taraflarında ve bahusus kıt'a-ı mezkûrenin dahi asıl Zayir nehri sevahilini tezyin eyleyen hadsiz, nihayetsiz ormanlarında azim ve cesim ağaçlar üzerinde maymunlar o kadar kesretli bulunur ve envaı dahi o kadar çoktur ki oraya giden Avrupalı seyyahlardan birisi bunların nev'ini olsun tayine pek çok çalıştığı hâlde muvaffak olamadığından "cesamet ve elvan cihetiyle kelebeklerin envaını tayin kabildir de bu maymunların envaını tayin kabil değildir" demiş. Kesretlerine sebep evvelce dahi denildiği vechle yalnız nebatat ile taayyüşleridir. Eğer balıklar gibi bunlar dahi birbirini ekl edecek olsalar idi, bu derecelerde tekessür edemezler idi. Zira bunlar her defasında balıklar gibi birkaçar yüz bin ve hatta birkaçar milyon tohumu tenasül bırakmayıp aglebiyetle bir ve epeycesi iki ve nadiren üç yavru doğurmaktadırlar. Nev'lerinin kesretine sebep dahi maymun efendi ve maymun hanımların levazım-ı iffete ve ırz ve edebe pek de riayetkâr olmamalarıdır. Çünkü hayvanattan pek çoğu kendi nev'lerine yabancı olanlar ile ülfet edemedikleri ve meselâ koyun ile keçi ve sığır ile manda erkek ve dişileri barışamadıkları hâlde maymunların her nev'i diğerleriyle pek kolay ünsiyet peyda edebilirler de başka başka iki nev'e mensup olan maymunlar müstakbelen bir üçüncü nev' teşkil edebilecek bir yavru tevlid edebilirler. İşin daha garibi şu ki bu misilli melezler bilâhare kendi taraflarından evlât tevlid edemedikleri ve katırların akim olmalarına sebep dahi melezliklerinden ibaret bulunduğu hâlde maymunlar bu kaidenin de istisnaları şazzlarıdırlar. Melez olanlar dahi evlât tevlid edebilirler. İşte bunun için gerek nev'leri gerek fertleri çoğaldıkça çoğalıyorlar.

Maymunların zekâvetleri tabiiyunun daima enzar-ı hayretini celp edegelmiştir. Ancak bunlar meyanında iki nev' maymun enva-ı saire üzerine takaddüm ve bilumum hayvanat meyanında temeyyüz eylemişlerdir ki hâlleri şanları gerçekten veleh-bahşa-yı ukuldur.

Bunların birisi şempanze nev'idir. Yakın zamanlara kadar maymunların en zekisi bunlar addolunur idi. Şempanzelerin zekâvetlerine dair gerek tabiiyun ve gerek onlara peyrev olan erbab-ı kalem taraflarından o kadar tafsilât verilmiştir ki cümlesi bir araya cemedilse âdeta bir ufacık kütüphane teşkil eder. Fakat tafsilât-ı mezkûre meyanında o kadar da yalanlar söylenmiştir ki bazıları yalancılıkta emsallerini kat kat tecavüz eden ve kizb ve duruğlarını malûmat-ı şettalarıyla tezyin emrinde esatizeden madut olan romancıları bile mağlûp ve mahcup bıraksa sezadır. Şempanzenin zekâsına dair yazılan şeyler meyanında biz yalnız seyahat-i keşfiye erbabından Granpire nam Fransızın tarif eylediği bir şempanzeyi karilerimize arz edeceğiz ki onda görülen ahval, tabiata tamamıyla mutabık olarak yazılmış bulunmasıyla karilerimiz şu misalden şempanze nev'inin efrad-ı sairesini dahi kıyas ve istidlâl edebilirler.

Granpire diyor ki:

"Bu nev' maymunlar bir metre otuz santimetre, yani âdeta bir insan boyunda olup kendisinde kuyruktan dahi eser yoktur. Vücutça telâhhum ve teşahhumdan azade adelâtı gayet kuvvetli ve binaenaleyh akıllara hayret verecek kadar çevik ve çabuktur. Zekâsı dahi maymunların enva-ı sairesine galiptir. Bunlardan bir tanesini diri tutarak sefinemize getirmişler idi. Goril kadar cesametli, güçlü, kuvvetli, cür'etli, cesaretli olmadığından kamçı darbesinden pek kolay yıldığı gibi birkaç avuç taze veyahut kuru meyve ile taltiften dahi tamaa düşerek pek kolaylıkla alıştı. Lâkin alışmak ile de kalmadı. Gemi halkı ne gibi hizmetlerle mükellef iseler onlara dahi birer birer dikkatle her hizmeti öğreniyor idi. Zeki hayvan teferrüs ve tefehhüm etmiş idi ki insanlar meyanında mükafat ancak hizmet bedelidir. Hem kendisi de dişi olup zencilerin rivayetlerine göre zekâvetçe şempanzelerin dişileri erkeklerine pek ziyade galip olurlar imiş. Bu hayvan ekmek pişirdiğimiz fırını yakıp kızdırmayı öğrendi. Bir defasında fırın hizmetinde bulunan tayfa fırından harice fırlayan ateşin gemiyi yakmakta olduğunu görerek şu yangın mukaddimesini kemal-i telâş ile söndürmüş olmasına da şempanze dikkat etmiş. Fırın yakmak hizmeti kendisine teveccüh eylediği zaman o kadar dikkatli davranır idi ki fırından harice bir kıvılcım sıçrayacak olsa derhal su döküp söndürür idi. Fırının tavı geldiğini, yani kızgınlığı derece-i lâyıkasını bulduğunu da fark edebildiğinden fırının tavı geldiği zaman ekmek pişiren adama koşup haber verir idi. Ekmekçi, maymunun bu baptaki maharetine o kadar emniyet etmiş idi ki kendisi hamur işi ile meşgul olduğu zaman fırının kaydında bile olmayıp ne zaman tavı gelir ise madam şempanze haber verir diye bekler idi. Şempanze haber verdiği anda ekmek hamurlarını alıp fırının yanına varır varmaz şempanze dahi ekmek salacak küreği yakalayıp getirirdi. Hayvanın sefine derununda bunca hizmetler meyanında fırıncı yamaklığını tercih etmesi de eser-i zekâvet değil midir? Çünkü karın doyurmanın en mükemmel tesviye edileceği yer fırın başıdır. Bundan maada armacılık dahi bu hayvanın mizacına pek muvafık düşmüştür. Kongo'da Zayir nehri kenarında dallarından dallarına sıçrayıp eğlendiği azim ağaçlara bedel gemide yalnız armayı bulabildiğinden mukaddematında cani sıkıldıkça armaya çıkarak oynar sıçrar gabyadan trenkete, trenketten gabyaya fırlar. Gönül eğlendirir idi. Badehu buraya çıkan gemicilerin ya yelken çözdüklerini veya yelken sardıklarını müşahede edince yavaş yavaş o hizmeti de öğrenerek gereği gibi mahir bir gemici derecesinde yelken sarmaya, bağlamaya başladı, hatta gabya ve trenket ve babafingo sirenlerinin ta uçlarına kadar varmak tehlikesini pek de göze aldırmak istemeyen armatörler o tehlikeli hizmetlere hep bizim şempanzeyi sevk ederler idi. Fakat tamam bu hizmetlerin üzerinde iken ekmek pişirmek için fırın yakmak zamanı hülul eder etmez arma işini bırakıp tayfaların üzerinden atlayarak bir anda aşağıya iner, fırın başına koşar idi. Nihayet bu zeki ve gayretli arkadaşımız ikinci kaptanın bir muamele-i gaddarane ve itisafkâranesine feda olarak helâk oldu. Hem de ne feci bir surette!.. Bilmem hangi kabahatından dolayı ikinci kaptan hayvancağızı dövmeye başlar. Şempanzede hiçbir gûne mukavemet olmadıktan fazla makam-ı tazallüm ve istirhamda sesler çıkararak ve kaptana elini uzatarak zavallı hayvan lisan-ı hâl ile dayağın bu derecesi kâfi görülmesini anlatmaya çalışıyor ise de kaptan bir türlü teskin-i gazap edemeyerek şempanzeyi pek fena hırpalar. O dahi bir lokma ekmek ve bir avuç meyve için bu kadar fedakârane hizmetlerinde bulunduğu nev'-i beşere bihakkın küserek ekl ve şurbdan nefsini meneder ve işte bu suret-i faciadaki intihar ile beşinci günü bar-ı hayattan bi't-tecerrüd insanlardaki intikamını yine kendi nefsine zulmederek alıp gider."

Granpire'nin şempanzesi hakkında verdiği şu malûmatı doğrudur diye telâkkiye hiçbir mâni tasavvur olunamaz. Zekâvetin bu derecesi değil a, bundan daha pek çok ziyadesi bile şempanzelerde görüldüğü vardır. Fakat gazetelere mevadd-ı mütenevvia ve tefrika yazan genç ve gayretli muharrirlerin bundan daha ziyade parlak asar-ı zekâvet misalleri olmak üzere yazdıkları şeylere kulak verecek olur isek fena hâlde aldanmış oluruz. Bu efendiler bizi âdeta avanak yerine koyarak meselâ yine Granpire'in bu şempanzesindeki zekâveti büyülte büyülte kaptanlığı dahi öğrendiğini ve oktand kullanıp irtifalar alarak geminin mevkiini, yolunu tayine kadar vardığını bile bize yutturmak isterler. O kadar da safderun olmayalım.

Gorillere gelince: Bunlar şempanzelerden daha başka şeylerdir. Bütün bütün başka! Bir kere cesametçe şempanzeye nispetle dev gibi kalırlar. Ayakta durdukları zaman boyları yedi İngiliz kademine kadar irtifa kesbettiği görülür ki iki metreyi bir hayli mütecaviz demektir. Bu kadar boy insan nev'inde hemen hiç yok denilebilecek hükmünde bulunup ender olarak bu kadar boylu adam zuhur edebilse dahi acaib-i nadireden addolunur. Vücut ise şu boya nispet kabul edemeyecek derecelerde kalın ve kuvvetlidir. Kolları dahi sair maymunlarda da görüldüğü vechle nispetinden ziyade uzundur. Kollarını açtığı zaman teşkil eylediği kulaç, vücudundaki irtifaın bir buçuğuna müsavî bir tûl teşkil eder insanların vücuduna nispetle bacakları ne kalınlıkta kalır ise gorilin vücuduna nispetle kolları o kalınlıkta kalır. Fakat bacakları vücut ve kolundaki kalınlığa mütenasip değildir. Kollarından biraz daha kalıncadır. Gerek vücudun ve gerek kolların ve maymun nev'inde yine kol

demek olan bacakların bu kalınlıkları mezkûr hayvandaki kuvvetin de fevkalâdeliğine delâlet eder. Gorilin adelâtında o kadar kuvvet vardır ki henüz çocuk sayılan bir gorili alelâde kuvvet sahibi insanlardan on neferinin pek güçlükle zapt edebileceğini tahmin eden tabiiyun ifratta bulunmak şöyle dursun hatta tefritte bulunmuşlardır diye şayan-ı muaheze görülebilir.

Bu hayvan şempanzelerden daha pek çok kuvvetli olduğu gibi, daha pek ziyade akıllıdır da! Dört ayağı üzerinde nadiren yürür. Alelâde iki ayak üzerinde yürüyüp ekseriya ellerini arkasından böbrekleri hizasında bağlar da öyle bir reftar-ı kâmilâne icra eder. Bazen dahi eline kocaman bir baston alıp âdeta çobanlar gibi ona dayanarak gider. Asıl silâh-ı müdafaası yumruğudur. Bir yumrukta bir adamı öldürmesi işten bile olmayıp elleriyle insanın kol ve bacak gibi herhangi uzvundan tutsa koparıp ayırmaya kudreti kifayet eder. Yalnız bir elinin tırnaklarıyla bir zencinin karnını tutup çektiği gibi yırtarak bağırsaklarını dışarıya döktüğü görülmüştür. Bazen eline bir büyük baston alarak onunla dahi müdafaa eder ise de bu hâl âdetinden ziyade hiddetlendiği zamanlarda görülebilir. Çene ve dişlerindeki kuvvet dahi hayret-efza ise de bu kuvvetine müracaatı pek nadir vukua gelir.

Bu hayvanın kuvvetini muvazeneye medar olmak üzere erbab-ı seyahat haber verirler ki yirmi santimetre kutrunda olan ağaçların meyvesini iktitaf için üzerlerine çıkmaktan ise boyu yetişebildiği kadar yerden ağacı yakalayıp sallayarak ve kırarak meyveli mahallini yere indirmeyi ehven bulur. Kendisi alelâde yeryüzünde gezip fakat en yüksek ağaçlara da çarçabuk çıkabilir. Cesim ağaçların bir büyük dalından öteki ağacın büyük dalına kadar sıçrayıp atlamak goril için işten bile değildir. Bazı seyahatnamelere yazılmıştır ki, ağacın en alçak dalı üzerine boylu boyuna uzanıp yatarak pusu kurar ve düşmanı bu pusunun altından geçer iken pençesiyle yakalayıp kaldırır ve badehu yere vurup öldürür. Bazen kendisine ağaç dallarından bir kulübe yapar ise de yalnız güneşten muhafaza için onun altına girip geceleri ise ya ağaçlara çıkar veyahut kulübesi lüzumu derecesinde metin ise onun üstüne çıkıp yatar. Güneşten hazzetmez. Çünkü vücudu koyun vesaire gibi sık tüylerle mestur değildir. Bazı kimselerin göğüsleri ziyadece kıllı olmaz mı? İşte gorilin bütün vücudu da bu kıllı göğüslere müşabih surette kıllıdır.

Müstakilen meyve ile geçinir. Fakat tatlıyı pek sevdiğinden dağlarda arı kovanı bulur ise iğtinam eder. Bal sevmek hususunda ayılara galiptir. Kah olur ki bal çalmak gayretiyle köylere kadar bi't-takarrüp kovanlara tasallut eder. Yerli arapların rivayetlerine göre goriller köylere takarrüpleri hâlinde gözlerine kestirdikleri kadın veya kızı kapıp ormanlara götürdükleri bile nevadirden değil imiş. Vakıa Pol dö Şallo gorillerin böyle dağlara ormanlara kız ve karı aşırıp kaçırmaları derecesindeki ahvali inkâr ediyor ise de sair seyyahlar bunu yazıyorlar. Ezcümle Brus nam seyyah, gorillerin Arap karılarından beğendikleri karıları birdenbire bastırarak kapıp götürdüğünü ve bunları kendi nezdinde bir müddet muhafaza ile pek de güzel baktığını yazdığı sırada: "Lovango'da bir zenciye gördüm ki tamam üç sene goriller içinde ikamet ve maişet eylemiştir" diyor. Kongo zencileri arasında mütedair olan hikâyata bakılırsa gorillerde bu misilli ahval ve harekât-ı garibe asla istibat olunamaz. Viktor Moniya'nın Kongo zencileri tarafından goriller hakkındaki itikat ve hikâyata dair verdiği malûmat meyanında okunduğuna göre zencinin birisi bir Avrupalıya "Babam bana hikâye etmiş idi ki kendisi bir vakit ormanda imiş. Birdenbire karşısına bir goril çıkıp yolunu kesmiş. Babamın kargısı elinde imiş ise de silâh-ı mezkûru görünce goril böğürmeye başladığından babam kargıyı elinden bırakmaya mecbur olmuş. Elindeki silâhın yere düştüğünü görünce gorilin gazabına itidal gelmiş. Biraz müddet babamın yüzüne baktıktan sonra babamı terkederek orman içine dalmış gitmiş. Bunun üzerine babam dahi yoluna devam eylemiş" deyince bu hikâyeyi sair birtakım zenciler dahi dinlemekte olduğundan hikâyenin hitamında cümlesi birden: "Evet evet! Öyledir" diye bir gorile tesadüf olunduğu zaman böyle terk-i silâh edilmek lâzım geleceğini bildirmişler. Zira akıl ve fikri hasebiyle silâhın ne demek olduğunu bilen bu hayvan bir kimsenin elinde silâh görecek olur ise onu düşman ittihaz ederek bir türlü semtine uğramak istemez.

Yine Viktor Moniya'nın beyan eylediği hikâyat-ı mahalliyeden olmak üzere zencilerden birisi bir Avrupalıya demiş ki: "Birkaç mevsim-i yabis mukaddem (bizim tabirimizce yani birkaç yaz mukaddem) herifin birisi köy halkı ile şiddetli bir münazaa çıkararak kemal-i hışm ile köyden çıkmış, kaybolmuş gitmiş. Aradan bir vakit sonra kendi köylüsünden bir adam ormana gidip orada bir büyük gorile rast gelmiş. Yüzüne dikkatle baktıkta bilâ-tereddüt tanımış ki bu goril evvelce köyden kaybolan adamdır. Meğer ormana kaçtıktan sonra o da bir goril olmuş kalmış. Evvelce kendisiyle kavga eden adamdan alamamış olduğu intikamını almak için bu bîçare köylünün üstüne hücum ederek kolunu ısırmış. Hatta kolundan bir parça et bile koparmış. Badehu bırakıp gitmiş. Zavallı mecruh yarasından kan akarak köye geldi. Bunu bana kendisi hikâye eyledi. Allah kimseyi böyle insandan bozma gorillere tesadüf ettirmesin. Zira asıl bunlar insan kısmına pek hasım oluyorlar."

Herif Avrupalıya bu sözü söylediği zaman müstemi' sıfatıyla hazır bulunan köylüler dahi bu sözü tasdik etmişler. Bu yoldaki fıkralar zenciler meyanında pek çoktur. Filhakika bunlar itikat ederler ki vefat eden insanlardan bazılarının ruhu gorillere intikal eder. Zencilerın ukalâdan, hükemadan geçinen adamları güya bu nev' gorilleri bazı alâmetlerinden fark ederlermiş. Bunları ne tutmak ve ne öldürmek kabil olamaz imiş. Bunlar sair efrad-ı nev'inden daha akıllı olurlar imiş. Şu safderunane hikâyelerden işin doğrusu istidlâl olunmak lâzım gelirse anlaşılmakta hiç müşkülât çekilmez ki goriller yaşlandıkça akılları fikirleri dahi kendileri için mümkün olan mertebe-i kemale vararak mahsusat-ı insaniyeden bulunan zekâvetin büyücek bir kısmını âdeta başka hiçbir hayvana müyesser olamayan bir de kuvvet-i bedeniyeye zammeylemeleri ve binaenaleyh yalnız zencileri değil, Avrupalıları bile hayrette bırakacak işler yapmaları üzerine yerliler de bu yolda fikirler hâsıl etmişlerdir. Ama zencileri tayip etmeyiniz. Bizim Rumeli taraflarının birçok yerleriyle Sırbistan ve Romanya ve Macaristan'da bile bazı emvatın cadı olduklarını itikat edenlerin safderunluğu bunlardan aşağı mıdır?

Bunları tutmak ve öldürmek hususundaki müşkülât pek kolay anlaşılacak şeylerdendir. Tutmak?.. Hele bu mümkün değil a! Bir goril üzerine elli adam hücum edecek olsa zaptı kabil olamaz. Öldürmeye gelince vakıa zencilerin kargısı, hançeri bunlara karşı aglebi tesirsiz kalır ise de muahharen Pol dö Şalon'un yaptığı gibi tüfek kurşunu pekâlâ bunların hakkından gelebilir.

Yine bu zenciler meyanında naklolunan hikâyattan olmak üzere rivayet olunduğuna göre bir aralık köyün birisinden bir adam kaybolmuş. Bir gün köylüler ormanda gezerler iken bu kaybolan adama rast gelmişler ki gayet çirkin bir goril suretine girmiş imiş. Köylüler onu takip etmişler ise de tutamamışlar, öldürememişler. Badehu insandan bozma olan bu goril uzaktan uzağa köylüleri takip ederek köy kenarına kadar gelmiş. Badema, kendisini sık sık köy kenarında görürler imiş, ama üzerine varılacak olsa kaçar kurtulur kaybolur imiş. Köye takarrübü görülmeyecek olur da köy içine kadar girebilirse avlulara yığılan şeker kamışı demetlerinden, bal kovanlarından, meyvelerden kaldırabildiği kadarını yüklenip çalar götürür imiş.

Şimdi bu hikâyeden dahi doğru bir netice istihsal edilmek lâzım gelir ise istintaç etmelidir ki gorilin insandan mütebeddil olması zencilerin sırf kendi vehim ve hayallerinden ibaret olup halbuki zeki hayvan ormanda kendisini takip eden köylülerin nereden gelmiş olduklarını anlamak için uzaktan uzağa takibe girişerek bir kere köyün yolunu öğrendikten ve badehu köye daha ziyade takarrüp eylediği ve dahil-i karyeye girdiği zaman kendisinin müstehabı olan bal ve şeker kamışı ve meyve gibi şeylerin oralarda hazır iddihar edilmiş bulunduğunu anladıktan sonra fırsat buldukça ve kimse tarafından rahatsız edilmedikçe bunları çalıp götürmeye dadanmış demektir.

Kezalik zenciler tarafından hikâye olunduğuna göre bir vakit zencilerden beş on kişi şeker kamışı tarlasına gitmişler. Orada birkaç goril görmüşler ki, kopardıkları birçok kamışları demet demet bağlamakla iştigal ediyorlar. Köylüler bunları kaçırmak için hücum etmişler ise de goriller öyle ayak patırtısına pabuç bırakmamışlar. Onlar dahi insanlara karşı mukabele ve müdafaa göstermişler. Hatta galebe dahi goriller tarafında kalmış. Köylülerden bazısına bir tokat, bazısına bir yumruk vurmak ve bazısının karnını yırtmak suretiyle birkaçını telef eyledikten ve birkaç neferini dahi müdafaadan vazgeçerek gösterdikleri teslimiyete mebni inciltmeyip yalnız esir ettikten sonra köylülerin bakiyesini kaçırmışlar. Birkaç gün sonra esirler dahi avdet etmişler ise de el ve ayaklarının tırnakları sökülmüş olduğu hâlde avdet eylemişler. Meğer goriller bunların her taraflarını muayene ederek tekmil vücutlarında tırnaktan başka silâh makamına kaim olabilecek uzuv göremeyince parmaklarını birer birer tutup tırnaklarını dişleriyle sıkıştırarak çekmek suretiyle sökmüşler ki, akıllarınca iş bu aza-yı taarruzlarını söktükten sonra bu insanların bademe şeker kamışı tarlalarında kendilerini hırsızlıktan men'e muktedir olamayacakları mütalâasıyla bu işi yapmışlardır. Bereket versin ki zencilerin dişleri nazar-ı dikkatlerini celp edememiş. Eğer celp etmiş olsa idi cümlesinin dişlerini dahi birer birer sökecekleri derkâr idi. Avdet eden köylülerin ifadatı meyanında en ziyade nazar-ı istigrabı celp eden kaziye birkaç gün müddet-i esaretleri zarfında gorillerin zencilere yiyecek dahi vermelidir. Harp esirleri hakkında o vahşi hayvanların şu muamele-i haseneleri bazı medenî addolunan taifelere bile örnek olmaya sezadır. Kendi karınları acıkıp da meyvesini yemek için bir ağaç silkerek veyahut devirerek meyvelere el yetiştirmek imkânını hâsıl eyledikleri zaman esirlerin ya ellerinden ya kulaklarından tutup o maideye kadar çekerek yerden bir meyveyi aldırıp ağızlarına götürtmek suretiyle ekl ve istifadeyi talim ederlermiş. Bu hikâyede anlaşılmayacak bir şey var mıdır? Yalnız meselenin şu ciheti izaha muhtaçtır ki bu suretle ellerine düşen insanları telef etmemeleri bu hayvanların et yemediklerinden naşidir. Bir de kendilerine taarruz eden insanları mutlaka öldürdükleri hâlde silâhını bırakıp terk-i muhasama edenleri öldürmemeleri behayim-i mezkûre için pek büyük bir mürüvvet-i tab' vücuduna delâlet eder iken bundan fazla olarak gorillerin esirlere yiyecek dahi vermeleri hakikaten akıllara bi'l-vücuh hayret verir. Yine Afrika'da insan ismini alan birtakım vahşi zencilerin harp esirlerini kesip yedikleri meselesi dahi şu meyanda hatırdan feramuş edilmemek lâzım gelen noktalardandır.

Zenciler meyanında kezalik hikâye olunduğuna göre Mebundamo kabilesi ahalisinden iki kadın köylerinden çıkıp kuru odun toplamak hizmetiyle bir orman derununda geşt ü güzar ederler iken azim bir goril vehleten yolları üstüne çıkıvermiş. Kadınlardan birisini yakalayıp haykırmasına bağırmasına çırpınıp çabalamasına ağlayıp sızlamasına kulak bile vermeyerek almış ormanın içine götürmüş. Diğer kadın korkusundan titreyerek köye gelip vak'ayı köy ahalisine haber vermiş. Artık kaybolan kadının telef olduğuna kimsenin şüphesi kalmadığı hâlde beş on gün sonra kadın çıka gelmez mi? Kadının rivayetine göre gorilin pençe-i istilâsında bulunduğu üç beş gün müddet zarfında ağlayıp sızlaması bittabi kesilmediğinden goril âdeta kendisine merhamet ederek sebilini tahliye eylemiş imiş. Hatta kendisi için en güzel meyveler toplayıp getirir imiş. Kadının bu ihbarı üzerine köylüler ittifak-ı ara ile hükmetmişler ki bu goril dahi mutlaka insandan bozma bir goril olduğu için bu eser-i merhameti göstermiş.

Elhâsıl goril hakkında zenciler meyanında bu yoldaki hikâyat pek çoktur. Bu hayvanın feraseti hakkında hikâyat-ı mezkûrenin en güzel medar-ı istidlâlat olabilecekleri derkârdır. Bu zenciler gorilin bazı pek fevkalâde asar-ı feraset ve zekâvetini gördükçe yabanî bir hayvanda ferasetin bu derecesini ümit eyleyememek lüzumundan naşi bunların insandan bozma olduklarını hükmediyorlar ise de bu hükümleri bazı Avrupa hükemasının insanları goril veya şempanzeden bozmadır itikadında bulunmaları kadar yanlıştır. Hikayât-ı mezkûrenin kâffesinden istintaç olunabileceğine göre umur-ı beşeriyeden pek çoklarını yapmayı goriller mustaid olduktan fazla az çok lâkırdı anlamaya ve hatta öğrenmeye bile istidatları kâfi ise de kendi cesaretlerine ve kuvvetlerine mağruren ve hele pek de inatçı olduklarından insanlar tarafından edilen talime bir türlü tenezzül edemezler imiş. Zaten bu talim için evvelâ gorile zaferyab olmak lâzım gelip halbuki bunlardaki kuvvet ve şecaat dahi pek fevkalâde olmasıyla kendilerine zaferyab olmak mümkün olamıyor ki, talim

ve terbiyelerine dahi girişilebilsin. İki üç kaplan bir gorile galebe edemez imiş. Bu zorlu düşmanların taaddüdünü görünce goril hemen bir büyük ağacı kırıp sakını mızrak gibi kullanarak kaplanlara karşı müdafaa ve bazen hücum dahi eder ve ekseriya galip gelir imiş. Bir gorilin bir file dahi galebesi pek çok görülmüş imiş. Binaenaleyh memalik-i sairede arslanlar hayvanat-ı sairenin hükümdarı addolundukları hâlde Kongo taraflarında bu ehemmiyet ve şeref yalnız gorile verilir ve onun hakkında söylenen sözler meyanında kaplanın bile bu hayvanın dehşetinden korkarak kuyruğunu omuzlayıp sıvışmaktan başka çare bulamadığı söylenir.

Nasıl? Sizi davet eylediğimiz seyahat-ı fikriyeden hoşlandınız mı? Kendinizi büsbütün başka bir âlemde buldunuz değil mi? Şimdi bu âlem-i acipte yine fikren ve zihnen bir de sayd ve şikâr eğlencesi yapacağız. Hazır elimizde Pol dö Şalo gibi bir avcıbaşı vardır ki aramakla bulunacak adamlardan değildir. Cera, cesur, akıllı, âlim bir adam olup Amerika'da mütevattın Fransızlardandır. Onun zamanına kadar milel-i mütemeddineden hiçbir kimse goril sayd ve şikâr etmemiş olduğundan ilk defa olmak üzere bu şerefi kendisi ihraz için Amerika'dan kalkıp buraya, Kongo'ya kadar gelmiştir. İcra eylediği sayd ve şikârlar üzerine bir de kitap kaleme almıştır. İşte bu kitabın sahifeleri üzerinde kendisine refakat-ı zihniyede bulunacağız.

3

GORİL SAYD VE ŞİKÂRI

Mösyö Pol dö Şalo Kongo'ya geldiği zaman Netambonay nehri mecrasına kadar vardı. Bu nehir Afrika'nın o meşhur Kristal dağlarının ikinci silsilesini aştıktan sonra vasıl olacak bir güzel vadiden cereyan eyler ki oralarda goriller memalik-i saireden daha çoktur. Şalo'nun maiyetinde Mebundamu kabilesinden kadın erkek epeyce bir halk dahi vardır ki yolda bunları eşya nakli için hamallıkta istihdam eyledikten fazla vardığı yerde umur-ı beytiyeyi kadınlara havale ederek erkeklere ise tüfek tevzii ile onları dahi avcılıkta istihdam etmiştir.

Bunların vardıkları yer vaktiyle yine Mebundamuların teşkil etmiş oldukları bir karye harabesidir. Orada sakin olan ahali bilâhare gorillerin tasallutundan dolayı ikametten âciz kalarak bu karyeyi terk eylemişlerdir. Vakıayı mezkûreye vakıf olanların rivayetlerine göre goriller karye-i mezkûreye o kadar musallat olmuşlar ki nev'-i nebatattan hiçbir zahireyi muhafaza edemez olmuşlar. Ambarları kırmak ve bunlar ebniye içine naklolunduktan sonra ebniyeyi dahi yıkmak suretiyle köylülerin iddihar eyledikleri meyve ve zahireyi kâmilen iğtisab ederler imiş. Hele ahali-i mezkûre vaktiyle pek küllîyetli şeker kamışı zer' eyledikleri hâlde tarlaları goriller tasallutundan kurtarmak bir vechle kabil olamadığından asıl bu ziraattan mahrum kaldıkları için karyelerini terk etmişler. Harabe-i mezkûrenin etrafı gayet büyük dağlar ve

cesim ormanlar ile muhat olup köylülerin terk ettikleri şeker kamışı tarlaları dahi tarlalar derununda kalan köklerin zail olmamaları hasebiyle bir yabanî şeker kamışı ormanı hâlini almışlar. İşte bundan dolayı goriller bu mevkie ziyadesiyle rağbet eylediklerinden zenciler Mösyö dö Şalo'yu oraya getirmişler.

Mevki-i mezkûre vasıl oldukları zaman Pol dö Şalo def'-i hararet için birkaç kamış kopartıp sıkmalarını zencilere emretmiş idi. Memalik-i havrada seyahat edenlerin malûmudur ki şeker kamışı usaresi pek nefis ve ziyadesiyle def'-i hararet bir şerbet teşkil eder. Zenciler bu işe başladıkları zaman kendilerinden biraz evvelce birçok kamışların kırılıp emilmiş olduklarını asar-ı mütebakiyesinden görüp anlayarak birbirinin yüzüne bakmaya ve "Nejena! Nejena!" diye mırıldanmaya başlamışlar ki bu kelime, oralarca bizim Avrupalıların "goril" dedikleri hayvanın ismidir. Sayyad dö Şalo gerek bu kelimeden ve gerek biraz Portekizce bilen ve binaenaleyh diğer zencilerle kendi arasında tercümanlık eden Gambo namında bir yerlinin tercümanlığı ile zencilerden aldığı haberlerden işte goriller ile telâki noktasına geldiğini anlayınca bir kere yüreği hoplamış. Şimdi işin bundan ilerisi için sözü Pol dö Şalo'nun kendisine bırakalım da o söylesin. İşte diyor ki:

—Vakıa görülen eserler goril eserleriydi. Şeker kamışlarının bu surette kırılıp emilmesi gorillerden başka hiçbir hayvana isnat olunamaz idi. Buralarda birtakım izler görülüyor. Hem de taze izler ki ayaklarının şeklini irae eden en ince eserler bile henüz zail olmamışlar. Bunların goril izleri olduğunu zencilerin cümlesi bi'l-ittifak ve bilâ-tereddüt hükmeylediler. İzlerden anlaşıldığına göre gorillerin miktarları dört beş tane olup hatta bazı yerlere oturarak şeker kamışlarını emmiş olduklarını dahi kıçlarının bıraktıkları izlerden ve emilmiş kamışlardan anlaşılıyor. Goril izlerini ilk defa olarak görmekte bulunduğumdan dolayı bu dakikadaki ihtisasatımı kalem ile tarif asla kabil değildir. Demek oluyor ki vahşeti, kuvveti ve insanları mağlub etmek için hile ve hud'a imali yolundaki mahareti buranın zencileri meyanında zebanzed olan o mehib ve müthiş hayvan ile karşı karşıya gelmek ve cesaret ve hile müsabakasına çıkmak dakikası hulul etmiştir. O hayvan ile ki henüz cihan-ı medeniyet nazarında tamamıyla malûm dahi olmayıp benden evvel hiçbir beyaz adam onun saydına gitmemiştir. Yüreğim o kadar çarpmaya başladı ki sadrımın gümbürtüsü güya karşımda bulunan gorilleri bidar edecek diye korksam yeri var idi. Halecanım cidden mucib-i ıstırab olabilecek dereceye kadar vardığını itiraf eylerim.

Pol dö Şalo'nun bu itirafını korkaklığına hamletmemelidir. Hoş bu müthiş hayvandan korksa bile yeri vardır ya! Zaten yanında bulunan zenci karılarını azim bir havf istilâ ederek onları bazı eski kulübe harabelerine saklamışlar ve erkekler tüfeklerini yoklayıp hazırlıklarını ikmal eyledikten sonra ormanın içine doğru tepelere ve dağlara sarıp bir küçük dereden geçtikten sonra daima takip eyledikleri izlerin delâletiyle devrilmiş bir azim ağacın yanına kadar varmışlar. Oralarda taze goril izleri pek çoğaldığından bunların vaziyetlerine nazaran gorillerin şu ağaç yanındaki büyük bir kaya aralarına

saklanmış olduklarına şüpheleri kalmamış. Pol dö Şalo'nun emriyle avcılar iki fırkaya ayrılıp tüfeklerini üst tetiklere kaldırmış oldukları hâlde bir fırkası sağdan ve diğer fırkası solundan hareket ile kayayı sarmaya teşebbüs etmişler. Halbuki havf ve haşyet yalnız Mösyö dö Şalo'da değil arapların kâffesinin suratlarında görülüyor imiş. Ormanın burası o kadar sık imiş ki gündüz olduğu hâlde ortalık gereği gibi karanlık imiş. Yüksek ağaçların altında biten sık çalılar arasından zahmetle geçerek kayanın etrafında bir daire teşkiline çalışmışlar ise de hayf ki bu daire gereği gibi geniş olduğundan filvaki kayalar arasında gizli bulundukları hâlde gelenleri gözlemekte olan goriller avcıları görmüşler.

Burada dahi sözü yine Pol dö Şalo'ya bırakalım da o söylesin. İşte diyor ki:

—... derken birdenbire bir çığlık koptu ki kulakları tırmaladı. Acip ve müthiş bir çığlık! Avazelerin bazı perdelerine insan sedası diyebilirsiniz. Fakat bazı perdelerine bu namı vermek kabil olamaz. Sanki şeytanlar haykırıyor gibi bir şey! Bu sedayı ilk defa olarak işitip de korkmamak hiç kimse için kabil olamaz. Ben şu ilk hayrette iken bir de gördüm ki dört genç goril bizim avcı dairesini geçip ormanın içine doğru kaçmaya başladılar. İki ayak üzerinde koşuyorlar idi. Vücutları ön tarafa meyyal olduktan fazla başları daha ziyade eğilmiş ve kollarını dahi sallayarak bu hareketleriyle koşuşlarına kuvvet vermekte bulunmuşlar idi. Aynıyla insan koşması gibi bir hâl! Fakat ölüm derecesinde bir tehlike tarafından takip olunan insanların koşması gibi. Genç ve küçük oldukları için kendileri de insana ne kadar müşabih ya! Silâh-bedest olarak bunlar üzerine yürüdüğümüzü düşündüğüm zaman bir aralık düşünmüş idim ki biz âdeta bir haydut çetesiyiz de ebna-yı nev'imizden bir cemaat aleyhinde icra-yı şekavete gidiyoruz. Bunların şu hâllerini gören kimse zencilerin gorilleri hemen insandan bozma şeylerdir diye itikat etmelerini tamamıyla mazur görür. Benim burada ne kadar tafsil etmiş olsam bihakkın tefhimine muktedir olmuş sayılamayacağım veleh ve hayret bizi bir dakika bile vazifemizden te'hir edemedi. Goriller üzerine birçok tüfekler birden patladı. Fakat gorillerin hiçbirisi düşmedi. Verdiğim emir üzerine tüfekler tekrar doldurularak firarîlerin takibine müsaraat kılındı ise de bu takip dahi neticesiz kaldı. Çünkü bunlara koşmak ile yetişmek kabil olamayacağı gibi hayvanlar bu ormanları insanlardan pek çok ziyade iyi bildiklerinden kaçıp saklanacak kurtulacak yerleri de pekâlâ tanırlar.

Pol dö Şalo şu ilk muvaffakiyetsizliğinden dolayı mahzun kalmadı. Bilâkis kendisini yine muvaffak saydı. Zira beyaz insanlar meyanında ilk defa olmak üzere bir vahşi orman derununda sağ goril gören kendisi oldu. Kadınları bıraktıkları yere avdetle esbab-ı istirahatlerini ikmal için evvel be-evvel kendilerine barınacak yerler yapmaya başladılar. Zaten metruk ve mevcut olan hanelerden birkaçını tamir için dört beş gün uğraştılar. Ondan sonra bir sabah Pol dö Şalo avcılarını toplayıp ormanın içine doğru yürüdü. Birkaç saat geşt ü güzar eyledikleri hâlde hiçbir ize filâna tesadüf edememişler idi. Derken zencilerin birisi "Pisssst" nev'inden bir ses çıkardı ki böyle yerlerde

nazarlarda celb-i nazar-ı dikkat işaretidir. Onu müteakiben ufarak cesamette bir ağacın kırılmasını ifham edecek bazı çatırtılar patırtılar dahi işitildi. İmdi burada dahi sözü Pol dö Şalo'ya bırakalım. İşte diyor ki:

—Şüphe yok ki goril idi. Orman içinde böyle koca koca ağaçları çatır çutur kırıp atıvermek insan evlâdının yapabileceği işlerden midir? Yanımdaki zencilerin kâffesi de bu hükmü verdiler. Herkes silâhlarını yokladı. Badehu cümlemiz lâzım gelen vaziyeti olarak kemal-i ihtiyat ile ilerlemeye başladık. Çatırtı patırtı hâlâ devam eylediğinden biz dahi o sedaya doğru ilerliyor idik. Bir dereceye takarrüp eyledik ki kırıldığı zaman çatırtısı işitilen ağaçların sallanıp devrildikleri dahi şöyle yakından görünmeye başladı. Bunlar meyveli ağaçlar oldukları cihetle meyvelerine dest-res olmak için bu tahribe duçar oluyorlar idi. Cümlemiz haps-i nefes eylemek derecesinde bir sükût hâlinde bulunuyor idik. Ayaklarımız ile de hiçbir patırtı hâsıl etmemeye son dereceye kadar gayret eyliyor idik. Derken gorilin çığlığı narası orman içinde tanin-endaz olmaz mı? Sanki bütün orman titredi. Badehu alçarak çalılıklar temevvüce başladılar. Kendilerini yarıp gelen sakil bir cisme, kavî bir vücuda mukavemet edemedikleri anlaşılıyor idi.

Evet, goril geliyor. Hem de tamam bize doğru geliyor. Bir dakika zarfında karşımıza çıkıverdi. Cesim ve mehib bir erkek goril ki çalılıklar içinden dört ayak yürüyerek geldiği hâlde bizi görür görmez iki ayakları üzerine kalktı ve kemal-i gazap ile bize doğru baktı. On beş hat ve mesafeye kadar takarrüp eylemiş idi. Bu zuhurat benim için öyle bir vak'a-i fevkalâdedir ki müddet-i ömrümde bunu asla unutmak kabil değildir. Altı İngiliz kademi yani iki metre kadar boylu idi. Hele kalınlığı boyu ile mütenasip düşmeyecek kadar ziyade idi. Göğsünün genişliği, kollarının kalınlığı insana haybet verir idi. Çakır gözleri hakikaten derunlarında ateş yanıyor gibi parlıyor. O çirkin çehresi bir de hâl-i gazap ile bütün bütün görenleri korkutacak bir suret peyda eylemiş. Onu görmek bizi ziyadesiyle korkuttuğu hâlde bizi görmek onu hiç korkutmadı. Bilâkis on beş hatve mesafede kemal-i tehevvürle durarak yumruğu ile göğsüne vurmaya başladı ki bu alâmet ziyadesiyle gazap hâlinde bulunduğuna delâlet eyler imiş. Yumruklar göğsü üzerine indikçe bir davul üzerine vuruluyor imiş gibi güm güm gümlüyor. Bizi görür görmez böyle göğsünü dövmeye başladığı gibi böğürmeye de başladı. Böğürmesi ne yaban canavarı çığlığına benzer ne ayı homurdanmasına. Gorilin böğürmesi kendine mahsus bir şeydir. İlk başlayış gayet iri çoban köpeklerinin havlayışına biraz benzer, ama seda ondan pek çok ziyade kuvvetli ve ihtizazlıdır. Müteakiben bir gümbürtüye tahavvül eder ki uzaktan işitilen gök gürültüsüne tamamıyla müşabihdir. O kadar müşabihtir ki bu hayvanı görmeksizin ilk defa olarak sedasını işitenler ilk av'ave-i kelbe müşabih olan sedalardan sonra devam eden gümbürtüyü mümkün değil hayvan sedasına benzetemeyerek mutlaka uzaktan uzağa gök gürlüyor diye hüküm verir. Hatta ben bugün bir defa bu gürültüyü işitmiş olduğum hâlde bundan sonra ikinci defa olmak üzere bir daha işittiğim zaman aldanmış olduğumu kariben yeri ve sırası gelince hikâye edeceğim. Ben derim ki bu seda mutlaka hayvanın boğazından çıkmı-

yor. Ya ciğerlerinden veyahut vantrolok sedası gibi bir surette olarak karnından çıkıyor. Elhâsıl goril bizi görmekle gazaplandı ise de ellerimizde bulunan tüfekleri yerlilerin kargıdan, harbeden ibaret bulunan silâhlarına benzetemediği için midir nedir üzerimize hücum edivermedi. Zira mücerreb imiş ki silâh ile tehdid olunduğu zaman mutlaka serian hücum eder imiş. Bugün ise bir hayli zaman için o dahi bizim gibi hareketsiz kaldı. Fakat kafasındaki sert ve kısa kıllar dimdik dikilerek çehresinin harekât-ı işmizaziyesine teb'an kımıldanmaya başladılar ki bu dahi şiddetli bir gazap alâmeti imiş. Hiddet ve gazap hâlinde köpeklerin yaptıkları gibi goril dahi sırıtmak nev'inden bir surette dişlerini bize gösteriyor idi. Köpek dişleri pek dehşetli idiler. Hele bunların ne kadar kuvvetli olduklarını bilenler nazarında dehşetleri bir kat daha ziyadeleşir. Sayd ve şikârımızın daha ilerilerinde re'yü'l-ayn görülmüş olduğu vechle goril bir şeşhane tüfeğinin namlusunu dişleri arasına koyup sıktığı gibi yassıltmıştır. Nihayet bir hayli tevakkuftan sonra bu dev-i yabanî bize doğru birkaç hatve daha attı ve yine durup evvelkilerden daha ziyade müthiş bir surette birkaç defa daha böğürdü. Badehu bir defa daha hareketle on hatveye kadar sokulup hem göğsünü dövmeye hem böğürmeye başlayınca bu zamana kadar ettiğim sabır, saydımı ne kadar yakına geririr isem vurabilmek muhakkakiyetini o nispette ikmal eylemiş olacağımı hesaptan ziyade şu müthiş hayvanı biraz daha temaşa eylemiş olmak hevesine mübteni bulunduğumdan ve böyle on hatve kadar takarrübü ise artık derece-i matlubeyi de mütecaviz sayılacağından arkadaşlarıma verdiğim işaret üzerine, tüfekleri bir yaylım ateş ederek o koca hayvan dağ yıkılırcasına bir heybetle yere serildi. Can vermek hâlindeki hırıltısı insan hırıltısı ile hayvan hırıltısının mahlûtu, memzucu idi. Yüzü yere gelmek vaziyetinde düştü ki bu dahi kurşunların isabeti anında bize doğru hücuma gösterdiği isticalden neşet eyleyen bir sukutun neticesi idi. Elleri ayakları hatta tek bir vücudu birkaç dakika çabalanıp titredikten sonra nihayet tekmil-i enfas ederek uzandı kaldı. Tabanından tepesine kadar boyunu ölçtük, tamam beş kadem sekiz pos bulduk."

Mösyö Pol dö Şalo'nun sözü burada hitam buldu. Şu suretle tarif eylediği saydın ehemmiyet ve dehşetini müddet-i ömürlerinde az çok avcılık etmemiş olanlar mümkün değil takdir edemezler. Bizim bu taraflarda en mühim sayd ve şikârımız yaban domuzu ve kurttan ibaret kalır. Çünkü ayı sayd ve şikârına kadar ihtiyar-ı külfet eyleyecek avcılarımız enderdir. Gorile nispetle yaban domuzu ve kurdun dehşeti hemen hiç menzilesine tenezzül edeceği derkâr iken bizim avcılar meyanında epeyce sahib-i tecrübe olmayanlar yaban domuzu mukabilinde bile korkularından dizlerinin titrediklerini itiraf etmelidirler. Bazı sürgün avlarında avcıbaşı tarafından vaz' olundukları noktada duramayıp da bir ağaca tırmanan avcılar re'yü'l-ayn dahi görülmüşlerdir. Binaenaleyh sayd ve şikârca cür'eti mahareti bu dereceden ibaret bulunan avcılar için goril denilen bu dev-i yabanînin karşısında on beş hatta on hatve mesafede durabilmek ne bilelim, ama pek de kabil olamaz. İnsanın adelâtı gevşeyip de tüfeği elinden düşmek gibi hâller dahi haritada vardır ha!

Şu ilk muvaffakiyetin Pol dö Şalo'yu ne kadar memnun eylemiş olduğu muhtac-ı tafsil değildir. Bu avcılığa çıkmaktan maksadı yalnız "spor" eğlencesi yapmak olmayıp belki tarih-i tabiîye henüz lâyıkıyla tanımamakta bulunduğu mühim bir hayvanı tanıttırmak olduğundan derisini muhafaza ve tetkikat-ı teşrihiyesini kayıt ve tahrir için birkaç gün uğraşmıştır. Bu hizmeti ifaden sonra yine sayd ve şikâra çıkarak bir gün ormanlarda geziniyor iken uzaktan uzağa işittiği hafif bir gök gürültüsünden dolayı kariben yağmur yağacağını bi'l-istidlâl bazı sık abanoz ağaçlarının altını bu yağmura karşı siper addetmek tedarikine kalkışmış. Maiyetinde bulunan zenciler beyaz adamda bu tedariki görünce ve bahusus ne maksada mebni tedarikât-ı mezkûreye giriştiğini anlayınca gülüşmeye başlamışlar. Meğer işittiği gürültü gök gürültüsü olmayıp goril böğürtüsü imiş. Bir büyük erkek goril dişisini çağırmak için haykırıyor imiş. Biraz sonra karşıki dağdan dişisi dahi arkadaşına cevap vermiş. Fakat dişinin sedası biraz daha incerek imiş. Hayvanların sedasını dağların kayaların aksi dahi artıyor imiş de Pol dö Şalo evvelce bir defa goril sedasını işitmiş olduğu hâlde bile yanılarak bu defa ikinci olarak işittiği sedayı yine gök gürültüsü zannetmiş. Bundan kıyas etmelidir ki bu gürültü ne yaman bir gürültü imiş.

Esna-yı meşy ü hareketine bazı ufak kuşlara atmak için tüfeğine saçma indirmiş olan cesur avcı şu bu defa goril sedasını işitir işitmez hemen tüfeğine kurşun indirerek arkadaşlarıyla beraber sedanın geldiği tarafa doğru yürümeye başlamışlar. Yaklaştıkça gorilin kırmak için salladığı ağacın salıntısını görüp patırtısını da işitmeye başlamışlar. Lâkin goril dahi bunların takarrüplerini görüp anlamış mı ne olmuş. Avcılar o ağacın altına kadar varmış oldukları hâlde akıllı hayvan daha evvel kaçmış olduğu için hiçbir şeye müsadif olamamışlar. Pol dö Şalo diyor ki:

—Bugün gorilin bulunduğu nokta ile sesini ilk işitmiş olduğum yerin arası şüphesiz üç mil mesafe idi. Bunun iki milini yürüyerek arada daha bir mil kaldığı zaman göğsüne vurduğu yumrukların gümbürtüsünü de işitmeye başlamış idim. Bu sedaların, bu gümbürtülerin mahiyet-i hakikiyelerini tabir ve tefhim edebilmek için elsine-i marufenin hiçbirisinde bir kelime-i lâyıka ve münasibe yoktur. Yalnız sedaların ne kadar uzak mesafelerden mesmu olduklarını düşünmek bu bapta bir fikir peydasına hizmet eder.

O gün bu gorilin devirmiş ve kemirmiş olduğu ağaçların muayenesinden Pol dö Şalo bir hakikate daha vakıf olmuş. Şöyle ki: Çend gün evvel avlanan gorilin hin-i muayene ve tetkikinde köpek dişleri dış taraflarından sanki eğelenmiş gibi aşınmış görülüp buna bir manâ verememiş olduğu hâlde bugün müşahede eylediği ağaç parçalarında birçok diş parçası dahi görünce anlamış ki gorillerin köpek dişlerinin aşınması mahza işte böyle demir gibi sert ağaçları kemirmelerinden neşet eyliyor.

Aradan birkaç gün daha geçtikten sonra zenciler Pol dö Şalo'ya kendi ikametgâhlarına on mil kadar mesafede gayet cesim bir gorilin birkaç defa görülmüş olduğunu haber vermişler. Dö Şalo dahi zaten müzeler için derilerini cemeylediği goriller meyanında böyle en büyük kıt'ada olanlarından birisinin mevcudiyetini pek arzu eylediğinden yanına Gambo namında bir zenciyi alarak haber verilen tarafa doğru gitmiş. Bu Gambo Portekiz müste'me-

relerinde epeyce zaman bulunarak biraz lisan öğrendikten fazla, tüfek atmak ve sayd takip eylemek işlerinde dahi maharet peyda eylemiş olduğundan dö Şalo'nun yanında avcıbaşılık ehemmiyetini haiz imiş. Gide gide ormanın öyle bir sıklık yerine varmışlar ki âdeta akşamları güneş battıktan yarım saat üç çeyrek sonra peyda olan karanlığa müsavi bir hâlde imiş. Oradan bir vadiye inmeye başlamışlar ki zulmeti daha ziyade olup derken birdenbire iki gorilin karşısında bulunuvermişler. Yani alelâde sayd ve şikârlarda goriller insanın karşısına çıkarken bu defa insanlar gorilin karşısına çıkmışlar. Hayvanların birisi erkek ve birisi dişi imiş. Avcıları görür görmez dişisi bir nara atıp vadinin tulüne doğru kaçmış gitmiş. Erkek ise kaçmaya davranmadıktan başka avcılara doğru kıyam ile mukabeleye davranmış. Bu erkek dişiden daha büyük olduğundan Pol dö Şalo asıl buna göz koyarak dişinin kaçmasından dolayı asla müteessif olmamış. Ayağa kalkan goril evvelâ bir nara atarak zevcesiyle ıyş ve işret esnasında iken bu safasını bozan ve kendisini rahatsız eden küstahın kim olduğunu görmek için kemal-i dikkatle avcıların yüzüne bakarak ikisini de tepeden tırnağa kadar süzmeye başlamış. İki arkadaş yan yana gelip silâhlarına davranarak vukuata muntazır bulundukları sırada o alaca karanlık içinde bulunmakla beraber gorilin suratındaki asar-ı hiddet ve gazabı dahi görebilirler imiş ki hayvanın gözlerinden âdeta alevler fırlıyor imiş. Bu hayvanın âdeti vechle birkaç hatvede bir durup dikkatli dikkatli bakmak üzere avcılara doğru takarrüp eder ve her tevakkufta hiddetinden kendi göğsünü yumruklayıp naralar atar ve avcılar ise bulundukları noktada sabit kadem olarak hayvanın ber-vech-i matlup sokulması için beklerler imiş. Ta sekiz metre mesafeye kadar takarrüp eylediği zaman goril başını kaldırıp avcıların yüzüne karşı bir nara daha atmaya iptidar eder etmez avcıların iki tüfeği birden patlayınca zavallı vahşi narayı keserek ve kocaman ayakları ve kuvvetli bacakları üzerinde kendini zapt edemeyerek sarhoş gibi sallana sallana beş altı adım daha yürüdükten sonra yüzü yere gelmek üzere düşüp gebermiş. Şalo diyor ki:

—Bu sayd ile tamam istediğimi bulmuş oldum.

Şimdiye kadar ve bundan böyle cemeylediğim goriller içinde en ihtiyarı ve en büyüğü bu idi. Ben bundan büyüğünü görmedim ki boyu beş kadem ve dokuz pos gelmiştir. Kollarını açtığı zaman teşkil eylediği kulaç tamam dokuz kademe vardı. Göğsünün devresini ölçtüğümüz sicim altmış iki pos tûl gösterdi. Arkadaşım Gambo ise bundan daha büyük goriller görmüş olduğunu da haber verdi. Yalnız baş parmağının kalınlığını ölçmek için yüzük gibi etrafını kuşattığımız sicim altı pos geldi.

Pol dö Şalo'nun beş altı kadar sayd ve şikârı hep böyle muvaffakiyet-i kâmile ile netice-pezir olmuşlar ise de bir defasında goril sayd edelim derken gorile sayd olunmak tehlikesine dahi duçar olmuşlardır. Şöyle ki:

Goril bulunduğu zannolunan bir kayalığa doğru gidildiği esnada zenciler içinde Saka namında birisi cemaatten ayrılarak bir tarafa doğru yalnız başına gitmeye başlamış. Diğer zenciler bu adamı tehlikeden men' için gitmemesini ihtara girişmişler ise de dinlememiş. Hatta zencilerin muhaveresini Pol dö Şalo dahi işiterek hakikatini Gambo'dan sual etmesi üzerine Gambo:

—Efendim bu adam gayet cesurdur. Tek başına bir goril öldürerek hem cümlemiz nazarında ispat-ı şecaat etmek ve hem de bu şecaatinden dolayı ihsanınıza nail olmak tama'ındadır, deyince Pol dahi şu gayretten mütehassıl mahzuziyeti anlatmak ve diğer zencilerin tezyid-i teşevvuklarına medar olmak için Saka'nın arkasını okşayıp yüzüne gülmüş. Saka'nın tebaüdünden bir saat kadar sonra Pol dö Şalo ve rüfekası bir tüfek sedası işitmişler ki kendilerine pek de uzak olmayan bir yerde patlamış. Gorilin vurulduğuna şüpheleri olmayan avcılar tüfek sedası gelen tarafa doğru koşmaya başlamışlar. Derken bir tüfek sedası daha gelmesin mi? Saka'nın elindeki tüfek tek namlulu olduğu hâlde bu ikinci patlayan tüfeğe manâ verememişler. Fakat aradan herhalde bir tüfek dolduracak kadar zaman mürur eylediği için Saka ilk tüfekte gorili vuramadığı hâlde alelacele bir tüfek daha doldurup atmıştır mütalâasıyla iktifa eylemişler. Ama tüfek sesi gelen tarafa doğru hâlâ koşuyorlar. Nihayet bir de ormanları titreten bir goril narası işitmezler mi? Büsbütün meraka duçar olmuşlar. Pol dö Şalo diyor ki:

—Goril narasını işitir işitmez bizim Gambo kolumu tutup çekti. Yüzüne baktım ki gayet haif ve müteessif bir hâlde idi. Bana "Hesabım pek doğru çıktı. Gitti Saka gitti!" demesiyle olanca süratimiz ile koşmaya başladık. Zaten vuku bulan faciayı keşf dahi etmiş idik ya? Bir de tüfek sedası gelen tarafa vardığımızda ne görelim? Bîçare zenci kendi kanı ile mülemma olduğu hâlde yatıyor. Gorilden eser yok. Zenci henüz telef olmamış ise de karnı yırtılıp bağırsakları dışarıya fırlamış olduğundan mümkün mertebe bağırsaklarını karnına sokup derisini diktik ve üzerini sardık. Badehu duçar olduğu kazaya dair verdiği tafsilâtı dinledik. Meğer Saka burada kocaman bir erkek goril ile karşı karşıya gelmiş. Vakıa yalnız on hatve mesafeden ateş eylemiş ise de ormanın burası pek karanlık olduğundan vuramamış. Bu söz Saka'nın sözüdür. Bana kalırsa hayvanı vurup yaralamış olmalıdır ki hayvan göğsünü döverek zencinin üzerine yürümüş. Yaralanmamış ve canı yanmamış olsa idi tüfeğin patlaması üzerine ürkerek kaçıp gitmesi lâzım gelirdi. On adım yerden gorilin hücumu üzerine avcı için kaçıp kurtulmak hayale bile sığmaz. Binaenaleyh adamcağız kaçmaktan ise gorile karşı bir ağacı siper ederek ve yanıltmacalar yaparak serian tüfeğini doldurmaya çalışmış. Vakıa muvaffak dahi olmuş. Yani tüfeğini doldurabilmiş. Hayfa ki tamam şikârı üzerine tekrar ateş edeceği zaman goril kendisine çarptığı gibi tüfek havaya doğru patlamış. İşte işittiğimiz ikinci tüfek sedası dahi buymuş. Yine bu çarpışta bîçarenin karnını deşivermiş ki ondan sonra dahi tüfeği tutup ucunu ağzına sokarak sıktığı gibi yamyassı etmiş. Bu hayvanların âdeti olduğu üzere madur-ı dest-i gazabı olan bîçareyi yalnız bir kere çarparak badehu ormana doğru çekilip gitmiş. Zenciyi kaldırıp köye getirdik ise de yaşayamayıp bir hafta sonra vefat eyledi.

Gorillerin insana alıştırılması kabil olabilip olamayacağı meselesini Pol dö Şalo suret-i mükemmelede tetkik ve halleylemiştir. Büyük gorilleri alıştırmak asla kabil olamıyor. Zaten bunları alıştırmak için evvelâ tutmak lâzım gelip kendilerini tutmak ise bir nev' hareket-i hasmane demek olacağından ve

goriller dahi deveden ziyade kin güder bir mahlûk olduğundan tutulması farz dahi edilse düşmanına ram olup da alışabilmesi muhaldir. Hatta Pol dö Şalo birkaç yavru goril tutabilmiş. Bunların birisi üç ve diğeri iki yaşlarında oldukları hâlde sekiz on kişi birkaçı mecruh olmak üzere güç hâl ile zapt edebilmişler. O hâlde de kendilerini ahz ve zapt eden insan evlâdına mümkün değil dostluk yüzü gösteremeyerek ve esaret ve mahbusiyete de alışamayarak helâk olmuşlar. Bir tanesi henüz memede olup belki onun alıştırılabilmesi memul imiş ise de bulundukları yerlerde yavrucağa içirilecek süt bulamadıkları için o da açlıktan helâk olmuş.

4
BİR ROMANIN NETİCESİ

Umarız ki karilerimiz Afrika-yı Vusta'ya doğru kendilerini davet eylediğimiz seyahat-i fikriyeden memnun kalmışlardır. Fakat bu ümide mukabil zann dahi ederiz ki şu dördüncü babımızın sernamesi nazar-ı taaccüplerini celp eylemiştir. Zira kitabımızın iptidasından buraya kadar yaptığımız şey karilerimizi Afrika'nın vasat-ı cenub-ı garbîsine doğru bir seyahat-i fikriyeye davetle şempanze ve gorilleri gösterip öğrenmekten ve bir de goril sayd ve şikârı için sayyad ve seyyah Pol dö Şalo'ya terfik eylemekten ibaret bulunduğu ve henüz hiçbir türlü romanın ne mukaddematı ne evasıtı görülmediği hâlde bu kısmımızın sernamesinde "Bir Romanın Neticesi" diye yazılan kelimeleri her kim görecek olsa taaccüp ve istigrap etmekte haklı görülür.

Lâkin roman denilen şey ebvab ve füsulu muntazam kitaplara benzer mi ya? Yine işbu Letaif-i Rivayatımızın bir cüz'ünde nice seneler mukaddem demiş olduğumuz vechle romancı kısmı hikâyesine ilkinden sonundan ortasından neresinden isterse girişi vermekte muhtardır. Sanat kendi sanatı değil mi? Söyleyeceği şeylere kendisince nasıl bir hüsn-i intizam vermeyi münasip görür ise öylece söze girişir. Burada bizce hüsn-i intizam dahi işte böyle Kongo'ya kadar giderek ahval-i mahalliyeyi ve onlar meyanında şempanzeyi, gorilleri gördükten ve goril sayd ve şikârı emrinde seyyah ve sayyad-ı meşhur Pol dö Şalo'ya refakati göze aldırdıktan sonra bu ahval içinde peyda olan romana dahi ta neticesinden başlayıvermektir.

Ma-haza ondan daha evvel karilerimize ihbar ve ihtar etmeliyiz ki biz bu romanı eazz-ı ehibbamızdan bir zata tarih ve coğrafya ve ulûm-ı sanayie ait malûmat-ı sahihe içine bir roman sıkıştırmak nasıl mümkün olduğunu göstermek için kaleme almakta bulunduğumuzdan bu kitabın iptidasından ta buraya kadar her ne yazmış isek cümlesi doğrudur. Yani cümlesi ait oldukları mehazlardan alınmıştır ki onların dahi ne gibi şeyler oldukları mahallinde bildirilmiştir. Binaenaleyh kitabımızın iptidasından buraya kadar yaptığımız iş menkulât-ı mezkûreyi zikrolunan mehazlardan hulâsa ve nakleylemekten ibarettir. Bundan sonra yazacağımız şeylerin ise kâffesi hayalden uydurma olup hiçbir kelimesi bir yerden ahz ve nakledilmemiştir. Ancak hayalât-ı mezkûre yine buraya kadar iş'ar eylediğimiz hakayık üzerine bina edilerek

eklenmiş, rabtolunmuş bulunup bu hususta dahi bizim için bir ustalık tasavvur edilebilecek ise o da hikâyenin bu nokta-i irtibatında ekini belli etmeksizin güya hep bir kalıptan çıkıyor imiş gibi muntazaman yürütmekten ibarettir.

İşte işe başlıyoruz:

Yine bizim seyyah ve sayyad-ı meşhur Pol dö Şalo son icra eylediği sayd ve şikârlar yorgunluğunu def' için birkaç gün istirahat eyledikten sonra etraftaki dağları ormanları geşt ü güzar ile istikşafat icrasına memuren irsal eylediği zencilerden on sekiz yirmi mil kadar mesafede gayet taşlık ve kayalık ve mağaralıktan ibaret bir yerde en küçüklerinden en büyüklerine kadar birçok goriller bulunduğunu istihbar eylemesi üzerine tekmil maiyetindeki halkı hazırlanarak beraber alıp yola revan olmuş idi ki bu halkın miktarı yirmi altı yirmi yedi nefer olup Gambo dahi bunların sergerdesi idi. Gambo'yu tahattur ettiniz ya? Hani ya şu aralıkta bir kere Pol dö Şalo'nun bir suret-i hususiyede olarak yanına alıp birlikte ava götürdüğü cesur Gambo'yu. Kendisiyle beraber yirmi sekize varan işbu Pol dö Şalo heyet-i saydiyesi bir sabah ikametgâhlarından hareket ederek on beş mil kadar yürüdükten sonra vakıa henüz akşam olmamış ise de goriller melcei olan kayaları ertesi sabah erkenden basmak için o geceyi orada orman içinde geçirmeye karar vermişler idi. Askerce bivvak denilen surette yani açıkta gecelediler ise de ormanın sık ağaçları altında barındıkları için ne çiğdem ne de gecenin serinliğinden mustarib olmadılar. Böyle bir maksat üzerine edilen harekette lâzım geldiği vechle bivvakta asla ses ve seda çıkarmamaya ve gürültü ve patırtı etmemeye tamamıyla itinada kusur eylemediler. Hele ateş yakmak, tütün içmek gibi şeyler bilkülliye mümkün değil ya! Zira goriller gayet zeki ve hud'akâr hayvanlar olup belâ ve tehlike kendilerinden uzacık iken haberdar olurlar ise çare-i halâsı firarda aradıklarından bunlara takarrüplerini asla sezdirmemek bizim avcılar için tedabir-i mecbureden idi.

Beraber getirdikleri erzaktan yiyip yanı başlarındaki dereden içerek üç yere nöbetçi ikâmesiyle erkenden uykuya yattılar. Gece vakti hangi nöbetçilerin kimleri uykudan kaldırıp kendi yerlerine ikâme edecekleri daha akşamdan güzelce tembih ve tarif edilmiş idi. Herhalde bu geceyi kazasız belâsız ve oldukça rahat geçirerek ertesi sabah erkenden yola düzüldüler. Âdeta tulû-ı şemsten biraz evvel idi ki hareketlerine delâlet etmekte bulunan keşşaflar ve kılavuzlar vasıtasıyla matlup olan mevakie vasıl oldular.

Burası gayet derin bir deredir ki buraların her deresinde olduğu vechle içinden bir değirmen çevirmeye kâfi olacak kadar su dahi cereyan eyler. Derenin bir tarafı tarak dişi ve daha alası kirpi dikenleri gibi sık ve goriller için bile müruru müteassir bir orman olup diğer tarafı ise yekdiğeri üzerine binmiş kayalardan müteşekkil gayet sarp bir kanaralık, evvelce edilmiş olan keşfe bu sabahki dikkat dahi zam olunarak işbu kayalık mahallin bir tarafına dereden tepeye kadar bir avcı postası kurdular. Mezkûr posta mümkün mertebe istikametini bozmaksızın dağın vaziyet-i tulaniyesine doğru yürüyecek ve bu suretle her mağarayı, her deliği, kovuğu süzüp yoklayacak idi.

Filvaki bu suretle verilen karar tamamıyla icra dahi edildi. Vakıa mahallin mümanaatından naşi ilerlenmekte haylice suubet çekilir idiyse de herkesin

gözü Pol dö Şalo ile Gambo'nun eyadi-i işaratına mün'atif olup o eller ise daima ileriyi gösterdiğinden posta hattı yavaş yavaş ilerlemekte devam eyledi.

Bereket versin ki bu tarafın ağaçları ve çalıları seyrek olduğundan postayı teşkil eyleyen avcılar birbirini görebilirler idi de hattın istikametini bozmamaya da bu yüzden suhulet buluyorlar idi. Yüz elli adım kadar yürüdükten sonra orta boy bir goril bir kayanın arkasında oturmakta iken ayak patırtısını his ile birdenbire yerinden kalkıverince kendisi avcıları ve avcılar kendisini görüverdiler. Gorile en yakın bulunarak binaenaleyh tüfek atmaya en salih olan üç avcı birden davranıp fakat tüfekler patlamazdan evvel goril, o gök gürültüsü gibi sayhasıyla naralar atmaya ve gürz gibi yumruğu ile güm güm göğsünü dövmeye başladı ki tüfekler patlayıp yere devrildikten sonra dahi sayhaların ardı arası kesilmiyor idi. Meğer kurşunlar hayvanın iki bacağını kırmış bulunduğundan düştüğü yerden kalkamayıp fakat telef dahi olmayarak böğürmekte devam eyliyor imiş.

Avcılar bu mecruh goril ile iştigale vakit bulamayarak avcı hattını bozmamak için ilerlemekte devama mecbur oldular. Zira bu mecruh gorilin sayhası ormanları, kayaları titretircesine tanin-endaz olmayı müteakip şuradan buradan irili ufaklı sekiz on kadar goriller bir dakika evvel meydanda yok iken periler gibi birdenbire zahire çıkıvererek ve duçar oldukları baskından ürkerek koşuşmaya, kaçışmaya başlamışlar idi de mümkün mertebe bunlara yetişmek ve kurşun yetiştirmek elzemiyet tahtına girmiş idi.

Pol dö Şalo ile Gambo hatt-ı harbin ta ortalık yerinde bulunup alt ve üst başlara o zamana kadar yalnız el işaretleriyle kumanda eyledikleri hâlde goriller meydana çıktıktan sonra artık gürültünün patırtının da meydan alması üzerine dik sedalar ile kumandaya başlamışlar idi. Alt başta yani dere içinde bulunan avcılar gayet cesim bir goril öldürdüler. Üst başlaki avcılar ise yine böyle cesim bir tanesini omuzu başından yaralayarak hayvan can acısı ile avcıların üzerine hücuma davranmış ise de avcıların kalabalığını ve bir kolunun artık işe yaramayacağını görüp anlayınca ürkerek bir tarafa doğru kaçmaya ve avcılar dahi arkasından takip etmeye başlamışlar idi. Bu ikiden maada diğer yedi sekiz goril ise o sa'bü'l-mürür kayalıklar üzerinden pire gibi sıçrayıp sekip kaçtılar, nabedid olup gittiler.

Avcı hattının üst başında bulunarak mecruh gorili takip eden yedi sekiz adam dahi yüz yüz yirmi hatve kadar takipten sonra bir mağaraya girip gözden kaybolmuşlardı. Çend dakika sonra bunlardan birisi yine meydana çıkarak olanca sedasıyla:

—Gambo! Yetiş Gambo yetiş! diye haykırmaya başlamaz mı? Onu müteakiben diğerleri dahi mağaranın ağzına çıkarak Pol dö Şalo ile Gambo'dan istimdad edercesine haykırmaya başladılar. Yine bir kaza vukuu muhakkak göründüğünden Pol dö Şalo ile Gambo hemen o tarafa doğru saldırdılar. Zaten meydanda düşman kalmamış olduğu cihetle hatt-ı harb dahi artık kumanda ve kumandan ihtiyacından müstağni kalmış idi.

Yaralı gorili takip eden avcılara takarrüp edip de feryatlarının sebebini sual eyledikleri zaman

—Gorilin mağarasında bir de insan var, haberini alınca istigrapları bir kat daha arttı. Gambo bunun mutlaka bir insan olmayıp belki yerlilerin bin emsalini hikâye ettikleri vechle insandan mütebeddil goril olacağını dermeyan etmek istedi ise de mağara ağzındaki avcılar öyle insandan bozma goril değil, âdeta insan gibi insan olduğunu temine müsaraat eylediler.

Mağara denilen yer kapısı geniş dibi dar bir nev' gayet derin çukur olup önünden bakıldığı zaman derununun her tarafı ayan beyan görünüyor idi. Kırık omuza merbut olan kol aşağıya doğru sarkmış olduğu hâlde mecruh goril diğer elinin yumruğu ile göğsü üzerine yumruklar indirerek gümlettikçe etrafındaki kayanın aksi ile bir kat daha çoğalıp artan gümbürtü hakikaten samiaya dehşet veriyor idi.

Ya o böğürtüler? Artık onu hiç sormayınız. Uzaktan gelen gök gürültüsü değil, yakından gelen gök gürültüsü gibi dehşet-efza idi. Bu gök gürültülerinin şimşekleri dahi hadid ve gazap-nâk hayvanın gözleri içinde çakıp parlıyordu.

Ma-haza hayvanın bu hâli korkulacak bir şey olmaktan ziyade acınacak, merhamet edilecek bir hâl idi. Zira kafası ve sayhası ve yalnız bir sağlam eli ile avcılara: "Gelmeyiniz, sokulmayınız" meramını hem de bir tavr-ı müsterhimane ile apaşikâre anlatıyor idi. Bu müdafaası ise yanında bulunan insanı muhafaza gayretiyle vukua geldiği dahi besbelliydi. Hatta o adamı mağaranın ta dibine ve arka tarafına alarak mağara dibine sıkıştırılmışçasına bir vaziyet peyda etmiş ve kendisi sağ oldukça o adama takarrüp edecek olanları mutlaka öldüreceği her hâlinden nümayan olmakta bulunmuş idi.

Yanındaki adamı kurtarmak için bu mecruh hayvanı bütün bütün itlaf etmek lâzım geldi ise de bu maksat ile atılacak kurşunların o adamı öldürebilmesi dahi meczum değil midir? Arkasında ve mağaranın dibinde duran insana "Kimsin! Nesin!" diye ses verdiler ise de cevap alamadılar. O insanın bu suretle sükûtu vahşiler beyninde kendi nev'iyeti hakkında mucib-i iştibah olup en ukalâsından birisi:

—Adam bu insan değildir. Vakıa buraya insan olarak gelmiş ise de şimdiye kadar insanlıktan çıkıp nejenalığa takallüb eylemiştir. lâkırdı anlamaz ki cevap versin. Daha biraz vakte kadar büsbütün nejena olup gidecektir, demesiyle bu sözü işiten yerlilerin hemen kâffesi hâlleriyle, tavırlarıyla ve hatta birkaç tanesi baş işaretleri ve bazı kelimelerle tasdikte bulunmuşlar idi.

Pol dö Şalo bir aralık düşündü ki zaten mecruh olan hayvanın üzerine hücum ederek bastırsınlar da kayıt ve bent altında alsınlar. Lâkin bundan evvel iki yaşında üç yaşında küçücük gorilleri zapt ve bent için birkaç adam mecruh edilmiş bulunduğundan bu tecrübenin delâletiyle şu büyük gorili zapt ve bent için onun pençe ve dendanında bir hayli kimseleri mecruh edecekleri ve belki de birkaçı helâk derecesine kadar tehlikelere düşürüleceği anlaşıldı. Nihayet Pol dö Şalo, Gambo'ya:

—Şu gorilin arkasındaki adama haykır da öyle ayakta durmayıp yere otursun. Hatta uzanıp yatsın ki atacağım kurşun kendisine isabet etmesin, emrini verdi. Gambo yerli lisanıyla bunu dahi o adama tefhim eylediği hâlde

herif kabul ve ısga etmez ise taaccüp olunmaz mı? Bu adem-i kabulü ile insandan gorile tebeddülü hakkında vahşilerin verdikleri hükmü tasdik etmiş oldu. Zenciler bunu Pol dö Şalo'ya tekrar ihtar eylediklerinde koca sayyad:

—Canım öyle şey mi olur? Herife anlatınız ki gorile kurşun atacağım. Ayakta durursa kurşun mutlaka kendisine de isabet ederek helâk olacağını güzelce anlatınız, dedi. Bunu etrafıyla tefhim eyledikleri zaman filvaki goril arkasında ayakta durmakta bulunan insan yere yatarak büzüldü ki işte bu suretle lâkırdı anladığını göstermesi onun tebeddülünü hükmeylemiş bulunan zencileri mahcup eyledi.

Bu adamın yere yatmasını müteakip Pol dö Şalo tüfeğine davranarak beş altı adım yürüdü. Tamam gorile sekiz dokuz adım kalınca hayvan dahi düşmanına saldırmak için olanca kuvvet ve şiddetiyle davrandı, ama attığı hatvelerin ikincisinde kurşun tamam iki kaşı arası hizasından cebhe-i mailesine isabetle o dev gibi hayvan ism-i bîruh olarak yere düşüverdi.

Artık gorile kim bakar! Herkes onun arkasındaki insanın yanına koştu. Ancak o dakikada zenciler meyanında bir velvele, bir gürültü koptu ki bade-i emrde bunun neden neşet edebileceğine hiç ihtimal veremeyen Pol dö Şalo'nun âdeta yüreği hopladı. Herkesin ağzında bir "Calu" kelimesi deveran eyliyor idi. Bir de zencilerin çehresinde bu gürültülerin, bu patırtıların birtakım alâim-i meserret ve hayretle ika edildiklerini görünce Pol dö Şalo korkacak birşey olmadığını hükm ile müsterih oldu.

Bu şamatalar meyanında asıl sem-i dikkat ve ehemmiyeti celp eden şey Gambo'nun sesi ve daha doğrusu Gambo'nun narası oldu. Bu nara dahi hep o "Calu" kelimesini telâffuzdan teşekkül ediyor idi. Ama suret-i telâffuz başka idi. Calu'nun vavını dört elif miktarı değil a, belki on dört elif miktarı uzatarak öyle hayretle bir bağırış ki samia-hıraş olmamak kabil değil. Diğer zenciler kah kurtardıkları adamın ve kah Gambo'nun başına toplanarak, birçok şeyler söylüyorlar ve bunlar dahi onlara mukabelede bulunuyorlar. Pol dö Şalo her ne kadar bunların lisanını anlamıyor ise de evza' ve etvar ve hareketlerinden istidlâl eyliyor idi ki zencilerin kurtardıkları adam ile Gambo'ya söyledikleri şeyler tebrik ve tehniyet tarzında olup bunların onlara verdikleri cevaplar dahi makam-ı teşekkürde söylenen nazikâne sözlerden ibarettir. Bununla beraber Gambo'da hem büyük bir sürur hem de faci bir teessür hâli görülüyor idi. Hele bir defasında "Vah Saka! Zavallı saka! Vah" sözlerini Portekiz lisanıyla söylediğinden bunu dö Şalo dahi anlayıp işte bu zaman şiddetli bir meraka duçar oldu. Vakıa zencilerin hâl ve şanlarından anlaşıldı ki kurtardıkları insan kendileri için meçhul bir adam değildir. Pek maruf ve âdeta dostlardan maduttur. Bununla beraber Gambo'nun bir iki gün evvel goril pençesinde parelenmiş olan Saka için hayıflanması şu insanın tahlisi emrinde Saka'ya ait bir münasebet olduğunu da anlattı.

Def'-i merak için kendi yanına gelip keyfiyeti izah ve hikâye etmesini Mösyö Pol dö Şalo avcıbaşı Gambo'ya mükerreren emrederek sabırsızlığından naşi emirlerini tehdit derecesine dahi vardırdı ise de duçar olmuş bulunduğu veleh ve hayretten Gambo başını kaldıramıyor, kendisini kurtaramıyor

ki efendisinin emrine inkiyad göstersin. Diğer zenciler ise kendi dillerinden başka lisan bilmiyorlar ki hakayık-i macerayı Pol dö Şalo'ya anlatsınlar da meraktan kurtarsınlar.

Şüphesiz yarım saat üç çeyrek kadar bu gürültü devam eyledikten sonra ortalığa biraz itidal ve sükun gelerek Gambo gorilin arkasından kurtarılan zencinin elinden tutmuş olduğu hâlde Pol dö Şalo'nun önüne geldi ve epeyce becerebildiği Portekizce lisanıyla:

—Efendi! Bugün icra eylediğimiz şu hareket bir sayd ve şikâr olmaktan ziyade âdeta büyük bir şüphenin netice-i halli, büyük bir merakın netice-i indifarı oldu. İşi size hikâye edeyim de bakınız ne kadar şaşarsınız, diye uzun bir hikâye nakl ve rivayetine mübaşeret eyledi ki söylediği sözlerin neticesi tarafımızdan ber-vech-i atî hulâsa olunur:

5

BİR MUHADAA-İ VAHŞİYANE

Goril pençesinden tahlis edilen şu insan erkek olmayıp meğer bir kadın imiş. Hin-i tahlisinde zencilerin kemal-i telâş ile tekrar eyledikleri "Calu" kelimesi dahi bu kadının ismi imiş. Hatta Calu henüz müteehhil dahi olmayıp genç bir bakir imiş. Bundan bir iki sene mukaddem Gambo Calu'ya âşık olmuş. Buralarca vakıa muaşaka hususunda o kadar külfet olmayıp gorillerin muaşakasıyla yerli zencilerin muaşakası arasındaki fark az ise de Gambo'nun bir de rakibi olması muaşaka-i mezkûreyi epeyce muğlak bir hâle koymuş. Bu rakib ise ahiren tek başına bir goril sayd ve şikârını emel edindiği hâlde bilâkis kendisi goril pençesinde paralanmış olan Saka imiş.

Matmazel Calu'nun gönlü asıl bizim Gambo'da imiş. Saka'yı hiç sevmiyor imiş. Zira Saka büsbütün vahşi bir adam olup buralardaki zencilerin âdetince nev'-i nisvanı hiçe sayarak onlardan nail olabilecekleri iltifatı cebren ve gasben dahi hâsıl edebilmek tavr-ı müddeiyanesinde bulunuyor imiş. Gambo ise bir hayli zaman Portekiz müstemeratında vakit geçirerek Avrupalıların kadınlar hakkındaki muamelât-ı nevaziş-kâranelerini öğrenmiş ve Calu hakkında dahi o yolda davranarak gönlünü tamamıyla kapmış idi.

Evet! Calu Saka'yı hiç sevmiyor ama herif gayet cür'etli, cesaretli hunriz bir adam olduğundan kendisine ekşi surat dahi gösteremiyor. Yalnız kendi hakkında korkusu olduğu için değil, belki sevdiği kızın asıl meyli bir başkasına yani Gambo'ya olduğunu Saka anlayarak meyus kalır ise gayret-i intikam ile Gambo'ya bir fenalık eder diye korktuğu için şöyle iki taraflı bir politika iltizamına mecbur olmuş.

Bu hâlde biraz vakit geçirildikten sonra Gambo sevdiğiyle izdivacını akdetmek daiyesine kıyam eylemiş. Olacağa bakmalı ki Gambo'nun bu teşebbüsünü takiben Saka dahi Calu'yu düğünlerin icrasına davet eylemiş. Bîçare Calu örs ile çekiç arasında kalınca bittabi Gambo tarafını iltizam ederek:

—Pekâlâ! Nikâhımızı akdedelim, düğünümüzü yapalım ama orta yerde bir de Saka'nın rekabeti vardır. Sonra bu herif ağzımızın tadını bozar, diye keyfiyeti ariz ve amik Gambo'ya dahi anlatmış. Eğer Gambo Portekiz müste'meratında vahşet-i mutlakayı gereği gibi tadil etmiş ve ziynet-i medeniyet ile az çok tezeyyün eylemiş bir adam olmasa idi Calu'nun bu suretle keşf-i raz etmesinden öfkelenerek mutlaka vahşiyane bir küstahlığa cür'et eyler idi. Ancak nail olmuş bulunduğu az çok fikr-i hikmet kendisini böyle bir ihtiyatsızlıktan meneylemiş. Vakıa gayret-i merdanesi hasebiyle Saka'nın intikamından hiç de korkmayacağını mahbubesine bildirmiş ise de Saka'ya açıktan açığa rağmen bir düğün yapacak olsa meydana halli müşkül bir niza çıkacağını gördüğünden Calu'nun bu zamana kadar kullanmış olduğu politikayı tasdik ve tasvip ile beraber:

—Bundan böyle dahi hep o yolda muamelede kusur etme. Bugün yarın düğünü yaparız diye Saka'yı avut. Bir yandan da tedarikâtımızı ikmal edelim. Bir gece buradan sırra kadem basarız. Ta Portekizlerin müste'merelerine kadar giderek ve orada Hristiyan dinini kabul ederek bir çorbacının hizmetine girmekle beraber izdivacımızı dahi akdederiz. Bu yolda hareket eder isek kimsenin tasallutundan korkumuz kalmaz. Lâkin sakın ha bu sırrı kimseye faş etme. Sonra işimizi bütün bütün bozup bir daha çaresi bulunamayacak hâle sokarsın, demiş idi. Bu müzakere ve karar üzerine gerek Gambo gerek Calu tedarikât-ı lazimeyi gizlice itmama başlamışlar. Derken günün birinde Calu sırra kadem basmaz mı? Akşam hanesine anasının babasının yanına avdet etmediği gibi ertesi gün dahi avdet etmemiş. Garabete bakınız ki Calu'nun kaybolduğu gün Saka dahi kaybolmuş. O dahi ertesi gün köye avdet etmemiş. Yalnız ertesi gün değil daha ertesi gün, bir daha ertesi gün bile avdet etmemiş.

Artık Gambo'nun ne hâle gelmiş olduğunu düşünürsünüz ya? Kendi kendisine:

—Ah zalim Calu! Bana dek ettin öyle mi? Güya benim ile beraber kaçacağını bana temin eylediğin hâlde bu hüdayı. Saka ile beraber firarını temin için beni aldatmak maksadıyla irtikap eylemişsin ha! Hu şimdi Calu!... Hu Şimdi Saka! Ben de bunu sizin yanınıza kor isem bana da Gambo demesinler? diye intikam için pek fena yeminler etmiş idi. Gambo'nun bu iştibahta, bu hükümde hakkı da var idi. Zira kendisi bir hayli müddet Portekizliler yanında zaman geçirmiş olduğu ve onların terbiyesine ve hâl ve tavrına epeyce iştirak etmiş bulunduğu için zenciler meyanında kendisini sevmeyenler pek de nadir değil idi. Binaenaleyh Calu'yu ve bahusus onun anasını babasını dahi kendisini sevmeyenlerden addederek bu hud'ayı bir suret-i mürettebede yapmış olduklarına şüphesi kalmadı. Hatta Calu'nun ne olduğunu anlamak için anasının babasının hanesine giderek ne surette kaybolduğunu sorup da:

—Vallahi biz ne bilelim! Sebze tarlasına kadar gitmişti. Oradan bir daha avdet etmedi, cevabını aldığı zaman bir de:

—Ev içinden bazı eşyayı alıp da mı gitti? Eşyanızı y›kladınız mı? Ezcümle benim Calu'ya vermiş olduğum hediyeler burada mıdırlar? sualini irad

edince anası babası güya zikr olunan hediyeler hanede bulunuyor diyecek olsa şu hiddet muktezasınca Gambo onları geriye alacakmış gibi bir zanna düştüklerinden buna karşı bir tedbir almak üzere:

—Evet o eşyayı, o hediyeleri biz de aradık isek de bulamadık, cevabı verilmesiyle işte Gambo'nun iştibahat-ı vakıasını asıl bu cevap tamamıyla tahkim eylemiş idi.

Bir de aradan yedi sekiz gün geçtikten sonra Saka çıkagelmesin mi? Doğruca Calu'nun hanesine gidip görüşmek istedikte kızın orada bulunmadığı ve bir haftadan beri gaybubet eylediği cevabını almasın mı? Hele bu cevap üzerine Calu'yu kaçırtan Gambo olduğunu hükmederek pür-gazap kesilmesin mi?

Saka'nın dahi böyle bir hüküm vermekte yerden göğe kadar hakkı var idi. Meğer kendisi bazı beyaz adamlara memleketin içerilerine doğru seyahat için delâlete gitmiş imiş. Meğer Saka dahi Calu'nun Gambo ile olan münasebetine vakıf imiş. Aşk hâli bu! Erbabını ne kadar mütecessis eder! Bîçare Saka kendi kendisine:

—Hiç şüphe yok! Benim seyahatte bulunduğum zaman bunlar için ayn-ı fırsattır. Calu'yu kaçırmak için benim şu gaybubetimden daha münasip zaman mı olabilir? demiş idi. Vakıa Calu gaybubet eylediği hâlde Gambo'nun köyden bir tarafa kımıldanmamış olması Saka'nın verdiği hükmü istinafa, redde medar olabilir ise de Saka kendisini ahmak yerine koyabilir mi? Bu hatıraya mukabil olarak dahi kendi kendisine:

—Evvelâ şöylece bir kaçırıp benim ilk gazabım geçtikten sonra Gambo dahi savuşup bir başka köyde nikâhlarını kıydıracaklar. Bunda anlaşılmayacak ne var? demiş idi de bu söze mukabil kendisine ne cevap verilse kabul edemeyeceği derkâr bulunmuş idi.

Şu mesele köy içinde gayet mühim ve müthiş bir mesele suretini aldı. Köy ahalisinden bazıları Gambo'ya bazıları Saka'ya taraftar çıktılar. Her iki taraf diğerini itham hususunda hiçbir delil ve bürhan istima etmemek derecesinde şiddet peyda eylediler. İş bir dereceyi buldu ki gerek Gambo Saka'ya ve gerek Saka Gambo'ya gayret-i intikam ile parmak ucuyla dokunacak olsa araya taraftarlar dahi çıkarak köy içinde bir mukatele-i umumiye peyda olacak. Ma-haza bu iki âşık-ı meyus ne olur ise olsun yekdiğerinden intikam gayretini dahi bir türlü yenemeyecek dereceyi bulmuş olduklarından köyün ukalâsı bu hâlin defi ve izalesi için bir çare aramaya mecbur oldular.

Son sayd ve şikârda Calu'yu goril mağarasından kurtardıklarını bildiğimiz cihetle romanın şu mukaddematındaki hafaya dahi bize malûm ve ayan olduğundan biz gerek Saka'nın gerek Gambo'nun yekdiğeri aleyhindeki zanlarında zerre kadar musib olmadıklarını bilir isek de o zamanlar bu hâl köylü nazarında bilkülliye meçhul bulunduğundan iki âşıktan hiçbirisini haklı veyahut haksız göremiyorlar ki şu müşkül işin kolayca bir çaresini bulabilsinler. Nihayet kocakarının birisi:

—Canım bu işi fetişlerden niçin sormuyorsunuz? Fetiş sahipleri ne güne duruyorlar? deyince köy ihtiyarlarının akılları başlarına geldi.

Malûm a fetiş denilen şey bu zencilerin tapındıkları mabudîn-i muhayyele olup ashab-ı fetiş denilen kimseler dahi bizim bu taraflarda gördüğümüz Babalı zenciler gibi şeylerdir. Bunlar tütsüler yakarak, defler çalarak, kurbanlar keserek ve fetişlerin timsal-i zahirîsi addolunan birtakım acip ve garip sanemlere secdeler eyleyerek asıl fetişlerin ervahını davet ederler. Bunların ruhu kendilerini istilâ edişi bizim Babalı araplara Rüküş Hanım ve sair perilerin istilâsı gibidir.

Kocakarının ettiği ihtar üzerine bütün köy halkı toplanıp civar köylerin birisinde bulunan sahib-i fetişin nezdine gittiler ve mevcut olan mesele-i muğlakayı beyan ederek bunun çaresi fetişlerden sorulmasını rica eylediler. Bu iş için lâzım gelen kurbanları bütün köy halkı cem-i muavenetle tedarik eylemişler idi. Sahib-i fetiş kendi yardaklarını dahi toplayıp kurbanlar kesildikten ve bunlar pişirilip yenildikten içildikten sonra tütsüler ve meşaleler yakılarak ve defler çalınarak sahib-i fetiş başa geldi. Ve birkaç defa esneyip aksırdıktan sonra köyün en ihtiyarı tarafından:

—Köyümüzün en güzel kızı olan Calu'yu Saka mı kaçırdı Gambo mu? Ey fetiş, bize doğrusunu haber ver. Calu ne oldu? suali irad olunması üzerine sahib-i fetiş:

—Calu! Calu! Güzel Calu! Onu ne Saka kaçırdı ne Gambo. Nejena! Nejena! Calu çoktan telef oldu, deyince tekmil köy halkı sanki donakaldı. O zaman gorillerin köylerden adam ve hatta ekseriya kadın kapıp götürdükleri cümlenin hatırına gelerek sahib-i fetişin verdiği bu haber herkesin zihnine mülâyim geldi.

Filvaki fetiş sahiplerinin böyle gerçeği çok yalanı az haber verebilmeleri pek nadir vukua gelir ahvaldendir. Malûm a, bu gibi kâhinler kavimlerinin en zeki adamlarıdırlar. Saka ve Gambo ve Calu meselesi böyle koca bir kabile halkı meyanında mucib-i niza olmak derecesini aldıktan sonra bu nizaı men' için Calu'yu ne Saka'ya ne de Gambo'ya kaptırmamış olmaktan başka bir çare bulunabilir mi? O hâlde kızı bir üçüncü kimseye kaptırmalıdır. Ya bu üçüncü gasıb kim olabilir? Hazır orta yerde gorillerin bazen köyden adam aşırdıkları ve bahusus kadınları kızları erkeklere, kocakarılara tercih eyledikleri meşhur iken bu işi de gorillere hamletmekten ehven hüküm bulunabilir mi? Başka bir adama isnat edecek olsalar o zaman dahi Gambo ve Saka'nın her ikisi bu üçüncü gasıba hücum edecekleri derkârdır. İşte bu mütalâa üzerine sahib-i fetiş Calu'nun iğtisabını gorillere atfedivererek bu hükmünü de bütün köy halkına kabul ettirmiş oldu.

Eğer Calu'nun gaybubeti pek yeni bir şey olsa idi kızın telef olduğunu haber vererek bir hatada bulunmuş olmaz idi. Ancak kızın gaybubeti üzerinden bir buçuk ay kadar zaman geçmiş olduğundan ve goriller tarafından kapılıp götürülenler nihayet bir hafta on gün zarfında avdet edebilirler ise edip ondan sonra behemehal telef edildiklerinden sahib-i fetiş işte bu hesap üzerine Calu'nun dahi goriller nezdinde telef olduğunu da hükmedivermişti.

Bundan mukaddem ahval-i mahalliyeye dair verilmiş olan malûmat üzerine karilerimizce dahi sahib-i fetişin verdiği cevap savap görülür. Eğer son

sayd ve şikârda Calu'nun goril yedinden kurtarılmış olduğunu görmeseler idi onlar dahi sahib-i fetişin verdiği haberi köylülerin kabul-i tam ile hüsn-i telâkkisi derecesinde kabul ederler idi.

İmdi sahib-i fetiş tarafından böyle bir hüküm verilince artık iki hasmın müsalâhası zaruret hükmünü alır. Bu müsalâha dahi fetişin huzurunda akdedilmek lâzım gelir. Tarafeyn-i muhasımîn fetişin önüne oturtulup her biri bir elini sahib-i fetişin birer dizi üzerine ve o dahi ellerini muhasımların başı üstüne koyarak müsalâhayı hükmeder. Bir kere böyle müsalâha edildikten sonra onu bozanlar tekmil köy halkı nezdinde şediden mesul ve meatib tutulup ondan ta katl ve idama kadar şiddetle intikam almakta zenciler haklı olurlar.

Bîçare Saka kendi dinine tamamıyla mutekid bir adam olduğu için Calu hakkında sahib-i fetiş tarafından verilmiş olan habere ez-dil ü can inanarak müsalâhayı dahi safvet-i kâmile ile akdeylemiş idiyse de Gambo Portekizliler ile düşe kalka fetiş dinine itikat etmemeye başlamış olduğundan verilen habere asla inanamamış idi. Kendi kendisine:

—Calu'yu kaçırıp bir buçuk hafta müddet birlikte zaman geçirdikten sonra köye gelmiş olan rakibin hud'asına öyle fetiş denilen mabudîn-i muhayyelenin yalandan verdikleri haberlere kapılıp da inanmak nasıl mümkün olabilir? diye her hâlde Saka'dan intikamını bir vakt-ı merhuna bir fırsat-ı lâyıkaya ta'lik ve ta'vik ederek o dahi Saka ile yalnız zahirî bir surette barışmış idi.

Gambo'nun Saka'dan intikam için fırsat beklemesi şu hikâyede bir suret-i mahsusada celb-i nazar-ı dikkate şayandır. Afrika'nın bu cihetleri Paris gibi merakiz-i medeniyeden olsa idi Gambo şu fırsatı pek kolay ele geçirebilir idi. Her hafta vukuat-ı cinaiyesi iki yüzü mütecaviz olan bir yerde iki yüz birinci cinayetin ikaı dahi mucib-i külfet olamayacağı ve olamadığı nice emsaliyle görülmektedir. Lâkin şu memleket vahşilerinin hâli böyle değildir. Buralar vakıa memalik-i mütemeddineden daha ziyade vâsi iseler de adamlar pek az olup onlar dahi biri birini tanıdığından ve insanlar arasındaki münasebetler cümle nezdinde maruf bulunduğundan Saka aleyhinde herhangi bir cinayet ika edilecek olsa onun faili Gambo olmadığı hâlde bile cinayet-i mezkûrenin derhal Gambo'ya isnat olunacağı ve umum ahalinin Gambo'dan adil fetişin intikamını almaya kıyam edeceği derkârdır.

Bu hâlde Gambo için bittabi yine hile ve hud'a tarikine süluktan başka çare kalmadı. Evvel be evvel hud'asını setr için Saka ile dostluğu arttırmaya lüzum gördü. Bîçare Saka gayet yiğit bir adam olup bu haslet-i celilenin muktezıyatından olmak üzere pehpeheyi dahi sevdiğinden bilâhare tertip edeceği müşkül ve mühlik bir hareketi Saka'ya kasul ettirebilmek için ihtisasat-ı şeci'anesini daima tahrik eder durur idi.

İmdi Pol dö Şalo'nun sayd ve şikâr için buralara gelmesi tamam Gambo'nun beklemekte olduğu fırsat makamına kaim oldu. Pol dö Şalo avcılıkta zencilerin şevkini arttırmak için az iş görenlere bile çok ihsanlarda bulunduğundan Gambo şu beyaz adamların hususiyet-i ahvaline cümleden ziyade vakıf olmak tavrıyla Saka'ya:

—Ah! Ben bu beyaz adamdan külliyetli ihsan almanın yolunu biliyorum ama ne eyleyeyim ki sende olan yürek bende yoktur. Bunu itiraf ederim. Sendeki cür'et ve cesarete eyvallahım vardır. Eğer ben sen olsaydım şu beyaz adamdan o kadar hediyelere, atiyelere nail olur idim ki ba'dema kabilenin en zengin en büyük adamı ben sayılır idim, mukaddematından girişerek bîçarenin tamamını gereği gibi tahrikten sonra:

—Ey! Ne yapar idin bakayım? Yapabileceğim bir şey ise ben yapayım da zengin olduğum zaman sana dahi iyiliğim dokunur, sualini isticlab etmesi üzerine:

—Bunlar yiğit adamları pek severler. Onların nazarlarında şecaat ve reviyetini ispat etmeli. Bunun da en kestirme yolu başlı başına büyük ve azılı bir goril öldürmeli. Yirmi kişinin yapabileceği işi tek başına yapınca bizim beyaz adamın hayran kalmaması kabil değildir. Artık koyun koltuk kucak gibi nen var ise aç ki atiyelerle ihsanlarla doldursun, demiş idi ki evvelce görülmüş olduğu vechle bîçare Saka'nın tek başına goril öldürmek için cemaatten ayrılarak başını belâya sokmayı göze aldırabilmesi bundan daha ziyade teşvike ihtiyaç bırakmamış idi. Halbuki goril öldürmek için avcının mutlaka sekiz on adıma kadar sokulup o vechle kurşun atması lâzım gelir idi. Zira goril üzerine kurşun atıldığı zaman onu mutlaka öldürmek lâzım gelip yalnız yaralandığı surette bu kadar yakın mesafede goril önünden kaçıp kurtulmak kabil olamayacağından bu dev-i yabanînin pençe ve dendanında paralanmak muhakkaktır. Saka'nın ise iyi nişancı olmadığını Gambo pek iyi bilir idi. Tamam gorile sokulup da tüfek attığı zaman kurşunu isabet ettiremeyeceği yüzde doksan beş nispetinde muhakkak olup bu hatası üzerine goril yedinde paralanacağı dahi yüzde yüz nispetinde muhakkakattan idi.

Filvaki iş hud'akâr Gambo'nun tahmini gibi de çıktı ya! Calu'ya gelince: Kızın takririnden dahi müsteban olduğu vechle anasının babasının Gambo'ya demiş oldukları üzere kızcağız sebze toplamak için tarlaya gitmiş. Kendisi orada iken bir kocaman goril zuhur edivermiş ki zaten beş on günden beri bu hayvanın köy kenarında dolaştığı görülür imiş. Calu'nun bağırmasına çağırmasına kulak bile vermemiş. Güya kaçmak ile kurtulurum itikadına düşerek var kuvveti bacaklarına vermiş ise de yedi sekiz adım atmaksızın goril yetişip kızı yakalamış. Ama öldürmemiş. Hatta incitmemiş bile! Bir küçük çocuğu bir büyük kadının kucaklaması vaziyetinde kucaklayıp götürmüş. Hatta yolda kızın tevahhuşunu izale ve kalbini teskin için okşamak ve bağrına basıp koklamak nev'inden hareketlerde dahi bulunur imiş. Calu bu goril erkek ise kendisine muamele-i merdanede bulunur havfıyla pek çok korkmuş ise de bir aralık goril kıllı memelerini kızın ağzına sokarak emdirmeyi teklif edince ve bu memeleri emerek ağzına süt dahi geldiğini anlayınca Calu'nun kalbine istirahat gelebilmiş. Meğer bu goril dişi olup Calu'ya ettiği muamelele-i maderaneden anlaşılabildiğine göre kendi yavrusu vefat eylemiş olduğu için Calu'yu kapıp kendine evlât edinmiş.

Bu gorilin şu zenci kız hakkındaki muamelesi hakikaten pek gariptir. Âdeta nev'-i insanın validelerinde görülen harekât-ı müşfikâne gibi hareketlerle Calu'yu kucağına alıp okşar, yalar, öper imiş. Şuradan buradan meyve toplayıp getirir yedirir imiş. Bazı kere dahi kızı beraber alıp meyveli ağaçlar nezdine götürür ve ağacı sallaya sallaya devirip meyvelerinden yemesini teklif eder imiş. Hatta şu muamelât-ı müşfikâneye Calu dahi tamamıyla alıştığından bu mader-i vahşinin helâkinden dolayı öz validesi vefat etmişcesine mükedder ve müteessif olduğumu itirafta bulunmuştur.

İmdi Calu'nun istihlâsı üzerine Saka aleyhindeki intikamının ve hud'asının beyhudeliğini anlamış olan Gambo ziyadesiyle müteessif olarak bu kusurundan dolayı Pol dö Şalo'ya pek nadimane ve müteessifane itizarlarda bulunmakla beraber Portekiz lisanıyla söylemiş olduğu sözleri zaten vahşiler anlamamış olduklarından Saka aleyhindeki tertibatını onlara anlatmaması için suret-i mahsusada ricalara başlamış. Zira bu hud'ası anlaşılacak olsa imiş. Kabile halkının kendisinden yine intikama kıyam edecekleri derkâr imiş.

Halbuki şu son ava geldikleri zaman Saka'yı ikametgâhlarında henüz ber-hayat bırakmış olduklarından ve vakıa bîçarenin devam-ı hayatında ümit yok ise de şayet vefat etmeksizin Calu'yu götürüp gösterirler ise bîçare vahşinin son nefesi itminan-ı bal ile teneffüs edeceği tahmin kılındığından Pol dö Şalo alelacele avdet emrini verdi ve artık yolda gece geçirmek için tevakkuf icap etmediğinden süratle yürünerek akşama kadar ikametgâha avdet olundu. Filvaki Saka henüz vefat etmemiş. Calu'yu görüp sergüzeştini haber aldığı zaman hem memnun ve hem de meydan-ı visali rakibine terk edeceğinden dolayı mahzun olarak gözlerinden yaş boşandı. Ma-haza tıyneten ve cibilleten kahraman olan koca vahşi rakibi Gambo'ya elini uzatarak:

—Gambo! Vakıa sahib-i fetiş tarafından verilen habere inanıp sendeki intikamımdan vazgeçmiş isem de Calu'nun bir goril tarafından kapılıp kaçırılmış olması bir türlü zihnime mülâyim gelmeyerek hep iştibah hâlinde idim. Meğer hakayık-ı gaibe ve semaviye bizim akıllarımızın erebilecekleri derecenin fevkinde imiş. Meğer fetişler yalan söylemezler imiş. Vakıa Calu'nun helâki hakkındaki haberi harf be harf doğru çıkmadı ise de bir kere goril eline düşmüş olan insanın artık ehiyyadan addolunmayıp emvattan addolunacakları derkârdır. Benim hayatımdan ümidim yoktur. Bağırsaklarım ateş gibi yanıyorlar. Benden sonra Calu sana mübarek olsun. Şu son nefesimde bahtiyarlığınız için dua ederim, dedi ve o gece vefat ederek Gambo dahi rakipsiz kaldı.

HATİME

İşte hikâyemiz hitam buldu. Bu hikâyede karilerimize birtakım malûmat-ı coğrafiye ve tarihiye verildi. Nazar-ı istigraplarını celp edecek vukuat-ı muhayyele dahi tertip olundu. Yalnız bir noksanı kaldı ki o da bu hikâyeyi okumaktan alınacak ibretten ibarettir.

Evet! O cihet filvaki eksik kaldı. Bir hikâye okunduğu zaman hem malûmat almalı hem eğlence bulmalı hem de neticesinde intibah ve ibreti mucip olacak bir hikmete nail olmalı. İşte bu hikâyenin noksanını da itmam için deriz ki:

İnsan kısmı kendisini en ziyade muhık gördüğü intikamlarda bile isti'cal etmemelidir. Hatta hiç de bizzat intikama kıyam etmeyip terk eylemelidir. Ama büsbütün terk değil! Melekiyet derecesine varacak olan bu hilkat-ı hamideye malik milyonda bir insan bulunmaz. İntikamını ya adalet-i insaniyeye veyahut adalet-i ilâhiyeye havale etmelidir. Mücrim ele geçer ise mücazat-ı intikamiyesini kanun tayin eder. İşbu adalet-i beşeriyeden yakasını kurtarabilen caniler hiçbir vakitte adalet-i ilâhiyeden yakalarını kurtaramazlar. Şu kaide-i ahlâkiyeye riayet etmeyip de kendi intikamlarını kendileri almaya kıyam edenler için Gambo'nun nedamet-i müessifanesi gibi nedametler muhakkaktır ki bir daha vicdanen itminana imkân kalmaz.

İntiha

ANA - KIZ[30]

İFADE

Avrupa gazetelerinden hikâye ve roman yollu pek çok fikirler aldığımı ve bunları bilâhare kendi tarafımdan ne surette bast ve temhit eylediğimi karilerim bilmez değildirler. Bu hikâyenin zeminini teşkil eyleyen vak'anın yalnız bir kısmı Avrupa gazetelerinde okuduğum bir fıkra-i mahsusadan iktibas edilmiştir ki o da hikâyenin tamamına nispetle ancak beşte bir kısmını teşkil eder. Bakîsi kendi mahsul-i karihamdır. Karilerim tarafından beğenilse de beğenilmese de o kadar vazife edinmem. Zira maksadım kendilerine bir roman beğendirmek değil, belki Cevelân nam seyahatnamemde tafsil etmiş olduğum vechle Avrupa'nın enzar-ı hayretimizi kamaştıran terakkiyat-ı maddiyesine mukabil ahlâk-ı İslâmiye ve Osmaniye'nin gayretkeşi olanların kemal-i dehşetle telâkki etmeleri lâzım gelen terakkiyat-ı makûsesi ne gibi fecayi'e meydan açtığı hakkında bir misal daha göstermektir. Bu misalin ulüvv-i ahlâk nokta-i nazarından nasıl telâkki edilmesi lâzım gelirse karilerim tarafından öyle telâkki edileceğini ümit etmek benim için kâfidir.

Ahmet Mithat

1

LUİZ'İN BÜYÜK VALİDESİ

Konu komşu meyanında Jermen Valide diye meşhur olan bu kocakarıyı görse idiniz ne kadar sever, ne kadar hoşlanır idiniz!

Yaş altmışı geçip yetmişe doğru yol almış olduğu hâlde vücut zinde! Gençliğinde güzel lepiska renkli ve kadr-sencan-ı merdanı duçar-ı hayret eyleyen bir kucak saçın iki yanlı demetleri arasına epeyce kır serpmiş ise de siyah saçlardaki kırlık kadar göze görünmezler. Jermen Valide'nin suratı da bu yaşta olan kocakarıların ekserisinde görüldüğü vechle kansızlıktan kara yeşil rengini peyda etmiş değildir. Kadıncağız hiç de mülahham olmamakla beraber pespembe renkli, nazar-rübâdır. Ama her sabah rafadan yumurtalarla, et sularıyla, külbastılar ile beslendiği için böyle kanlı canlıdır diye itikat etmeyiniz. Zaten böyle mükemmelen beslenen ne kadar kudret sahipleri vardır ki fakr-ı demden benizleri sararıp durdukları yerde bayılıverecekler zannolunurlar. Bunlara mukabil diğer bazı kimseler vardır ki güya teneffüs ettikleri

30. Letaif-i Rivayat, 25. cüz, İstanbul, 1312, 101 s.

hava sürh mürekkep gibi kana tahavvül ediyormuş da tazeden tazeye daima vücuduna münteşir oluyormuş gibi gül-reng çehrelerine pek çok fıkara-yı demi gıpta-keş bırakırlar. Jermen Valide işte bunlardandır.

Evet! Jermen Valide fakirdir. Hem ne kadar fakirdir bilir misiniz? Bir gün çalışmayacak olsa akşama ekmeksiz kalır. Yalnız kendi ekmeksiz kalsa yine bir şey değil. Yine kendi tabiri vechle bir akşamcık aç kalmağla insan helâk olmaz ya? Velev ki birkaç akşam aç kalsın! Velev ki bu açlığın imtidadından dolayı helâk olsun!.. Zaten kendisi için lezaiz ve müştehiyat-ı dünyeviyeden ne kalmış ki mahrumiyetinden dolayı meyusen karargâh-ı ebedîye intikâl edecek? Birkaç yudum hava daha teneffüs etmek için mi bu âlemde imtidad-ı ömür sevdasında bulunacak? Luizcik var Luizcik! Yoksa!.. Luizcik olmasa Jermen Valide'de artık hiçbir maksad-ı dünyevî kalmamış olacağından bu dünyaya çoktan veda-ı kat'îyi çekmeye daima hazır ve muntazır bulunur idi.

Bu Luizcik Jermen Valide'nin hafidesidir. On üç on dört yaşında bir yavrucak! Lâkin teşekkülât-ı bedeniyece Jermen Valide'nin bilkülliye makûsu. Vücudu gayet nahif. Rengi gayet solgun. Etibba kızcağızın lâyıkıyla beslenmesini tavsiye ediyorlar. Sabah akşam, hatta mümkün ise her zaman su yerine süt içilmesini, taze yumurta, et suyu, külbastı filân yedirilmesini tavsiye ediyorlar. Kadıncağızın fakr u zarureti hasebiyle bu vesaya-yı tıbbiyeyi meccanen veriyorlarsa da dedikleri mekûlât ve meşrubat dahi meccanen verilmez ki kadıncağız tedarik eylesin de Luizciğini o fakr-ı demden ve onun devamı hâlindeki teverrümden ve onun da netice-i muhakkakası olan ölümden kurtarmaya çalışabilmiş olsun.

"İki el bir baş içindir" derler. Jermen Valide'nin iki eli iki başı için çalışacak! Hem hangi hidematta? Her sabah sekiz on kadar haneleri dolaşıp süpürmek silmek ve ba'de'z-zuhur çamaşırhaneye gidip üç dört saat gömlek ütülemek suretiyle! Bu mesai-yi mütaabenin neticesinde kazanç dahi iki, nihayet iki buçuk franktan ibarettir.

Jermen Valide bu çalışkanlıktan dolayı asla müştekî değildir. Bu kadar zahmetleri kendi nefsi için ihtiyar etmiş olsa belki:

—Of bu kör boğazdan bıktım usandım diye şikâyetlere kalkışsın. Fakat bu çalışkanlık Luizciği için olduğu cihetle Jermen Valide ne kadar yorulsa o kadar müftehir ve mütelezziz oluyor. Hele bazı günler fevkalâde hizmetleri mükâfatı olarak üç üç buçuk dört frank alabilir ise daha ziyade memnun ve müftehir oluyor. Zira o gün köhne yazıhanesinin bir gözüne bir iki franklık meblağ-ı müddahar koyabilerek:

—Bulunsun! Ne olur ne olmaz. İnsanın bir köşeciğinde beş on paracığı bulunmalıdır, kelimat-ı akibet-endişanesini de zihninden geçirebiliyor ki bu âlemde akvat-ı yevmiyeyi bade't-tedarik böyle birkaç para arttırabilmek saadeti her kula müyesser olmadığını dahi bildiğinden böyle günlerde kendisini daha pek çok bedbahtlara nispetle pek bahtiyar buluyor. Bundan dolayı Cenab-ı Hakk'a teşekkürler ediyor.

Nasıl? Şu "Cenab-ı Hakk'a!" lâkırdısına istigrap etmediniz mi? Ahlâk-ı âliye-i İslâmiye ve adât-ı hasene-i Osmaniye mukteziyatı dahilinde yaşadığınız cihetle her daim vird-i zebanınız olan bu kelime-i mübarekeyi şu satırlar arasında görünce hiç de istigrap etmeyebilirsiniz. Lâkin düşünmelisiniz ki bu vak'a Paris'te güzar eyliyor. Paris'te!.. Orada terbiye-i diniye, tahatturat-ı uluhiye kalmış mı ki böyle ihtisasat-ı müteşekkirane ile nam-ı Huda ber-averde-i lisan-ı ubudiyet edilmeye lüzum görülsün? Paris'in terakkiyat-ı makûse-i maneviyesi o kadar meydan almıştır ki fikr-i uluhiyetle bilkülliye terk-i ülfet eden hazele-i medeniyet-perestan veda makamında "Adiyo" kelimesinin istimalini de terk etmişlerdir. Zira bu kelime bizim "Allahaısmarladık" kelime-i nezaketimizin kısm-ı ahirinin hazfıyla mukabil-i tammıdır. Onlar "oruvar" kullanmaya başlamışlardır ki biz tabirat-ı İslâmiyemiz ile tercüme edecek olsak "İnşallah yine görüşürüz" demekliğimiz lâzım gelirse de onların adab-ı menhuselerine tevfikan tercüme eylemek lâzım gelir ise bunun da kısm-ı evvelini hazf etmek lâzım gelir.

Böyle bir memlekette eltaf-ı celile-i sübhaniyesinden dolayı ihtisasat-ı minnettarane ile Cenab-ı Rabbü'l-âlemîne teşekkür edecek Jermen Valideler pek nadir bulunurlar. İhtimal ki hiç de kalmamışlardır. İhtimal ki Luiz'in büyük validesi Jermen Valide dahi yalnız efkâr-ı şairanesini roman vadisinde tasvir eyleyen bir muharririn hayalhanesinde mevcut olup hakikatte mevcudiyet-i hakikiyeden baiddir. Ma-haza velev ki roman âleminde olsun böyle bir şahsın mevcudiyetini farz edelim de şu Jermen Valide'nin Cenab-ı Hakk'a teşekkürü neden icap eylediğini biraz izah eyleyelim:

Jermen Valide, an-asıl Liyon vilâyeti köylerinden bir köyde doğmuş ve yine o köyde büyümüştür. Kendi köyü ahalisinden ve biraz da uzaktan uzağa akrabasından bulunan Mişel Nardik isminde bir adam, Paris kibarından bir zata yıllarca sadıkane hizmet ederek nihayet efendisi şu bende-i emekdara mükâfat olmak üzere muavenet-i lâzımeyi icra şartıyla teehhülü teşvik edince Mişel Nardik koca Paris şehrinde hâl ve şanı beğenilebilecek hiçbir kız bulamadığından köyüne kadar gelmiş ve köyde o zaman gürbüzcesine melâhat-i dihkananesiyle bütün delikanlıların matmah-ı nazarı olan Matmazel Jermen'i bi't-tezevvüç Paris'e getirmiş idi. Ama Jermen'in bu izdivacı ve Paris'e intikali burada söylediğimiz kadar kolayca husule gelivermiş zannolunmamalıdır. Evvelâ üstü başı, kalıbı, kıyafeti, hâl ve şanı artık köylülükten çıkmış olan Mişel'i beğenmemiş idi. "Paris dandinisi..." diye istihza bile etmiş idi. Mişel:

—Paris dandinisi olsa idim, yine Paris dandinisi bir kız ile izdivaç eder idim. Efkârım, tabiatım hâlâ dihkanzade dihkan olduğu için seninle tezevvüç etmek istiyorum, yollu teminat ile kızın kendi aleyhinde verdiği hükümleri red ve cerh edebildiği gibi Paris'e gittikleri zaman o şehrin velvele-endaz-ı çar-aktar-ı cihan olan hususiyat-ı ahvaline iştirak etmeksizin yaşanabileceğini de inandırarak buna muvaffak olmuş idi.

Bu karı koca Paris'te on beş sene kadar efendilerinin hanesinde içli dışlı hizmet ederek efendileri vefat eyledikten sonra onun servetine malik olan evlâdı, babalarının hüsn-i ahlâkına da varis olamadıkları hasebiyle konakta en evvel tebdili lâzım gelen adam olmak üzere Mişel Nardik ile karısını çı-

karmışlar idi. Bu veresenin akıbet-i hâllerini sormayınız. Paris gibi yerde mehasin-i ahlâktan zaten mahrumen koca bir servete varis olanların akıbetleri hangi harabeye müncer olmakta ise bunların akibetleri de o noktaya müncer olmuştur. Zaten onlar hikâyemizden hariç adamlardır. Biz Mösyö ve Madam Nardik'e bakalım.

Efendisinin hanesinde iken Mişel kilercilik hizmetinde idi. Tatlıların, şekerlemelerin, kurabiyelerin envaını yapmakta maharet-i tamme kesp eylemiş idi. Teehhülünün ikinci senesi Cenab-ı Hakk'ın kendisine ihsan etmiş olduğu... Evet! Cenab-ı Hakk'ın! Çünkü Mişel dahi pek sadık adam idi. Cenab-ı Hakk'ın kendisine ihsan etmiş olduğu bir kız evlâdı, Paris civarındaki köylerden birisinde sakin bir süt valideye tevdî etmiş olduğu gibi badehu derece derece mekteplere dahi koyarak efendisinin vefatından sonra tahakkuk eyleyen zaruret gözünü yıldırmamış ve kızını mektepten çıkarmamış idi ki bu cür'et dahi şu kilercilikteki mahareti sayesinde husule gelmiş idi. Mişel isticar eylediği dairecikte karısı ile beraber sabahları erkenden kurabiyeler yapar ve bade'z-zuhur bunları bir el arabasına doldurup gece yarılarına kadar sokaklarda satar idi. Sonraları zevcesi Jermen bu kurabiyeleri yapmakta kocasından daha mahir çıktığı için kurabiye yapmak karıya ve sokaklarda gezdirip satmak kocaya ait bir vazife olmak üzere hizmet-i maişeti taksim eylediler. Pek güzel geçinmeye başladılar. O kadar güzel ki kendileri hiçbir şeye muhtaç olmadıkları gibi mektepteki kızlarının mesarif-i terbiye ve talimine dahi muktedir olabilerek kızlarını hiç olmaz ise Paris'in esnaf takımı kızları derecesinde terbiye edebilmek gayretine fütur dahi getirmiyorlar idi.

Bu maişet-i bahtiyarane ile seneler geçmeye başladı. Kızları, ki ismi "Anjelik"tir, on dokuz yirmi yaşına gelmiş idi. Felek şu maişet-i bahtiyaraneye "Artık elverir!" hükm-i kat'îsini verdi. Bîçare Mişel kuru soğuk bir gecede kurabiye satmak gayretiyle aldığı soğuktan zatürreye ve o tarik ile pençe-i Azraile teslim-i giriban eyledi.

Hak taâla hazretlerinin kaza ve kaderine teslimiyette bulunanlar kendilerini hiçbir vakitte bir yeis-i gayr-ı mahduda kaptırmazlar. Madam Nardik hakikaten bu teslimiyet erbabından idi. Kızı Anjelik dahi ikmal-i tahsil eylemiş bulunduğundan onu yanına alıp:

—Ciğerparem, baş başa verip çalışır isek geçinmeyecek ne başımız var, dedi ise de ne yolda çalışacaklarını tayin edemediği gibi şu "çalışır isek" sözüyle kızının gayretini tahrik eylemiş olacağına, bilâkis endişesini tahrik eylemiş oldu. Çalışmak mı? Matmazel Nardik için bu kelime vakıa meçhulâttan değil ise de hükmü pek başkadır. Öyle kurabiyecilik, ütücülük, falancılık ile çalışmak nerede, Matmazel Anjelik nerede?.. Vakıa validesini bizar etmemek için sözlerine karşılık vermediyse de içinden o zavallı köylünün aklına şaşıvermiş idi. Zaten Paris mekteplerinde tahsil görmüş bir kız için böyle köylü bir validedeki akıl şaşılıverilmeyecek akıllardan mıdır?

Matmazel Anjelik'te hülya pek büyüktü. Eğer hayalâtı vücut bulacak olsa idi vakıa validesi Jermen dahi bahtiyar olabilecek idi, ama bu hayalâtın yalnız bir ciheti nakıs idi. O da para meselesi idi. Eğer bu kızda yüz elli, iki yüz bin frankçık drahoma olsa idi, tahayyül eylediği kocaya varabilip herhalde kocasının da yar ve yaver çıkması şartıyla o maişetten bahtiyarlık beklenebilir idi. Ama bu drahoma nerede?

Bereket versin ki aradan bir sene kadar mürur eder etmez erbab-ı hevesten birisi Matmazel Anjelik'in fidan gibi boyuna, geniş omuzlarla letafeti bir kat daha artan beline, beyzî çehresine, güzel lepiska saçlarına hayran olarak bilâ-cihaz tezevvücüne rağbet eyledi de bu kız yüzünden olacak işlerin vukuu biraz teahhur etti.

Anjelik'i tezevvüç eden adam "Pol Landre" namında bir borsa oyuncusu idi. Borsada hava oyunlarıyla bol para kazandıkça âlem-i sefahatte bol bol yiyerek "Ez-bad-ı heva amed u berbat heva reft" hükmünü tamamıyla yerine getirir idi. Para kazanamadığı zamanlar dahi sair emsali gibi iki elini ceplerine sokarak bulvarları bir aşağı beş yukarı ölçer idi. Bir aralık yine bir hava oyununda yirmi otuz bin frank kaptığından o sırada Matmazel Anjelik Nardik'i Tevileri bahçesinde görmüş, beğenmiş, sevmiş ve bi't-takip yerini öğrenip izdivacına talip çıkarak kendisini de beğendirmiş, tezevvüç eylemiş idi. Böyle çapkınlıktan gelme bir adamın Anjelik gibi bir kıza kendisini beğendirebilmesi müşkülâttan mıdır? Parası çok! Zevk ve safaya heveskâr göründüğü gibi zaten hayalâtı bunlardan ibaret bulunan Anjelik'in meftun oluvermemesi nasıl kabil olur? Bahusus ki drahoma dahi istemiyor!

Üç sene kadar bizim Mösyö ve Madam Landre hüsn-i maişet edebildiler. Ama bu maişetin hüsnü dahi yine Parislilik nokta-i nazarından bir hüsndür. Mahiyeti ise balayı denilen ilk iki üç aydan sonra birbirine doyup bıkmış usanmış olan zevc ile zevcenin artık maişet-i yekdiğere karışmamasından ibarettir. Herif üç gece hanesine gelmemiş. Bu zamanı nerelerde geçirdiğini karısı sormuyor. Karısı dört gece misafirliğe gitmiş. Nereye gittiğini kocası tahkike bile lüzum görmüyor. Paris'in terakkiyat-ı ahlâkiyesince bundan ahsen maişet mi olur?

Şu üç sene zarfında Anjelik Landre validesi bîçare Jermen'in kucağına bir kızcağızın kundağını koymuş idi de koca Jermen Valide bunu da kendi kızını süt valideye verdiği köye götürüp yine onun akrabasından bir süt valideye vermiş idi. İşte bu kız Jermen Valide'nin sevgili Luizciğidir.

Üç sene maişetten sonra Mösyö Pol Landre Avrupa'ca vukua gelen vefeyatın yüzde otuzunu kendi tırpanı ile ika eyleyen vereme yakasını kaptırıp dört ay zarfında Perlaşez mezarlığına na'şı naklolunmuş idi. Zavallı Jermen Valide bu acıdan dolayı kızı Anjelik'i tesliye için yine evvelki mesaî-perverane sözleri tekrar ederek:

—Ne yapalım ciğerparem! Baş başa vererek çalışırız. Geçinemeyecek ne başımız var? Bir mini mini Luizcik değil mi? Ona da Allah kerimdir, dediyse de henüz sefahat âlemine ayak atmamış bulunduğu zaman bile bu gibi sözlere kulak asmak şanından olmayan Anjelik bu defa validesinin sözlerine açıktan açığa şaşmış ve bu istigrabını zavallı kadından ketm nezaketine de mecburiyet görmeyerek kahkahalar ile gülmüş idi. Jermen Valide bu kahkahanın ne demek olduğunu anladı mı zannedersiniz? Heyhat! Kızı Anjelik o

günden bed' ile bir hafta hanesinin semtine uğramadığı hâlde safvetli valide hâlâ işin ne demek olduğunu anlayamamış idi. Kızını nerelerde aramak lâzım geldiyse arayıp da bulamayınca bir kazaya duçar olmuş bulunmak ihtimalâtını der-hatır ederek polise müracaata karar vermiş idi. Bazı dostlar kadıncağızı bu zahmetten kurtarmak için Anjelik hâl ve şanında bulunan bir kadının daha kocası zamanındaki maişet-i heva-perestanesine nazaran şu dulluk zamanında nerelerde nasıl yaşayacağını anlatarak böyle taharrî zahmetine hiç de girmemesini nasihat eylediler de kadıncağızı bu zahmetten kurtardılar.

Bundan sonra Jermen Valide için "baş başa" sözünün hükmü kalmadı. Zira kadıncağız kendi başına kalmış idi. Elinde avucunda bulunan beş on kuruşun temin-i maişete kifayet edemeyeceğini der-piş ederek iş aramaya başladı. Bereket versin ki tez davrandı. Zira Paris'te iş her aranıldığı zaman bulunamaz.

Vakıa Jermen Valide eski kurabiyecilik sanatını tekrar ele almayı düşünmüş idi. Fakat kurabiyeleri kime sattırsın? Hem kendisi yapacak hem de kendisi satacak olsa işin ikisine birden yetişemeyecek. Bu ıztırar üzerine şu işçiliği kurabiyeciliğe tercih eylemiştir.

2

JİJİK - BİR NUMUNE-İ HAYÂ

Birkaç seneden beri Paris'te Velosipid denilen ve mahiyeti iki tekerlek üzerine binerek ve ayaklarıyla çevirerek şimendüfer kadar süratle kat'-ı mesafe etmekten ibaret bulunan merakın ne kadar ileriye gitmiş olduğunu bilirsiniz ya? Her gün Avrupa gazetelerinde bunlara dair bin türlü resimler görülmekte olduğundan bu gazeteleri görenler için bu bapta verilecek tafsilât zaid görülür. Zikrolunan resimleri görmeyenler için işin yalnız şu cihetini izah etmek lâzım gelir ki: Ön öne konulmuş iki tekerleken ibaret bulunan velospitlerin devrilip düşmemek hususunda tabi oldukları kaide-i tabiîye çocukların çevirdikleri çenberleri devrilmekten bi'l-muhafaza uzun mesafelere kadar kaimen yuvarlanıp gitmesine müsait olan kaide-i tabiîyenin aynıdır. Fakat çocuk çenberleri bir taneden ibaret iken velospitler ön öne konulmuş ve kollarla demir şeridlerle birbirine rabtedilmiş iki tekerlekten mürekkeptir. Çocuklar çenber oyununda boş boşuna yuvarlanıp giden çenberin yanı sıra var kuvveti bacağa vererek koştukları hâlde velospid oyununda sakallı bıyıklı çocuklar o çenberlerin üstüne binerek vakıa yine var kuvveti bacağa verirler ise de bacaklar bu kuvveti bir çift manivelâyı çevirmeye sarfeylediklerinden işte bu tahrik ve hareketle koşarlar giderler.

Ma-haza bu oyun pek de eğlenceli bir oyundur. İnsanın yalnız kendi kuvvetiyle yine yalnız kendisini saate yirmi beşten otuz beş, kırk kilometre süratine kadar sevk edebilmesi ve tabir-i aherle dümdüz şose yolları üzerinden kuş gibi uçup gitmesi tabiata pek ziyade hoş görünmektedir. El-yevm

Avrupa'da ve bilhassa Paris'te bu merak kadın erkek umum ahaliyi o kadar sarmıştır ki umumî mesirelerde, arabalardan, atlardan ziyade velospitler görülüyor denilir ise mübalâğaya hamletmeye imkân yoktur. Avrupa'da at yarışları en büyük eğlencelerden en kibarane safalardan madut olduğu hâlde şu yakında velospid yarışları hemen at yarışlarına da galebe etmek istidadını almıştır. Meselâ "İstanbul'dan İzmit'e kadar kim daha evvel gidebilir ise şu mükafatı veyahut şu tahsini kazanacak" diye gazetelerle ilânlar edilerek kadından, erkekten yüzlerce velospidçiler meydan-ı müsabakaya çıkarlar ve o yüzlerce kilometrelik mesafeyi bir dakika evvel katedebilmek gayretiyle kan terlere batarlar. Bazı daha gayretliler Paris'ten Berlin'e, Paris'ten Viyana'ya, Paris'ten Petersburg'a kadar velospid ile seyahat eylemek şöhretini iktisap ederler. Hatta birkaç tanesinin velospid ile devr-i âlem seyahatine çıktıkları bile gazetelerde görülmüştür. Bazen dahi müsabaka gayreti bulunmaksızın kadından, erkekten beş on rüfeka velospidler ile seksen yüz kilometrelik mesafelere kadar kuşluk taamı etmeye giderler ve bunu en yeni moda tenezzühlerden addederler.

Şu tarifat esnasında "kadından, erkekten" sözünü birkaç defa tekrar edişimiz acaba karilerimizin nazar-ı dikkatlerini celp etmiş midir? Celp etmiş olmasını gönlümüz arzu ederdi... Sebebini dahi izah maksadıyla demek için ki: Avrupa'da ve hususiyle Paris'te kadınsız hiçbir iş görülmez. Her ne maksatla olursa olsun bir içtima-ı umumî vukua geldi mi mutlaka kadınlar dahi iştirak edecekler. Ama bir caninin muhakemesi hatta o caninin idamı gibi tabayi'-i haseneye hiç de hoş gelmeyecek şeyler için imiş! Kadınlar rengarenk kelebekler-asa o temaşa-yı kabih ve müthişe dahi koşup hisselerini almaya şitab ederler.

Şimdi işin asıl ahlâk ve adab-ı umumiyece şayeste-i ehemmiyet olan cihetine gelelim: Terakkiyat-ı medeniye-i cihanın merkezi diye teşhir edilen Paris'te vakıa hüsn-i hâlleri meşk edilecek bir kısım ahali-i fazıla dahi var ise de diğer kısmi kendilerine şayan-ı temeşşuk-ı hâl bulunmak şöyle dursun savm-ı samedaniye sığınılmak lâzım gelen kabayih ve rezailde o kadar ileriye varmışlardır ki o kısm-ı evveli teşkil eden faziletperveran bunların hususiyat-ı ahvallerinden pek ziyade bizar ve müteellim olurlar. Ama "hususiyat-ı ahval" dediğimize bakıp da kabayih-i mezkûreyi kendi âlemlerinde gizlice irtikap ediyorlar zannetmemelidir. İlaniyet ciheti nokta-i nazara alınır ise buna "umumiyet-i hâlleri" demek lâzım gelir idi. Bunu namus ve edeb-i kalem dairesinde karilerimize tefhim edebilmek için bizim Galata ve Beyoğlu'nun karnaval mevsimini ihtar eder de deriz ki: Karnaval mevsiminde Beyoğlu ve Galata hayâsızlarının yüzleri kapalı olarak yaptıkları serbazlıkların hemen aynını Paris'in hayâsız takımı yüzleri açık olarak dahi yaparlar. Hele şu velospid modası bunlar için birtakım ahval-i rezileyi meydan-ı ilâniyete koymaya yeniden bir vesile hükmünü almıştır. Bir kere velospidçi kadınların kıyafetleri kendilerini bilen ve haysiyet-i nisvaniye gayretkârı olan kadınları gayretlendirecek derecelerde acip ve gariptir. Hani ya o fistanı biraz kısa olup da ayakları bacaklarına doğru ziyadece görünmek ayıp sayılan alafranga, alapa-

rizyen âdetler yok mu? Bunlar nerede kalmışlar? Hani ya şu bizim şark taraflarında Arap, Kürt gibi badiye-peyma-yı geşt ü güzar olan halk nezdinde kadınların dahi erkekler gibi ata binmelerini pek sakil görerek yan eğerlerini icad eden Avrupa erbab-ı mülâhazası nerede? Velospidçi kadınların kıyafetleri ve o merakib-i medeniyeye suret-i rükubları bu Avrupalı fazılların dahi mahcubiyetlerinden yüzlerini kızartacağına hiç şüphe etmemelidir. Bakınız size bir velospidçi kadının kıyafetini şöyle muhtasaran bir tarif edelim: Başında mini mini bir siyah şapkası. Buna diyecek yok. Arkada kollarının yukarı kısmı bir zamanki Fransız biçimi pantolonlar kadar geniş olduğu hâlde bilekler hizası sımsıkı dar olan bir nimten ki göğüs ve ense ciheti gereği gibi dekolte! Buna da diyecek yok. Çünkü süvarelerin, baloların dekolteleri bundan daha ziyade açıktır. Belde bir karış enli kayıştan mamül süslü bir kemer. Buna hiç diyecek yok. Zira bazı kere modalar kemer denilen kisveyi enzar-ı rağbetten teb'id etseler dahi min-el-kadim kadın erkek umum-ı nev'-i beşerin en mutena kisvesi olmak şeref ve kıdemini haiz olan kemerler kadına da erkeğe de daima yaraşırlar. Ayakta bir şalvar. İşte bu acaip! Çünkü nasıl şalvar bilir misiniz? Bizim eski zaman kadınlarının giydikleri gibi paçalı şalvar, ama o hanımların bir de boy entarileri olarak ve etekleri yerlerde sürünerek hizmet-i setr ve muhafazayı pek güzel ifa etmekte bulundukları hâlde velospidçi madamların bu şalvarı setredecek ne entarisi ne de fistanı hiçbir şeyi yok! Şalvarın paçaları diz kapaklarından yukarıya bağlanmış ve oradan bir çift zarif iskarpin ile müzeyyen olan ayaklara varıncaya kadar bacakların kısm-ı süflîsi bir renkli ve mayo gibi vücuda yapışır dar çorap ile mestur! İşte size bir kıyafet ki yüzü kapalı maskara balosuna gidilse bile erbabı için mucib-i hayâ olmak lâzım geldiği hâlde velospidçi madamlar, matmazeller bu kıyafetler ile âlâ melei'n-naz velospid koşturmaktadırlar!

Ya velospide biniş? Âdeta erkeklerin ata binişleri gibi! Hatta velospidlerin oturacak yerleri dahi ufacık bir at eğeri şeklinde olduğundan bu eğer bir beygir üzerinde bulunsa erkekler gibi binmeyi ayıp sayan madam yahut matmazel velospid üzerinde bulunan eğere aynile erkekler gibi binmeyi ayıp saymak şöyle dursun modaya tamamıyla muvafık bularak şayeste-i iftihar bile addeder...

Kubhiyat henüz bununla hitam buldu zannetmeyiniz. Şu kıyafetle şu suret-i rükubla velospide bindikten sonra bir de onu suret-i tahrik var! Bıçak bileyicilerin bir bacak ile çarh çevirdiklerini gördünüz ya?

Velospid üzerinde kadının iki bacakları bu suretle müteharrik ve meşgul olduklarını dahi farz eder iseniz Hak sübhana ve teala hazretlerinin bir duhter-i pakize-ahter bir zevce-i muhaddara bir valide-i müşfika olmak hikmetiyle yaratmış olduğu nev'-i nisvanın ne acip ve garip ne sakil ve mayub bir hâl peyda etmiş olduğuna iyice vukuf hâsıl etmiş olursunuz da "alafranga!.." diye her hükmünü bir düsturü'l-amel ittihaz etmek gayretinde bulunan bîçarelere ona göre acırsınız!

Biraz da bu usul-i acibeye meydan açan hâlin, gayretin neden ibaret olduğunu düşünmek ister misiniz? Haydi beraber düşünelim. Hem de bizi yoracak kadar taharriyata muhtaç değildir. Pek bedihî ve aşikârdır. Erkeklere yaranmaktan ibarettir. Kâr ve kesbleri böyle erkeklerin enzar-ı rağbetlerini isticlab esası üzerine mübtenî bulunan esafil-i nisvan ne zaman bu yolda yeni bir şey icad ederler ise âlemde zevk ve safaları onlara perestişten ibaret bulunan sefahat-perveran-ı merdan hemen kapılıverdiklerinden ismet ve iffet cihetinden o esafile müşabehetleri bulunmayan madamlar dahi bu hâlleri taklit etmeyince erkeklere yaranamayacaklarını, kendilerini beğendiremeyeceklerini, gözlerine giremeyeceklerini bi't-tahayyül onlara peyrev olurlar. Her sene birkaç surete girmekte bulunan modaların bundan başka mevridini biz bulamadık. Keşfeden var ise meydana koysun da biz dahi hatamızı tashih edelim.

İmdi bundan yedi sekiz sene mukaddem, yani şu velospid modasının henüz meydan almaya başladığı zamanlar velospid sevkindeki maharet-i fevkalâdesiyle ilk şöhret alan heva-perdazan-ı nisvandan birisi dahi "Jijik" namını birçok erbab-ı sefahate vird-i zeban ettirmiş olan kadın idi. Jijik aşağı, Jijik yukarı! Varsa Jijik yoksa Jijik! Bir akşam Jijik'ın müsameresinde bulunmak âlem-i sefahat-i mübtediyan müdavimîni için büyük şeref addolunur idi. Buna henüz muvaffak olamamış bulunanlar kendilerini Jijik'e takdim ettirmek için vesait aralar dururlar idi. Jijik'i paraya doyurmak kabil mi? Fakat karıyı yalnız para âşıkı da zannetmemeli. Jijik gerçekten hovarda bir şey! Hovardalığın birinci şiarı olan israf ve ibzalde son dereceye varır. Bugün Jijik'in eline beş yüz frank geçse yarın bir parası kalmaz. Aşinalarından aldığı paraları yine aşinalarına sarf eder. Hanesinde her akşam ziyafet olur. Şampanyalar su yerine sarf olunur. Moda hususunda Jijik ashab-ı hükümdendir. Sekiz yüz franga bir kat elbise yaptırıp sekiz defa giymeksizin onu seksen franga satarak dokuz yüz franga bir tanesini daha yaptırır. Tiyatrolarda herkesin durbin-i dikkati Jijik'in locasına müteveccihtir. Onun süsünü, onun cemalini temaşa ederler.

Vakıa cemali de şayan-ı temaşa olan cemallerdendir ha! Paris'te Jijik kadar güzel on kadın daha bulunamaz. Hem sadece bir hüsn değil! Jijik mükemmel tahsil ve terbiye de görmüş. Hilkaten dahi gayret zekâvetli. Hani ya insan için rağbetkâran-ı nisvandan olup da Jijik'ı görerek, tanıyarak meftun olmamak kabil de değildir. Bu hâlde bulunan erkekleri meftun ve zebun etmek için bir kadında neler bulunmak lâzım gelir ise Jijik o meziyatın kâffesine ma-ziyadetin maliktir.

Duçar-ı itiraz olmak havfından vareste olarak iddia edilebilir ki kadınları velospide bindirmek modasını icad eden Jijik olmuştur. Ondan evvel velospid ciddî ve nafi muhteriattan olmak üzere telâkki edilerek hatta bazı müraselât ve muhaberat-ı askeriyede istimali hususunda menfaat ümit olunmuş ve Fransız taburlarında emir çavuşlarının velospidlere irkabına dahi başlanmış idi. Bir aralık Jijik genç bir velospidçi mülazim ile münasebet peyda ederek ondan velospide binmek sanatını meşk eyledi. İlk defa olmak üzere velospid ile Bolonya ormanına gittiği zaman bütün enzar-ı huzzar kendi üzerinde müçtemi oldu. İkinci, üçüncü defasında velospidçi erkeklerden birkaçı Jijik'ın et-

rafını pervaneler gibi dolaşmaya başladılar. Bir iki hafta sonra velospid üzerinde birkaç kadın daha görüldü. İşte Paris'te bir şeyin moda hükmünü alması için bundan daha parlak bir mebdee ihtiyaç dahi yoktur, değil mi?

Ey! Velospidçiliğin moda olması muvaffakiyatında Jijik bir kere bu hakk-ı takaddümü kazanır da badehu onu başkalarına terk edebilir mi? Jijik bir kere etrafına bakınır. Modayı o ana kadar hangi dereceye vardırmış ise başkalarının dahi o dereceye takarrüp eylemekte olduğunu görünce kendisi bu terakki şehrahında ale'l-amya birkaç hatve daha atarak diğerlerini yine geride bırakır. İşte velospidçiliğin bir müsabaka meydanı, bir cevelânat-ı baide medarı olmasına varıncaya kadar ettiği terakkiler hususunda hep Jijik'in ettiği hizmetler sair gayretkâranın muvaffakıyetlerine galebe eylemiştir.

Jijik'in velospid iştigalâtına başlamasının ikinci senesi idi ki bu modada ashab-ı gayretin hatve-be-hatve kendisini takip etmelerinden gayretlenen Jijik yeni bir suret daha icad ederek cümleye tefevvukunu bir daha göstermek için "teno velospidik ofisiyel, yani "kıyafet-i resmiye-i velospidiye" tabir eylediği kıyafeti ihtira eyledi. Bu kıyafet işte yukarıda tarif etmiş olduğumuz şalvarlı, çoraplı kıyafettir ki onu ilk giyip de bulvarlarda velospid ile gezmeye çıktığı zaman, Paris halkı bile bu kıyafetten arlanarak:

—O! Artık bu kadarı da zaiddir. Polis bunu adab-ı umumiyeye mügayir görerek menetmelidir, sözleri birkaç ağzı deveran eylemiş idi. Jijik'in umurunda mı? Bahusus o gün Jijik bu kıyafet-i cedidesiyle bulvarlara çıkmak için daha sabahleyin erkenden (Paris'te bu makule nisvanın sabahleyin erkenden addeyledikleri zaman oğle vaktinden bir iki saat evvel demektir) giyinmiş, kuşanmış olduğu hâlde bir aralık sağanaklı bir yağmur yağmış olmasından dolayı pek ziyade canı sıkılmış idi de muahharen hava fevkalâde küşayiş ve letafet kesp eylediği zaman dahi bu hiddet, bu gazap Jijik'ten zail olamamış idi. Zail olamamasının asıl sebebi ise o gün Jijik'e refakat edecek olan bir zengin Amerikalı Jijik'i o can sıkıntısı hâlinde görünce:

—Jijik! Gazaplandığın zaman ne kadar güzel olduğun bilsen hiç münbasit hâlde bulunmayıp daima gazaplı olur idin, demiş olması idi. Yoksa Jijik için beş dakika bir hâlde devam kabil midir? Şimdi hiddetlenir, şimdi güler. Dostlarına değil a, hizmetkârlarına bile bu hâlde bulunur. Bir hizmetçiyi üç defa tekdir ve bir defa tard ve dört defa dahi bahşişler ile taltif etmiş olduğu günler nevadirden değildir. Bugün Amerikalı dostu velospid ile bulvarlara çıktığı zaman dahi hâl-i gazabını muhafaza etmekte olması mahza dostuna yaranmak için iltizam olunmuş bir moda idi.

Hikâyemizin ilerisini dermeyanda devamdan evvel biraz daha ilerisine atlayarak haber verelim ki bugün bulvarlar üzerinde iki velospid ile yanyana bir çift muhip ve muhibbenin gezmesi Paris halkının enzar-ı hayretine çarpmış olmasına dikkat eden Jijik, bu fikir ve mütalâada bir adım daha ileriye vararak iki adamın birden binmesine müsait olan çifte eğerli velospidleri icad etmişdir ki bu hâl şu kadının velospid terakkiyatına hizmet hususunda ne kadar gayretli olduğuna delâlet eder. Bu çifte eğerli velospidlere iki adamın binmesi âdeta bizim eski cündîlerin terkilerine bir adam daha almalarına benzer.

Fakat o terkide bulunan adam önündeki adamın beline sarılarak lâ-yetaharrik durduğu hâlde velospide çift binenlerin ikisi dahi ayaklarıyla birer tekerleği tahrik eylediklerinden şu hâlde velospid dahi çifte pistonlu çifte silindirli bir şimendüfer lokomotifi suretini almış olur.

İşte bu Amerikalı dostu ile yanyana ve yeni kıyafet-i resmiye-i velospidiyesini labis olarak Jijik tamam bulvarda, zitalyende bulunuyor idi ki bulvarın bir tarafında epeyce bir kalabalıkgörmekle o tarafa doğru sokuldu. Ama kalabalığın ne olduğunu merak ederek görmek için değil! Bu akılda olan kadınlar böyle şeyleri merak bile etmezler. Belki o kalabalığa kendisini göstermek için sokuldu. Asıl maksadı enzar-ı hayret-i enamı kendi üzerine celp etmek olduğu için işte bu maksada hizmet... arzusuyla sokuldu.

Kalabalık, bir satıcı kocakarının etrafına toplanmış e amele ve esnaf takımından ibaret idi. Paris'in en namuslu halkı demek olan bu sınıf ahali Jijik'ın hiçbir işine yaramayacağından oraya sokulduğuna nedamet göstermek üzere iken bu kalabalık içinde bir ihtiyar adamın gösterdiği misal üzerine herkesin beş santimlik birer bakır parayı kocakarıya doğru fırlattıklarını dahi görünce temaşagâhın böyle eğlencesi artması Jijik'in biraz daha tevakkuf ve temaşasına lüzum gösterdi. Gariptir ki bu kocakarı bir şeyler mırıldanarak hüngür hüngür ağlamakta idi. Kim bilir ne zamandan beri ağlayış görmemiş olan Jijik'in asıl bu hâl hoşuna giderek kocakarının ahval-i büka?iyeden olan işmizazlarına kendisi epeyce bir neşe ile gülüyor idi. Yanında refiki ve dostu olan Amerikalı dahi zavallı kocakarının hâline merhamet ederek birkaç frank fırlatmak için para cüzdanına davranmış idi. Bir de bu dakikada Jijik:

—Aman Ceymis çabuk kaçalım, diye kemal-i halecanla velospidini yürütüp kaçmaya başlamasın mı? Amerikan dahi karının arkasından koştu, ama Jijik'ın kimden neden korkup da böyle firara can attığını anlayamadığından merak eyliyor idi... Jijik'e yetiştiği zaman:

—Canım kimden korktun? Neden kaçtın, sualini epeyce bir telâşla irad eyledi ise de Jijik gayet cür'etli ve metanetli bir tavır ile:

—Hiçbir şeyden korkmadım. Hiçbir şeyden kaçmadım. Seni böyle aldattım. Kah kah kah kah... diye bir de sürekli kahkaha kopardı. Lâkin bu cevap Amerikalıya kâfi ve şafî görünmedi, hâlâ firarın sebebini anlamak için Jijik'e:

—Yalan söylüyorsun, dedi. Evet! Amerikalı Ceymis doğru söylüyor idi. Çünkü Jijik yalan söylüyor idi. Eğer doğrusunu söylemek lâzım gelse idi:

—O ağlayan kocakarı validem olduğunu tanıdım, demesi lâzım gelir idi. Utanmadan bunu nasıl itiraf eylesin? Validesini o hâlde görmeken ve vicdanen sıkılacak kadar olsun kendisinde bir lem'a-i hayâ kalmış olması dahi az şey değildir ha! Eğer Jijik tamamıyla Parisli, tamamıyla mütemeddin!.. olmuş bulunsa idi validesini şu hâlde gördüğü zaman dahi hiç vazife etmemeli, hiç fütur göstermemeliydi. Hatta bir bakır beşlik dahi kendisi atarak işine gidivermeliydi. Aman yarabbi! Ne acip medeniyet! Bir anasına bakınız bir de kızına!

3

BAHT OLMAYINCA!..

Ana ile kızın şu hâllere nasıl olup da duçar olmuş bulundukları halli gayr-ı kabil muammalardan değildir. Hele Jijik'in tercüme-i hâlini tamamen öğrenmiş gibi bir hâlde bulunduğumuzdan eksik kalan birkaç cihetini ikmal edecek olursak bu zamana kadarki sergüzeştini tamamen hikâye etmiş oluruz.

Evet! İşte bu meşhur Jijik bizim Jermen Valide'nin kızı ve müteveffa Pol Landre'nin zevcesi Anjelik'dir. Malûm a Fransa'da isimlerin bir de suret-i tasgiri vardır. Meselâ Ogüst ismini Gügüs suretinde ve Polini ismini Lili tarzında tasgir ederler. Bunun gibi Anjelik ismini de Jijik suretinde tasgir etmiş olmaları bir bakıma pek isabet olmuştur. Zira Anjelik kelimesinde "melekâne" suretinde tercüme edebilecek bir manâ bulunup halbuki bu ismin müsemmasında öyle bir haslet kalmamış olduğundan Anjelik tesmiyesi müsemma bi'n-nakıs hükmünü alır idi. Bu sefil kadın için mekteplerde almış olduğu Paris terbiye-i cedidesi üzerine öyle geçinmek için zahmetlere girmek istidadı hiç kalmamış olduğundan daha o namuslu, gayretli babası vefat eylediği zaman validesinin başbaşa vererek çalışmak emrinde ettiği teklifleri malâ-yutak olmak üzere telâkki eyliyor idi. Kendisi gibi sefih bir koca ile üç sene kadar ömür geçirerek bu müddet zarfında mesavisini güya gizleyebilmiş idiyse de kocasının dahi vefatından sonra artık validesinin geçinmek için başbaşa vererek çalışmak hususundaki teklif-i safderunanesini bilkülliye akıldan hariç bir teklif bularak ana baba ve koca ve evlât aşiyanesini terk ile başını almış çıkmış gitmiş idi.

Paris'te böyle başını alıp çıkıp gitmiş olan Jijik gibi bir kadının sokak ortalarında kalması sürünmesi mümkün değildir. Tenasüb-i endamı hatta cemali, zekâsı, zerafeti kendisini her heva-perest nezdinde mazhar-ı hüsn-i kabul eder. Jijık hanesinden çıktığı zaman o günlerde yeni peyda etmiş olduğu bir ressam muhibbinin apartmanına giderek:

—Haberin var mı? Bizim Mişel dün Perlasez'e göç etti! deyince muhip ve muhibbe o sefahat âleminden ancak ölüm yediyle kurtarılmış olan bîçare kocayı sürekli bir kahkaha ile selâmlayarak hemen o anda ıyş u nuş-ı sefahat-perestaneye koyuluvermişler idi. Anasına, babasına, kocasına, evlâdına hayrı olmayan o aşufte-i rezalet-füruşun muhibbine mi hayrı olacak? Zaten o günkü günde bile ressam efendi Jijik'in muhibb-i yegânesi değil idi. Ondan evvelkileri, ondan eskileri de bulunduğu gibi dostluk teşrifatında sıraları ressamdan sonra gelecek daha birçokları da var idi. Jijik ressamın apartmanında topu iki gece zaman geçirdikten sonra kendi işine gücüne muvafık gelecek bir yerde bir yatak odası bir de salondan ibaret bir apartman isticar eyledi.

Ba'dema şöhretiyle beraber bu daireyi dahi tevsie başladı. Binnisbe az bir zaman zarfında o kadar terakki eyledi ki işte son vasıl olmuş bulunduğu terakkiyatı dahi velospidçilik âlemindeki şöhretini kendisine kazandırmış olan terakkî suretinde görmüşüzdür.

Jijik validesini ve kızı Luiz'i terk eylediği zaman Luiz ikibuçuk yaşında ancak var idi. Ortalık silmek, süpürmek ve gömlek ütülemek gibi sanayi-i mutaabe ile tamam on iki senedir Jermen valide Luiz'i beslemekte idi. Fakat kızı Anjelik'e muntazam ve mükemmel bir talim için bir zaman hâl ve vakti müsaade vermiş olduğu hâlde hafidesi Luiz'i talim ve terbiyeye kudreti müsait olmadığından Luiz'i kendi yanına alıp o fakirane köşecikte kendi terbiye-i dihkananesiyle terbiye etmekte idi.

Paris hesabınca bîçare Luiz gelmiş yetişmiş bir kız add olunabilir idi. Ama teşekkülât-ı bedeniyece henüz pek geride idi. Anasından babasından yalnız servi gibi bir boya varis olabilerek vakıa saçlarının, gözlerinin rengi dahi validesine müşabih idiyse de lepiska saç, mavi göz, beyaz ten, zinde ve parlak bir çehre üzerinde bulunurlar ise nazar-rüba olurlar. Yoksa zi-ruhdan ziyade bîruha benzeyen bir çehre üzerinde bunların dahi hiçbir letafeti görülemez.

Jermen Valide'nin Luizciği mahalle içinde Luiz Landre diye büyüdü ise de kendisine bu Landrelik nereden gelmiş olduğunu Luiz hiç bilmiyor idi. Ne anasını ne babasını tanımamış ve bu âlemde büyük validesi Jermen Valide'den başka bir hiç kimsesi olduğunu görmemiş öğrenmemiş idi. Aklı başına takarrüp eylediği zaman peder ve validesini de sormaya başladı ise de artık bunların ismini bile telâffuzdan iğrenmek mertebesinde kendilerinden soğumuş olan Jermen Valide:

—Kızım! Aklın var ise bunları hiç öğrenmezsin. Şimdiye kadar sana hiçbir faydaları olmamış olan bu menhusların ba'dema dahi faydalarını ümit edemezsin. İhtimal ki bunlar tarafından hamil olduğun isim bile senin için mâni-i bahtiyarî olur, diye kıza valide ve pederinden hiçbir haber vermemek emrinde inat ve ısrar eyledi. Fakat hamiyetli Luiz için bu imtinaın hiçbir faydası olamamıştır. Büyük validesinden almakta bulunduğu terbiye-i dindarane hasebiyle Cenab-ı Hakk'a ne zaman dest-i tazarru ve taabbüdü kaldıracak olsa peder ve validesi için dahi hayır dualar ederek merhamet-i ilâhiyeyi isticalab gayretinde bulunur ve binaenaleyh büyük validesinin kendisine unutturmak istediği ismi unutmak şöyle dursun kalbinde bu isim için tehyie etmiş olduğu mahalli sinninin terakkisine nispetle tevside devam eyler idi.

İş yalnız Jermen Valide'ye kalmış olsa idi Luizcik kıraat ve kitabet-i adiye derecesindeki talimden bile mahrum kalacak idi. Zira kendisi elifbayı dahi öğrenememiş bulunduğundan bu bapta hafidesine nakledebilecek hiçbir bizaaya malik değil idi. Onlara bedel ahlâk-ı dindaraneye dair papazlardan, süleha-yı ahali-i kuradan işitmiş olduğu güzel hikâyatı, masalları, filânları Luiz'e naklederek fikr ve hayalini istediği gibi terbiyeden geri durmuyor idi. Ama bu terbiyeyi de yabana atmayınız! Validesi Anjelik'in berbadına sebep olan terbiyeden ise şu terbiye-i dihkanî elbette müreccah görülür. Luiz yeni

şeyleri bilmeyecek, yeni fikirlere iştirak etmeyecek imiş. Ne yapalım! Bir vakt-i mesudun talim ve terbiyesi hakkında denilmiş olan:

Arif olmaz kim bilir dünya ve mafiha nedir
Arif oldur bilmeye dünya ve mafiha nedir

Beyt-i arifanesi asıl bu zamanın Paris terbiyesi hakkında hükmü doğru olan hikemiyattan değil midir?

Çalışıyorlar, çabalıyorlar da neyi öğreniyorlar? Fazail-i diniye ve mehamid-i medeniye ve muhasin-i insaniyeyi tahkir ederek maneviyat âleminde her biri bir kubh, bir seyyie add olunması mebde-i sahih ve lâyık olan efkâr-ı melâneti öğrenmekle kalmıyorlar mı? Evet! Programlarda mukayyed olan kitapları açıp bakacak olsanız ahlâk-ı haseneye dair birçok güzel şeyler görürsünüz. Lâkin asıl tesir bu sözlerde değildir. O sözlerin mer'iyetindedir. Bu sözleri o kitaplara yazanlar onlara inanarak ve muktezayat-ı hasenelerine riayet ederek yazmamış oldukları gibi okuyanlar dahi bu surette okumuyorlar. Belki bunları âdeta istihza ederek gençlere de o yolda talim olunuyorlar da gençler dahi bunları yalnız muciplerince hareket etmemek fikriyle okuyorlar.

Bakınız size güzel bir misal irad edelim:

Nasraniyette evamir-i aşere derler on emir vardır ki ahlâk-ı beşeriyenin tashih ve ikmali için hakikaten pek güzel şeyler olduklarından ahlâkiyun dahi bunları kitaplarına yazmışlardır. İşte bunları yine kilise kitaplarının tabiratı vechle ber-vech-i atî aynen yazıyoruz:

Evvelâ yalnız ilâh-ı vahide ibadet edeceksin. Saniyen o ilâh-ı vahidin namına yalan yere yemin etmeyeceksin. Salisen pazar günleri tatil-i işgal eyleyeceksin. Rabian anana babana tazim edeceksin. Hamisen adam öldürmeyeceksin. Sadisen şehvete münhemik olmayacaksın. Sabian çalmayacaksın. Saminen yalan söylemeyeceksin. Tasian tezevvüçten başka suretle karı almayacaksın. Aşiren başkalarının malına göz dikmeyeceksin.

Şimdi bunlar fena sözler midir? Fakat mer'î olmadıktan sonra ne faydaları olur? İlâh-ı vahide ibadeti tavsiye eden papaz müteakiben ekânim-i selâseyi gösterip tap derse bu ilk söz bir lâtife hükmünde kalmaz mı? Artık onun namına yalan yere yemin etmemek nerede kalır? Pazar günleri tatil-i işgal tavsiye olunan memlekette mağazaların tezgâhtarları hiç olmaz ise iki haftada bir pazar tatil-i işgal ederek ya kendi işleriyle güçleriyle veyahut istirahat ve zevk, safalarıyla meşgul olmayı nice senelerden beri istida etmekte ve hizmetlerini umumen terk derecesinde cür'etlerle bu istidalarını teyit dahi eylemekte bulundukları hâlde henüz o tatil nimetine nail olamamışlardır. Anaya babaya tazim âlâ, ama hâl-i tufuliyetinde anasını babasını görmeyerek köylü süt valideler kucağında büyüyen ve ondan sonra mekteplere giren çocuklar ana baba muhabbetini yüreklerinde bulmuyorlar ki ona göre tazim ve tekrimde bulunsunlar. Bir de Paris belediyesinin resmî ilânına göre Paris'teki tevellüdatın tamam bir sülsü evlâd-ı gayr-ı meşruadırlar. Hiç anası babası olmayan bîçaregân kimlere tazim ve tekrimde bulunsun? Adam öldürmemek emri hakikaten insanın güleceğini getirmez mi? Cinayet suretindeki katl-i nüfusu bir tarafa bırakalım on beş-yirmi asırdan beri Nasraniyat hüküm sürdüğü yerlerden henüz düelloyu kaldıramamış! Şehvete münhemik olmamak bundan daha ziyade insanı güldürür. Bu vasiyet tezevvüçten başka suretle karı almamak vasiyetiyle birleştirilince bu söz sanki Avrupalılara hiç söylenmemiş hükmünde kaldığı görülür. Paris'te tevellüdatın yüzde otuz üçü evlâd-ı gayr-ı meşrua olduğu resmen ilân olunur ve nüfusun nısfından ziyadesi kadın erkek gayrı zi-ıyal olarak yaşadıkları görülür ise insanı hayret istilâ etmez mi? Artık çalmamak, yalan söylememek vasiyetlerini tetkike bile hacet görülemez. Demek oluyor ki hüner bir sözü söylemekten ibaret değildir. O sözün meriyetini muhafazadır. Gençlere yalnız bu sözleri söyleyip de kendi suret-i hareketleriyle bunları tekzip eden büyüklerin şu güzel sözlerinde hiçbir tesir kalmaz. Onun içindir ki evamir-i mezkûreye ez-dil ü can inanan bazı nadir kimseleri dahi hiç olmazsa safderun diye istihza ederler.

İşte bizim Jermen Valide Luizciğini bu terbiye-i safderunane ile terbiye eyliyor idi ise de Luiz başka çocukların mektebe giderek türlü, resimli güzel kitaplardan ders aldıklarını görüp imrendiğinden kendisi dahi okumak için büyük validesini icbar ediyor idi. Bereket versin ki sakin oldukları dairenin kapıcısının karısı okur yazar bir kadın olup Luiz'in hem hâline acıyarak hem de masumiyetini, mahcubiyetini sevdiğinden günde birer ders vermeyi taahhüd eyledi de Luiz dahi hiç olmazsa okur yazar bir kız sayılmak yolunu temin etmiş oldu.

Evet! Bu okur yazar bir kız sayılmak yolunu temin etmiş oldu, ama muhafaza ve idame-i hayat yolunu henüz temin edememiş idi.

İnsan tufuliyetinde iken tagaddî edebildiği miktar erzakla sabavetinde, şebabetinde tagaddî edemez. Daha ziyadesini ister. Halbuki Jermen Valide on on iki sene evvel çalıştığı kadar şimdi çalışamıyor. O zamanki kadar şimdi kazanamıyor. Binaenaleyh Luizciğini o zamanki kadar besleyebilmeye de muktedir olamıyor. Tabip ise kızın vücudu bi't-tedric tedenni eylediğini görerek et, süt, yumurta, şarap, peynir gibi şeylerden maada Luiz için bir de tedbil-i hava emrederek:

—Kızda henüz hastalıktır diyecek bir hâl yoktur. İşte mevsim-i bahar geldi. Bu kışı güzelce geçirebilmiş olduğuna teşekkür etmeli de bu yazı dahi geniş havalı, bol güneşli bir köyde geçirmeli. Oralarda sütler sahte ve hiç olmazsa mahlut değildir. Yumurtalar tazedir. Hele hava-i safi ile sıcak güneş ziyasının edeceği hizmeti hiçbir şey edemez diyor. Tabip pek doğru söylüyor, ama bunlar hep para ile olur. Jermen Valide'nin ise dişinden tırnağından, ama gerçekten dişinden tırnağından arttırmış olduğu topu yirmi beş franktan başka parası yok. Bununla Luizciğini nereye gönderebilecek?

Kadıncağız başladı düşünmeye. Düşünüyor taşınıyor, ama hatırına çokça para kazanabilecek hiçbir yol gelmiyor. Yalnız bir yol hatırına geliyor o da kurabiyecilik sanatına tekrar süluktan ibaret oluyor, ama on oniki sene evvelki kuvvetli hâlinde bile göze kestirememiş olduğu bir işi şimdi nasıl göze kestirebilsin. Hem yapmalı hem satmalı! Fakat çare yok. Luiz'i bir köye gönderebilmek için bundan başka çare yok, vesselâm!

Sürmede yirmibeş frank müdahhar para bulunmasa idi bu çare dahi yalnız kuvvede kalıp fiile çıkamayacağı derkâr idi. Kurabiyecilik, ama bu sanat ve ticaret laf ile olamaz. Beş on tava kurabiye yapmalı ki kurabiyeciyim diye meydana çıkmalı. Bir de bunları satmak için bir el arabası ister. Paris sokaklarında sebze, meyve vesaire satmak için kullanılan el arabaları da madut ve mahduttur. Herkes bir araba yapıp sokağa çıkamaz. Bunun için imtiyaz ister. Velev ki serbest olsun bir el arabası yapmak da az sermayeye mi mütevakkıftır?

Jermen Valide yine becerikli bir kadın imiş ki her şeyin yolunu buldu. Bir kurabiyeciden beş adet kurabiye tavası isticar ederek hamurunu bunlara mevzuen fırına gönderdiği gibi marşan dö katr sezon denilen meyveci kadınlardan biri hastalanmakla arabası boşta kaldığını haber alarak onun da bir günlüğünü isticar eyledi. Beş tavaya yirmişer santimden bir frank, arabaya dahi üç frank icar vermek lâzım geldi. Beş tavaya sığdırabildiği kurabiyelerin ücret-i tabhiyesi dahi dahil olduğu hâlde sermayesi on altı frank seksen santim edip fakat bunlar beşer santime kâmilen satılacak olursa otuz beş frank kadar tutacağı hesap olundu ki bade'l-masraf on beş frank kadar kâr kalması zavallı kocakarıyı tamamıyla ümide düşürmekteydi. On gün kadar bu sanatta devam edecek olsa bir yüz elli frank arttırabilecek ki bununla da Luizciğini hiç olmaz ise üç aylık olsun bir köye gönderebilecek.

Böyle ariz ve amik hesap ve tetkik ile başlanan işte insan ne kadar şevkle çalışır. Jermen Valide taze kurabiyelerini arabasına yerleştirip bulvarlara çıktığı gün kendisini yirmisine kadar evail-i ömrüne avdet ederek gençlenmiş zannediyor idi. Sürüp sevk eylediği araba ne kadar hafif geliyor idi! Vakıa müşteriler de hemen hücum etmediler, ama daha vakit pek erkendir. Vakt-i zuhurda herkes kuşluk taamını ederek kurabiyeye filâna ihtiyaç hissetmez. Aradan iki üç saat geçmelidir ki içi ezilenler birer ikişer kurabiye yemek ihtiyacını hisseylesinler.

Hey koca ümit ve intizar! Siz olmasaydınız acaba erbab-ı mesainin hâli nice olur idi? Yeis ve fütura siz galebe edersiniz de maayiş-i beşeriyeye de siz meydan açarsınız. Var olunuz ey ümit ve intizar, daim olunuz. Nev'-i beşer her belâdan sizin yardımınızla kurtulur, her merama dahi sizin sevkinizle nail olur.

Heyhat! İkbal ile idbar insanın tecelliyatını kendilerine rezmgâh edinmiş iki pehlivandırlar. Bunların musaraa eyledikleri müddet zarfında tarafeynden birinin galebe istidadını almasına mütenasiben ümit ve intizar ile yeis ve fütur dahi nöbet nöbet insanı istilâya başlar. "Ha işte hâsıl oluyor" diye beklenen şey uzaktan serabı görüp su zannıyla sevinen adamın gözlerinden serabın indifaı gibi kayboluvererek insana acı acı eyvahlar ettirir. Bazen de bunun makûsu zuhura gelir, ama bugün bizim Jermen Valide'de asıl ve esas olarak ümit ve intizar bulunup ikbal ve teveccühü memul iken o rezmgâhda yeis ve fütura galebe ederek idbar dahi akabinden çehre-i menhusunu gösterdi. Zira Paris'in serian mütehavvil olan havası küşayiş-i tam hâlinden birdenbire bulutlu hâle tahavvül ederek uzaktan çakmaya başlayan şimşekler ve derunundan gürlemeye başlayan gök gürültüleri serian her tarafı istilâ eylediler.

İlk düşen damlalar Jermen Valide'yi ikaz ederek oralarda bir konak kapısı kemeri bulup altına iltica etmek ve malını afet-i barandan koruyup kurtarmak için etrafına bakınmaya başladı ise de yakınlarda böyle bir kapı göremiyor idi. Daha ileride var ise iltica etmek için arabasını sürmeye başladı. Fakat yağmur taneleri pek az bir zaman zarfında o kadar sıklaştılar ve büyüdüler ki bunlar yere düştükleri zaman büyük katreye münkasım olacak surette parçalanmasalar idi her tanesi leblebi kadar dolu yağıyor diye hükmolunur idi. El arabasını çiçek ile donatırcasına tezyin etmiş olan o güzel kurabiyeler üzerine bu taneler isabet ettikçe ne hâllere girdiklerini tasavvur ediyor musunuz? Badî-i emirde vurdukları yerleri ıslatıp çiçek çıkarmış gibi kocaman bir leke bırakıyorlar idi. Badehu kurabiyeler kâmilen ıslanınca artık leke bırakmayıp fakat saçma yarası gibi birer yara bırakmaya başladılar.

Bu yaraların her biri kendi ciğergâhı üzerinde açılıyormuşçasına can acısıyla arabasını süren kocakarıcık zayıf bacaklarındaki kuvvetin müsaadesi derecesinde koşmaya dahi başladı ise de koşa koşa nereye kadar koşacak. O bitmek tükenmek bilmeyen bulvarları tramvaylar, omnibüsler bile kolayca katedip bitiremiyorlar. Beş on dakika zarfında kurabiyeler bir hâle geldiler ki her biri şerha şerha ayrılarak dağılmak derecesini buldular.

Jermen Valide bunu görünce artık sermayenin mahvolduğuna şüphesi kalmayarak fütur-ı tam ile olduğu yere yığılıverdi. Zavallı kadıncağız için ağlamaktan başka yapacak ne kaldı?

Kataratın takibiyle artık sicim gibi yağmakta bulunan yağmur zavallı Jermen Valide'nin kurabiyelerini istediği gibi kamçılamaktaydı. O kadar şiddetli ki bu nazik hamurlar o darabata tab-aver-i mukavemet olamayarak rize rize kırılıp kül ufak oldular. Onlar ufaklandıkça Jermen Valide'nin gözyaşları büyümekteydi. Bir belâ ki hiçbir çare-i tamiri yok. Kadıncağızın kendisi dahi sırsıklam kesildi. Lâkin o buna ehemmiyet bile vermiyor. Islanan elbisesi kurur, ama bozulan kurabiyeler bir daha tamir olunamaz.

Bu yağmur yalnız Jermen Valide'yi şöyle meyus etmekle kalmamıştır. Düşünür iseniz bulursunuz ki bu yağmur şu dakikalar zarfında Jijik'i dahi meyus eyliyor idi. Yeni icad eylediği kıyafet-i resmiye-i velosipidiyeyi bugün bulvarlar halkına gösteremeyeceği için üzüm üzüm üzülüyor. Biraz sonra bulutlar bertaraf olarak hava eski küşayişi aldı ve Paris için bu yağmur o muntazam kaldırımları yıkayarak yeniden bir taharet ve nezafet hükmünü aldı. Jijik'in yeisi evvelkinden büyük bir ümide münkalip oldu. Ama zavallı validesini, bizim Jermen Valide'yi yeisden kurtaracak hiçbir şey zuhur etmedi.

Şu ana ile kızın tecelliyatı garip değil midir?

Hava tekrar açılıp da bulvarlar üzerinde birkaç dakika için seyrelmiş olan mürur ve ubur tekrar başladığı zaman Jermen Valide'nin meyusen ağladığını görenler şu harabîyi temaşa için etrafında toplanmaya başladılar. "Mesaibu kavm inde kavm fevaid" fehvasınca bulvarların çapkın çocukları evvelâ parmak uçlarıyla harap kurabiyelerin tadına bakmaya başlayarak badehu avuç avuç yemeye koyulmuşlar idi. Jermen Valide bunları menetmeksizin la-

yenkat' ağlar, o piçler ise kadıncağıza teşekkür bile etmeksizin kurabiyeleri layenkat' avuçlarlar idi. Nihayet esnaftan bir adam:

—Yahu! Hiç merhamet kalmadı mı? İçinizde Hristiyan yok mu? diye halka yalvardı. Jermen Valide'ye doğru bir bakır beş santimlik attı da başkaları dahi buna imtisal ederek otuz kırk kadar bakır para atıldı. Tamam şu sırada idi ki halkın gözü bir ucubeye tesadüf etmişçesine hep bir tarafa tevecüh eyledi. Anladınız ya? Jijik geliyor. Geldi. Bu hâli o dahi temaşa ederek tamam arkadaşı daha büyük bir para atmak üzere cüzdanına davranacağı sırada Jijik arkadaşına bir şey söyleyip meneylediğinden ikisi birlikte savuşup gittiler. Bu savuşup gitmeyi oradaki halkın ne kadar acı sözler ile muaheze eylediklerini artık siz düşüne durunuz da biz dahi hikâyemizin alt tarafına bakalım.

4

ESKİ KAFALAR

Jermen Valide'nin etrafına atılan bakır paralar kırk elliye varmış ve bunların içinde yirmi ve elli santimlik bazı gümüşler dahi parlamakta bulunmuş idiyse de kadıncağızın bunları görecek gözü yok idi. Böyle cem'an yekûn üç beş franga varan sadaka-i umumiye gözleri önünde zayi olan malın nısf-ı-sermayesini bile tediyeye kâfî olmadığı hâlde Jermen Valide'nin ne işine yarayabilir? Çünkü kadıncağız bu ianenin beş mislinden ziyade bir servete malik iken bile Luizciğinin tebdil-i havası için kâfî olmaması münasebetiyle o sermayeyi de tehlikeye koyarak yüz yüz elli frank kazanmak kararını vermiş idi. Bu meblağ eline geçmeyecek olduktan sonra Jermen Valide'yi başka hiçbir şey müteselli edemez.

Hayır! Daha çok şey müteselli edebilir. Hak sübhane ve taala hazretlerinin enva'-ı lütfu beş franktan, yirmi beş franktan, yüz yirmi beş franktan ibaret olmadığını bir sıdk-ı müminane ile itikat edenler itirafta bulunurlar ki Jermen Valide gibi her çaresi tükenmiş olan bîçaregânı Hak taalâ hazretlerinin müteselli edecek enva-i eltafı kesirdir. Hatta bunların birisi derhal zuhura geldi. Şöyle ki:

Bulvar üzerindeki kalabalığı temaşaya en sonra gelenlerin birisi Jermen Valide'yi görünce bu kadını bir zaman bir yerde görmüş tanımış, ama ne zaman nerede görmüş tanımış olduğunu tahattur etmek için elini alnına götürerek bir hayali düşündükten taşındıktan sonra:

—Vay! Madam Nardik! Siz misiniz? diye kadıncağızın üzerine fırladı. Bu zat üstü başı temiz, âdeta kibardan olması melhuz zevattan olup kemal-i safiyet-i dostane ile kollarını açarak ve kendi zevcinin, o sevgili Mişel Nardik'inin namını yâd ederek kendisine doğru geldiğini gören Jermen Valide çok zamandan beri yapmadığı ve nasıl yapıldığını da unutmak derecelerine geldiği reveransların en tazimkâranesini yaparak:

—Cariyeniz efendim! dediyse de bu zatı bir türlü tanıyamadığı için alık alık yüzüne bakakalmış idi. Bu efendi:

—Mini miniyi ne yaptınız? Mini mini Nardik'i? diye sual ettiği zaman şu aralık kadıncağızın hatır ve hayalinde mini mini olarak Luizcikten başka kimse bulunmadığı cihetle:

—Luizcik mi? Zavallı çocuk! Hep onu hastalık, ölümün pençesinden kurtarmak için değil mi ki şu ihtiyarlığımı, şu ahir ömrümü bu belâlara sokuyorum? cevabını vermiş idi. Halbuki bu efendinin sorduğu yavrucak Luiz değil idi. Maksadı Luiz olsa onu "Nardik" diye sormayıp "Landre" diye sormalı idi. Adamcağız buralarını düşünebilerek:

—Ben işitmiş idim ki onu bir kocaya vermişsiniz. Artık çocuk addolunur mu? deyince Jermen Valide'nin de aklı başına gelip:

—Ah efendim onu hiç sormayınız! Derdim büyüktür büyük! diye kurabiyelerinin mahvından dolayı döktüğü gözyaşlarından ziyadesini bu defa dökmeye başladı. Garabete bakınız ki bu efendi beş on dakika evvel oraya gelmiş olsa idi aradığı mini miniyi de orada görecek idi. Jijik hâlinde görecekti ki onu validesi tanımamış olduğu gibi ihtimal kendisi dahi tanımayacak idi. Fakat şu mahal uzun uzadıya söz söylenecek yerlerden olmadığı cihetle bu efendi cebinden bir vizite kâğıdı çıkarıp Jermen Valide'ye vererek:

—Her ne zaman ister iseniz geliniz. Beni konağımda bulunuz. Hâliniz ne ise dertleşir ve derdinizin dermanını birlikte müzakere ederiz, diye çıkıp gitti. Jermen Valide okumak bilmez ki vizite kâğıdını okusun da böyle kendi derdine derman vaat eden eski dostun kim olduğunu anlasın. Şu hâl üzerine nazar-ı dikkatleri meclub olan bazı erbab-ı merak gelen adamın kim olduğunu anlamak maksadıyla vizite kâğıdını görmek istediler ise de Jermen Valide göstermek istemedi. Başkaları nazarında hiçbir ehemmiyeti olmayan bu misilli mevadd-ı adiyenin böyle eski kafalı zevat nezdinde pek büyük ehemmiyeti vardır.

Ma-haza Jermen Valide şu zuhurat üzerine büyük bir ümide düşerek sermayesinin mahall-i harabîsi bulunan el arabasını kendi meskeni tarafına doğru sürüp gitti. Artık bu teşebbüsü tekrar edebilecek sermayesi kalmadığından arabayı isticar etmiş olduğu yere teslim ile hanesine geldi. Zavallı Luiz felâket-i vakıadan haberdar olmadığı cihetle sevine sevine büyük validesini karşıladı. Jermen Valide o günkü felâketi kızcağıza haber verip de sürur ve huburunu yeis ve fütura tebdil etmek istemedi. Bilâkis yeni ümit ile kızcağızı da ümitlendirmek için mahfuzu olan vizite kâğıdını gösterip:

—Baron Marsel de Karniol. Fuburg'da Sen Jermen caddesi numara 79, diye okuduktan sonra Luiz ile konuşmaya başladı:

—İşte kızım şimdiki hâlde ümidimiz bu zattadır. Bakalım yarın mı olur, öbür gün mü olur konağına gidelim de ne zuhur edeceğini görelim.

—Kurabiyelerin hepsini bu baron efendi mi satın aldı?

—Yok!.. Şey!.. Evet! Evet! Neyse sen işin buralarını karıştırma. Tebdil-i havaya gideceksin ya! Sen ona bak.

—Yakında mı anneciğim?

—Elbet.

—Bugün yarın bir şey mi?

—Evet!.. Şey... Pek de o kadar yakın değil. Ama ümit ederim ki pek de uzak değildir.

Zavallı kadıncağız yalan söylemek günahından pek korktuğu cihetle bir kelime yalan söylememeye çalışıyor idiyse de mini mini Luizcik mutlaka kendisine yalan söyletecek suallerin ardını arasını kesmediği için bizar oluyordu. Nihayet akşam taamının tedariki meşgalesi kadıncağızı bu işkenceden kurtardı. Yalnız köye gittiği zaman taze sütleri, taze yumurtaları, rengarenk meyveleri nasıl yiyip içerek kırlarda nasıl koşup gezeceği hayalâtını tasvir eyleyen Luizciğin iş bu hayalâtına bir kat daha kuvvet verecek sözlerle akşamı geçirdiler.

Jermen Valide ertesi sabah ba'de-z-zuhur sokağa çıktı. Fakat her gün tahtaya, çamaşıra gittiği kıyafetle değil. Yortu günleri giydiği elbise-i yegânesiyle çıktı ki bu modanın Paris'te zuhur ve gaybubeti üzerinden lâ-akal yirmi sene geçmiştir. Bir omnibüse binerek Fuburg'da Sen Jermen'e vardı. "Acaba erken mi geldim! Yoksa geç mi kaldım" diye bin türlü ihtirazat ile konağın kapısından girip Baron efendiyi kapıcıdan sordu.

Kapıcı:

—Siz Madam Nardik misiniz! deyince bîçare kocakarıcık kendi hakkında baron tarafından kapıcıya bir tembih vaki olduğunu anlayarak sevine sevine:

—Evet! Evet! Madam Nardik'im zahir! Şimdi bana Jermen Valide diyorlar ise de asıl ünvanım Madam Nardik'tir, cevabını verdi. Filvaki efendisi tarafından bu kadın için kapıcıya emr-i mahsus verilmiş ve baron dahi konağında imiş. Kapıcı bir ip çekti. Üst kattan bir çıngırak sedasını müteakip güzel bir hizmetçi kız zahir oldu. Kapıcı Madam Nardik'in vürudunu bu kız vasıtasıyla efendiye ihbar eyledi. Yedi sekiz dakika sonra hizmetçi kız tekrar zahir olarak Jermen Valide'ye parmağıyla bir işaret verdi ki "Yukarıya gel!" manâsına delâleti pek vazıh idi. Nihayet kocakarı baronun yazı odasına ithal olundu.

Bu zat elli ile altmış arasında, yüzünden suratından hayır umulur bir kibar adam idi. Jermen Valide'yi oturtmadı ise de kendisi dahi ayakta bulunarak sergüzeşt-i ahvalini uzun uzadıya söyletip dinledi. Hem de müteessirane bir tavır ile dinledi.

Gariptir ki Jermen Valide hâlini hikâye eylediği bu zatın kim olduğunu hâlâ bilmiyor. Hâlâ kendisini tanıyıp tahattur edemiyor. Nihayet baron efendi:

—Beni tanıyamadınız ha? Ben Baron de Karniol değil miyim, dediyse de yine tanıyamadı. Nihayet müteveffa efendisinin dostlarından olduğunu ve onun konağında defaat ile geceler geçirdiğini ve her ne zaman o konakta misafir kalır ise kendisine yirmi franklık bir altın bahşiş verdiğini hikâyeye başlayınca asıl bu bahşişlerden dolayı Jermen Valide baronu tanıyıp ayaklarına kapanırcasına bir hiss-i minnetdaraneyle tecdid-i ubudiyete müsaraat gösterdi.

Baron dö Kaniol mini mini Luizciğin hâlini kemal-i terahhum ile dinlemiş idi. Nihayet kadıncağız hikâyesini bitirdikten sonra Baron:

—Bizim çoluk çocuk bu mevsim-i baharı hatta yazı sonbaharı da geçirmek için Britanya vilâyetindeki çiftliklerime gittiler. Siz dahi ister iseniz bugünden tezi yok akşam katarıyla hafidenizi oraya götürürsünüz. Ben de zevceme şimdi bir telgraf çekerim. Sizi hüsn-i kabul ederler. İstediğiniz kadar oturup ana kız tebdil-i hava edersiniz, deyince ve ba-husus:

—Şu da harçlığınız olsun, diye kadının eline beş tane parlak Fransız altını verince Jermen Valide sevincinden çıldırmak derecesini bularak diz üstü çömeldi de baronun eltafına perestişkârane bir surette teşekkürler eyledi.

Baron dö Karniol diğer bir vizite kâğıdı üzerine Britanya'daki çiftliklerinin adresini yazıp Jermen Valide'ye ve pusula ve telgraf yazılmaya mahsus olan küçük kıtada bir kâğıt üzerine dahi yine bu adresten sonra, "Madam Nardik'le hafidesini nazar-ı merhametinize tavsiye ederim. Müstaid-i teverrüm olan on dört yaşında bir öksüzü olsa olsa belki malikânemizde tebdil-i hava ile tagaddisi kurtarabilmek muhtemeldir" kelimelerini yazıp telgrafhaneye götürülmek üzere uşağına verdi.

Artık Jermen Valide'nin ne türlü sevinerek ne kadar dualar ile ikametgâhına avdet eylemiş olduğunu kalemler tasvirden izhar-ı acz ederler. Bunu ancak karilerimizin kuvve-i hayaliyeleri tahayyül etmelidir.

O gece nısfü'l-leylden iki saat sonra Luiz ile Jermen Valide Britanya vilâyetinin bir şimendüfer istasyonuna çıktılar. Kocakarı baronun adresini bir polis memuruna gösterince polis cümle-i vezaifinden olmak üzere:

—Evet Madam! Fakat epeyce uzak olduğundan bir arabaya binmelisiniz, dedi. Jermen Valide'nin maatteşekkür kabulü üzerine bir arabacı çağırıp yolcuları bindirerek Baron de Karniol'ün çiftliğine gönderdi. Bu vakitler çiftlik halkı kâmilen uykuda iseler de Baron tarafından çekilen telgraf üzerine korucubaşıya haber verilmiş olmasıyla misafirler istikbal olunarak bu gibi zuhurat için muhassas bulunan odaya yatırıldılar. Vaktin geçkinliğine yol yorgunluğu dahi munzam olmuş bulunduğundan iki yolcu ertesi gün vakt-i zuhura karip bir zamana kadar uyuyakalmışlardır. Uykudan uyanarak yine korucubaşının dairesinde ilk kuşluk taamını tenavül eylediler ise de zavallı Luiz'in etrafa bakınmaktan ve her tarafta gördüğü yeşilliklere ve çiçeklere hayran olmaktan taama eli varabiliyor mu ya?

Bu malikâne azim bir çiftlik olup bahçeleri, tarlaları, çayırları, meraları, ormanları, şikârgâhları on beş yirmi bin dönümlük bir vüs'ati işgal eder. Derunundan bir de büyük dere geçer ki münasip bir ovada şişirilip azim bir göl teşkil ettirilmiş ve bu gölde "psikültür" usulüyle enva'-ı esmak yetiştirilmekte bulunmuştur. Göle nazır bir yerde birkaç yüz senelik ebniye-i kadimeden olmak üzere gotik tarz-ı mimarisinde bir de âlâ şato vardır. Karniol familyası bu şatoda sakindir, ama çiftliğin şurasında burasında çiftçi haneleri, ahır, mandıra, kovanlık, kuşluk gibi küme küme birçok ebniye-i muntazama bulunduğundan bunların her birinin uzaktan görünüşleri âdeta bir küçük karyecik tasvir ettirirler.

Bade'z-zuhur Madam Karniol tarafından gelen mükellef bir hizmetçi misafirleri şatoya çağırdı. Jermen Valide esna-yı rahda Luiz'e lâzım gelen ta-

limatı mükemmelen vermiş bulunduğundan ve kızcağızın terbiye-i hulkiyesi de talimat-ı mezkûreye munzam olduğundan Madam Karniol'ün huzuruna çıktıklarında etvar-ı tazimkâranede asla kusur etmediler. Buradaki familya halkı bir valide ile bir oğul ve bir de kızdan ibaret olup Madam Karniol'ün dul olan büyük hemşiresi dahi bunlar ile birlikte sakin idi. Madam la baron ellisine takarrüp etmiş bir kadın ise de kendisini iyi muhafaza eylemiş olduğu için yaşça kırktan aşağı görünür idi. Hele tenasüb-ı endamına, hüsnüne, cemaline etvar-ı kibaranesine hiç diyecek yoktur. Fransa'nın eski kibarzadegânından olduğu cihetle vakar-ı kibaranesini muhafaza etmekle beraber pek de güler yüzlü mütevazi ashab-ı kerem ve erbab-ı mürüvvetten olduğu apaşikâre görülen zevat-ı kâmile ve mükemmeleden idi. Oğlu Jerom yirmi ve kızı Juli on altı yaşlarında olup familyanın esasen eski terbiyeyi muhafaza eder asilzadegândan bulunmaları hasebiyle talim ve terbiyelerine muallim ve muallimeler vasıtasıyla yine familya içinde ihtimam edilmekte idi. Böyle kudemadan kibar familyaları şatolarında bir de mabed bulunarak mahsus papazlarıyla orada icra-yı ayin edildiği gibi şatonun tabiî eczahanesi dahi bulunarak hariçle ihtilâtları pek az olur.

Kocasının tavsiyesi üzerine Madam La Baron de Karniol bu fakirleri hüsn-i kabul ederek ikîmetleri için dahi şatoya en yakın olan çiftçi hanelerinden bir daire tahsis ettirdi. Ama tafsilât-i zaideye hacet görülmemek üzere derhal haber verelim ki Jermen Valide bu dairede yalnız kaldı. Zira Matmazel Juli kemal-i safvet-i kalbi ve merhamet-i tab'ı hasebiyle zavallı Luizciği seviverdiğinden birkaç gün sonra Luiz, Matmazel de Karniol'ün hizmet-i refakati şerefi ile müşerref olarak şatoya alınmış idi. Jermen Valide kibar ve asilzade zevatın isimlerini bile olur olmaz münasebetlerle kâle almaktan müteeddib eski terbiye sahibi bir kadın olduğundan hafidesinin nasıl olup da bu hüsn-i kabule mazhar olduğuna bir türlü akıl erdiremeyerek şaşırdı kaldı. "Hüsün" diyecek olsak zavallı hasta kızcağızda hüsn yok. Terbiye diyecek olsak henüz hiçbir kimseden hiçbir terbiye almamış. Hüner addolunmak üzere ne musikiden haberi var ne resimden. Pek az okuyup yazmaktan başka hiçbir şey bilmez. Dinlettirebilecek surette söz söylemesini de bilmez. Bu kızın nesini beğenmişler de Matmazel'e refika olmaya lâyık görmüşler?

İşte böyle hiçbir şey bilmediğini görmüşler de onun için bu şerefe lâyık bulmuşlar. Eğer Paris'in fakr u zaruretleri kendileri için ziynet ve şeref olamayan bîedeban-ı nisvanından olsa idi o köpeklerinden de diriğ edilmeyen bir parça etten, ekmekten hisse-mend-i taayyüş olmak üzere o çiftçi hanesinde unutulurlar kalırlar idi. Bunların masumiyet-i tammeleri imdadlarına yetişerek şu mazhariyete nail olmuşlardır.

Matmazel Juli de Karniol pek fatin ve hüsn-i terbiye ile fetanetini tezyin etmiş bir kız olduğundan validesine:

—Anacığım! Bu Matmazel Luiz bir beyaz kâğıttır. Üstüne henüz hiçbir şey yazılmamış. Hiçbir şey bilmiyor ise de enva'-ı seyyiat dahi kendisi için meçhulât-ı kat'iyedendir. Onu bana veriniz de o safha üzerine istediğimi yazayım, demiş ve makul olmak suretiyle kendisinden hiçbir şey diriğ edemeyen validesi bu arzu-yı merhametkârîsine de muvafakat göstermiştir.

Aradan üç ay geçtikten sonra Luizciği görmeliydi Luizciği! Şatonun tabibi asar-ı hazakatını bu hasta kızcağız üzerinde gösterip Madam de Karniol'in aferinini kazanmak için yapmadığı kalmadı. Halbuki kızcağızın asıl hastalığı açlık derdi olduğundan kuvvetli et'ame ile tagaddi ve havadar ve müşemmes yerlerde tenezzüh eyledikçe rengi gelip kuvveti artıyor idi. Bîçare öksüzün sırma saçları, firuze gözleri asıl şimdi safha-i vechine ziynet addolunmak liyakatini peyda eylediler. Kendisine sade ve fakat güzel rubalar yapıldı. Mösyü Jerom ve Matmazel Juli'nin muallim ve muallimeleri Jermen Valide'nin öksüzcüğü için de birer ders açmaya inayet eylediler. Kızcağız piyano ıskalasına da başladı.

Bu inayetlerin, bu atıfetlerin Luiz'i ne kadar sevindirdiğini hiç düşünmeyiniz. Bunların asıl Jermen Valide'yi ne kadar sevindirdiğini düşününüz. Fakat nafile ne kadar düşünseniz derecesini takdir edemezsiniz. Zira Jermen Valide bin canı olup da bu familya uğrunda şükrane olarak feda etse yine hakk-ı teşekkürü ifa etmiş sayamayacak derecelerde seviniyor.

Dört beş haftada bir kere Baron de Karniol dahi çiftliğe gelerek evlât ve ıyaliyle görüşüyor idi. Kendisi Fransa Meclis-i Ayan'ı azasından bulunmakla beraber umur-ı mühimme-i ticariye ile de iştigal eylediğinden mütemadiyen familyası nezdinde imrar-ı evkat edemiyor idi. Her çiftliğe geldikçe Matmazel Luiz'in terakkiyat-i cismaniye ve ruhaniyesini takdir ederek kızı da büyük validesini de taltifat-ı bînihayeye müstağrak eyliyor idi. Bu bîçarelere iltifat etmek, gönüllerini almak Baron de Karniol için pek büyük bir zevk-i vicdanî ve lezzet-i ruhaniyeyi müstelzim oluyor idi. Öyle ya bir kerimden inayet ve ihsana nail olmak fakir için mucib-i lezzet olduğu hâlde o kerim için de mucib-i lezzet değil midir? Bunu erbab-ı tecrübe bilir. Hatem-asa bir şöhret-i tarihiye kazanmış olan erbab-ı cud u seha budala mıdırlar ki beyhude bezl-i mal etsinler? Aceze-i mesakinin tesviye-i umur ve isga-yi hacatı ile beyhude yere başlarını dertlere mi sokuyorlar zannolunur? Cenab-ı Hak insana kudret ve kuvvet vermeli, servet ü sâmân sahibi etmeli ve fakat bu nimetlerini bahl ve denaet kuyuduyla mukayyed kılmayıp tab'ını ziynet-i seha ve semahatle dahi tezyin eylemeli de insan bu zevki, bu safayı tecrübeye girişmeli. Dünyada bundan büyük bir safa yoktur.

Bizim Jermen Valide ile hafidesi Luiz, Karniol familyası ile beraber tamam yedi ay bu surette tebdil-i hava eylediler. Sonbahar evahirinde Paris'e avdet eyledikleri zaman Jermen Valide'nin komşuları Matmazel Luiz'i tanıyamamışlar idi. Tanılacak hâli kalmamış ki tanıyabilsinler. Luiz ne maddeten ne manen ne zahiren ne batınen ne cismaniyeten ne ruhhaniyeten eski Luiz değil idi. Bakmaya kıyamayacak derecede güzellenmiş, musahabesine doyulamayacak kadar terbiyeli olmuş. Komşular evvelce nazar-ı merhametle bakageldikleri bu kıza şimdi nazar-ı tazim ile bakmak mecburiyetini hisseder oldular. Lâkin Luiz kendilerine kalmadı. Matmazel Juli de Karniol hiç Luizciğinden vazgeçer mi? Çend hafta sonra Fuburg'da Sen Jermen'deki konaga aldırıldı. Büyük validesine de ayda yetmiş beş frank maaş tayin olunarak yine evvelki ikametgâhında fakat her gün sekiz on haneyi silip süpürmek ve on

beş yirmi gömleği ütülemek zahmetinden vareste kalmak şartıyla yaşamaya memur edildi.

İşte şu Karniol familyası Fransa'nın eski kafalardan addolunan kibarındandır. Bunların miktarı az da değildir ha! Fakat öyle etliye sütlüye karışmadıklarından ve yalnız kendi âlem-i kibarane ve dindaranelerinde zaman geçirdiklerinden Avrupa'nın etraf-ı sairesinde değil a nefs-i Fransa'da bile bunların vücutları hemen anlaşılamaz. Nasıl anlaşılabilsin ki ezcümle velosipedçilik gibi modalar bunların semtlerine bile uğramayan rezailden addolundukları cihetle Paris'in yeni hâlleri bunların yabancısı ve bunlar dahi yeni hâllilerin ecnebisidirler.

5

İLK VE SON İNSAF

Matmazel Luiz, Karniol'lerin konağında senelerce kaldı. Her mevsimde familya halkı tebdil-i hava sayd-ı berri, sayd-ı mahî, seyahat, geşt ü güzar, balo, müsamere gibi ne eğlence yapar ise Luiz dahi birlikte bu eğlencelere iştirak eyliyor idi. Âdeta familya azasından birisi olmuş farz edebilirsiniz. Hatta mebadî-i intisabında haftada, on beş günde, ayda bir kere büyük validesinin hanesine gelip görüşmeye ruhsat verilirken daha sonraları bu usul dahi tadil olunmuş idi. Matmazel Luiz büyük validesinin yanına gönderilmekle Jermen Valide'ye tazim ve taltif edilmiş olmuyor, bilâkis Jermen Valide konağa celp olunarak izaz ve ikram edilmelidir ki kadıncağız hakkında bir eser-i taltif sayılsın diye ba'dema mülâkatlar o vechle icra olunmaya başlamış idi.

Artık Luizciğin maddî ve manevî terakkiyatından bahsetmeyeceğiz. Yalnız şunu diyeceğiz ki eğer Matmazel Juli de Karniol aḥlâk-ı hasenece melek gibi bir kız olmayıp da tabiatında biraz fesad bulunsa idi konağa kendi eliyle getirip kabul ettirmiş olduğu bu fakir kızcağızın gerek maddeten ve gerek manen nail olduğu meziyat-ı tabiiyeye munzam olan terakkiyat-ı seriasını âdeta istirkâb etmesi, kıskanması lâzım gelir idi.

Luiz'in konak dahilindeki mevkii bilkülliye aile halkına müsavî olamaz idi. Büyük vizitelerde muteber misafirlerin yanına hod-be-hod gelemez idi. Lâkin bu mevki âdi hizmetçi mevkii de değil idi. Lüzum ve iktizasına göre muteber misafirler mevcut iken dahi çağırılıp bazı kere uzun uzadıya salonda, ama her hâlde ayak üzerinde bulunur idi. Meselâ bir müsamerede Matmazel Juli de Karniol piyano çalıyor da nota sahifeleri bittikçe yaprağı çevirmeye heveskâr bir delikanlı da yoktur, o zaman piyano yanında kaimen durup yaprakları Luiz çevirir idi. Dikkat ediliyor mu? Yaprak çevirmekten ibaret bir iş, ama bir zamanki Jermen Valide'nin Luizciği buna muktedir olamaz idi. Zira piyanoyu çalan zat tamam son batutayı icra eder iken ve henüz ileriki batutaya başlamazdan evvel yaprağı çevirmelidir ki bu da müzika bilmez ise bile hiç olmaz ise anlamaya muhtaç bir hünerdir.

İşte böyle büyük misafirler yanında dahi buluna buluna ve kendi fezail-i ahlâkiyesi familya halkı tarafından türlü münasebetler üzerine meydan-ı mübahaseye konula konula Matmazel Luiz birtakım kibarın malûmu, müstahseni olmak şerefini dahi ihraz eylemiş idi.

Bir aralık Matmazel Juli de Karniol bir genç vikont ile izdivaç eyledi. Ba'dema ismi "Vikontes de Lamar" oldu, ama yine peder konağında sakin idiler. Eğer bu iki familya bir ayrı konakta ikametgâh ittihaz edecek olsa idi yeni familya ile eski familya arasında Matmazel Luiz münaziü'n-fiha olmak şerefini de ihraz edecek idi. Çünkü gerek Mösyö ve gerek Madam de Karniol dahi Luiz'i kızlarından az sevmiyorlar idi. Yavaş yavaş konağı çekip çevirmek kumandası da Luiz'e intikal etmiş idi. Ana kız Karniol'lerin mücevheratı Luiz yedinde mahfuz olup Baron'un aba ve ecdattan müntakil zi-kıymet eşya ve hemen her devletten nail olmuş bulunduğu nişanlar filânları da Luiz'in yed-i muhafazasında idiler. Lâkin konak böyle iki kibar familyanın ikametine müsait olacak suret ve cesamette yapılmış olduğundan iki familya ayrılmamakta ve Luiz iki tarafın dahi hizmetine yetişebilmekte idi.

Bu hâl ile geçen senelerin üçüncüsünde zavallı Jermen Valide gece sağ salim girmiş olduğu yatağında uyurcasına bir mevt-i sehl ile tekmil-i enfas ederek ertesi sabah meyyit olduğu hâlde görüldü. Artık Luiz'in teesüratını hiç sormayınız. Bu teesüratına Karniol ve de Lamar familyaları da iştirak eylediler. Katolik Kilisesince lâzım gelen merasim-i tekrimiyede kusur edilmemek şartıyla kocakarıyı defnettirdiler. Fakir Luizcik bu musibetten dolayı birkaç yüz zevat-ı mutebere tarafından taziye yolunda nail-i iltifat oldu ki, bu şeref dahi kibara olan mensubiyetinin derecesini tayine medar olur.

Büyük validesinin vefatından tam bir sene sonra idi ki, Luiz'in dest-i izdivacına bir talip zuhur eyledi. Bu talip kibardan değil ise de pek de pespayegândan olmayan bir nafıa mühendisi idi. Luiz'i matem kıyafeti olan siyahlar içinde büyük validesinin mezarını ziyarette iken görüp pek beğenmiş ve hâl ve şanını tahkik eyledikte beğenmesi bir emel-i mahsus suretine tahavvül eylemiş idi de Avrupa'ca âdet olduğu vechle kur etmek için dahi Karniol'lerin konağına devama yol bulmuş idi. Fakat o konakta Luiz gibi bir kız ile sellemehü's-selâm kur etmek kabil olamayacağından emelini bir âşıkane mektup ile kıza tebliğ eylemiş idi. Luiz'den başka bir kız olsa idi o teklifi cana minnet bilir ve ihtimal ki familya halkının reyini bile sormaksızın talip olan zata kaçar gider idi. Fakat Luiz bu talibin ilk mektubuna cevap bile vermedi. Mektubun ikincisi, üçüncüsü dahi geldikten sonra bir gün konakta bir fırsat bularak o efendiye:

—Bu iş için bana müracaatın hiçbir faydası yoktur. Baron hazretlerine müracaat etmelisiniz. Bundan maksadım benim gibi fakir kıza Baron'u biraz hediye itasına mecbur ettirmek olmadığını ispata hacet yoktur. Çünkü beni bir parasız kabul ettiğinizi işte yazıyorsunuz, cevabını verdiğinden delikanlı dahi filvaki Baron'a müracaat etmiş idi. Bir gün Baron de Karniol Luiz'i çağırıp bu işin âşığı ile kendi meyanında ne derecelere kadar pişirilip kotarılmış olduğunu bir tavr-ı pederaneyle sual edip Luiz tarafından:

—Benim şu ana kadar ne âşıkım vardır ne maşukum. Ne pişirilmiş bir

işim vardır ne kotarılmış! O efendi bana şu mektupları yazmış olduğu hâlde ben kendisine kelime-i vahide yazmamışımdır. Efendimizden mezuniyet olmayınca böyle umur-ı mühimmede kendi kendime hareket edemem cevabını ve bu cevap ile beraber üç kıt'a da mektubu alınca Baron hazretleri Luiz'e öyle bir bakış baktı ki bundaki ehemmiyet-i takdirkârane o zamana kadar hiçbir bakışında yok idi. Nihayet:

—Bana birkaç gün müsaade veriniz de diyeceklerimi derim, teklif ve vaadi ile işe hitam verilerek mektupları bir kere yalnız kendisi ve bir kere dahi oğlu Jerom'la birlikte okuduktan sonra bu talip delikanlının tahkik-i ahvalini oğluna havale eyledi. Çünkü nas birçok şeylerce olduğu gibi yaşça dahi tabakata münkasım olduğundan yirmibeş otuz yaşındaki adamların hususiyet-i ahvali altmış altmış beş yaşındaki adamlar nezdinde mükemmelen malûm olamaz. Jerom de Karniol bu gibi umur-ı mühimmede tahkikine, reyine cidden emniyet olunur kibarzadelerdendir. Aba ve ecdadından kendisine kadar lekesiz olarak intikal eylemiş bulunan ünvan-ı asaleti yine lekesiz olarak muhafazaya kemal-i liyakatla namzet bir delikanlıdır. Hatta düşünmelidir ki üç dört senedir konakta Luiz gibi bir duhter-i latîfin hususî münasebeti içinde bulunuyor ve kendisi her hâlde gençlik hukukunu hariçten istifa külfetini çekiyor idi. Matmazel Luiz'e şayan-ı merhamet ve hürmet bir kızcağız olmaktan başka hiçbir nazarla bakmıyor. Ama bu faziletin bir kısmı da Luiz'dedir. Luiz bildiğimiz Luiz olmasa idi Jerom de Karniol dahi böyle bir Jerom olmayabilir idi. Fakat delikanlı dahi kendi hukuk ve vezaifini bilir ve mukteziyatına riayet eder bir delikanlı olmasa idi ümitsiz olarak dahi birtakım arsızlıklarla fakir kızcağızın konaktaki mevkiini tehlikeye duçar edebilir idi ya?

Aradan bir hafta geçtikten sonra bir gün Baron de Karniol, Luiz'i çağırıp elindeki zarftan talip olan efendinin üç mektubuyla bir de kendi damgalı kâğıdı üzerine yazılmış bir muhtasar mektup çıkardı. Yalnız onu Luiz'e verip Luiz dahi ber-vech-i atî okudu:

"Efendi! Matmazel Luiz Nardik şu üç mektubu zat-ı alinize teslime beni memur eylediğinden leffen takdim eyliyorum. Hakkındaki hüsn-i nazarınıza teşekkürle beraber teklifat-ı vakıanızdan istifadeye muvaffak olamayacağından dolayı beyan-ı teessüf eyliyor. Bu vazifenin idasını hakk-ı alînizdeki ihtisasat-ı mümtazenin de tebliğine zeri'a ittihaz eyledim."

Mektup okunup bittikten sonra Baron bir tavr-ı istizahla Luiz'in yüzüne baktı. Kızdan, "Pekâlâ yazılmış efendim" cevabını alınca:

—Bu reddin esbabını sormayacak mısınız? teklifinde bulundu ise de Luiz:

—Efendisine emniyet ve teslimiyet-i kâmilede bulunan bir bende yalnız emir alır, esbabını sormaz, cevabını verince Baron bu emniyet ve teslimiyetten o kadar memnun oldu ki ilk defa olmak üzere sağ elini Luiz'in arkasına bastırıp kızı kendisine takrip ederek alnı üzerine bir buse-i pederane kondurdu.

Fransa'nın bu kısm-ı kibarının nezaket-i hususiyet-i ahvaline bir misal olmak üzere şunu haber verelim ki oğlu Jerom talip hakkındaki tahkikatını

ikmal eylediği zaman pederine yalnız bu adamın Matmazel Luiz'e lâyık olmadığını bir suret-i sadede haber vermiş idi. Pederi yalnız bu sözle iktifa edip başka türlü izahat istememeli idi, ama gaflet etti de bir de sebep sordu. O zaman Jerom:

—Vakıa cihazsız kabul ediyor, ama şu zamanda bazı delikanlılar zevcelerinin cihazından değilse cemalinden istifade arıyorlar, dediği zaman çocuk mahcubiyetinden kıpkırmızı olduğu gibi Baron dahi teessür ve teessüfünden sapsarı kesilerek bu teessürle oğluna, "Kâfi!" emrini vermiş ve işte bu kadarla iş bitmiş gitmiş idi. Evet! Jerom de Karniol'ün dediği doğrudur. Avrupa'nın kerahet-bahşa-yı tab'-ı akilîn olan yeni âlemlerinde bu hesap dahi vardır. Bir zevcenin israfat-ı sefihane yolunda sarf olunacak drahoması yok ise türlü mekasıd-ı melunaneye yarayacak vefret-i hüsn ü cemali olmak dahi bir dırahomadır.

Saklamamalıyız ki bu pazarlığın uyamamasından dolayı Matmazel Luiz kalben müteessir olmuş idi. Zira kendi hâl ve mevkiinde bulunan bir kızcağız için koca bulmak ümidi ihtimalât-ı baidedendir. Lâkin zaten büyük validesi nezdinde bozulmamış olan ahlâkına Karniol familyası nezdinde hep hüsnden başka birşey isabet eylememiş olduğundan bu âlemde her işin kendi arzusu vechle olması değil, büyüklerin akillerin hesabı vechle olması menafi-i hakikiyeye daha muvafık düşeceğini hesap etmiş idi de o suretle müteselli olmuş idi.

Kulûb-ı selime ashabının bu gibi mahrumiyetlere teslimiyet-i kalbiye ile rıza-dade olmaları ekseriya kendi haklarında mükâfaten eltaf-ı ilâhiyeyi istical eder. Bu hâl Luiz hakkında da vaki olmuş idi. Afrika'da bir sipahi alayı yüzbaşılarından olarak mezunen Paris'te bulunan Emil Nardak namında kırklık bir adam aba ve ecdadı zamanlarından beri Karniol familyasına mensubiyetinden naşi her hafta kabul günlerinde gelip Karniol'lere vazife-i ubudiyetini ifa eylemekte idi. Bu adam bir sene müddetle mezun olarak altı yedi aydan beri konağa müdavim bulunduğundan mebadî-i devamında Matmazel Luiz'in şu izdivacı meselesini haber almış ve kızın Baron'a gösterdiği emniyet ve teslimiyeti pek beğenip ahval-ı hakikiyesini dahi ziyade ehemmiyetle tetkike başlamış idi. Aradan üç dört ay geçtikten sonra bir gün Baron'u yalnız bularak:

—Müsaade verir misiniz ki Matmazel Luiz'e bir mektup yazarak dest-i izdivacını talep edeyim? dedi. Yüzbaşının her hâl ve şanı Baronca malûm olduğundan bilâ-teemmül ve lâ-tereddüt müsaade vermesiyle yazdığı mektubu Luiz'e verdiyse de o dahi kızdan ilk talibin aldığı cevabı almış idi. Yüzbaşı Emil:

—Matmazel! Ben evvelâ Baron hazretlerinden istizan eyledim de onun üzerine bu mektubu yazmaya cesaret aldım. Şimdi iş yalnız sizin cevabınıza kalmıştır, deyince Luiz:

—Öyle ise gerek Baron hazretlerinin ve gerek zat-ı alînizin tensip ve emrinize kemal-i memnuniyet-i kalbiye ile itaat ederim, cevabını verdi ve bu cevap üzerine on beş gün zarfında Matmazel Luiz Nardik bir "Madam Luiz Nardik" oldu, ama zannetmeyiniz ki yüzbaşı Emil bu suretle drahomasız bir

fakir kızcağız almış oldu! Hayır! Bu adam henüz dünya evine girmemiş bir ergen idi. Şimdiye kadar teehhül etmemesi dahi şehrah-ı maişette refakat-ı ebediyesine kabul edeceği kadının meşkûkiyet-i ahvalinden havfına mebni idi. Hem Paris'te kibar terbiyesi görmüş bir kız arıyor idi hem de kadının kendisiyle birlikte Afrika çöllerine kadar gelmesini istiyor idi. Luiz'in drahoması dahi bulunsa belki Paris âlemini fedaya razı olamayacağını hesap eylediğinden fakr-ı hâlini kendi emelinin husulüne manî değil, mucip addeyledi. Fakat Karnioller o zamana kadar Luiz hakkında gittikçe arttırmış oldukları asar-ı teveccühü kızcağızın eyyam-ı ömrünün en mühimi olan şu günde göstermek gayret-i kibaranesini elden bırakmadılar. Luiz'i drahomasız bir kız olarak tezvic etmediler. Baron de Karniol on beş bin ve zevcesi Madam de Karniol beş bin ve kızı Juli de Lamar beş bin ve kocası Vikont de Lamar on bin frank hediyeyle kızcağızı techiz eylediler ki Luiz'in bu familya hakkındaki sıdk ve hulûs-ı çakeranesinin hakikaten mükâfat-ı lâyıkası oldu.

Resm-i nikâh için bermutat davetiye kâğıtları tab' ve tevzî kılınmış ve gazetelere dahi ilânlar derc olunarak Matmazel Luiz Nardik ile sipahi yüzbaşısı Mösyü Emil Nardak'nın filân gün filân saatte filânca kilisede resm-i nikâhları icra olunacağı tayin kılınmış idi. Yalnız Karniol familyasının hatta yalnız de Lamar familyasının hatırı için değil, damat olan koca yüzbaşının hatırı için dahi kilisedeki cemaat âdeta değme bir kibar nikâhında da görülemeyecek kadar kalabalık ve parlak oldu. Kibardan birçok mösyö ve madamlardan maada iki üç miralay sekiz on binbaşı, on beş yirmi yüzbaşı, mülâzım gibi ümera ve zabitan-ı askeriye dahi buz gibi o üniformalarıyla cemaatin şaşaasını arttırmışlar idi. Herkes hâlince Madam Nardan'a birer hediye takdim eylediler ise de zavallı Luiz'cik hediyelerden ziyade kemal-ı tekrimat-ı dostaneyle kendisine takdim olunan eyadî-i tebrikten memnun oluyor idi. O kadar sevindi ki sevinç gözyaşları güzel yanaklarını tersî? ederek o zahirî gelinliğin hâline bir de samimî gelinlik hâli zammeyledi.

Kiliseden çıkılırken birçok da fukara bu cemiyet-i şatıranın o dakikadaki şevk ve şetaretlerinden istifade için boyun büküp durmakta idiler.

Bunların hepsine semihane sadakalar verildi. İçlerinden bir kadın geline sokulmaya çalışıyor idi. Bu kadının burnu, dudakları hafazanallah bir illet-i akileden dolayı dökülmüş pek bed ve müstekreh bir hâl peyda etmiş olduğundan bir iki zabit gelinin yanına sokulmasını menetmek istediler. Bilâkis Luiz onları meneyledi. Şu bahtiyarlık dakikasında fakr-ı hâlini unutmayıp asıl bu adem-i feramuşuyla kendini bir kat daha bahtiyar bulan Luiz bizzat fakir kadına doğru sokuldu. Kadının elinde bir gazete bulunup üzerinde bu nikâha dair olan ilânı ve onun da "Nardik" kelimesini parmağıyla göstererek.

—Madam! Şu ismi vizite kâğıdınızın üzerine de zinhar yazdırmayınız. Sizin bugünkü şaşaa-i ikbaliniz ile bu isim mütenasip değildir, deyince Luiz bu ihtardan müteaccib kaldı. Fakir kadına bir altın atiye eylediyse de şu ihtarının sebep ve hikmetini anlayamamış idi.

Bereket versin ki anlayamamış idi. Hep memnun olmalıyız ki anlayamamış idi. Anlamış olsa idi bugünkü neşelere elbette nakisa gelir idi. Zira bu kadın o meşhure "Jijik!.." idi! Anjelik! Hani ya şu Jermen Valide'nin kızı olup Pol Nardik'e tezvic edilmiş bulunan Anjelik yok mu? Hani ya Luiz'in validesi?.. İşte o!

Aman yarabbi! Bir anaya bakınız bir de kıza! Paris âlem-i sefahatinin ser-amedan-ı serdaranından bulunan, velospidcilik şıklığında icadat ve ihtiraatına cümleyi daima muti' eyleyen o genç, güzel, şuh, şatır, müsrif, mübtezel Jijik ne oldu ki bu hâllere duçar oldu? Zaten bu makule esafil-i nisvanın hangisinde hüsn-i akibet görülmüştür? Ettikleri haşarılıkların her biri bir surette netice-i cezasına duçar olmazlar mı? Bizim Jijik dahi meftun-ı sevdası olduğu bir genç sefihden kendisine intikal etmiş olan bir maraz-ı zühreviye ehemmiyet vermeyerek tedavi zamanlarını geçirmiş ve tehlikeyi gördüğü zaman kemal-i havf ve telâş ile etıbbaya müracaat eylemiş ise de etibbanın vesayasını sanayi-i tıbbiyenin iktizası vechle tamamı tamamına ifa edemediğinden o güzel dudaklarını, burnunu, hatta kaşlarını da feda eyledikten sonra yalnız çıkasıca canını kurtarabilmiştir. Artık bu suretle de âlem-i sefahatte hüküm sürebilecek değil a? Vücut kuvveti ile çalışmak ise onun becerebileceği şey olmadığından düşe düşe işte böyle kilise avlusuna kadar düşmüştür.

Validesini bu hâlde görmemek, tanımamak dahi Luiz için Hak sübhane ve taalâ hazretlerinin bir lütfu, bir inayeti olmuştur. Zira hemen o günden itibaren balaylarını Afrika'da geçirmek için kocasıyla beraber şimendüfere binmişlerdir.

Jijik'in kızına ettiği ihtar dahi evlâdı hakkında ilk ve son insafı addolunmalıdır.

İntiha